8
865

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA

L 8
865
L

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA

RAKSTU KOPOJUMS

PIRMAIS SĒJUMS

(1874—1904)

Sakārtojuši A. Grigulis un V. Austrums

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECIBA
RĪGĀ 1956

Pārbaudīts 63
Latv. PSR Valsts Bibliotēka
Inv 57-8.009
0305049799
8ep.

LATV. PSR VALSTS BIBLIOTĒKA

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA LĪDZ 1904. GADAM

Literaturas kritika ir viena no sabiedriskās domas izpausmes formām. Lielais krievu kritiķis V. Beļinskis norāda, ka kritika ir «spriešana, parādības salīdzināšana ar tās idealu»[1]. Literaturas kritikas sabiedrisko funkciju jau nosaka tas vien, ka tās objekts ir beletristisks sacerējums — daiļliteratura. Daiļliteratura, aktivi atspoguļojot dzīvi, piedalās tās attīstībā, piedalās sabiedrības augšanas un veidošanās procesā. Tāpēc arī literaturas kritika, spriežot par to, kā literars sacerējums atspoguļo dzīvi, ņem aktivu dalību sabiedrības attīstībā. Dažkārt literaturas kritikai ir vēl aktivāka sabiedriska loma nekā daiļdarbam, jo tā runā ne vien par to, ko autors ir spējis attēlot, bet arī par to, kas nav pienācīgi attēlots, kas pietrūkst rakstniekam viņa darbā un kas ir attiecīgā laikā sabiedrībā aktuals, sasāpējis utt. Tādējādi literaturas kritika spēj ietvert sevī visaktualākās un vissarežģītākās sabiedriskās problemas. Tas dod iespēju literaturas kritikai kļūt par īstu sabiedrisku tribunu. Tas dod iespēju literaturas kritikai, īpaši smagos reakcijas laikos, izvirzīt un līdz sabiedriskai domai novadīt tādus jautājumus, tādas problemas, tādas idejas, kuras citiem domu izpausmes veidiem nav iespējamas. Literaturas kritika tādējādi kļūst par aktivu sabiedrisku cīņas līdzekli. Katras tautas literaturas kritikas vēsture arī pierāda, cik milzīga loma progresivai literaturas kritikai ir tautas brīvības cīņās. To pierāda arī latviešu literaturas kritikas vēsture. Tāpēc arī literaturas kritika, lai cik sena tā būtu, var interesēt un interesē padomju sabiedrību.

Ja literaturas kritika ir «spriešana, parādības salīdzināšana ar tās idealu», tad arī top skaidrs literaturas kritikas raksturs antagonistiskā šķiru sabiedrībā. Antagonistiskā šķiru sabiedrībā pastāv savstarpēji naidīgi, savstarpēji pretišķīgi ideali, jo pastāv savstarpēji naidīgas un savstarpēji pretišķīgas ekonomiskas un sabiedriskas mērķtiecības. To nosaka sabiedrības sadalīšanās ekspluatatoros un ekspluatējamos. Tas arī nosaka, ka ir savstarpēji

[1] V. G. Beļinskis, Izlase, LVI, 1950. g., 297. lpp.

pretišķīgas literaturas kritikas. Citiem vārdiem, literaturas kritikā ļoti krasi izpaužas attiecīga laikmeta šķiru cīņa. Literaturas kritikā spilgti izsakās ļeņiniskais divu kulturu, divu literaturu princips.

Literaturas kritikai ir arī liela loma sabiedrības estetiskajā audzināšanā, jo tā, analizējot daiļdarba estetisko raksturu, popularizē estetiskas atziņas. Reizē ar to literaturas kritika ir arī attiecīga laikmeta sabiedrības estetisko uzskatu un atziņu spogulis. Arī no šī viedokļa mūs var interesēt visvecākie literaturas kritikas dokumenti.

Bez tam literaturas kritika kā īpaša literaturas nozare izveido specifiskus literaturas kritikas žanrus ar savām likumībām. Tāpat literaturas kritikā rodas savi stili. Idejiska mērķtiecība, žanru specifika un literaturas kritikas stili laika gaitā izveido īpašas literaturas kritikas tradicijas. Uz latviešu progresivās literaturas kritikas tradicijām pamatojas un aug latviešu padomju literaturas kritika. Literaturas kritikas dokumentu pilnīgāka iepazīšana nodrošina iespēju labāk apgūt šīs tradicijas un, balstoties uz tām, drošāk veidot latviešu padomju literaturas kritiku.

Latviešu literaturas kritika, tāpat kā latviešu literatura, sāk veidoties feodalisma apstākļos. Pirmie latviski sacerēto darbu autori ir vācu mācītāji. Viņi radīja latviešu tautai naidīgu literaturu. Tās rašanās cēloņi un mērķis bija turēt dzimtcilvēkus un pēc dzimtbūšanas atcelšanas klaušu zemniekus padevībā un paklausībā kungiem. Šādos apstākļos rodas arī pirmā latviski rakstītā literaturas kritika. Pēc sava rakstura tā ir tikpat naidīga tautai kā tā laika reliģiskie un «laicīgie raksti». Bez tam tā ir tik primitiva, ka par literaturas kritiku to var dēvēt tikai ar zināmiem nosacījumiem. Pēc sava satura pirmie spriedumi par literaturu ir divējāda rakstura. Pirmkārt, te ir ciniski un naidīgi izteicieni par latviešu mutvārdu daiļradi. Tā, piemēram, Vecais Stenders, 1789. gadā publicējot «Ziņģu lustes» otro daļu, ievadā norāda, ka viņa kāzu dziesmas «sacerētas ar nolūku izskaust tās bezkaunīgās un pa daļai arī viesu zākāšanas ziņģes, kādas, diemžēl, vēl dzied dažos apvidos». Līdzīgi spriedumi par latviešu folkloru sastopami visu vācu mācītāju darbos.

Otrkārt, starp pirmajiem latviski rakstītajiem literaturkritiskiem rakstiem redzamu vietu ieņem anotacijas par vācu mācītāju sacerējumiem latviešu valodā. Pirmās tādas anotacijas parādās pirmajā latviešu periodiskajā izdevumā «Latviskā Gada Grāmata» (1797.—1798.). Tur iekārtota īpaša nodaļa — «Grāmatu ziņas». Šīs anotacijas ietver pamudinājumus latviešiem lasīt vācu mācītāju sarakstītos darbus un īsus satura izklāstījumus. Kad 1822. gadā sāk iznākt «Latviešu Avīzes», tādas anotacijas kļūst

regularas. Feodalās literaturas garā sarakstīti arī spriedumi par pirmajiem latviešu tautības autoru darbiem 19. gadsimta sākumā (piemēram, par Neredzīgo Indriķi), jo arī to autori ir vācu mācītāji.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Kurzemē un Vidzemē vācu valdošajām aprindām nācās īpaši piepūlēties, lai noturētu latviešus padevībā un paklausībā. Ievērojamu vietu šo centienu realizēšanā ierādīja vācu mācītāju sarakstītajai literaturai. Lai veicinātu vācu mācītāju darbību šajā novadā, 1824. gadā nodibina īpašu biedrību — «Latviešu literaro biedrību» (Lettisch-Literärische Gesellschaft), sauktu «Latviešu draugu biedrība», kura, sākot ar 1828. gadu, izdod regularu almanachu «Magazinas». Šajā almanachā ir daudz rakstu kā par latviešu folkloru, tā arī par latviešu valodā sarakstītajām grāmatām. Visi šie apcerējumi ir vācu valodā un nav domāti latviešiem. Spriedumi par grāmatām nepārsniedz anotacijas robežas, un tajos atklāti runā par to, kādi raksti zemniekiem vajadzīgi, lai tie padevīgi paliktu savā arāju kārtā. Attiecības pret folkloru jau 19. gadsimta otrajā ceturksnī mainās. Cinisku noraidījumu vietā pamazām rodas cenšanās iepazīties ar folkloru, lai ar tās palīdzību vācu mācītāji labāk varētu iemācīties latviešu valodu, tā «tiktu klāt latviešu raksturam» un audzinātu viņus kungiem padevīgā garā.

Tādējādi līdz pat 19. gadsimta vidum literaturas kritika, tāpat kā visa latviski rakstītā literatura, atrodas vienīgi vācu mācītāju rokās. Latviešu kulturas dzīvē tai ir tikai reakcionara, attīstību bremzējoša loma. Latviešu literaturas kritikas vēsturē tai nav nekādas nozīmes.

Stāvoklis mainās gadsimta vidū. Kapitalisma attīstības rezultatā 19. gadsimta pirmajā pusē veidojas latviešu nacionalā buržuazija, latviešu buržuaziski nacionalā kustība. Gadsimta vidū šī buržuazija jau ir tiktāl nostiprinājusies, ka blakus ekonomiskām prasībām izvirza arī savas kulturas prasības. Attiecībā pret plašākām masām šīs kulturas prasības izceļas visredzamākā vietā, jo ar tām latviešu nacionalā buržuazija rod iespēju apelēt pie tautas masām. Šis periods ir latviešu nacionalās buržuazijas progresivais periods, un tieši ar kulturas prasībām buržuaziski nacionalā kustība šajā laikā iegūst vispārdemokratisku raksturu.

19. gadsimta vidū latviešu nacionalā buržuazija dod arī pirmo latviešu inteliģenci. Tā ir pirmā latviešu studējošā jaunatne, kas tieši kulturas novados attīsta ļoti aktivu darbību un krasi nostājas pret valdošajām vācu feodalajām aprindām. Tā arī iegūst īpašu apzīmējumu — jaunlatvieši. Jaunlatvieši ar savu darbību sastāda latviešu buržuaziski nacionalās kustības daļu. Jaunlatviešu aktivās darbības posms ir piecdesmito gadu otrā puse un sešdesmitie

gadi. Viņi ir tie, kas liek pamatus kā latviešu nacionalai literaturai, tā latviešu nacionalai literaturas kritikai.

Taču jaunlatviešu darbība literaturas kritikas laukā vēl ir pārāk fragmentara, tāpēc arī šī perioda literaturkritiskie dokumenti nav uzņemti šajā kopojumā, jo tieši šajā laikā vēl tikai sāk veidoties latviešu nacionalā literatura. Bet kaut cik nopietnas literaturas kritikas priekšnoteikums ir literaturas pastāvēšana jau zināmā izvērstā pakāpē.

Vienmēr un visos laikos literaturas kritikas attīstība cieši saistās ar periodiku un tās attīstību. Operativais literaturas kritikas darbības lauks ir periodiski izdevumi. Tikai atsevišķos gadījumos literaturkritiski apcerējumi parādās specialos izdevumos. 1856. gadā rodas pirmais periodiskais izdevums, kurā kaut cik nopietni var sākt darboties latviešu autori. Tas ir Hartunga un Plates firmas izdotais laikraksts «Mājas Viesis». Kaut arī tā ir vācu firma, bet, tā kā «Mājas Viesis» ir galvenokārt peļņas izdevums un domāts latviešu lasītājam, tad izdevēji par redaktoru uzaicina latvieti Ansi Leitānu (1815.—1874.). Ir autori, kuri domā, ka Leitāns aiz bijības pret cienīgtēviem nav uzreiz plaši piesaistījis pie laikraksta vācu mācītājus (sk. Jura Alunāna rakstu «Audiatur et pars altera», Kr. Valdemāra arch. CVA) un tāpēc te atraduši vietu tik plašos apjomos latviešu autori. Var jau būt, ka tur zināma daļa patiesības, taču vairāk domājams, ka šajā laikā pirmā latviešu inteliģence ir tiktāl nobriedusi, ka tā pati atrod ceļu uz laikrakstu, un Leitāns savā aprobežotībā uzreiz neizprot šo jauno spēku, tāpēc tam nepretojas. Līdz pat sešdesmito gadu sākumam «Mājas Viesī» publicējas gandrīz visa jaunā latviešu inteliģence. Juris Alunāns (1832.—1864.) vien šajā laikā «Mājas Viesī» iespiež ap deviņdesmit rakstu. Reizē ar to laikrakstā sākas jaunlatviešu darbība. Daudz šeit publicējas arī Kr. Barons (1835.—1923.) u. c. Diemžēl, Juris Alunāns, Kr. Barons un citi jaunlatvieši vēl gandrīz neko nepublicē par literaturas jautājumiem. Tas izskaidrojams ar to, ka paši jaunlatvieši ļoti maz dod beletristikas novadā. Pirmās jaunlatviešu beletristiskās grāmatas autors ir pats Juris Alunāns, un tās ir viņa «Dziesmiņas», izdotas 1856. gadā. Turpretī vācu mācītāju grāmatas jaunlatviešos nerada sevišķu interesi. Tāpēc literaturas kritikas novads «Mājas Viesī» paliek mērenāko autoru rokās. Neskatoties uz to, «Mājas Viesī» jau parādās literaturkritiski raksti, kuros vērojams latviešu nacionalās literaturas kritikas sākums. Šeit sastopami vairāki raksti ar antifeodalu raksturu. Šajā sakarībā jāmin divi autori — Juris Caunītis (1826.—1861.) un Indriķis Alunāns (1835.—1904.). Ar Caunīša vārdu saistās arī pirmā literarā polemika «Mājas Viesa» 1859. gada 18. nr-ā. Caunītis publicē rakstu

«Jauns sakāmvārds», kurš netieši vērsts pret vācu mācītāju producēto kroplo dzeju latviešu valodā un daļēji arī pret K. Hugenbergera (1784.—1860.) rakstiem «Kāds vārds par peršu un rīmju skolu» («Latviešu Avīzēs» 1855. g. 44. nr-ā un 1856. g. 29. un 30. nr-ā). J. Caunītis starp citu saka: «Es pēc savas saprašanas domāju, ka tie vārdi «rīmēt» un «rīme» no tiem vārdiem «reimen» un «Reim» cēlušies. «Reimen» apzīmē vācu valodā tik daudz, ka pie dziesmu taisīšanas uz to raudzīt, ka rindu jeb strēķu gala zilbes vienādi skan. Kas nu pie dziesmu taisīšanas tik uz rīmēm vien rauga, tas ir kā mērkaķis, kas redzējis, ko cilvēks dara, to tūliņ bez samaņas grib pakaļdarīt. Pa latviski tad nu būtu «rīmēt» tik daudz, ka sliktas dziesmas taisīt, un «rīmes» tik daudz kā sliktas dziesmas.»

Polemikā iesaistījās E. F. Šēnberģis (1825.—1894.) un Jēkabs Zvaigznīte (1833.—1867.), pirmais ar rakstu «Vēlreiz par to sakāmvārdu «Jauni laiki — labi laiki»» («MV» 1859. g. 26. nr-ā), otrais ar rakstu «Dziesmas, rīmes un tas jaunais sakāmvārds» («MV» 1859. g. 29. nr-ā), nekādas radikalākas domas polemikā neienesot, bet gan cenšoties asumus nolīdzināt. Pēc Zvaigznītes raksta «Mājas Viesis» polemiku izbeidza.

Vēl ar radikalāku raksturu ir J. Caunīša recenzijas par Šulca grāmatu «Plūdu briesmas» («MV» 1860. g. 2. nr-ā) un Šulca grāmatu «Pasaules stāstu grāmata» («MV» 1860. g. 52. nr-ā). Pret Caunīti uzstājas vācu mācītājs Gustavs Braže (1802.—1883.) «Mājas Viesī» 1861. gada 9. nr-ā. Indriķis Alunāns radikalākas domas izsaka tieši ar literaturu nesaistītā polemikā pret «Latviešu Avīžu» redaktoru R. Šulcu (sk. viņa rakstu «MV» 1861. g. 8. nr-ā «Ekur latviešu draugs»).

Daži autori[1] «Mājas Viesa» sākuma periodā publicētajos J. Caunīša un I. Alunāna recenzijās saskata V. Beļinska literaturkritisko darbu ietekmi. Tomēr kaut ko tamlīdzīgu pie vislabākās gribas tur saskatīt nevar.

1861. gadā pret «Mājas Viesi» sākās vācu valdošo aprindu represijas un radikalākie autori no šī laikraksta aiziet.

Tādējādi «Mājas Viesī» sākuma periodā publicētajās recenzijās gan aizsākas latviešu nacionalā literaturas kritika ar zināmu cīņu pret tautai naidīgo vācu feodalo literaturu, bet vēl fragmentari un ar daudz mazāku sabiedrisku nozīmīgumu nekā cita rakstura apcerējumi.

Neko vairāk literaturas kritikas novadā nedod arī vēlāk iznākušie jaunlatviešu izdevumi «Sēta, Daba, Pasaule» (1860. g.) un «Pēterburgas Avīzes» (1862.—1865.). «Sētas, Dabas, Pasaules»

[1] J. Niedre, «Latviešu literatura», II d., LVI, 1953. g., 54. lpp.

3. grāmatā atzīmējams antifeodals J. Zvaigznītes raksts «Par latviešu tautas dziesmām». Pirmais raksts latviešu valodā par literaturas kritiku un tās raksturu sastopams šī izdevuma 1. grāmatā — «Grāmatu spriedēji» (Juris Alunāns). Kaut gan tas ir ar ļoti vispārēju raksturu, tomēr tajā netieši izskan uzbrukumi vācu valdošo aprindu spriedumiem par latviešu literaturu, jo asi runāts par nepareiziem un dažāda rakstura literaturas vērtētājiem. Ar to pasvītrots neuzņemt visu par pareizu, kas par literaturas jautājumiem parādās presē, bet raudzīties, kas tur rakstīts.

«Pēterburgas Avīzes» literaturas jautājumiem pievērš samērā maz uzmanības. Ir anotacijas, bibliografiska rakstura piezīmes un atsevišķi īsi vērtējumi. Tā, piemēram, «Dzirksteles» pirmajā numurā pozitivi novērtētas Krilova fabulas un ieteikts tās tulkot latviešu valodā.

Zīmīgi, ka «Pēterburgas Avīzēs» pirmo reizi literaturas vērtējumos lietota satira. Tā 1862. gada 4. nr-ā vēstulniekā ir satira, kas vērsta pret vācu mācītāja Grota rīmējumiem, kurus «Latviešu Avīzes» ieteica izdot īpašā izdevumā:

«Ak cienīgs, mīļais māc'tajs Grot,
Voi nevarētut Jūs mums dot
Ar kādu jaunu dziesmiņ,
Kas skaidra tā kā ūdentiņš
Un burbulē kā avotiņš, —
Tos vārdus kā uz iesmin'.
Tur sev, tu tev
Un tev, tur sev,
Ar sev, par tev,
ķeries, veries,
Karies, turies un atsperies.

Viens Vidzemnieks[1].»

Sešdesmitajos gados viens no ražīgākajiem latviešu literaturas vērtētājiem ir vēlākais Rīgas Latviešu biedrības «runas vīrs» Bernhards Dīriķis (1831.—1892.). 1860. gadā viņš publicē pirmo latviešu literaturas vēsturi «Latviešu rakstniecība», kurā ļoti konspektivi raksturo latviešu literaturu, sākot ar folkloru un beidzot ar Dīnsberģi, Leitānu un Šēnberģi. Tomēr B. Dīriķis vairāk radniecīgs veclatviešiem nekā jaunlatviešiem. Viņa literaturas vēsture cildina vācu mācītājus, bet ne ar vārdu nepiemin Juri Alunānu, kaut gan pēdējā dzejoļi jau vairākus gadus kā iznākuši.

[1] Pēc M. Kaudzītes atšifrējuma autors ir Pēteris Krumberģis — viens no pirmajiem latviešu valodniekiem.

Tādā pašā garā ieturēts viņa 1860. gada literaturas pārskats («MV» 1861. g. 23., 25., 27. un 49. nr-ā) u. c. raksti.

Asāka cīņa starp jaunlatviešiem un valdošajām vācu aprindām literaturas vērtējuma novadā sastopama tā laika vācu presē. Viens no krasākiem cīnītājiem pret latviešu literaturu un tās centieniem ir Gustavs Braže. Viņš arī ir viens no pirmajiem autoriem, kurš atsaucas uz Jura Alunāna «Dziesmiņām». Tērbatā iznākušajā vācu periodiskajā izdevumā «Inland» 1856. gada 10. septembra nr-ā parādās Bražes recenzija. Viņš atzīst, ka Alunāna dzejojumi latviešiem atnesīs vienīgi ļaunumu. Latvieši neesot spējīgi saprast ne valodas, ne poezijas skaistumu. Pret Braži ar īpašu pretrakstu vēršas Kr. Valdemārs «Inland» 24. septembra nr-ā.

Tāpat ļoti krass ir Bražes raksts 1861. gadā «Baltische Monatschrift» novembra burtnīcā — «Skats uz mūsu pēdējā laika latviešu tautas literaturu, īpaši avīžniecību».

Šo un citu vācu autoru rakstu jēga ir pārliecināt vācu sabiedrību un latviešu inteliģenci, ka visi centieni radīt latviešu kulturu ir bezjēdzīgi, jo latvieši nekad nekļūšot par naciju. Latviešu tauta esot dīglī miris auglis.

Ievērojot sacīto, jākonstatē, ka jaunlatviešu periodā gan iesākas latviešu literaturas kritika, bet tā vēl tiklab pēc saviem apmēriem, kā iztirzājamām problemām neieņem kaut cik nopietnu vietu latviešu sabiedriskās domas attīstībā. Galvenie šķēpi tiek lauzti citos sabiedriskās dzīves novados, kas atspoguļojas tā laika žurnalistikā. Pārāk vājš vēl ir pats beletristiskais novads.

Literaturas kritika kaut cik plaši un nopietni sāk izvērsties tikai septiņdesmitajos gados, bet aktivu lomu sabiedrībā tā sāk iegūt tikai astoņdesmito gadu beigās.

Septiņdesmitie gadi ir ļoti raksturīgi latviešu literaturā. Šajā laikā sāk asāk diferencēties pašu latviešu rakstītā literatura, realisms izveidojas par metodi un sāk izvērsties latviešu literaturas kritika.

Sevišķi nozīmīga ir realisma metodes izveidošanās. Tas ir priekšnoteikums arī realistiskās literaturas kritikas aizsākumam.

Realisma metodes izveides process jau vērojams sešdesmito gadu jaunlatviešu literaturā (jaunlatviešu satira, daži sadzīves ainu tēlojumi utt.). No realisma metodes veidošanās procesa, bez šaubām, nevar izslēgt arī tos veclatviešu autorus, kuri, kaut arī daļēji, tomēr mēģina saskatīt materialu literarajiem darbiem dzīves īstenībā. Tāpēc zināma neprecizitate latviešu literaturas vēsturē ir vērojama attiecībā pret Juri Neikenu (1826.—1868.), kura radusies kā reakcija pret buržuazisko koncepciju, kas ar Neikenu aizsāka realismu latviešu literaturā. Protams, Neikens savā daiļradē netika līdz realisma metodei. To kavēja viņa verdziskā

kalpošana reliģiskām dogmām. Tomēr Neikenu nevar svītrot no vispārējā realisma metodes izveides procesa latviešu literaturā. Neikena kā pozitivo, tā negativo ietekmi vērojam gan pie brāļiem Kaudzītēm, gan pie Apsīšu Jēkaba, Doku Ata u. c. Realisma metodi kā noformējušos latviešu literaturā pirmo reizi sastopam brāļu Kaudzīšu romanā «Mērnieku laiki» septiņdesmito gadu beigās.

Tikai ieskatoties ekonomiski sabiedriskajā dzīvē, literaturas vēsturnieki var atrast cēloņus, kāpēc realisma metode latviešu literaturā noformētā veidā var parādīties un parādās tikai septiņdesmito gadu beigās.

Kapitalisma attīstība visā Krievijā stimulē arī latviešu buržuazijas izveidošanos un nostiprināšanos kā pilsētās, tā laukos. Reizē ar buržuazijas pozicijas nostiprināšanos izbeidzas arī latviešu buržuazijas progresivā loma vēsturē. Latviešu buržuazija, īpaši pilsētās, septiņdesmito gadu beigās jau ir tik stipra, ka tās pamateksistenci vairs neapdraud valdošās vācu aprindas. Tāpēc arī apsīkst jaunlatviešiem ŗaksturīgā naidīgā nostāja pret šīm valdošajām vācu aprindām. Divi naidīgi sabiedriski slāņojumi pamazām top par kopējiem saimniekotājiem kapitalisma darbības laukā. Tas tomēr nenozīmē, ka būtu jau pilnīgi likvidētas pretišķības un savstarpēji uzbrukumi starp latviešu buržuaziju un valdošajām vācu aprindām Latvijā.

Sešdesmito gadu beigās Rīgā nodibinās ievērojama latviešu buržuazijas organizacija — Rīgas Latviešu biedrība (1868. g.). Septiņdesmitajos gados šī biedrība izveidojas par latviešu buržuazijas citadeli kā ekonomiskajā, tā sabiedriski kulturalajā dzīvē. Ap viņu grupējās arī visa latviešu buržuaziskā inteliģence. Jaunlatvieši nevarēja atrast iespēju izveidot darbības centru Latvijā. Tādu centru izveidoja Pēterburgā. Latviešu buržuazijai pamazām topot par pilntiesīgu locekli ekspluatacijas nometnē, tā mierīgi varēja savu darbības centru izveidot Latvijā, un dabiski, ka tas izveidojās Rīgā. Latviešu buržuazijas un valdošo vācu aprindu «brālību» nepārtraukti stiprināja ekspluatatoru solidaritate cīņā pret zemākajiem slāņiem, kurus tā ekspluatēja, īpaši pret proletariatu, kura šķiras apziņa arvien vairāk izveidojās un nostiprinājās.

Jaunlatviešu pasāktā apelēšana pie dažādām «tautiskām» lietām tagad top par idejisku aizsegu šaurām šķiriskas kliķes interesēm. Sākas tas, ko mēdz apzīmēt par «tautisku andeli».

Tā latviešu inteliģences daļa, kura cieši saistījās ar jauno latviešu buržuazijas centru — Rīgas Latviešu biedrību, top par latviešu buržuazijas karognesēju. Tā ir galvenokārt pilsētas inteliģence. No tās vidus nāk daudzi septiņdesmito un astoņdesmito gadu rakstnieki. Tāpat kā šīs inteliģences «maizes tēviem», arī

tai nav un nevar būt nekādu progresivu centienu. Katra ieskatīšanās dzīvē atsedz kapitalismam raksturīgās pretišķības un izvirza tiem neatrisināmus jautājumus. Daudzos gadījumos tā arī nepavisam nav spējīga savā šķiriskā aprobežotībā ieskatīties dzīvē. Šīs inteliģences radītā literatura tāpēc dabiski stāv tālu no dzīves. Tā barojas ar vecām tautiskām lietām un bez žēlastības zog no visseklākās vācu buržuaziskās literaturas. Viens no visizplatītākiem paņēmieniem ir pievēršanās folklorai. Bet arī te šos rakstniekus folkloras elementi un to ekspluatacija interesē tikai par tik, par cik ar to palīdzību var veģetēt bez nopietnas saskares ar dzīves īstenību. Tādējādi, sākot ar septiņdesmitajiem gadiem, izveidojas pagājušajam gadsimtam raksturīgā latviešu valdošās buržuazijas literatura. Tā ieguvusi apzīmējumu «pseidotautiskā romantisma literatura». Tā pēc sava rakstura ir reakcionara, pliekana, no dzīves atrauta un no mākslinieciskā meistarības viedokļa — diletantiska. Par šīs literaturas lideri izkūņojas Tērbatas universitates latviešu valodas lektors J. Lautenbachs-Jūsmiņš (1847.—1928.).

Vēsturiskā secībā šī «pseidotautiskā literatura»[1] nebūt nav deģenerējies «tautiskā romantisma» turpinājums. Tā saucamā «tautiskā romantisma» literatura, kuras galvenie pārstāvji ir Auseklis (1850.—1879.) un Andrejs Pumpurs (1841.—1902.), pastāv septiņdesmitajos gados paraleli šai valdošajai latviešu buržuaziskajai literaturai.

Kapitalisma radītā sabiedrības diferenciacija nošķiroja arī latviešu literaturu jau septiņdesmitajos gados. Ne visa tā laika latviešu inteliģence iekļāvās latviešu buržuazijas idejiskajā lokā. Daļa no šīs inteliģences palika ārpus šī loka. Tā dzīvoja laukos un bija vairāk vai mazāk saistīta ar zemniecību un visiem tiem pārkārtošanās procesiem, kas notika zemniecībā. No šīs inteliģences nākošie rakstnieki septiņdesmitajos gados izveido latviešu literaturā divas atšķirīgas līnijas.

Pirmā no šīm līnijām ir t. s. «tautiskais romantisms». Kā Ausekļa, tā Andreja Pumpura dzeja raksturo «tautiskā romantisma» būtību. Otrā no šīm līnijām ir realisms. Pirmais realisma dokuments ir romans «Mērnieku laiki».

Izvirzās jautājums — kāpēc realisms kā metode varēja parādīties tikai septiņdesmitajos gados?

Kapitalisma attīstības gaitā jau ir radusies latviešu nacija, un par tās eksistēšanu vai neeksistēšanu septiņdesmito gadu apstākļos nekādu šaubu vairs nav. Latviešu buržuazija ir pietiekami nostiprinājusies un kļuvusi par valdošo vācu aprindu sa-

[1] Parasti to mēdza dēvēt par «tautisko dzeju».

biedroto kapitalistiskās ekspluatacijas laukā. Bez tam šajā laikā kapitalistiskās attiecības arī jau iespiedušās visās dzīves nozarēs. Dzīves apstākļi skaidri atklāj norises gaitu un raksturu. Lai to uztvertu, vajadzīgas tikai labas novērošanas spējas.

Tādējādi septiņdesmitajos gados nobrieduši apstākļi, lai reālisms varētu parādīties kā noformējusies literaturas metode.

Bet, lai rastos rakstnieki, kas strādātu ar šo metodi, bija jāapgūst zināmi daiļrades principi. Jārodas apziņai notēlot dzīvi, kāda tā ir. Uz to vispirms pamudina pati dzīves īstenība ar savām dažādībām. Bet lielu atbalstu te dod literaturas kultura. Septiņdesmitajos gados latviešu literaturā tieši literaturas kultūras ziņā vislabāk sagatavotie rakstnieki ir brāļi Kaudzītes, īpaši Kaudzītes Matīss.

Latviešu buržuaziskie vēsturnieki dažkārt apšaubīja «Mērnieku laiku» autoru patiesīgumu. Tika minēti par autoriem gan Kronvaldu Atis, gan citi. Tādas hipotezes varēja rasties aiz pilnīga literaturas vēstures analfabetisma. Pietiek izlasīt Kaudzītes Matīsa kritiskos rakstus septiņdesmitajos gados un astoņdesmito gadu sākumā, lai saprastu, ka vienīgi no šī autora šajā laikā var gaidīt realista pieeju dzīves īstenības materialam. Bez tam viņa brāļa — Kaudzītes Reiņa daiļrade parāda, cik tā šajā periodā ir tuva folkloras realismam.

Kaudzītes Matīss labi pazīst krievu klasisko literaturu. Sevišķi viņš mīl Gogoli un Puškinu. Te viņš atrod paraugus, kā jāattēlo dzīves īstenība. Krievu klasiskās literaturas realisms ir viens no svarīgākiem faktoriem, kas palīdz latviešu literaturā attīstīties realismam.

Bez tam Kaudzītes Matīss labi pazīst arī vācu klasisko literaturu. Sevišķi tuvs viņam ir Heine. Heines satira neapšaubāmi atspoguļojas «Mērnieku laikos».

Tāpat Kaudzītes Matīss samērā labi zina poetiku un ir lasījis arī Lesingu un Beļinski. Cits jautājums, cik viņš tos sapratis.

Astoņdesmitajos gados apstākļi realisma attīstībai ir vēl vairāk nobrieduši. Tāpēc arī «Mērnieku laiki» uzreiz radīja tik drošas realisma tradicijas, ka tām sekoja vesela rinda rakstnieku — Apsīšu Jēkabs, Doku Atis un citi. Kāds ir šī realisma raksturs un kādi tā trūkumi, tas šajā gadījumā var palikt neiztirzāts. No sacītā izriet jautājums: cik atšķirīga ir latviešu literatura septiņdesmitajos gados iepretī sešdesmitajiem gadiem — jaunlatviešu darbības gadiem? Divu literaturu princips sešdesmitajos gados, kad tikko top latviešu nacionālā literatura, izpaužas latviešu nacionalās literaturas sadursmē ar feodalo aprindu radīto, latviski rakstīto literaturu. Tas vērojams arī topošajā latviešu literaturas kritikā.

Turpretī kapitalisma tālākās attīstības rezultatā septiņdesmitajos gados jau latviešu literatura pakļauta stiprai diferenciacijai. Divu literaturu sadursme atklājas jau pašā latviešu literaturā, bet vācu autoru darbi zaudē jebkuru nozīmi latviešu kulturas dzīvē. Tas latviešu literaturas kritikai piešķir jaunu, īpatnēju raksturu.

«Tautiskā romantisma», pseidotautiskā romantisma un realisma izveidošanās liecina par samērā aktivu un strauju latviešu literaturas attīstības gaitu. Literaturas kritikā šis process septiņdesmitajos gados vēl nav tik aktivs. Kritisko rakstu autori vēl neizprot idejiskās pretišķības atšķirīgās literaturas parādībās. Tomēr šīs pretišķības ir pietiekoši lielas, lai gluži neapzinīgi izpaustos arī literaturas kritikā un dotu tai ievirzi turpmākajiem gadiem.

Šajos jaunajos literaturas apstākļos pirmais lielākais un līdz ar to arī pirmais nozīmīgākais raksts vispār latviešu literaturas kritikā ir Kaudzītes Matīsa pārskats par dzeju latviešu periodikā 1873. gadā. Īstenībā tikai ar šo rakstu varam sākt runāt par pirmo mēģinājumu kaut cik izvērst latviešu literaturas kritiku. Tomēr šis raksts vēl nedod plašākus principialus secinājumus. Tie izriet tikai netieši. Tomēr tas apliecina, ka ir noiets ceļš no fragmentarām anotacijām un spriedumiem līdz mēģinājumam dot pārskatu par lielāka perioda sasniegumiem un trūkumiem. Raksturīgi, ka pirmā šāda kritika ir par periodikā ievietotajiem darbiem. Šajā laikā grāmatu latviešu rakstniekiem vispār vēl ir ļoti maz. Grāmatu izdevēji daudz izdod dažādu lokalizētu sēnalu literaturu, bet maz vēl uzticas latviešu autoriem. Turpretī periodiskā prese ļoti plaši sāk ievietot beletristiskus sacerējumus. Te sākas kāda specifiska īpatnība, kas piemīt visai buržuaziskai periodiskai presei. Beletristika top par abonentu pievilkšanas līdzekli. Periodisko izdevumu skaits, sākot ar septiņdesmitajiem gadiem, strauji pieaug. «Mājas Viesim» un «Latviešu Avīzēm» pievienojas «Baltijas Vēstnesis» (1869.—1906.), «Rīgas Lapa» (1877.—1880.), «Balss» (1878.—1907.), Richarda Tomsona izdevumi, Materu Jura izdevumi u. c.

Beletristiskā materiala publicējumi periodiskajā presē paver arī plašākas iespējas literaturkritiskajiem rakstiem. Ikviens periodisks izdevums sāk uzskatīt par «goda lietu» ievietot kaut vai īsu atsauksmi par katru iznākušu grāmatu. Tas literaturas kritiku cieši apvieno ar visām tām idejiskām un kliķes rakstura cīņām, ko savā starpā izkaro periodiskie izdevumi. Šis apstāklis kāpina literaturas kritikas sabiedrisko aktivitati. To sevišķi var vērot ar astoņdesmito gadu otro pusi, kad sākās valdošajai buržuazijai opozicionara periodika.

Savā pārskatā par 1873. gada dzeju periodikā Kaudzītes Matīss chronoloģiskā secībā īsi apskata katru publicētu dzejoli «Baltijas Vēstnesī», «Mājas Viesī» un «Latviešu Avīzēs». Viņa piezīmes ir ļoti konspektivas, taču viscaur manām kritiķa neapmierinātību ar trūkumiem saturā un formā. Autoram nekādu noteiktu principu vēl nav. Viss balstās uz gaumi un dažām poetikas zināšanām. Tomēr šķiet, ka kritiķim ir zināms priekšstats, kādai vajadzētu būt vēlamai dzejai. Bet arī tādā literaturas kritikā jau iezīmējas neliels pretišķību mezgls kā atspulgs no tām pretišķībām, kas briest un veidojas tiešā literaturas procesā. Kā garām ejot Kaudzītes Matīss pārmet Auseklim tautas dziesmās parasto deminutivu lietošanu. Ar to arī iesākas Ausekļa un Kaudzītes Matīsa polemika. Tā vēl ir abpusēji ļoti piesardzīga un taktiska. Principialākas atziņas vēl nav izkristalizējušās un bez tam Auseklis nav tas, ar kuru Kaudzītes Matīsam var izaugt sevišķi lielas domstarpības.

Taču šis pretišķību mezgls vairs nekur nevarēja pazust. Tas spilgti izlaužas uz āru Kaudzītes Matīsa un J. Lautenbacha-Jūsmiņa polemikā, kas sākas ar Kaudzītes Matīsa recenziju par Lautenbacha-Jūsmiņa dzejojumu «Zalkša līgava» («Balsī» 1880. g.). No periodikas slejām šī polemika pāriet uz atsevišķām brošurām. Polemika sākas tad, kad brāļi Kaudzītes jau ir publicējuši savus «Mērnieku laikus». Kaudzītes Matīss kā romana līdzautors sevi praktiskā literarā darbā apliecinājis par realistu. Taču teoretiskās atziņās viņš nespēj formulēt realistiskās literaturas principus, un, kā šķiet, viņam tie arī pašam nav noskaidroti. Tāpēc viņš arī neizprot Lautenbacha dzejas idejisko tukšumu un nevarību. Viņa sitieni it kā nāk no tumsas un aiziet tumsā. Tomēr viscaur jūtam kritiķa neapmierinātību ar to literaturu, ko kultivē Lautenbachs un viņam līdzīgie. Viņa realisma pozicija ir tīri stichiska. Tautas folkloras paņēmienu spekulativo izmantošanu viņš nespēj atsegt un strīdu pārāk krasi noved pie atsevišķa jautājuma — par atskaņu lietošanu vai nelietošanu dzejā. Taču Kaudzītes Matīsa spriedumu konteksts iet tālāk par pašiem spriedumiem. Tas runā par vajadzību pēc nopietnas literaturas.

Ja arī Kaudzītes Matīsam nav pa spēkam apzinīgi aizstāvēt realisma pozicijas literaturā, tad tomēr šai polemikai ir ievērojama nozīme latviešu literaturas kritikas vēsturē, jo šeit Lautenbachs-Jūsmiņš jau pietiekami atsedz sevi un līdz ar to visu valdošās buržuazijas vadīto literaturu. Polemika pierāda, ka jaunveidotā «tautiskā dzeja» ir bezidejiska, no dzīves atrauta, reakcionara un diletantiska. Tātad pirmais sitiens šai literaturai mazāk nāk no Kaudzītes Matīsa puses, vairāk izpaužas pašatmaskošanās kārtībā.

Tieši ar to, ka šajā polemikā pirmo reizi tiek atmaskots Lautenbachs-Jūsmiņš un viņa vadītā literatura, kaut arī Lautenbachs slēpjas aiz dažādiem pseidonimiem un rokaspuišiem, šī polemika ievirza latviešu realistisko literatūras kritiku neatkarīgi no tā, ka neviens no polemikas autoriem nepiemin realisma vārdu un nevienam arī nav skaidri realistiskās mākslas principi, vismaz tādā līmenī, lai spētu par tiem runāt un tos formulēt.

(Astoņdesmito gadu beigās Kaudzītes iesākto polemiku turpina jaunais literatūras kritiķis Zeiferts (1865.—1929.) «Austruma» slejās.)

Polemika ar Lautenbachu ir pēdējais Kaudzītes Matīsa nozīmīgāks darbs literatūras kritikā. Viņa teoretiskie principi tā arī palika nenobrieduši un nenoskaidroti. Arī praktiskajā literatūras laukā pēc «Mērnieku laikiem» viņš kā realists vairs nekad literaturā neatgriežas. Kaudzītes Matīsa, tāpat viņa brāļa Reiņa, rakstnieka un literarā darbinieka loma latviešu literaturā izbeidzas. Šajā ziņā viņa liktenis ir radniecīgs Apsīšu Jēkabam (1858.—1929.), kas tik spoži uzsāka savas gaitas astoņdesmitajos gados kā latviešu realistiskā stāsta nodibinātājs. Arī cēloņi šo talantu apsīkumam ir tie paši. Kapitalisma tālākā attīstības gaitā izraisītās pretišķības, asi pieaugošā šķiru cīņa, revolucionarā proletariata uznākšana uz vēstures skatuves bija pārāk sarežģīti apstākļi, lai tajos spētu orientēties patriarchalisma attiecībās uzaugušie un baznīcas kultivētās reliģiskās atziņās sapītie cilvēki. Viņu spriedumi kļūst līdzīgi bērnu šļupstiem, un viņu reliģiskās atziņas tos noved galējā reakcionarismā. Taču tas, ko viņi ar savu praktisko darbu literaturā deva latviešu realismam, saglabājas kā tautas kulturas neatņemama sastāvdaļa.

Astoņdesmitajos gados latviešu literaturas kritikā jau sāk parādīties arī pirmās konkretākās un apzinīgākās prasības pēc realisma. Ar to latviešu realistiskā literaturas kritika jau iegūst konkretāku formu, kaut arī teoretiski realisma principi un realisma metodes izpratne vēl netiek formulēti.

Arī latviešu beletristikas novadā astoņdesmitajos gados realisms arvien vairāk nostiprinās un paplašinās. Brāļiem Kaudzītēm seko Apsīšu Jēkabs, tam pievienojas Doku Atis (1861.—1903.), Augusts Deglavs (1862.—1922.), Zeiboltu Jēkabs (1867.—1924.) un beidzot Rūdolfs Blaumanis (1863.—1908.). Dramaturģijā realistiskāku raksturu iegūst Adolfa Alunāna (1848.—1912.) lugas. No otras puses, vēl joprojām aktivi darbojas un pat vairojas «pseidotautiskie romantiķi».

Kaut arī realisma attīstība neapšaubāmi izrietēja no dziļākiem dzīves pamatiem, no tiem nosacījumiem, kurus izraisīja kapitalisma tālākā attīstība un sabiedrības diferenciacija, astoņdesmito

gadu realisms vēl joprojām ir stipri aprobežots un piesātināts ar «pseidotautiska romantisma» kropļojumiem un piesārņojumiem. Tas paliek tiešu novērojumu robežās, bez dziļākiem cēlonības atklājumiem. Latviešu literaturas kritika astoņdesmitajos gados vēl nav spējīga aktivi cīnīties par realisma padziļināšanu.

Raksts, kas pirmo reizi min vārdu «realisms», ir kāda Pēterburgas studenta J. Zvīguļa (1850.—1906.) vēstule «Baltijas Vēstneša» redaktoram 1882. gadā. Zvīgulis neformulē realisma principus. Viņa prasība pēc realisma ir izaugusi, salīdzinot dažādus rakstnieku darbus. Viņš pazīst krievu klasisko literaturu un prot novērtēt tās spēku un varenību. Tā viņam atver priekšstatu par realistiskās literaturas nozīmību. Pretstatā viņš redz pliekanību un banalo sentimentalitati, kas dominē latviešu literaturā. Viņš nesaskata tos idejiskos pamatus, uz kuriem izaug šī pliekanā un diletantiskā literatura, bet gan redz, no kurienes ceļas aizguvumi šajā literaturā. Tā ir vislētākā vācu buržuaziskā literatura. Zvīgulis prasa sekot krievu literaturas cildenajiem paraugiem.

Nav nekādu ziņu, ka Zvīguļa raksts būtu atstājis kaut cik dziļākas pēdas tā laika latviešu literaturas kritikā, bet tas ir ļoti zīmīgs. Tas rāda, ka latviešu studējošajā inteliģencē jau astoņdesmito gadu sākumā ir vērojama diferencēšanās. Daļa latviešu studentu jau ieņem opozicionaru poziciju pret valdošo latviešu buržuaziju un tās reakcionaro kulturu. Šis raksts rāda arī to, ka šo inteliģenci ietekmē krievu kultura un krievu progresivā sabiedrība.

Daudzi citi materiali par tā laika studējošo inteliģenci apliecina, ka astoņdesmito gadu pirmajā pusē jau visos kulturas centros, kur studē latviešu studenti, izveidojušās opozicionaras studentu grupas. Šie studenti vairs neiet pa «zelta jaunatnes» izdzīves ceļu, bet meklē atbildi uz dzīves izvirzītiem aktuaļiem jautājumiem. Savos meklējumos daudzi no viņiem nonāk līdz marksismam, jo vienīgi marksisma mācībā var atrast atbildi uz dzīves izvirzītajiem jautājumiem. Un to ir daudz. Tie saistīti ar kapitalisma attīstību, ar proletariata stāvokli, ar proletariata šķiras apziņas attīstību, ar pauperizacijas draudu vidējiem slāņiem utt. Tādējādi šī opozicionarā inteliģence savā darbībā netieši saistīta ar augošo strādnieku kustību.

No šīs inteliģences arī nāk pirmie autori, kas spēj latviešu literaturā dot pirmo padziļinājumu realismam. Tāds bija Eduards Veidenbaums (1867.—1892.). Veidenbaums aizsāk latviešu literaturā revolucionarās literaturas tradicijas. Viņš ir arī pirmais latviešu kritizētājs realists ar saviem skarbās satiras piesātinātiem dzejoļiem, vērstiem pret buržuaziju kā pret šķiru.

Astoņdesmito gadu vidū ievērojams notikums latviešu valdo-

šai buržuazijai un tās presei ir opozicionara laikraksta «Dienas Lapa» nodibināšana (1886.). «Dienas Lapu» nodibina Rīgas iedzīvotāju vidējie slāņi. Tās dibinātāji ir galvenokārt amatnieki, kuri grupējas ap P. Bisenieka (1853.—1911.) vadīto Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības kasi. Dibinātāju nolūks ir aizsargāt amatniekus un citus vidējos slāņus pret «grūtiem laikiem», citiem vārdiem — pret mantiski nostiprināto buržuaziju un pauperizacijas draudiem. Par cik šai laikā arī strādniekiem vēl ir tikai sīkburžuaziskas prasības, dibinātāji liek cerības arī uz strādnieku atbalstu. «Dienas Lapai» visus astoņdesmitos gadus ir sīkburžuazisks raksturs, neatkarīgi no tā, vai to vada Fr. Bergmanis vai P. Stučka. Tomēr ar šī laikraksta iznākšanu opozicionarā inteliģence ieguva sev organizējošu centru, jo šī inteliģence sāk aktivi darboties līdzi «Dienas Lapā». Augošas strādnieku kustības ietekmē un opozicionarās inteliģences darbības rezultatā «Dienas Lapa» pāraug dibināšanas perioda nolūkus. No šīs opozicionarās inteliģences izaug deviņdesmitajos gados progresiva inteliģences kustība — «jaunā strāva». «Dienas Lapa» top par «jaunās strāvas» centralorganu. Tajā parādās virkne nozīmīgu literaturkritisku rakstu jau astoņdesmitajos gados, piemēram, Raiņa recenzija par Adolfa Alunāna lugu «Lielpils pagasta vecākie» u. c. Arī tiem ir sava nozīme latviešu realistiskās literaturas kritikas attīstībā.

Vēl pirms «Dienas Lapas» iznākšanas opozicionarā inteliģence meklē iespēju darboties literaturas kritikas novadā citos izdevumos.

Šajā sakarībā atzīmējams kāda nezināma autora — Akota raksts «Mūsu rakstniecība» 1885. gadā laikrakstā «Tēvija» (1884.—1914.). Tajā jau daudz konkretāk nekā Zvīguļa vēstulē motivēta prasība pēc realisma literaturā. Autors arī literari vairāk sagatavots nekā Zvīgulis.

Opozicionarās inteliģences darbība «Dienas Lapā» neapšaubāmi ietekmēja arī atsevišķu autoru darbību citos periodiskos izdevumos. Sevišķi tas sakāms par žurnalu «Austrums» (1885.—1906.). Kaut arī «Austrums» dibināts Maskavā ar nolūku ieplūdināt latviešu kulturā arī krievu kulturas dzīvinošo spēku, tas savā rīcībā literaturas kritikas laukā ir mērens un nekad nesarauj saites ar Rīgas Latviešu biedrības aprindām. Neskatoties uz to, tajā 1888./89. gadā atrod vietu viena no nozīmīgākām astoņdesmito gadu literaturas polemikām. Tā ir polemika starp Teodoru Zeifertu un Lautenbachu-Jūsmiņu. Šī polemika neapšaubāmi ir viens no latviešu realistiskās literaturas kritikas dokumentiem. Kaut arī Zeiferts nekur nemin realisma vārdu un neizvirza konkretu realistiskās literaturas prasību, bet operē tikai ar prasību

VALSTS BIBLIOTEKA LATV. PSR

atspoguļot literarā darbā sava laikmeta idejas (acīm redzot — vienalga, kādas), polemika rezultatā lej ūdeni uz realisma attīstības dzirnavām. Pirmkārt, tā saista literaturu ar sava laika dzīves īstenību, jo tikai tad darbā var atspoguļoties «sava laika idejas». Otrkārt, šī polemika vēl spilgtāk nekā Kaudzītes Matīsa polemika atmasko Lautenbacha-Jūsmiņa atziņu aplamību.

Zeiferta teoretiskajos atzinumos var spilgti vērot astoņdesmito gadu literaturas kritikai raksturīgo īpatnību, ka autori, kas darbojas literaturas kritikas laukā, samērā daudz mācās no pasaules rakstniecības redzamākajiem literaturas kritikas teoretiķiem. Tas paceļ vispārējo literaturas kritikas kulturas līmeni. Tā astoņdesmito gadu literaturas kritikā sastopam jau nopietnā formulējumā Beļinska atsevišķus atzinumus, tāpat joprojām daudz ietekmē Lesings, bet pilnīgi no jauna nāk klāt Ipolits Tēns, Georgs Brandess u. c. Neviens netop par konsekventu kāda šī autora skolnieku, bet dažādi šo teoretiķu atzinumi piedalās mūsmāju kritiķu literarās gaumes izveidošanā. Nekādu noteiktu teoretisku atzinumu, pie kuriem visnotaļ turētos kritiķi, vēl nav. Spriedumu pamatos ir estetiskais kriterijs, bet to nosaka literarā gaume.

Tomēr šai parādībai ir arī sava negatīvā puse. Latviešu literaturas kritikā top ieplūdinātas maldinošas atziņas par progresivās literaturas kritikas uzdevumiem un literaturas cēlonību un uzdevumiem vispār. Sevišķi tas sakāms par I. Tēna un G. Brandesa atziņām. Tēna un Brandesa atziņas visvairāk popularizējuši Zeiferts, E. Pīpiņš-Vizulis (1873.—1927.) un K. Kasparsons (1865.-?) u. c. Īpaši I. Tēna atzinumi jauca latviešu literaturas kritikā realisma atšķiršanu no naturalisma un reizē ar to traucēja realisma teoretisko izpratni.

Ja astoņdesmitajos gados latviešu progresivai literaturas kritikai vēl ir grūti dot konsekventus teoretiskās domas nopamatojumus, tad pilnīgs teoretisko atziņu juceklis ir reakcionarajā literaturas kritikā, kura atrodas Rīgas Latviešu biedrības vadībā un idejiskā ietekmē. Tai nākas pat grūti sagremot brāļu Kaudzīšu romanu «Mērnieku laiki», jo to pārlieku pārsteidz un sarūgtina negatīvo parādību atklāšana sabiedrībā. Jau ar pirmajiem latviešu realistiskās literaturas soļiem latviešu buržuazija naidīgi saņem realismu, un tā ar realismu nesamierinās līdz pat sava mūža galam un cīnās pret to. Tas arī pilnīgi saprotami, jo attēlot dzīves īstenību nozīmē atmaskot buržuaziju, atmaskot kapitalismu.

Deviņdesmito gadu sākumā latviešu progresivā literaturas kritika vēl neko daudz neatšķiras no astoņdesmito gadu literaturas kritikas. To raksturo P. Sarķa (1862.—1895.) literaturkritiskie raksti, raksti «Dienas Lapā», Teodora Zeiferta literaturas pārskati, atsevišķie E. Pīpiņa-Vizuļa raksti.

Ļoti skaidri izteiktā, deviņdesmitajiem gadiem raksturīgā literaturas kritika sākas ar J. Jansona-Brauna (1872.—1917.) 1892. gada rakstu «Domas par jaunlaiku literaturu». Ar šo darbu arī sākas specifiskā «jaunās strāvas» literaturas kritika.

«Jaunā strāva» kā noformējusies progresiva deviņdesmito gadu inteliģences kustība parādās deviņdesmitajos gados ar to brīdi, kad tās darbībā ietver marksisma un socialdemokratisko ideju propagandu. Tieši šeit izpaužas «jaunās strāvas» būtība, un no tās atvasinās «jaunās strāvas» darbība citās sabiedriskās dzīves nozarēs. Šis periods iekrīt deviņdesmit trešajā, deviņdesmit ceturtajā gadā. Šajā laikā Rainis ir ne vien «Dienas Lapas» redaktors, bet arī visas «jaunās strāvas» idejiskais vadītājs. Turpretī «jaunā strāva» jau sāk formēties ar «Dienas Lapas» iznākšanu, kas opozicionarai inteliģencei kļuva par organizējošu centru. Tas tomēr nenozīmē, ka jau šajā formēšanās periodā nevar būt atsevišķas darbības izpausmes, kas raksturīgas tikai «jaunajai strāvai» un kas arī ir tipiskas «jaunajai strāvai». Tas izskaidrojams ar to, ka marksisma propaganda ir iespējama vienīgi tad, ja šī inteliģence apgūst marksismu, apgūst marksistisko pasaules uzskatu. Bet šis apgūšanas process saistīts ar aktivu darbību arī citās sabiedriskās dzīves nozarēs. Tā, piemēram, Ed. Veidenbaums miris 1892. gadā, bet viņa darbu lielākā daļa iekļaujas «jaunās strāvas» ideju lokā. Tas iespējams tikai tāpēc, ka Ed. Veidenbaums jau astoņdesmito gadu vidū iepazīstas ar marksismu, kaut arī pilnīgi marksistisko pasaules uzskatu neapgūst.

«Jaunās strāvas» literaturas kritika pirmo reizi latviešu literaturā izstrādā teoretiskus realistiskās literaturas atzinumus. To jau veic Jansons-Brauns savā 1892. gada darbā. Viņš arī pirmo reizi no realisma atdala naturalismu, pēdējo raksturojot kā negatīvu parādību. Reizē ar to «jaunās strāvas» literaturas kritika uzsāk nesaudzīgu un principiali pamatotu cīņu pret latviešu reakcionaro un diletantisko literaturu. 1893. gadā referats tikai vēl papildina 1892. gada atzinumus ar ļoti plašu konkrētu literaturas materialu. Tikpat nozīmīgs ir Jansona-Brauna raksts «Mūsu vecai paaudzei» (1894. g.).

Jansona-Brauna darbi deviņdesmitajos gados rada veselu pagriezienu latviešu literaturas attīstībā. Te jau sākas teoretiski pamatota cīņa par realismu, par idejiski augstvērtīgu, progresīvu literaturu. Tā ir arī cīņa pret visu reakcionaro un diletantisko literaturā. Skarot reizē ar literaturas problemām aktualus sabiedriskus jautājumus, «jaunās strāvas» literaturas kritika tālu pārsniedz literaturas ietvarus un vārda tiešā nozīmē top par sabiedrības tribunu. Reakcionarajās aprindās vārds «realisms»

kļūst par tādu pašu biedēkli kā vārdi «socialisms» un «marksisms». Ne velti Jansona-Brauna referats izraisa veselu polemiku.

Sevišķi plašus sabiedriskus jautājumus «jaunās strāvas» literaturas kritika ietver polemikā ap Zudermaņa lugu «Gods» un Aspazijas lugu «Zaudētās tiesības» (1894. g.). Šajā polemikā īpaši nopelni Fr. Roziņam (1870.—1919.).

Daļa no «jaunās strāvas» literaturas principiem izpaužas arī Aspazijas un Rūdolfa Blaumaņa polemikā dzejā un atsevišķās jaunstrāvnieku recenzijās.

«Jaunās strāvas» literaturas kritika ne vien izvērš un teoretiski pamato realismu un tādējādi veicina realisma attīstību latviešu literaturā, bet arī padziļina realismu. «Jaunās strāvas» literaturas kritika ietekmē kritizētāja realisma attīstību latviešu literaturā.

«Jaunās strāvas» literaturas kritika savā labākajā daļā nav tikai realistiska literaturas kritika. Tā liek pamatus arī latviešu marksistiskai literaturas kritikai. Šī kritika saista literaturas attīstību ar ekonomiskās un sabiedriskās attīstības likumiem. Tā prasa literaturai progresivas idejas — idejas, kas audzina sabiedrību un pārveido to. Tā prasa literaturu, kas vēršas pret reakciju un iznīcina to.

«Jaunās strāvas» literaturas kritika izveido arī kaujiniecisku kritikas stilu, plaši pielietojot satiru.

Neskatoties uz milzīgajiem nopelniem latviešu literaturas attīstībā un visā latviešu sabiedriskajā dzīvē, «jaunās strāvas» literaturas kritika nav viscaur konsekventa un tā nav arī bez savām kļūdām. Tā ne vienmēr prata pareizi novērtēt jau esošos realistiskās literaturas sasniegumus. Tā, piemēram, Jansons-Brauns neizprot Rūdolfa Blaumaņa sasniegumus un pietiekoši tos neizceļ. Viņu galvenokārt interesē tikai trūkumi Rūdolfa Blaumaņa daiļradē, un nereti viņš tos pārspīlē. Bez tam «jaunās strāvas» literaturas kritiķi ne vienmēr rūpējas par konsekventu realistisku literaturas kritiku «pašu mājās». To apliecina K. Kasparsona (Unus) «Piezīmes par dzeju» parādīšanās «Dienas Lapā». Kā zināms, «jaunajā strāvā» bija divi nogrupējumi — revolucionarais un sīkburžuaziskais. Kasparsons pieder pie sīkburžuaziskā nogrupējuma. Sava raksta galvenajā daļā tas stāv vispārējās «jaunās strāvas» literaturas kritikas pozicijās. Arī viņš cenšas aizstāvēt realismu. Taču viņa teoretiskie pamatojumi galvenokārt ņemti no Tēna uzskatiem. Tas radīja teoretisku sajukumu, bet šis raksts neizraisīja nekādus jaunstrāvnieku iebildumus. Līdzīgas ir arī citas sīkākas parādības. 1897. gadā cariskā patvaldība sagrāva «jauno strāvu». Daļu jaunstrāvnieku apcietina un izsūta trimdā, daļa emigrē uz ārzemēm.

«Jaunās strāvas» sagrāve uz ilgāku laiku aptur latviešu progresivās literaturas kritikas aktivitati. Ja vadās no tiem sasniegumiem, ko latviešu progresivā literaturas kritika sasniedza «jaunās strāvas» laikā, tad ir pamats runāt par zināmu latviešu literaturas krizi deviņdesmito gadu beigās un divdesmitā gadsimta sākumā. Tikai Krievijas Pirmās revolucijas periodā, bet īpaši pēc tam sekojošā reakcijas periodā redzams jauns latviešu progresivās literaturas uzplaukums.

Tomēr arī deviņdesmito gadu beigās un divdesmitā gadsimta sākumā nevar runāt par pilnīgu latviešu progresivās literaturas kritikas apsīkumu. Arī šajā laikā ir virkne nozīmīgu ieguldījumu latviešu progresivajā literaturas kritikā. Te pirmajā vietā minami Raiņa apcerējumi par franču jaunāko rakstniecību, par Puškina un par Gētes daiļradi, kas parādās gadsimta mijā. Arī te vērojams latviešu marksistiskās literaturas kritikas tālākais ceļš.

Pats ražīgākais literaturas kritiķis gadsimta sākumā ir Jānis Asars (1877.—1908.). Viņa kritiskie raksti sastāda lielāko devu šī laika latviešu progresivajā literaturas kritikā. Viņa darbība ir pilnīgi enciklopediska. Idejiski Asars stāv samērā konsekventās demokratiskās literaturas kritikas pozicijās, un atsevišķos gadījumos vērojama tendence balstīties uz marksistiskiem atzinumiem. Taču šajā ziņā Asars nav konsekvents un nav uzskatāms par marksistisku literaturas kritiķi.

Raksturīgi, ka šajā laikā jau uz literaturas kritikas skatuves uznāk Andrejs Upīts. Viņš gan vēl ir savas literarās darbības meklējumu posmā, taču dažas atziņas jau var modināt nopietnu interesi.

Zināmu devu latviešu progresivajā literaturas kritikā šajā laikā turpina dot arī E. Pīpiņš-Vizulis, cenšoties stāvēt demokratiskās literaturas kritikas pozicijās.

Pēc tam kad cariskā patvaldība sagrauj «jauno strāvu» un «jaunās strāvas» centralorgans «Dienas Lapa» pāriet Plates firmas rokās un tās vadību pārņem P. Zālītis (1864.—1939.), latviešu periodikā nav legala izdevuma ar konsekventu nostāju progresivās pozicijās. Tas, protams, negativi ietekmē latviešu progresivās literaturas kritikas attīstību.

Latviešu literaturas kritika no tās sākumiem līdz 1904. gadam ir nogājusi garu un sarežģītu attīstības ceļu. No fragmentariem un samērā nevarīgiem spriedumiem tā izaugusi par nopietnu literaturas kritiku ar literaturzinātnisku raksturu. Pēdējais sakāms par latviešu progresivo literaturas kritiku. Tā deviņdesmitajos gados liek pamatus arī latviešu marksistiskai literaturas kritikai.

Latviešu progresivā literaturas kritika šajā laikā izaugusi par nopietnu faktoru visas tautas kulturas un sabiedriski politiskajā dzīvē. Tā ir izstrādājusi savus žanrus un asu, kaujiniecisku stilu, izveidojusi savas tradicijas, kuras rod tālāku attīstību sekojošā laika gaitā un pēc gadiem kļūst par mantojumu latviešu padomju literaturas kritikai.

Latviešu progresivā literaturas kritika ir sekmējusi latviešu progresivās literaturas attīstību un cīnījusies ar reakcionarām parādībām literaturā.

Mūsdienu padomju lasītājam nevar būt vienaldzīgi šie literaturas kritikas dokumenti. Bez to pazīšanas nav iespējams izprast daudzas sabiedriskas parādības mūsu tautas vēsturē, kā arī kaut cik dziļi un nopietni izprast latviešu literaturas attīstības procesu, latviešu literaturas vēsturi. Taču šie literaturkritiskie dokumenti mūsdienu lasītājam ir grūti pieejami. Tie izkaisīti daudz un dažādos periodiskos izdevumos un brošurās. Daudzi no šiem periodiskiem izdevumiem un brošurām ir bibliografiski retumi un saglabājušies vienā vai dažos eksemplaros.

Lai atvieglotu lasītājam iepazīšanos ar šiem dokumentiem, Latvijas Valsts izdevniecība pasākusi publicēt literaturkritisko rakstu kopojumu. Kopojumā ievietotie literaturas kritikas raksti ņemti no pirmpublicējumiem. Izņēmumi ir vienīgi daži raksti, kurus autori pēc pirmpublicējumiem paši rediģējuši.

Latvijas Valsts izdevniecība latviešu literaturas kritikas rakstus apvienos un izdos četros sējumos. Pirmais sējums aptver posmu no latviešu literaturas kritikas sākumiem līdz 1904. gadam. Otrais sējums — posmu no 1905. gada līdz 1919. gadam. Trešais sējums — posmu no 1920. gada līdz 1940. gadam. Ceturtais sējums — latviešu padomju literaturas kritiku, ietverot arī latviešu literaturas kritiku Padomju Savienībā pēc 1919. gada.

Saprotams, ka šie latviešu literaturas kritikas rakstu kopojumi nav pilnīgi. Lai izdotu absoluti visus rakstus literaturas kritikas nozarē, nepieciešami daudzi desmiti sējumu. Šim literaturas kritikas rakstu kopojumam ir izlases raksturs. Izlase izdarīta ar tādu mērķtiecību, lai ietvertu svarīgāko, kas parādījies literaturas kritikā attiecīgajā posmā, galveno uzmanību veltījot latviešu progresivajai literaturas kritikai. No reakcionarās literaturas kritikas ņemti tie raksti, kas tieši saistīti ar attiecīgiem rakstiem latviešu progresivajā literaturas kritikā (piemēram, polemikas raksti).

Pēc šī principa sastādīts arī pirmais sējums. Sastādītāji apzinās, ka attiecībā pret rakstu izvēli vienmēr var rasties un arī radīsies pretenzijas. Daudz ko nākas atstāt ārpus izlases aiz materiala pārliecīga plašuma. Šis tas varbūt arī nav pienācīgi

novērtēts vai arī ir pārvērtēts. Tomēr sastādītāji cer, ka kopojums pamatprasības spēs apmierināt.

Sastādītāji nav mēģinājuši piešķirt kopojumam konsekventu zinātnisku raksturu, jo tādā gadījumā kopojumam būtu jābalstās uz izstrādātu latviešu literaturas kritikas vēsturi, bet, tā kā tādas nav, tad tā būtu sastādītājiem jārada, bet tas jau atrodas ārpus sastādītāju uzdevumiem. Tāpēc arī materialu grupējums nepretendē uz zinātnisku periodizaciju, bet materials sagrupēts pamatos pēc chronoloģiska principa. *Tikai pārskatāmības* dēļ tas sadalīts gadu desmitos un tematiskās vai chronoloģiskās apakšgrupās. Dalījumus ievada vispārēja rakstura komentari, kuru uzdevums galvenās līnijās orientēt lasītāju par attiecīgu vielu.

Arvīds Grigulis

57-8:009

SEPTIŅDESMITIE GADI

SEPTIŅDESMITIE GADI

Latviešu nacionalās literaturas attīstība sākas ar jaunlatviešu literaro darbību pagājušā gadsimta piecdesmitajos un sešdesmitajos gados. Līdz tam latviešu valodā rakstītie sacerējumi kalpo vācu feodalo kungu interesēm un ir viens no latviešu tautas verdzināšanas ieročiem. Jaunlatviešu beletristiskie sacerējumi ievietoti periodiskajos izdevumos: laikrakstā «Mājas Viesis», almanachā «Sēta, Daba, Pasaule», bet īpaši laikrakstā «Pēterburgas Avīzes». Pirmā jaunlatviešu daiļliteraturas grāmata ir Jura Alunāna «Dziesmiņas» 1856. gadā.

Šajā pašā laikā sāk attīstīties arī latviešu nacionalā literaturas kritika. Pirmajai latviešu nacionalās literaturas kritikai ir recenziju raksturs. Nozīmīgākās ir tās recenzijas, kas vēršas pret vācu feodalo autoru darbiem. Pirmie celmlauži šajā kritikā ir Juris Caunītis (1826.—1861.) un Indriķis Alunāns (1835.—1904.). J. Caunīša recenzija par mācītāja Šulca «Pasaules stāstu grāmatu» («Mājas Viesī» 1860. g. 52. nr-ā) un Indriķa Alunāna raksts «Ekur latviešu draugs» («Mājas Viesī» 1861. g. 8. nr-ā), kurš vērsts pret mācītāju Šulcu par latviešu tautas un valodas nievāšanu, ir nozīmīgākie darbi šajā novadā. Tie izsauc krasu polemiku no vācu mācītāju puses.

Tāpat piecdesmitajos un sešdesmitajos gados vācu izdevumos «Inland» un «Baltische Monatschrift» u. c. parādās vairāki raksti vācu valodā par latviešu literaturu, dažos no tiem jaunlatvieši Kr. Valdemārs, Juris Alunāns u. c. cīnās pret vācu feodaļiem un viņu rokaspuišiem.

Taču visas šīs pirmās latviešu literaturas kritikas objekts galvenokārt ir latviski rakstītā feodalā literatura, vai arī tā ir vērsta pret vācu mācītāju uzbrukumiem latviešu literaturai un valodai.

Nopietnāka latviešu literaturas kritika, kuras objekts jau ir tieši latviešu nacionalā literatura, sāk izveidoties tikai pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados, kad latviešu nacionalās literaturas koks jau vairāk vai mazāk sazarojies. Pirmais nozīmīgākais darbs šajā novadā ir Kaudzītes Matīsa raksts «Dzejas nodaļa

mūsu laikrakstos 1873. g.», kas iespiests laikrakstā «Baltijas Vēstnesis» 1874. gada 17.—20. nr-ā.

Kaudzītes Matīss šajā rakstā chronoloģiskā kārtībā īsi raksturo visus «laicīga rakstura» dzejoļus, kas iespiesti «Baltijas Vēstnesī», «Mājas Viesī», «Mājas Viesa» pielikumā un «Latviešu Avīzēs» 1873. gadā. Kaut arī šim rakstam trūkst plašāku vispārinošu secinājumu, tomēr tajā jau ir diezgan zīmīgi spriedumi. Autors vēršas pret dzejoļiem, kuros nav nekādu dziļāku domu un kur «vienu pašu sauju graudu maļ visu rītu, ka rīb vien». Zīmīgi, ka diezgan lielu vērību Kaudzītes Matīss velta ritma un metrikas jautājumiem, uzrādot daudziem autoriem ritma un metrikas kļūdas. Tas liecina, ka poetikas jautājumi jau tā laika autoriem ir uzmanības centrā. Tāpat te pirmo reizi nopietni ieskanas prasība, lai latviešu literaturā izbeigtos lokalizēto un tulkoto dzejoļu iespiešana bez pirmreizējā autora uzrādīšanas. Ritma un metrikas kļūdu ievazājumos autors vaino baznīcas dziesmas. Gala spriedumā viņš prasa no dzejniekiem rūpīgāku pieeju savam darbam un nesteigties ar pāragriem publicējumiem.

No šiem principialāka rakstura spriedumiem var secināt to, ka pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados Kaudzītes Matīss ir viens no tiem autoriem, kas rūpīgi strādā ar literaturas jautājumiem un acīm redzot mācās no vācu un krievu literaturas sasniegumiem. Šajā laikā Kaudzītes Matīss vēl raksta tikai dzejoļus, kuros dažkārt vērojams stiprs Heines iespaids. Tomēr jau aug un veidojas «Mērnieku laiku» autors.

Uz Kaudzītes Matīsa pārskatu atsaucas Auseklis ar rakstu «Mūsu laikrakstu dzejas nodaļa un viņas kritika» arī «Baltijas Vēstnesī» 1874. gada 23. un 24. nr-ā. Sevišķi lielu principialu domstarpību Auseklim ar Kaudzītes Matīsu nav. Viņš tikai ceļ iebildumus pret dažiem atsevišķu dzejoļu vērtējumiem. Tādējādi izceļas pirmā lielākā polemika par tā laika dzeju, jo pret Ausekļa papildinājumiem un koriģējumiem Kaudzītes Matīss atsaucas diezgan neiecietīgi. Tas vērojams viņa rakstā «Krogzema Mikum par «dzejas nodaļu mūsu laikrakstos un viņas kritiku»».

Šī polemika nav pabeigta. Domājams, tālāko Ausekļa pretrakstu «Baltijas Vēstnesis» neievieto, jo tas var parādīties tikai deviņus gadus pēc Ausekļa nāves, viņa rakstu otrajā sējumā 1888. gadā. Ausekļa konflikts ar «Baltijas Vēstneša» redakciju nav noskaidrots, tikai mūža pēdējā posmā Ausekļa darbi šajā laikrakstā vairs neparādās.

Septiņdesmitajos gados Kaudzītes Matīsam vēl iznāk nelielas domstarpības ar Ausekli. Uz Ausekļa norādījumu, ka Kaudzītes Matīsa dzejolis «Lapas un asaras» ir aizguvums no tautas dziesmām, Kaudzītes Matīss raksta īpašu rakstu «Cienīgs Krog-

zemju Mikus k.!» «Baltijas Zemkopī» 1877. gadā, kur šo apgalvojumu cenšas atspēkot.

Bez tam neilgi pēc Ausekļa nāves (Auseklis nomira 1879. g.) rodas neliela Kaudzītes Matīsa diskusija par Ausekļa dzejoli «Tautai». 1880. gadā iznāk Kaudzītes Matīsa sakārtojumā pirmā latviešu dzejas antoloģija «Smaidi un asaras jeb dzejnieku labdienas». Tajā pašā gadā laikrakstā «Balss» 71. nr-ā Vensku Eduards šo antoloģiju recenzē un pārmet sastādītājam, ka tas antoloģijā nav uzņēmis Ausekļa dzejoli «Tautai». Pret šo pārmetumu Kaudzītes Matīss «Balss» 74. nr-ā publicē pretrakstu «Dzejas smaidi un asaras. Atbilde». Kā iemeslu dzejoļa neuzņemšanai antoloģijā viņš min to, ka dzejoļa rindas «Latvjiem grūtā sodā krītot, Pērkons troni skaldīja» esot neloģiskas. «Kur tas būtu dzirdēts, ka Pērkons būtu skaldījis savu troni?!» izsaucas Kaudzītes Matīss.

Ausekļa dzejoli aizstāv «Dunduru» izdevējs un līdzautors Pēteris Gūtmanis (1848.—1916.) īpašā rakstā «Balsī» 1881. gada 10. nr-ā (paraksts «B. v. K. a. A»). Gūtmaņa ieskatus savukārt cenšas apgāzt Kaudzītes Matīss rakstā «Izskaidrojums un atbilde rakstam «Latvjiem krītot grūtā sodā»», «Balsī» 1881. gada 15. nr-ā, kuram pievienots redakcijas spriedums, kas atzīst Ausekļa dzejolī «Tautai» minētās rindas «ne vien par saprotamām, bet arī par ļoti dzejiskām».

Iespējams, ka Kaudzītes neiecietība pret Ausekli radās jau septiņdesmito gadu polemikā.

Septiņdesmito gadu periodikā vēl ir iespiesti daži desmiti sīkāku kritisku rakstu, gan recenzijas, gan raksti par dažādiem mazsvarīgiem literaturas jautājumiem, kuriem nav īpašas paliekošas nozīmes. Turpinās vēl cīņa pret vācu mācītājiem un viņu centieniem nopulgot latviešu rakstniecību. Izcilu vietu te ieņem virkne rakstu pret kādu vācu mācītāja Ulmaņa publicējumu izdevumā «Baltische Monatschrift», kurš vērsts pret tā laika latviešu rakstniecību.

Reizē ar latviešu literaturas tālāku attīstību lielāka rosība kritikas laukā sākas astoņdesmitajos gados.

DZEJAS NODAĻA MŪSU LAIKRAKSTOS 1873. GADĀ,

APSKATĪTA NO KAUDZĪTES MATĪSA

Tā sirds, kas visu ņem par labu,
Tā rāda tikai gļēvu dabu;

Bet mīlestība to bez žēlošanas vārda,
Kas nevaid jauks un liels, iekš pīšļiem
spārda.

F. f. Zallets

Kritika ir katra strādnieka uzticamākā padomniece un vadītāja. Viņa nedrīkst pa līkumainiem ceļiem staigāt, nedrīkst nedz draudzēties, nedz nīsties, nedz glaimot, nedz pelt, nedz iekārot, nedz skaust; viņai nav jāpazīst arī žēlastība un līdzcietība. Īsi sakot: kritikai vajag būt prāta, bet ne sirds auglim. Tāpēc tad kritika nedrīkst daudz par darba krietnību priecāties, bet tai nākas vairāk viņa nekrietnības uzrādīt. Tik krietnība spēj kritikas priekšā pastāvēt.

Rastniekiem, kurus varētu par visas gaismotas pasaules stūrētājiem dēvēt, vajadzētu uz katra soļa kritikas līdz sūtīt, jo nevienam no viņiem nepārbaudītam nav tiesības uz tā lielā cilvēcības kuģa kāpt, un tāpēc tad jārauga, k a arī p a š i p ā r b a u d ī t ā j i b ū t u p ā r b a u d ī t i.

Šai reizē apskatīsim, kā jau uzrakstā minēts, tos dzejoļus, kurus pagājušā gadā mūsu laikraksti saviem lasītājiem ir nesuši; jo, ja laikrakstiem pie citām lietām daudz svara, kāpēc tad ne pie dzejas, kad viņos — īpaši «Baltijas Vēstnesī» — rets numurs atrodas, kurā jelkāda dzejola tēla nebūtu. Tāpēc cien. lasītāji, kuri ar dzeju draudzēties nemēģina, top lūgti mums to ļaunā neņemt, ka mēs priekš šā nolūka «Balt. Vēstn.» kādas lapas aizķīlājam, jo, kamēr mūsu trim[1] vien laikrakstiem visas sadzīves vajadzības jāapmierina, tikām mums, dažādu dzīves kārtu lasī-

[1] Šajā laikā latviešu valodā iznāk trīs laikraksti: «Latviešu Avīzes» (kopš 1822. g.), «Mājas Viesis» (kopš 1856. g.) un «Baltijas Vēstnesis» (kopš 1869. g., paraugnumurs 1868. g.). [Sakārt.]

tājiem, nākas allaž vieniem paciesties, kamēr otri savas vajadzības pārrunā.

Ņemsim tad, cien. lasītāji un lasītājas, mūsu laikrakstu pērnos gadagājumus rokā un upurēsim kādu vakaru viņu dzejas nodaļai, pa lapai no vietas šķirdami un pie katra dzejola brītiņu pakavēdamies.

Iesāksim no «B a l t i j a s V ē s t n e š a», jo viņš, šķiet, ir dzejai plašāk durvis atdarījis nekā šimbrīžam viņa vecie brālis un māsa, un tāpēc tam šai priekšmetā būs vairāk nozīmes vienā jeb otrā ziņā.

Jau tūliņ 3. lapaspusē atduramies uz dzejola «S v e i k s, B a l t i j a s V ē s t n e s i!», no K. E.[1] k. Šo dzejoli izlasījušiem, mums nepaliek sirdī nekādu dziļu, pastāvīgu iespaidu, — viņa pukst, kā jau palaikam pie formalīgām laimes vēlēšanām un visai parastām «augstas laimes» izsaukšanām, — ar vārdu, šis dzejols ir pārēji ikdienišķs. Ar šā paša motiva dzejoliem ir jau no laika gala katra gada avīzēm pirmie un pēdējie numuri piebāzti, tāpēc par tiem nav daudz ko runāt.

P i r m ā n u m u r a p i e l i k u m s ir, kā jau palaikam «Zobugals»,[2] ar dzejoliem bagāts. Bet «Zobugala» dzejoliem vajag būt arvien zatirām tik priekš īsa laikmeta; mūsu pārspriedumam turpretī jāraugās uz n e n o v e c o d a m i e m dzejoliem; tāpēc varētum šķirt tāļāk, bet izlasīsim.

Pati pirmā «Zobugala» dāvana ir dzejols «1 8 7 2. g a d s a i z i e d a m s», no —rs[3] k. Šo dzejolu mums tīkas vairāk reižu lasīt, un, jo vairāk lasām, jo gaišāks viņš mums atplaikšās. Dzejola platas robežas un dzejnieka svabada grozīšanās iekš viņām liecina, ka sarakstītājs nav nekāds vakarējais, nedz algādzis dzejas tīrumā; dzejola smalkais dibins, kurš kā debesu zilums caur mežu spīd, liecina, ka viņa radītājs ir sirsnīgs laika vajadzību pazinējs. Tik mums šķiet, ka šis dzejols ir nevietā nosēdināts: viņam pienāktos vieta nevis «Zobugalā», bet 1872. g. pēdējā Nr. Arī jāpiemin, ka tas skaitļu vārdiņš «v i e n s» ir divās vietās nepareizi lietāts, 3. un 6. paņēmienā no augšas.

«Vai viņi «v i e n a s» tautas sēras klusēs» etc. un
«Tur netiek klāt pie «v i e n a s» vecas lietas» etc.

---

[1] K. E. — Kubeles Ernests — Dīnsberģu Ernesta (1816.—1902.) pseidonims. Ar šiem iniciaļiem atzīmēti visi Dīnsberģu Ernesta dzejoļi, kas minēti pārskatā. [Sakārt.]

[2] «Baltijas Vēstnesis», sekojot «Pēterburgas Avīžu» nodibinātām tradīcijām, laiku pa laikam dod satirisku pielikumu «Zobugals». [Sakārt.]

[3] —rs — Andrejs Pumpurs (1841.—1902.). Ar šiem iniciaļiem atzīmēti visi Pumpura dzejoļi, kas minēti pārskatā. [Sakārt.]

«Viens» ir latviešu valodā lietājams tik dēļ izšķiršanas no diviem utt. jeb, īsi sacīt, iekš skaitīšanas; bet šinīs teicienos, kur gan vāciets liktu savu «e i n» nevis kā skaitītāju, bet kā nozīmētāju, latviski viņš paliek allaž bezpersonīgais vietnieku vārds «k ā d s».

Turpat pirmās puses pēdīgā galā — «d z i ļ a s d o m a s». No «Zobugala» esam paraduši arvien gandrīz citu gaidīt, nekā solīts, kā dziļu, svarīgu domu vietā kādu vieglu domu piemēru utt.; bet še arī patiesi dziļas filozofīgas domas atrodam.

«Z. g.» 3. lapaspusē iesākas parodija uz Šillera «Pulksteņa dziesmu» — «B i e d r ī b a s n a m s», no V. P.[1] k.; bet, kad parodierētājs slēpjas stipri aiz Biezbārža k. «Pulksteņa dziesmas» pārcēluma, kas pie parodijām gan ir vajadzīgs, tad nevaram daudz viņa paša dzejas spēku ieraudzīt; bet tomēr jāsaka, ka viņš vietām diezgan veikli un gaiši biedrības vēsturi izrāda, kauču gan viņa visur ar «Pulksteņa dziesmu» nesakrīt. Tā parodierētājs beidz viņu ar biedrības nama iesvētīšanu, bet tie apdziedāti biedrības notikumi būs gan p ē c iesvētīšanas atgadījušies, arī tā nodaļa «Daudz laba lietus padara» utt. maz uz biedrības atgadījumiem zīmēsies vai arī būs pārēji tumša un maz lasītājiem atminama, vai arī tā salīdzināšana ne visai īsta. Nevaram šo parodiju par viscaur zatirīgu pieņemt, jo daudz vietās viņa augsti, pat sāpīgi sirdi sagrābj kā:

«Ko tautiešam šeit liktens nolems,
To cietīs nams tam līdzīgi;
Kad tiesības tam kādreiz atņems,
Še patversme būs pēdīgi.»

Tāpēc dīvaini izklausās 4. lpp. 2. slejā 30. paņēmienā no augšas:

«Vajag neprašus «s p a i d ī t»» etc.

Arī «bauri,» «peini fuiki» pārēji ākstīgi skan; viņus vajadzēja jel starp «—» ieslēgt.

«Z.g.» 7. lpp. zoneta «V e l t ī g a b ļ a u s t ī š a n ā s», no —s.[2] k., kura, kā zem virsraksta pieminēts, zīmējas uz kādām personībām. Ārīgi ir šī zoneta pēc likumiem sastādīta, bet vai viņa ir savam iekšķīgam uzdevumam uzticīga?

Zonetas vielam vajag būt vispārīgākam nekā šis, kur, kā varētu līdzināt, palaisti puikas ir ceļa gājēju gānījuši. Tie vārdi «bļaustīšanās» un «jānobļaustās» skan rupji.

---

[1] V. P. — Vīķu Peksis; satirisko almanachu «Dunduri» izdevēja un līdzautora Pētera Gūtmaņa (1848.—1916.) pseidonims. [Sakārt.]

[2] —s — nezināms autors. [Sakārt.]

Kaudzītes Matīss

10. lpp. «D r a u d z ī b a», no T. Dz. . .[1] k. Pirmais pants puslīdz krietns, otrais visai vājš. Viels ir īsti dzejīgs, tāpēc jādomā, ka viņš nebūs oriģinals, jo krietna viela atradējs spēs arī krietni izteikties, ja ne pantos, tad citādi.

Turpat apakšā «M ī k l a». Bez tās rituma kļūdas:

| «Ēs tās, | kas bi | jis, vēl pa l i e ku»

(pēc rituma palieku, bet pēc izrunas palieku) nav pret šo mīklu nekas īpašs sakāms, viņa ir diezgan satīta, bet domātājam arī attinama.

35. lpp. «P i e u p e s». V. E.[2] k. ir gribējis še kādu Gētes dzejolu pārcelt, bet, pirmiem diviem paņēmieniem atskaņu meklēdams, no oriģinala sliedēm nomaldās un vairs viņu neatrod, kaut gan, kā redzams, ir viņu ilgi meklējis, jo pārcēlums ir iznācis par vienu pantu garāks nekā oriģinals. Pirmā pantā otrie divi paņēmieni ir tumši īsti caur to vārdu «z i e d o n ī». Pēdējs pants ceļas gluži pret eleģijas (raudu dziesmas) likumiem. Eleģija nedrīkst ar dusmām un pat ar lāstiem beigties kā šeitan, bet «ar kvēlošām oglēm», kā to minētā Gētes dzejolā atrodam, kur viņš viltīgu mīļākās sirdi tekošam ūdenim līdzina, kurā viņa dziesmas bijušas rakstītas.

Turklāt vēl V. E. k. dusmas ne tikvien par savu dzejolu, bet par visu dzeju (poeziju) izgāžas. Varbūt, ka še ir caur neizšķiršanu «d z e j a» «d z e j o l a» vietā likta, kā arī citi rakstnieki bieži to dara.

67. lpp. «Z i e d o n s z i e m a s l a i k ā», no —rs k., kauču ne no visai bagāta viela, tomēr jauks, bet arī ne bez grēkiem. Trešā panta trešā paņēmienā, otrā panta trešā paņēmienā un piektā panta pirmā paņēmienā ir rituma kļūdas:

«— vecmā | te» etc.,

kur jāizrunā v è c māte utt.; bet šās būtu pieciešamas, jo nav visai pretīgas zilbes mainītas.

«Par tautu d ē l i e m c ē l i e m» etc. Divi tik vienādi skanoši vārdi kā «dēliem cēliem» nedrīkst bez īpaša nolūka līdzākš stāvēt, jo tādi kavē skaņu dažādības jaukumu. Tad septītais pants ir aplams:

«Un dziedāt tautas dziesmas
Pie skaņām klavierēm;
Es dziedāju šās dziesmas
Pie muižas m o d e r ē m.»

[1] T. Dz... — nezināms autors. [Sakārt.]
[2] V. E. — Vensku Eduards — Ed. Skujenieka (1856.—1897.) pseidonims. [Sakārt.]

Še jādomā, ka «m o d e r e s» ir kāds nekrietns instruments, ar klavierēm salīdzinājot. Arī vecmātei man drusku jāpretojas un jāsaka, ka tautas dziesmas īsteni skanēja tad un tur, kur viņa dziedāja, bet ne pie klavierēm, kur apkārt varbūt neviena apdziedama priekšmeta un iespaida nav. Tautas dziesmas pie klavierēm dziedātas ir tikpat, kā kad aktieris uz nedekorierētas skatuves publikai rādītu kalnus, pilsētu, jūru utt. jeb kad pilsētas kostimā izrādītu zemnieka lomu. Vai neskanētu kā meli, kad modīga jaunkundze pie klavierēm dziedātu:

«Saka mani smuidru, garu,
Uzaugušu bāliņos:
Kungos ejot, es uzaugu
Pa rīkstīšu galiņiem.»

Tautas dziesmu oriģinālskaņas bij un ir vēl tagad pie brīža dzirdamas: maltuvē, piedarbā, tīrumā, ganos, pļavā, kāzās, pie vērpšanas utt. Daudz Vidzemes apgabalos grāmatnieki jau par laimes lēmumu tur tautas dziesmas no strādniekiem un strādniecēm dzirdēt, tikpat kā sila iemītnieks lagzdīgalu dziesmas. Bet tāpat kā lagzdīgala, kad cilvēks tai tuvu lien, apklust, tā arī tautas dziedātāji un dziedātājas, kad kāds svešādi ģērbies «b e z d a r b i s» viņos klausās. Tie uzskata viņu kā neuzticamu, nicinājamu atkritēju. Raugi, civilizacija, cik maz dabīgā vientiesība tev uzticas un cik vien tā tevi cienī! Ar šo es negribēju nedz pagājības ar saviem priekiem un bēdām atpakaļ saukt, nedz no laika riteņa nost lēkt, bet tik vien vecmāti pārliecināt, ka viņas bērnu bērni nemāk un nemācēs nekad tautas dziesmas tik jauki kā viņa pati. Vai mēs jūtam, kur viņas gars kavējas, bērnu bērniem tautas dziesmas mācīt? Mūžam mēs to bilžu neredzēsim, kuras katrs pants viņai iz pagājības gar gara acīm ved!

Ļauj, vecmāt, pie tavām krūtīm raudāt un tās treknas rituma kļūdas nākošā pantā neievērot, kurā tu tik viegli to smago virssegu no tavas pagājības nocel, bet tomēr viņa paliek vēl no daudz segu kārtām apslēpta. Beidzot saucu tev līdz:

«Kad tur iekš kapsētiņas
Man' ieraks smiltiņās,
Tad neaizmirstat viņas,[1]
Ak mīļas meitiņas!»

74. lpp. «G a i s m a, m ī l ī b a, d z ī v ī b a». Pēc Tidge, no B r ī v z e m n i e k a k. Šis pārcēlums tek viegli, bez atskabargām. Tik vien ir nepareizi, ka m ī l e s t ī b a s vietā m ī l ī b a likta.

[1] dziesmas. (Autora piezīme.)

82. lpp. «S k o l ē n s».[1] Še redzam B r ī v z e m n i e k a k. cēlā oriģinalspēkā. Te zvēro patiesa tēvijas mīlestība un līdzcietība savai tautai. Sirsnīgais viels, pēc mākslīga plāna izlikts, dod liecību no dzejas sapratēja un viņa bagātas sirds. Tik vien par «n e š ļ a v u» (4. pantā) Vidzemē sauc iebūrumus jeb burvības labad noliktu ēdamo; še varētu viņas vietā likt — «nastiņā». Arī divi pēdējie panti ir gandrīz lieki. Ritums kādā vietā sametas, kā:

«p a t i e | s ī b a».

83. lpp. «E s l a s u t a v a s d z i e s m i ņ a s», no —r s k. Šis dzejols var gan uz kādām šaurām savstarpībām zīmēties, bet turklāt viņš ir arī vispārīgs, glaums, bez grumbām un īstens mākslas bērns.

99. lpp. «S v ē t s b r ī d i s», no —r s k. Viels šim dzejolam kaut nevisai jauns, bet ļoti bagāts, un sarakstītājs ir spējis viņu pārlieku krāšņā bildē salikt. Baznīcas salīdzinājumi ar dabu ir itin pareizi un dzejīgi. Šo dzejolu lasījušiem, mums arī tīkas steigties tai apdziedātā «l i e l ā b a z n ī c ā» un rokas kopā likt, kur «pats kungs ar goda kroni» stāv klausītāju vidū.

106. lpp. «M e k l ē s i m d z i e s m a s», no —r s k. Jo tuvāk ar šo dzejnieku iepazīstamies (domāsim, ka agrāk viņa nemaz nepazinām), jo lielākā mērā pie viņa to ieraugām, kas no koklētāja tiek prasīts, proti: to burvīgo, sirdis valdzinādamo spēku, kuru par d z e j u saucam un ar kuru mūsu vecajie, īsti Stenders un Hugenberģers, — kauču gan pa daļai tik priekš sava laikmeta publikas, — ir bagāti.

Šis dzejols var būt tikpat labi teika kā paša ceroņa sapņojums jeb arī patapināta ideja; bet es gan palieku drīzāk pie vidējā, jo nav ko šaubīties, ka —rs kungam ir bagāts senatnes dzejas padoms, no kura viņš līdz šim tik pa dzirkstelītei vien vēl izmētā. Viņam šķiet, ir tāds tautas dzejas chaoss, iz kura pēc patikšanas var teikas sastādīt un, kas jo retāka lieta ir, —rs k. spēj tautas dziesmu garā un valodā rakstīt, caur ko viņa darbos tik ļoti reti uz meklētiem jeb uz smalku gaumu maitādamiem izteicieniem atduramies. Bet tomēr šis dzejols nav bez sīkākām valodas un mākslas kļūdām, kā:

«Teic jau | ku to pasau | li» etc.

Arī redzams, ka —r s k. nav pēdējo jeb lielāko rūpestu priekšā dzejola glaumuma un saistīšanas upurējis. Citādi viņš stāvētu starp pirmajiem latviešu dzejas ražojumiem.

---

[1] «Skolēns» īstenībā nav oriģinals, bet Ņekrasova dzejoļa lokalizēts tulkojums. [Sakārt.]

115. lpp. «Trijjūgs (pēc «Тройка»), no Kaudzītes Matīsa. Par saviem pārcēlumiem un sacerējumiem gaidīšu no citas puses pārspriedumus.

155. lpp. «Mans labais eņģels», no Zemīša[1] k. Pēdējie četri paņēmieni liekas to jau nevisai bagātu dzejola satvaru pa daļai aprijot. Tad vēl lauzītais ritums, kā:

«No tē | vi jas | sviests pro | jām ti ku» etc.

«Sviests» pieder pie pašām garākām zilbēm, bet še viņš, kā redzam un dzirdam, stāv gluži īsas zilbes vietā. Gan tiesa, ka no šām sīkām, bet savā vietā diezgan lielām kļūdām pilnam neviens no mūsu dziesminiekiem nav izsargājies; bet tomēr šī kļūda ir daudz lielāka, nekā viņas palaikam mēdz būt; īsti caur sadurdamiem švīkstuļiem ir šī vieta smalkām ausīm nepanesama.

Tālāk otrā pantā cerons pārlec piepeši no jamba uz amfibrachiju:

«Pat au | ka bar | ga ka,

Tie va ro | ņi pār māk | ti ti ka.»

Gan pie slaveniem dzejniekiem, īsti pie Heines, atrodam rituma mainīšanos, bet viņš to dara ar īpašu mākslas ziņu; un tādi raibumi pie brīža vēl ausīm glaimo, kā:

«Tu daiļa jūras meita,
Laid laivu maliņā,
Nāc sēdies uz krasta pie manis» etc.

Bet vai šā dzejola sacerētājs arī to ar nodomu būs darījis? Tāpat nederīgi, kad viņš ar varoņiem (Helden) grib varmākus apzīmēt.

163. lpp. «Meža lustes», no K. E. k. Kā redzams, dzejols ir kādas vācu medinieku dziesmas teksta tulkojums: «Hallo! hallo!» utt., un latviski arī dziesmu tekstam viņš varēs īsti krietnis būt; tik vien jānožēlo, ka pārcēlējam vajadzējis tik daudz vārdiem galotnes apkapāt.

---

[1] Zemītis, Jānis (1849.—1887.). Jaunbebru mežsarga dēls. Beidzis Gorķu zemkopības institutu. Bijis mežziņa rakstvedis Saukā, tad krievu valodas skolotājs Vircavas Māžu skolā, vēlāk ierēdnis Domeņu pārvaldē Rīgā. 70. gadu vidū «Baltijas Zemkopja» red. loc. Jelgavā. No 1877. līdz 1880. g. «Rīgas Lapas» red. loc. Pēc tam «Rīgas Pilsētas Policijas Avīzes» latviešu nodaļas vadītājs. Vēlēdamies turpināt J. Alunāna tradicijas, sarakstījis «Sētas, Dabas, Pasaules Mazo ceļa biedri» I. (1873.), dažus oriģinalstāstiņus, dzejoļus, tulkojis stāstus. [Sakārt.]

163. lpp. «U p m a l e», no V. E. k. Krietni sirdi sāpinādams dzejols; bet redzams, ka viņa sacerētājam jeb (ar varbūt) pārcēlējam nav visai liels apvārsmis uz mākslas lauka. Varētu spriest, ka satvars jaukāks nekā izlikšana. Tā:

«Upmalē mēs s p ē l ē j ā m.»

«S p ē l ē j ā m» ir šinī vietā dikti pret valodas likumiem. S p ē l ē j ā m var teikt tik tad, kad šī darīšana (spēlēšana) pāriet no viena priekšmeta uz otru (activ), kā: «Mēs spēlējām kokles.» Bet še darbošanās notiek vismazāk starp diviem (reciproc), un tāpēc latviski jāsaka: s p ē l ē j ā m i e s. Īsts dzejnieks arī no vārda «s p ē l ē t i e s» pavisam izvairīsies — zināms gan, kālab. Tad vēl aplams ritums, kā:

«Up ma | lē pirm | reiz iz | dzir du» etc.

un:

«Up ma | lē pār | do mā | ju» etc.

171. lpp. «S e p t i ņ a s n ū j a s», no K. E. k. Arī še dzejas valoda nav bez kļūdām, bet kuras tālāk negribam pieminēt, tā kā dzejola satvars sacerētājam pašam nepieder. Tik būtu jāpiemin, ka K. E. k. varēja jel «Balt. Vēstneša» publikai atļaut pasakas pašai saprast. Jaunākās dzejas metodas arī cieti šādu savas mīklas uzminēšanu aizliedz.

179. lpp. «A t s a c ī š a n ā s», no Lapas Mārtiņa. Šinī dzejolā domas un teicieni rauj cits citu pie kāķa. Lasīsim pirmo pantu: «Ko līdz» etc. Vai tālab meitas jaukums nekam neder, ja kaut kurais jauneklis nespēj viņas sirdi mantot? Protams, ka viņa mīlēs citu, sevis cienīgu, un šai ziņā tad īsti var sieviška jauka būt. Ja arī viņa neviena nemīlētu, vai tālab viņai drīkst ko pārmest un viņas jaukumu par nekam nederošu dēvēt, ja vīrišķi ir priekš tās necienīgi? Šādas sieviškas mīlestība tad sniegtos augstu pār zemes pīšļiem pēc kādas dievības. Mīlētājs sakās viņas acīs d z e j ī g u m ī l e s t ī b u redzot, bet teic atkal, ka tā viņa neaplaimojot. Te atkal iznāktu, ka viņš pats tās sieviškas nemīlē, un to viņš arī izsaka otrā pantā pirmos četros paņēmienos un norāda domājamo sievišku par v i l t ī g u m ī l ē t ā j u un savu sirdi par izdzisušu. Tā paša panta beigās viņš runā atkal par savu karsto mīlestību, kura viņas siržu ledu nespējot kausēt. Vai ledus vainīgs, ja viņš nevar kust? Tā mīlestība gan nebūs vis no tik liela un karsta avota tecējusi, kā vajadzējis.

«Tev sirdī nevaid pastāvība (as?) —
Tur tikai aukstais ziemelis» etc.

Kāda tur nepastāvība, kur tikai aukstais ziemelis? Citādi būtu, ja teiktu:

«Tur dienas vējš, tur ziemelis.
Man tādēļ labāk, ka es beidzu
Ar tevi velti mīlēties.»

Šāda sava labuma aprēķināšana ar mīlestību nesader. Mīlestība nevar ar tiesību atmaksas prasīt.

«Pie laika tevi aizmirst steidzu,
Kas tik ar mani spēlējies» etc. [!]

Ko tur tādā lai mīl, kurš jau tik ilgi sevi sieviškai par paijiņu jeb kaitēkli atdevis? Bet, ja goda sirds vai uzticība tiek no otra pa kājām mētāta, tad tas ar aizmiršanu, ja tas arī mūsu spēkā būtu, nepietiek; tur pat atriebšanās nav diezgan liela. Aizmirst var tik gļēvs un vienaldzīgs raksturs.

«Tur velti mīlestību cerēt,
Kur pretīmīlestības nav» etc.

«Mīlestība» un «pretmīlestība» — vai viņas ir katra savs jēdziens? Viens tad laikam būs allaž mīlētājs un otrs pretīmīlētājs. Pēc sacerētāja loģikas mīlestībai no pretīmīlestības jāizaug, jo kur pretīmīlestības neesot, tur mīlestību nevarot cerēt.

«Mums sirdis nevar kopā derēt,
To esmu atzinis nu jau.»

Atzīst, ka sirdis kopā neder, un tomēr otra sirdi vien šai nesaderībā apvaino.

Pēdējs pants uzliek vēl šim visam īsto vaiņagu. Te tiek izrādīta viszemākā sirds mīlestības ziņā, jo tiek tik sieva meklēta, un tāpēc nevar ļaunā ņemt, kad jūsmīgās sirdis par tādu «mīlestību» pateicas. Kad nenāk pirmā, nāks otrā, trešā utt. Visam šim dzejolam spīd cauri divpusīgs zemsirdības dibens:

a) «Cik slikti tu dari, ka manis nemīlē!»

b) «Nu, ka nemīlē, nemīlē, es vēl labāku dabūšu, un tev beigās būs žēl!»

Par viela bagātību vispārīgi jāsaka: še vienu pašu sauju graudu maļ visu rītu, ka rīb vien.

Valoda un ritums šim dzejolam ir tekoši.

186. lpp. «Dziesmām», no Šulca Jaņa[1]. Nevar apslēpts palikt, ka motivs šim dzejolam ņemts no Šillera «Priekiem».

[1] Šulca Janis — laikraksta «Baltijas Vēstnesis» un Lapas Mārtiņa (1846.—1909.) «Raibās grāmatas» līdzstrādnieks 70. gadu vidū. [Sakārt.]

Spēka, veiksmes un karsmes ir šim dzejolam diezgan, bet sava pa daļai tapināta un pa daļai parasta satvara labad pie pirmiem viņš nav skaitāms. Arī nepareizību viņā nav mazums, kā:

«Jūsu (dziesmu) j ū t a s kustina» etc.

Vai dziesmas pašas ko jūt?

«Dziesmu v ē r t i» etc.

«Tautas dēli» utt. caur pārliecīgu daudzināšanu apriebjas. Šādas svētas nozīmes ir tik reti vien un ar ziņu mutē ņemamas, citādi mēs varam drīz pāriet no «t a u t ī b a s caur l i e l ī b u uz g l ē v ī b u».

«Dziesmu karā tautas dēli
Uzdzied tā ka n o r ī b a s.» [!!]

Viens pats tik nepareizs vārds kā šis «n o r ī b a s» sagāna visu dzejolu. Ar šādiem vārdiem mātes raudošus un īdzīgus bērnus priecina: «Brauksim, ka rībēs vien,» utt.

194. lpp. «C i e t u m n i e k s», no —.P.[1] k. Trešais pants šim dzejolam ir prozaiski sakraustīts un pirmais paņēmiens par vienu metruma pēdu garāks nekā citi. Cietumnieks grib ar sava nozieguma augļiem mīļākās uzticību pārbaudīt un vēl ar ļoti spītīgu lepnību. Nevainīgs cietumnieks, ja mīļākā arī viņa nevainību zina, gan tā varētu domāt; bet viņš var arī būt tik grūti noziedzies, ka vairs nav mīlestības cienīgs. S m u i d r i var augi un arī cilvēki būt, bet ne putni.

194. lpp. «Z ī m e g r ā m a t ā» (zonete), no V. E. k. Vispirms jāsaka, ka šās zonetes ārīgs veids nav īsti pēc likumiem. Zonetes divu priekšējo pantu pirmiem un pēdējiem paņēmieniem vajag visiem vienādu atskaņu un to pašu pantu visiem četriem vidējiem paņēmieniem atkal vienādu. Bet še pirmo un pēdējo pantu atskaņas ir nevienādas:

šūta,
tika,
valda,
malda.

Abas pirmās ir turklāt dikti vājas atskaņas.

Ritums arī vietām aplams:

... ne maz | ne zi | nu

un

... viss iz | gai sis.

[1] —. P. — nezināms autors. [Sakārt.]

Satvars liekas būt zonetei piederīgs un pēc likuma sadalīts. Vai viņa nebūs pārcelta?

201. lpp. «Uz Latvijas vispārīgiem dziesmu svētkiem 1873.», no Bērziņa[1] k. Šis ar to 186. pusē būdamo un jau pārspriesto dzejolu «Dziesmām» ir viena gara bērni. Abi saceļ vienādas jūsmas; bet šim pēdējam liekas vairāk spēka esam, laikam tālab, ka viņš uz kaut ko neaizmirstamu zīmējas. Arī šeit tik lielu kļūdu nesastopam. 6. pantā:

«Lai mēs draudzīg' kopā ejot» etc.

varētu teikt:

«Draudzīgi lai kopā ejam» etc.,

tad tie divi vienādie neskaņi g un k nesadurtos. Priekšpēdējā pantā:

«Debess tēvu par tiem lūdzam» etc.

ir šeitan nevietā.

202. lpp. «Mātes mēle, tēvija», no J. Zemīša k. Varētu dažus dzejolus saskaitīt, kuri pēdējos gados radušies un kuros ir šīs pašas domas. Es esmu vienādi pie tā, ka ar tēvijas un tautas mīlestību mazāk jālielās, bet vairāk jādara — bez iepriekšas apzvērēšanas, kamēr nekāds nenovēršams gadījums mūs uz to nespiež. Vieglāk ir tādu zvērestību piepildīt, kur dzīvība un viss, kas mūs pie zemes saista, uz reizes jāatdod, nekā šo, kurai pa visu dzīvības laiku uzticamam jāpaliek. Kurš spēj sevi par tik stipru apzināties, ka nekad uz sevmīlības un mīkstniecības tekām nenoklīdīs? Ir gan daži pasaules pravieši to spējuši, bet bez iepriekšas apzvērēšanās. Apustulis Pēteris solījās Kristum visuzticamāks palikt, bet pirmais viņu aizliedza. Jānis cieta klusu, bet gāja līdz uz Golgatu un stāvēja apakš krusta, pie kura viņa mācītājs no pasaules algu saņēma.

Par piemēru, kā tēvijas mīlestība dzejas valodā izteicama, var lasīt «Pet. Av.» 1862. (vai 1863.?) jeb Kronvalda Ata «Mazā vāciešā pirmā solī» pārcēlumu pēc Tomasa Mora «Kad tu būtu tēvuzeme» etc. Nedz viņš zvēr, nedz lielās, bet ar dzeju

[1] Bērziņš — Pēteris Bērziņš, pseidonims — Rudzīšu Pēteris (1848.—1926.). Skolotājs, vēlāk grāmatu tirgotājs un izdevējs. 1882. gadā it kā par pretvalstisku darbību apcietināts un no skolotāja vietas Līgatnē atlaists. 80. gadu beigās kādu laiku «Dienas Lapas» red. loc. Sastādījis vairākas lasāmās grāmatas skolām, kas iznākušas daudzos izdevumos un izplatījušās vairāk nekā 100 000 eks. Paša «sadzejotie» un «savāktie» dzejoļi iznākuši krājumos «Dziesmu vīte jaunībai un jaunības mīlestībai» (1876.), «Kluso vakaru sapņojums» (1882.), «Neaizmirstulītes» I. (1888.). Buržuaziskās Latvijas laikā publicējis rakstus ar krasām buržuaziskā nacionalisma tendencēm. [Sakārt.]

lasītāja sirdi tā sažņaudz, ka asaras strautiem iz viņas līst. Zināms, ka es ar šo negribu vis teikt, ka, ja gluži tā nevar rakstīt kā Tomass Mors, tad nemaz nerakstīt, bet še es tik vien piemēru rādu, kā tēvijas mīlestība vārdos izteicama.

29. num. pielikumā «Gaismas izplatītājiem», no —rs k. Šim epigramam (kodīgam dzejolam) nevar nekur aizķerties — viņš ir apaļš kā ola.

234. lpp. «Neticīgais», no A. T.[1] k. Starp latviešu prātniecības oriģinaldzejoliem šim bez pretī runāšanas jāatdod pirmā vieta. Met viņu, kā gribi, — uz kājām krīt; lauz pušu — veselīgs no iekšas, kā no āras; ikkatris teiciens domu pilns. Vēlējams būtu, ka visi rakstnieki tik pieauguši publikai rādītos.

235. lpp. «Vecā latviešu tautas kokle», no Ausekļa k. Itin jauka fantazija! Tik vien būtu vēlējams, ka tas pēdējs paņēmiens labāk no kāda svešinieka nāktu nekā no pašu latviešu puses. Un vai tas nebūs drusku pārāk teikts? Svētku pēdējs vārds bij: «Latviešu tauta! Kļusums lai ir tavs svētums!»

Arī trešā paņēmienā tik vienādiem vārdiem kā «daudzi daudzināj» nebūtu izskaņas jaukuma labad kopā jāstāv. Caur galotņu noraušanu «daudzināj» un «liecināj» ir šis paņēmiens neveikls.

259. lpp. «Saule», no K. E. k. Nekas nekait, bet priekš «Balt. Vēstneša» šīs domas jau ir novecojušās. Nemaz neliegsim, ka šim dzejolam ir taisnība, bet šo lietu jau tagad katrs, kurš vien spēj pasaulē acis mest, pats ierauga. Valoda vietām pakļūdās:

«Tad priecājas viss radījums.»

Ar «radījumu» ir sacerētājs gribējis radību nozīmēt. Varēja arī teikt:

«Tad priecīgs katris radījums.»

266. lpp. «Pie Salaces», no Ausekļa. Jāliecina īsti, ka šis dzejols ir līdz šim pazīstamo Ausekļa oriģinalu kronis. Jāteic būtu, ka viņš ir sevī pilnīgs, tik vien jānožēlo, ka sacerētājam metruma labad bijis jāteic «zeltinis», «sidrabis», «vadājumis» utt. un Burtnieku ezers pamazināšanā jāsaka. Pie tā izteikuma «Asariņu dzērējiņi» ir sacerētājam liels pārpratums ievīlies. Asaru dzeršana tautas dziesmās nozīmē palaikam vislielāko varmācību jeb citu bezsirsnību, nevis sērdienību jeb

---

[1] A. T. — Antons Tullijs (1851.—1909.), skolotājs un skolas grāmatu sastādītājs. [Sakārt.]

grūtdienību kā šeitan. Ņemsim no pašām tautas dziesmām piemēru:

«Es cerēju tautu dēlu
Saules staru dabūjusi:
Dabūjusi dadža lapu,
Asariņu dzērājiņu.»

Tāpēc Ausekļa kungam savā dzejolā būtu jāsaka:

«Asariņu lējējiņi» etc.

Tiem izteikumiem:
«S e n o s d a r b u s, s i r m o s l a v u» etc. ir tas pats motivs, kas Zvaigznīša izteikumiem iekš «T a u t a»:

«Kam tev nebij sirmu stāstu,
Kas skait gadu simteņus» etc.

275. lpp. «P i e m i ņ a d r a u d z e n e i», pēc Gētes, no P l a č a A t a.[1] Pareizi pārcelts.

290. lpp. «B ū d i ņ a», no J. Z e m ī š a. Šo dzejolu ir jau senāk E. Dīnsberģis pārcēlis. Zemīša k. būs laikam vairāk svabadības ņēmies no oriģinala atkāpties un kādu pantu no sevis pielicis. Pieklātos gan allaž, kad ko pārceļ, oriģinalrakstnieku vārdus pielikt. No šādiem literaturas zādzības grēkiem gan nebūs neviens latviešu dzejnieks gluži izsargājies. Šis pārcēlums ir krietns, tik vien ritums vietām pieduras:

«Ăp stā | jās
Ăt bild |» etc.

M ī k l a s, no V. P. k., apskatīsim visas kopā, kad pēdējo būsim aizsnieguši.

307. lpp. «D z e j o l s», no J. Zemīša. Ikdienišķas un jau no simtiem izsacītas domas. Šēnberģa un Dīnsberģa «Ķabatu grāmatās», starp «ļaužu ziņģēm», būtu šim dzejolam pieklājīga vieta. Tie vārdi «t e v s e v», līdzākš stāvēdami, ir rituma nepareizība. Ķoklētājs nedrīkst nekad visu sirdi publikas priekšā izkratīt, bet tik vien kādus stūrīšus no tiem segiem pacelt, zem kuriem sirds jaukumi dus. Tādas ķermeņa aprakstīšanas kā «r o ž u l ū p i ņ a s» etc. aizskar pie lasītājiem goda jūtas.

---

[1] Plača Atis — Ausekļa skolnieks un Kaudzītes Matīsa draugs; skolotājs un vairāku skolas grāmatu sastādītājs. Konfliktu dēļ ar mācītājiem spiests Latviju atstāt. Strādājis par skolotāju Pleskavā, miris pirmā pasaules kara laikā. [Sakārt.]

315. lpp. «S m ā d ē š a n a», no P l a č a A t a. Var noskārst, ka sacerētājam vēl pamazs redzes aploks dzejas laukā. Valoda grozās šaurās robežās; sveši vārdi, kā «skunste», «skāde» ar pat «smādēt» riebīgi ausīm. Arī ritums pieduras:

«parāda.»

337. lpp. «B ā l a l a p a», no B ē r z i ņ a k. Jauks dzejols! Viņš saceļ lasītājā īstas rudeņa jūsmas. Bet par sodu tas vārds «t r ā p a», duras acīs un ausīs. Pirmkārt, viņš ir vēl jauns tapinājums no vācu valodas, otrkārt, par atskaņu uz «l a p a» viņš ar savu garo saknes zilbi nekādi neder. Tad vēl šim dzejolam nav nekāda īpaša iznākuma: viņš izzūd kā strauts smiltī. Tā uzsaukšana beigu paņēmienā gluži maz sver. Šim dzejolam ir ļoti tuva radniecība ar vienu K. C i l i n s k i j a k. dzejolu š. g. «Mājas Viesa» 29. num. pielikumā «R u d e n s» un arī vēl varbūt ar dažu citu.

337. lpp. «D z e j o l s», no J. Z e m ī š a k. Īsti apaļš un veselīgs dzejols. Otrais pants ļoti dzejīgs.

360. lpp. «V a k a r a s k a ņ a s», no B ē r z i ņ a k. Liekas pārcēlums esot pēc kāda dziesmas teksta. Fantazija jauka un dzejīga. Bet metrika vietām aplama, kā:

«Koklē | jot viņš | m a n' ap | sveica.»

«Viņš» par īso zilbi neder. Vai nebūtu labāk:

«Ķoklēdams t a s mani sveica!»

Tāpat:

«Ķo zēns | to reiz | dziedā | ja»

pirmā pēda ir aplama: garā zilbe ar īso pārmainītas. Tāļāk:

«atska | nēja» etc.

Mūsu valoda ir ļoti kaunīga, tāpēc īsti dzejas valodā no tā vārda «b u č o t» būtu jāizsargājas. Vecajās tautas dziesmās viņa arī nemaz neatrodam. Viņas šo jēdzienu apzīmē ar «m u t ī t i» jeb «s k ū p s t ī š a n u».

369. lpp. «B ā r e n ī t e», no J. Z e m ī š a k. Sacerētājs diezgan sāpīgi bārenītes likteni izrāda. Valoda un ritums itin tekoši; bet vai ideja un daži teicieni nebūs kur patapināti?

377. lappusē beidzas V. P. k. «M ī k l a s». Ja šīs mīklas ir oriģinali, tad ir V. P. k. kā dzejnieks apsveicams; tomēr viņš būtu arī kā tulkotājs cienījams, jo viņās viscaur jūtam dzeju un valodas spēku. Uzminēšanai ir ņemti jauki un svarīgi priekšmeti, labi ietīstīti, bet domātājam tomēr pieietami. Tik VIII mīklas piektā

panta pirmā paņēmienā metrika sajūk, un III mīklas pēdējā panta piektā paņēmienā tas vārds «k a u d z ē m» laikam izlaists.

417. lpp. «1 8 7 3. g a d a m a i z e j o t», no A u s e k ļ a. Itin svarīgi un spēcīgi vārdi, starp vecu un jaunu gadu stāvot. Dažs teiciens izklausās kā ar varu sakrauts. «M ū ž i ņ u k a r o d z i ņ o s» — kāpēc pamazināt?

«B a l t i j a s V ē s t n e s i» aizvāžot, jāizsaka tā nožēlošana, ka dažu vecu paziņu, kā V a r a i d o š u Z a n d e r a, G r a v i ņ u K ā r ļ a, K l n n kk., šinī gadā starp dzejolu sacerētājiem nesastopam.

Nu, vecais draugs «M ā j a s V i e s i», nāc nu tu un uztici mums savu dailes padomu. Ja mēs dažu tevim mīļu «p e k t i ņ u» neievērojam, tad esi pārliecināts, ka tas nenotiek vis dēļ draudzības pret tevim un arī ne dēļ ienaida, bet tik tādēļ, ka mēs negribam pie visiem niekiem daudz kavēties.

47. lpp. «P r i e k i u n b ē d a s», no P o l i a n s k a[1] k. Oriģinalā šis dzejols no J u l i u s S t u r m a. Jāsaka, ka pārcēlājam nav it nekāda ieskata no poetikas jeb dzejas likumiem. Ritums — kāds gadās. Pirmais:

«Lie li | prie ki | ne var | dzie dāt»

ir trochejs.
Otrais:

«Tā vie | no jās | iekš dzi | ļa klu | su ma»

ir jambs.
Trešais:

«Grū tais | krusts, — lie la | laimī | ba» etc.

Šis paņēmiens pastāv atkal no $2^1/_2$ j a m b i e m un 1 a m f i b r a c h i j a. Viņu var arī k r e t i k o s sadalīt, tā ka beigās vēl viens jambs atliek. Vai paņēmieni garāki jeb īsāki, vai saka m i r d z jeb «m i r d z o», vīriška atskaņa ar sievišķu atskaņu, tas viņam viena alga.

63. lpp. «N e p i e m i r s t l a t v j u v a l o d u», no E. F. S.[2] k. Jums, E. F. S. k., būtu daža vaina uzrādāma tikpat no valodas, kā dzejas un kārtīgu domu puses.

«Ar franču bārzdu puškojies» etc.

Puškoties varam tik ar tām lietām, kuras pie ķermeņa nepieder, p. pr., ar bārzdu, kura kādam frančam nogriezta. Ar savu bārzdu puškoties nevar.

«Viņš atbild tev u z v ā c i s k i» etc.

---

[1] Polianskis — maz pazīstams 70. gadu «rīmnieks». [Sakārt.]
[2] E. F. S. — Ernests Ferdinands Šēnberģis (1825.—1894.) — Gramzdes skolotājs un daudzražīgs «rīmnieks». [Sakārt.]

Raug, tepat uz pēdām Jūs, vāciskotājus rādami, ar latviešu skaņām vāciski runājat: «u z v ā c i s k i» ir tik nelatviski un turpretī tik vāciski, cik vien var būt. «P a v ā c i s k i» jeb īsi — «v ā c i s k i» būtu pareizi.

«Tā staigā brašā «k r i n o l ē» etc.

E. F. S. kungam jāatgādina, ka «k r i n o ļ u» laiki līdz ar visām «p r e i l e n ē m» un «m a m z e l ē m» jau tāļu aiz muguras; tik vien šādi dzejoli ir savu kavalieru pienākumu aizmirsuši un nav viņām līdz gājuši.

«Un gatava ir «p r e i l e n e»» etc.

Tad «p r e i l e n e» var negatava arī būt. Še gatava esot «p r e i l e n e», bet, no skolas pārnākot, «m a m z e l e».

Šis sacerējums, no dzejas stāvokļa aplūkots, ir priekš apspriešanas pārēji vecs un tukšs.

71. lpp. «M i r u š u s a p r o c i s a v u s», no P o l i a n s k a. Šis dzejols ir oriģinalā no K ā r ļ a Z ī b e ļ a. Pārcēlējs, kā jau augšā teikts, ir īsts poetikas nemākulis, jo šinī dzejolā atrodam atkal visādus, citu caur citu jaukdamos, ritumus:

«Mi ru šus | ap ro ci | sa vus etc.

Ta vā | sir dī | dzi ļu | mā» etc.

Ār vie | nu ta | vā sir | dī vi | ņi —

Kā uz | ti cī | gi drau | gi va | do ni» etc.

Apakšējs paņēmiens ir par $^1/_2$ jambus garāks, un tā liekā puse ir par atskaņu pieņemta. Tā nu iznāk, ka smagai zilbei jāatskan uz vieglās jeb pirmā ir tā sauktā sievišku un otra vīrišku atskaņa. Kā nu lai saskan:

viņi
vadoni.

Iekš šī dzejola viscaur ir ne tikvien katram pantam, bet gandrīz ikkatram paņēmienam savs garums.

151. lpp. «M ī ļ a m d r a u g a m» etc., no E. F. S. k. Gandrīz katros laulības vai amata svētkos starp apsveikumiem atrasies daži, kuri šim līdzināsies, ja ne vairāk, tad ar saviem «k r o ņ i e m» un «loniem».

159. lpp. «P u t n u k ā z a s», no E. F. Šēnberģa k. Šis dzejols sava bērnīga rakstura labad derētu bērniem lasīšanai, ja vien tās gadījumu līdzības būtu bērniem saprotamas. Bet tā viņš priekš pieaugušiem mazs un bērniem ne visur saprotams.

Tas vēl būtu pieciešams, bet Šēnberģa k. ir še nevar bez savām «mamzelēm» un «preilenēm» iztikt.

190. lpp. «Čigāna dzīve», no E. F. S. k. Atrasies gan varbūt lasītāji, kuri šo «rīmi» teiks.

198. lpp. «Burtnieka stāsts», no Varaidošu Zandera[1] k. Nav parasts «Mājas Viesī» šāda svara gaidīt; tapēc, šo izlasījuši, ilgi negribam pārliecināties, ka mums «M. V.» rokās. Un kas vēl par prieku: satiekam šeitan vecu paziņu — Varaidošu Zanderi, ar kuru jau senāk «B. Vēstnesī» iepazināmies. 2. slejā 5. paņēmiens no augšas stāv nepareizi «sludījumu», kuram vajadzētu no darīšanas vārda «sludīt» atvasinātam būt.

201. lpp. «Uz pirmiem visp. dz. sv.», no E. F. Šēnberģa. Jāsaka vispārīgi, ka šis dzejols būtu savā ziņā jauks, ja vien viņš nebūtu dažu citu Šēnberģa k. agrāko ražojumu sejā atveicies.

«Jauns vecs | priekā»,

«vecs» še nevar par īsu zilbi lietāts tikt.

Aplams ritums ir arī:

«No dien | vidus | vaka | riem» etc., etc.

un

«Centī | bas ga | ru mi | nēt» etc.

Šis pēdējais paņēmiens ir gluži no rituma noklīdis.

231. lpp. «Latviešu vienprātībai», no A. A. E. E.[2] k. Rakstītājs visā galvā šķendas un lamājas, bet viņa dusmu cēlons tomēr nav izdabūjams, nedz arī noskāršams, ko viņš īsti ar savu bardzību grib šaust. Pirmā pantā viņš saskaita septiņus augstus jēdzienus, kuri esot pazuduši; bet kad? Otrā pantā gandrīz tikpat daudz lamāšanās vārdu u. t. p. Tāļāk gaužas, ka ticīgais sākot māņus ticēt.

Nu, tas jau arvien bijis un būs; ticīgais, pārliecināties nespēdams, paliek gribot negribot ar to mierā, ko cits saka. Bet, ja prātīgie jeb prātotāji sāktu māņiem piekrist, tad būtu gan jābrīnās jeb jāsaka, ka prātīgie vairs nav prātīgi. Tāļāk viņš vēl negantāk plosās:

«Kuļat, perat ģeķus bargi» etc.

---

[1] Varaidošu Zanders — pazīstamais vācu tautības publicists Aleksandrs Vēbers (1848.—1910.), «Balss» izdevējs un redaktors, līdz 20. gs. sākumam sadarbojas ar latviešiem, pēc tam aizbrauc uz Vāciju. [Sakārt.]

[2] A.A.E.E. — A. A. E. Engīzers (Enggieser), «Mājas Viesa» izdevējas Plates firmas darbinieks. [Sakārt.]

Ja «ģeķiem» būtu īpašas pazīšanas zīmes, tad rakstītājs uz viņiem tik stāvu nerīdītu, lai paša neaizņem; bet tagad laikam viņš ir drošs, ka nepazīs. Dosimies tāļāk, jo še lasītājam ap sirdi ir it kā mierīgam ceļiniekam netīrā kroģelē, kur dzērājs, dūres griezdams, lamājas.

262. lpp. «Tautas dziesmas», bet tās nestāv mūsu pārspriedumu robežās.

295. lpp. «Apsveicināšana», no **[1]. Savā ziņā jauks dzejols, bet tomēr bez kāda retāka spēka. Ritums kādās vietās pieduras:

«Ko sa | gaida
Uz ti | cī gi.»

«Vācu tautas meitas smēja
Tev tur lielā laipnībā.»

Smieklos vis īsta laipnība nav atrodama. Še varētu domāt no šiem abiem paņēmieniem, ka tās (meitas) laipnīgi viņam par kādu muļķību smējās. Vai «smaidīja» te labāk nederētu.

303. lpp. «Visp. Latv. dz. sv. atb.», no Jāņa Stālberģa[2] k. Nekas nekait, būtu pieņemams. Otrā pantā, otrā paņēmienā ļoti nepareiza metrika. Jāsaka būtu nevis:

«Ko tūk | stoši | šeitan»,

bet

«Tūkstoši, ko šeitan» etc.
. . . . . .«Daugava
To nebija redzējusi,
Ko tā tagad dzirdēja.»

Tas jau palaikam tā ir: to nevar redzēt, ko dzird.

319. lpp. «Laubes Indriķim», no Lapas Mārtiņa. Pēc likumiem sarakstīta zonete. Bet zonetes gan nav priekš pretošanās. Viņas taisnību un svaru apspriest mums nekrīt, tāpēc ka viņa nav vispārīga.

327. lpp. «Kādam jaunam Jaunkatolim», no —r.[3] k. Kauču šis dzejols arī pie pretošanās rakstiem pieder, tomēr viņš izskatās gandrīz kā vidutājs, lai gan ne visai neitrals, un izrāda

---

[1] ** — nezināms autors. [Sakārt.]

[2] Štālberģis, Jānis — «Mājas Viesa» līdzstrādnieks (1873.—1875.). [Sakārt.]

[3] —r. — «Mājas Viesa» līdzstrādnieks, ar šo šifru publicējis «Mājas Viesī» vairākus rakstiņus. Iespējams — Engīzers. [Sakārt.]

īsti skaidri kritikas ceļu un nozīmi. Sarakstītājam pārmetams, ka viņš priekš visai prozaiskām domām rituma valodu lietājis.

353. lpp. «Vec-Piebalgas sk. namā»[1]. Kas vienu no šādiem apsveikšanas dzejoliem ir lasījis, tas lai labāk vairāk nemaz nelasa, caur to tik to drusciņu labas gaumas pret viņiem var gluži pazaudēt, jo viņos gandrīz visos mūsu valodā tiek mūžam un bez mitēšanās tas pats vien smeltnēts, mīcīts un viļāts. Gluži tāpat tas ir arī ar šo kukulīti: vai nu viņš garenāks, vai strupāks — viena alga, maize ir maize. Cepējs, redzams, uz rozinēm (skandinieki) ļoti kārs, jo labu daļu, vietām līdz ar visu mīklu (neskaņiem), ir izķēris. Sīkāka pārsprieduma šis dzejols nav izpelnījies. It sevišķi tas viņam nav piedodams, ka viņš savu apsveicamo, vecu godavīru, piezobo, viņu par lielu spalvas varoni dēvēdams, kas viņš nekad nav bijis.

399. lpp. «Sproģa Jurim», no Laubes Indriķa k. Itin jauks ciprešu zariņš uz mīļa nelaiķa kapa. Pirmā panta trešā paņēmienā varētu to «kam» ar «gudrība» metrikas labad pārmainīt. Arī tie «gudrs» un «mudrs» ar saviem trim galotnes neskaņiem mēli apgrūtina.

Ar šo dzejolu «Mājas Viesi» beidzam, vēlēdamies, lai viņš uz priekšu dzejolus caur asākām «pucsudmalām» laistu. Tagad šķirstām viņa pielikumu.

12. lpp. «Sēras», no Polianskija k. Šis dzejols ir oriģinalā no Heines, bet caur sliktu pārcelšanu un caur beidzamo no pārcēlēja pielikto pantu viņš ir tā sabojāts, ka tikko vairs var pazīt; no Heines gara laikam nebūs vairs ne dzirkstele atstāta. Redzams, ka pārcēlējs nav pavisam Heines sapratis, jo citādi jau viņš neturētu par vajadzīgu šim visai apaļam dzejolam no sevis vēl vienu pantu pielikt. Tad vēl izāmīts paņēmienu garums, atskaņas gan pamīšu, gan blakus — tas viņu visai neģēlīgu padara. Nepiedodams noziegums — pasaulslavena vīra darbus tā sagānīt!

Zobgalību, īsti vēl to, kuras uz kādām personībām tēmētas, neaizskarsim.

48. lpp. «Kamdēļ tu bēdāji», no Uzāna[2] k. Domas jaukas, bet izlikšana pavāja; tāpēc jādomā būtu, ka šis dzejols pārcelts. Pat uzraksts lec varen valodas likumiem acīs. Ja var teikt «kamdēļ», tad var arī teikt «kampēc», «tampēc» utt. Še otram locījumam vieta, bet ne trešam. «Bēdāt» būtu

---

[1] Dzejolis publicēts bez paraksta un šifra. Autors nezināms. [Sakārt.]
[2] Uzāns — autors nezināms. Ar šo parakstu «Mājas Viesa» pielikumā publicēti divi dzejoļi. [Sakārt.]

par kaut ko citu bēdas turēt (activ), bet še ir pašam ar bēdām jākaujas, tāpēc jāsaka (reflexiv) «b ē d ā t i e s». Rituma kļūdas:

«ap zi | na šan'» etc.

52. lpp. «S e n a t n e s l i e c i n i e k i», no U z ā n a k. Jauks dzejols; viņš liek gandrīz verdzības nastas un brīvības svētību sajust. Protams, ka dzejols tad nevar prozaīgs būt; bet sacerētāja loģikai nevaru piekrist, ka piļu sagraušana ir kalpināšanas sodība. Kādu grēku labad veco latviešu pilis tika sagrautas? Tad stārķis arī laikam čūsku, par košanu jeb dzelšanu sodīdams, bērniem uz ligzdu aiznes! Vai tās mājas, kurās tagad par brīvību gavilē, mūžam tādas pastāvēs? Ritums arī vietām aplams, kā:

«To laik' | nerau | dzīja» etc.

60. lpp. «B r ī v ī b a», no M. N.[1] k. Domas šim dzejolam nav gan īsti oriģinalīgas, bet tālab arī nav mānējams; vietām pat dzeja sajūtama. Valoda un ritums šķobās:

«Tad to n e v i e n s v a r izpostīt.»

Tas «neviens» v a r «to» (brīvību) izpostīt. Latviski allaž divkārša noliegšana lietājama — «n e v i e n s n e v a r».

aiz mir | su se etc.

64. lpp. «V a i c e r ē t b ū s u z b r ī v ī b u?», no A u s e k ļ a k. Nevaru nedz no bērnu audzēšanas, nedz no tēvijas mīlestības stāvokļa šim dzejolam piekrist. Pēc manas pārliecināšanās skolās no garīgiem priekšmetiem ir tie pirmie d o m ā t un j u s t, jo no šiem tad izaug viss, kas jauks un augsts.

Kur bargs ar daiļu kopā jaucas,
Tur jauka skaņa dzirdama.
(Šillers)

68. lpp. «A t s t ā t a», no D o b e l n i e k a[2] k. Itin jauks dzejols; bet, ko viņš īsti beigās izsaka, nav izprotams. Laikam tik zobgalību jeb suņa uzticības atzīšanu. Heine mēdz daudzkārt mīlestības dzejolus šā nobeigt. Caur savu glīto bildīti šis dzejols atstāj lasītājam gluži dzīvu iespaidu.

---

[1] M. N. — autors nezināms. [Sakārt.]
[2] Dobelnieks — Adolfa Alunāna (1848.—1912.) pseidonims. [Sakārt.]

104. lpp. «D a b a i», no A u s e k ļ a k. Itin dzejīgs, tekošs un kodolīgs dzejols, bet tas «č ū p s t ī š u» nav paciešams, — tas katrām smalkākām ausīm būs riebīgi.

108. lpp. «P a s a u l e s a t s l ē g a», no -v i t c s[1] k. Pa daļai patiesa līdzība; bet šī tomēr nav tā vienīgā atslēga, ir arī vēl citas, par kuru pazušanu nav daudz jābīstas, kā: zināšana, izmanība, dzīves māksla utt., pat blēdība.

112. lpp. «A p m i e r i n ā j u m s», no A u s e k ļ a k. Šādas domas indirektā ziņā izteicamas, bet ne gluži stāvu. Odzes dzēluma auglis var dikti rūkts būt.

112. lpp. «R u d e n ī», no K. C i l i n s k a[2] k. Ļoti jauks dzejols; tomēr, viņu izlasījušam, jājautā, ko viņš īsti izsaka. Protams, ka dzejolam trūkst īsti loģīga plāna un cieta kodola. Sacerētājs ir gribējis ar sirdi kustinādamiem teicieniem vien dzejolam dzīvību dot. Nesaprotams, kā sacerētājs rudenī reizē ar lapām arī ziedus birstam redz.

116. lpp. «M u ļ ķ u p a s t ā v ī b a», no — — kš[3] k.

«Bet ēz'lis dzīvos it paties'
Vislielākā mašīnu laikā.»

Vai mašīnu nolūks ir «ē z' ļ u s» izdeldēt jeb vai «ē z' ļ i e m» tiek pārmests, ka viņi līdz ar mašīnām neattīstās?

Pēdējā pantā sacerētājs apgalvo, ka «ē z' l i s» un «m u ļ ķ i s» pastāvēšot nepārgrozāmi virs zemes it kā daba. Vai «ē z' l i s» nav pamazām attīstījies? Vai viņš uz reizes jau tāds atradās, kādu tagad redzam, un vai viņš nemaz nav uz kaut ko iedīdījams? Vai Jūs, — kš k., varat apgalvot, ka pēc miljoniem gadu «ē z' l i s» būs vēl ar tikpat garu asti un ausīm kā tagad? Kā muļķis, kuram veselas smadzenes (ar veselām viņš nevar par muļķi dēvēts tapt), nevar attīstīties jeb neattīstīsies, tā ir tīri tukša valoda! Vai mašīnu izdomātāji jau tik gudri piedzimst? Ja pie dabas pārvēršanās nenotiek, kur tad? Vai ārpus dabas kāda pārvērtīšanās ir pavisam domājama? Tik vien, tas jāliek vērā, ka dabas soļi un acumirkļi **nav tik visai** īsi kā mūsējie. No dzejas mākslas še nav nekas jūtams. A m f i b r a c h i j a pēdas ar j a m b a pēdām sajauktas kā «putra ar kāpostiem»:

«Cik gudras | ar ne bū | tu maši | nas,
Ko gud | rais cil | vēks tai | sa» etc.

---

[1] —vitcs — autors nezināms. [Sakārt.]

[2] K. Cilinskis (Zilinsky) — rakstījis arī ar pseidonimu Turaidietis, publicējis ap simt diletantisku sacerējumu. [Sakārt.]

[3] —kš — autors nezināms. [Sakārt.]

Uz dzirnavām rudzu neved vis «t a r b o s», bet maisos; nav jāsaka «t a r b s», bet «t a r b a» (zebenieks); tāpēc ne «t a r b u s», bet «t a r b a s». Rituma kļūdas:

ne gro | zā mi
pa stā | vēs etc.

Kāpēc tādā zemē «ē z'l i s» par piemēru ņemts, kur «ē z'ļ u» nemaz nav un kur pati valoda «ē z'ļ u» nepazīst?

116. lpp. «K l u s a l e j a», no E. F. S. k. Dzejols ir glaumi tekošs un modina stipri dzimtenes jūtas.

116. lpp. «P a g ā j u š a i v a s a r a i», no K. M.[1] k. Dzejnieks var rakstīt par vissērākiem dzīves atgadījumiem, bet tam jānotiek ar īpašu stingrumu; še jādomā, ka rakstītājam tūliņ vai gars ies laukā, un tomēr, tādu rakstura gļēvību redzot vai dzirdot, gandrīz smiekli nāk. Dzejas spēka nav; valoda kļūdās:

«Ar sevi domāju (?) etc.,
Ka prieku vairs tā n e k u r j ū t» etc.

120. lpp. «P ū r s», no Z. A.[2] Vai tāpat nevar arī ar tēviem un dēliem būt kā ar mātēm un meitām?

124. lpp. «E z e r m a l ā», no E. F. S. Diezgan glaumi pārcelta.

«Un koklēdams to dzīru» etc.

Ko tas «d z ī r u» še apzīmē? Tie «l e c un s v e c» dzejīgās ausīs nemīlīgi skan. Itin pareizi piezīmēts, ka «p ā r t u l k o t a».

137. lpp. «D z i e s m u s t r a u m e», no E. F. S. k. Šā dzejola gars un tāpat arī vaigs nav nekādi svešie. Bet viņš varētu būt savā ziņā derīgs dziesmas teksts, ja par visām lietām otrā panta pēdējā paņēmienā nebūtu tik ļoti ritums un metrika pārkāpti:

«Āt spīd | prieks» etc.

152. lpp. «V a s a r a i a i z e j o t», no H. E.[3] k. Vecu vecās domas. Viss sacerējums milzīga kļūda tikpat pret dzeju, kā pret sastādīšanas likumiem.

Par «M ā j a s V i e s a p i e l i k u m u» jāsaka, ka no tiem vājumiem, kurus viņš pie dzejolu sacerētājiem allaž, bet tik ar

[1] K. M. — Kārlis Mačernieks, spiestuves īpašnieks un sabiedrisks darbinieks Cēsīs. Publicējies arī ar pseidonimiem Dadzis, Ņirga, Reķu Viesonis, D, Lapsene u. c. [Sakārt.]

[2] Z. A. — Zalema Ādams, 70. gadu sākumā publicējis «Mājas Viesī» dzejoļus un humoreskas. [Sakārt.]

[3] H. E. — autors nezināms. [Sakārt.]

zobgalīgām acīm ierauga, viņam pašam svārki diezgan ar tādiem ir aplipuši.

Nu iesim pie «Latviešu Avīzēm», kuras savā jaunībā ir iekš tīriem dzejas ziediem līgojušās.

1. lpp. «Jauna gada dziesma», pēc Hebeļa, no E. F. Šēnberģa. Patiesa priekšzīme, ka labāk svarīgu dzejolu krietni tulkot jeb pārcelt, nekā bez svarīga viela pašam sacerēt, caur ko viņam nekrietnam jāiznāk, grib vai ne. Viss šinī dzejolā liecina, ka viņš ir mākslinieka radīts, un zināms, ka caur labu pārcelšanu tas jo skaidrāk ieraugāms. To sīko kļūdu, bez kurām gan viņš kā pārcēlums gluži nav, nepieminēsim.

23. lpp. «Atvadīšanās no tēvijas», no C. C. rrs[1] k. Ja šim dzejolam viņa pazīstamo un diezgan ikdienišķo vielu par vājumu nepieskaita, tad viņš par jauku dēvējams. Valoda un ritums bez lielām kļūdām.

70. lpp. «To ieliec labi vērā», no E. F. S. k. Jānožēlo, ka šādu dārgu padomu nespējam cits citam vajadzīgā laikā dot, t. i., tad, kad mēs viņu vēl paši neesam caur piekrāpšanos iemantojuši. Kā pret kuru cilvēku (kad viņu pazīst) jāizturas, tas jau gan stāv paša sirdī rakstīts. Par šā dzejola ārīgu veidu runājot, ar jāpiemin, ka viņa sacerētājam ir vajadzējis ikkatram pantam uz «vērā» atskaņas dabūt un caur to uz beigām tāds atskaņu trūkums uznācis, ka ir vajadzējis dažam pantam bez kādas nozīmes tik tukšas vietas piepildīt kā ar «sērā» un pa vienai ar gluži jaunas radīt kā «lērā» utt.

151. lpp. «Putniņu sērošanās», no H. D. B.[2] k. Šāds dzejols būtu itin teicams bērnu lasīšanas grāmatās kā žēlsirdības modinātājs; bet tad šādas lietas jāraksta šaurā, ļoti saprotamā un tautiskā valodā, īsos paņēmienos un vieglā ritumā. Tur nedrīkst neviena tumša un bērniem pārprotama vārda atstāt, nedz galotņu noraut, nedz rituma jaukt kā šeitan: «caur'-pošš'», «bīksta,» «dies'» (kuru bērns par «dievs» sapratīs utt.). Atminos no savas bērnības kādu jocīgu pārpratumu rīta pātaros:

«Novērsi kaun' un blēdību» etc.

Es allaž skaitīju:

«To vērsi kaun ar blēdību» etc.,

jo biju redzējis niknu vērsi pie kaušanas viltīgi valdzinājam.

[1] C. C. rrs — domājams, jābūt J. C. rrs — Jēkabs Cers — «Mājas Viesa» līdzstrādnieks. [Sakārt.]

[2] H. D. B. — H. D. Bārs — rosīgs «Latviešu Avīžu» līdzstrādnieks 70 gados. [Sakārt.]

167. lpp. «Puķu lapiņas», no E. F. S. k.

«Dzejas zvaigznes spoži mirdz
«Mīlību» sauc viņu» etc.

«Dzejas zvaigzne» būtu sakāms, jo viena pati vien jau top rādīta — «mīlība». Bet kāpēc «mīlība» (die Lieblichkeit) un ne mīlestība (die Liebe)? Vai mēra labad vien?

175. lpp. «Maimēnesis jeb ziedonis», no E. F. S. k. Pa daļai tautas dziesmu garā rakstīts dzejols. Bet kur Jūs, E. F. S. k., īstās tautas dziesmās parādīsat «lustes» un «deķi»? Arī visās Dāvida dziesmās ne. Gandrīz šādas pašas, tik drusku raibākas kāzas Jūs esat ap to pašu laiku arī «Mājas Viesī» svinējuši. Pieci pirmie panti — zināms, bez tām «lustēm» — ir jauki. Vai pēdējos pantos daža līdzība nebūs gluži vārdu pēc vārda «patapināta»? Metrika arī vietām nepareiza.

183. lpp. «Nepiemirst latvju valodu». Šo dzejolu E. F. S. k. licis diviem laikrakstiem tautā nest.

190. lpp. «Trīs vārdi», no Chr. Z-ldt.[1] k. Vai šis dzejols nebūs pārcelts? Pārsprieduma vietā piezīmēsim tik kādus paņēmienus, kuri no sacerētāja mākslas liecību dos:

«Kaut ieraša kā roka skarb'
Ir mīlestība rad un dārg', etc.
«No pirmās mūžs līdz pēdīgu» etc.

207. lpp. «Tēvijas dziesma», no E. F. S. k. Tās «dziesmas» un «mīlestības liesmas» ir latviski tikpat neskaitāmas kā vāciski «Herz» un «Schmerz» un lielākā daļa gluži bez vajadzības un bez prāta, tik atskaņas labad, it kā šeitan pat. Atrodas arī citas kļūdas un aplamības, kā:

«No priekiem neatraujamies,
Lai dievs mums pats stāv klātu» etc. (!)
«gaisma kājo» (?)
⏑ – ⏑ –
«padodamies» etc.

271. lpp. «Jautājums», no Zaļkalnu Eduarta[2]. Lasītājam šis dzejols uzpūš kādu īpašu oriģinalīgu vēsmu; viņa kodols ir grūti izlobījams, bet veselīgs. Pirmais pants, par staru runādams, teic, ka viņš vakara «graujoties». Stars

[1] Chr. Z-dt. — Kr. Zēvalds (Chr. Seewaldt) — «Latviešu Avīžu» līdzstrādnieks. [Sakārt.]

[2] Zaļkalns Eduarts — Ed. Grīnbergs, 70. gadu dzejnieks, publicējis dzejoļu krājumus «Vizbuļi» (1870.) un «Zvārguļi» (1872.) [Sakārt.]

negraujas, jo grauties ir tikpat kā brukt. Pirmā panta pēdējā paņēmienā:

«Kā dziestošs gars» etc.

Kas nekad nav redzams, tas nekad nedziest. Trešā panta trešā paņēmienā:

«Daudz jušanu plaši» etc.

Še «jušanu» vietā vajadzēja likt «jūsmu» jeb «jūtu», jo «jūtas» ir «jušanas» augļi. Arī dažu metrikas nepareizību sastopam, kā:

«Stars, pēc kā | krūts kāro» etc.

286. lpp. «Neaizmirsti man'», no A. V. -r[1] k. Gandrīz katrs dzejas kandidats savu reizi šīs sen pazīstamās domas izsaka. Tomēr šis dzejols savā ziņā būtu jauks, ja viņa sacerētājs jel no šīm ārīgām kļūdām būtu izsargājies. Otrā panta pirmā paņēmienā viņš saka, ka puķīte

«Straujo tā kā ūdens viļņi» etc.

Trešā panta otrā paņēmienā:

«Kad svēts klusums visur zvan» etc.

«Klusums zvan» ir tikpat, kā kad teiktu: balti kvēpi, tumša gaisma utt. Dažreiz gan īsti pat dziļākā klusumā liekas, it kā ausīs kas skan, bet nav nebūt aprādāms, ka šī skaņa no klusuma nāk. Pēdējā paņēmienā:

«Sirsniņ, neaizmirsti man'»

būtu teicams: «Neaizmirsti manis». Kur caur galotņu noraušanu pat locījumi (Cazus) var pārmīti tikt kā šeitan otrais ar trešo, tur no galotņu noraušanas pa visām būtu jāizsargājas, — un dzejniekam galotņu noraušana gan būtu gandrīz viscaur par neatļautu jāuzskata. Lielākā rakstnieku daļa liek gan še cetorto locījumu (mani), kur esam otro likuši.

326. lpp. «Mīkla», no J. A.[2] k. Grūti atminama mīkla. «Es» un «ies» nedrīkst par atskaņām ņemti tapt. Arī ritums ne īsti viegls; galotnes norautas utt.

333. lpp. «Kurzemes milzu kalns», no E. F. Šēnberģa k. Caur šādiem dzejoliem top mūsu ģeografiski vēsturīgās vietas tēvijā apmeklētājiem jo mīļas un garā pazīstamas.

---

[1] A. V.-r— Ansis Valters — darbojies «Latviešu Avīzēs» un «Baltijas Zemkopī». [Sakārt.]

[2] J. A. — nezināms autors. [Sakārt.]

Starp šī dzejola jaukumiem, kuri ļoti svarīgi, viņa vājumi gandrīz tikko ieraugāmi. Aplami teikumi ir:

«Un zili meži b a n g o š i,
Pie kalna kājām snauž.»

No mežiem nevar teikt «b a n g o š i», bet tik no lieliem ūdeņiem, jo, kur «b a n g o», tur vajag arī bangu būt. Bet, ja nu arī meži varētu «b a n g o t», tad, ja b a n g o š s mežs s n a u ž, tad viņam, klusu stāvēdamam, jāšņāc.

Tālāk:

«Tur Durbes pili skatām
Uz augstu vietiņu» etc.

Pils stāvokli tik par «a u g s t u v i e t i ņ u» saukt nav dzejīgi. Pilei jāstāv lepnā, varenā vietā. Uz «augstu vietiņu» ir arī pret valodas likumiem. Būtu jāsaka «Uz a u g s t a s v i e t i ņ a s», jo «u z» ir ceturtā locījuma prepozicija tik tad, kad darīšana vēl notiekas, kā: «E s e j u u z k a l n u.» Otram locījumam viņa pieder tad, kad darīšana jau notikusi, kā: «E s s t ā v u u z k a l n a.» «T e k u m s» ar «T u k u m u» — vienādas skaņas — stāv pārēji tuvu kopā utt. Visas kļūdas aizņemot, ietu še par daudz gari.

342. lpp. «V e c ā M i ķ e ļ a a t v a d ī š a n ā s», no E. F. S. k., kuram arvien tas pats jāatgādina, ka viņš, pat jaukākos dzejolos, ja nav grūtāk novēršamu nepareizību, liek gluži viegli novēršamas, p.pr., kā šeitan:

«Pēc va | sa ras» etc.
«Ar tu | vā ka» etc.
«Par ru | de ņa» etc.

Tad:

«N e k u r putniņi v a i r s d e j» etc.,

kur būtu pēc valodas pareizības jāsaka:

«N e k u r p u t n i ņ i v a i r s n e d e j.»

Ceturtā panta pēdējā paņēmienā — —

«Ār dievʼ» etc.

ir metrika pārkāpta, jo «d i e v'» ir gara zilbe, bet īsas vietā likta. Citādi tie divi paņēmieni ir ļoti jauki.

Nākošs pants būtu tikpat jauks, ja arī viegli novēršamas vainas nebūtu atstātas: cepures un kroņa jau Miķels uz reizes nevarēs

valkāt, un krons nav spraudin spraužams galvā. Pēdējā panta otrā paņēmienā:

«Te zied | puķes» etc.

pirmai pēdai vajadzēja pēc metrikas šādai būt:

«Zied te» etc.

Vai izteikšanās vajadzība to atļauj, tas ir cits jautājums, par kuru metrikai nav ne kādas ziņas. Īsti pie vienzilbīgiem vārdiem no šādām kļūdām jāizsargājas. Pie vairākzilbīgiem jau palaikam krīt svars uz pirmās zilbes, caur ko otrā (ja viņa ir gara) paīsinājas, bet vienzilbīgiem mēle grib ikkatram savu svaru uzspiest. Tāpēc tad nav pareizi, ka tādas metruma pēdas kā trochejus (— ◡), daktilus (— ◡ ◡), kretikus (— ◡ —), kurām pirmais loceklis smags, ka tādas no vienzilbīgiem vārdiem sastāda, un, ja tomēr tā dara, tad pirmam locekļam vajag būt par otro jeb par citiem krietni garākam. Pie kretika vajag būt arī beigu locekļam garam.

358. lpp. ir divi dzejoli. To pirmo, par Jelgavas-Možeiku dzelzu ceļu, laidīsim pavisam garām. Tas otrais — «Bērniem», no A. K — k.[1] k., bērnu sirdīs neiespiedīsies, jo nav bērnu garā sarakstīts. Īsti otrā panta bērni nebūt labprāt nemācīsies, tāpēc ka viņš grozās ap viņiem nesaprotamām lietām. Bērnu valodā pavisam nedrīkst galotņu raut un ritumu bojāt, jo dabīgā bērna mēle to nebūt necieš, kā p. pr. šeitan:

«Esat | paš' uz | ma nī | gi» etc.

bērns lasīs, kā jau pēc valodas pienākas:

«Esat paši uzmanīgi.»

Mēs, pieaugušie, kuri jau gan baznīcas dziesmās, gan citur ar nekrietnu ritumu esam apradināti, mēs tur gandrīz nekādas piedauzīšanas nejūtam, bet bērna smalka mēle to sajūt bez nekādas iepriekšas mācības. Tālāk ar to teicienu:

«Tad jums grūtums viegli nāksies» etc.

ir tās domas izsacītas: tad jūs grūtumu viegli iegūsat. Ko te nu lai bērns saprot? Un beidzot:

«Nebeidzami prieki sāksies?»

«Kuri tie būs?» tā bērns jautās un domās uz saviem mīļākiem bērnības priekiem. Bet, skolā nogājušam, viņam gandrīz visi tie

[1] A. K.—k. — A. Kalks, arī Kaļķe — skolotājs Saldus apkārtnē, rosīgs «Latviešu Avīžu» līdzstrādnieks 60. gados. [Sakārt.]

būs jāatmet un jāstājas pie tādiem darbiem, kurus viņš šķitīs tik dēļ bērnu vārdzināšanas izdomātus. Kā tad Jūs, A. K — k. k., pret bērniem par tādu krāpšanu pastāvēsat? Vai Jūs vēl viņu pilnīgu uzticību mantosat?

367. lpp. «Lai dzied — kam iet», no M. Lazdinga[1]. Jūs, Lazdinga k., skubinājat tautu no dziesmu mākslas atrauties un tad dziedat, bet bez priekšmetiem; tas ir tikpat, kā kad mācītu, lai izdur sev acis un tad lai skatās, kā zvaigznes savu ceļu tek, lai izgriež sev mēli un tad lai dzied. Māksla un priekšmeti atņemti; kā un ko tad lai dzied?! Loģiku (kārtīgu domāšanu) arī Jūs, Lazdinga k., piektā pantā aizliedzat, jo laikrakstos jūsu dziesmas varot «skriet» tāpat bez loģikas ziņkārīgai «jaunībai» (?). Jūs paši šai savai jaunai teorijai, kā jau pienākas, pirmais visstiprāko uzticību upurējat, jo loģikas šai Jūsu dzejolā nav ne milta. Bet, lai gan no dzejola iekšķīgas mākslas esat izvairījušies, tomēr no ārīgas mākslas neesat pilnam izvairīties spējuši, jo ritums ir gandrīz viscaur pareizs un atskaņas pa lielākai daļai tīras un ar vajadzību liktas utt. Sīki šo dzejolu apspriest mums trūktu šeitan vietas; tāpēc lai pietiek ar šo īso vispārīgo spriedumu. Tik vienu pašu dzejola locekļu aplamību pieminēsim. Otrā panta pirmā paņēmienā Jūs, Lazdinga k., saucat mākslu par lepnu. Māksla nekad nav lepna, bet nemākslu gan arvienu redzam uzpūtušos. Mūsu tautas dziesmās māksla staigā gluži vienkāršos pelēkos svārciņos.

374. lpp. «Žēlums», no Zaļkalnu Eduarta. Itin jauks likteņa (nevis «laika») zobos samaltas sirds tēls; bet pēdējie četri panti izsaka gandrīz atkal to pašu, ko pirmie. Pirmā panta otrā paņēmienā stāv «burgzduļo», kur būtu jāsaka «burbuļo.» Sestā panta pirmos paņēmienos:

«Nu viena strauta malā
Pēc viņa sēroji» etc.

jāsaka tagadnē un, uz viņu pašu zīmējot, «sērojies». Pēdējā panta trešā paņēmienā

«Laimes klusa» etc.

jāsaka: «laimes klusums».

Pēdējā paņēmiena nozīme neizprotama.

407. lpp. «Cīnīšanās dzīvībā», pēc Jūl. Merca, no Zaļkalnu Eduarta. Pārcēlējam par godu jāsaka, ka viņš pārcelšanai svarīgu dzejolu izvēlējies un spējis viņu citai tautai

[1] Lazdings M. — skolotājs Sesavā. [Sakārt.]

saprotamu darīt; bet valoda nav vietām likumu robežās, un pat pirmais paņēmiens:

«Virs augstu klaju vietu» etc.

ir nepareizs; būtu jāsaka:

«Uz augstas klajas vietas» etc.

Otrā panta pirmos paņēmienos stāv:

«Šos spārnos vēja p ū t i e n s,
Auksts ziemels zvalstījās» etc.

V ē j a p ū t i e n s nekur nekavējas, nedz apstājas, tāpēc arī nezvalstās. Trešā panta trešā paņēmienā stāv «m ā l i»; bet citos Vidzemes apgabalos saka tai vietā «m a l i e n u», it kā ēdienu, dzērienu utt.

Še lai savus pārspriedumus beidzam, jo «Latv. Av.» pielikuma dzejolus, kuriem gandrīz visiem, kā saka, garīgs satvars, mēs neapspriedīsim.

Žēlabas sirdī lauž, kad pieminam «Latv. Av.» jaunības laikus, kur Hugenberģers un citi neaizmirstamie viņu rotāja.

Uz visiem laikarakstiem ar reizi acis mezdami, redzam, ka viņi nebūt uz vienāda dailes stāvokļa nestāv, bet tomēr ikkatram viņiem būtu smalkāka daiļuma gauma vēlējama.

Tas pats caurcaurēm ir jāsaka par katru pēdējos gadu desmitos izdotu dzejolu krājumu; tik vien J. Alunāna abas daļas var atsevišķāk likt. Šis vīrs it īpaši kā tulkotājs ir savu uzņēmumu krietni piepildījis, un kā tādu viņu varam Stenderam un Hugenberģeram līdzināt, bet, zināms, katru pie sava laikmeta mērījot. Pret šiem dzejolu krājumiem vispārīgi būtu tik tas sakāms, ka pārcelšanai ne ikreiz tie svarīgākie dzejoli ir ņemti, un valoda, kauču varen spēka pilna, vietām pasausa. Citi krājumi gandrīz visi ir no dzejas nolūka atstatāk, tikpat pēc ārīga, kā pēc iekšķīga veida. Dažās tiek arī jaukuma un tikuma mācības bezbēdīgi pārkāptas. Negribam tos rakstniekus sevišķi piesaukt, gan viņi paši to atskārs un — nosarks.

Dzejolu sacerētājiem roku sniegdami, teiksim pēdējo vārdiņu.

Dzejniekam kā katram daileniekam vajag būt tikpat lielam jutējam kā domātājam, ievērotājam un dzejas teorijā mācītam. Šiem spēkiem tad vajag no īpašas, burvīgas, pat neatgināmas cenšanās stumdītiem tapt. Jo vairāk kāds par šīm dāvanām ir kungs tapis, jo veicīgāk tas sava debešķīga nolūka galotnei tuvosies, kuru gan tikai ļoti reti cilvēki ir aizsnieguši. Mūsu valodā no dzejas likumiem tikai kādas druskas atrodam: «L a t v. Av.»

(1855. jeb 1856. g.) kādas īsas ziņas; tāpat arī «Draugā un biedrā» 1868./69. g. no Kronvalda Ata k. Arī «Latv. draugu biedrības» magaziņā otrā sējumā pirmā grāmatā (1829.) atrodam vācu valodā īsus, bet jau diezgan pilnīgus dzejas likumu pamatus no Hugenberģera. Dzejas mēģinātājiem nevajadzētu ar saviem ražojumiem visai ātri klajā steigties, bet ļaut, lai viņi dažu gadu tumsā noguļas, jo jaunības misēkļus allaž rūkti, bet velti nožēlojam. Ja pēc kāda laika sacerētājs pats savos darbos kļūdas ierauga, tad no tā var noskārst, ka viņš ir vairāk attīstījies, un, jo vajākus pēcāk pirmos sacerējumus atzīstam, jo drīzāk varam cerēt tos un arī citus gaismā celt. Bet tas, kurš savos dzejolos arvien vēl maz jeb nemaz vājumu neredz, tāds lai ir gudrs un patur tos pie sevis. Šķirsimies ar kāda vācu dzejnieka dotu bausli, kuram ir apsolījums:

«Kas mākslai pilnam atdodas,
Tam pilnam atdosies ar viņa.»

«Baltijas Vēstnesis», 1874. g. 17.—20. nr-ā.

KAUDZĪTES MATĪSA UN AUSEKĻA [KROGZEMA MIKUS] POLEMIKA (1874)

MŪSU LAIKRAKSTU DZEJAS NODAĻA UN VIŅAS KRITIKA

Latviešu gara darbības lauks dienu no dienas vairāk izplešas, un kulturas nesēji, veicinātāji un kuplinātāji starp dažiem krietniem un glītiem ražojumiem arī diženas mēslu un dramšļu kaudzes sakrauj dažādās izstādes nodaļās. Te nu jānāk taisnīgai kritikas mātei un izstādītāji jāapveltī ar tādu medali, kādu katrs izpelnījies.

Šternbergs par vācu literaturas nekrietnumiem tā raksta: «Mūsu rakstnieki raksta tirgus drūzmā, bet nevis vairs klusā, vientulīgā istabiņā. Tādēļ viņu rakstos atrodas tik daudz trokšņa, tik daudz putekļu, tik daudz ceļmalu patiesības; bet iz tiem arvien vairāk izzūd noslēpumu pilnais dziļums un skaidrums, kas kā daiļš brīnums dzīvo mūsu vecajos. Kam tagad ir laika palikt vecam un tad rakstīt grāmatas, kas neveco?»

Ja nu šādi vārdi pie sirds tiek likti lielai kulturas tautai, kuras straujā literaturas straumē visi netīrumi un gruži pavisam noslīkst un gandrīz nemaz netiek pamanīti, nedz ievēroti, cik vairāk un rūpīgāk tie paši jāapdomā mums, kas vēl tik iesācēji un kam no v i s i e m gara augļiem jābauda, ja negribam nonīkt gara mērī. Tādēļ jāpriecājas, ka latviešiem sāk celties kritiķi, kas, ar prāta vētekļiem vētīdami un sijādami, atšķir pelavas no graudiem. Pateicība nākas Kaudzītes Matīsam, kas dzejīgus ražojumus vētījis gan rāmos un glaustīdamos, gan arī straujos un skarbos vējos.

Vecā Latviešu zeme jau no senlaikiem ir klasiska zeme, dzejas zeme; tādēļ viņā arī mūsu laikos dīgst dziesminieki kā sēnes pēc «maiga lietutiņa». Un nu patlaban ir laiks uz latviešu dzejas lauku griezt druscin lielāku vērību, nekā līdz šim tas noticis. Bet vai dzejniekiem pašiem būs būt citu dzejnieku apspriedējiem, par to dikti šaubos. Vai dzejnieki tiešām domā, ka viņi labāk var nosvērt kādas dziesmas svaru un atrast un saprast viņas likumus nekā nedzejnieks? Kas cezurs un spondejs, eposs un diztichons, heksameters, pentameters u. c., tādi termini technici, to vienam vispusīgi

Izglītotam cilvēkam nebūt mazāk nevajag zināt nekā dzejniekam pašam. Tāpat atkal nav vajadzīgs būt komponistam ikkatram tam, kas zin runāt un spriest par kvartsekstu akordu, kvintucirķeli, toniku un dominantu un visiem harmonijas mācības likumiem. Kleinpauls nav dzejnieks, bet tas ir sarakstījis slavenu dzejnīcu (poetiku). Arī Lesiņš gaiši izrāda, kas dziesminieks un kas kritiķis. Tā kādā vietā viņš saka, ka vienam esot tā dāvana daiļi sajust jeb sacelt daiļas domas, otrs atkal tās daiļās domas attīstot un no tām izradot daiļu tēlu; nu nākot trešais un raugot izdibināt, kādēļ tas ir tik daiļš un patīkams, — šis trešajs ir filozofs un kritiķis.

Ka mūsu dzejiskos ražojumos tik daudz vainu un kļūdu, tas pa ne mazai daļai ceļas no tam, ka daudzi no mūsu dzejniekiem diezgan dziļi nav iepazinušies ar dzejnīcas likumiem. Teicami būtu, ja kāds sarakstītu latvisku dzejnīcu. Tādas dzejnīcas pirmajam priekšmetam vajadzētu būt latviešu un varbūt arī leišu tautas dziesmām (daiņām) ar savām formām, šķirām, iedalījumiem un likumiem, lai mūsu dzejnieki redz un sajēdz, ka viņu radījumos nebūt nav tāds dziļums, skaidrums, īsums, glumums, jaukums un glītums, kāds atrodas mūsu vectēvu dziesmās.

Kaut gan daudzreiz saka, ka lētāk esot spriest nekā pašam kaut ko producierēt vai reproducierēt, tomēr tas tiešām tā nav. Kritiķa uzdevums nav viegls, nav katra vīra darbs. Dziesminieki it īpaši padara kritiķiem galvas lauzīšanas un zobu sāpes; jo īsts dziesminieks lasītāju nekad neaizved līdz galamērķam, bet tam piesien fantazijas spārnus un to atstāj, lidinājot bezdibeņos. Lieliem dziesminiekiem daudz un dažādi izskaidrotāji. Šillers un viņa komentatori sastāda jau veselu biblioteku. Nebrīnosimies tādēļ nemaz par to, ka Kaudzītes Matīsam dažās vietās kritikā būs vīlies.

«Baltijas Vēstnesis» atļauj izrunāties biedrībām, skolotājiem, filologiem (valodniekiem), zemkopjiem un mācītājiem, tātad, pats būdams dziesminieku audzētājs un mīļotājs, viņš laikam arī savā lapā atļaus izrunāties par dzeju. Pārspriedumu un attaisnošanās lietā jau no paša iesākuma «Baltijas Vēstnesim» pavisam citāda tendence nekā citām laiklapām. Arī «Rigasche Zeitung'a» ir to atzinusi un izteikusi. Par visiem pārspriestiem dzejoļiem negribu dot atspriedumu, nedz piezīmējumus, bet tikai vien tur, kur tas izrādījies par vajadzīgu.

«B a l t i j a s V ē s t n e š a» d z e j o ļ i. Tai «Zobugala» dzejolī «1872. g a d s a i z i e d a m s» no -rs tas vārds «viens» nepareizi esot lietāts. Ja -rs dzied: «Vai viņi «v i e n a s» tautas sēras klusēs,» — tad tas negrib zīmēt ne uz ķīniešu, spāniešu jeb citu «kādu» mums tālāk atstāvošu tautu, bet uz mūsu pašu «pazīstamo» latviešu tautu. Tāpat tai slejā «Tur netiek klāt pie «v i e n a s» vecas lietas» -rs to veco (zināmo) lietu lasītājiem

itin kā uz mēli liek, lai tie to atmin un izprot iz iepriekšējām domām. Tādēļ «v i e n s» (šinī vietā kā norādīdams un arī nozīmēdams pronomens) pareizi lietāts.

«B i e d r ī b a s n a m s» («Z. g.» 3. lpp. no V. P.) ir viena no vislabākajām jocīgām parodijām, kas vien atrodas kaut kādā literaturā. Pat slavenais satiriķis un humorists Zaphirs savā uz Šillera «Pulksteņa dziesmu» parodierētā un teatera būšanas apdziedādamā dziesmā vietām daudz gļēvāk grābstās pēc neīstas vielas nekā V. P. Gaužām jauki, ka pēc biedrības raibumiem un bēdīgiem gadījumiem dziesminieks beidz ar visjaukāko aktu, proti, biedrības nama iesvētīšanu. Dzeja to pilnīgi atļauj, un arī Šillers savam «pulkstenim» papriekšu liek saukt uz dumpi un zvanīt miroņam, tad beigās tam vēl svētīdams dod vārdu. Vai tie «sāpīgie, sirdi aizgrābdamie» vārdi arī nevar derēt par jokiem? Ko mums iepriekš palīdz sēroties par kļūmīgo (verbängnissvoll) nākamību? Kur vientiesīgas valodas un vaimanādamas sūdzības vairs nelīdz, tur daudzreiz joks tas īstais līdzeklis.

10. lpp. «D r a u d z ī b a», no J. Dz... Nav tiesa, ka katrs krietnas vielas atradējs krietni spēj izteikties.

67. lpp. «Z i e d o n s z i e m a s l a i k ā», no -rs. Tam vajag būt jocīgam «spēlmanim», kas «muižas moderes» prot «spēlēt» instrumenta vietā. Tautas dzeja pa ziemu tup tautas būdiņās, un kokles skaņas fantazijā glezno tās dekoracijas, ko ziemas māte slēpj aiz saviem segiem. Bet, kad nu mums tagad vairs nav kokļu, tad klavieres nebūs visai nicināmas. Kaudzītes Matīss tautas dziesmas prasa tikai no malējiņām, kūlējiņām, ganiņiem, arājiņiem, pļāvējiņām un vērpējiņām un nenieka neliekas zinot no tā, ka arī augsti mācītiem latviešiem ir «Lauka puķes» un «Latvija», iz kurām, ja tie paši ne, tad viņu tautas garā audzināti dēli un meitas «pie skaņām klavierēm» dzied vecīšu sirmas dziesmas, kas priekš viņu gara acīm noritina varbūt vēl jaukākas bildes nekā tās, ko «vecmāte» redz un ko redzējuši sirmo dziesmu sacerētāji paši, kad daudzreiz jauki vārdi un daiļas skaņas nezinot izvira iz krūtīm. Pēc Kaudzītes principiem, grieķu dievi ir minami tikai Grieķijā un it īpaši Olimpā, un tomēr tie, lai gan dzīvē bojā gājuši, tagad dzīvo visā civilizierētā pasaulē. Šillera slaveno dziesmu «Grieķijas dievi» arī var dziedāt «pie skaņām klavierēm».

83. lpp. «Ē s l a s u t a v a s d z i e s m i ņ a s», no -rs. Ja kritiķis no dažiem dzejoļiem tik daudz prasa mākslas un no šā «mākslas bērna» tik maz, tad gandrīz jādomā, ka tas noticis «šaurās savstarpības» labad.

106. lpp. «M e k l ē s i m d z i e s m a s», no -rs. Še pārspriedējs «liriķa» vietā radījis jaunu, latvisku vārdu: «koklētājs». Koklētājs ir tas, kas koklē kokli. Būtu jāsaka: koklenieks

(dziesminieks), koklētāja (dziesminieca). Dāvids bija koklenieks un koklētājs.

201. lpp. «Uz Latv. visp. dziesmu svētkiem 1873.», no Bērziņa.

Dziesminieks: «Lai mēs | drau-dzīg' | ko-pā | e-jot» etc.
Kritiķis: «Drau-dzī- | gi lai | ko-pā |e-jam» etc.

Kas ir labāk? — — —

29. num. pielikumā «Gaismas izplatītājiem», no -rs. Pēc spriedoņa domām, šim epigramam nekur nevar aizķerties. Tādu pat pilnību viņš arī rauga uztiept tam oriģinaldzejolim «Neticīgais», no A. T., 234. lpp. Šo pēdējo dzejoli domāju redzējis vācu svārkos, un esmu pārliecināts, ka tas nav oriģinals. Savā laikā par Horaca liriku sprieda, ka tā neaizskarama, bez grumbuļiem un kļūdām. Jaunāku laiku kritiķi par to krata galvas un vēl pierāda, ka Horacā daudzi gabali visai jēli, glēvi, nejēdzīgi un nederīgi. Visai pilnīgs nav gandrīz neviena dzejnieka radījums. Tā arī tam epigramam «Gaismas izplatītājiem» būs savi misējumi. Sacerētājs «gaismas izplatītājiem» pārmet, ka viņu darbam maz sekmes.

«Bet ķeras tik lēni, sakņojas gauši
Pie tiem, kam gaismu jūs nesiet;
Nav tiesa, ka viņiem nav cilvēku plauši,
Jūs paši vainīgi esiet.»

Te jādomā, ka «plauši» ir tas lielākais sajēgšanas organs visā organismā. Prātu, domu, jūtu un gribu sistemas atrodas pavisam citur kur un nevis plaukšās. Bet par nelaimi «plauši» saskan ar «gauši».

235. lpp. «Vecā latviešu tautas kokle», no Ausekļa. Pēdējs paņēmiens «Vai Orfejs tiem varenāki koklēja?» pārāks esot teikts, un tam vajadzējis nākt no kāda svešinieka, bet nevis no latviešu krūts. Vai Orfejs caur savu skaņu spēku tiešām zvērus un akmeņus lēcinājis, to nezinu, bet to gan zinu, ka «tūkstošstīgu kokle» aukstoņiem sakausēja ledus sirdi un asaras iespieda citkārt mēdīdamās, sausās acīs. Lielie tautas svētki ir viena no svarīgākajām epochām latviešu tautības un kulturas vēsturē un pelna augstu uzslavējienu. No «svešiniekiem» mums daudz būtu gaidāms, bet cik ir sagaidīts? Aizvienam palieku pie tās tautas dziesmas patiesības, ka

«paši brāļi sav' māsiņu
mazu cēla lielumā».

«Daudzi daudzināj'» ir aliteracija. Igauņu tautas dziesmas ir

bagātas ar aliteracijām un it jauki izklausās. Arī latviešu tautas dziesmas nav visai bez aliteracijas:

«Pieci vilki vilku vilka» etc.,
«Silta, silta šodien saule.» etc.,
«Riti, riti, rīta rasa» etc.

266. lpp. «P i e S a l a c a s», no Ausekļa. Tautas dziesmās «asariņu dzērējiņi» lietāti arī citādā ziņā, proti, ka lējējiņam pašam jādzer savas lietas asariņas:

«Naidinieku pulciņāi
Asariņas dzert.» (T. dz.)

Naidinieku pulciņā laikam pats pie savām asarām vien piekļūs. Pārspriedējs nevar ieredzēt deminutivus (mazinājuma vārdus), kas latviešu valodu un poeziju padara jo dzejīgus: «iņis», «jumis», «damis», «ajis» un citas tādas galotnes atrodas tautas dziesmās neskaitāmā skaitā.

«Pelēkajis vanadziņis,
Negul ceļa maliņā!
Netraucēji kumeliņa,
Negāz mana vezumiņa!» (T. dz.)

417. lpp. «1 8 7 3. g a d a m a i z e j o t». Gadu mainīšanos momentā nav vaļas gari tērzēt, bet jāsaka:
«T a u t i e t i, s v e i c i n i to, u z d z e r i, u z d z i e d i t a m!» Dažiem tas izklausās «kā ar varu sakrauts».

«M ā j a s V i e s a» d z e j o ļ i

198. lpp. «B u r t n i e k u s t ā s t s», no Varaidošu Zandera. Šī slavenā dziesma, cik man zināms, tīri nejauši ieslīdusi «Mājas Viesī», kaut gan sacerētājs to bija novēlējis «Baltijas Vēstnesim».[1]
231. lpp. «L a t v i e š u v i e n p r ā t ī b a i», no A. A. E. E. Gluži brangi kritizierēts; tikai kritiķim jāsargās, ka arī kritikas ceļa malā neceltos «netīri kroģeļi».
64. lpp. «V a i c e r ē t b ū s u z b r ī v ī b u», no Ausekļa. Taisnība kritiķim, kas pārliecināts, ka d o m ā t un j u s t tie pirmie garīgie priekšmeti skolās. Arī Dr. Šmidts saka: «D o m ā š a n a, g r i b ē š a n a un j u š a n a ir cilvēka gara trijādība.» Tomēr bez apskatīšanas un ieskatīšanas skolēns nevar nedz just, nedz gribēt. Dr. Šmidts vēl saka: «A p z i ņ a un p a š a p z i ņ a i r d o m u o r g a n u v a j a d z ī g i e g a b a l i.» Zināma lieta,

1 Tiesa. Red.

ka pašapziņa tiek audzināta un attīstīta caur pašpazīšanu. Tad nu jaunā audze nemācēs cienīt un mīlēt tēviju, ja tai viņas vārds (plašā un šaurā ziņā) nebūs pazīstams. Kaudzītes Matīsam kā jaunlaiku paidagogam tak tik daudz no kranioskopijas vajadzētu zināt, ka pašjūtībai (kas stāv tuvā sakarā ar pašcienīšanu un, zināms, arī ar tēvijas un tautas cienīšanu) ir savs īpats organs, kas sevišķi attīstāms. Rikerts pareizi runā uz audzinātājiem:

«Jums pieder nākams laiks, jums pieder tēvija,
Un jaunas audzes sirdis jūsu rokās stāv!
Ko čauganajā zemē dēstiet, augs un sakņos;
Ko mīkstā zarā iepotējiet, dīgs un augļos.»

«Domāt» un «just» var dažādi. Ja Kaudzītes Matīss p. pr. būtu audzināts jezuītu skolā, kur tas nepaliktu bez domāšanas un jušanas, kas zin, kādu dziesmu tas tagad dziedātu. Kādēļ tik daudz latvieši, kas svešās skolās «jutuši» un «domājuši», un augstas mācības smēluši, skaidri sakot, nemaz nemāk domāt par tēviju un sajust viņas vajadzības?

112. lpp. «Apmierinājums», no Ausekļa. Caur misēšanos «odes» vietā ieradies «odze». Zināma lieta, ka «dundurs» un «ode» aizvien saldos augļos dzen savus dzelonus. Kā tad tas ir izteikts direkti, ja kāda cilvēka krietnums tiek salīdzināts ar saldu augli un viņa pēlēji ar dunduriem un odēm?

116. lpp. «Muļķu pastāvība», no — — kš. Vai kritiķis var uzrādīt, kur ēzeļa «attīstībā» iesākas jaunā katastrofa, kur ēzelis dabū īsāku asti un ausis? Vai bites dzelons bija neglumāks priekš tūkstošiem gadu, un vai bezdelīga savu ligzdu toreiz tāpat nemūrēja kā tagad? Kustoņu attīstības principi ir vēl tikai hipotezas.

«LATVIEŠU AVĪZU» DZEJOĻI

«Iekš tīriem dzejas ziediem «Latv. Avīzes» vēl nekad nav līgojušās.» Šāds nepelnīts gods ir tikai viņas nicināšana.

151. lpp. «Putniņu sērošanās», no H. D. B. Caur savu «bērnības jocīgu pārpratumu» kritiķis atgādina ne tikai kādu gadījumu, bet daždien bērnišķīgu muļķību. Saprotams, kādēļ «novērsi kaun' un blēdību» vietā bērns var izteikt «to vērsi kaun ar blēdību». «Vērsis» ir konkrets, no kā bērnam skaidras priekšāstādīšanas. Abstraktus nesaprazdams, bērns muld, kā tīk. Šādiem pārpratumiem ne ikreiz ir tik «galotņu noraušana» un «rituma jaukšana» par cēloni. Tā kāda jauna meitene, pātarus skaitīdama, sacīja: «Ich glaube, dass mich Gott geschaffen hat, eine sanfte Creatur.»

271. lpp. «J a u t ā j u m s», no Zaļkalnu Eduarta. Gars nav domājams bez ķermeņa, bez miesas. Ja nu ķermenis izdziest, tad izdziest arī gars līdz ar viņu.

Savu pārspriedumu beidzis, kritiķis vēl piemin: « «Latv. Av.» pielikuma dzejoļus, kuriem garīgs satvars, mēs neapspriedīsim.» Te nu jājautā: «Vai garīgi dzejoļi nepieder pie «dzejas nodaļas», un vai viņu pārspriedums būtu bezauglīgs?» Cik Kaudzītes Matīsa dziesmiņas tautā pazīstamas un cik «Dziesmu grāmata»? Dzejas māksla ir liela kalpone mūsu tautas baznīcām. Vai tādēļ nav žēl skatīt, ar cik neveikli «rīmētiem peršiem» dzejīgais tautas gars svētdienu pēc svētdienas tiek mocīts?

Beidzot vēl par Kaudzītes Matīsa kritiku jāsaka, ka tas dažas it svarīgas puses mūsu mākslas poezijā atstājis neievērotas. Tā p. pr. tās tā nosauktās «rīmes» (abi, labi — zīmēt, līmēt etc.) viņš nemaz nav aizkāris, kaut gan viņas latviešu dzejai gluži pretdabīgas. Zvaigznīts «rīmētājus» sauca par «siksnotājiem».

Beigās apskatīsim arī Kaudzītes Matīsa paša dzejoļus «Baltijas Vēstnesī» 1873. gadā. Kaudzītes Matīss ir viens no latviešu labākajiem dzejniekiem un dedzīgākiem līdzstrādniekiem pie «Baltijas Vēstneša» dzejas nodaļas; citos laikrakstos viņa dzejoļi neatrodas. Mīlestības dzejoļi viņam it īpaši veicas. Gandrīz pie visiem latviešu jaunākiem dziesminiekiem piepildās Gētes vārdi:

«Tā mūžīgā sievišķība
Mūs pievelk klāt.»

Es turpretī stipri manu, ka ar tādu dziesmu tulkošanu man nebūt negrib veikties. Kaudzītes Matīsa jaunākās dziesmas ir pa daļai apdvestas ar Heines garu.

115. lpp. «T r i j j ū g s» («Тройка»). Teicami, ka šī jaukā dziesma tulkota latviešu valodā. Tautas jaunavas lai to nu dzied «pie skaņām klavierēm». Viņas košajs meldiņš jau diezgan pazīstams. Pārtulkojumam vajadzētu vairāk glumuma. «Un ātri saķer viņš nu grožus» skan drusku prozaiski.

155. lpp. «L e d u s». Liekas būt pārtulkojums. Dziesmiņai patei nav nekāda sevišķa dzejiska svara. Pēdējs pants visam citam uzliek vaiņagu:

«Viņš ziemu projām nīdēs,
Tik pagrabos šur tur
Vien ledus viņam spītēs
Un — sirdīs ar kaut kur!»

Labāk nekādas atskaņas nekā nelāgas («nīdēs» — «spītēs»; «rotu» — «godu»; «seja» — «vēja»). Kaudzītes Matīss ar tādām ļoti bagāts.

171. lpp. «Lagzdīgala un mātes meita». Šī dziesmiņa ir ļoti jauka un, strauji plūzdama, burbuļo skaņās meldijās. Salīdzinājumi (mātes meita — lagzdīgala; kalpu būdiņa — elksnājiņa) un pārvērtījumi (elksnājiņa par birzi un būdiņa par pili) dziesmiņai dod īstu nacionalu uzvalku.

210. lpp. «Vilšanās». Nevisai skaidras domas ļoti platos rāmjos; caur to paguruši spirgtie «kalnu vējiņi».

174. un 282. lpp. «Tautas dzeja». Īsti nav nojēdzams, kādēļ dzejnieks šo dziesmu nosaucis par «tautas dzeju». To varētu domāt sacerētu:

a) Tautas dziesmu veidā. Bet viņa nav nebūt tautiete ne pēc gara, nedz apģērba. Mums gan ir sava «rakstniecība»; bet, kad viņa vēl nav uzņemta tautas skolās un tautas seminaros (Valkas vecajā seminarā, cik man zināms, pēdējos gados ievesta B. Dīriķa «Latviešu rakstniecība») un kad vēl pat dažs skolotājs, kā tas ir izrādījies, nezin, kad un no kā bībele tulkota latviešu valodā, — kā lai tad tauta savus rakstniekus un dzejniekus zinātu daudzināt savā poezijā? Lai gan «tautas dzejai», tāpat kā pa lielai daļai latviešu tautas dziesmām, ir četrdaļīgas «antiku pēdas», un proti, pirmais peons (— ◡ ◡ ◡), tad tomēr tās «rīmes» to atšķir no īstas tautas dzejas.

b) Tai ziņā, lai tā reiz paliktu par tautas dziesmu. Tikai retas no mākslas dziesmām top par tautas dziesmām. Šādus tādus krāslotus, mezglotus un kunkuļainus dzīpariņus tauta vis netin savā glumā dziesmu kamolā. Dažreiz gan arī svarīgi gadījumi un notikumi kādu dziesmu iecelt tautas godā. Kas zin, vai «Die Wacht am Rhein» būtu tik papularīga, ja slaveni uzvarējumi vāciešu mēles nepakustinātu uz uzvarēšanas dziesmām. Jādomā, ka Kaudzītes «tautas dzeja» nekad neiegūs pilsoņu tiesības tautā. Viņa uzaugot diezgan nav kulta «ar vītola žagariņu», tādēļ ne tik lokana un vijīga kā tautas zeltenītes.

c) Tai ziņā, ka tautas dzeja uzieta netīšus. Tad būtu ko brīnoties, ka «melnajā» bījējs un «burvja» cienītājs pazītu tautas gaismības vīrus, kā Stenderi, Alunānu, Spāģi u. c.

d) Tādā ziņā, ka dzejnieks ar nodomu tumsības laiku gruvekļos pameklējies gaismas rotiņas. Bet tad viņam atkal jāpārmet, ka tas vieglprātīgi staigājis svētu ceļu:

«Domādams: ja arī pašu
Melnajs rauj, tad tomēr jel
Sirdi dzīvu paglabāšu,
Lai var meitas mīlēt vēl.»

Šai svarīgai dziesmai derētu citāds metrums, īpaši tur, kur atrodas dažādi tautas vīru vārdi. Ritums un arī metrums šad un tad varētu

grozītiešs. Tagad tie tautas vīru vārdi dažās vietās savērti «kā uz iesma»:

«Prāta gaismas starus dzīvus,
Pošot ceļu saulītei,
Drāza Vatsons, Pantenius,
Šulcs no Birzgales un Trei.

Ja sakāms «Vatsons» un «Šulcs», tad arī jāsaka «Trejs» un nevis «Trei», kaut tas saskan ar «saulītei». No dzejnieku brīvestības (licentia poetica) ļoti jāsargājas.

400. lpp. «Noslēpums». Šī ir viena no Heines labākajām dziesmām un Kaudzītes Matīsa krietnākajiem tulkojumiem.

Te nu mūsu pārsprieduma gals. Ko šeitan spriedām par minētiem dzejoļiem, tas lai arī der vispārīgi.

Būtu labi, ka arī mūsu laikrakstu prozas nodaļa tiktu apspriesta.

Beidzot, mīļo Matīs, sniedzi šurp savu roku, lai Tev pateicu par Taviem dzejoļiem, kas manu garu pavedināja pa jauko, daiļo domu un fantazijas valsti. Pēc Taviem paša vārdiem, «ka arī paši pārbaudītāji būtu pārbaudīti», un ar Hugenberģeri runājot, «mūsu prātiem tagad vajaga būt gaišākiem un mūsu sirsniņām siltākām».

Krogzema Mikus

«Baltijas Vēstnesis», 1874. g. 23. un 24. nr-ā.

KROGZEMA MIKUM PAR «DZEJAS NODAĻU MŪSU LAIKRAKSTOS UN VIŅAS KRITIKU»[1]

Vispirms man jāatvainojas pret to Krogzema k. pretkritikā par mani izsacītu apvainojumu, ka es esot dzejolus četrādos vējos vētījis — «gan rāmos un glauztīdamos, gan straujos un skarbos», t. i., rāmi un glauztīdami, lai pelavas graudos krīt; strauji un skarbi, lai graudi pelavās krīt. Greizsirdīgi neesmu spriedis.

Pretkritiķis saka tāļāk: «Bet vai dzejniekiem pašiem būs būt citu dzejnieku apspriedējiem, par to dikti šaubos. Vai dzejnieki tiešām domā, ka viņi labāk var nosvērt kādas dziesmas svaru un atrast, un saprast viņas likumus nekā nedzejnieks?» Kas šis par jautājumu, un ko viņš īsti grib? Kādu cēloni es viņam esmu

[1] Lai cien. rakstītājs neļaunojas, ka daži gabali izlaisti, tādēļ ka tie vairāk uz personu nekā uz lietu zīmējas. [«Baltijas Vēstn.»] Red.

devis? Un kāpēc dzejnieks, kuram šo vārdu drīkst dot, kāpēc tāds nevar spriest par dzeju? Kāpēc? Neba es jau tālab tūliņ dzejnieks, ka esmu mēģinājis kaut ko pārcelt vai sacerēt. Jūs šaubāties; bet, ja tas patiesi tā būtu, tad Jūs vis nešaubītos. Kāpēc ārsts nevar spriest par veselību un vājību? Zemkopis par zemkopību — kāpēc? Vai Lesings nav dzejnieks un kritiķis? Puškins, tikko viņa slavenā poema «Kaukaza vaņģinieks» bij klajā nākusi, pats viņu skarbi iztiesāja un kādam draugam šos vārdus rakstīja: «Jūs redzat, ka tēviška mīlestība nav mani aklu padarījusi; bet tomēr neliedzu, ka savu vaņģinieku es mīlu, pats nezinādams, kālab; viņš ir manas sirds dzeja.» Tie no Jums cēli virknēs savērtie techniskie vārdi ir tik vien drānas, kuras dzeju un muziku tērpj.

Kāpēc tad īsti pretkritiķis man ar šīm domām uzmācas? Viņš ņemas aizstāvēt, ka ikkatram, kas zin spriest un runāt par kvartsekstu akordu utt., nevajagot būt komponistam, it kā es savā kritikā būtu teicis, ka katram, kas zin runāt un spriest par kvartsekstu akordu utt., vajag komponierēt, vai grib vai ne, — ka vispusīgi izglītotam cilvēkam vajag mazāk zināt, kas cezura, spondejs utt., «nekā dziesminiekam pašam», un ka tik tie vien drīkst par dzejoliem spriest, kuri paši dzejolus mēdz sacerēt. Nebūt neesmu teicis, ka nedzejniekam nevajag dzejas mākslas zināt un ka nedzejnieki nedrīkst dzejolu apspriest. Lai spriež katrs, kas spēj, dzejnieks vai nedzejnieks, viena alga, jo mums jāņem tik spriedums vērā, bet ne sprīedējs. Pretkritiķis saka: «Kritiķa uzdevums nav viegls, nav katra vīra darbs.» Ja jau izredzēti vīri būtu sprieduši, tad es, tas «katrs vīrs», zināms, ciestu klusu.

Tas vārds «viens» esot tai dzejolā «1872. g. aiziedams», no —rsk., pareizi lietāts kā norādošs un nozīmējošs pronomens. Te man gribošam negribošam jādomā, ka pretkritiķis sauc tīšā prātā melnu par baltu vai ar otrādi, lai tik manu aprādījumu varētu gāzt. Ka viens ir norādošs un nozīmējošs pronomens, to pat tāds patiesībā nesacīs, kurš no valodas mācības tik vien vārdu šķiras zina. «Viens» nav nekas cits kā pamatskaitļa vārds, tāpat kā 2, 3, 4 utt., bet nevis norādošs un nozīmējošs pronomens, — kādu arī nav, jo tie pieder katrs pie savas šķiras. To sacīdami, ka «viens» ir pronomens un pareizi lietāts, Jūs izsakāt paši, ka zināmās vietās vajag pronomenu; bet še tik tā starpība, ka «viens» nav pronomens, varbūt 100 un vairāk tautu sērojas; ronas 1000 un vairāk tādu vecu lietu, kuras gadi nevar izdeldēt; tāpēc tad ar skaitli nevar tās domājamās «tautas» un «lietas» apzīmēt, nedz «uz mēli likt», bet gan caur pronomeniem, it kā, ja gluži tuvu norādīt gribētu, tad pirmā vietā jāteic: «Vai viņi «tās» tautas

sēras klusēs, kurai (nevis «kam») saules zemē (pēc mitoloģijas) ir dzīves miestiņi?» Arī pašas pretkritikas ievedumā atrodam teicienu, kurā «viens» tādā pašā ziņā nepareizi lietāts kā minētā dzejolā: ... «v i e n a m» vispusīgi izglītotam cilvēkam nebūt mazāk nevajag zināt nekā dziesminiekam pašam.» Tad diviem, trim utt. vispusīgi izglītotiem cilvēkiem gan mazāk vajag zināt nekā dziesminiekam pašam? Te ir jāsaka — «k a t r a m vispusīgi izgl.» utt. Var arī teikt bez pronomena — «vispusīgi izglītotam» utt.

Ka «B i e d r ī b a s n a m s», no V. P. k., ir viena no vislabākām jocīgām parodijām, kādas vien «kaut kādā» literaturā atrodamas, to aprādot, būs pretkritiķim, zināms, daudz darba; bet tik svarīgai lietai var pūliņus ar prieku upurēt. Es «Biedrības namam» nebūt parodijas goda neesmu liedzis, bet viņā diezgan veikmes un spēku atradis, tik vien šo to piezīmējis. Turpretī Krogzema Mikus pats viņu augstu uzceļ un rauj atkal zemē, teikdams, ka Zaphirs savā parodijā «v i e t ā m d a u d z g ļ ē v ā k g r ā b s t ā s p ē c n e ī s t a s v i e l a s n e k ā V. P.», t. i., pēc pretkritiķa aprādījuma, V. P. k. grābstās g ļ ē v i pēc īstās vielas. Tā ļāk: «Šillers savam pulkstenim papriekš liek saukt uz dumpi un zvanīt miroņam, tad beigās tam vēl svētīdams dod vārdu.» Šillers runā vispārīgi par zvana uzdevumu (jo viņa zvans tad vēl guļ formā vai arī tiek patlaban izlobīts), kura balsi dzirdam pirmo reizi visas poemas beigās:

«Miers lai viņa pirmā zvana.»

Te vēl pieminu, ka, kauču V. P. k. parodijā daudz itin asu zobgalību, bet tomēr viņā sirsnības un nopietnuma nav mazums, kā: «Ar svētku skaņu, svētku jūsmām» etc. «Gan kārtību labs priekšnieks vadīs» etc. u. c. Kā nu Krogzema Mikus jautā: «Vai tie sāpīgie, sirdi aizgrābdamie vārdi arī nevar derēt par jokiem?»

Tam vajagot būt jocīgam spēlmanim, kurš muižas moderes protot spēlēt instrumenta vietā. Nu? Vai šī ir Jūsu pretkritika? Kas tad nu še ir apgāzts, kas piecelts? «Muižas moderes» zināmā —rs k. dzejolā ir tāpēc aplam, ka viņas tiek klavierēm pretī stādītas, lai redz, cik liela starpība no vienām līdz otrām, — lai salīdzina, cik labi iet dziedāšana pie «klavierēm» un cik slikti pie «moderēm». Ja būtu teikts: «Jūs dziedat mājā pie savas vecmātes, bet man bij jādzied muižā pie moderēm», — tad, zināms, būtu pareizi, jo salīdzināšanai jāņem tādi priekšmeti, kurus var salīdzināt, bet klavieres ar moderēm aiz lielas savādības nav nopietnā ziņā salīdzināmas. Tautas dziesmas pie klavierēm dziedāt neesmu liedzis, bet tik vien teicis, ka tur nav viņām dzimtene un tāpēc tur viņu oriģinalskaņu nedzirdam, kauču

varbūt gan ļoti mākslīgas. Ko krievu zemnieks jūt, savu kazaku vai trepaku dancodams, to baletes dancotājs nav jutis un nejutīs. Tomēr par gaumu (Geschmack) disputierēt velti — tā katram sava, un katrai gaumai sava taisnība; tāpēc šī lieta lai paliek. Tautas dziesmas, ko malējiņas, kūlējiņas utt. dzied, es mīlēju, un tās pašas, no māksliniekiem izdaiļotas, cienīju un apbrīnoju. Grieķu dievus var gan minēt, kur grib, bet viņus pilnam sajust varēja tik vien Olimpā. «Visā civilizierētā pasaulē» dzīvo tik viņu p i e m i ņ a.

Tas vārds «koklētājs» nav vis mans radīts, bet esmu jau viņu pasaulē atradis: Jāņ. parād. 18., 22. un arī no Loskiļa lietātu: «Skandinājiet, koklētāji» etc. Īsti sakot, šim vārdam vajag ļoti vecam būt, jo kokles nebij bez koklētāju; bet es tik esmu viņu citādā ziņā lietājis un nebūt bez pamata. Ka vācu galotne «er» (Lyriker, oriģinalvalodā Lyrik) saietas daudzkārt ar latviešu galotni «tājs», to var redzēt pie citiem vārdiem: Sänger — dziedātājs, Zähler — skaitītājs utt. Daudzkārt vienu pašu vārdu lietā divējādā ziņā: ī s t ā un n e ī s t ā (im eigentlichen und im uneigentlichen Sinne), kā jērs — aitas bērns (īstā ziņā), jērs — dieva bērns, salīdzinājumā upuris (neīstā ziņā). Tāpat tas varētu būt ar «koklētāju»: kokļu skandinātājs (īstā ziņā), jaukuma dzejnieks (neīstā ziņā). Jūsu atvasinājumam Lyriker — koklenieks man jāpretojas. Tie uz darīšanu zīmējušies zubstantivi, kuriem zubstantivs par celmu un «nieks» par galotni, nozīmē allaž pašas lietas radītāju, kā: krēsls — krēslinieks, grēks — grēcinieks, vai arī to, kam vārda saknes jēdzienā iezīmētais darbs dara pastāvīgu kādību, kā: zeme — zemnieks, rakstnieks utt., bez vien tiem, kuri uz kādas vietas iemītniekiem zīmējas, kā: Rīga — rīdzinieks, krogs — krodzinieks. Tātad koklenieks būtu kokļu taisītājs vai arī tas, kuram koklēšana par amatu. Bet, ja Jūs sakāt «koklenieks», tad jāsaka arī «kokleniece», bet ne «koklētāja».

Par A. T. k. «N e t i c ī g a i s» runādams, lūdzu Jūs vispirms parādīt šo dzejolu «v ā c u s v ā r k o s». Jūs esat pārliecināti, ka viņš n a v oriģinals, bet es esmu pārliecināts, ka viņš i r oriģinals.

Par to dzejolu «Vecā Latv. taut. kokle», no Ausekļa k., esmu savā pārspriedumā teicis, ka lai tas pēdējs paņēmiens; «Vai Orfejs tiešām varenāki koklēja» būtu no kāda svešinieka nācis nekā no pašu latviešu puses (nevis krūts). Pretkritiķis atbild, ka no svešiem esot daudz gaidāms, bet necik neesot sagaidīts. Tas būtu tikpat, kā kad no publikas nevar plaukšķināšanu sagaidīt, tad plaukšķina paši aktieri. Visp. dzied. svētki ir izpelnījušies slavu, bet ne tālab no pašiem, ka sveši viņus neslavē.

Pie tā Jūsu principa, ka tautas skolās jāskan «t ē v i j a u n

mīļā, dārgā Latvija», mūsu prāti šķiras. Bērniņiem, kuri tikpat ar jūsmām, kā ar zināmībām stāv dažkārt vēl apakš A. B. C., tiem par tēvijas un tautas mīlestību stāstīt būtu tikpat, kā tad Jūs liktu viņiem «daudz no kranioskopijas zināt». Tēvija un tauta — šos jēdzienus var tikai pieaugušas un attīstītas sirdis spēt apjaust. Tēvijas un tautas mīlestība nav klases priekšmeti un jo mazāk priekš tautas skolām, jo viņu mīļiem, maziem audzēkņiem gandrīz pavisam nav iespējams par garīgiem priekšmetiem domāt un just. — Jezuitu skolās domu brīvība tiek aizliegta un jūsmas nonāvētas: tur valda tik paklausība un ticība. Ar Jūsu pašu jautājumu var arī Jūs jautāt: «Kādēļ tik daudz latvieši, kas svešās skolās jutuši un domājuši, māk domāt par tēviju un sajust viņas vajadzības?»

Iekš «Apmierinājuma» es biju sapratis par nevisai rūgto augli to, kas caur «dundura» un «odes» dzēlumu ceļas; bet Jūs izskaidrojat pašu to dzeļamo par «saldu augli», kurā «dundurs» un «ode» dzen savus dzelonus. Tad cilvēks, zirgs, teļš utt. ir «saldi augļi»? Es vēlētos kādu no tiem «saldiem augļiem» redzēt, kurš ļautu «dunduriem» un «odēm» mierīgi asinis izsūkt, sevi caur to par saldu augli apzināmies.

Jūs man prasāt, lai es uzrādu ēzeļa attīstībā katastrofu (pārvēršanās brīdi). Uzrādāt Jūs man pie kaut kura auga to acumirkli, kurā viņš garāks top. Ka kustoņi nav no mūžības tādi jau bijuši, bet attīstījušies, nedz ar mūžam tādi paliks, tas jau no vīriem plaši aprādīts un šeit par to izskaidroties nevaram.

Lai es nebūtu «Latv. Avīžu» jaunības gadu nepatiesi slavējis un slavēdams nicinājis, iedrošinos iz viņu pašiem pirmiem numuriem kādu dzejas ziediņu savam c. pretkritiķam pasniegt.

DAINA

(Iz leišu valodas.)

Rītu rītos agrumā,
Saulītei uzlecot,
Māte sēž pie lodziņa,
Savu meitiņ' vaicot:
«Klausies, labprāt zinātu,
Kur tu staigājusi,
Jo uz tava vainaka
Migla uzkritusi.»
«Rītu rītos agrumā
Es pie akas biju,
Tur varbūt tā migliņa
Vainakam uzkrita.»

«Tas nav tiesa, meitiņa,
Tie ir nieku vārdi:
Tu gan savu puisīti
Pavadīj' par leju?»
«Mīļā māte, tiesa ir,
Tavi vārdi taisni,
Es ar savu puisīti
Runāju par leju.»

Garīgus dzejoļus, lai gan tie visi gluži par tādiem nav saucami, kas «L. A.» pielikumā atrodas, neesmu tādēļ apspriedis, ka tie daudzkārt gluži bez viela un plāna sacerēti vai ar viņu viels ir tik novalkāts un «izbrūķēts», ka daži, tā sakot, tik no slāpekļa vien sastāv, un garīgu dzejolu nolūks neatļauj, ka, viņus analizierējot, cieti pie domu pamatiem turas. «Dziesmu grāmata» nestāvēja manas kritikas aplokā.

Savā kritikā esmu gan vietām neskaidras vai nepareizi liktas atskaņas pieminējis, bet «abi» — «labi» ir tīras atskaņas; pie «zīmēt» un «līmēt» ir tik tās vainas, ka pirmam pirmā zilbe ir grūsta un otram pirmā stiepta. Kāpēc mūsu dzejai vien atskaņas pretdabīgas? Tautas dziesmās, zināms, citām valodām arī nav atskaņu. Nebūt nav pret dzeju, ja atskaņas ņem, ja tik viņas ir tīras un mākslīgi saliktas, tā ka domas nepaliek tumšas vai ar pat neizgaist un ka atskaņa neizskatās tik vien atskaņas labad piesprausta.

Kaudzītes Matīss

«Baltijas Vēstnesis», 1874. g. 28. nr.

VĒL KĀDS VĀRDS DZEJAS LIETĀ

«Neesat nekādi skabargu tiesnieki un mazmeisteri, tiesājat lietu lielumā un visumā!»
Dīstervegs

«Atkal polemika (strīdis)!» Tā izsauks dažs lasītājs. «Karš miera laikos» tikpat nepieciešams kā miers kara laikos. Kur nav kara, tur nav uzvarējuma, tur nav dzīvības. Bet mēs še neapkarojamies, lai viens vai otrs izpelnītos «ozollapu kronīšus». Kritikas darbs jau palaikam esot nepateicīgs. Šis karalauks, virs kura stājušies, ir svēts lauks. Latviešu dzejas tīrums, kur mūsu dienās tiek dzītas greizas un līkas vagas. Tādēļ kautiņš.

No personīgiem kautiņiem lasītājs aizvien baidās. Tomēr

katrs literarisks kautiņš, īsti apraugot, ir personīgs; jo, kas aizskar manus principus un spriedumus, tas mani pašu aizskar. Bet nu pie «taisnības šķēpiem». Kaudzītes Matīss «Baltijas Vēstneša» 28. numurā man pārmet, ka, līdzībā runādams, viņu atzinis par prātīgu vētītāju, kas dažādu labību (zināms, ar dažādiem režģiem un sarviem) vētījis dažādos vējos un tātad atšķīris pelavas no graudiem. Ja tas man atbildētu ar lielā meistara vārdiem: «Kam mani sauci par labu? Neviens nav labs» etc., — tad klusu ciestu. Bet viņš saka: «Greizsirdīgi neesmu spriedis.» Pēc viņa domām, man bija sacīt: «Katru izkūlumu (rudzus, miežus, kviešus, auzas, sēklas, kaņepes u. c.) viņš vētījis vienā un tanī pašā vējā (diezin kādā!), un nedz pelavas graudos, nedz graudi pelavās.» Tomēr tas tā nevar būt. Tāpat kā vētīšanai vajadzīgs dažādu vētekļu un dažādu vēju (gan strauju, gan rāmu), tāpat viškātājam jāzin, vai tas sēž pie rudzu vai pie zirņu pūļa un cik liels piedarbas klons, lai pareizi zinātu sviest, tā arī dzejoļu sijāšanā nepietiek ar vienu tīrīšanas metodu, jo tur tāpat atrodas visāda manta. Bet kur nu piemīt greizsirdība? Kaudzīts par to brīnojas, ka dziesminiekus esmu raudzījis izsargāt no aplamas «vistošanās». Būs laikam dabas likums, ka vistas kladzina par savām produkcijām, t. i., par savām izdētām olām. Bet nekāds estetikas likums dzejnieku nepiespiež spriest par citu līdzbiedru un «mākslas brāļu» radījumiem un «no citas puses uzaicināt arī šā (spriedoņa paša) radījumus nepiemirst». Kad es nu tā domāju, vai tad no tā atvedināmajams jeb slēdzams, ka dziesminieks savā vietā nevar būt kritiķis? Tādas loģikas nepazīstu. Viņš jautā: «Vai Lesiņš nav dzejnieks un kritiķis?» Mīļo Matīs, es tev pateikšu, kas Lesiņš vēl ir. Viņš ir teologs, filozofs, mākslu pazinējs utt.; visā 18. gadu simtenī viņam tikko viens (Kants) zināšanā un augstmācībā blakum varēja stāties. Viņš bija — Gētes garā runāts — pilnīgs vīrs, pilnīgs cīnītājs. Savus laikabiedrus (Šilleru, Ģetu, Herderu, Klopstoku etc.) viņš nekad nav vazājis pa laiklapām, un kaut gan viņš aizvien polemiski strādāja. «Kloce» un «Gece» u. c. viņam sagādāja vielu. Bet, ja tu gribi sēsties Lesiņa seglos un uz taviem citiem «dailes biedriem» noskatīties kā uz «Kloce» un «Gece», nu, tad jāj ar dieva palīgu! Ko Puškins savam draugam rakstījis, tas aizvienam paliek savstarpība, un kaut to arī tagad zin pasaulē. Ja Puškins savu poemu «Kaukaza vaņģinieks» būtu ielicis kādā krievu žurnalā un tad pats to publiciski būtu apspriedis: «Jūs redzat, ka tēviška mīlestība mani aklu nav padarījusi; bet tomēr neliedzu, ka savu vaņģinieku es mīlu, — viņš manas sirds dzeja,» — tad prātīgi lasītāji sacītu: «Puškin! Puškin! Kam tā aušojies?» Bet šis slavenais vīrs tā nekad nav darījis.

Ka «viens» nav tikai pamatskaitļa vārds, to lai pierāda tautas dziesmas, kur aizvien varam smelt ģenuino (skaidro) latvisku. Tā kāds puisītis Cimzes «rotā» dzied: «V i e n a m tēvam trīs meitiņas» u. c. Viņš še tiešām nebrīnās, ka vienam (1) tēvam tik daudz meitu; jo vienam (1) tēvam arī var būt 4×3=12 meitas. Un tik vienaldzīga puisēna dziesmiņa arī gan nav, ka tā tikai izteiktu, ka kaut kur pasaulē kaut kādam tēvam esot trīs meitiņas. Cik nav tādu tēvu ar trīs meitiņām; un no tādiem nepazīstamiem trīs meitiņu tēviem puisītis nemaz nedzied, jo viņš arī pazīst šā laimīgā tēva «vendīgās» meitas un krietnos znotus: «Tieva, gara — tā vāciešam; zema, resna — arājiņam; tumšu ģīmi — tā čigānam.»

Tā dziedādams, puisēns kā ar pirkstu norāda uz to «vienu», zināmu un pazīstamu tēvu; un tādēļ «viens» šeitan ir «norādošs un nozīmējošs pronomens». —rs. dziesmiņā tas ir tāpat. Viņš še nedzied par francužiem, angļiem, vāciem u. c., kam jau tā vēsturīgs svars un stipri vēstures stūrētāji, kas savu tautu spēj padarīt laimīgu; viņš arī nezīmē uz hotentotiem, samojediem u. c., bet uz to «vienu» tautu, kuras, «veco lietu» un kuras «sēras» viņš vislabāk sajūt un to tautiešiem liek manīt tautas lapā. Vai tas tev kā dzejniekam ir vēl nesaprotama mīkla? Vai tev tās «100 un vairāk tautu sērošanās» un viņu «1000 un vairāk vecu lietu» vairāk pieglaustās sirdij nekā sava paša tauta un viņas «veca lieta», un tagadējās vajadzības?! Mans pretinieks saka: «Ka «Biedrības nams» V. P. ir viena no vislabākām jocīgām parodijām, kādas vien «kaut kādā» literaturā atrodamas, to aprādot, būs pretkritiķim, zināms, daudz darba.» Kam labāk nesaki: «Mīļi bērni un draugi! Jūs gan vieglprātīgi zinat runāt un jokoties par literaturu, bet, es jums skaidri saku, jūs vēl nebūt nezinat, kāds «zirga darbs» ir literaturas pazīšana!» Caur šādu popularīgu pamācīšanas teikumu visi ļautiņi noģistu, ka literaturas pazīšana nav nekāda «špāse» vis. Bet, ja savā tumšā, dziļā teikumā zīmējies uz mani kā uz kādu «plāngaldiņurbēju», kas no literaturas nezin it nenieka, tad kā vecs draugs saki man skaidri un gaiši; jo tikai tumsoņi paslēpj savas dziļās, tumšās domas. Kas liegs, ka vislielākie dziesminieki šad un tad «grābstījušies pēc neīstas vielas»; un kur gan būs izcēlusies šī paruna: «Reime dich, oder ich fresse dich!» (rīmējies jeb tevi rīšu!). Ja es esmu teicis, ka Safirs savā parodijā vietām daudz vairāk grābstās pēc neīstas vielas nekā V. P., tad tā nebūt vēl nav V. P. parodijas pulgošana. Ja es sacītu: «Heine tanī un tanī dziesmā daudz vairāk grābstās pēc neīstas vielas nekā Kaudzītes Matīss tanī un tanī,» — tad tas nemaz nebūtu tavs negods. — Kaut gan Šillera zvans vēl guļ formā, tad tomēr viņš zvana uzdevumus, un

darbus apdziedāja pēc zvaniem, kas jau dažu dumpi bija sasaucis un dažu labu aizzvanījis uz pēdējo snaudu; un tomēr viņš tam pēdīgi vēl dod vārdu. Un tanī ziņā arī V. P. savā krietnā parodijā pilnīgi aizbildinājams. Kritiķis mani rāj: «Kā nu Krogzema Mikus jautā: «Vai tie sāpīgie, sirdi aizgrābdamie vārdi arī nevar derēt par jokiem?»» Tu savā kritikā teici: «Nevaram šo parodiju par viscaur satirīgu pieņemt; jo daudz vietās viņa auksti, pat sāpīgi sirdi sagrābj.» Tādēļ mans jautājums. Ap muižas moderēm kā «instrumentēm» es neknakstos, jo paredzu, ka tur maz poezijas.

Kritiķis diezin kādu patiesību domā atradis, kad viņš saka: «Visā civilizētā pasaulē dzīvo tik viņu (grieķu dievu) piemiņa.» Nu, kas še nu ir dievi, kas piemiņa? Vai grieķu dievi pastāvēja tik statujā? Tik šaura nav grieķu mitoloģija. Pirms tie nāca marmorā un notēlojumos, tad jau ideals sen tos bija radījis un gleznojis. Tādēļ tiem tikai domu valstī mājoklis. Bet civilizētā pasaule tos tāpat var sajust Olimpā kā citur.

Gribēdams pierādīt, ka tas vārds «koklētājs» nozīmē «Lyriker», kritiķis pašķirstījis biblijā un Loskiļa «garīgās dziesmas». Ir vīri, kas, biblijas īsto svētumu nesaprazdami, to visuvisādi ķengā. Daži viņā grib atrast pilnīgākās zemkopības gudrības, daži dabas zinātnības, daži burvja un pesteļa vārdus, daži atkal vislabāko ortografiju un skaidrāko valodu. Vai tā nav svētu rakstu zaimošana! «Vācu biblija sen vairs nav valodas grāmata, un latviešu biblija nekad vēl tāda nav bijusi.» — Ja Loskīls saka: «Skandinājiet, koklētāji,» — tad tas domā kokles spēlētāju, bet nevis liriķi; un arī Jāņ. parād. 18., 22. koklētājs nenozīmē «Lyriker», bet «Saitenspieler» etc. Tātad nu mans pretinieks neizšķir «Lyriker» no «Saitenspieler» jeb «Harfenist». Koklenieks esot kokļu taisītājs, tāpat kā grēcinieks — grēku taisītājs; tā spriedons saka. Pēc viņa atvasināšanas metodas būtu jāsaka: miesnieks — miesas taisītājs, garīdznieks — gara taisītājs, ērģelnieks — ērģeļu taisītājs, vēsturnieks — vēstures taisītājs u. c. Abstrakti nemaz nav taisāmi, kā gars, grēks u. c. Tāpat tas vārds «koklenieks» jeb jaukāki «dzejnieks» ir abstrakts, un ar kokli (konkretu lietu) viņam tik tādas dalības būtu, ka viņš priekš viņas «stīgām» sacerētu kādu dziesmu, kas gan arī nav vajadzīgs. Ar tādu pat tiesību var sacīt «koklenieks» kā dziesminieks un dzejnieks. Neviens nav taisītājs, bet te visi ir radītāji jeb sacerētāji.

Krogzema Mikus

Ausekļa raksti, II daļa 1888., 74.—78. lpp.

ASTOŅDESMITIE GADI

ASTOŅDESMITIE GADI

Pagājušā gadsimta septiņdesmitie gadi beidzās ar ievērojamu notikumu latviešu literaturā. 1879. gadā iznāca brāļu Ķaudzīšu romans «Mērnieku laiki», pie kura autori bija strādājuši no 1876. gada septembra līdz 1879. gada martam. (Īstenībā gan romana aizsākumi konstatējami jau agrāk. 1873. gadā «Baltijas Vēstneša» 29. nr-ā iespiests fragmentars tēlojums «Mūsu lūdzēji», kas īsteni ir Ķenča lūgšanas pirmteksts, tikai Ķenča vietā — Bāliņu Miķelis. Jau atsevišķa nodaļa «Bēres» — «Patstāvīga nodaļa iz kāda lielāka sarakstāma stāsta «Mērnieku laikos»» — «Baltijas Vēstnesī» 1878. gada 32.—39. nr-ā.)

«Mērnieku laiki» bija ne vien pirmais romans latviešu valodā, bet tas arī apliecināja, ka latviešu literaturā jau izveidojusies un nostiprinājusies realisma metode. Romans ievirzīja latviešu literaturā jaunu līniju — realisma līniju, kas sazarojas astoņdesmitajos gados. Brāļiem Ķaudzītēm sekoja Apsīšu Jēkabs, Doku Atis, Zeiboltu Jēkabs, Augusts Deglavs u. c. Ar savu talanta spēku un dzīves īstenības attēlojumu tos drīz vien pārspēja Rūdolfs Blaumanis, kurš arī uznāk literaturas skatuvē astoņdesmito gadu beigās.

Realisma attīstība neapšaubāmi izrietēja no dziļākiem dzīves pamatiem, no tiem nosacījumiem, kurus izraisīja kapitalisma attīstība un sabiedrības tālākā diferencēšanās. Kapitalisma attīstības rezultatā jau septiņdesmitajos gados izbeidzās latviešu buržuazijas progresivais periods, kurā tā uzstājās pret vācu valdošajiem feodalajiem slāņiem. Mantiski vairāk vai mazāk nostiprinājusies, latviešu buržuazija nostājās uz izlīdzējas ceļa ar šiem valdošajiem vācu feodalajiem slāņiem.

Kapitalisma attīstības izsauktā sabiedrības diferencēšanās astoņdesmitajos gados asi izpaudās arī zemniecībā. Vecais izsūcējs — muiža vēl dzīvoja, bet tai blakus izveidojās pašu tautības izsūcējs — budzis. Vecās, patriarchalās attiecības mira, un jaunās, kapitalistiskās attiecības dzima mokās. Lielās pārmaiņas cilvēku psichē deva bagātu vielu astoņdesmito gadu rakstniekiem, kuri visi bija vairāk vai mazāk saistīti ar zemniecību, bet vāji pazina to pārkārtošanās procesu, kas notika pilsētās, kur pār-

maiņas bija vēl lielākas nekā laukos. Tāpēc arī astoņdesmito gadu realisti spēj notēlot vienīgi lauku dzīvi.

Pilsētā diferenciacijas process norisa vēl straujāk. Rūpniecības un tirdzniecības attīstībā izauga latviešu lielburžuazija. Pauperizacijas apdraudēti, mantiski vājāk nostiprināti, vidējie slāņi sāka nostāties opozicionārā pozicijā pret mantiski nostiprināto latviešu buržuaziju, par kuras saimniecisko un kulturalo citadeli izveidojās Rīgas Latviešu biedrība. 1886. gadā vidējās aprindas nodibina savu opozicionaro laikrakstu «Dienas Lapa», kurā sev par sabiedrotiem cenšas piesaistīt strādniecību. Šis laikraksts kļūst par visas opozicionarās latviešu inteliģences organizētāju. Valdošajai latviešu buržuaziskajai sabiedrībai opozicionarajā inteliģencē jau astoņdesmitajos gados sāk veidoties jauni sabiedriski spēki, kas gala rezultatā deviņdesmitajos gados radīja t. s. «jauno strāvu», kura uzņēmās vēsturisko misiju — popularizēt marksisma idejas. Astoņdesmitajos gados gan vēl notiek tikai «jaunās strāvas» formēšanās process.

Ja līdz septiņdesmitajiem gadiem divu kulturu un reizē ar to divu literaturu cīņa izpaudās galvenokārt starp latviešu nacionalās literaturas pamatlicējiem un vāciskās feodalās literaturas autoriem, tad septiņdesmitajos gados noris radikalas pārmaiņas. Sabiedriskā diferenciacija izpaužas arī literaturā. Divu literaturu cīņa sāk arvien asāk izraisīties pašā latviešu nacionalajā literaturā. Septiņdesmito un astoņdesmito gadu robežās to uzrāda jau divi pirmie latviešu romani: Brāļu Kaudzīšu «Mērnieku laiki» un Materu Jura (1845.—1885.) (Teodora Rolanda) «Sadzīves viļņi» (iznāk vienā gadā ar «Mērnieku laikiem» — 1879. g.). Pirmais dod realistisku dzīves tēlojumu, otrais jau izvirza ideju par latviešu aristokratijas izveidošanos.

Šis process, kas literaturas praksē jau izveidojas septiņdesmitajos gados, literaturas kritikā nedaudz atpaliek un sāk izpausties tikai astoņdesmitajos gados.

Astoņdesmito gadu latviešu literaturas kritikā jau skaidri izpaužas divu literaturu pretišķības princips. Šo pretišķību izpausme vēl nav apzinīga. Par tādu tā top tikai deviņdesmitajos gados — jaunās strāvas kritikā. Astoņdesmitajos gados tā izpaužas samērā neapzinīgi, varētu teikt — «stichiskā tieksmē uz realismu» no vienas puses un no dzīves atrautu, iekonservētu literaturas principu aizstāvēšanā no otras puses. Šajā apzinātā atrautībā no dzīves, tautas mutvārdu daiļrades elementu spekulativā izmantošanā izpaudās kā valdošās buržuazijas idejisks apsīkums, tā pilnīgs kulturas attīstības perspektivas trūkums, kāds raksturīgs katrai reakcionarai šķirai. Latviešu literaturas vēsturē šos reakcionaros, buržuaziskos literatus mēdz dēvēt par «pseidotau-

tiskiem romantiķiem». «Pseidotautisko romantiķu» galvenais barvedis bija J. Lautenbachs-Jūsmiņš (1847.—1928.). Visu progresivo literaturas kritiku astoņdesmitajos gados galvenokārt raksturo cīņa pret šiem «pseidotautiskajiem romantiķiem».

Astoņdesmito gadu progresivai literaturas kritikai cīņā pret «pseidotautiskajiem romantiķiem» vēl nav nekāda noteikta pamata. Tāpat tāda nav atsevišķiem rakstiem, kuros vērojama zināma tieksme uz realismu. Tas tāpēc, ka neviens autors vēl nav spējīgs nostāties šķiriskās pozicijās. Kriterijs ir tīri estetisks un atsevišķu pasaules mēroga kritiķu, kā Lesinga, Beļinska u. c., ietekmēts. (Tēna un Brandesa ietekme vēl maz vērojama, tā palielinās deviņdesmitajos gados.) Tāpat šo kriteriju ietekmē ievērojami pasaules rakstnieku darbi, īpaši krievu klasiķu darbi.

Galvenie notikumi literaturas kritikā astoņdesmitajos gados ir šādi:

1. Brāļu Kaudzīšu romana «Mērnieku laiki» novērtējums recenzijās. Ja pirmā anonimā recenzija «Baltijas Vēstnesī» vēl paliek anotacijas robežās, tad Haralda (Vensku Eduards-Skujenieks, 1856.—1897.) un Jēkaba Draviņa-Dravnieka (1858.—1927.) recenzijas jau samērā plaši izvērstas. Kopējs abās šajās pirmajās plašākajās recenzijās ir tas, ka tās pauž latviešu buržuazijas uztraukumu par kraso negaciju atklājumu dzīvē. Latviešu buržuaziskā kritika nav spējīga jau pašā sākumā uzņemt dzīves patiesības atklājēju realismu. No šī viedokļa brāļu Kaudzīšu romans latviešu buržuazijai bija nesagremojams visu tās pastāvēšanas laiku. Mūsdienu lasītāju šajās recenzijās var interesēt arī tā laika romana žanra koncepcija. Raksturīgi, ka arī paši autori «Mērnieku laikus» nekad nav uzskatījuši par romanu. Izdevējam Indriķim Alunānam tas arī iesniegts kā stāsts. Tikai izdevējs pats aiz saviem apsvērumiem (domājams, komercialiem) «Mērnieku laikus» apzīmējis par romanu. Pret to autori cēla iebildumus un 1880. gadā «Baltijas Vēstneša» 50. nr-ā ievietoja paziņojumu, ka darbs tikai «aiz pārskatīšanās» nosaukts par romanu, bet tas esot stāsts.

2. Kaudzītes Matīsa (Kalninieka) polemika ar J. Lautenbachu-Jūsmiņu. Kaudzītes Matīss, kurš septiņdesmitajos gados un astoņdesmito gadu sākumā neapšaubāmi ir viens no labāk sagatavotiem latviešu literaturas vērtētājiem, bet kurš, diemžēl, jau astoņdesmito gadu vidū zaudē jebkuru skaidru un nopietnu pieeju literaturai, 1880. gadā «Balsī» publicē recenziju par Lautenbacha-Jūsmiņa dzejojumu «Zalkša līgava» ar pseidonimu Kalninieks. Kaudzītes Matīsa pieeja šim peršiniekam, kurš savu māksliniecisko nevarību slēpj aiz folkloras atdarinājumiem, ir

ļoti saudzīga. Tomēr viņš izvirza noteiktu domu par to, ka folkloras atdarinājumi nevar nekā dot mākslas literaturai. Viņa formulējumi nav visai skaidri, un tie pārāk krasi noved pie atsevišķa jautājuma par atskaņu pielietojumu dzejā. Tomēr spriedumu konteksts apliecina, ka runa nav tikai par atskaņām vien. Netieši recenzents prasa arī dziļāku un nopietnāku literaturu, literaturu, kurā atspoguļotos dzīve. Uz šo recenziju īpašā brošurā atsaucas Pārstrauta Jānis. Tai seko arī īpaša brošura ar Kalninieka atbildi. Pēc tam polemikā iejaucas «Jakobuss»[1] («Pagalmā»), kāds «Montanuss» (Liepājas avīzē «Latvietis») un kāds «Sumburu Atis» («Balsī»). Kaut tāds Pārstrauta Jānis tiešām arī eksistēja (tajā laikā teoloģijas students Tērbatas universitatē, vēlāk mācītājs, dz. 1851. g., miris 1929. g.), tomēr pēc stila un polemikas manierēm, pēc pārgudras un pārākas pozicijas ir nepārprotami skaidrs, ka aiz Pārstrauta Jāņa, «Jakobusa» un «Montanusa» parakstiem slēpjas pats Lautenbachs-Jūsmiņš. Iespējams tikai, ka daži valodniecības jautājumi, kas skarti polemikā, ir Pārstrauta. Taču arī to var apšaubīt, jo arī pats Lautenbachs-Jūsmiņš interesējās par valodniecību un vairākus gadus bija latviešu valodas lektors Tērbatas universitatē, bez tam tie, kā jau tas minēts polemikā, balstās uz citu valodnieku ieskatiem.

Īsts Lautenbacha ieroču nesējs ir Sumburu Atis — Jānis Sanders (1858.—194?.), tolaik teoloģijas students Tērbatā, vēlāk mācītājs un konsekvents Lautenbacha aizstāvis.

Polemika tā laika sabiedrībai pierādīja, ka aiz Lautenbacha «tautiskās dzejas» slēpjas idejisks tukšums un atpakaļrāpulība.

3. Daļēji Kaudzītes Matīsa un Lautenbacha polemikā iesaistās arī Apsīšu Jēkabs savās «Vēstulēs iz tēvijas» 1886. gadā. Apsīšu Jēkabs šajā laikā ir sava talanta lielākajos augstumos kā latviešu realistiskā stāsta pamatlicējs. Sākot ar 1885. gadu, viņš žurnalā «Austrums», kas tajā laikā iznāca Maskavā, periodiski publicē dažādus apcerējumus ar kopēju apzīmējumu «Vēstules iz tēvijas». Tikai dažas vēstules skar literaturas jautājumus. Raksturīgākās no tām ir divas 1886. gadā. Apsīšu Jēkaba viedoklis raksturojas ar vidusceļu. Šīs vēstules bez tam vēl ir interesantas kā autora estetisko poziciju noskaidrotājas. Te labi saskatāms kā viņa talanta spēka avots, tā arī vēlākā nespēka un apsīkuma cēlonis. Apsīšu Jēkaba realisma pamatos ir dzīves vērojumi un nopietnas folkloras studijas. To rāda šīs divas vēstules. Bet te arī atklājas, kas noved Apsīšu Jēkabu jau astoņdesmito gadu beigās pilnīgā talanta bankrotā. Tā ir bībele, reliģiskās dogmas. Gribēdams savienot divas nesavienojamas pretrunas — realis-

[1] Ar Jakobusa pseidonimu publicēti arī Lautenbacha pirmie stāsti.

tisku dzīves īstenības attēlojumu ar bībeliskām dogmām, Apsīšu Jēkabs realists pārvērtās par galēji reakcionaru pātarnieku un nozuda no literaturas skatuves.

4. Astoņdesmitajos gados periodiskajā presē parādās daži raksti, kuros vairāk netieši kā tieši izpaužas pirmās prasības pēc realisma. Zīmīgi, ka prasības pēc realisma saistās ar krievu literaturu. Tas atkārtoti pierāda, ka pie latviešu realisma un realistiskās literaturas kritikas šūpuļa stāvējusi bagātā krievu literatura ar savām lielajām realisma tradicijām. Šajos rakstos arī izskan protests pret salkanuma, pliekanības un banala sentimenta ievazāšanu no vācu buržuaziskās literaturas. Tiek ieteikts mācīties no krievu literaturas.

Pirmais raksts latviešu literaturas kritikā, kur minēts vārds «realisms» kā pretnostādījums romantismam un sentimentalitatei, ir Pēterburgas universitates studenta J. Zvīguļa[1] vēstule «Baltijas Vēstneša» redaktoram 1882. gadā. Tāpat še pirmo reizi izteikts protests pret pliekanību latviešu literaturā, kas ievazāta no vācu literaturas. Diemžēl, šis autors pēc tam vairs neko nav publicējis.

Laubes Indriķa (1841.—1889.) raksts «Latviešu kritiķa uzdevums» izvirza latviešu literaturas kritikai nopietnus uzdevumus un plaši atsaucas uz vācu literaturas teoretiķi Lesingu. Raksturīgi, ka Lesings ir viens no tiem pasaules rakstniecības teoretiķiem, kurš visvairāk bijis pazīstams kā septiņdesmito, tā astoņdesmito gadu latviešu literaturas vērtētājiem. Bet raksturīgi ir arī tas, ka astoņdesmito gadu literaturas kritiku jau sāk ietekmēt Beļinskis. Krievu lielais literaturas kritiķis Beļinskis minēts jau vairāku autoru darbos.

Ja Pēterburgas universitates students J. Zvīgulis vēl nedod plašāku motivaciju savai prasībai pēc realisma, tad to jau spēj dot līdz šim nenoskaidrotais autors ar pseidonimu «Akots» savā apcerējumā «Mūsu rakstniecība» «Tēvijā» 1885. gadā.

Prasību pēc realisma vērojam jau arī dažos anonimos «Dienas Lapas» rakstos astoņdesmitajos gados, kuri iezīmē to lielo lomu, ko šim laikrakstam realisma aizstāvja un cīnītāja pozicijās nākas veikt deviņdesmitajos gados.

Līdz šim nepublicētos Raiņa materialos ir neapšaubāmas ziņas par to, ka arī Rainis astoņdesmitajos gados stāv realisma aizstāvja pozicijās. Netieši par to liecina viņa pirmais iespiestais

[1] J. Zvīgulis — Jānis Puriņš-Zvīgulis, dz. 1850. g. Piņķu muižas «Lielpuriņos». Kādu laiku telegrafists. No 1878. līdz 1882. g. studē Pēterburgas universitatē matematiku. Pēc tam ir fizikas un matematikas skolotājs Viļņā. Miris Krievijas pirmās revolucijas laikā.

kritiskais apcerējums — recenzija par Adolfa Alunāna lugu «Lielpils pagasta vecākie».

5. Astoņdesmitos gadus aizvada populārā Teodora Zeiferta un J. Lautenbacha-Jūsmiņa polemika «Austrumā» 1888./89. gadā.

Teodors Zeiferts (1865.—1929.) ar pseidonimu «Teodors» jau līdz šai polemikai bija publicējis periodikā pāris īsāku rakstu par atsevišķiem latviešu rakstniekiem, taču tikai ar šo polemiku, kas iegājusi literaturas vēsturē ar apzīmējumu «Dzejnieks un viņa laiks», viņš nodibina sev kritiķa vārdu.

Polemika būtībā turpina Kaudzītes Matīsa un Jūsmiņa aizsākto strīdu. Tikai Zeiferts savai domai dod plašāku motivaciju. Zeiferta pamatdoma ir tā, ka arī tad, kad rakstnieks izmanto vēsturisku vielu (arī folkloras vielu), viņa darbos jāizpaužas sava laikmeta idejām. Lautenbachs-Jūsmiņš aizstāv uzskatu, ka rakstnieks raksta ne savam laikam, bet mūžībai, un ne laikmeta idejas, bet mūžības idejas jāpauž rakstniekam. Uz to Zeiferts pamatoti atbild, ka tas, kas raksta savam laikam, raksta arī mūžībai, bet tas, kas raksta mūžībai, neraksta ne savam laikam, ne mūžībai.

Zeiferts tuvāk neformulē savu domu par to, kādām jābūt sava laika idejām, un tāpēc viņš nonāk zināmā abstrakcijā, jo «savā laikā» var būt kā progresivas, tā reakcionaras idejas, taču viņa rakstos neapšaubāmi izpaužas tā pati «stichiskā» tieksme un prasība pēc realisma, kas tik raksturīga astoņdesmito gadu latviešu literaturas kritikai. Tikai daži autori, kā Zvīgulis un Akots, kaut cik spēj savu prasību konkretizēt.

Lautenbachs-Jūsmiņš šajā polemikā atkārtoti pierādīja latviešu valdošās buržuazijas literaturas nevarību un reakcionaritati.

1

PAR BRĀĻU KAUDZĪŠU ROMANU «MĒRNIEKU LAIKI»

MĒRNIEKU LAIKI. ROMANS NO KAUDZĪTES REIŅA UN MATĪSA APGĀDĀJIS H. ALUNĀNS JELGAVĀ

Kad pērn rudenī «Balt. Vēstnesis» nodrukāja vienu nodaļu — «Bēres» — iz kāda drīzumā gaidāma stāsta, tad šī nodaļa lasītājiem tā patika, ka bieži vien nāca pieprasīšanas, vai minētais stāsts drīz būs dabūjams. Tagad no šā stāsta ir divi daļas jau izdotas, un trešā (pēdējā) arī gan neliksies vairs ilgi gaidīt. Atturamies stāsta saturu še zināmu darīt, negribēdami ziņkārīgiem lasītājiem ceļā aizskriet un izpļāpāt to, kam jāpaliek apslēptam līdz stāsta beigām. Bet to gan varam teikt, ka šis stāsts ir interesants gabals iz mūsu pašu dzīves, kur mūsu vājības atspoguļojas tik skaidri un gaiši kā spogulī, tā ka dažam labam, to lasot, būs reizu reizēm jānosarkst. Pieluka Krustiņu, Švaukstu u. c. skraida labs pulks starp latviešiem apkārt, īpaši pa dzīrēm. Daži no šiem karakteriem tik jocīgi zīmēti, ka par tiem ir gan ko pasmieties. Stāsta valoda veikla, žirgta. Droši varam cerēt, ka šis stāsts atradīs pateicīgus lasītājus.

Jānožēlo, ka izdevējs priekš stāsta tik augstu cenu noteicis. Katra daļa maksā 60 kap.

«Baltijas Vēstnesis», 1879. g. 30. nr. 25. jūlijā.

GRĀMATU GALDS

IV

«MĒRNIEKU LAIKI». ROMANS NO KAUDZĪTES MATĪSA UN REIŅA

Iekams šīs abas grāmatas pārspriežam, apskatīsim pirms īsumā, kādam vajag būt romanam, novelei un stāstam, lai mums būtu mērs, pēc kā mērīt, lai varētu būt taisni tiesneši.

Romans dod mums pa lielākai daļai idealu sadzīves veidolu (bildi), vai nu viņas vispārībā, vai arī tikai sevišķos apstākļos.

Ja arī tas, ko mums rakstnieks stāsta, nav nekad noticis, tomēr vajag visam būt tā saliktam, kā tas varēja notikt, tādēļ vajag personām, kuru likteņi, kuru garīgos un miesīgos cīņuņus mums rakstnieks stāda priekš acīm, būt tādām, kādas tās ar cilvēcīgām īpašībām var būt; viss brīnišķs, pārdabisks jāatmet, bez vien vēsturīgās vietās, kurās jau atronas tādi momenti, un arī te ir teicamāki, ka rakstnieks mēģina visam pārdabiskam, brīnišķam atrast dabiskos pamatus. Bet romans stāsta mums ne vien dažu personu likteni, viņam arī vajag — un tā ir tā dzedrākā starpība starp romanu no vienas un noveli un stāstu no otras puses — būt laika un kulturas veidolam. Mūsu iekšķīgās dzīves, mūsu dvēseles noslēpumi, mūsu jūsmu cīņiņi, mūsu domu maiņa, mūsu garīgie centieni un noklīdumi, viss tas ir romanā sīki aprakstāms; pie tam nedrīkst viņa ideja būt pretim tām idejām, kādas mums ir par mūžam patieso, labo un skaisto.

Romana vielai vajag būt pilnam rakstnieka varā, lai rakstnieks nenāktu šķelšanā ar dzeju, aistetiku un psikoloģiju, kas var jo viegli notikt, tādēļ ka rakstniekam jāņem viela iz prozaiskās dienišķās dzīves. Vislabāk varbūt ir, ja rakstnieks tūdaļ *in medias res* sāk mums jau pašā sākumā kādu patīkamu atgadījumu stāstīt un citu, kas jau agrāk noticis un vajadzīgs pie lietas saprašanas, atstāsta izdevīgās vietās. Pie tam nāk arvien jaunas kļūdas, jauni cīņiņi un atgadījumi — varbūt vairāk vienā reizē, caur ko romans top patīkamāks, līdz galā visi pavedieni savienojas, viss, kas bija tumšs un paslēpts, nāk gaismā un izskaidrojas un tās personas, kuras ar līdzcietību pavadījām, kamēr tās cīnījās dzīves viļņos un vētrās, tiek laimīgi ostā, vai — ja tas dzejiskāk, vai apmierinādamāki — cīnīdamās aiziet bojā. Katrā romanā vajag vienai personai mūsu vērību sevišķi iegūt, ap viņu vajag visam griezties, viņa ir, tā sakot, r o m a n a v a r o n i s; bet mūsu vērība var arī dalīties starp varonu un varoni vai arī starp vairāk varoņiem, tikai rakstniekam vajag prast satura vienību sargāt.

Personu iztēlošana, karakteru zīmēšana ir romanā viens no svarīgākajiem momentiem; visās vietās, visos apstākļos vajag personām tā darīt un runāt, ka viņu vārdi un darbi sakrīt ar viņu karakteri. L i k t e n s un nejauši gadījumi var gan atrast romanā vielu, tikai ne visai svarīgu, sevišķi beigumā ne.

Vispārīgi varam romanus iedalīt s t ā s t u un t e n d e n c e s romanos; pirmie būtu tādi, kuros mums rakstnieks atstāsta kādu vai nu vēsturīgu, tiešām notikušu, vai arī izdomātu notikumu, otrie tādi, kuros rakstnieks caur notikuma atstāstīšanu cenšas sekmēt sevišķus nolūkus, tendences, kā, p. p., uzrādīt sadzīves alošanos, ieviesušos aizspriedumus utt. Ja stāstu romana viela iz vēstures ņemta, tad to nosauc par v ē s t u r ī g u romanu. Arī

šie var būt divējādi; pirms tādi, kuros autors ņem par varoni vēsturīgu personu, tad tādi, kuru varonis gan nav vēsturīga persona, bet viņa liktens ir sakarā ar vēsturīgiem notikumiem. Vēsturīgu personu par varoni ņemdamam, vajag rakstniekam allaž pret vēsturi noziegties, gadījumus, kas nekad nav notikuši, par notikušiem izdot; tādēļ ir teicamāk, ka varons pats nav vēsturīga persona, bet — kā jau teikts — viņa liktens stāv sakarā ar vēsturīgiem notikumiem. Tendences romanos rakstniekam jālūko sevišķi uz to, ka notikums, kuru tas atstāsta, ir diezgan patīkams, ka tas netop caur tendences caurvedienu garlaicīgs.

Bez iedalīšanas stāstu un tendences romanos vēl atrodam neskaitāmas citas iedalīšanas, tā, p. p., sadzīves, teoloģiskus, politiskus, kara, laupītāju, dzelzceļa un vēl daudz citādu romanu, kurus jau nosaukumi paši par sevi diezgan karakterizierē, tā ka būs nevajadzīgi par katru sevišķi runāt. Bet vienalga, kāds pavārds romanam arī ir, tomēr vajag viņam, ko rakstnieks viņā stāsta, būt tādā veidā, kā tā tas tiešām varēja notikt. Bet kā kad rakstnieks mūs pārved no tagadnes nākotnē, kad tas raksta, kā varēs būt, ka tas mums stāsta par lietām, kādas līdz šim vēl nav notikušas, priekš kurām mums nav analoģiju? Pedantiski kritiķi pret tādiem romaniem allaž izturas visai augsti, auksti un ironiski, bet dara pie tam visai aplami. Romana rakstniekam vajag savu vielu allaž idealizierēt, viņam vajag dzīvi rādīt šķīstāku, skaidrāku, nekā tā ir. Es ar to negribu teikt, ka viņam vajag sadzīves ļaunumus segt, nē, pavisam otrādi, viņam vajag rādīt ļaunumus riebīgus, labumus patīkamus, viņam vajag rādīt, ka ļaunums mūs kā lāsts, kā slogs nospiež, labums paceļ. Tātad rakstniekam jāir ceļa rādītājam. Vai tad nu būtu noziegums, ka rakstnieks, pagātni un tagadni salīdzinājis un nākotni atģizdams, sava romana beigumu pārved nākotnē? Lai pievedu piemēru. Panteniusa jaunākajā rakstienā «Im Banne der Vergangenheit» nosit viesulis piecas ievērojamākās personas, pēc manām domām, tikai tādēļ, ka autors pats neiedrošinājās saraustīt pagātnes valgus, neiedrošinājās pārcelt sava romana beigumu nākotnē un to tādā vīzē harmonisku darīt. Lai gan Panteniuss savu romanu visai veikli beidz: piepildās lāsts, kuru godā nāvīgi aizskarts vīrs izsaka pār savu tirdītāju; visas cerības, kuras mums bija, izgaist; ar skaļu, asu disonanci satrūkst visas stīgas, kuras sāpīgi vai priecīgi, asi vai mīlīgi skanēja; daba pati soda satrunējušo pagātni, laisko tagadni, un mums šķiet, ka viesuļa šņākšanu dzirdētu: «Jūs vēl esiet pagātnes valgos!» — lai gan, es saku, Panteniuss beidz visai veikli, tomēr liks katrs lasītājs grāmatu pie malas, iekšķīgi neapmierināts; sods ir pārāk ass, mūsu jūsmas viņu

neattaisno. Mēs esam ceļa jūtīs, mums aust jauns laiku mets, vai daudz vairāk neapmierinātu, vai nebūtu daudz harmoniskāk, ja Panteniuss būtu, pagātnes valgus saraustīdams, sava romana beigas pārvedis jaunā laikā, nākotnē? Un tā būs katram romanam, kas mums apraksta tagadnes garīgos, zocialos un politiskos cīņu̧s, jābeidzas — lūkojot uz to, kurai partijai rakstnieks šaī cīņā pieder — vairāk vai mazāk neapmierinādami, disharmoniski, ja rakstnieks atrausies romana beigumu pārvest nākotnē. Tātad n ā k o t n e s romans (Zukunftsroman) tādā garā, kā mēs to ņemam, nebūs nekad «Unding».

Starp romanu un n o v e l i trūkst asu robežu; daži, p. p., atrod starpību vienīgi tanī, ka novele ir īsāka nekā romans. Pēc manām domām būtu — kā jau augšā minēts — dzedrākā starpība tā, ka romans ir vielā plašāks, vispārīgāks, ka tas mums nestāsta par personām vien, bet dod arī kulturas un laika veidolu, kamēr novele mums atstāsta vairāk privatus notikumus, kas ar vispārīgu laika straumi ir mazāk sakarā. Par s t ā s t u, beidzot, nosauc tādu rakstienu, kurā mums kāds notikums top atstāstīts mazāk mākslīgā formā, mazāk dzejiski, ideali.

Un nu «M ē r n i e k u l a i k i». Uz grāmatas pašas stāv «romans no Kaudzītes Matīsa un Reiņa», bet «Balss» 50. numurā izskaidro sacerētāji «tiem godājamiem kungiem, kuri devuši vai arī nodomājuši vēl dot par «Mērnieku laikiem» pārspriedumus», ka grāmata tik caur pārskatīšanos nosaukta par romanu, un lūdz to pie pārspriedumiem uzlūkot tik par «stāstu, kas salikts no sadzīves bildēm». Cien. sacerētāji pareizi darīja, šo izskaidrojumu dodami, jo «Mērnieku laikos» trūkst priekš romana ļoti daudz, lai gan viņos arī priekš tāda bija vielas diezgan, trūkst tikai personas, ap kuru viss vienojas, trūkst tikai varoņa. V. kgs, izgājušā gadā «Mērnieku laikus» «Balsī» pārspriezdams, dēvē K a s p a r u par varoni. Bet vai var tāds būt romana varonis, kas nedz ko runā, nedz dara un stāsta otras daļas (pavisam ir trīs daļas) pirmajā nodaļā pavisam izzūd? Varbūt, ka tāds vīrs kā Kaspars, kas visu pacieš, visu panes aukstā garā, ir ļoti slavējams, bet romana varonis tāds nevar būt! Bez pretošanās, bez cīņiņiem — mēs pat nezinām, vai savu bezspēcību juzdams, vai citu labāku vietu zinādams, — viņš atstāj savu dzimteni, atstāj savu līgaviņu, aiziet un neparādās vairs stāstā. Tādēļ vēlreiz saku — «Mērnieku laikos» nav varoņa, ja viņos tāds būtu, tad tur arī netrūktu vienības, tad viņi būtu romans. Tagad viņi ir bagāts pūrs, kurā sakrāti mūsu tautas dzīvei noskatīti un noklausīti dārgumi, bet bez iekšējas vienības, bez nošķiršanas. Cien. sacerētāji uzcītīgi kā bites ziediņus krājuši, bet nav pratuši šūt kanniņas un šūnas.

«Mērnieku laiki» notiek tādā vidū, kurš ierašās un dzīvē ļoti dzedri atšķiras no citiem, bet autori pratuši visu tik patiesi un dzīvi atstāstīt, ka lasītājs dabūn par slātaviešiem un čangaliešiem dzīvu veidolu. Priekus un bēdas, vispārīgu un mājas dzīvi, dienišķus un ārkārtīgus gadījumus — visu to sacerētāji uzcītīgi un jūsmīgi ievērojuši un atstāstījuši, lai gan — kā to vēlāk redzēsim — vienpusīgi. Es nezinu neviena cita rakstiena, kurā būtu latviešu zemnieku dzīve tik izveicīgi aprakstīta kā «Mērnieku laikos». Personas — bez vien Pietuku Krustiņš un Švaukste — tēlotas patiesi pēc dzīves: priekos un bēdās, domās, darbos un sevišķi valodā viņas ir tiešām tādas, kādas dzīvē ik dienas redzam. Katrs, kas pazīst zemnieku dzīvi, atcerēsies redzējis kādu liekulīgu, augstprātīgu un mantas kārīgu Oliņieti, kādu gļēvu, kūtru un tomēr iebildīgu Teni, kādu censīgu, rūpīgu saimnieci un māti kā Ilzi un Anužu utt. Un tad Ķencis, vecais Ķencis — īsti tips priekš veselas kategorijas, kura drīz piederēs pagātnei, no kuras tomēr tagad vēl var retus eksemplarus uziet. Lai gan viņa loma ne visai liela, tomēr tas ir katru reizi aprakstīts tik veikli un patiesi, ka viņu var bez šaubīšanās nosaukt par vislabāk tēloto karakteri «Mērnieku laikos».

Mazāk izdevušies karakteri ir Švaukste un Pietuku Krustiņš, tādēļ ka abi ir pārspīlēti, abi pārāk aplami un gaisli, dzīvē tādu neatradīs. Un tad ir visai nepatīkami un īgni ilgāku laiku lasīt par Švaukstes ēverģēlībām un gaislībām un par Pietuku Krustiņa ākstīšanos un aplamībām. Cien. sacerētājiem nebūtu neviens ņēmis ļaunā, ja tie būtu divi trešdaļas no Pietuku Krustiņa runām un Švaukstes ģeķībām izlaiduši. Ir diezgan interesanti iepazīties arī ar tādiem gaisā skrējējiem, bet par tiem veselus strēķus lasīt, kā, p. p., bērēs, baznīcas krogā, goda maltītē utt., tur jānogurst, jāapnīk.

Tā lielākā vaina «Mērnieku laikos» ir tā, ka sacerētāji par daudz atstāsta tik riebīgas, rupji komiskas scenas; vilšana, muļķība, krogs un plītēšana — tie ir elementi, kurus tie ar sevišķu labpatikšanu apraksta. Allaž dabūn ļauns pār labu virsroku un, ja tas arī vēlāk panāk savu sodu, labs savas algas nekad. Labu, krietnu cilvēku atrodam «Mērnieku laikos» ļoti ļoti maz, un tie paši ir tik bezspēcīgi, tik vāji, ka viņu lomai tik piekrīt ciest un panest. Kad rakstnieki varēja tādus moku un ķēmu scenas tik veikli un patiesīgi aprakstīt, kādēļ tie neaprakstīja arī priecīgas un jautri nopietnas scenas? Vai tad nu mūsu tautai tiešām nav glītu un šķīstu prieku, nav krietnu un nopietnu vīru, ka «Mērnieku laikos», kurus sacerētāji sauc par «stāstu, kas salikts iz sadzīves bildēm», tādu velti meklējam? Vai mūsu tautas sadzīve tik tukša, tik riebīga? Pietuku Krustiņš un Švaukste, abi

gaisļi un ieverģēļi, un Prātnieks, vazaņķis un blēdis, reprezentierē «Mērnieku laikos» jauno audzi, ir, tā sakot, jaunlaiku centiena sekmētāji. Būtu bēdīgi priekš tautas vispārīgi un priekš sacerētājiem sevišķi, ja tiem nebūtu izdevies uziet krietnāku paaudzi, krietnākus censoņus. Kaspars ir varbūt krietns, nopietns jauneklis, bet visa viņa loma ir — klusu ciest un kulē dūri rādīt.

Arī beigums ne visai apmierina. Katrs lasītājs būtu labprāt vēlējies zināt, kas notiek ar Feldhauzenu, vai viņš ņem Šrekhubera vārdus pie sirds un kā pašam Šrekhuberam tālāk klājas, jo viņš ir visā stāstā vienīgais, kas lasītāju simpatijas spēj pilnam iemantot. Stāsts būtu daudz interesantāks, ja Helene Margarete fon Staufenmut būtu no saviem vecākiem vai radiem meklēta. Kāds interesants psikoloģisks problems būtu Anužas jaunie dvēseles cīņiņi, un cik patīkamu, jaunu pavedienu nebūtu caur to stāstā panākuši!

Valoda ir visur ļoti jauka un kupla. Sacerētāji prot tikpat veikli apieties ar to valodu, kādu neattīstīts zemnieciņš runā, kā arī ar to, kādu rakstos lietā. «Mērnieku laikos» varam redzēt mūsu valodas bagātību un mācīties, kā tā pareizi jālietā. Arī dialogi[1] ir ļoti dabiski; Anužai, Ķencim, Pāvulam, Tenim ir katram valodā kādas karakteristīgas savādības, kuru autori allaž ievēro. Arī dabiska humora «Mērnieku laikos» netrūkst; atgādinu tik Ķenča dieva lūgšanu (148. lpp.) un scenu cietumā (151. lpp.).

Haralds [*Ed. Skujenieks — Vensku Edvarts*]

«Balss», 1880. g. 67. nr. piel. 5. novembrī

DRUSCIŅA PAR MŪSU SLAVĒTO ROMANU «MĒRNIEKU LAIKI»

Reti kādu romanu esmu lasījis ar tādu dedzību kā «Mērnieku laikus». Nevar sacīt, ka romana pavedieni ļoti sarežģīti, ka viņš iestindzīgs caur notikumu raibumu, bet viņam tādēļ daži jaukumi, kuri spēj savaldzināt katru nopietnu lasītāju. Romanam jauka valoda, jauka un bagāta. Esmu uzzīmējis kādus 300 vārdus un savādus izteicienus, kuri neatrodas latv. vārdnīcās, un katram, kas grib iepazīties ar latv. valodas daiļumiem, varu dot to padomu, lai lasa min. stāstu. Stāstā daži jo ievērojami gabali iz

[1] Ne vien veiklie dialogi, bet arī dažas tīri dramatiskas scenas «Mērnieku laikos» liecina, ka Kaudzītes kgm lugas labi izdotos. Ka Kaudzītes Matīsa luga «Miers mājās» nav izdevusies, pie tam tas vien vainas, ka autors atstājis to sfe.u, kuru tas «M. l.» tik veikli apraksta.

dzīves, daži jauki salīdzinājumi, kā, p. piem., Kaspara salīdzinājums starp cilvēku ticību un augu ziediem un auglību etc. Tas ļoti labi. Bet es negribu pie tam ilgi kavēties — par to jau ir diezgan spriests un rakstīts. Man cits nodoms. Romanā atrodas arī nelāgumi, par kuriem itin saīgu. Nerunāšu nemaz par sīkumiem — caur to izceltos varbūt tikai neauglīga polemika; aizrādīšu tikai uz lielākām kļūdām, kuras aizstāvēt nav iespējams.

Personas romanā pa lielākai daļai nelāga cilvēki — blēži vai ģeķi. Labu cilvēku ļoti maz — tie paši tikko pamanāmi, jo par viņiem ļoti maz dzirdam. Labiem arī visiem slikti vien iet, daudz sliktāk nekā ļauniem. Īsi sakot, romanā zīmētas gandrīz tikai sadzīves ļaunās puses. Ņemsim dažus piemērus. Īsti lāga cilvēki tikai šie: Ilze, Kaspars, Liena un Anuža. Varētu piesaukt vēl citus, bet tie tikai maz vien aizņemti. Ilzei un Anužai dzīvē iziet pusmērā labi; gan viņām jākaujas ar dažādām grūtībām, bet viņas varēja būt mierā ar savu likteni. Kaspars un Liena aiziet bēdīgā nāvē, bez kā pie viņu nāves vainīgie tiktu par to pienācīgi sodīti. Raņķim vēl tas grūtākais sods, kaut gan pie viņa īsti nemaz nav tā lielākā vaina. No Prātnieka dzirdam, ka tam panīkst saimniecība. Feldhauzens aizceļo nekavēts uz citu pusi. Oļiniete, šī ļaunā asaka, dzīvo rasi šo baltu dienu abju Irbēnu mājās. Viņas pēdīgie vārdi: «Met un met smiltis! Saka un saka tos pašus dievavārdus! Zvana un zvana ar to pašu zvanu! Ko tur darīsi!» (324. lp. p.) (Kapsētā, Lienu noglabājot.) Kāds viņai gals, vai viņa kādreiz labojusēs, vai viņa apžēlojusēs par savas meitas meitu — to nedabūjam zināt. Še varētu minēt vēl dažus piemērus, bet man domāt — pietiks ar vienu. Es zīmējos uz Pietuka Krustiņa labdarīšanas biedrību, kura bez mēra nosmieta. Nezinu, vai tāda biedrība kur pastāvējuse, bet, ja ar būtu, tad bija nepareizi viņu šādā vīzē pārsmiet. Tas jau tā izrādās, ka sarakstītāji mūžīgi pretinieki tādām biedrībām vispārīgi, ko es taču negribu ticēt. Sarakstītājiem mazākais vajadzēja izsacīt savas domas par labd. biedrībām. Labāk, zināms, būtu bijis, kad runātu par otru tādu biedrību, kura cienījama. Pēc Kaudzītes kungu apraksta Rīgas vācu avīzei bija tiesība gavilēt: «Lūk, kādas latviešiem biedrības!» Dzīves ļaunām pusēm vajag stādīt pretim labās puses, tad lasītājs tiks atsargāts no ļauniem, skādīgiem iespaidiem.

Es iešu vēl tālāk, sacīdams, ka min. romanā saudzēti pat ļauni centieni, un sarakstītāji man neņems to ļaunā, jo es nesaku, ka viņi to darījuši tīšām. Bet noticis tas ir. Lielākie blēži dzīvo joprojām bez kaut kāda soda. Blēžu biedrība pastāv un izdara netraucēta savus grēka darbus. Tādas lietas es tiešām vēl nekad neesmu lasījis, kaut gan esmu lasījis jau kādas pāris tūkstošu

grāmatu. Vai gan dažam lasītājam, par min. biedrību lasot, nevarētu celties domas: «Nekas! Gluži labi — būtu jāizmēģina.» Grabovskis, «skaists putniņš», noziedznieks, kādu reti atradīsi pasaulē, izbēg — tiesa nedabū viņu notvert. Jezuitu teiciens «Nolūks svētī līdzekli» atrod še žēlastību, kā to skaidri redzam pie Šrekhubera. Viņš pats saka: «Nu jūs, Feldhauzena kungs, skaidri dzirdējāt, kā es esmu strādājis un kā man bija (!) jāstrādā: ar netaisnību pret netaisnību, bet taisnībai par labu.» (357. lpp.) Kādēļ tad viņam b i j a tā jāstrādā? Es nezinu n e v i e n a likuma, pēc kura cilvēkam būtu nolemts darīt netaisnību.

Cien. sarakstītāji varbūt teiks, ka tas viss dzīvē tā atgadījies, kā viņi tur stāstījuši. Bet tādas atbildes es nepieņemtu. Dzīvē atgadās daudz ļauna, kas paliek bez laicīgā soda. Bet mēs grēkojam, izstādīdami viņu klaji tā, ka dažs labs tiktu viļināts ņemt viņu sev par priekšzīmi. Dzejniekam daudzkārt jāidealizierē. «Mērnieku laikos» pie tam vēl daudz kas nebūs palicis bez soda, kā, p. piem., zagļu biedrība un Grabovskis, — maz ticams, ka viņi netika nekad pienākti.

Dažs lasītājs domās: «Viegli nosodīt, bet labāk izdarīt grūti! Vai tu gan labāku sarakstīsi?» Es pilnīgi viņa domām piekrītu un atbildu, ka es nemaz neuzņemos tādu romanu sarakstīt. Kaudzītes kungiem tikpat valodas ziņā, kā arī atstāstot diezgan veikla spalva; bet maldīties ir cilvēcīgi, un arī viņu romanā ieviesušās maldīšanās, uz kurām es aizrādīju, cerēdams izdarīt pa prātam tiklab lasītājiem, kā sarakstītājiem, no kuriem kārīgi sagaidīšu katru jaunu darbu. Šāda nelaime uz rakstniecības lauka nav notikuse viņiem vien. Pat slaveniem rakstniekiem neiziet katru reizi lāgis. Tā, p. piem., Eberss, kurš tapis slavens caur saviem romaniem «Uarda», «Eine Aegyptische Königstöchter» un it sevišķi caur savu «Homo sum», savu godību nekādi nav vairojis, sarakstīdams pēdīgo romanu «Die Schwestern».

Tiflisē 1880. gada 16. februarī

Dravnieks

«Baltijas Zemkopis», 1880. g. 10. nr. 5. martā

2

KAUDZĪTES MATĪSA UN J. LAUTENBACHA-JŪSMIŅA POLEMIKA

«ZALKŠA LĪGAVA»

LATVIEŠU TEIKA NO LAUTENBACH-JŪSMIŅA

No visiem, kas pēdējā laikā cītīgāk pie latviešu rakstniecības dzejīgiem darbiem strādājuši, ir ievērojams īsti Lautenbach-Jūsmiņa k. Viņa jaunākais darbs tagad ir «Z a l k š a l ī g a v a» — 59 lpp. garš sacerējums, kura saturs ir īsumā šis. Trīs jaunekles karstā vasaras dienā peldojas jūrā; bet, malā nākot, viena no tām atrod uz saviem svārkiem zalkšu ķēniņu, kurš tik tad iet no tiem nost, kad viņa apsolās pie tā iziet un dod savu vara gredzenu ķīlām. Jaunekle gan dara to tik tādēļ, lai dabūtu svārkus rokā, bet pēc maz dienām parādās zalkšu vedēji ar lielu godu ciemā pēc viņas. Tanī reizē tos gan piekrāpj, iedodami zosi jaunekles vietā, un otru reizi iedod tāpat kazu, bet trešo reizi jādod pati jaunekle, jo zalkši sāk nikni biedināt. Viņu nu noved jūrā zalkšu ķēniņa glāžu pilī, kur tā dzīvo laimē un greznumā, apdāvināta pēc laikiem no likteņa ar dēlu un meitu. Zalkšu ķēniņiene tomēr ilgojas apciemot savus vecākus un brauc reiz dārgos ratos līdz ar abiem bērniem no jūras laukā uz ciematu. Bet ciema ļaudis pamana bērniem, kaut gan tie ir ļoti skaisti, pirkstu vietā it kā roņu nadziņus un mēles kā bultas. Zemes virsaitis, kuram to ziņu pienes, nospriež līdz ar saviem padomniekiem nomaitāt zalkšu ķēniņu un bērnus, lai neizplatītos pasaulē tāds ļaunums dzimums. Viņi dabū ar gudrību no zalkšu ķēniņienes zināt, ka ceturtā naktī nākšot pats ķēniņš tai pretī iz jūras, tādēļ apslēpjas jūrmalā, lai to nošautu, kas arī izdodas; bet ķēniņiene ar bērniem nogrimst jūrā. Par viņas pašas likteni nav vairs nekādas ziņas, bet bērni top par jūras lauvām (zirenēm), kas viļina jaunus ļaudis dziļumos.

Viss šis sacerējums ir sarakstīts vienīgi tautas dziesmu ritumā, it kā:

«Viņa šādus laipnus vārdus
Runāja uz ķēniņu:
«Mīļo, lepno zalkšu ķēniņ,
Palaid manus svārciņus.»

Un: «Skatāties, skatāties, skatāties visi!
Tagadiņ ūdeņa ķēniņa pilī
Madaļu daiļoju līgavu pārved,
Šo rītu zaraina saulīte lēca.»

Sacerēt dziesmas tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām ir tagad gandrīz, tā sakot, pie dažiem modes cenšanās; bet jāšaubās, vai tik šai cenšanai ir īsts pamats un vai viņa sekmēsies. Gan tiesa, ka latviešu tautas dziesmām nav atskaņu, bet atskaņu nav arī citu tautu dziesmām — tās ir vienkāršas brīnuma puķītes, kuras izplaukušas dievs zin kad un kā; viņām ir burvīga smarža, kaut gan ziediņi neliekas visai grezni. Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapinātiem teikumiem dziedāt īsti tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam; tādēļ tas nav nekas svešs, kad arī «Zalkša līgava» skan tik vien retās vietās tautas dziesmu skaņā. Tautas dziesmas ir brīnišķi radījumi, kuri gan paši redzami, bet kuru celšanās nav izprotama un kuras radīt cilvēkam vismazāk tagad vairs nav vēlēts. Mēģinājumi dziedāt tautas dziesmu garā būs lielāko tiesu tik vien bezgaršīgi gara augļi. Latviešu valoda, tāpat kā citas, var tikt lietāta dažādās dzejas kārtās un formās, kādēļ tad lai viņai vien velk tik šauras robežas, kādas tautas dziesmās ir? Visās valodās ir pieņemtas atskaņas tikpat jaukuma dziesmās, kā stāstu dziesmās, kādēļ tad lai latviešu dziedātāji tās atmestu? Kad tautas dziesmām nav atskaņu, uz to nebūt nevar atsaukties pie tagadējiem rakstniecības darbiem. Caur atskaņu atmešanu nav vis iedots jau mākslas dziesmām tautas dziesmu gars, bet gan tādiem sacerējumiem atrauts tas jaukums, kurš caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām biedro dzeju ar muziku. Tautas dziesmu dabīgais jaukums nav mākslas dziesmām iedodams. Tādēļ būtu pareizi, ja latviešu dziedātāji lietotu īsto rakstniecības valodu un censtos pēc augstas, daiļas rakstniecības, jo vieglās un veiklās tautas dziesmu izteikšanās tie nepanāks.

Bet nu vēl par uzsākto lietu. Es neesmu vis uzņēmies «Zalkša līgavu» še pilnīgi apspriest, bet gandrīz tik pieminēt, kādu iespaidu šis jaunais sacerējums lasītājam atstāj. Sacerētājs ir ar bagātu izdomāšanas spēku kailo teiku, — jo kailai viņai vajag būt bijušai, — ļoti izpušķojis un kuplinājis, rādīdams lasītājam viscauri pasakainas, raibas bildes, un līdz ar to savie-

nojis visu vienā lielā, skaidrā bildē, kura paliek uzmanīgiem lasītājiem prātā kā dzīva. Bet pati «Zalkša līgava», no kuras lasītājs gaida jebkādas varonības, tādēļ ka viņa ir likta sacerējumam, tā sakot, par galvu, noiet bezdarbīgi no skatuves un ir gandrīz tik ierocis citu prātam jeb gribai. Dažas vietas sacerējumā, ja sīkumus grib pieminēt, nav visai daiļi, bet pretīgi izteiktas, kā 8. lpp., kur viena jaunekle otras peldēšanu salīdzina ar vardes lēkšanu, un 14. lpp., kur lepno zalkšu ķēniņu, kam zelta kronis galvā, solās nosist un atdot cūkām. Ortografija «Zalkša līgavā» izšķiras no tagadējās laikarakstu jeb vispārīgās ortografijas tai ziņā, ka garie balsieni še ir iezīmēti ar svarazīmēm (′) un turklāt šķirti arī stieptie balsieni no grūstajiem caur to, ka pie stieptiem svara zīmītēm virsgals stāv uz kreiso un pie grūstiem uz labo pusi, bet vai nu caur izruņas dažādībām, vai caur iespiešanas misēkļiem ir šai lietā ne mazums neskaidrības un nevienādības, jo nereti stieptie balsieni ir iezīmēti par grūstajiem un grūstie par stieptajiem. Dažiem gariem balsieniem nav pat nekādas zīmes virsū. Šī ortografija prasa krietnas uzmanības un skaidras skaņu izšķiršanas, tādēļ gan tik valodas pratēji varētu viņu pareizi lietāt, ja arī visas izruņas dažādības izlīdzinātu un iedibinātu vienādību; bet valodas nepratēji grūti izšķirs stieptos balsienus no grūstajiem.

Pēdīgi jāpiemin, ka «Zalkša līgavas» apgādātājs Zīslaka kungs ir izdevis šo grāmatiņu ļoti skaisti izrotātu un uz smalka, stipra papīra. Zīslaka kunga apgādātās grāmatas pazīstamas gandrīz visas pie glīta un skaista iespiešanas darba, bet «Zalkša līgava» un «Lapsa Kūmiņš» ir šai ziņā pār citām pārāk kā jau daiļuma un jaukuma grāmatas. Droši cerams, ka gaidāmais laikraksts «Pagalms» būs arī ārpuses ziņā košs. Kaut tik lasītāji atzītu ar pateicību šādus latviešu rakstniecības pušķošanas pūliņus!

Kalninieks [*Kaudzītes Matīss*]

«Balss», 1880. g. 73. nr. piel. 17. decembrī

DOMAS PAR TAUTISKĀS DZEJAS NODIBINĀŠANU NO PĀRSTRAUTA JĀŅA

RĪGĀ un TĒRBATĀ. Apgādāta un iespiesta no Šnakenburga 1881. No cenzuras atvēlēts. Rīgā 1881. g. 18. novembrī

IEVEDIENAM

Arī rakstieniem savs liktens — *habent sua fata libelli,* saka latiņu sakāmvārds, un tam taisnība. Šīs savas «domas» biju piesūtījis jau priekš lieldienām «Balsij» kā pretrakstu Kalni-

nieka kgm, kurš bij pērn šinī lapā ar visu krūti uzstājies pret tautiskās dzejas nodibināšanu. Pēc pusotra mēneša dabūju no cien. «Balss» redakcijas atbildi, ka viņa nevarot dažu iemeslu dēļ uzņemt manu rakstienu. Nekas neatlika kā atlūgt manuskriptu atpakaļ. Pēc pāris mēnešiem to laimīgi rokā dabūjis, piesūtīju «Pagalma» redakcijai, lūgdams, lai jele lietas labad nelieg tu vietas. Bet, arī tai sevišķu iemeslu dēļ atraidot manu lūgumu, atmetu ar roku un liku «domas» pie malas. Tā tās būtu arī palikušas, ja kāds draugs nebūtu tagad viņas atkal cēlis gaismā un mani uzmudinājis laist īpašā broširā klajā. Apgādātājs gadījās, man nebij nekas pretim, tātad nonāca, ka manām «domām» tagad gods un iespēja stādīties grāmatiņas veidā laipnajiem lasītājiem priekšā, lai tautiskās dzejas cienītāji, īpaši dziesminieki un rīmnieki, tās ievērotu un, kuras labas un derīgas, paturētu un apcerētu. Ja viņām laimētos dažu pārliecināt, dažu atkal ja ne vairāk paskubināt uz lielāku apdomību, nopietnību un paškritiku, tad mans rakstiens būtu sasniedzis savu mērķi un mani mazie pūliņi būtu pilnīgi atlīdzināti.

Lasītājus daru uzmanīgus, ka esmu ar nodomu taisījis dažus jaunus kompozitus. Jo esmu atzinis, ka vieglākas un pareizākas saprašanas dēļ, ja īpaši runā no augstākām nekā ikdienišķām lietām, lietvārdi, kuri kopā īztaisa vienu nojēgumu, pēc vācu un igauņu labās priekšzīmes arī gluži kopā bez kaut kādām strīpiņām rakstāmi un, ja jaukskaņa atļauj un nav jābaidās no pārprašanas, ka tad, vārdus sakopojot, pat ģenitivsufikss atmetams. Tā jau arī tautas mute darījuse, sacīdama, par piemēru: saulgrieze, saulgozis, zeltupīte u. c.; lūko arī lielajā Bīlenšteinā, no 281. § sākot. Īpaši tad būtu divi vārdi, vienu nojēgumu iztaisīdami, katrreiz kopā rakstāmi, ja, viņus izrunājot, valodas svars krīt uz pirmo, p. p., Vidzeme, Zemgalija, dievbijība, Garvēderi, Jaunzemji (mājvārdi). Priekš simts gadiem vācieši vēl rakstīja, p. p., «Landes-Leute», tagad nenāk vairs nevienam ne prātā ne runāt, nedz rakstīt citādi kā «Landesleute». Desmit gadu atpakaļ mums vēl bij «laika-raksti», tagad ikkatrs pazīst jau «laikrakstus»! Tātad ceru, ka lasītāji, ja ne pirmoreiz, tad ticami otrreiz lasot, būs jau pilnīgi apraduši un iedraudzējušies ar maniem jaunajiem kompozitiem. Turklāt īsumā pieminu, ka esmu pieņēmis par likumu, šinī lietā ar «Pagalma» līdzstrādnieku filologu Brīvkalnieku, kurš par to turplikām plašāk rakstīs, vienis prātis būdams, ka no grieķu un latiņu valodām ņemtie svešie l i e t v ā r d i, latviešu galotni pie vārda c e l m a pieliekot, tā rakstāmi, kā šis tanīs valodās tiek rakstīts. Es to īpaši tāpēc darījis, ka mums trūkst skaņu ä un ö. Tātad mums būtu jāraksta: paidagogs, Foiniks, Peizistrats, kvalitat-e, majoritat-e,

aukcion-e, mision-e, deputacion-e, statut-s, klimat-s, konzekvenci-ja utt. To par likumu atzīstot, zināms, būtu, ievērojot jaukskaņas paģērējumus, arī reti izņēmumi pielaižami, kuri būtu — sevišķi no grieķu valodas ņemtie — tā rakstāmi, kā latiņu un franču valodas un pēc tām vācu un pa daļai krievu valodas pieņēmušas. Tā, p. p., idille laikam skanētu jaukāk nekā eidillijs.

Arī nevaru atstāt nepieminētu likumu, kuru esmu ievērojis, lietājot svešos laikvārdus. Līdz šim tie kļuva taisīti gandrīz vispārīgi pēc vācu priekšzīmes, pārtaisot vācu romaniski-latinisko svešvārdu galotni -iren par -ierēt. Bet tāda (l) ierēšana ir gluži nepareiza un arī nebūt jauki neizklausās. Vācu svešvārdu galotne -iren sastāv no starpskaņas -i, no romaniski-latiniskās infinitivgalotnes -r(e) un vācu infinitivgalotnes -n, kopā -iren. Ja nu vācu valoda atraduse par vajadzīgu taisīt savus svešvārdus ar divi infinitivgalotnēm, pielikdama savu infinitivgalotni nevis pie svešvārda celma, bet pie svešā infinitiva, tad jau ar to nebūt nav izsacīts, ka latviešu valodai jādara tāpat. Mums nav it nekāda iemesla, it nekādas vajadzības, taisot savus svešvārdus, arī paturēt romaniski-latinisko galotni -r(e) un tikai pie tās pielikt savu infinitivgalotni -t. Latviešu valodas gars un likumi nebūt nepaģēr divi infinitivgalotnes. Mēs varam pilnīgi iztikt ar vienu pašu, ar savu -t, to ar derīgu starpskaņu pie vārda celma pielikdami. Bez tam ikkurš apliecinās, ka līdzšinīgā starpskaņa -ie ir visnejaukākā visā latvju valodā, tā ka ne vien ceru, bet esmu pilnīgi pārliecināts, ka man tik vajadzējis uz tam uzrādīt un ka tad ticami ikkatra smalkjūtīgā latviešu aistetiskā sajušana tam uz visu mūžu aizliegs šo nejauko nepareizo -(l)ierēšanu. Ja jau gribēja pēc vācu valodas analoģijas taisīt svešvārdus ar romaniski-latinisko galotni, tad vajadzēja visādā vīzē paturēt arī viņas jaukskanīgo starpskaņu -i un sacīt taisni: ģermaniz-irēt, romaniz-irēt, bet nevis samaitāt šos jaukos vārdus caur plato, nejauko -ie par ģermaniz-ierēt, romaniz-ierēt.

Cien. rakstnieki un tautieši! Es proponēju tādēļ spert šādu mazu solīti uz priekšu, protat: turpmāk izmest no mūsu tagadējās svešo laikvārdu galotnes -ierēt nejaukiskanošo -ie, svešo nevajadzīgo -r un paturēt atliekošo -ēt vien. Tad mums būs īsti latviska, jauka, pietiecīga un latviešu ausīm patīkama svešvārdu infinitivgalotne, jo tanīs trīs citās galotnēs -āt, -ot, -īt skan starpskaņas a un o par platu, i par spicu. Starpskaņa -e turpretim ieņem vidusvietu un ir jau no tautas lietāta, jo, ja atņemam no -ierēt «ier» nost, tad paliek -ēt kā vecais, pazīstamais. Par piem., koncert-ēt, aplaud-ēt, kas simtreiz jaukāk skan nekā koncert-ier-ēt, aplaud-ier-ēt. Zināms, ka atvasinājumi no šiem

laikvārdiem tad arī būtu taisāmi bez kaut kādas (1)ierēšanas. Ka galotne -ēt arī it dabiska un jau no tautas mutes pieņemta, pierāda no vācu valodas ņemtie svešvārdi, p. p., nietēt, plettēt, brūvēt, šmorēt, strāpēt, stellēt un provēt, kurš beidzamais laikam pat no latiņu probare (probiren) ar galotni -ēt vien taisīts. Es saku «laikam», jo var jau arī būt, ka «probiren» ir no vācu «proben» (platvāciski «proven») un no tā mūsu «provēt» taisīts. Ir pazīstams, ka vācu valoda tik kaislīgi dzenas pēc svešvārdiem, ka viņa pat saviem īsteniekiem mēdz pielikt svešo romaniski-latinisko galotni -iren, p. p., hausiren, maulschelliren, ballhornisiren. Ballhornisiren, p. p., gan svešādi skan un nozīmē: pārlabojot samaitāt, bet ir īsts vācu vārds, jo viņš taisīts pēc kāda Libekas grāmatspiedēja, vārdā Johans Ballhorns, kurš, 16. gadsimtenī dzīvodams, domāja pārlabot ābeci, gailim piešus atņemdams un divi olas blakus pielikdams.

Tātad, pēc manām domām, derētu latviešu valodā pieņemt par likumu: svešos laikvārdus turplikām citādi neizrunāt un nerakstīt kā tikai ar galotni -ēt, p. p., abzolvēt, asekurēt, adoptēt, aukcionēt, aranžēt, angažēt, ordinēt, protežēt, introducēt, konfirmēt, proklamēt, kopulēt, protokolēt, kontrolēt, protestēt, provocēt, orientēties, revanšēties, kapricēties, procesēties, cenzēt, revidēt, diktēt, kopi(j)ēt, korriģēt, guvernēt, repetēt, deklinēt, konjugēt, konstituēt, organizēt, diriģēt, importēt, studēt, iluminēt, spaci(j)ēt-spazieren no latiņu spatiari, deputēt, delegēt, denunci(j)ēt, dominēt, denacionalizēt, laborēt, eksperimentēt, operēt, preparēt, misionēt, pansionēt, destilēt, producēt, profanēt, korrespondēt, rekomandēt, rekognoscēt, telegrafēt, imponēt, deponēt, demonstrēt, deprimēt, emancipēt, ekzercēt, parēt, parlēt, frappēt, gutēt, garn(i)ēt, frizēt, furnēt, meblēt, muļēt etc. (Dubultnieki rakstāmi tikai, kur dzirdami.) Esmu ar nodomu uzzīmējis tik daudz piemēru, lai lasītāja ausis un acis lasot aprastu ar jauno likumu, jo — ieradumam liels spēks. Zināms, ka arī pie šī likuma daži izņēmumi pielaižami, tāpat kā krievu valoda bez likumīgās svešo laikvārdu galotnes -овать jeb ировать (kuru sāk atmest) pa reizei izlietā arī citas. Krievu volodā gan saka: адресс-овать- adres-ēt, атест-овать- atest-ēt, арест-овать- arest-ēt, аренд-овать- arend-ēt, экзамен-овать- eksamin-ēt, философ-ствовать- filozof-ēt, интерес-овать- interes-ēt, интриг-овать- intrig-ēt jeb vai дистиллировать, команд-ировать, марш-ировать, бомбард-ировать. Bet viņa arī pielaiduse dažus izņēmumus, kā: дежур-ить- dejouriren- dežur-ēt, ароматить- aromatisiren, эконом-ить- ökonomisiren- oikonom-ēt, no grieķu οἰκονομ-εῖν, квит-ать- quittiren-kvit-ēt, линевать- liniiren- lini-(j)ēt, банкрут-иться- bankerottiren-bankrot-ēt. Tāpat arī latviešu valodā būs jāpieņem daži izņēmumi: vienkārt,

kur varētu izcelties pārprašana, otrkārt, kur paģēr jaukskaņa. Tā, p. p., no latiņu vārdiem curare, cavere, appellare un italiešu passare nevarēsim taisīt svešvārdus ar galotni -ēt, jo tad viņi skanētu: kurēt, kavēt, appelēt un pasēt (-passen, kārtis spēlējot). Bet tad izceltos pārprašana, jo tā skanoši vārdi latviešu valodā nozīmē jau citu ko. Otrkārt, jaukskaņa neatļauj, ka galotni -ēt pieliek arī vārdiem, kuru celms ar -k skaņu beidzas. Tādēļ derētu šinīs abās reizēs izlietāt vai nu galotni -āt, vai -ot. Pēc manām domām, derētu tādēļ sacīt: 1) kurot pēc analoģijas zāļot, kavot pēc galvot, appelāt (joci causa) pēc braukāt, staigāt, jo tas tad jādara, un pasot pēc analoģijas ceļot; 2) fabrikot, muzikot, suplikot, applikāt, attakot utt. Bet vislabāk, visderīgāk būtu, ja latviešu valodā pēc krievu un prātīgāko vācu priekšzīmes nekad neizlietātu svešvārdus, kur jau pašiem laba un derīga vārda netrūkst. Tātad «kurot» un «kavot» vietā būtu jāsaka tikai skaidri pa latviski: dziedēt un galvot, tāpat kā krievs nekad nesaka: курировать, филтрировать, номадизировать, кавировать, bet it vienkārši un jauki: целить, цедить, кочевать, ручаться.

Cerams, ka caur šo savu nopietno un, pēc manām domām, ļoti vajadzīgo ekskursu nebūšu nekam padarījis garlaiku, tādēļ vienmēr saticīgi un draudzīgi varēsim turpināt savu domu ceļu. Bet, iekam stājamies pie pašas lietas, turu par vajadzīgu labākas saprašanas dēļ darīt zināmu savu «domu» cēlonu: Kalninieka kga rakstienu «Balsī» 1880. gada 73. nr-ā. Viņš skan tā:

««ZALKŠA LĪGAVA»
LATVIEŠU TEIKA NO LAUTENBACH-JŪSMIŅA

No visiem, kas pēdējā laikā cītīgāk pie latviešu rakstniecības dzejīgiem darbiem strādājuši, ir ievērojams īsti Lautenbach-Jūsmiņa k. Viņa jaunākais darbs tagad ir «Zalkša līgava» — 59 lpp. garš sacerējums, kura saturs ir īsumā šis. Trīs jaunekles karstā vasaras dienā peldojas jūrā; bet, malā nākot, viena no tām atrod uz saviem svārkiem zalkšu ķēniņu, kurš tik tad iet no tiem nost, kad viņa apsolās pie tā iziet un dod savu vara gredzenu ķīlām. Jaunekle gan dara to tik tādēļ, lai dabūtu svārkus rokā, bet pēc maz dienām parādās zalkšu vedēji ar lielu godu ciemā pēc viņas. Tanī reizē tos gan piekrāpj, iedodami zosi jaunekles vietā, un otru reizi iedod tāpat kazu, bet trešo reizi jādod pati jaunekle, jo zalkši sāk nikni biedināt. Viņu nu noved jūrā zalkšu ķēniņa glāžu pilī, kur tā dzīvo laimē un greznumā, apdāvināta pēc laikiem no likteņa ar dēlu un meitu. Zalkšu ķēniņiene tomēr ilgojas apciemot savus vecākus un brauc reiz dārgos ratos līdz ar abiem bērniem no jūras laukā uz

ciematu. Bet ciema ļaudis pamana bērniem, kaut gan tie ir ļoti skaisti, pirkstu vietā it kā roņu nadziņus un mēles kā bultas. Zemes virsaitis, kuram to ziņu pienes, nospriež līdz ar saviem padomniekiem nomaitāt zalkšu ķēniņu un bērnus, lai neizplatītos pasaulē tāds sajaukts dzimums. Viņi dabū ar gudrību no zalkšu ķēniņienes zināt, ka ceturtā naktī nākšot pats ķēniņš tai pretī iz jūras, tādēļ apslēpjas jūrmalā, lai to nošautu, kas arī izdodas; bet ķēniņiene ar bērniem nogrimst jūrā. Par viņas pašas likteni nav vairs nekādas ziņas, bet bērni top par jūras lauvām (zirenēm), kas viļina jaunus ļaudis jūras dziļumos.

Viss šis sacerējums ir sarakstīts vienīgi tautas dziesmu ritumā, it kā:

«Viņa šādus laipnus vārdus
Runāja uz ķēniņu:
«Mīļo, lepno zalkšu ķēniņ,
«Palaid manus svārciņus.»

Un: «Skatāties, skatāties, skatāties visi!
Tagadiņ ūdeņa ķēniņa pilī
Madaļu daiļaju līgavu pārved,
Šo rītu zaraina saulīte lēca.»

Sacerēt dziesmas tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām ir tagad gandrīz, tā sakot, pie dažiem modes cenšanās; bet jāšaubās, vai tik šai cenšanai ir īsts pamats un vai viņa sekmēsies. Gan tiesa, ka latviešu tautas dziesmām nav atskaņu, bet atskaņu nav arī citu tautu dziesmām — tās ir vienkāršas brīnuma puķītes, kuras izplaukušas dievs zin kad un kā; viņām ir burvīga smarža, kaut gan ziediņi neliekas visai grezni. Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapinātiem teikumiem dziedāt īsti tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam; tādēļ tas nav nekas svešs, kad arī «Z a l k š a l ī g a v a» skan tik vien retās vietās tautas dziesmu skaņā. Tautas dziesmas ir brīnišķi radījumi, kuri gan paši redzami, bet kuru celšanās nav izprotama un kuras radīt cilvēkam vismazāk tagad vairs nav vēlēts. Mēģinājumi dziedāt tautas dziesmu garā būs lielāko tiesu tik vien bezgaršīgi gara augļi. Latviešu valoda, tāpat kā citas, var tikt lietāta dažādās dzejas kārtās un formās, kādēļ tad lai viņai vien velk tik šauras robežas, kādas tautas dziesmās ir? Visās valodās ir pieņemtas atskaņas tikpat jaukuma dziesmās, kā stāstu dziesmās, kādēļ tad lai latviešu dziedātāji tās atmestu? Kad tautas dziesmām nav atskaņu, uz to nebūt nevar atsaukties pie tagadējiem rakstniecības darbiem. Caur atskaņu atmešanu nav vis iedots jau mākslas dziesmām tautas dziesmu gars, bet

gan tādiem sacerējumiem atrauts tas jaukums, kurš caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām biedro dzeju ar muziku. Tautas dziesmu dabīgais jaukums nav mākslas dziesmām iedodams. Tādēļ būtu pareizi, ja latviešu dziedātāji lietotu īsto rakstniecības valodu un censtos pēc augstas, daiļas rakstniecības, jo vieglās un veiklās tautas dziesmu izteikšanās tie nepanāks.

Bet nu vēl par uzsākto lietu. Es neesmu vis uzņēmies «Zalkša līgavu» še pilnīgi apspriest, bet gandrīz tik pieminēt, kādu iespaidu šis jaunais sacerējums lasītājam atstāj. Sacerētājs ir ar bagātu izdomāšanas spēku kailo teiku, — jo kailai viņai vajag būt bijušai, — ļoti izpušķojis un kuplinājis, rādīdams lasītājam viscauri pasakainas, raibas bildes un līdz ar to savienojis visu vienā lielā, skaidrā bildē, kura paliek uzmanīgiem lasītājiem prātā kā dzīva. Bet pati «Zalkša līgava», no kuras lasītājs gaida jebkādas varonības, tādēļ ka viņa ir likta sacerējumam, tā sakot, par galvu, noiet bezdarbīgi no skatuves un ir gandrīz tik ierocis citu prātam jeb gribai. Dažas vietas sacerējumā, ja sīkumus grib pieminēt, nav visai daiļi, bet pretīgi izteiktas, kā 8. lpp., kur viena jaunekle otras peldēšanu salīdzina ar vardes lēkšanu, un 14. lpp., kur lepno zalkšu ķēniņu, kam zelta kronis galvā, solās nosist un atdot cūkām. Ortografija «Zalkša līgavā» izšķiras no tagadējās laikarakstu jeb vispārīgās ortografijas tai ziņā, ka garie balsieni še ir iezīmēti ar svara zīmēm (′) un turklāt šķirti arī stieptie balsieni no grūstajiem caur to, ka pie stieptiem svara zīmītēm virsgals stāv uz kreiso un pie grūstiem uz labo pusi, bet vai nu caur izruņas dažādībām, vai caur iespiešanas misēkļiem ir šai lietā ne mazums neskaidrības un nevienādības, jo nereti stieptie balsieni ir iezīmēti par grūstajiem un grūstie par stieptajiem. Dažiem gariem balsieniem nav pat nekādas zīmes virsū. Šī ortografija prasa krietnas uzmanības un skaidras skaņu izšķiršanas, tādēļ gan tik valodas pratēji varētu viņu pareizi lietāt, ja arī visas izruņas dažādības izlīdzinātu un iedibinātu vienādību; bet valodas nepratēji grūti izšķirs stieptos balsienus no grūstajiem.

Pēdīgi jāpiemin, ka «Zalkša līgavas» apgādātājs Zīslaka kungs ir izdevis šo grāmatiņu ļoti skaisti izrotātu un uz smalka, stipra papīra. Zīslaka kunga apgādātās grāmatas pazīstamas gandrīz visas pēc glīta un skaista iespiešanas darba, bet «Zalkša līgava» un «Lapsa Kūmiņš» ir šai ziņā pār citām pārāk kā jau daiļuma un jaukuma grāmatas. Droši cerams, ka gaidāmais laikraksts «Pagalms» būs arī ārpuses ziņā košs. Kaut tik lasītāji atzītu ar pateicību šādus latviešu rakstniecības pušķošanas pūliņus!

Kalnieks»

Šī pārsprieduma greizās, ļaunās domas uzrādīdams un atraidīdams, gribu, cik man izliekas vajadzīgs, izsacīt savas domas par mūsu pirmo eposu jeb par tautiskās dzejas nodibināšanu. Vaļas neturēdams, neesmu vis izstrādājis savas domas no jauna, sistematiski, kā gan svarīgā lieta paģērēja un kā arī pašam būtu labāki paticis, bet esmu licis tāpat iespiest rakstos, kā biju viņas, pie K. kga rakstiena turēdamies, jau priekš laikraksta salicis. Tamdēļ manas domas izklaidītas un paģēr no laipnā lasītāja lasot lielāku vērību un uzmanību, nekā kad viņas būtu pa kārtai saliktas.

DOMAS PAR EPISKO DZIESMU «ZALKŠA LIGAVA» JEB TAUTISKĀS DZEJAS NODIBINĀŠANU

Latviešu tautas kulturvēstures sarakstītājiem būs pērnais — 1880. gads tik ievērojams kā nedaudz citu šinī gadsimtenī. Ievērojot svarīgos notikumus un diezgan lielos panākumus, kuri attiecas uz tautas sadzīvi, es, negribēdams tos atkārtot, norādu uz mūsu tautisko laikrakstu vēstījumiem par 19. februari etc., uz Lautenbach-Jūsmiņa otro vispārīgo dziedāšanas svētku aprakstu un uz «Latv. literariskās biedrības» prezidenta Bīlenšteina kga runu 4. decembrī. Turpretim, attiecoties uz vairāk ievērojamiem panākumiem mūsu literaturas laukā, gribu gan pāris vārdu sacīt, tamdēļ ka par tiem vēl ļoti maz atklāti runāts, un, kas arī ir, tas nav vis viss, kā redzēsim, darīts pēc patiesības un ar labāko nodomu. Ka par tiem patiesi maz vēl runāts, redzams no tam, ka par mūsu līdzšinīgi visādā ziņā labāko un jaukāko dzejkrājumu — Lautenbach-Jūsmiņa «Līgu» laikrakstos vēl nav bijis nekāds ievērojams spriedums lasāms[1]. Citādi gan ir ar tā paša cerībspilnā dziesminieka «Zalkša līgavu», un tas arī nevarēja būt citādi. «Zalkša līgava» ir tas Lautenbacha skaistais, greznais gara ražojums, kas darīja 1880. gadu arī mūsu literaturas ziņā īpaši ievērojamu. Lautenbachs ir starp mūsu dzejniekiem pirmais, kas nopietni izpētījis mūsu bagāto teikvalsti un tamdēļ arī iespējis, ar balladēm un romancēm savā «Līgā» sākdams, apbalvot mūsu literaturu ar pirmo un, droši cerams, nevis beidzamo eposu.

---

[1] Nule tikai «Balss» 41. nr-ā bij par «Līgu» it ievērojams apspriedums no kāda lietpratēja krietnas spalvas lasāms. Ar sevišķu prieku pie tam ievēroju, ka šā kritiķa spriedumi par Lautenbacha dzeju un nopelniem dažā labā ziņā pilnīgi sakrīt ar maniem kopā. Diemžēl, nevaru liecināt to pašu no spriedelēšanas un matu skaldīšanas, kāda lasāma par «Līgu» «Balt. Zemkopja» 46. un 47. nr-ā.

Nosaukums eposs = το ἔπος ņemts no grieķu valodas un nozīmē tuvākā ziņā: vārds, runa, tālākā: stāsts, stāstītāja dziesma, varoņdziesma. Tādas episkas dziesmas mēdz būt lielākas vai mazākas. Lielās, celdamas objektivu pasaules vai cilvēces kāda laikmeta vai kāda tautas varoņa bildi priekš acīm, nosauc par epopoiju vai eposu vārda īstajā ziņā. Turpretim mazās, tērpdamas kādu tautas teiku vai pasaku, izdomātu mācību vai alegoriju dzejiskā apģērbā, dēvē par episku dziesmu, baladi, romanci, idilli etc. «Zalkša līgava» nav savas vielas dēļ pieskaitāma pie lielajām, tāpēc to varam gan vispārīgi saukt par eposu, bet ne vārda īstajā ziņā. Turpretim viņa pieder pie lielākām no mazajām dziesmām, tamdēļ nosauksim viņu par episku dziesmu. Vispārīgā literaturvēsture mums māca, ka gandrīz pie visām tautām pirmie patstāvīgie dzejiskie ražojumi bijuši episki. Tātad arī mūsu tautiskie dzejdarbi it dabiski iesākušies. Saprotams, ka tik svarīgs un pēc eposa likumiem tā arķitektonikas un plastikas, kā arī krāsošanas ziņā labi, jauki un pilnīgi izdevies iesākums grieza ikkura tautas drauga vērību uz sevi un ka sāka laikrakstos un biedrībās par viņu atklāti spriest un runāt.

Pirmais lietpratējs spriedējs, kurš par «Zalkša līgavu» atklāti izsacīja savas domas, ir mūsu cienījamais tautiets prāvesta Rutkovska tēvs, kurš «Latv. lit. biedrības» pērnajā gadsapulcē ar lielu prieku apliecināja, ka «Zalkša līgava» esot kā satura, tā valodas un dzejas ziņā ļoti teicams ražojums, ka tas ieraugāms par pērli, par visgreznāko puķi mūsu literaturas laukā, ka viņš varot to ar labāko sirdsapziņu ikkuram ievēlēt, un, ja kāda no latviešu grāmatām tiktu ar godalgu kronēta, tad varētu vienīgi tikai šī tā būt. Ka arī visa biedrība bija ar šo sava direktora taisno spriedumu mierā, to viņa apliecināja, atzīdama «Zalkša līgavu» par vienu no tām trim vislabākajām pērn iznākušajām grāmatām, kurām godalga piespriežama.

Otrais lietpratējs mūsu episkās dziesmas apspriedējs ir «Jelgavas Latv. biedrības» rakstvedējs D. Tomberģa kgs. Tas savā priekšlasījumā (lūko 1880. g. «Balt. Zemk.» 52. nr-ā) no «Zalkša līgavas» liecina, ka Lautenbachs ir ar to «tautai dāvājis skaidru zelta gabalu» un ka viņš to, iekšīgi un ārīgi kā īstu līgavu izgreznotu un apdāvinātu, aiz rokas ņemdams un tautai pievezdams, varot pēc savas vislabākās pārliecināšanās vēlēdams ievēlēt.

Trešais svarīgais un ievērojamais spriedējs ir — pate tauta. Tā šoreiz nodevuse tik jaukū spriedumu kā reti citā kādā reizē par beletristiskām lietām. Pats apgādātājs un mūsu literaturas izgreznotājs un veicinātājs E. Zīslaka kgs, kā man no

uzticamas puses zināms, apliecinājis, ka «Zalkša līgava» esot viņa apgādībā pirmā latviskā grāmata, kura tiekot visvairāk pirkta un no saprātīgiem lasītājiem uzslavēta, un ka laikam gada laikā būšot pirmais lielais izdevums jau izpirkts.

Šī jaukā vēsts un labā laikzīme lai arī der par lielu iepriecināšanu tiem tautas labvēlētājiem, kuri, veltīgi baidīdamies vai baidīdami, ka latviešu tauta nespēšot aizmaksāt sevišķu literaturu, allaž dzied saldo šūpuļdziesmiņu, ka tamdēļ nederot un neesot iespējams kopt, celt un veicināt īpašu latvisku literaturu. Latviešu tauta turpretim jau dažu labu reizi pierādījuse un, turplikām pie lielākām tiesībām, pie lielākas turības un augstākas izglītības tikuse, saprotams, vēl vairāk pierādīs, ka viņa spēj gan, tāpat kā dažas citas mazas tautas, aizmaksāt savu literaturu, ja tik tiek pasniegts kaut kas labs un krietns, jauks un derīgs, vesels un kodolīgs. Par pierādīšanu, ka izsacījumi par latvju tautas iespēju dibinājas uz patiesa pamata, gribu tikai norādīt uz katram pazīstamo notikumu, ka, vēl latvju augstākām skolām trūkstot, mūsu tauta, gribot negribot sūtīdama savus bērnus, p. p., augstākās vācu skolās, pa labai daļai aizmaksā vācu literaturu. Ja nu latvju tautai iespējams izmaksāt ik gadus dažus tūkstošus rubļu svešai literaturai par labu, kamdēļ tad ne arī par savu pašu, ja tik jau tik tāļu būtu vien! Zināms, ka latvju literaturai ir, tāpat kā latvju tautai, zem slavenā žēlīgā Krievu ērgļa spārniem droša cerība joprojām uzplaukt un pieņemties, ja tikai tautas gara vadītā un apgaismotā paaudze nenogurs modināt un skubināt tautu, lai kopj un mīlē savu tautību un valodu, lai tur cienā godā savas literaturas krietnos ražojumus.

Bet šiem jaukajiem centieniem tikai tad būs sekmes, ja, vienkārt, latviešiem reiz radīsies aicināta lietpratēju un patiesības mīlētāju kritiķu cilts, kas, pat vainas uzrādīdami, spriež, lietu veicinādami, un ja, otrkārt, nozudīs neaicinātie liekie spriedelētāji, no kuriem mēdz sacīt: gan labi ļaudis, bet slikti muzikanti, un kuriem allaž piemīt, it īpaši, ja viņi paši mazi rakstnieki vai rīmnieki, pazīstamā liga jeb cenšanās spīdošo aptumšot un augsto ievilkt dubļos.

Gan varētu man dažs labs, uz citu tautu literaturvēsturēm norādīdams, atbildēt, ka visās zemēs aug un auguši «sapuvuši āboli», ka visur tiek un tikuši gandrīz visi vairāk ievērojamie rakstnieki ar tādiem apmētāti. Bet tomēr, vēlēdamies, lai šī liga netaptu par sērgu, kas varētu mūsu jauniņajai literaturai — īpaši tautiskās dzejas nodibināšanai un uzplaukšanai — ļoti daudz skādēt, gribu šoreiz cien. lasītājus iepazīstināt ar kādu beidzamās šķiras kritiķi. Tas ir Kalninieka kgs

ar savu ievedienā pieminēto pārspriedumu par «Zalkša līgavu». Liekas sakāmvārdam taisnība esam, ka visas l a b ā s lietas trīs. Jo šis ceturtais spriedējs izrādījies par tādu, kas negrib vis, — manis pēc šo to smādēdams vai pamācīdams, bet arī atzīdams darba krietnību, — lietu v e i c i n ā t, bet kas tikai ar sevišķu nodomu grib jaukt un maisīt. Ja K. kgm riebās un sirdsapziņa neatļāva priecāties par mūsu daiļliteraturas pērli un greznāko puķi, un dot godu, kam gods pienākas, tad jau viņš varēja ar «Zalkša līgavu» tāpat darīt kā «Latv. lit. biedrības» pērnais Vidzemes direktors ar «Līgu», t. i., ciest par to pilnīgi klusu un gari jo gari apspriest, uzslavēt un «ļaudīm» ievēlēt citas šādas tādas grāmatiņas. Tad K. kgs, lai nu arī nebūtu darījis tautai nekāda labuma, tomēr nebūtu mazākais pats sev skādējis, ievērodams sakāmvārdu: si tacuisses, philosophus mansises[1].

Gan domāju arvien, ka pats eposa cien. sacerētājs uzrādīs un atraidīs K. kga nepareizības, turklāt arī izsacīdams savas domas par eposu un tautisko dzejošanu. Bet, izdzirdis, ka autors pats, pilnā mierā būdams ar kompetento apspriedēju atklāto atzīšanu, neaicinātajam viņa darba pārspriedējam no savas puses s e n jau devis pienācīgo atbildi, t. i., nekādu, jutos no dailes un patiesības mīlestības dzīts mūsu t a u t i s k ā s dzejas veicināšanas labad «Zalkša līgavas» ceturtā pārspriedēja pārmetumus un iemetumus pie zinātnes un patiesības gaismas drusciņ tuvāk aplūkot. Jebšu K. kgs darījis savus «iespaidus» jau pērn ap ziemsvētkiem zināmus, tomēr nebūs vis jau par vēlu par tiem pārtriekt, jo «Zalkša līgava» nav vis v i e n a s dienas darbs, nedz arī v i e n a i dienai rakstīta, viņa pastāvēs tik ilgi, kamēr latvju valoda pastāvēs, un par viņu spriedīs vēl daudz vēlāk nekā šo- un nākošgad. Lai ejam tādēļ pie lietas.

«N a v allažiņ strīdiņš uz ļ a u n u,
Bet daudzreiz ir l a b u m u dar:
Tas g a i š u m u dzemdina j a u n u
Un sasilda sirsniņas ar!

H u g e n b e r g e r s

Kalninieka kgs saka: «Es neesmu vis uzņēmies «Zalkša līgavu» še pilnīgi apspriest, bet gandrīz tik pieminēt, kādu iespaidu šis jaunais sacerējums lasītājam atstāj.» Kā redzams, K. kgs gribējis, spriezdams par «Zalkša līgavu», ķerties pie vīnķekara, kas tam daudz par augstu karājas. Nemaz nav noprotams, kāds jods K. kgu spiedis runāt par lietu, kuru tas nav uzņēmies pilnīgi apspriest

[1] Kauču jel būtu cietis klusu, būtu (ļaužu acīs) gudris palicis.

un kuru tas, kā no viņa iespaidurakstiena redzams, nepazīdams ne teikzinātni, nedz eposa likumus, apzinādamies nezinādams, — atgādinu tikai «kailo teiku», — nemaz nevar un nespēj apspriest pilnīgi. Ja viņš gribējis tik pieminēt, kādu iespaidu šis jaunais sacerējums atstāj lasītājam, tad viņš ļoti nepareizi izsacījies un vēl jo nepareizāk darījis. Vai viņš zem «lasītājam» sevi vien saprot vai arī visus citus «Zalkša līgavas» lasītājus, kas to lai uzmin. Nemaz nebūtu varējis iedomāties, ka kāds varētu būt tik aplami pārdrošs, uztiepdams savas pilnīgi subjektivās iedomas, savus ne caur kam nenodibinātos iespaidus neaicināts citiem, tos uzbāzdams par mēru citiem, ja tas nebūtu bijis šoreiz pašam jāpiedzīvo. Var jau gan būt ikkuram lasītājam pēc viņa dabas, pēc viņa prāta un sirds izglītības dažādas domas par kādu lietu, bet prātīgs lasītājs paturēs savas nenodibinātās iedomas un vēlēšanās mājās vai darīs tās pieprasīšanas jeb lūgšanas vīzē atklāti zināmas. Turpretim, ja kas atklāti kā kritiķis grib uzstāties, grib uzteikt un smādēt, grib dot padomus un likumus, tam vajag būt visu salikušam pēc principium rationis sufficientis. Ja kādi izsacījumi šī prātlikuma priekšā nevar pastāvēt, tad tie ir tikai subjektivas iedomas jeb tikpat daudz kā nieki un blēņas. No K. kga spriedumiem, kā redzēsim, gandrīz tikai tam savs pietiecīgais pamats (ratio sufficiens), kurš zīmējas uz «Zalkša līgavas» apgādību. Tāpēc, viņa iespaidurakstienu izlasījis, dabūju dažādus iespaidus. Negribu īsti noteikt, vai viņa spalvu tikai vientiesība, biedrota ar neprašanu, vai naidīgs un skaudīgs prāts vadījis, bet tas gan skaidri noredzams, ka īstas dailes un krietna gara ražojuma cienība un sajēdzība viņa neienākušajam gara auglim kūmās nav stāvējušas. Citādi viņš nebūtu dabūjis tik nabadzīgu iespaidu no «Zalkša līgavas» pārbagātā pūra. K. kgs tikai iedrošinājies apbrīnot staltās līgavas pūra «ļoti skaisti izrotāto, smalko, stipro» vāku, bet ne to pacelt un iekšā paskatīties. Tamdēļ viņam diženā pūra bagātais pērļu un zītara, zelta un dimanta saturs, kas sirdi iepriecina un prātus pacilā, palicis septiņiem zieģeļiem aizzieģelētais noslēpums. Viņš, «Zalkša līgavu» lasot, nav ne jaudāt jaudājis, ka viņa ir viena no visuretajām, jaukajām saulteikām, ka viņā «iemit dziļa zinība un gudrība». Viņam nav ne jēgas ne no staltā, mākslīgā piecburtu stāva, kādu dziesminieks, vielu pēc eposa likumiem sakārtodams, devis līgavai, nedz arī no ļoti greznā un košā apģērba, kas visās sirdi un prātus apmulsinātajās krāsās laistīt laistās un spīguļot spīguļo. Viņa gara acis, viņa sirds un prāts no tā visa nekā ne redz, nedz bauda. Viņš priecājas tikai gar līgavas pūra ārpusi un apbrīno vāku, ko

viņš var pirkstiem taustīt un miesīgajām acīm redzēt. Ak tavu jauku glītu vāku! Ak tavu slavenu meistaru, kas tik «ļoti skaisti izrotātu» pūra vāku uzņēmies «apgādāt»! Bet, ka Ķ. kgs aiz pieminētās vientiesīgās nezināšanas vai kaislības nav spējis pareizi aplūkot un saprast pat ne pūra ārpusi, to pierāda jocīgi ērmīgais notikums, ka viņš lasa un raksta dzejisko, mīlīgi vilinātāju «laumu» vietā briesmīgos, plēsīgos zvērus «l a u v a s»! Tāpēc nav nekāds brīnums, ka tāds «lasītājs» kā Ķ. kgs, kas, laikam no savas ķimairiskās «lauvas» sabaidīts, nav drīkstējis un varējis nogremdināties «Zalkša līgavas» pūra bagātajā un jaukajā saturā, nav pie tās cita nekā uzslavēšanas un atzīšanas cienīga atradis kā tikai — «košo ārpusi». Viņš beidz savu slaveno iespaidu uzzīmējumu, atzīdams nevis ievērojamos d z e j n i e k a, bet tikai apgādātāja pūliņus un nopelnus, izsaukdams: «Ķaut tik lasītāji atzītu ar pateicību šādus latviešu rakstniecības pušķošanas pūliņus!»

Visu to ievērojot, man jāliecina, ka Tomberģa kga izsacījumi pieminētajā priekšlasījumā par kādas ievērojamas lietas neievērošanu gan ne uz viena tik jauki un pilnīgi nezīmējas kā uz Kalninieka kga. Tomberģa kgs ar lielu tiesību saka: «Šķel kramu ar tēraudu, un tu redzēsi, ka uguns dzirkstele liesmodama iz viņa izlēks; mēģini valodas grūtumus pārspēt, un tu redzēsi, ka tevim ikkurā tautas teikā pretim smaidīs nemirstīgais, ugunīgais tautas gars! Bet, kā saules gaisma atspīd tiem velti, kas laicīgā ziņā akli, tā gara spožums liesmo tam arī veltīgi, kura acis garīgam spožumam nav atvērtas. Turklāt arī pieminams, ka sudrabs un zelts nav itin nekādas dārgas mantas, ja tu viņos pats neieskati nekāda dārguma, uz mata kā tev visas gara dāvanas veltīgas, ja tu n e p a z ī s t i un n e a t z ī s t i viņu augsto i e k š ī g o vērtību.»

Ka Ķ. kgs nav pazinis un atzinis «Zalkša līgavas» augsto i e k š ī g o vērtību, to jau redzējām. Tamdēļ man atkal jāturpina nepateicīgais, garlaicīgais darbs un līdz ar viņu vēl arvien gar «ārpusi» jānopūlējas. Ķ. kgm īpaši tas riebj, ka «Zalkša līgava» saskandināta nevis pa E. F. Šēnberģa, Lapas Mārtiņa, Kaudzītes Matīsa, Ceriņu Pētera etc. vīzi, bet tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām. Viņš, dusmodamies, ka jaunais dziesminieks atstājis veco meisterzeņģeru iebraukto, ar zināmajiem četriem stabiņiem nosprauto ceļu, saka: «Sacerēt dziesmas tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām ir tagad gandrīz, tā sakot, pie dažiem modes cenšanās; bet jāšaubās, vai tik šai cenšanai (laikam -nās) ir īsts pamats un vai viņa sekmēsies.» It pareizi varētu uz to īsi atbildēt, ka neviens lietpratējs nebūt nevar šaubīties, ka šī cenšanās dibinājas gan uz īsta pamata un ka viņa ļoti

sekmēsies, bet ar to nebūtu necik daudz līdzēts. Jo cik to ir, kas, lietpratēji būdami, tik īsu atbildi gan saprastu, tāpat kā arī to nebūs daudz, kas K. kga iespaidurakstienu pilnīgi sapratuši. Tāpēc šis priekš mūsu t a u t i s k ā s dzejas svarīgais jautājums drusku dziļāk jāpārspriež.

Vispirms K. kgs ļoti alojas, domādams, ka dzejošana bez atskaņām ir t a g a d pie dažiem modes cenšanās. Būtu viņam bijušas arī citu tautu literaturas pazīstamas, tad viņš nebūtu vis to tik viegli, tik neapdomīgi izsacījis. Tad viņš zinātu, ka pie visām kulturtautām, pat pie tām, kurām jau tautas dzejā atrodas atskaņas, gandrīz katrs ievērojamāks dzejnieks dzejojis arī bez a t s k a ņ ā m. Jo caur tam tik dziesminieks var izrādīties par īstu, dieva apdāvinātu dziesminieku, ka tas bez kaut kādas ārīgas mākslīgas a t s k a ņ u p i e p a l ī d z ī b a s spēj tomēr radīt kaut ko dzejiski jauku un apbrīnojamu. To ievērodami, arī daži latvju dzejnieki jau priekš Lautenbacha mēģinājuši dzejot b e z a t s k a ņ ā m, lai gan tikai tulkodami. Tā, p. p., Auseklis darījis savās «Dzejās» un Kaudzītes Matīss Ļermontova «Daimonu», kaut gan oriģinalā un arī Ašarina vācu tulkojumā ir a t s k a ņ a s, tomēr bez atskaņām tulkodams, kas, atrēķinot dažas rupjas gramatikas un rituma vainas, diezgan labi izdevies.

Bet lai nu stājamies pie svarīgā jautājuma, vai dzejošanai pa tautas dzejas vīzi īsts pamats un vai viņa sekmēsies. Apvaicādamies pie literaturvēsturniekiem, dabonam vienbalsīgu atbildi: jā. Kā pie dažām tautām redzams, viņu dzeja izceļas vai nu no p a š u tautas dzīves, jeb vai tulkojot un pakaļdarot n o c i t u tautu dzejas. Kas, dzeju kopdams, ņem priekšmetus iz savas p a š a tautas dzīves un priekšzīmi no tautas dzejas, tas — patstāvīgs t a u t i s k s dziesminieks. Turpretim kas, savas tautas mantas un dzejas īpašības neievērodams, turas tikai pēc svešiem paraugiem, tāds — akls pakaļdarītājs vai tulkotājs. Piemēram, gribu pievest šādas cenšanās reprezentantus, krievu literaturai sākoties. Patstāvības aizstāvētāji — Kantemirs un Vizins, turpretim pakaļdarināšanas cienītāji — Lomonosovs un Deržavins.

Tautas dzeja ir tautas dzīves bilde. Ikvienas tautas literaturai, ja tā grib reiz iemantot svešu tautu ievērošanu un īpašas t a u t i s k a s literaturas atzīšanu, vajaga izplūst iz vienīgi tīrā avota, iz t a u t a s d z e j a s, vajaga nobildēt tautas dzīvi un atspoguļot tautas karakteru. To ievērojot, gan neviens apdomīgs cilvēks, kas tur savu tautību, valodu un viņas īpašības cienā godā, ne acumirkli nešaubīsies, kas vairāk cienījams, vai patstāvības aizstāvētāji vai pakaļdarīšanas cienītāji. Tāpat gan arī neviens bez K. kga nešaubīsies, ka dzejošanai pie latviešiem pēc tautas dzejas vīzes un gara ir g a n ī s t s p a m a t s, ka, tikai uz

tā palikdama, viņa sekmēsies un izpildīs ar laiku arī savu lielo uzdevumu. Rētijas kalnu klajumos un Graubindes ielejās dzīvo rēto-romaņu tautiņa, tikai kādu 50 000 dvēseļu liela, t. i., četrdesmitreiz mazāka nekā latvju tauta, un tomēr viņas daiļliteratura jau no vispārīgās literaturvēstures ievērota. Bet kādēļ tālīdzan ne arī latvju literatura? Sakat, Kalninieka kgs, — kādēļ? Cerams, ka tagad arī Jums vairs nenāksies grūti atbildēt: pirmkārt, tādēļ, ka ievērojamai tautiskai literaturai jāizaug no tautas dzejas un jāatspoguļo tautas dzīve un karakters; otrkārt, tādēļ, ka pie mums līdz šim, pāris dziesminieku izņemot, tikai aicināti vai neaicināti pakaļmēģinātāji, tulkotāji un rīmētāji dzejisko lauku kopdami apaudzinājuši nezālēm; treškārt, tādēļ, ka tikai pērn mums radies pirmais patstāvīgais tautiskais dziesminieks.

Latviešu tautai, kura tikai šā gadsimteņa otrajā pusē uzņēmuse savu attīstības ceļu, vajadzētu gan vairāk nekā līdz šim mācīties pasaules un vispārīgo literaturvēsturi, tad viņai nebūtu jāpiedzīvo tādas pašas brīžam nepārlabojamas vainas kā citām agrāk pie gaismas un attīstības nākušām tautām, kurām vēl nebij tāda piemērkrājuma. Iekam latvju dzejnieks iet pie darba, viņam pirms arvien vajadzētu apdomāt, ko gan tas nozīmē, ka literaturu pētītāji atklāti pārmet dažām tautām, p. p., senajiem romiešiem, tad arī slaviem, madjariem, turkiem, portugaliešiem un citiem, ka viņiem neesot savas īpaši tautiskās literaturas. Kādēļ viņiem tādi pārmetumi jādzird un jācieš? Romieši, pakaļdarīdami grieķiem, nav vis uzcēluši literaturu uz īsti tautiska pamata, iz pašu dzīves un mitoloģijas. Slavu un madjaru literaturas ir lielāko tiesu tikai pakaļtaisīšanas auglis pēc Vakareiropas paraugiem. Turku literatura pakaļtaisīta pēc arabu un persu priekšzīmēm, un portugalieši bij akli provansaliešu trubaduru pakaļdarītāji. Pieminētās dzīvās tautas vēl ne šodien nevar, lai gan tās diezgan nopūlas, pilnīgi atsvabināties no ieviesušās pakaļdarīšanas sērgas. Tām jācieš gribot negribot zinātnes vīru taisnie pārmetumi, ka viņu daiļliteratura nav vis iekš-, bet ārzemes auglis, tamdēļ ka nav nodibināta uz tautiskā pamata, ka nav diezgan ievērota tautas dzeja un tās īpašības. Kāpēc tad nu mēs, latvieši, kam literatura nule tik sākuse uzzelt, lai ar ziņu paši nopūlamies atzīšanas vietā izpelnīties tos pašus pārmetumus, kurus ar lielu nepatikšanu lasām no citām tautām?

Literaturu nevar vis viens vai divi radīt un nodibināt. Tur vajaga daudziem daudz gaddesmitu, pat gadsimtu nopietni strādāt. Un, kur daudz galvu, tur daudz prātu un padomu. Kā daži, — diemžēl, vēl arvien izglītoto latviešu liela daļa, — sava tēva un

savas mātes necienīgi būdami, vieglprātīgi atmetuši savu tautību un valodu, tāpat arī mūsu daiļliteraturas līdzšinīgo kopēju lielākā daļā griezuši s a v ā ziņā tautībai muguru, neatzīdami tautas dzeju par dzejošanas īsto pamatu, bet gan cenzdamies cik vien spēdami atsvešināties no savas tautas un pa algādža vīzi strādāt pēc svešu tautu priekšzīmēm. Bet, kā pie tautības atzīšanas nācis krietns patstāvīgs tautiets ne caur kam vairs neļausies izkustināties no savas pārliecināšanās, tāpat arī pie labākas atzīšanas nācis dziesminieks neļausies pat ne caur visu mūsu cunftzeņģeru pretošanos novesties no īstā ceļa un strādās, atbalstīdamies uz īstā tautiskās dzejas pamata, tautai par godu un svētību arvien tālāk. Ja kāds no šiem tautiskajiem dzejniekiem jeb kas tādi gribētu kļūt vēlētos arī īstas tautiskas dzejas nodibināšanai kādus paraugus, tad norādu uz spāniešu daiļliteraturu, kura atzīta par visvairāk tautisko starp visām citām jaunlaiku literaturām. Spānieši n a v kā, piemēram, savā laikā madjari, krievi, igauņi, latvieši u. c., nemaz neievērodami, ko zemie ļaudis dzied, likuši n o v ā r t ā savu tautas dzeju, atmezdami viņu kā dzejošanas īsto pamatu. Spānieši turpretim cienījuši tautas dzeju kā mākslas dzejas ceļrādītāju. No tautas dzejas jeb romancepikas viņi pārgājuši uz mākslīgo liriku un no tās uz dzejas pilnīgāko un augstāko veidu — uz dramatu, kuram vispirms bij tikai religiones pamats. Cerams, ka nu arī K. kgs atzīs, ka sevišķi episki dzejot t a u t a s d z i e s m u r i t u m ā un b e z a t s k a ņ ā m n a v v i s b e z ī s t ā p a m a t a. Šī dzejošana, droši cerams, pilnīgi s e k m ē s i e s un vēl drīzāk sekmētos nekā līdz šim, ja arī mūsu citi dziesminieki, p. p., Kaudzītes Matīss, nāktu pie sava uzdevuma pareizākas atzīšanas.

Tālāk Kalnienieka kgs, sacīdams: «Gan tiesa, ka latviešu tautas dziesmām nav atskaņu, bet atskaņu nav arī citu tautu dziesmām,» — gaiši pierādījis, cik viņš liels literaturvēstures un poetikas nepratējs. Viņam izklausīsies kā lielu lielais brīnums, dzirdot, ka t a u t a s d z e j ā a t s k a ņ a s ir gan jau arabiem, persiem, turkiem, romaņiem un pat ģermaņiem. Tāpat K. kgs gluži nepareizi un nepatiesi saka: «Mēģinājumi dziedāt tautas dziesmu garā būs lielāko tiesu tik vien bezgaršīgi gara augļi.» Viņš š i n ī lietā ļoti subjektivā vīzē apspriež c i t u s laikam tikai pēc s e v i s. Man turpretim pazīstami dažu tautu dzejnieki, kuri, tautas dziesmu garā dzejodami, ražojuši it g a r š ī g u s, jo patīkamus gara augļus. Tā, p. p., pie angļiem Bernss, pie krieviem Koļcovs, pie dakorumeņiem Rozeti, pie čeķiem Čelakovskijs, pie igauņiem Kreucvalds, pie latviešiem Pumpurs. Tātad ir gan arī t a g a d «tautas dziesmas radīt cilvēkam vēlēts», tikai ar to starpību, ka viņu celšanās tagad ir «izprotama», tādēļ ka dzīvojam vēsturīgajos un at-

tīstītajos laikos. Joprojām K. kgs maldīdamies teic: «Visās valodās ir pieņemtas atskaņas tikpat jaukuma dziesmās, kā stāstu dziesmās, kādēļ tad lai latviešu dziedātāji tās atmestu?» Te K. kgs pierāda divkāršu neprašanu. Vienkārt, tas dziesmas aplam iedala, proti, jaukuma un stāstu dziesmās, it kā stāstu dziesmas būtu nejaukuma dziesmas, it kā visām dziesmām nevajadzētu j a u k u m a. Otrkārt, viņš nezin, ka senie aiģiptieši, indieši, ebrieši, grieķi un romieši nekad un nebūt nav pieņēmuši a t s k a ņ a s. Un tomēr ir, p. p., senajiem grieķiem un indiešiem visjaukākā un slavenākā daiļliteratura visā pasaulē. Tāpat arī «latviešu dziedātāji» varētu tikt slaveni tīri bez visām atskaņām un darīt mūsu literaturu citām tautām ievērojamu, ja mūsu līdzšinīgie un nākošie dziesminieki vairāk censtos saprast savu uzdevumu un iegūt krietna dziesminieka īpašības nekā kopt un sargāt niecīgās svešās atskaņas. Ka tikai vispārīgās literaturvēstures lielākais nepraša vai tautas naidnieks var sacīt: «Kad tautas dziesmām nav atskaņu, uz to nebūt nevar atsaukties pie tagadējiem rakstniecības darbiem,» — to jau nupat gaiši redzējām.

Tad K. kgs tālāk liek savu gudrības sveci uz pūra, sacīdams: «Caur atskaņu atmešanu nav vis iedots jau mākslas dziesmām tautasdziesmu gars, bet gan tādiem sacerējumiem atrauts tas jaukums, kurš caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām biedro dzeju ar muziku.» Lai nu cilvēks paklausās, ko visu K. kgs nevar samelst! Tas tīri tā runā, it kā caur pieliktām atskaņām jau būtu dziesma gatava. Man turpretim jāliecina, ka tādas tik var būt rīmju kalēja, bet ne apdomīga kritiķa domas. Kur gan tas stāv rakstīts un kas tad to K. kgm stāstījis, ka, saskandinot mākslas dziesmas bez atskaņām, viņām vajaga jau būt «iedots tautas dziesmu gars»! Ja šāda spriešanas vīze būtu pareiza un kārtīga, tad vajadzētu tiem, kas vēl staigā veclaiku tautiskajā apģērbā, būt pagāniem, mežoņiem un visām tām mūsu un citu tautu dziesmām, kuras sacerētas heksametros, varētu pēc K. kga vīzes pārmest, ka viņām kā mākslas dziesmām nav vis jau iedots seno grieķu vai romiešu slaveno varoņdziesmu gars. «Zalkša līgava» nav vis tautas eposs, bet uz tautas dzejas pamata pēc tautas teikas sacerēts mākslas eposs. Tamdēļ, tas arī it p a r e i z i un k ā r t ī g i, kad arī «Zalkša līgava», kā K. kgs pārmezdams saka, «skan tikai retās vietās tautas dziesmu skaņā». Jo īsti tas arī ir no literaturu pētītājiem paģērētais t a u t i s k ā s dzejas karakters, ka tautas dziesmu skaņai vajag retās vietās kā pamatskaņai caurskanēt. Šādā vīzē, p. p., visvairāk ievērojamais madjaru t a u t i s k a i s dziesminieks Petefi, kā arī poļu t a u t i s k a i s dziesminieks Mickevičs, savu kokli skandinādami, izpelnījās nevis vien savu pateicīgo tautiešu, bet arī visas Europas cienīšanu. Lietpratēji

to viņiem atzinuši par lielu nopelnu. Bet ko dara krietnais Kalnnieka kgs? Tas, apbruņojies ar savu aplamo pārdrošību vai lielisko nezināšanu, tomēr uzdrīkstējies izdaudzināt mūsu pirmā t a u t i s k ā dziesminieka lielo nopelnu par vainu jeb trūkumu. Prātiņ, nāc mājās! Tad, bildēdams, ka «tādiem sacerējumiem atrauts tas j a u k u m s (?), kurš caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām b i e d r o (!) dzeju ar muziku», K. kgs pierāda, ka viņš gan dzirdējis pulksteņus zvanām, bet nezin, kur tie karājas. Gribot negribot jāvaicā, kur gan šis ņem to j a u k u m u, kurš biedro dzeju ar muziku, kur tāds pērkams un cik tas dārgs? Šis jaukuma teikums man liekas būt nejēdzīgi līdzīgs šādai lielgabala definicionei: lielgabals ir, ja ņemu caurumu un lieku tam bleķi apkārt. Viņš gan padzirdējis runājam, ka biedro dzeju ar muziku, bet lietu īsti neizprot, ko jau pievestais tumšais, neloģiskais teikums pats izrāda. Kā K. kgs, kā redzējuši, daudz nezin, tā tas laikam nezin, ka arī romanos, kur viņš velti meklēs atskaņas, atrodas muzikaliska valoda, biedrojas dzeja ar muziku. Arī Dāvida psalmos un Zalamana liriski-dramatiskajā «Šir haširim» (augstajā dziesmā) atrodas biedrota ļoti augsta dzeja ar reti jauku muzikalisku valodu. Bet šiem svētajiem, dieva apdāvinātajiem dziesmniekiem nenāca ne prātā panākt šo no biedrotās dzejas un valodas muzikas cēlušos jaukumu «caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām». Viņi panāca šo patiesi lielo jaukumu it vienkārši caur «parallelismus membrorum» un caur ritumu, kurš drīzāk sajūtams nekā analizējams. Tāpat atrodam šo jaukumu jo lielā mērā seno indiešu un grieķu tautas un mākslas dzejā, bez kā no viņiem kāds būtu ubagojies pie a t s k a ņ ā m. Attiecoties uz jaunākiem laikiem, varētu gandrīz no katras tautas piesaukt reprezentantus, kuru dzejiskajos ražojumos b e z a t s k a ņ ā m atrodama ļoti augsta dzeja un muzikaliska valoda. Piemēram pieminami ļikai Klopštoks, Ļermontovs, Longfellos, Jūlijs Volfs un spāniešu šolaiku slavenākais liriķis Kaspars Nuņezs de Arse. Tātad arī K. kgs nopratīs, ka pie tam, kas «biedro dzeju ar muziku», vēl pavisam cita kā vajadzīgs nekā atskaņu, bet to še viņam negribu sacīt priekšā. Pieminu tikai, ko jau Horacijs savā «A r s p o e t i c a» saka:

«Non satis est pulchra esse poëmata; dulcia sunto
Est quocunque volent animum auditoris agunto.»

Jeb pa latviski:

«Nava gan dziesmas ka daiļas tik iraid; mīlīgām jābūt,
Lai, kurp vien tikai grib, tās locītu cilvēku prātus.»

Bet, gribēdams ilustrēt, ka dažos sacerējumos, kuriem pēc K. kga vēlēšanās nav «atrauts jaukums» etc., velti meklēsim pieminēto jaukumu un ka turpretim sacerējumā, kā «Zalkša līgava», kuram esot «atrauts tas jaukums» etc., to lielā mērā atronam, uzzīmēšu dažus piemērus a r un b e z atskaņām. Ņemsim E. F. Šēnberģa «Pirts ziņģīti»:

Brālīt, nāc uz pirti,
Peries droši! Dzirdi!
Veselīgs kad sviedri līst,
Netīrums un kaites klīst!

Uzmet garu prāvu,
Kāp uz augstu lāvu!
Vietē pirtes slotiņu
Un tad šauj uz muguru!

Paņem kausa svaru,
Uzgāz droši garu!
Ai, kā patīk miesiņai,
Palēni kad uzcērt tai! utt.

Vai ņemsim tā paša rīmnieka s l a v e n o dziesmu

«S k ā b a p u t r a»

Pavārs nav izdibinājis,
Skunstnieks nav to mums atklājis, —
Muižu riežus vāķot, kuļot,
Darbiniekam muižā guļot:
Tur tā putra saskābuse,
T u r t ā s k u n s t e i z n ā k u s e!
Vēders būtu sarucis,
Kad tas putru nestrēbis!

Kaut ir gaļu, pienu ēstu,
Ķ i ļ ķ e n u s a r s p e ķ i p l ē s t u, —
Tomēr patīk putriņa,
Viņas branga malciņa!

Skāba putra smeķ it gardi
Tā kā m ī ļ ā s saldi vārdi;
T ā d ē ļ putra mīļa, sūra,
Patīkama tā kā žūra (die Jauche?).

Lai Kalninieka kgs man nevarētu pārmest, ka es piemērus ņēmis nevis no kāda dziesminieka, bet tikai no rīmnieka jeb

dziesmu kalēja, griezīsim savu vērību uz Kaudzītes Matīsu, kurš jau kā dziesminieks pazīstams. Ņemsim iz viņa «Dziesmiņām»:

Iepriecināšana caur asarām

Raug, padebeši veļas,
Tik kupli debess ceļas,
Pie zilas debess ceļas
It brīdi tumšāki.
Liet's gāžas zemē biezi, —
Cik zila debes nu!
Cik jautra atkal esi
Pēc raudāšanas tu.

Arī man gribot negribot jāizsauc: «Tutū!» — ievērojot šos un simtiem citus tādus atskaņpiemērus un domājot par neesošā jaukuma, kurš (!), pēc K. kga pārliecināšanās, caur kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām biedro dzeju ar muziku. Te ir gan atskaņu jaukums (?), bet kur te ir tā dzeja, kur muzika? Skaidri redzams, ka nevis atskaņu jaukums, kā K. kgs savā tumšajā teikumā laikam grib izsacīties, biedro dzeju ar muziku, bet ka, tikai dzejai ar valodas muziku biedrojoties, izceļas tas jaukums. Ka atskaņām, lai tās būtu diezin cik kārtīgi un mākslīgi saliktas, p. p., «nu» un «tu», nav iespējams dot dziesmai nekāda dzejiska un muzikaliska jaukuma, ja tā p a t e n e j a u k a, to K. kgs tagad, cerams, tāpat atzīs, kā arī to patiesību, ka turpretim dziesmām bez visām atskaņām ir gan pilnā mērā tas jaukums, ko dzeja, biedrota ar valodas muziku, dod sacerējumam, ja dziesma p a t e citādi visādi k o š a. No tam var ikkurš pārliecināties, lasīdams svešu tautu slavenos sacerējumus bez atskaņām, kā arī «Līgu» un «Zalkša līgavu». Tamdēļ tikai pāris piemēru no beidzamās:

«Cilā, Līga, dziesmu spārnus,
Teiku mājās aizlaidies!
Uzvelc zelta koklei stīgas,
Zelta skaņas skandini!
Nākat, stāstat, jūras viļņi,
Stāstat, jūras gaigalas,
Kaivas, laizdamās no jūras,
Notikumus pasakat.» etc.

Vai atkal:

«Lec, egle, deij, egle, galdiņa galā,
Zeltenei aizejot tautieša sētā!
Nu veltēs, nu veltēs vedējus lielos,
Nu dimdēs, nu skanēs ūdeņa pilī,
Ūdeņa ķēniņam nu svinēs kāzas!»

Ikkurš lasītājs tagad pats nopratīs, kur ir dzejas jaukums, kur valodas muzika, tādēļ negribu sacīt te vairs ne vārda. Beidzot vēl K. kgs, par ārpusi runādams, pilnu muti ņēmis dot viszēlīgi šādu vectēva padomu: «Tādēļ būtu pareizi, ja latviešu dziedātāji lietotu īsto rakstniecības valodu (?) un censtos pēc augstas, daiļas rakstniecības (!), jo vieglās un veiklās tautas dziesmu izteikšanās tie nepanāks.» Ja Kalninieka kgs nebūtu caur saviem agrākiem rakstieniem pazīstams kā nopietns vīrs, tad būtu jādomā, ka to izsacījis kāds zobgalis. Vai K. kgs nebūtu tik laipns un man nepalīdzētu uzminēt, ko gan viņš sapņojis, runādams no lietojamās «īstās rakstniecības valodas», jo nomodā viņš jele nevarēja tādus niekus ne domāt, nele vēl rakstīt, ka dzejošana ar atskaņām — «īstā (sic!) rakstniecības valoda». No kura laika un pie kuras tautas gan atskaņas turētas «par rakstvalodu» (sacīt «rakstniecības» — nav pareizi)? Turpretim ir gan pazīstams, ka visās ievērojamās valodās sacerēti bez atskaņām daudz dzejiski ražojumi, kuri ar lielu tiesību tiek atzīti un cienīti par īstas rakstvalodas un daiļas literaturas paraugiem. Tad arī jādomā, kādai j a u k a i gan vajag būt tai «augstajai, daiļajai rakstniecībai», pēc kuras jācenšoties tamdēļ, ka «vieglās, veiklās tautas dziesmu izteikšanās nepanāks»! Man turpretim šķiet, ka patiesi d a i ļ a l i t e r a t u r a bez tādas «izteikšanās» n e b ū t un n e m a z n a v d o m ā j a m a. Ilustraciones labad lūgtu palasīt šādu «augstas, daiļas rakstniecības» piemēru ar «kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām» iz Kaudzītes Matīsa «Dzejoļiem»:

P i e b a l l e s k a s a s

Kam es, nedancotājs, biļet' pirkus?
Muļķi! Publikas par velti nelaiž vis iekš «cirkus»!
Bet kam, dancotājs, tu biļet' pirki?
«Cirkā» jau bez biļetēm top iekšā laisti zirgi.

Šinī dzejolā (lūdzami, piedodat, ka esmu piespiests nosaukt šo «gaudenīgo dziesmu»[1] jeb rīmēto prozu par dzejolu) nav no vieglās, veiklās tautas dziesmu izteikšanās ne ēnas, pat ne ēnas ēnas. Tamdēļ tas laikam Kalninieka kgm derējis par muduli, izkravājot savu augsto gudrību par «augsto, daiļo rakstniecību». Bet kāds piemērs gan būs K. kgm stāvējis priekš acīm, runājot par «īsto rakstniecības valodu»? Nu, bez jau pieminētās rīmētās prozas gan laikam dzejols Kaudzītes Matīsa «Dziesmiņās»:

[1] Lūko «Dzejolu» moto; gaudenīgs no gaudens.

Roze iekš grāmatas

Iekš grāmatas man roziņa
Atradās sausa, vītusi,
Nezinu, kāda rociņa
Man reiz to plūkusi.
Ak, drīz, drīz vak'ra vēsmiņā
Aizmirstas viss, ko pūlējis! etc.

Arī es tik varu vēlēdamies vēlēties, kaut jel drīz drīz aizmirstos viss, ko dzejnieks še «pūlējis»! Tas nežēlīgi pūlējis ne vien savu nabaga Pegazu, bet īpaši mūsu jauko, bagāto valodu. Jo šinīs seši rindiņās atrodas n e v a i r ā k kā sešas valodas un rituma vainas. Pratējs atradīs tās pats un pratīs pienācīgi cienīt šo «latviešu dziedātāja» «īsto rakstniecības valodu» ar «kārtīgi un mākslīgi saliktām atskaņām», nepratējam vienalga. Šādus piemērus varētu vēl kaudzēm no mūsu atskaņdzejnieku ražojumiem uzzīmēt, bet ko tas viss līdzētu! Tur ir gan «kārtīgi un mākslīgi saliktas atskaņas», t. i., viss, kas, pēc K. kga domām, iztaisa «īsto rakstniecības valodu» un «augsto, daiļo rakstniecību», tamdēļ ka vajadzīgā «vieglā, veiklā izteikšanās» tanīs nav bijuse panākama. Bet lietpratējs tur velti meklēs pieminētās no Kalnnieka kga ar atskaņām identifikotās jaukās lietiņas, ko viņš turpretim gan visu pilnā mērā atradīs «Zalkša līgavā», kurai, atskaņas atmetot, esot «atrauts tas jaukums» etc.

Beigdams pārspriedumu par K. kga dārgajām atskaņām, gribu pieminēt, ka es, atraidīdams viņa greizās domas un nepareizos spriedumus, nebūt neesmu izsacījis nāves spriedumu par atskaņu lietošanu latviešu dzejā. Esmu tikai gribējis uzrādīt: pirmkārt, cik nepareizi un cik nedibināti ir K. kga ekskluziviskie spriedumi par atskaņu svaru un īpašību, un, otrkārt, ka dzejošanai tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām ir gan ī s t s pamats un ka viņa t i c a m i s e k m ē s i e s, it īpaši tautiskus priekšmetus pa eposa un dramata vīzi dzejiskā apģērbā tērpjot. Turpretim negribu sacīt ne vārda, ja liriskajā dzejā izlietā atskaņas, cik un kā tik patīk. To arī mūsu bezatskaņu dziesminieks Lautenbachs, visādu dzejformu labs pratējs būdams, ar saviem jaukajiem dzejoliem «Līgā», kā arī «Zalkša līgavas» priekšskaņas tercinēs saskandinādams, par labu atzinis. Ir jau arī atskaņām sava veca vēsture un savi neliedzami labumi. Tie ceļas no tam, ka, atskaņām mākslīgi sakampjoties, ronas savāds muzikalisks jaukums un melodisks skaņu kritums, kas nāk īpaši ar fantaziju un domām nabadzīgi apdāvinātiem dzejniekiem par labu. Jo d a i ļ a dziesma ir arī bez atskaņām laba un jauka,

turpretim n e d a i ļ a, «gaudenīga» būtu bez atskaņām prasta proza, kamēr viņa ar tām nopelnās goda nosaukumu — rīmēta proza.

Atskaņas ir sevišķi arabu dzejiskā forma. No arabiem atskaņas vispirms ieviesās Spānijā, kur tās jau tautas romancēs — redondiļās līdz ar asonanciju atrodas. Tad tās ņēma savu uzvarēšanas ceļu caur Provansu uz Italiju, kur viņas aizstūma antiko prosodiju pie malas. No turienes tās ieņēma ģermaņu tautas, no kurām viņas tad vēlāk pārgāja uz madjaru, slavu, dako-rumeņu, leiš-latviešu, som-igauņu tautām. Bet kā dažu citu tautu slavenie liriķi, p. p., Gēte, Ļermontovs, Heine, Nuņezs de Arse, sacerējuši dažus košus dzejoļus un jaukas garākas dziesmas arī bez atskaņām, — jebšu, p. p., vācu literaturā atskaņas jau priekš t ū k s t o š gadiem caur mūku Otfridu aliteraciones vietā ievestas un pat tautas dzejā izlietātas, — tāpat arī latviešu liriķi, nekā nebēdādami par K. kga gaudu dziesmu svešo atskaņu dēļ, darīs l a b i un p a r e i z i, ja viņi, cienīdami tautas dzejas jauko priekšzīmi, skandinās pa reizai arī savu kokli — bez atskaņām. Jo, pilnīgi atzīdams, ka atskaņām ar savu melodisko valodu un muzikalisko taktu savā reizā un savā ziņā savs svars, negribu tomēr slēpt, ko Lesiņš un Šillers par atskaņām domā. Šillers, kā zināms, pats liels atskaņu cienītājs būdams, tomēr saka, ka t a n ī s v a l d a t u k š u m a, n e v i s d a i ļ u m a v i e g l ī b a. Un Lesiņš, savu «Minna fon Barnhelm» ar nodomu prozā izdodams, saka, ka, v i e n ī g i v ā r s m a s un a t s k a ņ a s t i k a i i z l i e t ā j o t, s a t a i s a c e ļ u d z e j a s n e d a b a i. Tātad redzam, ka atskaņu šaubīgajiem labumiem stāv pretim arī savi nešaubīgie sliktumi, pavedot dzejnieku uz niecīgu nedabīgu spēlēšanos, skanošu, tukšu vārdu kravāšanu un sakaltušu vizbuļu un zvārguļu skandināšanu.

Bet nu vēl par uzsākto lietu. K. kgs pārmezdams saka, ka «pati Zalkša līgava, no kuras lasītājs gaida jebkādas varonības, tādēļ ka viņa ir likta sacerējumam, tā sakot, par galvu, noiet bezdarbīgi no skatuves un ir gandrīz tik ierocis citu prātam jeb gribai». Kā jau viscaur K. kgs kā lietas nepratējs tumši un neskaidri runā, tā arī še. Vispirms man jāpiemin, ka zem «lasītājs» atkal laikam viņš vien saprotams un ne arī visi citi «Zalkša līgavas» lasītāji. Vismazāk es daudz izglītotu lasītāju vārdā izlūdzos, lai viņš turpmāk celtu savas aplamības citādā veidā priekšā un lai, vispārīgi izsacīdamies, tiem veltīgi neuztieptu šai ziņā savu testimonium paupertatis. Tie, lasot «Zalkša līgavu», ievērodami, ka tā skaidrs eposs, un pazīdami tā paģērējumus, nesagaida nekādas dramata jeb skatuves varonības kā K. kgs un varbūt daži neapdomīgi viņa pātaru pakaļskaitītāji. Bet kādas

varonības K. kgs no Zalkša līgavas gan sagaidījis? Vai tādas, kādu viņš pastrādājis, latvju pirmo klasisko dzejdarbu «Zalkša līgavu» kā nepraša pārspriezdams un vainodams? Viņš gaida no Zalkša līgavas tamdēļ jebkādas varonības, ka viņa likta sacerējumam par galvu. Gribēdams pierādīt, cik nedibināta un nepatiesa tāda varonības gaidīšana no personas, īpaši no sieviška senajā teikvalstī, ja viņa likta sacerējumam par galvu, būtu piemēram labprāt pievedis vācu tautas eposu «Gudruna» vai slavenā Ebersa romanu «Uarda». Bet tie rakstdarbi K. kgam laikam nav pazīstami, jo citādi tas nebūtu varējis tādas nepareizības par «Zalkša līgavu» runāt un rakstīt. Turpretim viņam tiešām būs pazīstams, p. p., latviešu dzejolkrājums «Kaudzītes Matīsa dziesmiņas», no kura viņš arī var diezgan mācīties, ka tamdēļ jau nebūt vēl nav no kādas personas jebkāda varonība jāsagaida, ka viņa likta sacerējumam par galvu. Pēc K. kga sprieduma būtu no Kaudzītes Matīsa jāsagaida, p. p., tā varonība, ka grāmatiņā ar tādu nosaukumu vajadzētu būt visām «dziesmiņām» no Kaudzītes Matīsa paša, bet pašķirstot pārliecinājamies, ka gandrīz puse ir svešu tautu ražojumu un no Kaudzītes Matīsa tikai pārcelti. Ja Kalninieka kgm ar šiem piemēriem nepietiek, tad lai runā vācu slavenais kritiķis Lesiņš par šo pašu lietu. Tas saka savā «Hamburgische Dramaturgie», kuru vietu arī Georgs Eberss pieved, aizstāvēdams sava romana «Uarda» nosaukumu: «Nanine?... (no Voltēra, 1749.). Kas tas par titulu? Ko pie tam lai domā? Ne vairāk un ne mazāk, kā kas pie titula domājams. Titulam nav jābūt kukņas cedelei, jo mazāk tas no satura atklāj, jo tas labāks. Dzejniekam un skatītājam (lasītājam) atlec no tam savs labums, un senči deva savām lugām reti citādus nekā vienaldzīgus titulus.»

Tātad redzams, ka grāmatiņas titulam ar varonību nav nekādas daļas, ka iemesls jeb pamats, kādēļ K. kgs sagaidījis jebkādas varonības, izrādījies kā gaisos sagrābstīts, un, ja pietiecīgā pamata vairs nav, tad jau nevajaga būt arī pašai varonībai. Gribu tādēļ vēl tikai norādīt, ka pēc eposa likumiem itin pareizi un kārtīgi, ka Zalkša līgava «noiet bezdarbīgi no skatuves» un «ir gandrīz tik ierocis citu prātam jeb gribai». Ja K. kgs paģēr otrādi, tad tas tikai atklāti izrāda savu rupjo neprašanu, ka viņš vai nemaz nezin, ka «Zalkša līgava» ir eposs, jeb vai viņš nemāk izšķirt eposu no dramata. Kā liekas, viņš nav pat ne ar trīs lielajām dzejšķirām skaidrībā, bet tomēr iedrošinājies par «Zalkša līgavu» laist klajā savus nedibinātos subjektivos iespaidus. Iekam viņš to darīja, viņam vajadzēja pirms vaicāt sevi: vai «lasītājs» arī visu sapratis un zinājis, ko lasījis, vai viņš šinī lietā spriedumspējīgs vai ne? «Lasītāja» kgm vajadzēja jautāt: vai viela episka vai dra-

matiska? Vai atgadījumi rada cilvēkus un valda pār tiem, jeb vai cilvēki rada atgadījumus jeb notikumus un tos pārvalda? Pirmajā kārtā būtu viela episka, kā «Zalkša līgavā». Atgadījums stājas pirmajā rindā, tas rada, audzina un piespiež cilvēku tā un tā darīt. Otrajā kārtā būtu viela dramatiska. Varons, gribēdams izrādīties vai izdarīt kādu varenu darbu, vai izplatīt slavenas idejas, stājas pirmajā vietā, un atgadījumi jeb notikumi ir viņa gribas, viņa cenšanās augļi. Caur šo uz darbību dzinēju varoņa gribu izceļas dramata ātrais, varonības pilnais gājiens, ka turpretim, cilvēkam no likteņa lēmumiem vadītam un tikai caur atgadījumiem attīstoties, izskaidrojas platā, rāmā, objektivā eposa dzejvīze. «Zalkša līgavas» viela ir skaidri episka. Cilvēka gribai un prātam jāpadodas likteņa nolēmumiem. Atgadījums nāk un nospriež visu lietu gājienu, bez kā cilvēks kādā vīzē aktivi piepalīdzētu. Zalkša līgavas pasivitate, — ka viņa ir nevis vien gandrīz, bet pilnīgi «tik ierocis citu prātam jeb gribai», — ir tādēļ īsti pēc eposa paģērējumiem, kurus Žans Pauls īsi un labi tā apzīmē: Dramatā varons nes pasauli, eposā pasaule — varoni.

Bet tomēr Zalkša līgava, jebšu piepildīdama visus eposa paģērējumus, nebūt nenoiet tik «bezdarbīgi no skatuves», kā eposa neuzmanīgajam «lasītājam» izlicies. Jau ievedienā un visos pieci burtos visa vērība tiek griezta uz Zalkša līgavu. Visi notikumi tinas ap viņu, notiek, jāsaka sakot, viņas dēļ, kamdēļ viņa arī ļoti pareizi «likta sacerējumam par galvu». Bet tas viss vēl nav nekas pretim viņas varonībai, noejot no «skatuves». Šī varonība, kurā Zalkša līgava parādās tik jauka, tik lieliska, tik spīdoša kā saule, nav nekādas mazākas lietiņas kā sievas jeb līgavas uzticība un mātes mīlestība. K. kgm turpretim, kā redzams, nav no šiem vislielākajiem sievas tikumiem — sievas uzticības un mātes mīlestības, no šīm sievas dārgākajām mantām, skaistākajām rotām un vīra lielākās laimes šinī pasaulē — ne jēgas. «Lasītāja» kgs, kā rādās, nav ne iz dzīves, nedz iz kulturvēstures mācījies atzīt, cik lielu, cik neizteicamu postu un bezgalīgu nelaimi atnesuse tūkstošiem cilvēkiem, pat veselai tautai — sievas neuzticība. Teicamais «lasītājs» to zirgu jāj, to meklē. Viņš, varonības gaidīdams, neierauga varonības. Viņa redzes aploks, pie līgavas košā pūra ārpuses beigdamies, tik tālu nemaz nesniedz. Viņam nav ne jausmas no tā, kā man šķiet, visjaukākā momenta mūsu eposā, no Madaļas nešaubīgās uzticības Zalkšu ķēniņam vislielākajās briesmās, pat vēl pēc viņa nāves. «Lasītāja» kgs, kā liekas, nemaz

nezin, ka sievas uzticība ir tik augsts un svarīgs dzejas priekšmets, ka, p. p., jau ģermaņu tautas eposā «Gudruna» tiek apdziedāta un priekš acīm celta lielā ideja: uzvarētāja, visu pārspējēja sievas uzticība. Cik jauki ir arī caur šo momentu simbolēta visa mūsu episkās dziesmas ideja: saules noiešana jūrā. Lai tur arī Jods vai Pērkons stātos pretim, tomēr saule nepaliek virs zemes, bet iebrauc jūrā!

Dzirdēdams, ka pats autors grib savā laikā «Pagalmā» rakstīt par «Zalkša līgavas» teikas sakaru ar citām saulteikām, pieminēšu tādēļ šeitan tikai drusku par viņas ideju. «Zalkša līgava» ir, kā jau Tomberģa kgs savā priekšlasījumā pieblakus it pareizi pieminējis, saulteika, kurā top apdziedāta, pēc seno laiku domām, saules noiešana jūrā un atpakaļgriešanās no tās. Zalktis indentifikojams ar jūru, Madaļa — ar sauli. Nosaukums Zal(k)t-is laikam apzīmē to pašu, ko gotu salt, grieķu ἅλς, latiņu sal, sanskrita sara-s, kas visi nozīmē tuvākā ziņā — sāls, tālākā metonimiski un dzejiski — jūrassāls, sālsjūra, beidzot — jūra. Ka mitoloģiski zalktis jeb čūska apzīmē jūru, to pierāda arī vecskandinaviešu dievu- un varoņteiku krājumā Eddā pieminētā Midgardčūska, kura ir kā jūra ap visu zemi aptinusēs. Vārds Madaļa-Ma(n)daļ(a) ir identisks ar sanskrita mandar, kas mitoloģiski nozīmē gaišumu vispārīgi, tad gaišo debesi, tāpat kā leiš-latviešu Karaluna, un beidzot sauli pašu. Tā tautas dziesmās arī Laima, vēlāk pat Māra ar sauli salīdzināta. Zalkša precēšana un salaulāšanās ar Madaļu nozīmē saules noiešanu, iebrišanu jūrā, Madaļas atpakaļgriešanās pie vecākiem — saules lēkšanu jeb izbrišanu no jūras. Tālākā ziņā būtu apzīmēta arī vecpersu religiones grāmatā Cend-Avestā apdziedātā dienas un nakts, gaišuma un tumšuma mainīšanās un no tam cēlies mūžīgais karš, kāds pasaulē pastāv starp labu un ļaunu.

Cienīgi pieminētajam lielajam momentam — sievas jeb līgavas uzticībai stājas blakus ne mazāk ievērojamais — mātes mīlestība. Kamēr kauja izceļas, tamēr

«...Madaļa ar bērniem
Glābās jūras dziļumā.»

Te ir pa eposa vīzi maz vārdos izsacīts viss, kas lietas saprašanai vajadzīgs. Madaļa, kā jau sievišķa, bez ieročiem būdama, nedz ar tādiem prazdama strādāt, nevar Zalkšu ķēniņam iet palīgā, nedz atriebt tā nāvi, ko jau viņas pavadoņi dara. Viņas pienākums tādēļ tagad bij izsargāt savu nepieaugušo, no ļaužu cilts ienīsto bērniņu dzīvību no nāvīgajām bultām, glābjot tos jūras dziļumā. Un viņa savu pienākumu izdarīja ar īstu varoņa dūšību, ar īstu mātes mīlestību.

Tātad mūsu eposs beidzas vislabākajā kārtībā. Pie visas lielās dažādības netrūkst vajadzīgās vienības, visi notikumi stāv organiskā sakarā. Brīnumļaužu patiesā, kā alegoriskā dzīve tiek jauki un izveicīgi celta priekš acīm. Arī beigas mūs pilnīgi salīdzina, likdamas valdīt dzejiskajai patiesībai: Zalkšu ķēniņš pelna beigās savu sodu par savu varmācīgo izturēšanos iesākumā.

Kā ar pieminētajiem jaukajiem momentiem «Zalkša līgavas» beigās mūsu episkajai dziesmai, jāsaka sakot, uzlikts kronis, tā arī K. kgs, laikam domādams pie sakāmvārda «Finis coronat opus»[1] un gribēdams arī savam krietnajam iespaidurakstienam uzlikt kroni, krauj vēl ārā savu lielo gudrību, jo vientiesīgi sacīdams: «Dažas vietas sacerējumā, ja sīkumus grib pieminēt, nav visai daiļi, bet pretīgi izteiktas, it kā 8. lpp., kur viena jaunekle otras peldēšanu salīdzina ar vardes lēkšanu, un 14. lpp., kur lepno Zalkšu ķēniņu, kam zelta kronis galvā, solās nosist un atdot cūkām.» Še, kā redzams, kritikas nemeistars tīšuprāt gribējis ko uztiept, bet arī tas viņam nav izdevies, tādēļ ka viņš nav ievērojis jau pirmīt doto padomu. Viņam vajadzēja atkal jautāt, vai «lasītājs» arī sapratis un zinājis, ko lasījis, vai viņš šinī lietā arī spēj spriest vai ne. Viņam vajadzēja vispirms apvaicāties pie mūsu teikvalsts pazinējiem, kā skan karakteristikas labad uzzīmētās meitu sarunas pie paša avota pašā teikā. Tad viņš būtu dabūjis zināt, ka kā jau mūsu tautas dziesmās, tā arī tautas teikās atgadās pieminētas cūkas un vardes, kas arī mūsu eposā darīts zināms ar ievešanzīmītēm («—»). Ja dziesminieks būtu no savas galvas atmetis šos apzīmīgos vārdus teikā, tad tas būtu bez kaut kāda iemesla kļuvis neuzticīgs teikas vielai. Tad viņam ikkurš lietpratējs būtu varējis ar lielu tiesību pārmest, ka viņš nav sapratis savu episka uzdevumu, tāpat kā man tagad nākas K. kgm pārmest, ka tas, paģērēdams, lai gadsimtiem teikā uzglabājušos karakteriskos vārdus un sarunas nepatiesi pārgrozītu jeb izmestu laukā, nav sapratis savu kritiķa uzdevumu. Otrkārt, «lasītājam» bija vaicāt, kādai valstij jeb šķirai pieder personas, kuras nāk eposā priekšā, vai teiku vai vēstures valstij, un vai laiks, vieta, ļaudis, domas un valodas pēc tā laika gara un vajadzībām izvestas cauri. Tad mūsu krietnais nekritiķis būtu atzinis, ka, īsi sakot, viss savā labā kārtībā, ka mūsu teikas ļaudis un to sarunas pieder senajiem, nevēsturīgajiem teiklaikiem un nevis tagadējiem modes laikiem ar savu salonvalodu. Tad viņš būtu atzinis, ka īstas tautiskas dzejas cienītājam un pratējam

[1] Gals kronē darbu.

nekad nedrīkst būt karakteristiskajās teikļaužu sarunās un līdzībās vardes un cūkas nedaiļas un pretīgas. Treškārt, «lasītāja» kgm vajadzētu vaicāt sevi: vai ņazīsti jau dziesminieku, viņa dzīvi, viņa karakteru, viņa centienus? Vai esi jau no viņa kaut ko lasījis un kādai dzejšķirai tas piederēja? Vai bij novele, dzejoli, balade vai romance? Lautenbachs tikai pērn kā dziesminieks parādījies. Tamdēļ viņš vēl nav šinī īsajā laikā varējis pilnīgi izrādīt savus spēkus, savas dāvanas un realizēt savus nodomus. Bet, ja Ķalninieka kgs ar uzmanību un saprašanu lasījis mūsu centīgā tautiskā dzejnieka dzejiskos ražojumus un ja viņš negribēja būt netaisns pret sevi pašu, tad viņam jau tagad vajadzēja liecināties, ka Lautenbach-Jūsmiņš starp latviešiem tas, uz kā pilnīgi zīmējas Ķaudzītes Matīsa vārdi:

«Ķam p i r m a m svēta dzejas uguns dega
Iekš varenajām krūtīm lielā spēkā,
Ķam augstas dziesmas straumēm tecēja —
Par visiem laimīgs, kas to varēja!»

Ja turpmāk Ķ. kgs gribēja būt taisns spriedējs, tad viņam gribot negribot bij jādod tāda pate liecība par Lautenbacha dzeju, kādu nesen kāda franču, vācu, krievu un latvju literaturas laba pazinēja tautiete Kurzemē deva, it pareizi sacīdama: «No Lautenbacha kga daiļās dzejas var droši teikt, ka tā it kā ķēniškais ērglis lidinās arvien augsti spožajās, skaidrajās debesīs, pamezdama zemes niecības un kļūdas tāļu atstatu, izstarodama tikai gaismu, glītību un tikumību.» Bez tam Ķ. kgm arī vajadzēja zināt, ka «Zalkša līgavas» dziesminieks nav vis kāds p a g a s t a, bet pazīstams u n i v e r s i t a t e s skolotājs. Bet, ja, to visu ievērojot, tas tomēr savā dziesmā piemin vardes un cūkas, tad viņam vajadzēja, ja viņš arī nevareja saprast, kālabad tas tā notiek, klusu ciešot apmierināties, ka tas ticami viss ar savu labu ziņu tā likts un sacīts un ka tam tā un ne citādi vajag būt, ja arī visiem neprašām tas izliktos «ne visai daiļi, bet pretīgi». Ja «lasītāja» kgs būtu to visu apcerējis, tad tas nebūtu, nepatiesi pārmezdams mūsu vecajai jaukajai teikai tās apzīmīgo valodu, atklājis divkārtīgu nejēdzību. Tagad redzam, ka viņš, pirmkārt, nezin, kas ir k a r a k t e r i s t i k a. Jo itin pareizi jau top teikā tamdēļ jauneklei naģis par vīru novēlēts, ka tā, tāpat kā viņš (varde), peldot lec, un zalktis meitenēm tik riebīgs un savas varmācības dēļ tik pretīgs, ka tās vēlas, lai viņu nosistu un cūkām, tāpēc ka tās ņem visu pretim, atdotu. Ķa zalktim zelta kronis galvā, tas viņu nemaz nedara mazāk riebīgu, tikpat kā cūka, kaut viņai arī

būtu zelta riņķis snuķī un zītara krelles kaklā, tomēr ir un paliek cūka. Tātad atrodam še ļoti labu karakteristiku, ko tik vien var īstena tautas dzeja sniegt. Otrkārt, K. kgs nezin, kas īsta daile un tās paģērējumi. Viņš nezin, ka vardes un cūkas, kas tam kā žīdam pretīgas, dzejas mīļotājam un pratējam tik daiļas un patīkamas kā tās viņam pretīgas. Viņš laikam arī nezin, ka jaukajā, slavenajā grieķu un romiešu dzejā vardes un cūkas tiek dažkārt minētas. Kam gan nav Aristofana «varžu koris» pazīstams? Kas nepazīst Ovidija onomatopoietisko heksametru: «Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant?» Kas nezin, ka vislielākais dziesminieks pasaulē, Homers, savā Odisejā pārvērš cilvēkus par cūkām!

Ortografijas lietā gribu it īsi pieminēt, ka es, kamēr netiks «R.L.B. zinātnes komisijas» ortografija (l. «Rakstu krājuma» I., 1876.) ar dažiem pārlabojumiem ievesta, atzīstu «Zalkša līgavas», īpaši «Līgas» ortografiju, kur «ſ» vietā «s» likts, par visderīgāko. Jo «h» burtam kā garumzīmei sen jau nāvessods nospriests. Pārlabojumus es vēlētos tikai tādā ziņā, ka «ee» skaņu apzīmētu pēc čeķu un ventiņu[1] vīzes, kuru valodās līdzīga skaņa atrodas, kā jau «o» skaņu — ar vienu pašu burtu, ar «e» ar apgrieztu jumtiņu, kas no labās uz kreiso pusi rakstāms, re, tā: «é», un ka arī šņācošās skaņas apzīmētu pēc to valodu ortografijas, nevis apakš, bet virs burta, p.p., ž, š, č (= zch, sch, tsch), kas rakstot daudz labāki vedas un pilnīgi izsargā no pārmainīšanas ar komatiem un garumzīmēm un no nepatīkamas pārprašanas. Ja K. kgs tam pretojas, ka «h» burta vietā apzīmē stieptos un grūstos garos pašskaņus ar akcentiem, grāvi ˇ un akutu ´, tamdēļ ka šādu apzīmēšanu tikai valodpratēji būšot pareizi lietāt, tad turu par vajadzīgu atgādināt, ka valodas nepratēji vai neizglītoti cilvēki nevienā tautā ortografiju nemāk pareizi rakstīt.

Pārtriekt par iespieduma kļūdām nav mans uzdevums. Gribu tik vēl cien. latvju redaktoru kgiem — īpaši «Balt. Vēstneša», «Pagalma», «Balss» un «Balt. Zemkopja» — likt pie sirds, lai jel tie, ievērodami «R.L.B. zinātnes komisijas» pareizo spriedumu un mūsu lielā valodpratēja Bīlenšteina konsensu šinī lietā (l. «Balt. Vēst.» 1876. g. 13. nr-ā), tautai labu priekšzīmi dodami, jau no jaungada sākot, visādā vīzē atmestu «h» burtu kā garumzīmi un lai tā vietā apzīmētu grūstos pašskaņus ar akcentu akutu ´, stieptos ar grāvi ˇ. Bet, ja, no praktiskā stāvokļa aplūkojot, nebūtu atzīstams par derīgu grūstos un stieptos

[1] Lūko: Dr. E. T. Pfuhl. Laut- u. Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache.

garos pašskaņus sevišķi apzīmēt, tad arī nekas nekaitētu, ka pēc «zin. komisijas» sprieduma apzīmētu abus, stieptos un grūstos, ar vienu pašu zīmi, ar akcentu grāvi ˆ, jo tas rakstot vairāk pa rokai. Tāpat kā par dubultnieku, tā arī par «h» atmešanu kā garumzīmi ikkurš prātīgs tautiets lieliski priecāsies un pateiksies, un ticami neviens nekurnēs, apdomādams, kādas grūtības šī nedabiskā, nepareizā garumzīme, šis g a r a i s «a» jeb «k», dara mātēm un skolotājiem, bērnus mācot, un kādas galvsāpes un galvlauzīšanas pašiem bērniem, lasīt mācoties.

Beidzot dodu Kalnnieka kgm to pašu labo padomu, kādu Kaudzītes Matīss reiz «Balsī» (1880. g. 74. nr-ā) deva Haralda kgm, proti, dziesminiekam nelikt savu mēru priekšā. Ja Kaudzītes Matīss negrib jeb nevar sarakstīt romanu, bet tikai dzīves bildes, tad Haralda kgs arī nevar no viņa paģērēt romanu, bet gan lai dzīves bildes nenosauc par romanu. Ja Lautenbach-Jūsmiņš var arī bez a t s k a ņ ā m sacerēt augstu dzejrotu, kā «Zalkša līgavu», tad nedrīkst nākt tāds Kalnnieka kgs un, lietu neprazdams, uztiept un paģērēt šādas tādas nepareizības. Neviļus man pie šīs reizas iešaujas prātā, ko pieminētā cienījamā tautiete, K. kga iespaidurakstienu izlasījuse, sacīja: «Nav jāšaubās, ka Kalnnieks salīdzināms ar franču fabulista Floriana «La Chenille» (tārps jeb kāpars). Tāpat nosauktajā fabulā dzejnieks stāsta, ka reiz zvēri un kustoņi slavējuši un apbrīnojuši zīdtārpa tikumu un izveicību, bet vienīgi «la chenille» to smādējuse un par to spriedelējuse, disait des mais, et puis des si (sacīdama daudz «bet» un «kaut»), līdz kamēr beidzot lapsa, arī sapulcē atrazdamās, iesaucās: «Messieurs, cela s'explique; c'est que madame file aussi.» (Tautieši, tas (viegli) izskaidrojas, jo madama vērpj arī.) Neatminos no K a l n n i e k a kga nekādus d z e j i s k u s ražojumus lasījis, tamdēļ arī nemāku īsti sacīt, vai atjautīgajai kundzenei pilnīgi taisnība vai ne. Gribu tikai vēl mūsu tautiskās dzejas veicināšanas labad izsacīt sirsnīgo vēlēšanos: lai kopj dzeju nevis rīmju kalēji, bet patiesi dieva apdāvināti, aicināti dziesminieki. Lai apspriež gara ražojumus lietpratēji un spriedumspējīgi kritiķi, bet lai paliek mājās liekie, visādā ziņā tikai skādīgie spriedelētāji. Jo tiem nav no apspriežamās lietas ne jēgas, bet tomēr ir gan diezgan pārdrošības bezpamatīgi runāt par lietu un aizķert un smādēt to, kas jau no kompetentas puses, no mācītiem cilvēkiem, pēc patiesības iemantojis pilnīgu atzīšanu un atklātu uzslavēšanu. Lai Kalnnieka kgs arī turpmāk strādā uz tā lauka, kuru tas līdz šim tautai par labu apkopis, tad viņam neviens neliegs atzīšanas. Bet, ja viņš atkal reiz gribētu uz kāda sveša lauka izmēģināties, tad ievēlu papriekšu to no krietnas pazīstamas spalvas sarakstīto broširu

«Mūsu laika raksti. Ķāds vārds par «Latv. Avīzēm», «Mājas viesi» un «Balt. vēstnesi» » caurlasīt, kur viņš atradīs šādus dažiem rakstniekiem dotus labus, derīgus un ievērojamus padomus: «Ko neprot, nebūs strādāt, ko nemāk, nebūs uzsākt; ko nevar celt, to nevar nest» un «pirms mācīties, tad mācīt.»

Galu galā man jāapliecina, ka arī es pilnīgi piekrītu prāvesta Rutkovska tēva patiesajam spriedumam, ka «Zalkša līgava» ir kā satura, tā valodas un dzejas ziņā ļoti teicams ražojums, ka tas ieraugāms par pērli, par visgreznāko puķi mūsu līdzšinīgajā daiļliteraturas laukā un ka, ja kāda no pērn iznākušajām grāmatām tiktu ar godalgu kronēta, tad varētu vienīgi tikai šī tā būt. Jo Lautenbach-Jūsmiņam pienākas gods un slava, ka tas ar šo savu episko dziesmu pastrādājis tautai par labu jo svarīgu darbu, ka viņš ar to licis pamatu latvju tautiskās dzejas nodibināšanai.

Ķāds slavens rakstvēsturnieks saka, ka episkā dzeja ir kultūras rīta blāzma. Ja tam taisnība, tad latviešu tautai rīta blāzma jau aususe, jau atspīdējuse. Lai tādēļ gaidām ticības un cerības pilni uzlecam sauli!

PIELIKUMS

Pielikuma vīzē beidzot vēl pasniedzu diezgan jauko un patīkamo Tomberģa kga «Zalkša līgavas» alegorisko iztulkojumu, kā viņš pats teic, «zinības un mācības ziņā». Viņš atron, ka pa alegorijas vīzi teikas dzīvnieki apzīmē un reprezentē tikai kādu nojēgumu. Lai klausāmies pašu tulkotāju runājam. Viņš saka «Balt. Zemk.» 1880. g. 52. nr-ā uz beigām: «Lūdzam ievērot, ka teikas sacerētāja ir pate latviešu tauta. Šo eposu atrodam 5 burtos vai nodaļās dalītu. Tad teikā domu valsts tautai kā jūra priekš acīm parādās, kamēr tauta pate, aiz skatuves palikdama, jūtas sevi apspiesta no dienas vai saules karstuma. Tādā gadījumā tauta izsūta savas domas treju meitu veidā, starp kurām arī atrodas sirds zem vārda Madaļa, bet arī domu veidā der peldēties vai dzesināties, jūras vai domu valsts dzestrumā uzmeklēt, kas apcerētā notes gadījumā priekš viņas gan būtu tas visu derīgākais. Tā viena meita, slaiku, naigu un žiglu līdaku otrai novēlēdama, ieskata laicīgo gudrību par to visderīgāko līdzekli, otra, viņai krupi jeb zaļu naģi par vīru novēlēdama, ieskata turpretī par to vislabāko laicīgo mantu. Un, kad trešai meitai jeb Madaļai teikā top Zalkšu ķēniņš novēlēts par vīru, kam piederot viss ūdens kā valdiniekam, tad zem Zalkšu ķēniņa nav nekas cits saprotams kā īstenais jeb skaidrais cilvēka prāts. Īpašības, kādas teikā Madaļai ir piesavinātas, uzskatāmas par īpašībām, ko tauta par labām ieska-

tījuse priekš tautas meitas. Un, kad nu Zalkšu ķēniņš Madaļai iekš teikas tuvojas, tad nebūtu tas atkal nekas cits kā prāta mēģināšana iegūt sirdi savā varā, kurai Madaļa p i r m ā burta beigās padoties apsolās.

O t r a i s burts turpretī stāsta šinī dzejā, kā nu turplikām prātam ar Madaļas jeb sirds apprecēšanu vai pilnīgu iegūšanu ir gājis, kā miesa vai Madaļas dabīgie vecāki nav gribējuši atļaut Madaļai vai sirdei prātam līdz uz viņa mājokļiem iet, ka uz vecās zīlnieces jeb ārīgās pasaules viltus padomu zosi (dumjības) jeb viltīgas būšanas, tad kazu (badītāju) jeb strīdības ir panācis. Beigās taču izdodas prātam Madaļu jeb sirdi kā līgavu līdz ar sevi ņemt, pie kam zīle, ceļa malā sēdēdams putniņš, par apcerētāju ir uzlūkojams, kas izsaka visos trijos gadījumos savas domas, un it pareizi, jo, kur zoss (dumjība) prātam par līgavu ir precēta, tur īstenieki tiešām vēl šodien nevar sagaidīt nekādas kāzu dāvanas vai veltes; kur prātam kaza (vai strīdības gars) ir piesavināta par līgavu, esam to piedzīvojuši pat mūsu dienās, ka tur priekš tautas atkal nevar itin nekāds labums iznākt, un beigās — tikai tad, kad prāts ar sirdi vienojas, priekš tautas ko krietnu no rakstnieka jeb strādnieka var sagaidīt uz tautas apgaismošanas lauka.

T r e š ā burtā tad top stāstīts, kādas kāzu dāvanas kurš katris ir dabūjis: priede, kļava, ozols, egle un kārklis. Gaišās sveces iekš zelta lukturiem jeb abas saules meitas ar zelta vainagiem, kas šinī burtā ir minētas, uzlūkojamas par zinību un mākslu. Turplikām tur ir arī dažādi izgreznojumi atrodami par jūras ķēniņa jeb prāta vai Zalkša mājokli. Mēs atrodam tanī pašā burtā viļināšanu, kas iziet no Madaļas jeb sirds mātes, miesīgas būšanas, kurai taču labi klājas pēc tā paša burta, un it patiesīgi, kamēr prāts ar sirdi jeb Zalktis ar Madaļu sabiedrībā stāv. Zaļā varde (lēkātāja jeb vieglprātība), kas šinī burtā arī atnes ziņu mātei, miesai, par tam, ka sirdei vai Madaļai ir dēliņš Nieks dzimis, apzīmē tikai to, ka sirdī ir pasaulīgas domas radušās, ka vēža (atpakaļrāpotāja) ziņa par meitas Nieces piedzimšanu apliecina vien vienīgi gluži to pašu.

C e t u r t ā burtā ir turpretī Madaļas dzīve ar prātu domu valstī uzejama, vēlēšanās, kādus mājokļus, kādas paijas, kādas rotas, kādas būšanas, sevim par labu sirds ir atzinuse, spīguļodamas, taču iznīcīgas lietas. Tāpēc tad arī gan šķiras sirds še no prāta, ka tā nevar laicīgu pasauli aizmirst, un, pavadīta no saviem bērniem Nieka un Nieces, kas skaidri un gaiši apzīmē nelietīgo būšanu, brauc Madaļa atpakaļ uz savu vecāko mājām, atpakaļ uz savu ciematu, lieliskā vīzē, kā ķēniņiene, ar dārgām mantām un apbrīnojamiem ratiem, kas kā laicīgas mantas

taču nemūžam nevar priekš tās ne kādu labumu, tādā vīze arī nevar sirdsmieru jeb īsteno laimi cilvēkam atmest. Tā vēl klājas ar pat šinīs dienās.

Piektais un beidzamais burts nu izstāsta, ka Madaļu tās piederīgi uz jūru nav vairs atpakaļ gribējuši laist, ka ļaudis vai ārīgās domas, apcerot tiem pretdabīgi likdamos sirds sabiedrošanos ar prātu, nolēmuši Zalkšu ķēniņu nomaitāt ar viņa bērniem. Un, ko tad šinī pēdējā burtā lasām par Zalkšu ķēniņa nāvi, tas atkal ir skaidra patiesība, jo, pārsteigtam un uzvarētam no laicīgām domām, teikā no tautas kareiviem, uz dziļumiem vai augstākām lietām atpakaļ doties gribēdamam prātam ir jāmirst kā nesaejošam ar laicīgām iegribām. Vaicāšana teikā pēc Madaļas nākošā likteņa, vai tā izglābuse savu dzīvību jeb vai viņa bojā gājuse, kad Zalkšu ķēniņš ir miris, uzmudina cilvēku uz jo lielāku apdomību, raida to uz īstenām prāta sliedēm. Nieks un Niece vispēdīgi, kas kā burvīgi radījumi jeb laumas pēc teikas vēl arvienu ļaužu ciltis pievelk un tās pašas nonāvē, ir sirds kārdināšanas un iegribas, kam paklausot kurš katris it viegli no pareizā ceļa var attapt un postā un pazušanā nogrimt. Kā šie burvjīgie spēki līdz šim par cilvēkiem valdījuši, tiešām tā arī turplikām viņi par tiem valdīs uz neskaitāmiem dzimumiem, ja cilvēki paši nespēs sevi aprobežot, ja tie nespēs tādā vīzē paši pār sevi valdīt, iegūt tādā veidā arī to īsteno brīvību.

Tā šī teika māca, lai cilvēks savu sirdi nepiesietu pie ārīgām jeb iznīcīgām lietām, māca, kā tas sevim var iegūt īsteno jeb gara brīvību. Un, atraisītai laicīgā ziņā no vergu jūga, vēlam mēs, vēlam no sirds latvju tautai, lai tā arī garīgā ziņā pavisam no vergu jūga taptu svabada. Uz tam tad daudz laimes un veiksmas!»

PĀRSTRAUTA JĀNIS UN VIŅA «DOMAS PAR TAUTISKĀS DZEJAS NODIBINĀŠANU»

NO KALNINIEKA

«Ārste, dziedini pats sevi!»

Rīgā, 1882. Pūcīšu Ģederta un biedra apgādībā.
No cenzuras atvēlēts. Rīgā, 15. martā, 1882.
Drukāts pie M. Jakobsona Rīgā, Vēveru ielā Nr. 5.

Nesen laikraksti ziņoja, ka iznākusi jauna grāmatiņa — «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu. No Pārstrauta Jāņa». Šis virsraksts apsola kaut ko ievērojamu, tādēļ arī dažs labs sniedzās pēc minētās grāmatiņas; bet

vīlās ikkurš, jo grāmatiņā atrodas pavisam citas lietas, un no solījuma, kaut gan rakstītājs to bieži piemin, galā nekādas skaidrības. Turpretī minētās grāmatiņas īstais saturs ir šis: rupjību, nāvīgas žults un smejamas, tukšas augstprātības piepūsts pretraksts manam no lasītājiem jau gan sen piemirstam paziņojumam par «Zalkša līgavas» iznākšanu «Balsī» 1880. gada 73. numurā.

Toreiz es paziņoju ar prieku, bet īsos vārdos minētās teikas saturu, sacīju cik necik arī par viņas izstrādājumu un līdz ar to pieminēju, it kā zīmēdams priekš kādas nākošās, gaidāmas kritikas, divi vietiņas, kas man izlikās daiļjūtības ziņā pretīgas. Pie šās pašas izdevības es cēlu īsumā arī jautājumu par kādu latviskas dzejas virzienu, kas parādījies pēdējā gadu desmitā, t. i., par cenšanos dzejot tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām jeb, skaidrāk sakot, mēģināt sacerēt tautas dziesmas. Uz to man tobrīd deva iemeslu arī gan tas, ka «Zalkša līgavu» atradu arī tādā kārtā sacerētu. Tomēr minētais jautājums jeb piezīmējums nebij domāts nebūt uz «Z. līgavu» vien, bet vispār, jo tādi sacerējumi nāca jau daudz agrāk it kā «B. V.» 1874. g. 45. nr. pielik. — «Iz Latv. senatn. un tagadn.», 1876. g., 135. lpp. — «Pavasara» utt. Vēlāk sāka arī Krogzemju Mikus (Auseklis) atmest atskaņas un turēties pie tautas dziesmu rituma.[1] Šī cenšanās nāca tā pamazām līdz ar to, kad tauta sāka cienīt no jauna savas vecās dziesmas. Tā nu es toreiz «Z. līgavas» iznākšanu biju lasītājiem ar maz piezīmējumiem tuvāk pavēstījis, atstādams visu plašāku apspriešanu nākotnei, un tā tā lieta palika. Bet te nu š. g. febr. mēn. vidū ieraugu, ka Pārstrauta Jānis sarīkojis pret to minētu rakstienu veselu pulku no visādu tautu vokabuļiem, rupjībām un neklājībām.

Minētā pretraksta gars ir īsumā šāds:

1. P. kgs ceļ «Z. līgavu» pilnības ziņā pār visu, ko vien šai kārtā cilvēki līdz šim darījuši, it kā kad pasaulei būtu atvērta caur to kāda nepazītas gaišības puse, pēc kuras taustījuši tēvutēvi, un tādēļ nu priekš atvērēja jākrīt visai radībai uz vaiga, jo:
2. P. kgs ne tikvien pašas mazākās vēsmiņas pacelšanos pret «Z. l.» vai «Līgu», bet arī to, ja viņām bez mitēšanās negavilē visi, «kam vien mēle, kam vien prāts», ierau-

[1] Kad Pārstrauta kungs saka (16. lpp.), ka Auseklis atmetis atskaņas tulkojumos, tad lai uzrāda oriģinalus šiem dzejoļiem: «Daugavas racēji», «Dievozolu trijotna», «Pie Salacas» u. c. Turpretī vai tie dzejoli, kā «Burvja māceklis», «Zemes dalīšana» u. c., kuros atskaņas atrodas, ir oriģinali?

ga par negantu noziegumu, nosaukdams visus, kas tādu «aplamu pārdrošību» rādījuši, par matskaldītājiem, kritikas nemeistariem, spriedelētājiem, meisterzeņģeriem, cunftzeņģeriem, nepraša m[1] u.t.t.

3. P. kga rūgtākais naids negāžas vis, kā bij jādomā, uz «Kalnieku» vien, bet arī ne mazāk uz Kaudzītes Matīsu, jo kur, tā sakot, nelied zobi Kalniniekā, tur cērtas pret viņu, kaut gan Kaudzītes Matīsa vārds nav ar šīm lietām nekādā sakarā.
4. Naidības, nievāšanas, uzpūšanās un rupjību ziņā šis darbs pārspēj visus līdzšinīgos šās kārtas darbus latviešu valodā.

Sava rakstiena ievedienā P. kgs izstāsta, kādēļ šis viņa darbs tik vēlu iznācis, jo «Balss» un «Pagalma» redakcijas to atraidījušas. Šī pati lieta jau dod stipru liecību par tā rakstiena garu, jo redakcijas pieklājīgi un pamatīgi runātam vārdam bez īpaša iemesla vietas neliedz. Caur to tad nu arī izskaidrojas tas jautājums, kādēļ Pārstrauta kgs devis šim rakstam tik plašu un daudz apsološu nosaukumu, jo, kad tauta neņem šādas dāvanas kailās rokās, tad mēģina iedot viņai to ietītu.

Ievediens aizņem divi lapas, kur P. kgs darbojas ar biedrotu vārdu savienošanu un svešu vārdu piegalinājumu pārlabošanas priekšlikumiem. Tāļāk nāk mans pieminētais paziņojums par «Zalkša līgavu», jo to rakstu gabaliņu arī ir P. k. uzņēmis savā grāmatiņā pilnīgi, un tas ir pareizi, jo nu lasītāji varēs paši raudzīt, kur jel tie tik neganti sodāmie notikumi atrodas. Tūliņ šim rakstieniņam apakšā stāv mazs gabaliņš, kurā P. kgs tās manas izsacītās domas stāvu nosauc par greizām un launām. Šis ir tas viesulis, kādi iet negaisiem iepriekš un sagriež smiltis gaisā. Tad nu 10. lpp. iesākas vēl viens ievediena raksts. Tur rakstītājs piemin priekšpagājušā gada vairāk ievērojamos latv. rakstniecības panākumus, un tie ir ar vārdu: Lautenbach-Jūsmiņa otro visp. dzied. sv. apraksts, «Līga» un «Zalkša līgava». Tāļāk nāk izskaidrojums par to vārdu «eposs» un izvilkumi no divu pirmo «Z. līgavas» pārspriedēju vārdiem: no prāvesta Rutkovska tēva un no D. Tomberģa kga. Abi šie kungi liecina par «Z. l.» labi, un par

[1] Vientiesīgi goda cilvēki sauc šādu valodu par lamāšanos, bet nezinu, kā Pārstrauta kgs to sauks savā «teikzinātnes» valodā. Jūs, P. kgs, būsat gan īpaši šo valodas pusi «studējuši», jo to liecina viņas kuplums un bagātīga lietāšana. Vai Jūs nezinat tai kāda arabu vai persu vārda? Vai tā nebūs kāda no Jums dibināta jauna fakultate? Var arī būt, ka šī ir tā no Jums pieminētā «zalonvaloda.» Daiļi viņa skan, tas tiesa.

to var priecāties. Bet nu Pārstrauta Jānis uzrāda «trešo svarīgu un ievērojamu spriedēju», kas esot «patî tauta», jo tā «Z. līgavu» stipri pērkot un lasot. Par šo ziņu gan var atkal priecāties; tik vien jāsaka, ka še parādās tūliņ rakstītāja «kritiskais nazis» savā bīstamā asumā. Tauta, ja tauta, tā dod par grāmatām «ievērojamus, svarīgus» spriedumus. Bet jānožēlo tik (nevis šai lietā pēc manām, bet pēc Jūsu domām), ka tauta savas pirmās akademiskās algas ir piešķīrusi «Til-Pūces spieģelim», «Bāriņam Antonium», «Atklātiem nākamu laiku noslēpumiem», sapņu grāmatām utt.

Tad nu nāk kāds gabaliņš, kurā rakstītājs izsaka cerības, ka latviešu tauta, kaut gan daži to baidot, spēšot gan aizmaksāt savas rakstniecības ražojumus utt., bet tas piepildīšoties tikai tad, kad nākšot «aicināta lietpratēju un patiesības mīlētāju kritiķu cilts»[1] un ja nozudīšot «neaicinātie, liekie spriedelētāji», kuri, «paši mazi rakstnieki vai rīmnieki» būdami, velkot lielos (?) dubļos — — augot visur «sapuvuši āboļi», ar kuriem rakstniekus apmētājot,[2] un pie šādiem «beidzamās šķiras kritiķiem» es piederot (tikpat vēl žēlastību rāda). Jā, tiesa gan, aicināts es no sacerētāja nebiju, neaicināts esmu nācis un, kā liekas, dažam aicinātam izjaucis peļņas darbu. Tas ir tāpat, kā kad kāds taisās šķaudāt, bet cits iejaucas ar kādu vārdu starpā — šķaudas izzūd un līdz ar tām arī patīkamais satricinājums. Nu vēl rakstītājs atskatās atpakaļ uz pirmiem trim spriedējiem un nopriecājas par sakāmā vārda patiesību, ka labas lietas trīs (trešā vislabā), bet ceturtā ļauna, un tā ļaunā es — Kalninieks. Ja man «sirdsapziņa» neatļāvusi «priecāties par mūsu daiļliteraturas pērli un greznāko puķi un dot godu, kam gods nākas . . .» Nu sakāt tad jel, kā man bij jāpriecājas? Vai jāsmejas vai jāgavilē? Ko par teicamu atzinu, to īsumā esmu teicis un devis par «Z. līgavu» vispār labu vēsti. No ārprātīgas izturēšanās un valodas man bail. «Dot godu, kam gods nākas»? Godu es esmu devis Lautenbacha kungam un arī apgādātājam; bet, ja tas nākas tintes fabrikantiem vai spiestavas mašīnu griezējiem, tad

[1] «Vai tagad jau nedzīvo kaut kur kādas «kritiķu cilts»? Vajadzēja no tām pagaidām kādu baru atdzīt, līdz pašiem izaug.

[2] Kādi tad ir tie «āboļi», ar kuriem Jūs mētājaties? Te nu gan Jums viegli atbildēt, ka es neesmu rakstnieks, tādēļ var un drīkst man droši sviest ar visu, kas gadās, tāpat kā kāds vīrs, kas bij apsūdzēts, ka zvēlis jumiķim Posmam ar nūju pa galvu, aizbildinājās, ka noturējis krēslas brīdī jumiķi Posmu par skroderi Diedziņu, jo no muguras viņi tādi paši izskatoties.

gan mana vaina — ... Vai es tad nevarējis atstāt «Z. l.» labāk neievērotu kā pēdējais «L. dr. biedr.» Vidzemes direktors «L ī g u». Jā, tur, P. kgs, direktora kungs ir gan arī darījis aplam, ka nav gribējis tapt Jūsu acīs par «lietnepratēju», klausīties Jūsu «zalonvalodā» un nostāties «piektā šķirā».[1] Bet vēl rakstītājs nosirdās reiz par manu neaicinātu spriešanu. Tur būs caur to P. kgam patiesi aizgājis kāds ievērojams labums bojā, it kā dažreiz kādam vai caur negaidītu gaiļa dziedāšanu pusnaktī vai citādi. Bet no kurienas tad man tās ielūgšanas kartes bija jāgaida? Vai no Jūsu «zalona» vai no cita kāda? Un nu tik vēl rakstītājs aicina mani cieti «pie lietas», sacīdams, ka nekaitot arī vēl tagad patriekt par tiem iespaidiem, kādi man pērn (?) — (aizpērn?), «Z. l.» lasot, cēlušies.

Un tad nu gāžas arī nākošās divas lpp. (14. un 15.) vārdu negaisa īstais pirmais grūdiens neredzētā spēkā man virsū. Izņemsim, negaisu svētīdami, no visa tā trokšņa kādu gabaliņu vārdu pa vārdam. «Negribu īsti noteikt, vai viņa spalvu tikai vientiesība, biedrota ar neprašanu, vai naidīgs un skaudīgs prāts vadījis, bet tas gan skaidri noredzams, ka īstas dailes un krietna gara ražojuma cieņība un sajēdzība viņa neienākušajam gara auglim kūmās nav stāvējušas. Citādi viņš nebūtu dabūjis tik n a b a d z ī g u iespaidu no «Zalkša līgavas» p ā r b a g ā t ā pūra. K. kgs tikai iedrošinājies apbrīnot staltās līgavas pūra «ļoti skaisti izrotāto, smalko, stipro» vāku, bet ne to pacelt un iekšā paskatīties. Tamdēļ (tādēļ?) viņam diženā pūra bagātais pērļu un zītara, zelta un dimantu saturs, kas sirdi iepriecina un prātus pacilā, palicis septiņiem zieģeļiem aizzieģelētais noslēpums. Viņš, «Zalkša līgavu» lasot, nav ne jaudāt jaudājis, ka viņa ir viena no visuretajām, jaukajām saulteikām, ka viņā «iemīt dziļa zinība un gudrība». Viņam nav ne jēgas ne no staltā, mākslīgā piecburtu stāva[2], kādu dziesminieks, vielu pēc eposa likumiem sakārtodams, devis līgavai, nedz arī no ļoti grezna un košā apģērba, kas visās sirdis un prātus apmulsinātajās krāsās laistīt laistās un spīguļot spīguļo. Viņa gara acis, viņa sirds un prāts no tā visa nekā ne redz, nedz bauda. Viņš priecājas tikai gar līgavas pūra ārpusi un apbrīno vāku, ko viņš var pirkstiem taustīt un miesīgajām acīm redzēt. Ak tavu jauku, glītu vāku! Ak tavu slavenu meistaru, kas tik «ļoti skaisti izrotātu» pūra vāku uzņēmies «apgādāt»!»

Lai nu nobirst, lai nobirst tie rupjākie krusas graudi, lai

[1] Piekopjat še to savu teikumu — *«Si tacuisses»* utt., jo man šķiet, ka viņš jums beidzot pašiem itin labi derēs.

[2] Ir gan stāvs!

nošņāc varenā vārdu auka! Pa tām starpām paskatīsimies, kā P. kgs priecājas par iespiešanas misēkli, ko atradis manā paziņojumā («lauvas», kur vajadzēja būt «laumas»).[1] «Sirdsapziņa» viņam to atļauj pilnīgi. Atļausim mēs arī viņam to «sirdsapziņas» prieku.

Kad nu izlasām pilnīgi šīs divi minētās lpp., tad patiesi kādu brīdi jāapstājas un jāapdomājas: kas tad nu īsti ir «Zalkša līgava» un kas esmu es? Kur stāda «Z. līgavu», kur grib likt mani? Nedz ir spējams sajēgt tagadējam cilvēku prātam tādas dārgumu bezgalības, kāda atrodoties «Z. līgavas» pūrā, nedz arī ir pazīstams virs zemes tāds cilvēks, par kādu P. kgs mani dēvē. Bezprātība, gara tumsība, nemācība — tas viss, viss vēl nieks. Es esmu nostumts nenoteicamā dziļumā, «Z. līgava» nocelta nepazīstamā augstumā. Kā lai nu tiek ar šo lietu skaidrībā? Ja būtu izdevība ar Pārstrauta kgu sarunāties vārdos, tad vaicātu, par k o un par k ā d u viņš mani īsti dēvē? Tomēr liekas, ka par prāta radījumu gan P. kgs vēl mani tur, jo citādi viņš tāļāk vairs nemaz nerunātu. Bet tad atkal ceļas daža šaubīšanās par P. kgu pašu. Jo, ja būtu piedzīvots, ka kāds rakstdarbs ir jel pus tik bezprātīgi teikts un par neizdibināmu dēvēts kā še «Z. līgava» un kāds cilvēks viņa dēļ pus tik daudz gāzts kā še Kalninieks, tad šo P. kga valodu varētu pieņemt vēl varbūt par kaislas prāta pārspīlēšanas augli, bet tagad tas gandrīz nemaz nav spējams. Viss neredzēts un nedzirdēts. Pēc domu kārtības tagad man būtu šī lieta jāmet pie malas; tomēr, gribēdams rādīt lasītājiem šai retā gadījumā, cik neganti un nejauki prāta niknums grūž cilvēku no ceļa, gribu turpināt savu rakstu līdz galam, kur tad redzēsim uz ikkatra soļa, ka P. kgs, jo vairāk viņš godprātību atmet un pretiniekam pārliecīgi grib uzmākties, jo vairāk un nožēlojamāk viņš pats klūp.

14. lappusei iesākoties, P. kgs sāk ļoti brīnoties par to manu izteikumu, ka «Z. līgavas» teikai iesākumā ir vajadzējis būt k a i l a i, jo tie izpušķojumi, ko izstrādātājs pielicis, viegli pazīstami (dažus no tiem vēlāk arī lasīsim). Šo manu izteikumu P. k. grib ierādīt par tādu neprašanas zīmi, kas mani nogāž pavisam bez nekādiem pierādījumiem. Bet nu, P. kgs, kā tad Jūs to lietu skaidrojat? Vai gan teika varēja būt tautas mutē (ja viņa iz turienes ņemta) tāda, kāda tā tagad ir? Ja tā, tad Lautenbacha

[1] Jūsu rakstienā stāv «v a r ī j i s», kur vajag «v a r ē j i s; š o t u dzejnieku Burnsu (Bernsu) Jūs saucat par a n g ļ u dzejnieku: «Z. līgavā» atrodās arī «v a r», kur vajadzēja «p a r». Un, kad par «Z. līgavas» stiepto un grūsto skaņu iezīmējumu neskaidrību jārunā, tad Jūs sakāt, ka korekturas kļūdas aizbildināt neesot Jūsu uzdevums. Ja Jūs būtu izturējušies kā godavīrs, tad, zināms, šos «matus skaldīt» man nenāktu ne prātā.

kgam pie viņas ir tik uzrakstītāja nopelns, un caur to Jūs runātu savam lielākam nolūkam stāvu pretī. Tāļāk P. kgs atrod lielu aplamību tanī lietā, ka es teicis, ka «Z. līgava» atstāj lasītājam vispāri, īsumā sakot, skaidru, dzīvu bildi prātā jeb ar citiem vārdiem: izstrādājums, vispāri uzskatot, ir krietns. To pašu spriedumu dzirdēju arī no citiem lasītājiem. Ja nu P. k. domā par «Z. l.» citādi, t. i., ja atzīst tās izstrādājumu par nekrietnu, tad liegts tas viņam nav, jo es nebūt neesmu teicis, ka viņa v i s i e m lasītājiem atstāj prātā skaidru bildi. Es, «Z. līgavu» lasot, neesot ne jaudāt jaudājis, ka viņa esot viena no visuretajām jaukākām saulteikām. Vai es to jaudājis vai nejaudājis, tas manā rakstā nekur nav manāms. Še P. kgs uzsedz «Z. līgavai» vizuļotu segu, lai es, to ieraudzīdams, iztrūktos. Pielūkojat tik, P. kgs, ka nenāk kāds kādreiz tik «pārdrošs», kurš sāk raudzīt, vai «Z. līgavas» tikums un cits apģērbs sader pilnīgi ar to grezno apsegu. Un kur gan manā rakstā ir redzama tāda ārprātīga brīnošanās par grāmatiņas ārīgu veidu jeb, kā Jūs sakat, par «pūra vāku»? Pārspīlēts prāts redz un dzird neesošas lietas.

Tāļāk ejot, P. kgs saka, ka es «Z. līgavas» «augstās iekšīgās vērtības» neesot atzinis un man riebjot, ka tā neesot sacerēta «p a» E. F. Šēnb., Lap. Mart., Kaudz. Mat. un Cer. Pet. «v ī z i». Še nu jāvaicā, kādēļ rakstītājs tos trīs citus grūž Kaudz. Matīsam[1] līdz uz to pariasu jeb nievātās pēdējās kastas sēdekli? Un, kad tos trīs grūž, kādēļ tad to ceturto, t. i., Lautenbacha kungu, atstāj, jo citos darbos viņam «iet» «pa» to pašu «vīzi» ar atskaņām? Kas P. kunga domu ceļu pazīst, tas var atrast viegli šiem jautājumiem atbildes. Tos pirmos trīs viņš aizķer, vienkārt, tādēļ, ka tie nav nākuši pie «Z. l.» ar dārgām kvēpinājamām zālēm, un, otrkārt, tādēļ, ka caur to ir gribējis radīt veselu pariasu «c i l t i», lai tad tādā ziņā varētu pieskaitīt Kalnienieku tai klāt. Uz otru jautājumu par Lautenbacha kgu P. kgs atbildēs: «Kad «dieva apdāvināti» un «dieva aicināti dziesmin ieki» lietā atskaņas, lai skaidras vai neskaidras, ar prātu vai bez prāta, kā vēlāk redzēsim, tad tie to dara ar visgudrāko ziņu, jo «tam» tad «vajaga būt tā un ne citādi,» — tas tad notiek pēc visdziļāko dzejas likumu izdibināšanas; un, kad «dieva apdāvināti dziesminieki», «dieva aicināti dziesminieki» atskaņas atmet, tad, to darīdami, viņi atstāj «v e c o m e i s t e r z e ņ ģ e r u iebraukto celiņu un izlauž spēcīgi citu, jaunu, varenu ceļu». Šī ir P. kga domu kārta viscauri, kā to arī turpmāk bieži redzēsim.

[1] Pret K. M. P. kgs jau rāda neizskaidrojamu ienaidu viscauri.

Tagad nu P. kgs runā plaši un gari tai lietā, ko es biju teicis par atskaņu atmešanu un par to, vai būs spējams sacerēt tagad dziesmas tautas dziesmu skaņā, kā daži cenšas. Šī lieta ieņem grāmatiņā vairāk par četrām lapām. Bet viņa varētu ieņemt arī vēl vairāk lapu, ja vien tas jautājums būtu pārrunāts gaišā prātā un pieklājīgā garā. Vispirms jāvaicā, ko tad P. kgs īsti sauc par tautisko dzeju un kādus pienākumus tai uzliek? Par šiem jautājumiem nav viņa rakstā nekur norobežota izskaidrojuma. Pēc šiem P. kga vārdiem: ... «caur tam (to?) tik dziesminieks var izrādīties (?) par īstu, dieva apdāvinātu dziesminieku, kad tas bez kaut kādas ārīgas mākslīgas atskaņu piepalīdzības spēj tomēr radīt kaut ko dzejiski jaunu (?) un apbrīnojamu» (!) — būtu jādomā, ka P. kgs liek pie tautiskas dzejas nodibināšanas visu svaru uz atskaņu atmešanu. Citā vietā atkal runā, ka tas esot pareizi, ka «Z. l.» «skan tikai retās vietās tautas dziesmu skaņā»[1]. «Jo,» tā P. kgs pagalvo, «īsti tas ir no literaturu pētītājiem paģērētais (!) tautiskas dzejas karakters, ka tautas dziesmu skaņai vajaga retās vietās kā pamatskaņai cauri skanēt.» Še turpretī par lielāko tautiskās dzejas raksturu ir likts tas, ka tautiskās dzejas ražojumos vajag tikai retās vietās manīt tautas dziesmu skaņas. Un tā tas griežas joprojām: viss juku jukām, viens izsacījums skrāpj otram acis ārā, trešs ar ceturtu nestāv nekādā sakarā utt., tā ka nevar un nevar dabūt skaidra iznākuma, kas tautiska dzeja ir un kādai tai būs būt. Še nu gan P. kgs atradīs cēloni viegli manā mūžīgā «nezināšanā» un «neprašanā», kādēļ jau tad arī to iepriekš tik cītīgi dzenas atrast; bet tomēr var manīt, kaut gan rakstītājs to slēpj, ka viņš pats arī ir atjēdzies, ka šinī varenu vārdu un rupjību[2] labirintā domu pavediens neatrodas vairs rokās, jo to pierāda šis piezīmējums 9. lpp.: «Vaļas neturēdams (?), neesmu vis izstrādājis savas domas — — sistematiski, tādēļ manas domas izklaidītas un paģēr (!) no laipnā lasītāja lasot lielāku vērību un uzmanību, nekā kad viņas būtu pa kārtai saliktas.» Kad nu lasītāji

[1] Tātad es esmu runājis še arī skaidru patiesību un turklāt «Z. līgavai» par labu. Bet man tik še ienāk prātā tās «augstās vīnogas», kuras Jūs iesākumā man rādījāt.

[2] Rupjības nāk arvienu jo lielākā ņudzumā, tā ka, ja vienu atraida, tad deviņas citas stāv jau tai aiz muguras, tādēļ tās pieminēšu beidzot tik vien vispāri.

sūdzēsies par rakstiena neskaidrību, tad Pārstrauta kgs atbildēs: ««Neprašas» «aplamie pārdrošnieki», jums pašiem trūkst tās p a ģ ē r ē t ā s (!) lielās vērības un uzmanības! Ko jūs še, «pilnu muti ņēmuši», «izkravājat savu augsto gudrību!» »

Par atskaņu atstāšanu un par cenšanos dziedāt tautas dziesmu garā es runāju tik uz latviešu dzejas kopējiem, bet P. kgs ceļ visu pasauli kājās, rādīdams pārpārim gan pie H o m e r a, gan pie J ū s m i ņ a, ka varot bez atskaņām iztikt, it kā kad viņš būtu patlaban šo jauno, ļoti jauno atradumu atnesis no kādas citas pasaules. Es neesmu nedz atskaņu par tik ļoti nepieciešamām rādījis, nedz arī teicis, ka nemaz nav spējams dziedāt tautas dziesmu garā, bet sacīju tik, ka tādi ražojumi būs l i e l ā k o t i e s u bezgaršīgi gara augļi, kā tas arvien redzams. Kad nu P. kgs arī atzīst, ka «Z. l.» nav sacerēta tautas dziesmu garā, kas darīts vēl ar īpašu nodomu, tad vajadzēja jel zināt, ka tas izsacījums nevar nekādi uz «Z. l.» zīmēties, tādēļ arī par to nebij vajadzīgs nemaz runāt. Vienīgais no latv. dzejniekiem, kas spēj t. dz. garā dziedāt, kā Jūs arī pieminējuši (šai lietā varu ar Jums vienoties), ir P u m p u r s. Bet, ja Pumpurs būtu dziedājis visu bez atskaņām, dievs zin, vai viņa dziesmas tik daiļi skanētu. Tomēr nesaku nebūt, ka bez atskaņām nevar jauki dziedāt.[1] (Šai lietā ir brīvība.) Tik vien Jūsu skaidrojumi, ka atskaņas nepaaugstina dziesmas satura, ir pavisam nevajadzīgi. Cik piepeši un nežēlīgi P. kgs rauj arvien pats «savu nabaga» «Pegazu» aiz kājām no kalna atpakaļ lejā, to rāda diezgan skaidri šis viens pats gadījums, kur P. kgs, kad patlaban ir uzslavējis Lautenbacha kgu, tādēļ ka tas daudz no saviem jaukajiem dzejoļiem sarakstījis ar atskaņām, saka, ka atskaņu «jaukums» un melodisks skaņu kritums (?) nākot īpaši ar fantaziju un domām nabadzīgi apdāvinātiem dzejniekiem par labu.[2] Tātad L. kgs, kur (pēc P. kga domām) ir zinājis savu fantazijas un domu nabadzību, tur ir lietājis atskaņas. Ja «Z. līgava» būtu sarakstīta garākos paņēmienos bez atskaņām, tad šai vietā atskaņu trūkums nebūtu nemaz manāms; bet, kad īsākos paņēmienos rakstītiem (īsti romantiskiem eposiem) mēdz būt atskaņas, tad, zināms, pie «Z. līgavas» viņu trūkums krīt acīs. Caur atskaņu trūkumu nav gan «Z. l.» saturs ne par graudu vieglāks; tik vien citiem šādu

[1] Tik vien P. k. velti pūlējās iestāstīt, ka visu tautu dziesmas ir ar atskaņām. Še pieminu tik vien krievu tautas dziesmas.

[2] Kā tāds labums saprotams, kas nāk īpaši tik vien nabadzīgiem par labu, ja arī bagātie drīkst viņu lietāt? Tad nu visi slavenie pasaules dzejnieki, kas atskaņas lietājuši, ir Jūsu acīs vai nu nabadzīgi, vai arī atskaņas tiem par vainu?

darbu Jūs pieskaitītu par dzejas likumu nezināšanu, turpretī L. kgs ar to ir iedzinis «četrus jaunus (?) stabiņus dzejas mākslā», un tas ir darīts «ticami viss ar savu labu ziņu un ka tam tā un ne citādi vajag būt». Kas nevar saprast, «kālab tas tā notiek», tas lai «klusu ciešot apmierinājas».

Bet paraudzīsim, kā P. kgs strādā šinī jautājumā tāļāk, zīmēdamies īsti uz to manu izteikumu, ka kārtīgi un mākslīgi liktas atskaņas biedro dzeju ar muziku. Uz to tad mums iekārtošanas trūkuma dēļ ir jāšķirsta atkal lapas šurp un turp. P. kgs saka tā: «Bet, gribēdams ilustrēt (?) (izrādīt?), ka dažos sacerējumos, kuriem, pēc K. kga vēlēšanās, nav «atrauts tas jaukums» etc., velti meklēsim jaukuma un ka turpretim sacerējumos, kā «Z. l.», kuram esot «atrauts tas jaukums» etc., to lielā mērā atrodam, uzzīmēšu dažus piemērus ar un bez atskaņām.» Še nu P. k. ņem divas E. F. Šēnb. kunga joku dziesmiņas un pēc tām arī vienu iz Kaudz. Mat. «dziesmiņām» — «Iepriec. caur asarām», sacīdams: «Lai Kalninieka kgs man nevarētu pārmest, ka es piemērus ņēmis nevis no kāda dziesminieka, bet tikai no rīmnieka jeb dziesmu kalēja...» Sakat jel, P. k., kur es esmu Šēnberģa kungu vai arī citu kādu saucis par dziesmu kalēju vai citādi? Kas paradis lamāšanas vārdus mētāt, tas negaida arī no citiem pieklājīgas valodas. Bet arī še P. kgs nav Kaudzītes Matīsam varējis kost citādi kā tik caur korekturas kļūdām. Kaudz. Mat. «Dziesmiņām» ir pielikta beigās lieka lapiņa, kur uzrādītas kļūdas, kas cēlušās caur svešu korektoru, un, kad ieskatās atsaukumā, tad redz, ka tas sabojātais pantiņš jālasa tā:

«Raug, padebeši veļas
Tik kupli, pelēki,
Pie zilas debess ceļas
Ik brīdi tumšāki.»

Šī ir viena no pašām lielākām neizglītības un zemsirdības zīmēm, kur cilvēks, gan zinādams, ka nav vaina, bet, ja tik ar to var kaut kā pretiniekam kost, tad rāda to par vainu jeb kļūdu.

No šiem piemēriem P. kgs savelk šo iznākumu: «atskaņām nav iespējams dot dziesmai nekāda dzejiska un muzikaliska jaukuma, ja tā pate nejauka», — it kā kad es būtu sacījis, ka atskaņas «iztaisa» (!) arī nejaukas dziesmas par jaukām. Lai nu redz, kāda domu kārtība ir nevaldītam prātam! Pēc šā izsacījuma tad nu visiem tiem dzejoļiem, kas ir bez atskaņām, vajadzētu būt jaukiem. Izņemsim tad nu šai ziņā kaut ko iz tā

paša «apbrīnojamā» sacerējuma, iz pārāk priekšzīmīgās «Zalkša līgavas»:

«Gan viņš (zalktis) d r u s k u šņāca[1],
Modrīgs kļūdams, dažu reiz,
Gan pie viņa arī d r u s k u
Zivju s m a k u s a o d a[2],
«Bet, | lūk, | [3] Madaļa to visu (?)
«N e m a z vērā n e l i k a[4]» etc.

Vēl kādu citu vietu:

«Jaukos (!), glītos gliemežratos
Ķēniņiene sēdēja,
Ratu riteņi bij zelta,
Ases bij no tērauda[5],
Ules bij no skaidra vara,
T a p i[6] bij no misiņa,
Š ķ i e t s un dīsele bij abi
C a u r u m (?) cauri sudraba,
Jauki liektais ratu k u r v i s
Bij viscaur no gliemeža[7]» etc.

Un šādus jaukumus tur atrodam «lielā mērā».

Ja nu tādās dziesmiņās, kuras nav nekad par priekšzīmīgām un bezkļūdīgām dēvētas un dēvējušās, atrodas misēkļi, tad tas nav nekāds brīnums; turpretī, ja tā saule, pret kuras spožumu visas pasaules rakstniecību spīdekļu spožumam jāizdziest, dod šādus saldu smieklu starus, tad «drusku» jābrīnās gan.

Savā zināmā rakstā es biju teicis, ka vajadzētu latv. valodas veicināt vairāk pie tā sauktās augstās izteikšanās, bet P. kgs negrib un negrib šo domu saprast; viņš dodas atpakaļ pie atskaņām un brīnodamies jautā: «N o k u r a l a i k a u n p i e k u r a s t a u t a s g a n a t s k a ņ a s t u r ē t a s p a r

[1] Ko gan Jūs darāt?
[2] Kādēļ drusku vien? Šās «īstās dzejrotas» vajadzēja labi krietni.
[3] Priekšzīmes rītums!
[4] Pat pie d i v k ā r š a s n e g a c i j a s vēl a k u z a t i v s! (Bīlenšt. gram. 569. §) Jāsaka bij: t ā v i s a.
[5] Jā, «lietpratība» redzama viscauri! «Lietpratēji» citādu asu netaisa kā tērauda, jo tās nekad nelūst, īsti tad, kad labi cietas norūda.
[6] No tik visai reta dzejīga metala! Bet vai «t a p i» nevarēja būt vēl no drusku cietākas vielas — dzīvsudraba? Tāļāk turpat ir lasāms par «vara dzeņaukstēm». Pie dīseles jūdzot, vajadzīgas vēl dzeņaukstes arī un turklāt no «v a r a». Kā ar tādām lai sajūdz? Cik jūdžu varēja ar «bruņu krupjiem» stundā nobraukt?
[7] Vai no dzīva gliemeža?

r a k s t v a l o d u?» Liekas, ka caur lietu tīšu grozīšanu Jūsu prāts arī sāk grozīties. («Ārste, dziedini pats sevi!») Jūs, kas zinat sasaukt tautas, valodas un vīrus no visiem laikiem un no visiem zemes vējiem, Jūs nezinat, kas ir augstā rakstvaloda un kas vieglā tautas dziesmu valoda! Tad Jūs nezināsat izšķirt arī lielupes no strautiņa. Nu, tad es Jums arī pasacīšu, kur augsta rakstvaloda dzirdama: ņemat bībeli, uzšķirat pravieti Jezaju, izlasat to kādas reizes ar apdomu un, ja tad Jums ir vajadzīgs tāpat jautāt, tad, ja paši sev nevarat tāļāk līdzēt, meklējat palīdzības citur. Bet P. kgs nedz dzird, nedz klausās, tik triec vien savu atskaņu lietu čakli tāļāk. Viņš izņem ar savu pazīstamo ģiftīgo nievāšanu vienu iz Kaudz. Matīsa «d z e j o ļ i e m», otru iz viņa «d z i e s m i ņ ā m», nosauc tos iepriekš par «augstas, daiļas rakstības piemēriem» un tad ber atkal rupjības uz rupjībām. Bet nu sakat, kur es vai kāds cits būtu dēvējis tos uzrādītos pantiņus par augstas un daiļas rakstības piemēriem? Kam tik jel maz vēl prāts pie paša, tam jāvaicā vienmēr: ko tad Pārstrauta kgs īsti grib? Pats viņš tās rindiņas sāk bez iemesla par tādām dēvēt, pats vēlāk viņas nonievā.[1] Tomēr jāsaka atkal tas pats, kas pirmāk: lai nu šādās grāmatiņās, kuru neviens nav augstu cēlis nedz cels, no kurām daža jau sen aizmirsta un vairs nav dabūjama, lai nu tādās grāmatiņās atrodas valodas[2], rituma un atskaņu kļūdas[3], bet kā tad ir, kad Jūs paši šinī savā grāmatiņā rakstat: «par atskaņu **šaubīgajiem** labumiem», **«pa** tautasdziesmu **vīzi»**, «viss, kas, pēc K. kga domām, **iztaisa** īsto rakstniecības valodu», kad Jūs ģ ē r ē d a m i **«paģērējat»**[4], kad joprojām «Zalkša līgava» tāpat **«paģēr»** un **«trāpa»**, kad turpat nesaka vis, kā k l ā j i e s, bet kā **«gājis** Madaļai», kad turpat «Z. līgavā», tanī «daiļliteraturas pērlē» un «greznākā puķē», tanīs neaprakstāmās briljantu debesīs, kad tanī neizsakāmas pilnības pasaulē, kad tanī neizdibināmā gudrības bezdibenī atrodam joprojām

a) šādu ritumu

«Kāds **liels** zalktis kā **kāds** karals» etc.
«Piešķīra tai izdošanos» etc.,
«Ko **mēs** saskandinājuši» etc.;

[1] Bet sakat: ko Jūs gribat taisīt iz tiem divi vārdiem «plūkusi un «pūlējis» (— strādājis)?

[2] To vārdiņu «gaudenīgs», to Jums parādīja K. K. kgs «B. V.» 1877. g. 33. lpp. Jūs paši vis viņa neieraudzītu. Bet arī šis vārdiņš nav tai vietā vēl bez savas tiesības.

[3] Tik vien nav izprotams, kādēļ P. kgs ar īpašu kaislību iet Kaudz. Mat. pirmajām «dziesmiņām» virsū, kuras še nemaz tuvumā nestāv.

[4] «Pegazu» ādas nāks pie Jums drīz slavā, tik vien pieraugat, ka «nepaģērējat» kādas cauras.

b) šādas atskaņas (starp tām pašām, cik viņu «Z. līgavā» ir):

«Mēs nākam, mēs nākam kā precinieki,
J e b[1] (vai?) iesim, jeb iesim kā vaidinieki,
Īsteno līgavu dodat uz soļa,
Liekati, liekati zosi jūs goļā» (?) etc.;

Tad vēl: b i l d e s — c i l t i s, z v a ņ i — m ā ņ i, d ā v ā — (dabā) s a v ā[2] utt.

d) šādus neizprotamus teikumus:

«Tie aiz bailēm un aiz briesmām
I t p a v i s a m p a b i j a» (?) etc.,
«J e l p r i e k š n ā v e s m i r š a n a s» (?) etc.,
«Viņu tāpat mīlēdama,
K ā t a s p a t i m ī l ē j a» (?) etc.,
«K r ū t ī s s a u l e s z v a i g z n ī t e» (?) etc.;

e) šādu (lai gan netīšu) kristīgas ticības svētumu zaimojumu:

«D i e v a d ē l s stāv kalniņāi,
Zelta k r u s t u vīcina» etc.;

f) šādu bezprātību:

«Iztraucēja ciema ļ a u d i s,
Izbiedēja c i l v ē k u s» etc.[3]

Kad nu šādu kļūdu un arī citādu atrodas «Z. l ī g a v ā» vēl ne mazums, ko tad nu darīs Jūsu varenie **«Pegazi»?** vai viņi, «lietu sa**prazdami»**, nesāks atkal «drusku šņākt» — ko? Še ir atkal visādi jauni ceļi vaļā; kad nevar dabūt atskaņai vārda, kas kaut ko nozīmē, tad liek tādu, kas nenozīmē nekā, un tas ir arī ļoti «p l a s t i s k i» un «a r ķ i t e k t o n i s k i»: kad galvas nevar izcirst no marmora, tad uzliek tās vietā lieko ģīmi no papīra; kad mājai pēc ārpuses samēra logu tik un tik vajag, bet iekšpuses ietaises neatļauj visur likt, tad ietaisa tādās vietās aklos jeb viltus logus. Šīs ir tās «visas sirdis un prātus apmulsinājošās krāsas», kurās šī «augstākā dzejrota» «laistīt laistās un spīguļot spīguļo», šis ir tas «ļoti greznais un košais apģērbs»! Še nu der atkal P. kga mācība: «... j a a r ī

[1] Balada j e b stāstdziesma, sniegs v a i lietus.
[2] Jāsaka: s a v ā d a b ā.
[3] Reiz noslīkuši divi cilvēki un trīs žīdi.

nevar saprast, kālabad tas tā notiek, tad vajaga klusu ciešot apmierināties, ka tas ticami viss ar savu labu ziņu tā likts un sacīts un ka tam tā un ne citādi vajag būt, ja arī visiem neprašām tas izliktos ne visai daiļi, bet pretīgi.»

«Pirmais klasiskais dzejdarbs!»

Tāļāk P. kgs ilgi nopūlējas pie tā teikuma, ka kārtīgi liktas atskaņas palīdz biedroties dzejai ar muziku. Starp citām lietām viņš stāsta, ka romanos, kur velti meklēšot (?) atskaņu,[1] biedrojoties tāpat dzeja ar muziku. Jā, jā, tik vien tad nu paliek vēl viens visvecākais un visjaunākais ceļš pāri: atmest pilnīgi ne tikai atskaņas, bet arī ritumu un rakstīt visu prozas kārtā. Beidzot P. kgs visas savas garās rupjību virknes parauj pats pie kāķa ar vienu vienīgu teikumu, sacīdams, ka dzeja nebiedrojoties vis ar muziku, bet ar valodas muziku un tad ceļoties jaukums, jeb skaidrāk: jaukums neceļoties vis caur dzejas biedrošanos ar muziku, bet dzeja, ar valodas muziku biedrodamās, dodot jaukumu. Te nu tik īss, tik garš! Uz labo pusi nav vis jāpogā svārki, bet svārki jāpogā uz labo pusi; gaisā neceļas vis dūmi, bet dūmi ceļas gaisā. Šai lietā P. kga piktuma cēlonis uzminams: viņš jūtas piekrāpts, ka, man muziku pieminot, nav dzirdējis tauru, dūku un somu stabuļu.

P. kgs bez mitēšanās devē L. kgu par pirmo patstāvīgo latv. dzejnieku un «Z. līgavu» par pirmo latv. eposu un pārmet man, ka es aiz nenovēlības vai aiz lielas neprašanas negavilēju viņam vienā balsī līdz. Manis dēļ, P. kgs, kraujat L. kgam vai visas Italijas lavras uz galvas, man tur nav ne tikvien nekādas nenovēlības, bet es esmu teicis kur vien spēdams labu, kā to ikkurš manā rakstā var redzēt; tikvien, kad Jūs piespiež kādreiz pašiem tās lavras noņemt, tad nesakat manas vainas. Vai Jūs domājat ne tikvien manām, bet visas tautas acīm apslēpt Līventāla patstāvību, Mālberģa patstāvību, Ausekļa patstāvību,[2] bet jo vairāk Pumpura patstāvību? Ar cik «Pegaziem» Jūs uzsvērsat vienīgi Pumpura «Pastarītes» patstāvību un daiļumu? Vai Jums šķiet, ka «Staburags un Liesma», tādēļ ka neatrodas vairs grāmatu pārdotavās, arī no pasaules pavisam nozudusi? Kādu numuru Jūs īsti šim sacerējumam dosat? Vai tā arī ir episka dziesma vai ne?

---

[1] «Jevgeņijs Oņegins»?

[2] Īsti šā dzejnieka patstāvību spriedēji pēc viņa nāves atzina par visai ievērojamu.

Tad nu nāk jautājums par Madaļu un viņas stāvokli «Z. līgavā» un līdz ar to arī par varoņa uzdevumu eposā. Par šīm lietām atkal P. kgs runā tādā garā un tādā skaņā, kā kad vienīgi viņam virs dieva pasaules būtu tiesība un spēja zināt, kas eposs, kas viņa uzdevumi. Jūs, P. kgs, uzrādāt Jean Paula (Žana Paula) izteikumu: «Dramatā varons nes pasauli, eposā pasaule — varoni.» Ka pie lielu vīru teikumu izrakstīšanas nevajag necik daudz zināšanas, to varu pierādīt Jums caur to, ka es, kas, pēc Jūsu izsacījumiem, zinu daudz mazāk, varu izrakstīt pieminēto izsacījumu oriģinalā: «Im Epos trägt die Welt den Helden, im Drama trägt ein Atlas die Welt» — un uzrādīt, ka Jūs viņu vēl aplam pārcēluši, jo tur stāv tā: «Eposā nes pasaule varoni, dramā nes milzis[1] pasauli.» Turklāt paklausaties, ko arī Fišers saka par to pašu lietu: «Eposa varonis peld stiprām rokām, tomēr ne pret straujumu.» Bet kur tad nu «Z. līgavā» jel pavisam ir varonība? Madaļai vajadzēja tās būt; bet viņai nedz karaktera, nedz darbu. P. k. grib atlīdzināt varonības trūkumu pie Madaļas ar to, ka viņa paturējusi savu sieviškas dabu, mīlējusi bērnus, vīru utt., jo tas esot sieviškas svētākais pienākums, dārgākajā manta, skaistākajā rota utt. Kam nu Jūs visu to stāstat kā no debesu augstībām, jo tam es neesmu nekad pretojies? Turpretī še mums ir runa nevis par sieviškas pienākumiem un pienākumu labumiem, bet par eposa varonību jeb varoni. Jūs varējāt gan atbildēt itin īsi tā, kā to mēdzat darīt vai nu īsākos, vai garākos vārdos: ja šai eposā ir varonība, tad eposā vajaga varonības; ja šai eposā nav varonības, tad eposā nevajag varonības.[2] Ja jūs cilvēka dabīgās dzīšanās gribat stādīt varonības vietā vai arī pat saukt par varonību, tad labs gulētājs būs arī labs varonis. Eposa varonim jāstāv gan likteņa un apstākļu varā, bet viņš jel nevar būt bez cenšanās, bez rakstura, bez spēka un bez patstāvīgas gribēšanas. Madaļai turpretī var pielīdzināt tik bēgšanu par varonības īpašību: kad precinieki sanāk mājā, tad viņa iebēg mežā, kad vīru kauj nost, tad iebēg ar bērniem jūras dziļumā, un ar to ir viss beigts. Šo pēdējo bēgšanu P. kgs nosauc par varoņa dūšību, par visjaukāko momentu (?) (brīdi) visā eposā, un no tā man neesot ne jausmas. Kad P. kgs

[1] Atlass — debesu turētājs jeb nesējs uz saviem pleciem.

[2] Un, ja vēl ar to netiek vaļā, tad atkal: «Tev vajaga, ja arī nevari saprast, kālabad tas tā notiek, klusu ciešot apmierināties, ka tas ticami viss ar savu labu ziņu tā likts un sacīts un ka tam tā un ne citādi vajag būt» etc.

pats mēdz arvien uz ievērojamiem vīriem atsaukties, tad lai ļaujam arī Madaļas uzdevumu «Z. līgavā» kādam ievērojamam vīram noteikt. Villmars saka šinī lietā tā: «Kur eposa lielākie notikumi grozās ap vienu pašu cilvēku, vai nu rādīdami viņa darbus, vai nolemdami viņa likteni, tur tas ir uzskatāms par eposa virspersonu — par varoni.» Pārstrauta kungam turpretī «mūsu eposs» saistās un raisās «vislabākā kārtībā», viņam tas ir ļoti labs, ļoti ar gudru ziņu darīts, ka Madaļa noiet ne tikvien bezdarbīgi no skatuves, bet neparāda karaktera un gara spējas kā vien ja pieminētā bēgšanā. Kādā «skaidrībā» tad nu Jūs paši esat «ar trim lielajām dzejšķirām»? «Ārste, dziedini pats sevi!»

P. kga rupjību vējputenis plosās viscauri tik nikni, ka caur to ir grūt saredzēt sauli, t. i., apspriežamo lietu. Viņa starp neklājībām ir šurp turp tā izraustīta, ka nav spējams nemaz sastādīt veselā kārtā. Tātad pie šīs vietas jāpieder arī gan tam jautājumam par «Z. līgavas» uzrakstu, jo es biju teicis tik to, ka, tādēļ ka uz Madaļu zīmējas teikas virsraksts, tad viņa ir arī turama par teikas virspersonu, un tādēļ nav diezgan, ja viņa parādās un noiet no skatuves tik kā ikdienišķs cilvēks bez nekādām spēcīgām īpašībām. Arī šinī lietā P. kgs, kā jau vairāk vietās redzēts, mēģina noteikt neattaisnojamas kļūdas par nodomātiem un ar slēpainu ziņu uzņemtiem neizpētījamiem dzejnieka virzieniem. Viņš še ņem atkal Kaudz. Matīsa «dziesmiņas», jo cita kāda grāmata man nebūšot pazīstama,[1] izsaka, ka tanī arī, kaut gan stāvot «K. M.» vārds virsū, esot kāda puse tulkojumu, tas tad pierādot, ka grāmatu uzrakstiem neesot ar viņu saturu nekādas daļas, bet, jo mazāk tas no satura atklājot, jo labāks tas esot[2]. Šis izsacījums man atgādina, kā kādreiz kāds žīdiņš, kad saimnieks bij noķīlājis viņa zirgu savā auzu laukā, mēģināja atsvabināties no padarītās kaites atlīdzināšanas, sacīdams, ka viņa zirgs auzu nemaz neēdot. Negribu un neturu nemaz par vajadzīgu piesaukt tos tūkstošu tūkstošus pierādījumus, kur rakstienu, grāmatu u. c. uzraksti nozīmē cik spējams grāmatas vai rakstiena kodolu jeb uz ko īsti rakstītājs ir savu vērību turējis,[3] un, kad nu no «Z. līgavas» arī tā

[1] Kā gan P. kgs zina, ka šī grāmatiņa būs «tiešām» man pazīstama?

[2] Šai P. kga grāmatiņai («Domas par taut. dz. nod.») gan ir izdevies uzraksts pēc viņa paša mācības.

[3] Lai pieminam tik vienu pašu tagad visiem pazīstamu eposu «Lapsa Kūmiņš».

paša iznākuma gaida, tad tā ir neprašana, nejēdzība un dievs zin kas vēl. Bet tad nu atkal jāprasa: kāds cits uzraksts tad gan vēl vairāk no grāmatas satura atklātu, nekā šis atklāj? Ja «Z. līgavas» sarakstītājs būtu ar P. kgu vienis prātis, tad viņš būtu licis savam sacerējumam varbūt «Aitas galvu» vai citu kādu nosaukumu par uzrakstu, jo tāds tad atklātu vismazāk no grāmatas satura.

P. kgs tāļāk grib iestāstīt ar varu, ka tie esot daiļi, ļoti ar ziņu un vajadzību doti augstas dzejas skati, kur meitenes peldēšana salīdzināta ar vardes lēkšanu un kur zalkšu ķēniņu solās atdot cūkām «par treknu barību». Rakstītājs, kā jau viscauri, savā pazīstamā valodā, «pēc tagadējiem modes laikiem», sūta mani apvaicāties pie teikvalsts pazinējiem, jo vajagot zināt, kādos laikos tas noticis, ka karakteristika to tā prasot utt. Jā, jā, P. kgs, jā! Vajag patiesi zināt, kādos laikos tas noticis. Ejat, ejat paskatāties, ar kādām «dīselēm» teiklaikos braukā grieķu dievi un varoņi, aplūkojat, kādas ir «Nibelungu dziesmā» «ules» un «šķieti», pavaicājat, no kā ir «Fritjofa teikā» «dzeņaukstes», «asis» un «tapi» un «ratu kurvis»,[1] tad sapratīsat gan «Z. līgavas» neapbrīnojamo karakteristiku, kur lasītājiem var piespiest domāties to skatu, kā cūkas zalkšu ķēniņu plosīs un ēdīs šo «trekno barību», bet meitenes «kreklos» nedrīkst iet ciemā. Šis pēdējais gadījums gan būs laikam noticies «modes» un «zalonvalodas laikos»? Bet var manīt, ka rakstītājs pats netur vis šā pierādījuma par stipru, jo viņš saka: «K. kgam vajadzēja zināt, ka «Z. līgavas» dziesminieks nav vis kāds pagasta, bet pazīstams univerzitetes skolotājs. Bet, ja, to visu ievērojot, tas tomēr savā dziesmā piemin vardes un cūkas, tad viņam vajadzēja, ja arī nevarēja, saprast, kālabad tas tā notiek, klusu ciešot apmierināties, ka tas ticami viss ar savu labu ziņu tā likts un sacīts un ka tam tā un ne citādi vajaga būt» etc. Kad univerzitetes skolotājs min «zalonā» pat vai mālus un pag. skolotājs to redz, tad viņš tādēļ jāpazudina, jo «tam tā un ne citādi vajag būt, ja arī visiem nepratīgiem tas izliktos ne visai daiļi, bet pretīgi». Tāļāk P. kgs vēl stāsta: «K. kgs nezin, kas īsta daile un tās paģērējumi (!). Viņš nezin, ka vardes un cūkas, kas tam kā žīdam pretīgas, dzejas mīļotājam un pratējam tik daiļas un patīkamas kā tās viņam pretīgas.» Lai nu klausās, kas tukšas

[1] Vai šās ir pavisam teiklaiku lietas!

valodas nav dzirdējis. Kādu pretību es esmu rādījis vardēm un cūkām, tādēļ ka viņas ir vardes un cūkas? Es tās uzskatu kā kaut kurus citus dieva radījumus pasaulē. Viņas, kad savā vietā, nebūs pretīgas nevienam un arī «dzejas mīļotājam» ne, bet vainīgs ir tik tas, kas viņas dzen «zalonā» — kas salīdzina cilvēku ar vardi, kas dod plosīt cūkām nosistu dzīvnieku miesas. Rakstos pieminēt kaut kuru dzīvnieku savā kārtā nav nekāds riebums.

Lai skatāmies, cik apdomīgi Vīlands savā slavenā «Oberonā» izsargā lasītājus no nepatīkama skata: viņš sūta nevis pašu eposa varoni izraut kalifam zobus un bārzdas kušķi, bet to izdara neredzot gars. Turpretī P. kgam — «dzejas mīļotājam» — ir tas «tik daiļi», «tik patīkami», kad sola zalkšu ķēniņu cūkām, ka ne izteikt nevar. P. kgs saka: «Zalktis paliek zalktis, lai tam arī zelta kronis galvā» etc. Bet kur tad ir nospriests, ka zalktis, tādēļ ka viņš zalktis, jādod cūkām par «treknu barību»?

P. kgam vēl nav diezgan ar to, ko līdz šim darījis un par mani sacījis, bet viņš izrāda arvienu skaidrāk savu izglītības trūkumu: viņš aizņem arī mierīgus žīdus viņu ticības ierašu pildīšanas dēļ. Neviens goda cilvēks neapsmies cita, it īsti par viņa ticības likumu pildīšanu, bet Pārstrauta Jānim «sirdsapziņa» «atļauj» to drošī. Ja P. kgam ir pret vardēm un cūkām kādi īpaši labpatikšanas pienākumi, tad viņš tos var pildīt, kas viņam to liedz, bet tik lai liek mieru tiem, kuriem tādu pienākumu nav.

Beidzot P. kgs pierauj vēlreiz Kaudzītes Matīsu līdz ar «Mērnieku laikiem», kā saka, aiz matiem grābis pie atskaņām klāt, un tad izstāsta pasaciņu, ko stāstījusi viņam «kāda cienījama tautiete», kad izlasījusi Kalninieka zināmo rakstu par «Z. l.». Tai pasaciņā zvēri (kustoņi) apbrīno zīda tārpu, bet cits kāds tārps (kāpurs) par viņa darbu spriedelējis, sacīdams daudz «bet» un «kaut», līdz lapsa izskaidrojusi, ka tas tārps arī pats vērpjot. Bet tad nu P. kgs saka: «Neatminos no Kalninieka kga nekādus dzejiskus ražojumus lasījis, tamdēļ (tādēļ?) arī nemāku (!) īsti sacīt, vai atjautīgai kundzenei taisnība vai ne.» Kā visā savā rakstā P. kgs liekas lieliski strādājot, bet bez apdoma, visu pats netīšu izspārdīdams, ko tik dedzīgi cēlis, tā tas parādās jo skaidrāk še, kur, mācēt nemācēdams sacīt, vai «atjautīgai kundzenei taisnība vai ne», sacīt tomēr saka un stāsta kā nodibinātu patiesību tāļāk. Tas būtu tikpat kā kad ja tiesnesis, kādu nosodījis, beidzot pasacītu: «Nemāku gan teikt, vai viņš vainīgs bij vai ne.» Še nu jājautā ar P. kga paša vārdiem: «kāds jods» viņu «spiež»

runāt par tādām lietām, par kurām viņš nemāk sacīt tā, kas jāmāk, kad grib ko sacīt? «Sacīt» Jūs «nemākat», bet kundzeni nosaucāt par «atjautīgu». Pie kā tad īsti še tās «atjautīgās kundzenes» «atjautība» redzama? Vai tik pie tā, ka viņa māk izstāstīt kādu pasaciņu, kuras nozīme Jums nav zināma? Bet noejat pie tās pašas kundzenes un lūdzat, lai izstāsta Jums tādu pasaciņu, par kuru Jūs mācēsat sacīt, ka tai ir pilnīga taisnība. Viņa varbūt izstāstīs Jums pasaciņu par to lielo vezumu, kurš ar savu lielumu un augstumu bezgala lepojās, bet, kad viņu izkravāja, tad tanī atradās tik vien piepūsti, sausi un neganti graboši pūšļi. To Jūs sapratīsat itin viegli. Tur būs Jums atkal varbūt arī tā izdevība pacelt kādu nomestu franču vokabuli un aizspraust sev aiz cepures.

Tad nu nāk, kā P. kgs pats saka, visādi «vectēva padomi» un zāļu receptes. Tomēr, kā tagad izrādījies, tad viss tas der un ir vajadzīgs P. kgam pašam līdz ar to agrāk pieminēto teikumu «si tacuisses» utt., tādēļ atstāju tās lietas neatraisītas.

Beidzot tad nu vēl par «Z. līgavas» saturu jeb, kā P. kgs saka, «pārbagāto pūru». P. kgs piemin, ka Lautenbacha kgs pats esot nodomājis rakstīt «Pagalmā» par «Z. līgavas» sakaru ar citām saulteikām, bet, pirms tas noticis, P. kgs pats teikas ideju, it kā pagaidām, sāk cik necik atraisīt un pielikumā pieliek arī «Z. līgavas» iztulkojumu jeb izskaidrojumu no D. Tomberģa kga. P. kgs teic, ka «Z. l.» esot saulteika, kur Madaļa domājama par sauli, zalktis — par jūru. Madaļas ievešana zalktim par sievu viņa «glāza pilī» esot saules noiešana un Madaļas atnākšana ciemoties pie viņas vecākiem — saules uzlēkšana utt. Tomberģa kgs turpretī iztulko to pašu zalkšu ķēniņu par «īsteno jeb skaidro cilvēka prātu» un Madaļu — par sirdi. Tātad nu abi šie iztulkotāji jeb izskaidrotāji runā stāvu viens otram pretī. P. kgs sauc gan T. kga skaidrojumu par alegorisku jeb par līdzības ziņā dotu iztulkojumu; bet T. kgs teicās devis to «zinības un mācības ziņā»; P. kgs turklāt ir atzinis T. kgu par kompetentu un lietpratīgu spriedēju. Tad bez tā P. kga iztulkojums runā pretī arī pašam «Z. līgavas» sacerējumam, jo tur, par zalkšu ķēniņa pili runājot, saka:

«Tur ir triji augsti vārti,
Visi mirdz no sudraba.
Pa tiem vieniem brauc pats karals,
Pa tiem otriem — Madaļa,
Pa tiem trešiem pati saule
Divi zelta kumeļiem.»

Še nu, kā redzams, saule brauc gluži par sevi un pa saviem vārtiem, nebūdama ar Madaļu pat nekādā sakarā.[1] Turklāt drusku agrāk tiek pieminētas arī saules meitas utt. No tā visa jādomā, ka sacerētājs var būt vēl pavisam citādi domājis. Bet jo pretīgi visiem teiku un domu likumiem še ir zalkšu ķēniņa nonāvēšana, ja tam būs nozīmēt jūru (šinī lietā ir arī T. kgs satinies). Kā gan nu minētā prāta vai jūras nosišana še būs iztulkojama?[2] Tāpat arī: ja Madaļas iebraukšanu jūrā līdzina ar saules noiešanu, ko tad apzīmē Madaļas iebēgšana jūrā un ka neviens no viņas vairs nekā nezina, nedz tās redz, kamēr saule tomēr nemitoši nāk no jūras «ciemoties»? Vēlētos labprāt dzirdēt, kā iztulkotu šos un vēl citus tādus jautājumus. Tomberģa kga iztulkojums ir daudz plašāks, še iztulkotājs mēģina atrast personām un notikumiem līdzības dzīvē jeb personās un notikumos mēģina ieraudzīt dzīves atspīdumus, bet tad arī par šo iztulkojumu paliek jo vairāk ko jautāt, un skaidrības no viņa izdabūt nevar. Tātad šie abi «Z. l.» iztulkojumi nedod vēl nekādas skaidrības, jo iztulkotāji jeb izskaidrotāji un sacerējums runā cits citam pretī. Tad nu vēl nav zināms, kā pats sacerētājs šo darbu tulkos.

Lai neceltos pārpratumi, tad pieminu, ka es neesmu nebūt ar īpašu jeb tīšu nodomu minējis šinī rakstā Lautenbacha kunga un Tomberģa kunga vārdus un darbus, bet Pārstrauta kungs ir mani uz to piespiedis. Man bij jāatbild tik uz viņa vārdiem un viņa pieminētām lietām, tādēļ tad viss, kas šinī rakstā runāts, tas ir runāts vienīgi ar Pārstrauta kungu; turpretī abi virsminētie kungi nav devuši man nekāda iemesla pret viņiem runāt.

Bet nu atskata dēļ vēl pēdējais vārds. P. kgs še savā darbā, kā zinām, ir pārsprieduma pārspriedējs, un viņa rakstiens ir pārsprieduma pārspriedums, kuram tādēļ visādā ziņā ir daudz augstāks uzdevums un pienākums nekā manam īsumā dotam pārspriedumam. Ja pirmais rakstītājs ir maldījies savās domās, ja ir klupis savos pierādījumos, tad tā darba pārspriedējs nedrīkst pats nekad vairs, tā sakot, tanī grāvī krist, kur pirmais būtu kritis, jo viņš jau nu ir uzņēmies pierādīt pirmajam viņa kļūdas un misēkļus un to no maldīšanās vest uz īstā ceļa, — viņam nu vajag būt par pirmajo visādā ziņā pārāk, bet, protams, tik vien uz labo un augsto pusi. Tā tam

---

[1] Tas pats ir sakāms arī par zalkšu ķēniņu (jūru): zalktis (jūra) iznāk iz jūras, zalkti (jūru) nosit (!), un Madaļa tomēr glābjas vēl jūrā.

[2] Un turklāt nositēji ir tik vien cilvēki — ciema ļaudis — saules teikā!

visam nu vajadzēja pierādīties arī šai rakstā pie Pārstrauta kga, kur viņš dod pārspriedumu par manu pirmajo pārspriedumu. Un, ja arī es būtu spriedis pat ļaunākā un pārgrozītākā prātā, bet nevis «neprazdams», «nejēgdams», «nezināds» vien, kā P. kgs to bez mitēšanās sludina, bet nepierāda, ir tad viņam nāktos palikt še pār visām lietām pie skaista, mierīga goda prāta. Bet P. kgs izturas pavisam otrādi. Maldījumu viņš nespēj man pierādīt; turpretī, kur es izsaku savas domas un īsus pārsprieduma vārdus par «Z. līgavu» tai lēnākā prātā un bez nekāda ļaunuma vai greizsirdības, kā to ikkurš zināmā rakstienā atradīs, kas vien to lasīs taisnīgā prātā un bez ļaunām iedomām, tur P. kgs parāda man viscauri to rūktāko ļaunumu, kāds vien līdz šim latviešu rakstos redzēts. Savā trīspadsmit lapas garā rakstā viņš iet man kā mierīgam ceļiniekam jūdzēm līdz, gānīdams mani gan taisni, gan apkārt, gan apakš mana pieņemtā, gan apakš īstā vārda, gan aizķerdams manu dzīves kārtu, gan manus agrākos rakstu darbus, — un to visu viņš dara tikai tādēļ, ka es padevis kādam strādniekam labdienu un, ieskatīdamies viņa darbā, kādus vārdus ar to parunājis. Kur lamāšanās vārdu P. kgs neatrod vairs savā valodā, tur ņem tos iz citām valodām; kur nevar vairs man, savam iedomātam pretiniekam, atrast nevienas vietas, kuras nebūtu pats jau vairāk reizes sasitis, tur gāžas citiem, pavisam atstatu stāvošiem mierīgiem cilvēkiem virsū. Un tomēr Pārstrauta Jānis piemin arī «s i r d s a p z i ņ u», lai redz, ka viņš arī ir dzirdējis par sirdsapziņu runājam. Īsi sakot: P. kga rakstienā, kur vien tas runā pret mani, neatrodas nevienas rindiņas, pat neviena vārda, iz kura paspīdētu mierīgs goda prāts. Kad nu Pārstrauta kungs, kā viņš stipri to lasītājiem liek prast, ir mācīts cilvēks, kas zina lietāt tik daudz «kulturvēstures» vārdu, kas zina sasaukt turku, persiešu, arabiešu, indiešu, madjaru, spāniešu, portugaliešu, italiešu, angļu, igauņu, čeku, gotu u. c. literaturu darbus, kas teicās zinot, kā sauc ebreju valodā «Zālamana augstu dziesmu» utt., tad tas viss stāv ar viņa izturēšanos šinī rakstienā ļoti lielā nesaderībā jeb pretstāvībā, tādēļ jāvaicā: k a s jeb, kā viņš pats sacītu, «kāds jods» Pārstrauta kgu «spiedis» parādīties tik nejaukā veidā? Vai P. kgs ir gribējis rādīt tik to, cik droši arī bez nekāda iemesla, kā to esmu pierādījis, viņš spēj rakstos kādu citu gānīt? Bet to tad viņš varēja «eksperimentierēt» jeb mēģināt vislabāk pats pie sevis, bet nevis pie kāda cita. Tur viņš mana vārda vietā varēja rakstīt itin labi P ā r s t r a u t a J ā n i un sacīt: «Pārstrauta Jānis savā lielā nezināšanā, Pārstrauta Jānis savā nejēdzībā, Pārstrauta Jānis savā neprašanā, Pārstrauta Jānis savu lielo gudrību izkravājis, krietnais Pārstrauta Jānis pilnu muti ņēmis, Pār-

strauta Jānis ar savu testimonium paupertatis, prātiņ, nāc Pārstrauta Jānim mājās! utt., utt.» Tad Pārstrauta Jānis varēja ne tikvien līdz sešdesmit tādu rupjību izsacīt kā še, bet, manis pēc, vai desmitreiz sešdesmit. Jā, jā, Pārstrauta Jān! Redzat, kā Jūsu vārdam arī jāstāv mierīgi uz papīra un vēl s t a r p J ū s u p a š u i z t e i k t ā m r u p j ī b ā m. Jā, jā! Ak Jūs nevēlaties vis redzēt Jūsu vārda šādā biedrībā? Jūs lasāt ar savādi pukstošu sirdi: «Pārstrauta Jānis savā lielā nezināšanā» utt. Bet tik tad nu iedomājaties, P. kgs, ka «p a g a s t s k o l o t ā j s» jūt visas rupjības, aizķeršanas un neklājības gluži tāpat kā **dievvārdu mācības kandidats.** Jūs, P. kgs, kam jāzina tā augstā vārda patiesību: «Kā jūs negribat, lai citi nedara jums, tā nedarat jūs arī citiem,» — daudz daudz labāk nekā tūkstošiem citiem, bet kā nu Jūs izturaties paši šai ziņā? Jūs sakat, ka Jūs darat to visu, «dzīti no dailes un patiesības mīlestības». Vai šī tad ir Jūsu d a i l e — kraut citam nievājumus un ļaunumus virsū? Vai šī ir Jūsu patiesības mīlestība, kad to visu darat arī bez nekāda pamata? «Ārste, dziedini (nu) pats sevi!»

Kad nu es negribu nebūt Jūsu rupjības un nepatiesības «podu» «rakt zemē», nedz likt «uz augļiem», tad piesūtu Jums tās visas atpakaļ līdz ar tām parakstītām dziedināšanas receptēm un turklāt visas tāpat, kā tās no Jums sarakstītas, vai latviski, vai vāciski, vai franciski, vai latiniski, pielikdams tik to vārdu: «Ārste, dziedini pats sevi!»

[*Kaudzītes Matīss*]

«DOMAS PAR TAUTISKĀS DZEJAS NODIBINĀŠANU» NO PĀRSTRAUTA JĀŅA

— ir nule kā iznākusi grāmatiņa, kura ievēlama katram izglītotam latvietim, kas nodarbojas ar mūsu daiļo literaturu. Pēc K. Kundziņa «Vecā Stendera» tā ir otra zinātniskā monografija (raksts, kas ceļ īpaši vienu lietu jeb personu priekšā), kura būs brangs palīgs mūsu nākamajiem poetikas un literaturas sarakstītājiem. Ievedienā grāmatiņas sarakstītājs vispirms runā par rakstienu likteni, dara lasītājus uzmanīgus uz saviem jaunajiem kompozitiem (saliktajiem vārdiem) un rāda beidzot, ka esot nepareizi, pieliekot latviešu valodā svešiem laika vārdiem galotni «ierēt»[1]. Tad ir turpat no jauna iespiests kāds pārspriedums, kas bija priekš vairāk kā gada laika lasāms «Balsī».

[1] Ir «Pagalmā» jau šī galotne reizēm atmesta. *Red.*

Pēc tam sarakstītājs saka: «Šī pārsprieduma greizās, ļaunās domas uzrādīdams un atraidīdams, gribu — cik man izliekas vajadzīgs — izsacīt savas domas par mūsu pirmo eposu jeb par tautiskās dzejas nodibināšanu.» Kaut gan sarakstītājs pieminēto «pārspriedumu» jo asi graiza, īstena kritiķa nazi pret nekritiku veikli cilādams, tad tomēr, no lietas patiesības aizgrābts, tas ir lietisks. Viņam caur šo savu grāmatiņu nākas nopelns, ka viņš ne vien gaiši norāda, kas ir «Zalkša līgava», kādā dzejas formā tā sacerēta un ko tās teika nozīmē, bet, arīdzan ar pilnīgu, kuplu zināšanu izrīkojies, tas uz literarvēsturīga ceļa pierāda, kur un kad atskaņas cēlušās; ka tās «nāk īpaši ar fantaziju un domām nabadzīgi apdāvinātiem dzejniekiem par labu. Jo d a i ļ a dziesma ir arī bez atskaņām laba un jauka, turpretim n e d a i ļ a, «gaudenīga» būtu bez atskaņām prasta proza, kamēr viņa ar tām nopelnās godnosaukumu — rīmēta proza.» Sarakstītājs ar labu zīņu rāda, kas panākams, dzejojot ar un bez atskaņām. Mēs turpret no savas puses brīnāmies, ka var kāds tiepties un strīdēties par to, «vai dzejošanai bez atskaņām ir īsts pamats un vai viņa sekmēsies, un ka Pārstrauta kungam pret to, kas pats no sevis sagāžas, bijis jāuzstājas». Kamēr tas laiks, kopš a t s k a ņ a s l i e t ā, ir saskaitāms, tamēr ir bez a t s k a ņ ā m dzejots no paša pirmā cilvēka un bez atskaņām dzejos arī līdz pašam pēdējam pasaules pilsonim; kamēr lieka, slikta dzeja dažreiz uzglabājas caur gludenām atskaņām vien, tamēr sacerējumi un dziesmas bez atskaņām var tik caur savu īsteno dzejas vērtību pastāvēt. Dziesminieks var arī droši vien tam priekšzīmju pulkam piestāties, pie kura to sirds un spēja pievelk. Katrā pulkā, tiklab tanī, kurā bez atskaņām sacer, kā tanī, kurā ar atskaņām dzejo, kā beidzot tanī pulkā, kur savieno abas formas, atrod cienīgus biedrus, lai arī bezatskaņu pulkā tie ir vecāki, izcilāki un slavenāki. Tā ka «Domu» sarakstītājs centies savā grāmatiņā uzņemt it visu, kas tik vien līdz šim par «Zalkša līgavu» klaji teikts un spriests, tad tur atrodam īsiem vārdiem bildētu to, ko prāvesta Rutkovska tēvs 1880. gadā par «Zalkša līgavu» spriedis, kā arī pielikumā to «Zalkša līgavas» alegorisko iztulkojumu, ko Tomberģa kungs tanī pašā gadā priekšā cēlis savā Jelgavas Latviešu biedrībā turētā runā. Kaut gan arī, kā grāmatiņas sarakstītājs pats saka, viņa «domas izklaidītas un paģēr no laipnā lasītāja lasot lielāku vērību un uzmanību, nekā kad viņas būtu pa kārtai saliktas», tad tas it nenieka nekaitētu, jo šī brošira vienīgi mācītiem nodomāta, ja tai tik nebūtu strīdīga daba, kas lietai pašai maz līdz. Tak ne brīdi nešaubāmies, ka «Domu» sarakstītājs tik labu gribējis, priekš patiesības iekarsdams. To rāda

Hugenberģera jaukie vārdi, ko viņš savu «Domu» svarīgākajai nodaļai par moto licis:

«Nav allažin strīdiņš uz ļaunu,
Bet dažreiz ir labumu dar:
Tas gaišumu dzemdina jaunu
Un sasilda sirsniņas ar!»

Jakobus

«Pagalms», 1882. g., 12. lpp.

DIVI JAUNAS GRĀMATAS

Mūsu latviešu literatura tikuse neilgā laikā atkal pavairota caur divi jaunām grāmatām, proti: «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu», no Pārstrauta Jāņa, Rīgā un Tērbatā Šnakenburga apgādībā 1881. gadā, un «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu», no Kalninieka, Pūcīšu Ģed. apgādībā Rīgā 1882. gadā. Abas grāmatas jau dažkārt tikušas laikrakstos izsludinātas, bet neatminos nekur vēl lasījis kādu pārspriedumu, kas uz abām zīmētos. It īpaši pēdējā grāmatiņa kādā zināmā laikrakstā tik bieži tikuse izsludināta, ka domāju, ka nebūs nevietā par grāmatiņu pašu un viņas saturu ko piezīmēt. Pārstrauta Jāņa domas jav tikušas pārrunātas «Balsī» un «Pagalmā». Tamdēļ nebūtu par to vairs nekas minams. Varam to katram latviešu dzejas cienītājam un mīlētājam tik vēlēdami ievēlēt. Tur atradīs dažus norādījumus un dažas pamācīšanas, kas dzejas kopējiem nepieciešami vajadzīgas, bet tik maz vēl tiek ievērotas. Atsaukdamies uz Kalninieka nepareizo pārspriedumu, kuru tas reiz «Balsī» par Lautenbacha skaisto eposu «Zalkša līgava» bija devis, to asā, bet ļoti pārliecinādamā vīzē atraidīdams, Pārstrauta Jānis izpelnījies lielu pateicību un ieguvies nopelnus pie latviešu tautas un latviešu dzejniekiem, tiem uzrādīdams, pa kādu ceļu tiem jāstaigā, ja grib kopt īsti t a u t i s k u dzeju. Grāmatiņā bez dažiem norādījumiem, kā pēc valodas likumiem svešvārdu verbi latviešu valodā lietojami, un dažām, kā man liekas, ļoti pareizām ortografijas pārlabošanas propozicijām atronas vēl visi ievērojamie pārspriedumi, kas par Lautenbacha «Zalkša līgavu» doti. Jāpiemin vēl, ka tautu vārdi pēc franču un krievu valodu analoģijas visur rakstīti ar maziem burtiem. Vispārīgi ņemot, grāmatiņā valda ļoti nopietns un lietpratēja gars. Vēlējams, ka nebūtu šis krietnais raksts P. J. pirmais vai pēdējais gara ražojums. Tik jānožēlo, ka grāmatiņa

nav iznākuse jaunajā ortografijā, jo būtu laiks to vismazāk ziniskos rakstos jau lietāt.

Otra grāmatiņa ir «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». Ja P. J. savā grāmatiņā licis svaru uz patstāvīgu dzejošanu, uz tādiem priekšmetiem, kas iz pašas tautas dzīves ņemti, lai izsargātos no citu tautu gara ražojumu verdzīgas pakaļtaisīšanas, tad mums jājautā: ko K a l n i n i e k s caur s a v u rakstu ir gribējis panākt? Kādu pamācīšanu iz tā varam smelties? Kas ar prātu un apdomu šo grāmatiņu, kura laikraksta sludinājumos publikai tik daudzkārt tikuse piedāvāta, izlasījis cauri no iesākuma līdz beigām, tam patiesi jāšaubās, vai tiešām Kalninieks to sarakstījis jeb vai kāds zobgals, gribēdams Kalninieku perziflēt (izjokot). Grāmatiņas nolūks ir mēģināties attaisnoties pret Pārstrauta asajiem, bet taisnajiem spriedumiem par Kalninieku un viņa rakstienu par «Zalkša līgavu». Tik slikti tas viņam nekur nav izdevies kā te. Patiesības, kādas Pārstrauta «domās» izsacītas, Kalninieks vai nu nav spējis, vai arī nav gribējis saprast. Viss, ko Kalninieks panācis, ir kādas niecīgas kļūdiņas, kuras viņš «Z. l.» atradis. Skatoties uz pašu l i e t u, autors nevienu Pārstrauta izteicienu nav spējis atspēkot. Tamdēļ arī nesaprotams, kamdēļ īpaši šis ražojums ticis laists klajā un ar tādu cenšību lasītājiem piedāvāts. Viss raksts, kur pēc loģikas likumiem pa velti meklēsi, ir tik pilns kļūdu un misējumu, ka iepelnītos pie lasītājiem maz slavas, ja visas uzzīmētu, tamdēļ gribu ilustracijas dēļ tik kādas pievest.

Savā pārspriedumā «Balsī» Kalninieks bija teicis: «Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapinātiem teikumiem dziedāt īsti tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam.» Grāmatiņā 8. lpp. atkal vārdu pa vārdam lasām: «... nedz arī esmu teicis, ka nemaz nav spējams dziedāt tautas dziesmu garā.» Jābrīnās, kā kāds var sev runāties tik taisni pretī. Tāļāk, it kā gribēdams atvainoties, ka par «Z. l.» nav nepareizi spriedis, viņš saka: «Par «Z. l.» esmu devis vispār labu vēsti.» Ar to vēl maz līdzēts, ja kāds saka, ka tas par kādu lietu devis l a b u vēsti, bet vai arī p a r e i z u, tas pavisam cits jautājums. Kalninieks kādā vietā tā spriež: «Cik piepeži un nežēlīgi P. kgs rauj arvien pats «savu nabagu Pegazu» (autors laikam nezin, ka tik dzejnieks jāj uz Pegaza) aiz kājām no kalna atpakaļ lejā, to rāda diezgan skaidri šis viens pats gadījums, kur P. kgs., kad patlaban ir uzslavējis Lautenbacha kgu, tādēļ ka tas daudz no saviem jaukākiem dzejoliem sarakstījis ar atskaņām, saka, ka atskaņu «jaukums» un melodisks skaņu kritums nākot īpaši ar fantaziju un domām nabadzīgi apdāvinātiem dzejniekiem par labu. Tātad L. kgs, kur (pēc

P. kga domām) ir zinājis savu fantazijas un domu nabadzību, tur ir lietājis atskaņas.» Kas te par loģiku? Tas būtu tikpat, ja kāds pēc teikuma: «Auglīgais gads nāca īpaši nabaga ļaudīm par labu,» — gribētu lemt, ka it visi, kam tas nācis par labu, ir nabaga ļaudis. Patiesi, K. kgs te liekas attaisnojam P. kga izteikumu par kritikas nemeistariem. Tāpat nepareizs ir šis K. izteikums. P. kādā vietā saka: «Lai Kalninieka kgs man nevarētu pārmest, ka es piemērus ņēmis nevis no kāda dziesminieka, bet tikai no rīmnieka jeb dziesmkalēja . . .» (Šēnberga.) Uz tam K. k. atbild: «Sakait jel, P. k., kur es esmu Šēnberga kgu vai arī citu kādu saucis par dziesmu kalēju vai citādi. Kas paradis lamāšanas vārdus mētāt, tas negaida arī no citiem pieklājīgas valodas.» K. k. nevar un nevar atkal ļoti vienkāršus vārdus saprast. Zināms, K. k. nav saucis Šēnberga kgu par dziesmu kalēju, bet katrs prātīgs cilvēks iz sakara tak tūliņ nopratīs, ka P. kgs domājis, ka arī K. kgam būs pazīstams, ka Šēnberga kgs latviešu laikrakstos, kā arī citādi par tādu izdaudzināts un pazīstams. Ja lietu nosauc pie sava īstā vārda, tad tā nav lamāšanās. Ka P. uzrādījis, ka latviešu literaturā atronas daži meisterzeņģeri, cunftzeņģeri, matskaldītāji, neprašas, kritikas nemeistari utt., par tam pienāktos K. ātrāk priecāties nekā guģoties. Ja grib nezāles deldēt un iznīcināt, tad tās papriekšu uzrādāmas. Un tā tas iet caur visu grāmatiņu. Viss, kas pie lietas varētu piederēt, to Kalninieks būtu varējis izsacīt tādās pāri lapupusēs, viss cits nav lietderīgs. Arī kļūdai autors nav spējis izbēgt, ka gandrīz visur samainījis l i e t u ar pašu p e r s o n u.

Kalninieka k. grib mēģināt «Z. l.» arī valodas ziņā pārlabot:

«Bet, lūk, Madaļa to visu
Nemaz vērā nelika,»

izsaukdamies: «Pat pie divkāršas negacijas vēl akuzativs! (Bīlenšteina gram. 569. §).» Jāsaka bij: tā visa. Kā tad, ja L., tā rakstīdams, jau būtu zinājis, ko Bīl. saka? Ko tad K. sacītu, ja tas būtu ar ziņu noticis? Nevar saprast, ka kāds var būt garā tik kūtrs, ka tura visu to, ko Bīlenšteins savā gramatikā saka, par nemaldīgu. K. k. laikam «Pagalmu» nelasa. Tur viņš šī gadā, ja nemaldos, 13. un 14. nr-ā būtu varējis pārliecināties, ka Bīlenšteinam un Stērstu Andrejam šinī ziņā patiesi misējies un ka ģenitiva izlietošana pēc negacijas ļoti aprobežota.

Beigās, savam rakstam it kā par kroni uzlikdams, tas saka: «Maldījumu viņš (P. J.) nespēj man pierādīt.» Nezinu, vai iespējams kādam tīšā prātā vēl lielāku aplamību izsacīt. Katrs, kam cik necik saprašanas, pārliecinājies, izņemot tikai Kalninieku,

ka P. J. visur K. maldījumus p i e r ā d ī j i s. Zīmējoties beigās uz P. aso, vietām skarbo valodu, K. zaudējis tiesību P. to pārmest, jo viņa broširā lietota vēl stiprāka valoda, pat lamāšana nav tikuse smādēta.

No Kalninieka, no kura mēs tagad zinām, ka tas ar Kaudzītes Matīsu viena un tā pate persona, līdz šim bijām paraduši lasīt it labus un nopietnus rakstus, kamdēļ Kalniniekam tas arī te nav izdevies, laikam izskaidrojams caur tam, ka viņš pārgājis uz darba lauku, kur tas liekas būt svešinieks.

Montanus

«Latvietis», 1882. g. 52. nr., 29. decembrī.

DOMAS PAR TAUTISKĀS DZEJAS NODIBINĀŠANU NO PĀRSTRAUTA JĀŅA

Pie Šnakenburga Tērbatā iznākusi jauna grāmata ar minēto virsrakstu. Gribu šo grāmatu še īsumā pārspriest, jo viņa dažā labā ziņā ļoti ievērojama.

Cien. sarakstītājs ceļ savā grāmatā tādu vielu priekšā, kāda līdz šim vēl nekur latviešu valodā nav apspriesta, proti, viņš pārspriež līdzšinīgo dzejošanu pie latviešiem, tai pretim stādīdams «Zalkša līgavu», un uzrāda to ceļu, kā mums būs nodibināt latviešu tautisko dzeju. Un tā ir ļoti svarīga un nopietna lieta. Tādēļ mums vajaga to gan laikrakstos, gan sevišķās grāmatās pārspriest, lai tas, kas reiz rakstītu latviešu dzejas mācību jeb poetiku, atrastu jau priekšā derīgu materialu. Šinī ziņā Pārstrauta kga brošira ir no liela svara jau tādēļ, ka viņš pirmais, kas pār mūsu dzeju zinātniski ir ņēmies spriest un rakstīt, un it īpaši tādēļ, ka viņš, pēc manām domām, ir, tā sakot, tai īstajā vietā mērķējis un trāpījis. Viņš, proti, uzstāda tās domas, ka latviešiem, savu īpašu jeb tautisku dzeju audzinot, vajag dibināties uz tautas dzeju, uz tautas dziesmām un nevis citām tautām vien pakaļdarīt. Un tas ir gluži pareizi. Cien. sarakstītājs savas domas arī aprāda un nodibina, apspriezdams Lautenbacha episko dziesmu «Zalkša līgava».

Arī ortografijas ziņā cien. sarakstītājs sper soli uz priekšu, aizmezdams prom veco, izdienējušo «h» burtu kā garumzīmi.

Valoda grāmatā ir skaidra un gaiša. Daži no jauntaisītajiem kompozitiem it labi izdevušies. Iraid laiks, ka arī šinī ziņā lēni un apdomīgi ejam uz priekšu. Mūsu gadu simteņa iesākumā arī vāci rakstīja, p. p., *«Sprachen-Stamm»*, tagad jau sen tikai

«*Sprachstamm*». Tautu vārdus cien. autors rakstījis mazus, ko jau arī daži ievērojami krievu rakstnieki un veco klasiķu izdevēji darījuši.

Svešvārdu ziņā cien. sarakstītājs grib ievest reformu, un proti, pie infinitiviem, kurus viņš nelietā vis ar galotni -ierēt, bet -ēt, kā, p. p., proponēt un nevis proponierēt. Te viņš ir pilnīgi pareizi darījis, un tās ir arī manas domas. Šī vecās «(e)ierēšanas» atmešana ir tikai konsekvencija no agrākās -eru un -īteŗu atmešanas pie lietvārdiem. Kā Alunāna Juris savā laikā uzrādījis uz nedabisko, nelatvisko lietvārdu galotni -eris un -īteris (Riemeris, Izraelīteris), tā tagad Pārstrauta Jānis uz tikpat nedabisko un nelatvisko laikvārdu galotni -ierēt, un cerēsim, ka ar tādu pašu sekmi.

Broširu sirsnīgi apsveicinādams, vēlu tai daudz uzmanīgu lasītāju.

Sumburu Ātis
[*J. Sanders*]

«Balss», 1881. g. 51. nr., 23. decembrī.

VĒLREIZ PĀRSTRAUTA JĀNIS AR SAVĀM «DOMĀM» UN *MONTANUS* AR TĀDĀM PAŠĀM DOMĀM.

NO KALNINIEKA

Rīgā, 1883.
Pūcīšu Ģederta un biedra apgādībā
No cenzures atvēlēts. Rīgā 24. martā, 1883.
Drukāts pie M. Jakobsona Rīgā, Vēveru ielā Nr. 5.

Cienījami lasītāji! Man vēl jāparunājas Jūsu priekšā ar Pārstrauta Jāni un Montanu, kurš arī piebiedrojies Pārstrauta Jānim.

«Balsī» pag. gada 48. nr-ā. un tad pat arī «Baltijas Vēstnesī» stāvēja šāds sludinājums:

«Par ziņu!

Visiem tiem, kas pie manis apvaicājušies, vai es atbildēšot uz Kalninieka rakstienu pret «Domām par tautiskās dzejas nodibināšanu», daru caur šo zināmu, ka man nekad nav nācis ne prātā viņam atbildēt uz tādu viscaur nelietīgu darbu.

Pārstrauta Jānis.»

Kam no cien. lasītājiem būs gadījies iepazīties ar Pārstrauta Jāņa grāmatiņu «Domas par tautiskās dzejas no-

dibināšanu» un ar manu pretrakstu «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu», tas sapratīs bez nekāda izskaidrojuma, ka šis sludinājums ir atbilde uz manu atbildi, un uz šo Pārstrauta Jāņa atbildi man atkal «nācis prātā» atbildēt. Tik vien iepriekš pieminu, ka nevaru vairs uzlūkot Pārstrauta Jāni par cienīgu un godsirdīgu pretinieku, kas nāk kā vīrs taisni klajumā, bet tik par tādu, kas glūn aiz stūriem vai arī uzkrīt negodīgi no muguras un tad pats skrien projām, kliegdams: «Negribu, negribu aizskart, tas man nekad nav nācis ne prātā!» Tāpēc stāvēšu no Pārstrauta Jāņa tik vien labi atstatu un, kad būšu lasītājiem īsumā parādījis, cik smejami tas atkal izgāzies, tad ļaušu, lai iet ar mieru.

Iekam jel kādam būtu «nācis prātā» vaicāt, vai Pārstrauta Jānis atbildēs Kalniniekam vai ne, viņš jau pasteidzās pasaules priekšā nodievoties, ka viņam neesot «nācis ne prātā atbildēt». Šai sludinājumā P. nav spējis ne tik labi patiesības noslēpt kā tā sieviņa, kas bij plūkusi kaimiņa tiesā zāles, bet, dzirdējusi, ka taujājot, kas vainīgs, pati jau aizsteidzās pie tiesneša taisnoties, ka, nudien, nemaz nemelošot, bet stāstīšot skaidru patiesību: lai tās zāles plūcis kas plūkdams, bet viņas vaina tur neesot, jo viņai — jā, no tiesas — «nekad» neesot «nācis ne prātā» tādā «viscaur nelietīgā» zālē plūkt. Tā kā tiesnesim bij viegli saprotams, ko tāda neprasīta nodievošanās apzīmē, tā arī lasītāji saprot lasīt Pārstrauta Jāņa sludinājumu, kā pienākas. Viņi tura to pret gaismu un lasa tā: «Pārstrauta Jānim nāca gan stipri vien prātā Kalniniekam atbildēt.» Viņš bij karsta piktuma pilns, ka pie viņa, īsti pie viņa, drīkst atrast tādus misēkļus jeb vismazāk redzēt viņu tik daudz un smagi klūpam. Viņam nāca prātā izmētāt šoreiz, kā viņš pats savā grāmatiņā saka, savas domas tik «izklaidu», ka nevarētu ir no viņa paša prasīt, lai tās izskaidro, ne vēl lai cits viņas saprot. Bet tomēr, kad bija jāatbild, tad nevarēja cita nekā kā vien savā mīļā skābo vīnogu pasaciņā, kuru tik labprāt mēdz stāstīt, pieņemt lapsas lomu.

Bet aplūkosim Pārstrauta sludinājuma īsto nodomu un nolūkus. P. apliecina cieti pasaules priekšā, ka viņam «nekad» neesot «nācis ne prātā» man atbildēt «uz tādu viscaur nelietīgu darbu». Šie pēdējie vārdi norāda visskaidrāk Pārstrauta nodievošanos par «viscaur» nepatiesu, ka viņam «nekad» neesot «nācis ne prātā» man atbildēt, jo viņš vēl nepasteidz noņemt ir rokas no sirds, kur to pielicis, godsirdīgi patiesību liecinādams, kad jau pats patiesību apgāž. Jo, kā lai to citādi sauc, ja ne par atbildi jeb atbildēšanu, kad saka turklāt: «Uz tādu viscaur nelietīgu darbu.» Vai

saprotat, P.? Ja jūs gribējāt lasītājus cik necik apmānīt, lai Jums tic, ka Jums tiešām «nekad nav nācis ne prātā atbildēt», tad nedrīkstējāt šā pēdējā teikuma pielikt. Mēdz gan sacīt, ka nepatiesiem vārdiem īsas kājas, bet šie Jūsu vārdi pavisam tisli, ka netiek ir ne no vietas. Jūs aizliedzaties tik cieti, ka Jums «nekad nav nācis ne prātā atbildēt», bet tūliņ dodat par manu darbu spriedumu. Kā tas varētu dot spriedumu, kam «nekad» nebūtu «nācis ne prātā atbildēt»? Un vai tāda notiesāšana nav atbildēšana? Turklāt P. dod savu spriedumu tā, kā pat ņe samojedi vairs nespriestu, proti: ne ar pus burta nelietības nepierādījis, nosauc darbu par «viscaur nelietīgu». Šī ir mums jau agrāk pazīstamā Pārstrauta Jāņa daba: laist tik rupjības un nepieklājības bez bēdas klajumā, un, kad tās jāaizstāv jeb, skaidrāk sakot, jāatzīstas, ka noskrējis neceļā, tad pasaka, ka to darīt viņam «nekad» neesot «nācis ne prātā», jo, kad negodīgu izturēšanos viņam uzrādot, tas esot «viscaur nelietīgs darbs». Šoreiz Pārstrautam turklāt izdevies piedabūt divi laikrakstus, kas uzņēmušies viņa neklājības iznēsāt. Ja nu citi arī gribētu tāpat darīt kā Pārstrauta Jānis, kur tad vairs goda aizķērumiem un pārestībām būtu gals vai mala? Nu citam būtu tiesība sacīt par Pārstrauta Jāni otrtiek, un tā laikrakstu sludinājumos attīstītos tāda pati «pērkoņdimdoša» un «bazunīga» lamāšanās kā tagad jaunkundzēm «augstu laimju» saukšana. Bet goda cilvēki gan Pārstrauta Jānim pa šo ceļu līdz nestaigās, un līdz šim viņam vēl nav atsaucies neviens un nekāds piekritējs. Tātad Pārstrauta Jānim ienācis prātā, atbildi dodot, sacīt, ka «nekad nav nācis ne prātā atbildēt», turklāt atbildi dot tādā izskatā un tādā vietā, kur domāja no pretatbildes visdrošāk patverties. No tā redzams, ka viņam bijuši savi svarīgi iemesli no pieklājīgas klajā nākšanas atrauties un starp citiem it īpaši laikam šis, ka gaismā grūti bez pamata turēties un pastāvēt.

Bet jābrīnās, kā Pārstrauta Jānim nav ienācis cits, vēl īstenāks padoms prātā, it īpaši paskviļu izplatīšana, jo grūti ticēt, ka tā citādi paliktu neizlietāta. Bet var gan arī būt, ka paskvilām bij jāpaliek mājā, metodisku kārtību ievērojot, un tām tik nākošu reizi kārta priekšā.

Bet nu aplūkosim Montana kunga domas, kuras ļoti līdzīgas Pārstrauta Jāņa «domām». Šīs Montana domas atrodamas «Latvietī» pagājušā gadagājuma 52. nr-ā zem šāda virsraksta: «Divi jaunas grāmatas». Par «jaunām grāmatām» viņš sauc Pārstrauta Jāņa «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu» un manu pretrakstu «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». Šai rakstienā Montanus uzņemas dot pārsprie-

dumu par abām grāmatiņām. Tādā lietā, kāda mani ar minēto rakstienu izaicinājusi klajā, taisnību izspriest nevar nākties visai viegli. Šis darbs sekmēsies tikai tādam, kam ne vien vajadzīgais prāta skaidrums, bet kas pār visām lietām spēj turēties bezpartejīgi. Ka nu Montanus «kritikas nemeistarību» labprāt daudzina, tad no viņa paša gan gaidāma «kritikas meistarība», tādēļ tad jāvaicā vispirms: vai Montanus, abas grāmatiņas līdzās stādīdams, spriež bezpartejīgi? Uz to jāatbild, ka gan viņš pats arī, ja ne vārdos, tad jel savā sirdī apliecinās, ka nav nepavisam bezpartejīgs. Liekas, ka arī pats Montana rakstiens sajūt šo apziņu, jo, viņu lasot, ir tā, it kā kad būtu jāklausās tāda cilvēka valodā, kas nespēj skatīties droši acīs. Šis rakstiens runā, īsi sakot, nolaistām acīm. Vispār par viņa garu un cenšanos jāsaka, ka tas nav nekas cits kā mēģinājums ietērpt Pārstrauta minēto grāmatiņu it kā miglā vai pakrēslā, jo Montanus liekas nopratis, ka viņai lasītāju platās acis grūti panest. Šo rakstienu var saukt arī par Pārstrauta Jāņa «domu» atraugām, jo viņā tas pats neskaidrais rūktums, kas tur.

Iekam sākam šo rakstienu aplūkot, jāvaicā, vai Pārstrauta grāmatiņas dzimšanas datums nestāv vis uz vietas, bet iet tāpat kā laiks vienumēr uz priekšu, ka to var dēvēt vēl allaž par «jaunu», kad jau arī viņas «meistarīgās kritikas» reklamas sen nogājušas pie miera. Jā, jā, var arī tiesība būt viņu tā saukt, jo pat sešdesmit gadus vecus laulājamos sauc arī par «jauniem»: jauns puisis tas un tas, jauna meita tā un tā.

Kad Montanus sava rakstiena sākumā pēc ierastiem ievadījuma vārdiem uzcēlis atkal Pārstrauta Jāni un viņa grāmatiņu «Domas par taut. dzej. nodibināšanu» debešu padebešos, tad stājas pie manas grāmatiņas «P. J. u. v. dom. par taut. dzej. nodib.». Tur nu M. raksta vispirms tā: «Ja P. J. savā grāmatiņā licis svaru uz pastāvīgu dzejošanu, uz tādiem priekšmetiem, kas iz pašas tautas dzīves ņemti, lai izsargātos no citu tautu gara ražojumu verdzīgas pakaļtaisīšanas, tad mums jājautā, ko Kalninieks caur savu rakstu ir gribējis panākt? Kādu pamācīšanu iz tā varam smeltīes? Kas ar prātu un apdomu šo grāmatiņu, kura laikrakstu sludinājumos tik daudzkārt tikuse piedāvāta, izlasījis cauri no iesākuma līdz beigām, tam patiesi jāšaubās, vai tiešām Kalnnieks to sarakstījis jeb vai kāds zobgals, gribēdams Kalninieku perziflēt (izjokot). Grāmatiņas nolūks ir mēģinātīes (āt) attaisnoties pret Pārstrauta asajiem, bet taisnajiem spriedumiem par Kalninieku un viņa rakstienu par «Zalkša līgavu». Tik slikti

(jā, jā!) tas viņam n e k u r[1] nav izdevies kā te. Patiesības, kādas Pārstrauta «domās» izsacītas, Kalninieks vai nu nav spējis, vai arī nav gribējis saprast. Viss, ko Kalninieks panācis, ir kādas n i e c ī g a s k ļ ū d i ņ a s, kuras viņš «Z. l.» atradis. Skatoties uz pašu l i e t u, autors nevienu Pārstrauta izteicienu nav spējis atspēkot. **T a m** dēļ arī n e s a p r o t a m s, **k a m** dēļ ī p a š i š i s r a ž o j u m s ticis laists klajā» utt. Šai mazā gabaliņā vien jau M. grābstās bez apdoma trīs reizes šurp un turp. Pirms viņš saka: «J ā j a u t ā, k o K a l n i n i e k s a r s a v u r a k s t u i r g r i b ē j i s p a n ā k t?» Otrā vietā: «G r ā m a t i ņ a s n o l ū k s i r m ē ģ i n ā t i e s (-ā t?) a t t a i s n o t i e s p r e t P ā r s t r a u t a a s a j i e m, b e t t a i s n a j i e m (!) s p r i e d u m i e m,» — un trešā: «A r ī n e s a p r o t a m s, k a m d ē ļ ī p a š i š i s r a ž o j u m s t i c i s l a i s t s k l a j ā» utt. Te nu jāvaicā vispirms, kā M. var iedomāties pavisam par minēto grāmatiņu spriest, kad pašam vēl jāšaubās un jājautā, ko sarakstītājs gribējis ar to panākt. Ko lai tāds spriež par arklu, kas nezina, kādēļ īpaši arkls vajadzīgs un taisīts? Kad nu nezinat, kamdēļ īpaši šis ražojums ticis laists klajā, tad paklausaties: nevis mēģināt (-i e s) a t t a i s n o t i e s pret Pārstrauta spriedumiem, bet a t s t u m t Pārstrautu no sevis līdz ar viņa pārestīgiem, ļauniem un zemsirdīgiem uzbrucieniem, kā arī parādīt viņa smejamo uzpūšanos. To es gribēju ar savu rakstu panākt un to esmu arī panācis. «T a m dēļ» «īpaši šis ražojums ticis laists klajā». Vai nu sapratīsat, «k a m d ē ļ»? Pārstrauta Jānis būs varējis «smelties» iz viņa vismazāk to «pamācīšanu», ka azaids jel jāatdzisina. Tam mazumiņam, ko P. savā grāmatiņā runājis, neaizskardams nepatiesi manis, lai tas būtu par svešu vārdu piegalināšanu vai par dzeju, neesmu nemaz pretojies, nedz gribējis to atspēkot. Viss manas grāmatiņas panākums, kā Montanus apliecina, esot tas, ka es «k ā d a s n i e c ī g a s k ļ ū d i ņ a s «Z a l k š a l ī g a v ā» atradis». Vai tiešām Kalnienieka grāmatiņai var kāds panākums būt, un vēl īpaši šis, kuru Pārstrauta Jānis tai novēlētu mazāk nekā citus visus? Tas nav pavisam ticams! Kā gan Kalnienieka grēcīgās cilvēka acis var tai gaišības saulē, kurā mirstīgiem nav vēlēts nemaz ieskatīties, ieraudzīt tumšumus un turklāt vēl tādus n i e c ī g u s, n i e c ī g u s, kas pat ir tūkstoškārt lielinošā mikroskopā nevar būt saredzami! Šis teikums būs Jums izsprucis bez P. ziņas, tādēļ var notikt, ka viņš Jūs par to «izfordē». Jā, jā! Tā, tā! «N i e c ī g a s k ļ ū d i ņ a s!» Vai nevarējāt teikt labāk, ka tās ne tikvien nav n i e c ī g a s k ļ ū d i ņ a s, bet ir paši retākie literaturas

[1] «N e k u r»? it kā kad es vēl kur citur arī par šo lietu būtu rakstījis!

krāšņumi, kā P. to darītu? Hm, hm, «niecīgas kļūdiņas». Bet, kad P. cenšas rādīt milzīgas kļūdas tur, kur pat ir niecīgu nevar ieraudzīt, un pūlējas atrast tās tādos rakstos, kas šoreiz ir ne tuvumā nestāv, tad tie «panākumi» iet pāri Heršeļa un Edisona panākumiem un ceļ Pārstrauta Jāni pašā olimpa virsotnē.

Montanus runā tāļāk tā: «Viss raksts, kur pēc loģikas likumiem pa (?) velti meklēsi, ir tik pilns kļūdu un misējumu, ka iepelnītos pie lasītājiem maz slavas, ja visas uzzīmētu, tamdēļ gribu ilustracijas dēļ tik kādas pievest[1].» Ja uz slavas iepelnīšanos domājat, tad gan jābrīnās, ka gribat to panākt še, kur, kā redzēsat, Jūsu ērmīgi saslaistītā slavas ēciņa sagāzīsies ir bez vēja. Tāpēc slavas ziņā jāsaka, ka, ja nevarējāt atrast auglīgāka lauka par šo, tad būtu cietuši godīgi un pieklājīgi klusu, lai nenāktu jel neslavā. Protams gan, ka Jūs še, kā sakāt, «ilustracijas dēļ» iz visa tā, ar ko man Pārstrauta Jāņa negodīgā uzmākšanās bij jāatgrūž, esat raudzījuši īsti tās vietiņas izmeklēt, kuras Jums izskatījās vieglāk sagrozāmas un sajaucamas; bet «ilustracijas dēļ» šie bezpamatīgie Pārstrauta Jāņa aizbildināšanās mēģinājumi izjūk paši no sevis.

Montanus raksta tā: «Savā pārspriedumā «Balsī» Kalninieks bija teicis: «Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapinātiem teikumiem dziedāt īsti tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam.» Grāmatiņā 8. lpp. atkal vārdu pa vārdam lasām: ... «nedz arī esmu teicis, ka nemaz nav spējams dziedāt tautas dziesmu garā. Jābrīnās, kā kāds var sev runāties (-āt?) tik taisni pretī.» Sev pretī runāšanas nav še it nemaz, īsti tautas dziesmu garā dziedāt un nemaz tautas dziesmu garā nedziedāt — vai tur nesajēdzat nekādas starpības? Esmu sacījis, ka nav vis nemaz nespējams dziedāt tautas dziesmu garā, bet šaubos tik par to, vai bez tapinātiem teikumiem kāds to pavisam pilnīgi spēs. Tāļāk M. raksta tā: «It kā gribēdams atvainoties, ka par «Z. l.» nav pareizi spriedis, viņš (K.) saka: «Par «Z. l.» esmu devis vispār labu vēsti.» Ar to vēl maz līdzēts[2], ja kāds saka, ka tas par kādu lietu devis labu vēsti, bet vai arī pareizu, tas pavisam cits jautājums.» Kad «laba vēsts» par «Z. l.» nav «pareiza vēsts», tad, Jūsu domas attīstot, iznāk, ka pareiza vēsts par «Z. l.» būtu tā, kas nav laba, jeb nelaba vēsts par «Z. l.» būtu pareiza vēsts. Neredzēta «loģikas likumu»

[1] Kļūdas nav pievedamas, bet tik uzrādāmas.

[2] «Z. līgavai» «līdzēt» un turklāt viņai vēl daudz līdzēt neesmu nekad uzņēmies.

«meistarība»! Gribēt grib, lai par «Z. l.» labi atsaucas; bet, kad to «kāds» darījis, tad tas nav pareizi. Še gan «jābrīnās, kā k ā d s var sev runāt tik taisni pretī», un vēl tāds, kas mēdz loģiku daudzināt. M. sauc, kā rādās, domu nesaderību vai nekārtību par loģiku, citādi nav saprotams. P. savā grāmatiņā teic, ka atskaņu «jaukums» un melodisks skaņu kritums nākot īpaši ar fantaziju un domām nabadzīgi apdāvinātiem dzejniekiem par labu. Kad nu P. L. kgu stāda dzejas ziņā ļoti augstu, bet, kad L. kgs arī atskaņas lietā, tad iznāca, ka L. kgs, kur samanījis savu fantazijas un domu nabadzību, tur ķēries pie atskaņām. Protams gan, ka P. gribētu iz šīm pakulām izraisīties, kurās tik netīšu un jocīgi ietinies, un M., viņam palīgā steigdamies, jautā: «Kas te par loģiku? Tas būtu tikpat, ja kāds pēc teikuma: «Auglīgais gads nāca īpaši nabaga ļaudīm par labu,» — gribētu lemt, ka it visi, kam tas nācis par labu, ir nabaga ļaudis.» Uzrādat tad jel to auglīgo gadu, kas nācis «ī p a š i nabaga ļaudīm par labu», ja ne bagātiem papriekšu un vairāk! Auglīgo gadu svētība nāk visvairāk caur bagāto un turīgo rokām nabaga ļaudīm par labu un samērā ļoti maz, tādēļ šis pielīdzinājums nemaz neder. Tātad nevarat un nevarat piegriezt L. kgu šai ziņā pie bagātajiem, kamēr Pārstrauta izsacījums nav atcelts. Sakat labāk īsi tā: «Kad L. kgs atskaņas lietā, tad tā ir viņa bagātība; bet, kad citi to pašu darījuši vai dara, tad tā ir viņu nabadzība.» Citādi bagāto dzejnieku no nabagiem neizšķirsat. M., par šo pašu lietu runādams, vēl saka: «Autors laikam nezina, ka tik dzejnieks jāj uz P e g a z a.» Še Montanam var būt taisnība, jo tik augstas lietas pasaulē maz kas zina. Bet, kad nu šī P e g a z a lieta vēl iekustināta un nav, kā liekas, skaidri saprasta, tad aprakstīšu pašu to bēdīgo P e g a z a skatu, kas priekšējā grāmatiņā man nelikās vajadzīgs, jo domāju, ka sapratīsat to paši. Tiesa gan, P e g a z a m nesēd vis P. mugurā, bet cits, kas man nezināms, kā M. pareizi pieminējis. Bet P e g a z u s nekust ne no vietas — viņam apstāvis. P. nu ņem labi garu šķestru (šķeistu), lai var aizsniegt P e g a z u no tāda atstatuma, ka par viņa spārdīšanos nav jābīstas, un nu sāk strādāt. Viņš lej tā, ka šķestras gals ķer ne vien P e g a z a m, bet arī pašam jājējam. Kad nu P. savu šķestru sapēris un pats aizkusis, bet P e g a z u s spārdās tāpat kā traks un iet vairāk atpakaļ nekā uz priekšu, tad Jūs stājaties ar jaunu šķestru viņa vietā un karsējat atkal. Jums stipri atvēzoties, šķestras gals aizķer arvien P., kurš nu stāv, sviedrus slaucīdams, Jums aiz muguras. Domāju, ka nu šo P e g a z a jautājumu arī sapratīsat un viņa vairs nekustināsat.

Bet nu nāk brīnum jauks gabals, kur atkal «pēc loģikas likumiem velti (ne)meklēsi». M. raksta tā: «P. kādā vietā saka:

«Lai Kalninieka kgs man nevarētu pārmest, ka es piemērus ņēmis nevis no kāda dziesminieka, bet tikai no rīmnieka jeb dziesmu kalēja...» (Šēnberga). Uz t a m (to?) K. k. atbild: « «Sakat jel, P. k., — kur es esmu Šēnberga kgu vai arī citu kādu saucis par dziesmu kalēju vai citādi? Kas paradis lamāšanās vārdus mētāt, tas negaida arī no citiem pieklājīgas valodas.» K. k. nevar un nevar atkal ļoti vienkāršus vārdus saprast. Zināms, K. k. nav saucis Šēnberga kgu par dziesmu kalēju, bet katrs p r ā t ī g s c i l v ē k s i z sakara t a k (!) tūliņ nopratīs, ka P. kgs domājis, ka arī K. kgam būs pazīstams, ka Šēnberga kgs latviešu laikrakstos, kā arī citādi par tādu izdaudzināts un pazī d a m s (?) (pazīstams?). Ja lietu sauc pie sava īstā vārda, tad tā nav lamāšanās.» Tātad nu īsos vārdos M. kga slavenā loģika ir šī: ikkatram p r ā t ī g a m c i l v ē k a m (!) iz sakara t a k tūliņ jānoprot, ka ikkurš, ko kāds jau lamājis, arī citiem un visiem jālamā, un, kas tādam ielaspuiku sakaram nepiekrīt, tas «nevar un nevar atkal ļoti vienkāršus vārdus saprast». Pēc šā loģikas sakara nu iznāk, ka Montanam pašam arī var uzbrukt vesela virkne varasdarītāju un izmācīt «saprast ļoti vienkāršus vārdus», kā ikkatrs «prātīgs cilvēks iz sakara tak tūliņ nopratīs», ka tam, kam viens sitis, var sist visi un teikt, ka tas jau visur par sitamu izdaudzināts, un, kad tādam sit, kam jau cits sitis, tā nav kaušanās. Ļoti «vienkārši vārdi»! Tad vēl jāvēlas zināt, kuros «latv. laikrakstos» un kur «citādi» Šēnb. kgs jau tā lamāts, ka tiem, kas nelamājas līdz, jāpārmet lamāšanās sakarā neizprašana, kas prātīgam cilvēkam esot tūliņ noprotams? Vienīgi nesen «Pagalmā»[1] bij Šēnb. kgs šādā garā pieminēts, un, ja tur nebūtu parakstījies Sumburs, tad varētu domāt, ka to darījis pats M., lai še pēc var uz saviem vārdiem atbalstīties. Tāļāk M. sasauc citus P. lamāšanās vārdus un saka, ka par tiem pienākoties «ā t r ā k priecāties nekā g u ģ o t i e s». Labi, labi! Saņemat vien Jūs tos visus uz sevis un n e g u ģ o j a t i e s, bet priecājaties, cik ātri gribat. P. varbūt dāvās Jums tādu vēl vairāk — viņam šīs mantas, kā liekas, netrūkst.

Par akuzativa lietāšanu ģenitiva vietā pēc negacijām, kā arī «Z. līgavā» darīts, M. saka: «Nevar saprast, ka kāds var būt garā tik kūtrs, ka tura visu to, ko Bīlenšteins savā gramatikā saka, par nemaldīgu. K. k. laikam «Pagalmu» nelasa. Tur viņš šī gada, ja nemaldos, 13. un 14. nr-ā būtu varējis pārliecināties, ka Bīlenšteinam un Stērstu Andrejam šinī ziņā patiesi misējies un ka ģenitiva izlietošana pēc negacijas ļoti aprobežota.» Tam vajadzētu būt tiešām garā aušīgam vai pat nejēdzīgam, kas visu, ko

[1] 9. n-rā, 1882. g.

«Pagalms» saka, turētu par «nemaldīgu», tādēļ ka «Pagalms» to sacījis, lai arī tautas mute un atzīti valodnieki runātu otrādi. «K. k. laikam «Pagalmu» nelasa.» Tas skan tā, it kā **kad** Kalniniekam būtu nospriests «Pagalmu» lasīt. Kāpēc tad īsti man «Pagalms» jālasa, vai arī kāpēc nav jālasa? Ko tāds izsacījums nozīmē? Otrkārt, kā es, iekam savu rakstienu, kas jau 15. marta m. d. 1882. no cenzures atvēlēts, sāku rakstīt, varēju būt jau «Pagalma» 13. un 14. num. lasījis, kad varbūt vēl nebij domāts šiem numuriem ir ne papīru sākt taisīt?

Ar šo nu M. kga pretraksts jeb, kā viņš to grib saukt, pārspriedums būtu galā. Neviens no šiem mēģinājumiem P. kgu kaut kā attaisnot nevar pastāvēt, tāpat kā visi Pārstrauta Jāņa uzbrucieni krita pīšļos. M. gan vēl, kad jau pats laikam atzīst, ka viss šis, ko rādījis, tīri nieki, sniedzas pēc publikas balsu vairuma sev par labu, sacīdams, ka katrs, kam cik necik saprašanas, būšot pārliecinājies, ka P. man visur maldījumus uzrādījis. Grūti ticēt, ka vēl kāds tik vieglprātīgs cilvēciņš var rasties, kas, bīdamies, ka M. kgs nesauc viņu par bezprātīgu, sāks **tam** piekrist. Bet, kad nu Jūs uz balsu vairumu atsaukušies, tad arī vaicāju, vai bez Jums P. kgam būs minētās lietās vēl vairāk par desmit piekritējiem? Un vai Jūs paši arī patiesi visam piekrītat, ko mēģinat aizstāvēt? Vai Jūs tiešām turat lasītājus par tik plānprātīgiem, ka tos var mulsināt, kā grib, ka tiem nav ne patstāvīga sprieduma, ne saprašanas, ka tie nevar izšķirt, cik Pārstrauta grāmatiņā krietnības, cik aplamības?

Montanus turas pie paruņas, kas saka, ka gals uzliek darbam vainagu. P. savā broširā ar neizskaidrojamu kaislību ķer Kalniniekam gan no vienas, gan no otras puses apkārt, gan plecam pāri, lai varētu sagrābt Kaudzītes Matīsu, kuru domā esam aiz Kalninieka. Viņš mēģina to arī, visādi ļaunīgi un riebīgi izturēdamies, piespiest atsaukties, bet tomēr tik tāļu negāja kā M., kurš, pozitūrā nostājies, saka: «No Kalninieka, no kura mēs tagad zinām, ka tas ar Kaudzītes Matīsu viena un tā pate **persona**, līdz šim bijām paraduši lasīt it labus un nopietnus rakstus» utt. Jūs zinat! Kaut ko zināt nevienam nevar aizliegt; bet kas Jums atļāva šo zināšanu izpaust? Kas Jums uzdeva stāstīt, ka K. ir ar Kaudz. Mat. «viena un tā pate persona»? Ja kāds cits to darījis, tad tam būs bijis atļāvums; bet kā Jūs varat uzdrošināties muti palaist? «Mēs», jā, «mēs» arī zinām, ar ko Jūs esat «viena un tā pate persona», bet «mēs» nesakām, jo to aizliedz ja ne cits, tad gods un pieklājība. M. pārmet man, ka es savā rakstienā «samainījis lietu ar pašu personu». Kad man personīgi uzbruka, tad uzbrucēja persona bij gan dažā vietā jāatbīda, lai tieku pie lietas; bet M. pats, man šo kļūdu

pārmezdams, nespēj še viņai izbēgt: viņš lodā, Kaudzītes Matīsu meklēdams, ar kuru tam še nekāda darīšana. Par «Latvieti» jāsaka, ka tam, īsti kā laikrakstam, bij jāzina un jāievēro pieņemtu vārdu neizpaušanas likums, kamēr nav dota uz to tiesība; bet tas to būs darījis gan laikam savā vientiesībiņā, kaut gan tā nespēj viņa aizbildināt. Pie Jums turpretī redzama šai lietā skaidra bezkaunība! Kalninieks pats to zinās, vai viņš ir ar kaut ko viena un tā pate persona vai ne. Par «Latvieti» jāpiemin gan vēl tas, ka viņa redakcija, šādu rakstienu uzņemdama, kas zīmējas uz polemiskiem rakstiem, kuri «Latvieša» lasītājiem kā tādiem nav nemaz pazīstami, izrāda, vienkārt, stipru vājumu un, otrkārt, varbūt arī partejību, iedodama saviem lasītājiem tik vien greizus un vienpusīgus ieskatus, bet no visas tās lietas nekāda sakara un pārskata.

Pēc tās kārtas, kā visas šīs lietas no viņas puses līdz šim vadītas un balstītas, bij jāgaida, ka nāks drīz kāds rakstiens, kas dos pārspriedumu atkal par šo Montana rakstienu, sacīdams, ka no Humbolta laikiem nav tik zinātnisks darbs redzēts, ka tas spīdēs rakstniecības vēsturē kā bākas uguns tumšā naktī un nemierīgā jūrā gadu tūkstošiem, ka tas cels literaturu pavisam citādā augstībā nekā līdz šim utt.; bet brīnums, ka tāds vēl nekur nav manīts. Vai uzderēšana vairs neveicas tik viegli, vai arī aizkavē ceļošana gar visām redakcijām, kamēr līdz pašai Liepājai lejā nostaigā. Domādams, ka tāds rakstiens nenācis nepaliks, es arī pavilcināju šā sava pretraksta izlaišanu klajā, lai varētu atbildēt visiem reizē, bet tomēr nesagaidīju.

Kad M. atzīst pie manas grāmatiņas pat to par lielu nepareizību, ka viņas apgādātājs to vairāk reizes izsludinājis,[1] tad man turpretī jāizsaka Pārstrauta grāmatiņai sludināšanas ziņā pateicības, jo no tā laika, kamēr viņa iznākusi, zinām izšķirt un pazīt, k ā d a katra grāmatu pārdotava, jo sludinājumos stāvēja, ka Pārstrauta Jāņa «Domas par taut. dzej. nodib.» dabūjamas «v i s ā s l a b ā s g r ā m a t u b o d ē s». Caur šo nu tagad labas grāmatu pārdotavas atrast ļoti viegla lieta: tik vien jāpavaicā, kurās dabūjamas Pārstrauta «Domas par taut. dzej. nodib.», un, lai arī būtu viens vienīgs eksemplars, ko parādīt, pircēji tad vairs nedrīkst šaubīties, ka tāda grāmatu pārdotava nav «laba».

[1] Lai šī otrā grāmatiņa izbēgtu jel šim pārmetumam, tad gribu par viņu ar apgādātāju nolīgt tā, ka Montanam paliek tiesība noteikt, vai pavisam un cik tā sludināma. M. pārmet arī to, ka manā rakstienā neesot lamāšana «smādēta». Lamāšanu «smādēt» neturu par vajadzīgu, jo, ka tā nekrietna, to zina ikkurš, tāpēc lasītājiem Pārstrauta lamāšanos tik vien uzrādīju.

Galā vēl jāpiemin, kā laikraksti «Baltijas Vēstnesis» un «Balss» šai lietā izturējušies. No savas puses minētiem laikrakstiem neesmu šai polemikā pret Pārstrautu ne simtdaļu vārdiņa piesūtījis, lai uzņemtu, un manām pretrakstām nav celta ne tikvien šos divi laikrakstos, bet nekur nekāda reklama. Ar vārdu sakot, es neesmu meklējis uz neviena laikraksta atbalstīties. Ārpus laikrakstiem šī lieta no Pārstrauta iesākta, tādēļ esmu arī ārpus laikrakstiem turējies. Bet kāpēc gan «Balt. Vēstn.» un «Balss» uzņēmuši no Pārstrauta tik pārrobežīgi godu aizķerošu sludinājumu? Ja būtu gadījies, ka tas ievīlies minētos laikrakstos netīši vai caur kādu intrigu, tad pašiem šiem laikrakstiem pienācās to atsaukt un rādīt, ka tas noticis pret viņu prātu un ka viņi tādai goda aizķeršanai nepiekrīt. Bet, kad minētie laikraksti cieš par šo lietu gluži klusu, tad jāsaprot, ka viņi vai nu piekrīt Pārstrauta nepieklājīgam sludinājumam, vai arī paši savu sludinājumu nepārzina. Vienādi vai otrādi šie laikraksti neliecina par sevi labi, un publikai šī ir īsta nedrošības zīme, jo tur neviens nekad nevar būt drošs, ka kaut kurš neaizskars caur «Balt. Vēstnesi» un «Balsi» viņa goda.

[*Kaudzītes Matīss*]

VĒSTULES IZ TĒVIJAS

IV

N...ā aprīļa beigās 1886.

Mīļo Jāzep!

Ar savām vēstulēm gan šoreiz atkal būšu drusku nokavējies, bet nu raudzīšu šo nokavējumu izpildīt. Viņās vēstulēs pārrunāju ar Tevi kādas no mūsu sadzīves būšanām, — tagad griezīšos ar šo vēstuli pie mūsu rakstniecības un aplūkošu kopā ar Tevi: kāds ir mūsu dzejas tagadējais virziens? Runādams par šo jautājumu, atturēšos no mūsu dzejnieku darbu pārspriešanas, jo savā laikā tas jau ir noticis un nezin vai tik labuma atnesis, cik dažam labam dusmu pret pārspriedēju. Tātad mūsu dziesminieki var būt pilnīgi droši, ka viņu pašu ne ar pirkstiņu neaiztikšu un sirdsēstu viņiem nekādu nedarīšu, jo gan jau mūsu redaktori tiem padara diezgan krusta, viņu ražojumus savās atbildēs nosmādēdami. Runāt runāšu par pašu dzeju — visu dzejnieku kopdarbu, kāds tai tagad virziens. Pie mūsu dziesminiekiem šim brīdim nomanāma divējāda cenšanās: vieni iet veco, iemīto ceļu ar rīmēm jeb atskaņām, kuru starpā krietni

daudz «rīmkaļu» un «kaltu rīmju» sacerētāju; zināma lieta, ka netrūks te arī daža laba «īsta» dzejnieka, — otri uzņem pavisam jaunu teku, dziedādami tautas dziesmu veidā. Bet vai arī tautas dziesmu garā? Tas ir cits jautājums. Daži no mūsu dziesminiekiem dzied arī abējādi, tā ka tie pieskaitāmi te pie pirmajiem, te atkal pie otrējiem. Par šo pašu jautājumu jau lāgiem izteikti spriedumi, aizstāvēdami te vienu, te otru pusi. Kurš ceļš tas īstais? Kur tā «īstā vieta dievu pielūgt — Jeruzalemē vai Grizim kalnā»? Un te man arī jāatbild: ne Jeruzalemē, ne Grizim kalnā, bet apskatīsim papriekš abus virzienus, tad teiksim gala vārdu.

Bet papriekš ņemsim vērā, kas pārmetams vienai, kas otrai pusei. Pie rīmētājiem jeb atskaņotājiem dažam virslieta ir rīmes jeb atskaņas. Te jāmeklē tik atskaņas, un, ja tās rokā, tad dzeja gatava, tā ka tur nav ko šaubīties. Kur kuru reiz rituma svars krīt, uz vieglās vai smagās zilbes, par to nav bēdas, kad tik rīmes. Kādi pāridarījumi, kādi kāju spērieni te valodai jāpanes, uz to netiek lūkots, «kad tik rīmes». Bet, kad nu mūsu valoda nav tik bagāta atskaņām kā vācu, kuras dzejai bez vārda runas pakaļ jādara, tad rīmes atrast arī nav vis viegla, jāsaka, smiekla lieta, un saprotams, kādēļ dažam labam tik ļoti jānopūlējas, lai tik nāktu pie atskaņām. Man nekas nebūtu ko teikt pret atskaņām pašām par sevi, ja tik tās nebūtu dažreiz ar varu meklētas un nedarītu valodai pāri. Bet tas jau ir tas ļaunums, kas piemīt šim mūsu dzejas virzienam. Kur dažs bija domājis ar atskaņām puškot savu dziedājumu, tur tās tik darīja dzejas saturu plānāku un laupīja valodai daiļumu. Kas nu, ar atskaņām dziedādams, ir drošs, ka atskaņas viņa dzejai nelaupīs ne rituma gludenuma, ne satura pilnības, ne valodas daiļuma, tas lai dzied, bet lai sargās katrs, kam šai ziņā būtu jāšaubās. Īstā dzeja parādīsies kā dzeja, lai tā būtu tērpta prozā vai ritumā, un atskaņas te nevarēs nekā pielikt, ne atņemt.

Pametīsim acis tagad uz jaunāko virzienu, uz dzeju tautas dziesmu veidā. No šīs puses dzird izsakām pret pirmējo pārmetumus, ka dzeja ar atskaņām tik akls pakaļdarījums vācu dzejai, kas pilnīgi atmetams, un ka nu reiz atnācis laiks, kur nāktos celt jaunu dzejas ēku uz tautas dziesmu pamata utt., utt. Šai ziņā tad nu arī dzied, ko māk. Un te nu dažs labs kā bāztin piebāž savu dzejojumu ar «tautu dēliem», «tautu meitām», «bāleliņiem», «saules meitām», «jūras meitām», «kumeliņiem», «ritināj'» un «darināj'», «asariņām» un «valodiņām», «līgaviņām», «sērdienītēm» utt.

Pabeidzis «dziesmas darinātājs» domā, ka šāda dzeja jau nu pilnīgi tautas dziesmu garā, kur tas tik noklausījies kādus vār-

dus vai teikumus iz īstajām tautas dziesmām, bet pats ir pārliecināts, ka viņa dziesma pilnīgi var līdzās stāties tautas dziesmai vai ka tā no tautas dziesmas nemaz nav šķirama. Nedomā, ka es mūsu tautas dziesmu necienu, nē, es viņas cienu ļoti augstu, es viņas turu par mūsu rakstniecības lielāko bagātību un daiļumu; bet tādēļ, ka es viņas tik augsti cienu, es ceļos pret to, ka viņas nicina, ka viņu neaiztiekamo daiļumu vārta «dziesmu darinājumos», kuriem tik maz sajēgas no tautas dziesmu rakstura, no viņu gara, no viņu noslēpumainā daiļuma. Ja es teicu, ka lai ne ikkatrs iedrošinās dziedāt ar atskaņām, tas ir, mākslīgā dzejā, tad jo vairāk jābiedina no tā — mēģināt dziedāt tautas dziesmu veidā.

Jo, to darot, retam tik, ļoti retam izdosies dziedāt pilnīgi tautas dziesmu garā. Vācu dzejnieks H e i n e, kas dzejā gāja savu paša ceļu, uz ko viņam kā ģenijam arī bija pilna tiesība, par tautas dziesmām runādams, tā saka: «Es liegt in diesen Volksliedern ein sonderbarer Zauber. Die Kunstpoeten wollen diese Naturerzeugnisse nachahmen, in derselben Weise, wie man kuenstliche Mineralwasser verfertigt. Aber wenn sie auch durch chemischen Prozess die Bestandteile ermittelt, so entgeht ihnen doch die Hauptsache, die unzersetzbare, sympathetische Naturkraft. In diesen Liedern fuehlt man den Herzschlag des... Volkes...» (Tautas dziesmās ir savāds daiļums. Mākslīgās dzejas dziedoņi mēģina šos dabas ražojumus pakaļtaisīt, tāpat kā mēdz mākslīgus mineralūdeņus pakaļtaisīt. Bet, ja arī viņiem caur ķīmiskiem mēģinājumiem izdevies izdibināt, no kādām daļām tie salikti, tomēr viņi neuzķer tā, kas tas visusvarīgākais, proti, nedalāmā, savtīgā dabīguma. Šinīs dziesmās īsti manāma tautas sirds pukstēšana...)

Tas pats jāsaka arī no mūsu tautas dziesmām. Viņas nav pakaļtaisāmas. Un, ja arī būtu pakaļtaisītas, tad pazinējs šīs no īstajām zin izšķirt, tāpat kā vīna pazinējs īstos vīnus no pakaļtaisītiem. Te man ar nāk prātā mūsu cienījamā Kaudzītes Matīsa vārdi, ko tas reiz «Balsī» izteicis un kas, cik atminos, tā skanēja: «Tautas dziesmas ir brīnišķi ziediņi, kas nezin k ā un k u r uzziedējuši...» Laiks, kur tautas dziesmas radījās, jau pagājis. Viņas varēja celties tik tad, kad tautas gars stāvēja dzīvā sakarā, domu izmaiņā ar dabu, iespaidus no dabas ņemdams un tos tā no sevis dodams, kā tie prātā notēlojušies. Tādēļ mūsu tautas dziesmas tādas dabiski rāmas, tādas apzinīgi klusas, tādas vienkārši daiļas. Ja nu tomēr kāds gribētu dziedāt tautas dziesmu garā, tad tam vajadzētu būt smalkam dabas iespaidu, tautas gara un tautas dziesmu pazinējam, ja gribētu panākt, lai viņa dziedājums nav tik pakaļdarījums vien un lai tam netrūktu

«tā nedalāmā, savtīgā dabīguma», un lai tajā tiešām dzirdētu «tautas sirds pukstēšanu». Redzam, ka šis ceļš grūts un nolūks tik retam panākams, un ejams šis ceļš būtu tik tam, kas pats uz to sevī jūt aicinājumu un spēku. Citi visi tik plēš velti apavas. — — — Bet tautas gars, nerimstoši attīstīdamies, nevarēja palikt savā senajā stāvoklī. Sirds un prāta jeb atzīšanas apcirkņi palika pilnāki, un šai pilnībai vajadzēja parādīties arī dzejā. Tādēļ arī dzejas vielas ārīgai formai vajadzēja pārgrozīties un piemēroties pilnākajam saturam. Būtu aplam vēlēties, lai visa tagadējā dzeja ietu tautas dziesmu pēdās, jo tas tomēr nepiepildītos. Dzejai jāiet līdz ar visu citu rakstniecības attīstīšanos. Kas te panākts pie valodas daiļuma, pie augstāku ideju un centienu izkopšanas, tam kā ziedam jāuzzied dzejā. — Tagad, kā redzi, neesmu tālu no gala vārda un to nu arī še gribu izteikt. Lai dzied, kam jādzied, tas ir, kas patiesi uz to jūt dzinekli un spēku. Lai meklē savām jūtām un domām tādas formas, kur tās visgaišāk, vislīdzīgāk spēj parādīties, tas ir, lai vārdos atspīd tāds pats tēls, kāds tas garīgi, bez vārda apģērba, bija domās. Ja atskaņas pie tā kavē, lai met viņas nost, dzejas daiļums tomēr vēl paliks saturā, — ja tas dzejai derīgs — ritumā un jaukā valodā. Te pilnīgi derēs dziesminieka vārdi: «Der Meister kann die Form zerbrechen;» bet tā viņš var atmest arī tās tik daudz lutinātās un cienītās atskaņas. Ir tiešām nepatīkami dzirdēt, kad vienā pašā dzejā sastop vairāk reižu tās pašas atskaņas, kā «mokas un rokas», «liesmas un briesmas» utt. Saturs un valoda nedrīkst ciest pāridarījumu no «rīmēm». Ka dzeja var būt dzeja arī bez atskaņām, to jau mūsu tautas dziesmas pierāda. Dzejas skaistākā forma arvien ir v a ļ o d a. Beigās nāku pie iesākumā teiktiem vārdiem, ka mūsu dzejas tagadējam virzienam nevajadzētu būt tik vien aklam pakaļdarījumam svešu tautu piemēriem, nedz arī vienīgi dzīties katru vielu tērpt tautas dzejas uzvalkā, bet ka tie «īstie» sava «gara patiesībā» ņemtu savai dzejas vielai to visderīgāko formu, kas saturam ļauj visgaišāk un svabadāk parādīties, — jo virslieta arvien paliks kodols, ne čaumala, — kas viņa spēku brīvas lietāšanas nekā nekavē, bet caur ko saturs ar viņu pašu, tas ir, ar formu, tā savienojas, ka abiem vienāds skaistums. Vai nevarētu mēģināt šos abus šķirtos ceļus savest vienā, tā ka mums iznāktu savs īpašs jauns ceļš, par kuru mēs varētu nākt pie savas pašas ī s t a s l a t v i e š u d z e j a s? Neesmu gribējis savā vēstulē dot nekādu pārspriedumu, nedz arī ar visu šo kādu priekšlikumu, kas būtu pieņemams, esmu gribējis t i k a i z k u s t i n ā t šo mūsu rakstniecībā tik svarīgu lietu un dzirdēt lietpratēja domas par viņu. Mans nolūks būtu pilnīgi

aizsniegts, ja kāds no mūsu dzejas pazinējiem ķertos pie spalvas un izliktu gaišāk un skaidrāk, nekā es to spēju, vai manām domām jel kāds pamats, vai arī rādītu man, ka es maldījies, — par visu to man būtu liels prieks. Sveiks līdz otrai reizei!

Tavs *Jēkabs.*

P. S. Nākošajā vēstulē, ja kas cits neiekritīs starpā, domāju runāt par valodu mūsu rakstniecībā. Caur to gan uz kādu brīdi novērsīšos no sadzīves pie rakstniecības, bet vēlāk atkal atnākšu vecās pēdās, jo tagad, kur mūsu, latviešu dzīvē tāds savāds rāmums, it kā gurdenums, kā vienaldzība, kā vēsums, — vai tas nu būtu atdusēšanās, cīniņiem rimstoties, vai arī spēku krāšana un taupīšana uz jauniem cīniņiem; man arī patika paskatīties šim brīdim tikpat klusā un rāmā mūsu rakstniecības laukā. Kad radīsies mums šinīs abās vietās vairāk dzīvības?

Tas pats.

V

N...ā maija beigās 1886.

Mīļo Jāzep!

Savā vēstulē, kurā ar Tevi pārrunāju mūsu dzejas tagadējo virzienu, solījos uz priekšu runāt arī par valodu, tas ir, par valodu dzejā un prozā. Nedomā, ka šoreiz par šo lietu dabūsi no manis pavisam ko jaunu dzirdēt, — tā nedomā, jo zini, ka man nav kramam līdzīga gara, no kā aizvien var šķilt jaunas dzirksteles. Nē, par šo lietu jau ir runāts, — runāts ne visai maz, un runātāji ir bijuši ievērojamāki vīri nekā es, viņu domu atgremotājs. Tomēr, cerēdams, ka mana atgremošana, lai jau pats tai tāda vārda negribētu dot, nesīs jelkādus augļus, gribu runāt kādus vārdus par to lietu, par kuru nekad nebūs vārds par daudz sacīts.

Bieži dzird žēlojamies par mūsu rakstniecības valodu, ka tā neskaidra, nepareiza, nelatviska. Tam visam savs pamats, ne par velti jādzird tādas žēlošanās. Gan kritika pamudina, gan norāj, gan nosmādē, bet nelāga valoda neizzūd. Kur vaina meklējama? Pie rakstītājiem jeb rakstniekiem pašiem. Viņiem jāpārmet, ka par maz vēl iepazinušies ar savas valodas garu, ar viņas bagātību un viņas daiļumu. Kā lai labo tādu rakstu valodu? Dažs labs, gribēdams valodu labot, noklīst neceļā. Atradis, ka latviešu valoda nabaga, tas ņemas izdomāt pats jaunus vārdus vai arī ņem no kāda cita radītus, kādreiz rakstos lasītus vārdus vai veselus teikumus, kas nav nekādi radinieki latviešu valodas garam, ne viņas

dabai, un izpušķo ar tiem savu rakstu. Šis pārmetums krīt visvairāk tulkotājiem. Te nu galā iznāk, ka jauna rota nav vis rakstam par glītumu, bet par nejaukumu. Ka latviešu valoda pratējam nebūt neizrādās nabaga, tas daudzkārt jau rakstos izsacīts. Par valodas pratēju jeb, labāk sakot, par rakstnieku, kam īsta valoda, es nesauktu vis to, kas zin izlietāt vispēdīgos jaunākos vārdus, it kā rādīdams, cik daudz jau jaunu vārdu pieradīts, bet par tādu es sauktu to, kas ar maz līdzekļiem zin panākt vislielāko daiļumu. Itin tāpat kā daba. Viņai tak nav daudz līdzekļu: ar debesi, mākoņiem, sauli, mēnesi un zvaigznēm, ar zemi un ūdeni, kokiem un puķēm viņa prot mūsu acīm izklāt tās krāšņākās bildes, par kuru daiļumu nekad nespējam diezgan izbrīnīties. Tāpat ir ar valodu. Bet te nesaproti manis aplam. Es neesmu tas, kas katru jaunu vārdu pazudina, nebūt ne, bez tiem jau nevaram iztikt, un, mūsu valodai uzplaukstot, jāuzplaukst arī jauniem vārdiem, tas ir tik dabiski, — bet te vajag mēra un apdoma. Tātad mūsu rakstniecības valoda nopietni tīrāma, kopjama un labojama. Kā lai to dara? Avots, iz kā smelt tīru, skaidru, nesamaitātu valodu, daudzkārt arī jau rādīts — tās ir mūsu t a u t a s d z i e s m a s. Šo avotu rādu arī es, un tam līdz arī tautas pašas mutes valodu. Mūsu tautas dziesmas ir tāda lavu apbērta Pompejas pilsēta, iz kuras racējs, kas prot rakt un pētīt, iznes dienas gaismā pīšļu apklātas sirmas, dārgas mantas. Te jārok arī mūsu rakstniekiem. Šī būtu viena klēts — mūsu tautas dziesmu klēts, kurā ieslēgta valodas bagātība un daiļums. Šās klēts durvis gan jau tiek virinātas un ne bez svētības. Bet man jārāda arī otra klēts, ne mazāk bagāta daiļām, dārgām mantām un greznām rotām, kurā lielu bagātību uzietu dzejnieki savai dzejai — tā dziesmās, kā prozā. Man šķiet, ka šās bagātās klēts durvis vēl maz atdarītas un ka tādēļ pašas klēts bagātība daudziem vēl apslēpta. Es domāju te valodas vienkāršo skaistumu un augsto dzeju, bet te ir atrodamas arī citas dārgas mantas, no kurām tautu tautas gadu simteņiem smēlušas spēku un atzīšanu. Par šīm pēdējām mantām runāt nav šoreiz mans nolūks, es tik te runāšu par viņas bagātību dzejas un valodas ziņā. Kas šī tāda par klēti? Vecais tēvs vai vecā māte ar brillēm uz acīm svētdienas klusumā pieiet savās sirds vajadzībās pie šīs klēts un, putekļus no viņas sienām noslaucījuši, atdara to, un aiz vecuma trīcošā balsī sāk lasīt... Šī klēts ir b ī b e l e. Ja apskatāmies mūsu rakstniecībā, tad nereti dzejā vai prozā redzam gan ievērojamas jūsmas vai domas, bet tās nepanāk īstas pilnības, tādēļ ka valodai trūkst īsta spēka, dažkārt īstas varenības. Cik brīnišķīgs valodas, tas ir, vārdu spēks, to pilnīgi varam noskārst bībelē. Gan nu katram bībele mājā, un es katram, kas

vēlas iepazīties ar mūsu valodas daiļumu augstākā dzejā, varētu uzsaukt: «Meklē rakstos!» — tomēr nevaru nociesties, neuzrādījis vietu, kur redzama valoda savā kailā varenībā, savā bargā daiļumā, augstā līgsmībā un bēdu dziļumā. Ņemsim piemēra dēļ kādas vietas iz Ezajasa 30. nod. 27.—30. panta: «Raugi, tā Kunga vārds nāk no tālienes, viņa dusmība deg un grūti nesama, viņa lūpas ir bardzības pilnas, un viņa mēle ir it kā rijots uguns. Un viņa dvaša ir kā ūdens plūdi, kas līdz kaklam sniedzas, ka viņš tos pagānus sijā, kamēr tie būs izsijāti, un tās tautas tāpat kā ar iemauktiem žokļos šurp turp dzenā. Tad pie jums dziedās kā svētku naktī un jūsu sirds priecāsies it kā tiem, kas ar stabulēm nāk uz tā Kunga kalnu, uz Izraeļa akmiņa kalnu. Un tas Kungs liks dzirdēt savas balss godību un liks redzēt savu izstieptu elkoni ar bargām dusmām un ar rijošu uguns liesmu, ar zibeni un ar plūdiem, un ar krusu...», citā vietā, 44. nod. 23. pantā: «Gavilējat, jūs debesis, saucat priecīgi, jūs zemes dziļumi, jūs kalni, ceļat troksni ar prieku dziesmām, jūs meži un visi koki iekš tā...», atkal citur (58.—10. un 11.): «Un, ja tu tam izsalkušam atdarīsi savu sirdi un to apbēdinātu dvēseli pieēdināsi, tad tava gaisma atspīdēs tumsībā un tava krēsla būs kā dienas vidus. Un tas Kungs tevi vadīs un paēdinās tavu dvēseli tuksnesī un stiprinās tavus kaulus. Un tu būsi kā slacināts dārzs un kā ūdens avots, kam ūdens netrūkst.» Beidzamā nodaļā, 12. pantā: «Redzi, es mieru pār viņu izplatīšu kā upi un pagānu godību kā izplūdušu strautu; tad jūs zīdīsiet, jūs tapsiet klēpī vesti un uz ceļiem laipnīgi auklēti. It kā vīru, ko viņa māte iepriecina, tāpat es jūs iepriecināšu... un jūs to redzēsiet, un jūsu sirds līgsmosies, un jūsu kauli zaļos kā zāle.»

Cik dziļas, cienīgas bēdas neatskan Jeremija raudu dziesmās! Vai vēl dziļāk var sajust savas tautas posta likteni, varmāku spaidus un viņu apsmieklus nekā šinīs dziesmās?! Te nav nekāda mīksta vaidēšana, te visas tik lielas, varenas bēdas. Vai daža laba cita tauta arī nevarēja līdz žēloties ar Jeremiju: «Mūsu mantas tiesa svešiem kļuvusi, mūsu nami svešiniekiem. Mēs esam bāriņi bez tēva, mūsu mātes ir kā atraitnes. Savu ūdeni mēs dzeram par naudu, savu malku pērkam par maksu. Mēs topam vajāti par kaklu par galvu, mēs esam piekususi, dusas mums nevaid... Mūsu sirds līgsmība ir pagalam, mūsu diešana palikusi par vaidēšanu. Mūsu galvas kronis ir nokritis — ak vai mums, ka mēs tā esam grēkojuši! Tāpēc mūsu sirds ir gurdena, par šām lietām mūsu acis ir aptumšotas.» Kur tad vēl Dāvids, šis lielais vecās derības dziesminieks! Līgsmības pārņemts, viņš dzied: «Dziedat tam Kungam ar koklēm, ar koklēm un dziesmu skaņu, ar trumetēm un bazuņu skaņu. Lai jūra krāc un kas iekš

tās ir, tas zemes virsus un kas tur dzīvo. Lai tās upes plaukšķina un tie kalni kopā līgsmojas...» Lai pietiek ar šiem maz piemēriem. Kas gan visu dzejas bagātību te aprakstīs! Te īsti mācāmies pazīt brīnišķo tēliem, līdzībām un saules krāsām bagāto austrumiešu poeziju. Tiešām nevienam, kas vien tik grib latviski vai rakstīt vai dziedāt, nevajadzētu garām iet šai bagātai klētej, kur tik daudz krāšņuma apslēpts. Tāda lasīšana nepaliktu bez svētīgiem augļiem priekš lasītāja valodas, domām un sirds. Te skaidri var mācīties, ka valodas daiļums panākams arī ar maz līdzekļiem, tik vajag prast tos lietāt. Te varam mācīties, ka vārds ir brīnišķīgs ierocis cilvēka mutē. Tas ir brīžam vēsmiņa, kas pūš pār zāļu klajumu, — kā strautiņš, kas, rāmi plukšķēdams, tek pa puķainām pļavām un slacina vītušos lakstus, bet tas arī ir viesulis, kas kokus ar sakni izlauž, pērkons, kas klintis sašķeļ, uguns, kas mežus iededzina un aprij! Viņš ir veseris, kas sirdi satriec, un karstums, kas to dara izkusušu kā zeltu kausējamā ceplī. Daudz iespēj tas, kas šo ieroci prot cilāt, kur un kā tam katru brīd vajadzīgs. Un, runādams par mūsu rakstniecības valodu, es citādi nevarēju kā rādīt šo vārda varenību cilvēka mutē. Kas šīs varenības nepazīst, tā vārdiem arī nebūs vairāk skaņas kā zvārguļiem. Bet tam, kas grib rakstīt, tam viņa jāpazīst. Citādi visi tēlojumi ir kā nobalējusi drāna, kam trūkst stipruma un krāsu spožuma. Varbūt, ka šis mans aizrādījums nepaliks neievērots. Otrreiz par citu ko.

Tavs *Jēkabs*. [*Jānis Jaunzems-Apsīšu Jēkabs*]

«Austrums», 1886. g., 376.—380. un 458.—461. lpp.

3

PIRMĀS PRASĪBAS PĒC REALISMA

ATKLĀTA VĒSTULE,

rakstīta Balt. Vēstneša redaktoram, bet gan derīga arī citiem

Cienīgs kungs!

Nožēlodams, ka nevarēju piedalīties pie raksta, ko Jums nosūtīja latvieši no mūsu Alma mater[1], steidzos caur šo izsacīt Jums visiem izslēgtiem[2], ka es no savas puses augsti cienu Jūsu cīņus priekš tautas aizstāvēšanas un viņas kulturas dzīves. Zināmie draugi nevarēja dot labāku goda liecību izslēgtiem, jo, ja runāt matematiskā valodā, tad turpmākā sakarība ar tādiem draugiem būtu pārgrozītā proporcijā ar godu. Es priecājos, ka viņi nu tik klaji parādījuši savu netīru spēli. Taisnība, ja dievs vienu grib sodīt, viņš padara to aklu. Ja mūsu «kulturtreger'i» tādus nesāpīgus spērienus mums dotu uz priekšu vairāk, viņi mums daudz palīdzētu mūsu centieniem. Vismazāk viņi dod dzīvību tai dramai, uz kuru jau ilgu laiku griež acis visa krievu inteliģencija; un, lai gan šīs inteliģencijas līdzjūtas vēl ir tikai iebilsta tukša palīdzība, tomēr viņa drīz taps manāma caur savu sakaru ar citiem darbīgiem spēkiem.

Zināms, ka viena cilvēka piekrišana Jūsu darbiem nekā daudz nenozīmē, jo pēdējie liecina paši priekš sevīm. Es arī nebūtu piesūtījis šo rakstu, ja man nebūtu parādījies, ka šis brīdis ir viens no tādiem, kur jāskaita savējie, un tādēļ stādos Jūsu priekšā kā viena vienība (= 1)[3].

Pie vienas reizes arī gribu izsacīt kādus vārdus par mūsu laikrakstiem. Pie šī apskata mani vadīs tikai viens nolūks — mūsu dārgās dzimtenes labklāšanās.

Iepriekš man vajag teikt, ka mans stāvoklis būs citāds nekā citiem kritiķiem: es esmu smēlis vairāk iz krievu rakstniecības

---

[1] No Pēterburgas universitates. [B. V.] *Red.*

[2] Vācu mācītāji izslēdza Kr. Kalniņu un B. Dīriķi no Latv. «draugu» b-as. [Sakārt.]

[3] Sveiki! [B. V.] *Red.*

nekā iz vācu; tādēļ var notikt, ka mani spriedumi būs gluži pretstāvīgi citiem. Domāju, būs pie vietas, ja še kādos īsos vilcienos nozīmēšu minēto divu avotu starpību.

Katris vērīgs lietu pratējs atradīs vienā, caurcaurīm ņemot, romantismu un sentimentaliteti un otrā realismu. Rakstniecība, kā tas redzams viscaur, rāda arī še abu tautu īpašības. Vācietis ar koncentrierētu, iekšpusīgu dabu saņem iespaidus un krauj viņus savā sirdī kā maisā līdz sprāgšanai un tad sāk laist vaimanas pa visiem caurumiem. Vārdu plūdos viņš vislabāk mēdz apslīcināt labas domas. Lai gan no Heines laikiem jau daudz ir karots pret šādu «Ueberschwänglichkeit» (pārākumību), tomēr par velti.

Ne tādu garu Jūs atradīsat krievu rakstniecībā. Gan arī še valdīja iz Vācijas pārstādītais romantisms, bet ne ilgāk kā viena cilvēku auguma laiku. Tautas gars pārvarēja svešo stādu. Krievs, neapdāvināts ar tik dziļu sirds maisu, nevar ilgi tur saturēt iespaidus. Viņš ātri dod atpakaļ, ko saņem. Lai gan arī viņš izturas ļoti pazemīgi pret augstu kungu, tomēr nedomājat, ka tā viņa daba. Nebūt ne. Viņš, muguru pagriezis, turpat kungu apsmej jeb vienā pašā brīdī lišķē un krāpj. Kad viņš mīlē, viņš nesāk stenēt jeb mēnesim un vējiem stāstīt no savas laimes jeb nelaimes, viņš nesāk ķēmoties ar horeusiem vai jambusiem vai iz dziesmu grāmatiņas sarakstīt sīrupsaldenas rindiņas savai izredzētai, bet viņš lūko tik sasniegt savu mērķi, jo taisnāk, jo labāk; ja tas neizdodas, viņš nevaid, bet remdina savu sāpi vodkas glāzē. Tāds viņš ir viscaur — starp jūtām un viņu parādīšanos arvien ir taisna sakarība.

Es vēlreiz pieminu, ka negribu smādēt nedz vienu, nedz otru, bet tik vien viegli charakterizēt.

Pēc šo es lūkošu īsumā izskaidrot, ko es domāju no latviešu tautas charaktera un no viņa atspīdēšanas rakstniecībā.

Kā katram zināms, ar tautas raksturu var iepazīties iz dzīves un iz t a u t a s literaturas. Pazinuši mēs varēsim viņu piešķirt vai nu pie viena, vai pie otra no augšā minētiem jeb arī pie kāda cita.

Es nu taisni saku:

Latviešu charakterā nav nekā no vāciešu sentimentalitetes, un, ja šur un tur t a g a d ē j o s laikos kas no viņas atronas, tad tie ir pampumi, kurus vajag ārstēt. Ja latviešu charakteri var salīdzināt ar kaut kādas citas tautas charakteri, tad tas būtu tikai slavu resp. krievu charakters. Tas lēti pierādāms.

Mūsu bagātā manta — tautas dziesmas viscaur rāda mūsu senču smalko ironiju, un, kur šo atrod, tur nevar būt «Ueberschwänglichkeit». Turpretim, kur mēs uzejam asaras, tur viņas lejas dabiski, viņu pamats ir tautas grūtais stāvoklis. Es nezinu

nekāda bēdīgāka likteņa kā pilnā prātā iet uz nāvi, nezinot, priekš kā tu mirsti un kādēļ. Kad tautas dēls saka: «Prasi manu kumeliņu, kur atstāja jājējiņu,» — tad nemaz nenāk prātā cietīga ilgošanās jeb nejēdzīga noskumšana kā pēc tā nosauktām vācu tautas dziesmām, — kuru šai tautai īsti gan nemaz nav, — bet uznāk tikai atriebības gars. Un lūkojat, cik prastas, īsi un taisni nozīmēdamas ir līdzības un cik košas alegorijas, cik tāļ viņas no vācu mākslīgi sataisītām, saldi riebīgām tautas dziesmām! Viscaur redzams, ka latvietim ir skaidras acis priekš dzīves, dabas un lietu saprašanas. Latvietis arī sadzīvē ir liels zobgals, un kā tādam viņam nevar būt sentimentalitetes.

Pierādījis, ka sentimentalitete ir svešs un nejauks uzaugums uz mūsu tautas charaktera, es tagad pierādīšu, ka mūsu jaunlaiku rakstos ir atronama šī vāciešu īpašība. Mūsu jaunie rakstnieki, to rakstniecībā ievezdami, nemaz neapķer, ka viņi samaitā, tas ir, pārvāco, tautu.

Vispapriekš man gan jāteic, ka es vēl maz pazīstu no mūsu jaunlaiku oriģinalrakstiem, bet tie, kurus atronu mūsu labākās avīzēs, dod man tiesību spriest arī par citiem, kurus nezinu. Es labprāt vēlētos, ja maldītos, bet neticas.

Pie visiem šiem oriģinalstāstiem ir pieliekams gandrīz viens mērs. Tādēļ es tik vienu pašu tuvāk apskatīšu. Par piem., stāstu «Ceļa jūtīs».[1]

Šimbrīžam man apakš rokām nav nevienas latviešu lapas, tādēļ lūgtu man piedot, ja kādos vārdos maldos. Cik atminos, autors ved priekšā mācītu latvju jaunekli, kas mīlē poļu jaunavu no augstas kārtas; viņas augstprātīgais tēvs negrib nekā dzirdēt no savienošanās un smādē zemkopja stāvokli, kuru jauneklis lēni un godīgi aizstāv; bet, kad polis vairāk aizķer viņa godu, viņam acis aizdegas un, iekam pēc nopelna tādu uzbrukumu atraidīt, viņš vēl paskatās uz savu mīļāko — un te notiek šāda aplama lieta: paskatījies uz tās, viņam mirdz acīs asaras un nāk ģībons vai drebuļi pa kauliem; viņš nolaiž acis un cieš klusu.

Man vaigs nosarka, universitetē šo lasot. Kā? Vai latviešu mācītam jauneklim tiešām tāda sulaiņu dvēsele, ka viņš neprastu sava goda, ka viņš gribētu pelnīt mīlestību caur goda zaudēšanu? Vai latvju dēls pret uzbrukumiem tiešām tik prot ciest klusu un viņam trūkst vārdu savu tautu aizstāvēt? Es to neticu, bet ticu, ka rakstītājs, nepazīdams latvju gara, uzliek tautas charakteram varbūt savu pašu īpašību. Pie tam viss stāsts plūdin plūst no asarām, visur dzird tik šņukstēšanu un vaidēšanu. Laikam autors domājis, ka, kur asaras lejas, tur daudz drama-

[1] Aut. Puriņu Kļāvs. B. V. 1881. 249.—59. [Sakārt.]

tisku elementu. Viņš aizmirsis, ka raud tikai gļēvuļi, bābas un bērni. Pēdīgi autors stāsta, ka viņa varonis dabūjis atraidīšanas vēstuli no mīļākās un tūdaliņ steidzies pie tās, jo no savas mīļās Māliņas to nebija gaidījis. Tādā vīzē stāsta kodolu varētu izteikt caur krievu sakāmu vārdu: «Сверчок, знай свой шесток!», t. i., «Circen, zini savu aizkrāsni!» Jeb: «Neuzdrīksties domāt, ka tu būtu dzimis priekš augstāka stāvokļa!» Vai tā g r i b ē j a teikt autors? Es nedomāju vis; bet tā tas iznāk, un katram, kam trūkst kritikas, no tāda stāsta galva domās ātrāk nolaidīsies nekā pacelsies. Es saku: p a c e l s i e s, jo viens no vislielākiem līdzekļiem katrā lietā ir u z t i c ī b a u z s e v ī m. Jauneklis stāstā netic sevīm, lai gan varbūt ir gudrāks nekā augstprātīgais polis; viņš ir z e m p r ā t ī g s un tādēļ — atkāpjas.

Nemaz negribu apspriest, vai jauneklim bija derīgs vai ne piesviesties sievietei no augstākas kārtas; es tik spriežu par viņa gļēvulīgo izturēšanos šinī mīlestībā. Tur nav redzami nedz spēks, nedz uguns, no kā muld autors, — tur tik ķīsels.

Vai tā mīļo latvietis? Man piemiņā no bērnu dienām dzelzu apsistās rungas, ar ko puiši vasaras naktīs laužas klētīs, uz kūtīm, kur guļ meitas; man piemiņā, ka atkāpjas tik ar piedauzītām galvām. Tur tik redz spēcīgu mīlestību!

No visa šā redzams, ka mūsu jaunlaiku rakstnieki nesaprot mūsu tautas īpašības. No kā tas nāk? Tas viegli sakāms. Civilizējoties vācu garā, vācu rakstus tik vien lasot, viņiem aptumšojas gaišās acis, kurām no dabas apdāvināts, un, pieņemdams vācu īpašības, viņš sāk domāt, ka cilvēki citādi nemaz nevar just un mīlēt kā vācieši.

Aizmirsu vēl apskatīt mūsu jaunlaiku poeziju. Tā paša nesaprašana, tas pats gars atronas arī še. Es atkal aizbildinos, ka vēl nepazīstu visu mūsu jaunāko laiku, un runāju tik par to, ko esmu atradis «Balsī»; bet še, es domāju, vēl mazāk var būt maldīšanās sprieduma nekā pie prozas.

Viens kritiķis uzteic «Balsī» kādu poetu, kura vārdu esmu aizmirsis. Atminos tik, ka par liecību no viņa dāvanām bija pievestas pāra rindiņas no kādas dziesmiņas «Kurzeme», kuru poets tā charakterizē, ka Kurzeme esot tur, «kur puiši no rīta agri stabulē un kur meitas gavilē». Nu es Jūs lūgtu, vai Jūs tādu Kurzemi pazīstat? Varētu domāt, ka tā ir tīra Arkadija, kur redzami tikai jēriņi un raibaliņas un mīļodamies gans un viņa līgaviņa! (No metrikas pavisam nevar runāt: visi moca horeus un jambus; tālāk par šo viņu pūliņi neiet.)

Uz Jums, cienīgie avīžu redaktori, guļ atbildība priekš nākamības, apdomājat, cik daudziem avīze ir vienīgā pamācītāja un vadone visās lietās, kas iet pār viņu saprašanu. Visvairāk es Jūs

lūgtu likt vērā, ka tādi slikti mīlestības ražojumi samaitā mūsu jaunavu jaunās galviņas, un tā ir tā vislielākā skāde, jo zemprātīgai mātei būs zemprātīgi bērni.

Es domāju, — un ar prieku redzu šādas domas jau izpildītas «Balt. Vēstnesī», — ka labāk dot publikai labus tulkojumus nekā tādus oriģinalstāstus.

Ļautiņus vajadzētu atradināt domāt, ka nopūlēšanās ar poeziju mūsu laikos ir kāds goda darbs. Tas ir g ļ ē v u ļ u a m a t s! Ja godīgam cilvēkam vien ir atļauts nodarboties ar poeziju, tad lai nedarbojas ar tādu, kas no mīlestības dzied. Mūsu tagadējai audzei vajag tikai drošības un sevuzticības, un tādēļ projām visas gļēvās mīlestības domas!

Es ceru, ka latviešu mērķis būs visiem mums tik svēts, ka spēsim viens otram piedot, ja caur kādu asāku vārdu viens vai otrs būtu aizķerti. Mans nolūks nebija ļauns.

Liel-Puriņa J. Zviguls

«Baltijas Vēstnesis», 1882. g. 71., 72. nr., 30. un 31. martā.

LATVIEŠU KRITIĶA UZDEVUMS

Kā neviena kārtīga valsts nevar pastāvēt bez likumiem un likumu pratējiem, kas pēc likumiem izspriež tiesu, aizstāvēdami taisnību un uzturēdami kārtību, tā arī literatura nevar uzplaukt bez dzejas un prāta likumiem un šo pratējiem — kritiķiem, kas ar saviem svariem, poetiku un loģiku nosver rakstus, apsargādami dzeju un pārstādami patiesību. Kritiķis ir ceļa rādītājs rakstniekiem un dzejniekiem, lai tie nenoklīstu no ceļa, kādu tiem ierādījušas zinātne un māksla, daba un dzeja; bet tikai ne ceļa rādītājs, arī pašas rakstniecības sargs ir kritiķis. Tādas domas arī bijušas Gētem no Lesiņa. Kad lielais dzejnieks dabūja lielā kritiķa nāves ziņu, tad viņš teica: «Ar Lesiņu mums aizgājis vīrs, kas, kā drošs un uzticīgs sargs uz robežām stāvēdams, no ārzemēm neielaida mūsu rakstniecībā nekādus nelabumus un nelāgumus (nederīgus un sēnalainus rakstus).»

Kad vācu literaturai (pa otrai reizei), attīstoties un sasniedzot klasisku stāvokli, vajadzēja kritiķa apsargātāja, kāds bija Lesiņš, tad mums vēl jo vairāk tāda vajadzēs, tāpēc ka mūsu rakstniecības apcirkņi pārpildīti tulkojumiem, — oriģinalu rakstu maz, to starpā daži vēl tapinātām domām; daži atkal sarakstīti no vīriem, kuriem gan netrūcis dāvanu, bet nepieciešamas mācības un izglītības zinātnēs un mākslās; daži pat sacerēti no zēniem, kuriem ne tikai vēl jāsēd aiz skolas galdiem, bet gadiem, daudz

gadiem jāmācās dzīves skolā, lai savai tautai varētu uzmesties par padoma devējiem un sacerētu rakstus, kas paceļ rakstniecību. Kritiķa apsargātāja mums vajag, tāpat vajag, kā iz mūsu rakstniecības bij izmetami «dubultnieki» un būtu izdeldējami mūsu valodā ietiekušies[1] ģermanismi; kritiķis, kas strādātu Lesiņa garā, mums nepieciešams, lai rakstiem izšķirtu graudus no sēnalām un citu literaturu padibeņus neuzņemtu mūsu rakstniecībā.

Kāpēc tiešām Lesiņu esam ņēmuši latviešu kritiķim par priekšzīmi, to darījām tāpēc: ka, pirmkārt, mūsu rakstniekiem liekas visvairāk zināmi vācu raksti, citādi viņi tik daudz netulkotu iz vācu valodas; otrkārt, paši esam jo sīkāk nodarbojušies ar vācu literaturu, un, treškārt, vācu klasiskie raksti (klasiķi) jo lēti un tamdēļ vieglāki iegādājami.

Katram, kas latviešu valodā gribētu rakstīt kritikas, derētu iepazīties ar Lesiņa rakstiem un viņa dzīvi[2]. Kad arī cita labuma nepanāktu, tad vismazākais atzītu, ka pirms krietni jāmācās, daudz jālasa un vēl vairāk jāpārdomā, iekam sāk cita rakstus pārspriest un sarakstīt spriedumus, kas rakstniecību veicinātu. Arī derētu iepazīties ar to vācu literaturas laikmetu, kad Lesiņš iesāka rakstīt: tas dažādā ziņā līdzinās mūsu tagadējai rakstniecībai. Pie šīs reizes lai pieminam «Literaturbriefe» (literaturas vēstules), ko Lesiņš kopā ar Nikolaju izlaida ļaudīs[3]. Kad šīs vēstules lasām, tad redzam, kādām jābūt literaturas vēstulēm, bet nevis tādām, kādas Vaidelotis sarakstījis «Rotai», no «Literariskām vēstulēm» «Latvietī» nemaz nerunājot.

Kad Lesiņš savas literaturas vēstules rakstīja, tad tā laika vācu dzejnieki bija noklīduši no īstā dzejas ceļa. Te vispirms pārspriežot vajadzēja rādīt, kas ir dzeja, un Lesiņš to darīja. Vēlāk viņš sarakstīja garāku rakstu (Laokoons), kurā gaišiem vārdiem izskaidroja dzejas dabu un viņas robežas.

Negribēdami ilgāk uzkavēties pie Lesiņa kritiskās darbības, bet tikai uzrādīt, ka viņš mūsu kritiķiem būtu jāņem par priekšzīmi, pāriesim uz jautājumu par latviešu kritiķa uzdevumu. Kritiķa vispārīgais uzdevums maz vārdos izsakāms: «Pārspriežamo rakstu taisni pārspriest.» Lai taisnu spriedumu par kādu rakstu varētu spriest, mums krietni jāmāk tā zinātne vai māksla, uz kuru

[1] eingeschlichen.

[2] Ļoti teicama grāmata par Lesiņu ir šāda: *«G. E. Lessing. Sein Leben und seine Werke von Adolf Stahr».*

[3] «Lesiņa literaturas», A. Stārs saka, «ir vācu žurnalistikas (laikrakstniecības) svarīgākais un auglīgākais darbs astoņpadsmitā gadu simtenī. — — Tur (šais vēstulēs) vācu kritika vispirms ieguva vīra nopietnību, kura, literaturas ražojumu kodolu un dabu ievērodama, rakstu augļus nenosver pēc kādiem teikumiem vai vietām, bet pēc visuma kopā.»

pārspriežamais raksts zīmējas, mums jābūt lietas pratējiem. Lietas pratība nepieciešama, lai gan tā vien vēl mūs nepadara par kritiķiem; lai tādi būtu, mums vajadzēs vēl zināmas gara veiklības. Ar lietas pratību rakstus nosvērdami uz taisniem svariem, mēs gan nākam pie labām kritikām, kas pārspriestam rakstu auglim uzrāda viņa labumus un nelabumus, tomēr ar tādām vien nepietiek: mums vajag savās kritikās ne tikai uzrādīt, kāds ir pārspriestais raksts, bet arī pierādīt un izskaidrot, kādam tam jābūt, ja tiešām ar kritikām gribam veicināt un pacelt savu rakstniecību. Kritikas, kas taisni spriež un gaiši māca, mums par visām lietām vajadzīgas, bet mūsu tā saucamie kritiķi gan reti tādas sarakstīs, vai nu nevīžodami, vai arī nemācēdami. Ko nupat izsacījām vispārīgos vārdos, to tagad raudzīsim sīkāk pierādīt pie kādiem piemēriem.

Mums jāpārspriež kāds dzejoļu krājums. Iekam pie pārspriešanas ķeramies, pārbaudām savus zināšanas apcirkņus, vai iespējam taisnu kritiku sarakstīt. Atrodam tur dažādus robus. Kad tos esam izpildījuši, tad stājamies pie kritiska darba. Dzejoļu krājumu izlasījuši, atzīstam, ka tie pa daļai pieskaitāmi liriskai, pa daļai episkai dzejai. Zīmējoties uz pārspriežamo dzejoļu saturu un formu (uz viņu dabu un veidu), mums jāsaka, ka viņiem, caurcaurīm ņemot, saturs dzejisks, poetisks un forma daiļa un glīta, tikai vietām kādas mazākas kļūdas un nepilnības, dažam dzejoļam sākums par garu, dažam beigums par īsu; dažam atkal visur nav tekoša rituma un saskaņas visas nav tīras; citam daži vārdi un izteikumi prasti, kas gan lietājami ikdienišķā sadzīvē, bet ne dzejā, dzejas ražojumos. Ko pie pārspriežamiem dzejoļiem esam uzgājuši, to gaišiem un skaidriem vārdiem uzrakstām, un kritika ir gatava, kas pie tam vēl, zināms, ir taisna kritika.

Mums jāsaraksta kritika par otru dzejoļu krājumu. Dzejoļi šinī krājumā pēc savas dabas ir episki un liriski. Sagatavoties mums vairs nevajag, to jau izdarījām, pirmo krājumu pārspriezdami. Sarakstām par otru krājumu kritiku, un mums iznāk tāda: dzejoļiem, vispār ņemot, saturs dzejisks, bet forma pavisam neizdevusies, taisnību sakot, formas nemaz nav; ritums tāds nelīdzens, it kā ar divričiem brauktu pa cērpiem, — dzejoļu daļas nestāv nekādā piemērībā, it kā mazajam Mikum būtu tēva kamzoļi mugurā un vectēva platmale galvā. No tam redzams, ka šādu dzejoļu sacerētājam bijušas dzejiskas dāvanas, bet trūcis izglītības; viņš jutis dzejas garu, bet nav sajēdzis dzejas daiļumu. Viņa dzejoļi līdzinās Šampaņas vīnam, kas ieliets ķipī.

Trešais dzejoļu krājums. Tikai reiz šos dzejoļus izlasījuši, jau redzam, ka viņu sacerētājam, tā saucamajam dzejniekam, nebijis ne jausmas no dzejas, bet forma ir glīta, vietām pat daiļa.

Tūlīt nolemjams, ka viņš ir krietni mācījies, viņam laba izglītība, tikai dzejas garu viņš nav spējis iedvest saviem sacerējumiem; gribēdams sakampt dzejas kodolu, bet sagrābis dzejas čaumalu. Viņa tā saucamie dzejoļi līdzinās tāpiņam, kas ielīets Šampaņas vīna glāzē.

Kad tādas kritikas rakstītum, kādas nupat piemēros rādījām, tad būtu sarakstījuši «taisnas» kritikas, bet tādas atnestu ļoti maz labuma. Lielajam lasītāju pūlim tādas kritikas ir garlaicīgas, tāpēc ka viņiem nerūp poetikas smalkumi un arī nevar rūpēt, tāpat kā jebkurš smalkums vai sīkums, ko ne vārda pēc lāgā nepazīstam. Vienīgais labums (proti, no taisnām kritikām) varētu atlēkties pašiem dzejniekiem, kuru dzejoļi pārspriesti, bet arī še panāktais labums būs niecīgs. Mūsu dzejnieku baram, kādus izņemot, vēl arvien patiesība rūgta, un tamdēļ taisnas kritikas tiem nebūs mīļas, kas tos drīzāk sakaitinās nekā pamudinās uz labošanos, īpaši tādiem, kas, kādus dzejolīšus saskandinājuši, jau domājas esot lieli dzejnieki: ar trijām dzejiskām jūtām un piecām prātīgām domām vēl neuzrāpsimies dzejas kalna čukurā.

Ja ar savām kritikām gribētu veicināt savas rakstniecības dzejisko nodaļu, tad tām jābūt ne tikai taisnām, bet īpaši tādām, kas dzejniekiem rāda īsto ceļu un lasītājiem izskaidro dzejas iekšķīgo skaistumu un ārīgo daiļumu, skaisto saturu un daiļo formu. Kā tas darāms, to raudzīsim pierādīt nākošā reizā.

Laubes Indriķis

«Rota», 1885. g. 48. nr.

MŪSU RAKSTNIECĪBA

Zem «rakstniecības» mēs še saprotam visus dzejiskus ražojumus, kas glabājas tautas mantu kambarī.[1] Ieskatoties šai mantu kambarī, mēs ieraugām lielāko nekārtību: juku jukām tur guļ grāmatas daždažāda satura; lielie burtnīcu romani, tukšas dziesmiņas ar skanošiem nosaukumiem aizklāj graudu mazo krājumiņu, kas uzauguši mūsu jaunajā rakstniecības laukā. Kā jaunā druvā drīz saņemas nezāles, tā arī mūsu jaunajā rakstniecībā sarodas tukši un samaitāti gara augļi. Latvju tautiņa, neilgi kā pamodusies no smaga miega, salktin salka pēc spirdzinošas gara barības. Bet maz mums varēja būt, īpaši pirmā laikā, tādu vīru, kas varētu

1 Savā plašākā nozīmē šis vārds apņem visu, kas r a k s t ī t s, tiklab zinībā, kā dzejā.

mierināt šo salkumu, kam laba griba būtu savienota ar labu spēju; tomēr tādi bija, un viņu vārdi nezudīs no tautas atmiņas.

Daudz vairāk bija tādu, kam labu gribu varbūt nevar liegt, bet kam trūka tārpas un prašanas. Aizņemti no paviršīga, patriotiska vēja, paoduši druscin vācu rakstniecībā, viņi sāka «kalt rīmes». Šie nožēlojamie kalēji daudzreiz domā, ka daži laimīgie nāk pasaulē par gataviem dzejniekiem, kam jau no dabas iedzimti tie mūžīgie dzejas likumi ar visvisādiem dzejas košumiem. Kāda vajadzība viņiem pētīt, vērot, — viņiem, kas tik neizmērojami augstāki stāv par citiem mirstīgiem? Kā no Olimpa augstuma daudzreiz ar nicināšanu viņi noskatās uz mums, zemes bērniem. Lasītāji gan nomanīja, ka viņu galvas pavieglas; viņu dēļ dzejnieka vārds nācis pie latviešiem puslīdz neslavā. Bet, ja tomēr lasītāji šad tad pieviļas, tad tas mums rāda tikai vienu vairāk jeb mazāk pastāvīgu dzejas īpašību, proti: ka domu kroplību un nabadzību dažreiz it manīgi var paslēpt zem gludena dzejiska uzvalka.

Netrūka arī tādu, kas rakstniecību ieskatīja kā ienesīgu spekulaciju. Viņi «pārcēla» ārīgi pievilcīgus, bet pavisam nederīgus stāstiņus un romanus, uzlielīdami uz tautiskā tirga savas pelavas par tīriem graudiem, lai varētu pildīt savus makus tautas rubuļiem.

Mūsu kritiķi šad tad gan izsacīja kādu vārdu par rakstniecības nezālēm, bet reti kad viņiem pašiem bija kāda mēraukla, pēc kuras taisīt savus spriedumus. Tādēļ viņu kritikas pa lielākai daļai bija ļoti paviršīgas: tās bija vai nu korekturas — kritikas[1], kur uzrāda dažādas sīkas valodas vainas, jeb tādas, kur apspriežamo poemu jeb romanu apskata pēc kāda iepriekš nolikta muduļa vai aistetikas recepta, proti: izmēro, vai apspriežamais dzejas ražojums nav tik par tievu vai resnu priekš pieņemtā muduļa, vai tik «varoņi» visur runā un domā pēc recepta. Bija arī tādi, kas neko nesacīja, bet ar aizgrābtības jūtām sirdī un izsaukšanās zīmēm uz papīra izrakstīja dažas «jaukas vietiņas» un likās ar to mierā. Vispārīga pārskata vēl neviens mums nav mēģinājis dot par mūsu rakstniecību[2], un īpaši tāds pārskats vajadzīgs mūsu laikos, kad latviešu rakstniecība atrodas, tā sakot, ceļa jūtīs. Viss tas mūs pamudināja ķerties pie šī mēģinājuma — dot īsu pārskatu par mūslaiku rakstniecību.

---

[1] Pārstrauta Jānis savās «Domās» uz korekturas misējuma dibināja asu apvainojumu pret autoru (Kaudzītes Matīsu).

[2] B. Dīriķis dod īsu vēsturisku pārskatu par mūsu rakstniecības pirmo laiku.*

* B. Dīriķa literaturvēsturiska brošura iznāk 1860. g. Autors ļoti konspektivi raksturo latv. literaturu līdz Leitānam un Šenberģam. [Sakārt.]

Iekam sākam runāt par tagadējiem laikiem, turam par vajadzīgu sacīt kādu vārdu par mūsu rakstniecību no vēsturīgās puses. Līdz verdzības atcelšanai mums nevarēja būt savu rakstnieku; pirmie rakstnieki mums bija cittautieši — vācieši. Pēc luterticības ieviešanas, kad dievkalpošana bija jātur tautas valodā, mācītājiem bija jāgādā par grāmatām; zināms, pirmās grāmatas bija garīgas, un tikai 18. gadsimteņa otrā pusē sāka iznākt pirmās laicīgās grāmatas. Daži no cittautiešiem, kā Hugenbergers, Elverfelds un īpaši Vecais Stenders, palikuši pie latviešiem labā piemiņā.

Jūs, kungi, klausaties!
Mēs maizes tēvi esam;
Ar saviem sviedriņiem
Mēs jums to maizi nesam!

Tā Vecais Stenders liek dziedāt latviešu zemniekam, tad vēl dzimtcilvēkam.

Pēc satura šīs dziesmas nav visai dažādas; tiklab viņu tulkojumiem, kā oriģinaliem vairāk jeb mazāk moraliska (dažreiz pat teoloģiska) krāsa, un tur nav ko brīnīties: mūsu pirmie rakstnieki bija mācītāji. Ne tikvien šo rakstnieku amats (mācītāja), bet arī viņu tautība (vācu) atsaucas viņu dzejā: viņi nestāvēja uz tautiskā pamata; viņi nesmēla iz latviešu dzīves, bet iz vācu rakstniecības priekš latviešiem; pat viņu oriģinali nebija patstāvīgi.[1] Šo pirmo laikmetu sauksim par cittautiešu laikmetu ne tikvien tādēļ, ka paši rakstnieki bija cittautieši, bet visvairāk tādēļ, ka viņu dzeja bija cittautiska, bija svešzemes dēsts latvju druvā.

Šā gadsimteņa otrajā ceturksnī sāka rasties rakstnieki iz pašu latviešu vidus. Neapstāšos pie tulkotājiem un tiem latviešu dzejniekiem, kuri turpināja no cittautiešiem iesākto gaitu. Cēlās vīri, kas iesāka latviešus modināt no smagā miega; Juris Alunāns, J. Zvaigznīts u. c. sacīja, ka latvieši ir tauta ... Rakstniecībā un īpaši dziesmās, kas radās no šā laika, patriotiskā stīga skanēja jo skaņāk, visspēcīgāk, un tādēļ šo laikmetu sauksim par patriotisko. Šiem patriotiskiem dzejniekiem lieli nopelni: viņu raksti palīdzēja modināt pie latviešiem tautisku pašapziņu (bez tam vēl citi svarīgi iemesli, kā skolas, biedrības, tuvākas saites ar krieviem). Šā gadsimteņa sākumā latvieši bija — ļaužu bars; katris dzīvoja par sevi, nebija nekādu kopīgu tautisku centienu, nedz kādas vadošas idejas. Un tagadne bija drūma, nabadzīga,

[1] Vecais Stenders dažā ziņā stāv augstāk par citiem.

tukša; tādēļ patriotiskie dzejnieki, īpaši Auseklis un Pumpurs, griezās pie pagātnes, meklēja tur kādas gaišas puses, uz ko dibināt nākamības cerības; viņi apdzied latvju tautu kā brīvības mīlētāju, kā dziedātāju tautu. Sirsnīgas jūtas bija tērptas tekošā dzejas valodā; viņi griezās pie tautas dziesmām, norādīdami nākošiem dzejniekiem jaunu ceļu. Auseklis smēla savai dzejai saturu visvairāk iz mitoloģijas, Pumpurs — iz senču sadzīves un tādēļ beidzamais stāv, pēc mūsu domām, vairāk uz realiska pamata. Bet tiklab viens, kā otrs aiz pagātnes aizmirsa tagadni: viņi skatījās atpakaļ. Bet uz mūslaiku karoga ir rakstīts: uz priekšu. Jau neaizmirstamās «Pēterburgas Avīzēs» Kr. Barons uzsauca saviem tautas brāļiem:

«Uz priekšu, brāļi, naigi, naigi!
Mums pieder nākamaji laiki,
Lai nelaiķi mums dus.
Mums līgot līgo druvas plašas,
Ja pašiem vien tik rokas knašas,
Ja pašiem spēks mums būs.»

«Pēterburgas Avīzes», kuras vēl tagad latvieši glabā kā dārgu mantu, jau toreiz nozīmēja ceļu, pa kuru lai ejam uz priekšu. Jā, mums jāstrādā, pašu spēkiem uz priekšu! Bet, lai varam strādāt, papriekšu jāatnesas kritiski pret savu tagadni un pagātni; jārāda, kas pie mums pašiem labs, kas ļauns, lai ļaunumu varētu griezt par labu. Nozūd pirmais karstums, un viņa vietu ieņem nopietnāks un pamatīgāks patriotisms. Beidzamā laikā parādījās daži rakstnieki, kas sāka kalpot šiem nolūkiem. Kaudzītes Matīss un Reins («Mērnieku laiki»), Materu Juris un pa daļai Kažoku Dāvs («Mērnieks») un vēl citi[1] ievēroja šo dabīgo straumi. Tomēr šiem rakstniekiem vēl daudz pretinieku, kā redzams iz dažādām kritikām un spriedumiem.

Bet lielākā daļa rakstnieku negrib vai nevar saprast laika garu. Vieni no viņiem — mazāk apdāvinātie — turpina rakstīt tukšas dziesmiņas un paviršīgu patriotismu jeb, pareizāk sakot, atgremo Ausekļa, Zvaigznīša u. c. dzeju. Viņi nav nekā jauna pielikuši pie tā, ko izsacījuši min. rakstnieki; viņi pat nekaunas tapināt iz viņu dziesmām veselus teikumus; bet starpība bija tā, ka tas pats, kas min. rakstniekiem bija dabīgi un vietā, šo atgremotāju dzejā izskatījās pavisam nedabīgi. Viņu tukši skanošās dziesmiņas un brīžam arī stāstiņi bija izkaisīti beidzamo 6—7 gadu laikā šur tur pa avīzēm, kuras arī reizu reizēm stipri oda pēc platoniska patriotisma. Prātīgi ļaudis tad

[1] Še neminu tulkotus dzejas ražojumus realiskā garā, kuru ir laba tiesa.

sāka noprast, ka patriotisms taču nevar būt tukšu salmu kulšana par tautu un tēviju, par Līgu un Pērkoni, par dažādām bijušām un nebijušām «māmiņām» un «meitām»[1].

Otri no šiem īsredzīgajiem, vairāk apdāvināti, sprauž sevim diženaplamu mērķi — radīt latviešiem klasisku literaturu pēc citu tautu, īpaši veco grieķu, priekšzīmes. Un šādu dzeju, kur «Zalkšu līgava» ir pirmais klasiskais ražojums, viņi paši nokristījuši par t a u t i s k u.

Tātad pēc patriotiskā laikmeta izcēlās divas straumes: vienā atspīd īstenība savā dabīgā veidā, un tādēļ šo straumi sauksim par r e a l i s k u; otra pati sevi saucas par tautisku. Bet aplūkosim, vai viņa ir t a u t i s k a.

Lai šo svarīgo jautājumu varētu daudzmaz izskaidrot, mēs sacīsim kādu vārdu par tautiskās dzejas dabīgo gājienu. Jau daudzreiz izsacītas domas, ka tautu savā dabīgā attīstībā var pielīdzināt cilvēka dzīves gājumam. Tāpat kā cilvēkam, tā arī tautai ir savi bērnības, jaunekļa, vīra un vecuma gadi; tikai gadsimteņi cilvēka mūžā ir gadi tautas vēsturē. Viens no vissvarīgākajiem jautājumiem tautas bērnībā ir jautājums par apkārtējo dabu un par cilvēka vietu šai dabā. Pirmlaika cilvēks, nespēdams dibināties ne uz kāda ziniska pamata, pielīdzina visu sevīm, viņš ieskata dabas mūžīgos spēkus kā dzīvas būtnes ar svabadu gribu. Tā izceļas pirmlaiku mitoloģija, kur saule, mēness, debess, zeme, vējš, pērkons u. c. top godāti un pielūgti kā dievi fantastīgā veidā. Ar laiku cilvēks sāk nojēgt savu svaru dabā, un tālākā pakāpienā dievi pieņem cilvēka veidu un cilvēka īpašības, tikai jo pilnīgākas. Vēl tālākā pakāpienā tauta savās dziesmās visvairāk sāk apdziedāt pašu sadzīvi; dievu tēli paliek jo tumšāki un tumšāki, un kristīga ticība beidzot aizdzen senču dievus pavisam projām. Beidzamam laikmetam pieskaitāmas pa lielākai daļai tagad vēl uzglabājušās latviešu tautas dziesmas; tur senču dievi uzglabājušies kā atliekas, kuru nozīmi daudzreiz nezin paši dziedātāji; tauta aizmirst teikas un dziesmas, kas nesaietas ar viņas pasaules uzskatu. Tautas dziesmas mums ir tagad dārgs m a t e r i a l s, no kura varam mācīties tautas dzīvi un tikumus viņas dažādos attīstības pakāpienos. Lai varētu pilnīgi izprast kāda cilvēka raksturu, mēs gribam zināt par viņa pagātni; tāpat kā iz bērnības un jaunības jutumiem un jēgumiem ar laiku attīstās cilvēka raksturs un pasaules ieskati, tā arī tautas dziesmas un teikas iz dažādiem attīstības pakāpieniem mums palīdz izskaidrot to, ko mēs saucam par t a u t ī b u.

[1] Īpaši uz mitoloģiskām «māmiņām» un «meitām» beidzamā laikā pakrituši mūsu dzejnieki.

Uz tautas dzejas raksturu īpaši lielu iespaidu atstāj vietīgā daba. Kur daba jo diženāka un dīvaināka, tur cilvēks jūtas jo nespēcīgs, tur viņa prātam jo grūtāk atsvabināties no fantazijas pinekļiem. Ņemsim, par piem., Indiju: milzīgie kalni un upes, kvēloša saule, nepanesams klusums un pēc tā briesmīgs pērkona gaiss, beidzot nāvīgas čūskas un plēsīgi zvēri — viss tas tik bailes vien dzemdina cilvēka sirdī. Ja apskatām indiešu rakstniecību, tad redzam, ka nevaldāma fantazija tiklab dzejā, kā zinībā nomāc katru prāta dīgli. Latvijā turpretī daba visai mērena; tāpēc arī mums nav tādu diženu dievu teiku, kādu, p. p., indiešiem, tāpēc mūsu tautas dziesmās maz kas atrodams fantastīgs.

Īsumā saņemot, šai apskatā mēs izsacījām, ko uz tautiskās dzejas raksturu iespēj: 1) tautas attīstības gājiens, laika gars; 2) vietīgā daba. Tautiskam dzejniekam tas jāņem vērā. Uz šā pamata mēs prasām no katra dzejnieka, ka tas mums zīmētu dzīves patiesību, proti, ka tas mums zīmētu dzīvi tādu, kāda viņa ir pie zināmas tautas zināmā laikā, bez šās īpašības viņa dzejai nav nekāda svara. Bet daudz vēl ir, diemžēl, tādu, kas skaistiem fantastīgiem dzejas ražojumiem piešķir pārlieku svaru; poemas, kā «Iliada», «Eneīda», «Dievīgā komedija» u. c., pāriet, pēc viņu domām, uz audžu audzēm par mūžīgu mācību... Šie ražojumi tikai ievērojami tik tālu, cik tie mums zīmē tā laika tikumus un dzīvi jeb cilvēka raksturu vispāri; cits viss arvien vairāk un vairāk aizlaižas miglainā tāļumā. Viņu mitoloģija mūs var interesēt no vēsturīgas puses, un tai ziņā tur arī savs pamats: kādreiz tak to visu turēja par patiesību. Bet pavisam nav piedodams, ka mūslaikos izdomā teikas un pasakas uz mitoloģiska jeb bez kaut kāda pamata un laiž tādu virumu ļaudīs par prieku pieaugušiem bērniem.

Norādīdami dzīves patiesību par dzejas dārgāko īpašību, mēs līdz ar to norādām mērauklu, kas jāņem vērā pie viņas apspriešanas: ievērodami, cik pareizi dzejnieks zīmē savus veidolus, cik plaši un dziļi viņš aizķer sadzīvi, mēs varam spriest par rakstnieka ražas spēju, par viņa talantu. Viens zīmē mums klusus dabas baudījumus, otrs — sadzīves un tikumības kaislīgus cīniņus; viens atrod dzejas dziļumus pie Nārām, Dēklām un Saules meitām[1], otrs — cilvēces ciešanās un cerībās; viens lido sapņu valstī jeb klejo ar savu Pegazu (dzejas zirgu) pa mākoņiem, otrs rāda mums dzīves patiesību zemes virsū, skatīdamies uz visu vaļējām acīm. Lasītāji gan būs nopratuši, ka pirmējo dzeja ir ļoti sekla;

[1] Sk. Vaidelota «Literariskās vēstules» «Rotas» 8. nr-ā pag. g.

viņiem nav nekāda cieta pamata. Brīnišķi, ka viņi reti kad var apstāties zemes virsū; viņi — vai nu gaisos pie Saules meitām jeb apakš ūdeņa pie Nārām! No šās puses skatoties, nebūs grūti nosvērt dzejas ražojuma svaru un nozīmi. Daudziem rakstniekiem gan nebūs pa prātam tā mēraukla, ko še norādījām. Ir tādi tīras mākslas priesteri, kuri domā, ka aprakstīt strautiņu vai koka lapiņu ir tikpat svarīgi priekš dzejas kā sadzīves un cilvēka rakstura zīmēšana; viņi kopj mākslu pašas mākslas dēļ, tāpat kā skopulis krāj mantu pašas mantas dēļ. Bet tādi dzejnieki saprot tik dzejas ārpusi (formu) un nevis viņas iekšīgo nozīmi.

Akots

Sv. Pētrapilī 9. februarī, 1885. gadā.
«Tēvija», 1885. g. 8. nr., 20. februarī.

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBAS ATTĪSTĪBA

Rakstniecībai kuras katras tautas dzīvē lielu lielais svars: viņa ir spēcīgākā tautas vienkopības veicinātāja, tautas pašapziņas pacēlēja. Tautas dzīvības spēks parādās visskaidrāk viņas rakstniecībā; tauta, kas spēj patstāvīgi domāt, ir arī patstāvības vērta. Sevišķi tas jāievēro mums, latviešiem. Ja gribam patiesībā un ne tikai vārda pēc uz priekšu tikt garīgā izglītībā, tad mums jāgādā it nopietni par mūsu rakstniecības pacelšanu. Šimbrīžam gribot negribot jāliecina, ka mūsu rakstniecība ir vēl visai nabadzīga un trūcīga. Piemēram, aizrādīsim tikai uz to, ka mums vēl nav latviešu tautas vēstures. Grāmatu tirgū gan atronas daži šās sugas ražojumi, bet to autori pie visas labās gribas nav spējuši kritiski apstrādāt sakrāto vielu.

To apcerot, ronas jautājums: vai ir bijuši kavēkļi mūsu rakstniecības attīstībai, un, ja tādi bijuši, tad kā tie novēršami?

Lielākais kavēklis, kas līdz šim bijis, ir tas, ka grāmatu apgādāšana un izdošana atradās vienīgi grāmatu tirgotāju rokās. Pēdējie, zināms, skatījās pie grāmatu apgādāšanas vispirms uz tam, vai tā arī atmetīs peļņu. Grāmatas, kas peļņu nesolīja atmest, tika vienkārši atraidītas. Tāda izturēšanās ir itin dabīga un ļaunoties par to daudz nevar. Bet ko lai dara nabaga rakstnieks? Nopūlējies dažus mēnešus, pat gadus, cerēdams reiz redzēt savu ražojumu ļaužu rokās un arī sev kādu mazu atlīdzinājumu sagādāt, viņš pēc atraidīšanas no apgādātāja puses jūtas kā iz laivas izsviests. Grāmatu izdot uz sava rēķina tikai retais spēj, lielākā daļa sviež savu darbu pie malas kodēm par barību vai gaida uz labākiem laikiem.

Caur tādu krietnu rakstu atraidīšanu no apgādātāju puses ronas tautai divējāds sliktums: 1) tautas rakstniecībai zūd derīga grāmata un 2) zūd derīgs rakstnieks, jo retam pēc tāda atgadījuma radīsies dūša atkal ķerties pie spalvas.

Tātad organizacijas trūkums derīgu grāmatu apgādāšanas lietā ir viens no vissvarīgākiem kavēkļiem mūsu rakstniecības attīstībai. Caur sevišķu grāmatu apgādāšanas nodaļas nodibināšanu pie Rīgas Latv. biedr. Zinību komisijas šis trūkums pa daļai novērsts[1]. Tagad kurš katrs rakstnieks var iesūtīt savu rokrakstu Nodaļai, un, ja pēdējā atradīs to par derīgu saviem nolūkiem, viņa apgādās rokraksta druku un izmaksās zināmu atlīdzinājumu rakstniekam. Cerēsim, ka Nodaļa sasniegs savus mērķus latviešu rakstniecībai par svētību.

Aizrādījuši uz galvenāko kavēkli rakstniecības attīstībai, nevaram atstāt nepieminētu otru, ne mazāk svarīgu. Šis kavēklis ir latviešu mācīto vīru pārāk mazā piedalīšanās pie latviešu rakstniecības darbiem. Un mēs neizsakām nebūt nepelnītus pārmetumus mūsu augstskolu mācekļiem un tiem, kas jau pabeiguši augstskolas kursu. Divi gadi atpakaļ skaitīja līdz 400 latviešu, kas apmeklējuši augstskolas! Bez tam Pēterburgā kādi 15, Maskavā 16—18, Rīgā ap 40 un Tērbatā ap 70 latviešu jaunekļu apmeklē turienes augstskolas. Vai tie nav skaitļi, ar kuriem mazā latviešu tauta var lepoties? Bet, ja nu meklējam, cik gan nodarbojas latviešu rakstniecības laukā, cik gan ir to, kas atmet no saviem zinību krājumiem kādu mazumiņu saviem mazāk mācītiem brāļiem, cik ir to, kas studentu gados mēģina atmaksāt saviem tautas brāļiem par to līdzjūtību, kuru pēdējie parādījuši, savu artavu augstskolu mācekļu pabalstīšanai pasniegdami, tad jāsaka, ka tādu ir ļoti maz. Pļaujamā ir daudz, bet maz to pļāvēju! Un, taisnību sakot, pie tā pa daļai vainīgi mūsu laikraksti. Tie nevīžojuši izskaidrot mūsu augstskolu mācekļiem, cik tauta pateicīga par katru labvēlīgi pasniegtu krietnu rakstu, tie dažkārt tukšus salmus kūluši, aprakstījuši un apbrīnojuši nevienam nevajadzīgus komersus un citu, bet nav uzmudinājuši un saukuši pie kopīga darba. Un tomēr mūsu «tautisko» laikrakstu redaktori zina iz piedzīvojumiem, ka tas, kas studentu gados nav ieradinājies nodarboties ar rakstniecību, vēlāk tikai reti ķersies pie spalvas.

«Dienas Lapa», 1886. g. 35. nr., 8. novembrī.

---

[1] Rīgas Latv. b-bas izdevniecību, t. s. «Derīgu grāmatu nodaļu» nodibināja 1886. g. Visā pastāvēšanas laikā tā izdeva ap 150 grāmatu un Latv. konversacijas vārdnīcu. [Sakārt.]

DZEJA UN KRITIKA

Daudz ir to aicinātu, bet maz izredzētu — šis teikums gan nekur tik stingri nepiepildās kā latvju mākslas dzejas laukā. Savā laikā cien. Lautenbach-Jūsmiņa kgs to izsacīja it zīmīgi vārdiem: «Maz ir to, kas bijuši pie mazā podiņa.» Pa daļai pie tam vainīgs apstāklis, ka latviešiem vēl nav viņu valodā metrikas, pa daļai arī tas, ka mūsu dzejnieki baudījuši ne visai augstu izglītību un tādēļ neprot nošķirt vielas ziņā atļautu no neatļauta. Par pēdējo apstākli lai man būtu atļauts kādus vārdus minēt.

Beļinskis (krievu kritiķis) saka, ka neviens īsts dzejnieks neizdomā neko pats no sevis, bet tērpj dzīvos veidolos to, kas lielākā vai mazākā mērā pieder v i s i e m cilvēkiem. Un tāpēc dzejnieka ražojumos lasītājs arvien atrod kaut ko pazīstamu, pašam piederīgu, ko viņš bija vairāk vai mazāk gaiši jau sajutis. Turpretī ražojums, kas ražots no dzejnieka paša sadomām vien, nepelna dzejas vārda. Mūsu laikos lielākais ģenijs var gan sacelt uz laiku apbrīnošanu, ja viņš ieslēdzas savā pasaulē, kam nav nekādas daļas ar īstenību, un iedomājas, ka zeme nav viņa cienīga, bet ka viņa vieta ir mākoņos, lai zemes bēdas un cerības neaptumšotu viņa dzejisko spēju. Tādi dzejnieki nevar atrast patikšanas, tādēļ ka viņi neatsaucas uz ļaužu patiesām bēdām un priekiem, bet bēdājas par to, ka senatne tik ātri nozuduse, cerē uz mūžīgu pavasari un nevīstošām puķēm utt., vārdu sakot, tādēļ ka viņu dzejai nav nekādas saknes īstenības druvā.

Tātad d z ī v e s p a t i e s ī b a, tas ir p i r m a i s, ko kritika prasa no katra mūsu laiku dzejnieka, tā ir druva, iz kuras jāizaug dzejas ražojumam. Bet vai tad dzejnieks ņem visu, kas gadās acu priekšā, bez izšķirības, kas svarīgs, kas nesvarīgs, kas vienreizīgs, kas pastāvīgs? Nebūt ne! Dažādi novērojumi un notikumi iz dzīves dod dzejniekam tikai rupju v i e l u, kas viņam jāapstrādā un jāsakārto; šajā darbā parādās dzejnieka gara dāvanas, viņa ražas spēja. Tāpat kā bilžu cirtējs no rupja marmora gabala izcērt skaistu tēlojumu, tā arī dzejnieks no vielas, ko smēlis iz dzīves, zīmē jaunu veidolu. Izmeklēdams to, kas svarīgāks un ievērojamāks savā laikā, viņš rāda laikmeta raksturu; iz vienādiem rakstura pantiem, kas izkaisīti daudz ļaužu starpā, viņš zīmē tipu, nobeigtu un zīmīgu raksturu, kas apmierina tiklab dailes, kā patiesības jūtas.

Tātad īsts dzejnieks nedzīras vis izdomāt ko nebijušu, bet rada uz īstenības pamata jaunus veidolus. Turklāt dzeja nav auksta un vienaldzīga kā zinība; viņa mūs ved varoņa dvēseles dziļumos, liek mums līdzi ciest viņa bēdām, līdzi cerēt viņa cerībām, līdzi

just viņa jūtām; mēs dzīvojam, ceram, ienīstam un mīlējam līdz ar viņu.

Otrkārt, dzīves patiesība nav jau vienīgais, ko prasa no dzejas; viņa ir arī attīstības veicinātāja, jaunu ideju (domu) un augstāku centienu izplatītāja. Bet te atkal nav jāaizmirst, ka tikai tādi ideali var atnest kādu labumu, kas izauguši īstenības druvā; lieka idealizacija ne par matu nepārgrozīs dabas likumus, bet nesīs tikai nepareizus ieskatus sadzīvē un liekulību dzejā. Tikai tādas idejas var sacelt lasītāja līdzdalību un līdzjūtību, kas aizķer viņa dzīvi; bet, ja kādas dzīvei svešas idejas arī sakarsētu galviņas, tad no tādiem var iznākt tikai Don Kichoti (Don Quixote)[1], kas cīkstās ar vēju dzirnavām un ved karu ar aunu bariem. Ja dzeja grib ieteikt to, kas nav, ja viņa dzīras neiespējamu iestāstīt par iespējamu, ja viņa dzied slavas dziesmu niekiem, tad viņa nav nekas vairāk kā paija bērniem, kam koka zirdziņš patīk labāk nekā īsts zirgs.

Idejas un tālab arī ideali nav vienādi priekš visiem laikiem; idejas top plašākas, vispārcilvēcīgākas, ideali pilnīgāki, košāki . . .

Piemēra dēļ aizrādīsim uz viduslaiku idejām par bruņeniecību. Bruņenieki ievēroja savus solījumus un tikumības nosacījumus tikai pašu starpā, priekš nebruņeniekiem viņiem nebij ne tikumības, ne goda. Bet, svabadu pilsoņu skaitam augot un savas cilvēku tiesības arvien ciešāki pieprasot, bruņeniecība zaudēja savu idealo nozīmi, tādēļ ka viņas ideali bij par viegliem uz vispārās tikumības svariem. Cik ļoti ar laiku pārmainās ļaužu ieskati un idejas, redzams vēl iz sekošā piemēra. Platons, sava laika lielākais idealists, nevarēja iedomāties savu brīvvalsti bez vergiem, kuriem jāstrādā priekš brīvajiem pilsoņiem. Viņš saka: daba nav radījusi ne kurpniekus, ne kalējus; šie amati ir par kaunu katram, kas tiem nododas. Romnieki sacīja, ka vergi ir rīki; viņiem tikai vajag vai strādāt, vai gulēt. Tādas domas tagad pat beidzamais tumsonis neņemsies aizstāvēt.

Brīvība izplatās arvien vairāk, un 18. gadu simtenī sāka ar lielāku drošību bilst, ka katrs cilvēks ir brīvs, kaut tas būtu ķēdēs dzimis. Tādēļ mūslaiku daiļliteraturas idejas var būt tikai tādas, kas apņem v i s u c i l v ē c i un nevis kādas šķiru tiesības un labumus, jo tad vien viņai var būt tikumīgs pamats. Labāka atskata dēļ saņemsim īsumā visu izsacīto: dzejnieks ņem saturu priekš saviem ražojumiem iz dzīves; jo ievērojamāks ir t ā d s dzejas ražojums, kas jo plaši un dziļi satura sava laika garu, tiklab viņa ļaunās, kā labās puses, zīmēdams turklāt pilnī-

[1] Pazīstama spāniešu romana varons, kas dzenas pēc dzīvē neatrodamiem idealiem.

gākus sadzīves idealus, idealus, kas izauguši īstenības druvā. Tādēļ, ja kritiķis grib apspriest dzejnieka ražojumu, tad viņam jāaprāda, kādas personas un notikumi tur tēloti un kāda viņiem nozīme. Ja dzejnieks stādītu sakarā tādus notikumus, kas īstenībā nekad tādā sakarā nestāv, bet atkaras pavisam no citiem cēloņiem, tad redzams, ka rakstnieks nepareizi sapratis dzīvi. Daži gan vēl domā, ka ir tādi mūžīgi aistetikas likumi, ka ir tādi gatavi muduļi, kas jāpieliek pie dzejas ražojuma, un kritika gatava; kas nesaietas ar muduli, tas ir no ļauna.

«Citi laiki, citi putni,
Citi putni, citas dziesmas.»
(Heine)

Mainās dzīve un līdz ar viņu dzeja un kritikas prasījumi. Bet pseudoklasiskie (liekklasiskie) dzejnieki, kaklus izstiepuši, vilka vecās dziesmas, neapdomādami, ka atnākuši citi laiki, kur ļaudīm citādi centieni un citāda aistetiskā garša, — aizmirsdami, ka viņi paši arī vairs nav tādi putni, kādi dziedāja divtūkstoš gadu atpakaļ, un ka viņiem rīkle pavisam citāda; saprotams, ka jaukas saskaņas tur nevarēja būt. Katrs dzejnieks lai dzied savu dziesmu, s a v a s tautas bēdas un priekus, lai nes idealus, saietas ar laika garu un progresa nosacījumiem.

Velti kāds mūslaiku dzejnieks mēģinātu rakstīt kā Homers vai Dante, un, ja viņš to darītu, tad nebūtu vis mums jauns Homers vai Dante, bet viņš pats vai arī minēto rakstnieku ērms. Liekklasiskie kritiķi gribēja visu mērot ar veco mērauklu; tādēļ arī Šekspira varenās dramas nebij viņiem pa prātam, jo tās nesaskanējās ar viņu muduli; viņu nosauca par iedzērušos mežoni. Pat tik vispārīgi izglītots gars, kads bija Voltērs, sacīja, runādams par Šekspiru: «Un Šekspirs, j a t a s m a z p a r d z e j n i e k u s a u c a m s . . .» Un tagad rets kāds lasa Voltēra dramas, bet Šekspiru pazīst katrs izglītots cilvēks jo smalki. Pēc mūsu domām, nevienam rakstniekam nevar uzspiest gatavu muduli, nevienu dzejnieku nevar mērot ar senāko mērauklu, nedz arī ar cita dzejnieka mēru, bet viņu var apspriest tikai pēc v i ņ a p a š a r a k s t i e m. Katrs dzejnieks, ja viņš turklāt ievērojams, nes ko j a u n u dzejā, paplašina aistetisko redzes aploku. Viņa rakstos atsaucas viņa tautas gars, atsaucas sadzīve, vieta, laiks un apstākļi, kādos viņš dzīvo, — p ē c t ā viņš jāapspriež. Šī mērauklas ir tāda, kas mainās līdz ar tautas garu un attīstību, līdz ar vietu un laiku. Tādēļ dzejnieku apspriest un pilnīgi saprast var tikai sakarā ar savu laiku un dzīvi.

A.

«Dienas Lapa», 1886. g. 76., 77. nr., 29., 30. decembrī.

LIELPILS PAGASTA VECĀKIE

Skatu luga 5 cēlienos.
Latviešu skatuvei sarakstījis Adolfs Alunāns
Jelgavā, 1888. g., pie A. Reinberģa

Alunāna kga jaunā luga ir visu labākā luga mūsu literaturā; kā tādai viņai pilna tiesība prasīt vispārīgu ievērošanu, — no visiem, kas tik vien intresējas par latviešu skatuvi, — un kurš īsts latvietis to nedarītu, lai viņam ar būtu citādi uzskati par mūsu teatra attīstību nekā cien. Alunāna kgam, latviešu skatuves tēvam, kurš caur šo savu jauno lugu atkal pierāda, ka viņš tāda vārda cienīgs. Mūsu luga pelna daudzpusīgu un daudzkārtīgu pārrunāšanu, un es nešaubos, ka mūsu prese pratīs izpildīt savu pienākumu.

Tāda luga grib, ka arī pirmais varbūt vēl paagrs kritisks pārskats būtu plašs un cītīgi strādāts. Ievērojot vācu slavenā kritiķa Lesiņa padomu, ka pret iesācēju jāturas glaumi un pamudinoši, pret pratēju — stingri, cien. A. kgs neļaunosies, ja viņš varbūt vietām manīs tādu stingrību; no Alunāna prasa vairāk nekā no kaut kāda iesācēja.

Mēs jūtamies piespiesti vēl kādu vārdu minēt par mūsu, tā sacīt, kritiku jeb, pareizāk, mūsu preses izturēšanos, pārspriežot jaunus literariskus ražojumus. Pie mums kritika tik bieži ir bijuse partejiska, ka tagad puslīdz parasts domāt, ka katra kritika var būt vienīgi partejiska. Gauži naivi, bet ar lielu un teicamu vaļsirdību, kura būtu vēlējama arī citās vietās, Ingas kgs «B. V.» izsaka tādus uzskatus uz kritiku, pārspriezdams Baltijas šāgada kalendari. Viņš par šo grāmatu dodot vienīgi savu domu un prātojumu ekstraktu, jo spriedumus pierādīt pavisam neesot vajadzība, viņu lasītāji ticēšot, ka viņš tos prātojumus neesot iz gaisa sagrābstījis. Ingas kgm varbūt pilnīga tiesība tādējādi kritizēt grāmatu, jo viņam vajag būt pietiekošu iemeslu paļauties uz «B. V.» lasītāju lētticību. Mēs, diemžēl, nebaudām tādu aklu paļāvību no savu lasītāju puses, kas mūsu darbu dara it ievērojami grūtāku. Bez tam mēs arī nevaram piekrist tām domām, ka kritikai tiešām jābūt partejiskai, un tātad mums neatliek nekas cits kā jauno lugu lūkot izprast cik varēdami pareizi un nosvērt viņas vērtību vienīgi iz viņas pašas, neskatoties uz kaut kādiem ārējiem apstākļiem, visus savus spriedumus pierādīdami neticīgiem lasītājiem. Cerams, ka mums nepārmetīs partejību, ja mēs atzīstam lugu par labāko mūsu literaturā. A. kunga vārds — kā mūsu krietnākā dramatiskā rakstnieka — mūs no tam pasargās. A. kgam nevajag ieteikšanas kā kaut kādam diletantam, bet taisnība jāsaka.

Presē jau sen un nopietni žēlojas gan par jaunu oriģinallugu trūkumu literaturā, gan par jau sarakstītu oriģinallugu neizrādīšanu. Izsludinātās premijas par oriģinallugām netiek vairs atjaunotas, un visas balsis par šo lugu izrādīšanu paliek par saucēju balsīm komisijas tuksnesī, jo komisija vis vēl domā, tā varēs iekārdināt mūsu publiku ar tādiem kārumiem kā alpu sārtums un šūplatls[1]. Visi, kas ņem dalību pie latviešu skatuves plaukšanas un kas jūtas izmocīti no mūžīgām lokalizacijām, ar prieku apsveicinās jauno tautisko lugu, kura līdz šim, diemžēl, bija diezgan maz pieejama plašai publikai. Tā kā luga, kā cerams, tiks daudz izrādīta arī uz laukiem, tad mēs atgādinām, ka šī luga ieskaitāma par manuskriptu un Adolfa Alunāna kunga īpašumu, kas izrādāma «vienīgi ar viņa vai ar viņa mantnieku atļauju», kā Alunāna kungs piezīmējis savā grāmatiņā.

Vispirms lai mums ir atļauts darīt dažas piezīmes par valodu lugā. Tādas piezīmes gan pa lielākai daļai mēdz uzlūkot par sacerētāja ķircināšanu, kad grib pie viņa darba kādas vainas atrast un nemāk ne pie kā cita pieķerties: bet žēl, ka pie tik laba darba paliek ir mazākais puteklītis, kas nepatīkami acīs duras. Alunāna kunga valoda vispār pazīstama par īsti latvisku, un šinī rakstā ar sevišķu prieku manām, ka Alunāna kungs šinī ziņā pastāvīgi attīstās, ar labu izvēli pieņemdams tā sauktos jaunos vārdus un atmezdams vecos, tapinātos. Viņa izvēli varētu saukt par piemērīgu sevišķi tagad, kur parādās ekstremi centieni, vai rakstīt vienīgi jaunos vārdos, tā ka valoda tiek pilnīgi nesaprotama, vai pieslieties vārdos un stilā kādai svešai valodai. Sevišķi pret pārmērīgiem puristiem — valodas tīrītājiem A. pats griežas kādā piezīmē, kur izskaidro, ka šis bijis piespiests vietām lietot nelatviskus, pat nedaiļus vārdus, gribēdams karaktizēt dažus tipus Kurzemē. Aiz bailēm no tādiem puristiem mūsu oriģinalu rakstnieki daudzkārt liek savos tēlojumos visām personām runāt kā grāmatām, kas kavē pareizu raksturošanu. Uz dažām valodas kļūdām (p. p., ģermanismiem tur, kur viņš nav vajadzīgs) gribam aizrādīt, lai varētu vienoties par ikreizīgām pareizām formām. A. kgs saka: Graudiņa (Graudiņa sieva); vispār gan būtu pieņemtas formas: Graudiņiene, Graudiniete. Svešo vārdu vietā — prastība, glupība varētu likt latviskākus — rupjība, muļķība. A. raksta: tempo'ā — vienkāršāk — tempā. Nevajadzīgu svešvārdu ievērojami maz, mēs minam tikai: harmonēt, lekcija.

[1] Rode-Ebelinga laikā Rīgas Latviešu biedrības teatrī izrādīja pirmā kārtā vācu poses ar ārējiem efektiem: alpu sārtumu un tiroliešu dejām, kā, piem., «Šuplatles». [Šīs piezīmes pirmpublicējumā nav, ievesta tikai Raiņa kop. rakstos 1925. g. izdevumā. Sakārt.]

Turpretī atkal daudz jauku izruņu, valoda piemērota katrai personai — mēs atgādinājam veco Graudiņieni, kura vienā vilcienā piecus sakāmus vārdus izlieto. Šur tur vēl atgadās konstrukcijas, kuras liekas svešādas, p. p., «bij mans pienākums»; «nebūs Lielozols vairs amatā — tad —».

Tā ka mūsu lugas saturs lasītājiem tikai pavirši pazīstams iz kādiem pāris ziņojumiem avīzēs, tad nebūs lieki viņu te vēlreiz aplūkot; tāda atkārtošana it labi atvieglinās lasītājiem saprast mūsu spriedumu un to kontrolēt. Luga notiekas Lielpils pagastā Kurzemē. Pagasts nepieder pie visvairāk izglītotiem, bet, kaut gan viņā rodas tādas personas kā pūšļotājs Līdiņš, svētulīgā jaunava Veinstein, piecpadsmit gadu pagasta veča amatā kalpojis vecu laiku draugs Lielozols, tad tomēr viņā ir arī augsti izglītoti pagasta bērni — Dr. Briedis un Milda, un visā pagastā manāma cenšanās pēc attīstības.

Dr. Briedis dzīvo S. pagastā iepirktās mājās, bet, saimniecību atstādams savai radniecei, vecai Graudiņienei, plaši nodarbojas ar ārstēšanu, tomēr naudas no slimniekiem neņemdams. Viņš iemīlējas pagatsveča Lielozola meitā Mildā, kura atklāj viņam savu pretmīlestību, kad viņš izglābj no nāves briesmām savu mazo krustdēlu Auseklīti. Bet mīlētāju savienošanai ceļas šķēršļi. Mēs atrodam otrā cēlienā, ka Mildas tēvs, līdzšinējais pagastvecis, gribēdams visādā ziņā paturēt arī turpmāk savu amatu, ar visiem līdzekļiem aģitē pret jauno kandidatu Dr. Briedi. Briedis precē pie tēva pēc Mildas, bet tiek rupjiem draudiem atraidīts un nosolās neļaut Mildai bez tēva atļaujas nākt viņa mājā. Tomēr Milda, Briedim nezinot, atnāk un tiek dzīvā skatā no tēva uzmeklēta. Tamēr atnāk ziņa, ka par pagasta vecāko izvēlēts Briedis, un Lielozols liek priekšā dakterim atteikties no amata un ņemt meitu. Pienākuma jūtas pret pagastu uzvar dakteri, un Milda atsakās no viņa. Apmierināšanos meklēdama, Milda nometas pie kādas radnieces, kur svētulīgā H. Veinstein jkdze māk viņu atsvešināt Briedim, kamēr tas ir aizceļojis amata darīšanās, un pierunāt, lai dodas uz Ameriku, kur atradīšot mieru savām bēdām; tādējādi Veinstein jkdze, kura senāk Briedi mīlējuse, grib viņam atriebties. Gauži aizgrābjošā skatā tēvs jau atvadījies no Mildas, te parādās Veinstein jkdzes dzīvoklī, kur beidzamais skats notiekas, Briedis, pakaļdzīdamies Līdiņam, Lielozola senākam aģitatoram, kurš nodedzinājis Brieža mājas; viņš attura Mildu no aizceļošanas, izskaidro dažus pārpratumus un mīļotāji atkal salīgst.

Šis cīniņš starp Briedi un Mildu ir lugas galvenā darbība, bet blakus viņai iet otra darbība: karš starp Briedi, gaismas draugu vadoni, un Lielozolu un viņa piekritējiem; karš parādās

J. Rainis

gan vēlēšanu cīniņā, gan māju ķildā (kad Briedis precē pēc Mildas un tiek no tēva atraidīts). Šīs abas darbības nav diezgan saistītas un, stingri pēc tiem dramata likumiem spriežot, kuri vēl līdz šim valda teorijā, nav izpildīts viens no galvenākiem prasījumiem — darbības vienība. Tā spriežot, gandrīz viss otrais cēliens, kurā tumsoņu aģitacija tik dzīvi un patiesīgi zīmēta, būtu nevajadzīgs, jo viņš galvenās darbības attīstīšanos neveicina, bet gan kavē.

Lugā gadās arī citā ziņā skati, kuri nebūtu īsti vajadzīgi, tā sevišķi gribam piezīmēt beidzamos skatus pirmā cēlienā, kur Dr. Briedim jāizglābj ar paša briesmām mazais Auseklītis, lai Mildas mīlestība pret varoni parādītos pilnās liesmās; nabaga varonim tā jau diezgan bēdu, un Mildas sirds nav tik ļoti cieta, ka viņu iekarot vajadzētu tādu varas līdzekļu.

Dramata sarežģījums ir ļoti veikls, bet ne mākslots. Tikai tas mums neliekas diezgan pārliecinoši un patiesīgi, ka tādi lieli konflikti ceļas iz tēva liegšanās dot meitu zināmam vīram; tēva atļauja tik svarīga pavisam nav, ja meita tik cieši mīlē savu izredzēto un ja šis nelūko uz pūru. Dramas teknika, kā tas no A. kga citādi nav domājams, teicami izveicīga, dramata darbība, izņemot 2. un 4. cēlienu, iet ātri uz priekšu, skati visi dzīvi un pievilcīgi. Dramas sarežģījums labāks nekā atrežģījums, kur Līdiņš un Briedis parādās diezgan piepeši par visu juku izšķīrējiem. Vietām arī nedibināta personu uznākšana uz skatuvi, tā, piem., 2. cēl. 8. skatā, kur Milda ienāk kroga dārzā.

Savā dramā A. kgs parādās par ievērojamu raksturu tēlotāju, raksturi visi patiesi, iz dzīves ņemti, labi izlasīti un kopoti, tikai kalpa Dāva raksturs ir mākslīgi taisīts. Personas ar zināmu raksturu vienmēr darbojas savam raksturam piemērīgi, un, ja kur atkāpjas no viņa, tad tāda atkāpšanās pilnīgi dibināta apstākļos. Gan galvenākās personās manāmi vāji raksturi, bet dabiski viņi ir un labi zīmē savu laiku. Tādus raksturus, kādi te tēloti, katrs pazīst, jo viņi tagad pie mums spēlē lielu lomu. Jānožēlo tikai, ka varonim, jauno gaismas centienu reprezentantam, nav dots drusku stingrāks un sparīgāks raksturs, kaut gan jāatzīst, ka liela, varbūt pat lielākā daļa no tagadējiem jauna laika vīriem ir vairāk vārdu nekā darbu vīri. Dr. Briedis daudzkārt atgādina tādus raksturus, kādi krievu literaturā nereti tēloti, piem., Turgeņeva Rudins, Gončarova Raiskis, un arī latviešiem tādi Dr. B. nav sveši. Briedis diezgan pārspīlēts, nepraktisks cilvēks, ko pierāda jau tas, ka viņš, uz zemēm dzīvodams, palaiž saimniecību un nodarbojas ar ārstēšanu — pa velti. Viņš lūko veicināt izglītību pagastā, bet aiz pārliekas godprātības nedara nekā priekš tam, ka tiktu pagastveča amatā, kas

viegli varētu novērst vecās nekārtības. Viņš nereti runā ar pilnu muti, skanošiem vārdiem, piem., skatā, kur prasa tēvu pēc Mildas rokas. Viņš tiek arī nereti sentimentals un raksta dzejas. No Mildas tēva atraidīts, viņš bīstas mīļāko precēt bez tēva atļaujas, ja pat aizliedz viņai savas mājas, un, kad viņa tomēr, mīlestības dzīta, nāk pie viņa un meklē patvērumu pret tēvu, kurš viņu grib vest mājās, viņš to raida no sevis projām pie kādas radnieces. Viņam labāk patīk, atraidījumu dabūjušam, kūkot: «Kaut es varētu mirt,» — viņš žēlojas Graudiņienei. Viņš var upurus nest savai pārliecībai, bet viņam patīk nest upurus arī tur, kur tas pavisam nav vajadzīgs, viņš ar to lielās.

Arī Mildas raksturs ir mīksts, kaut ar viņa dažreiz izrāda enerģiju, kā, piem., atteikdama Augstkalnam un sevišķi pie daktera patvērumu meklēdama pret tēvu; bet pēc viņa diezgan viegli padodas Veinstein jkdzes ierunām. Viņa ir ātrs un neapdomīgs meitēns, bet īsti par to tik mīlējošs, ka klausa vairāk sirds nekā prāta balsij. Viņa grib papriekšu ir pret tēva gribu iet pie Brieža, bet pēc aiz dusmām un tiepības neiet arī ar atļauju. Viņas tēvam ir dažā ziņā līdzīgs raksturs. Viņš tiek no lepnības tāpat pārvaldīts kā Milda no mīlestības. Viņš savai augstprātībai gatavs upurēt bērna laimi, dodams viņu pie Augstkalna dēla un pēc piesolīdams pat ienīstam Briedim. Viņš ir nepastāvīgs un lielīgs, bet no dabas godīgs cilvēks; lai savu kaislību apmierinātu, viņš pulcina ap sevi visus pagasta ļaunākos elementus.

Pēc pārliecības viņš ir vecu laiku cienītājs, no grāmatām, laikrakstiem, skolām viņš neko netura. Viņš to amatu, kurā tik ilgi sabijis, uzskata it kā par savu īpašumu, «viņa svētais un augstais amats esot saaudzis ar viņa personu, visi citi šim amatam nederīgas personas», viņš žēlojas, ka senāk viss pagasts bijis, tā sakot, «viena sirds un dvēsele, un nu uzkūlies kāds nelietīgs pravietis (jaunais pagastveča kandidats Briedis), kas grib mūs padarīt uz vienu reizi pārāk gudrus un kas nodibinājis partijas garu mūsu starpā». Vilks aitas ādā, pagāns, t. i., neticīgs cilvēks, viņš esot. Pagasts jauno kandidatu nekad neuzlūkošot par savēju. «To mieru un saticību, kas valdīja mūsējos gadu simteņos, Jūs izpostījāt. Jūs sarāvāt tās saites, kas mūs vienoja ar mūsu dabiskiem vadoņiem un kungiem, un tā sēkla, ko Jūs izsējāt ar savām grāmatām, paliks par lāstu visai tautai.» Cik tas viss dabiski izklausās; tādus vārdus un apvainojumus dzird visur no atpakaļrāpējiem, veciem veclaiku draugiem, kuri izsamisuši skatās uz sava goda un varas zušanu un skaudībā nezina, ko padarītu jaunajiem spēkiem. Arī mēs tādus vecu varmāku gaudu un dusmu vārdus varam pastāvīgi dabūt lasīt. Lielozola labā roka, bez kā padoma un palīga viņš nevar iztikt,

ir kalējs Līdiņš, mūžīgi veikls intrigants un nikns fanatiks, vecās gara tumsas piekritējs. Viņš nodarbojas ar ienesīgu pūšļošanas veikalu un tādēļ tiek sīvākais pretinieks Briedim, nodedzina pat viņa mājas, kad tas apkaro viņa tumšo amatu, aizliedz kā pagastvecis viņam ārstēt un pats ar savu ārstēšanu dara konkurenci. Līdiņš ir zināmo Avīžu izplatītājs un draugs un palīgs pie nekrietniem darbiem svētulīgai Veinstein jaunkundzei. Līdiņš viscaur vada un pabalsta Lielozolu, kurš viņam netraucē pūšļošanu. «Ar jums caur dubļiem un panskām» ir viņa vadošais vārds. Cienīgi blakus stājas Līdiņam svētulīgā jaunava, privatskolotāja Helene. Ar lišķēšanu un mēlnesību viņa sarīda Lielozolu pret Briedi, kurš savā laikā bij atsacījies no viņas mīlestības; viņa ir, kā pate saka, viņa ļaunais gars. Viņa strādā tāpat kā Līdiņš, tik gudrāk un aiz cita cēloņa. No citiem raksturiem atliek vēl minēt Puscepuri, kurš caur Brieža grāmatām atgriezts no kroga dzīves un nu karstākais jaunā virziena piekritējs. Gauži labi maz vaibstiem te zīmēti daži tādi ļaudis, kas, ne cepti, ne vārīti, nepieder ne pie vienas partijas vai nav pārliecināti piekritēji, kuri ātri lokāmi. Jauks komisks karakters, vecā Graudiņiene, mīļa un godīga, ikdienišķīgi prātīga vecenīte; gauži patīkamais un atjautīgais mazais Auseklīts. Bez jebkāda rakstura ir komiskais kalps Dāvs, kas «visu grib izmēģināt». Savu aprakstu, kurš tā jau dienas avīzē nevar būt pietiekoši pilnīgs, mēs beidzam, aizrādīdami uz lugas vienkāršību un patiesību, un sevišķi tautību ne vien valodas ziņā, bet arī saturā un vielā, raksturos, notikumos, centienos, kaislībās, darbībā. Šinī ziņā luga var derēt par ceļa rādītāju mūsu nākamiem dramatiskiem rakstniekiem. Mūsu teatriem aizrādām vēl sevišķi uz to, ka luga viegli izrādāma un neprasa nekādu lielu izdevumu priekš dekoracijām.

[*J. Rainis*]

«Dienas Lapa», 1888. g. 258. un 259. nr., 10. un 11. novembrī.

J. Rainis, Dzīve un darbi IX. 1925. 48.—54. lpp.

TEODORA ZEIFERTA UN J. LAUTENBACHA-JŪSMIŅA POLEMIKA («DZEJNIEKS UN VIŅA LAIKS»)

LAUTENBACHA-JŪSMIŅA DZEJA

TEODORA

To starpā, kas cītīgi dzinušies latviešu rakstniecības druvā kopt un dēstīt jaukus iekšzemes dzejas stādus, ir godam minams Lautenbachs. Gan viņš savās klasiskās studijās izstaigājis daudz citu zemju malu, kur aug senās un jaunās kulturas gaismā daudz pilnīgāki gara augļi, nekā mūsu mazā Baltijas piekraste spēj nest un attīstīt; tomēr viņš neturēja par kaunu atnākt atpakaļ un uzturēties savā dzimtenes iecirknī, viņa jaukumus lasīdams un glabādams, uzmeklēdams un gaismā celdams, pa vienam ziedam sakrādams un pušķos siedams. Viņš raudzīja arī ko atnest līdz no citām pusēm un to rādīt mums, raudzīja citai formai ielikt satvaru iz savas tēvijas. Bet viņa svarīgākais darbs ir tā zelta uzmeklēšana un iztīrīšana, kas mūsu pašu teiku un dziesmu raktuvēs. Tur viņš nokāpis un bijis ļoti čakls, daudz ko atradis un no uzietās vielas gribējis iztaisīt daudz lietu, kas lai būtu līdzīgas tām, ko lūko citu tautu dailes tempļos. Kā viņam tas izdevies, tas mums nopietni pārdomājams, un no tam nosverama šī darba sekme vispārim un pieminētā darbinieka dzejiskā spēja īpaši.

Tagad atnācis tas laiks, kur tās gara mantas, ko tauta ražojusi sensenos laikos un turējusi, un glabājusi kā dārgu mantojumu caurus gadu simteņus, kur šīs mantas sāk no tautas mutes un prāta jo dienas vairāk izzust. Tādēļ nu daži vīri, to ievērodami un zūdošās mantas augstu vērtību atzīdami, savā starpā pamudinājušies un devušies rokās, tās kopā lasot, krājot un uzrakstot, glābt no glužas pazušanas. Mums ir lielas grāmatas, kas pildītas īstiem latviešu tautas ražojumiem, pārbaudītiem un gludinātiem gadu simteņos. Tie ir sakāmvārdi — īsta runas

sāls, — īsi, apzīmīgi, dziļi patiesi; tur ir dziesmas, mīlīgas un lēnas, skumjas un sēras, asas un graizīgas, priecīgas un jautras; tur ir mīklas, kas slēdz vienkāršos teikumos to lielāko dabas parādīšanos aprakstu, tur ir skaistākās dievu, varoņu un saules teikas un visur atrodamas greznākās gleznas, attapīgākie salīdzinājumi! Še ir liecība, ka mūsu tautai ir spēks, kas var iepūst garu visādos tēlos un pārvērst tēlā visdziļākās abstraktās domas. Še mācītie ieraudzīja pērles, kas cienīgas, ka apdomīgi saistītiem studiju tīklīem tās vilktu gaismā. Gan arī dažā svešiem, augstiem kulturas spīdekļiem no savas tautas atraisītā loceklī tās modināja iesnaudušos tautas apziņu un to darīja dzīvu. Un tomēr tauta pati, kas šos augstos produktus audzinājusi un glabājusi, tos pamet un aizmirst. Kā tas nākas?

Salasītos īstajos tautas produktos atrodams pamats, uz kuru dibinājoties var izpētīt seno latviešu dzīvi un viņas apstākļus, kā to daži zinību vīri jau darījuši;[1] var, smalki un apdomīgi atlikušās gara mantas aplūkojot, atrast to ceļu, pa kuru tautas ģenijs ārīgos dzīves apstākļus aptērpa valodā ar garīgu drēbi, pa kuru viņš savā dzejošanā tapa vadīts pie tām bildēm un tiem salīdzinājumiem, kādi ir uzglabātajā dzejā. Šis ir tas viegli un skaisti kustošais ūdens spogulis mūsu priekšā, kas mums rāda drusku košāk, lēnāk aprobežotas to priekšmetu bildes, kuri mums aiz muguras un uz kurieni vairs nevarēsim atgriezties, lai redzētu pašus. Ja tas ir iespējams, t. i., seno dzīvi pazīt no uzglabātās dzejas, tad redzam, cik uzcītīga šī savam laikam bijusi. Tā nebija nekāda meitiņa iz svešuma, tā nenesa puķes un ogas grozā, kas bija augušas citā zemītē, spožākā saules gozī, skaistākā pasaulē; tā bija mūsu pašu, kam bija grozā mūsu pašu zemes augļi. Mūsu senčiem nevajadzēja vis garīgām acīm iepriecēties pie gleznām, kuras bija viņa miesīgām svešas; bet viņi ieraudzīja savas dzejas garīgā iecirknī tās pašas lietas, kuru starpā viņi dzīvoja, tikai neapzinātā dailē apskaidrotas un iesvētītas. Un šīs lietas palika latviešiem, tāpat kā citām tautām, kur kulturas roka nav sākusi ārdīt, gāzt, uzplēst un tad salikt, celt, sēt, gadu simteņus tādas pat. Caur tam arī izskaidrojās tautas dziesmu uzticīgā un ilgā uzglabāšanās. Bet laiki pārvērtās, latvieši tapa brīvi. Spiedās tautā gaisma, kas nāca no citas puses, un viņa tai ieraudzīja savas lietas skaidrāk nekā papriekšu, un viņai tās vairs tā nepatika kā papriekšu. Tūliņ viņu vietā piedāvāja citas, kuras tā vienu pēc otras uzņēma un piesavinājās. Reizē paplašinājās viņu vajadzību un redzes aploks. Nu vairs tā pasaulīte nebija apsista dēļiem, un daudz latviešu nu pazina un

[1] Piem., A. Bīlenšteins grāmatā *«1000 lettischę Raethsel»*.

zināja ne savu novadu vien, bet vēl daudz citu, arī citas guberņas, zemes, pilsētas. Pamazām palika viņu mājas, ceļi, dzīve citādi, un, ja kāds latvietis no izgājušā gadu simteņa uzceltos, tad tas vairs nepazītu savu tēviju un savus tautiešus, un nav vairs visai daudz latviešu, kas pazīst savu tēviju un savus tautiešus, kādi tie bijuši agrākos gadu simteņos. Nu kā lai viņi ņem siltu dalību pie tiem dailes tēliem, kas ir nomirušās dzīves atspīdums? Viņi vairs neatrod priekšmetu priekš šiem idealiem muduļiem. Un tādu ir vēl maz, kam vēlēts kavēties un atspirgt dailes idealos, kādi tiešam ir mūsu senču dziesmās, savrup, no dzīves gaitas atšķirti. To lielu lielai daļai liedz izglītības un dzīves stāvoklis. Pēc kā tie pulki skrej un tek? Pēc kā tie savas rokas ceļ uz augšu? Tie lūdz: «Mūsu dienišku maizi dod mums šodien!» Kad viņu mutē vēl bija mīlīgi un viegli vārdi priekš tā darba, ko viņu rokas cieti un grūti strādāja, tad viņi tiem vēl deva meldiņu un dziedāja; bet, ja nu viņiem, to darot, ir domas jāaizvirza no sava roku darba nost, tad viņi cieš klusu. Pie tam senāk maizi pelnīja vairāk r o k ā m; tā kārta, kā tas darāms, nebija iepriekš apdomājama, bet jau noteikta pavēlē vai mantota no tēviem: garīgi varēja nodarboties vieglāk un jaukāk. Bet, ja tagad grib kāds nākt uz priekšu, tad tam jāķeras pie darba ar prātu. Viņa sirdī vajag rasties ziņai par to, ko viņa roka taisa jaunu. Tātad senākajai dzejai nav vairs mūsu tagadējā dzīvē ne nozīmes, nedz vietas.

Bet vai tad senākais tautas gars nevar atkal pamosties un vaļas brīžos radīt sevim dzeju iz tagadējiem dzīves apstākļiem, kas būtu mūslaiku iemīlētā? Tā tauta jau ir tā pati! Lai ir! Tomēr tas vairs nenotiek un nenotiks. Tikai tas, kas jūtas, ka viņš ir pastāvīgs meistars, zinās aicināts, lai viņš ko pastāvīgu iztēlotu. Un šī apziņa mūsu tautai jau bijusi jāzaudē. Tēvs un māte vairs nemāca bērniem to gudrību, ko viņi atkal no saviem vecākiem mantojuši, bet tos aizsūta projām, skolās mācību smelties. Tauta jau ieskatījusies kopdzīves būšanā un gribot negribot nopratusi, kura vieta viņai pienākas vispārīgā gara dzīves aizkustināšanā.

Viņi jau zin, ka izteikts skanošs vārds ir par niecīgu un vieglu, lai, to dzirdot, kāda ļaužu kopa paturētu un atkārtotu. Der tikai tas, ko redz melnu uz balta. Un tādā ceļā viņa dabūn lapiņas, avīzes, grāmatas, kas top izgatavotas vietās, kur viņai nav nekādas piedalīšanās. Tā viņa, savu pilnīgu uzticību un garīgu apgādāšanu nododama tam, kas drukāts, klusu ciešot gaida priekšmetus gara nodarbināšanai no svešām rokām.

Te nu rodas vīri, kas rauga ieņemt laika pakavētāju, gara atspirdzinātāju, prāta cilātāju vietu tautā. No šiem daudziem

un dažādiem tikai retam izdodas uzmesties par gara vadoni veseliem pulkiem, kaut gan ikkatrs vairāk vai mazāk pēc tam dzenas. «Tad taču rakstnieks stāv pie mērķa, lai viņš nu sprausts tāļu, vai klātu, ja viņu lasītājs ierauga[1]». Šim mērķim meklēja arī tuvoties Lautenbachs. Tāpēc viņš raudzīja dziesmas, ko veselu tautu, gan latviešu un leišu, gan katalaņu un portugaliešu, mutes bija daudzinājušas, daiļi kopotas un gludinātas saviem lasītājiem no jauna priekšā celt, tāpēc viņš ņēma savām lielākajām dzejām satvaru iz tautas un lika viņu jaunā formā, jaunos vārdos.

Zināms, ka, priekš tautas ko sagādājot, jābūvē uz tā pamata tāļāk, kas jau likts, jāuzņem ceļš tanī pašā domu iecirknī, kurā jau tauta ir. Un tādā vīzē jau mūsu dzejnieks raudzīja savai tautai kļūt patīkams un derīgs. Viņš dziedāja, kas pa daļai bija dziedāts, pa daļai no seniem laikiem jau pazīstams, un vēlējās, lai viņa kokle skan tikpat latvju dziesmu svētkos kā tur, kur vārpsta griežas un zirgus gana pieguļās. Bet kā gan šī viņa vēlēšanās ir piepildījusies? Tautā apkārt apskatoties un viņas gara barību ievērojot, jāatbild, ka gan maz. Bet kur ir tas iemesls, ka ne?

Uz šo jautājumu daudzkārt atbildams un jau atbildēts, ka tauta nemāk kaut ko labu pazīt un godāt, ka tai trūkst īstas dailes prašanas un tādēļ par tādām lietām patiesa sprieduma. Bet, pirms šo atbildi dodam, mums vēl jājautā, vai tas darbs tiešām tautas un laika atzīšanas cienīgs, vai viņš, īstas dailes zīmi nesdams, ieņēmis pret tiem (tautu un laiku) pareizu stāvokli. Varbūt, ka Lautenbachs gribējis iegūties patstāvīga tautas dzejnieka slavu, kas iesākumā gan skan tikai no vienīgiem, bet vēlāk, lietā skaidrāk ieskatoties, dabūn arvien vairāk balsu. Un tiešām, šī slava viņam no dažas puses jau pilnā mērā dota. Tomēr tā mūs nedrīkst atturēt no tā sprieduma, ka Lautenbacha lielākie dzejas darbi — teikas, «Līgas» otrā daļa[2], «Zalkša līgava», «Dievs un velns» nav vis mūslaiku bērni un kā tādi savai tautai diezgan sveši, nesaprotami un auksti. Dibinājoties uz augšā minēto, mums jāatzīst, ka mūsu tautas domas, jūtas un iegriba nav vairs tanī iecirknī, kurā agrāk un no kura pa lielākai daļai minēto ražojumu viela un forma ņemtas. Tātad minētais dzejnieks, lai gan viņš savās dzejās reti kad atstājis Baltiju, nevar viņā uzstāties par tagadējās paaudzes domu un jūtu nodarbinātāju, par viņas gara vadoni.

---

[1] Goethe, Brief an Schiller vom 12. November 1796.

[2] J. Lautenbacha-Jūsmiņa dzejoļu krājums «Līga», II d., izn. 1889. g. [Sakārt.]

Ar to nav teikts, ka Lautenbacham nav nekādu nopelnu. Tiešam, mēs zaudētu ļoti pulka, ja tas, ko Lautenbachs dzejodams un rakstīdams panācis, mums piepeši vairs nebūtu. Viņš dzīvi mums priekš acīm stādījis jau agrāk atzīto latviešu tautas dzejas bagātību un skaistumu un tā mūsu dzejniekam, kas pa lielākai daļai gāja uz citām zemēm vien savu amatu mācīties, uzrādījis skaidru izglītības avotu pašu robežās. Viņš mūs vedis uz tām pēdām, ka tēvijas kulturas dzejai jādibinājas uz tēvijas tautas dzeju, ja tā caur savu īpašu oriģinalu dabu grib iegūt sava laika un tautas patikšanu un mīlestību un griezt uz sevi citu laiku un tautu vērību. Tautas dzeja ir tā skaistā, pareizā grāmata, no kuras varam izpētīt tautas pareizo un īsto valodas raksturu un no tam noskārst, uz kuriem augstiem dailes stādiem iekš mums tie dīgļi un ar kādiem līdzekļiem tie attīstāmi un ziedos tecināmi. Un Lautenbacha ražojumi ļoti daudz pie tam palīdzējuši, lai mēs, to skaidri atzīdami, uz tam mudinātos. Tas labākais viņa dzejā ir tautas dzeja, un, kur viņam izdevies priekš tā satvara, kas viņam no tautas, arī sadabūt vārdus no viņas dziesmām, tur jūtamies šīs skaistās dabas vēsmas spirdzināti un atpakaļ aizvesti tais laikos, kur mūsu tauta savā neaiztiktā iedzimtā dabā domāja un strādāja. Tas īpaši sakāms par mūsu dzejnieka jaunāko eposu «Dievs un velns». Tas nav Lautenbacha, bet mūsu senču darbs. Bet bez Lautenbacha mēs viņu nebūtu dabūjuši tādu redzēt un baudīt, kāds viņš tagad ir. Šis ir apaļš estetisks ražojums, kur ikkatrs teikums ir mūsu tautas ģenija teikts. Tas ir sevišķi noslēgts senatnes dailes kambarītis, kas izsists un izklāts skaistākajiem dzejiskiem dārgumiem, īstiem tautas teicieniem, salīdzinājumiem, gleznām. Gan mums būtu bijis vairāk prieka, ja mums tais laikos, kad šī eposa daļas vēl bija tautas mutē, būtu radies savs Homers, kas tās būtu salasījis un nodevis veselu garu un skaistu dziesmu tautas prātam un mutei. Bet tagad eposs savu mitekli tur vairs neatradīs, jo viņa reliģijas un tikumības sajēgumi tautai sveši un tāļu pakaļā tiem, pie kuriem viņa tagad turas.

Tā paša tautas ģenija darbs ir tautas romance un citas tautas dziesmas, ko Lautenbachs iepinis «Līgas» otrā daļā. Romance «Mēs deviņi bāleniņi» ir īsta priekšzīme šādas kārtas dzejai, daiļa idejā un noskandinājumā, kam gan reti kāda līdzi stāsies. Arī viņai sekošās tautas dziesmiņas ieņem savu brīnum jauko salīdzinājumu un savas bērnīgās, nevainīgās dabas pēc augstu vietu dailē. Viņām skaisti pieslēdzas klāt mūsu radnieku leišu daiņas. Arī viņās iemīt dvaša, kas ir mūsu dzīvība, bet kas, cilādamās savādā ritumā, nekā tas mūsu tautai ierasts, vēstī, ka tā pūš no svešas puses. Šīm es vēl gribētu stādīt klāt tulkotās

katalaņu un portugaliešu tautas romances, lai varētu to vaiņagu, ko Lautenbachs pinis no puķēm, veselu tautu audzētām, darīt pilnīgu.

Bet te caur ritumu, kas mūsu, vairs neesam pavedami uz domām, ka tās varētu būt augušas mūsu zemē. Viņas paviršu vien aplūkodami, tūliņ nomanām, ka viņu tēvijā saule daudz karstāk silda nekā pie mums; un tā tur arī viļņojas cilvēku asinis dedzīgāk, kaislāk uz darbiem, kas mums ir pasveši. Gan reti tas pie mums dzirdēts, ka kāds, gribēdams savu atrauto mīļo redzēt, nododas nelabajam kā Malagas virsaits, ka kāds, gribēdams savai līgavai nāvē pakaļ iet, izvelk savu dunci kā Don Joas, ka meita aiz tēva un tēvijas mīlestības, ņēmusi bruņas, apvilkusi biezus dzelzs cimdus, apāvusi zābakus ar piešiem, iet ienaidniekiem pretim kā Aragonas karā gājēja meita. Un, ja arī kas no tam pie mums būtu dzirdēts, tad tomēr mūsu ziemeļu tautai nav tā sirds to sajust par dzejisku un, tam vārdu apģērbu dodot, ievilkt savā mierīgajā gara aplokā. Arī pie tam pazīstama nevaldīta dienvidu fantazija, ka tā paceļas gleznās un gadījumos, kuri atiet tāļu no ikdienīgas dzīves nost.

No virsaiša Nilo un viņa mīļākās — karaļa meitas kapiem izaug koki, no viena ciprese, no otra orangžkoks, un skūpstās saviem zaru galiem, kas apakšā gulētājiem dzīviem bija liegts. Kokus nocērtot, kas notiek uz karaļa pavēli, iztek vienam virsaiša, otram karalienes asinis, no viena izlaižas balodis, no otra — balode. Nomirusi Dona Guimara sniedz atkal dzīva savam mīļākajam roku, kad tas ir gatavs nāvē viņai pakaļ iet. Tādus brīnumus var tikai dienvidu apcere skatīt par patiesiem.

Šinī dzejā, kas ņemta no veselu tautu mutēm un rūpīgi un daiļi salikta uz papīra, ir attīstāmi likumi, uz kuriem dibināļas īstākie, krietnākie dzejas produkti visos laikos, uz kuriem dibināļas dzeja pati. Ja kas grib tautas mācītājs būt, tas lai iepriekš ir tautas māceklis. Tur ir iekšā viss izglītības un dailes pamats. Tā nodevusi kulturai savu valodu, tad lai arī līdz no viņas raugām aizgūt, uz ko un kā šis ierocis lietojams. Viņa to savā laikā labi lietojusi; lai tad arī mēs to labi lietojam savā laikā. Tiešām, mēs nekādu slavu neizpelnīsimies, ja mēs to lietosim tāpat, kā viņa jau lietota. Mums uzaususi savāda pasaule ar savādu gaismu un dzīvību. Tad lai neslēpjamies no tās un neļaujamies atbaidīties no tiem pretekļiem, kas tagadnes apstākļos, atpakaļ, un raugām tos garā un valodā vest saskaņā. Vai tikai humoram vien, kas parādās «Mērnieku laikos», Neiķena rakstos, tā drošība doties šinī ciņā? Vai Līga savā nopietnā vaigā priekš tiem nedrīkst rādīties un pārvērst šo aso, ārīgo īstenību iekšķīgā, dziļā pasakā? To cerēsim! Uz to lai arī pētījam dailes likumus, kur

tie atrodami, un Lautenbachs priekš tam atvēris savu pagātnes dailes namu, kur izlikti veselu tautu darbi. Paldies par to! Bet Lautenbachs meklēja īstu tautas savādību un kodolu vienīgi senejās vielās un formās un tā tapis par šīs idejas mocekli, tā ka viņa oriģinalā daba un personīgās domas un jūtas, tagadnes atbalsis, atrodas tikai dažos liriskos dzejoļos.

Lautenbacha garākais viengabala darbs ir «Zalkša līgava». Tas ir vecas latviešu saules teikas atdzejojums un tātad nestāv uz tagadnes pamata, tā vienīgā, uz kura jādibinājas tai dzejai, kas grib būt savā laikā pirmā. Jau tāda vielas izvēle vien dzejnieku neatļauj nostādīt visaugstākajā vietā. Iekš tam parādās liela dzejnieka gara īpašības, ka jūtas, kas jau dažā sirdī tumši un mēmi iemīt, viņu aizkustina visvairāk un ka viņam ir tā dūša un vara tās darīt dikti zināmas. Bet vai tas nezīmējas uz liriku vien? Pirmajā acumirklī gan tā liekas. Bet vai lirika nav katras dzejas dvēsele? Vai īstas epikas un dramatikas idejas un gleznas neizdzimst no iekšķīgām jūtām? Tai idejai vajag laika klēpī būt dzimušai, ko dzejiski apstrādā. Un pēc tam lūkojušies, kādas neizprotamas balss skubināti, visu laiku lielākie dzejnieki. «Zalkša līgava» nav šāda dzimuma.

Bet lai nu tā būtu! Īsts dzejnieka gars var arī parādīties vielās iz senākiem laikiem; īsts akmens pazīstams, lai viņu arī iestiprinātu lietās, kuras mums maz pazīstamas. Gandrīz ikkurš liels jaunlaiku dzejnieks, kam bija vaļā durvis daždažādos vēstures kambaros, kur bija iekšā lietas, caur saviem attāļiem spīguļiem pievilcīgas dzejiskai elektrībai, ir ap tām ļāvis spīdēt savai dievīgai ugunij un sava laika bērniem tā mēģinājis rādīt no jauna. Ņemsim ar šādām domām arī «Zalkša līgavu» rokā un raudzīsim, pie vielas apstrādājuma vien turēdamiem, atzīt viņas īsto dzejisko vērtību.

Tūliņ, pirmās lapas pašķirstot un palasot, topam viļināti pie sevis taisīt to spriedumu, ka šinī grāmatā neatradīsim to lielo ģeniju, kas, uz sava darba iekšķīgo spēku palaizdamies, nicina visus ārīgus līdzekļus, caur kuriem patikt. Viņā atrodam iesākumā četrus dažādus raksta gabaliņus: moto, dāvinājumu, priekšskaņas, ievedienu un tad tikai nāk teikas pirmais burts. Gan šiem raksta gabaliņiem katram sava nozīme, tomēr tie mums liekas atgādinām tās ne visai slavenās pārdotavas, kur logos un durvīs lielākā daļa mantu redzami izklāta, un ne tās ieslēptās, bagātās magazinas, kuras zinātāji, kas grib īstu preci pirkt, gana uzies. Tie norāda, ka dzejnieka gars savu pilnīgo apmierināšanos un atspirgšanu nav atradis vai negrib atrast darbā pašā, bet meklē un skraida šurp un turp, lai varētu atrast īsto dusu. Homers piesauc īsi Muzu un, tūliņ savu varoņu darbus un cie-

šanas pieminēdams, iesāk savus divdesmit un četrus dziedājumus garos eposus. Vilands liek Muzām sedlot savu Hipogrifu un tūliņ aizjāj romaņu zemē, kur viņš redz lietas, kuras nākošos divpadsmit dziedājumos apdzied plašāk, un cik ir to krietnu, īstu, garu dziesmu, kas mūs tūliņ pirmajos vārdos ieved pašā apdziedamā gadījumā. Paši par sevi «Zalkša līgavas» ievadāmie gabaliņi skaista dzeja un pieder pie visulabākā, ko tikai mūsu dzejnieks rakstījis. Īpaši tas sakāms par «ievedienu». Tās ir mūsu pašu jūrmalas vēsmas, kas turp top dzīvas. Še mūs lirika aizņem savās īstās dzimtenes skaņās un mūs aizved apdziedamā teikā.

Lūkosim «Zalkša līgavā» pašā. Še atrodam jauku tautas teiku, kam viņas apstrādātājs vēl pielicis diezgan jaukuma klāt. Tā ir tīkama dzirdot un diezgan jauka palasoties. Dzejnieks raudzījis teikas vienkāršumu un kailumu apsegt ar skaistu segu, ko gan varētu nosaukt par saules segu, tāpēc ka pie šīs teikas ietērpšanas dzejas uzvalkā saule spēlē, tāpat kā pie jaunlaiku fotografēšanas, svarīgāko lomu. Tūliņ pirmā burta iesākumā mēs satiekam tur gleznas, ko saule attīsta jūrmalā. Otra burta beigās mums pasniedz zīles dziesmā skaistāko gleznu apakš saules zīmes[1].

Trešā burta iesākumā mūs atkal nodarbina veselu lapu noejošās saules skaistākie spīguļi; kādu lapu tāļāk palasot, mums no jauna tos ved priekšā, kur tie īpaši daudz zelta atstāj acīm:

«Saule brauca jau pa silu
Spoža vara ratiņos,
Tīra zelta ritenīši
Ritēja jau jūriņā;
Zeltāboli mētādama,
Lec tā zelta laiviņā,
Brauc ar savu zelta laivu
Jūrā nakti pārgulēt,
Dusēt pašā jūras vidū
Zelta niedru galiņā.[2]»

Ceturtajā burtā pie Madaļas satikšanās ar jūras valdnieku, pie viņu salaulāšanās un glāžu pils aprakstīšanas atkal saule pieliek to skaistāko spīdumu. Kad te nu vēl pierēķinātu tās lietas klāt, kas caur saules spīdumu dabū savu jauko izskatu, kā spīdošu zelta gredzenu, izliktu mirdzošiem, dārgiem akmeņiem, paijiņas, taisītas no caurredzamā, lāsumaiņā dzintara, sudrabotas, apzeltītas, joslainas zivtiņas utt., tad varam

1 «Šo rītu zaraina saulīte lēca.»
2 «Zalkša līgava», 37. lpp.

teikt, ka, saules pērles «Zalkša līgavai» atņemot, viņai zustu lielā puse no viņas dzejiskā greznuma un teika savā attīstības gaitā tomēr nemaz nebūtu traucēta, turpretim pabalstīta. Tāpat vēl arī citas vietas, kas pieder eposā pie visujaukākajām, kā zīles trīskārtīgā dziesma, vēža divkārtīgā vēsts, izlaižamas, bez kā teikā pašā rastos robs. Tās ir epizodes. Ja šīs atņem nost, tad atliek pa lielākai daļai sausi vārdi, mērota proza, kas mums gadījumus dara zināmus. P. piem.: «Viņas meklēja patiesi kokus un ar akmeņus, bet tos atrast neatrada viņas pļavā puķainā. Pa tām starpām bija atkal tuvojusies Madaļa saviem izšūtajiem svārkiem, savām drēbēm košajām, lūgdama it mīļi zalkti, lai tas projām aizietu.»[1] Gan tur arī daži vārdi un teicieni, kas mums rauga atklāt dzejiskas bildes, bet tie ir par daudz izkaisīti un triviali, nekā tie mūs varētu pacelt augstāk par ikdienīgo dzīvi dzejiskā pasaulē. Te trūkst tā ģenija, kas visas lietas dzīvā darbībā apjautīgi un skaisti virza priekš gara acs. Te neredzam vis iz dzejnieka sajūtības dzimstošo būtību, bet lasām ārīgi taustāmo lietu aprakstu. Tas ir nodots mūsu prātam gaiši un skaidri, gadījumu kārtu un sakaru apzīmējot jo saprotami ar partikulam «tad, tagad, pa tām starpām, tomēr, jo» utt., bet mūsu fantazijā un sajūtībā nerodas tie skaistie tēli, caur kuriem dzejnieka iekšķīgie ideali tapuši par miesu. Īstā dzejā loģiskais sakars vairāk sajūtams, garā apjaušams, nekā caur pieminētiem vārdiņiem ar prātu pliki aptaustāms. Pēdējā gadījumā stāvam pie prozas robežām, pie kurām «Zalkša līgavā» allažiņ piederamies.

Tūkstoš lietu, kas pieder pie kāda gadījuma un ko vēsturnieks vai aprakstītājs smalki savā rakstā uzņem, dzejnieks vai nu pavisam izlaiž, vai piezīmē pāri vārdos, ja tas daiļi neļaujas ievērpties dzejas pavedienā. Jaunajā kulturā glītotais prāts, kas dziļāk ieskatījies dabas, debess un zemes, cilvēku dzīves un gara nōslēpumos, var gan atrast dažādas un daudz vielas par dzejiskām, kuras neglītotais nepazina vai par tādām neatzina un neuzņēma savā dzejā; bet, ja kulturas dzejnieks atkāpjas agrākajās robežās atpakaļ, tad viņam jāmācās no tās skaistules, kuras pēdās viņš iet, ka viņu Līgas spārns dažām lietām pārnes pāri, lai dzejnieka gaita paliktu netraucēta. Tā Lautenbachs apraksta Madaļas tēva un mātes izturēšanos, kad zalkši pieprasa aizvedamo līgavu, gari, vispārīgi, nenoteikti, šādiem vārdiem: «(Atkal) meitas tēvs un māte it par lieku iztrūkās, tie aiz bailēm un aiz briesmām it pavisam pabija; lēni tikai attapās tie apdomāt, kas atbildams, prātot, apķert, ko lai dara, kā lai top no

[1] «Zalkša līgava», 11. lpp.

zalkšiem nost. Tie pie visiem gāja meklēt, kādu labu padomu, ko lai iesāk bēdu stundā, kā lai top no zalkšiem nost.»[1] Šī vieta, beidzamo teikumu izņemot, atkārtojas divi reiz. Jāšaubās par viņas dzejisko dzimumu.

Ņemsim līdzīgu gadījumu iz tautas dziesmas. Lautenbacha uzrakstītā tautas romancē sacīts, ka malēja izzudusi no maltuves. Tā viņas deviņiem bāleniņiem un mātei uznākušas ne mazākas raizes kā Madaļas vecākiem.

Bet kā tās tautas dziesmā izteiktas? Šinīs vārdos: «Ienāk māte raudādama: nav malējas kambarī. Ko gaidati, jūs brālīši? Dzenatiesi pēc māsiņas.[2]» Vai šie teikumi diezgan nepateic notikumu, mātes sirsnīgu rūpēšanos un brāļu dūšīgu gādību? Un cik tie vienkārši, īsi un dzejiski! Tāļāk top rīkošanās uz pakaļdzīšanos garāk un plašāk apdziedāta. Bāleliņiem jāberž pieši, jāaun kājas, jāsedlo kumeliņi, jāvelk lūšu kažociņi, jāliek caunas cepurītes, lai varētu doties ceļā. Šīs ir darbības, pilnas dzīvas kustēšanās skaistās gleznās, vislielākajā mērā dzejiskas, tāpēc tautas ģenijs tur pakavējas ilgāk un plašāk. Tādas gudras ierīkošanas, lai netrūktu dzejisks pavediens, bet vērpinātos gludens un daiļš, trūkst «Zalkša līgavā» daudz vietās.

Šim ražojumam pēc satvara un apstrādājuma stādāmas līdzās teikas «Līgas» otrajā daļā. Arī tās patīkamas dzirdot un diezgan jaukas palasoties, bet nenoturas daudz vietās dzejas robežās. Tur atrodas apraksti bez kādas dzejas un dzeja bez kāda apdziedamā notikuma apraksta. Piemēram ņemsim teiku, kura grāmatiņā stāv pirmā: «Atalvins un Rauduziņa». Viņa sākas ar tās vietas aprakstu, kurā atdzejojamai teikai jāattīstās. Šos samētātus aizrādījumus uz vienu un otru kalnu, leju, pilsētu, kapsētu, mežu, ezeru nevar pat nosaukt par aprakstu. Ne tikvien ka caur tām nerodas nekādas dzejiskas bildes mūsu garā, pat mūsu prāts, tos rūpīgi paturēdams un raudzīdams galā kopā salikt, nevar tomēr izprast, kādā savstarpīgā stāvoklī tās vietas būtu atrodamas. Tai vietā, kur Tukums, tur ir pilskalns un pilsmūri ... Bet lai runā dzejnieks pats: «Vai jūs pilsmūrus tur redzat, redzat viņu pilskalnu, kā tie abi saulē atspīd tur, kur Tukums paceļas? Tur, kur puķu lejām cauri velkas upe Slocene? Vai jūs redzat garo kalnu tur caur leju stiepjamies, nesot kapsētu jo sēri savā augstā virsotnē, šķirot, sēro nastu nesdams, Tukumu no pilskalna? Vai jūs zinat, rīta pusē tur aiz kalniem paslēptu, paslēptu starp bieziem kokiem meža dzestrā klusumā melno ezaru redz, melno, Tukumam it klātumā? Muklājs viņam

[1] «Zalkša līgava», 24. un 25. lpp.
[2] «Līga», 55. lpp.

it visapkārt, ļind visapkārt strigonis; rāms un tumšs ir viņa spoguls, drūmīgi tā dziļumi.[1]»

Tā uz tagadējo Tukuma apkārtnes ainavu aizrādījis, dzejnieks vēl rauga aprakstīt, kāda tā bijusi tāļā senatnē, pirmos stāsta pavedienus uzņemdams. Tāļāk pastāstīts, bez ka kaut kāda dzejiska darbība aizņemtu mūsu garu, ka Atalvins, bruņinieka dēls, un Rauduziņa, virsaiša meita, bezgalīgi mīlējas un ka tēvu dusmas abus mīļākos šķir, tad par viņu slepeno satikšanos kapsētā, kur nāk vietas priekšā, kas gan daiļas, bet par daudz satek liriski un atiet tāļu no paša stāsta nost un tādā vīzē ieskauž viņa episko raksturu un aptura viņa gaitu. Tā Rauduziņa četrdesmit rindu garā runā priecājas par spožajām zvaigznēm un pārrunā viņu saderināšanos ar dievu dēliem. Tomēr šī teika pieskaitāma pie labākajām. Satvars jauks un nozīmīgs, un dažas vietas pārstrādājumā pašas par sevi īsti dzejiskas.

Šais pārstrādātajās teikās dzejniekam vispārīgi tas nopelns, ka viņš raudzījis uziet vielu priekš latviešu Muzas pašā Latvijā un to raudzījis tautas vīzē apstrādāt. Gan sveši ieskan tagadējās paaudzes ausīs vārdi «vaidelots», «ziģenots», «kunigaikstis», «viesaits», tomēr tur nāk īsti dzejiski tēlojumi priekšā, kam par priekšmetiem mūsu tautas sadzīve un zeme. Pieminēsim, piemēram, Abavas lejas aprakstu pie Sabiles teikā «Sabiles daiļā pils zeltene», precinieku sanākšanu pie Irmgardes no visvisādām Latvijas malām tai pašā teikā, Jāņu vakara svinēšanu teikā «Aizmirstais virsaitis». Tur ir dzeja, kāda atrodama tikai pie mums!

Bez īstajām tautas teikām Lautenbachs arī skandinājis uz burtnieka kokli dzejas, kurām gan forma, gan satvars ņemts no svešuma. Pie šīm pieder «Uzvaras svētki». Šinī dzejolī apdziedāta latviešu uzvarēšana caur bruņinieku zobenu tādā pat vīzē, kā Šillers apdziedājis trojiešu uzvarēšanu caur grieķiem. Ritums, atskaņas un pantu salikums aizgūti no šī dzejnieka; bez tam arī vairāk pantu viņam pakaļdzejotas. Par piemēru:

Šillers

Artreus Sohn, der Fuerst der Scharen,
Uebersah der Voelker Zahl,
Die mit ihm gezogen waren
Einst in des Skamanders Thal,
Und des Kummers finstre Wolke
Zog sich um des Koenigs Blick;
Von dem hergefuerten Volke
Bracht er Wen'ge nur zurueck.

[1] «Līgas» II daļa, 137. lpp.

Lautenbachs

Kunos savu ļaužu baru
Izskaitīt nu noņēmās,
Kas bij nācis līdz uz karu
Zemgalijas robežās.
Sirds tam iesāpējās tīri,
Viņa vaigs it noskuma —
Maz tik atlikušies vīri,
Ko reiz šurpu aſveda.

Šim Lautenbacha dzejolim par labu sakāms, ka viņš caur savu gludo valodu, tīrām, nemeklētām atskaņām īpaši pielabinājas ausīm un caur savu nopietno, īsti dzejisko, lai gan dažkārt aizgūto domu bagātību spirgti pacilā garu. Tikai jāšaubās, vai viņš izpelnās savu virsrakstu kā Šillera «Siegesfest» savu. Pirmējais liekas vairāk kara un viņa beigu apdziedājums nekā uzvaras svētku. Šie svētki tikai zināmi vienā karotāju pusē, tas ir, uzvarētāju; citādi tiem nav nekādas nozīmes. Un tā vācu dzejnieks mūs aizved grieķos, kuri no kritušā Priama cietokšņa dažādās jūtās griežas atpakaļ uz savu dzimteni. Gan viņš arī piemin trojietes, kuras, garās rindās sēdēdamas, grieķu prieku svētkos jauc vaidu dziesmas, bet tātad arī tikai kopā ar grieķiem, gribēdams caur aizrādījumu uz bēdu un prieku tuvumu sacelt īpašas eleģiskas jūtas. Kādā tāļākā pantā pieminēts vēl krietnais trojietis Hektors, bet tikai no grieķa mutes. Lautenbachs turpretim diezgan plaši piemin tikpat latviešu, kā arī viņu uzvarētāju — bruņinieku stāvokli karā un atver slēgumā no visas garās dziesmas atšķirošos skatu uz tagadni.

Otrs dzejolis, kam ne ārīgā, bet domu forma, idejas ietērpums aizgūts no cīturienes, ir «Talibalts un Maiga». Viņa iesākums un beigas ir tulkojums iz Gētes «Alexis und Dora»; paša satvara atradums un apstrādājums ir Lautenbacha paša darbs. Gan arī te ir raudzīts daudz kas ievilkt no tās gleznu un domu bagātības un brīvības, kas tai dzejolī, kurš gan mūsu dzejniekam derējis par priekšzīmi; tomēr te trūkst tā teicienu skaistuma un gludenuma, kas Gētes eleģijā. Bet Lautenbachs to spējis un pratis darīt par mūsu pašu tagadējās dzīves atspulgojumu!

Lautenbacha epiku vispārīgi aplūkojot, mums dzejniekam jādod tas gods, ka viņš to raudzījis iztaisīt no pašu zemes pītes, un, ja tur ir kas labs, jauks un teicams, tad tas pa lielākai daļai ir mūsu. Bet viņa diezgan liecina, ka Lautenbachs nepieder pie tiem izredzētiem, ko Līga brīvā prātā izraudzījusies par saviem lutekļiem un skūpstītus ved pa īpašiem ceļiem uz dailes pilnību, un nosēdina goda vietā priekš tautu acīm. Mūsu dzejnieks

turpretim pats izredzējies lepno dievi par savu līgavu un raudzījis viņas vaigam nolabināt priekš sevis kādu staru laipnības, kaut gan tā steidzās no viņa acīm nost un neļāvās ap sevi mīlināties. Tomēr viņas pielūdzējs caur tam neizbīstījās, bet viņu pagodināja, kamēr tā viņam ļāva pie savām mantām dalību ņemt. Un tā viņš priekš mums iemantojis labu daļu no viņas bagātības. To īpaši liecina tās pērlītes, ko dzejnieks lirikā mums sagādājis. Lai gan arī še daži vislabākie dzejoļi, p. p., pirmie «Līgā» — «Latvija» un «Ilgule», ir pakaļdzejoti svešiem, tomēr mēs tanīs pazīstam pašu dzīvi, zemi un sirds gaitas un dažreiz pašās lielākajās skumjās laimīgi pasmīnam, tāpēc ka kāds dailes stars gaismodams iekrīt mūsu tumšākajos dvēseles kaktos.

Vēl šis koklētājs dzīvs un jauns, un tādēļ mums paliek tā cerība, ka viņš tagad, kur viņa roka vairāk iemanījusies, nesviedīs savu kokli pie malas, bet liks mums no tās dzirdēt dārgas tēvijas meldijas, kur izrādīsies dzejnieka spēks, kas agrākajos mēģinājumos ievingrojies un iemanījies.

[*T. Zeiferts*]

«Austrums», 1888. g., 439.—448. sl.; 569.—578. sl.

TEODORA KRITIKA
NO J. LAUTENBACHA

Jau «Pagalma»[1] laikos klaji izsacīts, ka latviešiem kritiķa vajag, bet, dievam žēl, tas nav vēl līdz šai dienai radies. Nav jau arī par to nekāds brīnums. Īsts kritiķis jau nav kā kāds sētas puisis, ko var it viegli uz tirgus salīgt un tad pagalmā sūtīt pie šķipelēšanas un tīrīšanas. Īstam kritiķam vajag nākt, sauktam un aicinātam no kādas augstākas balss, un būt dziļi mācītam. Tam vajag būt taisnības vīram, kurš nes līdz no estetikas dotu patiesu un neviltotu mēru, ar kuru tas mēro uzceltos dailes namus un pagalmus, no sevis nenieka ne pielikdams klāt, nedz atņemdams nost. Tam tātad vajag būt vīram, kura svari un mēri nav viltoti, bet ir pilnā kārtībā, kam turklāt jo gaiša saprašana un skaidras acis redzēt, kur pēc īstā mēra iztiek, kur iztrūkst. Tāds vīrs vispirmāk bijis Aristotelis, kurš arī caur tam apbrīnojami liels, ka viņš estetikas mūžīgos likumus, pēc kuriem viņš tāpat mūžīgos un ne tikai «savam laikam» derīgos meistaru darbus mērojis, pats pirmais atradis. Tāds vīrs bij arī Lesiņš. Un šis tikai arī caur tam ticis par visievērojamāko starp jaunākiem kritiķiem,

[1] Pirmais latv. literarais žurnals «Pagalms» iznāca no 1881. g. līdz 1882. g. [Sakārt.]

ka viņš ikkurā vietā zvērēja uz Aristoteļa vārdiem. Īsta kritiķa uzdevuma būt cienīgi centušies arī franču *Boileau's (I. Boalo's)* un krievu Beļinskis. Tā mēs redzam, ka īsti kritiķi tā tikai pa gadu simteņiem rodas.

Te nu Teodora kungs Austruma numuros[1] laidis klajā rakstus, kā: «Hugenberģers mūsu valodas un rakstniecības laukā», «Jura Alunāna dziesmiņas», «Ausekļa dzeja» un «Lautenbacha-Jūsmiņa dzeja». Rakstītājs ķēries ar jo lielu apgarošanos pie šiem saviem priekšmetiem un strādājis gar ţiem ar redzamu mīlestību, kuras īpašības jau vien teicamas, un, jebšu minētos rakstos atradīsim jo daudz maldību, tad tomēr tas dažreiz vairāk lietu sekmē nekā pilnīga vienaldzība un klusu ciešana. Šo Teodora kunga rakstu rindu ieraugot, varētu nu dažs labs domāt, ka latviešiem tagad īstais kritiķis gadījies. Tamdēļ mums šim kungam jānoprasa viņa pase, t. i., mums ļoti uzmanīgi jālasa cauri Teodora kunga pieminētie raksti, lai redzam, vai viņš ir patiesi tas kritiķis, ko gaida. Šī pases pārmeklēšana notiek no šo rindiņu sarakstītāja, neuzskatot personu, jo tas nebūt nezina, kas šo «Teodora» vārdu nes.

Ja Teodora kunga minētos rakstus še vispirms tik vispārīgi iezīmējam, tad mums jāsaka, ka šis kungs diezgan jauki raksta, bet it kā bez kāda priekšmeta, raksta, lai tik rakstītu. Viņa rakstīšana ir kā ūdeņa nešana sietā. Viņš lieto apceru un nojēgumu tukšu vārdu daudz un nav galu galā gandrīz nekā teicis un, ko vēl ir teicis, to pašu ir nepareizi teicis. Izlasījis vienu vai otru no viņa diezgan gariem rakstiem, dažs lasītājs arī nezina, kas teikts. Vārdus un apliecības, ko viņš priekšākos teikumos izsaka, viņš apēd jeb runā tiem pretī pēcākos. Viņam ierodas vārdu tur daudz, kur nojēgumu pavisam trūkst. No estetiskām idejām viņš neizskaidro nevienas; no estetiskiem likumiem gan runā, bet neuzrāda nevienu un neprot tos tur, kur viņi no dzejniekiem pareizi lietāti, ieraudzīt un cienīt. Nojēgumus viņš neizskaidro, savus izsacījumus viņš nepierāda; viņa slavēšana, kā vainošana ir bez pamata; Teodora kungam nav it nekāda pasaules uzskata, nekāda nešaubīga pamata, tātad viss, ko viņš būvējis, ir kā kāršu namiņš, ir uz smiltīm būvēts, ir laicīgs, dibinās uz «sava laika», «dzimis laika klēpī», stāv «uz tagadnes pamata»; bet laiks ir grozīgs, tātad viss Teodora kunga citādi cienījamais būvējums ir irstošs un nīcīgs.

Ko līdz šim *in thesi* sacījuši, tas mums nu *in praxi* jāpierāda.

Ja uz Teodora kunga kritiku dziļāk ieejam, tad vispirms atzīstam, ka tai trūkst nekustināma pamata, ka Teodora kungs

[1] «Austrums», 1886. g. 8. un 12. nr., 1887. g. 9. nr. un 1888. g. 4. un 5. nr.

neparedz pretīrunas un klizmas, ko viņam padara «savs laiks», kuru viņš, dievam žēl, izredzējis par savu spriedumu lielāko pamata akmeni, ka viņš nojēgumu «laiks», «savs laiks» nemaz neliekas pazīstam. Kas ir «laiks»? Ja teiktu, ka, īsti ņemot, «laika» nemaz nav, tad Teodora kunga pamats pavisam pazustu, tiktu par neko. Teodora kungam tak nebūs nezināms patiesais teikums, ar kuru mēdz dot vislielāko slavu, kā: «Viņš stāv pār savu laiku.» Tātad vajag pēc visaugstākā, mūžīgā dzīties un ne pēc tam, ko kāds laiks, pat «savs laiks» paģēr. Kā pēc tam visi, kam tik augstāki centieni, dzinušies, to Teodora kungs varēja arī no visiem viņa pārspriestiem dzejniekiem labi mācīties. Lai gan Teodora kungs liecina, ka Hugenberģeris un Juris Alunāns dziedājuši «priekš sava laika», pr. p., par Hugenberģeri viņš saka: — — «dzejnieks te cietāk bija apņēmies strādāt priekš sava laika krietnākajiem un priekš nākotnes.» (Sic! — sk. «Austr.» 1886. g. 8. nr. 485. lpp. 12. un 13. rindā no apakšas); par Juri Alunānu: «Alunāns dziedāja, lai gan no citurienes vielu un formu aizņemdamies, priekš sava laika»... (sk. Austrumu 1886. g. 12. nr. 753. lpp. 13. un 14. rindā no ap.), — tad tomēr viņam — Teodora kungam — nevaram tik lēti ticēt; jo še teiktais nesaskan lāgā ar to, ko Teodora kungs par šiem pašiem dziesminiekiem teic citās vietās, pr. p., par Hugenberģeri 483. lpp.: «Hugenberģeram nestāvēja tik daudz priekš acīm publika kā veidals, kam viņš nepiekusis raudzīja tuvoties. Viņš nemitīgi dzinās uz tam, ka viņa dzeju puķītes pašas pie sevis ir jaukas un krietnas, un nevarēja viņās ieburt smaržu, kas katram īsti pēc deguna.» Par Alunānu, pr. p., 752. lpp.: «Alunāns sev radīja īpašu valodu. Ne ikkatram, kas to pirmo reizi dzird, tā patiks, un lielais ļaužu pulks to nevarēja saprast, par jauku atrast jau nepavisam. Dziesmiņas tauta nesaņēma ne ar kādu lielu entuziasmu.» Jau tamdēļ vien nevar arī pie šiem dzejniekiem — kā visnotaļ — svaru likt uz «savu laiku», kā to Teodora kungs dara, ka viņi jau kā tulkotāji no svešu tautu dzejas iz citiem laikiem sniegušies par «savu laiku» pāri. Ja pēc Teodora kunga prāta notiktu un dzejnieki «savam laikam» vien dzejotu, tad nevarētu it nekāda literatura rasties, tad nebūtu, īsti ņemot, pat ne vienas dienas literariski ražojumi domājami; jo, kas būtu vienu brīdi rakstīts, tas nederētu otram brīdim. Pēc Teodora kunga «laika» receptes būtu tik tendences raksti, paskvilas etc., ielas literatura panākama, ko lasa dzelzceļā, kamēr brauciens iet, un sviež nost, līdz tas apstājas un jākāpj ārā. Teodora kungs, tā aplam «savu laiku» ieteikdams, aizmirsis, ko pie J. Alunāna pats rakstījis, ka: «Kāds iz vācu jaunākajiem dzejniekiem, Geibels, kādā dzejolī izsakās, ka dziesminieks var gan apdziedāt

savu dienu tumšu cenšanos, savas tautas gribu un karošanu, bet ka pastarpā viņam jāvij un jāpin, kas arvienu atjaunojas.» (Sk. Austr. 1886. g. 12. nr., 755. lpp.) Kritika, kas tā pēc «sava laika» brēc, ir nekritika, kura dažu reiz jau savu balsi pacēlusi. Tas jau, pr. p., arī Gētem pārmests, ka viņš «savu laiku» neievērojot, uz ko viņam bija tik žēlīga pasmaidīšana par atbildi. «Savs laiks» spiedis Teodora kungu arī mūsu tautas dziesmas it kā krāmu kambarī mest, par ko viņam jau «Austruma» redakcija uzsauc, ka tas nav darāms (sk. 1886. g. 12. nr., 753. lpp.). «Savs laiks» ir Teodora kungam arī kā lamatas, kurās viņš iekrīt, kad viņš par vielu runā. Tā viņš pārmet Auseklim un Lautenbach-Jūsmiņam, ka tie senlaiku vielas apstrādājuši. Auseklim, pr. p.: «Bet tādu ceļu iedams,» — t. i., par senlaikiem dzejodams, — «viņš noalojās no tā teka nost, kas taisni noved tautas sirdī.» (Sk. Austr. 1887. g., 9. nr. 574. lpp.) Par L.-Jūsmiņu gan viņš papriekšu saka Austr. 1888. g. 4. nr. 444. slejas apakšā, pr. p.: «Viņš mūs vedis uz tām pēdām, ka tēvijas kulturas dzejai jādibinājas uz tēvijas tautas dzeju, ja tā caur savu īpašu oriģinalu dabu grib iegūt sava laika un tautas patikšanu un mīlestību un griezt uz sevi citu laiku un tautu vērību;» bet tad nāk viņa vārdu apēšana un ierastā paša pretīruna, kā: «Lautenbacha garākais viengabala darbs ir «Zalkša līgava». Tas ir vecas latviešu saules teikas atdzejojums un tātad nestāv uz tagadnes pamata, tā vienīgā, uz kura jādibinājas tai dzejai, kas grib būt savā laikā pirmā.» — — «Tai idejai vajag laika klēpī būt dzimušai, ko dzejiski apstrādā. Un pēc tam lūkojušies, kādas neizprotamas balss skubināti, visu laiku lielākie dzejnieki.» (Sk. 5. nr., 569. slejā.) Teodora kungs izrāda še tik lielu pasaules literaturu nepazīšanu, ka mums tīri jānokaunas. Mīļo Teodora kungs! Vai Jums bērni grāmatu sagrozījuši? «Pēc tam lūkojušies visu laiku lielākie dzejnieki»!! Tā lieta jau pavisam otrādi. Lūdzami, palūkojaties jel druscin kādā literaturā, pr. p., indiešu, grieķu, romnieku, franču, angļu etc. It visās literaturās, kas tik pasaulē, Jūs atradīsiet, ka ar ļoti maz izņēmumiem, kas tik apstiprina regulu, «visu laiku lielākie dzejnieki» nav «pēc tam lūkojušies» dzejiski apstrādāt to «ideju», kurai «vajag laika klēpī būt dzimušai». Idejai «vajag būt dzimušai»!! Vai Jūs, Teodora kungs, zināt, kas ir ideja? Ja Jums teiks, ka ideja nemaz nedzimst, ko tad? Apdomājat labi, kas ir ideja, pirms par to runājat. «Visu laiku lielākie dzejnieki» ir arvien vismīļāk ķērušies pie vielām «iz senākiem laikiem». Teodora kungs jau pats saka: «Īsts dzejnieka gars var arī parādīties vielās iz senākiem laikiem; īsts akmens pazīstams, lai viņu arī iestiprinātu lietās, kuras mums maz pazīstamas (sk. Austr. 1888. g. 5. nr., 569.

slejā). Beidzamais Teodora kunga teikums, kurš sākas no «īsts akmens»..., pieder pie tiem, kas viņam ierodas, kad apceres un nojēguma trūkst. Priekš vielām «iz senākiem laikiem» viņš grib šo līdzību izlietāt; bet tā tā klibo kā gan nekāda cita. Kas še ir «īsts akmens»? Kas «lietas, kuras mums maz pazīstamas»? It kā manīdamies, ka nemaz nav labi, ko agrāk par «visu laiku lielākiem dzejniekiem» teicis, Teodora kungs tad nu turpat sāk atkal savus agrākos vārdus apēst, tiem runāt pretī, «visu laiku lielāko dzejnieku» vietā nu likdams «gandrīz ikkurš liels jaunlaiku dzejnieks». Bet arī tas neko nelīdz. Arī «gandrīz ikkurš liels jaunlaiku dzejnieks» ir apstrādājis senlaiku vielas, pr. p., amerikanis Longfelovs, vāci Hamerlings, Volfs; pārpoļotie leiši Mickevičs, Kraševskis etc. Bet Teodora kungs saka tā: «Gandrīz ikkurš liels jaunlaiku dzejnieks, kam bija vaļā durvis daždažādos vēstures kambaros, kur bija iekšā lietas, caur saviem attāliem spiguļiem pievilcīgas dzejiskai elektrībai, ir ap tām ļāvis spīdēt savai dievīgai ugunij un sava laika bērniem tā mēģinājis rādīt no jauna.» Kad šis teikums skanētu: «Gandrīz ikkurš liels dzejnieks — tiklab jaunu, kā vecu laiku, t. i., visu laiku dzejnieks, — kam bija vaļā durvis daždažādos vēstures kambaros, kur bija iekšā lietas, caur saviem spiguļiem pievilcīgas dzejiskai elektrībai, ir ap tām ļāvis spīdēt savai dievīgai ugunij un visiem laikiem tā mēģinājis rādīt no jauna,» — tad priecātumies un domātum, ka Teodora kungs tagad daudzmaz uztapis uz pareiza ceļa. Pie savas uguns — vai nu tā dievīga, vai nedievīga — dzejo ikkatrs dzejnieks. Bet, kad Teodora kungs saka: «Ņemsim ar šādām domām,» t. i., ar tām no viņa nupat izteiktām nepareizām, «arī Zalkša līgavu rokā un raudzīsim, pie vielas apstrādājuma vien turēdamies, atzīt viņas īsto dzejisko vērtību,» — tad maz sagaidām, jebšu vēl ceram, ka Teodora kungs nu atgādinās vecāku mīlestību, bērnu mīlestību, laulātu ļaužu mīlestību, ļaužu sadzīvi, dabas dzīvi un parādīšanos u. t. jpr., it visu, kas vien atrodams Zalkša līgavā, un tad teiks un spriedīs, kā visu to Lautenbach-Jūsmiņš «sava laika bērniem tā mēģinājis rādīt no jauna», vai nu ļaudams, vai neļaudams «spīdēt savai dievīgai» vai nedievīgai «ugunij», bet nekā. Tanī vietā, kur Teodora kungam vajadzētu ar garu uzķert un apķert garu un gara lietas, viņš taustās gar ārīgo, to pašu pareizi neapsvērdams; kur būtu jānogrimst cilvēku gara dziļumos, jāmeklē pēc mūžīgās idejas, tur Teodora kungs kavējas gar burtiem, laikam gan nezinādams, ka burts nokauj un ka tikai gars dara dzīvu. Teodora kungs raksta turpat otrā slejā: «Viņā,» t. i., Zalkša līgavā, «atrodam iesākumā četrus dažādus raksta gabaliņus: moto, dāvinājumu, priekšskaņas, ievedienu, un tad tikai nāk teikas pirmais burts.

Gan šiem rakstu gabaliņiem katram sava nozīme, tomēr tie mums liekas atgādinām tās ne visai slavenās pārdotavas, kur logos un durvīs lielākā daļa mantu redzami izklāta, un ne tās ieslēptās, bagātās magazinas, kuras zinātāji, kas grib īstu preci pirkt, gana uzies. Tie norāda, ka dzejnieka gars savu pilnīgo apmierināšanos un atspirgšanu nav atradis vai negrib atrast darbā pašā, bet meklē un skraida šurp un turp, lai varētu atrast īsto dusu.» Kāda tukša vārdu klabināšana! Ja nekur nevar pietapt klāt, tad Teodora kungs rauga jel svārku stērbelēs ķerties. Dievs zin, kamdēļ? Brīnums, ka Teodora kungs nav arī pieturējies pie Lapsas Kūmiņa sludinājuma Zalkša līgavas beidzamajā lapas pusē. Teodora kungs! Jūs jau arī paši atzīstat, ka «šiem rakstu gabaliņiem katram sava nozīme». Jūs jau paši teicāt: «Paši par sevi «Zalkša līgavas» ievadāmie gabaliņi skaista dzeja un pieder pie visulabākā, ko tikai mūsu dzejnieks rakstījis. Īpaši tas sakāms par «ievedienu». Tās ir mūsu pašu jūrmalas vēsmas, kas tur top dzīvas. Še mūs lirika aizņem savās īstās dzimtenes skaņās un mūs aizved apdziedamā teikā.» Ja nu lietas tā stāv, tad tak «dzejnieka gars savu pilnīgo apmierināšanos darbā pašā atradis» un atradīs arīdzan «atspirgšanu» sev, Jums un citiem. Sirds, ko vēl vēlies? Bet nē! Par neatrastu «apmierināšanos» runādams, Teodora kungs gan atklājis savu paša sirdi. V i ņ a m trūkst «apmierināšanās» pie Zalkša līgavas apspriešanas un tamdēļ viņš «meklē un skraida šurp un turp, lai varētu atrast īsto dusu»; bet, dievam žēl, tādas neatrod. Citādi viņš būtu šo izdevīgo brīdi izlietājis, savas kritiķa zināšanas izrādīdams, nošķirdams ražojuma kvantitatīvās daļas no kvalitatīvajām. Bet, kā rādās, viņš tās nepazīst. Kas tās tādas?

Nekā neder arī, ko Teodora kungs teic par Homera un Vīlanda muzu piesaukšanu. Būtu vēlējams, ka viņš šos dzejniekus labāk pazītu un ka nerādītos ar tik nabadzīgu lasīšanu, būdams tik maz lasījis, klajumā. Vai Teodora kungs zin, ka Iliadas sākums ir kompozicijas ziņā jo kļūdains? Par Vīlandu viņš turpat saka: «Vīlands liek muzām sedlot savu Hipogrifu un tūliņ aizjāj r o m a ņ u zemē»... Teodora kungs nošauj «romaņu zemē» lielu «buku». No kura laika tad Babele, Bagdade etc. meklējama «romaņu zemē»? Gribēja gan teikt — romantiskā zemē?

Jau pie Zalkša līgavas sliekšņa Teodora kungs paklūp, un, tā ka no iekšas tam vēl atspīd gaiša saule pretī, caur ko tam apzib pavisam acis, tad viņš nevar arī visu laiku, kamēr vien šādā vīzē pie Zalkša līgavas ciemojas, uz kājām pacelties. Viņam nav — kā jau tādā glītā un bagātā vietā — nemaz lāgā ap dūšu. Viņa vairīgām acīm kait tautas dzejas zelts, kurš, kā tautas dzeja rāda, ir viņas visvairāk lietājamais puškis, epitheton

ornans, un kura labad, ja tā tur trūktu, kur Teodora kungs viņu vaino (sk. 571. sleju), īsts kritiķis patiesi un ar pilnu taisnību to varētu dzejniekam pārmest, kamēr Teodora kungs gar to spriedelē. Brīnums arī, kamdēļ Teodora kungs jau nav J. Alunāna Heines tulkojumā pie «daudz zelta» atdūries, kā:

«Tur jumprava jo skaista
Sēž augšā brīnišķi
Un zibošā z e l t ā saista
Sev matus z e l t a i n u s šī,
Un sukā ar z e l t a i n u ķemmi» etc.

Še jau vārdiem «pie jaunlaiku fotografēšanas» būtu vairāk nozīmes nekā «jaunlaiku fotografēšanai» pie mūžīgi vecās saules. Teodora kungs saka: «Dzejnieks raudzījis teikas vienkāršumu un kailumu apsegt ar skaistu segu, ko varētu nosaukt par saules segu.» Es proponētu to nosaukt par «dievīgu uguni»; jo vārdi «saules sega» būtu contradictio in adjecto pieskaitāmi tiem, kas ir bez apceres un nojēguma. Tāļāk tās pašas slejas apakšā Teodora kungs saka: «Tāpat vēl arī citas vietas, kas pieder eposā pie visujaukākajām, kā zīles trīskārtīgā dziesma, vēža divkārtīgā vēsts, izlaižamas, bez kā teikā pašā rastos robs.»

Teodora kungs še atkal neliekas zinām ražojuma daļas. «Tās ir epizodas,» viņš saka. Kad arī tā būtu, tad tās nav vis «izlaižamas», kā arī grieķu traģedijās nav koris izlaižams, un ka gandrīz neviens garāks dzejas ražojums, sevišķi episks ne, nevar būt bez epizodām. Bet šie gabali arī nav nemaz epizodas. Zīles «trīskārtīgā dziesma» ir pielīdzināma grieķu korim. Viņa ir kā kāds augstāks tulks. Tā izteic vispārīgas domas, bet arī neparedzēto, nepārdomāto, kā paragana pareģodama arī, kas notiks jūras dibenā. Teikums «vēža divkārtīgā vēsts» ir nepareizs. Tas liek šķist, ka Teodora kungs Zalkša līgavu tik pavirši lasījis, kā to kritiķis nedrīkst darīt. Par Madaļas dēliņa Nieka piedzimšanu nes tās māmiņai jūrmalā ziņu varde (sieviešu dzimuma vārds), par meitiņas Nieces piedzimšanu — vēzis (vīriešu dzimuma vārds). Pie labas uzmanības Teodora kungs še būtu varējis saskatīt jauku personu chiasmu, tādu krustisku sastādījumu, it kā par vīrieti nes sieviete ziņu un par sievieti ziņo vīrietis. Arī tāds sastādījums, kāds tas šinī mūsu tautas teikā, jau pelna, lai par to dziļāk pārdomā; bet Teodora kungam ātri pa lūpām pāri vārds «izlaižams»! Turklāt viņš it nekā nebild, caur kam lai tad Madaļa laiž savai māmiņai ziņu, kas tak notikuma attīstīšanās pēc vajadzīga? Vai Madaļai bija telegrafēt jeb vai caur ekspresu vai telefonu laist mātei ziņu? Varbūt gan. Tad Zalkša līgava būtu droši «mūslaiku bērns», «mūslaiku iemīlētā»,

«savam laikam» dzejota. Bet, ja negribam bašibozuki jeb citi tādi būt, kam no dailes nav nekādas jēgas, tad jau nedrīkstam uz savu roku un galvu teiku sagraizīt, ņemt tai jaukas daļas nost.

Teodora kungs it nekādā vīzē nav jeb negrib būt apmierināms. Ne viņam «visujaukākās», ne mazāk jaukās vietas pa prātam. Kur tās ir liriskas, tur viņš par tām sūdzas, kur lirikas nav vietā, tur viņš to vēlas. (Sk. Austr. 1888. g. 5. nr., 575. sl. augšā un 572. sl. vidū.) Citās vietās ir «skaista sega», «daudz zelta» etc. vainīgi, citās atkal «pa lielākai daļai sausi vārdi, mērota proza» etc. Kur pie citiem dzejniekiem nosodāmas kļūdas, tur Teodora kungs atrod jaukus aizbildināšanas vārdus kā, p. p., pie Hugenberģera: «Nav arī nekāds brīnums, ka pirmā bite, kas tik daudz liriska medus pa latviešu druvām uz reizu gribēja sakrāt, arī kādu pīslīti rūgtas vielas nemanot ievilka līdz savās šūnās.» (Sk. Austr. 1886. g. 8. nr., 481. lpp. apakšā.) Tad arī, pr. p., pie Alunāna: — — «katrs, kas dzejnieka vārdu nes ar pilnīgu tiesību, nav dzejnieks it kaut kurā brīdī.» (Sk. Austr. 1886. g. 12. nr., 749. lpp. vidū.) Bet pie Lautenbach-Jūsmiņa, kura «dzeju» Teodora kungs tik pa vienai pusei — un to pašu paviršī — pazīst, tas izņem no Zalkša līgavas kādu pantiņu, uzraksta to saraustīti prozas vīzē (sk. Austr. 1888. g. 5. nr., 572. sl. augšā), saka tad daudz ko, kā nu vārdi patop; pr. p.: «Tas ir nodots mūsu prātam gaiši un skaidri,» — it kā būtu vajadzējis šo pantiņu nodot negaiši un neskaidri; tad: «Pēdējā gadījumā stāvam pie prozas robežām, pie kurām Zalkša līgavā allažiņ piederamies.» Ja Teodora kungs būtu īsts kritiķis, tad viņš še būtu izskaidrojis, kas poezija, kas proza; tad viņš arī zinātu, ka tautas dzejā atrodas poezija un proza nešķirta, ka tanī laikā, kur tautas dzeja vēl ļaudīs zied un zaļo, prozas par sevi vēl nemaz nav, ka proza ir vēlākas kulturas ražojums, kamēr tautas dzeja ir īsts dabas auglis un tanī laikā, kad proza sāk rasties, pārvēršas mākslas dzejā. Bet tādu tautas dzeju, dabas dzeju var arī kopt tad, kad citādi proza pilnos ziedos. Ir jau arvienu labāk, ka dzeja, tāpat kā jebkura cita māksla, ir vairāk dabīga nekā mākslīga. Pēc tam jādzenas. Tātad lasiet, lūdzami, Teodora kungs, ar vairāk kritisku saprašanu Zalkša līgavu! Tad Jūs pārliecināsieties no lietas patiesības. Lasiet arīdzan ar sapratību Homeru un latviešu tautas dziesmas, tad Jums varbūt atspīdēs labāka gaisma, tad Jūs redzēsiet, ka visur tur, kur mākslas dzejā ir neīsteni teikumi, tautas dzejā atrodami īsteni teikumi! Gan Šillers var dziedāt: «— — und strickt um den Reiz des schoenen Leibes seine Arme hochbegluecckt;» bet tautas dziesmai jādzied: «Apķer skaistu augumiņ',» — kur redzam, ka visi

vārdi ir tāpat lietājami kā prozā; kur visi vārdi, līdz pat «augumiņam», jo deminutivus lieto arī prozā, — teikti tā, ka citādi tos nemaz nevar vienkārši teikt. Ne tā mākslas dzejā, kur starp daudz vārdiem meklēti tie visjaukākie, vislabāk, neīstie; jo īstie vārdi ir nu valdītājā prozā kļuvuši «triviali», kamēr tautas dzejā gandrīz neviens vārdiņš nav trivials. Ja Teodora kungs «ar šādām domām» ņems «arī Zalkša līgavu rokā», tad viņš redzēs, ka viņš nestāvēs it nekur «pie prozas robežām», bet atradīsies it visur tautas dzejas robežās, jebšu viņā nav ieburta «smarža, kas katram īsti pēc deguna». Ka lieta tā, Teodora kungs arī pārlieciņāsies, kad viņš ņems jebkuru latviešu tautas dziesmu, to uzrakstīs prozaiski jeb bez nekādas deklamacijas to izrunās vientiesīgi, kā ikdienas runā, tad viņš it pārsteigts atradīs, ka tur visi vārdi tāpat, kā ikkurš cilvēks savā ikdienīgā dzīvē runā, — kur lietu labāk nenosvēris, vēroja «stāvam pie prozas robežām». To nevēlamies, lai Teodora kungs arī te, kā viņš to citur mēdz, teiktu kādus saldus vārdus, kā: «Nav arī nekāds brīnums, ka pirmā bite, kas tik daudz» episka un «liriska medus pa latviešu druvām uz reizu gribēja sakrāt, arī kādu pīslīti rūgtas vielas nemanot ievilka līdz savās šūnās.» Lai Teodora kungs tikai dod patiesībai godu. Bet, dievam žēl, viņš to nedara. Tā arī tur, kur viņš 573. slejā salīdzina Madaļas tēva un mātes izturēšanos tautas romancē, viņš nav ne patiess, nedz arī lietas pratējs. Patiess tur Teodora kungs nav, ka viņš, vienkārt, Madaļas vecāku izturēšanās «aprakstu» nepasniedz neaiztiktu, kā tas oriģinalā, bet ieliek «pagalam» vietā savu «pavisam», ka viņš, otrkārt, īsajā tautas romancē mātes 16 pantiņos apdziedātu izturēšanos atrod «īsu» un turpretī garajā Zalkša līgavā Madaļas vecāku tikai 12 pantiņos apdziedātu izturēšanos «garu». Lietas nepratējs Teodora kungs ir atkal, ka viņš, vienkārt, atduras pie tam, ka tā vieta par Madaļas vecāku izturēšanos «atkārtojas divireiz», laikam nezinādams, ka tas episkā dziedājumā ne vien div, bet arī daudzreiz var notikt un ka viņš, otrkārt, ierauga tam apstāklim, kurā atrodas Madaļas vecāki, «līdzīgu gadījumu» pieminētā tautas romancē. Domāju, ka tur ir ļoti liela starpība. Še raud māte tik tā pa ieradumam, kā vēl šodien mātes raud, kad meitu izvada pie vīra, un bāleliņi dzenas māsiņai tik goda pēc pakaļ; bet tur ir meitas vecāki jo briesmīgā apstāklī. Tiem neuzmācas ne tikvien viens — divi milzu zalkši, kurā gadījumā arī jau būtu traģisks notikums paredzams, kā, pr. p., pie Laokona, nē! Vesels milzu zalkšu bars, kas paģēr viņu vienīgo bērnu un apdraud tos ar visādām briesmām, ja tie liedzas savu bērnu nodot redzamam postam, kāds vēl ne no viena nav piedzīvots. Daudz ko aplamu Teodora kungs

runā arī par eposa gabalu «Dievs un Velns», nosaukdams to par «eposu», kamēr tas tikai viens eposa dziedājums. Tad šis L.-Jūsmiņa ražojums Teodora kungam tā patīk, ka viņš to gribētu dzejniekam pat atņemt, teikdams: «Tas nav Lautenbacha, bet mūsu senču darbs.» Mums tam pretim jāliecina, ka tas ir gan Lautenbacha darbs, jebšu tas «mūsu senču» valodā sacerēts un nekādā svešā, pr. p., ķīniešu, ka tas ir tāpat Lautenbacha darbs, kā Iliada, Odiseja Homera un Teogonija Hesioda darbi. Aplam ir arī, ka Teodora kungs turpat vēl saka, ka: «Bet tagad eposs savu mitekli vairs» — t. i., tautas dzejā? — «neatradīs, jo viņa reliģijas un tikumības sajēgumi tautai sveši» etc. Ka Teodora kungs no estetiskām idejām nekā nezina, to pierāda arī šis viņa teikums. Viņš, kā liekas, uzskata še estetisku ražojumu, eposu, no tāda stāvokļa, no kāda apspriež kādu pātaru vai tiklības mācības grāmatu. Ka Teodora kungam neveicas ideju uzķeršanā, to rāda arī vēl tas, ka viņš (sk. 448. sl.) tik «Mērnieku laikos» un «Neiķena rakstos» atrod «humoru»; bet iekš «Dievs un velns», kur valda savādais senču humors, viņš to nav pamanījis un nav arī noskārtis, ka «Mērnieku laikos» «parādās» vairāk satira nekā «humors».

Teodora kungs nenošķir arī, kas pie apspriežamās lietas pieder, kas ne. Tā viņš (pr. p. Austr. 1888. g. 4. nr., 443. sl. apakšā) grib rakstiem par viņu labuma mēru pieņemt to apstākli, vai viņus daudz vai maz lasa. Teodora kungs še nemaz neapķeras, ka pēc šāda mēra izrādītos, pr. p., sapņu grāmatas un kalendari par tām vislabākām grāmatām; viņš še arī neieceras, ka Klopštoka Mesiada tamdēļ nemaz nezaudē savu svaru priekš vācu literaturas, ka to starp simtu mācītiem tikai viens pats mēdz būt izlasījis cauri, kā arī Gētes Fausts tomēr paliek par vislielāko meistara darbu vācu literaturā, jebšu to tik kādi retī mācīti pilnīgi izprot.

J. Alunānu apspriezdams, Teodora kungs met Austr. 1886. g. 12. nr., 755. lpp. vairāk tautu dzejniekus, kuri pēc savas dabas un dzejas stipri jo stipri viens no otra izšķiras, citu caur citu, kā: angļu Bairenu, krievu Puškinu, vācu Teodoru Kerneru, franču «Berengaru» (laikam Beranger, 1. Beranžē), poļu Mickeviču, italiešu Danti, un tad saka: «Tāds bija arī Juris Alunāns.» Bet Alunāns, kā Teodora kungs pats sprież, «nedzejoja brīvi, viņš dzejoja pa lielākai daļai tulkodams», viņš bija tātad dziesmiņu tulkotājs; tātad, pēc Teodora kunga spriežot, būtu arī pieminētie dzejnieki, kā Dante, Bairens, Mickevičs etc., dziesmiņu tulkotāji? Grūti pateikt, ko Teodora kungs še ar savu salīdzību grib vairāk nicināt, vai mūsu Alunānu, vai tos svešos dzejniekus. Nepatiesi ir arī, ko Teodora kungs turpat 479. lpp.

par J. Alunāna jauniem vārdiem saka, ka tie esot «tās dzīšanās» «produkti, kam bija mūsu augsti godājamais Kronvalds par aizkustinātāju un vadītāju». Ikkatrs zin, ka Kronvalds tad tikai uzstājās, kad Alunāns jau dusēja dzestrā kapā. Te tātad būtu brīnišķīga, no Teodora kunga atrasta atpakaļgājēja iespēja. Teodora kungs arī taisa jaunus vārdus, bet pie tiem nav atrodama it nekāda iespēja. Pr. p., vārdu «atdzejot» viņš liek, Hugenberģera un Alunāna «Zvejnieka» tulkojumus turpat 752. un 753. lpp. salīdzinādams, t u l k o t jeb p ā r c e l t vietā; bet tad Austr. 1888. g. 5. nr., 574. sl., 15. rindā viņš lieto «atdzejojamai teikai», kura it viscaur, tik vietu nosaukumus atrēķinot, dzejnieka paša sacerējums un arī, pēc Teodora kunga domām, «pie labākajām pieskaitāma». Kāds nojēgums ir tad nu šeitan vārdam «atdzejot», «atdzejojamai»? Vai «atdzejot» var arī pie jebkuras teikas un pat arī pie tulkojumiem lietāt, kā to Teodora kungs neapdomājies dara? Nepareizi viņš apietas arī pie Alunāna 750. lpp. ar veco vārdu «lakstīt»; 748. lpp. viņš apzīmē vārdu «spīdēt» par «transitivu». Bet nu salasīsim no Teodora kunga kritikas veselu kušķīti nojēgumu tukšu teikumu. Pr. p., pie Alunāna 749. lpp. apakšā: — — «garam mīlīgi un brīvi plūstot» — —. No jūsmām gan tā saka, bet vai arī no gara? 756. lpp. augšā: «Grieķu un romnieku, īpaši p i r m a j o» «plastiskais gars radīja arī plastisku valodu», — nu, kā? — «Mēroja katru zilbu un kopoja vienu ar otru pēc smalki noteiktiem likumiem.» (Sic!) Pie L.-Jūsmiņa, pr. p., 443. lpp.: «Tāpēc viņš raudzīja dziesmas, ko veselu tautu» — — «katalaņu un portugaliešu, mutes bija daudzinājušas, daiļi kopotas un gludinātas saviem lasītājiem no j a u n a priekšā celt.» Kas viņas priekš tam jau bija latviešiem priekšā cēlis? 444. slejā: — — «mūsu tautas domas, jūtas un iegriba nav vairs tanī iecirknī, kurā agrāk» — — Intelektuālā ziņā cilvēki gan iet uz priekšu, bet ne etiskā. Ir šodien nesajūt «mūsu tauta» aukstu kā siltu un siltu kā aukstu etc. 574. sl.: «Tur atrodas apraksti bez kādas dzejas un dzeja bez kāda apdziedamā notikuma apraksta.» Lai paskatās jel ikviens pats, uz ko tas zīmējas! Tādus pašus tukšus, skanošus vārdus, kas nojēgumu juku rāda, Teodora kungs lieto arī pie Ausekļa Austr. 1887. g. 9. nr., 571. lpp. 7. rindā: — — «prozas dzejai» — —; 573. lpp. 4. rindā: — — «top dzeja par dzeju» — —; 578. lpp. viņš teic, ka Auseklis «savā laikā no dažas puses bijis vajāts un nīdēts savas dzejas dēļ» ... To varēja drīzāk no Alunāna teikt jeb tad vajadzēja par tam plašāki pastāstīt; jo mēs no tādas nīdēšanas un vajāšanas pie Ausekļa gandrīz nekā nezinām. 569. lpp. iet tukšu vārdu skaņa tik augstu, ka bīstamies, ka kāda stīga varētu notrūkt.

Tur atrodas vārdi, kā: — — «un ņēma to krustu uz sevi un gāja šai balsij pakaļ»... «Viņš bija savā valstī īsts ķēniņš, kas prata daiļi vadīt un valdīt augstākās, drošākās idejas, bet viņa valsts nebija no šīs pasaules»... Vai te neizklausās drīzāk, it kā kad lasītum Kristus ciešanas un miršanas stāstus nekā kritiku? Ka Teodora kungs te gribētu zaimot, to neticam; bet vai dzejnieka īsajā mūžā tik daudz tā krusta bijis, ka to pestītājam pielīdzinātum, par to gan šaubāmies. Un, ja nu pēc tām no ķēniņa vadītām un valdītām augstākām, drošākām idejām prasītum, tad Teodora kungam nāktos grūti pierādīt, ka nav tukšus vārdus runājis. Agrāk redzējām, ka Teodora kungs pārliecināts no ideju dzimšanas, te, kā rādās, viņš tās iedala «drošākās» un nedrošākās. Bet, neskatoties uz tām nedrošām idejām, Teodora kungs nav arī nevienu no tām «augstākajām un drošākajām idejām» uzrādījis. Pēc Teodora kunga domām, idejas gan ir paijām pielīdzināmas; jo Auseklis esot ar tām, t. i., idejām, spēlējies (sk. 750. lpp.). Ka Ausekļa «pirmajā dzejoļu krājumā» atrodas «prozaiski gabali», tad tie liecina no Ausekļa tā laika formalās nespējas; tad tas ir gadījums, pie kā īsts kritiķis ilgāk kavētos, patiesību izdibinādams. Viņš prātotu, pr. p., ka pie ikkatra cilvēka mēdz formalā gatavība arvien ātrāk ierasties nekā intelektualā, garīgā. Pie Šillera, pr. p., sastopam formalo veiklību jau viņa it pirmajos dzejoļos, kamēr tie citādi vēl diezgan tukši un tanīs neatrodas vēl idejas, kas tik vēlākajos vīra gadu ražojumos pēc ilgām, nerimstošām studijām parādās. To pašu ievērojam arī pie vācu jaunekļa — dzejnieka Teodora Kernera. Pēc formas viņa ražojumi ir jau it pilnīgi un gatavi, bet tikai arī pēc formas; satura ziņā turpretī dažkārt tukši, negatavi, kā jau jaunekļa darbi, kam ārīgais kuplums sedz dažreiz iekšķīgo kailumu, sausas, vēl nepārbaudītas mācības. Tāpat, lai esam patiesi un sakām, ka mūsu Auseklis, neliedzot visas viņa lielās dzejiskās dāvanas, pēc viņa mūža un rakstiem spriežot, stāv mums tik savā pirmajā vēl negatavā attīstībā priekšā. Dzejniekam vajadzīgas visdziļākās, vislielākās izglītības. Kamdēļ nav vis starp dzejniekiem — filozofiem tādi brīnuma bērni ieraugāmi, kas to pašu spēj, ko savā arodā nosirmojuši vīri, kā tas atgadās, pr. p., starp muziķiem, kur 8—9 gadus veci bērni grūtus muzikas gabalus tikpat labi nospēlē kā lieli veci kļuvuši meistari? Kamdēļ? Tamdēļ, ka pirmo darbībā ir gars pārsvarā un otro darbībā — miesa. Un gars pieņemas un top arvien lunkanāks nemitīgās, nopietnās, dziļās studijās, piebriedušos vīra gados, kamēr miesa ir vislunkanāka un lokamāka jau agros jaunības gados. Tātad arī dzejnieki sacerējuši savus lielākos, slavenākos rakstus tik

vēlākos vīra gados etc. Bet Teodora kungs top par tādiem nopietnākiem jautājumiem it viegli pāri, t. i., viņam tādi nenāk ne prātā. Un lielīt viņš uzlielī bez mēra. Jebšu vācu jauneklis Teodors Kerners ir kā dzejnieks it visās dzejas šķirās ievērojamus rakstus ražojis un pēc daudzuma gan desmitreiz vairāk nekā dažs gados jauns latviešu dzejnieks; jebšu viņš garīgi un miesīgi «par gara daiļumu un brīvību savā tautā» «cīnījies» un «gādājis», līdz kamēr caur ienaidnieka ieroci savu garu izlaidis, — tomēr vāci, kas gan šo cerības pilnu bijušo jaunekli prot pareizi cienīt, turētu to par ārprātīgu, kas par viņu tā runātu, kā: viņš «ņēma to nastu uz sevi»... «Viņš bija savā valstī īsts ķēniņš, prata daiļi vadīt un valdīt augstākās, drošākās idejas, bet viņa valsts nebija no šīs pasaules»... etc. Viņi to nenosauc arī «par lielu, varenu»... Bet pie latviešiem nav nebūt grūti visu to panākt, tikt «par lielu, varenu», par «ķēniņu» etc. Vajag tik pēc Teodora kunga garšas kādus dzejoļus pārtulkot, sacerēt; lai tie arī nebūtu pilnīgi, kad tik dzejnieka dāvanas parādās, tad, pat arī nekādus nopietnākus vīra gadus nepiedzīvojis, tūliņ ir «liels», «varens», «ķēniņš» etc. gatavs. Tā Teodora kungs lielī, izšaudams savu beidzamo pulveri. Bet, ja nu skatāmies uz augļiem, kas ceļas no tādas lielīšanas un liekas uzslavēšanas, tad jāsaka, ka tie ir dažā ziņā jo kaitīgi. Tie baro lieku uzpūtību, modina pie sveštautiešiem latviešu nievāšanu, nicināšanu, vairo pie latviešu jaunekļiem, kas ikkatrs tik īsā ceļā, kur nav nekādu visai lielu grūtību un centību, gribētu tikt «par lielu, varenu», par «ķēniņu» etc., tikai dziesmu un rīmju kalējus, kuri citādi varēja savu dārgo jaunības laiku labāk izlietot. Tāda lieka kritika uzaudzina tikai nederīgus rakstnieķeļus; tā nav vis kādai literaturai spēcīga sāls, bet apēnotāja zāle; tā maldina maldināmos.

Beidzot vēl aplūkosim, cik aplamas ir arī tās domas, ko Teodora kungs turpat, Ausekli apspriezdams, izsaka par dieviem un mitoloģiju. Viņš saka 574. lpp., ka Ausekļa dzejai «arī daudz kas» «pielīpot» «no ziniska mitoloģijas balasta». Te būtu drīzāk jāsaka — no neziniska «mitoloģijas balasta». Un ne «caur pētīšanu un studijām» «viņa dzejai arī daudz kas pielīp» no šī «balasta». Akurāt otrādi. Caur tam, ka Auseklim, diemžēl, nav bijis iespējams diezgan pētīt un studēt, ir viņa dzeja pilna no dažkārt paša «izdomāta», samaisīta un pa lielākai daļai ziniski neapliecināma «mitoloģijas balasta». Tā, pr. p., 571. lpp. pievestā vieta: «Salaciņa, svētmeitiņa,» — jau rāda, ka Auseklis latviešu mitoloģiju smalki nepazīst. Svētmeitiņa, svētās meitas ir pavisam cits kas kā «Salaciņa». Viņš ir latviešu dievus dažkārt sagrieķojis, uzvilkdams pa daļai Šillera grieķu dieviem šūdinātos svārkus arī saviem latviešu dieviem, tā, pr. p., mūsu Pērkoņtēvam

līkdams grieķu Dzeva darbus darīt (sk. 569. lpp.). Pēc latviešu mitoloģijas nedara tādu darbu vis Pērkoņtēvs, bet kāds cits dievs, ko vienkārši sauc par «dievu», «dieviņu», kurš vārds skan etimoloģiski ar grieķu Dzevu kopā. Pēc latviešu mitoloģijas ir «dieviņš» tas, kas cilvēkam «zemi deva par kāpslīša turējum'». Ziniski lāgā apliecināms nav arī mitiskais, pie Ausekļa atrodamais vārds «Pramšāns» u. c. — — —

Tagad, kur esam tik daudz tās augstākās Teodora kunga gudrības mācījušies pazīt, vairs tik visai neizbrīnīsimies, ka cilvēks iespēj tā ko rakstīt, kā: «To ieradumu savā dzejā ievilkt dievu vārdus un tēlus daži jaunlaiku dzejnieki gan ieņēmušies no vecajiem klasiskiem rakstniekiem, visvairāk grieķu un romiešu. Pēdējie savus dievus aizguva no grieķiem.» (Visus ne.) «Tātad šī pārdabīgā milžu un varoņu cilts ir izgājusi no vecās, slavenās Grieķijas un ir turējusi, līdz šobaltdien dažu spēcīgu garu pievilkdama un apburdama, apakš savas valdības.» (Sk. 575. lpp.) Vai kāds var rakstīt vēl ko nepārspējamāku?! Vai var vēl labāku sveces gaismu vēlēties kā šī? Pēc šīs jaukās loģikas kļūst visu šo tautu, kā indiešu, persiešu, slavu, leišu-latviešu, ģermaņu, somu etc., dzejnieki par «dažiem jaunlaiku dzejniekiem», kas «to ieradumu savā dzejā ievilkt dievu vārdus un tēlus» «gan ieņēmušies no vecajiem klasiskiem rakstniekiem, visvairāk grieķu un romiešu». Jo visu pasaules tautu dzejā sastopam dievus, tā ka jābrīnās, ka Teodora kungam iznāk tik «daži jaunlaiku dzejnieki», kas «to ieradumu ieņēmušies» etc. Bet, kad nu visu tautu vecajā dzejā top viņu dievi apdziedāti, daudzināti, vai tad tie «daži jaunlaiku dzejnieki» nemācījās no savas pašu tautas dzejas, kā to grieķu dzejnieki darīja, piesaukdami tāpat savas tautas dievus, kā to viņu tautas dzeja darījusi, it tā kā mīļa māte vēl šodien mācīdama bērniem pirmāko dieva atzīšanu? Šis «ieradums» ir tātad vispārīgi cilvēcīgs un ir bijis jau priekš grieķiem pie vēl vecākām tautām spēkā. Tātad neiznāk no Teodora kunga grieķu «ieraduma» it nekas. Kad Gēte un Šillers min savā dzejā grieķu dievus, tad tas ceļas bez tam, ko Teodora kungs liek Gētem runāt, arī no tam, ka vāciem bija viņu mitoloģija pavisam izputējusi un ciltsradnieku skandinavu mitoloģiju viņi negribēja arī tamdēļ pieņemt, ka tā viņu publikai bija mazāk pazīstama nekā grieķu. Bet ne Gēte, nedz Šillers neizbēg pārmetumam, ka viņi vācu literaturu šinī ziņā sagrieķojuši. Vai nu Teodora kungs grib, lai latviešu dzejnieki arī latviešu literaturu sagrieķo vai savāco pa Gētes vīzi darīdami? Bet latviešu dzejniekiem nav priekš tam it nekāda iemesla, jo viņu tautas dzejā pieminamie dievi atrodas vēl šodien tautas dziesmās, viņu vārdi skan vēl šodien tautas mutē, ir tai

pazīstamāki nekā kādi citu tautu «dievekļi». Tātad, ko Teodora kungs runā par «tukšiem jaukumiem», ir atkal «tukši» vārdi.

Tagad ceram, ka ikkatrs nu būs pārum pāri no Teodora kunga kritiskās spējas pārliecinājies un atradīs to par jo plānu feļetona barību, kuras pavārs nebalstās vis uz estetikas kapitalistiem, bet tik uz kādiem literariskiem rokpeļņiem kā Gotšals u. c. Garš laiks top, Teodora kungam ejot pakaļ pa visiem neceļiem, kurus tas savā kritikā staigā. Tur var vēl vairāk maldību uzrādīt, nekā mēs to še darījuši. Bet ceram, ka pietiks, ja beigās vēl izsakām tikai vēlēšanos, kaut Teodora kungs, ja viņš arī turpmāk par dzejniekiem raksta, tad neskatītos, — kā līdz šim viņš to darījis, — tik visai un vienīgi caur sava prāta šauro atslēgas caurumu. Par viņa labo gribu nešaubāmies. Tanī ziņā varam līdz ar Ovidu dziedāt: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. (Kaut gan spēku nav, tomēr iraid teicama griba.)

Tērbatā 1888. g. maija mēneša beigās.

«Austrums», 1888. g., 845.—854.; 945.—956. sl.

DZEJNIEKS UN VIŅA LAIKS

TEODORA

Lautenbacha kungs saka: «Ja pēc Teodora kunga prāta notiktu un dzejnieki «savam laikam» vien dzejotu, tad nevarētu it nekāda literatura rasties, tad nebūtu, īsti ņemot, pat nevienas dienas literariski ražojumi domājami; jo kas būtu vienu brīdi rakstīts, tas nederētu otram brīdim. Pēc Teodora kunga «laika» receptes būtu tik tendences raksti, paskvilas etc., ielas literatura panākama, ko lasa dzelzceļā, kamēr brauciens iet, un sviež nost, līdz tas apstājas un jākāpj ārā.»[1]

Pirmais pievestais teikums izsaka, ka, pēc mana prāta notiekot un dzejniekiem savam laikam vien dzejojot, nebūtu nekādi, pat nevienas dienas literariski ražojumi domājami, «jo, kas vienu brīdi rakstīts, tas nederētu otram brīdim». Nederētu! Nu, ja tas neder, vai tad tas nav rakstīts? Vai tad tas nav literarisks ražojums? Ai! Ja kāda vara visus nederīgos ražojumus iz rakstniecības izskaustu, tad tā nepadarītu mazāk labuma nekā tā, kas derīgos ved gaismā. Bet nederīgais literariskais ražojums ir tomēr ražojums un pilda tāpat grāmatu lapas un laik-

[1] «Austruma», 1888. g. Nr. 7, 848. slejā.

rakstu slejas kā derīgais. Lūk, tad jau pēc manas receptes iznāk gan kāds ražojums, lai tas nu arī būtu nederīgs.

Iznāk! To pats Lautenbacha k., kas pirmajā teikumā to liedzis, tālāk klaji apliecina. «Pēc Teodora kunga laika receptes būtu tik tendences raksti, paskvilas etc., ielas literatura panākama.» Vesela rinda literarisku ražojumu, pat vesela literatura! Tas iet uz priekšu!

Lasu tāļāk: «— ko lasa dzelzceļā, kamēr brauciens iet...» Vai mana recepte nāks vēl godā? Rakstus, pēc mana laika receptes sacerētus, lasa dzelzceļā. Nu, tad jau viņi der ar, der dzelzceļā, kamēr brauciens iet. Tas iet brangi uz priekšu!

Pēc manas laika receptes neiznāktu nekādi literariski ražojumi, iznāktu nederīgi ražojumi, iznāktu dzelzceļā, braucienam ejot, derīgi ražojumi.[1] Turpināju: iznāktu visur derīgi ražojumi, iznāktu arvienu derīgi ražojumi.

To esmu jau sacījis un mēģinājis aprādīt. Bet Lautenbacha k. to nesaprot, jo viņš rauga tam runāt pretim, nemaz tā aprādījumus neatspēkodams, pat neievērodams. No viņa raksta «Austrumā» 7. un 8. n-rā nebūt nevaru atzīt, ka esmu, to sacīdams, maldījies. Caur domāšanu, domu attīstīšanu esmu bijis piespiests to sacīt, esmu pie saviem spriedumiem nācis, un, ja nu tie ir maldīgi, kas jau arvien var būt, tad tikai caur domāšanu, domu attīstīšanu pie tās atzīšanas esmu vedams, ka tie maldīgi, un ne caur brīnīšanos, kaunēšanos, vēlēšanos, lepošanos, jautāšanu, pretimrunāšanu u. c. Kaut jel Lautenbacha k. būtu dziļāki ieskatījies, kas es esmu, tad viņš būtu, ja nu tomēr, tad citādi pret mani savu balsi pacēlis. Neesmu nekāds kungs, bet kalps; nekāds kungs, kas nāk patstāvīgi savu paša mēru rokā dailes namus mērot un pēc tā tos vainot vai uzteikt, bet kalps domātājam cilvēka prātam, dzenulim pēc patiesības.

Tādēļ, ja nu vēl neesmu pie maldības atzīšanas vests, tad saku to vēl: pēc manas laika receptes iznāktu visur un arvien derīgi ražojumi — un to mēģināšu vēl aprādīt un pret aklajiem uzbrukumiem nodibināt.

---

[1] Vēl kādas vietas, kur Lautenbacha k. izteikumi uz pēdām viens no otra izšķiras. 854. sl. viņš saka, kad arī zīles dziesma, vēža vēsts būtu epizodas, tad tās neesot vis izlaižamas, kā arī grieķu traģedijās koris neesot izlaižams. Tātad grieķu koris ir epizoda. Un turpat tāļāk: «Bet šie gabali arī nav nemaz epizodas. Zīles trīskārtīgā dziesma pielīdzināma grieķu korim.» Tātad grieķu koris nav vairs epizoda. 946. sl. viņš saka, ka tautas dzeja tanī laikā, kad proza sāk rasties, pārvēršas mākslas dzejā. (??) Un tūliņ tāļāk: «Bet tādu tautas dzeju, dabas dzeju var arī kopt tad, kad citādi proza pilnos ziedos.» Tātad proza jau ziedos, un tautas dzeja nepārvēršas vairs mākslas dzejā, ja tas pavisam ir iespējams, kā to šis kungs pieņem. T.

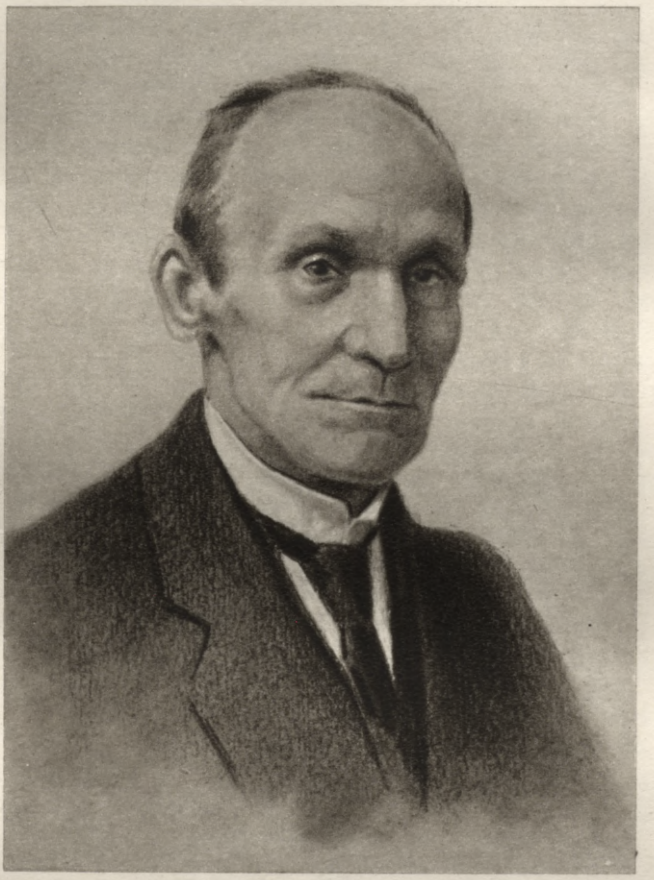
Bet vispirms jāpārmeklē tā recepte, vai viņa pareizi izrakstīta.

Lautenbacha k. viņu dara zināmu par tādu: 1) jādzied priekš sava laika (847. sl.); 2) jādzejo savam laikam vien (848. sl.); 3) nav senlaiku vielas jāapstrādā (849. sl.); 4) tai idejai vajag būt laika klēpī dzimušai, ko dzejiski apstrādā (849. sl.).

No šīm receptēm var tikai pirmo un pēdējo iz maniem pārspriedumiem izrakstīt; turpretim divas vidējās ir tikai iz pārsprieduma par manu kritiku izrakstāmas, ne iz maniem rakstiem, un tomēr gandrīz pie šīm vien rauga Lautenbacha k. pieķerties savā rakstā, manu laika ieteikšanu novārtā likdams. Tā viņš nav dabūjis no manis ne svārku stērbeles rokā.

Patiesi, Lautenbacha kgam ir pašam gar sevi tik daudz darba, ka viņam nav vaļas manas domas uzņemt, pareizi saprast, krietni pārbaudīt un, par nepareizām atrastas, par tādām pierādīt. Tik daudz darba viņam pašam gar savām dusmām, kas ņem manu vārdu un manus vārdus vietām gluži bez saprašanas[1] un ar tiem plosās un ēdas, ka skan vien! Stāvu sevišķi uz sava nekustinātā pamata un noskatos to trieķi, ko tur ceļ uz mana rēķinuma. Iemeslu tam, zināms, esmu devis, aizkustināto kungu dzejniekos drusku zemāk pasēdinādams, nekā viņam ierasts; bet vai visa tā skāde, kam šis trieķis par cēloni, krīt manā daļā, par to šaubos. To teikumu, iz kura otra no pievestajām receptēm izrakstāma, Lautenbacha k. iesāk tā: «Ja pēc Teodora kunga prāta notiktu un dzejnieki savam laikam vien dzejotu . . .» Tas esot pēc mana prāta, lai dzejnieki savam laikam vien dzejo! Savam laikam vien! Kur tāda vēlēšanās ņemta? Iz maniem pārspriedumiem? Iz kura tad? Kur to esmu pat licis manīt, ka tas būtu pēc mana prāta? Vai savam laikam dzejot ir tas pats, kas savam laikam v i e n dzejot? Šis «vien» te ir maza lapsa, kas izdara lielu viltības darbu. Un uz šo «vien» dibinājas visi Lautenbacha k. nākamie teikumi par nekādu literaturu, par nevienas dienas ražojumiem, par ielas literaturu, ko dzelzceļā lasa

[1] 850. slejā Lautenbacha k. ņem manu salīdzinājumu, kurā dzejnieka gars, kas parādās vielās iz senākiem laikiem, salīdzināts ar akmeni, kas iestiprināts mums maz pazīstamās lietās, un to pataisa tik klibu kā gan nekādu citu. 854. sl. viņš runā, it kā es būtu teicis, ka zīles trīskārtīgā dziesma, vēža divkārtīgā (pareizi: vardes un vēža — T.) vēsts vispārīgi izlaižamas. Kādēļ? Tās jau teikā pieder pie visjaukākajiem gabaliem. Teicu tikai, ka tās izlaižamas, b e z k ā t e i k ā p a š ā r a s t o s r o b s. 949. sl. viņš rauga teikumā: «Bet tagad eposs savu mitekli tur vairs neatradīs» vārda «tur» vietā likt «tautas dzejā», kaut gan, iepriekšējo teikumu (445. sl.) lasījis, ikviens zinās, ka «tur» aizrāda uz tautas prātu un muti. Nav vērts tam vēl izskaidrot, ko nozīmē «prozas dzeja», «top dzeja par dzeju» u. c., kas to nav īstajā vietā sapratis. Tā tomēr būtu ūdens nešana sietā. T.

Teodors Zeiferts

u. c. Bet šī recepte nav mana, tāpēc maniem turpinājumiem par visur un arvien derīgiem ražojumiem ar to nav nekādas daļas.

Ka senlaiku vielas nav jāapstrādā, tas taču būs pēc mana prāta. Lautenbacha k. to saka (849. sl.): «Tā viņš pārmet Auseklim un Lautenbach-Jūsmiņam, ka tie senlaiku vielas apstrādājuši.» Nu, kur? Auseklim, pr. p.: «Bet tādu ceļu iedams,» — t. i., par senlaikiem dzejodams, «viņš noalojas no tā teka nost, kas taisni noved tautas sirdī.» Šī vieta ir jāpaskatās pakaļ, lai zinātu, kas tas par ceļu ir. Atrodu «Austr.» trešā gada 574. lpp.: «Viņš (Auseklis) nesprauda savai tautai mērķi, kas nav atrodams viņā pašā, bet darīja to uzmanīgu uz pašas senlaiku tikumiem un brangumu. Bet, tādu ceļu iedams,» utt. Tātad būtu «tādu ceļu iedams» labāki iztulkots caur «senlaiku tikumos un brangumā savai tautai mērķi sprauzdams». Nu, vai tas ir tas pats kas «senlaiku vielas apstrādādams»? Vai nevar senlaiku vielas apstrādāt un tomēr sava laika jušanu, gribu, dzīšanos tādā dzejā uzņemt? Vai, labāki sakot, nevar «sava laika» jušana, griba, dzīšanās aizrādīt uz tādu senlaiku vielu tikpat kā ar pirkstu? Un, ja nu dzejnieks tā un tādu senlaiku vielu apstrādā, vai tad viņa dziesmas kodols nav viņa paša laiks? Ja nu «senlaiku vielas apstrādāt» nav tas pats, kas «senlaiku tikumos un brangumā savai tautai mērķi spraust», kur tad paliek tas pārmetums Auseklim, ka viņš senlaiku vielas apstrādājis?[1]

---

[1] Lautenbacha kungs vietu vietās mērķē un nošauj garām. Teicu, ka Zalkša līgavas tik daudz ievadāmie gabaliņi norāda, ka dzejnieks nav atradis vai negrib atrast savu pilnīgo apmierināšanos un atspirgšanu darbā pašā. Lautenbacha k. saka ar maniem vārdiem, ka šie ievadāmie gabaliņi ir paši par sevi skaista dzeja, un grib caur to pierādīt, ka viņš ir gan atradis savu pilnīgo apmierināšanos un atspirgšanu darbā pašā. Jautāju: Vai šie ievadāmie gabaliņi ir pats tas darbs, kas nosaukts par Zalkša līgavu? Ja tā, tad dzejnieks savu pilnīgo apmierināšanos darbā pašā atradis. Kamdēļ tad nu vēl tur bija vajadzīgs nākamos piecus burtus jeb dziedājumus pielikt klāt? — Teicu, ka Homers un Vīlands tikai īsi piesauc Muzu un tad tūliņ uzsāk savus garos eposus. Lautenbacha k. (852. un 853. sl.) aizrāda, ka Iliadas sākums ir kompozicijas ziņā jo kļūdains un ka es, par Vīlandu runādams, nošauju lielu buku, it kā caur to viņš būtu pierādījis, ka Homers un Vīlands jeb pa matu garāki piesaukuši Muzas. — Teicu, ka vēža vēsts ir epizoda. Lautenbacha k. jautā. «Caur kam lai tad Madaļa laiž savai māmiņai ziņu?» Es jautāju: «Ja turu ziņas laišanu caur vēzi par epizodu, vai tad ziņas laišanu pašu neturu par tādu?» Un vai tā pie notikuma attīstīšanās tiešām tik vajadzīga? — Teicu, ka Zalkša līgavā allažiņ piederamies pie prozas robežām, kad biju aprādījis, kurā gadījumā tas notiek. Lautenbacha k., aprādījumu, zināms, neievērojis, meklē pats (946. un 947. sl.) starpību starp dzeju un prozu, neatrod starp tautas dzeju un prozu nekādu, pielīdzina Zalkša līgavas dzeju tautas dzejai un tā nostāda par visjaukāko. Bet mans prozas robežu uzrādījums, pie kurām nepieduramies ne īstā tautas dzejā, nedz Homerā,

To pašu, proti, ka viņš senlaiku vielas apstrādājis, es esot pārmetis vēl Lautenbach-Jūsmiņam šinīs vārdos: «Lautenbacha garākais viengabala darbs ir Zalkša līgava. Tas ir vecas latviešu saules teikas atdzejojums un tātad nestāv uz tagadnes pamata, tā vienīgā, uz kura jādibinājas tai dzejai, kas grib būt savā laikā pirmā.» No šī teikuma var pārmetumu izlasīt tikai tā dzeja, kas grib būt savā laikā pirmā. Tīri liekas, ka iemesls šim strīdum ir tas, ka Zalkša līgavas atdzejotāju nevarēju nostādīt starp dzejniekiem visaugstākā vietā. Ja nu mans pārmetums nedibināts, par kādu Lautenbacha k. viņu nosaka, tad visaugstākā vieta priekš Zalkša līgavas atdzejotāja atkal tukša.[1] Liekas šis tas mērķis. — Bet tas nemaz nav mans pārmetums, ko Lautenbacha k. apkaro. Viņš šķitās caur to mani ieķēris lamatās, un dievs zin, ko viņš tur dabūjis. — Jautāju atkal: vai senlaiku vielas apstrādāt un dzejai uz tagadnes pamata nestāvēt ir tas pats? Dzejā var būt, kā jau teikts, senlaiku viela apstrādāta, un

---

bet Zalkša līgavā gan, paliek neaiztikts. Lautenbacha k. ņem turklāt ļaunā, ka esmu uzrakstījis iz «Zalk. līg.» kādu pantiņu prozas vīzē, it kā dzeja caur tam tik vienu pīsli no savas iekšķīgās vērtības varētu zaudēt, varētu, īsta būdama, tapt par prozu. — Teicu, ka Bairens, Puškins, T. Kerners, Berangers, Mickevičs, Dante sava laika dzejnieki un nostādīju viņiem šinī ziņā J. Alunānu blakām, Lautenbacha k. runā par viņu dabas un dzejas savādību. Jā, Lautenbacha kungs, pēc savas dabas un dzejas tie stipri, jo stipri viens no otra izšķiras, un Alunāns ar minētajiem svešajiem dzejniekiem nevar lielumā mēroties! — Teicu, ka prozaiskie gabali, kas atrodas Ausekļa pirmajā dzejoļu krājumā, liecina no dzejnieka dāvanām. Lautenbacha k. saka, ka tie liecina no Ausekļa tā laika formalās nespējas, it kā formalā nespēja un dzejnieka dāvanas nevarētu kopā parādīties. Bet, ka pie Šillera un citiem sastopam formalo veiklību jau pašā iesākumā, tas man, zināms, nenāk ne prātā, tāpēc ka tā ir tīra nepatiesība, ko liecina viņa pirmie dzejoļi un dramatiskie ražojumi. Jeb vai Lautenbacha k. ierauga patiesi veiklībā, kas parādās ritumā un atskaņās, dzejnieka formalo veiklību, kā, par Šilleru un Kerneru (952. un 953. sl.) runādams, liek manīt? — Kāpēc Lautenbacha k. nevar iešaut, kur viņš mērķē! Domāju tā: viņš liekas mērķējam tanī mērķī, ko esmu savos pārspriedumos šur tur priekš viņa nezinot uzcēlis, bet patiesībā viņš mērķē uz mani pašu; bet pa to starpu šāviens iziet vidū cauri, neaizķerdams ne vienu, nedz otru. T.

[1] Par Zalkša līgavu Lautenbacha kungs tura šādas domas: Zalkša līgavā ir mūžīgā ideja, cilvēka gara dziļumi (851. sl.). Viņai no iekšas atspīd gaiša saule, tā ka acis apzib (853. sl.). Viņa ir tik glīta un bagāta vieta, tā ka tur kādam neglītākam (pr. p. Teodora kungam) ciemojoties nemaz nav lāga ap dūšu (853. sl.). Tautas dzejas zelts tur ir tik labi izdalīts, tā ka, ja tā tur trūktu, kur viņš ir, īsts kritiķis to varētu dzejniekam ar pilnīgu tiesību pārmest (853. sl.). Tur nestāvam it nekur pie prozas robežām. Lai gan viņas dzejnieks bija pirmā bite, kas tik daudz episka un liriska medus pa latviešu druvām uz reizu gribēja sakrāt, tad tomēr tā neievilka nevienu pīslīti rūgtas vielas līdz savās šūnās (497. sl.). — Un es še, piedzīvojumu izmācīts, pielieku klāt šo padomu, lai neviens, kam sava āda mīļa, šīs domas neaiztiek! T.

tomēr tā var stāvēt uz tagadnes pamata[1]. Bet Zalkša līgava kā vecas latviešu saules teikas atdzejojums nevar stāvēt un nestāv uz tagadnes pamata un tā — pielieku klāt — nevar būt savā laikā pirmā. — Tā arī šī recepte — nav senlaiku vielas jāapstrādā — nav mana, un maniem izteikumiem par visur un arvien derīgiem ražojumiem arī gar to nav nekādas daļas.

Atliek Lautenbacha kunga pievestās: jādzied priekš sava laika, un tai idejai vajag laika klēpī būt dzimušai,[2] ko dzejiski apstrādā.

Pirmais teikums ir izņemts no pārsprieduma par Juri Alunānu. «Alunāns dziedāja, lai gan no citurienes vielu un formu aizņemdams, priekš sava laika.» Še Lautenbacha k. atrod tūliņ pretrunu. Alunāns ir aizņēmis vielu un formu no citurienes, ir tulkojis un tomēr dziedājis priekš sava laika. Kā tas var būt?

Zālamana mācītājs saka (1. nod. 9. p.): Kas jau ir bijis, tas vēl būs, un, kas jau ir darīts, tas vēl taps darīts, un nekāda jauna lieta nav pasaulē. Šī tā atslēga uz neizprotamās lietas izskaidrošanu! Tā bija cīnīšanās pēc brīvības, pēc gaismas, pēc taisnības, ko Alunāna laikā viņa tautieši bija uzņēmuši. Alunāns sajuta to pašu sirds pukstēšanu iekš sevis un atrada to citur, kur tāda pat cīnīšanās agrāk bijusi, citās mēlēs daiļi izsludinātu. To viņš nu arī sludināja savā mēlē, valodā, un tā bija viņa paša un viņa tautiešu jušana, ko viņš tā izsludināja, un tāpēc viņam vārdi tik skaidri tecēja no mutes, ka arvien derēs sirds jušanai par priekšzīmi. Še ir tulkotājs-dziedājis pats iz sevis, iz sava laika ņemdams, un tā dziedājis priekš sava laika. Saprotams, ka viņš arī, par mūžīgo trijību — dievu, dabu, mīlestību dziedādams, smēla iz sevis un sava laika, lai gan tā (šī trijība) nepieder pie viņa laika tumšās cenšanās.

Bet vēl viena klizma. Šis teikums, proti, ka Alunāns dziedājis priekš sava laika, nesaskanot lāga ar tiem teikumiem, kuros sacīts, ka viņš sev radījis īpašu valodu, ka lielais ļaužu pulks to nevarēja saprast un tādēļ dziesmiņas nesaņēmis ne ar kādu lielu entuziasmu. Un tādēļ viņš nav dziedājis priekš sava laika un savas tautas, ka šī savā lielumā un visumā to tūliņ nevarēja

[1] Viens dzejnieks apstrādā senlaiku vielu, un viņa dzeja nestāv uz tagadnes pamata, otrs dzejnieks apstrādā senlaiku vielu, un viņa dzeja stāv uz tagadnes pamata. Pirmais šo vielu aizņem viņas attāļo spīguļu dēļ, aizņem šīs vielas pašas dēļ; otrais to aizņem nozīmes dēļ, kas tai priekš viņa laika, aizņem tādēļ, ka tanī tas, kas viņā un viņa tautiešu sirdis tolaik spēcīgi aizkustina, vislabāk priekš acīm stādāms. Pirmais meklē priekš dzejiskas vielas ideju, otrais priekš dzejiskas idejas vielu. Nav daudz ko izmeklēt, kura dzenulis un darbs še pelna vairāk cienības. T.

[2] Lietāju vēl šo teikumu, lai gan Lautenbacha k. negrib atļaut pie idejas piedurties ar jebkādām cilvēcīgām līdzībām. T.

saprast? Priekš kura laika un kuras tautas viņš tad dziedāja? Vai nebūs, viņa dzeju izmeklējot, tomēr jāapliecina, ka priekš sava laika un savas tautas. Toreiz tās domas un jūtas, kas viņa dziesmiņās, tikpat kā gaisā apkārt lidoja. Un viņš tām izmeklēja formu un tās tur skaisti ieķēra un ieglabāja. Daudziem nu šis lietiņas bija augstākais prieks, un viņi ar tām rotāt rotājās. Bet, ja visa tauta tās tumsības dēļ, kas viņai bija priekš acīm, neieraudzīja daiļos trauciņus, kur viņas pašas dzīvība bija iekšā, tad tomēr no šiem trauciņiem aizdedzās tautā arvienu vairāk lāpu, kas tumsību no viņas acīm aizdzina, lai redz visu un dzīvo, un līgsmojas. Kad saulīte jau atspīd uz kalnu galiem, tad tā būs drīz augšā un apgaismos visu zemi līdz visdziļākajai lejai. Viņa nāca pašā laikā gaismu un siltumu dāvāt un nav vainīga, ka iesākumā varēja tikai kalnu galus atsniegt. Bet drīz viss ceļas un mostas, un saņem viņas dāvanas, arī neprātīgais kustonis, kas neatskārst, ka viņas no saules, tās sajūt un bauda.

Tā ir domājamies arī lielu dzejnieku. Viņam ir daļas ar to rosīgāko prāta kustēšanos un to klusāko sirds iepukstēšanos viņa laikā. Viņš dzejo priekš sava laika, tāpēc ka viņš iz tā dzejo; bet viņš nedzejo priekš tā vien, tāpēc ka viņš, iz sava laika dzejodams, ir dzejojis priekš visiem laikiem. Tā gan dzejnieka uzdevums, zīmējoties uz viņa laiku, ir šis[1]: «Dot sava laika idejām miesu un izskatu, tās vēl vairāk un augstāk izstrādājot, un tā savus tautiešus vilkt uz augstāku izglītības pakāpi.» Iepinu vēl iekšā: dot sava laika idejām miesu, kas iztaisīta no viņa laika pītes. — Šinī uzdevumā ir iekšā uzdevumi — «dziedāt priekš sava laika» un «to ideju, kas laika klēpī dzimusi, dzejiski apstrādāt», un tur ir vēl vairāk iekšā. Un šī, domāju, būtu mana **īstā laika** recepte.

Uz ko tā dibinājas?
Attīstu savas domas tā:

Ikkatram dailniekam ir īpaša viela, kurā viņš savam iekšķīgajam idealam dod ārīgu formu. Priekš tam noder tēlotājam marmors vai varš, ko viņš iztaisa par skaistu tēlu, lai parāda viņa dvēselē ieslēgto idealu. Gleznotājs izdailē krāsām uz audekla dievīgu izskatu, ko viņš iepriekš turēja ietvertu savā garā. Kā visi dailnieki, tā arī dzejnieks nes iekšā savu idealu, no kā viņš vēlas tikt vaļā, tam ārīgu, atšķirtu patstāvību dodot. Bet kur nu ir dzejniekam tā viela, tas materials, kuru apstrādājot, izlietājot viņš var savu iekšķīgo idealu gaismā vest? Kur viņam tas marmors vai varš, krāsas un audekls!

---

[1] Pārspriedumā par Ausekli. «Austrums», III gads, 577. lpp.

Par šiem jautājumiem domājot, krīt prātā vēl viena daile, kam trūkst minēto līdzekļu sev dot ārīgu patstāvību. Tā ir muzika. Bet te nav daudz ko izmeklēt. Par līdzekli, kas viņas iekšķību ietver un dara zināmu, tūliņ atzīstam skaņas. Šis dailes materials jeb viņas parādīšanās līdzeklis atšķiras pavisam no tā, ko lietāja augšā minētās dailes. Viņš ieņem vietu telpā, šis — laikā; viņš uzņemams acīm, šis — ausīm; un tur vēl daudz starpību, kas dibinājas uz šīm. Dzeja nu lūkojas, vai viņas viela nebūs šai vielai rada. Viņa arī tiešām atrod kādas īpašas skaņas, kas izsludina viņas iekšķību. Tie ir vārdi, tās ir valodas skaņas. Vai šis nu būs dzejas materials?

Muzikas un valodas skaņas tuvāk izmeklējot, atrodam starpību. Muzikā der skaņas pašas par sevi: no viņu ritmiska, melodiska, harmoniska salikuma iznāk muzikalisks ražojums. Bet valodas skaņas pašas par sevi ir tukšas, tikai iedomājoties, ko viņas apzīmē, tās dabū vērtību. Tās mūs ieved iedomības valstī, kur atspoguļojas apzināmā ārīgā pasaule. Tātad fantazijā atspoguļotā īstenība ir dzejas materials.

Dzejas viela ir iekš mums, ko mūsu jutekļi ir uzņēmuši un mūsu atmiņa uzglabājusi. Tā radusies mums iekšā otra pasaule, kas garīga, domājama un ir atspīdums no ārīgās, kas miesīga, taustāma. Arī mūsu garā mīt, tāpat kā ārpus mums, daždažādas parādīšanās nenoslēgtos, neiekārtotos pulkos, kur tik šur tur nejauši parādās kas jauks, daiļš. Šīs parādīšanās sakopot par kaut ko veselu, kas nes skaistuma ideju, kas stāda aplūkojami priekšā paša garā ieslēgto idealu, tas ir dzejnieka darbs.

Bet tā dzejnieks savā fantazijā vien uzceļ dailes tēlu; tam trūkst visiem pieejamas ārības. Tiešām, dzeja dabū savu patstāvīgo izskatu vienīgi fantazijā un ne taustamā priekš acīm stāvošā priekšmetā. Bet ir līdzeklis, kas to pārved no dzejnieka fantazijas citās. Tas ir vārds, valoda. Arī citās fantazijās dus tās pašas ārīgās pasaules bildes, kas dzejniekam. Šīs nu viņš modina caur valodu pēc dailes likuma un tā uzceļ citu garā to pašu dailes tēlu, kas viņa garā.

Ja nu šim tēlam nav nošķirtas patstāvības ārpus mums, ja viņš uzceļams taisni fantazijā, tad jau saprotama lieta, ka uzņēmējā fantazijā vajag būt tam pašam materialam priekšā, kas bija radītāja fantazijā, lai šī tur varētu savu darbu veselu uzcelt. Arī tas še nu saprotams, ka dzejnieks noklīst no tiem jūtamiem un domājamiem priekšmetiem, kas viņa laikam, no viņa vispārīgajiem nojēgumiem, ja grib, lai viņa darbiem pie vairākiem kāds svars. Pieminēsim šinī lietā mūsu Ausekli! Cik daudz vairāk dzīvības no viņa būtu izgājis viņa un vēlāku laiku tautiešos, ja viņš sava laika vispārīgi pazīstamās lietas būtu uzņēmis tanī

pašā dzejiskā gaismā un garīgā šķīstumā, kurā senākās, nepazīstamās!

Tātad prasība dot savām idejām miesu, kas iztaisīta iz paša laika pītes, dibinājas uz dzejas pašas īpašo dabu.

Tā bija dzejas miesīgā puse, viela. Vēl atliek dzejas garīgā puse, idejas. Viņa ņemta no āra, šīs — no gara iekšķīgajiem dziļumiem. Šīs apvalda viņu, bet viņa noteic šīs.

Ikkatrs cilvēks ir kluss dzejnieks. Viņš tās bildes, ko viņš no ārpuses uzņēmis, nepamet nedzīvos pulkos iekš sevis guļam, bet viņa gars tās lielākā vai mazākā mērā apstrādā, un viņam tā izšķiļas no tām gaišas dzirksteles, idejas. Atrodam ikkurā tautā ne mazumu ideju par sadzīves un valsts, par dabas un mākslas, par laika un mūžības lietām. Viņu pilnība stāv atkarā no tautas izglītības stāvokļa un vienu vai otru pārsvars no viņas vēsturiskās gaitas un apstākļiem. Tās tura savā varā tautas sirdi un prātu un savā kopībā parādās kā laika gars. Un iekš un iz šī strādāt — tas ir īsta dzejnieka augstākais uzdevums, viņa pirmais pienākums, uz ko viņu cits nekas neskubina, kā tikai viņa paša sirds nešanās, viņa dzīšanās, savu iekšķību sev pašam redzamu priekš acīm stādīt. Šo dzīšanos nes daudzi iekš sevis, bet ne visiem tas spēks to apmierināt. Bet aicinātam dzejniekam ir tas spēks, un viņš to apmierina priekš daudziem. Arī dzejnieks ir sava laika pilsonis, arī viņam ir tā pati censība, tie paši prieki un bēdas, kas citiem. Un tikai kā tādam viņam ir svars viņa tautiešos un viņa dzejai svars sadzīvē. Tikai tāda dzeja, kas izdzimusi iz laika gara, plūst pilni iz krūts un ceļ gaismā neparedzētus likumus, kas paliek spēkā visos laikos. Tāda dzeja uzņem savu ceļu sirdī, īstas dzejas vienīgajā avotā, un atrod tanī vietu.

Tātad prasība dot sava laika idejām miesu un izskatu, dibinājas uz dzejas iekšķības un krietnības pamatiem.

Tā dzejniekam arī izdodas savus tautiešus vilkt uz augstāku izglītības pakāpi. Sava laika bērns būdams, sava laika garā jeaudzis, turpretim caur dāvanām un izglītību aicināts uz darbiem, kas nevienam citam nav iespējami, viņš sava laika idejas parāda neredzētā pilnībā un skaistumā. Bet šinī apģērbā ir viņa paša tautiešu lietas, ko tie redz, pazīst un tura mīļas, un viņi tām skaisti ietērptām nododas, līdz no tām uzaust mīlīga gaisma, kas viņu acis apskaidro.

Uzdevums sava laika idejām dot miesu, kas iztaisīta iz paša laika pītes, atņem dzejniekam visas vairošanas glāzes, kas viņa redzes spēku mākslīgi virza tāļumā, lai svabadām acīm uzlūkotu jauko pasauli, kur dieva svētība pāri plūst. Viss viņa laika satvars ir viņa. Bagāts lauks priekš spēcīga gara! Te viņš var

piemineklus celt un tanīs daiļus likumus uzstādīt, kas paliks arī tad, kad cits laiks ir viņa pasauli pīšļos pūtis un citādu viņas vietā gaismā vedis. Tāds piemineklis ir iz laika akmeņa cirsts un uz mūžības pamata likts.

Un iz tā savus tēlus radīt, pēc tam lūkojušies visu laiku lielākie dzejnieki.

Bet te Lautenbacha k. sāk jau kaunēties un saka: «Mīļo Teodora kungs! Vai Jums bērni grāmatu sagrozījuši?» (849. sl.)

Man grāmata sagrozīta? Kura? Nevaru uziet. Varētu gan tas zīmēties uz kritiku par manu kritiku Austruma šī gada 7. un 8. numurā. Varbūt! Tur nu man grāmata sagrozīta pavisam, tikpat kā kādreiz vēverim dzijas. Un to man bērni padarījuši! Bērni? Ai, jūs nevainīgie radījumi! Tur nu būs daļas, kamēr iztaisīs kārtībā.

Jau raudzīju sapiņķējumu iekārtot. Bet ko tas līdz? Teorijā var nezin ko uzstādīt, nāk piedzīvojumi un met to apkārt, un esam tikpat gudri, kā bijuši.

«Lūdzami, palūkojieties,» Lautenbacha k. saka (849., 850. sl.), «jel drusciņ kādā literaturā, pr. p., indiešu, grieķu, romnieku, franču, angļu etc. It visās literaturās, kas tik pasaulē, Jūs atradīsiet, ka ar ļoti maz izņēmumiem, kas tik apstiprina regulu, «visu laiku lielākie dzejnieki» nav «pēc tam lūkojušies» dzejiski apstrādāt to ideju, kurai «vajaga laika klēpī būt dzimušai».»

«Lūdzami, palūkojaties jel drusciņ kādā literaturā.» Un tad tūliņ var dabūt zināt, vai dzejnieki apstrādājuši sava laika idejas vai citas kādas? Tad tūliņ var dabūt zināt, kādas idejas tanī laikā bijušas? Var dabūt zināt, kāds vispārīgajā fantazijā materials, kurā dzejnieks savam idealam devis izskatu? To var dabūt zināt, tik drusciņ kādā literaturā palūkojoties! Vai tas nav gudrību karotēm smelt? Es atdodu visu savu nabadzību tam, kas man to dara par iespējamu!

Bet līdz šim un vēl tagad tas man tik viegli neiet. Ja no tā visa kaut ko gribu zināt, tad man jālasa un jāpētī aplūkojamā dzejnieka ražojumi; jāaplūko viņa tautas toreizējais politiskais un socialais stāvoklis, attīstības pakāpe, jārauga izmeklēt viņas iedzimtais raksturs un dzīves ierašas, viņas centieni un panākumi, jāiedziļojas viņas ticībā un sirds iegribā, jārauga aptvert tā laika gars.

Un tad man tā lieta iznāk, zināms, pavisam otrādi nekā Lautenbacha kungam, tik drusciņ kādā literaturā palūkojoties. Tad drīkstu tomēr apgalvot, ka visu laiku lielākie dzejnieki pēc tam lūkojušies — sava laika idejām dot miesu un izskatu.

Šai lietai par aprādīšanu atcerēsimies dažu lielu dzejnieku pasaules literaturā.

Grieķu lielais tautas dzejnieks ir Homers. Viņš radījis savus eposus — Iliadu un Odiseju, ap 900. gadu priekš Kr. Šo eposu satvaru aplūkodami, atrodam, ka viņš ir apstrādājis daļu no Trojas teiku virknes, tur slavenas gleznas par veco varoņu dzīvi priekšā vezdams. Šie varoņi savu lielumu un slavu mantojuši cīņā pret Trojas pilsētu, kuru veda 1194.—1184. g. pr. Kr. Tātad Homers apdziedājis lietas, kas notikušas pāri gadu simteņus priekš viņa. Te nu, drusciņ literaturā palūkojoties, jādomā, ka dzejnieks še nav apstrādājis sava laika idejas. Un tomēr būs reti kāds dzejnieks savam laikam tik uzticīgs bijis kā šis. Tiešām, viņš glītoja savus tēlus tanī materialā, ko viņš atrada vispārīgajā fantazijā, un deva tām idejām miesu un izskatu, kas bija viņa laikā, tā ka pie šīm miesā pārvērstām idejām viņa tauta turējās vēl dažus gadu simteņus pēc viņu parādīšanās tādā veidā. Laiks ikreiz neaizvirza gadījumus iz atmiņas, dažu reiz tur arī iestiprina, izpušķo, iztēlo. Tāds gadījums bija grieķiem viņu cīņa ar Troju. Tur atspīdēja viņu tautas gods, slava, varonība; tur attīstījās viņu dzīves pasakas visraibākajā, neizdibināmā gaitā; tur bija viņiem piemēri ievērot savu dievu cienību, spēku un augstos padomus. Vietas attāļums atļāva viņu tēlotājam prātam vēl daudz ko šiem stāstiem pielikt klāt, un toreizējo ģimeņu, lietu, dievību pastāvēšana tiem pieveda īstenības raksturu. Pie šiem vispārīgi pazīstamajiem stāstiem un nojēgumiem Homers ķērās savā radītājā spēkā klāt, un tie dabūja no viņa dailes pilnību un jaukumu. Un dzejnieks atdeva no tautas dabūtos fantazijas augļus, tādā glītībā liktus, atkal tautai atpakaļ. Te nu viņa savas tumšās idejas par dažām reliģijas, mitoloģijas un citām lietām redzēja skaidri un glīti sev priekšā un pie šīm (skaidrākajām un glītākajām) pieķērās un turējās. Lūk, kāds te dzejnieka darbs, svars, panākums viņa laikā!

Ja no šejienes metam kādu mirkli uz mūsu senajiem dieviem tagadnes dzejā, cik niecīgi tad parādās mūsu Potrimpi, Pīkoli, Tiklas, Kauņi, Mildas u. c. Grieķiem viņi ieveda dzeju tautā, mums tie atbaida viņu no dažām nama durvīm nost. Tur viņus pazīst un cienī visa tauta; mums tie iet apkārt kā aizliegti sapņi un atrod vietu tikai daža mācīta vīra un jauna sapņotāja smadzenēs, un tiem nav tiesības pieklauvēt pie sirds durvīm. Tur tie piecelļ un stutē reliģijas un tikumības nojēgumus; mums tie viņus sagroza, aizkustina. Tur tādēļ dzejnieki darīja gudri, tos savos darbos cildīdami un glītodami; mums tādēļ tā ir dzejnieka nomaldīšanās, ka viņš tos rauga patstāvīgi ievest savā dzejā.

Grieķu lielākais liriskais dzejnieks ir Pindars, kurš dzīvoja Grieķijas zelta laikmetā apakš Perikļa ap 450 g. pr. Kr. Izrīkoja atklātās vietās priekš jaunekļiem dažādas spēles un apdāvināja

izveicīgākos vaiņagiem. Pie sacenšanās ieradās arī Pindars ar saviem visdārgākajiem dziesmu vaiņagiem un tiem apbalvoja cienīgākos. Lūk, te dzeja ņem dalību pie pašas laika cenšanās un ir kļuvusi mūžīga. Arī še dzejnieks atspoguļo savas idejas tautas mitoloģijā un vēsturē, jo tā bija tā viela, viņam un tautai piederīga, kur viņš varēja savas idejas ielikt.

Romnieku literatura sasniedza savu augstāko pakāpi ķeizara Augusta laikā, kad Roma bija kļuvusi par pasaules valdnieci. Jau no dabas augstsirdīgi un lepni romnieki drīkstēja šinī laikmetā sev visvairāk glaimot; mierīgā pašapziņā viņi aplūkoja savas dzīves iesākumu, gaitu un panākumus; vecas tradicijas un teikas, no austrumiem nākdamas un uz viņiem zīmēdamās, tiem nu ar īpašu piemīlību ielabinājās prātā un pašu acīs vēl vairāk pacēla viņu diženību. Šos stāstus nu uzņēma un apskaidroja dailē kāds aicināts dzejnieks. Tas bija Verģilijs Marons. Viņš sadzejoja savu Eneidu, tur nostādīdams par romnieku ciltstēvu spēcīgo Eneju, ko dievu roka atved pie Lacijas krasta. Te nu izskaidrojas romnieku tumšie vērotie ciltsstāsti, kuru slavenā iztīstīšanās tagad bija piedzīvota. Te nu bija izrādītas tā ciltskoka varenās saknes, kuru jaunākais zars tagad visaugstākajā godībā un diženumā pušķoja Romas valdības krēslu. Šie stāsti, kur līdzās iekšā uzrādītas romnieku idealās rakstura puses, viņu tikums un vīrišķā sirdība, nāca īstā laikā.

Literaturu aplūkošanu turpinādami, nespējam garām iet lielajam Dantem. Šis dziesmu varonis ir savu pasaules tiesas un mūžīgo dailes namu, divina commedia, cēlis ap 1300. gadu pēc Kristus. Bija jau 13 gadu simteņi pagājuši, kamēr bija pasaulē nācis tas valdinieks, kam tautas piekļersies. Daudz no tām jau locījās apakš viņa sceptera. Labi tāļu atpakaļ stāvēja slaveno grieķu un romnieku laikmets, viņu centieni un to panākumi. Pīšļos gulēja tā pasaule, ko viņi garīgi bija radījuši, un viņas vietā pūta jauna dzīvība, kas bija izgājusi no Palestinas. Bija nu citāda debess un elle, citādas valstības un varas, citādi centieni un ceļi. Dzejnieka garam nu bija citas mājas. Sava laika un savas ticības iedomas par viņu pasauli aizņemdams, Dante to iztēloja plastiskā skaidrībā. Viņa «elles» dziļumus var mērot. Pa šo nu cauri staigādami, dabūjam ievērot personas, darbus, gadījumus iz viņa laika savās norādītās tiesas vietās; tāpat viņa priekšellē un paradizē. Viss, ko tur redz, bija tolaik saprotams bez aizrādīšanas un izskaidrošanas: Dante cirta savu dailes namu sava laika akmenī. Viņa nozīme priekš visiem laikiem tāpēc tik neaprobežojami liela, ka viņš pilnīgi nodevās savam laikam, dzejoja iz un priekš tā. Tagad pie viņa aizsteidzās dailes un vēstures noslēpumu mīlētājs un abi jūtas apmierināti.

Viduslaikiem aizejot, tautu jukās un karos dzejnieka ģenijs knapi varēja atrast kādu vietu. Eiropas vairāk piesaudzētās nomalēs, Spānijā, Anglijā, Francijā, atmodās nu vispirms centība dailes darbos. Pirmajā sasniedz dailē augstāko pakāpi Servantess, sava laika juklo kustēšanos ironijā izdailēdams, un Kalderons, katoļu romantiku, kas toreiz apvaldīja viņa tautiešu prātus, dramā skaisti iztēlodams.

Anglijā ved nemirstīgais Šekspirs savas lugas uz skatuvi.

Šis strādāja Anglijā, kad tā apakš Elizabetes valdīšanas ātri cēlās varā un godā. Viss gāja uz augšu, tomēr ne mierīgiem, klusiem soļiem, bet kaislīgiem, dumpīgiem. Iedzīvotāju apakšējās kārtas uzmanīgi noskatījās, kas augšā notiek, kur varenie iekaisuši cīnījās viens pret otru un vēlējās iegūt viņu (zemo) labpatikšanu. Nāca no austrumiem svešas mācības, tautas agrākā ticība šķobījās un jaunā nevarēja tik ātri nodibināties. Valdība raudzīja šos mācības vējus pēc sava prāta vadīt un grozīt. Dažs bija dabūjis viņas dēļ trīs reiz savu ticību mainīt. Tādā laikā bija grūti izzināms, kam visu nopietnākajās lietās taisnība, kam ne. Ārīgā mācību vadība likās maldoties, ikkatrs bija skubināts iegriezties iekš sevis un noklausīties, ko viņa sirds balss saka. Tā nu šī savā spēkā un vājībā vadīja cilvēku ceļus, tos locīja pēc savas dažādības brīnišķi un deva tur izbaudīt dzīves biķeri līdz dibenam. Šekspirs uzņēma šo pasauli savā garā dziļi un dzīvi, aptvēra un apskaidroja to dailē un tā turēja, dzejnieka paša vārdiem runājot, savam gadu simtenim spoguli priekšā. Šis ir sirdsapziņas dzejnieks sirdsapziņas valdības laikā. Viņa lugās redzam cilvēkus, kas nododas savām kaislībām un domām, paši caur savu dabu iepinas noziegumos un ciešanās un top iztiesāti no pašu sirdsapziņas. Pat pie lugām, kur apstrādāti gadījumi iz vistāļākās senatnes, uzejams, ka tās dibinātas uz tā laika pamata. Dziļāk ieskatoties, pr. p., traģedijā Jūlijs Cezars, atrodams, ka dzejnieks tāpēc šo vielu ņēma apstrādāt, ka tas, ko viņš vēlējās izteikt un viņu un daudzus tanī laikā stipri aizkustināja, īpaši šinī vielā bija gaiši priekš acīm stādāms. Minētā lugā viņš zīmēja dzīšanos pēc personīga pārsvara valsts sadzīvē un viņa atkarību no dažādiem apstākļiem, īpaši no vispārīgām ļaužu domām.

Kādu pus gadu simteni vēlāk, kad jau reformacijas darbs bija Anglijā nodibināts, lika Miltens savam varenajam reliģiskam eposam Zudusī paradize atskanēt. Reliģisks darbs reliģiskā laikā! Pie reliģijas nojēgumiem un vecās derības stāstiem turēdamies, viņš varenos dziedājumos dziļi uzrādīja ļaunuma saknes un augļus un mantoja piekrišanu un slavu.

Vācijā dzeja sasniedza savu augstāko pakāpi, izgājušam gadu simtenim ar šo mainoties. Tas bija rosīgas cīnīšanās laikmets. Brīvība, Franciju līdz pamatiem satricinājusi, lauzās ar varu uz visām pusēm. Vācijā sākās modra gara dzīve; tur nodarbojās daži prāti gar visdziļākajiem problemiem; kas tik vien varēja galvu celt, dzinās pēc gaismas un izglītības. Šī laikmeta augļi ir arī lielo vācu dzejnieku ražojumi. Šilleram pirmajā (Laupītāji) un pēdējā (Vilhelms Tells) darbā ir celti pieminekļi brīvības idejām. Neba bez iemesla Francijas konvents šim dzejniekam pēc viņa pirmo triju lugu iznākšanas deva Francijas goda pilsoņa tiesības. Tur brīvībai, kas gandrīz jau visu Eiropas tautu sirdīs bija ieprecējusies, radās dūšīgi vedēji, kas godāja viņas dedzīgos aizstāvētājus, kuru starpā atradās arī Šillers. Šim līdzās visaugstāko dzejnieka vietu Vācijā ieņēma Gēte. Šis ne no idejas, bet no īstenības iziedams, uzņēma savā dzejā, ko viņš pats bija dzīvojis un baudījis. To pašu bija dzīvojuši un baudījuši tai laikā daudzi. Tā gandrīz ikviens no viņa ražojumiem ieved viņa un citu tumšajās sirds jūtās svētīgu skaidrību. Savā Verterā viņš uzrāda pretību starp idealu un ārējo pasauli, starp personīgām jūtām un sadzīves pieprasījumiem. Poemā Hermans un Doroteja atspoguļojas mazpilsētas dzīve, franču dumpim pasauli iekustinot. Romanā Vilhelms Meisters ir zīmēta dzīšanās pēc vispārīgas izglītības. Faustā ir uzņemta 18. gadu simteņa nepiekusušā gara cīnīšanās, viņa pievilšanās, maldīšanās, baudījumi. Gan dažs no viņa vispilnīgākajiem darbiem liekas tāļu no tā laika idejām nost atejam, pr. p., Ifiģenija Taurijā, tomēr arī te ir vecā pasaule rādīta tā laika gaismā. Visā pieminētā ražojumā valda par dievu un ķēniņu spriedumiem sirds vara un personīgā sirds prāta tiesības — valdība, kādu tikai pazīst jaunajos, humanos laikos.

Savā plašā tēvijā, Krievijā, pārnākdami, atrodam to pašu, ko citur: ka lielākie dzejnieki izsludina sava laika idejas, uzņem un izsaka viņa cienīgākās jūtas vai viņa vainas. Krievu dzeja ir krievu dzīves idealizētā bilde, un tikai no tā laika, kad viņa par tādu kļuva, to sāk ievērot un cienīt. Lai dziļāk ielūkojamies Puškina un Ļermontova, Gogoļa un Koļcova, Turgeņeva un gr. Tolstoja ražojumos. Tie mūs ievelk iekš sevis un uzjautrina skaistās gleznās, kas tādēļ liekas tik pievilcīgas, ka tās īsta dzejnieka roka, laika gara vadīta, iztaisījusi iz pašu zemes pītes.

Lai skatāmies kurp skatīdamies: lielie dzejnieki sader kopā ar savu laiku, un tikai caur šo viņiem izdodas iedabūties liecību uz nemirstību. Visu laiku lielie dzejnieki ir devuši sava laika idejām miesu un izskatu, tās vēl vairāk un augstāk izstrādādami.

Ko nu esam no šī pārskata mācījušies? Esam no tā mācījušies, ka no literaturvēstures nekā neesam mācījušies. Gan kādreiz domājām tur druscin palūkoties un tad atgriezāmies atpakaļ ar tukšu pārgudrību un lepnu prātu. Paviršība dzemdē nelietību un neldzību. Ja pamatīgāki tur būtum ķērušies klāt, ne savu, bet patiesības godu meklēdami, tad savā spriedumā būtum apdomīgāki un savā dzejā svabadāki, tad nedzirdētu tik daudz par mums kā par mūsu darbiem. Pamatība dzemdē krietnību un pazemīgu gudrību. Tagad mums tik atliek tas laikmets dzejiskā darbībā vairāk ievērojams, kur no literaturvēstures nekā nezināj ām. Tas mūsu tautas dzejas laikmets. Arī no m ū s u literaturvēstures varam mācīties, ka no tās nekā neesam mācījušies.

Kad mūsu dzeja bija tautas iemīlētā, tad tā bija laika audzināta. Ja pēc mūsu tautas dzejas var zīmēt mūsu senču dzīvi un ierašas un vienam un otram produktam nojēgt to laiku, kurā tas radies, tad gan nevajaga vairāk pierādījumu, ka tā ir sava laika meita.

Vēsturīgiem laikiem sākoties, zuda vecie burtnieki un līgasoņi, bet ne viņu darbi. Šie uzturējās tautā un bija vēl ilgu laiku viņu vienīgais prieks un jaukums. Viņas dzīve dažā ziņā pārmainījās. Šīs priekus un bēdas izteica Vecais Stenders. Viņš nojēdza latviešu sirds pukstēšanu, meklēja svešas dziesmas, kur tādas jūtas bija izteiktas, kas še bija izteicamas, un tās veikli tulkoja latviešiem.

Viņa pēcnācēji, vāci, zināms, arī dzejoja priekš sava laika latviešiem, bet, kā tas cittautiešiem vienīgi bija iespējams, verdzīgi, latviešu izglītības pakāpi un vajadzības iepriekš aplūkodami, ne brīvi, savu pašu dziesmu skandinādami.

Ja Lautenbacha k. grib noliegt, ka Hugenberģers dziedājis priekš sava laika, tad it vientiesīgi jautāju: ja dzejnieks ir sarakstījis dziesmas un tās liek drukāt vairāk grāmatās, vai tad viņam ir nodoms tās ieslēgt šķirstā, lai tikai vēlākas audzes tās izņem un lasa? Tad jau viņš varēja tās likt manuskriptā paglabāt. Te taču vispirmais nolūks bija dot latviešiem ko rokā, lai viņiem ir ko lasīt, un tā laika latviešiem it visiem, kas prot lasīt, un ne tiem krietnākajiem vien. Tāds nolūks bija visiem latviešu rakstniekiem iz vācu tautības un Hugenberģeram iesākumā arī, kā viņš to pats saka (sk. Austr. II gada 485. lpp.). Tā priekš sava laika dzejot ir pavisam cits kas, nekā Alunāns priekš tā dzejoja. Vāci to darīja kā amatu, Alunāns — kā paša sirds uzdevumu; vāciem tā bija daļa no viņu pienākuma, Alunānam tā bija daļa no viņa dzīves; vāci meklēja, ko derētu teikt, Alunāns juta un nesa iekš sevis, kas sakāms; vāci dzejoja priekš sava laika latviešiem, bet ne iz sava laika; Alunāns

dzejoja priekš un iz sava laika. Bet Hugenberģers, latviešu tautas labā strādādams, viņas valodā tā iedziļojās un iemīlējās, ka sāka šīs labā strādāt un tur ietērpt veidalus, kas visu latviešu acīm vairs nebija sasniedzami. To nojēgdams, viņš mierinājās, ka nāks ciltis, kas to vairāk cienīs, ko viņš dzejo. Tā viņš jau stāv starp dzejniekiem iz vācu un latviešu tautības. Iz pirmējiem viņu izceļ ārā tad dzenulis savā dzejā un valodā ietērpt veidalus, kas nebija norēķināti priekš tautas, bet bija viņa paša izglītotā gara. Tomēr viņš pavisam neizraisās iz viņu rindas, tāpēc ka viņa dzives un sirds gaitas nav tās pašas, kas latviešu. Viņš paliek tomēr tikai latviešu draugs, ne viņu tautietis un bālēniņš.

Pirmais īstais latviešu dzejnieks ir Neredzīgais Indriķis. Viņa skaņas sitas iz nakts pie mums, un tām nespējam savas ausis aizslēgt. Nojēdzam, ka tā ir latvieša sirds, kas tur dziesmās iedveš savas un savu brāļu likstas. Tur ir izteikts, kādas jūtas tolaik latvietim modināja rīts, vakars, māju laime, auglība, miers, brīvība. Tur redzam latvieti šī gadu simteņa iesākumā. Un vai nebūtu vērts, ka viņu vēl tagad redzētum, redzētu sakrātās un no jauna izdotās Neredzīgā Indriķa dziesmās. Kas zina, vai tur tāpat nevarētu mācīties savas tautas raksturu pazīt kā tautas dziesmās. «Tā Neredzīgā Indriķa dziesmas» no jauna izdot — ieteicams darbs mūsu grāmatu apgādātājiem!

Mūsu tagadējos dzejas produktos top vairāk nekā jebkad vērā ņemtas mūsu tautas mantas. Caur tām tur ieviesusies manāma vienpusība un vienmuļība ritumā, teicienos, gleznās. Tur nāk pat lietas priekšā, kas nošķiras nost no mūsu tagadējā pasaules uzskata[1], kur nav likta vērā vispārīgā fantazija un vispārīgie nojēgumi. Tomēr, ja mūsu kulturas dzeja joprojām dibināsies uz mūsu tautas dzeju, turklāt izsargādamās no tām vainām, uz kurām pēdējā viņu pirmajā laikā paveda, tad ir drīz gaidāma mūsu daiļliteraturas uzplaukšana.

Nevaru izprast, kādēļ kulturas dzeja, dibinādamās uz tautas dzeju, nevar stāvēt uz tagadnes pamata. Vai tagad tautas dzejas nepavisam nepazīst? Vai tagad to sakņu, no kurām cēlās tautas dziesmas, vairs nepavisam tautā nav? Jeb vai tad, kad kulturas dzeju grib likt uz tagadnes pamata, to vajag celt uz tīru zemi un ne uz kaut ko garīgu? Nezinu, ko Lautenbacha k. domā, še atrazdams pretrunas.

---

[1] «Teodora kungam nav nekāda pasaules uzskata.» (847 sl.) Ar šiem vārdiem Lautenbacha k. mani vienkārši notaisa par neprātīgu kustoni. Kuram prātīgam radījumam tad nav it nekāda pasaules uzskata? Ikkatram, kas var kaut ko iedomāties, ir savas domas par pasauli, ir savs pasaules uzskats, lai tas arī būtu nezin cik nepilnīgs, nepareizs. T.

Man šķiet, ka tautas dzeja, pamatīgi pazīta, rādīs to mērķi, kas, mūsu valodā un dabā dzejojot, sasniedzams, un tā pabalstīs dzejnieka darbu. Tomēr šie ceļi un mērķi nav galvā aprēķināmi, vismazāk pēc priekšraksta noejami un sasniedzami; īsts dzejnieks tos redz gaismā sev priekšā, tos nešaubīgi noiet un sasniedz. Bet, lai viņa garā šī gaisma ātrāk uzaustu, uz to viņam var daudz palīdzēt mūsu tautas mantas. Tādēļ viņu krāšana un atkārtota izplatīšana veicina mūsu kulturdzejas uzplaukšanu.

Redzam pie mūsu tautas koka jau dažu pumpuru kulturā uzplaukstam. To redzam īpaši lirikā. Tur citu starpā greznus ziediņus ietecinājuši Grigulis[1] (Zemei nobirst asariņas, Vēsmiņa), Jūsmiņš (Kam tu pogā, lakstīgala, Pavasar, Ruden, Pie lampas uguntiņas), Esenberģu Jānis (Nebaidies, Manai tēvijai, Pēc negaisa, Vēl uz koka bāla lapa). Tie stāv goda vietā dailē, stāv goda vietā tautā un laikā.

Stāstos (romanā un novelē) mums cēluši labus paraugus priekšā Neiķens, Rolands[2], Kaudzīts, Apsīts. Šiem ir vielā pareizs ķēriens, tikai dailes forma vēl nesasniedz savu noslēgto pilnību. Un mums ir iemesls cerēt, ka arī to reiz panāksim.

«Dievam, saulei un zemei pietiek ar ilgajo laiku. Kādēļ gan cilvēkam nebūtu diezgan, kurš, tik vien īsu brītiņu dzīvodams, bauda ar apziņu ko no šī laika?» saka Vidveds.[3] Vajagot pēc visaugstākā, mūžīgā dzīties, saka Lautenbacha kungs.[4] Arī es to saku. Bet iz kura cauruma viņš domā šo visaugstāko, mūžīgo izraut un kur to iekārt? Laiku, savu laiku viņš še ievērot negrib, un tātad visu, kas laikā, — ļaužu dzīvi, darbus, pasaulīgas būšanas un ietaises, zemes lietas un vietas. Nepaliek pat debess un zemes, jo arī tās ir laicīgas. Kur lai nu visaugstāko, mūžīgo ņem, kur lai liek? Mūžībā, bezgalībā? Man galva reibst: še nu man jārēķina bez skaitļiem un lieluma. Tam vajag būt īpašam garam, kas to var. Man ar visiem citiem nīcīgiem zemes bērniem ir jāgriežas laikā, savā un citos laikos, atpakaļ un tur jāmeklē visaugstākais, mūžīgais. Un tas arī tur atrodams. Mūžīgais iet caur visiem laikiem cauri, bet savā laicīgā būšanā to varu tikai laicīgās formās sev priekš acīm vest. Un šij ir katrs laikmets uzspiedis savu īpašo zīmi. Arī mūsu laikmetam ir savi īpaši tēli, savas īpašas zīmes. Un tanīs nav no mūžīgā, visaugstākā ne vēsts? Nožēlojams tas radījums, kas jūtas tādā laicībā stādīts! Bet ikkatrs, kam priekš tam veselas acis, uzies mūsu laikā vis-

---

[1] Samērā spējīgs 80-to gadu dzejnieks. Biografisku ziņu trūkst. [Sakārt.]
[2] Rolands — Materu Jura pseidonims. [Sakārt.]
[3] Pumpurs, «Lāčplēsis», 52. lpp.
[4] «Austrums», IV g., 847. sleja.

augstāko, mūžīgo, un, kam īpaša maņa, tas mums to rādīs savā sevišķā formā, daiļā dzejā.

Un tā būs savā laikā pirmā.

Bet ikkatra vienādi turpināta darbošanās nogurdina un prasa atdusas, pārmainīšanās. Tā arī dzejnieks, ilgāk ap sava laika idejām nodarbojies un tās jau dažos slavenos ražojumos tēlojis, sajūt ilgošanos pēc citāda pasaules uzskata, kur viņš, atšķirts no sava laika rosīgās kustēšanās, var savu garu atdusināt, atspirdzināt. Savā laikā viņš jutās aicināts strādāt, tur viņš var rotāties, spēlēties. Ikkatrs viņam šo atdusas brīdi novēl un ņem dalību arī pie šīs rotāšanās. Ikkatrs zin arī, kas ir viņa darbs un kas viņa rotāšanās, un kas augstāk cienāms. Tāds atdusas brīžu ražojums ir Gētes Westoestlicher Divan, kur dzejnieks atdusēdamies rotājas persiešu melodijām, Puškina Pasakas, kur dzejnieks, savas tautas agrākajos fantazijas tēlos rotādamies, atpūtināja savu garu. Tāds ražojums ir arī L.-Jūsmiņa Zalkša līgava. Arī še ir tikai rotāšanās atdusas stundā, ne dzejnieka pienākuma izpildījums pasaules sadzīvē. Arī še varam, no sava laika atšķirti, savu garu atdusināt senākajā fantazijas valstī, ne savus dzīves ceļus un sirds gaitas noslēgtā dailes darbā sev virzīt priekš acīm un tos mācīties saprast, šķīstīt un labot. Tātad Lautenbach-Jūsmiņu kā Zalkša līgavas atdzejotāju nevar starp dzejniekiem nostādīt visaugstākajā vietā.

Bet vēl viņš var savā mūžā daudz strādāt un, ko vēl nav sasniedzis, sasniegt. Varbūt, ka viņam vēl izdodas praktiskā dzejiskā darbībā to apgāzt, ko še teoretiski raudzīju nodibināt. Varbūt, ka viņš to vēl var arī teoretiski izdarīt. Gaidīšu. Mans «kāršu namiņš» man nebūt nav tik mīļš, ka es viņa dēļ aizliegtos patiesībai dot godu, ja tā pazīstamā veidā pie manis nāk. Ja tā to pieprasa, gribu to sagāzt pats ar savu roku. Priecātos turklāt, ka manas maldības ir bijušas iemesls patiesību meklēt un atrast. Nodomu savas domas vispārībai un vēlētos, ka tās pārbaudītas un izmeklētas man atkal tiktu zināmas, ne sagrozītas, saraustītas, saviltotas, kā tas ar manām agrākām noticis. Lautenbacha k. nav ķēries patiesības, bet sevis labā pie spalvas. Bet arī tā viņa raksts ir derējis. Ne tikvien ka tas ir bijis par cēloni tai lietas pārdomāšanai, kuras produktus še raudzīju uzzīmēt, arī uz dažām gan iepriekš zinātām, gan nezinātām nepareizībām[1] manos agrākos pārspriedumos esmu caur to darīts

[1] Pie tām pieskaitāmi teikumi: «romaņu zemē» (kur jāstāv «romantiskā zemē»), «vēža divkārtīgā vēsts» (kur jāstāv «vēža un vardes vēsts»), «it pa visam pabija» (kur jāstāv «it pa galam pabija»), «atdzejojamai teikai», ja teika ir viscaur dzejnieka paša darbs. T.

uzmanīgs. Par to es būtu Lautenbacha kungam sirsnīgu pateicību parādā, ja viss viņa raksts nepierādītu, ka dažs cilvēks intelektuelā ziņā gan iet uz priekšu, bet ne etiskā.

[*T. Zeiferts*]

«Austrums» 1888. g., 1337.—1352. un 1499.—1512. sl.

PAR KRITIKU
NO J. LAUTENBACHA

Jau dažkārt mūsu rakstniecības laukā pieredzēts, ka tur daži ķērušies pie priekšmetiem, kas iet pār viņu spēju, gribēdami citus mācīt tādās lietās, ko paši pilnīgi neprot. Ja nu tas visnotaļ nav par labu, tad kritikā tas pavisam nepaciešams. Lai gan še gandrīz ikkatrs, kam cik necik apķērīgs prāts, var sacīt, vai, pr. p., tā un tā grāmata viņam patīk vai nepatīk un kāda viņa vienā un otrā vietā, kāda tā, pēc viņa domām, viscaur etc., it tāpat kā gandrīz ikkatrs, kam tikai daudzmaz acis, var teikt, vai, pr. p., kādam svārki stāv labi mugurā vai ne, — tad tomēr tūliņ vajadzēs īsta kritiķa, ja gribēs grāmatu pamatīgi apspriest, tā, ka lai būtu dotais spriedums neapgāžams un kā likums arī citiem ievērojams; tāpat kā arī, pr. p., īsts meistars zinās teikt, kamdēļ un ciktāl tie un tie svārki tam un tam augumam piekrīt? Kamdēļ un ciktāl ne? Tādēļ ka viņam vien griezuma māksla nav noslēpums. Tā var gandrīz ikkatrs daudzmaz skolojies gan aizrādīt avīžu feļetonos vai lapiņās uz kādu jauniznākušu grāmatu, šo to it pareizi piezīmēdams; bet tikai tiktāļ, ciktāļ pie tam nav īsta kritiķa pamatīgu ziņu vajadzīgs. Tā, pr. p., Austruma pag. g. 10. nr-ā kāds T., uz Lāčplēsi aizrādīdams, taisa dažu labu it jauku kritisku piezīmi. Bet, līdz viņš piesitas pie jautājumiem, kas attiecas uz tautas epu visnotaļ, vai tas nosebojies, kādai epu šķirai Lāčplēsis pieskaitāms etc., tad tam tūliņ pietrūkst vajadzīgo ziņu. Te pasprūk tūliņ tāds aplams spriedums kā: «Lāčplēsi varētu nosaukt par vēsturisku eposu.» Kādai epu šķirai Lāčplēsis piekrīt, to esam uz R. L. B. Zin. Kom. Derīgu grāmatu Nodaļas uzaicinājumu raudzījuši pierādīt, kurš pārspriedums uz pag. gada beigām rakstos iespiests kādā Balt. Vēstn. nr-ā.

Ja nu turpmāku piemēru dēļ lūkojamies uz Teodora kga kritikām Austrumā, tad redzam tanīs to pašu nule aprādīto indevi: gan viņās atrodam arī dažas it jaukas piezīmes un arī dažus pareizus lietas uzskatus; bet tikai ciktāļ tas nepaģēr dziļāku ziņu. Tiklīdz kā Teodora kgs uztop uz pamata jautājumiem, te tad viņam arī tūdaļa, tā sakot, «mēle melš un vārdi kļūdās», jo, kā Austr. pērnā gadagājuma 7. un 8. nr-ā pierādījām, Teodora kgs

nav īsts kritiķis. Lai nu T. kgs no dieva puses nedomā, ka gribētu viņu tādēļ nicināt. Akurāt otrādi. Tik tad būtu nicināšana, ja viņu, kas kritiķis nav, tomēr par tādu dēvētu, it kā kad kādu sauktu par skroderi, kas skroderis nav. Lai tātad T. kgs nebrēc atkal par «aklajiem uzbrukumiem», «savu ādu», «visu to skādi, kam šis trieķis par cēloni», «plosās un ēdas, ka skan vien!» etc., ja še tagad viņa jaunākos kritiskus ražojumus pie gaismas velkam. Gan nākas mums grūti Teodora kgam par patikšanu savu izbrīnīšanos par tam noslēpt, ka «a k l i uzbrukumi» ir spējuši «mīļai ādai» padarīt tādu «skādi», ka min. kgam bijis «trieķis» jāceļ. Jāpateic dievam, ka tie «u z b r u k u m i» nav bijuši neakli. «Visa tā skāde, kam šis trieķis par cēloni», tomēr notikusi, jebšu T. kgs saka, ka «Lautenbacha kungs vietu vietās mērķē un nošauj garām». Vai te netopam atgādināti pie tās pasaciņas, kas stāsta par šāvienu zvirbuļiem un skroderi? Pēc tās gan tādi brīnumi notikuši, proti, kamēr zvirbuļi krita caur skrotīm, krita skroderis caur «trieķi». Bet tā lieta ir jocīga arī tā jau, ka T. kgs kā aizklāts bruņenieks (t. i., zem nezināma vārda) pats pirmais mums brucis virsū ar netaisnības šķēpu rokā un nu, kur to ar taisnības un patiesības ieročiem, kādus zinātne dod rokā, atsit atpakaļ, tas atkal pats brēc par «akliem uzbrukumiem», «savu ādu», «visu to skādi» etc., nemaz neapķerdamies, ka pats pie visa vainīgs, gribēdams to nest, ko nevar celt. Jebšu T. kgs tādā kārtā nav no mums nekādu taupīšanu pelnījis, tad tomēr, kā jau agrāk ar viņu esam lēnā garā apgājušies, to darīsim arī šoreiz, kur nu vēl īsti esam pamanījuši, ka zem aizklātā bruņenieka nav nekāds varonis meklējams. To, neskatot uz visu viņa lielo nezināšanu, ko T. kgs izkravājis savā rakstā «Dzejnieks un viņa laiks» (sk. Austr. 1888. g. 11. un 12. nr-ā), pierāda arī viņa daudzkārtīgie, studentu valodā tā sauktie returbraucieni, t. i., ka otra lietotu atjautu vai aizrādījumu dod bez gara atpakaļ, kā to šis kgs vienā pašā numurā trīsreiz dara, pr. p., 1339. slejas lielās drukas 6. un 7. rindā no apakšas un turpat beidzamajā sīku rakstu rindā; tad 1350. sl. 14. un 15. rindā no augšas.

Jau esam rādījuši, ka viss T. kga košais būvējums saprātīga lasītāja acīs sakrīt pats no sevis tā, ka nevajadzētu ne vārda sacīt, ja visi Austr. lasītāji būtu tik mācīti ieraudzīt, ka tās tikai smiltis, ko T. kgs tik nežēlīgi viņiem rauga acīs kaisīt. Ja nu vēlreiz pret šo aizklāto bruņenieku griezīšos, tikai patiesību atkal gaismā celdams, tad to darīšu, nevis, kā T. kgs minstina, «sevis labā»; jo šis kgs jau arī mani apdraud ar «skādi» (sk. 1340. sl. 12. rindā), lai gan man sudraba un zelta nav, tad to darīšu arī tiklab kādu pāri no T. kga jaunākām maldībām, kas

meklējamas viņa Siliņa dzejoļu pārspriedumā, uzrādīdams, kā arī sevišķi atkal lietas pašas un to labad, kurus T. kga aplamās mācības iekš «Dzejnieks un viņa laiks» varētu maldināt. T. kgu vest pie «atzīšanās», kurš, kā liekas, pret īstu atzīšanu aizslēdzies, necentīsimies. Kā lai tādu ved pie atzīšanās, kas pilda savus pārspriedumus, kā pats saka, «gan iepriekš zinātām, gan nezinātām nepareizībām» (sk. 1512. sl., kur gan caur karstumu par «aklajiem uzbrucējiem» ļoti rupja valodas kļūda ieviesusies, proti, «manos», kur jāstāv «savos»)? Pie tām «gan iepriekš zinātām, gan nezinātām nepareizībām», ko šis kritiķis padara, pieder starp citām arī tā, ko viņš 1511. sl. raksta, proti, ka viņa «domas» esot «sagrozītas, saraustītas, saviltotas». Ikkatrs saprātīgs lasītājs var pārliecināties, ka tie ir tikai tukši nieki un rāda, kā kāds «etiskā ziņā iet uz priekšu». Savādu uz priekšu iešanu etiskā ziņā liecina pie T. kga arī tas apstāklis, ko tagad minēsim. Bijām aizrādījuši, ka teikumi, kā «prozas dzeja», «top dzeja par dzeju» u. c. ir tukši, skanoši vārdi, kas rāda nojēgumu juku. Uz tam T. kgs, kam nu, ja viņa pusē būtu patiesība, vajadzēja pierādīt, ka tā nav, atbild: «Nav vērts tam vēl izskaidrot, ko nozīmē «prozas dzeja», «top dzeja par dzeju» u. c., kas to nav īstajā vietā sapratis.» (1340. sl. piezīmē.) Ja nu arī mēs T. kga augstās domas nesaprastu un viņš mums tās negribētu izskaidrot, tad tak droši būs atrodams liels pulks citu Austr. lasītāju, kuriem tiesības izskaidrošanas vēlēties; bet, arī tā ka mums simtkārt augstākas domas pazīstamas un saprotamas nekā T. kga izsacītās un tā ka Austrumam ir arī daudz jo saprātīgu lasītāju, tad katrā ziņā mums līdz ar Austr. lasītājiem bija tiesība gaidīt, ka T. kgs vai nu atzīst savu maldību, vai savās augstās domas gan izskaidro, ja viņš etiskā ziņā vēl nav tik tāļu uz priekšu gājis, ka ļauj netaisnībai iet pār taisnību. Un, ja viņš vēl tad paliktu tumšs un nesaprotams, nevarēdams savas augstās domas citiem izskaidrot, tad mums šautos Klusiņa kga labais padoms prātā, ko viņš savā rakstā «Par latviešu rakstniecības nākamību» dod «katram tulkotājam un oriģinalu rakstītājam», proti: «tas lai salauž savu spalvu un lai sviež to krāsnī, bet pats lai iet sēnes lasīt, ja neprot cita veikala.» (Rakstu krājums, 4. kr., 26. lpp.)

Bijām aizrādījuši, ka tas nepareizi, ka T. kgs liek idejai kā kādam kustonim dzimt, un paģērējām, lai viņš izskaidro, kas ir ideja; bet viņš to nedara un tik atbild tītīdamies: «Lietāju vēl šo teikumu, lai gan Lautenbacha kgs negrib atļaut pie idejas piedurties ar jebkādām cilvēcīgām līdzībām.» (1344. sl. 3. piezīme.) Te redz atkal, ka T. kgam nav ne nopietnības, nedz zinātnisku uzdevumu cienības tik daudz kā melns aiz naga. Viņš domā, ka

kritiķa pienākums pielaiž, uz lietu neskatot, tā patvarīgi un iegribīgi rakstīt, kā Lautenbachs grib vai «negrib». Ta tak pārāk liela atkarība, kurā T. kgs tā iebrūk iekšā un modiņa šaubību, vai viņam maz jel tās mazākās spējas par kādu priekšmetu dot patstāvīgu zinātnisku spriedumu. Bet nu viņam varam gan ticēt, ka viņš ir «K a l p s domātājam cilvēka prātam» (1339. sl. augšā), caur ko viņš aplinkus teic, ka viņš nav kungs par savām domām. Tātad esam arī velti viņam prasījuši: kas ir laiks? kas ir ideja? kas ir kāda ražojuma kvalitatīvās un kvantitatīvās daļas? etc. Visus šos jautājumus izskaidrot, viņš, savu uzsākto veco dziesmu tāļāk dziedādams, mums palicis parādā. Kā slīcējs pie salma tā viņš pie tā vārdiņa «vien» ķeras, prasīdams: «Vai savam laikam dzejot ir tas pats, kas savam laikam vien dzejot?» (1340. sl. vidū.) Te nu viņš domā «mazu lapsu» atradis, kas izdarot «l i e l u v i l t ī b a s d a r b u». Tak, ja viņš mācētu drusku labāk domāt un neļautos tā nokauties no burta, tad viņam še nerēgotos ne «lapsa», nedz iedomātais «l i e l a i s v i l t ī b a s d a r b s» priekšā. Ja kāds «savam laikam dzejo», tad tas tak nedzejo citam laikam? Un, ja viņš nedzejo citam laikam, tad viņš tak dzejo savam laikam vien? Bet, ja nu arī šo vārdiņu «vien» T. kgam palaižam, tad arī caur to viņš nav glābjams; jo arī tad viņa mācība — «s a v a m l a i k a m d z e j o t» ir tik greiza un aplama, it tāpat kā, kad kādu mācot peldēt, tam censtos ieteikt, kā jāgrimst dibenā. It tāpat kā bez kādas mācības katrs grimst ūdenī iekšā, tā arīdzan ikkatram dzejniekam bez kādas mācības kaut kas pielīp no sava laika, no kura viņam pēc iespējas jārauga atsvabināties un pār to pacelties, ja tas nevēlas kļūt drīz aizmirsts. Tātad īsts kritiķis mācītu: ciktāļ kāds dzejnieks paceļas pār savu laiku, pār laiku visnotaļ, tiktāļ tam arī dalības pie mūžības, tiktāļ tas objektivāks, tiktāļ tas teicamāks nekā jebkurš cits. Ar vārdu, it tāpat kā peldētājam jāmāk virs ūdeņa turēties, tā dzejniekam pār laiku. Jeb pēc citas līdzības T. kgs mācība «s a v a m l a i k a m d z e j o t» izklausās tāpat, kā kad virvju staigātājam mācītu no virves krist zemē, kur tak viņam jāmāca, pār virvi turoties, pa to staigāt.

Tā kā zinājām, ka, pr. p., Ūdens plūdi, Naula, Beveriņas dziedonis, Čūsku tēvs Zalksis etc. gandrīz visi oriģinali no Ausekļa ir ņemtas senlaiku vielas un tā kā T. kgs Lautenbach-Jūsmiņam 448. slejā «senēju vielu» dēļ pārmet, tad domājām, kā to vesels cilvēka prāts māca, ka šis pārmetums krīt arīdzan uz Ausekli kā jebkuru citu, kas «meklēja īstu tautas savādību un kodolu vienīgi (!?) senējās vielās un formās,» (!?) kā T. kgs saka, bet nekā! T. kgam sava etiskā ziņa atļauj tikai L.-Jūsmiņu izredzēties priekš pāmetumiem. Jebšu T. kgs nu gribētu izlocīties,

ķerdams atkal kā slīcējs pēc salma pēc vārdiem «senlaiku tikumi un brangums», sacīdams: «Ja nu senlaiku vielas apstrādāt nav tas pats, kas senlaiku tikumos un brangumā savai tautai mērķi spraust, kur tad paliek tas pārmetums Auseklim, ka viņš senlaiku vielas apstrādājis?» (sk. 1342. sl.) — tad tas viņam neko nelīdz. Ikkatrs, kas Ausekļa rakstus labāki pazīst nekā T. kgs, zin, ka šis kritiķis še atkal runā tukšus niekus.

Bijam pierādījuši, starp citu (848. sl.), ka arī pie J. Alunāna visnotaļ nevar tā svaru likt uz «savu laiku», kā to T. kgs dara, tādēļ ka viņš jau kā tulkotājs no svešu tautu dzejas iz citiem laikiem sniedzies par «savu laiku» pāri, — te T. kgs, nevarēdams sev nekā citādi līdzēties, sāk pātarus skaitīt, griezdamies pie «Zālamana mācītāja». Trūkst tik vēl «Tēvs-mūs»! Un tā T. kgs domā kritiku rakstīt? Mums tik drusku ar T. kga atļauju jāpabrīnās, ka pat no viņa paša pievestie «Zālamana mācītāja» vārdi «nekāda jauna lieta nav pasaulē» (1344. sl. vidū) nav skubinājuši T. kgu apdomāties, ka pēc šiem Zālamana vārdiem jaunu laiku viela nebūtu jaunu, bet vecu laiku viela, un ka tā T. kga cīniņš pret vecu laiku vielu ir kā cīniņš pret vējsudmalām. Ka labi ir tulkojumi un caur tam arī viegli saprotami tik tādi dzejas ražojumi, kas ne «savam laikam», bet visiem laikiem sacerēti, ir tik saprotama lieta, ka nav vērts par tam vēl ko runāt.

T. kgs saka 1346. slejā šā: «Kā visi daiļnieki, tā arī dzejnieks nes iekšā savu idealu, no kā viņš vēlas tikt vaļā, tam ārīgu, atšķirtu patstāvību dodot.» Viņam neliekas ne prātā nākam, ka te atkal lielu aplamību sacījis. Vai pēc šīm T. kga domām neizietu dzejošana uz ideala bankrotu, ja varētu ticēt, ka patiesi dzejnieks «vēlas tikt vaļā» no sava ideala? Te tas kungs, kā noprotams, sajauc afektus (sirdsapstākļus, sirdsiekustinumus, kā, pr. p., sirdsēsti, prieki, dusmas etc.) ar idealiem. Gan no nepatīkamiem sirdsapstākļiem, kā, pr. p., sirdsēstiem, dusmām etc., tā dzejnieks, kā ikkurš cilvēks rauga atsvabināties, bet nevis no idealiem. Ņemsim par piemēru, ka T. kgs ir sarakstījis «Dzejnieks un viņa laiks», gribēdams tikai pret Lautenbachu savas dusmas izlaist, bet pie «sava laika», kas lido viņa priekšā kā viņa ideals, viņš turas jebšu kā slīcējs vēl cieti klāt. No idealiem tātad nevēlas neviens «tikt vaļā», un, ja kāds ir spiests no kāda sava ideala atlaisties, tad viņš ir noskumis un dažreiz pat izsamisis kā atkal, pr. p., T. kgs, ka tam, pr. p., «savs laiks» jāzaudē. Bet, ja dzejošana būtu, kā T. kgs aplam domā, tikt no sava ideala vaļā, tad droši neviens labsirdīgi nedzejotu. Tātad tā lieta ir otrādi.

T. kgs 1349. slejā par dzejnieku saka: «Viss viņa laika satvars ir viņa. Bagāts lauks priekš spēcīga gara!» Mēs prasām: vai

T. kgs negrib šo savu «spēcīgo garu» labāk mucā ielikt un pa spundu ēdināt? Jo tad viņu no iepazīšanās ar kādu citu laiku varētu vislabāk atturēt.

Jebšu T. kgs «Siliņa dzejoļus» Austr. pērnā gada Nr. 9 vietām it saprātīgi apspriež, tad tomēr arī tur, kur viņš atduras pie dziļākiem jautājumiem, viņš ļoti maldās. Aizkustināsim še tik pāri no tiem jautājumiem, kas liecina, ka viņš nebūt nav tiktāļ valodnieks, ciktāļ īstam kritiķim uz visādu vīzi vajag būt. Tā, pr. p., atrazdams, ka «pantmēra akcents» mūsu tautas dziesmās «nesakrīt» ar tagad runājamās latviešu «valodas akcentu», viņš nāk pie tik greiza sprieduma, ka: «Tā še pantas likums pārspējis valodas likumu; mūsu valodai bijis jācieš apakš dzejas rindu valdinieka varenās rokas» (Sic! sk. 1097. sl. vidū.) Mums tīri žēl paliek, ka še T. kgs atkal krīt. Jo tā lieta še ir tā, ka mūsu tautas dziesmās uzglabājies vecāks akcents, nekā to tagadējā valodā mēdz lietot. Šis vecais akcents ir vēl šodien leišu valodā viscaur dzirdams, kurpret pie mums tas tik vēl mūsu tautas dziesmās palicies. Kur te tad «mūsu valodai bijis jācieš apakš dzejas rindu valdinieka varenās rokas»? Tikpat aplam ir, ko viņš 1099. slejā runā par vārdu stiepšanu un «tukšām zilbām». No «i», pr. p., kas ir veca lokativsufiksa (jeb lokativgalotnes) daļa un kas tā savā vecākā, pilnākā veidā tautas dziesmās atrodams, viņš spriedelē, ka to tā tikai pēc iegribas kādam vārdam galā lika, bet daudzreiz tas stāvot vidū starp diviem vārdiem un piederot tikpat pie viena, kā pie otra: p. piem.: «Es savos i bāliņos . . .» Viņš uz šo kļūdu gan pavests caur dažiem mūsu tautas dziesmu krājējiem, kas, nebūdāmi valodnieki, tā aplam rakstījuši. Bet kritiķis nedrīkst tā ļauties maldināties.

Griezīsimies nu vēl pie T. kga dzejnieku apskata, ko viņš savā rakstā «Dzejnieks un viņa laiks» otrajā pusē sniedz.

Domādami, ka T. kgs mācīts cilvēks, bijām to savā kritikā skubinājuši palūkoties jel druscin kādā literaturā, lai redzētu, ka «visu laiku lielākie dzejnieki» tiklab senlaiku vielas, kā idejas apstrādājuši. Jo, tiklab kā saprātīgs meistars, kas vēlas, lai viņa darītam darbam būtu pastāvība, priekš tā jau pazītu un izmēģinātu vielu ņem, tāpat to darījuši arī visu laiku lielākie dzejnieki, visvairāk pie tādiem priekšmetiem ķerdamies, kas — kā, pr. p., teikas un citas vecas ziņas, — jau caur gadu simteņiem ļaudīs uzglabādamies, no auguma uz augumu pāriedamai, it kā akmens ritēdami, dabūjuši dimanta cietumu un glītumu. Bet T. kgs, kas, kā rādās, nav nekādas lielas ziņas piesavinājies, nevar ar mūsu uzskubinājumu palūkoties jel druscin kādā literaturā, neko iesākt. Viņš saka: «Vai tas nav gudrību karotēm smelt? Es atdodu visu savu nabadzību tam, kas man to dara par pieejamu!»

(Sk. 1350. sl. apakšā.) Ja nu kāds nav augstas skolas gājis cauri un bez tam arī nav vēl arvien daudz, ilgi, arvien čakli studējis tādas lietas kā visādu tautu literaturas, tad, zināms, tas būtu «gudrību karotēm smelt», ja tas nu gribētu uz reizu tādas lietas iečemt un zināt. Bet lai te T. kgs uz mums velti nepukojas; jo, tā kā viņš ar aizklātu ģīmi uzstājies, tad jau, viņu nepavisam nepazīdami, nevaram zināt, ko viņš spēj, ko ne; bet gan ar pilnu tiesību no viņa, ja viņš grib īsts kritiķis būt, tādas šim nepieciešamas ziņas paģērējam. Jo patīkami izklausās, ka viņš «visu savu nabadzību» atdotu, ja tik pie tādām ziņām tiktu. Tak domājam, ka viņš tām daudzmaz tuvotos, ja nerakstītu tādas sliktas kritikas un citus, kam tādas ziņas ir jo lielā mērā, aplam un velti nemācītu, bet labāk to laiku priekš krietnas paša mācīšanās izlietotu. Tad viņam nebūtu par sevi tā rūkti jāsūdzas: «Gan kādreiz domājam tur» — t. i., «literaturvēsturē» — «druscin palūkoties un tad atgriezāmies atpakaļ ar tukšu pārgudrību un lepnu prātu. Paviršība dzemdē nelietību un neldzību» — etc. It teicama pašatzīšanās. Pēc šādas atzīšanās nu būtu bijis tas gudrākais ciest klusu un nemācīt, kur pašam jāmācās; bet nē! Liekas, it kā ļauns, pretīgs gars viņu skubinātu uz maldību ražošanu. To tūliņ pie vairāk jauniem piemēriem redzēsim.

Tas, ko T. kgs nu par tiem viņa pievestiem dzejniekiem saka, ir tik labs un tik slikts, kādas akurāt tās rokasgrāmatas bijušas, pie kurām viņš spējis pietapt. Tā vispirms par Homeru viņš uzšilda vecās pasakas, ko sen neviens mācīts cilvēks vairs netic. T. kgs ņemaz nezin, ka Homers nav kā vēsturīga persona pierādāms un ka tas karš priekš Trojas, no kura T. kgs ar ticīgu prātu pat pasakainos gadu skaitļus piemin, var tikpat labi būt uz mēneša karots; viņš nezin, ka tie zem Homera vārda pazīstamie dziedājumi ir tik vecum vecās grieķu tautas dziesmas, kas vēlāk sakopotas par veseliem epiem kā Iliada un Odiseja. Un, kā šie mūžīgi skaistie dziedājumi der vēl mūsu laikos par vissvarīgākajiem izglītības avotiem, tā tie noderēs priekš tās arī turpmākām cilvēku audzēm. Tātad T. kga mācība, ka Homers «deva tām idejām miesu un izskatu, kas bija viņa laikā» etc., ir atkal tukši nieki. Un Pindars, valdniekiem un iestādēm savās dziesmās gudrības un mēra mācības sniegdams, prata noturēties augstā laika neatkarībā un pacēlās tā pār doriešu cilts un īpašību robežām pāri par grieķu visos laikos svinētu tautisku dzejnieku.

Tā arī tas, ko T. kgs 1501. sl. par Virģilu saka, runā tikai mums par labu. Kad Virģils, proti, apstrādāja «vecas tradicijas un teikas» un kad viņa epus Eneīda «nāca īstā laikā»

(t. i., kad to arī viņa laikā uzņēma un saprata) un, pielikšim vēl klāt, kad tā, kā tas patiesi bijis, gandrīz visai vēlāku laiku episkai mākslas dzejai noderēja par paraugu, tad jau arī šis dzejnieks ir «vecās tradicijas un teikas» ne vien «savam laikam», bet arī citiem laikiem apstrādājis. Un tas ir tas, ko gribam pierādīt.

Par Danti, ko T. kgs nosauc par «dziesmu varoni», jebšu viņa svars nav viņa «dziesmās» meklējams, mēs prasām: vai tās idejas, kā elle, šķīstītāja uguns, paradize, dieva mūžīgā taisnība etc., ko šis dzejnieks apstrādājis savā Dievīgā komedijā, gan nav vecas? Vai tās tik Dantes laikā cēlušās? Jeb vai tās ir mūžīgas? Un ciktāļ kas šinī viņa lieliskā dzejojumā ietapis no viņa laika partiju gara, tiktāļ tas arī pieder pie šī dzejojuma vājumiem, kas dara viņu citiem laikiem grūti saprotamu, tā ka ar laiku, nepārredzama Dantes literatura cēlusies. Gandrīz katrai rindai šinī dzejojumā vajag priekš viņas saprašanas daudz piezīmējumu, caur kam šis dzejnieks ticis par atbaidāmu priekšzīmi. Kad nu T. kgs par Danti spriež, ka: «Viņa nozīme priekš visiem laikiem tāpēc tik neaprobežojama liela, ka viņš pilnīgi nodevās savam laikam, dzejoja iz un priekš tā» (sk. 1502. sl. vidū), — tad tas ir tikpat, kā kad sacītu: melna vārna nav melna vārna, bet ir balta vārna. Tas rāda arī, ka T. kgs ar savu likumu «savam laikam dzejot» nevar iztikt. Un, kad tas nu pilnīgi tā būtu, kā turpat viņš saka: «Tagad pie viņa aizsteidzas dailes un vēstures noslēpumu mīlētājs un abi jūtas apmierināti,» — tad jau te T. kgs pats būtu Danti nosodījis par tādu, kas nav kā dzejnieks savu mērķi sasniedzis, būdams dzejojis tik priekš diviem profesionistiem jeb pusveikalniekiem, kādi tie divi, proti, «dailes un vēstures noslēpumu mīlētājs».

Tā kā simtu gadu agrāk (1504.—1514.) bija slavenais italiešu dzejnieks Ariosts no vecām bruņenieku teikām un pasakām savu lielo epu Orlando furioso (Trakāju Rolandu) sacerējis, tā spāniešu lielais dzejnieks Servantess, uz tamlīdzīgām bruņenieku teikām un pasakām, tā sauktiem bruņenieku romaniem, attiekdamies, sarakstīja 17. gadu simteņa sākumā savu visslavenāko rakstu Don Kijote. Tas ir tas vecākais un gandrīz vienīgais romans, kas caur gadu simteņiem savu dzīvības spēju uzturējis un vēl pēc gadu simteņiem savu dzejisko spēku rāda. Tas nav tātad arī vis «savam laikam», bet visiem laikiem sacerēts; jo tas rāda mūžam derīgā priekšcēlumā idealu un realu — jeb iedomātu un patiesu — apstākļu saduršanos cilvēku dzīvē. Bruņenieka Don Kijotē (Kungā Kijotē) un viņa bruņukalpā Sančo-Panzā ir zīmētas divas visos laikos un visās tautās atrodamas ļaužu šķiras, proti, vienpusīgi idealistīgie,

iedomīgie fantazijas cilvēki un vienpusīgi rupjie ļaudis, kas no maizes vien dzīvo un tik tādēļ pirmajiem iet visur līdz, ka cer, tiem atlēkšot no tam kāds rokām taustāms labums. Šis lieliskais romans, tādas mūžīgas idejas it neizmērojamā bilžu bagātībā tēlodams, ir neaizsniegts romanu paraugs uz visiem laikiem. Un Kalderons? Tas cilāja spāniešu ticīgo prātu līdz visaugstākajai, vistīrākajai apcerīgas ticības kvēlei, spāniešu godnojēgumu izkopa līdz savas tautas pasaulīgai ticībai un spāniešu miesīgo cenšanos (realismu) laida līdz pasaules priecībai. Un tās ir atkal uz visiem laikiem iedzimtas spāniešu tautas īpašības.

Un Šekspirs, visdziļākais un vispusīgākais siržu zinātājs, vai arī tas pavisam ļausies T. kga «sava laika» mucā iespundēties? Cilvēka sirdsapziņā guļ viņa cilvēku likteņa mīklas uzminējums, un vai tā — sirdsapziņa — ir arī tik šai dienai vai rītam jeb «savam laikam»? Šekspira neiešņorētā gara varenā brīvībā, viņa dziļā tiklības ieskatā, kas tikpat tāļu nost no katras nabadzīgas ierobežošanas kā no kādas pāridarīšanas tiklībai, meklējams izskaidrojums, kādēļ vēl šodien visādu ticību locekļi, visas partijas šķiras ap šo lielo dzejnieku strīdas, ikviens viņu par savu uzskatīdams, tādēļ ka katrs gribētu šo tiklīgo kodolu, šo visaugstāko taisnību un visnemaldāmāko patiesību, ko Šekspirs visiem laikiem sludinājis, sev, kaut arī dažkārt tik ārīgi, piesavināties, lai varētu viņu siltumā pagorīties. Kur dzejnieks dziļāk aizgrābts, tur tāda vienpusība un šaursirdība kā «savam laikam dzejot» paliek nost pie malas. Un gandrīz viscaur iz senlaiku vielas — gan iz vēsturīgām, gan iz teiku un pasaku ziņām — Šekspirs ņēmis priekšmetus un idejas. Arī par Miltenu var ikkatrs, kas ar to tikai daudzmaz nodarbojies, sacīt, ka tas ar savu slavenāko darbu Pazudušā paradize it īpaši no «sava laika» atšķiras. Ar šo lielo episku dzejojumu viņš jau rāda sava varenā un augstā gara pacelšanos pār iebrūkošiem netīriem dienas literaturas plūdiem un tamlīdz noliek savu liecību par puritaņu idealiem, kā viņš tos sapratis. Ar viņa Atrasto paradizi ir tāpat. Un vai tad dievs un sātans, grēkukritums un izdzinums no paradizes ir atkal kas jauns, kas tik Miltena laikā cēlās?

Apnīkst tīri, taisni liecot un pārlabojot, ko T. kgs salocījis, sašķobījis un sašķeterējis.

Arī Šillers un Gēte apstrādājuši pa lielākai daļai «senējas vielas», «idejas» un apstākļus tēlojuši, kas sen bijuši pazīstami, ko T. kgs arī pa daļai piemin (1504. sl.), kā: «brīvība», «pretība starp idealu un ārējo pasauli, starp personīgām jūtām un sadzīves pieprasījumiem», «mazpilsētas dzīve», «dzīšanās pēc vispārīgās izglītības», «nepiekusušā gara cīnīšanās, viņa pievilša-

nās, maldīšanās, baudījumi», «sirdsvara un personīgā (?) sirdsprāta tiesības». Tās ir visas tādas lietas, kas sen sen priekš pieminētiem dzejniekiem pasaulē bijušas un būs arī turplikām, kamēr tik vien cilvēki dzīvos. Brīnums, kādēļ T. kgs še savu Zālamana mācītāju aizmirsis.

Ja nu beidzot vēl tiem no T. kga pieminētiem krievu dzejniekiem piegriežam vērību, tad redzam, ka tie dzejojuši par krievu tautu (ar tās augstākām un zemākām kārtām), zemi un dzīvi, no mainīgā pastāvīgos veidos izstaltodami, ka tie tai būtu arī citiem laikiem saprotami. Un krievu tauta, zeme un dzīve — vai arī tās tādas lietas, kas tā tikai no vakar vai šodienas būtu? Ja pilnīgi tā ir, kā T. kgs saka, proti: «Krievu dzeja ir krievu dzīves idealizētā bilde, un tikai no tā laika, kad viņa par tādu kļuva, to sāk ievērot un cienīt,» — tad arī še viņš tikai mums par labu runā; jo, tiklīdz ka kāda lieta «idealizēta», tad tā caur tam arī tūliņ pār laiku pacelta, un tad tikai tā arīdzan ievērojama un cienījama. Tā no «sava laika» nav atkal ne runas. Negribam vairs tāļāk katru no T. kga pievestu dzejnieku minēt. Esam tā jau vairākus no tiem ievērojuši, nekā še vajadzīgs. Dzejniekam, kas savu dievišķīgo uzdevumu ar nopietnību izpilda, der no šiem īsti tik četri par priekšzīmi, proti: Homers jeb zem šī vārda pazīstamie grieķu dziedājumi, Servantess, Šekspirs un Gēte. Pie pirmā viņš atrod epu, pie otrā — romanu, pie trešā — dramu un pie ceturtā — dziesmu visiem laikiem derīgus, augstus paraugus. Vēlējams, ka tiklab dzejnieks, kā kritiķis tos var arī, mazākais pa daļai, oriģinalā lasīt. Jo īgnums saceļas vistim pret tādu kritiķi, kas šo ģeniju vārdus ņem mutē, nebūdams ne ar viņu valodu un garu, nedz pat arīdzan ar savu mātes valodu zinātniski pietiekoši iepazinies.

«Ko nu esam no šī pārskata mācījušies?» — T. kgs laikam nebūs atkal «nekā» mācījies; bet mēs «esam no tā mācījušies», ka «lielie dzejnieki» vienmēr n e «s a d e r kopā ar savu laiku», bet ka tie allaž paceļas pār «savu laiku» pāri un ka tikai caur tam «viņiem izdodas iedabūties liecību uz nemirstību». «Visu laiku lielie dzejnieki ir devuši» ne «sava laika», bet m ū ž ī g ā m «idejām miesu un izskatu», idejām, kam gar laiku — un vistim «savu laiku», t. i., kādu laiku sprīdīti, — nav nekādas daļas. Ka T. kgs tā par «savam laikam dzejot» tielējas, tad viņš uz tam gan no kādiem sekliem literarvēsturniekiem pavests, kam nav ne jēgas par nojēgumiem «laiks», «ideja», kam trūkst dziļākas gara izskološanas. T. kgs arī pats teic, ka «neesot nekāds kungs, kas nāk patstāvīgi, savu pašu mēru rokā» (1339. sl.). Tātad viņam arī par «laiku» ļoti prasts uzskats. Viņš to vēro kā kādu «caurumu» (1509. sl.). Turpat viņš arī

meklē «laikā» mūžīgo, it kā kad ūdenī būtu uguns atrodama. Tādā pat vīzē viņam kļūdās, kad saka: «Sava laika idejām dot miesu un laiku.» Ar stingru domāšanu viņam negrib nemaz veikties. Citādi tam vientiesīgākajam prātam nevar tas būt noslēpums, kādēļ nevar tā tielēties par «savam laikam dzejot», kā to T. kgs dara; jo neviens īsts dzejnieks jau negribēs, «savam laikam» dzejodams, sev Sizifus darba nastu uzkrauties, t. i., akmeni tik tādēļ kalnā velt, lai tas tūliņ atkal lejā ritētu.

Raudzīsim uz T. kga priekšlikumu «savam laikam dzejot» drusku tuvāk ielaisties. Ņemsim, pr. p., priekš dzejnieka mūža jo augstu skaitu — 80 gadus. Pārtiešām lēsēdami, atstāsim no tiem 40 gadus viņam mācoties, izglītojoties, tad paliek vēl 40 gadi — jo garš laiks, kas ne visiem piešķirts — priekš dzejiskas darbības. Tas nu būtu tas, ko T. kgs zīmē par «savu laiku». Jeb ņemsim, ka dzejnieks jau savos vēlākos mācības gados spēj «sava laika idejas» iezīsties, pielaidīsim tātad 60 gadu garu «savu laiku», t. i., vēlreiz tik garu laika gabalu, nekā mēdz vienu cilvēku audzi rēķināt. Tā kā te svars liekams uz «savu laiku», tad nu dzejnieks nedrīkst nevienu no mūžīgām idejām aiztikt, jo tās stāv pār jebkādu laiku; nu tad viņam paliek «savam laikam» tomēr vēl daudz un dažādas laika zīmes, kā: viltīgi pravieši, linu tārps, siseņu bari, aukstas ziemas, sausas vasaras, krinolini, bizes, dzelzceļš, telegrafs, miers, kari, mēris, bads, nabadzība, bagātība etc., kā nu kurā laikā. «Bagāts lauks priekš spēcīga gara!» izsaucas T. kgs. Turklāt tas labums, ka tas «atņem dzejniekam visas vairošanas glāzes, kas viņa redzes spēku mākslīgi virza tāļumā», t. i., jo īsredzīgāks, jo labāki, pat lielāku mācību še nav vajadzīgs. Tīri kā Lejputrijā še ir nemācītākais tas gudrākais. Un visus šos minētos priekšmetus «bagātajā laukā» nedrīkst vis no kāda augstāka stāvokļa aplūkot, no kādas idejas izejot, dzīvu darītāju garu tajos iepūst, caur ko tad arī no šīs «zemes pītes» izceltos dažreiz kāds dievīgs radījums, līdzīgs dievīgam garam. Nē, to nevar; jo gars ir mūžīgs, stāv pār laiku. Še atļauts tik jutekļiem, šiem īstiem «sava laika» bērniem, darboties tā, kā nu to bars, no kuriem lai dzejnieki rodas, top caur tam pavairots, ka nu pienāk liels pulks kustoņu klāt; nu var būt visi dzejnieki, kam tik pieci jutekļi jeb jušanas prāti. Kustoņi gan nu nav līdz šim dzejojuši; bet tas T. kga mācībai vēl daudz neko nekait, jāapmierinās, varbūt, ka viņi vēl dzejos. Tak ja nu arī, — nezinām vairs, aiz kādas tiesības, — tik no cilvēkiem šos dzejniekus, kas dzejo «savam laikam», sagaidītu, tad tie droši nevar būt vairs tādi kā Homers, Servantess, Šekspirs etc., kam ir gars un kas caur tam pacēlušies pār «savu laiku», kā arī pār citiem laikiem, «sava laika» pīšļus

pēc iespējas nokratīdami, dzejodami ne «savam laikam», bet visiem laikiem — mūžībai, dzejodami par mūžīgām idejām, kādas, pr. p., dievība, nemirstība, brīvība, taisnība, patiesība, sirdība, tikums etc., rādīdami, kā šīm vienmēr jācīnās ar bezdievību, mirstību, verdzību, netaisnību, nepatiesību, gļēvību, netikumu etc. un kā tak pēcgalā labais uzvar ļauno etc. Tā kā bagāti uzaugušā maize taupāma priekš bada gadiem, tā arīdzan īstam dzejniekam jādzejo tā, ka viņa ražojumi noder par gara barību arī tad, kad viņa miesa līdz ar viņa laiku, kurā dzīvoja, sen vairs nav, lai tad, kad pēc viņa tūliņ neuzstātos cits dzejnieks, neizceltos bads pēc gara barības. Bet, kad dzejnieki strādātu «savam laikam» un tātad ne visiem laikiem, tad gan tāds bads būtu paredzams; jo tas, ko kāds būtu «savam laikam» dzejojis, būtu līdz ar dzejnieku pēc tā nāves aprokams vai sadedzināms. Un, uz «sava laika» vielu un «idejām» skatoties, tad nu rastos linu tārpu dzejnieki, krinolinu dzejnieki, bizes dzejnieki, kartupeļu dzejnieki etc.; ja pat daži jo briesmīgi vīri to starpā būtu atrodami, kā cilvēku ēšanas dzejnieki, verdzības dzejnieki u. c. Jo, tā kā dažas tautas, pr. p., Australijā, ir cilvēku ēdējas, tad to dzejnieki, «savam laikam» dzejodami, apdziedātu cilvēku gaļu kā augstāku idealu. Jeb arabieši, kas tagad Afrikā tura medību uz moriem, šos melnos cilvēkus kā lopu ganīklu uz tirgiem dzīdami, tur par vergiem tos pārdodami, par tam nu varētu jauku epu sacerēt, kas tagad īsti būtu «savam laikam» dzejots. To viņi varētu gan; bet zināms tikai «savam laikam». Jo no tā brīža, kur viņi nāktu pie labākas, cilvēcīgākas dzīves ar augstākiem tikumiem, tie tūliņ ar riebumu griezīsies no tādas «sava laika» dzejas nost. Prasīt, lai dzejnieks «savam laikam» dzejo, ir tik daudz kā gribēt tā svabadajam garam piesiet svina svarus, kas lai to vilktu pīšļos zemē, lai tas nepaceļas augstākā, tīrākā gaismā, kur viņu ar tā darbiem var arī citu laiku cilvēki bez «vairošanas glāzes» ieraudzīt. Vai dzejnieks, «savam laikam» dzejodams, nebūtu savu dziesmu segliem seglotu kumeļu kā arklā iejūdzis tā, kā būtu Pegazus jūgā? T. kgs gan arī dzejniekam saka, «lai svabadām acīm uzlūko jauko pasauli, kur dieva svētība pāri plūst». Bet acīm uzlūkojamā pasaule var «savā laikā» arī ļoti nejauka izskatīties un būt bez kādas dieva svētības. Ņemsim, pr. p., ka kāds dzejnieks dzīvo neauglīgā mēra un bada laikā, kur tad viņš, šim «savam laikam» dzejodams, lai dzied par pārplūstošo dieva svētību? Un jebšu arī vēl tā šis «savs laiks» būtu «bagāts lauks priekš spēcīga gara», tad lai apdomā, ka pret visiem laikiem un mūžību tas nav ne tik daudz kā smilšu grauds jūrā. Mums jau trūkst arī jebkura iemesla «spēcīgu garu» ieslodzīt «savā laikā» it kā kādā mucā ar spundu

virsū. Tādēļ, ka T. kgam pret mūžību «galva reibst» (1509. sl. vidū), lai to dara? T. kgs jau nav spiests, ja viņam galva nepanes, tik augstu pār laiku pacelties. Tas jau «spēcīgam garam», īstam dzejniekam darāms. Un tas arvien raudzīs jo augstāk, jo mīļāk pār laika pīšļiem pacelties; jo, kam daudz uzticēts, no tā arī daudz prasa. Tad laiks, kurā kāds dzejnieks dzīvo, var jau būt, pr. p., jo tumšs un dažādu negantību pilns. Vai nu dzejnieks, «savam laikam» dzejodams, lai dzied par tumsību, negantību, varmācību etc., tās augsti teikdams? Nē, to taisnīgs un augstsirdīgs dzejnieks nedarīs. Viņš tās notiesās. Viņa laiks par tām viņu nesapratīs, dusmosies par viņu, sitīs to tādēļ, ka grib šinī tumsā likt gaismai iespīdēt, krustā. Tik kāds mazs apgaismots viņa laika pulciņš un vēlākās audzes, kas pēc viņa laika dzīvos, to sapratīs, un tiem tik spīdēs viņa gaisma, kamēr viņa tumšos laika biedrus tā tik dedzināja. Un ko še teikuši, to tiklab vispārīgā, kā literaturas vēsture apliecina. Tā, pr. p., kad lielais Šekspirs dzīvoja un dzejoja, tad ne šim tā laika biedri «pirmo vietu» starp dramatiķiem ierādīja, bet gan Baumentu (Beaumont) un Flečeru (Fletcher), kas dzejoja «savam laikam», tur nosēdināja. Bet cik tagad lasa un pazīst šos «sava laika» dzejniekus, kur no Šekspira pat katrs maz mācīts ko zin un lasījis? No Šekspira, kas viscienīgākais roku sniegt grieķu dzejniekiem, kuri savas tautas teikas apstrādājuši nemirstīgos darbos. Tāpat arī, kad Gēte un Šillers dzīvoja un dzejoja, ļaužu acīs ieņēma ne šie visu laiku lielākie vācu dzejnieki «pirmo vietu», bet gan Kocebue's un Iflands, kas «savam laikam» dzejoja un tādēļ tagad krāmu kambarī iemesti. Kādu pavisam «savam laikam» dzejotu lugu nevar jau nemaz arī citā laikā izrādīt. Tātad par «Dzejnieks un viņa laiks» var tik spredikot, kad pavisam vai nu nezin, kas ir laiks un ideja, vai kad negrib, lai rodas latviešiem dzejnieki, kas cenšas nemirstīgus darbus pastrādāt. Un T. kgs nezin tiklab īsti, kas ir «ideja», likdams tai kā kustonim «laika klēpī dzimt», kā arī, kas ir «laiks», kā uz tam jau agrāk esam aizrādījuši un kā to vēl pierāda par «laiku» arī šis viņa teikums: «Nevaru izprast, kādēļ kulturas dzeja, dibinādamās uz tautas dzeju (arī te viņš reiz piespiests «senlaiku vielas» atzīt), nevar stāvēt uz tagadnes pamata.» (1508. sl.) Viņš tādēļ to «nevar izprast», ka viņam trūkst — kā teikts — pilnīga nojēguma par «laiku»; ka viņš neapķeras, ka «stāvēt uz tagadnes pamata» ir tik daudz kā stāvēt uz straujas upes vai uz smiltīm, kas zem kājām iztek. Pr. p., īsti ņemot, vārds, ko tagad kāds teic, ir jau, līdz kamēr otrs to dzird, pagātnē. Tā «tagadne» un tai līdz «laiks» nav nekur pie astes noķerami; tātad «stāvēt uz tagadnes pamata» nav nepavisam iespējams. Saka jau arī, ka

laikam jo ass zobs un ka tas tik nežēlīgs, ka pats savus bērnus aprij.

Bijām teikuši, ka T. kgam nav it nekāda pasaules uzskata, t. i., viņa kritiskos ražojumos Austrumā nekur tādu neatrazdami; jo citādi jau no T. kga it nekā nezinām. Uz tam nu atbildēdams, T. kgs rāda, ka viņš pat pavisam nezin, ko izteikums «pasaules uzskats» apzīmē. 1508. slejas piezīmē viņš saka: «Ikkatram, kas var kaut ko iedomāties, ir savas domas par pasauli, ir savs pasaules uzskats, lai tas arī būtu nezin cik nepilnīgs, nepareizs.» Tā ir gan; bet, diemžēl, zem tam nesaprot pasaules uzskatu, kā T. kgs maldīdamies domā, še atkal tikai burtu un ne garu uzķerdams. Ja «ikkatram, kas var kaut ko iedomāties», būtu pasaules uzskats, tad jau to pasaules uzskatu būtu pa tūkstošiem un miljoniem, kamēr tie patiesībā tik pie vienas rokas pirkstiem uzskaitāmi un tik maza izredzētu pulciņa apgaismotās galvās atrodami. Zem pasaules uzskata saprot filozofiskas zistemas, kurās pasaule šos pamatos izdibināta. Tas apstāklis, ka T. kgs ar «laiku» un «ideju» apgājies, liek lemt, ka viņš ir trakākā materialisma piekritējs. Jo tas, kas «laiku», «tagadni» uzķer kā kādu ķermenu par «pamatu», uz kam lai kas stāv, vai par «caurumu», kur var kā kādā cietā vietā «visaugstāko», «mūžīgo» «iekārt», un «ideju» par tādu, kas «laika klēpī dzimst», tas ir tā rupjākā materialisma, tā zemākā pasaules uzskata sludinātājs. Un tādā gadījumā ir labāk būt bez it nekāda pasaules uzskata.

T. kgs tiklab savā «Lautenbacha-Jūsmiņa dzejā», kā arī nu vēl iekš «Dzejnieks un viņa laiks» velti nopūlējies L.-Jūsmiņu kādā vietā nolikt un domā, ka mēs nu uz viņu dusmotos, ka nav mūs «visaugstākajā vietā nostādījis». Akurāt otrādi, mūs tas ļoti pajautrinājis. Pateicamies it pazemīgi T. kgam par to godu, ka priekš mūsu vietas tā rūpējies; bet mums nav vaļas nonākt pie viņa sērst, arī kad viņš spētu mūs «starp dzejniekiem nostādīt visaugstākajā vietā». Nekas, katrs uzņem, kā var. Bet arī ikkatrs, «kas var kaut ko iedomāties», zin, ka nevar cilvēks cilvēku un vismazāk T. kgs mūs, kas vēl dzīvojam, nekādā «vietā» «nostādīt»; jo katrs ieņem tik to vietu, kura tam no dieva ierādīta.

T. kgs atsaucas arīdzan uz savu «domu attīstīšanu» (1338. sl.). Tā būtu gan laba lieta, bet, diemžēl, arī visā rakstā «Dzejnieks un viņa laiks» tā nav atrodama, kaut to arī dienu ar uguni meklētu. Tur it visur, gandrīz teikums pēc teikuma meklējot cauri, to nevar uziet, bet tur gandrīz it visur gan sastop domu sarežģēšanu, kā to jau tik daudz vietās esam uzrādījuši. Ja šinī T. kga rakstā būtu attīstītas domas, tad tas nebūtu no maldībām tā pārpildīts; tad tur atrastu tūliņ no paša sākuma izskaidrojumus,

definicijas, par tam vispirms: kas ir «dzejnieks»?, kas ir «laiks»? un kas ir «viņa laiks»? Bet tā ko tur velti meklējam, un viss košais, garais raksts pielīdzināms lielai, vēl zaļai riekstu čaumalai bez kodola. Tas uzsākts ar tādām sāpēm un grūtībām, ka jādomā, nu kalnus dzemdēs, bet tad piedzimst tik kāda «maza lapsa, kas izdara lielu viltības darbu».

Vēl ir jo daudz maldību arī šinī T. kga rakstā, bet negribam laipno lasītāju vēl vairāk ar tām apgrūtināt. Ceram, ka arī laipnais lasītājs nu būs nopratis, ka mērs, kā «savam laikam dzejot», ar ko T. kgs nāk, ir par īsu un šauru, un būs nu arī skaidrībā par tam, ciktāļ T. kgs maldījies par senlaiku vielām, par laiku, ideju, pasaules uzskatu u. t. pr. un ciktāļ viņam vēl kādas kritiķa tiesības. Bet, kad T. kgs, kurš savus «pārspriedumus» «gan iepriekš zinātām, gan nezinātām nepareizībām» pildījis, turklāt ar aizklātu ģīmi, kā aiz pakšķa aizstājies, mums bez kādas tiesības varizeja vīzē moralizē par «kaunēšanos, lepošanos» etc. (sk. 1338. sl. apakšā), tad kā «pamatība dzemdē krietnību un pazemīgu gudrību» (1505. sl.) un, beidzot, «ka dažs cilvēks intelektueļā ziņā gan iet uz priekšu, bet ne etiskā» (1512. sl.), tad to tik tāpat neievērosim, kā kad, ja kāds smalkās viesībās rupji uzvedas, tam uzgriež muguru un atstāj to vienu viņa nejaukā gaismā.

Tērpatā 1889., janvara mēneša sākumā.

Redakcijas piezīme. Esam atļāvuši abiem pretiniekiem izteikt savas domas, neiemaisīdamies viņu strīdā, lai gan nevaram nevienam no abiem pilnīgi piekrist. Arī tagad negribam to darīt, bet atstājam lasītājiem pašiem izspriest, kur un kam taisnība. Bet, kad nu paredzam, ka pretinieki nevienosies, vismazāk tik ātri ne, tādēļ ka tiem katram savs stāvoklis, kad nu domājam, ka lielākai Austruma lasītāju daļai pietiks ar šiem rakstiem, lai varētu taisīt savu spriedumu, tad ieskatām šo polemiku par nobeigtu, jo nedrīkstam vienai lietai atvēlēt pārāk daudz telpas, no kam būtu jācieš citiem lasītājiem, kas vēlētos, lai Austrumā pārrunā arī citas lietas.

«Austrums», 1889. g., 331.—354. sl.

DEVIŅDESMITIE GADI

DEVIŅDESMITIE GADI

Pagājušā gadsimta deviņdesmitie gadi ir pagrieziena gadi latviešu sabiedriskās domas attīstības vēsturē. Tie iezvana jaunu laikmetu — ciešā sadarbībā ar krievu proletariatu latviešu proletariats uznāk uz vēstures skatuves kā politisks spēks, apbruņots ar marksisma mācību. Tas saasina šķiru cīņu un ietekmē absoluti visas dzīves nozares, tai skaitā arī latviešu literaturu un literaturas kritiku.

Jo cieši ar literaturas un literaturas kritikas attīstību ir saistīta «jaunās strāvas» veidošanās un «jaunās strāvas» darbība deviņdesmitajos gados. «Jaunās strāvas» veidošanās process aizsākas jau astoņdesmitajos gados. Kapitalisma attīstības un sabiedrības diferencēšanās rezultatā astoņdesmitajos gados jau izveidojies plašs latviešu inteliģences slānis, kas nesamierinās ar valdošās buržuazijas idejiskajiem centieniem. Šī opozicionārā inteliģence pati ir diferencēta — daļa no tās savos meklējumos jau nonākusi pie marksisma un uzsākusi tā apgūšanu, daļa maldās sīkburžuaziskās pretišķībās. Pie tam šī inteliģence izkaisīta pa visu Krieviju un sastopama visos lielākajos kulturas centros, kur ir universitates. Lielākie centri ir Tērbata un Pēterburga. Šīs inteliģences kopējo sadarbību traucē kā diferencētība uzskatos, tā arī ģeografiskā sašķeltība. Ar avīzes «Dienas Lapa» iznākšanu Rīgā 1886. g. opozicionārā inteliģence iegūst apvienojošu centru. Tāpēc astoņdesmitajos gados «Dienas Lapai» ir galvenokārt opozicionārās inteliģences organizējoša loma, citiem vārdiem — «jaunās strāvas» organizētāja loma. Saprotams — nav jāaizmirst arī tas, ka ar inteliģences līdzdarbību «Dienas Lapā» izkristalizējas arī tās idejiskie centieni.

«Jaunās strāvas» veidošanās nebūt nav atraujama no nepārtraukti augošās strādnieku kustības, kaut arī tiešas sadarbības opozicionarai inteliģencei ar augošo strādnieku kustību astoņdesmitajos gados vēl nav. Tā daļēji izveidojas tikai deviņdesmitajos gados. Ja izsekojam «Dienas Lapas» attīstībai, tad vērojam, ka notiek, kaut arī nevienmērīgi konsekventa, tad tomēr skaidri manāma virzība uz to poziciju, kādā šī avīze

nonāk deviņdesmito gadu pirmajā pusē. Var teikt — notiek «Dienas Lapas» «revolucionarizēšanās». To sekmē divi faktori. Pirmkārt — strādniecības augošās idejiskās prasības. «Dienas Lapas» organizētāji un izdevēji — vidējās, galvenokārt amatnieku, aprindas nevarēja ar šīm prasībām nerēķināties, jo jau no paša sākuma izdevēji uzskata strādniekus par daļu no sava sabiedriskā pamata. Tas tāpēc, ka astoņdesmitajos gados, kad strādniecība vēl nav apbruņota ar marksismu, arī tai ir sīkburžuaziski centieni. Otrkārt — «Dienas Lapas» līdzdarbībā arvien noteicošāku vārdu iegūst radikalākā opozicionārās inteliģences daļa. To raksturo «Dienas Lapas» redaktoru maiņa. 1888. g. par redaktoru Bergmaņa vietā nāk Pēteris Stučka, bet 1891. g. beigās — Jānis Pliekšāns (Rainis). Abi šie faktori ir mijiedarbīgi saistīti.

Kad īsti izveidojās «jaunā strāva»? Šajā jautājumā autoru domas dalās. Ir autori, kuri par «jaunās strāvas» sākumu uzskata «Dienas Lapas» iznākšanas gadu un aizsākumus saskata pat agrāk. Kaut arī tā nav kļūda, tad tomēr tas ir neprecizi.

«Jaunā strāva» nav juridiska organizacija, bet tā ir samērā cieši apvienota inteliģences kustība. Šo apvienotību organizatoriski nosaka «Dienas Lapa» kā šīs kustības centrs. Ņemot vērā visu «Jaunās strāvas» darbību, ir iespējams noteikt šīs kustības idejisko būtību. «Jaunās strāvas» idejiskā būtība ir tā, ka šajā kustībā ietilpstošā radikalākā inteliģences daļa apgūst marksismu un popularizē marksismu un socialdemokratiskus centienus. Citiem vārdiem — «jaunās strāvas» vēsturiskā «misija» ir tā, ka tā palīdz aizvadīt marksismu līdz strādniecībai.

Ja tas ir tā, tad «jauno strāvu» kā vēsturiski noformētu kustību var konstatēt tad, kad sāk izpausties atklātībā šīs kustības būtība. Bet atklātībā jaunstrāvnieki sāk popularizēt marksismu jau deviņdesmito gadu pirmajā pusē. Tāpēc arī precizāk ir uzskatīt «jauno strāvu» kā deviņdesmito gadu inteliģences kustību. Astoņdesmitie gadi un deviņdesmito gadu sākums uzskatāms kā «jaunās strāvas» formēšanās laiks.

Tā kā «jaunās strāvas» organizējošais centrs ir «Dienas Lapa» un «jaunās strāvas» darbība neizpaužas tikai marksisma popularizēšanā, bet atvasinās un sazarojas pa visām sabiedriskās dzīves nozarēm, tad pamatoti par jaunstrāvniekiem neuzskata tikai radikalos jaunstrāvniekus, kuri apgūst vai vairāk vai mazāk jau apguvuši marksistisko pasaules uzskatu, bet arī tos inteliģentus, kuri aktivi darbojas līdzi «Dienas Lapā» vai tai tuvu stāvošos izdevumos (piem., Tērbatas studentu izdevumā «Pūrs») vai arī vairāk vai mazāk sadarbojas ar radikalajiem jaunstrāvniekiem atse-

višķos sabiedriskās dzīves jautājumos, kaut arī tie stāv tālu no marksistiskā pasaules uzskata. Tāpēc ir pareizi «jaunajā strāvā» saskatīt divus grupējumus: revolucionaros jaunstrāvniekus (Rainis, P. Stučka, Pauls Dauge, Fr. Roziņš, J. Jansons-Brauns u. c.) un sīkburžuaziski-liberalos jaunstrāvniekus (Aleksandrs Dauge, K. Kasparsons u. c.). Dažkārt arī šie pēdējie savos darbos pieskaras marksismam, bet abstrakti un sakropļoti.

Revolucionarie jaunstrāvnieki ne tikai popularizēja marksismu, bet savā darbībā atrada arī ceļu uz nelegalo revolucionaro strādnieku kustību — darbojās līdzi nelegalajos strādnieku pulciņos un vēlāk iekļāvās partijas rindās. Sīkburžuaziskie jaunstrāvnieki turpretī ieslīga pilnīgi buržuazijas klēpī, un vēlāk no tiem izveidojās krasi buržuaziskie nacionālisti.

«Jaunās strāvas» darbība marksisma un socialdemokratisko centienu popularizēšanā nebūt nebija vienīgais ceļš, kur latviešu strādnieki iepazinās ar marksismu. Šajā ziņā liela loma krievu proletariatam un tā organizatoriskiem darbiniekiem, nemaz jau nerunājot par to, ka pats Ļeņins interesējās par latviešu revolucionaro strādnieku kustību.

«Jauno strāvu» cariskā žandarmerija sagrāva 1897. gadā. Tomēr vēsturiskie fakti apliecina, ka šis apstāklis tikai paātrināja «jaunās strāvas» darbības izbeigšanos. Arī bez šīs varmācīgās patvaldības akcijas «jaunās strāvas» darbībai bija jāizbeidzas, jo izbeidzās tās vēsturiskais uzdevums. Deviņdesmito gadu otrajā pusē latviešu strādniecība jau pietiekami izvērsusi savu nelegalo darbību nelegalajos strādnieku pulciņos, tā jau pietiekami idejiski apbruņota aktivai nelegalai darbībai. Tā sāk iziet uz vēstures skatuves kā idejiski apbruņots politisks spēks. Tāpēc arī patvaldība varēja sagraut un likvidēt «jauno strāvu», bet nespēja sagraut un likvidēt strauji augošo nelegalo strādnieku kustību, kaut arī 1897. g. akcija vienādi vērsās kā pret «jauno strāvu», tā pret nelegalajiem strādnieku pulciņiem.

Kā jau teikts, «jaunās strāvas» darbība atvasinājās un sazarojās pa daudz un dažādām sabiedriskās dzīves nozarēm. Sevišķi liela nozīme «jaunajai strāvai» ir latviešu literaturas attīstībā, īpaši latviešu literaturas kritikas attīstībā. Jaunstrāvnieku literaturas kritika ietekmēja visu turpmāko latviešu literaturas attīstības ceļu.

Pārskatot visu latviešu priekšpadomju literaturas kritikas attīstības ceļu, redzam, ka nekad latviešu literaturas kritika nav bijusi tik intensiva un ar tik lielu sabiedrisku efektu kā «jaunās strāvas» laikā. Tas vispirms izskaidrojams ar to, ka vēl nav progresivo sabiedrisko spēku vadoša centra — revolucionaras strādnieku partijas. Literaturas kritikai nākas uzņemties ne tikai

literaru sacerējumu vērtējuma funkciju, bet tā, vērtējot literaros sacerējumus, iztirzā visaktualākos, vissarežģītākos sabiedriskās dzīves uzdevumus. Šajā laikā latviešu literaturas kritikas labākā daļa vārda tiešā nozīmē ir tautas tribuns. Tāpēc arī tā laika sabiedrībā pret literaturas kritiku ir tik liela interese. Tāpēc arī izraisās tik aktivas polemikas.

«Jaunās strāvas» literaturas kritika cīnās par realismu literaturā, pati izaug par īstu realistisku literaturas kritiku. Reakcionarajām aprindām vārds «realisms» kļūst par tikpat bīstamu briesmekli kā vārds «socialisms». Labākā deviņdesmito gadu literaturas kritikas daļa liek pamatus latviešu marksistiskai literaturas kritikai. Tā vēl nav konsekventi marksistiska, te vēl veidojas tikai marksistiskās kritikas elementi. «Jaunās strāvas» laikā tas vērojams Fr. Roziņa un J. Jansona-Brauna, gadsimta beigās — Raiņa kritiskajos apcerējumos. Šie autori jau spējīgi virkni literaturkritisku problemu atrisināt marksistiski.

Chronoloģiskā attīstības gaitā deviņdesmito gadu latviešu literaturas kritiku raksturo sekojošie galvenie momenti.

1) Deviņdesmito gadu sākumā progresivā literaturas kritika vēl turpina astoņdesmitajos gados aizsāktos centienus. Tie izpaužas — no vienas puses — «pseidotautisko romantiķu» apkarošanā un — no otras puses — pieaugošā un pastiprinātā prasībā pēc realisma. Vērtējuma kriteriju dažkārt pastiprina prasība — saistīt literarā darba idejisko mērķtiecību ar konkretiem dzīves attīstības uzdevumiem. Pieeja šiem jautājumiem tomēr vēl ir pārāk utilitara. Taču te jau vērojami iedīglī tie atzinumi, kurus paplašina un padziļina vēlākie «jaunās strāvas» kritiķi.

Viens no raksturīgākiem deviņdesmito gadu sākuma kritiķiem ir Pēteris Sarķis[1]. Jau 1890. g., publicējot savu samērā nevarīgi uzrakstīto komediju «Tēva asaras», viņš ievadā izvirza tiem laikiem drosmīgu domu, ka dzīves īstenība nosaka mākslas darba izteiksmes līdzekļu raksturu un ka nevar būt sastingušu tehnisku daiļrades likumu. Viņš saka: «Cilvēce allaž progresē uz priekšu, un līdz ar to pārmainās arī viņas ieskati un garša. Lēti saprotams, ka te no kaut kādiem absolutiem technikas likumiem nevar runas būt. Vienīgais likums, pēc manām domām, ir — dzīves patiešamība.

[1] Pēteris Sarķis (1862.—1895.) — skolotājs, sabiedrisks darbinieks, atturības kustības veicinātājs. 1888. g. iznāk viņa fabulu krājums «Pasaciņas» un pēc tam atsevišķas fabulas periodikā. Ar šiem darbiem Sarķis ir pirmais fabulu žanra izkopējs latviešu literaturā. Sarakstījis arī dažus stāstus un lugas. Komēdija «Tēva asaras» iespiesta un izdota 1890. g. Pārējās 2 lugas saglabājušās rokrakstā.

Katram rakstniekam un tamlīdz dramatiķim vajag mācēt patiesīgi tēlot dzīvi, iedvešot savam sacerējumam zināmu ideju, kas atkarājas no rakstnieka pasaules uzskata. Bet dzīves patiešamībai jābūt par katra sacerējuma pamatakmeni.»

1891.—92. g. P. Sarķis publicē «Dienas Lapā» divus kritiskus apcerējumus. Pirmais no tiem ir «Pesimisms latviešu rakstniecībā». Šis raksts vēršas pret Apsīšu Jēkaba stāstu «No mazām dienām». Apsīšu Jēkabs šajā laikā jau strauji sāk atiet no realisma principiem un pārvēršas dogmatiskā spredikotājā. Sarķis pamatoti pārmet Apsīšu Jēkabam, ka tas Spricēna ļaunās rakstura īpašības izskaidro ar iedzimtību un mātes rakstura īpašībām. «... A. J. visu vainu sakrauj uz mātes Ažas ādas un iedzimtā ļaunuma. Es turpretī domāju, ka audzināšanas ļaunums atkarājas no pašas sadzīves, un iedzimtā ļaunuma neatzīstu,» saka P. Sarķis. Uz šo atziņu pamata Sarķis pārmet Apsīšu Jēkabam, ka tas atņemot lasītājam atziņu, ka samaitātiem sabiedrības locekļiem ir iespēja laboties.

Plašākā rakstā «Par ko dzied mūsu dzejnieki» P. Sarķis apskata Frīdenberga-Mieriņa dzejoļus un Janševska dzejoļu krājumu «Pagātnes pausmas un tagadnes ļausmas». Abiem dzejniekiem, kuru darbos spilgti izpaužas «pseidotautisko romantiķu» pazīmes, Sarķis pārmet idejiskas mērķtiecības un mākslinieciskās meistarības trūkumu. P. Sarķa atziņu pamatos neapšaubāmi ir realistiskas kritikas kodols, tikai tas vēl apvīts ar zināmu naivumu un dažām utilitārām prasībām — literaturai pārāk tieši kalpot dažādiem sadzīves uzdevumiem.

Īpatnējs ir 1891. g. «Dienas Lapā» publicētais Teodora (Zeiferta) 1890. gada literaturas pārskata atreferējums. Ar statistisku datu palīdzību Teodors pierāda, ka arī latviešu literaturā nostiprinās un izplatās «realiskais virziens». «No tā vairs nespējam izbēgt,» konstatē Teodors. Visa šī statistika arī liecina par Teodora simpatijām pret realismu. Zīmīgi ir tikai tas, ka arī Zeiferts nav brīvs no tā laika buržuaziskajā sabiedrībā un tās literaturas kritikā raksturīgā uzskata, ka realisma galvenais ļaunums ir pesimisms. Buržuazija nespēj samierināties ar to, ka realistiskā literatura, attēlojot dzīves īstenību, parāda kapitalistiskās dzīves nejēdzības un neizlīdzina tās ar šabloniskām un safantazētām ļaunuma novēršanas iespējamībām pašā kapitalistiskajā sabiedrībā.

Par to, ka deviņdesmito gadu literaturas kritiku pastiprināti sāk ietekmēt arī Tēna un Brandesa atziņas, liecina 1891. g. 23. februara «Dienas Lapas» ievadraksts «Jaunlaiku kritika». 1892. g. «Dienas Lapā» publicētais Teodora raksts «Mūsu tautas dzejas pamošanās» tieši sasaucas ar astoņdesmito gadu polemikām.

2) Veselu pagriezienu latviešu literaturas attīstībā un latviešu literaturas kritikā rada J. Jansona-Brauna (tolaik vēl publicējas tikai kā Jansons) 1893. g. Jelgavā nolasītais, vēlāk «Dienas Lapā» publicētais referats «Domas par jaunlaiku literaturu», kuram ir samērā plaša priekšvēsture un tālejošas sekas. Līdz 1892. g. sākumam Maskavas universitates vēstures-filoloģijas fakultates un kopš 1893. g. Tērbatas universitates juridiskās fakultates students Janis Jansons latviešu literaturas laukā ir pilnīgi nepazīstama persona. Pirmo reizi par tāda vārda parādīšanos sabiedrība uzzina 1892. g. sākumā. Tā «Dienas Lapas» 28. nr. parādās neliels ziņojums par to, ka 26. janvarī Liepājā noticis jautājumu izskaidrošanas vakars un tajā par literaturu referējis Jansons. No īsā ziņojuma tomēr redzams, ka jau šajā priekšlasījumā skarti tie paši jautājumi, kas vēlākos Jansona 1892. g. un 1893. g. darbos, un tādā pat idejiskā mērķtiecībā un stilā. Liepājā 26. janvarī noturētā Jansona priekšlasījuma atreferējums «Dienas Lapā» beidzas ar piezīmi: «Vēlējams būtu, ka minēto priekšlasījumu laistu klajā.» Jansons šo «Dienas Lapas» ierosinājumu pieņem un, atgriezies Maskavā, 1892. g. marta mēnesī pabeidz kritisku apcerējumu «Domas par jaunlaiku literaturu», ko tajā pašā gadā iespiež «Dienas Lapas» «Populari zinātnisku rakstu krājumā» vienkopus ar citu autoru rakstiem: «Cietuma apdzīvotāji» un «Zemkopības attīstības gājiens».

Jau šis 1892. g. Jansona-Brauna darbs «Domas par jaunlaiku literaturu» ir vesels pagrieziens latviešu literaturas kritikā. Vispirms tas ir pirmais nopietnākais literaturteoretiskais darbs. Darba pirmā puse veltīta literaturteoretiskiem jautājumiem. Vispirms šeit tiek noskaidrots realisma jēdziens. Noskaidrojums pamatos pareizs, kaut arī vēl nepilnīgs. Līdz tam laikam latviešu literaturas kritikā par realismu ir visai miglains priekšstats. Otrkārt — latviešu literaturas kritikā pirms Jansona nepārtraukti jauc un identificē realisma un naturalisma jēdzienu. Reakcionārā latviešu literaturas kritika to turpina darīt arī vēl pēc šī Jansona darba publicēšanas. Jansons pirmais realismu atdala no naturalisma un pēdējo raksturo negatīvi, kaut arī vēl naturalismu neuzskata kā patstāvīgu metodi, bet pakārto to realismam kā negatīvu realisma nolieci. Treškārt — Jansons formulē tipizacijas un tipa jēdzienu kā realisma būtisku pazīmi. Beidzot, Jansons šajā darbā noskaidro arī tendences jēdzienu un tendences izpausmi realistiskā literaturā. Visi šie jēdzieni pamatos noskaidroti pareizi un lielās līnijās atbilst pat mūsu šīsdienas izpratnei.

Tādējādi Jansons ar šo darbu noskaidro ļoti būtiskus literaturteoretiskus jautājumus un īstenībā liek pamatus latviešu literaturas teorijai.

Darba otrā daļa pievēršas konkrētām latviešu literaturas parādībām. Tā vēl nav sevišķi plaša, taču tā ir ļoti mērķtiecīga un spilgti atmasko «pseidotautisko romantiķu» darbu seklumu un pliekanību. Ir jau izveidojies savdabīgais Jansona stils, kas raksturojas ar plašu ironijas un satiras pielietojumu negatīvo un reakcionaro parādību atmaskošanā. Šo Jansona aizsākto cīņas līdzekli literaturas kritikā vēlāk pielieto daudzi progresīvi literaturas kritiķi, un līdz pilnībai to noved Andrejs Upīts pēc 1907. gada.

1892. g. Jansona-Brauna darbs «Domas par jaunlaiku literaturu» pierādīja, ka latviešu literaturas kritikā izvirzījusies jauna, labi sagatavota personība. Mācījies Jansons no ievērojamākiem Vakareiropas un krievu literaturas teoretiķiem. Redzams, ka viņš labi pazīst krievu klasisko literaturu. Lasījis arī Beļinski un Pisarevu. Daļēji vērojama arī Georga Brandesa ietekme, taču Jansons neiet pa Brandesa atziņu galējībām, un Brandesa uzskati to nespēj novirzīt no pareizas realistiskās literaturas un realisma metodes izpratnes.

1892. g. Jansona-Brauna darbs vēl neizsauc lielu saviļņojumu sabiedrībā. Domājams, ka ar «Dienas Lapas» brošuru vēl nebija iepazinušās sevišķi plašas aprindas. Māmuļnieku aprindas arī laikam vēl visā pilnībā nenovērtēja Jansonu, jo nākošajā gadā Rīgas Latviešu biedrībai idejiski tuvā Jelgavas Latviešu b-ba uzaicināja Jansonu 1893. g. 28. augustā, Kurzemes dzimtbūšanas atcelšanas svētkos, nolasīt referatu par literaturu. Tajā pašā gadā referatu visā pilnībā iespieda «Dienas Lapa». Kā referatam, tā publicējumam ir tāds pats nosaukums kā 1892. g. darbam — «Domas par jaunlaiku literaturu». Tādējādi latviešu literaturā rodas divi darbi ar vienādu nosaukumu, ar atšķirību tikai gada skaitļos.

Jansona-Brauna referatam bija grandiozas sabiedriskas sekas. E. Birznieks-Upītis izsakās: «Mums visiem tas bija kā zibens no skaidrām debesīm.» Kāds cits aculiecinieks izsakās: «Jansons, spēcīgs vīrs būdams, lasīja skaļā, brašā, griezīgā, patetiskā balsī, visa viņa uzstāšanās bija droša un latviešu publikai ļoti imponēja. Pēc priekšlasījuma aplausi, protams, bija ļoti skaļi un aplaudēja ne tikai jaunstrāvnieki, bet arī daudzi citi, kas patiesībā piederēja pretējam lēģerim.» (Sk. A. Goba «Divas leģendas» «Daugavā» 1930. g.)

Tikai vēlāk reakcionarās aprindas aptvēra, kādu nāvējošu triecienu Jansons bija devis valdošajai, seklajai un pliekanajai latviešu buržuaziskai literaturai. Un ne tikai literaturai. Jansona-Brauna referats atsedza vispārējo latviešu buržuazijas idejisko apsīkumu.

Teoretiski Jansona-Brauna referats, salīdzinot ar 1892. g. darbu, nekā jauna nedeva. Referata teoretiskā daļa ir ļoti šaura un aprobežojas galvenokārt ar vispārējiem secinājumiem. Referata spēks ir konkretais literaturas materials, kuru Jansons meistariski izlieto savu atziņu pierādījumiem. Lieliski pielietota satira. Ar konkretu literaturas materialu, pasniedzot to satiriskā intonacijā un aspektā, Jansons pierādīja, ka valdošā latviešu buržuaziskā literatura ir ne vien bezidejiska, pliekana, diletantiska un reakcionara, viņš pierādīja, ka tā nopietnā literaturas kriterijā ir smieklīga. Jansons saprata satiras nozīmi, saprata, ka tas, kas sabiedrības acīs kļūst smieklīgs, top iznīcināts. Jansons ar savu referatu iznīcināja «pseidotautiskos romantiķus». Tādējādi viņš pabeidza to, ko aizsāka Kaudzītes Matīss un Zeiferts.

Bet Jansons-Brauns panāca arī vēl ko citu. Viņš pavēra ceļu realismam. Deva ieskatu par to, kādai jābūt lielai un nopietnai literaturai, ja tai ir lieli un nopietni mērķi.

Ja P. Sarķis vēl ir tikai «jaunās strāvas» literaturas kritikas aizsācējs, tad ar 1892. un 1893. g. Jansona-Brauna darbiem jau visā pilnībā aizsākas jaunstrāvnieciskā literaturas kritika. Ar šiem darbiem jau arī var teikt, ka ir nodibinājusies latviešu realistiskā literaturas kritika.

Apjukums, ko radīja Jansons-Brauns buržuazijas nometnē, bija tik liels, ka tā nespēja uzreiz pat pienācīgi reaģēt. Presē parādījās tikai daži īsi, sašutuma pilni noraidījumi un pārmetumi. Pat tad, kad referatu vairākos turpinājumos iespieda «Dienas Lapa», reakcionarajā presē parādījās tikai īsas atsauksmes. Piem., J. Draviņa-Dravnieka atsauksme «Austrumā».

Pirmo un arī pēdējo lielāko prettriecienu reakcijas nometne var dot tikai 1895. g. Šajā gadā iznāk īpaša brošura «Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem». Brošura ir maskēta ar Brunhildes pseidonimu. Diemžēl, literaturas vēsturniekiem līdz pat šim laikam nav izdevies atšifrēt, kas slēpjas zem Brunhildes pseidonima. Ir izvirzītas divas hipotezes. Pirmā hipoteze kā brošuras autoru min vēlāko juristu un notaru Jāni Kreicbergu (1864—1948), kas savā laikā publicējis arī dažus darbus par literaturas jautājumiem. (Bibliografs A. Ģinters.) Otrā hipoteze par brošuras autoru uzskata kādu Matildi Priedīti, dzim. Jureviču. (J. Misiņš.) Nekādu tuvāku ziņu par šo M. Priedīti nav. Tomēr šķiet, ka Ģintera izvirzītā hipoteze nav pareiza sekojošu iemeslu dēļ. Ģinters atzīst Kreicbergu arī par 1896. g. brošuras «Aspazija un viņas kritiķi» autoru, kas šķiet pamatoti. Taču starp šīm brošurām ir liela atšķirība stilā. Otrkārt, Brunhildes brošuras konteksts atsevišķās vietās (īpaši, kur runā par sievietes stāvokli) apliecina, ka brošuras autors ir sieviete. Tādējādi atliek otrā

hipoteze, bet arī tā ar lielu jautājuma zīmi, jo, diemžēl, J. Misiņš nav devis savai hipotezei nekādu tuvāku pamatojumu.

Brunhildes brošura sabiedrībā neradīja nekādu atbalsi. Vispirms, tā nāca ar novēlošanos, otrkārt, tai iznīcinošu triecienu deva Rūdolfs Blaumanis, publicējot īsu paziņojumu, ka viņš noraida Brunhildi un tamlīdzīgus rakstnieku aizsargātājus no Jansona uzbrukumiem, atzīstot Jansona pārmetumus par pamatotiem.

«Jaunās strāvas» nostāju literaturas vērtējumā un sadzīves jautājumos, īpaši sieviešu emancipacijas jautājumā, vēl plašāk Jansons-Brauns pamato savā 1894. g. rakstā «Mūsu vecai paaudzei».

Jaunstrāvnieki izgāja no šīs polemikas kā uzvarētāji. Tā bija arī realistiskās literaturas kritikas uzvara.

Šajā polemikā vērojama arī paša Jansona-Brauna augšana un attīstība. Pamazām izveidojas pamatos marksistiskas atziņas, ko sevišķi var vērot rakstā «Mūsu vecai paaudzei». 1) No estetiskā kriterija Jansons pāriet uz šķirisku literaturas izpratni. 2) Literaturas attīstību saista ar ekonomiskās un sabiedriskās dzīves attīstību kā pamatu. 3) Atzīst literaturas uzdevumus sabiedrības attīstībā. 4) Atzīst literaturu kā cīņas līdzekli pret reakciju, kā cīņas līdzekli pret reakcionārām šķirām par apspiesto šķiru atbrīvošanu. 5) Atzīst, ka reakcionarie sabiedrības slāņi sagraujami.

Šie principi ir raksturīgi visai turpmākai «jaunās strāvas» literaturas kritikai. Tas arī ļauj secināt, ka jaunās strāvas literaturas kritikā aizsākas latviešu marksistiskā literaturas kritika.

Šie principi izteikti arī plaši izvērstajā polemikā ap Zudermaņa lugu «Gods» un Aspazijas lugu «Zaudētas tiesības».

3) Blakus polemikai ap Jansona-Brauna 1892. un 1893. g. sacerējumiem redzamākais notikums deviņdesmitajos gados latviešu literaturas kritikā ir polemika ap Zudermaņa lugu «Gods» un Aspazijas lugu «Zaudētas tiesības» 1894. gadā. Abu šo lugu apspriedumi saplūda vienā kopējā polemikā.

Aspazija sabiedrībā kļūst populara ar lugu «Vaidelote», kuras pirmizrāde notika Rīgas Latviešu teatrī 1894. g. 19. janvarī. Šajā laikā Aspazija stāv tuvu Rīgas Latviešu biedrības aprindām un ir teatra komisijā algota darbiniece. Jaunstrāvnieki pievērsa Aspazijai uzmanību tieši pēc «Vaidelotes» pirmizrādes, jo pamatoti saskatīja «Vaidelotē» protestu pret sabiedrības konvencionalajām normām. Pozitivas atsauksmes «Dienas Lapā» par «Vaideloti» jau manāmi atšķēla Aspaziju no Rīgas Latviešu b-bas aprindām un tuvināja viņu jaunstrāvniekiem. Īpaša loma te Rainim.

«Vaidelotes» pirmizrādei sekoja notikumi teatra dzīvē, kas Aspaziju pilnīgi atšķēla no Rīgas Latv. b-bas aprindām, un viņa kļuva dedzīga jaunstrāvniece. Šie notikumi tālu pārsniedza jautājumu par Aspaziju un izvirzīja veselus jautājumu kompleksus par literaturas nozīmi sabiedrības attīstībā un latviešu kulturas dzīves tālāku attīstību. Visu to ievadīja vācu rakstnieka H. Zudermaņa lugas «Gods» pirmizrāde Rīgas Latviešu teatrī 1894. g. 13. februarī.

1894. g. 11. februarī «Baltijas Vēstnesī» parādījās raksts par to, ka tuvākajā laikā uz latviešu skatuves parādīsies Zudermaņa luga. Raksts sniedza arī sīkākas ziņas par Zudermani un tā popularitati Vācijā. Rīgas Latviešu biedrības aprindas acīm redzot vēl neaptvēra, kādu vētru šī luga izsauks.

Pēc lugas pirmizrādes jaunstrāvnieki pareizi novērtēja tās patieso raksturu. Tie saskatīja lugas trūkumus, īpaši Fr. Roziņš. Viņi aizrādīja, ka Zudermanis gan spēj atklāt kapitalistiskās dzīves nejēdzības, bet nespēj vērsties pret šo nejēdzību avotu — visu satrunējušo kapitalistisko pasauli. Zudermanis grib tikai labot šo kapitalistisko pasauli, grib labot buržuazisko sabiedrību.

Neskatoties uz to, dzīves īstenības spēks, kas ietverts lugā, spēcīgi iedarbojās uz tā laika sabiedrību. Tieši luga «Gods» pirmo reizi parādīja tā laika latviešu sabiedrībai, cik milzīga loma var būt literaturai cīņā pret dzīves negacijām, cīņā pret reakcionarajiem sabiedrības slāņiem. Ne velti pret lugu uzstājās visas reakcionarās aprindas. «Balss» redaktors A. Vēbers «Baltijas Vēstnesī» sāka saukt, ka uz latviešu skatuves parādījies nevis «gods», bet «negods». Tika laisti darbā visi polemikas cīņas ieroči. Sevišķu lomu spēlēja kāds anonims autors, kas slēpās zem «Mātes laucinieces» pseidonima. Šis autors apelēja pie jaunās paaudzes goda jūtām un tikumības. Tas vēl vairāk pārvērta strīdu par literaturas jautājumiem plašā strīdā par sabiedrības aktiviem jautājumiem, par ekspluatatorisko slāņu noziedzīgo rīcību, par jaunatnes stāvokli, par sievietes stāvokli, par sabiedriskiem apstākļiem kā noziedzības cēloņiem utt.

Vēl strīds par Zudermaņa lugu nebija beidzies, kad to no jauna uzkurināja Aspazijas lugas «Zaudētas tiesības» pirmizrāde tā paša gada 3. februarī.

Aspazija šo lugu bija jau sarakstījusi agrāk — 1892. g. beigās vai 1893. g. sākumā un ar virsrakstu «Antonija» vēl pirms «Vaidelotes» iesniegusi teatrim. Tikai «Vaidelotes» panākumi pavēra ceļu arī šai lugai. Luga literari bija daudz vājāka par Zudermaņa lugu, taču tai sižetiski un idejiski ļoti radniecīga. Aspazija gan vēlāk daudz pūlējās, lai pierādītu, ka viņas lugai nav nekāda sakara ar Zudermaņa lugu. Taču pat vispaviršākie salīdzinājumi

pierāda, ka Aspazijas luga neapšaubāmi uzrakstīta Zudermaņa lugas ietekmē. Kaut arī Zudermaņa luga «Gods» latviski parādījās pēc tam, kad Aspazijas luga «Zaudētas tiesības» jau bija uzrakstīta, tas tomēr neko nepierāda. Zudermaņa luga «Gods» sacēla pirmo saviļņojumu Berlinē jau 1888. g. Aspazija labi pazina vācu literaturu un tai sekoja.

Blakus sabiedrisko jautājumu iztirzājumiem, kas radās polemikā, strīds beigu posmā saasinājās arī plašākos principialos literaturas jautājumos. Sevišķi skaidri tas izteicās «Balss» literarajā pielikumā «Graudi un ziedi» publicētajā rakstā «Vai Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības» salīdzināja ma ar Zudermaņa lugu «Gods» ». (Autors — pēc stila spriežot — pats redaktors A. Vebers.) Šis raksts apliecina, ka latviešu buržuazija joprojām nepieņem realismu un pieteic realismam cīņu. Tā kā pēc Jansona-Brauna referata ar «tautiskā romantisma» un «tautiskās literaturas» jēdzieniem vairs nevarēja operēt, tie bija pārāk sakompromitēti, tiek izvirzīts jauns jēdziens — «idealisma strāva» kā pretstats realismam, kas «neapmierina smalkās jūtas». Šis jēdziens kļuva par jaunu lozungu reakcionarajai literaturas kritikai tuvākajos gados.

Strīdā starp Rīgas Latv. b-bas aprindām un jaunstrāvniekiem iejaucās arī «Mājas Viesis» (A. Deglava raksti), tomēr ar nekonsekventām, sīkburžuaziski svārstīgām koncepcijām.

Arī no šīs polemikas jaunstrāvnieki izgāja kā uzvarētāji, un tā nostiprināja realisma pozicijas latviešu literaturā.

Kā netieša polemikas atskaņa (daļēji saistīta arī ar Jansona-Brauna referatu) ir kāda anonima 1896. g. Liepājā iznākusi brošura «Aspazija un mūsu kritika» (autors, domājams, — J. Kreicbergs). Mūsu šīsdienas lasītāju šī brošura var interesēt kā apliecinājums tam, kā dažkārt literaturā risināts sieviešu emancipacijas jautājums.

Brošuras nolūks acīm redzot ir ne tikai uzbrukt Aspazijai, bet visai «jaunajai strāvai». Par to liecina šī paša autora otra brošura, kas seko pirmajai.

Taču arī šis uzbrukums nesasniedz mērķi.

4) Deviņdesmito gadu vidū nozīmīgākās parādības latviešu literaturas kritikā ir: a) Aspazijas un Rūdolfa Blaumaņa diskusija dzejā par literaturas uzdevumiem sabiedrībā. Diskusija parāda, ka šajā laikā Aspazija stāv samērā konsekventās jaunstrāvnieku pozicijās un izprot literaturas sabiedriskos uzdevumus; b) dažas J. Jansona-Brauna recenzijas par Rūdolfa Blaumaņa lugām. Redzams, ka Jansons-Brauns gan spēj atsegt Rūd. Blaumaņa trūkumus, bet nespēj pilnām novērtēt Blaumaņa kā realista spēku realistisku raksturu veidošanā. J. Jansons-Brauns īstenībā nekad

nav spējis pareizi novērtēt Rūdolfu Blaumani. Zīmīgi, ka viņš savā 1893. g. referatā kā vienīgo pozitivo figuru latviešu realistiskajā literaturā redz Apsīšu Jēkabu (kaut arī pamatoti saskata tā talanta norietu), taču viņš nemaz pozitivi nepiemin Rūd. Blaumani, kaut gan šajā laikā jau sarakstītas un publicētas visas krājumā «Pie skala uguns» ievietotās Blaumaņa noveles; c) ļoti raksturīgs «jaunās strāvas» literaturas kritikā ir plašais Unusa (K. Kasparsona — ps. Siguldietis, Unus u. c.) apcerējums «Par dzeju» (iespiests «Dienas Lapā», 1894. g., Nr. 153 — 162). Šis Kasparsona raksts latviešu padomju literaturas laukā savā laikā izraisīja samērā plašas domu apmaiņas. Tika izteiktas domas, ka šeit atspoguļojas raksturīgi «jaunās strāvas» literaturas principi un ka tas ir nozīmīgs sava laika ieguldījums latviešu realistiskajā literaturas kritikā. No otras puses — šis raksts tika atzīts kā kaitīgs ievazājums latviešu literaturas kritikā, un pēc sava rakstura tas esot tipiski neokantianisks. Kā «neokantianisks» tas arī tika izsvītrots no «jaunās strāvas» literaturas kritikas kā nejaušs, gadījuma rakstura apcerējums.

Šāda krasa domu apmaiņa jau vien, šķiet, var būt par pamatu šī Kasparsona raksta ievietošanai kritikas kopojumā, lai mūsdienu lasītājs varētu ar to iepazīties un izdarīt savus secinājumus. Taču uz to pamudina vēl kāds apstāklis. Kasparsona apcerējums nebūt nav nejaušība «Dienas Lapā». Ne visa «Dienas Lapas» literaturas kritika sasniedza radikalo jaunstrāvnieku labākās literaturas kritikas līmeni. Ir jāņem vērā, ka «jaunajā strāvā» darbojās arī sīkburžuaziskā līnija ar Al. Daugi un Kasparsonu priekšgalā. Tieši šis Kasparsona raksts parāda to, kas apvienoja šo līniju ar radikalajiem jaunstrāvniekiem un kas atšķīra tos. Tieši šis raksts zīmīgi papildina «Dienas Lapas» literaturas kritikas kopainu un atklāj tās trūkumus un pretišķības. Bez tam šis raksts parādījās Raiņa redakcijas laikā, ieņēma apmēra ziņā ļoti plašu vietu, tika iespiests pēc Jansona-Brauna plašajiem apcerējumiem un nekad arī neradīja nekādus iebildumus no pārējo jaunstrāvnieku puses. Viss tas nepieļauj iespēju izslēgt šo Kasparsona apcerējumu no kritisko rakstu kopojuma.

Katrs lasītājs, kas iepazīsies ar šo rakstu, varēs konstatēt to, ka abi no minētajiem viedokļiem attiecībā uz šo rakstu ir pārsteidzīgi.

Vispirms — rakstam nav nekā kopēja ar neokantianismu un neokantianiešu atziņām. Apgalvojums par raksta neokantianistisko raksturu, šķiet, izriet no pieņēmuma, ka sīkburžuaziskie jaunstrāvnieki ir «legalie marksisti», un, tā kā legalie marksisti, tāpat kā citi oportunisti, plaši pielietoja neokantianistiskas koncepcijas, tad Kasparsona rakstu tīri mechaniski ierindoja neokan-

tianismā. Tas būtu pareizi tikai tad, ja visus idealistus, pašu Kantu ieskaitot, varētu apzīmēt par neokantianistiem.

Neokantianisma būtība ir tā, ka «neokantianieši mēģināja saskaņot zinātni ar Kanta idealistisko filozofiju. Viņi noliedza, ka pastāv «lieta par sevi», uzskatot to par «svešu asiņu pilienu», atsacījās atzīt sabiedrības objektivās likumsakarības, reducēja zinātnes kategorijas uz subjektivām normām utt. Tādējādi neokantianieši ne tikai aicināja «atpakaļ pie Kanta», bet kritizēja Kantu par materialisma elementiem viņa filozofijā.» (Īsā filozofiskā vārdnīca, LVI, 1955., 384. lpp.)

Kasparsons turpretī atzīst «lietu par sevi», nekur nenoliedz sabiedrības objektivās likumsakarības. Gluži otrādi, viņš tās ņem it kā par izejas punktu. Kasparsons saka: «Individualitate, it kā pati sabiedrība, ir materialo apstākļu produkts. Sevišķi cilvēku centienus un darbus nosaka viņu fizioloģiskās īpašības un viņu apkārtnes iespaidi. Kādi ir šie apkārtnes iespaidi? Vienkārt, personas, kas — vai nu tieši, vai ar saviem rakstiem — dara iespaidu uz cilvēku; otrkārt, dabiski un sadzīves apstākļi.»

Tas tomēr nenozīmē, ka Kasparsons ir marksists vai pat kaut cik konsekvents materialists. Visā Kasparsona rakstā materialistiska rakstura atziņas iet juku jukām ar idealistiskām. Nav grūti saskatīt, no kādiem autoriem atvasinās Kasparsona atziņas un dažkārt tiek pat norakstītas gandrīz burtiski.

Šī raksta pamatos viscaur ir Ipolita Tēna mākslas principi. Tikai atsevišķos gadījumos Kasparsons novirzās no tiešiem Tēna formulējumiem un pārslēdzas uz to pašu autoru, kas viscaur pamatos ir pašam Tēnam — proti — uz pozitivistu Ogistu Kontu. Turpretī pats dzejas būtības formulējums vairāk sasaucas ar Imanuelu Kantu.

Kasparsons raksta: «Dzejošana ir iespaidu reflektēšana — attēlošana.» Reizē ar to «dailei pašai nav nekādu mērķu». Šis dīvainais dzejas būtības formulējums acīm redzot izriet no I. Kanta tezes par to, ka «lietas par sevi» ietekmē cilvēka jutekliskās spējas un tādējādi rodas parādība jeb juteklisks priekšmets.

Pieturoties pie tādas dzejas būtības koncepcijas, Kasparsons konstatē arī, ka īsta dzeja ir «nepatvaļīga spilgtu iespaidu tēlošana». Tāpēc arī «upīšu burbuļošana un zivju dzīve un zivju zvejošana», tāpat kā «parādības, kas izpauž gadsimteņu garu» — «viss tas bez izņēmuma atrodas realās dailes aplokā, un visu to atļauj min. princips tēlot, kad tikai tēlojums saskan ar īstenību».

Lai kaut cik šo juceklīgo izejas punktu saskaņotu ar jaunstrāvnieku uzskatiem par literaturas lomu sabiedriskajā dzīvē, Kasparsons glābjas parādību svarīgumā: «Bet nekad nepiekritīsim tam, ka dzejniekam, kas izlieto savas gara spējas lapu un

strautiņu lai cik priekšzīmīgā aprakstīšanā, būtu vienāds svars ar to, kas ar līdzīgu talantu tēlo sadzīves parādības.»

Atradis šo «tiltu», Kasparsons tālāk viscaur pārslēdzas uz Ipolita Tēna atziņām. Sastopam kā Tēna «vides», tā «momenta» koncepcijas. Šajā ziņā Kasparsons ir konsekventāks par citiem «tēnisma» ievieslējiem latviešu literaturas kritikā. Viņš neaizmirst pat Tēnam raksturīgo «iepriekšējās attīstības spiedienu», kas pie citiem autoriem nav sastopams. Viņš raksta: «Protams, ka dailē, kur garīgiem iespaidiem tik svarīga loma, nav viegli visur atrādīt materialos cēloņus, jo bieži dara uz vienu dzejnieku ievērojamu iespaidu otrs, kurš uzaudzis un savu mūžu vadījis gluži citos sadzīves apstākļos, dara iespaidu teorijas, kas izaugušas iz cita laikmeta vēsturiskā pamata utt.» Tikai trešo Tēnam raksturīgo komponentu — rasi — Kasparsons neuzdrošinās cilāt.

Tā kā, atskaitot «savdabīgo» dzejas būtību formulēšanu kā «iespaidu reflektēšanu», Kasparsons viscaur cenšas stāvēt Tēna pozicijās, tad būtībā šis raksts neko jaunu neievieš tā laika latviešu literaturas kritikā, jo Tēna atzinumi jau latviešu literaturas kritikā sastopamai kā astoņdesmitajos, tā deviņdesmitajos gados. Kasparsons tikai šajā rakstā tos izvērš plaši un cenšas pasniegt nopietnā teoretizētāja tonī.

Tāpat nepareizs ir ieskats, ka šis Kasparsona raksts ir kaut kāds ieguldījums tā laika latviešu realistiskā literaturas kritikā. Pēc Jansona-Brauna 1892. un 1893. g. darbiem šķiet pat dīvaina šāda raksta parādīšanās «Dienas Lapā». Bet tam ir savi izskaidrojumi.

Lieta tā, ka pozitivisma idealistiskais raksturs Tēna mākslas koncepcijās ir labi maskēts un daudzi deviņpadsmitā gadsimta progresivi literaturas kritiķi ne uzreiz izprata tā reakcionaro būtību. Daudzus aizrāva jau tas vien, ka mākslas darbu darīja atkarīgu no dzīves apstākļiem. Vēl grūtāk šo maskējumu bija uztvert Tēna sekotāja Brandesa uzskatos. Tāpēc pat radikalo jaunstrāvnieku darbos nereti saduramies ar atsaukšanos uz Brandesu un dažkārt arī uz Tēnu. Vēl 1891. g. Tēnam un Brandesam «Dienas Lapa» veltī īpašu ievadrakstu.

Neokantianiešu murgojumus jaunstrāvnieki, īpaši Rainis, nekad nepieļautu tik plaši demonstrēt «Dienas Lapā», bet pret Tēnu un Brandesu viņiem bija sava laikmeta vājība. Tēna un Brandesa atziņu pamatos bija Ogists Konts, un pat to jaunstrāvnieki ne vienmēr pareizi novērtēja. Tā vēl deviņdesmito gadu beigās Rainis rakstā «Francijas jaunākā literatura» konstatē, ka «Francijas pēdējais lielais filozofs bija Konts». Tikai vēlākā dziļākā marksisma apgūšana palīdzēja bijušajiem jaunstrāvniekiem šo kļūdu izlabot.

Otrkārt — savā galvenajā daļā Kasparsona apcerējums «Piezīmes par dzeju» iekļaujas «jaunās strāvas» galvenajā literaturas kritikas līnijā. Kasparsons viscaur cenšas aizstāvēt realisma pozicijas. Viņš vairākkārt pasvītro, ka dzejas objekts ir dzīve, ka dailei jātēlo dzīves patiesība, vēršas pret atklātu moralizēšanu («moralizētāja dzeja ir patvaļīga vielas sacerēšana»), prasa saasinātu tēlojumu (brožāku) utt. Viņš negatīvi nostājas pret «Baltijas Vēstnesi», aizstāv Zudermani un Aspaziju. Tas viss apvieno Kasparsona atziņas ar vispārējiem «jaunās strāvas» kritikas atzinumiem. Atšķirīgs no augstākiem «jaunās strāvas» literaturas kritikas sasniegumiem Kasparsona rakstā ir tas teoretiskais juceklis, uz kuru viņš balstās un no kurienes ņem savu spriedumu motivacijas. Bet acīm redzot tas ne sevišķi uztrauca «jaunās strāvas» kritiķus, jo pret Kasparsona apcerējumu neviens no viņiem neuzstājās.

5) 1897. g. cariskā patvaldība sagrāva «jauno strāvu». Daudzus jaunstrāvniekus un strādnieku pulciņu locekļus apcietināja, vēlāk izsūtīja trimdā (Raini, Jansonu-Braunu u. c.), dažiem izdevās emigrēt uz ārzemēm (Fr. Roziņam, D. Bundžam u. c.). Patvaldības patvaļas akcija pārtrauca arī to lielo aktivitati latviešu literaturas kritikā, kas bija izvērsusies deviņdesmitajos gados līdz «jaunās strāvas» sagrāvei. Var teikt, ka latviešu literaturas kritikā iestājās zināms atslābums, kas ilga visu deviņdesmito gadu beigu posmu un divdesmitā gadsimta sākumu. Redzamākie kritiķi paliek vienīgi Ērmanis Pīpiņš-Vizulis (1873.—1927.) un Teodors Zeiferts. Pirmais nepārsniedz demokratiska kritiķa pozicijas un visos savos spriedumos ir ļoti mērens. Viņš gan cenšas vienmēr stāvēt realistiskās literaturas aizstāvja pozicijās, taču viņu traucē arī pārliecīgā aizraušanās ar Ipolita Tēna atziņām, kaut gan viņš tās izprot diezgan vienkāršoti. Teodors Zeiferts arvien vairāk uzrāda svārstības un nekonsekvences spriedumos.

Savus pirmos soļus literaturas kritikas laukā sāk spert jaunais kritiķis Jānis Asars (1877.—1908.), tomēr viņa darbība izvēršas galvenokārt divdesmitā gadsimta sākumā. Tomēr arī Asars nesasniedz to līmeni, ko sasniedza jau «jaunās strāvas» kritika.

Reakcijai tomēr arī šajā posmā neizdodas apturēt latviešu progresivās literaturas kritikas tālāku attīstību. Tieši deviņdesmito gadu beigās Rainis publicē vairākus literaturas kritikas apcerējumus. «Jaunās strāvas» laikā Rainis pārāk noslogots ar citiem darbiem un literaturas kritikai pievēršas samērā maz. Turpretī savas trimdas gados Rainis dod nopietnu ieguldījumu latviešu literaturas kritikas attīstībā un liek tālākus pamatus latviešu marksistiskajai literaturas kritikai.

Deviņdesmito gadu beigās Rainis publicē vairākus plašākus kritiskus rakstus, iepazīstinot latviešu lasītāju ar krievu lielajiem rakstniekiem A. Puškinu un Maksimu Gorkiju. Tāpat arī ar jaunāko franču literaturu. Darbā par franču jaunāko literaturu Rainis ietilpina arī dažas marksistiskās literaturas kritikas teoretiskās atziņas, piem., par literaturas atkarību no sabiedrisko spēku attīstības, dialektisko uzskatu par formas un satura nedalāmību un satura primaritati u. c.

Zināma nozīme ir arī J. Jansona-Brauna brošurai «Mūsu modernās jaunavas un viņu ienaidnieki literaturā» (1899.), kas vēršas pret J. Purapuķes uzbrukumiem sieviešu emancipacijai, kaut arī te vairāk vērojamas «jaunās strāvas» darbības atskaņas. Deviņdesmito gadu beigās plaši izvēršas polemika par Raiņa «Fausta» tulkojumu. Tā gan vairāk skar valodnieciskus jautājumus, mazāk literaturkritiskus jautājumus. Aptuvenu ieskatu par šo polemiku dod «Mājas Viesa» redakcijas raksts «Ģētes «Fausts» un «Baltijas Vēstnesis»» (autors šķiet redaktors P. Zālīte).

1

ASTOŅDESMITAJOS GADOS AIZSĀKTO CENTIENU TURPINĀJUMS

PESIMISMS LATVIEŠU RAKSTNIECĪBĀ

Šai rakstā gribu tuvāk aplūkot kādu greizu virzienu rakstniecībā, ko prātnieki nosaukuši par pesimismu[1]. Iemeslu uz to man deva šā g. «Austruma» 3. burtnīcā iespiestais Apsīšu Jēkaba stāsts «No mazām dienām» (Iz tautas bilžu galerijas). Pesimisms, sākot no Šopenhauera un Hartmana, ir pārņēmis visas civilizētās tautas kā ar tīklu... It sevišķi arī daiļrakstniecībā viņš laidis dziļas saknes. Pesimisms nav Eiropas tautu gara auglis, bet pārņemts no Azijas tautām. Azijas tautu (ķīniešu un indu) starpā tas izaudzis pa gadu tūkstošiem: tur pesimisms atspoguļojas visā dzīvē un it sevišķi reliģijā. Tā Budas ticība māca, ka augstākā cilvēka laime ir n i r v a n a (mūžīgs miers), ko cilvēks iemantos pēc nāves. Šopenhauers, Hartmans u. c. to tik ir pārnesuši pie mums no Azijas. Jaunākā laikā tomēr pret pesimismu ir pacēlušās dažas it sparīgas balsis, kas norāda viņa ļauno iespaidu uz visu sadzīvi. Un tiešām: ja jau mēs esam pārliecināti, ka pasaules īstais kungs un valdnieks ir un paliks ļaunums, tad jau mums gribot negribot rokas jānolaiž... «Vai nu mēs būtum cīnījušies, vai ne, pret ļaunumu tikpat neko nepaspēsim. Labāk ir, cik tas drīzi iespējams, atraisīties no šās bēdu lejas...» Tā domā pesimisti. Ja nu šāds ieskats iesakņosies ļaužu domās it plaši, lēti saprotams, kāda pārmaiņa tad notiks ļaužu dzīvē... Cilvēks, kas padodas pesimismam, priekš sadzīves ir nederīgs: viņš netic saviem spēkiem un tiklab arī necīnās, lai padarītu savu tuvāko dzīvi laimīgāku... Pa savai dabai pesimisms ir vecu ļaužu gara auglis, prot, tādu, kas tuvojas iznīcībai un vairs netic saviem spēkiem.

[1] Pesimisms — pasaules uzskats, pa kuram pasaulē vairāk tik ļaunums vien piemājo. Kā pretjēdziens pesimismam ir optimisms — pasaules uzskats, pa kuram pasaulē vairāk piemājo prieki un laimība.

To mēs arī redzam pie veciem ļaudīm, kuri netic jaunām lietām, reformām. Tālab tad arī mēs redzam visā civilizacijas vēsturē cīņu starp tēviem un dēliem. It jauki šo cīņu tēlojis slavenais Turgeņevs savā romanā «Tēvi un bērni» (Отцы и дети). Cien. lasītāji varbūt sacīs, ka optimisms ir tāda pat muļķība, jo cilvēka spēkiem taču ir robeža. Taisnība gan. Optimisms savā galējā veidā ir arī tik pārspīlētu domu auglis. Patiesība atrodas viduspunktā. Bet, ja mums būtu jāizvēlas viens no diviem — pesimisms vai optimisms, tad tiešām ar pilnīgāku tiesību varam piekrist optimismam. Optimists «cerē un tic», — un iekš tam slēpjas viņa spēks. Bet pesimisma devize ir — iznīcība... Raug, tālabad mums ir jākaro pret pēdējo pasaules uzskatu!

Tagad pāriesim uz Apsīšu Jēkaba stāstu un paraudzīsim, kādā kārtā tur parādās pesimisms. Apsīšu Jēkabs ir viens no mūsu iecienītākiem rakstniekiem, īsti «Austruma» lasītājiem viņš labi pazīstams. Uz Apsīšu Jēkabu top liktas sevišķas cerības, īsti no tā laika, kad iznāca viņa stāsts «Bagāti radi». Un tiešām katrs apliecinās, ka viņam ir stāstu rakstītāja talants; un tālab tad mums it nepatīkami bij — ieraudzīt īsti Apsīšu Jēkaba stāstā augšā minēto pesimismu. Stāsta «No mazām dienām» saturs īsumā ir šāds: Briežu Miķeļa pirmā sieva miruse, ar kuru Miķeļam palikuši divi pieauguši dēli, Gusts ar Juri. Briežu Miķels apprecējas pa otram lāgam ar kādu vecmeitu Ažu. No šās laulības viņiem ir dēls Spricēns. Spricēns uzaug par tīru nelieti, kādi ir arī Gusts ar Juri. Briežu Miķeļam pienāk vecuma dienas, un nu tam «nav kur savas galvas pielikt». Aža galīgi ienīst savu veco vīru, to pašu dara arī visi viņa trīs dēli. Gan pagasta priekšnieki piespriež dēliem, lai dod vecim zināmu pabalstu, bet tie lūko visādi izvairīties. Pēdīgi tie nāk uz laimīgām domām: aizved ar ragaviņām veco Miķeli uz nabagmāju... Vecais Miķelis arī drīzumā tur beidz savu gaitu. Tāds pats liktenis sagaida pēdīgi veco Ažu: Spricis par viņu negrib nekā zināt... Briežu Miķeļa dēli paliek nelieši uz visu mūžu. Jau paviršs atstāstījums vien mums atstāj smagu iespaidu; bet šis smagais iespaids palielinājas, lasot stāstu pašu. Tagad mēģināsim tuvāk iepazīties ar stāstu. Vecais Briežu Miķels ir tā persona, ap kuru vairāk vai mazāk saistās viss stāsta gājiens. Par viņu pašu tomēr mēs nevaram teikt ne laba, ne ļauna; gandrīz vēl vairāk pēdējo. Viņš visā stāstā izrāda vairāk pasivu nekā aktivu lomu. Caur to arī izrādās tas, ka viņš nav atstājis nekāda laba iespaida uz saviem trīs dēliem (viņus audzinot). Toties viņa sieva Aža mums parādās jo spilgtās krāsās. Šī ir vecene, no kādas lai dievs mūs pasargā. Viņas

bauslis ir: «Zemē atrasts nav zagts.» Viņas raksturā mēs nekā laba neatrodam. Aža turas ne tikvien pie augšējās mācības, bet čiepj, kur tik un ko tik var... Lamāties viņa prot tā, ka tai neviens līdzi netop; darbu viņai ir tik daudz mazāk, cik vārdu vairāk. Tik vienu labu īpašību redzam pie Ažas: viņa mīļo savu Spricēnu, kā jau daždien māte. Tāda, īsumā atstāstīta, ir Aža. Nav labāki arī Gusts, Juris un Spricēns. Tik vienīgi starpība starp viņiem ir tā, ka Gusts ar Juri jau pašā stāsta sākumā nāk priekšā kā ļauni tēviņi, bet pie Spricēna Apsīšu Jēkabs grib parādīt it kā sliktas audzināšanas sekas. Spricēna audzināšana ir slikta, bez šaubām, jo viņš, tā sakot, top uzaudzināts pēc mācības: «Zemē atrasts nav zagts.» Mācība ļauna bez pretīm runas. Tik te nevilšus nāk prātā jautājums: kālabad Aža turas pie tik aplamas paražas? Vai tā jau ir Ažas dabā, jeb vai viņa turas pie tās, spiesta aiz trūkuma? Stāsta visas personas ņemtas iz tās ļaužu šķiras (kalpu kārtas), kur cilvēkam bieži krekls mugurā ne tikvien raibs kā dzenis (ar dažādiem ielāpiem), bet dažreiz i tā nav! Ja nu tāds bezkrekla cilvēks turas pie paražas: «Zemē atrasts nav zagts»?... Aža iet kaimiņu pļavā zāļu plūkt... Bet te mums nevilšus nāk jautājums: vai viņa iet tik zagšanas dēļ vai tādēļ, lai arī viņas govij būtu zāļu saujiņa priekšā?... Raug, šie ir jautājumi, uz kuriem gribētu atbildes. Apsīšu Jēkabs, liekas, ar šiem jautājumiem ir skaidrībā. Pa viņa domām, ja mēs viņu pareizi saprotam, ļaunums atrodas jau pašā cilvēkā, jo viņa pievestais moto skan: «Cilvēka sirdsprāts ir ļauns no mazām dienām.» 1. Moz. gr. VIII, 21. Šos vārdus Apsīšu Jēkabs vēl paskaidro: «..... Cilvēka prāts jau, kā raksti saka, ir ļauns no mazām dienām, bet nevaldi vien tu viņa, neuzliec tam iemauktu, tad bailes redzēt! izaugs zvērs, ne cilvēks.....» — Raug, te ir tas zvēriņš, ko mēs gūstam! Tas zvēriņš ir — pesimisms. Zinātne līdz šim ir paspējuse pierādīt, ka bērni no vecākiem manto tik zināmu temperamentu un enerģiju (spēku), bet, pa Apsīšu Jēkaba domām, iznāk, ka mēs jau piedzimdami nesam līdz zināmu «ļaunumu», kuram jāuzliek iemaukti... Kādēļ cilvēks zog? Mēs atbildētum: tādēļ, ka atrodas trūkumā; bet Apsīšu Jēkabs atbildēs: «Tādēļ cilvēks zog, ka viņš ir ļauns no mazām dienām.» Bet nu vēl paraudzīsimies Spricēna audzināšanā. Ap. J. saka: «Aplūkosim turpmāk Spricēna dzīvi un audzināšanu! Saimnieki Briežu neturēja ilgāk, kā tik pa gadam. Tā nebij Miķeļa vaina (?), bet Ažas, kas visvairāk savas mutes un ķildīgās dabas dēļ bij nepanesama, bet ar laiku arī Spricēns nebij mājā par prieku. Visvairāk tas bij sakņu un dārza augļu dēļ. Vai tur kāļu vai burkānu grēdiņa, vai ogulājs vai ābelīte — visi pazina Spricēna nagus...» Cik liels rijējs gan

nav bijis šis Spricēns! Bet mēģināsim ieskatīties lietā tuvāk. Kādēļ ēd cilvēks? Lai uzturētu sevi. Tādēļ ēd arī Spricēns. Sakņu un dārzu augļi ir tie, ko radītājs mums novēlējis: raug, tādēļ arī Spricēnam viņi tik mīļi! Un nav jau viņš vainīgs, ka tam ēst gribas. Barojat Spricēnu kārtīgi, atvēlat arī viņam to, ko viņa miesa prasa, viņam garu pirkstu nemaz nebūs; nebūs arī viņam nekāda aprēķina lauzt ābelēm zaru. Tātad atkal ronas jautājums: salkums vai iedzimtais ļaunums? Vērojot to, ka bērna darbība atkarājas vairāk no acumirkļa iespaidiem, drīzāki jādomā, ka s a l k u m s... It zīmīgi ir cien. rakstnieka vārdi, kurus viņš saka par Spricēna skolas dzīvi: «Uz pavasara pusi Spricis bij pievilcies pie otra gaļas bļodiņas, jo pašam cauru nedēļu nekā nebij bijis līdz kā kaņepes ar biezpienu.» Vai tiešām A. J. pēc šā vēl var brīnīties, ka «Spricēns bij pievilcies pie otra gaļas bļodiņas»? Bet kā izturas šai atgadījumā skolotājs? Raug, ko saka A. J.: «Spricēnam bij liels brīnums, ka skolotājs tam pusdienā pasniedza gaļas ēdienu. Viņš negribēja ticēt, ka tie nav joki, bet tīra patiesība. Tā vienu pusdienu, tā atkal otru, dažreiz rītā vai vakarā glāzīte tējas — kas to būtu domājis, kad par viņu tā rūpētos!» Tā, lūk, saprātīgais skolotājs te tūdaļ noprata, ar kādām zālēm jāārstē Spricēna slimība! Neraugoties uz šo vienu piemēru, A. J. tā sajauc visu šo lietu, ka mēs skaidri nenojēdzam, kas ir īstais ļaunuma dzineklis? Cien. lasītāji lai nedomā, ka Spricēna audzināšana tomēr ir bijusi laba; nē, viņa bij slikta un deva arī sliktus augļus. Tik A. J. visu vainu sakrauj uz mātes Ažas ādas un iedzimtā ļaunuma. Es turpretīm domāju, ka audzināšanas ļaunums atkarājas no pašas sadzīves, un iedzimtā ļaunuma neatzīstu. Lai nu kā, bet Spricēns tiešām uzaug par ļaunu cilvēku, jo viņš nekaunas pat savai mātei tā atbildēt, kad viņa nespēka dienās lūdzas no dēla palīdzības: «Manis dēļ bāz kad salmus vēderā, man priekš tevis nav ne sapelējuša graša.» «Muti ciet, vecā pastala, lūk, to es tev došu,» — un Spricis pacēla dūri mātei tuvu zem deguna, — «un nu nečīksti vairs!» viņš bargi noteica mātei. Briesmīgi vārdi! Un briesmīgs ir tas dēls, kas savai nespēcīgai mātei tādus var teikt. Liekas, ka te A. J. efekta dēļ ir lietu pārspīlējis... Gan esam dzīvē sastapuši dažu labu «pazudušo dēlu», bet tik briesmīgu gan grūti atrast. Dzīve mums rāda, ka šādi dēli vismaz acīs vecākiem izturas diezgan pieklājīgi, ja pat paglaimo; bet Apsīšu Jēkaba Spricis sadod «vecai pastalai» bez kādas stomīšanās. Tomēr savu domu te negribam citiem uztiept; lai cien. lasītāji spriež paši.

Spricis ir ļauns, to redzam. Bet te nevilšus atkal uzmācas

jautājums, — bet vai viņš paliks ļauns uz visu mūžu? Kas zin, vai viņš vēl nevar laboties? Varbūt atrasies cilvēks, kas viņu spēs atgriezt? no akla padarīs redzīgu? Ir pats A. J. jau pierādīja, ka Spricēns skolā no skolotāja bij diezgan jau locīts, jo cien. rakstnieks saka: «Šis vīrs (skolotājs) viņu mīļoja, to puika sajuta, — bez mātes un tēva bija arī vēl viņš (skolotājs), kas tam bij kā draugs, kā tuvenieks. — Izveseļojies Spricēns pieķērās skolotājam ar uzticību. Tagad tas bij skolotājam lokāms un vadāms — pats no laba prāta.» Gan cien. rakstnieks beidzot nosaka: «Sēkla gan bij atraduse daudzmaz auglīgas zemes, bet tai trūka slapjuma, tā nokalta un nenesa nekādu augļu.» Lai arī tā, bet taču redzam, ka skolotājs spēja cik necik labot Spricēnu un viņa dvēselē atradās daudzmaz auglīgas zemes... Vai vēl neatrasies kāds skolotājs (nu kaut pate dzīve), kas atgriezīs šo noalojušos? Bet A. J. mums izjauc visas cerības, teikdams: «Vai stāstīt vēl par Spriča turpmāko dzīvi? Pietiks! Viņa dzīves ceļš jau tiktāļ nospraudīts, ka to skaidri var pārredzēt. Jauks viņš nav, un patīkama te ar nav nekā ko stāstīt. Atgriešanās uz labu vairs nav cerama. (?) Tikai tad, kad viņš būs miris, dzirdēs par viņu vienu vienīgu labu vārdu, un tas būs: «Paldies dievam!»» Bēdīgi, ļoti bēdīgi: sirds tiek aplieta kā ar aukstu ūdeni, jo acu priekšā stāv cilvēks (Spricis), kas ir pazudināts uz mūžību! Un vai tikai Spricis vien? Kas tad notiks ar Gustu un Juri? tie taču nav labāki? Un vai tikai šie trīs tiek pazudināti? Nē, ir vēl vairāk: «... Nes tu tādus cilvēkus kā slogu — un ko es savā laikā neesmu ar viņiem izkarojies, bet kas tad ir panākts!? Valstij viņi tīri par slogu, par postu!» vecākais saka nopūzdamies. Raug, vienā pašā pagastā tādu neliešu, pazudušo, atrodas visai daudz! Un visi tie ir n e l a b o j a m i? Lūkosim te drusku tuvāk ieskatīties cilvēka dvēselē un paraudzīt, vai tiešām Apsīšu Jēkabam bij tiesība apgalvot, ka šie ļautiņi nelabojami. Teoretiska prātošana še maz līdz, piemēri ir daudz labāki. Ņemsim piemērus no tiem pašiem rakstiem, no kuriem arī Apsīšu Jēkabs ņēmis savu moto... «Kungs, piemini manis, kad Tu nāksi savā valstībā,» saka tas slepkava, kas reizē ar Kristu krustā sists. Atgādinām vēl Mariju Madaļu un līdzību par «Pazudušo dēlu»! Un tādu piemēru būs daudz. Mēs redzam cilvēku alojamies, gan klūpam, bet redzam arī viņu pieceļamies un nomazgājamies no grēku dubļiem. Un, redzot tādu «atgriezušos», cik vareni ielīksmojas mūsu dvēsele! Mūs pārņem prieks, neizsakāms prieks par to, ka cilvēks paliek atkal par cilvēku. Bet Apsīšu Jēkabam patīk nabaga Sprici pazudināt. Raug, kur ir pesimisms! Pirms savu apcerējumu beidzu, vēl minēšu kādu

vārdu. Kā sāņu lietu (epizodu) šai stāstiņā rakstnieks iepinis kādu korespondentu un teatra izrādi. Arī še parādās tas pats pesimisms, prot, viņš (rakstnieks) arī teatri nostāda tādā gaismā (labāk, tumsā), lai tas lasītāja acīm izliktos pavisam nejauks. Katrs prātīgs cilvēks atzīst teatra izglītotāju iespēju, bet cien. rakstnieks domā citādi (vismaz no stāsta tā iznāk). Viņš gan mums tēlo tādu izrādi, kas mūs vairāk atbaida nekā pievelk; bet, to darīdams, viņš arī lietu pagalam pārspīlē: labāka efekta dēļ viņš ievieto minēto teatra izrādi pašā krogā un tad ironiski piezīmē: «Krogā priekš tam sevišķi ierīkotā zālē bij kādu svētdienas vakaru noliktā sengaidītā izrāde, kurā bij uzdevums pašā krogā apkarot krogu un viņa tumšos priekus.» Tāpat arī stāstā raksturotais «korespondents» ir gluži pārspīlēts. Lai iedomājamies tik to, ka šis korespondents triju rubļu dēļ, ko pats izmet krogā pa teatra izrādes laiku, apmētā visu pagastu ar dubļiem; bet pēc minēto triju rubļu atdabūšanas pats atkal dubļus nomazgā.

... Cik niecīgām gan vajag arī būt tām laikrakstu redakcijām, kas uzņem tādus niekus savu laikrakstu slejās! ... Tātad A. J. ar šo stāstiņu visus nostāda ēnā ... Ar šo beigšu savu apcerējumu; lai cien. lasītāji spriež paši. Arī no cien. rakstnieka izlūdzos atvainojumu, lai viņš neļaunojas uz manis par te izteiktām domām. Mans nolūks pie tam bijis tikai labs: pakalpot latviešu rakstniecībai. Mūsu rakstniecība un tamlīdz visa tautas dzīve vēl ir pumpurā ... Raug, tālab mums, ja mēs tiešām mīlējam sevi pašus, jālūko, lai šis pumpurs nenovīst un nenokaltst, bet lai uzplaukst par skaistu un smaržīgu rozi ... Bet, ja mēs padosimies pesimismam, tad šis pumpuriņš — nokaltīs! Caur šo nebūt negribu pierādīt, ka rakstnieki nedrīkst tēlot dzīves tumšo (ēnas) pusu. It sevišķi viņiem tas jādara, un to ir darījuši visu tautu lielie rakstnieki; bet tomēr ir liela starpība, kā rakstnieki to dara ... Viens tēlo ēnas puses, graiza visu, kas ļauns un smieklīgs dzīvē, bet viņš tic, ka šis ļaunums ar laiku zudīs, ka cilvēks nevis pazudīs, bet piecelsies, un to arī savos rakstos liek manīt. Otrs arī dzīvi apskata no ļaunās puses, bet arī piebilst, ka tā paliks ir projām. Ne pret pirmo, bet pret otro mēs paceļam savu balsi. Un A. J. mums izrādījās par otro (pesimistu). Bet varbūt kāds spēs viņa stāstiņu «No mazām dienām» citādi izskaidrot? Varbūt pats cien. A. J. to spēs darīt? Ar prieku atzīšos, ja būšu savos spriedumos alojies; bet es viņa stāstiņu sapratu tikai tā, kā augšējās rindiņās to zīmēju.

P. Sarķis

«Dienas Ļapa», 1891. g., Nr. 107 un 108, 13. un 14. maijā.

PAR KO DZIED MŪSU DZEJNIEKI?

P. SARĶA KRITISKI APCERĒJUMI.

Esmu nodomājis apcerēt dažus mūsu ievērojamākos dzejniekus. Savos apcerējumos negribu nemaz vai arī gluži maz ievērot mūsu dzejnieku ražojumu ārējās formas, valodas utt., bet toties vairāk nodarbošos ar viņu iekšējo saturu, idealiem etc. Pa manām domām, dzejas āriene (ietērpums) ir no daudz mazāka svara nekā viņas saturs. Mans uzņēmums ir ļoti grūts, un tālab ne bez zināmām šaubām ķeros pie šā svarīgā darba, bet darbs ir tik svarīgs un nepieciešams, ka tomēr ņemu to pārdrošību un ķeros pie spalvas... Būšu pieticīgs, ja man vismaz izdosies iekustināt šo jautājumu tādā kārtā, kā to esmu nodomājis, prot, modināt lielāku interesi uz šādu kritiku arī pie latviešu rakstniekiem.

I. FRĪDENBERĢU JĀNIS (MIERIŅŠ)

Frīdenberģis ir dzejnieks — tas no visiem atzīts. Turklāt vēl varu piemetināt, ka viņš ir viens no labākajiem latv. dzejniekiem, ja gribam runāt tik par dzejas ārieni (ietērpumu). Bet te tūlīt es pasteidzos piebilst, ka viņš jau daudz mazāks paliek, ja gribam domāt par viņa dzejas idejām. Pirmais, kas duras acīs, pārlasījušam Frīdenberģa «Līgas skaņas»[1], ir lielā nenoteiktība: — prot, viņa dzejoļos parādās viss, sākot no vieglprātīga optimisma un beidzot ar pesimismu.[2] Caur tādu nenoteiktību arī izskaidrojams tas, ka mums, ar līdzību runājot, pie vislielākās gribas nav un nav iespējams ieskatīties dzejnieka sejā, bet viņa vaigs paliek apslēpts kā ar biezu šķidrautu, un tas ir ļoti nepatīkami.

Lai mans darbs labāk sekmētos, tad gribu viņa dzejoļus apcerēt pa daļām (grupām) pēc tās tendences, kas viņos lielākā vai mazākā mērā parādās. Tā, piem., ir dzejoļi, kuros dzejnieks apdzied pašas dziesmas, citos mīlestību, citos tēviju un senču dievus etc. Bet ir arī viena daļa dzejoļu, kuros neparādās nekāda sevišķa tendence.

Par šiem viņa dzejoļiem var īsumā teikt, ka tie ļoti jauki gan caur valodu, gan gleznām un to jūtu sirsnību, kas viņos parādās... Viņi mums mīļi un patīkami kā pavasaros zilie vizbulīši, ko sastopam mežainēs, sniegam noveļoties. Šos

---

[1] «Līgas skaņas», dzejoļi no Frīdenberģu Jāņa (Mieriņa), I d., 1889., II d., 1891. [Sakārt.]

[2] Par pesimismu un optimismu skaties manu apcerējumu «Pesimisms latviešu rakstniecībā», š. g. Dienas Lapas Nr.Nr. 107, 108.

Frīdenberģa dzejolīšus man it sevišķi patīk palasīties, un tie patiks katram dzejas draugam. Man domāt, ja Frīdenberģis visus savus dzejoļus būtu sadziedājis šādā garā, tad tiem būtu daudz lielāka dzejiska vērtība, nekā tiem tagad ir.

Frīdenberģis apdzied pašas dziesmas, un kā gan lai viņš to nedara, pats dzejnieks būdams. Šinīs dzejoļos izteiktas jūtas un domas, kas dzejniekam jo sevišķi mīļas.

Bet mēs tanīs atrodam arī mazas nesaskaņas, kā, piem., to, ka dzejnieka lielākais dzineklis uz dziedāšanu esot tas, lai viņš pēc nāves dziesmās dzīvotu, t. i., godkārība. Kā krietnāko šinī ziņā minēsim dzejoli «Grāmatā»:

«Mans prieks un manta ir dziesmas,
Kas plūst iz brīvas krūts,
Tām iraid burvīga vara,
Kad spiež mūs liktens grūts.

Tās remdē dziļākās sāpes
Un priekus veicina,
Un silda jaunekļu krūtis
Priekš visa dižena...»

Šinī dzejolī izteikta tīra patiesība, un tālab viņš ir jauks un patīkams. Mazāk tas sakāms par dziesmām, kurās tas sāk pārspīlējumus celt priekšā. Tā, piem., kaut gan arī man dziesmas ļoti patīk, es tomēr šaubos, vai tiešām tik ar dziedāšanu vien tiksim pie «cēla pilnības mērķa», kā to Fr. kādā dzejolī saka.

Pēc tam Frīdenberģa «Līgas skaņās» ir atrodama vesela virkne dzejoļu, kuros dzejnieks dzied par savu tautu un tēviju. No šiem dzejoļiem var redzēt, ka dzejnieks karsti mīļo savu tautu, viņas valodu, ierašas utt. Viņš neapmierinājas tik ar to, ka pats to visu mīļo, bet skubina arī citus to pašu darīt un tos, kas tā nedara, kaunina uz katra soļa. Kaut gan mūsu dienās tā saukto kaunīgo latviešu skaits ir palicis krietnu tiesu mazāks, tad tomēr tādiem it sevišķi noder daži Frīdenberģa dzejoļi... Ir vispārējs dabas likums, ka katram tautas loceklim vajag mīlēt savu tautu līdz ar visu, kas pie tās pieder; to jau pat atzina lielais bauslības devējs Mozus, sacīdams: «Godā tavu tēvu un māti etc.» Bet tomēr arī pie mums atrodas vēl tāda tautas «duļķe», kas nejaukā kārtā plātās ar svešām spalvām; tādiem tad it sevišķi ievēlam palasīties Frīdenberģa «Līgas skaņas». Bet arī šinīs dzejoļos atrodas savs rūgts piliens, šis rūgtais piliens ir — senči un viņu dievi... Tā «Baltijas ozolos» atrodas pantiņš:

«Pie cēlā mērķa steigties
Mūs senči, dievi sauc.»

Kā lai šos vārdus saprotam? Kādā kārtā tad senči un viņu dievi var mūs saukt pie cēla mērķa? Vajag būt ļoti māņticīgam, lai ticētu tādām tenkām. Pēc manām domām, dzejniekam te nevajadzēja vis norādīt uz neko nenozīmētājiem senčiem un viņu dieviem, bet uz kaut ko citu, nu, kaut «pienākumu»... Tāpat arī ļoti jaukais dzejolītis «Rasa, rasa...», kurā dzejnieks mūs pamudina uz darbu, nobeidzas:

«Ko teiks dievi, ko teiks tēvi,
Kas gul smilšu kalniņā?
Birs tiem gaužas asariņas,
Nākam tautu apraudzīt.»

Raug, mums jāstrādā tālab, lai tēviem un dieviem nebirtu asaras, nākot tautu apraudzīt... Pēc manām domām, vajag strādāt tālabad, ka darbs jau pats par sevi ir laime, ka lai mums būtu dienišķa maizīte un nebūtu jāiet ubagot pie sveša sliekšņa vai, kas vēl sliktāki, lai nebūtu maize jāsāk pelnīt ar gariem pirkstiem pa tumšām naktīm. No še piekrītošiem dzejoļiem par vislabākiem varam atzīt sekošos: Es latvju dēls, Jaunā Rāmava, Turku vaņģībā, Taurētājs. Šie ir labākie Frīdenberģa dzejoļi: tie ir nākuši no sirds un iet pie sirds...

Frīdenberģis, kā jau drusku minēju, ar sevišķu mīlestību dzied par mūsu senčiem un viņu dieviem... un šos senčus ar viņu dieviem bieži vien saista ar tautas mīlestību: pēc Frīdenberģa iznāk, ka mīlēt un cienīt senčus, kā arī viņu dievus, ir tikpat kā mīlēt savu tautu. Sākot no Ausekļa, daži mūsu dzejnieki ar sevišķu mīlestību apdzied mūsu senčus ar viņu dieviem... Kļūda, ko Auseklis padarījis, turpinājas joprojām; un Frīdenberģis šinī ziņā ir sevišķi karsts Ausekļa māceklis. Auseklim aiz dažādiem iemesliem šo kļūdu vēl var piedot, bet, ja dzejnieki tādu virzienu vēl mūsu laikos grib piekopt, tad tas, pēc manām domām, ir aplam jau 1) tādēļ vien, ka dzejniekam jādzied priekš tagadējā laika, 2) ka paši dzejnieki gauži maz zin par mūsu senču slavenajiem laikiem un viņu dieviem, 3) ka nekad tiem vairs neizdosies atgriezt atpakaļ sen pagājušus laikus un vēl vairāk viņu dievus.

Dzejnieki var diezin cik jauki apdziedāt pagājušos laikus, bet visam tam būs maza vērtība priekš tagadnes. Gan vēl atrodas ir pie latviešiem daži vīri, kas apgalvo, ka dzejniekiem jādzied priekš visiem laikiem, piem., Lautenbachs, kā tas izrādījās, viņam polemizējot ar Teodoru... Ir jau jauka un kairinātāja lieta, — dziedāt priekš visiem laikiem un netapt nekad aizmirstam! Lai nu dzejnieki to panāktu, tad viņi mēģina izraudzīt saviem ražojumiem tādu vielu, ko domā esam mūžīgu; un, kā līdz šim izrādī-

jies, tad vispateicīgākā viela ir mitoloģija... Nezinam, vai ar nodomu vai netīšus, bet arī Frīdenberģis bieži vien atduras pie senčiem un viņu dieviem (kaut gan no īstas mitoloģijas viņa ražojumos nav tikpat kā nemaz). Minēsim dažus Frīdenberģa pantiņus par senčiem:

«Sirmos laikos latvju tauta
Brīvi, līksmi dzīvoja,
Savus dievus pielūgdama,
Svētās birzēs ziedoja...»

(Taut. liktens.)

«... Māmiņa veca tiem dīvainas teikas stāsta,
Teikas par sen jau pagāj'šiem, slaveniem laikiem.»

(Sveicinājums.)

«Vai tā senču slavas laikus gaida,
Jeb vai žēlabās tai mocas sirds.»

(Pie rumbas.)

«Uz upes krasta jauneklis
Sēž, galvu nodūris.
Viņš skumst par slavas laikmetu,
Kas sen jau pagājis.
Tik zvaigznītes un ūdeņi
Dzird liegās nopūtas,
Un raibā puķu piekraste
Mirkst viņa asarās.
Viņš ilgojas pēc senatnes,
Tik jaukas, diženas,
Starp tautiešiem kad nebija
Vēl naida, skaudības;
Kad brīvās krūtīs plūdoja,
Kā svētīb' dziesmu gars
Un svešnieki vēl nespieda
Kā joda sūtīts svars.
Viņš sēž un skumst, un ilgojas
Pēc laikiem slaveniem.
Un it kā jauna cerība
Peld, rau, iz mākoņiem...» (Skumjas.)

Šo pēdējo dzejoli pievedu visu tālab, ka dzejnieks viņā dažādās variacijās slavē pagātni. Cik man pazīstama mūsu senču pagātne, tad nekur un nekad neredzu tādu «slavenu laiku». Vai

cien. Frīdenberģis nebūtu tik laipns un mums ar skaidriem vēsturiskiem faktiem vai kā citādi nepierādītu, ka tādi «zelta laiki» tiešām jau bijuši? Bet, ka tas viņam nebūs nemaz neiespējami, liecina tas fakts, ka viņš jau tagadnē mana dažas zīmes, ka senie «slavenie laiki» atkal tuvojas, jo dzejoļa «Skumjas» galā viņš saka: «Un it kā jauna cerība peld, rau, iz mākoņiem . . .» Arī dzejniekam šinīs laikos vajag iepazīties ar senatnes vēsturi, un, pat izlasījuši J. Sirmaja «Cilvēces senējie laiki», viņi vairs tik karsti neilgosies pēc senējiem slavenajiem laikiem.

Tādu pašu kļūdu padara Frīdenberģis, apdziedādams mūsu senču dievus. Ar it sevišķu mīlestību viņš apdzied Līgu un Pērkoni. Bet ar sevišķu jaukumu viņš apdzied dievieti Līgu dzejolī «Līgas skūpstījums». Bet ja mēs pielaidīsim līdz ar J. Sirmaja kungu, ka tādas Līgas latviešiem nemaz nav bijis? Tad šis dievišķais Līgas tēls izputēs kā ziepju burbulis. Nelaimīgie dzejnieki, ko nu jūs apdziedāsat? Pēc manām domām, dziedat labāk par Olgas spulgām acīm, tad vienmēr tāļāk tiksat: ja ne citiem, tak vismaz pašai Olgai patiks . . . Pēdīgi vēl varu piemetināt: manas domas par mūsu senču dieviem ir tādas, ka tie nekad pie mums vairs nenāks; droši cerams, ka tie viesojas jau «kādā citā dziesmu palejā», un tālab ir laiks, ka mēs viņus vairs netraucējam: viņi mums ir tik no vēsturiska svara.

Mūsu dzejnieks ir ziedojis labu tiesu arī mīlestībai. Un kā gan viņam to varam liegt? Bet paraudzīsimies, kāda ir Frīdenberģa mīlestība? Ko sevišķu viņš apdzied mīlestībā? Frīdenberģa mīlestība, diemžēl, neizšķiras daudz no daža laba rīmju kalēja mīlestības. Viņš jūtas laimīgs, ka var bučot meitu sārtas lūpiņas un pašas meitas spiest pie savām krūtīm, bet, ja tas viņam neizdodas, tad viņš pagalam noskumst . . . Bieži viņš pārmet zeltenītēm par viņu neuzticību, bet pats šinī ziņā nav nemaz labāks, jo bieži vien atzīstas, ka kādu dūjiņu jau esot aizmirsis. It zīmīgs ir dzejolis «Iz „в альбом барышни“.» (pēc Krečetkova). Šinī dzejolī dzejnieks skaidri izsaka, ka uz dzejnieka mīlestību neesot ko paļauties, jo

> «Viņš (dzejnieks) — radījums bez pastāvības,
> Un meli viņam ļauni nav:
> Ja dzied par Olgas spulgām acīm,
> Tad Maijā iemīlējies jau.»

Lai gan šis ir tulkojums, tomēr acumirklī viņš mums no vienlīdz liela svara, jo dzejnieki mēdz tulkot aizvien to, kas tiem vistuvāk pie sirds. Vienīgais dzejolis kā izņēmums šinī

ziņā ir «Marģers un Zelma». Kaut gan šis dzejolis formas ziņā mūsu neapmierina, tomēr viņam ir iekšējs spēks. Dzejoļa saturs īsumā šāds: leišu virsaitis Marģers ir pagāns, bet viņš iemīlējas kristīgā meitenē Zelmā, kurai arī piedāvā savu roku. Zelma tiešām arī mīlē Marģeri, bet negrib iet pie tā tādēļ, ka viņš pagāns. Marģers liekas pats kristīties un piespiež ar varu arī savus pavalstniekus, lai tie kristītos... Kad kristības darbs padarīts, viņš atkal steidzas pie mīļās Zelmas... Viņa ir priecīga, tik vēlas zināt, kā viņš tik lielu darbu padarījis tik drīzā laikā. Te nu Marģers izstāsta, ka viņš to izdarījis ar varmācību: nepaklausīgos pat licis nobendēt... Zelma ar īgnumu atraida Marģera roku, jo viņš tai izliekas vēl sliktāks par pagāniem, kurus tā jau pa tām starpām mācījusēs pazīt... — Raug, cik šķīsta un krāšņa Zelmas mīlestība! Viņa nemīlē tik skaisto vaigu un sārto lūpu, bet šķīstu un tiklu sirdi... Tik dzejoļa beigas mums atstāj nepatīkamu iespaidu, prot, dzejnieks liek Zelmai un Marģerim noslīcināties. Kālabad tā? Visdrīzāki gan tā var no varoņiem atsvabināties, kad nezin vairs, ko ar tiem darīt.

Frīdenberģis ar mīļu prātu dzied arī par alu...

«Gan nezinu, cik ilgi jautri smiešu,
Ar draugiem glāzes tukšodams bez skaita.»

(Paļaušanās.)

«... Vai arī jautru vaigu
Pie glāzēm nesēdi?» (Kam sērojies.)

«Nu, biedri, kas ir, ko gaidam?
Vai alus jau pietrūcis būs?
Lai tukšojam kausus un pildam,
Lai dzeram, līdz diezgan mums kļūs!
Un sakat, kas tad lai dzer alu,
Kad latvieši nedzertu šo?
Lai miestiņu dzeram ar vālu,
Mūs' zemkopji audzina to.
Kad sēžam tā brālīgi kopā,
Tad skumība bēgdama bēg,
Un, alus kad diezgan ir stopā,
Tad valoda jautra mums tek.
Lai izsaucam tūkstošas laimes
Priekš Latvijas labklāšanās
Un vēlam tiem spīdošas sekmes,
Kas netaupa sviedrus priekš tās.

Mūs' daiļajām zeltenēm arī
Lai Laima vārtiņus ver
Un māmiņas — labajie gari
Līdz kapam pie rociņas tver.
Mūs' sparīgiem censoņiem garu
Lai Dēkla mūžiņu dod,
Bet Pērkons lai nejēgu baru
Iz tautas iznīdēt prot.
Tad, biedri, lai kausus nu tveram,
Jo, miestiņu dzerot, aug spēks.
Un spēka — tā vajag vīram,
Un godīgi dzert jau nav grēks!»

Cik tas jauki, cik tas nevainīgi, ja mēs lietu tik pavirši vien aplūkojam; bet, ieskatoties dziļāki, mums jāspriež citādi. Tagadējā laika strāva nav vairs tāda, kas dzeršanu gribētu veicināt. Bet ko lai dara pasaules mazie gari, ja jau paši dzejnieki netura par grēku «godīgi» iemest? Un cik liels ir tas mērs, līdz kuram dzeršana turama par godīgu? Šinī ziņā gan citi dzejnieki ir vēl pārāki par Frīdenberģi; tā dzejnieks Ed. Zeibots[1] apgalvo, ka viņš katru vakaru kārtīgi apmeklējot alus pagrabu, piestājoties taisni pie mucas un tad «vitojot» ar dzeršanu! Šī lieta esot tik parasta, ka viņš no tukšas mucas manot, cik pulkstens nositis... kā arī, uz māju ejot, dažs solis tam esot taisns, dažs «krustiskis». (Saulītē un pavēnī, 9. lpp.) Šis (dzeršanas) jautājums dzejā ir ļoti svarīgs, tādēļ gribu parunāt par to drusku plašāki. Dzeršana ir viens no mūsu sadzīves vislielākiem netikumiem, no viņas ceļas dažādi ļaunumi, kā zaudējums materiālā ziņā, miesas un gara spēku samaitāšana un daudz citi. Šo postu visgaišāki mums tēlo Bazeles profesors G. Bunge, kurš ar šo jautājumu speciali nodarbojas. Ar prieku jāatzīst, ka arī latviešu rakstniecībā jau parādās dažādi raksti, kuros top aprādīts dzeršanas sliktums. Man gadījās neilgi atpakaļ dzirdēt no Cesvaines mācītāja Auniņa kunga, ka Cesvaines draudzes 35 krogu uzturēšana pa viņa aprēķinam maksājot ikkatru gadu vairāk par 100.000 rub.! Briesmīga suma! Cik daudz labu darbu gan nevarētu padarīt, ja Cesvaines draudze katru gadu šos 100.000 rbļ. iztērētu kārtīgi, piem., skolām, zemkopībai, nespējnieku uzturai utt. Un Cesvaines draudze nav nebūt vēl pieskaitāma pie pirmajām dzērāju draudzēm: visi 100.000 rbļ. par gadu tiek tik tā godīgi vien notērēti... Vēl

[1] Ed. Zeibots (1864.—1897.) — mācītājs un dzejnieks — «pseidotautiskais romantiķis»; sk. viņa dzejoļu krājumu «Saulītē un pavēnī» (1891.) [Sakārt.]

par dzeršanu gribu minēt kādu vārdiņu no kulturas stāvokļa. Katras tautas kultura iziet uz tam, lai padarītu savu dzīvi laimīgāku. To dara visas tautas, kas vien dzīvo virs zemes, ikkatra, zināms, pēc sava ieskata. Tā iznāk lielin lielā starpība, salīdzinot šinī ziņā Azijas tautu ar Eiropas tautu kulturu. Eiropas tautas iziet uz to, lai varētu ļaunumu iznīcināt pašā saknē; bet Azijas tautas iziet vairāk tik uz to, padarīt ļaunumu cilvēkiem nesajūtamu. Eiropas tautas nebēg no ļaunuma, bet labprāt skatās tam acīs, izpēta viņa cēloņus, lai pēc tam to varētu iznīcināt pašā pamatā. Ar šo nolūku ļaunums top pat māksliski celts skatītāja priekšā, piem., dramatikā, daiļniecībā etc., lai tas cilvēkam jo dziļāki iespiestos apziņā, lai tas sajustu ļaunuma lielo sliktumu un tad lūkotu to pagalam nomākt. Bet Azijas tautas lūko tik acis nogriezt no ļaunuma, lai tā neredzētu, cenšas to padarīt nesajūtamu; un, ja tas nav izdarāms dabiski, tad to izdara māksliski, piem., caur opija un hašiša baudīšanu. Ar šām ģiftēm viņi sevi tā apreibina, ka vairs nesajūt dzīves ļaunuma, bet nododas sapņiem un fantazijām... Ļaunums paliek, kā bijis, bet azijatieši par tā iznīcināšanu maz bēdā; viņi ir laimīgi, ka tik var sapņot un fantazēt... Bet, ja dzīves patiesība par spīti visiem opijiem un hašišiem sāk it pārgalvīgi uzmākties, tad azijatietis labāk izvēlas nāvi nekā ciņu ar pašu ļaunumu. Tā azijatietis galu galā nonāk pie pesimisma!

Raug, alkohols, alus, vīns, pat arī dzejiskais latv. miestiņš ir opija un hašiša brāļi... Arī tos lietodami, mēs paliekam stulbi, ka labprāt nogriežam acis no ļaunuma cēloņiem, bet tīšu prātu padodamies sapņiem un fantazijām tik ilgi, kamēr krītam ļaunumam par upuri! Lietodami šos reibinātājus dzērienus, mēs līdzināmies strausam, kurš domā izbēdzis ienaidniekam, kad iebāž savu galvu smiltīs, lai tik neredzētu paša ienaidnieka... Pēc šā aprādījuma ikkatrs lēti sapratīs, kādā kārtā mēs drīzāki tiksim pie laimes, skaidrā vai apskurbušā prātā? Tālab arī jūs, dzejnieki, kam rūp tautas un tautu labklājība, pārdomājat šo jautājumu it labi, pirms uzmudinat tautu uz dzeršanu! Un es to pilnīgi atzīstu par uzmudināšanu uz dzeršanu, kad dzejnieki sāk alu, vīnu, miestiņu apdziedāt jaukās gleznās...

Sava apcerējuma sākumā jau minēju, ka visos Frīdenberģa dzejoļos mājo liela nenoteiktība, ka tur atrodams viss, sākot no vieglprātīgā optimisma un beidzot ar pesimismu. Tagad par šo lietu bildīšu vēl kādus vārdus. «Līgas skaņās» ir daži dzejoļi, kuros izteikta cerība un cenšanās. Pie tādiem pieskaitāmi: Ja tev ar liktens visu ņēmis, Paļaušanās, Tautai, Latvju

vīriem, Cerībai un citi. Šie dzejoļi visai patīkami; bet bieži vien atgadās, ka dzejnieks padodas pesimismam: pasauli nosauc par posta bedri, bēdu leju, cilvēkus par ļauniem... Š. g. «Austruma» 5. burtnīcā atrodas Frīdenberģa dzejolis «Vēlu vakarā»:

«Vēlu vakarā, kad svētais klusums
Zemi saldā miegā ielolo
Un pie debestiņas zvaigžņu pulki
Jaukā harmonijā spīguļo,

Tad pēc dienas gaitas sūras
Domāju par tevi, brūnacīte,
Domāju, līdz saldos laimes sapņos
Nemanoti acis cieti slīd.

Sapnī redzu tavu mīļu vaigu, —
Skaistu, smaidošu kā dievietei.
Vēlētos, kaut mūžīgs sapnis būtu
Dzīvība man ļaunā pasaulē...»

Raug, kāds ir dzejnieka ideals: viņš vēlas mūžīgi sapņot par kādu brūnacīti, bet priekš tā, lai padarītu ļauno pasauli kaut drusku vien labāku, viņš negrib pirkstiņa pacelt... Un šī Frīdenberģa dziesmiņa mums it sevišķi tādēļ duras acīs, ka viņa ir no dzejnieka vēlākiem ražojumiem.

Tādā kārtā apcerējuši Frīdenberģa dzejoļus, mēs nākam pie šāda rezultata: Frīdenberģis ir viens no mūsu labākiem dzejniekiem, bet viņam vēl nav nodibinājies noteikts raksturs, viņam pašam vēl nav noteikta dzīves (laimes) mērķa, viņam nav vēl pašam, tā sakot, mērķa rādītājas bākas, bet viņa mērķis nepastāvīgs kā maldu uguntiņa... Esmu tanīs domās, ka arī dzejniekam vajag mācēt noturēt sava pegaza pavadas tā, ka tas dotos tik uz zināmu, noteiktu pusi, bet nešaudītos uz visiem četriem vējiem. Un tas izdarāms tikai tad, ja dzejniekam pašam ir sava ceļa rādītāja un gaiši spīdoša bāka.

Frīdenberģis ir vēl tik jauns, tik spēka pilns, ka esam gatavi cerēt uz priekšu no viņa tikai visu labu vien. Ja arī viņš savā jaunības kaislībā ir šur tur alojies, tad varam apmierināties ar dzejnieka pašatzīšanās vārdiem:

«Vēl labot spēju dažu jaunīb's grēku
Un tikumam likt savā gaitā starot:
Vēl nožēlot un atgriezties nav vēlu.»

(Māmuliņai.)

Esmu izteicis tikai savus ieskatus, citiem negribu uzspiest savu domu: neesmu gribējis (un man arī nav tādas tiesības) dot par Frīdenberģi tiesas spriedumu, bet esmu tik apcerējis viņa dzejoļus pēc sava ieskata. Vienīgi es vēlos, lai kā pats Frīdenberģis, tā arī citi, kam lieta rūp, pārbaudītu manas domas... Ja kāds ko laba atrod manās domās, lai patur; un, ja nekā neatrod, lai uz mani neļaunojas. Esmu gribējis tik labu vien, bet aloties jau ir cilvēciski...

«Dienas Lapa», 1891. g., Nr. 184, 186, 16. un 19. augustā.

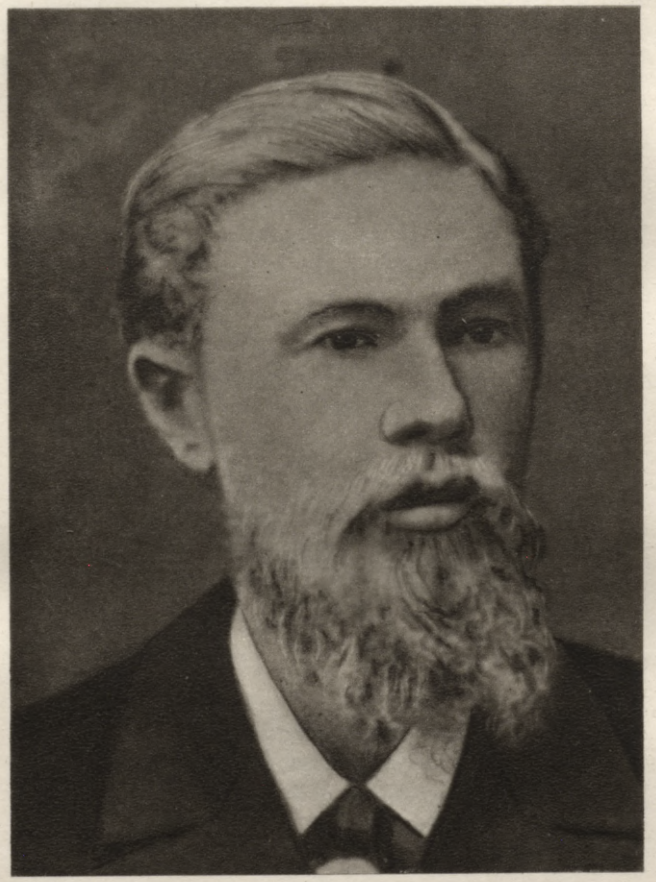
II. JANŠEVSKIS

Pārlasījis Janševska[1] «Pagātnes pausmas un tagadnes jausmas»[2], negribot sāku viņu salīdzināt ar Frīdenberģi... Starpība, pa manām domām, šāda: Frīdenberģis ir vairāk lirisks, Janševskis episks dzejnieks... Janševskis kā dzejnieks stāv daudz zemāk par Frīdenberģi gan valodas, gan ideju ziņā... Te Frīdenberģis formas ziņā atstāj vispāri pietiekoši labu iespaidu, vietām viņam pantiņi gluži virtuozi; Janševska dzejas panti turpretī vietām pavisam nedaiļi, pat prozaiski... Bez tam Janševskis lieto par daudz maz pazīstamus vārdus, tā pašā pirmā dzejolī «Ieskaņa» atronas šādi nesaprotami vārdi: viziņi, ķidināties, tridināties, vidināties, tidināties. Gribu arī pievest dažus pantiņus, kuri ir ne visai dzejiski, tā:

«Man kaislā sirds jau kurēties
Ar liesmām sāk, nudien...» (8. lp.)
«Par bērza celmu sīkstāku
To (sirdi) tagad uzeju.» (9. lp.)
«It kā pats miltu maišelis
Būt gulējis uz viņas (meldera meitiņas).» (21. lp.)
«Tiem un sievai glaunajai
Ķalpoju, cik jēdzu...» (33. lp.)
«Kur savus lepnos nodomus es
Reiz atklāju tev, nosarkdams...» (36. lp.)

Tādu ne visai jauki skanošu pantiņu, kā še dažus uzzīmēju, Janševska dzejoļu krājumā ļoti daudz... Turklāt vēl kā kļūdu

[1] Pirmā apcerējumā pārrunāju par Frīdenberģi; sk. Nr.Nr. 184, 186, 1891.
[2] «Pagātnes pausmas un tagadnes jausmas», dzejoļi no Janševska (1890.) [Sakārt.]

P. Sarḳis

varētu atzīt to, ka Janševskis mīļo lietot par daudz apozicijas. Tā vienā pašā dzejolī «Jūrmalniece» atronam šādas apozicijas: gludgalvītes, rudgalvītes, gudrgalvītes, pūrgalvītes, stūrgalvītes, miglacītes, žiglacītes etc. Neparasti arī tādi vārdi kā: eksemplars, klasiskais, subjekts un objekts. Atskaņas vietām kā pie matiem pievilktas utt. Ar šo lai pietiek, kas attiecas uz Janševska dzejoļu ārieni; tagad paraudzīsimies pašā pūra dibenā, ar līdzību runājot. Janševska dzejoļu krājumā (71. lp.) atronams dzejolis «Domas par mūsu rakstniecību»:

«Cik labprāt gan, ai tikumības sargi,
Es katru netikumu projām mestu,
No savām dziesmām tādas ārā dzēstu,
Kam tikumnieki uzbrukt mēdz it bargi.

Es, kaut jūs pinekļi ar ļoti vārgi,
It pacietīgi viņus labprāt nestu;
Ar dziesmām ļaudis tikumos tik vestu, —
Jo jūsu zelta vārdi man ir dārgi.

Tak dzeja pie mums maz vēl iemīlēta;
Lai tāpēc daža brīve mums, kaut pelta,
Dēļ dzejas izplēšanās (?) atvēlēta.

Bet, kad jau tauta būs uz kājām celta,
Tai nešanās uz dzeju i e p o t ē t a,
Tad dziesmas rakstīsim no tīra zelta.

II

Ja gudri nebūsim, tad velti kauksim
Pēc mūsu rakstniecības uzzelšanas.
Mans padoms šāds priekš viņas pacelšanas:
M ē s p r a s t ā k o p i e a u g s t ā k ā j a
j a u k s i m! ... etc.»

Dzejoļa beigās dzejnieks izskaidro, ka viss tas tā vajadzīgs, lai pievilktu ļaužu barus pie pirkšanas ... Šo dzejoli varam tiešām uzskatīt par visu Janševska dzejoļu devizi, jo tiešām viņš i r j a u c i s p r a s t ā k o p i e a u g s t ā k ā ... Un visievērojamākais šinī lietā, lūk, tas, ka dzejniekam šis prastums nav vis piejucis, tā sakot, netīšām, bet piejaukts ar nodomu — konzekventi. — Bēdīgi, ka dzejnieks c a u r p r a s t ī b ā m g r i b d z e j u «i z p l ē s t». Manas domas gan citādākas, proti, t a u t a i v a j a g p a s n i e g t n o l a b ā t o l a b ā k o,

bet lai nu kā... Tagad lūkosim atrast Janševska dzejoļos to augstāko un prastāko...

Krājumā atronams dzejolis «Dzīves karogā»:

«Nei tukšsirdīgā švītība,
Nei vieglā brašība,
Nei ietiepīgā spītība,
Nei aklā pašība:

Bet saticīga cītība
Un darba derība —
Lai latvju gods un glītība,
Lai latvju cerība!»

Te dzejnieks izsaka gluži nopietnu patiesību, ka tik caur saticīgu glītību un darbu derību latvji var cerēt ko panākt. Pēc tam mūsu uzmanību saista visvairāk dzejolis «Manas dievības»:

«Sev sirdī dievības trijādas
Es nēsāju katru dienu;
Lai gan tās ļoti dažādas,
Tak visas vienādi cienu.

Tā pirmā — mana mīļā tēvija,
Mana tēvija mīļā, dārgā, —
Lai dievs to vienumēr sargā!...
Tā otra ir — dzeja svētajā,
Kas sirdī man vienumēr mājo;
To mirstīgiem dievi dāvāja,
Lai spēkā stiprina vājo... etc.

Tā trešā ir — Laura daiļajā,
Ko nevis kā mirstīgu mīlu:
Tā acīs man — dieve svētajā,
Nekad to nepievīlu...»

Tātad dzejniekam ir trīs dievības: 1) tēvija, 2) dzeja, 3) Laura (mīlestība). Šīs dievības saistās taisni ar dzejnieka būtni, jo viņš dzied:

«Lūk, tās manas dievības! Mīlēšu
Tās, kamēr tik dzīvs es būšu;
Nē! mīlēt ir tad vēl tās nebeigšu,
Kad tumšā kapā jau kļūšu.»

Tēvija, dzeja, mīlestība apņem visu dzejnieka gara dzīvi un turklāt vēl iztēlojas par savādu, tik pašam dzejniekam saprotamu:

«Un, ja man vienu mīlēt kāds
No visām neatvēlētu,
Tās otras divas tad arī mans prāts (?)
Vairs mīlēt nevarētu...»

Tātad dzejnieka garīgā dzīve nav visai plaša, jo viņš var iztikt pat bez zinātnes. Kaut gan dzejnieks tikko kā nodievojas, ka šīs trīs dievības mīlēšot arī tad, kad gulēšot tumšā kapā, — tomēr savu solījumu drīz vien aizmirst, jo dzejolī «Mana dievene» dzejnieks stāsta, ka jaunībā esot sirdzis savādos spostos, prot, skaistas sievas varā; tomēr šī glaunā sieva to esot pievīluse, un dzejnieks saka:

«Katru siržu dārgumu
Caur tam pazaudēju
Un ar ļaunu bargumu
Visu atlādēju...»

Te šinī briesmīgā brīdī viņam rādās Līga «līgsmīga» un — viņš paliek par dzejnieku!... Dzejoļa beigās dzejnieks saka:

«Katram dzīvē kailajā
Rota iraid sava;
Manīm Līga daiļajā,
Dziesmu balva tava;
Citi elki cienīgi
Vairs nemaz man nava,
Tāpēc lai tev vienīgi
Atskan gods un slava!»

Tik nu i bij! Vai tad tās divi dievības, tēvija un mīlestība, tīri kā ūdenī iekrita? Neiekrita vis: pie «tēvijas» gan tiešām dzejnieks daudz nekavējas, bet mīlestība galu galā ieņem pirmo vietu (dzejnieks visvairāk tai ziedojis). Šos divi dzejoļus tik tālab salīdzināju, lai varētu noskārst, cik aizmāršīgi mēdz būt dažbrīd dzejnieki. Paliksim aizvien vēl pie tam, ka dzejniekam tomēr ir trīs dievības, un paraudzīsimies, kā šīs dievības iztēlojas viņa ražojumos. Kas attiecas uz tēviju, tad šinī ziņā Janševskim ir skaists dzejolis «Taurinieks». Pār Koknesi reiz valdījis virsaitis Viesiķis. Virsaitis izdzirdis, ka apkārt klīstot ienaidnieks, un tālab sūtījis taurinieku, lai tas no kalna ziņotu caur taures pūšanu, ka ienaidnieks tuvojas... Taurinieks ierā-

pies bērza zaros un paslēpies. Tālab, ka nakts bijuse lietaina un vētraina, viņš ienaidniekus tik tad pamanījis, kad tie bijuši jau pie pakalna. Taurinieks sācis skaļi pūst un brāļus modināt. Ienaidnieki likuši viņam apstāties, pat draudēdami ar nāvi. Taurinieks uz draudiem neklausās; tad ienaidnieki sākuši cirst bērzu, bet

«Viņš (taurinieks) nebēdā, ka dzīvību
Tam vajag pazaudēt,
Ja vien tik brāļiem brīvību
Caur tam var uzturēt.
Jo cirtieni dimd biežāki,
Jo taure atskan skaļāki!

Un pretinieki nerimstas,
Tie steigtin steidzas cirst,
Un taurinieks tos nebīstas,
Viņš pūš un pūš, un — mirst:
Bērzs tikko gravā iegāzies,
Kad taurinieks jau nosities.»

Tāļāk dzejnieks stāsta, ka taurinieks tiešām paspējis vēl laikā uzmodināt savējus: tie pie laika paspējuši sagatavoties un — ienaidnieku uzvarējuši! Dzejolis atstāj tiešām jauku iespaidu: bet šis dzejolis arī gandrīz vienīgais, kurā tik gaišās krāsās zīmēta tēvijas mīlestība. Gan tiesa, ka Janševskim vēl ir kāds pāris dzejoļu «Svešumā» un «Dzimtenē», kas attiecas uz tēviju; bet tie jau daudz vājāki par taurinieku: tur neatrodam vairs neko sevišķi pacildinājošu. Tagad paraudzīsimies Janševska mīlestībā... Mīlestībai mūsu dzejnieks visvairāk ziedojis, tā ka mums pat beidzot sirds sāk aptecēties. Lai gan Janševska mīlestība daudz neizšķiras, piem., no Frīdenberģa, ja pat vietām paliek vēl piparotāka, tomēr drusku pie tās uzkavēsimies.

Ir kāda Laura, uz ko nesas viss dzejnieka mīlestības prāts, izņemot tik vienu gadījumu ar kādu «Mari». Šo Lauru viņš apdzied dažādās gleznās. Tā dzejolī «Laurai» (30. lp.) dzejnieks starp citu dzied:

«Es tevi (Lauru) redzēj's esmu
Ik reiz tik slepeni
Un neesmu ar tev' runāj's
Neviena vārdiņa;
Un tomēr tevi mīlu
Par visiem (sām) karstāki;
Tik godīgi, tik šķīsti,
Tik uzticības pilns.»

Pielaidīsim, ka atronas zēni, kas var iemīlēties, kaut arī tie nemaz nav runājuši ar savu «siržu dārgumu» (kaut gan man jāpiebilst, ka šāda mīlestība ir drusku bīstama, jo bieži atgadās skaistā formā (ārienē) slikts saturs), tomēr mūs pārsteidz tāļākie dzejoļa panti:

«Bet vai to tev gan teikšu,
Ka tevi mīlu es?
Nē, nē, bet līdz pat kapam
To klusu cietīšu.

Kad nomiris es būšu
Un kapā trūdēšu,
Lai satrūd līdz ar mani
Tad mana mīlestīb'.»

Te nu atkal bij! Kālab tad tāda gļēvība? Dzejnieks gan tāļāk (tai pašai Laurai) saka:

«Jo tavu bērna mieru
Es traucēt negribu
Un savas siržu sāpes
Tik dziesmā remdēšu.»

Nu, ja arī Laura vēl tagad bērns, tak reiz tā pieaugs? Bet Laura nemaz vairs nav bērns, jo pats dzejnieks saka:

«Tu grezna, dej un smejies
Un esi laimīga;
Es guļu slims un nabags
Un esmu nelaimīgs.

Tu dejo skaistā dārzā
Ar līgsmiem jaunekļiem;
Es tvīkstu sliktā būdā
Ar savām sāpēm viens...»

Bērns nevar diet ar līgsmiem jaunekļiem! Šī dzejnieka gļēvība visvairāk duras acīs tādēļ, ka dzejolī «Steidz!» dzejnieks starp citu saka:

«No sirds ja esi iemīlējies
Un mīļākā tev teicama,
Tad steigt pie viņas nekavējies,
Pie sava siržu dārguma,
Un ilgošanos sērīgajo
Pie līgaviņas krūts tad beidz

Un dzīves laimi īstenaju
Ar pilniem malkiem baudīt steidz:
Varbūt etc.»

Raug, citus dzejniekus skubina un pats, lūk, tik bailīgs. Šo bailību var izskaidrot šoreiz tik vienīgi caur to, ka dzejnieks acumirklī ir vājš — guļ un cieš sāpes savā būdiņā; bet, tiklīdz tas paliek vesels (citād to nevaru izskaidrot), tad arī viņš paliek dūšīgs. Tā dzejolī «Lūdzējs», kur pielūdzamā (Laura) negrib mīlēt dzejnieka, viņš sašutis izsaucas:

«Nē, nē, to neizcietīšu,
Tik daudz man spēka nav!
Un nāves tvaikā ietīšu
Sev galvu šodien jau!
Lūk, stobrene man piedzīta
Ar lodi smagāko,
Kas trakā galvā iedzīta
Man kļūs uz ātrāko!
Jā, jā! tas redzams, šitādi
Ir jāizdara gan;
Jo miera nebūs citādi
Ne tev, ne arī man etc.»

Bet par laimi dzejnieks neiedzen lodes savā trakajā galvā, jo taču beidzot viņa pielūdzamā par viņu apžēlojas un pēdīgi to apbalvo ar debes'prieku... Gandrīz vai vēl lielāks mīlestības untums dzejniekam uzbrūk vēlāk, jo dzejolī «Laura» (63. lp.) dzejnieks, no mīlestības uzbudināts, dzied:

«Teic, burvji varot pārvērst dažu būti
Drīz vien par citādu ar gudru ziņu...
Kaut man' tie pārvērstu par lakatiņu,
Ko Laura ģērbj uz savu daiļo krūti etc.»

Dzejnieks tik tāļu «iesilies», ka grib pārvērsties par Lauras lakatiņu. Un visievērojamākais tas, ka dzejnieks grib pārvērsties no cilvēka par lakatiņu tik «kāda tukša un muļķīga joka» dēļ, jo dzejnieks pašu mīlestību šādi raksturo:

«Viens līgsmis saka: «Mīlestība
Ir tiešām pate debešķība!»
Cits dusmīgs saka: «Mīlestība

Ir tiešām pašas elles spoks!»
Bet kas tad īsti mīlestība? —
Tāds savāds tukšs un muļķīgs joks.»

Bēdīgi! Ko vēl lai sakām par Janševska mīlestību? Pietiks! Par ko vēl dzied Janševskis? Par maz ievērojamām lietām; bet paraudzīsimies vēl: Janševskis dzied:

«Pēc veikla grūtu darbu pabeiguma
Bez bēdām pavaļāties, atdusēties,
Pie kārības ikkatras pakavēties,
Likt vērā katra līgsma gadījuma;
Iz mīļa dziesminieka dziedājuma
Ko jauku palasīties, izmeklēties
Starp puķēm vietiņu, kur pagulēties
Un līgsmoties pēc dabas nolikuma:
Ar puķēm ziedu laikā appušķoties,
Pa naktīm jaukajām, līdz
gaismu manu,
Ar mīlestīb' un vīnu
ielīgsmoties; —
Tas ir — kaut arī mēdz ar sapīkšanu
Dažs tikumnieks uz mani papukoties —
Kas manam prātam dara
patikšanu.»

Raugat un dzirdat, kāds dziesminieka prāts! Šīs laikam ir tās prasības, kuras Janševskis piejauc pie savas dzejas dēļ viņas «izplēšanās» .....

«Ja sirds tev mīlē sabiedrību,
Prāts nesas līgsmā pasaulē,
Tad atstāj savu vientulību,
Sev līgsmus biedrus uzmeklē
Un līgsmojies tad, jautri
smiedams,
Ar biedriem kausus
tukšodams,
Ar skaistām daiļām traki (?)
diedams
Un visu citu aizmirsdams;
Varbūt etc.»

Ar šiem piemēriem lai pietiek. Rakstīdams par Frīdenberģi, jau norādīju, cik aplam dara dzejnieki, apdziedādami mūsu senču «slavenajos laikus». Kas attiecas uz šo jautājumu, tad Janševskim ir tik viens dzejolis «Senči», bet tas arī pilns pārspīlējumu. Tomēr pie viņa negribu sevišķi kavēties, jo tad man būtu jāatkārto tas pats, ko reiz jau esmu sacījis.

Bez jau pieminētā dzejoļa «Taurinieks» kā labākie Janševska dzejoļi ir: Kronvaldam, Daiļi zied, Pusnaktī, Kad Bangpūtis etc. Šie (un vēl kādi) ir vienā vai otrā ziņā diezgan patīkami.

Tik daudz īsumā par Janševska dzejoļiem... Angļu prātnieks Bekls, apcerēdams angļu civilizacijas vēsturi, saka, ka dzejnieki ir tie, kas nes svēto dzejas liesmu no debesu altariem un to iededzina cilvēku sirdīs. Bet, lasot Janševska dzejoļus, mūsu sirdis nereiz pat neiesilst, bet kur nu vēl iedegties (izņemot tik «Taurinieku»)!

Tāda domu un ideju nabadzība, lūk, piemājo visiem Janševska dzejoļiem! Dzejnieks gan mēģina attaisnot savu tukšumu caur to, ka:

> «Nekur nav paraksteņa, pēc kā paraudzīties!
> Gan svešās valodās ir daudz kas augsts un dails,
> Bet pašu mēlē viss tik nabadzīgs, tik kails;
> Sirds, gara slāpes ciešot, grib vai nomocīties.»

Bet te lai man atļauts vaicāt, kāds parakstenis bijis Jurim Alunānam, Auseklim un Pumpuram? Jo domāju, ka pat pats Janševskis neliegs, ka šo dzejnieku ražojumi spēj ikkatru latvieti it visai dziļi iekustināt. Tātad še nebūs vis paraksteņa (labas priekšzīmes) trūkums vainīgs. Par dzejnieku nevar izmācīties, par tādu vajag jau piedzimt. Cien. Janševskis lai nedomā, ka es viņu noturu par diletantu, nē: Janševskim ir savs dzejnieka talants, bet: dimants mirdz it koši tik tad, kad tas slīpēts; tāpat dzejniekam vajadzīga plaša un vispusīga izglītība — zinātnes, kuras gan — ieguvamas. Un, kas attiecas uz labiem paraksteņiem, tad mums tādu nemaz nav vairs trūkums: par it labām priekšzīmēm mums var derēt jau augšā minētie: Juris Alunāns, Auseklis, Pumpurs, turklāt vēl Hugenberģers un vēl kādi. Kaut gan man jāpiebilst, ka nebūt nebūtu ieteicams tēlot citiem pakaļ: oriģinalitate aizvien patīkamāka. Kā literaturas vēsture mums rāda, tad dzejnieki tik tad paliek par īstiem dzejniekiem, kad tie atkratās no visiem paraksteņu (priekšzīmju) spaidiem, piem., Puškins, kurš no iesākuma centās pakaļ tēlot Bairenam.

«Dienas Lapa», 1892. g., Nr. 7 un 8, 10. un 11. janvarī.

LAIKRAKSTU PROZAISKĀ BELETRISTIKA 1890. GADĀ

(TEODORA DOTAIS PĀRSKATS ZINĪBU ĶOMISIJAS ĀRKĀRTĒJĀ SAPULCĒ PAGĀJUŠU TRESDIEN.)

— — — — — — — — — — — — — — — —

Mūsu jaunākajā laikā ražotos stāstos nomanāms zināms virziens, kurā tos noteikti sācis virzīt Juris Neiķens[1]. Viņam ir sekojuši mūsu krietnākie stāstu sarakstītāji, starp kuriem iz 1890. gada laikrakstu beletristiem minami Rūdolfs Blaumanis, Apsīšu Jēkabs, Purapuķe, Doku Atis, Ramānu Aleksandrs[2], Ezerietis[3]. Tas ir realiskais, naturaliskais virziens[4]; viņu apzīmē arī par jaunrealisko virzienu. Viņa pamats ir dzīves īstenība. Pie šī virziena uziešanas nevar lūkoties uz stāstu daudzumu mūsu laikrakstos. Tur no 243 stāstiem tikai 90-os gaišāki nomanāms šis virziens. Vēl arvienu, visus stāstus kopā ņemot, idealos, augstos, mums nepazīstamos iecirkņos kustošies stāsti ņem pārsvaru. Še jālūkojas uz oriģinaliem, kuru ir tikai drusku vairāk nekā ceturtā daļa mūsu laikrakstos. Šī ceturtā daļa tad arī izrāda realisko virzienu mūsu stāstos kā galvenāko. No 69 oriģinaliem ir 42 realiskā virziena.

Šis virziens nav uzejams mūsu rakstniecībā vien, tas ir pasaules literaturas tagadējais virziens. Visagrāk un visvairāk tas attīstījies Krievijā, Francijā un Skandinavijā. Īpaši iz krievu rakstniecības ieplūst no šīs strāvas mūsu rakstniecībā vilnis pa vilni. Iz krievu valodas tulkotiem 48 stāstiem ir 33 realiskā virziena. No turienes mums pērnajā gada laikrakstos daži piemēri, kuri noder, lai iepazīstamies ar šo virzienu. — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Un tad nu mūsu oriģinali. Tie, kā teikts, pa lielākai daļai realiska rakstura, tomēr tas nav nekur konzekventi vests cauri. Ir gan ņemta dzīves īstenība par pamatu, bet aprakstos un attīstījumos trūkst nopietnas iedziļošanās īstenībā, viņas parā-

---

[1] Teodors ir viens no tiem kritiķiem, kas ievada nepareizo uzskatu, ka Juris Neikens (1826.—1868.) aizsācis latviešu literaturā realismu. Par cik Neikena stāstos ir sastopami reliģisko dogmu un pātarojumu neiznīcināti dzīves vērojumi, par tik Neikena darbi ņem dalību realisma metodes veidošanās procesā latviešu literaturā. [Sakārt.]

[2] Aleksandrs Ramāns (1861.—1933.) — skolotājs un rakstnieks. Plašāks viņa stāsts «Liepēni» iespiests «Austrumā» 1891. g. [Sakārt.]

[3] Ezerietis, īstā vārdā Kārlis Augenbergs (1869.—1923.), rakstnieks, dzejnieks un žurnalists. [Sakārt.]

[4] Tajos laikos parasta parādība, ka jauc realismu ar naturalismu. Pirmais šo kļūdu izlabo J. Jansons-Brauns 1892. g. [Sakārt.]

dījumos, apstākļos un darba cēloņos, trūkst pamatības un konzekvences. — — —

neatstājot, realiskajam dzejniekam jādomā uz to, kā pretekļus izlīdzināt. Tas ir grūts, pat, kā tas līdz šim izrādījies, dažā vietā neizdarāms uzdevums. Bet viņa izpildīšanai jābūt jaunlaiku dzejas mērķim; to palīdzēs sasniegt vispārīgais, nemitīgais attīstības gājiens. Šim brīžam lai tik nepametam dažu šķēršļu dēļ uzņemto ceļu. Lai par daudz arī nenosodām pesimismu, jo šis auglis ir audzis pie krietnas sugas koka, kas tādēļ vēl iznes tādus neveselus augļus, ka mēs vēl neesam mācījušies to pareizi kopt.

Beidzot kāds vārds par v a l o d u.

Latviešu rakstnieki valodā vēl gluži nevar atkratīties no sveša iespaida. Tas īpaši redzams tulkojumos. Dažus no šiem no valodas vien var pazīt, vai tie tulkoti iz vācu vai krievu valodas. Ja lasi: «Viņš uz tādu līgumu iegājis,» tad zini, stāsts tulkots iz vācu valodas. Ja lasi: «Viņš nosarka no iekšķīgas viļņošanas» (волнение), vai «Viņa iekrājuse kapeiciņu priekš melnām dienām,» tad zini, stāsts tulkots iz krievu valodas. — Nāk vēl priekšā šādi kļūdaini atvasinājumi kā: jautājieni, atributivais particips ar galotni — **dams**, pat pie intranzitiviem verbiem, t. i., pie tādiem, kur bez apdomāšanās var ņemt galotni — oș̌s, piem., puto**dams** dzēriens, trako**dama** vētra, smaidī**dams** ģīmis. Pavisam no citu laikrakstu valodas izšķiras «Latvieša» valoda. Tur lasām, piem., teikumus: Krancis tapa neieredzēts un mazā stāvoklī ieskatīts. Starpība starp korali un skaņu, ar kuru jūs savus zābakus izbļaujat. Uz Berlīni reizošanu uzsākt. Es viņu tik karsti, kā iekšķīgi mīlu.

Par o r t o g r a f i j u runājot, jāpiemin, ka šai lietā lielākajā laikrakstu daļā valda puslīdz vienādība. h vēl raksta galotnēs tikai Latviešu Avīzes, Balss un Latvietis. Svešvārdu rakstībā nav vienādības. Tas pats laikraksts tanī pašā stāstā raksta franču rakstnieka vārdu Igo vienā vietā ar Hugo, otrā ar Igo. — Redzams, ka arī ārējām lietām, kādas ir valoda un rakstība, jāpiegriež šur tur vairāk vērības.

No statistiskām ziņām iz šī pārskata pasniedzām savā laikā jau pirmo pusi: par o r i ģ i n a l u un t u l k o j u m u (vācu, krievu etc.) daudzumu katrā laikrakstā un kopā par visiem, tādēļ tagad ievērosim tik statistiskās tabulas beigas, kuras iznāk šādas:

Realiska virziena stāsti	Kopā	«Austr.»	«L. Av.»	«M. Viesī»	«Balsī»	«I. atv.»	«Tēv.»	«B. Vēstn.»	«D. Lapā»
1) Oriģinali	42	4	1	4	4	—	2	21	6
2) Iz krievu v.	33	7	1	3	4	1	1	12	4
3) Iz vācu v.	9	2	—	—	—	—	—	4	3
4) Iz citām v.	8	—	—	—	—	—	—	2	6
Kopā	92	13	2	7	8	1	3	39	19

Stāsti	kopā	oriģ.	krievu v.	vācu v.	citu v.
Ar bēdīgu noslēgumu	79	25	26	17	11
Ar apmierinošu	164	44	22	83	15
Nopietna rakstura	184	55	41	69	19
Jautra	59	14	7	31	7

[*Teodors Zeiferts*]

«Dienas Lapa», 1891. g., Nr.Nr. 143, 144, 145, 28. un 29. jūnijā, 1. jūlijā. — Izvilkumi.

JAUNLAIKU KRITIKA

Tagad mēdz runāt par jaunlaiku cilvēkiem, jaunlaiku modēm, parašām, jaunlaiku literaturu un kritiku utt. Patiesībā gan nebūs citād tāds laikmets bijis, kur tik īsā laikā nākušas tik dažādas pārmaiņas gan iekšēji, gan ārēji, kā taisni tagadējā gadu simteņa pēdējā pusē. Zinātnēm, sevišķi dabas zinātnēm, tik pēkšņi un tik lieliskā mērā uzplaukstot, nākuši dzīvē un rakstniecībā pavisam citādi uzskati, citāda iegroze nekā necik sen atpakaļ. Visu citu šoreiz nemaz neaiztiekot, ieminēsimies īsumā tikai par jaunlaiku rakstniecību, kuru ar vienu — svešu — vārdu mēdz apzīmēt par r e a l o, t. i., tādu, kas dzenas uz patiesību, dabību. Lai skatītumies kur vien skatīdamies, vai uz Franciju, Krieviju, Vāciju, Dāniju, Norveģiju un c. — visur parādās šī jaunā strāva, kas sīvi apkaro kailo idealismu, kam ar dzīves patiesību nav itin nekāda vai arī tikai ļoti maz sakara, kurš, piem., beletristikā, savus varoņus paceļ vai nu par pašiem eņģeļiem, vai citādiem gariem (arī ļauniem). Tagadējo laiku ievērojamākie rakstnieki (arī gleznotāji) nebīstas uzgriezt cilvēces pat vissāpīgākās vainas un nedaiļākās vietas un tās vai gluži kaili celt tai priekšā. Piemēram, Vācija, kura sen laikus daudzinās par īsto idealisma mitekli, kura lepojas ar saviem lielajiem daiļgariem, negribot jaunākā laikā arī aizrauta no jaunās literariskās strāvas — jau tā, ka pat pats ķeizars sācis veicināt šī jaunā literariskā virziena piekopējus, kādam no viņiem (Zudermaņam) pat godalgu piesolīdams, kas, zināms, pie daudziem senā virziena piekopējiem sacēla nemieru. Protama lieta, ka jaunlaiku rakstniecības piekopēji, kā jaunas strāvas ierāvēji, šur tur pārskrējuši un pārskrien pār robežu, bet nav arī liedzams, ka viņiem daudzējā ziņā patiesība, ka viņi daudz vairāk ievēro tagadējā laika prasības, zinātņu attīstības stāvokli utt., kam visam savā ziņā (gan ar mēru) jāatsaucas mūsu laikmeta rakstniecībā. Tomēr negribu šoreiz ielaisties plašākā pārrunā vispārim par šī laika rakstniecību, par to plašāki

kādreiz vēlāk, tagad piegriezīšu lasītāju vērību tikai kādam rakstniecības zaram — kritikai, rādot īsumā, pie kādiem jaunlaiku ievērojamākiem kritiķiem, kāda viņa tagad izvirtusēs.

Pie jaunlaiku vislielākiem kritiķiem, bez šaubām, pieder francis Tēns un dānis Georgs Brandess, kuri abi kritikas laukā ierāvuši jaunas sliedes, pa kurām tagad daudzi vien viņiem seko pakaļ un droši cerams, ka tas turpmāk jo lielākā mērā notiks. Tādēļ der gan drusku ir mūsu lasītājiem iepazīties ar šo jauno kritikas virzienu.

Brandess priekš kādiem pāra gadiem izteicies uz Helziņforsas jauno rakstnieku Ōhquistu, kad viņiem ienākuse runa par Fišera «Aistetiku», kā pus pa jokam, pus nopietni, lai šis sargājoties no prātniecības bīstamiem ūdeņiem, pie tam ar smaidiem piezīmējot: «Turaties labāk pie vēsturiskās gaitas, tā ir gaļa, no kuras zupu vāra!» Cik neviļus šie vārdi arī izteikti, tie gaiši norāda kritisko virzienu, kurš sakrīt pilnīgi ar franču ievērojamā vēsturnieka un kritiķa Tēna šādu teicienu: «Mūsu (aistetika) ir jaunlaiku bērns un izšķiras no veclaiku aistetikas (daiļummācības) caur to, ka viņa ir vēsturiska, ne dogmatiska (-kas turas stingri pie zināmiem likumiem), es domāju, ka viņa likumus nenosaka, bet gan uzrāda — kā tādus, kas dabā jau pastāv.» Agrāku laiku kritika, kura sevi saucās par «filozofisko», literarisko ražojumu ieskatīja kā no debesīm kritušu, apsprieda to bez paša sacerētāja vai vēsturiskās ražošanas gaitas ievērošanas un visnotaļ ieskatīja savu uzdevumu par pabeigtu, kad apspriežamo ražojumu nostādīja kādā nebūt aistetiskā nodaļā. Turpretīm jaunlaiku kritika reti tikai uzņemas soģa vai uzslavētāja lomu, bet vairāk nodarbojas ar apspriežamā raksta patēlošanu un izskaidrošanu. To jau arī Brandess izsaka, ka «daudz prātīgāki esot kādu rakstnieku paskaidrot nekā viņu slavēt». Tātad kritika šīm dienām pārvērtusies par vēsturisku zinātni.

Lai par apspriežamo mākslas ražojumu nāktu skaidrībā, jaunlaiku kritika attīstījusēs tik tāļu, ka tā lūko izzināt mākslas ražojuma celšanos un attīstību, varētu teikt, tāpat kā zemes izpētītājs mēģina izzināt zemes garozas izcelšanos, viņas dažādās kārtas, lai varētu izskaidrot kalnus un vispārīm zemes kārtas, jeb kā botaniķis un zoologs pētī dažādas sugas un pasugas, lai spētu izskaidrot visus tagadnes stādus un zvērus. Un, tāpat kā dabas vēsture taujā pakaļ pēc cēloņiem, no kam ceļas dažādas parādīšanās dabā, lai caur to pašas šīs parādīšanās labāk saprastu, tā arī jaunlaiku kritika no pašas viņas celšanās sāka pētīt pēc cēloņiem, t. i., mākslas ražojumu pirmajiem

avotiem, lai caur to varētu dziļāki nogremdēties viņu garā; tā kritika pamazām nonāca tik tāļu, ka sāka aiz grāmatas meklēt un atrast — sacerētāju, aiz gleznojuma — mākslenieku. Tagad kritiķim atdarījās acis, ka tiklab mākslas darbs kā tāds ir dabas ražojumi, radījumi, un ka tikpat maz grāmata kā glezna saprotamas, ja nav sajēdzamas sajūtas, kādās mākslas ražojums cēlies. Tā kritika, kura sākot attīstījās par vēsturisku zinātni, pēdīgi nokļuva arī līdz — psikoloģijai (dvēseles stāvokļi iztirzātājai zinātnei).

Augšā redzējām, ka Tēns kritiku dēvē par vēsturi, par vēsturisku mācību, turpretīm atkal kādā citā vietā vēsturi par psikoloģisku problemu. Proti, «angļu literaturas vēsturē» viņš izsakās: «Tikpat labi kā astronomija (zvaigžņu zinātne) ir mechanisks, psikoloģija ķīmisks, tā vēsture patiesībā psikoloģisks problems (izšķirams jautājums).» Brandess šai ziņā pilnīgi piekrīt Tēna domām, jo viņš liecina, ka rakstniecības vēsture «vispēdīgi esot psikoloģija, dvēseļu studija, jūsmības jeb gara vēsture». Priekš abiem ievērojamiem kritiķiem literaturas vēsture nav vis to grāmatu vēsture, ko kāds laikmets vai kāda tauta sacerējuši, bet gan kāda laikmeta vai kādas tautas «idealo personu» vēsture, tas ir, personu, kuras kādam laikmetam vai kādai tautai bijušas kā par paraugu un ceļa rādītājiem. (Skat. *Brandes, «Moderne Geister»,* 243). Kamēr Tēnam patīk vairāk studēt kādas tautas ievērojamākos vīrus, tamēr Brandesam atkal kāda laikmeta idealās personas. Bet tajā ziņā viņi abi vienojas, ka šos gaišos tēlus vienkārši neapraksta kā mācītie, piem., kādu stādu, izšķirot tā krāsu, izskatu, lielumu utt., bet gan kā mākslenieks puķi mēģina šo cilvēka tēlu dzīvi un patiesi uzzīmēt, uzgleznot.

Bet mākslīgo dzīves patiesību kritika sasniedz tikai tad, kad tā — kā katra māksla — ir sintetiska (sakopīga); ar to domāju izteicis to, ka, zinātniski iztirzājot, materials nav jāsadala skabargās, bet no tā jāuzceļ ēka, ka pie kritiskā darba cilvēka dvēseles sīkās daļiņas nav, tā sakot, jāizjauc, tā ka dabūjam redzēt tikai nedzīvo mašīnu un nenākam pie nekāda sajēguma, kā tā dzīvi kustas, kā veselā dvēsele dziļi un plaši darbojas...

Jaunlaiku romanu dzejnieks un jaunlaiku kritiķis abi ir psikologi. «Viens,» Brandess saka, «grib kāda cilvēka darbību, otrs kādu sacerējumu tā iztēlot un izskaidrot, ka darbība, tā arī sacerējums uzskatāmi par ražojumiem, kurus cilvēks rada ar patiesu vai arī tikai tā izliekošos ciešu vajadzību, kad savienojas zināmas iekšējas dāvanas ar ārējiem iespaidiem. Starpība starp

viņiem ir tikai tā, ka dzejnieks pēc pieņemtā rakstura tēlo viņa darbību, kamēr kritiķis iz apspriestā (analizētā) ražojuma raksturu, kāds sacerējumam ņemts par paraugu.»

Kā zinātne jaunlaiku kritika ir a n a l i t i s k a (sasmalcinātāja), kamēr kā māksla — sintetiska. Jo, tiklab kā ķīmiķim dotā viela jāsaliek pamata vielās, lai izzinātu visu viņas celšanās gaitu, lai to saprastu kā visu veselu, tā arī kritiķim apspriežamais gara ražojums jāsadala viņa sastāvdaļās, kuras var būt gan psiholoģiskas, gan vēsturiskas dabas, lai sajēgtu dvēseles klātni, iz kādas sacerējums viris.

Bet arī vēl caur to jaunlaiku kritiķi izšķiras no agrāku laiku pārspriedējiem, ka viņi neļaujas atbaidīties studēt pat nedaiļākos un vājīgākos parādījumos rakstniecības vai citā mākslas laukā. «Kas uz jaunlaiku aistetiku zīmējas,» Tēns saka, «tad tā parāda savu līdzdalību visiem mākslas veidiem (formām) un virzieniem, pat tādiem, kuri liekas esam visvairāk pretīgi; viņa tos visus uzskata par cilvēka gara parādījumiem ... viņa izturas tāpat kā b o t a n i k a, kura ar līdzīgu intresi izpēta rožu un lauru kokus, kā skujaino priedi vai purva bērzu; viņa ir savā ziņā pati botanika, tikai ne pie stādiem lietota, bet pie cilvēkiem.» Šo pašu ideju, pat vai ar tiem pašiem vārdiem izsaka Brandess šādi: «Kā stādu salasītājam jāņem rokā tāpat nātres, kā rozes, tā arī rakstniecības pazinējiem jāpieradinās ar drošām dabas pētnieka vai ārsta acīm caurskatīt v i s u cilvēces darbību. Vai stāds dzeļ vai smaržo, tas viņu nedara vairāk vai mazāk intresantu.»

Tādas ir galvenākās domas par jaunlaiku kritiku, pie kādām pastāvīgi arī turas mūsu augšminētie tagadējie ievērojamākie kritiķi. Ka Tēns un Brandess kādās lietās kritikas ziņā arī šķiras, tas pie šādiem lieliem gariem nekāds brīnums. Kā svarīgākais punkts, kur viņi viens no otra šķiras (savos ieskatos), ir tas: Tēns piekrīt domām, ka jebkāds īpatnis, lai tas būtu arī diezin cik liels gars, neko neiespēj pret visu kopīgo tautas garu, iz kura dziļumiem izverdot visas jaunās idejas un gleznas, mākslu un rakstniecību atjaunodamas — tātad aizstāv demokratiskas domas, kamēr Brandess to, ka visas jaunās idejas nāk īpaši no augstākajiem gariem, no kurienes tad pāriet tautā — tātad viņš ir īpatņu aizstāvētājs un piekrīt aristokratiskajām domām par mākslu. Bet tās ir lietas, kas mazāk stāv sakarā ar vispārējo kritikas virzienu, ar pašu galvenāko lietu, kādēļ lai paliek tuvāk nepārrunātas.

A.

«Dienas Lapa», 1891. g., Nr. 46, 23. februarī. (Ievadraksts.)

MŪSU TAUTAS DZEJAS PAMOŠANĀS

TEODORA

XII

Otros vispārējos dziedāš. svētkus (1880. gadā) palaižot, iestājās dzejiskā ražošanā uz kādu laiku tā kā klusums. Iznāca šad tad kāds dzejisks ražojums, kas, knapi manīts un drīzi aizmirsts, neatstāja nekādas pēdas mūsu dzejas attīstībā, īpaši tanī virzienā, kas sakarā ar tautas dzeju. Starp ievērojamākiem dzejiskiem ražojumiem šinī laikmetā minami: Dīnsberģa «Lapsa kūmiņš» (1882. g.), izdevies, tautiskā krāsā turēts, jauki izpušķots Gētes ražojuma atdzejojums, īsta tautas grāmata; Vensku Edvarta «Dziesmu pavasaris» (1882. g.), lirisku dzejoļu krājums; Puriņu Kļāva «Koklēs» (1883. g.), tāpat lirisku dzejoļu krājums. Daudz lielāka loma uzņemtā dzejiskā virziena turpināšanā piekrīt citai kādai kustībai, kas tūliņ pēc minētajiem svētkiem aizņēma mācīto latviešu prātus.

Jauno dzejas virzienu, kas dibinājas uz tautas gara mantām, iekustināja un deva tam dzīvības spēju apdāvināti dzejnieki, raidīdami vienkārši atklātībā dzejoļus, kam bija tuvs sakars ar tautas ražojumiem. Šie dzejoļi gluži atšķiras no tiem, kas bija agrāk mākslas dzejā ražoti; visi redzēja, te ir jauns virziens. Uz ko šis virziens īsti dibinās? kādas tam tiesības turpināties? kādas tam cerības uz sekmēm? — Tie bija jautājumi, par kuriem reti kāds bija skaidrībā. Gan paša virziena iekustinātāji bija uz tiem šur tur kādu paskaidrojumu devuši. Pumpurs bija sacījis: «Tauta zied, ja tēvu dziesmu dzied.» Auseklis bija uzsaucis: «Lai tautas gars mūs ved pa īsteno ceļu, kas nenoved no mūsu ideala.» Tomēr tie bija tikai izsaukumi dzejiskā aizkustinājumā, viņu ticības un cerības parādījumi, ne lietiski, aukstu prātu uzņemti un izvesti pierādījumi. Ikkatram jaunam virzienam ir savi ienaidnieki. Šim it īpaši vēl tādēļ, ka tas, tumšā, miglainā senatnē pēc pamatojumiem meklēdams, atrada tur vairāk izdomātus nekā patiesus un nebija tādēļ pats iekš sevis īsti noteikts. Ja nu no pretnieku puses tam uzbruka, tad nevarēja neko noteiktu atbildēt. Tas turpinājās tomēr; varēja redzēt, ka tam ir savi patiesi pamati.

Tā tas gāja, līdz iznāca Lautenbacha-Jūsmiņa «Zalkša līgava» (1880. g.). Tā sacēla varenu troksni. Te nu nebija vairs sīku dzejoļu krājums; tādu bija redzēts diezgan; te bija viens vesels ražojums, latvisks, tautisks, glīts, košs. To rokā vien paņemot, sirds pacēlās: smalks, dzeltens papīrs, katra lapas

puse sarkanu strīpu aplenkta, tituļa lapā sarkani, zili puškojumi — te bija Zīslaks rādījis, ko viņš var! Un tā bija latviešu teika, — cik glīti piecās nodaļās nodalīta! cik glīti īsās trochaju rindās salikta! Un cik jauki teika attīstās un noslēdzas! Tad vēl priekšskaņas, ievadījums, kur kokles strinkšķ, Līga lido! Kas tur par brīnumu, ka tas viss daudziem tā apmulsināja prātus, ka «Zalkša līgavu» zīmēja par visgreznāko puķi mūsu literaturas laukā, par skaidru zelta gabalu, par latvju pirmo dzejas darbu un nemaz nenomanīja, ka teikas apstrādājumā, maz vietas izņemot, iemīt tikai tik daudz dzejas, ka tā sadalīta pēc trochajiem mērotās rindiņās! Par nelaimi (mēs varam teikt: par laimi) tapa dzirdama kāda balss («Balss», 1880. g., 73. num.), kas uzdrošinājās «Zalkša līgavu» pieminēt, drusku par šo to šaubīdamās un dažas vietas drusku vainodama. Kalnnieks (Kaudzītes Matīss) šaubījās, vai cenšanās sacerēt dziesmas tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām, kā esot sacerēta «Zalkša līgava», — vai šī cenšanās sekmēsies un vai tai ir īsts pamats; tad viņš uzzīmēja dažas vietas, kas neesot visai daiļi, bet pretīgi izteiktas. Pret šīm piezīmēm nu uzstājās Pārstrautu Jānis sevišķā asā rakstā, ko tas, pēc tam kad «Balss» un «Pagalma» redakcijas to nebija pieņēmušas, izdeva īpašā brošurā ar virsrakstu: Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu (1881. gadā).

Šī grāmatiņa atstāja pēdas latv. rakstniecībā. Jau viena lieta: uz Pārstrauta priekšlikumu, ko viņš izteica grāmatiņas ievadījumā, latviešu rakstniecībā gandrīz uzreiz atmeta svešu laika vārdu galotni -ierēt, to saīsinot par -ēt. Arī varēja manīt, ka otrs priekšlikums, lai lietas vārdus, kuri pa diviem iztaisa vienu sajēgumu, raksta gluži kopā, pat ģenetiva galotni atmetot (mājvārds), bija atradis piekritējus. Tikai jaunākā laikā, pie atzīšanas nākot, ka, galotnes noraujot, maitā valodas jaukumu, rakstnieki atgriežas atkal vecās pēdās. Bet vēl lielāku vērību pelna tās domas, ko autors izteica raksta pašā kodolā.

Tās Pārstrauts attīstīja, ar asumu un pārliecību pretodamies Kalnnieka šaubām, vai cenšanās dzejot tautas dziesmu ritumā un bez atskaņām sekmēsies un vai tas ir īsts pamats. Šīs šaubas gan nebija izteiktas īsti vietā. «Zalkša līgava» bija sacerēta bez atskaņām, bet ne tautas dziesmu ritumā[1]. Gan Kalnnieks, par to šaubīdamies, bija vairāk turējis prātā, kā tas raksta turpinājumā un atbildē uz Pārstrauta pretkritiku redzams, dzejot tautas dziesmu garā vai mēģināt sacerēt tautas dziesmas, lai gan dzejot tau-

[1] Par tautas dziesmu ritumu sk. «Kritisku apcerējumu» 2. gabalu («Dien. L.», 1889. g., 133. num.). Par šo pašu lietu nāks drīz klajā arī garāks raksts. T.

tas dziesmu ritumā un bez atskaņām, dzejot tautas dziesmu garā un mēģināt sacerēt tautas dziesmas ir trīs šķirtas darbības un nav ikreiz savienojamas vienā. Nelūkodamies uz to visu, Pārstrauts šīs šaubas uzņēma par «Zalkša līgavas» nopēlumu un par noliegumu, ka dzejošanai pa tautas dzejas vīzi īsts pamats. Viņš domāja, ka abas lietas, «Zalkša līgava» un dzejošana pa tautas dzejas vīzi, sakrīt vienā un ka tās tādēļ kopā aizstāvamas, lai gan «Zalkša līgava» nav sacerēta ne tautas dziesmu ritumā, ne garā. Tādēļ tam, ko Pārstrauts izsacīja, attiekdamies uz Kalnnieka recenziju un «Zalkša līgavu», nav nekāds svars sakarā ar šīm lietām; šīm lietām tikai jāpateicas, ka tās devušas iemeslu to izsacīt. Izteiktām domām ir svars pie jaunā dzejas virziena nodibināšanas vispārēji, pie kā nu arī Lautenbachs un arī minētā ražojumā ir strādājis.

Izteikto domu kodols ir šis: «Tautas dzeja ir tautas dzīves bilde. Ikvienas tautas literaturai, ja tā grib reiz iemantot svešu tautu ievērošanu un īpašas tautiskas literaturas atzīšanu, vajag izplūst iz vienīgi tīrā avota, iz tautas dzejas, vajag nobildēt tautas dzīvi un atspoguļot tautas karakteri.»

Šo domu patiesību Pārstrauts nemēģināja pierādīt prāta slēdzieniem, bet vēsturiskiem faktiem. Viņš aizrādīja, ka literaturu pētītāji pārmet dažām tautām, p. p., romiešiem, madjariem, turkiem, portugaliešiem, ka tām neesot savas tautiskās literaturas. Tādi pārmetumi viņiem tāpēc esot jācieš, ka tās, ko dzejisku ražodamas, turējušās pie svešiem paraugiem. Turpretīm spānieši, cienīdami tautas dzeju par mākslas dzejas ceļa rādītāju, tikuši pie īsti tautiskas literaturas.

Pumpurs, Auseklis un citi jau arī bija centušies savai dzejai likt izplūst iz tautas dzejas avota. Šīs cenšanās pretiniekiem nu varēja uzrādīt vēsturiskus faktus, kas to pierāda par pareizu un sekmīgu. Šīs cenšanās piekritējiem nu bija ciets pamats, kur apzinīgi uzstāties un tāļāk strādāt. Pēdējie nu bija tikuši atklāti par uzvarētājiem un varēja priecīgi uzgavilēt; jaunie, kas vēl meklēja, uz kuru pusi sisties, nu tūliņ zināja, kurš ceļš ejams; arī Kalnnieks nevarēja savā atbildē principā aizskart pretinieka domas un aizrādīja tikai uz savu izteikumu sagrozījumiem, dažu piezīmējumu nesaskaņu un apkarotāja asu un nepieklājīgu izturēšanos.

Bet Pārstrauta domu kodols un viņu pamatojums pierāda vēl vairāk nekā jaunā dzejiskā virziena pareizību. Uzrāda arī šī virziena vainas un maldības. «Tautas dzeja ir tautas dzīves bilde.» «Tautas literaturai vajag nobildēt tautas dzīvi un atspoguļot tautas karakteri.» Tātad ne tautas dzeja ir tas priekšmets, kas mākslas dzejā pakaļ tēlojams, bet tas ir tautas dzīve. Tautas dzeja nu ir

mācējuse šo tēlot; tādēļ tā ikkatru dzejnieku var mācīt tautas dzīvi un raksturu pazīt un pakaļ tēlot. Tā viņa patiesi veicina mākslas dzejas patstāvīgu attīstīšanos! Bet dabū gluži citu iznākumu, ja viņu pašu tēlo pakaļ. Iznāk tad zīmējums no zīmējuma, ne no dabas, ne patiess mākslas darbs. Un vai varēs liegt, ka mūsu dzejas tautiskā virziena piekopējiem vairāk stāvējuse priekš acīm dzeja nekā dzīve un daba? Lai tautas dzeja tad nu māca, ko dzejojot vajag priekš acīm turēt. Ja dzejnieks ar savām saknēm sniegsies tautas gara dzīvē un no turienes sūks barību savai dzīvības sulai, tad ziedi, kas pie viņa izsitīsies, būs īsti tautiski, tad viņa ražojumi būs patstāvīgas tautiskas rakstniecības parādījumi. Tad arī viena alga, vai viņš dzejo tautas dziesmu ritumā vai citā, vai ar atskaņām vai bez atskaņām; viņa paša īpatība un daiļnieka praša tam ceļu rādīs. Tādēļ nav pūliņa vērts sekot citiem Pārstrauta un Kalninieka strīdus priekšmetiem.

[*Teodors Zeiferts*]

«Dienas Lapa», 1892. g., Nr. 141, 25. jūnijā.

JAUNS PAGRIEZIENS LITERATŪRAS KRITIKĀ: J. JANSONA-BRAUNA APCERĒJUMI UN POLEMIKA AP TIEM

NO LIEPĀJAS

Pagājušo reizi aizrādīju uz jautājumu izskaidrošanas vakaru Liep. latv. palīdz. biedrībā, kuru dažādu kavēkļu dēļ varēja noturēt tikai š. m. 26. d. Šis vakars pelna vispārēju ievērību sevišķi J a n s o n a kga priekšlasījuma dēļ. Par vispārēju literaturu runājot, J. kgs apzīmēja kā tās jaunāko virzienu realismu, kas, kā zināms, pamatojas uz patiešamību un īstenību. Cien. priekšlasītājs aizrādīja uz to, ka rakstnieki tagad tēlo cilvēkus arī atkarīgus no apkārtnes, apstākļu un iedzimtības iespaidiem un ievēro savos sacerējumos jaunlaiku sadzīves idejas. J. k. nosodīja n a t u r a l i s t u s, kas aprobežojas ar faktu ārēju, sausu tēlošanu, neieliekot nekādu augstāku domu vai ideju savos ražojumos, un bez kāda augstāka nolūka sevišķi cenšas tikai pareizi tēlot dzīves skatus. Savas domas J. kgs dibināja uz jaunlaiku teoretiķu spriedumiem, Brandesa, Gijo, vai arī apstiprināja savus izteicienus ar izrakstiem iz pašu romanistu sacerējumiem, piem., Gonkura, Džordža Eliota, Zolā, Flobera u. c. Pārejot no cittautu literaturas «greznajām pilīm» uz latviešu rakstniecību, priekšlasītājs teica, ka tā viņam izliekoties vēl arvienu kā «pavēnī» palikuse «bārenīte». Latvju liriķi nezin gandrīz ne par ko citu dziedāt kā par zilām acīm, tās pastāvīgi salīdzinādami ar zvaigznēm. Latvju romanisti pa lielākai daļai vairāk nekā netēlo savos sacerējumos kā «neizteicami skaista latvju jaunekļa iemīlēšanos neaprakstāmi daiļā muižniecē». Ja piemin kādu latvju jaunavu, tad pēc vecā Stendera parauga: tā «nevainīga kā aitiņa, kā balodīte godīga»; jāpiesprauž tikai, ka šī «aitiņa» darbīga kā skudra un nebūt nav gudra. Kā uz labāko latviešu romanistu cien. priekšlasītājs aizrādīja uz Apsīšu Jēkabu. Pārskats par latviešu rakstniecību bij sastādīts ar ļoti veiklu, asu satiru un izteikumi pierādīti ar izrakstiem iz latviešu literaturas ražojumiem. Vēlējams būtu, ka

minēto priekšlasījumu laistu klajā. — Nākamam jautājumu vakaram nodevis Alkšņa kgs, stud. med. Tērbatā, savu izstrādājumu par veselības kopšanu.

J.

«Dienas Lapa», 1892. g., Nr. 28, 4. februarī.

POPULARZINĀTNISKU RAKSTU KRĀJUMS

«Dienas Lapas» izdevums Rīgā 1892.

Drukāts P. Bisnieka drukātavā Rīgā, Pauluči un Arķitektu ielu stūrī Nr. 15.

Дозволено цензурою. — Рига, 9-го июня 1892 года.

I

DOMAS PAR JAUNLAIKU LITERATURU

Arī mūsu niecīgā, mazā literatura nav pavisam atšķirta no citu tautu plašām, bagātām literaturām; arī šinī klusā, atstātā meža stūrītī atšalc viegla vēsma no tās varenās strāvas, kas viļņo citu tautu kuplās druvās. Šī strāva iebango, «ieritina vilnīti pa vilnītim» mūsu nomaļā, aizaugušā līcī, un tādējādi, lai gan vēl pārāk bāli un nenoteikti, visgarām mūsu literaturā, gan tulkojumos, gan oriģinalos, jau izmanāms jaunlaiku iespaids.[1] Tādēļ arī ceram, ka nebūs gluži bez pamata mūsu nodoms raudzīt cik necik iepazīstināt lasītājus ar tagadējo virzienu citu tautu rakstniecībā.

Savā pārāk īsā apcerējumā mēs apskatīsim tikai romanu, tādēļ ka tagad, kur tas «sācis pieņemt nopietnu, dzīvu, ugunīgu veidu», viņš savā kuplā spirgtumā izēnojis, pāraudzis citus literaturas zarus, varbūt pat arī dramu, kaut gan šinī nodaļā mēs vēl sastopam tik slavenus rakstniekus kā, piem., sirmo norveģieti Henriku Ibsenu.

Virziens, kas tagad visgarām pārvalda citu tautu literaturas, saucas par realismu vai arī par naturalismu; kaut gan pēdējam nosaukumam vēl pieliek daudz citādāku nozīmi, kā mēs to tāļāk redzēsim. Pie tā nebūt nav jādomā, ka realisms būtu piepeši tikai tagad izcēlies it kā kāda brīnumu sala, lai atkal tikpat ātri nozustu un nogrimtu; nē, daudz no viņa māci-

[1] Aizrādām te uz Teodora krietno un pamatīgo izstrādājumu par latvju laikrakstu beletristisko daļu 1890./91. gadā, ko tas nolasīja pagājušā Zinību Komisijas sapulcē un kur tas ļoti sīki un pamatīgi aprādīja, kādā mērā jaunlaiku virziens jau ieviesies mūsu rakstnieku ražojumos. (Nodrukāts arī «D. L.» 1891. gadā, jūnija mēnesī.)

bām plūst jau iz pagātnes dziļā avota, bet mūsu gadu simtenī tikai tas pilnīgi un galīgi nodibinājies un ar apziņu spraudis sev mērķi.

Realisma galvenais nolūks ir tēlot dzīvi viņas varenā patiesībā un īstenībā; nevis iz dzejnieka bagātas, raibas iedomu valsts mums radīt tēlus, kas kaut kādā ziņā būtu pretdabiski, neiespējami, nevis nogleznojamo dzīvi izpušķot un pārkrāsot, bet turpretim, dibinoties uz pamatīgiem novērojumiem, mums gaiši un taustāmi nogleznot dzīvi tādu, kāda tā ir. Pievedīsim te dažu slavenāko rakstnieku izteicienus, kuri lai apstiprina nupat izsacītās domas. Slavenais krievu rakstnieks Ļevs Tolstojs izsakās šādi: «Mana nostāsta varonis, ko es mīlu visiem dvēseles spēkiem, ko es centos tēlot visā viņa daiļumā un kas vienmēr bija un būs daiļš, ir — patiesība.» Angļu rakstniece Džordžs Eliots *(Georg Eliot)* raksta tamlīdzīgi: «Man pietiek mans vienkāršais nostāsts; es nevēlos dot lietām labāku izskatu, nekā tas patiesībā ir, es tikai baidos no nepatiesa, jo mums diezgan iemeslu sargāties no tā. Nepatiesīgums ir tik viegls un patiesīgums tik grūts. Mums veicas tik liegi, ja zīmējam kādu brīnuma putnu, — jo garāki tam nagi un jo lielāki spārni, jo labāk; bet šī brīnišķā veiksma, ko mēs nepareizi dēvējam par ģeniju, pamet mūs, ja gribam uzzīmēt dabisku lauvu bez pārspīlēšanas.» Varētum jau vēl izrakstīt daudz, varbūt vēl apzīmīgākus izsacījumus, bet neturam to par vajadzīgu, tādēļ ka mēs uz viņiem atdursimies, savu priekšmetu tuvāk aplūkojot.

Tātad, kā redzējām, realisti cenšas tēlot dzīves patiesību, un te nu tiem uzbrūk daži novecojušies, aizspriedumu pilni mākslas kritiķi, žvadzinādami savus sarūsējušos ieročus un saukdami, ka tas nekādi neesot iespējams, ka mākslenieks tādā ziņā paliekot par vienkāršu amatnieku, fotografu; tie nebūt negriež vērību uz to, ka realisti paši to tikpat labi sajēdz un noprot. — Jā, patiesi, mēs varam tikai ievērojami tuvināties dabai, bet to pilnīgi nogleznot nestāv mūsu spējā un varā. Lai arī cik apdāvināts un veikls mākslenieks mums tēlotu ziedošas pļavas, vakara vēsmā trīcošas koku galotnes, mēs tomēr nekad nevarēsim pavisam aizmirsties, mēs vienmēr jutīsim, ka šī glezna ir tikai niecīga ūdenspilīte, kurā it kā mūžīgā saule atspoguļojas visa varenā daba. Dzejnieks mums var dot tikai savus iespaidus. «Es pūlos,» tamlīdzīgi raksta savā reizē Džordžs Eliots, «tikai pareizi tēlot lietas un cilvēkus, kas atspoguļojušies un iespiedušies manā garā; es turu par savu pienākumu rādīt jums šos iespaidus tādus, kādi tie manī ir; tikpat patiesīgi, it kā kad es atrastos tiesas priekšā uz liecinieku sēdekļa, tur visu izteicot

pēc zvēresta.» Saprotams, ka tādējādi krīt lielā svarā dzejnieka paša persona, viņa dabas un rakstura īpašības; dzejnieks, tā sakot, nekad neredz dabu tādu, kāda tā patiesībā ir, bet tādu, kāds viņš pats ir; savā ražojumā viņš, pašam nemaz neapzinoties, arvien ieliks kaut ko savādu, īpatnēju. Aizrādīsim te uz pazīstamo izmēģinājumu: ja dodam vienu un to pašu muduli divdesmit māksleniekiem, kopijas nekad pilnīgi nelīdzināsies viena otrai; atdosim divdesmit muduļus vienam māksleniekam, un mēs atradīsim, ka starp šīm divdesmit gleznām ir kaut kas vienāds, līdzīgs. Bez tam visos ražojumos aizvienam atspoguļosies dzejnieka daba, viņa jūsmu virziens: viens vairāk lūkosies uz mierīgo, zilo debess dzidrumu, otrs turpretim piešķirs vairāk vērības apvāršņa malā guļošiem, kupliem mākoņiem; pār tiem pašiem mežiem un klajumiem viens dzejnieks pārlies spožu saules mirdzumu, kamēr otrs tos atkal tērps klusā, tumšā vakara ēnā. Slavenais franču rakstnieks Zolā teic: «Mākslenieka ražojums ir dabas stūrītis, aplūkots caur temperamenta prizmu!» — Katram sacerējumam vēl arī piešķir īpašu savādumu sacerētāja izteikšanas un rakstības vīze, viņa stils. Edmunds Gonkurs *(E. de Goncourt)* saka: «Kā strādnieks pie XIX gadu sīmtenī valdošas literaturas strāvas romanists nevar atteikties no «fabrikas zīmes», viņš uzskata stilu par rakstniekam neatņemamu īpatnību.»

Tātad mēs redzam, ka īsts dzejnieks, kas turēsies pie dzīves patiesības, nemūžam nevarēs pārvērsties par vienkāršu, aukstu fotografu; no otras puses, mēs arī pārliecināmies, ka pilnīga dzīves notēlošana nekad nav iespējama. Tagad aplūkosim, cik tālu jāsniedzas šai nogleznošanai, ko še prasa daile. Zināma lieta, ka te nav uzstādāmi nekādi cieti norobežoti noteikumi un nolikumi: te var tikai runa būt no vispārējiem ievērojumiem, kādā ziņā pazūd, iet bojā iespaids, ko mākslenieks bij cerējis panākt ar savu ražojumu. — Ikdienišķā dzīvē pārāk liela loma piespriesta aklam gadījumam; bez tam mēs tur sastopam daudz ko pārāk neievērojamu, iznīkstošu. Iz šī raibā mudžekļa dzejniekam jāizķer kaut kas, kam būtu vairāk pastāvīga, paliekama nozīme, bet nekādi tas nedrīkst aprobežoties tikai ar notikumu ā r ē j o pusi, sausu notēlošanu un atstāstīšanu, tam tie arī jāiztulko, jārāda to cēlons un nozīme. Prudons *(Proudhon)* saka: «Vajag domāt un modināt domas citos; gleznā jābūt savai idejai un savam mērķim, — ja viņai to nav, tad es to nicinu.»[1] Lai arī rakstnieks mums ko tēlotu diezin cik smalki un pamatīgi, bet, ja viņa ražojums nesaceļ nekādas augstākas domas vai jūsmas, tad tas ir tikai «zvanīgs varš un skanīgs zvārgulis». «Dzejnieka sacerējums ir

[1] Sk. *Proudhon, Du principe de l'art.*

smalki noslīpēts dimants, kas nevar mirdzēt pilnīgā tumsībā bez gaismas stara, kas spīguļodams laistās viņa šķautnēs; šī gaisma ir ideja,» saka nesen nomirušais Gijo *(Gyau)*, viens no franču simpatiskākiem jaunlaiku domātājiem.[1]

Kā jau teikts, dzejnieks iz sava ražojuma izmet visus pārāk niecīgus, vienmuļīgus sīkumus, tas tēlo mums tikai svarīgākos, nozīmīgākos skatus; viņš rāda mums dzīves kausu pilnāku (mēs negribam teikt, ka tas to pilda ar ko dārgāku, labāku), nekā tas patiesībā ir. — Bez tam ikdienišķie iespaidi ir pārāk iznīkstoši, tie aizlido pārāk ātri; romanists tos rūpīgi vāc un krāj un beidzot pārlej tos cietā, nesadragājamā varmē. Apzinīgi tas saver košā, dabiskā virknē vairāk faktu, kas zīmējas uz zināmas cilvēku šķiras gara un rakstura īpašībām, un, balstīdamies uz saviem dzīvē sakrātiem piedzīvojumiem, rada t i p u. No mums jau daudzreiz minētā rakstniece Džordžs Eliots raksta pate par savu romanu «Ādams Bede» šādi: «Taisnību sakot, tur nav nevienas p o r t r e j a s (t. i., vienreizējas ģīmetnes), tur ir tikai no piedzīvojumiem dabūti iespaidi, sakopoti c i t ā s k o m b i n a c i j ā s.» Dzejnieka grūtākais uzdevums jau arī ir mums tēlot cilvēku, kas varētu būt dabisks, patiess un kam pie tam zināma kārta un tauta vai zināms laikmets uzspieduši savu neizdzēšamo zīmi.

Savos ražojumos tie galvenākās personas, nozīmīgākos gadījumus vienumēr izceļ vairāk uz priekšu, tos, tā sakot, palielina, lai tie dzīvāk un gaišāk iespiestos mūsu garā. «Tikpat kā dažās muzejās,» teic Gijo, «kalpotāji sargi pagroza pēc patikšanas statujas uz dažādām pusēm, pie kam viena vai otra daļa tiek apgaismota un citas paliek ēnā, tā to dara arī daile ar dzīvi.»

Tātad dzejnieki stingri un samanīgi nošķir no paliekama ikdienišķo, neievērojamo; bet ar to nekādi nav teikts, ka tie to pavisam izslēgtu no saviem ražojumiem. Dažreiz niecīgs, bet apzīmīgs s ī k u m s atgādina mums kādu skatu daudz dzīvāki un gaišāki nekā pārmērīgi bāls, vispārējs apraksts. Ņemsim, piem., kādu paraugu iz mūsu tautas dziesmām:

«I e d e d z i n u g a r u s k a l u,
Sēdu vēlu vakarā;
Gaidu savu dzērājiņu
No krodziņa pārnākam.»

Man, mazākais, tā liekas, ka šis pusizdziestošais «skals», pa brīžiem sprakstēdams un uzliesmodams, mums jo gaiši rāda istabiņas sērīgo nokrēslu, nelaimīgo sievu, tās asarām bagāto, ne-

[1] Salīdz. *M. Gyau, L'art au point de vue sociologique.*

apskaužamo likteni. — Tā kā realisti jau īpaši cenšas mums visu jo dzīvi un gaiši iztēlot, tad arī, protams, sevišķi viņu ražojumos apzīmīgam sīkumam ierādīta diezgan ievērojama loma. Tādējādi daži realistu mākslenieki aizsnieguši apbrīnojamu t ē l o š a n a s spēju, ieguvuši sevišķu prašanu dzīvi mums iztēlot jo uzskatāmi un gaiši apjaušami; viņu daiļumu dēļ vien lai mums atvēlēts tuvākai iepazīstināšanai izrakstīt dažas vietas no to sacerējumiem. Piem., ņemsim kādu no Turgeņeva tik vareni jaukiem dabas aprakstiem: «Kaut kur tālu tālu, atrazdamās tieva zariņa galā un nodalīdamās no caurspīdīgā, zilā apvāršņa, dus nekustēdamās vientuļi nošķirta lapiņa; tai līdzās līgojas otra, ar savu šūpošanos atgādinādama zivtiņu spirgto kustēšanos, it kā tā vēcinātos savā vaļā un ne no vēsmas ielīgota. It kā burvīgas salas lēnām atpeld un lēnām aiziet baltie mākoņi — un te piepeši šis spoži caurspīdīgais gaiss, šie zariņi un lapas tiek pārklāti ar saules mirdzumu — viss iekustas ātrā spīdumā, un saceļas spirgta, trīcoša šalkšana, līdzīga nejauši ieviļņotu bandziņu bezmērīgi sīkai čalošanai . . .» Vēl pievedīšu kādu skatu iz šinī ziņā tik izslavētiem franču romanista Flobera *(Flaubert)* sacerējumiem; savā pazīstamā romanā *«Madame Bovary»* tas apraksta, kā jauno ārstu, kas ik dienas apmeklē kādu slimnieku, izvada šā meita: «Viņa arvienu to pavadīja līdz pašām trepēm. Ja zirgs vēl nebija pievests, tad tā palika gaidām. Viņi bij jau atvadījušies un nesarunājās vairs savā starpā: vējiņš apvēsmoja viņu, rotādamies ar tās pakauša mīkstām matsprogām vai arī ar priekšauta lentēm, kas vēdināja gar tās stāvu it kā nelieli karodziņi. Reiz, kad bij atmeties mīksts laiks, kad ūdens pilēja no koku stabiem uz akmiņu plāksnēm pagalmā un sniegs kusa virs ēku jumtiem, viņa stāvēja uz trepēm; pēc tam tā atgriezās istabā, uzmeklēja savu saulsargu un izplēta to. Saulsargs no zilzaļa zīda, caur kuru spiedās saules stari, meta savādu ēnu uz viņas bālo seju. Viņa smaidīja zem tā, apvēsmota no liega vējiņa, un bij dzirdams, ka izčākstējuša sniega piles viena pēc otras krita uz izplēstu saulsargu.» «Te tāds ikdienišķs apstāklis kā atvadīšanās uz trepēm saceļ intresi, rūpīgi to aprakstot, un šī atvadīšanās, vienumēr atkārtodamās, manto dzīvību caur vienas dienas īpašu izcelšanu, kurā tomēr nekas sevišķs nenotiek. Sīkumi, kas tēlo šo ikdienišķo skatu, pārvērš to ievērojamā gleznā, kas vienā reizē mums ļauj gan redzēt, gan dzirdēt, gan sajust kustēšanos, gan nekustēšanos,» tā izsakās par šo vietu slavenais Eiropas kritiķis Georgs Brandess[1]. Zināms, ka te rakstniekam cieši jāievēro savas zināmas robežas, tam stingri jāsargās, ka mūsu gars netiktu par daudz nogurdināts un

[1] Sal. *Brandes, Moderne Geister (Gustave Flaubert).*

ka tādā ziņā nepazustu visa uzmanība un galvenā intrese. Ko līdz, ja mēs pārāk ilgi esam apskatījuši lepno, ļoti rūpīgi izstrādāto rāmi un pēc tam mūsu pārpūlētais gars jau pārāk nokusis, lai vēl varētu tikpat vērīgi aplūkot pašu gleznu?

No beidzamā piemēra, kuru izrakstījām iz Flobera romana, varam jau noģist, ka realisti ne domāt nedomā tēlot tikai visu izlasīto un izmeklēto «mūžīgi daiļo» un «mūžīgi jauko» vien, bet ka tie ieņem savos ražojumos diezgan ikdienišķus, aprastus priekšmetus, ja vien tiem tikai kāda nozīme, ja tie tikai kaut kādi kalpo kādai augstākai idejai. Džordžs Eliots izsakās šādi: «Mani daudz vairāk aizgrābj un sajūsmina šie patiesie nogleznojumi, kuri tēlo vienkāršo, vienmuļo dzīvi, kāda bijuse piešķirta lielākai daļai no maniem līdzcilvēkiem, nekā dzīve, kurā atrod tikai vietu greznīga plašība vai pilnīga nabadzība, traģiskas ciešanas vai spīdoši varoņu darbi. Bez jebkāda žēluma es novēršos no mākoņos tītiem eņģeļiem, no praviešiem, raganām un varoņiem, lai aplūkotu šo vecīgo sieviņu, kas pārliekusēs pār savu puķupodu vai atrodas pie sava vientuļā pusdienu galda... vai arī šīs zemnieku kāzas, kuras te svin starp četrām nokūpējušām sienām un kur plecīgais brūtgans neveikli iesāk deju ar savu jauno sieviņu... Pat ja es varētu izvēlēties, es negribētu būt izveicīgs romanists, kas prastu radīt daudz augstāku un labāku dzīvi nekā mūsu ikdienišķo, lai jūs netiktu vedināti daudz augstāk un bezjūtīgāk lūkoties uz mūsu putekļainiem ceļiem un vienkāršiem laukiem, un patiesi dzīviem cilvēkiem...» Realisti noprot, ka mākslai arī piešķirts svarīgais uzdevums mācīt un uzaudzināt cilvēci (mēs nesakām, ka tie to uzskatītu par mākslas v i e n ī g o uzdevumu): tie zin, ka īpaši literatura ir «dzīvības avots», iz kura pastāvīgi smeļ uzmudināšanu un pamācību lielākā cilvēces daļa. Tādējādi, patiesīgi tēlodami ne vien dzīves gaišās puses, bet arī nemīlīgās, tumšās, tie rāda mums bezdibeni, virs kura malas mēs atrodamies, tie iededzina mūsu krūtīs karstu cenšanos laboties un strādāt pie šo ļaunumu novēršanas; to sacerējumi spiežas caur mūsu sirdi kā griezīgs ierocis un liek tai notrīcēt kā viņi šausmīgie, ugunīgie raksti, kas uzliesmoja trakajiem plītniekiem Belzacara mirdzošās dzīrās. Prudons izsakās šādi, ka «jaunlaiku mākslas devize esot virsraksts pār Delfijas svētnīcu — «pazīsti pats sevi»»; tā teic ļaudīm kā Jānis Kristītājs: «Atgriežaties, ja jums dārga jūsu dzīvība un jūsu gods!» Tādējādi tad arī realisti atļauj savos ražojumos vietu pat nejaukam, briesmīgam, ja vien, tādus faktus tēlojot, tie cerē sasniegt kādu augstāku mērķi. Ar stingru, bezbailīgu roku tie norauj vizuļaino melu apsegu no katra netikuma un rāda mums to nepievilcīgās, atbaidošās puses; tie zin it labi, ka lielākā daļa lasītāju it kā strausi slēpj

savas galvas smiltīs, domādami tā izvairīties no tuvām briesmām, ka tie tikpat kā jau pēdīgi grimuši dzērāji negrib, lai to klātbūtnē ko minētu par reibinošu dzērienu postu, un tādēļ realisti cerē ar saviem patiesīgiem tēlojumiem modināt viņu snaudošo apziņu, izsaukt iz kapa senākās labas, cilvēcīgas jūtas. — Nav liedzams, ka daži no realistiem, tā sauktie naturalisti, iet šinī ziņā pārāk tālu un rāda mums vienīgi šaušalīgus, rupjus skatus, piespiež mūs negribot būt par skatītājiem kādā asiņainā romiešu cirkā vai spāniešu vēršucīņā; bet atkal nekādi nav jādomā, ka tādu skatu notēlošana esot vienīgi realisma uzdevums. Realisms nav «nācis pasaulē atmest, bet piepildīt», tam nebūt nav jāapraksta, kā Edmunds Gonkurs izsakās, tikai tas, kas zems, nejauks un pretīgs, tam arī jātēlo viss, kas augsts, cildinošs un daiļš, tikai nevis fantastiskā, nepareizā gaismā, bet stingri patiesīgā. — Daži bez tam it vientiesīgi domā, ka realisti, tādus skatus tēlodami, vienīgi cenšoties lasītājus kairināt, viņos modināt nelādzīgas, netīras jūtas; bet tādu pārmetumu būs atkal tikai pelnījuši daži no pārmērīgiem naturalistiem. Patiesie realisti varēs it droši un apzinīgi atteikt ar Gonkuru, kā tas raksta sava slavenā romana *«La fille Elisa»* priekšvārdā: «Es esmu dziļi pārliecināts, ka mana grāmata ir tīra un šķīsta, ka neviena lapas puse, lai arī tā attiektos uz diezin cik kairīgiem priekšmetiem, nesacels lasītājos neko citu kā sērīgas domas.»

Tā kā realistu romani, tikpat kā to Šekspirs izsaka par dramu, cenšas ne tikvien «tikumam rādīt viņa atgleznojumu, netikumam viņa paša vaibstus», bet arī «atspoguļot gadu simteņa gara virzienu», tad, protams, līdz ar to šie rakstnieki nostājas uz pavisam citādāka pamata nekā agrākie dzejnieki. Jā, tādā laikmetā, kur nebij manāmas viņa tēvijā nekādas kopējas, vispārējas intreses, kur pēdēji bij apmākta cenšanās pēc kādas brīvākas, plašākas darbības, gan varēja dzejnieks izsaukt:

> «Wollt ihr hoch ihren (Gestalt) Flügeln schweben,
> Werft die Angst des Irdischen von euch,
> Fliehet aus dem engen dumpfen Leben,
> In des Ideales Reich!»[1] —

bet tagad viss tas pilnīgi pārvērties. Ja tagad rakstnieks grib un cenšas ko ievērojamu sasniegt, tad tas nekādi nevar atrauties no dzīves, tas nedrīkst neievērot tagadnes laikmeta prasījumus. Tagad tas vairs nespēj noslēgties klostera tumšā kambarītī un tur iedziļināties sadzeltējušos pergamentos, kamēr ārā aiz sie-

[1] Sk. *Schiller, Ideal und Leben:* «Ja gribat augsti lidot uz viņa (veida, stāva) spārniem, metiet prom visas zemes bažas, iz šaurās, nospiestās dzīves bēdziet ideala valstī!»

nām kauc un viļņo kara vētra, kur jaunlaiku centieni nemitoši skalda un dragā novecojušos aizspriedumus un uzskatus, — tagad tam jāstājas šo cīnītāju rindās un droši un bezbailīgi jākaro par gaismu un patiesību, par cilvēces progresu. Kam tīkas, lai apdzied neapnikuši lakstīgalas pogošanu, rožu saldo smaržu, mēs tomēr pastāvīgi cildināsim augstāk to rakstnieku, kas dziļi līdzjūt savu līdzbrāļu laimei un nelaimei, to priekiem un bēdām; kas visiem spēkiem strādā un cīnās viņu labā. Savā ziņā ir taisnība krievu kritiķa Pisareva pārāk asam izteicienam, ka pēdējais dzejnieks līdzinoties milzu varonim, kas sadragā aizspriedumu un ļaunumu klintis, un pirmais «vabolītei, kas peldojas ziedu putekļos». Tādējādi zem jaunlaiku ideju iespaida literatūrā pamazām ieviesās v i s p ā r ī b a; kur apmēram līdz šā gadu simteņa pirmajai pusei cieši noslēgtos, spīdošos romanu literaturas pagalmos staigāja un grozījās vienīgi augstu kārtu piederīgie, pa lielākai daļai neaprakstāmi skaists varonis un neizteicami daiļa jaunava, tur tagad sabruka un ielauzās iekšā visvisādi ļaudis: gan vienkārši pilsoņi, gan arāji smiltainām kājiņām, gan noskrandojušies nabadziņi — un gadu simteņa dzeja vēlīgi pār tiem izstiepa savas rokas... «Dzīvodami XIX gadu simtenī, kur valda vispārēja balsošana, demokratija, liberalisms, mēs,» tā raksta brāļi Gonkuri sava slavenā romana *«Germinie Lacerteux»* priekšrunā, «ne vienreiz vien sevi jautājam, vai tiem, kas saucas par zemākām šķirām, nav savas tiesības romanā? Savāds «literaturas aizliegums» neļāva ilgu laiku rakstniekam nozemoties līdz vienkāršai tautai. Tagadējā laikā viss pārgrozījies, un, ja kāds vēlētos tagad zināt, vai mūsu laikmetā vēl ir «sadzīves kārtas, kas nav cienīgas, ka rakstnieks tās ievēro, pārāk zemas ciešanas, nedaiļi vai nepieklājīgi nelaimes gadījumi», tad tiem var pilnīgi droši atteikt, ka šis aizliegums tagad atceits un ka asaras, ko lej zemākās šķiras, var mūs tāpat aizgrābt un sajūsmināt kā asaras, kas birst augstākās aprindās, un literatura tādēļ neko nezaudē.» Džordžs Eliots raksta šādi: «Virs zemes ir tik daudz vienkāršu, parupju ļaužu, bez jeb kaut kādām sentimentalām ciešanām, un nekad mums nav jāpiemirst, ka tie še atrodas; citādi mēs tos it lēti izstumsim iz mūsu reliģijas un filozofijas un uzstādīsim varenas teorijas, kas noder tikai pasaulei ar izņēmumiem. Lai tad arī māksla mums tos vienmēr atgādinātu, lai vienmēr būtu vīri, kas visu savu mūžu pūlētos patiesīgi nogleznot ikdienišķo dzīvi... Praviešu ir maz šinī pasaulē, debeški daiļu sieviešu maz, varoņu maz — un tādiem retumiem atdot visu manu mīlestību un cienību, to es nespēju; liela daļa no manām jūsmām man vajadzīga priekš maniem ikdieniškiem līdzcilvēkiem. Bez tam pievilcīgu vazaņķu un noziedznieku nebūt nav tik daudz kā vienkāršu strādnieku, kas godīgi pelna

savu maizi un it prozaiski to saēd ar sava kabatas naža piepalīdzību. Daudz vajadzīgāki, lai es būtu līdzjūtībā savienots ar vienkāršo pilsoni, kas ar nelādzīgu kaklautu un vesti mums iesver cukuru, nekā ar skaistāko diedelnieku, kas izgreznojies ar sarkanu šerpi un zaļām spalvām.» — Nav noliedzams, ka arī jau agrāk literatura nebūtu mēģinājuse tēlot «zemus ļaudis», bet tad tie nekad nebij dzīvi, patiesīgi; tādi bij pagājušā gadu simtenī franču dailes ražojumos «nevainīgas ganu meitiņas, kas, tērpušās visgreznākos apģērbos, pa mūžīgi ziedošām pļavām gana savas rožu lentītēm izpuškotās aitiņas». Mūsu laiku sākumā gan to atmeta, kā izsakās Brandess savā apcerējumā par zviedru rakstnieku Bjernsonu, bet no romanista tomēr vēl arvien prasīja, lai «viņa zemniekiem un zemniecēm būtu tikpat izdaiļinātas un pārsmalcinātas jūsmas kā kaut kādam studentam vai jaunkundzei». — Vienīgi tikai realisti uzdrošinājās patiešām nolidināties līdz zemai tautai: dzīti aiz cilvēces karstas mīlestības, tie klāja ar zeltu izrotāto dzejassegu pār visiem nabadzībā un trūkumā salstošiem, pār visiem atstumtiem un nicinātiem; tie meta, runājot ar kāda franču dzejnieka vārdiem, kājām mīdītas, netīras smiltis liesmu ugunī, kur tās pārvērtās par košu kristalu; to sacerējumus lasot, mēs, tā teic kāds Dostojevska «varonis», jūtam, ka «pats pēdīgais cilvēks arī ir cilvēks un saucas par mūsu brāli». Pat iz noziedznieku nocietinātām akmiņu sirdīm prata tādi rakstnieki kā Krievijā Dostojevskis un Anglijā Dikenss izvilināt cilvēku jūsmu dzirksteli.

Šīs pašas jaunlaiku gaišās idejas, kuras, kā Brandess izsakās, dzejai no tāda pat svara kā «asiņuriņķošana cilvēka miesai», skubināja realistus tēlojamās ļaužu šķiras līdz ar viņu tikumiem un ierašām tuvāki apskatīt sakarā ar apkārtni, dziļāki izdibināt sadzīves kārtu savstarpējo attiecību. Patiesīgi tēlodami sadzīves kārtības un tautsaimniecisku apstākļu kaitīgos iespaidus un nelabumus, tie daudzkārt līdzināja un posa ceļu labdarīgām, svētīgām reformām; tā, piem., Krievijā vispirms Grigorovičs un vēlāk it īpaši Turģeņevs ar saviem «Medinieka uzzīmējumiem» (Записки охотника) grieza vispārēju uzmanību uz zemnieku neapskaužamo, grūto likteni un tādā ziņā bij piepalīdzīgi pie dzimtbūšanas atcelšanas. Te nu mēs atkal saduramies ar dažiem novecojušamies kritiķiem, kas nemitoši daudzina, ka tas nekādi nepiederot pie dzejas uzdevuma, ka tā sauktai t e n d e n c e i nepavisam neesot vietas dzejā, pie kam daži no viņiem saprot zem tendences tikai pārāk skarbu, varbūt pat nedibinātu uzbrukumu vienai vai otrai partijai, vienai vai otrai sadzīves kārtai un nevis «nopietnu, saprātīgu un apzinīgu kalpošanu kādai socialai, vispārējai idejai». Zināms, ka rakstniekam šeit jārīkojas

ļoti apdomīgi, šīs idejas tam jāiešķetina, jāievij savos ražojumos ar samanīgu veiklību, lai «šīs asinis mierīgi plūstu zilganās dzīsliņās un nevis pārāk pierietētu un paliktu tumšas, kas tad jau būtu neveselības zīme».

Protams, ja tāds rakstnieks stājas pie sava svarīgā darba, tad tam pilnīgi un pamatīgi jāsagatavojas, tam pilniem malkiem jādzer iz jaunlaiku prātniecības un gariskas dzīves avota, tam cieši un skaidri jāpazīst un jāsaprot dzīve, ko tas mums grib tēlot. Sen sen jau aizgājuši tie laiki, kur, kā H. Heine izsakās par toreizējiem vācu romanistiem, rakstnieks varēja mierīgi ieslēgties savā vientuļā istabiņā un tur iz savas iedomu valsts mums radīt pasakainu, burvīgu, bet nepatiesu pasauli; tagad tam pašam jājaucas dzīves mirdzīgā, trokšņainā pūlī, ar vislielāko vērību un rūpību jāpētī cilvēks viņa darbībā, cītīgi jāvāķ visi šie smalkie ievērojumi («cilvēces dokumenti») un savs ražojums jāuzceļ uz stingri patiesīga, z i n ā t n i s k a pamata. Neviens ievērojamāks romanists neuzdrīkstēsies mums tagad kaut ko tēlot, kas varbūt kaut kādā ziņā nesaskanētu ar dabas likumiem vai arī runātu pretī jaunākiem pētījumiem zinātņu laukā, piem., psiholoģijā. «Slavenais Rafaels,» saka Gijo, «uzzīmējis kamieļus, kas tik maz līdzinājas tuksneša kamieļiem, ka mums neviļot jāpasmīn; tagad vairs kamielis nav fantastisks dzīvnieks, ko neviens nepazītu. Mūsu laikā Rafaelam, ja tas gribētu notēlot savus kamieļus, būtu tie tikpat smalki un patiesi jānozīmē kā Rozai Bonerai (pazīstama franču gleznotāja; sevišķi slaveni tās zīmējumi iz dzīvnieku valsts) savas lauvas.» — Ar kādu cītību un rūpību mūsu laiku romanisti izpilda savu svarīgo uzdevumu, tas sevišķi gaiši izredzams pie Flobera, kā tas, piem., pūlējies, rakstot savu romanu *«Education sentimental»*, kur tas starp citu aizņem arī 48. gada nemierus Parizē. Viņš izstudēja visus senākos pilsētas plānus, cītīgi lasīja simtiem tā laika dienas pavēļu, neapnikuši šķirstīja un klāstīja tūkstošiem laikrakstu numuru, kuros aprakstītas ielas kaujas dumpju laikā, lai tikai vien viņa ražojumam būtu nešķobāms, vēsturiski patiess pamats. Mākslai pastāvīgi jāpamatojas un jāatbalstās uz zinātni, tādēļ ka daži no viņas pamata elementiem stāv cik necik sakarā ar zinātni, piem., skulptura ar anatomiju, bet ar to nekad nav teikts, ka tām beigās būtu pilnīgi jāsavienojas un jāsaplūst kopā, kā to daži gan pravieto[1]; tas nevar notikt, tādēļ vien jau ne, ka katrai no tām gluži

[1] Salīdz. Zolā *«Le roman experimental»*, kur izsacītas tamlīdzīgas domas, un Michailovska veiklo, asprātīgo pretrakstu «Экспериментальный роман» (Соч. Михайловского, том VI), kur tas pilnīgi apgāž šīs maldīgās teorijas. Bez tam paša Zolā apcerējumi runā pretī viņa apgalvojumiem. Zolā ir gan apdāvināts romanists, bet vājš domātājs.

savs mērķis, savs uzdevums. Brandess izsakās tamlīdzīgi, ka dzejas kuģis, ja tam nav zinātniska balasta, varot it viegli sasvārstīties un apgāzties, bet ka tomēr šis kuģis neesot jāpiekrauj ar pārāk daudz smagiem akmeņiem, jo citādi tas sāktu slīkt un nogrimtu, kā tas, diemžēl, bij jāpieredz pašam Floberam. Viņa vēlākie sacerējumi, piem., «Salambo», mudžēt mudž un vizēt viz ar visādiem nevajadzīgiem, nesvarīgiem aprakstiem un archeoloģiskiem sīkumiem un raibumiem, kas pa lielākai daļai saprotami vienīgi specialistiem un tikai nogurdina un nokausē lasītāja garu. «Žēl bij redzēt,» saka viņa domu biedrs Zolā, «ka šis varenais talants palika par akmeni, it kā kāda figura senā mitoloģijā. Flobers pamazītiņām sastinga marmora statujā, papriekš no kājām līdz jostai, vēlāk no jostas līdz galvai.[1]»

Zem šā paša jaunlaiku gara iespaida realisti savos ražojumos sāka lūkoties uz to, kādā mērā cilvēka darbība atkarīga no apkārtnes un iedzimtības iespaida; tie neuzskatīja to vairs kā pilnīgi atšķirtu un atdalītu no ārpasaules, bet gan kā savā ziņā arī saistītu pie zināmiem sadzīves kārtības apstākļiem un fizioloģiskiem nolikumiem. «Man domāt,» teic Zolā, «ka iedzimtības jautājumam liela nozīme, attiecoties uz cilvēka garu un jūtām. Tāpat es piešķiru lielu svaru apkārtnei.» Jau no pašas mazotnes cilvēks piesavinās tās šķiras tikumus un uzskatus, kur tas dzimis un uzaudzis, un arī vēlākā dzīvē apstākļi lielākā vai mazākā mērā noteic viņa darbības virzienu; bet tomēr, tikpat kā vispārībai iespaids uz cilvēku, tā arī cilvēkam sava iespēja uz apkārtni, tas var zināmā mērā būt piepalīdzīgs pie šo nolikumu pārgrozīšanas un pārlabošanas. Realisti rādīja, ka pie tagadējās sadzīves kārtības daudzreiz trūkums un nabadzība noslāpē liesmīgos idealus un iedzen cilvēkus netikumu dubļos; tie tēloja mums, ka dzīvē šie apstākļi nebūt nelīdzināja tik daudz asai, draudošai klintij, pret kuru sadragātos un sašķīstu dzīves laiva, bet gan gļotainām, glumām jūras zālēm, kuras cieši apņem cilvēka censību un labo gribu, to nelaizdamas ne no vietas, līdz tā te beidzot satren un satrūd. — Kā jau minējām, bez apkārtnes iespaidiem cilvēks vēl ļoti atkarīgs no savām iedzimtām īpašībām, jo ne tikai miesīgi, bet arī garīgi tas pastāvīgi stipri vien līdzināsies saviem vecākiem. Ne vien miesī-

[1] Arī mūsu literaturā atrodam piemērus, cik neprātīgi dažs rakstnieks apietas ar zinātnisku materialu; piem., Lautenbachs savos «Lomos»* visgarām gluži nevietā sabāzis iekšā savus garos prātojumus par latvju tautas dziesmām u. c., kā arī savus saimniecības apcerējumus, no kāda svara zirgu iemauktiem tā sauktās «klapes». (Sk. «Vārnas un laime».)

* «Lomi» jeb stāstu, romanu un noveļu krājums no Lautenbacha-Jūsmiņa, Rīgā (1891.) [Sakārt.]

gas kaites, kā, piem., dilonis u. c., pāriet no ģimenes uz ģimeni, bet it sevišķi arī slimīgas gara īpašības, nelādzīgas tīcības un kaislības, kā, piem., alkoholisms, monomanija u. c. «tiek piemeklētas pie tiem bērniem līdz trešam un ceturtam augumam». Gan daudzreiz prātīga, pareiza audzināšana un censīga griba var šīs garīgās kaites līdz zināmam mēram iznīcināt un apslāpēt, bet cik dažkārt tas nav iespējams — un cilvēka gars izmisis rausta un krata šos nelokāmos, cietos slogus. — Šādus jautājumus sevišķi apstrādā franču realisti; minēsim te tikai Zolā, kas izdevis veselu romanu virkni par kādu Rugon-Makara *(Rougon-Maquart)* dzimti un tai sekojošām paaudzēm. Arī norvēģietis Ibsens vietu vietām savos ražojumos aizrāda uz iedzimtības svaru; atgādināsim te tikai viņa satricinošo dramu *«Gengangewe»* («Spoki»).

Īsumā cik necik apskatījuši veselīgo, patieso realismu, pieminēsim vēl ar pāra vārdiem šīs strāvas pārspīlēto, izvirtušo pusi, tā saukto naturalismu. Nav taču nekāds brīnums, ka varena straume, jonīgi plūzdama, uzvanda, uzmutuļo dūņas un netīrumus, līdz tā beidzot atkal nomierojas un dzidriem, spožiem viļņiem lepni tālāk rit.

Vispirms dažiem rakstniekiem jāpārmet, ka tie savos ražojumos pārāk lielu vietu ierāda visām niecīgām, ikdienīškām lietām, pārāk lielu vērību piegriež pilnīgi nevajadzīgiem, nogurdinošiem aprakstiem un nogleznojumiem, nebūt nerūpēdamies par to, vai šie parastie, vienmuļīgie sīkumi cik necik jel arī saistīti pie kādas nopietnākas, augstākas idejas vai domas. Ir jau sava tiesa dziļuma pat vienmuļā ikdienišķība; «šī dzīve,» kā Gijo teic, «ir Aarona klints, neauglīga klints, kas nogurdina skatienu; bet tomēr ir vieta, no kurienes, ja tikai patop pa to iesist, var izdabūt dzidru, spirgtu avotu, patīkamu skatīšanai un miesai; bet vajag tik iesist pa šo vietu un ne blakām.» Mums jāatrod kas jauns, nepamanīts šinī ikdienišķībā, jāizstalto tas ar īpašu spēju un dzīvību un jāatsvabina no nedaiļām, pretīgām domu savienībām (asociacijām); rakstnieks bez tam nedrīkst mūsu garam pārākā ātrumā likt pārlidot no spožiem, spēcīgiem skatiem uz kaut ko smieklīgu, niecīgu. Tikai varens, lieliski apdāvināts mākslenieks pratīs mūs tā locīt un vadīt, ka mēs nejutīsimies nepatīkami aizskarti, kad mūs no dižena cēluma pārved piepešā drīzumā uz ko zemu, pretīgu; ja pie tā ķeras tāds, kam mazāk veiklības, tad tas daudzreiz pilnīgi sabojā visu agrāko iespaidu.[1] — Bez tam daži

[1] Tādu piemēru atrodam pie Lautenbacha: stāstā «Vārnas un laime» varonis, kas nupat vēl līksmi gavilē, ka atradis pretmīlestību, pāri rindas tālāk ar aizgrābtu sirdi izsauc:

«Jūs sveicinu es, mīļās vārnas,
Jums novēlu daudz lopu zarnas» *(sic!)* etc.

no šiem rakstniekiem dod redzami vairāk pārsvaru miesai nekā garam; piem., tēlodami dvēseles cīņas, tie mums daudz skaidrāki apraksta miesas vaibstus, nekā iztēlo un iztulko visas mokas un šaubas, kas tanī brīdī viļņo cilvēka sirdī, kaut gan, šīs pēdējās tēlodami, tie atstātu daudz lielāku iespaidu lasītāju garā. Ņemsim paraugam kādu piemēru, ko nejauši uzgājām kādā Sudrabu Edžus dzejolī:

«Bez gala es novārdzis esmu,
Un asaras rīkli žņaudz,
Bet acis un mēle tik sausas —
Un iekšā moku tik daudz.»

Šis materialisms, savienots ar pesimismu, parādās sevišķi pie tiem naturalistiem, kas ar manāmu labpatikšanu savos ražojumos kavējas pie nedaiļiem, riebīgiem skatiem, ne domāt nedomādami, šādus faktus tēlojot, sasniegt kādu augstāku, tikumisku mērķi. Zināms, ka pie tagadējā nopietnā literaturas virziena rakstnieks tamlīdzīgus skatus drīkst iepīt savos ražojumos, ja tie tikai kaut kādi kalpo kādai augstākai idejai, bet tas tam tomēr jāizdara ar ļoti lielu apdomību un prašanu un nekad nav jāpiepilda savs ražojums no viena gala līdz otram ar pretīgiem, rupjiem vai pat asiņainiem nogleznojumiem. Šie pārspīlētie naturalisti, savos romanos tēlodami cilvēku, izdzēš iz viņa krūtīm katru augstāku cenšanos vai tikumisku apziņu un liek tam dzīvot un darboties vienīgi tikai tā, kā to skubina un vada viņa slimīgās nelādzīgās tīcības vai pat pilnīgi zvēriskie, riebīgie instinkti. Ja izlasām kādu tamlīdzīgu ražojumu, mums ir ap sirdi, it kā dzirdētum, ka smiltis dobji dimdoši gāztos uz zārka, kur aprakti visi mūsu krietnie nodomi un centieni, visa cerība un uzticība pret cilvēci ... Tomēr puslīdz droši jau paredzams, ka šis neveselīgais virziens drīz mitēsies, to pat apgalvo paši naturalisti, un ka patiesais, pareizi saprastais realisms atkal visgarām pārvaldīs tautu literaturas.

No lepnā, mirdzošā ceļojuma pa cittautiešu greznīgām, spožām pilīm griezīsimies atpakaļ uz dzimtenes sakritušo, nosūnojušo būdiņu: piegriezīsim arī drusku mūsu vērību latvju literaturai, šai «pavēnī palikušai bārenītei, kam nav savas māmuliņas, kas iecēla saulītē». Man ir ap sirdi, it kā kad es lūkotos uz kādu sērīgi vienmuļu tīrumu rudenī: kupla, bagāta raža, mūsu daiļās tautas dziesmas, jau sen no tā novāktas, tagad tas pārvilkts it kā tīklaiņiem viziņiem ar pilnīgi nepareizi saprastu idealismu un gaidīt gaida uz jaunu pavasari līdz ar

jaunu sēju.[1] Daži no mūsu izslavētiem dzejniekiem, nebūt neklausīdamies uz gadu simteņa muzas balsi, ierokas savās noputējušās, pārakmeņotās teikās un pasakās, veltīgi pūlēdamies tām iedvest dzīvu garu, un līdz apnikšanai cilina un kravā savus «dievu dēlus» un «saules meitas», savus «ritināj'» un «birdināj'», savus «kumeliņus» un «ozoliņus», savus «bāleliņus» un «zeltainītes». Daži atkal no mūsu vareniem liriķiem dzied, acis aizvēruši un rokas saņēmuši, par savu debeško līgaviņu zelta matiem, zilām acīm, kuru pastāvīgi katrs no tiem vismazākais trīsreiz salīdzina ar «spožām zvaigznītēm pie zilās debess» (nezinām tikai, vai šis jau pārāk biežais salīdzinājums vairāk aizrāda uz dedzīgo mīlētāju pastāvību un uzticību nekā uz «dzejiskos vārdos tērptu jūsmu» nabadzību); augstākais, ko dažs labs no tiem varējis izdabūt iz savas pārpildītās krūts, izklausās tamlīdzīgi:

«Ak mīļākā, kā nopūšos
Un gaužām pēc Tev ilgojos!
Ai mīļākā, ai dārgākā,
Es dusēš' vēsā kapiņā!
Jel liec uz manu kapiņu
Tad neaizmirsteļ' vaiņagu!»

Dažs atkal, kam nav izdevies nomirt, dzejo toties vēl sērīgāki, ka viņa «laimes debess apmākusēs», ka «nežēlīgais liktens sadragājis tam visas cerības, nolaupījis it visu», izņemot papīru un tinti, kur izrakstīt šo sērīgi jūsmīgo dzejoli.

Mūsu lieliskās dramas jau arī nav daudz labākas, kaut gan dažs labs rakstnieks tās vēl it omulīgi noraksta par lugām «iz tautas dzīves» tādēļ vien, ka tas starp dažiem vareni salkaniem mīlestības skatiem iespēris arī visvisādas kaušanās un plūkšanās vai arī pa starpām izmet dažus spēcīgus noteicienus kā «teļupēteris, peku lācis, draņķis» utt., utt. Humora, protams, jau tādās reizēs mums arī netrūkst: lugās vai stāstos vienmēr atdursimies uz atjautām, no kurām daža laba lielas asprātības dēļ dzirdēta mazākais reižu desmit; vienmēr varēsim sirsnīgi izsmieties par dažiem bezgalīgi jocīgiem skatiem, kur kāds vai nu uzskrej otram

[1] Dažam varbūt mūsu spriedumi izliksies pārāk asi, tādēļ steidzamies iebilst, ka nebūt negribam noliegt, ka mums nebūtu savi spīdoši izņēmumi, piem., Apsīšu Jēkaba agrākie sacerējumi u. c., bet, diemžēl, to skaits ir vēl pārāk niecīgs. Par tiem ceram runāt kādu citu reizi; tagad tikai apskatīsim tos ražojumus, kādi pa lielākai daļai vēl arvienu nāk klajā gan kā patstāvīgi izdevumi, gan arī pilda mūsu labāko laikrakstu feļetonus. Varam jau iedomāties, ka, neskatoties uz šo ierunu, mums tomēr būs jāpanes dažs uzbrukums; tomēr, apzinādamies, ka gribējuši tikai labu, klaji izsakām savas domas.

virsū, vai arī pie tam vēl apgāž un sasit kādu bļodu (beidzamais skats, protams, daudz daudz komiskāks nekā pirmais!). Gadu atpakaļ, piem., daudziem bij tā laime vienā reizē nopriecāties vai nosirdīties par diviem vareni asprātīgiem studentiem, no kuriem katrs, zināms, savā īpašā stāstā liek ielēkt ūdenī diviem neģēļiem (starpība tikai tā, ka pie viena sacerētāja šis neģēlis ir žīds, pie otra, cik atminos, kāds panīcis superfosfata aģents un laikrakstu ziņotājs.[1]) — Nu, un kur tad taču paliek mūsu literaturas greznums un rota, mūsu romani?! Jā, kas tos lasa, tam patiesi jābūt tik ticīgam, ka tas var «tos kalnus pārstatīt», jo kā tad citādi lai tas dabiskā ceļā iztulko noslēpumainās čigānietes, kas tik patiesīgi prot nozīlēt nākotni, briesmīgos sapņus, kur katram jau tik gaiši parādās viņa turpmākais liktens, un pār visām lietām, kā tas lai sev izskaidro šo «saldo siržu mīlestību», kas jau visādā ziņā nolemta tur augšā aiz zvaigznēm. Romana iesākumā varonis, kā jau tas arī pienākas godīgam cilvēkam, izglābj savu nākamo līgavu no nāves briesmām, un, tā kā, paldies dievam, mūsu laimīgā Baltijā nekad nenotiekas ūdensplūdi vai zemestrīcēšana, tad te lielu lomu dažreiz spēlē — izbijušies zirgi, traki suņi utt. Pie šīs pašas reizes abu, t. i., debeškā jaunekļa un debeškās jaunavas acuskatieni nejauši satiekas un tikpat nejauši abēju sirsniņas «iedegas svētās mīlestības jūsmās»; ļaunais, nežēlīgais liktens šķir tos uz kādu laiku, tie redzas tikai sapņos un milziski ilgojas viens pēc otra. Pēc kāda laika tie atkal sastopas, un nu, protams, notiekas savstarpēja «mīlestības atklāšana»; visderīgāki, zināms, šai vietai izraudzīt kādu biezu, tumšu lapeni, abi nu tur nejauši sarodas, viņš dziļi nopūšas, viņas krūtis spēji viļņo, piepeši tas pavisam necilvēciskos vārdos (un, kā laikam domājams, arī necilvēciskā balsī) atklāj tai savu pārpildīto sirdi. «Albert!» iekliedzas viņa, «Elvira!» bļauj varonis; tā noslīgst pie viņa pukstošām krūtīm, to lūpas savienojas karstā, bezgalīgā skūpstienā, viņas «kuplie mati atraisās un pārklāj abus laimīgos ar savu biezo zelta segu; strautiņš pa to starpu ļoti dzejiski čalo un čurkst, lakstīgalas pogo neizteicami saldi un bālais mēness

[1] Sal. Vilibalda* «Kas uzvarēs?» un Alunāna «Tikai guvernante».

* Vilibalds — Vildavs, Jēkabs (1851.—1893.) — pēc izglītības skolotājs, strādājis kā ierēdnis Vidzemes kortrolpalatā Rīgā. Vēlāk cenzuras ierēdnis, cenzējis Rīgā un Jelgavā ārzemēs izdotas grāmatas. Deviņdesmitos gados vadījis latviešu nodaļu «Rīgas Pilsētas Policijas Avīzes» redakcijā. Ar pseidonimu «Vilibalds» publicējis virkni diletantisku stāstu («Cigaru etvija», «Kā paķer uz mīkstajiem» u. c.) un tulkojis tāda paša rakstura stāstus un lugas. Garu stāstu «Kas uzvarēs?» publicējis 1890. g. «B. V.», tai pašā gadā atsevišķā grāmatā. Adolfa Alunāna stāstiņš «Tikai guvernante» iespiests autora rediģētā «Īstajā Tautas kalendarā» 1891. gadam. [Sakārt.]

it omulīgi spīd pie zilās debess velves». Atminos vēl kaut kur lasījis šo skatu drusku citādāki iztēlotu: pilnīgi tumšizils ezers ielejā, visapkārt ziediem nobērti ievu krūmi, saulīte raida savus spožos starus uz šļakstošiem vilnīšiem un uz mazu laiviņu, kurā, kā jau paredzams, atkal atrodas staltais, drošais varonis un daiļā, piemīlīgā varone, viņš to atkal velk pie savas pukstošās sirds un pa to laiku glūn katrā ezera pusē biezumos divi neģēļi sarkanām bārdām un zvēriskām acīm! Zināms, tādu pašu neģēļu ievērīgai uzmanībai jau arī neizbēg tie, kas romantiskā lapenē pilniem malkiem «bauda mīlestības debeško laimību». Pēc tam kad abi savstarpēji atklājuši mīlestību, tie nosolās un nodievojas viens otram piederēt «līdz vēsam kapam, līdz bālai nāvei», pat vēl pēc tās: «ne uguns, ūdens var mūs šķirt, ne ļauni cilvēki!» Šie «ļaunie cilvēki» arī tūlīt steigšus ierodas, piemēram, apbrīnojami cietsirdīgais tēvs, kas ne dzirdēt negrib no mūsu jauniešu svētām siržu jūsmām; abiem jāšķiras, viņa parādās saraudātām acīm, viņš arī ļoti bāls un aizkustināts, tie spiežas rokas un prot pie tam ļoti izveicīgi viens otram iedot savas ģīmetnes un matsprogas, un varonis nu dodas tālumā savam nezināmam liktenim pretī, skaņā balsī par pēdējo sūdzēdamies. Tālumā tie gaužām vārgst un domās kavējas viens pie otra; abi samīlējušies bez žēlastības apmaitā visus kociņus, tur ierantīdami savu idealu vārdus; bez tam tie slepus sūta viens otram ļoti jūsmīgas vēstules, kuras tā iesākas: «Mūžīgi mīlētā meitiņ!» un «Neaizmirstamo tautieti!» Šīs vēstules tiek simtiem reižu caurlasītas un skūpstītas, skūpstītas tiek arī bez skaita ģīmetnes un matsprogas. Tomēr beigu beigās visi šķēršļi tiek laimīgi pārvarēti, piem., cietsirdīgie vecāki apžēlojas un dod savu svētību un abi uzticīgie mīlētāji savienojas nu pie altara uz visu mūžu. Negribam liegt, ka daži drusku izveicīgāki romanisti prot savos ražojumos iepīt vēl daudz sarežģītākus šķēršļus un kavēkļus: piem., cietsirdīgais tēvs grib ar visu varu savu vienīgo meitiņu izprecināt kādam pretīgam bagātniekam vai arī ierodas vēl kāda otra vai pat treša debeška skaistule, kura visādiem līdzekļiem cenšas mūsu varoni ievilināt savos tīklos, šis iesākot gan pretojas un mocas, bet beigās tomēr skaistai laumai izdodas to savaldzināt, līdz tas atkal izraujas no viņas rokām un piegriežas nu uz visu mūžu savai pirmējai mīļākai, kas visu laiku nemitoši raudājuse un gaužām sērojusēs pēc viņa un tagad, pārņemta no neizteicamas laimības, pacietīgi un lēnprātīgi spiež pie savas sirsniņas gandrīz jau zudušo «siržu draugu». Beidzamā gadījumā daži no mūsu apdāvinātiem romanistiem, kuri jau īpaši vairāk dzenas pēc oriģinalības, liek savos ražojumos (lai atstātu savos tā kā tā jau ļoti aizgrābtos lasītājos vēl varenāku iespaidu) vienam un otram vai nu nomirt dabiskā nāvē, vai arī no-

šauties, pie kam nu gan daudzreiz ne mirējs pats, ne pacietīgie lasītāji — un sacerētājs pats jau īsti ne — nevar lāgā izprast, kādēļ tad tam visam jānotiekas. Citi bez tam vēl iepin savos romanos dažādus nedzirdētus noziegumus un blēžu darbus; lasītāji gan uzreiz noprot un izzin šīs neģēlības pastrādātāju, tikai citādi tik izveicīgie, manīgie policisti, kas atrod katru nozieguma vietā izkritušo adatiņu un zēvelskalu, nevar un nevar uzminēt īsto vainīgo, līdz galu galā romana beigās tiem izdodas to satvert par lielu apmierinājumu tiesnešiem un lasītājiem, kuri jau tā visa stāsta laikā dusmojas par šo neģēli viņa riebīgās, glūnošās sejas un nekrietno, grēcīgo nolūku dēļ. — Visi šie romani pa starpām izpuškoti jaukiem dabas aprakstiem: piem., «spožā saulīte silti spīd, liegs vējiņš šalc caur koku galotnēm, rasas pilieniņi mirdz uz visām zālītēm un puķītēm, un putniņi jauki čirkst klusā svētdienas rītā» vai atkal «bālais mēnestiņš spīd pie zilās debess velves, puķītes un zālītes jauki smaržo, vēsmiņa rimusēs, un putniņi snauž klusā vasaras naksniņā», izņemot lakstīgalu, kurai ar muziku jāpavada debeško jauniešu bezgalīgie skūpstieni (sk. augšām). Šur un tur vēl var ielikt kādu biezu mežu, nosūnojošu klinti, strauju upīti; piem., Lautenbacha stāstā «Zilās acis» gandrīz visas nodaļas «burbuļo» un «šņāc» no «dzirnavupītēm». Tad arī vēl ieteicams romanā iespraust kādu lielisku prātojumu vai arī bezmēra gudru apcerējumu par pasauli, piem., tādu «domu graudiņu», kādiem līdz malām piebērtas dažu laikrakstu «domu vācelītes»: «Katram cilvēkam vienreiz jāmirst, mīlestība ir salda, jaunības gadi ir vispatīkamākais dzīves laiks» utt. — Tāds tad nu būtu, īsumā saņemot, pa lielākai daļai mūsu romanu galvenais saturs, pie kam sīkumos tie dažreiz it ievērojami atšķiras viens no otra, piem., sacerējumu virsrakstos vai arī varoņu kristāmos vārdos. Tagad aplūkosim drusku tuvāk notēlojamās personas, vispirms, protams, romanu «varoņus». No izskata varonis ļoti stalts un vīrišks, pa lielākai daļai slaiks un spēcīgs augumā, augsto, domu pilno pieri apklāj vai nu brūni, vai zeltaini mati, acis tam dziļi gudras, spīdošas un atkal vai nu tumši brūnas, vai «debess zilas» (abas pēdējās īpašības, kā vērojams, atkaras no sacerētāja paša matiem un acīm); varonis bez tam ļoti vispusēji izglītots un vareni apdāvināts, ja tas, piem., beidzis kādu augstāku mācības iestādi, tad jau citādāki ne kā ar uzslavas rakstiem un zelta medaļiem. Varonī savienoti visi cilvēces tikumi, viņš ir gan bezbailīgs un drošs, gan lēnprātīgs un pacietīgs, gan strauji centīgs, gan apdomīgi prātīgs; nav gandrīzi nekas, ko tas neiespētu: piem., ja tas ir students, tad tas ar vislabākām sekmēm spoži noliek savus eksamenus, ik dienas saskalda malku

un apkurina visas istabas kāda kņaza pilī un bez tam saved kārtībā visus grašus un timpas, ko par siļķēm un svecēm ieņēmis kāds sīktirgotājs (sk. «Tēva draugus»[1]); ja viņš ir pagasta vecākais, tad tas prot ļoti iznesīgi dejot pa spožo parketu, dzert putošo šampanieti un atstāt ļoti patīkamu iespaidu uz kādu primadonnu, kura šo «patīkamo iespaidu» no Latvijas taisni aizved uz Parizi! (Beidzamo piemēru ņēmām iz nesen ko klajā laista romana «Starp divām ugunīm»[2]; no šā ražojuma gaiši noredzam, cik patīkami un pievilcīgi tie skati iz zemu ļaužu dzīves, kurus sacerētājs apraksta p a t i e s ī g i, jo tos viņš pats piedzīvojis, izbaudījis un pieredzējis; šie skati mums atspīd it kā spoži, dzidri debess laukumi lietainā rudens dienā, bet tad tos atkal mutuļiem pārklāj un pārviļņo kupli mākoņi — nepareizi saprasts idealisms un skati taisni pakaļtaisīti vācu šablonu romaniem, kādus, piem., bagātīgi ražo *«Buch für Alle»*). Lai neuzkavētumies pārāk ilgi pie varoņa, steigšus aplūkosim arī drusku viņa «siržu draudzeni» jeb viņa «laimes zvaigzni», kas mirdz tumšā naktī, kamēr viņš vandās un cīnās pa niknām dzīves bangām, kā teic latvju dzejnieki. Varone mēdz caurmērā būt viduvēja, slaida auguma, zilām acīm, veselīgi sārtiem vaigiem un apaļu mutīti; izturēšanās tai iznesīga un piemīlīga, pēc dabas tā ļoti uzticīga, pacietīga un lēnprātīga, tā nosarkst un raud pie katra izdevīga gadījuma. It kā jau garā paredzēdams mūsu literaturas nākotni, vecais Stenders šo latvju «zeltenīti» raksturo šādi: «Nevainīga kā aitiņa, — kā balodīte godīga,» un, ja mēs no savas puses vēl piespraužam, ka šī «aitiņa» darbīga kā skudra un it nebūt nav gudra, tad apraksts pilnīgs. Gara spējas tai nav attīstītas, un tam jau arī taisni tā jābūt pēc mūsu rakstnieku uzskatiem, jo, kad tā drusku ko zinātu, tad jau tā tūliņ zaudētu visu «sievišķību» un nebūtu vairs vīram «paijiņa» un nesaldinātu vairs viņa mūža sūros brīžus. No citām personām bez stūrgalvīgā tēva un mīkstsirdīgās mātes vēl būtu minams ar varu uzspiestais precinieks, pavecīgs un pārticis muļķis, kura dēļ lēnīgai meitiņai tik gauži jāraud, smagi jānopūšas un naktīm jāsasapņo visādas briesmas. Vēl tur tiek ievietots ļoti muļķīgs kārklu vācietis, kas nesā pirktas drēbes un zaļumos izdancina un pa vāciski uzrunā jaunkundzes, un ļoti censīgs tautskolotājs, kas atkal zaļumos tur tautiskas runas par senčiem, ozoliem un liepām, liek savam korim nodziedāt «Krauklīts sēž ozolā»; (abus pēdējos rakstnieks uzņem savā ražojumā,

[1] V. Upmalieša [Kārļa Kalniņa (1845.—1919.)] stāsts, pirmiespiedums «B. V.» 1885. g. [Sakārt.]

[2] A. Deglava romans, pirmiespiedums «B. V.» 1891. g. [Sakārt.]

lai izrādītu savu lielo tautiskumu); bez tam pār visām lietām — mūsu slavenie a r i s t o k r a t i! Īpaši ar šo aristokratu sērgu slimo pēdējos gadu desmitos mūsu literatura; liekas, it kā kad daži romanisti savos sacerējumos citu ko nepavisam negribētu izteikt kā tikai: «Tu, vienkāršā latvju meitiņ, kas Tu tagad nopūzdamās brieni tēvumājas dubļus, nekad nepiemirsti, ka Tavas dzīves augstākais un svētākais uzdevums ir panākt to, ka Tevī iemīlas smalks, augstas kārtas jaunskungs, un sevišķi Tu, latvju jaunekli, pastāvīgi sagatavojies pieņemt kāda muižnieka mūža draudzību, kas tik dziļi līdzjūt Taviem centieniem un idealiem, un centies visiem spēkiem, ka drīksti reiz krist kādai debeški skaistai muižniecei pie kājām! Nekas, ja Tev iedomīgais, dižciltīgais tēvs tagad varbūt liegtu savas meitiņas roku, muižnieces skūpsta tik dedzīgi, mīl tik kaislīgi, tik uzticīgi, piecu gadu laikā jau Tu vari tikt par profesoru vai ģenerali, un tad — paradizes vārti Tev atvērti!» Zināms, šai sievietei, kuras dēļ varonis aizmirst dažreiz visus agrākos zvērestus, lai tikai varētu noslīgt pie viņas kājiņām un tās karsti skūpstīt, jābūt arī pavisam pārdabiskai, pilnīgi debeškai; šo «daiļavu» tēlojot, mūsu dzejnieki izlieto visu, ko tik vien tie var sadabūt savā pārāk nabadzīgā domu valstī: rociņas tai smalkas un baltas, «tumši spīdīgas, ogļu melnas» matu cirtas vijas gar tās bāliem vaidziņiem, mutīte tai kā rožu pumpuriņš, zobiņi balti kā sniegs vai kā pērļu virkne, brūnās actiņas mirdz kā zvaigznītes vai dimantiņi utt. Ja vienkāršā latvju meitiņa prata varoņa uzmanību uz sevi griezt ar saviem spodri noberztiem traukiem un labi sagatavotiem ēdieniem, tad jau nesasniedzami augstai muižniecei, «kuras valstība nav no šīs pasaules», jāiespēj tas pavisam citādā ceļā: tai jāprot jūsmīgi dziedāt, viegli lidināties pa mirdzošo dejas zāli, veikli tērzēt par literaturu un sadzīvi un pa brīžam iegrimt dziļās domās un smagi nopūsties. Gan romanisti vienumēr cildina, cik jauki piederot pie mūsu zeltenīšu augumiņa košais tautiskais apģērbs, bet kas tas ir samērā ar muižnieces cēlo stāvu, lepno, cēlo izturēšanos, viņas zilajiem, smagajiem zīžu svārkiem, viņas rozā lentēm, dārgiem auskariem un zibošām rotām, kas vispārēji ir mūsu neievērojamās, niecīgās Līziņas un Grietiņas samērā ar kaut kādu apbrīnojami skaisto un gudro Adelheidi vai Hermini?! — bet diezgan! Smaidi sastingst žēlumā un īgnumā, redzot, kā šie seklie rakstnieki neprot pašu tautas dzīvi pienācīgi izstaltot viņas savādā dažādībā, kuri nevar pašu sētās atrast ko augstu, cildinošu un pamācošu un lodā salīkuši gar pilīm, vai tiem neizdotos mazākais caur atslēgas caurumu žēlām acīm nolūkoties uz šo karsti iekāroto «solīto Kanaanu»!

Tomēr ar prieku varam jau liecināt, ka šī paviršā, salkani

gurdenīgā strāva dienu no dienas jo vairāk nobeidzas un izsīkst un ka tās vietā visgarām neatbīdāmi iespraužas veselīgs, spirgts realisms. Aizrādīsim vēl tomēr pāra vārdiem uz dažām nepareizībām, uz kurām ļāvušies aizrauties daži no mūsu realistiem. Rakstniekam nepietiek ar to, ka tas prot vērīgi un smalki noskatīt dzīvi un dabu, tam šie ievērojumi un iespaidi jāietērpj dzīvos nogleznojumos, jāprot tos samanīgi un gaiši iztēlot un izstaltot. Nav nebūt vēl patiesīgi notēlota dzīve, ja paviršā, neveiklā faktu sakopojumā iesprauž visādus nesvarīgus sīkumus, ja, piem., lauku dzīvi aprakstot, liekas daudz ko stāstām par rijās iešanu, rudzu pļaušanu, skābu putru, min kaut kādu lamāšanās vārdu, pieved kaut kāda darba rīka nosaukumu un beigās piekarina kaut kāda «kalendera ideju», piem., «kas otram bedri rok, tas pats iekrīt; labdarīšana atnes augļus; kas dzer, tas nāks ellē» utt.

Nelūkojoties uz visu to, mūs pārņem līgsmi laimīgas jūtas, kad redzam un manām, ka jaunas gara saules šķēpi nemitoši nīcina un irdina izčākstējušo, salauzīto ledu, un kad apzinīgi ceram, ka drīzumā varena straume pilnīgi aizskalos šīs zemās atliekas un tad, spēcīgi šalkdama, dzidrā varenumā tālāk plūdīs!

Maskavā marta mēnesī 1892. g.

Jansons

DOMAS PAR JAUNLAIKU LITERATURU[1]

NO STUD. JANSONA

II

Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten.

Heine

I

Atskats uz literaturas ražojumiem, kas laisti klajā nupat vai tikai nesen, nevar nekad būt gluži pilnīgs un cieši galīgi noslēgts. Mēs nekad nespējam tik gaiši jau apredzēt un pārskatīt laikmetu, kurā viss tikko vēl attīstās, pārmainās un pamazītēm

[1] Lai neizceltos iepriekšēji pārpratumi, man jāpaziņo, ka savā rakstā neuzstājos kā tīras mākslas kritiķis, bet gan vairāk kā publicists, ka nebūt negribu noliegt, ka mūsu rakstniecībā pavisam nebūtu sastopama mākslenieka spēja un tēlošanas dāvanas (piem., Apsītis), bet gan, ka mūsu rakstniekiem galīgi trūkst jaunlaiku idejas un plašāki centieni. Tomēr par šo stāvokli runāšu vēl turpmāk raksta trešā daļā.

novietojas; mēs nekādi nevaram izzināt un novērot, kādējādi nodibināsies vai varbūt atkal pārvērtīsies rakstnieks tuvējā nākotnē. «Tagadējā dzīve,» saka kāds franču kritiķis (Voguè), «savā straujumā izplūst tik nesatverami priekš mūsu acīm, apbur mūs, viņā vēl nekas nav sastindzis kristalos, kas mums ļautu pusgadusimteņa attāļumā aptvert visas šī laikmeta galvenās īpašības un ievērojamākos cilvēkus. Kapsētas alejās mēs ar pirmo acu uzmetienu varam izšķirt, kuras kapu kopiņas paceļas augstāki, bet uz ielas, vismaz tagadnē, visi ļaudis līdzinājas viens otram, tur tie vēl nav nodalīti.»

Bez tam, lai varētu pamatīgi aprādīt katra rakstnieka nozīmi, mums būtu tuvāki jāzin viņa dzīves gājiens, daždažādie apstākļi, kas kaut kādā ziņā būtu tāļāk virzījuši vai arī kavējuši viņa plašākās attīstības gaitu, ar lielāko rūpību un vērību jāizpētī un jāapsver dažs varbūt tīri niecīgs atgadījums viņa dzīvē un darbībā, un tas taču šimbrīžam mums nekādi nav iespējams[1]. Mums tādā ziņā cits nekas neatliek, kā ņemt rokā pašu rakstnieku sacerējumus, «no sacerējuma aizcelties līdz autoriem» (kā Henekens saka[2]), mēģināt gaišāki izlikt un iztulkot viņu idejas un uzskatus, aplūkot, kādi fakti, kādas puses mūsu sadzīvē izpelnījušies rakstnieku ievērību un izdibināt, ko un kā viņi par tiem domā un spriež. Sacerētājs jau gan var vairāk vai mazāk aizslēpties aiz sava ražojuma, bet

[1] Jāpiemin, ka arī latviešu «rakstnieki», apspriežot savus «ievērojamos vīrus», šķietas ļoti cieši ieturam šo pamata likumu kritikā (uz ko dibinoties arī vienīgi iespējams pilnīgi aprādīt katra rakstnieka nozīmi), bet tikai kā arvienu aizkūlušies pa šo ceļu pārāk sānis. Piem., «Austr.» 11. num. 1892. g. tiek atstāstīts gadījums, ka mazais Veberis* 5 gadu vecumā stāvējis jūrmalā uz kāpām un dažubrīd ļoti kritiski noskatījies uz angļu kara kuģiem, par ko taču beigu beigās būtu drusku jāšaubās vai arī it pavisam maz jāievēro šī «stāvēšana uz kāpām» un «lūkošanās uz kara kuģiem». Tāpat «Austr.» 12. num. (1892. g.) Kārkluvalka** kgs, apspriežot mūsu dzejnieku Esenberģi, aizrāda, kādā mērā pēdējo vadījis «viņa dzīves jaukākais ideals: atdot savu dzīvi karadienestam. Uz kara gaitu viņš jau vientulīgajos vaļas brīžos savā bērnišķā nevainībā nopietni sagatavojies (!), uztaisīdams no zosspalvas bisi un ar to kartupeļu lodēm mācīdamies mērķī trāpīt» (pag. 458). Tik varonīgi, tik kareivīgi būs taču laikam bijuši un ir vēl tagad visi zemnieku zēni, kam varbūt tādi paši «ideali» kā «atdot savu dzīvi karadienestam»!

[2] E. Hennequin, La critique scientifique.

* Kāda —š (Āronu Matīsa?) raksts «Austrumā» — «Veberu Zanderis»; monografisks apcerējums par RLB darbinieku un žurnalistu A. Veberu (pseidonims «Veberu Zanderis» un «Varaidošu Zanderis»). [Sakārt.]

** Kārkluvalks Fricis (1867.—1903.) — pēc izglītības jurists, bet darbojies galvenokārt žurnalistikā RLB tuvos izdevumos. Rakstījis ar pseidonimiem un šifriem FK, Ddd, Kkk, Fr. Kareivis, Marsa dēls, Sp. Veidenbachs, Marsa zēns u. c. Ģimnazista gados rakstījis arī «Dienas Lapā». [Sakārt.]

tomēr nekad tādā mērā, ka viņa klātbūtne nebūtu izjūtama. Tātad šīs sīkās, novārgušās puķītes, kuras pareti puško mūsu kailo, vienmuļo jūrmalu, apskatīsim pilnīgi savrup, nemaz vērā neņemdami zemi un gaisa iespaidus, kas kavējuši un nospieduši viņu augšanu. Raudzīsim šos vienkāršos ziediņus nodalīt un salikt kaut kādā kārtībā: mēģināsim iz mūsu literaturas ražojumiem pamazām, apdomīgi izlobīt sacerētāju uzskatus par mūsu tautas dzīvi, par mūsu labām un ļaunām pusēm, par mūsu tālākiem pienākumiem. Diemžēl (kur varbūt cittautiešu rakstniecībā tas būtu ļoti grūti izzināms un izdibināms), mums te veicas diezgan viegli izrisināt šos spilgti krāsotos pavedienus, jo mūsu rakstnieki vai nu aiz neprašanas vai aiz nepacietības izbāž, tā sakot, galvu ārā no sava sacerējuma un tad skaņā balsī nosludina savus uzskatus, kuri, diemžēl, atkal nav diezin cik plaši vai grūti aptverami. Pie tam, kā jau minēts, mēs necentīsimies, dibinoties uz šiem ražojumiem, apzīmēt katra rakstnieka savādības, viņa īpatnējās tēlošanas dāvanas, un bez tam tā kā tā mūsu rakstnieku sacerējumi tiklab formas, kā satura ziņā gaužām maz izšķiras viens no otra, tie pa lielākai daļai «putni, kas līdzīgi puķēm, un puķes, kas līdzīgas putniem». — Lēti var notikties, ka šur un tur mūsu apskatā ieviešas kāda kļūda, bet ceram, ka to bez īpaši sajūtama roba varēs liegi atdalīt nost, «tikpat kā no lielā kopā saslietiem kareivju ieročiem var vienu vai otru atņemt prom, pie kam jau ne visi tūlīt izjuktu un apgāztos» (f. Hartmans).

Gandrīz visi no mūsu tagadējiem literaturas apspriedējiem, gaužām sirsnīgi nopriecādamies, ka mūsu rakstniecība plaukstot un zeļot, vēl ar sevišķu uzsvaru aizrāda, ka mūsu beletristikā visgarām esot ņēmis pārsvaru realisms, ka tur dzīvos, patiesos nogleznojumos mirdzot cauri dziļa nopietnība, katru rakstnieku apspriežot, tie bez noguršanas neapnikuši sauc un gavilē, ka «tas ir kauls no maniem kauliem un miesa no mūsu miesas»! Sākumā tādēļ gribam tūlīt aprādīt, ka vēl arvienu pie mums stipri «plaukst un zeļ» agrākā savītusē salkanība, ka vēl arvienu mūsu literaturu pārvalda pavirša, nedabiska tēlošanas kārta kopā ar pārjūsmīgo, pārliecīgo «mīlestību» (**erotismu**). Ņemsim, piem., kādu ražojumu, kur šis elements parādās pilnā spēkā, aplūkosim tuvāk Jausmiņu Voldemāra[1] oriģinalstāstu «Caur

[1] Jausmiņš, Voldemārs — īstā vārdā Eliass (1871.—1892.). Jauns literats iesācējs (miris 21 g. vecumā). Apmeklējot Cēsu realskolu, darbojies Cēsu literatu pulciņā kopā ar Treimani-Zvārguli, Poruku u. c. Pēc tam strādājis kā mājskolotājs. Stāstos un romanā «Matu sproga» nepārsniedz iesācēja līmeni. Tāda pat diletantiska rakstura «oriģinalstāsts iz Baltijas dzīves» — «Caur ērkšķiem un dadžiem» — «BV», 1892. g. [Sakārt.]

ērkšķiem un dadžiem». Kādā vietā romanists liek kādam no saviem «varoņiem» izsacīt tamlīdzīgas, diezgan savādas domas, ka «moderna dzeja kairinot tikai mūsu ziņkārību, kura no stāstā darbojošamies personām būs tā viltīgākā un pratīs grozīt dzīvi pēc savām vajadzībām, izlietodama katru atgadījumu un izdevību sevim un saviem nolūkiem par labu», ka, citiem vārdiem sakot, mēs tamlīdzīgā dzejā tādā ziņā cita it nekā neatradīsim kā vienkārši tikai praktiskas pamācības un derīgus padomus, kādā kārtā visvieglāki otru netaisnā ceļā pārveikt un pievilt. «Idealā dzejā mēs turpretim arvienu redzam un līdz ar to jūtam ko daiļu, augstāku un idealu, un, to lasīdami, jūtamies kā cildināti»; «ideala dzeja», tiek turpat atkārtots vēlreiz, «daiļo un cildina mūsu prātus uz ko augstāku». Vispirms būtu šeit jau tūliņ jāiebilst, ka, šo «idealo» stāstu lasot, mēs vienmēr arī nemaz nejūtamies «daiļoti un cildināti uz ko augstāku», bet ka dažu brīdi mums metas pat ļoti neomulīgi ap sirdi, redzot un vērojot tēloto «viltīgo cilvēku» neģēlīgās negantības un viltus blēdības; tā, piem., viens stāsta varons (pēc paša rakstnieka taisnīga sprieduma) ir cilvēks ar «čūskas dabu, kas liek citiem just savus viltīgos dzēlienus un vienmēr gatavs uz katru neģēlību un katru ļaunāko darbu». Bet nu novērsīsimies ar šausmām un īgnumu nost no šī briesmoņa un daiļosimies un cildināsimies pašam autoram līdz uz viņu burvīgo laimes zemi un viņām idealām sferām, kur mīt viss, kas daiļš un augsts, bet te — mūsu jausmīgās gaidas izjauc pats sacerētājs, mums visā nopietnībā apgalvodams, ka, arī visidealāko dzeju lasot, mēs nejutīsim un neredzēsim tik daudz daiļuma un augstuma, kā acis cieti aizmiegot un fantazējot, jo fantazija taču daudz skaistāka kā dzīve. Stāstā tomēr satiekam tādus cilvēkus, kuriem, diemžēl, nav zināms šis lietderīgais padoms: tā, piem., kāds, kas papriekšu bijis skolotājs un pie tam vēl laimīgs «mīlētājs», tad atkal nelaimīgs «mīlētājs» bez jebkāda darba, tad dzērājs un vēlāk it dabiskā kārtībā filozofs līdz ar kādu citu satriektu mīlētāju ceļo šim «daiļumam un augstumam» pakaļ, pa priekšu uz Kaukaziju, uzkāpj uz kalnāju augstajām galotnēm, no turienes, saprotams, skatās atkal uz leju un klusēdami nododas vareniem dabas iespaidiem. Labu laiku klusu izturējušies, tie abi atkal kāpj lejup un nokļūst pavisam neomulīgā apgabalā, kādā tuksnesī, kas tik tiešām ļoti tukšs, jo vairāk tur neesot redzams kā zila debess un mūžīga smilts; dzirdēt to tikai dzird dienas laikā, kā kamieļi savus zvaniņus tinkšķina, un naktī, kā šakaļi kauc pie nelaimīgu ceļinieku atliekām. Bez tam mūsu «mīlētājam» šeit bez mitēšanās brūk laupītāji virsū, kuri kā jau neizglītoti mežoņi mazāk bēdā par savu nekā par savu zirgu dzīvību.

Paciezdami visas šīs nepatikšanas un it īpaši vēl «sajuzdami briesmīgo karstumu», abi ceļinieki paliek par dziļdomīgiem prātniekiem: tie mācās apcerēt, ka šeit vieniem pašiem viņiem ļoti neomulīgi, ka, protams, daudz labāki būtu šeit lielāks cilvēku skaits, ka tādēļ ļoti ieteicami vienībā un saticībā dzīvot priekš visiem, jo «tuksnesis pats par sevi jau norāda uz vienību, brālību un kopību» (drusku neizprotams nu gan ir šis beigu slēdziens, īpaši tiem, kas nav «jutuši tik briesmīgu karstumu»).

Tā domājot un prātojot, mūsu ceļinieki laimīgi aiztiek līdz Indijai, labu laiku izsēdas tur pie Ganges upes (kura, ja atņem nost braminu ugunis un zvēru kaukšanu tuvējā apkārtnē, pēc apraksta spriežot, izskatās gluži tāda pate kā kaut kura lielāka Baltijas upe), pie tam saldi un sērīgi sajūsmināja un tad mierīgi brauc atkal atpakaļ uz Baltiju.

Viss ceļojums vien jau, ko piemēram pievedam iz minētā ražojuma, daudziem lasītājiem izliksies ļoti pavirši un nedabiski aprakstīts, bet jo vairāk tie būs saīguši un apnikuši, ja tie uzmanīgāki palūkosies šinī «idealā dzejā», kur viss tēlots pēc mūžīgi nodeldētiem paraugiem un salaistīts un sapomādēts ar riebīgi salkanu «mīlestību» līdz ar garlaicīgi muļķīgiem prātojumiem. Šeit visas gleznas tik nejēdzīgi paviršas, visi tēlojamie raksturi un skati tik nedzīvi, tik bālgani nenoteikti: viss te mainās un virkņojas tik fantastiski, tik sakliedēti kā mākoņi vējainā laikā. Žēl tikai, ka šiem mākoņu veidīgiem tēliem galīgi trūkst pēdējo burvīga svabadība kustēties un aizlidināties: šeit visiem šiem fantazijas radījumiem stingri noteikts laiks, kad kuram jāparādās, cik ilgi jāuzkavējas un tad atkal jāattālinājas. Visi tad arī rūpīgi ievēro šos ciešos nosacījumus: tiklīdz vien kāds pāris atstatā biezienā skūpstās, to tūlīt redz trešais, tiklīdz atkal kāds cits pāris paslēpies čukstošā balsī sarunājas, acumirklī ierodas kāda cita, šinī gadījumā gluži nepatīkama persona, tiklīdz kā viltīgie briesmoņi noslēdz kādu «krietnu veikalu», it nejauši noklausās šo sarunu kāda «uzticīga šķīsta sirds» — visi bez izņēmuma rīkojas un rosās līdz pašām stāsta beigām tik noteikti, tik kārtīgi kā uzvilkti ritentiņi, un tikai tad, kad «neģēlīgā viltniece» steigšus aizceļo, stāsta varons ar čūskas dabu nepaspēj vairs ar revolveru «aizpūst tās dzīvību uz garu valsti». Likteņa māte bij nolēmusi citādi, priekš paša deguna aizskrej zviegdams suta kumeliņš, un stāsta varons briesmīgās un nespēcīgās dusmās tam noskatās šņākdams nopakaļ. Ja nu vaicājam, kas bez paša autora vēl līdz tik uzmanīgi sakārtot un sarīkot šos «daiļumus un augstumus», tad dabūjam zināt, ka par visiem teit it īpaši pavēl «mīlestība» un tad arī «likteņis». Pilni nepacietības steigsimies izzināt — kas tad īsti ir šī «mīlestība»?

Tā tiek raksturota gan kā «dievišķa liesma, kas dzīvi padara par jauku sapni, kurā pat dzeja ar visu savu spulgumu un krāšņumu liekas mājojot», gan kā «kaislīga liesma, kura iedegdamās pārņem visu un iznīcina to, kas tai par šķērsli», kā «salda salda dziesma, kas šaujas caur dvēseli un liek aizmirst visu apkārtni», gan kā «vienīgā sajūta, kas pilda viļņojošās krūtis», gan kā «mūsu augstākā un svētākā jūta». Dzejiski, pārlieku dzejiski teikts, bet, diemžēl, ļoti nesaprotami, jo pie labākās gribas pat to nezinām, vai šie elementi, kā «kaislīga un dievišķa liesma, dzesma, viena vienīga sajūta un augstākā jūta», visi kopā vai katrs par sevi ir jau mīlestība; droši zināms tikai tas, ka tā «dzīvi padara par jauku sapni un liek aizmirst visu apkārtni». Tomēr augstāka laimība par šo neizprotamo mīlestību nav domājama, jo tikai tas, kas mīl, dabū pēc sirds patikšanas izbaudīt cauri visas «saldās šausmas, baigās jausmas, sērās jūsmas un skaistās jūtas»; tikai tas, «kas mīl uzticami un šķīsti, nonāk pie spraustā mērķa», un «tikai mīlētājiem palīdz visspēcīgais liktenis». Šīs mīlestības dēļ tad arī visas stāstā tēlotās personas dzīvo un mirst, skūpstās un apkampjas, dreb un raud — un kas tiem arī viņas dēļ nav jāpanes? Muti pavēris, drebēdams un streipuļodams klausās un skatās kāds uzticīgs, šķīsts vīrs, kā viņa sieva, «kaislīgā viltniece», skūpstās ar kādu un izārda «svētās mīlestības saites», «dzīves vētrās nenorūdīta» jaunekle dreb pie visas miesas, atmozdamās no «salda mīlestības sapņa», un raud un sērojas pēc pazaudēta ceļa uz laimi, ļaunprātīgi piemānītam mīlētājam duras savas mīļākās zaudējums «kā nazis sirdī» un lieliski sarūgtina visu viņa mūžu. Bet samērā tomēr vēl nelāgāki klājas tiem, kuriem «šķīsto mīlestību pārmākuse mežonīga, nejauka kaislība»: no «briesmīgām» kaislības jūtām pārņemti, tie gan «sakniebj lūpas tik cieši, ka tās top gluži zilas» (no skūpstīšanās un mīlēšanās ar tādām lūpām nevar būt ne runas), «rokām dūrēs sakniebjoties, smalkie nagi dziļi iespiežas miesās», ar šīm sakniebtām dūrēm tad tie velē sev pa pieri un pa krūtīm, krūtis tiem grib vai pušu sprāgt, uz kājām nostāvēt tie nemaz vairs nevar, bet tikai «dreb un grīļojas» vien. Par to atkal šķīstiem mīlētājiem, ja tie vien tikai nav jau miruši ar pārliecīgām mīlestības sāpēm, beigās uzsmaida dieviška laime: par visām lietām tie vispirms dabū no sirdsdibena izkliegties un izgavilēties pie līgaviņas krūtīm, līdz apnikšanai izskūpstīties un apkampties, nogrimt saldos sapņos, kas liek aizmirst dzīvi; jā, tie pat iegūst nešaubāmas tiesības cerēt, ka arī viņu bērniem tiks piešķirta tikpat debeška «mīlestības laime». Turpretim «kaislīgos raksturus», kuri akli padodas savām kārībām, liktenis nosoda it pienācīgi stingri: viens «kaislīgs raksturs» tiek nošauts divkaujā, «samaitāta, pašmīlīga koķete» aizmūk uz ārze-

mēm, visvainīgākā un «viskaislīgākā» nosalst un tiek pat no policijas puses apglabāta, kas, kā autors pats divreiz no vietas ļoti nopietni izskaidro, bijis viņai pelnītais sods par netikumīgajiem noziegumiem. Varam jau iz šī aizrādījuma drusku noģist, ka šis «liktenis» vairs nav tik nenoprotama būte (t. i., viņš nav ne salda dzesma, ne dieviška liesma): no iesākuma gan liekas, ka tas turēsies kopā ar «kaislīgiem viltniekiem», bet beigās tikai parādās īsti gaiši viņa krietnā, omulīgā daba. Sīkākas ziņas par šī «likteņa» raksturu un darbību mums atkal laipni pasniedz rakstnieks pats: liktenis dažreiz labu tiesu nepastāvīgs savos spriedumos, jo «šodien tas nolemj smaidus un rītu atkal gaudas», un, tā kā visa vara pastāvīgi viņa rokās, tad arī viņš ļoti bieži rīkojas pēc savas acumirklīgas iegribas, tā, piem., «trīs gadu laikā viņš vienu cilvēku padara desmit un vairāk reizes laimīgu un tad atkal nolaupa viņam it visu», bet, caurcaurim ņemot, viņš tomēr diezgan labvēlīgs un taisnis, tā ka, viņam piepalīdzot, pret stāsta beigām katrs atrod savu «mīļāko» un var nogrimt «saldos sapņos»; jā, pat pašās stāsta beigās, kur vispāri caurmērā visi tikuši godīgāki, liktenis ir tik laipns un pieklājīgs, ka tas pat «ne ar vienu rūgtu pilienu negrib sarūgtināt savas tantes Laimes mātes mīļo bērnu laimīgāko stundiņu». Bez šīs tantes viņam vēl starp dzīvajiem māte, tā sauktā «Likteņa māte», un šīs radniecības dēļ laikam arī ceļas tik daudz pārpratumu un nelaimes tēlojamo varoņu dzīvē, jo dažreiz lemj māte, dažreiz liktenis pats, dažreiz atkal Laimes māte un dažreiz pat vēl kāda «dzīves simpatija», un, tik daudziem rīkojoties un pavēlot, negribot izceļas sarežģījumi un misējumi. Bez šīs pamata filozofijas stāstā vēl satiekam labu tiesu sīkāku izteicienu, kuri cieši pieslienas augšā izsacītām domām; tā, piem., ka tikai tāds, kas no dzīves jau tik daudz samaitāts, ka nespējot vairs mīlēt, varot teikt, ka mīlestības nav, ka simpatija un draudzība pieaugot un nobriestot par mīlestību, ka mīlēt neesot nekāds noziegums, ka mīlestība dažreiz esot arī akla, un reiz arī sastopam diezgan vienkāršu, bet toties jo dziļdomīgu teikumu, ka «samīlējušies nevar no mīlestības vien dzīvot, bet tiem vajag arī nepieciešamas miesīgas barības jeb uzturas». Savādi jau nu gan izliekas, ka šie «laimīgie sapņotāji», šie «kaislīgie raksturi» un «šķīstās dabas», kuri citādi it nemaz nelīdzinājas ikdienišķiem mirstīgiem, jā, pat runā gluži savādāki (tā ka autoram pastāvīgi jāpūlas, lietojot izsaukšanas zīmes vai arī trīs un ļoti dzejiskās vietās četrus punktus), tomēr kādreiz atminas no nepieciešamas miesīgas barības jeb uzturas, bet par to tie ēd arī tikai «garšīgus ēdienus» un dzer «dzirkstošus vīnus». Dažreiz, sevišķi ap Jāņiem, ierodas arī vienkāršie ļautiņi, kuri padevīgi un sirsnīgi apsveicina

savus lielkungus, rokās tur biezus vaiņagus, pilnā kaklā dzied savas tautas dziesmas, dejo un triec, un kā jau ne vairs «idealas būtes» apmierinājas ar «putošu alutiņu», kurš tiem tiek pasniegts bagātā mērā, bet ēst, cik atminamies, dabū tikai «kora dziedātāji» un tad arī tikai vienu vienīgu reizi. — Tā nu būtum laimīgi iztikuši šim jūsmīgam romanam cauri, un mums ir ap sirdi, kā kad būtum visu laiku tvarstīdamies gājuši caur tumšām, pietvaikotām un piekvēpušām telpām un tagad, spirgtā saules gaismā tikuši, varētum steidzīgi vien notīrīt seju un rokas no ķēzīgiem, putekļainiem zirnekļu tīkliem un kvēpiem. Lasītāji laikam gan domās, ka visi tamlīdzīgi «daiļumi un augstumi», tik «ideala dzeja» sastopama tikai kaut kādā Indijā, bet te mums cieši jāatgādina, ka, pēc autora vairākreizēja ziņojuma, viss tas notiekas Baltijā resp. «dzintarzemītē», jo kur gan vēl var tik «sērīgi saldi sapņot», kur gan citur vēl «lagzdīgalas pogo tik skaņi jūsmīgi», kur gan «vēsmiņas šalc tik maigi un harmoniski», — un kur gan citur raksta un ar aizgrābtību lasa tik seklus, tik nejēdzīgus ražojumus kā mūsu tēvijā?!

Tamlīdzīgas domas un uzskatus, kā augšām minētos, sastopam diezgan bagātā mērā arī izteiktus Lapskalnu Andreja[1] romanā «J a u n a i s m e ž k u n g s», jo arī teit pa lielākai daļai visi skati un gadījumi grozās ap «mīlestību», mīlētāju cerībām un nopūtām. No mīlētājiem šinī romanā satiekam 3 gudrus un 1 muļķi un no mīļākām 3 glīti ģērbušās un 1 ļoti netīru; tuvāki un pamatīgāki aplūkojot, izrādās, ka «gudrie varoņi» un «glītās jaunavas» stipri vien līdzinājas idealas dzejas valsts iedzīvotājiem. Pat izskata ziņā vien tie jau grūti izšķirami: tā, piem., galvenam mīlētājam tā pate skaistā seja, staltais stāvs, tumšās acis kā pirmmin. stāsta varoņam, tikai teit «čūskas dabu» viņš atmetis un tās vietā palicis brīnum «daimonisks». It sevišķi daimonisks viņš tiek, ja to kāds traucē skūpstoties, tad, protams, atkal «uzliesmo kaislības uguns pilnās liesmās», tad tas bez nekāda iemesla sāk «drūmi smieties», pieklājīgi parunāt vairs nemaz nevar, bet tikai «dveš» vien, zobi atkal sakosti un dūres savīstītas. Varoņa augstākā dzīves laime «drīkstēt savu mīļāko turēt rokās, spiest pie pukstošas krūts un skūpstīt viņas lūpas — savu dzīvības avotu»; pēc viņa

[1] Lapskalnu Andrejs — biografisko ziņu trūkst. Ienāk latviešu literaturā ar tulkojumiem 1890. g. «DL» pielikumā un «MV» pielikumā. Pēc tam seko oriģinaldarbi prozā un dzejā. Viens no viņa dzejoļiem «Bēglis» («Austrumā» 1898. g., 3. nr.) savā laikā tautā populars un uzņemts Treimaņa-Zvārguļa sakārtotajā antoloģijā «Jūtu pasaule». Romans «Jaunais mežkungs» iespiests «DL» 1892. g., atsevišķā grāmatā — 1893. g. [Sakārt.]

prātojumiem, mīļākai būtu cauru mūžu jādus viņa rokās, jālūkojas mīlestības pilnos skatos un «saldi laimīgi jāsapņo», un no savas puses atkal viņš cauru mūžu to nēsātu un skūpstītu, bet, diemžēl, pielūgtā «laimes zvaigzne» (kā jau sievišķis, kam kā vājākam radījumam maz gara spējas un apķērības) nemaz nejūtas tik priecīgi pārsteigta par tik jauku nākotni, par tik «mierīgu un laimīgu skūpstīšanos», un staltais, drošais varonis paspēj savu augsto nodomu izdarīt tikai tad, kad tā apģībuse, vai arī tam jāizlieto varas līdzekļi, bet te to par laimi iztraucē otrs varonis. Šis, pēc aprakstītā izskata un apģērba spriežot, ir ļoti pieklājīgs un patīkams jauneklis: kaut gan pārliecināts, ka vecākos viņu «mīlestība» neatradīs šķēršļus, viņš tomēr visu laiku tura muti, jo mīļākā to tā vēlas, un liek pilnīgi nopietni katram putniņam un katrai vēsmiņai «viņu» sveicināt un ļoti brīnās, ka tie atlidojuši atpakaļ, neko viņam nestāstot. Viņš gauži noskumst, kad tā greizsirdīgais līdzcensonis tam piedraudē ar briesmīgu ienaidu, jo tas «labprāt būtu vēl ko runājis» un «pēc sava pienākuma» izsacījis bīstamam ienaidniekam pateicību par mīļākās izglābšanu iz dzīvības briesmām. Kad mīļākās tēvs viņu nepatiesi apvaino, tad tas «velti meklē pēc atbildes un sajucis nokar galvu», kad vēlāk vecis tam īsti stingri uzsauc, viņš klusiņām izvāķas pa durvīm ārā, nobučo savai Aurelijai roku, «raud viskarstākās asaras», pasaka, ka «pacietīgi jāgaida, kamēr debess visu izšķirs», un tad steigšus vien prom uz mājām! Bez tam arī citādā ziņā viņš ļoti simpatisks un krietns cilvēks: tā, piemēram, viņš čakli mācījies, nav daudz žūpojis, ir apdāvināts rakstnieks (tā ka pats autors viņu klusumā apskauž) un tura uz latviešiem labu prātu, saraksta pat, kā jau liels dzejnieks, pa latviski lielu, garu poemu par Jāņiem, par «sieriņu» un «miestiņu», par «raibulēm» un «teliņiem», un «caunu cepurītēm», kuru nolasot visi klausītāji tiek ļoti aizgrābti un pie tam ļoti pateicas par tik burvīgu ražojumu. Arī šis «mīlētājs» svēti nodievojas, ka ne tikvien viņa lieliskās dzejas esot viņa mīļākās nopelns, bet arī it viss, ko vien tik tas nepiegurdams dienām un naktīm strādājis. Trešais mīlētājs ir visai godīgs un strādīgs latvju jauneklis, kas tik tiešām daudz domā un sapņo par savu pirmo nelaimīgo «mīlestību», vairāk cieš klusu nekā runā, vairāk sēd mājās nekā apkārt dauzās, nesmēķē, nedzer un kā jau prātīgs cilvēks dejošanu uzskata par muļķīgiem priekiem; arī viņš, kā jau godīgs latvietis, pēc kāda laika met agrākās sēras pie malas un «kādā izdevīgā brīdī laimīgi atklāj savu mīlestību» citai; vārdā šim krietnam zēnam Mačis. Ceturtais mīlētājs ir tāds plānprātiņš, kādu vien tikai jau latvju romanisti prot un arī spēj tēlot; bet ir tas dedzīgi sauc: «Dod man bukinu, tat bij

J. Jansons-Brauns

galdt, talt un tmeķīgt, it kā tīlupu laidītu.» Par tēlotām varonēm nav nekas daudz sakāms, jo pazīstama lieta, ka latvju romanisti šinī ziņā tik smalkjūtīgi un pieklājīgi, ka tie par dāmām nekad nedos plašāku spriedumu, nedz arī mēģinās tās psiholoģiski analizēt. Pirmai varonei piemīt augstprātība un pašcieņība, otrai turpretim laipnība un piemīlība, pirmā skatās ar nicināšanu uz latviešiem, otrai atkal izliekas Jāņi, kur no vienkāršiem ļautiņiem «jaunieši dejo un vecākie atkal pavada laiku sarunās pie rudzīša, miestiņa, siera vai citiem uzkožamiem», «bezgala jauki un interesanti», abas, pēc sacerētāja novērojumiem, stipri vien līdzinājas puķītēm, tikai pirmā vairāk staltai rozei, otra atkal pazemīgai vijolītei, abas bez tam sirsnīgi un uzticīgi mīl, pin vainadziņus, apbrīno mēnesi, un abu cēlos un smuidros augumus ietērpj pielaidīgi uzvalki. Trešā arī it glīti ģērbusēs un kā jau ideala latviete pate auž un darina sev drēbes, baznīcā arī iet paštaisītām drēbēm, tiklīdz kā iemīlētais Mačis teic, ka dejošana esot muļķīgi prieki, acumirklī piekrīt tam un pastāvīgi bez jebkāda iemesla nosarkst; protams, arī viņa mīl tikpat paļāvīgi, galviņu pieglauž tikpat mīļi, kad arī kaunīgāk, kā pirmminētās greznās jaunavas; vārdā šai ir Kača. Ceturtajai mīlētājai nelaimējas it nekā notvert no bagātīgi izbārstītiem dzejas vizuļiem, rakstnieks to enerģiski nosauc par «ļoti druknu un briesmīgi netīru sievieti», un ar to arī pietiek; bez tam «lūpas tai biezas» un tātad tā skūpstās, ka viss priekšnams «šmaukstēt nošmaukst». — Ne tikvien šī varenā «mīlestība» mums stipri vien atgādina pirmējo romanu, bet it sevišķi arī pavirša, nedzīva tēlošanas vīze; it īpaši tas attiecas uz augstākām aprindām (kur vecais mežkungs, protams, spēlē šachu, dzer «sarkano», komandē savu sulaini, dāmas nodarbojas ar smalkiem rokdarbiem utt.), kuras nogleznotas tik gaiši, tik pareizi, cik dzīvi tas jau nu var attēloties rakstnieka fantazijā, kad tas ar minēto sadzīvi pamatīgi iepazinies iz vācu ilustrēto laikrakstu romaniem. Tomēr, salīdzinot ar «Caur ērkšķiem un dadžiem», tīri izliktos, it kā teit būtu jau sperts solis tāļāk, jo bez nepieciešamās «mīlestības» pamata idejas satiekam teit vēl cik necik kādu citādāku motivu, ka bērniem nebūs aizliegt un necienīt savus vecākus. Diemžēl, šī «idejiņa» piesaistīta klāt ļoti nestipri un vaļīgi un bez tam tā kā tā jau latvju rakstnieki viņu nolietojuši un nodrāzuši līdz beidzamam, tā ka, to atkal no jauna lasot, tikai jāatgādājas Heines vārdi:

««Alle Menschen müssen sterben!»»
Spricht das Männlein mit Bedeutung.
«Alter Junge, dessengleichen
Ist uns keine grosse Zeitung!»

(««Cilvēkam ikkatram jāmirst!»»
Vīrels sauc ar lielu sparu.
«Mīļais jaunskungs, to jau zinām,
Kam vēl tavu tenku garu!?»)

Visgaišāki raksturo apspriežamo romanu un viņa tendenci divi mīlestības skati. Pirmā gadījumā, kur piemīlīgais Arvids atklāj savu sirdi staltajai Aurelijai, viņš to izdara pēc visiem mākslas un dzejas likumiem: papriekšu lēnām satver viņas roku un silti spiež to, tad, paklusi čukstot, vaicā, vai viņai vēl pukstot tās pašas jūtas sirdī, tad atkal paklusi iesaucas un noslīgst viņas priekšā uz viena ceļa un lūkojas neizsakāmi sirsnīgiem skatiem viņas actiņās, gari un koši saliktā runā svēti apgalvo, ka viņš vienumēr mīlējis un mīlēs arī joprojām, un tikai pēc tam Aurelija, pieklājīgi nogaidījuse īsto laiku, noliecas, un viņu lūpas sastopas uz sirsnīgu mutīti; pēc tam tie iesāk viens otram dusēt pie krūtīm, nerunā ilgu laiku vairs ne vārda un sapņo tikai «saldos laimes sapņus». Visi šie «pasaules jaukākie un laimīgākie sapņi» notiek, laiviņai līgojoties, mēnesim mirdzot, lakstīgalai pogojot, jā, pat pazemīgai un laipnai Emmai tamdēļ vien gan laikam jāatnāk uz ezermalu un jaukā saskaņā vēl jānodzied pa latviski kāda «nāru dziesma» par «jaunekli laiviņā kluss, pie sāniem kam līgava dus». Kāda starpība starp šo «idealo pāri» un muļķa Prīdi un neglīto Angrietiņu, kuri abi prozaiski sēd priekšnamā pie traukiem uz beņķīti: teit mīlētājs no paša sākuma it droši apslien roku ap drukno viduci, Angrieta steigšus sniedz viņam savas pilnās lūpas pretim, uz kurām dedzīgais mīļākais uzspiež tādu buču, ka viss namiņš «šmaukstēt nošmaukst», Prīdis pēc tam «laizās» vien un spiež savai līgavai uz lūpām bučas vienu pakaļ otrai! Pirmā gadījumā, Aurelijai ar Arvidu sapņojot laimīgos un saldenos sapņus, ne vēsmiņa nedrīkstēja iežužināties, bet teit pats autors iebrāžas ar skaļu traucējumu, it nekaunīgi droši apprasīdamies, vai arī cienīgie lasītāji un daiļās lasītājas esot tā apkampušies sēdējuši priekšnamā un šmaukstoši bučojušies. Un tomēr — tā vienā, kā otrā vietā romanists, rokas saņēmis, var aizgrābts izsaukties: «cik svēts, cik laimīgs, cik salds šāds brīdis!», un vārds «mīlestība», kas šinī romanā uzkrītāts uz visiem stūriem un pakšiem, nav nekā zaudējis no savas nozīmes, ja arī burti vienā vietā uzvilkti ar ūdeņainu, pieckapeiku pomadi un otrā ar biezu, sveķainu darvu.

Tādu pat «mīlestību», bieži vien tikpat rupji un prasti tēlotu kā beidzamā gadījumā, satiekam arī citu latviešu beletristu stāstos iz «t a u t a s» resp. zemu ļaužu «d z ī v e s». Gan izliktos, ka rūpju un raižu pilna dzīve būtu teit aizbaidījuse

jūsmīgo salkanību, ka šinīs šķirās būtu meklējami citādāki, svarīgāki un nopietnāki problemi, bet latvju rakstnieki ir par to citādākās domās. «Kāds vācu dzejnieks saka,» raksta Deglavs apzinīgi un pārliecības pilni, ka «mīlestību nevajagot meklēt augstās pilīs, bet zemās būdiņās, un man šķiet, ka viņam gan būs taisnība.» Tātad arī šos, pēc izskata spriežot, tik «realistiskos» ražojumus, pilnīgi atkal savalda augšām minētais pārliecīgais erotisms: šī jauntaisītā laiva uz ātru roku celta un salikta iz pilnīgi veciem, sapūdētiem kokiem un nekādā ziņā nespēj izturēt laika viļņu triecienus un gāzienus. Šinīs stāstos «idealie varoņi» gan izskata, gan iekšējas gara dzīves ziņā nav ne par vismazāko nieciņu izvērtušies citādāki; pat savu nepieciešamo «mīlestību» tie atklāj un izsaka tādām pašām gestēm un vārdiem, kādus satikām jau augšminētos romanos. Gan rakstnieki, šķizdamies patiesi nogleznojam tautas dzīvi, visas debeškas liesmas un salkanas frazes apber bez žēlastības daždažādiem lamas vārdiem, tautiskām prastībām un neglītām rupjībām, tomēr caur visiem šiem gružiem un sabirām mirdz un kvēlo cauri tā pate nenoslāpējamā «mīlestība». Ņemsim, piem., kādu no Alunāna ražojumiem: lugā «Visi mani radi raud»[1] varenais zemnieku puisis Andrejs kādā vietā «stāv pilnīgi izmisis», tad saliek rokas krustiem uz krūtīm un lūkojas drūmi pie zemes; pēc brītiņa klusu ciešanas: «Tad atrodos pēdējo reizi šinī vietā, kur pavadīju savas jaunības jaukākos brīžus, kur pirmā mīlestība ar visu savu cēlību un debešķīgumu iesakņojās manā sirdī, kur drīkstēju spiest pirmo, saldo mutīti uz tavām drebošām lūpiņām un kur tu man lēni lēni iečukstēji ausīs: «Arī es tevi mīlu, mans Andrej!» » Un Maija tam dzejiski atbild: «Kādēļ noskumsti, mans dārgais? Aplūko tur augšā mirdzošās zvaigznītes ... Neviens nespēs izraut iz mūsu sirdīm kvēlošu mīlestību, un neviena dzīves vētra mūs nenomaldinās no īstā ceļa utt.» Ja tomēr šie varoņi tādos gadījumos vairs nevar būt apdāvināti «rakstnieki» vai «mākslenieki», tad ir kā vienkārši zemnieku puiši tie tiek vai apburti vislaimīgākām sirds un gara īpašībām; tā, piem., Deglava stāstelī «Pastara diena»[2] tēlojamais Kristaps ir tāds cilvēks, ka «viņu varēja mīlēt ne vien viena meiča, bet visa pasaule». Nav neviena lieta, ko tas nebūtu sapratis un bijis tajā izveicīgs: viņš sastīpo baļļas, apgriež matus, saglābj samaitājušās atslēgas, gādā par silītēm un aizgaldiem, savas mīļākās kleitēs ieauž visādus rakstus un raibumus, «tā sakot, savu sirdi», svētdienas rītiem iet zvejot,

[1] Adolfa Alunāna lugas «Visi mani radi raud» pirmizdevums 1891. g. Jelgavā. [Sakārt.]

[2] Aug. Deglava stāsts «Pastara diena» pirmo reizi iespiests «Lauksaimnieku kalendarā» 1893. g. Tai pat gadā atsevišķā novilkumā. [Sakārt.]

pazīst latviešu literaturu, medī zaķus, ir sirsnīgs un uzticams draugs utt., un par visām lietām tas mīlē atkal saimnieka meitiņu un tās sirds arī pukst priekš viņa saldā laimībā. Visur, visur, kur vien lūkojamies šos daudzējos «tautas dzīves» tēlojumos, caur visiem velkas cauri pārliecīgais erotisms, gļēva salkanība kā garkātaiņi, glumi ūdensaugi caur piestigušu, dumbrainu muklāju, — velti, velti teit meklēsi olaiņu, cietu dibenu un dzidru, spirdzinošu ūdeni. Šinīs stāstiņos visi tikai mīlas un skūpstās, skūpstās un mīlas, nēsā krūtīs saldas cerības, mirkšķina vai aizmieg acis debešķā laimībā, sapņo vissaldākos sapņus šinī dzīvē — un pār visiem svētīdami izstiepj savas garās rokas latvju rakstnieki, līksmībā un aizgrābtībā teikdami un slavēdami šo debesko liesmu, šo svēto un daiļo jūtu! «Svētītais neaizmirstamais brīdis!» gavilē Deglavs. «Kur divas mīļas rokas tiek kopā saliktas pie altara, — kur divas sirdis, kurām tikai viena pukstēšana, top savienotas uz mūžību, — kur jaukie sapņi un cerības piepildās un mīlestības centieni top ievadīti mierīgā, laimīgā laulības ostā!... Daiļajās līgaviņas vēlīgajos smaidos laimīgajam līgavainim atspīd viņa uznākušā laimības saule, kas top arvienu siltāka un iedegas mīlestības dienvidū, bet viņa dedzīgais acu mirdzums ir taču viņas laimīgā zvaigzne, kurai tuvodamās tā ar savu dzīves laiviņu iekļuvuse drošā ostā, kur tā vairs nebīstas nekādas vētras, — tas ir, pie stiprā vīra mīļotās krūts!» («Sirdspuķīte».)[1] Tādā pat garā stabulē šo «augsto dziesmu» gandrīz visi mūsu rakstnieki, der tikai palūkoties uz stāstu beigām, kur abi mīļākie laimē satiekas un kur tad latvju romanisti liek savu spalvu pie malas, vēl klusumā apakš sevis izlūgdamies no debesīm svētību priekš laimīgā jaunā pāra. Piemēra dēļ pievedam Blaumaņa «Šūpuli»[2]: « «Jani!» meitene iegavilējās, aplika viņam abas rokas ap kaklu un noskūpstīja viņa muti tik karsti, ka mīlestības dzirkstele, ko viņš sirdī nesa, pārvērtās par gaišu liesmu. Un, šai svētai ugunij iedegoties, arī Janis klusiņām nozvērējās Latiņu darīt laimīgu.» Neaizmirsīsim arī tādas reizes, kur latvju dzejas harmonika čīkst daudz gaudīgāki, kā, piem., Jūsmiņa «Gremotājas jaunekles»[3] beigās, kur «jūsmīgais un centīgais» latvju jauneklis Skaņupis «nogrima dziļāki un dziļāki patīkamās, mīļās acīs... viņa jūsmu pilnā sirds stipri nodrebēja, tas iemīlēja skaisto sievieti, noslīka, jā, pat aizgāja bojā daiļās sievas acīs, visu savu mūžu, ko tas dzīvoja, nevarē-

[1] A. Deglava stāsta «Sirdspuķīte» pirmiespiedums «Austrumā» 1892. g. [Sakārt.]

[2] R. Blaumaņa stāsta «Šūpulis» tajā pat gadā turpat. [Sakārt.]

[3] J. Lautenbacha-Jūsmiņa stāsta «Gremotāja jaunekle» pirmiespiedums «Austrumā» 1893. g. [Sakārt.]

dams no šīs daiļās un taču nesasniedzamās mīlestības atsvabinātīes» ... no šīs «dziļās, īstenās un neizdziedējamās, neizdibināmās, nelaimīgās mīlestības». Un tamlīdzīga «literaturiņa» esot visas tautas dzīves atspoguļojums, tur esot zīmīgi raksturots mūsu sūrais, vārgais liktenis, mūsu tumšā nākotne!? — Neaizmirsīsim taču bez šiem nedzirdēti dzejiskiem skatiem un dziļiem prātojumiem vēl citas poetiskas piedevas, kā «maigas vēsmiņas, ziedošus krūmus, smaržīgas puķītes, bālo mēnesi un mirdzošas zvaigznītes»[1], — kas visi skan un vēsta no «daiļām jūsmām, no mūžīgas mīlestības, no saldiem sapņiem», no — bezmērīgas tukšības un seklības latvju literaturā. Visus šos rakstniekus apskatot, mums nāk prātā beigas no Deglava novelītes «Bez glaimiem»,[2] kur «abi mīlestībā sapratās un bija neizsakāmi laimīgi»; pie tam tie abi kopā bauda «pēperkoku lielas, brūnas sirds veidā, tai pašā vidū ziedēja sārti balta cukura roze, kurai pie kājām krusts, enkurs un sirsniņa atradās un virs tās divi balti cukura eņģelīši ar ziliem spārniņiem un kopā sadotām rociņām», — gluži tā mūsu rakstniecībā gandrīz visi rakstnieki mierīgi sasēdušies rindiņā un saticīgā vienprātībā mielojas un klusiņām gremo šo pašu skaisto un saldo pēperkoku un gluži tāpat jūtas pie tam tik neizsakāmi laimīgi! Ja nu tomēr pie kāda no šiem rakstniekiem vēl drīkstētum meklēt jel drusku tēlošanas dāvanas, tad cik necik dzīvākus nogleznojumus, cik necik patiesīgākus skatus un ainas iz zemu ļaužu dzīves vēl satiekam pie Deglava; tur tie lūkojas ārā kā bālganas, nomāktas puķītes iz biezu nezāļu ceriem, — bet cik ilgi, un arī viņas tiks galīgi noslāpētas un pārkuplotas no pavirša erotisma sulaiņiem augiem.

Drusku vēl apskatīsim jaunāko ražojumu latvju l i r i k ā, Pavasaru Jāņa «Ziedoņa sapņus»,[3] kurā laipnais dzejnieks bez nokušanas mums plaši jo plaši izstāsta savas «jūsmas» un «sapņus». Vispirms dabūjam apbrīnot dzejnieka izturīgo pacietību, jo tas, «rokas saņēmis, varot lūkoties savas puķītes mīļā daiļumā» stundām no vietas, otrā dzejolī tas, kā jau katrs cik necik apdāvinātāks un ievērojamāks latvju dzejnieks, salīdzina zeltenītes acis ar neaizmirstelēm, trešā tas svēti un cieši apgalvo, ka, lai viņš sapņotu ko sapņodams, visi sapņi tam saistās pie viena

[1] Cik pārmērīgi nevietā latvju rakstnieki visur uzbāžas ar savu «mēnešu» un «zvaigžņu» poeziju, visgaišāki izredzams iz Deglava «Krusttēvs», kur tik «dzejiski», tik riebīgi nejēdzīgi pirmoreiz visā latvju rakstniecībā tēlots «fiziskas saejas akts»! («Austr.» 2. pag., 155. 1893. g.).

[2] Aug. Deglava stāsta «Bez glaimiem» pirmiespiedums «BV» 1893. g. 1.—3. n-ros. [Sakārt.]

[3] Pavasaru Jānis — Veismanis (1867.—1913.) — mācītājs un dzejnieks, pēc K. Mīlenbacha raksturojuma, «latviešu Heine bez Heines kļūdām», īstenībā diletants. Dzejoļu kr. «Ziedoņa sapņi» 1893. g. [Sakārt.]

tēla: «tas īraid vaidziņš, lil'jām līdzināms un divas actiņas kā zvaigznes skaistas» — un tādā garā tas iet tāļāku un tāļāku, lapu pēc lapas, pantiņu pēc pantiņa. Drīz Pavasaru Jānis ir laimīgs savā «mīlestībā», drīz nelaimīgs, drīz viņš satiekas, drīz atkal šķiras no savas «puķītes», drīz «puķīte» līdzīga «zeltenītei», drīz «zeltenīte» «puķītei», drīz «zvaigznes» atgādina «actiņas», drīz «actiņas» «zvaigznītes» — un pieticīgais dzejnieks pats vairāk dzejoļos pēc rindas citu it neko nevēlas, kā tikai viņai «actiņās lūkoties, spiest viņas rociņu, skūpstīt lūpiņas un glaust viņu pie savas sirsniņas», un tamdēļ tad arī nemitoši it aizsmacis sauc un sauc:

«Nāc, mīļākā, manim pie pukstošās sirds! Dod mutītes, uzsmaidi maigi! Nāc jel, nāc!» Dažreiz vēl satiekam dzejnieku ar mēnesi kopā, vienu par otru bālāku un nelaimīgāku, vienu par otru vairāk nomīlējušos un nobēdājušos, un vienā vietā sagadījušies kopā trīs visnelaimīgākie radījumi šinī raudu ielejā: cīrulis, vijolīte un nožēlojamais autors pats — «vijolītei tauriņš miris, draugu zaudējs cīrulis, Pavasaru Jāni mīļā atstājuse». Sastopam tik augsti dzejiskus skatus, kā, piem., tādus, kur «skaista skaista zeltenīte met ziediņus upē, lai tā tos aiznes viņas mīļākajam, kas kumeliņus ganot, un mīļākais pats jau ielīdis krūmos it tuvu un ņirgā debešķīgā laimībā», vai arī kur «trīs latvju dēli pamatīgi nosēdušies zaļā zālē uz Mētras krasta un viens otram dedzīgi stāsta par savām zeltenēm, viens sārtiem vaigiem ar gredzenu virs pirksta, kura «mīlestībai» tēvs, māte neliedz svētību, otrs vīrišķīgu seju un ģīmetni kabatā, kurš «lil'ju seju sen jau mīl un mūžam, mūžam mīlēs», trešais «bāls un kluss» un tā no lielas mīlēšanas izdēdējis, ka tikai skubināts ar mokām paceļ galvu un brēkdams stāsta, ka tam «nesmaid pretim cerība un ka tam gredzens iz līgaviņas matiņiem, kuru tā asariņām svētījuse» — un saule noriet, un staltie latvju dēli vēl sēd un sēd un domā tikai par savu mīlestību. Tomēr cerams, ka nupat tēlotie latvju jaunekļi taču reiz apniks sēdēt un aizvāksies uz mājām, bet Pavasaru Jānis turpretim nemitas un nemitēsies nekad «ilgoties», ne saulei lecot, ne saulei norietot, gan ziemā, gan pavasarī, gan pa dzelzceļu braucot, gan zālē guļot, tam mūžīgi mūžam prātā «baltās rociņas, zilās actiņas, lil'ju vaidziņš, sārtā mutīte»! Nepanesama mīkstulība un gļēvulīga salkanība spīd teit iz katra dzejolīša ārā, un, visas šīs sīrupā samērcētās «peršas» lasot, negribot nāk prātā Šekspira enerģiskie vārdi, ka tik tiešām «labāki būt par kaķi un ņaudēt nekā piederēt pie šo «peršinieku» skaita; ... labāki paciest, kā kauc nesmērēts ritens, gar asi trīdamies, nekā klausīties tik salkanu dzeju».

Tomēr nebūt nav jādomā, ka tik lieliski no latvju rakstniekiem cildinātā «mīlestība» tik tiešām arī būtu «stipra kā nāve un ilgošanās cieta kā kaps, ko ne ūdens vara nevar apdzēst, ne upju plūdi —». Neviens no mūsu «dzejniekiem» neuzdrošināsies apzinīgā lepnumā izsaukt, ka viņš «ar stipru roku izraus visaugstāko egli iz Norveģijas mežiem, to iegremdēs Etnas kvēlošā atvarā, lai neizdzēšami varētu rakstīt pie tumšās debess velves, ka tas « «viņu» mīl», — nē, mūsu «poeti», ja daudz, tad bailīgi, viegli uzvilks ar pirkstu pirmos burtus no «zeltenītes» vārda uz norasojušām logu rūtīm un tūlīt steigšus vien to nodzēsīs, ja tikai vien kāds cits palūkosies uz to pusi vai varbūt māte brīdinoši pakratīs galvu. Piemēra dēļ paklausīsimies Alunāna interesanto puisi Andreju («Visi mani radi raud»), cik varenām frazēm tas aizliedz savai Maijai atklāt tiesas priekšā viņu «mīlestības» noslēpumu: «Maija, tu vēlies sacīt patiesību, bet pie tam piemirsti ļaužu aizspriedumus. Vai nevari iedomāties, ko pasaule sacīs? ... Vislabāk un vispatīkamāk taču paļāvīgi cerēt, ka reiz tomēr nāks tā jaukā diena, kurā pēc visām pārciestām raizēm arī mūsu laime atspīdēs, kurā savienosimies uz visu mūžu, visam mūsu bargajam liktenim par spīti.» Un tūlīt, it kā atminēdamies, dramatiskais Andrejs priecīgi ieaurējas: «Pie manas sirds, tu krietnā, labā līgava! (Apkampj viņu dedzīgi.)» Atminēsimies vēl Lapskalnu Andreja romanā tēloto «rakstnieku un dzejnieku», kas, no mīļākās tēva nepatiesi sarāts, nobaidījies izlien pa durvīm ārā, pieved Aureliju pie krēsla un pats nokrīt viņas priekšā uz ceļiem: «Dārgā meitene, cietīsim savas sāpes klusībā un šķirti, kamēr reiz viss atkal atklāsies un griezīs atkal visu par labu», un gan jau tad atkal «ausīs jauna saulīte, jauna dzīve, jauna laimība!» ... Pār visām lietām neaizmirsīsim taču mūsu «lielā» rakstnieka Lautenbacha tēloto Skaņupi («Gremotāja jaunekle»), kas iemīlējis augstmaņa meitiņu, bet kārtu starpība viņam aizliedza mīlēto jaunavu; viņš gan būtu varējis «aizbēgt ar iemīlēto meitiņu, bet to atkal viņam neatļāva viņa augstā (!) sirds». Tātad, nelūkojoties uz pašu daudzkārtējām, lielīgām frazēm, latvju romanisti tomēr pilnīgi pieslejas tik bailīgi gļēviem uzskatiem, ka ļaužu muļķīgās runas, vecāku iedomīga, šaursirdīga ietiepība, pat tik nopelējuši aizspriedumi kā nejēdzīgā kārtu starpība visādā ziņā tomēr vairāk jāievēro un augstāk jācienī kā cilvēka laime!?!

Īsti cienīgi šai gļēvulīgai mīkstulībai stājas blakām latvju rakstnieku spriedumi un domas par viņu dedzīgās «mīlestības» objektu, par **sievieti** un viņas **uzdevumu.** Šinī ziņā mūsu rakstniecībā nekā nejutīsim no tās spirgtās vēsmas, kas plūst no Norveģijas brīviem, dzedriem kalnājiem (Bjernsona «Hand-

schuh, Thomas Ṛendalen», Ibsena «Nora» u. c.), pie mums ož pēc netīras, piemākušās kukņas, kurā mūsu rakstnieki ieslodzījuši latvju sievieti. Pašķirstīsim tikai atkal Pavasaru Jāņa «Ziedoņa sapņus» (kuri pilnīgi kā nekaunīgam izsmieklam vēl dāvāti «latvju zeltenei») un palasīsimies tur daiļo dzejolīti «Bagātība». Dzejnieks vispirms savā līdzjūtīgā dabā gauži nožēlo «no sulaiņiem apkalpotos bagātos lielmaņus», kuri pie galda tikai triec un spriež vien un tādējādi «ēd un nepaēd». Kas dzejniekam pašam turpretim nekaiš? Paša mīļākā rūpīgi, veicīgi k u k ņ ā rīkojas, skriešus atnes viņam ēdienu, smiedama nosēdina viņu krēslā un tad arī pate nosēžas līdzās, bet tūlīt «šķelmīga, kaunīga tāļāk aizvirzās»; «gārdāku kumosu» pate neuzdrošinājas ņemt, bet dod to dzejniekam, pie tam vienmēr mīlīgi, laipnīgi skubināda ma, lai tikai ēdot, un mūsu autors arī netaupa, jo «man tad kā nekad smeķē kumosiņš». Pēc tam tā atnes alutiņu, pate vēl to ielej spodrajā kausiņā, — līdz mūsu autors krietni paēdies un padzēries brītiņu omulīgi patriecas un tad žēlīgi noskūpsta savai puķītei baltās rociņas un pie tam arī mutiņu, jo vai tad tas «ļauns gan kas, ka es atronu lūpiņas saldākas vēl par miestiņu»? Jauks, pacildinošs skats, vai ne tā, latvju zeltene? Rūpīgi kukņā rīkoties, skriešus pie galda apkalpot, gardāko kumosu pašai neēst, bet mīļākam atdot, īstā brīdī alu ieliet — un tad pacietīgi nogaidīt, līdz mīļākais paēdies un padzēries tev žēlīgi noskūpsta rociņas un mutīti un aplaimo tevi ar tādu glaimu, ka tavas lūpiņas pat saldākas kā miestiņš, — lūk, tā, latvju sieviete, tava laimes pasaule, šeit tev mirdz pretim tava mūža augstais un svarīgais uzdevums! Aptaujāsimies taču vēl pie citiem latvju rakstniekiem, vai tad patiesi viņi turas pie tik zemiem, nejēdzīgiem uzskatiem. Deglavs kategoriski nosaka: «... viņa bij radīta, tāpat kā visas citas, a p l a i m o t kādu v ī r i e t i»; Alunāna attīstītais puisis Andrejs kaut gan dzejiski, bet tomēr nelokāmi stingri piesaka savai Maijai: «... manai dzīves puķei jāzied vientulei, m a n p a r p r i e k u un a t s p i r d z i n ā š a n u», un Lautenbachs, kurš gan citādi ļoti poetisks un smalkjūtīgs kungs, kādā vietā klaji, pat ciniski izsakās: ... «viņš prot pieklājīgi sieviešu šķiru kā vājāko r ī k u cienīt un godāt». Palūkosimies tikai, ko mums latv. rakstnieki tēlo kā idealu sievieti: šai «zeltenei» jāprot garšīgi ēdienu sagatavot, jo glīti noaust savas drēbes un glīti izrakstīt priekšautus, iztīrīt un uzpost istabu, apkopt savu puķu dārziņu un tad tai «jāaplaimo kāds vīrietis» un tamdēļ arī jābūt «veselīga izskata, koša auguma, sārtu mutīti» — tas ir viss, un vai tad tai arī vairāk ko vajag, lai tā kā vienkāršs baudījuma priekšmets (resp. «rīks») apmierinātu sava mīļākā rupjās, fiziskās kaislības, lai būtu viņam paklausīga,

padevīga verdzene?! Kļaji un droši atzīt savas jūtas sieviete nedrīkst, tai tikai «kaunīgi vai šķelmīgi jānosarkst», jo tas ir īsti «sievišķīgi», droši pretimstāties ļaužu runām vai nepiekrist vecāku ietiepībām tā pavisam nedrīkst, bet gan «savā kambarītī vai gultiņā žēli žēli noraudāties», jo tas atkal ir īsti «sievišķīgi», patstāvīgi un apzinīgi uzstāties savā laulības dzīvē tā ne domāt nedrīkst, jo tai taču «paļāvīgi jādus pie sava vīra stiprās krūts, jāsaldina viņa sūrais mūžs un jāaizskūpsta visas bēdas no sava vīra dumjās pieres», — un tas taču, pēc mūsu rakstnieku uzskatiem, sievietes «bauslība un evaņģelijs»! Cik nežēlīgu, nicināšanas pilnu apvainojumu pret sievietēm slēpjas visos mūsu erotiskos dzejoļos, kad, piem., Pavasaru Jānis savu «zilactiņu» sauc un aicina uz tik svarīgu un nopietnu darbu kā «tauriņus ķert», pēc savas acumirklīgas iegribas pavēl «mīļai mazai zeltenītei»: «jele pasmaidi», vai arī žēlīgi lūdzas, lai atļauj viņam «ar puķītes ziedu vaidziņu (un varbūt arī deguniņu) mīļi paglaudīt»! Cik daudz nolādama, nepiedodama egoisma izskan visu mūsu dzejnieku simtkārtējās karstās lūgšanās, lai viņa «līgaviņa» viegli izaugtu «sārtā rožu dārziņā baltām diegu zeķītēm, sarkanām kurpītēm», lai tā plauktu un ziedētu kā «puķīte» tikpat daiļi, tikpat nevainīgi! Jo tad sievietei piešķirta neapzinīga stāda dzīve verdzīgā paklausībā un nevainīgā muļķībā, tai nedrīkst ne jausmas būt no ugunīgas, spēka pilnas dzīves, no plašas, straujas darbības, no drošas, svētīgas kalpošanas jaunlaiku idejām un centieniem, jo

«ka dieviņa padoms augstāks, nudien,
par mirstīga cilvēka prātu;
tāpat arī sieviška padomiņš īss
pret vīriška prātu, kam izprotams viss».

(Lautenbachs, Ķeisturs un Biruta. «Austr.», 5., 1890. g.).

Nē, tūkstoškārt nē! un mēs tikai nicinoši pašaubīsimies par nožēlojamā dzejnieka paša «prātiņu un padomiņu». — Mēs nelokāmi zinām, ka tikai tad, kad svabada sieviete roku rokā ar vīrieti ies pa tikumiskas pilnības ceļu, kad tie kopējiem spēkiem nodosies vispārējas labklājības veicināšanai un tagadnes ļaunumu iznīdēšanai, kad abi savienoti centīsies pēc viena ideala, tikai tad socialais progress augšus augs — un tad, tikai tad arī pirmoreiz atskanēs īstas, patiesas mīlestības dziesma un cik burvīgi to līgos.[1]

[1] Sal. Безобразов, О назначении женщины. О положении женщины. A. Bebel, Die Frau. Henry George, Sociale Probleme (beigas) u. c.

Bet, diemžēl, uz kādiem centieniem mūsu rakstnieki lai aicina latvju sievieti, kad tiem pašiem nav it nekādu idealu, kad tie neglābjami noslīkuši gļēvulīgā salkanībā un mīkstulīgā bezdarbībā, kad tie tikai vēlas «skūpstoties aizmirst realo dzīvi un sapņot laimīgus sapņus», kad tie, piem, kā Pavasaru Jānis ir bez «mīlestības debešķīgiem brīžiem» vēl vēlas «sapņot», ielīst krūmos un «nogulties zālē», kad tie paši vēl ceļami un saucami uz kaut kādu plašāku darbību?!

Heraus, wer an's ewige Licht noch glaubt!
Ihr Schläfer, die Rosen der Liebe vom Haupt
Und ein flammendes Schwert um die Lenden!

(Herwegh.).

(I daļas beigas.)

2

... Die Kritik weist dem Menschengeist den Weg. Sie hegt den Weg mit Hecken ein und beleuchtet ihn mit Fackeln; sie bricht neue Bahnen und rodet die alten. Denn die Kritik ist's, welche Berge versetzt, all' die riesigen Anhöhen der Autorität, des Vorurteils, der ideenlosen Macht und der toten Ueberlieferung.

Brandes.

Dažs lasītājs varbūt tūlīt it neticīgi iejautāsies, vai tad tik tiešām mūsu literaturā citādāku ideju un motivu nav uzejams, kā vienīgi augšām aprādītais seklais erotisms; šīs cerību pilnās gaidas steigšus vien attaisnosim, plašāki aprādīdami, ka patiesi mūsu rakstniecībā vēl satiekam daudz ražojumu, kuriem trūkst ne tikvien erotiskais, bet pavisam jel kaut kāds motivs vai dziļāka doma, un kuri tik tiešām nesalīdzināmi seklāki nekā augšām aplūkotie. Ņemsim, piem., dažus Lautenbacha sacerējumus, kā «Suņu dienas» (Lomi)[1], kuru savādā tukšība un neticamā seklība mūs it neparasti pārsteidz. Pirmajā ainā «dzejnieks» mums tūlīt ļoti veikli pastāsta, ka no visām raizēm un rūpēm viņš sevišķi atspirgstot dzimtenē pie skābas putras bļodas, un pie tam patriotiskā lepnumā un pārplūstošā aizgrābtībā izsaucas,

[1] Stāstu krājums «Lomi», 1891. g. [Sakārt.]

ka viņš šo «īsteno dieva zemītes spirgtumu», šo dieviško nektaru liktu strēbt ne vien veseliem, bet it īpaši vēl slimiem. Būsim arī mēs patrioti un klusā garā līgsmosimies, ka ne tikvien mūsu dārgā tēvija sacensības karā ar citām tautām var ar apziņu mīnēt savu «skābo putru», bet ka arī rodas apdāvināti vīri, ka E. F. Šēnberģis un Lautenbachs, kuri pienācīgi spēj cildināt mūsu dzimtenes «spirgtumu» un dārgumu. Bet vai tad bez tam mūsu dzimtenē vēl nav atrodami citi «daiļumi un derīgumi»: šeit taču mēs varam (sekojot Pavasaru Jāņa teicamai priekšzīmei un viņa dedzīgiem, nerimstošiem uzaicinājumiem) nomesties garšļaukus zaļā zālē un pēc sirds patikšanas nolūkoties mākoņos, kā to Lautenbachs ar apbrīnojamiem, neatsniedzamiem panākumiem izdarījis. Ko tik visu viņš tur nav varējis ieraudzīt un «ar dzejnieka un filozofa skatienu»[1] novērot un nošķirt: gan eņģeļus, gan meitas, no kurām vienai spannītis, otrai podiņš, trešai sviesta bunduls rokā, gan puiku, kas uz izpītām siena vedamām ragavām ved vērpeli «dzimtenes spirgtuma», t. i., skābas putras, gan mātes aitu, kurai ragu netrūkst, gan govi ar tautisko nosaukumu Luža, gan čigānus, gan zirgus, gan caurumaiņus kažokus, gan karapulkus, gan ziloņus, gan kapsētas, gan vepri Ķeksi, kas nogriežas uz labības lauka pusi, gan 10 sivēnus, kuri skrej uz mājām — ; un dzejnieks ne tikvien redzējis tik daudz tēlus mākoņos, viņš pat vērīgi noklausījies un smalki sadzirdējis, ka tur augšā tas puisis, kuram sava zirgu nedēļa, ar puikām, kas uz jāšanu kaulēt kaulējas, zirgus padzirdījis, jāj tos «aurēdams» pieguļā, ka cūkganītis, pātagu vicinādams, urrina: «urr! urr!» savu ganāmu pulku uz mājām, — bet te, diemžēl, pie šī pacildinošā skata mūsu slavenais «dzejnieks» tiek nepiedodamā kārtā iztraukts no kāda grāvju racēja, un mākoņu aina beidzas, atstādama mūsu krūtīs smagu skaudīgu žēlumu. Kur lai gan mēs, darba cilvēki, pirmkārt, ņemsim tik daudz vaļas, ka varētum caurām dienām mākoņos lūkoties, un, kad arī varbūt mēs, visus spēkus saņemdami, mēnešiem no vietas augšup klīstošos mākoņos skatītumies, mēs droši vien tur pat ne ziloni neieraudzītum, kur tad nu vēl «vepri Ķeksi ar 10 sivēniem», un par visām lietām, kur lai ņemam tik nebaidīgu, vīrišķīgu drošību, ka uzdrīkstētumies klaji lasītājiem priekšā celt tik tukšus niekus?! — Otrā tēlojumā Lautenbachs ar tikpat drošu, priecīgu prātu pastāsta pāra gadījumus iz savas ievērojamās bērnības, kuri, protama lieta, ne mazākā ziņā plašāki neattiecas uz tās ļaužu šķiras dzīvi, kur «dzejnieks» uzaudzis, bet tikai mums pavēsta, ka godājamais autors savā cerību pilnā jaunībā reiz spēkojies

[1] Sal. Pavasaru Jāņa «Atskats uz latviešu rakstniecību 1892». [«Austruma» kalendarā 1893. g. — Sakārt.]

un neticis nosviests un ka tas reiz saēdis neticami milzīgu skaitu cukura kriņģelīšu, kas tam atkal nekādā ziņā neko nav kaitējis. Tagad «dzejnieks» reiz pastaigājas pa lauku un ir tik laipns, ka to «ne auss nav dzirdējuse, ne acs redzējuse», viņš ne tikvien nozemojas tik tāļu no sava mirdzošā slavas augstuma, ka padod roku kādam jaunības biedrim, bet pat vēl nosēžas viņa tuvumā un sāk ar to sarunāties. Ar laimīgu prieku mums ne tikvien jāmin šis augstsirdīgais, neapsveramais varoņa darbs kā rokas padošana prastam strādniekam, bet arī jāpavēsta tik atspirdzinošā ziņa, ka tik necerēti aplaimotais vīrelis cik necik taču sapratīs cienīt šo neizmērojamo goda parādījumu, par ko arī autors atzinīgi izsakās ar neapslēptu prieku, jo grāvju racējam «acis tikušas mitras» un tas izturējies kā tāds, kas nupat «būtu kādu dāvanu saņēmis». Augstais «dzejnieka» kungs vienmēr joprojām laipni un žēlīgi sarunājas ar vienkāršo vīreli; stingri pamāca to, ka darba cilvēks ir ikkatrs, lai augsts, lai zems (lai tas lūkotos mākoņos, lai raktu grāvjus), un ka smēķēšana tikai tāds ieradums, un vīrelis nobaidījies klanās un teic, ka tas pilnīgi tiesa. «Jūs jau, jaunskungs, arī vairāk zināt nekā mēs, tie nemācītie,» un tad izstāsta, ka dzeršana varbūt arī esot tikai tāds ieradums un ka tas senāk par daudz dzēris, bet tagad, gods dievam augstībā, to vairs nedarot. Lautenbachs ļoti vēlīgi izklausās šo garo nostāstu, un šī augstā kunga laipnībai un žēlastībai, kā liekas, nemaz nav robežu, jo viņš pat laipni paskatās uz vīreļa dēlu, vēl parunā pāris vārdu un tad iet projām (diemžēl, netiek vairs pieminēts, vai grāvju racējam tiek vēlreiz pasniegta roka vai nē). Mēs līdz ar vienkāršo vīreli paliekam, cepures noņēmuši, vēl ilgi stāvam un klusēdami noskatāmies nopakaļ, kamēr augstais kungs lēnām aiziet un vēl svarīgi zem sevis nodomā: «Kaut jel ikkatrs dzērājs tā pie laika atgrieztos un, par krietnu cilvēku palicis, nekā vairs nedzertu!» Ak, kaut jel arī ikkatrs tamlīdzīgs «dzejnieks» kā Lautenbachs pie laika atgrieztos un, par krietnu cilvēku palicis, nelaistu klajā vairs nevienu ražojumu! — Tomēr pacietīsimies vēl drusku un palasīsimies trešo tēlojumu, kur Lautenbachs lepni nosēdies uz augstas kupačas galu un par lieliem brīnumiem ierauga kādu šuneli un drīz pēc tam kādu sieviņu, un nu paliek majestatiskā cēlumā sēdam, gaidīdams, kā šī jel īsti izturēsies. Sieviņa pienāk mierīgi klāt un droši šo uzrunā, nemaz godbijīgi nepadodama pazemīga dievpalīga; «dzejnieks» vai sastingst aiz īgnuma par tik neizprotamu, nekaunīgu izturēšanos, bet tad cik necik jel drusciņu apmierinājas, redzēdams, ka sieviņas druknums un plecīgums vien jau liecinot, ka tai neesot pārāk daudz smalki sajutēja sirds un ka par taisnu, atbaidošu sodu šīm nelāgām rakstura īpašībām

laikam viņai arī uzauguse kārpa uz degunu[1]. Nožēlojamā sieviņa savā nosodāmā nezināšanā un aklībā triec tikai droši vien tālāk par savām ikdieniškām rūpēm, it nebūt nenojēgdama, ka viņas augstais pavadonis jau ilgi ar nicinošu nelabpatikšanu uz šo nolūkojas un tomēr, vēl nemitēdamies savā nerimstošā žēlastībā, vēl klausās uz viņas grēcīgām runām un tad tikai aiziet, plecus raustīdams un prātodams savu «dziļo, neaptveramo filozofiju», ka «tikpat, it kā tas pumpulis uz viņas deguna tās vaiga skaistumu izjauca, it tāpat šis gadījums padarīja, ka vaļenieces izturēšanās nebij viscaur skaista». Dažs mazāk līdzjūtīgs lasītājs būs jau sen nepacietīgs ticis un pārdroši ieminēsies, ka viņam neesot ne vaļas, ne mazākās patikšanas garlaikoties pie šiem pilnīgi personiskiem nostāstiem un tenkām, bet mēs tomēr baidāmies, ka, viņu runām klausot, netiekam arī pieskaitīti pie rupjiem, resp. drukniem un plecīgiem cilvēkiem, kam nav pārāk daudz smalki sajutējas sirds, un tamdēļ steigšus bez kavēšanās atstāstīsim tālākos tēlojumus.

Ceturtā ainā Lautenbachs pavēsta, ka tas, bērns būdams, pasakas klausījies un ka tagad pa suņu dienām, pa āru klaidoties, mākoņus dziļdomīgi aplūkojot un dievpalīgus izdalot un saņemot, tam reiz arī ienācis prātā pasaku teicējs iz bērnības gadiem, kuram tad arī cieši tiek pieteikts ierasties pie «dzejnieka». Ar prieku mums atkal no jauna jāmin, ka šim vīrelim ir jau cik necik jaudas no augstā stāvokļa, kādu mūsu literaturā ieņem cienītais «dzejnieks», jo tas bailīgi atsūta papriekšu savu sievu, lai tā paklusām izzinātu un izpētītu augstā kunga savādības. Cik gaišu, patīkamu iespaidu atstāj uz mums šī godprātīgā latviešu sieviņa, kura, pilnīgi apzinādamās savu no likteņa nospiesto zemo, nicināmo stāvokli, pazemīgi ielien kukņā, nepavisam neuzdrošinājas iekšā ienākt, ar slaveno «dzejnieku» runādama, tikko acis uzdrīkstas pacelt un vēlāk, no nedzirdētas laimes apskaidrota, slavē un teic, ka, lai gan «jaunskungs gājis tik augstā skolā, tomēr tas runājot vēl ar zemu cilvēku»! Atnāk pasaku teicējs, kuram dzejnieks atkal žēlīgi padod roku, ieved to pat vissvētākā vietā, t. i., savā «dzejas un filozofijas» kambarī, nosēdina uz krēsla un liek tam izteikt pasaku, uz ko visi klausījās klusiņām tā — «kā tik elpu vien velkam dzirdēja, tik atskanēja pasaku teicēja balss un dzirdēja «dzejnieka» zosu spalvu pār papīri slīdam». Protams, dažs nekaunīgs lasītājs tūlīt atkal iesauksies, ka šādam tēlojumam neesot ne mazākā satura

[1] So dailes ražojumu lasot, mūsu priecīgie kritiķi atkal var uzgavilēt: «Lūk, tas ir kauls no mūsu kauliem, miesa no mūsu miesas — un kārpa no mūsu deguna!»

vai dziļuma, bet vai tad tik tiešām pilnīgi nepietiek jau ar to, kad zinām, ka Lautenbachs raksta ar zosu spalvu un ka nu viņam rokās atkal kāda pasaka, kuru, labi stiepjot, varbūt atkal izlaimēsies pārvērst par kādu patriotisku epu, un par visām lietām, kad mums atkal no jauna pasludināts, ka svētīgi ir tie pazemīgie un godprātīgie, jo tiem Lautenbachs roku pados. Vēl būtu plašāki atstāstāmi pārs «skati iz dzīves», kā, piem., «Baznīckungs» un «Divi nedēļas pie pasta», lai jo gaiši redzētum, cik laimīgs arī savā laikā pats autors juties, kad to «labā cienmāte» vairāk reizes pacienājuse ar krūziņu kafijas un gabalu baltmaizes vai arī baznīckungs mīlīgi vāķis iz pagultes ārā, bet šo «neizsmeļamo dzeju» (kā Bērziņu Ludis[1] dedzīgi apgalvo savā literaturas apskatā), šos daudzējos tukšos, nenozīmīgos gadījumus, cik garlaicīgi tie tiešām arī nebūtu, tomēr neuzdrošināmies un patiesi arī nevaram pilnīgi attēlot, jo, ja varbūt, lai varētum nogleznoto skatu svarīgumu pilnīgi aptvert, mums arī izdotos smalki izzināt visus ceļus un ceļu līkumus, pa kuriem 30 gadus atpakaļ mūsu Jūsmiņš tik stalti jājis uz sava balsera, tad tomēr tagad «balseris» sen sen jau varbūt aizgājis pie saviem senčiem, diezin vai vecā aka, kas bijuse piecsimts soļus lejā aiz istabas un ābeļdārza, nav aizgruvuse un aizauguse, un kā lai izzinām, vai jaunā aka izrakta pēc kambarkunga padoma — tuvu aiz laidara, vai pēc baznīckunga lēmuma — tuvu namam un istabai, vai istabai vēl ir tas pats baltais skurstenis, kam visapkārt pa asi bij dēles liktas, vai varbūt tagad uzcelts cits, vēl baltāks utt. Bez tam, kā rādās, cienījamam autoram varbūt pašam nebūtu īsti pa prātam, ja mēs teit izrakstītum visus šos niecīgos, seklos sīkumus, jo arī viņš liekas drusku nokaunējies, ka «skati iz dzīves» izdevušies tik neparedzēti garlaicīgi, un pūlas tāpēc mums visā nopietnībā iestāstīt, ka tie it īpaši tamdēļ esot ļoti pamācoši, jo šeit mēs līdz ar viņu pašu varot mācīties «pazīt ne tikvien pasaules viltu, ļaunumu, bet arī labumu», šeit mēs īsti varot iegaumēt, ka «tas, kas ļaunu cieš, taču arī labu redz; ka pasaulē nebūt nav ļauni cilvēki vien, bet arī labi atrodami». Diemžēl, mums tomēr jāatzīstas, ka to it nekur šinī tēlojumā neredzam un nemanām, jo tik varenu filozofiju mēs taču ne domāt nevaram uzcelt uz tik šaura pamata, kā, piem., kad arī toreiz Lautenbacham, putras vērpeli nesot, daži lielie kunkuļi izlijuši uz ceļa, tad tomēr citi vēl atlikušies vērpelē, un ka, kad arī putra trūkst, pasaulē vēl tomēr atrodami labi ļaudis, kas,

[1] Bērziņš, Ludis (1871.—?) — mācītājs, reakcionars pedagogs, folklorists, dzejnieks un lit. vēsturnieks. Minētais apskats «Zīslaka Latviešu kalendarā» 1893. gadam. [Sakārt.]

kā, piem., «labā cienmāte», spirdzinājuse «dzejnieku» ar gabalu baltmaizes un kafejas krūziņu. Gluži tāpat arī otrā tēlojumā «Baznīckungs», lai arī kā piespiestumies, mēs nekādā ziņā nevaram pārliecināties, ka «klausības laikiem aizejot, pamazītiņām vairāk dieva bijāšanai un gudrībai iestājoties, sāka baznīckunga bijāšanās, kā viņu šis patiesais notikums rāda, izgaist»; pie vislabākās gribas mēs taču nevaram to slēgt iz tam, ka autors reiz ielīdis pagultē un ka to tad baznīckungs vienkārši izvilcis ārā, un, kaut arī Lautenbachs pašās beigās atkal visiem spēkiem cenšas savu nevainīgo «palīšanu pagultē» nostādīt par lielisku kulturskatu, mums tomēr šķiet, ka autors ļoti dārga vīna etiķeti lipina virsū samazgu pudelei. — Visu kopā saņemot, mēs vēlreiz pilnīgi nopietni atkārtosim mūsu pirmītējo lūgumu, lai Lautenbacha kgs tik tiešām labi apdomātos un pasargātu mūsu rakstniecību no saviem beletristiskiem ražojumiem; var jau taču arī citu ko darīt kā «dzejot», var jau, piem., spirdzināties pie skābās putras, no rīta līdz vakaram lūkoties mākoņos, darīt laimīgus grāvju racējus caur vienkāršu rokas pasniegšanu un svētdienām uzrakstīt kādu varenu tautas pasaku, kamdēļ tad veltīgi, gluži bez jebkādām sekmēm dzīties pēc rakstnieka goda?! Arī dažādos gadījumus un iespaidus iz bērnības dienām, ja tie, diemžēl, autoram izliekas tik interesanti, viņš jau var mutes vārdiem citiem izstāstīt vai ievietot savā biografijā nākamās «Konversacijas vārdnīcas» burtnīcās; bet par visām lietām, lai viņš tikai ne drusku neuzticas tādiem «literaturas apspriedējiem» kā Pavasaru Jānim un Bērziņu Ludim, kuri pat pie visseklākā sacerējuma noņems cepures un godbijīgi teiks: «Jūs jau, jaunskungs, vairāk zināt nekā mēs, tie mazie muļķīši!»

Tikpat tukši, tikpat neveikli ir visu to rakstnieku ražojumi mūsu literaturā, kuri no visas sirds cenšas izvilināt no lasītājiem kādu vēlīgāku, jautrāku smaidu un nosvīduši, aizkusuši pūlas dzīvi tēlot no **humoristiskās** puses[1].

Ņemsim, piem., Purapuķes «Cik rakstniekam grūti!»[2], kur autors, tā sakot, ņem lasītāju zem padusēm un ar varu kutinot piespiež pie smiekliem. Ko Purapuķe šeit visu neizlieto, lai iesmīdinātu nevainīgo lasītāju: gan uzkrauj savam «varonim» uz kakla 6 skanīgos vārdus kā Aleksandrs Joakims Pauls Arturs Nikolajs Hugos, gan liek tam ganīt cūkas, noķert cūku pie astes,

[1] Pie daža rakstnieka, kā, piem., pie Lautenbacha skatiem iz studentu dzīves, lasītājiem pašiem arī vēl jāpūlas līdzi, jāsameklē latiņu leksikons un ar tā piepalīdzību pilnīgi jāpārliecinās, ka tik tiešām šinīs augsti mācītos teicienos nav ne mazākā jociņa, nenieka no asprātības.

[2] J. Purapuķes stāstiņa «Cik rakstniekam grūti!» pirmiespiedums «Austrumā» 1892. g. [Sakārt.]

iekrist dubļos, gan nomētāt viņu ar sniegu, gan skolotāja kundze sasit ūdens bļodiņu, gan atkal nelaimīgam «varonim» meiča iesper ar slapju rīku lupatu pa ģīmi, gan to izgrūž no kroga ārā, gan pinkainais sunis norauj viņam veselu strēmeli no biksām, gan viņš piedzeras, gan paliek par vēl seklāku rakstnieku nekā Purapuķe pats, gan «varonis» tiek nogāzts zemē un koki dauzījās pa viņa muguras daļu kā traki, gan tinte izlīst uz dāmas dārgo uzvalku, gan pate dāma apģībst, gan «varonis» uzmin ģībulei uz kāju un dabū pa ausi, gan beigās to aizved uz policiju! Tik tiešām kopā ar pieticīgiem latviešu kritiķiem jāapbrīno Purapuķes «neizsīkstošais humors» un drusku vēl jāpiečukst autoram, ka tas bez visām modernām un ikdienišķīgām nelaimēm un indevēm būtu it labi vēl varējis savam nelaimīgam upurim uzgāzt virsū visas Eģiptes mocības, lai efekts tādā ziņā būtu vēl lieliskāks, bet ir tad jau cits atkal neviens nesmiesies kā vienīgi autors pats[1].

Lai arī reti kur uzejams tik garlaicīgs, apnīkstošs priekšmets kā latvju rakstnieku humors, tad tomēr mums vēl lasītāju vērība jāpiegriež tamlīdzīgiem jautriem, atspirdzinošiem skatiem, kādus Lapskalnu Andrejs tēlojis savā «Jaunā mežkungā». It nemanot trīs omulīgus vēžotājus pārsteidz pie šī nedarba mežkungs, un tie nu laižas bēgšus prom, pie kam divi no tiem sāk savā starpā lamāties un vēlāk kauties. «Pats esi labs spoks, ķēms, pagāns tu!» sauc viens. «Caur tevi, tādu šļāpmici, vien visa šī šļura iznāca! Ak tu lupata, pastala, vīze, teļa aste!» — un otrs pretim: «Klautiet, Miķel, ķablakt, mopti, tu man vit netiti, jeb tu dabūti pletī, ka nedināti, tik vet!» Paskatīsimies vēl, cik daiļi tie kaujas: «Miķelis paķēra Prīdi aiz bikšu jostas, nolika to vienā vilcienā kā pelavu maisu gar zemi un nu tik sāka ķeseles kātiem kā ar spriguļiem piedarba klonī bic, bac! bic, bac! sava pretinieka muguras galam piespriest tiesu, kamēr rokas vai pagura.» — Ar riebumu un īgnumu novēršamies prom no visiem tamlīdzīgiem humoristiskiem skatiem, kur cilvēka cienība pēdēji tiek nolikta novārtā, un ar nicināšanu šķirsimies no visiem tādiem rakstniekiem, kas domājas esam brīnum asprātīgi un gara bagāti, ja tie ar skaņu prieku mums tēlo visādus plānprātiņus, kuri orga-

[1] Savā ziņā vēl ļoti zīmīgi Purapuķes uzskati par latvju rakstnieka ražošanas spēju un kritikas nevajadzību. «... atnāca pilsētiņā nedēļas pasts, visi tad zināja tikai no Zibiņa un viņa jaunsarakstītās novelītes» (katru nedēļu pa novelītei, tādā kārtā, zināms, var arī tikai bagātīgi uzplaukt mūsu rakstniecība!). Bez tam kritika nav īsti pa prātam mūsu autoram kā godīgam «provincietim», jo tai esot tā negantīgā vara pat viskrietnāko ražojumu nospiest un nolikt novārtā un kam tad viņa īsteni arī vajadzīga, jo «lasītāji jau paši zināšot, kas viņiem patīk».

niskas kaites dēļ nevar labi izrunāt, liek tiem bez mitēšanās lamāties un kauties un pie tam neizrāda ne mazākās līdzcietības jūtas pret šiem nevainīgiem kropļiem un vārguļiem, nemaz neliek vērā, ka šos cilvēciņus sabojājuse pate daba un nelaimīgi apstākļi. Tamlīdzīgi «rakstnieki» mums atgādina neliešu zēnus, kuri noķēruši nabaga kukainīšus un tos spīdzina, tiem savā rupjā, mežonīgā priekā gan atraudami spārniņus, gan saplosīdami kājiņas.

Vēl būtu jāpiemin, ka visgarām mūsu rakstniecībā nekur neuziesim «aticismu», t. i., liegām pārejām un ieēnojumiem bagātu gleznošanas spēju, vieglu graciju, nenotveramu ironiju, glīti vienkāršu stilu[1]; mūsu beletristu rokās mēs reti kad redzēsim vieglu, glītu zīmuli, bet gan tikai rupju, samērcētu slotu, ar kuru tie savā nodabā sparīgi rīkojas, šļākdami uz visām pusēm. Lai atminamies tikai mūsu dramas, cik tur nedabūjam dzirdēt visvisādus spēcīgus un neglītus teicienus, cik neskaitāmas reizes mēs tur nedabūjam nopriecāties, kā piedzērušie streipuļo, bļaustās un krīt gar zemi, vai atkal tiklab piedzērušie, kā nepiedzērušie lamājas, grūstās un raustās utt.

Un tomēr nevaram teikt, ka mūsu dramaturgi un romanisti ar tamlīdzīgiem skatiem vienīgi tikai spekulētu uz galerijas skaļiem smiekliem un dimdošiem aplausiem (pēc tā, protams, mūsu rakstnieki sirsnīgi ilgojas); pa daļai uz visām šīm nelaimīgām rupjībām un prastībām tos arī pavedina nevainīgi naivie uzskati, ka tādā vīzē tie būšot pamatīgi nogleznojuši patieso **tautas dzīvi** visā viņas dziļumā un plašumā, ka tādējādi tie būšot zīmīgi raksturojuši visas mums piemītošās dabiskās īpatnības un neatdalāmās savādības. Šī cenšanās, šis lieliskais nodoms sevišķi izredzams tur, kur rakstnieki smeļ vielu saviem ražojumiem iz zemu ļaužu sadzīves, nokrusta savas tēlojamās personas visādiem komiskiem, tautiskiem vārdiem kā Pēčis, Mičis, Grieča utt. uzģērbj tiem kaut kādas nātnas biksas vai netīrus, rupjus brunčus, liek tiem pastāvīgi nospļauties vai degunu tīrīt, dod tiem ēst visādas tautiskas «putras», bez rimšanas lietot dažus stereotipus teicienus, kā, piem., «pavej, i, ačē, ak tu nolāpīts, vadzi» utt., vai arī dažus sabojātus krievu un vācu vārdus kā «murģin, drastu, dankiņ, kušit» un tad, protams, atkal piedzerties, bļaustīties, lamāties un kauties.

Būtu, protams, gluži lieki un tikai veltīgs laika zaudējums, ja mēģinātum šiem rakstniekiem iestāstīt, ka ar tādiem teicieniem «i, pavej» utt. un dažiem lamāšanas vārdiem taču ne mazākā ziņā vēl nav nogleznota tautas dzīve; lasītāju ievērību

[1] H. Taine, Philosophie de l'art.

piegriezīsim tagad citiem latvju romanistiem, kuri, kā liekas, stājušies ļoti nopietni pie šī svarīgā darba pēc rūpīgas sagatavošanās un ilgām, pamatīgām studijām un kuri tādēļ šķietas savos ražojumos nogleznojuši specifisko latvju tautas dzīvi līdz pašam dziļumam.

Ņemsim, piemēram, Lercha-Puškaiša stāstu «Ojars»,[1] kas savā ziņā it tipiski reprezentē visus mūsu rakstnieku tēlojumus iz klausības laikiem. Vispirms visos šādos ražojumos kā «fabrikas zīmei» jābūt nostāstam par kādu spēcīgu, varonīgu vīreli, kas smagu labības maisu vienā paņēmienā uzsviež uz rijas ārdiem, un šinī tēlojumā taču tūliņ satiekam tik sirdīgu milzi, kam, nudien, spēks kā vērsim un prāts kā vērsim, vai, kā Heine teiktu: «dūšas tam kā simtu lauvām un saprašanas tik, cik diviem ēzeļiem kopā». Bez tam arī tāļāk viss nostāsts norisinājas pēc noteiktas, pazīstamas programas: visos tādos ražojumos jāatrodas kādam negantniekam muižkungam, kas bez lielkunga ziņas apspiež un nomoca ļaudis, pašam lielkungam arī kādreiz jāparādās un tad jārunā lauztā valodā, visādā ziņā mums jānoskatās kādā gleznā iz talcenieku dzīves, sevišķi kur pēc pabeigta darba visi ēd un dzer, dejo kādu senlaiku deju un meitas, puišus apdziedot, nosauc viņus par sliņķiem un nemākuļiem, pastāvīgi šurp un turp jāstaigā pļāvējiem ar izkaptēm un meitām ar grābekļiem un putras spaņņiem un vienmēr jābaidās no pēriena un rijās iešanām; bez tam viscaur stāstam šur un tur jāiekaisa kāds tautisks izsauciens vai arī kāda tautas «gara manta», piem., kāda tautas dziesma par «raibuliņām» vai «rudzu lauku» vai arī kāds sakāms vārds — viss tas, kā jau minēts, bagātīgā mērā sastopams arī «Ojarā». Pie tam ne tikvien tēlojamām personām, bet arī pašam autoram jārunā kalpu vīru stilā un valodā, un tas jau te arī izdarīts ar lielu veiksmi, tā, piem., «bet muižkungs, to zināt dabūjis, pirmajā dienā kārpījās, vai zemes gaisā sperdams; otrā turpretim jau vazājās pa muižu kā salijis plušķis, asti nolaizdams: vaigs saīdzis kā sagājis piens piededzinātā katliņā; rokas atkal mētājas vien: drīzi vicināja ābeļu nūju gaisā, it kā knišļus gaiņātu, drīzi knaibīja, spaidīja kreiso īkšķi saujā, it kā noziedznieku tirādams». Visi tamlīdzīgi skati, visi tamlīdzīgi teicieni taisni ņemti iz tautas mutes, mums jau parasti un apnikuši, bet Lerchis-Puškaitis savos tēlojumos liekas ejam drusku tāļāki un šķietas zemu ļaužu dzīvi nogleznojam pilnīgi pamatīgi un vispusēji: to laikam viņš cerē sasniedzis esam ar to, ka pieber visas malas ar techniskiem sīkumiem, darba rīku nosaukumiem un aprakstiem, etnografiskiem uzzīmē-

[1] Pirmiespiedums «Austrumā» 1892. g. [Sakārt.]

jumiem, piem., pilnīgi pareizi uzrakstītiem «odžu vārdiem» (Tu melnais tārps! kaunies! kaunies! Kodi kokam, akmenim — ne dzīvam cilvēkam! Tu ciņu guļa! lapu ložņa — zili melna etc.). Cik sapratīgi bez tam autors liek savam saimniekam nokārtot lauku darbus: «Dzirdi, Juri, tu iesi birzes malā ecēt, daudz tur todien nepalika un šodien nekāda dunduru diena nav — drusku vēl apmācies. Un tu, Vodžu, piedursi apiņiem jaunas maikstis, kur vajadzīgs. Ja to padari — ej līcī pļaut. Meitas! jūs man atkal palīdzēsiet pie salijušiem siena tupešiem un tad, kā jau pie sestdienas, noslaucīsiet sētsvidu!» Cik rūpīgi autors izpētījis, ka vēl līdz šim laikam Talsu apgabalā ratiem redeles 12 pēdu garas — vārdu sakot, visgarām Lerchis-Puškaitis rīkojas kā lietpratis etnografs, kā apskatīgs vagaris, bet it nekad ne kā cik necik pamatīgāks, dziļāks rakstnieks. Mums nepietiek, ja atnes kādus savītušus, sakaltušus stādus un vienkārši pasaka, ka tie auguši upes dziļumos, mēs paši vēlamies tikt krastmalā un redzēt, kā šīs puķes dzidrajos viļņos savā vaļā līgojas un zied, mums tiktos pat pieliekties un nolūkoties dzelmes dibenā, kur viņas laidušas savas melnās, čumurainās saknes. Mums taču nepietiek ar kaut kādiem odžu vārdiem un garām redelēm, ar visādiem sausiem tekniskiem sīkumiem un etnografiskiem aprakstiem: mēs vēlamies redzēt tautas dzīvi visā viņas dziļumā un plašumā, mēs gribētum iepazīties ar tēlojamo personu īsto dabu, viņu iekšējo gara dzīvi, mums bez tam jāredz, ka viņas rīkojas un rosās kā atkarīgas no savas apkārtnes, no tautsaimnieciskiem apstākļiem, pēc iespējas mums jāizjūt un jāizmana ekonomiskie likumi, kuri loka un valda šo plašo, dažādo dzīvi. Galvenā vērība rakstniekam jāliek uz to, ka lasītāji manto plašāku nesabojātu kopiespaidu, pār visu ražojumu tādēļ jāpārklājas notēlojamā laika un ļaužu dzīves atmosferai — bet uz to vēl veltīgi cerams no mūsu rakstniekiem, jo tie gandrīz visi iestiguši savā etnografijā un praktiskā agronomijā.

Sevišķi bagātā mērā šie garie, pilnīgi liekie apraksti sastopami Tālivalda[1] oriģinalstāstā «Senču rota», kur autors, lūkodamies uz to, lai sacerējums taču iznāktu īsti krietni garlaicīgs, visus savus jau tik nepanesami pamatīgos etnografiskos uzzīmējumus steigšus vien turpat savā ražojumā vēl mēģina pierādīt par pilnīgi drošiem un ticamiem un tādēļ tos pamato

[1] Tālivalds — Pēteris Abuls (1860.—1926.), pēc profesijas skolotājs, savā laikā populārās latviešu lasāmās grāmatas «Skolas druva» sastādītājs. Literaros un vēsturiskos sacerējumos diletants. «Oriģinalstāsts iz latvju dzīves» — «Senču rota» iesp. «Balsī» 1892. g. [Sakārt.]

uz laikrakstu ziņām, vēsturiskiem gaduskaitļiem, nepavisam neviltotām tautas dziesmām, gauži vecu ļaužu nostāstiem, arķeoloģiskiem izrakumiem etc. Teit šiem gariem, stingri ziniskiem aprakstiem nav vienīgais uzdevums pamatīgi iztēlot tautas dzīvi: šo dzīvi autors cenšas bengaliski apgaismot, tautas pagātni izstaltot ar necerētu spožumu un greznumu un ar to modināt lasītājos lepnuma jūtas, nostādīdams pie tam senatnes paliekas un ieražas kā apbrīnošanas cienīgas, kā pilnīgi ievietojamas tagadējos apstākļos. Lai palūkojamies tikai, ar kādu dedzību autors cildina visu, kas attiecas uz mūsu pagātni, mūsu senču ieražām, apģērbu vai rotas lietām: pēdējās rakstnieks nelaiž nemaz iz rokām ārā, tās bez mitēšanās gan «skandinādams un žvadzinādams», gan likdams tām saulē «spīguļot un vizuļot, mirdzēt un laistīties», tā, piem., aprakstā, kur varone senlaiku apģērbā iet pie altara: «... bet sevišķi Aurorai ap viduci apjozta josta ar vienām zīlēm, vienām pērlēm, kauliņiem un zvaguļiem nošūtas zīļotnes mirdzēja un ejot skanēja un žvadzēja kā kādai senču karalienei, kā virsaiša līgaviņai... Aurora šai senču rotā izskatījās patiesi līdzīga karalienei... Ar cienību un vērību piekrita šim senču apģērbam, kurš daudz gadu desmitus un pat gadu simteņus bij gulējis novārtā...»

Tādējādi būtum it lēnītiņām nonākuši pie latvju rakstnieku uzskatiem par katra krietna, apzinīga **tautieša** plašākiem **pienākumiem** un tos nu mēģināsim teit īsumā izlikt un apspriest. Vispirms mūsu rakstnieki stingri norāda uz to, ka visādā ziņā katram latvietim klaji un droši jāapliecina sava tautība, ka nekad un nekur viņš nedrīkst noliegt vai nicinoši izsacīties par saviem līdzbrāļiem. Agrāk tik tiešām šī nebaidīgā, skaņā atzīšanās bija jāuzskata par ciešu pienākumu, jo ar to tad arī katrs tūlīt bij izteicis, ka tas turas kopā ar nospiesto, nicināto, zemo ļautiņu šķiru un solās viņu centienus aizstāvēt, bet tagad, kur dažām naivākām dvēselēm par neizsīkstošu prieku pie mums jau ieviesušās latviešu «familijas», šī lieliskā apliecināšana daudz daudz zaudējuse no sava pirmākā spožuma. Sevi visur un pastāvīgi par latvieti izsludinot, varbūt vēl varēs imponēt tikai kādai dievbijīgai madamiņai un tās daiļām meitiņām, bet nekādā ziņā domātājam cilvēkam, kam tas izliksies pilnīgi jau par sevi saprotams, ka katrs atzīst un turas pie savas tautības, un kas tikai pabrīnīsies vai līdzcietīgi pasmaidīs, ja tam uzskries virsū kāds karsts tautietis, rokas pie krūtīm sizdams un nemitoši saukdams: es esmu latvietis! — un beigu beigās ar šo atzīšanos vien, ja pie tam neuzņem uz sevi nekādus svarīgākus pienākumus un cīniņus, nav taču vēl it nekas panākts tautas labā. Mūsu rakstnieki tad nu arī iet tālāki un sparīgi pastāv uz to, ka katram

latvietim bez tam karsti jāmīl sava dzimtene: viņam bērnišķīgā līksmībā nerimstoši jāpriecājas par to, ka Latvijā ne tikvien kalni, bet tik tiešām arī vēl lejas, ka tur aug un droši vien turpmāk arī vēl augs ozoli, ka tur kuplo liepas, tik kuplas un daiļas kā latvju zeltenes, ka tur redzamas bagātas, auglīgas druvas, kurām ļoti līdzinājoties latvju rakstniecība, un neizkoptas atmatas, kurām laikam vēl daudz vairāk līdzināsies mūsu literatura, un par visām lietām, ka latvieši varot cauru mūžu bez apstāšanās dziedāt un atkal dziedāt — bet ir ar šo nevaldāmo, laimīgo gavilēšanu nav taču vēl nekas sasniegts un pastrādāts! Ozols zels mierīgi tāļāk, cik tautiešu tam neapstāsies apkārt un jūsmīgā aizgrābtībā nesauks, ka tie gluži tāpat kā viņš spītēšot visām vētrām un aukām, un arī ne mūsu druvas, ne rakstniecība nepaliks tamdēļ labākas, kad tās dzejiski apbrīnos; bez tam sen jau laiks pienācis, ka bez priecīgas, nerimstošas «dziedāšanas» mēs sāktum arī nodarboties ar nopietnākiem, svarīgākiem jautājumiem un vērīgāki un vairāk kritiski lūkotumies uz pašu tautu un viņas iekšējo dzīvi. — Tagad tika sperts solis tāļāk un enerģiski piekodināts un pieteikts, ka katram, kas grib īstens latvietis būt, pamatīgi jāpazīst un augsti jācienī un jācildina mūsu tautas tumšā pagātne, ka visiem spēkiem katram jācenšas aizsargāt, ka senatnes krāšņums nenobālētu un tautā neizzustu un neaizietu bojā vecu laiku atliekas un atmiņas, ka turpretim šis senatnes gars jāuzmodina un jāatdzīvina un ka tautā visādā ziņā atkal jāvalda agrākai dzīves kārtai, specifiski latviskām ieražām un cieši noteiktam individualam tautas raksturam.

Apskatīsim tagad tālāk Mačulāna «Jāņu vakarā»[1], kur autors savā straujumā un dedzībā nevar vairs nociesties savā zufliera kastē, bet, stāvus piecēlies, spēcīgi un kategoriski nolasa nupat aprādītos uzskatus. Vispirms viņš mums pastāsta, ka tas Jāņu vakarā, ar savu bērīti braucot, sev par lieliem priekiem saticis apvaiņagotu govju un teļu baru, pie kam lopu gane pate skandinājuse katram pazīstamo un mīļo dziesmu par «sieriņu ar viducīti un deviņiem stūrīšiem». Vēlāk rakstnieks ierauga pārs puikas, kuri ielīduši lielā eglē un tur piestiprina darvas mucu Jāņu ugunīm; autoram tūlīt sāk «sirds silti pukstēt», eglē sakāpušie zeņķi tam izliekas censīgi un apzinīgi, «kam dārgas savas tautas ieražas un kuri, ne laika, ne tēriņa, ne pūliņu nebīdamies, kopj savu tēvu tēvu ieražas», un viņš tos nodomā apsveikt ar kādu garāku, dzejisku uzrunu, bet te it pa laimi tam

[1] Ādams Mačulāns (1864.—?) — mācītājs un pāris diletantisku tēlojumu autors. «Jāņu vakars» iesp. «Austrumā» 1892. g. [Sakārt.]

jābrauc tāļāk. Tad rakstnieks satiek kādu žirgtu vecīti, tas iesēžas pie viņa ratos un drīz vien sāk gaudīgi vaimanāt un sūroties, ka «tagad tik maz vien dzird kur nekur vēl «līgo Jānīti» un vēl retāk redz Jāņu ugunis spīdam», ka «tagad jauna, tīri samaitāta pasaule»[1]. Autors pats arī gluži noskumst, bet nedrīkst atļaut savām jūsmām vaļu, jo to jau sauc pienākums: tā kā līdzbraucējs ir «vecs tētiņš», kas bez tam aiz rūgtuma un īgnuma par tagadējo samaitāto pasauli it drīz vien varētu mirt un sevīm līdz kapā aiznest dažas dārgas tēvu tēvu ieražas, tad Mačulāns steigšus izvilina no viņa 2 «gara mantas», vienu par apraktu naudu un otru par Jāņu papardīti, kuras viņš, sargādams no bojā iešanas, tūlīt arī mums atstāsta. Eleģiskais «sīrmais tētiņš» vēlreiz žēli žēli nopūšas par agrākiem laimīgiem laikiem, vēlreiz nolād tagadni ar viņas ļaunumiem un tad atvadās. Mačulāns ir aizkustināts, brauc domīgi tāļāk un satiek tagad kādu uzcirtušos jaunmodes ākstu, ar kuru autoram kā drusku prātīgākam cilvēkam gandrīz nebij vērts runās ielaisties; tomēr tie sarunājas ļoti dzīvi, pie kam pārmaiņus pa brīžam viens izsaka kādu varenu muļķību, pa brīžam atkal otrs, — galu galā mūsu rakstniekam tomēr visai neveicas ar pierādījumiem un nekādi neizdodas savu pretnieku pārliecināt, ka «izglītība jāsavieno ar tautas ieražām». Tad autors nonāk savu radinieku mājās, kur viņa nacionalistiskās jūsmas tiek dziļi aizkustinātas un saldinātas, un sacildinātas, jo šeit ir istaba izpušķota smaržīgām Jāņu skābenēm, uz galda puto Jāņu miestiņš un mirdz pretim liels Jāņu sieriņš ar visiem saviem deviņiem stūrīšiem! Vēlāk mūsu rakstnieks kopā ar citiem «seno ieražu kopējiem» aiziet uz jaunās, samaitātās pasaules zaļumiem, kur atkal galīgi jāizgaist visām jaukām cerībām uz mūsu tautas spožo nākotni, jo darvas mucas šeit nekur nedeg, vietējais koris gan dzied daždažādas dziesmas, bet to starpā tikai vienu «līgo dziesmiņu», kungi ģērbušies «pussapuvušās pilsētu lupatās» un tādējādi liek novārtā «pašu

[1] Nevilšus mums jāatgādājas P. K. ceļojuma apraksts «Trīs dienas Kurzemē»* («Austr.» 1890. g.), kam 1890. g. netālu no Dobeles, saulītei rietot, parādījies, kā liekas, šis pats vecītis un gluži tāpat vaidējis un nopūties, ka neviens vairs nelīgo Jāņu vakarā. Žēl tikai, ka abi rakstnieki nekā nemin par pesimistiskā vecīša apģērbu, vai tam, piem., nav tikai bijuse galvā «cauņu cepurīte», jo diezin vai šis gaudulis nav tikai bankrotējušais «līgo Jānītis» pats un vai tādā ziņā, viņam vēl citiem gadiem parādoties, mūsu dedzīgiem un vērīgiem etnografiem neizdosies vēl notvert vienu senlaiku dievu ne tikvien «neviltotu», bet dabiski dzīvu, un tad kā pacelsies mūsu mitoloģija!

* Med. stud. P. Kalniņš (1865.—1899.). [Sakārt.]

savu līgaviņu darinātās drānas», no «skaistā dzimuma» tās jaunavas, kam vēl būtu cik necik «pašu darināta rota», spēlē pavisam neievērojamu lomu, daži gan plūcas, tikai, diemžēl, nevis pēc «Jāņu miestiņa», bet gan pēc modernās alus glāzes, no Jāņu siera teit neredz nevienu stūrīti, — vārdu sakot, neaturami viss tuvojas neglābjamam postam. Autors it izmisis iesāk ļoti nefilozofisku un neloģisku sarunu par reliģiju, bet teit mūsu rakstniekam par lielum lielo laimi «vecais Pērkoņa tēvs laikam nebij mierā ar mākslīgo Jāņu vakara svinēšanu un nāca šos Jāņu bērnus izklīdināt un vecu vecos laikus atgādināt», un visi nu dabon krietnu lietu, pat autors pats, nelūkojoties uz visu «senlaiku cienīšanu», pilnīgi bez jebkāda nozieguma «tiek gluži slapjš». — Šīs bezmērīgās, neapklusināmās sēras un gaudas par nelīgošanu Jāņu vakarā izliekas gandrīz nedibinātas, ja drīkstētum ticēt citiem latvju rakstniekiem, piem., Lapskalnu Andrejam. «Latvijai tagad bij pienākuse diženo svētku svinēšanas īstā sākšanās: viss gaiss tagad viļņoja aiz spējām dziesmu skaņām. «Līgo, līgo!» atskanēja tagad pa Latvijas kalniem un lejām, — «līgo, līgo!» skandināja katra latvju mēle. Mūžīgais dziesmu gars īpaši šovakar, šajos svētkos, iededzās tautā gaišās liesmās un sasildīja katru sirdi uz līdzgavilēšanu.»

Tomēr būs gan taisnība Mačulānam, jo tik lieliska līgošana, kādu Lapskalnu Andrejs apraksta, laikam nekad nebūs dzirdēta: ja vēl uzlīgo kāds iedzēries vīrelis un dūšīga vecene Jāņu vakarā, tad liela daļa tomēr to vairs nedara. Bet par visām lietām, kāds iemesls tad lai arī būtu šiem godīgiem ļautiņiem bļaustīties un gavilēt? vai lai tamdēļ vien, ka tie tovakar var dabūt sieru saēsties un krietni alus sadzerties? Un sakiet jel, kamdēļ tad īsti kliedziet un līgojiet jūs, karstie censoņi, vai tad ir pavisam jel kāda nozīme un svars šiem svētkiem, kādas dzīvas, vēsturiskas atmiņas, vai tad patiešām mēs, naivā nopietnībā ticēdami pašsacerētām izdomām un izirušām senlaiku teiksmām, būsim jel kaut ko jau sasnieguši savas dzimtenes labā??

Tomēr tādiem «tautiešiem» kā Mačulānam nav vēl jānoskumst, jo nepārredzams vēl ir to bars, kas savu «neizglītību savieno ar tautas ieražām», kas ar apģērbiem vien jau šķietas varoņu darbus pastrādājuši un tautu pacēluši spožā augstumā. Palūkojaties tikai uz mūsu klausīgām zeltenēm, kas, uzmudinātas no pārāk dedzīgiem «tautiešiem», gāja un cildināja sevi un savu tautu, vilka ārā no sapelējušām tīnēm un smagi apkaltām lādēm senos, diezgan nedaiļos tautas apģērbus, nosarkušas āva kājās dzeltenas pastaliņas, izrakstīja savus priekšautus jo raibus tautas dziesmām, vairākkārtēji tur sevi salīdzi-

nādamas ar «liepiņām» un «irbītēm», un galvās lika sev smagas, spīdīgas skārdas varenu vāceļu veidā! Tā izspokotas un izķēmotas tās jausmīgi apsveica tēvijas dēli: «Lūk, kur latvju tautas meitens!», kam krelles ap kaklu, kam brunči rupji un biezi kā senču ozolu mizas! ... Nevienam nenāca prātā iemācīt latvju sievietes mīlēt savu tēviju, modināt viņās ilgošanos pēc kopējas darbības, nē, tām vajadzēja tikai apģērbties, klusu nostāties raibos pūļos un ļauties tad sevi apbrīnot!

Un citi vēl brīnījās un priecājās par šo «senču rotu», bet citi vislielākā nopietnībā cītīgi mācījās mazu bērnu tautiskās r o t a ļ a s, nenokusdami lēkāja savu senču neveiklās d e j a s, kā «jandaliņu» un «tūdaliņ, tagadiņ», kaut gan daži vēl karstāki tautieši sauca, ka pie šādām dejām vēl vajadzīgas tēvu tēvu dūdas un āža ragi, un visi priecīgā garā nerimstoši dziedāja par «krauklīti, kas ozolā sēž», un par «meitiņu, kas aiz ūdeņa sēž». Un no dejas nokusušie svinīgi vārīja sentēvu «putras» un brūvēja dievu miestiņu — un visi, visi domāja, ka tā ākstīdamies tie būšot uz mūžīgiem laikiem nodibinājuši tautas garu, aizsargājuši nesabojātu tautas raksturu un savādīgumu.

Bet citi vēl sauca, ka tikai tā tauta esot dzīvības spējīga un dzīvības cienīga, kam bagāta kulturala pagātne, un nu skrēja klupdami un krizdami glābt t a u t a s g a r a m a n t a s no bojā iešanas: vecenītes, kas jau gulēja uz miršanas gultu, vēl tika tirdītas un prašņātas, lai tikai neaiznestu sev kapā līdz kādu dziļdomīgu, nedzirdēti daiļu tautas dziesmiņu par «sprigulīšiem» un «kamaniņām», citi taujāja pēc topografiskiem nosaukumiem, pēc govju un teļu vārdiem, citi domājās tautai mūžīgu dzīvību iedvest ar pareizi uzrakstītiem «pūšamiem vārdiem», citi omulīgi cerēja no jaunlaiku prasījumiem atsvabināties ar kapuvietās izraktiem dālderiem un sarūsējušām timpām! Daži vēl pieprasīja, ka katram jāgādā par to, ka Latvijai iznāk bagāta, kupla mitoloģija, un citi nu perināja jaunus dievus, un citi atkal knaši ierakās jo dziļi sentēvu alās, vilkdami no turienes ārā gan bijušus, gan nekad nebijušus dievus un dievietes, un izdabūja varenus aizsargātājus ne arājiem un zvejniekiem vien, bet arī jēriem un zoslēniem. Tā, piem., mūsu rakstniecībā iedegās Nurķu un Kremara dēļ tik sīva, asa cīņa, kādas varbūt izkaroja viduslaikos naidīgas dinastijas ar «Hie Welf! Hie Waibling!» kaujas saucieniem, līdz beidzot vairs nemeklēja rokā sabaidītos dievus pašus, bet gan to pielūdzējus, — bet uzvara vēl nav paredzama, jo cīņa vēl turpinājas un ieroči cirzdamies skan! ...

Nospiesti, bēdīgi paliek ap sirdi, redzot šo aklo pašcildināšanu, šo senatnes dievināšanu, šo novēršanos no tagadnes pra-

sījumiem un paģērējumiem: tīri liekas, ka mūsu tautai piešķirts Lata sievas liktenis, kas, aiz žēluma aiz sevis raudzīdamās, sastinga par sāls stabu, tīri liekas, ka mūsu «tautieši» iz savām tautas gara mantām kaldina kapa akmeni tautas tāļākam liktenim! Nekādi jau negribam nozaimot un noniekot mūsu tautas dziesmu un teiku kuplumu un daiļumu, nenoliedzam, ka sakrātam materialam nebūtu liela nozīme pie senatnes pareizas izpētīšanas, un nebūt negribam izskaust tautā pastāvošās ieražas un apģērbus, bet tikai jautājam, vai pagātnes brangums vien var izglābt un pacelt kādu tautu tagadnē, vai pašā tautā vairāk izplatāmi etnografijas sausie rezultati nekā dabas zinātnes, vai pārakmeņotām ieražām un apģērbam vien jau ir kāds svars pie tautas dzīvības?? Sen sen pie mums jau aizmirsts spožais laikmets, kad īstenie tautieši Spāģis un Valdemārs cīnījās gan materialā, gan intelektuelā ziņā par gara gaismu un augstākas kulturas izplatīšanu[1]; sen sen jau aizmirsta patiesība, ka tautas mīlestībai arvienu jāatbalstās uz seno šķiru plašo, stipro pamatu, ka pie tautas nav galvenā lieta tautiskais savādīgums, bet gan viņas labklājība, viņas locekļu kopēja dzīšanās pēc augstiem, taisniem mērķiem! Modīsimies tad jel tagad iz gara, patīkama miega: mēģināsim domāt un modināt domas un pareizu apziņu savos līdzbrāļos, centīsimies tikt pie «spirgta, brīva gaisa, kas klīst pār cilvēces plašo klajumu». Lai nogrimst «kumeliņu» un «bāleliņu» laikmets, nekavēti stāsimies tagadnes dzīvē, apzinādamies, ka pagātnes krēslā mēs tikai bālēsim un nīkuļosim un tikai jaunlaiku saules gaismā plauksim un zaļosim droši un spēcīgi! It sevišķi mūsu rakstnieki, ja tie grib cik necik izlabot savus agrākos noziegumus, lai stājas pie svarīgā darba: viņi lai plūdina citu tautu varenās, spēcīgās idejas uz mūsu dzimtenes izdegušiem, nonīkušiem klajumiem, nenoskumdami, ka jaunlaiku viļņi satriec un izgrauj dažas dārgas dzimtenes atmiņas un senatnes paliekas, lai, piesavinājušies tagadnes centienus, tie mums izstalto un noglezno mūsu tautas dzīvi šo ideju gaismā un tādējādi vada visu tautu pie apziņas, pie plašākiem uzskatiem. Un, tagadnes vējam spirgti šalcot, brīvi un stalti pacelsies tauta kā agrākos laikos, aicinādama tautiešus nevis uz šaursirdīgu pašcildināšanu, bet uz dedzīgu, nopietnu strādāšanu nabaga līdzbrāļu labā, uz gaismu un vispārēju labklājību!

---

[1] Apklususe bez tam šo kareivju piemiņa, aizmirsti un nelasīti viņu raksti iz 60. gadiem; pietika, ka vienu nosauca par «censoni» un otru par «tēvu» un «dižozolu», un tagad jāka| slavas runas un slavas dziesmas vēl dzīvotājiem «runas vīriem» un «komisiju priekšniekiem»!

III[1]

Būtu jācer, ka visas šīs «tautiskās iedomas bija laikam vecās paaudzes nobrukušie, apkvēpušie ideali, kam drīz vien jāizirst un jāsakrīt jaunlaiku saulē, un tādēļ jausmīgu gaidu pilni piegriezīsim tagad vērību mūsu j a u n a t n e i, kurai kādā dienā būs droši un skaļi jāpieklauvē pie vecās paaudzes biezajām, ķirmju sagrauztām durvīm, atklāti jāpasludina tai viņas vārgais vecums un gaudenīgā nespējība. Līksmās cerībās ņemsim rokā Ed. Z.[2] «S t u d e n t a p i e z ī m ē j u m u s», domādami šeit atrast jaunu, dzīvinošu spirgtumu, plaukstošu spēju, laimīgu dedzību, jaunlaiku domas un idejas visspodrākā mirdzumā un visšķīstākā ziedu krāšņumā, aizstāvētas un cildinātas no jaunekļiem, kuru skatiens nākotnē vēl gaišs un nenoguris, kuru rokas vēl nenotraipītas vēlākas sadzīves lipīgiem melnumiem, kam idealisma kvēli vēl nav nodzēsuse pašlabuma skaudīgā vēsma! Teit mēs taču redzēsim mūsu jauno paaudzi, uz kuru, kā Ibsens saka, mēs varam lūkoties kā «uz sārti austošo dienu», teit mūsu gars pārlidos dzīvības pilnā laikmetā, par kuru atkal kāds dāņu rakstnieks izsakās tamlīdzīgi: «... un jaunajās dvēselēs mita cīniņa gaviles un paļāvība uz vareno domu zvaigžņu spīdumu, un cerības, bezgalīgas kā jūras; jausmīga aizgrābtība tos nesa kā uz ērgļa spārniem un tūkstoškārtējā dedzībā viļņoja viņu sirdīs». Un tomēr, cik maz jau būtum paraduši cerēt un gaidīt no mūsu rakstniekiem, nekad, nekad nebūsim tā vīlušies kā šoreiz! — Vispirms, kas attiecas uz formu, uz autora gleznošanas spēju, tad jāsaka, ka tā savā ziņā gluži vēl kas nepieredzēts. Četrus studentus mums tēlo Ed. Z., un visi četri tie viņam izdevušies tik līdzīgi, ka nošķirt viņus tikai spēj ar lielām pūlēm vienīgi rakstnieks pats kā jau viņu tuvais, sirsnīgais draugs. Vienu saucot Knaģi, otru Grumbu, tad vienu Trentelberģi un otru atkal Siļķīti, viens paslaiks no auguma, otrs pamazs, vienam kājas garas garas, otram ap ceļa kauliem tā kā ieliekušās, visi viņi glauni ģērbušies, visi jautri un līgsmi, visi vienlīdzīgi gudri vai muļķi — tādā veidā šie staltie zēni mums nesatverami aizlīgo garām. Autoram šeit jāizmanās ar

[1] Saviem cien. «pretrakstītājiem» par apmierinājumu paziņoju, ka līdz pat šim laikam pacietīgi gaidīju, vai neradīsies taču kāds, kas manas domas ņemtos nopietni, pienācīgi un par visām lietām ar vairāk sajēgu apkarot; ka uz tamlīdzīgiem pārspriedumiem, kādi parādījušies «B. V.» un «Austrumā», nemēdz atbildēt, tik daudz jau laikam minētie kungi paši sapratīs. Tomēr, nelūkojot uz visu to, gribu it drīzā laikā dot garāku izskaidrojumu, — un tātad uz redzēšanos!

[2] Ed. Z. — Eduards Zeibots (1864.—1897.) — mācītājs un «pseidotautisks» rīmnieks. «Studenta piezīmējumi» «Austrumā» 1893. g. [Sakārt.]

diezgan asprātīgu līdzekli: izšķirības dēļ viņš katram no tiem it kā lentītes piesprauž šādas jauki skanošas devizes: «lai iet kā iedams, paceļ cepuri smiedams; vai tev ir uz ķeš'? iesim!» etc. (kuras pēc sava domu dziļuma nu gan vairāk noderētu varbūt kādam brašam komijam, bet nevis latvju studentam), bet ir tad lasītāju garā visi šie četri tēli miglaini saplūst kopā un ievīstās biezā, tvaikainā mākulī, iz kura pa brīžam tikai pazib ārā kāds «glauns spieķis, oriģinala cigaru spice vai «tautisks» sudrabkalts vīna kauss»; šos rīkus Ed. Z. mums apraksta ar daudz lielāku rūpību un veiksmi nekā studentus pašus. Vispārim jāpiezīmē, ka mūsu literaturā reti reti kur uziesim pamatīgi caurdomātus un nopietni izstrādātus tēlojumus, teit mēs neredzam marmora statujas, kas cirstas un dailētas ar īsta mākslenieka apdomību un dedzību, kam katrs vaibsts un muskuļu savilkums būtu izkaldināts, dzīvi noteikts un raksturīgi apzīmīgs (kā, piem., Zudermaņa dramas, Kiellanda romani etc.); mūsu rakstnieki saveļ uz ātru roku savus tēlus iz mikla sniega, izrotā un apsprauž tos ar kaut kādām «tautiskām» piedevām un arī, kā rādās, nav pārāk noskumuši, kad šie neveiklie sniega blāķi drīz vien sāk kust, izčākst un sagāžas. Bet, tā kā jau mēs savā literaturas apskatā galveno vērību piegriežam nevis ārējai formai, bet gan gleznojumos ietvertai idejai, tad ar teit pakavēsimies drusku ilgāk pie Ed. Z. domu rezultatiem, sevišķi viņa uzskatiem par jaunās paaudzes pienākumiem. Galvenā lieta, pēc viņa nelokāmā sprieduma, «kopdzīve un satikšanās ar krietniem biedriem un neatstāšanās no senu senām studentu ieražām»; bez tam vēl tiek cieši piekodināts «karsti mīlēt tēviju un tautu» un galu galā var arī «mēreni», ļoti mēreni nodarboties ar zinību. Par šo «kopdzīvi» autors izsakās ar dedzīgu aizgrābtību un vienmēr aizrāda, ka tā «esot un paliekot no neizsakāmi liela svara priekš visa tāļākā mūža», bet, cik rūpīgi arī mēs pēc tās Ed. Z. tēlojumos nemeklētum, galu galā tā pastāv tikai nemitīgā, omulīgā dzeršanā. Jautrība un līksmība var vienīgi tikai rasties «pie kausa miestiņa», un «krietnie biedri» savu krietnumu mums vienīgi izrāda uzkožot un iedzerot; pat tos mēs nekad nedabūjam redzēt citādi kā tikai piedzeršanās stāvoklī vai arī priekš un pēc tam. Jāšaubās būtu, cik tālu šī monotonā, bezgalīgā žūpošana varētu būt «labākā skola priekš visa mūža», bet tad jau mums jāatmin, ka sevišķi «dziedāšana izglītojot sirdi» un dziedāts še brīžam tiek tādā mērā, ka pat «alus kausi grozījās pa galda virsu». Bet, pat neskatoties uz visu līgsmo dziedāšanu, mums šī «kopdzīve» izrādās pārāk vienmuļīga un tukša, nemaz jau nespriežot par to, cik tāļu tā būtu derīga un studiju gados vēl it sevišķi ievēlama. Teicieni, kā: «iebaudīt kausu sārtā alutiņa,

atvilkt jaunu pudeli alus, bieži tukšot sudrabkaltu vīna kausu, dzert smagi, sēdēt viesnīcā pie alus glāzes, kumodē tam aizvien atradās puspudele šņaba, neiet projām no alus galda» utt. še mūžīgi atkārtojas uz katra soļa, tie teit izsvaidīti pa visām malām it kā samīdītas pudeļu korkas vai apdeguši papirosu gali un visas atstāstītās, vecum vecās anekdotītes it kā pārplūdinātas ar saskābušām alus mielēm. «Senu senās studentu ieražas» tad arī, protams, nav nekas cits kā tikai sadzeltējušas apiņu vītnes ap «kopdzīves» alus mucu, tās visas harmoniski saistās vienīgi ap dzeršanu. Piem. izrakstīsim kādu vietu iz mūsu gan neapdāvinātā, bet to tiesu jo slavenā rakstnieka Jūsmiņa ražojuma «Gremotāja jaunekle», kur tas mums visgaišāki apstiprināsies. «Kad krustdēls bija uzdzerdams par maz dzēris, tad tam «iekāra», zināmu dziesmu dziedot, «piķi», t. i., tam bij zem zināmās dziesmas skaņām uz reizi pilna glāze jāiztukšo. Dzēra tas drusku vairāk, t. i., glāzi pa pusei pāri, atkal «piķis». Drīz tam nācās vienam biedram pa «kurzemniski» uzdzert, t. i., pilnu glāzi līdz dibenam iztukšot, tā ka nav ne «naga prove» palikuse iekšā; drīz otram dzert pa «vidzemniski», t. i., uz mata glāzi līdz pusei nodzert, pie kam it īpaši nācās grūti īstu mēru ieturēt. «Zēnam» arīdzan jārunā. Un pie tam ir atkal jo grūti «vecajiem brāļiem» pa prātam iztapt. Runā tu par daudz — «piķis»; runā par maz vai ciet klusu — «piķis». Drīz tev uzsauc: «Krustdēl, tu tagad runā par gudri!», drīz atkal: «Knauķi, tu runā aplam!» Un katru reizi uz tam par sodu «piķis».» — Vārdu sakot, dari ko darīdams, «piķis uz piķi». Ed. Z. uzzīmējumos starp senu senām studentu ieražām satiekam stingru noteikumu, ka vecākam studentam visādā ziņā arvienu jāizrādās gudrākam par jaunāko, bet arī jau citur ne kā tik «pie alus galda», kur, piem., izsaka tik dziļdomīgi asprātīgu jautājumu: «Kādēļ tev deguns nav izaudzis garāks?», un tiešām bēdīga zīme, ka pat tamlīdzīga atjautība kādreiz aptrūkst! Vēl tiek uzstādīts jo svarīgs nolikums, ka «pēc komersa» jāguļ neizģērbušamies, jo tas esot «buršikozi»; bez tam vēl kāds jautrs un tomēr nopietns students cenšas šinī laimīgā «kopdzīvē» ievest kādu svētīgu vācu studentu ieražu «rīvēt salamanderi», pie kam esot jārunā seviška jo svarīga dzeršanas formula latiņu valodā.

Nav ko cerēt, ka, dzeršanas formulas mācoties, arī varētu laiks atlikt, kur nodarboties ar zinātni. Autors gan mums lielīgi pavēsta, ka šinī universitates pilsētā katrs fūrmanis protot konjuģēt «amo», bet diezgan bailīgi klusē par savu līgsmo biedru izglītības stāvokli. Nekur še neatradīsim ne mazākās zīmītes no tam, ka nododas zinībai ar miesu un dvēseli, lai dabūtu atbildi uz visiem mocošiem, sarežģītiem problemiem, lai izcirstos no

seno aizspriedumu valgiem, lai, nokratot no kājām pīšļus un aiztriecot miglaino metafiziku, ar lielāko dedzību un cītību celtu iz pozitivām, materialistiskām zinātnēm akmeni pie akmeņa, pīlari pie pīlara sev jaunu, staltu . . .! «Kurš no mums,» aizgrābti izsaucas augšminētais dāņu rakstnieks, «nav kvēlošiem skatieniem lūkojies uz zinātnes vareno jūru! . . . Vai tu atmini vēl, ka saule varēja vasaras krāšņumā mierīgi starot pār zemi: tu neredzēji ne puķes, ne mākoņus, ne avotus; dzīves dzīras varēja tev garām lidot, tās nemodināja tavās jaunās asinīs nekādu sapņainu ilgošanos; pat dzimtenę bij tev tālu; vai tu atmini vēl? Un vai tu atmini vēl, kā viss noslēgts un nostiprināts iz grāmatas dzeltējušām lapām tavā garā krāšņi, slaidi izcēlās, it kā mākslas darbs tikai uz sevi atbalstīdamies, un viss tas bij tavs visos sīkumos, un tavs gars mita un valdīja tur viscaur?» — Ed. Z. līgsmie biedri sēd mierīgi pa to laiku pie savām «miestiņa kannām», uzdzied omulīgi tautas dziesmu «par pieciem kaula kažociņiem» un pa reizei filozofiski ieprasās viens otram: «Kādēļ tev deguns nav izaudzis garāks?», kur piemērīgāk būtu prasīt: «Kādēļ tev ausis nav izaugušas garākas?» Vienīgās rūpes šinī jaukajā «kopdzīvē» ir «sasodītais gala eksamens», un, ja tas reiz nobeigts, tad gals visām raizēm un ardievas visai zinībai; ja arī kāds drusku vairāk nodarbojas, tad arī nekādā ziņā savas izglītības dēļ, bet gan lai tikai atkal iegūtu «diplomu». Kā krietnie biedri paši skatās uz savu uzdevumu, to aprāda tamlīdzīgi teicieni: «iemet blašķi miesta, tad labāk veiksies filozofija, vajag krietni «laist» un paģirās ko krietnu lasīt»; cik lieliski kādam no viņiem prāts nesies uz grāmatām, liecinot tāds fakts, ka, kad arī tas taisni viņas nelasot un nestudējot, viņš tomēr stundām un dienām varot viņas gan aplūkot, gan kārtot; bet ir šim dedzīgam jauneklim atliek maz laika «grāmatas aplūkot», jo viņam jau jācenšas «kopdzīvi ar biedriem veicināt un darīt patīkamu».

Beigās aplūkosim vēl «tēvijas un tautas mīlestību», kura teit pavisam atkal ieslēpusēs starp alus pudelēm un kura visgreznāki teit uzplaukst atkal uzkožot un iedzerot. «Tautieši» šie krietnie biedri ir, protams, milzīgi, un it viss, ko tie dara, notiekas īsti «tautiski»: laist ar fūrmaņiem rikšīm pa pilsētu ir «tautiski», «tautisks» ir vīna kauss, «tautisks» ir kausa īpašnieks, un it sevišķi «tautiski» ir, kad viņš krietni piedzeras! Tiešām, cik omulīga, cik patīkama ir šī «tautas mīlestība», cik neparedzama labuma un svētības mums atnes šie karstie «tautieši», kad tie «pie sarkana alus un baltas kannas līgsmi un skanīgi pacel savas balsis, uzdzerdami augstas laimes tēvu zemei», vai, vīnu dzerot, tura tautiskas runas, puškotas veseliem pantiņiem iz

tautas dziesmām, pie kam zināms atkal «jo biežāk kausu tukšo, jo smalkāk runas izdodas»! Autors beigu beigās taču drusku nojēdz, cik smieklīga tamlīdzīga «tautas mīlestība», un tamdēļ arī steigšus ar sevišķu uzsvaru mums aizrāda, ka kāds no krietniem biedriem krājis arī tautas gara mantas, kas nu gan diezin cik ievērojams un lietderīgs darbs nav, bet ir tad, «lai gan viņš savā kabatas grāmatā gadiem rakstīja un rakstīja, tā vēl nekad nebija pierakstīta pilna» un nebūs arī laikam nekad.

Citādi bez tam šie līgsmie studenti aizvienu glauni ģērbušies (tiem «pēc jaunākās modes smalki vasaras virssvārki, moderna krūšu kravate līdz ar spīdošu adatu, jauni glazejas cimdi, zelta pengsnejs uz degunu»), iznešanās tiem veikla un kavalieri tie smalki un tādēļ tad arī patīkami un ieredzēti viesi katrā sabiedrībā, gan viesībās bez, gan tādās ar dāmām. Tikai, kad viņi pa ielām pastaigājas, aizvien atradās ļaudis, kas, tiem garām iedami, savelkās un it neviļus ķēra ar roku sev pie pakauša, saldi sapņodami par senām dzīves vētrām, t. i., nopietnā prozā runājot, kuri kādreiz no šiem «patīkamiem un ieredzētiem jaunekļiem» tikuši reiz varbūt līdz asinīm piedauzīti. Tiešām teit jābeidzas pat vislatviskākai pacietībai, jo autors it kā ar asu pātagu iecērt lasītāja sejā, kad pie tamlīdzīgiem mežonīgiem, neģēlīgiem varas darbiem tikai saldi pasmaida, jā, pat papriecājas par to, ka šis mīļotais biedris tik varonīgi stiprs! — Tāda, lūk, esot, pēc Ed. Z. tēlojumiem, mūsu jaunā paaudze ar saviem idealiem un cerībām, tādi mūsu vadoņi nākamībā! — un tik tiešām teit jau arī lūkojas dzidram rītam pretim caur viesnīcu logiem, pietvaikotās un dzērieniem pielaistītās istabās, tikai teit jauna diena nenozīmē vis nopietnu darbu, bet gan «atdusēšanos pēc komersa grūtumiem»! Un tamlīdzīgus jaunkundziņus, kuri omulīgi gadiem nokuļas pa augstskolu bez it nekāda mērķa, kā tikai lai reiz ar lielām mokām nodabūtu diplomu rokā, kuri cita it nekā neprot kā glauni apģērbties, krietni uzdzīvot un savā dzērumā karsti mīlēt tēviju un savā dedzīgā tēvijas mīlestībā sekmīgi piekaut nevainīgus ļautiņus, mūsu Ed. Z. skanīgi un lepni nosauc par «īstiem XIX gadu simteņa studentiem»! Tiešām apbrīnojama pārdrošība un nekaunība! Mēs pazīstam it labi un protam atvainot jaunības trakulību un vieglprātību un tamdēļ vien ne domāt negribam uz viņiem akmeni mest, bet, kad sāk jau pilnā nopietnībā idealizēt vienkāršu, pārmērīgu žūpību, nostādīt to kā parauga cienīgu, ja uzdrošinās par tamlīdzīgiem cilvēciņiem, kādus mums tēlo Ed. Z., sacīt, ka tie dzenoties pēc visa, kas «skaists, daiļš un patiess», tad mums uz visstingrāko jāprotestē.

Palūkosimies vēl drusku, pa kādiem ceļiem aiziet šie «skaista, daiļa un patiesa» cienītāji ar saviem glauniem spieķiem rokās

un diplomiem kabatās: vēlākā sadzīvē tie ieņem «ievērojamu stāvokli», un, tiklīdz kā tie atkal Rīgā satiekas, tie bez kavēšanās viens otru uzaicina viesnīcā «uz brokastu». Vārdu sakot, teit mums parādās mūsu omulīgā, egoistiskā buržuazija savos pirmos, daudz apsološos dīgļos un Ed. Z. paceļas kā viņas pirmais, sirdīgais trubadurs! Nav ko šaubīties, ka tie smelsies no mūsu ļautiņiem papilnam ienākumus, ka tie īsā laikā tiks biedrībās paaugstināti par «runātājiem» un turpmākā dzīvē jo cieši piesliesies to vīru baram, kas tagad jau gadu no gada uzsprauž sev cietāk galvā novītušos, nepatiesos laurus, kas gadu no gada goda mielastos, muzikai dūcot un šķīvjiem klaudzot, ar visnopietnākām sejām un mūžīgi vieniem un tiem pašiem vārdiem stāsta, ka tie «karsti mīlot savu tēviju un tautu», kas ar apbrīnojamu pašaizliegšanos uzdzied savstarpēji viens otram «augstas laimes» un tad paretam arī šinīs svinīgos brīžos atmin «arājiņus, no kuriem viss labums nākot», kas tautu ved pie labklājības.

Bēgsim steigšus ārā no šīm omulīgām telpām un cigaru dūmiem. Griezīsimies tagad pie mūsu ievērojamākā rakstnieka Apsīšu Jēkaba ražojumiem. Viņam tuvojoties, soļi mums tiek it kā klusāki un godbijīgāki, jo teit mūsu priekšā stājas rakstnieks, kas pie sava svarīgā darba ķēries ar visdziļāko nopietnību, iz kura sacerējumiem visgarām atspīd bagātas mākslenieka dāvanas. Gan tiesa, viņa ražojumiem trūkst strauja, arvienu vēl pieaugoša dramatisma, tēlojumi mūsu acīm neaizlido garām nepārrautā virknē, cieši viens otrā saistīti, darbība nevirzās uz priekšu aizvienīgā, neatturamā attīstībā; tēlojamo dzīvi autors ietver lieliskā gleznā, nocērt tad stāsta pavedienu, pēc kāda laikmeta noceļ apsegu no citas gleznas, kur redzamas pirmāk jau raksturotās personas tādā veidā, kādējādi tos pārvērtuse viņu tāļākā dzīve un aiztecējušā laikmeta iespaidi, pēc tam autors rāda atkal tāļāku ainu tādā pašā kārtā, — bet par to cik dzīvas un patiesas šīs gleznas, ar kādu rūpību un veiksmi izstrādāti un izgludināti vissmalkākie sīkumi! Ap šīm bildēm, šiem skatiem iz patiesas, realas dzīves, kuri mums neizdzēšami iespiežas atmiņā, Apsīšu Jēkabs apvij it kā tumšzaļas efeja virknes, varenus, lieliskus dabas notēlojumus, kuri vēl pavairo dabūjamo iespaidu un vēl dziļāk saviļņo lasītāja garu; īsuma dēļ izrakstām šeit, piem., dabas aprakstu tēlojumā «No mazām dienām», kur palaidņa dēli slepus velk nespēcīgo tēvu uz nabagmāju: «Vējš pūš no dienvidiem, smagi, grūti. Mīkstais sniegs plakdams plok zem kājām, rīt, parīt varbūt — viņa vairs nav. Tumšpelēki, gandrīz melni mākoņi lēni virzās uz priekšu, — viņi tīri kā piesmirkuši, kā velt veļami. Vējš viņus gandrīz ne dzīdams nevar

padzīt uz priekšu; bet, lai tomēr nepaliktu viņiem apakšā, viņš lāgiem atņem elpu un tad no jauna sāk pūst ar visu spēku. Varen smagi viņš gaudo pa birzi, vicinādams lokanos bērzus, un raud kā raudādams egļu slapjajos zaros. — Vai esi labi noklausījies tādā rudens vēja šalkoņā? Lūk, viņā klausoties, jūties sirdī tik tukšs, tik kails — kā rudens mežs. Ko tev vēl cerēt, ko gaidīt — lūk, viss jau paiet un iznīkst! Viss prieks, visa sirdslīksmība tev palikuse tur, kur pavasara lapas un ziedi... Bet vējš šalc šalkdams — un saceļ vēl lielākas tavas mokas!»

Apsīšu Jēkaba ražojumos mēs velti meklēsim pēc līgsmas, plašas izdzīves spožākās aprindās, nekur teit neatradīsim raibu, mirdzošu pūli vai trokšņainas ļaužu drūzmas, nesastapsim teit arī sarežģītus konfliktus, daždažādiem cīniņiem bagātu dvēseles dzīvi, asi pretim stāvošus dramatiskus motivus, kuri aši jauktos un krustotos. Šis rakstnieks tēlo mums zemāko ļautiņu vienkāršo, bet jo smago dzīvi, viņš izņem iz tās divi vai trīs tēlus un seko tiem viņu vienmuļīgā, nelaimēm bagātā mūžā: «to celiņu rītā gāju, to celiņu vakarā, tā celiņa maliņā birst tiem gaužas asariņas!» Savā pēdējā gleznā autors mums bieži vien rāda, kur rimusēs šo sadzīves vārguļu dzīves gaita: tur paceļas nupat kā aizmests kaps, mitrās smiltīs iesprausts vienkāršs koka krusts bez uzraksta, un ar sāpēm mēs jūtam, ka drīz vien šīs velēnas pārzels nezāles, ka vienkāršā piemiņas zīme negaisu vētrās satrunēs un nolūzīs un vēji tikai gaudos ap vientuļo kapa kopiņu, kur dus nu moceklis, kas savā dzīvē lējis asins sviedrus tikai citu labumā, kas dzīts un vajāts tikai citu dēļ un tādēļ arī tagad tik atstāts un aizmirsts! Apsīšu Jēkaba sacerējumiem tik tiešām piemīt no viņa paša tik daudz minētas zvanu skaņas, tikpat caurspīdīgas un satriecošas, bet tām nevajadzētu vis mums nāves mieru un mūžīgu dusu sludināt, bet gan mošanos uz darbību, cenšīgu dzīvi šo nospiesto ļautiņu labā; viņa dzejā šalc arvienu svētrītu vēsma, kur koki mums šķiet klusāki un rāmāki lokāmies, kur rasa liekas ilgāki mirdzam un laistāmies uz zāļu stiebriem, kur pat mākoņīši rādās lēnāki klejojam zilā plašumā, kur visu dabu it kā saista savāds miers, un viņa nelaime un vājība arī ir tā (kā to turpmāk redzēsim), ka viņš pagalam aizmirsis darba dienu svaru un nozīmi.

Un tomēr, ja ņemam rokā Apsīšu Jēkaba beidzamo ražojumu «Uz pilsētu»[1], tad gaiši redzam, ka formas un satura ziņā šis sacerējums nelīdzinās agrākiem, ka rakstnieka roka teit it kā noguruse un sākuse nedroši drebēt, raksta vilcieni vairs nav

[1] «Austrumā» 1892. g. [Sakārt.]

tik cieti un noteikti, un tīri liekas, ka talants teit pamazām izsīkst. Raksturojumi teit bālgani un neskaidri, daudz tēlu atkārtojas iz agrākiem stāstiem un šim, kā liekas, tik bagātam rakstniekam jāķeras pat pie triviali nolietotiem skatiem (piem., vecās cienmātes suniši un kaķi, Vārpiņa teatra apmeklējums etc.). Citkārt tik savādais, sērīgais humors nekur vairs neparādās, un, ja autors uzgriež vecum veco jociņu par drēbju pārmainīšanu, tad mums paliek tikpat neomulīgi, it kā kad redzētum viņu pašu svešā, viņam nemaz nepiederīgā uzvalkā. Iz sacerējuma arvienu skan ārā paša rakstnieka skaļā pamācošā balss; tēlotājs teit vairs neiet patstāvīgi un droši savu gaitu, bet vienmēr atbalstās uz moralizētāja kruķiem, viņš neļauj vairs faktu loģiskam, pareizam sakaram runāt par sevi un vienmēr paraksta tiem apakšā savu spriedumu, tā, piem., «ko cilvēks sējot, to viņš arī pļaujot». It pārsteigti jautājam, kāda gan iemesla dēļ varenas rakstnieka dāvanas teit nobālējušas, kamdēļ gan tikai reti reti šinī ražojumā vēl uzliesmo talants it kā pelniem apbērta ogle izdziestošā ugunskurā, un mums jāatbild, ka šo spējīgo rakstnieku nospieduse visai mūsu literaturai piemītošā liksta, — plašāku, progresivu ideju trūkums. Mēģināsim dziļāki analizēt pašu ražojumu, kur tad jo gaiši apstiprināsies nupat izsacītais spriedums; teit mēs it skaidri izmanīsim, ka autors, nekā nejēgdams no varenajiem saimnieciskiem likumiem, groza un stumda notēlojamo dzīvi pēc savām izdomām un, nespēdams atrast faktu īsteno cēloni, mierīgā garā ņemas tos pilnīgi noliegt. Apsīšu Jēkabs mums gribējis teit jo dzīvi tēlot, kādi dzinuļi pamudina ļaudis atstāt savas tēvu mājas un laimi meklēt svešatnē, pilsētā. It pareizi viņš uzķēris, ka viens no tādiem iemesliem varētu būt zemkopju nepanesami smagais darbs: «... saule dedzināt dedzina; grūti tādā laikā kustēties, ne tad vēl strādāt. Sviedri viņam aumaļām līst no pieres un vaigiem, krekls slapjš kā mērcēts. Ne vēsmiņa neuzpūš, kas lielo karstumu daudzmaz dzisinātu.» Un tāļāk: «drīz arī rudens atnāca. Linu vilkšana iz mārka un kulšana nav patīkamākie zemes darbi. Rīts ir auksts. Salna vēl balta visapkārt. Vārpiņš trīcēdams laižas mārkā, lai pa dienu pēdējos linus varētu izvilkt un izklāt. Kas tiem tur pilsētā, — tie sēž siltumā un sausumā, bet tu izsalies un izmircies.» Apsīšu Jēkabam būtu bez tam vēl bijis jāaizrāda, ka zemkopis nekad nevar iepriekš paredzēt sava darba augļus, ka viņš vienmēr pastāvīgā, nenokratāmā atkarībā no dabas, kā to, piem., kādā vietā mums tēlo pazīstamais krievu rakstnieks Gļiebs Uspenskis. «Ar nelokāmu cietsirdību daba moca viņu ne tikai dienu, nedēļu, bet divi trīs mēnešus no vietas, moca viņu katru minuti, katru sekundi, tam draudēdama ar badu un trūkumu, moca

un klusē pie tam... Katru dienu bez jebkādas līdzcietības tā sola viņam lietu un ražu; no rīta sāk krāties mākoņi, velkas pūļiem pa debesi, kopojas un sabiezējas tumšos mutuļos, sola tam laimi un labklājību... Mums vajadzētu būt šī zemnieciņa vietā, lai izprastum šo pilnīgi fizisko kāri pēc šiem mākoņiem, šī debess mitruma, lai izprastum viņa mokas un kaislīgo uzmanību pret šiem debešiem. Lūk, beidzot sāk mākoņi celties un kustēties, debess visgarām pārsegta no viņiem, jau ducina un zibina, viss izdveš mitrumu; zemnieks pat savā mutē jūt šo slapjumu, slāpst un tvīkst pēc tā — bet nekā! Negaiss aizvelkas! Viņš sašķetina putekļus, saviļņo nokaltušo sēju un pāriet, nomezdams trīs vai četras smagas lietus piles.» — Bet, pat neskatoties uz visām šīm mokām un grūtībām, zemkopja darbs vairs neatmaksājas un zemkopis nebūt nepļauj vairs to, ko viņš sēj; «te tu izmocies cauru gadu vaiga sviedros, un taču gada galā trūkst vai nu rentes, vai arī kalpiem; skaidri var redzēt, ka ar visu lielo pūliņu nekas vien neiznāk, ja visu gribi iedzīt no zemes.» Liekas, ka šie iemesli vien jau būtu diezgan pietiekoši, lai ļaudīs mostos dzīšanās pēc drošāka, neatkarīgāka stāvokļa; skaidri redzams, ka nevis pašu iegribas, bet gan nepielūdzamie ekonomiskie apstākļi aizplūdina ļaudis prom no dzimtenes. Bet Apsīšu Jēkabs teit uzreiz apdomājas un neredz vairs šinī nemitīgā kustībā un steidzībā cita it nekā kā tikai grēcīgas un pasaulīgas domas un sāk tamdēļ šos aizgājējus bargi norāt. «Vai viņiem trūkst darba vai darba svētības? Paldies dievam, — lai katra sviedri tā vēl tiktu svētīti! — tā, dieva apsvētītam, dzīvot līdz pašam mūža galam — ai, laimīgs mūžs, — ko cilvēks vēl var vairāk kārot?» tā mūsu autors dusmīgi baras un galīgi aizmirst savus agrākos izteicienus. Cilvēkam jābūt tikai krietnam un dievbijīgam, gan tad jau viss sekmēsies, tā filozofē Apsīšu Jēkabs, un dzīve, kā to viņš mums savā stāstā tēlo, arī paklausīgi pieslejas šai jauki skanošai formulai. Tā, lūk, Vārpiņam, kamēr tas nav padevies pārliecīgai mantas kārībai, «peļņa atlīdzina darbu un pūliņu un atmet arī kādu daļu atlikumam»; bet, tiklīdz kā tas sāk prātot, kā varētu bagātību drīzākā ceļā atsniegt, un sāk vairāk biedroties ar kādu izmanīgu, blēdīgu veikalnieku Bumburi, «mājā atdziest agrākais vienprātības, krietnības un dievbijības gars» un veikals arī tūlīt negrib vairs plaukt, un pircēji pamazām atraujas, kaut gan galvenais iemesls teit taču vienīgi tas, ka «viņš nevar preci dot tik lēti kā lielās bodēs». Gribot negribot it pamazītiņām Vārpiņš tiek pavedināts uz domām «laimi» iegūt netaisniem līdzekļiem: lai varētu vairāk peļņas samantot, viņš mēģina par lētu naudu iedabūt zagtas preces, — un nu arī vairs ilgāk neliek uz sevi gaidīt pelnītais sods! Tumša rudeņa nakts, baznīcas

pulkstens sit uz mata divpadsmit, aptumšotā cilvēka sirdī piepeši atmostas sirdsapziņa, sētā ielien divi tumši tēli, un tūlīt arī atskan policistu balsis (viss norit tik kārtīgi kā Stefenhagena kalendara «stāstos»!). Cietumā Vārpiņš par lielu prieku mūsu autoram sāk pamatīgi pārmeklēt un pārbaudīt savu pasaulīgo sirdi un nāk pie svētīgas atzīšanas, ka «bagātība, viegla dzīve nav īstenā laime, bet tikai acu apmānīšana». No cietuma izlaists, viņš ar sagrauztu, taisnotu garu pārbrauc savā agrākā dzimtenē, visā sparā sāk «lasīt un dziedāt no vecās pātaru grāmatas», un šie pūliņi tam arī bagātīgi tiek atlīdzināti: Apsīšu Jēkabs tam piesūta krietnu un godīgu znotu, kas nopērk mājas un atdod tās Vārpiņam uz renti, un nemaz nav vairs ko šaubīties, ka darbs tagad nebūs tik smags, labība bagātīgi augs un izlietie sviedri pārpilnām atmaksāsies, kas stāsta iesākumā, kamēr Vārpiņš kāvās ar grēcīgām domām, nekādā ziņā nevarēja un nedrīkstēja notikties. Bez tam Vārpiņa uzmusinātājs līdz ar savu viltīgo sievu tiek arīdzan piemeklēts no taisna soda, un mīļie lasītāji var ar apmierinātu sirdi likties pie dusas, jo nu taču gaiši redzams: ko cilvēks sēj, to viņš arī pļauj. — Žēl patiesi, ka realā ikdienišķība tik apbrīnojami maz grozās pēc tamlīdzīgām jaukām pamācībām un savā stūrgalvīgā, apcietinātā prātā iet pavisam citu gaitu: patiesā dzīvē cilvēks cietuma sienās vēl vairāk tikai iegrimst ļaunos nodomos, un, ja arī tas varbūt diezin kā būtu atgriezies, diezin cik gaudīgi dziedātu iz savas vecās grāmatas, reti reti gan tam rasies tik vēlīgi svaiņi, tik krietni un turīgi znoti; pa lielākai daļai tas, pazudināts no saviem līdzcilvēkiem, neatradīs vairs tik viegli godīgu, ienesīgu darbu un sadzīves apstākļi to tādā ziņā pamazām bīdīs tuvāk neglābjamam postam un nabadzībai. Nerunāsim jau neko plašāki par to, ka tamlīdzīgi fakti, kur pārticis, iedzīvojies saimnieks pārceļas uz pilsētu, lai tur savu laimi nodibinātu, dzīvē sastopami diezgan reti; pamatīgāks rakstnieks būtu visādā ziņā ievērojis, ka taisni nabadzīgākie zemturi dodas svešatnē, tādēļ ka nespēj vairs konkurēt ar turīgākiem: viņi piespiesti ātrāki un neizdevīgākā brīdī pārdot savu labību, savus tīrumus tie nespēj pienācīgi uzlabot un rūpīgi apstrādāt, mazais strādnieku skaits kavē tos lauku darbus pasteigt īstā laikā, savā trūcībā tie nespēj iegādāties mašīnas, kas viņiem saimniecībā ienestu daudz aiztaupījumu utt. Bez tam jāzin, ka mašīnas taču prasa daudz mazāk darbaspēku, ka tādēļ visgarām pie mums sāk jau līgt algādžus vienīgi vasaras darba laikam un ka tādā ziņā pamazām tiek brīvā arvienu lielāks darba roku skaits, kuram taču peļņa gribot negribot jāmeklē svešatnē. Šis fakts vien jau mums neapgāžami liecina, ka tagadējās sadzīves ekonomiskie likumi atcēluši vārtus un ielauzušies arī mūsu vientuļās sētās, ka arī pie

mums neapturami arvienu vairāk izdziļinājas plaisa starp pārtikušiem un trūcīgiem.

Griezīsimies tagad atkal atpakaļ pie Apsīšu Jēkaba, kas ar savu nelaimīgo veco grāmatu rokā nekādi mums nespēj izskaidrot, kur cēlusēs šī neapklusināmā dzīšanās pēc vieglākas dzīves, kamdēļ tad īsti gan tik drudzīgi trauc pēc bagātības? Nav taču nemaz domājams, ka tik piepeši šī vēlēšanās iedegtos vienā vienīgā cilvēkā, kā to mums autors rāda pie Vārpiņa, un tad arī nodzistu atkal tik mierīgi, bez jebkādām kaitīgām paliekām; nav pieņemams, ka šīs grēcīgās un pasaulīgās domas neviļus ielidotu viena cilvēka dvēselē, lai to pārbaudītu, ka cilvēks vienīgi ar savas taisnas gribas piepalīdzību varētu apslāpēt šīs ļaunās iekārošanas un tādā ziņā pats ar savu spēku nodibināt savu likteni. Cilvēks ir cieši, neatdalāmi saaudzis ar ārpasauli; «līdzīgi lielas upes viļņiem,» saka Tēns, «katram no mums pašam piešķirta sava niecīga virzīšanās uz priekšu, un katrs no mums saceļ drusku troksni plašā vispārības straumē; bet mēs ejam uz priekšu tikai kopā ar citiem un kustamies tikai zem viņu svara un triecieniem.» To galu galā kādreiz atzīst arī Apsīšu Jēkabs un skaidri izsakās, ka cilvēks pret paša gribu padots ārējo iespaidu varai. Tēlojumos «No mazām dienām» un «Pazudušais dēls» rakstnieks mums jo satricinoši aprāda, cik briesmīgā mērā nepareiza, tīši egoistiskā garā vadīta audzināšana sakropļo un sabojā jau visagrākā jaunībā bērna dvēseli, un ka tas jau tad, kur tas pats nekā nespēj pārredzēt un nošķirt, tiek neatgriežami uzvadīts uz netikumu teku. It pirmos skolas gados par šiem zēniem jāsaka, ka «teit viss pūliņš veltīgs, viss zieds ir tārpu saēsts, te augļu necerē», un, ja arī tas saprātīga skolotāja vadībā cik necik būtu lokāms un grozāms, tad «mājās tos no visām pusēm apņem parastie dzīves vēji, no mātes un no citu puses, un tie atslīd atkal pamazām vecās pēdās». Autors pats stingri pasaka, «ka viņu neiepriecinošais dzīves ceļš jau tiktāļ nospraudīts, ka to skaidri var pārredzēt», un tomēr pa brīžam atkal viņš aizmirsis visu un nosoda šos nīkuļus nepielūdzamā bargumā. Gan tiesa, šos nožēlojamos vazaņķus un skrandaiņos palaidņus pēc viņu grūtās nāves Apsīšu Jēkabs cietsirdīgi neaprok ārpus kapsētas žoga starp nātrēm un dadžiem, viņš līdzcietīgi tos apglabā vai pašā košākā vietā, raud pār viņiem karstas asaras, bet savā apbedīšanas runā viņš nevar nociesties, tiem rūgti nepārmetis viņu veltīgo, it kā ar tīšu apziņu izšķiesto mūžu. — Jā, bet tomēr kur tad atkal radās šai audzināšanai tik samaitājošs, nelaimīgs virziens, kamdēļ šīs mātes nezināja neko citu saviem bērniem mācīt, kā tikai svešu mantu piesavināt, tīšu prātu melot, cietsirdīgi iet garām sava tuvāka nelaimei, kamdēļ par visām

lietām tās pūlas saviem luteklīšiem sagādāt vieglāku dzīvi?? Tās paskubināja un piespieda uz tam vienīgi materialie apstākļi: viņu sūrā un ēnu pilnā dzīvē, šinīs asarotos dubļos nevar uzplaukt pašaizliegšanās un tuvāku mīlestības ziedi, tur valda tikai nabadzība un tumsība, izmišana un vaidi, nopūtas un lāsti, un, lai cik gudras pamācības, tās nekad nepārvarēs teit egoismu, vecāku necienību, netiklību! Vainojama teit dzīve un ne viņas nelaimīgie upuri. «Jā, mūsu meitas dzemdē ar kaunu savus bērnus,» atsaka kādā angļu romanā strādniece savam priesterim, «bet, kungs, ja jūsu jaunkundzītes gulētu tur, kur mūsu meitas, tās nebūtu labākas.»

Un beigās vēl pašam Apsīšu Jēkabam atkal jāatzīst, ka dzīve pate teit rada egoismu un viena cilvēka spēks nevar salauzt sadzīves apstākļus, un it kā Bileamam, kas izgāja nolādēt Izraeļa ciltis, tā arī viņam pret paša gribu jāsvētī šie ļaudis ar visdziļāko svētīšanu. «Bagātos rados» mēs redzam krietnus, darbīgus ļautiņus, kas mocās neapnikuši un nenoguruši, un tomēr viņu pūliņi netiek vis svētīti, un neviļus tiem ceļas rūgtums pret visiem tiem, «kam dieniškas maizes dēļ nebij jālej tik sūri sviedri, nebij jādzīvo vienās raizēs un vienās pūlēs kā viņiem». Un šais izstieptās, sastrādātās rokās Apsīšu Jēkabs gan neiemet aukstu akmeni, bet sludina «panesību, lēnību, pacietību un mieru»! Un kā mēs sastopam mūža galā šos ļautiņus, kas strādājuši un pūlējušies dienām un naktīm, gadiem un gadu desmitiem! «Acis vecas, izsīkušas, gandrīz neredzīgas, raugās ar sāpēm un žēlumu, kā līdzcietības lūgdamās; sejā grumbas, dziļas un asas kā likteņa bargie raksti, — un trīcošas, vecas galvas, un ķeģīši rokās, tā šie vecīši savā septītā gadu desmitā nespēcīgiem soļiem velkas uz nabagmāju!»

Un Apsīšu Jēkabs! Viņš nezin citādi šo ļaunumu novērst, kā tikai skriet augšā tornī un visiem spēkiem raut vareno zvanu, kas skan un sauc: «mīlējat, mīlējat! esat brāļi!» Viņš pats saka, ka «nabadzība esot sāpīgs trums pie cilvēces miesām, kas sendienām sāpējis un strutējis, bet vēl nesadzijis, kas sāp un asiņo vēl tagad», — un tomēr šo briesmīgo, čūlaino vāti viņš grib it kā vienkāršu traipekli noslaucīt ar savu labdarības lupatu! Nē, tā dziedējama citādiem līdzekļiem! «Ir kas augstāks kā žēlsirdība,» saka dziļi reliģiozais Henri Džordžs, «kas lielāks kā labdarība: pate taisnība prasa no mums, lai mēs visi šo nelaimi iznīcinātum. To prasa taisnība, kas nav noliedzama un aizdzenama.»

Mūsu gadu simtenis it kā viņš milzis teiksmā gulstas stigas malā, pa kuru jāiet katram cik necik nopietnākam domātājam, un uzdod šo pašu smago, sarežģīto mīklu; katrs, kas negrib vai

nespēj viņu atrisināt, tiek saplosīts un nogāzts bezdibeņa aizā. Un literaturā, ja tā grib dzīvot, arī jāparādās šo problemu minējumiem...

[*J. Jansons-Brauns*]

Maskavā rudenī 1893. g.

«Dienas Lapa», 1893. g., Nr.Nr. 200—204, 206, 213—216, 218, 275—279, 6.—10., 13., 21.—24., 27. septembrī, 2.—4., 7., 8. decembrī. [Ievadraksti.]

DOMAS PAR MŪSU RAKSTNIECĪBU

Mūsu rakstniecība vēl diezgan neattīstīta un neizkopta; daža literaturas zara mums pat pavisam trūkst (īpaši uz rūpniecību un amatniecību zīmējoties). To vērojot, mums var rasties tikai vēlēšanās, lai lieta labotos, un cerības uz to mums arī var būt. Jo, ja aplūkojam savas rakstniecības gaitu pēdējos 25 gados, tad mums sirds sāk pukstēt ātrāk, un ikvienam rakstniecības draugam jāatzīst, ka šajā ziņā esam gājuši milzu soļiem uz priekšu.

Te nu uzstājas kāds līdz šim vēl nepazīstams Jansons, Maskavas universitates students, un nogāna mūsu rakstniecību uz beidzamo. Ko no tam lai mācāmies?

Vispirms, ka nevajag visiem rakstīt, kas jau spalvu prot turēt rokā. Viena no mūsu rakstniecības jaunības zīmēm ir tā, ka mums kritiķu vēl tiklab kā nemaz nav. Ka mums kritiķu nav, tā nebūtu vēl liela nelaime, bet nelaime ir tā, ka pie mums par kritiķiem grib uzmesties gluži jauni cilvēki, kamēr kritiķi pa lielākai daļai varētu rasties tik vēlākos dzīves gados. Jauns, 22—23 gadu vecs cilvēks jau var būt ļoti labs literaturas pazinējs, lai gan negribētu ticēt, ka viņam būtu bijis iespējams pienācīgi iepazīties ar visas pasaules literaturas ievērojamākiem reprezentantiem. Bet vai jau katrs literaturas pazinējs var būt arī literaturas kritiķis? Dažs puika, vēl slapjš aiz ausīm, izteiks kādreiz varbūt arī labu joku, bet par to mēs varam tikai pasmieties, nevis, rasi, ņemt to sev par paraugu. Tā Jansona kgs savu ražojumu par latviešu rakstniecību varēja likt nodrukāt kādas joku lapas feļetonā, kuru lasot pasmejas, bet otrā dienā vairs nepiemin, bet nekādā ziņā viņš nevar prasīt, lai viņa uzskatus, kas vēl gluži nenogatavojušies, pieņemam sev par vadītājiem; esam pārliecināti, ka Jansona kgs savu ražojumu pēc 10 gadiem pats vairs neparakstīs.

Otrkārt, redzam it labi, kā nevajag «publicēt». Ja Jansona kgs gribēja izteikt domas par jaunlaiku literaturu, tad viņam patiesi nevajadzēja pieķerties allaž pie sīkumiem un ne tik «riebīgā» žargonā (piem., vārdi: sīrupā samērcētas peršas utt.). Kuru katru

lietu jau var padarīt smieklīgu, ir, piem., jau arī cilvēki, kuri zobojas pat par vissvētākām lietām. Bet neba tas nopietna «publicista» uzdevums; vai jel maz iespējams tādējādi dabūt pareizu uzskatu, piem., par mūsu rakstniecību? Nedomājam vis. Tālāk, pēc Jansona kga «publicējumiem» domājams, ka mīlestība viņam nesaprotama, varbūt pat gluži «riebīga». Tādam, kas pa dubļiem vārtās, tas arī gluži viegli var atgadīties. Bet kā tad var spriest par erotiskiem dzejoļu krājumiem tāds, kas mīlestību neatzīst? Tad jau āzis par dārznieku drīzāk varētu izpildīt savu vietu nekā šāds «publicists» par mīlestības dziesmu un mīlestības stāstu kritiķi!

Beigās tikai varam vēlēties, lai Jansona kgam gadītos izbaudīt īstu, šķīstu mīlestību, t. i., lai viņš iemīlētu krietnu latvju meiteni; tad viņa domas par mīlestību un arī par latvju rakstniecību paliktu drīz citādas.

J. Dravnieks

«Austrums», 1893. g., 2. s., 377. lpp.

LATVIEŠU LITERATURAS SOĢIEM UN NIEVĀTĀJIEM. KRITISKS APCERĒJUMS NO BRUNHILDES

Rīgā. Drukājuši Kalniņš, Deučmans (A. J. Lipiņski tipolitografija) Rīgā, Mazā Grēcinieku ielā Nr. 2.
Maksā 20 kap.

Дозволено цензурою — Рига, 20-го апреля 1895

J. kunga karā gājiens pret latviešu literaturu[1]

Ikkatrs, kas uzmanīgi seko jaunākā laika tekošiem atgadījumiem un notikumiem dzīvē un literaturā, gan atzīs, ka visa izglītotā cilvēce tagad pārdzīvo laikmetu, kas modināt modina vispirms uz pārdomāšanu un beidzot rada baigas jūtas par nākotni. Dziļam un tālredzīgam dzīves aplūkotājam nevilšus gribot negribot spiežas virsū tā apziņa, ka reti gan cilvēces garīgā dzīvē valdījuse tāda nezināmība, uztrauktība, maldīšanās, slimīgi kaislīga, bet neražīga traukšana pēc nezināmās, noslēpumainās nākotnes. Zem apstākļiem literaturā vislabāki atspoguļojas patiešamība, dzīve, dažreiz pat kā pravietiskā spogulī. Ko dzīvē tik tumši jaudam, jūtam, to redzam mākslā jau gaiši notēlotu. Pieminēsim tikai garām ejot jaunāko rakstniecības skolu ārzemēs un tad pāriesim

[1] — Esmu nodomājuse turpmāk pārspriest dažas parādības latviešu dzīvē un literaturā.

Brunhilde.

Maskavā janvara m.

uz mūsu pašu no dažiem nievāto literaturu. Pie mums daži nule sludināja kā pēdējo kulturas panākumu, kā krāšņāko mākslas ziedu — naturalismu, visādi izzobodami visus tos, kas piekopa citus virzienus un uzskatus. Naturalisma latviešu apustuļi mums cieši un svēti apgalvoja, ka bez naturalisma neesot nemaz īstā māksla domājama un ka citu virzienu piekritēji uzlūkojami kā bērni vai pagāni mākslas ziņā. Tie savā piegriešanas un sludināšanas dedzībā pavisam piemirst, ka viss pasaulē mainās un ir nepilnīgs. Kamēr tie latviešu publiku un rakstniekus modināt modina ņemt par priekšzīmi vācu, franču un norveģu naturalistus, kamēr tie mums daudzināt daudzina Zolā, Ibsenu, Zudermani, tamēr šo rakstnieku tēvzemē un citās zemēs notikuse liela gaumes maiņa, kas stāv visasākā pretestībā ar dievināto rakstnieku virzienu.

Tagad gandrīz visos jaunlaika rakstnieku ražojumos parādās virziens, kuru daži kritiķi nosauc par neoromantismu (t. i., jauno romantismu). Kā viņa galvenākie aizstāvji un piekopēji minami: Beļģijā — Meterlinks, Francijā — Bušars, Silvesters, Boburs, Vācijā — Hauptmans, Norveģijā — Ibsens. Šie minētie neoromantiķi it kā savā starpā norunājušies, — sparīgi cenšas pārstrādāt vecos, līdz šim vispārīgi atzītos mākslas likumus, publikas gaumi un radīt mākslu, literaturu, — sevišķi dramu, uz pavisam jauniem, idealistīgiem pamatiem. Bez nosaukuma «neoromantiķi» tiem piešķir arī vēl citus: tos sauc par mistiķiem, simbolistiem, dekadentiem. Zolā, Ibsens (savos pirmos ražojumos), Zudermans ir jau sen pārvarēts, atmests stāvoklis, tie vairs nav karogi, ap kuriem pulcējas jaunākā paaudze.

Bet pie mums, kur kultura labi lielu laika sprīdi nosebojas, — dažreiz par lielu svētību — naturalisms daudziem ir augstākais mākslas bauslis; citiem turpretim riebīgs ārzemes ērms, pret kura dievināšanu tie nevar diezgan asi izsacīties. Pēdējie domā, ka tagadējā jaunā kustība ir gaumes, modes lieta, ka jāpaliek iten omulīgi pie tiem mākslas principiem, kuru aizstāvji bija savā laikā Šillers un Gēte, t. i., pie tīrā klasicisma, lai pārvarētu to krīzi, to ārzemes slimību, kas sāk plosīties mūsu Dievzemītē.

Abi maldās. Naturalisms, tāds, kāds viņš līdz šim parādījies, nav un nevar būt augstākais mākslas princips, un viņa dienas ir skaitītas; bet klasicisma laiki jau ir aizgājuši, veltīgi tos ar varu saukt un stīvēt atpakaļ. Slimība, ja to var saukt par slimību, ir dziļāka, nekā klasicisma aizstāvji domā. Dzīve negrib atkārtoties, drīzāk tā sevi iznīcina.

Viens no visdedzīgākajiem naturalisma apustuļiem pie mums ir J., kurš savās «domās» par jaunāko latviešu literaturu ceļ naturalismu godā un sviež romantismu ar īgnumu. Par viņa

rakstu runāts un rakstīts; bet, cik man zināms, neviens vēl nav uzrādījis, cik paviršs un aplams tas ir.

Raksta nekaunībai neviens nevēlējās tuvoties ar kritikas nazi. Caur to raksts nāca cieņā kā nepārspējams kritisks darbs pie «jaunajiem», kā grēcīgs rīks pie citiem. Lai gan domāju, ka nespējība nav šaustāma, tomēr apņemos kritiski tirzāt J. domas par jaunāko laiku latviešu literaturu jau tādēļ, ka varētu atrasties tādi, kas minēto J. rakstu varētu turēt par mūsu kritikas labāko ziedu, ka cittautieši, mūsu literaturas nepazīdami, atsaucas uz J. kritiku, un ka pavisam nepanesama, riebīga J. kga uzpūtība, lieluma manija, lai gan viņa «slavenā» kritika ir tikai pamflets, apmelojums.

Vispirms aplūkosim J. kga, mūsu kritiķa, metodi; tad viņa «domas», viņa jauno vēsti, — un beigās viņa uzbrukumu nepareizību.

J. kga kritiskā metode ļoti pirmbūtīga, vienkārša. Tā tiek lietota no pēdējiem literariskiem algādžiem, kurus franči nosauc par *souligneurs*, un viņa pastāv iekš tam, ka literariskā ražojumā tikai tas tiek pastrīpots, kas kritiķim aiz kaut kāda iemesla nav pa prātam; kad vairāk ražojumu, vairāk rakstnieku pārspriešanu, nolemj, kuram visvairāk jāsadod pa ādu, kuram mērenāki un kuram diezgan glezni; dažreiz nāk viņu šaušalīgā programā pat kāda rakstnieka pilnīga sadragāšana, tikumīga nokaušana. Minētās sugas kritiķi iziet no tā pilnīgi pareizā uzskata, ka patiesībā nava neviena mākslas darba, kuram nebūtu kādas vainas un vainiņas, kļūdas. Rafaela slavenajam darbam «Sikstinas madonnai», piemēram, par daudz lielas un pa attālu viena no otra guļošas acis. Cerību pilni tādēļ tie iet uz kļūdu meklēšanu un priecājas par viņu atrašanu tikpat kā veca sapīkuse guvernante par kļūdām skolēna burtnīcā.

Lielā Vinkelmaņa mācība — «nemeklējat mākslas darbos atrast trūkumus un nepilnības, līdz kamēr neesat daiļo mācījušies atrast un pazīt» — tiek uzskatīta kā plānprātiņa pļāpība. Vinkelmans, kas dzīvojis 18. gadu simtenī, nav vairs autoritate 19. gadu simteņa jaunam rakstniekam, lai gan viņa profesoriem tas gan ir tāds. Būtu diezgan interesanti par to pārrunāt, kādēļ tas tā, bet tas nesaietas ar mūsu tematu. Tagadējā jaunība ir metuse pār galvu visus līdz šim atzītus mākslas uzskatus aiz tā iemesla, ka tā mākslu pataisa par kalponi.

Apskatīsim tagad tuvāk, kā J. kritizē, pareizāk sakot, apstrādā latviešu rakstniekus. Tas raksta: «Visu kopā saņemot, vēlreiz pilnīgi nopietni (!) atkārtosim mūsu pirmītējo lūgumu, lai... kgs tik tiešām labi apdomātos un pasargātu mūsu rakstniecību no saviem beletristiskiem ražojumiem»...

«Var jau (viņš) spirdzināties pie skābas putras no rīta līdz vakaram un lūkoties mākoņos,» — «ak, kaut jel arī ikkatrs tamlīdzīgs «dzejnieks» pie laika atgrieztos un, par krietnu (tā!) cilvēku palicis, nelaistu klajā vairs neviena ražojuma.» Vai nav klasisks stils, vai starp šīm rindiņām nemirdz cauri dziļš, spīdīgs kritisks gars, vai nav jānāk pie pārliecības, ka viņa «asprātība» attīstījusēs zem pārliecīgas skābas putras strēbšanas iespaida zēna gados (runājot J. žargonā)? Blakus viņa «kritiskajām» dāvanām viss māgas dietetiķa un morales spredikotāja pedagoģiskais talants un mīlestība uz mākoņiem. *Apropos,* interesantas ir J. domas par pēdējiem, un tās droši vien sacels mācīto vīru aprindās pelnīto uzmanību, tādēļ ka viņas ir pilnīgi pretīgas tagad valdošiem uzskatiem fizikā un meteoroloģijā; protiet, J. apgalvo, ka mākoņiem piemītot burvīgā savādība kustēties un aizlidināties, kur tiem tīk. Šo jauko, svarīgo dabas likumu, šo zinisko pērli mūsu latviešu Ņutons ir izmetis, tā sakot, garām ejot; es tādēļ turēju par savu pienākumu piegriezt viņai pienākošo vērību un lieku priekšā J. kgu, pēc tam kad «P. B.»[1] nosviedis visus mācītos latviešu vīrus, uzcelt J.... Tāļāk liktu priekšā «D. L.», protams, arī «M. V.» un «P. B.», šo jauno zinisko atradumu, populari izliktu, dot saviem lasītājiem kā premiju; bez tam gauži lūgtu minētās godājamās avīzes nopirkt J. gaisa kuģi, ar kura piepalīdzību tas varētu uzmeklēt vēl citus apslēptus dabas likumus. —

Cik pamatīgs, apdomīgs un lietišks kritiķis ir J., varam redzēt no šādiem teikumiem: «reti kur uzejams tik garlaicīgs, apnīkstošs priekšmets kā latvju rakstnieku humors»... — «vēl arvienu pie mums stipri plaukst un zeļ agrākā savītusē salkanība»... — «kur gan citur raksta un ar aizgrābtību (!) lasa tik seklus, tik nejēdzīgus ražojumus kā mūsu tēvijā»... — «latvju rakstnieki viņu (vecāku cienīšanas motivu) ir nolietojuši un nodrāzuši līdz pēdējam»... — «nepanesama mīlestība un gļēvulīga salkanība spīd (?) teit iz katra dzejolīša ārā, un, visas šīs sīrupā samērcētās peršas lasot, negribot nāk prātā Šekspira enerģiskie vārdi, ka tik tiešām labāki būt par kaķi un ņaudēt nekā piederēt pie šo peršinieku skaita»... — «P. J. — bez mīlestības debešķīgiem brīžiem vēl vēlas sapņot, ielīst krūmos un nogulties zālē»... — «tie (latviešu dzejnieki) neglābjami noslīkuši gļēvulīgā salka-

[1] P. B. — Рижский Вестник — reakcionars laikraksts Rīgā, sāk iznākt 1869. g., deviņdesmitos gados krasi uzstājas par latviešu pārkrievošanu un vēršas pret latv. kulturu. [Sakārt.]

nībā un mīkstulīgā bezdarbībā» ... — «mēs tikai nicinoši pašaubīsimies par nožēlojamā dzejnieka paša prātiņu un padomiņu.»

Rau', tādas sugas ir J. spriedumi, pareizāk, drabiņas, kuras viņš ceļ lasītājiem priekšā. Izrakstījām viņas pilnīgi, lai lasītāji paši spētu pārliecināties, kas par kritiķi ir J. kgs un cik viņam piemīt izglītības, smalkjūtības, lietišķības, pamatības. Kazernes žargons un manieres ir viņa gaišākā īpašība. Tas vispirms iegrūž apspriežamam rakstniekam sānos un uzrunā viņu sekošā jaukā valodā: «Tu esi salkans gļēvulis, mīkstulīgs bezdarbnieks, skābas putras strēbējs, vispārigi nožēlojams subjekts,» — pēc tam tas izķer iz rakstnieka ražojuma dažus teikumus un iesaucas: «vai nu re, vai neesi muļķis, vai tavs padomiņš, prātiņš nav šaubīgs, — *quod erat demonstrandum.* Redzams, J. princips ir *«audacter caluminare, semper aliquid haeret».*

Viņa «domu par jaunāko latviešu literaturu» galvenākā doma ir, ka visā latviešu literaturā, izņemot dažus Apsīša Jēkaba stāstus, valda salkanība, bezidejība, nedabiska tēlošana un pārjūsmīgs erotisms. Šo savu nāves spriedumu par latviešu literaturu J. taisa (dzirdat!!), dibinājoties uz trīs stāstiem, vienu dzejoļu un vienu novelīšu krājumiņu un kādu mazu humoresku. Zem šiem ražojumiem J. saprot jauno latviešu literaturu. Šo ievērojot, mums negribot nāk prātā kāds *triste chevalier,* kas aitu pulku uzskatīja par karapulku; šo bēdīgo bruņenieku sauc Don Ķihots.

Un tomēr ronas cilvēki, kuri apgalvo, ka latviešu literaturā valdot bezmērīgs tukšums, ka tā esot tikai grabažas, jo to esot J. pilnīgi pierādījis, uzrādīdams uz katra ražojuma vājām pusēm. Tamlīdzīgas domas bij pat dzirdamas kādā sapulcē, kur latviešu literatura tika pārspriesta. Mēs no savas puses nevaram diezgan nobrīnīties par tādu paviršību. Vajag tik kādam laist vaļā kādu oriģinalu bleķi, kādu oriģinalu pārdrošību par mūsu literaturu ar pienācīgo aplombu, un vesels bars tūliņ iebrēksies: «Nost ar latviešu literaturu, jo tā ir tikai sēnalas!»

Paviršie spriedumi ir viskaitīgākā, lipīgākā, intelektuelā slimība. Vēl paies labs laiks, kurā pusizglītotie un attīstībā atpakaļ palikušie ļaudis uzskatīs J. kga kritiku par kritikas varoņa darbu un skaidru dzīvu patiesību.

Bez paviršības un muļķīgas pakaļrunāšanas ir vēl kāds moments, kas mums var izskaidrot, kādēļ tāds paļājošs spriedums par latviešu literaturu atron atbalsi.

Puskoka lēcēji, kaunīgie latvieši — rūsas ieēsti tautas brāļi, negribēdami un nevīžodami strādāt kaut ko vispārībai par labu, vienmēr ņirgājās par latviešu centieniem, par latviešu tautas

mērķiem, par latviešu literaturu, pēdējai noliegdami visu attīstīšanās spēju. Šie bij nu varen līgsmi par mūsu Herostrata kauna darbu, jo tanī viņi atrada savu domu apstiprinājumu. Līdz šim, sevišķi pēdējos gados, latviešu literaturai mierīgi un spēcīgi plaukstot, tie bij apmēram to pašu sajutuši, ko prof. Falbs, kad viņa «kritiskajās» dienās visā dabā valdīja majestozs klusums briesmīgu vētru, negaisu un zemes trīcējuma vietā. Tagad minētie vīri tanīs domās, ka viņu sudmalās daudz ūdeņa, un tie cerē no jauna malt visas tās ģeķības un frazes, kas bij lielā modē 20 gadus atpakaļ bizmaņu, puskoka lēcēju un snauduļu aprindās. Lai tie nepriecājas par agru. Tikpat kā ģimnazists savā domu rakstā neapgāzīs Ņutonu vai Keplera teorijas, tikpat maz spēs J. kgs, citēdams dažus «g u d r u s» teikumus no cittautu rakstniekiem, nolaupīt latviešu literaturai to spožumu, siltumu, tikumīgo spēku, kas tai piemīt. *«Der Hund bellt, und die Karavane geht!»* — saka kāds arabiešu sakāms vārds. Ies, attīstīsies latviešu literatura, izplatīdama gaismu, mīlestību, patiesību visiem tiem, kas netvīkst pēc naturalistu dubļiem un netīrumiem, neskatoties uz J. kga un *tutti quanti* pārspriedumiem. Bet ērmoti ir. Smalkas, lietiškas, ziniskā garā turētas kritikas, kādas pa lielākai daļai mums līdz šim pasniedzis T e o d o r s, neatron pie mums sevišķas piekrišanas, turpretim, kad parādās lielmutība, kumediskas, dārdošas frazes, rupja kritiska zviegšana un visādi literariska klauna «kunstiķi», tad daži spicē ausis un sāk nedabiskā kārtā gavilēt. *Habent sua fata libelli.*

Aplūkojuši J. kga kritisko metodi, uzmeklēsim to «jauno dziesmu», kuru tas mums apsolās nodziedāt savas grāmatiņas pašā sākumā.

Cik patetiski, teatraliski J. iesaucas: *«Ein neues Lied, ein bess'res Lied, o Freunde, will ich euch dichten!»* Būtu jādomā, ka J. kgs atradis tik tiešām ko jaunu un labāku. Patiesībā tiekam visai krāpti, jo, izmeklējuši visu grāmatiņu, neatrodam it nekā, kas jau iepriekš nebūtu bijis vairāk vai mazāk pazīstams latviešu publikai, neatrodam tādas «dziesmas», kas jau nebūtu reizēm vilkta latviešu rakstniecībā. Cik noprotam, tad J. «jaunās dziesmas» ir tautības atmešana, sieviešu emancipacija un naturalisms literaturā. Ka šie jautājumi jau sen tikuši cilāti, tad, kad J. kgs mazs skraidelēja apkārt un varbūt līda pagultē, mācītājam mājā iebraucot, tas mums nebūs sevišķi jāatgādina tiem, kas cik necik sekojuši latviešu rakstniecībai. Kad J. kgs mums ceļ priekšā augšminētās lietas kā savu izgudrojumu vai mazākais

kā kulturas pēdējo vārdu, *haute nouveautè*, tad nezinām tikai, ko apbrīnot pie J., vai viņa vientiesību vai viņa drošpierību (drošo pieri). Esmu pārliecināta, ka J. kgs, kad tas, pateicoties labvēlīgam liktenim, dabūtu skolotāja vietu, rēķināšanas stundās droši apgalvotu, ka vienreizvienu ja nu ne izgudrojis, tad mazākais pirmais pasludinājis latviešu jaunajai paaudzei. Pēc kādiem gadiem mēs varam no J. kga sagaidīt to «pārsteidzošu» vēsti, ka latvietēm arī derētu studēt.

Bet apskatīsim tomēr, kā J. saprot emancipaciju, kas ir kosmopolitisms un naturalisms.

J. vēlas, lai mīlestība, skūpstīšanās, acīs skatīšanās, roku spiešana, apkampšanās, ilgošanās pēc mīļākā un sapņošana par viņu tiktu aizliegta, tā sakot, pie stingrākās miesas «strāpes», jo tādās lietās parādoties riebīga salkanība, mīkstulīga bezdarbība, kas nemaz «nepiestāvot» jaunlaika cilvēkam. Rakstnieks, kas raksta, dzejo par tādām lietām, pelna visdziļāku nicināšanu, — literatura, kurā tādas lietas tiek notēlotas, ir kauna literatura, nav sava vārda cienīga. Pēc J. kga, vīrietim vajadzētu apmēram šādi bildināt sievieti: taisnā līnijā, acīm vai nu uz mīļākās pieri, vai degunu grieztām (tikai ne uz acīm), tuvoties savam mīlestības priekšmetam, rokas pie sāniem vai uz muguru, un šādi cēlā balsī to uzrunāt: «Cienījamā cilvēces cienības reprezentante! Ievērojot to, ka jaunāko laiku zinība ir notikuse pie tā svarīgā atraduma, ka vīrietis nevar viens pats savu dzimumu tāļāk attīstīt, ka viņa dzīve bez otra cilvēka piepalīdzības, kuram jābūt cita, sieviška dzimuma, nevar apmierināt jaunlaika jauno ideju paģērējumus, ka miesiskās, tikumiskās un garīgās pilnības ceļš atronams, ejot roku rokā ar svabadu sievieti, es, redzēdams jūsu izturēšanās kārtā tādu personu, uzaicinu jūs iet kopā ar mani pa ceļu, kas ved uz cilvēces labklājību, uz laimību, uz miesisku, tikumisku un garīgu progresu. Lai gan jums iraid «maktīga» kārpa uz deguna (glaimus teikt ir salkani), tomēr, ievērojot jūsu citas miesiskās īpašības: resnās lūpas, lielo dūri, kā arī garīgo un tikumisko s v a b a d ī b u, kas ir katras 19. gadu simteņa sievietes dekorum's, es ceru ar jums sisties cauri caur pasaules ērkšķiem un dadžiem, es ceru ar jums taisīt un bruģēt jaunās progresa šosejas, gāzt kalnus, rakt izglītības un saticības tuneļus, gāzt aizspriedumu Alpus, romantisma Staburaga klintis. Ja piekrītat manai pasaules aplaimības programai, tad atbildat skaļi: «Jūsu programa ir laba, viņa man pilnīgi pa prātam, es viņu pieņemu, un paskataties man uz deguna galu.»» — J. ieteic sievietēm: «veicīgi kukņā nerīkoties, drānas pašai neaust (priekš tam ir fabrikas), vīrieti neaplaimot, ēdienu nesagatavot un nepasniegt, bet klaji un droši atzīt savas jūtas.»

Vīriešiem viņš cieši piekodina nekad neilgoties, nekad nesapņot par mīļāko, ne pa dzelzceļu, ne pa pasta ceļu, ne pa lauku ceļu, ne saulei lecot, ne saulei norietot, ne zālē guļot, ne grāvī guļot, ne krūmos sēžot, nekad, nekad nedomāt pie baltām rociņām, zilām actiņām, lilijas vaidziņiem un sārtās mutītes, jo tās esot riebīgas salkanības, mīkstulības un gļēvulības zīme. Turpretim, kad jauneklis esot iemīlējis kādu veselīgu, svabadu, naturalistīgu meiču, tam apzinīgā lepnumā jāuzsaucot: «Ar stipru roku es izraušu visaugstāko egli iz Norveģijas mežiem, iegremdēšu Etnas kvēlošā atvarā un neizdzēšami ierakstīšu pie tumšās debess velves, ka tevi mīlu.» Ekur puika, tas J. kgs! Kā viņš atgādina tautas dziesmu: es nopirktu Rīgas pili ar visiem vāciešiem u. t. p. Nabaga egles man būtu žēl, bet nezinu, vai aiz smiekliem varētu iet to glābt. Tik tiešām, malacis šis J. — vārdos. Bet *enfant terrible* viņš nav; viņš it labi noderētu kādā augstākā meiteņu skolā par vēstures skolotāju. Cik viņš vareni prastu meitenēm iztēlot Hanibala varonīgo gājienu pār Alpiem. Uz augsta katedra, viļņojošiem matiem, lepni atliektu galvu, zvērošām un spīdošām acīm, runā patetiskā, pacilātā, dimdošā, skaļā deklamacijā pēc 17. gadu simteņa aktiera. Kā viss tas noderētu! Gatavs varonis. Tur meitenēm no 15 līdz 18 g. no saldām jūsmām, no bailēm, no apbrīnošanas vai jāsastringst. Jā, J. kgs šī vecuma jaunavas gan varbūt var ietricināt ar savu «ugunīgo, spēka pilno dzīvi, plašo, straujo darbību, drošo, svētīgo kalpošanu augstākajām idejām». Bet sieviete, kas var patstāvīgi spriest un pazīst cilvēkus, atradīs viņa vārdos tikai tukšu patosu, skaļas, pārāk augstprātīgas, dimdošas frazes, zvārgulīgu ritorismu.

J. otrā «jaunā» melodija ir kosmopolitisms, tautības atmešana. Viņam tādēļ ir riebīga visa dzeja, kurā tiek apdziedāti latvju kalni un lejas, ozoli un liepas u. t. p. Pavisam nepaciešama viņam ir līgošana Jāņu vakarā, tāpat kā visas citas tautas vecās ieražas un paražas. Protams, ka pie tāda uzskata tam pavisam nesaprotama un smieklīga rādās tautas cenšanās izpētīt latviešu pagātni, krāt tautas dziesmas, teikas, pasakas un citas garīgas un ārīgas dzīves parādījumus un pierādījumus. Vai tāds uzskats, vai tādas domas kas jauns! Mēs tās esam paraduši dzirdēt no tā laika, kad latvji sāka justies kā tauta, sāka sevi pašu cienīt un turēja par cienīgu iepazīties ar savu pagātni, ar savām tautiskām savādībām, ar savu garīgo un ārējo dzīvi. Lai nu gan J. nebūt nava uzskatāms par tādu, kura iedomas būtu uzlūkojamas kā bailīga slimības zīme pie tautas miesas, lai gan zinām, ka J. pilnīgo piekritēju skaits nav vairāk kā kādi 15, kuri, ja daudz, var izsvilpt kādu aktieri vai kādu nevainīgu tautas dziesmu krājēju,

tad tomēr šinī laikā nava lieki uzrādīt, cik ākstiskas, muļķīgas izklausās J. tirades pret tautas pagātnes, tautas dzīves pētīšanu, ja apceram, ka tautības piekopšana, iepazīšanās ar tautas pagātni, viņas dvēseli ir katras tautas svēts pienākums, kura negrib bojā iet, bet grib kā tāda, kā sevišķs individs, kā sevišķs organisms pastāvēt. Visas kulturas tautas drīkst nodarboties ar savu vēsturi, drīkst krāt tautiskas dzīves apliecības, sīki jo sīki izpētīt, kā dzīvojuši, kā priecājušies, kā ģērbušies senči, tikai latvieši to nedrīkst. Kādēļ? Tādēļ, ka tas nepatīk — kam? J. kgm, kas bez s a m a ņ a s, pārņemts no «jaunās» idejas, dzīvo tikai tagadnei, ievēro tikai acumirkļa prasījumus un tādēļ nevar atjēgties, ka tagadne nava labi izprotama bez pagātnes, tāpat kā šī diena nav izprotama bez vakardienas, ka šīs dienas pamats ir vakardiena un šī diena ir rītdienas pamats. Tas aizmirst, ka acumirkļa prasības tikai tad varēs tikt pareizi apmierinātas, kad ievēros tos apstākļus, kas jau pastāv. Cik tālu var vienpusībā, paviršībā noklīst jaunekļa gars, kad tas apreibis no kādas zinības pēdējā vārda, kad to aptumšo, padara aklu kāda vienpusēja teorija! Tas citu neko neredz kā tik to, ko grib redzēt, citu nekā neatzīst kā tik to, ko viņa iemīļotā formula tam atļauj. Viss, kas **n e p i e p a s** jaunā pasaules aplaimotāja liestei, tiek nogriezts un atmests ar tādu entuziasmu, kāds piemita vecajiem inkvizitoriem.

«Burvīgi līgodams», skaļi gavilēdams, tas varētu sarīkot efektu pilnu *auto dafē* visām tautas gara un citām mantām; tautas augumu tas katrā brīdī gatavs likt Prokrusta gultā un to vai nu paīsināt, vai pastiept, skatoties pēc formulas. Tautas garīgās mantas krājējus tas priecīgs liktu dancināt uz «sarkana ķieģelīša» un dziedātu: «jo tautietis augsti lēca, jo pakūru uguntiņu.»

Ērmots liktenis latvju tautai. Visur, katrā pareizi, organiski attīstītā tautā izglītotie ir tautas pašapziņas organi, tie cenšas uzturēt tautas vēsturiskās īpašības un savādības. Bet pie mums, latviešiem, «civilizētie jaunie» no tāda pienākuma negrib nekā zināt un tādēļ liek apsmieklā savas tautas savādības, ieražas un paražas, dod padomu tautību atsviest, it kā tā būtu kā veca lupata nometama, nenojēgdami, ka caur to tie sevi pašus nodod intelektualai un tikumiskai nīcībai un niecībai. Cik nicināms šaurais, pašslavīgais patriotisms, kas skatās uz citām tautām ar naidu un nicināšanu, tikpat nicināms ir tas kosmopolitisms, kas zobojas par tautību, par kādas tautas savādībām, par viņas sentēvu dzīves formām, kas vēsturiskā ceļā nokārtojušās. Tauta ir sevišķs, pilnīgi patstāvīgs organisms, sastāvošs no vienību pulka, bijušām un esošām; viņš dzīvo gadu tūkstošus, vadīts no

saviem vēsturiskiem likumiem; tam ir savs augums, sava atmiņa, savs attīstības gājiens, savi centieni, uzdevumi un mērķi, savas intelektuālās un garīgās funkcijas, kas notiek laika plašumā. Cik nedabiski ir paģērēt, lai cilvēks atmet savu individualitati, savu temperamentu, tikpat nedabiski ir prasīt, lai tauta atmet savas specifiskās īpašības, citām tautām pakaļ darot vai rīkojoties pēc kosmopolitisma abstraktiem idealiem. Tautības nojēgums nesatur sevī nekā izslēdzoša, nošķiroša, sevi noslēdzoša. Tautība ir kārta (modus), kādā tiek izvesti dzīvē principi, kas stāv pāri par tautības principiem; tā ir vispārcilvēciskās idejas izvešanas kārta. Īsts patriots nevar turēt, uzskatīt savas tautas labumu par pretīgu citām tautām.

Augstākais tikumīgais princips paģēr no mums, lai mīlējam savu tuvāko kā sevi pašu; bet tādēļ, ka ļaudis nevar stāvēt ārpus tautības, un tādēļ, ka tautiskam sakaram ir ne vien fizisks, bet arī tikumisks karakters, tad no tam jāsecina, ka mums jāmīl citas tautas kā sava paša. Tātad sava tauta jāmīl, bet ne jānicina.

Uns ist ganz kannibalisch wohl,
als wie fünfhundert Säuen.

(Goethe's Faust.)

Noklausījuši J. otru «jauno» dziesmu, kuru tas mums, aizsmacis no *fortissimo* dziedāšanas, «līgojis» priekšā, piegriezīsim vērību viņa trešajai jaunajai «ziņģei» — naturalismam. Par šo mūsu «jaunie» kliedz līdzīgi indianiešiem, kad viņu virsaitis izjāj, skatot šo bifeli, šo bifeļu pēcnācēju, visi citi ir vērši, bet šis tik tiešām ir tas īstais bifelis. Bet naturalisms nebūt nav svešs latviešiem, tas nebūt nav jauna dziesma. Latviešiem ir daudz stāstu, kuri pilnīgi pieskaitāmi pie naturalistīgiem, piem., «Mērnieku laiki», «Vecais pilskungs» un citi; otrkārt, tiem ir pazīstama tulkojumos cittautu naturalistīgā literatura. Par šo faktu mēs nebūt nenoskumsim. Bet, ja J. pastāv uz tam, lai minētais mākslas virziens būtu vienīgais, valdošais, tad mums viņam jāpretojas. Pielaižami ir visi mākslas virzieni. Kritiķis nedrīkst piesavināties tiesību likt skatīties rakstniekam uz dzīvi caur to glāzi, kas viņam pašam (kritiķim) patīk; tas nevar paģērēt no veselas literaturas, lai tā seko viņa komandas saucienam; jo var gan nodresēt un nodīdīt puikas, piem., uz svilpšanu, bet ne literaturu. Otrkārt, tikai vientiesītis var domāt, ka naturalismā slēpjas universallīdzeklis pret literaturas trūkumiem, ka ar šīs zāles, šī recepta piepalīdzību zels, ziedēs lieliski

latviešu literatura. Pie labākās gribas neesmu varējusi pārliecināties, ka naturalisti notēlotu tiešām kailo dzīves patiesību un ka viņi rakstītu, dibinājoties tikai uz aplūkotiem faktiem. Lielais franču naturalists Zolā strādā šimbrīžam pie sava lielā darba «Roma», kurā nodomājis aprakstīt «mūžīgo pilsētu», dot par viņu vispārīgu, pamatīgu ainu; un tomēr viņš Romā uzturējās tikai maz mēnešu. No tam redzams, cik pie tādas aplūkošanas var runa būt no cilvēciskiem dokumentiem, no kailās patiesības notēlošanas.

Naturalisms, pēc slaveni pazīstamā Maksa Nordau vārdiem, stāv tikpat tāli no dabas kā idealisms un konvencionalisms, jo statistika māca, ka vissamaitātā pilsētā nāk uz piecdesmit korteļiem viens šeņķis, ka viss, kas aprakstīts iekš «Nanā» un «Slepkava» (abi Zolā stāsti), priekš cilvēku lielākā daudzuma ir nezināmi, ļoti reti pierādījumi, un viņiem tādēļ nav nekādas nozīmes. «Nanā» un «Slepkava», kad tie patiesībā tādi būtu bijuši, kad viņu notēlošana nebūtu pārspīlēta un izķēmota, arī tad viņiem būtu tikai vērtība kā patoloģiska muzeja interesantam priekšmetam, bet nebūtu kā cilvēciskam dokumentam, kas visur varētu tikt atzīts kā īsts, neviltots. Tas pats rakstnieks, Nordaus, saka tāļāk: «Zolā romans, īsti apskatot, ir tāds pats kā Prevo jeb Skarona romans; tas nav vairāk nekas kā izdomāts stāstiņš, kas patiesībā nekur nav noticis, izņemot sacerētāja fantaziju. Kad viens rakstnieks sevišķi iemīlējis dubļus, otrs turpretim glītus dzīvokļus, kad viens apraksta žūpas, otrs turpretim bagātus, ievērojamus un tikumīgus pilsoņus, tad iekš tam parādās tikai rakstnieka personiskā savādība, pie kam pati sistema caur to nemainās, nepaliek citāda. Iemeslis, kādēļ daiļrakstniecībā tiek tēloti izņēmumi un slimīgas parādības, meklējams pa daļai lasītājos. Tie negrib redzēt literaturā to, kas tiem jau no ikdienišķīgas dzīves pazīstams; tie mīl stipras jūtas, kas tiek saceltas caur ārkārtējiem apstākļiem un ļaudīm.» Tātad iznāk, ka naturalisms, naturalistīgie ražojumi sava iespaida ziņā uz lasītājiem līdzinās briesmu un asiņu romanu iespaidiem, no kuriem tak visi pūlas publiku aizsargāt. Tikpat vienos, kā otros atronam viszemāko kaislību notēlojumus, visvisādas ārkārtības (anomalijas), garīgā un tikumiskā ziņā jukušus cilvēkus. Rau', tādu virzienu literaturā sevišķi ieteic J. kgs latviešiem, pa lielākai daļai zemnieku tautai!

Apskatīsim beidzot, cik dibināta ir J. kga latviešu jaunākās literaturas nozākāšana, cik pamata ir vispārīgi viņa pārmetumiem, cik taisni un pareizi ir viņa paļājošie apgalvojumi.

J. teic: «Sākumā gribam aprādīt, ka vēl arvienu pie mums stipri plaukst un zeļ agrākā savītusē salkanība, ka vēl arvienu mūsu literaturā pārvalda paviršīgā, nedabiskā tēlošanas kārta kopā ar pārjūsmīgo, pārliecīgo mīlestību (erotismu).»

Vispirms mums jāpiezīmē, ka J. lāgā neapdomā, ko viņš raksta, ka viņš lieto, savieno vārdus, kuru nozīmi tas nepazīst vai pavisam aplami saprot, jo citādi tas nelietotu tādu neloģisku teikumu kā «savītuse salkanība plaukst un zeļ». Kas savītis, tas nezeļ. Joprojām nevar vienā teikumā pārmest «salkanību» un «pārliecīgu, pārjūsmīgu mīlestību», tādēļ ka šie vārdi satur sevī pretekļus, viens otru izslēdz, tikpat kā vārdi: karsts un auksts, salds un rūgts. Cilvēkam, kas dod padomu citiem nerakstīt, vajadzēja gan prast loģikas ābeci. Griezīsimies tagad pie pārmetumu un uzbrukumu iztirzāšanas. Mūsu kritiķis, kā jau teicām, pārmet latviešu literaturai paviršību, nedabisku tēlošanas kārtu. Tādam spriedumam par pamatu tas liek kādu ceļojuma aprakstu — Jaunsmiņa Valdemāra stāstā «Caur ērkšķiem un dadžiem». Kāds patiesībā šis ceļojuma apraksts, to nedabonam zināt, jo mums J. pasniedz tikai nedabisku, paviršu, karikaturisku atstāstījumu un pēc tam izsaukumu, redzat, cik paviršs, cik nedabiski viss aprakstīts. Patiesi varena kritiska taktika! Ar to iespējams vislabākos, vislielākos gara ražojumus pataisīt smieklīgus un riebīgus. Man nevilšus nāk prātā kādas avīzes kritika, kad Vācijā pirmoreiz parādījās uz skatuves Gētes ģenialais, dziļdomīgais «Fausts», jo tanī avīzē tiek tādā pašā banalā, inferioras asprātības stilā lasītājiem izklāstīts slavenā dzejojuma saturs. Uz tā paša ceļojuma apraksta pamata J. arī apgalvo, ka visas gleznas nejēdzīgi paviršas, visi tēlojamie (gan tēlotie!) skati tik nedzīvi, tik bālgani nenoteikti. Šie spriedumi lai noder par ziņu, kā mūsu kritiķis taisa savus nāves spriedumus, kā viņš pamato savus uzbrukumus, cik bezgala vieglprātīgi viņš mētājas apkārt ar saviem vispārīgiem spriedumiem. Uz viena vai pārs faktiem dibinādamies, tas izfabricē tūliņ bez mazākās apdomas vispārīgu apgalvojumu, tezi. J. mums dzīvi atgādina ar šo savu apspriešanas manieri kādu angli, kas, vienu nakti uzturējies mazā Francijas pilsētiņā, kur tas viesnīcā ticis apkalpots no sulaiņa, kas svepšķ, ir diezgan rupjš un sarkaniem matiem, — ieraksta savā dienasgrāmatā: šīs pilsētas iedzīvotājiem ir sarkani mati, viņi svepšķ un ir ļoti rupji. Pamatodamies uz pārs stāstiem, kurus tas pēc savas patikas izrāvis no avīžu feļetoniem, izrakstījis dažus teikumus no Lapskalna Andreja stāsta «Jaunais mežkungs», kuri runā no mīlestības, no likteņa, skūpstīšanās un apkampšanās, — tas ar apbrīnojamu drošību bļauj pilnā

kaklā: latviešu literatūrā atronama t i k a i s a l k a n ī b a, pārliecīga, pārjūsmīga mīlestība. J. mums ir drastisks, spilgts piemērs par to, kādus netikumiskus līdzekļus spēj izlietot cilvēks, kas par «makti» grib vērību griezt uz sevi, kurš tiek jāts no godkārības, ir apmulsis no kādām «idejām», kuru rokaspuisis un algādzis tas labprātīgi palicis. Kur nopietns, lietišķs (objektivs) kritiķis, kam rūp tikai patiesība, bet ne partijas mērķis, izlasītu pat pēdējo rindu no visa tā, kas ražots pēdējā laikā mūsu beletristikā, iekām tas taisītu tādu bargu spriedumu kā J., tur pēdējais apmierinās pilnīgi ar pārs stāstiem, ar dažiem no tiem izkravātiem teikumiem, kas viņa nodomam un mērķim lietderīgi, un klaigā tūliņ balmutīgi, vai nu neesmu pierādījis, cik sekli, cik nejēdzīgi ražojumi nāk klajā mūsu tēvijā, cik tukša, muļķīga ir latviešu literatura. Nožēlojams cilvēks, kas tā var rakstīt, tā var rīkoties pēc tam, kad viņam bijuši diezgan atgadījumi noskatīties, kā stāda, kā pēta un apdomā zinību vīri un visi tie, kas kalpo patiesībai, kad tie ko pārspriež, kad tie ko soda.

Kādā citā vietā J. saka: neaizmirsīsim vēl citas poetiskas piedevas kā «maigas vēsmiņas, ziedošus krūmus, smaržīgas puķītes, bālo mēnesi un mirdzošas zvaigznītes», kas atronamas latviešu rakstnieku stāstos un novelēs un rāda no bezmērīgas tukšības un seklības latviešu literatūrā. *«Well roared, lion!»* (Labi rūkts, lauva; Šekspira Vasaras n. sapnis). Tiešām vareni. *«Das denkt wie ein Seifensieder.»* Latviešu rakstnieki vairs nedrīkst ne pušplēsta vāda minēt par vēsmiņām, par puķēm, par zvaigznēm, jo tā ir «viena» briesmīga tukšības un seklības zīme. Tas neko nekaiš, ka visas minētās poetiskās piedevas atronamas pie klasiķiem, romantiķiem, realistiem un naturalistiem citās zemēs, pie Gētēm, Šekspiriem, Ļermontoviem, Puškiniem, pie Hofmaņa, pie J. dieviņiem: Zolā, Flobera, Dodē, Zudermaņa un Mopasana un daudz citiem, jo tie nav latviešu rakstnieki, kurus tak esam apņēmušies krietni nogānīt.

Par P. . . . Jāņa dzejoļiem J. raksta: «Nepanesama mīkstulība un gļēvulīga salkanība spīd teit iz katra dzejolīša ārā, un visas šīs sīrupā samērcētās peršas . . .»

Iemeslu tā spriest dod J. tas apstāklis, ka P. J. dzejoļu krājumā minētas allaž baltas rociņas, zilas actiņas, liliju vaidziņš, sārta mutīte un apdziedāts kāds b ā l s un kluss jauneklis, kuram nesmaid pretim cerība. Bet ko teiksat, J. kgs, par sava elkadieva H e i n e s mīlestības dzejoļiem, no kuru milzīga daudzuma uzrādīšu sekojošus: *«Du bist so schön und rein, wonnevolles Mägdelein, deinem Dienste ganz allein, möcht ich wohl m e i n L e b e n w e i h' n»*, — *«Bin ein b l e i c h e r Mann*

geworden, seit mein Auge sie geseh'n, Heimlich weh ist mir geworden, wundersam ist mir gescheh'n». ... — «Seit dieser Stunde verzehrt sich mein Leib, die Seele stirbt vor Sehnen, Mich hat das unglückselige Weib vergiftet mit Ihren Thränen.» Rau', tā vaid un vārgo simtos dzejoļos, izdēd no pārmērīgas, pārjūsmīgas mīlestības Heine, kuru sev J. izvēlējies par *«Leibdichteri»;* bet latviešu dzejnieks, kas nebūt tā nenoskumst un nebūt nevelk tik bezgalīgi žēlīgu meldiju, tiek nostādīts pie kauna staba, gandrīz tiek nosaukts par tēvijas nodevēju, par noziedznieku. Cilvēks, kas uzdrošinājas apdziedāt mīlestības jūtas, bet neizdodas balmutīgi par varenu tautas priekšnieku, kas neapsviež lepni ap saviem pleciem togu, kas nenodarbojas ar fanatisku ideju izplatīšanu un tumšo ļautiņu musināšanu, tas tiek izsmiets, izērmots visādā kārtā, tam lej visvisādas riebīgas kritikas samazgas uz galvu! Pavisam muļķīgi ir pārmest mīlestības dzejniekam sāpju un skumju skaņas. Uzskats, ka mīlestība nevar būt bez sāpēm, pieder, tā sakot, pie mīlestības poezijas inventara, vai nu tā tautiska, vai mākslīga dzeja; *«Es wohnet lieb bei liebe, darzur gross herzeleid»,* (iesākas kāda veca vācu balade). Bet J. viss tas izrādās pavisam salkans, jaunlaika čugunzeļļa necienīgs, tam tikai tad omulīgi, kad tas var izjāties uz sava parādes zirga — sieviešu emancipacijas un līdz ar to viens pa otru skaļāki (taisīts pēc J. paraugiem) iezviegties par ugunīgo, spēka pilno dzīvi. Tādēļ J. svēti nolād P. J., Deglavu un Lautenbachu, ka tie uzdrīkstas paģērēt no sievietes, lai tā vīrieti aplaimo, lai tā ir šķīsta un daiļa kā puķe (līdzīgi Heinem, kas dzied *«Du bist wie eine Blume»* utt.). Man viss tas pavisam nesaprotams, kāpēc lai sieviete neaplaimo vīrieti, kad vīrietis aplaimo sievieti, kāpēc lai sieviete neaizdzen skumjas no vīrieša pieres, ja tas, pūlēdamies priekš viņas un saimes, tādas piedzīvojis; kāpēc lai sieviete nebūtu skaista un šķīsta?! To mums J. neizskaidro, zinādams, ka savos izskaidrojumos sapīsies, nonāks pie neloģiska saputrojuma.

Nepieklājīga arī J. ņirgāšanās par to, ka latviešu mīlētājs atzīstas, ka ne tikvien dzejas ir viņa mīļākās nopelns, bet arī viss, ko tas nepiegurdams dienām un naktīm strādājis. Neielaizdamies nekādos sīkākos izskaidrojumos, aizrādīsim tikai uz to, ka šī gadsimteņa populārākais filozofs D. Z. Mils saka to pašu par savu sievu. *(Brandes, Moderne Geister.)* Beidzot nevaram neaizrādīt uz to, ka J. latviešu literaturas novārtā likšana, noķengāšana, tādēļ ka tanī tiek bieži apstrādāts mīlestības temats, stāv diametrali pretim visas senākās un tagadējās literaturas saturam it visās kulturas zemēs. Tādēļ ir J. pārmetumi jo netaisni, jo aplami, izsacīti pret latviešu literaturu vien. No tiem varētu domāt un jādomā tam, kas citas literaturas nepazīst, ka

latviešu literaturā vien atronams mīlestības kults vai, mazākais, citās literaturās viņš sastopams tikai kā izņēmums. Patiesībā ir pavisam otrādi. Vai Šekspirs nav maksājis savu meslu mīlestības kultam, dzejodams burvīgo dramu «Romeo un Julija», vai Gēte nav rakstījis daudz dzejoļu, dramu, romanu, kuros viss griežas ap mīlestības motivu, vai Dante nav apdziedājis Beatriči, Petrarka nav veselu dzejoļu krājumu svētojis savai Laurai, vai Ovida dzejā netiek cildināta mīlestība? Un tomēr neviens vēl nav uzdrīkstējies visus tos tādēļ smādēt. Kam būtu arī tik droša piere nosunīt Paulu Heizi viņa noveļu dēļ, kas gandrīz visas s v ē t o t a s mīlestības jūtu tēlošanai, kas nosauks Zudermanu viņa *«Es war»* dēļ, kurā mīlestība ir galvenā persona, par m ī k s t č a u l i; kas uzdrīkstēsies noķengāt tagadnes lielāko poļu rakstnieku Senkeviču, kad tas savos romanos jo pamatīgi, jo sīki un plaši nodarbojas ar mīlestības psiholoģiju; kas nosauks krievu rakstnieci Olgu Šapiru par tukšu, par pļāpu tādēļ, ka tā gandrīz vienīgi piegriež vērību mīlestības jautājumam; kas, beidzot, metīs ar akmeni uz franču lielo, necik sen nomirušo rakstnieku Gi Mopasanu, kas pa vislielākai daļai visos savos darbos tēlojis mīlestību visās viņas fazēs, parādījumos, slimīgos un veselīgos, jaukos un nejaukos, viņas stiprumu un vājumu, viņas riebīgo kaislību, viņas samaitātību, viņas uzupurību un valšķību. Un tomēr franči ir lepni uz šo mīlestības rakstnieku, un pasaules literaturā tas ieņem vienu no cienīgākām vietām. Kad kāds kritiķis uzdrošinātos minētos rakstniekus viņu mīlestības kulta dēļ nosaukt par salkaniem, riebīgiem, mīkstčauļiem, tad par tādu tikai paraustītu plecus vai dotu viņam padomu griezties pie ārsta, kas dziedē gara slimības; bet pie mums tādas sugas kritiķis atron vietu avīžu slejās saviem sakarsēta prāta izperinājumiem. Mēs nupat redzējām, ka viss tas, ko J. tik zemi noliek, atronas pie vislielākajām, visvecākajām kulturas tautām lielā cieņā un gar viņu ir nodarbojušies un vēl tagad nodarbojas literaturas lielākie, spīdošākie ģeniji. Un veltas ir J. pūles, J. cīniņš pret mīlestības beletristiku. Šis varenais spēks, šis ievērojamais faktors cilvēces dzīvē atradīs vienmēr arī nākotnē savus priesterus, savus ziedotājus un dzejniekus, savu Petrarku, savu Danti, savu Heini. Un bēdīgi būtu, ja tas tā nebūtu. Skaisti un patiesi saka kāds no jaunlaika lielākajiem gariem, Vagners, savā «Lohengrinā»: *«Aus der öden Sorge für Gewinn und Besitz, der einzigen Anordnerin alles Weltverkehrs, sehnte sich das unertödtbare Liebesbedürfniss des menschlichen Herzens nach Stillung eines Bedürfnisses, das je glühender und überschwänglicher unter dem Drucke der Wirklichkeit zu befriedigen war.»*

Tikpat maz dibināts ir J. apgalvojums, ka latviešu literatura čumot un kustot no visādiem lamas vārdiem, tautiskām prastībām un neglītām rupjībām (vai glītas rupjības arī ir?), — jo piemēri ņemti tikai iz kāda Lapskalna Andreja stāsta, kurš, protams, nereprezentē jaunāko latviešu literaturu. Ļoti vieglprātīgi ir joprojām nolikt kaunā latviešu rakstnieku humoru, dibinājoties tikai uz kādu Purapuķes mazu humoresku «Cik rakstniekam ir grūti». Šie piemēri lai vēlreiz atgādina, cik ātri J. pie rokas un gatavs vispārīgs spriedums. Reiz iznāk parupja kāda humoreska latviešu rakstniekam, — J. tūliņ sauc: «Redzat, cik rupjš un riebīgs ir latviešu rakstnieka humors!»

Garām ejot ievēlētu J. kgm palasīties Zolā «Slepkavā», kurā tas atradīs bieži rupjus, riebīgus skatus, piem., skatu, kur sievas ņemas viena otru apstrādāt; to pašu tas var atrast arī pie citiem naturalistiem, kuri, jāpiezīmē, raksta priekš mācītiem, smalkiem, izglītotiem ļaudīm, bet ne kā mūsu rakstnieki — priekš zemākām šķirām.

Ils veulent être libres et ne savent pas être justes.

(Abbé Siéyes.)

Aprādījuši, cik nepamatoti un paviršī ir J. spriedumi par latviešu literaturu, nevaram beidzot neaizrādīt, ka viņi pavisam netaisni, vieglprātīgi, bērnišķīgi. Latviešu literaturas, ja saprotam zem tās no pašu tautas dēlu darināto, darbinieki ir pa vislielākai daļai cilvēki ar vidēju, pat vēl zemāku izglītību, laukskolotāji, saimnieki un reti kad ar universitates diplomu. Latviešu tautas dzīve ir tikko atraisījusies no feodalā spaida un patriarchaliskās verdzības un snauž pa lielai daļai vientiesīgās, vienkāršās formās; izglītība tikai vispēdējā laikā sāk izplatīties un modināt zemākās šķiras uz dažādiem jaunlaiku centieniem un domu strāvām. Līdz šim tautas dzīvē neparādījās nekādas jaunlaika idejas un plašāki centieni, un tādēļ ir milzīgi muļķīgi to trūkumu pārmest rakstniekiem, kuriem tikai jānotēlo patiešamība, patiesa, īsta dzīve, nevis savas fantazijas un *pia desideriá* (labie vēlējumi).

Kad visu to ievēro, tad neviļot jānoskumst par tādiem, kas apšķaida mūsu literaturas jauno stādiņu ar jīlīgu, žultīgu šķidrumu. Prasīt no tikko uzdīgušas latviešu literaturas, lai tā formas, satura plašuma, dziļuma ziņā līdzinās krievu, franču, vācu un angļu literaturām, ir tikpat aušīgi, smieklīgi kā prasīt no maza bērna, lai tas pareizi nospēlē Lista Ungaru rapsodiju,

tikpat nepareizi kā pārmetums 17. gadu simteņa izgudrotājiem, kāpēc tie nav izgudrojuši dzelzceļu, telegrafu, elektricitati, telefonu un tamlīdzīgas lietas, un pārmetumi franču vai vācu 15. gadu simteņa literaturai par to, ka tai trūkst atticisma, liegas pārejas un ievērojumiem bagāta gleznošanas spēja, viegla gracija un nenotverama ironija, glīts, vienkāršs stils. Literatura attīstās līdzās tautas dzīves attīstīšanai un progresam, bet ne arvienim neba literatura var būt vienmēr dzīves spogulis, viņas pareizs notēlojums. To vajadzēja gan zināt, mazākais just «kritiķim» un nevis nostāties uz tagadējo varenāko kulturas tautu literaturu augstumiem un nievāt, sviest ar akmeņiem uz mūsu attīstības sākumā atronošos rakstniecību. Neatradis latviešu literaturā tās neizvedamās, aplamās idejas, kas spokojas viņa uzbudinātā pakausī, tas sviedros pūlas bērt apvainojumus uz to.

Novērsīsimies no tā, kas nicina un zaimo mūsu rakstniecību, literaturas pastarīti, tādēļ, ka tai tagad vēl nav tik krāšņa, kupla pūra kā viņas daudz daudz vecākām māsām.

[*Matilde Priedīte-Jureviča*]

BALSIS IZ PUBLIKAS

— Mūs lūdz uzņemt sekojošo protestu:

«Nupat iznākuse maza grāmatiņa no kādas Brunhildes, kura, gribēdama rakstīt par latviešu literaturas «soģiem un nievātājiem», nodarbojas ar vienu vienīgu latviešu rakstniecības pārspriedēju J., «Domas par jaunlaiku literaturu» sacerētāju. Lai nu lasītājos nepaliktu nekādas šaubīšanās, ka latviešu rakstnieki n e s t ā v sakarā ar Brunhildes sarakstīto grāmatiņu — darbu, kas tikai kaitē latviešu rakstnieku godam, tad turu par savu pienākumu vairāku man pazīstamu nopietnu rakstnieku vārdā atklāti izsacīt cietāko pretošanos šādai mūsu aizstāvēšanai. Mēs nebūt un nekad neesam vēlējušies, ka J. parupji un spēcīgi izteiktiem, asiem, bet pa lielākai daļai dibinātiem pārmetumiem no mūsu puses taptu atbildēts vēl rupjākā kārtā. Mēs līdz šim esam cietuši klusu, bet mēs J. neesam aizmirsuši. Mēs sagatavojam viņam atbildes. Tās nebūs brošuras ar valodu, kurā gandrīz ik trešais vārds ir svešvārds, mēs neliesim «r i e b ī g a s s a m a z g a s uz g a l v u», kā to Brunhilde saka un dara, nedz citu kādu «s a p u t r o j u m u»; mēs «n e b ļ a u s i m p i l n ā k a k l ā» «d i m d o š a s f r a z e s» par viņa «k a z e r n e s ž a r g o n u»; mēs «n e l a i d ī s i m v a ļ ā k ā d u o r i ģ i n a l u b l e ķ i» «p r e t m ū s u H e r o s t r a t a k a u n a d a r b u» —

nē, mūsu atbildes būs rāmas un pieklājīgas, nopietnas un lietiškas: mēs J-am atbildēsim ar saviem darbiem. Mūsu darbi būs mūsu aizstāvi! Citu mums nevajag!»

Rūdolfs Blaumans

Ērgļos, jūlija 1. d. 1895. g.

«Dienas Lapa», 1895. g., Nr. 153, 10. jūlijā.

BALSIS IZ PUBLIKAS

— Rūdolfs Blaumanis mūs lūdz uzņemt sekojošu atbildi: «Nesen atpakaļ «Dienas Lapā» bija nodrukāts īss, no manis sarakstīts protests, kurš griezās pret kādas Brunhildes brošuru «Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem». Atsaukdamies uz šo protestu, «Baltijas Vēstneša» 150. un 162. numurā seši burti un četri punkti, proti, Al. U. J. Kr., mani ņemas piezobot, darīt smieklīgu un gaiši un saprotami nostādīt lasītāju priekšā par meli. Šāda rīkošanās man pilnīgi vienaldzīga, jo tas jau nav jauns: ja nekā nevar teikt par pašu kodolu un tā aizstāvēt, tad jātvarstās gar viņa čaumalām. Bet caur to mans protests netop apgāzts un Brunhildes raksts ne par matu pieklājīgāks. Kamēr neviens nopietns, ievērojams vai arī tikai pazīstams latviešu rakstnieks Brunhildei atklāti nebūs izteicis savu pateicību vai arī man savu pārmetumu, tikmēr dzīvošu, kā līdz šim, patīkamā pārliecībā, ka ne vien vairāku man pazīstamu nopietnu rakstnieku vārdā, ne vien visu man pazīstamu nopietnu rakstnieku, bet ka **visu latviešu rakstnieku** vārdā esmu drīkstējis un drīkstu pretoties **tādai** mūsu aizstāvēšanai un **tādai** rakstīšanas kārtai un valodai, kādu Brunhilde ar savu brošuru grib ievest mūsu rakstniecībā. **Tāds** darbs kaitē mūsu godam, un tādēļ šis darbs jāgraiza, lai mūsu «aizstāvētāja» nāktu pie atzīšanas, ka nestāvam uz ielu zēna stāvokļa un negavilējam, kad mūsu pretiniekus, «soģus un nievātājus» apmētā ar dubļiem!

Ceru, ka mans «nesaprotamais īgnums» taps saprotams caur šīm rindiņām, kuras ir pēdējās šinī lietā, kamēr tā nebūs cilāta no rakstniekiem, kādus augšā minēju.

Ērgļos, caur Stukmaņiem, jūlija 24. d. 1895. g.

«Dienas Lapa», 1895. g., Nr. 168, 28. augustā.

MŪSU VECAI PAAUDZEI

Cīņas metode, kuru pret mums izlieto mūsu saviļņotā, uztraucētā vecā paaudze, pieņēmuse pēdējā laikā drusku citādāku un interesantāku veidu. Vispirms, kā zināms, mūsu pretinieki ķērās pie līdzeklīša, kas nu gan lietots jau senum sen, bet tomēr pastāvīgi izrādījies par ļoti nederīgu: viņi neielaidās nekādā sacīkstē ar mūsu spriedumiem, bet tikai notālēm ņēmās mūs dedzīgi nolamāt; diemžēl, tikai arī šoreiz nelīdzēja ne vecum vecie, iz tautas mutes noklausītie, ne arī jaunatvasinātie lamu vārdi. Pārmaiņus ar šīm kaislīgām skaņām bija jo bieži izdzirdamas liegas, klusas gaudas par samaitāto, jauno pasauli, par nekā laba nevarētājiem, kuri tikai prot sarūgtināt vecos goda vīrus un vienā cirtienā nopostot to, ko šie gadu gadiem šķitušies ceļam utt. Ne prātā mums nenāktu galvu pagriezt atpakaļ un jel brītiņu uzklausīties uz visiem šiem kliegtiem lāstiem un žēliem vaidiem, ja pēdējā laikā mūsu pretinieki nemēģinātu ar varu uzvelt mūsu aizstāvamām domām visvisādus pārpratumus, ja tie necenstos mūsu spriedumus kaut kādi izgrozīt un izplosīt, pēc savas patikas tos sabojāt un saraustīt; mūsu izteicienus tā saraustījuši savām rokām, ka tos ne domāt vairs nevar pazīt, tie vēl tad dažreiz tiem no savas puses žēlīgi piekarina klāt kādas pāris izsaucējas zīmes un tad ar vismierīgāko seju iespiež savos laikrakstos, caur ko, protams, vienkāršākie lasītāji var drīz vien tikt maldināti un samulsināti.

Vispirms mūsu godājamie pretinieki mēģina mums ceļu aizkrustot ar to, ka tie mūs ar apbrīnojamu veiklību un cītību izdaudzina par tādiem, kas savās mācībās sludinot tikai n e t i k u m ī b u, jo mēs jau, lūk, noliedzot to svēto un debešķo «mīlestības» jūsmu un vēloties vienīgi, lai visas sievietes izvērstos par briesmīgiem, nešķīstiem radījumiem, mums jau tamdēļ arī nepatīkot mūsu pašu godīgā, kaunīgā literaturiņa, jo mēs jau gribot vienīgi redzēt rupjus, kairinošus skatus — un visus šos apvainojumus viņi mierīgi pamato uz to, ka mūs nu vienreiz nevar sajūsmināt kaut kāda Pavasaru Jāņa «poezija» un ka mēs nekādi nevaram atzīt minētā «dzejnieka» un visu citu viņa biedru vareno salīdzinājumu: «puķe — skuķe!» Apmierinaties vien, cien. kungi, jo izzobot un apkarot jēdzienus un uzskatus par kādu priekšmetu nebūt vēl nenozīmē noliegt priekšmetu pašu. Nevienam no mums nenāk ne prātā neatzīt, noliegt mīlestību: tikai kā aizvienam, tā arī šoreiz mēs viņu neuzskatām par diezin kādu «dievišķu, debešķu liesmu», bet gan par negrozāmu dabas likumu. Pēc šī dabas likuma zināmi individi, zināmas cilvēku būtes pasaulē, kuru ārēja un iekšēja daba vienam ar otru vis-

vairāk radnieciska, visvairāk un vislabāk papildina viena un otra iedzimtās īpatnības, cenšas viens otram tuvoties un nodibināt ciešu, savstarpēju satiksmi, lai tā papildinātos un nostiprinātos abēju savādās īpatnības, lai iznāktu pilnīgs, vesels kopārs un lai pēc tam tad rastos jauna, gan fiziskā, gan garīgā ziņā spējīgāka un tālāk attīstīta paaudze. Šī mīlestība var tikai tad atsniegt savu no dabas nolikto pilnību, abi individi var tikai tad vislaimīgāki saderēt kopā, ja tie būs cik necik vienlīdzīgi, viengabala, atradīsies uz vienlīdzīga attīstības pakāpiena; un, tā kā cilvēku satiksmē jau tagad un turpmāk aizvien jo vairāk intelektualiem baudījumiem pārsvars pār tīri fizisko kārību apmierinājumiem, tad jau sievietei aiz šā iemesla vien jāiegūst vispirms līdzīgs izglītības stāvoklis ar vīrieti, lai tā varētu tādējādi pacelties līdz viņa domu augstumiem, lai būtu viņa biedrene īstā nozīmē gan uzskatos, gan centienos, lai abi tādā ziņā radītu idealu, ne tikvien fizisku, bet arī intelektualu kopdzīvi. Tātad mēs vēlamies šinī mīlestībā sievieti redzēt kā attīstītu, apzinīgu būtni, mēs sakām, ka tai vispusēji jāizglīto un jāizdaiļo savas no dabas piešķirtās gara spējas, kuras tai nekādā ziņā nav zemākas kā vīrietim, mēs prasām, ka tai vienlīdz ar vīrieti jāpiesavina visu zinātnisko domu panākumi, — kamēr mūsu «dzejnieki» kāro vienīgi pēc «sārtas mutītes, cēlām krūtīm, veselīga auguma», lai tad varētu īsti «dedzīgi skūpstīt» un īsti «kaislīgi apkampt», un tomēr, tomēr — mēs stāvot nesalīdzināmi zemāk, mēs neesot tik «ideali» kā šie mīlestības lietpratēji!!

Protams, ka šie mūsu teoretiskie, no augšas iesāktie prātojumi varēs piepildīties tikai nākotnē, jo vienīgi tad, kad katra stāvoklis būs tik tāļu nodrošināts, ka viņš varēs netraucēti izkopt un attīstīt savas spējas, un kad pēc tam šādu vienādi iegrozītu, vienlīdzīgi attīstītu individu mūža satiksmei nestāsies ceļā nekādi materiali šķēršļi, tikai tad arī būs iespējama ideala vienlaulība, nodrošināta, neizirstoša satiksme starp vienu vīrieti un vienu sievieti. Tagadējos apstākļos šāda ideala satiksme domājama tikai starp nedaudziem sabiedrības locekļiem; tagadējās laulībās valda pa lielai daļai tikai fiziskas saites vai savtīgi aprēķini, vīrs — kungs, pavēlnieks, sieva — kalpone, verdzene. Bez tam lielai daļai vīriešu un sieviešu jāpaliek tagad trūcīgo apstākļu dēļ neprecētai, materialie apstākļi piespiež tos padoties nejaukai, postīgai saejai. — Lai nu panāktu augšā aprādīto vienlīdzību starp vīrieti un sievieti, tad sievietei būtu vēl galīgi jāatsvabinājas no nospiedošas, pazeminošas vīriešu aizgādnības un aizbildnības, jāizkaro sev vienādas tiesības ar vīrieti gan sadzīvē, gan vēlākā mūža satiksmē, jānodrošina sev pilnīga patstāvība sabiedrībā. Atsvabināt sievieti no tagadējā verdzenes

likteņa, sagādāt viņai neatkarību, mudināt uz kopēju cīņu pēc labākas, laimīgākas nākotnes — pēc tā cenšas mūsu tagadējā sieviešu emancipacija, un pilnīgu uzvaru viņa arī panāks tad, kad būs reiz atrisināts vispārējais saimnieciskais jautājums; seviško atzaru par sieviešu jautājumu liecot, mums lokās un līgojas līdzi visa mūsu tagadējā sadzīves kārtība. Tautas saimnieciskie apstākļi reiz radīja sievietes verdzību un atkarību, un tautsaimnieciskie apstākļi turpmāk arī reiz atnesīs sievietei brīvību un cilvēku cienīgu laimību. — Bet šāda attīstīta, patstāvīga, svabada sieviete nebūšot tad vairs tik smalki «poezīga», sieviškīga un zaudēšot ļoti daudz no savas neizsakāmi jaukās līdzības ar pazemīgo, kluso «puķīti», tā nikni vaimanā mūsu pretinieki; mēs turpretim esam pārliecināti, ka tādas sievietes mūžs būs daudz spožāks un pilnīgāks, ka tad tā kā apzinīga būte varēs kalpot vispārējām cilvēces interesēm, ka tad tā stāvēs nelīdzināmi augstāk nekā līdzšinējā, tik dzejiski cildinātā «mana zeķu lāpītāja, manim klāti gulētāja»! Bet par visām lietām jāievēro, ka mūsu vārdi nav nekādi vilinoši apgalvojumi, nekādas jauki sapņotas izdomas, bet tikai vienkāršs, nepārsteigts atslēdziens no tagadējo tautsaimniecisko apstākļu gaitas. Ja vien kāds no mūsu «dzejniekiem» būtu jel druscin mazāk apbrīnojis un apdziedājis «bālo mēnesi pie klusās debess velves» un to tiesu cik necik vērīgāk nolūkojies mūsu jaunlaiku sadzīvē, tad tas būtu redzējis, ka mašīnu rats sen jau sadragājis agrāko nevienlīdzību starp vīrieti un sievieti. Fabriku un darbnīcu tvaikos sen jau izgaisuši agrākā dzejiski sievišķīgā nevarība un nespējība, kad sievietei bija vaļas vispirms tik daiļi, tik bērnišķi naivi uzziedēt ģimenes drošā paspārnē un vēlāk atkal tik paļāvīgi, tik padevīgi pieglausties pie sava vīra stiprās krūts; sekojot darba dalīšanas principam, sievietēm pie tagadējās ražošanas kārtības jādarbojas jau pilnīgi patstāvīgi, tām pa lielākai daļai jādzīvo pašām no sava darba peļņas un jāuztura pašām sevi, bez jebkādas vīrieša piepalīdzības. Jāapcer vēl tikai, ka turpmāk mašīnas arvienu vairāk saņems un ieraus savos riteņos visu sīko mājrūpniecību, visus rokdarbus, kurus sieviete vēl tagad piekopj savas ģimenes robežās, savā iekšējā mājas dzīvē; arvienu mazāk prasīs arī turplikām mūsu daždažādās mašīnas rupja, fiziska spēka, kur būtu lietojami vienīgi vīriešu nostingrinātie muskuļi, un tādējādi tad arī nākotnē tiks vēl arvienu lielāks darba ņēmēju strādnieču skaits. Nav ko šaubīties, ka šo pastāvīgo strādnieču nepārskaitāmais vairums reiz taču apzināsies savu spēku un iegūs sev tādas pašas tiesības, kādas tagad piešķirtas vīriešiem. Tātad, kā redzam, šai sievietes atsvabināšanai jānotiek zem saimniecisko apstākļu triecieniem un nelokāmā spaida: Šo aprādīto gaitu neap-

turēs nekādi izbaiļu brēcieni, ko sacel mūsu labo familiju tētiņi, viņu *«dames d'honneur»* un jūsmelīgās jaunkundzītes, kuras ko augstāku sev nespēj iedomāties, kā lidot pa zaloniem, dejot un tērzēt ar kavalieriem, sapņot un ilgoties pēc kaut kādas muļķīgas romantikas. — Un tātad mēs taisni karojam par to, lai sieviete nebūtu, kā līdz šim, tikai rupju baudījumu priekšmets, mēs sludinām tai laimīgāku, cienīgāku nākotni, mēs aicinām viņu uz kopēju, nopietnu cīņu, — un mūsu satracinātie veči nemitas kliegt, ka mums tikai rūpot nākotnes sieviešu «briesmīgā nešķīstība»!! Tagad gan laikam būs arī saprotams, kamdēļ mums liekas tik nicināms un apsmejams latviešu rakstnieku sievietes ideals. Vispārim mūsu līdzšinējo «idealistisko» literaturas virzienu mēs apkarojam un nosodām tamdēļ, ka tas mūs nepaskubina un neieliesmo ne uz kaut kādu darbību, ka tam trūkst pavisam jebkādu idealu, ja par tādiem neieskata «puķīšu plūkšanu» un «tauriņu ķeršanu». Visur mūsu nožēlojamie dzejnieki cildina tikai savus tukšos sapņus, savas gaudīgās skumjas pēc netraucētas paša laimes, un pilnīgi tiek aizmirsta ārpasaule, cilvēce, ar viņas vaidiem un gavilēm, viņas cīņām un uzvarām. Nav nebūt atkal jādomā, ka mēs kā bargi asketi pavisam noliegtu jebkādu vēlēšanos un dzīšanos pēc personiskas laimes, negribētum atzīt cilvēka dzīvē brītiņus, kur tas jūt un dzīvo vienīgi sev, sava paša līgsmībai vai savām paša dvēseles sāpēm. Kas gan no mums arī nebūs sapņojis un ilgojies, kas no mums nebūs lūkojies ārā klusā mēnesnīcā, un sirds pie tam tik pilna savādu, trīcošu gaidu, kam netiktos uz īsu acumirkli ļaut galvai atslīdēt atpakaļ tīkamā, netraucētā aizmirstībā, — un tomēr šo egoistisko ilgošanos, šo dzīšanos pēc saldas, tīksmīgas izdzīves mēs nekad, nekad neuzstādīsim par vadītāju idealu mūsu dzīvē! «Tik bezgala daudz ir to,» saka kāds no tagadējiem kritiķiem, «kas smok un vārgst nezināšanā, tumsībā, kalpībā un nabadzībā, tie mums jāatsvabina, un viņu likteņa labošanai mums jāuzupurē mūsu pašu dzīve. Mēs nedrīkstam tik strauji steigties pēc pašu individualas laimes, mēs nedrīkstam domāt, ka mūsu pašu personai, mūsu egoistisko vēlēšanu apmierinājumiem tik bezgala liela nozīme un svars. Jaunā laikmeta audzēknis nelūkosies uz debesīm pēc savas zvaigznes, nestaigās savā nodabā un nemeklēs romantikas «zilo puķi», viņš darbosies un cīnīsies ieit pat pīšļos virs zemes savu nospiesto, nelaimīgo līdzcilvēku labā.» Lai mūsu «vecie» cildina un lolo savu Pavasaru Jāni, kas taču savām neveiklām atskaņām citu neko nav apdzejojis kā tikai savu mīļāko actiņas un lūpiņas, savas bezgalīgās sāpes un nepanesamās gaudas, kad tam uz kādu brītiņu bijis jāšķiras no savām «zilactiņām», mēs zināsim cienīt patieso Heini, kas kādā vietā lepni izsaucas, ka uz viņa zārka

nav liekama kokle, ar ko tas skandinājis savas paša niecīgās skumjas, savus paša pārejošos laimes brīžus, bet gan zobens, ar kuru tas karojis un cīnījies par vispārcilvēciskām tiesībām. Mēs nebūt neliedzam erotiskai idilei savu kluso, neievērojamo stūrīti literaturā, bet tikai stingri protestējam pret to, ka visa rakstniecība tiek pārvērsta par vienu bezgalīgu «mīlestības gaudu ziņģi». Dzīve ir asa, barga cīņa un nevis viegla, jautra rotaļa ar smiekliem un bučošanos, tādēļ literaturai jātēlo dzīve viņas nepielūdzamā tiešamībā, dzīvos, realos noglēznojumos tai jārāda mums mūsu sadzīve ar viņas gaišām un tumšām pusēm, skarbi tai jāapgaismo tagadējo šķiru savstarpējā satiksme un viņu bēdīgās parādības un sekas, tai jāliek mums izjust šo pretējo parādību cēloni, mums lasot jāizmana apakšā zem viņiem tautsaimniecisko likumu rīcīgā, rosīgā gaita un jāsaprot, kurp virzās visa mūsu tagadējā sadzīve. «Pēc manām domām,» saka kāds krievu kritiķis, «īsts dzejnieks, pirms ķeras pie spalvas, vispirms gaiši un cieši nosaka sev, kāds vispārējs, augsts nolūks būs viņa sacerējumam, kādas dziļākas jūtas viņš saviļņos lasītāja garā ... Dzejnieks — varenais domu un ideju kareivis, nebaidīgais un augstsirdīgais «gara bruņinieks», kā viņu nosauc Heine, — vai dzejnieks — nožēlojams liekēdis, kas prot tikai iesmīdināt citus tādus pašus liekēžus. Vidusceļa teit nav. Dzejnieks — milzu varonis, kas sadragā klinšu kalnus, vai dzejnieks — vabolīte, kas peldojas un vārtās ziedu putekļos.»

Zem šiem ugunīgiem vārdiem jākrīt drupās un pīšļos visai mūsu tagadējai latvju literaturai. — — Mūsu tagadējo romanistu ražojumus var jau arī turpmāk vēl lasīt un apbrīnot mūsu «labākās familijas», uz verandas kafiju dzerot, jo tām jau vajag tēlojumus, kas aizsedz, pārtaisa patieso, īsteno dzīvi, kas patīkami glaudina un mīlina viņu gurdenos nervus un nepiespiež viņus kaut ko dziļāk, nopietnāk pārdomāt. Var jau šie ražojumi arī nelasīti mētāties zilos un sarkanos sējumos, var pie viņiem atspirdzināt savu garu mūsu pārdzīvojušie veči, atzveltnē atlaidušies, un tad pēc tam tik viegli un saldi iesnausties, bet mums, jaunai paaudzei un mūsu aizstāvamām zemākām, trūcīgām šķirām viņi neder. Mums, jauniem, šie ražojumi neder tādēļ, ka šie nepatiesie, vilinošie tēlojumi var tikai mūsu garu pamazītiņām aizslīdināt prom fantazijas izdomu un murgu valstī. Kā sniega pārslas, liegi liegi krizdamas, var šīs raibās, kairinošās gleznas mūs ieaijāt saldā bezdarbībā, tukšā, kaitīgā sapņošanā, laiskā, omulīgā gurdenībā, var mums nolaupīt mūsu jaunības dedzību un enerģiju, var sabojāt un sakropļot mums saprašanu priekš patiesas dzīves un viņas cīņiņiem.

Zemai, vienkāršai tautai šie ražojumi neder tamdēļ, ka vispārim bezgala maz daļas gar to, vai kādu no mūsu slaveniem poetiem atstājuse vai no jauna iemīlējuse kāda zeltainīte ar neaiz-

mīrstelīšu actiņām un liliju vaidziņu, vai garlaicīgi safantazētos stāstos pēc ilgām ciešanām un vārgšanām Valdis dabūs Mildiņu vai ne; tautai vajadzīga literatura, kur atspoguļojas viņas patiesā, īstenā dzīve, viņas liktenis, viņas cīņas un intereses, pār kurām visām gulstas tautsaimniecisks apstākļu spaids. Tātad mēs pieprasām literaturā dzīvi patiesus, rūpīgi izstrādātus, nopietni caurdomātus un dziļi caurjustus tēlojumus — un tomēr kaut kāds V. un vēl diezin kāds G. (sk. pēd. «Balt. Vēstn.» un «Balss») uzdrošinājas mums sacīt, ka mēs gribot vienkāršo tautu samaitāt ar netikumīgiem, rupji kairīgiem ražojumiem *a la Boccacio!!*

Nē, mani kungi, vai zināt, lasat vien tik paši tamlīdzīgus sacerējumus, jo jums jau tā kā tā laikam drīz vien aptrūks ko lasīt, tamdēļ ka līdzšinējais erotiskais «idealistiskais» virziens mūsu literaturā manāmi beidzas un viņa vietā visgarām sāk jau iespiesties nopietnāks realisms (minēsim tikai Aspazijas «Zaudētās tiesības»); nebūs laikam ilgi, kad viņu pavisam nolaidīs bedrē un mēs, viņa apkarotāji, ar lielāko prieku uzšļāksim tam savas smilšu saujas.

Tālāk mums sevišķi skaļi pārmet, ka mēs gribot n o p o s t ī t to, kas pēc tik grūtiem cīņiņiem l a t v i e š u t a u t a s labad tika panākts, liekot tagad necienā to darbu, priekš kura t a u t a s krietnākie vīri savus sviedrus lējuši, izzobojot un izsmejot visus tos, kas līdz šim pavadījuši savu mūžu (nu, nu!?) darbībā (?!) priekš latviešu t a u t a s (skat. «Balt. Vēstn.», Nr. 97), — un visu to tamdēļ vien, ka arķeoloģiju un ortografiju neuzskatām par «cilvēces augstākām un svētākām mantām», neatrodam, ka tik tiešām katra mūža uzdevums būtu tautiskas pastalas nēsāt vai Jāņu dziesmas dziedāt, un tamdēļ, ka tik tiešām maz vai arī it nepavisam necienām savus «lielos» vīrus, kaut gan tie paši par tādiem jau sen atzinušies un to vairākkārt atklāti pasludinājuši. Nē, mani kungi, jo jau aizvienam drusku šaubīgi ir atsaukties uz sendienu nopelniem, jo jūs jau paši gaiši pierādat, ka pat ne domāt neesat sapratuši sava izbijušā laikmeta centienus un cīņiņus. Vispirms jūs jau vareni maldāties tai ziņā, ka jūs agrāko kustību iztulkojiet tā, it kā toreiz būtu sanācis kopā kāds pulciņš izglītotu un pusizglītotu vīru, kas tad norunājuši un nolēmuši nodibināt tautību un sagādāt visai tautai pašapziņu[1].

[1] Pazīstamais Deglava k. savā «attīstības solī»* šo darbu visnekaunīgākā un visneveiklākā kārtā uzstiepj B. Dīriķim un dažiem R. L. biedrības runas vīriem! Tagad atkal min. kungs, pamatīgi izrāts par to, ka neprotot īsti ortografiju, jo skaņā balsī lādējas un lamājas par kaut kādām vecām «konzekvencēm» un daudzina diezin kādu «laika garu» — cik «konzekventa» ir šāda izturēšanās un kur vēl īsti min. kungs aizbrauks ar savu «laika garu», neturam par vajadzīgu apspriest!

* Domāta Aug. Deglava brošura «Latviešu attīstības solis no 1848. g. līdz 1875. g.» (1893.), kurā tas slavina Rīgas Latviešu b-bu. [Sakārt.]

Kā aizvienam, tā arī toreiz šo strāvu cēla un ierosināja tā laika ekonomiskie apstākļi. Mēs nekad neaizmirsīsim savu Spāģi un Valdemāru (arī Materu mēs pieskaitām pie abiem minētiem, bet ar citiem «lieliem» vīriem būtu ievēlams rīkoties nudien prātīgāki un taupīgāki), kuri tik dedzīgi piedalījās pie šī varenā kopdarba Baltijā, tādējādi palīdzēdami plūstošai kustībai tikt uz īstā ceļa un paātrinādami reformu ievešanu, — bet sakiet, kas tad jūsu tagadējai rīcībai par daļu gar minēto vīru centieniem? Vai tad jūs tiešām domājiet, ka «nodibināmais muzejs» un «vēl nenodibinātā ortografija» ir nepārrauts, tiešs turpinājums no 70. un 80. gadu cīņiņiem? Vai toreizējā laikmeta panākumi aprobežojas jau ar to, ka atmeta «dubultniekus» un nerakstīja pēc «o» vairs «h»? — Gan tiesa, ka toreiz tika naivā pārmērībā cildināta mūsu senatne, ar visdedzīgāko idealismu viltota mūsu patukšā mitoloģija, bet tam visam bija tik sava simboliska nozīme: visām šīm pašcerētām varoniskām teiksmām, šīm staltām nepārvaramām dievībām vajadzēja modināt pašapziņas jūtas ļautiņos, atgādināt tiem nekad nebijušos brīvestības un laimes laikus; bet ko tagad lai nozīmē mūsu etnografiskie epi, kurus raksta un sacer veselus 10 gadus un kurus tomēr tikai kādi pārdesmit tautieši spējuši izlasīt līdz galam cauri, uz kādiem varoņu darbiem tagad lai uzliesmo mums tamlīdzīgi safabricēti dievi kā «Uluvirpuniķis», «Krēmars» u. c.? Arī gar valodniecību toreiz dzīvi nodarbojās, bet vispirms lielāko vērību tad piegrieza jaunatvasināmiem vārdiem, kuros tērpt latviešiem līdz tam laikam svešos jēdzienus, lai tā ātrāk izplatītu kulturu vienkāršo ļaužu starpā, bet cik tāļu no šiem principiem noklīduse mūsu tagadējā tirdīšana pēc izirušām senlaiku izlokšņu formām, pēc valodas trejāda akcenta! Tomēr ir senatne, ir valodniecība bij toreiz blakus lietas, un galveno vērību visi tad piegrieza dibinātām prasībām, asas cīņas priekšmets bija pašu ļaužu labklājība, pašu materiālā stāvokļa uzlabošana. Toreiz, sevišķi 70-to gadu otrā pusē, bij spoži, strauji laiki: zemnieku šķira, kura toreiz virzināja visu kustību, pārdzīvoja toreiz savas laimīgākās dienas, ar sparu un izturību tā veda savu uzsākto cīņu, un savā naivā, pārplūstošā uzvaras līgsmībā viņa nezināja, kā godināt visus cik necik mācītos un augstāk stāvošos latviešus, kuri vien tikai nenovērsās prom vai mazākais šķitās līdzcīnāmies. Šos vīrus ar skaņām gavilēm apbēra ar pateicību un slavu, ienākumi tiem radās bez sava skaita un bez sava gala, un, ja dažs labs pīlaris iz tiem laikiem savā pašbiografijā ar lielisku labpatikšanu pastāsta, ka tam «piepildījusēs sen kārotā vēlēšanās un tas varējis saukt kādu lielāku zemes īpašumu par savēju», tad par to viņš var vienīgi pateikties mūsu «pateicīgai» latviešu tautai. — Bet gadi nāca un gāja, apstākļi grozījās un

virzījās uz priekšu savā iesāktā gaitā. Agrākie barveži pamazām atkāpās no cīņas un nodevās, kā viņi paši raksta, «klusai, svētīgai familijas dzīvei»; tikuši pie atzīta stāvokļa sadzīvē, mūsu dižvīri, gluži kā mūsu senum senie dievekļi, nozuda mūsu svētās birzes dziļākā biezoknī, no kurienes tie tikai iznāca lielākos svētkos, lai pie goda mielastiem svinīgi uzdzertu un uzdziedātu savstarpējas «augstas laimes» vai arī iepriecinātu pāra frazēm nomalā stāvošos zemnieciņus, kuri tad jutās bezgala aplaimoti; tikai pēdējie uzbrukumi no mūsu puses piespieda dažu labu no tiem izlīst pavisam ārā klajā. Ļautiņi vēl arvienu gaidīja un gaidīja uz saviem agrākiem orakuļiem, šad un tad viņi nopūtās un tika jau druscin nepacietīgi; dižvīri, manīdami, ka tā viņu agrākais svars un iespaids pamazām novīst un nobālē, ķērās visā sparā pie — arķeoloģijas un ortografijas, lai neapgāžami pierādītu, ka vēl arvienu tie darbojas un pūlējas zemo ļaužu labā. Savādi gan varbūt izlikās dažam labam, kas spiedās pie atvērtām durvīm un klausījās, ko iekšā tik gudri sprież un runā mūsu vadoņi: kur senāk atskanēja karstas sarunas par ļaužu labklājību, par viņu prasībām un cerībām, tur tagad garlaicīgi un gurdeni debatēja par to, vai garā «i» vietā nebūtu rakstāms «y», ko darīt ar mūsu dubultvokaļiem, kā cēlies verbs «izsalkt», prepozicija «pēc»; tur tagad apskatīja kaut kādus iesūtītus vecus dzelža gabalus un ieslēdza atkal uz gadu gadiem skapī pienākušas 2 burtnīcas tautas dziesmu iz Ventas apgabala, 3 teikas par ķēniņa dēlu un lāci, krogu un māju nosaukumus Džūkstes Pienavā utt. Un tomēr vienkāršie ļaudis ārā vēl arvienu paļāvās un ceręja. Tauta vēl arvienu mierināja sevi, ka pīlari reiz nobeigšot savas sausās sarunas par senatnes atliekām un piegriezīšot varbūt tad vērību viņas rūpēm un raizēm; ne par ko tā neļāva uzmākties un ņemt virsroku šaubām, ka viņas agrākie aizstāvji būtu to tagad atstājuši omulības un vieglākas dzīves dēļ; pat tas fakts, ka tie tagad kūpināja miera pīpes ar mūsu kopējiem nedraugiem, šķita tai tikai kā kāda ārēja izlikšanās vai savāda, iepriekš gudri apdomāta viltība. Lai tomēr apklusinātu nemierīgo čukstēšanu ļaužu drūzmā, mūsu nopelnu vīri steigšus ņēmās jo veicīgi izlietot mūsu senatni: ļautiņu sūrošanos viņi izgaisināja un apklusināja ar glaimiem stāstījumiem, cik varena un slavena tauta bijuši mūsu senči gadu simteņus atpakaļ, ka tie karojuši un valdījuši savā laikā līdz pat Elbai (urrā!), cik bagāta kultura un kupla mitoloģija tai bijuse, cik lepni mēs varot būt uz savām tautas dziesmām, uz saviem tikumiem un krietnumiem, uz savu dziedāšanas mīlestību, un pie šādām atmiņām varot taču it viegli panest visas likstas! Kas gribot ko paliekamu pastrādāt, lai palīdzot šiem tautas «gara mantas» sakrāt un klajā

laist, lai liekot atdzīvot sentēvu tikumiem, jo tad tik mēs īsti pacelšoties un nākšot «godā un slavā» pie citām lielākām tautām, par ko vienīgi būšot un esot jau jāpateicas atkal mūsu tautas vīriem, kas jau vienmēr tā gādājuši un rūpējušies par «tautu un tēviju». Visu to noteica tik stingri, tik kategoriski, ka dažs labs tūliņ uz vietas sāka tam ticēt; daža laba naiva dvēsele bez gala ielīgsmojās, dzirdot, ka mūsu senči bijuši tādi vareni tēviņi, ka pats Herders uzteicis mūsu tautas dziesmas, ka mūsu «ekusezi» varot pat vissmalkākie un vislielākie tautas vīri dancot! Jā, mūsu tautai vajag godu un slavu, vajag nacionalu savādīgumu! — aurēja un aurē vēl arvienu dažs labs entuziasts, pavisam piemirsās jautāt, kāds labums tad īsti atlec mūsu zemākām šķirām, ja kāds ārzemju augsti filoloģisks žurnals kādā kaktiņā arī iemin pārs sīkas rindiņas par mūsu krājumiem, ja kādi no mūsu rakstniekiem (un taisni vēl visneapdāvinātākie) diezgan šaubīgā ceļā iekļūst kādā ārzemju izdevumā, kāds svars tad tam tagadnē, ka leišiem un latviešiem bijuši reiz savi Krīvi ar garām, sirmām bārzdām, kamdēļ tad nu piepeši «jandaliņam» tik dziļa un svēta nozīme, un kamdēļ tad tas augstāk stādāms par kaut kādu polku vai valceri? Cik niecīga šāda ķēmošanās, to zin mūsu dižvīri it labi (izņemot dažas aprobežotas galviņas starp viņiem, kādu jau nekad un sevišķi pie mums nav bijis trūkums!), bet viņi gaiši noprot, ka tik ilgi, kamēr ļaužu vērība piegriezta šai senatnes dievināšanai, kamēr ļaužu prātus vēl valdzina tukša un akla pašcildināšana, arī viņu stāvoklis vēl drošs, — un tādēļ arī atskanēja tik sāpīgi izbailu kliedzieni, kad sākām apkarot šo vienpusējo pagātnes cildināšanu. Jā, tu nebiji maldījusies, vecā paaudze, kad dzirdēji atskanam mūsu cirtienus, tev ceļ zārku, tik biezu un smagu, kur iekšā guldināt tavu līdzšinējo varu un iespēju! — Vēlreiz mums jāatkārto, ka atmodušos pašapziņu, patstāvības jūtas pret ārieni nekad un nekur neesam gribējuši nopostīt, bet tikai pretojamies viņas vienpusējai, kaitīgai pārspīlēšanai, muļķīgai pašiedomībai un nepielaižam, ka tagadējās ļaužu intereses un vajadzības tiek bīdītas un stumtas atpakaļ, lai tikai būtu vietas senatnes krāmiem. Nekad neesam centušies ar varu izskaust vēl tagad pastāvošās ieražas un apģērbus tautā, bet tikai atzīstam, ka viņu nozīme pavisam niecīga un ka «ņiebuŗi un brunči» nekad nevar reprezentēt kādu augstāku ideju; nekad neliedzam, ka savāktiem etnografiskiem un arķeoloģiskiem materialiem nebūtu savs svars pie pareizas senatnes izpētīšanas, bet tikai cieši pastāvam uz to, ka tautas plašākām šķirām no tam neceļas ne mazākais labums. —

Un tad, god. kungi, variet jau arī vēl turpmāk vākt un glabāt caunu cepures un raibas sagšas, krokainus svārkus un strīpainus lindrakus, bet tikai nevicināt šos sapelējušos kankarus tik augsti,

it kā jums rokās būtu diezin kādas augstas idejas karogs, un neceļat taču tik bezgala skaņu troksni, it kā jūs tur kādus varoņa darbus strādātu! Un vēl vienu lūgumu, vecam goda vīram Imantam ļaujat tikai mierīgi dusēt un pieņemat labāk mūsu laipno padomu, liekaties vien paši uz ausi, jo laiks priekš jums jau vēls!

Un, ja jau plašākai tautai stāstīja tik tīkamus, vilinošus glaimus un dziedāja tai saldi iežūžinošas slavas dziesmas, tad jau it īpaši neaizmirsa mūsu īsto tautas lepnumu un greznumu, cienīgos dižvīrus pašus, un tagad pilnīgi sistematiski tika piekopta savstarpēja pašlielīšana: viens apbrīnoja otra nopelnus, viens cēla un godināja otru, un beigu beigās it visi tika slaveni un paši pamazām nonāca pie sprieduma, ka viņi tik tiešām bezgala daudz pūlējušies un strādājuši. Tagad atvērās slavenais ozolu laikmets, kur ozoli, tautas ozoli, zaļokšņi ozoli, sirmie ozoli cits caur citu auga un radās — un lietosim mēs arī taču reiz kādu «tautisku» salīdzinājumu — kā sēnes! Lai īsti nocietinātu savu svaru visos stūros, tad jo naigi mūsu dižvīri aicināja klāt vēl visādus jaunākus spēkus, kuri tikko atklātībā uzstājās, pie rokām ievilka viņus iekšā līgsmajā dejā, uzsmaidīja viņiem tik laipni un sastāstīja tiem, ka gan tie ar laiku tikšot tikpat ievērojami un slaveni, ja vien tikai tie būšot labi rātni un klausīgi. Gandrīz domājams, ka no daža laba no šiem nelaimīgi saslavētiem skribentiem būtu dienās varbūt iznācis kāds cik necik spējīgāks rakstnieks (ļoti, ļoti jau var būt, ka arī ne), bet nevienam neļāva rāmi un pamatīgi attīstīties un norūdīties, jo visus nomaitāja nemitīga, nekaunīga lielīšana: rakstnieka spējai neatļāva savā vaļā uzplaukt un uzziedēt, ar netīriem pirkstiem steigšus atplēsa un saburzīja jaunos pumpurus, saspraudīja un savija iz tiem virkni, ar ko puškot ieejas durvis dižvīru spožuma un varas templī. Jo trakāk kāds no šiem «rakstniekiem» fabricēja novelītes un dzejolīšus, kuri ar savu sentimentalo, «idealistisko» saturu aizmigloja ļaužu skatieniem izredzi tāļumā, jo garākas un neveiklākas kāds sarīmēja galda dziesmas un jo godbijīgākus un muļķīgākus kāds sarakstīja leitartiķeļus, jo «apdāvinātāks» un «slavenāks» viņš tika. Prese un lielākās biedrības puslīdz piederēja pašiem dižvīriem, viņu skaits jau tā kā tā bija diezgan ievērojams, prasta, pārdroša nekaunība jau aizvien bija viņu pirmākais tikums, un tātad arī atklātībā netraucēti valdīja vienīgi viņi, un viņu rīcībai nekur nebija robežu: līgsmi tie tagad tur spieda viens otram roku, draudzīgi uzsita viens otram uz pleca, viņu svars šķitās pastāvam uz laiku laikiem, un tamdēļ tie arī staigāja un griezās tik priecīgi un tik laimīgi, it kā ap ziemas svētku eglīti! Bet drīz drīz izdzirdēja jau protesta balsis, kuras tomēr pārsauca un pārkliedza nopelnu vīru un viņu diezgan lēti sa-

maksāto algādžu bars. Lai varētu īsti neapgāžami zemāko tautu pārliecināt, ka tie viņas vienīgie aizstāvji, un jo dziļi tai iedēstīt godbijību pret sevi, tie sāka jau paretam atklāti izsist gar visiem stūriem savas ģīmetnes un klajā laist savas biografijas, kur tie ļoti izveicīgi veda savu dzīvi sakarā ar to vīru darbību, kuru vārdiem vēl arvienu pašā tautā bija laba skaņa, aizrādīja, ka šie mirušie censoņi savā laikā bijuši viņu karstākie un sirsnīgākie draugi, nemanot nospieda šo vīru svaru uz leju un izcēla un nostatīja savu personu kā vienīgo īsta darba pastrādātāju. Bet ar to vien vēl nepietika: drīz sāka šīs pašbiografijas parādīties necerētā vairumā, jo vajadzēja jau it visus uzskaitīt, priekš kuriem tautai jānoņem cepures, un vajadzēja jo pamatīgi saviem paša vārdiem pierādīt, ka viņi tiešām krietni, dievbijīgi un godājami vīri. Ar vislielāko vaļsirdību un nekaunību tagad stāstīja par saviem nopelniem un tikumiem, ar nevaldāmu sirsnību paši priecājās par savām daiļjūtīgām dvēselītēm un mīkstām sirsniņām, par savu vīrišķīgo prātu un omulīgo dabu, ar sirsnīgāko nopietnību tēloja sava mūža spožākos varoņa darbus kā lasīt iemācīšanos un iedošanos kristīgā laulības kārtā ar kaut kādu Karolinu vai Amaliju, ar neizteicamu cienību uzsvēra, ka tiem brīv nēsāt tādas un tādas goda zīmes un ka tie ieņem kādu priekšniecības locekļa vietu kaut kādā māmuļīgā biedrībā; visu savu nodzīvoto mūžu tie izlika par tik priekšzīmīgu, tik svētīgu, ka tiem vēlāk pašiem lasot pat bij jābrīnās. — Cik asa tagad izrādījās starpība starp viņiem un mums, «naida sēklas sējējiem, izdēdējušiem jaunekļiem, tumšām, problematiskām eksistencēm», par kuriem ieblakus šur un tur ar neapturamu īgnumu un rūgtumu tika minēts, ar kādu cienību un godbijību vajadzēja tagad zemākai tautai lūkoties uz šiem veciem goda vīriem, ar kādu riebumu aizvērsties prom no mums, viņu apkarotājiem! Ar tamlīdzīgu nedzirdētu nekaunību viņi droši vien cerēja atsniegt savu nodomu, jo nav jau jāaizmirst, ka «pateicīgā» latviešu tauta paraduse apbrīnot un cienīt katru, kas tikai stingri to no viņas pieprasa. Palaizdamies uz šādu kalpības un klausības garu, dižvīri rīkojas arvienu trakāk un pārdrošāk: minēšu teit tikai piemēram mums nesen pienākušo «B. V.» numuru, kur zināmais veču «vispadevīgākais kalps» Fr. K.[1] ceļ un daudzina kādas 16 svētīgas dzimtes, kuru locekļi pat ne tik daudz nebija vīžojuši atklātībā pastrādāt kā savas biografijas sarakstīt un kuru vārdi tomēr katram godīgam tautietim jālasa un jāpatur atmiņā. (Rakstā minēti daži jauniņi pīlarīši, kuri nupat kā sākuši iet realskolā un ģimnazijā, — nezinu patiesi, vai teit būtu īsti vietā mūsu pretinieku apgalvojums, ka viņu pusē esot vīri, kas «visu savu

[1] Fr. Kārkluvalks. [Sakārt.]

mūžu» pavadījuši darbībā priekš latvju tautas?) Drīzumā, kā dzirdams, šī biografiju rakstīšana tikšot vēl druscin paplašināta, jo esot nodomāts pasniegt tautai visu to vīru ģīmetnes un dzīves aprakstus, kuri no zināmiem laikrakstiem 10 eksemplarus pastellē uz vienu adresi utt. — Un tomēr, god. kungi, visa šī trakā, izmisusē rīkošanās liecina tikai, ka jūsu pašbiografijas bijušas arī reizē jūsu agrākās iespējas nekrologi, ka jūsu agrākā vara neizturami slīd uz beigām. Nebūt neliegsim, ka dažos apgabalos vēl jūsu iespaids pie zemākas tautas pilnā spēkā, bet tomēr, tuvāk aplūkojot, izredzams, ka jūsu slavas un goda pīlari vareni jau saplaisājuši un saspraugājuši un drīz drīz vien sabirzīs drupu drupās! — Un kas attiecas uz mums, jauno paaudzi, tad varu jums ziņot, ka mēs ar vislīksmāko prieku nolūkojamies jūsu iznīkšanas procesā, jo nebūs taču vēl jāmin, ka mēs jūs nicinām no sirds dibena, izgaisināt tautā no jums tik tīši piekoptos aizspriedumus un aprādīt tai, cik niecīgi un pat kaitīgi visi no jums uzspiestie pozitivie centieni. Jautri un nebaidīgi mēs ārdīsim un postīsim nost visu, kas aptumšo ļaužu prātus un kavē viņu attīstību, tikai nesakiet, ka viegli ir sagāzt vecas paliekas, izravēt sasakņojušās nezāles, jo rokas pie tam strādājot asiņo un no saaugušām nezālēm zeļ un dīgst arvienu jaunas atvases! Un, ja tik vien mēs darītum, kā iznīcinātum jūsu «darbu», ir tad mēs būtum daudz daudz jau pastrādājuši: mēs būtum zemi irdenu pataisījuši nākotnes sējai, mēs būtum aizsprostojuši maldīgos ceļus, pa kuriem staigājot tauta varētu nokļūt staignā muklājā, bet man liekas, ka mēs arī tai aprādām teku, pa kuru tai jāiet! Mēs ņemam atkal rokā ieročus, mēs griežamies pie zemākās tautas un mācām to patstāvīgi domāt, attīstām viņas šķiras pašapziņu, mēs pasniedzam tai dabas zinātņu rezultatus, lai tā saprastu sevi un savu ārējo apkārtni, dabisko celšanos un attīstīšanos, mēs sludinām tai tautsaimniecisko likumu gaitu, lai tā zinātu, kurp mēs virzāmies un kāda nākotne mūs gaida . . .

Mēs zinām, ka tautsaimnieciskie apstākļi tālāk attīstīsies paši no sevis, mēs zinām, ka mūsu domas nav nekādu fantaziju augļi, bet gan matematiski pareizi formulēti likumi, kas satver sevī sadzīves nelokāmo gaitu — un tamdēļ mēs mierīgi pasmaidām par jūsu naidu un niknumu. Jūs variet apmelot, rīdīt un šņākt pret mums, bet mūsu lietai jūs maz kaitēsiet ar to; mēs paši pat varētum pagurt un nokrist ceļmalā, bet aiz mums nepārredzamiem pulkiem nāks atkal citi, jo uzvara pieder mums, mēs nesam savās rokās nākotnes atslēgas!

Jansons

Maskavā ziedonī 1894. g.

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 119, 120, 123.

3

POLEMIKA PAR ZUDERMAŅA LUGU «GODS» UN ASPAZIJAS LUGU «ZAUDĒTAS TIESĪBAS»

HERMANS ZUDERMANS

Šis ievērojamais vācu rakstnieks, kura vārds tagad pazīstams visās civilizētās tautās, dzimis 1857. gadā Rīt-Prūsijā kā vienkāršu vecāku dēls. Karalaučos ģimnaziju pabeidzis, viņš iestājās Berlines universitatē un studēja tiesu zinības, kamēr beidzot, likumu grāmatas pie malas likdams, nodevās pilnīgi rakstniecībai. Viņa pirmās noveles vēl nebūt neieguva lielu publikas piekrišanu, lai gan tās jau no paša iesākuma deva diezgan runājošu liecību par Zudermaņa oriģinalo dabu un viņa pēc patiesības pētošiem dzīves uzskatiem. Lielās tautās nākas diezgan grūti garīgā cīņā starp lielo pulku censoņiem palikt par uzvarētāju un iegūt slavu. Tas bija pieci gadi atpakaļ, 1888. gadā, kad Berlinē, Lesinga teatrī, tapa uzvests viņa pirmais dramatiskais darbs: «Gods», skatu luga 4 cēlienos, kuru lugu svētdienā izrādīs uz mūsu skatuves. Par vienu nakti nu tapa Zudermans slavens. Ne vien Vācijā, bet visās kulturas tautās tapa viņa vārds minēts, viņa darbi pārspriesti un ar atzinību minēti. Viņa «Gods» tapa tūliņ tulkota visās Eiropas lielāko tautu valodās un visur atrada gan piekritējus, gan arī sīvus pretiniekus. Kāds vācu kritiķis saka: sliktus darbus kritika vienbalsīgi nopeļot, — vidējus vienbalsīgi slavējot, — bet sevišķi ievērojamus darbus viena puse pazudinājot un otra ceļot debesīs. Ja šādam salīdzinājumam taisnība, tad «Gods» jānostāda pirmajā rindā, jo beidzamos gados nav par nevienu citu darbu izsacīti tik dažādi spriedumi kā par minēto lugu.

Tagad kādus vārdus par Zudermanu kā par rakstnieku. Viņš pieslienas lielai kaislīgai strāvai, kuru radījis Ibsens un Tolstojs, bet savos uzskatos tomēr no abiem saviem skolotājiem šķiras. Ibsens nostājas kā tiesnesis un asu prātu notiesā visas sadzīves un cilvēku vājības, to vietā nekādu priekšzīmi neuzstādīdams, bet prasa, lai no viņa soģa sprieduma mācās labu. Tolstojs sludina un prasa cilvēces bojā iešanu, lai tad jauna un spēcīgāka paau-

dze tās vietā attīstītos. — Zudermans staigā starp abiem vidus ceļu. Viņš gan arī nepielūdzami tiesā visu, kas nepatiess un vājš mūsu sadzīvē un mūsu dabā, un dažreiz pat liekas, ka dažas ļaunās dzīves ainas nostāda par daudz spilgtās krāsās mūsu acu priekšā; bet viņš rāda mums arī cēlus un spēcīgus raksturus. Viņš māca: ļaunu redzēdami, atmetiet ļaunu, un, labu pazīdami, palieciet paši labāki un spēcīgāki. Tikai paši sevi pazīdami, mēs paliksim sevim uzticīgi, kaut gan patiesību mums daudzreiz rūgti klausīties.

Lietas gājiens atrisinājas pārmaiņus sētas un lielā mājā uz komerciju padomniekam Mīlingkam piederīgā īpašuma. Sētas mājā dzīvo nabadzīgā Heinekes dzimta, kuras galva, vecais Heineke, no komerciju padomnieka ekipažas reiz tika pārbraukts. Lai nelaimes gadījumu varētu daudzmaz izlabot, Mīlingks liek Heinekes dēlu Robertu izglītot un sūta viņu tad kā savas firmas aizstāvi uz Indiju. Pēc desmit gadu prombūšanas atgriežas Roberts uz savu vecāku māju atpakaļ un atrod visu pavisam otrādu, nekā to, tāļi prombūdams, sapņojis. Smalkjūtība, ko viņš dzīvē prasa, kā pats par sevi saprotams, ir viņiem sveša; tur pastāv sakars starp lielo un sētas māju, kas viņa goda jūtas ievaino — viņa mīlule māsa Alma stāv neatļautā sadzīvē ar principala dēlu. Viņa vecākā māsa Auguste spēlē savedējas lomu, viņa vecāki savā šaursirdībā nesaprot viņa uzbudinājumu, un Roberts jūt, ka viņš ir svešnieks savu vecāku mājā, ne viņš viņus, ne viņi viņu vairs saprot. Dzīves apstākļi pa to laiku ir katrā radījuši savādus dzīves uzskatus un savādas goda jūtas. Šādi ir lugas galvenākie sarežģījumi, un vidutāja lomu spēlē kāds grafs Trasts, ar kuru Roberts Indijā iepazinies un viņu mācījies cienīt. Trasts uzbudinātam Robertam māca, lai katram atstāj to, kas viņu dara laimīgu, tā ir viņa pārliecināšanās, un izskaidro, ka katrai dzīves kārtai, katrai zemei un tautai ir savs gods, bet īstais gods pastāv savu pienākumu krietnā izpildīšanā.

Šī luga ir Vācijā tik lielu piekrišanu ieguvusi, ka nebūs gan nevienas ievērojamas skatuves, uz kuras tā jau desmitām reizēm nav izrādīta, un Berlinē 5 gadu laikā jau piedzīvojusi savu 300. izrādi. Esam tiešām ziņkārīgi, kā mūsu publika šo savādo literaturas ražojumu uzņems, jo paredzams, ka tā nākošā svētdienā ieradīsies lielā skaitā.

Z. [*Ludvigs Griens.*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 34, 11. februarī

UZ ŠEJIENES LATVIEŠU TEATRA SKATUVES

aizvakar pirmoreiz redzējām Zudermaņa lugu «G o d s». Hermans Zudermans ieņem tagadējā vācu rakstniecībā, bez šaubām, vienu no pirmajām vietām, viņa ražojumi tiek lasīti un cildināti ne tikvien pašā Vācijā, tos tulko un pārspriež katrā cik necik ievērojamākā citu tautu literaturā. Zudermans uzsāka savu rakstnieka darbību, cieši piesliedamies tam virzienam, par kura galveno aizstāvu uzskatāms Ibsens; no tā viņš mantoja stingro sadzīves analizi, klajo, drošo izteikšanas kārtu un spilgtās dzīves krāsas. Tomēr skolēns atšķiras ļoti stipri no sava vadoņa: viņa tēli pa lielākai daļai daudz ciešāk noteikti, smalki izzīmēti un izroboti, viņam sevišķi piemīt spēja nedaudzos vilcienos nogleznot mums pilnīgi individualu, oriģinalu raksturu, kamēr Ibsena pēdējos ražojumos parādās savāda simbolika, izplūstošs misticisms. Jo rūpīgi viņš izpētījis notēlojamo dzīvi, un savās dramās viņš pilnīgi ievada skatītāju šinī dzīvē iekšā; viss še tik patiess un dabisks, še ievērots un apcerēts katrs niecīgākais sīkums, uzķerta katra lokalā savādība. Pie bagātas gleznošanas spējas vēl saistās klāt jūsmu sirsnīgums, asprātīgs humors un savāds ugunīgs patoss, bez tam Zudermans pilnīgi pārvalda skatuves techniku, sarunas vienmēr ļoti dzīvas un veiklas, dramatiskā darbība virzās arvienu pieaugošā straujumā uz priekšu. Tomēr daži raksturi viņam diezgan neizdevušies, sevišķi viņa «priekšzīmīgie» cilvēki, kuri uz skatuves citu neko nedara, kā tikai moralizē un spredikņo ne tikai pašām personām dramā vien, bet pār to galvām pāri arī skatītājai publikai; pie kam tik skaņi sludinātā «morale» pa lielai daļai pilnīgi nepareiza. Visas no mums minētās īpašības jo gaiši parādās Zudermaņa pirmā dramatiskajā ražojumā «Gods», kura saturu teit īsumā atstāstīsim. Drama norisinās pārmaiņus sētas un lielā mājā uz komerciju padomniekam Mīlingkam piederīgā īpašuma. Sētas mājā dzīvo Heineku familija; pats vecais Heineke ticis kādreiz sabraukts no Mīlingka ekipažas. Lai cik necik izlīdzinātu notikušo nelaimi, bagātais fabrikants liek uz sava rēķina uzaudzināt Heinekes dēlu Robertu un sūta tad to vēlāku savas firmas uzdevumā uz Indiju. Drama iesākas ar to, ka, no Indijas pārceļojis, Roberts atrod savus vecākus un savu dzimtu pavisam citādu, nekā viņš tāļumā to sev domājies. Tie viņam pilnīgi atsvešinājušies, nespēj sekot viņa jūtām un domām, tura taisni to par labu un derīgu, kas Robertu vissāpīgāk ievaino viņa «goda» jūtās. Viņam uzmācas bažas par savu mīlēto māsu Almu, un šīs šaubas apstiprinās jo briesmīgā patiesībā: Alma dzīvo neatļautā sakarā ar lielās mājas īpašnieka dēlu Kurtu. Kurts dod pavestam skuķim uzturu un šad un tad

atmet arī kādu dāvanu Almas radiem, kuri pilnīgi pārzina abēju satiksmi, jo, kā, piem., vecākā māsa Auguste palīdzējusi pat viņu ierīkot. Roberts pilnīgi izmisis; viņu nospiež un satriec apziņa, ka viņa māsa iestigusi netikumos, kā tādējādi arī viņa «gods» aptraipīts un ka viņa dzimta pie tam tik maz apzinās savu cilvēku cienību, savu «godu». Lielā mājā arī arvienu runā par godu; iepūtīgie bagātnieki pārmet savai meitai Lenorei, ka tā tik maz ievērojot goda un pieklājības sajēgumus, sirsnīgi apsveicinādamās ar viņu komiju Robertu (Lenores rotaļu biedri jaunībā). Bez tam teit ierodas Roberta draugs grafs Trasts, kas agrāk, nespēdams īstā laikā samaksāt savu spēles parādu, zaudējis pasaules acīs savu «godu». Pie Mīlingkiem Trasts tiekas ar kādiem lielpilsētu dendijiem, kuri ļoti cildina savu kavaliera godu, un tiem nu viņš pierāda, cik barbariski un nepareizi vispār pieņemtie uzskati par šo jēdzienu. Trasts bez tam izlieto visu savu iespaidu, lai pārliecinātu Robertu, cik nepareizas viņa domas, ka tā gods esot laupīts caur viņa māsas noziegšanos; viņš rauga bez tam Robertu pierunāt, lai tas atstāj savu dzimtu viņas līdzšinējos apstākļos, viņas līdzšinējos uzskatos. Roberts tomēr mēģina savu dzimtu izcelt iz šī posta, bet, runājot ar Almu, viņš pārliecinās, ka, atstājot viņus agrākos apstākļos, viņi pilnīgi neapzinīgi atkal atslīdētu atpakaļ agrākā dzīvē, tamdēļ viņš piedabū vecākus ceļot tam līdz uz Indiju un solās tur par viņiem gādāt visiem saviem spēkiem. Neilgi pēc tam ierodas vecais Mīlingks, kurš, dabūjis zināt par sava dēla sakaru ar Almu, nāk tagad atkal to visu ar kādu naudas sumu nolīdzināt. No Mīlingka izrakstītā naudas suma priecīgi pārsteidz visus sētas mājas iemītniekus; Alma tagad tiek lolota un cildināta kā «laimes bērns», Mīlingki tiek slavēti kā lielie labdari! Roberts izmisis pretojas šai piepešai «laimei», bet vecāki viņu pavisam pārprot, domādami, ka viņš tīšu prātu nenovēlot tiem labāku, turīgāku dzīvi. Roberts atstāj pilnīgi savējos un dodas uz lielo māju, lai tur vēl «galīgi aprēķinātos»; no Trasta viņš dabū tikpat lielu sumu, kādu devis Mīlingks viņa vecākiem, un atsviež to tagad viņiem pašiem atpakaļ, tos satriekdams ar saviem pārmetumiem. Teit metas starpā Lenore, atsacīdamās pilnīgi no savas dzimtas, lai kopā ar Robertu radītu sev jaunu dzimteni un jaunus pienākumus. — Tāds īsumā šīs satricinošās dramas saturs, kur Zudermans jo asā gaismā nostāda problemu par tagadējiem goda sajēgumiem un rauga to pēc savas pārliecības atrisināt. Jo pareizi viņš aprāda, cik relatīvs šis jēdziens, ka viņā nav nekā cieši un negrozāmi noteikta, kas pastāvētu uz laiku laikiem; līdz ar laiku šis jēdziens grozās un pārmainās, un, kā visus tamlīdzīgus moraliskus jēdzienus, tā arī šo katrreiz vada zināmas šķiras, zināmi

sadzīves apstākļi. «Katrai šķirai savs īpašs gods, sava īpatnēja smalkjūtība, savi īpaši ideali, jā, pat sava īpaša valoda.» Jo pārliecinoši viņš aprāda, cik barbarisks augstākās aprindās šis sajēgums, cik nelaimes viņš atnes pie tagadējiem uzskatiem, kur kaut kāds ķildīgs «ģeķis spēj vienīgi ar sava cimda sviedienu sadragāt» kāda cilvēka godu. Cik pareiza nebūtu Zudermaņa analize, viņa negatīvie spriedumi, to tiesu jo vairāk kļūdas viņa pozitīvos, teoretiskos prātojumos. Aprādījis, cik relatīvs, cik nepilnīgs tagadējais «gods», viņš viņa vietā stāda «pienākuma» izpildīšanu. Jā, bet kas tad ir pienākums? Kur teit mums stingras, nesadragājamas formas, kurās ieliet iekšā šo sajēgumu, kur mums teit nešaubāma mēraukla? — Pareizas ir arī Zudermaņa domas par atsvabināšanos no visām autoritatēm, ka drīkstam pārraut familijas saites, ja pie tam tiek apdraudēta paša laime, paša krietnie un teicamie nodomi. Mēs pilnīgi jūtam līdz, kad Lenore uzstājas pretim saviem ietiepīgiem, šaursirdīgiem vecākiem un šķiras uz visu mūžu no savas līdzšinējās dzimtas. Bet cik tāļu lai iet šis individualisms dzīvot sev, dzīvot savu paša dzīvi? Vai lai pieslejamies Trasta omulīgai filozofijai, ka ar mierīgu prātu varam atstāt savu dzimtu postā un netikumībā, varam atstāt tiem viņu nepareizos, nelaimīgos uzskatus, vai drīkstam tik mierīgi nokratīt pīšļus no kājām un pārraut sakaru ar šiem sadzīves kropļiem, tamdēļ ka tie mūs nesaprot? Tā var gan prātot kāds «kafijas karalis», bet nevis nopietns, dziļš cilvēks, ja tam neapzinīgi samaitātā māsa draudoši uzsauc: «Tāda meitene kā es neiet bojā!» Un teit domātājam garam uzmācas cita problema, kuru Zudermans nav spējis pārredzēt visā viņas svarīgumā. Mēs neviļus tiekam piespiesti pārdomāt par tagadējiem sadzīves apstākļiem, vilkt salīdzinājumu starp lielo un sētas māju. Mēs redzam, cik tukša un postīga dzīve lielās mājas aprindās; mēs redzam, kādu nelaimi rada un atnes tagadējie apstākļi zemākajās, trūcīgās šķirās. Mūs neaizskar pat tik sāpīgi nicinošā augstprātība, kura pārvalda augstākās aprindas, kā cilvēka cienības trūkums lejā sētas mājā. Trūcīgie apstākļi viņus iebīdījuši tik dziļi nelaimē, ka tie naudas, cik necik labākas dzīves dēļ gatavi pārdoties; nabadzība un trūcība tos nospieduši tik tāļu, ka tie pat neapzinās, cik nelaimīga, cik «nemoraliska» viņu dzīve. Mūs satricina jo dziļi skats, kur Mīlingks tik omulīgi izlīdzina sava dēla noziegšanos un kur apmānītie ļautiņi savā aizgrābtībā nezin, kā viņam par to pateikties, nezin, kā dievināt savu netikumīgo skuķi! Vecā Heinekes sieva raud un līgsmojas, ka tagad tai nevajadzēšot bez naudas iet uz tirgu; ja tai salšot, tā visā mierā varēšot tagad iekurināt istabu un tā tāļāk. Visa gabala traģika saņemta Roberta vārdos: «Slēgsim tagad aprēķinu starp

lielo un sētas māju. Mēs strādājam priekš jums... mēs dodam jums mūsu sviedrus un mūsu sirds asinis... Pa to laiku jūs pavedat mūsu māsas un mūsu meitas un samaksājat mums viņu kaunu ar to naudu, ko mēs jums nopelnījuši... To jūs saucat vēl par labdarību! — Nagiem un zobiem esmu cīnījies par jūsu peļņu un neesmu prasījis pēc algas. — Un ko jūs darījāt? — Jūs nozagāt man manas mājas godu, jo godīga viņa bija, kaut arī tā bija jūsu sētas māja. — Jūs nozagāt man manēju sirdis, jo, lai arī tie bija netīri ubagi, mīļi man viņi bija tomēr, — jūs nozagāt man spilvenu, kur izdusēties manai galvai, kad tā nogurusi no darba jūsu labā, — jūs nozagāt man dzimteni, — jūs nozagāt man mīlestību pret cilvēkiem, — jūs nozagāt man mieru, kauna jūtas un sirdsapziņu, — sauli no debesīm jūs esat man nozaguši — jūs esat zagļi — jūs!» Un tur lai mēs mierīgi ietinamies savā individualisma mētelī, tur lai mēs «dzīvojam savu dzīvi», kamēr tūkstošu tūkstošiem grimst un iet bojā! — Par pašu izrādi ziņosim rīt.

J. [*Jansons.*]

SVĒTDIENAS IZRĀDE LATVJU TEATRĪ: «GODS»

Zudermaņa lugai uz mūsu skatuves, zināms, vajadzēja labu daļu zaudēt no sava oriģinalā dziļuma, tādēļ ka tulkojumā jau nav iespējams mums tik pilnīgi attēlot visu lokalo savādīgumu, berliniešu izloksni un parašas utt., bez tam daži sīkākie apstākļi nepieslienas tik pilnīgi mūsu parastai dzīvei. Tomēr ir tā šai lugai būtu vajadzējis atstāt vēl dziļāku, vēl varenāku iespaidu uz publiku, nekā tas svētdien notika; vainojama te vienīgi pavisam neizdevusēs izrāde. Aktieri pa lielākai daļai nepavisam nebija iedomājušies un tā iedziļinājušies savās lomās, kā to prasa Zudermaņa gabali; daži no tiem mēģināja pilnīgi šo satricinošo dramu novilkt «poses» seklumā un vieglumā. Tas sevišķi sakāms par pašu direktoru Ozoliņa k., kas mums tēloja veco Heineki. Šo oriģinalo tipu, šo sadzīves kropli Ozoliņa kgs vienmēr centās kariķēt, vienmēr visu svaru likdams uz kaut cik necik komiskiem efektiem, visādi savilkdamies un locīdamies, lai tikai smīdinātu publiku. Almas izrādītāja Akmentiņa jkdze spēlēja pavisam nepietiekoši; vai viņa nu nespēja, vai arī tīši negribēja iedomāties šinī ielas radījumā, šinī kairīgā, vieglā meitenē, kas nebūt neparedz savu nelaimīgo likteni. Visā viņas lomā bez tam nebija nekādas dzīvības un visa rīkošanās bija pārāk piespiesta, vienmuļīga. Diezgan nepateicīga savā ziņā ir Roberta loma, kura atradās Freimaņa k. rokās; ļoti grūti izrādīt šos no-

berztos «priekšzīmīgos» cilvēkus, kuri katra vārda galā tiek arvienu krietnāki un labāki, un teit var vienīgi glābt sparīga, kaislīga izrāde, kas Freimaņa kgam tikai drusku izdevās. Vispārim mums rādās, ka mūsu aktieri pārāk maz liek svaru uz to, ka tiem jāizrāda konkrets viengabala tips un ka skatītājiem jāmanto nesabojāts, pilnīgs iespaids, augošs uzbudinājums reti kad manāms iepriekšējā spēlē un tikai no rakstnieka īpaši atzīmētās vietās tie vai nu iekliedzas, vai saķer galvu. Vismazāk izdevusēs Zudermanim Trasta figura, kurai pilnīgi atņemta personiskā dzīve, paša intereses un kaislība; cita darba viņam nepavisam nav kā vajadzīgā brīdī Robertam paskaidrot «smalko morali» un aizdot naudu. Publikai Trasts sevišķi var iepatikt ar savu asprātīgo humoru, no kura gan daudz neko nemanījām B r i g a d e r a kga izrādē, nekur netika vajadzīgais uzsvars likts uz Trasta dzīves uzskatiem, viņa asām piezīmēm; bez tam spēle bija pārāk maz aristokratiska. Vispārim mūsu spēkiem reti kad izdodas tēlot labāko aprindu dzīvi: trūkst vajadzīgā viegluma, kustēšanās, iznesība diezgan nepietiekoša, visi rīkojas stīvi un piespiesti. Tas bija jāliecina gandrīz par visiem «labo familiju» locekļiem svētdienas izrādē. Diezgan simpatiska mums bija S k a i d r ī t e s kundze Lenores lomā; bet arī viņa bija pārāk maz iedziļinājusēs šīs varonīgās meitenes dvēseles dzīvē. Jāizprot še viss spars, visa uguns, kas slēpjas šinī sievietē; mums jāsajūt viņas iekšējās cīņas, viņas nevaldāmā dzīšanās atsvabināties no dzimtes spaida un izlauzties ārā no visiem novecējušiem aizspriedumiem (pilnīgi šo raksturu tēlojis Zudermans savā jaunākā dramā «Heimath» Magdas personā). Par mazākām lomām jāliecina, ka tās tika izpildītas diezgan pietiekoši, kaut arī ne visai slavējami; vislabāk mums patikās Michalskis, Auguste, vecais Mīlingks, Kurts un pa daļai arī vecā Heinekes sieva. — Režijā visgarām valdīja nedrošība: viss liecināja, ka, lugu iestudējot, nekur nebija darbojušies ar tādu rūpību un cītību, kādu prasa katra jaunlaiku gabala izrāde. Kā jau teikts, visus satricinošos skatus, kur katra naiva, neapzinīgi smieklīga piezīme mums spiežas daudz asāk sirdī kā varbūt vaimanas un gaudas, mēģināja pārvērst komiskās, jautrās scenās. Teatra režijai gan taču bija jānoprot, ka šinī gabalā slēpjas dziļa, nopietna kritika par tagadējo sadzīves kārtību; Zudermanim, kā gandrīz visiem jaunlaiku vācu rakstniekiem (izņemot G. Hauptmaņa *«Die Weber»*), trūkst maņas par cīnītāju uzvaras drošo elementu tagadējā Vācijas dzīvē, kas skaitās jau miljoniem; viņš norobežojas tikai ar negatīvo pētīšanas metodi, ar stingru sadzīves analizi, un viņa dramu traģika tādēļ īsti satriecoša, pat šausmīga, — un to uz mūsu teatra skatuves gandrīz izvērsa par burlesku

komiku! Un tomēr, neskatoties uz visām nepilnībām un kļūdām, izrādītā luga jo spēji saviļņoja šejienes publiku; tēlotie apstākļi, — vai tie mums sveši, vai tie pie mums jau nav pilnos dīgļos?! Esam pārliecināti, ka šo ievērojamo dramu visādā ziņā atkal drīzumā atkārtos uz mūsu skatuves, bet tad arī sagaidām daudz nopietnāki sagatavotu izrādi; cerēsim, ka direktors cik necik līdzēs saviem aktieriem tikt uz ceļa, paskaidros viņiem tēlojamos raksturus un daudz rūpīgāk iestudēs lugu!

J. [*Jansons.*]

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 37 un 38, 15. un 16. februarī

LATVIEŠU TEATRIS

Tā arī reizi latviešiem aususi tā lielā diena ieraudzīt uz savas teatra skatuves slaveno Zudermanu, tā varbūt dažs labs šā «modē» nākušā vācu rakstnieka piekritējs aizvakardienā uzgavilēja. Gan tā diena bija aususi, kur uz latviešu teatra skatuves stādījās latviešu publikai priekšā šā realisma strāvas reprezentants, saprotams, ne miesīgi, bet, tā sakot, garīgi, ar savu lugu «Gods» *(die Ehre)*, bet šī diena nebija viņa goda diena. No Rīgas Latviešu teatra zāles pa trepēm lejā iedams, sadzirdēju no kāda nopietna, vienkārša latviešu vīra šādu spriedumu: «Tas nebija gods, bet tas bija negods, ko šodien mums teatrī rādīja.» Šis spriedums ir ļoti zīmīgs. Šinī vienkāršā vīra spriedumā ir vairāk veselīga prāta kritikas nekā duču mācītu teatra recenzentu un visādu strāvu kalpotāju kritiķu garu garos kritiskos apcerējumos. Un tiešām, ko Zudermans savā «godā» mums gribēja rādīt, ko mums gribēja mācīt? Sava pamata domas viņš licis grafa Trasta mutē, ka katrai tautai, katrai kārtai, pat katrai ļaužu šķirai ir savs gods, savi goda uzskati, ka gods ejot «kā ēna» cilvēkam līdz, ir, tā sakot, cilvēku ierašu, grozīgu uzskatu un acumirklīgu aizspriedumu atspīdums. To gribēdams mācīt, Zudermans tēlo godu no savas negatīvās puses un īsti rāda, ka katrai kārtai un katrai ļaužu šķirai ir savs negods. Gandrīz visi cilvēki, kas lugā darbojas, vai tie būtu no bagātā komercijas padomnieka Milingka nama vai no vecā Heinekes sētas mājeles, vai tie baudītu no turības un izglītības pilnām bļodām vai, grūti strādādami un kalpodami, sviedros ēstu dienišķu maizi, visi viņi savās sirdīs ļauni, nenovēlīgi, skaudīgi, cieti un augstprātīgi, visi aizspriedumu pilni, bez goda prāta, tikai savām kārībām kalpodami, savā dabā samaitāti kā serdē izpuvuši koki. Tad nu arī viņu darbos un vārdos redzam negodu zīmētu visādām spilgtām krāsām. Jaunais Roberts Heineke, kuru bagātais

komercijas padomnieks Mīlingks licis skolot un pēcāki, viņa krietnās īpašības pazīdams, pieņēmis savā veikala dienastā un aizsūtījis veikala darīšanās uz Indiju, daudz gadus no dzimtenes projām bijis, griežas atpakaļ uz mājām. Viņa sirds ilgodamās ilgojas pēc tēva un mātes, pēc mīļotās māsas, kuru atstāja kā mazu smuku skuķīti. Te ar sāpēm viņš pamazām pamana, ka bezdibenis viņu šķir no vecākiem un citiem radiniekiem. Viņš noprot, ka ne tikai viņam citādas domas, citādas jūtas, citādi dzīves uzskati kā tiem cilvēkiem, kas viņam visdārgākie un vismīļākie pasaulē, bet arī ka šo cilvēku dzīves uzskati nesakrīt ar godu un cilvēka pienākumiem. Viņa mīļotā māsa Alma, būdama ļoti skaista, ar eņģeļveidīgu nevainīgu ģīmīti un vēl iten jauna, tikko pieaugusi, ir jau caur un cauri samaitāts skuķis, kas ielaidusies neatļautā mīlestībā ar komercijas padomnieka Mīlingka tikpat samaitātu dēlu Kurtu. Vecāki Heinekes zin no savas meitas negodīgās dzīves, bet cieš par to klusu, tādēļ ka jaunais Mīlingks neaizmirst arī viņus apbalvot dažādām dāvanām. Bet ar to vēl negoda kauss netiek pildīts. Jaunā Heinekes vecākā māsa Auguste ir vēl daudz ļaunāka par jaunāko māsu. Viņa ir palīdzīga pie jaunākās māsas pavešanas un tura slepenu kortelīti, kur tā satiek neatļautā sadzīvē ar jauno Mīlingku. Un Augustes vīrs, galdnieks Michalskis ir tāds, no kura īsti nevar zināt, vai viņš nupat izsprucis karātavu cilpai vai drīzi tanī galvu iebāzīs. Un līdzīgi samaitātas un ļaunas ir visas citas zemākas ļaužu kārtas personas. Un daudz labāki nava arī no Zudermaņa tēlotie augstākas un bagātākas kārtas cilvēki. Komerciju padomnieks Mīlingks ir cietas sirds veikalnieks, kas nekā cita neievēro kā savu paša labumu un kam vienīgā mēraukla ir nauda. Viņa sieva Amalija ir cietsirdīga, uzpūtīga kundzene, viņa dēls Kurts palaists un samaitāts jauneklis, šā draugi Brands un Stengels nodzīvojušies plānprātiņi, kam nava ne jēgas no īstā goda un cilvēku pienākumiem. Tikai Mīlingku meita Lenore caur savu goda prātu un krietnu sirdi atšķiras no viscaur samaitātās cilvēku sabiedrības. Un tai līdzās Zudermans nostādījis par krietniem karakteriem jauno Robertu Heineki un šā draugu grafu Trastu.

Ļaunums ir visur pasaulē atronams un tam līdzi atronami ļauni cilvēki, tāpat kā zem saules mijas diena un nakts, gaisma un ēna. Bet tas pierāda, ka pasaulē ir vairāk gaismas nekā tumsības, vairāk labuma nekā ļaunuma, cilvēce savā vairumā vairāk laba nekā ļauna, ka cilvēku lielākā daļa saņem ļaunumu kā ko pretīgu un riebīgu. Tādēļ, ļaunumu, netiklību, negodu redzēdami, mēs tiekam it kā nospiesti savā cilvēku godā un cienībā, mums

it kā lietuvēns uzveļas uz krūts. Tādu iespaidu arī saņēmām, redzēdami ļaunumu un negodu visādās spilgtās krāsās tēlotu Zudermaņa «godā». Bet tā vēl nebūtu lugas ļaunākā puse, ka tanī negods, tā sakot, plātās mūsu acu priekšā, nē, daudz vairāk mūs nospiež rakstnieka mācība, ka rādītais negods ir katras ļaužu šķiras sevišķais gods vai sevišķi goda uzskati, ka tas nostāda visus tos ļaunos cilvēkus kā savu ļaužu kārtas reprezentantus. Šīs savas pamata domas viņš liek izskaidrot grafam Trastam. Kad jaunais Roberts Heineke ir kā salauzts no visa savā ģimenē redzētā un piedzīvotā kauna un negoda, kad viņa nesamaitātā sirds izsamišanā plosās par to, ka vecais Mīlingks viņa māsas negodu atpircis ar labu naudas kušķi un viņa, Heinekes, vecāki šo grēku naudu ar gavilēm saņēmuši kā kādu neapsveramu labdarību, tad grafs Trasts iten aukstām asinīm izskaidro savam jaunajam draugam, ka tam par to nemaz neesot tā jābēdājas, jo katrai ļaužu šķirai esot savi īpaši goda uzskati, savs īpašs gods.

Gan taisnība, ka Zudermans ļaunumam arī pretīm stādījis labumu, ka viņš no visa ļaunumā, negodā un aizspriedumos noslīkušā pulka izņēmis ārā pāra personas, jauno Robertu Heineki, Lenori Mīlingku un grafu Trastu, ka viņš, tās tēlodams, gribējis rādīt, ka īstās goda jūtas mīt nesamaitātā sirdī un ka īstais gods panākams caur pienākumu ticīgu izpildīšanu. Bet visi šie trīs ir izglītoti un pārticībā dzīvojoši cilvēki, kuriem nemaz nava grūti būt godīgiem un labiem. Otrkārt, tie nepārvar ļaunumu, aizspriedumus un goda nepareizus uzskatus, bet turpretīm, no visa pārdzīvotā pārvarēti, bēg projām no vecākiem, radiniekiem un tēvijas uz tāļāju Indiju, lai tur, apkalpoti no padevīgiem verdzīgiem sveštautiešiem, dzīvotu pa lielkundziski, augsti pacēlušies pār lielo ļaužu baru, kas sviedros savu dienišķu maizi ēd. Un beidzam, kas ir grafs Trasts, tas lielais goda vīrs, tas īstā goda sludinātājs. Viņa tēvs bijis izšķērdētājs, kas izputinājis savu mantu, viņš pats, grafs Trasts, to piemin, par tēvu zobodams. Viņš pats nebijis labāks. Būdams jaunībā virsnieks, viņš vienā naktī paspēlējis uz kārtīm 90000 dālderus, kurus nespējis samaksāt. Pirms gribējis nošauties, tad apdomājies, ka dzīvot ir labāki, un aizbēdzis uz Indiju. Tur viņš kļuvis pie bagātības un tad savus jaunības parādus samaksājis. Tas nu iten godīgi un labi, bet tāds darbs vēl grafam Trastam nedod tiesību būt par goda jaunu pravieti. Ka viņš caur iekšķīgiem cīņiņiem būtu šķīstījies un skaidrojies, to lugā neievērojam. Viņš tikai visur parādās tur kā deus ex machina, kas ar drošu cirtienu izšķir sadzīves sarežģītos mezglus. Liekas, ka Zudermans šo sava varoņa vājo pusi noskārtis. Tādēļ viņš tam pretīm stādījis kā citādu goda uzskatu

reprezentantus tikai netiklus plānprātiņus. Bet gan citādā gaismā nāktu grafa Trasta mācības, ja krietns vīrs kā citādu mācību un dzīves uzskatu aizstāvis būtu tam pretīm stādīts.

Pirms mēs teicām, ka «goda» izrādīšanas diena nebijusi Zudermaņa goda diena. Bet tā bija latviešu publikas goda diena. Latviešu publika saņēma lugas pirmos cēlienus ar reti piedzīvotu aukstumu. Daži skati likās tai būt vai pavisam neizprotami, jo, kur vajadzēja vai sirdij pušu plīst aiz bēdām par redzēto ļaunumu, tur atskanēja no galerijas puses skaļi smiekli. Bet esam pārliecināti, ka luga būtu tikusi izsvilpota, ja mūsu aktieri būtu tēlojuši negodu un ļaunumu tik reali, tik spilgtās krāsās, kā rakstnieks to bija domājis. Bet tie vai to nespēja vai arī nevīžoja tā tēlot. — Tikai no trešā cēliena iesākot, publika iekarsa, ne priekš lugas, bet priekš Roberta Heinekes un tā tēlotāja Aleksandra Freimaņa kunga. Bet šā teicamā lomas izrādīšana, kā mums izliekas, nebija vienīgais iemeslis, ka publika tam rādīja tik bagātā mērā savu atzinību. Nē, publika uzgavilēja, it kā no sirdi nospiedoša sloga atsvabināta, ar dedzību pieķerdamās un turēdamās pie tā vienīgā cilvēka tēla, kas rādīja nesamaitātu sirdi un neaptraipītu dzīvi.

W. S.[1] [*Varaidošu Zanders — A. Vebers*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 37, 15. februarī.

LATVIEŠU TEATRIS

Aizvakar otru reizi šinī sezonā izrādīja no daudziem gandrīz par elku turētā jaunlaiku dramaturga, realisma strāvas aizstāvētāja Hermaņa Zudermaņa skatu lugu «Gods». Par šo rakstnieku un viņa vakar mūsu publikai priekšā stādīto gara bērnu mūsu cien. lasītāji var spriedumu lasīt «Balt. Vēstn.» Nr. 34 un 37. Še tik vēl atkārtosim, ka priekš latviešu publikas šī luga nav. Ja vācu lielais dramaturgs skatuvei deva kanceles nozīmi, tad tie nav šīs iestādes cienīgi vārdi, ko šīs lugas kodols sludina. Ja luga pasniedz gabalu iz cilvēku dzīves, iz viņu

[1] W. S. — Aleksandrs Vebers (1848.—1910.) (arī Veberu Zanderis un Varaidošu Zanderis), pēc tautības vācietis, studē Tērbatā filoloģiju, pēc tam Pēterburgā 1876. g. pabeidz tieslietu fakultati. Jau studentu gados pieslienas mērenākajiem jaunlatviešiem un, pārnākot uz Rīgu, aktivi darbojas Rīgas Latv. b-bā un latviešu presē. Ilgus gadus ir Rīgas Latv. b-bas zinību komisijas priekšsēdētājs, no 1878. līdz 1903. g. vada konservatīvo nedēļas lapu «Balss», darbojas arī līdzi «Baltijas Vēstneša» redakcijā. 1905. g. revolucijas laikā aktīvs melnsimtnieks, baidoties no tautas dusmām, bēg uz Vāciju, kur mirst. [Sakārt.]

vēstures un ja vēsture ir pasaules un cilvēku tiesa, tad šinī lugā ir tiem, kas sodu pelnījuši, sods netiek dots un mūsu moralīgās jūtas paliek neapmierinātas. Bez soda paliek Amalija, bet viņai to drīzāk varētu piedot to apstākļu dēļ, kuros tā dzimusi, uzaugusi un dzīvo. Bet ko lai saka mūsu taisnības jūtas, kad, par citām personām nerunājot, spožo dzīves apstākļu lolojums Kurts, Almas pavedējs un ļaunais gars, arī paliek bez soda? Kāda te tiek morale sludināta katram mazāk attīstītam, kas lietai spēj cik necik pakaļ domāt? Nemaz nenoliedzot Zudermaņa ģenialo spēju tēlot gaišā ainā pat cilvēces vistumšākos kaktus un visnetīrākos padibeņus, tomēr tādi viņa tēlojumi kā Auguste, Alma, Kurts aizķer katra izglītota cilvēka aistetiskās un moraliskās jūtas.

Zudermaņa lugas «Gods» latviskais tulkojums sagādāts no Ziemciešu Marijas[1]. Kaut gan autors pazīstams par izveicīgu lugu tulkotāju, tad šoreiz tam tulkošana nav tik labi pavedusies vienkārši tādēļ, ka viņa grūti tulkojama, jo tā pa lielākai daļai sarakstīta Berlines izloksnē. Tomēr vismaz no tulkotāja to varēja prasīt, ka viņš tanī būtu ielicis tā saucamās pusizglītības pazīšanas zīmes, kas sevišķi karakterizē Almu. Bet tas tam nav lāga izdevies. Arī dažu nosaukumu izvēlē, kā, p. p., tulkojot vārdu «Fotölch» vai atkal «ķisenis» (spilvens), tulkotājs bijis paviršīgs. — No lomu tēlotājiem vispirmā rindā jāmin Akmentiņa jkdze kā Alma, kura, ciktāl tādā lomā var iedomāties, ar visu izturēšanos rādīja vientiesīgās dvēseles sapuvušu kodolu, rādīja, Trasta vārdiem runajot, ka zem bērnišķīgas nevainības un skaistuma pūkām mīt naiva samaitāšana. Otrās, vēl vairāk samaitātās māsas lomu izveda Melkerta jkdze pietiekoši cauri. Ar atzinību jāmin G r a u d i ņ-R ū m n i e k a kdze Heinekes sievas lomā, kura ar manāmu uzmanību bij savā lomā iedzīvojusies un to visur pareizi tēloja. Tikai skatā, kur viņas dēls dusmās sasit viņas pielūgto krēslu, viņa šā krēsla nelaimīgo drupu pielūgšanu steidzās par ātru izdarīt, tā ka šā skata efekts gāja bojā. Ievērojām bez tam, ka cien. aktrise prot izdarītās teksta kļūdiņas izveicīgi izlabot, lai nesabojātu klausītāju iluziju. Ar savu spēli joprojām mūs iepriecināja Freimaņa kgs, tēlodams ar labu saprašanu Robertu, gandrīz vienīgu idealu cilvēku daudzo ļauno cilvēku vidū, kurš skatītājiem izrādās kā zaļa oaze smilšainajā tuksnesī, kālab publika, viņam parādoties, izrādīja siltu līdzjūtību. Pilnīgi viņš mūs nevarēja apmierināt tikai tanī visjaukākajā lugas skatā, kur Roberts ar neatturamu

[1] Ziemciešu Marija — aktiera, publicista, teatra recenzenta un tulkotāja Mārtiņa Zīrāka (1852.—1915.) pseidonims. [Sakārt.]

varu izgāž savas nāvīgi ievainotās dvēseles sāpes pret Mīlingkiem, saviem dvēseles miera un laimības laupītājiem. Freimaņa kgs tādās vietās nav vēl iemanījies likt jūtu strāvai izplūst vienmērīgi augošā, līdz nogurumam sniedzošā patosā, bet viņš liek tikai vārdiem vienmēr vairāk steigties, tā ka publikai beidzot dzirdama tikai skaņu šalkšana. Teicami savu tēlojumu izdarīja arī Vārnas-Skaidrītes kdze Lenoras lomā. Še tikai gribētum piezīmēt to, ko sen pie cien. aktrises esam ievērojuši, proti, ka viņa, vārdus izrunājot, liek pārāk lielu balss svaru uz vārdu beidzamo zilbi, sevišķi jau tā aso skaņu «s» izstiepdama, kas nemaz neskan daiļi. Grafa fon Trast-Zārberģa lomu izpildīja Brigadera kgs jo brangi. Pārmest varētum pie viņa vienīgi, pēc mūsu domām, drusku par ātru runāšanu. Vai ātra, steidzīga runāšana varētu saderēt ar šā rāmā prāta cilvēka dabu, kas pēc straujiem notikumiem jaunībā ticis vīra gados līdzīgi strautam, kas izvērties par lielu upi, par cilvēku ar rāmiem, stipri realiem dzīves uzskatiem, kas nekur nepārskatās un ne pie kādiem uzbudinātājiem apstākļiem nepārsteidzas. Vecais Heineke, citādi krietni no Ozoliņa kga tēlots, caur savu jaunekļa balsi nodevās, ka zem veča maskas mājo jauneklis. Vārnas kgs kā «goda punkta» ķēmisks pārspīlētājs Brandta lomā un Kociņa kgs kā Michaļskis šoreiz bija īsti savās lomās. Bet lāga mierā nevarēja būt ar Kurta lomas tēlotāju Valdšmita kgu. Tas, ko Valdšmita kgs tēloja, nav tas pats, ko autors tēlojis. Lugu lasot, lasītāja moraliskās jūtas spēji saceļas pret blazēto, viltīgo un bailīgo neģēli Kurtu. Valdšmita kga tēlojums šīs dusmas stipri mazina. Vainīga pie tam ir pa labai daļai V. kga deklamacija. Jau senāk esam ievērojuši, ka V. kgam, liekas, gan no dabas līdzi dots labs organs, bet ka viņš to nav pūlējies izglītot un izlocīt, jo V. kga balss ir un paliek visās lomās viena un tā pati. Neveikla izskatījās arī viņa pastāvīgā mutes plakstināšana, ar ko viņš gribēja izrādīt gan uztraukumu, gan bailes. No mazākām lomām jāmin Mīlingka sievas Amalijas tēlotāja Brigadera-Maijas kdze. Kopspēle bij laba. Tikai vienu lietu nevaram atstāt nepieminētu: izloksnes jautājumu. Mums šķiet, ka pie labas kopspēles pieder arī vienāda izloksne, bet vakar, kur oriģinalā valdošā izlokšņu dažādība nemaz nebij tulkojumā ievērota, daži aktieri runāja vai bez galotnēm, daži atkal, p. pm., «es ešu darījš» utt. Režijai tas taču jānovērš. — Plāni apmeklētā teatra zāle deva liecību, kādu stāvokli mūsu publika ieņem pret šo lugu.

Fr. K. [*Kārkluvalks*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 58, 15. martā.

KĀDS VĀRDS PAR HERMAŅA ZUDERMAŅA LUGU «GODS»[1]

NO A. DEGLAVA[2]

Šā gada 13. februarī notika mūsu teatra vēsturē svarīgs atgadījums, jo uz mūsu skatuves parādījās pirmoreiz luga, tik dzīvas, spilgtas, kaut arī rūgtas dzīves patiesības, tik dziļu un cilvēcīgu domu, tik svabada no vecām šaursirdīgām aizspriedumu mācībām, ka tā kā jauna saucēja balss tuksnesī atskanēja no mūsu dēļiem: «Rau, cilvēki, tādi jūs esiet, še jums ir spogulis, aplūkojiet savu vaigu un mācaties izšķirt labu no ļauna». Un mums jāpriecājas, ka šī spēcīgā balss, kas atskanējusi jau gandrīz uz visu tautu skatuvēm, arī beidzot mūs aizsniegusi, ka atnācis brīdis, kur arī mēs vairs netiekam uzlūkoti par maziem bērniem, kuriem viss jāsagremo un jāiebāž gatavs mutē, bet par lieliem cilvēkiem, no kuriem prasa, ka pašiem būs kodolu pārdomāt un saprast. Bet, tā kā mēs jau no audžu audzēm ar veciem, sirmiem aizspriedumiem esam apdzimuši, tad arī ne visi no mums šo balsi grib saprast un var saprast, un tad arī pie mums, tāpat kā visur citur, radušies Zudermaņa pretinieki, kas viņa vārdus grib pierādīt par nedibinātiem un visu to, ko šis lielais rakstnieks izsacījis bezpatīgi un pašaizliedzīgi, taisni aiz idealiem nolūkiem visas cilvēces labā, nostādīt par ļaunu un nesvētīgu. — Bet par to mums nav nedz jāsakarstas, nedz jānoskumst, mums pietiek, kad arī no mūsu skatuves atskan šis sludinājums un šī sēkla top izsēta ļaužu sirdīs, un nākamībai būs pierādīt, vai viņa bija diezgan spēcīga, ka tā varēja uzdīgt un atnest labus augļus.

Tā kā «Goda» saturs (skat. M. V. Nr. 8) jau pārrunāts, tad nekavēsimies vairs velti, saturu atstāstīdami, bet apcerēsim, kādēļ Zudermanis sagrābis rokā spēcīgo spalvu un sarakstījis šo lugu. Gan tumšu bildi viņš mums nostāda acu priekšā, gan katra jūtīga, godīga sirds vai sastingst, kad noskatāmies tādas neģēlības un cilvēcīgu tiesību mīdīšanu ar kājām — un tomēr mēs nevaram noliegt, ka tā nebūtu īsta dzīves patiesība. Tā nav iedomība, tā nav pārspīlēta fantazija, jo šo bildi mums nav

---

[1] Šis izstrādājums arī tika nolasīts Rīg. Latv. biedr. jaut. izskaidrošanas vakarā.

[2] Augusts Deglavs (1862.—1922.) — rakstnieks un publicists, tolaik «Mājas Viesa» līdzstrādnieks, krasi nostājās Zudermaņa lugas aizstāvju pusē, kaut arī pilnīgi neizprata šīs lugas idejiskos centienus. Par viņa iejaukšanos polemikā sk. arī romanā «Rīga» 2. d. [Sakārt.]

nostādījis priekš acīm sapņotājs un murgotājs, šī bilde atbalstās uz ziniskiem pētījumiem, uz patiesu, jo tuvu dzīves aplūkošanu. Un, jo tuvāku un vairāk mēs šo darbu aplūkosim, jo vairāk mēs sajutīsim cienību pret viņa darinātāju un dosim godu, kam gods nākas. Grūti sacīt, vai būs vēl kāds rakstnieks labāki sapratis dramas uzdevumu nekā Hermanis Zudermanis un vai cits kāds vēl līdz jaunākiem laikiem viņas uzdevumu labāki papildinājis. «Cilvēks, mācies pazīt pats sevi», «cilvēks, tu savu dabu nepārspēsi, mācies tikai viņu pazīt, izkopt un izdaiļot», — pēc šādas devizes turējās jau pirmie dramaturgi, kad drama bija tik tāļu attīstījusies, ka tā pelnīja dramas vārdu. Un uz šitiem pašiem pamatiem Zudermanis nostājas kā jaunlaiku pravietis. Viņš tādēļ arī rūpīgi izpētījis, cik tāļu dabai un dabas likumiem vara pār cilvēku, kas radīts pasaulē dzīvot, baudīt un kas grib būt laimīgs, cenšas būt laimīgs, un pierāda, ka, ja negribam paši sevi apkrāpt, tad arī nebūt nevaram savu dabu noliegt. Tikai iedomu un aizspriedumu vara, kas gadu tūkstošus nolaidusies pār cilvēci kā smaga nasta, padarījusi viņas locekļus par riebīgiem varizejiem, kuru gods, kuru svētums ir tikai ārējais spīdums, tā ka mūsu dienās, bez maziem izņēmumiem, visi gan labprāt bauda vīnu slepenībā, bet atklātībā mēdz sludināt ūdeni. Un te nu mums dažam labam izrādās dīvaini, ka šis jaunlaiku rakstnieks izsaka par cilvēcīgiem darbiem cilvēcīgu spriedumu un, ja kādam sadzīves loceklim kāja slīdējusi, tas caur skaidriem taustāmiem piemēriem iz dzīves mums norāda, ka, iekām sviežam uz tādu ar akmeni, lai iepazīstamies ar nepielūdzamajiem cēloņiem, kas viņu piespieda klupt. Ko līdzēs, kad mēs vainīgo vedīsim pie moraliskas kakla tiesas, bet to piedauzīgo akmeni, pār kuru tas klupa, neraudzīsim novelt pie malas; nāks pēc šī nelaimīgā vēl upuris pēc upura, un ko līdzēs nu mūsu sodi, kad nevaram ar tiem sasniegt labuma!

Kad arī rakstnieka balss šinī ziņā atskan cilvēkiem draudzīga un saudzīga, tad tam pretīm, otrām kārtām, viņš, tēlojot sabiedrīgās dzīves nepilnības, kuras nav dabas, bet pašu cilvēku mākslīgais darinājums, ir stingris tiesnesis, nepielūdzams patiesības sludinātājs. Te viņš pasniedz savos tēlojumos skarbus kontrastus starp lielo māju un mazo māju, starp bagātību un nabadzību, starp attīstību un muļķību, un šie skarbie kontrasti griežas katra cilvēcības drauga sirdī kā griezīgs zobens. Še viņam it spoži izdodas pierādīt, ka pie lielākiem vai mazākiem sadzīves ļaunumiem vainīgi mazāk individi (personas) paši nekā tagadējā sadzīves nepilnība. Ievērojami te kāda latviešu recenzenta vārdi, kas attiecas uz šo pašu svētdien izrādīto lugu, un proti: «Cilvēkam, kas atronas labos apstākļos,

nenākas grūti būt godīgam,»[1] — un šiem vārdiem būs gan pa daļai taisnība. Labu vecāku bērns jau no mazām dienām tiek rūpīgi audzināts, redz labus piemērus, vēlāk, attīstīdamies un pieņemdamies augumā, dabūn pienācīgu izglītību, kas viņam sagādā par sadzīves jautājumiem un pienākumiem skaidru pārskatu, ka vēlāki, liels izaudzis, viņš gan zinās dzīvē īsto un pareizo soli spert. Arī viņa vēlējumies un cilvēcīgas vajadzības tam viegli sasniedzamas, viņam ir līdzekļi visu panākt, palikušam godīgās robežās. Tam jau par pierādījumu noder Mīlingka meita Lenore. Un g a n d r ī z jau droši sakāms, ka vieglprātīgā palaidniece Alma, ja arī tā būtu no mazām dienām tā godīgi audzināta un vēlāku tā labi apgādāta, ka arī no viņas būtu iznākusi tikpat krietna sadzīves locekle. Bet jau no mazām dienām viņas apkārtne bijusi tāda, kas viņu vilkusi vairāk uz leju nekā uz augšu. Viņas audzināšana nebija tāda, kas būtu aizskārusi un pamodinājusi tos labos garus, kas atronas cilvēku krūtīs; viņa baudījusi tikai sitienus, un caur tiem vien nevar iznākt stingrs, kodolīgs raksturs. Viņa vēl nav nākusi pie pārliecināšanās, ka lielākā vērtība piegriežama iekšķīgajam cilvēkam, bet lūko sasniegt godu caur ārīgo spīdumu, ka, vienalga ar kādiem līdzekļiem, tā labprāt paceltos pār savu kārtu un būtu vairāk nekā cita strādnieku meita. Viņa vēlas grezni ģērbties, tādēļ ka redzējusi bagātnieku meitas grezni ģērbtas, viņai darītu tas godu, ja varētu braukt ar ekipažu, tādēļ ka, pēc viņas uzskatiem, visas smalkas, godātas kundzes un jaunkundzes brauc ekipažās. Te nejauši viņai izdevība, vedot savu skaistumu un daiļumu tirgū, to visu panākt, viņa iegūst greznus apģērbus, brauc ekipažā, tai istabā pat krēsli apvilkti ar zīdu, un nu viņa, savu dzīves mērķi panākusi, jūtas laimīga. Tā nevar iedomāties, kādēļ viņas brālis grib to no šādas dzīves atraut, par ko viņa vai tīri izsamist. Sauksim viņu par palaidnieci, nu labi, — bet vai tad patiešām uz viņas galvas lai metam to smagāko akmeni, vai, viņu moraliski notiesādami, būsim jau panākuši, ka tādas nebūšanas vairs turpmāk nenotiks. Nē, — viņa gan nožēlojama, bet nevis tik ļoti nosodāma, jo, kamēr vien atradīsies tādas strādnieku meitas, par kuru audzināšanu un sirds izglī-

[1] Mēs šim izteikumam nevaram piekrist. Bagātība nereti pavedina uz vieglprātīgu, netikumīgu dzīvi utt., kā tas arī pie jaunā Mīlingka redzams. Ja bagātajam nenākas grūti būt godīgam, kāpēc tad daudzi bagātajie tikumības ziņā pagrimuši un tik ļoti samaitāti, ka ar riebumu no tiem jānovēršas. Turpretīm mēs gan pilnīgi atzīstam, ka bagātajam, sevišķi turīgajam, t. i., pārtikušam cilvēkam, gan samērā vieglāki būt godīgam nekā tādam, kas atrodas kailākajā nabadzībā (kā, piem., daži fabriku u. c. strādnieki), kuriem gandrīz tiklab kā neiespējams vai vismaz g a u ž i grūti nākas būt godīgiem. Red.

tību nebūs pienācīgi gādāts, kamēr vien pasaulē valdīs milzu bagātība pār kailo trūkumu un nabadzību, kamēr vien vēl atradīsies tādi komercienratu u. c. tādu baņķieru dēli, kuriem cita darba nebūs vajadzīgs strādāt kā vien kalpot savām patīgām iegribām, priekš kurām simtiem puspaēdušu līdzcilvēku rokas čakli strādā un sagādā tiem līdzekļus, ka tie pat 40 tūkstošas markas (marka — ap 45 kap.) var aizsviest par šādu, var teikt, mazu pajautrināšanos, tamēr mēs varam par cilvēci dzejot gaviļu dziesmas, rakstīt visskaistākās dramas un uzstādīt tajās visjaukākos piemērus, un šādas lietas notiks tomēr.

Noskatoties šinī Zudermaņa darbā, mums it nevilšu sevim jājautā, — kādēļ gan mums atspīd zinības un izglītības gaisma, kad pat civilizētā pasaulē citiem cilvēkiem jānodzīvo tumsā un ēnā, ko līdz pasaulē būt godīgam, kad negods aprij darba sviedrus? Un tomēr vēl ir ļaudis, kas liecina, ka šo lugu varot noklausīties ar itin aukstām asinīm, kas nosauc to pat par tukšu murgojumu, kas neatstājot uz viņiem ne mazāko iespaidu. Vai aukstu var atstāt šāds piemērs, kur jauneklis, proti, Roberts Heineke, licis gadiem savus sviedrus, savus darbaspēkus sava principiala veikalā, kurš bez viņa vadīšanas varbūt jau sen būtu izputējis, bet tagad jaunais veikala vadonis pārved īpašniekam veselu bagātību, no kuras pēdējais ar vienu daļu atpērk viņa māsas godu? Un tad šis piemērs, kur Heineku dzimta ņemas gar rausi, ko viņiem meitas negods ienesis. Vai te it nevilšus nav jājautā, vai arī tad viņa būtu tikusi pie rauša, ja viņi būtu vienīgi baudījuši tos augļus, kas nāk no godīga darba? Vai te ir ko brīnīties par Trasta vārdiem, ka katram cilvēkam ir savs gods, ka gods velkas cilvēkam pakaļ kā ēna!

Šādus spilgtus sadzīves augoņus aizrādīdams, mūsu rakstnieks tikpat kā ar vārdiem uzsauc: «Cilvēki! mācaties sevi pazīt, izkopjiet savu dabu, atteicieties no sava apstulbotā egoisma, ievērojiet savas un sava tuvākā tiesības, ka visi variet būt laimīgi.» Bet Zudermanis arī ir jaunlaiku pravietis; ķerdamies pie sadzīves nelabumu uzrādīšanas, tas pieteicis karu visiem veciem aizspriedumiem, un viņa kaujas sauciens ir domu brīvība. Viņš neklausa it nebūt uz brīvu domu pretiniekiem, ka ļauni piemēri samaitājot labas priekšzīmes. Viņš arī nebūt neuzmetas par cilvēces soģi un tiesnesi, neuzsauc, lai tā atgriežas no grēkiem, to biedinādams ar bubuļiem, zaņķiem, piķi un sēru. Viņa nolūks ir virzināt ļaužu uzskatus uz priekšu, viņš negrib nevienam uzmesties par garīgu aizgādni, bet ikkatram būs iepazīties pašam ar visu, kas labs un kas ļauns, kas paturams un kas atmetams. Un nekas arī nav pasaulē tik daudz posta un grēka nodarījusi, kā cilvēku muļķība, un vairāk neviens priekš cilvēces

nevar laba pastrādāt, lielāks neviens nevar būt viņas labdaris kā tas, kas ņēmies viņu no muļķības atsvabināt un viņas acis atdarīt. Un šinī nolūkā viņš ielicis savā darbā tik daudz domu un kodola, ka reti kādi cita rakstu darbi spiedīs kādu tik daudz uz patstāvīgu domāšanu. Un tas ir bijis viņa nolūks, ko viņš tik spoži panācis.

«Mājas Viesa Literariskais pielikums», 1894. g., Nr. 10, 2. martā.

PIEZĪMES PAR KRITIKU

TEODORA [ZEIFERTA]

VII

Februara 13. d. š. g. izrādīja Rīgas Latviešu teatrī pirmo reizi Zudermaņa lugu «Gods». Tas latviešu dzīvē bija gadījums. Šī izrāde pierādīja, ka rakstniecības ražojumi var būt sadzīves varā. Arī savādas sugas kritika parādījās tik gaiši kā vēl nekad: kritika, kas ražojumu aplūko ne sakarā ar estetiskiem likumiem, bet ar sadzīves jautājumiem. Sadzīves vīri un darbinieki, kas citkārt maz nodarbojas ar rakstniecības ražojumu kritiku, ņēma spalvu rokā un rakstīja par jautājumiem, kas caur «Godu» iekustināti, rakstus, kas, kopā ņemot, patiesi olektīm mērojami. Arī pilsētnieces un laucinieces nevarēja novaldīties, neizteikušas savu nopietnu vārdu, un dažs nopietns vārds tika runāts arī par pilsētniecēm un lauciniecēm pašām. Dažs tika uztraucēts no savas omulības, un dažu teku, ko pa tumsu klusiņām staigā, oda augšā. Arvien tāļāk un tāļāk iespiedās izmeklējumi un pārbaudījumi dzīvē, un dažs labs, kas domājās krietns tautas dzīves pazinējs esam, sāka to vēlreiz nopietni aplūkot, vai tā patiesi tāda, kā viņš to bija domājies. Un kaut šie izmeklējumi un pārbaudījumi tik ātri nemitētos! Svētības tie patiesi ne mazāk atnestu par dažiem čakliem senatnes atlieku pakaļmeklējumiem, kuru dēļ izsūta pa vasaras brīvdienām šur tur pa diviem trim jaunekļiem ar papīru, zīmuli un ceļa naudu. Tautu tie grib pazīt. Teicams nolūks! No senatnes atliekām tie to grib pazīt. Šis ceļš caur daudz panākumiem ir pierādīts par tādu, kas ved pie mērķa. Kaut patiesi vēl vairāk būtu, kas pa šo ceļu vēlas savai tautai pietikt tuvāk! Bet vai patiesi kāds priekšmets tikai tad ir pētīšanas cienīgs, kad viņš jau sadrupis? Jūs gribat tautu pazīt. Nu labi: tur viņa ir; tur viņa sēj un pļauj; tur viņa strādā, pūlas un svīst; tur viņa dej, priecājas, apklust un asaras lej. Tā ir tā

tauta, ko jūs gribat pazīt. Tur viņa ir vesela no galvas līdz kājām, un jums tur nemaz nevajag pastalu meklēt augšā, lai varētu dabūt izzināt kājas lielumu, un nemaz nevajag ķerties pie bruņu cepures, lai izmērotu galvaskausu. Matu un acu krāsu jūs tur varat novērot, ko kapā nevar tik labi uzglabāt. Un tad jūs varat pameklēt pakaļ, par ko daža māte raud un dažs tēvs, raud galā arī dēls, meita, tautas zieds, bet tad, kad viņš, salnas nokosts, pie zemes noliecies bez dzīvības sulas, kas to spētu ietecināt par briedušu, derīgu augli. Un, ja tikai desmit tautiešus «Gods» būtu paskubinājis pēc šādiem iemesliem pakaļmeklēt un, ja tie uzieti un par zināmām sadzīves parādībām apzīmēti, tad tās meklēt augšā arī tur, kur ne vien par tām vēl neraud, tāpēc ka tās apklātas ar rozēm un purpuru, vietām arī ar nepieciešamu maizes riecienu, — ja tikai desmit uz to paskubināti, tad šij lugai ir nevīstams panākums. Jo par ko vienā vietā raud, par to būs jāraud arī citur un pat arī tad, kad šī parādība ar mīlīgu nāves roku par to gādājusi, ka tā ļaužu kopība, kas tai rūpīgi apslēptu pajumti devusi, vairs pate nespēj raudāt. Ja tādu noslēpumu, kādu Zudermaņa «Gods» atklāj, mūsu tautas dzīvē nav, tad, zināms, tas kaitē vien, ka tādu tautai rāda. Ka tādi tur ir, pat to liecinās ikkurš, kas dzīvi pazīst. Ja tādi noslēpumi tur ir un ikviens zina, ka tie tur ir, kāpēc tad tos īsti nedrīkstētu reiz vilkt pie dienas gaismas? Tie baidās no gaismas. Labi; lai tie tad arī baidās dzīvē piemist. Un vienā otrā vietā tie baidīsies patiesi, kad redzēs, ka dažs kakts nu vairs nav tik labi pret gaismu apdrošināms. Kas gribēs pie ļaudīm godā stāvēt, būs piespiests pie sevis apjautāties, vai viņam ir nešaubāms pamats to gribēt. Un šādi pārbaudījumi pēdējā laikā ir gājuši pa latviešu novadiem; arī pīšļus tie sacēluši, tā ka dažam ir izlicies, ka tādi rīkojumi tikai gaisu netīru dara. Kad slauka, tad palaikam put. Kritika ir tapusi par sadzīves parādību. Ne viena un otra ceļu vien tā aizņēmusi, tā piesniegusēs arī pie tautas ceļa. Ir jautāts: vai latviešu tautai būs jāiet uz priekšu pa to pašu ceļu?

Ja tāds jautājums vien var gadīties, tad vajag būt kājās ievērojamiem spēkiem. Tautu no ceļa nogriezt, to nevar vis tā ar pirksta parādījumu. Un kas šo jautājumu var izšķirt? Kas tas ir, kas še var teikt: būs vai nebūs? Gans to var teikt uz savām aitām, ja viņam pātaga rokā. Bet kas to var teikt uz tautu?

Kas īsti par traucējumiem tautai ceļā gadījušies? Saka un atbild, ka pūloties noslāpēt tautas un tēvijas mīlestību, ka izzobojot un izsmejot visu to, ko latviešu tauta līdz šim turējuse par cilvēces augstākām un svētākām mantām, kam tā ticējuse un uzticējuse.

Pie tādām lietām vajag pieiet tuvāk klāt, lai redzētu cik necik viņas pašas un ne tikai viņu miglas tērpu. Kas ir tēvijas un tautas mīlestība? Iekš kā viņa parādās? Kas ir latvietim viņa augstākās un svētākās mantas? — Viņa augstākās un svētākās mantas ir viņa dzīvība un tas, kas to uztura un svētī. Viņa maizes kumoss tam ir svēts. Kas netic, lai iet un skatās. Kur viņš savu maizi ēd, vai pie saimes galda vai tīruma malā, kur viņš patlaban aris, viņš noņem cepuri, kā baznīcā iedams. Ja maizes drupata viņam nokrīt zemē, viņš to uzņem augšā un noskūpsta. Kāpēc? Gan viņš būs no tēvu tēviem dabūjis dzirdēt, ka bez tās visam, kas svēts un nesvēts, virs zemes jābeidzas. Un, ja tad nu cilā domas un vērojumus, kā katram lai iznāktu savs drošs maizes kumoss, un tautai priekšā tos cilā, vai tur nevarētu nomanīt cik necik tautas un tēvijas mīlestību? Un, ja uzrāda vārīgas, arvienu dziļāk ejošas kaites, kas cilvēkus posta, lai būtu arī maizes pa logiem, pa durvīm, vai arī tur nedrīkstētu piejaukties pa druskai tautas un tēvijas mīlestības?

Kāds latviešu svētums tad īsti ir tik nepiedodami aiztikts? Te nu gan atbildēs un ir arī atbildēts, ka zobgalim šis tas pasprucis, kas zīmējas uz tautas dziesmām, pasakām, tautiskiem dzejniekiem un rakstniekiem. Un tas viss latvietim tik neaiztiekami svēts? Kāpēc viņš savas dziesmas nosauc par blēņu dziesmām? Kāpēc viņam pasakas un blēņas ir puslīdz tas pats? Kāpēc viņš šai pašā nozīmē lieto šos vārdus, dažus glītus jaunāko laiku rakstniecības ziedus apzīmēdams? Tauta savos dzīves uzskatos patiesi tāļāk tikuse nekā dažs viņas dzejnieks un zinību vīrs. Dažas senatnes gara mantas tautai bijušas svētas, tās ir un paliks zinātnei svētas, tautas pašas dzīvība tur ir iekšā, kas tautai tomēr pašai šinī senatnes veidā paliek arvienu vairāk sveša. No šī stāvokļa šīs mantas ir svētas un dārgas. Bet, ja pie tām grib tautas uz priekšu plūstošo dzīvību piesiet; ja rauga viņu šaurās kurpītes uzspīlēt kājās cilvēkiem, kas grib uz priekšu iet; ja rauga viņas turklāt tā ar sirdsprieku pārtēlot, ka jauki saskan ar tautas mīlestības liesmām iekarsētu smadzeņu iedomām: tad viņas vairs neder ne dzīvei, ne zinātnei, bet vecajam zobgalim, tur citiem par uzjautrināšanos, pa vaļas brīžiem parotāties.

Dzīvei ir savi uzdevumi. Un, ja grib uz priekšu iet, tad par tiem būs domāt. Savrūp dzīvot un savrūp domāt, ar to šais laikos nekur netiek; nav tik daudz vaļas. Tāpēc ar prieku jāapsveic ikkatra parādība, kas tautas domas jo cieši pievirza viņas dzīvei.

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 111, 19. maijā. (Ievads.)

ATGAIŅĀSANĀS (IESŪTIJUMS NO LAUKIEM)

Ir pa laikam labāki, ka prastiem, nedibinātiem uzbrukumiem iet klusēdams garām, jo nekrietns, netikls uzbrukums pats sevi sodās; bet paciešanai un klusuciešanai ir arī savs mērs.

Nav jau vis paradums mums, lauciniecēm, mums, latvju mātēm, sievām un meitām, stāties atklātībā, — bet, kad mūsu visusvētākās jūtas tā aizskar, ka asinis mūsu dzīslās vārās, ka katra dzīsliņa mums trīc un raustās aiz sāpēm un uztraukuma, kā tas notiek, lasot «Mājas Viesa» sarunu starp «pilsētnieku» un «laucinieku», zīmējoties uz Zudermaņa lugu «Gods», tad vairs nevar klusu ciest, tad jārunā mums, latvju mātēm, visām, visām, kas vēl jaunības spirgtumā savus maziņos auklējam, visām, kas jau sirmiem matiem skatāmies uz pieaugušiem bērniem.

Kad priekš gada atpakaļ lasīju Zudermaņa lugu *«die Ehre»* vācu valodā, tad ar īgnumu liku šo lugu pie malas, dziļi nožēlodama tautu, kura varētu atspoguļoties tādos miesīgi un garīgi novārgušos cilvēku bērnos, kādi šiē Zudermaņa tēlotie, un grūti iedomāt, vai pat Vakareiropas lielpilsētu dzīve un sadzīve būtu tik samaitāta, kādu to Zudermans tēlo. Nepatīkami pārsteigta, lasīju vēlāk, ka Zudermaņa luga tulkota latviešu valodā un pat jau Rīgā izrādīta. Vai tad bij gan vajadzīgs taisni šos tēlus uz mūsu skatuves mums rādīt un mums likt nosarkt svešnieku samaitātās dzīves dēļ?!

Par apmierināšanu derēja tikai tas, ka Rīgas Latviešu skatuves labākiem spēkiem nebij izdevies lugas personas tā izrādīt, kā viņu karakteris to prasa, jo visa luga ir latviešu dabai un jūtām pretīga un riebīga.

Un nu mums «Mājas Viesa» zināmā sarunā jālasa, ka mums, lauciniecēm, latvju mātēm, sievām un meitām, sen jau esot paradums savus bērnus, savas neprašas māsas tādā pat vīzē neģēļiem pārdot, lai mēs, vecās mātes, precētas vecākās māsas, sevīm caur to sagādātu vieglāku dzīvi. — Tā var runāt un rakstīt tikai tāds, kam nekādas goda jūtas vairs nav, kas ir sagrauzts no nāvīgās tiklību un tikumību samaitātājas sulas, ko iezīdis diezin kādās pasaules malās. Mūsu vīru, dēlu un brāļu sirsnīgā gādība mums dod drošu paspārni, kur mēs sargātas no visiem pasaules neģēļiem, un mūsu meitu cietās sastrādātās rokas, mūsu piederīgo mīļie un veselīgie ģīmji ir labākā liecība, ka mēs protam gan dieva un cilvēku priekšā godam savu maizi ēst.

Vai tā pilda «Mājas Viesis» savus skanošus apsolījumus, vai šī grib būt mūsu familijas lapa, kur mēs, latvju mātes un

meitas, esam piespiestas lasīt, kā mūsu godu, mūsu visusvētākās dvēseles jūtas gāna un pa dubļiem vazā?!

Mēs, mātes, esam paradušas paciest. Mūsu bērni, sevišķi mūsu dēli, kas vai nu vēl tikko sagatavojas priekš dzīves, vai jau cīnās grūtā dzīves cīņā, mums dažreiz dara raizes un rūpes caur šādu vai tādu padarītu nerātnību, bet mēs zinām, tas notiek jaunības pārgalvībā, kad vēl karstas, dzīvības pilnas asinis dzīslās dzirkst, bet mēs zinām, ka viņu sirds vēl paliek nesamaitāta, — un mēs mākam piedot, mēs mākam it no sirds piedot; bet tādam, kam nekas vairs nav svēts, kas gāna un aizskar mūsu visudārgākās, visusvētākās un tādēļ arī visvārīgākās jūtas, tam mēs nevaram piedot. Un tā runāju ne vien es viena, — to pašu tev teiks visur, visur; to teiks tev mūsu vīri, dēli un brāļi, kas kaunas, ka Latvijā var gadīties vīrs, kas grib latvietis būt, un tad tā domā rakstīt.

Latvju māte — lauciniece

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g. Nr. 74, 2. aprilī.

MĀTES UN MEITAS

Katrā laikmetā, kur kāda tauta dzīvojusi, t. i., kur viņas dzīvē nav iestājies sastingums, uz vietas stāvēšana vai pat atpakaļrāpšanās, jaunās paaudzes uzskati izšķiras no vecās paaudzes uzskatiem. Starpība uzskatos sevišķi liela tādos laikmetos, kur tautā notiek lielas pārgrozības. Tādu laikmetu mēs patlaban pārdzīvojam. Mūsu veciem ļaudīm vēl labā atmiņā dzimtsbūšanas un klaušu gadi, mūsu jaunā paaudze dzīvo tikai tagadnei, ievēro tagadnes vajadzības. No tam arī nāk, ka katrai paaudzei savi uzskati, no tam nāk, ka bieži tēvs ar dēlu, māte ar meitu sanāk asā domustarpībā. Šo uzskatu starpību redzam pēdējā laikā strīdā par Zudermaņa «Godu». Vecie tautiskās cīņās iekarsušie tautieši Zudermani zaimot nozaimo. Mūsu biedris «Balt. Vēstn.» pat četras reizes ņēmies to nogānīt, kaut gan Zudermans tik ievērojams nemaz nebūtu. Bet Zudermans rāda «kailu patiesību», rāda, ka cilvēki esot grimuši, miesīgi un garīgi sabojāti. Kam mūsu skatītājiem to vajag redzēt? Mēs sacītum: Zudermaņa lugās noskatīdamies, redzam ļaunumu un varam no tā izsargāties. Bet vai tad vecie tautieši drīkst pielaist domas, ka latviešos arī kādi ļaunumi? Nekad! Zudermaņa lugas varētu pamudināt, pēc viņu domām, vienu daļu ļaužu

nodoties kārumu pilnai dzīvei, un otra daļa, noskatījusēs Zudermaņa lugās, varētu ņemties ļaunu prātu un tīšām nogrimt nabadzībā un samaitāšanā. Lūk, tā prāto mūsu tautas māmuliņas un neparko negrib pielaist Zudermani. Ar lepnumu apgalvo, ka Zudermaņa tēlotās nebūšanas latviešiem tik svešas, ka pat mūsu aktieri nevarot iedomāties tēlojamos raksturos. Bet brīnums! Mūsu ievērojamā, tik ātri slavena tikusē rakstniece Aspazija tēlo savās «Zaudētās tiesībās» tādas pat nebūšanas un, liekas, ne mazāk spilgtās, bet drūmās krāsās. Aspazijas luga ņemta taisni iz mūsu dzīves, tajā tēloti taisni mūsu apstākļi. To nevar nosaukt par svešu putnu. Kā gan tautieši saņēma šo lugu? Bez lielas brēkas. Kāpēc gan tā? Kāpēc Zudermani tā nogānīja un Aspaziju atstāja puslīdz neievērotu? Ka «Balt. Vēstn.» ieskati nav mainījušies tanī laikā starp «Goda» un «Zaudēto tiesību» izrādēm, to liecina kādas laucinieku māmiņas raksts dienu iepriekš Aspazijas lugas izrādei. Ar prieku saņēmām no divām kundzenēm atbildes uz «latvju mātes — laucinieces» karsto spredikļi. Abas atbildes pasniedzam cien. lasītājiem. Tās pilnīgi paskaidro «Latvju mātei», kādu stāvokli «latvju» jaunavas ieņem pret Zudermaņa lugām; tās arī dod iepriecinošo liecību, ka arī latvju jaunavas sāk nodarboties ar ņopietnākām lietām nekā ar tautisku pucēšanos un tautisku peršu kalšanu.

Atgaiņāšanās no «latvju mātes — laucinieces». — «Ir pa laikam labāki, ka nedibinātiem uzbrukumiem iet klusēdams garām,» sevišķi tādiem, kādus mēs, rīdzinieces, nupat «Balt. Vēstn.» 74. num. dabūjām dzirdēt; «bet uzbrukumiem pret mums ir arī savs mērs.» — Latvju māte! kura tu tikpat saprātīga, kā izglītota, tā ka pat vari atklātībā savas domas izteikt, kāpēc tu negribi Zudermani saprast?

Zudermans ir sieviešu aizstāvs, viņš savos rakstos pareizi aizrāda uz visām pārestībām, kuras sieviešiem visos laikmetos notikušas. Zudermans gan nosoda vīriešus, īpaši šo laiku jaunekļus, par viņu biežām nekrietnībām. Jūs paši sakāt, ka, Zudermaņa «Godu» izlasījušai, jums uznācis «īgnums par miesīgi un garīgi novārgušajiem cilvēku bērniem». Tātad Zudermans nepamudina uz ļaunu, bet iedod īgnumu pret to. Tādēļ mēs Zudermaņa lugās bez bēdām varam noskatīties. Mēs, kuras nestāvam «vīru, dēlu un brāļu paspārnē», varam drošāk izsargāties un atgaiņāties no visiem netiklības uzbrukumiem, ja mums tos rāda viņu īstā gaismā, kā to Zudermans darījis.

Es domāju, ka Rīgas latv. teatra aktieri par to kritiku, ka viņi neprot tēlot Zudermaņa lugu personas, nejutīsies glaimoti, — jo — labam aktieram visas jūtas jāprot tēlot!

Lai arī laucinieku mātes visas un visur mūs zaimotu, lai arī viņas savām meitām it neko nepiedotu, tikai saviem «pārgalvīgajiem dēliem mazās nerātnības», tomēr uz to mēs nedrīkstam nekādu svaru likt. Ja gribam tiklas palikt, ja gribam godam savu maizi ēst, mums ir jādodas pasaulē. Daža, pat pasaulē strādādama, sagādā vēl nespēcīgiem vecākiem, nepieaugušiem brāļiem gādību un paspārni!

Jā, mēs slavēsim visur un visus latvju vīrus, kuri atvieglina mūsu grūto stāvokli, mūs laipniem vārdiem uz sekmīgāku darbību paskubinādami!

Nedomā, latvju māte, ka nepieciešami vajadzīgs sievietei tapt netiklai, kurai plašāks darba lauks, varbūt viņas sirds tikpat daiļi jūt visu labu! Prātīgs cilvēks mācību, veicību nemūžam negribēs savienot ar netiklību.

Nina — rīdzeniece [Ņina Priedīte]

L a t v j u m ā t e i - ļ a u c i n i e c e i. «Balt. Vēstn.» 74. numurā šā g. Jaunākiem gan neklājoties vecākus mācīt, mēs arī ļoti respektējam tādus tēvus un mātes, kas mums ko k r i e t n u m ā c a, bet, kad gadās tādi vecāki kā latvju māte — lauciniece «Baltijas Vēstnesī», tad nevar neko darīt, tādai mātei drusku jāpiebīda un jānorāda uz m ā t e s p i e n ā k u m u saviem bērniem par visām lietām mācīt t a i s n ī b a s u n p a t i e s ī b a s c i e n ī š a n u, ka nevajag slēpt un noliegt nedarbus, caur ko nedarbi un noziegumi arvienu vairāk vairojas, kā katra briesmīga vājība, kad to atstāj neārstētu. Bet jūs, latvju mam, ņematies pārāk patiesību noliegt, iestāstīdama, ka pie mums tādas lietas nenotiekot, kā Zudermans savā lugā «Gods» tēlojis. Vai, vai mam! cik jūs tuvredzīga! Kad jūs arī savā dzīvē nebūtu pāri skatījušies pār savas sētas žogu, kur viss labi norisinājās, tad taču jūs esat lasījuši kādus laikrakstus, sevišķi pēdējā laikā «Baltijas Vēstnesi». Apskatat, kas tur drukāts 61. num. šai gadā melns uz balta, — ko Cesvaines mācītājs no kanceles stāstījis? Un tanī pašā numurā otru korespondenci no Liezeres — kas tur atrasts zem grīdas? (Uz šiem faktiem aizrādīts arī vakardienas «M. V.» numurā; raksts novēlinājies bez sarakstītājas vainas. R.). Teicat nu, māt, vai tās nav daudz briesmīgākas lietas, kas notikušas mūsu dzimtenē, nekā vēl tās, ko Zudermans savā lugā tēlo? Kā tad nu vēl drīkstam noliegt, ka pie mums tādas lietas neatgadās?! Vai tādēļ, māt, ka dažas no tādām paklīdušām meitām, kas pārdevušās un tādējādi arī tikušas pie bagātības, galu galā dažreiz arī noprecē cienītus vīrus? — Vai tādēļ lai ciešam klusu un apgalvojam, ka pie mums viss labi? Nē, māt! nemoraliskās lietās klusu ciest, to mēs nedrīkstam,

lai arī patiešām kostu acīs! Jo kas gan vēl vairāk samaitā jaunu, vieglprātīgu skuķu morali kā tādi piemēri (un sevišķi, ja par tādiem cieš klusu), kur kāda meitene nodevusēs nemoralīgai dzīvei, caur ko sapelnījusēs zīda apģērbus, dārgas rotas un naudu, ka uz visu mūžu tai apdrošināta pārtikuse dzīve, ka tāda vēl pie reizes dabū labu, godātu vīru. Vai, tādas lietas klusībā noskatoties, skuķi, kam nav visai stingrs raksturs, netiek kā šūpot iešūpoti nemoraliskā dzīvē? Domā, kam lai strādā un cīnās par šuvēju, istabas meitu utt., kad, vieglu dzīvi dzīvodama, var tikt par cienītu kundzi. — Nē, nē, māt! mēs nedrīkstam vis netikumību pabalstīt, to slēpdami un pabalstīdami, un noliegdami, nē! Lai arī pie mums Zudermaņa «Gods» rāda pietiekošu spoguli tā vainīgiem, kā nevainīgiem, lai vainīgi, tur ieskatījušies, savu vainu atzītu un mēģinātu cik iespējams vēl laboties un nevainīgie lai tiktu satricināti un atbaidīti no bezdibeņa malas — un sargātu savu nevainību! Vēl reiz jums, mīļā māt, atgādinu cieti turēties pie sava mātes pienākuma, būt taisnai un patiesai, ka esiet saviem bērniem par taisnības un patiesības priekšzīmi, tikai tad jūs, jūsu dēli un meitas būsiet savai tautai patiesi par godu. Bet, slēpdama netikumību un negodu un ķengādamās par vīriem, kas vairāk redzējuši pasaulē kā vienīgi savu sētmalu — par vīriem, kuru augstākais svētums ir patiesība — tā rīkodamās, jūs, māt, arvienu vairāk pierādīsat, ka jūs neesat vis māte, kuru var cienīt, bet īsts t u m s ī b a s b ē r n s.

Latvju meita — arī lauciniece

«Dienas lapa», 1894. g., Nr. 78., 7. aprilī. (Ievads.)

ATBILDE V. S.[1] KUNGAM

Iedrošinājos V. S. kungam atgādināt: «lietu nenogriezt no patiesības ceļa», runājot par Zudermaņa lugām, cik tāļu tas zīmējas uz mums un uz mūsu apstākļiem. Tāpat varu viņam vēlreiz apgalvot, ka mūsu (iedrošinājos ar citu kundžu atļauju runāt daudzskaitlī) sirdis tikpat daiļi jūt visu labu, tikpat žēli savelkas, lasot «B. V.» 83. un 84. numuros visādus prastus uzbrukumus pret mums. Šis raksts patiesi dod bēdīgu liecību no V. S. kunga pieklājības jūtām. Vai tā pilda «idealās strāvas» aizstāvētāji savu uzdevumu? Vai tie prastie vārdi, kurus tur dabūjām dzirdēt, iztaisa idealismu? Kur lai mēs to dabūjam manīt, ka

[1] — V. S. — Varaidošu Zanders — A. Vebers. [Sakārt.]

V. S. kga sirds ir iesildīta ar «debešķīgās dzirksteles», kuru «mūsu augstais radītājs ir visu izredzēto sirdīs licis», pie kuriem arī V. S. pieder? Vai lai viņa priekšzīmei sekojam? Vai lai rupjības piekopam? «Nē, un simtreiz nē!» Zīmējoties uz lugām, man jāatzīstas, ka nekur un nekad neesmu sacījusi, ka teicami būtu t i k a i: Zudermaņa, Ibsena un citus tam līdzīgus ražojumus uz skatuves rādīt. Teatru uzdevums gan ir mums «cilvēku labās un ļaunās puses» priekš acīm vest, tamdēļ būtu neprātīgi, ja mēs tikai ideala debešos gribētum mājot. Ar to atkal nemaz nav sacīts, lai «piemistu uz mēslu kaudzēm» (kā to V. S. k. saka tik ļoti dzejiski). «Drusku lēnāki pār tiltiņu!» Bet par to gan jārūpējas, ka cilvēka «iedzimtā kaunīgā daba» nekaunīgas lietas nedarītu, kuru segai jābūt «žēlīgai nakts tumsībai». It kā māte savam bērnam dod ne tikvien mīļus, glaimus vārdus, bet arī rūgtu pārmācību, tāpat to dara mūsu rakstnieki. Vienā viņu raksti modina dzīšanos pēc visa, kas daiļš virs zemes, otram viņi rāda viņa nekrietno dzīvi un liek tam manīt, ka viss tiek pēc nopelna samaksāts. Galu galā V. S. k. šaubās, vai esam jaunavas un ka mums ir goda jūtas. Ja mums šīs jūtas nebūtu, tad gan mēs gribētu no nespēcīgajiem vecākiem pabalstu, bet to mums neatļauj mūsu gods. Tamdēļ mēs, un arī neviens prātīgs cilvēks, to neieskatām par negodu, kad sieviete, kurai nav «paspārnes», atklātībā strādā un no prastiem, nedibinātiem uzbrukumiem atklātībā atgaiņājas. Varu V. S. kgm apgalvot, ka nebūt neesmu «no īstā ceļa nogriezusēs» un ka savu gaitu, arī bez viņa brīdinājuma, uz priekšu staigāšu. — V. S. kgs negrib neparko pielaist, ka arī viņa pretnieki ir izglītoti cilvēki, ar kuriem kā jau ar cilvēkiem jāapietas; ka arī viņa pretnieku sirdis «augstais radītājs» ir iesildijis ar «debešķīgu dzirksteli», kuru mēs saucam par tuvāko mīlestību un ienaidnieku cienīšanu. Pie šīs atzīšanas «B. V.» tikai tad nāks, kad arī vispārējā labklājība un vispārējs tikums viņu interesēs, jo partejībai nemūžam nebūs pareizs spriedums.

Nina [*Priedīte*]

«Dienas Lapa», 1894. g. Nr. 90, 23. aprilī.

ATKLĀTA VĒSTULE LATVJU MĀTEI — LAUCINIECEI

Cienījamā kundze!

Jūs savā rakstieniņā «Atgaiņāšanās» «Balss» 14. numurā un «Baltijas Vēstn.» 74. numurā uzsauciet latvju mātes, tiklab tās, kuras jaunības spirgtumā savus maziņos auklē, kā arī sirmgalves, kas noskatās uz saviem pieaugušiem bērniem, neciest vairs

klusu par «Mājas Viesa» Pilsētnieku un Laucinieku («M. V.» 13. num.) un arī par to, ka Hermaņa Zudermaņa luga «Gods» tulkota mūsu valodā un izrādīta uz latviešu skatuves mūsu tautai par spoguli. Visas, visas jūs sauciet šinī cīņā, visas tās, «kas atronas savu vīru, dēlu un brāļu sirsnīgā gādībā un drošā paspārnē», visas tās, kam šinī siltā vietiņā nav it nekas jābīstas no visiem pasaules neģēļiem. Vienām kārtām, varu tikai priecāties par tādu sajausmināšanos vispārības labā no mūsu māšu puses, bet, otrām kārtām, ja jūs meklējiet te mūsu tautas ienaidnieku, tad esmu spiests jums pretīm stāties un aizsargāt taisnu lietu no bezpamatotiem uzbrukumiem, kā jau to esmu darījis savā rakstā, pirms Pilsētnieks un Laucinieks šo pašu lietu pārrunāja (skat. «Mājas Viesa» Pielikumā Nr. 10. «Kāds vārds par Hermaņa Zudermaņa lugu «Gods»»). Īstenībā man nav jāaizstāv Zudermaņa persona vai viņa darbs ne pret jums, ne pret visiem mazajiem niknajiem gariem, tas būtu pavisam lieki, jo tiklab meistars, kā viņa gaismas darbs ir atzīti no visas pasaules, cik tāļu vien sniedzas taisnības mīlestība un neapcietinātas sirdis. Kā atminēsiet, tad arī savā laikā tagadējais vācu ķeizars Viļums II pasniedza «Goda» sacerētājam lielāku naudas dāvinājumu par atzinību, ka tas to rakstījis tautas garā. To vēsti mums pasniedza arī «Baltijas Vēstnesis», kurš to liekas esam piemirsis, agrāki arī šis pats laikraksts pasniedza savā feļetonā pa reizai Zudermaņa darbus, bet nu — tie vīri ir miruši un tie laiki pārgrozījušies; mums ir arī «tautas pīlari», kas senāk karoja pret «piena barību», bet tagad dzirdina savus lasītājus ar ūdeni. Kad man Zudermaņa darbu dēļ jāuzstājas un jāpaceļ priekš viņiem sava balss, tad tas notiek mūsu tautas labā, sargājot viņas tiesības, lai tā netiktu traucēta savā attīstībā, kā arī mans pienākums tas — godāt nelaiķu censoņu piemiņu un neļaut apsebēt viņu daiļajiem pasākumiem priekš gaismas un gara brīvības. Tādēļ tad parunāsimies vēlreiz šī paša «Goda» dēļ, kas no zināmas puses jau diezgan ķengāts.

Jūs teicaties «Godu» lasījuši jau priekš gadiem vācu oriģinalā un, nožēlodami tautu, kurā uzietami tik panīkuši raksturi, atlikuši grāmatu ar īgnumu pie malas. Bet «Gods» jūs nesamaitāja tikumības ziņā pēc tam, kad bijāt pārliecinājušies, kas labs un kas ļauns, jūsu rindiņas liecina, ka viņš jūs vēl spiedis rūpēties vispārīgā labā, tikai zūdīdamies par saviem līdzcilvēkiem, jūs esiet lietu greizi sapratuši. Ka šī luga pārtulkota mūsu valodā un izrādīta uz latviešu skatuves, tad tas nav noticis mūsu tautai par ļaunu, bet par labu. Cienītā kundze! Nesen atpakaļ blakus uzbrukumam «Godam» un viņa piekritējiem mēs lasījām lietas —

kundze — vai jūsu visusvētākās jūtas netapa aizskartas, ka asins jūsu dzīslās vārījās, vai katra dzīsliņa jums neraustījās aiz sāpēm un uztraukuma, lasot vienā pašā «Baltijas Vēstneša» numurā, ka divas latviešu zeltenes — laucinieces izdarījušas tik zvērisku un nedzirdētu noziegumu? Jā, šaušalaini! — viena savam jaunpiedzimušam bērniņam kaklu ar cirvi nocirtuse un otra savu nožņauguse un tad paslēpuse kādā vāgūzī zem grīdas!... Tas cienīgs mācītājs lūdzis dievu par šo briesmīgo noziedzības darbu — bet nabadzītēm noziedzniecēm nebija ne jausmas, ka jauns pravietis cēlies, kas uzsauc: «Dibināsim jaunu godu un jaunus pienākumus!» Viņas gribēja kā slīkones pieķerties pie vecā, apsirmējušā liekulības goda, viņas gribēja pasaules priekšā zaudēto godu paturēt un ziedoja šim varizejiskam melu dieveklim savu miesu un asini, ko bija nesušas zem savas sirds. Vai ir vēl kāda mīlestība, kas pārspētu mātes mīlestību, un jūs, kundze, kas jūs īsti variet saprast, kas tas ir, kad mātei jāliek roka pie sava lolojuma, tikai jūs, kundze, variet apsvērt, cik tumšs, cik kaitīgs, cik necilvēcīgs tāds gods, kas prasa tik briesmīgus upurus. Un nu jūs arī nopratīsiet, ka Zudermaņa «Gods» nezīmējas vienīgi uz vienu tautu, bet uz visu cilvēci, un, kaut arī mūsu tauta var uzrādīt daudz labu un jauku īpašību, tad tomēr tas vēl tāļu no mums, ka varētum taisnodamies sacīt: «Mums jānosarkst svešnieku samaitātās dzīves dēļ.»

Negribu cerēt, ka jums tauta būtu tikai tas mazais pulciņš, kas vecajam šķiru un aizspriedumu mūrim atronas iekšpusē labākos apstākļos, gaišāki izteicoties, labākās aprindas, kurām līdzekļu diezgan savas dzimtas jaunības grēkus pasaules priekšā tā apslēpt, ka tās var apslēpt savu nosarkumu, un ka jūs visu par to, kas notiek otrā pusē mūra, kur neizdevīgie sadzīves apstākļi, cīņas pēc maizes kumosa, gara tumšums un aukstums tik daudzus nomaldina no īstā ceļa netikumu dubļos, neturētut par vajadzīgu nosarkt. Tad tā būtu cita lieta, bet tad arī jūsu balss šinī lietā būtu nesvarīga un neievērojama. Taču tik zemu es par jums nedomāju, un — saņemsim visus latviešus un latvietes zem vienas cepures un nosarksim, ka gandrīz katrs laikraksta numurs mums atnes šausmīgu vēsti, ka atkal un atkal kāda nelaimīga sadzīves locekle sev padarījuse galu, ieņemdama fosforskābi etc. Viņa nebūt nebija dzīvi apnikuse, viņas dzīslās asinis ritēja tik karsti, viņa gribēja dzīvot, dzīvot, bet viņa nedrīkstēja jums rādīt savu negodu un ieņēma no bīstamās indeves vairāk. Pie viņu nelaimes bija vainīgi jūsu tēvi, vīri, jūsu brāļi un jūsu dēli, tie aplauza šīs puķītes un nevis aiz mīlestības, bet aiz «mazas nerātnības», kas jums dažureiz darīja rūpes un raizes, taču jūs zinājāt, ka viņu sirdis vēl paliek nesamaitātas (?!!),

jūs mācējāt viņiem piedot, jūs mācējāt viņiem it no sirds piedot, bet viņu jaunības pārgalvības, viņu karsto dzīvības pilno asiņu, viņu naudas maku upuriem, tiem jūs nevarējāt piedot, no tiem jūs prasījāt veco, sirmo, nosebējušo godu un dzināt viņus nāvē!

Kundze! Jūs sacījāt, ka likuši «Godu» ar īgnumu pie malas; lūgšus jūs lūdzu, ņemiet viņu vēlreiz rokā, vēlreiz ar apdomu izlasiet, un jūs tur atradīsiet taisnības meklējumu visas cilvēces labā, ko mācīsaties turēt par augstāko patiesību. Jūs pārliecināsaties, ka no tās puses nenāk mūsu ienaidnieks, bet draugs. Papriekšu izpētījat savu ienaidnieku nometni un atrisiniet tad pret viņu savu karogu. «Gods» jums to rādīs, un sagrābjat tad taisnības ieročus, pulciniet tad ap sevīm latvju mātes un latvju meitas, visas, visas, bruņojaties ar gudrām sirdīm, ka variet redzēt arī pāri savām familiju robežām, un cīnāties tad priekš augsta un svēta ideala, priekš cilvēku mīlestības. Ne taisnošanās mūs var glābt, ne liekulība stiprināt, un, kas šķietas stāvot, tas lai pielūko, ka viņš nekrīt!

Bet visiem tiem, kuri domā taisnību apklusināt ar nikniem vārdiem un bārieniem, es atbildu vēlreiz: «Taisnība nebīstas no ķēmiem».

Palieku ar cienīšanu jūsu Augusts Deglavs.

Rīgā 9. aprilī 1894.

«Mājas Viesa Literariskais pielikums», 1894. g., Nr. 16, 13. aprilī.

ZUDERMAŅA UN BIEDRU DIEVINĀTĀJIEM

Manas īsās, iz sāpinātas mātes sirds plūdušās «Atgaiņāšanās» rindiņas ir radījušas plašus un garus rakstus un sacēlušas uztraukumu un troksni. Uz manu atgaiņāšanos minēto rakstu sacerētāji nav vis cieši turējušies pie īstās lietas, bet tie, diemžēl, gribēdami izvairīties, devušies pa sānu ceļiem pie blakus lietām un nopūlējušies gan ar tautas dziesmām, gan ar «Balt. Vēstn.» ziņojumiem, gan ar manis lietoto vārdiņu «nerātnība» pierādīt, ka latviešiem tak arī netrūkstot netiklu dēlu un grimušu meitu. Bet visas šīs pūles ir gluži liekas un veltīgas, jo nekur un nekad neesmu to noliegusi; tā tas ir bijis un būs, kamēr pasaule pastāvēs. Tāpat arī gluži veltīgas pūles mani gribēt ietērpt un nostādīt par vīrieti. Iz manām rindiņām atskan sievietes valoda un sievietes jūtas, ko pie «Spodrītes» velti meklējam, jo īsta sieviete mūžam nevar par savu kārtu un savas kārtas apģērbu tik zaimojoši runāt; varētu jau būt, ka brīvā virziena sievietēm tas iespējams.

Un nu par no manis lietoto vārdiņu «nerātnība». Ai, ai, kā man žēl jūs, «Mājas Viesa» kunga, kas vairs nepazīstat vārda «nerātnība», — kam nerātnība ir tikai netiklība un nešķīstība. Kādai rūgtai, kādai drūmai gan tādai dzīvei vajag būt, kur nevienas gaišas, neaptraipītas atmiņas vairs nav no jaunības dienām, kur pat aizmirsies vārds «nerātnība»? Ka zem šā vārda jāsaprot tikai netiklība un nešķīstība, to gan būs varējuši izlasīt arī tikai «Spodrītes» un Deglava kungi. Un, ja tad nu tiešām nezināt, ko saprot zem «nerātnībām», tad pieprasāt tak pie tautas, prasāt katram skolēnam, un jums vaļsirdīgi stāstīs gan šo, gan to, bet ne jausmas no jaunavu pavešanas. — Jums nerātnība ir tikai netiklība visā savā kailumā. — Taupīgi un jums par godu runājot, gribu nerātnībām pieskaitīt arī jūsu izturēšanos pret mani, protat: jūs, mani kungi, ņematies mani pamācīt un iepazīstināt ar spīdošiem, godalgām apbalvotiem vācu, franču un angļu rakstnieku «gaismas darbiem», mani pieskaitīdami «visiem mazajiem niknajiem gariem» un «ķēmiem». Paceļaties paši sevi, cik augstu vien tīkas, — nožēlojat mani dēļ maniem no jums pie manis uzietiem «sašaurinātiem dzīves ieskatiem», tas mani nebūt nesāpina, — bet, lūdzami, taupat cilvēci un tamlīdz arī manu tautu un manu kārtu. Bet vien priekš visām reizēm izsaku, ka galīgu spriedumu par tiem no jums augsti paceltiem «meistaru gaismas darbiem» un viņu sekām atļauju un uzticu vienīgi laikam un vēsturei un nekad un nekādi jums, mani kungi. Jo pasaulē ir bijuši un būs spīdoši, slaveni rakstnieki, kuriem tūkstoši uzgavilēja un uzgavilēs, kurus savā laikā tūkstoši uz rokām nesa un nesīs, bet viņu piemiņa stāv un stāvēs kaunā, vēsture viņus notiesā tādēļ, ka viņi ar savām spīdošām gara dāvanām, ar savu veiklo spalvu cilvēcei atnesuši tikai postu un samaitāšanu. — Vienoties jau mēs nekad nevienosimies, jo vēstures un manas pašas sirds balss manīm liedz peldēt līdz šai no «Mājas Viesa» kungiem tik visai iecienītai un uzslavētai brīvai, materialai strāvai. Šī ceļa nekad neesmu ieteikusi un arī neieteikšu ne saviem, ne citu manai mācīšanai un audzināšanai uzticētiem bērniem, kā to starp daudz citiem var apliecināt arī kāds no «Mājas Viesa» kungiem, kurš vēl nedaudz gadus atpakaļ ņēmās sagatavoties par misionaru.

Priekš mūsu mazāko brāļu un māsu labklājības veicināšanas, kā arī priekš sieviešu dibināto tiesību iegūšanas arī mana sirds silti pukst, bet ne tādā ceļā un ar tādiem līdzekļiem, kā «Mājas Viesa» kungi to ieteic, ka vajagot ļaunumu un netiklību rādīt visā kailumā. Ja nu minētiem kungiem būtu taisnība, tad visutiklākie un šķīstākie cilvēki būtu meklējami un atronami tur, kur netiklība katru dienu redzama. — Laucinieku gods pastāv,

paldies dievam, iekš tam, ka viņi kaunas Zudermaņa «Godu» izrādīt un viņā noskatīties.

Un nu lai nobeidzam ar mūsu īsto pamata lietu. «Mājas Viesis» ar drošu pieri un bez nosarkšanas apgalvo: «Zudermans savā varenajā gara ražojumā «Gods» rāda cilvēcei lielisku bildi, kāda tā ir, un tai it kā ar pērkoņa balsi uzsauc: cilvēce, redzi, tāda tu patiesībā esi! Nosarksti un labojies!»

Kamēr «Mājas Viesa» kungi nevarēs cilvēcei un tamlīdz latviešu tautiņai, viņas mātēm, sievām un meitām, vai nu statistiski, vai iz sadzīves, bez kādas izlocīšanās un izvairīšanās pierādīt, ka viņi drīkstēja gan tik briesmīgu apvainojumu vispārībai uzkraut, tikmēr manīm būs tiesība uzsaukt: ««Mājas Viesa» kungi, redzat, kādi jūs patiesībā esat! Nosarkstat un labojaties!» —

Latvju māte — lauciniece

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 90, 23. aprilī.

LABĀKĀS FAMILIJAS

I

R. Latviešos jau labi sen atpakaļu sāka nodibināties tā saucamās labākās familijas. Pārdesmit, trīsdesmit gadu atpakaļ varēja ar ļoti mazu iesākuma kapitalu uzņemt dažādas vietas, kas ienesa prāvas sumas. Senākie vagari, amatnieki utt., kam vien bija kādi desmiti vai simtiņi iesākumā, drīz vien iekūlās tūkstošos. Ar mantas stāvokļa labošanos labojās arī šo dzimtu izglītības stāvoklis. Turīgie latvieši sāka skolot dēlus. Šie nu jau izšķīrās no pārējās tautas ne vien turīguma, bet arī izglītības ziņā. Šiem bija gluži citādas vajadzības, citi prasījumi nekā neizglītotiem tautiešiem.

Tagadējo virzienu «familijas» pieņēma rāmītiņām, no iesākuma pašas neapzinādamās. Tikai pašā pēdējā laikā tās sāk arvien apzinīgāki staigāt savu ceļu, arvienu drošāk un ciešāk ievērot arī rakstos savas sevišķās — labāko familiju intereses. Šī parādība savā ziņā iepriecinoša, jo no tā brīža, kur šie rakstītāji pilnīgi apzināsies savu virzienu, no tā brīža beigsies viņu ķildas un pārprašanās ar «mūsu pusmācītiem un pusizglītotiem gaisa grābekļiem, kam progress ir aizvien mēles galā», kā tik jauki saka «B. V.» 84. num. V. S. k.; tad katrs ies apzinīgi savu ceļu, un, kur šie ceļi sadursies, turp varēs apkaroties kā

godīgi pretnieki. Pēdējā laikā raksti «Balt. Vēstnesī» deva cerības, ka tas laiks vairs nav tāļu. Tomēr pēc viņa 83. un 84. num. š. g. iespiestiem rakstiem jāpārliecinājas, ka tā vis vēl nav.

Minēto numuru ievados iespiests garāks strīdus raksts pret «Mājas Viesi» un «Dienas Lapu» ar virsrakstu «Abiem dvīņu bērniem». Raksta sarakstītājs «V. S.» k. atkal reizi izkrāmējis savu rupjību vāceli. «Mājas Viesi» tas saukā par «mājas viesīti», «draudzīti», «čūskas viltību», «kas bērna nevainībā ģīmi saviebis» utt. «Dienas Lapu» dēvē par «madamiņu», mūsu cien. korespondentieni Ņinas jkdzi par «balamutīgu meiteni», «bērniņu», «lielpilsētnieci», kam «mēle iet kā šautuve» utt. «Un vai tie n o p i e t n i e vārdi, kurus šeit runājam, arī neder par vislabāko apliecību, cik n o p i e t n i mēs ļaunumam pretī stājamies?» Tā «V. S.» jautā paceltā balsī. Uz šādiem n o p i e t n i e m vārdiem mēs nopietni nevaram atbildēt. Cien. lasītāji, kas interesējas par «Balt. Vēst.» nopietnībām, viņas varēs palasīties šīs dienas «joku kaktā».

Lasītājs jautās, par ko gan V. S. k. tik briesmīgi sašutis, ka ņemas tā gānīties? Runa ir par to pašu Zudermaņa «negodu», kuru «Balt. Vēstn.» vēl arvienu nevar sagremot. Uz «latvju mātes — laucinieces» rupjībām «Balt. Vēstn.» 74. num. atsaucās «Mājas Viesis» un «Dienas Lapa», kur, kā cien. lasītāji atminēsies, bija ievietoti no divi jaunavām iesūtīti atbildes raksti. Pret šiem nu «Balt. Vēstn.» izracis savu kara cirvi.

II

«Dienas Lapa», man domāt, pirmā aizrādīja uz Zudermaņa trūkumiem. Pārspriežot Zudermaņa «Godu», «Dienas Lapā» bija aizrādīts uz to, ka Zudermans īsts buržuju dzejnieks. Mazās sētas mājiņas vajadzības, prieki un bēdas tam nebūt nestāv tuvu, viņš tikai aizstāv labāko familiju vajadzības. Kā jau labāko familiju aizstāvim tam vajag bagātību un izglītotu prātu nostādīt kā visiem sasniedzamu, vajag pierādīt, ka pārticība un izglītība labāko familiju nopelns, par ko tām nākas gods un slava. Ja neizglītotie un nabadzīgie nav sasnieguši tādu pašu stāvokli, tā viņu pašu vaina, par to tiem jānokaunas un kā sods jānes bads, trūkums un negods. To Zudermans aizrāda visos savos ražojumos; tādā nolūkā sakomponēti tādi raksturi, kādi visi viņa dramu varoņi. Šo īpašību pie Zudermaņa peļam. Viss, kas notiek, ir apstākļu neizbēgamais produkts. Ja sētas mājiņas iedzīvotāji un viņu tēvi būtu dzīvojuši tādos apstākļos kā labākās familijas, tad tie būtu gluži tādi pat kā pārtikušie, un tāpat otrādi. Bez tam zinām, ka nabadzības slogs caur to

kļūst jo grūtāki sajūtams, ka domājam, ka tas mums uzkrauts kā sods par mūsu noziegumiem. To mums pie Zudermaņa vajadzēja smādēt, un to mēs smādējām. «Balt. Vēstn.» kā familiju organs to nekad nedrīkst smādēt, viņam tādu uzskatu vajag aizstāvēt, jo tas ir visu labāko familiju dzīves uzskats. Tātad, ja «Balt. Vēstn.» tiešām apzinātos, ko saka, tad mums, par Zudermani runājot, lomas būtu jāmaina: mums būtu jāuzbrūk Zudermaņa dramām, un «Balt. Vēstn.» tās būtu jāaizstāv. Kāpēc notiekas otrādi? Ko mūsu familiju organs atrod peļamu familiju dzejnieka dramās, un ko mēs viņās atrodam slavējamu? Mēs Zudermaņa domas apsveicam uz mūsu skatuves kā pirmo mēģinājumu teatra apmeklētājiem «alpu sārtumu» un dažādu citu nieku vietā rādīt patiesus, dzīvus cilvēkus, rādīt pašu dzīvi. Zudermaņam ir nenoliedzams talants dzīvi aplūkot un spilgtās krāsās tēlot. Kā labāko familiju dzejniekam viņam visvairāk ķeras pie sirds vācu buržuju pagrimšana. Viņš dziļi aizgrābts un satriekts, redzēdams, ka labākās familijas caur pārliecīgo pārticību un bezdarba dzīvi arvien dziļāk un dziļāk nogrimst samaitāšanā un postā. Kā apdāvināts dzīves aplūkotājs Zudermans redz, ka tādā pat postā grimst arī strādnieku kārta aiz pārāk lielas nabadzības un trūkuma. Šo parādību Zudermans apraud savā «Godā» jeb «B. V.» «negodā». Mēs zinām it labi, ka mūsu tēvijā vēl nav it tik lielas bagātības, nedz arī it tik nospiedošas nabadzības kā Vācijā, tādēļ arī Zudermaņa gars mūsu publiku nevar tik ļoti aizgrābt kā vāciešus. Bet, ka tamlīdzīgas parādības nav svešas arī mūsu dzimtenē, to mums rādījuse mūsu cienījamā rakstniece Aspazija «Zaudētās tiesībās». Tur redzam skatus iz pašu dzīves, kuri ne mazāk drūmi un nopietni stāda skatītāju acu priekšā tādas pat nebūšanas kā Zudermans savā «Godā». — Lūk, iemesls, kāpēc apsveicam Vācijas labāko familiju dzejnieku uz mūsu skatuves. Ka «Balt. Vēstn.» tik vareni sašuta par «Goda» izrādīšanu, tā liecība, ka daža laba «Godā» pelta nebūšana zīmējas arī uz «Balt. Vēstn.» aizstāvamiem. «V. S.» gan apgalvo, ka tie, kas vēlas samaitāšanu redzēt, esot jau ļauni un samaitāti, bet mēs drīzāk domājam, ka «kas vainīgs, tas bailīgs». Kas nekā ļauna neapzinās, tas bez bailēm un liekas uzbudināšanās var noklausīties ļaunuma un ļaundaru nopaļāšanā, bet, kam sirdsapziņa nav tīra, tas domā visus vārdus uz sevi zīmētus un sašūt par mazāko aizrādījumu. It kā atgaiņādamies pret šādām domām, V. S. apliecina, ka tas nekad neesot Zudermaņam pārmetis to, ka tas tēlojis samaitātus cilvēkus, bet viņam ķēries pie sirds tas, ka Zudermans visu nabagāko ļaužu šķiru tēlojis par tumšu, rupju un neizglītotu. Tad tas uzstājas par vienīgo zemu ļaužu aizstāvu. Mēs, «pusizglītoti gaisa grābekļi» un «mietu pilsoņi», pie «kuriem

valda šaurie dzīves uzskati», mēs esot «pildīti» fanatiska ienaida pret to ļaužu vidu, iz kura mēs cēlušies, mēs esot «gatavi aizliegt pat tēvu un māti». Mēs esot «apdāvināti ar puskoka lēcēju augstprātību un noskatoties ar nicināšanu uz savu tautu un tiem sadzīves apstākļiem, iz kuriem mēs izauguši».

Negribam strīdēties par to, cik un kā «Balt. Vēstn.» aizstāvējis un aizstāv «izsalkušo» tiesības, bet, runājot par «tēva un mātes cienīšanu» un par tautas mīlestību, mums «Balt. Vēstn.» jāatgādina, ka no «Dienas Lapas» līdzstrādniekiem neviens nav dzimis vācietis un nav aizliedzis tēvu un māti, «atstājis savu tēvu tikumus» peļņas dēļ. Arī par pusizglītību runājot, mums jāatgādina, ka mums nav specialistu-juristu, kuri raksta par archeoloģiju un ortografiju, juristu, kas raksta par teoloģiskiem jautājumiem, un teologu, kas raksta par valodniecību un vēsturi. Tādus specialistus atrodam tikai «Balt. Vēstnesī». Nelabvēlīgi un neapzinīgi ļaudis tādu «universalu», «no pašiem avotu dibeniem smeltu izglītību» devē par «paviršu diletantismu» un nemaz nenojēdz, ka taisni iekš tam pastāv latviešu gods un nākotne. Bet lūdzu cien. lasītājus atvainot, ka tik ilgi uzkavējos pie «Balt. Vēstn.» «nopietnībām». Tas notika tādēļ, ka «Baltijas Vēstnesī» atspoguļojas labāko familiju domas un uzskati, ar kuriem cien. lasītājus iepazīstināt šī raksta nolūks. Labākās familijas radītāji sadzīves apstākļi ir ne pie mums vien, tāpēc arī šo familiju fizionomijai vajag būt vispārējai, t. i., labākām familijām vajag būt gluži tādām vienā, kā otrā vietā. Vispārējos vilcienos tā arī ir. Bet familijas neattīstījās visās tautās vienā laikā, un visas tautas familiju rašanās laikmetā neatradās vienā stāvoklī, tādēļ arī katras tautas familijām bez vispārējā, visām labākām familijām piemītošā, ir savs sevišķs, tautisks raksturs. Latviešu labāko familiju tēvi ir vecu vagaru, muižu pārvaldnieku utt. dēli. Tiem vēl guļ asinīs līšana pret «kungu» un rupjā izturēšanās pret tādiem, kurus domā par sevi zemākus esam. Te mums arī izskaidrojums, ka V. S. uzdrošinās jaunavas nosaukt par «balamutīgām meitenēm», par «tik dziļi grimušām», ka tam «jāšaubās, vai tās tiešām ir jaunavas»; te mums izskaidrojums par to, ka latvju māte drīkst lietot tādus vārdus, kādus lasām «Balt. Vēst.» 74. num. Citu tautu labākās familijas tik tālu izglītotas, ka tās, lai gan rupjas un nepieklājīgas pret saviem strādniekiem, tad tomēr prot atklātībā pieklājīgi uzvesties. Bet mūsu vagaru un kučieru dēliņi, labāko familiju māmuliņas un papiņi prot labāk gānīties nekā tirgus bābas un fūrmaņi.

[*Fr. Roziņš*]

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. Nr. 85 un 86, 16. un 19. aprīlī.

RĪGAS LATVIEŠU TEATRIS

Aizvakar, aprīļa 3. d., kā jau minējām, izrādīja Aspazijas jauno bēdu lugu «Zaudētās tiesības». Lugas saturs īsumā šāds: kādas mazas mājiņas īpašnieks Sniedziņš priekš pāris dienām aizgājis maksāt nodevas par savu īpašumu, bet vēl arvienu nepārnāk atpakaļ. Mājenieku baiļošanās, vai tik Sniedziņš, bijušais skolotājs, nebūs atkal kritis savai dzeršanas kaislībai par upuri, arī piepildās drīz jo drīzi. Sniedziņš pārnāk mājās piedzēries; viņš visu naudu nodzēris pie Ķipīša un nodevas palikušas neaizmaksātas. Kad viņa sieva un sievasmāsa pēc diezgan asas vārdu maiņas aizgājušas iz istabas projām, viņš grib iedzert iz līdzpaņemtās pudeles, bet te izrādās, ka aiz naudas trūkuma viņš nav varējis brandvīna vairs nopirkt; viņš paņem iz skapja kādu sievasmātes aubi un aiznes to uz šeņķi. Pēc tam pārnāk Laima, Sniedziņa meita, no sava darba pie bagātnieka Langarta. Māte viņai sūdzas par tēvu un ka šis esot notērējis visu naudu; Laima mēģina viņu apmierināt. Tagad Laima dabon zināt no savas mātes, ka Langarts esot nopircis visas viņu mājiņas obligacijas. Šis apstāklis dara Laimu nemierīgu; viņa noprot, kādēļ Langarts pēdējā laikā izturējies pret viņu tik laipni; viņai uzmācas domas, ka Langartam varētu būt kādi ļauni nolūki. Kad Laima ir palikuse viena, lai pabeigtu kādu iesāktu darbu, pie viņas negaidot ienāk vēlu vakarā Langarts. Laimas aizdomas par viņa ļaunajiem nolūkiem arī piepildās drīz vien, jo šis mēģina viņu pierunāt, lai viņa ejot pie viņa dzīvot; viņa pie viņa nebūšot redzēt nekādu trūkumu, un arī viņas piederīgo stāvoklis tapšot daudz labāks nekā līdz šim. Laima atraida ar nicināšanu tādu priekšlikumu, un, kad Langarts nebeidz viņai uzmākties, Laima izraida viņu pa durvīm ārā. Caur tādu Laimas izturēšanos Langarts ļoti sapiktots un izlieto visus līdzekļus, lai viņu piespiestu uz neatļauto sakaru. Sniedziņa ģimenei ir pietrūcis it visa, nav vairs nekā ko pārdot, un Laimas jaunākai māsai un brālim jāatstāj skola aiz skolas naudas trūkuma. Abiem mazajiem nav ko ēst, un tie ķīvējas ap sviestmaizi, kuru skolas biedrene dāvājuse mazajai Maijai. Laima grib pārdot kādas iz savām mīļajām grāmatām, lai sagādātu savējiem uzturu, te ienāk policija un aizliedz viņai to darīt: Langarts licis visu apķīlāt. Viņa nevar redzēt savus piederīgos trūkumu ciešot un atplēš policijas aizzieģelēto skapi ar grāmatām. Policija grib viņu apcietināt, bet uz Langarta pavēli, kurš pa to starpu arī tur ieradies, viņa top palaista vaļām, un viņš paliek ar Laimu vieni. Viņš atkārto Laimai savu priekšlikumu, aizrāda uz viņas tumšo, trūkuma pilno nākotni un sola viņu

pasargāt no visa šī un viņas ģimeni no bada nāves, ja viņa būšot mierā ar viņa nodomu. Pēc ilgas iekšējas cīņas viņa padodas viņa nodomam. Caur to, ka viņa uzturas pie Langarta kā viņa meitas biedrene, viņai ir viegla dzīve, bet arī še viņu sagaida jaunas nepatikšanas: Langarta sekretars aizrāda viņai uz viņas tagadējo stāvokli un Langarta meita saka viņai acīs, ka viņa ir bezgode, ar kuru viņa nevarot stāvēt nekādā tuvākā sakarā. Laimas iekšējās mokas top vēl lielākas, kad pārceļojušais zinību dakters Strautiņš atnāk Langarta namā un visi top uzaicināti uz viesībām pie Stūrmaņiem. Šis skats notiek ziemas svētku vakarā, un sapulcējušies trūcīgie bērni, kuriem Langarta meita sarīkojuse ziemas svētku eglīti, viņai ar savu dziedāšanu vēl jo dzīvāk atgādina, kādu stāvokli viņa tagad ieņem dzīvē un ka viņa grūti noziegusēs pret savu apziņu.

Trešajā cēlienā mēs redzam, pie kādiem līdzekļiem ķeras L. sekretars, lai atriebtos Laimai par to, ka viņa nepadevās viņa kaislībai: viņš aizrāda Stūrmanenei un viņas draudzenēm uz Laimas sakaru ar Langartu un panāk to, ka Stūrmanene grib Laimu izraidīt iz savas mājas; Strautiņš, kurš ir pilnīgi pārliecināts par Laimas nevainību, uzstājas par viņas aizstāvu un izskaidro, ka visas tādas valodas esot izpaustas no viņas skauģiem un Laima esot viņa brūte.

Caur šādu Strautiņa uzstāšanos Laima varētu būt glābta no ļaužu valodām, kuras tagad viņu, bez šaubām, būtu nostādījušas visnejaukākā gaismā. Kāzas top sarīkotas uz ātru roku, un Strautiņš visādi nopūlas iznīcināt ļaužu aizdomas. Tikai Laima nevar nekur atrast mieru; šīs apziņas mokas top vēl pavairotas caur Langarta meitas Martas pārmetumiem, kura ierodas pie viņas īsi priekš laulāšanas, atgādina viņai viņas sakaru ar Langartu un nosauc viņu par bezgodi un krāpnieci, kura grib pievilt augstsirdīgo Strautiņu. Lai pierādītu visas pasaules priekšā, ka viņš ir pilnīgi pārliecināts par savas brūtes nevainību, Strautiņš ir uzaicinājis Langartu par brūtes vedēju. Šis apstāklis padara tuvojošos katastrofu par nenovēršamu: Langarts ierodas kāzu namā, sastop brūti vienu un saka viņai taisni acīs, ka tagad viņi varēšot turpināt savu neatļauto sakaru vēl jo labāk. Laima, zināms, atraida tādu uzmākšanos ar īgnumu, bet šīs sarunas rezultats ir tomēr tas, ka Laima riebumā un uzbudinājumā apņemas savam brūtgānam izteikt visu, kas nospiež viņas sirdi. Caur šo ziņu Strautiņš top vai ārprātīgs, grib nožņaugt savu brūti un beidzot izaicina Langartu uz divkauju. Ar to beidzas ceturtais cēliens. Piektajā cēlienā mēs redzam, kādu algu Langarts saņem par saviem darbiem. Laima ir dabūjuse agrāk zināt, kur divkauja notiks; viņa aiziet uz noteikto vietu un paslēpjas aiz koka.

Langarts atnāk ar savu sekretaru un Bormani agrāk nekā Strautiņš. Laima paķer no sekundanta noliktās pistoles un uzaicina Langartu, lai šis šaujoties ar viņu. Pēc tam, kad Langarts šo izaicinājumu zobgalīgi atraidījis, viņa nošauj pirms Langartu un tad pate sevi. Šai acumirklī piesteidzas klāt arī Strautiņš un Marta, bet še nekas vairs nav glābjams. — Apmēram tāds ir notikums, kuru cienītā rakstniece ņēmusi iz dzīves un ved mums priekš acīm.

Jaunā Aspazijas luga publiku pilnīgi pārsteidza. Publika pa daļai nebija ne iedomājusēs, ka ir iespējams iz viņas pašas dzīves smelties tik dramatisku notikumu un to izrādīt tik dzīvos, aizgrābjošos un pacilošos skatos, ka uzmudina ir pašu kūtrāko un nejūtīgāko uz domāšanu un pārspriešanu, kas ķeras skatītājam pašā dzīvumā un rāda nevis raibas ainas, bet pašu dzīvi. Mūsu teatra publika pieradināta un sākuse arī jau parast lūkoties uz teatri kā uz vietu, kur aiziet aiz gara laika pasmieties, noskatīties jaunās, krāšņās dekoracijās, «sārtumos» un dejās, ja daudz, sentimentali nopūsties raudulīgos «sakustinātos gabalos», vācu Rürstueck'os. Jaunus pamudinājumus, augstākas domas publika it sevišķi nemeklēja mūsu oriģinallugās, kuras labākās spēja pacelties ne augstāk par tautisku ideju un ir mēģināt nemēģināja ķerties pie kāda nopietnas dzīves jautājuma izšķiršanas, bet spredikoja diezgan pazīstamo morali, ka nebūs būt mantkārīgam, jo tad nav prieki, un nebūs iet krogā, jo tur apdzer naudu un «padara lietas negantas». Mūsu publiku sevišķi pārsteidza, ka tādā pajautrināšanas vietā kāds teatris (veci ļaudis viņu jau vēl tagad sauc par «kumēdiņiem») rāda arī mūsu dzīves tumšās puses, kas taču nepajautrina, bet dara nepatīkamu iespaidu un piespiež it nopietni pārdomāt to pašu nejauko ikdienišķo dzīvi, no kuras skatītājs gribēja izbēgt uz laiciņu. Publikai arī bija ilgi un sparīgi pierādīts un spredikots, lai viņa netic, ka arī pie mums var būt dzīvei ļaunas puses, ka arī pie mums tik ļauni cilvēki un tik ļauni apstākļi, kādus tēlo dzīvās krāsās tik ļauns cilvēks kā Zudermans, kurš sarakstījis «Negodu» un nosaucis to par «Godu». Zudermans tad arī dabūja savu tiesu norājumu un stipru vārdu no latvju mātes, no dažām vecām tantēm un onkuļiem, un kas varēja iedomāties, ka tomēr iedrošināsies kāds tāpat traucēt skatītāju omulību un no citāda, varbūt pareizāka stāvokļa mēģināt uz skatuves izšķirt dzīves jautājumus. Latvju mātes — laucenieces savā drošā tēva un brāļa paspārnē nevar arī patiesi ticēt, ka citiem cilvēkiem, kam nav tādas drošas paspārnes, jācīnās grūti dzīvē un ka arī viskrietnākie un sparīgākie iet bojā, kur stiprāka vara, sadzīves apstākļi viņus nomāc. Publika bija pārsteigta, ka viņa redz tik

drošsirdīgu lugu, un zinās pateikties teatra vadonim, ka atkal reiz izrādīta drama, kas saceļ dzīvāku interesi. Izrādes dienā varēja redzēt, ka skatītāji tiešām nebija palikuši vienaldzīgi, visur manīja viņus spriežam, gan uzteicam lugu, gan paļājam, bet pa lielākai daļai atzīstam, ka tāda tiešām ir dzīve arī pie mums. Cik dziļi publika interesējās par lugu un cik dabiski bija viņas tēlojumi, bija manāms arī no tā, ka nevienā aizgrābjošā vietā nedzirdēju smejamies, par ko taču agrāk sūrojās visi kritiķi, pat komisma iejaukšana aizgrābjošos skatos nemudināja uz smiešanos. «Zaudētās tiesības» pārsteidza arī kritiķus. «Jaunais gabals mūs pārsteidza,» atzīstas savas kritikas sākumā. «Iz romantikas laukiem,» viņš turpina, «kuros rakstniece staigāja «Vaidelotē», viņa piepeši dodas ikdienišķās dzīves mutuļos un mēģinājas sabiedriska problema izšķiršanā.» Drūmas, bieži pretīgas ainas un skati, «ar varu pievilktas» karikaturas, jocīgas situacijas paiet garām skatītājiem. Visi, liekas, nožēlo šo rakstnieces pāreju no romantikas uz realās dzīves tēlošanu; liela daļa atzīst, ka šī pāreja viņai neizdevusēs. «Neskatoties uz visām nepilnībām, mums Aspazijas kundzenes personā jāapsveic izveicīga, apdāvināta lugu rakstniece. Tikai mums šķiet, ka viņai vajadzētu piegriezties atpakaļ tai lugu sugai, kur viņa ar savu bagāto vārdu straumi un ar savu spēju tēlot īsto dramatisko dzīvību kaislību pilnos skatos var atrast labu pamatu. Cien. dzejniece manāmā kārtā attīstās un ievingrinās, tā ka ar laiku varam cerēt sagaidīt no viņas vēl jo pilnīgākas lugas. Rakstniece mēģinājuse drusku līdzpeldēt jaunāko realisma un naturalisma virzienu cilātāju strāvai (?), bet mēģinājums tikai puslīdz izdevies,» raksta kāds nedēļas laikraksts. Par to arī neesot jābrīnās, viņš tūlīt piezīmē, it kā apmierinādams un glaimodams, «kas latviešu valodā sacerējusi «Vaideloti», tā dzejniece nekad nejutīsies droša netīra ūdeņa saceltajos viļņos (?)». Kritiķis parastā labsirdībā būtu ar mieru glābt jauno rakstnieci iz «netīra ūdeņa saceltiem viļņiem». Ka rakstniecei esot lielas poetiskas un sevišķi dramatiskas dāvanas, neviens neliedz, bet — «rakstniece vēl neesot spējīga ķerties pie šādu problemu izšķiršanas», «viņai vajadzētu moderno sabiedrisko dzīvi pamatīgāk studēt, ja viņa gribot tiešām iegūt panākumus realistiskās dramas laukā — un ka viņa to varot, parādot šis darbs». «Sākdama savu dramaturģisko darbību ar mitoloģisko lugu «Vaideloti» romantikas laukā, Aspazija ar savām «Zaudētām tiesībām» iegriezusēs realisma zemē. Viņa, tā sakot, no jaukās, brīnišķās dzejas debess nokāpuse prozas zemes pīšļos. Personas, ar ko iepazīstamies viņas jaunajā lugā, ir pārsvarā ļaunas. Te dzejniece mums ved priekšā to saukto «mietu pilsoņu» seklās dzīves

atspoguļojumu un bagāto aprindu riebīgi nešķīstās dzīves tēlojumu.»

Viens no jaunās lugas kritiķiem iz īsa satura atstāstījuma vien jau spēj nospriest, ka rakstniecei tikai puslīdz izdevies mēģinājums līdzpeldēt jaunāko realisma un naturalisma virzienu cilātāju strāvā. « «Zaudētās tiesības» zīmīgs vārds,» viņš saka, «lūkosim, vai lugas saturs attaisnos daudzapsološo nosaukumu,» un tad pēc tā paša īsā satura atstāstījuma nāk arī pie sprieduma, «ka vārds «Zaudētās tiesības» gandrīz neatsver saturu. Cien. rakstniece, šo vārdu izvēlēdamās, laikam gribējusi izbēgt vārdam «zaudēts gods». Bet tāda izvairīšanās nespēj apsegt diezgan šaubīgos pamatus, uz kuriem paceļas lugas darbība.» Šis īsais un bargais, bet toties nemaldīgākais spriedums ir palicis pilnīgi bez jebkādas motivēšanas; citi kritiķi mazākais saka, par ko viņi atzīst lugu par neapmierinošu un rakstnieces mēģinājumu izšķirt sadzīves jautājumus par neizdevušos. «Viņa par daudz turas pie slaveniem paraugiem,» viens saka, «un tādēļ neražo nekā oriģināla, patstāvīga, bet staigā pa tām tekām, kurās staigājuši ar bezgala lielāku meistarību un veiklību Ibsens, Hauptmans un Zudermans.» Vispār daudzi salīdzina «Zaudētās tiesības» ar Zudermaņa «Godu», atrod, ka Aspazija taisni «Godu» ņēmusi sev par paraugu un no tā tikai pamudināta uz savas lugas sarakstīšanu, un beigās nosaka, ka «Zaudētās tiesības» vājākas par «Godu». Man šķiet, šis uzskats pilnīgi nepareizs. «Zaudētās tiesības» ir oriģinals un patstāvīgs, pate dzīve un rakstnieces garīgā attīstība arī negribot būtu viņu veduse pie sabiedrisku jautājumu cildināšanas, viņai kā mūsu laiku sievietei it sevišķi tuvu stāvēja sieviešu emancipacijas jautājums, kurš iekustināts jaunā lugā. Iz pašas lugas arī nebūt nevar noredzēt, ka sacerētāja būtu verdziski turējusēs pie «slaveniem paraugiem»; ja lugas priekšmets vai ideja liekas vienādi ar domāto paraugu, tad nav jāaizmirst, ka šīs idejas ir vispārības, mūsu dienu piederums un nevis nedaudzo paraugu privatīpašums. Tie paši jautājumi «Zaudētās tiesībās» tāļāk arī aplūkoti pavisam no cita stāvokļa, no viņiem uzķerta un apstrādāta jauna puse un apstrādāšanas rezultati, jautājuma izšķiršana arī jauna. Zudermans, piem., «Godā» un arī citās savās lugās gan tēlo pilnīgi reali un patiesi tagadējo sadzīves kārtību un viņas ļaunumus, bet viņš visur paliek īsts, nesamaitāts buržujs, kurš grib saviem līdzpilsoņiem rādīt spogulī viņu dzīves ļaunās puses un viņu netikumus ar taisni un skaidri izteikto nolūku labot buržujus, vest viņus uz īstu, pēc Zudermaņa domām, ceļu. Zudermans «Godā» grib reformēt buržuju šaursirdīgos uzskatus par godu un liek caur grafa Trasta

personu priekšā jaunu, augstāku goda sajēgumu, kas dibinājas uz pienākuma; Zudermans maldīgojas domās, ka caur morales spredikiem var labot buržujus un ka tagadējā sadzīves kārtība vispār vēl spējīga uzturēties un viņu vajag uzturēt. Zudermans «sētas namam», nabagākām šķirām stāv pretīm ļoti vēsi, tie viņam liekas pazuduši, tos nav jāglābj, labākie spēki (jaunais Heineke) jāpasargā no samaitāšanas caur saduršanos ar šiem ļaunajiem elementiem. Mūsu jaunā luga turpret nenodod as ar tādu buržuju morali, sacerētājai pukst karsti sirds taisni par labu nicinātiem, nabagiem, nospiestiem un panīkušajiem «mazās mājiņas» iedzīvotājiem, nevis tādēļ «mazās mājiņas» dzīve tēlota tik tumša, lai saceltu riebumu pret viņas iedzīvotājiem, bet lai grieztu uz viņiem vērību, lai modinātu viņus pašus uz pašapzinīgu dzīvi, uz nepaļaušanos citu žēlastībai. «Zaudētās tiesībās» nav neviena spredikotāja un norājēja, paši lugas aizgrābjošie skati runā tik skaidru valodu, ka nevajag nekādu paskaidrotāju. Mūsu jaunā luga tēlo «kailu patiesību» un nedara pāri notikumu un atrisinājumu loģikai, baidīdamās no nepatīkamām konzekvencēm. Tātad salīdzināt Zudermaņa lugu ar «Zaudētām tiesībām» nav pareizi, noteikt, ka pēdējās būtu vājākas, var gan techniķas, tēlošanas u. c. ziņā, bet tur jau arī sacerētāja nemaz nebija domājuse sacensties. Mūsu kritiķi taisni uz technisko pusi likuši lielāko svaru, apspriežot «Zaudētās tiesības». «Mums,» tiek teikts, «izlikās divi gabali lugā pilnīgi nevajadzīgi: pirmkārt, mīkstuļu dzeršanas skats Langarta mājās ar visiem tur piederīgiem prastajiem aizrādījumiem, otrkārt, kafeju māsiņu ālēšanās bilde, kas ieņem lielu gabalu lugā, bez ko kaut kādi virzinātu darbību uz priekšu. Beidzamā bilde pate par sevi nebūtu slikta», bet viņa esot še, kā bēdu lugā, nepiederīga, viņa derētu joku lugā. «Lugā acīs duras,» tāļāk tiek teikts, «arī dažas psiholoģiskas nepilnības. Nedibināti, piemēram, ir, kad Strautiņš tik spēji un piepeši iemīlas Laimā; nedibināti izliekas, kad Marta, zinādama sava tēva nekrietno dzīvi un pate tās dēļ ciezdama, izrāda tik lielu kaislīgu uzbudinājumu, kad viņa pavestā meita to nošauj. No karakteriem nesaprotams izliekas Sniedziņš.» Piektais cēliens tāļāk izliekas nevajadzīgs, ar ceturto sacerētāja būtu varējuse lugu nobeigt, valoda vietām esot par rupju utt. Daži no šiem un tamlīdzīgiem aizrādījumiem arī tiešām pareizi, dramatiskā dzīvība pēc otrā cēliena neliekas vairs augam, trešā cēliena pirmā daļa stingri teķniskā ziņā nevajadzīga, bet labāk nevietā sodīt t. s. labāko familiju ķēmošanos nekā nemaz — pēc Lesinga piemēra, — un tad šie skati ļoti labi tēlo tās aprindas un tos apstākļus, kādos jādzīvo un jācenšas Laimas sparīgajam, pēc gaismas slāpstošam garam; tāpat bija vajadzīgs apvida

(milieu) raksturošanai bagāto kungu dzērāju skats, kurš tikai neatstāja uz publiku īsto iespaidu aiz nepietiekošas izrādes no aktieru puses. Tas pats puslīdz sakāms par «rupjo valodu», kuru lietoja vietām tikai tās personas, kas caur šo bija raksturotas; no šādas raksturojošas «rupjas valodas» arī Šekspirs nebija baidījies. Svarīgāks ir pārmetums par piekto cēlienu, kurš liekas it kā klāt pievērts un kurā pa daļai nedabisks un nevajadzīgs patoss, pa daļai pārspīlēti sentimental-romantiski skati (režijas kļūdas gan arī daudz kaitēja šī cēliena labam iespaidam). Pēc sava sparīgā rakstura Laimai gan psiholoģiski neatlika cita izeja iz dramas sarežģījuma kā nāve (tādi raksturi nevar nemaz panīkt), bet ar to vēl nav teikts, ka piektais cēliens būtu bijis vajadzīgs tāds, kāds viņš ir tagad. Retorisms, neīsts patoss mums arī likās citur parādāmies, sevišķi Laimas lomā. Bet nevaram atstāt neaizrādījuši uz sacerētājas īsti dramatiskām dāvanām, ko atzīst arī mūsu kritiķi. Sevišķi labi arī šinī lugā izdevušās stipri dramatiskās vietas; rakstniecei liela sparība tēlošanā un patiesa, ātra, pievilcīga darbība ir viena no ievērojamākām viņas lugu īpašībām, tā arī dod cerību, ka rakstniece pārvarēs visas teķniskās grūtības un iegūs vēl spožākus laurus taisni dramā. Dramatiķiem parasti nemēdz izdoties pirmie cēlieni, kuros darbība sākas, ceļas sarežģījumi, jāatstāsta iepriekšējie notikumi, šie cēlieni mēdz būt bez dzīvības, pat garlaicīgi. «Zaudētās tiesībās» abi pirmie cēlieni no paša sākuma aizgrābj skatītājus un tik pilni dzīvības un sarežģījumu, tik noapaļoti, ka par sevi gandrīz iztaisa dramu. Drūms, bet spēcīgs un īss ir Laimas monologs pirmā cēlienā, kad viņa vai izsamistas, ka ar savu enerģiju nevar lauzt stiprāko varu, kas nomāc «mazās mājas» ļaudis, nevar tikt pie gaismas, pēc kuras slāpst, ka sevišķi sievietes rokas saistītas šinī cīņā. Šis skats netika pietiekoši labi izrādīts. Vārnas-Skaidrītes kundze nebija viņam pielikuse diezgan svara, tāpat kā arī izsamišanas skatam 1. c. otrā daļā. Laima cīņā pret stiprāko varu, tagadējās sadzīves kārtību, izsamisuse griežas pie debesīm un lūdz no turienes palīdzību pret Langartu, lai grauj no augšienes pērkoņi, lai notiek brīnums. Brīnums nenotiek, bet tā pate stiprākā vara laupa Laimai viņas pēdējo atbalstu — paļāvību un ticību. Vārnas kundze nelika diezgan uzsvaru uz šo visu Laimas pasaules uzskata pārlaušanu, un raksturs zaudēja no savas pilnības; viņa visu šo lomu, mums domāt, nebija saprātuse tā kā sacerētāja, bet arī Vārnas kundzes Laima bija dziļš, sparīgs raksturs, kura spēks vislabāk parādījās 4. cēlienā. Laimas personā sacerētāja devuse «mazās mājiņas iedzīvotāju» vissparīgāko un spējīgāko priekšstāvi un tad rādījuse, ka arī tāds priekšstāvis iet bojā un

ka tam jāiet bojā. Ja Laimai varbūt varētu vietām pārmest neīstu patosu un individualu rakstura trūkumu, tad citi raksturi taisni ievērojami caur smalko individualizēšanu. Sniedziņš nav vispār dzērājs, bet vīrs iz vecajiem, dievbijīgiem ļautiņiem, kurš jau šaubās par veco uzskatu pareizību, bet nevar no viņiem aiz paraduma atkratīties un pagrimis dzeršanā vāja rakstura dēļ. (Brīvnieka kgam, kurš Sniedziņu izrādīja, aplaudēja daudz un ar prieku, bet mēs esam pārliecināti, ka Brīvnieka k. šo lomu spēja izrādīt vēl labāki.) Grieta ir viens no vislabāk izdevušiemies mūsu sieviešu raksturiem, pilns smalka humora, kuru tik labi tēloja Brigadera kdze. Langarts, kuru izrādīja Dubura kgs, kā to labāk nevar vēlēties, tipisks bagāts buržujs, paviršī izglītojies, bet ar īstu pašapzinīgu, bezkaunīgu buržuju filozofiju; viņam pieder visa pasaule, viss viņam par naudu pērkams, viņš zin, ka vara viņa rokā. Arī salkanais idealistīgais Strautiņš ir labi zīmēts un tika arī labi izrādīts. No lielākām personām būtu sevišķi minama labāko familiju reprezentantiene Stūrmaniete, nesen bagāta tikuse tirgotāja sieva, kura vēl nav iedzīvojusēs savā lielmaņu lomā un nav vēl iemācījuse savus mājas ļaudis, vīru un meitu, kurus tura stingros grožos. Ne vien mūsu mazpilsētas, arī Rīga pilna tādām Stūrmanietēm. Mūsu Eberhardina (bijusē Trīna) Stūrmaniete bija atraduse tādu izrādītāju Ezerlauka jkdzē, kādu labāku nebijām redzējuši līdzīgās lomās. Ezerlauka jkdze bija Stūrmaniete, sākot no bezgaršas krāsu apģērba un ģīma, līdz katrai sīkākai žestai, kustēšanai, izrunai, vārdu uzsvēršanai — beidzamais sāpju sauciens «ak mana Johana», kad cerības uz Strautiņu izzūd, elektrizēja publiku. «Mana Johana» pate (Lankas jaunkundze) bija drusku par spītīgu skuķi pretī tādai mātei. Visu trešo cēlienu pilnīgi pārvaldīja E. jkdze, tāpat kā viņa pārvaldīja savu vīru, kurš Kociņa kunga rokās ieguva lielus aplausus. Langarta meita Marta reprezentē pēc buržuju morales labu, godīgu meiteni, kas, pilnībā un vecos aizspriedumos dzīvodama, nevar un negrib iedomāties mazo ļaužu dzīvē un, tikai sev garu laiku kavēdama, piekopj labdarību pie šiem prastajiem ļaudīm. Akmentiņa jkdze šo lomu izrādīja viscaur labi; kopspēle, neskatot uz mazu traucējumu pirmā cēlienā Vārnas-Skaidrītes kdzes saslimšanas dēļ, bija laba. Latvju mātes — laucinieces var pilnīgi apmierināties, mūsu aktieri spēj izrādīt arī šādas lomas, jo arī še neminētās lomas tika pa lielākai daļai labi izrādītas. Aspazijas luga «Zaudētās tiesības», kura daudz pareizāk bija nosaucama (un arī nosaukta) par «Stiprākā upuri», ir celmu lauzēja, cīņas raksts pret «drošas paspārnes» ļautiņiem, labākām familijām. Galvenais raksturs, Laima, ir sparīgs, drošsirdīgs, vietām izaicinošs; Laima izaicina uz cīņu savu

tumšo apkārtni, cenzdamās pēc gaismas, izaicina likteni, izaicina buržuju morali Martas personā. Lai ar' visas māmiņas un onkuļi neatzītu, ka pie mums arī savi ļaunumi, ka mūsu sadzīvei trūkumi, lai viņi arī gribētu klusu nociest, neievērot tādus protestus pret šo uzskatu kā «Zaudētās tiesības», tomēr tas spirgtais gars, kas arī šinī lugā, nezudīs, bet ies vairumā un nesīs augļus. Arī mūsu dramatiķi nevarēs palikt iepakaļ, viņiem būs jāstaigā tas pats ceļš uz priekšu.

T. J.

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr.Nr. 76—79, 5.—8. aprilī.

LATVIEŠU TEATRIS

Vakar pirmo reizi uz mūsu skatuves izrādīja Aspazijas jauno oriģinallugu «Zaudētas tiesības». Lugas saturs īsumā šāds: Sniedziņš, bijis skolotājs, palicis par mazas mājas īpašnieku. Bet arī te agrākā dzeršanas indeve samaitā viņa dzimtes dzīves priekus, jo tā dzīvo lielā nabadzībā. Dzimti vienīgi uztur viņa pēc gara gaismas slāpstošā meita Laima, caur godīgu roku darbu pie bagātnieka Langarta sapelnīdama sev un savējiem maizi un saviem mazajiem brāļiem skolas naudu. Bet pār nevainīgās meitenes galvu savelkas tumšs mākons. Pēc viņas iekāro dzīves mīkstumos ieradušais bagātnieks Langarts. Tas sāk Laimu aplidot ar dažādām pakalpībām. Laima mana viņa ļauno nolūku, kuru beidzot šis it nekaunīgi nelaimīgajai meitenei izstāsta. Šī viņa nekaunīgo uzmākšanos stingri atraida. Bet pavedējs Langarts noņemas to ar varu iegūt. Tas tam izdodas. Laimas tēvs nodzēris Langartam maksājamo īres naudu. Laima arī vairs nevar pelnīt, jo Langarts pēc zināmā atraidījuma to atlaidis no dienasta. Langarts iesāk Laimas dzimti spīdzināt un uzliek uz viņa namu arestu. Laima, vaktmeistaram pretodamās, noplēš tiesas zēģeli, par ko viņu grib apcietināt, bet Langarts tai atļauj palikt brīvai. Pēc īsas, bet spēcīgas dvēseles cīņas Laima, uzupurēdamās savu mīļo piederīgo labā, tagad padodas nekrietnajam Langartam, pie kura tā zem viņa meitas guvernantes segas paliek par tā nešķīsto kaislību upuri. Langarta namā Laimai drīz izceļas asa saduršanās ar šā augstprātīgo meitu Martu, kura tai atklāti acīs saka, kādu stāvokli tā tagad ieņem dzīvē. Laimas dvēseles mokas aug augumā. Īpaši miera svētkos, ziemas svētku vakarā, kura miera vēstis saceļ viņas sirdī briesmīgu nemieru. Šis nemiers lieliski pieņemas, kad pie Langarta ieronas zinību doktors Strautiņš, kurā Langarta meita Marta iemīlējusies. Bet uz pirmo redzēšanos samīlas Strautiņš ar Laimu.

Par to Marta izstāsta kādā tirgotāja Stūrmaņa sabiedrībā, kur saradušās daudz kafejas māsiņas, Laimas sakaru ar viņas tēvu. Tobrīd tur ierodas arī doktors Strautiņš ar Laimu; bet, kad kafejas māsas nekaunīgi uzbrūk Laimai, tad Strautiņš, dziļi pārliecināts par pēdējās nevainību un to gribēdams glābt, šo aizstāv un izskaidro par savu līgavu. Langarts tam nav pretim, bet no Laimas prasa, ka tai arī kā Strautiņa sievai jāpatur ar viņu neatļautais sakars, ko atkal Laima stingri atraida. Lieta nāk tik tālu, ka Laima nevar arī vairs nociesties un Strautiņam izstāsta, ka viņa to pievīlusi, par ko saskaities Strautiņš grib savu līgavu vai nožņaugt, bet Langartu izaicina uz divkauju. Divkaujas nosacītā laikā Strautiņam tik drīz neierodoties, ieronas Laima, sagrābj noliktās pistoles un uzaicina Langartu stāties pret viņu divkaujā; bet, kad Langarts par to zobojas, tad šī nošauj Langartu un laupa arī pati sevīm dzīvību, uz kuru tā, kā tā mirstot atzīstas, esot savas tiesības zaudējusi. Vēlāk ieradies, Strautiņš apraud savu līgavu un Marta savu tēvu.

Sākdama savu dramaturģisko darbību ar mitoloģisko lugu «Vaideloti» romantikas laukā, Aspazija ar savām «Zaudētām tiesībām» iegriezusies realisma zemē. Viņa, tā sakot, no jaukās, brīnišķīgās dzejas debess nokāpusi prozas zemes pīšļos. Personas, ar ko iepazīstamies viņas jaunajā lugā, ir pārsvarā ļaunas. Te dzejniece mums ved priekšā tā saukto «mietu pilsoņu» seklās dzīves atspoguļojumu un bagāto aprindu riebīgi nešķīstās dzīves tēlojumu. Te rakstniece mūs ved garā līdzi kādai no dabas skaistai dvēselei, kura mīl gara gaismu un no sirds mīl savus piederīgos un kurai jāpaliek par savu ļauno apstākļu un pasaules ļauno kārību upuri. Šo ziedojamo upuri rakstniece mums tēlo visās viņas garajās mocībās. Te viņa krāso mums arī zemo šķiru kaislības — dzeršanas ainu. Bet šinī tumšajā ainā iespīd arī kāds spožāks stars, jo Strautiņā redzam idealisma aizstāvi. — Dramatiskā technikā mums liekas Aspazija šinī lugā spērusi soli uz priekšu: te ir veikls sarežģījums un tikpat veikla atrežģīšanās, tāpat raksturi mums rādās daudz noteiktāki nekā cien. dzejnieces pirmajā lugā. Bet sīkumos tomēr daudz kas būtu piezīmējams.

Vispirms par pašu lugas uzbūvi. Te mums izlikās divi gabali lugā pilnīgi nevajadzīgi: pirmkārt, mīkstuļu dzeršanas skats Langarta mājā ar visiem tur piederīgiem prastajiem aizrādījumiem, otrkārt, kafeju māsiņu ālēšanās bilde, kas ieņem lielu gabalu lugā, bez kā kaut kādi virzinātu darbību uz priekšu. Beidzamā bilde pati par sevi nebūtu slikta; mūsu «mietu pilsoņu» sodīšana caur pārspīlētu izmēdīšanu (karikaturu) ir savā ziņā laika vajadzība, — to rādījis jau tas, ka publika to uzņēma ar

labpatikšanu; bet mums šķiet, ka to cien. dzejniece varēja izdarīt citā lugā, kuru tā nesauc, kā šo, par bēdu lugu. Mēs vispārīgi nevaram piekrist tam, ka bēdu lugās atļauj vietu tik daudz komismam, lai gan te atsaucas uz dramaturgu nepārspēto meistaru Šekspiru. Mums šķiet, ka katrai lietai sava vieta un ka lāga nevar diviem kungiem uz reizi kalpot. Bez tam cien. dzejniecei visur, kā likās, nav izdevies komismu sasniegt, pēc kam tā laikam centusēs, bēdu lugā ielikdama tik daudz tādus savādā ziņā spēcīgus vārdus, ar kuriem domā galerijas publiku smīdināt. Bet publika nesmejas; tikai izteicienam «*gebundene Bücher*» atskanot, gāja pār galeriju paklusi smiekli, tāpat pie saķēmotā familijas vārda: Gardine (= Eberhardine). Tas viss likās, tā sakot, pie matiem klāt pievilkts. Mums atbildēs, ka dzīvē tamlīdzīgos rupjus vārdus dzird. Labi, bet dzīvē dzird arī vēl rupjākos, un nevienā prastākā romanā tos nesauc vārdā, ne nu vēl augstākajā dzejas sugā — dramā. — Pati par sevi jauka un aizgrābjoša ir tā vieta, kur lugas varone Laima cīnās savu dvēseles cīņu; bet nedibināts ir viņas dievlūgšanas mērķis; viņa prasa, lai no augšienes pērkoņi grauj, vārdu sakot, lai notiktu brīnumi; bet, kad tādi nenotiek, tad tā ierauga visur tukšumu un — krīt. Tas nav varonīgi. Lugā acīs duras arī dažas psiholoģiskas nepilnības. Nedibināti, piemēram, ir, kad Strautiņš tik spēji un piepeši iemīlas Laimā; nedibināti izliekas, kad Marta, zināda sava tēva nekrietno dzīvi un pati tās dēļ ciezdama, izrāda tik lielu kaislīgu uzbudinājumu, kad viņa pavestā meita to nošauj. No karakteriem nesaprotams izliekas Sniedziņš. Ka tas briesmīgs ļurba un dzērājs, to dabūn redzēt, bet, kāda viņam daba, to nevar izzināt. Viņš mētājas ar bībeles izteicieniem; bet vai viņš to dara aiz dumjas pārliecināšanās, ka ar to viņš spēj apsegt savu nesātību, vai arī tikai ar to jokojas, to nevar izpētīt. Drīzāk gan jāpiekrīt pēdējām domām, jo viņš prot arī dziedāt parodiju: «ak butele, ak butele, tu mūžam pilna esi». Martas raksturs no dzejnieces liekas nevis simpatiski tēlots, bet, to izrādot, tas nebūt publikai neatstāj nesimpatisku iespaidu. Visā lugā vispilnīgākais gabals ir priekšpēdējais cēliens, ar kuru, pēc mūsu domām, varēja arī lugu beigt.

Neskatoties uz visām šīm nepilnībām, mums Aspazijas kundzenes personā jāapsveic izveicīga, apdāvināta lugu rakstniece. Tikai mums šķiet, ka viņai vajadzētu piegriezties atpakaļ tai lugu sugai, kur viņa ar savu bagāto vārdu straumi un ar savu spēju tēlot īsto dramatisko dzīvību kaislību pilnos skatos var atrast labu pamatu. Cien. dzejniece manāmā kārtā attīstās un ievingrinās, tā ka ar laiku no viņas varam cerēt sagaidīt vēl jo pilnīgākas lugas. Uz to tai novēlam diženas sekmes.

Pati lugas tēlošana izdevās teicami. Aktieri bija savas lomas uzcītīgi iemācījušies un viņu garā iedomājušies. Ar atzinību sevišķi jāmin Dubura kgs kā Langarts, Vārnas-Skaidrītes kdze kā Laima, Akmentiņa jkdze kā Marta, Brigader-Maijas kdze kā Grieta. Arī Freimaņa kga doktora Strautiņa lomas tēlojums un Brigadera kga kā Langarta sekretars bija brangi izdevušies. Kociņa kgs kā Stūrmanis, citādi juzdamies savā lomā, bij savu masku drusku pārspīlējis. Kopspēle bija laba.

Lai gan jaukais pavasara laiks daudz attur no teatra izrāžu apmeklēšanas un lai gan jubilejas izrāde parīt priekšā, kur, zināms, netrūks arī neviens no vakarējās izrādes apmeklētājiem, tomēr lielā skaitā ieradusies publika savai dzejniecei parādīja caur čaklu apmeklēšanu un skaļiem atzinības parādījumiem pilnam nopelnīto godu.

Fr. K. [*Fricis Kārkluvalks*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 75, 4. aprilī.

«BALTIJAS VĒSTNESIS» UN «MĀJAS VIESA» PILSĒTNIEKS UN LAUCINIEKS

«Mājas Viesis», uz sava karoga rakstīdams: karā priekš gara brīvības, gaismas, patiesības un vispārēja labuma, zināms, arī nevar un nedrīkst klusu ciest, kad kāds no šiem cilvēces idealiem tiek vai nu ar kājām mīts, vai arī par maz ievērots. Aizstāvot nu šīs cilvēces dārgās mantas, «Mājas Viesim» dažkārt nācies «Baltijas Vēstn.» izsacīt pārmetumus. Tā «Balt. Vēstn.», kurš allaž lielās ar mūsu apstākļu pazīšanu, izg. g. 206. num. kā īsts apstākļu pazinējs apgalvoja, ka «muitas karš mums tikai labumu atnesīšot un mūs nostādīšot labākā stāvoklī pret ārzemēm». Paldievs augstai valdībai, ka viņa, tirdzniecības līgumu noslēgdama, labāki zināja, kas mums vajadzīgs nekā «Baltij. Vēstn.» — Tālāk mūsu lielais tautas saimniecības apstākļu pazinējs «Balt. Vēstn.» apgalvoja, ka mēs vai «visus ražojumus jēlus, neizstrādātus pārdodot uz ārzemēm un no turienes pirkot tos pašus pārstrādātus (kā audeklus, vilndrānas u. t. pr.) par dārgu naudu atpakaļ.» Ka tāds apgalvojums liecina no tautas saimniecības vislielākās nepazīšanas, skaidri redzams un statistiski pierādīts «Mājas Viesa» š. g. 11. num. rakstā par «Krievu-vācu tirdzniecības līgumu un krievu rūpniecību». «Balt. Vēstn.», nu caur «Mājas Viesa» dažiem aizrādījumiem šaurumā iedzīts, vis neierauga baļķi savās acīs un, tomēr nevarēdams nekā lietišķa «Mājas Viesim» atbildēt, jūtas tā kā gluži neomulīgs, jo tam taču kas jā-

saka — un re: viņš savā šā gada 69. num. izraugās par savu grēka avenu «Mājas Viesa» pilsētnieku un laucinieku, pie tam lietodams pret «Mājas Viesi» vārdus: mūsu «mīļo» «Mājas Viesīti», «gaisa grābekli», «plānprātība» u. c., kāda personīga ķengāšanās gan nevienam laikrakstam nekādi nevar būt par godu. Bet «Balt. Vēstn.» jau tādas lietas, sevišķi pēdējā laikā, parastas, un tas, izvairīdamies no pašas lietas, brūk virsū personām. Bēdīga zīme! Jā, un ko tad īsti «M. V.» pils. un lauc. tā noziegušies? Ko domā, uz Rīg. latviešu skatuves 13. febr. uzved visā attīstītā pasaulē pazīstamā un slavenā rakstnieka Hermaņa Zudermaņa lugu «Gods» (kura jau arī agrāk Liepājā uzvesta), un «Mājas Viesis» to arī atrod par labu, par kādu to arī «Dienas Lapa» atzina. Bet «Balt. Vēstn.» Zudermaņa «Goda» kritiķis no kāda laba gara — kas tam vienmēr pie rokas, no latviešu teatra pa trepēm zemē iedams (sk. «B. V.» 37. num.), sadzird: «Tas nebija gods, bet tas bija negods» — un re, «Balt. V.» tūliņ arī saviem lasītājiem stāsta, tas bija «negods»; 13. febr. nebijis Zudermaņa goda diena, «Gods» latviešiem nesaprotams, un minētā lugā tēlotie apstākļi latviešiem pavisam sveši! Par tādiem un tamlīdzīgiem ieskatiem nu mūsu laucinieks pasmējās. Un vai par to nav jāsmejas? Zudermans ar apbrīnojamu izveicību tēlo plaisu starp nabadzību un bagātību un spilgtās krāsās rāda, ko visu neieskata par godu, ka katrai šķirai savs gods (īstenībā negods), lai gan īstais gods, pēc paša Zudermaņa, būtu meklējams pienākumu izpildīšanā. Zudermans neaizstāv sadzīves nekrietnības, bet tās graiza un norāda, kas cilvēcei būtu jādara, tas ir, ka tai jāievēro pienākums. — «Balt. V.» turpretī atrod par piedauzīšanu, ka tādu lugu, kur māca pienākumu ievērot, izrāda uz latviešu skatuves!! Tā esot mums nesaprotama, sveša. «Vai tad pie mums tiešām visi tik vienlīdzīgi? Arī pie mums taču ir bagāti un nabagi, mācīti un nemācīti, t i k u m ī g i un moraliskā ziņā dziļi grimuši. Arī pie mums atradīs dažādus ieskatus par godu, ko viens turēs par goda lietu, otris par kaunu, un kurš gan savu veikalu, lai tas būtu cik riebīgs būdams, labprāt neieskata par godīgu? Un kur tad nu paliek tie smalkie kundziņi, tā uz laukiem, kā pilsētā, kas arī pie mums mazturīgas skaistas meitenes kā zirnekļi mušas tīklā velk un bojā aizvada. Cik brāļu sirdis nav nāvīgi asiņojušas par savām moralīgi nonāvētām māsām? Vai arī pie mums (tas ir, latviešiem un netik lauciniekiem vien) g l u ž i neatradīsies tādi vecāki, kas laimīgi, ka viņu meita iepatikusēs kādam bagātniekam un tā var arī viņiem vieglākas dienas sagādāt? Arī pie mums atradīsies tādas precētas māsas, kas savām jaunākām māsām ir par aizsegu.» — Tā sacīja mūsu laucinieks, kas pie tam vēl sašutis izsaucās, ka būtot laiks mums

arī dūšīgāki uzstāties pret neģēļiem nevainīgu meiteņu pavedējiem. Ka te nav pavisam apvainotas un arī nevar justies apvainotas īstās, tiklās latviešu meitas un zeltenes, ne arī tikli tēvi un tēvu dēli, skaidri redzams, un tādēļ arī pavisam nedibināti «Balt. Vēstn.» (skat. 69. num.) un tā — laucinieces (skat. B. V. 74. num.) n e p a t i e s i e uzbrukumi «Mājas Viesim». Jeb vai mums tiešām nav bagātu un nabagu, mācītu un nemācītu, tikumīgu un netikumīgu, kā arī dažādu ieskatu par godu? Vai pie mums tiešām visi tikai eņģeļi, vai pie mums netikumība gluži sveša? Lai tikai ieskatāmies dziļāk mūsu dzīvē un ievērojam daudzmaz vien tik ārlaulības bērnu statistiku u. d. c. lietas, tad mēs arī atradīsim dažu labu smirdošu zaņķi. — Bet «Balt. Vēstn.» liekas neko no netikumības mūsu dzimtenē nezinot un, kā rādās, nezina pat arī, ko tas savās slejās ievieto. Tādēļ iesim tā atmiņai druscin palīgā un šinī nolūkā apskatīsim tik vienu vienīgu «Balt. Vēstn.» numuru (š. g. 61. num.), un re, ko tur ieraugām un vārdu pa vārdam lasām: «Svētdien, 6. martā, mācītājs Auniņa kungs sludināja no kanceles, ka Cesvaines draudzē kādās mājās Vastlāvju nedēļā kāda jauna meita iznesuse ķēķī savu jaunpiedzimušu bērnu, uzlikuse uz bluķa un ar cirvi tam nocirtuse galvu. Tā nobeigto bērnu briesmīgā māte aiznesuse un aprakuse sniegā. Kāds 5 gadus vecs bērns redzējis slepkavību un to pavēstījis otrā galā dzīvotājiem. Tie atnāca uz ķēķi un ieraudzīja bluķi un cirvi ar asinīm, un sāka apkraut slepkavnieci ar pārmetumiem, bet šī dievodamies liegusēs, un tā taisījusēs lieta apklust. Te suns ienesa mājā bērna roku, kuru no sniegā apraktā līķīša bija norāvis, ļaudis uzbudinājās, sāka rūpēties un meklējot atrada bērna līķi.» — Te vēl otra korespondence tanī pat «Balt. Vēstn.» (61. num.) «No Liezeres Ozoliešiem. Nesen šejienes Sīduļu mājā notika savāds atradums. Janvara mēnesī saimniece A. G. piepeši nāvē šķīrās no dzīvajo pulka. Mantinieki sāka naudu meklēt pa visu māju, izārdīdami grīdu grīdas un klonu klonus. Un, tā meklējot un rakņājot, atrada vāgūzī pāris pēdu zemē ieraktu jaunpiedzimušu bērna līķi.» Vienā pašā «Balt. Vēstn.» numurā divas tādas korespondences un pat no laukiem! Ko viņas liecina? Vai šie un citi tamlīdzīgi atgadījumi kā ar ugunīgiem burtiem neliecina pret «Balt. V.» un tam it kā pērkoņa balsī neuzsauc: «Tu pats par tādām lietām ziņo un tomēr uzdrošinies tādas lietas noliegt! Vai tavs pienākums nebija karot pret tādām nebūšanām, bet tu noliedzi, ko pats esi ziņojis!» — Un tomēr «Balt. V.» un tā lauciniece (?) vēl uzdrošinās tik nedibinātā vīzē uzbrukt «Mājas Viesim» un pie tam vēl tik nepieklājīgā valodā! Kur būtu iemesls nosarkt un laboties, tur vēl daži, līdzīgi varizejiem, sit pie krūtīm, sacīdami, redz, cik mēs nevainīgi, kādi tie citi. Nē,

tādi mēs savai tautai labu nedarām, bet gan ļoti kaitējam. Ikkatra īsta un krietna laikraksta, kam tikai vēl kāda maza dzirkstelīte atlikusēs no patiesības sajēgas, uzdevums gan būtu uzrādīt uz sadzīves ļaunumiem un tos nosodīt un nevis tos tērpt zīžu un nevainības segā. Jeb vai «B. V.» un tā lauciniece jau tik tālu nokļuvuši, ka tie tādu briesmu lietu, par kādām «B. V.» (61. num.) stāsta, vairs nepieskaita pie netikumīgām un nosodāmām, jo kā gan tie citādi uzdrošinātos «M. V.» tā nozākāt? Vai varbūt tie domā, ka ārlaulības bērniem pie mums citādi cēloņi kā citur? Nē, lai «B. V.», ja jau tas pavisam aizmirsis īsta laikraksta pienākumu, tādās lietās klusē, «Mājas Viesis» allaž graizīs sadzīves ļaunumus un trumus un karos pret tumsību un netikumību, karos pret tādu uzskatiem, kas, it kā kurmji ierakušies veclaiku aizspriedumos, vairs nespēj sadzirdēt un saprast tagadējos laikus un to prasījumus un karo pret katru brīvāku gara darbību — un līdz ar mums pret tiem karos ikkatrs, kam patiesi rūp savas tautas labums. — «Mājas Viesis» kādas veselas 5 nedēļas esot gudrojis pie min. sarunas starp pilsētnieku un laucinieku!!! Ir gan tam «B. V.» patiesība augsta manta! Svētdien, 13. febr., uzveda pirmoreiz Zudermaņa «Godu» uz latv. skatuves, un jau trešdien pēc tam, 16. febr., «M. V.» 8. num. tika par «Godu» ievietots plašs referats; 10. num. (Lit. Piel.) pasniedzām mūsu apdāvinātā rakstnieka A. Deglava spriedumu par «Godu». Bez tam vēl dažos citos numuros aizrādījām uz lugu «Gods» un tikai pēc lugas otrreizējās uzvešanas, kad «B. V.» vēl nebūt nerimās «Godu» par negodu padarīt, ievietojām zināmo sarunu starp «pilsētnieku un laucinieku». — «No rakstniekiem pie «Mājas Viesa» atrodot žēlastību tikai tie visjaunmodīgākie — Ibsens, Bjernstern-Bjernsons, Hauptmans, Zudermans un viņu priekšgalā franču sadzīves netikumu glaumais tēlotājs Zolā.» Laipni lūgtum «B. V.» aizrādīt, kur «M. V.» Zolā atzinis par visievērojamāko rakstnieku un to nostādījis par savu lielāko mīluli. Ka arī Zolā ir ievērojams, neliedzam. Arī tas nav tiesa, ka «M. V.» neatzītu tiešām krietnu agrāko laiku rakstnieku; bet tas gan tik aizrādījis, ka mums jāievēro sevišķi mūsu laiki un to prasības. — Bet arī šai ziņā «B. V.» izturēšanās dīvaina. Viņš ķengājas par jaunmodes modes rakstniekiem un uzbrūk «M. V.». — Liekas tīri, it kā «B. V.» pats nezina, ko tas raksta, jeb varbūt pareizāki, ko uzņem savās slejās. Te viņš ķengājas par jaunlaiku strāvām, par Zudermani, Zolā u. c., te atkal tos ceļ vai debesīs. Tā izg. g. «B. V.» 207. num. (skat. «teatris un muzika», kur runa par tā paša Zudermaņa «Dzimteni») lasām: «Dzejnieka (t. i., Zudermaņa) dramatiskās dāvanas, tā tēlošanas spēja un psicholoģija ir apbrīnojamas. Karakteri un tipi ir kā iz dzīves ņemti, kā varā lieti; bet šis

ražojums nav nekāds kails dzīves pakaļtēlojums.» Zudermans šinī «pirmajā realistīgajā traģedijā (izņemot varbūt Ibsena «*Gespenster*») gan tēlo dabīgus raksturus, ikdienišķīgus cilvēkus, bet tas pie tam seko augstākai idejai, proti, rādīt, kā mūsu laika gara dažādās un pretējās strāvas izpaužas šo cilvēku sadzīvē un satiksmē, kāda vara tām par šiem cilvēkiem. Šinī lugā nedzīvo, necīnās vien tik mūsu laikmeta cilvēki, tanī cīnās un cīkstas arī mūsu laikmeta idejas, jaunie un vecie pasaules ieskati nepielūdzamo pašuzturēšanos cīniņu. Šis cīniņš, šis pārejas laikmets ir sāpīgs, bet tas mums pamazām rādīs jaunu, brīvāku un taisnāku gara un socialu pasauli.» Un «B. V.» 144. num. (1893. g.) atkal lasām: «Zolā stiprums nav meklējams individu, bet veselu ļaužu šķiru un kārtu tēlošanā un psicholoģijā (dvēseles pazīšanā), kur tas ir neaizsniegts meistars.» Tanī pašā num. mēs vēl lasām: «Idealisms mūsu (latviešu) literaturā sāk izzust, tādēļ ka tam trūkst īstas dzīvības un pievelkošā spēka. — Šādu pievelkošu spēku un dzīvību tagad izplata realisms, un šai pievilkšanai nespēj pretoties arī tie, kas agrāk turējās pie citām idejām un idealiem.» «Balt. Vēstn.» kā redzam, pats īsti nemaz nezina, ko tas grib. Kas tad nu īstenībā ir tas «āksts» — «Māj. V.» vai «B. V.»? «Kas otram bedri rokot, pats tanī iekrītot»; bet vai nevarētu arī gadīties, ka kāds, otram treknu pavārdu dodams, galu galā pats to izpelnās?

«Mājas Viesis», 1894. g., Nr. 15, 6. aprilī.

ABIEM DVĪŅU BĒRNIEM

W. S. It kā spīlēs žņaugts, mūsu labais «Mājas Viesis» locās zem pārmetumu nastas, kuras «pilsētnieka» un «laucinieka» sarunas dēļ «Baltijas Vēstnesis» un «Latvju māte — lauciniece» viņam izteica. Nespēdams pret tiem neko lietišķu atbildēt, viņš savu atklāto «kaiļo pretestību» nopūlas apsegt sameklētiem ielāpiem, gan lielīdamies saviem ievada rakstiem un «apdāvinātiem» rakstniekiem, gan grābstīdamies pēc kādām reizi «Baltijas Vēstnesī» nodrukātām korespondencijām un Vācu teatra kritikām, gan glābiņu meklēdams pie savas vienīgās sirdsdraudzenes «Dienas Lapas». Mēs nu teicam «Mājas Viesītim» daudz paldievs, ka viņš mūs darījis uzmanīgus, kādas dārgas pērlītes ievīstītas viņa lapās un kādas augstas gudrības tur lasāmas. Vaļsirdīgi atzīstam, ka to nezinājām un domājām, ka viņa ievadu raksti nava laika tēriņu vērti, tos izlasīt. Tādēļ arī neesam lasījuši nedz ievada rakstu, kurā viņš teicas statistiski pierādījis, ka

neesot taisnība, ka Krievija savus ražojumus neizstrādātus pārdodot uz ārzemēm un tos pašus pārstrādātus par dārgu naudu pērkot atpakaļ, nedz arī citus tamlīdzīgus apcerējumus. Bet, kad «Mājas Viesītis» pukojas, ka «Baltijas Vēstnesis» izgājušā gadā apgalvojis, ka «muitas karš mums tikai labumu atnesīšot un mūs nostādīšot labākā stāvoklī pret ārzemēm», tad tiešām tas, ko tad paredzējām, tagad noticis. Caur muitas karu Vācija tika piespiesta ar mūsu valsti noslēgt godīgu tirdzniecības līgumu un atsacīties no savas citu zemju izsūkšanas politikas pret Krieviju. To ne tikai mēs domājam, bet šinī jautājumā šķietamies arī vienis prātis esam ar ievērojamākām krievu patriotiskām avīzēm. Un tādus spriedumus par muitas kara svētību priekš Krievijas arī izteicis mūsu apdāvinātais financministrs f. Vites kungs, kas muitas karu arī iesācis. — Bet ko te lai nu skaidrojam «Mājas Viesim» par spriedumiem, kurus mums diktēja tēvzemes gods, tautas mīlestība un patriotisms. Tie aizvien bijuši un aizvien vēl ir viņa īsam prātam un šaurai sirdei nesasniedzami cēli, idealiski jēgumi.

Tāļāki ar vaļsirdību mums jāatzīst, ka mēs savā laikā nepratām cienīt «Mājas Viesa» apdāvinātos rakstniekus. Jo dažs labs no tiem agrāki apgrūtināja «Baltijas Vēstneša» redakciju saviem sacerējumiem, kurus pa lielākai daļai pārsteidza nevēlīgais liktenis beigt savu saules gaitu papīru kurvī. Un, ja arī kāds no tiem iekļuva pašas avīzes slejās, tad pirms redaktoram vajadzēja pielikt pie koriģēšanas darbu, kuru skolotājs mēdz izdarīt pie skolēnu domu un rakstu izstrādājumiem. Pazīstam kādu tādu «apdāvinātu» rakstnieku, kam ne jēgas nebija no latviešu gramatikas un kas atradās mūžīgā karā ar tādām viltīgām zīmēm, kādas ir koma, zemikolons, izsaukšanas un jautāšanas zīmes. Ar vieglu sirdi tādēļ viņus atlaidām, kad tie savām spalvām atrada derīgāku darba lauku, un tagad tikai varam nopriecāties, ka viņi pa «Mājas Viesa» slejām uzrāpušies augstā goda vietā.

Tātad varētum tagad labā draudzībā no vientiesīgā «Mājas Viesīša» šķirties, ja viņš piepeši neparādītu pavisam neticamu čūskas viltību. Bērna nevainībā, ģīmi saviebis, viņš «Baltijas Vēstnesim» naivi jautā, vai tad pie mums tiešām visi tikai eņģeļi, vai tad neesot arī pie mums ārlaulības bērnu statistika? vai tad neatradīsim «dažu labu smirdošu zaņķi?» u. t. j. pr. Un par apliecību, ka gan tā esot, viņš piemin divus «Baltijas Vēstneša» ziņojumus, kas stāsta no divām netiklām mātēm, kas savas ārlaulības bērnus nonāvējušas. Ko lai gan šie nožēlojami gadījumi lai pierāda? Vai to, ka pie mums nava visi eņģeļi? To «Baltijas Vēstnesis» nekad nava apliecinājis. Jeb vai to, ka tā ir dailes un mākslas tiesība un rakstnieka uzdevums — ar labpatikšanu vārtīties smirdošā zaņķī, ar cilvēku netiklību plātīties citu cilvēku

priekšā. To realisma un naturalisma strāvas aizstāvētāji un mūsu pašu audzinātie «realisti» un «naturalisti» gan rauga apliecināt. Beidzam vai to, ka latviešu laucinieku dzīve ir tik netikla, tik nešķīstību pilna, kā «Mājas Viesis» apsūdz latviešu lauciniekus «pilsētnieka» sarunā ar «laucinieku»? — Drusku lēnāki pār tiltiņu! «Mājas Viesis» velti nopūlas izķeparāties no cilpām, ko paša aušība viņam ap kaklu metusi. Ka še nava jāizšķir jautājums, vai esam «visi tikai eņģeļi» vai «mums netikumība gluži sveša», bet pavisam citi jautājumi, tas arī nebūs palicis apslēpts «Mājas Viesīša» prātam. Tagad gribam vēl galā pāra vārdus minēt par «Mājas Viesa» aizrādījumu, ka «Balt. Vēstnesis» spriedis par Zudermaņa lugu «Dzimteni» *(Heimath)*, ka tanī tas pats rakstnieks liecinājis no dramatiskas dāvanas un apbrīnojamas tēlošanas spējas no psicholoģijas, un par Zolā, ka šā stiprums nava meklējams individu, bet veselu ļaužu šķiru un kārtu tēlošanā un psicholoģijā. Ko gan šis aizrādījums lai pierāda? To arī vēl tagad neliegsim, ka abi ir apdāvināti rakstnieki, kam ir apbrīnojama tēlošanas spēja. Mēs tikai viņiem pārmetam, ka viņi šo spēju izlieto pie nedz cilvēcei, nedz viņiem pašiem cienīgiem priekšmetiem, ka tie mīļo ar netiklību un samaitātu morali plātīties un cilvēka nešķīstas jūtas kairināt. Bet, zīmējoties uz Zudermaņa «Dzimteni», jāliecina, ka tanī minētais rakstnieks atstājis ceļu, pa kuru staigā viņa «Gods», un jau sāk tuvoties idealisma virzienam. Tādēļ arī «Dzimtene» prasa pavisam citu spriedumu nekā tā paša rakstnieka «Gods» un «Sodomas gals».

Tā arī mēs jau būtum puslīdz galā ar «Mājas Viesa» prātošanas pērlēm un varētum laimīgi slēgt savu aprēķinu ar viņu, izlūgdamies lasītāju laipnās piedošanas, ka tik ilgi esam tos kavējuši pie minētā laikraksta tukšiem spriedumiem. Bet mums vajadzēja to darīt, lai neizrādītos, ka citiem mākam pārmest, bet paši grēkojam. Ja tagad no jauna izlūdzamies lasītāja pacietības, tad tas notiek tādēļ, ka «Mājas Viesa» izmisušais palīga kliedziens nava palicis bez atbalss, bet ka «Dienas Lapa», tā laba dvēsele, savam vienīgam biedrim latviešu rakstniecības laukā steigusies talkā, to glābdama, ņemdama savā padusē.

«Labs draugs kā caurais trauks,» tā saka latviešu paruna. Ka šīs parunas patiesība arī mūsu «Mājas Viesim» bija jāpiedzīvo pie savas draudzenes «Dienas Lapas», to, cienītie lasītāji, tūlīt ievērosiet.

Trešdienā, 6. aprilī, nodimdēja Rīgā «Mājas Viesīša» baigais palīgā sauciens, un jau ceturtdienā, 7. aprilī, ap kādas ielas stūra parādās cerētā glābiņa, «Dienas Lapas» madama. Tā nu nenāk viena, bet tūlīt ar divām meitām apgādājusies un apbruņojusies, vienu — r ī d z e n i e c i, pie labās rokas, un otru — l a u c i-

nieci, pie kreisās rokas vezdama. Vai nava zināms, ka cālis grib vistu mācīt? Tāpēc lai arī nemaz nebrīnāmies, ka «Dienas Lapas» madamas meitas uz karstām pēdām ņemas mācīt mātes pienākumus «latvju mātei — lauciniecei», kuras tiklības jūtas aizskāra «Mājas Viesa» ķēmošanās.

Pirmā, kas runu sāk, ir jau, protams, rīdzeniece, kurai kā lielpilsētniecei ir «mēle kā šautuve». Tā nu māca, ka Zudermans nepamudinājot uz ļaunu, bet iedodot īgnumu pret to, un tad lepni apgalvo, ka «mēs (laikam rīdzeniece), kuras nestāvam vīru, dēlu un brāļu paspārnē, varam droši izsargāties un atgaiņāties no visiem netiklības uzbrukumiem, ja mums tos rāda viņu īstā gaismā, kā to Zudermans darījis». «Labi, labi, bērniņ! Bet, kas stāv, lai pielūko, ka nekrīt!» tā varbūt mācīs īstā māte, domīgi galvu kratīdama. «Kas netiklības vēlas redzēt izrādām «viņu īstā gaismā», tā domas un fantazijas jau maldās pa netiklības neceļiem.»

«Dienas Lapas» madamas otra meita, kā jau lauciniece, ir drusku kaunīgāka un nejūtas īsti droša rakstniecības laukā. Tādēļ jau neiesim ar viņu tiesāties, kad viņa ceturtdienā, 7. aprilī, «Dienas Lapas» slejās atkārto tos pašus spriedumus un pat uzrāda «uz tiem pašiem abiem» «Balt. Vēstneša» ziņojumiem, kurus izteicis un uz kuriem uzrādījis «Mājas Viesis» savā numurā no 6. apriļa. Ja par ko te brīnāmies, tad te brīnāmies par tīri amerikanisku ātrumu, kā viss te noticis. Lai tikai apdomā vien. Trešdienā «Mājas Viesis» savas gudrības Rīgā laidis laukā, un ceturtdienā jau «lauciniece» tās uz laukiem bija izlasījusi, tās pašas atgremotas iesūtījusi «Dienas Lapas» redakcijai un šī tās pašas nodrukājusi un izplatījusi Rīgā. Vai tas nava tīri pa amerikaniski? Un tur vēl «Dienas Lapa» piebilda, ka raksts «novēlinājies» bez sarakstītājas vainas. Šī piezīme dod iemeslu šaubīties. Vai te tikai nava notikusi domu zādzība? Bet kas būtu tas vainīgais? Vai «Mājas Viesītis» savas domas un aprādījumus būtu slepeni nočiepis no «lauciniece», vai arī otrādi, «lauciniece» no «Mājas Viesīša». Mums liekas, ka šo jautājumu spēs tikai izšķirt kāda «jaunmodes» prāva par domu zādzību. —

Lai nu būtu kā būdams, bet kas tiesa, tas tiesa, ka «Dienas Lapa» vareni nopriecājas par savām brašām meitām. «E kur «jaunavas»,» izviras iz viņas pārpildītās mātes sirds, «kas pilnīgi paskaidro «latvju mātei», kādu stāvokli «latvju jaunavas» ieņem pret Zudermaņa lugām, un kas «dod iepriecinošos liecību, ka arī latvju jaunavas sāk nodarboties ar nopietnākām lietām nekā ar tautisku pucēšanos un tautisku peršu kalšanu.»

Mums šie «Dienas Lapas» madamas prieki ir iten saprotami. «Dienas Lapa», kā zināms, līdz šim blandījās pa latviešu avīžu lauku iten vientuļa, kā astes zvaigzne pie debesu velves, būdama tikai citiem spīdekļiem par piedauzīšanos. Te nu tai piepeši rodas ne tikai mīļš draudziņš, «Mājas Viesītis», bet uzreiz pat divi meitas. Vai tur sirdij nava jālec kā ārprātā? Bet drusku ar apdomu! Vai tiešām «Dienas Lapas» madamai līdz ar draudzīti — viesīti un balmutīgajām meitām būtu tāds iemeslis par to tā gavilēt, ka «Zudermans rāda k a i l u p a t i e s ī b u, ka cilvēki esot grimuši, miesīgi un garīgi sabojāti»? Vai tiešām, ieskatīdamās «kailā patiesībā», cilvēce tiek labota un it sevišķi jaunavas tiek izsargātas no netiklības ceļiem? Vai tiešām tas būtu «latvju mātes» pienākums — rādīt savām meitām netiklības «v i ņ u ī s t ā g a i s m ā», kā to «Dienas Lapas» meita apliecina? Nē un simtreiz nē! Ja «Dienas Lapai» ar visām viņas meitām, ja «Mājas Viesa» mācībām būtu taisnība, tad mums būtu jāvelk dienas gaismā visas nešķīstības un netiklības, kuras nakts tumsība žēlīgi sedz un kuras ne tikai darīt, bet arī redzēt un pat zināt liedz mūsu iedzimtā kaunība, mūsu goda prāts un šķīstās sirds jūtas. Ja tiem būtu taisnība, tad mums atpakaļ jāgriežas pie viduslaiku mācībām, pie atbaidīšanas teorijām, tad mums jāatzīst, ka briesmīgie sodi, kurus rādīja viduslaikos uz tirgus plačiem ar bungu un trumetu skaņām sasauktiem ļaužu bariem, bija tautai par labošanas skolām. Tā gan toreiz domāja un mācīja. Bet piedzīvojumi rādīja pavisam ko citu. Redzēdami briesmu skatus, redzēdami ļaundaru un ļauno darbu klaju sodīšanu, izklausīdamies viņu grēku rādītāju nolasām, ļaudis netika labāki, netika atbaidīti no ļaunuma, bet tapa rupjāki savās domās un savās jūtās, savās sirdīs apcietinājās un palika kāri uz visiem ļaunumiem. Tādēļ arī jaunāku laiku mācības un ar lielāku ļaužu izglītību tautu dzīvē pamazām spēkā nākušais īstās cilvēcības un žēlsirdības prāts atmeta atbaidīšanas teoriju. Un nu nāk 19. gadu simteņa beigās mūsu pusmācīti un pusizglītoti gaisa grābekļi, kam «progress» ir aizvien mēles galā, kuri visu atmet, kas nava pēc jaunākās modes, un mums atkal sludina viduslaiku mācības, lai tikai rādot ļaunumu un ļaudis tikšot gudri un labi. Vai te neslēpjas pazīstamā čūskas viltība? Vai jau neievērojam šo mācību panākumus? Vai jau neredzam goda un kaunības jūtas pie pāra latvju jaunavām (ja tās tiešām ir jaunavas, par ko vēl šaubāmies) tā nodilušas, ka tās iedrošinājas sludināt, ka tas esot latvju mātes uzdevums — mācīt savām meitām «kailo patiesību» un rādīt netiklības «viņu īstā gaismā»? Te nu var redzēt, kurp noklīst, kad atstāj taisno ceļu.

«Dienas Lapa» ar savām meitām un savu «Mājas Viesīti»

gan tā pustumši sajūt, ka viņu prātošanai ir šķobīgi pamati, un tādēļ, nogriezdamies no jautājuma īstā kodola, grib saviem lasītājiem iestāstīt, ka «Balt. Vēstnesis» un «tautas māmuļiņas» negribot pielaist domas, «ka latviešos arī kādi ļaunumi», ka tie gribot ļaunumu apsegt un paslēpt, ka tie esot kūtri karā pret ļaunumu. Kur un kad «Balt. Vēstnesis» to rādījis? Kur būtu tam kādi pierādījumi? «Balt. Vēstneša» lasītāji to labāki zinās, ka tas tā nava, turpretim ka viņam ir un aizvien bijuši nopietni vārdi ļaunuma graizīšanai. Un vai tie nopietnie vārdi, kurus teitan runājam, arī neder par vislabāko apliecību, cik nopietni mēs ļaunumam pretim stājamies? Un vai neesam, apspriežot Zudermaņa «Godu», taisni un gaiši izteikuši savus uzskatus? Vai esam viņam to pārmetuši, ka viņš mums rāda ļaunus cilvēkus un samaitātus karakterus? Nedz to viņam, nedz citam rakstniekam pārmetīsim. Pasaules dižanie dzejnieki un dramatiķi, kā Šekspirs, Gēte, Šillers un daudz citu apdāvinātu rakstnieku, arī mums rāda ļaunumu, arī mums atver ļaunās sirds bezdibeni, bet viņi mūs neielūdz uz mēslu kaudzēm piemist, turpretim paceļ mūsu prātus un jūtas debess dzidros augstumos. Kad viņu nemirstamos gara ražojumus esam redzējuši uz skatuves tēlojam, tad, teatra namu atstājot, mums ir ap sirdi, it kā būtum kādā svētnīcā bijuši. — Vai to pašu jūtam, redzējuši Zudermaņa «Godu» vai tam līdzīgu rakstnieku gara ražojumu? Lai taču «Dienas Lapa» ar savām meitām un savu «Mājas Viesīti» lietu nenogriež no patiesības ceļa. Ne to esam pārmetuši Zudermaņam, ka viņš savā «Godā» ļaunumu graiza, bet gan to, ka viņš negodu un netiklību liek plātīties mūsu acu priekšā, ka viņš, runājot «Mājas Viesa» vārdiem, ar labpatikšanu rakņājas «smirdošā zaņķī». Tālāki esam Zudermaņam pārmetuši, ka viņš tēlojis visus zemākās kārtas ļaudis par ļauniem, nenovēlīgiem, skaudīgiem un samaitātiem cilvēkiem, kam ne jēgas no cilvēka goda un kauna. Tie ir visi radījumi ar lopa prātu un zvēra sirdi. Uz viņu ģīmjiem neredzam pat atspīdumu no debešķīgās dzirksteles, ko augstais radītājs ielicis cilvēku dvēselē, lai tie izšķirtos no lopiem un zvēriem. Ka šādus panīkušus ļautiņus Zudermans nostādījis par veselas ļaužu šķiras reprezentantiem; ka visu to negodu, ko ieraugām šo ļautiņu darbos un domās, viņš māca pazīt par veselas ļaužu kārtas sevišķu godu; ka viņš visu negodu, ko lugā ieraugām, vēl rauga apsegt ar mīlestības segu un caur grafa Trasta muti izskaidro jaunajam nesamaitātam Robertam Heineke, ka tas velti uzbudinājas dēļ redzētā kauna un negoda; ka viņš māca, ka gods ejot tikai kā «ēna» cilvēkam līdz, esot tikai cilvēku ierašu, grozīgu uzskatu un acumirklīgu aizspriedumu atspīdums, — lūk, to nevaram Zudermaņam piedot. Un

vēl mazāki varam apmierināties, kad nu mūsu vecais «Mājas Viesītis» nāk un, apstulbis no visa negoda un kauna, kas Zudermaņa «Godā» ir tēlots, svinīgi izsauc, ka «Zudermans savā varenajā gara ražojumā «Gods» rāda cilvēcei lielisku bildi, kāda tā ir, un tai it kā pērkoņa balsī uzsauc: «Cilvēce, redzi, tāda tu patiesībā esi!»», un nu ņemas izskaidrot, ka «tādi skati, kādus Zudermans tēlo savā lugā, esot latviešu lauceniekiem itin parasti». Ka «Mājas Viesis» rāda it kā spogulī latviešu lauciniekiem Zudermaņa «Goda» riebīgos skatus, lai redzot, kādi tie paši esot; ka viņš apvaino latviešus, ka tie viscauri ir tikpat bezkaunīgi, negodīgi, samaitāti un savā sirdī sapuvuši kā tie panīkušie ļautiņi tur, kādā Berlines pilsētas nomalē, tas ir ko mēs esam graizījuši un vēl tagad tādus apvainojumus ar īgnumu atraidām.

Ka Zudermans, negodu spilgtās krāsās tēlodams, to nostādījis par veselas ļaužu šķiras godu, to arī «Mājas Viesis» nespējis noliegt. Bet, gribēdams savu loloto rakstnieku kaut kā aizstāvēt, mūsu «jaunmodes» karstās putras strēbējs izskaidro, ka «īstais gods, pēc paša Zudermaņa, būtu meklējams pienākumu izpildīšanā». Te nu «Mājas Viesis» aizskāris Zudermaņa «goda» vārīgāko pusi. Tiešām, apbrīnojami vieglu Zudermans padarījis saviem varoņiem pienākuma izpildīšanu. Starp viņa «Godā» tēlotām personām ir tikai trīs, kurām ir jēgas no goda prāta, kuras rakstnieks gribējis rādīt par krietniem cilvēkiem; tie ir grafs Trasts, jaunais Roberts Heineke un Lenore Mīlingk. Kā tie nu izpilda savu pienākumu? Vai tie dodas nopietnā cīņā ar to negodu, kurā ierauga iestigušus ne tikai viņiem svešus cilvēkus, bet tēvu un māti, brāļus un māsas? Vai tiem izdodas negodu pēc grūtiem cīņiņiem uzvarēt, vai tie labo un paceļ pie sevis savus dziļā netikumu un seklas morales zveņģī iestigušos «mīļākos cilvēkus» šinī saulē? Jeb vai tie, velti savus spēkus izmēģinājušies, krīt kā varoņi nepārspējamā cīņā? It nebūt ne! Gan jaunais Roberts Heineke un Lenore Mīlingk iesāk cīņiņu, bet te nāk Zudermaņa «īstā goda» sludinātājs grafs Trasts un šiem izskaidro, ka šie velti pūloties un cenšoties pasauli labot, ka šie taču nespēšot pārvarēt savu vecāko, brāļu un māsu negodu, ka šie tos tikai velti traucējot savos goda uzskatos un tikai ļaunumu panākšot, kur labumu gribot darīt. Un pēc šāda spredika grafs Trasts paceļ priekškaramo un rāda Robertam Heineke un Lenorei Mīlingk mierīgu un pārticības pilnu dzīvi tālajā Indijā. Un šie nemaz nekavējas viņam uz turieni līdz iet, «bēgt projām no vecākiem, radiniekiem un tēvijas uz tālaju Indiju, lai tur, apkalpoti no padevīgiem verdzīgiem

sveštautiešiem, dzīvotu pa lielkundziski, augsti pacēlušies pār lielo ļaužu baru, kas sviedros savu dienišķu maizi ēd». Lai teiktu ko teiktu, tā ir tiešām viegla pienākuma izpildīšana un seklas morales mācība! Vai par tādu pienākuma izpildīšanu un seklu morali lai katra m i e t u p i l s o ņ a sirds lai nelēkā priekos un gavilēs? Vēl reizi teicam, «mietu pilsoņa» sirds, jo «mietu pilsoņiem» (vāciski *Pfahl* jeb *Spiesbürger*) Zudermans savu «Godu» sarakstījis un tāpēc tanī kairinājis «mietu pilsoņu» kārības un idealus, vienalga, vai tie piederētu pie «pārtikušajiem» vai «izsalkušajiem». Un te arī atrodams izskaidrojums, kādēļ Zudermaņa «Godam» ir tik daudz piekritēju. Jo mietu pilsoņu ir vairāk pasaulē, nekā to domājam. Tie nemaz nava meklējami mazās pilsētās vien; tie atronami arī lielās pilsētās un visās ļaužu šķirās: pie pārtikušiem un izsalkušiem, pie mācītiem un nemācītiem, pie augstiem un zemiem. Visur, kur valda šauri dzīves uzskati, kur sirds nava iesildīta no debešķīgas dzirksteles, kuru augstais debesu un zemes radītājs ielicis pēc viņa ģīmja radītā cilvēka dvēselē, kur cilvēka prāts nespēj sasniegt idealu cēlos augstumus, kur skaudība, nenovēlība un mēlnesība, no vienas puses, un materialisms un līdz ar to materiālā labuma kārība pārvalda ļaužu sirdis un domas, visur tur ir mietu pilsonībai mājas vieta. Un tādas arī mums, latviešiem, netrūkst. Visvairāk viņa atronama pie tiem, kas, pietikuši pie turības un mācības avotiem, tomēr nava baudījuši ne malciņa no īstajās izglītības dzidrajā ūdeņa. Pie mantas tikuši, mūsu mietu pilsoņi ar nicināšanu noraugās uz tiem dzīves apstākļiem, iz kuriem nupat izkļuvuši ārā, un ar varu mēģina iespiesties tādās aprindās, kuras līdz šim viņiem bija svešas un aizslēgtas; viņi tādēļ ir pat gatavi tēvu un māti aizliegt. Šie pašu audzinātie latviešu mietu pilsoņi, ar savu šauro redzes aploku nemaz nespēdami sajēgt sadzīves nopietnību un izlobīt kodolu no ārīgas čaumalas, krīt kā mušas uz medu uz čaumalām un domā sasnieguši jau augstāku izglītību, ja akli pakaļ ķēmojas tām ļaužu aprindām, kuras domā par labākām, smalkākām un augstākām. Šie pašu audzinātie mietu pilsoņi vislabāk pazīstami pie viņu fanatiskā ienaida pret visu, kas viņiem atgādina to ļaužu vidu, no kura izcēlušies, kā arī pie savām jaunmodes kārībām. Un tās pašas mietu pilsonības zīmes, kuras ievērojam pie dažiem mantā iekūlušamies latviešiem, uzspiež uz pieres savu zieģeli tiem latvju māmuļiņu lolojumiem, kam bija gan iespēja piekļūt pie īstajās zinības avotiem, bet kas aiz paviršības, aiz riebuma pret nopietnu darbu gan smēluši dažu malku no ūdens virsus, bet nespējuši sasniegt dzidru ūdeni avota dibenā. Kā izlutinātie bērni no veģiem izlasa rozines, mandeles un citus gardumus,

tā mūsu pusizglītotie mietu pilsoņi sasmēluši pa grāmatām gan dažas zināšanas, bet īstā zinība tiem bijusi un palikusi grāmata, aizslēgta ar septiņiem zieģeļiem. Uz šiem gan zīmējas vācu dziesminieka Rikerta vārdi:

«Nicht der ist in der Welt verwaist,
Dem Vater und Mutter gestorben,
Sondern der ist's, der für Herz und Geist,
Keine Lieb' und kein Wissen erworben.»

Pa latviski: Ne tas ir pasaulē ticis par bārenīti, kam tēvs un māte miruši, bet tas ir, kas priekš sirds un gara neieguvis nedz mīlestību, nedz zināšanu.

Tādi bārenīši nu ir mūsu tā dēvētie «mācīti» mietu pilsoņi. Apdāvināti ar puskoka lēcēju augstprātību, tie noskatās ar nicināšanu uz to vidu un tiem sadzīves apstākļiem, no kurienes viņi paši cēlušies. Tēvu domas ir viņiem veclaiku aizspriedumi, tēvu tikumi tumšu laiku māņi, tautas mīlestība un visi idealiskie centieni ir viņiem tikai «skanīgs varš un zvanīgs zvārgulis». Tautības cietu pamatu zem kājām sevim nejuzdamies, viņi ar savu prātu, savu sirdi, savu gribu karājas it kā gaisā, kā īstie gaisa grābekļi. Tādēļ, reizi ar īgnumu griezuši muguru tam vidum, kur reizi viņu šūpulis karājās, nicinoši atstājuši to zemi, uz kuras uzauguši, nopietnu darbu smādēdami, kas jāpastrādā pie latviešu tautas, lai to kā tautu celtu godā citu tautu vidū, šie mūsu «mācītie» mietu pilsoņi un puskoka lēcēji ar izsalkumu grābstās pēc zvārguļiem, kuru skaņu vakara vējš no svešatnes atnesis viņu ausīm. —

[*Aleksandrs Vebers*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. Nr. 83 un 84, 13. un 14. aprilī.

LATVIEŠU TEATRIS

«Zaudētās tiesības» vakardien otro reizi izrādīja Rīgas Latviešu teatrī. Par pašu lugu jau pēc pirmās izrādes laikraksti sprieda ļoti dažādi. Ja varam teikt, ka tas ražojums ir labākais, par kuru vieni teic visu labu, bet otri sliktu, tad Aspazijas «Zaudētās tiesības» būtu tāds ražojums; bet, vai tā būs, to rādīs īstais kritiķis — laiks, jo:

Ne acumirkļa brēka dzejniekam spriež algu, bet gan
Vien gadu simteņi mēdz audzēt laurus,
Ko ļaužu sirdis viņam matos vij.

Viena lieta tomēr ir nenoliedzama šinī lugā. Proti: Laimas raksturs ir nedabisks. Ja ir Laima smēlusi gara gaismu iz Gētes, Lesinga un Bairona, tad tā Laima nekad savu visdārgāko pērli — nevainību nesviedīs cūkām priekšā, kaut arī divreiz tik stipri asiņotu viņas sirds par savu piederīgo likteni. Tā pate Laima, kas pirmā cēlienā izsvieda Langartu laukā, otrā cēliena beigās nevar locīties, viņai ir jālūst, t. i., viņai ir pēc savas stingrās dabas jāiet cietumā. Tad mēs būtu redzējuši Laimu, kurai piekristu mūsu sirdis, un Langartu, kuru mēs nievātu līdz beidzamam. Mēs būtu redzējuši pareizi tēlotu skuķi, kuru vajā dzīves apstākļi. Tagad redzējām ar pilnu apziņu netiklībai padevušos metresi, un, kad otrā cēlienā beigās Laima piegāja pie Langarta, kad tas tik ciniski «kailā patiesībā» tai bija priekšā cēlis savu negodīgu priekšlikumu, tad, jā — tad Talija aizklāja savu ģīmi ar melnu plīvuri un gaužām raudāja — raudāja rūgtas asaras par savām zaudētām tiesībām, uz kuru pamata viņa līdz šim bij valdījusi arī par latviešu skatuvi. Tad pat nosarka aiz kauna arī ne tikai viena vien godīga latviešu meita, sēdēdama diezgan pilnās teatra telpās. Un, ja nemaldos, tad arī pate tēlotāja Skaidrītes k u n d z e jutās pazemota par to soli, ko rakstniece viņai ir rakstījusi priekšā. Arī par Langartu runājot, jāsaka, ka viņa raksturs ir vienpusīgs. Tikai vienas un allaž vienas un tās pašas domas. Kur še paliek dramatiskā darbība, bez kuras nevaid uz skatuves neviena persona? Kur še ir tie pretcīniņi, tās labākās pretjūtas, kuras atmostas pat visapcietinātākā grēcinieka un noziedznieka sirdī laiku pa laikam, kaut arī mazā mērā un uz īsu brīdi? Kur viņas ir? Visā lugā īsti nav neviena skata, kas mūs daiļi pacilātu un iesildītu priekš laba un jauka. Laimas dievlūgšana otrā cēlienā būtu šāda vieta, ja Laima pēc tam no laba prāta nepaliktu par Langarta negoda dalībnieci. Citās vietās vēlāk viņas lūgšanas ir dieva zaimošana. Vakardienas izrāde citādi noritēja gludi. Galveno lomu tēlotāji Duburs, Skaidrīte, ar visiem spēkiem cītās iedomāties savu lomu garā. Arī Akmentiņa jkdzes — Marta ar visiem lomas trūkumiem mums parādījās savā spožumā, to varējām redzēt īsti skatā ar Laimu sava tēva mājās. Citi spēki pūlējās un ne bez sekmēm. Freimaņa kgm (Strautiņš) tik dažās vietās, ātrāk runājot, vārdu rinda mēdza sakust vienkopus un caur to zaudēja savu skaidrību. Režija bij lugu tanī ziņā pārlabojusi, ka daži daiļuma jūtas aizķeroši izteicieni, kurus dzirdēja pirmā izrādē, šoreiz bij izlaisti. Jāvēlas tikai bij, ka pirmā cēlienā Laimas māte ar ko neko būtu nodarbojusies. Ir jau nu gan raudāšana un roku lauzīšana arī darbs, bet latviešu māte raud un strādā. —

Beidzot kādu vārdu. Kad skatītāji atzīst autora nopelnus, tad tas ir pareizi. Bet, kad tie paši skatītāji sauc rakstnieci ik reizes pie lugas izrādes uz skatuvi un, kā vakardien, pat vairāk reizes, tad tāda goda parādīšana top nelietīgi valkāta, un mums jābrīnās par rakstnieces izturību katrreiz sekot šim publikas vēlējumam. —

Tk. [*Valdemārs Teikmanis*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 87., 20. aprilī.

LATVIEŠU TEATRIS

«Zaudētas tiesības» — tā mūsu cienītā rakstniece Aspazija nokrustījusi savu jaunāko dzejas ražojumu, traģediju piecos cēlienos, kuru pagājušo svētdienu pirmo reizi izrādīja uz Rīgas Latviešu biedrības skatuves. «Zaudētas tiesības» — zīmīgs vārds! Lūkosim, vai lugas saturs attaisno daudzapsološo nosaukumu.

P i r m a i s c ē l i e n s. Drūma aina iz ikdienišķas dzīves. Dzērājs palaidnīgs nama tēvs Sniedziņš un viņa godīga sieva Marija, apspiesta cietēja, bez sparības un dzīves drošības. Tai pretim jo sparīga un mutīga atraitne, svainiņiene Grieta, kurai spēcīgi teikumi birst iz mutes kā pupas iz maisa. Vārdi būtu drusku par spēcīgiem, ja tēlojums citādi nebūtu pārāk labi izdevies. Ieraugot no Annas Brigader-Maijas kundzes teicami gleznoto atraitni Grietu, gan dažs būs jautājis, kur gan esmu savā dzīvē jau tādu sievieti sastapis. Nabadzīgi sadzīves apstākļi, pāra izsalkuši bērni, krietna un godīga meita Laima, kas, ar šūšanas darbiem pie bagātā privatnieka Langarta savu maizi grūti pelnīdama, velti nopūlas caur tēva palaidnību palaistu mājas saimniecību uzturēt, papildina drūmi tēloto sadzīves ainu. Te ainas priekšā parādās bagātnieks Langarts, visādu netikumu piekopējs, smalks blēdis un bezkaunīgs (cinisks) prātnieks. Ka viņš kāro pavest tikpat tiklo, kā skaisto Laimu, tas jau it kā pats par sevi saprotams. Pirmais viņa negodīgais uzbrukums tiek varoniski atgaiņāts. Laima tam rāda vietu, kuru būvmeistars, nameli celdams, bija atstājis vaļam priekš labprātīgas vai piespiestas izejas, un Langarts draudēdams, bet ne apkaunots aizrāpas projām.

Tādai ainai katrā vīzē vajadzēja sekot otrai, kādu bieži vien redzam uz skatuves izrādītu. Bagātnieks Langarts uzpircis uz Sniedziņa namu ingrosētu obligaciju un, izlietodams šā nebēdību

un šā ģimenes bēdīgus dzīves apstākļus, liek šo izķīlāt. Tiesas ministrialis, policejas ierēdnis, tiesas zieģeļa pielikšana, vispārīga izsamišana, pieliktā tiesas zieģeļa noplēšana no izsamisušās Laimas un tās apcietināšana ir spilgtām krāsām zīmēti izķīlāšanas skati. Te pašā izšķirošā brīdī ieronas bagātnieks Langarts un uzmācas atkal Laimai ar saviem bezgodīgiem piesolījumiem, tai priekšā likdams izvēlēties starp pārticības pilnu, bet negodīgu un godīgu, bet bēdu un trūkumu bagātu dzīvi. Iss cīņš starp Langarta bezkaunīgu prātošanu un Laimas goda jūtām. Ļaunais kārdinātājs beigās uzvar.

Otrais cēliens rāda Langarta namu un Laimu tanī dzīvojušu pārticībā. Šā cēliena laba daļa, t. i., skats, kurā seši Langarta viesi plītē šampanieti, varēja pavisam izkrist. Luga caur to būtu vairāk vinnējusi nekā zaudējusi. Pilnīgi pietika ar vienu piedzērušo, palaidnīgo Sniedziņu pirmā cēlienā, un tādēļ Langarta sešu viesu ākstīšanās pie šampanieša glāzēm otrā cēlienā bija iten lieka. Tā tikai noslāpēja lugas dramatisku spēku, kurš augsti pacēlās sarunā starp Laimu un Langarta meitu Martu, kuru šinī sarunā Dace Akmentiņa jaunkundze tā tēloja, ka viņa pelna mūsu pilnīgu atzīšanu. Un cik smalki te rakstniece zīmēja Martas personā sieviešu dzimuma loģiku! Marta, zinādama sava tēva noziedzīgo sadzīvi ar Laimu, ne to nosoda, bet ar goda jūtās pārpilnām aizķertu sirdi un īgnu nicināšanu griežas pret pavesto Laimu. Tā jau ir sievietes daba. Viņa lēti piedod vīrietim diezin kādu grēku, bet citai sievietei ne mazāko.

Trešajā cēlienā tēlota bagātas, bet neizglītotas un puspārvācotas latviešu ģimenes dzīve. Uzpūtusies un neizglītota namamāte, smalkos manieros ķēmodamās un ārīgu greznumu vareni cienīdama; viņas plānprātīgais vīrs, šā pilnīga nespēja iztapt sievas smalku manieru likumiem un prasījumiem; namamātes draudzenes — Bunduļa kundze ar savu mopsīti, melnesīgā Gubeņa kundze, 40 gadu vecā Storchbeina jaunkundze, visas trīs tēlotas pēc daudzinātiem, bet nodilušiem paraugiem, stipri kustināja skatītāju smiešanās muskuļus. Tikai visi jautri un jocīgi skati bēdīgi beidzās. Laima tiek aprādīta no namamātes par netiklu sievieti un iz mājas ar kaunu izraidīta ārā. Nezin kā riebīgais skats būtu beidzies, ja jaunais zinību dakters Jānis Strautiņš jonī nebūtu iemīlējies Laimā un arī jonī nebūtu uzvarējis viņas sirdi, varonīgi iemaisījies visā saceltā tracī un tam galu padarījis, atklāti izsludinādams Laimu par savu līgavu.

Ceturtā cēlienā, kas cienītai rakstniecei jo teicami izdevies, luga sasniedz cēlu dramatisku augstumu. Te izpuškotas brūtes Laimas sagrauztās sirds cīņiņi, te pirms laimīgais un

tad no visām debesīm gāztais līgavainis dakters Strautiņš, tam pretim ļaunais Langarts un ne mazāks viltnieks Bormanis, apkārt tiem Laimas tēvs, māte, radiniece Grieta, mazā māsa un mazais brālis, kas nespēj saprast visus tos sirdi lauzošos notikumus, kas viņu priekšā noritinājas, viss tas rada dzīvu un no dramatiska spēka cilātu ainu. Tikai ainas beigās brūtes žņaugšana bija liekas piedevas.

Piektajā cēlienā dramatiski sašķeterētais mezglis tiek spēji sacirsts jeb, īsti sakot, atraisīts caur diviem pistoles šāvieniem. Ar vienu Laima nošauj savu pavedēju Langartu, kas bija ieradies uz divkauju, izaicināts uz to no Strautiņa, un ar otru šāvienu — pate sevi. — Ar to lugas notikumi beidzas. Tikai skatītājs nejūtas īsti pamierināts no beigām, varbūt arī tādēļ, ka viltnieks Langarts parāda tur negaidītu drošsirdību. Gan ir domājams, ka arī netikls cilvēks var iet uz divkauju ar drošu prātu, bet tāds smalks viltnieks, kurš par visu smejas un zobojas, kas citiem ir svēts, nekad ne.

Tāds ir «Zaudēto tiesību» saturs. Gandrīz liekas, ka vārds īsti neatsver saturu. Cien. rakstniece, šo vārdu izvēlēdama, laikam gribējusi izbēgt vārdam «zaudēts gods». Bet tāda izvairīšanās nespēj apsegt diezgan šaubīgus pamatus, uz kuriem paceļas lugas darbība. Mums šķietas, ka cienītā Aspazijas kundze savā jaunākā dzejas ražojumā mēģinājusi drusku līdzpeldēt jaunāko realisma un pat naturalisma virzienu cilātāju strāvā, bet mēģinājums tikai puslīdzi izdevies. Par to arī nava jābrīnās. Kas latviešu valodā sacerējusi «Vaideloti», tā dzejniece nekad nejutīsies droša netīra ūdeņa saceltos viļņos.

«Balss», 1894. g., Nr. 14, 6. aprilī.

ASPAZIJAS JAUNĀKĀ LUGA «ZAUDĒTĀS TIESĪBAS»

latviešu teatra apmeklētājus lielā mērā uztraukusi. Tēvi un mātes, jaunekļi un sirmgalvji — ar vienu vārdu — veci un jauni strīdas — vieni to lieliski cildinādami, otri pavisam nosmādēdami un Teatra Komisijai pārmezdami, ka viņa pavisam atļāvusi šo lugu izrādīt. Bet tikpat lugas cildinātāji, kā arī pēlāji, visi viņi teicas cenšamies pie latviešiem tikumību sargāt, vairot un uzturēt. Tātad tikai līdzekļu ziņā, caur kuriem šis augstais nolūks būtu panākams, valda nevienprātība. Kur vieni domā īsto un vienīgo līdzekli atraduši, t. i., ļaunumu caur ļau-

numa atklāšanu iznīcināt, tur otri saka, ka luga rādot pārāk kaili netikumus un ka caur tādiem skatiem, kādi lugā, tautā netiklību drīzāk varot iedēstīt nekā izravēt.

Kā rādās, starp latviešiem atrodas vēl daudzi, kas nav manījuši un nezin, ka arī pie mums jo dienas jo vairāk netikums un bezdievība izplatās. Bet, ja mēs arī kaunamies atzīt, ka tāda netikumu sērga mūsu starpā ir, tad taču mums jāatzīst, ka šī sērga mums draud piemesties; un, ja mēs to atzīstam, ja mēs atzīstam, ka caur šo sērgu nevis tikai kādiem dzīve un laime tiek postīta, bet ka caur viņu apdraudēta vesela tauta, jā, pat visa mūsu izglītība un kultura, vai tad lai mēs nekā nedarām, lai tiktum no viņas izsargāti — lai nemēģinātum šo labklājības maitātāju tārpu nogalināt? Man liekas, neviens nepretosies, ka mums pret šo ienaidnieku ir jākaro, — jautājums tikai paliek, — ar kādiem līdzekļiem? Man šķiet, ar tiem pašiem, kādus lietoja lielākie tikumības veicinātāji un nodibinātāji no senseniem laikiem līdz mūsu dienām: ka patiesība jāatzīst, ka netikums jāsauc pie īstā vārda un ka netikuma sērgā sasirgušie jāvelk pie saules gaismas, lai viņi tanī tiktu dezinficēti. Zalamans, Luters, Šekspirs, Šillers u. c. ieskatīja par derīgu, kur vajadzīgs, grēku saukt pie īstā vārda un netikumus, kas draud cilvēku labklājībai, vilkt pie gaismas, lai mācītos tos pazīt un tiem izbēgt.

«Balt. Vēstn.» cien. teatra referents 87. numurā raksta, ka Talija aizsegusi savu ģīmi, jaunas, nevainīgas meitas nosarkušas un arī Laimas izrādītājai nepaticis izrādīt viņai uzspiesto raksturu, kurš pavisam esot nedabisks utt. Negribu nedz par pašu lugu, nedz par tajā tēlotiem raksturiem nekādu spriedumu dot, bet tikai gribu pastāstīt, ko es, viņā noskatoties, redzēju un sajutu. Jo — dīvaini — tāpat kā cien. referentam, arī manu acu priekšā parādījās Talija, bet tikai citādākā veidā. Tas notika šādi: Laima cīnās pret savu un savēju iznīcinātāju trūkumu un badu[1] ar atļautiem un godīgiem līdzekļiem, t. i., ar darbu un prāta apgaismošanu. Savā cīņā tā sastapās ar Langartu, kas baudīšanā pārēdies un nespēj vairs baudīt, un, tāpat kā lapsa, kas pieēdusi, pārmaina izsalkuma apmierināšanas prieku ar rīšanu un neatjēdz vairs, ka ne rīšana ir prieks, bet kārtīga barības baudīšana, kas apmierina izsalkumu un dod spēkus. Cīnoties ar tādu Langartu, tā tiek ievainota, cieš lielas dvēseles mokas un zaudē savas tiesības uz laimi. Otrā cēliena beigās es redzēju Taliju skatuves priekšā stāvam. Ar zibiņojošām acīm viņa uzlūkoja Langartu un viņa upuri un, uz publiku pagriezusies,

[1] Pēc Herdera gluži dabīgi.

teica: «Lūk, tāds ir tas grēks un tādi ir tie grēcinieki, es esmu viņus jūsu priekšā zīmējusi, tagad jūs tādus pazīsiet. Un nu apskatāties, vai arī jūsu starpā nav tādu Langartu? Noraujiet tādiem viņu lieko ģīmi un nododiet viņus pašus nicināšanai!» Kad pēc aplausiem Vārnas-Skaidrītes kundze uz skatuves parādījās, tad man izlikās, it kā viņa būtu Talijas māsa un viņa to šādi uzrunātu: «Saki, Talija, vai darīju savu pienākumu, vai esmu cienīga būt tavas svētnīcas, tavas svētās uguns kopēja?» Un tad caur publikas aplausa troksni spēcīgi atskanēja Talijas atbilde: «Jā, tu esi cienīga!»

Kāds nopietns Talijas[1] *cienītājs.* [*A. Bālodis*]

«Baltijas Vēstnesis», 1894. g., Nr. 91, 25. aprilī.

VAI ASPAZIJAS JAUNĀKĀ LUGA «ZAUDĒTĀS TIESĪBAS» SALĪDZINĀJAMA AR ZUDERMANA LUGU «GODS»?

Mūsu jaunajās apdāvinātās dzejnieces Aspazijas jaunākā luga «Zaudētās tiesības» sacēla veselu spriedumu virkni ne tikai avīžniecībā, bet arī publikā. Spriedumi stipri vien savā starpā izšķiras un dažreiz pat taisni pretim runā. Tā, par piemēru, vienā un tanī pašā avīzē, «Dienas Lapā», atronam divus iten pretīgus spriedumus: ievada rakstā savā 78. numurā minētā avīze pielīdzina Aspazijas «Zaudētās tiesības» Zudermana «Godam» un itin izbrīnojusies vaicā, kāpēc Zudermanu tā nogānīja un Aspaziju atstāja puslīdz neievērotu, kur tā «Zaudētās tiesībās» tēlojot tādas pat nebūšanas un ne mazāk spilgtās, bet drūmās krāsās. Un dienu vēlāki savā 79. numurā tā pate avīze atkal stingri pretojas tam, ka «Zaudētās tiesības» pielīdzina «Godam». Kad nu jau vienā un tanī pašā avīzē atrodam tādus divējādus spriedumus, tad varam jau drusku noskārst, cik stipri tie — citi spriedumi izšķirsies. Tomēr šī spriedumu dažādība mūs vēl nemudinātu augšām minēto jautājumu aizskart, ja ar šo jautājumu nebūtu savienots daudz svarīgāks jautājums, — pa kādu ceļu lai iet mūsu literatura uz priekšu, kādam virzienam, kādai rakstniecības strāvai viņa lai seko?

Zudermana «Gods», kas jau latviski tulkots un arī jau izrādīts uz latviešu skatuves, lai gan ne ar lielām sekmēm, sacēlis ne tikai ārzemēs, bet arī pie mums ne mazu troksni. Kad nu

[1] Talija (gr. Thaleia) — grieķu mitoloģijā viena no deviņām muzām, komedijas aizsargātāja. [Sakārt.]

vēl minētā luga ir tā dēvētās realisma strāvas jeb virziena jo zīmīga lieciniece un pārstāvētāja, tad gan der, ka to nopietnāki aplūko.

Zudermans savā «Godā» tēlo divu māju iemītnieku dzīvi. Staltajā priekšmājā dzīvo bagātais fabrikants Mīlingks un mazajā sētas mājā bijušais fabrikas strādnieks Heineke ar savu ģimeni, kurš fabrikas darbā tapis par kropli un nu pārtiek no fabrikanta žēlastības. Tas pats Mīlingks arī licis izskolot vecā Heinekes dēlu Robertu, šo tad pieņēmis savā kantorī un, šo atzinis par derīgu un uzticamu cilvēku, aizsūtījis veikala darīšanās uz tālaju Indiju. Vairāk gadus svešatnē palicis, Roberts Heineke griežas atpakaļ, ilgodamies pēc dzimtenes, pēc tēva un mātes, pēc jaunajas māsas un pēc savas jaunības draudzenes — fabrikanta Mīlingka krietnās meitas Lenores. Sirds viņam vai no mīlestības, vai no laimes atkal būt dzimtenē un savēju starpā vai pušu plīst. Bet drīzi viņš tiek gāzts iz savas laimes debesīm. Viņš sāk ievērot, ka viņu šķir no tēva un mātes, no māsas un citiem radiniekiem un pazīstamiem dziļa plaisa, kura, aizvien lielāka palikdama, pārvēršas par veselu bezdibeni. Ne tikai viņa dzīves uzskati nava šo dzīves uzskati, nē, viņš sāpīgi ievēro, ka tas, ko viņš tura par kaunu un negodu, tiem cilvēkiem, kuri ir viņam vismīļākie zem šīs saules, ir itin vienaldzīgi un pat nesaprotami jēgumi. Ar sagrauztu sirdi un izmisušu prātu viņš pat ievēro, ka viņa mīļotā māsa Alma, tikko uzplaukusi roze, ir jau cauri un cauri samaitāts skuķis, pavisam padevusies netiklībai. Viņas vecākie, tēvs un māte, to zin un cieš meitas nešķīstu sakaru ar fabrikanta Mīlingka dēlu Kurtu, palaistu un samaitātu jaunekli, tādēļ, ka viņiem, vecākiem, arī par to dažs kumoss atkrīt no «kunga galda». Lai viss negoda un netiklības tēlojums būtu jo pilnīgāks, tad Roberta Heinekes vecākā māsa Auguste tura pilsētā kādas krāšņāki ierīkotas istabas, kurās dzen peļņu ar jaunajās māsas — skaistules negodu. Un no Augustes vīra galdnieka Michaļska grūti spriest, vai viņš nupat no karātavām nācis vai drīzi savu galvu cilpā bāzīs. Un, kad nu jaunais Heineke ir vai izsamisis no redzētā un piedzīvotā kauna, tad viņa draugs grafs Trasts viņam iten auksti izskaidro, ka viņš velti uzbudinājas par savu vecāko un radinieku bezgodību prātošanu un dzīvošanu, jo, ko viņš ieskatot par negodu, tas esot to goda uzskati u. t. j. pr. Galu galā grafs Trasts Robertam Heineke liek priekšā, lai šis ar savu mīļāko Lenori atstājot tēvzemi un radiniekus un aizejot uz tālaju Indiju, pie tam piebilzdams, ka viņš to padarot par savas bagātības dalībnieku. Pēc maza cīniņa jaunais Heineke priekšlikumu pieņem.

Tāds būtu lugas saturs, īsi saņemts. — Vispirms mūsu cilvēcīgās jūtas atduras pie ievērojamā, ka rakstnieks savā «Godā» tēlojis visus zemākas kārtas cilvēkus par ļaunprātīgiem, skaudīgiem, melnesīgiem un netikliem ļautiņiem, kam arī ne jēgas nava no goda prāta. Tie ir visi radījumi «ar lopu prātu un zvēru instinktiem». Šos tēlodams, Zudermans it kā ar sevišķu patikšanu rakņājas sadzīves «smirdošā zaņķī» un liek tad netiklībai mūsu acu priekšā plātīties visā savā «kailā patiesībā». Un nevar liegt, ka rakstniekam izdevies jo smalki tēlot garīgi un tikumīgi panīkušu ļautiņu dzīves uzskatus, prātošanas un jušanas virzienus un sapuvušu moralu. Ļaunuma tēlošanā viņš ir meistars, tā kā lielajam ļaunu un panīkušu ļautiņu baram pretim stādītie pāra godīgi un krietni cilvēki, kurus sastopam Zudermana «Godā», ir plāni izdevušies tēlojumi. Šinī ziņā ievērojam pie Zudermana to pašu vājumu, kāds atronams gandrīz viscauri pie realisma strāvas rakstniekiem: tie māk apbrīnojami brangi izdibināt ļaunās sirds dzenuļus un aizgrābjoši patiesi tēlot visas tās kārības, kas cilvēkiem ir kopīgas ar lopiem un zvēriem. Bet, kad viņi grib aizķert šķīstās dvēseles stīgas, kad viņi ņemas mums tēlot tās cilvēka jūtas un domas, kas cilvēci augsti paceļ pār lopiem un zvēriem, kad viņi nodomā mums rādīt cilvēku darbos debešķīgas dzirksteles atspīdumu, no tās dzirksteles, kuru augstais radītājs ielicis cilvēka dvēselē, lai tas valdītu par visu radību, tad viņi izrādās par tik nespēcīgiem, tad ir tās krāsas, kuras viņi ņem tēlošanai, tik ūdeņainas, krāsu maisījums tik nedabisks, ka visa aina iznāk vai nu iten bāla, nenoteikta, vai arī spilgtām krāsām pārāki raibota. Tādēļ arī realistu tēlojumi neapmierina mūsu smalkās jūtis, nepaceļ mūsu prātu dzidros debesu augstumos, kā to dara i d e a l i s m a strāvas aizstāvētāji. Tie arī rāda mums ļaunumu, tēlo mums ļaunās sirds bezdibeni, bet viņi arī stāda tumsībai pretim saules gaismu, ļaunumam — labumu, netiklībai — krietnību, un cīniņā starp šīm pretībām izaug un izceļas viņu varoņi, kas nu vai no šā cīniņa iznāk skaidroti un šķīstīti un paceļas augsti pār ikdienišķo pasauli, vai arī nepārspējamā cīniņā iet bojā, ar savu krišanu dziļi satricinādami cilvēku sirdis. Tādēļ, ja arī idealisma strāvas rakstnieki un dzejnieki mūs pieved pie elles vārtiem, tad tur viņi mums neietaisa mājas vietas, bet mūs ātri no tiem noved projām un mūs paceļ debesu dzidrumos. To nu neiespēj realisma strāvu reprezentanti. Cenzdamies tēlot dzīvi tā, kā viņa ir, un visas lietas un vietas mūsu acīm priekšā stādīt akurāt tā, kā viņi tās redz un ievēro, realisti un naturalisti, cieši turēdamies pie redzamiem priekšmetiem vai arī gribēdami pašu dabu nozīmēt tā, kā viņa ir, top

par labiem fotografiem, bet dailes svētnīcas durvis viņiem reti atveras. Tāpat kā fotografs nava atzīstams par dailenieku, tāpat arī dabas un lietu fotografija, lai viņa būtu arī diezin cik izdevusies, vēl nava d a i l e. Jo dailes priekšmeti nava pašas acīm redzamās lietas, bet i d e j a s, kuru ārīgie parādījumi ir redzamās lietas un kuru stari laužas redzamo lietu daudzumā un dažādībā. Cilvēkam no dieva dotā dāvana — no ārīgu lietu daudzuma un dažādības savā dvēselē sastādīt idejas un tās ar fantazijas palīdzību atkal rādīt tēlojamās ārīgās lietās — padara mākslenieku par dailenieku. Tādēļ arī fotografam, ja viņš ir krietns savā amatā, gan dosim m ā k s l e n i e k a godu, bet par d a i l e n i e k u to nekad nesauksim, jo viņš zīmē mums iten patiesi ārīgas lietas, bet idejas ir viņa gleznošanas mākslai nesasniedzamas.

Lopi un zvēri redz un pazīst redzamās lietas, bet viņi nespēj tanīs pazīt idejas, nespēj pacelties ideju augstumos. Tā ir vienīgi cilvēku dvēselē iedēstītā dieva dāvana, kas cilvēku atšķir no kustoņiem un to augsti paceļ pāri par visu radību. Iespēja no lietu daudzuma un dažādības saņemt idejas, radīt idejas un atkal redzamās lietās ar fantazijas palīdzību tēlot idejas ir cilvēka debešķīgā daļa. Un tikpat dzidri skaidras, jaukas un daiļas kā debesis ir cilvēku idejas. Tāpēc arī dailei, idejas tēlodamai, jāturas d a i ļ u m a robežās. «Daiļums ir pasaules noslēpums, kas mūs valdzina ainās un vārdos,» daudzina dziesminieks Platens. Daile mums atklāj šo noslēpumu, rāda mums dabā dieva veidu. Un, to rādīdama, daile nevar izbēgt arī sliktuma un ļaunuma tēlošanai. Jo, tāpat kā dabā ir izdalīti gaisma un tumsība, diena un nakts, siltums un aukstums, dzimšana un nāve, tāpat tur atronam labu un ļaunu, svētību un postu, laimi un nelaimi. Bet, tās pretstāvības tēlodama, daile māk tās savienot jaukā saskaņā un ļauno ar labo, nelaimi ar laimi, postu ar svētību izlīdzināt. Lai gan viņa mūsu prātus pa reizēm nospiež, lai gan viņa mūsu sirdis gremdina neizsakāmās žēlabās dēļ redzētā ļaunuma, posta un nelaimes, tomēr galu galā, pretstāvības izlīdzināmā jaukā harmonijā, viņa mūs paceļ debesu dzidrumos. It kā no ļaunuma lāsta atpestīti, mēs tad ieraugām ārīgās lietas mūžības gaismā dieva priekšā, ticam atkal mūžīgas mīlestības varai, atzīstam ļaunumu un bēdas par cilvēces likteņa ainām un priecājamies par pasaules harmonijas skaņām, kas valdzina mūsu jūsmas. Lai to iespētu, lai dailes svēto uzdevumu izpildītu, dailenieciem vajag ne tikai jo lielā mērā dāvanas pār redzamo lietu daudzumu un dažādību pacelties ideju augstumos un arī ne tikai fantazijas idejas atkal tēlot redzamās lietās, apķeramās ainās, bet arī šķīstas, daiļas sirds. Jo, savā

sirdī nešķīstīts, tas nekad nepiekļūs pie dailes svētnīcas vissvētākās vietas, pie altara.

Šo dailes svēto uzdevumu spēj īsti izpildīt tikai idealiskas strāvas rakstnieks. Ar to nu vēl negribam teikt, ka visi idealiskas strāvas rakstnieki jau būtu dailenieki. Jo lielais daudzums viņu nepelna dailenieka vārdu. Bet gribējām izskaidrot, ka tikai idealisms spēj pacelt rakstnieku dailes augstumos un ka realismam un naturalismam nava tādas iespējas. Ja tomēr realismam un naturalismam gribam atzīt tiesību uz dzīvošanu un pastāvēšanu, tad tikai kā pretlīdzekļiem pret pārspīlētu idealismu. Idealisms, ņemdams cilvēkus un pasauli tā, kā tiem vajadzēja būt, bet ne tā, kā tie patiesībā ir, bieži vien par daudz attālinājas no īstenības un, meklēdams dieva ģīmi radībā, par maz ievēro to, kas ir no šīs zemes. Te nu realisms un naturalisms ved dailenieku atpakaļ no debesu dzidrumiem uz zemes virsu un tam māca piegriezt arī vērību ikdieniškai dzīvei, viņas raizēm un bēdām, māca tam pazīt cilvēka dabā tās īpašības, tās kārības un tos dzenuļus, kas cilvēkam ir kopīgi ar visiem citiem radītiem dzīvniekiem. Bet pastāvīgas nozīmes priekš dailes realismam un naturalismam nava. Šiem abiem «ismiem» jānāk idealisma kalpībā, lai daile sasniegtu savus augsti spraustos mērķus.

Tādēļ arī saprotams, ka realisms un naturalisms spēj gan cilvēka prātu un jutekļus kairināt, bet cilvēku apmierināt nejaudā. Bez īstas dailes trūkuma tam ir vēl daži citi iemesli. Meklēdami dabā un cilvēkos «kailo patiesību», daiļumu kā vienu no augstākiem dailes likumiem maz cienīdami un būdami sasirguši ar tagad valdošo pesimismu, realisti un naturalisti domā patiesību atraduši ļaunumā. Tādēļ viņi ļaunumu arī mīlē tēlot jo spilgtām krāsām un šinī ziņā bieži vien gan pelna mākslenieka, bet ne dailenieka goda vārdu. Šo cenšanos ļaunumu tēlot ar labpatikšanu, rakņāt, tā sakot, sadzīves netīrumu zveņģī, pabalsta vēl divi lietas — Darvina mācības un tikumos samaitātie lielpilsētnieku dzīves uzskati. Kā zināms, Darvins māca cilvēka tuvo sakaru ar citiem radītiem dzīvniekiem, un viņa mācekļi iet vēl tāļāki, nostādīdami mērkaķi vai nu par cilvēka brālēnu, vai arī par cilvēku dzimuma sentēvu. Te nu lēti saprotams, ka rakstnieks, kura dzīves uzskati tiek vadīti no tādām mācībām, meklē cilvēkos, cilvēku jūsmu dzīvē, cilvēku domās tos dzenuļus un tās kārības, kas cilvēkiem ir kopīgi ar lopiem un zvēriem, bet pie tam pavisam aizmirst tās cilvēku īpašības, kas ir no dieva un cilvēku atkal tik augsti paceļ pār visu radību, ka to padara par radības kroni un valdnieku. Otrkārt, lielpilsētās izplatījusies netiklība un turienes ļaužu samaitātā garša pavedina realistus un naturalistus kalpot netiklības

kārībām. Ja to nedarītu, tad dažs ražojums paliktu bez ievērošanas. Cik zināms, realisma un naturalisma strāvas rakstnieki ir gandrīz viscaur labi rēķinātāji, kas no visām realām lietām naudu atzīst par visrealāko. Tāpēc, to labi iegaumēdami, ka lielpilsētu publika būs visvairāk viņu ražojumu lasītāji vai skatītāji, viņi, aizbildinādamies ar to, ka viņi gribot tikai patiesību tēlot, to tad izrāda tik kailu, ka no netiklības iedomām vārdzinātais cilvēka prāts un samaitātā sirds ar kārību saņem zāļu vietā pasniegtas nezāles.

Ka šāda zem «kailas patiesības» etiķetes pasniegta ģīlīte nelabo cilvēku, nedziedē cilvēces slimības, bet tās padara vēl lielākas un, «glaumā» veidā pasniegta, izplata savu postu arī tanīs vidos, kur goda prāts un tikumu šķīstība vēl stāvēja cienā, tas pats par sevi saprotams. Pirms goda prāts un šķīsta sirds, cik drīzi dabūn pazīt «patiesību» savā «kailumā», ar īgnumu novēršas no riebīgām ainām. Bet, kad cilvēks dzird ik dienas to slavējam, kas viņam liekas peļams esam, kad viņš ievēro, ka tas, kas viņam riebīgs, citiem ir patīkams, ka viņa goda prātu un šķīstu sirdi vēl izsmej par vecu laiku aizspriedumiem, kad biežāki dabūn to redzēt, kas viņam pirms rieba, tad viņš pamazām apronas ar ļaunumu, un sirdsapziņa nodilst kā daudz valstīts naudas gabals.

Ka Rīgas latvieši, dzīvodami lielā pilsētā un apraduši ar lielpilsētnieku dzīvi, tomēr palikuši savā lielā daudzumā nesamaitāti savos tikumos, tas bija noskārstams no tā vēsuma, ar kuru tie saņēma Zudermana lugu «Gods», lai gan no dažas puses bija darīts, kas tik iespējams, lai Rīgas latviešu publiku sagatavotu «dižanu» rakstnieku godam saņemt uz latviešu skatuves. Bet latviešu publikai, kā likās, trūka īstās saprašanas priekš «lieliskās bildes», kuru Zudermans rādot visai pasaulei, bet turpretim ar manāmu riebumu novērsās no «spilgtās krāsās» tēlotām negoda un netiklības ainām. Tādēļ «Baltijas Vēstnesis» iten pareizi arī apzīmēja Zudermana «Goda» izrādes dienu uz Rīgas latviešu skatuves par Rīgas latviešu goda dienu. Bet tas vēl nava Zudermana lielākais noziegums, ka viņš visus zemākas kārtas cilvēkus zīmē par garīgi un tikumīgi panīkušiem ļautiņiem, ka viņš liek tiem plātīties priekš mūsu acīm visā savā negodā un netiklībā. Nē, daudz vairāk ir peļams, ka viņš tiem atņem visu, kas atgādinātu dieva ģīmi cilvēkā, pat arī iespēju laboties. Kad jaunajam Heineke vai sirds lūst aiz pie tēva un mātes, pie māsas un svaiņa ievērotā un piedzīvotā negoda, kad viņš ar riebumu atstumj to grēku naudu, kuru vecais Mīlingks iedevis viņa tēvam, šā meitas negodu samaksādams, tad Zudermans pasniedz caur grafa Trasta muti jaunajam Hei-

neke itin jaukas mācības, ka tas velti uzbudinājoties par savu radinieku negodu un velti pūloties tos uzgriezt uz pareiza ceļa; viņš tikai tos darot nelaimīgus, kurus gribot labot, jo, kas viņam izrādoties par negodu, tas esot šo ļautiņu gods. Gods, tā māca grafs Trasts tālāki, esot ļoti šaubīgs sajēgums. Katrai tautai, katrai kārtai un katrai ļaužu šķirai esot savi sevišķi goda uzskati, savs sevišķais gods. Gods ejot cilvēkam kā «ēna» līdz, esot, tā sakot, cilvēku ierašu, grozīgu sadzīves uzskatu un acumirklīgu aizspriedumu atspīdums.

Tā, gribēdams sadragāt goda jēdzienu, gribēdams to nostādīt tikai kā cilvēkam līdzejošu ēnu, bet ne kā cilvēka dabā iedzimtu īpašību, Zudermans sajutis, ka viņam sadragātā goda vietā cits kas stādāms. To viņš domā atradis «pienākumā». Bet te pie viņa parādās jo pilnīgā mērā realistu nespēja kādu «ideju» tēlot redzamā veidā. Lai tikai ievērojam, kā viņa pienākuma mācība izrādās dzīvē. Tie vienīgie cilvēki, kurus Zudermans tēlojis kā ar goda prātu apdāvinātus radījumus, ir arī tie vienīgie viņa pienākuma mācības izpildītāji. Bet kā šie to izpilda? Viņi neieskata par savu pienākumu ļaunumu un negodu apkarot, viņiem trūkst vīrestības grūto cīniņu goda un labuma dēļ izkarot, nē, viņi bailīgi bēg projām no negoda un ļaunuma, atstādami tēvu un māti, radiniekus un dzimteni, lai, tālajā Indijā pārticībā dzīvodami un ar nicināšanu nolūkodami uz sveštautiešu pusvergiem, kas viņus apkalpo, nenāktu nekādā satiksmē ar «panīkušiem ļautiņiem», kas sviedros savu dienišķu maizi ēd.

Tiešām branga cilvēka pienākuma izpildīšana!

Tāds ir Zudermana «Goda» saturs, un tāds ir minētās lugas centiens.

Te nu jāvaicā, vai Aspazijas luga «Zaudētās tiesības» ir no tās pašas sugas kā Zudermana «Gods»?

Lugas «Zaudētās tiesības» saturs cien. lasītājiem jau pazīstams, jo priekš kāda laika («Balss», Nr. 14) mēs to atstāstījām. Tādēļ par to vairs nerunāsim, bet taisni ķersimies pie augšminētā jautājuma izšķiršanas.

Atstāstījuši lugas saturu, mēs raksta beigās bijām nodevuši spriedumu, ka cien. «Aspazijas» kundze šinī savā jaunākā dzejas ražojumā mēģinājusi drusku līdzpeldēt jaunāko realisma un pat naturalisma virzienu cilātāju strāvā, bet ka mēģinājums tikai puslīdz viņai izdevies. Šo spriedumu tagad gribam sīkāki izskaidrot, ievērodami, ka citi spriedēji, noskārzdami realisma un naturalisma virzienu darbību «Zaudētās tiesībās», ir tūlīt ar spriedumu gatavi, ka minētā luga salīdzināma ar Zudermana «Godu».

Bet tāds spriedums būtu paviršs. Gan nevar liegt, ka Aspazijas kundze, sacerēdama savas «Zaudētās tiesības», padevusies

realisma un pa daļai arī naturalisma, t. i., vienpusīga un pārspīlēta realisma strāvu iespaidiem. Pat liekas, ka viņai taisni Zudermana «Gods» stāvējis priekš acīm. Uz to norāda lugas būve un daži karakteru tēlojumi. Tāpat kā «Godā», tā arī «Zaudētās tiesībās» ir pretim stādīta divu ģimeņu dzīve, netiklā un bezgalīgi ciniskā Langarta māja un palaidnīga dzērāja Sniedziņa bēdīgie nabadzīgās dzīves apstākļi. Tāpat kā «Godā», un pat vēl vairāk kā «Godā», lugas darbība grozās ap pavešanu uz netiklību. Langarts pats atgādina pa daļai «Godā» tēloto bagāto Mīlingku, pa daļai tā palaistu un samaitātu dēlu Kurtu. Langarts, ir, tā sakot, vecais un jaunais Mīlingks vienā personā. Zinību dakters Jānis Strautiņš atkal atgādina drusku Robertu Heineki un Sniedziņa svainiene Grieta veco Heinekes madamu. Arī goda jēdziens, kā liekas, darbinājis Aspazijas kundzes domas pie lugas idejas notveršanas. Jo, pēc lugas satura spriežot, «Zaudēts gods» būtu lugai piemērīgāks nosaukums nekā «Zaudētās tiesības».

Un tomēr, dziļāki ieskatoties abu lugu darbībā un ne tikai paviršus vien meklējot abās lugās līdzīgas puses, mēs nāksim pie sprieduma, ka starp Zudermana «Godu» un Aspazijas «Zaudētām tiesībām» ir vesels bezdibenis. Zudermana Alma Heineke un tās māsa Auguste staigā pa negoda un netiklības ceļiem pa daļai aiz vieglprātības un aiz vieglas dzīves un dzīves prieku kārībām, pa daļai aiz cietas morales trūkuma, turpretim Aspazijas Laima tikumu ziņā stāv ļoti augsti. Rakstniece viņu tēlojusi apdāvinātu ar cietu un krietnu raksturu, ar neapslāpjamo dzīšanos pēc dzīves idealiem, ar šķīstu un nesamaitātu sirdi. Ja Laima krīt, tad tas nemaz nenotiek aiz tiem iemesliem, kuru dēļ Zudermana sievietes padodas netiklības dzīvei. Nē, viņa padodas kārdinātājam pēc grūtiem sirds cīniņiem, pēc izciestām pārmērīgām dvēseles mokām, gribēdama savus vecākos un savu brāli un māsu glābt no galēja posta. Vai nu tas īsti dabiski, ka tāda krietna meitene, kāda Laima, liekas lauzties no dzīves grūtībām, vai tas īsti dabiski, ka tā padodas Langartam, kura tuvums viņas šķīstai sirdei jau sacel nesavaldāmu riebumu un kura kārdināšanas līdzekļi parādās tik nobiedošā kailumā, vai tas īsti dabiski, ka tā, savu dziļu kritumu sajuzdama, pēcāki Langarta namā uzstājas pret Langarta meitu Martu kā namamāte, mājas saimniece un valdniece, tas ir cits jautājums, kuru te negribam izmeklēt. Jo mūsu mērķis te iraid uzrādīt uz to lielu starpību, kādu atronam netiklības tēlojumos kā «Godā», tā arī «Zaudētās tiesībās». — Un kādu algu saņem zaudētais gods? Pie Zudermana netiklība tiek samaksāta ar bagātu naudas kušķi un luga «Gods» beidzas ar skatu, kurā redzam pavedēju

savā sirdsapziņā apmierinātu ar to, ka viņš par savu nedarbu samaksājis, un pavestos lielās gavilēs, ka viņu negods tik bagāti ticis samaksāts. Turpretim cik bēdīgi beidzas «Zaudēto tiesību» darbība! Pavedējs un pavestā dabūn savu bargu tiesu. Kārdinātājs Langarts tiek nošauts no pavestās Laimas, un Laima pate aizmaksā savu «kritumu» ar briesmīgām dvēseles mokām, ar zaudēta goda un zaudētas dzīves laimes apziņu un pēdīgi ar savu pašas dzīvību. Kāda liela starpība, kādas pavisam citādas pretstāvības, ja te ņemam abas lugas «Godu» un «Zaudētās tiesības»! Gribēdama turēties realisma virziena strāvā, Aspazija no savas sirds jūtām, no sava krietnumam un daiļumam piegrieztā prāta tiek aizrauta idealisma virziena augstumos. Šis pats idealisma virziens spīd cauri pat tur, kur to nemaz nebūtum sagaidījuši, pie kārdinātāja Langarta. Te nu būtu bijis jādomā, ka rakstniecei izdosies to tik reali tēlot, ka skatītājam būtu jāvaicā, kur gan tādu vīru ar sapuvušu morali, ar panīkušiem tikumiem, ar trūkstošu sirdsapziņu esmu redzējis?

Bet pavisam citādu iespaidu dabūjam no Langarta. Mēs gan ar riebumu un īgnumu nogriežamies no viņa, bet turklāt arī nevaram slēpt, ka tas nava tāds cilvēks, kādu mēs arī starp ļaunajiem ieraduši redzēt. Tā karakters mums izliekas nedabisks un viņā tēlotais ļaunums pārspīlēts. Viņā parādās vairāk ļaunuma ideja nekā ļauna cilvēka daba. Te gandrīz vēl gaišāki nekā pie Laimas noskārstams, ka Aspazija, gribēdama realisma strāvā papeldēt, tomēr nespēj atsvabināties no idealisma. Jo idealisma nemaldošās īpašības parādās arī pie ļaunu cilvēku tēlošanas. Tiem izdodas labāki rādīt un gleznot ļaunuma ideju nekā ļauna cilvēka dabu. Zudermans, realists būdams, mums vecajā Mīlingkā un tā dēlā Kurtā rāda cilvēkus ar visiem cilvēka dabas vājumiem un trūkumiem, bet viņa abi Mīlingki ir patiesi cilvēki. Turpretim Aspazijas Langarts ir pielīdzināms vairāk velnam nekā cilvēkam.

Realistīga tēlošana Aspazijai izdevusies tikai pie dažām personām, kas lugā nespēlē pirmo lomu, vislabāk pie sparīgas un mutīgas svainienes Grietas. Tikai gribam pieminēt, ka pārāk spēcīgi un pat pieklājības likumu pārkāpoši teikumi nemaz nava realisma nepieciešama vajadzība.

«Balss», 1894. g., Nr.Nr. 17 un 18, 27. aprilī un 4. maijā.

ABU DVIŅU TĒVAM

«Ja mūsu dienās gribi taisnību runāt, tad neceri uz nevīstošu draudzību,» — to manim nu jaunākā laikā nācies piedzīvot no kāda sava agrākā pabalstītāja un labvēļa. «Baltijas Vēstneša»

83. un 84. numurā parādījies kāds raksts «Abiem dvīņu bērniem», kurš Zudermaņa «Goda» dēļ nervozā temperamentā graiza ar rupjiem vārdiem «Mājas Viesīti», «Dienas Lapas madamu», viņas meitas, «pārtikušos un izsalkušos mietu pilsoņus» un «bērna nevainībā», «pavisam neticamā čūskas viltībā» rauga tautā modināt neuzticību pret «Mājas Viesa» rakstniekiem. Tā kā nu arī es piederu pie šiem vajātiem rakstniekiem, kuri nav devuši vienīgi «Balt. Vēstn.» monopolu uz saviem darbiem un paturējuši sevīm tiesību strādāt arī priekš citiem laikrakstiem, tad manim, lai gan tāds stāvoklis visai nepatīkams, jāuzstājas atklātībā pret vīru, kuram esmu personīgi daudz pateicības parādā. Tomēr, ja es klusētu aiz godbijības pret viņa personu arī pret viņa pārmērībām, tad tas viņam vēl mazāk nāktu par labu. Taisni es atzīstu te par savu pienākumu viņam atgādināt, lai tas savus savādā stilā tērptos dīvainos uzskatus arī druscin pats aplūkotu šolaiku gaismā un turpmāk izsargātos, ka, sitot otram pliķi, pats netrāpītu sevim tik smagi.

Ļaušu viņam tādēļ ar paša vārdiem sacīt, ko viņš zin pastāstīt par dažiem «Mājas Viesa» rakstniekiem.

«Tāļāki ar vaļsirdību mums jāatzīst, ka mēs savā laikā nepratām cienīt «Mājas Viesa» «apdāvinātos» rakstniekus. Jo dažs labs no tiem agrāki apgrūtināja «Baltijas Vēstneša» redakciju saviem sacerējumiem, kurus pa lielākai daļai pārsteidza nevēlīgais liktenis beigt savu saules gaitu papīru kurvī.[1] Un, ja arī kāds no tiem iekļuva pašas avīzes slejās, tad pirms redaktoram vajadzēja pielikt pie koriģēšanas darbu, kuru skolotājs mēdz izdarīt pie skolēnu domu un rakstu izstrādājumiem. Pazīstam kādu tādu «apdāvinātu» rakstnieku, kam ne jēgas nebija no latviešu gramatikas un kas atradās mūžīgā karā ar tādām viltīgām zīmēm, kādas ir koma, zemikolons, izsaukšanas un jautāšanas zīmes. Ar vieglu sirdi tādēļ viņus atlaidām, kad tie ar savām spalvām atrada derīgāku darba lauku, un tagad tikai varam nopriecāties, ka viņi pa «Mājas Viesa» slejām uzrāpušies augstā goda vietā.»

Šie vārdi itin gaiši liecina, ka mūsu bijušais skolotājs vairs nespēj tik labi pret mums, saviem bijušiem skolēniem, lietiški uzstāties un tātad viņš laikam cerē to panākt aplinkus, ko nevar sasniegt taisni! Taču es nezinu, ko tas mums varētu kaitēt, ka publika dabūn zināt, ka mēs atlaisti no «Balt. Vēstn.» līdzstrādības, jo tas nebūt nav noticis caur mūsu vainu. Pavisam arī neticami izklausās tā vēsts, ka kāds rakstnieks varētu uzbāzt

[1] Vērsts pret Augustu Deglavu, kurš sākumā bija «Baltijas Vēstneša» līdzstrādnieks. [Sakārt.]

kādam laikrakstam savus ražojumus, ja tie vēl it nekam nebūtu derīgi. Tad arī vēl par mūsu spēju jau lasītājiem diezgan pietiek ko pārliecināties no tiem darbiem, kas no mums iznākuši atklātībā, ka tiem nemaz nevajag vairs meklēt pierādījumus pa «Balt. vēstn.» papīru kurvi. Cik es no sevis varu teikt, tad man nemaz tik grūti nebija dēļ savu rakstu uzņemšanas vienoties, un es tos gan gatavus iesniedzu, gan iepriekš ar redaktoru kungiem aprunājos, gan arī tiku no viņiem uzaicināts šo vai to sarakstīt. Mēs satikām itin labi, un tikai jaunākā laikā man cēlās ar W.[1] kungu dažas domu starpības, kuras dažu rakstu uzņemšanai bija par kavēkli. Bet, cienīdams tās mājas noslēpumus, es negribu vairāk šinī lietā izpaust, esmu arī stipri pārliecināts, ka neviens to neticēs, ka es ļaušu ar saviem sacerējumiem pušķot «Balt. Vēstn.» papīru kurvjus. Nepatīkamos rakstus esmu atņēmis atpakaļ, un tas no manis atkarājas, vai es tos kur citur lieku nodrukāt vai ne. Turpretim, ja «W. S.» kungs domā dažus nosebējušos sīkumus un dažas lietiņas, kuras es vairs vēlāku nevēlējos redzēt nodrukātus un viņam to arī pasacīju, tad īsti nezinu, kādēļ viņš to lietu uzskata par tik svarīgu, ka tā bez nekāda iemesla ceļama atklātības priekšā.

Kā par nelaimi «Mājas Viesa» redakcija dēvējusi dažus no mums par apdāvinātiem, un šo vārdiņu «W. S.» kungs ielicis savā rakstā pēdiņās, laikam caur šādu zobgalību mūs gribēdams sodīt par godkārību. Taču nevienam par viņu nebūs labāki zināms, ka mums, tiem viņa agrākiem līdzstrādniekiem, kuri tagad strādājam pie «Mājas Viesa», tādas īpašības nemaz nepiemīt. Kauču gan vairākkārt tikām uzaicināti iesūtīt savas biografijas un ģīmetnes «Balt. Vēstn.» 25 gadu jubilejas piemiņai, mēs neesam to darījuši, mēs neesam nekur priekšā bāzušies, neesam nekur gribējuši spīdēt. Kad nu tomēr gadās ļaudis, kuri mūs dēvē par apdāvinātiem, tad taču mēs pie tam nebūt neesam vainīgi, jo nevaram arī nevienam aizliegt mūs dēvēt par neapdāvinātiem. Ticam gan labprāt viņa apgalvojumiem, ka viņš mūs mūsu panākumu dēļ neapskauž, tad taču nesaprotam, kādu labumu te dara nevajadzīgā noklīšana sāņu lietās min. rakstā.

Bet visu mazāk gan tam labuma atnesīs žēlošanās, ka savā laikā viņam vajadzējis mūsu rakstus koriģēt, tā ka, tikai pielicis pie tiem darbu, viņš varējis tos uzņemt savu avīžu slejās. Ja raksta saturs viņam šādu darbu neatsvēra, kas tad viņam piespieda to darīt? Kur tad nu paliks mums, rakstniekiem, bīstamais papīru kurvis? Tāļāk, no mums dažam labam savā laikā nebijis

[1] W. un W. S. domāts A. Vebers, kurš pēc Dīriķa nāves kādu laiku noteica «Balt. Vēstn.» darbību. [Sakārt.]

ne jēgas no interpunkcijas un latviešu gramatikas. Tas jau ir itin dabīgi, no tādām lietām katram visuapdāvinātākam rakstniekam savā laikā nebūs bijusi nekāda sajēga, ievērojot to vien, ka neviens kā meistars nepiedzimst. Paši lielie gari, gadu veci, daudz ja būs pratuši uzvilkt ar pirkstu kriņģeli. Ieskatīsimies, piemēram, cienītā «W. S.» kga paša dzīves aprakstā. Tur gan pierādīts, ka viņš jau piecus gadus vecs uzkāpis uz kāpām un lūkojies jūrā uz angļu kara kuģiem, bet tas nav minēts, ka viņš tai pašā laikā būtu arī jelko pratis no interpunkcijas un latviešu gramatikas. Vai viņam to varētu pārmest? Nebūt ne! Un ne to vien, viņš vēl daudz vairāk nesaprata, bet, apmeklēdams vēlāku skolas un augstskolas, viņš arī ko iemācījies, tā ka vēlāku viņš dažā labā lietā varējis citus pamācīt. Bet neba nu visi dabūn stipendijas un visi pietiek pie zināšanām tik ērtā, patīkamā ceļā. Ir ļaudis, kuri iz skolām mantojuši ļoti maz, un tiem savas zināšanas bijis jāpapilda dzīvē caur pašmācīšanos un piedzīvojumiem, — bet vai tāpēc viņu iegūtās zināšanas mazāk vērtīgas, ka tām trūkst augstskolas zieģelis? Tas gan var līdzēt personai, bet ne pašai lietai. Kā tas jau vispārī atklātībā pazīstams, arī es pie šiem ļaudīm skaitos un tādēļ esmu diezgan mācījies ne vien no cienītā «W. S.» kga, bet arī no daudziem citiem, ja vien ko esmu varējis mācīties. Atzīstos arī itin vaļsirdīgi, ka savā laikā esmu bijis viņa skolēns interpunkcijā un latviešu gramatikā. Gan tik trakā nezināšanā neatrados, kā cien. «W. S.» kgs to tēlo, — es jau arī nezinu, vai viņa žēlošanās zīmējas taisni uz mani. Tāpat cienība pret savu bijušo skolotāju mani piespiež par dažu labu ko klusēt, kas varbūt lietu apgaismotu pavisam no citas puses, tad taču man tajās zināšanās bijuši daži robi, kuru nolīdzināšanai man arī pa daļai viņam jāpateicas. Vispārībai tas galu galā ir no maza svara, avīzēm jāpasniedz saviem lasītājiem raksti, lai viņas interpunkciju ņemtu kur ņemdamas, tādēļ nevaru izprast W. kga nolūku, kādēļ viņš tādas sāņu lietas izklāsta atklātībā. Vai viņš caur to kādam gribējis dot triecienu? Kas attiecas uz mani, tad es nebūt par to nenosarkstu, ka pareizu komatu nostādīšanu esmu iemācījies no viņa, jau tādēļ vien, ka viņš šinī ziņā ir diezgan laba autoritate, un viņam kaunēties par mani būs vēl mazāk iemesla, kad viņam tagad nolieku priekš acīm gaišu pierādījumu, ka neesmu darījis viņam kā savam bijušam meistaram kaunu.

Un beidzot, kur mēs arī viens priekš otra nekā neesam darījuši no žēlastības, bet arī katrs par savu darbu saņēmuši atlīdzību, tiešām neizprotu, kādēļ viņš manu un citu «Mājas Viesa» līdzstrādnieku gaitu traucē ar šādiem privatiem mājieniem. Vai tas nebūs tikpat kā ar citiem vārdiem sacīts, «vai lai

tādēļ būtu jums ierādījis to interpunkcijas mākslu un atklājis tos gramatikas noslēpumus, lai jums būtu rokā ierocis ar saviem ievadrakstiem manas vecuma dienas sarūgtināt! Vai tā ir tā atlīdzība par maniem labiem padomiem?» Grūti gan mums nākas noliegt vīram, kuram arī vispārīgi pie latviešu lietas savi nopelni, pilnu cienību un padevību, tad taču katrai lietai ir savs mērs. Vai lai šinīs gaismas laikos uzstādām paši sevim elkadievekļus, kuriem lai ziedojam savu pārliecību? Cienīdami, kas cienāms, un piekrizdami balsij, cik tāļu vien mūsu gods un taisnības jūtas atļauj, mēs, šķirdamies no šī sliekšņa, esam paņēmuši vienu mācību līdz par piemiņu, un tā ir: «Priekš tautas strādādami, neesiet algādži.» Mēs tie neesam un tie nebūsim, tādēļ arī nedrīkstam pazīt bailes, nedrīkstam atļaut savai vecāku mīlestībai saistīt rokas priekš taisnības. Un tādēļ, beidzot, kā mazu atzinības zīmi par visiem tiem labiem padomiem, kas mums tik lieti noderējuši, savam bijušam meistaram gribam pasniegt mazu aizrādījumu viņa paša gaitā. Viņš gan savā rakstā ļoti brīnās, ka cālis grib vistu mācīt, bet taisni tā veclaiku uzskati sanāks arvienu matos ar šī laika prasībām. Lai gan mums tas ļoti nepatīkami viņam atgādināt, tad tomēr mums liekas, ka viņš mūsu laiku prasībās vairs nevar droši nostāvēt uz kājām, un būtu ļoti vēlējams, ka viņš tajās vairāk nogremdētos. Negribam sekot viņa paraugam un izpļāpāt no skolas dažas apslēptas vājības, bet tomēr tie ziedi, kas jau tik bagātīgā mērā parādījušies plašā atklātībā, tie duras visiem acīs, tā ka viņu apslēpšana vairs neatkaras no mums. Ja jau avīzē, kurai jāaizstāv atklātība, atvēlēti tādi savādi teikumi, tādi neveikli uzbrukumi, kuros ietīstīta tik liela lietas pārprašana, tad te it neviļu jājautā, kam viņas tad pavisam vajadzīgas. No vīra, kas ieņem tādu svarīgu vietu, gan tik daudz varētu prasīt, lai tas, iekams viņš ķeras pie rakstnieka darba apspriešanas, kas jau izdarīta priekš viņa no pasaulē daudz slavenākām spalvām nekā viņa, pirms mācītos to saprast un tad runāt, bet nevis tik nevainīgi lielīties un platīties ar to, ko tas nesaprot un nespēj saprast. Kas te vainīgs, ka viņš pats sev sagādājis tik daudz rūgtu stundu, ķerdamies ar tādu troksni pie lietas, kuras kodols, ar viņa paša vārdiem sakot, tam aizslēgta grāmata ar septiņiem zieģeļiem. Tādas vieglprātības un aušības zīmes neliecina labu, ka citādi nopietns vīrs, iemaldījies svešā laukā un neatrazdams vairs zem savām kājām drošus pamatus, tomēr vēl nevar atsacīties no saviem tiepumiem un mēģina pārkliegt taisnību, mētādamies ar trekniem vārdiem un neglītiem teicieniem. Cik gudrības un domu tad viņš pierādījis visā šinī Zudermaņa «Goda» lietā? Vai iz šīm neveiklām karikaturām un līdz apnikšanai lietotiem

mazināšanas vārdiem «Balt. Vēstneša» pacietīgajiem lasītājiem jau īstā gaisma uzlēkusi un tie arī ko mācījušies? Kā nu ne. Viņi taču tagad it skaidri zin, ka tie visi, kas runā cienītam «W. S.» kungam pretim, ir «plānprātiņi» un «mietu pilsoņi», un vai gan kur spožāki panākti avīžniecības lielie uzdevumi, vai vēl kur lietiškāki pārrunāts Zudermaņa «Gods»?!!

Vai viņš, pievezdams te pie lietas pavisam nepiederīgas lietas, tā sakot, tās pievilkdams aiz matiem, būs iedomājies mīļos vecos skaitīšanas laikus, kur gara varmākiem bija vēl daudz plašākas tiesības, to nezinām. Kādēļ tad tādus darbus uzkrauties uz saviem kamiešiem, ja ar tiem jākrīt pasaules priekšā apsmieklā? Ja jau sirds un prāts pieaudzis pie veciem laikiem, tad arī tiem savus spēkus nedalītus var ziedot un nodoties iemīļotai veclaiku izpētīšanai visā nopietnībā, tad arī iznāks darbi, kas varbūt ar cienību būs minami. Bet, ja tā veltīgi mēģina ar apsebējušu istabas gudrību aizkavēt tautas miesās ieplūst jaunai, spirgtai dzīvībai un uzstāties ar viduslaiku bruņām pret laika garu, tad tas it īpaši mums jo dziļi ķeras pie sirds. Par savā laikā pastrādātiem krietniem darbiem mēs esam ļaduši to vīru cienīt, un nu mums vēl beidzot jānoskatās, ka tas uz savām vecuma dienām iesācis cīnīties ar vējsudmalu spārniem.

Augusts Deglavs

«Mājas Viesa Lit. Pielik.», 1894. g., Nr. 18, 27. aprilī.

«BALTIJAS VĒSTNESIS» UN ASPAZIJAS JAUNĀKĀ LUGA «ZAUDĒTAS TIESĪBAS»

Vairākkārt un beigās (sk. Tk. k. referatu par «Zaudēto tiesību» otro izrādi, kas pa daļai atstāstīts arī «D. L.» 90. numurā «Balss iz publikas») pat īsti nepieklājīgā veidā «Balt. Vēstn.» bija uzbrucis Aspazijas lugai «Zaudētas tiesības». Mūs un visus, kas iedrošinājās aizstāvēt šo un tai līdzīgas lugas, «Balt. Vēstnesī» W. S. k. savā «smalkā valodā» nosauca par «teļa entuziastiem» un apbēra mūs ar tik smaržainiem vārdiem, kādi laikam vēl nekad nebūs dzirdēti latviešu presē. Un piepeši — vakardienas (91. numurā) tas pats «Balt. Vēstn.» uzņēmis sekošu rakstu — bez jebkādas piezīmes no redakcijas puses, — kurā atzīstas pie tām pašām domām, par kurām mūs tik «bargi pārmācīja». Par šo pārsteidzošo faktu mēs, zināms, varam tikai priecāties, — bet kā tas izskaidrojams? Mēs negribam domāt, ka «Balt. Vēstnesis» atkāpies no saviem principiem. Bet kā tas izskaidrojams? «Kāds nopietns Talijas cienītājs», min. raksta iesūtītājs, ir Rīgas Latviešu teatra komisijas priekšnieka vietnieks, kā viņš pats mums atzinies; viņš raksta šādi:

«Kā rādās, starp latviešiem atrodas vēl daudzi, kas nav manījuši un nezina, ka arī pie mums jo dienas jo vairāk netikums un bezdievība izplatās. Bet, ja mēs arī kaunamies atzīt, ka tāda netikumu sērga mūsu starpā ir, tad taču mums jāatzīst, ka šī sērga mums draud piemesties; un, ja mēs to atzīstam, ja mēs atzīstam, ka caur šo sērgu nevis tikai kādiem dzīve un laime tiek postīta, bet ka caur viņu apdraudēta vesela tauta, jā, pat visa mūsu izglītība un kultura, vai tad lai mēs neko nedarām, lai tiktum no viņas izsargāti — lai nemēģinātu šo labklājības maitātāju tārpu nogalināt?» Ar kādiem līdzekļiem šo panākt, tiek tālāk jautāts — «ar tiem pašiem, kādus lietoja lielākie tikumības veicinātāji un nodibinātāji no senseniem laikiem līdz mūsu dienām: ka patiesība jāatzīst, ka netikums jāsauc pie īstā vārda un ka netikuma sērgā sasirgušie jāvelk pie saules gaismas, lai viņi tanī tiktu dezinficēti. Zalamans, Luters, Šekspirs, Šillers u. c. ieskatīja par derīgu, kur vajadzīgs, grēku saukt pie īstā vārda un netikumus, kas draud cilvēka labklājībai, vilkt pie gaismas, lai mācītos tos pazīt un tiem izbēgt.» — Tālāk «nopietnais Talijas cienītājs» stāsta, ka arī viņš redzējis Taliju, tikai citādā veidā (nekā Tk.): «Otrā cēliena beigās es redzēju Taliju skatuves priekšā stāvam. Ar zibiņojošām acīm viņa uzlūkoja Langartu un viņa upuri un, uz publiku pagriezusies, teica: «Lūk, tāds ir tas grēks un tādi ir tie grēcinieki, es esmu viņus jūsu priekšā zīmējusi, tagad jūs tādus pazīsiet. Un nu apskatieties, — vai arī jūsu starpā nav tādu Langartu? Noraujiet tādiem viņu lieko ģīmi un nododiet viņus pašus nicināšanai!» » — Pēc Vārnas kdze, it kā Talijas māsa, teikusi uz šo: « «Saki, Talija, vai darīju savu pienākumu, vai esmu cienīga būt tavas svētnīcas, tavas svētās uguns kopēja?» Un tad caur publikas aplausu troksni spēcīgi atskanēja Talijas atbilde: «Jā, tu esi cienīga!» » — Tik tālu «nopietnais Talijas cienītājs». Tanī pašā «Balt. Vēstn.» numurā sludinājumos iespiests šāds «aizbildinājums»: «Pret saviem pazīstamiem, īpaši pret Latviešu teatra komisiju, ko es ar vārdiem jeb nepieklājīgu izturēšanos izrādē būtu apvainojis, tas noticis nezinot, un es to no paziņām šodien pirmo reizi dzirdu, lūdzu atvainot. Tērbatnieks.» — Mēs nezinām, vai šis «Tērbatnieks» apvainojis teatra komisiju, piedalīdamies pie kliedzējiem «Zaudētās tiesības» izrādē vai rakstīdams necienīgu referatu par šo izrādi, — visādā ziņā tikpat šiem kliedzējiem, kā arī min. referentam Tk. kgam pienāktos sekot «Tērbatnieka» un «Balt. Vēstn.» piemēram un atklāti atvainoties cien. rakstnieces Aspazijas priekšā, kuru viņi tik nepelnīti un necienīgi apvainojuši.

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 92. 26. apr.

TIKUMĪBAS JAUTĀJUMS LUGĀ «ZAUDĒTAS TIESĪBAS»

PRIEKŠĀ LASĪTS PĒTERBURGAS ĀRRĪGAS DZIED. BIEDRĪBAS JAUTĀJUMU VAKARĀ NO ASPAZIJAS

Ka tikumības jautājums ņemts par tendenci kādam rakstniecības ražojumam, varētu jau no paša sākuma izaicināt uz pretrunu tos, kuri domā, ka rakstniecības un poezijas uzdevums nav iemaisīties ikdienas jautājumos un sadzīves cīņiņos, bet ka tai jāstāv «viņpus laba un ļauna», ka tikums un netikums priekš viņas ir tikai krāsas, pēc kurām tā sastāda savu tēlojumu raibo mozaiku, un cilvēki tikai šacha figuras, kuras tā iedala melnajās un baltajās. Šādu ieskatu aizstāvētāji grib apliecināt, ka visu laiku lielākie dzejnieki turējušies pēc šī parauga, un aizmirst tomēr, ka kāds no viņas piemēriem, senatnes slavenākais dzejnieks Sofokls, caur savu «Antigoni» saka: *«Nicht mitzuhassen, mitzulieben bin ich da.»* Es neesmu še, lai līdzi ienīdētu, bet lai līdzi mīlētu. Šī līdzmīlestība pastāv iekš tam, ka mēs cilvēkus neuzskatām kā savas konstrukcijas aparatus, bet kā dzīvas būtes, ar kurām līdzi jūtam. Vienaldzība jau ir līdzienīdēšana, ienaids pret visu, kas zems un netīrs un ar ko idealā poezija negrib aptraipīt savas baltās, aristokratiskās rokas. Bet mīlestība cieš ar visiem līdzi, visas cilvēces sāpes atbalsojas viņas krūtīs, viņai ir jāatdara sava mute tādēļ, ka tā nevar citādi, kā pāri plūstošā sirds viņu uz to dzen. Vienkāršs cilvēks, nospiests zem dienas spaidiem un grūtībām, iet savu parasto, vienmuļīgo gaitu, kamēr viņa jūgs tam top par ieradumu un viņš klusēdams zem viņa sabrūk. Tūkstošiem tādu darba mocekļu ik dienas pazūd bez kāda trokšņa, it kā izpūstas sveces, un sadzīve pār viņu kapiem gavilēdama dejo tālāk savu trako deju. Bet dzejniekam kāds dievs deva spēju izsacīt, ko viņš cieš, *«Ihm gab ein Gott zu sagen, was er leidet»*, bet arī spēju izsacīt, ko cieš visa cilvēce. Dzejnieks ir visu nicināto un vajāto aizstāvs, viņš neredzīgo acs, mēmo biedinošā, apsūdzošā balss. Kur likumi un sabiedrība ir tiesājuši un atmetuši, tur sākas dzejnieka uzdevums. Viņam jāiet tālāk un jāizskaidro, kādēļ noticis noziegums. Jārāda dvēseles tumšie dzenuļi jeb kāds iespaids še piemērojams ārējiem apstākļiem — jo visu saprast ir arī visu piedot. Viņam ir jārāda, ka ļaunumā vēl meklējams labs un ka vēl dubļos guļ samītas pērles. Viņa muza ir augsta dieviete, kura cēlās dusmās norauj no sadzīves priekškaru un rāda to viņas bīstamā kailumā. Viņa neieaicina vis uz omulīgu paskatīšanos plānos jociņos vai sentimentali raudulīgajos gabalos, kur gals labs, viss labs, bet tura skatītājiem priekšā patiesības spoguli, ka tiem, viņā raugoties, jānosarkst

un jānodreb. Tā satricina viņu miegu un viņu varizejiešu uzpūtību, ar kuru tie, uz saviem līdzcilvēkiem noskatīdamies, sacījuši: es tev pateicos, dievs, ka es neesmu tāds kā citi, bet modina viņu krūtīs zamarieša līdzcietību ar savu tuvāku, kurš guļ, ceļmalā pakritis. Mūsu modernie rakstnieki tādēļ arī neved priekšā uz skatuvi pilnīgi gatavus raksturus, pie kuriem tie piemēro apstākļus, bet tie raksturiem liek izaugt iz apstākļiem, kā, piem., Ibsens. Viņi neizšķir paši problemas, jautājumus, bet liek tos izšķirt skatītājiem, tādēļ ka šādas problemas vienam nemaz nav izšķiramas, bet kopā visai cilvēcei. Tādēļ dzejnieks, kurš nesajūt savā krūtī sava laikmeta dzīvības pulsu, kurš nepazīst visaugstāko sajūsmību un visdziļāko izmišanu, kurš nav pavadījis bezmiega naktis, pētīdams cilvēces drūmo likteni, kurš nav cietis ar cietējiem, raudājis ar apbēdinātiem, kurš nav iegājis zemā būdā un skatījis cilvēci viņas zemumā, kailumā, badā un novārtā, kas visu to nav līdzi sajutis, tas var runāt ar eņģeļu mēlēm un tā darbi var sasniegt nezin kādu augstu mākslas pakāpienu, bet tie nav izverduši iz tā dzīvības avota, kas dara cilvēku par īstu cilvēku — iz lielas, plašas mīlestības sirds. — Zem šiem iespaidiem radusēs luga «Zaudētas tiesības», varbūt šāds vājš iesākuma darbs, par kura vērtību atstāju spriest mākslas pazinējiem; mans nodoms nav arī bijis izaicināt kritiķa spalvu, bet griezties taisni pie publikas sirds, un, ja tur man ir bijis iespējams kādā krūtī modināt kādu dzīvu dzirksteli, tad tas ir mans labākais panākums, kādu varēju iegūt. Es tādēļ savus klausītājus lūdzu man sekot kādā zemā, nabadzīgā būdiņā. Trūkums še valda, savienots ar netiklību, mājas tēvs Sniedziņš padevies dzeršanai, māte ir slimīga, ka nevar strādāt, un tādēļ visiem jācieš bads. Šādi apstākļi valda visur un arī pie mums, latviešiem, sastopami ļoti bieži. Bet kādēļ tie tādi? Vai Sniedziņš tiešām tāds nosodāms grēcinieks un velna bērns, no kura jānovēršas ar riebumu? Vai viņš arvienu tāds bijis, jeb vai dzīve viņu par tādu ir darījuse? Kādēļ taisni zemākajās šķirās tik daudz dzērāju, kuri visu savu sūri, grūti pelnīto nedēļas algu svētdienās nodzer? Vai cēlons še nav meklējams organismā, kurš, pārāk nopūlēts no vienpusēja miesīga darba, meklē caur alkohola uzbudinājumu atkal izlīdzināties un atrast līdzsvaru. Jeb varbūt vaina ronas tanī dzenulī, ar kuru katrs cilvēks pa savu īso dzīves laiku meklē kaut cik baudīt, un, tā kā nabaga strādniekam cita prieka un baudījuma nav, tad tam jāķeras pie brandvīna glāzes. Šādus jautājumus dziļāk izpētīt mani aizvestu par tāļu, varbūt uz tiem vislabāk varētu atbildēt ārsts vai kāds psichologs. Es tikai gribēju aizrādīt, ka Sniedziņš, kurš tikai glēvs, bet citādi labsirdīgs, nav par to nosodāms, ka tas caur

savu netikumu grūž savus piederīgos postā, bet ka te atbildība guļ arī uz apstākļiem. Bet arī šinī trūkumā un netiklības miteklī iespīd kāds gaismas stars: nabaga vīram ir meita, «tikla un daiļa kā puķīte», bet vēl daiļāka kā viņas āriene ir viņas dvēsele, viņas gars. Zem nabadzības sloga tai jāapslāpē sava karstā garīgā cenšanās, jāizskata savas spodrās acis, skaitot adatas dūrienus, jāsastrādā savas rokas, pelnot saviem piederīgiem pārtiku. Reti kāds brītiņš tai atliek priekš gara atspirdzināšanas, bet nabaga meitene nezaudē dūšu un strādā arvienu čaklāk, ģimenes posts top arvienu lielāks, bet viņa strādā, viņas pašas veselība cieš, bet viņa tomēr strādā ar drudža trīcošu roku. Bet nepietiek ar to, dzīves apstākļi nāk tai virsū arvienu spējāki un viņu salauž. Kurš no mums gan nesteigtos palīgā, kad tas sev priekš acīm redzētu slīkstam cilvēku, un kaut tas arī būtu pilnīgi svešs? Bet te ir viņas pašas māte, kura guļ uz nāves gultas, viņas mazā māsiņa un brālītis, kuri izsalkuši brēc pēc maizes kumosa. Kas še spētu vienaldzīgi skatīt un filozofēt par savu tikumu, tam vajag būt cietākam kā akmeņam. Nabaga Laima ir gatava priekš savējiem iet cietumā, gatava mirt vienreiz — desmitreiz. Bet no viņas tiek prasīts daudz vairāk; nevis miesīga nāve ir tā briesmīgākā, daudz šausmīgāka par viņu ir garīga nāve, kur cilvēks, dzīvs būdams, ir aprakts. Lai šādu upuri spētu nest un saprast, vajag pacelties uz visaugstākā idealisma pakāpiena, vajag vislielākās pašpārvarēšanās. Laima nes šo upuri — biezs, melns segs noveļas priekšā viņas dzīvei, tā ir izdzēsta iz dzīves sabiedrības...

Šis ir lugas izšķirošais moments, no kura atkarājas, vai luga ir uzskatāma par tikumisku vai par visa netikuma izvirumu. Par nepiedodamu tiek uzskatīts, ka meitene šo upuri nes, pilnīgi apzinādamās, ko tā dara. Tie viņu atvainotu jeb saprastu daudz vairāk, kad tā to darītu nezinādama vai sevi pārdotos par spožu, greznu dzīvi. Bet vai upuris tad būtu lielais, cēlais upuris, kuru tā nes priekš citiem? Ja Laima aiz vieglprātības un sevis pašas dēļ pārdotos, tad tā būtu pilnīgi saucama par netikumisku, bet, ja tā ar apziņu nes upuri, tad tā vēl krituse paliek tikumiska. Tālāk domu starpība pastāv iekš tam, ka mūsu jaunavām nemaz nederētu šādas lugas noskatīties, tie negrib, ka tās mācās izšķirt labu un ļaunu un redz atsegtu netikumu, lai dzīvē no viņa spētu izsargāties. Cik ilgi gan viņi domā, ka sievietei jāpaliek šādā nezināšanā? Un vai viņas pavisam ir atsargājamas no katras ārējas vēsmas? Cik bieži jau skolas laikā neattīstītiem skuķiem nāk grāmatas rokā ar tiešām kaitīgu saturu, kaitīgu tādēļ, ka tur netikums nav saukts vārdā, bet ar pikantiem iztēlojumiem un ar greznām frazēm, it kā bezdibens

pārklāts ar rozēm; uz skatuves turpretim labs un ļauns zīmēts ar spilgtām krāsām, tur redzams, kurp netikums noved, un jaunā dvēselē, kura, mīksta kā vasks, uzņem katru iespaidu, tad riebums pret ļaunu un cenšanās uz labu paliks iezīmēts ar neizdzēšamiem burtiem. Un, ja arī tiešām būtu iespējams jaunas meitenes izsargāt no jebkādiem iespaidiem, tā ka viņas nemaz nedabū zināt, ka tādi ļaunumi maz ir uz pasaules, tad tomēr atkal jāprasa, — cik ilgi? Dzīve, no kuras mēs tās mēģinājuši izsargāt, nāk neaicināta un pieklauvē pie viņu durvīm. Tā ir, it kā mums vēsture mēdz nostāstīt par kādu romiešu zibilli (burvi), kura kādam karalim piedāvājuse savas burvju grāmatas, prasīdama par viņām ļoti augstu cenu. Kad karalis, kurš no viņas grāmatas nekā negribējis zināt, viņu atraidījis, tā nākusi otrreiz un par mazāk grāmatām prasījuse divkārt augstu cenu, un, atkal aizdzīta, tā nākuse trešoreiz un gribējuse par vienu pašu grāmatu trīskārt augstu cenu, kamēr karaļam tā bijuse jāņem. Dzīve ir šī burve, tā arvien mazāk dod un katru piedzīvojumu liek samaksāt ar otrkārt trīskārt augstāku cenu. Cik daudzām no mūsu jaunavām nav jāatstāj tēva māja un jāiet maize pelnīt svešumā, kur tām jāuzņemas cīniņš ar dzīvi, kuru tās nemaz nepazīst, un tādēļ viegli viņas viltībām un kārdinājumiem var krist par upuri. Kur nu paliek rūpīgie sargātāji un gādnieki? Kas nu lai viņu sargā, kad tā pate nezinās sevi sargāt, kad viņai nebūs nodibinājies raksturs un paškritika? Un šis raksturs jau attīstāms caur audzināšanu, kad māca pazīt, kas labs, kas ļauns. Māte, savu mazo meitiņu vezdama pavasarī pa puķaino pļavu, mazajai izskaidro, kura puķīte ir ģiftīga, ko tā nedrīkst plūkt, un ar kādām gandrīz svētām bailēm šādi iespaidi paliek bērna dvēselē. Man vēl tagad, tādas puķes ieraugot, neviļus nāk prātā arvienu bērnības atmiņas, un pirmajā acumirklī es it kā bērns atrauju bailīgi savu roku. Kādēļ tad arī tādas puķes dzīvē nemācīties pie laika pazīt, no kurām nāvīgās taisni daudz skaistāki zied un ar savu reibinošo smaržu spēj pievilt to, kas viņas nepazīst. Daudz jau runāts no sieviešu emancipacijas, emancipacija, kura ir atsvabināšanās no visiem veciem aizspriedumiem, apkaro arī to, ka sievietes nekā nedrīkst zināt. Vai mūsu, latviešu sievietēm maz tādas attīstības vajadzīgs? Ērmoti, it kā latviešu sieviete būtu kāds citāds dabas produkts, ka tai nevajadzētu domu attīstības? Emancipacija viscauri pie mums vēl nav izvedama un taisni viņas politiskā puse ne, kura stāv sakarā ar saimniecisku apstākļu pārgrozījumu, par kuriem mēs neesam kungi, bet emancipacija tikuma jeb morales ziņā ir pilnīgi izvedama, un te nevajag emancipaciju vien priekš sievietēm, bet arī priekš vīriešiem. Jo tikumība, kāda tā līdz šim

pastāv, ir morale tikai priekš sievietēm, priekš vīriešiem viņa nebūt nav tik stingra. Jo, ko vīrieši visu sev atļauj, par to tie sievieti uz vietas nosodītu. Kad mūsu kungi jautri un omulīgi pavadījuši nakti, kad tie otrā rītā metas atkal frakā un cilindrī un top uzņemti visur sabiedrībā tā kā senāk. Viņi viens pret otru ļoti žēlsirdīgi, tie zin, ka jau katram pielīp tādas mazas nerātnībiņas, drusku pasmīnēšana, saskatīšanās, un tie viens otru saprot. Bet visinteliģentākais cilvēks, kurš tik tālu atšķiras no kāda tukša gaisa grābekļa, liekas it kā ar maģiskām saitēm saistīts pie viņa, ka tie, kuriem citādi nekas nav kopējs, vienā vietā tomēr liekas būt vienojušies, kā jau vācu dzejnieks Heine saka:

«Selten habt Ihr mich verstanden,
Selten auch verstand ich Euch,
Doch wenn wir im Kot uns fanden,
Da verstanden wir uns gleich!»

Šie tikumības soģi pārmet lugas varonei Laimai nevis to, ka viņa krituse, bet viņi nepiedod to, ka tā, kaut gan grimuse, tomēr vēl grib sniegties pēc dzīves tiesībām, kad šinī nabaga saplosītā sirdī pirmoreiz iedegas mīlestības stars, ka tā grib baudīt no tām drusciņām, kuras nokrīt no bagāto dzīves laimības galda, ka tā mīl un caur mīlestību grib atkal pacelties. Bez žēlastības viņi to grūž atpakaļ bezdibenī. Kādēļ šī briesmīgā nepareizība? Kādēļ vīrietis drīkst visu un sieviete nekā? Kādēļ tā tiek nosodīta, kad tā tikai drusku pārskatījusēs un to varbūt aiz tās vēl ieteiktās dzīves nepazīšanas vai spiesta no bada un trūkuma? Un kādēļ tai visi ceļi tiek aizšķēršļoti, kad tā grib atpakaļ tikt dzīvē? Es neprasu, lai sievietēm arī būtu atļauja uz netikumību, tādēļ ka vīrietis ir netikumīgs, bet es prasu, lai tie abi vienādi būtu tikumīgi. Ja vīrietis no savas nākamās dzīves biedrenes prasa, lai tā būtu nevainīga un neaizskarta, tad tai tiesības taisni no viņa to pašu prasīt. Ja tie mūs tiesā, tad mēs tiesāsim arī viņus. Šādi sadzīves jautājumi jāizspriež vīrietim kopā ar sievieti, un, lai pēdējā to spētu, tad tai jābūt vienlīdzīgi attīstītai dzīves uzskatu ziņā un vienlīdzīgi izglītotai prāta spējā, īsi sakot, tai jābūt emancipētai. Mūsu pretinieki laikrakstos apgalvo, ka mums, latviešiem, tādu emancipacijas briesmoņu nemaz neesot, kuras spēj domāt, ka mūsu «puķītes, brūklenītes un liepas meitas» ar visu mierā, ko vien ozoldēli dara, es turpretim esmu pārliecināta, ka taisni mūsu, latviešu jaunavas ir garīgā ziņā bagāti apdāvinātas, ka tām nepietiek ar to — kā puķītei ziedēt mierīgā bezdarbā, bet ka tās grib dalīt savas tautas centienus. Es pazīstu to tautas meitu, kura jau senatnē ir strādājuse tautas laukā, «kura tecēdama ir

sviedrus slaucījuse un stāvēdama asariņas», kā to saka tautas dziesma. Latviešu sieviete, kā to redzam zemākajās šķirās, īpaši uz laukiem, strādā kopā ar vīrieti, — kādēļ lai garīgā laukā mēs kaunīgi stātos vīriešiem aiz muguras kā nespējnieces? Kādēļ mums jāpietiek ar seklu izglītību, ka mums citas intereses nav ko runāt kā tik par drēbēm, balles piedzīvojumiem un citai citu aprunāt? Ko lai darām, kad nezinām citādi atrast baudījumu! Bet nost ar šo seklību! mēs gribam, mēs spējam, mēs varam censties! Es zinu, ka es runāju daudzu vārdā, ka simtiem sirdis man pukst silti pretīm, ka mēs centīsimies roku rokā, cita citu pabalstīdamas, tikai uz priekšu! Uz priekšu! Nav jābaidās, ka caur zinību iegūšanu varētu zaudēt savu sievietību, *«das ewig Weibliche»*, mūsu kungi zem viņas saprot tikai jaunības muļķību. Tie runā no sievietības, kura divdesmit gadus veca, četrdesmit gadus veca sievietība viņiem pilnīgi vienaldzīga. Bet īstu dvēseles maigumu, kas mūsu jaunavām iedzimis, to nelaupīs nekāda dzīves vētra, ne vecums, ne sirmi mati, un, ja zvaigznes zaudētu savu spožumu un debess savu zilumu, tad sievietes sirds to atkal atrastu. Prom tādēļ ar šiem aizspriedumiem, un centīsimies uz priekšu, attīstīsim visus gara spēkus, mēģināsim iegūt katru zināšanu. Tikpat vīrietis, kā sieviete, kā kopā visa latviešu tauta. Kur ir noteikta robeža, pie kuras mums jāpaliek stāvot, kad cenšamies pēc gaismas un brīvības? Vai tas nav tikpat, it kā viens cilvēks ar saviem vājiem gara spēkiem gribētu pretī stāties riņķojošai zemeslodei un viņai uzsaukt: Stāvi mierā! Vai gaismas valstībā izšķir kārtas un tautības? Tā nepielūdz savus dievus uz Ebala un Garicima, bet garā un patiesībā! Tā neprasa, vai tas ir vīrietis vai sieviete, vai tas zems vai augsts. It kā teika nostāsta par kādu rīta zemju karali, kurš savus sūtņus izsūtījis uz visām pasaules malām, lai tie priekš viņa kroņa izmeklētu tos retākos un dārgākos dimantus, tā arī viņa pa tautu tautām meklēs kopā savus izredzētos, lai tie kā dārgakmeņi liesmotu cilvēces vainagā. It kā ūdens straumes kopā plūzdamas, tā brīvie gari viens otru meklēs un atradīsies, cilvēks sniegs roku cilvēkam, augums cels augumu, dzimums dzimumu, vīrietis sievieti, sieviete vīrieti, visi kopā kā pilsoņi viņā plašajā gara valstībā, kur:

«Zemes ilgošana
Tā kā migla klīst,
Mūžam nebeidzama
Gaismas strāva līst!»

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 273—275, 5., 7. un 8. decembrī.

ASPAZIJA UN MŪSU KRITIKA

I

Liepājā 1896. apg. Liepājas grām. izd. biedrība. (Pielikums pie «Tautu pagalma»)

«Zelteņu kalendarā» priekš 1895. gada atronam tiklab Aspazijas biografiju, kā ģīmetni. Viena, kā otra diezgan neizdevušās, bet no lieluma tikpat dabonam redzēt, kāda rakstniece izskatās, un zināt, kādas domas publikai[1] par viņas rakstnieciskiem panākumiem.

Sinī biografijā sacīts: ««Vaidelote» un «Zaudētas tiesības» atradušas siltu piekrišanu» — «Aspazijas prologiem branga literariska vērtība» — «iz Aspazijas ražojumiem dvašo pretim bagātīgi apdāvināts, spēcīgs dzejisks gars, kupla fantazija, vīrišķa sparība centienos» — «Aspazijai tik pilnīgi reals virziens, kā tas citam nevienam vēl nav iedrošinājies būt — dižana, pie ikdieniška cilvēka nesastopama sparība» utt., utt.

Kā redzams — liela slava!

Un «Zelteņu kalendars» nav vienīgais, kas Aspaziju tā slavējis. Līdz ar viņu to darījuši v i s i mūsu laikraksti — dienas, — nedēļas — un mēnešraksti. Slavējuši to realisti, slavējuši idealisti, slavējuši «vecie», slavējuši «jaunie», slavējuši visi,[2] kam vien tik, tā sakot, mēle resp. organs, kurā šādu slavu nodrukāt.

Tātad — Aspazija slavena. Nav ko šaubīties — ļoti slavena rakstniece!

Pat nopietnāki kritiķi, kā, Teodors, piemēram[3], neliedz savu spalvu un tinti šīs slavas papildināšanai resp. sankcionēšanai. Teodors savā skrāpējoši glaudošā formā izsaka sekošu spriedumu: «Šī novele (Cīņa par nākamību) pastāv no frazēm. Tur nav neviena dzīva, patiesa rakstura; tur nav neviena gadījuma, kas patiesas dzīves apstākļos attīstītos; tur nav neviena iznākuma, uz ko dzīves apstākļi konsekventi aizvirzās. Tur runā par sievietes dabu, par sievietes stāvokli, par sievietes darbu un runājot uz vienu un otru pusi pasitas. Un t o m ē r š ī g r ā m a t a i r s v a r ī g ā k a n e k ā d e s m i t c i t a s. Lūk, šīs runas, tās griežas dzīvē iekšā, kā nazis griežas noaugušos ceros. Kas sieviete tagad ir, ja viņa ir viena? Kas sievietei jādara, ja viņa grib maizi ēst? Kas viņu gaida, ja viņa ņemas

---

[1] vismaz kādai daļai no tās.
[2] pēdējā laikā parādījušās gan arī nelabvēlīgas kritikas.
[3] «Latv. daiļrakst.», 1894. g.

ārā līst no spostiem? Nav sen, ka šos jautājumus pie mums sāka cilāt. Un lai cilājot še piemaisās labi daudz romantikas un tukša valoda, tomēr arī tā viņa aizkustina domas un ievirza nopietnā dzīvē...»

Tātad — literarisks monstrums šī novele arī pēc Teodora domām, bet tāds monstrums, kuru noglaudot var pataisīt par svarīgu monstrumu, un —

atkal slava!

Vai grāmata, kas labu ideju ietērpj ērmu uzvalkā, patiesi svarīgāka par 10 citām grāmatām, par to vēl runāsim vēlāk — ar šo svarīgo grāmatu tuvāk iepazīdamies, — šeit sākumā gribam tikai konstatēt, ka Aspaziju daudzinājuši un slavējuši ne tikvien viens otrs kalendara sastādītājs vai teatra recenzents, bet pat nopietni kritiķi vai vismaz tādi, kurus līdz šim bijām raduši turēt par nopietniem kritiķiem.

Turēsimies tad pie šāda fakta, t. i., fakta, ka Aspazija daudzināta un cildināta vairāk par visiem latviešu rakstniekiem Kurzemē, kā Vidzemē, un meklēsim viņas darbos[1] šādas daudzināšanas un cildināšanas iemeslus — meklēsim, cik latviešu rakstniecība vispārīgi parādā rakstniecei Aspazijai. Uz šo darbu mūs pamudināja sevišķi divi jautājumi: 1) vai mūsu citi rakstnieki patiesi tik niecīgi, salīdzinot ar Aspaziju, cik viņu slava niecīga, salīdzinot ar Aspazijas slavu, un 2) vai vispārīgi drīkstam teikt, ka Aspazija mūsu labākā un slavenākā rakstniece.

Sevišķi pēdējais jautājums mums liekas svarīgs, tāpēc ka kādas tautas rakstniecību jau mēdz apspriest pēc viņas labākajiem rakstniekiem un cittautieši, izlasījuši mūsu «labākās» rakstnieces ražojumus, varētu galu galā dabūt nepareizu spriedumu par visu mūsu rakstniecību.[2]

Nebīsimies tamdēļ pūles vēlreiz izlasīt visu cauri, ko Aspazija rakstījusi, un pēc tam tikai — ja atradīsim par vajadzīgu — parakstīsim[3] viņai izdodamo pilnvaru — nākt pie cittautiešiem un sacīt: «Es esmu Aspazija, mani darbi ir latviešu rakstniecības labākie darbi, viņas labākā garša un labākie ieskati etc.» *«Prima-Waare»*, tā sakot.

Pašu mājās, Kurzemē un Vidzemē, daudz nenozīmē, ja drusku vairāk palielāmies, drusku vairāk paslavējamies, nekā vajag — visi pašu ļaudis! — bet, ciemā ejot, — jāuzmanās!

---

[1] literariskos.

[2] Ja, piemēram, Aspazija «patiesībā» nebūtu vis mūsu labākā rakstniece.

[3] domājam, ka pie šādas svarīgas balsošanas visai lasītājai publikai jādod balsstiesības.

jāapskatās l a b i, kādus «dižvedējus» sūtām turp, — ka nepadara kaunu! —

Bez tam, kā jau minējām, — nedrīkstam pāri darīt arī saviem c i t i e m rakstniekiem. Ar kādu dūšu īsti lai tie vairs ķeras pie spalvas, kur tik pārmērīgi uzreiz sāk lielīt v i e n u — tik pārmērīgi, ka visiem c i t i e m tūliņ jākrīt pīšļos un pelnos un tur ar sāpēm sirdī jāatzīst — tauta v i s u svētību atdevusi v i ņ a i, priekš mums tai it nekas nav atlicies kā tikai lāsti. Vai tādos sirdēstos nav jānāk uz ļaunām domām, nav jāsāk šaubīties par kritikas bezpartejismu, patiesības mīlestību utt.?! Ja Aspazija nebijusi pazīstama emancipacijas karotāja, tīri vai jāsāk domāt, ka kritika spēlējusi galanta kavaliera lomu, slavējusi Aspaziju tamdēļ, ka tā dāma, pēlusi citus rakstniekus tamdēļ, ka tie nav dāmas u. t. pr.!

Nu tad — vēlreiz visus[1] Aspazijas ražojumus vienu laidu cauri izlasījuši, lai iegūtum nesaraustītu kopiespaidu, neesam nebūt nu nodomājuši sākt rakstīt parastu, augsti zinisku, svešvārdu un citatu pilnu «mustura kritiku», bet vienkārši analizēt, ar kādu nolūku īsti Aspazija savus ražojumus ražojusi un kā viņai šis nolūks izdevies panākt — un tad redzēsim, cik kritikai ir taisnības.

Pēc nolūka nav ilgi jāmeklē — Aspazija raksta sieviešu labā, t. i., cenšas labot to stāvokli sadzīvē. Un šis stāvoklis, pēc rakstnieces domām, labojams ar g r ā m a t ā m un b r ī v ī b ā m. Galvenais tomēr, pie kā šimbrīžam turēsimies, ir: rakstniece grib kaut k o l a b o t, un tas ir l a b s n o l ū k s. To nekad neliegsim!

Pēc tam tomēr nāk otrs jautājums: ar kādām sekmēm rakstniece šim labajam nolūkam kalpojusi — un uz to atbildēsim ar visām sekošām slejām.

Ap pēdējo jautājumu saronas bez tam ļoti daudz citi, kā, piemēram: vai rakstniece patiesi bijusi pārliecinājusies, ka viņas sludinātais «sieviešu l a b a i s stāvoklis» p a t i e š ā m l a b a i s — vai viņa pati arī ticējusi, ko citām sievietēm ieteikusi ticēt, vai viņa runājusi, kā jutusi un domājusi, utt., un, ja tas pierādītos, — vai tad viņai arī patiesi bijis tik daudz talanta un rakstnieciskas spējas (kā mūsu kritiķi apgalvo) — ka laba ideja šāda talanta paspārnē varēja daudz mantot.

Lai uz visiem šādiem jautājumiem varētum dot atbildi, liksim Aspazijas varonēm un varoņiem[2] dzīvot mums vēlreiz klaji un gaiši savu dzīvi priekšā — lai tad iz viņu vārdiem, darbiem,

---

[1] ar maz izņēmumiem.
[2] tamlīdz citām personām.

varonības un bezspēcības, panākumiem varētum spriest, kāds iespaids tiem uz lasītāju jāatstāj un — — no šī iespaida[1] atkarājas rakstnieka panākumi!

1) Cīņa par nākamību. Grāmata, kas, pēc Teodora domām, svarīgāka nekā 10 citas.

Raiba cīņa! t. i., ja novelē tēloto darbošanos vispārīgi drīkst saukt par kādu cīņu, bet — cīņa par nākamību tā nepavisam nav.

Cīnīsimies viņu no paša sākuma līdz un tad redzēsim! — «Kādā jaukā pēcpusdienā» mums rakstniece stāda priekšā divi kungus un vienu dāmu. Kungi abi ir precības kandidati, un dāmai — ir pagājība[2]. Šīs trīs personas tad arī noveles galvenās personas. Viņām trim, vienām gandrīz, visas noveles darbība «jāsadarbo».

Viens no abiem kungiem, dēvētais «ziemeļnieku teiku varonis» un «meklētais jurists», Osīts vārdā, ir stiprs, smuks, plecīgs vīrietis. Viņš ir noveles pirmais varonis, un rakstniece tūliņ pirmajās divi lapas pusēs jau saka tik daudz laba par viņu, ka mums gribot negribot jāatzīst: tādā varonī sievietēm jāiemīlas bez mazākās pretrunas, bez iekāsēšanās, tā sakot. Osīts ir smuks, ir stiprs, ir bagāts, ir slavens un, ar rakstnieces pašas vārdiem tāļāk sakot, ir «gaišs entuziasts», ir «ar uzvaras lepnību pilnām zilām acīm», ir «ar cēluma, daiļjūtības un aizgrābtības spārniem», ir «ar stiprām rokām», «ciešu vīra gribu» etc., etc. un — tik daudz labām īpašībām vien, bez jebkādām ļaunām, drīkstētu pat visizlutinātākais sievietis kļūt apmierināts. Kā Zauls, bez vainas no galvas līdz papēžiem un par veselu galvu lielāks nekā visi citi iekš Izraeļa, šis Osīts nostājas mūsu priekšā, un — «katrai vārīgai sievietei viņš jau pēc sava uzskata vien spēja iedot paļāvību, ka tā no šīm stiprajām rokām tiktu nesta caur visu mūžu un tai nebūtu jābīstas no nekādiem dzīves grūtumiem[3] un cīņām.»

Tie ir rakstnieces pašas vārdi tūliņ sākumā, 2. lapas pusē, — lai no dieva puses laikam tik kāds nesāktu bažīties par noveles varoni — vai tik būs labs? — Osīts ir labs — redzat!

---

[1] pamudinoša vai atbaidoša.

[2] Šādi rakstniece tulko *«Vergangenheit»* (*«Dame mit einer Vergangenheit»* nozīmē).

[3] kas uz valodu attiecas, jāpiezīmē, ka viss tas teikums ļoti ērmots, bet sevišķi ērmoti skan, ka «grūtumus» («iesnas» no lieluma) liek «grūtību» vietā.

Un, ja kāds sievietis vēl līdz šim nebūtu zinājis, pie kāda vīrieša turēties, tad nu viņš to zinās: viņam jāir smukam, slavenam, bagātam, ar zilām acīm, jābūt stipram, lai sievietes varētu nest caur mūžu, jāir gaišam entuziastam, jāpieder pie pozitivās puses, jāir, īsi sakot, kā ziemeļnieku teiku varonim — pusdievam un ne kā cilvēkam!

B r a n g s jau tāds varonis ir a r! bet — pārāk augsti pieprasījumi!

Atliek mums tikai vaicāt pēc sievieša lomas pie tāda titana sāniem, un rakstniece pate mums uz to atbild[1]: Nu, kas tai sevišķi darīt — viņai nav ko bīties, tā var droši paļauties, ka dzīves «grūtumi» viņai pie š ā d i e m sāniem nekā nevar darīt! —

Tātad no lieluma redzam, kādam, pēc rakstnieces Aspazijas domām, jāir idealam vīrietim[2], bet — patiesi paliekam ziņkārīgi, kā pie šāda milža sāniem rakstniecei izdosies izrādīt varones (Marijas — Felicitas) varonību, patstāvību, enerģiju utt. — vai zem šāda titana spārniem šī Marija tiklab kā pavisam nepazudīs — nepaliks par paiju un laika kavēkli lepnā vīra lepnajā dzīvoklī?! Un — kas tad tāda Marija būs par priekšzīmi citām sievietēm, — kurām rakstniece taču vēlas iedvest entuziasmu priekš p a t s t ā v ī b a s cīņas?

Bet — redzēsim uz priekšu! Varbūt, ka var, — katram sava metode!

Otrs kungs, Osīša draugs — Pļaviņš[3] — arī brangs vīrs un pārticis cilvēks! Uz šā precību kandidata pases stāv: «Pazīstams rakstnieks, tumšmatains skeptiķis, negativas puses piekritējs un baudījumu meklētājs.» (3. lpp.) Bez tam mums vēl rakstniece pasaka[4], ka tas derīgs kalps tupeles varai (2. lpp.).

Īsi sakot — arī diezgan labs kandidats! Abi labi! un, ja tādi vīrieši vien būtu pasaulē, — būtu viss labi! būtu sieviešiem paradize atkal mājā!

Pēc abēju varoņu priekšā stādīšanas novelē nāk šo varoņu sarunas «pie glāzes alus» — par to, ka laulības slēgšana šinīs laikos lielākai daļai veikala lieta (4. lpp.), ka īsta pašaizliedzīga mīlestība ir «kā ziedoša oaze smilšainā dzīves tukšumā» un ka tā nesasniedzama lieta — un ka tā bez tam pērle starp putekļiem, kā viens starojošs dimants cilvēces vaiņagā utt., utt. — kā

---

[1] kaut arī ne direkti.

[2] šim idealam, kā vēlāk redzēsim, labprāt seko arī emancipētā Felicita-Marija.

[3] neskatoties uz draugu gigantiskām īpašībām, abēju vārdi tādi maziņi.

[4] rakstniece vispārīgi mīl p a s a c ī t — bez tēlošanas.

redzams, nebūt tik «pārcilvēciskas»[1] valodas, kā no šādiem teiku varoņiem būtu gaidāmas. Tās ir tādas valodas, kādas sevišķi pirmā gada skolēni mēdz šķetināt, aizliegtu alu dzerdami — «nāvīgi» ticēdami pie īstas platoniskas mīlestības, zobus sakoduši, tomēr to noliegdami.

Tātad sarunas varoņiem paplānas. — Iznāk tāda parasta čalošana par dienas jautājumiem, svarīgām jaunām idejām, moderniem ārzemju virzieniem etc. Šāda fražu skandināšana jau sen pazīstama muzika! skan tāpat kā slavenu komponistu operas, ko uz leijerkastēm berzē!

Osītim, I num. varonim, meklētam juristam, šinī konverzacijā «pie glāzes alus» jāaizstāv «pašaizliedzīgā» mīlestība. Osītim, kā uz priekšu redzēsim, vispārīgi jāir padumjam, t. i., jārunā un jādara tādas lietas, ko neviens meklēts jurists vēl nekad nav darījis, ne izdarīs. Bet rakstniece to tā vēlas.

Otrs varonis, alu dzerdams, izrāda savu «tumšmataiņo skepticismu». Viņš pukojas par to, ka sievieši viņu nemīlot «pašu par sevi», bet ka tie mīlot viņa stāvokli. Viņš «kā viņš filozofs dienas laikā staigājot apkārt ar lāpu un meklējot cilvēku — sievieti».

«Lai viņu mīlējot par sevi», viņš grib — t. i., t ā d u laikam no lieluma, kāds tas no mātes miesām nācis?! kas no dzimšanas laika vēl it nepavisam nekāda stāvokļa nebūtu ieguvis sadzīvē, kas it nekā laba, ne ļauna vēl nebūtu izdarījis, tik ilgi sadzīvodams, kas nebūtu vēl ne ievērojams, ne neievērojams rakstnieks?! Jā, patiesību sakot, nevaram nepavisam labi iedomāties, kāda šāda «persona par sevi» lai izskatītos! Un sievietēm tādā imažinerā personā jāiemīlas?! — tādā «vējlukturšērdzīgā» personā?!

Bet draugs Osīts, kam katra dumja doma simpatiska, saka: varot g a n mīlēt šādu personu par sevi — esot gan sievietes, kas to darot! (4. u. 5. lpp.).

Jā, jā! t ā d s mums tad pamaziņām izaugs priekšā modernas rakstnieces i d e a l s vīrietis! Būs gan viens «garīgs varonis»[2], kā paredzams.

Atkārtosim tomēr īsumā — lai nepiemirstum! — kādam viņam, tam idealam vīrietim, vajag būt: «Smukam, stipram, bagātam, padumjam» ... gaidām vēl pienākam klāt: «resnīgam, omulīgam» — un tad mums sen pazīstams «papus» priekš acīm — kam ne prātā nekad neienāks dziedāt «jaunas dziesmas». Ja — Crambambuli — das ist der Titel! ...

---

[1] rakstniece vēlāk sauc Osīti par pārcilvēku.
[2] rakstnieces iemīlēts teiciens.

Un nevaram nociesties vēlreiz nejautājuši — ko īsti emancipēts sievietis ar t ā d u iesāks?! —

Viņi runā tālāk. Visu sačalojumu neder atstāstīt, bet vienu gabaliņu vēl tikpat iz tā izņemsim, jo tas patiesi pamudina uz pārdomāšanu (kā Teodors par visu noveli izsacījās). Tas jārunā Pļaviņam (rakstniekam), un — varētu gan arī būt, ka runātāja skepticisms nedibināts, par daudz melns šinī vietā, bet — pārdomāt derētu gan tikpat katram «gaišam entuziastam» par viņa sekošiem vārdiem (5. un 6. lpp.): «Es neticu jūsu emancipacijai, jo es neticu sievietei. Vai patiesi tās ir vienīgi slāpes pēc gara gaismas, attīstības, zināšanas, kas sievieti pamudina uz emancipaciju, vai zem spīdošās reklamas tikai neslēpjas pavisam cits kas. Sievietes visas no dabas koķetes, tās k o ķ e t ē ar savām tualetēm, ar labdarību un tāpat arī ar e m a n c i p a c i j u. Parizes modes žurnali nespēj vairs neko sevišķi jaunu pasniegt, greznošanās ar drēbēm ir par daudz vispārējs, aprasts, tamdēļ vajag kaut ko jaunu, kas vēl kas rets, nepietiek vairs koķetēt ar miesu, v a j a g k o ķ e t ē t a r ī a r g a r u. Bet šis iemeslis vēl būtu piedodams, tas ir tas nevainīgākais; bet cik bieži arī neatgadās, k a a r š o g a r ī g o r e k l a m u t i e k s a v i e n o t s n e t i k u m s. Kādēļ tad lai neizrādītos par emancipētu, kad ar šo dabū brīvbiļeti — a t ļ a u j u s e k o t s a v ā m i e k ā r ī b ā m u n k a i s l ī b ā m u n v ē l n o k ā d a p i e k r i t ē j u p u l k a t i e k c e l t a u z v a i r o g a k ā g a r ī g a v a r o n e. Tici man, ka gandrīz visas no šīm emancipētām sievietēm būs savā ziņā bankrotējušas[1], ka tām ir katrai sava «pagājība», kura tām vairs nedod iespēju ieņemt cienījamu stāvokli sabiedrībā, un tām tādēļ kā slīkonēm jāmeklē glābiņš opozicijas partijā.»

Neskatoties uz visu nelatvisko valodu, domas tiešām vērtas, ka tās vēlreiz domā! Visu noveli, neskatoties uz visām Teodora rekomendacijām, var izlietot krāsns aizkurināšanai, bet šīs lapiņas der iepriekš izplēst un vēlreiz izlasīt! jo, lai arī Pļaviņš neģēlis (kā vēlāk izrādās), bet cik necik gudrākais viņš tomēr pa visu šo noveli. Tamdēļ arī laikam viņš tikai II num. varonis. —

V i ņ š izsaka šīs domas un ne Osīts. No tam noskārstam, ka rakstniece pati arī tādas domas publikā n e g r i b iekustināt, grib tās turpretim, tā sakot, iepriekš dzimšanas jau nomaitāt — ja, piemēram, vienam otram lasītājam tās priekš noveles lasīšanas jau būtu sākušas rasties — tamdēļ viņa tās liek izsacīt «necienīgai» mutei un — «cienīgai» liek tās apkarot, t. i., Osītim.

---

[1] mums no svara, kā vēlāk (11. lpp.) pati Marija arī atzīstas, ka patiesi tā esot.

Un Pļaviņam ir jāpaliek klusu, jā, vietu vietām pat jāatvainojas un jālūdzas, «lai tādu domu dēļ to neturot par tumsoni, it kā tas laika garam gribētot strādāt pretim» etc. — viņam jau ir jāsargājas izsacīt savu patieso pārliecību, savus iz patiesas dzīves iegūtos ieskatus, jo — — — viņš jau ir pazīstams rakstnieks! viņam jāturas pie laika gara programas! Osītis, kaut arī draugs tam, varētu tomēr kādreiz izpļāpāt, ko viņš (pazīstamais rakstnieks) pie «alus glāzes» atzinies, un — ja tas tad nonāca līdz kritiķu ausīm — kur tad palika viņa slava, viņa labie ienākumi?!

Nē, nē! Pļaviņš nav tik muļķis, — viņš zin, — ja kas grib ēst sava laika gara maizi, grib pušķoties ar tā goda diplomiem, tas nedrīkst sacīt tam acīs: tu mitini publiku ar samazgām, tava emancipacija ir prostitucija, tava cilvēces mīlestība meli, visi tavi vārdi, darbi ir meli — riebīgi meli![1]

Lai dievs pasarga! kā Pļaviņš lai tā runātu, — viņš labāk tūliņ atvainojas — lūdzas, lai netura to par tumsoni — viņš jau tā nemaz neesot domājis, kā izrunājies, etc.

Bez tam šim rakstniekam, tā runājot, tādas skarbas patiesības liekuļiem resp. liekulēm acīs sviežot, vajadzētu pašam par sevi tad arī dot diezgan bargu spriedumu, vajadzētu nosodīt pašam sevi arī[2], un — tas ir neomulīgi, to viņš nemīl!

Tātad galu galā ne Pļaviņš vairs, ne rakstniece pati nedod minētām domām vienādas tiesības ar citām noveles domām — nostāda viņas nicinātā bāreņa kārtā, ko neviens neaizstāv, neviens neievēl domāt! —

Griezīsimies tomēr atpakaļ pie abiem varoņiem! Viņi arvien vēl turpat sēž. Un, kamēr viņi vēl tur sēž, tiem nu iet garām viena dāma — ko sauc par Felicitu. Vēlākā kristībā[3] viņa dabūn to vārdu Marija, un, lai neceltos pārpratumi, sauksim to arvienu par Mariju-Felicitu. Rakstniece mums tūliņ pasaka, ka viņai esot «pagājība», bet tuvākas ziņas par to nekādas nedod. Līdz ar šīs dāmas parādīšanos novelē uzklīst neskaitāms daudzums uzpūtušos vārdu un pa grāmatu grāmatām sasmalstītu fražu — talants, sparība, pūķu zobi, dzelžainas jaunavas, zvērojoši dusmu zibeņi, noslēpumaiņi hieroglifi, cīņiņi, ciešanas, pārcilvēks un komforti brauc kā klaudzoši vagoni gar lasītāja acīm — zibins uz zibiņa, tīri kā bargā dieva laikā!

---

[1] Iz «Zaudētām tiesībām» Martas vārdi.

[2] jo vēlāk redzam, uz kādām lietām tam prāts īpaši nesas — piem., uz emancipetu sieviešu pavešanu (sk. noveles beigās).

[3] kur tā pagājību nokrata.

Pļaviņš iepazīstina savu draugu Osīti (juristu) tūliņ ar redzētās dāmas pagātni, — lai draugs sastapšanās gadījumā zinātu, kā izturēties, bet — «kas lai apraksta viņa pārsteigumu»! — — — Osīts, neskatoties uz savu labo slavu un teiksmaiņa dzimuma varbūtību, ņemas šo šaubīgo dāmu sparīgi aizstāvēt un pie vienas reizes steidzas, cik ātri vien varēdams, viņā iemīlēties (7. lpp.)! —

Iemīlēties dāmā, kuru pirmoreiz mūžā redz, kurai vispār pazīstama neslava, ko tam draugs drošības pēc vēl pasaka?! — labs jurists, ar citiem vārdiem cilvēks, kas pasauli cik necik jau pazīst, kas var iedomāties, ka patiesi eksistē šaubīgas dāmas un ka šī varbūt arī tāda varētu būt — ņemas ex promptu iemīlēties t ā d ā dāmā?!![1] Tas laikam tikai pie «pārcilvēkiem» (12. lpp.) psiholoģiski! jeb mums jāpieņem, ka Osītim nav labi nolūki.

Iz nākamām lapu pusēm tomēr redzam, ka Osītim vislabākie nolūki, — jo viņš steidzas tūliņ uz karstām pēdām — s a d e r i n ā t i e s! tīri it kā bīdamies, ka viņa neaizbēg uz Ameriku[2] vai kur!

Atminamies, kādas īpašības no paša sākuma jau pie šī «meklējamā advokata» atrodam, un — saprotam. Rakstniece jau mums teica, ka tas gaišs entuziasts un ka tam aizgrābtības spārni — un ar spārniem viņš tad nu grib skriet laulības ostā arī. Bet, iekām tas galīgi notiek, savā ziņā varbūt arī motivēšanas pēc, mums īsumā tiek pasacīti daži Felicitas-Marijas nopelni:

Viņa rakstot ievērojamus artiķeļus; c a u r v i ņ u v a r o t i t k ā n o E i f e ļ a t o r ņ a p ā r s k a t ī t v i s u m ū s u s i e v i e š u e m a n c i p a c i j a s r a k s t u r u (7. lpp.); viņa esot izsējusi pūķu zobus godīgu jaunavu vidū; bez tam viņa pulka, pulka vēl esot darījusi[3], jo viņai e s o t talants.

Un tad nāk personīga satikšanās.

Osīts pēc pēdējās glāzes alus viņu vēlas redzēt, un viņa vēlēšanās piepildās, jo rakstniekiem jau ir burvju zizlis — «tās dāmas tēls drīz vien tam tumsā parādās vienā alejā (8. lpp.)». Un viņam sāk pukstēt sirds (8. lpp.). Slaikais tēls ir sašļucis un neizskatās vairs pēc bruņotas Atenas.

Traģiski-romantiski tad nu dāma tiek aprakstīta arvien tālāk un tālāk, gan spilgti-ikdieniškām, gan drūvīgi-mistiskām krā-

[1] motivēdams šādu steigšanos vienīgi ar to, ka esot lasījis viņas a r t i ķ e ļ u s — vot',jurists!

[2] Cien. lasītāji lai piedod, ja mūsu stils paliek aizvien vairāk un vairāk nopietns, jo — citādā par šādu noveli patiesi neiespējami rakstīt.

[3] darām uzmanīgus uz konjunktivu.

sām — gan «tā bāla, gan asaraina, un ģīmja panti tai griezti cieti; tie ir kā noslēpumaini hieroglifi, kuri satura veselu dzīves vēsturi, pilnu neizsakāmu cīniņu un ciešanu» — «bālā grefiene» kas bālā grefiene! ja tikai — iz hieroglifu pantiem u z r e i z atkal neizvērstos īsti ««spīlerisks», smalks apaļš ģīmītis» (9. lpp.) — un iz bālās grefienes nebūtu gatavs atkal balts piena kunkulītis.

Un pazīstamais advokats pieiet tai klāt un vaicā ļoti dziļdomīgi — vai viņa pastaigājoties viena pati (9. lpp.).

Ļaunas domas, kā redzējām, viņam nav, un «āzēt», kā paredzams, viņš viņu arī negrib, un, ka tāds jautājums patiesi būtu dziļdomīgs, nespēsim cien. lasītājiem ieteikt — atliks atkal tikai atsaukties uz meklētā advokata galveno iedzimto īpašību — viņš ir dikti dumjš, visur un viengabal. Vai tikai šis nebūtu dzimis priekš «tupeles varas», kā rakstniece sākumā izsacījās par Pļaviņu, kurš līdz šim vēl, kā arī vēlāk nekādus sevišķus plānprātības simptomus neizrāda?

Izskatās, it kā rakstniece grib ievest sieviešu emancipaciju uz vīriešu smadzeņu rēķinuma. Bet tad viņa patiesi nedrīkst ļaunoties, ka mēs, vīrieši, oponējam. Šinīs laikos vismaz tādu «m e k l ē t u» juristu vēl nav, tiem tad laikam būs nākt ar sieviešu emancipacijas[1] zelta laiku pienākumiem!

Lai nu kā! bet tik neveikli dažs labs «tercianis nesviežas klāt» dāmām — ne vēl «filisteris». Domājam, iznāks varbūt ar laiku, ka ne vairāk, pikanti — flots gabals, bet nekā! rakstniece jau nu reiz noņēmusies tam (t. i., gabalam) par varu uzspiest «lielas traģedijas» (28. lpp.) stempeli — grib, lai gudrs advokats viņas novelē spēlē idiota lomu.[2] Un, ko viņa grib, to viņa izdara. Viņš paliek arvienu jo lempīgāks, un katrs jauns vārds, kas nāk pār viņa lūpām, liecina, ka tāds «meklēts advokats», bez šaubām, meklēts, — kaut kāds bubulis konzulenta frakā.

Nedabīgi tikai, ka rakstniece pret tādu nevainīgu vientiesi liek Felicitai «spītīgi saslieties» (9. lpp.)?! —

Un tur viņš tad (10. lpp.) stostās, pēc tam domā «to vislabāko» — viņa aizvien vēl tāda pūcīga, nemaz, nemaz neaprunājas, tai «nejauki aizspriedumi» pret Osīti (10. lpp.) — tā tramda «pazīstamo advokatu» kā skolas puiku, un tad, kad tas izrādās diezgan panesīgs un ar pietiekoši biezu ādu — viņa nāk ar patetisku «bikti» — k a t ā b a n k r o t a — ka no vecākiem dabūjusi drēbes un maizi, bet nedabūjusi g a r ī g u s

[1] t. i., tādas emancipacijas, kādu rakstniece šeit skicē!
[2] un tas, bez šaubām, traģiski.

iespaidus (11. lpp.), kā tā pati tamdēļ tādus meklējusi, bet neesot bijusi sagatavota uz tādiem asiem iespaidiem etc., etc. —

Tamlīdzīgas biografijas dzird daudz no tamlīdzīgām dāmām! tikai citas nemin pie tam «laimīgākas pēcaudzes» (11. lpp.), nepravieto, ka saprātīga audzināšana attīstīšot vienaldzīgi to miesiskos un gariskos spēkus (11. lpp.), ka sabiedrība tām došot līdzīgas cilvēku tiesības (11. lpp.) utt.

Tā valoda, tā valoda!? — tīri vai mati slejas stāvus, dažas tādas «vienaldzīgi gariskas» vietas lasot!

Un vesels vezums sentenču tad tur vēl seko — par miesas un dzīves bankrotu (11. lpp.), par ciešanām, kas ir lielais mākslinieks (11. lpp.), par zaudējumiem, kas vedot pie ieguvumiem (11. lpp.), par vainām, kas mūs darot lielākus par mūsu noziegumiem (11. lpp.) utt. — ar kādām sentencēm jau bieži vien esam dabūjuši iepazīties avīžu domu grāudos, gara dzirkstelēs, virknēs un pērlēs... un pašās beigās — paši sievieša asākie ieroči: «birst asaras ar varu iz acīm» (12. lpp.).

Lai saka ko grib — no šīs Marijas-Felicitas iznāks vēl patiess karakters! vismaz liekas, ka viņa šeit zin, ko grib — den Kerl gehörig mürbe machen! — Redzēsim tālāk — iznāks varbūt dāma, kādas patiesi dzīvē sastopam?!

Ko rakstniece tur par «to auku» stāsta, kas tai pa tam «plosījusies krūtīs» (12. lpp.), un tamlīdzīgiem negaisiem — ir maza kļūda, jo tādām dāmām krūtīs nekas neplosās, bet — rakstniecei varbūt tik tamdēļ šeit misējies, ka viņa «šīs aukas krūtīs» vispārīgi bieži mīl. Atlaidīsim tās nost, un tad, cerams, uziesim vismaz vienu patiesu karakteri pa visu noveli, lai arī ne idealu...

«Viņa pareti kaisli uzelpo» (12. lpp.) — ļoti pareizi! — viņš to grib mierināt, bet neuzdrošinājas (12. lpp.), — ka viņš ir ēzelis, to jau zinām!...

Parādās drusku mēness (12. lpp.), apspīd abus spēcīgos, slaikos tēlus, un — izlietodama laikam abēju pagarās ēnas mēnesnīcā — rakstniece viņus salīdzina ar būtēm iz citas pasaules, par «pārcilvēkiem» (Uebermensch) (12. lpp.), un tad — viņa teic, lai nedomājot, ka viņa esot teatraliska (12. lpp.), un grib teatraliski aiziet.

Bet tanī kritiskā acumirklī viņš uzreiz cienī (achtet) viņas centienus (13. lpp.) — patiesi, dievs vien zin, kādus centienus, jo šinī reizē arī rakstniece mums to nepasaka! — un viņa paliek un nemēģina tam atvilkt savu roku (13. lpp.), un — gatavi milti!

Bet rakstniece, diemžēl, tikpat negrib ielaisties uz mūsu propoziciju — tēlot Mariju-Felicitu, kāda tā dzīvē varētu nākt

priekšā (realu karakteri), jo viņa (rakstniece) tai sāk likt vērst drūmīgi lielās acis (13. lpp.), liek runāt par ideju gloriju, par iz Dzevsa galvas «izlēkušo Atenu» un — galvenais — liek izpļāpāt, ka tai pielipuši dzīves traipekļi un putekļi (13. lpp.) ...

Tātad ex! nebūs n e v i e n a karaktera pa visu stāstu — būs drāšu figuras vien, kas spēlē pēc rakstnieces iegribas un danco pēc viņas vajadzības — drīz pa Dzevsa galvu, drīz pa dzīves traipekļiem. Kāda tur beigu-beigās Dzevsa galva lai izskatās — kas par to Aspazijai daļas! kas viņai vispārīgi daļas, kā viss kas izskatītos, ja sadzīve sāktu rīkoties pēc viņas programas — — kad tikai «laika gars» teic: rakstniece slavena, rakstniece sparīga, rakstniece nepieder pie atpakaļrāpuļiem etc., tad gana! ...

Un Osītis cienī tālāk v i ņ a s centienus, motivēdams šādu vēl jo stiprāku cienīšanu ar respektablo grimšanas dziļumu (no Marijas puses) (13. lpp.). Pēdīgi arī viņam pielīp sentenču teikšanas gars, un viņš atkārto pazīstamo teikšanu, «ka patiesība pati neesot visaugstākā, bet dzīšanās pēc viņas» (13. lpp.); un tad — ne bez iemesla — bet viņa tā vārdiem netic, un ne bez iemesla, — jo tas tai sāk par daudz rupjus glaimus sacīt acīs — — viņš to ceļ nezin kādos augstumos augšā, dēvē par tādu varoni, kādas otras vairs neesot, utt.

«Jūs apmānāties paši sevi,» (13. lpp.) — viņa saka — un tā ir patiesi ļoti saudzoša patiesības pasacīšana, ievērojot Osīša zobgalību kairinošo gara stāvokli, ja tikai šai patiesībai blakus tūliņ atkal nestāvētu «varonības purpura mēteļi», ideju plātīšana, cīniņu daudzināšana (13. lpp.) un citas nepatiesības, un — gaidītā karaktera vietā ālējas un čab atkal «papīra cilvēks», runā iz rakstnieces spalvas iztecējusi «tintes dvēsele». Tā dabūn arī biografiju, tiklab kā liliputaņi milzu meitas vai mākslīgi perināti moru ķēniņi uz kumēdiņu būdu afišām.[1] Felicitas biografija skan šādi: «Es biju tikko 17 g a d u s veca, kad mans t ē v s, kurš caur nelaimīgām s p e k u l a c i j ā m visu mantu u z r e i z bija pazaudējis, sev iešāva l o d i g a l v ā ... s l i m a m ā t e, n e p i e a u g u s i m ā s a ... r a i b s g a b a l s ... k r e m t o š a s r ū p e s ... acumirkļa upuris ... (13. un 14. lpp.) restoracijas kalpone (20. lpp.) ... piekopusi visādas pazīšanās» (30. lpp.) utt., utt.

Tādas biografijas sen pazīstamas, gan lasītas, gan dzirdētas — no «tautietēm», kā «netautietēm» — kalnos, kā lejās — — un t i k a i Osītis vēl tādām t i c.

[1] priekš skatītāju pievilkšanas ir šāda biografija.

Viņš viņai piedāvā naudu. Viņa neņem — neņem tamdēļ, ka rakstniece viņai to neļauj, ka rakstniece nodomājusi visdrīzākā laikā to pārvērst par eņģeli. 14. lapas pusē jau tiek spēlēta preludija šai metamorfozei — melodija: «aizspriedumi».

«A i z s p r i e d u m i» — ļoti bieži lietāts vārds un cik no lieluma noskārstam: tādi spriedumi, ko viena ļaužu šķira dod un kas otrai nepatīk. Kas tie te ir nu īsti par aizspriedumiem, ar ko Marijai jācīnās — kas viņu 14. lap. pusē dara «zobgalīgu, jautru pašā sentimentalākā situacijā». —

Marija mums to nesaka, rakstniece pati arī ne — tāpēc mēģināsim minēt:

Viņa ļaunojas, ka lielais «nedomātājs» «pūlis» nav mierā ar viņas darbiem, t. i., 1) ka viņa viena pati skrējusi pa pusnakti un nekrietniem uzmācējiem ar ielas akmeni galvaskausu iesitusi (14. lpp.), 2) ka viņa, uz kādu atklātu izrīkojumu izejot, neņemot līdz krustmāti, pieklājības dāmas un tamlīdzīgu garnituru (labi savā ziņā teikts!), 3) ka viņa grib apkampt visu pasauli (18. lpp.), 4) viņa (Marija) ļaunojas, ka lielais pūlis netic, ka bajaderas[1] danco ar a s i n a i n u s i r d i, 5) netic, ka Indijas karaliene ar baltu šķidrautu padara bajaderas atkal par šķīstām (19. lpp.), 6) netic, ka ievas ziedi arī no viņas, Marijas, spētu nobirdināt padarītos noziegumus (19. lpp.), padarīt to atkal brīvu un šķīstu, 7) netic, ka sieviete tad vislabākā, kad tā bankrota pie miesas un dvēseles, kam sava pagājība (11. lpp.), kas katram paņemama, etc. (10. lpp.). —

Un šāda nedomātāja pūļa neticība, protests ir šī gadījuma «aizspriedumi», ar kuriem viņai (Felicitai-Marijai) patlaban esot lielākais karš. Bet Felicitai-Marijai tiesības šāda pūļa neticību saukt par aizspriedumiem, jo viņa savai programai resp. domām, darbiem — priekšā, kā galā — noliek «emancipaciju» un «cīņu par vispārēju sieviešu brīvību» — divi zieģeļus, ko privatpersonas nedrīkst lauzt, — izņem, tā sakot, jezuitu pasi, kas visu atļauj, un viņas ieskati — domas un darbi — tad vairs nav aizspriedumi! Vēlāk apbirdina tikai drusku ar ievas ziediem, liek uzspīdēt drusku virsū mēnesim (19. lpp.), un tad — lai tu vai ko būtu izdarījusi, kā noziegusies, tu esi atkal brīva un šķīsta (19. lpp.)! — kā bajadera! mums jāpieliek no savas puses klāt.

---

[1] Rakstniece 19. lapas pusē stāsta: «tur (t. i., Indijā) atrodas kādi no cilvēces izstumti locekļi, bajaderas, kuras mājo pilī un tiek turētas par līgsmības un laika kavēšanas līdzekli» utt. ... tās dejojot trakas dejas ar asinainu sirdi... un galu galā Indijas karaliene tām pārklājot baltu šķidrautu, un tas nozīmējot, ka tās esot brīvas un šķīstas. — Tamlīdzīgi rakstniece padara Felicitu šķīstu, likdama tai uzbirt ievas ziediem.

Lai tic, kas spēj, tādai emancipacijai — ticība jau darot svētu! bet — — lai neņem ļaunā! no savas puses tad jau pavisam ar mīļu prātu aizejam pie lielā nedomātāju pūļa — tad vismaz nav jādomā arī «bleķis» un jātic Indijas pasakām!

Bet aizejot gribētum tomēr vēl teikt ar rakstnieces pašas vārdiem: «neturat tomēr mūs, t. i., lielo nedomātāju pūli, tūliņ par tumsoņiem, ka mēs laika garam gribētu strādāt pretīm, mēs varbūt par daudz gaismas gribam (5. lpp.) etc.... mēs arī cīnāmies priekš emancipacijas, bet — bez «pūķa zobiem», bez «bangainiem okeaniem krūtīs» (17. lpp.), bez «pārcilvēcības», bez «bezgalības manijas» utt., tāpēc ka mums citāds sajēgums par emancipaciju. Pēc mūsu domām, sievietēm jācīnās pēc tiesībām, bet ne pēc brīvības, kas visu atļauj, — brīvības, kas tās drīz vien pataisītu tikai par «brīvām sievietēm» un neko labāku! Kas lielajam pūlim drīkst ņemt ļaunā, ka viņš izturas antipatiski, jā, pat apatiski un naidīgi pret tādu emancipaciju, kas viņa sieviešus grib tā «saemancipēt», ka tām «miesīgs un garīgs bankrots» priekš acīm?!

Rakstniece varbūt atsauksies: «To negribam — ceļa taisītājām, tām tikai jāziedojas par citām māsām»; bet — kas tādas lai atron viņas ražojumos, sevišķi šinī novelē?!

Šīs noveles varone ir tāda, kam visupirms tumša pagātne (kuras tumsības nopietnus iemeslus it nebūt nedabonam redzēt) — kas pēc tumšās pagātnes iedomājas uzmesties par glābēju — kas tālāk, atrazdama, ka tas diezgan neomulīgs stāvoklis, kāp drīz vien atkal zemē un spraužas iekšā labās familijās — errodamās pie tam, ka tie tikpat vairs nelaiž iekšā savu bijušo pēlēju un sprēķētāju savā vidū!

Tāda ir šī Marija! Tāda Marija neviena neizpestīs!

Ko viņa īsti spraužas iekšā vēlāk lielā pūļa, tumsoņu, kafijas sabiedrībās? — ko viņa tur meklē tanīs tasēs, ko priekš tam piespļāvusi?

Vai viņa patiesi domā arī savas krustmātes piegriezt pie emancipacijas?! — vai viņai tad jelcik vairs saprašanas, ka iz šādas vecas «garnituras» grib sākt klepelēt ārzemju spices?! — — —

Uz ātro iemīlēšanos šinī novelē jau aizrādījām — atliek tik vēl sacīt, ka tikpat ātri iemīlējušies viens otru dabūn — jo pēdējās rindas 19. lapas pusē pēc 13 domu strīpām skan šādi: «Daži mēneši pēc šī vakara bija aizgājuši... Osīts bij apprecējies... ar klaidoni sievieti...» Novelē starp pirmo redzēšanos un galīgu dabūšanos pagāja 8½ mazas lapiņas.

Ko tad nu pārmest citiem, «sliktiem» rakstniekiem zibeņātru iemīlēšanos, ko pārmest erotismu, ko salkanību, ko senti-

mentalitati etc. — kur taču mūsu «labajai» rakstniecei tāda pat bagaža ļoti attīstītā mērā, — ko kritika nav turējusi par vajadzīgu viņai sacīt, kurpretim ļ o t i viņa to turējusi par vajadzīgu sacīt citiem — gan Pavasaru Jānim, gan Deglavam, gan Lautenbacham, gan daudzum daudz citiem! Ļoti nelabvēlīgi pēdējā laikā mūsu rakstnieki malti kritikas sudmalām, pelnīti, gan nepelnīti, bez Aspazijas — Aspazijai dziedātas tikai slavas dziesmas, doti goda diplomi par tādiem pat ražojumiem, par kādiem citiem deva pliķus uz pliķa. Aspazijas rakstos (sevišķi šinī novelē) visas lapas puses taču plūstin plūst no pārspīlētas romantikas viļņiem, saulītes, gan mēness gaismas, gan bezgalīgas mīlēšanās, gan ceļu apkampšanas, zelta kausiem, dārgiem akmeņiem, dimantiem un pērlēm — viņas ģīmji, kam pēdējā asins pilīte izzudusi, krūtis, kurās vulkanu ugunis, vīrieši, kuri līdzinās dievam, sievietes, kas vienā reizē velni un eņģeļi, vispārīgi personas, kas visu var, apstākļi, ainas, kas mainās kā dekoracijas uz teatra skatuves etc., etc., bet — viņai tas tiek rakstīts uz talanta rēķina, citiem uz diletantisma, un — visa šī treknā viela ne par sprīža platumu nav labāk apstrādāta Aspazijas darbos kā mūsu citu, sliktu rakstnieku darbos — sakrauta, tā sakot, tāpat kā rauši un bieza putra uz mūsu sentēvu dzīru galdiem, kaudžu kaudzēm, b ļ o d a pie b ļ o d a s — jo vairāk jo labāk! jo treknāks jo gardāks!

Vai labs rakstnieks, mākslenieks, tā krauj? — Aizrādām atbildes vietā uz cittautiešu rakstniekiem, kā tie raksta, piem., franču jaunajiem rakstniekiem, Zudermani Vācijā, Jakobsenu, Kīlandu, Čechovu utt. Rakstniece pati varbūt būs lasījusi Dimā «Kameliju dāmu» — tas arī tamlīdzīgs gabals, kur «sievietes ar pagājību» tiek idealizētas — un vai Aspazija pati nebūs jutusi, cik tas pavisam citāds darbs! — ka tas vīrs, kas pie šā darba strādājis, bijis mākslenieks, kas pie tāda darba d r ī k s t ē j i s ķerties ar drošu apziņu, ka viņa dāma priekš publikas nepaliks par apsmieklu — lai tai vai kāda pagātne, tagadne vai nākotne. Un katram lasītājam jāatzīst, ka šā vīra drošā apziņa nav bijusi iedomāta. Viņš radījis sievieti, kuras krūtis patiesi viļņo, lai arī ne aiz okeaniem un vulkaniem, un bez kā tā pati publikai bāztos virsū, ieteikdama, «es esmu augstāka, cēlāka būte nekā citas, esmu pārcilvēks» etc.

«Kameliju dāma» negrib visu pasauli apkampt, negrib dauzīt ar akmeņiem galvaskausus, un tomēr viņa modina lasītāja līdzcietību, padevību priekš bankrotējušām sievietēm, deldē simtreiz vairāk aizspriedumus nekā šādas Felicitas lielīšanās un «uguns vemšana».

Vēl attiecoties uz mūsu pašu rakstniekiem, — J. kgs savā

latv. literaturas apskatā itin pareizi saka, ka mūsu rakstnieki mīlot izbāzt galvu iz savām lapas pusēm un kliegt iekšā publikā savas idejas (*tamlīdzīgi* vismaz J. to sacīja savā priekšlasījumā), un — taisni pie šādiem pat ideju izkliedzējiem jāpieskaita mūsu rakstniece Aspazija. Viņa ik uz lapas, tā sakot, trīc, kaut jo vairāk varētu sakliegt kopā sentenču, fražu un *svešu ideju*. Svešas — pa artiķeļu artiķeļiem un brošīrīšu broširītēm salasītas spalvas grezno visas viņas noveles nodaļas un dramu skatus. Kādām personām un cik izdevīgās vietās viņa šīs svešās spalvas pratusi piespraust, esam jau redzējuši un redzēsim vēl uz priekšu.

Marija-Felicita īsts piemērs šādai svešzemes spalvām izpuškotai vārnai. Raibāku to nebūt vairs nevarēja iztaisīt, un tomēr — caur visiem ārzemes raibumiem spīd neapslēpjami cauri visi pelēkās Baltijas vārnas niķi un sirds noslēpumi, sevišķi — nekādā ziņā neapslēpjama ilgošanās pēc «vecām labajām familijām» — kā mūžīgā gaušanās pēc Eģiptes brangajiem gaļas podiem.

Uz to aizrāda tik bieži un sevišķi sīvi minētā «kafija», kuru tur ļoti daudz dzerot; tad paši vārdi «labās familijas», «labā sabiedrība», «slēgtās durvis», «mājas draugs», «pieklājības apmeklējumi» etc., etc. Bez tam — stipra mīlestība, stiprs naids ir sen pazīstama lieta, vienas mātes bērni — cik stipri Marijai toreiz kafija smeķējusi, tikpat stipri tai tagad žēl, ka to vairs nedabūn.

Un — nebijis šis sirdēsts — cik jauki un koši Marijai nu viss būtu iznācis — tai būtu pagātne ar pleziru un romantismu, tagadne ar slavu un smuku, bagātu vīru un nākotne ar kafiju labās familijās — cik tas viss būtu bijis neizsakāmi jauki!

Bet visu labu *vien* — jau no senlaikiem dievi cilvēkam nenovēl, un šinī gadījumā tie izredzējušies taisni labās familijas kāda cilvēka pilnīgai laimei par šķērsli un — izredzējušies pie tam tik veikli un manīgi, ka lasītājs nedrīkst pat ne greizs palikt uz šādām laimes postītājām, jo — kas lai viņas (labās familijas) par to nosoda, ka nesniedz savu kafiju tādām personām, kas kafiju zaimo?! Ar kādām tiesībām Marija drīkst uzsaukt: «Tu vecā garnitura, nāc apkamp un bučo mani!»

Katram taču tiesības bučoties ar to, kas viņam patīk, un nebučoties ar to, kas nepatīk?! Vai tāda «uzbāšanās» no Marijas, pēc rakstnieces domām, tiešām tik cēla un daiļa?!

Bet rakstniece teiks: tur taču stāv melns uz balta, ka Marija brauc[1] *cīnīties* un ne kafiju dzert?!

---

[1] kur tā pēc precēšanās ar Osīti brauc uz pirmām labo familiju viesībām.

Taisnība! tā tur stāv, bet — tik daudz jau mums tādām teikšanām bez pierādījumiem bijis jātic, ka vairs neticam, bet paši mēģinām iz tēlotu personu darbības viņu īstos mērķus un nolūkus izdabūt. Pēc darbības jau tikai — mums tēloti karakteri paliek vai nu simpatiski, vai antipatiski, ticam tiem vai neticam, un ne pēc rakstnieka vienkāršas pasacīšanas: tas labs, tas slikts, tā skaista, tā nejauka — šī brauc dzert kafiju, tā brauc karot priekš sieviešu brīvības etc.

Šādus tumšus vārdus lielākai daļai nemaz nelasa, lasītājs tiem skrej ar acīm pāri, tālāk meklēdams, ko nu tas un tas atkal darīs — un šinī novelē — ko visas viņas personas īsti dara? — Tās: pa visām 70 lappusēm — pļāpā, čalo, tērzē — saka viena otrai glaimus, lielās, un darbība?! — jā, kāda darbība tur īsti ir?! izņemot ekstremo — mantisko papīru zagšanu, galējo nāvēšanos un tiesas medicinisko sekciju?!

Ar šādām briesmām jau var nobeigt katru noveli, katru romanu — un tas tikai beigu efekts! Var itin labi šīs beigas atlaist nost, novele caur to neko nezaudētu, profitētu pat vēl — Osītis ar Mariju, piemēram, tad varētu tērzēt un mīlināties pa savām brangajām istabām visu mūžu un dzīvot laimīgi līdz mūža vakaram. Šādas briesmīgas beigas nebij novelei (kādu rakstniece to rakstījusi) nemaz psicholoģiskā vajadzība. Un cik daudz smukāka lasīšana būtu bijusi, ja beigas bijušas laimīgas! Un tāda tad šī novele vai būtu bijusi pirmā vai bijusi beidzamā!

Bet rakstniecei to bij piejūgt priekš idejas vilkšanas — tādu mazu grāmatiņu priekš tik smagas idejas — bij padarīt to briesmīgu, bij padarīt citiem rakstniekiem netaisnību, apgrūtināt kritiķiem apziņu, pazaudēt paškritiku u. t. j. pr. — kamdēļ viņai vajadzēja ienākt prātā tik nelaimīgai idejai?! bet — tas jau laika gars! utt.

Bet nu viņi pa tam apprecējušies — ir vīrs un sieva. Kam viņiem, pārcilvēkiem, tā īsti vajadzēja —? bet, ja jau nu tā ir, tad lai paliek!

Viņi dzīvo laimīgi. Osīts kā īsts vīra ideals saka tai katrā vaļas brīdī glaimus, rūpējas tikai par to, ka tai nenotiktu nekādas nepatikšanas, iet tai visur līdz, kur viņa iet, un nožēlo, kad to kādreiz nav darījis — ar vārdu sakot, nēsā to patiesi uz rokām un piepilda šādi uz pamatīgāko vīzi «emancipētā sieviešа» sapņus un laulības idealus (20. un 21. lpp.).

Lai lasītājam tomēr nenāktu prātā, ka šāda laulības dzīve ļoti nepastāvīga (uz sievu attiecoties), ļoti salkana un laiska (attiecoties uz abiem), — Marijai, jaunajai sievai resp. advokata kundzei, arvienu jāteic: «Nē, nē, man jāir patstāvīgai» —

«man nav jāļauj saistīt sava brīva individualitate» (21. lpp.) — jādaudzina ar citiem vārdiem arvienu iemīlētās frazes un jākaisa lasītājiem smiltis acīs; bet to jau zinām, un tamdēļ skatīsimies arvienu tikai, ko viņa dara, un ne — ko viņa mums runā priekšā. —

Un Osītis viņai saka, ka viņam žēl, ka tai tik daudz jācieš (21. lpp.) no labo familiju adatu dūrieniem (21. lpp.), saka tai, ka maz bēdājot, ka viņš zaudējot savus draugus (21. lpp.), ka viņa labā slava ciešot (22. lpp.), ka viņa vārdu grūžot dubļos (22. lpp.), ka caur to viņam ceļoties «materiali nelabumi» (22. lpp.), ka zaudē uzticību pie ļaudīm (22. lpp.), ka klientu skaits pamazinājas (22. lpp.) utt. — tas viņam viss viens «pīpis» — kad tam tikai «v i ņ a»! Vai vēl labāka vīra un dumjāka Pētera kāds var iedomāties?!

Tīri brīnums, ka realu ideju daudzinātājai sievietei var patikt šāds — gaļas gabals — smuks, gaišs, dumš, bagāts sievas auklis, kas tik salkani rīkojas ar savu «garīgo» laulāto draugu un tik idiotiski ar savu praksi — labu slavu un «materialiem nelabumiem»?! Jāprasa — ko šie beigās abi gan tad ēdīs, kad visi klienti būs aizdzīti projām?! Bet var arī būt, ka tam jau kapitāls!

«Und das Alles um eine Kuh» (saka Heine kādā dzejolī) — visu viena bankrotējuša sievieša dēļ! — jāsaka šeit.

Ja arvienu vēl pieturamies pie vārda «bankrotējuša», tad tas notiek aiz nopietniem iemesliem — jo šī Marija it nebūt vēl nepierāda, ka tā nebūtu bankrotējusi, — vismaz gara ziņā tā arvien jo gaišāk demonstrē, ka ir patiesi bankrotējusi, jo — tā pavisam vēl neatsakās no fražu malšanas, pat tagad ne, kur precējusies, kur tai tās vairs nevajadzētu. Viena vieta nu gan it kā vēl liecinātu, ka tai drusku, vismaz vairāk saprašanas nekā tās laulātam draugam (22. lpp.), kur tā, nojauzdama tomēr, ka neviena bagātība nav neizsmeļama, savam vīriņam liegi aizrāda, ka tik vieglprātīgi tomēr nevarot izturēties pret klientiem — ka viņa (Marija pati) tam tikpat lieliski nevarot palīdzēt pelnīt — par viņas literariskiem ražojumiem maz maksājot. Pie vienas reizes viņa arī aizrāda, ka gar rokas darbiem tai nepatīkot knibināties, jo ar tiem samaitājot acis (ak mīļais dievs, cik zemākām ļaužu šķirām nav jāstrādā tādu darbu, kas maitā acis! lai tikai pieminam: rijas, lauku darbus slapjajos rudens vējos, kluču pludināšanu etc., etc., etc.) un tur nu esot vainīgi sasodāmie apstākļi, ka vīrieši vien esot pasaules kungi! tie priekš sieviešiem tādus darbus vien atstājuši, kas maitā acis — labos paši vien pastrādādami!

Bet Osītis kā arvien aizgrābts no katra vārda, ko viņa balodītis saka, un piedraudētā konkurence to sevišķi uzjautrina — viņa sieva tam dzīras ņemt nost maizi — peļņu! ha, ha, ha.

Cik omulīgi še nupat šis d u m j a i s vīrietis smaida par (savas Marijas) emancipaciju (22. lpp.)! it kā gribēdams vai sacīt: «Es taču sen jau zināju, ka tie joki vien ir, vairāk nekas.»

Un tad abi, omulīgi apkampušies, ņemas viens par otru lielīties — ka ne no kā neesot bail — ka nekad nepalikšot apakšā — ka viņa divkārt stiprāka nekā viņš — ja tik viņam neesot bail, tad viņai jau it nebūt ne (23. lpp.) utt., utt., tīri ka vai dūša apskrej lasot — sēž, lielās un nedara it nekā!

Un turpat tālāk skan à la madame Šubert: «tikai drusku vairāk ekonomijas, un ar to ir līdzēts» (23. lpp.) — kad arī neviens klients vairāk nenāktu — — vajag mācēt tikai taupīt, un tad var dzīvot, kaut nekā nepelnītu! Viņa atlaidīs kalponi, viņš pa jokam stieps maisus, viņa stieps līdz (24. lpp.).

Smalka ekonomija!

Un, tā runājot par šīm briesmu lietām: par «kalpones palikšanu», par maisu nēsāšanu utt., viņa tam pieslien galvu mīļi pie pleca (24. lpp.) — atkal laikam patīkami notrīcēdama, pie šādiem briesmu darbiem iedomādamās... nē, nē! viss tikai spoki! viņiem, gods dievam, nebij ko bīties — nebūs ne vienai jāiet par kalponi, ne otram maisus nest!

Bet vēl viss patīkamais spoku temats nav izsmelts — ja tomēr Osīts kādreiz paliktu akls, kropls vai tizlis?! — ko tad?! (24. lpp.). — Nu — tad viņa ietu priekš tā ubagot, strādāt, mirtu priekš tā ceļmalā (24. lpp.) utt. Un cik tas atkal būtu jauki, drūmi-romantiski — tīri vai asaras birst, lasot par tādu pašuzupurēšanos! Un vēl jaukāki — tas nekad, nekad nenotiks!!

«Ak tu mana dūšīgā, labā, varonīgā mīļākā!» viņš uz to saka (21. lpp.) — un arī viņam varbūt skrej patīkamas šaušalas pār muguru. Bet istabā patīkami silti un omulīgi, drudzi viņi nedabūn ne viens, ne otrs no iedomības briesmām.

24. lapas puses vidū Osīts uzreiz tā kā ieskurbst, sāk runāt tā jocīgi aplam — kad tik patiesi vēl tie nepiespokojas viens otram «garīgu spēku zaudēšanu» (24. lpp.)! Viņš sāk muldēt, ka tas esot tik bagāts, it kā tam piederētu visas pasaules valstis — lai sieva tam teicot, ko gribot, — viņš tai visu došot — «visas pērles, kas jūras dzelmēs, visu zeltu, kas zemes iekšā — izplatīšot austrumu pa viņas labo un rietrumu pa viņas kreiso roku — sataisīšot troni uz visaugstākās Himalaja galotnes un likšot tai Indiju par kāju pameslu.»

Nu — tas taču ir dulls?! t. i., ja Nebukadnecars arī kādreiz bijis dulls. Arī viņa sieva to laikam nomana un aizspiež tam muti (bučo to). Bet viņš to pārprot un lamā viņu par «nesātnieci» (24. lpp.).

Ak tu pērles, ak tu zelts, ak tu bagātā Indija! Trūkst tik vēl «svētā Lestene!»

Visā savā skurbulī tāds Osītis tomēr vēl bijis diezgan atjautīgs, savai kundzei dāvanas izmeklēdams — zeltu, pērles un labi augstu vietu, no kuras to visa pasaule (*âcil.* ar labām tāļskatāmām glāzēm) varētu redzēt un apbrīnot, un bez tam dārgu soliņu priekš kājām, kas no bezdarbīgas sēdēšanas ar laiku drīkstētu nogurt.

Un uz šāda soliņa tad tīri visai pasaulei kā par uzjautrināšanu iegravēts:

«Mēs nedrīkstam slēpties kaut kādos romantiskos padebešos, mums jāved rēķins ar dzīves patiesību.» (25. lpp.).

Bet mēs — lasītāji — no savas puses arvien vairāk sākam pazīt tādu dzīves patiesību, ko pa vienu otru noveli vai dramu klaudzina — šādu zeltītu dzīves patiesību!

Un tad — kā visos romantiskos stāstos — 25. lappusē nāk priekšā arī viena paredzēšana. Marija paredz, ka draudot kādas briesmas.

Osīts izbīstas un pēc tam mierina neizbīstošos kundzi.

26. lappusē atkal manta (arvienu tikai manta), kas noguldīta drošā vietā un par kuru bail, ka to nenolaupa.

Tālāk — «baigas jausmas» — laime Marijai sāk likties par lielu, «ka tā varētu pastāvēt» (26. lpp.) ... «kas liels, tas arī esot traģisks» (26. lpp.), utt.

Pēc baigajiem paredzējumiem Osīts vēlas dzirdēt «kādu poeziju» (26. lpp.), un tad viņa teic, ka viņu mīlestība esot kā kāds liels, cēls eņģelis (27. lpp.), kam «kaut kas ir no Lucifera (27. lpp.), bet no tāda Lucifera, kurš ir atkal atgriezies un uzņemts pie svētajiem un kam trūdu zīmes ap acīm (27. lpp.), un kas dziļi ieelpo paradizes vēsmas, un kam kādi atomi atrīst no dzīvības» — — (27. lpp.)

Varbūt arī, ka tā ir «kāda poezija»! — bet Osītis netic — teic, ka tā sākot palikt atkal romantiska, un viņa tad ceļas un iet — klāt tējas galdu (ne kafijas!) (27. lpp.).

Bet, diemžēl, netiekam tikpat vēl ārā iz «kādas» poezijas, jo nu sāk atkal «omulīgi žūžināt tējmašīna» (27. lpp.), kaut gan šī žūžināšana mums jau tik pārāk brangi pazīstama iz «Daheima», «Gartenlaubes», «Buch für Alle» romaniem, ka nebij vairs vajadzīgs to no jauna atkal un atkal mums žūžināt priekšā.

Pēc noveles vispārīgās garšas būtu bijis loģiskāki tējmašīnas vietā aizkurināt atkal kādu vulkanu — vai celt varbūt pašu Geiziru mums uz galda priekšā, bet šādi nu iznāk īsti «spīsbirģeriska» neliela istabiņa ar «patīkamu siltumu», «sienas pulksteņa vienmuļīgu tikšķēšanu», «tējmašīnas lēnu šņākšanu» (28. lpp.) un vispārīgi — viena «patīkama idile» (28. lpp.), caur kuru pūš cauri viena silta, lēna dvesma (28. lpp.). Un «ārā» pa tam (viss 28. lpp.) auksta, slapja, vēsa novembra nakts. Auka šņākdama svilpo gar namu stūriem, rausta logu slēģus utt., utt., un kas to visu jau nemācētu no galvas?!

«Un pēc vakariņām (28. lpp.) Osīts ņemas caurskatīt laikrakstus, pienākušās korespondences»... šlāfroks un garā pīpe gan nav minēti, bet laikam šīs omulības lietas jau arī nebūs trūkušas!

Bet lai «emancipētā mājturība» un emancipētās ierašas tomēr uz mata nesaskanētu ar pelto spīsbirģeru ierašām, — kundzei pašai «jānogrimst lasīšanā» (28. lpp.) un ne rokas darbos. Bet tā tad arī ir it pavisam vienīgā starpība, jo pat advokata korespondence ir īsti spīsberģeriska satura — «tā ielūdz uz viesībām» (28. lpp.) — —

Ko tiem arī citu var rakstīt?! — kas cits lai tos interesē?!

Prieks un brīnīšanās! (29. lpp.) — tavu pārsteigumu! Un tad tiek apspriests, vai ielūgumu pieņemt vai atraidīt (29. lpp.) — kā jau mēdz, lai jo ilgāk būtu iespējams pie patīkama temata pakavēties.

Tātad — izdaudzinātā «briesmīgā emancipacija» nebūt nav tik briesmīga! — ļauj gan tējmašīnai žūžot, gan labas vakariņas ēst, gan omulīgi pēc tam avīzi lasīt, gan uz viesībām ielūgties — atļauj visu, kas pastāv, — izņemot tikai kafiju.

Osītis pa tam drusku atkal pārprot savu kundzi — domādams, it kā tā negribētu iet uz tām viesībām — bet viņa pamāca atkal savu vīriņu — ka «nevajagot bēgt no cīniņiem un tāpēc esot jāiet gan» (29. lpp.), lai pierādītu, ka netrūkst dūšas (29. lpp.)!

Pēc šiem vārdiem Osītim uznāk atkal skurbulis, un viņš «izaicina gadu simteni» (29. lpp.) — to dumjo zēnu, kas atvēlējis eksistēt tādām dažām personām, kas viņa sieviņai nepatīk.

Un tad — Marija prāto, «kādu tualeti ņemt uz to soareju» (29. lpp.).

Tā izvēlas aprikozu krāsas kleiti — pēc ilgākas pārlikšanas — un tādus pat ziedus matos (30. lpp.) un stājas spoguļa priekšā. Kā sārtā rīta mākonī ietīstīta — mati kā biezs mētelis — bālajos vaigos iededzies sārtums — tumšās acis zibiņo —

Osīts apstulbst un (30. lpp.) prasa, vai viņa tā pati esot, un saka tad atkal vienu glaimu klāt pie visiem citiem simtiem — kā tā izskatoties kā Zalamans visā savā godībā (30. lpp.).

Abi iesēžas kalešā, viņas sirds iesāk bailīgi pukstēt (?), un kaleša aizripo viegli pa nakti savam mērķim pretim (30. lpp.).

Vai kaleša tur viena aizripoja savam mērķim pretim?

Lasītājs nevar tikt vaļā no bažām, ka Vilmaņu spīdošās viesības arī Felicitas-Marijas mērķis — arī Osīša mērķis — parādīt, cik viņam smuka sieva.

Un pie tam tie aizripo «smukā kalešā», saķērušies laikam — ja sārtais aprikozu mākonis to cik necik atļauj.

Mīļā nabaga māsa, Made, Līze, Trīne, vai kā tevi arī nesauc, — noskaties pakaļ šai kalešai un greznajam aprikozu mētelim — tur aizbrauc tava glābēja — tu varbūt pati to nevarēsi iedomāties! Tā ir «varonīgā, dūšīgā, labā» Felicita-Marija — viņa tagad brauc ar pukstošu sirdi uz Vilmaņu spīdošām viesībām «priekš tevis cīnīties» — un tu esi nepateicīgākais radījums virs zemes, ja tu tai uz ceļiem nerāpies klāt un, tās aprikozu mēteli skūpstīdama, ar asarām tai neizsaki savu «bezgalīgo» pateicību par tādu uzupurēšanos!

Un šīs cīņas sākumā nu viņai (Marijai) nāk pretim velns Pļaviņa veidā — to kārdināt — — tas tad arī sagrūž visu cēli omulīgo noveli pavisam uz citu pusi, pataisa to galu galā pat vēl par impozanti-briesmīgu — «es gribētu atkal teikt, traģisku» (27. lpp.).

Un skaista viņa bij! Cik skaisti šī cēlā būte atšķīrās no citām, — tik lepni un droši tā pacēla uz saviem kamiešiem galvu... (32. lpp.). Tas bija sevišķs skaistums, pilns liesmu un dzīvības... (32. lpp.). «Izabella» tikai nieks pret tādu!

«Pļaviņš šņāc kaut ko nesaprotamu caur zobiem, kamēr kāda savāda kvēle iedegas viņa acīs.» (32. lpp.)

Var redzēt, ka jau vairs nav uz labu, kaut arī dāmas no iesākuma vēl ir omulīgas. Bet tad jau nāk pirmā saķeršanās starp Mariju un kādu kneipista kundzi — ķildojas par «zupām» — liek vārīt tās no tintes, uznāk pie tam uz dzejošanu, spicēm utt. un — «lielā cīņa», ko mūsu varone tik lieliski brauca cīnīt, izkūņojas par tādu pat kniepadatu badīšanās un sieviešu skrāpēšanās cīņu, kādas jau simtām tūkstošām izcīnītas, ar servjetes stūriem uzbudinātās mutes slaukot un aukstu aveņu limonadi dzerot (32. un 33. lpp.).

Bet «dūšīgā» Marija svīst tikpat baiļu sviedrus (33. lpp.), un viņa ķeras pie garīgiem ieročiem — «sievietei esot lielākī

dzīves uzdevumi nekā savu laiku pavadīt, Marlitas un Heimburgas romanus lasot un smalkus rokdarbus izstrādājot, — jo varot taču dabūt pirkt no mašīnām izstrādātus (33. lpp.) ... pie lielām kulturtautām piemēram» ... utt.

Lai saka tomēr, ko grib, — *eine Unverfrorenheit sondergleichen!* — ņem saraksta daudz lielāku bleķi nekā Heimburga ar Marlitu abas kopā un — — ņemas vēl par šīm dāmām vilkt vaļā?!!

Tur vai iz jautrā stila «jāizkrīt ārā»!

Un tad tā garā runa, ko viņa tur tura savām «kafijšvesterēm» — pārspēj vai trīnīšu pacietību! — runā kopā tādu miksturu, ka vai «kafijšvesterēm» par tādu jāsmejas — — nosauc visus mūsu sieviešus bez iemesla, bez pierādījumiem par nedzīvu kapitalu, mūsu vīriešus par alus glāžu patriotiem, jaunekļus par diloņu ēdām (Frass), grib attīstīt «tautas sabiedrisko saimniecības stāvokli» (? — 34. lpp.), grib vispārīgi, ko neviens vēl ne iekš- ne ārzemes ziņās nav gribējis, un — «конец делу венец». — Jaunavas sāka arvien uzmanīgāk klausīties uz Mariju — jau kāda dzirkstelīte bij dažās labās krūtīs kritusi, lai tur vēlāk pārvērstos par liesmu!!!! (35. lpp.).

No tādas runas labo familiju jaunavām jādabūn dzirksteles krūtīs?! — runas, no kuras, ja kādai no šo labo familiju jaunavām vēl būtu bijis kāds pavedieniņš prāta, tam vajadzēja samudžināties vienā mudžeklī — par «tautu sabiedriskā saimniecības stāvokļa nedzīvo kapitalu»!? —

Pēc šīs runas nāk daži salīdzinājumi — sievieši vispārīgi, piem., tiek salīdzināti ar zosīm (36. lpp.), un pēdīgi «Marija» skatās, kā iz pūļa varētu tikt laukā (36. lpp.) — tai diezgan, sirds apmierināta — — un var dancot!

Un — Pļaviņš (ar to kvēli acīs) nāk to uzaicināt p i r m o uz deju (37. lpp.).

Tikai p i r m ā aizvien! — «pirmā», «augstā», «mirdzošā», «varonīgā» etc. Un visas tās citas — gan dzeltenas, gan resnas, gan muļķas, gan ģeneralbasēm, gan Rīgas Domes ērģeļu balsīm!

Un — viņa (Marija) kā «paradizes putns», viņas (citas) kā ķērcošu kovārņu pulks (37. lpp.).

Ar Pļaviņu tā nu danco un runā pa pauzēm — par Libanonu ciedrām, par idejām, par individualismu, un, ka no visām šīm ciedru — ideju — individualisma sarunām it nekad neiznāk nekāda noteikta ideja, nekādas gaišas domas, lasītājs var pārliecināties pa 38. un 39. lpp., tiklab kā pa visiem Aspazijas «garīgiem» ražojumiem!

Un nav brīnums, ka no šādām sajukušām domām, bijušā strīdus, valša dejošanas etc. Marija vēlāk apjukusi un nezin izšķirt (39. lpp.), «vai tikai galu galā Pļaviņam neesot taisnība, ka vienīgi priekš sava «es» jādzīvojot» — ko tad arī visa dzīves cīņa nozīmējot, — «cik labi būtot, ja būtu palikusi mājās un sēdētu ar savu mīļoto dzīves biedri kopā — laimē, mierā, mīlestībā, mielodami savu garu ar mākslu, daili, zinībām» (39. lpp.).

Un «kā niecīgs smilšu graudiņš» nu šī varonīgā Marija jūtas — šī Marija, kam okeani krūtīs, kas ne no kā nebīstas, ja tikai Osītis nebīstas, kuras iegriba sniedzas pāri Himalaja kalnu virsotnēm, dziļāk par jūras dzelmēm etc.! — no vienas niecīgas paplūkšanās ar niecīgām «kafijšvesterēm» — tik niecīga gara darba, tai jau nogurst dūša un saplok varonīgā sirds?! — tā ka jāilgojas atpakaļ pēc silti kurinātās idiles vētrainā novembra naktī pie mīļākā sāniem?!

Un šī mīkstčauļu sieviņa izsauc uz cīņu gadu simteņus, visus vīriešus, visus neemancipētus sieviešus un... jā, tai pietrūkst vispārīgi, ko virs zemes vēl vairāk izsaukt?! — tā tā narkotiskā roze, kas aug uz klintīm (40. lpp.), saule starp tumšajiem padebešiem?! (41. lpp.)

Ja tā nav sieviete ar viskaislāko sievišķību krūtīs, bez piliena okeanu, bez dzirksteles vulkanu, tad — vispārīgi neuzņemtumies tādas meklēt un uziet! — — —

Līdz ar varones noguršanu arī pati novelīte sāk tā kā nogurusi vilkties uz priekšu. Šad tad tikai vēl izgrūžas pa lavas grūdienam. Tā, piem., vienā vietā (44. lpp.) sacīts, ka Osīts tēlojis «nākamības idealu, kurš nebijis apslāpējams un iemidzināms ar zvaniem un mīlīgām dziesmu skaņām, bet kurš šausmīgā cēlumā reiz soļošot caur Eiropu no viņas rītiem līdz vakariem un taisīšot sev ceļu caur visām tautām». — Patiesi, ar tādām valodām var bērnus izbaidīt, ja diktāki sāk lasīt! — bet Osītis par to esot dabūjis «teļa entuziasta» nosaukumu. Un kādam entuziastam nu viņam vis nav jāir?! — no sākuma viņš bij «gaišais entuziasts», kā atminam.

Šādi, kā jau viņus saucām, lavas grūdieni grāmatiņā izklausās tikpat kā atraugas, kā murgi no pārliecīgas smadzeņu pārspīlēšanas — bez sakara, bez loģikas, bez konzekvences, tiklab kā vecā Delfijas orakuļu murgojumi.[1]

Tālāk tad ar Pļaviņa nopūlēšanos novest Mariju no tiklības ceļa (kuru ievas ziedi tai minētā naktī uztaisīja) lasītāju neap-

[1] tagad taču zinām, ka tie bij murgojumi un prasta krāpšana, kam toreiz daudzi ticēja!

E. Pīpiņš-Vizulis

grūtināsim, tāpat ne ar filozofiju par laulības dzīvi, ar Achiļa vairogiem, ar čūsku galvām, ar cilvēku augstiem uzdevumiem utt., utt., un mēģināsim labāk sasniegt reiz pašu galu.

Tam nolūkam (galam) 49. lapas pusē krājas Pļaviņa krūtīs atkal viens «vesels vulkans, lai kādā (vajadzīgā) brīdī ar savu karsto lavu piepeši sprāgtu vaļā» — un padarītu visiem galu. Par to viņam no sirds pateicamies!

Viņš krāj godīgi savu vulkanu, un, lai Osītis karsto lāvu nepamanītu vārāmies, viņam visu laiku jākrāmējas ap «vienu lielu kriminalprāvu», kur mantojuma dēļ notikusi viena slepkavība (laikam pazīstamais «cīniņš dēļ miljona»!).

Maktīgi raibs «režģījums» gan tad tur iznāk ar tiem dokumentiem, pakaļdurvju atslēgām un Marijas gultas spilveniem (50. lpp.), bet ceram — ka katrs lasītājs, kas jau cik necik ielasījies stiprākā kriminalliteraturā, arī ar to gabalu bez sevišķas paskaidrošanas tiks galā.

Osītis nekā nemana. Marija tikla un sirsnīga. Pļaviņš dzer pie viņas vienu vakaru tēju. Viņš redz, cik pievilcīga tā ziemas jakā, kā tai acis spulgo, kā tai uz vaigiem rozes (51. lpp.) — visu tā grib ar savām acīm aprīt — slaikais stāvs nāk vēl vairāk redzams (vienā teikumā gan arī iznāk, ka tā kā spoža bumbiņa[1] pildīta ar nāves zālēm (51. lpp. 10. rind. no apakšas).

Viņa iet uz guļamu istabu; viņa (Pļaviņa) nagi ierokas paša miesā (dūres sakniebjot) (51. lpp.), un tas domā: labs ir gļēvulis, spēkam viss jāiznīcina (52. lpp.), jāuzstāda par pasaules centru...

Un tad viņš lien kā tīģeris — «redz viņas kailos plecus, baltās, viļņojošās krūtis» un — paliek traks (52. lpp.).

Cīniņš uz dzīvību un nāvi! — Viņa triec Pļaviņa galvu pret gultas kanti. — Tas ģībst. — Viņa bēg. — Tas atmostas — zog dokumentus — ar tiem cer vēlāk visu iegūt — aiziet (53. lpp.).

Un tad — «tā lien kā vajāta pelīte ārā no savas slēptuves» (54. lpp.). Nē! bet lai saka, ko grib, jāsmejas, vai tīk vai netīk — cik omulīgi šī pelīte lien ārā pēc «cīņas uz dzīvību un nāvi»!

Un tad nāk viņš pats, kam brīv iet Marijas guļamā istabā, un viņa to apkampj cieti un nelaiž vaļā un stāsta tam līdz pusnaktij par saviem mājas darbiem (55. lpp.) — pēc «cīniņa uz dzīvību un nāvi»! — — bet par pašu cīniņu ne vārda!

[1] slaika bumbiņa.

«Ķlusa nicināšana bija tas lielākais sods, ko viņa tam (Pļaviņam) varēja parādīt, viņš pats tagad zināja, ka tas vairs nedrīkstēja kāju celt pār viņas slieksni,» — tā saka (55. lpp.) par izskaidrojumu.

Lai piedod katrs! bet, — lasot šo vietu, skan it kā pavadījums ausīs līdz: «Ja Osīts to dabūja zināt, tad Pļaviņš vairs ne kāju nedrīkstēja celt pār viņas slieksni.» — —

Osīts nogurst, atstāj svarīgos dokumentus zem viņas spilvena[1] — un iet gulēt — — —

Sasodīti dokumenti! — Osītim ļoti nepatīkami, ka tie nozuduši, Marijai, viņa kundzei, arī, jo nu izrādās, ka bez «klusas nicināšanas» vēl otrs iemesls, kamdēļ tā savam kungam nestāstījusi par «cīniņu uz dzīvību un nāvi» — jo, «kā tādu situaciju lai īsiem vārdiem pasakot» (resp. izskaidrojot)?! (56. lpp.)

Abi ļoti meklē dokumentus. Viņa aiziet pie Pļaviņa un izlamā to par nekrietnu zagli — un par to tas nekā neiztaisa. Vilmanis liek ielikt Osīti cietumā dokumentu piesavināšanās dēļ. Sāk iet par daudz raibi, un — pārcilvēku Marijai, kā arvien raibākā gadījumā, sāk reibt galva — tā nezin, ko iesākt, skrej no vienas malas uz otru — bet nekā nepanāk. Šādās nedienās tā nāk pat uz ārprātīgām domām — grib izsacīt Osītim v i s u p a t i e s ī b u; bet — paliek slima aiz «spert gribētā» neparastā soļa.

Osītis nāk iztiesāšanā. To grib notiesāt, bet tad — caur skatītāju pūli laužas sieviete — tā ir Marija (63. lpp.). Tā palikusi atkal vesela un nu nāk un visu izstāsta. Osīti atsvabina, tas iet uz mājām, viņa iet pakaļ, bet viņš to vairs negrib, — jo «viņš to situaciju patiesi nesaprot», ka Pļaviņš bez viņas protekcijas būtu varējis iekļūt viņas guļamā istabā.[2]

Gan viņa izstiepj rokas, gan viņa to sauc par «mīļo vīriņu» (65. lpp.), bet nekas nelīdz, viņš teic:

«Ej!» (65. lpp.)

Un, kad tā vēl uzreiz neklausa, tas saka, «ka tā izdarījusi slepkavību pie cilvēces, tā esot rakusi kapu savai pēcaudzei» (!) (66. lpp.).

Nu ko tad darīt?! — jāiet būs. Bet tā neiet vis ārā projām, bet ieiet savā istabā un sāk «p r ā t o t» (66. lpp. — gaidījām: «pakāties»!). Un prātodama tā «pievienoja savu lietu vispā-

---

[1] par šo punktu lai juristi izšķir, vai tas var notikt vai ne!

[2] No savas puses varam atzīties, ka a r ī to nesaprotam, kas viņai (Marijai) pa to laiku, kamēr tai tik bīstams viesis, jāiet guļamistabā nodarboties ap savām baltajām krūtīm — bērns tai taču nav?!

rībai» (66. lpp.). Un apziņu tā nomazgā ar to, ka «esot gribējusi aizmirst savu personu (66. lpp.), visus spēkus ziedodama par labu savām apspiestām līdzbiedrenēm»!! (sic!) (16. lpp.)

Var jau būt, ka viņa to gribējusi, nevaram pierādīt, ka ne, — bet to jau pierādījām, ka galvenā un pirmā bij visur viņas persona un ka tā it nekā nedarīja priekš citiem resp. citām! — —

Viņa izrēķina, ka bankrots nu absoluts un — ka jādara sev gals. Doties no jauna dzīves cīņā bez bagāta, smuka vīra un vieglām dienām — to viņa pat ne iedomāties nevar!

Kas jādara — jādara!

Tā noskaita sev pulsu — lai no dieva puses neiznāktu anormala pašslepkavība[1] — tad tā aplej vēl savas puķes, un «pēcaudzes manija» tai liek ieraudzīt puķēs iztvīkušu cilvēces paaudzi (67. lpp.).

Jā, — kad cilvēces darbs tik viegli būtu izdarāms, kā puķes aplejamas, tad laikam arī šī, nule no skatuves ejošā Marija to būtu padarījusi, bet — viņa, liekas, iet no skatuves ar pārliecību, ka patiesi ko darījusi, ka visu mūžu upurējusi sevi cilvēcei?![2]

Pat pēdējos acumirkļos tā nevar dot patiesībai godu un atzīties (sev pašai vien!), ka nav bijusi ne diezin kāda «saule», ne «vulkans», ne «pārcilvēks», nekas, bet pilnīgi tāds pat ikdienišķs cilvēks kā visi citi — kā visas citas vājas, vārīgas sievietes, pār kurām tā gribēja pacelties līdz Himalaja augstumiem! Vai tai pašai nebij atzīt, ka galvenie dzinekļi dzīvē tai bijuši: baudījumu kārība un spītības jušana?! kur taču katrs cits cilvēks redz un nojauš, — ka iegriba tai bijusi bezgalīga, bet spēja ne par naga melnumu lielāka kā visiem citiem un citām?!

Un viņa nošaujas! — Viņu šķērž; Osītis dabūn zināt, ka tā nevainīga, viņam žēl, viņš bučo tās aukstās kājas, paliek vājprātīgs, un — citas dāmas uz to uzdzer kafiju. — Beigas! (70. lpp.)

Bēdīgs gals! — tas ir, bēdīgs tamdēļ, ka tas pēc visu citu briesmu romanu šablonas! — —

Bēdīgs gabals visa tā novele, jo — tā nepavairo vis mūsu rakstniecības labo ražojumu skaitu, bet — ja ne vissliktāko, slikto bez jebkādām šaubām!! Pieņemot pat, ka rakstniecei

---

[1] medikiem gan būtu interesanti dabūt zināt, kā caur pulsu vien var ieskatīties savās smadzenēs?!

[2] Ar visu pulsu skaitīšanu jāsaka — viņa nav normala

bijusi laba griba (pabalstīt labu ideju), pie rakstīšanas nosēžoties, nevaram būt vienis prātis ar Teodoru, ka šī grāmata svarīgāka nekā 10 citas; jo — kā visu laiku pierādījām, neviens cilvēks iz šīs grāmatas nevar izlasīt noteiktu ideju, un, ja kāds to izlasītu,[1] tad caur šīs noveles iespaidu tas drīzāk paliks par emancipacijas pretinieku nekā labvēli — ar tik maz talanta un tik maz nopietnības rakstniece šo rakstu sarakstījusi.

Aizrādījām jau, ka pa visu noveli nesastopam ne tikvien neviena simpatiska,[2] bet pat it nepavisam neviena karaktera — bet tikai slikti savērtas drāšu figuras, kas lēkā pēc rakstnieces spalvas vilcieniem, un viss tas gabals kopā skan — pēc lielpilsētas restoracijas organa, kas ar lielīgi dārdošām un treknām meldijām kairina krietni pieēdušu, nervozu kupču ausis. Šādi kupči mīl šādas dramas, pikantas situacijas sevišķi utt., utt.

Un no dieva puses rakstniece lai nemēģina atsaukties, ka sērīgas situacijas un līķi tai bijuši vajadzīgi priekš dzīves patiesības tēlošanas un darbības psicholoģiskas pamatošanas — — no dzīves patiesības šinī novelē taču nav ne 6%[3], un psicholoģijas ziņā šī novele pilnīgākais varmācības darbs, kādu jebkad esam savā literaturā lasījuši.

Un pēdīgi — attiecoties uz rakstnieces mākslas spēju — Aspazija šinī savā «Cīņā par nākamību» pilnīgi «aziatiska», tā sakot, «orientaliska», — nevis uz garšas savādību vai oriģinalitati zīmējoties, bet uz — vielu, krāsu, uguns, negaisa, zelta, zīda un citu greznumu kā treknumu izvēli un kaudzē sakraušanu. No visa materiala (Rohmaterial), ko viņa šinī mazā grāmatiņā sadzen iekšā, būtu varēts izstrādāt diezin kas vis neimpozanti un traģiski (kā rakstniece pati mīl sacīt) — ja tikai viņai bijusi mākslinieka garša — talants.[4]

Un — it nekā — itin pavisam it nekā neatronam, caur ko šī novele būtu varējusi iegūt «pelnīto slavu un atzīšanu». —

Ķersimies tamdēļ turpmākā izdevumā pie citiem rakstnieces ražojumiem, lai dabūtum slavēt arī un nenostātumies par pēlēju vien publikas priekšā.

[*Jānis Kreicbergs?*]

---

[1] t. i., kas no lieluma emancipacijas ideju jau pats pazītu priekš šīs noveles lasīšanas.

[2] Marija ir gribēta tēlot simpatiska.

[3] likumīgi procenti.

[4] Lai viņa, piemēram, palasa Flobera «Salambo» — tur redzams, ko šai ziņā var.

ASPAZIJA UN MŪSU KRITIKA

Liepājā, Liepājas Latviešu grāmatu izdevēju biedrības apgādībā.

Ko visu no kritikas neprasa, un kāda viņa arī dažkārt nav? Savāds kritiķis ir minētās brošuras autors. Viņa nolūks pierādīt, ka Aspazija ir ļoti viduvējs talants un ka mūsu kritika to par daudz izdaudzinājusi. To viņš grib panākt, ļoti smalki tirzādams Aspazijas lugas un dzejas. Dažs vārds, īpaši uz lugām zīmējoties, še īstā vietā. Uzmanīgāk tanīs palūkojoties, var atrast daudz ko, kas rakstniecei neko par labu neliecina. Tiesa arī, ka mūsu kritiķi un avīžu recenzenti (kāds tiem arī it bieži kritisks skats un spēja!?) kā vispār, tā arī par Aspaziju parakstījuši spriedumus bez kāda nopietnāka apdoma. Bet tā kritizēt literariskus darbus, kā to dara minētās brošuras autors, tīri arī nevar. Katrs teikums, katrs vilciens tiek kā ar nazi sagraizīts, un tad meklē, vai nevar atrast kaut ko, kas liekams uz sarkastiskā zoba. Un šādos īsos un asos kodienos tad pazūd vispārējais skats par pārrunājamo ražojumu: nevar dabūt iedziļināties ražojuma visā kopībā un pierādīt savas domas garākos loģiskos spriedumos un attiecinājumos. Mums paliek iespaids vairāk tikai par ražojuma virspusi.

Mūsu nopietnākā kritika nav arī Aspaziju cildinājusi vien. Par viņas lugām ir teikts dažs skarbs negativs vārds. Tātad tā (kritika) tik asu pārmetumu nav pelnījusi. Bez tam jāatkārto, ka Aspazija ir gan kas vairāk nekā tikai ļoti (?) viduvējs talants, lai arī viņas lugas nav bez savām, dažām arī it rupjām kļūdām, lai gan arī viņai vajadzētu nopietnāk strādāt un apzinīgāk un patstāvīgāk nodziļināties jautājumos un lietās, ko ņem par vielu mākslas darbiem.

Un, ja Aspazija kādreiz arī dzejo, ka bez «viņa» viņa ir kā apīnīts bez mieta, tad tomēr tūliņ nevar kliegt par salkanību, par viņas dzejas seklumu. Aspazijas dzejai vispār spīd cauri nopietni ideali, gars, cīņa. Un, ka šinī cīņā un gara mokās kādreiz arī sāņus tiek pēc laimes tverts, tad tādēļ vien nedrīkstam ar akmeņiem sviest, ja tikai dzeja attēlo patiesu dvēseles cīņu, bet vārdi nav tikai tādēļ salikti, lai panti iznāktu.

V-lis [*E. Pīpiņš-Vizulis*]

«Austrums», 1898. g. 2. puse, 387.—388. lpp.

DAŽI LITERATURAS UZDEVUMU NOSKAIDROJUMI DEVIŅDESMITO GADU VIDŪ

ATZINUMS[1]

Kad reiz par savu izredzēto
Tu, Muza, mani skūpstīji,
Kādēļ tad dzīves īstenību
Tu manām acīm apslēpi?

Tu pasauls tumšos bezdibiņus
Ar rīta blāzmu pārklāji,
Un zelta šķidrautos priekš manis
Tās kailumu tu ietini.

Tās bada, izsalkuma balsis
Man harmonijās nozuda,
Pa ziliem gaisiem šūpojoties,
Man neslāpa un nesala.

---

[1] Pēc pirmiespieduma DL dzejniece «Atzinumam» devusi citu nosaukumu un dzejoli pārstrādājusi. Turpmākos izdevumos tas iespiests šādā redakcijā:

Kam, muza, dzīves īstenību

Kam, muza, dzīves īstenību
Tu manām acīm apslēpi:
Un mani tāļā sapņu valstī
Ar saldām skaņām līgoji!

Tu pasauls tumšos bezdibeņus
Ar rīta blāzmu pārklāji, —
Un viņas kailumu un vātis
Tu zelta autos ietini. —

Rau, bada, izsalkuma balsis
No sapņiem mani spēji trauc,
Un skati riebīgi un drūmi
Man dailes spožās gleznas jauc.

Priekš cilvēces par noziedznieci
Es tagad sevi apsūdzu,
Ka viņas lielo uzdevumu
Es nepildītu atstāju.

Ne manīm viņu saitēs saistīt,
Bet viņas nastas nīcināt!
Ar uguns mēlēm prieka vēsti,
Tai jaunu sauli sludināt.

Ja, zemes pīšļu ceļu ejot,
Tu, Muza, mani atstātu,
Ņem atpakaļ tad savu kokli,
Ņem savus laurus, purpuru!

Ja visas tavas debess skaņas
Man arī krūtīs izdzistu,
Tad cilvēcei ar draudiem, lāstiem
Es patiesību sacītu.

Aspazija.

«Dienas Lapa», 1895. g., Nr. 217, 23. septembrī [pielikuma lapā].

Ar rūgtu žēlumu nu sevi
Par noziedznieci apsūdzu,
Ka dzīves lielo uzdevumu
Vēl nepildītu atstāju.

Ne cilvēci man sapņos aijāt,
Bet to no miega modināt,
Ar uguns mēlēm jauno vēsti,
Tai pestīšanu sludināt!

Ja zemes putekļos un tvaikos
Tu, muza, mani atstātu,
Ar cietējiem tad līdzi ciešot,
Tik gribu būt par cilvēku.

Ja visas saldās debess skaņas
Man arī krūtīs izdzistu,
Tad pasaulei ar draudiem, lāstiem
Es — patiesību sacītu!

[*Sakārt.*]

ASPAZIJAI

KAD VIŅAS DZEJOLU «ATZINUMS» BIJU LASĪJIS

(Jautājums, kas ir dzeja un kāds viņas uzdevums, ir tik pievilcīgs un še viņš līdz ar dažiem citiem jautājumiem aizkustināts tik pievilcīgā kārtā, ka nevaram liegt telpu Rūd. Blaumaņa domām, kaut gan tās nebūt nav mūsu domas. Mēs ceram, ka polemika dzejas veidā būs mūsu lasītājiem it patīkama. *Red.*)

Tu it kā samisuse dziedi,
Ka rozes vien un lilijas
Ir vienīgi Tev dārzā ziedi...
Vai Tevīm tā gan pienākas?

Tu tautu gribi segt un saudzēt,
Tai ārsts un palīgs vēlies kļūt,
Un dziedinošus stādus audzēt
Un zāles no tiem izdabūt.

Tu vēlies, lai priekš nabadziņiem
Tavs dārzs kaut kādus augļus nes,
Ja vairāk nē, Tu sniegtu viņiem
Jel spirdzinošas zemenes.

Bet dievs nu Tava dārza zemi
It savādi ir svētījis.
Ko tanī Tu ar' audzēt lemi: —
Viņš sēklu pats Tev vētījis.

Tik skaistas puķes Tavas rokas
Iz Tava dārza pasniegt spēj,
Tādēļ, ja gribi, lai Tev sokas,
Tik dieva dotu sēklu sēj.

Vai rozes, lil'jas tautā nesot,
Tā nesteigsies Tev paldies dot?
Pat debesīs tām vieta esot
Un eņģeļus tās rotājot.

Vai jaunekle ar sārtiem vaigiem
Pie krūts sev rozi nespraudīs?
Vai jauneklis ar vārdiem maigiem
Gan lil'jas slavu nepaudīs?

Vai vecīši ar sirmām galvām
It kā no jauna neatdzims,
Vai tie pie Tavām puķu balvām
Vecvecos sapņos nenogrims?

Vai slimajam uz cietas gultas
Šo ziedu uzskats nebūs dārgs?
Vai neaizmirsīs sāpju bultas
Uz brīdi viņš un ka tas vārgs?

— — — — — - — —[1]
— — — — — - —

Zem grūta darba smagiem svariem
Arvienu ļaužu vairums ies,
Tos atņemt diženākiem gariem
Nedz izdevās, nedz izdosies.

Jel atmet tādēļ maldu domas
Cilvēces nastu nīcināt,
To svabināt no — — —[2] lomas
Un viņas bēdas slīcināt.

Tik v i e g l i n ā t, tik v i e g l o t vari —
Neviens šo patiesību liedz,
Un cik Tev spējā, to Tu dari,
Kad grūtdienim Tu puķes sniedz.

Kad nabags izstiepj sausās rokas
Un viņu Tu ar puķēm sveic,
Gan rimušas tam nebūs mokas,
Bet vai viņš Tevi lādēs, teic?

Ai, paskaties tad viņa acīs,
Cik spoži tās tai brīdī mirdz,
Un Tev šis spožums gaiši sacīs,
Ko mute slēpj, bet sajūt sirds.

Lūk, Tavu ziedu lapas glāsta
Kā cefīrs vaigu tvīkušu,
Un viņa debess smarža stāsta
Kaut ko, kas stipro nīkušu.

Un cerība, gandrīz jau dzēsta,
No jauna slimā sirdī zeļ,
Un dvēsele, no šaubām plēsta,
Uz reizi atkal spārnus ceļ.

Tā paceļ nogurušos spārnus
Un laižas turp, kur laime spīd,

---

[1] Cenzuras svītrojums. [Sakārt.]
[2] Tāpat. [Sakārt.]

Un aizmirst rūpju karstos sārnus —
Un ——————[1] īsu brīd'...

Šāds brīnums nedara Tev prieku,
Kad man aiz Tevis vaigi kaist?
Tu vari sūroties pārlieku,
Ka dzīves uzdevums Tev gaist?!

Priekš cilvēces par noziedznieci
Tu netaisnībā apsūdzies!
Ai sargies, sargies, tā Tu tieci,
Ja Tavas šaubas dziļāk ies.

Tu it kā samisuse dziedi,
Ka rozes vien un lilijas
Ir vienīgi Tev dārzā ziedi —
Nē, biedrene, tā neklājas!

Ne ilgāk savas puķes slēpi,
Nes atkal tās par Latviju,
Ber tautai ar tām pilnu klēpi,
Lai ziedos reiz tā līgotu!

Šai gaitā Tevi veicināsim,
Cik spēdami ikkatris mēs
Un jūsmās tevi sveicināsim
Kā meiteni iz svešatnes.

Rūdolfs Blaumanis.

Ērgļos septembra 26. d. 1895. g.

«Dienas Lapa», 1895. g., Nr. 225, 3. oktobrī [nod.: Sīkais feļetons.].

RŪDOLFAM BLAUMAŅAM

ATBILDE VIŅA VĒSTULEI «DIENAS LAPAS» 225. NUMURĀ

Ja dzejas spirdzinošā elpa
Tik ziedu smaržā manama
Un mājoklis tai debess telpa,
Kur mīt tā neaizsniedzama —

Ja cits nav viņai mērķis cienīgs,
Kas to ar dzīvi kopā sien,
Tad arī uzdevums tai vienīgs
Ir viņa pate sevīm vien.

[1] Cenzuras svītrojums. Nevienā Blaumaņa rakstu līdzšinējā izdevumā šie cenzuras svītrojumi nav atjaunoti. [Sakārt.]

Un mūžīgi tad sastingušai
Tai palikt savā daiļumā
Kā teiku pilei nogrimušai,
Kas dzelmē staro kristalā.

Ja dzīves lielo mērķi liedzi,
Kam uzstādi tad mērķīšus?
Un ja ne pašas zāles sniedzi,
Kam maz tad lietot plāksterus!

Ja rādi cilvēcei, kur tverties,
Tās nastas gribi vieglināt,
Kam ne pie pašas saknes ķerties
Un tās pavisam nīcināt?

«Ja ubags mani uzlūkotu
Un sauso roku izstieptu,»
Tu prasi, «ja tam puķes dotu,
Vai tas gan mani lādētu?»

Kur atrast tādu cietsirdību
Un rūgtāku vēl apsmieklu,
Kad izsalkumu remdēt gribu,[1]
Ja to ar smaržu ēdinu!

Nav mūsu uzdevums un bažas
Tiem maizes kurvjus iznēsāt,
Mums rādīt tik, kā viņu važas
Tie paši spētu sadragāt —

Un, pestīšanas vēsti nesot,[2]
Mēs balss tik esam saucēja,
Kā, rīta saulei tuvu esot,
To vēsta blāzma[3]

Mums pacelt spēkus panīkušus,
Tiem mērķi priekšā nostādīt,[4]

Vai jaunavai nav vairāk ziņas,
Kā «tikai rozes matos spraust?» —

---

[1] 1897. g. izd. «Sarkanās puķes» šī rinda sākas: Kad izsalkušam līdzēt gribu

[2] turpat šī rinda: Un jaunu priecas vēsti nesot

[3] turpat, pēdējā rinda: To vēsta blāzma svīstoša.

[4] turpat, trūkstošās, cenzuras svītrotās divas rindas:
Kā laukos, zālēm aizaugušos,
No jauna dziļas vagas dzīt. [*Sakārt.*]

Un jauneklim tik vien ir cīņas,
Kā «maigi lil'jas slavu paust?»

Kam «Latvijai lai ziedus nestu»,
Tai tik daudz dzejas puķīšu,
Ka Pegazus, ja vezmiem vestu,
Tas viņas pavilkt nespētu.

Jau tiku tikām apdziedāti
Mums senči, krīvi, pilskalni,
Pie jauna darba mums būs stāti
Un pasludināt nākotni!

Tu šaubies, ka jebkad tās telpas
Priekš ļaudīm plaši atvērsies,
Un teic, ka nospiesti un bez elpas
Arvienu lielais vairums ies. —

Tu izmisies, ka raisīt spētu
Mēs dzīves mezglu gordisku —
Vai nezini Tu ceļu lētu?
[Beidzamā rinda cenzuras svītrota.][1]

«Kas vēl nav bijis», kā Tu zini,
Ka nespētu tas ierasties?
Vai attīstību pīšļos mini,
Ka tā uz reizi apstāsies?

Vai zinātne mums neliek priekšā
Arvienu jaunus brīnumus?
Tā, lauzdamies pat klintīs iekšā,
Mums dara ceļus svabadus.

Ja Prometejs vēl otrreiz nāktu
Mums nonest zemē uguni
Un cīņu vēl ar dievu sāktu,
Tam šoreiz būtu zibeņi. —

Jau dzīves strāva nevaldāmi
Skrien turpmāk neapturama,
Tā, mūrus, vaļņus sagāzdama,
Tiem pāri veļas krākdama!

Un dzimta dzemdē jaunu dzimtu,
Pa trepēm augšup kāpdama,

[1] arī šī strofa visa turpmākos iespiedumos izlaista. [*Sakārt.*]

Un gadu simts trenc gadu simtu
Uz priekšu vētras straujumā!

Vai Muza mazāk cēla, skaista,
Kad puškota ar bruņogu,
Tās acis dusmu starus laista
[Beidzamā rinda cenzuras svītrota.][1]

Nāc, viņai ziedo savu spēku
Un vēlies daļu labāku:
Nevis par mazu pārcilvēku,
Nāc būt par lielu cilvēku! —

Vaj gan uz mazo puķu lauku
Tu atpakaļu skatītu,
Ja visu paradīzi jauku
Tu savā priekšā redzētu?

Tu, «tverdamies no dzīves mokām,
Mēdz sapņu valstī uzlidot»,
Tad labāk ņem ar stiprām rokām
So valsti, zemē noraujot. —

Kas kokļu skaņas gan vairs klausa,
Kad sadzird milzu bazūni!
Jau jaukais, sārtais rīts mums ausa,
Nāc, viņu līdzi sludini!

Aspazija.

«Dienas Lapa», 1895. g., Nr. 232, 11. oktobrī. [nod.: Sīkais feļetons.]

«TRĪNES GRĒKI.

JOKI IZ LAUCINIEKU DZĪVES 4 CĒLIENOS NO RŪD. BLAUMAŅA»,

— šitāds gabals nupat pāris reizes ar lielu traci ir gājis pār Rīgas Latv. biedr. teatra skatuvi. Saturu tiešām nav iespējams lasītājiem atstāstīt, ņemsim tikai katra cēliena beigas. Tātad: pirmā cēliena galā Maz-Bērzu māte vicina prāvu slotu un per visus aktierus, tie šmauc projām, un puisis Brencis garšļaukus izveļas uz grīdas; otra cēliena beigās nelaimīgais puisis Brencis vīstās deķī un kliedz, žīds Abrams rauj jērādas kažoku mugurā, lec un svīst, dēls Joske griež un maļ leijerkasti; trešajā

[1] 1897. g. izd. «Sarkanās puķes» trūkstošā rinda:
Tā paceltu tur zobenu!
[Sakārt.]

cēlienā — Maz-Bērzu māte ar ubagu kuli un krietnu milnu klūp Trīnai virsū, metas tad projām, puiši skriešus pakaļ ķert, visi kliedz un sauc; ceturtajā cēlienā pašās beigās — pēc «M. V.» aizgrābtiem vārdiem — «latviešu publika gavilē: «bravo, Blauman!», iznāk pats autors bez kāda metamā rokās un mēmi paklanās (trešdienas izrādē šis beigu efekts, diemžēl, trūka). Un cik tad to «joku» nav vēl cēlienu vidū: kādi 20 par precēšanos ar izdevušos bučošanos, viena bučošanās, kur seju nomūrē ar sodrējiem, kādi 3—4 ar ēšanu un rīšanu un citi vēl ar dzeršanu, tad ar tabaka dozēm un bezgalīgu šķavāšanu utt. Pie tam vēl pastāvīgi grūstās un krīt gar zemi, lamājas un sit podus kopā, Brencis apgriež kažoku uz otru pusi. Abrams uzsējis veselu pēļu gubu mugurā, Joskis ielīdis lindrakos! Figuras vien jau cik smīdinoši izņemas: meitas — viskarstākām vasaras laikam piemērotos uzvalkos, puiši — nātnu biksēs un pastalām, ak, un kur tad pinkainiem peizakiem, netīrā kaftanā ar izkarinātu lakatu — žīds Abrams! Šis darbonis nav vēl Blaumaņa mākslā miris, bet tagad piegādājis klāt vēl dēlu Joski, tā ka varam priecīgi cerēt, ka šī jaunā ģimene tagad uz augumu augumiem žīdu izloksnē diņģēsies un gvaltes sauks uz latviešu skatuvēm. Tad nu vēl rekvizites — komiskas atkal jau par sevi vien: tabaka dozes un slota ar visu kātu, šņabja pudeles un biezi rauši, un Joska leijerkasts vien ko vērts! Beigās vēl atjautības un asprātības: piem., «Man nepatīk atraitnis ar 8 bērniem un 1 aci. — Ui, vai tad tu gribe tāde vīre ar astūne ace un vēne bērne!» — Ha! ha! ha! viss publikums smejas un liecas un ar mokām varēja vēl noturēties uz sēdekļiem. — — Tā. Tad nu tik tālu mēs ar Rūd. Blaumani būtum notikuši, vēl tikai atliekas — viņam pašam iet uz skatuves un līdzēt izrādīt savus «jokus». Saņemsim īsi savu spriedumu: literariskā ziņā ir prastība — sacerēt un laist tādu gabalu klajā, teatra mākslas ziņā atkal ir aplamība — tā ko vēl uzvest uz skatuves. — Jā, bet nu nāks citi un rūks: jā, kā tad, pēc «D. L.» kritiķu domām, vienīgi pielaižama tumša, barga traģika, nopietni un satricinoši skati, bet cilvēkam taču vajag arī jel kādu brītiņu atdusēties, aizmirsties un pajautrināties. Jā gan, — mums tiešām vajadzīgi nopietni dramatiski ražojumi, kas satrauc un aizkustina, jo to mums ir gaužām maz. Un tad, kas «Trīnes grēkos» var priecīgi smieties un vēl aplaudēt, tas ir apbrīnojami — naivs cilvēks. Te vairs nav humors, kas rit un čalo spirgti un pārgalvīgi, kur dzīves mudžekļiem kā ar trijjūgu izlaiž cauri, ar gavilēm un smiekliem, ar «trara!» un pātagas cirtieniem! «Trīnes grēkos» lec un krīt pie zemes, tirina kājas un ālējas, — grūti paliek ap sirdi pie šādiem skatiem. Un

jāzin, ka šis pats Blaumanis ir un paliek taču mūsu apdāvinātākais rakstnieks, nevienam nepiemīt tādā mērā saprātīgs skatiens priekš gadījumiem un tēliem, slaida, plastiska gleznošanas spēja, vieglība un atjautība. Vienalga, viņš neparko negrib censties pēc nopietna rakstnieka uzdevuma, pie kura ražojumiem mēs varētum spēcināties un sajausmināties, nu labi, lai viņš ar savu ironiju, savu drošo vaļību mums jautri un veikli tērzē par dzīves gaišiem brīžiem, mēs pateicīgi kādu brītiņu pasēdēsim un iesim tad pie cita tālāk. Bet Blaumanis tagad jau par varu trauc pēc seviškas oriģinalitates, viņš īsti grib izrādīt, kādus skunstiņus viņš prot: gan sacerēt dumjas pantiņas, gan sakalt liriskas dzejiņas visādās formās un visādās atskaņās. Šāda tvarstīšana un mēģināšana dzen tikai uz leju un bojā pagalam ārā viņa īstās oriģinalās mākslenieka spējas. Un bez tam viņš tagad puslīdz iejūdzies tādā pat amatā, kādu senāk nesa zināmais Vaidel-Stenulītis: bez žēlošanās katru mēnesi jāskapē «M. V.» kāds gabaliņš zem savas firmas, lai ar tur būtu tikai peršiņa no četrām rindiņām vai arī rīme zem iespiestas ilustracijas. Par to, zināms, maksā honoraru un uz katras burtnīcas vākiem uzdrukā, ka «mums strādā līdz visapdāvinātākais rakstnieks». Es negribu šinī vietā lietot veco sakāmu vārdu: saki man, kas tevi literaturā slavē, un es tev teikšu, kas tu esi, jo es Rūd. Blaumani cienu pārāk augstu, lai viņu pielīdzinātu tiem, kur viņš tagad iekūlies iekšā. Tur jau tāda paviršība un nespējība, tur nav ne par zolotņiku cik necik pareizi jēdzieni par literaturu un daili, vienīgi varbūt tikai par pucmakarēšanu, — tā ka tāda mākslenieka dvēsele kā Blaumanis nekad tur nevarēs justies kā savējos. Un tad nu šīs nepanesamās, apviļātās frazes, šī aizstāvēšanās un lielīšanās, šis reklamas troksnis, — viss tas iet kā pa karuseli. Bet, diemžēl, tagad Bl. piespiests laist līdz apkārt riņķī, tam jāļaujas vēl no viņiem slavēties un atsargāties, tam jāraksta un jāražo tik joprojām. Tomēr cerēsim, ka reiz viņš atkratīsies un tiks pilnīgi savā vaļā, ka tad nāks no viņa klajā nopietni, caurdomāti un rūpīgi apstrādāti sacerējumi, uz kuriem tagad vēl velti gaidām. Pa to laiku «Trīnes grēki» būs apstaigājuši visas lauku šķūņu skatuves, būs izsmīdinājuši daudz arendatoru un skrīveru palīgu, un Blaumanis pats nosodīs to dienu, kad viņš šādus «jokus» laidis vaļā. No iesākuma man izlikās, ka aktieri laimīgi izsitīs šo gabalu cauri, jo parasta lieta jau, ka seklās ludziņās aktieri, — — ne tikai vien pie latviešiem, — spēlē jo labi. Pirmais cēliens jau arī gāja it braši: Graudiņ-Rūmnieka kdze bija varena, Duburs tēloja atkal parasti veikli, Freimanis arī pilnīgi apmierinoši, pat Akmen-

tiņa jkdze šoreiz kustējās kā pajauna meiča. Tikai nu Skaidrītes kdze nederēja iekšā šinī burzmā, bet ar to viņa var tikai lepoties, jo viņas dramatiskās dāvanas nav priekš burleskām un «jokiem». Bet tad nāca tālāk visi prastie skati, un visa aktieru rīcība uz skatuves gluži apnika. Bet, protams, tā jau nav viņu vaina.

J. [*Jansons-Brauns*]

«Dienas Lapa», 1896. g., Nr. 281 (2. pielikumā), 14. dec., nod. Vietējās ziņas.

«POTIVARA NAMS»

Šāds nosaukums uzlikts jaunākam dramatiskam ražojumam, ar kuru Rūd. Blaumanis svētdien stājās atkal plašākas publikas priekšā. Saturs apmēram šāds: Rūju muižiņā vada savu mūžu 50 gadu vecais Matīss Rogrota turībā un laimē; vecumam jau knaši vien pievirzoties, tas tomēr paspējis nocelt sev par sieviņu skaisto, kairinošo Paulīni. Tā agrāk dzīvojuse pa Rīgu un taisījuse tur puķes, tagad tā tērpjas veča dāvinātās rotās un uzvalkos, skūpsta un glauda viņu par to, bet pāri viņa plecam met kārus, apsološus skatienus uz jaunākiem vīriešiem. Patlaban atmaldījies šurpu uz savu dzimtenes pagastu Vidzemē vecā Matīsa brālis Ringolts taisni iz pašas — Austrālijas; gadu atpakaļ gan kuģis viņam tur sašķīdis gar kādām klintīm un viņš pats tad skrandās diedelējis pa Sidnejas ielām, bet tad tas atkal «sviedriem vaigā» uzgājis raktuvēs nemērojamu zelta krājumu un var tagad uz skatuves šķiest un svaidīt apkārt dukatus un dārgakmeņus kā riekstu saujas. Viņš vispārim brīnumu puika, tā ka tam pat savu dzīvību nekad nevajadzētu apdrošināt, jo ūdenī tas neslīkst, ugunsliesmās tas glābj citu dzīvību un pats sadedzina sevīm tikai vienas rokas pirkstus, trakākā kumeļā tas aulekšo visiem grāvjiem pāri un ne domāt nenometas pār galvu. Teit ieradies, tas, protams, uz reizu izprot Paulīnas dabu un viņas īsto stāvokli pret vecīgo vīru, sāk tad arī klāstīt Matīsam par to vaļā un mēģina celt viņā kādas aizdomas, bet tas neparko tām netic un pukojas tikai par šādām runām. Nu tad uznāk Anniņa, Matīsa meita no pirmās laulības, to varenais onkulis tūlīt grib notvert un nobučot, bet tā nelaižas vis tik viegli. Viņa jau mīl savu audžubrāli Jozefu, bālu, godīgu vientiesīti, kurš to bagātīgi patlaban apgādājis ar dārgiem rožu pušķiem. Bet kaislā Paulīna jau sen metusi acis uz šo pašu šķīsto, patīkamo jaunekli, tā spiežas viņam tīksmīgi klāt, līdz ar dabū greznos

rožu ziedus savās rokās. Izceļas tamdēļ pārpratums, jo puķes jau novēlētas Anniņai; vēl bez tam tiek arī Paulīnas omulība izjaukta Ringolta pārvesto dāvanu dēļ, kur atkal Anniņai noceļ viskrāšņākos dimantus, jo ko lētāku jau Ringolts neies dāvināt. Vēl parādās Rogrotas veikala vadonis Cinte; tas dažus gadus atpakaļ Rīgā atradies tuvākā sakarā ar Paulīni, tā viņam tagad iegādājuse brangu vietu, bet viņš vairāk liekas uz žūpošanu un kāršu spēlēšanu, pie kam tad mājas kundzei klusumā jāsedz visi iztrūkumi kasē. Cintem piemīt pārdroša spītība un nekaunība, viņš prot savos pirkstos sažņaugt un saturēt Paulīni, ja tā mēģina kādreiz tikt vaļā no savas pagātnes sloga. Un reiz nu Paulīna atrodas vienatnē ar savu izredzēto Jozefu dārza klusumā starp ziedošiem ceriem un puķēm. Viņas skaistās formas viļņo zem greznā, pielaidīgā uzvalka, viņas skatieni tā kvēlo un iznīcina katru pašsavaldīšanos, viņai balss līgo un dreb aiz iekšēja uztraukuma. Venera kas Venera! Un viņas vārdi tiek arvienu glaimīgāki un kaislīgāki, viņa tuvina savu augumu tik kairinoši nabaga zēna krūtīm, līdz tam prāti samulst un tas gandrīz vai nemaņā grimtu. «Skūpsti mani, skūpsti mani!» viņa klusi čukst, bet tad arī Jozefiņš atjēdzas un sāk saukt, ka tādi jau tiekot nekaunīgi pievilts Matīss, labākais cilvēks pasaulē! Paulīna atmanās, ka pārdroši sarīkotā scena vedusi taisni pie pretējā gala rezultata un var tagad pilnīgi sadragāt viņas dzīvi Rūjās, tā lokās ceļos Cintes priekšā, lai tai atrod kādu izeju. Uznāk tagad braši vien uz skatuvi Ringolts, kurš patlaban tik lieliski izcēlis kādu zēnu iz degoša šķūņa, satiekas ar Cinti, ņemas ar viņu nu ironiski aptriekties; galu galā viņš pat piedāvā tam draudzību, lai tuvāki izdibinātu viņa rīcību un sakarus. Bet tad skrej šurpu Anniņa ar vaiņadziņu, ar ko pušķot nesadedzināmā varoņa pieri, tā pat ar mieru tagad noskūpstīt Ringoltu, kas tad uz vietas tai nodeklamē savu mīlestību ar kādu citatu. To visu vēl noskatās Jozefs sev par lielu noskumšanu, līdz nāk klajā, ka Anniņai viņš tomēr patīk par visiem vairāk; tad nu Ringolts pēc dažām minutēm jau savaldījis savas jūtas, un nu var iet vaļā vajadzīgā saderināšanās. Bet Jozefs vaid un pūšas vien par to, ko tas nupat piedzīvojis, līdz vecais Rogrota to pats pieved Anniņai sānos. Jau tver visi klātesošie pēc vīna glāzēm un saskandinās tās, te joņo šurpu Paulīna izrisušiem matiem, tā rāda un sauc uz Jozefu, ka tas viņai pirmīt uzmācies ar varu. Nevaldāmā uztraukumā Matīss nostājas Jozefam pretīm, gribētu viņu vai pīšļos satriekt, bet tad saņem vēl pēdējos spēkus un ar lāstu draudiem padzen savu audžudēlu iz mājām. Un nabaga Jozefs stāv pa visu laiku, galvu nodūris, nemēģina runāt ne vārdiņa un vāķas tik klusām

projām. Bet Ringolts netic Paulīnai un tamdēļ izmēģinājuma pēc ņemas pats lakstoties ap šo sievieti. Viņi jādelē apkārt pa meža lielceļiem divatnē; viņa sprauž tam pie krūtīm puķu ziedus, viņš saka tai acīs visdrošākos jokus. Ringolts varētu tagad tiekties pēc it visa, viņš pārliecinājies arī par viņas sakaru ar Cinti, bet tamdēļ īsti viņš tagad ceļos projām un atklās vecajam Matīsam lietas īsteno sastāvu. Rogrota neļauj uzmākties nekādām aizdomām, viņš tik bez gala uzticējies savai sievai, ka tikai paša acīm redzēti pierādījumi spēs satricināt viņa paļāvību. Un vakara nokrēslā ienāk pie Paulīnas Cinte, nekaunīgi viņš atzveļas sēdeklī, liek sevi no Paulīnas apkalpoties un ar varu rauj to zem saviem mīlināšanas glāstiem. Bet ārā aiz loga portjeras dreb tagad briesmīgā uztraukumā tik ilgi viltais un mānītais vecais vīrs, viņš laužas iekšā un triec revolvera šāvienus pārsteigtam pārītim virsū. Tie paspēj vēl izvairīties, tad Rogrota grib sagrābt cirvi un nogalināt ienīsto sievu, bet viņu notura ar varu atpakaļ. Paulīna zem viņa kājām valstās uz grīdas, atzīst sevi par vainīgu un lūdzas: «Sodi mani, sodi mani!» Bet Rogrota ar riebumu atkratās nost no tās un pamet tagad pīšļos satriekto sievieti uz visu mūžu. — Teit nu autoram būtu vajadzējis savu lugu beigt vai nu pēc savas garšas ar kādu šaušanos, vai arī kādu mazāku troksni, jo tad luga, nelūkojot nemaz uz to, kā nu tur viņu Blaumanis sev sakraustījis un sakonstruējis, kā viņš nu tur savārstījis kopā notikumus un situacijas, kā sagudrojis un sazīmējis savas personas? — būtu vismaz beigusies ar diezgan spēju satricinājumu. Bet tad jau no šāda stipra gala efekta nebūtu varējuse attapties latviešu teatra publikas lielākā daļa, kura būtu ļoti pukojusies par to, ka «netikums» nebūt vēl nav dabūjis uz skatuves pienācīgā mērā savu sodu. Kā gan lai špīseris iet uz mājām, kad lugas beigās viņam neparāda un neizklāsta kādu tā saukto «morali», kamēr visi «ļaunie» un «nelāgie» cilvēki nav gāzušies viens pār otru kā likteņa sodīti līķi, kamēr «labie» ļautiņi nav tikuši atkal ievadīti laimē un priekā. Tikai tad cilvēks var justies īsti omulīgs un aiziet uz mājām ar «pacilātu» sirdi, ja izrādes beigās tam iznākas uzkost šādu buterbroti, tikai tad tas arī vēlāk var likties mierīgi uz ausīm un iemiegot vēl priecāties atkal par «laba» un «daiļa» uzvaru. Un Blaumanis, vai nu pats vēl domādams, ka tikai tādi drīkst sacerēt lugas, vai varbūt cenzdamies iztapt šai publikas garšai, tad arī ceļ un veļ klāt vēl kādu citādāku beigu cēlienu. Un tad nu šinī beigu cēlienā visiem par biedinošu un atbaidošu priekšzīmi tiek teikts un rādīts, ka ļauniem cilvēkiem nekad nevar labi klāties zemes virsū. Pie atlaulāšanās Paulīnai tikuse piešķirta Rūju

muižiņa, Cinte tad to tūlīt apprecējis, bet tagad 3—4 gados izgaisuse visa pārticība, pašu kopdzīvē valda pēdējais posts. Vīrs spīdzina un dauza Paulīni, viņas bērniņš uz nāvi slims, tagad viņai jāgaudo un jāatzīstas, ka pate vien te pie visa vainīga, ka tomēr tā vēl neesot cietuse diezgan sodu, ka tikai vecais Rogrota bijis īstais vīrs. Un pa durvīm piedzēries ieveļas Cinte, viņš atkal sāk mocīt un grūstīt savu sievu; slimā meitiņa nomirst pagalam, Paulīna krīt izmišanā, un tā nogalina sevi un savu vīru ar visās bēdu lugās par labu atzītiem un izmēģinātiem ģifts pilieniem. Abi ļaundari krīt nu savos grēkos un netīrumos kā miroņi uz skatuves grīdas, un nu tie sodīti gan.

Tāds lugas saturs galvenos vilcienos, kura atstāstījums vien jau var liecināt, ka šai dramai kā tādai plašākas nozīmes un svara nav. Teit dramatiskais konflikts neceļas caur to, ka sadurtos pretējas, plašākas aprindas, kurai katrai savas dzīves intereses un savi neapturamie centieni (piem., Hauptmaņa «Die Weber»), kā tad šinī cīņā vieni elementi ceļas un otrie nīkst un virzās lejup. Un, ja neņemam šādus lieliskus, varenus tēlojumus, tad tikpat var mūs dziļi interesēt atkal ražojumi, kur zināmās šaurākās aprindās viena audze uzstājas un cīnās pret otru savu uzskatu un pārliecību labā (sal. pa daļai Zudermaņa «Heimath»).

Šādas dramas tver mūsu sabiedriskos sakarus, viņās nolūkojoties, mēs redzam mūsu sadzīvi viņas visumā virzāmies uz priekšu, triecamies un laužamies pār atpakaļ palikušiem, grimstošiem apstākļiem un šķēršļiem, mēs paši tiekam aizrauti un ierosināti cīņas virzienā, mums liekas, it kā ledus sāktu plaisāt, drupt gabalos un doties uz priekšu.

Bet nu Rūd. Blaumaņa «Potivara nams» rāda mums tikai, kā kādā šauriņā grupā, pārtikušas ģimenes locekļu starpā, nejauši saduras viens pret otru daži individi kā pie kāršu galda, kā šo tīri personiskās patikas un kaislības stājas viena otrai ceļā, kā neparedzēti caur to tad sašķetinās notikumi lugā. Teit apstrādāšanai nav ņemts temats iz klajas, sabiedriskas dzīves, teit tikai dramatiskā veidā rādīts vienkāršs gadījums, skats, kādu viņu var daudz notikties pašu starpā, istabu klusumā, aiz nolaistām portjerām. Teit netiek celts skatītāju priekšā likteņis, kāds gulstas pār plašāku cilvēces daļu, bet gan tikai patēlota liksta, kāda dažreiz var izgadīties vecam vīram, kas apprecējis daiļu sieviņu. Bet iz tik maz materiala, kā jaunas kundzes bieži piemāna savus paļāvīgos, aklos večus un tad greizsirdībā gandrīz izdara kādu nelaimi ar revolveriem, nav iespējams uzcelt ēku kādai dramai. Mūsu sadzīvē visgarām valda dziļāka traģika, vispārējākas, spējākas sāpes un ciešanas nekā vecu

vīru dažreiz smejamas nepatikšanas laulības dzīvē. Būtu varbūt tēlojot iznākts uz nopietnu problemu, ja autors būtu ņēmies vērot, kādas pretestības it visur rada kopsakars starp vecu vīru un jaunu sievu, bet tad tam būtu bijis jāstājas Paulīnas pusē. Un tiešām, vai tad, vispārējāki ņemot, gan par laimīgu saucams šādas pielaulātas sievas stāvoklis, kurai ar riebumu jāpanes veča kalsenas, aukstas rokas glaudi, vai teit nav saprotams un cilvēciski atvainojams, ka jaunas sievietes krūtīs atmostas straujāki dzenuļi, ka tā sāk ilgoties, cerēt un tvīkt pēc pilnīgākas, karstākas laimības? Un labi, ja Paulīnai asinis tik samaitātas, ka tā nekādi vairs neapzinās savus uzliktos solījumus un ļauj tikai vaļu savām kaislībām un kārībām, tad vajadzēja rādīt, ka šo aprindu dzīvē tā nespēj pietverties pie kādiem nebūt pienākumiem, ka šinī pietvīkušā atmosferā var vienīgi izplesties nevaldāma baudījumu kāre. Bet Rūd. Blaumanis jau to pagalam nenoprot, ka mākslas ražojumos cilvēki tēlojami sakarā ar viņu apkārtni, ka pār visu sacerējumu jāpārklājas zināmā mērā kopiespaidam. «Potivara namā» jau tēlojamās personas neatrodas nekādā īstā sakarā, bet gan tikai tāpat sanākušas uz verandas, sanestas kopā kā raibas lapas rudens peļķēs. Blaumanis nav mākslinieks realists, kas rāda mums, kā ārējie apstākļi veido un kaļ cilvēku īpašības, kas tādējādi var visu saprast un visu piedot, viņš kā veca rauga idealists uzsviež šos «raksturus» uz galda kā ciešus, kaltus naudas gabalus, pie kam tad vienam ļoti augsta un otram bezgala zema vērtība. Šādi «raksturi» nav nekādi patiesu cilvēku tēli, mēs neredzam viņus dzīvojam, ciešam un darbojamies, bet gan pamanām no viņiem tikai sejas profilu. Katrs no viņiem personificē sevī kādu jēdzienu, ko autors sev domājas zem «labas» un «ļaunas», «straujas» un «rāmas» cilvēka dabas. Un citi, kā šis Ringolts, ir tikai samākslots fantazijas perinājums, kaut gan — un laikam īsti tamdēļ — autors viņa soļiem noskatās pakaļ ar lielisku respektu un cienību. Un brīnums, kamdēļ lai arī ne, kad tas tik veikli prot iznesties, tā spēj valdzināt skaistules un mētāties apkārt ar naudas sumām, vai tad nu viens vien latviešu rakstnieks savos šauriņos apstākļos nav klusām sapņojis un vēlējies tikt par tādu idolu! Blaumani jau nu īsti liekas kairinām šāda tukša un interesanta dzīve, kā tas to diezgan gaiši izrāda savos tēlotos dienastnieku skatos, kuri mūs aizskar tik visai nesimpatiski. Pēc Bl. šie ļautiņi šķietas protam tikai ēst un klanīties un saklupt uz zemē nomestām dzeramām naudām, kamēr jaunkungi un freilenes pasaulē vienīgi prot just dzīvību, daiļi līksmoties un sāpīgi noskumt. Šādus tēlus mūsu autors tad arī apkarina visādiem neticamiem piedzīvojumiem un pieber tiem pilnas kabatas spīdošiem salīdzinājumiem

un smalkām atjautām; priekš dienestniekiem, protams, nošļāc zemē atkal dažas paprastas glupības. Bet visās šinīs tēlotās nevarīgās ciešanās un sāpēs mēs varam noskatīties gluži vienaldzīgi, šie tukšā patosā sauktie vārdi noskan mierīgi pār mūsu galvām, un, ja daudz, tad varam tikai satraukties no vaļā spertiem revolveru šāvieniem. Ar šo savu darbu Blaumanis atkal nevar cerēt uz kādu atzinību no mūsu laiku nopietnākas publikas puses. —

Kas tad nu tomēr paliek pāri no visas lugas, kas spētu cik necik saistīt mūsu interesi? Tā ir viņas ārējā apstrādāšana — technika un stils, kur parādās nenoliedzamas dramatiska rakstnieka spējas. Ir jau nu gan lugā scenisku kļūdu diezgan, tā, piem., viss ceturtais cēliens gluži lieks un nekādi nespēj tikt līdzsvarā ar agrākiem; ir jau nu daži efekti un skati ņemti iz vecā arsenala, bet tomēr caurmērā dramatiskie momenti sakopoti diezgan izveicīgi un izvesti cauri ar atpakaļ neslīgstošu sparu, kā, piem., Paulīnas scena ar Jozefu. Notikumu gaita rit īsti gludi, un iepītās epizodes neko netraucē darbību, dialogi pa lielākai daļai nav gluži lieki un nestiepjas garumā. Tad arī valoda viscaur ļoti glīta, un atjautas un salīdzinājumi neizklausās diezin kā saspīlēti, par varu sagudroti. Viss, viss tas liek mums ar baudījumu nolūkoties dažā labā skatā, kaut gan kopiespaidu mēs nemantojam nekādu paliekamu: mums paliek atmiņā daži izrobojumi, dažas arabeskas, bet pret pašu īsteno tēlojumu mēs paliekam it vēsi. Lai Rūd. Blaumanis nebūtu tikai moderns s t i l i s t s vien, pie kura mēs dažu brītiņu tikai uzkavējamies, bet spētu pacelties moderno **rakstnieku** pulkā, kuru mēs varam atkal un atkal skatīt un lasīt un smelties sev sparu, īgnumu un dzīšanos pēc darbības, tad tam sava dzejnieka laiva jāiztīra no visādiem novecojušiem krāmiem un viegliem, nesvarīgiem niekiem un jāmet tos aiz sevis ūdens dzelmē. Tam būtu tad zem kājām jāliek zinātnisku uzskatu balasts, tam būtu tad ar savu rakstnieka darbību jāstūrē droši sadzīves straumē iekšā, bet to Blaumanis laikam nekad nespēs. Viņam pārāk piemīt artista vieglība un lokanība, viņa skatiens maldās no viena priekšmeta uz otra, bet neaptver apstākļus viņu kopumā un gala iznākumos, viņa pleciem par smagu nopietna jaunlaiku rakstnieka uzdevums.

J. [*Jansons-Brauns*]

«Dienas Lapa», 1897. g., Nr. 70, 26. martā.

PIEZĪMES PAR DZEJU

Skaļi prātojumi un vaicājumi par dzeju, viņas dabu, nozīmi, sakaru ar īstenību, par idealismu, realismu, naturalismu — skan un atbalsojas mums visapkārt. Par tiem domādami, neviļus

sākam par tiem arī runāt, pļāpāt, pat rakstīt, lai gan «neaicināti» būdami.

Dzeja! Ko senāk domāja par dzeju un dzejošanu, ko tagad? Kā laiki grozās! Senāk dziedāja un prātoja par dzejnieka milzu varu un dievišķību. Viņš varot sajust, garā nojaust, pat skatīt tādas lietas, kas citiem, nedzejniekiem, neatsniedzamas; viņš esot spējīgs pārredzēt vai visu pasauli, ielauzties tādos dabas, dvēseles, dzīves dziļumos un noslēpumos, kas nepieejami vienkāršiem mirstīgiem un nenomanāmi arī pašam dzejniekam, kad viņš neesot garā aizgrābts, apskaidrots. Nedzejnieks kritiķis lai stāvot rāms un tikai baudot. Šo dzejnieka dāvanu nosauca par divinaciju jeb intuiciju. Vēl dažs viņai tic. Neilgi atpakaļ rakstīja kāds latviešu kritiķis par kādu nelatviešu dzejnieku: «Viņš, man liekas, nemaz nav Anglijā bijis, un viņš pazīst viņas fizionomiju tikai caur to brīnišķo intuiciju, kura dzejniekam īstenības redzēšanu dara lieku.» Lai arī dažs vēl sapņo. Tomēr tas laiks ir pagājis, kad ticēja dzejnieka nemaldībai un viņam piešķīra noslēpumainu visredzību. Modernais gars šo ticību izgaisinājis. Tagad zināms un saprotams, ka talants var maldīties ik uz soļa, ka viņš var iet pa gluži aplamu ceļu. Zīmējoties uz īstenības redzēšanu, jāsaka, ka varam arī iepazīties ar lietām, kas nav tuvumā, kas tātad — liekas — nedara iespaidu uz prātiem. Redzēdami kādas lietas zīmējumu, atceramies pašu lietu, ja to jau iepriekš esam redzējuši. Redzot vijolītes melnu zīmējumu, atceramies, ja vijolītes esam redzējuši, viņas smaržu un īsto krāsu. Bet, ja bērns, kurš vijolīti vēl nav redzējis, to ierauga šai zīmējumā, tad viņa nomaņā krēslojas tikai melnais puķes tēls. Taču, ja vēlāk ierauga patiesu vijolīti, tad atceras melno zīmējumu. Pieņemsim, mums parāda iedzeltena zvēra notēlojumu un saka: «Tas ir tas zvērs, kuru sauc par lauvu.» Redzēts viņš nav. Bet varam iedomāties. To izdarījuši norādījumi uz to dabu, kura mums pazīstama: vārds «zvērs» un «dzeltenā» krāsa. Tātad esam, lai gan aplinkā ceļā, šo jēdzienu ieguvuši no ārpasaules. Šis netiešais (indirektais) jēdziens, protams, pilnīgi atkarīgs no izskaidrotāja spējas aprakstīt un izskaidrot. Ja tā nav nekāda lielā, tad cilvēks, kas par lauvu dabūjis netiešas ziņas, uz ielas ieraudzīdams nocirptu svešas sugas suni, to var noturēt par lauvu. Kāpēc gan tad, kad daži no mūsu rakstniekiem mūs ieved augstniekos un bagātniekos, «viss tūliņ apklājas kā ar miglu, kamēr citur viss iztēlojums ir, tā sakot, rokām taustāms, gaiši noskārstams»?

Mūsu dabā — un zināmā mērā arī citu dzīvnieku dabā — ir tā vienkāršā īpašība, ka ikkatru daudzmaz stiprāku iespaidu,

ko esam saņēmuši, traucamies notēlot piemērīgās kustībās, skaņās, vārdos un darbībās. Rokas cilājums, mājiens, skaņa utt. ir dažādi refleksi, kurus mūsos saceļ iespaidi. Dzejošana ir iespaidu reflektēšana, attēlošana. Ikkatrs mūsu valodas vārds ir savā ziņā dzejisks ražojums. Ikkatrs mūsu plecu paraustījums un rokas cilājums tai nolūkā — runai piešķirt vairāk spara — ir līdzīgā ziņā dzejisks izpaudums. Starp dzejnieku un vienkāršu cilvēku nav tādas starpības, it kā dzejniekam būtu pavisam īpaša dāvana, kuras vienkāršam cilvēkam trūktu. Starpība tikai tai ziņā, ka šī visiem cilvēkiem kopējā īpašība ir dzejniekam lielākā mērā. Un dzejiskās dāvanas mērs atkaras vispirms no tā vienkāršā dabas likuma, ka, jo stiprāks iespaids, toties jo sparīgāk viņš iekš mums darbojas, jo spējīgāks un kuplāks ir viņa atspoguļojums jeb vērojums mūsu smadzenēs, mūsu garā. Un bez atspoguļojumiem garā izceļas attēlošana skaņās utt. Lai iedomājamies, kā mežoņi runā un dzied. Šeit pamats dzejošanai. Šeit izskaidrojas, kāpēc dzejnieks tik viegli un svabadi dzejo un taču reizē bez patvaļības, t. i., tikai to īsti dzejiski izpauzdams, ko spilgti jutis, vērojis. Šeit izskaidrojas dzejnieka «dabiskā vajadzība» izpaust savus iespaidus, tēlot, dzejot. Šī iespaidu attēlošana ir dabiska darbība. Mums iespējams šo darbību lielā mērā apspiest, neļaut attēlojumiem jeb refleksiem vaļu izpausties, Bet, to darīdami, traucētum dzīvības un dzīves normalo gaitu. Bez tam viņa dzīvē var atnest ievērojamu labumu, kalpodama dažādu mērķu sasniegšanai.

Mērķi? Vai dzejai, dailei maz ir kāds mērķis? Vai, piem., morali veicināt būtu dzejas pienākums un mērķis? Māksla, daile taču ir sevis pašas dēļ! — Tiesa. Dailē pašā nav nekādu mērķu, it kā pašā pasaulē, kur tikai cilvēks iedomājis, ievietojis jēdzienus «mērķis» un «līdzeklis». Ikkatra būte un ikkatra parādība jāuzskata kā sava paša mērķis. Un dzejnieks tiešām ražo bez sevišķa nolūka un mērķa, savam dzineklim, savai «vajadzībai» sekodams, lai gan brīvi, svabadi, tāpēc ka attēlo sava paša spilgtos iespaidus, un tātad viņam nav vajadzīgs piespiesties, bet tomēr arī nepatvaļīgi, tāpēc ka notēlo šos zināmos iespaidus, nevis patvaļīgi kaut kādus. Un īsta dzeja tikai tā, kur tā nevis ar patvaļīgu nolūku, bet no sevis, vienkāršā vienties ībā, silti un dziļi iz sirds iekšienes verd, it kā dziedātāja ganu meita nevar iztikt, nedziedājuse pate no sevis, bez mērķa. Tāpēc viegli izšķiram māksliskumu no dzīves patiesības un dzīves spirgtuma, patvaļīgu tendenci no spirgta dzenuļa.

Tomēr, it kā, piem., zirgu, kurš arī pats savs mērķis, cilvēks kalpina saviem mērķiem, tā arī bezmērķa dzejas ražojumu cilvēki izlieto saviem mērķiem, jo skolotājs, teatra valde, redak-

cija utt. rīkojas ar zināmu nolūku, dzeju šādi padarīdami par līdzekli, ko ļaudis glītot utt. Tāpat teatri padara par «moralisku iestādi» un «izpriecāšanās vietu». Un, beidzot, arī pats dzejnieks izlieto savu ražojumu prozaiskiem mērķiem, pat sāk ražot ar zināmiem nolūkiem un patvaļīgu tendenci. Šai ceļā viņš drīz vien atduras uz bailīgu klinti, kas viņa dzejošanu dragā, pat sadragā! Šeit viens cēlons, ka tik daudz neizdevušos dzeju. Un, ja arī vairums dzejnieku dzejo ar zināmiem nolūkiem, tad tomēr dzejai kā tādai nav nekādu mērķu. Nepareizs ir teikums: «Dzejas nolūki iziet uz cilvēces glītošanu un labošanu.» Zināms, ka ražojums pats par sevi, publikā dodamies, darīs, ik pēc sava satura un svara, savu iespaidu, lai arī neviena roka to nevirzinātu ar sevišķu nolūku.

Ja sakām, ka dzejošana notiek svabadi un nepatvaļīgi, tad vislabāk to saprotam, ja iedomājamies, kā tautas dziesmas cēlušās. Jau ideoloģiskā estetika[1] jeb «estetika no augšas» pareizi aprādījusi šādas dzejošanas gaitu. Realistiskā estetika jeb «estetika no apakšas» neapgāž šo uzskatu.

Bet viņa šo uzskatu aprobežo: neuzskatīdama, tā kā ideoloģiskā estetika, daili par neatkarīgu no mainīgās dzīves, par neatkarīgu otru pasauli, kura tik augsti lidinātos, ka visa cilvēku rosība norisinātos pa viņas apakšu. Viņa saka, ka dzejnieks, lai gan viņš ražo svabadi un nepatvaļīgi, nespēj atraisīties no īstenās dzīves; ka viņš nomaldās, ja grasās ko neko sevišķu ražot, kas neatrastos īstenības robežās, šādus tēlojumus nosaukdama par lielākā vai mazākā mērā kropļainiem un nedailiem, turpretim par dailes darbu saukdama tikai tādu tēlojumu, kurā — min. kārtā — ir tēlota īstenība visā viņas patiesībā. Viņa prasa īstenību, varētum arī teikt, tiešamību un dzejas tēlu patiesību.

Bet vai dzejniekam it kā atbalsij jāatkārto bez izņēmuma viss, kas vien virzās viņa redzes aplokā? Vai viņam nav tiesība izvēlēt? Vai koku lapas daiļš tēlojums tikpat s v a r ī g s kā, piem., teicams cilvēka rakstura zīmējums? Tiesa, ne vien parādības, kas izpauž gadu simteņu garu, bet arī upīšu burbuļošana un zivju dzīve un zivju zvejošana — viss tas bez izņēmuma atrodas realās dailes aplokā, un visu to atļauj min. princips tēlot, kad tikai tēlojums saskan ar īstenību. Un, ja šīs lietas dzejnieku tiešām sajūsmina, aizgrābj un viņš šīs jūtas tēlojumā izpauž, tad tā būs dzeja, lai šai, lai tai gadījumā. Bet nekad nepiekritīsim tam, ka dzejniekam, kas izlieto savas gara spējas lapu un strautiņu lai cik priekšzīmīgā aprakstīšanā, būtu vienāds svars ar to, kas ar līdzīgu talantu tēlo s a d z ī v e s parā-

[1] Estetika jeb aistetika — daiļuma zinātne.

dības. Kad tikai spirgti dzenuļi, lai tēlo, ko kurš gribēdams, bet lai reizē neaptumšo sevī apziņu, ka svara ziņā ļoti jāliek vērā, ko tēlo. Pamata doma tā, ka svarīgs un nepārraujams sakars starp dzeju un dzīvi, ka dzeja ir dzīves spogulis, t. i., ikreizējās tagadnes dzīves spogulis. Ar to tiek norādīts uz tagadnes tiesību un dzīvo sirdspukstēšanu.

Pagātnes tēli un ainas tiešām dara patīkamu iespaidu pat uz vīriem, kas karo par moderno laiku. Jo pagātnes kapos ieskatīties dzen mūs, dzītin dzen savāda ziņkārība. Bet, ja tās dzejas, kur pagātne guļ iezārkota, cilda uz to dzeju rēķina, kur mūsu modernā tagadne dvašo un dzīvo, tad nāvi tura par dzejiskāku nekā dzīvību. Par pakaļdarījumiem pagātnes dzejniekiem nav vārdu ko tērēt. Viņi nekad neizdodas un nevar izdoties, jo, organisko sakaru starp dzeju un dzīvi pārtraucot, atņem dzejošanai ciešo pamatu, dzinēju spēku, oriģinalību un svaigumu. Dzeja, kura vienmēr izceļas caur iekšēju dzīvu kustību, tā tiek izgāzta no saknēm. Viņu piespiež uz nedzīvu, filoloģisku pakaļdarīšanu, kuras ražojumiem vieta nevis literaturas vēsturē, bet kā patvaļīgiem rotaļnieku darbiem studiju mapē. Gandrīz tāpat sastāv ar senatnes vielu apstrādāšanu. Vienkārt, šais ražojumos piešķir romantiskumam ļoti prāvu lomu, lai aizsegtu nedzīvo māksliskošanu. Otrkārt, nav iespējams tēlot pagātni, viņai nepieliekot sava paša jūtu krāsu, t. i., tagadnes jūtas. Bez vēsturiskas patiesības vajadzīgas arī ziņas par iespaidu, kādu kāds fakts darījis uz tā laika cilvēkiem. Īsi sakot, — zīmējoties ne vien uz jūtām, bet arī uz citām parādībām, — tagadnes dzejnieks senatnes vielu apstrādāšanā neviļus antedatē (aizbīda senatnē) tagadni. Īstas, dzejiskas dzīvības vietā šais dzejojumos stājas romantisms un pievilcīgais senatnes sirmums un zilums. Šiem ir dzejniekam jāpateicas, ja dara uz publiku kādu iespaidu. Droši var teikt, ka it kā milzis Antejs bija stiprs, kad viņš ar kāju aizskāra Zemesmāti, un savu spēku zaudēja, līdz viņu Heraklis izcēla gaisā, tā ir arī dzejnieks stiprs un spēcīgs, kamēr viņš neatstāj īstenību un tuvāko tagadni. No senatniskošanas atsvabinājies un apzinādamies, ka attīstība atpakaļ nesoļo, ka ideals nevis aiz mums, bet mūsu priekšā, jaunlaiku dzejnieks droši pieglaužas īstenībai un tagadnei. Uz šī pamata dzeja stāv droši, uz cita drīz vien izgāžas no saknēm. Realistiskā estetika tāpēc saka, ka tikai tāds dzejas darbs pelna sava laika cilvēku ievērību un pēclaiku piemiņu, kurš ne vien ražots svabadi, nepatvaļīgi un saskaņā ar īstenību, bet kurā arī attēlojas tā laika sadzīves intereses.

Tātad realisma princips tas, ka dzīve jātēlo tāda, kāda viņa ir, visā viņas patiesībā, ne idealizējot, ne izķēmojot. Šai prin-

cipā vispirms izpaudās realisma virziens, atšķirdamies no romantisma un idealisma (jeb ideoloģiskā virziena).

Tātad dzīve. Bet vai bez jebkādas izvēles jātēlo dzejai dzīve, neņemot nemaz vērā, ko tēlo? Tēlojumiem iz dzīves patiesībā nav visiem vienāda nozīme. Liela starpība starp mīlestības sēra skandinājumu un tādu dzīves parādību notēlojumu, kurā jūtam laikmetu dzīvojam un cīnāmies. Un, ja kritika uzrāda un pašam dzejniekam gribot negribot jāatzīstas, cik niecīga viņa dzejai nozīme, tad nav neiespējama lieta, ka viņš sāk attēlot svarīgākus iespaidus, ja viņam tādi nav sveši. Šai ziņā ir atziņai par svarīgumu un nesvarīgumu iespaids uz dzejnieka ražošanas virzienu. Man liekas, ka dažs labs no mūsu rakstniekiem, bīdamies no etiskās estetikas pārmetumiem, ne vienu reizi vien apspiedis spirgtus un spilgtus iespaidus, plūdušus iz pašiem sadzīves viļņiem. Ka Aspazija to nedarīja, par to viņai izsacīja atzinību, publikas vētrainā piekrišana, nelatviešu un «neaicinātu» latviešu kritikas. Protama lieta, ka tas, kas svarīgs, nozīmīgs, neaizgrābj ikkatru, vismaz ne tādā mērā, ka nevar palikt, to neizpaudis dzejiskos tēlos. Mazākus garus aizgrābj tikai tas, kas salds un mīlīgs. Un lai viņi to tēlo. Būs pašiem prieks un šur tur vēl kāds apriecāsies, ja patiešām būs dzeja. Bet, ja viņi pārāk sāk daudzināt savu muzu, tad lai ir tik labi un nedusmojas, kad viņus dara uzmanīgus uz šīs muzas pundurību, ja tā drīkst izteikties. Arī mīlestības dzejoļi ir jauks dzejas inventars. Lai dzied, kam krūtīs ziedoņo. Ja tiešām krūtis pilnas puķēm, tad arī izplauks krāšņi dzejoļi. Spirgtiem mīlestības dzejoļiem paliek neatņemama vieta dzejā. Bet lai neplātās ar histeriju. Citur rakstniecībā ir histerija vēl panesama, bet mīlestības dzejoļos viņa ir riebīga. Tāpēc pret viņu protestē. Zināms, šī histerija ir arī laika zīme. Un laika zīme ir, ka «Balt. Vēstn.» no tam nenieka neredz. Un laika zīme bija arī tas, ka 1890. g. lasījām «Austruma» 10. numurā šādu spriedumu: «Mūsu dzejoļi mēdz būt pa lielākai daļai muļķīga ilgošanās pēc iedomātas mīlestības vai sēras un gaudošana, ka meitene, kuru «dzejnieks» sev par idealu ņēmis, nav tikpat muļķīga kā viņas pielūdzējs... Nebūtu jau vēl tik visai liels ļaunums, ja viens vai otrs cerību pilns jauneklis mēģina dzejot, — lai gan nekādi nav noliedzams, ka arī šie mēģinājumi, tiklīdz viņos parādās augšā minētā slimīgā ilgošanās, arī pašam rakstītājam daudz kaitē, neļaudami viņa garam pareizi attīstīties, novilkdami visas viņa domas uz vienu pusi un tā to nogremdēdami pilnā izsamišanā un bezdarbībā — ja tikai, diemžēl, šiem pašiem negataviem ražojumiem nerastos apgādātāji, kuri ar daudz reklamām mēģina šos kaitīgos

dīgļus tālāku izplatīt, neievērodami, ka ar to vēl daudz jaunās, dzīvi vēl nepazinējās sirsniņās tiek šis neveselīgais gars iepotēts, bet vienīgi gādādami, ka paši pie lielākas peļņas tiktu.» «Balt. Vēstn.» tā gada 270. numurā tika šis spriedums atstāstīts un pie viņa piemetināts: «Nesaprotam, kā («Austrumā») varējuse iekļūt kāda kritika, kurā izsacītas domas, kādas līdz šim tikai bijām lasījuši pazīstamā lapā, kura ... ir, tā sakot, dzejas nozvērināta ienaidniece. Iz augšminētā sprieduma nevar taču citu neko izlasīt kā to: mīlestības dziesmas ... ne vien nav atļautas, bet vēl bargi noliegtas, jo viņas ne vien samaitā pašu dzejnieku, bet arī visus viņa dzejoļu lasītājus.» Piezīmes nav vajadzīgs.

Augšā teicām, ka «dzejnieks ražo bez sevišķa nolūka un mērķa; savam dzineklim sekodams, svabadi un nepatvaļīgi». Ja tēlojums it kā uz pastellēšanu patvaļīgi pielocīts iepriekšējai idejai, tad nomanām dzīvības trūkumu, jo iepriekšējais nodoms, gar tēlojumu stīgodamies, sažņaudz raksturus un padara viņus par leļļiem, kas nekustas paši. Ārpus un pār viņiem stāvošs patvaļīgs nodoms viņus groza. Mēs redzam pakrēšļainu kustību un nejūtam dzejniekam līdz, mēs manām patvaļīgu nolūku un paliekam dzestri. Bet, ja tēlojumā atrodam dzejas dzīvību un īstenības patiesību, un silto sirds pukstēšanu, un bez tam zināmu virzienu — un tiešām atrodam dzejas darbos zināmus virzienus, lai gan tur īstenība nav iesprādzēta tendencē — kā tad šādā īstā dzejā ir ieradusēs šāda virzienība?

Šādai virzienībai jāir, jāeksistē iepriekš ražošanas tādā ziņā, ka viņa vada dzejnieku ne tik daudz dzīves tēlošanā, cik dzīves aplūkošanā un pētīšanā. Dzejnieks, kurā nopietnas un dziļas idejas, kas plūdušas iz viņa laikmeta vēsturiskā virziena, zināms, nenopūlēsies dzejā vienīgi gar dabas jaukumiem, cēlieniem sekodams mākoņu gaitai gar debess spriesļiem utt., bet piegriezīsies tādām dzīves parādībām, kuras attiecas uz tiem jautājumiem, kas spēji rosina viņa prātu, un, ja viņam tiešām arī talants, tad šīs parādības nepaliks, nenotēlojušās dzejiskos tēlos. Lai viņš tad sēstas pie galda un uzzīmē šos tēlus, ne par ko citu nedomādams kā vienīgi par dzejošanu, sekodams tikai dailes mērķiem un — var apgalvot — viņa ražojumā iemitīs daudz lielākā mērā nopietna dziļa tendence, nekā kad viņš, dzejodams ar nodomu, patvaļīgi būtu pieķēries kādai idejai — ar varu sakot — kā bērns mātei pie brunčiem, un ļāvies tad vadāties, kurp šī ideja pavēl. Ja dzejas ražojums šādi pielocīts un pielauzīts iepriekš sacerētai idejai, tad, šādu darbu apspriežot, varam spriest tikai par to, cik veikli vai neveikli autors izdarījis šo pielocīšanas darbu. Paļauties uz

autora apstrādāto faktu patiesību un dzīvo īstenību nav iespējams, tāpēc ka viņa attiecība uz šiem faktiem nav vientiesa un patiesa. Lai dzejas tēli saskanētu ar īstenību, ir vajadzīgs, ka dzejnieks no katra priekšmeta saņem veselu rindu visādu iespaidu, apskata priekšmetu no visām pusēm, sakarā ar citiem priekšmetiem, iespiežas viņa kodolā un cēloniskajā sakarā. To darīt nozīmē izpētīt priekšmetu. Šai ziņā dailei jāiet gluži pa to pašu ceļu, pa kuru iet zinātne. Priekšmetus izpētīt ir zinātnieka darbs, un, ja dzejniekam arī vajadzīgs to darīt, tad arī dzejniekam vispirmā kārtā jāir zinātniekam. No zinātnieka prasa, lai viņš izpēta savu priekšmetu un tad mums pavēsta gala panākumus, atklādams savas pētīšanas gaitu un pierādīdams savus spriedumus. Un dzejnieks? Viņa pienākums ir iepazīties ar apkārtējo ļaužu dzīvi visdažādās viņas parādībās un tad mums vēstīt, nevis induktivi analizēdams un pierādīdams, tā kā zinātnieks, bet tikai dzejiskos tēlos gleznodams, sava pētījuma panākumus bez pierādījumiem citiem celdams priekš acīm. Šādu vēstījumu svars atkarāsies no tam, cik kupli šie panākumi, t. i., cik dziļi dzejnieks iedziļinājies izpētāmajā laukā, cik pareizi viņš izpratis sava laika dzīvi. Un, ja mums uz katru dzejas darbu jāskatās kā savā ziņā uz zinātnisku darbu, tad arī kritikai jāattiecas uz to tāpat kā uz zinātnisku darbu: viņai jāpārrauga dzejas darbs uz dzīves faktu pamata, jāpārrauga šai ziņā spriedumi, pie kādiem nonācis dzejnieks.

Savi tēli un tēlojumi dzejniekam nav tā kā zinātniekam savi pētījumi jāizskaidro un jāpierāda. To par vajadzīgu atzīdāms, viņš reizē atzīstas, ka viņš kā dzejnieks nav visai spējīgs. Viņa tēliem pašiem jārunā. Ja uz pārmetumu, ka «mūsu rakstnieki vai nu aiz neprašanas, vai aiz nepacietības izbāž, tā sakot, galvu ārā no sava sacerējuma un tad skaņā balsī nosludina savus uzskatus», A. S. k. «Balt. Vēstn.» izgājušā gada 210. n. saka, ka rakstnieki to darot, «lai izbēgtu aplamiem iztulkojumiem», jo, «kas rakstot priekš tautas, tam jāpiemērojoties tautas saprašanai; tam neesot vis jāmēģina savas domas ietērpt necaurredzamā tumsā, bet nodomātais jāceļot visspožākā gaismā», un tad referē par Kantu, kurš esot «sevišķi ievērojams caur mīklainiem un tumšiem izsacījumiem», tādu spriedumu, ka viņš, Kants, esot «galīgi samulsinājis vācu prātus, kuri jau bez tam nevarēja lielīties ar spīdošu saprašanas skaidrību», — ja A. S. kgs to ne vien raksta, bet arī runā un domā, tad viņš aizmirst, ka še ir runa par dzeju, nevis par filozofiju vai populari zinātniskiem rakstiem.

Dzejošanas darbu var sadalīt divos laika sprīžos: laika sprīdī, kad dzejiskie tēli darinās, un laika sprīdī, kad gatavie tēli pārņem dzejnieku un ierosina viņu tos pārražot dailes formās. Ideoloģiskā estetika arvienu nodarbojusies tikai ar pēdējo laika sprīdi, tam piešķirdama visu svaru. Uz dzejisko tēlu darināšanos viņa skatījās kā uz neizprotamu, neizpētāmu dzejošanas noslēpumu, domādama, ka dzejiskie tēli darinās kā nekā piepeši, tādā acumirklī, kad dzejnieka gars apskaidrots. Bet patiesībā šis pirmais dzejošanas laika sprīdis velkas nesalīdzināmi ilgāk nekā otrais un nevis piepeši, bet pamazām, dienu dienām, gadu gadiem attīstās dažādas prāta kombinacijas. Šis pirmais laika sprīdis ir dzejošanas visgalvenā daļa, var pat sacīt, ka no viņa atkaras gandrīz viss. Jaunlaiku psiholoģija māca, ka dzejnieks nonāk pie saviem tēliem tādā pat ceļā kādā zinātnieks pie saviem atradumiem: sevišķus priekšmetus pētīdams un šos pētījumus saņemdams kopā.

Tādus zinātniskus darbus, kas atgremo visiem jau pazīstamas domas, nekā jauna nepazīstama nevēstīdami, maz ievērojam; jo vairāk un svarīgāku viņos jaunu atradumu un spriedumu, toties jo augstāk viņus vērtē. Tāpat dailē. Jo kāpēc mēs zemu vērtējam pakaļdarījumus, lai viņi vai cik dotu estetisku baudījumu? Tāpēc, ka estetiski baudījumi vienmūs neapmierina. «Dzejā taču meklējam vairāk prāta nekā daždien dzīvē.» Dzejā meklējam jaunus spriedumus, jaunas domas par mūsu dzīvi. Un pakaļdarītājs dzejnieks atgremo mums to, ko jau citi mums snieguši. Cita lieta, zīmējoties uz pašiem faktiem, kurus rakstnieks atstāsta. Šai ziņā ir zināms, ka dzejas ražojums mūs pievelk toties vairāk, jo pazīstamāka, jo tuvāk mūsu personai stāv tā īstenība, kura dzejā tēlota. Un dzejojums var būt kādas jaunas idejas izpaudums nevis tāpēc, ka dzejnieks kaut kur lasījis vai noklausījies šādu ideju vai viņam diezin kādas apskaidrošanās brīdī ieradusēs šāda ideja, bet tāpēc, ka autoru satricināja tādi tiešamības fakti, iz kuriem šī ideja izplūda pate no sevis. Jaunus dīgļus, neatkarīgus no patiesas dzīves, literaturas darbinieki nekad un nekur nav atnesuši. Literatura vienmēr izpauž tās idejas, kas dzirkst un zīļo sadzīvē. Un sadzīve nestāv uz vietas. Lielāks vai mazāks panākums noder par mērauklu, kādā mērā dzejnieks pratis notēlot sabiedrības intereses un centienus. Bija laiki, kad no dzejas darba prasīja, ka lai tas tikai kutina lasītāju nervus, lasītājos saceldams t. s. estetisko aizgrābtību. Līdzekļi bija — visvisādu skaistumu apraksti, iesākot ar dabas krāšņumiem un beidzot ar lūpu un uzacu daiļumiem. Dailei

esot jāsaceļ, mēdza teikt, estetiska aizgrābtība šīs pašas estetiskās aizgrābtības dēļ. Tagad visa šī teorija tādā mērā sabrukusi un sairusi, ka būtu lieks darbs vairs pret viņu karot. Tagad rets vairs par to šaubīsies, ka dailei jātēlo dzīves patiesība. To prasa tāpēc, ka šādi tēlojumi ļaudīs modina un spēcina sabiedrisku apziņu un viņiem norāda uz sadzīves trūkumiem un mērķiem, kurp virzās un jāvirzās.

Romantiskā dzeja, protams, arī ir dzeja. Viņa rada ar muziku. Tāpēc romantiķis Novalis prasīja no dzejas vienīgi gluži nenoteiktu, muzikalisku iespaidu, jo tikai gluži nenoteiktas jūtas, nevis noteiktas, esot tās, kas darot cilvēku laimīgu. Un viņš ar saviem domu biedriem par patiesi dzejisku šādi turēja tikai to, kas miglains un vēsmīgs, jausmains un noslēpumains. Pēc sapņainas krēslības dzenoties, viņiem par idealu izlikās dzejoļi bez vielas un satura, ja tie tik būtu iespējami. Zināms laikmets romantiskai dzejai mazā svarā. Tikai jūtas, īsti patīkamas, liegas jūtas. Un ir savs baudījums. Lai dzīvo un bauda «puķu un lakstīgalu partija». Lai bez rūpēm šūpojas pa dzejas zilajiem viļņiem, uzsmaidīdama zvaigznēm, «ieelpodama mākoņu vēsmu un mēness starus». Mēness jau spīd vēl šobrīd tik klusu un tik mīļi kā Vertera un Latiņas laikā. Tik vien lai nepārmaina to pasauli, kurai romantiķis aplicis savu puķu mēteli, ar īstenības pasauli. Un dabas krāšņumu un lūpu un uzacu daiļumu apraksti ir jauka lieta, bet tikai savā reizē un savā vietā.

Bet vai realisma prasījumu tēlot dzīvi tādu, kāda tā ir, tiešām izpilda realistiskā dzeja? Vai realists tiešām notēlo dzīvi uz mata tādu, kāda tā ir? Un, ja notēlo, vai tad vēl ir dzeja?

Dzejai vispārīm pārmet Nordaus: «Jūtas, domas, darbi, kurus viņa tēlo, ir šai vai tai ziņā p ā r s p ī l ē t i un ļoti izšķiras no tipisko caurmēra cilvēku jūtām, domām, darbiem. Zināms, ir starpība: īsti dzejnieki attālinās tikai tiktāļ no patiesības, ka viņi to p ā r s p ī l ē, a r s p a r u v e l k l ī n i j a s, u z l i e k b i e z ā k a s k r ā s a s, kamēr vidējie un pakaļdarītāji, mēģinādami īstenību tēlot, zīmē n e p a r e i z i.»

Ir zināms, ka mūsu novērojumi ļoti r e l a t i v i, ik pēc iespaidu stipruma. Un, jo stiprāks iespaids, toties atkal jo spējāks savukārt izriet reflekss un jo p a l i e l i n ā t ā k s īstenības attēls. Tātad īstenība netiek tēlota tāda, kāda tā ir, bet b r o ž ā k ā[1] veidā, salīdzinot ar «nedzejnieku» vērojumiem, t. i.,

[1] Brožs, brožāks — augšzemnieku dialektisms, lieto ar nozīmi — spilgts, spēcīgs, tipisks. Unus šo vārdu lieto tipizacijas nozīmē. [Sakārt.]

tāda, kāda tā nevis realistam vien, bet vispāri dzejniekam — parādās. Ja saka, ka «realistu ražojumos personas vēl dzīvākas mums parādoties nekā vienkāršās, ikdienišķās būtnes, tāpēc ka viņu dzīslās pukstot dzeja», tad šis dzīvākums un šī «dzeja» nāk no minētā brožākuma. Var tiešām teikt, ka dzejnieks «pārspīlē», ar sparu velk līnijas, bet vai viņš, tā darīdams, attālinās no patiesības un, ja attālinās, tad kādā ziņā? — Pēc fotografiska īstenības notēlojuma velti dzīties, bet gan jādzenas dzejniekam pēc savu novērojumu patiesas reflektēšanas. Īstenības vērojumu brožākums, kuru ik uz soļa redzam dailē, nav meli un patiesības sagrozījums. Šī brožākuma raksturs ir pilnīgi līdzīgs tiem palielinājumiem, ar kādiem rīkojas dabas zinātnes, starp acīm un īstenības priekšmetiem ievietodamas mikroskopu. Tāpat dzeja ievieto savā ziņā mikroskopu starp mūsu acīm un īstenību, tik varenu, ka tas, vienkārt, dara iespaidu uz mūsu gara acīm, rādīdams brožākas tādas dzīves parādības, kuras citādi neievērojam, un, otrkārt, liek mūsu nerviem kaisli uzņemt iespaidus, kurus saceļ zināmais redzējums, vērojums. Šādi ir dzeja ne vien, tā sakot, mikroskops, bet arī varens līdzeklis, kas, pārraidīdams refleksus, sarosina cilvēku gribu un enerģiju, šādām kārtām paātrinādams attīstības gaitu. Tikai jāatmet tā doma, ka dzeja spēj «izšķirt» kādus nebūt dzīves «jautājumus». Tās dzīves parādības, gar kurām paejam vienaldzīgi garām, nepiešķirdami viņām pienācīgo svaru, dzejnieks izloba iz raibās dzīves burzas un nostāda mūsu priekšā, viņas nevis sagrozīdams, tā kā idealisms atkāpjas no dabas, bet neviļus tikai pastrīpodams, nevis izķēmodams, bet neviļus spilgtāk apspīdinādams, sava iespaida sparam sekodams. Un šādi viņš ne vien sarosina mūsu vērību, bet arī — un tā ir dzejas galvenā nozīme — mūs satricina un aizgrābj, mūsos saceldams jausmību, sacildību, līdzcietību, dusmas, smieklus, cerību. Šādām kārtām, protams, dzeja nevar «izšķirt» dzīves jautājumus, bet viņa spējīga tos spēji kustināt, cildīt, lielā mērā vērsdama ļaužu uzmanību uz dažādām sadzīves būšanām, tās publikai acu priekšā norisinādama.

Publika prasa no dzejas aizgrābīgus, sacildīgus tēlojumus, kas saviļņo jūtas, vispāri stiprus iespaidus, lai nu tie saceltu jausmību vai smieklus, līdzcietību vai dusmas. Tas pats dzineklis, kas viņu vedina priecāties gar laimes spēlēm, vēršu cīņām un noziedznieku nosodīšanu uz nāvi, dzen viņu uztraukties caur dzejas ražojumiem. Tiesa, šī dzīšanās bieži viņu pavedina nopriecāties gar švaukstu darbiem, briesmu romaniem utt., bet nav jāaizmirst, ka tā pate dzīšanās viņu vilina iejūsmināties

pie katra tiešām svarīga, iz dzīves plūduša un cildīga dzejas ražojuma. Lai runā ko runādami par publikas garšas rupjību, «modi», «dienas kursu», vērā liekams tas, ka šādi darbi, rādīdamies atklātībā, nepaliek, nesacēluši uzmanību. Publikas sacildība, kuru saviļņoja Aspazijas «Zaudētas tiesības», liek daudz ko nopietni pārdomāt. Un neapgāžama patiesība, ka tie ražojumi, kurus publika pamet neievērotus, kas viņu nesacīlda, kas viņai nepatīk, ka visi tie droši vien — kā dzejojumi — niecīgi.

Tātad publika dzenas pēc spilgtiem iespaidiem, zaļoksniem, brožiem tēlojumiem, un ko viņa atrada un vēl nereti atrod mūsu daiļliteraturā? Pa lielai daļai visparastākās, ikdieniškās būšanas, kuras tā pate dzīvē no visām pusēm jau kārtu kārtām apraudzījuse. Autors moca viņu ar garu gariem istabu, istablietu, trauku aprakstiem, neaizmirsdams pavēstīt, kur trauki pirkti, ved ķēķī un izskaita visus podus, risina visparastākās, raksturu zīmēšanai gluži nevajadzīgas sarunas. Šī ikdienišķība ir bailīga klints. Lai arī būtu sīkumi, bet viss ražojums nedrīkst būt «sīkumu sarakstījums». Autoram tiesība tos iepīt tikai tik tālu, cik viņi noder personu raksturu un dzīves zīmēšanai. Nav viegli šeit palikt dzejas robežās. Jāsargās, ka neizplata garlaicību ar gariem aprakstiem un ka ar sīkumiem neaizkrausta dzejojuma serdi un šādi nepamazina vispārējo iespaidu, kuram dzejā tik galvenā nozīme. Bez tam lai autors neaizmirst, ka lasītāji ir dzīvi cilvēki, kas paši cik necik piedzīvojuši, redzējuši un ko neko paturējuši savā atmiņā, ka tātad sīku aprakstu vietā pietiek pāra vilcienu, lai lasītājā patstāvīgi rastos vesela aina. Galvenā vērība jāgriež uz nozīmīgiem, raksturiskiem dzīves acumirkļiem, un šie acumirkļi jāiztēlo, cik autoram iespējams, raksturiski un dzīvi, turpretim ikdieniškās dzīves sīkumi plastiskā un pēc iespējas sarauktā zīmējumā. Stāstos «iz tautas dzīves» līdz visbeidzamajam laikam nevarēja — ar vārdu sakot — «ne pabrist» aiz bāliem nostāstiem, niecīgiem skatiem un vissīkākajiem sīkumiem, ar kuriem lasītāju galvas jau pilnum pilnas. Tāpēc šie stāsti pa lielākai daļai tiķ garlaicīgi, b e z d z e j a s d z ī v ī b a s u n i e s p a i d a. Viņi nav nemaz mākslas ražojumi. Patiesībā viņiem piešķirams nosaukums — «e t n o g r a f i s k a s s t u d i j a s beletristiskā formā», īstenības n a t u r a l i s t i s k i dublikati, vēsturiskā ziņā ievērojami apraksti, kur šad tad pamirdz kāds dzejas stars un kuru sacerēdams ieveiklinājas rakstnieks tēlot.

Teiksim, šādā stāstā ir tēlots mazgruntnieks, īsts, kā noģīmēts ar savu apkārtni un kādiem notikumiem šai sadzīves stūrītī. Lūk, ja stingri turētumies pie principa tēlot patieso dzīvi, lai v a i k ā d ā k ā r t ā, tad mums būtu šādi rakstnieki jāstāda

literaturas pašā virsotnē. To nedarām. Viņu ražojumi — pa ievērojamai daļai — nedara iespaida, lasītājs, viņus lasīdams, paliek aukst s, viņu tēli ātri aizmirstas, aizmirstas bez pēdu. Aizmirstas tāpēc, ka nav tēlotas sevišķi raksturiskas dzīves puses, kas spēji aizņēmušas pašu dzejnieku. Jo rakstnieki, ļaudamies spilgtu iespaidu varai, tēlo īstenību nevis visgarām, ar visiem sīkumiem, fotografiski, bet iz sadzīves sakara izlobīdami vienu vienīgu viņas pusi, kas viņu vērību sev rautin pievilkusi, un to zem spilgto iespaidu varas reflektēdami dzejiskos tēlos, kuri šādām kārtām darinās zaļoksni un broži un tad arī — iespiežas atmiņā. Kas «Mērnieku laikus» lasījis, tas droši vien nebūs piemirsis Pietuka Krustiņu. Neviens nevar darīt paliekamu iespaidu uz lasītāju, ja nepārražo dzejas tēlos to parādību, kas uz pašu dzīvē darījuse spēju iespaidu; citiem vārdiem, ja dzejas tēls spēji aizņēmis lasītāju, tad līdzīga lieta ir dzejnieku aizgrābuse un viņš ir tēlojis to, ko spilgti jutis, nevis to vienaldzīgi fotografējis, kas nejauši gadījies redzes aplokā. Un kas uz dzejnieku tādu iespaidu darījis, tas arī būs vai nu kas sevišķi prāvs un raksturisks, vai arī kas visai patīkams. Un to viņš attēlo neviļus, brožinādams, bet nevis izķēmodams vai pakrāsodams jeb idealizēdams. Visi realistu darbi, kas darījuši vislielāko iespaidu, ir minētā noziņā relativi īstenības tēlojumi. Taču nav jāaizmirst, ka dzejnieks dara īstenības novērojumus brožākus nevis patvaļīgi, bet gluži dabiski un neapzinādamies, jo viņš tēlo īstenību tādu, kāda tā viņam parādās: ja novērojumi ir brožāki, tad tos nedarīja patvaļīgi dzejnieks par tādiem, bet iespaidu spilgtums un spars, kuru varai viņš pats neapzinādamies padevās. Dzejnieks var teoretiski apzvērēt aplamas estetiskas mācības, un tomēr savā dzejošanā viņš padosies nevis viņām, bet savu iespaidu varai (lai gan estetiskas mācības nepaliek bez iespaida). Zināms, palielināt un sagrozīt ir divi lietas. Zem mikroskopa nolikts priekšmets mums parādās brožāks, nekā tas ir īstenībā. Bet mēs zinām, ka tā tik tāda parādība *(Schein)*, nevis viltus *(Trug)*. Tā tas arī ar realista dzejojumu tēlu brožumu, tāpat kā tas, ka sauli redzam riņķojam ap zemi, nav nekāds viltus. Un dzejniekam jādzenas patiesi, patiesā kārtā tēlot īstenību tādu, kāda tā viņam parādās, viņa jūtas spēji saviļņodama. Ja būs viltus, meli, nepareizība, tad lasītājs, tāpēc ka viņš pats tēlojamo dzīvi dzīvojis vai tuvumā redzējis, to tūliņ manīdams, kratīs galvu, un šī pārestība, kas notikusi viņa prātam, mazina iespaidu, bet, ja tēlojums būs tikai brožāks, «līnijas ar sparu vilktas», tad viņš jūtas spēji aizņemts un aizgrābts.

Ja tikai dzīves patiesība jānotēlo un vairāk nekā nevajag, tad dzeja ne vien neizšķirtos no zinātnes, bet zinātne būtu daudz spējīgāka tēlot īstenību nekā visģenialākā daile, un dailes tad nebūtu vajadzīgs. Dailes nozīme tā, ka ne vien tēlo dzīves patiesību, bet arī piespiež viņu just: ka liek lasītāja sirdij pukstēt aiz mīlestības, līdzcietības, dusmām, naida, cerības. Ja viena statistiska lapiņa var vairāk stāstīt nekā veseli sējumi dzejisku nostāstu par to pašu lietu, tad otrup nav jāaizmirst, ka dažkārt veseli sējumi šaušalainu faktu ērti ietilpst zinātnieka galvā, nenieka negaisinādami viņa rāmavisko mieru, bet ka niecīga dziesmiņa, korī dziedāta uz ielas, viņu var tā uztraukt, ka uzsprāgst no krēsla un šaujas no mājas projām. Lūk, jūtu un kaislību sarosināšanā meklējama dailes nozīme, atšķirus no zinātnes. Kas tas ir, kas ģenialā dailes darbā mūs sacilda, aizgrābj? Tas iespaids, kādu dzejnieks dara uz mums, spilgti un patiesi tēlodams raksturiskus dzīves faktus. Jo stiprāks šis iespaids, toties jo augstāk vērtē sacerējumu; un sacerējums mūs toties jo vairāk pievelk, jo pazīstamāka mums tā dzīve, kas viņā tēlota. Un it kā pašā dzīvē atziņas, prāta spriedumi vijas un sķaujas ar jūtām un kaislībām, tā arī šeit: jauni spriedumi, jaunas idejas, kas iz tēlotās īstenības izpaužas organiski un dzejiskā veidā, stiprina tēlojuma iespaidu, lai gan šī iespaida īstenie sacēlēji nedz viņas ir, nedz «estetiski daiļumi». Dailiskumu, protams, realists dzejnieks ne vien nedrīkst pamest neievērotu, bet viņam pat desmitkārt rūpīgāk nākas dailiski izstrādāt savus sacerējumus nekā rakstniekam, kura vienīgais mērķis ir dailiskums! Trūkums šai ziņā spējīgs lielā mērā mazināt iespaidu. Realistam stipri jārūpējas izlietot fantazijas spēku, valodas līdzekļus, nepametot novārtā pat ārējus sīkumus, ja tie pastiprina iespaidu, bet neciešot neko lieku un nedzīvu, jo tas izmaitā visu.

Gleznotāju Koredžo aizgrāba tas, kas patīkams un harmonisks. Kas svarīgs un nozīmīgs, tas bija viņam, tā sakot, baideklis. Un viņš tēloja to, kas patīkams, vilkdams un vilinādams skatītājus sev līdzi plašajā patīkamības jūrā. Daudz diženāks par viņu ir Rafaels. Viņa gars neļāvās no ikkatras lietas aizgrābties. Tikai tas, kas svarīgs un nozīmīgs, viņu aizgrāba; un viņš tad arī gleznoja to, kas nozīmīgs un svarīgs. Savus darbus sacerēdams, Rafaels iesāka tūliņ ar nozīmi, nevilkdams nevienu vilcienu, ja tas nekalpoja galvenai nozīmei. Ja viņš ar maz vilcieniem ko apzīmē, tad tie ir ikreiz galvenais. Tā, kas vajadzīgs, nekad netrūkst; tā, kas lieks, vienmēr.

Bet svarīgs jāizšķir no ārkārtēja. Bairona laikā likās, ka bez titaniskām, milzoniskām personām neviens dzejas darbs

nav domājams; ka tikai milziskas dabas un dvēseles parādības ir vērts tēlot; ārkārtējas dabas, ārkārtējus prātus, ārkārtējus skaistumus, efektu skatus. Vienkāršā, parastā dzīve rēgojās tikai notālēm, aiz šiem milzu tēliem. Tātad individuālas fiziskas, psichiskas un intelektuālas īpašības ir šī romantisma temati, ārkārtība viņa kodols. Piemēram, varonis Mātera «Sadzīves viļņos» un «Ojars» ir šāda romantisma varoņi. Turpretim realisms attēlo savos raksturos dzīves un sadzīves būšanas. Par kodolu šeit ir kas sociāls, tur kas individuāls; šeit kas raksturisks un zināmā mērā vispārējs, tur kas ārkārtējs. Romantisma varoņu senči ir teiku un pasaku varoņi. Ja dzejai ir pārmests, ka «starp viņu un dzīvi tik šaura esot kopība kā naža mugura, jo nejaušas vēja šaltes atšļacīts, dīvainās krāsās mirdzošs putu piliens stājoties iekš dzejas plašā un dziļā dzīves okeana vietā: dzeja nodarbojoties gar ārkārtējām lietām, gar izņēmumiem, tēlodama ārkārtējus cilvēkus un dvēseles stāvokļus», ja šis pārmetums zīmējas uz visu dzeju, tad viņš nepareizs. Bet viņš ir gluži vietā, ja viņu zīmē uz romantismu. Zīmējoties uz romantismu, bez tam vērā liekams, ka tēlot ārkārtēju personu un nošķetināt efektu skatus ir daudz vieglāk nekā tēlot, kā nākas, kādu Pēteri vai Jāni. Ikdienišķo dzīvi tēlojot, vajadzīgs, lai iznāktu patiesa dzeja, nesalīdzināmi vairāk novērošanas, analizes un rūpīgas dabiskas izstrādāšanas, nekā zīmējot kādu milzonisku personu vai noslēpumainu, problematisku dabu. Tāpat ir Šillera tik «ļoti slavētie idealie tēli, tikumības altara bildes, daudz vieglāk tēlojami nekā Gētes grēcīgās būtes». Kā idealists dzejnieks darina šos tipus? Vai nu, vienkārt, relativi īstenību padarīdams par idealu, piem., sapņotājus, kuri patiesībā nebūt nav ideali, idealizēdams; vai, otrkārt, — no dzīves likumības novēršoties un šādi pārtraucot cēlonības sakaru — iztēlodams nedabiskus tēlus: bezmiesas jaunavas un jaunekļus, kas ārpus cēloniskā sakara it kā spoki piepeši ielido zināma laikmeta sadzīvē. Šeit idealists ņemas īstenību «pārtēlot, pārtaisīt, papildināt, padziļināt, paplašināt», izskauzdams to, kas «nedaiļš, nejauks», un iznīdēdams visas «ēnas puses», visu, kas «ļauns». Realistiskā dzejā iespējami tikai relativi tipi, jo viņa ar visām savām saknēm pamatojas īstenībā, un šeit atrodamas tikai relativas parādības. Relativi tipi ir ikreizējā laikmeta, ikreizējās apkārtnes reprezentanti: apbalvoti ar sava laika miesu un asinīm. Šādi tipi, zināmu dzīves apstākļu iznākumi, dzīvo tikai kādu vai kādus gadu desmitus un nozūd ar savu paaudzi. Idealists iztēlojas absolutu dzīves idealu un absolutus tipus. Viņš zin, ka tie nesaskan ar īstenību, bet cer, ka dzīve reiz atmetīšot no sevis neskaidrumus un nedaiļumus, ka reiz

aizdarīšoties skarbā plaisa starp idealu un dzīvi. Lai priecājoties un glītojoties gar viņa tipiem. Neredzēdams panākumus, viņš tēlo savas sāpes par «drūmo nesamērību starp idealu, pārplūstošās siltās sirds prasījumiem un sadzīves sasmakumu, apstākļu šaurību un neglītumu» utt. Redzēdams, ka «teorija un prakse», «cilvēcības ideja un viņas attēls sadzīvē» stāv šķirti viens no otra, redzēdams ārpasauli neidealu, «nejausmainu», skarbā pretībā pret savu «skaidro un pilnīgo cilvēcības idealu», viņš ievadājas vientulībā, prātodams, ka šo laiku pasaule nevis ceļot un nesot, bet kavējot un traucējot diženu dzejnieku cēlo idealismu, ka jaunlaiku kultura dzejai neizdevīga, dzejas pretiniece, prozaiska. «Tur, laukā, muļķiskā dzīve, šeit, manās krūtīs, nenomācama cenšanās bezgalībā. Es esmu par labu priekš šīs neķītrās pasaules.» Vienīgais glābiņš iz īstenības pasaules — vientulība un senatne. Bēg iz «tagadnes tvaikiem» zilganajā pagātnē, uz «saulaino idealo augstumu», iz sadzīves jandaliņa — sirdssvinīgi klusās telpās. Spārnus priekš aitera un zābakus priekš bruģa! — Šis idealisms parādās pašīgâ fantastikā. Viņa dzejas ir klusas vientulības dzemdējums, un uz to viņas arī aicina. Dara iemidzinātāju iespaidu... Realisms meklē ideālu nevis virs un ārpus dzīves, bet iekš pašas dzīves. «Dzeja plūst iz sava laika dzīves un tek turp atpakaļ.» Realisms, atraisīdamies no fantastiskā idealisma un no jebkāda romantisma, novēro vienkāršo, parasto dzīvi, kāda tā plūst apkārt mums, un tēlo viņu, ne pakrāsodams, nei izķēmodams, ne izlasīdams iz viņas tikai retumus, nei aprobežodamies ar ikdienišķu skatu zīmēšanu naturalisma garā, bet iespiezdamies dzīves īstenajos dziekļos un atdarīdams mūsu priekšā visu viņas dziļumu.

Abi, naturalisms un realisms, dzenas tēlot dzīvi visā viņas patiesībā. Taču realisms netēlo, kā naturalisms, dzīvi līdz vismaziskākai kroķītei, ar visiem ikdienišķiem skatiem. Naturalisms, tikai pēc īstenības dzīdamies, sevi apkraujas ar tukšiem un nesvarīgiem zīmējumiem un drīz šādi zaudē dzejiskumu. Uzticīgs savam principam, viņš ar tādu pat rūpību fotografē neglītus skatus, ar visiem sīkumiem. Realisms, ja tādi skati tēlojuma sakarā nepieciešami, kā arvien, tā it īpaši šeit nedodas nesvarīgos, visiem pazīstamos sīkumos, bet pietiek ar kādiem stingriem, raksturiskiem vilcieniem, šur tur izķerdams pa dramatiskam acumirklim. Un iespaids tomēr lielisks. Šeit dzejniekam jārāda sava māksla. «Realistam desmitkārt rūpīgāk nākas izstrādāt savus sacerējumus nekā rakstniekam, kura vienīgais mērķis ir dailiskums...» Starpība starp mūsu un franču naturalistiem tā, ka mūsējie iedrošinās naturalistiski tēlot tikai

žūpošanas, lamāšanās un kaušanās skatus, kamēr franču naturalisti līdzīgā kārtā apgaismo daždažādas dzīves parādības. Pārcelsimies ārzemēs. Visi lielie un mazie jautājumi, kas šodien jaucas un šķetinās individā un sadzīvē, ar ģestru roku grābdami ikviena dzīvē, sievas satiksmi ar vīru savādi pārgrozīdami, bērnu sakaru ar vecākiem irdinādami un ziedu putekļus nobraucīdami no bērna dvēseles, visi šie jautājumi skan mums pretim iz naturalistu un realistu ražojumiem, kuros pukst modernā dzīve. «Bet naturalisms, tu saki, ar labpatikšanu piegriežas cilvēku dabas tumšajām pusēm, dzīves drūmajiem bezdibeņiem, visam slimīgam un nejaukam, ko mūsu laiku dziļi saviļņotā sadzīve izsviež virspusē, uzmācīgi pāri darīdams mūsu prātiem un jūtām. Viņā ir pārākā mērā viens vienīgs tonis. Viņš attēlo tikai tumsu, trūdus, puvekļus ar tik dabisku patiesību, ka lasītājam puvuma smaka vai degunā kāpj. Viņš dzīvo un ir — mēslājā.» Labi. Bet dzeja taču esot, tiek atzīts, sava laika spogulis? Vai naturalistiskā dzeja lai nebūtu tāda? Nevaram teikt, ka nebūtu. Naturalisms nav nejaušības un patvaļības produkts. Tagadējā sadzīve mōca dzejniekus, un naturalisti savus ražojumus kā protestu sviež savai mocītājai ģīmī. «Bet vai tagadējā sabiedrībā atrodam vienīgi puvekļus? Kāpēc tēlot tikai tādus? Vai tā nav tendence?» Jā, varam lietot šo vārdu. Viņi to dara nevis tai pārliecībā, ka zināms sabiedrības veids nenovēršami, neglābjami nīkst, bet ar to nolūku, lai šo sabiedrību skaidrotu, stiprinātu, kā nepieciešamu pamatu paturētu. Tāpēc viņi it kā ķirurgs neatraujas ne no kādas operacijas, bez žēlastības aizņem tagadējās sabiedrības vājās vietas. Tāds pats nolūks arī mūsu naturalistiskiem krogu dzīves u. c. tēlojumiem. Un, ja etiskā estetika šos atzīst par cienīgiem un derīgiem dzejas darbiem, tad lai viņa nav nenoliecīga pret franču un citu tautu naturalismu. Tas būtu konsekventi.

«Baltijas Vēstnesis» (1892. g. 243., 244., 245. num.) saka: «Šā laika dzejniekus nedrīkstam tāpēc tūliņ pazudināt, ka viņu darbi ir drūmi, briesmu pilni un asās krāsās mūsu acīs duras — tāpat kā nepareizi darītum, spoguli sadragādami, tāpēc ka viņā redzam nejauku seju. Un kas gan drama ir cits kā sava laikmeta spogulis.» Mēs esot nonākuši «pie stāvokļa, kurš ir diezgan bēdīgs». Mūsu dzīve esot palikuse «cerību tukša». «Tas ir tas slogs, zem kura mēs vārgstam, — un tas atspoguļojas arī šā laikmeta dramā. Zudušas cerības vietā radās pesimisms... Cīņa pašuzturēšanās dēļ top arvien sīvāka... Ja nu spēku pietrūkst un šo sīvo cīņu pazaudējam, tad sadzīves viļņi mūs nežēlīgi norauj moraliskā bezdibenī... Mēs jūtam, ka dzīvojam pārejas laikmetā... Pie garīgā apvārkšņa

parādījās (vīri), kuri saviem darbiem radīja jaunu cenšanos... Līdz šim neievērotie maziņākie pacēla savu balsi... Ka šā jautājuma pareiza izšķiršana ir civilizacijas uzdevums, to atzina arī rakstnieki un piegrieza tam savu vērību... Gan piemīt pie šīs zemākās ļaužu šķiras tik daudz sasmacis gaiss, bet mums nebūs aizmirst, ka tur mīt spēks un cerība un ka uz viņu kamiešiem nākotne atbalstās!» — Jāpiezīmē, ka šeit izteiktās domas zīmējas uz ārzemēm. Viņas nav nepievilcīgas. Pakavēsimies pie viņām.

Pareizi tur norādīts uz ciešo sakaru starp dzeju un vēsturi. Dzejas vēsture, kā zināms, nav tikai dzejnieku, viņu dzīves un darbu apraksts, bet dzejas ciešā sakara aprādījums ar ikreizējo apkārtni, it sevišķi ar ikreizējiem sadzīves apstākļiem. Kā dabas vēsturē apraksta stādus un kustoņus, tā dzejas vēsturē aprakstās tautas un šķiras pašas sevi. Šeit tiek izteikts, ko zināms «laikmets» jeb, pareizāk, zināma tauta un zināma šķira savas attīstības zināmā laika sprīdī darījuse, jutuse, domājuse, gribējuse. Jo tāpēc, ka ikkatrs cilvēks, neizņemot gara ziņā pat visaugstāk stāvošos, ir savas ikreizējās apkārtnes, sava «laikmeta» produkts, un tāpēc, ka dzeja ir tikai tad dzeja, ja viņas saturu dzejnieks nevis izdomājis, bet dzīvojis, jutis, redzējis, tad ir nezinot un negribot ikkatrs dziļāka satura rakstniecības un dailes darbs zināma laikmeta dokuments, vēsturisko apstākļu «monumentals atspoguļojums»: produkts un piemineklis. Tāpēc ir tautas dzeja nosaukta par tautas dzīves archivu. Un, pakravādamies pa šo archivu, mēs pārliecināmies, ka dažādu laikmetu dokumenti stipri izšķiras savā starpā, un reizē uzmācas mums jautājums pēc celoņa, kāpēc viņi tā izšķiras. — Viduslaiku literariskos dokumentus aplūkodami, atrodam, ka tajos ir dzejiskos tēlos sevi noģīmējušies feodalās muižniecības centieni, uzskati un cerības. Tāļāki dokumenti sāk arvien vairāk ievērot pilsoņus. Kamēr beidzot visa dzejas ēka paliek pilsoniska. Mums jāspriež: muižnieciskā dzeja izauga iz tā pamata, kura organiskā atvasa bija pate muižniecība, tas ir, iz feodalās sabiedrības pamata. Feodalā lauku muižniecība, viduslaiku valdīgā šķira, pati radīja savu pretnieku, kurš, pamazām pieaugdams spēkā, beidzot viņu pašu pārvarēja, pilsētas pilsonību, kuras pamats ir lielrūpniecība un kapitalistiskā saimniecība. Kad rūpniecība un kapitals, viduslaiku monopolu sagraudami un brīvu vaļu dodami konkurencei, visu, arī darbaspēku, padarīja par preci, palika personas brīvība par principu. Dzimtļaudis tika brīvi. Kamēr vēl pilsonība cīnījās un it sevišķi, kad viņa ieguva politisko varu, dzeja sāka cildīt «pilsoņu svabado darbību, individa brīvību». «Ikkatrs pats savas laimes kalējs, pats nes savās krūtīs sava likteņa zvaig-

znes, pats savas dzīves un rakstura enerģiskais mākslenieks.» Bija skaists laiks, šis pilsonības bērnības laiks. Viņa vizuļainie viļņi aizgrāba arī mūsu Merķeli. Francijā izgājušā gadu simteņa beigās blakus tai literaturai, kura tēloja turienes muižniecības un garīdzniecības neraženo dzīvi, bija tātad cita literatura — pilsoniskās kārtas literatura, kura ar satiru un etisku jausmību apkaroja priekšrocīgo kārtu, pret kuru sev ceļu lauzās pilsonība. Saskaņā ar vēsturisko attīstību viņā spoguļojās pilsoniskā jūtu un prāta pasaule, sākumā, kamēr tā vēl jauna un spirgta, ar strauju pašapziņu, tad ar dzestru nopietnību un vēl vēlākās mūža dienās, mūsu laikā, ar pesimistisku īgnumu. Viņa tagad izskatās «kā liela lazarete». Nākotnes vēsturnieki lasīs šīs dzejas, šo «lazaretes poeziju», šo «patoloģisko dzeju», lai labi iepazītos ar kulturu 19. gadu simteņa beigās. Visjaunāko ražojumu saturs ir pilsonības tagadējā attīstības pakāpiena attēlojums, noģīmējums un negrib nekas cits būt. Dzejas objekts taču ir dzīve, un šiem dzejniekiem tāpēc pilnīga tiesība tēlot šķiras visā viņu patiesībā. Naturalisms ir šīs attīstības dabiskais produkts. Un gluži dabiski, ka viņš iet roku rokā ar pesimismu. Līdz 1848. g. bija pilsoniskā dzeja idealistiska. Tagad viņa, kopš tā laika, ir pesimistiska. Viņa neredz cerību, neredz nākotnes dīgļus. Bet blakus viņai kā izgājušā, tā arī šā gadu simteņa beigās ceļas cita dzeja, kurā dzirkst jaunas idejas, cerība, idealisms. Šī dzeja ceļas tur, kurp «Balt. Vēstn.» aizrādīja. Iz muižniecības un garīdzniecības, uz dzimtkundziskās saimniecības pamata izplauka viduslaiku dzejai ziedu laiks, un iz pilsonības, uz cita pamata attīstījās dzejai otrs ziedu laiks, tā saucamais klasiskais. Un tur, kurp norādīts, atrodam tos noteikumus, kas — pēc vēstures — vajadzīgi dzejas katrai jaunai uzziedēšanai. Dīvains skats! Vienas puses dzejā tagad skatām bezcerību, bažas, tumsu, pesimismu un otrā pusē — etisku patosu, jausmību, cerību, idealismu.

Iedziļojoties naturalistu dzejojumos, tiešām uzmācas dedzīga ilgošanās pēc kā priecīga, pēc drusku gaismas un saules spožuma. Nervoza — un kā sava laika atspoguļojums viņa citāda nevar būt — šī dzeja uztraucē, pārkairina nervus, sāpina, izbaida, uzgulstas kā lietuvēns. Ja viņa tēlo mūsu laika sāpēs tikai miršanas mokas, kā no kapa laukā skatīdamās uz pasauli, tad šāda drūma, bezcerības, pat pasauli un dzīvību nicinātāja pesimisma ražojumus negribētu dot rokā jaunam, censīgam cilvēkam, jo viņi gurdina, izposta enerģiju. Bet naturalismā ir arī dzejojumi, kuros iemīt enerģija un kuri dod enerģiju. Šie tēlo mūsu laiku sāpēs nevis miršanas mokas, bet — atdzimšanas sāpes. Šeit ir skatiens uz priekšu

vērsts. Šeit zaļas atvasas. Ja gribam piepaturēt vārdu «pesimisms»[1], tad šis jāsauc par spēka pilnu, veselīgu, enerģijas devāju «īgnuma pesimismu», kamēr augšējais ir «neauglīgs», ģībulīgs un ģībinātājs pesimisms. Spēka pilnu, kā «skanīgu kaujas saucienu» viņu dzird atskanam Zolā «Žerminalā»; un pilnu enerģijas, lai gan ar neveikliem soļiem, viņu redz Ibsena «Norā» un «Tautas naidniekā». Šeit cīņa, dzīvība, nevis gļēvība, ģībonība. Bairona daimonismā pesimisms vēl paturēja savus titaniskos vaibstus. Cilvēks juta vēl sevī neizmērojamu spēku cīnīties pret sajustajām un nojaustajām varām dabā un sadzīvē. Bet šai romantiskajā daimonismā ir par kodolu kas individuals, nevis socials. Un mēs zinām, ka tad, kad cilvēks nonāk pie savas — kā individa — nevarības pilnās atziņas un pie tam spēcīgā centība traucas individualisma robežās tāļāk, pāri par vājināto iespēju, ka tad ierodas drūmas, sapņainas sēras par «pretību starp idealu un dzīvi», bēgšana senatnē un vientulībā, un rodas dzeja, kas ir pašīgas, gļēvas vienatnes ražojums un uz tādu vilina. Jaukas gleznas apslēpj iekšēju nogurumu. Šī pārspīlētā individualitate, kura savu laimi ierauga iekš kaut kā sevišķa, kas lai būtu tikai paša laime *neatkarīgi* no visu citu cilvēku laimes, ir pesimisma galvenā zīme. Ja pesimisms ir «vājība», tad viņš parādās kā mūsu gadu simteņa vājība un jāaplūko sakarā ar visām citām tagadējās sadzīves organisma kaitēm un ir vienīgi šai ceļā izskaidrojama. Minētie realistu un naturalistu sacerējumi — stingru robežu šeit vilkt, zināms, nav iespējams, — kuri aizņem tagadnes serdi, neļauj jums palikt par atrosinātās gleznas *dzestriem* aplūkotājiem, neļauj jums skatīties uz viņu kā uz tādu, gar kuru *jūsu personai* nav daļas: viņi nomet jūs no jūsu iedomātā augstuma un izposta jūsu lepnās iluzijas. Kā vējš savā nodabā atrauj miglas plīvuru no gravas jūsu priekšā, tā viņi bez patvaļīgas tendences atklāsta jūsu priekšā dzīves satversmi, bez viltus atdara bezdibenus, kuru malā jūs paši stāvat, bez izķēmošanas atrisina traģiskus sarežģījumus, kuros jūs paši sevi atzīstat par darbīgām personām, saceļ jūsos spējas jūtas un domas, no kurām jūs nejaudājat atkratīties, uzmodina tevī *kā individā* nevarības apziņu, liek tev nodrebēt. Bet viņi neatstāj nevarības apziņā. Modinādami sabiedrisku apziņu, viņi ne vien negurdina spēkus, nelaupa dzīves prieku, bet reizē ar īgnumu iedod sirdību cīnīties kopējā cīņā, reizē ar līdzcietību iedod cerību, jo, skatienam likdami

[1] Istenais pesimisms ir nemierā ar dzīvību vispārim. Dzīvība kā tāda esot nelietīga. Vienīgā absolutā patiesība esot — sāpes. Un kaps esot tātad galamērķis un pasaules rezultats.

dziļi ieslīdēt dzīvē, liek jums nojaust gan varenus, bet tomēr grozīgus un grozāmus cēloņus, rāda, kurp virzās un jāvirzās. «Atdzimšanas sāpes» tēlodami, viņi rāda nākotni. Dzīves prieks jums atplaukst, acis jums metas spožas un rokas stipras. Ja iz šīs jausmīgās, zaļoksnās censības un rosības izlobīsat viņas kodolu un viņu apcerēsat, tad jūsos būs radusēs jauna ideja iepriekšējās, krēslainās jausmas vai tumšu jūtu vietā. Jūs neskatāties drūmi zemē, bet jūsu skatiens vērsts uz priekšu. Tas ir idealisms, kas plūdis iz dzīves! Tā plūda iz dzīves Merķeļa idealisms. «Smaidus un asaras» vien tēlojot, to nepanāk. Tādi viļņi, kādi sacēlās nupat kādā dzejas laukā, ir tikai ievadījums citiem viļņiem. Tā nav gļēvas nevarības zīme. Tas ir gabals no «apsūdzētājas» jeb «īgnuma literaturas». Šai īgnumā ir dzīvības spēks. Viņam blakus plūst spilgta līdzcietība. Un — šeit netrūkst «kustinātāja spēka uz dzīvi». It kā pār trūdiem un kapiem redz censību un cerību stiepjam savu zaļumu.

Kāda ir tā muza, kas iz mūsu izgājušā gada rakstniecības mums raugās acīs? Kādi ideali ir mūsu rakstniecības ēkā, ja līdzi neskaitām miega zāļu pilienus? Teodors saka, ka izgājušā gada «rakstniecības ēkā maz idealu lietu». Tad, protams, arī mūsu dzīvē maz ideālu lietu. Ja «literaturas uzdevums uz cēliem idealiem cildināt» un ja viņa to nedara — kur tad vaina? Gadus 20 atpakaļ iz dzīves ieplūda rakstniecībā teikums: «Latvijā katra puķīte, katrs krūmiņš smaršo cerību.» Dzīve bija cita. Vai tagad dzeja var tēlot, ka mūsu mazgruntniecība ar cerībām skatās nākotnē? Atrodam, ka šis dzīves spogulis to nedara. Viņš rāda «darba rūķi» sviedrus lejam, nabagu mājās «baltus vaidelotus un vaidelotes», latviešu aizgātņus «katru gadu platas tekas mīdinām» utt. Vai patriotismam ir citkārtējais ideala spars? Vai tiem taisnība, kas saka, ka «patriotiskās dziesmās tik salmu uguns vairs sprikšot»? Rakstniecība, dzīves spogulis, to apstiprina. Lai sadragā šo spoguli, ja grib. Bet reizē viņš rāda idealu citā veidā atdzimstam. «Mūsu dzīves spogulis rāda arī dzīvību. Mēs redzam cilvēkus, kas skaidrām acīm nolūkojas uz dzīvi, kas neatraujas arī viņas kaitēs ieskatīties.» Tāļāk redzam interesantu neveiksmi. Pavēlēt pavēl, — sajūsmināties pie Vidvuda u. c., — publika paliek dzestra; pavēl, — būt dzestriem pret Zudermani u. c., — publika iesilst. Un rakstnieki un kritiķi «atstāj pasaku un teiku fantazijas un piegriežas tautas dzīvei tagadnē». Bet šeit daži pinekļi. Pagātnes avotos var, ja neievēro literariskos lielinkvizitorus, dzirdināt savu spārnu zirgu netraucēts, — bet vai arī tagadnes krācošajās straumēs? Ja ļauj saviem visspilgtākiem iespaidiem svabadi pārražoties dzejas tēlos, tad — liekas — pie mums drīzāk iedzejojas paskvilanta godā nekā citur.

Pat «Mērnieku laiku» autoriem, šķiet, bijis šai ziņā jācieš. Paskvilas jēdziens pie mums paplašs, jo mūsu tēvija pašaura. Šai šaurībā «maska» nepaliek bez iespaida. Ja ķeras pie svarīgiem dzīves jautājumiem, tad pārmet, ka, «sadzīves ļaunumus graizīdami, aizietot pārāk tālu»: «aizskarot sadzīves pamatus, tikumību», rādot «kailu patiesību». «Kailu patiesību?» Neveikls nosaukums. Pa daļai viņā domāta «kaila īstenība» — un par to nebūtu ko runāt, — pa daļai un it īpaši viņš domāts tikumiskā ziņā.

Ja netiklas lietas dzejnieks tēlo rožu krāsās, pavedīgi, glaimi, sīki, bez dziļāka sakara, tad viņam ar tiesību pārmet netiklību.[1] Tā Klaurenam Bokačio. Taču to sauc nevis par «kailu patiesību», bet par netiklu dzeju. Un vai Zudermans ir netikls savos dzejojumos? «Balt. Vēstn.» 1892. g., 245. num. lasām: «Pārmetums (naturalisma celmam), kas zīmējas uz netiklību, ir nepatiess. Ibsens, Tolstojs, Bjernsons, Zolā, Zudermans un Ancengrubers n e k a d nav savos rakstos netikli.» Mēs zinām, ka dzejnieks, pats aizkustināts būdams, aizkustina t ā d a s p a t stīgas, kādas v i ņ ā šķind. Klaurenā viņas šķind, — varētu sacīt — nārstīgi, un tad arī tīko iešķindināties un ieglaimoties lasītājā. Šeit pamatā nav nekā, ko sauktum par svarīgu: viss šķetinās ap kutelīgām lietām, kutelīgā, detaļētā kārtā un virzina lasītāja jūtas pa šo savu pamata virzienu. Ibsena u. c. tēlojumos par pamatu svarīgas, raksturiskas dzīves puses, kur tādas lietas dabū citādu veidu, krāsu un nozīmi nozīmīgā dzīves ainā, kura, saceldama līdzcietību un īgnumu, spēji virzina jūtas pa s a v u raksturisko pamata virzienu. Gētes dzejojums *«Wahlverwandschaften»* ir nosaukts par netikumisku. Taču Vilmars spriež: «Viņš gan rāda ģifti un bez žēlastības atklāj viņas nāvīgo darbību, bet neliek viņai mūsos pārplūst.» Pieminām, ka visi Klaurena darbi, kā H. Kurcs savā literaturas vēsturē piezīmē, bija atrodami katoļu un protestantu mācītāju bibliotekās. Par Ibsenu, Zudermani utt. viņi runā skarbus vārdus. Realisti otrādi. Un «Balt. Vēstnesis»? Kāpēc viņš Zudermanim skarbs pretinieks? Liepājā, Rīgā, Jurjevā izrāda vācu teatros Zudermaņa lugas, publika ierodas un kritika runā citādi nekā «Balt. Vēstn.» kritiķi. Un pēdējie, šķiet, šeit viņas tāpat bauda kā vācu publika, nemezdamies. Bet «tautai»? Tā esot cita lieta. Ja būtu tēloti labi un ļauni cilvēki, personām uzlikta visa vaina un labie uzvarētu, tad šāda luga būtu derīga; bet tādai, kur tēlota

[1] Taču spriedumi šai ziņā nav nekādi absolutie: viņi nav vienādi dažādos laikmetos. Dažiem Homera dziedājumiem pārmet netiklību. Šķīsti mūki apsējuši senajai Afroditei priekšautu. Grieķu plikajām statujām līdz šobaltdien pielipinātas vīģu lapas.

apstākļu vara, šķiras un relativa morale, kur dziļāk ieslīd skatiens sadzīvē, tādai pretojas, nevis zīmējoties uz sevi, bet uz «tautu», «lielo pūli». Iz šīs aizbildnības šeit neviļus lec mums pretī spilgts šķiras gars! Mūsu vācu teatros vienādāka, homogenāka publika, šeit nav tāda «lielā pūļa» un tāpēc nav divkosas, divgalvainas kritikas. Un kāpēc saudzēknis, latviešu publika, plaukšķina? Par to, ka dzeja «aizskar tiklību un tikumību»? Ar īgnumu jāatraida šāds «Balt. Vēstneša» kompliments «tautai». — Senāk dzimtkungam piederēja *jus primae noctis*. Bija parasta lieta Latvijā. Arī latvietes piederēja dzimtkungam. Un tautas dziesmās nav īgnuma. Nāca brīvības laiks. Starpsiena stipri sabruka, un gruntniecības laika sākumā mūsu rakstnieki dzejā precināja muižnieces ar zemnieku varoņiem un zemnieku varones ar muižniekiem. Brīvības medus mēnesī varēja celties tāds ideals. Laika gars grozījās. Bet vēstures pavediens risa. Skaņa nauda ripoja. Lielkunga vietā stājas lielpilsons, dzimtkunga vietā — principals. Vecā lieta citā veidā. Bet jaunā brīvības apziņa un šī vecā — nebrīvība! Tagad morale met bargus viļņus. Tagad ceļas spilgts īgnums. Un tagad šis īgnums attēlojas dzejā! Un viņš atbalsojas publikā. Luga viņu aizgrābj. Viņa plaukšķina.

Ka naturalistu un realistu dzejās «neģēlības rēgojoties pretīm iz netikumu dubļiem», ir «Balt. Vēstnesis» daudzreiz apgalvojis. Viņš tam pretojoties. Bet uz kādu ieminējumu «Dienas Lapā» par to, kādā ne visai pareizā kārtā tēlo «neģēlīgas negantības», lasām «Balt. Vēstnesī» 1893. g. 210. numurā atbildi: «Vai tad omulības pēc tās neģēlīgās negantības bija jāpamet neuzzīmētas?» Kā tas saprotams? Pretojas un atkal nepretojas, pat aizstāv.

Realists, kā zināms, tēlo arī neģēlīgas negantības, riebīgus dzīves apstākļus, taču tā, ka saceļ līdzcietību un īgnumu, nevis riebumu. Šeit dzejniekam, saprotams, jāizrāda dabiskā ziņā sava izveicība, ka neizsitas iz dzejas robežām, piem., ja skatos iz krogu dzīves riebīgas lietas tēlotu riebīgā kārtā. «Balt. Vēstnesis», kā rādās, to atļauj «stāstos iz tautas dzīves», it tāpat kā savā tiesu kronikā. Realists to neatļauj, sacīdams, ka tā nav vis dzeja, bet vēsturisks uzzīmējums — ja objektivi tēlots — vai cits kas, ja citādi tēlots. «Balt. Vēstnesim», zināms, savs iemesls, ka viņš šādā ziņā to atļauj. Ja visu vainu uzliek personai, tad viņš atļauj tēlot neģēlības, lai vai kādā kārtā. Ja tēlo arī apstākļu varu, tad viņš protestē. Personas jātēlo labas un ļaunas. Labs un ļauns ir viņa estetikas pamata jēdzieni. Dzejai vajagot norādīt, kas ir «labs un kas ir ļauns», un «rakstniekam savs ražojums viscaur tā jāizstrādājot, ka ļaunā puse gan

gavilējot, bet labā taču beidzot uzvarot.» Visu literaturas vēsturi viņš apskata «no etiska (tikumiska) stāvokļa», tā kā Rob. Koenigs savā literaturas vēsturē.

Kas ir Ibsena «Norā» vai Kjellanda «Sniegā» labās puses aizstāvs, kas ļaunās? Vai šeit tiekam cauri ar šādu mērauklu? Otram būs cita mēraukla. Un kāda tiesība «Balt. Vēstnesim» savu turēt par īsteno, par absoluto! Bet neiesim uz Norveģiju. Paliksim Baltijā. Pieņemsim, «Balt. Vēstnesis» tēlos «svabadu sievieti ar plašākiem uzskatiem». Tā būs «ļaunā» puse. Šai viņš stādīs pretim «labo» pusi un gribēs, lai publika ar īgnumu novēršas no «ļaunās». Kādu nu «Baltijas Vēstnesis» tēlos šo «ļauno» pusi? Uz skatuves runās «ļaunā, emancipētā» apmēram šādi: «Skatoties uz latviešu dzīvi, var gan dažā labā ziņā priecāties... Bet tomēr, ja p a m a t ī g i šo lietu apskatām, tad, diemžēl, viss prieks te ir tikai — īsti pusprieks vien. Pusprieks tādēļ, ka mācība top ļoti nelīdzīgi izdalīta starp abējiem dzimumiem: dēli top daudz, daudz vairāk mācīti nekā meitas. Zināms, stāsta gan, ka arī citur pasaulē esot tas pats. Lai nu arī tas daudzmaz tā būtu, jo Ādams taču kādas stundas agrāk tapa radīts nekā Ieva un tādēļ ar šo privileģiju varbūt varētu lāpīt plīsumu, tomēr tik liela starpība mācību ziņā, kā tas pie mums ir starp vīriešu un sieviešu dzimumiem, gan neatradīsies nekur citur... Vecāki atbild: «Lai dzīvo meitas tāpat vien...» Tāda spriešana pavisam g r e i z a... Ja visi, tad lai visi nemācīti, tā vīriešu, kā sieviešu dzimums, tā kā agrākos tumsas laikos starp latviešiem bija. Sieviešu dzimumam jau tā kā tā nav līdzīgu tiesību... sieviešu dzimumam p i e v i s u l a b ā k ā s g r i b a s u n c e n š a n ā s u z k o l a b u, u z k o a u g s t ā k u jāpaliek apakš laika ieskatiem, apakš laika c i e n ī b a s, apakš visa, kur cilvēks ko p a t s t ā v ī g i min un dara. Zināms, cik vienpusīga un nesamērīga cilvēku audzināšana nospiež sieviešus neapskaužamā stāvoklī. Lai paraugāmies vien, kā mūsu m ā c ī t ā k i e latvieši jau tagad vispāri n o s k a t ā s uz savu latviešu sieviešu dzimumu... Tiešām — sieviešu dzimumam bij daudz l a b ā k i tos laikos, kad latvieši vēl nebij nemaz mācīti, nekā tagad ir. Tad visi bij vienādi — lai gan nemācīti... Un visa atbildība, kas vien šinī ziņā krīt, krīt vienīgi mūsu vīriešu pusē, jo —.»[1] Ko šeit atbildētu «B. V.» tēlotais varonis, «labās» idejas aizstāvis? Domāju, ka viņš izsacīs līdzīgas domas kā kāds «Balt. Vēstn.» ievada raksts 1894. g. 25. num.: «Ir gluži dabīgi, ka idejas rodas un attīstās, bet ne-

[1] Tā runā «Baltijas Vēstneša» 1891. g. 286. numura ievadrakstā kāda «Kurzemniece».

dabīgi ir tas, ka viņas akli pieņem, tām seko un tās izplata tādi, kam tās pavisam svešas un pat nederīgas... Kāds labums mums (t. i., vīriešiem), ka mūsu acu priekšā to nonicina, ko mēs un... turēja par labu, derīgu un svētu... Kam mums vajag to «ideju»? Mums šo no svešatnes ievestu ideju nav vajadzīgs, tādēļ ka mūsu apstākļi ir gluži citādi. Mūsu idejas izaug iz mūsu tautas nesamaitātiem tikumiem, iz vesela cilvēka prāta, iz mūsu saimniecības un izglītības vajadzībām.» — Man liekas, pirmkārt, ka «Kurzemniecei» ir kāda «ideja». Otrkārt, ka «Kurzemniece» pieder pie «tautas». Treškārt, ka viņai ir dūša un ka dūša nav netikums. Ceturtām kārtām, ka nav iemesla šaubīties par viņas prāta veselību. Piektām kārtām, ka viņas «ideja» izauguse iz «saimniecības un izglītības vajadzībām». Jā gan, jārisina savu pašu attīstības pavedieni, jātēlo pašu dzīve. Bet jāpierod vērst savas domas uz relativām parādībām. Ja to nedara, tad, neviļus nostādamies uz morales lauka un no turienes raidīdams kritiskus skatienus sadzīvē, nosauks tās idejas, kas izaugušas iz citas kārtas, šķiras utt. «saimniecības un izglītības» vajadzībām, par «ļaunām», «neveselīgām», par tādām, kas drīkst dzejā gan «gavilēt», bet ne «uzvarēt». Turpretim cits, turēdams savu morali, mēro ar savu mērauklu. Ir raksturiska mūsu laika zīme, ka dzejnieki, ārsti, vēsturnieki utt. atstāj izmītās individualistiskās tekas un piegriežas virzienam, kas cilvēku saprot nevis vienu par sevi, kā savu sevišķu pasauli, bet tikai sakarā ar viņa laiku, viņa apkārtni, viņa dzīves kārtību. It kā dabas zinātnē un vēsturē, tā arī dzejā tagad svinam realistisko uzskatu uzvaru. Pat «Balt. Vēstnesis» atzīstas (1893. g., 142. num.): «Realisma īstais uzdevums un saite, kas to saista ar zinību, ir izpētīt cilvēka iekšējas darbības sakaru ar ārieni, tēlot tā attīstīšanos iz ārējiem iespaidiem un apstākļiem. Zinība dod vispārīgus likumus, māksla turpretim rada individus, pie kuriem piepildās šie vispārīgie dabas un sadzīves likumi.» Cilvēks tātad ir savas apkārtnes produkts, nevis morales vai nemorales produkts. Un viņš jātēlo kā apkārtnes, nevis kā morales produkts. Morale ceļas iz sadzīves. Sadzīvē ir pretējas strāvas un intereses, tātad arī nesaskanīgi daži relativi morales jēdzieni. Šīs sadzīves strāvas atspoguļojas dzejā. Zināmā laikmetā valdīgā aizspīguļo citas. Tas viss — gluži dabiski, pilnīgi saskaņā ar dzejošanas dabu. Bet nu prasa moralizētāji estetiķi, valdīgās virzienu nosaukdami par «labo», lai dzeja tēlo «labo» un «ļauno» pusi. Ar šo prasījumu izvirzās iz dzejas aploka un ievirzās morales laukā: dzejošanu sadraudzē ar moralizēšanu. Un, ja šo draudzību dzejnieks piekopj, tad nevar palikt

nepienācis tas laiks, kur viņa dzejai aptrūkst spirgtu dzenuļu un dabiskuma un mēs nesaņemam to iespaidu, ko īsta dzeja atstāj, jo rakstnieks, «paņemdams raksturus savā aizbildnībā, liek viņiem mechaniski darboties», un raksturi, palikdami par schematisku jēdzienu tēliem, kustas it kā pa šķidru gaisu. Nolūks vijas ap dzeju un to sažņaudz.

Personas tādā moralizētājā dzejā ir tikai moralisku jēdzienu dēļ: viņām kā cilvēkiem pilnīgi jāklausa šiem jēdzieniem. Viņas zaudē patstāvību un dzeja — patiesību, jo šeit vairs nav nepatvaļīga spilgtu iespaidu attēlošana, bet patvaļīga vielas *sacerēšana* un raksturu apspīdināšana pēc zināma morales jēdziena pavēles. Lai gan īstenība, kura ir ne vien zinātnieka, bet arī dzejnieka objekts, attēlojas dzejā brožāka kā zem mikroskopa, tomēr dzejojumam jābūt patiesam, t. i., dzejniekam jādzenas pēc savu *iespaidu patiesas* «naivas» reflektēšanas. Pareizi saka Šillers, ka ikkatram ģenialam dzejniekam jābūt naivam, jeb, pareizāk, viņš ir — min. nozīmē «naivs». Apakš mikroskopa stāvoša priekšmeta zīmējums nav īstenība šā jēdziena *parastajā* nozīmē, bet viņš saskan ar patiesību, jo mums šis priekšmets tiešām tāds izliekas. Šeit nav tā kā idealismā īstenība *sagrozīta, pārtēlota*, «papildināta». Taču šeit, zīmējoties uz patiesību, nav nekādā svarā, *ko* reflektē, kad tikai — spilgtus iespaidus un patiesi. Vērā ņemot, ka *vienreizējs* iespaids var būt stipri vienpusējs, jāiemanto vairums iespaidu, citiem vārdiem, lietas jāaplūko no dažādām pusēm; jāpēta dzīve. Un atrodam, ka viena laika dzejniekos atspoguļojas tā laika dzīve. Bet tomēr kādas starpības! Cik dažādi virzieni! No kurienes tie ceļas? Šī virzienība rodas, kā jau minēts, iepriekš dzejošanas pie dzīves aplūkošanas, un viņa noredzama jau pie vielu un raksturu *izvēles* (nevis «sacerēšanas», kā augšām, jo tur ir «tendence» viņas, var teikt, nedzejiskajā nozīmē). Iepriekš dzejošanas (un dzejošanas pirmaja laika sprīdī) attīstījušies dzejnieka individualitate un pasaules uzskats. Individualitate it kā pate sabiedrība ir materialo apstākļu produkts. Sevišķi cilvēku centienus un darbus nosaka viņu fizioloģiskās īpašības un viņu apkārtnes iespaidi. Kādi ir šie apkārtnes iespaidi? Vienkārt, persona, kas — vai nu tieši, vai ar saviem rakstiem — dara iespaidu uz cilvēku; otrkārt, dabiski un sadzīves apstākļi. Darbīgo cilvēku aizmugurē redzot rosāmies materialus, cilvēka gribai negrozāmus vēstures gaitas virzītājus cēloņus un cilvēku darbību redzot ielokāmies sadzīves iekšējā virzienībā, izklīst ģeniju darbības noslēpumainība. Protams, ka dailē, kur garīgiem iespaidiem tik svarīga loma, nav viegli visur atrādīt materialos cēloņus, jo

bieži dara uz vienu dzejnieku ievērojamu iespaidu otrs, kurš uzaudzis un savu mūžu vadījis gluži citos sadzīves apstākļos, dara iespaidu teorijas, kas izaugušas iz cita laikmeta vēsturiskā pamata. Zināma audzināšanas kārta vedina dzejnieku nogremdēties senatnē, lai gan viņš citu laiku piederumos neviļus iemistro tagadni, ieplūdina savu laiku, tāpēc ka viņš pats ir sava laika bērns, lai gan var reizē būt — pa ievērojamai daļai — citu laiku «audzēknis». Uzskati par audzināšanu, gribu, morali, kas bijuši visspēcīgi citā laikmetā un, jauniem plašākiem iz iepriekšējā pamata organiski atvasinoties, turpina dzīvi, kas paliek jo dienas jo mechaniskāka, tomēr dara vēl iespaidu uz dzejnieka virzienu, pat tādā mērā, ka morali notur par dzejas mērķi. Nolūks «cilvēkus labot» plūst iz dzejnieka pasaules uzskata. Viņš prāto: «Cilvēki palikuši pašīgi un netaisni. Viņiem jālabojas. Tad labosies sadzīve un dzīve. Jāatmet egoisms un individualisms, pašība un nevienprātība, jākopj pašaizliedzība un mīlestība, jāatzīst, ka pienākums citam pret citu, jāpārvērš iekšējais cilvēks, tikai tad būs iespējams radīt arī labus ārējus apstākļus. No iekšienes jālabo! Dzejai jānāk palīgā. Jārāda ļaunās puses, «ēnas puses». Un ka Apsīšu Jēkabs tēlo tautas dzīvē «ēnas puses», «rāda ikkatru melnumiņu», tas ceļas iz līdzīga pasaules uzskata, kāds lielai daļai naturalistu, kuri «ar labpatikšanu rāda t i k a i tumsu, vārtīdamies pa netikumu dubļiem». Kāpēc viņiem uzbrūk? Tāpēc, ka posta avotus meklē, redz, rāda iz lielāka dziļuma verdam nekā Apsīšu Jēkabs. Lielākus «melnumus» pieredzēdami, viņi arī tēlo tos lielākus nekā Apsīšu Jēkabs, plašāk pazīdami tagadnes sadzīves un gara dzīves satversmi, viņi ietiekušies, dzīvi pētot un tēlojot, dziļāk, nekā min. cienījamais rakstnieks; bet uzskats, ka tiešām iespējams iznīcināt tagadnes dzīves parādības «ēnas puses», tā ka tikai atliktos viņu tagadējās «gaismas puses» uz laiku laikiem, dara uz viņu dzejošanu tai ziņā iespaidu, ka viņi «redz un tēlo tikai ēnu». Uzskatu vienādība šeit virza uz vienādu pusi. Bet — visur atbalsojas ikreizējā dzīve... Dziļākos ražojumos atspoguļojas sadzīves pretējās strāvas, šķiru cīņa... Turgeņevs un Kjellands ir realisti, dailiskā ziņā vienādi, bet satura ziņā cik nevienādi viņu ražojumi, lai gan abi meklēja idealu dzīvē un smēla iz dzīves. Tāpat Kjellands un G. Freitags. Ko smeļ tagad iz tā paša avota, iz kura Freitags smēla savu romanu *«Soll und Haben»?* Smēlēji ir naturalisti. Un ko viņi izsmeļ, ir zināms. Blakus ir citi smēlēji, kas izsmeļ citu ko. Un abēji smeļ iz dzīves! Abēji nododas tagadnei un tiešamībai. Taču vienup blāzmojas šīs īstenības atspoguļojumos pesimisms, otrup mirdz idealisms. Starp viņiem, viņus saistīdams kopā, kvēlo

spēka un dzīvības pilns «īgnuma pesimisms», kurš gan parāda dzīves bezdibeņus visā viņu patiesībā, bet tomēr nava «garīgs bende», dzīvības un cerības nāvētājs. Ja dzejā iemīt vārgs pesimisms vai «nedzīvas» idejas vai ideali, kas nespējīgi sajausmināt, tad pārmet «ideju trūkumu», ideju, kas ar jausmību plūdušas iz dzīves un dzīvē plūst atpakaļ iejausmināmas.

Unus [*Kārlis Kasparsons*]

«Dienas Lapa», 1894. g., Nr.Nr. 153.—157., 160.—162., 11.—15. un 19.—21. jūlijā, [ievadraksti].

5

LITERATURAS KRITIKA PĒC «JAUNĀS STRĀVAS» SAGRĀVES

PAR KRITIKAS LAIKMETU LATVIEŠU LITERATURĀ

«Tēvija» pasniedz savā 44. numurā šādu raksturisku aizrādījumu, kurš pelna plašāku ievērību: «Nekad gan latviešu valodā nav tik daudz kritikas par literariskiem ražojumiem rakstīts kā taisni tagad. Iznāk kāda jauna grāmata, jau par viņu tūlīt lasām apspriedumus, pienāk Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas ārkārtējās vasaras sapulces — grāmatu apspriedēji sapulcei ceļ priekšā atkal kritikas par tām pašām grāmatām. Pēc tam laikrakstos parādās referati par šīm sapulcēm, un, saprotams, lasītāji atkal reiz tiek iepazīstināti ar sapulcēs nolasītām kritikām. Tad tiek referati iespiesti Zinību komisijas Rakstu krājumos un pa ceturto lāgu iet tautā. Tad nāk Latviešu literariskās biedrības sapulce, kur atkal nolasa kritikas par iznākušām grāmatām, tad nāk atkal referati laikrakstos, un, beidzot, kritikas tiek iespiestas biedrības «magazinās». Tātad visu izdoto grāmatu lielākā daļa vienkāršākā atgadījumā septiņas reizes tiek atklātībā nokritizēta. Un tas taču ir diezgan daudz, bet nu vēl biedrojas klāt daudz sevišķi atgadījumi un lietu padara vēl kritiskāku. Tur rodas pa kritiķim, kas, nespēdams nevienam laikrakstam piekļūt vai arī negribēdams tur savus gara ražojumus ievietot, kritizē pa īpašām brošurām un kalendariem. — Atgadās nu vēl beidzot, ka kur nekur ceļas kāda domu starpība kādas kritikas dēļ — un kur gan tā neceltos, jo rakstnieki un kritiķi jau ir viegli uzbudināmi cilvēki, — tad īsti sāk līt vai vesels kritiku lietus. Varbūt kādam Līgas-dejas Pičuļam izdevies sakalt kādas pāra smukas dzejas «pērlītes», kuras pienācīgā vīzē nosaucis par «vakara raudām un pusnakts gaudām», un kādam smalkjūtīgam kritiķim izdevies tur atrast kādus netīrumus, no kuriem Pegaza dīdītājs nekā negrib zināt; — daži citi turpretim atrod, ka tāda drusciņa mēslu dzejas laukā labi noder, citi apgalvo, ka tas arī bez mēslošanas izdodot bagātus augļus; un nu

iet vaļā īsts raganu tracis ar kritikām un pretkritikām. Kritizēts tiek bez gala, un beigu panākums ir tas, ka Līgas-dejas Pičulis tiek no visiem daudzināts un paliek par pazīstamu dzejnieku, tiek nepelnītā vīzē ja nu ne slavens, tad taču populars, ar ko viņam jau arī pietiek. Liela nelaime tā nu gan pati par sevi nebūtu, jo caur to jau nevienam nenotiek nekāds ļaunums, ka kāds cilvēks tiek populars; bet tomēr caur šādu savādību tiek radīta vienpusība, kas tiešām lielā mērā kaitē mūsu patiesi krietnās literaturas attīstībai. Caur to, ka blēņas tiek tā visai lielā mērā pārspriestas, dažreiz pat no nopietniem vīriem, kā vislielākās nopietnības — un pa lielākai daļai blēņas vien jau sacej vislielāko traci, jo tur atrodama vislielākā godkārība un uzpūtība — tad krietnas lietas paliek pavisam nomalē, uz tām netiek gandrīz nemaz kādā lielākā mērā griezta lielā lasītāju daudzuma vērība un teicamais ražojums tikai aiz kritikas vienpusības netiek tā izplatīts kā nieki caur niecīgiem strīdiem. Liekas, ka mums ar kritikām vajadzētu tiešām drusku taupīgāk apieties kā līdz šim, jo, salīdzinot ar mūsu mazo literaturu, kritika tur ieņem pārmērīgu telpu un pārāk vienpusīgi izvēršas.»

Tiktālu «Tēvija».

Augšējos vārdos daudz taisnības. Mums samērā ir par daudz kritikas, visi sīkākie izdevumi top no dažādām pusēm, komisijām, īpašiem kritiķiem u. c. visādi izgrozīti un apskatīti un tad šie spriedumi vairākkārt atkārtoti nodrukāti. To ievērojot, mēs «Austrumā» nemēdzam nodrukāt Literariskā biedrībā un Zinību komisijā nolasītos specialos spriedumus par mūsu dažādiem izdevumiem, ja šie jau bijuši pārrunāti pie mums, — jau aiz tam vien ne, ka šie spriedumi tiek nodoti pa lielākai daļai par grāmatām un laikrakstiem, kas iznākuši gadu iepriekš. Laikrakstam jādod ziņas, cik iespējams, ātri un pilnīgi no sava stāvokļa un ar savu kritiku, nepalaižoties uz citu pleciem un galvām. Kritika, nopietna, apdomīga, laikrakstā ļoti vajadzīga — tikai nedrīkst lasītājus apgrūtināt ar vairākkārtējiem, gandrīz vienādiem spriedumiem par vienu un to pašu lietu. Vai Zinību komisijas, pareizāk sakot, no viņas iecelto kritiķu spriedumi atšķiras ko daudz no Literariskās biedrības direktoru spriedumiem? Neko daudz. Vieni to lietu ņem drusku reālāk, svabadāk, otri atbalstās vairāk uz ticību un etiku. Galu galā spriedumi izskan (gandrīz) vienādi, tādēļ ka neviena puse nenoturas cieši savās robežās, bet ievēro — cienī arī otru pusi, kas savukārt tikai iepriecinoši.

Vai tādēļ gan te nebūtu vietā jautājums: vai vienai no minētām sabiedrībām, vai nu Zinību komisijai, vai Literariskai biedrībai, nebūtu jāatmet uzsāktā sprieduma nodošana par

iznākušiem literariskiem ražojumiem, ievērojot, ka šo ražojumu mums tiešām nav daudzums, bet šai pašā mazumā niecīgu sīku mu liels pulks? Es ar ciešu pārliecību saku: jā. Bet kura puse to lai dara? Tas būtu jādara Zinību komisijai, tādēļ ka Literariskai biedrībai šāda latviešu rakstu apspriešana stāv jau viņas statutos noteikta un viņa to arī piekopusi no pašiem saviem iesākas gadiem — tātad Zinību komisija te bijusi pakaļdarītāja. Nav ar to teikts, ka Zinību komisijai būtu pavisam jāatsakās no sprieduma došanas par latviešu literaturu. Šad un tad viņa varētu un tai pat vajadzētu dot vispārējus kritiskus pārskatus par ievērojamākām parādībām un kustībām mūsu (un citu) literaturā — tikai vien ne celt priekšā sīkus rēķinus par visu to, kas parādījies «pagājušā gadā» mūsu rakstniecības laukā. Šie sīkie rēķini galu galā nāks biedriem un viesiem sapulcēs par apnikšanu un caur to cietīs pati Zinību komisija, ja jau laikus neraudzīsies še pēc izejas. Jau tagad šie pārskati zaudējuši daļu no savas intereses, kāda tiem agrāk bija. Zinību komisijai atliek jau tik daudz vispārēju un specialu tematu par dažādām zinātnēm un latviešu un mūsu dzimtenes būšanām ko runāt un spriest, ka runas un pievilcības pie tam tiešām nevar trūkt.

Uz mūsu kritikas savādībām skatoties, jāatzīst, ka tai piemīt dažreiz gan stipra «vienpusība». Partijas ievēro tikai savas puses ražojumus, kamēr par otras puses izdevumiem cieš klusu vai arī, ka runā, tad tikai ar paļu vārdiem. (Tas izvirtās tādi caur partiju lielu asumu, kāds tas cēlās priekš nedaudz gadiem — pa lielai daļai caur pārāk asām, vienpusējām kritikām). Daži atkal pie pārspriedumiem nogremdējas niecīgos sīkumos, kamēr pats raksta gars paliek neaiztikts — kauču gan jau sv. raksti saka: «burts nokauj, bet gars dara dzīvu». Daži, apkrāvušies zinātnisku balastu, prasa, lai katrs populars izdevums būtu vīlēts un izvīlēts «zinātnes visaugstākā un visjaunākā pakāpiena» darbnīcā. Ja tur kaut kas nesakrīt ar kritiķa krājumā ievietoto zinātni, ja pat burts kāds izskatās citādi — tad apspriežamais raksts jeb grāmata neder nekam.

Piemēra dēļ man patiktos aizrādīt uz kādu apspriedumu, kuru pieskaitu pēdējās šķiras kritikām. *Cand. phil. orient.* Šmits apspriež pērn iznākušo Derīgo grām. apg. nodaļas izdevumu: «Kā ķīnieši dzīvo?», aprādīdams, ka tur neesot ne ķīniešu vārdi pareizi uzrakstīti, nedz viņu vēsture pareizi aprakstīta utt. — īsi sakot, grāmatiņa esot pārliecīgi kļūdaina un tādēļ «pavisam nederīga». Bet lieta nu tā, ka šī grāmatiņa, sevišķi daudzas tās vietas, pret kurām Š. polemizē, sastādītas,

cik zinu, pēc ievērojamu vīru rakstiem, piemēram, kulturas vēsturnieka Hellvalda (starp citu, viņa 1891. gadā iznākušā raksta «*Land und Leute in China*»); viņa kulturas vēstures nule sagatavotā un iznākošā (sāka iznākt 1895. gadā) 4. izdevuma, kurā Ķīnas vēsturi apstrādā specialists M. f. Brandts, kurš pāri par 15 gadiem Ķīnā izpildīja augstu oficialu amatu; pēc pazīstamā Vīnes profesora-etnologa Millera jaunākiem rakstiem u. c. Tātad Šmita kungam būtu jāsaceļas patiesībā pret šiem un tiem līdzīgiem Eiropas pētniekiem un rakstniekiem un ne pret mūsu Nodaļu. Nav jau nekāds brīnums, ka ziņas par Ķīnu, kura līdz šim pašam pēdējam laikam pratusi tik atšķirti nostāties un nostāvēt no mūsu Eiropas sadzīves un kulturas, vēl par daudz nepilnīgas, tumšas un greizas pat pie augsti mācītiem vīriem. Bet taisni tādēļ, ka, par š ā d u zemi un šādiem iedzīvotājiem rakstot, iegādījušās skaitļos, vārdos u. c. kādas kļūdas, nozākāt visu grāmatiņu jeb ar to visu Nodaļu[1] — ir vismaz netaisnība. Atzīstu, ka minētā grāmatiņā ir jau dažas un vairākas kļūdas. Bet jāievēro taču augšām teiktais — cik sveša, nepazīstama ir un paliek vēl Ķīna pat priekš zinātniekiem. Vai tālab kāds brīnums, ka pie šāda apraksta sastādīšanas (piem., ķīnisko vārdu uzrakstīšanas — te jau S. kungs visvairāk pieķeras —) varēja viegli vien uzrakstītājs izdarīt kļūdas, pie kurām dažas pielaida arī korektors utt.? Kas labvēlīgi skatās uz Nodaļu un viņas darbību, kā, piem., Dr. med. J. Alksnis, tas spriež šādi: «Visādā ziņā ļoti jāpriecājas, ka (latviešu) tautu sāk iepazīstināt ar citu tautu dzīvi. Kaut gan šai aprakstā («Kā ķīnieši dzīvo») ķīniešu izdaudzinātie pretcivilizacijas mūri pilnīgi pazuduši pret tīro cilvēcību un dzīves gudrību, kuras esot ķīniešu pamatakmens, tomēr arī no tāda, varbūt drusku pārāk idealistiska, apraksta varam mācīties.» Lūk, jāpaskatās arī uz raksta garu, kas dara dzīvu ...

Jā, kritikas mums vajadzīgs, bet par daudz arī ne. Ja par daudz viņu raksta, lasa, dzird, — tad ieronas v i e g l i nodot spriedumu par visu, kas tik parādās vai nu zinātnes, vai beletristikas laukos. Tālāk: mūsu kritikai vajag būt vairāk lēnīgai un apdomīgai nekā asai un straujai — tā sasniedzams vislabāk viens no kritikas galvenākiem mērķiem: rakstnieku un tautas audzināšana. Bet par visām lietām kritikai

[1] Saprotama un piedodama — pat teicama šāda (ar to saprotu stingra, bet taisna) kritizēšana no tādu puses (piem., laikrakstu), kuri ievēro arī strādnieku labās puses — še Nodaļas krietnos izdevumos. Bet, ja ņemas uzrādīt (ar redzamu prieku) t i k a i uz k ļ ū d ā m (kādu vājāk izdevušos darbu), garām ejot visiem labumiem un teicamiem darbiem, — tad to nevar saukt citādi kā par ļaunvēlību, sadošanas kāri utt.

vajag būt labvēlīgai un taisnai pat pret pretinieku. Es pat sacītu: lēnākai pret pretinieku nekā draugu — ja tas vien maz iespējams, t. i., ja pretinieks maz vien izturas cienīgi un vīrišķi. Taisna, lietišķa kritika, ja arī asāka, kad tikai tā ievēro vēl divus no kritikas galvenākiem prasījumiem, apskata vairāk raksta garu, kodolu, un mazāk ķerstās ap čaumalu, un visu, ko saka, pierāda — — ir arvienu mīļa. Asums un lēnīgums kritikā atkarājas dažreiz arī no rakstītāja dabas. Dažam nav tā daba — lēnā garā izteikt savu spriedumu. Lai tāds tad izteic arī asāki, bet tikai taisni un lietišķi.

Pie viszemākās šķiras kritikām es pieskaitu tās, kuras diktējusi un diktē skaudība un maizes naids. Diemžēl, arī tādas kritikas, pareizāk sakot: berzēšanās vienam ap otru, piedzīvotas pie mūsu konkurenču laikrakstiem. Konkurences laikrakstiem, ja tie grib palikt prātīgu un godīgu laikrakstu robežās, taisni jāsargājas no šādas berzēšanās, vainu meklēšanas vienam pie otra, bet tikai jāstrādā pie sevis pakuplināšanas un pārlabošanas.

A. [Āronu Matīss]

«Austrums», 1897. g. 1. puse, 967.—969. lpp.

IEVĒROJAMĀKĀS PARĀDĪBAS MŪSU RAKSTNIECĪBĀ NO VIZUĻA

Samērā ļoti maz literarisku darbu pēdējā laikā tiek izdoti sevišķās grāmatās. Grāmatu tirgotāji liek vainu pircēju, kā arī izdošanas cienīgu darbu trūkumam. Pamatoti var būt viens, kā otrs iemesls. Bet pirmais pa lielai daļai rodas no otra. Laikrakstā, žurnālā lasītājs palasa vienu gabalu, otru un, visu kopā ņemot, apmierinās, jo kaut kas tak tur atrodas, kas viņa interesi var saistīt. Bet, lai kāda grāmata varētu izplatīties tautā (par krāmu literaturu še, protams, netiek runāts), tad tai jo stipri vajag pamatoties uz to, par ko tautā zināmā laikā vairāk interesējas, tai jo dzīvi vajag attiekties uz laika vajadzībām un prasībām. Piemēri iz mūsu pašu rakstniecības. Bija laiki, kad jo dedzīgi tika pirkti un pārspriesti daždažādi tautas gara mantu izdevumi, kad katrs grāmatu draugs lūkoja iegādāties ražojumus kā «Lāčplēsis», «Zalkša līgava», «Niedrīšu Vidvuds» un tamlīdzīgus. Lerchis-Puškaitis cītīgi turpina pasaku izdošanu, ar jo lielāku rūpību Barons to pašu dara ar tautas dziesmām. Abi jo teicami un ievērojami darbi. Bet, ja jautājam, cik tauta par tiem vēl interesējas, tad jāatbild: gauži maz. Un, ja Lautenbachs gri-

bētu izdot otru «Niedrīšu Vidvudu», tad nav ko šaubīties, ka tas atrastu vēl daudz aukstāku atbalsi tautā nekā pirmais, kas arī jau par vēlu nāca.

Mitoloģiskā, varoņu, vispāri tīri episkā dzeja darbina tautas garu tikai tad, kad tai patlaban tikai vēl sāk atspīdēt kulturas rīta blāzma. Pasakas, teikas spēj darbināt un apmierināt tikai bērna, bet ne pieauguša izglītota cilvēka fantaziju. Tāpat arī ar veselu tautu. Un mēs jau esam kulturas ceļā labu gabalu nostaigājuši. Mūsu tautā jau var iesisties vispārējās kulturas viļņi. Tādēļ mēs arī pilnīgi apmierināmi tikai tādiem pašiem darbiem kā vecākās kulturas tautas. Tādēļ arī gluži dabiski, ka mūsu rakstnieki, vai nu apzinoties, vai neapzinoties, pieslejas tām idejām un parādībām, kas nodarbina visas kulturas tautas. Gluži tāpat, kā mūsu sadzīvē rodas tās pašas parādības, kas citur.

Kādas tad ir visā īsumā ievērojamākās parādības citu tautu rakstniecībā? Uz dienas kārtības līdz pēdējam laikam stāvējis realisms, naturalisms. Nav ilgi, kad Zolā sludinātās mācības par eksperimentalo romanu sāka izlietot praktikā, kad sāka izteikt domas, ka mākslai pilnīgi jāsakūst ar zinību, ka tīrās dzejas dienas jau skaitītas. Tagad tas viss jau bankrotējis, lai gan jaunlaiku zinībai (materialismam, socioloģijai) vispār paliek liela nozīme uz mākslu. Un liriskā dzeja savu laiku nebūt nav pārdzīvojusi. Vispirms Francijā un arī citur tā izvirtās jaunlaiku mākslas prasījumiem gluži praktiskā, slimīgā virzienā, ko mēdz saukt par simbolismu. Dzejnieki laidās otrā ekstremā. Tie ne tikai gluži atsacījās no patiešamības tēlošanas, bet pilnīgi pacēlās mākoņos; dzeja tapa bez kaut kādas jēgas vārdu sakopojums; jo nesaprotamāki murgi, jo, pēc simbolistu ieskatiem, labāka dzeja. Vispār simbolisms nepelna nekādas ievērības, tas tikai ir naturalisma acumirklīga pretstrāva. Bet ārpus tā vispārējā lirikā ir gluži veselīgas parādības. Liriķa uzdevums ir aizkustināt lasītāja jūtas, tāpat kā novērojumi iz ārpasaules aizkustina viņa jūtas. Ikdienišķam cilvēkam nav iespējams visus dzīves notikumus aptvert. Dzejnieks spēj notvert visievērojamākās un vissmalkākās parādības. Un, lai dzejnieks varētu publiku apmierināt, tad viņam īpaši tās parādības jāuzķer, kas tai vistuvāk pie sirds. Un jaunlaiku dzejnieki tiešām arī mēģina uzķert modernās dzīves parādības. Ar vislielāko dedzību to dara italiešu dzejniece Āda Negri, kādēļ ar tai jo plaša popularitate.

Atgriezīsimies nu pie parādībām mūsu pašu rakstniecībā. Kādas grāmatas pēdējā laikā vairāk iznāk? Vispirms kalendari:

tie vairāk iet, tos vajag katram kalendarija dēļ. Tad ap jaunu gadu iznāca trīs četras grāmatas ar literarisku nozīmi: tie bija dzejoļu krājumi. Tātad dzeju netrūkst, ko drukāt, un izdevēji zina, ka tos pērk. Abas lietas tiešām tādas. Redzams, ir mūsu rakstniecībā un dzīvē zīmes, ka dzeja nebūt nezaudē savas nozīmes. Manāms arī, ka mūsu lirika pa daļai traucas pakaļ laika prasībām, kā arī daži mūsu liriķi mēģina iejūsmināties par nozīmīgākiem jautājumiem un neliekuļoti, bet patiesi zīmēt savas iekšējās dzīves saturu.

Minētie dzejoļu krājumi, kas nupat iznākuši, ir: Zvārguļu Eduarda «Smaidos un asarās», Veidenbauma dzejas un Zeibota «Saulītē un pavēnī». Dažas no Zeibota dzejām ir izdotas sevišķi un no Artura Baumaņa ilustrētas. Tām virsraksts: «Balades un romances».

Pēc gadiem Zeibots no minētiem ir vecākais dzejnieks. No viņa jau agrāk iznākuši episki dzejojumi («Stari iz senatnes») un 1891. gadā «Saulītē un pavēnī» pirmā daļa. Pirmā daļa iznākusi 1891. gadā un otrā 1896. gada beigās. Te ir piecu gadu starpa. Ja abus krājumus salīdzinām, tad redzam, ka Zeibots gājis daudzmaz laikam līdzi.

Astoņdesmito gadu beigās latvju jaunekļiem uz centības ceļa stāvēja vēl jo gaišiem burtiem rakstīts: tautība. Kam ne uz ko plašāku acis nebija atvērušās, tas varēja sajūsmināties par tautību un par to dziedāt. Zeibota pirmajā krājumā tādēļ sastopam dzejoļus, kur nemitoši tiek atkārtots, kā sirds līksmo «mīļai, dārgai Latvijai», kā dzejnieks vēlas mūžam lūkoties «viņai debess zilo acu dziļās dzelmēs». Tur ir dzejoļi ar virsrakstiem: «Tēvzemes dziesma», «Tēvzeme», «Tēvija», «Ozoldēliem — liepu meitām», «Acu valoda», «Tautietei spulgacītei», «Tevim acīs lūkojos» u. t. j. p. Šādas lietas Zeibotu toreiz sajūsmināja, lai arī viņš šīs jūtas nespēj tā izteikt, ka tās varētu citiem tādas pat jūtas ieviļņot. Dzejnieki kā Pumpurs un Mieriņš ar savām tautības un Esenberģu Jānis un Pavasaru Jānis ar savām mīlestības dzejām spēj to daudz daudz labāk.

Otrais krājums no pirmā jau atšķiras. Tautības un mīlestības jautājums te vairs nav galvenais. Zeibotu pašu tie vairs nevar interesēt, un viņš zina, ka arī citiem tos viņš nespēj vairs pievilcīgus darīt. Viņš dzejo «balades un romances» un pasakas un pirmējās liek ar ilustrēt. Maz dzejoļu še samērā ir iz tagadnes. Taču jau dažās vietās redzams, ka Zeibots ir ķēries pie gleznām, ko viņam izvilinājuši novērojumi vienmulīgā, ikdienišķā dzīvē. Tur ir dzejoļi «Dzērājs» un «Zudusī laime». Aukstā ziemas vakarā Silnieka tēvs dzer krogā, piedzēris izstreipuļo

laukā, iegrīļo kamanās un aizmieg; zirgs pāriet uz mājām, kad Silniekos pirmais miegs jau pārgulēts. Dēls atrod bēri pie staļļa stāvam un tēvu nosalušu («Dzērājs»). Uz okeana krasta stāv noziedznieks: viņa sirdī plosās vētras, vēl bargākas nekā plašajos ūdeņos. Viņš garā redz savu dzimteni, redz māju, mīļos bērnus un sievu. «Vīram sirdi pārņem līksmes, rokas paceļas; spēji pretim šķiet tas soli — ķēdes nožvadzas —.» Te ir īsos vārdos veseli stāsti iz dzīves. Tās ir gleznas, kas mūs daudz vai maz spēj aizgrābt, tās arī liecina, ka Zeibotam ir dzejnieka dāvanas. Ne vien saturs še ir pievilcīgs, arī attēlojums, īpaši pirmajā dzejolī, ir īss un plastisks. Tamlīdzīgs ir arī dzejolis «Bēglis». Būtu krājumā visi dzejoļi tādi, tas atstātu uz lasītājiem dziļāku iespaidu. Bet Zeibotam trūkst šādu pievilcīgu tematu, viņam jādzejo par zemgaliešu gariem, par Jagaiļa galu, par Zvanezeru un tik novazātām lietām kā par ūdens māti. Kādēļ tā? Vai nu dzejnieks nezina, ka šādas dzejas nevar vairs iekustināt mūsu sirds stīgas, nevar vairs apmierināt mūsu estetiskās jūtas, vai arī viņš g r i b d z e j o t, bet trūkst sajūsmināju mu un sirds iekustinājumu, kādēļ ķeras pie bildēm, kurās gan paskatīsies, bet vienaldzīgi, aiz pieklājības un, acis nogriežot, par tām vairs nedomās. Ja mums rādītu Baumaņa ilustracijas bez teksta, tad kādu iespaidu uz mums darītu zemgalieši ar šķēpiem rokās, lietuvieši ap mirstošo Jagaili un mironis, kas nāk no kapa? It nekādu. Turpretim no bildēm, kur redzam Silnieku tēvu mājās pārbraukušu un noziedznieku ķēdēs stāvam, mums nepatīk vis tik drīz acis novērst. Te pierādās tas, ko sacīju, zīmējoties uz tīri episkās dzejas svaru mūsu laikā.

Sevišķi vēl jāpiemin grezni izdotās un no Baumaņa ilustrētās «Balades un romances». Tas jādara ilustraciju dēļ. Cik man zināms, šis ir pirmais gadījums, kur oriģinaldzejoļu krājuma tekstam ir oriģinalilustracijas. Nav ko runāt, ka Arturs Baumanis būtu mūsu pirmais mākslinieks-zīmētājs. Mākslinieku gleznotāju mums jau diezgan. Savu mākslinieku spēju tie šur un tur jau arī atklātībā pierādījuši. Bet cik no šīm ilustracijām redzams, arī Baumanis ir apdāvināts zīmētājs. Ilustracijas dažas varen brangi izdevušās un zīmīgi attēlo tekstu. Lepnā iesējuma, glītā papīra un īpaši ilustraciju dēļ grāmata «Balades un romances» atstāj patīkamu iespaidu.

Zvārguļu Eduards jau arī dzejo ap gadu pusotra desmitu. Pēdējā laikā pastāvīgi parādās pa viņa dzejolim laikrakstos, īpaši «Mājas Viesī» un «Austrumā». Dažus 13 gadu laikā sadzejotus dzejoļus Zvārguļu Eduards sakopojis un izlaidis sevišķā krājumā zem virsraksta «Sāpēs un smaidos».

13 gadu ir labs laika sprīdis, kurā pie katra cilvēka, kā arī vispārējā sadzīvē, daudz kas var mainīties. Šīs pārmaiņas tad arī atspoguļojas dzejā, ja dzejnieks ir īsts dzejnieks, ja viņš spēj aptvert un sajust, kas ap viņu notiek, un savas iekšējās gara kustības attēlo neliekuļoti. Zvārgulis pa daļai ieskatāms par tādu. Vismaz vairāk kā citi mūsējie, ko par dzejniekiem dēvē. Zvārgulis sācis dzejot jaunībā. Cik plašs jau var būt skats jauneklim uz dzīvi, ko tas vēl nepazīst? Un tomēr vērīga acs un domātājs prāts nepaiet visam vienaldzīgi garām. Jaunībā jau ir nākotnes dīgļi. Dzejnieka garam jau vajag spīdēt šur tur cauri. Atšķiram krājumu un palūkojam, par ko tad Zvārgulis dzejo. Viņš dzied par tām pašām vecām lietām: par dabu un mīlestību. Bet šo dzejoļu starpā ir daži, kas norāda, ka dzejniekam ir sava īpatnība, ka viņš nav tikai pakaļtēlotājs. Viņš dzied, sūdzēdamies, ka dienās un naktīs viņu moka domas un gurdina spēkus. Še pierādās jau zīmes, ka viņš nopietni lūkojas dzīvē, ka dzejnieks grib tās parādības saprast. Viņš jau novērojis bārenītes sūro likteni, novērojis bagātnieka kaislos skatus uz to. Viņš dzird kapsētas zvanu skaņās, ka katrs cilvēks sāpes mana, viņam jau atveras acis par laimīgiem un nelaimīgiem un rodas novērojums, ka mūsu asaras un smaidi slēpjas tumšos apstākļos. Šīs ir gleznas, kas Zvārguļu Eduarda dzejā izplešas arvienu plašākas un noteiktākas.

Meistars nekrīt no debesīm. Dzejnieks arī ne, īpaši techniskā ziņā ne. Tāpēc dzejniekiem iesācējiem ārējā forma palaikam vēl negluda, gleznas vietvietām nedabiskas. Tas manāms arī pie Zvārguļa, kurš, zīmējoties uz savu pirmo dzeju, pats saka: «Smaga sirds un bāla seja tevis dēļ ir tagad man.» Piemēram, tur ir dzejolis «Tikai zāles, smildziņas». Galvenās domas šajā dzejolī, ka nelaimīgo kapus rotā tikai zāles un smilgas. Viens pants skan:

«Velti raudat, sīkās smilgas,
Velti rožu gaidāt jūs:
Sāpes, ciešanas un ilgas
Ļaudīm mūžam svešas būs.»

Kā jāsaprot beidzamais teikums, vai dzejnieks tiešām domājis, ka ļaudīm mūžam būs svešas sāpes un ciešanas? Liekas, ne. Dzejnieks laikam gribējis teikt, ka smilgu ciešanas paliks ļaudīm mūžam svešas. Bet kādas ciešanas un sāpes var sajust smilgas? Tāpat arī dzejolī «Pils dārzā» dzejnieks rudenī stāv uz kalna un domā par pavasari un zeltenīti, kas pa ieleju

skraidīja (?) un, viņu, dzejnieku, redzot, cēli, glīti (?) smaidīja. Tā domājot, dzejniekam paliek bail, ka viņš rudens saltumā nenosalst... Tādu piemēru pirmo dzejoļu starpā ir daudz.

Ņemam dzejoļus, kas dzejoti ap 10 gadu vēlāk. Te jau dzejnieks skaidri izsakās, ka sapņot nu ir par vēlu, to tikai varot ziedonī darīt. Dzejnieks arī steidz beigt sapņot un piegriežas dzīves īstenībai. Citi dzied par ozoldēliem, liepu meitām, par košām ārēm un ka jauki dzīvot tēvijā. Zvārgulis saka:

«Neļaunojies, tēvu zeme,
Acu gaisma vāja man:
Šķietos redzam sīkus krūmus,
Noras, sūnas arīdzan.
Šķietos redzam sērdienīšus
Asarainām actiņām —
Vai — un mana slavas dziesma
Sirdī mirst aiz žēlabām.»

(74. lpp.)

Viņš redz bagātnieku pa lielceļu braucam un priecājamies par jauko, mīlīgo dienu. Bet ceļmalā vientulis vecītis bez atpūtas skalda akmiņus, tam iz daudz cietušām krūtīm plūst: «Cik karsta, nelāga diena!» Cilvēkam, kas grib pārliecināties, vai dievs viņa sirdī mīt, dzejnieks liek iet nabagu mitrajās būdās. Tur ir daudz tādu, kam maizes vietā sniedz akmeni, kam liedz mīlestību un pajumtu. Tādiem zūd dzīves prieks un jūtas: tie top noziedznieki. Un nu nevar izgudrot, no kā tas viss cēlies. Beidzot lai minam vēl dzejoli «Savam sapņu tēlam», kurā visgaišāki redzam, uz ko traucas Zvārguļa dzeja savā attīstības gaitā. Dzejnieks lūdz savu sapņu tēlu, savu eņģeli, lai tas iet pa pasauli un mazina cilvēces mokas, lai iet būdās un pagrabos un spiež uz sērdieņu lūpām sen aizmirstus smaidus, lai liek rokas uz vājnieku galvām un dzesina karstās pieres, kas tūkstošos jautājumos par velti atbildes gaida, lai glābj ikvienu no apstākļiem, kam ļaunas traģiskas sekas, lai lido ap nabaga jaunavām, dēļ maizes kas pārdot grib godu utt.

Var redzēt, Zvārguļu Eduards aptver dzīvi visā plašumā; viņam iesilst sirds par tiem, ko moka ciešanas un sāpju spaidi. Dzejnieks jūt tiem līdz. Tāpēc mums arī rodas tāda pati līdzjūtība. Nezinu, kuru daudzmaz jūtīgu sirdi gan neaizgrābs tāds dzejolis kā pēdīgi minētais! Kā novērst apstākļus, kas rada ļaunas un traģiskas sekas, tā dzejnieks gan nezina teikt. Un

kurš to gan var teikt? Labi jau, ja dzejnieks spēj radīt jūtu vienību.

Visu kopā ņemot, jānāk pie sprieduma, ka Zvārguļu Eduards ir mūsu tagadnes labākais dzejnieks, ar plašāko redzes aploku un noteiktu dzejnieka īpatnību. Ja viņa attīstība ies arvien tā uz priekšu, un tas taču jācer, tad ar laiku viņš spēs dāvināt viskošākos mākslas ziedus jaunlaiku dzejas laukā.

Uz Zvārguļu Eduardu vēl varam likt cerības nākotnē. Bet jānoskumst par dzejnieku, kas jau pašā sākumā parādījās kā spoža zvaigzne un tad jo drīz nozuda uz visiem laikiem. Šāda spoža zvaigzne bija Eduards Veidenbaums.

Veidenbaums mūs interesē ne vien kā dzejnieks, bet vispār kā cilvēks. No viņa īsās, lai gan drusku pārspīlēti sarakstītās biografijas redzam, ka viņš bijis reti apdāvināts un centīgs jauneklis. Apdāvinātu un centīgu jaunekļu mums ir bijis un ir daudz. Bet pie Veidenbauma sevišķi apbrīnojama viņa nopietnība un prātnieciskais gars, viņa neaprobežojamā dzīšanās pēc patiesības. Veidenbaums mira ap 25 gadu vecs. Biografs par viņa nāves cēloni raksta: «Slāpdams pēc t a g a d vēl nesasniedzamiem idealiem, viņš tapa grūtsirdīgs un caur šo sabojāja savu jau tā ne visai stipro veselību.» Tas, ar ko iepazīstamies dzīves aprakstā, jo gaiši atspoguļojas Veidenbauma dzejā.

Viņš bija students; bet viņa dzīve un ieskati ir stipri savādi, līdz tam laikam mūsu studentos vēl maz manīti. Veidenbaums līdz ar citiem dedzīgiem jaunekļiem nopietni studē ārpus aroda jaunlaiku zinību, iepazīstas ar jaunlaiku sadzīves parādībām iz grāmatām, redz šīs zīmes pamanām ir mūsu zemē. Iespaidi, ko viņš caur to dabū, nav nekādi patīkamie. Jauns, dedzīgs gars sapņo pēc idealiem. Bet tie neliekas būt sasniedzami; apkārtnes aizspriedumi dragā idealās cerības, māc ar sāpēm un ilgām gara pūlēm iemantotus ieskatus. Te ir jānoskumst. Jaunekli dzīve vairs nevar apmierināt, tā viņam kļūst nepanesami auksta; citas izejas viņš vairs nezina kā nāvi. Personīgs trūkums un slimība to vēl apstiprina. Bet jaunībai tomēr paliek savas neatņemamās zīmes. Sapņi par neaizsniedzamiem idealiem un domas par nāvi mainās ar kāri dzīvot, nodoties dzīves baudījumiem un priekiem: dedzīga jaunība ir nemierīgs ūdens, kas sitas drīz pa vienu, drīz pa otru krastu pāri.

Palūkosimies, kā viss tas parādās Veidenbauma dzejā. Viņš saka, ka viņam apnikst pa rožu ziediem mājās rotājoties, pa mīlestības jaukām ielejām. «Dzīves asins kaujā doties, kur uzvara nāk stipra censoņam, turp prāts man rauj, trauc ilgo miegu saldu, sauc cīniņa, lai nobeidzos vai valdu!» Viņš cīnās

un pūlas, bet «zinību spožajā gaismā tik vairojas šaubības plaisma». Un drīz viņš nāk pie pārliecības, ka:

«Tumsība, kur vien tik skatos,
Aukstums visur, kur vien iet.
Ai, uz visas pasaul's platās
Nav neviens, kam laime zied!»

Arvien plašāk dzejnieks iepazīstas ar dzīvi un arvien vairāk sāk pārliecināties, ka visus nomāc rūpes un raizes, ka idealie sapņi nevar piepildīties. Viņš jau sāk domāt: «Sen beidzies liras laikmets svēts, pēc maizes tagad cilvēks brēc un sauc. Atstāj sapņus, dzenies tik pēc maizes, būsi laimīgs, zudīs visas raizes.»

Līdz ar to uzmācas jau arī domas par nāvi, par šīs dzīves niecību. Ko palīdz bagātība un slava? Galā, kapenēs, tārps grauž tiklab bagāto, kā slaveno. Dzejnieks sajūt sevī jau slimības dīgļus, sajūt dzīvi uz galu ejam un nenoskumst, bet saka:

«Es priecājos, ka nāves balss
Man' projām aizsauc jaunu
No pasaules, kur mūžīgs sals,
Kur dzird un redz tik ļaunu.
Nāks ziedonis, un puķes plauks,
Uz kapenēm tās ziedēs,
Mans miteklis būs kluss un jauks,
Un miers tur sāpes dziedēs.»

Tāds pesimists ir Veidenbaums. Tādas drūmas domas viņu moka. Taču uznāk brīži, kad viņš grib atstāt skumjas:

«Nost reiz skumību metīšu tumšo,
Beigšu pēc nāves reiz ilgoties,
Iesākšu ticēt, ka mērķis ir dzīvei.
Gan tad nāks spēki, gan labāki ies...
Dzīve ir laba, kad mērķis ir labs.
Tādēļ projām, skumība, bēdas!...»

Tāpat viņš dzied:

«Īsts filozofs nav pesimists,
Bet dzīvi jautri bauda
Un priecājas, cik jauda.
Vēl mieži laukos kupli briest,
Vēl netrūkst daiļas skuķes.
Kam patīk, tas var raizes ciest,
Es labāk guļu puķēs.»

Un uzsauc brāļiem, lai iedzer, kamēr nāve sauc uz tumšām mājām: «Iedzer — mazāk sāpes jūti, jaunu dzīvi alus bur.»

Tāds būtu īsumā Veidenbauma dzejas saturs. Tas ir pievilcīgs un rāda, ka Veidenbaums bijis īsts dzejnieks, kas dzejojis aiz iekšķīga dzinekļa, bet ne aiz kāres dzejnieka vārdu nest. Viņa dzeja plūdusi iz sirds dziļumiem. Viņš bijis pilnīgi oriģinals. Un tā ir pirmā talanta zīme. Tas pats arī jāsaka par ārējo formu, kas saskan ar saturu: ritums ir gluds, gleznas dabiskas, bildes jo dzīvas, valoda tekoša. Lai pieminam vēl dzejolīti:

«Pie debesīm mēness spīd bālais,
Pa niedrāju vardes kurkst;
Viss miglā segts apgabals tālais,
Un strautiņš ielejā čurkst.
Es klausos, un bezgalīgs žēlums
Man dvēseles dziļumos griež...»

Cik prozaiski! iesauksies dažs lasītājs; vai klājas par vardēm dzejot? domās dažs rīmnieks, kam žēlumu radītu lakstīgalu sērās dziesmas un spožās zvaigznes, kas atgādina «viņas» acis. Bet patiesībā, — cik pareiza un dzīva šī bilde!

Vēl jāmin, ka bez oriģinaliem Veidenbaums nodarbojies arī ar tulkojumiem. Vismīļāk viņš kavējies pie Horacija dzejām. To tulkojumi nav ievietoti krājumā. Tanī ir tikai kādi tulkojumi no Šillera un Heines, kas brangi izdevušies. Īpaši koši pārtulkots ir Heines Belzacars.

Vispār Veidenbaums ir dzejnieks vārda pilnā nozīmē. Viņš mira jaunībā, bet gaiši jau paspēja pierādīt savu talantu un oriģinalitati. Dzejnieku mums ir bijis un ir milzīgs bars, bet par to lielo daļu Veidenbaumam tiesība teikt: «Mums, latviešiem, dzejnieku milzīgs bars, No tiesas tiem dodam šo vārdu, Jo viņu dzejās mīt burvīgs gars, Tās miegu mums dāvina gārdu.»

Veidenbaums tiešām ir dzejnieks, kura dzejās mīt īsts burvīgs gars, viņa dzejas nedāvā mums vis miegu, bet ierosina mūs uz nopietnu domāšanu un dzīves pārbaudīšanu.

Redakcijas piezīme: Nevaram autoram piekrist, ka episkā dzeja būtu nodzīvojusi savu mūžu, ka par to vairs neinteresējas. Pēc mūsu domām, episka dzeja arī tagad atradīs lasītājus un cienītājus, ja tik dzejnieks būs īsts dzejnieks, kas vielā pratīs iedvest savu garu. Priekš īsta dzejnieka neviena viela nav «novazāta», lai tā būtu ņemta arī iz teiku valsts. — Tad vēl, pēc autora vārdiem, izliekas, ka iz dzīves smelt ir tas pats, kas apdziedāt tikai dzīves drūmās puses. Mums liekas, ka dzejniekam tikpat daudz tiesības apdziedāt dzīves gaišās, kā tumšās puses. Pēc mūsu domām, dzejnieks kā mākslinieks sverams vairāk pēc tam, kā viņš dzejo, nekā par ko viņš dzejo.

«Austrums», 1897. g. 1. puse, 301.—306. lpp.

GĒTES «FAUSTS» UN «BALTIJAS VĒSTNESIS»

Gētes «Fausts» Aspazijas un Raiņa tulkojumā[1] iznāk «Mājas Viesa Mēnešrakstā» un tiek puškots labāko mākslinieku bildēm. Krievu prese (arī galvaspilsētas lielākās avīzes «Novoje Vremja» un «Novosti») izsacījās drīz pēc iesākuma īsti atzinīgi par šī lielā darba tulkojumu. «Latviešiem tagad jau pašiem savi mākslinieki. Latvieši jau pārtulkojuši pat Faustu,» izsaucās «Novoje Vremja», sava atzinīgā aizrādījuma beigās pat piebilzdama, ka būtu vēlējams, kaut arī labākiem krievu literariskiem ražojumiem rastos tikpat labi pārlatviskotāji kā Aspazija un Rainis. Bet latviešu prese cieta pilnīgi klusu līdz pat pēdējam laikam. Pirmais, kas uzdrošinājās spriedumu dot, ir «Baltijas Vēstnesis», 94. numurā, feļetonā. Spriedums par visu darbu skan īsi un aši: «Fausta tulkojums esot pieskaitāms pie sēnalām» un pie «nelietīgiem» rakstiem. «Nelietīgs», pēc Ulmaņa vārdnīcas, nozīmē *«nichtig», «nichtsnutzig», «verwerflich», «schlecht»*, «nelietība» par *«Vergehen»;* tātad «Fausta» tulkojums esot: niecīgs, neģēlīgs. Tālāk: «Tulkojuma forma pa lielai daļai visai neizdevusies», saturs «blēņas», vispāri — «sēnalas» un «nelietība».

Tā spriež tagad «Baltijas Vēstnesis» par rakstnieci, kuru viņš pats pirmais nodēvēja par «ģeniju»; iemesls tam tas, ka viņa (Aspazija) raksta tagad «Baltijas Vēstnesim» tik nepatīkamos laikrakstos kā «Mājas Viesī» un «M. V. Mēnešrakstā». Jā, tagad «Balt. Vēstn.» pat pārmet rakstniecei, it kā tā būtu pati sev piesavinājusies «ģenija» vārdu un draudoši uzsauc: īstam ģenijam vajag būt «pareizam uzsvaram uz zilbēm», «īstam ģenijam nav apostrofu, īstam ģenijam vajag būt «puspēdu» atskaņām. Jūs neesat «īsts ģenijs». (Vēlāk mēs redzēsim, ka Gēte pats nespēj izpildīt šos J. Pd. «ģenija» prasījumus; tātad Gēte nav ģenijs.) — Var iedomāties rakstnieces nepatīkamo stāvokli, kā viņai jācieš par «ģenija» vārdu, kurš viņai no kritikas pielikts; «Baltijas Vēstnesis» un J. Pd. kgs gan nav bijuši tādā klizmā, ka tos kāds būtu nopietnā ziņā, nevis izzobojot nosaucis par «ģenialiem», un — viņi arī tiešām ir brīvi no «ģenialitates».

Viss bargais «Balt. Vēstn.» «sēnalu» un «nelietības» sprie-

[1] Faktu kļūda. Aspazija «Fausta» tulkošanā nepiedalījās. «Mājas Viesa Mēnešraksta» redaktors P. Zālīte par «Fausta» tulkotāju vispirms sarunāja Aspaziju. Aspazija piesaistīja Raini kā līdzdalībnieku, bet pati vēlāk no tulkošanas atteicās. «Faustu» pārtulkoja Rainis viens pats. «Fausta» tulkojuma pirmiespiedumā «Mājas Viesa Mēnešrakstā» atzīmēti kā tulkotāji Rainis un Aspazija. Vēlāk šo kļūdu izlaboja. [Sakārt.]

dums pamatots tikai uz «Mēnešraksta» 4. burtnīcas, pirmās 3 burtnīcas nemaz nav ievērotas; atzinīgs vārds nav n e v i e n s teikts, nav pievests n e v i e n s piemērs, kur tulkojums, pēc viņa domām, būtu kaut cik izdevies. Reti gan būs dots tik ļaunprātīgs spriedums un no tāda nezinātāja, kāds ir J. Pd. kgs rakstniecības, valodas, jā, pat metrikas un poetikas ziņā, kurā viņš grib pamācīt un pārlabot rakstniekus; cien. lasītāji tad arī sapratīs, ka ar nezinātāju jāapietas kā ar nezinātāju. Pierādījumi par viņa neprašanu še tūliņ.

Pirmais un svarīgākais J. Pd. pārmetums «Fausta» tulkotājiem ir tas, ka tie: — «laikam, lai vieglāki atrastu atskaņas, — ņem pilnu pēdu, kur oriģinalā ir tikai «puspēda».» — «Ritums caur to paliek ļoti smags un neveikls.» — Un tādas lietas «B. V.» stāsta saviem lasītājiem! — Kas tās tādas par «pilnu pēdu un puspēdu» atskaņām? J. Pd. kgs kaut ko pa ausu galam dzirdējis par «pēdām» un atskaņām un sastīpojis abus jēdzienus kopā. Viņam tāpēc še paskaidrojam, ka metrika, mācība par ritumu, gan pazīst akatalektiskus un katalektiskus pantus, kuros beidzamā pēda ir pilna vai nepilna. Bet šie nosaukumi nezīmējas uz atskaņām; tās iedala vīrišķās un sievišķās, īsās un garās, vienzilbju, divzilbju un trijzilbju atskaņās. Tuvākas ziņas par šiem priekšmetiem J. Pd. kgs var smelties kaut kurā gramatikā un poetikā, kuras piemērotas viņa spējai. Ritums un atskaņa ir divas atsevišķas lietas, bet J. Pd. kungs domā, ka ritums no atskaņas tiekot viegls vai smags. Ir taču rituma panti bez atskaņām, — kas gan tur nosaka panta vieglumu un smagumu? Tās visas ir lietas — līdz apnicībai pazīstamas, bet tomēr par viņām jārunā J. Pd. un «B. Vēstneša» nezināšanas dēļ.

Ja nu tagad aplūkojam pašu pārmetumu «Fausta» tulkotājiem, tad negriboši jāsmejas: «Grūtāk esot atrast vienzilbīgu atskaņu nekā divzilbīgu!» Jā, bet par atskaņām taču skaitās mūsu dzejniecībā visas galotnes uz a, e, i, o, u vien un trijzilbīgos vārdos! Kur tad ir vēl vieglākas atskaņas nekā taisni šīs? Katrs bērns to zina, tik J. Pd. un «B. V.» ne! Tā tik būtu poezija pēc J. Pd. un «B. V.» priekšraksta un parauga, ar īsām vienzilbju atskaņām vien: a-a, u-u, ai-ai! Bet nabaga «B. V.» un tā «kritiķis» J. Pd. laikam nemaz nezina, ka viņu pārmetums par sievišķām divzilbju atskaņām krīt visvairāk uz pašu Gēti, kuram, sevišķi «Fausta» II. daļā, kura daudz mākslīgāki izstrādāta nekā I. daļa, veselām desmitām lapas pusēm cauri ir tikai sievišķas — «pilnu pēdu» atskaņas vien. Tūliņ pirmajā skatā II daļā skaistās tercinas tikai sievišķām atskaņām, tāpat tūliņ vai $^1/_3$ no visa maskarades skaita utt. «Gētes ritums caur to paliek ļoti smags, neveikls», un Gētem no «ģenija daudz kā

trūkst», sacīs J. Pd. — Bet J. Pd. kgs nav nenovēlīgs un nav kritiķis, viņš tūliņ parāda, kādām vajag būt «vieglām un veiklām» «puspēdām», un izdzejo pats priekšā vienu pantiņu ar «diezgan parasto atskaņu», ne vārdu, bet zilbi — gu. Un patiesi, cik tas «viegli» un «veikli» skan: gu? un atskan atkal gu! — gandrīz kā kuku! — kuku! Še ir pievilcīgi ievērot, kā J. Pd. saprot kritiķu uzdevumu. Ja viņš kritizētu dziedātāju, viņš tam izdziedātu priekšā, baletam viņš izdancotu priekšā, kā veiklāk jācilā kājas. Bet tā nedara kritiķis, ja daudz, tad varbūt konkurents Proktofantasmists (sk. «Faustu» «Mēnešraksta» 5. burtnīcā), kurš grib palielīties, ka viņš «to lietu daudz labāk prot». Bet aplūkosim pašu pārlaboto pantiņu; «smagais» pants skan: «Mīļ' meitiņ! — Ļaujat! — Vai tu vīsi vainadziņu?» J. Pd. «vieglais», pārlabotais: «Ai meitiņ! (Oriģinalā: *Süss Liebchen!*) — Ļaujat j e l! — Tu vīsi vainagu?» Kritiķis un «īstais ģenijs» sāk savu parauga pantu ar ielāpu vārdiņu «ai» un vēl ieliek ielāpu «jel», un beigās vainadziņu pārtaisa par vainagu! Kas nu še devis pantam vieglumu — nevajadzīgais balsts «ai» un «jel»? — Kas devis dzejiskumu — rupjākais «vainagu» mīlīgākā «vainadziņu» vietā? Latviešu valodu un tautas dziesmas visai raksturo deminutivi, kuri dod daudz piemīlīguma un sevišķa jaukuma, bet J. Pd. kgs tur varētu atrast tikai «neveiklību un smagumu». Tāds bija pirmais un svarīgākais pārmetums; mēs redzējām, ka tas bija taisni jocīgs.

Otra vaina «Fausta» tulkojumā esot tā, ka uzsvars uz zilbēm neesot viscaur pareizs, piemēri še divi: «Jā, un no visas sirds», un «Ak, nekas pilnīgs cilvēkam nav dots». Arī še J. Pd. tūliņ klāt ar savu uzbāzīgo «pārlabošanu», kura vienmēr iznāk par sabojāšanu. Vārdā «nekas» nevarot būt uzsvars uz «ne», vajagot teikt «veikli un pareizi», ar ielāpu vārdu palīdzību tā: «Nekas jo pilnīgs cilvēkam nav dots.» Bez ielāpu vārdiem nu reiz «pārlabotājs, salāpītājs ģenijs» nevar iztikt. Bet *«Flickgenie»* varbūt arī še nemana, ka ar ielāpu «jo» pants dabūn gluži citu nozīmi. Tagad, pantu vāciski tulkojot, iznāktu: *«Nichts z i e m l i c h»* vai *«sehr Volkommenes ist dem Menschen gegeben»*. «Jo» un katrs cits pielikums pie vārda «pilnīgs» var tikai pavājināt iespaidu, «ļoti pilnīgs» nav nebūt vairāk nekā «pilnīgs». «Puslīdz pilnīgais» gan ir dots cilvēkiem; vai J. Pd. un «Baltijas «Vēstnesim» arī tā nav? Niecīgās uzsvara kļūdas pēc taču nevar tā sašķidrināt saturu. Mūsu tautas dziesmas ļoti maz piegriež vērības šādai akcentu pareizībai, vai ne katrā trešā dziesmā būs nepareizs akcents: piem., «Latv. daiņās», Nr. 14. «Teic, māmiņa, tu dziesmiņas» utt., kur visā dziesmiņā tikai v i e n s p a t s vārds ar pareizu akcentu. Un kur ir labāka mēraukla mūsu dzejai

nekā tautas dziesmās? Ja gribētu dzejas mērot ar tik mazisku un niecīgu mēru, kāds vienīgi saprotams J. Pd., tad Gētem pašam varbūt izietu visļaunāk, un Gēte jau savu tiesu dabūja no J. Pd. un «B. V.» par «pilnu pēdu» atskaņām. Šis pats pants pie Gētes skan: «*O dass dem Menschen nichts Vollkomm'nes wird,*» še tikpat nepareizi svars uz «*dass*» kā tulkojumā uz «ne», uz «O» ir visādā ziņā mazāk svara nekā uz «*dass*». Tad vēl «*Volkomm'nes*» ir apostrofs, kas arī neesot atļauts, pēc J. Pd. domām. Pāris pantu augstāk arī nepareizs uzsvars: «*Kraft, sein zu fühlen, Wie in den Busen*», lejāk «*Mich vor mir selbst, Habt ihr nun bald.*» — «Te iet kā pa celmiem. Un tā tas iet viscaur», un Gēte nav «īsts ģenijs», tā vajadzētu še J. Pd. kgm sacīt, bet par Gēti jau tā nedrīkst teikt. Tādus piemērus pulkiem var atrast visā «Fausta» oriģinaltekstā un sevišķi arī no J. Pd. pievestos piemēros. J. Pd. kgs ņem piemēru «*Und zwar von Herzen*» skatā «Iela», bet tur ir tik nepareizi akcenti kā: *Definitiònen, Sanctà* utt. un apostrofi viens aiz otra. «*Zum Vater blickst du*» (ko arī J. Pd. pieved) ir nepareiza atskaņa un 3. rindiņā apostrofs «*Hinauf um sein' und deine Noth'*». — «*Mich überläuft's*», «*Behalt's gewiss*» — apostrofi, bet tulkotājiem nav brīv apostrofēt vārdu «vajaga», kuru šādā formā reti dzird, parasti «vaiga» jeb «vajag». Turklāt vācu tekstā šinī pašā rindiņā ir arī apostrofēts «*dran*» un nepareizs akcents «*Muss mán*», kur jābūt «*Múss man*». Gēte tātad neizpilda arī trešo J. Pd. (un tamlīdz arī «B. V.») «ģenija» prasījumu.

Tālāk J. Pd. nāk uz «blēņām» un atrod tās pantā: «Tam tā ir viegla spēle», bet vai tad viņš pats nesaka: «kritiku» sarakstīt, «tā man ir viegla spēle?» Vai vārds «spēle» viņam neizliekas diezgan tautisks? Tautas dziesmās spēle, spēlēt, spēlmanīts nāk bieži vien priekšā. «Spēlēju, dancoju visu cauru nakti» varbūt gan viņam būs pazīstams, bet citādi jau no viņa nevar prasīt tautas dziesmu pazīšanu, kad viņš nepazīst ne ikdienas valodu, piem., viņam sveši vārdi: gauži, laipni, dzidrs (sk. Ulmaņa vārdn. dzidrums, ģiedrs), auka šalc (sk. Ulmaņa vārdn.: *rauschen, sausen, brausen, — von Wasser, Wind. Wind* ir pa latviski «vējš», un auka ir arī vējš), sirds lūst — *das Herz bricht*, šķēdēt (ir skaidrāka forma nekā «šķērdēt», jo celma vārds ir «šķiest», bez «r», sk. Ulmaņa vārdn.), slapt (tagadnē: slopu = es topu slapjš, tāpat kā topu), baisma (runā visā Kurzemes augšgalā, kur arī dzirdami vārdi baiss, bīme, bījas). Visi šie vārdi, bez vien varbūt «baisma», katram latvietim būs parasti, — bet vai tad, pēc J. Pd. prasījuma, tiešām nebūtu atļauts lietot arī mazāk parastus vārdus? Ar to saujiņu vārdu, kas tiek ik dienas lietoti un kurus arī visus nepazīst J. Pd. k., taču nav

iespējams pārtulkot tik domu un jēdzienu bagāto «Faustu». Par ko arī noliegt un neizlietot latviešu valodas kuplumu? Vai tādēļ vien, ka var nākt kāds «kritiķis» un teikt, ka viņš tādus vārdus nav dzirdējis un tādus jēdzienus nespēj saprast? Tādiem vīriem jāatbild, lai viņi mācās, ko vēl neprot. — «Aizcierējis» laikam būs teikts tādēļ, ka vāciski ir ironiski-humoristiski lietots *«abspaziert»*. — «Jauda» esot nepareizi lietots, jo nozīmējot tikai «spēja». — Nē, tie ir divi vārdi (sk. Ulm. vārdn.): 1) «jaust» viena celma ar «just» — *fühlen* (leitiski jausti, *fühlen) zu vernehmen geben,* nejauši — tik daudz kā nesamanot, nesajūtot un 2) jaust, jaudāt — *können, vermögen*; tātad tulkojums še itin pareizs. Par ko viņa forma neveikla, to zina vienīgi J. Pd., jo viena iespraustā tezis tikai padzīvina pantu. Nelāgi tulkots esot arī pants: *«Zum Vater blickst du, Und Seufzer schickst du, Hinauf um sein' und deine Not.»* Ja attulko latv. tulkojumu («Uz tēva krūti Tu nopūtas sūti, Lai viņa un tavam vārgam stāv klāt»), tad iznāk: *«Zum Vaterherzen (Busen) schickst du Seufzer, dass er ihm (d. Sohne) und Dir in der Not beistehen (helfen) möge.»* Kas te no oriģinala zudis? Tikai atskaņas ir labākas nekā oriģinalā, jo *«blickst du»* un *«schickst du»* ir vājas atskaņas. Vēl pārmetums, ka mīlestība rituma dēļ pārtaisīta par mīlu. Bet rituma dēļ vien, J. Pd., tas laikam nebūs darīts, jo šādā īsākā formā vārds jau dažus gadus atpakaļ bija lietots no Raiņa un «Dienas Lapā» par to izcēlās polemika, kuru zobgals nobeidza ar to, ka paturēja sev «mīlu» un šī vārda pretiniekiem deva «stibu».

Pēdējais pārmetums. J. Pd. atradis par visu tulkojumu tikai vienu neskaidru (viņš saka «netīru») atskaņu: rokās — sokas, bet arī še viņam nav laimējies īsti, jo vārdā «sokas» galotne tiek izrunāta drīz īsi, drīz gari, kā kurā pusē. Pie šādām galotnēm tad dzejniekam vajag dot brīvību lietot viņas, kā tīk, jo mūsu dzejniekiem jau tā maz brīvību un atskaņas mūsu valodai maz piemērotas; mūsu valoda tagad arī vēl nav tā izkopta kā vācu valoda Gētes laikā, un tomēr Gētem ir pat tik ļoti vājas atskaņas kā «Faustā» — *Floh — Sohn, soll's — Holz, spat — Stadt, Restchen — Bestien;* atskaņu pēc viņš saka *genung* — ne *genug, von Weiten* — ne *von Weitem, begonnte* — ne *begann, eh'r* — ne *eher.* Viņa slavenajā baladē *«Fischer»* pat tāda atskaņa kā *ihm — ist, ihm — hin,* bez tam vienā pantā 3 atskaņas uz *ist,* citā 4 uz *icht.* Jā, Gētem ir pat tādas atskaņas kā *schleunig — heimlich, Büsserinnen — verschlingen.* Par to visu var palasīties Gētes komentaros. J. Pd. svētās «kritiķa — lāpītāja» dusmās noteiktu: «Lai dabūtu atskaņas, bija jāteic tādas blēņas!», un tas savā nesaprašanā ņemtos tūliņ pārlabot

«dzejnieku firstu» Gēti, ja tik varbūt vācu valoda viņam nedarītu grūtības.

Ar to būtu atspēkoti un atraidīti visos sīkumos visi J. Pd. pārmetumi; atliek vēl tikai uzrādīt, ka viņš nebaidās, pievezdams tulkojumu, to sagrozīt un samaitāt un tad sacīt, ka tas esot vājš, piemēram: «Jūs visu mūžu man neiziesat iz omas,» kur jāstāv «neiziesat man» utt.

Līdz šim kritika, «Fausta» pētītāji un vispārība domāja, ka «Fausts» viens no visievērojamākiem un dziļdomīgākiem literariskiem gara ražojumiem, jā, daudzi pat tais domās, ka tas visievērojamākais un dziļdomīgākais literariskais darbs, ko līdz šim cilvēka gars darinājis. Tāpēc tas arī tulkots visās civilizēto tautu valodās, daudzās pat vairākkārt, un izdots gan krāšņos un dārgos, gan arī vienkāršos un lētos izdevumos. Visi bija pārliecināti, ka šis ģenialais gara ražojums iekustinājis un atrisinājis daudz svarīgu jautājumu un tik brīnišķi aizskar cilvēka dvēseles stīgas, ka, viņu lasot, ikviens saprātīgs, daudzmaz patstāvīgs domājošs un sajūtīgs cilvēks daudz ko mantos, ka viņa prāts un jūtas tiks pacilāti. Par to liecina ļoti plašā un bagātā «Fausta» literatura, par to arī liecina kritika, to zina ikviens daudzmaz izglītotāks cilvēks. Ikviena tauta Gētes «Fausta» pārtulkošanu viņas valodā uzskatījusi un vēl arvien uzskata par ko ievērojamu un sevišķu. Tiklīdz «Fausts» iznāk vai pat tik tiek izziņots, ka tas iznāks, tūliņ arī laikraksti mēdz uz to aizrādīt.

Un pie mums! — Latviešu laikraksti cieta klusu. Un kā nu ar' ne! «Baltijas Vēstnesis» jau aizkļuvis pat tik tālu, ka mūsu attīstītā gadu simteņa beigas apvaiņago ar sekošo: «... «Fausts» nav īsti derīgs «Mēnešrakstam» kā familijas laikrakstam, jo, ja to pilnīgu grib dot, tad tajā atrodas daudz vietu, kuras pie familijas galda neklājas lasīt.» Te nu bija, un kā lai nu tas par tādu darbu būtu varējis ko labu teikt! — Taču. Viņš jau arī tur tā kā par garu laiku piebilst, ka, tā «vispārīgi ņemot», jau viņš «varot tikai priecāties, ka Gētes «Fausts» iznākot latviešu valodā». Nevar taču gluži izrādīt savu melno dabu, jo citādi vēl ļaudis sāks domāt, ka «Balt. Vēstn.» mūsu laikmetam gluži nomiris un tik noderīgs circeņiem aizkrāsnē un ne lasīšanai apgaismotā elektricitates laikmetā. Bet J. Pd. un «Balt. Vēstn.», vai jūs nevariet pateikt, par ko jūsu familijas jau īsti izvērtušās, ka tās vairs nevar pat lasīt Gētes «Faustu»? Nu — bet « «Faustā» taču daudz vietu, kuras pie familijas galda neklājas lasīt.» Tā! Bet tīrajam un skaidrajam viss esot tīrs. Un Gētes «Fausts», pēc visas līdzšinējās kritikas un veselā prāta spriedumiem, tik izdaiļo un pacilā cilvēka garu. Tātad viņš lasītāju tikai labo.

Jeb vai patiesi latviešu familijas būtu tik tālu, ka tām vairs nekā tīra nebūtu un tās no kā augstāka, garu pacilājoša un skaidra vairs nekā negribētu zināt? — Nē, mēs mūsu tautu par tādu neturam. Mēs zinām, tautā daudzi slāpst pēc kā nopietnāka un dziļdomīgāka. Mūsu tautas lielum lielā daļa familiju vēl nesamaitātas, tām ir kas veselīgs, tajās mājo spēcīgs, pēc kā augstāka slāpstošs gars. Tiem «Fausts» nodomāts. Tur «Faustam» jānes gaismas stari un jāmodina un jāattīsta viņu gars uz patstāvību un visu lietu pārbaudīšanu no skaidrā prāta un piedzīvojumu stāvokļa. Ja «Balt. Vēstn.» «familijām» ikkatra kāre un ilgas pēc kā skaidrāka un dziļdomīgāka, pēc kā tīra un pamācoša jau gluži iznīcinātas un rimušas, nu, — lai nelasa «Faustu». Priekš tādiem tad ar' «Mēnešraksts» neiznāk. Ka «Fausts» «vienkāršam lasītājam», kā «Balt. Vēstn.» saka, «grūti saprotams», to arī mēs zinām. «Fausts» jau nav nekāds Marlitas vai Heimburgas romans vai kādas nekādas «ielas noslēpums jeb noziegums». Tas nav lasāms, uz zofajiem atgāžoties, bet nopietni lasāms, jā, studējams. Marlitas un citu tamlīdzīgu romanu gara izvirumu drukāšanu mēs arī ar mīļu prātu atstājam «Baltijas Vēstnesim» un tā gara biedriem. Mēs nekautrējamies tautai pasniegt ij «Faustu». Mēs uzticamies mūsu tautas un mūsu lasītāju spējai un esam pārliecināti, ka tauta par «Faustu» priecāsies. Visādā ziņā pati tauta to sapratīs labāki nekā «Balt. Vēstneša» kritiķis J. Pd., kurš gan nav paspējis to kurmēr aptvert un saprast. Tātad nekāds brīnums, ka arī to «familijas» to nespēs saprast, jo līdzīgi taču saronoties kopā. Kad nu pie «Balt. Vēstneša» «familiju» galdiem, kā viņš pats saka, «neklājas lasīt «Faustu» », tad mēs arī nebrīnīsimies, ka viņa «familijām» un to spējām nav piemēroti Zeltmata «*Fräulein Mieze*» un Poruka Jāņa «Mīlestības romans».

Kad nu J. Pd. reiz ņem «Faustu» un to apstrādā, tad viņš to arī dara pamatīgi un neatstāj gluži nekā sveikā. Tas ņem uz grauda arī «Mēnešraksta» Fausta ilustracijas, kuru starpā esot «dažas, kas uzskatāmas kā ļoti neizdevušās»; neesot arī tiesa, ka «Fausta» ilustracijas iznākot tik dārgas, kā «Mēnešraksta» redakcija to raudzījusi iestāstīt (skat. «Mēnešraksta» 4. burtnīcā — «Paziņojumi»). — Vienkāršiem ļautiņiem jau gan var iekaisīt tādējādi smiltis acīs, bet «M. V. M.» redakcija lai neaizmirstot, ka viņas piezīmes lasot arī daudz lietpratēju, kuriem esot zināms, ka ārzemēs dabūjamas, cik vien grib, — gatavas klišejas, tik un tik kapeiku par □-centimetru maksājot, un tad «Fausta» ilustracijas iznāktu nevis «vairāk tūkstoš rubļu, bet, ja daudz, tad dažu simtu». To lasot, tīri liekas, it kā J. Pd. kādreiz būtu bijis vai arī vēl tagad ir specialists vecu

klišeju apgādāšanā. Bet laikam gan tas arī šai ziņā būs izbijis specialists vecu, nodrāztu klišeju sazvejošanā, jo citādi tas nebūtu piemirsis pateikt, cik tad īsti tādas klišejas maksā par □-centimetri. Te nu šim specialistam vecu klišeju lietās mēs iesim palīgā. «Fausts» taču nav nekāds Heimburgas «Siržu pārbaudījums» ar nodriskātām un izķēmotām figuriņām un tikko saredzamām bildītēm, kuras kā mazvērtīgas — kā J. Pd. to labāk zinās, — gan būs par smiekla naudu dabūjamas, bet «Fausts» ir viens no lielākiem mākslas darbiem, un «Fausta» ilustracijas nav vis mākslas ziņā neprašu, bet labāko mākslinieku darbs. Kā nu var mākslas darbus mērot ar mērauklu, kāda, piem., jāpieliek bildītēm «Siržu pārbaudījumos» utt. — Vispāri jāsaka, ka mākslas gleznām ļoti grūti dabūjamas jau izgatavotas un lietotas klišejas. Būs daudz gadījumu, kur pavisam neiespējami sadabūt tādu gleznu klišejas, kādas vēlētos pasniegt. Mākslas gleznu klišejas arī netiek pagatavotas vienai dienai, to vērtība pastāv ilgiem laikiem. Un tādas no mākslinieku darbiem izstrādātu gleznu klišejas, ja ar' kādreiz dabūtu, maksās dārgu naudu, ne visai liela klišeja desmitiem rubļu. Tad vēl ļoti krīt svarā izdevuma, avīzes vai grāmatas formats, jo jāskatās arī uz to, vai nodomātā glezna nav par lielu, vai tā labi pieder formatam utt. To visu ievērojot, ikviens nopietnāks cilvēks nopratīs, ka ar mākslas gleznu un citu ievērojamāku gleznu lietotu klišeju dabūšanu stāv vāji. Tāpēc ikviens ilustrēts žurnals, kurš cik necik grib gleznu ziņā izpildīt dibinātus prasījumus, nevar un nedrīkst tā rīkoties un spekulēt uz vecām klišejām. Tāds laikraksts gan sadabūs un varēs pasniegt šādas tādas sultanu, šachu, turku pašā un citu tamlīdzīgu personu ģīmetnes, jo to vērtība, tā sakot, tik vienai dienai un viņu klišejas, reiz lietotas, zaudē savu nozīmi. Ārzemju avīzes tādas klišejas, zināms, atdos par lētu cenu, nopriecādamās, ka no tām tikušas vaļā. Ar šādiem niekiem žurnalu pildīt, zināms, smiekla lieta, un nereti pat pusducis vai ducis šādu gleznu maksas ziņā neuzsvērs vienas pašas kurmēr nozīmīgākas gleznas, kas lieluma ziņā ieņemtu «Mēnešraksta» vienu lapas pusi.

Tātad galu galā ikvienam nopietnākam žurnalam, ja tas patiesi negrib ļaudis mānīt, atliek tikai viens ceļš, un tas ir, tam jākož rūgtajā ābolā un pašam jāliek par dārgu naudu izgatavot klišejas vai vislabāk ierīkot pašam klišeju izgatavošanu, kas, zināms, arī aprīs milzīgas sumas. Un šo ceļu, J. Pd. kgs, «Mājas Viesa Mēnešraksts» gājis jau tūliņ no paša sākuma. Jau pašās pirmajās burtnīcās uz īpašām lapām drukātas mākslas gleznas, kuru klišejas izgatavotas redakcijas uzdevumā. Tikai trijās pirmajās pirmā gada «Mēnešraksta» burtnī-

cās starp šīm tekstā arī kādas, kur izlietotas vecas klišejas. Tas sākumā nebija gluži novēršams. Bet tūliņ 1896. g. gājumā jau visas gleznas priekš «Mēnešraksta» īpaši izgatavotas. Tas pats notiek arī tagad. Tātad, J. Pd. k., «Mēnešrakstā», izņemot tik pirmā gada pirmās trīs burtnīcas, jūs lietotu klišeju nespējat uzrādīt. Tā tas arī ir ar visām «Fausta» ilustracijām, un to izgatavošana un vispāri «Fausta» pasniegšana mūsu tautai žurnala izdevējam maksā lielas sumas. Ja pēc J. Pd. parauga gribētu rīkoties, tad tā ilustrēts «Fausts», kā tas ilustrēts «Mēnešrakstā», vienkārši nevarētu iznākt, jo 1) jau nedabūtu tādu «Mēnešraksta» formatam noderīgu lietotu klišeju, 2) tās nekad nedabūtu par tādu cenu, kā J. Pd. saka, un, 3) ja mēs gluži nemaldāmies, tad šo klišeju pavisam nedabūtu. Bet, ja nu jūs, Pd. k., domājaties, ka jūs ij šādas «Fausta» klišejas tāpat sadabūsiet kā «Siržu pārbaudījumu» nodrāztās, niecīgās klišejiņas, tad novēlam labas sekmes! Izdodiet arī jūs «Faustu»! Pārtulkojiet to labāki un ilustrējiet ar vēl labākām bildēm! Pierādiet, ka arī jūs ko nopietnu un krietnu paspējiet un dariet! Bet līdz tam lieciet mūs mierā! Mēs neesam varējuši dabūt ne labāka tulkojuma — esam ar to mierā, jo tas katrā ziņā nostādāms blakus vislabākiem cittautu «Fausta» tulkojumiem, ne arī esam baidījušies nest lielos naudas upurus «Fausta» ilustraciju ziņā, kuras no mums pēc labāko mākslinieku darbiem tiek liktas īpaši izgatavot.

Beigās atstāstīsim cien. lasītājiem vēl joku, kurš brangi raksturo mūsu «kritiķa» garīgās spējas. Viņš itin nopietnā sejā pārmet, ka «Fausta» tulkotāji esot pat saturu sabojājuši. «Kam jaudas, Kā šaudas Man sāpes caur dvēseli?» Še, pēc J. Pd. kga domām, esot samainītas miesu sāpes ar dvēseles sāpēm!!! Tātad Grietiņa (Cvingera skatā), izmisusi un satriekta bez gala, lokās neizsakāmās — vēdera sāpēs (*Gebein* jau varētu arī apzīmēt kaulus). «Kas še sirdi manim baida» — zīmētos laikam uz kādu Grietiņas sirdskaiti, varbūt arī uz bīstamo cukurkaiti, kuras dēļ viņai būtu jābrauc uz ārzemēm. Un līdz šim visi «Fausta» komentatori un prātīgi lasītāji domāja, ka Grietiņas aizgrābjošā lūgšana izsakot viņas dziļi sajusto nožēlošanu un bailes no gaidāmā kauna (skat. *Düntzer*). — Kā visi prātīgi cilvēki alojušies un J. Pd. atradis īsto vainu — vēdera sāpes! Dažus skatus tālāk «Baznīcā» Grietiņa saļimstot prasa kaimiņietei pēc pudelītes; tulkotāji saskaņā ar komentatoriem saka «ožamo butelīti», J. Pd. tiem varēja pateikt, ka tā ir «satura bojāšana» un jāsaka pareizi: «Kaimiņiet! Tilmaņa vēdera drapes!» — Beigsim ar J. Pd. vārdiem: «Ar to lai pietiek! Var redzēt, ka lielība naudu

nemaksā.» — Ja cien. lasītāji brīnās, ka pie tāda nesaprašas sarīkojuma tik ilgi kavējamies, tad lūdzam apdomāt, ka šo sarīkojumu pasniedz «Baltijas Vēstnesis», «vecākā un visuvairāk izplatītā dienas avīze», kā viņa pati mēdz saukties.

«Mājas Viesa» Liter. pielikums, 1897. g., Nr. 22.

ALEKSANDRS SERGEJEVIČS PUŠKINS

Par gadu, maja 26. d., visa krievu tautas izglītotā daļa svinēs simtsgadu piemiņas dienu sava lielākā dzejnieka dzimšanai. Krievi no Puškina skaita savas dzejas un rakstniecības slavas laikmetu, viņa darbos lūko atrast dīgļus visiem vēlākiem literaturas virzieniem, kuri ir tikai kā kupli zari un atvases lielajā kokā; līdz ar Puškinu krievu literatura top īsti krieviska, bet reizē arī pasaules literatura. Krievi sauc dzejnieku par savu lielāko dailnieku un spriež, ka daiļāku ražojumu nekā viņa neesot nevienas tautas literaturā. Puškins ir dēvēts par krievu Gēti, un, ja lūko ne uz viņa gara dziļumu un plašumu, bet uz ražojumu iespaidu krievu rakstniecības attīstībā, tad šāds salīdzinājums nav nepareizs. Un tālāk — Puškins ir, kaut dzejnieks-dailnieks, krievu realisma sācējs, tā realisma, kurš atrada tik slavenus sludinātājus kā — Gogols, Dostojevskis, Ļevs Tolstojs. Viņa realisms visjaukāk atspoguļojas dzejiskā, cēlā un rāmi ritošā dramā «Boriss Godunovs». Beigās — Puškins bija ne vien liels dzejnieks, bet arī l i e l s c i l v ē k s, kurš grūtā cīņā visu mūžu centās pēc cilvēciskas pilnības; — viņš pats par savu darbību saka, «ka viņš tautai ilgi palikšot mīlams caur to, ka ar savu kokli modinājis cēlas jūtas un aicinājis uz žēlumu pret kritušajiem». Caur to arī jaunlaiku uzskatiem stāv tuvu Puškins, kurš visā savā mūžā izrādīja aizvien «mīlestību uz jauno dzīvi, uz jauno paaudzi, kurai jāstājas senāko paaudžu vietā», taisni pretī snauduļu uzskatiem, kas nosoda katru jaunu paaudzi, kura uzdrošinājas iet tālāk nekā «vecie klasiķi».

Un cik mēs zinām par šo ģenialo vīru pēc simts gadiem? Mums ir tulkoti daži, nedaudzi dzejoļi no viņa un sīkāki ražojumi, kā daži no Belkina stāstiem, «Dubrovskis», «Kapteiņa meitiņa», «Nāra» — (Kažoku Dāvja jambos tulkota drama, jaukā valodā) u. c. Biografisku ziņu par dzejnieku mums nau tikpat kā nekādu zināmu. Diemžēl, šimbrīžam telpas neļauj dot vairāk nekā īsu biografisku skici, cik pievilcīgi arī nebūtu plašāk iepazīstināt lasītāju publiku ar dzejnieka darbiem, dzīvi un laiku, iz kura viņš izauga. Varbūt citā vietā būs

gadījums vairāk par viņu un krievu literaturu vispāri rakstīt, še «Mājas Viesa Mēnešraksts» pasniegs līdz ar vienu no viņa slavenākiem darbiem — «Borisa Godunova» tulkojumu — īsu dzīves apskatu, kā jau darīja pie Ļermontova un cerē darīt ar citiem krievu ievērojamākiem rakstniekiem, ievezdams viņus tādējādi mūsu dzīvē.

* *
*

Puškinu vārds tiek minēts jau senajā krievu vēsturē; visslavenākais bija kāds Grigorijs Puškins, kurš no cara Aļekseja tika sūtīts par sūtni uz Poliju; dzejnieks savā dramā «Boriss Godunovs» ieved arī kādu Puškinu kā «nemierīgas, dumpīgas cilts» priekšstāvi.

Vēl nemierīgākas un karstākas asinis nekā no saviem sentēviem Puškiniem dzejnieks bija mantojis no mātes puses, kura bija nēģera Hanibala dēla meita; pēc ārējā izskata Puškins arī atgādina nēģeri ar saviem sprogainiem matiem, izspiedušiemies vaigu kauliem un meluksnējo seju. Arī šo savu senci nēģeri Puškins nav aizmirsis savos rakstos, jo sacerējis par viņu pat veselu romanu «Pētera Lielā nēģeris» un aiz godkārības Pēterburgas augstmaņu priekšā visādi izpušķojis Hanibala ciltsslavu, paceldams to pat par kāda Abesinijas kņaza dēlu. Hanibals, kā arī viņa dēls Osips, dzejnieka vectēvs, bija ātras, nežēlīgas un nevaldāmas dabas; Osips padzina savu sievu Mariju Aļeksejevnu, Puškina vecmāti, un slepus laulājās ar citu, bet tika piespiests ņemt atpakaļ pirmo sievu.

Marijas Aļeksejevnas meitu Nadeždu apprecēja Sergejs Puškins, dzejnieka tēvs, tipisks tolaiku izglītots muižnieks, kurš veikli runāja franciski un bija uzķēris dažus gudrus un asprātīgus teikumus un vārdus no franču enciklopedistiem un citiem rakstniekiem. Viņa brālis Vasilijs pat bija pazīstams literaturā kā tolaiku jaunā virziena sabiedrības «Arzamasa» loceklis un kādas satiras sacerētājs. Abi viņi satikās ar toreizējiem slavenākiem rakstniekiem, un Sergeja namu Maskavā pastāvīgi apmeklēja Karamzina, krievu slavenā vēsturnieka, draugi un tādi vīri kā Žukovskis, Turgeņevs, Dmitrijevs u. d. c. Puškina tēvs izputināja savu mantu, bet vēlāk dzejniekam daudz palīdzēja šī literaturas atmosfera un draudzīgā pazīšanās ar ievērojamākiem rakstniekiem.

Aleksandrs Sergejevičs Puškins piedzima 26. majā 1799. g. Sacharjinas muižā pie Maskavas. Kā bērns viņš bija neveikls, bailīgs, slinks, un vecākie pat baidījās par viņa gara spējām. Ne tēvs, ne māte viņu nemīlēja, kas viņu jau agri piespieda

meklēt atbalstu sevī pašā. Viņa vienīgās draudzenes bija vecmāte Marija Aļeksejevna, garīgi īsti ievērojama, sparīga un gudra sieviete, un uzticīgā aukle Arina Rodionovna, kura zināja tik daudz tautas teiku un pasaku un mācēja viņas tik dzejiski un pievilcīgi atstāstīt. Šīm abām sievietēm dzejnieks pateicās par savas muzas visvairāk poetiskiem elementiem: Arina viņam atklāja tautas dzejas bagātību, jo lielākā daļa no teikām un un tautas dziesmām, kuru viņš zināja ļoti daudz, bija no tās atstāstītas, Marija Aļeksejevna turpretī viņa fantaziju saistīja ar nostāstiem par senām slavenām dienām.

Ar savu septīto gadu zēns piepeši pārvērtās iz lēna un neveikla — par jautru, jā, pat pārāk dzīvu bērnu, par ko vecākiem bija atkal rūpes. Iz vecmātes un aukles rokām viņš tika nodots dažādiem franču un vācu audzinātājiem, kuri viņa mācības vadīja ļoti nekārtīgi. Zēns mācījās nelabprāt, kaut gan viņam bija laba atmiņa, necieta aritmetikas un vācu valodas, bet runāja franciski kā mātes valodu un mācījās italiski. Jau ar devīto gadu viņš kaislīgi sāka nodoties lasīšanai, un šī kaislība viņu nekad nepameta. Tēva bibliotekā viņš lasīja Homeru, Plutarku, franču 18. gadu simteņa rakstnieku erotiskos (mīlestības dzejas) ražojumus, Volteru, Ruso, enciklopedistus, Moljeru. Lasīšana, tā laika mācītāko vīru sarunas tēva namā, kurās zēns mēdza klausīties, teatraliski izrīkojumi, — viss tas piepalīdzēja ļoti agri attīstīt zēnā garīgās un dzejiskās dāvanas, tā ka jau 12. gadā viņš sāka sacerēt dzejas, pa lielākai daļai franču valodā, pakaļdarinājumus dažādiem franču rakstniekiem, Moljeram — komedijas, Lafontenam — pasakas, Volteram u. c.

Pa to laiku skolas mācības gāja ļoti lēni uz priekšu, un zēna kaislā, nevaldāmā daba ne ar labu, ne ar ļaunu negribēja padoties ne skolotāju sausām, pedantiskām mācībām, ne nesaprātīgo vecāko prasījumiem un rājieniem; vecākie viņu turēja par izvērtušos nerātni, kuru gaida bēdīga nākotne, un, lai viņu varētu savaldīt, gribēja to nodot vai nu jezuītu koleģijā, vai kāda katoļu garīdznieka panzijā, bet tanī laikā atklāja Carsko-Selā liceju, un caur A. Turgeņeva un citu draugu palīdzību tie izgādāja, ka zēnu uzņēma jaunajā mācības iestādē, kurai vajadzēja būt priekšzīmīgai gan skolotāju, gan mācekļu ziņā. Bet tikai nedaudzi skolotāji atstāja dziļāku iespaidu uz jaunekļiem. Drīz pēc licejas atklāšanas sastādījās kāds literarisks pulciņš, kurš izdeva rakstītu žurnalu un kura dalībniekiem vajadzēja pa rindai atstāstīt kādu pašsacerētu stāstu. Puškina biedris bija še vēlāk arī pazīstamais dzejnieks Delvigs, kurš viņu pat pārspēja šinīs literariskās rotaļās. Še Puškins jau sāka dzejot krievu valodā un ņēma sev par paraugu visvairāk Batjuškova

plastisko, graciozo un harmonisko dzeju, bet vēlāk Žukovski. Tā sauktās «Liceja dzejas» runā visvairāk par mīlestību un dzeršanu un ir diezgan seklas, bet Puškins jau no paša sākuma pasargājās no toreiz valdošā misticiskā, miglainā un sentimentalā romantisma, stādamies uz reala pamata un tēlodams šīs zemes visiem pazīstamus priekus un bēdas. Par Puškinu sāka runāt Pēterburgas augstākās aprindās, kad viņš eksamenē nolasījis slavenā dzejnieka Deržavina priekšā kādu savu sacerējumu, kurš vecajam dzejniekam ļoti patika; jauneklis par to bija tā nokaunējies, ka aizbēga un noslēpās. Jaunā dzejnieka slava samierināja viņu uz laiku ar tēvu, un tēva mājas draugi Žukovskis, Karamzins, Batjuškovs tika arī par dēla personiskiem draugiem; sevišķi viņu iemīlēja Žukovskis, kura slava toreiz bija visaugstākā pakāpienā un kurš bija ķeizarienes Marijas Feodorovnas mīlulis un vēlāk pat ķeizara audzinātājs. No paša sākuma Puškinam tika atvērts ceļš uz slavu, un savas dzejas un uzskatu dēļ viņam nekad nau bijis jācīnās kā gandrīz visiem jaunlaiku ievērojamākiem rakstniekiem; viņš bija pats muižnieks un rakstīja priekš augstākām šķirām.

Licejā Puškins sarakstīja kādu 120 dzejolu un sāka garāku dzeju «Ruslans un Ludmila», bet skolu nobeidza diezgan vāji.

* *
*

Nobeidzis liceju, Puškins gribēja iestāties gvardes huzaros, bet tēvs nespēja samaksāt šādas dzīves izdevumus, un jaunais dzejnieks pierakstījās pie ārlietu ministrijas, kur darba nebija gandrīz nekāda. Viņš tika tūliņ uzņemts toreizējā jaunā virziena sabiedrībā «Arzamass» kā no visiem atzīts dzejnieks un lasīja tur «Ruslana un Ludmilas» sākumu, kuru Žukovskis atzina par pārāku par saviem darbiem, dāvādams dzejniekam savu ģīmetni ar uzrakstu: «Mācekļam no pārspētā skolotāja»; šī dzeja pie literatiem sacēla dzīvas pārrunas savas jaukās, vieglās un poetiskās valodas un sava realisma dēļ. Bet Puškins reti apmeklēja literariskos pulciņus un rakstniekus, viņam jau no tēva mājām un vēlāk licejā bija iepatikusēs augstmaņu dzīve; viņam bija taisni nepārvarama, no tēva mantota kaislība iespiesties augstākās aprindās, kuras viņu tomēr nekad neatzina par sev līdzīgu. Šī kaislība viņu neatstāja visu mūžu un noveda pie izsamišanas un pāragras nāves; cik ļoti pārāks arī nebija Puškina ģenijs par savu laiku, viņš nezināja un nespēja viņos tumšos laikos citur atrast dzīves pilnību, brīvību un gaismu kā vien augstākās aprindās, kuras tās bija sev it kā nomājušas, un tik kaisla individualitate kā Puškins nevarēja viegli pietikt

ar «dzejas apmierinājumiem» vien. Viņš un viņa liktenis šinī ziņā līdzinājās Ļermontovam, kurš tāpat tiecās augstākās aprindās; tomēr abi skaidri noprata visu šīs dzīves seklumu. —

Arī dzejnieka gars nejutās no šīs dzīves pilnīgi aizņemts, vaļas brīžos viņu dziļi nodarbina «Ruslans». Viņš satiekas arī ar vīriem, kādi: Čaadajevs, N. Turgeņevs, Rajevskis, un ar ļaudīm, kuri nodarbojas ar sava laika sabiedriskiem jautājumiem; viņš jūt viņiem un viņu centieniem līdzi, bet vieglprātīgo jaunekli, seklo un rupjo augstmaņu draugu, neviens pulciņš neuzņem, kaut gan tie dara uz viņu dziļu iespaidu. Lai ietiktu šinīs pulciņos, Puškins sāk bērnišķi izrādīties par ļoti nemierīgu sabiedrības locekli, raksta daudzumu pamfletu un epigramu šāda satura, kuri nesapratējā publikā ātri izplata viņa popularitati, bet uzticību pie augšā minētiem vīriem viņš tomēr neiegūst. Vēlākos gados dzejnieks pats, zobodamies par savu iedomāto nemierīgo lomu, stāsta, ka par viņu izplatījušās baumas, it kā viņš par šiem epigramiem būtu ticis aizsaukts un «tēvišķi» pārmācīts; viņš ar saviem 20 gadiem par šīm apkaunojošām baumām tā sašutis, ka gribējis duelēties vai pat sev galu darīt un beigās apņēmies vēl vairāk izrādīties, lielīties un plosīties, lai ar viņu apietos nopietni, kā ar noziedznieku; viņš ilgojies soda kā goda gandarījuma. Bet, kad pēdīgi viņa ilgošanās pēc romantiskās mocekļa lomas gribēja piepildīties, bija uz viņu vērsta uzmanība, viņš izbijās un metās pie Karamzina, Čaadajeva u. c. draugiem, lai tie aizlūdzas par viņu, apsolīdamies vairs nerakstīt tādā garā gada laikā. Tomēr viņš tika «pārcelts uz dienastu Dienvidus-Krievijā» kādā kolonistu pārlūku komitejā Jekaterinoslavā, uz kurieni «steigšus aizbrauca» 5. majā 1820. gadā. Še jāpiemin, ka viņš drošsirdīgi, uz sevi ņemdams vainu, izturējās grafa Miloradoviča priekšā Pēterburgā.

* *
*

Izbraukšana iz Pēterburgas neatļāva jaunajam dzejniekam pašam piedzīvot to troksni, kādu sacēla viņa dzeja «Ruslans un Ludmila», kura tanī laikā iznāca klajā. Dzejas parādīšanās bija līdzīga «lielgabala šāvienam vispārējā klusumā», kā kāds tā laika kritiķis saka. Kaut gan daudzējādā ziņā viņa bija pakaļdarinājums Žukovskim, Vīlanda «Oberonam», Ariosta «Niknajam Rolandam» u. c., viņa vispāri tik ļoti atšķīrās no visiem toreizējiem krievu literaturas ražojumiem, no sausā, nedabiskā klasicisma, raudulīgā sentimentalisma un miglainā romantisma, ka visi bija pārsteigti un «veco laiku pieklājības un omulības piekritēji» izbaidījās par dzīvo un veselīgo realismu tēlojumos,

jautrību un atjautību, vienkāršumu un dzejiskumu. Kāds sašutis kritiķis netīšām ļoti pareizi attēlo iespaidu: «Ja maskaviešu labāko familiju sapulcē iespiestos nelūgts viesis prastos «mužika» svārkos, lielu bārzdu un uzkliegtu skaļā balsī: «Sveiki, puiši!» vai tad gan to paciestu?» Bet šis nelūgtais «prastais viesis» tomēr ieviesās krievu literaturā, jā, mode pārvērtās tiktāļ, ka grafs Ļ. Tolstojs tagad pat rādās smalkākās Maskavas sapulcēs «mužika svārkos».

«Ruslana un Ludmilas» labo uzņemšanu publikā savu daļu paveicināja paša dzejnieka izraidīšana, kura vispāri jauneklim bija pa prātam; slava, publikas līdzjūtība, ciešana par idejām (kuras gan viņš patiesībā labi nepazina), — bez tam jau viņš cerēja drīz griezties atpakaļ. Viņš jautrā garā izbrauca iz galvaspilsētas, sarkanā kreklā, garos zābakos, sajozies ar krievu jostu, par pāris nedēļām nonāca Jekaterinoslavā, bet še saslima ar drudzi, sagulēja divas nedēļas, turklāt vēl trūkumu ciezdams. Iz Jekaterinoslavas viņu aizveda atvaļinājumā uz Kaukaza veselības avotiem viņa draugi Rajevski; še viņš ātri atspirga, un patīkamā ģimene un Kaukaza lieliskā daba darīja uz dzejnieku dziļu, apmierinošu un dzīvinošu iespaidu un deva jaunu virzienu viņa gara darbībai; še viņš pārdomāja savu «Gūstīto Kaukazā» (latvisks tulkojums no M. Kaudzīša). No Kaukaza viņš līdz ar Rajevskiem devās uz Gurzufu Dienvidus-Krimā, kur iepazinās un tika draudzīgi uzņemts no pārējiem šīs ģimenes locekļiem, no kuriem caur izglītību un gara dāvanām bija ievērojams dēls Aleksandrs un vecākā meita. Šo laiku Puškins nereti sauc par laimīgāko savā mūžā, un tas tika izšķirošs priekš visas viņa tāļākās garīgās un dzejiskās attīstīšanās, pateicoties tam, ka Rajevski viņu ievadīja Bairona poezijā un pasaules uzskatos. Angļu lielais dzejnieks lords Bairons, kuru Gēte tik ļoti mīlēja un kuram uzcēla jauku piemiņu savā «Fausta» traģedijā, Eiforiona personā (II. daļa, 3. cēl.), tanī laikā bija jau «visu domu un siržu valdītājs» izglītotā Eiropā. Aizgrābts no šīs lielās personas un dedzīgās dzejas, Puškins pārvērtās ne vien savā dzejiskā darbībā, bet arī savās pārliecībās, simpatijās, domās un visā dzīvē. Visa viņa agrākā izrādīšanās, ar kuru viņš gribēja iegūt idejas mocekļa slavu, bija vairāk jaunekļa pārgalvība nekā nopietna un pārdomāta nodošanās nopietniem centieniem; tagad šī dziņa pieņem noteiktu bajronisma krāsu, kurš Krievijā no paša sākuma parādās savādā veidā, ne tā kā Anglijā un Vakar-Eiropā. «Bajronisma politiskā puse pie mums pilnīgi zūd; pirmā vietā stājas visu senparasto ierašu, aizspriedumu un dažādu «pieklājību» lepna un nicinoša atraidīšana un cenšanās pēc patības neaprobežotas brīvības, kas pa-

rādās dziļās, spēcīgās un demoniskās kaislēs.» Līdzīgi politiskai pusei, zūd arī sabiedriskā, šī «lepnā un nicinošā senu aizspriedumu atraidīšana» un «dzīšanās pēc patības neaprobežotas brīvības» ir ļoti ierobežota un spēj maz ko atraidīt. Še nespēj rasties Ibsena dramas, kuras mūsu laikos cenšas pēc patības atsvabināšanas no senās liekulīgās sabiedrības valgiem. «Spēcīgās, demoniskās kaisles» parāda «atraidīšanu» ne sabiedriskos, bet, ja daudz, «saviesīgos» jautājumos, kā redzam arī no otra krievu baironista Ļermontova.[1]

Ārēji apstākļi palīdzēja Puškinam dziļi iedzīvoties un izdzīvoties tanī baironisma veidā, kāds Krievijā bija iespējams; dzejnieks tika par krievu bironistu ne vien dzejā, bet arī dzīvē, kad viņam bija jāpāriet «uz dienestu» Ķišiņevas pilsētā, ar viņas jautro, raibo un vaļīgo dzīvi. Še bija maisījums no visādām tautībām, krieviem, bulgariem, žīdiem, turkiem, frančiem, italiešiem, it sevišķi moldaviešiem un grieķiem, kuri bija šurp bēguši grieķu dumpja dēļ; še bija civilizacija un austrumu barbarība, troksnis, dažādība un pilnīga tikumiska palaistība; valdība bija labsirdīgā Inzova rokās, kura namā dzīvoja Puškins, un visa kārtība Ķišiņevā bija gluži patriarkaliska, — katrs darīja, ko gribēja. Še baironists neatrada gandrīz nekādus ierobežojumus savai individualitatei, Pēterburgas dzīve turpinājās, tikai daudz dzīvākā un plašākā veidā: izpriecāšanās, trokšņainas dzīres, mīlināšanās, strīdi, divkaujas, kārtis. Katrā sapulcē redzēja Puškinu ar neskūtu bārdu, nesukātu, turku fesku galvā, moldaviešu svārkos, samta biksās; viņa asprātīgie zobojumi deva pastāvīgu iemeslu ķildām. Labsirdīgais Inzova tēvišķi bāra un sodīja ar karceri savu apakšnieku, bet sūtīja viņam atkal karcerī franču romanus lasīšanai; viņš viņam lika arī par sodu izbraukt uz guberņas nomalēm, bet vienā tādā reizē Puškins piestāja pie čigānu bara un ilgāku laiku klejoja tam līdzi. Toreiz viņš laikam iedomāja plānu dzejai «Čigāni», kuru pabeidza vēlāk Odesā.

Bet visi Puškina biografi apgalvo, ka viņš aizvien dzīvojis it kā divkāršu dzīvi, it kā viņā būtu savienoti divi cilvēki, viens — augstprātīgs, ķildīgs, tukšs dendijs, uzdzīvotājs, «švīts», kā saka rīdzinieku izloksnē, otrs — kaunīgs, strādīgs, laipns un labsirdīgs, ar augstu garīgu darbību! Vienkārši sakot, Puškinam kā lielai individualitatei vajadzēja alkt pēc lielākas «izdzīvošanās», pēc īstas darbības. Viņš visu laiku, kuru sadzīvoja Dienvidus-Krievijā, kāri lasīja visas grāmatas, kādas tik vien

[1] Rainis, vadoties no tā laika krievu literaturvēsturniekiem, pārspīlē Bairona ietekmi krievu literaturā. [Sakārt.]

viņam gadījās, un izdeva par tām lielāko daļu no savas naudas; beigās viņam bija prāva bibliotēka, kura liecināja par viņa daudzpusīgām zināšanām. Viņa draugs, slavenais poļu dzejnieks Mickevičs, raksta par viņu, ka tas daudz lasījis un smalki pazinis sava laika literatūru un par poeziju viņam bijuši augsti un pilnīgi pareizi uzskati. Puškins mācās še arī angliski un italiski; tā kā viņa izglītība bija bijuse ļoti pavirša, tad viņš censās aizvienam to papildināt. Bez grāmatām uz viņu darīja lielu iespaidu arī sarunas ar izglītotiem draugiem Ķišiņevā, un ļoti bieži viņš apciemoja augšā minētos Rajevskus Ķijevā un Davidovus Kamenkas muižā, kur visskaidrākā gaismā valdīja brīvas domas, bez aizspriedumiem, bez sīkām bailēm, liberālisms visās garīgas dzīves parādībās. Šiem draugiem dzejnieks daudz pateicās, še galīgi nodibinājās viņa brīvie dzīves uzskati, kuri darīja viņu par mīlamo dzejnieku un kuri tikai vēlāk sāk mainīties. Še viņš arī tiek dziļi aizkustināts no grieķu dumpja, kurš izcēlās 1821. g. un kuram juta līdzi visa toreizējā izglītotā pasaule, pat vecais «slepenpadomnieks un ministris» Gēte; Eiropai toreiz grieķu sacelšanās izlikās kā vienīgā brīvākā dvesma smacinošā reakcijā, kura civilizētās valstīs bija iestājusēs pēc Napoleona gāšanas un svētās «tiklības biedrības» celšanās.

Puškina rakstnieciskā darbība šinī laikā bija ļoti ražīga; viņš sacerēja še ne vien daudzumu lirisku dzejolu, bet gandrīz visas savas baironiskās dzejas, 1821. gadā — «Gūstīto Kaukazā» un «Brāļi laupītāji», 1822. g. — «Bachčisarajas fontans», 1823. g. — pirmo nodaļu no romana dzejās «Jevgeņija Oņegina». Šinī laikā viņš arī sastādīja plānu politiskai traģedijai «Vadims», kurā gribēja tēlot «Slavu tautību» sacelšanos pret sveštautu jūgu un ar šo lugu sākt krievu literaturā drošsirdīgu traģediju laikmetu, kuras, kā itaļieša Alfierijas lugas, modinātu pilsonisku pašapziņu un izskaustu klasiskās, tukšās mīlestības lugas. «Vadimā» būtu rādīta tautas masu kustība un cildināti sabiedriski tikumi; viss būtu bijis alegorija, kuras īsto nozīmi ļoti viegli bija saprast. Puškinam kā realistam grūti bijis tādu lugu rakstīt, noteic viņa biografi par iemeslu, kādēļ viņš «Vadimu» nebeidzis; patiesībā bija citi iemesli. Tāpat netika pabeigta satiriskā dzeja iz sātana pilsgalma dzīves un volterisku ideju dzeja, kuru viņš bija sācis šinī laikā.

Kad 1823. gada vidū Puškins tika pārcelts uz Odesu dienastā pie Jaun-Krievijas ģeneralgubernatora Voroncova, viņš cerēja tur turpināt Ķišiņevas brīvo dzīvi izglītotā lielpilsētas sabiedrībā; bet še jaunais priekšnieks lūkojās uz viņu kā uz ierēdni un nevis dzejnieku, tika stingri prasīta ārējā «pieklājība» dzīvē, nodošanās dienastam un mērenība domās. No sākuma Puškins

lūkoja noskūties, smalki ieģērbties un iesprausties pieklājības un mērenības žņaugos, bet tas šoreiz neizdevās viņa kaislai, brīvai dabai; — tas viņam izdevās desmit gadus vēlāk, bet tad viņš arī aizdvesās šinīs žņaugos, kurus viņš jaunībā bija gribējis izplest. — Pret Voroncova mērenību jaunais dzejnieks gainījās ar sarkastiskiem epigramiem; kur vajadzēja reiz sastādīt lietišķu akti «siseņu lietā», viņš iesūtīja «raportu» (dienasta ziņojumu) pantos. Bet «siseņi» atriebās. Voroncovs lūdza, lai aizsūta dzejnieku uz kādu klusāku guberņu, kur tas varētu pasargāties no jaunām un kaitīgām idejām un viņa talants netraucēti attīstītos, barodamies pie veciem klasiķiem. Rūpes par dzejnieka talantu gāja tik tālu, ka tika uzķerta kāda viņa vēstule, kurā tas atzinās, ka nododoties šaubām un skepticismam, lasot sv. rakstus, bet dodot priekšroku Gētem un Šekspiram un mācoties ateismu. Tiešām šinī laikā Puškins, kura darbos līdz tam valdīja tikai jūtas, sāka vairāk nodoties domāšanai, uz ko viņu it sevišķi pamudināja Gētes «Fausts»; viņš pats saka, ka bijis zem «lielā Gētes liedzēja gara» iespaida (viņš arī sarakstīja dramatisku skici «Fausts»). Tomēr Puškins nekad nau nodevies pārāk daudz šaubām un domām, kuras jau dzimst: šaubām viņa paraugs bija Bairons, kurš arī nebūt nav ieskatāms par «domātāju». Bet nelaimīgās vēstules dēļ, kura bija izplatījusēs rokrakstā publikā, tika atzīts par vajadzīgu dzejnieka talantu glābt un viņu pašu izslēgt iz dienasta un nosūtīt uz Pleskavas guberņu mātes muižā Michailovskā — zem tēva uzraudzības. Un tiešām visu liedzēju garu iespaids drīz sāk beigties, dzejnieka talants ir rūpīgi pasargāts un dziļi noglabāts tumšā nomalē.

* *
*

Nelabprāt dzejnieks redzēja šo atjaunoto rūpību par viņa talantu. Grūtsirdīgi skan viņa atvadīšanās dzejas no dienvidus un iemīļotās jūras («Jūrai»), kurai tik līdzīgu viņš domājās savu brīvo, sabiedrisko un garīgo dzīvi un savu dzejnieka paraugu Bironu. Tā bija reizē arī atvadīšanās no agrākiem idealiem un centieniem, cik nenoteikti tie arī bija; tā bija atraušanās no brīviem domu biedriem, kura pēc tam pamazām top par viņa paša atraušanos. Taisnība — krievu bironismu Puškins pats pāraug bez ārējiem iespaidiem; viņš ir lielas spējas gars un saprot paša Bairona īsto nozīmi, kuru vēl agrāk noprata tikai Gēte.

Bet Bironam un bironismam ir visā krievu garīgās attīstības vēsturē tāds svars, viņam it sevišķi Puškina dzīvē piekrīt tik liela loma, ka bez tā Puškins nebūtu saprotams. Viņš ilgus

gadus stāv baironisma klausībā un vēlāk vai visu dzīvi cīnās pret to, līdz galīgi atsvabinājas, ka nebūs lieki šinī vietā drusku tuvāk aplūkot šo pievilcīgo jautājumu un pakavēties arī pie Bairona, par kuru mūsu publikā nau it nekādu uzskatu, kaut gan es ar to negribu teikt, ka par Puškinu viņai būtu kāds uzskats.

Bairons bija sava laika Zolā vai Ibsens, vai Tolstojs un Nīcše, vai visi šie vīri kopā, ja ievēro to, ka viņa iespaids netika dalīts un atsvērts no citiem līdzīgiem, jo Gēte, piem., toreiz bija vēl maz saprasts. Bet tādēļ nau jādomā, ka Bairons bija sava laika lielākais gars. Caur to arī izskaidrojas, ka Puškins spēja izaugt iz viņa varas.

Puškinā, kā krievu pazīstamais kritiķis Beļinskis saka, pilnīgi atspulgojies viņa laiks. Apdāvināts ar augstu poetisku jušanu un iespēju uzņemt sevī un atspulgot visādas jūsmas un iespaidus, viņš izmēģināja visas skaņas, visus veidus, visus sava laika akordus. Būtu nepareizi teikt, saka šis kritiķis, kurš dzīvoja vienā laikā ar Puškinu, ka viņš pakaļdzejojis Andrejam Senjejam, franču rakstniekam revolucijas laikā, vai Bironam u. c. Bairons par viņu valdīja ne kā paraugs, bet kā parādība, kā gadu simteņa domu pavēlētājs, un Puškins aizmaksāja meslus katrai lielai parādībai.

Bairons tiešām vislabāk saucams par «laika parādību», ja grib, par «laika slimību». Bironisms bija jau pirms Bairona; ne bez tiesības tā var nosaukt iz augstākām šķirām izstumto vai izstājušos augstmaņu protestu un žēlabas. Bairons bija «domu pavēlētājs», bet ne «domātājs», kurš dod jaunas domas un pozitivus idealus; viņš varēja sacelt jausmas, kurās dzejot, bet ne rādīt jaunus ceļus, pa kuriem meklējama patiesība, kas galu galā ir arī dzejas beigu mērķis.

Puškina līdzība ar Baironu parādās arī visvairāk ārējā dzīvē, formā un sajūsminājumā un ne domu attīstībā. Vietām pārsteidzoša ir šī līdzība dzīves gaitā. Abi bērnu gados ir vientuļi, kaislas dabas, lepni. Bairons, angļu lords, kura augstprātība nezina robežu; viņa vecāki ārišķi cilvēki, kas tiek nabagi caur lepnu dzīvi.

Tāpat kā Puškins, lords Bairons ved no pašas jaunības uzbudinājumu un muļķisku baudījumu pilnu, trakulīgu dzīvi, kurā, pēc toreizējiem vispārējiem uzskatiem, parādās «bruņinieku dūša un pārākums par citiem». Arī Bairons lepnis uz saviem augstajiem draugiem, kaut gan nekad nezaudē pašcienības, kā nereti Puškins. Vispāri Bairons ir cietāks un straujāks raksturs; viņš nicina visus zemākos, kas nesniedzas līdz lordam, tie priekš viņa ir fons, pret kuru viņš pats jo spožāk redzams.

Še nau ne domu no cilvēku mīlestības un ciešanas kā sev līdzīgu — tiek rādīta tikai «žēlastība». Viņš Napoleonu ciena tādēļ, ka tas nicina «lielo pūli» un prot tik «ģeniali» «pūļa» kaulus izkaisīt pa kauju laukiem, ne acis nepamirkšķinājis. Aiz lorda lepnuma Bairons arī nemācījās skolā, tāpat kā Puškins, bet Puškins vēlāk cītīgi raudzīja papildināt robus savās zināšanās, kamēr Bairons palika pie sava lepnuma un tāda pedantisma un nemākulības, ka nekad nesaprata ne Šekspira, ne literaturas vispāri. Bet viņa lepnums bija dziļš un konsekvents, un bija skaidri redzams, ka tas «augstas aristokratiskas sugas». Zemākas un lēnākas sugas Puškina aristokratisms, vēl zemākas Heines, kurš arī dzīvoja tanī laikā un stāvēja Bairona klausībā. Gan Heine saka: «Es nebūt nerunāju alegoriski, bet vārda īstajā nozīmē, kad saku: ja tauta man spiedīs roku, es roku vēlāk nomazgāšu,» bet viņa lepnums ir, ja daudz, muižnieku kalpa lepnums, viņš lokās «ģeniju», jā, pat mazu «ministrīšu» priekšā. Kamēr Bairons nicina visus, šis ar savām kodīgām satīrām aizskar tikai filistrus, dažādus «padomniekus» un nekaitīgus, sīkus ļautiņus, — turklāt šis «roku mazgātājs» ir pats «tautā» dzimis, viņas «aizstāvis», un viņa rokas jau pašas par sevi diezgan «mazgājamas». Apspriežot šo liekuļoto, «nedzimto» aristokratību, kāda arī pie mums sāk parādīties, bieži aizmirst, ka viņa cēlusies iz pakaļķēmojuma «dzimtai» aristokratībai. Puškina «aristokratība» reti krīt acīs, nau tik noteikta, mīkstināta caur slavu labsirdību; Pleskavas muižā dzīvojot, satiekoties tuvāk ar tautu un ieskatoties viņas dzīvē, viņš vairāk sāk saprast tautu un priekš viņas interesēties. Izaugot iz Bairona varas, Puškins reizē izauga arī iz romantiskiem, mākslotiem un pārspīlētiem dzīves uzskatiem.

Puškinu Bairons pievilka arī ar savas dabas divējādību, ar savu neapmierinātību, kuru Puškins pats juta. Bairons ir augsts lords, bet turklāt iz sabiedrības izstumtais, princis — ubags, aristokrats-demokrats. Tādi tēli vēsturē aizvien skaitījušies pie visvairāk pievilcīgiem, tāds Koriolans, augsti dzimis romiešu patricietis, kurš nicina plebejiešus, tiek aizraidīts un apkaro pats savu tēviju. Uz sentimentalo vidus šķiru publiku aizvien dara sevišķu iespaidu lorda vai grafa vārds, viņu visvairāk iejūsmina arī tagad romans, kur viņa var — kaut arī tik domās — satikties ar labākām familijām un augstiem kungiem.

Bet viņā tumšajā atpakaļrāpulības laikā pēc Napoleona I gāšanas nemierīgam, protestējošam, izstumtam muižniekam bija vēl sevišķa pievilcība. Toreiz gaidīja no augšas glābiņa pret atpakaļrāpulību; pārvēršanai vajadzēja nākt vienīgi no idealiem,

sajūsminātiem «ģenijiem», augstiem, cēliem vīriem jeb augstmaņiem, — vēlāk to vietā visas cerības lika uz «gara augstmaņiem», inteliģenci. Šāds politisks baironisms valdīja Eiropā līdz pat vēlākiem laikiem — un vai pat šinīs dienās vēl neceram visu no inteliģences vien?

Un ģenialā lorda — izstumtā protesti skanēja tik lieliski un apburoši, tik nicinoši un noārdoši! Tikai Miltona «Pazudušā paradizē» sātana protests vēl varenāks. Un tiešām Bairons aizstāv individu tiesības pret nekritisko, nesapratēju «veco» «pūli», brīvību pret autoritati, personas patstāvīgu uzņēmību pret parastību un aizspriedumiem, dabisku cilvēku cienību pret vēsturisku, iesakņojušos atkarību! Viņš dzied grieķu atsvabināšanu, un vācieši viņu jūsmīgi apsveic kā t. s. «brīvības kara» dzejisko sacensi. Viņš ir dzejnieks-sajūsminātājs, par kādu viņu arī apdzied vecais Gēte, kurš gan pats nebūt nesajūsmināja par vācu «brīvības karu». — Viņa dzejā jūt spēji plūstam un raujoties cilvēka dabas mūžīgo dziņu pēc gaismas un brīvības!

Šī dzeja, šis liesmainais protests aizrauj jo drošāk un neatturamāk sev līdzi, jo iz viņiem dveš pretī jaunība un kaislība, kuras raksturo Puškina baironiskā laikmeta ražojumus un it sevišķi paša Bairona darbus; ne velti viņš tiek saukts par jaunības, mīlestības un skaistuma poetu.

Jaunība un kaislība, krāšņas fantazijas bagātība, — bet domu un mērķu neskaidrība, bezdomība, noteikta ceļa neatrašana, jā, pat nemeklēšana.

Visi šie kaislie un dzīvi tik daiļi protestējošie tēli Puškina un Bairona sacerējumos ir kādreiz jutuši, ticējuši, mīlējuši, dzīvodami «civilizētā sabiedrībā». Bet šī sabiedrība ir pievīluse viņu cerības, nav viņus pietiekoši atzinuse un cienījuse, ir viņu vaļu ierobežojuse — un nu viņi atstāj «sabiedrību», kuru dziļi ienīst, un izsamisuši meklē mierinājumu dabas klēpī, «necivilizētos ļaudīs», turkos un čigānos utt. Izsamisums ved viņus pie jūtu aukstuma, ļaužu, t. i., pūļa nicināšanas. Še tiek idealizēta individualitate, lepna un varena, bet maziski patmīlīga, egoistiska. Še ir paraugs vēlākam vācu filozofa-dzejnieka Nīčšes «pārcilvēkam». Ar to neesmu teicis, ka Nīčše būtu Bairona pēctecis, bet gribu aizrādīt, ka Puškina un Bairona gan protestējošie, bet tomēr izsamisušie un grūtsirdīgie varoņi, kuru vaļai netiek dota brīvība, pie vācu filozofa jau pārvērtušies, piemērojoties laika attīstībai, par «smejošām lauvām», kuras spēj bez nožēluma un zināmas sirds visu plosīt.

Bet kā Nīčšes teoretiski idealās «smejošās lauvas» praktikā tiek par prūšu «junkuriem» un prūšu «leitnantiem», tā arī Puškina un Bairona idealie «demoniskie, titaniskie vai fatalistis-

kie» varoņi, tuvāk aplūkojot, zaudē savu spožumu, un viņu pievilcība parādās dažreiz tikai viņu maskētos romantiskos austrumnieku vai senlaiku apģērbos un skaistā dabas apkārtnē.

Tiešām, darbs tikai vairāk iedziļināties šo Puškina un Bairona varoņu protestā pret «sabiedrību», un tiek redzams, ka ar šo «sabiedrību» domātas tikai tās ļaužu šķiras vai aprindas, kurās dzīvoja paši sacerētāji, kuru šķiru veclaiku aizspriedumi, modes un autoritates apspieda šo ģenialo dzejnieku individualitates plašu attīstīšanos, pievīla viņu cerības atrast augstākās, darba un materialās, veikaliskās cenšanās nekalpinātās šķiras dzīves brīvu gaitu uz pilnību un kuras toreiz pat nespēja un negribēja atzīt nekādu cenšanos pēc brīva ideala un necienīja šos dzejniekus. Tanīs laikos vispāri vēl ar vārdu «sabiedrība», «tauta» apzīmēja tikai «labākās» šķiras; zemākās šķiras nemaz neskaitījās līdzi. Šie uzskati nevaldīja dzejā vien, bet tāpat prātniecībā, zinātnēs, jā, arī politikā.

* *
*

Mēs tagad labi vairs nesaprotam, kādēļ šīs pasaules sāpes, šī izmišana par visu, neauglīgā ironija par sevi un citu nicināšana? Ja tur nebija atrodams ideals, ja dzīve tur bija par šauru, nedabisku, liekulīgu, tad tā bija meklējama plašajā tautā. Bet priekš Bairona cilvēks iesākās, pēc pazīstamās paruņas, tikai no muižnieka, un, tiklīdz Puškins sāka meklēt un atrast cilvēkus arī tautā, viņš sāka atsvabināties no Bairona iespaida. Bairons, neapmierināts savā šķirā, jutās kā romnieks, kurš iz tēvijas izraidīts un «barbarus», mežoņus neatzīst par cilvēkiem. Tā tikai saprotamas šīs sāpes. Bairona pakaļteči iz zemām šķirām nevarēja tik dziļi sajust šīs sāpes, un tādēļ viņu gaudas ir mākslotas un tiek pat smieklīgas.

Puškins (šinī laikmetā) un Bairons nepazīst tautas un tādēļ nevar viņu atzīt; pēc viņu domām, darbojas vēsturē tikai atsevišķi individi, ģeniji. «Tur tautas karo un ģ e n i j i v a d a,» zobojās jau tanī laikā Gēte savā «Faustā», bet viņš ar savām domām, kuras tik tagad atzīst par pareizām, toreiz stāvēja viens pats. «Pūlim» toreiz nebija nekādas lomas ierādītas, nepazina lēnas, pastāvīgas dabas attīstības lielumā, bet tikai individu straujus, it kā vulkaniskus izvērdumus.

Pa daļai Puškina, bet it sevišķi Bairona dzejai ir asi individuals raksturs. Viņa tricinošais protests, viņa sāpes, ironija, izsamisums un nicināšana — ir skaidri individuali, — kāds kritiķis tos nosauc par «fizioloģiskiem», kuros nav manāmi

humani un kultureli instinkti. — Visa viņa dziņa pēc gaismas un brīvības, pēc neaprobežotas attīstības ir šaura tanī ziņā, ka šī brīvā attīstība tiek prasīta tikai priekš «sabiedrības», t. i., augstāko šķiru locekļiem, kā, piemēram, daļa sieviešu emancipatoru apmierinājas ar tiesību sievietēm augstskolās studēt, neapdomādami, ka nabagākām sievietēm ar šo tiesību vien, bez materielas iespējas, nav līdzēts.

Vispāri 1820. un 30. gadu centieni pēc brīvības literaturā, mākslā un prātniecībā ir centieni pēc individualas brīvības, ne masas, tautas vai «pūļa» brīvības. Caur visu rakstniecību iet cauri cīņa pret «filistrību», t. i., šaursirdīgiem individu aprobežojumiem sabiedrībā, saviesīgā dzīvē, rakstniecībā. 1789. g. bija devis brīvības un varas iespēju trešajai šķirai, bet šī brīvība nebija pilnīgi iekarota. Piemēra dēļ — sieviešu emancipacijas jautājums, kā viņu saprata toreiz, Žoržas Zand laikā, bija arī tikai individualas brīvības jautājums — «miesas emancipacija», kurai maz daļas gar sieviešu politiskām, kur nu vēl ekonomiskām tiesībām, kuras tagad tiek prasītas priekš visām sievietēm vienlīdzīgi. — Tāpat 30. un 40. gadu politiskās kustības grib papildināt tikai zināmu augstāku šķiru brīvības, pie kurām nu jau skaitās arī pilsoņi.

Šis individuelais raksturs visā asumā manāms Bairona poezijā. Viņš cīnījās priekš individa pret autoritati un aizspriedumiem savā šķirā; viņš bija ģenijs, kas saprata un izteica to sāpes, kas smaka zem šī sloga, viņam vajadzēja pret slogu un jūgu aizstāvēt visus apspiestos, kuru balsis nesen kā bija pirmo reizi pacēlušās. «Pūlis» cieta tāpat kā Kains un Manfreds — pat vēl sāpīgāk, jo vairāk pie savām miesām — te Bironam vajadzēja palīdzēt, bet viņš bija — lords. Tanī laikā pēc revolucijas postījuma bija jāuzceļ jauna ēka, — bet Bairons nespēja nekā pozitiva dot, viņš nepiedalījās pie šīs ēkas uzcelšanas; Puškins to darīja, viņš ar to pārauga agrāko «domu pavēlētāju».

Bairons to nespēja, ko Puškins, jo viņš nepazina citas pasaules, citas tautas kā tikai «labās familijas» ar viņu senlaiku šauriem, žņaudzošiem spriedumiem; gan viņš tika par demokratu-politiķi, bet šī «demokratija» bija «žēlastības» parādīšana un ne demokratu vajadzību saprašana, un lords drīz atmeta politiku. Viņš priekš sevis neredzēja citas patversmes kā dabā un vientulībā. Bet šo vientulību vajadzēja ar kaut ko piepildīt; kaut kāda darbība bija bez mērķa, atlika tikai bauda, un Bairons tika par donžuanisma dzejnieku.

Spēji un vareni uzplauka Bairona ģenijs, bet viņš nezināja, kur savu spēku likt, viņa spēks saskaldījās pret šaurām klinšu

sienām; viņš, dzīvs būdams, novīta, un ģenijs pamazām zuda, viņš nezināja, kurp iet brīvībā, viņš nespēja pacelties pāri savai šķirai un savam laikam, viņš nezināja, kurp vest savus piekritējus.

Puškins un Gēte bija vienīgie, kas viņu saprata; Puškins raksta pēc Bairona nāves kādam draugam: «Tu sēro pēc Bairona, es priecājos par viņa nāvi kā augstu priekšmetu dzejai... Bairona ģenijs nobāla līdz ar viņa jaunību... Pakāpenības viņā nebija. Viņš uz reizi bija gatavs un pilnā vīra spēkā, nodziedāja un apklusa, un viņa pirmās skaņas viņam vairs nenāca atpakaļ.»

Bairons pats to bija jutis, viņš pie grieķu dumpja pieķērās kā pie pēdējā glābiņa un mira kā varonis, pats sevi atsvabinādamies un tomēr atrazdams mērķi un tapdams viens no pasaules lielajiem gariem. Bairona poezijas spēks un patiesība bija viņa enerģijā, viņa patības varenībā, viņa sāpēs un ironijā, saka krievu kritiķis Apolons Grigorjevs. Bet taisni viņās, šinīs sāpēs un ironijā, bija arī viņa vājība, jo viņas bija — «rūgtas raudas par z u d u š i e m un n e s a s n i e d z a m i e m idealiem».

Puškins meklēja idealus n ā k o t n ē, ne pagātnē, un viņa ideali nebija cilvēkiem mūžam nesasniedzami.

Jau «Kaukaza gūstītā» un vēl skaidrāk «Čigānos» manāms, ka Puškins it kā šaubās par savu varoņu izsamisuma īstenību un stāv ne uz kaislā, atriebīgā Aleka, bet uz rāmā, labsirdīgā sirmgalvja, Zemfiras tēva, puses. Puškins pārvarēja sevī Bironu.

Priekšā rakstītos, steidzīgos braucienos Puškins nonāca Pleskavā, vecāko muižā Michailovskā, — kur no tēva un mātes tika saņemts ar bailēm un apspiestām dusmām, jo viņš jau varēja samaitāt jaunāko brāli un māsu un visu ģimeni gāzt nelaimē ar savu briesmīgo noziedzību, bezdievību. Tēvs aizliedz jaunākam brālim runāt ar šo «izvirtumu» *(monstre)*, «nedabisko dēlu» *(fils denature)*, uzplēš Aleksandra vēstules, apvaino viņu nepatiesi, ka tas gribējis tēvu sist. Beigās uz Žukovska padomu tēvs ar ģimeni aizbrauc, un «nedabiskam dēlam» tiek dots cits pārlūks un — «garīgs vadītājs», kāds mūks.

Kad Puškinam oficiali jāstādās priekšā priekšniecībai Pleskavā, viņš pilsētā, par lieliem brīnumiem visiem mierīgiem pilsoņiem, rādījies uz ielām — mužika apģērbā. Tas vēl mantojums no baironisma laikiem, bet fantastiska krāšņuma vietā stājies rupjš vienkāršums.

Rupjā un vienkāršā apkārtne Pleskavā dara uz «nogurušo atnācēju» dziļu iespaidu, nomierina baironiskās aukainās jūtas. Ārā iz baironiskās-romantiskās atmosferas viņš vēl skaidrāk

un dziļāk saprot baironismu un sāk apzinīgi pret viņu uzstāties un rādīt viņa neīstenību krievu inteliģences dzīvē, māksloto un neauglīgo izsamišanu; viņš par to vislabāk var spriest, jo pats visu izdzīvojis un izjutis cauri; viņa paša dzīves kārta Michailovskā pilnīgi līdzīga Oņegina dzīvei, kā tā aprakstīta romana IV nodaļā. Viņš daudz strādā, — it sevišķi rudeņos, kad viņam darbs aizvien veicas vislabāk, — satiekas ar apkārtnes lauku muižniekiem, vecmodes vienkāršiem ļaudīm, Osipoviem kaimiņu Trigorskas muižā, kurus vēlāk pa daļai tēlojis «Jevg. Oņeginā», — ved garas sarunas ar savu aukli Arinu, kurai lasa priekšā savus sacerējumus, un iepazīstinājas ar pašu tautu un viņas gara ražojumiem. Viņā neskaidri sāk aust apziņa, ka tautā slēpjas tā īstā dzīve, tas glābiņš, kuru viņš sen meklējis; nau jābēg no «civilizētās sabiedrības» mežoņos, bet jāpārliecinājas, ka tautā ir darba lauks.

Puškins še uzraksta daudz krievu pasaku pēc Arinas nostāstiem, kuras pa daļai apstrādā dzejiskā formā, sakrāj pulku tautas dziesmu kā viens no pirmajiem krievu «tautas gara mantu krājējiem» (pie mums tā sauktiem «celmu lauzējiem»); sevišķi viņu pievelk dziesmas par bargo zemnieku vadoni Steņku Razinu, kurš vēl tagad ir par baidēkli lielkundzībai. Viņš raksta arī krievu lirisko un episko tautas dziesmu pantmērā, ko pēc viņa parauga vēlāk lieto arī Ļermontovs savā «Kalašņikova» dziesmā. Puškins tiek par «tautībnieku», bet tam toreiz bija progresiva un ne atpakaļrāpuļa nozīme; viņš domā par klausības atcelšanu, viņa centienu biedris un draugs ir Mickevičs. Mūsu vārds «tautībnieks» varbūt liksies še nevietā, jo pie tautas ar savu vēsturi, patstāvīgu politisku un sabiedrisku dzīvi viņš dabūn citu nokrāsu; tomēr abi jēdzieni vienas saknes, kaut arī pie mums šīs saknes atvase vārga un kropla un tikai siltumnīcas gaisā viņa varēja izstiedzēt. Vēlāk Puškins piestāj tā sauktiem slavofiliem un nokāpj arī līdz «urrājošam» patriotismam.

Lauku klusumā Puškins citu studiju starpā ielasās vēl dziļāk Šekspirā, kurš tagad izskauž pie viņa Bairona iespaidu. «Kas par cilvēku Šekspirs!» raksta viņš Rajevskam, «cik niecīgs pret viņu ir traģiķis — Bairons, šis Bairons, kurš no visa sapratis tikai vienu raksturu ... (t. i., sava paša).» Dzejnieks še lasa arī Ariostu (italiešu dzejnieku), muhamedaņu koranu (iz kuriem dažas vietas tulko), bet sevišķu vērību piegriež vēsturei: Tacitam, Karamzinam, krievu gada grāmatām, Napoleona atmiņām, Valtera Skota vēsturiskiem romaniem. Še tiek uzrakstītas arī 6 nodaļas «Jevgeņija Oņegina», «Grafs Nuļins» (zem Šekspira iespaida), «Eģiptes naktis» un «piezīmes» iz viņa dzīves.

Pamazām, pašam gandrīz nemanot, notiek pārmaiņa ne vien dzejnieka politiskos uzskatos, par kuriem varbūt vēl nāksies minēt kādu vārdu, bet arī estetiskos, kuri jau pie dzejnieka vispirms krīt svarā. No vizošā, skanošā romantisma un bajronisma viņš nāk pie objektiva, nopietna r e a l i s m a, un šis realisms beigās ir pozitivais ideals, caur kura atrašanu viņš tik dziļi atšķiras no Bairona un viņu pāraug. Jo šis realisms dzejā ir tuvu savienots ar tautas, «pūļa» dzīvi, dibinājas uz viņas atzīšanu, pētīšanu; viņš «modina cēlas jūtas un aicina uz žēlumu pret kritušiem», viņš cienī tautu un rauga aptvert viņas īstenību un varenību. Protams, pār savu šķiru arī viņš nespēj pacelties, «tauta» viņam ir tikai zemnieks-saimnieks, bet ne zemākās šķiras, bet viņš rāda, kurp jāiet uz jaunu dzīvi. Bairons to nespēja, un traģisks ir šā klaidošā ģenija gals.

Puškina ģenijs ir realistiska virziena no paša sākuma; jau licejas dzejas ir sacerētas zem dzīves tiešiem iespaidiem, tāpat baironiskā perioda darbos visur manāmas tuvākas saites ar dzejnieka apkārtni, un šinīs darbos daiļākais, īsti paliekošais nau nebūt idejas vai varoņu raksturi, kuri ir nenoteikti, māksloti, bet svaigi — krāsainie dabas apraksti un dzīves un ieražu patiesie tēlojumi. Studējot Šekspiru ar viņa ģenialo vienkāršību un dzīves patiesību, ar vēsturiski objektivo uzskatu uz dzīvi, Puškins galīgi un apzinīgi tiek par realistu, kaut gan realisma vārds toreiz vēl netika lietots. Pirmais darbs šinī jaunajā realisma garā bija «Boriss Godunovs» jeb «Komedija par caru Borisu», kā viņa pirmāk saucās, kuru dzejnieks sacerēja klusajā Michailovskā un kurš tik lielisku troksni sacēla vēlāk visā Krievijā.

Cik derīga arī vientulība bija priekš Puškina darbības, viņš viņu panesa ļoti nelabprāt un pastāvīgi domāja iz viņas izrauties. Jau Odesā viņam bija nodoms bēgt un piedalīties pie grieķu dumpja, viņš vairākkārt veltīgi lūdza pēc atļaujas — braukt uz ārzemēm, tad gudroja bēgt caur Jurjevu. Bet nodomi palika nodomi.

Te viņš Trigorskā dabūja negaidītu ziņu par 14. decembra notikumiem 1825. gadā. Trīcošā uzbudinājumā agri no rīta viņš dodas ceļā uz Pēterburgu, lai tur palīdzētu ar padomu un darbu, — bet, tikko izbraucot iz ciema, viņš ierauga garīdznieku, pabraucot tālāk — zaķis trīs reizes pārskrien pār ceļu, — un jaunais «tautībnieks», kurš pat līdz māņticībai iedziļinājies tautas dzīvē, liek zirgus griezt atpakaļ...

Nodomi arī šoreiz palika nodomi. Puškins, no Pēterburgas braukšanas atgriezies, nodarbojās ar papīru sadedzināšanu un dažādu aplinku lūgumu sastādīšanu, lai tiktu atsvabināts iz

Pleskavas. Viņš diezgan raksturiski pieved sev par labu Alfierija teikumu, ka rakstnieku šķira nododoties «prātošanai», bet ne darbiem, un noliedz, ka jebkad zinājis par jebkādām biedrībām.

Nu reizi nodomi nepalika nodomi vien, Puškins iz Pleskavas tiek izrauts.

* *
*

«Jevgeņija Oņegina» 6. nodaļas beigās Puškins atvadās no savas jaunības; viņš jutās attīstībā pieaudzis Pleskavas vienatnē, izcīnījies līdz patstāvībai, sevī uzņēmis un pārstrādājis sava laika jūtas un idejas un sācis nodibināt savus oriģinelos uzskatus dzejā, kuri parādījās realismā. Šinī laikā, vai drusku agrāk, viņā mostas līdz ar vīriškas patstāvības sajušanu literariskos ražojumos arī apziņa, ka viņš materialā, t. i., uzturas ziņā spēj stāvēt uz savām kājām un iztikt no savu rakstniecības darbu ienākumiem.

Bet liktenis Puškinam nebija vēlējis nākt pie šādas pilnīgas patstāvības. Līdzīgi Vergilam vai Horacam, Šekspiram un Gētem, viņš visu mūžu palika atkarībā. —

* *
*

Septembra sākumā Michailovskā ataulekšoja feldjeģers. Puškins bija vēlu no viesiem iz Trigorskas pārnācis un tikko paspēja uzmest uz pleciem mēteli un paņemt drusku naudas, kad feldjeģers, viņu līdzi vezdams, atkal aizaulekšoja.

Par tālākiem notikumiem Puškins pats vēlāk stāstīja sekojoši Chomutovai; viņa nostāsts ir pārāk raksturīgs, lai to atstātu neminētu:

«Feldjeģers izrāva mani iz manas uzspiestās vientulības un ar pastu aizveda mani uz Maskavu, taisni Kremlī, un mani, visu vienos dubļos no ceļa, ieveda kabinetā pie viņa Majestates Ķeizara, kurš man sacīja:

«Sveiks, Puškin, vai tu esi mierā ar savu atpakaļatvešanu?» — Es atbildēju, kā pienācās. Viņa Majestate ilgi runāja ar mani un vaicāja: «Puškin, vai tu būtu ņēmis dalību pie 14. decembra d., ja būtu bijis Pēterburgā?» — «Visādā ziņā, Jūsu Majestate: visi mani draugi bija sazvērēto starpā, un es nebūtu varējis nepiedalīties. Tikai mana klātnebūšana mani glāba, par ko es dievam pateicos!» — «Diezgan tu muļķojies,» atbildēja Viņa Majestate, — «es ceru, ka tagad būsi prātīgs un domu starpību vairs nebūs. Tu man atsūtīsi visu, ko sacerēsi; tagad es Pats būšu tavs cenzors.»

Pēc sešu gadu ilgas «piespiestas vientulības» un brīvas baironības Ķišiņevas «barbaros un čigānos» Puškins Maskavā ar lielu dedzību sāka atkal nodoties saviesīgai dzīvei «sabiedrībā», t. i., «labākās familijās», kuras līdz ar Baironu bija tik asi nīdējis un apkarojis «pasaules sāpju» izmisumā; ne velti viņš bija jau «Kaukaza gūstītā» it kā šaubījies par šī naida un izsamisuma patiesību un īstenību.

«Labākās familijas» uzņēma ļoti viesmīlīgi savos salonos slaveno dzejnieku ar protestējoša un mocekļa aureolu, kurš galu galā nebija nemaz tik bīstams un taču savas šķiras cilvēks. Dažādi literatu pulciņi sacensās viņa godāšanā. Toreiz, kā stāsta Pagodins, bija dzīvs literaturas laikmets Maskavā: nebeidzamos un neskaitāmos literariskos vakaros tika apspriesti dažādie dienas jautājumi, literariski un filozofiski, sākot no krievu rakstniecības likteņa līdz pašas Krievijas likteņam. Puškins draudzējās ar Chomjakovu, Kirejevsku, Pagodinu un citiem vēlākiem slavofiliem un tautībniekiem, bet tuvinājās arī Mickevičam, kurš varbūt vislabāk no visiem draugiem viņu saprata. (Sudraba Edžus nopelns, ka viņš arī mūsu publiku rauga iepazīstināt ar šo ievērojamo dzejnieku.)

Jaunie Maskavas rakstnieki, kuri toreiz dibināja «Maskavas Vēstnieku», saņēma ar lielisku sajūsmināju mu «Borisu Godunovu», kuru Puškins lasīja divas reizes priekšā slēgtos pulciņos. Lasīšana sacēla nedzirdētus piekrišanas parādījumus.

«Mēs pēc lasīšanas beigšanas,» tā savās piemiņās saka Pagodins (tas pats, kas rakstījis par «Baltijas jautājumu»), «lūkojāmies ilgi viens otrā un tad metāmies pie Puškina; sākās apskāvieni, cēlās troksnis, dzirdējās smiekli, ritēja asaras, negribēja beigties laimes vēlējumi... Kas tās bija par brīnišķām stundām... Laikam neviens negulēja to nakti, tā bija satricināts viss mūsu organisms.» It sevišķi aizgrāba mūka Pimena nostāsts un Borisa cēlā runa uz savu dēlu, un dzīvie, realistiskie skati iz tautas dzīves.

Tik cēla un augsta poezija, un tomēr tik dzīves patiesi, realistiski tēlojumi, tik skaista un pacildinoša valoda, un tomēr tik vienkārša, tik tuvu zemo ļaužu runai, bez jelkādiem sevišķiem izpušķojumiem un mākslotiem greznumiem, tik caurredzami skaidra un saprotama — viss tas vēl nebija dzirdēts. Tā bija krievu realisma pirmā lielā uzvara. Publikai ar nepareizi audzinātu un samaitātu garšu nereti taisni šī skaidrība, vienkāršība un saprotamība valodā un saturā izliekas bez jebkādiem sevišķiem nopelniem.

Nau jau «Borisā Godunovā» nekādu raibumu un sarežģījumu, raksturi bez straujām, trokšņainām kaislībām, visa gaita tik

rāma un mierinoša, kaut arī dvēseles dziļumus iekustinoša. Iz «Borisa Godunova» dveš pretī paša dramas sacerētāja dziļa cilvēku saprašana un visa piedošana un nesodīšana, plaša un visu aptveroša mīlestība. Un, neskatot uz visu to, «Borisa Godunova» raksturi nav idealizēti: Boriss caur noziegumu nācis tronī un ar neuzticību lūkojas uz katru, un arī cara dēla lomā Griška paliek Griška.

«Boriss Godunovs» daudzējādā ziņā līdzīgs Gētes noskaidrotai dramai «Ifigenijai» vai «Torkvatam Tasam», bet viņš pārāks par tām caur savu dzīves īstenību un vienkāršību, tuvumu tautai. No «Borisa Godunova» krievi var skaitīt jaunu, spožu laikmetu — realisma sākumu. Še dzejnieks jau pilnīgi brīvs no Bairona iespaida; kas vērojis viņa psicholoģisku attīstību, priekš tā šī drama vēl sevišķi pievilcīga ar savu aso atšķiršanos raksturī no agrākiem Puškina darbiem. Še vairs nau ne vēsts no agrākām aukainām kaislēm un kārēm, no neapmierības, meklēšanas, izsamišanas, — viņš atradis jaunu dzīvi tautā, kuru Bairons nespēja atrast. Viņš «Borisā Godunovā» pāraudzis bajronismu vairāk nekā pat «Jevgeņijā Oņeginā», jo še bajronisms jau liekas vienaldzīgs ticis, kamēr tur viņš vēl cīnās pret krievu bajronismu, rāda tā neīstenību un uzstāda tam pretī krievu tautas vienkāršumu un labsirdību kā idealu, kurš jāsaprot un pēc kura jācenšas, ko vēlāk māca ar tādu dedzību Dostojevskis, Tolstojs u. c.

* *
*

Bet lielais sajūsmināj̄ums par «Borisu Godunovu», kurš atlīdzināja dzejniekam visas ciešanas, tika viņam drīz sariebts. Dzejnieks tiek drūms, uzbudināts un nervozs. Viņš tagad ceļo no vienas vietas uz otru, nekur ilgāk par dažiem mēnešiem neuzturēdamies, nekur miera neatrazdams. «Sabiedrība» ar savām viesībām, baudām, dzīrēm un kārtīm nespēj viņam vairs atlīdzināt to patstāvības un plašās attīstības trūkumu, kuru viņš tik dziļi sajūt, viņš netic vairs «sabiedrības» tikumībai, patiesībai un viņas darbošanās nopietnībai, viņš netic vairs, ka no «labākām familijām» nāks glābiņš un jauna dzīve. Bet šī atziņa vēl ar sāpēm savienota, viņam jāpārlaužas un jākaro vēl pašam pret sevi, kaut gan viņš «Borisā Godunovā» bija jau juties tik brīvs jaunā dzīvē. Drīz viņš it kā apreibinādamies metas galvaspilsētas dzīves atvarā, drīz noslēdzas kādā nomalā ciemā; viņš žēlojas par savu palaistu, nelietotu jaunību. Tā bez mērķa klaidodams, viņš piestājas krievu karaspēkam, kurš 1829. gadā karoja Kaukazā. Tomēr šie gadi garīgas ražības ziņā ļoti aug-

līgi. Viņš 1829. g. sacer «Pētera Lielā nēģeri», piegriezdamies prozai, kura arī tagad no realistiem visvairāk lietota, saraksta 13 dienās lielo dzeju «Poltava», nebeigto dzeju «Galubs», apraksta savu ceļojumu uz Kaukazu un dzejo daudz lirisku dzejolu, kuros atspoguļojas viņa neapmierinātība. Viņš sauc savu dzīvību veltu dāvanu, savu sirdi tukšu, savu prātu — lieku, viņš dusmās un riebumā bruņojas pret filistru pūli, kurš dzeju saprot tikai tad, ja tai visšaurākie praktiskie mērķi, un līdz ar pretību pret viņa apkārtni viņā aug pašapziņa (dz. «poets»), viņš jūtas pārāks par sava laika inteliģenci, kurā nebija nekas īsts un augsts, pat ne sāpes un izsamisums, kur nu vēl protests. Visasāk šī neapmierība un riebums izteikti ne sīkos dzejolos, bet lielajā romanā dzejas formā «Jevgeņijā Oņeginā», kurš pabeigts pret šī laikmeta galu un uz kuru mēs jau vairākkārt aizrādījām.

Romanā, kuram priekš krieviem ir augsta estetiska un sabiedriska nozīme, kurš atspoguļo visu tā laika krievu dzīvi ar Vakar-Eiropas un slavofilu strāvām un kurā par idealu uzstādīta garīgi augsta un cēla, bet vienkārša krievu meitene Tatjana (nesamērojami augstāks tips par vācu Grietiņu «Faustā»), Puškins tēlo kā galveno personu krievu baironistu Oņeginu, kādi toreiz bija tipiski priekš visas krievu inteliģences un vispāri augstākām šķirām un kāds savā laikā bija pats Puškins, padodamies laika garam. Katrs toreizējs inteliģents mīlēja izrādīties par neapmierinātu, lielu garu, demonu vai titanu, kurš vienīgi pareizi saprot pasauli un nicina katru citu uzskatu, demonu, kurš uz visu lūkojas skeptiski un pārsmejoši. Visu to varēja noredzēt jau no baironistu ārējā izskata: vaigs bija pēc iespējas drūmi un nicinoši saviebts, pat drēbēm vajadzēja būt neparastām un aizrādīt uz viņu valkātāju lielo nozīmi priekš pasaules visuma. — Puškins Oņeginā atklāj, cik neīsta un mākslota ir šī izrādīšanās, cik nespējīgi priekš īsta, liela darba ir šie skanīgie inteliģences un kundzības varoņi, kuru visa runa sastāv iz tukšām frazēm, kuru lielākā nodarbošanās ir dzeršana un mīlināšanās un kuri mūsu laikā pie savas specialitates var vēl pieskaitīt dzīvošanu uz sveša rēķina. Cik daudz augstāk Puškins ar šo atzīšanu stāv pār savu laiku, var vislabāk noredzēt no arī ievērojamā dzejnieka Ļermontova piemēra, kurš, pakaļdarinādams Puškina «Oņeginam», rakstīja romanu «Mūsu laika varonis» un tur tēlo baironistu Pečorinu — it nopietni kā pozitivu idealu, viņam līdzi juzdams un līdz ar viņu smieklīgs tikdams. Ļermontovs nebija nemaz sapratis, ka Puškins nokritizē «Oņeginu».

Boldinas ciemā, 1830. g. no koleras ieslēgts, Puškins bez «Oņegina» pabeidz vēl veselu rindu stāstu (Belkina stāsti),

dzeju «Namiņš Kolomnā», dramatiskas scenas: «Mocarts un Saljerijs» un «Don-Žuans», tulko «Skopo bruņenieku» un «Dzīres mēru laikā» iz angļu valodas, raksta «Gorochinas ciema gada grāmatu».

* *
*

Bet šinī laikā Puškins iepazīstas ar 15 gadus veco, visur apbrīnoto skaistuli iz augstākām aprindām Nataliju Gončarovu, kuras augstā dzimta Puškinu ne tūliņ un nelabprāt pieņem. Pēc 3 gadiem tas skaistuli apprecē, kad no tēva dabūjis muižu un to bankā ieķīlājis.

Precēšanās nozīmēja gan lielu pārmaiņu viņa dzīvē, bet ne tādā ziņā, kā viņš bija domājis: brīva iespēja attīstīties un darboties pēc saviem ieskatiem un pārliecības, nodoties priekšmetiem, kuri viņu pievilka, tika vēl vairāk ierobežota, dvēseles miers, kuru viņš tik kāri meklēja, kurš tik vajadzīgs bija viņa ģenija pilnai uzplaukšanai un lielu garīgu darbu pastrādāšanai, tika traucēts un izbaidīts no jaunām, sīkām, bet tomēr visu pārvarošām rūpēm, par kurām viņš agrāk nebija ne domājis. Viņa sieva bija augstas kārtas, viņš bija piespiests vest plašu dzīvi, — bet viņa naudas līdzekļu nepietika. Dzīšanās iespiesties augstākās aprindās un baudīt viņu brīvību un plašību sāka atriebties pie dzejnieka. Sievas dēļ viņam vajadzēja vairāk piemēroties «sabiedrības» apstākļiem un beigās arī domām. Seši gadi dzīves Dienvidus-Krievijā un Pleskavā un ilgā klaidīšana viņu bija nogurdinājuši; turklāt viņš caur to neviena no saviem mērķiem nebija panācis.

Puškins apmetās Carsko-Selā pie Pēterburgas. Še Žukovskis, pie galma ļoti iecienīta persona, dara uz viņu zināmu iespaidu, līdzi apkārtnei un visam tā laika garam. Puškins pamazām sāk atsvešināties no saviem agrākiem draugiem un domu biedriem. Atsvešināšanās pāriet uz publiku. Viņa agrākais draugs Mickevičs, kurš bija gandrīz vienos gados ar Puškinu un cieta tādu pat likteni, visagrāk nomanīja šo pārmaiņu. Puškins pārgrozījies savos uzskatos, viņš stāsta, ka publika tikuse vēsa pret savu mīlamo dzejnieku; ne aiz naida viņa aizgriezusēs, bet neatraduse viņā atbalstu. Viņa gribēja, lai dzejnieks būtu viņas sirdsapziņas vadītājs, viņas iemīļoto ideju iztulkotājs. Dzejnieka pirmos darbos bija skanējis protests, tad vēlāk izsamisums, skepticisms, karsušas fantazijas atdzišana, beigās sajūsmināj̄ums par slavu senatni. Bet ko nu tāļāk? Puškinam nebijis vairs ko teikt; viņš zaudējis drošsirdību jau no 14. decembra. Viņš sācis smieties par savu draugu entuziasmu, viņu filozofiskām idejām, viņu liberalismu.

Un Puškins rakstīja dzejoli «Krievijas apmelotājiem», patriotiskā garā, cēla pārmetumus arī pret Mickeviču. «Krievijas apmelotājiem» sekoja patriotiskie «Barodinas gada svētki». Žukovska gādība un patriotiskās un tautiskās dzejas (pasaku pārstrādājumi) nepalika arī bez citām sekām nekā augšā minētām; dzejnieks tika atkal uzņemts dienastā ar 5000 rubļ. asignatu gadā un tiesību strādāt valsts arķivos priekš «Pētera Lielā vēstures». Pētera Lielā varenā persona bija jau agrāk dzejnieku saistījuse («Pētera Lielā nēģeris», «Poltava»); viņš tagad lasa materialus plašiem darbiem, ieinteresējas par dumpja vadoni Pugačevu, raksta šī dumpja vēsturi un stāstu iz tā laika «Kapteiņa meitiņa». Kā īsts realists viņš brauc pats aplūkot notikumu vietu savam stāstam, ko tagad pieskaita par sevišķu nopelnu franču naturalistiem, piem., Zolā, kurš ceļo uz Lurdu un Romu, lai rakstītu romanus «Lurda» un «Roma». Par «Pugačeva dumpja vēsturi» viņš tiek iecelts par kambarjunkuru un dabūn 20.000 rbļ. asig. šī darba drukāšanai. Viņš šinīs gados tiek iecelts arī par akademiķi un saraksta par to apcerējumu par «Krievu akademiju». No literariskiem darbiem viņš nobeidz vēl «Dubrovsku», «Nāru», tad «Vara jātnieku» (tēlots atkal Pēteris Lielais), «Vakara slavu dziesmas».

Puškins tagad sasniedzis augstāko pakāpi no goda parādījumiem; no pilsoņa stāvokļa aplūkojot, viņu varētu saukt par laimīgāko cilvēku. Bet jau viņa drudžainā literariskā darbība, kura viņu ved pie plašiem vēsturiskiem, viņa ģenijam nebūt nepiemērotiem un tādēļ vājiem darbiem, lai tikai ātrāk sagūtu jo vairāk naudas, norāda, cik nenormali priekš gara pilnības sasniegšanas bija nokārtojusēs viņa ārēji spožā dzīve. Viņš domā dibināt avīzi, lai vēl drīzāk pavairotu savus līdzekļus, un beigās izdod mēnešrakstu «Современник», bet žurnals atrod maz piekritēju, publika sāk tikt vienaldzīga, naidīgā kritika runāt par «izrakstīšanos». Smalkjūtīgais, viegli uzbudināmais dzejnieks jūtas dziļi aizskarts no ļaunprātīgajiem uzbrukumiem, kuri rāda dzejnieka gara pilnīgu nesaprašanu; no otras puses atkal nemitējas neviena no agrākām nepatikšanām no pārlūku puses un aizvien vairāk un vairāk attīstās riebums un dzīves apnikums.

Un atkal dzejnieks bez apstājas aizņemts un sagrauzts no rūpēm par materialo stāvokli; viena pēc otras tiek ieķīlātas muižas, pārdotas, parādi uzņemti. —

«Es zaudēju laiku un dvēseles spēkus, metu pa logu grūti pelnītu naudu un neredzu nekā uz nākamību. Mans tēvs izšķērž muižas bez prieka un aprēķina; tavējie tāpat zaudē savu mantu.

Kas no tā iznāks, dievs vien zina,» viņš raksta sievai kādā vēstulē; citā: «Man vajadzēja tevi precēt, jo bez tevis es visu dzīvi būtu bijis nelaimīgs, bet man nevajadzēja iestāties dienastā un, kas vēl ļaunāk, iestigt parādos. Laulības dzīves atkarība dara cilvēku tīklāku. Atkarība, kuru mēs uzliekam sev iz godkārības vai trūkuma, mūs pazemo. Tagad viņi uz mani lūkojas kā uz kalpu, ar kuru var apieties, kā viņiem tīk... Vieglāk nest nemīlību nekā nicināšanu. Bet tu neesi tur vainīga, es vainīgs aiz savas labsirdības, kura iet līdz muļķībai, neskatot uz dzīves mācībām.» Uz Trigorsku viņš raksta: «Es esmu pilnīgi satriekts un atrodos stiprākā uzbudinājumā. Ticat man, cik ļoti patīkams ieradums arī ir cilvēka dzīve, bet viņā ir rūgtums, kurš viņu pret beigām dara riebīgu. Sabiedrība — ir pretīga dubļu peļķe.» Un tādā garā ir rakstītas visas viņa vēstules pēdējos dzīves gados, it sevišķi sievai; iz viņām skan pretī it kā nemitoša apspiesta vaidēšana.

* *
*

Viss sagatavoja un veda uz katastrofu. Traģisks gals nebija novēršams, un Puškins pats varbūt visskaidrāk juta viņu tuvojamies. Viņa kaislā, uzbudinājamā, bet dzīves līksmā un enerģiskā daba laikam lika viņam līdz galam cīnīties jau pazaudētā kaujā. Kādi bija tuvākie katastrofas cēloņi, nav vairs no sevišķa svara, es viņus minēšu tikai īsumā.

Labās «sabiedrības» naids un skaudība nevarēja panest dzejnieka tiklisko un garīgo pārākumu, viņa to apkaroja ar viņai piemājojošu niknumu un liekulību. —

Sabiedrība panāca savu prātu. Puškins izaicināja uz divkauju baronu Hekernu-Dantesu; tika panākts pamiers, kad Dantess apprecēja Puškina sievas māsu, bet sabiedrībai ar to nepietika. — Turpinājās intrigas, un Puškins duelējās ar Dantesu un tika uz nāvi ievainots 27. janvara dienā 1837. g.

Nāvi acu priekšā, ievainots, pie zemes pakritis, Puškins vēl — paceļas un dusmu pilnu vaigu šauj uz savu pretinieku, — viņa nelokāmā dzīves enerģija gribēja iznīcināt īsto naidnieku — sabiedrību. Viena individualitate par mazu priekš šī kara.

Divas garas dienas vilkās nāves cīņš; viņš viņu panesa ar apbrīnojamu stingrību, viņa gara lielums viņu arī še neatstāja. Nāves cīņā viņš caur riebumu un nicināšanu saprata, kā trūkst pasaulē, un atrada pats sevī un savā pilnībā mieru un mīlestību.

*
* *

Līdzjūtība, kura parādījās visās šķirās, bija lieliska un aizgrābjoša. Pie bērēm ļāva piedalīties tikai ar sevišķu atļauju; februara 3. naktī līķi aizveda uz Pleskavu un paglabāja netālu no Michailovskas, Svjatogorskas klosterī. 1880. gadā viņam uzcēla pieminekli Maskavā ar lielu svinību.

X. [*J. Rainis*]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1898. g., III, 161.—166. lpp.; VI, 460.—465. lpp.; VII, 524.—529. lpp.

FRANCIJAS JAUNĀKĀ LITERATURA

I

R. — Par Zolā še nebūs runa — kas ir jāmin tūliņ, — kaut gan uz viņu vērsta tagad visas izglītotās un cilvēciski domājošās pasaules vērība — ne vien viņa lielā sabiedriskā darba, bet arī viņa jaunākā romana «Parizes» dēļ, kurš ir liels, dzejisks, domu pilns ražojums.

Arī par pārējiem lielajiem un atzītajiem Francijas jaunlaiku rakstniekiem še nerunāsim: ne par nesen mirušo dziļo psihologu Mopasanu, ne par vēl dzīvo, bet diezgan nedziļo zalonu un aristokratijas psihologu Buržeju, kurš publikā tomēr vairāk cienīts nekā pirmējais, savas piemīlības un rātnības pēc; ne par nelaiķi orleanistu Alfonsu Dodē, kurš bija palicis uzticīgs sensagruvušai franču karaļu valsts greznībai.

Visu šo rakstnieku darbi tulkoti lielāko kulturas tautu valodās, viņi tiek uzskatīti par pasaules literaturas īpašumu un nebūs sveši arī latviešu lasītājiem, vismaz pēc saviem virzieniem un galvenām domām; mums ir arī diezgan daudz tulkojumu no šiem darbiem, diemžēl, tikai ne no labākiem.

Ja še runājam par franču jaunāko literaturu, tad domāti ir rakstnieki, kuri ir šo lielo meistaru pēcteči — tanīs pašos vai jaunos virzienos; rakstnieki, kuru slava vēl nau iespējusi tālu izplatīties pār viņu tēvijas robežām. Viņi pieder vēl pilnīgi Francijai, izsaka to, ko jūt un domā, uz ko cenšas, ko cerē un sagaida šodienas Francija. Pēc viņu centieniem un darbiem var ātrāk apspriest tagadējo Francijas garīgo dzīvi nekā pēc tā sauktiem lielajiem meistariem, kuri nodibināja Francijas jauno literaturu ar realo un drošo uzskatu uz dzīves tiešamību.

Bet jāapradīnājas reizi ar to, ka arī šie j a u n ā s literaturas meistari ar laiku tapuši veci; ka viņi aizvien vairāk un vairāk paguruši grūtajā dzīves un cīņas ceļā un nespēj vairs visam sekot, kas saviļņo jaunāko paaudzi. Viņi saprot vairs tikai

dzīvē un gara ražojumos taisīt slēgumus no tiem centieniem un faktiem, kuri viņus sajūsmināja viņu jaunībā, — bet pienākuši jauni fakti varenā straumē, tautas dzīvei pārgrozoties līdz pašiem pamatiem, līdz pašas saimnieciskas ražošanas kārtībai, — un šos jaunos faktus apsvērt un saprast viņu visumā, tas vairs nau darbs priekš pirmajiem jaunās literaturas ceļa taisītājiem. Tie, kas šo darbu darīs, varbūt vēl tagad mazāki par pirmajiem meistariem; viņi var vēl būt nedroši, neskaidri savos nodomos par līdzekļiem, bet viņiem sekos citi, spēcīgāki, un viņiem pieder nākotne, jo jaunība ir viņu pusē. Viņi stāvēs uz pirmējo meistaru pleciem, bet viņi redzēs tālāk nekā tie.

Līdz ar jauniem dzīves pamatiem, par kuriem nupat augšā minēts, pārgrozīsies arī domu virzieni un literaturas centieni. Pārejas laiks ir aizvien pats pievilcīgākais, tā, piem., vēsturnieki, prātnieki, dzejnieki un mākslinieki nevar beigt atkal un atkal pētīt un tēlot Romas republikas grimšanas laiku.

Aplūkojot tuvāk franču dienas literaturu, katrs vispirms atdursies uz visu grāmattirgu pārvaldošo sensacijas literaturu, it īpaši uz gandrīz neizmērojamo romanu bagātību. Ražotās preces pieprasījums un piedāvājums še ir tik liels, ka mēs savos vienkāršos latviešu apstākļos to nemaz nevaram labi iedomāties; pie mums vēl nau attīstījies tirgus šai greznuma precei, kura zemē ar tik vecu kulturu kā Francija ir tikusi jau gandrīz par nepieciešamu vajadzību, līdzīgi parastām miesas baudu vielām. Turklāt, protams, nevienu nepārsteigs tas ievērojums, ka taisni kaila sensacijas, t. i., briesmu romanu un laika kavēkļa literatura ir tā prece, kura vislabāk iet no rokas un visvairāk tiek patērēta, jo arī no miesas baudu vielām tiek pieprasītas visvairāk lētākās, brandavīns vairāk nekā vīns, machorka un bakuns vairāk nekā Havanas cigari.

Jau šī lētā prece ir kaitīga, bet mazturīgās vidussšķiras nedz spēj nopirkt dārgāko un labāko preci, nedz pat savas neattīstības dēļ spēj izprast reizēm šīs labākās preces pārākumu. — Tāda spaļu literatura kā «patiesība par Dreifusu» tagad vēl nebūs izskaužama ne ar kādiem godīgu ļaužu pūliņiem, un radīsies arvien ļaudis un pat avīzes, kas aiz neattīstības un peļņas nolūkiem ieteiks par labu un pabalstīs taisni šo nekrietno preci. Neturīgās šķirās šī prece dara mazāk postu, jo tām pat viņa ir vēl par dārgu, un, ja šīs šķiras jau reizi pērk grāmatas, — kuras taču nau nepieciešamas, — tad arī labi apsver, vai grāmata derīga; tādā kārtā Francijā un Vācijā īstās tautas rokās nāk vairāk grāmatas ar zinātnisku, paliekamas vērtības saturu.

Sensacijas un laika kavēkļa literaturas ražošana taisni pēdējos gados pieaugusi nepieredzētā mērā, un tas fakts ir raksturisks ne vien priekš tagadējās Francijas, bet priekš visām zemēm, kuras sasniegušas Francijas saimnieciskās attīstības pakāpienu. Tādēļ še arī plašāki aizrādījām uz parādību, kura principā it nemaz neatšķiras no vispārējās modernās, naudnieciskās lielražošanas; kas pazīst cik necik tuvāk šīs daudzpatērējamās literaturas fabrikveidīgo pagatavošanu, tas zinās, ka pat sīkumos šo baudu vielu izstrādāšana līdzinājas kaut kādu katunu vai bleķa preču ražošanai.

Pie pārrunātās daudzpatērējamās lasāmās preces pieskaitāma arī otrās sugas literatura, kura nestrādā ar uztraukumiem un briesmām, bet taisni otrādi — ar omulību, mērenību, saldību un pat drusku ar idejām un domām, ja tikai šīs idejas jau tapušas pietiekoši vecas, gludi apdilušas un visiem parastas kā meldijas spēļudozēs.

Ideologiem un pusizglītotiem šāds literaturas veids pat vēl lielākā cienā, jo viņš ir vieglāk aizstāvams un mazāk apstrīdams: še jau ir piejaukts drusku domu un pamācību, nau jau vairs fantazijas kairinājumi, viss ir lēnīgs un nekaitīgs. Šie *«amuseurs»* pakavē patīkami laiku, nepiepūlinot domāšanu, un tāda prece arvienu atradīs pircējus. Tādi *«amuseurs»* ir citu starpā Gabrbuljejs, Malo, Grevils, Žips *(Gyp);* pēdējā ir sieviete un iz augstākām šķirām: grafiene Martela. Viņi pielīdzināmi, piem., tādiem vācu rakstniekiem kā Marlita, Heimburga, Heibergs, Dāns, Ekšteins, Vildenbruchs utt.

Kad nu no raibajiem sensacijas un laika kavēkļa romaniem pārejam uz grāmatām ar nopietnāku un dziļāku saturu, uz tā saukto ideju literaturu, tad rakstnieku skaits jau stipri pamazinājas; vispār mēs varētu saskaitīt tikai kādus piecpadsmit rakstniekus, kuriem ir kāds zināms virziens vai tendence, kas iekustina dažus no laika jautājumiem.

Minēto rakstnieku skaitu vispirms raksturo viņu raibais maisījums iz visām tautām, viņu kosmopolitisms. Gan lielākā daļa ir dzimuši franči kā abi Roniji, Hervje's, Bare's, Šaudple's, bet Rods jau ir franču šveicietis, Hismans un Meterlinks beļģieši, tāpat arī Rodenbachs, Vielē Grifens ir pat amerikanietis.

Vēl raibāki nekā šo rakstnieku dzimums ir viņu dažādie pasaules uzskati. Šādam dažādu elementu maisījumam nebūtu pie citām tautām, kuras labprāt padodas svešiem iespaidiem, nekāda sevišķa nozīme, bet priekš Francijas, kura lepni no citiem mēdz noslēgties, tā ir savāda parādība.

Starp šiem rakstniekiem ir novērojamas trīs galvenākās strāvas: krievu rakstnieka Tolstoja iespaids, virziens pēc vācu

filozofu Šopenhauera, Nīčšes un arī pēc Vagnera un, beidzot, Ibsena asās sadzīves analizes novērojums. Bet, tā kā šie lielie meistari skarbi viens otram runā pretim, Šopenhauers un Tolstojs dzīves vērtību noliedz, pēdējais savā «Kreicera sonatē» pat iet līdz pēdējai konsekvencei — dzīvības pašas negacijai, Ibsens un Nīcše turpretim grib iedvest dzīves enerģiju, tad viņu skolnieki un pēcteči, kuri paši tikko vēl atrodas attīstības stāvoklī, raksta neskaidri un bez noteiktības. Viņiem trūkst dziļā skata iespiesties lietu iekšpusē, viņi aplūko tikai ārieni un iestieg tādēļ vēl lielākās jukās un pretruņās.

Pie šiem ārpuses iespaidiem pievienojas vēl franču pašu rakstnieks Zolā un naturalisms. Zolā liek sevišķu svaru uz lietas ārpusi un apskata to pilnīgi pēc dabas; viņš nostāda cilvēku kā saaugušu un cieši kopā saderīgu ar savu apkārtni un apstākļiem. Kādam no saviem darbiem «Tereze Rakēna» viņš pat liek par moto pazīstamos vārdus, kuri savā laikā jau Tēnam ienesuši lielas nepatikšanas: «Tikums un netikums ir tādi pat ražojumi kā vitriols un cukurs,» bet viņš pats, zināms, neaizmirst ideju un dvēseli.

Zolā skolnieki turpretim ir piesavinājušies tikai viņa mācību pirmo pusi, lietu smalko, ārējo aprakstu; tie mēdz visu novērot un, cik iespējams, atstāstīt pēc patiesības, bez kā tie izsacītu paši savas domas. Viņi aizmirst, ka mākslinieks nau tikai fonografs vien, kuram smalki jāizdod visas skaņas, kādas tās ir patiesībā; citādi jau viņam trūkst taisni tas, kas rakstnieku īsti dara par mākslinieku; viņa pašu uzskatu savādība, jūtas un spējas veidot pēc sava paša individualitates. Bet arī šis viens, ko jaunie rakstnieki ir mācījušies, smalkā lietu ārpuses aplūkošana, nau nebūt nicināms ieguvums un ir solis uz priekšu, kas ļoti labi saietas ar mūsu zinātniskā laikmeta pētījumu un novērojumu metodi.

Bez tam Zolā skolnieku skaits stipri sašļucis, viņam iet tāpat, kā senāk gājis lielajam mācītājam, kuru daudz no viņa mācekļiem atstāja, kad tas viņus bija uzaicinājis tam sekot un uzņemties krustu. Zolā, kuram vēl piebiedrojas Mopasans ar savu augstāku šķiru graizīšanu, bija norāvis priekškaru no visas sabiedrības un rādīja tur tik daudz puvumu un netīrumu, tik daudz satrunējuša, ka tas reizē sacēla riebumu, bailes un apbrīnojumu; viņš bija noārdījis tiltus uz pagātni, tā ka viņa skolniekiem visādā ziņā vajadzēja iet tālāk, bet šis darbs bija par grūtu, tas prasīja tik daudz spēka, apsolīja tik maz piekrišanas un slavas, ienesa varbūt vēl nicināšanu, ka daudzi palika atpakaļ šai pusē, vecās pagātnes drošajās, iemītajās pēdās, vai atkal uzmeklēja kādus sānu ceļus, kur tie sabiedrības jautājumiem varēja ar līkumu apkārt apiet.

II

Literaturas ražojumu skaits trešās republikas laikā vairojās pārāk nepieredzētā mērā, bet lielum lielākā daļa šo ražojumu ir sekli un, ja daudz, viduvēji, — lēta laika kavēkļa prece lielā tirgus apmierināšanai; arī nopietni ražojumi, kuros ar apziņu tiek attēloti laika virzieni un centieni un kuriem ir mākslas darbu nozīme, nedod nekā noteikta un skaidra, tēlo izsamisušo Francijas stāvokli, meklē, bet nezina aizrādīt uz ideju, kas vestu nešaubāmi gaišā nākotnē. Tā franču pilsonība, kas tik lepna uz savu vadošo lomu jaunlaiku attīstībā, kuras sākums ir Parizē 1789. gadā, kas no svešām literaturām necik sen ne dzirdēt negribēja, tagad pie visām tautām meklē sev glābēju vārdu, kuru pie sevis vairs neatrod. Tādas ir, kā mēs redzējām izgājušu reizi, raksturiskās zīmes šim pārejas laikam, kādēļ uz to vēlreiz aizrādām. Viņas atkārtojas tagad visur, kur tautas sasniegušas zināmu attīstības pakāpienu jaunajā ražošanas kārtībā, kad tanī sāk tikt manāma sagatavošanās uz tālāku pāreju.

Taisni Francijā šis izejas meklēšanas laikmets ir aplūkošanai jo pievilcīgs, tādēļ ka še sastopami nereti ievērojami talanti un no viņiem priekšā liktos lielās mīklas atrisināšanas mēģinājumos ir liela drošība un dažādība.

Vienā ziņā visi šie pilsoniskie ideju rakstnieki un izejas meklētāji līdzinājas viens otram, cik ļoti viņi arī visās citās vietās izšķiras. Visiem viņiem liekas maz laika esam, visi raksta steidzoši, it kā baidīdamies, ka neuznāk Francijai galējs posts, ja viņi novēlosies ar saviem moraliskas vai sabiedriskas glābšanas priekšlikumiem.

Šinī steidzībā, uz ko dzen viņus sacīkste — kā visur, tā arī literaturā, pazūd agrākās franču literaturas formas daiļums un pilnīgums; jaunie rakstnieki neievēro pat vairs senāko prasību, ka grāmatas saturam vajag būt gaiši pārredzamam — skaidri un konsekventi domātam no paša sacerētāja un skaidri un pievilcīgi izliktam. Kā viņiem arī skaidri domāt, kad viņi paši meklē un nerod skaidrības? Kā viņiem vadīt noteikti citus, kad paši tikai tumši nojauš «laika tuvošanos», uz kuru gaidīja jau lielais franču filozofs Konts un Vācijā filozofs Ludvigs Feuerbachs?

Protams, ne mūsu garšā ir žēloties, ka aizieet vecā, pārsmalcinātā un mākslotā formas cienīšana dzejā un citās dailēs, kura raksturoja franču klasicismu un arī vēlāko romantismu; mans nolūks ir tikai aizrādīt, ka gadiem izstrādātai, smalkai formai vecā mākslas virzienā jāzūd, ja mainās literaturas saturs un priekšmeti.

Katra ražošanas kārta atved līdzi savus gara virzienus, savas idejas, un šīs idejas mākslā un dzejā izlejas mainītās jaunās formās. Ne uzreiz, jā, pat ļoti lēni top atrastas un izveidotas šīs jaunās formas; jaunais saturs parādās pirms vecajās formās un tad tik viņas pārgroza un piemēro sev, kamēr arī formas ir tikušas jaunas un tad nodibinājušās. Saturs visur mainās agrāk nekā forma.

Pārejas laikmetos aizvien valda mākslā acīs krītoša bezformība, nenoteiktība, pārmērība uz vienu un otru pusi, jā, pat katras formas un daiļuma nicināšana; tā tas bija Francijā 20. un 30. gados, cīņas laikā starp klasicismu un romantismu, tā vēlāk, realisma un naturalisma virzieniem ceļoties; tā tas bija visur, piem., arī Vācijā ap *«Sturm und Drang»* (vētras un dziņu) laiku, kad Gēte rakstīja savu *«Göci»* un «Fausta» sākumu un Klingers, Lencs un biedri ieskatīja ģenialitati — pilnīgā izklaidībā. — Tā tagad franču realisms vēl nau nodibinājies savās formās un pati jaunāko pilsonisko rakstnieku paaudze staigā pa pilnīgu pirmbūtības tumsu, izsamisdama, taujādama pie visu tautu praviešiem, pūlēdamās: saprast sevi un pārgrozījušos drūmo pasauli — meklēt izeju.

* *
*

Cien. lasītāji atgādāsies, ka franču realisma lielākais priekšstāvis kā uz izeju iz tagadnes aizvien savās varenās romanu dzejās norādījis uz dabas zinātnēm; pēdējā romanā «Parizē» viņš kā galējo glābēju un mierinātāju slavē ķīmiju, kura — cik tas arī dīvaini neizklausās — izšķirot arī visus sabiedriskos sarežģījumus. Atzīstams vismaz ir tas, ka šis drošais vīrs, Zolā, nepadodas nevarīgam pesimismam,cerē uz spožu nākotni un grib tumsu pārvarēt ar vienīgi pareiziem ieročiem: patiesību un zinātni.

Lai paliek neminēti rakstnieki, kas, nevarēdami tālāk sekot uz priekšu, krīt atpakaļ mākslas un dzejas vecā parastībā; mēs augšā runājām par tiem, kas gan cenšas uz priekšu, bet apmierinājas, ja atraduši kādu klusu sānu izeju, ja varējuši sevi apreibināties uz īsu laiku ar saldām fantazijām, jauniem, nekad nejustiem baudījumiem, ja paslēpušies kaut kur tālā iedomātā jūras salā no pasaules nejaukumiem un mokām.

Savā dzejiski jaukajā *«Princesse Maleine»* Meterlinks ved projām tāli no tagadnes nekad nebijušā un neiespējamā pagātnē, dīvainā zemē ar noslēpumaini dzīvojošu dabu, ar miglainiem, fantastiskiem cilvēku tēliem, kuri darbojas ne pēc loģiskiem likumiem, bet pēc kāda nesaprotama likteņa. Viss tēlots mistiskā pustumsā un ārkārtībā. Bet šie mistiskie tēli sajūt vissmalkākos

iespaidus no ārējās dabas, kādus cilvēki parasti ar saviem rupjajiem jutekļiem nemaz nenomana; arī viņu jušana priekš psichiskām (dvēseles) kustībām ir smalkāka un vieglāk saviļņojama.

Meterlinks lūko atrast un novērot visdziļākos un sīkākos dvēseles ietrīsējumus; viņš grib notvert un attēlot ātri pārejošās, tikko nojaušamās pusdomas un pusjūtas; viņš ieved un notura lasītājus un skatītājus — *«Princesse Maleine»* ir luga un ļoti spēcīga, dramatiska luga — fantastiskā, it kā ārpasaules dzejiskā sajūtā un sev radnieciskus garus pacildina uz reti justām, smalkām dvēseles kustībām. Kas nau viņam radniecisks, tas atdursies pret Meterlinka uzkrītošām, ērmotām savādībām, pret māksloto misticismu un pārmērīgo daudzumu lieko krikumu un atradīs viņa ražojumus par slimīgiem un smieklīgiem. Meterlinks arī tikai sagatavo ceļu dzejai, kura gribētu nokāpt dziļāk cilvēka dvēselē un attēlot smalkās dvēseles kustības, kuras līdz šim mākslā pieejamas tikai muzikai.

Līdzīgi centieni paplašināt sava apcirkņa robežas manāmi arī glezniecībā — pa daļai pie tā sauktiem impresionistiem, bet it sevišķi pie neoimpresionistiem un simbolistiem; simbolisti dzejā un glezniecībā stāv vieni otriem itin tuvu un cenšas pēc saviem mērķiem vienā virzienā.

Pa citu ceļu nekā Meterlinks, bet uz līdzīgiem centieniem iznācis savās «Misterijās» arī K. Hamsuns Norveģijā. Tomēr ne viens, ne otrs no viņiem, un vēl mazāk franču dzejnieki — simbolisti, savos ražojumos nau tikuši manāmi tuvāk savam mērķim; pa daļai nomaldījušies pilnīgā nedabiskumā, meklētā neskaidrībā un pārkairinātā slimīgumā, kādēļ arī viņus mēdz pieskaitīt pie dekadentiem, t. i., izvirtības dzejniekiem, par kuru priekštečiem uzlūkojami Bodlers un Verlens. Bez simbolistiem še minami t. s. maģieši: Peladans, Adams Boa u. c., kuri arī ir simbolisti dzejā, bet ar to savieno kādu mistisku, pārspīlētu maģiešu ticību.

Ievērojams ir tas, ka arī tādi no jaunajiem dzejniekiem, kuri, kā Malarmejs, Moriss, Grifejs, ir itin apdāvināti dabas novērotāji, savā nespējībā atrast lielo izeju iz tumsas, sasniegt savu kāroto, jauno mākslu, paceļ taisni šo tumsu un nespēju nākt pie domu skaidrības par savas mākslas pirmo īpatnību. Malarmejs taisni saka, ka poezijā arvien vajagot būt mīklai *(il doit y avoir toujours enigme en poesie)*, ka dzejas īstais jaukums esot tas, ka vajagot uzminēt to, kas viņā izteikts. Jaunie mīklu poeti tad arī pūlas savas dzejas padarīt tik jaukas, ka neviens viņas vairs nevar saprast, un visa viņu māksla pastāv vairs tikai meklētu vārdu savārstījumos bez jebkādām domām; spējīgākie ar to vēl lūko iekustināt kādu dzejisku sajūtu, mazākie gari turpretī apmierinājas ar mīklu vien.

Pret šiem mākslotiem dzejniekiem jaunākā laikā sacēlies īsts dzejas mākslinieks Ļ. Tolstojs savā grāmatā: «Kas ir māksla?» (Что такое искусство?), kur arī pievesti vairāki piemēri šīm mīklu dzejām. Tikai, it pareizi nosodīdams šīs dzejas nedabiskumu un mākslotību, kas iznāk uz domu neskaidrību un tumsu, viņš pats ieved mākslā pilnīgi svešu un nepiederīgu elementu, kurš arī iznāk uz nedomāšanu, atsacīšanos un tumsu.

Tolstojs arī neizprot, ka šinīs vēl it ērmotos mākslas ražojumos ir sava tiesa īstas mākslas, cenšanās dziļāki sajust un saprast dabu un dvēseles kustības; viņš līdzi diezgan sekliem feļetonistiem uzķēris tikai tās ārējās un pārejošās zīmes, kuras ikkatram krīt acīs kā ērmotas savādības, tā, piem., simbolistu gleznicībā — viņu pārvaldošās koši zilās un zaļās krāsas, zīmējuma neskaidrība un ērmotas alegorijas, trūkst tikai vēl, ka viņš minētu arī zaļos sejus un zilos sirgus. Arī tik lielu mākslinieku kā Arnoldu Beklinu viņš nosoda reizē ar baru negatavu gleznotāju un nejūt poezijas viņa ainās.

Tikpat maz Tolstojs ir sapratis arī sabiedriskās parādības, uz kurām viņš tik bieži atsaucas, runādams par mākslu; viņu pašu ir novedusi uz sāņu ceļu kāda ideja, (kurai viņš liekas pilnīgi nodevies, kaut arī par to var šaubīties, jo viņš nedara pēc saviem vārdiem), un kurā viņš gribētu atrast izeju. Bet arī šī ideja ved projām no dzīves un attīstības spējīgās pasaules, un tā Tolstojs pats nevar tikt tālāk par nicināto, nedabisko un sabiedrībai nederīgo dekadentu izvirtības mākslu.

Kā simbolistu dzejas nopelnu varētu vēl minēt, ka viņa franču literaturu sākusi atsvabināt no pārāk sastindzinoša prozodijas un metrikas likumu jūga, ko nebija paspējusi ne romantisma skola ar visu savu straujību. Kaitēt — tautas lielākai daļai — uz ko parasts aizrādīt ar lielu cītību, simbolistu dzeja nevar daudz jau tādēļ vien, ka viņa ir tik maz pieejama, ārēji nepievilcīga un nesaprotama. Simbolisti paši saka, ka viņi nerakstot priekš «rupjiem, neizglītotiem ļaudīm», t. i., priekš tautas lielākās daļas; viņi cenšas uz to un pieskaita to par savas mākslas nopelnu, ka «lielais bars» viņus nekad nesapratīšot; viņi dzejojot tikai priekš augstākām šķirām. Protams, ka viņi ar to negribot atzīt mākslas uzdevuma nesaprašanu un — savu nespējību, bet toties mazāk viņi var kaitēt. Viņi pilnīgi aizgriežas no dzīvas tagadnes un negrib līdzi darboties pie izejas meklēšanas un pie sabiedriskiem jautājumiem; viņi savu lasītāju šķirai «īsina baiļu brīdi», kā saka Fausts.

* *
*

Daudz vairāk kaitīgi Francijai ir tie viņas dzejnieki, kuri, tāpat nevīžodami un nespēdami iedziļināties tagadnes parādību cēloņos, uzķer kādas paviršas, pa pusei saprastas domiņas un idejiņas vai arī tikai domu graudiņus un drupakliņas, kādus spilgtus, t. s. modernus vārdus un teikumus, kuri zināmā laikā ikkatram mutē un spalvā, un tad domājuši jau sapratuši jēdzienus, kas šinīs vārdos izteikti, un skaitās par kāda jauna virziena piekritējiem vai pat veicinātājiem, vismaz sakās «līdzi peldam laika strāvai» un «ievērojam laika prasības».

Stingra un metodiska domāšana, kāda vajadzīga, lai saprastu tiešām jaunlaiku pārgrozības, viņu nozīmi un iznākumu — lielajam baram šo franču t. s. «sabiedrisko» dzejnieku ir par grūtu, un, ja mēs vēl atgādājamies, ka viņi ir godīgi pilsoņi ar šauru redzes aploku, tad nebrīnīsimies par viņu dzejas omulību, taisni iemidzinošu seklību un domu tukšību. Visas dziļākās domas un visas cēlākās jūtas tiek no šiem dzejniekiem parādītas tik plānas un ūdeņainas, kamēr tie viņas var viegli uzņemt un attēlot.

Ražošanas kārtības pārvēršanās pēc stingriem likumiem un cilvēku atkarība no viņas arī garīgā darbībā, — šī dziļā doma tiek pie viņiem par kādu spokainu, fatalistisku «apstākļa varu», kas visu aprij; cēlās un varenās jūtas, kuras tiek aizkustinātas no cilvēces sāpēm šinī ražošanas pārmaiņas laikā; jūtas, kuras taisnībā un mīlestībā gribētu apņemt visu bez izņēmuma — tiek no šiem apstākļu dzejniekiem pazemināta par remdenu raudulību, kura noder tikai pagastnabagu skrandu plašai attēlošanai, bet nau spējīga nevienu mierināt un iepriecināt ar cerību uz nākotni, nau spējīga palīdzēt un cildināt uz pašapzināšanos, uz laika izprašanu un darbu. Viņi nesaprot, ka no skrandainiem nabagiem, t. i., patērētājiem, neviens nākotnes cerētājs negaida izšķirošo vārdu un palīgu, bet gan no patiesiem ražotājiem.

Šādi dzejnieki ir plāni ideologi un tādēļ domā, ka skrandu naturalisms ir īstā māksla un skrandu nesēji — tautas cerība. Tā savā laikā krievu народники (tautībnieki) turēja par Krievijas idealu un glābēju — mužiku. No visas idejas bagātības viņi saprot tikai skrandas, bet, jo mazāks viņu domu un jūtu rīcības kapitals, jo vairāk viņi izgatavo dzejoļus, un, tā kā šie «sabiedriskie» dzejoļi ir tik ļoti vispārīgi, nevienu neaizskar, lieto tik vecus, visiem pazīstamus tematus, tad viņi arī ļoti daudz tiek patērēti un viņu dzejniekus uzņem un slavē visi virzieni un partijas.

Tik ļoti nesimpatiskais franču sabiedrisko dzejnieku tips iz pilsoņu šķiras — ir arī raksturiska zīme mūsu pārejas laikmetam un tādēļ sastopams atkal visās attīstītās tautās; pat pie mums viņam ir savi priekšstāvji. Francijā šī pilsoņu sabiedriskā dzeja ir jau diezgan veca un sākusies 30. gados ar īstiem dzejniekiem: Beranžeju, Barbjeju, Žoržu Zandu (rakstīja prozā); pat romantiskais Viktors Igo padevās šāda virziena iespaidam; viņu pakaļteču skaits ir leģions, bet ievērojamu talantu viņu starpā maz.

Ar minētiem pilsoniskiem dzejniekiem, kuri ievēro sabiedrisko jautājumu kā modes lietu, nekādā ziņā nau sajaucami tie vīri, kas nopietni iedziļinājušies sava laika prašanā vai kas paši cēlušies ceturtā šķirā — iz tā ļaužu vidus un tiem apstākļiem, kurus viņi dzejās attēlo, un kuriem tādēļ vieglāk iztulkot laika zīmes. Mēs še varam aiz dažiem iemesliem tikai īsumā minēt kādus vārdus: Rišpenu, Brianu, Žilu, Šatlenu, kuri tomēr vēl nau jāuzskata par paraugiem.

«Mājas Viesis», 1898. g., Nr. 49, 50.

III

Franču modernie pilsoniskie dzejnieki, kā mēs redzējām, nau ceļa rādītāji mūsu «pēdējo dienu» saplosītā dzīvē ar viņas tūkstoš šaubām un sarežģītu jautājumu jucekli, ar vienīgām rūpēm par dienišķas maizes kumosu; te viņi nejūtas omulīgi, materialā dzīvē nespēj vairs atrast idealismu un daiļumu, kas viņiem vajadzīgs kā gaiss, ko ieelpo. Tādēļ viņi bēg vai nu pilnīgi izdomātā sapņu pasaulē, vai «pie dabas krūts» un meklē patvērumu pie mecenatiem (labvēļiem): augstākām un vidējām šķirām, priekš kurām vienīgi dzied arī šie «sabiedriskie dzejnieki», kuri neatsakās no pasaules, bet pūlas «sekot laika garam».

Tas mazais pulciņš zemākās šķiras dzejnieku un neideologu, kurš ir spējīgs atrast daiļumu, t. i., dziļāko ideju, arī sajauktos negaisa laikos, ir vēl pārāk vājš un grāmatu tirgū neievērots, lai varētu raksturot Francijas jaunāko literaturu. Bet taisni uz šo apstākli ir sevišķi jāaizrāda, jo iz tā gaiši redzams, kādas jūtas valda franču vidējās šķirās un kādas mazturīgās: simbolisti, dekadenti, sabiedriskās seklības dzejnieki tiek pirkti un lasīti no turīgajiem un izglītotiem un izsaka to dzejā, ko šie «tumši nojauž savā sirdī». Pārējā dzejnieku pulciņa ražojumi netiek labprāt pirkti no turīgajiem, un mazturīgie to atkal nespēj.

Vai nu nopietnu atbildi uz uzmācīgiem laika jautājumiem dod franču jaunākie prozas rakstnieki? Prozas beletristikā, romanos un novelēs, vieglāk izteikt domas un vadošās idejas zināmam laikam un šķirai; dzejnieki jau parasti tikai vēro un tēlo kāda šķiras jūtas.

Bet arī prozas beletristi ir dailes piekopēji un mākslinieki, un «mākslinieki ir bijuši visos laikos kādas morales vai filozofijas un ticības kambarsulaiņi,» saka modernais vācu filozofs Nīcše, kurš pats varēja tikt par lielu dzejnieku, ko pierāda viņa dziļi dzejiskais «Zaratustra», bet kurš turēja par augstāku piegriezties prātniecībai, kā jau senatnē fantazijas un jūtu bagātais Platons bija ticis par filozofu.

«Es nemaz negribu plašāk runāt par to, ka mākslinieki, diemžēl, pārāk bieži ir bijuši vislokanākie galminieki saviem piekritējiem un labvēļiem un okšķerējoši glaimotāji vecām vai nupat uznākušām varām. Vismazākais viņiem vajadzīgs aizvienu kāds aizsargu valnis, kāds atbalsts, kāda jau nodibināta autoritate; mākslinieki nestāv nekad vieni paši par sevi, stāvēšana vienatnē ir pretīga viņu dziļākiem instinktiem (dabiskām dziņām). Tā, piem., Richards Vagners (pazīstamais komponists), «kad bija pienācis laiks», ņēma par savu priekšvīru filozofu Šopenhaueri, par savu aizsargu valni karali . . .»

Tā spriež Nīcše, un pēc šīm domām mums vajadzētu vispirms uzklausīties, ko māca modernie franču filozofi, lai apsvērtu laika garu, kas valda Francijā. Tomēr, pirmkārt, jau plašākā lasītāja publika vidējās šķirās uzņem prātnieku un citu autoritatu mācības nevis iz pirmās rokas, iz viņu rakstiem, kuri tai parasti mēdz būt nesaprotami — cieta, grūti sagremojama barība; cieto barību publikai sasmalcina un pašķidrina — mākslinieki un beletristi. Autoritatu mācības šādā ceļā nereti pilnīgi pārgrozās, un, ja mēs gribam saprast mūsu dienu Franciju un viņas pilsonības stāvokli un nākotni, — mums tomēr jāgriežas pie viņas daiļrakstniekiem un ne filozofiem.

Un tad — tādu filozofu Francijai šimbrīžam gandrīz nemaz nau, ja neskaita varbūt Renanu. Tā arī ir «laika zīme». Francijas pēdējais lielais filozofs bija Konts, kurš uz pozitivu zināšanu dibināja savu sistemu. Tagad ir modē pie franču pilsonības sentimentalais, brīvprātīgi-atpakaļrāpulīgais Renans, kurš prot savienot vienā personā izplūstošu reliģiozitati un cienību priekš «pazemības» un atkal fantazijas par «pārcilvēku audzētavām», «jaunu Asgardu» (skandinaviešu dievu pilsētu) utt., ko viņš, gan pus pa jokam, māca savos dialogos; turklāt viņš arī vēl ir zinātnisks pētnieks un tātad ar puskāju stāv uz reala pamata. — Nenoteiktība, nespēja izšķirties par labu vienam vai otram

dzīves principam, palīga meklēšana pie visiem, kas uzstājas par autoritati ar noteiktām, lai arī nez cik paradoksām domām, — tā ir tagad redzama visā franču pilsonības garīgā dzīvē.

Autoritates šī pilsonība arī vairs nemeklē prātniecībā, kurai ar savām absolutām, bet nekādi nepierādītām teorijām vajadzēja atkāpties pret zinātnēm ar viņu uz mēģinājumiem un novērojumiem dibinātām patiesībām. Bet zinātnes atkal, ja viņas zīmējas uz dabu, ir par sausu un nopietnu pagurušās franču pilsonības daiļrakstniekiem un, ja viņas zīmējas uz sabiedrību, ir pat baidošas. Tādi izņēmumi kā Zolā, kurš atbalstās uz zinātni, ir reti; mēs par viņiem runāsim vēlāk. — Paliek par «aizsargu vaļņiem» un «atbalstiem» tikai otras sugas autoritates, tie paši «kādas morales vai filozofijas, vai ticības kambarsulaiņi» — uz fantaziju un jūtām, bet ne uz prātu runājošie mākslinieki.

Šiem atsacīšanās apustuļiem stājas pretim modernajā franču literaturā kāda cita rakstnieku šķira, kura asi uzsver dzīves vērtību un enerģiju un runā par tagadējās sabiedriskās dzīves jautājumiem.

Šās šķiras priekšgalā atrodas kāds ļoti sparīgs dienvidnieks francuzis Moriss Barē, kuram ļoti krāsaina valoda un plaša fantazija, kādas agrāk minētiem rakstniekiem trūkst.

Barē pats ir bijis iemaisīts politiskos gadījumos un tādēļ labprāt izlieto šo tematu un apraksta visas cīņas un uztraukumus. Viņš runā skaistos vārdos un lieto skanīgas frazes par individa brīvību, un dod saviem stāstiem bīstamus uzrakstus, p. p., «Asins», «Līksmība un nāve», «Zem mežoņu acīm». Bet, ja grib tuvāk aplūkot, kas īsti slēpjas zem šiem lielajiem vārdiem, un grib atrast īsto vadītāju ideju, tad mēs Barē darbos velti meklēsim pēc ciešas programas, kurā tas noteiktu savus uzskatus vai vispārīgo cilvēces attīstību. Kā jau daždien runīgi ļaudis un sevišķi vēl dienvidus francuži, viņš rod patikšanu pats pie savas tērzēšanas, un viņa pastāvīgais karasauciens ir: «Saņematies! Saņematies!» — Bet kā? kur? un priekš kā? to Barē nesaka, varbūt arī pats nemaz nezin.

Kā novēlojies realists, kurš labprāt pētī cilvēka dvēselē, bet nemīl misticismu, parādās Lemonje's. Viņš agrāk — tāpat kā Zolā — rakstījis ļoti daudz un tā sauktās ideju grāmatas, p. p., «Pilsoņu gals»; arī tagad vēl viņš ir Zolā skolnieks, jo viņa pēdējās grāmatas uzraksts: «Žarve kundzes noziegums» atgādina Zola's «Abata Mure noziegumu», bet tikai virsrakstā.

Grāmata pati ir rakstīta ļoti neskaidri, viņas priekšmets ir ļoti nepatīkams — tas pats bezgala nodrāztais laulības pārkāpšanas temats. Stāsts norisinājas kāda fabrikas zīmētāja mājās, un tanī spēlē galveno lomu mīlas kaislība, kura nepazīst

vairs nekādu robežu. Beigas, kur jaunā sieva atstāj savu bērnu un vīru ar pēdējā pilnīgu piekrišanu, paliek nesaprotamas un dara pretīgu iespaidu. Lemonje grib rādīt kādu ainu, līdzīgu Ibsena «Norai», bet mēs tam neticam un nepiekrītam; viņam trūkst iespējas mūs pārliecināt, viņa spalva nau tas asais ierocis, ar kādu lielais ziemeļu rakstnieks līdz pēdējai cīpsliņai izārda dvēseles sastāvdaļas un liek mums visu redzēt un saprast.

Tomēr arī viņa grāmata pelna, ka tai piešķir ievērību: visai franču literaturai un tāpat visai franču sabiedrībai iet cauri it kā liega rīta ausma, ka drīzā laikā notiks pāgrozības sievietes sabiedriskā stāvoklī. Diezgan ilgi publikas garša ir tikusi pārkairināta ar visādiem kaislību romaniem un laulības pārkāpšanas aprakstiem, diezgan ilgi sieviete ir tikusi uzskatīta par rotaļas rīku, slimu bērnu un vāju nervu saujiņu, kuru, neraugoties uz to, tomēr nicināja un kurai pārmeta enerģijas un goda jūtu trūkumu — laiks sākties pretstrāvai. Vīrietis sāk sev likt priekšā jautājumu, — vai arī viņš nebūtu vainīgs pie šāda lietu stāvokļa? Un, kaut gan daži virspriesteri, kā, p. p., Rene Doviks, arvien vēl apgalvo, ka daba esot radījusi vīrieti priekš tiesībām un sievieti priekš pienākumiem un tādēļ laulības pārkāpšana vīrietim esot piedodama, bet pie sievietes esot pret dabu, tad tomēr dzird vairāk un arvien vairāk balsis, kuras prasa, lai sieviešu un vīriešu pienākumus, tikumus un tiesības mērotu ar vienādu mēru.

[*J. Rainis*]

No Raiņa «Kop. r.», 1925. g., kur iespiesta pēdējā daļa (III) pēc viņa rokraksta. [Sakārt.]

[MAKSIMS GORKIJS]

Še pasniedzam par jauno apdāvināto krievu rakstnieku dažas ziņas, pēc viņa paša sarakstīta dzīves apraksta krievu laikrakstā «Semja» (Ģimene); mēs ceram, ka Gorkija gandrīz amerikaniskais, grūtais dzīves gājums iekustinās dziļu līdzjūtību priekš dzejnieka, kurš pats cēlies iz tās šķiras, kuras nospiesto dzīvi viņš tēlo un kuru viņš pats izbaudījis līdz padibeņiem. Raksturiski tomēr priekš viņa un viņa šķiras ir šī dziesma par ērgli, kurš tiecas pēc gaismas un vaļības; tā viņš atšķiras no mūsu «nabagu» dzejniekiem, kuri prasa tikai līdzcietības un kuriem to arī nevar liegt — taisns kritiķis.

«Es esmu dzimis 14. marta d. 1868. vai 1869. gadā,» raksta Gorkijs, «Ņižņi-Novgorodas pilsētā krāsotāja Vasilija Kaširina

ģimenē, no viņa meitas Varvaras un Permas pilsoņa Maksima Peškova, pēc amata drapierētāja un tapsētāja. No tā laika ar godu un bez traipekļiem nesāju krāsotāju cunftes piederīgā vārdu.»

Zēns tika kristīts uz Alekseja vārdu. Šo krustāmo vārdu Gorkijs pie pieņemtā vārda izvēlēšanas pārmainīja pret tēva vārdu: Maksimu. Tātad īstais vārds un pavārds Maksimam Gorkijam ir — Aleksejs Maksimovičs Peškovs.

Zēns drīzi tika bārenis. «Tēvs nomira Astrachanē,» tā turpina Gorkijs savu dzīves aprakstu, «kad man bija pieci gadi, māte nomira Kanavines slobodā (lielāks ciems). Pēc mātes nāves vectēvs atdeva mani apavu magazinā; tanī laikā es biju deviņus gadus vecs un ar vectēva palīdzību biju ielauzījies grāmatā pēc psalmiem. Iz magazinas «puikām» es aizbēgu un iestājos par mācekli pie daiļkrāsotāja, — aizbēgu atkal un iestājos pie svētbilžu krāsotāja meistara, tad uz tvaikoņa par pavāra mācekli, tad par dārznieka palīgu. Šādās darbībās es sadzīvoju līdz piecpadsmitam gadam, visu laiku uzcītīgi nodarbodamies ar nepazīstamu sacerētāju «klasiskiem» rakstiem, kā, piem., «Dujaks jeb nepārvarama uzticība,» «Andrejs Bezbailīgais», «Japancša» utt., utt. (Apmēram tādi pat «klasiski» ražojumi kā mūsu, diemžēl, pazīstamās «tautas bibliotekās».)

«Uz tvaikoņa, kad es biju par pavāra mācekli, uz manu izglītību darīja lielu iespaidu pavārs Smurijs, kurš lika man lasīt svēto dzīves gājumus, Ekarthauzenu, Gogoli, Gļebu Uspensku[1], Dimā vecāko[2] un daudzas brīvmūrnieku grāmatas. Līdz pavāram — es ne acu galā nevarēju ieredzēt grāmatas un vispār katru apdrukātu papīri, neizņemot ir pases.»

«Pēc piecpadsmitā gada man uznāca nikna kāre mācīties; ar šo nolūku es nobraucu uz Kazani, domādams, ka zinātnes tiek mācītas par velti katram, kas vien vēlas. Izrādījās, ka tā nau parasts; tādēļ tad es iestājos kliņģeru ceptuvē par trim rubļiem algas par mēnesi. Šis bija pats grūtākais no visiem, kādos vien esmu mēģinājies.»

«Kazanē es tuvu iepazinos un ilgi dzīvoju kopā ar «bijušiem ļaudīm»: lai lasītājs salīdzina «Konovalovu» un «Bijušus ļaudis»[3]».

---

[1] Abi pēdējie pazīstami krievu rakstnieki-beletristi.

[2] Dimā vecākais — pazīstams franču romanists un ātrirakstītājs.

[3] Abi Gorkija stāsti, par kuriem tuvāki pārrunā «D. L-ā» rakstiens no A.*

* Domāts raksts «Tagadējais literaturas virziens Krievijā», iesp. «D. L.», 1899. g., 168. un 169. n-ros. Te pārrunā Gorkija stāstus «Konovalovs» un «Bijušie ļaudis». [Sakārt.]

«Es strādāju grīvā, zāģēju malku, nesu kuģu lādiņus un, piemetināšu vēl to, lasīju visvisādas grāmatas, ar kādām mani baroja labi ļaudis.»

Cik grūta dzīve bija Gorkijam šinī laikmetā, var novērot no tā, ka 1888. gadā viņš izdarīja pašslepkavības mēģinājumu, kuram, par laimi, nebija gaidīto seku; lode noskrēja garām un aiztaupīja apdāvināto rakstnieku.

«Noslimojis tik ilgi, cik taisni bija vajadzīgs,» turpina Gorkijs, «es sāku dzīvot priekš tā, lai nodarbotos ar āboļu pārdošanu.»

Pēc nelaipnās Kazanes Gorkijs pabauda laimi Caricinā (arī uz Volgas krasta), kur ieņem dzelzceļa sarga vietu, un tad atkal parādās Ņižņi-Novgorodā, lai izpildītu karaklausību. Bet zaldātos Gorkiju tomēr nenoņem, — «caurumainu nau vajadzīgi» — viņš kļūst še par bavariešu kvasu pārdevēju. Beigās daudz likstu pārcietušais «mālderu cunftes» loceklis nez caur kādiem liktens lēmumiem ietiek par rakstvedi pie zvērināta advokata Laņina. Tā ir Gorkija dzīvē svarīga pārmaiņa.

Arī I. Laņins ir viens no visvairāk simpatiskiem cilvēkiem Ņižņi-Novgorodā, kur viņš ir iemantojis lielu cienīšanu. Pie Gorkija likteņa viņš izrādīja dalību, kāda var būt tikai tēvam.

«Viņa iespaids uz manu izglītību bija neizmērojami liels,» tā paskaidro Gorkijs. «Viņš ir augsti izglītots un cēla rakstura vīrs, kuram es visvairāk pateicības esmu parādā.»

Kaut arī Gorkijam nez cik labi bija dzīvot pie Laņina, kur viņš beigās atpūtās savā dvēseles dzīvē, bet viņu no jauna vilināja staiguļa dzīve. Ne mazumu viņš izstaigājies un izblandījies un izgājis krustiem šķērsiem vai visu Krieviju. Kur visur viņš gan nau bijis, kādus darbus nau strādājis, ko visu nau pieredzējis, nau dabūjis pārciest! Par to var dot liecību jau viņa noveles: «Čudra», «Čelkašs», «Malva», «Piļajs», «Izergila», «Mans ceļa biedris», «Vazaņķis», «Par ērgli» u. c.

Uz domām kļūt par rakstnieku viņu vispirms uzvedināja viņa pazīstamais A. M. K., «kuram», tā raksta Gorkijs, «es arī daudz esmu pateicības parādā.»

Pirmais viņa sacerējums, kurš parādījās klajā, bija stāsts «Makars Čudra»; tas tika nodrukāts oktobra mēnesī 1892. vai 1893. gadā avīzē «Kavkazs». Staigulība tolaik Gorkiju bija novedusi uz Tiflisu, kur viņš strādāja dzelzceļu darbnīcās. Atgriezies uz savu dzimtenes pusi, Gorkijs sāka ievietot savus sacerējumus Volgas piekrastes avīzēs. Varbūt arī še, viņam vēl jaunā rakstniecības arodā, būtu sākusies priekš Gorkija vesela rinda — savā ziņā — klaidojumu, ja nebūtu bijis laimīgs gadījums.

«Ņižņi-Novgorodā 1893.—94.,» tā stāsta Gorkijs, «es iepa-

zinos ar V. K. Koroļenkos[1] kgu, kuram man jāpateicas par to, ka iekļuvu «lielajā literaturā». Viņš ļoti daudz priekš manis darījis, uz daudz ko man aizrādījis, daudz ko mācījis.»

Pirmais Gorkija sacerējums, kurš tika nodrukāts lielā žurnalā (mēnešrakstā), bija «Čelkašs»; tas caur Koroļenka gādību ietika žurnalā «Ruskoje Bogatstvo». Šis stāsts izšķira Gorkija likteni.

«Ierakstāt par to, visādā ziņā ierakstāt,» saka pateicīgais māceklis, «ka Gorkiju mācīja rakstīt Koroļenko, un, ja Gorkijs maz pārņēmies no Koroļenka, tad tur ir vainīgs Gorkijs. Rakstāt tā: pirmais Gorkija skolotājs bija zaldāts-pavārs Smurijs, otrais — advokats Laņins, trešais — K., cilvēks, kurš stāv ārpus sabiedrības, ceturtais — Koroļenko.»

Ar to beidzas Gorkija pašbiografija.

«Vairāk,» viņš saka, «negribu rakstīt. Es esmu uztraucies un aizkustinājies, atceroties šo cēlo cilvēku.»

Pieminēsim vēl, ka vairākī Gorkija sacerējumi tulkoti arī ievietoti «D. L-as» sestdienas feļetonā.[2]

[*J. Rainis*]

«Saimnieču un zelteņu kalendars» 1900. gadam, 45.—47. lpp.

MŪSU MODERNĀS JAUNAVAS UN VIŅU NAIDNIEKI LITERATURĀ

KRITISKS APSKATS NO J. J.

Rīgā 1899. Apgādājuse Emilija Upīt.
Дозволено цензурой. Рига, 4-го декабря 1898 г.
Drukāts Ernsta Plates tipo-litografijā Rīgā, Lielā Smilšu ielā Nr. 18.

Sieviešu emancipacijas kustība sacēluse vispār lielas cīņas. Vīrieši, kuri pa laika galam bijuši tik iedomīgi noskatīties uz sievietēm kā no augšienes, kā uz daudz zemāku radījumu, negri-

---

[1] Līdzīgu raibu dzīves gājumu kā Gorkijs var uzrādīt, piem., mūsu dzejnieks Kārlis Puriņš Amerikā.*

[2] 1899. g. «D. L.» iespiesti M. Gorkija «Kirilka» un «Par velnu». [Sakārt.]

* Kārlis Puriņš (Čarlzs) — dz. 1872. g. Rīgā, mācījies garīgā seminarā Rīgā. 1894. g. aizceļojis uz ASV. 1899. g. beidz vācu-amerikaņu skolu Milvokī, tad studējis Viskonsinas universitatē, kur 1907. g. ieguva bakalaura, bet 1908. g. — maģistra, bet 1919. g. — filoloģijas doktora gradu. Pēc tam Puriņš darbojies par valodu pasniedzēju tautskolās, tad koledžās, pēc tam Viskonsinas universitatē. Tur arī top ievēlēts par profesoru. 1921. g. ir Milvoki valsts skolotāju koledžas dekans. No 1922. līdz 1923. g. — lektors Huntera koledžā Ņujorkā, no 1925. līdz 1927. g. — tur kārtējs profesors. 1927. g. atgriezies Milvokī kā Ārpusuniversitates izgl. nod. direktors. Publicējis virkni zinātnisku darbu angļu valodā. Pag. gs. deviņdesmitajos gados darbojies literaturā. Tautā kļuva populars viņa dzejolis «Dzīves ceļš». [Sakārt.]

bēja ne zināt no tam, ka sievietei jādod ar vīrieti vienādas tiesības. Viņiem neļāva piekāpties iesakņojušies ieskati, ka sieviete neesot, nevarot un nedrīkstot būt nekas cits kā vīrieša apkalpotāja, verdzene un mīlināšanās priekšmets. Kondorsē bij pirmais, kurš atklāti prasīja priekš Eiropas sievietēm gluži vienādas tiesības ar vīriešiem. Viņu pabalstīja pulks tā laika rakstnieku un zinību vīru, un sieviešu emancipacijas kustība tapa laiku no laika arvien jo lielāka. Sievietēm vajadzēja izglītības, viņas cīnījās un ar laiku arī iekaroja tiesības uz izglītošanos tā augstskolās, kā vidējās izglītības un arodnieciskās mācības iestādēs. Bet viņu pielaišana augstākos amatos, labākās un ienesīgākās vietās skaudīgiem, nenovēlīgiem vīriešiem stipri ķērās pie sirds. Tāpēc tie sāka no jauna vēcināt savu kara cirvi un pūlējās pierādīt, ka sieviešu pielaišana valsts un sabiedrības valdes dienestos, advokaturā, ārstniecībā, tirdzniecībā, pedagoģikā utt. pievedīšot pie lielākām jukām un nekārtībām. Tā nekautrējās izteikties pat zinību vīri kā Prudons un Šopenhauers. Citi prātvēderi ņēmās pat izsvērt sieviešu smadzenes, pie kam atraduši, ka tās vieglākas par vīriešu smadzenēm, un tad arī tūlīt tika pieņemts ar lielām uzvaras gavilēm, ka sieviete tak ir un ir zemāks radījums par vīrieti un tālab tā nav jāpielaiž ne pie izglītības, ne augstākiem un ienesīgākiem amatiem.

Visas šīs cīņas savā laikā izcīnītas arī mūsu presē. «Balt. Vēstn.» ar saviem literariskiem algādžiem un vagariem vienmēr uzstājies par sīvāko pretnieku sieviešu emancipacijas kustībai. Kā «īstais tautas laikraksts», «tautisku centienu pabalstītājs un veicinātājs» «patiesības un taisnības draugs», «humanitates sludinātājs, piekopējs un sirdīgais aizstāvs» utt. viņš pastāvīgi zobojies un gānījies par sievietēm, ka «tās uz priekšu rāpas, skolojas un sacenšas ar viņa draugiem pēc līdzīga maizes rieciena». Kad tas neko nelīdzēja un mūsu modernās jaunavas nelikās atbaidīties un nepiegrieza savam gānītājam nekādas vērības, tad «B. V.» savās slejās laiku pa laikam sācis ievietot dažādus stāsteļus, kuru vienīgais nolūks ir lasītājiem rādīt, ka «meiteņu skološana tiešām viena briesmīgi ļauna lieta», tautas grimšana, utt. Pag. gadā «B. V.» nodrukātais pazīstamā sieviešu nicinātāja Purapuķes vai pašā peklē darinātais stāstels «Mūsu modernās jaunavas» lieliski pārspēj visus literariskus mēslus un bleķus, kādus vien šai ziņā «tautiskais laikraksts» klajā laidis.

Apskatīsim, kāds viņš ir, šis «B. V.» «literariskais zieds», kurš uzplaucis pie viņa labākā algādža «godīgās» krūts. Bet, pirms es viņu atstāstu, man jāteic, ka viņš ir «šķīstākais un tikumīgākais» stāsts mūsu literaturā, «kreptīgāks» un salkanāks par «Bālo grafieni», «Izabeli» utt. Saturs stāsteļam šāds:

Saimnieka Akmentiņa meita Pauline patlaban pārnākuse no ģimnazijas mājā un «trīcošiem pirkstiņiem atloka biezo papīru», skolotājas diplomu, priecājas par to un brīnās: «Tad tāds ir skolotājas diploms! viena vienīga papīra loksne par tik daudz pūliņiem!» Viņa nomet dārgo papīru uz galda un smejas (kā ārprātā): «Vai šis papīrs gan zin, cik laimīgi viņai izdevies eksamens?»

Pieturēsim. Še mēs redzam, ka Paulinei ģimnazija jau sajaukuse galviņu. Tikai pirmziemniece varētu tā brīnīties, ka skolotājas diploms sastāv no vienas vienīgas papīra loksnes, bet nevis ģimnazistene, kurai līdzīgas lietas nevar sacelt nekādu brīnumu. Un papīram vaicāt, vai tas gan zinot, cik laimīgi izdevies eksamens, varētu varbūt tikai Dravnieka Grietiņa, kura rādīja zirgam vēstuli, teikdama: «Vai zini, zirdziņ, no kā šī vēstule ir? ... No Anča!» (Stāsts «Austrumā» 80. gados). Bet Pauline nebij ārprātīga, viņa, kā turpmāk redzēsim, pašam Purapuķem vēl patikuse. Ka viņa tik nedabīga, tas vienīgi no tam, ka Purapuķe savus varoņus un varones zīmē nevis kā daiļnieks ar smalku pinzelīti, bet kā dvorņiks ar slotu. Vispār šis bleķu smērētājs, humoristu humorists, un kā vēl viņu nesauc, savos stāsteļos, cik un kādi arī tie nebūtu, nav zīmējis neviena dabīga rakstura, visi kā no gaisa grābti, pusārprātīgi, vēja pilni, visi idiotiski slimas fantazijas augļi; tā arī šai stāstā nav neviena pareiza rakstura.

Vēsture Paulinei ļoti patikuse, viņa ar lielāko dedzību studējuse un pētījuse visus sīkumus par to, kādēļ Napoleons I šķīries no pirmās sievas un precējis otru, «bet uz eksamenu viņai prasa, kurā gadā Napoleons uzbrucis Krievijai, kur notikušas pirmās kaujas, kas bijuši vadoņi utt. Priekš kā viņai tas jāzin? Ģeografija — bū! cik tā nevajadzīga sievietei! un algebra — na, tā tik ir izgudrota jaunu skuķu mocīšanai! Žēlīgais tētiņ: priekš kā gan sievietei visu to? Ka tik gadās patīkams vīrs, tad var iztikt bez visiem saīsinājumiem. Kafeju neviens ar koeficientu nevārīs, un skroderienes rēķiniem iekavu nemaz nav vajadzīgs, bet paaugstināt kvadratā vīra mīlestību, to Pauline pratīs tāpat, kā pie salīdzinājumiem iksa vai igreka vietu var izpildīt slepens mīļotājs.»

Klau, kādas domas Purapuķem un «B. V.» par sievietēm un viņu skološanu! Kam tad sievietei jāzin ģeografija, vēsture un citas zinības, viņai jādzenas tikai pēc vīra un slepena mīļotāja. Na, nu, «B. V.» tētiņ, tu ej par tāļu! Agrāk tu mācīji, ka nav moraliski, ja sieva bez vīra vēl mīļo kādu citu vīrieti, bet tagad tu ieteic pieņemt arī slepenus mīļotājus; citiem vārdiem, labāk esot pieņemt slepenus mīļotājus nekā mācīties zināt-

nes, vai arī: zinātnes samaitā sievietes, tā ka tās nav pieticīgas ar vienu vien vīrieti. —

Pauline ir skaista, daiļa, tas viņai palīdzēšot pie labas vietas tikt. Meiteņu skolā viņa gan neiešot, «tās nav bez vecmeitām un jumpravām, kuras uzpūtīgas un untumīgas, neļauj brīvi ģērbties un skatīties uz vīriešiem, vārdu sakot, vecas grezeles (Ļoti pieklājīgs vārds. Krit.), kuras priekš tam vien novecojušās, lai varētu skuķiem un vīriešiem sirdis sarūgtināt». Pauline sapņo par mājskolotājas vietu «augstā familijā», kur bagāti, izglītoti jaunekļi un kur cerama spoža izdzīve — beigās varbūt kāzas. (Jā, beidzot varbūt kāzas, pirmā un galvenākā lieta — spoža izdzīve! Tāda, lūk, esot ģimnazisteņu augstākā cenšanās.) Skola Paulini no vecākiem pavisam atsvešinājuse, tā ka tā nemīl ne mātes, ne tēva, tikai nicina, ka tie prasti, nemācīti ļautiņi, kuri izauguši starp teļiem un jēriņiem, kāpostiem un kartupeļiem. Tāpat vecais Akmentiņš nemīl savas meitas un pilnīgi šaubās par viņas tikumību, šaubās tādēļ vien, ka tā bijuse ģimnazijā, «jo kas var galvot, ka Paulinei tāpat nenotiek kā Voltaiķu Annai, kura mājā tikuse gan labi audzināta, bet, kā aizgājuse uz Rīgu, — pārnākuse ar kaunu mājā». Pēc tā iznāk, ka par sievietes tikumības stāvokli var pilnīgi šaubīties, ja tik droši zināms, ka viņa bijuse ģimnazijā.

Pauline izsludinājusēs labākos krievu un vācu laikrakstos un, mājā dzīvodama, gaida uz atsauksmēm. Bet neviens neatsaucas, dzīve paliek gluži nepanesama. Zemnieciskie ēdieni, mātes muļķīgi-pārgudrie padomi un tēva bargie skati, tas viss viņu uzbudina augstākā mērā. Ja viņai drīzumā vieta negadās, tad tēvs to katrā ziņā piespiedīs pie darba... Bet strādāt kopā ar kalponēm rupjos māju darbus — viņa nomirtu aiz «kauniem»(!?!). Mājā aiz garlaicības jādzīvo kā cietumā. Vienīgais, ko tēvs tai atļauj, ir — noiet pie Birziņu Jūliņas, kur sapulcējas jauni ļaudis uz feinu «izamizierēšanos».

Palejiešu pagastā, kur šis stāsts vairāk norisinās, liels trūkums laukstrādnieku, un tas esot tādēļ vien, ka tur liels skaits studētu dēlu un skolotu meitu. «Studētie dēli izklīst pa plašo pasauli, mācītās meitas — kuš! par tām nedrīkst stipri runāt (tā Purapuķe) — un palejiešos atliek tikai izsūkti tēvi un noplicinātas mājas. To ievērojiet, mīļie vecāki!...» Tavu gudru galviņu, kas tik prātīgi var izskaidrot jautājumu par strādnieku trūkumu uz laukiem!...

Birziņi ir brangas mājas. Saimniekam Anšmitam daudzina 15 tūkstoš rbļ. skaidras naudas. Visu to mantos vienīgā meita Jūliņa, kura dabūjuse smalku izglītību, nobeigdama Rīgas pilsētas augstāko vācu meitu skolu kopā ar bagātāko tirgotāju un

augstmaņu meitām. Ar tām viņa noslēguse sirsnīgu draudzību; pa vasaru tās izbrauc pie Jūliņas viesībās. Ik pārdienas pate Birzniete ar kalponi brauc (nevis ar zirgu) uz pilsētu pēc svaigas liellopu gaļas, desām, sieriem, dažādiem zivju ietaisījumiem un dzērieniem.

Jā, cik lepni un izšķērdīgi gan nedzīvo tie lauksaimnieki šajos zemkopības krizes laikos, ka ik pārdienas ved no pilsētas mājā smalkus ēdienus un dzērienus. Tā kā taisni tik izšķērdīgi nedzīvo pat bagātākie Baltijas muižnieki, tad gribot negribot jādomā, ka Palejas pagasts atrodas tā saucamā Leiputrijas zemē. Bet lai nu kā, tās jau ir «B. V.» domas, ka mūsu zemkopju grūtie laiki izskaidrojami vienīgi ar lielmanīgu dzīvi un izšķērdību.

Sabrauc jaunie kungi: studenti, advokati, ārsti, tirgotāji, viętējais kroņa muižas nomnieks Grotāns un pagasta skrīvers Ronis. — Jūliņa ir smalka meita. Viņas uzlauztais deguntiņš (?) ir visiem puišiem sirdis uzlauzis (!!!). — Nerātnais deguntiņš! Ko tad nabaga meiča var darīt, ka viņai tāds deguntiņš! Baznīcā viņa iet tikai uz vācu dievvārdiem (skološanās auglis), no baznīcas iznākot, viņai deguntiņš stāv gaisā, bet actiņas skatās uz zemi, uz puišiem, kuri viņu pielūdz un apbrīno. «Kulbā» iekāpjot, viņa augsti paceļ kājiņu. Oi! *(gewalt)* kas tā viņai par kājiņu! Puišiem liekas, ka Jūliņa būtu pievilcīgo kājiņu iespēruse viņu sirdīs (!!). — Kādā dienā, kad māte aizbrauc uz pilsētu pēc iepirkumiem, Jūliņa atstāj šūpļa krēslu, nomet grāmatu un sāk istabai vidū riņķī griezties, saukdama: «Urrā! un nu es arī varu reiz strādāt un saimniekot! Ach, kas tas būs par «amifamangu»!» Viņa paķer mātes priekšautu, noiet pie spoguļa un, mēģinādama sataisīt tikpat saimniecīgi nopietnu ģīmi kā mātei, aizsien priekšautu priekšā. Viņa ķeras pie istablietām, un drīz vien istaba pārvēršas par krāmu noliktavu: viss, kas vien kustas, tiek sabīdīts istabas vidū. Pie šā darba viņu pārsteidz muižas nomnieks Grotāna kungs, ģērbies melnā frakā un baltiem cimdiem rokā. Tūliņ viņš taisās atklāt savu mīlestību, bet Jūliņa to uzaicina palīdzēt viņai istabu nokārtot. Priekšautu viņa sev noraisa un apsien Grotānam, kurš par to jūtas vai debesīs. «Kamēr meičas vieglie pirkstiņi savelk ap viņu priekšauta saites un grabinās (?) ap to kā maigs vakara vējiņš, viņš tikko, tikko valdās. Bet, kad priekšauts apsiets, viņš vairs nevar kājās nostāvēt un nogāstas (!!) uz ceļa galiem.» Viņš runā par savu mīlestību, bet viņa smejas, joko un visādi ālējas. Beidzot Grotāns pieceļas gluži sakaunējies un uz Jūliņas pavēli elsdams un svīzdams stīvējas ar istablietu nokārtošanu... Iebrauc Jūliņas draudzene Elvira un raudādama stāsta, ka uz ceļa vienā vietā

bijis daudz vabulīšu un ļaunais pasta puisis pārbraucis tām pāri. Jūliņa viņu bučo, glāsta un mierina, saukdama par mīļo bērniņu. Pēc apsveicināšanās ar Grotānu Elvira gurdeni atlaižas krēslā un, par galvas sāpēm sūdzēdamās, spiež tuklo, balto rociņu pie pieres. «Apskataties (?) viņu krietni!» Jūliņa čukst slepeni Grotānam ausī. «Viņas tēvs ir bagāts dzelzs tirgotājs. Pūrs būs smags.» Grotāns par tādu nekaunību (rakstnieks Purapuķe to uzskata par smalku pieklājību) nejūtas nemaz apvainots. Viņš pamet uz viešņu slepeni acis. Viņa ir tukla, balta, lielām, zilām acīm un plāniem, gaišiem matiem; kustēšanās gausa un nevarīga. Kāda viņai «kājiņa», to autors nestāsta, kaut gan viņš nelaiž garām nevienas no savām varonēm, dedzīgi neizpētījis, cik viņas kājiņa liela, daiļa, pievilcīga, kā apauta, kāda tupelīte un zeķīte, kā tiek sperta uz zemi, cilāta un grozīta utt. Vispār viņš dedzīgi pūlas atrast pie skaistulēm kaut ko sevišķi kārdinošu un vilinošu un pie neskaistām sievietēm kaut ko atbaidošu. Tā, piemēram, šinī pat stāstā viņš kādai kaulainai sievietei dzelzceļa vagonā p a c e ļ j a k u un ierauga, ka zem tās melns krekls. Ka pie Elviras taisīts izņēmums, par to tiešām jābrīnās.

Pēc istabas lietu nokārtošanas draudzenes iziet ķēķī pagatavot pusdienu, uz kuru tiek ielūgts arī Grotāns. Neskatot uz to, ka Jūliņa tik čakla uz darbu, viņa nezin pat to, kas pie manna putras jāliek, sāls vai cukurs. Putra tiek piededzināta rūgtu rūgtā, un cepetis, kurš jau agrāk izcepts, sasildot tiek briesmīgi sagrauzdēts. Draudzenes pašas nevar ne mutē ņemt ne putras, ne cepeša, bet tomēr mudina Grotānu, lai ēd dūšīgi. Tas pēc pirmās karotes «pārgriež acis» un izbijies skatās griestos, tomēr uz Jūliņas mudinājumu viņš ēd «raugādamies». Elvira, kas tik žēlīga un līdzcietīga, ka gaužas asaras raudāja par sabrauktām vabulītēm, knieb Jūliņai, lai tā nesmejas, lai jo ilgāk velkas Grotāna mocīšana. Grotāns ar lielām mokām izēd vienu telēķi piedegušās putras, Jūliņa pielej vēl otru, bet Grotāns vairs neēd, viņš pieceļas un gluži bāls izskrien laukā... Birziņu kalps Brencis atved no stacijas Jūliņas draudzenes Bertu un Zelmu. Berta nav smuka, bet tēvs viņai bagāts tirgotājs. Zelma turpretim daiļa, bet mazturīga: tēvs, kāds kroņa ierēdnis, miris, un Zelma ar savu māti pārtiek no mazas pensijas. Zelma vairāk mācījusēs nekā draudzenes, tās viņu sauc par zinību vīru. Un tādēļ arī autors viņu uzstāda par gluži samaitātu. Viņas acis kvēlot kvēlo, uzskatot vīrieti. Muļķīgo kalpu Brenci viņa iemīļo no pirmā acu uzmetiena un tūliņ raida uz viņu savu acu liesmas. Brencis sarkst vien un priecājas. Mežiņā, pa kuru cauri jābrauc, draudzenes apstājas un atpūšas. Še Zelma savai draudzenei izskaidro, kā rodas dzīvnieki un stādi, un proti, caur

apaugļošanos. «Tas pats likums, kas valda pār cilvēkiem, lopiem un kustoņiem, parādās arī pie stādiem. Lūk, sēne! arī viņa dzīvo savu dzīvi. Sporas jeb sēklas savienojas hymeniumā un tiek brīvas vai nu kanniņu virspusē — eksosporas jeb konidijas, vai arī viņu iekšpusē, kā endosporas. Agrāki domāja, ka spermagoniju iekšienē atrodas vīriešu kārtas apvaišļošanas organi, spermacijas, bet tā bija vilšanās. Mazie, sīkie nieciņi izrādīja patstāvīgu dīgšanas spēju un attīstījās par pilnīgām micelijām. Sporas tiek radītas mātes kanniņās — sporangijās, kaut arī ne pie visām grupām vienādi. Ja mātes kanniņas rada kustēt spējīgas, bezādas sporas, tad viņas nosauc par zoosporangijām, bet, ja sporas rodas caur apaugļošanas aktu, tad kanniņas dēvē par oogonijām. Bet apaugļošana notiek tā, ka viens vai divi tuvākie zariņi, kuru gali ir apbruņoti ar vīriešu kārtas kanniņām, pieglaužas oogonijai, izspiež caur viņas sienu apaugļošanas stiebru un ieved autheridijas pie olu kanniņām...» — «Oh, Zelma! Tu runā tik nesaprotami, tumši un noslēpumaini kā Delfijas orakuls un tik grēcīgi kā — Mefistofels,» draudzene tai atteic... Ja šinī virzienā «B. V.» ies dūšīgi uz priekšu, tad ar laiku no viņa piedzīvosim daudz ko. — — — —

Uz Birziņiem atnāk arī Pauline. Draudzenes visas labi skolotas, bet runāt viņas runā tikai par brūtganiem un salkdamas gaida uz viņiem. Iebrauc arī kavalieri: oficiers Segirskijs, dzelzceļa kontroles ierēdnis Čichanovs, aptieķnieks Freivalds, tirgotājs Hugo Brenners un advokats Spīriņš. Brenners ar Elviru jau saderinājušies, un Freivalds lavās pie Bertas, kura pret to nav vienaldzīga. Iesākas «dzīve un izamizierēšanās». Tā pastāv no nodilušiem, neprātīgiem glaimiem, saldiem, salkaniem, liesmainiem skatiem, klanīšanās, smiekliem, ūsu skrullēšanas, mēles šaudīšanas, nosarkšanas, kājiņu cilāšanas un «majestatīgas speršanās», svārciņu koķetīgas «uzņemšanas», no lēkāšanas uz priekšu un atmuguriski, piešu dauzīšanas, plaukšķināšanas utt., utt. Sarunās visi veikli un «iznesīgi», tikai advokats Spīriņš neveiklis, viņš glauda savu ķīlbārzdiņu un šauda mēli, it kā tam lūpas būtu ar medu nolipušas. «Viņš, diemžēl, tikpat vājš runātājs, kā advokats,» saka autors un piemetina: «Viņa galvenākie ieroči ir roka un acis. Ja sievieši būtu par tiesnešiem, tad viņš arvien uzvarētu.» Še nu «B. V.» literariskais algādzis atduras uz jautājumu par sieviešu pielaišanu juridiskos amatos. Pēc šo kungu domām, sieviete kā tiesnese spriestu par labu tik tam advokatam, kas savu lietu aizstāvētu ar liesmainām acīm un nerātnu roku. Un tā kā, pēc viņu domām, vai visi sievieši viegli uzvarami ar acīm un nerātnām rokām, tad, protams, ļoti bailīga lieta sievietes pielaist juridiskos amatos.

«Čichanovs ar Spīriņu ielenc Jūliņu, Freivalds pieķeras nopietni Bertai, Segirskijs lido ap Paulini, Brenners nekad no Elviras nešķiras, un Zelma ir palikuse vientule.» Tas viņu lieliski ievaino. Viņa apņemas atriebties. «Vieglu cīņu viņa nevēlas, tā nebūtu viņas cienīga, viņa grib asiņainu cīņu — cīņu uz dzīvību un nāvi.» Un tomēr vēl īsi priekš šādas apņemšanās Zelma domāja: «Nu, ar šādiem kungiem es gan vienā vagonā uz Jelgavu nebrauktu.» Tagad viņa aiz greizsirdības grib izvest asiņainu cīņu. Cīņas arī sākas. Vispirms jāizšķir saderinājies pārītis Elvira un Brenners, pie citiem viņa ķersies vēlāk. Ar saldiem smaidiem un skūpstiem viņa pierunā Elviru uz brīdi noiet no Brennera sāniem un uz klavierēm uzspēlēt kādu muzikas gabalu. Tā paklausa un spēlē valsi. Zelma uzaicina (tavu brīnumu) Brenneri dejot. Viņš apņem skaistules slaiko stāvu, dejo, brīnās, priecājas par viņas vieglo dejošanu un — tūliņ iemīlas (!?), paliek dziļdomīgs, meklē vientulību un nevēlas vairs ar Elviru kopā būt. Zelma paliek ļoti runīga, dedzīgi stāsta par laulības dzīvi, pie kam aizstāv domas, ka izglītotai sievai jāzin visas zinības un laulātiem vajag vienam otru pilnīgi saprast, vajag būt vienādā mērā izglītotiem. Viņa tiek aplaudēta. Viņā iemīlas Segirskijs un Čichanovs. Segirskijs nākošo valsi dejo ar viņu. «Un sen dienām visu atturību aizmirsis oficieris iedegas nevaldāmā kaislībā. Bet divu sirdis sajūt sāpīgus dūrienus: Brennera un Paulines . . .» «Zelma iet no rokas rokā, visus viņa apbur, visiem iedveš (uzklausaties!) slepenas cerības.» Omulība izjūk, iestājas greizsirdība un berzēšanās, kura nobeidzas ar to, ka Segirskijs ar Čichanovu iziet dārzā un met viens otram pa ļepu. Vēlāk starp viņiem notiek divkauja ar ieročiem. Viesības beidzas, visi viesi aizbrauc no Birziņiem . . .

Viesību naktīs, «kad citi kungi jau gulēja, Zelma vienā krekliņā un lakatā ietinusēs iznāca dārzā» un lapenē mīlinājās ar muļķīgo Brenci. «Viņai mirdz acis kā kaķei. Viņa dreb, ķeras viņam ap kaklu un ar skūpstiem dedzina viņam lūpas un vaigus kā ar karstu dzelzi.» «Es tevi mīlu . . . mīlu . . . mīlu . . . Vai es tev patīku? . . .» viņa smejas, dveš, kutina, raud un pa starpām sauc Brenci par muļķi. Kad Zelma aizbrauc uz Rīgu, Brencis dodas tai pakaļ. Viņa ieved viņu Ķeizara dārzā «tādā čūklienā, kur nevienas dzīvas dvēseles nebija, tikai viena ielas meita garām pagāja». Vēlāk viņa pierunā Brenci «nozagt daudz naudas» un uzrāda pat namu, kur nauda tiek glabāta. Brencis nogaida vakaru un tad laužas caur logu namā iekšā, bet tiek saķerts un ietupināts cietumā. — — — —

Elvira, Brenners, Berta un Freivalds dodas taisni uz Ķemeriem . . . Bez Ķemeriem taču nebūtu nemaz domājama

modernā dzīve, to Purapuķe zin pārāk labi... Elvira turas cieti pie Brennera un negrib nemaz no tā noiet, bet šis tikai žāvājas, garlaikojas un pa reizei zobojas par viņu. Viņš vēlas vienatnē satikties ar Zelmu, kura kādu dienu vēlāk ierodas Ķemeros, bet tā negrib par viņu nekā zināt. Viņa piemetas pie Bertas, pēdējās vecāku namā. Bertas tuvumā viņa grib uzturēties tikai tādēļ, lai kādi nebūt aizkavētu viņas savienošanos ar Freivaldu. Birziņos Berta bij teikuse Freivaldam, ka viņa, Ķemeros dzīvodama, rītos agri izejot no mājas, nosēžoties uz kāda kalniņa un, uz jūru skatīdamās, sapņojot kā Puškins. Tas bij mājiens Freivaldam, kur viņa vienatnē sastopama, uz ko Freivalds bij atbildējis, ka viņš ļoti mīlot «dzeju daiļās miesās». Tikko nu Berta otrā vai trešā dienā izgāja uz jūrmalu sapņot, te arī Freivalds ierodas un tūliņ notiek «atzīšanās», apkampšanās, skūpsti, pēc tam norunā nākošā dienā izlūgties vecāku svētību. Zelma tīri saslimst, kad Berta viņai to paziņo. Un nākošā rītā notiek brīnumi. Berta aiz lieliem brūtes priekiem nomirst!!! Zelma noģībst, protams, arī aiz lieliem priekiem, jo, lūk, tagad viņa ieņems Bertas vietu pie Freivalda sāniem, kas beidzot tomēr nenotiek.

Tāda, lūk, ir dzīve mūsu dieva pasaulītē! Cilvēka daba un jūtas attīstās, grozās un mainās kā ar suta spēku. Nedēļas, dienas un pat minutes laikā notiek milzīga rakstura maiņa. Zināms, par to nav daudz jābrīnās, jo mēs tak dzīvojam tvaika, elektrības un lielrūpniecības laikmetā, kur viss tiek ražots neticamā ātrumā. Un kādēļ gan lai arī «modernu stāstu» neceptu ar tvaiku vai elektrību sakurinātā modernā pečkā!! — — — — — —

Paulinei izgadās mājas skolotājas vieta «Sasnovicā» pie kāda grafa, kurš viņā tūliņ iemīlas, un grafiene paliek greizsirdīga. Grafs Paulinei piedāvā liekas sievas lomu un namu Maskavā līdz ar 5000 rubļiem ikgadus pensijas. Viņa to pieņem un apmetas greznā namā, jo labāk taču tā nekā nākt atpakaļ uz dzimteni un strādāt darbu, kurš caur skološanos apnicis. Sakiet, kāds labums nu ir no skološanās? — — — — — — — — — —

Jūliņa dzīvo tēva mājā, lasa grāmatas, zvalstās šūpuļa krēslā, staipās zem ābeles dārzā un sapņo jaukus dzīves sapņus. Autors uz viņu noskatās žēlīgāki nekā uz tās draudzenēm, nelaiž viņu no mājas prom, lai svešumā nepaliktu netikla. Vienīgais sods, ar kādu viņš Jūliņu sodījis dēļ viņas skološanās, ir tas, ka atņēmis viņai godprātību un ielicis krūtīs tādu sirdi, kura vienā acumirklī jūt labāk, otrā sliktāk... Skrīvers Ronis atbrauc precībās, un viņa to atraida rupjākā kārtā... Viņa sāk strādāt. Ar uzslavām, glaimiem un skūpstiem viņa iedod gājējiem vairāk čaklības, pate strādā līdzi dažādus darbus «visiem par lielu lieliem brīnumiem» un pat pret mātes gribu. Tā Gro-

tāns viņu pārsteidz pie teļu dzirdīšanas, tiek gluži aizgrābts (?!) un... un grib turpat atklāt savu mīlestību. Viņa atraida viņa bildinājumu, bet vecāki nosaka, lai tik kādu dien' braucot «riktīgās» precībās, uz meitas liegšanos neesot daudz jāklausās. Caur to izceļas ienaids starp Jūliņu un vecākiem. Bet kā nu izlīgt? Purapuķe nav vakardienas, viņš iemeslu drīzi atrod. Jūliņa, lūk, iziet lopu ganīt, uznāk pērkons ar lietu, Jūliņa samērcējas līdz ādai, noģībst aiz bailēm no pērkoņa, tiek ievesta mājā, un vecāki lielākā izmisumā «piedod» savam bērnam tiepšanos un svēti apsolās neiemaisīties viņas precības lietās. Atbrauc Grotāns, pienāk pie Jūliņas, kura guļ gultā, un vēlreiz «bildina» viņu, bet atkal tiek atraidīts. Te Grotāns žēlojas, ka ļaudis par viņu smejoties, ka viņš no Jūliņas esot dabūjis «kurvi». Šai lietā Jūliņa var izlīdzēt. Lūk, svētdien «Vāckalnā» izrīkojums, ja Grotāns viņu tur ar saviem zirgiem aizved, tad ļaudis atkal runās otrādi. Runāts, darīts. Ļoti jautra, priecīga un laimīga Jūliņa sēstas ekipažā blakus vairākkārt atraidītam Grotānam un aizbrauc uz izrīkojumu. Še, kā jau tas citādi nav domājams, visi vīrieši viņu apbrīno un pielūdz un sievieši — apskauž. Ikviens vīrietis vai izkūst aiz prieka un laimes, kad Jūliņa ar to dejo un tērzē. Tikai kāds bāls jauneklis, kalpa dēls, mācījies zemkopis, iesaukts par «bada muižas kungu», Tiltiņu Mikus, ir sapīcis un pārmet viņai tik lielu laipnību, kādu viņa parādījuse, uzlūgdama viņu uz «dāmu kadrilu» aiz tā iemesla vien, ka citi un citas viņa neievēro. Jūliņai caur to pazūd visa jautrība. Lūk, pirmais vīrietis, kas priekš viņas nelokās! Vai tas nav kas sevišķis? Viņš ir bāls, mazturīgs, tomēr galvu tura gaisā. Tādi ir tie īstie romanu varoņi! Un Jūliņa tūliņ liek Grotānam, lai viņu ved atpakaļ uz māju. Karietē «Jūliņa sēd sadrūmējuse un klusa». Grotāns samulst, aptver viņu, velk pie krūts un «čukst laimīgi pārgrieztām acīm: «Topi mana sieviņa!»» Jūliņa iebļaujas un izlec no karietes. Viņa iet kājām. Grotāns brauc pakaļ. To viņa neiztur, viņa apsēstas grāvmalā un raud. Grotāns izlec no karietes un nokrīt meičas priekšā uz ceļiem. «Atkāpies!» Jūliņa iebļaujas ārprātīgās dusmās, uzlec gaisā kā spindzele un aizskrien pa tīrumu, ka mati vien kust...

Kādā dienā no pilsētas braucot, Jūliņa satiek «bada muižas kungu» Tiltiņu, kurš kājām iet to pašu ceļu. Viņa paved viņu. Par to viņš pēc kādām dienām ar īsu vēstuli viņai pateicas. Viņa tam atbild ar veselu loksni garu vēstuli, «kuru rakstīja visu augu dienu». Viņš atkal atraksta divas loksnes, un tā izceļas nopietna sarakstīšanās. Pēc tam nāk personīga satikšanās. Tiltiņš ierodas Birziņos, kur Jūliņa, uz viņu gaidīdama, spogulī vien lūkojas. Jūliņa viņu ieved ābeļu dārzā. Tiltiņam iekrīt

prātā sārtos āboļus salīdzināt ar Jūliņas vaigiem un īstas pārliecināšanās pēc pieliek savas lūpas pie pēdējiem. Milzīgs uztraukums. Meičai iemetas rokās krampji, un viņa tās apskauj Tiltiņam ap kaklu. Smaidi... Skūpsti... Dārzā ienāk nemierīgie, saskābušie veči. Viņi iztrūkstas. Tēvs sasit izbijies rokas, māte raud... Tiltiņš stāv, nokāris galvu, it kā večam būtu pīpi izzadzis no kabatas!! Nu ko tad? Jūliņai ar Tiltiņu jātaisa kāzas. Kad jau, tad jau... viss Purapuķes lēmums, kas tam izbēgs! — —

Tiltiņš ar Jūliņu ir iebraukuši Rīgā iepirkties kāzu vajadzības... Iepirkumi mazi un ātri izdarāmi. Taču priekš laimīgā «brūtgana pāra» tie paši ir garlaicīgi. «Nosenojušās (latviski «novecojušās») kasierenes, iesprostītas kā «plēsīgi zvēri» (nu, nu!) šauros sprostiņos, uzbāzīgi laipnie komiji — tiešām nepanesama vienmuļība un garlaicība! (Lūk, mājiens tirgotājiem, lai sievietes nepieņem par kasierenēm)... Pulkstens 3 pēc pusdienas. Līdz vilcienam vēl 4 stundas. Tiltiņš grib iet uz viesnīcu atpūsties. Jūliņa atcērt saīguse, ka vajagot būt taupīgiem, un abi aiziet pa pilsētu pastaigāties. (Saki, rakstnieka kungs, kā gan saskan šī Jūliņas taupība ar to lielmanīgo dzīvi mājā, kur ik pārdienas māte brauc uz pilsētu pēc smalkiem ēdieniem un dzērieniem? Laikam to bijāt aizmirsuši, ka šo skatu tēlojāt. Jauki!) Labā, vecā Rīga pildīta ar drēgnu miglu. Ielu bruģis ir slapjš un glums. Kādai resnai kundzei «izslīd» kāja (nevis paslīd, bet izslīd) un nogāztas gar zemi (šī izslīdējusē kāja). Viņai aiz muguras stāv švītīgs pilsētnieks un pazinēja acīm nolūkojas uz kundzes «strīpainajām zeķēm». No tam Jūliņa un Tiltiņš paliek vēl «drūmīgāki». Viņš vēlas būt savā klusajā kaktiņā, kur vecais sienas pulkstens ar čikstošo tiktaku sludina, cik ātri dzīve aizrit, un Jūliņa — parunāties ar kalponi mājā. (Ļoti laimīgs brūtes pāris!) Viņi blandās bez kāda nolūka pa ielām un mēģina visādi laiku saīsināt, bet garlaicība un saīgums aug kā tumšs spoks. Viņi nonāk uz pontonu tilta. Tur divas kalpones runā un smejas par kādu bodes zelli, ka tas kā traks sānos kniebot. Jūliņai piepeši ir tā ap sirdi, ka tai gribētos ielēkt ūdenī. Tilta otrā galā ierauga ūdenslīdēju un dzird rupjus vārdus. Jaunie ļaudis saīgst vēl vairāk un dodas taisni no pilsētas laukā, gar dzelzceļa dambi uz Torņakalna pusi. Te viņiem garām šmauc divi iedzērušies vīrieši, vienam rokā cirvis, otram katliņš. Jūliņa briesmīgi izbīstas. Jāiet atpakaļ. Stacijā viņi nonāk ceturksni stundas priekš vilciena noiešanas. Viņi atrod vagonu ar trim brīvām vietām aizdurē un ieņem tās. Jūliņa iespiežas kaktā un tūliņ iemieg. Te vagona durvīs parādās konduktors ar milzīgu, bet, kā liekas, vieglu čemodanu rokās, un viņam seko švītīga

dāma ar gandrīz «tikpat platu cepuri kā čemodans». Soma tiek uzcelta plauktā, bet dāmai ierādīta tukšā vieta pretim Tiltiņam. Viņa ieņem to ar «lepni palaidnīgu gorīšanos». Tiltiņš savelkas atpakaļ, lai dāmai būtu ērtāki, bet pats lūkojas pa logu, kā žīdelis ar lielu, kumpu degunu bučo patiesi skaistu žīdeni. Nobučojies vienreiz, viņš pagriežas atpakaļ un bučojas atkal. Resns vecis, laikam «tatē», stāv skaistulei blakām un tīkami smīn: redzams, nākamais sievastēvs... Trešais zvans... Vilciens kustas uz priekšu. Dāma noņem lielo cepuri un noāķē tā saucamos «spārnus», «iberdeķi» vai «pelerinu». Apakšā ir redzama dziļi izgriezta jaka ar īsām rokām. Tad viņa noskatās savā pretniekā ar neapslēptu ziņkārību. «Ach, cik karsts!» viņa iesaucas, tad pastāsta, ka šī braucot slepeni, inkognito, un it kā kaitēdamās atraisa kādu šņori ap vidukli. Viņa sūrojas par garlaicīgo braukšanu, te atslienas gurdeni vagona stūrī, te atkal saliecas enerģiski uz priekšu. Viņa teic, ka pasaule esot viltīga un blēdības pilna, taisnā ceļā un atklāti nekur nevarot tikt. Viņa uzteic Tiltiņu par prātīgu cilvēku, ka tas vēl neesot precējies, un pastāsta: «Agrāk vīrieši precēja smukas sievas, tagad tas vairs nav modē. Ļaudis caur piedzīvojumiem ir nākuši pie pārliecības, ka smukums ilgi nepastāv. Tādēļ tagad precē bagātas. Bet, tā kā ar bagātību vien nav diezgan, tad blakām sievai tura smukas mīļākās... Diemžēl, ļaudis tagad ļoti samaitāti... Teatri, balles, izbraukumi, jūrmalas peldu vietas — priekš kam gan tie ir? Lai mazinātu tikumību, lai dotu jaunekļiem, tāpat kā precētiem, iespēju uzsākt mīlināšanos... Jūs, vīrieši, bieži topat vadīti pie deguna, bez kā to justu. Par kuru meiteni jūs uzņemtos galvot? Kāds jauns cilvēks man sacīja, ka viņš sievu savu mūžu neņemtu no rīdzeniecēm: viņas visas esot samaitātas no skolas gadiem... Es viņas pazīstu ļoti labi... Es pate varētu būt tiklab pilsētniece, kā lauciniece... Par Dvinsku runā ļauni, bet tur ļaudis ir tiklāki, sievietei nekad neuzbruks. Turpretī Rīgā — rudeņos ap pulksten sešiem vakarā sieviete nedrīkst iet caur Vērmaņa dārzu. Tur jau tik tālu nācis, ka pat muzikas vakaros vīrieši ķer sieviešus pie rokas. Paprasat jel reizi tai muļķa bandai, tiem plebejiem un proletarijiem, kas muzikas dienās kā melns bars mušu griežas ap lielo paviljonu, ko viņi meklē? — Kādu atbildi viņi jums dos?... Es pazīstu labi...» Viņa grib pielabināties Tiltiņam, bet šis atraida katru viņas uzbāzību. Lokomotive svilp, vilciens tuvojas Tiltiņa gala mērķim: beidzot tas arī apstājas. Dāma pieliecas Tiltiņam pie auss, te šinī acumirklī atmostas Jūliņa un iekliedzas: «Pauline!» Jā, tā bija Akmentiņu Pauline, kura bij ceļā uz vecāku mājām. Viņa «sarāvās kā no spēcīga sitiena». — —

Otru varoni, Zelmu, mēs sastopam pie sv. Jura baznīcas mācītāja. Viņa liek pierakstīt ārlaulībā dzimušu dēlu. Tagad Zelma dzīvo «Brennera sētas mājā». Brenners jau ir apprecējis Elviru. No mācītāja pārnākot, Zelma sastop pie vārtiem Elviru un vārtu sargu, kuri viņai prasa, kādā vārdā kristīšot dēlu. «Zemi radījumi! Ložņas!» Zelma atbild lepni un «tik apzinīgi izceltu galvu aiziet uz savu dzīvokli, it kā tā būtu ķēniņiene». Autors viņas galvā ielicis domas, ka prātīgāki ir dzīvot ārlaulībā nekā laulībā. Viņa nav iedevusēs laulībā ar Brenneri, viņai labāk paticis palikt par viņa lieko sievu. Tiešām ērmīgi! Bet kā tad lai citādi raksturotu «modernās jaunavas»? Tas ir purapuķiski pareizi, sakiet ko sacīdami! Elvira, kura gan nenomana, ka viņas vīram kāds sakars ar Zelmu, tomēr grib, lai Zelma tiktu padzīta, esot tak par kaunu tādus cilvēkus mājā turēt. Uz to Brenners viņai atbild, ka, «ja par tādiem grēkiem gribētu īrniekus vai pat pašus māju īpašniekus izlikt no dzīvokļiem, tad visa pilsēta tiktu iztukšota»!

Gadu vēlāk Zelma pie tā paša mācītāja pieraksta otru dēlu. Mācītājs brīnās, ka tai jau otrs, un ir gluži izmisis par «pazudušo avi». Bet Zelma tikai smīn, skatīdamās uz «savu smuko kājiņu», smīn kā laikam purapuķiski moderna, skolota jaunava, kurai tas par godu, ko citi ieskata par kaunu...

... Ir vasaras diena, jauka un silta. Elvira šodien aplaimo savu vīru ar mantinieku. Zelma ir uzbudināta. Ko lai viņas dēli manto? Kādu stāvokli viņa pate ieņems turpmāk dzīvē? Viņa nostājas spoguļa priekšā un skatās. Ģīmis ir sārts, vaigi apaļi, acis mirdzošas, — pleci, rokas, krūtis, kakls sārti balti un pievilcīgi. Viņa apmierinās un pasmaida. Tad viņa nomazgājas, uzvelk sniegbaltu jaku, bagātīgi spicēm izrotātu, un iesmaržojas. Pēc tam, palaiduse kuplos matus vaļā un pārsējuse tos ar sarkanu zīda lentu, iziet laukā un nosēžas istabas priekšā uz sola strādāt rokdarbu. Pa sētas vārtiem ienāk Brenners. Redzēdams, ka Zelma pagalmā viena, viņš pienāk tai klāt. «Jūs nodegsat, jaunkundz, jūs tik skaista,» viņš teic un lūkojas kā sastindzis kārdinoši skaistajā sievietē. Viņa zobojas par viņu un saka, ka tam jāsteidzoties pie sievas, kur viņš topot gaidīts. Brenners satver viņu aiz rokas, viņa uzbrēc, lai atkāpjoties, un pate ieskrien savā dzīvoklī... Nakts... Zelma guļ. Pie loga tiek pieklauvēts «tuk! tuk! tuk!». Zelma uzceļas un atver loga slēģus. Pie loga stāv Brenners un lūdzas, lai to ielaiž. Viņa paskaidro, ka viņam vajagot palikt tikai pie vienas, viņas vai Elviras, un aiztaisa logu. Brenners uzbudinās līdz ārprātībai, izdauza logu, nonāk savā dzīvoklī un — nožņaudz savu sievu Elviru un jaunpiedzimušo bērnu. Pie slepkavības viņu pārsteidz

vecmāte un kalpone. Brenneri apcietina, un Zelma, — tā izvelkas no sava dzīvokļa. Viņas dzīve nu izpostīta. Ko lai nu iesāk? Viņa raksta Jūliņai, lai tā izgādājot viņai dzīvokli pie sevis vai citur apkārtnē, viņa esot paguruse dzīves cīņā, vajagot miera, miera un atpūtas. Pēc neilga laika pienāk atbilde, ka Grotāna kungs esot ar mieru izīrēt dzīvokli jaunai, skaistai dāmai...

Zelma aizbrauc... Jūliņa Grotānam nav teikuse skaistās dāmas vārdu, un šis nemaz nezin, kas tā tāda ir. Apsveicinoties viņš viņas nepazīst, jo viņai biezs šķidrauts priekšā. Bet, kad viņa, apmetusēs grezni ierīkotās istabās un uzposusēs, iznāk viesu istabā, Grotāns tīri izbīstas. «Vai jūs domājāt citu sagaidīt?» viņa vaicā un smejas. Palejiešos zināma visa Zelmas vēsture. Viņš to pateic, sviedrus slaucīdams. Viņa grib tūliņ atpakaļ braukt, bet viņš attur. Viņa teic, ka pate no sava vārda nekaunoties un tas viņai nesāpot, ko ļaudis par viņu runā, viņa tos nicinot tāpat kā tārpiņus, kuri mēslos lokās. «Es reiz esmu pasaulē, lai baudītu dzīvi, un zinu, ka viņa mūžīgi nevilksies. Kādēļ tad lai es klausītos uz muļķu spriedumiem, kad daru to, kas man patīk? Daži aizliedzas paši sevi cerībās panākt vēlāki kādu labāku, augstāku algu; kas tad man var pārmest, kad es uz rēķina nekā nedodu, bet saņemu savu algu tūdaļ? Vai nebūtu smieklīgi, kad, piemēram, es jūs iemīlētu, bet negribētu palikt par jūsu sievu ļaužu valodu dēļ un tādēļ gaidītu, kamēr ar jums debesīs satikšos? Nē, tādas pacietības man nav!» Grotāns noskūpsta viņai roku, viņa pasmaida un turpina: «Ja es būtu no ļaužu valodām baidījusēs, vai jūs domājat, ka būtu jel kad šurpu nākuse? Jūs esat neprecējušies, un ar to pietiek, lai jauna sieviete apraktu savu godu, nomezdamās dzīvot ar jums zem viena jumta. To es zinu, bet, kā redzat, neesmu no tā baidījusies. Ne katrs putns, ko mednieks redz, jau top nošauts, nedz laulība ir tik droša sēta, ka tā nebūtu pārkāpjama. Viņa pa lielākai daļai ir maska, zem kuras tiek piekopta visnekārtīgākā dzīve. Vai domājat slavu iegūt, locīdami ceļus lielā pūļa priekšā? Jo mazāk jūs to ievērosat, jo labāk priekš jums. No šā stāvokļa lūkojoties, es nebaidos ar jums zem viena jumta dzīvot, ar jums pie viena galda ēst un, — manis dēļ, ar jums vienā istabā gulēt.» Zelma ieskatās Grotānam kaisli, dedzīgi acīs. «Un jūs?» Grotāns elš, pūš, slauka sviedrus un nezin, kur acis likt. «Es... es arī nebīstos no ļaužu valodām.» «Līkop!» — «Līkop!» Viņi sadodas rokas un sāk kopā dzīvot. Še ir bilde, kura gaiši rāda, ka sievietes nekaunīga uzbāzība var piespiest vīrieti aptraipīt ar negodu savu tīro vārdu un, pēc «B. V.» un viņa algādža domām, šāda lieta pilnīgi iespējama tikai labi mācītai sievietei, pa daļai ar otras izglītotas sievietes piepalīdzību. Jūliņa pate gan

nepiekopj netiklu dzīvi, bet tādu pabalstīt un veicināt viņa neatsakās. Zelmas dzīve viņai pazīstama vai visos sīkumos. Grotāns tikai labu vien par Jūliņu domājis un pilnīgi uzticas viņai, tomēr viņa nekaunas savu netiklo draudzeni uzlaist viņam uz kakla.

Kādā rudens dienā pārnāk Pauline pie saviem vecākiem. Viņa ir bāla, pūderētu ģīmi un ar uz pieres apcirptiem matiem. Acis tai sausi iekaisušas, apņemtas platiem riņķiem un dziļi iekritušas. Uz pirmā acu metiena var redzēt, ka viņa ir gatava ielas meita, turklāt viszemākās šķiras. Viņa grib lūgties piedošanu no izmisušiem vecākiem, grib tēvam roku bučot, bet tas meitu atgrūž un aizsmacis sauc: «Neaiztiec manis, jo tu esi nešķīsta!» Pauline nokrīt ceļos un taisnojas, ka viņa esot mazāk vainīga nekā vecāki, kuri viņu skolā sūtījuši (?). «Kad biju vēl maza meitene,» viņa teica, «tad lielākais prieks man bij strādāt, bet jūs no tam mani mēģinājāt atturēt. Skolā man apnika strādāt. Mans vienīgais prieks bij lasīt aizliegtas grāmatas un ciest ar dažādām vieglprātīgām varonēm. Ko grāmatas nespēja, to paspēja biedreņu stāsti. Es staigāju bieži novakaros pa ielām un dārziem, lai kādu meitu mednieku sastaptu, bet neviens man klāt neķērās. Kad noliku skolotājas eksamenu, tad sajutos patstāvīga, brīva un mācīta un domāju, ka nu pate varu vīriešus gūstīt.» Tāļāk viņa apraksta savu dzīvi pie grafa. «Viņš man sagādāja Maskavā brīvu dzīvi, deva dārgas dāvanas, naudu... pēdīgi man bij tāda dzīve, kādu vēlējos. Bet grafs pēc kāda gada iemīlēja kādu baronesi, brauca viņai pakaļ uz ārzemēm un atstāja mani. Es paliku bez līdzekļiem un mērķa. Es atbraucu uz Rīgu un no turienes pārgāju uz jūrmalu. Es apmeklēju visas balles, izrīkojumus un dažādas izpriecāšanās vietas, un pielūdzēju man netrūka. Bet tie bij visi tādi dienas tauriņi, kamēr man vajadzēja pastāvīga. Dzīdamies pēc tāda, es grimu arvien dziļāki. Tad pienāca rudens, jūrmalas iedzīvotāji aizvilkās uz pilsētu, un man — kurp man bij griezties? Es atbraucu šurpu. Par nelaimi ceļā es satikos ar Birziņu Jūliņu un viņas brūtganu. Baidīdamās, ka viņi varētu par mani kaut ko izpaust, es otrā dienā jūs atstāju un atgriezos atpakaļ uz Rīgu.» Tur viņa pāris gadus veda zemākās šķiras ielas meitas dzīvi, izdzīvoja to līdz beigām un tad — tagad pārnākuse mājā... Pēc garas cīņas tēvs patur meitu mājā, bet tikai ar to noteikumu, ka tai jādzīvo saimes istabā, jāēd saimes ēdiens un jāstrādā visi grūtie darbi, ko Pauline arī pieņem, neskatot uz to, ka tai skolotājas diploms kabatā!... Tā ar Paulinu viss gājis brīnišķi otrādi. Viņa jau bij vienu gadu nodzīvojuse Iekškrievijā un vienu vasaru Rīgas jūrmalā, kad sastapās vagonā ar Tiltiņu un Jūliņu, kuriem bij kāzas tā paša gada rudenī, kad sākās stāsts

«Mūsu modernās jaunavas». Tāpat ar neticamu ātrumu gājuse Zelmas dzīve. Jūnija mēnesī viņa vēl bij «daiļa, brīva jaunava», bet rudenī, pāris mēnešus vēlāk, jau pierakstīja pirmo dēlu. Lai nu vēl kāds saka, ka mūsu laikos nenotiekot brīnumi! ... Drīzi pēc Zelmas apmešanās pie Grotāna «bij barga pērkoņa nakts». «Ārā tumšs, lietus, vētra, pērkoņa grūdieni, mājas sienas trīc un logi tarkšķ. Uz mazā galdiņa blakus Grotāna gultai deg naktslampiņa. Durvis uz otru istabu ir tikai pievērtas. Blakus istabā atskan viegli soļi. Durvis atveras, un viņās parādās balts sievietes tēls. Viņa ir bāla kā nāve, un caur plāno kreklu ir redzams, ka tā pie visām miesām trīc. «Es nomiršu aiz bailēm!» viņa iesaucas un apķeras viņam ap kaklu ... Jaukāka laika par to Grotāns savā laikā nebij piedzīvojis ... «Viņš salaulājās ar Zelmu. Pēc tam nāca balles, viesības un izbraukumi viens pēc otra,» un beidzot Zelma ieņēma mājā «jaunu, skaistu muižas kungu». Nu Grotānam vairs nebij sievas. Visa pasaule viņu izsmēja un nicināja. Te viņam iešāvās domas galvā atmērot sievai ar tādu pašu mēru. Viņš pierunāja Paulini ieņemt pie viņa liekās sievas lomu. Pauline nāca un dzīrojās pie viņa. Beidzot Zelmai tas apnika, ka viņa tiek izmainīta. Uz viņas vēlēšanos «muižas kungs» kāp zirgam mugurā un aizlaiž uz Paulines vecāku mājām un vecam Akmentiņam izsaka visu, ko Pauline muižā dara. Akmentiņš patver flinti un dodas uz muižu. Ceļmalā krūmos viņš paslēpjas un gaida uz meitas pārnākšanu. Lai gan laiks nav karsts, tomēr viņam sviedri plūst aumaļām. Nav ilgi jāgaida, ka nāk Pauline roku rokā ar Grotānu, kurš viņu pavada un sarunā sauc par eņģelīti. Viņa «paredz briesmas» un lūdzas, lai pavadons iet atpakaļ, bet tas mierina, ka nekas slikts nebūšot. Akmentiņš izlec no krūmiem, saukdams: «Tu vēmekle!», un pārītis paliek «kā sasaluši»! Viņš satver meitu un aizrauj aiz lazdu krūma. Grotāns dodas mājās. «Meties ceļos un lūdz dievu!» Akmentiņš uzkliedz meitai. Tā paklausa, norīb šāviens, un Pauline ir beigta ... Grotāna dzīve top arvienu kritiskāka. Skaidri redzams, ka pie šā, citkārt godīgā un taupīgā vecpuiša krišanas nav vis vainīgi apstākļi, bet paša autora žēlīgā griba. Bildinādams Jūliņu, Grotāns žēlojas, ka aiz kauna nedrīkstot ne baznīcā iet, jo visi ļaudis smejoties, ka Jūliņa viņu atraidījuse. Pēc šā viņš nekādā ziņā nepieturētu savā mājā netiklas sievietes, labi zinādams, ka ar to ļaudīm tiek dots dibināts iemesls viņu ne tikvien vairāk apsmiet, bet pat nicināt. Nepietika ar to vien, godīgais Grotāns tika vēl padarīts par laulības pārkāpēju un tikai tādēļ vien, «lai Zelmai atmērotu ar tādu pašu mēru» un viņa citkārt godīgo māju padarītu par gatavu «Zodomu-Gomoru».

Pie Zelmas slaidās dzīves visi Grotāna iekrātie tūkstoši izput kā pelavas vējā. Ūtrupē tiek pārdotas mantas pēdējās atliekas, un Zelma šķiras no Grotāna. Pirms aiziešanas uz citurieni viņa vēl apmeklē Jūliņu, lai «redzētu viņas laimi». Jūliņa sēd ar savu vīru dārzā un skaustās, mīlinājas. Pie viņu kājām rotaļojas dēls Jānīts, un tā jaunāko māsiņu istabā auklē «grossmamma». Lepni ienākuse dārzā, Zelma piepeši «nokrīt ceļos», it kā ar krītamo kaiti, satver Jānīti un skūpsta. Cik nožēlojama, nabaga un atstāta tagad izliekas lepnā sieviete. Kā bezspēcīgi un vārīgi trīc viss viņas lokanais stāvs!... Bet nākamā acumirklī Zelma uzceļas cēli un majestatīgi. «Piedodat,» viņa saka mierīgi, «ka traucēju jūsu laimi. Nīcšem taču nav taisnība! Viņš ir aizmirsis, ka cilvēka dzīvei ir divas puses, jaunība un vecums, un ka viņa idealvaroņiem — pārcilvēkiem pēc izbaudītiem priekiem nāk jo grūtāka vilšanās, mokas. Ardievu!» Un, pirms kā Jūliņa paspēja ko atbildēt, Zelma jau ir atstājuse dārzu un tikpat lepni, kā nākuse, aiziet. «Laulātie draugi saskatās un — karsts, sirsnīgs skūpsts savieno viņu lūpas.»

Ar šiem vārdiem stāsts beidzas. Kas oficialam rakstam zieģels un pātaru grāmatai āmen, tas še ir skūpsts, kuru autors karsti, sirsnīgi uzspiež savam netiklam, nešķīstam gara bērnam, priekš kura viņš loka savus ceļus kā Baala priesteri priekš sava elka. Stāsts, kā redzams, pats par sevi pārāk muļķīgs un nejēdzīgs, ne tur pareizi, dabīgi raksturi, nedz ar patiesu dzīvi saskanoši darbības cēloņi un dziņekļi. Zelma uzņemas asiņainu cīņu niecīgā iemesla dēļ, ka draudzenes tiek aplenktas no kavalieriem, bet viņu neievēro un ka šie paši kavalieri ir tādi, par kuriem viņa domā: «Nu, ar šiem kungiem es gan vienā vagonā uz Jelgavu nebrauktu.» Savas pievilcības pārākumu viņa tūliņ pierāda un atviļ draudzenēm pielūdzējus, kuri pat sapļaukājas un ar ieročiem izkaujas viņas dēļ. Ar tādu uzvaru patiesas dzīves sievietēm pilnīgi pietiktu, bet Zelmai nav diezgan, viņai vajag Bertu pakārt un Elviru nožņaugt; pie Brennera viņa neizprecas tikai tādēļ vien, lai pēdējais apprecētu Elviru un lai tad pēdējo kā laimei ceļā stāvošu šķērsli varētu iznīcināt.

Paulines krišanai netiklībā arī nav patiesi dibināta iemesla. Bez kādas cīņas viņa atstājas no skolotājas amata un ieņem liekās sievas lomu pie grafa, kuru viņa vēlāk patiesi iemīļo. Ja nu tā, tad viņa, kad gadu vēlāk grafs to atstāj, sāktu atkal godīgā ceļā sapelnīt dzīves uzturu, bet viņa to i nedomā un atlaiž no Iekškrievijas uz Rīgas jūrmalu, kur lakstojas ar visiem dienas taurieņiem, un beidzot par savu peļņas avotu izraugās Rīgas ielu dzīvi.

Sieviešu naidnieks, sieviešu tiesību apkarotājs «B. V.» caur savu literarisko algādzi pūlas iestāstīt bērnu vecākiem, ka «meitu

skološana viena briesmīgi ļauna būšana». Zinības sievietēm nederot, no tām viņas tik samaitājoties. Sievietei vajagot būt mazāk izglītotai nekā vīrietim, viņa neesot aicināta augstu uzdevumu izpildīšanai, bet sapņošanai, un zinība, lūk, sapņu necieš, — «viņa norauj liekuļiem maskas un atver sapņotājiem acis». Prasta, nemācīta sieviete vieglāk pieviļama un apmānāma, vieglāk padarāma vīrietim par padevīgu verdzeni un mīlināšanās priekšmetu nekā mācīta sieviete, tādēļ sieviešu emancipacijas kustības apkarotāji, šie atpakaļrāpuļi, progresa un taisnības ienaidnieki, cīnās visiem spēkiem, lai sievietes atturētu no skološanās, lai viņas netiktu izglītotas, «jo tikai zinībā cilvēks iegūst patiesu dzīves sajēgu» un sieviete var atkratīties no varmācīgā vīrieša kalpības. Uz savu lasītāju muļķību spekulēdams, «B. V.» ņemas stāstīt, ka sievietei pēc viņas pašas dabas īpašībām un savādībām nevarot būt tāda pat cenšanās pēc augstākas izglītības kā vīrietim; vīrietis ar augstām zinībām nodarbojoties augstāku ideju sasniegšanai, bet sieviete no zinībām mācoties tikai bezdievību, kura viņai vairāk patīkot nekā pate zinība. Tā Pauline kāri lasījuse vēsturi un tikai tādēļ, lai izpētītu iemeslus, kādēļ vēsturiski slaveni vīri šķīrušies no pirmām sievām un precējuši otras; tur autors viņas dzīvei licis pamatu, viņa palika par lieku sievu un beidzot izvērtās par ielas preci. Zelma atkal zinības mācījusēs tikai tādēļ, lai iegūtu pilnīgu sajēgu par to, kā notiek apaugļošanās pie stādiem un dzīvniekiem, un «lai dzīvotu pēc tiem likumiem, kuri valda vispārīgi pār stādiem, lopiem un cilvēkiem». «Baltijas Vēstnesis» zinības gan atzīst, bet viņas iegūt viņš atvēl tikai mazam pulciņam «izredzēto». Mēs zinām, ka zinības izglīto garu un prātu un izdaiļo, smalcina jūtas. Bet, kad sieviete ir izglītojusēs, tad «B. V.» noskatās uz viņu šaubīgi. Skaistu un izglītotu sievieti viņš uzskata par nāvīgu vielu sabiedrībā, jo «visas nāvīgās vielas parādās spilgtās un acīs krītošās krāsās». Sievietes, vai jums tāda nicināšana nesāp? ... Jaunavas, neliekaties atbaidīties no šādiem Purapuķes piemēriem, bet mācaties un izglītojaties arvien vairāk un vairāk. Vecāki, kuri mīlat savus bērnus un esat tiem labvēlīgi, neklausaties atpakaļrāpuļu mācībās. Pasaulē pavisam nav ne tādas Zelmas, kura bez kāda iemesla uzņemtos «asiņainu cīņu — cīņu uz dzīvību un nāvi», nedz tādas Paulines, kura bez kādas cīņas izmainītu skolotājas amatu pret ielas meitas dzīvi. Mūsu skolas ir pilnīgi uzticamas, tā nebūt nav, kā Purapuķe caur Paulinu runā, ka skolā viņa ieņēmuse netiklības dīgli.

[*J. Jansons*]

LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA DIVDESMITĀ GADSIMTA SĀKUMĀ

DIVDESMITĀ GADSIMTA SĀKUMS

Aktivitates apklusums, kas latviešu literaturas kritikā iestājās jau deviņdesmito gadu beigās, pēc «jaunās strāvas» sagrāves, turpinās arī vēl divdesmitā gadsimta sākumā. Īpašu spilgtu notikumu literaturas kritikā nav līdz pat 1905. g., kad Krievijas pirmās revolucijas laikā atsākās jauna rosība.

Vispirms, progresivās literaturas kritikas kadri joprojām ir izklīdināti. Sevišķi jūtams Jansona-Brauna trūkums literaturas kritikā. Svarīgi gan ir tas, ka tieši gadsimta maiņā Rainis dod vairākus nozīmīgus literaturkritiskus rakstus. Tie stiprā mērā paceļ latviešu literaturas kritikas kulturas līmeni un dod principialus atzinumus latviešu marksistiskās literaturas kritikā. Bez tam literaturas kritikā droši ienāk tādas jaunas personības kā Jānis Asars un Andrejs Upīts. Tomēr ar visu to literaturas kritika nekļūst tik sabiedriski aktiva, kāda tā bija «jaunās strāvas» laikā.

Viens no aktivitates apklusuma iemesliem ir arī patiešām progresiva legala periodiska izdevuma trūkums. Pēc «jaunās strāvas» sagrāves «Dienas Lapas» koncesiju nopērk Platesa firma. Tādējādi šīs firmas rokās atradās trīs lieli izdevumi — laikraksti «Mājas Viesis» un «Dienas Lapa» un literari sabiedrisks žurnals «Mājas Viesa Mēnešraksts». Visu trīs izdevumu vadību uzdod P. Zālītem (1864.—1939.). Šajā sakarībā latviešu žurnalistikā mēdz runāt par P. Zālītes «koncernu». Deviņdesmito gadu beigās Zālītes vadītie preses izdevumi arī ir gandrīz vienīgie legalie žurnalistiskie izdevumi, kas atklāti neiet reakcijas pavadā. (Izņēmums ir arī «Austrums», kas par galēji reakcionaru izdevumu top tikai ar pāriešanu Andrieva Niedras īpašumā 1903. g., un almanachs «Jaunā Raža».)

Zālīte cenšas saviem izdevumiem piesaistīt visus tā laika redzamākos rakstniekus un paver samērā plašas iespējas beletristisko sacerējumu iespiešanai. Deviņdesmito gadu beigās viņš arī redakcijas darbā iesaista Rūdolfu Blaumani un Teodoru Zeifertu. «Mājas Viesa Mēnešrakstā» parādās daudzi Raiņa darbi utt. Taču P. Zālītem nav nekādu noteiktu principu. Viņa tipiskā pazīme ir sīkburžuaziska svārstība un piesardzība. Tāpēc arī

literaturas kritika šeit nevar atrast vietu kaut cik asākai izpausmei. Raiņa vērtīgie kritiskie apcerējumi var parādīties tikai tāpēc, ka Zālīte vienkārši nav spējīgs uztvert tās marksistiskās literaturkritikas atziņas, kas ir šajos darbos.

Bez tam tieši gadsimta mijā Zālītes izdevumi pārdzīvo nopietnu sabiedrisku krizi. Sakarā ar Rīgas pilsētas domes vēlēšanām Platesa firma, kas piederēja vāciešiem, saņem savu redaktoru «grožos», un Zālītes rediģētie izdevumi ir spiesti vēlēšanās atbalstīt valdošās vācu aprindas. Tas latviešu buržuazijā rada lielu satraukumu. Protestēdami no Zālītes vadītiem izdevumiem aiziet Teodors Zeiferts, Rūdolfs Blaumanis, Jānis Poruks u. c.

Saprotams, ka tādos apstākļos par kaut cik principialu un aktualu literaturas kritiku šajos izdevumos gadsimta sākumā nevar būt runas. Bet, tā kā Zālītes izdevumi un līdz 1904. g. «Austrums» ir vienīgie, kur parādās progresivā latviešu literaturas kritika, tad kopaina kļūst diezgan skaidra. Progresivi spriedumi par literaturu jāmeklē no gadījuma uz gadījumu. Bez tam jākonstatē, ka arī tā samērā konsekventā prasība pēc realisma literaturā, kas bija labākajos jaunstrāvnieku kritiskos apcerējumos, vairs latviešu literaturas kritikā gadsimta sākumā nepastāv. E. Pīpiņš-Vizulis viscaur savos spriedumos ir mērens un piesardzīgs un vairāk arī literaturas faktu reģistrators. Jānis Asars nav konsekvents savos spriedumos. Dažkārt viņš neatšķir dekadentu reakcionaro raksturu, dažkārt nenovērtē pareizi tā laika realistiskus darbus, kā tas vērojams viņa spriedumos par Blaumani. Teodors Zeiferts ir pārdzīvojis savu «jaunības nostāju» un kļuvis par svārstības un nekonsekvences paraugu. Jaunais literaturas kritiķis Andrejs Upīts vēl nav izvērsis savu kritiķa darbību.

Viss tas liecina, ka latviešu literaturas kritika gadsimta sākumā pārdzīvo zināmu krizi, kas jau aizsākās deviņdesmitajos gados pēc «jaunās strāvas» sagrāves. Tomēr par pilnīgu latviešu progresivās kritikas apsīkumu arī šai laikā nav pamata runāt. Tā bija īslaicīga krize, ko latviešu literaturas kritika drīz vien pārvarēja. Un tas notika Krievijas pirmās revolucijas laikā.

Bez tam, novērtējot latviešu literaturas kritiku divdesmitajā gadsimtā, nevar nepasvītrot to, ka tai atkrita zināma sabiedriskās nozīmības funkcija. «Jaunās strāvas» laikā sevišķi skaidri bija vērojams tas, ka literaturas kritika tālu pārsniedza savas tiešās specifikas robežas un paraleli literaturas procesiem skāra plašā vērienā aktualus sabiedriski politiskus jautājumus. Tas pastiprināja literaturas kritikas sabiedrisko nozīmību. Literaturas kritika uzņēmās sabiedriska tribunala lomu. Reizē ar latviešu

revolucionarās strādnieku kustības nepārtrauktu attīstību un sevišķi ar Latvijas Socialdemokratiskās partijas nodibināšanos sabiedriskās vadības centrs visiem progresiviem spēkiem pārgāja uz revolucionarās strādniecības vadītājiem centriem un, 1904. g. nodibinoties partijai, — uz partiju. Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes 3. plenumā 1950. g. Arvīds Pelše zīmīgi aizrādīja: «... Pirmspadomju laikā virkne sabiedriski socialu faktoru nevarēja izvirzīties sabiedriskās dzīves virspusē. Strādnieku šķiras partijai nevarēja būt pietiekami liela, redzama legala loma, un tas bija viens no apstākļiem, kādēļ literaturas kritiķu balsis šķita skanam ļoti skaļi.» («Karogs», 1950. g., 793. lpp.) Latviešu literaturas kritikas vēsture apliecina šī atzinuma pareizību. Latviešu progresivās literaturas kritikas balss skan visskaļāk deviņdesmitajos gados, kad revolucionarā strādnieku partija Latvijā vēl tikai veidojas, un arī Stolipina reakcijas periodā, kad reakcija visiem līdzekļiem centās paralizēt partijas iedarbību legalos sabiedriskos procesos. Divdesmitā gadsimta sākumā, līdz 1905. g. latviešu literaturas kritikā atrodami sekojoši svarīgākie notikumi:

I) J. Raiņa turpmākā līdzdalība latviešu literaturas kritikā un Andreja Upīša ienākšana kritikā.

a) 1901. g. J. Rainis «Mājas Viesa Mēnešrakstā» publicē plašu apcerējumu «Iz Gētes jaunām dienām». Rainis ne vien dod plašu un rūpīgu Gētes personības raksturojumu, bet saista to arī ar dažiem būtiskiem principialiem atzinumiem. Zīmīgi Rainis norāda, ka Gētes dzīve ir griezīgs piemērs, kāda vara ražošanas kārtībai un cik maz «ģeniji vada vēsturi». Tāpat ir raksturīgi, ka savos spriedumos par Gēti Rainis vadās no F. Engelsa atzinumiem un arī atsaucas uz viņu.

b) Tieši gadsimta sākumā Andrejs Upīts sāk ņemt aktivu dalību latviešu literaturas kritikā. Šis posms iekrīt Andreja Upīša literarās darbības pirmajā periodā, kad rakstnieks vēl iziet sarežģītas meklējuma gaitas. Viņš šai laikā vēl pat nestāv konsekventās realisma pozicijās. Un tomēr 1902. g. «Dienas Lapā» publicētais Andreja Upīša apcerējums «Kādi vārdi par rakstniecību un rakstniekiem» jau apliecina nopietnu pieeju literaturas jautājumiem. Balstoties uz diviem autoriem, kritiķis atrod iespēju vērsties pret sižetiskiem samākslojumiem literarā sacerējumā un pasvītrot darbības nozīmi prozā. Še jau varam vērot, kā izkristalizējas tie atzinumi, kurus vēlāk praksē tik plaši pielieto rakstnieks. Darbības nozīme sevišķi spilgti vērojama Andreja Upīša vēlākajās novelēs.

Raksturīga ir arī nelielā recenzija «Austrumā» 1904. g. par Vaidelaiša (Straumes Jāņa) lugu «Zaņķis», kurā jau vērojami

tie kritikas paņēmienu iedīgļi, kuri vēlāk tik plaši izveidojas viņa kritisko rakstu serijā «Ar ušņu duramo».

2) Neapšaubāmi pats ražīgākais un daudzpusīgākais literaturas kritiķis divdesmitā gadsimta sākumā ir Jānis Asars (1877.—1908.). Viņa darba enerģija un interešu loka daudzpusība ir apbrīnojama.

Asara kritiskajos rakstos par latviešu literaturu, kaut arī konspektivi, tomēr atspoguļojas viss sava laika literaturas process. Savos spriedumos viņš neapšaubāmi stāv demokratiskās pozicijās, un viņa kritiskie raksti ir nopietns ieguldījums latviešu demokratiskajā literaturas kritikā. Atsevišķos pamatojumos Asars stāv marksistiskās literaturas kritikas pozicijās. Viņš atzīst ekonomiski sabiedriskos spēkus kā noteicošus faktorus, cenšas saskatīt rakstnieka šķirisko piederību, izejot no literarā darba idejām, atzīst literaturas lomu cilvēka attīstībā un sabiedrības attīstībā, uzskata, ka literatura spēj piedalīties sabiedrības pārveidošanā utt. Viņš arī cīnās par idejiski progresivu literaturu. Tas tad ir par pamatu tam, ka daži autori uzskata Jāni Asaru par marksistisku literaturas kritiķi. Un tomēr šim spriedumam nevar piekrist. Asars nekur nav kaut cik konsekvents marksists. Gandrīz nav darba, kur viņa spriedumi savā konsekvencē nenonāktu uz tīri estetiskiem pamatojumiem. Tas viņa kritiskos apcerējumos rada nepārtrauktas pretrunas. Tas arī viņam traucē atšķirt reakcionara rakstura sacerējumus no progresiviem. Tāpēc viņš nespēj pareizi novērtēt tādas reakcionaras parādības kā dekadenci u. c.

Tāpat pretrunīgas ir Asara attiecības ar realismu. Atzīstot, ka literaturai pareizi jāatspoguļo dzīves īstenība, Asars daudzkārt stāv realisma aizstāvja pozicijās. Un tomēr arī šīs pozicijas nav konsekventas. Zīmīgs piemērs tam ir Asara recenzijas par Rūd. Blaumaņa lugām. Jānis Asars, tāpat kā Jansons-Brauns, nespēja pareizi novērtēt Rūd. Blaumaņa lugas, īpaši komedijas. Viņš gan spēj atklāt Rūd. Blaumaņa lugu trūkumus, īpaši uzstājoties pret triku elementiem Blaumaņa komedijās, bet nespēj saskatīt arī to pozitivo devumu, ko dod Blaumaņa realistiskie tēli. Aizraujoties ar triku elementu apkarošanu, viņš arī nespēj novērtēt Blaumaņa darbu idejiskos trūkumus, kā to sevišķi spilgti varam vērot recenzijā par Blaumaņa komediju «No saldenās pudeles».

Kritikas kopojumā uzņemti redzamākie Asara darbi par latviešu literaturu. Tādējādi te atspoguļojas tikai viena Jāņa Asara kritiķa darbības līnija.

Bez tam Jānis Asars ir ļoti daudz darbojies kā krievu, tā citu tautu literaturas popularizēšanā. Šajā periodā viņš publicējis šādus apcerējumus par krievu literaturu kā «Gogolis», «Antons Čechovs», «Gorkija luga «Dibenā»» u. c.

Citu tautu rakstniecība iztirzāta tādos darbos kā vairāk iespiedlokšņu biezajā 1901. g. publicētajā apcerējumā «Mākslas un kulturas sakars XIX gadu simtenī», kas zināmā mērā uzskatāms par priekšdarbu viņa 1907. g. publicētajai «Vispārīgai pasaules rakstniecības vēsturei», 1902. un 1903. g. «Vēstulēs par ārzemju rakstniecību», virknē rakstu par skandinaviešu rakstniecību, kur sevišķa uzmanība pievērsta Ibsenam, Bjernstjernam Bjernsonam, Hamsunam u. c.

Ar savām nekonsekvencēm spriedumos šie darbi tā arī paliek tikai literaturas popularizēšanas uzdevumu ietvaros un sevišķu iespaidu uz latviešu literaturas attīstību nav atstājuši. Zināmu ilustraciju par to dod arī priekšlasījums «Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē».

Bet arī tas vēl nebūt nav viss Jāņa Asara devums kritikas laukā. Viņš publicē arī daudzus kritiskus apcerējumus par glezniecību.

Jānis Asars pēc sava rakstura ir kritiķis enciklopedists, kas cenšas pieskarties visam, kas vien nāk viņa redzes lokā, mazāk rūpējoties par konsekventu principialu līniju. Tāpēc arī lielāko tiesu viņš ir popularizētājs. Savā labākajā daļā, kur viņa vērtējumi vairāk vai mazāk principiali, Jānis Asars ir latviešu progresivās literaturas veicinātājs. Šie darbi ir arī nozīmīgi latviešu demokratiskajā literaturas kritikā.

3) Ne bez nozīmes, kaut arī ar anekdotisku raksturu, ir nelielā polemika 1903. g. par Rūd. Blaumaņa stāstu «Laimes klēpī». Taču tā diezgan zīmīgi raksturo tā laika literaturas dzīvi.

Rūd. Blaumanis mācītāja J. Veismaņa izdotajā žurnalā «Vērotājs» publicēja stāstu «Laimes klēpī», kuru jau tas bija anonimi iespiedis Hekera «Vidzemes kalendarā» 1899. gadam ar virsrakstu «Ievas laime». Stāstiņš Blaumaņa daiļradē ieņem ļoti nenozīmīgu vietu. «Baltijas Vēstneša» recenzents tomēr še saskatīja «jauna literaturas virziena» rašanos, kaut arī stāstiņš uzrakstīts tipiskā «kalendaru literaturas» garā. Kā «plaģiata» atklājējs uzstājās «Dienas Lapas» tieslietu referents J. Krūmiņš. Polemikā noskaidrojās, kā stāstiņa autors ir tomēr Rūd. Blaumanis, tā ka īstenībā nekāda plaģiata nebija. Tomēr Blaumanim nācās piedzīvot diezgan rūgtus brīžus.

Šī polemika atsedz to, kādos smagos apstākļos nācās strādāt toreiz pat tādam rakstniekam kā Blaumanim. Būdams smagi slims un nespēdams ne ar savu darbu dažādās redakcijās, ne ar nopietniem literariem sacerējumiem sev nodrošināt eksistenci, Blaumanis bija spiests, jau sākot ar deviņdesmito gadu vidu, saistīties ar «Vidzemes kalendara» izdevēju V. Hekeri. Par to liecina arī divas saglabājušās vēstules Hekeram.

Hochgeehrter Herr Häcker!

Indem ich Ihnen mit heutiger Post die Uebersetzungen der beiden für Ihren lettischen Kalender bestimmten Erzählungen übersende, danke ich Ihnen auf das Herzlichste für das mir bereits im Voraus durch Herrn Pastor Hillner übermittelte Honorar von 40 Rbl. Bin ich mir auch dessen bewusst, diese Summe weder durch die Uebersetzungen, noch durch die beiden für den Kalender geschriebenen Original-Skizzen voll verdient zu haben, so kann ich doch hoffen, in Zukunft durch weitere Arbeiten dieses Missverhältniss auszugleichen. Wofür ich jedoch für immer Ihr Schuldner bleibe, ist Ihre Güte, welche mit seltener Bereitwilligkeit einem fremden Menschen zu helfen bereit war. Inzwischen hat sich nun eine Reise ins Ausland vorläufig nach dem Anspruch Rigascher Aerzte nicht für nothwendig erwiesen — eine Thatsache, die mir den Besitz der 40 Rbl., trotz meiner Gegenleistungen als etwas Unrechtmässiges, Erschlichenes erscheinen lässt.

Ich werde nicht ermangeln, Ihnen bei nächster Gelegenheit auch persönlich meinen Dank auszusprechen.

Inzwischen empfehle ich mich Ihnen mit vorzüglichster Hochachtung als Ihr ergebenster

Rudolf Blaumanis.

Erlaa 11. Juli 1895.

Unter den Witzen befindet sich der Folgende: «Doctor: S... Hütet Euch vor dem Brantwein, er ist Euer ärgster Feind.» S. «Herr Doctor, die Bibel sagt aber, wir sollen unsere Feinde lieben.»

Diesen Witz habe ich ausgestrichen, weil ich im Zweifel war, ob er für den Kalender passt. Sie mögen entscheiden!

Hochgeehrter Herr!

Anbei übersende ich Ihnen das Manuscript für den «Widsemes Kalenderis». Es sind diesmal fünf Geschichten, die ich mit grosser Mühe zusammengesucht habe. Es ist und bleibt immer eine grosse Schwierigkeit, für einen Volkskalender etwas zu schreiben oder auszuwählen, wenn man der unnatürlichen Sentimentalität und falschen, fingerdick aufgetragenen Moral keine Concessionen machen will. Die Geschichte heissen:

Mahte un dehls,
Sarkana bluhse,
Tas pats ģihmis,
Atmiņas,
Matisiņsch.

Falls zuviel Material da sein sollte, so kann am besten «Atmiņas» zurückgestellt werden (pag. 48—59 in Manuscript). Sollte ich zu wenig gesandt haben, so bitte ich Sie, mir baldigst darüber Nachricht zu kommen zu lassen, damit ich noch etwas fertig machen kann. Ebenso wäre mir die letzte Correctur sehr erwünscht.

Mit vorzüglichster Hochachtung Ihr ergebenster
Rud. Blaumanis.

Erlaa, den 29. Juni 1901
pr. Stockmannshof.

Tulkojumi.

Augsti godājamais Hekera kungs!

Piesūtot Jums ar šīs dienas pastu abu Jūsu latviešu kalendaram nolemto stāstu tulkojumus, ļoti sirsnīgi Jums pateicos par jau priekšlaikus ar mācītāju Hilneru man piesūtīto 40 rubļu lielo honoraru. Ja es arī apzinos, ka šo sumu neesmu pilnīgi nopelnījis ne ar tulkojumiem, ne abām kalendaram rakstītām oriģinalskicēm, varu tomēr cerēt, ka nākotnē ar tālākiem darbiem izlīdzināšu šo nesamērību. Tas, par ko es vienmēr palieku Jūsu parādnieks, ir Jūsu neparastā laipnība, ar kādu Jūs bijāt gatavs palīdzēt svešam cilvēkam. Pa tam ārzemju ceļojums pēc Rīgas ārstu sprieduma pagaidām izrādījies nevajadzīgs — fakts, kādēļ man saņemtie 40 rubļi liekas kaut kas netaisns, izmānīts, kaut arī esmu Jums sniedzis pretpakalpojumus.

Es nekavēšos Jums pirmajā izdevībā personīgi pateikties. Līdz tam atvados no Jums visdziļākā cieņā

kā Jūsu padevīgais
Rūdolfs Blaumanis.

Ērgļos 1895. 11. jūlijā.

Starp jokiem atrodas sekošais: «Ārsts: S., sargieties no degvīna, tas ir jūsu niknākais ienaidnieks.» S.: «Ārsta kungs, bet bībelē teikts, ka mums vajagot mīlēt savus ienaidniekus.»

Šo joku esmu izsvītrojis, jo šaubījos, vai tas kalendaram der. Jūs varat izšķirt!

Augsti godātais kungs!

Pielikumā nosūtu Jums manuskriptu «Vidzemes kalendarim». Šoreiz pieci stāsti, kurus esmu sameklējis ar lielām grūtībām. Ir un paliek vienmēr ļoti grūti rakstīt vai izvēlēties kaut ko tautas kalendaram, ja negrib piešķirt nekādas koncesijas nedabiskajai sentimentalitatei un neērtajai pirksta biezumā uztrieptai moralei. Stāsti saucas: Māte un dēls, Sarkanā blūze, Tas pats ģīmis, Atmiņas, Matīsiņš.

Gadījumā, ja materialu būtu par daudz, vislabāki var atlikt «Atmiņas» (48.—59. lpp. manuskriptā). Ja būtu atsūtījis par maz, es Jūs lūdzu man drīzāk par to ziņot, lai varu vēl ko sagādāt. Tāpat man būtu ļoti vēlama beidzamā korektura.

Ar sevišķu cieņu Jūsu padevīgais
Rūd. Blaumanis.

Ērgļos 1901. 29. jūnijā.
c. P[aviņām.

Šajā polemikas izskaņā raksturīgs vēl ir tas, ka še nepelnītus pārmetumus no Blaumaņa puses saņēma arī Jānis Asars. Asars gan publicēja ļoti īsu recenziju par žurnalu «Vērotājs» un ironizē par tajā ievietotiem daiļdarbiem. Dažas ironiskas piezīmes Asars veltī arī Blaumaņa stāstam «Laimes klēpī». Taču Asars ne vārda nebilst par «literaru zādzību». Šķiet, Asaram nemaz 1899. g. Hekera kalendars nebija pazīstams. Tomēr par «plaģiata atklājumu» pats Blaumanis vēlāk vainoja tieši Asaru. Tas redzams no Blaumaņa satiriskām rindām «Pašportrejā»:

Bij vienu stāstu izzadzis no veca Hekera kalendara:
Bij to pārvitējis un tad bez baiļu un kauna
«Vērotājā» kā savu nodrukājis no jauna.
Jānis Asars ar lielu patiesības mīlestības spēku
Spīdošā kritikā atsedza šo nejaušo grēku,
Pie kam šo vīru it sevišķi krimta
Viņa atrastais fakts, ka novele no vācu valodas ņemta.
Blaumanis gan tiepās, ka šis vairāk gadu
pie Hekera kalendara stāstu nodaļu vadījis
Un tai laikā pats to stāstiņu radījis,
Un aizrādīja arī, no taisnošanās kaļķa bāls,
Ka kalendarā stāstiņš gaiši apzīmēts kā oriģinals.
Šai lietā viņš toreiz daudz tintes uz visām pusēm spricēja,
Taču Asars bij runājis — kas Blaumanim vairs ticēja.

Tādējādi Asars saņēma no Blaumaņa pārmetumus, kuri patiesībā pienācās «Dienas Lapas» tieslietu referentam J. Krūmiņam. Šī kļūda vēlāk ieviesās arī citos latviešu literaturvēstures dokumentos. Kļūdas cēloņus grūti noskaidrot. Iespējams, ka Blaumanis nepareizi uztvēra, kas slēpjas zem šifra «Novērotājs».

4) Kad gadsimtu mijā no Zālītes vadītiem izdevumiem ar lielu sabiedrisku troksni aizgāja vairāki rakstnieki, 1901. g. ap Zālīti un Zālītes izdevumiem radās vesela polemika, ko ievadīja T. Zeiferta brošura «Dr. Philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā». Kaut arī šī polemika tieši neskāra latviešu literaturas kritiku, tā tomēr netieši stipri saistījās kā ar visu latviešu literaturas procesu, tā arī ar kritiku. Daudzi literaturas vērtējumi nokļuva tiešā vai ne-

tiešā šīs polemikas ietekmē. Tāpēc arī tā nav izslēdzama no latviešu literaturas kritikas vēstures un tās dokumentiem.

Bez tam šī polemika raksturo daļēji arī T. Zeifertu, kurš šajā periodā savas svārstības dēļ ir tik līdzīgs P. Zālītem kā viens ūdens piliens otram.

5) Nevar no latviešu literaturas kritikas vēstures izslēgt arī latviešu revolucionārās strādniecības ārzemju izdevuma «Socialdemokrats» (1900.—1905.) un iekšzemes izdevuma «Cīņa» cīņu ar latviešu reakcionaro žurnalistiku, īpaši ar F. Veinberga melnsimtniecisko izdevumu «Rīgas Avīze» (1902.—1915.). Tā ir pārāk cieši saistīta kā ar latviešu literaturas, tā literaturas kritikas attīstību.

Bez tam atsevišķi raksti skar arī konkretu rakstnieku rīcību un tiešus literaturas jautājumus.

I

RAIŅA UN ANDREJA UPĪŠA LITERATURKRITISKIE RAKSTI

IZ ĢĒTES JAUNĀM DIENĀM

LITERARISKS APSKATS NO J. RAIŅA

Ģēte ir dzimis 28. augustā pusdienā taisni pulksten 12 zem laimīga zvaigžņu stāvokļa, kā viņš pats pavēsta, 1749. gadā Frankfurtā pie Mainas. Ar pilnu vārdu viņš saucās Johans Volfgangs. Viņa tēvs bija bagāts pilsonis, nēsāja tituli «ķeizarisks padomnieks» un piederēja pie ievērojamākām un augstākām ģimenēm, tā sauktiem patriciešiem. Viņa zvaigznes arī bija laimīgas, jo materialu trūkumu dzejnieks Ģēte visā savā mūžā nav pazinis. Viņš arī šinī ziņā pieder pie laimes lutekļiem, kādi reti sastopami un mūsu laika dzejniekos jo retāk. Krievu lielākais un visvairāk daiļjūtīgais dzejnieks Puškins, kurš tik daudzējādi un arī šinī ziņā Ģētem līdzīgs, tomēr savu gaitu nenobeidza bez ciešanām. Viņš dabūja galā baudīt ir trūkumu, ir dvēseles neapmierību un dzīves apnicību. Viņš tika lauzts, un viņa harmoniskā dzīve izskanēja — neskaņā. Ģēte ne velti tiek saukts par olimpieti; kā grieķu jautrajiem un bezbēdīgajiem dieviem viņa mūžs bija jautrs un spožs, pilns spēka un svabadas attīstīšanās spējas. Tik plaši un brīvi, tik vispusīgi un pilnīgi gan reti kādai individualitatei ir bijusi izdevība attīstīties un izdzīvoties. «Daba gribēja redzēt, kā viņa izskatās, un viņa radīja Ģēti,» saka Heine, un, tiešām, Ģēte bija tik daudzpusīgs kā daba, kurai viņš tik kaisli līdzi juta, kuru viņš tik karsti mīlēja un kuru tik dziļi saprata. Par to arī daba saudzēja šo savu gluži sevišķo radījumu kā vēl nevienu citu, aiztaupīdama tam visas pārmērīgās cīņas, kuras cilvēku ne vairs paceļ, bet salauž. Dzejniekam savā mūžā nekad nav bijis pārāk daudz jācieš no pretinieku uzbrukumiem, jo tā saukto «Kseniju cīņu» (epigramas pret tā laika neievērojamiem dzejniekiem un kritiķiem) nevar uzlūkot par ciešanu «idejas dēļ». Nekur tam nebija jāuzstājas par saviem uzskatiem un pārliecību. Augsti aizbildņi un aizrunātāji tam stāvēja visur pie sāniem; kur viņš gāja, viņš uzvarēja, zobena nepacēlis. Tikai to viņš uz mūža beigām grūti sajuta, ka mācītie vīri specialisti

neatzina viņa zinātniskos pētījumus, kad viņš paredzēdams staigāja tos nākotnes ceļus, kurus vēlāk atklāja Lamarks, Šofroa un galīgi angļu lielais dabas pētnieks Darvins. Citādi Ģēte, ārēju apstākļu pabalstīts, varējis arvien attīstīties taisnā līnijā uz augšu, un tādēļ viņa persona un dzīves gaita ir tik pievilcīga. Reti par kādu jaunlaiku rakstnieku ir sarakstīta tik liela literatura visās valodās kā par Ģēti. Viens no ievērojamākiem darbiem par Ģētes dzīvi un rakstiem arvien vēl paliek angļa Luisa darbs (vāciski: *George Henri Lewes Goethes Leben und Schriften*). No citām daudzām biografijām var aizrādīt uz Fīhofu, Gedeki, vēl uz Kuno Fišera jo ievērojamiem rakstiem par «Faustu» un visjaunākā laikā uz Hermaņa Tīrka apskatu par «Faustu», kurš šo literaturas problemu mēģina aplūkot jaunā gaismā.

* *
*

Ģētes dzimtene, Frankfurta p. M., ar savu plašo tirdzniecību, bagāto un kustības pilno dzīvi, lieliem ikgadīgiem tirgiem, vēsturiskiem pieminekļiem deva mundrajam zēnam dažādākos iespaidus, modināja viņu uz novērošanu un pildīja viņa garu un fantaziju ar bagātu saturu.

Vecā pilsēta paliek ar viņu cieši saaugusi, tā visai «Fausta» pirmai daļai un it kā dzejnieka dzīvei pašai dod pamata krāsu. Vecmodes drūmie, miglā tītie torņi un vaļņi — zemā, šaurā istaba modina Faustā ilgošanos pēc dabas un ziedoņa. Tālākos skatos mēs redzam Frankfurtas pilsoņus aiz pilsētas vārtiem pastaigājoties pavasara gaisā. Arī aizgrābjošā, savā ziņā vienīgā Grietiņas traģedija «Faustā» norisinājas Frankfurtas mūros un priekšpilsētā. Grietiņa pati nav izdomāta persona, bet no dzīves norakstīta īsta frankfurtiete. Ģēte, vēl tikai 15 gadus vecs jauneklis būdams, iemīlējās kādā Frankfurtas jaunavā ar vārdu Grietiņa, kura bija no zemākas kārtas nekā viņš un vecāka par viņu. Grietiņas tēls dziļi iespiedās dzejnieka sirdī un apskaidrotā veidā dzīvo viņa «Faustā», kurš ne bez iemesla var tikt saukts par Ģētes gara biografiju.

Arī Frankfurtā, vēl jaunās dienās, tiek modināta nākamā dzejnieka attēlošanas dziņa — caur gluži ārējiem, gadījuma apstākļiem. Septiņu gadu kara laikā Frankfurtā bija iegājusi franču garnizona un Ģētes tēva namā apmetās «karalisks leitnants» grafs Torans, kurš bija liels mākslas un teatra cienītājs un daudzu ievērojamu gleznu īpašnieks. Viņa uzdevumā Frankfurtā strādāja mākslinieki, ar kuriem satikās jaunais Ģēte; še arī tika uzvesti franču slavenāko dramatiķu darbi, un mākslas saprašana, smalka garša, mīlestība uz daiļu tika iedvestas bērna dvēselē.

Visiem šiem bagātajiem iespaidiem pievienojās vēl sapratīga un rūpīga audzināšana, sevišķi no tēva puses, kurš lūkoja modināt dēlā pašdarbību un lika lielāko svaru uz domāšanas attīstīšanu, lai tā uzturētu līdzsvaru pret fantaziju, kura kupli uzplauka apdāvinātā bērnā. Ģēte tā bija jau agri sargāts no Helderlina un Lenava likteņa, kuri aiz fantazijas gara pārmērībām, neatrazdami savus idealus dzīvē, beidza savas dienas gara tumsā. Kaut gan zēna atmiņa netika mazāk darbināta nekā ražotāja darbība, tomēr viņš jau pašā jaunībā, piemēram, rakstīja septiņās valodās. Ģētem nav bijis pašam ar pūlēm jāizglītojas, kā, piemēram, Puškinam, nemaz neskaitot rakstniekus iz zemām šķirām mūsu laikos. Vecāku aizgādīgā mīlestība, ārēji laimīgi iespaidi un apstākļi, tā laika gars bija tās gracijas, kas stāvēja pie viņa šūpļa un viņu loloja; tās viņu sargāja kā tīrskaņotu instrumentu un padarīja par vīru ar to harmonisko visu spēku izglītību un individualitates pilnību, kāda bija seno grieķu ideals.

Mēs pie Ģētes bērnības pakavējāmies ilgāk, tādēļ ka šie jaunības laimīgie iespaidi manāmi cauri gandrīz visā viņa dzīvē; minēsim še arī kādu no viņa pirmajām bērnu atmiņām, kura neizdzēšami palika viņa dvēselē un atsaucās viņa lielākā darbā «Faustā»: viņa vecmāte dāvāja viņam leļļu teatri, kurā starp citiem gabaliem atradās arī pazīstamā Fausta luga, sastādīta pēc angļu rakstnieka Marlova traģedijas. Tātad jau no mazām dienām Ģēte fantazijā dzīvoja kopā ar Faustu, viņš ielēja viņā savas jūtas; pats attīstīdamies, kopoja viņā savas bagātās un dziļās domas un nemanot saauga kopā ar šo visa sava mūža darbu.

Pēc teicamās mājaudzināšanas Ģēte sešpadsmitā gadā (1765. g.) aizgāja uz Leipcigas augstskolu studēt tiesas zinātnes, bet ne juridiskie, ne filozofiskie, ne vecā Gellerta literaturvēsturiskie priekšlasījumi nespēja apmierināt viņa straujo, vienmēr pēc jauniem un stipriem iespaidiem tvīkstošo garu. Kā atmiņa iz Leipcigas viņam paliek prātā Auerbacha pagrabs ar savu Fausta bildi un garlaicīgās, nedzīvās profesoru amata gudrības, kuras viņš vēlāk izzobo Mefistofeļa sarunā ar skolnieku, uzstādīdams tām pretim lielisko un plašo uzskatu uz zinātni, kas nešķiras no dzīves.

Atgriezdams muguru sausajām zinātnēm un nodarbodamies tikai ar daiļniecības studijām, Ģēte metās ar dedzību Leipcigas (toreizējās vācu «sīkās Parizes» smalkajā saviesīgajā dzīvē, kura tika pilnīgi pārvaldīta no franču paraugiem. Pašulaik ir rokoko laikmets ar savu lokano piemīlību, māksloto, nedabīgo garšu, savām parūkām un saskrullētām sīkām jūtiņām — vecās feodalās kārtības atspulgojums. Ģēte, kurš vienmēr ļoti viegli padodas ārējiem iespaidiem, ātri piemērojas savai apkārtnei

un — pēc savas dabas: visu piedzīvoto — priekus un sāpes dzejā aptvert, sacerē pēc franču paraugiem zem Vīlanda *«Musoriona»* iespaida divas dramas *(Laune des Verlobten, Mitschuldige)*, kurās kā spogulī var redzēt viņa toreizējo seklo dzīvi un uzskatus. Ģēte pats dēvē visas savas dzejas par «gadījuma dzejām» un «daļām no lielas atzīšanas». Leipciga būtu pilnīgi nomākusi visu faustisko Ģētes dabā un viņš pats sevi nekad nebūtu atradis, ja atkal ārēji laimīgi apstākļi nebūtu viņam piepalīdzējuši izrauties uz lielāku dzīvi.

Slims pie miesas un dvēseles viņš pēc trim gadiem (1768. g.) atgriežas savās tēva mājās; viņš jūtas garā neapmierināts, grūtsirdīgs un še mājās padodas kādas vecākas jaunkundzes fon Kletenbergas iespaidiem, nogremdējas mistiskos reliģijas jautājumos, sāk nodarboties līdzi kādam ārstam ar maģiju, tic, ka tas viņu izdziedējis ar maģiskiem līdzekļiem, studē maģikus Paracelzu, Helmontu, lasa noslēpumainas kabalistiskas un alķīmistiskas grāmatas un izdara dažādus eksperimentus, tā ka pat caur šo savu dzīvi tuvojas tautu teiku magusam, kuru vēlāk tēloja savā lielajā traģedijā.

Jaunība tomēr dziļi pārvarēja šo slimīgo stāvokli, un 1770. gadā tēvs sūta Ģēti uz Strasburgu nobeigt studijas. Še viņam atveras gluži jauna dzīve, kas modināja viņa īsto, spēka pilno, uz lielumu un plašumu izejošo individualitati, dzina to uz āru izlauzties un uzplaukt visā pilnībā. Še viņš atrada priekšā biedrus, kuri ar sparu līdz jaunai dvesmai iz Francijas bija sacēlušies pret visu veco omulību un piemīlību ar viņu nedabiskiem, dzīvi nokaujošiem iespaidiem un žņaugiem. 18. gadu simteņa 70. gados saimnieciskā attīstība viņpus Reinas upes bija tik tālu aizgājusi, ka iesākās varena pārvēršanās arī visos no viņas atkarīgos gara darbības arodos: zinātnēs, mākslās, dzejā, audzināšanā utt. Bija izkūņojusies jauna ražošanas kārtība un dzima naudniecības laikmets, kurš veda gaismā un pie varas jaunu — t. s. trešo šķiru. Jaunais laikmets visu no pamata jaunināja. Gara darbībā un vispirms lielo prātnieku domās un rakstos ražošanas kārtības pārvēršanās attēlojās kā «varas» un «netaisnības» laušana (feodalisms jau dibinājās uz «netaisniem», piespiestiem klaušiem, un jaunai, uzplaukstošai manufakturai vajadzēja «brīvu» roku, kas varēja strādāt viņas «brīvo darbu»); šo «roku» «brīvlaišana» bija pirmais sadzīves paģērējums, kurš bija viens — ar klaušu kungu atcelšanu. Tiem līdzi vajadzēja krist visai viņu sistemai, «visai ideju virsbūvei». Tas viss bija jaunai, plaukstošai kārtībai pretīgs, kavējošs, tādēļ «netaisns», «nedabisks». Vajadzēja atgriezties pie īstās kārtības, pie īstās dabas, jo dabā vien viss glābiņš. Šo dabu vajadzēja izlobīt iz visa, laiku laikos no

ļaudīm mākslīgi, pretdabiski uzceltā; to spēja izdarīt, pēc tā laika domām, vienīgi p r ā t s, kurš tad arī tika celts par vienīgo, galīgo soģi. Ruso pacēla savu vareno balsi: *«retourner a la nature!»* — «atgriezties atpakaļ uz dabu!» Ar prāta palīdzību jāceļ dabiska satversme cilvēku sabiedriskai dzīvei, ar prāta palīdzību «jaunā cilvēce» jāaudzina dabiskā kārtā uz dabisku sabiedrību (sal. romanu: Emils[1]). Viņš atmeta visu veco mākslu un dzeju, jo tās nav dabiskas. Volters «pestī cilvēci no plēsīgā zvēra», kā pats saka, un brīnās, kad viņam iebilst: «ko tad viņš dodot tā vietā?» Ruso domas, pašas laika produkts, top par dzenuli un cēloni: 89. un 93. gada darbinieki runā visi ar Ruso muti. Lielā pamatdoma: atpakaļ uz dabu, taisnību un brīvību — iet cauri visās tā laika parādībās, tāpat kā vēlākos gados evolucijas un saimnieciskā monisma domas.

Arī Vāciju aizsniedza šīs domas, bet, tā kā viņa saimnieciski nebija vēl tik tālu attīstījusies, tad tās parādījās pa lielākai daļai tikai zinātnēs, mākslā, dzejā un audzināšanā. Tās vēl neatstāja dziļāku iespaidu tautā, kura tikai pus gadu simteni vēlāk tik tālu nogatavojās; bet mazākā mērā jau tolaik še norisinājās turpmākās attīstības cīņas piemērs, un Ģētes persona un dzīve ir pilnīgi tipiskas priekš vācu trešās šķiras. Ģēte ir it kā paraugs un viņas augstākais un labākais ražojums: viņa individualitate savā pilnīgumā, noslēgtībā un skaidrībā ir it kā viņas personifikacija. Un šī viņas dzejnieka lielākais dzejojums: «Fausts» ir arī visas trešās šķiras ideals. Pēc viņas ideala ir apspriežama viņa pati — un viņas pastāvēšanas tiesības. Ģētes biedri Strasburgā bija aizkustināti no Aizreinas ideju lēnā noviļņojuma un sacēlās dzejā pret veciem likumiem un parašām, atsaukdamies uz «dabiskumu», orģinalitati, brīvību, tāpat kā priekš mākslas jau agrāk Vinkelmans un Lesings bija meklējuši jaunus likumus — «dabā»; pedagogi Bazedovs un Pestalocijs dibināja savas a u d z i n ā š a n a s m ā c ī b a s uz Ruso idejām un «dabu». Šis jaunais dzejas laikmets tika saukts par *«Sturm und Drangzeit»* («vētras un dziņu laiks») pēc Klingera dramas jeb par «oriģinalun spēka ģeniju» laiku. Klingers, Lencs, F. Millers, Šuberts, tad Herders, vēlāk Ģēte, Šillers bija viņa priekšstāvji. Patības neaprobežota brīvība, visu vecu aizspriedumu un spaidu apkarošana — dzejas, sadzīves morales laukā — bija viņu mērķis; Ģēte pats šo laiku sauc par «paģērošo laikmetu», *«die fordernde Epoche»*. Toreiz bija trešās šķiras jaunās dienas, un viņa vēlāk līdz ar slepenpadomnieku Ģēti sprieda ļoti nelabvēlīgi par savām «jaunības pārgalvībām». Bet toreiz «bija ticība uz dabu kā jauna

[1] Ruso romans, kura centrā audzināšanas jautājums. [Sakārt.]

Andrejs Upīts

vēsts izgājusi no Ruso ugunīgās mēles un bija darījusi uz visu toreizējo pasauli īsti maģisku iespaidu, kuru mēs tagad nevaram vairs ne iedomāties», saka Kuno Fišers. «Sacelšanās pret visas laika attīstības nedabiskumu Vācijā it kā vētra atrāva segu no censīgās paaudzes prāta un jūtām, un sāka plosīties lielais negaiss, kurā lielākais ģenijs meta ugunīgākos zibšņus, sagraudams satrunējušo nespēku un skaidrodams pietvīkušo gaisu. Šis lielākais ģenijs bija Ģēte, un šis ugunīgākais meteors viņa «Fausta» pirmā daļa. Viņa ir no visiem vētras un dziņu laika ražojumiem varenākā, lieliskākā un ugunīgākā dzeja. Te ir viņas svars un pastāvīgi dedzinošais iespaids.» Jaunības un spēka spars šinī dzejā aizkustina arī tagad vēl uz priekšu ejošo jaunību, kamēr vecai paaudzei viņa vairs «neder uz familijas galda».

Fausta dzejas ideja zem Strasburgas laiku uzskatu iespaidiem tiek iekustināta pie Ģētes, pārdomāta un dažas dzejas daļas uzrakstītas. Arī dzejas priekšmets Fausts nav Ģētes paša izvēlēts, bet tiek viņam dots no tā laika, toreiz Fausts bija iemīļots temats, kuru apstrādāja arī Klingers, F. Millers u. c., vēl agrāk Lesings, «vētras un dziņu» laika priekštecis vācu literaturā. No šī paša lielā laika tiek arī iekustināta Ģētes «Geca» dzeja, kurā ievērojama persona cīnās par viduslaiku zemnieku tiesībām; še arī tiek nodomāts drošais «Prometejs» un «Satyros». Lieli, droši jauni nodomi vispārīgi ir priekš šī laika raksturīgi. Šinī laikā sajūsminājas priekš lieliem darbiem un lielām personām, bet arī — priekš lieliem vārdiem. Lieli moderni darbi vēl nav iespējami sīkajos vācu apstākļos, saimnieciskā dzīve še vēl ir feodala, tauta vēl nav modusies — un tādēļ jaunā paaudze «oriģinal- un spēka ģeniji» *(«Original- und Kraftgenies»)*, kurai atļauts tikai rakstniecības lauks, kura citādos apstākļos būtu metusies uz praktisko darbu, izkliedē savus spēkus «nevaldāmā izdzīvē», niecīgā protestā pret paradumiem saviesībā, meklētā oriģinalībā, meklētā skanīgā runā, jā, pat neparastā mākslotā apģērbā. Cik dīvaini pēdējā piezīme arī neizklausās, bet vēsturē apģērbs pastāvīgi parādās kā sevišķu pārliecību, centienu, partijas ārēja zīme, piemēram, Zviedrijā cepuru (demokratu) un gardibeņu (aristokratu) partijas. Puškins nesa kā baironists austrumnieku kostimu, kā tautībnieks — krievu zemnieku apģērbu. Uz Puškinu še sevišķi aizrādu, jo viņa laiks daudzējādā ziņā līdzīgs Ģētes jaunības laikam.

* *
*

Sīkie, nabadzīgie vācu apstākļi, kas jauniem spēkiem atļāva tikai aprobežotu darba lauku — kas nospieda viņus nekustībā, bija vainīgi, ka šie jaunie spēki panīka bez laika, tika sīki un

sekli. Tikai retām lielām individualitatēm izdevās pretī atstāvēt, bet arī viņas v i s a s bez i z ņ ē m u m a, ģenialais Ģēte, tāpat kā Herders un Šillers, galu galā tika tomēr pārvarētas no pelēkās ikdienišķības un vācu filistrības. Še ir griezīgs piemērs, kāda vara ir ražošanas kārtībai un cik maz «ģeniji vada vēsturi». Bet «vētras un dziņu» laikam tomēr savs svars, jo viņš deva paraugu un sagatavoja ceļu lielākai nākotnei. Ģēte pats saka: «Manas titaniskās idejas bija tikai gaisa tēli, kuri parādījās iepriekš nopietna laikmeta it kā «spoki».» Jaunā Ģētes biedri Strasburgā, kuru «nepiederīgās» domas bija it kā no zibens novadītāja novadītas un padarītas nekaitīgas, savā dzejas protestā atsaucās uz lieliem ģenialiem dzejniekiem pretī toreizējai vācu dzejas seklībai, omulībai un mākslotībai; lielie «paraugi» bija Šekspirs un Homers, kuru dzeja vistuvāk «dabai». Lesings pirmais uz viņiem bija aizrādījis savā «Hamburgas dramaturģijā», un 1772. gadā iznāca viņa drama «Emilija Galoti», kura bija sacerēta šo paraugu garā. Bet vēl lielāku iespaidu uz šo jauno paaudzi atstāja Herders ar saviem fantazijas un sajūsmas pilnajiem rakstiem un ar savu personu. Priekš Ģētes satikšanās ar Herderu Strasburgā bija, kā viņš pats atzinās, svarīgākais notikums, kurš viņa gara un rakstura attīstībai deva paliekošu virzienu. Herders bija tikai piecus gadus vecāks par Ģēti, bet daudz piedzīvojis un patstāvīgi pārdomājis, ar plašiem un jauniem uzskatiem uz poeziju, mākslu un vēsturi, filozofiju. Viņš atvēra ar saviem rakstiem īstas poezijas saprašanu, rādīja, ka dzeja nav tikai t. s. izglītoto šķiru dzimtīpašums un rotāšanās priekšmets, bet visas tautas un visu tautību piederums; ka viņas avots ir tautas uzskatos un jūtās un ka īsta poezija ir dabiska un raksturiska; viņš cildināja dabiskās tautas dziesmas pretī mākslas dzejai (vēlāk 1778. gadā izdeva «Tautu balsis dziesmās», dažādu tautu dzeju krājums), Osianu (kādu dziedājumu Ģēte tulkojis savā «Verterā»), austrumnieku, ebrejiešu dzeju, Homeru, Šekspiru. Arī še visur pamata domas ir tās: daba pārāka par mākslu, pirmdaba pret nedabiskumu! *(Urnatur wider Unnatur)*, tas pats: *«retourner a la nature»* kā 1793. g. tikai kluss sāņu noviļņojums.

* *
*

Ģēte uzņem sevī ar kāri šo lielo poeziju, un viņā pašā pamostas spēks un uguns. No šā laika sākot, viņš dzejo tikai to, ko garā pats piedzīvo. Starpsiena starp fantaziju un patiesību, dzeju un dzīvi krīt, un abas savienojas viņā kā reti kādā jaunlaiku dzejniekā. Viss, ko viņš redz, viss, ko viņš jūt, viņam top par dzeju; viņš pats no sevis varēja sacīt: «Man bija līdzeklis,

kurš man ik reizes palīdzēja, tas bija: iespēja ārējo dzīvi pārvērst par poeziju.» Visi iespaidi stiprina viņa dzejisko spēku. Milziskā Strasburgas minstera (baznīcas) uzskats atver viņam gotisko būves mākslu, kurā viņš dzīvi saprot lielo garu dziņu, kas pret debesīm sniedzas, un patieso mākslu, kas meklē raksturisko. Tā ir tā pati māksla, tā pati dziņa uz lielumu un uz augšu, kura viņu aizgrābj Šekspira poezijā; «kurš viņa eksistenci paplašinājis par bezgalību». Šinī laikā viņu saista mīlestība uz Frideriki Brioni, Sezenheimas mācītāja meitu, un laimīgā idile rada viņa visdziļāk izjustos dzejoļus; viņam nepiemīt vairs nekas no agrākām mākslotām jūtām, un brīvi un plaši izslejas dzejā viņa kaislība.

Tagad dzejnieks ir pats sevi atradis un sajutis. Viņš ir atgriezies uz dabu kā uz savu dzimteni, it kā pazudušais dēls atnācis tēva mājās.

Rasmīgais dzejiskas darbības laiks Ģētem tagad iesākas. Viņš Strasburgā ir pabeidzis savas juridiskās studijas ar daktera gradu un uz kādu pusgadu atgriežas uz Frankfurti, kur nodzīvo pilnus trīs gadus, nododamies vienīgi literaturai; par dienišķu pārtiku viņam nav jārūpējas, viņš dzīvo un ražo laimīgos apstākļos, uz kādiem citi vēl tikai cerē.

Pavasarī 1772. g. viņš dodas uz Veclaru, kur kādu pusgadu nodarbojas valsts kamertiesā un tad atnāk atkal uz Frankfurti. Iz Strasburgas pārnākot, viņš ir pildīts rūgstošām, tikumiskām idejām, viņu sagrābj radītājs-nemiers, kurš iet papriekšu vareniem darbiem; istabu sienas viņam izliekas par šaurām, tikai «brīvā dabā» viņš jūtas patīkami. Bija vajadzīga krize, kas savaldītu spējās dziņas; viņam vajadzēja savus spēkus dabūt savā varā, lai kā mākslinieks varētu ražot. «Ceļš gāja caur sāpju dziļumiem, caur kaislībām, kuras cīnās pret likteni un pasauli un kuras viņu sagrāba līdz ilgošanai pēc nāves,» kā viņš pats saka. Šī krize nāca Veclarā un tika pārvarēta caur romanu «Jaunā Vertera ciešanas». Daudz palīdzēja Ģētem nodibināties un savaldīties savā spēkā pazīšanās ar J. Merku (vēlāko Mefistofeļa paraugu), kurš ar savu aso kritiku atturēja viņu no ārišķas «ģenialitates» un piespieda viņu savus darbus neatstāt nepabeigtus.

Šinī laikā iznāk klajā «Gecs no Berlichingas», kurš jau Strasburgā bija sacerēts, bet še tiek pārstrādāts (1773. g.), tad «Verters» 1774. g. Kā «Gecā» attēlojas «vētras un dziņu laika» nemierīgā dzīšanās pēc darbiem, tā «Verterā» sapņaina un slimīga jūtelība un sentimentalitate, kura tāpat bija raksturiska priekš šī laika. Un šinī ziņā vētras un dziņu laiks nav izņēmums; to pašu gandrīz paradoksalo parādību mēs varam novērot, piemēram, arī mūsu laikā, kur Hauptmans raksta cietos, spēka pilnos

«Vēverus» un «Priekš saules lēkšanas» un atkal sapņaino, maigo «Hanneli»; jā, viņa «Nogrimušajā zvanā» dīvaini savienojas spēks un maigums, pārcilvēciska cietsirdība un sentimentalitate vienā Indriķa personā.

Ar lielu sajūsmību tika uzņemts kā Gecs, tā Verters, un abi sacēla lielu pulku pakaļmēģinājumu. Pat Vertera kostims nāca modē. Taisnība, jūtelīgai laika garšai vēl vairāk bija piemērots Mārtiņa Millera «Zīgvarts, klostera stāsts», kurš tika vēl vairāk lasīts un slavēts nekā Verters.

Gecam un Verteram ātri sekoja daudzi un dažādi darbi, kuri tomēr maz ievērojami, tā «Klavigo», kurš tika sarakstīts astoņās dienās un par kuru Merks sprieda: «Tādu nieku tev turpmāk nevajag vairs rakstīt, to citi arī spēj;» tā arī «Stella», kura ir vājš atkārtojums no Vertera, tāpat kā «Klavigo» neizdevies pakaļtēlojums Veislingenam iz «Geca». Bet šinī pašā laikā laimīgi apstākļi atkal viņu skubina nodarboties ar «Faustu», jo viņš še iepazinās ar veco tautas teiku grāmatu par Faustu un redzēja Frankfurtē pa tirgus laiku uzvedam Fausta lugu leļļu teatrī. Un tātad blakus tik vājiem darbiem kā Klavigo un Stella še tiek sarakstīts viss tas Fausta fragments, kurš tika atklātībā laists 1790. gadā un rāda Ģēti kā vienu no lielākiem dzejniekiem, kādi jel kad bijuši.

Ģēte tagad apzinās pats sava spēka kā dzejnieks; viņa ražošanas spēja sasniegusi savu augstāko pakāpienu; viņš «jūtas atkal līgsms un brīvs kā pēc lielas bikts»; «viņa patstāvību apstiprina viņa ražīgais talants, kurš viņu jau dažus gadus neatstāj nevienu acumirkli», kā viņš pats saka: «Es uzskatu iekš manis dzīvojošo dzejisko talantu gluži par dabu un ārējo dabu par viņa priekšmetu.» Viņš ir Prometejs, kurš no sevis saka: «Še es sēdu, tēloju cilvēkus pēc sava veida, dzimumu, kurš lai ir līdzīgs manim.» Sabiedrībai tagad Ģēte vairs neklausa verdziski, bet nostājas pāri par viņu, atklādams drošā humorā visu sentimentalo, nespēcīgo un neīsto. Tā ceļas satiras: *Satyros,* Paters Brejs, Davi, varoņi un Vīlands u. c. Bet minētie darbi neaizņem visu viņa garu, viņa dvēsele pildīta vareniem nodomiem: Prometejs, Cezars, Mūžīgais žīds, Mahomets nodarbina viņu, visvairāk Fausts.

* *
*

Visa Ģētes individualitate šinī laikā pieaugusi un uzplaukusi; viņš ar savu personu vien dara varenu iespaidu uz ļaudīm; no viņa slavas pievilkti, daudz ievērojami vīri apmeklē viņu Frank-

furtē, tā Ķlopštoks, tā laika slavenais dzejnieks, Mesiadas sacerētājs, Lavaters, pazīstamais rakstnieks-teologs, grafi Štolberģi, kuri toreiz vēl bija niknākie tiranu ēdēji un pavadīja Ģēti pirmā Šveices ceļojumā, Fr. Jakobijs, rakstnieks un filozofs, un beigās arī Kārlis Augusts, Veimaras kroņprincis. Lavaters par Ģēti toreiz rakstīja: «Viņš ir skaists jauneklis no 25 gadiem, no galvas līdz kājām īsts ģenijs un pilns spēka, ar jūtīgu sirdi; viņš ir gars, pilns uguns, ar ērgļa spārniem (kā tautas grāmata arī saka par Faustu).» Citā vēstulē atkal viņš saka: «Ģēte ir pret vienu atklāts, pret otru aizsedzies kā aiz bruņām, viņš uzklausās kā bērns un vaicā kā gudrais, apņemas kā vīrs un izdara kā varonis.» Tikpat aizgrābts ir Jakobijs, kurš raksta Vīlandam: «Ģēte ir patstāvīgs no galvas līdz kājām, jo vairāk es pārlieku, jo vairāk es sajūtu, cik neiespējami ir aprakstīt šo brīnišķo dieva radījumu; tas katram ir jāredz pašam.» Ģētes gandrīz «maģiskais» iespaids izskaidrojas caur viņa daudzpusību, kura tomēr vienota ar retu dziļumu; viņš ar savu aso prātu, ar savām siltajām jūtām spēj aptvert visu savu laiku un viņa parādības: tikpat labi putojošo sparību, kā pārplūstošās jūtas, kā gļēvulību un raudulību, kā neskaidrās, debešus graujošās dziņas, kā beigās pašsavaldīšanos, mērenību, jā, pat omulību. Viņš pats lēti padodas svešam iespaidam, tā Herderam, vēlāk romantiķiem, caur ko jo plašāk attīstās, mīlē tēlot mīkstus raksturus un iegūst caur to varbūt visvairāk draugu, bet tomēr ir patstāvīgs. Turpretim, piemēram, Šillers daudzus atbaida ar savu rakstura lielo stingrību un konsekvenci. Praktiskais Antonio un sapņainais Tasso (Dramā *«Tasso»*) bija naidnieki tādēļ, ka daba nebija iz viņiem veidojusi v i e n u vīru; Ģēte bija šis v i e n s vīrs.

No Ģētes dzejnieka spēka tagad sagaidīja ko ārkārtēju un varenu; viņš pats par sevi šinī laikā teica, ka no viņa varot prasīt, ko vien gribot, viņš esot vienmēr gatavs. Ārēji apstākļi likās viņu vēl pabalstot, jo Kārlis Augusts nāca uz Veimaras troņa un tūliņ aicināja Ģēti pie sava galma. Ģētes spēki bija savā ziedu laikā, un tie bija tik vareni spēki, kas tādā pilnībā un saskaņā nekad vēl nebija redzēti. «Volfgangs Apollons» viņš tika saukts, pats dzejas un daiļuma dievs.

*
* *

No Ģētes kā «vētras un dziņu» vīra sevišķi jaunā paaudze sagaidīja ko ārkārtēju un varenu, vismazākais tālākiešanu jaunības un Ruso garā, nenoteikto dziņu noskaidrošanos un laika vispārējā pamata virziena saprašanu. — Kā tika piepildīta šī sagaidīšana?

* *
*

7. novembra dienā 1775. g., savā 27. dzīves gadā, Ģēte nonāca jautrajā Veimaras pilsgalmā, kur diletantisms visādās mākslās tika uzskatīts par dzīves idealu, un — sāka sacerēt «mīlīgas ziņģu spēles», rīkoja visādus svētkus un aranžēja maskarades, t. i. — «dzejiski dzīvināja saviesīgos galma pajautrinājumus», kā saka vācu cunftīgie literaturas vēsturnieki. Kas uzskata Ģēti kā pirmtipu trešajai šķirai, tas nebrīnīsies par lielo starpību starp sagaidījumu un iznākumu, tas zinās, tāda pati starpība bija vēlāk starp 48. un 50. gadu, starp šīs šķiras varenajiem, skanīgajiem solījumiem un bēdīgajiem izpildījumiem. Pār savu šķiru nepacēlās pāri pat tāds gars kā Ģēte, kaut gan viņš it labi saprata sava laika niecību; viņš pats zemoja savas dzejas dāvanas, kaut gan to apzinājās un vēlāk grūti sajuta. Tagad viņš atkal klausa padevīgi sabiedrībai. Bet galma godos Ģēte pa to laiku kāpa arvien augstāk un augstāk. Sākumā tikai kā viesis uzturēdamies Veimarā, viņš drīz pilnīgi iestājas hercoga dienestā, tika viņa tuvākais draugs un biedrs, pavadīja viņu (otrajā) ceļojumā pa Šveici, bija viņa pastāvīgais padoma devējs, tika iecelts muižnieku kārtā, dabūja slepenpadomnieka činu, tad tika par kameras priekšsēdētāju un sasniedza tā visaugstāko stāvokli visā valstī — tas ir: pāris kvadratjūdžu lielajā Sakšu-Veimarā jeb valstiņā, kura platības ziņā, piemēram, līdzinājās Dundagas muižai. Bet jau Cezars labāk gribēja būt malienas sādžā par pirmo nekā Romā par otro.

Pilnus divpadsmit gadus Ģēte tā taisīja spīdošu karjeru, nodarbojās ar amatu kanclejas darbiem, rīkoja svētkus, aranžēja maskarades un dzejoja ziņģu spēles un galma svētku dziesmas — d i v p a d s m i t g a d u s... no b r ī v a prāta. Herkuless pie karalienes Omfales izpildīja galma vērpēja un uzjautrinātāja amatu, p i e s p i e s t s caur orakula spriedumu, un tad arī tikai t r ī s gadus. —

Ģētes mīkstais raksturs, viņa jaunie, pēc baudām slāpstošie gadi un visvairāk viņa pilsoniski praktiskais prāts izskaidro, ka viņš bezdarbībā, pašos spēka gados pamazām novērsās no savām jaunekļa dziņām un meklēja iz viņu nenoteiktības izeju ne dziļākajā uz nākotni vedošā virzienā, bet seklākos un omulīgākos sāņu ceļos. Ar savu praktisko, aso prātu viņš noprata, ka nepietiekoši izkūņojusies dzīve Vācijā vēl ilgus gadus tecēs rāmos strautiņos jeb, pareizāk, bezgalīgā seklā purvājā, ka arī viņas «pārmērīgās» dziņas nav nopietni domātas, ka viņas drīz izsīks un pāries omulībā. Viņš redzēja, ka vēl nav laiks pretoties šai omulībai un filistrībai; vēl nav šķiras, kas spētu uzņemties šo

lomu, un, lai netiktu samalts, viņš tādēļ izmeklējās sev siltāko no omulīgām vietām pašā filistrības perēklī.

Protams, tik spēcīgā raksturā nevar galīgi noslāpt jauno dienu pārgalvīgās dziņas arī vēlākos gados. Ģēte nereti saceļas i pret omulību, i pret filistrību, bet šāda sacelšanās bija tik vispārēja un rāma, ka nekad nav viņam atnesusi ne mazākās nepatikšanas, kādas dabūja izciest daudz radikalākais un vairāk demokratiskais Šillers, piemēram, par saviem «Laupītājiem». Ģēte bija praktisks, un, ja jau bija jānes nastas un ķēdes, tad tās bija no z e l t a, nedārgos metalus viņš nelaida sev tuvumā.

Par Ģētes darbību un izturēšanos vēlākos gados dod dziļi pareizu spriedumu viņa līdzģenialais tautas ekonomists Markss, kurš sabiedrības arodā pārvalda gadu simteņus, tāpat kā Ģēte dzejā. Ģēte līdzās Šekspiram un ar Balzaku bija viņa mīļākais dzejnieks.

«Ģēte savos darbos», tā viņš raksta, «rāda divkāršus uzskatus uz sava laika vācu sabiedrību. Drīz viņš naidīgs pret šo sabiedrību, tā ir pretīga dzejniekam, un viņš cenšas tikt vaļā no viņas — to redzam — I f i ģ e n i j ā un vispār Italijas ceļojuma laikā; G e c a, P r o m e t e j a, F a u s t a personās viņš saceļas pret vācu sabiedrību, Mefistofeļa personā viņš aplej viņu ar šķērmākiem un kodīgiem zobojumiem. Drīz atkal, taisni otrādi, viņš draudzējas ar šo sabiedrību, padodas viņai — to redzam lielākā daļā no «rāmām ksenijām» un daudzos prozas rakstos; «masku gājienos» viņš viņu slavē, un visos savos rakstos, kuros runa par franču revoluciju, Ģēte aizstāv sava laika vācu sabiedrību pret vēsturisko kustību, kura virzījās pret viņu. Visbiežāk mēs redzam, ka Ģēte pārdzīvoja dažādas sajūtas; viņā pašā notika pastāvīga cīņa starp ģenialo dzejnieku, kuram rieba apkārtnes gara nabadzība un starp Frankfurtes patricieša, bagātnieku-pilsoņu dēlu, pēcāk Veimaras slepenpadomnieku, kurš bija piespiests derēt mieru ar šo gara nabadzību un sadzīvot ar viņu. Tādēļ Ģēte ir te kolosali liels, te mazisks, te nepaklausīgs, pilns apsmiekla, pasauli nicinošs ģeniļs, te goddevīgs, ar visu pieticīgs, šaursirdīgs filistrs. Un Ģēte nespēja pārvarēt vācu gara nabadzību; taisni otrādi, tā pārvarēja viņu, un šī gara nabadzības uzvara pār lielāko vācieti ir labākais pierādījums, ka vācu gara nabadzība nevarēja tikt pārvarēta «iz iekšienes» («iz pašu spēkiem»). Ģēte bija pārāk universals, pārāk aktivs no dabas, pārāk — miesa, lai meklētu glābiņu no gara nabadzības kā Šillers zem Kanta ideala pavēna. Viņa temperaments, viņa spēks, viss viņa gara virziens bīdīja viņu uz īsteno dzīvi; bet īstenā dzīve, kuru viņš atrada priekšā, bija nožēlojami sekla. Šinīs spailēs — eksistēt dzīves sferā, kuru viņš varēja tikai nicināt un tomēr būt

pie viņas piekaltam kā pie vienīgās, kurā viņš varēja darboties, — šādā dilemā Ģēte atradās arvien. Un, jo vecāks tika varenais dzejnieks, jo vairāk viņš raudzīja slēpties aiz neievērojamā Veimaras ministra. Mēs nepārmetam Ģētem — kā to darīja Berne vai Mencels — ka viņš nebija liberals, mēs viņam pārmetam to, ka viņš palaikam varēja arī būt filistrs; ne tādēļ viņš vainīgs, ka nevarēja sajūsmināties par vācu brīvības kariem, bet tādēļ, ka viņš pilsoniskām bailēm no reales un lietas vēsturiskās kustības upurēja savas reizēm izverdošās veselīgās estetiskās jūtas; tādēļ, ka viņš tai laikā, kad Napoleons tīrīja Vācijas lielos Augija staļļus, ar svinīgu nopietnību varēja nodoties tumšiem *mes plaisirs* pie viena no visvairāk sekliem un maziskiem vācu pilsgalmiem. Vispār, ja mēs izsakām pārmetumus, tad ne no moraliska un ne no partijas stāvokļa, bet — vislielākais — no estetiskā un vēsturiskā stāvokļa».[1]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1901. g., 673.—677. un 731.—733. lpp.

KĀDI VĀRDI PAR RAKSTNIECĪBU UN RAKSTNIEKIEM

I

U. [= *Andrejs Upīts.*] Pēdējā laikā mūsu oriģinalliteraturas druvā manāma sevišķa ražība. Gandrīz vai katrs, kas daudzmaz iemācījies ar spalvu rīkoties, iedomājas «aicināts» aplaimot tautu ar sava ģenialā gara produktiem. Varētum tikai priecāties par tādu parādību mūsu maziņās literaturas iecirknī, ja no sētajiem graudiem neizaugtu tik daudz nederīgu sētmalas stādu, pat nezāļu, kas sabojā lasītāja literarisko garšu un nosūc to barības sulu, kura pienāktos derīgajam graudam. Moža darbība literaturas druvā ir drošākā liecība par to, ka tautā vēl daudz neizlietota spēka, kas pa dažādiem ceļiem meklē sev izeju un izlietojumu. Kur tautas iekšējie spēki vēl atrodas, tā sakot, rūgšanā, tur, protams, arī literaturā velti meklēt pēc stingri noteiktiem, norobežotiem virzieniem, strāvām vai, manis dēļ, tikai uzskatiem. Bet pasaulē aizvien zināmos laikmetos rakstniecībā, tāpat kā filozofijā un gandrīz arī zinātnē, ir bijušas strāvas, kuras vairāk

[1] Istenībā šādu Gētes novērtējumu devis nevis Kārlis Markss, bet gan Fridrichs Engelss rakstā «Vācu socialisms dzejoļos un prozā» (II d.). Šai rakstā Engelss kritiski novērtē K. Grīna grāmatu «Par Gēti no cilvēciskā viedokļa» (1846.). Apcere anonimi iespiesta laikrakstā *«Deutsche Brüsseler Zeitung»* (1847. g. novembrī-decembrī), kas atradās Marksa ietekmē. Par apceres autoru ilgu laiku uzskatīts Markss, kādēļ arī Rainis to citē kā Marksa darbu. Sk. Маркс—Энгельс, Сочинения, 2 изд., т. 4, стр. 232—33. [Sakārt.]

vai mazāk aizņēmušas visas kulturas tautas un, tā sakot, kalpinājušas kulturas tautu rakstniekus. Katram laikmetam un katrai strāvai bijuši savi īpatnēji ideali, savs sevišķs virziens, un, ja tas vairāk vai mazāk aizņēmis visus kulturas tautu rakstniekus, tad pašai rakstniecībai tas nācis tikai par labu: to, pēc manām domām, varētu tā izskaidrot, ka, daudziem pie viena darba strādājot, arvien padodas to labāki veikt nekā pa vienam. Tāpēc piesliešanās vienam vai otram virzienam nebūt vēl neliecina par rakstnieka patstāvības trūkumu; māksla, īsta māksla katrreiz ir internacionala, tas ir, tāda, kuru sapratīs un baudīs katras tautas loceklis, katras strāvas piekritējs. Bet īstā mākslā blakus internacionalajam elementam būs katrreiz arī nacionalais, tautiskais, kuru pilnīgi sapratīs un cienīs tik tā tauta, pie kuras pieder zināmais rakstnieks. Vislielākais trūkums mūsu rakstniecībā, pēc manām domām, tas, ka viņai pārlieku maz oriģinalitates un īpatnējas latviskas nokrāsas. Mūsu rakstnieki pa lielum lielākai daļai ar kāda nebūt cittautu rakstnieka vagu un, kas pie mūsu jaunajiem sevišķi ievērojams, šodien staigā pakaļ šim, bet rīt jau otram un parīt droši vien vēl citam. Izmēģinājas, tā sakot, uz visām pusēm, pa visiem vējiem.

Neviena no lielajām rakstniecības strāvām nav bez sava pārspīlējuma, pedantisma un ekstremiem. Mūsu svešās vagas arāji reti kad spējuši saprast sava laikmeta strāvas dziļi slēptos impulsus, bet aizvien iejūsmināj ušies vai nu no kāda īsta, vai vienas dienas pravieša skaņajiem saucieniem un bez liekas apdomāšanās dzinuši savu pegazu pa viņa izarto vagu, aizmirsdami, ka ne katrreiz mūsu zemē padosies tā sēkla, no kuras citā gaisā, citos apstākļos izauga kupla vārpa... Tam, domāju, sevišķa piemēra nebūs vajadzīgs. Citi no mūsu rakstniekiem, sevišķi no tā sauktajiem «vecajiem», palikuši kā ceļmalā uz ciņa sēžot, spītējot visam tam, kas citas tautas un arī mūsējo kustina un interesē. Dažs no tiem it kā sastindzis vecmodes sentimentalismā, dažs atkal sviedriem vaigā pūlas sasniegt kalna galu stilistikas un frazeoloģijas augstumos. Par to visu man nāksies rasi sīkāki parunāt kādā citā rakstā, te lai pietiek ar šiem vispārīgiem aizrādījumiem.

Īsts rakstnieks, īsts mākslinieks neprasa pēc kādas strāvas impulsiem un nolūkiem, bet viņa laikmeta jautājumi neapzinīgi nogūlās par dzinekli viņa radītājam spēkam ar to acumirkli, kad viņš piedzimst par mākslinieku. Es ticu, ka starp mūsu jaunajiem rakstniekiem ir daudz īstu, dieva dotu mākslinieku, bet gandrīz visi tie taustās vēl pa tumsu un meklē ceļu... Viens varbūt atradīs, desmit maldīsies un nomaldīsies. Nav mums k r i t i k a s, kura pavadītu jauno rakstnieku viņa maldu ceļojumā un varbūt

parādītu tam īsto taciņu pa ērkšķu krūmu un vilkābeļu starpu uz augšu.

Un mūsu rakstniecībai taisni vajadzīga tāda ceļa rādītāja un pamācītāja kritika, sevišķi mūsu jaunajiem, iesācējiem rakstniekiem. Es zinu, ka ar šo teikumu izpelnīšos pārmetumu no daža laba pašapzinīga spalvas darbinātāja, bet tas neko nekaitē. Vēl ir lielākā daļa to iesācēju, kuri, ieraudzījuši savu pirmo stāstiņu vai dzejolīti nodrukātu vienā vai otrā laikrakstā, iedomājas, ka nu jau viņiem cita nekā vairāk nevajaga kā spalvu, papīri un labi lielu pudeli tintes. Vajaga tik iedomāties, cik niecīga caurmērā ir mūsu rakstnieku literariskā izglītība, lai saprastu, cik kaitīgs tāds uzskats, cik nepieciešami mums vajaga lietiškas, saprātīgas kritikas. Ar Zinību Komisijas referatiem vien nav diezgan. Tur tie referenti, ar maz izņēmumiem, izskatās pēc derētiem algādžiem, un dažam labam viņa «kritiķa» uzdevums beidzas ar to acumirkli, kad viņš nokāpj no katedra. Bet kad mēs sagaidīsim to īsto vīru, kas parādīs mūsu rakstniecībai ceļu uz noslēgto dārgakmeņu glabātuvi — vai ilgi vēl būs jāgaida?...

Kādā amerikaņu žurnalā vesels pulks ievērojamāko literatu izsacījuši savu atziņu par to, kuru rakstnieku un kuru literaturas ražojumu kurais tura par labāku. No šiem spriedumiem interesantāki ir slavenā amerikaņu rakstnieka Bret-Harta un kritiķa Viljama Gvelsa, kurus še, drusku saīsinātus, pievedu. Man šķiet, ka sevišķi mūsu jaunie rakstnieki no šiem spriedumiem šo to varētu iegaumēt.

Bret-Harts par labāko romanu vispasaules literaturā atzīst Aleksandra Dimā «Grafs Monte Kristo». Par šo romanu Bret-Harts izsakās šādi: «Pēc mana ieskata, romanam vai stāstam vispirms jāinteresē lasītāji ar savu sarežģījumu, ar fabulu. Satītais pavediens rakstniekam jārisina tā, ka lai lasītāju interese uzturētos līdz pat gala iznākumam. Beletristiskā ražojumu tendence var būt tāda vai citāda, stilu lai lieto tādu, kāds kurajam rakstniekam vairāk pa rokai, — tās ir blakus lietas. Vidēji izglītots lasītājs galvenā kārtā interesējas par to, kas notiks ar izvestajām personām, kā beigsies romans. Dikensa humors, Tekereja satira un franču rakstnieku sieviešu psicholoģija maz spētu valdzināt kādu lasītāju, ja viņu spiestu atteikties no jautājuma, vai samīlējušam pārim izdosies apprecēties, vai atradīs slepkavu, vai noslēpums izskaidrosies... Ja rakstnieks, aizmaskojis romana tālāko darbību, pratīs veikli risināt savu aizvērpto pavedienu, lasītājs par to nesūrosies, bet dažu labu reizi, ziņkārības dzīts, palūkosies romana pēdējā lappusē. Rakstnieks par tādu izturēšanos pret viņa darbu varbūt nopukosies. Mums, lūk, patiktos,

ka lasītāji iejūsmināto no tās dzejas, kas mūsu romanā, no tā smalkā humora, no apbrīnojamās analizes, ar kādu mēs iespiežamies cilvēku slēgtās dabas dziļumos... Mums gribētos lasītājus iepazīstināt ar sava varoņa domām un uzskatiem — viņi interesējas par tā darbiem. Tādā pat vīzē mums pagadās pielaist vēl daudz lielāku kļūdu: kas ņemamies lasītājam ieskaidrot, ko mēs paši domājam par vienu vai otru lietu, bet lasītājs bez mazākās intereses aizšķir lappusi ar mūsu gara jaukākajiem ziediem... Velti mēs šos ziedus kaisām savam lasītājam uz ceļa. Līdzīgi vecajam mediniekam pasakā viņš lādas par «smirdošajām vijolēm», kuras tik nomaldina viņu no īstā medījuma pēdām. Lasītājs prasa vispirmā kārtā kustības, darbības romanos un neapmierinājas, līdz kamēr rakstnieks nav novedis viņu pie gala iznākuma, pie atrisinājuma.

Jo nelabvēlīgāks stāvoklis romana varonim iesākumā, jo vairāk kavēkļu viņam jāpārspēj, jo lielāku interesi tas modina lasītājā. Mākslas augstākā forma parādās tur, kur varonis nostādīts tik sakļuģītos kavēkļos, no kuriem viņu var atsvabināt un glābt tikai vai kādas augstākas varas iejaukšanās (?-U.). Tādās reizēs varoņa uzvara arī liekas esam panākta caur palīgu no augšas (?). Tādi apstākļi visdabiskāki nāk priekšā romanos, kur galveno lomu spēlē, piem., personīga atriebšanās, ja viņas cēloņi meklējami nedzirdētā necilvēcībā, un kur apstākļi paši varoni nostāda it kā par dieva sūtītu atriebēju.

Visus augšā minētos prasījumus es atradu izpildītus Dimā romanā «Grafs Monte Kristo». No Dimā rakstiem es varētu pievest vēl daudz skaistu tipu, bet augšminētā romanā mani neinteresē ne vienīgi pats varoņa tips. Visu šo romanu es viņa uzbūvē turu par labāko pasaules literaturā.»

Pēc tam, puslīdz pavirši atstāstījis min. romana saturu, Bret-Harts piezīmē: «Par «Grafu Monte Kristo» ir tāds spriedums, ka viņš piederot pie romantiskā virziena rakstniecības. Romantisms esot novecojies un viņam vieta tikai vecu lietu archivos. Tagadējie rakstnieki romantismu dēvē par maldu virzienu rakstniecībā. Viņi apgalvo, ka mūsu laiku lasītāji vēloties zināt nenormalo, slimīgo un kroplaino tipu psicholoģiju, kuru izpētījis rakstnieks, rakņādamies pa visnetīrākajām un riebīgākajām dzīves nomalēm, un ka visai cilvēcei par pētīšanas priekšmetu vajagot ņemt cilvēku tādu, kāds viņš ir īstenībā, nevis tādu, kādu to rāda viena vai otra rakstnieka fantazija. Tāpēc nereti bargus pārmetumus dabū dzirdēt tie, kas iedrošinājas ļaudis «krāpt» ar nezin kādām pasakām no priekšvēsturiskajiem laikiem vai no nekad nebijušu idealu varoņu dzīves. Es turpretim esmu pārliecināts, ka lasītājs vai lasītāja neapmierināti nometīs pie malas romanu,

kurā sīki un smalki aprakstīta viņu pašu pelēkā ikdienas dzīve. Ar lielāko interesi turpretim viņi lasīs tādus romanus vai stāstus, kuros būs runa par cīņām, kur labs uzvar ļauno, par varoņu darbiem un panākumiem, — kurš kaut uz nedaudz acumirkļiem izceļ pašu lasītāju pār ikdienas dzīves līmeni, paplašinājot viņa redzes aploku un modinot viņā optimistiskas cerības.»

Bret-Harta spriedumam, ka «Monte Kristo» visinteresantākais romans pasaules rakstniecībā, es varu gandrīz piekrist, un es zinu, ka ļoti daudzi «Dienas Lapas» lasītāji sacīs to pašu. Bet Bret-Harta uzskati par literaturu vispāri daudz vietās ir gluži greizi. Jau pats pirmais apgalvojums, ka romanam jāinteresē ar savu s a r e ž ģ ī j u m u, ir ja ne pavisam aplams, tad vismaz stipri pārspīlēts. Puslīdz izglītotu lasītāju interesēs ne vien romana sarežģījums, bet arī taisni tas, ko Bret-Harts noliedz, proti: Dikensa humors, Tekereja satira, franču rakstnieku sieviešu psiholoģija un vēl ļoti daudzas tamlīdzīgas lietas. Bet par to ļausim turpmākās rindās nodot savu atziņu citam amerikanietim. Kas nu zīmējas uz to interesanto sarežģījumu, tad, mūsu literaturā pameklējoties, šo principu ieraugām bagātīgā mērā praktikā izlietotu — visās Jākobsona, Šablovska un Alunāna bibliotekās un apakšzemes romanos. Un, ka mūsu publika par tiem interesējas vairāk kā ne par ko citu, tur Bret-Harta kungam taisnība, bet priecāties par to mums nav ļauts. Kā skarba disonance no visām pusēm skan saucieni, ka «interesantie» romani samaitājuši latviešu lasītājas publikas garšu, tā ka labākajiem ražojumiem nav ne pircēju, ne lasītāju. Kā saģiftējušies alkoholiķi tie slāpst pēc samaitājošās kairinošās vielas, un derīgai barībai uz viņu notrulinātā garšas jūtekļa nav ne mazākā iespaida. Tik tāļu, lūk, tiek ar Breta-Harta parakstīto «interesanto» recepti!

Bet viena lieta tomēr ir patiesa: interesēt lasītāju romanam vajaga. Tikai ne ar savu sarežģījumu, bet, pēc manām domām, ar d a r b ī b u. Darbība romanā var būt arī bez tā interesantā sarežģījuma, kurā jāiejaucas kādām «augstākām varām», lai novestu varoni kalna galā. To savā laikā pierādījuši visi tie rakstnieki, kas savos romanos nav ložņājuši desmit gadus pa zemes apakšu, nav līkus kaudzēm krāvuši kā Bret-Harts savos, bet kuru ražojumus vēl šodien pēc gadu desmitiem lasa un interesējas par tiem. Arī Bret-Harta slavētajā romanā, pēc manām domām, nevis sarežģījums ir tas, kas interesē visvairāk, bet galvenā varoņa r a k s t u r s un straujā darbība, kura lasītāju pilnīgi aizrauj līdz. Nevis kairinot lasītāja ziņkārību, kā to Bret-Harts ir darījis un ieteic citiem darīt, bet i z d a i ļ o t, a t t ī s t ī t lasītāja garšu, a u d z i n ā t viņu lai ir rakstnieka uzdevums!

II

Mūsu iesācēju rakstnieku stāstos darbības nav nepavisam. Veselām lappusēm velkas garu garie tēlojumi, miglaini, nesakarīgi, garlaicīgi. Lai paņem tik viens «Burtnieka»[1] jaunāko burtnīcu un lai palasās Sīlīšu Jāņa vai Kīpera «ražojumus» (par tiem man vēl nāksies runāt citā rakstā), tur ir pierādījumi manam izteicienam. Pakaļķēmojumi ārzemju simboliķiem vai romantiķiem jeb visbiežāki «sapņojumi» un «darinājumi» pēc parauga, kurš no kāda nekāda dienas avīzes sestdienas feļetona neapzinīgi iegulies rakstītāja sirdī un smadzenēs, — tos tik bieži redzam izplūdušus no mūsu jauno rakstnieku spalvas. Viņi, liekas, pavisam aizmirsuši, ka raksta priekš publikas. Darbības viņu darbos nav, un tēlojums pats pa lielākai daļai tik nelatvisks, ka interesēt tie nevar neviena.

Vulkans pēc gadu simteņu bezdarbības var atkal sākt darboties, pie nolauzta koka celma var izaugt atvases. Mirušās rakstniecības strāvas var atkal atdzīvoties, ja cilvēce nonāk atkal tādos pašos apstākļos, kādos radās zināmā mirusē strāva. Bet kā «atdzimušais» cilvēks katrreiz būs jauns cilvēks, tā arī atdzimusē strāva nebūs tā pate vecā, bet pavisam jauna, kuras impulsi būs varbūt tie paši pirmējie, bet viņas izteiksme, viņas līdzekļi pavisam citi. Nav taču domājams, ka, piem., atdzimušais romantisms uzvedīs mums tādus varoņus kā Valtera Skota Aivengo ar savām melnajām bruņām un zibošo šķēpu, bet ka tam līdzīgs varonis, tikai modernā uzvalkā un citos apstākļos, arī mūsu laikos nevarētu parādīties, to noliegt mums nav tiesība. Tātad arī par to nevarētu tiesāt nevienu rakstnieku, ja viņš raksta vienas vai otras modernas atdzimušas strāvas garā, jo nevaram jau zināt, kurai no tām lemts pārvaldīt nākotnes literaturu. Bet tad lai viņš neklibo pakaļ vienam vai otram, lai viņš nes savu idealu savā sirdī, lai viņš ir pravietis un nevis svešas nastas nesējs. Pret šiem svešas nastas nesējiem, kuriem tik maz īstas idealas tautiskas apgarības un iejūsmības, vajadzētu apstāties mūsu kritikai; tie algādži ir tie, kas visu mūsu literaturu grib pārvērst par algādžu literaturu.

Es lūdzu piedošanas, ja kāds no mūsu jaunajiem rakstniekiem varbūt justos apvainots no maniem vārdiem. Es pats stāvu viņu rindā, pats apzinos šur un tur nogrēkojis un sevi nebūt nestādu nomalā no tiem, uz kuriem zīmēju savus pārmetumus.

Amerikaņu kritiķis Gvelss savā rakstienā vispirms aizrāda, ka cilvēka jēdzieni un interese ar gadiem grozās. Viņš savā jau-

[1] Ed. Treimaņa-Zvārguļa rediģēts rakstu krājums 1901. g. [Sakārt.]

nībā ar lielāko patikšanu lasījis Dikensu. «Jaunlaiku literaturā,» Gvelss saka, «man ir daudz mīluļu, taču visaugstāk no viņiem man liekas stāvam T o l s t o j s savos īstos mākslas ražojumos, no kuriem katrā ziņā jānošķir viņa daudzie sīkie raksti un līdzības, kurās mākslas baudījumu traucē pārliecīgā tendenciozitate. Ja Tolstojs ko nebūt atstāsta, apraksta vai arī zīmē raksturu, tad tur parādās nepakaļdarināma māksla. Es vismaz nezinu otra rakstnieka, kuru varētu Tolstojam pielīdzināt.

Kamēr es vēl nebiju iepazinies ar Tolstoju, es par labāko rakstnieku turēju T e k e r e j u. Tagad turpretim es Dikensu stādu augstāk par Tekereju. Tomēr arī Dikenss nav pieskaitāms pie pirmās šķiras māksliniekiem, tāpēc ka viņa romanu darbība nestāv tiešā atkarībā no personu raksturiem. C i l v ē k a d a r b o s a t s p o g u ļ o j a s v i ņ a r a k s t u r s, v i ņ a p e r s o n a. T ā d ē ļ r o m a n a i n t r i g a i, c i k t ā l u v i ņ a i z r ā d ā s p a r d a ž ā d u p e r s o n u d a r b ī b a s k o p s a v i l k u m u, v a j a g a b ū t t i e š ā a t k a r ī b ā n o š o p e r s o n u r a k s t u r i e m. T ā p ē c r a k s t n i e k a m, p i r m s v i ņ š s t ā j a s p i e d a r b a, v a j a g a p a m a t ī g i u n v i s o s s ī k u m o s a p d o m ā t i z v e d a m o s r a k s t u r u s. T u r p r e t i m v a j a g a s a r g ā t i e s r a k s t u r u s p i e l o c ī t i e p r i e k š n o d o m ā t a i i n t r i g a i. Dikenss tādu pielocījumu uzskatīja par pilnīgi atļautu un izlietojamu, un līdz ar viņu visi romantiskā virziena rakstnieki turējās pie tā paša principa. Tomēr, neskatoties uz nedabīgi satīstīto intrigu Dikensa romanos, viņš tā kā lielākais mākslinieks no romantiķu skolas. Viņa varoņi mums no pirmā acumirkļa izliekas par dzīviem radījumiem, vismaz viņi stāv paši uz savām kājām un darbojas kā dzīvi cilvēki. Tekerejam turpretim pastāvīgi vajadzēja vēlāk pastutēt savus varoņus, motivēt un izskaidrot viņu darbību. Neskaitāmas reizes viņš pārrauj stāsta pavedienu un ņemas rakstīt savu varoņu monografijas un viņu psiholoģiju. Bet tas vairs nav beletrista, turpretim gan kritiķa uzdevums. B e l e t r i s t a m n ā k a s u z v e s t u z s k a t u v e s v a j a d z ī g o s k a i t u p e r s o n u u n ļ a u t t ā m d a r b o t i e s, p ē c i e s p ē j a s a t t u r ē t i e s n o p e r s o n ī g a s i e j a u k š a n ā s v a i p r i e k š ā s t ā d ī š a n a s. Teatra lugu autori to labi pasen jau atzinuši. Lugas autors arī rada savus tipus, bet pilnīgi iztiek bez sava personīgā komentarija. R a k s t u r u s i z s k a i d r o p a t e l u g a s d a r b ī b a. Turgeņevs savos romanos un stāstos visstingrāki ievērojis šo scenisko metodi. Ilgāku laiku es cienīju Turgeņevu augstāk par visiem citiem rakstniekiem.»

Izlasījis Tolstoja «Annu Kareņinu», Gvelss nācis pie atziņas, ka rakstnieks var iztikt arī tā, nesaistīdams sev rokas pārāk

stingri ar šo scenisko metodi. «Tolstojs mani pārliecināja,» viņš saka, «ka drama visbiežāk norisinājusies cilvēku sirdīs, un, ja viņa lāgā nav atstāstāma darbojošās personas pašas vārdiem, tad to jāizskaidro autoram. Tolstojs to dara ļoti nemākslotī, vaļsirdīgi un patiesīgi. «Anna Kareņina» bij pirmais Tolstoja darbs, ko es lasīju, un tūlīt no pirmās frazes man uzkrita stāsta patiesīgums. Šo romanu lasot, es ne acumirkli netiku šaubījies, ka tas ir vislabākais, kādu es jebkad esmu lasījis. Vēlāku, lasot tā paša autora «Karu un mieru», manī vēl vairāk nostiprinājās šī pārliecība.

Beletristu pulkā varbūt atradīsies vēl viens otrs ar tikpat lielu talantu kā Tolstojs, bet nevienam talantam nepiemīt tāds patiesīgums kā viņam. Neizsakāmi patīkami iepazīties ar pirmās šķiras rakstnieku, kura rakstos nav ne ēnas nepatiesības vai melu. Tolstoju lasot, dabū neizdzēšamu iespaidu, ka karš ir kaut kas briesmīgs, atbaidošs. Pat mīlestība viņa romanos tēlota kā netikla, ja caur viņu tiek kādam netaisnība nodarīta. Tolstojs savos romanos nekad nespredikō, bet pievestie fakti paši par sevi runā nepārprotamu valodu. Godīgumu un tiklību viņš stāda augstāk par nez kādu varonību un nekad netēlo noziedznieku tādu, ka lasītājam iegribētos būt viņa vietā. Turpretim daudziem rakstniekiem piemīt vājība slepkavības vai laulības pārkāpšanu idealizēt.»

Starp vācu romanistiem Gvelss neatrod neviena, kas viņam daudzmaz patiktu. Literaturas krizi Vācijā viņš izskaidro ar tautas garīgu nogurumu, kurai par cēloni turienes audzināšanas sistema. Izrādās, ka vācieši tulko, kritizē, sadala un analizē, tā sakot, pa diedziņam, saprot un izpētī visu, bet nespēj paši vairs nekā radīt. Mazā Norveģija nesalīdzināmi pārspēj lielo Vāciju literaturas ražības un labuma ziņā. Lai tik pieminam Ibsenu, Kīlandu, Bjernsonu, Liju, Strindbergu. Ievērojams, ka Dānijā, kur runā to pašu valodu, ko Norveģijā, literatura atrodas uz daudz zemāka pakāpiena. Tas nāk no tam, ka dāņi ir rāma, konservatīva tauta, kamēr norveģu literatura smeļ no tautas žirgtajiem, spēka pilniem avotiem.

Arī Holandijā, pēc Gvelsa domām, pēdējā laikā vairāk ievērojamu romanistu, no kuriem pirmā vietā viņš stāda Maartenu Mertensu. Vispopularākais Eiropas literators šimbrīžam esot Gabriels d'Annunčio, bet to Gvelss neesot lasījis. Turpretim cita itaļieša — Džiovanni Verga romani viņam lieliski patikuši.

Vispār Gvelss atzīst vienīgi tikai realo literaturu un romantismu sauc par maldīšanos nepareizā ceļā. Tagadējo Spānijas literaturu pārvalda realisms, un tāpēc viņa izpelnās Amerikas kritiķa simpatiju.

«Kas attiecas uz franču rakstniecību, tad es ievēroju tikai realā virziena romanus un citus neatzīstu un nelasu. Šajā virzienā tagad ieradies klusums. Dodē, Flobers, Mopasans miruši, Zolā gan vēl dzīvs, bet laikam ir devis jau visu, ko varējis, pie viņa nemana vairs to žirgto cīņas spēku kā agrāk. Turpretim Meterlinka mistiskās dramas mani lieliski valdzināja.

No angļu rakstniekiem es ieskatu par visievērojamākiem Tomasu Hardiju un Džordžu Moru. Hardijs pa reizei bez kautrēšanās tēlo dzīves īstenību, bet patiesas dzīves tēlojums nekad nevar būt netikumīgs. Romani ar nez kādām intrigām un sarežģījumiem man nepatīk. Kaut nu es gan nedomāju, ka viņu autori ar nolūku būtu dzinušies pēc popularitates un iztapuši pūļa seklajiem jēdzieniem, taču man liekas, ka viņu darbs ir nevērtīgs. Varbūt ka es savā spriedumā par «interesantajiem» brīnumromaniem neesmu gluži loģisks, jo man jāatzīstas, ka labprāt noeju cirkū paskatīties, kā klauni ālējas un kā virves dejotāji lēkā pa gaisu un met kūliņus.»

Uz saviem tautiešiem, amerikaņu rakstniekiem, Gvelss, protams, liek lielas cerības. Bet mūs visvairāk interesēs viņa spriedums par pazīstamo Bret-Hartu. Bret-Hartu Gvelss atzīst par dzejnieku un humoristu ar lielisku talantu, kurš tomēr nomaldījies neceļā. Šis rakstnieks pieder pie romantiķiem un ir tādā pārliecībā, ka romana varoņam katrā ziņā vajaga izdarīt kaut ko brīnišķīgu. Bet labākie mūslaiku beletristi ir atzinuši, ka romana varonim ar savām garīgajām īpašībām jāvaldzina lasītāji. Neticams gadījums ar vienu vai vairākām slepkavībām der tikai pūļa samaitātās fantazijas kairināšanai.

Par Marku Tvenu Gvelss atsaucas ar lielisku sajūsmību. Viņa tēlotie varoņi ir no patiesas dzīves ņemti tipi.

Pēc visiem šiem saprātīgajiem lietišķiem spriedumiem Gvelss izsaka savu pēdējo, kuram visai šaubīga nozīme. Kamēr Šekspira dramās spoki un gari omulīgi spokojoties pa skatuvi kopā ar citām personām, tamēr pie jaunlaiku rakstniekiem garu parādības pavisam neesot sastopamas. Šo trūkumu viņš izskaidro ar ticības mazināšanos tautu masās, bet cerē, ka tas drīz grozīšoties: cilvēce esot pārāk ieinteresēta par viņpasaules dzīvi, un tāpēc arī rakstniecībā gari un spoki drīzā laikā atkal stāšoties «uz skatuves». Te, kā redzams, cien. kritiķis ļāvies aizrauties no spiritisma strāvas, kura ar Flamarionu, Lombrozo un Fereru priekšgalā plūst pa visiem Vakareiropas bagātnieku saloniem. Protama lieta, ka zinātnei tiesība pētīt arī spiritismu, bet literaturā «garus» un «spokus» vajadzētu vēl mierīgi atstāt aiz kulisēm, vismaz tik ilgi, kamēr nav puslīdz droši izskaidrojies, vai jaunlaiku

daudzinātais spiritisms nav tāds pat «skanīgs varš» un «zvanīgs zvārgulis», kāda vecos laikos bij siriešu astroloģija un alhimija viduslaikos.

«Dienas Lapa», 1902. g., Nr. 159. un 160., 17. un 18. jūlijā

RĪGAS LATVIEŠU TEATRĪ

svētdien, 2. maijā, direktora Dubura beneficē izrādīja Blaumaņa jauno 5 cēlienu dramu «INDRĀNI». Ka Latviešu teatra jaunais direktors var atskatīties atpakaļ uz nopelnu un panākumu bagātu sezonu, to viņa benefices izrādē no jauna parādīja pilnīgi izpārdotais nams, publikas vētrainie aplausi un daudzās balvas, kas cienījamam beneficiantam tika pasniegtas. Saprotama lieta, ka liels pievilkšanas spēks uz publiku bija arī jaunajai iemīļotā rakstnieka lugai. Un šī luga tiešām ir cienīga tās jūsmīgās atzinības, ko publika izrādīja Blaumanim, izsaukdama to pēc trešā un it sevišķi pēc beidzamā cēliena.

«Indrānu» saturs ļoti vienkāršs un atstāstāms pāra vārdos. Vecajiem Indrāniem ir divi dēli: jaunākais Kārlis, kurš karadienestā, un vecākais Edvarts. Edvarts priekš kādiem gadiem apprecējis vecajiem nepatīkamu sievu (Ievu), kura, kā vecie paši to izsaka, stājusies starp vecākiem un dēlu un padarījusi tos svešus vienu otram. Bet nu lugas sākumā vecie grib izlīgt ar dēlu un vedeklu un atdot tiem mājas. Gan kaimiņš Kaukēns tam pretojas, bet, kad vecie un it sevišķi vecā Indrāniete paliek pie sava un kad Ieva vēl parāda kādu viltotu Kārļa vēstuli, kurā rakstīts, ka Kārlim gadījusies laba vieta zaldātos un tas uz Indrāniem atpakaļ nenākšot, — tad Edvarts ar Ievu galu galā dabū Indrānus. Bet tūliņ arī sākas nesaticība starp vecajiem un jaunajiem Indrāniem. Edvarts ar varu grib tikt bagāts, Ieva skopuļojas, iet pati, dzen saimi, dzen pusaklo vīramāti ganos sava luteklīša dēliņa Edžiņa vietā, kuram labāk patīkas ar flinti šaudīties un darīt citas nerātnības, pie kurām viņam palīdz vieglprātīgais kalps Noliņš. Jaunais Indrāns, pēc naudas dzīdamies, liek nocirst lietas kokiem visus tos kokus, ko vecais ap mājām stādījis; neviļus nāk gaismā, ka Ieva ar Kārļa vēstuli vecos krāpusi — tas un daudz kas cits noved pie galīga naida un šķiršanās. Dēls izdzen vecākus no dzīvojamās mājas uz pirtiņu. Kaukēns gan vēl mēģina samierināt vecākus ar bērniem, bet tas neizdodas. Tēvs uzdod dēlu pie tiesas, lai dabūtu mājas atpakaļ, bet pats, sirdssāpju un nelaimes sagrauzts, guļ uz miršanas gultas tumšā, piekvēpušā pirtiņā. Un, kad māte pārvelkas no tiesas mājās un pastāsta, ka viņu lieta noraidīta uz miera, un kad izrādās, ka

vecā Indrāniete no raudāšanas kļuvusi pavisam akla, vecais Indrāns izmisumā ceļas no gultas, apgāž galdiņu, nodzēš sveci, un divkāršā tumsā — aklības un nakts — nobeidzas šī drama.

Kas Blaumani pazīst, tas viņa novelēs un dramās nemeklēs lieliskas idejas, lielus raksturus un mirdzošu gleznu pilnus tēlojumus vai dvēseles sīkāko stīdziņu klusās vibracijas un nianses. Viņa «varoņi» ir mūsu laucinieku ļaudis, darbīgi, spirgti, patiesi, viņa mākslinieka darba lauks ir zemju dzīve ar savu ārējo pelēkumu un vienmuļību, aiz kuras reizēm slēpjas tik daudz konfliktu, tik daudz traģisma. Un šo pēdējo izlobīt, izcelt un vienkāršos, nemeklētos gadījumos un situacijās un dabiskos, nemākslotos raksturos redzamu, saprotamu, sajūtamu un pārliecinošu nostādīt lasītāja un skatītāja acu priekšā — tur Blaumanis ir tāds mākslinieks, kādu mēs otru laikam tik drīz nesagaidīsim.

Viss turpat sacītais zīmējas arī uz «Indrāniem». Lugas ideja nav nekāda «jaunā», arī vai visi raksturi galvenos vilcienos jau pie paša Blaumaņa šur tur manīti, bet šo raksturu apstrādājums, nepārspējami dabiskā laucinieku valoda, nemākslotās situacijas un lugas slavējamā technika ir tās īpašības, kas «Indrānus» paceļ pāri visām citām Blaumaņa lugām. Lasot «Indrānus» (nodrukāti «Vērotāja» š. g. 4. un 5. burtn.), iespaidu atstāj tik skaistā, slīpētā valoda, turpretim darbības, šīs dramas nepieciešamākā un galvenā satura, liekas pavisam trūkstot. Bet «Indrāni» jāredz uz skatuves, lai pārliecinātos, cik daudz darbības, konfliktu un traģisma Blaumanis prot ielikt šajos vienkāršajos raksturos un tiem piemērotās nemeklētās situacijās. Mūsu laiku teatra apmeklētājs parasti gaida lugā un it sevišķi cēlienu beigās vecu veco sarežģījumu un atrisinājumu, efektu pilnus skatus, kas, tā sakot, ar varu un varbūt pret paša gribu uztrauktu viņa elementarākās jūtas. Visa tā Blaumaņa lugā trūkst. Atminieties tikai lugas saturu: cik tas ir vienkāršs un nemeklēts, tā sakot, gabals no ikdienišķās dzīves — notikums, kuram līdzīgu būs vai katrs pats dzīvē redzējis un novērojis. Blaumanis «Indrānos», gan laikam pavisam neatkarīgi, ir gājis pa to pašu ceļu, kuru iet krievu jaunākie dramatiķi, rādīdami skatus jeb gabaliņus no dzīves, kuriem reizēm pat pagrūti atrast kādu vienojošu sakaru — pavedienu, uz kura tie visi vērtos. Bet arī šo pēdējo nepilnību Blaumanim «Indrānos» nevar pārmest. «Indrāni» ir viengabala darbs, kurā galvenais pavediens nevienā vietā pārāk daudz un bez vajadzības nesasitas līkumā. Es saku — ne pārāk daudz — tāpēc, ka luga šajā ziņā nav gluži bez trūkumiem — Blaumaņa raksturīgiem trūkumiem, no kuriem viņš gan laikam nekad pilnīgi neatsvabināsies. Tie ir — pāris puslīdz lieku personu (kā Guste, Irbe un pa daļai arī Zelmiņa), ar kuriem uz skatuves parādās pāris puslīdz

lieku skatu, bet tie šoreiz tikai ļoti mazos mēros traucē labo iespaidu, ko dabūjam no «Indrāniem». Un visu tas labākais un vērtīgākais pie tam ir tas, ka šis iespaids nav tāds acumirkļa iespaids, ko dabūjam no spējiem, nejaušiem efektiem, no raudulīgām scenām un patetiskas valodas, — tās ir tīras, paliekamas mākslas paliekamais estetiskais iespaids.

Spēlēts tika labi, pat ļoti labi. It sevišķi labi Duburs attēloja veco Indrānu tēvu. Tas bija līdz pēdējam vārdam konsekvents viengabala tips — veca, mīkstsirdīga, bet savā reizē apzinīga un lepna zemnieka tips. Skatuves inscenējums šajā reizē, kā arī visu cauru sezonu, pelna sevišķu atzinību. Tikai būtu jāvēlas, lai pašu beidzamo skatu «Indrānos» drusku saīsinātu — tā tumsa un šausmīgie kliedzieni uz melnas skatuves drusku nervozam cilvēkam triec drebuļus pār kauliem.

Andr. Upīts

«Austrums», 1904. g., 478.—480. lpp.

«ZAŅĶIS», MODERNA DRAMA 4 CĒLIENOS,

— tā saucas Vaidelaiša sarakstītā luga, kuru 27. oktobrī izrādīja uz Rīgas Latviešu teatra skatuves. Šajā lugā redzam amatnieku Rogu, kurš apprecējis nemīlamu, ķildīgu sievu, lai ar tās tūkstošiem tiktu «uz augšu», bet, kad sieva naudas nedod, šis sāk dzert, ķildojas, lamājas ar sievu un grimst «zaņķī» arvien dziļāki. Pagadās gan turpat dzīvoklī kāda jaunkundze Veikla, kura taisās studēt un ar kuru Rogam dvēsele sāk harmonēt, — nu viņš ar tās palīdzību gribt tikt «uz augšu», bet, tā kā nepraša sieva nekā negrib zināt no dvēseļu harmonijas un pastāvīgi jaucas abiem starpā, tad nekas neiznāk. Roga sāk dzert atkal, nosaldē kājas, kuras jāņem nost, sieva naudas priekš operacijas nedod un tādēļ Veikla gatava pārdoties «vampiram» Jureikam, lai sagādātu naudu, ko maksāt ārstiem. Bet Roga negrib kā kroplis dzīvot pasaulē, viņš sagrābā ģipts pudeli, iztukšo to un mirst. Pie gultas paliek Veikla ar paceltām rokām un, priekškaram nolaižoties, deklamē, ka viņai jātiekot «uz augšu, uz augšu!». Pa reizei vēl dabūjam redzēt, kā māņticīgas vecenes dancina galdiņu, un dzirdēt, kā emancipēta sieviete dzīvo no brīvas mīlestības.

Galdiņa dancināšana, jaunkundze, kas taisās studierēt, un otra, kas dzīvo no brīvas mīlestības, — tās jau gan ir lietas, kuras varbūt varētu saukt par modernām, bet pate lugas «ideja» un uzbūve ir pilna vismodīgāko kļūdu un nekonsekvenču. Atskaitot dažus epizodus, kā, piem., jau minēto galdiņa dancināšanu un Rogas sievas piedauzīgo, prasto lamāšanos, no pirmā līdz beidzamajam skatam skatītāju kā slogs nospiež apziņa, ka viss tas ir

neīsts, kas tur notiek, ko tur dara, ko runā. Dramatiskas darbības nav nepavisam, neviens skats nemodina interesi priekš nākošā, neviena situacija nav kaut cik pietiekoši motivēta — cilvēki parādās uz skatuves, runā lielus, garus monologus, nodeldētas frazes, stāsta par savu pagātni, par savu nelaimi un — aiziet, lai dotu citiem vietas.

Un tad raksturi! Tur vispirms ir Roga, šis milzīgais, nelabojamais dzērājs, kuru sieva norāvusi līdz šim postam ar to, ka nedevusi tūkstošus, kuru dēļ viņš to precējis! Ja lugas sarakstītājs nebāztu viņam mutē skanošas, tukšas frazes, skatītājs turētu šo Rogu par gļēvu, panīkušu cilvēku, par bezgribas nīkuli un meitu mednieku. Bet tad iznāktu ļoti pazīstams pilsētas amatnieku zeļļu tips, kas nekādi nederētu par «varoni» modernā dramā. Tādēļ tad viņš runā bezgala daudz par kalnā kāpšanu, par tikšanu uz augšu, par dvēseļu harmoniju, metas pat ceļos priekš Veiklas un nozvēras tai nokratīt laulības ķēdes, lai tad kopā ar viņu rāptos nezin kādā tajā kalnā. Un Veikla — tā ir gatava ķerties šim jaunmodes kalnā kāpējam pie elkoņa, viņa pat no tiesas skaistas uz Rogas sievu, ka tā darot lielu netaisnību, viņus traucēdama, un savai draudzenei Ellai, kura piekopj brīvo mīlestību, viņa ar tūkstošreiz maltām frazēm rauga ieskaidrot un pierādīt, ka viņa mīlot Rogu tikai ar milzīgi lielu tuvāku mīlestību. Bet Ella smejas par šo tukšo gudrošanu, un skatītājiem nāk smiekli, klausoties, kādas neticamas muļķības tur tiek sapļāpātas par «īsto» emancipaciju, kas neesot vis privileģija uz netiklību, bet atsvabināšanās no aizspriedumiem (!), gara apgaismošana, tiesību iegūšana utt. Un to visu laikam nekā citādi nav iespējams sasniegt, kā izpostot citu cilvēku laulību, atņemot cita sievai vīru. Viskomiskākais ir skats, kur Veikla saka uz Jureiku: «Es zinu, jūs gribat, lai es pārdodos» (!) — un pēc maza laiciņa viņa arī gatava pārdoties, lai dabūtu naudu, ar ko izdarīt operaciju pie Rogas nosalušajām kājām. Es brīnos — kāpēc šie «pārdošanās» aizstāvētāji un pravieši ar tādu neatlaidību meklē pēc iemesliem, ar ko šo no aizspriedumiem brīvo darbu attaisnot un aizbildināt. Tā vienam otram varētu sākt likties, ka viņi paši vēl nevar un nevar lāgā ticēt tādai absolutai brīvībai un ka vecu vecais bauslis viņus dara nemierīgus. Un smieklīgi iznāk šie attaisnojumi — tāpat Laimas «apstākļi» Zaudētās tiesībās, kā Veiklas «tuvāku mīlestība» Zaņķī.

Minēsim vēl to jau pārāk «dramatisko» nejaušību, kur slimais Roga starp smēru zāļu pudelēm uzreiz atrod arī pudeli ģifts — jo kā tad citādi lai viņu dabū nost no skatuves: upē viņš ielēkt nevar, jo tā, kā jau ziemas laikā ir aizsalusi, pakārties arī viņam nevar likt — nevar paiet, kājas nosalušas, ar plinti viņš ar lāgā

nevarētu rīkoties, tātad atliek vienīgais — ģifts pudele. Bet visa šī pavisam neizdevusies luga sastāv tikai no nejaušībām un nekonsekvencēm. Sarakstītājs ir gribējis imponēt tai šķirai ļaužu, kuriem, kā Rogam, laulība ir važas un brīvā mīlestība — dvēseļu harmonija, garīga saskaņa un diezin kas. Bet arī priekš tiem viņu Roga būs pārāk līdzīgs ar zirņiem piebērtam pūslim, un Ella ar savām frazēm un darbiem vēl jo spilgtāki rāda emancipacijas teorijas milzīgās nekonsekvences. Ja aktieri, sevišķi Freimans, Mierlauks, Berta Rūmniece un Vārna-Skaidrīte nebūtu lugu glābuši, tā galīgi izkristu cauri, bet arī tā ir jāšaubās, vai to vēl kādreiz redzēsim uz Rīgas Latv. teatra skatuves. Un zaudējuma nekāda nebūtu.

Andrejs Upīts

«Austrums», 1904. g., 874. un 875. lpp.

JAŅA ASARA LITERATURKRITISKIE RAKSTI

LATVIEŠU BIEDRĪBAS TEATRIS

Pirmoreiz R. Blaumaņa joku luga 4 cēlienos «No saldenās pudeles».

Cik daudz trūka — un referentam šoreiz būtu iznācis īsti neomulīgs stāvoklis! Pēc tam kad R. Blaumanis ar tādu troksni atteicies no «Dienas Lapas», varēja sagaidīt, ka katrā «Dienas Lapas» vārdā par viņu meklēs personīgus un tikai personīgus motivus. Tiklīdz kā jaunās lugas iespaids būtu bijis tāds, par ko vēl vispār var debatēt, kas varētu svārstīties starp diviem dažādiem uzskatiem, piekrišanu un atraidīšanu, tad, ja «Dienas Lapa» izšķirtos uz vienu pusi, dažs labs iedomātos, ka taisni personīgais faktors bijis tas, kas kritis svaru kausā un izšķīris uz vienu zināmu pusi.

Šoreiz tādas bažas veltas.

Katrs mūsu lasītājs, kas vakar bijis teatrī, būs atzinis, ka, jo vairāk «Dienas Lapa» grib būt bezpartejiska spriedēja, taisni tagad viņa nevar izteikties citādi kā tikai vienā ziņā, un kaut pārspriežamais autors būtu pats viņas redaktors.

Lieta tā, ka Ezerlaukos saimnieces-atraitnes meita Marija mīl pašu puisi Mārtiņu, bet — slepeni. Tāpat kā Mārtiņš Mariju. Marija gan tuvojas cik tik varēdama, piesola viņam taisni vīnu no saldenās pudeles, kamēr viņai nepatīkamos saimniekus-preceniekus mēdz atraidīt ar skābajo. Būtu Mārtiņam vismazākā drusciņa no cilvēka veselā prāta, viņš nevarētu nesaprast, un lugai būtu pieticis ar pirmo puscēlienu. Bet tas tā nedrīkst būt, un Mārtiņam tāpēc jāpersonificē lempīgas muļķības monstrums, un luga iet tāļāk. Tikai 4. cēliena beigās skatītājs dabūn zināt to, ko viņš jau sen zina, un notiek tas, kas jau sen varēja notikt.

Un kas Mārtiņu pārvērtis, t. i., kas pa 3 cēlieniem noticis? Tas, ka viens cits cilvēks Mārtiņam vienkārši pasaka, ka Marija viņu grib, un dod iespēju noklausīties, ka tas tiešām tā. Arī tas varēja notikt jau tūliņ, bet arī uz to jāgaida līdz 3. cēlienam.

Bez tam notiek šis un tas. Citi puiši nemierā ar to, ka Mārtiņš tāds pārāk ideals. Viņa koleģis Krišs apmelo Mārtiņu pie citiem puišiem, un tie saimniecei uzteic. Mierīgais Mārtiņš uzklūp Krišum un piekauj to. Saimniece salīgst atkal ar puišiem. Viņas māsa Lavīze bildina uz ātru roku Mārtiņu. Marija top greizsirdīga.

Tātad nekas sevišķs. Tikpat maz kā lugas d a r b ī b ā meklējams viņas spēks r a k s t u r o s un psiholoģijā. Redzējām jau, kas Mārtiņš par putnu. Un no tiem citiem Krišs ir gatavs burlaks, melis, zaglis utt., Taukšķis — vecs āksts, Pičuks ne šis, ne tas un Auce tā, ko «Zagļos» sauc par Ilzi. Vai nu pārspīlētas klauniskas karikaturas, vai gluži neiespējami, nedabīgi tipi. Kaut cik individuali noteikta rakstura neviena. Kas tā, piemēram, par Mariju, kura liekas tik prātīgi paceļamies pār visu Ezerlauku kulturas līmeni un pie tam ievāc no kalpu sievām receptes, kā puišus uzrunāt?

Nē, publikas piekrišana liecina, uz ko Blaumanis spekulēl Uz j o k i e m! Un tie ir šādi. Izsauc uz skatuves vārdu «centripūķis» — publika smejas. Tas ir joks! Tad izsauc: «blimstiķis» — atkal joks. Var teikt devīto un desmito reiz «blimstiķis» — publika smejas vienmēr. Viens saņem slotas kātu un dur otram vēderā vai aizliek aiz muguras un lēkā apkārt. Tad atkal kur Krišu ķersta, cits tam ap kāju, cits ap vidu apķēries, novelk viņam svārkus un zābakus un... Tie ir joki. Ne raksturu kontrastu vai to sakaru rezultats, ne situacijas komika vai asprātīgu domu auglis. Tikai tautas mutē lietojami rupji vārdi un rupjas manipulacijas. Lai ņem Blaumanis un visus šos vārdus izstrīķē — un viņš pats nevarēs noskatīties līdz galam visus 4 cēlienus. Tik garlaicīgi viņi un tukši.

Viss spekulē uz publikas viszemākiem instinktiem un spekulē ne bez panākumiem. D i e m ž ē l, ne bez panākumiem. Jo par smieklu un aplausu trūkumu autoram un benificiantam nudien nebij ko sūdzēties. It īpaši kad visi tie, kas likās citās domās, tika — kā dzird — izsviesti...

K u r v i s u r t a u t a s l a b ā k i e s p ē k i m e k l ē l ī d z e k ļ u s, k ā t a u t a s g a r š u c e l t u n i z d a i ļ o t, n ā k «I z s a l d e n ā s p u d e l e s» u n i z v ē l a s s e v v i e g l o, b e z ē r k š ķ a i n o u n p a t e i c ī g o l o m u t a u t a s n e d a i ļ ā s j ū t a s k u t i n ā t u n v i ņ a s g a r š u s a m a i t ā t. Un nu ies jaunā «joku luga», pārtrumpodama vēl «Trīnes grēkus», — ies pār visām lauku skatuvēm un tai pakaļ omulība un materieli spīdoši panākumi — omulība kā Auerbacha pagrabā, kur sabiedrība dzied: «Mums omulīgi milzīgi kā desmittūkstoš cūkām.»

Jeb vai var cerēt, ka Blaumanis būtu pārrēķinājies? Kad, piem., darba rūķi redzēs, ko par viņiem domā rakstnieks, uzstādīdams par viņu kārtas reprezentantu un aizstāvētāju Krišu, kas svaidās ar sabojātiem svešvārdiem un ir moraliski pēdīgais pekles izvirtums. Vai, to saprotot, dažam taču smiekli neaizspiedīsies kaklā?

Ja to varētu cerēt, tas varbūt ieinteresētu cien. autoru apdomāt savu tagadējo virzienu, salīdzināt ar pirmiem mākslas sapņiem un tagadējiem «panākumiem». Kurp iet attīstība: augšup? lejup? No pirmās lugas «Zagļi» līdz pēdējai visjaunākai.

«Zagļos» redzams latvju saimnieks, kas savā pārmērīgā mantas sargāšanas dedzībā un bailēs no zagļiem nokļūst zagļu dzīšanā uz gluži neīstām pēdām un apcietina kā zagļus taisni savus radniekus un ciemiņus, kuri pie tam vēl viņa meitas un māsas precenieki. Tas ir «joka» priekšmets, un tas pats par sevi jau jocīgs. Jau tūliņ katrs iedomājas veselu rindu raibu komisku situaciju, kas tādos apstākļos var celties. Galvenais, ka lugai i r priekšmets un tāpēc arī darbība, kura sarežģījas arvien vairāk un skatītāju arvien vairāk ieinteresē, kā tā beigsies. Tikai vienai figurai tur bija nodomāts iespaids tīri ārējs: tas ir Blaumaņa famozais žīda tips, kas neatstājas no viņa joku lugām līdz pat «Trīnes grēkiem».

Šai ziņā, jau visjaunākās lugas personu sarakstu izlasot, biju priecīgi pārsteigts, ka «mūžīgais žīds» taču dabūjis reiz mieru un atpūtu. Bet prieks bija velts, kad bija jāredz, ka nu paši latviešu cilvēki tapuši žīdu vietā par klauniem.

Lugai «No saldenās pudeles» jocīga noteikta priekšmeta n a v, un tā pēdējais darbs stāv dziļi zemāk par pirmo «dramatisko mēģinājumu». Tāpēc tam ļoti maz vai pat nemaz nav darbības, un tāpēc varētu ieteikt autoram ne vien strīķēt daudz jau pārāk liekās vietas, piem., Taukšķa filozofiju par procentiem, bet saīsināt visus 4 cēlienus vienā; tas nemaz nav grūti, un tā iznāktu jociņš, kas būtu vismaz panesams.

Kur Blaumanis, bez šaubām, progresējis, tas ir technikā, bet par visām lietām d z ī v ā d i a l o g a v e š a n ā. Noklausīties no tautas mutes viņas izteicienus un tos izlietot īstā vietā — tā viņa stiprā puse. Bet ieklausīties līdz tām lielām un vispārīgām sadzīves strāvām, līdz pašai tautas dvēseles dzīvei un tās dzinējiem spēkiem — to viņš nevar.

Jo visjaunākā luga domāta iz visjaunākiem laikiem. Tāpēc katrs, kas interesējas gar sadzīvi, skatās uz viņu un no viņas uz «latviešu lielāko rakstnieku», skatās ilgodamies un domā: «Visas acis gaida uz tevi...» Līdz lielākais rakstnieks raksta savai lugai piezīmi: «Laiks: tagadne.» Kas atšķir tagadni no pagātnes? Ka saimnieka meita mīl kalpu puisi? Šī vecvecā Alu-

nāna romantika iz «Visi mani radi raud»? Ai nē! Kad tas vien, tad Marija modernās «blūzes ar apkaklīti» vietā bez bēdām varēja posties «Zagļu» Maijas tautiskos lindrakos! Nē, tur ir cits kas moderns. Centrifuga un kalpu ķildas ar saimniekiem. Kalpi gremas iet uz Rīgu. Un iemesli? Centrifuga tiek stāstīta, bet patiesībā esot s l i n k u m s, kurš laikam vareni attīstījies. — Vai tā gan? Vai nedrīkstētu cien. rakstniekam rekomandēt drusku pamatīgāki pastudēt šo kulturas parādību, kura to pelna; bet, ja viņš tomēr netiek pie citiem rezultatiem kā centrifugas un slinkuma, tad, lūdzami, turēties tāļāk no tādu lietu kustināšanas.

Un[1] kāda likteņa ironija! Kur dzirdēja, ka «Dienas Lapa» ar Blaumani kaut ko zaudējuse, nu izrādās tikai profits. Jo lugu «No saldenās pudeles» autors bija apsolījis «Dienas Lapai». Ka tas tā, nav, protams, nekāds brīnums. Blaumanim kā sīkumu un beletristiskās nodaļu vadītājam bija šī tiesība. Arī ieteicošais aizrādījums «Dienas Lapas» feļetonā par Blaumaņa lugu ir neviena cita kā paša Blaumaņa sarakstīts.[2]

Kas īsti vainīgs, ka Blaumanis nav piepildījis to, ko ar «Zagļiem» solījis, to še īsumā nevar konstatēt. Kāpēc savos stāstos (īpaši «Purva bridējā») viņš pa lielākai daļai ir bijis un ir palicis meistars un arī dzejoļos, kaut gan eklektiķis, taču ievērojams? Vai vainīga lielā popularitate, ko dod taisni skatuve rakstniekam, vai neapdomīgā kritika, kas vienmēr tik, gratulēdama ar ārējiem panākumiem un tikai ar panākumiem, pacēluse p u b l i k a s g a r š u par to «zelta teļu», ap kuru ģenijam jādanco? Lai kā — būtu nožēlojami, ja arī «Dienas Lapai» šādas kritikas būtu uz sirdsapziņas.

Kāda mūsu autora nākotne atkaras no daudz kā, no kā uz dažu ko tiku aizrādījis. Bet, galvenais, no tās nopietnības, ar kādu autors ķeras pie dzīves novērošanas un mākslas darba uzbūves. Jā gan, arī pie joku lugas uzbūves vajag nopietnības, un to mēs no sirds vēlam.

Beidzot par i z r ā d i. Īsumā saņemot, tā bij ī s t i l a b a. Tā liecināja, ka taču tēli iz mūsu pašu dzīves un ne klasiķu raksturi ir tie, kur mūsu aktieri rāda, k o v i ņ i v a r! Tāpēc latv. skatuves svēts uzdevums ievērot oriģinalrakstniecību, arī Blaumaņa labākās agrākās dramas!

---

[1] Ir pamats domāt, ka šī rindkopa no «Un kāda . . .» līdz «. . . sarakstīts» ir DL. redaktora P. Zālītes iespraudums. [Sakārt.]

[2] Jāpiemin, ka Dr. Zālīts pa to laiku bija Pēterburgā un tāpēc nevarēja par šo lietu ar Blaumani tuvāk izskaidroties. Katrā ziņā viņš specieli ar šī darba uzņemšanu nebija mierā, par ko ir pierādījumi; un, tikai nevēlēdamies krasi aizskart beletristiskās nodaļas vadītāja tiesības, viņš piekāpās ar saviem uzskatiem. [DL.] Red.

Graudiņ-Rūmnieka kdze sen pazīstama kā saimnieču tēlotāja; arī Olgai Ezerlaukai dūšīgā Lavīze izdevās ļoti pārliecinoša. Akmentiņa jaunkundze Marijas lomā īsti neparādījās visā savā elementā, un tā nav viņas vaina. Mēs apbrīnojām dažos sīkumos viņas mākslu. Labs komiķis bija Vārna Taukšķa lomā, tāpat Miķelsons spēcīgiem vilcieniem zīmēja Kriša tipu. Rudzīša Pičuks bija īsts šablonisks kalpa tips, viens no tām daudzām koka figurām iz agrāko gadu desmitu tautas lugām. Direktora Ozoliņa dabīgums ir drusku šaubīgs. Negribu jau apgalvot, ka Mārtiņš ir pateicīga un apskaužama loma, bet tas ir cien. izrādītāja nopelns, kā no domātā muļķa iznāca pilnīgs idiots. Pie tam Ozoliņa kga izruna ar pastāvīgo «s» skaņas vilkšanu uzkrīt visvairāk šādās lomās. Beidzot ar Lizeti Terveti arī var būt mierā, lai gan arvien vēl viņa ir vairāk skaista nekā laba aktrise.

—rs [*Jānis Asars*]

«Dienas Lapa», 1901. g., Nr. 103 un 104, 7. un 8. maijā.

BLAUMAŅA JAUNĀ LUGA

Latv. biedrības teatrī trešdien, 30. janv., pirmoreiz: «Skroderdienas Silmačos». Liela dziedāšanas luga 3 cēlienos (6 bildēs) no Rūdolfa Blaumaņa. Muzika no Aleksandra Būmaņa.

Ja Blaumanis grib to atzīšanu, ka jaunā luga ir viens solis uz priekšu, tad es saku: tā ir desmit soļu uz priekšu! Tas ir vesels lēciens viņa ar «Trīnes grēkiem» uzsāktā slavenā «attīstības» gaitā. Un pierādījums, ka nekur jau neveicas tikt uz priekšu ar tādu vēja ātrumu, kā slīdot lejup pa iestāvu līdzenumu. Tur iet visvieglāk. «Tu esi nošļūcis lejā — pats īsti nezini, kā!» Katrā ziņā Teodors un «Balt. Vēstneša»[1] kritiķe var būt tagad lepns pāris: viņu slavas dziesma uz «Saldeno pudeli» ir darījuse savu pienākumu; varbūt tagadējais lēciens ir vēl viņu nopelns.

Kad cilvēks vēl cer, ka spēj ko griezt un grozīt, viņš nereti ar ugunīgu kaislību metas uz grozāmo lietu, ar dusmām uzmeklē un grābj tās ļaunumus un trūkumus, velk tos dienas gaismā, norauj tiem viņu viltus maskas, ar žults ironiju padara tos smieklīgus un tā tos cer izpostīt uz visiem laikiem. Kad tādu cerību vairs nav, kad visapkārt tikai vairs tumsība, tad arī pāriet pro-

[1] Kā Teodors Zeiferts, tā «Baltijas Vēstneša» recenzente («L. Skujeniek») slavēja Rūd. Blaumaņa lugu «No saldenās pudeles», kuras pirmizrāde notika 1901. g. 6. maijā. [Sakārt.]

testa kaislība un dusmas. Izsamisumā nav vairs citu domu kā lūstošā drupu kaudzē atrast kaut vienu vienīgu atbalstu, lielā tumsībā vienīgu saules staru, ko vēl varētu pielūgt un uz ko cerēt, lai nenoslīgtu pesimismā. — Blaumanis sniedza no skatuves «Saldeno pudeli»; es rādīju, cik neskaidrs tās saturs, ka tas tikai rupjiem nerviem brūvēts un tautas izkopjamās mākslas garšas necienīgs. Es uzbruku acīs krītošiem trūkumiem un atraidīju tos. Tagad Blaumanis ieved «Skroderdienās Silmačos», bet pēc triju stundu ciemošanās tā ir ap dūšu, ka jāizsaucas: «Tas taču nevar būt!! Vai tad tiešām tikai tas?!» Un es instinktivi meklēju kaut jausmu no tā, ko esmu cerējis, kaut drusciņu no tā, ko varētu baudīt — un kaut tas arī nebūtu nekas jauns, es gribu to aizmirst, aizvērt acis par visu citu. Redzi, tagad es nāku Blaumani slavēt!

Blaumaņa v a l o d a ir viņa lepnums! Cik dažs labs rakstnieks nebūs viņu par to apskaudis, cik dažam labam pie viņa nevajadzētu iet mācīties! Saka, ka krievu lugās esot tautas valoda nepārspējami d z ī v a un ka pie latviešiem tas neesot sasniedzams. Bet tas nav tiesa: Blaumaņa ļaudis runā tikpat dzīvi latvisku, varbūt pārāk dzīvu valodu. Neviens izteiciens neiznāk bāls un tikai gramatikali konstruēts, bet visi ir raksturiski, visi ar saviem salīdzinājumiem un gleznām attēlo tautas humoru viņas priekos un bēdās. Var iedomāties, kā mākslenieks smaidīdams noklausās šo humoru no tautas lūpām, iekrāj tā veselu frazeoloģiju, lai tad uz skatuves šī valoda atrastu drošo ceļu uz turieni un visskaļāko atbalsi tur, no kurienes tā nākuse. Bez tam Blaumanis pazīst dzīves sīkumus, kā tie norisinās, tautas parašas, sagatavojoties uz kāzām, galvas sāpes apvārdojot utt. Viņš visu zin, kā to izdara. Šai ziņā viņam daudz ir dots un no viņa daudz var prasīt. Jo tas gan ir vajadzīgs tautas rakstniekam, bet ar to vien nepietiek. Arī pie kroga galda atrodami tādi «mākslenieki», kuriem arvien ir humors un vārds īstā vietā un kuri savu kroga publiku smīdina līdz asarām. Tikai mēs esam iedomājušies, ka teatra skatuve būtu kas cits.

Ar labāko gribu neviens nevar būt pilnīgi objektivs. Katrs arvien ko gaida, un gaidītais atstāj uz saņemto arvien savu iespaidu. Un ko var gaidīt no «lielas dziedāšanas lugas»? Protams, tikai vieglu saturu. Tautas dzīvi no jautrās puses, visu saistītu ap kādu raksturīgu konfliktu, varbūt drusku idilisku, drusku sentimentalu. Lugas saturs likās to apsolām. Tās pirmā bilde saucas: «skroderi nāk!» cita: «laime pirtiņā», tur ir tautas dziesmas, to starpā daudzas līgo dziesmas. Liekas, te nu tiešām vairs nevajag lieku efektu, kādi mums tā apriebušies jau no «Trīnes grēkiem». Tauta jau no savām tautas dziesmām vien

ceļas aizgrābtības spārnos; tādi skati kā plēšanās, lamāšanās, lēkšana pa logu, dauzīšana ar slotaskātu — tādas rupjības to varētu tikai samaitāt. Es stipri ticēju sagaidīt ko tīrāku, nevarēju arī iedomāties, ka 3. bildes virsraksts būtu citādi domāts kā tikai līdzībā, tikai abstrakti. Bet «dinamits krāsnī» bija, diemžēl, vispatiesākā patiesība, un ar tā briesmīgo sprādzienu nebija vairs manu iluziju. Nebija vairs cerību, bet bija tikai agrākais Blaumanis, kas netic savas tautas dziesmām un tautas labākām jūtām, bet atrod to tikai labu diezgan, lai dzītu ar to rupjus jokus. «Biezu vārdu» un trokšņu ir «Silmaču skroderdienās» atkal bez gala. Un te viņi vēl riebīgāki, ka ir gluži bez kādas nozīmes, ka visa luga ir tāds konglomerats, savārstījums no visraibākiem, nekādi kopā nesaderošiem skatiem. Ja katru par sevi no visiem jokiem un bildēm uzvestu, tie neviens nezaudētu savu «iespaidu», un neviens no tiem vairāk neprasītu; katrs noderētu tādā no «Balt. Vēstn.» par nākotnes mākslu ieteiktā «Raibā teatrī» *(Ueberbrett'l)*, kur valda balaganu un tingeltangeļu «desmitā muza».

Tikai vai Blaumaņa desmitā muza viņu nebūs pievīluse un viņš šoreiz nebūs pārrēķinājies? Cik būs tādu skatuvju, kuras varēs izdarīt šo lielisko krāsns uzsperšanu gaisā ar visu žīdu? Un, kad žīdu mūsu dzimtenē uz laukiem paliek arvien mazāk, bet Blaumaņa lugās to top arvien vairāk, tie ieviešas ar veselām familijām, dēliem un meitām un runā un dzied veselus gabalus pa vāciski žīdu izloksnē, tad to sapratīs gan varbūt kārklu vācieši, bet ne latvieši laucenieki. Vai Blaumanis cer uz kārklu vāciešu vairošanos no tā laika, kamēr tas strādā tautiskās karotājās «Pēterburgas Avīzēs»?[1] Man blakus teatrī vairākas dāmas, kuras runāja vāciski savā starpā, tiešām izteica autoram sirsnīgu paldies un nevarēja vien nopriecāties, ka nu taču latviešu teatrī ir vērts paklausīties, kur no skatuves Zara Goldbauma dzied savu «Joseph mein, ich bin dein» un Joske un Ābrams Vulfsons nāk tikpat mīļi pretim vāciešiem. Bez tam, ja Blaumanim te vēl uzvara visā pseidotautiskā presē, tad tā būs tāda Pirrus uzvara; arvien[2] ciešāk nāksies pa [*izlaidums*] «kritiķienei» roku un arvien mīļāk iestāstīt — zināms, vāciski — jaunās lugas neredzamās lielās idejas. Vai autors tā uztic te saviem spēkiem, ka vadzis nekad nevar lūzt?

Ir raksturiski, ka pēc 4. bildes aplausi bija daudz vājāki nekā pēc iepriekšējiem. Un taču varēja gaidīt, ka šūpļa dziesma un

[1] 1901. g. Rūd. Blaumanis pēc aiziešanas no «Mājas Viesa» red. sāka strādāt «Pēt. Av.» un vadīja satirisko pielikumu. [Sakārt.]

[2] Sākot ar «arvien» izlaists līdz rindkopas beigām arī J. Asara Kop. rakstos, 1910. g. izd. [Sakārt.]

visa skata sirsnība atradīs ceļu uz mūsu publikas sirdi. Citādi tā pret tādām lietām taču nav vēl kurla, un kad arī šī bilde ir lieka. Bet, ka tā palika bez iespaida, lai sūdzas autors pats par sevi. Dinamita sprādziens visiem aizsitis ausis, un tās nedzird vairs neko, kas smalkāks, dziļāks.

II

Blaumaņam esot t e c h n i k a, tā agrāk daudzināja. Ko viņš sakot, par to varot dažādi spriest, bet, k ā viņš to sakot, tā esot viņa māksla. Kas tā daudzina, tie tura par techniku apmēram tādas lietas kā pirotechniku, kas rīkojas ar biszālēm un uguni, vai arī cirka klaunu mākslu. Cita lieta ir īsta dramas technika, kā spēja vadīt dialogu, saistīt to skatos un cēlienos, personu uziešanu un noiešanu regulēt, visu to tā, ka, nepārkāpjot varbūtības likumus, tiktu pēc iespējas skaidri izteikts dramatiskais saturs. Un tādas technikas Blaumanim top ar katru lugu mazāk. Kā jau teikts, pēc programas «skati» vien bija gaidāmi, taču skati ar iekšķīgu sakaru, personas, kurai katrai būtu kaut mazākā nozīme. Bet, kad «Skroderdienās» sāk strīpot liekos skatus un nevajadzīgās personas, tad pazūd visi trīs žīdi un bitēm ir miers, krāsns nekrīt dinamitam par upuri, laime paliek klusi savā pirtiņā un no 22 personām atliek labi ja 4. Tikai jāšaubās, vai arī tās var darīt to, ko Blaumanis no tām prasa.

Blaumanis prasa, lai būtu kaut kur tāds idiots kā šis Aleksis, kas, uzrunāts iegātņos no Silmaču saimnieces-atraitnes, neatraida to, lai gan mīlestība jau pastāv starp viņu un meitu Elinu. Pusdzīvs, pusnedzīvs viņš slaistās, galvu nodūris, pa visiem skatiem, lai tikai beigās atteiktu saimniecei un saņemtu savu Elinu. Tādi cilvēki būtu latviešiem par pārāk milzīgu kaunu, ja tie par laimi nebūtu tikai Blaumaņa fantazijā! Bet saimniece nav labāka: tā ir tik akla, ka visu laiku neredz ne Elinas, ne Alekša vaidēšanu un iedomājas, ka Aleksis ir laimīgs! Un, kad tas tomēr atteic beigās, tad vajaga tik pāra minušu, un tā sniedz roku prātvēderam klibajam skroderim, ko tā agrāk reiz esot mīlējuse. Tā kā visas labas lietas trīs, tad trešais pāris iznāk no Joskes un Zaras, kuriem vecais Abrams piepeši dod savu svētību.

Tādas ir Blaumaņa personas! Būtu interesanti rādīt, kā arī personu raksturošanā autors ar katru lugu ir slīdējis zemāk. Arvien vairāk individuelu raksturu vietā viņam nāk t i p i un tie arvien vispārīgāki, bālāki. Tādi Pindaki un Pičuki, un Bebenes, un Ilzes izšķiras tikai vairs vārda pēc. Piem., dziedamus gabalus, kuri jādzied vienai, lai iedod otrai, — efekts būs tas pats! Tāpat varētu samainīt to, ko daudzas personas runā.

Svarīgāks ir jautājums, kā autors grimis tik zemu? Viņš, kas kā stāstu rakstnieks nav viens no pēdējiem un arī pirmās dramās likās kaut ko solot? Vainīgs, man šķiet, ir tā saucamais «teatra velns», kas viņu ievedis savā kārdināšanā, un tad viņu pēdējā laikā bez jēgas slavētāja kritika (kā no Teodora un «Balt. Vēst.» puses). Tiešām, tagadējo fabrikatu var tikai vienējādi izskaidrot. Visi gabali, visi izteicieni, vārdi un visas personas radītas tā, lai viss katrs par sevi jau būtu efekts, tāds efekts, kāds, pēc viņa domām, visvieglāki kutinās vecu un jaunu, izglītotu un neizglītotu. Un, kad «kritika» jau no «Saldenās pudeles» nevarēja vien garšīgi nolaizīties par tādiem pat efektiem, nosauca to par «miesu no mūsu miesas» vai par skaistu tautisku «jandāliņu», tad dievinātais autors apņēmās rādīt, ka viņš var palaist vaļā vēl krietnāku jandāliņu, tagad jau tikai jandāliņu! Tagad «Saldenās pudeles» netīro, bet dažiem patīkamo mērci vēl vairāk koncentrēt, citu visu, kā idejas, dramatismu un darbību, pilnīgi metot pie malas. Ka šur tur iezagušās kādas nopietnas skaņas, tas gan būs noticis neapzinīgi, un autors pats to sev nevarēs piedot. Jo, patiesi, nopietnība, kādu grib rādīt skroders Dudars un Elina, ir pagalam neizdevusēs. Ne vien tāpēc, ka viņa te ir nevietā, viņa pate par sevi ir garlaicīga un nedabīga. Piem., šī skrodera gaudulīgā filozofēšana! Viss tas ir sakaltušas un sapelējušas druskas no Blaumaņa agrākā, kaut arī ne bagātā, ideju mielasta galda, bēdīgi kankari no tā, kas citkārt gribēja tapt par bagātību, un varbūt pat nāves zvanu balss, ka autors tagad ar labāko gribu vairs nemaz nevar radīt nekā nopietna un ir izrakstījies!

Jādomā, «Skroderdienas» taču nevarēs turēties, un tas būtu vienīgais, kas autoram vēl varētu spiest apdomāties, ja tas jau nav par vēlu. Par savu premjeru Blaumanim maz iemesla būt lepnam. Aplausi, ievērojot to, kādos apstākļos pirmizrādes notiek un kas tur visi piedalās, nav nekāds brīnums. Bet, ka Blaumanis beigās parādījās uz skatuves, tad tikai tāpēc, ka viņam bija tā laime pārklausīties: kāds pāris bija turējuši par pienākumu izsaukt savu pazīstamo Aleksandru Būmani. Uz tā rēķinu iznāca arī Blaumanis.

Jaunā komponista Būmaņa muzika taču pierādīja ne to, ko viņš var, bet vairāk to, ko viņš nevar. Teiksim: vēl nevar! Tik vāja instrumentacija un tik kaili motivi nav ceļami atklātībai priekšā. Arī pie dziedātājiem varēja manīt, ka nav nekāds liels prieks dziedāt tik negatavas, tukšas meldijas. Varbūt izņēmums būtu šūpļa dziesma, ja tā būtu oriģinala.

Izrāde bija laba, un tikai dažuviet kopējās scenas varēja būt gludākas. Akmentiņa jkdzei bija «bikšu loma», un bija prieks

noskatīties, cik laimīga viņa tanī jutās. Kaut tāds Kārlēns ir tikai operetu zēns, taču Akmentiņa jkdze tam iedvesa no sevis daudz dzīvības un gracijas. Jūlija Vārna-Skaidrīte bija Elina, un man tapa viņas žēl — ievērojamās aktrises šai neievērojamā, neīstā lomā! Bet arī viņa deva vairāk, nekā Blaumanis bija radījis. Tikai Freimanis ar Aleksi nekur netika; kāpēc tik to neuzņēmās direktors Ozoliņš? Būtu vismaz vairāk saskaņas! Citi izrādītāji bija katrs diezgan tipiski, arī Marija Zēberga kā žīdiete, un jau ļoti tipiska Olga Ezerlauka kā Tomuļu māte.

Gala vārds: visam ir robežas, arī «desmitās muzas» varai. Vakar redzējām, ka mūsu publika taču nav tik muļķa, kā autors to domājis. Un autors tagad taču izšāva v i s u savu pulveri! Ārēji efekti sadzīti tik skaļi, ka ausis jau aizkrīt un top nejūtīgas pret tiem; personām uzliktas karikaturu krāsas tik biezas, ka acis apžilbst; visi tautas joki un joku meldijas izšķiestas: gan «trīs dakteri, trīs slakteri», gan «cik blēdīgi tie vecāki», gan visas Jāņu dziesmas. Tik viena pazīstama dziesma vēl atliek, tā visnozīmīgākā Blaumanim un viņa dramatiskai darbībai. To viņš, liekas, dzied pats pie sevis un ņem no tās receptes, kā būs rakstīt. «Divi žīdi, trešā Trīne — tad ir viegla dancošan'», tā skan šis tautas joks! Un tas derētu par «moto» visām viņa joku lugām. Patiesi — ar žīdiem un Trīnēm viņš ir sasniedzis savus vieglos panākumus un smīdinājis pilsētniekus un lauceniekus ilgus gadus. Līdz šiem laikiem, kur pirmoreiz žīdi un Trīnes nu ir izgāzušies. U n n u?! Ar ko autors dancos nākošo jandāliņu? — Mēs to nezinām, bet varam gan teikt, ka latviešu dramas nākotnei uz Blaumani maz vairs ko cerēt!

—*rs* [*J. Asars*]

«D i e n a s L a p a», 1902. g. Nr. 26 un 27, 31. janvarī un 1. februarī.

JAUNĀKAIS MŪSU RAKSTNIECĪBĀ, E. TREIMAŅA «BURTNIEKS» UN A. NIEDRAS «ZEMNIEKA DĒLS»

Mūsu rakstniecība vēl nav tik tāļu, ka katra rakstnieka darbī varētu iznākt sevišķos izdevumos. Pat dažam īsti labam rakstniekam nav nolemts to piedzīvot un ir augu mūžu jāpietiek ar laikrakstu slejām. Labi vēl tam, kas atrod pajumtu mēnešrakstos, kurus aizmirstības putekļi taču neapsedz tik drīzi kā dienas vai nedēļas avīžu beletriskos feļetonus. Tanīs, bez šaubām, guļ aprakts dažs labs ražojums ar nenoliedzamu literarisku vērtību, lai gan vispārim rakstnieki un redakcijas it dabīgi cenšas pušķot ar labākajiem rakstniecības ziediem savus mēneš-

rakstus. Bet mēnešraksti nav tīri beletristiski izdevumi, un, otrkārt, mūsu divi mēnešraksti nevar apmierināt visus rakstniekus, kuru top ar laiku arvien vairāk. Bez tam dažu rakstnieku un kritiķi vilina spožā loma pašam stāties aktivi par rakstniecības organizatoru, pulcēt rakstniekus, klausīties pēc jauniem talantiem un saistīt vairākus ap kādu tīri daiļrakstniecisku organu. Teodors dibināja tādu — savu «Jauno ražu», oriģinalrakstu krājumu, kas nu iznācis jau piekto gadu. Tas ir kā starpstadija starp rakstniecību laikrakstos un starp autoru darbiem atsevišķos izdevumos. Šādos krājumos arī mazāks rakstnieks vai dzejnieks var drīzāk tikt pie vārda, un krājumi nāk pretim lasītāju vairuma garšai, rīkodamies pēc likuma, ka, «kas daudz ko nes, tas daudziem kaut ko nesīs». Un tā rakstniecības labā šie krājumi apsveicināmi ar prieku, un totiesu siltāki jānovēl tiem, lai arī materiālā ziņā pie viņiem nepieviltos dalībnieku rakstnieku cerības, bet piepildītos vismaz tādā pat mērā kā pie mēnešrakstiem. Tad krājumu nākotne būtu droša.

«Jaunā raža», no šī gada sākot, vairs nav vienīgā parādība oriģinalrakstu krājumu laukā. «Burtnieks»[1] saucas jauns tamlīdzīgs izdevums, kas iznāk Ed. Treimaņa (Zvārguļa) vadībā.

Raksturiski no vadītāja ir tas, ka izdevumam pa priekšu iet programa. Vai «Burtnieks» domā attaisnot savu eksistences vajadzību blakus «Jaunai ražai», gribēdams būt tiešām kas jauns, vēl nebijis, vai tikai lai vispārim ko teiktu, uzstājoties — vienalga, bet teikt vadītājs teic vienu skaļu vārdu, un tas ir «moderns». «Burtnieks» gribot «moderni ģērbties». Solījums, ko būtu interesanti dzirdēt, ja vien minētais termins nebijis mūsu laikos tik vispārīgs, tik grūti tverams un ja vadītājs, kad jau programu sniegdams, nebūtu turējis par lieku daudzmaz tuvāk apzīmēt, kādā garā «Burtnieks» domā dziedāt savas dziesmas. Pat kāds «isms» būtu devis vairāk nekā «moderns». Tā ka no ievada paliek neizšķirts, vai vadītājs vispār gribējis ko noteiktu vai ne, ko atsevišķu nekā «Jaunā ražā»; kas par to interesējas, tam atbilde jāizloba no paša satura.

Saturs[2] no ārējās puses tiešām kas sevišķs: apžilbinoši raibs! Vairāk nekā 20 autori ar apm. 70 ražojumiem prozā un dzejā. Kad šai raibā bagātībā tomēr būtu izvests kaut kas moderns vai

---

[1] «Burtnieks». Literariska gada grāmata. Ed. Treimaņa (Zvārguļa) vadībā. Pirmā gada skaņas. Rīgā 1902. g. P. Bērziņa apgādībā. 175 lap. p.

[2] No šīs vietas līdz A. Niedras «Zemnieka dēla» apskatam J. Asara rakstu kopojumā apcere iespiesta stipri pārstrādātā veidā un ievērojami atšķiras no pirmiespieduma. Pārveidoto tekstu sniedzam apceres beigās sīkiespiedumā. [Sakārt.]

J. Asars

citādi noteikts, tas būtu liels darbs no vadītāja puses un brīnišķīga parādība. Tāpēc lasām jau pazīstamo autoru vārdus: Treimans, Rainis, Sauliets, Teodors, Poruks, Līgotņu Jēkabs, Viktors Eglīts u. c. un iepazīstamies ar mazāk dzirdētiem: Kleinberģi, Kīperu, Reitmani, Cālīti, Liepiņu, Sīlīšu Jāni. — Tad pārliecināmies ar katru jo vairāk, ka brīnišķīgā parādība nav vis notikuse. «Burtnieka» pirmā gada skaņās skan daudzi un dažādi motivi no tā, kas dzirdēts pēdējos gados mūsu rakstniecībā. Tur ir realisms, simbolisms, misticisms, neīsts romanticisms pēc vecvecām šablonām un jaunlaiku jūsmības māksla. «Burtnieks» ir tikpat raibs iekšēji kā ārēji, un viņa programai nav nekādas pilnas nozīmes.

Ka «Burtnieks» labprāt gribētu moderni ģērbties, saprotot to vispārīgi tā, ka tas gribētu ko jaunu, to mēs ticam. To visgaišāki pierāda pats vadītājs pie sevis paša. Kas lasīs Zvārguļu Edvarta jeb, kā viņš tagad visnotāļ parakstās, — Ed. Treimaņa rakstus «Burtniekā», tas pazīs viņu īsti tikai no pāris dzejolīšiem (labi izdevušās dzejoļa «Bārītei» un «Pusnaktī»). Varbūt dzejnieks sajutis, ka viņa agrākā dziesma jau izdziedāta; ka tā gan padarījuse viņu par dienas varoni, kā heroldu popularizētāju dažām sabiedriskām jūtām un idejām, atstājuse arī nenoliedzamu iespaidu sabiedrībā, bet ka nevīstošas vērtības, īsta nopietna spēka tai tomēr bijis par maz. Ka tām smelainām pagalēm strauji un ne bez afekcijas izdegot, ko viņā bija iemetis laika gars, nu izrādījās daudz gausāki ritot tas īpatnējais svētās eļļas avots, kas dotu barību arvien jaunai, dzīvai liesmai, kaut tai pašā individuālā pamatkrāsā, bet arvien jaunā satura dažādībā, allaž nenojaustās oriģinalās niansēs, tā apmēram, kā tas redzams Raiņa dzejā. — Lai kā, bet dzejnieks tagad m e k l ē, un nākotne rādīs, vai viņš taps turpmāk īstāks, nekā bijis agrāk. Uzņēmības un dedzības viņam netrūks tāpat kā senāk, un gandrīz jāsaka, ka dedzības viņš atkal pieliek par daudz pie tiem motiviem, ko viņš ieguvis. Viņš mēģinās prozas laukā, bet pasaciņā par «Vītolu un vītolēnu» vielas pietiek labi ja kādai skolas grāmatai, un arī par «Trumpmaņa» saturu katrs teiks, ka tas nav diez kas sevišķs; tomēr šīs ikdienības Treimans ceļ gaismā ar tādu aplombu, it kā kalnus gāztu. Tāpēc — īpaši pēdējā šī deklamēšana, teatraliskums, kas viss atkal ir nedabīga afekcija. Piem., izsaucieni: «Pasaules bezgalīgās sāpes un slāpes, lauvas spēks un asiņains grēks, dvēseles tukšība un degošas ilgas»; vai atkal: «Kā vētras krākšana, kā plūdu šņākšana, kā pērkoņa dārdi, kā mūžīgā vārdi». Un, protams, daudzi tikai — vārdi!

«Burtniekam» ir ievada dzeja no Treimaņa: «Celies, latvju Muza!» Tā grib būt liriski naiva, bet naivums ir pārspīlēts un

iznāk banals. Jau labāks ir «Burvis», arī viena no dzejnieka jaunām skaņām, tikai tam nebūtu kaitējuse vēl ciešāka kompozicija. Nekaitētu tāpat «Kamanu ceļā» izmest abus retoriskākos pantus (to ar «hu-hu» un to par zemeslodes celšanu iz eņģēm). No citiem dzejoļiem «Mūsu mantiniekos» ir viss viņa morale («Iedzer!»), un tā nav simpatiska.

Simpatisks talants ir A. Sauliets, turklāt dabīgi attīstījies un tagad viens no labākiem zemnieku dzīves tēlotājiem realā garā. Viņš uzstājas ar mazām pretenzijām, bet viņš tās izpilda. Viņš ir liecība, ka zemnieku tēlošanai pēc Apsīšu Jēkaba nav bijis jāstāv uz vietas mākslas ziņā, bet ka tā jau labi atradinājusēs no reflektēšanas, no tā, ka rakstnieks ar liekiem, kaut dzejiskiem vārdiem sacēla jūsmību un izteica idejas. Tagad to panāk pats tēlojums un, būdams reals, tomēr rāda rakstnieka temperamentu. Pie Saulieša tas ir sāpīga līdzcietība un klusa ironija. Ironiski izskan viņa pirmā stāsta virsraksts «Pēc likuma» un vēl ironiskāki otrā — «Lābana laime». Pēdējā arī krāsas ir dzīvākas. Saulieša dzejolos netrūkst ideju, bet netrūkst arī pasausas prozas. «Dīvaini» ir Zvārguļa garā.

Mazu simbolistisku fantaziju pasniedzis Poruks («Lauva padebešos»), kā pēc paraduma ar labu veiksmi maz vilcieniem zīmēdams gleznu ar dziļu saturu. Dabas skats un cilvēku tēli nešķirami savienoti par kopēju simbolu, kas izteic cīņu starp miesīgo brutalo varu un visaugstākām dvēseles jūtām. Te, tāpat kā citās skicēs, Porukam pietiek ar visvienkāršāko, visikdienišķāko situaciju, lai atrastu tanī dziļu un vispārīgu problemu. Gan arī viņš, ķerdamies pie lielāku episku darbu uzbūves ar reali sabiedrisku raksturu, ir pierādījis, kur ir robežas viņa mākslas valstībai, bet totiesu iekšpus šīm robežām, lirikā, viņš ir sniedzis reizēm tik īstu dzeju, ka jāsaka: viņš tomēr ir mūsu liriķis «*par excellence*». Par robežām minējām tikai tādēļ, ka to, mums šķiet, mēs drīkstam: aizrādīt uz to labāko pie rakstnieka, ar to visu salīdzināt, rādīt uz to kā uz viņa augstāko iespējamību.

Prozā mēģinās ar liriķis Līgotņu Jēkabs. Bet viņš ļoti apvaino mēnesi, likdams tam mutē tādu filozofēšanu, kura, gribēdama būt svinīgi gudra, ir bērnišķīgi naiva, un taisīdamās plivināt jūsmu spārnus, iekrīt taisni komismā. Piem.: «Cilvēka laime — kas tā par savādu radījumu! Kā cilvēki skrien pēc tās un ķer to, bet cik reti viņi māk to noķert!» Un tamlīdzīgas dziļas gudrības. Bet, ko mēness tur redz un plaši, gari stāsta, tas jau simtreiz labāki atstāstīts.

Pavisam nebaudāmu barību ceļ priekšā Kīpers («Melnā burtnīca») — šausmīgu romantiku, kurai īsta vieta «īstās tautas

bibliotekas» krājumos. Tad jau daudz vieglāki panesams Cālīts («Māksleniece»), kas vismaz gribētu teikt ko prātīgu, proti, karot pret aizspriedumiem sievietes tikumības lietās, bet, kad viņš izšķir tik svarīgu lietu, to nemaz neaptverdams, tad jau dramaturgiem būs atņemta viela vistraģiskākiem konfliktiem. Zem vidusmēra nogrimst atkal Reitmanis un Rieteklis — bēdīgas atliekas no tiem laikiem, kad katrs, kas prata sarindot vārdus, skaitījās par dzejnieku. Kas ir viņu labvēlis, var jau ar drošu sirdi apgalvot, ka tur «ir pa skaņai», vai tamlīdzīgi, bet cits jautājums, vai šī viena otra skaņa ir vēl viņa paša?

Vidū pašā attīstībā stāv Kleinberģa dzeja. Līdz šim viņam izdodas tikai raibi apraksti, kuri nobeidzas, kā saka, bez kaut kā, bez kāda idejiska iespaida. Kuri turpretim ir īstākie liriskie dzejolīši, tiem vēl par daudz stāvējuši kūmās slaveni paraugi. Vārdu sakot, kā dievdotu dzejnieku viņš vēl nav sevi pierādījis. Jo to mēs zinām: jauna izkopta valoda un jauna forma vēl neatsvabina no — satura. Arī Ķeniņš, ar kuru Kleinberģim daudz līdzības, ieguva interesi ar ārējo formu, bet uzturēt viņu ar to vien nevarēja. Tikai pēdējā laikā viņa dzeja sāk iemantot jūtu saturu (es kaut kur lasīju, piem., viņa «Nu es atkal, atkal ticu!»), un nu nāk redzams, kāda lieliska, neizprotama nozīme pie dzejas iespaida ir tam, ka dzeja ir tiešām sajusta un ne aukstu sirdi mechaniski konstruēta. Lai cik grūti to pierādīt dzejola izteiksmē, bet tas ir un paliek: tikai sajūsminājums padara dzeju dzīvu. Pozitivi šo patiesību pierāda tas pats dzejnieks, kas lielā mērā nodibinājis mūsu modernās dzejas vārdu un radījis viņas saturu: Rainis. Salīdzināšanai ir ļoti interesanti, kā «Burtniekā» arī no viņa vairāki dzejoli, no kuriem abi ievērojamākie «Lauztās priedes» un «Gars» («Burtniekā» nosaukts «Jaunais spēks», bija jau agrāki pazīstami mūsu lasītājiem, sk. «M. V. Mēnešr.», 1901. g., 407. un 754. lap. p.). Stingra forma, neviena novalkāta, ikdieniška vārda, arī neviena lieka vārda, bet aiz stingrās formas kāda dzīvība, šais maz vārdos kādas domu pasaules! Un tas taisni mums jāvēlas — arī kā modernitates pazīme — kaut mūsu dzejai nepārtrūktu sakars ar dzīvi, ar īsteno, problemu un cīņu pilno dzīvi, kuru dzelmes patiesībā nav aizkustinājuši ne agrākie «tautiskie», nedz vēlākie erotiskie dziesminieki. Un arī Kleinberģis ne, kamēr viņš aprobežojas ar nenoteiktām ilgām, sapņiem, ziediem un smaržām.

Kleinberģa sapņojums «Viņa mira!» ir tik samocīts un mākslots, ka var sacelt vienīgi to efektu, līdz kurienei no traģisma esot tikai viens solis. Bet viņu vēl pārspēj V. Eglīša «Brutrurums!». Tas būtu labs pārgalvīgs kuriozums, ja nebūtu cauri

manāma paša autora stenēšana un pūšana un sviedru plūšana, kraujot vārdus vienu uz otru un noslodzot tos ar neskaitāmām izsaukšanas zīmēm. Tāpēc mēs nedzirdam gaviles, kā ziedoni gaida, bet dzirdam, kā ar varu izspiež aprakstu par gavilēm. Un par to mēs gavilēt nevaram.

Slimīga, psichopataloģiska, pat, liekas, mistiska smarža ir J. Br. «Dienvidus puķei». Lai arī aizķertā parādība ietu pār mūsu saprašanu (ka mazas vājprātīgas meitenes murgos skan visa viņas pievīltās mātes mīlestība), tomēr meitenes monologi gan varēja būt tēloti drusku veiklāki. «Vairāk gaismas» nebūtu bijis lieki arī Pēteram Liepiņam, un kaut viņa īsais tēlojums saucas par «Melno ēnu». Bet šim rakstniekam tomēr nenoliedzami daži spēcīgi vilcieni, arī tur, kur tie nerada vēl skaidru gleznu, un ir nopietns gars, kas prasa cienību. Vai aiz pasmagās valodas ir vēl kas vairāk nekā tumša cenšanās pārspēt ēnu un drupas, to no «Tumšās ēnas» vien nevar spriest.

Vairāk intereses modina Sīlīšu Jānis («Sapņotājs» un «Ērmotais»), lai gan arī uz viņu birs pārmetumi no lasītāju puses un pelnīti pārmetumi. Tā ir vēl neizstrādājusēs rakstnieka individualitate ar daudziem negatavības trūkumiem: diletantisku neveiklību, vientiesību, gariem, liekiem stiepumiem un varbūt vēl citām kļūdām. Bet tomēr — individualitate, interesanta tāpēc, ka liekas izauguse par tādu b e z svešiem paraugiem; liekas tiešām dzīvojam savā «ērmoto sapņotāju» pasaulē, kuri arī ir neveikli, vientuļi, sabiedriskās dzīves nespējnieki un atrodas mājās tikai savu fantaziju, neizpildāmu fantaziju valstī.

Beidzot, «Burtniekā» ir pa dzejolītim no Ķeniņa, Plostenieka, Violas, pāris dzejolu no P. Blaua, Teodora, Līgotņu Jēkaba, kuri kopainu daudz nepārgroza. Vēl divas skicītes no J. Šmita: viens tirgus skats, diezgan labi novērots, otrā humors par zvirbuļa tēva mīlestību. Kritiski apskati ir no Vizuļa par mirušo rakstnieku Pērsieti un par dažiem Sudraba Edžus, Plūdoņa un Janševska dzejojumiem, kā arī E. V. apcerējums par Raiņa oriģinaliem.

Pametam vēlreiz acis atpakaļ! Jauni rakstnieki tur bija un veci, neparastākas parādības un sen pazīstamas. Ne viss, kas bija jauns, izrādījās labs, un ne viss, kas bija labs, bija jauns. Diezgan daudz gabalu, arī pats garākais, no autoriem, no kuriem nekā jauna nevar cerēt. Ir tiesa — arī pie viņiem var redzēt, kāda vara modernam dzejas garam. Arī viņi uzknābājuši pa graudiņam un pūlas paši sevi pārspēt, izskatīties glītāki, možāki, atmest vismaz ārēji to, kas novalkāts. Nav arī pie viņiem vairs tās muļķīgās naivitates dzejolos un prozas stilā, kas bija agrāk gandrīz katrā avīžu feļetonā. To visu dara mūsu labākie dzejas

paraugi, un «Burtnieks» rāda, ka neviens no šī iespaida netiek vaļā. Tikai, ja «Burtnieks» varbūt grib arī moderns b ū t un ne tikai «moderni ģ ē r b t i e s», kā viņš solās, tad no vadītāja puses noderētu stingrāka mākslas kritika, lai otra gada skaņās vairs netraucētu tamlīdzīgas rupjas disonances kā «Mēneša stāsti», «Melnā burtnīca», Rieteklis, Reitmanis. Ir taču vēl avīzes, kurās tiem pietiek telpu. — Un, otrkārt, lai tik raiba dažādība neapreibinātu lasītāju acis un prātus! Daudzi rakstnieki nekad nevarēs parādīt, ko viņi var, ja «Burtnieks» būs tikai tāds «gada albums», kurā katrs ieraksta uz ātru roku pāris rindiņas vai iesniedz no savas studiju mapes īsiņas skicītes. Drusku garākos gabalos rakstnieki varbūt liktu vērību arī uz to, ka stāstos būtu vairāk darbības un ne tikai ārēji vai psicholoģiski apraksti jeb, kā saka, tēlojumi.

Kur tomēr novēlam «Burtniekam» moderni — ģērbties, tas ir šī vārda īstā nozīmē: ārējā izskatā, papīrī un drukā. Vajadzētu jel arī šai ziņā piepildīt vismērenākās daiļuma prasības!

Uz N i e d r u[1] varbūt nezīmējas tas, ko iesākumā teicām, proti, ka mūsu rakstnieki vēl nevar izdot savus darbus sevišķos izdevumos. Tik tāļu mūsu lasītāju publika taču ir, ka Niedras darbi, tāpat kā Apsīšu Jēkaba, nepaliekot neatmaksājušies.

Tur ir vairāki iemesli — daži pilnīgi cilvēcīgi, bet lielākais iemesls taču ir tas, kas nāk no Niedras kā no rakstnieka. Tas ir, ka Niedras stāsti ir, pirmkārt, īsti s t ā s t i. Vai «Skaidrā sirdsapziņā», vai «Bezspēcīgā dvēselē», «Līduma dūmos» u. c. — visos ir bagāts darbības, daudzkārt īsti dramatiskas darbības bagāts saturs. Rakstnieks nenokavējas ar dziļām psicholoģiskām analizēm, kā, piem., Poruks, bet steidzas rādīt, cik tekoši viņam vedas stāstīt. Cik tekoši un tad — cik dzejiski aizgrābjoši! Vai aizstāvot, vai notiesājot, no mīlestības, vai no naida, bet arvien no visas sirds! Viņš nestāsta kā vēss mākslenieks, ko valdzina raibā pasaule jau kā dzīves parādība, tāda, kāda viņa ir, bet kā dzimis pravietis, kas met savas acis uz pasauli tikai tāpēc, lai turētu tiesu par to. Jau ar stāsta pavedienu, bet vēl dedzīgāki ar dialogiem, prātojumiem, veselām runām. Viņš tad aizķer taisni to, kas pašulaik uz dienas kārtības, kas jau ir ļaužu mutē. Viņš mēģina pat aptvert veselu jaunāko kulturas laikmetu un atrast tam formulas. Un katrs labprāt uzklausās, kad kāds ar tādu dedzīgu ticību rāda, «kas labs, kas ļauns».

Un tad — k u r p viņš rāda? Gan nevilsimies, domādami, ka lielai daļai lasītāju nebūs nekas pretim pret Niedras pasaules

[1] Šīs apceres turpinājums J. Asara Kopotos rakstos atšķiras no pirmiespieduma MVM tikai dažos sīkumos. [Sakārt.]

uzskatiem, ka pēdējie ar savu paabstrakto idealismu tāpat pieslienas valdošai garšai kā viņa tautiski dzejiskais stils un populārie prātojumi. Nē, viņš nav no tiem, kas «vērtības pārvērtē», un, ja viņš teicas skatot tautai jaunu nākotni, tad tomēr tikai tādu, kurā būtu iestieptas tās pašas pagātnes mērauklas. Nokristītas, zināms, par nacionālām, par pilntiesīgas tautas īpatnējām vērtībām, bet, pamatā ņemot, taču tas pats vecais raugs no senām, nebrīvām dienām. Pravieša balss viņam ir, un viņš runā par Kanaanu, tikai rādīt rāda atpakaļ uz Ēģiptes zemi. Pašas par sevi tik neradikalas lietas kā dabas zinātnes, to izplatīšana tautā, rīkošanās dzīvē pēc tām, — bet ar kādu prieku Niedra tās durst ar savām satiras adatām! Kā viņš progresu, attīstību, zinātņu popularizēšanu nevienam citam neliek mutē kā tiem, kurus grib kariķēt: gaisa grābekļiem, viltniekiem vai vislabāk plānprātīgiem skroderiem! Tas ir visai raksturīgi. Vispārim tautai savos uzskatos — darbos nu gan idealistu nekad nevar apmierināt — nemaz nebūtu diez cik jāpārgrozās, nebūtu daudz kas ar sāpēm jāatmet, lai piepildītu Niedras prasības.

Visi šie iemesli galvo Niedram par popularitati. Un Niedra to attaisnojis ar allaž plašākiem stāstiem, beidzot visplašāko «Līduma dūmos», kur vairākas kulturas paaudzes no vairākām tautībām stāv viena pret otru. Kad citi rakstnieki jau bija dzesējuši savas tiešamības slāpes un atvilkušies fantazijas valstī, Niedra vēl cīkstējās ar realo īstenību, ar varenajiem sabiedriskās dzīves viļņiem. Tagad — nu pienācis arī viņa brīdis aizvērt acis un domās zīmēt savas ainas. «Mūsu laiku p a s a k a» skan pievārds Niedras jaunākam ražojumam («Zemnieka dēls»), kas patlaban iznācis atsevišķā izdevumā.[1]

Viss augšā minētais raksturojums šaujas prātā, lasot šo «Zemnieka dēlu». Tikai ka šis darbs ir rūpīgāki izstrādāts, ar vēl dzejiskāku valodu un lielāku sajūsmību nekā agrākie darbi. Valoda atgādina mūsu tautas pasaku stilu, tāpat kā no turienes noklausīti daži motivi, kā par Laimu, tautas dēla jāšanu svešumā, ķēniņa meitu uz augsta kalna u. c. Saturs kā jau mūsu laiku pasakai ir simbolistisks: aiz fantazijas stāsta par zemnieka dēlu un viņa klejojumiem svešumā būs domāta latviešu jaunās paaudzes likteņa gaita pa tagadnes kulturas pasauli. Kā tā atraujas no vienkāršās patriarchaliskās kārtības, atstāj tēva māju, paliek «bez paša pagātnes», lai arvien vairāk zaudētu savu mieru, garīgo līdzsvaru, sadurtos ar neatrisināmiem dzīves problemiem un velti meklētu atbildes pasaules mīklām.

---

[1] Andrievs Niedra. Zemnieka dēls. Mūsu laiku pasaka. 1902. Sv. Pēterburgā. 84 lap. p. (Vāka bildi zīmējis R. Zariņš.)

Zemnieka dēls piedzimst sen sen gaidīts — totiesu ciešāki saistās pie viņa mātes sirds. Līgsms un spēcīgs viņš sāk iet tēva gaitās, kad autors liek viņam sastapties ar svešnieku ceļa gājēju, un tas ierosina viņā — domāšanu. Liek viņam dziļāk skatīties, rāda, ka visām lietām ir sava otra puse, kur tās izskatās gluži citādas. Un nu zemnieka dēlam apnīk vienmuļīgā ikdienība, viņš grib redzēt lietas no visām pusēm. Un jāj pasaulē, kamēr pagātne māte paliek ar asarām pēc viņa vērpjot savu Laimas dotu kodeļu. Uz vakariem jāj zemnieka dēls un nāk tur pie dzīves atzīšanas. Redz vienā pusē, kas ir darba svētība, kas ir laulības laime, tēvzemes mīlestība, bet redz no otras puses, ka turpat pie darba svētības valda trūkums, netikums; zem tās pašas laulības laimes rēgojas briesmīgs bezdibens, un kā tas pats patriota idealists tiek pārprasts, no draugiem atstāts, vajāts un nospiests agrā kapā. Nav laimes bez nelaimes — tas ir lielās atzīšanas auglis. Kāpēc tas tā, šo jautājumu izšķirt zemnieka dēls tāļāk meklē un klejo. Svēts sirmgalvis viņam dod pirmo atbildi: tāpēc nav laimes bez nelaimes, ka cilvēks atkāpies no dieva; tas netic, ka visa šī dzīvība ir tikai sapnis un ka ir vēl otra pasaule, kurā dziedēs visas vainas un izlīdzinās visas pretrunas. Otro atbildi dod pusmūža vīrs — dabas zinātnieks. Cilvēks ir tāpēc nelaimīgs — viņš saka — ka tas atkāpies no d a b a s, jo dabā nelaimes un nāves nav, bet ir tikai mūžīga dzīvības pārveidošanās. Beidzot jauneklis, darbaļaužu aizstāvs, domājas visu vainu to, ka cilvēks atkāpies no c i l v ē k a, un neizzudīs nelaime, kamēr cilvēki kopīgi nebūs iekārtojuši savu dzīvi pēc prāta likumiem. Bet arī te zemnieka dēls neatrod ilgu apmierinājuma; viņš tikai pārvērš strādnieku asaras un sviedrus par zeltu, top bagāts un beidz itin prozaiski ar to, ka ņem sevīm augstdzimtu sievu un uz mūžu šķiras no tēva mājām. No tēva mājām, bet ne no sava nemiera.

Tā ir Niedras pasaka par zemnieka dēlu. Viņā ir iepīti skati no dzīves, tādi, kas autoram likušies tipiski uzstādītām problemām, un tā tēloti, ka visas blakus lietas no viņiem atmestas, ka viņi ir stilizēti kā glezniecisku vai skulpturas ornamenti un izteic tikai katrs savu galveno motivu. Un tad pasakā ir iepīti šie vairākie gatavie pasaules uzskati, t. i., tā, kā viņus domājies autors. Pie pirmiem, dzīves skatiem, jāatzīst Niedras māksla tēlot vientiesīgus dabas cilvēkus, kā pašu zemnieku, un mātes mīlestību. Tāļāk — jo silti ir vārdi par tēvzemes mīlestību; to pašu ideju skolā mācījāmies no Karamzina, to pašu apdzied Aspazija savā «Dzimtenē» (Ausekļa Gada grām. I), bet arī Niedra viņu izteic ļoti skaisti. Un tad — pasaules uzskati. Tur ir spredikis par ticību, un tanī Niedra ielējis visu savu dvēseles

siltumu. Tā ir viņa reliģijas augstā dziesma, un, tā kā te visīstāki parādās rakstnieka stils un gars, tad citēsim iz šejienes pāris gabalus.

«Un iet viens pa pasauli dienu un nakti un klausās, kur grēcinieki vaimanā. Un staigā viņš gar mēness apspīdētiem šļūdoņiem un pieliec galvu uz aizas pusi, un klausās, kā nāk uz augšu nopūtas... grūši un smagi kā noguruši putni virs jūras viļņiem. Un viņš runā nakts vientulībā, un rit viņa vārdi pār balto sniegu, un pūš tos vējš pār šļūdoņu šķautnēm, un birst viņi aizā, kā kalnu rozes ziediņi...» «Jā, dēls, cilvēki nepazīst šās otras pasaules... tā ir viņu nelaime, tas ir viņu posts. Viņi ir atkāpušies un aizmaldījušies no šās mūžīgās pasaules sliegšņa, ir nogremdējušies iznīcības rūgtajos ūdeņos, — tā ir visa ļaunuma sakne. Un tomēr: katru brīdi viņi drīkstētu klaudzināt pie mūžības vārtiem. Katru brīdi viņi drīkstētu tur prasīt pēc savas bērna tiesas. Jo dzimtene tomēr viņiem visiem ir tur. Tur nav sērdieņu, jo tur visi ir tēva klēpī. Tur nav grēcnieku, jo visi traipekļi nokrīt no mums uz mūžības sliegšņa kā novalkātas drēbes. Tur nav nāves bēdu, jo mūžībā iznīcības nepazīst...»

Tāda entuziasma citiem pasaules uzskatiem Niedra nepiešķir. «Atpakaļ pie dabas!» tas esot viss, ko zinātne varot atbildēt uz dzīves jautājumiem. Un darbaļaužu centieni rakstniekam šķiet tādas iluzijas, kas paceltas no frazu varoņiem, nekad neizdodas un kam arī darba vīri vairs drīzi netic, bet no kā vienīgi viņu vadoņi iedzīvojas naudā, tad saplēšas savā starpā, un nu viss izjūk. Slepenais sarkasms izteiksmē par dabas zinātnieku top par skaļu ironiju, aprakstot šo vadoņu darbību. Piem.: «Un viņa biedrs labprāt pieņēma pusi no viņa peļņas. Tā auga viņu draudzība.» Un Niedra taču labi zināms, ka arī še var skandināt «augstas dziesmas», ka no šejienes tūkstoši zemnieku dēli smeļ tādu pat reliģiozu spēku, tūkstoši, kuri tāpēc nevar vis vairs piebalsot Niedras rezignacijai, ka: «Nava mūsu laikiem dziesmu, kas kā ar ērgļa spārniem nestu augšup dvēseli!» Niedra arī zinās, ka ļoti viegls darbs padarīt smieklīgus taisni viņa pirmos pasaules uzskatus. Bet viņš no šiem ņem viņu idealizaciju, no citiem turpretim kādas negacijas un varbūt nejaušas sārņu daļas izdod par īsto metalu, viņa īsto būtni. Un iznāk, ka autors vēl par maz novērojis un atzinis, vēl nav saredzējis, ka katrai lietai divas puses, bet skatās v i e n p u s ī g i un maldās. Itin kā tie, kas «n e z i n a, ko tie dara». Cik labāki būtu bijis turēties tāļu no tādiem jautājumiem; arī neskaidrību būtu mazāk.

Mūs pārsteidz vēl pašas beigas — par zemnieka dēla precībām. Gan šis zemnieka dēls ir, diemžēl, nedzīva abstrakcija bez

psiholoģiskas attīstības, ja neievēro viņa pāris naivitates. Tomēr domāts liekas ar viņu dziļas ciešanas, faustiskas meklēšanas motivs, līdzīgs daudziem varoņiem no Niedras agrākiem stāstiem. Bet kas tad motivē šīs beigas? Vai augstdzimto sievu ņēmēji ir tik lieli pasaules uzskatu medinieki, un vai vispār šī kulturas parādība ir gluži tik tipiska? Jeb zemnieka dēlā te būs kas individuels? Kāpēc tad citur nav nekā individuela?

Otrs dīvains tips ir tas tumšacainais laulības neatzinējs students, no pirmā vārda līdz pēdējam neiespējams raksturs un par laimi tikai Niedras fantazijas auglis. Ja viņš domāts kā patetisku, daimonisku frazu varonis, tad jāsaka, ka arī dabīgs frazu varonis tas nav. Izrādās, ka arī «brīvās mīlestības» varoņus autors faktiski nepazīst un atkal runājis par to, ko viņš nezin.

Kas vispār attiecas uz Niedras patosu, tad jāatzīstas, ka šai ziņā «mazāk būtu bijis vairāk». Mēs vairākkārt ar atzinību esam konstatējuši Niedras idealo sajūsmību, bet paliek tomēr jautājums, vai sajūsmība var izteikties tikai skaļā retorikā? No sākuma un ar mēru lietota, viņa ir skaista, bet vēlāk draud tapt vienmuļīga. Lasot pievesto stila paraugu, kur nez cik teikumi iesākas ar «un», uznāk tādas jūtas, it kā māksla te jau būtu tapuse par rutini, par to, ko vāci sauc «*Manier*».

Bet cerēsim, ka pie Niedras lasītājiem tas nenotiks. Nenotiks citu nenoliedzamu daiļumu labad un tad dēļ pašas pamatidejas: p a t i e s ī b a s m e k l ē t ā j a zemnieka dēla. Šī mūžīgā ceļinieka, kura balss mums pazīstama jau no «Ceļinieka dziesmām». Kad «Zemnieka dēlā» idealists kandidats saka: «Jo mana mīlestība ir mans spēks un mana laime,» — tad mēs zinām, ka mīlestība var būt arī nelaime, ka viņa var būt, diemžēl, pat akla, bet mēs atzīstam, ka īstam darbīgam idealismam tomēr netrūkst savas pašvērtības un ka, «Kas cenzdamies ir cīnījies, to atpestīt mēs varam!»

—*rs* [*Jānis Asars*]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1902. g., 817.—22. lpp.

Sakārtotāju piezīme. J. Asara Kopotos rakstos apceres daļa sniegta šādā pārveidojumā:

Pirmo reizi pāršķirstot, tiešām viss rāda, ka te ir moderna rakstniecība. Pirmā lieta: te valda l i r i s k ā dzeja; un otrā: prozas gabali ir ļoti ī s a s, pa lielākai daļai p s i c h o l o ģ i s k a s skices. Uz 174 lappusēm piedalījušies kādi 22 rakstnieki un dzejnieki, to starpā viena dzejniece, gandrīz visi, ar vairākiem gabaliem katrs. Visgarākais ir tikai 16 lappuses garš. Ī s o s t ē l o j u m o s, f a n t a z i j ā s, s k i c ē s m u m s t i k a i ī s t i P o r u k s ir p i e r ā d ī j i s m e i s t a r a s p ē j u. Tāpēc ar interesi lasām «Burtniekā» dažu jaunu vārdu un klausāmies. Bet iepriekš iesim pie vecākiem, jau pazīstamiem.

Par pērn mirušo P ē r s i e t i (K. Zemīti) dod īsu raksturojumu Vizulis. Viņš to nostāda mūsu rakstnieku pirmajā rindā kā tādu, kas arī citai tautai varētu būt par lepnumu. Viņa raibā dzīves gaita atgādina gandrīz vai Gorkija likteni. Nav viņš baudījis dzīves ērtības, arī ne kārtīgu skolas izglītību; viņa skola bijusi dzīve. Gan kā mājskolotājs, gan ierēdnis tiesās, pastā, dzelzceļā, gan kā grāmatvedis un pagasta rakstvedis viņš izdzīvojies visādos apstākļos. Un nekādas teorijas, nedz paraugi, bet reālā raibā dzīve viņu padarījusi arī par rakstnieku. «Dzīves novērojumi, caur prāta prizmu laisti, ir radījuši rakstnieka Pērsieša darbus.» Arī viņa liriskie dzejoļi smelj vielu no nopietnās, pelēkās ikdienišķības. Viņš rāda kontrastus: dzied par vīru, kas nodilušā uzvalkā velkas pa ielu, un — kā tam garām lepnā pajūgā aizšauj jauneklis; viņš atgādina, kā tas tiek pie krusta sists, kas tautai patiesību teic acīs; viņš zīmē plaisu starp izsalkušo, bālo dzejnieku un jautro zēnu baru, kuri ap piekrautu galdu dzied bālā dziesmas, utt. Tomēr pesimists Pērsietis tāpēc nav: pret dzīves ēnām viņš bruņojas ar — satiru! Tā viņš tiek par līdz šim vienīgo latviešu f a b u l i s t u («Paziņas» — fabulas no Mēlgaļa — Cēsīs pie Ozola, 1899). Tāpat stāstos: tie ir vienkārši, pelēki, bet viņos ir patstāvīgs spēks stilā un domās, un šis spēks vēl attīstījies ar katru stāstu. Viņa pirmie stāsti iznākuši «Austrumā», pēdējie «Jaunā ražā». Labākais no tiem «Acīs krītošie burti». Tur darba rūķis ziemas salā augsti pie sienas krāso bagātam veikalam milzīgu izkārtni, sasaldējas un mirst, kamēr bagātā veikalā pa tam spožums, dārgums, milzu peļņa... Pērsietis mira 39 gadus vecs.

Tēlojumus iz realās dzīves sniedz A. S a u l i e t s. «P ē c l i k u m a» saucas «tēlojums iz pelēkā kakta». Pēc likuma rentniekam Līdumam jāmaksā otrreiz rente mājas īpašniekam, kādam bagātam labības uzpircējam, jo, pirmo reizi maksājot, Līdums nav prasījis kvītes un īpašnieks prasa otrreiz. Tiesa nospriež maksāt, un Līdums izput. «Daudzi viņu nožēlo, bet — p ē c l i k u m a — neko nevar darīt... Likums ir taisns...» Līdums nosauc īpašnieku par blēdi. Tas ir taisnība. Bet par to jāsēd cietumā... Arī tas pēc likuma — un nevar liegt, ka tā nebūtu... Un viņš atceras, ka arī mācītājs teicis: «pēc likuma». Pie mācītāja iet Līdums, kad viņam sieva nomirusi; mācītājs sūta uz kapsētu skolmeistaru, pats negrib nākt. — «Bet nomirēja jau gribēja, ka jūs, cienīgstēvs...» — Tā? Mācītājs apsolās. Un — kad Līdums izgājis — «mācītājs atvilka galda atvilktni un ar vienu pirkstu norausa sudraba gabalus vienu pēc otra no galda». — Mācītājs apglabā Līdumeni, bet viņam jāsteidzas; tur tālāk rok bagātā labības uzpircēja pusgadu vecā bērniņa līķīti. Te mācītājs «runāja patiesi silti, un daudzi bija aizkustināti».

Kā redzams, Sauliets strādā ar skarbiem kontrastiem, bet daudz ko viņš novēro ļoti labi; viņš stāsta vienkārši, bet ar sirsnību un simpatisku iespaidu.

Otrs Saulieša stāsts ir «L ā b a n a l a i m e». Par kalpa puisi Lābanu, kam pavecīgā, bet kaislīgā saimnieku Māle taisās klāt, lai uz ātru roku slēptu savu kaunu, ko iemantojusi no lauku Donžuana, palīga skrīvera. Lābanam pašam jau ir sava Anna, bet Māles uzbāzīgums un miesīgais elements — uzvar. Lābans tam padodas kā vergs un tikai kāzu dienā īsti noskārst, kādā «laimē» iekritis.

No Saulieša dzejoļiem nozīmīgs ir «Zvērs», ap kuru ir tuksnesis un zeme kauliem klāta. Un kas mūžam nemirst, jo glābēji tam arvien uzlej uz mēles pa ūdens pilienam.

«Kam viņi zvēru izglābt grib,
Neviens to nepasacīs,
Bet ilgi, ilgi, ilgi vēl
Tie viņam mēli slacīs.»

Un ilgi vēl zvērs — tas tā ir pateicīgs — saplosīs viņu kailos skeletus. — Simbolistīgs grib būt arī «Bālais mūks», tikai glezna nobeidzas bez skaidras idejas. No citiem ir Zvārguļa garā «Dīvaini» un — ne bez rūgti ironiska spara!

Zvārguļu Edvards (Treimans) dzīvo no sava vecā kapitala augļiem. Ar to nav teikts, ka kapitals nebūtu bijis ievērojams un ka tagadējie motivi, nebūdami jauni, nevarētu būt vēl tīri un īsti. Starp viņa 10 dzejoļiem «Burtniekā» ir daži, kas dara viņam godu. Tā «Bārītei» («Sapņo vien, sapņo vien!») ar labi saskaņoto iespaidu no pēdējās griezīgās antistrofas. Arī «Golgatas krusts». Ne tā «Mūsu mantinieki». Vecam kalējam, sadzīves pabērnim, dzejnieks ne vien rekomandē kā universalu panaceju (brīnumzāles) daudzkārtējo «iedzer!», bet atņem viņam pēdējo enerģiju ar tādām mācībām kā «laiks pats visu dara» un «laiks pats visiem cilvēkiem, kas tiem nākas, sūtīs»; jo «Vēl nav miris vecais dievs!». Tāpēc:

«Iedzer! Bēdas mierā liks...
Iedzer! Mēs še lieki!
Pietiek mums: reiz laimē tiks
Mūsu mantinieki!»

Ja tas tiešām domāts nopietni, tad pārāk skaidri taču, ka ar šādu pieticību arī mantinieki labi ja tiks līdz kādai iedzeršanai un ne tālāk.

Ed. Treimans mēģinājis jaunus laurus plūkt prozaiskos tēlojumos; ar cik lielām sekmēm, neņemamies vēl izšķirt. Mazā pasaciņa vai līdzība par «Vītolu un Vītolēnu» gluži laba; neizprotami tikai, kāpēc vītoliņu īpašniekam jābūt tādam muļķim, kas pats atzīst, ka jaunais vītolēns smiltīs n e v a r augt, ka visi citi viņa biedri jau nokaltuši aiz sausuma, atzīst arī, ka vecais vītols treknajā upmalā ir izkurtējis un neder nekur, un viņa biedris taisni ieteic veco nocirst un stādīt tā vietā jauno, bet viņš tomēr gaida, kamēr vecais pats gāžas, un jaunais pa tam sausās smiltīs ir galīgi nokaltis. Ja nu mūsu likteņa varenie tā izturas, tad tur ir citas intereses; koku īpašniekam nav iemesla tā darīt. — Otrs gabaliņš «Trumpmanis» dibinās uz novērojuma, ka piepešā uztraukumā, dzīvības briesmās, piem., slīkstot, ugunsgrēkā — maz acumirkļos cilvēka apziņā atspīd ar apbrīnojamu gaišumu visa pagātne. Te tas notiek ar tirgotāju, kāršu spēlmani un laulības pārkāpēju Valteri, kad deg viņa vasarnīca. Ideja ar prātu, refleksivi uzķerta labi, arī situacija ievērota, bet pašas Valtera atmiņas ir neveiklas, gari stieptas, ar lieku naivas rezonēšanas balastu. Nav arī viegli tēlot dabīgi tādu ārkārtēju psicholoģisku parādību, pie tam nekad nepametot blakus redzamo ugunsgrēka faktu. Beidzot jāšaubās, vai autors nav pārāks optimists, likdams Valterim pēc ugunsgrēka un savas jaunības grēku apcerēšanas tūliņ atdzimt par jaunu cilvēku un steigties jaunam rītam «drošiem soļiem, paceltu galvu un apskaidrotu seju».

P o r u k a fantazija «Lauva padebešos». Zema miesīga spēka vara pār visaugstākām dvēseles jūtām. Reālā scena organiski, var teikt, savienojas ar simbolisko tēlu par pilnīgi noapaļotu gleznu, kurai pietiek nedaudzu meistarisko vilcienu, lai tā aptvertu vienu no vispārīgākiem un dziļākiem dzīves problemiem.

L ī g o t ņ u Jēkabs piedalījies ar trim maziem dzejolīšiem un ar «Mēneša stāstu» prozā. Pirmā dzejolītī ir sīkā straume, kas nepazīst bangu un cīņu, «bet — arī laimes tur trūkst»; tāpat kā Šēnaicha-Karolata dzejolī *«Auch du»* klusais dīķis, kurā nav gan vētru, bet arī — pērļu ne. — Bet, ko mēness tur pastāsta, tas jau ir simtreiz labāki dzirdēts: par skaisto, izšķērdīgo sievu, kas vīru noved pie trūkuma un zādzības un tad aizbēg. Mēness kā stāstītājs ir ļoti naivs pļāpa, un viņa filozofēšana interesi sabojā.

Tad jau lielāka vērtība ir Jāņa Šmita tēlojumiem «Pie lielā pumpja» un «Ikdienišķais zvirbulis», lai gan pirmais nav vairāk kā labi novērots lielpilsētas tirgus skats un otrs rāda, kur arī zvirbuļa tēva mīlestībai ir robežas. Man šīs vienkāršās skicītes vismaz labāk patik nekā autora garās psiholoģiskās neskaidrības «Jaunā ražā».

Ir pāra dzejoļi no Teodora un P. Blaua. Pirmais dzied tagad rezignacijas dziesmu, otrs kā atbildi uz to māca dzīvi ar paša spēku pildīt, jo tikai jau iztukšotam, tam, kas bijis «stāds priekš vienas vasariņas», iet jaunais ziedonis secen.

No mazāk pazīstamiem modina tikpat maz intereses un cerību novelisti Kīpers un Cālīts, kā dzejnieki Reitmans un Rieteklis. Kīpera «Melnā burtnīca» ir visgarākais gabals ar visvairāk neīsta patosa; pie tam autors grib iestāstīt, ka šādu dienasgrāmatu varētu būt rakstījis aristokrats, kas caurām naktīm lasījis arī filozofiskus rakstus. Tā raksta briesmu romanus, tikai drusku populārāki. E. Cālīts vismaz nav briesmīgs; viņš savai «Mākslinieceī», aktrisei, kura jau ir māte, pieved kādu ierēdnīti, kas citādi gan neliekas apskaužams, bet uz aktrises «pagātni» negriež ne mazākās vērības, jo «sievietes pienākums taču ir: būt mātei!».

Modernos cienīgi ievada Raiņa «Lauztās priedes». Tām seko vēl vairāki Raiņa dzejoļi, no kuriem arī daži bija jau agrāk pazīstami.

Tad Viktors Eglīts ar «Brutrurums» un «E. Tarchova kundzei». No tiem ko vispārīgu spriest par autora talantu būtu vienpusīgi, ievērojot, ka Viktors Eglīts jau ražojis tik daudz ko citu un citādu. Pie «Brutrurums» jau vajaga diezgan dūšas, lai to ņemtu vispār nopietni. Šo maniju, atkārtot vārdus divas un trīs reizes, kā, piem.: «Pavasars! pavasars! pavasars! Viņa nāk, viņa nāk, — nāk, nāk! ... Bet gulta, gulta, tai nav vairs ziedu, tai nav, nav, nav ... Sirds! jā, jā, sirdi man no krūtīm laukā, sirdi, kura deg kā ugunsgrēks, kā sarkana jūra, kuras blāzmā istaba deg un kurai pukstot lapiņas skan — bing, bing, bing! ... Nebūs! nebūs! brums — brums — brums! istabā dārd, zari knakšķ, puķes lūst ...» Ar to lasītājs zina tikpat, kā jau būtu noveicis visu «Brutrurums». — «Tarchova kundzei» ir autora personīgas fantazijas un atmiņas par kādu viņa «ķīviti», kura aplauztiem spārniem nokrita viņam uz krūtīm. Tā ir sakropļota, nomelnota, bet tomēr jauna, karsta dvēsele, izmisuma un vienatnes pilna. «Es zinu,» viņa saka, «arī tu neesi citāds — jo nav man vairs cerības. Bet es tev sekoju, tev runāju, jo nevaru citādi. Es ienīstu, es nicinu par to sevi, bet es nevaru, nevaru ...» Kas aiz visa tā slēpjas, nav izprotams.

Ķeniņš «Līgas vakarā» dzied tikai savas dusmas par to, ka mietpilsoņi ar sviestmaizēm sagāna Līgas svētku jūsmību. Tātad «moderns» dzejolis tas nav; par to toties «moderns» ir viss, ko sniedz Kleinbergs. Kas Eglīšam ir «Brutrurums», tas Kleinberģim sapņojums «Viņa mira! ...», tikai ka te pamata skaņa ir briesmīgs izmisums. — «Viņa mirst! — — Viņa mirst!» tā tas iesākas: «— Kā vētras dzenāta, svelmaiņa, kvēlaina ugunsgrēka vērsma plūda šī pusnakts melnā doma, plūda ārā no vakarsaules rietas kūpošajiem, asinssārtajiem mākoņiem, ņirgoja un zalgoja pa izklāstītajām zirnekļtīklu šķiedrām, šķīda vieglām, mirdzošām plēņu lidiņām caur manu atvērto logu un kaisījās pār manas dvēseles trīcošajiem, sārti baltajiem ziediem ...» Tā pusnakts melnā doma iet tālāk un tālāk vēl garākiem periodiem, ja vien vispār kāda doma tiek cauri šim vārdu mudžeklim, kas grib vai atnest mums Deržavina odu stilu. Dzejoļos ir tas pats: daža glezna būtu skaista, bet no pārāk daudz liekiem vārdiem, pleonasmiem, tā tiek noslāpēta, un galā noteikta iespaida nepaliek pavisam. Cik komplicēta ir «Ilgu ziedos» visa procedura, kā iz sirds plaukst ilgu ziedi, smarža kāpj, deg, klīst pa otras mājas jumta sūnām, tad vēl tik pa logu iekšā, tad

ievērpjas mēness vizmas dzijas, kuras no otra sirds klāj pār saviem sapņiem, un smaržas beidzot nodod savu ziņojumu! «Raudošās ilgas» nav daudz skaidrākas. Un dzejolī «Mana dvēsele šķīstbalta bija», kur dvēselē izaug reibsmaržu laimīgi ziedi pilnīgi bez saules (ko botaniķis par to teiktu?), otra strofa labāki pavisam nebijusi, jo nevar teikt, ka tur šķīstbaltā dvēselē no Laimes rokām «slietā» (!) klints būtu dvēselei par sevišķu greznumu. Vispār taču tas ir modernās dzejas mērķis, ar v i s m a z ā k vārdiem izteikt visdziļākās jūtas, ne sīki aprakstīt visu, bet tikai aizķert, aizrādīt, dot tikai nojaust un atstāt vēl lasītāja fantazijai darbu un baudījumu. Taisni te, ar Kleinberģi salīdzinot, parādās Raiņa dzejas vērtība. «Lauztās priedēs» vai «Jaunā spēkā» vai tur nav bagāta moderna valoda un lieliskas gleznas, bet vai tāpēc tur trūkst satura, lielu — domu? Taisni viņa idejas, kas tikai aizskārtas, satura kopā visu dzejojumu, padara to dzīvu, dod ieskatīties neizmērojamos jūtu dziļumos un nojēgt daudz daudz vairāk, nekā dzejā tieši teikts, kamēr Kleinberģa dzejoļos teikts daudz vairāk, bet uzņemt var daudz mazāk, jo lielā puse no teiktā aiziet bez iespaida. Tā tas ne vien tur, kur Rainim par pamatu kāds dzīves problems, bet arī viņa visliriskākos dzejoļos. Kur Rainim aiz domu daudzuma, aiz satura bagātības liekas trūkstot vārdu, tur Kleinberģim gandrīz vai gluži otrādi. Arī uz skaņu dzejniekiem, uz Hofmanštālu, ir velti atsaukties; tāda iespaida Kleinberģim nav, un arī priekš tāda vajadzīgs īsts dzejnieks. Kas ar drusku rituma un stila sajūtas un duci dzejisku izteicienu, ko visu var salasīt no paraugiem, ceļ pantu pēc panta, tas nav vēl dzejnieks. Dzejai ir jāpārliecina, ka viņas radītājam ir lielāka autosuģestiva spēja — samērā lielāka, jo pilnīgi bez tādas nav arī ikdienišķie mirstīgie — lielākā spēja uzņemt visu ārējo un to pārdzīvot par bagātāku un smalkāku jūtu saturu, ir tātad kaut kas s a v s īpatnējs, ko teikt, un kas pie īstiem intuitiviem dzejniekiem patiešām it kā neapzinīgi laužas uz āru ar savu formu un valodu, ir kā caur brīnumu dzimis, līdzīgs varbūt Aspazijas dzejotai «Mēness starus stīgo». Rainis savu jūtu pasauli izteic apzinīgāki, bet viņš to tomēr izteic, un tā viņam ir ārkārtīgi bagāta. No Kleinberģa līdzšinējiem dzejoļiem ir skaistākie tie, kas visvienkāršākie: «Atmiņas» un «Trīs apses...» Jeb tas tāpēc, ka pirmais jauki atgādina Aspazijas pasaciņu motīvus, kad tur stāv: «Kur zaļzilie spārniņi pieskaras, tur snaudošie ziediņi atveras. Tur snaudošie ziediņi atveras un tvīkstošās smaržās nopūšas, Un smaržas kā zelttvaiki aizvijas...»; un otrs ritumā un beigās saskan ar Greifa jūsmīgo *«Vor der Ernte»*, kur vārpas trīc — «Un puķes un svešās zāles ietrīcas līdz» (*«— Erzittern mit»*), it kā Kleinberģim dvēsele. — Ja dzejniekam rastos vairāk noteiktības un satura, tad nebūtu arī tādu vienmuļīgu atkārtojumu kā visur tās pašas vispārīgās ilgas vien un sapņi, švelmes, dvēsele un ziedi. Beidzot jāatzīstas, ka starp dzejnieka saliktiem vārdiem ir daudzi «šļakstviļņi», «šķīstspārni», «šķīstbalti» u. c., kuri nedz ausīm, nedz jūtām nav mums «mīļbērni».

No P ē t e r a L i e p i ņ a ir simbolisks tēlojums «Melnā ēna». Tā ir paša cilvēka melnā ēna, kas stiepjas pār drupām un no kuras cilvēks cīnās tikt vaļā; tēlojums, kā tas viņam izdodas, ir diezgan tumšs. Tāpat divaina ir J. Br. «Dienvidus puķe». Pieviltās mīlestības auglis, 13 gadus veca meitene ārprātā runā un rīkojas tā kā māte, sapņodama par mīļāko un saukdama to atpakaļ. Vai tam kāds tiešs pamats, lai izšķirt psichopatologi. Citādi abiem tēlojumiem ir nopietns gars.

Par J ā n i Š ī l ī t i jāsaka kas vairāk. Lasot «Sapņotāju» un «Ērmoto», no sākuma atbaida smagais stils un dažs diletantisks neveiklums. Bet beigās mūsu priekšā stāv dzīvs, interesants tēls, un aiz tā un visā tēlošanā parādās rakstnieka individualitate, kurai netrūktu oriģinalitates, ja tā, cerams, attīstītos. Ja rakstnieks netaupītu rūpību pie stāsta uzbūves, piegrieztu vairāk vērības galvenam kodolam, — neaizklīstu uz blakus ceļiem, nepadotos arī

ārīgām šablonām, kā, piem., iesākt katru jaunu nodaļītu teikumu ar «... Un t. t.», — tas viss nāks tikai par labu viņa raksturiem. — «Sapņotājs» un «Ērmotais» ir viens un tas pats raksturs, mākslinieks, baznīcas dziedātājs Rīgas jūrmalā. Viņš rada Knuta Hamsuna varoņiem, kuru valstība nav no šīs pasaules, bet kuri ir vientulības karaļi. Kuri jūtas mājās tikai savā dziļajā pasaulē, bet praktiskā dzīvē ir neveikli, smieklīgi, paši to redz un netiek tālāk. Un nevar bez dzīves iztikt, jo no visikdienišķākās zilacītes, lai tā vienreiz mācītāja meita vai otrreiz kāda nepazīstama, viņi rada neaprakstāmu idealu, kas valdzina visu viņu būtni, karsē asinis un dzen skatienus pēc dievinātās. «Viņš zin no galvas viņas ģīmi, jo viņa ir skaista un viņam dikti patīk. Viņas stāvs ir kupla egle. Viņas matu pīne ir skaistā Edenes čūska. Viņas burvīgajam spēkam nav mēra. Un viņas vaigi ir no sarkana, maiga samta. Viņas acis ir divas nodaļas no Zalamana augstās dziesmas. Viņas lūpas ir divi kausi karstas, sarkanas misas, kuru mūsu tēvu tēvi darīja uz Jāņiem, pielikdami daudz daudz rūgtu apiņu un saldā medus... Un viņš bez gala viņu mīlēja, un viņš cieta klusu.» Viņš var gan rakstīt viņai karstu vēstuli. «Bet viņam nepietika dūšas, nodot viņai vēstuli, jo viņš viņu mīlēja. Un vēstule palika krūšu ķešā.» Tikai kad neviens neredz, viņš atplēš to un lasa. — Bet, ja gadās, ka zilacīte pati tuvojas, tad sapņi izjūk, un, kad viņa taisās galīgi tuvoties, tad tie izjūk uz visiem laikiem. Jo ciest viņš var visu un visu pazaudēt; tikai dziļā jūtu dzīve neļauj pazaudēt pašam sevi un iedoties kompromisos, liekuļošanā un citu maldināšanā. Un, redzi, viņa nevainība jau sen bija vējā, bet sirsnība vēl šo baltu dien bija viņa sirdī.» Tas ir viņa traģisms.

«Baltās puķes» («Ai manas baltās, vientuļās puķes») no Violas ir dziļi sajusta, lepni pašapzinīga dzeja.

Beidzot «Kritikas plauktā» ir no Vizuļa apskats par Sudraba Edžus, Plūdoņa un Janševska dzejiskiem ražojumiem un no E. V. kritika par Raiņa oriģinaliem.

Tā pēc visām ierunām, ko cēlām lietas labā, mēs apsveicam «Burtniekā» visu, kas saskan ar viņa ideju. Un priecāsimies arī turpmāk, cik tas tiešām centīsies uzturēt mūsu rakstniecībā možāku, spirgtāku garu, īstu j a u n ī b u, un kaut tā būtu visai pārgalvīga un liktos nesaprotama. Mēs labi apdomāsimies, iekams tikai tāpēc kaut ko nenosodītum. Tikai pret šablonām mēs karosim un tukšiem augļiem, kas grib maskēties ar modernu čaulu. Vai kāds ir realists vai romantiķis, simbolists, nevienam nevar rakstīt priekšā; ja labs ir viens un otrs kā mākslinieks, toties bagātāka tad būs mūsu dzeja; tā apmeklēs savas ilgu zemes, bet tai nepārtrūks arī sakars ar tiešo dzīvi un iespaids uz to. Negativi un pozitivi viņa strādās pie mūsu garīgās nākotnes: gan protestēdama pret veco pasauli, pret netaisnībām, liekulību, dzīves tukšumu, pret «jūtām, kas novītušas kā kartupeļu laksti pēc salnas, un sirdīm, kas izžuvušas kā no saules kaltētas lāmas» (Līg. Jēk.); gan arī likdami svaru kausā s a v u individualitati, savas cerības, svētku gaviles un krāsu reiboņus, savu pašuzticību, kura apgalvo: «Un drīzāk es lūzīšu nekā liekšos ar jums, manas lepnās vientuļās puķes!» (Viola.) Tāda Prometeja gara mums vajag, lai dzīves sitieni ne mazinātu sparu, bet vairotu, lai stiprā ticība mirtu no visām bangām kā vētrā lauztās priedes un dziedātu:

«Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt —
Mēs s n i e g s i m tāles, kur saule aust!» (Rainis.)[1]

J. Asara Kop. r. III, 1. b. 20.—29. lpp. —*rs*

[1] Sk. pirmiespiedumu «Dienas Lapā» 1902. g., 165., 166. n-rā. [Sakārt.]

DOMAS PAR RAIŅA «PUSIDEALISTU»

I

Pēc izrādes, kura rādījusi tikai to, kā luga n a v jāsaprot, kā tā nemūžam n e v a r būt domāta, pēc tādas pievilšanās pilnas izrādes nav diez cik viegla lieta iekarot no jauna publikas interesi priekš lugas p a t i e s ā satura. Ķerdamies pie šī uzdevuma, turēšos arī pie tiem iespaidiem, kurus saņēmu no «Pusidealista» pāris gadus atpakaļ, kad tas vēl saucās par «Don Kichotu». Vairāk nekā savu vārdu tas pēc tam, kā liekas, nav mainījis.

«Nevēsturiskā joku luga» teicas zīmējoties uz pagājušā gadu simteņa beigām. Tuvāk apskatoties, izrādās, ka tā iekrīt tā sauktā «t a u t i s k ā l a i k m e t a» izejā. Atmošanās laikmets, 60. un 70. gadi — šie saimnieciskās un garīgās attīstības ziņā tik bagātie, ir jau aiz muguras, un tauta bauda viņu pirmos augļus. Skolas, biedrības, avīžniecību, rakstniecību un — t u r ī b u. Par ko pirmiem censoņiem bijis dārgi jāaizmaksā, bijis jācīnās, tas pēcnācējiem, epigoniem, iekrīt klēpī kā mantojums. Tautiska pašapziņa, pašlepnums nu tikai īsti top populari un pāriet tautā. Agrākiem cīnītājiem bija skaļie tautiskie vārdi tikai ietērps kulturiskiem centieniem. Tagad, kur pēdējie pa daļai piepildīti, pa daļai apstājušies, ir atlikuši tikai vārdi un tautiskums ir tikai modes lieta. Modē ir saukties par tautas dēliem, bāleliņiem, latviskot uzvārdus, dot bērniem latviskus vārdus, rīkot tautiskus zaļumsvētkus, krāt «gara mantas», senatnes atliekas, dzejot pēc tautas dziesmu paraugiem, pat fabricēt tautas dziesmas, gudrot senču dieviņus utt. Saprotams, ka dažam tas nāk vēl no īstas idealas aizgrābtības, bet arvien vairāk top tādu, kam tautiskums ir tikai ārēja sega iekšējam tukšumam, godkārībai, pat neglītām materialām interesēm. Pēdējo gadījumu top arvien vairāk, tāpēc ka tautiskums arvien tuvāk sakrīt ar vispārēju sastingumu, konservatismu. Tautiskais gars un laika gars — tie top gadu no gada dažādāki jēdzieni. Jo saimnieciskā dzīve pa visu to laiku ne vien nav atgriezusēs atpakaļ pie senču apstākļiem, bet nav arī stāvējuse uz vietas, turpretim diezgan ātri pārvērtusēs pēc gluži netautiskiem, vispārpasauliskiem jaunlaiku cēloņiem. Tautiskums bija aizvēris acis no tiem; nu beidzot īstenība tās atkal spiež atdarīt. Jau 80. un 90. gadu maiņā top skaļas balsis par grūtiem laikiem, un tās ir modinātājas balsis! No tautiskuma tās sauc uz r e a l i e m, plašākiem pasaules uzskatiem, no sapņošanas uz saimniecisku kulturas darbību.

Šo laiku Rainis būs gribējis saņemt savā lugā un vienā ainā rādīt viņas galvenāko saturu. Agrākais nosaukums «Don Kichots» skaidri izteic domāto pamatideju. «Don Kichots» ir

fantasta tips, kura ideali palikuši tāļu pakaļ viņa laikam, bet kas tomēr šos idealus grib piepildīt. Kad bruņniecība nemaz vairs nav iespējama, viņš vēl par vari grib būt bruņenieks, pie tam tāds, kādus viņš iedomājas bruņeniekus no vecām teikām. Viņa traģikomiskais liktens tad ir pastāvīgi konflikti starp viņa ideju pasauli un starp tiešamību.

Don Kichots, tikai ne bruņniecisks, bet «tautisks», ir Raiņa varonis Andēls. Izņēmuma cilvēks, kam sencība un tautiskums n a v modes lieta, bet ir pate dzīve! Kas ne vien runā par to, bet arī p i e p i l d a to, «līdz pēdējam rakstu galiņam». Ar kaislīgu temperamentu, var teikt, pat fanatismu un tādu uguni, kāda spīd ģeniju un ārprātīgo acīs.

«Kas tad to ņēma nopietni?» pasmejas Žanis, kam tautiskums bijis tikai maska un joks, bet Andēls viņam atbild no visas sirds: «E s t o ņ ē m u nopietni!» — Jo, kad latviešu senči tiešām dzīvojuši paradiziskā laimībā, kā toreiz daudzināja un ticēja, vai tad nebija visiem spēkiem jāatgriežas tādos pat apstākļos? Un, kad dziedāja: «Lai atdzīvo sentēvu tikums!» — kā tad varēja dziedāt vien un kavēties un viņu neatdzīvināt?

Ilgas pēc sencības nav nekas neticams, tik tiešām kā tās skan un dzīvo Ausekļa dzejās. Jautājums tik, cik tās stipras un cik top pārvērstas par patiesību. No tam atkaras, cik rodas fantastu, «Don Kichotu», kādi bijuši, kā zināms, daudzām idejām, tiklab reliģiskām, kā sabiedriskām. Tie ir cilvēki, kuri savai idejai nododas ar sirdi un dvēseli. «Kas viņas ugunīs iededzies, tas neprasa, vai viņš bojā ies... Tas neskatās sāņus, bet iet un iet, tu vari to teikt vai pelt un smiet. Tik vienu mirdzošu zvaigzni tas redz, bet citu visapkārt tam tumsība sedz.»

Tādam ārkārtējam tipam ir lugā liela nozīme. Vispirms tā, ka ar viņu var v i s ā t r ā k i un visvairāk acīs krītoši izteikt zināmu ideju, šai gadījumā tautiskumu un tā sakaru ar dzīvi; bet tas ir īsti no svara, kad nelielas lugas rāmjos jāielej vesels kulturas laikmets. Kā ass cirvis visdrīzāk akmeņus atrod, tā pārspīlēts fantasts visbiežāki uzduras uz savu ideju pretrunām ar dzīvi. Kas dzīvē vairāk atšķaidīts, to viņš sabiezē, kas vēss un pelēks, padara karstāku un spilgtāku, un, kas izklaidēts ikdienībā, to salasa sevī kā starus vienā gaiši saredzamā fokusā. Pie daudzām lietām jau tā ir, ka viņu daba krīt īsteni acīs tad, kad tās pārspīlē: tāpat senciskā tautiskuma nepiemērība dzīvei, anachronisms, smieklīgums utt. vislabāk demonstrējams pie «p ā r t a u t i e š a».

Otrkārt, «pārtautiets» ir pārbaudītājs spēks arī citiem, ikdienišķākiem raksturiem un visai savai apkārtnei. Cik tautiskums noder par apsegu materialām interesēm, tas te atkal parādās

visdzīvāki, tāpēc ka tādi veikalnieki uz ticīgu «pārtautieti» metas toties kārāki, jo treknāks te viņiem laupījums. Bet, izmantodami viņu tik vareni, viņi nu skaidri atklāj savu īsto dabu. Savu īsto dabu atklāj arī tīrie, apzinīgie raksturi, kuri nevar iet visur līdzi fantastam, ir spiesti sadurties ar to, aizstāvēties un izteikt s a v u s uzskatus. Īsi sakot, ārkārtēji tipi nāk, kā saka, par krišanu un augšāmcelšanos daudz ļaudīm, un daudz siržu domas top pie tam redzamas. Ap viņiem salasās un izteicas tas, kas vien ir darbojies zināmas idejas laikā.

No tā iztek beidzot, ka šādi tipi ir ļoti d r a m a t i s k i un dramā pateicīgi. Viņi, kas «neskatās sāņus, bet iet un iet», saprotama lieta, rada sadursmi pēc sadursmes, griež vienu riteni pēc otra un uztura dramā dzīvu darbību.

Kā tad nu Andēls piepilda savu augstāko ideju. Viņš latviskojis savu vārdu no Ansona par Andēlu, uzdevis tautiskus vārdus visai saimei, puišiem un meitām, lieliem un maziem. Viņš ģērbjas, aunas un ēd pēc veco latviešu parašas un prasa to pašu no citiem; nelieto bodes mantas, lej pats sveces, brauc nekaltiem riteņiem utt. Dažam viņa tautiskums ir itin pa prātam. To izmanto balamute skroders, kas andelējas ar «Līgo» papirosiem un kaļ peršas; bet vēl labāk to izmanto skrīveris Brunovics, uzmezdamies par varenu sencības cienītāju tikai tāpēc vien, lai dabūtu Andēla meitu Mariņu un līdz ar to Andēla mājas. Šim mērķim viņš tik tuvu, ka visi gatavojas jau uz kāzām. Andēls grib nodot viņam mājas ar to norunu, ka viņš tur ievestu sencību. Mariņu gribētu arī Žanis Upmals, izstudējis inženierķīmiķis, un Mariņai tur nebūtu nekas pretim, bet Žanis zobojas par sencību un neatrod žēlastību Andēla acīs. Mariņai ir vēl trešais gribētājs, lai gan slepens — kalps Andrejs, bet tam ir tā pate nelaime: viņš gan par Andēlu gluži nezobojas, taču atzīt sencību neatzīst. Lai viņš cik labs strādnieks, bet Andēls viņu atlaiž.

Tādi ir apstākļi pirmā cēlienā, kad nu sākas pats lugas «joks». Proti, Mariņa iestāsta Žanim, kā panākt to ar viltu, ko nepanāk ar labu. Tā kā avīzēs stāv, ka no Rīgas braukšot tautisks gara mantu krājējs, tad lai Žanis slepeni pārģērbjoties par tādu, piebraucot, uzmetoties Andēlam par autoritati un dabūnot no tā, ko gribot. Žanis šo plānu pieņem, un, kad saime par galvu par kaklu vīkšas gara mantu krājēju saņemt, pirmais cēliens beidzas.

Par otro cēlienu ir maz ko teikt. Žanis, gara mantu krājējs, atbrauc, top pa godam uzņemts, un Andēls tik tāļu «ziedo savu visdārgāko», ka atdod tam māju kontraktu, lai tas mājās ierīkotu «Romovas svētnīcu». Nāk liela senciska upurēšana un kronēšanās par tautiskiem priesteriem.

Domātais gara mantu krājējs, dabūjis kontraktu, sāk izturēties arvien netautiskāki, rupjāki un aizdomīgāki. Praktiskā Grieta klūp tam arvien vairāk virsū, norauj neviļus lieko bārzdu, un aiz tās parādās Žaņa seja! Tagad Andēls, zināms, negrib vairs māju dot, bet arī Mariņa vairs neiet pie viņa, iepazinusēs ar viņa rupjiem, materialiem nodomiem. Tad Žanis nosauc Mariņu par «dumju zostiņu» un — aiziet. Grieta nu saņem satriekto Andēlu savās rokās, un šis saderinās ar viņu. Brunovics visas mājas tagad nevar dabūt, izlamājas, nospļaujas un — aiziet! Andrejs, lai gan nesen tik atnācis atkal pie Andēla, arī aiziet, kā domājams, uz lielpilsētu, kur redz nākotnes darba lauku sev un savai kārtai. Un beidzot aiziet Mariņa, kā domājams, uz izglītības augstumiem. Ar Andreju viņa satikšoties. Mājās paliek ļikai vecā paaudze un paliek Andēlam vecā ticība...

II

Individualu savādību «Pusidealista» raksturiem nav, bet visi tie ir diezgan vispārīgi tipi. Vecais Andēla tēvs, kas tikko var vēl parunāt, bet, cik runā, tik runā sūrodamies par jauniem laikiem un lepnību un izšķērdību. Arī paiet viņš tikko var, bet uz katra soļa meklē ko sadabūt, novilkt un nolikt pie malas, krāt, taupīt. T a u p ī b a — tā ir bijuse v i ņ a dzīves augstākā ideja, un uz šīs agrāko latviešu paaudžu taupības stāv ne vien Andēla, bet lielas daļas latviešu turība.

Pazīstams tips arī Grieta, Andēla mirušās sievas māsa un nākošā otrā sieva. Tips, kuru neviļus jāiedomājas tēlotu no Olgas Ezerlaukas. Kad viņa ar pavārnīcu drāžas vidū tautiskam tracim, tad tā ir kā pate praktiskā dzīve, kura arvien, agri vai vēlu, zin darīt galu visiem murgiem un iedomām un saistīt pie sevis arī fantastus.

Skroders, īsta tautiskuma parodija, un šarlatans Brunovics ir viegli saprotami. Ne tik viegli Žanis. Tam gan ir materiali nolūki, it kā Brunovicam, bet par tiem viņš karo ar savu tituli, glaunumu un frazām.

Dziļāki par minētiem ir Mariņa un Andrejs — p o z i t i v i e tipi Raiņa lugā. Mariņa — «latvju meitēns», varbūt tāpat kā Puškina Tatjana krievu jaunavas prototips, ar dzejisku dvēseli, kur arī senatne mirdz jaukā dzejiskā gaismā, ar idealiem pasaules uzskatiem, jautra, braša un tomēr ar dziļu nopietnību. Vēl nopietnāks ir Andrejs, caur un cauri apzinīgs. Kas Žanim «naudas masa», tas viņam t a u t a s masa. Viņš nav savu šauro interešu aizstāvs, bet solidarisks ar visplašākām tautas šķirām un «tumšam miljonam» gaismas nesējs. Darba cilvēks un

nākotnes vīrs. Tādi liekas «Pusidealista» kulturvēsturiskie pamati, ideja, saturs un raksturi. Sīkāka analize jāatliek uz vēlāku laiku, kad būs pieietama pate luga. Tad varēs tuvāk izteikties arī par viņas mākslas vērtību, par ko šimbrīžam var turēties tikai vispārīgu spriedumu robežās.

Raiņa māksla parādās pie lugas valodas. Viņas gludos un tomēr dzīvos pantos, kuros nereti spīd attapība, svaigs humors un veikla satira, bet netrūkst arī dziļu ideju un dzejisku daiļumu. Gabali kā Andēla vārdi par augstāko ideju un Mariņas par senatni (nodrukāti pērn «Mēnešr.» 4. burtn.) pieder pie labākā, ko Rainis ir dzejojis. Arī pie labākā, dzejiskākā visā «Pusidealistā».

Kas zīmējas uz «Pusidealistu» kā uz lugu, tā sakot, uz viņa kopiespaidu, tad man jāatzīst, ka — lai cik no sliktā iespaida parēķināms sliktai izrādei — taču meistardarbs, kādu varētu vēlēties, Raiņa «Pusidealists» nav.

Vienkārt, lugas rāmji liekas par šauriem, un tik īsā, vienkārši konstruētā lugā grūti iedabūjams tāds kulturvēsturisks saturs «iz pagāj. gadu simteņa beigām». Zināms, ja luga būtu maza, sekla burleska, tad varētu teikt, ka viņas materials vēl izliets par plašu, ka varētu to savilkt pat uz diviem cēlieniem utt. Tomēr «Pusidealistam» ir dziļāks saturs, to katrs nojauš; iz viņa galveniem raksturiem raugās pretim pasaules uzskati; viņa autoram nerūp tikai pagātni noārdīt, bet arī nākotni celt. To katrs nojauš, bet taisni tāpēc gaida un kāro no tā vairāk. Kaut arī satiriski negatīvā veidā, bet tomēr vēl vairāk cilvēcīgu ideju, jūtu un gribas darbības. Vispār vairāk savākta un izstrādāta materiala. Ar kādu vērību, piem., publika klausījās uz Andreja īso sarunu ar Žani, jo no tās gribējās beidzot dabūt redzēt, kas Andrejs īsti ir par cilvēku? Ne mazāk gribējās, ka Mariņa būtu raksturota vēl daudz noteiktāki. Kā viņa attīstās, pieaug apziņā, kāpēc atraida Žani un iet uz Andreja pusi — visi ir svarīgi momenti.

Otra lieta — pie lugas ir it kā darbojušies vairāki dažādi nodomi, un tie nav tikuši pie saskaņas, bet veicinājuši nenoteiktību lugas uzbūvē. Rainis ir ideju dzejnieks[1], viņa līdzšinējos darbos, arī vienīgā prozaiskā, idejas vada skatienu dabas un dzīves gleznās, visvairāk dzīves gleznās, no kurām tās dziļi spulgo laukā, gan skarbas un drūmas, gan titaniski varenas. No ideju dzejnieka bija gaidāms, ka arī viņa dramas

[1] Kā kuriozums jāpieved, ka «Rīgas Avīze», referēdama par «Pusidealistu», pieskaita Raini pie vistīrākiem liriķiem, tik nevainīgu kā «baltu balodīti». Viņš nemaz nevarot nodarboties ar tik svarīgām lietām kā tautisko ideju, un tāpēc «Rīgas Avīze» nebaidīšoties no tā, ko viņš sakot. [J. Asara piez.]

būs nopietnas ideju dramas. Bet te — Rainis uzstājas kā k o m e d i j u rakstnieks. «Pusidealists» nosaukts par joku lugu, joku luga tas arī g r i b būt, tomēr lieta tā, ka ideju saturs tanī ar varu spiežas iekšā, nevis ideju, kas izteiktas jokos, bet tieši, nopietni, svinīgi sludinātu ideju. Ar Andreja muti autors runā arvien, un tur nav nekā no joku lugas, bet tāpat viņš runā pa daļai caur Mariņu un Andēlu. Vienā vietā valda nopietna aizgrābtība, otrā uzcelti skati, kuri tuvojas kariķējumiem, efektu atskaņas, kā «trūka—cūka», kamēr beigās Grieta sāk pat tendenciozi runāt pret žūpību, kas pats par sevi nav slikti, bet kas ar pārējo atkal lāgā nesaskan un izrādās lieks.

Šī nesaskaņa ir visdziļāka pašā Andēlā. Pēc visa spriežot, viņš n e d r ī k s t būt karikatura. Visdziļākā ironija un komisms jau celtos taisni no tam, ka Andēls būtu patiess cilvēks, it kā Servantesa Don Kichots ar visiem fantastiskiem plāniem un darbiem ir un paliek cilvēks. Saprast Don Kichotu tad nozīmē saprast arī viņa laikmeta garu. Tikai izsmiet v i e n sencību viņas reiz bijušās formās un vēl propagandēt pret to jau būtu velts darbs un no rakstnieka puses donkichotisms. Tagad mūs no agrākiem sencības centieniem interesē tikai tas, kas tur bijis c i l v ē c ī g s un kas tāds paliek vienumēr. Andēlu kā cilvēcīgu raksturu padziļinātu īpaši tas, kad ar viņu saistītu ne vien ā r ē j o tautiskumu: drēbes, ēšanu, nekaltus riteņus, vārdu došanu u. c., bet vairāk no g a r ī g ā s dzīves, kādas taču arī toreiz netrūka un kura varēja gan uzrādīt vēl ko vairāk nekā skroderu peršas. Tad varētu redzēt tos avotus, no kuriem īsteni Andēls smēlis savu augstāko ideju un kā viņš tā izvērties par tādu «pārtautieti»?

Izrādē, Brīvnieka rokās, Andēls vispār bija tik nepārspējams idiots, ka grūti spriest, kāda izskatītos viņa garīgā fiziognomija pie cita, daudzmaz piemērota aktiera. Katrā ziņā nekad viņš nedrīkstētu iznākt neiespējams un rupji smieklīgs, jo tad viss iespaids arvien būs bojāts.

Pašā lugā vēl jāraugās uz to, cik dramatiski a k t i v s ir Andēls? Jo dramatisku rakstnieku jau pēc tam var pazīt, ka viņš, kā redz savas personas, tā redz tās visas tūliņ saistītas pie kāda notikuma, kur neviens nevar būt vienaldzīgs, tāpēc ka visu liktenis ap to grozās. Piem., Ibsena lugās sarežģījumam likti pamati jau nereti sen pirms lugas sākuma, bet lugā konflikts tikai savelkas mezglā, savelk arī kopā visus dalībniekus, spiež tos darboties, sadurties, aizstāvēties, izteikties, tā ka skatītājs nu īsā laikā redz viņu dvēseles dzīvi un saprot viņus. Gan dramatiska darbība nav mērojama pēc tā, cik uz skatuves skraida, kaujas utt., bet ir saprotama iekšķīgāki, kā raksturu darbība,

taču bez tādas, gluži bez konfliktiem lugas interese grūti uzturama. Arī Gorkija lugai «Dibenā» tas katrā ziņā par labu jau nenāk, ka tā ir tikai «ainas», un ir pāragri apgalvot, ka ar viņas panākumiem visi dramatiskie likumi jau būtu apgāzti.

No šī stāvokļa skatoties, krīt svarā aizrādīt, ka arī «Pusidealistā» rastos vairāk dramatiskas raksturu darbības un Andēla loma būtu vēl aktivāka, ja luga nebūtu bez kādas priekšvēstures un nesāktu kustēties tikai pamazām. Tāpat Andreja aiziešana no «cīņas lauka» ir jānožēlo otrā cēliena labā, jo viņa vietā tur dižojas skroders, kam pie visas lietas diezgan maz daļas, kas pat ne Mariņas nekāro, bet kam lugā sakāms ļoti daudz. Šis d a u d z u m s tad arī aiziet gar ausīm kā bijis nebijis.

Kad izrādi atkārtos, tad tai jāizskatās citādai nekā pirmai. Tad jādabū pārliecība, ka tā tiešām ir mūsu latviešu pasaule un cik tur īsta komisma. Zināms, r e a l a iespējamība jau tā neliksies arī vislabākā izrādē, t. i., neviens neticēs, ka tas viss kādreiz tā tiešām būtu noticis: saimnieks tā izdāvājis mājas kontraktus, viņa pazīstamais Žanis ar lieku bārzdu vien to pievīlis utt., tomēr svarā krīt d r a m a t i s k ā iespējamība, ja ne vairāk, tad tā kā Šekspira joku lugās. Bet par visām lietām jāsargās izrādē no pārspīlējumiem! Jālieto dzīvas krāsas, bet nav jāpārspīlē. Skroderam stipri jāatraujas atpakaļ kā balsī, tā vaibstos un žestēs: Vaibstiņš nav klauns iz «Trīs klenderiem», bet tikai tipisks latviešu skroders. Žanis var gan būt glauns, bet tāds izgriezums no modes lapas nu arī ne. Arī Mariņai jāsargās, ka viņas kostimi nebūtu vairāk tiroliski nekā latviski. Vispār ar patiesīgumu stāv un krīt īsts komisms, un patiesīgums, dabīgums arī jāsavieno ar aizgrābtību un lieliskumu, deklamējot tās vietas, kuras tiešām ir lieliskas. Tam nebūs paiet garām nemanītam, ko Andēls saka par augstāko ideju un Mariņa par senatni.

«Pusidealists» ir jāatkārto. Viņā ir momenti, kuri jau dzejiskā satura dēļ pelna, ka tos cienīgi ceļ gaismā. Mūsu dramatiskā rakstniecība pēdējos gados ir tik nabadzīga, ka ar interesi jāklausās uz visu, kas to nāk uzkopt; kur nu vēl kad tas nāk no rakstnieka, par kura n o p i e t n ī b u un r a k s t n i e c i s k o s p ē j ī g u m u nevar būt vairs šaubu. Arī «Pusidealists» ir liecība par šīm spējām, un, neskatoties uz visām minētām ierunām, tas paceļas mūsu līdzšinējo oriģinaldramu starpā.

rs [Jānis Asars.]

«Dienas Lapa», 1903. g., Nr. 97 un 98, 30. aprilī un 1. maijā.

TEODORS STARP REAKCIJU UN PROGRESU

«Austrumu»[1] šogad vada Teodors. Un raksta tur. No pērnajā rezerves stāvokļa te viņam radusēs izdevība panākt atkal drusku uz priekšu. Diemžēl, ar tādu pat viņam raksturīgu n e n o t e i k t ī b u kā jau agrāk. Tādu iespaidu dabūjam no viņa raksta «Austr.» 1. burtnīcā, to pašu redzam viņa jaunākā rakstā «P r o g r e s s un r e a k c i j a» (Austr. 4. b.). Pat Veinbergs piezīmē pie tā, ka (Rīg. Av. 89): «Pārspriedums dažā ziņā patumšs, it kā kad sacerētājs drusku šaubītos ieņemt noteiktu stāvokli.»

Iesākt T. iesāk ar nenoliedzamu patiesību, lai gan jau vispār zināmu. Tā un tā — viņš saka: tas nu vienreiz esot fakts, ka r e a k c i j a p i e m u m s d a b ū j u s e v i r s r o k u: «Biedrības, kas tika uzskatītas par visas reakcijas centru, stājas tādu atklātu darbu priekšgalā, kuri sacel plašu kustību visās aprindās un griež uz sevi visu vērību. Vīri, kas bija visasākie jauno centienu pretenieki, vada atkal atklātas lietas, un ļaužu pulki tiem seko. Laikraksti, kas lietoja visādus līdzekļus, jaunos apkarodami, ir izplatījušies pa desmitiem tūkstošiem. Un ne šīs biedrības, ne šie vīri, ne šie laikraksti nav ne domāt domājuši atklāti noliegt savus agrākos uzskatus un pievienoties saviem agrākiem preteniekiem. Un, ja ir dibinājušies jauni laikraksti, tad tie ir nākuši rokās vīriem, kam ir savi nopelni pie jauno uzskatu apkarošanas. Pēdīgi fakts, kas vissmagāki gulstas uz jauno uzskatu konsekventajiem aizstāvjiem: rakstnieki un dzejnieki, kas sludināja jaunās idejas, kas piederēja rakstniecībā pie jauno ideju ceļa lauzējiem, ir piedalījušies pie laikrakstiem, kas ne grib, ne spēj noliegt savu konservatīvo un klerikalo krāsu.»

Tā runā T., un tas ir fakts. Mūsu rakstos («Tautiskums un kultura», 15—30) par to plašāk bijuse runa. Tas ir fakts — — un t ā t a d? Ko tad nu T. par to lietu saka? Vai tā ir labi vai slikti?

Tad iedomājaties: T. par to n e s a k a n e v ā r d a! Nevarētu saprast, kā var par to rakstīt un tomēr neieņemt savu stāvokli, bet T. raksta un raksta un par pašu galveno atstāj mūs nezinā. Tad kāpēc vispār par to rakstīt? Nu redziet — tāpēc, ka T. grib nomazgāt baltus visus reakcijas veicinātājus, attaisnot visus tos «jauno ideju ceļa lauzējus», kuri pārgājuši konservatīvo pusē. Lai šo «pārgājēju» šķīstīšanu izdarītu, tad T. grib izskaidrot: «Kā tas noticis?» Un noticis tas ļoti vienkārši: «Viss tas atklātās

[1] 1902. g. «Austrums» pārgāja Cēsu izdevēja J. Ozola īpašumā, un 1903. g. pirmajā pusē to sāka rediģēt T. Zeiferts. Ar tā paša gada jūliju žurnals nonāk A. Niedras rokās un faktiskajā, bet ar 1904. gadu arī oficialajā redakcijā. [Sakārt.]

sabiedrības gars,» — T. saka, — «ir laikam tāds, kas veicina tā attīstību, kas patiesi attīstījies.» Ar to ir laikam izteikta ļoti «gudra» ideja, bet katrā ziņā tad nu ir velti pret ko karot, velti meklēt, kas būtu vainīgs pie kādas nevēlamas parādības, pārmest tiem utt. T. acīs būtu pilnīgi nedibināti tādi pārmetumi, kā mūsu minētos rakstos izteiktie (D. L. 30. n.): «Tie (pēdējie gadi) ir daudzus līdz tam neatkarīgus vīrus padarījuši par vilcēju lopiem pie buržuju partijas ķerras; par tukšas frazas lēcu virumu viņi pārdevuši savu augstāko idealu pirmdzimtību un metušies, savus «grēkus» nožēlodami, atpakaļrāpuļu apkampienos.» T. turpretim domā tā: «Lai gan acumirklī izrādās, ka viņi izdarījuši to lielāko noziegumu, kādu nopietniem idealiem nodevies cilvēks var izdarīt: palikuši sev pašiem neuzticīgi, tad tomēr, dziļāk ieskatoties, lieta izrādās citāda.» Proti, izrādoties, ka pie vēlākiem «jauno» reprezentantiem bijis ieviesies gan kliķes gars, gan frazu valdība, iedomība, čaumalas bez kodola, un tikai tāpēc vien nopietnākie gari bēguši nost no viņiem un iebēguši taisni veco «vēsturisko» partiju patversmē, kur bijis «iespējams ar skaidrāku apziņu darboties nekā pie minētiem jauno reprezentantiem».

Tā nu iznāk pārāk jauki: paši jaunie palikuši sev neuzticīgi, kamēr tie, kuri pieslējušies vecai partijai, darījuši to taisni tāpēc, lai paliktu sev uzticīgi.

Bet nu ir viens liels brīnums. Kur tad nākusi tā r e a k c i j a, ko tagad arī T. redz valdot? Progresisti pārgājuši pie vecās partijas tāpēc, ka tikai tur varējuši palikt sev uzticīgi, tātad progresivi, — un tomēr tur tagad valda tāda reakcija kā vēl nekad!

Tā ir savāda uzticība progresam, kura pavairo reakciju! T. pats atzīstas: «Dažas zīmes pat uz to norāda, ka jaunu laiku neizpratēji vai ienaidnieki jūtas stipri diezgan kalpināt jaunos spēkus saviem nolūkiem.» Tā ir savāda uzticība progresam, ka no tās progresa ienaidnieki paliek stiprāki un paši uzticīgie ļaujas kalpināties reakcijas kaitīgiem nolūkiem.

No šī stāvokļa ir interesanta viena T. atzīšanās. «Ir biedrības un l a i k r a k s t i,» viņš saka, «k u r i p a l i k u š i t ā p a t p r e t p u s ē pret saviem agrākiem preteniekiem, veco uzskatu aizstāvētājiem.» Ja tā, kā tad nu ir? T. nepierādīs, ka š i e ir izdarījuši noziegumu, palikdami tāpat pretpusē? Varbūt, «dziļāk ieskatoties», arī šiem laikrakstiem vajadzēja pāriet «savu agrāko pretenieku, veco uzskatu aizstāvētāju» lēģerī? Lai jau reakcija un T. savādā «uzticība» taptu pilnīgas, bez izņēmumiem?

Ja ar tādu «uzticību» arī apmierinās T. sirdsapziņa, vispā-

rības acīs tā ir un paliks neuzticība. Spēkā paliks fakts, ka pagājušos gados tiešām daudzi nav spējuši izšķirt, kas no viņu ikreizējās izturēšanās nāk par labu progresam, kas reakcijai. Īpaši domnieku vēlēšanas, izbungotas par «tautisku kustību», nākušas kā ūdens uz reakcijas dzirnavām, un no šejienes, tautiskumam par izdevīgu «šeptes» lietu izvēršoties, izaugušas visas tās parādības, ko T. tēlo. Agrāk taču viskonservatīvākie organi nebūtu uz to iedrošinājušies, ar ko tagad nāk klajā «Rīgas Avīze» (par somiem, studentiem, latviešiem, Krieviju u. c.)! Un, kas vien lieto kritisku mērauklu, tas ir «tautas vīru ķengātājs, tautas nodevējs» utt. Un nekādas kulturas programas nevajaga, nekādu kulturas mērķu, nedz pasaules uzskatu — reakcionarie ir «tautiski», un ar to pietiek! Ja kur nācis uz dienas kārtības kas kulturisks, kā lauksaimnieku vajadzības, tur «tautiskais» organs šo darbību centās sašaurināt, cik tik iespējams, galu galā tikai līdz zaķiem kā visu ļaunumu sakni.

Tādos brīžos ir katra progresista pienākums uzstāties aktivi pretim un visvairāk to pienākums, kam ir kāda autoritate vispārībā! T. turpretim un daudzi citi ir īstajā brīdī cietuši klusu un nu tikai šogad, kad arī citi par to vairs nešaubās, apliecinājis, ka domnieku lieta neesot vis visas tautas lieta. Tāpat, kad reakcija patlaban vilka savu lomu, ar lielu klaberjakti pret saviem preteniekiem, tad T. skrēja šai tracī līdz, bet nu, kad jau daudzi atzīst reakciju par faktu, arī T. to atzīst. Un, kad paredz arī, ka lielais tracis taču sāk jau rimt tautā («Bet nu reibonis liekas izgulēts ... Pret izkliegto pilsoņu visvarenību ceļas pretkustība kājās ...», sk. «Taut. un kult.», 30. n.), nu arī T. rakstu nobeidz ar pravietojumu, ka «dažas zīmes arī uz to norāda, ka progresa veicinātāji ir izskolojušies un iestiprinājušies savam darbam piešķirt atklātībā drošu ceļu».

Pat labus padomus T. dod jaunajiem — «turēt spožu savu ideālu, turēt tīras savas rokas», bet atkal tādi vispārīgi vārdi nav vairāk nekā frazas, kad tie nāk no T. puses, kurš katra ideāla pirmo prasību — n o t e i k t ī b u — atstāj nepiepildītu. Tikai konstatē šo un to, izskaidro pa daļai pareizi, pa daļai aplam, bet klibo uz abām pusēm, neizteicas skaidri, pēc kādiem idealiem būs dzīties, ko būs aizstāvēt, ko apkarot, par ko domāt citādi utt. Tīri kā par brīnumu tai pašā «Austruma» 4. burtnīcā, 311. lpp., no cita rakstnieka (Lt.) ir ieviesies tāds teikums: «Ar neatlaižamu karstumu mums tādēļ jāstājas pretim, ka vienīgi pilsoņu lietu uzstāda par visas tautas lietu. Ka mūsu biedrības pārvērš par klubiem, kuros tautas izglītības mērķus dzēš pavisam iz savas programas un pārvēršas tikai par trumpošanas un biljarda sišanas iestādēm.»

— «Ar neatlaižamu karstumu mums jāstājas pretim» — tas ir skaidri, un mums tas patīk!

— Par to gan neviens nešaubīsies, ka «Dienas Lapa» arvien bijuse «viena negantība» reakcijas pīlaru acīs; T. turpretim vis ne! Pret «Dienas Lapu» reakcija ir laiduse vaļā visus pēdējos līdzekļus, kā ārā sviešanu no «reakcijas centra» lasāmā galda, boikotēšanu, atteikšanos, visstiprākos vārdus, kā «ķengāšana», «tautas nodošana» u. c.; turpretim pret T. vis ne! Tā ir tā lielā starpība. Un T. būs zināt, ka, kamēr viņš nenoteikti «lavierēs» s t a r p reakciju un progresu, kamēr arī pret viņu «nesacelsies» reakcionarie kā pret «ķengātāju un tautas nodevēju», tikmēr viņa vēsie raksti nāks arvien drīzāk par labu reakcijai nekā progresam, veicinās tautas spēku saistīšanu un ne to attīstību.

aa [*Jānis Asars.*]

«D i e n a s L a p a», 1903. g., Nr. 100, 3. maijā. [Ievadraksts.]

PATIESĪBA UN MELI RAKSTNIECĪBĀ UN DZĪVĒ

J. ASARA PRIEKŠLASĪJUMS[1]

Rakstniecība ir dzīves spogulis — saka viena no visikdieniškākām patiesībām. Kas laiku strāvā ir plūdis caur cilvēces garu un to aizgrābis, viņas sapņi un domas, mīlestība un dusmas, tas ir kā tēlos un ainās kristalizējies un uzglabājies viņas dziesmās, teikās, stāstos un dramās. Kāds kurš laikmets un kāda katra tauta, tāda viņu rakstniecība! Ebreju drūmā nopietnība, viņas praviešu un priesteru gars ar varenajiem pasaules uzskatiem, raibo likteni un lielām cerībām, tas viss dveš pretim no «Vecās Derības». Te uz mums runā tauta, kuras Jehova tiešām ir «stiprs un dusmīgs dievs». Bet atšķirsim Iliadu un Odiseju, tad zilā debess pār mums liksies apskaidrojamies, un būs, it kā mēs paši iestātos senās Helladas varoņu vidū, sekotum viņu kara un miera gaitām un dzirdētum atskanam savus soļus gaišajos sniegbaltā marmora templos. Beidzot — kas gan m ū s u tautas bezsaules pagātni atspoguļo vēl gaišāki, ja ne viņas pašas sērās bārenītes dziesmas, kurai «nava savas māmuliņas, kas iecēla saulītē»? Vai, dzirdot par «svešu kungu klausītājiem», kuri «krimta cietu pelavmaizi» un «slauka gaužas asariņas», mēs neredzam jo skaidri veselu daudzus gadu simteņus garu dzīves ainu?

[1] Konspektā atļauts no Rīgas māc. apgab. kuratora atturības biedrībai «Auseklim». Lasīts bez tam Valmierā, Lielvārdē, Jelgavā, Majoros un — Skrīveros (10. martā 1902. g.).

Jā gan — rakstniecība ir dzīves spogulis! Tā «Vecā Derībā», grieķu eposos, tautas dziesmās un tāpat mūsu laiku rakstniecības darbos. Kur vien rakstnieks tiešām sava laika bērns, kas pazīst un garīgi līdzi dzīvo sava laika dzīvi, tur pats par sevi saprotams, ka tās domas kuras pārvalda kāda laikmeta rakstniecību, nav grābtas no gaisa, bet ir ikreizējās reālās sadzīves domu un jūtu atbalss.

Kāpēc uzņēmām valodu par rakstniecības sakaru ar dzīvi? Aiz ļoti vienkārša iemesla. Gribam izķert kaut ko visai raksturīgu iz tagadējās rakstniecības, bet tad — atsaukdamies uz rakstniecības sakaru ar dzīvi — meklēt pēc tā paša tagadējā sadzīvē...

Ir gluži dabīgi, ka rakstniecība nekad nav atturējusēs atspoguļot arī dzīves ēnas puses. Un vismazāk viņai tādu aturību var pārmest jaunākos laikos. Drīzāk būtu jāsaka, ka žēlabu par sadzīves ļaunumiem tagad atskan vēl vairāk nekā jebkad agrāk. Un viena no visskaļākām žēlabām gan būs tā, ka patiesīguma mums esot par maz! Ir taču slaveni rakstnieki pildījuši biezas grāmatas ar visas mūsu kulturas tēlojumiem, sākot no augstās politikas līdz ģimenes un viesīgai sadzīvei, bet par virsrakstu biezajām grāmatām, kas nodod gala spriedumu, tie likuši: «Pieklājības meli».

Vai ar to teikts, ka melošana gājuse vairumā? Būtu par agru tā spriest. Bet tāds iespaids gan ir jāsaņem, ka sajusti tiek meli katrā ziņā vairāk nekā agrāk. Tikumiskā pārliecība sāk atzīt patiesīgumu par vissvarīgāko pienākumu un skatās uz meliem kā uz pašu zemāko netikumu, kas cilvēka visnecienīgāks un no kā tāpēc it sevišķi «būs bēgt un bīties».

Netikumu — mēs teicām. Apstāsimies te mazuliet. Un jautāsim: kas tad ir netikums?

Tev nebūs nokaut, zagt, krāpt, melot — kāpēc to saka tikumība, un kāpēc šie likumi ir jāpilda? Atbilde skan: tāpēc, ka mums jādzīvo kopā ar citiem cilvēkiem. Jo skaidra lieta: ja šos likumus neizpildītu, bet visi cits citu kautu, apzagtu, krāptu — tad cilvēku sabiedriskā kopdzīve nevarētu nemaz pastāvēt. Sabiedrība turas totiesu stiprāka, jo labāki katrs viņa loceklis dzīvo pēc minētiem noteikumiem, jo vairāk tas izsargājas no nokaušanas, zagšanas un citām netikumībām. Tikumība tāpēc nav nekas pārdabīgs, nesaprotams, bet tā ir dabīga nepieciešamība cilvēku kopdzīvē. Kā cilvēka miesīgā būve nevar pastāvēt vesela, ja neievēro zināmus noteikumus, kā aukstumu un siltumu, sausumu un mitrumu, barības vielas u. c., tāpat sabiedriskā dzīve izjuktu, kad arvien pārkāptu kādu no viņas nepieciešamībām. Tāds gadījums, zināms, grūti iespējams: cilvēks

jau miesīgā dzīvē tā piemērojies ārējiem noteikumiem, ka izpilda tos, pats neapzinādamies, kā saka, instinktivi; un tāpat kopdzīves likumus viņš, mantodams no dzimuma uz dzimumu un uzņemdams ar moralisko audzināšanu, iedēstījis tik dziļi savā būtnē, pārvērtis tos, tā sakot, par savu otro dabu, ka kārtīgos apstākļos nemaz nevar tos neizpildīt, un kaut pats nemaz neapzinātos un negudrotu, kāpēc to dara un no kāda svara tas sabiedrībai.

Tomēr dažreiz lieta nav tik vienkārša. Dažreiz gadās apstākļi, kur patiesības slēpšana vai taisni melošana liekas saskanot ar sabiedriskām interesēm, bet patiesība nes postu līdzcilvēkiem. Tādos apstākļos nāk ārsts, un taisni viscilvēcīgākā līdzcietība var spiest viņu melot. Pie meliem ar labi domātu nolūku ķeras arī audzinātājs. Cits pazīstams piemērs ir ugunsgrēks teatrī, kur vienīgi izmelošanās glābuse simtiem cilvēku dzīvību utt.

Zināms, tā vēl nav pretruna ar tikumības jēdzienu, un pie augšējā izskaidrojuma vajadzētu tikai piespraust mazu papildinājumu. Melošana ir netikumība, varētu teikt: bet ne absoluta, t. i., ne kurā katrā gadījumā, ne jau pate par sevi. Kur melotājam nav patīgu nolūku, bet viņš dara labu saviem tuvākiem, tur melot nav netikumīgi. Tā viss atkal liekas kārtībā, arī paši tikumības Cianas sargi pieļauj tādus melus, nosauc tos par «notes meliem», un ļoti daudzi lieto tos bez mazākā sirdsapziņas pārmetuma.

Ļoti daudzi, bet — ne visi! Ne visi — un nu ceļas jauns liels jautājums. Ir bijuši un ir cilvēki, kam katra niecīgākā nogriešanās no patiesības ir noziegums, vienalga, kāds tai mērķis un kādi tās panākumi. Viņu sirdsapziņa nevar panest melus nevienā pašā gadījumā. Kur tāda sirdsapziņa radusēs, lūk, tas ir interesantais problems, pie kā jūs gribēju novest un kas būs turpmāko apcerējumu kodols.

Kur tāda sirdsapziņa var būt radusēs, kad taču tikumiskā apziņa vajadzīga sabiedriskai dzīvei, ir attīstījusēs tanī un gādā par viņas uzturēšanu? Kā tad šai sirdsapziņā var mosties balsis, kuras strādā pretim sabiedriskam labumam un ienīst arī «notes melus», lai gan tie nes labu? Kā tādi izņēmumi iespējami, un vai tiem ir kāda nozīme?

Bet iepriekš — iepazīsimies ar šiem izņēmumiem un tam nolūkam ieskatīsimies dzīves atspoguļotājā pasaules rakstniecībā.

* *
*

Iz Iliadas sengrieķu teikām būs daudziem pazīstams tas stāsts par Filoktetu. Kā tur grieķi desmit gadus no vietas ņemas ap Troju, bet netiek un netiek tanī iekšā. Un kā beidzot dievi paziņo, ka

Troja kritīšot viņu rokā tikai tad, ja tie dabūšot šurp no Lemnos salas slaveno bultu šāvēju Filoktetu, kam ir milža Herakļa stops un bultas. Pēc tā nu grieķi aizsūta divus varoņus: Odiseju un Neoptolemu, Achila dēlu. Viņi nonāk pie Filokteta, bet, kad pārliecinās, ka, īsto nolūku izstāstot, nevarēs kāroto dabūt, tad Odisejs ir tūliņ gatavs laist vaļā visu savu viltību un stāstīt Filoktetam izdomātus melus. Bet te — Neoptolems t o n e ļ a u j! Arī viņš zina, ka no tā atkaras viss grieķu liktens, bet — melot, un kaut savu tautas brāļu labā, to viņš nevar. Tā viņu misija draud izjukt, kad iemaisās dievi, un tie ved lietu labā galā.

Te redzam, ka 1) mērķis ir labs, ir sabiedriski nepieciešams, zināms, skatoties no grieķu stāvokļa; 2) sasniegt viņu var tikai ar meliem, un 3) sasniedz viņu nevis ar patiesību, bet neskatoties uz patiesību, tādā ceļā, kāds nav pieņemams par dabīgu un vispārderīgu. Vārdu sakot, jautājums paliek neizšķirts.

Priekšlasījumam sprausto robežu pēc jālec liels lēciens rakstniecības vēsturē no sengrieķu teikām pāri par ļoti daudziem tēlojumiem, kam par pamatu šis pats jautājums, lai drusku atstātos tikai pie paša modernā dramatiskā klasiķa I b s e n a. Pie viņa, kurš vairāk nekā jebkurš cits savās dramās padarījis dzīvu mūsu tagadni, nav nekāds brīnums, ka nevienā vien vietā redzam atspoguļotu arī melu un patiesības jautājumu. Piem., «Tautas naidniekā» (sk. pērnajā «Mēnešrakstā») un «Meža pīlē». Aplūkosim tuvāk pēdējo.

Ģimenes dzīvē mūs ieved un, jāsaka, gluži laimīgā ģimenes dzīvē. Nelaime gan reiz bijuse, bet tas ir sen atpakaļ. Toreiz, kad vecais Ekdals un vecais Verle vēl bijuši jauni un kopīgi veduši lielus veikalus, līdz nodevies grēks pret likumu, par ko Ekdals kritis sodā un cietumā un zaudējis visu. Verle viņu nav atstājis; tas uzaudzina Ekdala dēlu Hjalmaru, izmāca to fotografa amatā, izgādā tam krietnu sievu Ginu, un nu Hjalmaram jau ir 14 gadus veca meitiņa Hedviga un silta, mierīga laulības dzīve. Te atgriežas pēc daudziem gadiem jaunais Gregers Verle, Hjalmara jaunības draugs, un tas ir savāds cilvēks. Viņš ne ar ko nav mierā, visur redz nesaskaņas un seklumu un ir iedomājies Hjalmaru pacelt, izvilkt no ikdienības purva un nez ko vēl ne. Visu pētīdams un pārbaudīdams, viņš drīz dabū zināt par Hjalmara ģimenes dzīvi tādas lietas, no kurām Hjalmars pats nekā nezin. Proti, ka visa Hjalmara laulība dibināta uz meliem, jo Hedviga nemaz nav viņa bērns, bet vecā Verles, pie kura Gina agrāk kalpojuse par saimnieci. To patiesības fanatiķis Gregers nevar ciest: par savu svēto pienākumu viņš uzskata šķīstīt drauga laulības dzīvi no meliem un atvērt tam acis. Viņš tic, ka tikai tā Hjal-

mars tiks par apzinīgu cilvēku. Un viņš atver acis. Bet kas notiek: laulības miers ir pagalam, cerētās apzinības vietā nāk tikai izmisums, un pat mazās Hedvigas dzīvība krīt par upuri. Jo Hjalmars ir vāja rakstura cilvēciņš, kas nemaz negrib un nevar «gaismā un patiesībā staigāt», bet kam iedomas un pašapmānīšanās pieder pie dieniškas maizes. «Ņemiet jūs caurmēra cilvēkam dzīves melus, un jūs ņemiet līdz ar to viņa dzīves laimi,» saka it pareizi Dr. Rellings uz Gregeru Verli. Lai gan pārliecināt to nevar, jo ar kaislīgu: «Tad dzīve nav vērta, ka to dzīvo!» — viņš pēc visas neizdošanās ir gatavs pats sev triekt lodi pierē.

Vēl viens piemērs no mūsu rakstniecības: Andrieva N i e d r a s «Skaidrā sirdsapziņa». Arī te ir jauneklis, pagastvecākā dēls, kas, nule izstudējis par tieslietu pratēju, ar svētu kaislību grib ziedot savu dzīvi, lai vestu gaismā taisnību un patiesību. Vienu sen padarītu noziegumu viņš grib izdibināt, domā par to un meklē, līdz viņā ceļas briesmīgas aizdomas. Aizdomas, ka pie sensenās noslēpumainās zādzības ir vainīgs neviens cits kā viņa paša tēvs un ka pats viņš ir izskolots ar zagtu pagasta naudu. Viņš labi zin, ka, tiklīdz meklēs tāļāk un pierādīs patiesību atklāti, tad izpostīs ne vien vecā tēva dzīvi, bet arī savu, savas māsas, līgavas un citu likteņus. Viņš var nemeklēt tāļāk, neviens viņu nespiež uz to, un tāda patiesība arī nenestu vairs nevienam īsta laba, bet tikai nelaimi daudziem. Un tomēr viņš nevar apklusināt aizdomas un nerimstas tikmēr, kamēr atklāj patiesību un gāž nelaimē sevi un citus.

Ko no šiem piemēriem mācāmies? Pirmkārt, to, ka ir apstākļi, kur, patiesību izteicot, ceļas tikai posts, kurpretim meli nes labu nevis melotājam, bet citiem. Un, otrkārt, ir cilvēki, kuriem tikumiskā sirdsapziņa neļauj melot arī šais apstākļos. Tas ir mūsu atšķetināmais problems: kā tikumiskā sirdsapziņa, kuras mērķis un mēraukla taču ir sabiedriskā labklājība, var ciest sevī tādu absolutu patiesīgumu, kas sabiedriskām interesēm strādā pretim?

* *
*

Patiesības runāšana vai melošana, vispārim v a l o d a — ir attīstījusēs pa daļai no tādām pat vienkāršām, nesaistītām skaņām, kādas ir kustoņu kliedzieni. Skaņām, kas ceļas refleksivi (neapzinīgi) vai no bada, vai sāpēm, prieka, dusmām vai citām sajūtām. Viņas ir vistiešākā liecība par to ārējo vai iekšējo kairienu, kas šīs skaņas radījis. Tāpēc domājams, ka arī pirmcilvēka vienkāršākie izteicieni bija iekšķīgi patiesi, liecinādami tikai par to, ko viņš juta vai domāja. Šī patiesība, zināms, bija

nemanāma kā jau viss, kam nav nekā pretēja. Noteikta un sajūtama tā nāca samērā ar to, kā radās tās pretējā puse — nepatiesība, meli.

Tāpēc — kā nāca meli pasaulē?

Cik to grūti pierādīt vēsturiski, tik viegli iedomāties psiholoģiski. Jau kustoņi liekas zinot, ka viņi ar kliedzieniem un saucieniem dara iespaidu uz tiem, kuri viņus sadzird. Kā tie rīkojas pēc tiem. Cik tad drīzāk cilvēkam pārliecināties par to nozīmi, kāda ir viņa valodai pie līdzcilvēkiem. Par to, ka ar savu valodu viņš tos var grozīt un vadīt. Kad viņš sauc, tie nāk, kad rāda kaut kurp, tie skatās utt. Kāds brīnums, ka viņš ar valodu tos sāka arī maldināt? Jo viltība nav sveša pat kustoņiem, attīstījusēs pie viņiem kā ierocis cīņā dēļ uztura. Kas vislabāki prot apslāpēt savu īsto stāvokli dzīves briesmās, maldināt ienaidniekus, virzīt citus tā, kā viņam iznāk par labu, tas paliek uzvarētājs un attīsta viltību arvien vairāk pie saviem pēcnācējiem. Viltību, kura te pilnīgi sakrīt ar p r a š a n u, ar gara spējām un liecina par tām. Ne vien pie kustoņiem, bet arī pie mežoņu pirmtautām. Daudzkārt novērots, ka taisni melu piekopšana ir vislabākā liecība par viena vai otra mežoņa garīgo pārākumu. «Es neesmu atradis neviena mežoņa Vidusamerikā,» stāsta kāds ceļotājs, «kas atzītu, ka melot nav labi. Katrreiz, kad vienam laimējies pievilt otru, lai nez cik rupji un nekaunīgi, iedzimtie biedri neteiks vairāk kā apmēram: «Malacis!» Pat vēl Odisejs, sengrieķu tautas mīlulis, ir, īsteni ņemot, viltības un melu varonis un pats lepnis par to. Arī atcerēsimies, ka seno spartiešu pedagoģikā bija veikla zagšana un melošana abi augstākie baušļi. Gan atrastas mežoņu tautiņas, pie kurām melošana nestāv tik kuplos ziedos, un «mūžīgo tikumības jēdzienu» aizstāvji jau varētu gavilēt, ja, tuvāk apskatoties, neizrādītos, ka šie «eņģeļi» ir garīgi daudz mazāk attīstīti un patiesībā nemelo tikai tāpēc, ka neprot vēl melot.

Kā tad nu cilvēce melus sāka uzskatīt par netikumību, par neatļaujamu, nosodāmu lietu?

Šiem uzskatiem ir divas saknes: viena sabiedriskā, otra individuālā jeb no katra īpaša cilvēka iztekošā. Pirmo jau izskaidrojām, kad pašā sākumā apstājāmies pie tikumības jēdziena. Mēs izskaidrojām tikumību un sevišķi patiesīgumu kā n e p i e c i e š a m ī b a s, kuras jāizpilda, lai sabiedriskā kopdzīve pastāvētu. Bet sabiedriskā kopdzīve — tā nu ir nesaraustāmi saistīta ar cilvēka dzīvi vispārim. Tā ir vienīgais veids, kādā līdz šim noritējuse cilvēka dzīve un sasniegta tagadējā kultura. Kā dzīvība zemes virsū attīstījusēs tai virzienā, ka vairākas atseviškas dzīvas «šūniņas» saistījušās par veselu

šūniņu agregatu jeb valsti, tāpat vienojies cilvēks ar cilvēku kā «sabiedrisks dzīvnieks». Kāpēc tā? It vienkārši tāpēc, ka tās dzīvības formas allaž uzvar, kuras iztiek ar vismazāk enerģijas patēriņa; bet vismazāk enerģijas patērē tikai tad, kad vairākas vienības stājas sakaros un izdala darbus savā starpā. Tāpēc sabiedriskai dzīves formai blakus nevar pastāvēt neviena cita, jo sabiedriskā kopdzīvē ir sasniedzami vislielākie panākumi ar vismazāk upuriem. Tikai kopīgiem spēkiem ir visvieglāki aizstāvēties pret dabas briesmām un dzīviem ienaidniekiem, iegūt uzturas līdzekļus utt. Visas šīs vajadzības spiedušas cilvēku slēgties arvien lielākās sabiedrībās.

Bet meli ar sabiedrisko dzīvi — vispārim ņemot — n a v savienojami. Kamēr sakari šai dzīvei nav nekādi ciešie, kā pie mežoņu tautām, meli ir cīņas ierocis un liecība par gara spējām. Sabiedrības pastāv tad no nelielām ģimenēm, kuras vēlāk savienojas par arvien lielāku, par ciltīm, valstīm utt. Daudzās ģimenes un ciltis stāv cita p r e t citu, un pret svešas ģimenes vai cilts piederīgiem, vispār pret ienaidniekiem meli ir atļauti tāpat kā uzbrukumi ar ieročiem. Arī Odisejs nelieto savu viltību pret savējiem, bet savēju labā, tāpat spartieši. Pret svešniekiem barbariem visi līdzekļi bija tikumīgi.

Mežoņi, Odisejs, spartieši — ir katri par sevi jauna stadija sabiedriskās dzīves attīstībā. Katrs sabiedrības loceklis top atkarīgs no arvien lielāka skaita līdzcilvēku, un tāpēc patiesīgums paceļas par arvien vispārīgāku tikumisku pienākumu. Sabiedrības top lielākas, gan labprātīgi vienodamās pret kopējiem ienaidniekiem, gan iekarotas no stiprāka uzvarētāja un saistītas ar viņa valsti. Ceļas valdnieki, kuri iet visu pasauli iekarot zem sava sceptera, un romiešiem arī netrūkst vairs daudz no tos laikus pazīstamās pasaules. Visraibākās tautas, vistāļākās zemes nes viņu jūgu. Un te atskan balss, kura nozīmē sabiedriskā principa p i e p i l d ī š a n o s līdz pēdējai konsekvencei, balss, kura visu cilvēci grib vienot tik cieši kā vienu ģimeni, it kā visi cilvēki būtu brāļi un viena tēva bērni. «Mīlē savu tuvāku kā sevi pašu!» — tā skan šīs kristīgās ticības pamatmācība. Ne tikai romiets romieti vai bagāts bagātu, vai draugs draugu, nē, «mīlējiet savus ienaidniekus!». Jo tai valstībā, kurai jānāk, «tur nebūs ne jūds, nedz grieķis, ne verga, nedz svabadnieks!» Un cik interesanti: kristīgā ticība, kura piepilda s a b i e d r i s k o likumu, piepilda arī p a t i e s ī b a s likumu: Nekur nav skaistāki izteikts patiesīgums kā sabiedriska nepieciešamība nekā kristīgo mācību nodibinātāja apustuļa Pāvila vārdos, kurus tas efeziešiem (4. nod., 25. p.) raksta: «Tāpēc noliekat melus un runājat patiesību ikviens ar savu tuvāku,

jo mēs esam locekļi savā starpā.» Locekļi, tas ir, organi organismā, no kuriem viena organa darbība ir tikpat nepieciešama ķermenī kā otra, un katra locekļa labklājība ir tik liela, cik visu citu un visa ķermeņa.

«Runājat patiesību ikviens ar savu tuvāku,» teica Pāvils. Aprobežojumus viņš neminēja, par «notes meliem» nepiebilda, bet tiešā dzīve, kas nav vis vēl nākamā «miera valstība», spiež arī kristīgi domātāju cilvēku atkāpties no absolutā patiesīguma. Taisni tāpēc, ka ārsts jūt līdzcietību ar slimnieku, viņš slēpj viņam briesmas, lai to neuzbudinātu un briesmas vēl nepavairotu. Arī tas katrā ziņā bija kas cits un ne kristīga tuvāku mīlestība, kas spieda Niedras varoni apmierināt savu patiesības kāri ar savu tuvāku upuriem... Nē, kristīgā ticība neizskaidro absoluto patiesīgumu!

To viņa izskaidro jo mazāk, kad ievērojam, kāda viņa ir tapuse laiku strāvā un nu izskatās praktiskā dzīvē. Jo praktiskā, valdošā morale un teoretiskā morale, tās var būt divas ļoti dažādas lietas. Līdz šim par tikumību esam runājuši pilnīgi teoretiski. Tikai teoretiski viņa ir parādība, kura viscaurim saistīta ar sabiedrības uzturēšanu. Patiesībā daudz kas izskatās citādi. Daudz, kas dzīvē valkā tikumības vārdu, sabiedriskā ziņā to nepelna. Jo, kad iedomājamies — iedomāties jau drīkst visu — ka cilvēki nav visi brāļi, bet sabiedrība pastāv no dažādām daļām, kuras šķiras pēc savas nodarbošanās un savas materialās varas, tad tās daļas, kuras ir varā pārākas, it dabīgi gādās, ka sabiedriskās intereses koncentrētos viņās vienās. Valdošā tikumība tad būtu nevis nepieciešamības, kas vajadzīgas, lai sabiedrība varētu pastāvēt un zelt, bet tās nepieciešamības, kas vajadzīgas, lai zināmā sabiedrības daļa pastāvētu joprojām savā pārākumā resp. pēdējo vēl pavairotu. Arī patiesīgums būtu tikai tik tāļu spēkā, cik tas sekmē minēto pārākumu.

Redziet, kā patiesīgums top aprobežots, kad mēģina paraudzīties no teoretiskās morales uz praktisko! Nē, te mums nāk pretim melu valstība, bet ne absolutā patiesīguma izskaidrojums!

Kur tad to atrast? Atcerēsimies: mēs teicām, ka patiesīgumam ir divas saknes — ne vien sabiedriskā, bet vēl otra — individuālā. Un viņa ir tā, ko meklējam!

Jaunākie novērojumi par pirmtautu dzīvi un plašie pētījumi par senlaiku atliekām veduši pie gluži citādām domām nekā tās, kuras agrāk valdīja šai lietā un ir vēl tagad diezgan izplatītas. Pazīstams, piem., Šillera dzejojums «Eleizinas svētki», kas, piesliedamies sengrieķu teikām, tēlo kulturas dzīves nodibināšanos. Bet pēc viņa domām iznāk, it kā pirmcilvēki būtu

dzīvojuši katrs par sevi: tur troglodits, kas «bikli alās slapstījās», te «asinskārīgs medinieks», kas «stopu, bultas rokā tvēra», utt. Tādas domas nav pierādāmas par patiesām. Cik vien tāļu atpakaļ sniedzas novērojumi un pētījumi, nekad tie neatrod cilvēku pa vienam, bet arvien pulkos. Gan šie pulki var būt samērā mazi, bet sabiedriskā dzīve tā tomēr ir. Vēl tagad zināmas tautiņas, kuras neprot ne līdz 5 skaitīt, nepazīst uguns, un arī tie dzīvo pa pulkiem, ar valodu un kopējām ierašām.

Turklāt labi jāievēro otra lieta. Jo zemāk attīstīta, pirmatnējāka kāda tauta, totiesu vienādākas ir visu garīgās spējas un īpašības. Vajadzību ir maz, nodarbošanās diezgan vienāda visiem, un īpatnība nekur nevar parādīties. Tikai ar laiku, kad ieviešas arvien lielāka darba dalīšana, tad rodas d a ž ā d ī b a s locekļu starpā. Viens otrs atrod piemērīgākus darba laukus, var ražīgāki izlietot savus spēkus, iegūst vairāk uzturas līdzekļu, dabū vaļu atpūsties no miesīgiem darbiem, bet šai atpūtā piegriezties vairāk pieciešamām garīgām vajadzībām, kā sava ķermeņa un rīku izgreznošanai, vispārim mākslai. Te viņš var izteikt s a v u garšu, izkopt arvien bagātīgāki savu garu un tapt par noteiktu īpatnību. I n d i v i d u a l ā attīstība, brīvā personība nav vis kulturas iesākums un sabiedriskās dzīves pirmtece, bet taisni viņas panākums. Kā Spensers to izteic paradoksalos vārdos: *«Society is prior to man,»* — tas ir: sabiedrība ir agrāka nekā cilvēks.

Sabiedrībā, kopā ar citiem dzīvojot, cilvēks attīstās par atsevišķu vienību. Un kā tādai viņam rodas atkal s a v a s prasības. Rodas viens sevišķs mērķis, proti, t ā dzīvot, ka ar visu, ko viņš domā, jūt, grib un dara, nāktu redzams v i ņ š, viņa īstā daba, viņa p a t i e s a i s «es». Kam vien rūp sava garīgā patstāvība, tam nevar būt citu tuvāku mērķu. Kurā cilvēkā vispārim verd dzīvības spēki, tas neattīstās tikai kā sabiedrības loceklis, klausīdams tās likumiem, bet attīstās arī kā atsevišķa īpatnība, kura klausa tikai savai iekšķīgai dabai. *«In jedem lebt ein Bild Des, was er werden soll; Solang'er das nicht ist, Ist nicht sein Friede voll,»* saka it jauki vācu dziesminieks. Viņa miers nav pilns, kad viņš nedabū uzņemt visu sevī, radīt par to savus uzskatus un tos izteikt. Tas šķietas viņa kā individualista lielākais stiprums — sevi apliecināt un kā visaugstākā laime uzspiest visur s a v a s īpatnības zieģeli. Savas, tas ir, savas p a t i e s ā s dabas un visa, ko viņš tura par p a t i e s ī b u. V i s u, bez jebkādiem izņēmumiem un neskatoties ne uz kādām sekām!

Lūk — tā ir absolutā patiesīguma atslēga! Ne sabiedrības pastāvēšanai viņa vajaga, bet cilvēka i n d i v i d u a l a i attīs-

tībai. Cilvēks to prasa priekš sevis kā atsevišks sabiedrības loceklis. Viņš, kas grib garīgi dzīvot un valdīt, jūt melošanu kā savas visiekšķīgākās būtnes noliegšanu un noslāpēšanu, kā bezspēcīgu atkāpšanos un slēpšanos. Tāpēc tā ir necienīga, viņa pašapziņai par kaunu un pretīga.

Kulturas vēsturē par to ir neizsmeļami piemēri: kur sabiedriskā dzīve ir diferencējusēs jeb tapuse dažādīga un dažos locekļos radusēs patstāvība un pašapziņa, tur ausis allaž top vērīgas uz patiesību, visas pretrunas top asāki sajustas un meli, kaut sen valdoši, apkaroti un izārdīti. Kad tas bija, kad Grieķijā parādījās tā daudzinātie sofisti, kuri pirmie ņēmās kritiski tirzāt visas tradicijas un izteica oriģinalas, asprātīgas domas par ticību, tikumību, atzišanu? Vai — kad Spartā visi vēl strēba pie viena galda melno putru un domāja tik, kā vislabāk «uz ežiņas galvu likt, sargāt savu tēvu zemi»? Jeb tas notika tikai pēc tam, kad vispārīgā putra jau bija aizmirsta un sviedrus un asinis lēja vergu bari, bet brīvie pilsoņi tērzēja par politiku un filozofiju dižos saeimu namos vai statujām nostādītos laukumos, baudīja dzidro vīnu no daiļi rotātiem kausiem un klausījās dziesmu un muzikas skaņās? — Un jaunākās kulturas kustības: humanisms, renesanse, ticības atjaunošana — kas viņas ir cits, ja ne brīvības un patstāvības ziedi, kuri viens pēc otra uzplauka pie zinātnes, mākslas un tikumības koka? Tādi pat ziedi, kāda bija lielā franču pilsoniskā kustība politiskā ziņā un kā tagadējā attīstības strāva, kura plūst visvairāk ap tautsaimnieciskiem apstākļiem.

Visas šīs kustības ir nestas no brīvās personības, kura dabūjuse virsroku tādos laikmetos. Tie bijuši patstāvīgi gari, arī rakstniecībā — no Neoptolema līdz Ibsena varoņiem — un vienmēr absolutā patiesīguma aizstāvji. Laikmeti, kuri karojuši par individualo brīvību, vienalga, vai zinātnisko vai tikumisko, ir nosodījuši melus bez kāda izņēmuma. Kā taču saka ticības atjaunotājs un «kristīgā cilvēka brīvības» autors Mārtiņš Luters: «Neviens grēks nav tik negodīgs kā meli un neuzticība.» Un cik dedzīgi Ruso aicināja savus laika biedrus atgriezties no viltus un liekulības pilnās kulturas pie brīvās, vienkāršās dabas, kura viltības nepazīst! Bet Gētes ideals? Palasaties Ifigeniju, kā tā atmet melus pat pie savas dzīvības glābšanas. Itin raksturīgi izsakās lielais apgaismības laikmeta filozofs Kants, nosaukdams melus par p i e n ā k u m a laušanu p r e t s e v i p a š u un teikdams: «Melot ir tikpat kā mest zemē un mīdīt kājām savu cilvēka cienību.» Prātnieks Fichte skaidriem vārdiem noliedz tiesību melot pat aiz cilvēku mīlestības un nepārspējami rezoluti izsaucas: «Un, kad es zinātu pasauli ar to atpestīt, es savu vārdu tomēr nelauztu!»

Tāļāk individualisms vairs nevar iet. Un to viņš arī nedara. Pie lielās daļas sabiedrības locekļu patstāvība neaiziet ne pusi tik tāļu. Tā tikai biežāki vai retāki paceļ savu balsi pret visskarbākiem sabiedriskiem meliem. Tad ceļas k o n f l i k t i, cīņas starp īpatnēju sirdsapziņu un sabiedrisko pienākumu. Cīņas, kuras ir visraksturīgākas taisni m ū s u d i e n ā s.

* *
*

«Zemes bērnu visaugstā laime — p e r s o n ī b a ir» — šos Veimaras Olimpieša (Gētes) vārdus daudzkārt raksta par mūsu jaunlaiku sadzīvi. I n d i v i d u a l i s m a pieaugšanu agrāk nenojaustā mērā, cilvēka īpatnējo tiesību uzsvēršanu sauc par tagadnes rakstura zīmēm. Un būtu jātēlo vai visas gadu simteņa iekšķīgās pārvērtības, kad ņemtos tuvāk izskaidrot, kā minētās parādības cēlušās. Visu pārvērtību kopīgais rezultats gan būtu īsi izsakāms, proti: cilvēces dzīvības spēki ir pieņēmušies nebijušā kuplumā! Zinātniskā atzīšana šai «dabas zinātniskā gadu simtenī» nevarēja nepadarīt cilvēka garu bagātīgāku un patstāvīgāku! Apgaismodams ārpasauli ar Prometeja dievišķo dzirksteli, cilvēks audzināja sevī arī Prometeja titanisko garu. Iegūdams valdību pār dabu ar instrumentiem un mašīnām un tapdams materiali neatkarīgs, viņš pieauga arī garīgā valdniecībā un neatkarībā. Viņš atzina attīstības likumu visā dzīvībā, paskatījās uz sevi, un — p ā r c i l v ē k s bija viņā piedzimis! «Cilvēks ir kaut kas, kam jātop p ā r s p ē t a m,» viņš izteica savu jauno ticību. Viņš, atzīšanas augstumos lidojošais individualists!

Atzīšanas augstumos, bet arī daudz lielākos p l a š u m o s. Dabas zinātņu un mašīnu gadu simtenis veda uz kulturas skatuves jaunas grandiozas armijas vislielāko cilvēces šķiru un uzvandīja pašus sadzīves pamatus. Kulturas dzīve vairs nebija kā agrākās lugas, kur pāris varoņu cīkstas un dižojas, bet tapa par tautas lugu, kur masas kustas un piedalās pie galvenās darbības. Tas bija kā brīnums: taisni šais masās, kur viens, tāpat kā otrs, bija slēgts lielrūpniecības važās, te bija atskanēt līdz šim nedzirdētā spēkā vārdam «p a š a p z i ņ a»! Kāpēc! Nu — tāpēc, ka tam v a j a d z ē j a atskanēt! Kā vienīgi tas te varēja glābt un bez glābiņa nevarēja palikt, jo cilvēces lielākās daļas dzīvības spēks nav apslāpējams, bet katrs spiediens uz viņu rada pretspiedienu, reakciju. Pašapziņas mošanās ir tāda reakcija.

Individualisms vispār ir reakcija pret galīgu nogrimšanu masā. Tās ir bailes, ka tagadējais kulturas darbenieks nepa-

liktu par nedzīvu kulturas vergu, par neko vairāk kā niecīgu riteni kulturas mechanismā. Darba dalīšana gan ir sabiedriska vajadzība, un tā palīdz arī attīstīt īpatnību, bet, kad viņa top par daudz vienpusīga, ka viņa, tā sakot, nav vairs cilvēka pēc, bet cilvēks liekas viņas pēc, tad rodas nemiers ar tādu vienpusību, kura apslāpē visas citas darbības tik uz vienas kādas rēķinu. Kur strādnieks dien' no dienas griež vienu riteni, it kā tas būtu viss viņa dzīves saturs; kur ir tirgoņi, zaldāti, ierēdņi un katru mēro tik pēc viņa sabiedriskās lomas, katrs ir savā aizgaldā ar savu etiķeti, katrs savā mundierā utt., tur pats no sevis mostas jautājums: cik tad aiz šīm lomām, etiķetēm un mundieriem ir atlicis c i l v ē k a? Kas tur ir vēl vairāk un ne t i k a i ierēdnis, zaldāts, tirgonis?

Tādi jautājumi mostas arvien skaļāki, un šis individualisms ir lielās specializacijas un vispār modernās ražošanas kārtības sekas. Bet, kā redzējām, šī kārtība aptver neskaitāmus miljonus, un tā individualiem centieniem ir sagatavots darba lauks visplašākās aprindās. Arī — ko nekad nedrīkst aizmirst — s i e v i e š u dzimumā. Arī tas pieder pie nule minētās armijas. Mājrūpniecībai pagrimstot zem lielrūpniecības varas, sievietes darbi pie ģimenes pavarda tika viens pēc otra izrauti no rokām. Ar to šis pavards izpostīts un viņa kopēja izgrūsta no mierīgās pieticības trokšņainā dzīves cīņā. Cīņā dēļ uztura, bet arī dēļ savām cilvēcīgām tiesībām un pašapziņas!

Tik plaši ir centieni pēc individualitates. Pēc individualitates un pēc p a t i e s ī g u m a! Patiesība ir dabas zinātņu mērķis, un patiesība tapa par kara saucienu arī mākslai, kad dabas zinātņu saule spīdēja visaugstākā pusdienā. Māksla atteicās no visām šablonām, un kaut tās valkāja tik augstus vārdus kā «klasiskais daiļums» vai «idealisms». Tā gribēja tēlot tikai p a t i e s o īstenību gan vārdiem, gan krāsām un skaņām. Un, tā kā līdz šim konvencijas un autoritates stāvēja cieņā un godā, tad jaunā paaudze tam par spīti tās noliedza ar visu kaislību, nicināja un izsmēja. Un, tā kā līdz šim visu mīlēja aizslēpt aiz gludām, glītām maskām un rādīt tik to, kas jauks un labs, tad nu pirmais darbs bija noraut maskas un rādīt, cik patiesībā viss nejauks un slikts! Patiesība, kura tapa valdošā mēraukla kā mākslas formai, tā saturam. No sākuma tā bija vairāk ārēja patiesība — realisma un naturalisma dienās, — bet, izpildījuse še lielo uzdevumu un atslēguse mākslai visu ārējo pasauli, viņa tagad ir padziļinājusēs, tapuse iekšķīgāka un arī idealāka. Fizioloģiskais impresionisms ir papildinājies ar psicholoģisko. Māksla lūko apgaismot dvēseles dzīvi, tikai ne ar citādu nolūku, kā cerēdama t e atrast visīpatnējāko, visdziļāko p a t i e s ī b u.

Un tā pēc patiesīguma sauc arvien skaļāk, arvien nopietnāki. Arī mākslas rūpniecība slāpst pēc patiesas saskaņas starp mākslas priekšmeta formu un tā nolūku, tāpat starp formu un materialu. Tādu ar patiesību vienā mēlē runājošu daiļumu viņa tiecas nest visā dzīvē, kā namu būvē un istabu izgreznošanā, tā cilvēka apģērbā. Nekad mākslā nav tik kaislīgi ienīdēts viss kas neīsts, viltots nekā mūsu dienās. Nekad arī meli un savas pārliecības aizliegšana nav tā nosodīti kā lielā individualista Ibsena dramās. Neuzticība sev pašam — tas ir viņa acīs lielākais noziegums, vēl lielāks nekā jebkurš noziegums pret sabiedrību. Un tāpēc: «Par visām lietām, esi uzticīgs pats sev!» — šim Polonija padomam iz «Hamleta» ir tagad pilna skaņa. Un «esi p a t i e s ī g s!» skan tam līdzi.

* *
*

Esi patiesīgs!

Vai cilvēks to var? Īpaši tagadnes cilvēks? Šī prasība nav maza — vai tā neiet pār viņa spēkiem? Vai viņa spēki ir tā auguši, ka varētu to izpildīt?

Bez šaubām, spēki ir auguši! Visi kulturas panākumi par to runā. Bet nu mērosim, kā augušas — p r a s ī b a s un cilvēces lepnais ģenijs nolaidis savus spārnus. Prasības ir augušas v ē l stiprāki! Uzvelkam šo reģisteri, un tūliņ disonance pēc disonances, viena skarbāka par otru, laužas mums virsū.

Nesamērībā starp spēku un prasību augšanu slēpjas visu to raksturīgo konfliktu saknes, par kuriem solījāmies runāt. Katrs sajūt, ka dzīves noteikumi tapuši grūtāki, vajadzību mērs audzis, ka līdzekļi nesedz prasības. Pārmaiņas ražošanas kārtībā liekas uznākušas kā zaglis naktī, un sabiedrības locekļi nav sagatavojušies uz tām. Īsti par mūsu vietējiem apstākļiem tas sakāms, kur minētās pārgrozības ierosinātas no līdz tam pasvešās Rietumu Eiropas kulturas, un daudz kas jau gatavā veidā pārnests šurp un iedēstīts pilsētās. Neseniem klaušu nesējiem nācās piemēroties tiem. Kas nule bija zemnieki, vajadzēja cīnīties augšup par pilsoņu kārtu vai stāties rūpniecības darbaļaužu rindās. Visur vajadzēja jaunu spēku un jaunu uzskatu. Tāpat kā visai jaunai paaudzei, kurai skolas tapa par plaisu starp mājās atstātiem vecākiem un pārnesa jaunos gluži citā pasaulē.

Ko tas nozīmē? Taču to, ka tādā pārejas laikmetā, kur pagātnes atliekas cīnās ar nākotnes formām, ir tagadnei ļoti nenoteikts vaigs viņu vidū. Kur uz vecām drupām tikpat nedroši stāvēt, kā iedrošinātos novilkt pilnīgi «veco Adamu», tur vajaga ļ o t i daudz spēku, lai vispār turētos uz kājām. Kur nu vēl lai turētos taisni!

Mēs varam skatīties, kur gribam, — visur redzam, ka taisni nostāvēt izdodas ļoti retiem. Un ka vispārim valda šaubīšanās, nedrošība un nepatiesīgums. Dabas zinātniskā domāšana ir asinājuse skatienu izšķirt, kas patiess, kas nepatiess; realisms ievedis dzīvē vairāk atklātības un apgaismojis daudzus kaktus; un taisni tāpēc nu krīt jo lielākā svarā, kādi ir atklātības uzskati par katru cilvēku, kā sabiedrība skatās uz viņu. Cilvēka dzīvei tāpēc vajadzētu būt īstākai un gaišākai. Bet kā, ja nu tā nav? Ja cilvēks ir vājāks, nekā tam vajadzētu būt, nav tik bagāts, kā viņa stāvoklis prasa, vai ir gan sarausis naudu, bet nav ticis pie tās izglītības, ko mēdz piedomāt pie turīgiem buržujiem? Kā tad?

Nu — tad viņš savu stāvokli taču neatstās! Tad viņš darīs visu, lai pasaule tomēr domātu, ka viņš piepilda sava stāvokļa prasības. Viņš izliksies tāds, kādam tam vajadzētu būt! Jo vājai cilvēcei par lielu laimi nav vēl tādu Rentgena staru, ar ko ieskatīties arī cilvēka garīgā iekšienē. Tāpēc par iekšieni rūpēties nav praktiskā ziņā svarīgākā lieta. Turpretim, ko gan visi redz un bez kādiem Rentgena stariem, tā ir ārpuse, izskats, un par to nu jāgādā. Kāds tu izrādies, izskaties — to redz un spriež katrs; kāds tu esi — reti kāds vai neviens. Lielā dzīves māksla tāpēc ir: izlikties, liekuļot, melot! Jo liela taisni mūsu laikos, kuriem tik daudz prasību pēc patiesīguma. Tik daudz, ka nevar tās piepildīt un tāpēc pārkāpj. Kāre pēc patiesības un kāre pēc viltus — tās abas soļo blakus viena otrai mūsu dienu saulē.

Vai demonstrēt to sevišķi pie katras dzīves nozares? Rādīt šos kontrastus baznīcā, valsts dzīvē, laulībā, audzināšanā, zinātnē, mākslā, avīžniecībā, saviesīgā dzīvē? Tas būtu tāpat gandrīz kā rakstīt tagadnes kulturas vēsturi. Rakstīt par dogmu valdību, kurām zinātnes gaismā metas tik neomulīgi, bet kuras tomēr velk savu apbrīnojami sīksto dzīvību. Netic tām un taču padodas ceremonijām, lai sev un savējiem grūto dzīvi nepadarītu vēl grūtāku...

Un tad svarīgā nodaļa par laulību... Visi zvirbuļi tagad čivina to patiesību, ka dzimumu kopdzīve bez mīlestības ir briesmīgs grēks un kauns, ka ne nauda, ne spaidi, ne citi ārēji apstākļi to neattaisno. Bet neskaitāmi praktizē šo grēku un kaunu bez mazākās nosarkšanas un ar laulības segu pārvelk visnecienīgākos melus. Sievietes stāvoklis tapis tik grūts, ka daudzām ideali būtu tikai traucēklis cīņā pēc maizes.

Arī pedagogi zina daudz jauku vārdu, bet svaida joprojām bērna garu no viduslaiku uzskatiem vienā mācības stundā uz drusciņām no tagadnes otrā stundā. Rezultats pasaules uzska-

tos ir chaoss. Rezultats vēlākā dzīvē tas, ka, veciem uzskatiem irstot, bet jauniem nenodibinoties, cilvēks kāri grābj pēc visa, ar ko tik pildīt savu garu un kas vien sola vieglu atbildi uz dzīves pamatjautājumiem, kādi katram uzmācas. Viltīgi pravieši te nāk kā gaidīti, un spiritisma sērgai ir bagāta raža.

Vispār cilvēka dzīvē ienācis tik daudz no zinātnes un technikas, tam jāsaduras uz katra soļa ar tādu mudžekli nesaprotamu lietu un svešu jēdzienu, ka viņš pa taisnu ceļu te netiek cauri. To visu vajadzētu pēc labas taisnības saprast, ko tur redz un lasa, un runā, bet kā lai nu saprot, kad nepārvalda ne pašas pamatmācības par dabas parādībām. Aiz pamatu trūkuma nevar pilnīgi saprast arī tāļākos izskaidrojumus; bet meklēt skaidrību par pašiem pamatiem, atzīties vaļsirdīgi par v i s u, ko nezin, tas liekas par kaunu, kad grib skaitīties par daudzmaz izglītotu, kam zinātnes ābece būtu jāzin. Nezināšanu apslēpj, liekuļo, it kā visu zinātu, un tā pavisam atradinās no sakarīgas atzīšanas. S a k a r ī g a s atzīšanas — ar ko nav vis prasīta daudzzināšana. Izglītības nozīme neatkaras tik daudz no tā, cik zina, bet k ā to zina, cik organiski zināšanas materials ir pievienojies cilvēka garīgai pasaulei. Kas ar to pašu mazumu būs pilnīgā skaidrībā, tas katrreiz varēs iet tāļāk, kurpretim pavirši izglītotais visu mūžu paliks tukšu salmu kūlējs un frazu varonis.

Modernā cilvēka t i k u m i s k ā pasaule liekas vai vēl bēdīgāka nekā intelektuālā. Apdomāsim tik: kad tagad tirgonis vai ķīmiķis, vai cits zinātu tikai to, ko zināja tirgoņi un ķīmiķi simts gadus atpakaļ, tad tie nevienu dienu nevarētu pastāvēt. Bet par cik bagātāka tapuse tagadnes cilvēkam moraliskā sirdsapziņa nekā pie agrāko gadu simteņu pilsoņiem? Kur taču jauni dzīves sarežģījumi nāk tāpat kā jauni zinātniski atradumi? Tas ir jākonstatē, ka cilvēks nav audzis arī jaunām tikumiskām prasībām, un tāpēc nekāds brīnums, ka tik viegli piedzīvo tikumisku bankrotu.

M ā k s l ā nepatiesīgums ceļas tiklab no mākslinieku, kā mākslas baudītāju nespējības. Vājākie gari gan atstāj vecās šablonas, bet tad tāpat pazaudē sevi, kad metas kopēt «slavenos» modernos, noskatoties no tiem dažas ārišķības. Tā viņi pievilļ sevi un pievilļ publiku, kura arī daudzreiz spēj apķert tikai ārieni. Ģeniju saprašana un cildināšana jau ir laba lieta, bet, redzot piepeši visus vienā mēlē dievojoties, ka tiem, piem., Vagners bezgala patīk, nopietnam mākslas draugam metas bail no tādām urjavām. Metas bail, ka tie ļaudis nepievilļ sevi, neliekuļo tikai modes pēc un melo par daiļām jūtām, kur patiesībā nekā nejūt vai pat jūt ko pretīgu.

Bet īsti uz publikas vājībām spekulē a v ī ž n i e c ī b a, ierauta konkurences cīņā, kā kurš cits veikalisks uzņēmums. Nopietnā-

kai presei tāpēc ir daudz grūtāks stāvoklis, ka lielākā daļā avīžu n e v a l d a nopietnība. Ar vārdiem, kuri viegli ietek publikas ausīs, kā «progress» vai «tauta», «patriotisms», avīzes izgādā lasītājiem jauku sirds mieru, bet, dārdinādamas melu pērkonu pār konkurentu organiem, kā «tautas nodevējiem» utt. dod lasītājiem tikpat katram vieglo laimi iedegties vissvētākās dusmās. Kad vēl «tautu» pasmīdina, tad «tautai» pilnīgi pietiek, un par to viņa godīgi aizmaksā.[1]

Saviesīgo sadzīvi padara neīstu īpaši viņas elementu lielais raibums, tā nejaušība un parašu spaidi, kāda vada cilvēku iepazīstināšanu nereti pret viņu pašu gribu, bet veļ šķēršļus ceļā, kur satiksmē gribētu parādīties patiesa personīga izvēle no abām pusēm. Tā kā saviesībās nevienu nesver «neto», t. i., pēc iekšējā satura, tad te visātrāk ierod pavairot savu svaru uz ārējās čaulas rēķina. Čaula tā beidzot iznāk tā svarīgākā un spiež katru jaunienācēju respektēt viņu. Zemākām šķirām līdz smalkākai dzīvei paceļoties, kā par lāstu ir jāloka ceļi veco, nodrāzto buržuju konvenciju priekšā, kuras pate īstā sabiedrība jau nokratījuse un ko lieto tik buržuju padibenes, ar kurām zemākām šķirām vispirms iznāk darīšanas. Tās tā piesavinās taisni formas bez dzīvības, visas tikpat neīstas kā papīra apkakles un apzeltītie bleķa gabali. Patiesam cilvēkam ar nelieku|otām jūtām un domām tur nav vietas. Ar nelieku|otām, kas nenozīmē, ka ar visādām neglītām un rupjām jūtām. Tādas ir jāapspiež un jāiznīcina ne vien viesīgā sadzīvē, bet visur un pavisam; tikai saviesīgā pieklājība, diemžēl, mazāk apspiež tās nekā tādas jūtas, kuras tikai dabīgas un neapspiestas būtu glītas un labas. Īsi sakot, mūsu «labāko familiju» viesībās ir daudz vairāk nepatiesīguma, visādas puskoklēkšanas un dzīvības trūkuma nekā zemāko šķiru sadzīvē.

Viss sabiedriskais melu mudžeklis izbirst kā pelni un putekļi no pārsista trauka, kad sabiedrībā ceļas kāda šķelšanās. Kad agrākie draugi top ienaidnieki, kas agrāk vilka pie vienas partijas ķerras, atkrīt nost utt. Tad piepeši tie zina viens par otru tik daudz ļauna un tikai ļauna, katrs pretenieks izrādās tāds radīts muļķis un necilvēks, ka pavisam nevar saprast, kā šie paši cilvēki necik dienu agrāk sniegušies rokas. Cik viltības, lieku|oša-

[1] Kā vistuvāko paraugu par preses patiesības mīlestību iespraužu še «Mēnešraksta» lasītājiem «Baltijas Vēstneša» atsauksmi (pērn 33. num.) par šo pašu priekšlasījumu (Majoros). Tur stāv: «Priekšlasījums gari un plaši ņēmās aprādīt, ka dzīvē un rakstniecībā visi nenodibināti uzskati, atšķirošas domas, hipotezas utt. esot prasti meli. Tādā uzņēmienā priekšlasījums atrada stipru pretošanos. Un nevarēja jau arī saprast, kā izglītots, prātīgs priekšlasītājs gribēja iestāstīt šādas nepareizības.» — Nerunājot par to, ka satura atstāstījums ir avīžnieka fantazija, arī «stiprā pretošanās» jākonstatē par grābienu iz zila gaisa.

nās nav bijis viņu satiksmē! Kā viltība tikai tāpēc lietota, ka patiesību acīs teikt nav bijis dūšas, bet arī materialā ziņā iznācis prātīgāki paturēt sirds domas sirdī.

Pārskatot visu vēl reizi, var teikt, ka lielā daļa nepatiesības sadzīvē nāk no tam, ka cilvēki, kuri nav piemēroti sava laika un stāvokļa prasībām, tomēr ir spiesti šai laikā un stāvoklī pastāvēt. Vajadzētu lielākam būt, nekā ir, to katrs pie sevis klusi sajūt; bet, tā kā šis uzdevums ne ar kādām godalgām nav izdzēšams no neiespējamību saraksta, tad atliek vienīgi — i z l i k t i e s lielākam! Kā modes dāma ar visādiem «knifiem» padara savu izskatu slaikāku, tā visa sabiedrība grib izstiepties atklātības acīs. Nekāds brīnums, ka, tā mūžīgi uz pirkstgaliem staigājot un stiepjoties, rodas muskuļu iekaisums un ka tas, kas visu svaru liek uz ārieni, pats sevī nekad nejūtas kā mājās. Vienatnē, kad, no reiboņa atžirdzis, viņš neviļus ieskatās sevī, tam top tik neomulīgi ap dūšu kā apmēram tukšā istabā, kur nav ne galdu, ne krēslu. Viņam bail pašam no sevis, jo še lūr uz viņu tukšās dzīves tukšā ēna — garlaicība!

* *
*

Tāda izskatās sabiedrības lielā melu aina, un grūtas jūtas dveš no tās pretim. Grūtas, bet tomēr ne izsamisuma jūtas. Jo, kā teikts, mūsu laiks ir konfliktu laiks, konfliktu starp pieaugošo individualismu ar tā prasībām pēc absoluta patiesīguma un starp cilvēka bezspēcību, kuram dzīves cīņas straumē patiesīgums ir pārsmaga nasta. Patiesīgums vēl nav uzvarēts, tas cīnās, un bezspēcība ir viņa ienaidnieks, garīgas enerģijas trūkums tam stājas pretim. Kā zviedru rakstniece Ellena Key saka: «Mēs neesam ne tik nežēlīgi, ne tādi muļķi un melkuļi, kā rādāmies. Tikai daudz g ļ ē v ā k i mēs esam, nekā domājam. Aiz gļēvulības mēs apspiežam un mocām, aiz gļēvulības melojam un atraujam cits citam viņa tiesības.»

Šo gļēvulību mums ieaudzina jau no mazām dienām un ieteic par visderīgāko ieroci dzīves cīņā. Un derīgākais tas arī ir tai ziņā, kādā to domā. Jo stāvēt pašam uz savām kājām, aizstāvēt visur savu sirds pārliecību, tā nekad nav viegla lieta un vismazāk mūsu dienās. Liekties un locīties mūs tāpēc māca, spiež atteikties no sapņa: savu ceļu iet! Mums iekaļ, cik tas ir grūti — turēties par kādu pilnu vienību, turpretim cik izdevīgi pieslieties par kādu no tām nullēm, ar ko apzīmē tos miljonus un pārāk daudzos. Tev būs tikt labā vietā un pelnīt jo vairāk, jo labāk naudas — tāda baušļa gan nav rakstos nekur, bet par to tas ir vienīgais un pirmais, ko patiesi ņem nopietni un pēc kā iekārto

visu citu. Mums rāda ceļu uz sabiedrības augstumiem, kur mīkstas drēbes valkā un ap zelta teļu dej, mūs biedina piederēt pie tā mazā pulciņa ar stīvo muguru, kuri visos laikos runājuši to, kas bija uz sirds, patiesību ar sevi turējuši dārgāku nekā vienlīdzību ar citiem, kuri paši ieguvuši savas tikumīgās mērauklas, bet nav lienējuši tās no priekšniekiem un pazīstamiem. Šie pārgalvji tiešām saņēmuši savu algu: vai ikdieniškais lēnais bads, vai drīzs traģisks gals — lūk, viņu neizbēgamais liktenis!

Tiešām — individualisms un patiesīgums ir ļoti nepraktiski, un tāpēc glēvulība un meli tiek kopti un uzturēti. Vai tie uzvarēs? — Teiksim droši: nemūžam! Un nokratīsim nu pesimisma sārņus un rādīsim, kur lietai ir otra puse...

Cilvēki dzīvo sabiedriskā kopdzīvē un padodas zināmiem noteikumiem, kādus kopdzīve prasa. Bet kopdzīvē attīstās arī katrs cilvēks par sevi, uzplaukst viņa īpatnība, un tai ir prasības, kuras nereti runā pretim sabiedrības noteikumiem. Sabiedrība prasa patiesīgumu tikai tur, kur tas noder viņas interesēm; individs prasa patiesīgumu visur. Ceļas konflikti. Tie nereti ir sāpīgi, bet — tas ir viens kas tiesa — bez konfliktiem progress nav domājams! Ar sabiedriskām interesēm, viņas uzturēto morali un ierašām cilvēces attīstībai vēl nepietiek. Tās ir konservatīvais elements, tās nodibina un uztura to, kas jau iegūts. Uz priekšu turpretim ved, jaunas vērtības iekaro individualie centieni. «Individualisms ir civilizacijas ferments jeb raugs,» saka kāds vēsturnieks. Ka sabiedrībā ir nozīme ne tik tam, kas vispārīgs, bet arī, kas atsevišķs, tas dara dzīvi bagātīgāku, pavairo viņas spēku koplielumu un dod dzīvei arvien jaunus ierosinājumus. Mēs jau redzējām, ka visās lielās kustībās individualisms bijis dzinējs spēks. Šīs kustības ir nestas no patstāvīgiem, lieliem gariem, kuri pirmie jutuši pretrunas starp sabiedrības sastingušām formām un to, ko prasa cilvēka sirdsapziņa. Neskatoties uz pretspēku no lielās masas, kura pieraduse pie pastāvošā, un no farizejiem un zaducejiem, kuri no tā pastāv, viņi ir pacēluši savu balsi! Viņus biedina, attura, lai nesatriec galvu pret sienu, bet ko tas viss līdz? Viņi iet bojā, bet aiz viņiem ceļas citi — visur un katrā laikmetā. Galva ir satriekta, bet asins traips, kas palicis pie vecā mūra, tas runā par notikušo, un taisni no Golgatām uzmostas visvairāk sirdsapziņu! Tās uzmostas, patstāvīgums aug un — uzvar! Šie cilvēces lielie gari ir tie, no kuru nopelna mēs dzīvojam, viņi, kuru drošais patiesīgums no līdzcilvēkiem nosaukts par bezkaunību, netikumību, bet no vēlākām paaudzēm tiek apdziedāts un pielūgts kā varoņdarbs. Tas ir tas pats Šillers, kuram pirmās lugas dēļ vajadzēja bēgt vajātam, bet kuram nu rīko piemiņas svētkus, ceļ pieminekļus, ko

skolās mācās no galvas un katrs gļēvākais birģelis piesauc cik tik prazdams. Viņi ir uzvarējuši, un par sabiedrības apziņu tapis tas, kas citkārt bija neatļauta individuala apziņa.

Individualisms arvien ir uzvarējis. Viņš arvien bijis dzīves ferments un galvojis par nākotni. — Taisni daudzie konflikti jau liecina, ka viņa spēki aug. Individualisms nekad neizņīcinās sabiedrisko dzīves veidu, kurā viņš pats ir attīstījies un kurā vienīgi var attīstīties. Mums taču ir daudz kontrastu, bet mēs zinām: tie kalpo progresam. Ir pieaudzis starptautiskums kā vēl nekad, bet spēcīgs tapis arī nacionalisms malu malās. Organizējas tresti, sindikati, karteļi, bet arvien stingrāki uzstājas arī cilvēku atseviškās tiesības. Nē, individualisma vēl nav par daudz, un tikai no viņa cerama ir labāka, l a i m ī g ā k a nākotne. Nav zaudējuši savu svaru lielā Perikla vārdi: «Ticiet, ka laime pastāv brīvībā, bet brīvība d r o š s i r d ī b ā!» Un tas lai ir mūsu beidzamais jautājums: kas g a l v o, ka patiesīgumam pieder nākotne un ka šī nākotne nes cilvēcei lielāku l a i m i?

* *
*

Nākotnes pravietojumi ir allaž tikai tiktāļ droši, cik tie atbalstās uz spriedumiem par pagātni un tagadni. Lai vērotu daudzmaz, kā būs, jāzin, kā ir bijis un ir tagad. Bet, apraugot līdzšinējo kulturas gaitu, var gan teikt, ka t ā galvo par nākotni. Ka visi tie spēki, kuri radījuši mūslaiku individualismu, šie centieni pēc patstāvības un patiesīguma — neapslāpē, bet, nesti no arvien prāvāka skaita spēcīgu raksturu, pieņemsies kā lavina savā lielumā un arvien ātrāk dosies pretim savai piepildīšanai. Vispirms d a b a s z i n ā t n e s, kuru mērķis ir absoluta patiesība, šķīstīs joprojām apziņu no nepatiesībām un māņticības. Jo *«Mit unserem Wissen wird auch unser Gewissen geläutert»*, saka kāds prātnieks (ar zināšanām top šķīstīta arī sirdsapziņa). Un, kad m ā k s l a turpmāk arī nebūs t i k a i realās īstenības atspoguļojums, bet meklēs pēc idealiem, pēc «lielā stila» utt., tad tā ir zīme, ka viņa, kas pazīst patieso pasauli, ir uzgājuse plaisas un nesaskaņas un ar jo karstām ilgām raugās pēc pilnīgākas saskaņas un patiesības. Tāpat ar s i e v i e š u kustību raisās daudz spēku, kuri pavairo patstāvīgo individu skaitu. Daudz važu krīt, un melu perēkļi izirst. Ģimenes dzīve top gaišāka un cienīgāka kalpot cilvēces attīstībai. Tā sprauž ar svētu apziņu savās krūtīs to laulības idealu, ko Nīcše devis. «P ā r i sev tev būs a u g s t ā k augt — uz to lai tev palīdz laulības dārzs!» un «Laulība — tā es dēvēju divēju gribu radīt to vienu, kas v a i r ā k ir nekā tie, kas viņu radījuši.» Varenā atbalss, ko ieguva Ibsena «Nora»,

ir lepna liecība par to, kāda nopietnība un pašapziņa tagad rosās sieviešu dzimumā. Bet sieviešu kustība ir tikai daļa lielā sabiedriskajā — un kas par viņu teiks, ka tā stāvētu uz vietas? Kam acis ir redzēt, tas lai redz, kā tā ar dzīviem ideāliem apaugļo visas aprindas, pat tās, kuru materiālās intereses runā pret to, un kā no šejienes plūst atjaunotāji spēki uz visām pusēm. Cienība pret individualo sirdsapziņu skan no Harnaka vārdiem, ka: «Dieva valstība nāk tā, ka nāk pie katra sevišķi,» un «Labākā taisnība ir tā taisnība, kura paliek spēkā arī tad, kad gremdē tās mērauklu pašos sirds dziļumos.» *(Wes. d. Chrstt.* 45. l. p.) — Cienība pret cilvēka sirdsapziņu ved sev līdz cienību pret cilvēka dzīvību vispārim. Cildina kulturas darbeniekus, kas taisa ceļu starptautiskā miera idealam.

Cīņa pret gļēvulību, garīgās enerģijas pavairošana — tā īsumā varam saņemt visus minētos, cerību pilnos centienus. Tie attālina dzīvi no mežonības un padara gluži citādu. Pirmatnējā sabiedrībā agrāk domāja bijušu vislielāko patstāvību, bet izrādījies, ka tur patstāvības ir vismazāk. Tikai ar kulturu dzīve tapuse tāda, ka sabiedrība tapuse ciešāka, tā sniedz daudz vairāk sabiedrisko labumu un tomēr attīstījuse sevī arī individualismu un atļauj atseviškiem locekļiem visvairāk brīvības. Mežoņu vienīgais mērķis ir glābt miesīgo eksistenci, un tur vajaga arī viltības. Tagad miesīgā dzīvība ir drošāka un cilvēks vairāk aizstāv savu garīgo «es». Tāpēc pie mežoņiem meli liecināja par garīgo pārākumu, turpretim pie civilizētiem to pašu liecina patiesīgums.

Šai attīstības virzienā pieaug arī cilvēces laimes sajūtas, kuras ir tieši atkarīgas no to dzīvības spēku mēra, ko cilvēks ieliek savā dzīvē. Šo dzīvības jūtu kopsumu padara gļēvulība un nepatiesīgums tūkstoškārt nabadzīgu, nekā tā varētu būt. Iedomāsimies tik šo jūtu un dzīves bagātību, kāda varētu būt! Kad mēs iedrošinātos dzīvot pēc savas sirdsapziņas un mācītos panest to pašu pie citiem; kad apliecinātum to ticību, ko esam ieguvuši, un ne to, ko esam pazaudējuši; paturētum savas šaubas, kad arī redzam pārliecību pie citiem, bet turētos pie savas pārliecības, un kaut citi par to krata galvu; gan atzītum un zemotos tā priekšā, ko nezinām, bet lepotos un aizstāvētum to, ar ko esam nākuši skaidrībā; un, par visām lietām, kad nemelotum, bet iedrošinātos saukt savu gļēvulību par gļēvulību un nevis glaudīt to par mērenību, pieklājību, godbijību utt. Tad nenojaustas savādības radītu bagātību tur, kur ātrāk bija tuksnesis, tad abiem dzimumiem būtu satiksme tagadējo maskeradu vietā; būtu domu izmaiņa atklātībā un ne domu viltošana; stipri nodibināti uzskati, bet ne niekošanās ar frazām; darbošanās un ne

mašīnai līdzīga kustība; ražošana un ne atgremošana; ticība, ne dogmas!

To nākotne sola. Tādi ideali mums māj — gan augsti, bet dzīvi diezgan, lai varētu tiem tuvoties ar katru dienu. Sasniegt absoluto patiesīgumu cilvēce nesasniegs nekad, tikai tuvosies tam, katru nepatiesību sajuzdama arvien riebīgāku un patiesībai arvien biežāki uzvarot. Un arvien biežāki ar laimīgām sekām, vismaz tādos gadījumos, kādos tagad patiesība mēdz nest postu. Jo kāpēc Hjalmara dzīve bija celta uz meliem? Mēs zinām: Hjalmars bija vājš raksturs, viņa Gina tikai apstākļu spiesta bija devusēs laulībā. Bet tādus raksturus un tādas laulības mēs nākotnē ceram redzēt mazāk. Tāpat visi citi konflikti ir tikai sekas no kāda sabiedriska pārkāpuma, kādas cilvēka krišanas. Vispār no viņa garīgās vājības. Ņemot, piem., ugunsgrēka gadījumu teatrī: vai meli būtu vajadzīgi, ja visi spētu savaldīties, nezaudētu apdomu un tā tīši neskrietu postā? Kad reiz, stāsta, tādā ugunsgrēka gadījumā, vispārīgai panikai izceļoties, v i e n s drošsirdīgs vīrs pilnā balsī apsaucis visus, solījis nošaut, kas drūzmēsies vai kliegs, un tā piespiedis publiku savaldīties un mierīgi un bez briesmām iziet — vai, ja v i s i būtu tik drošsirdīgi, vajadzētu kādu melu un briesmu pilnas drūzmēšanās? Tāpat ārsts droši teiks patiesību slimniekam, ja zinās, ka tam darīšana ar stipru raksturu, kurpretim visvairāk saudzīgas vilšanas prasa «vājais dzimums», kas nevar tik daudz panest. Viss tas liecina, ka ar rakstura vājību meli stāv un krīt. Krīt, individualai patstāvībai augot, ko, kā redzējām, nākotne mums sola.

Šimbrīžam patiesība vēl ir daudzreiz pārāk sāpīga, bet labāki arvien panest šīs sāpes nekā tās garām laist. Lai gan patiesība ir stiprs vīns, taču, kā Heize saka kādā stāstiņā, jo vairāk to dzer, toties vairāk var panest, daudz vairāk, nekā sākumā pats būtu domājis. Tāpēc Minjonas mīļais lūgums: *«So lass mich scheiden, bis ich werde!»* — nav katrā nozīmē paklausāms. Ar izlikšanos vien nekas īsts nerasies, ja nebūs darbīgas gribas tiešām īstam būt! Panesta patiesība allaž vairos spēkus, lietoti meli tos mazinās. Meli ir abējās pusēs griezīgs zobens. Neskaitāmi tie gadījumi, kur aiz labiem nolūkiem slēptā patiesība tomēr nāk gaismā un nu padara daudz lielāku postu pie tā, kas ar meliem vien turēts. Tāds tad bez glābšanas pazudis.

«Tāpēc noliekat melus un runājat patiesību,» skan vecā mācība. Tikai tagad spēcīgāki un ar dziļāku pārliecību! Kā attīstības zvaigznes vestā pasaulē, ar paradizi p r i e k š ā, ne aiz muguras. Tā ir lielā starpība!

Tāpēc ar jo lielākām cerībām: noliekat melus! Uz katra soļa tas ir iespējams, jo cik nav tādu melu audzināšanā un ģimenes

dzīvē, kuri nes t i k a i ļ a u n u vien, briesmīgu ļaunu, un, viņus atmetot, celtos visiem tikai labumi! Katrs nopietnāks cilvēks redz viņu postu, sludina pret tiem mācīti ļaudis un pedagogi, bet plašākās aprindās viņi iesakņojušies par tik dziļām parašām, ka vairākiem dzimumiem būs jāstrādā, lai nogāztu no sevis viņu lāstu. Tiešām nevaram nobeigt, neuzrādījuši vismaz vienus no tādiem visniecīgākiem meliem, par kuriem daudzi šo baltu dien' ir aplamās domās.

Cilvēkam visa tikumiskā nākotne atkaras no tam, kādus uzskatus viņā ieaudzina par dzimumu dzīvi. Īsti tagad, kur dzīve nenorit vairs vienkāršā patriarchaliskā kārtībā, tikumiskās prasības ir jo svarīgas. Un te — bērnu audzināšanā, neskatoties uz visām pārmaiņām, pastāv kā pastāvējuse gadu simteņus visā savā nejēdzībā sen no prātīgākiem apkarotā s t a r ķ a p a s a c i ņ a! Katrs jūt, ka īsti labi ar viņu nav, piedzīvojumiem atceras īstās neaprakstāmās briesmas. Negribu tēlot, cik liela nozīme pirmiem iespaidiem bērna dzīvē, arī viņa pirmām šaubām, ko viņā saceļ pretrunas starp to, ko viņam iestāsta, un to, ko viņš pats sāk novērot, daudzreiz tik smalki novērot, ka vecāki to nemaz nenojauš. Jau te pamazām var sākties nopietna krize, bet īstais sitiens visai iekšējai pasaulei nāk tad, kad nu viņš dabū dzirdēt to «patiesību». Jo no kā viņš to dzird? Vajadzētu gan sagaidīt, ka pie skaidrības viņu vestu paša vecāki, kuri veduši viņu maldībā. Vecāki, kā tuvāki, izskaidrotu viņam visu ar vismazāk ļaunām sekām. Bet sakiet: cik ir to, kam vecāki bijuši par izskaidrotājiem? Man bail, to būs pārāk maz! Jo vecākiem jau arvien liekas pārāk agri, tie it kā mierīgi gaida: sak, gan bērns pats tiks gudrs. Tiešām — gudrs viņš arī tiek, b e t k ā?! Puiši un meitas mēdz tapt viņam par skolotājiem viņa svarīgākā lietā, arvien sveši un arvien tie, kuri nemaz negrib viņu pamācīt. Nē, tur nav ne domas no nopietnības, taisni zobošanās ir viņu nolūks. Ar netīriem nagiem viņi aizskar bērna sakarus ar viņa vecākiem, lai priecātos, ka nu viņš, nabadziņš, apmulst no bezgalīga kauna. No kauna, jo viņš redz, ka par to atņirdz zobus, ka neviens par to nerunā citādi kā ar bezkaunīgiem smiekliem. Tā cilvēks bauda pirmoreiz no atziņas koka, ka nu bail viņam metas vecākiem acīs skatīties, un uz visu mūžu viņam ap domām par dzimuma dzīvi skan tas lopiskums, ar ko viņam pirmoreiz pasniedza šīs domas. Tās viņam liekas kaut kas zems, slepens un nereti paved uz neceļiem visu viņa tikumību.

Jā, bet ko tad? daudzi vaicās. Un viņi brīnēsies, kad arī te prasīsim: p a t i e s ī b u audzināšanā. Viņiem te patiesība liekas tāda neērta, necienīga, pretīga, jo viņi mēro visu pēc sevis, arī mazus bērnus. Viņi domā, ka te patiesība varētu bērnu samaitāt.

Paši savā nepareizā audzināšanā iezīduši par dabīgiem apstākļiem nedabīgi zemus uzskatus, viņi nu domā, ka arī bērnam tas liksies tāpat un taps neomulīgi. Tā ir liela maldīšanās. «Topiet kā bērni,» vajadzētu uzsaukt viņiem, lai viņi atdabūtu savu nopietnību par nopietnām lietām. Jo bērns ne par ko nesmejas netīrus smieklus, bet uz visu skatās ar svētu nopietnību, ar toties svētāku, jo lielāku redz katras lietas nozīmi. Zināms, ka dzimumu sakarus viņš nevar tūliņ saprast, kā jau nevar saprast uz reizi nevienu parādību. Un vairāk, nekā viņš var saprast, jau nenākas skaidrot un būtu velti skaidrot. Ja viņš arī jautā, ko audzinātājs nemāk izskaidrot, tā ka tas varētu saprast, tad arvien labāki atstāt to neizskaidrotu nekā izdomāt melus un stāstīt. Uz cik dažu bērna jautājumu audzinātājs pats nezin atbildes — vai tāpēc par visu to viņam izdomāt pasakas? Tas viņam nenāk ne prātā. Arī par dzimumu sakaru lielākā daļa izvairītos no pasakas, ja tik šī pasaka nebūtu tā izplatīta un katrai vecenei tūliņ pie rokas. Viņu ņem tāpēc, ka viņa ir, ne druskas nepārdomājot, vai tā der vai ne. —

K a dabīgs izskaidrojums par dzimumu jautājumu ir iespējams un nes vissvētīgākos augļus, to nenākas vairs pierādīt vārdiem, kad to pierādījuse jau pate dzīve. Kulturas tautu inteliģentākās aprindās starķa pasaciņa ir nomesta pie malas, un zināmas daudzas atsauksmes no tēviem un mātēm, kuras ar to grib rādīt īsto ceļu līdzcilvēkiem. Es atstāstīšu vienu gadījumu, ko uzzīmējis pēc paša piedzīvojumiem kāds vācu profesors.[1] Viņš pastaigājies ar savu 4 gadus veco meitenīti pa pļavu, kad, aitu ganāmpulkam garām ejot, noticis kas neparedzēts: viena aita dzemdējuse. Meitenīte to pamanījuse un nu tapuse kā visa viena dziļa brīnēšanās. Viņa raugās uz tēvu, domā, bet nevar izdomāt un jautā, kur jēriņš nācis? Un iedomājaties: tēvs ņēmis un pasacījis — tik vienkārši un dabīgi kā katru nopietnu lietu. Vēl gadījies turpat ozols ar zīlēm, un tēvs varējis salīdzināt zīles ar jēriņu: kā pirmās ir it kā ozola bērniņi, kuri pie tā izaug un no kuriem aug jauni ozoli, tā aitiņām aug jēriņi, tikai ne ārpusē, bet viņas iekšā. Jūs domājiet, ka nu meitenīte apjuka vai smējās, sāka kaunēties? It nebūt! Taisni jo dziļa nopietnība viņu pārņēmuse; tā lielu ceļa gabalu nerunājuse ne vārda, kā domās nogrimuse, līdz beidzot palēnām, kā tikuse pie ārkārtēji lielām domām, ievaicājusēs: «Pap, vai es ar izaugu no mammiņas?» Protams, ka tēvam atlikās tikai apstiprināt. Bet no šī brīža meitenītes sirsnība uz māti likusēs daudzkārtīgi pavairojusēs, mīlestība kā jauns avots likusēs laužamies tiešām no sirds kā apzi-

[1] Sk. *Woltmann, «Das moralische Bewusstsein»*. [J. Asara piezīme. Sakārt.]

nīgas, spēcīgas jūtas. Un kā par brīnumu: viņa nemaz nemīlējuse pļāpāt tāļāk savu atradumu vai visādi prašņāt; tikai mātei to pastāstījuse pirmā laimes jūtu izplūdumā, bet citādi izrādījuse cienīgu nopietnību un katrreiz tamlīdzīgās lietās gājuse prasīt padomu tikai pie vecākiem. Tas arī citādi nevar būt, jo tikai tas kutina nedabīgi un netīri mūsu fantaziju, kas jau nedabīgi un netīri tanī ievests.

Muļķīgā pasaciņa un dabīgā patiesība — kāda starpība pie viņu augļiem! Ko bērns lai mīl mātē, kad māte stāsta, ka putns viņu izvilcis no mārka, bet māte tikai baro, ģērbj un kuļ? Lai mātes kā iedomājas — patiesībā bērns var mīlēt viņās tikai barotāju, apģērbēju un var bīties kūlēju. Bet nu jautāsim: kā bērnam n e m ī l ē t māti, kad tas zin, ka ir viņā audzis, ir patiesa daļa no viņas, viņas miesa un asins? Vai mātes taisni šais miesīgos sakaros neapzinās s a v a s mīlestības pamatus? Un tos pašus viņas grib laupīt savam bērnam! Negrib ļaut tam just ī s t o mīlestību uz māti, šo dārgāko dzīves rotu! Kāds briesmīgs noziegums, kāda aklība, un kā tā atriebjas! Ne vien pie mātēm, bet atriebjas pie visa sieviešu dzimuma. Jo, kad bērni vēlāk reiz dabū dzirdēt par saviem miesīgiem sakariem ar sievieti, tad viņi uz dzimumu lietām nevar jau vairs skatīties nopietni; tad jau agrāk viņi visu ko dzirdējuši par tām, to dzirdējuši slepeni zemos uzskatos. Ar kādu cienību tad viņi lai skatās uz māti un sievietēm? Mēs, diemžēl, laikam nemaldīsimies, domādami, ka liela daļa vainas pie sieviešu tikumības necienīšanas un noziegumiem pret to ir liekama uz to, kā cilvēku audzināšanā iepazīstina ar dzimumu jautājumu. Un tikai dabīgi nopietni uzskati, uzskati par sievieti kā dzīvības nesēju, var šķīstīt abu dzimumu satiksmi no tagad izplatītā frivolitates gara.

Ka te jānāk palīgā abu dzimumu kopējai audzināšanai skolas laikā, ir pats par sevi saprotams. Ka vispār uz dzimumu lietām audzināšanā jāsāk skatīties daudz rūpīgāki un jāatmet līdzšinējā vieglprātība un vienaldzība. Pie tam pašiem audzinātājiem vairāk jāsagatavojas uz savu darbu un nav jāpalaiž neviens gadījums, lai bērna tikumisko pasauli apgaismotu tikai ar tīru gaismu. Tāds gadījums kā minētam profesoram ir, zināms, ārkārtējs, un noteiktas receptes nevienam nevar dot. Katram jāievēro savi apstākļi, tikai arvien turoties pie tā likuma: «Vairāk gaismas! vairāk patiesības!»

Esam galā. Tikai vienu melu augoni aiztikām tuvāk, to, kas mums šķita pats bīstamākais. Mēs viņu varētum atrast jo daudz, un visur nāktu pie pārliecības, ka vienīgās zāles tur ir — p a t i e s ī b a! Augoņus skatot un skaitot, var gandrīz izsamist, bet, apsveicot tos spēkus, kuri dod s a j u s t melus un dod zāles pret

tiem, tur jātop optimistam! Jācer — ja ne uz vecajiem, ar meliem ieradušiem un no tiem uzturētiem, tad uz jauno paaudzi, šo svaigo, nesamaitāto no materielām rūpēm, vēl neaptraipīto no zemes sārņiem, kura tāpēc allaž uzcels patiesības karogu! Cilveces dzīvības individualais spēks tur darbojas, tas rada vienu kulturas kustību pēc otras, un katra no tām pavairo garīgo enerģiju. Tā kulturas dzīvei jātop spēcīgākai un daiļākai, bet ar to ir teikts: tai jātop patiesīgākai! Jo, kas ir stiprs, vai tas vairs staigās uz kruķiem? Un kura īsta skaistule ies krāsot vaigus? Patiesi — tik spēcīgai būs tapt dzīvei, ka tai pašai uz savām kājām stāvēt ir vieglāki; un tik daiļai būs tapt dzīvei, ka maskas, apsegi un viltus krāsas tikai sabojā patieso daiļumu!

Tie ir augsti ideali, bet mēs to zinām un esam lepni par to. «Lieli mērķi,» saka Ellena Key, «ir kā saules dzinējs spēks kulturas dzīvē.» Ir kā uguns stabs, kas tuksnesī iet priekšā un rāda ceļu uz Kanaanu. Mēs tanī neieiesim ne šodien, ne rīt, bet, ka mums tāda Kanaana ir un mēs ejam turp, tā, lūk, ir mūsu laime. Un tā ir mūsu laime, ka mēs, kā Mozus kāpa uz Dreba kalnu, varam pacelties savu ideju Dreba kalna augstumos un no turienes skatīt vaigu vaigā idealo nākotni. Arī šis priekšlasījums būs izpildījis savu pienākumu, ja tas būs ierosinājis garīgo enerģiju, pacēlis un sagatavojis uz labākām nākamām dienām. Kur ne zobens un važas, ne mammons un meli uztura sadzīvi, bet kur, ar Ibsenu nobeidzot: «Patiesības gars — ir sadzīves pīlars!»

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1903. g., 536.—540., 569.—574. un 666.—670. lpp.

BLAUMAŅA «INDRĀNI»

Ar zināmu interesi varēja gaidīt uz Blaumaņa jauno lugu.[1] Kāda tā būs: vai no Trīnas grēku, Saldeno pudeļu un Skroderdienu dzimtas? Pēc visiem autora piedzīvojumiem ar šiem «jandāliņiem» gribējās taču šaubīties un cerēt ko labāku. Bet, ja jaunā luga būs nopietna, tad ko jaunu tā atklās no Blaumaņa talanta pēc visiem šiem gariem gadiem, kas aiztecējuši no viņa pēdējās nopietnās dramas un kas, bez šaubām, ienesuši dažas maiņas mūsu rakstniecībā? Vai arī Blaumaņa garīgā fiziognomijā tie nebūs ievilkuši citas, agrāk nepazītas zīmes?

[1] Indrāni, drama 5 cēlienos no Rūdolfa Blaumaņa («Vērotāja» 4. un 5. burtn.).

Blaumaņa jaunākā luga ir nopietna drama. Un, kad jau ir runa par nopietnību, tad jāsaka: šī jaunākā luga ir nopietnāka nekā jebkura cita agrākā! Pat «Pazudušā dēlā» starp traģiskām skaņām skan, kā atpūtu dodot, jautrāki akordi, kurpretim «Indrāni» ir visa viena nopietnība no sākuma līdz beigām. Un ir vēl otra starpība starp viņu un agrākām lugām. Blaumani ne velti slavē kā veiklu dzimumu m ī l e s t ī b a s tēlotāju, un tiešām: šo mūžīgi veco un mūžīgi jauno tematu viņš ir izmantojis bezmaz visos stāstos un visās lugās. Tas viņam allaž ir bijis kā tāds *«Hoc signo vinces!»* (Caur šo tu uzvarēsi), kas droši galvojis par panākumiem. Mīlestība jau pirmā ludziņā atvelk divus cilvēku bērnus no Iekškrievijas uz dzimteni, lai padarītu tos par «zagļiem»; mīlestība un precēšanās gādā par jautrības efektiem «Ļaunā garā», mīlestība ved līdz traģismam «Pazudušā dēlā» un «Potivara namā», bet pilnīgi jau ap mīlestību vien grozās trīs pēdējie joki «Trīnas grēki», «Iz saldenās pudeles» un «Skroderdienas Silmačos». Un te — «Indrānos» ne vien nav jautrības, tur nav arī mīlestības! Tā ir Blaumaņa pirmā luga b e z dzimumu mīlestības! Lugas priekšvēsturē reiz mīlestība, liekas, spēlējuse savu lomu, bet ir to izspēlējuse, un, kas lugā tā kā parādās starp puisi un meitu, tas negribas ņemams diez cik nopietni, un sevišķas nozīmes tam nav. Tāpēc jo lielāka top interese, kas tagad būs rakstnieka stiprums un ar ko viņš t a g a d domā uzvarēt?

Saturs «Indrānos» ir vienkāršs: Indrānu tēvs atdod dēlam mājas, dēls iedzen viņu pirtiņā, un pirtiņā tēvs nomirst. Tas būtu kā vecais karaļa Lira motivs latviešu ietērpā, kā tas jau neskaitāmām variacijām apstrādāts mūsu agrāko laiku zemnieku stāstos. Ar ko, zināms, nekas vēl nav teikts par dramas vērtību: kā sengrieķi daudzām reižu ir apstrādājuši vienus un tos pašus teiku motivus, kā viduslaikos vai katrs gleznotājs gleznoja ne vienu vien madonnu, tā moderns rakstnieks var savas spējas parādīt arī pie veca, sen pazīstama satura. Un vēl vairāk: taisni t e var nākt redzams viņa tēlošanas un formas talents, tas, k ā viņš tēlo, kad visu interesi vairs neabsorbē tas, k a s ir tēlots. Rakstnieks, kas ar vecu saturu tomēr panāk jaunu, dziļu mākslas iespaidu, nebūt nav stādāms zemāk nekā tas, kas valdzina ar jaunu un pašu par sevi interesantu tematu.

Tā ka ar jo dzīvāku ziņkārību ir jāraugās, vai «Indrāni» dod jaunu un dziļu iespaidu, un, ja tas ir, tad kā šis vecais saturs to panāk?

Vispirms jāiegūst pārskats par lugas uzbūvi. Pirmā cēlienā mēs redzam, cik grūti Indrānu tēvam nākas iet vēl arvien visos

darbos un ka arī Indrānu mātei acis paliek jo dienas jo tumšākas. Indrānam ir divi dēli, no kuriem jaunākais, Kārlis, ir zaldātos, bet vecākais, Edvarts, apprecējis tēvam nepatīkamu sievu un tagad jau labs laiks, kamēr šķīries no Indrāniem. Tikai māte, kurai «pēc tā Edvarta vienādiņ sirds sāpēja», lūgšus lūdz tēvu, lai tas izlīgstot ar Edvartu un atdodot tam mājas. Izlīgšana jau ir iesākusēs, un Edvarts ar savu Ievu atbrauc. Tēvs gan negrib uzticēt viņam mājas, gaidīdams pārnākam Kārli, un arī kaimiņš Kaukens viņu atrunā no pārsteigšanās, bet, kad Ieva rāda viltotu vēstuli, kurā Kārlis rakstot, ka tas uz mājām nemaz vairs nenākšot, un kad Edvarts atkal taisās sanīsties un šķirties, tad tēvs uz mātes lūgšanu beidzot padodas.

Otrā cēlienā Edvarts valda māju un nodarbina tēvu un māti vēl vairāk, nekā tie paši līdz tam bija strādājuši. Tomēr ar saimniecību neveicas, Edvarts staigā sarūdzis, Ieva ir rupja, nesaticīga un skopa, kāpēc naids drīz vien ir mājās. Trešā cēlienā nesaticība top vēl lielāka, kad Edvarts liek nocirst tēva mīļotos dārza kokus, lai tos pārdotu. Bez tam nāk gaismā viltība ar Kārļa vēstuli. Tēvs tagad prasa Indrānus atpakaļ, bet par atbildi Edvarts viņu aizraida uz pirtiņu. «Ja nevari satikt ar saimniekiem saimnieku galā, tad palūko, kā sviežas vienam pašam tur!»

Un tā pie pirtiņas guļ sazāģēti dārza koku bluķi un Indrānu tēvs noskatās uz tiem kā uz savas laimes drupām. Tiesas ceļā viņš apņēmies atdabūt atpakaļ Indrānus. Kaukens gan vēl atnācis samierināt tēvu un dēlu, bet aiz Ievas ļaunprātības tas neizdodas.

Uz tiesu ir aizgājuse tikai māte, jo tēvs vairs nespēj. Tas guļ pirtiņā uz lāvas, paliek pagalvī akmeni, ko Edvarta dēlēns iesviedis pa logu, un, kad māte, no tiesas atraidīta, pārnāk mājās, viņš pirtiņā tumsā mirst.

Tāds ir darbības pavediens «Indrānos» — vienkāršs un taisns, ne ar kādiem ievērojamākiem blakus pavedieniem nesašķeterēts, ne ar kādiem spilgtiem efektiem neraibināts. Ir tīri dīvaini: Blaumanis no laika gala ir pazīstams kā mākslenieks, kas allaž centies pārsteigt ar ko interesantu, valdzināt plašo publiku ar ārkārtējiem raksturiem, ārkārtēji komiskiem vai ārkārtēji traģiskiem, kā, piem., «Pazudušā dēlā» ar ārprātīgo veceni, čigānisko krodznieka meitu, bez tam ar pērkoņa negaisu, šāvieniem u. c. Pēdējās joku lugās no tādām ārišķībām un tračiem vien ir pilni visi cēlieni. Un te: «Indrānos» nav ne pērkoņa, ne šāvienu, ne traču, ne citu ārēju efektu! Gandrīz liekas, ka Blaumanis, tāpat kā Hauptmans pēdējās lugās, par vari grib tagad

novērsties no visa, kas ārējs, taisni nicināt tādus knifus, kuri jau katram diletantam var būt pie rokas, iet tīši garām visam teatraliskumam, neļauties arī kārdināties no Niedras retoriskā jūtu patosa, bet strādāt ar nolūku vienkārši un raksturot smalkāki, iekšķīgāki.

Un tiešām — labākais «Indrānos» ir rūpīgā izstrādāšana un sevišķi smalki izvestais dialogs. Šai ziņā šis darbs stāv tāļu pāri par viņa pirmām lugām. Cik labi, piem., uzbūvētas visu cēlienu beigas, ar kādu apzinīgu aprobežošanos izlietotos līdzekļos! Kā visur katrs teikums rādās apsvērts, lai tas būtu zīmīgs un lai nebūtu nekā lieka!

Tikai — un par to rets lasītājs un skatītājs tiks pāri — «Indrāni» neapmierina... Tā ir pirmā sajūta pēc lugas beigām, ka saņemts ir mazāk, nekā gaidīts. Kaut luga nav gara (ap 55 mazas lapp.), taču arī tais apmēros, arī īsajos 5 cēlienos, vispār nopietni svarīgam tematam ir izlietots pārāk maz materiala, un tas pats ir apstrādāts par seklu. Luga ir ne vien vienkārša, bet ir pārāk vienkārša, un bez ārējiem efektiem tai uz lieliem panākumiem ir grūti cerēt.

Bet lai mani nepārprastu —! Lai neteiktu: sak, tiec nu gudrs — rakstīja Blaumanis treknus jokus, tad tos nosodīja par balaganiem, bet nu, kad viņš atteicies no jokiem un ārējiem efektiem, nu viņam pārmet, ka tas esot pārāk vienkāršs un neesot interesants.

Pārmetums neslēpjas vienkāršībā vien. Ja vienas daļas taisnā kritika par «Saldeno pudeli» un «Skroderdienām» tiešām nebūtu palikuse saucēja balss tuksnesī, bet darījuse, kas tai pienākas, tad mēs nevarētu būt pēdējie, kas par to priecātos un arī no šī stāvokļa apsveiktu Blaumaņa atgriešanos pie īstas, nopietnas mākslas. Ka «Indrānu» mākslas vērtība ir lielāka nekā agrāko joku lugu, to no augšējā jau katrs var spriest. Bet līeta tā, ka blakus vienkāršībai jābūt psicholoģiskam dziļumam, jābūt lielākam dziļumam tagadējās dramās iz zemnieku dzīves, nekā bija agrākajās. Mums nepietiek ar to vien, ka mums nostāda priekšā vienu otru jau no agrākiem rakstniekiem pazīstamu tipu, bet mēs gribam redzēt individualus cilvēkus, gribam ieskatīties viņu dvēseles dzīvē, tais dziļumos, kur valda momenti, kuri noteic arī mūsu jūtas un gribu un kuri mums tāpēc nevienam nevar būt vienaldzīgi. Kad tik tuvu grib pieiet Indrānu tēvam, mātei, Edvartam, Ievai, tad tie nobāl vai paliek pat nenoteikti. Par daudz viņi runā tā vispārīgi un prātīgi, it kā viņiem maz kas būtu uz sirds vai viņi negribētu iznākt laukā no sevis. Kas, piem., šis Edvarts ir par cilvēku? Cik nopietni viņu ņemt kā saimniekotāju, cik ticēt viņa sentencēm un cik viņa

rupjībām pret tēvu? Ievā gan no sākuma ieskanas kaut kas īpatnējs dažām jaunlaiku parveniju saimniecēm, bet vēlāk tā nav vairāk kā prasta kalpu sievas šablona. Arī puisis Noliņš varētu būt laba jaunlaiku parādība, ja būtu vairāk raksturots. Tēvs un māte ir saprotami tipi — varbūt tik ar to ierunu, ka pirmais par daudz svaidās starp stingrību un piekāpību. Te viņš saka: «Pie tā es palikšu!» — te tūliņ: «Tevis dēļ, māt!» — vai: «Bet no kā es neatkāpšos...» — un: «kad nu jūs tā gribiet, gribiet — lai notiek!» Katrā ziņā tādi raksturi nav dramatiski izdevīgi. Nevar no tiem radīt asus konfliktus, kas visas personas iekustinātu, vestu matos, liktu cīnīties un izteikt savu dabu. Šekspirs labi zināja, ko dara, kad karalim Liram deva pavisam citādu temperamentu un uzstādīja d i v a s pretējas meitas, tāpat kā Glosteram d i v u s dēlus. Indrānu Kārlis turpretim paliek joprojām zaldātos, un katru cēlienu ir jānāk Kaukenam no savām mājām, lai maisītos — arī diezgan nenoteikti — pa vidu.

Personas Blaumanis ieved it veikli, un visas lietas stāvoklis atklājas jau pirmos skatos. Bet fakts atkal, ka pret lugas beigām darbība atslābst. Franču dramas tehniķi, tie to prot, iesākt lugu pamazām, nekad ne ar *fortissimo,* izlikt sākumā tikai kā atsperes, kas radītu spiedienu caur visu lugu, lai liktos, it kā lugā būtu apslēpts kāds svarīgs konflikts, kas nezin kā izšķirsies. Kā būs? notiks vai nenotiks? — ir jautājumi, kuriem jāstāv uz skatītāju lūpām līdz pēdējam izšķirošam momentam. Veikls dramatiķis pat novada otrā cēlienā darbību uz citu pusi, nekā galā iznāk, lai tā uzturētu interesi. Arī «Indrānos» 3. un 4. cēlieniem būtu lielāka nozīme, ja 2. tik pēkšņi nepārietu tūliņ uz gatavu nesaticību. 4. cēliens visās pieccēlienu lugās pats vārīgais, arī «Indrānos» ir vājākais. Te pat ievesta meita Līze, kurai nav nekādas darīšanas un kura tikai izrunājas un izbēdājas ar Indrānu māti.

Gribas ko iebilst arī pret to izdomāto vēstuli, kura 1. cēlienā visu noteic. Vismaz jel Kaukenam kā agrākam tiesas vīram nevajadzēja ļauties tik prasti piekrāpties. Visi jau zina, kāda ieva ir, un tiem vajadzētu saprast, ka Kārlis tādu vēstuli nekad nerakstītu viņai, bet vecākiem. Lai kā, tas jau ir ā r ē j s līdzeklis, tāpat kā tas, ka nesaticību tik lielā mērā baro neraža un neizdošanās saimniecībā. Interesantāki bija tēlot, ka arī pie materialas pilnības tādi cilvēki nāktu konfliktos.

Dodot kopspriedumu, jāiedomājās Blaumaņa rakstnieciskā individualitate. Kad pirms gadu desmitiem iznāca viņa stāsti, tad tas bija viņa nenoliedzamais f o r m a s talents, pēc vācu paraugiem izkoptā tehnika, vispār smalkāka mākslas garša un

dziļāks psicholoģisms, ar ko tie ieguva vērību, kaut apstrādātie temati nebūt nebija jauni, bet tikai izraudzīti saskaņā ar rakstnieka temperamentu. Mīlestības problemi un humors — ar tiem Blaumanis ir bijis visīstāks, ir atradies savā īstā elementā. Ka «Indrānos» to nav, ir iemesls, kāpēc, lai cik augsti turam nopietno mākslu, Blaumanis te gan pierāda savu rūpību technikā, bet nav vēl viss, nevar rādīt visu, ko viņš spēj. Kas turpretim attiecas uz ideju saturu, tad Blaumanim tas nekad nav bijis stiprā puse. Viņš ir vairāk ieņēmīgs nekā no iekšienes radītājs, vairāk reproduktivs nekā patstāvīgs un oriģinals gars. Kādi viņa dzīves uzskati, kā viņš īsti reaģēs uz vienu otru sabiedrisku parādību, ir grūti paredzēt, jo, lai gan viņš dažreiz ir atsaucies, bet ir darījis to vienreiz šā, otrreiz tā, rādījis dažādas krāsas, strādājis dažādos lēģeros un dziedājis pat himnes pazīstamam pilsoņu «vadonim». Nekāds brīnums, ka tagadnes saprašanas viņa darbos velti meklēt. Tur dominē jūtas, kādas pieder visiem laikmetiem, un tikai viegli manāms laika kolorits latviski tipiskajos izteicienos un dažos sīkumos. Citādi, ja «Indrānus» gribētu uzskatīt par raksturīgu lugu iz jaunlaiku dzīves, tad jaunā saimnieku paaudze varētu justies apvainota, ka viņa ar Edvartu nostādīta tik nelabvēlīgā gaismā. Patiesībā būs otrādi: vairāk būs gadījumi, kur konflikti ceļas tāpēc, ka vecie neatdod mājas dēlu vadībai, tā ka pēdējo spēki netiek pie pietiekošas darbības. Un tas ir otrs iemesls, kāpēc «Indrāniem» pamaz intereses: tie grib būt drama iz tagadnes, bet nav tanī redzami noteikti autora uzskati uz šo dzīvi. Tādai dramai ir vajadzīga dzīves garīga «dziļkultura», un autors uz to nav spējīgs. «Indrāni» ir rakstīti rūpīgi, gludi, bet rakstīti ar vēsām asinīm. Tie pavairo mūsu rakstniecību par vienu labi izstrādātu darbu, bet kaut ko jaunu tie tur neienes.

Viena interese vēl atliek un ne tā mazākā. «Indrānu» uzvešana! Jo izdevība te ir kā reti kur rādīt, ko mūsu aktieri var. No viņiem atkaras, ka lugas smalkumi neizrādās velti likti, bet sasniedz savu mērķi pēc rūpīgas iestudēšanas un rūpīgā inscenējumā. Katrā ziņā «Indrāni» ir jāizrāda daudz smalkāki nekā parastās lugas iz zemnieku dzīves. Te nedrīkst neko pārspīlēt, nedrīkst rīkoties ar rupjiem līdzekļiem, un sevišķi pēdējos cēlienos ir jāgādā par autora domāto jūsmību. Tāpēc diletantu rokās, uz lauku skatuvēm, «Indrāniem» nav ko cerēt uz lieliem panākumiem.

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 453.—456. lpp.

JAUNĀKĀS PARĀDĪBAS MŪSU RAKSTNIECĪBĀ

I

«RĪTA SKAŅAS», I. — «PIRMAIS BURTS» — «CEĻMALAS ZIEDI» — PUMPURA RAKSTI — «PORUKS»

Ja tā ir, ka katrs daudzmaz literariski sarakstīts stāstiņš un dzejolis jāapsveic allaž kā dārga likteņa balva tautai, tad apsveicienu nevar liegt arī «R ī t a s k a ņ ā m»[1]. Tad — runājot parastā atsauksmju mēlē — ir jāsaka, ka jaunais rakstu krājums, bez šaubām, savukārt kuplina mūsu daiļrakstniecību, vij viņas vainagā klāt jaunus ziedus un interesentiem vispār ir ieteicams. Citādi pie tām retajām parādībām, kuras nāk kā n e p i e c i e š a m a s, «Rīta skaņas» nepieder. Tādas bija pērn zināmās zilā vakara noskaņas — daudz īstākas rīta skaņas; tagadējās «Rīta skaņas» — par spīti savam vārdam — tādas nav! Viens par diviem: vai mums rakstniecībā tas rīts jau ir ausis, tad viņš ir arī laikrakstos un agrākos krājumos, vai tas tur vēl nav ausis, un tad rīta skaņas nenes arī šis jaunais krājums. Visai liels zaudējums viņa neiznākšana nebūtu: cik rakstnieku un dzejnieku mums jau bijis bez «R. sk.», tikpat to ir ar «R. sk.»; arī spriedumi par viņiem paliek tie paši, un krājumā nodrukātie raksti — ja ne visi, tad labākie — droši vien būtu parādījušies kādā laikrakstā. Laikrakstu un rakstu krājumu vadītāji jau tā lieto pārāk saudzīgu kritiku pie uzņemamā beletristiskā materiala — iemesls, kas savu tiesu ir mazinājis arī «Jauno ražu» un «Burtnieka» I vērtību un kādēļ nemaz nebūtu jānožēlo, ja iznākušo oriģinaldarbu skaits būtu mazāks, bet to caurmēra mākslas vērtība totiesu augstāka. Uzskati par oriģinaldarbu drukāšanu vēl liekas uzglabājušies no tiem laikiem, kad katrs rakstītājs latvietis bija liels kulturas ieguvums, katram izglītotākam tautietim vajadzēja arī dzejot un kad katru jaunu stāstiņu un dzejolīti apsveica kā lielu varoņdarbu. No tādām domām vajadzētu atsvabināties un uzstādīt par idealu tādu stāvokli, kur drukā tikai

[1] R ī t a s k a ņ a s. Latviešu rakstnieku oriģinaldarbi. I. Rediģējis Līgotņu Jēkabs. L. Neimaņa izdevumā. Jelgavā, 1904. g., 10 druk. loksnes. Maksā 75 kap. Saturā: stāsti un skices no Saulieša, Doku Ata, Annas Brigaderes, J. Šmita, Teodora, Annas Ķeniņas, Kleinberģa un Antona; dzejoļi no Aspazijas, R.*, Ed. Treimaņa, Plūdoņa, Līgotņa, Saulieša, Teodora, P. Blaua, Ķeniņa, Steina, Antona; un 4 apcerējumi — no Līgotņa par Kaudzīšiem, Vizuļa par Saulieti, R. Kļaustiņa pār Mākslas iespaidu uz gara izdaiļošanu un Teodora Par tikumības progresu. — Vāka zīmējums no R. Zariņa. [J. Asara piezīme.]

* Raksta autors konsekventi Raini apzīmē tikai ar burtu R.; turpretim Kop. rakstu 1910. g. izdevumā visur minēts pilns vārds. [Sakārt.]

to, ko vajaga drukāt, un nevis visu, ko daudzmaz vien var drukāt. — Nodomi «Rīta skaņām» — kā jau no tā vārda dzird — ir tie visdižākie. Un, protams, tā ir skaidra un daudzkārt piedzīvota lieta, ka jauni uzņēmēji nāk tā, kā nupat radītu pasauli no jauna. Līdz šim tukšība — nu būs pilnība, piepildīšana; līdz šim «tumsība apklāja to zemi» — tagad pēc skaļa «lai top gaisma!» — «tapa gaisma!»; līdz šim bija jāklausās nakts krācieni, nu atskanēs rīta skaņas!

Bet nosaukums paliek nosaukums. Raksturīgāki jau ir, ka bravura skan vietumis cauri arī saturā. Abos literariski kritiskos apcerējumos par Kaudzīšiem un Saulieti autori rūgti sūdzas, ka viņu rakstnieki līdz šim esot maz ievēroti. «Līdz šim viņam pelnītā vērība nav piegriezta,» saka Vizulis par Saulieti. «Literatu aprindās nevienam arī nav gādājis par to, lai darītu Saulieti pazīstamu, lai grieztu uz viņu pienācīgo vērību, viņa rakstnieka fiziognomiju apgaismojot un domu pasauli notēlojot.» — Abi apcerējumi grib, kā teikt, «pildīt robus». Līgotņu Jēkabs tad nu runā par Kaudzīšu «Mērnieku laikiem», izraksta no tiem daudzus gabalus, kuri raksturo dažus galvenos stāsta tipus un autoru labsirdīgos, tos laikus diezgan brīvprātīgos uzskatus. Vēlams tik būtu, ka, īpaši pēc «robu» atzīšanas, apcerētājs par savu uzdevumu būtu ņēmies drusku dziļāku analizi par «Mērnieku laikiem», un kaut tā nebūtu tik sekli populara kā tagadējais apcerējums. Tiesa — trūkst vēl plašāku darbu, kuri uzrādītu «Mērnieku laiku» nozīmi «kulturvēsturiskā un dailes ziņā» — par ko arī nav ko brīnīties, ievērojot mūsu rakstniecības un kritikas vispārējo stāvokli — taču jau vairāki izpirktie izdevumi no šī stāsta liecina, ka pazīstams viņš ir jo plaši, un «Rīta skaņu» lasītāji varēja sagaidīt ko vairāk nekā tik to, ko būs saņēmis jau katrs pats, stāstu lasīdams. Vismaz nav saprotams, ar ko lai piepildās apcerētāja izteiktā vēlēšanās, ka viņa darbs «varētu noderēt par materialu turpmākiem plašākiem darbiem šai laukā». Kas ķersies pie plašākiem darbiem, turklāt apskatot stāsta kulturvēsturisko un dailes nozīmi, tas šai apcerējumā uz daudz materialiem nevar cerēt. Bet, kas zīmējas uz Kaudzītes Matīsa dzejām, tad tās gan šķietas pārtaksētas ar to spriedumu, ka tām piemītot «vēl paliekama vērtība šodien». Ar visām «augstām idejām» dzejoļiem tādā formā ir vairāk tikai vēsturiska nozīme. Tas uzbrukums «tīrajiem» estetiķiem var būt labi domāts, bet te nav diezgan motivēts, jo mazāk tāpēc, ka pašam apcerētājam valodas forma varēja — arī dzejoļos — būt rūpīgāka, precizāka un domu gaita loģiskāka (piem., izteiciens: «Tā jūtu puse, ko sauc par prātu!»).

Saulietim Vizulis pieiet tuvāk klāt. Un netaupa spilgtas krāsas, lai savu rakstnieku tēlotu cik tik var pievilcīgāku un viņa

nozīmi lielāku. «Ja Saulieša mums piepeši vairs nebūtu,» viņš iesāk, «tad varbūt tikai īsti tiktu atzīts, kāda svarīga vieta viņam mūsu rakstniecībā, cik daudz sirsnīgu vārdu viņš runājis uz tautu, domas un jūtas pacilādams, cik daudz patiesu skatu rādījis iz pašu dzīves, kuriem mēs paejam garām ar paviršību, cik tuvu viņš stāv tautai, — tik tuvu kā reti kāds.» Saulietš nu tiešām pieder pie vislabākiem no mūsu tagadējiem stāstu rakstniekiem; kas sevišķi pie viņa līdz šim saistījis, tā šķiet viņa sirsnīgā v a ļ s i r d ī b a, kas visu caurcaurēm silda, un tā apziņa, ka, lai ko viņš stāsta, viss ir ī s t s, neviltots, tādas klusa cilvēka sāpju domas un dzīves novērojumi. Zināms, tādas gaviles, kā Vizulis ceļ, nav vēl īsti nepieciešamas; no tām izklausās, it kā Saulietš jau nozīmētu pašu piepildīšanos mūsu rakstniecībā. Patiesībā, Saulieša spējas nemaz nenoliedzot, var atzīt, ka viņa mākslas pasaule nav sevišķi plaša un ka šai ziņā ar progresu no Apsīšu Jēkaba līdz viņam nenākas daudz lepoties. Mūsu sabiedriskās dzīves īsto seju pie viņa, tāpat kā pie Blaumaņa, mana gan no viena otra izteiciena dialogā, bet citādi saturs var zīmēties uz visiem laikiem. Tas jāpiezīmē tāpēc, ka tagad pa daļai zem «tautiskās īpatnības» iespaidiem manāma tendence atgriezties un atdusēties pie vieniem un tiem pašiem tematiem, visvairāk iz zemnieku dzīves, un, ja tik techniski rakstnieks tos izstrādā kaut cik rūpīgi, pārvilkdams vēl ar tautisku jūsmību, tad atzīšana tam droša. Tā ir noticis, ka stāstu forma arī vidējiem rakstniekiem jau ir gluda un svaiga, kurpretim saturs, viela pat labākiem rakstniekiem ir nesvaiga, neoriģinela un sīciņa. K ā rakstīt, nu zina katrs, bet, k o rakstīt, par to sekmīgi gādā reti kāds. Un tā modernā dzīve, uz laukiem un vēl vairāk pilsētā, plūst ar savām raksturīgām parādībām, jaunām šķirām, interesantiem jaunlaiku tipiem nestudēta un mākslā neizlietota. Pēc patecējušiem vairākiem gadiem, kur kritika propagandēja formas modernizēšanu, tēlošanas sajūsmu un stila mākslu, nāksies apskatīties atkal vairāk pēc v i e l a s, lai rakstniecība nesastingtu letarģiskā vienmuļībā. Uz kādu laiku šo kaiti var apslēpt, piem., ar ārēji mākslotu stilu, īpaši tagad, kad pie vienas daļas rakstnieku («Austrumā») Niedras tautiskais stils ar viņa patetiski sentimentaliem reģistriem nācis lielā modē; bet totiesu vairāk sajūtama nāks vienmuļība vēlāk. Liekas pat, ka arī Saulieša stāsts «Rīta skaņās», kas saucas «Tukšs... tukšs...» un tēlo slimas kalpu sieviņas grūto mūža galu, nav vairs tik tīrs no afektacijas un liekām monotonām refleksijām (piem., 83. lpp.) kā viņa agrākie darbi.

R. Kļaustiņš raksta par «Mākslas iespaidu uz gara izdaiļošanu». Daudz labu domu un pazīstamu patiesību, bet arī daudz

frazu un pārspīlējumu, kuri ir tikai tā dekoracijas dēļ vai spekulē uz retoriskiem kontrastiem. Lasīties viss izlasās ļoti viegli — autors cenšas rakstīt interesanti — bet, kā sāc domāt pakaļ, tā dažā vietā — neiznāk tā... Piem., tā starpība starp zinātnieku un mākslenieku. «Zinātnieks savā kabinetā izšķir pasaules mīklas formulās, skaitļos, uzraksta nesaprotamā zinātnes žargonā un iezārko biezos sējumos, no kuriem profani un dāmas var dabūt ģīboni, viņš nāk pazīstams pēc nāves, kad laikraksti iespiež viņa ģīmetni savās slejās.» Turpretim: «Mākslenieks ir aizvien dzīves vidū, vaigu vaigā ar tūkstošgalvīgo hidru, ko mēs saucam par pūli... Mākslenieks dzimst dzīves mutulī, uz ielas, ar visiem netīrumiem etc....» Romantiski šie uzskati var būt — patiesi viņi nav. Ir taču dzīvu zinātnieku ģīmetņu vai cik laikrakstos; zinātniski atradumi top pat vēl drīzāk pazīstami visās pasaules malās nekā mākslas darbi, jo pirmos var aprakstīt un izskaidrot katra avīze, kamēr mākslas darba oriģinalu katram pašam vajag redzēt un muziku dzirdēt. Rentgena darbus var sev izrakstīt visdrīzākā laikā — lai Klingera Bethovenu redzētu, jāceļo tāļu pār robežām. Un kāpēc zinātnieks taisni pēc nāves lai nāktu zināms! Un vai nav bijis arī dzīvē nesaprastu, neievērotu mākslenieku? Domā taču Vizulis, ka pat par mūsu Saulieša nozīmi nokristu pasaulei zvīņas no acīm tikai tad, kad viņa «piepeši vairs nebūtu...». Tā minētā starpība nekā nav uzturama. Bet autors ir savādās domās arī par «pūļa» attiecību uz mākslu. Viņš stāv Maskavas Tretjakova galerijā un jautā, kāpēc, piem., amatnieku mācekļi paietot vienaldzīgi garām Levitana dīķim, Borisova Ziemeļjūrai u. c., bet apstājoties ar interesi pie gleznas, kur redzamas divas meičas un puisis? Un kāpēc turpat zaldātiņš uzmeklējot ģeneraļu portrejas ar ordeņiem? Kļaustiņš atbild: «Galvenais, ko mēs ievērojam, aplūkojot šādus pieaugušus mākslas cienītājus, ir fakts, ka viņiem a c i s a p t u m š o t a s, ka viņi nespēj notvert to skaisto un labo, kas tur daiļās formās, gleznās un tēlos, krāsās, marmorā un bronzā ieliets. Viņus s a m a i t ā j u s e p a d a ļ a i d z ī v e, p a d a ļ a i p r o f e s i j a.» (Rešā druka mūsu.) Ja tā, tad cilvēkam vajadzētu tikai normali pieaugt nesamaitātam un labam, lai ar viņu būtu gatavs ne vien tagadējās modernās mākslas, bet varbūt arī 21. gadu simteņa mākslas cienītājs. Patiesībā cilvēks var būt visnormalākais, vislabākais un tomēr aiziet garām Levitanam un Purvītim un noskatīties labāk lubu bildē, klausīties mīļāk kādu maršu nekā R. Strausu, lasīt labāk «Priežu kalna rozi» nekā Materlinku, ja viņš par moderno mākslu nekā nezin un nav uz to sevišķi sagatavots. Nevienam normalam cilvēkam nevar ņemt ļaunā, ja viņš novēršas, piem., no Uistlera vai Šlefogta gleznām, no-

vēršas vienkārši tāpēc, ka nezin nemaz, kas tur būtu ko skatīt, nezin nekā par mākslenieka nodomiem, kuri tur parādās. Būtu jāpastāv tādai Tolstoja prasītai «vispārcilvēciskai» mākslai, kuras saprašanai pietiktu ar katra cilvēka dabiskām spējām. Bet māksla nu ir un paliek kulturas produkts, un, lai katrs cilvēks savā īsajā mūžā panāktu to, ko cilvēce panākusi pa gadu tūkstošiem, tad cilvēks ir m ā k s l ī g i uz to jāsagatavo un viņā ir jāienes tas, kas citādi pats no sevis tur nebūtu radies; viņa garša un uzskati ir jāpieradina, jāpiemēro tagadējai kulturas dzīvei un tās mākslai, tāpat kā, lai viņš zinātni saprastu, viņš ir seviški tai nolūkā jāmāca, jāvingrina, jāattīsta.

Raksta otrā daļā R. Kļaustiņš arī runā par audzināšanu uz mākslu un dod pedagoģiskus mājienus skolotājiem, lai tie ievestu skolās jaunlaiku literaturu agrākās novecojušās vietā. Bet šī pate vecā literatura likās veselai paaudzei nepārspējami laba un daiļa — vai mēs tās garšu lai saucam par samaitātu un mūsu garšu par nesamaitātu tikai tāpēc, ka mums patīk mūsu laika dziesmas? Tikai par c i t ā d u varam šo garšu ątzīt un, ja gribam sev glaimot, tad arī par v a i r ā k a t t ī s t ī t u.

Beidzot Teodora apcerējums «Par tikumības progresu» ir pilnīgākā veidā pazīstams jau no viņa priekšlasījuma «Auseklī» 1901. g. Autors sāka ar to, ka konstatē vispārēju tikumisku regresu, atsaukdamies uz dažām diezgan nenozīmīgām dienas parādībām, un beidz ar to, ka tikpat viegli griež visu atkal uz otru pusi un pasludina tikumības uzvaru.

No stāstiem jau minētais Saulieša ir garākais un labākais. Otrs garākais J. Šmita «Iz kāda rakstnieka piedzīvojumiem» palicis tikai piedzīvojums, naivā dialogā šķidri atstāstīts — atkal par kalpu sieviņas bēdīgo likteni. Autora vientiesība, iedomība («priekš manis kā rakstnieka-mākslenieka...», viņš saka) un raudāšana iznāk jocīgas. Inteliģentāka jaunekļa dvēseli grib demonstrēt Anna Brigadere («Priekš pēdējā zvana»), tik nedabonam par šo dvēseli nekā noteikta zināt un beigās paliekam gluži neziņā. Bet totiesu spirgtāka raugās pāragri mirušā Doku Ata smaidošā seja un viņa pastarīša «Stāsta par ļutniem, cilvēku bērniem un par vienu kaķi». Tur runā smalks novērotājs, tiklab kustoņu, kā cilvēku, kam savā ikdienišķā pasaulē nekad nav trūcis humora un zīmīga vārda.

Citi prozas gabali ir īsiņas skicītes no Antona — labi, sparīgi domātas, bet par diletantiski izvestas, tāpat kā dzejoļi; Teodora tēlojums par viņa vadošo zvaigzni, Annas Ķeniņas fantazija iz dienvidus ceļojuma. Tad Plūdoņa fantazija «Atdzimšanas prieks», svelmaina, vārdiem skanīga un visa viena patetiska izsaukšanās, kuru, ja to neņem pārāk nopietni, var oriģinelo gleznu un

dionizisko gaviļu dēļ izlasīt ar interesi; varbūt arī tāpēc, ka nodrukātais gabals ir fragments, neredz īsti, kādēļ viss tas tracis? Beidzot pāris skices no Kleinberģa. Tas nu jau vairāk gadus mocās tikt par dzejnieku un laikam mocīsies vēl gadu gadus. Vārdi viņam ir, grezni vārdi, un gleznas ir; tikai, kas tās kopā saturētu un padarītu dzīvas — īstas jūsmības un dzejiskas oriģinalitates trūkst tiklab taīs vārdu brāzmās «Burtniekā», I, kā tagad «R. skaņās», kur viņš dzejoļos metas taisni uz vienkāršību un dzied: «Tec, saulīt, debesu kalnā». Izlasīt jau to var, bet, kad visi, kas tagad tā var dzejot, to darītu un dzejas drukātu, kur tad tās galu galā lai liktu? — Kleinberģim rada ir Ķeniņš: viņš rakstījis dažu skaistu pantu, runājis dažu skaistu vārdu, īpaši par tautisku īpatnību, bet pats nekādas noteiktas īpatnības nav uzrādījis. No citiem «Rīta skaņās» dzejo Sauliets un top arvien liriski īstāks, ar sēri sāpīgiem pamatakordiem; tad Ed. Treimans un Teodors, kuri tinas savā vientulībā, pēdējais ar drusku rezignacijas, un P. Blaus, kas vienīgais pat caur mākoņiem redz jautras zvaigznes. Un — *«last not least»* — no Aspazijas ir divi sēri jūsmīgi dzejoļi «Tik sen» un «Grūta diena» un no R. dzejolis «Ilgas»...

Nenoliedzamu nozīmi tādi rakstu krājumi varētu izpelnīties tādā ceļā, ka tie uzņemtu tikai tādus darbus, kuru mākslas vērtība ir lielāka par žurnalu c a u r m ē r u, un tiem tad gādātu arī par piemērotu dekorativu ietērpu, tā ka viss krājums iznāktu mākslas darbs; vai arī tā, ka rakstu krājums uzstājas kā sava īpaša virziena organs, vistim tāda virziena, kas žurnalos netiek tik viegli pie vārda. Mūsu maz vēl diferencētā rakstniecība uz tādām parādībām tik reti var cerēt, jo retāk, kad valdošie uzskati drīzāk biedina no virzieniem un partijām, ieteic labāk visiem līst vienā vispārcilvēciskā vai tautiskā maisā, dzīvot mierā, ne nemierā, turēties pie mērenības, ne pārmēra, dzīties pēc vienādības, ne savādībām. Tomēr, arī neatstājot parastās normas, «R. skaņām» turpmāk jānovēl vairāk noteiktības, rūpīgāki un loģiskāki izstrādātus apcerējumus un stingrāku izlasu pie uzņemamām skicēm un dzejoļiem.

Ar daudz mazāk pretenzijām uzstājas cits jauns, drusku agrāk iznācis krājums «P i r m a i s b u r t s»[1]. Tas teicas vienojis

[1] P i r m a i s b u r t s. Literarisks krājums. Sakopojis Melnais Alksnis. Limbažos pie Mellkisa. 10 druk. loksnes. 75 kap. Saturā: Ad. Alunāna apsveikšana uz izdevēja veikala jubileju; dzejoļi un skices no Ed. Treimaņa, Saulieša, Melnā Alkšņa, Ezerieša, Sniegoņa, Vaibstiņa, Antijas, Raisoņa, M. Puriņa, K. M. Kraukļa, Branta-Inglieša*, Alfonsa sen., G. A., un Kaukazieša. [J. Asara piez.]

* Pareizi: Branta-Juglieša. Šī iespiedkļūda atkārtota arī J. Asara Kop. rakstos, 1910. g. [Sakārt.]

vietējos lauku un mazpilsētu spēkus, pie tam daudzus gluži jaunus spēkus, un grib atspoguļot mākslā v i e t ē j o dzīvi. Pret tādu nodomu nav neko ko iebilst: tas sola mākslai konkretus pamatus un svaigu, neizmantotu materialu, īsti kas zīmējas uz mazpilsētu dzīvi; tas var radīt mums ko līdzīgu citur daudzinātai «dzimtenes mākslai» šī vārda labākā nozīmē. Neviļus nāk prātā arī tie daudzie krievu biezo žurnalu rakstnieki un rakstnieces, kuri, lielā daļā rekrutēdamies no vietējiem tautskolotājiem un zemstes darbiniekiem, sniedz savos neskaitāmos stāstos daudz interesantu cilvēcīgu dokumentu par sava apgabala sadzīvi. Pagaidām «Pirmais burts» vēl nepiepilda šos nodomus: vienkārt, lielai daļai no viņa satura ir vispārīgs raksturs, un tad arī tie gabali, kuriem piemīt vietējā smarša (tā Melnā Alkšņa «Raibajā dzīvē», «Putekļi», Ezerieša dzeja «Krogā», Antijas «Pēc gadiem dzimtenē...»), ir tikai pirmie diletantiskie mēģinājumi. Ja «Rīta skaņu» mākslas vērtība stāv puslīdz mūsu žurnalu mākslas augstumos, tad «Pirmais burts» stāv līdzās tai literaturai, kādu drukā «B. Vēstnesis» un «Balss». Gan jāpiezīmē un ar atzinību, ka tas gars, kas krājumā iedvests, ir viscaur spirgts, ar ilgām pēc gaismas un apziņas, un ar cīņas drosmu pret dzīves tukšību, ikdienību, mietpilsonību un aizspriedumiem. Garākā stāstā «Raibajā dzīvē» ir dažs raksturīgs novērojums iz vietējās dzīves, bet tas prasa daudz stingrāku kompoziciju; vēl nerūpīgāki Ezerietis apietas ar savu nenoliedzamo humoru, kamēr Antijas skici nospiež lielais refleksiju balasts. Ja par dzejoļiem dažus jaunākos autorus var atvainot un par dažiem, kā Sniegoni, sacīt arī labu, tad pie Ed. Treimaņa tomēr nevar saprast, kā viņš tik tukšas, vājas atliekas no saviem dzejas bērnības laikiem, kā, piem., «Mazā zvaigzne», var nodot drukai?

Jauns dzejnieks ir Vēsmiņu Kārlis, no kura nesen iznācis pirmais dzejoļa krājums «C e ļ m a l a s z i e d i» ar kādiem 60 dzejoļiem. Viņš stāv vēl attīstības sākumā un, mācīdamies pie mūsu labākiem paraugiem, ir ieguvis jau diezgan veiklu formas sajūtu. Kas vēl jāiegūst, tā nu ir patstāvība saturā un noapaļotība dzejoļu uzbūvē: viņa dzejoļi vēl daudzkārt izskan bez tā iespaida, kas sākumā likās gaidāms, un tāpēc izklausās kā niecīga pantu taisīšana. Vietumis jāuzduras arī uz pabanalākiem, prozaiskiem izteicieniem, īsti, kad tie stāv atskaņu dēļ. Tomēr, sekojot dzejoļiem chronoloģiskā kārtībā, var manīt tāļākattīstību uz noteiktību, rūpīgumu un sparīgumu. Kur sākumā skan Niedras («Jau pār kalniem, jau pār lejām») un Zvārguļa skaņas («Visapkārt jautras dziesmas skan...», «Nāc man līdzi, aizmirsīsim...»), tur beigās sāk dominēt Aspazijas un R. motivi («Vēl viesuļi vērpsies ap tevi un sals...», «Vai vēl kāds neaizies...?»). Tā

kā autors ir vēl ļoti jauns, tad, atzīstot viņa centību un simpatisko garu, var nākotnē uz viņu cerēt.

Jau pilnīgi rakstniecības vēsturei pieder aizpērn mirušais tautiskā laikmeta dzejnieks Andrejs Pumpurs. Tāpēc tas bija darbs īstā laikā izdot viņa kopotos rakstus[1], lai tie varētu stāties blakus agrāk izdotiem Ausekļa darbiem. Šo rakstniecisko uzdevumu izvedis grāmatu apgādātājs A. Gulbis, pie kam Pumpura rakstus sakārtot un biografiju izstrādāt viņš uzticējis J. Kalniņam. Ar interesi varēja gaidīt, ka viens no vecākā paaudzes, kas pats stāvējis tuvu Pumpura laikmetam, tagad, kad šis laikmets un viņa dzejnieks kāpuši kapā, vilks tam gala bilanci, apgaismos Pumpura mūžu un viņa dzejas garu. Šais gaidās mēs nu jūtamies drusku vīlušies: rakstu sakārtotājs ņēmis savu uzdevumu pārāk viegli un sastādījis Pumpura biografiju no viņa paša autobiografijas par jaunības dienām un no Kaudzītes Matīsa priekšlasījuma Pumpura vakarā un nekrologa «Jaunā raža», VI, kas te gabaliem pārdrukāti un sadiegti paviršiem paskaidrojumiem. Un, par ko vēl vairāk žēl, ir tas, ka sakārtotājs nav parūpējies uzņemt arī tos Pumpura dzejoļus no jaunākiem laikiem, kuri 90. gados nodrukāti «Mājas Viesī» un «M. V. Mēnešrakstā», piem., 1897. gadā «M. V.» «Domas jaungada naktī» un «Mēnešr.» 1895. g. dzejols «Tu pats sev esi pasaule». Lai gan uz vispārēju ievērību mūsu dienās Pumpura raksti vairs nevar cerēt, taču visiem, kuri tuvāk interesējas par mūsu rakstniecības attīstības gaitu, tie būs nepieciešami, un tādu dzejojumu kā «Lāčplēsi» nekaitētu pazīt katram izglītotam latvietim.

Kas mirušiem nav vēl lemts, piedzīvo viens no dzīvajiem — atsevišķu, interesantu monografiju. Tas ir Poruks, un viņa kritiķis ir Viktors Eglīts. (Poruks. Viktora Eglīša kritika. «Burtnieka» apgādībā. 35 kap.) «Poruks ir celms, no kura izaug jaunā rakstniecība» — ar pirmo teikumu viņš piesit tezi. Porukā viņš redz pirmo individualistu mūsu rakstniecībā, «kas piederēja tikai pats sev, savam mākslenieka-prātnieka garam; kas gribēja tikai dzīvot dziļāku dzīvi un, ja daudz, nodot to, ko tas pārdzīvo». Eglīts uzmeklē un aizķer Poruka lirikā un tēlojumos viennotāļ to stīgu, kurā izskan viņa etiskie pasaules uzskati par neatkarīgu pašnoteikšanos un viņa tieksme uz to, kas neikdienišķs, impresivs, panteistisks un mistisks. Tā Eglīts ieliek Porukā daudz no savas dvēseles un izlieto šo rakstnieku, lai demonstrētu savus mākslas uzskatus: visa kritika ir patiesībā Viktora Eglīša

[1] Andreja Pumpura raksti. Zem J. Kalniņa redakcijas. Apgādājis A. Gulbis. 24 druk. loksnes ar Pumpura ģimetni. 150 kap. Saturs: Biografija no J. Kalniņa. «Tēvijā un svešumā» (dzejoļi), «Lāčplēsis», «No Daugavas līdz Donavai» un «Erkus Monte».

ticības apliecība. Viss Poruks, pēc manām domām, tur neietilpst, arī viņa sakari ar citiem rakstniekiem nav tādi, ka no v i ņ a taisni «i z a u g t u» jaunā rakstniecība: tā apakšstrāva, kas jaunos rakstniekus vieno, ir daudz vispārīgāka! Tad man šķiet, ka Eglīša terminoloģija, smagi noslodzīta ar mitoloģiskiem jēdzieniem, n a v nepieciešami vajadzīga un nekad ne ideals, lai izteiktu un padarītu dzīvu to, ko viņš grib teikt; šī drudžainā apreibināšanās ar īpašvārdiem var beidzot pašus vārdus pārvērst par ēnām, domas par dogmām un visu prātošanu par abstraktu, neauglīgu scholastiku. Es ticu, ka mākslas «dimantpilis» arvien ir cēlušās un celsies d z ī v a j ā š a i d i e n ā, ka arī idealā, dziļi psiholoģiskā māksla smeļ savu spēku kā milzis Antejs no zemes, no reālās tiešamības, un, kad cilvēka gars svārstās starp zemi un debesīm, starp realismu un romantismu, tad, jo spēcīgāki tas ir stājies uz zemes, totiesu drošāki tas raudzīsies savās debesu bezgalīgās tālēs. Ja kur, tad tur tiešamībā ir mākslas lielais Pans, demiurgs, Indija un visas misterijas! ... Bet ar visu to es nevaru neatzīt Eglīša kritiku par ārkārtēji interesantu parādību. Ārkārtēja ir viņa neapmierināšanās ar parastajiem uzskatiem, viņa cenšanās padziļināt visas domas līdz vispasaules apziņai un meklēt vistālākās perspektivas katrā apskatāmā priekšmetā. Mūsu kritika, kura ar dziļumu tiešām nevar lepoties, smelsies te ierosinājumus. Bez tam cik smalkā, cērtošā veidā te blakus pārspīlējumiem un pārpratumiem ir izteikta daža laba patiesība, kā to neviens vēl nebija tik droši izteicis: tā par to rakstniecisko līķu novākšanu, naivo rakstniecību, Niedru ... Var notikt, ka, zobodamies par šo grāmatiņu, daudzi no viņas mācīsies ...

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 627.—32. lpp.

JAUNĀKĀS PARĀDĪBAS MŪSU RAKSTNIECĪBĀ

II

«JAUNĀ RAŽA», VII. — SKALBES «KĀ ES BRAUCU ZIEMEĻMEITAS LŪKOTIES». — PORUĶA «BRŪKLENĀJU VAIŅAGS». — J. LINDUĻA «PUSCEĻĀ».

Par vienu lietu rakstnieki lai vairs nesūdzas: par i z d e v ē j i e m! To liek domāt lielais skaits tagad pieradušos beletristisko krājumu, tad atsevišķie rakstnieku izdevumi, vairākie jauni izdevēji, izdevēju pulciņi un paplašinājies žurnalu skaits. Visi tie pieprasa un patērē materiala krietni daudz. «Jaunā raža», «Rīta

skaņas», «Pirmais burts» apņēmušies iznākt par ik gadskārtu diezgan prāvos sējumos; tad gaidāms drīzumā turpinājums no «Burtnieka»; Ozols Cēsīs uzsācis sevišķu virkni «Oriģinalliteratura», no kuras īsā laikā iznākušas divas burtnīcas: viena no Skalbes, otra no Poruka; Gulbis Pēterburgā uz reizi laidis klajā vairākus sējumus Aspazijas, R. un Skalbes darbu; jaunais mākslas veicinātāju pulciņš «Zalktis» vīkšas izdot Saulieša kopotos rakstus un tāļāk domā izdot visu Poruku. Visu vienkopus saņemot, ir iemesls teikt: mēs dzīvojam daiļliteraturas laikmetā!

Šis daiļliteraturas ražīgums krīt acīs jo spilgtāki, kad ievēro, cik neražīga, piestrēgusi ir pašlaik mūsu atklātā sabiedriskā dzīve. Kas notiek biedrībās? Nekas — izņemot dažas lauksaimnieciskās un arī tās tikai saimnieciski rosīgās. Ko jaunu, spirgtu par mūsu kulturas vajadzībām lasām avīzēs? It neko. Nav vairs pat ne polemiku, un, vai viena avīze atkal iznāk vai vēl neiznāk, — cik to gan mana?

Kad nu vienīgi daiļliteratura ir tik ārkārtēji ražīga, vai tad tā varbūt nebūs šī zaļā dzīvības oaze atklātās sadzīves tuksnesī? Vai tur neslēpsies tas gars, kam būs liecināt, ka laika strāva nav tikai salīdzinājums vien, ka šodiena nav kā vakardiena un rītdienai jābūt citādai nekā šodienai?

Diemžēl, nē. Arī beletristika pieder pie atklātās dzīves, ir atklāts vārds, un viņas lāsts ir beletristikas lāsts! Kaut nez kā gribēdama, viņa nevar daudz vairāk kā atspoguļot tikai atklāto dzīvi, un tā ir tikai mazākā, nesvarīgākā daļa no vispārējās. Otrkārt, satura aprobežotība ir taisni kārdinājums novērsties no satura, pārnest smaguma punktu uz formu un pieņemt to par vienīgo elementu mākslas darbos. Kad mākslenieks nevar parādīties kā radītājs ar to, ko viņš tēlo, tad viņš it dabīgi savas spējas izteiks ar to, kā viņš tēlo. Kur grūti nākas rādīt to, kas atsevišķs, noteikts, tur piegriežas tam, kas vispārcilvēcisks, abstrakti ideals un lirisks. Un šais apstākļos iegūst slavu arī tādi, kuri ir tikai ārēji formas talanti un kuriem tiešām nebūtu nekā ko teikt, nekā ko radīt arī tad, ja nu varētu visu teikt, radīt tā, kā vien grib. Tādiem nepatstāvīgiem, neīstiem ir minētie apstākļi visai izdevīgi: forma ļauj apslēpt ne vien ieslēgtus un slēpjamus dārgumus, bet arī iekšēju slēpjamu tukšumu. Simbolisms, kas pie viena radies kā pārpilnības, gara un jūtu sfēru padziļinājuma, izsmalcinājuma un iekšķīgas koncentracijas zīme, var pie otra būt tikai nabadzības maska un dokumentēt skanīgu vārdu žonglierus. Cilvēki, kuri dzīvo tikai filisteriskās aprindās, bauda garīgi tikai to, kas publiski sankcionēts, kā tie lai zinātu, kāda ir patiesā dzīve? Un, kad viņi tomēr runā par «tautu»,

«tautas mākslu», «nākotni», tad jau kārtīgā izvairīšanās no tuvākas noteiktības no visbālākā sabiedriskā uzskata pierāda, ka tautai un tās mākslai nav ar viņu «tautu» un «tautisko mākslu» ne mazākās darīšanas. Pēdējās ir filisteru laika kavēklis un reklama, varbūt vientiesīgās garšas lieta. Par tautas mākslu varēja runāt Reskins, Moriss un biedri, viņi, kuri stāvēja uz tautas sabiedriskās dzīves pamatiem un karoja līdzi priekš tās idealiem; par to pašu var tikai frazas tēst mūsu «nacionalisti», kuri no tautas dzīves nedz ko zin, nedz iedrošinās ko zināt un apmierinās ar tām agrākās tautas dzīves atliekām, ar kurām tagad pate tauta vairs neapmierinās. Gan mākslai jābūt brīvai, bet nav jāaizmirst, ka brīvs ir tas, kas ir dzīvs, darbīgs, ka brīvībai jābūt aktivam spēkam, un tāda aktivi brīva, spēcīga māksla var tapt un palikt tikai tad, ja tā, kā milzis Antejs pie zemes pieglauzdamies, smēlās no tās jaunus spēkus, tāpat uzturētu savu spēku no mūžam bagātās un vienīgi spēcīgās tiešamības. Cilvēks kā individs, kā dzīvības nesējs ir savs nenoliedzams faktors ar nenoliedzamām tiesībām un pienākumiem izteikties, parādīties; bet to liecina viņa paša individualitate, tās iespaids un nozīme, ka viņš nav vienīgais faktors, nav pilnīgi pašskrejošs ritenis, bet tiek noteikts un, taisni sakot, barots, iekustināts un dzīts no apkārtnes, no tam, kā citi dzīvības pavedieni mezglojas ar viņējo. Mākslas brīvības princips neattaisno individa enerģijas trūkumu, gausumu, impotenci. Gan katram brīv nest tirgū savus darbus, bet brīv būs atklātībai allaž viņu svērt un pēc tam noteikt, kāda ir viņu individualitate un cik tā ir spēcīgi brīva?

Mūsu beletristikā pašlaik valda tāda artistiska, pārsvarā liriska pamatnokrāsa. Un tāpēc, neskatoties uz viņas kvantitativo bagātību, no viņas sāk dvest pretim vienmuļība, nodrāztība, šabloniskums. Ir tā: izlasi reiz vienu pašu no jaunākiem stāstiem vai dzejoļiem un lūko aizmirst citus, tad tas izliksies diezgan jūsmīgs, sirsnīgs, turklāt gludi, rūpīgi izstrādāts; bet lasi vairākus no tiem pašiem rakstniekiem, un tie apniks! Būs tā, it kā rakstniekam trūktu vielas, ka to māksla slimotu ar bālumkaiti.

Tā beletristika ir un paliek atklātas dzīves produkts un lieciniece par tiem neapskaužamiem apstākļiem, kādos šī dzīve tagad virzās. Tāpēc būt lepniem ar savu beletristiku, būt ar to mierā mums nav iemesla. Redzot plaisu starp tagadnes mākslu un tagadnes patieso dzīvi, mēs nevaram nevēlēties, lai plaisa reiz slēgtos, lai māksla izkļūtu no savām vasarnīcām, tiktu dažādīgāka, krāsaināka, spēcīgāka. Vēl vairāk: mēs būtum gatavi izmainīt labu tiesu no tagadējās beletristikas pret zinātnisku

literaturu, kuras pamešana vispēdējā novārtā ir atkal tik raksturīga mūsu tagadnei! Pie tam nedomājam tikai elementaro aprakstītāju zinātni vai to, ko Niedra sauc par «derīgo» zinātni, bet īpaši to zinātnisko atzīšanu, kura ir nepieciešama un īsti tagad nepieciešama kā materials p a s a u l e s uzskatu izbūvei. Otrkārt, aizrādīdami uz tiešamību, mēs nedomājam rādīt uz vienu vai otru no pazīstamiem «—ismiem», nē, tiešamība krīt svarā kā avots mākslenieka p ā r d z ī v o j u m i e m, kā intensivitates pacēlēja visos pārdzīvojumos, kuri tad var tērpties realās vai idealākās formās.

«Es thut nicht Not, dass man dem Alltag trotzt;
es giebt kein Wort, das nicht von Märchen strotzt» —

kā šai nozīmē izsakās Richards Dēmels.

Filisterisks artistiskums pārvalda mūsu daiļliteraturu tiklab Ķeniņa dzejoļos, kā Niedras tautiski «īpatnējā» mākslā un Blaumaņa «Indrānos». Atsevišķos gadījumos, zināms, ir izņēmumi, ir rakstnieki, ar kuriem dzīve cenšas izteikties visiem līdzekļiem, kādi vien ir pieejami. Uz to norāda jau daudzu ražojumu tendence, un, ja skaitītum visus rakstniekus, kuri principā grib tādu tendenci rādīt, tad to nebūtu mazums. Vispār tikai jau Niedra ar «Austrumu» tiešām apzinīgi, teoretiski un praktiski cīnās p r e t laika garu; citi, kā «Vērotājs» un «Apskats», gan gribētu to darīt, bet nespēj, tāpēc ka — viens kas tiesa! — mūsu filisteriem un reakcionariem n a v s p ē j ī g u t a l a n t u, un, kur vien viņi grib ko faktiski uzsākt, viņiem jāielaižas kompromisos vismaz ar oportunistiem. Bet varbūt taisni tāpēc, ka uz šiem jaunākiem rakstniekiem skatās vērīgāki, gaidot no viņiem visvairāk, tad viņi ir tie, kur visvairāk neapmierina. Zemnieku stāstu rakstniekiem aizejam garām vienaldzīgi, šad tad tik konstatēdami un apriecādamies par svaigāku izteiksmi, impresionistiskāku kompoziciju; turpretim pie jaunākās paaudzes un inteliģences tēlotājiem mēs apstājamies: Un, atzīstot viņu centību, skumstam par to, ka viņu spējas nesniedzas tiktāļ kā viņu griba, ka viņi ir abstrakti, ārišķīgi, nenoteikti, spēcīgi vārdos, maz diferencēti, monotoni. Lielā sajūsmība, kuru sacēla R. klasiski daiļā un tomēr no spēcīgas dzīvības pārplūstošā dzeja, tā ir laba zīme un rāda, ka ilgas ir mošas pēc līdzīgas balvas epikā un dramā!

Teodora vadītā «Jaunā raža» ir nonākuse līdz VII krājumam. Un, tā kā ar savu nepārspējamo raibumu tā dod noskaņas bezmaz no v i s ā m īpatnībām latv. rakstniecībā, tad v i ņ a s kopiespaidu var pārnest uz mūsu beletristiku vispārim. Proti, to kopiespaidu, ka pašlaik — «n a v n e k ā j a u n a!». Ka viss

tas jau ir dzirdēts, lasīts, parasts... Nemāku teikt, kādi īsteni ir «J. R.» izdevēja literariskie nolūki: vai viņš tiešām uzskata savu krājumu kā tādu šķūni un mantkambari, kur savest un sagāzt v i s u, kas katrreiz tas labākais ir paaudzis rakstniecības druvā, uzņemt, kas, kā saka, «nāk priekšā» un ko var drukāt, mērojot ar parasto žurnalu kritiku? Lai kā, bet bez šī principa būtu domājams vēl cits, aktivāks: krājums ar n o t e i k t u fiziognomiju, ar nolūku aizrādīt uz zināmu parādību, uzsvērt to, darīt pazīstamu. Tāda noteiktība var būt niedriska vai «dekadentiska», vai citāda, bet, kur tāda ir, tur es saprotu krājuma nozīmi, viņa «*raison d'être*». «Jaunai ražai» šīs noteiktības n a v, nav ne tik kā «Rīta skaņām», un dažs to izskaidros ar to, ka nav tās nekad bijis arī viņas izdevējam. «Jaunā raža», VII, ir vienojuse Upīti-Birznieku, Andreju Upīti, nelaiķi Pērsieti, Blau, R., Ķeniņu, Ed. Cālīti, Kleinberģi, Līgotni, P. Liepiņu u. c. Bez dzejām un stāstiņiem tur ir kritisks apcerējums no Teodora par Pērsieti, Lercha-Puškaiša nekrologs, Ķeniņa vasaras sapulču referats par beletristiku 1902. g. un plaša literariska kronika.

Visiem priekšā liktas Upīša-Birznieka «Domas», kā rādās, aiz tās intereses, ko modina šis Apsīša epigons, gribēdams tapt par psiholoģisku impresionistu: viņš glezno Melnās jūras piekrasti un savu satricināto dvēseles stāvokli, bet interesei neļauj iedegties autora kautrība, kaut cik jel atvilkt segu no savas ievainotās sirds, lai nepamestu lasītāju pilnīgā neziņā. — Pie Cālīša stiepti dialogi ir parasti: arī savu vientiesīti «Šķesteri Plunci» viņš ar tiem ieved gari jo gari, līdz tik otrā daļa nokļūst pie tā, ap ko viss grozās un kas vecīti īsteni raksturo. — Bet Andr. Upīšam — tam ir k r ā s a s: ar krāsām un labām novērotāja dāvanām viņš nāk tuvu tam, kas bija Purapuķes labākā daļa. Tikai viņa māksla nereti izplūst un iziet uz efektiem, kuriem trūkst smalkuma. «Tēvs» — tēlojums par noziegumos grimušu kalpa vīru, kas pārnāk no cietuma — pieder pie viņa labākiem, koncentrētākiem. Krāsu un labas kompozicijas nevar gluži noliegt arī Mākoņa skicei par to, kā Vārpu Andris ar dzeršanu nogājis uz leju.

Līgotnis noved pie tiem rakstniekiem, kuriem nesen pieskaitījām Akurateru; tikai viņš ir vēl skanīgāks un nav tik jūsmīgs kā pēdējais.

Īss dzejisks tēlojums ir Ainas Rasmeres «Rudens puķe», kura grib «vienīgi ziedēt! ai, ziedēt!», un vairāk psiholoģisks Teodora «Nāra», kura viņu gan brīžiem kairinājuse uz atdusu un baudu, bet no kuras viņš allaž novērsies, lai stāvētu pie sava — darba. Ko tur lai saka: tādus tēlojumus vajadzētu jau kā domu rakstus prast tagad rakstīt katram izglītotam cilvēkam.

Pēters Liepiņš palicis atmiņā no «Burtnieka». Un te «Jaunā ražā» viņš nav daudz pārvērties. Vismaz ne tāļāk attīstījies. Viņa zīmējums «Es zaudēju gaismu» liekas pat formā šķidrāks, agrākais valdzinošais drūmums izbālis un idejas nav skaidrākas. Bet gan caur visām nepilnībām pievelk ar vaļsirdību un idealu nopietnību Fr. Ans. «Pirmā nakts» — domas par nāvi un par mīlestību.

No dzejniekiem P. Blaus savu mūžu nav bijis formas virtuozs; tagad jāsaka, ka viņš formu ignorē par daudz: dzejojumā «Paria» ritums varēja būt gludāks, smalkāks, arī saturs dziļāks, plastiskāki tēlots. Ievērojamākie starp mazākiem dzejoļiem ir R., Birznieku Sofijas, Teodora, Fr. Ans., Kārsteņa. Vēsmiņu Kārlis bīstami pārsteidz pēdējā laikā ar milzīgo ražīgumu, bet ne ar iekšķīgu attīstību. Vēl krietni diletantisks — A. Šteins.

Arī ja «Jaunā raža» gribētu palikt tikpat vispārīga, viņas nozīme celtos, kad sastādītājs paceltu savas mākslas prasības, padarītu savu izdevumu vismaz šai ziņā ekskluzivāku. Tiesa, ir dzirdēts, ka Teodors labprāt uzejot «jaunas zvaigznes», bet, vienkārt, — cik īstu talantu viņš ir atradis pa šiem gariem gadiem? Un, otrkārt, tagad ar iesācējiem jau gana grēko un grēkos «Pirmais burts». Ja «Jaunās ražas» mapē arī nesanāktu ik gadus vajadzīgais krājums īsti laba materiala, lasītāji varbūt palaistu dažu gadu arī bez «Jaunās ražas»...

Cik vērīgi un cik pateicīgi ir mūsu lasītāji, to piedzīvoja Skalbes jaunā pasaka «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties». Šo mazo grāmatiņu sabiedrības apzinīgākā daļā dzirdēja apsveicam kā mazu notikumu. Un divkārt žēli tapa par mūsu rakstniecības neapskaužamo likteni, kad tik maza balva, vienvienīga dedzīgāka, citādi tik nevainīga skaņa ir tomēr jāapsveic kā ārkārtējs ieguvums! To dara kontrasti. Tiešām: Niedras gars un šīs pasakas gars — tur pēdējo nevar neapsveikt![1] Kā Niedras Zemnieka dēls, tā Skalbes jaunais varonis atstāj zemās, pelēkās tēva mājas. Bet, kur pirmo dzen projām domas par laimi un nelaimi, otro dzen viņa karstā, jaunā, nemierīgā sirds. Tāpēc Zemnieka dēls iet meklēt «laimes», kurpretim šis jūrnieks grib tikt Ziemeļmeitas pilī, jo «zemes dedzīgākie jaunekļi braucot viņas lūkoties un drošākam, varonīgākam no viņiem tā pasniedzot starošu vaiņagu...». Dedzīgāks, drošāks, varonīgāks — jā, šie vārdi bija tie, kuri Niedras filozofētāja zemniekdēla vārdnīcā gan nestāvēja. Bet jūrnieks brauc

[1] Cik raksturīgi, ka Niedra, kas teicas Skalbi līdz šim vareni cienījis, nu par šo pasaku rūgti krata galvu. Tur esot idejа! To viņš no dzejnieka nav gaidījis...

un pa ceļam iebrauc Miera un Pieticības Malā jeb Trekno Cūku zemē, kur valda Labsirdīgais un viņa meita, apaļā Vabulīte, un kur augstākie svētki ir cūku kaujamie svētki. Satira par šo zemi tad nu ir pasakas centralais punkts. Jūrnieka karstā sirds te, zināms, smok kā cietumā. Beidzot, kad sapnī viņam parādījusēs Ziemeļmeita, veduse viņu debesīs un rādījuse gaišo nākotnes zemi un kad otrā dienā pieticīgo augstā tiesa viņu notiesā, viņš laužas cauri viņu zemajām debesīm. Tā pasaka izmanto teiku motivu par Ziemeļmeitu, kas pazīstams arī no Pumpura «Lāčplēša», izmanto ne visai dziļi un vispār sākumā kairina uz ko vairāk, nekā, ātri notrūkdama, galu galā pasniedz. Bet valoda ir dzejiska, gleznām bagāta, modernizētā tautas dziesmu un teiku stilā.

Skalbes pasaka ir pirmais darbs Ozola uzsāktā «Oriģinalliteraturas» virknē. Otrs nāk ar Poruka «Brūklenāju vainagu». Tas ir īsts Poruks, liriski romantisks un vienkāršs stāstiņš par pirmo mīlestību, šķiršanos un atmiņām dzīves pusdienā. Kas tik sēri skaisti skan tai Poruka dzejolī: «Atskatīties, pasmaidīt. Un tad tāļāk soļot lēnām . . .» (sk. «Mēnešr.», 1901. g., 384. l. p.) — tas te konkretāki piemērots nevainīgajam ģimnazistam un pusmuižas rentnieka Livijai. Citādi šis ģimnazists ir ļoti tuvu rada «Pērļu zvejniekam», kā jau «Brūklenāju vainags» vispār liekas vēlīnas noskaņas no dzejnieka agrākā laikmeta.

No visjaunākiem laikiem ņēmis saturu savai dramai («Pusceļā») J. Lindulis. Tur figurē ne vien students, bet arī studentiene. Un tai ziņā drama ir interesanta, ka viņa rāda, kā vidusmēra rakstnieks rīkojas pie lugu uzbūves, arī visjaunāko vielu apstrādādams pēc visvecākiem tautas lugu paraugiem. Dramas varonis Salmiņš ir saimnieks un ideals cilvēks: viņš ir tas, kam jāpaliek pusceļā un jāiet bojā! Un tiešām — tik ideals cilvēks, kas visu lauksaimniecību grib pacelt, savu apgabalu grib apgaismot, pat kalpu jautājumu izšķirt, tas nevar uzvarēt. Tikai kāpēc nu Salmiņš iet bojā? Jūs domājiet, sabiedrisku apstākļu dēļ? Ak nē: sievietes dēļ! Un tā Salmiņa sabiedriskais stāvoklis tur ir bijis nebijis, un luga, diemžēl, tikai ārēji ir jaunlaiku luga. Proti, Salmiņš mīl Austru, savu skolas biedreni no Jelgavas ģimnazijas laikiem, un Austra mīl Salmiņu. Bet Austra ir muižas arendatora meita, un bagātais tēvs neļauj meitai iet pie mazturīga saimnieka. Vēl vairāk: Salmiņš pats atgrūž Austru tāpēc vien, ka nevarot viņai solīt pārticību un bagātību, atgrūž Austru un aiz sirdssāpēm apprec kādu viltīgu, liekulīgu zostiņu Albertini Uferi, kamēr Austra aizbrauc uz ārzemēm studēt. Nu lietas iet savu gaitu: Albertine top Salmiņam

par mājas pūķi, Salmiņš meklē pēdējo atbalstu lielā zinātniskā darbā par zemkopību, sarakstās bez tam ar Austru, bet viss tas noved tikai jo drīzāk pie katastrofas. Kad Austra reiz Salmiņu apmeklē un grib to dabūt sev līdz uz ārzemēm, saniknotā Albertine iesviež krāsnī gadiem ilgi rakstīto zinātnisko darbu, pēc kam Salmiņš piedzeras un, kā krīt, tā — beigts! Tā šabloniski, neticami sarežģījumi laupa lugai visu to saturu, kas viņai varētu būt. Zināms, rakstīt tā Salmiņa traģediju, kas būtu apprecējis Austru, to nevar vidusmēra rakstnieks. Tomēr arī tā luga nepieder pie sliktākām un būtu, ja citādi iespējams, uzvedama.

Sevišķi jau tā ir drama, kura mantotu brīnum daudz, ja rakstnieki smeltu no tiešamības. Arī mākslas darbu apspriešana tad varētu notikt tā, ka nepaliktu pārpratumu un tiktu sasniegts pārspriedumu mērķis!

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 862.—66. lpp.

BELETRISTIKA MŪSU ŽURNALOS
(PIRMĀ PUSGADĀ)

Ar žurnalu beletristiku šis gads ir ražīgāks par agrākiem. Jo viņš ir ražīgāks ar pašiem žurnaliem: pienācis klāt gluži jaunais «Vērotājs», kārtīgi šogad iznāk «Austrums», un bez oriģinalliteraturas nestaigā savu kluso gaitu arī «Apskats», kas nodibināts 2 gadus atpakaļ.

No šiem trim nu «Austrums» grib sevišķi «īpatnējā garā» piekopt latviešu rakstniecību, un ir jāsaka, ka viņa beletristikai tiešām ir noteiktāka krāsa, tā ka savā ziņā te var runāt par «Austruma» virzienu latviešu rakstniecībā. Šis virziens ir noteikts no diviem galveniem faktoriem: satura ziņā no Apsīšu Jēkaba, «Austruma» citreizējā korifeja, tradicijām, bet stila ziņā no Niedrās, «Austruma» tagadējā vadītāja, rakstības. Bezmaz visi «Austruma» stāsti ir no zemnieku dzīves un aizķer lietas, kuras kā piederošas visiem laikmetiem mūsu rakstniecībā jau simtkārt ir izcilātas. Tā Niedra «Badā un mīlestībā» kariķē precības kāro vecmeitas tipu, Andr. Upīts glezno vienreiz lauku puiša un meitas, otrreiz lauku fotografa mīlestības komediju, R. Dievkociņa «70 rubļi» pazūd vecam lauku skopulim, Kosas «Satikšanās» notiek starp veco māmiņu un viņas sāpju dēlu, kas tagad, baļķa nosists, guļ zārkā, bet visvienkāršāki un vientiesīgāki ir Tirzmalietes temati: par kurpnieku Ratiņu un par pieticīgo kalpa sieviņu («Cik vajag priekš cilvēka laimes?»). Drusku

oriģinalāki satura ziņā ir tikai Niedras «Vilis Vālodze», Kosas «Bezdibeņa malā» un Ostoja «Ērģelnieks».

Sāksim ar Niedru. Mēs nepārsteigsim nevienu ar ko negaidītu, teikdami, ka šis rakstnieks, kas skaitās par vienu no vispirmā lieluma zvaigznēm pie mūsu rakstniecības debesīm, tagad savu kulminacijas punktu jau pametis aiz muguras un virzās uz r i e t ē š a n a s ceļa. Ķaut «Līdumu dūmu» un «Zemes» nozīmi un vērtību dzirdēja pārspīlējot, kas notika pa daļai zem pārejošu dienas jautājumu iespaida, tomēr cik augstu šie darbi paceļas par Niedras šī gada ražojumiem! Tur diezgan plaša pasaule ar visu latviešu tautu un tās kulturu, te šaura dzīves nomalīte; tur tēlojums lieliem, sparīgiem vilcieniem, te sekla feļetoniska tērzēšana; tur reala nopietnība, te karikaturas un patetiska salkanība. Jo viss tas joks «Badā un mīlestībā» grozās ap to, ka vecmeita Grieta cerē uz jauno viņsētas Mārtiņu, bet uz Grietu cerē vecais vaļenieku Mārtiņš, kurš tad sestdienas nakti uzkāpj pie Grietas uz klētsaugšu un kuru Grieta notura par otro, jauno Mārtiņu; pa starpām vēl maisās kā intrigants izsalkušais ganu zēns Janka . . .

Tādi «stāsti» agrāk parādījās kalendaros. Un pat kā humoreska tas nav stādāms diez cik augstu: šī autora filozofēšana Jankas personā ir daudzkārt tik nepiederīga, ne Jankam, ne viņa apstākļiem nepiemērota kā to aktieru vaibsti, kuri šķielē tik uz publiku un koķetē ar tās višvieglāk kairināmiem instinktiem. Arī humoreskās vajadzētu notikumiem būt ja ne gluži tik prasti banaliem — tā ir familijas idealu pravieša garšas lieta! — tad vismaz vairāk motivētiem, iespējamiem nekā tas pārpratums starp Grietu un Mārtiņu tai sestdienas naktī uz klētsaugšas.

Vēl vājāki komponēts ir «Vilis Vālodze», kas liekas kā pa gabaliem sadiegts. Pats stāsta mazais varonis pazūd no skatuves tūliņ pirmā burtnīcā, bet pārējās zem virsraksta «Vilis Vālodze» nāk stāsts par bagātā fabrikanta Zieda skuķi Mētru. Mētra nu ir tik naiva un sentimentala — īsta latviešu *«höhere* Tochter», — viņas papus tik augstsirdīgi ideals birģelis un, beidzot, Mētras izredzētais matematikas skolotājs tik nožēlojami vientulīgs un vientiesīgs bēdu brālis, ka autora sīrupsaldais patoss ar šiem leļļiem var izeksperimentēties pēc sirds patikšanas un vistrivialākos spredikojumus par laimi, darbu, ģimeni, vientulību utt. laistīt pār stāstu kā namamāte mērci pār cepeša bļodu. Un daudzkārt stāsts ir visa viena patosa mērce!

Tai ziņā «Vilis Vālodze» ir kas jauns: tas dod latviešu pilsoņiem to pašu, ko vāciešiem devušas Marlitas un Heimburgas, tas idealizē buržuju ģimenes dzīvi un rāda, ka ne vien matemātikas skolotājam, bet arī šuvējai un citiem trūcīgākiem ļaudīm

visa glābšana nāk tikai no kungiem un to jaunkundzēm. Nebūtu to, un skolotājs paliktu bez zābakiem un šuvējas dēls bez skolas naudas.

Ar savu forsēto sirsnīgumu, lirisko patosu un ārējo gludumu Niedra var mazāk attīstītam lasītājam no sākuma izlikties tiešām vaļsirdīgs un tas, ko viņš saka, īsts un dziļi sajusts; tikai ar mūžīgiem atkārtojumiem gleznās un izteicienos tas taps vienmuļīgs un apniks. Gan pārmet dažiem moderniem, ka tie lietojot pārāk nesaprotamus simbolus un vispār rakstot neparasti un tumši; taču, ievērojot Niedras kailo publiskumu, ir jāsaka: par d a u d z mums vēl ir parastu, nodrāztu ikdienas vērtību! Labāk, kad ir vairāk ko teikt, nekā var izteikt, un nevis otrādi! Izteikties Niedra prot, savā ziņā pat virtuozi, tikai k o teikt viņam vairs nav it nekā sevišķa. Ar visiem skanīgiem programas solījumiem trūkst viņa tagadējos darbos tā iekšējā spara, kas bija agrākos. Toreiz viņš mazāk solīja, bet vairāk deva; tagad sola bezgala daudz, bet dod allaž mazāk un mazāk. Ir, it kā arī pie viņa piepildītos tas franču sakāmvārda traģisms: *«Si jeunesse saviat, si vieillesse pouvait!»*, t. i., apm., ja jaunībai būtu jau tik daudz prašanas, cik tai spara, un ja vecumam būtu vēl tik daudz spara, cik tam prašanas!

Niedra, liekas, nav palicis bez iespaida uz saviem līdzstrādniekiem. Arī tie cenšas vecos vienkāršos motivus iz zemnieku dzīves padarīt pievilcīgus ar glītu formu, izliet pār tiem tādu tautiski sentimentalu jūsmību, kura tad arī raksturo «Austruma» virzienu. Zināms, šī mācīšanās no Niedras stila nav vēl liela nelaime: daži no viņa līdzstrādniekiem ir iesācēji, piem., Tirzmaliete, kuriem gludāka izteiksme nāks tikai par labu, kad tiem rasies pašiem savs saturs, ko ielikt izkoptā formā. Par minēto jauno rakstnieci to vēl nevar teikt: visu lielo svaru viņa vēl piešķir formai, dabas aprakstiem un sirsnīgām refleksijām. Vairāk intereses modina Kosas «Bezdibeņa malā» un Ostoja «Ērģelnieks»; pirmā — nepieauguša zēna dvēseles cīņas, saduroties pirmoreiz ar dzimuma jautājumiem, un otrā — divu nabagu ērģelnieku sacensība uz vietu kādā katoļu sādžā, sacensība, kuru izšķir — vēži!

Gandrīz jaunāki rakstnieki vien uzstājas «Apskatā». Tur ir vispirms Tirzmalietes «Kā sirds silst», bēdīgs stāsts par to, kā vecais Kampariņu Pēters izlīgst ar savu Madi, kad ir redzējis brāli Ješku mirstot nabagu mājā. Vispār Tirzmaliete mīl rādīt tikai izlīgšanu (arī viņas kurpnieks Ratiņš «Austrumā» izlīgst ar savu sievu), pieticību, idilisku mieru un pavadīt šos Apsīšu Jēkaba motivus uz ik soļa ar vissentimentalākiem akordiem iz dabas dzīves. Piem.: «... Un jūtas ietrīcas aizvien vairāk Kam-

pariņa krūtīs... Tā ziemu klusā mežā ietrīcas vējš, nemanot pieņemdamies lielāks, brīžiem nobirdinādams no egļu galotnēm veselu blāķi balta, auksta sniega, un meža dvēsele tad dveš tik siltu siltu elpu...» Žēl tik, ka šādi jūsmības ziediņi, izkaisīti pārāk izšķērdīgi, ne arvien izaug organiski no stāsta pamatiem, kāpēc atkal ārēju nodomu, top nedabīgi un vienmuļīgi.

Starp citiem gabaliem «Apskatā» ir oriģinalākais Vitolda Viršņa ainas no Inflantijas, Sudraba Edžus kariķētais «Mans atvaļinājums» un Indriķa kapriciozi nervozā skice «Šķiršanās». Bet Saknītes «Gļēvā sirds», laikam garākais stāsts «Apskatā», ir tipisks veselai stāstu sugai jaunākos laikos, kura jānostāda pretim stāstiem iz zemnieku dzīves. Šais jaunākos stāstos tēloti raksturi no jaunās paaudzes, ideali raksturi, tēloti savos centienos pēc gaismas un cīņā ar tumšo apkārtni. Tāda stāstu suga, bez šaubām, liecina par daudz spirgta idealisma jaunās paaudzēs, īpaši jauno tautskolotāju krūtīs. Bet, par ko tā vēl neliecina, ir tas, vai jaunie censoņi arī ir visi apdāvināti rakstnieki? Te ir jāatzīstas: viņu griba ir lielāka nekā viņu spējas! Viņi vēl ir vairāk runātāji nekā tēlotāji, zin lietot idealus vārdus, bet nevar diez cik plastiski uzstādīt idealus raksturus. Tāpēc viņi ne visai pārliecina un dažuviet izklausās naivi. Saknīte par savu varoni — zināms, jaunu tautskolotāju — stāstīt stāsta skaļi, piem., ar tādiem izteicieniem: «Pretīgas jūtas sagrāba Viļa dvēseli» (kad puiši dzied parupju tautas dziesmu), vai «riebums piepildīja Viļa sirdi», «Vilim asins ar šalti saskrēja galvā», «dedzīgs rūgtums auga Viļa sirdī» utt. Vilis ir ļoti nelaimīgs, jo ne vien viņš cieš no apkārtnes garīgās tumsības, bet vīram ir posts arī ar mīlestību: viņš nezin, vai mīlēt sirdsšķīsto Minnu, kurā apriekš ieskatījies, vai Elzu «ar naktsmelnām acīm», kura viņu vēlāk apbūruse.

Pie šīs sugas rakstniekiem pieder vēl lielākā mērā Akuraters, no kura «Vērotājā» ir stāsts «Cilvēks». Arī šis cilvēks cieš, nevar piemēroties apkārtnei, grib sacīt pasaulei patiesību, nest gaismu, bet netiek saprasts. No sākuma rādās, ka viss būs labi, jo tur ir jaunava, Lidu viņu sauc, tā nes puķes cietējam cilvēkam, sarkanus ziedus viņa tam nes, un pate viņa ir gauži bagāta un ir cietēja cilvēka augstākais ideals. Bet kā tas iet: cilvēks nevar satikt ar savu redaktoru, atstāj to, pēc kam viņa apstākļi top drūmi, arī Lida vairs nerādās ar sarkaniem ziediem; cilvēks krīt trūkumā, iestājas fabrikā, tad izrunājas vēlreiz ar agrākiem draugiem un ar Lidu, lai no tiem galīgi šķirtos. — Vai ap šo stāsta skeletu nevarētu likt dzīvas miesas? Protams, ka varētu. Jābūt tik spējām, un katrā ziņā lielākām spējām nekā pie pirmās sugas stāstiem iz zemnieku dzīves. Jo tēlot inteliģences, īpaši

mūsu tagadējās inteliģences sabiedrisko un dvēseles dzīvi ir nesalīdzināmi grūtāks uzdevums: vienkārt, tas ir neizstrādāts lauks, kur trūkst vēl šablonu, otrkārt, īstie iemesli, kuri šo dzīvi noteic un rada tās ciešanas, nemaz nevar parādīties drukas krāsā un, treškārt, cik tie var tikt klaji izteikti, tie ir saredzami tikai vērīgai acij un padodas tikai veiklai tēlotāja rokai. Aiz šīm grūtībām nevar abu sugu rakstniekus mērot vienādi: tiešām, kad Akuraters smeļ vielu no zemnieku dzīves (stāstiņš «Atvadīšanās» Vērotājā), tad tēlojums iznāk diezgan smalks un patiess. Bet pie inteliģentu raksturiem dabīgā iespējamība top totiesu mazāka, jo augstākus centienus autors tiem liek reprezentēt un ar jo dedzīgāku patosu tos stāda priekšā. Totiesu banali viņi top un abstraktāki, un nedibinātas ir viņu ciešanas. Nevar taču būt, ka tik liels, gandrīz absoluts idealists kristu izsamisumā no tās atzīšanas vien, ka tam jādzīvo vienam, nesaprastam un ka pasaulē ir daudz nepelnīta posta. Tāpat tas neies vēl pie draugiem izrunāties un uzdzert ar viņiem vīnu «stiprajam darba cilvēkam», kad tas jau piedzīvojis, ka draugi no viņa novēršas un ir tam sveši. Vispār Akurateram jānovēl tapt konkretākam un mazāk runāt, bet vairāk izteikt. Patosam vajaga izplūst no pašas lietas, bet ne no patetiskiem vārdiem par šo lietu.

Pie labākiem stāstiem «Vērotājā» pieder Sudrabu Edžus «Draugi». Šī saruna starp veco kropli zaldātu un veco pagasta ziņnesi, saruna par veciem laikiem un abu sen izbijušo romanu, liecina, ka arī zemnieku dzīves tēlošana var techniskā ziņā progresēt, tāpat kā redzams no Blaumaņa «Indrāniem».

Par Blaumaņa «Indrāniem» mums bija runa jau sevišķi. Citi «Vērotāja» beletristiskie gabali šī gada pirmā pusē ir īsi fragmenti, skices un dzejoļi prozā, tā Poruka «Nebijušais un divi vientuļi», Blaumaņa «Rokas» (dzejiska fantazija par sievietes rokām), Kleinberģa «Gaismas kalns» un Skalbes «Vakars jūrmalā».

Runājot par šiem dzejiskiem tēlojumiem, ir jārunā vispār par dzeju un dzejoļiem žurnalos. Liriska dzeja — tā, bez šaubām, ir pašlaik no visām rakstniecības nozarēm mūsu vislielākais lepnums! Vai tas ir mantojums no «latvju tautas dziedātājas», kuras daiņas kā grimuse pils ceļas saules gaismā, vai audzinātājs iespaids no mūsu tik spēcīgiem liriskiem talantiem, kā Aspazijas, R. un Poruka, — lai kā, bet mūsu lirika ir attīstījusēs viskuplāki! Gluži jauni dzejnieki jau pirmos dzejoļos un dzejoļu krājumos uzstājas ar diezgan smalki izkoptu formas sajūtu. Modernais stila kults ir nācis visvairāk lirikai par labu, un ar Viktora Eglīša pantiem te parādās paši vismodernākie literariskie centieni. Dzejnieki piegriež apbrīnojamu rūpību dzejas

valodai, rauga izvairīties no visa, kas novalkāts, dzīt no vecām vārdu saknēm jaunas atvases, lai vecie vārdi gūtu jaunu skaņu un kā tie akmeņi, kuri virspusē pelēki nobāluši, tagad pacelti un uz citu pusi velti, nereti briljantiem līdzīgi mirdzētu saules staros!

Gan formas pārsvars lirikā kārdina dažu dzejotāju pietikt tikai ar formu, tapt tikai par oriģinalu stilistu un visu, kas tam nolūkam vajadzīgs, noskatīties no paraugiem. Tāds iekšķīgi ne visai patstāvīgs liriķis ir, kā zināms, Kleinberģis, kurš no agrākām vārdu krāvām tagad pāriet uz tautas dziesmu vienkāršību. Tāpat A. Ķeniņš ne allaž spēj pārliecināt. Nu, piem., viņa «Kliedziens» («Vērotāja» 6. burtn.):

«Jau es nomiru tur lejā,
Nu es turpu iešu dzīvot!
Dzīvot, degt!
Degt!!
Degt!!!»

un tā vēl vairākās rindiņās: degt un degt, līdz beigās:

«Rītā un vakarā degt.
Dzīvot!
Degt!»

Vai tas ir nopietni domāts?

Vēl smieklīgāka ārišķība ir viņa no svešiem paraugiem kopētā maniere rakstīt bez šā, bez tā dažus vārdus ar lielu burtu, kā Ļauns, Vientulība, Zeme, Dzīve...

Ķeniņa kliedzienam pēc dioniziskās degšanas var ticēt jo mazāk tāpēc, ka turpat blakus tas pats Ķeniņš, rakstīdams par Annas Brigader dzejoļiem (dzejo «Austrumā» un «Vērotājā»), aizgrābjas taisni no kaut kā gluži pretēja nekā trakošanas un degšanas, novēršas no visiem, kas taisījuši traci un cīnījušies, un slavē minēto dzejnieci visvairāk par to, ka tā dzīvojuse tik rāmi un rātni, ārpus cīņām un partiju ķildām. Visus pēdējos 10 gadus esot bijis tracis, — nu beidzot esot miers, un nu esot labi. «Tikai tagad,» saka Ķeniņš, «kur ūdeņi sāk kristies un troksnis rimst, tikai tagad sākam vērīgāki lūkoties uz tiem klusajiem bezpartiju ļaudīm, kas strādājuši savu darbu vieni paši savrup. Un šī klusā darba laikmets mums jāgaida ar ilgošanos.» Anna Brigadere nu esot viena no šīm bezpartiju klusajām dāmām, jo: «Klusu un neprasīdama, kas viņai par to būs, viņa kopuse savu tīruma stūrīti dzimtenē.» Agrāk viņu nepamanījuši, jo: «Viņa nevarēja panest visas tās kliegšanas un visa tā patosa.»

Tikai Ķeniņš, kas grib «rītā un vakarā degt», ir viņu ievērojis. Bet arī Sauliets, rakstīdams par Doku Ati, uzsver kā sevišķu nopelnu to, ka Doks stāvējis ārpus cīņām un partijām. Vispār tautiskā žurnalistikā nāk manāma savāda reakcionara patika noliegt un nožēlot pagātni, ar niedriski gurdu melancholiju slavēt mierīgus, sīkus darbus un rakstīt vienam par otru mierā svaidītas «biografiski kritiskas studijas». Nostādīti pretim šiem centieniem, viņu liriskie kliedzieni par degšanu, gaismas pilīm, jauniem ceļiem utt. izrādās tikai par nedzīviem dekoracijas gabaliem. Un kaut tad jele klusie darbenieki arī tiktu no klusajiem cienītājiem daudzmaz tuvāki tēloti, bet viņu studijas daudzkārt izteic taisni tik daudz, ka pilnīga klusēšana būtu runājuse tikpat skaidri. Piem., minētais apspriedējs zina par Annas Brigaderes dzeju teikt kā raksturīgāko to, ka tur «īpaša dvēsele meklē uz savas kokles stīgām savas īpašas meldijas iz savas īpašas pasaules». Ko gan «īpaši» tas lai nozīmētu?

Citi dzejnieki, kuru dzejoļi parādās minētos žurnalos, ir Sauliets, Plūdons, Līgotnis, P. Blaus, Vēsmiņu Kārlis, Jākobsonu Kārlis, Andr. Upīts. «Apskatā» valda jaunākie, mazāk pazīstamie.

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g. 775.—78. lpp.

JAUNAS GRĀMATAS MŪSU BELETRISTIKĀ

ASPAZIJAS RAKSTI. — RAIŅA «PUSIDEALISTS». — SKALBES DZEJOĻI «KAD ĀBELES ZIED». — BRJUSOVA-EGLĪŠA POEMAS UN NOSLĒPUMU ATSLĒGAS

Ar to, kā sabiedrība uzņem vienu vai otru rakstnieku, viņa izraksta apliecību par sevi pašu. Bet konstatēt to var visdrošāki pie rakstnieka atsevišķiem izdevumiem vai taisni pie viņa kopotiem darbiem. Jo avīzes un žurnalus mēdz lasīt ne tik viena rakstnieka pēc vien, un nenākas viegli spriest pēc viņiem par to iespaidu, ko katrs rakstnieks no periodiskās preses atstāj uz sabiedrību. Cita lieta — sevišķi izdoti raksti: tie tūliņ raksturo viņu pircēju un lasītāju. Tāpēc būs interesanti novērot, kā izplatīsies Aspazijas kopotie darbi, kurus pašlaik sācis izdot Gulbis vairākās burtnīcās.[1] Līdz šim jau vienīgais rakstnieks, kuru varēja saukt par tautā popularu, bija Apsīšu

[1] Aspazijas raksti. I burtn. «Sarkanās puķes», dzejoli, II burtn. «Saulgriezīte» un «Atena» (stāstiņi, kuri abi pirmoreiz nodrukāti «Mēnešrakstā»). Maksā I burtn. 30, II — 25 kap.

Jēkabs ar saviem Der. Gr. Nodaļas izdotiem stāstiem. Gan Auseklis bija izdots jau agrāk, bet īsti pazīstams un tautā izplatījies viņš nav. Tad — vai tautas plašākā daļa būs izauguse — līdz Aspazijai? Citiem vārdiem, vai viņa būs pacēlusēs līdz tam kulturas līmenim, kādu prasa šīs dzejnieces saprašana un cienīšana?

Mums ir daudz liecību, lai drīkstētum uz to cerēt. Jau tas, ka Aspazijas dzeja savā laikā bija pats dzīvākais ferments pie tiem, kuri gāja attīstības priekšgalā, liek domāt, ka tagad, kur l ī d z ī g s kulturas vilnis, kas toreiz nesa tikai mazus priekšpulkus, nu sāk cilāt pamatu pamatus un lielās masas, šī dzeja taisni pie pēdējām gūs visskaļāko atbalsi. Otrkārt, jāievēro, ka Aspazijas līdzšinējie izdevumi tikpat kā izpirkti. Un beidzot: ja tas pats izdevējs nav vīlies ar Gētes tulkojumiem, kurš mums tomēr stāv attāļāk, tad ar Aspazijas rakstiem viņš ne tik kā nevilsies — viņš tā radīs daudz spēcīgāku atrakcijas objektu nekā visi līdzšinējie izdevumi.

Var teikt tā, ka Aspazija ne vien tagadējai tautai, bet arī tagadējam dzejnieku vairumam nāk — ī s t ā l a i k ā! Valdošā artistiskuma laikmetā, šai ārēji gleznā, bet iekšķīgi patukšā, formali bagātā, bet ar sajūsmu, kaislību nabagā, skan Aspazijas dzeja — es domāju «Sarkanās puķes» — kā vētras bazune puskrēslas stingumā. Kā viņa dzied par sirdsmīlestību, tā viņa var dziedāt par savu dzeju:

«Ne ziedoņa klēpī
Audzēta,
Kā pumpurīts vārīgs
Plaucēta — —
Tā negaisā, vētrās
Piedzima —»

Ziedoņa klēpī audzēta, kā pumpurīts vārīgs plaucēta — tā bija toreiz Jūsmiņa «Līga», bija Pavasara Jāņa «Ziedoņa sapņi», Mieriņa «Līgas skaņas», Vensku Edv. «Dziesmu pavasars». Un kā pumpurīts vārīgs plaucēta ir pa labai tiesai tagadējā masas lirika, īpaši, cik tā saistās ar «tautisko īpatnību». Turpretim «Sarkanās puķēs» neatradīs panta, kas būtu rakstīts vēsām asinīm, radīts tikai formas labad. Ir, it kā katrs no tiem vēl tagad k v ē l o t u no tās sajūsmas, kuras tas radīts un kura Aspaziju savukārt ir padarījusi ne vien par dzejnieci, bet arī par pirmo spēcīgo individualitati mūsu dzejas laukā. Aiz «Sarkanām puķēm» stāv k u l t u r a s laikmets, un viņas ir šīs kulturas dokuments! 90. gadi — to turpmāk atzīs vienbalsīgi — bija pēc 60. gadiem o t r a i s kulturas vilnis, un Aspazija bija šīs kulturas dzejniece! Cik ī s t a viņas dzeja, nesalīdzināmi

īstāka par vēlāko sabiedriskās tendences dzeju, to rāda tie vienkāršie dzejoļi, kuri jau sen tapuši klasiski, kā: «Mēness starus stīgo», «Sapņu tālumā», «Mūsu dzīve še tik īsa», «Nakts ap mani» u. c.

Pie Aspazijas dzejiskās attīstības atgriezīsimies, kad viņas rakstu izdevums ies tālāk savu gaitu.

R.[1] «Pusidealists», kas tagad no Gulbja skaisti izdots, manuskriptā gadiem stāvēja un Rīgā tik vienreiz uzvests. Tāpēc var būt, ka dažs, kas par «Pusidealistu» līdz šim dzirdējis tikai runājam, nu, viņu izlasījis, neatradīs gluži to, ko bija iedomājies. Mums no savas puses pie tā, ko šai vietā teicām pēc «Pusidealista» pirmās izrādes (1903. g. gāj., 496. lpp.) ir tagad jāpiemetina sekošais. Vispirms, ka «Pusidealists» ir pirmā luga no zemnieku dzīves, kurai neviens nenoliegs tā vārda «mākslas darbs». Ne vien tai ziņā, ka šī «nevēsturiskā joku luga iz pagājušā gadu simteņa beigām» ir sacerēta pantos, viscaur ar atskaņām, bet jo vairāk tāpēc, ka māksla redzama visā lugas valodā, kā cenšanās arvien izteikties īsi, spilgti un raksturīgi, asprātīgi un daudz vietās skaisti dzejiski. Abas visliriskākās vietas (par senatni un augstāko ideju) ir «Mēnešrakstā» gan iepriekš nodrukātas (1902. g., 262. lpp.). Dzejiskuma un ideju bagātības ziņā «Pusidealists» ir stādāms ļoti augstu!

Otrkārt, «Pusidealists» ir pirmā luga, kura ar nolūku grib aptvert veselu kulturas laikmetu. Lugas personas neinteresē tik daudz kā individuali raksturi, tāpat nav lielas nozīmes fabulai kā individualam notikumam, bet par to raksturi un fabula iegūst nozīmi kā tautiskā laikmeta reprezentanti un kā tipiskas parādības. «Pusidealists» tāpēc, kā saka, ir komedija «augstākā stilā», un pats varonis Andēls ir tautiskuma augstais priesteris. Viņš ne vien runā par tautiskumu, sencību, dieviem, Rāmavu, bet ņemas piepildīt senciskumu līdz pēdējam rakstu galiņam, gan senciski ģērbdamies, saukdamies, meitu izprecinādams un savas mājas pārvērzdams par Rāmavu. Tā aizvests līdz vispēdējām konsekvencēm, senciskums visvienkāršāki pats sevi apgāž. Jo taisni tāpēc, ka Andēls liek tādu svaru uz tautiskuma ārieni, citi viņu ar šo pašu ārieni piekrāpj ...

Kā cilvēks, saimnieks un traģikomisks «pārtautietis» Andēls ir visproblematiskākā figura lugā. No vienas puses, viņa idealisms, dzejiskie panti par kalpošanu augstākai idejai ir jāņem nopietni; no otras puses, viņa vientiesīgums un visa ālēšanās ir ne tikai kontrasta pēc komiski, bet liekas neiespējami, idiotiski, īpaši tiem no jaunās paaudzes, kuri nav dzīvojuši sencības laik-

[1] Šinī rakstā autors konsekventi apzīmē Raini tikai ar burtu R.; turpretim Kop. rakstu 1910. g. izdevumā visur lietots pilns vārds. [Sakārt.]

metā, vai tiem, kuru apgabals nav bijis tā sasirdzis ar senciskumu. Jeb Andēlu ir tāpēc tik grūti iedomāties, ka uz viņu, kaut l a u k u saimnieku, ir pārnests īstenībā p i l s ē t a s buržuju tautiskums, kas pa lielai daļai še pastāvējis tikai kā l i t e r a r i s k a parādība, frazu drapējums eposiem, avīžu ievadrakstiem un svētku runām?

Bet nākotnē noved, kā tautisko laikmetu noslēgdams un jaunu iesākdams, Andrejs, Andēla k a l p s. Viņš aiziet uz p i l s ē t u, aiziet tāpēc, ka

«Es nespēju ilgāk še ciest.
Tur pašos dziļumos dzīviba briest,
Tā meklē ceļu uz augšu lauzt,
Uz augšu, kur saule priekš visiem aust.
Man jāiet šis ceļš, man jāmeklē,
Un kaut viņš ar novestu nevēstē!»

Tas ir atkal skaists l i r i s k s zieds. No tiem iemesliem, kuri p a t i e s ī b ā tautisko laikmetu noveda kapā un lika dzīvībai lauzt ceļu augšup un plūst turp, kurp aiziet Andrejs un Mariņa, no tiem vairāk lugā nav redzams.

«Pusidealistu» izlasot, var labi saprast, kāpēc pirmā izrāde Jaunajā teatrī pērn neizdevās. Raibais inscenējums, pantu valoda un Andēla raksturs uzstāda teatrim ārkārtīgi augstas prasības. Jaunam teatrim tas vēl ilgi ies «pār spēkiem», un interesi radītu tikai Vecais teatris, ja uzņemtos «Pusidealista» izrādi.

Jaunākie dzejnieki nereti atgādina «slavenus paraugus». Bet S k a l b e te ir izņēmums. Ja viņam arī parādās izteicieni un formas, kuras dzirdētas pie Raiņa un Aspazijas, taču pamatskaņa viņam ir patstāvīga, oriģinala. Viņam ir sava meldija. Dzejoļiem, kuru kopnosaukums «K a d ā b e l e s z i e d», ir šādas pazīmes: 1) brīvs pantmērs, kas ik uz soļa mainās, piekļaudamies saturam, 2) savāda, naiva vienkāršība formā un 3) smagi žēla grūtsirdība. Tās ir klusas sarunas pašam ar sevi, lēni, bez nolūka likti vārdi, viens pēc otra, un galā īsa, žēla, kā aprauta nopūta vai sēri sapņains, pussastindzis smaids. Piemēram, dzejolis «Sirds viena skumst».

«Kā lietus pilīte spirgta un svaiga
Tu pieskāries pie mana tvīkstošā vaiga,
Pie manas dvēseles vīstošām lapām,
Un draugi mēs tapām.

Zem manām krēslainām skumjām
Nu spraukšķ tava valodiņa
Kā žagaru uguntiņa
Zem sirmām priežu skujām.

Dziest uguntiņa.
Zem zariem tumst,
Un klusajā mežā
Sirds viena skumst.»

Vai «Ziedoņa idile»:

«Man teciņa — linu audeklis
Uz pļavas balināt klāts,
Es eju pa viņu sapņodams,
Un tu pie rokas man nāc. —

Ap baltiem namiem ābeles zied,
Plaukst vārpas tīrumā,
Un smiedamies mūsos noskatās
Mazi bērni ceļmalā,

Zālē iebriduši,
Pirkstiņus mutē ielikuši.»

Skalbes dzejisko attīstību pavadīs katra dzejas drauga simpatijas.

Pie krievu vismodernākiem dzejniekiem skaitās Baļmonts, Brjusovs, Minskis, Gipiusa (dzejniece), Merežkovskis. Starp viņiem Baļmonts un Brjusovs ir tie, kuri latviešiem un īsti «Mēnešraksta» lasītājiem visvairāk tikuši pazīstami Viktora Eglīša tulkojumos. Tagad «Burtnieka» apgādībā izdots greznā burtnīcā lielāks krājums Brjusova dzejoļu, ņemtu no viņa sakopojuma *«Urbi et orbi»*. Ievadam sprausts tā paša dzejnieka apcerējums «Noslēpumu atslēgas», kas runā par māksla būtni, piesliedamies beidzot Šopenhauera izteicienam, ka «Mākslas darbs ir uz Mūžības bezdibeni pavērtas durvis» un «māksla ir pasaules izprašana pa citādiem, prāta loģikai nepieietamiem ceļiem».

Savos etiskos uzskatos šie dzejnieki ir radikali individualisti. Personības emancipacija, indivīda suverenitate ir pirmie baušļi, ko viņi sludina. «Kas manī ir, ir patiesība. Patiesība ir tas, ko es atzīstu, atzīstu tagad, šodien, šai acumirklī.» (Brjusovs.) Un dzejniece Gipiusa raksta savu dzejoļu ievadā tā: «Dzeja ir viena no tām formām, kādu mūsu dvēsele pieņem dievlūgšanās. Mēs kaunamies par savām lūgšanām un, zinādami, ka tomēr ne arvienu viņās nevarēsim salīt, runājam ar sevi, saliekam vārdus pusbalsī, tik priekš sevis, ar aizrādījumiem, kuri saprotami tikai mums.» Un Baļmonts saka: «Ir tikai viens jautājums, kam nenoliedzama nozīme priekš cilvēka: vai viņam būs redzēt sevī līdzekli vai mērķi, vai viņam būs redzēt sevī līdzekli citai gribai vai arī, atkratoties no padošanās,

censties pēc svabadības par katru maksu, turēt katru acumirkli par savu un vienīgo, būt kā puķei, kas uzzied, nozied un neatkārtojas. Būt vergam vai būt valdniekam? Būt nebrīvam vai īpašniekam uz tās zaļās zvaigznes, uz kuras mēs dzīvojam un kura saucas par zemi.»

Šīs cenšanās kultivēt sevī pārcilvēka sajūtas rada viņos n e m i e r u ar visu, kas parasts, pelēks, sekls, vispirms nemieru ar parasto f o r m u. Dzejas formas izkopšana ir viņu nenoliedzams nopelns. Bez tam viņi ir modinājuši garšu pie idejām, pie dziļākas atzīšanas, pie dzejas virzīšanas uz filozofijas pusi.

Ar visu to tomēr ir jāsaka, ka viņi taisni kā apstiprinātāji neapmierina, neapmierina aiz spēka trūkuma un iekšējām pretrunām. Spēka trūkums spiež viņus uz nevaļsirdību, uz viltotu patosu, kāpēc viņi top abstrakti, domā ar vārdiem, un nav redzams, kurp t ā ļ ā k varētu iet viņu attīstība. Raksturīgs kāds Brjusova visjaunākais dzejols «Кинжал» žurnalā «Новый путь», oktobra burtnīcā. Kad visur valdījuse tumsa, viņš, dzejnieks, gājis vientuļus ceļus un runājis slepenus vārdus; nu, kur atskanot kara bazune, viņš atstāšot vientulību, ķeršoties pie ieroča un būšot starp pirmajiem cīņā. No šīs pašatzīšanās iztek gluži kas pretējs nekā pārcilvēciskums. Jo kāds iemesls gan lepoties, ka dzejnieks cīnās, top aktivs t i k a i t a d, kad tādi jau ir visi citi? Dzejnieks tā izrādās ne par j a u n a ceļa gājēju, kā viņš teoretiski solījies būt, bet tikai par līdzskrējēju katrā laikā. Ne par valdnieku, bet par vergu, ne par mērķi, bet līdzekli. Valdnieks viņš būtu, ja a r ī t a d, kad citi klusēja, viņš būtu bijis tā kara bazune! Bet viņš ir bijis nevarīgs kā lielais pūlis, tik ar to starpību, ka, kamēr pēdējais m i e r ī g i snaudis, viņš snaudis n e m i e r ī g i, kā ar murgiem kaudamies, drebēdams, alkdams pēc nākotnes, lai gan nezinādams, kad un kā tā nāks.

Tās ir sabiedriskas lietas, bet neko darīt, jo pate Brjusova dzeja nereti g r i b būt sabiedriska. Viņš meklē pēc jaunas sadzīves, apsūdz tagadējo kulturas dzīvi kā samaitātu, pārdzīvotu, izvirtušu. Tā kritīšot kā piebrieduse vārpa, un viss atkal tapšot dabīgs, īsts un spēcīgs. Pie Senas upes kaukšot vilki. Toveras mūri būšot gruvuši, parlamentos rotaļāšoties bērni, uz sārtiem degšot neskaitāmas grāmatu kaudzes, un cilvēki baudīšot dzīvi spirgti un kaislīgi. Tāda ir Brjusova kulturas idile, pēc daža un arī mūsu domām nebūt ne visai kairinoša.

Beidzot — kā Eglīts Brjusovu ir atdzejojis? Kas salīdzinās oriģinalu un tulkojumu, bez šaubām, teiks, ka tulkojums ir daudz smagāks, nesaprotamāks nekā oriģinals. Ar nolūku te pievedīsim tādu vietu, kura tomēr Eglītim ir samērā vienkāršāka un skaid-

rāka. Tā ir iz dzejoļa *«L'ennui de vivre»:* te dzejnieks apraud savu verdzisko pagātni un beidzot izteic vēlēšanos:

Oriģinalā:

«О если-б все забыть, стать вольным, одиноким,
В торжественной тиши раскинутых полей
Итти своим путем, безцельным и широким,
Без будущих и прошлых дней;
Срывать цветы, мгновенные как маки,
Впивать лучи, как первую любовь,
Упасть и умереть и утонуть во мраке,
Без горькой радости воскреснуть вновь и вновь!»

Tulkojumā:

«Kaut spētu visu aizmirst, vientuļi un brīvi
Caur nebeidzamu lauku cēlā mierā iet,
Bez mērķa, plašumā, kā senie krīvi,
Kad bijušais un sagaidāmais zudis šķiet;
Tad šķītu mirkļus tā kā magoņziedus,
Tad pirmās mīlas starus mūžam dzertu sirds,
Un grimstot iemīļotu karstās tumsas biedus,
No atdzimšanas prieka rūgtā mūžam šķirts!»

Tāds tulkojums katrā ziņā saucams par — ļoti brīvu, un redzēt v i s u Brjusovu pēc viņa ne arvien ir iespējams.

rs [Jānis Asars]

«Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 926.—29. lpp.

ASPAZIJA UN VIŅAS DZEJA

Ar Aspaziju jāuzsāk mūsu m o d e r n ā s r a k s t n i e c ī b a s vēsture. Viņa bija šīs rakstniecības pirmais skaļais vārds, tās krāšņākais, i n d i v i d u e l ā k a i s zieds! Tikai pēc viņas tiklab chronoloģiskā, kā spilgtuma ziņā nāca Poruks. Un tad modernās dzejas piepildītājs Rainis.

Pirmie latviešu rakstnieki: Neikens, Kaudzīši, Apsīšu Jēkabs un viņu epigoni ne velti tiek apzīmēti par «t a u t a s rakstniekiem». Kā zemnieku dzīves pazinēji un novērotāji viņi vairāk vai mazāk pareizi apraksta šo dzīvi, kura ir ap viņiem, ā r p u s viņiem. No sevis viņi daudz nerunā, savu dvēseli nerāda, vismaz tas nav viņu īstais nolūks. Viņi baidās aizstāties priekšā savai tēlotai pasaulei un ir lepni, ja viņus atzīst par objektiviem un normaliem.

Ar Aspaziju dvēsele ienāca rakstniecībā. Iz viņas darbiem nerunāja tautas dzīve, bet viņa pate, viņas subjektivais «es» — un arī anormalais, tas ir, ārpus tautas lielā vairuma normas izaugušais «es». Tas runāja kā jaunlaiku sieviete, kā individueli attīstīts cilvēks, kas ar drošu apziņu saka par sevi: *homo sum!*... Tā ausa latviešu rakstniecības sestā radīšanas diena! Ar Aspaziju...

Ceļā uz apskatu par Aspazijas dzeju ir jāapgādājas ar dažām biografiskām ziņām. Daudz to nav, un arī no tām pašām jāatstāj daudzas raksturīgās neminētas. Aspazija, īstā vārdā Elza Rozenberga, ir dzimusi 4. martā 1868. gadā netāļu no Jelgavas, Dobeles apriņķī, Zaļenieku pagasta Daukšu mājās, kur viņas vecāki bija saimnieki. Sistematisku izglītību viņa baudīja no 10.—17. gadam Jelgavas augstākā meitu skolā, kuras kursu vēlāk ar pašmācīšanos papildināja līdz sieviešu ģimnaziju kursam.

Izglītība, kādu smēlās toreizējās meitu skolās, bija pilnīgi vāciska, un šim apstāklim piekrīt mūsu gadījumā liela nozīme. Vispirms jau vēsturiskā ziņā. Jo viss, kas bija agrākajos gadu simteņos rakstīts latviešu valodā, sākot no Ramma desmit baušļiem 1530. gadā, līdz pat Neredzīgā Indriķa (miris 1828. g.) dziesmām, ne vien bija tulkots no vācu valodas un pa lielākai daļai no vācu literaturas, bet arī paši tulkotāji bija bijuši vācieši, vācu garīdznieki. Tā bija latviska, bet nebija latviešu literatura. Un arī tad, kad vācu rakstnieku vietā stājās dzimuši latvieši, rakstniecība ilgi palika it kā tā pate vecā. Neredzīgais Indriķis dziedāja tā, kā bija dziedājis vecais Stenders, un tāpat Līventāls, Ernests Dīnsberģis un daudzi citi bija reti kur kas vairāk nekā vecā Stendera epigoni. Pat Juri Alunānu vadīja vairāk filoloģiska nekā dzejas interese, tulkojot vienu otru vācu literaturas dzejas ziedu latviešu valodā. Taču viņa un vēl vairāk Ausekļa tulkojumos manāma jau principiela starpība starp to, kāds agrāk bija latviešu literaturas sakars ar vācu literaturu un kāds tas tapa tagad. Agrāk latviešu literatura bija tas, ko vācieši no savas literaturas latviešiem deva, tagad turpretim tas, ko latvieši paši no tās ņēma. Tas bija svarīgs solis uz katrai mākslai nepieciešamo brīvību, vispār uz patstāvīgu, īstu latviešu rakstniecību.

Aspazija ieguva vācu izglītību, iepazinās ar vācu klasiķiem un caur vācu valodu vispār ar pasaules literaturas lielākiem gariem. Tas pats izglītības ceļš bija aiz muguras gandrīz visiem tā laika latviešu rakstniekiem. Jo viņu vecāki reprezentēja bieži vien latviešu pirmo gruntniecību, kuras dzīves ideals blakus turībai bija arī tāda pat izglītības norma, kādai tie paraugu redzēja

pie vietējiem turīgiem lauku un pilsētu vāciešiem. Kad tie savas meitas sūtīja meitu skolā, tad tas bija jādara arī turīgākiem latviešiem. Arī nolūks bija tur un te tas pats: dabūt apprecināt meitu ar kādu izglītotāku, turīgāku vīru, lai tā taptu par godīgu, cienītu namamāti un godīgi uzaudzinātu savus bērnus.

Daudz latviešu meitenes tā tika sūtītas vācu skolās un piepildīja to, ko no viņām vēlējās: iemācījās vāciski runāt, spēlēt klavieres, piesavinājās smalkas manieres, pēc skolas apprecējās, palika daudzas par vācietēm un nodzīvoja savu mūžu klusi un mierīgi. Gan viņas bija mācījušās arī vācu rakstniecības vēsturi, lasījušas šo un to no vācu klasiķiem, bet, kas zina, cik pavirši tādās meitu skolās pasniedza tādus priekšmetus, jau tāpēc vien nebrīnēsies, ka te nevarēja būt ne jausmas no dziļākas saprašanas un dzīvāka, paliekama iespaida.

Arī no Elzas Rozenbergas būs gaidījuši to pašu. Un būs bijuši visai pārsteigti, kad parādījās sekas, kas nemaz nebija paredzētas. Skolu nobeiguse, viņa izteicās, ka gribot iet s t u d ē t! Sieviete un studēt — tas bija kas nedzirdēts. No atļaujas uz tādu pārgalvīgu nodomu nevarēja būt ne runas, un tiešām — studēt viņa netika. Tikai atpakaļ arī ne, vecās sliedēs vairs ne, jo spēki, kuri viņu bija izcēluši no tām, darbojās joprojām arvien intensīvāki un sprauda viņai likteņa gaitu, kādu nebija gājuse vēl neviena latviešu sieviete.

Ārkārtēji i m p u l s i v a daba, brīnum rosīga, no mātes mantota fantazija un vācu izglītība — lūk, trīs faktori, kuri Elzu Rozenbergu padarīja par dzejnieci. Viņas sensiblā, receptivā dvēsele ar kaislīgu kāri uzņēma sevī literariskās izglītības materialu, un viņas fantazija auda no tā jaunas, krāšņas ainas. Šai fantazijai pietiek ar bībeli un pasaciņām iz «1001 nakts», lai celtu sev jaunas pasaules un mācītos ar citām acīm skatīties uz apkārtējo dzīvi.

Viņa sāka dzejot jau uz skolas sola — vācu valodā. Bet, skolu pabeiguse, nepilnus 18 gadus veca, viņa stājās pie liela darba latviešu valodā. Par ko? Par ziedoni, par puķēm, lakstīgalu, mīlestību, ko varētu gaidīt no izglītotas jaunavas? Vai atkal kādu garu romanu, uz ko tik labprāt metas kulturas sievietes, tikpat kā uz dienasgrāmatas rakstīšanu? Ak nē — salkanus mīlestības dzejoļus un romanus Aspazija nekad nav rakstījuse! Viņa nerakstīja tāpēc, lai tikai rakstītu, bet tāpēc, ka juta dziņu izteikt ko svarīgu un nopietnu, kas neizteikts nedeva viņai miera. Tas nebija dzejols, ne romans, bet traģedija iz latviešu dzimtbūšanas laikiem, un tās vārds bija «A t r i e b ē j a». Varbūt, ka pie vielas izvēles bija iespaids vēsturisko klasisko dramu paraugiem, varbūt arī to laiku romantiskām

klaušu laiku lugām, kuras sāka parādīties latviešu literaturā un uz latviešu skatuvēm. Arī «Atriebējai» ir viscaur romantisks raksturs. No īstiem klaušu laikiem nav daudz kas manāms: tie ir tikai fons, uz kura dzejniece kā ar zibens šautru zīmē s a v a s dvēseles jūtas. Viņa pate tur grib izteikties to, ko viņa jūt, kā viņa skatās uz dzīvi un ko no tās prasa! Tā ir dzejnieka pazīme, ka viņš nevar izturēties indiferenti, pasivi pret uzņemtām sajūtām, bet, visiem nerviem trīcot, grib it kā eksplodēt, reaģēt uz ārieni un radīt s a v a s, jaunas estetiskas vērtības. «Mākslenieks ir,» saka Bārs kādā vietā, «kam ir tā sajūta, ka radības pēdējais vārds vēl nav izrunāts un ka viņš ir sūtīts pasaulē, lai to izteiktu.»

Divējas jūtas dominē «Atriebējā» — tās pašas, kuras sastāda pamatmotivu visai vēlākai Aspazijas dzejai. Pirmkārt, kaislīgs p r o t e s t s pret tiešamību, ikdienību un, otrkārt, dziļa l ī d z c i e t ī b a ar cietējiem.

Dzejniece negrib dzīvi vēsi tēlot, rādīt kādu «tautas bilžu galeriju», bet viņa nāk kā dzīves apsūdzētāja. Skatuve viņai ir soģa krēslis, kuras priekšā viņa nostāda dzīvi ar tās varmācībām, netaisnībām un aizspriedumiem. Sauciens, ar ko zemnieks Strautiņš «briesmīgā nopietnībā» griežas pret muižniekiem: «Atbildi! attaisnojies!» — tas skan no visas dramas. Un griežas pret dzīvi, kura dibinās ne uz mīlestības, kurā nevalda idealie Arnoldi, bet grafi Rīderi. «Šī dzīve ir tikai cīņa un galu galā izmisums — tici man!» izsaucas Arnolds. Gan viņš sapņo par «mīlestības un brīvības sauli», bet savā mūžā un saviem spēkiem viņš to necer aizsniegt: naida un verdzības slogs ir vēl par smagu. «Ak, man ir tāda jausma,» viņš saka, «ka es, visus spēkus izlietodams, tomēr nekā nepanākšu, ka mums gan būs skatīt izredzēto zemi visā viņas jaukumā, bet ka tikai mūsu bērni to spēs iemantot, kamēr mūsu kauli sadrups tuksnesī.» Tikai pēc dārgiem upuriem un vecās pils sadegšanas «būs no šīm drupām atkal pacelties jaunai dzīvībai».

Tas gars, ko izdveš «Atriebēja», liek apbrīnot dziļo nopietnību, kāda valdījuse 18 gadus vecās sacerētājas dzīves uzskatos. Tie nav bijuši rožaini, idiliski, nav tanīs bijušas svešas skarbās disonances. Tikai pāri disonancēm, sāpēm un upuriem tur mirdzēja ticība, ka iz vecajām drupām ir jāplaukst jaunai dzīvībai un saskaņai. Var droši apgalvot, ka savu nopietno uzskatu ziņā «Atriebēja» stāv augstāk par tā laika klaušu lugām, piem., par «Kas tie tādi, kas dziedāja». Jaunās dzejnieces māksla sākās kā bez pašas pagātnes, un nav viņai mūsu literaturā skolotāju, uz kuriem tā varētu atsaukties; bet taisni tāpēc viņai piederēja n ā k o t n e un viņa nebija epigone.

Kaut dramas fabula ir tikai aukliņa, uz kuras savērtas dzejnieces jūtu pērles, taču šī fabula liecina par dzīvu fantaziju un drošu dramatisku instinktu. Materiala še katrā ziņā nav trūkums, un tāpat nevar liegt, ka šis materials ir interesants. Cik viņš oriģinels — tas ir cits jautājums, jo tādi motivi kā bērnu nozagšana, par muižniecēm, kuras ir dzimušas zemnieces un otrādi, par atriebējām pieviltām līgavām u. c. nav agrāko laiku familiju literaturā necik neparasti.

Visvairāk konvencionela, vismazāk patstāvīga ir «Atriebējas» valoda. Tā retoriska no viena gala līdz otram, tāda pat grāmatas valoda muižnieku, kā zemnieku dialogos, un Agates loma viss viens svelmains patoss. Tāpēc tas bij svarīgs uzdevums dzejnieces attīstībā, iegūt blakus patstāvībai jūtās un uzskatos arī patstāvību šo jūtu un uzskatu izteiksmē, lai viņas garīgā pasaule pate organiski radītu savas gleznas; itin kā pie īsta dzejnieka nemaz nevar šķirt izteiksmes formas no izteiktā satura, un atrast noderīgo formu un izteikties ir pie viņa viens un tas pats.

«Atriebējas» klajā nākšanai radās šķēršļi, un tikai pērn kā fragments nepilnīgā veidā tā varēja parādīties «Mājas Viesa Mēnešrakstā». — Nezinādama, ko nozīmē tādi šķēršļi un kā uz tiem jāskatās, jaunā dzejniece iedomājās, ka viņas darbs atzīts par vispār nederīgu, nevērtīgu. Viņa sāka šaubīties par sevi un savām spējām un neatrada savā apkārtnē neviena, kas viņu būtu sapratis, pie kā viņa būtu varējuse griezties pēc padoma.

Bet dzīvības spēku viņā tomēr bija par daudz, lai varētu galīgi mest spalvu pie malas. Ap 1891. gadu viņa sadzejoja savu eposu «Saules meita». Bet arī tai nebija viegli tikt klajā. Iesūtīta «Austrumam», tā sagulēja redakcijā ap pusgadu, pēc kam tika atsūtīta atpakaļ ar piezīmi, ka sacerētājai neesot ne mazākā dzejas talenta un ka lai liekot spalvu labāk pavisam pie malas. Tikai pāris gadus vēlāk tas pats «Austrums» nodrukāja to pašu «Saules meitu» savās slejās.

«Saules meita» nav tā ar kaislību elektrizēta kā «Atriebēja». Kur «Atriebēja» dominē, protestē pret tiešo, valdošo pasauli, tur «Saules meitā» — līdzcietība un mīlestība. Varbūt dzejniece tīši gribēja kaut cik savaldīties, lai piemērotos žurnalistikas garam un tiktu beidzot atklātībā. Uz to norāda arī stipri respektētā un izmantotā tautiskā mitoloģija. Pērkoņa vismīļākā meita atstāj dangus spožumu un priekus un nokāpj lejā pie cietējiem cilvēkiem. «Gribu viņu priekus sajust, dalīt viņu ciešanas,» dzied viņas ilgas. Un, kad cilvēks, kuram viņa dāvājuse savu uzticību, atbild viņai ar neuzticību, tad viņas ievainotās jūtas gan saceļas mazu brīdi kā uz atriebību, bet sievietes mīlestība

tomēr beidzot uzvar, un atriebības vietā nāk piedošana. Tāpat izturējās Sidonija «Atriebējā», un tāpat, kā redzēsim, izturas gandrīz visas Aspazijas varones.

Dzejiskie pasaules uzskati «Saules meitā» ir vispārīgs panteisms. Valoda, salīdzinot ar «Atriebēju», ir tapuse kuplāka, bagātāka ar gleznām, plastiskāka un tomēr vieglāka un dabīgāka. Tikai episkā forma tai neļauj izplesties visā savā spēkā. Episkā forma nav dzejnieces stiprā puse, un viņai nevedas vest stāsta pavedienu nepārtrauktā attīstībā uz priekšu. Vienmēr šaujas starpā jūtu lirisms, un stāsta attīstības vietā atliek atsevišķas situacijas, kuras ne visai veikli pāriet viena otrā. Un tā joprojām dzejnieces stiprums paliek dramatiskā ekspozicija un par visām lietām l i r i k a. Tāpēc skaistākās vietas «Saules meitā» ir liriskās, un viena no visskaistākām burvīgais, eleģiskais epilogs.

Pa tam dzejnieces mūžā bija notikušas svarīgas pārgrozības. Viņa bija apprecējusies, pareizāki sakot, apprecināta. Vienīgā cerība, ko viņa pate loloja, bija tā, ka laulības dzīvē viņa domāja tikt vaļā no vecāku aizgādniecības, tikt patstāvīgāka un darīt ko gribēdama.

Šai cerībā viņa rūgti vīlās ... Nācās šķirties, meklēt vietu un pašai pelnīt maizi. Pārcietusi daudz trūcīgu apstākļu, viņa dabūja vietu par mājskolotāju Vidzemē, kur sabija kādus 3 gadus.

Kā atbalss no īstās pārdzīvotās dzīves radās ap 1892. gadu «Z a u d ē t ā s t i e s ī b a s». Par šo lugu, kura kā zibens iespēra latviešu rakstniecībā, ir izteikts daudz aplamu domu un spriedumu — vispirms jau faktiskā ziņā. Tā dzirdēja viņu pieskaitām tam laikmetam, kad Aspazija dzīvoja jau Rīgā, dzirdēja pat spriežam, ka tā būtu rakstīta pēc Zudermaņa «Goda» vai vismaz ārzemju realās dramas parauga. Tas viss nesaskan ar patiesību. Pēc sava satura un gara «Zaudētās tiesības» ir vēl patstāvīgākas nekā «Atriebēja» un «Saules meita» un ir rakstītas tāpēc, ka dzīve, viss pārdzīvotais, pārciestais s p i e d a tā rakstīt. «Zaudēto tiesību» personām ir bijuši prototipi, modeļi patiesā dzīvē, un pārdzīvotās ciešanas dzinušas dziļas vagas šai dramā, īpaši Laimas raksturā. Bet, ja «Zaudētās tiesības» iezvana latviešu rakstniecībā realo virzienu, kas tik absoluti gan nav apgalvojams, tad būtu jāatzīst, ka šis virziens ir dzimis mūsu pašu mājās, ierosināts no mūsu pašu dzīves, bet nevis radīts pēc ārzemju paraugiem. Turklāt tas drūmums, izsamisums un dzīves ēnas puses, uz ko mēdz aizrādīt «Zaudētās tiesības», ir jau atrodams un vēl kaislīgāki uzsvērts «Atriebējā», tikai ar to starpību, ka še laiks ir pagātne un nevis tagadne. Un beidzot jāatzīst, ka «Zaudēto tiesību» varone Laima

nebūt nav stingri realā garā zīmēts raksturs, bet ir romantisks tips, kas ar visiem retoriskiem monologiem un traģisko varonību ir gan ideali dabīgs un iespējams, bet nekad ne reali. Dzejniece nevar pilnīgi izteikties, rādot pasauli tikai dabīgā lielumā, bet viņai vajaga to palielināt, vajaga koturnu zem kājām, apžilbinošu krāsu uz paletes un ekstazes apgaismojuma. Tā «Zaudētās tiesībās», tā «Neaizsniegtā mērķī», «Cīņā par nākamību» un «Saulgriezītē».

«Zaudētās tiesības» tika iesūtītas R. latv. biedrības teatra komisijai uz kādu izsludinātu lugu sacensību. Pēc kāda gada gulēšanas komisijā nāca atbilde, ka luga nevarot tikt godalgota, tāpēc ka esot nemoraliska. Bet citādi viņa tomēr bija atzīta par labāko, un tas deva dzejniecei jaunus spēkus. Īsā laikā viņa sarakstīja vienu pēc otras «Vaideloti», «Raganu» un «Neaizsniegto mērķi», kas no sākuma saucās «Velta», bet kā tāda nespēja tikt uz skatuves.

«Vaidelote» ir drama, kura Aspazijas vārdu darījuse popularu un ar kuru tas vienmēr paliks saistīts. Kas «Atriebējā» vēl maz sadzirdams tecēja kā apakšzemes strauts, kas nevarēja pilnāk ietilpt «Saules meitas» episkos rāmjos un kam realā ikdienība bija par seklu «Zaudētās tiesībās», tas «Vaidelotē» plūst brīvi kā pavasara upe, un dzejnieces īpatnības saule mirdz gaiši viņas ūdeņos. Lai gan dramatiskā interese tiek dalīta no divām varonēm, no kurām viena rāda nule plaukstošu, otra jau uzziedējušu jūtu dzīvi, taču dramatiskā uzbūve ir celta uz drošiem, katram aptveramiem pamatiem un ir viegli pārskatāma no sākuma līdz beigām.

Pārskatot līdzšinējos darbus, var redzēt, ka pirmā pamatskaņa — protesti pret ikdienību pieņem arvien noteiktāku, individuālāku veidu.

Dzīve bija dzejnieci no grāmatām un fantazijām ierāvuse savos mutuļos, izaicinājuse viņu, un nu viņa stāvēja ar to aci pret aci. Nu viņa redzēja, ka cilvēkam vajaga arī vienam stāvēt un cīnīties, ka tas nedzīvo tik sabiedrības un sabiedrisku panākumu dēļ, bet ir pašvērtība ar saviem īpatnējiem dzīvības dzenuļiem, kuri nav apslāpējami. Un stingrā noteiktībā tie izskan kā jauna ticības apliecināšana mūsu rakstniecībā.

Modernā gara bērni ir «Vaidelotē» Asja un Mirdza. Asja ir vaidelote, viņai ir jākalpo dievietei Praurimai visu mūžu un jāaizmirst savas personīgās intereses. Bet to viņa nevar, viņas jūtas saceļas pret cilvēku un pret dievu likumiem. Tāpat mazā Mirdza ķeras pie nāves ieroča, lai aizstāvētos un atriebtos tiem, kuri gribējuši viņai laupīt tiesības uz dzīvi, un, ja tās jau ir laupītas, neatņemami laupītas, tad viņas dzīvība ir nevērtīga un

viņa pate to atmet. Tikai piekāpties un paciesties — to viņa nevar, un to viņa nedara.

«Vaidelote» patika latviešu publikai ar savu dzejisko valodu, spēcīgo dramatismu, kas nav bez impozantiem ārējiem efektiem, un to romantiski tautisko pagātni, kura lugā tēlota. Tik bagāta un plastiska valoda latviešu rakstniecībā nebija vēl piedzīvota, un tā apbūra visus. Bija sen zināma patiesība, ka dzejnieki neizteic abstraktās jūtas abstrakti, kaili, bet rada tām konkretus veidus, redzamas gleznas, kuras dod barību lasītāja fantazijai un padara iespaidu no izteiktām jūtām dzīvāku un vairāk paliekamu; tas bija sen zināms, bet īstas m ā k s l a s d z e j a s latviešiem tomēr nebija tikpat kā nemaz. Ar «Vaideloti» tāda radās, un īpaši Mirdzas dziesma «Mēness starus stīgo» ar Vītola muziku tapa drīz vien par vienu no populārākām dziesmām, par visas kaut cik izglītotās tautas īpašumu.

Romantiski tautiskiem laikiem, kuri bija valdījuši 80. gados, «Vaidelote» nāca kā jauka izskaņa. Pēc kā velti bija centušies neskaitāmi pilskalnu, Rāmavu, Pērkona un ozoldēlu apdziedātāji, tas te bija piepildīts; te varēja sajust, ka «brīnišķi jauka ir senatne» un ka, viņas dzejiskos daiļumus gaismā ceļot, bet nevis ap ārišķībām tvarstoties un vienmēr saucot: «Lai atdzīvo sentēvu tikums!» — ir nodibināma latviešu nākotnes dzeja. Daudzi kritiķi gadiem bija prasījuši, ka vajagot tautiski un tikai tautiski dzejot, bet tautiskās dzejas arvien vēl nebija; un te nāca dzejniece, kura nebūt par vari necentās pēc tautiskuma, bet kuras dzeja skanēja tik latviski un tāpēc vien, ka bija ī s t a dzeja. Ka dzejniece savas valodas bagātības būs smēluse arī no tautas dziesmām, to būtu velti vēl piezīmēt; tikai viņa to nebūs darījuse, sekodama kādai programai, nebūs darījuse aiz tautiskām, bet aiz d z e j i s k ā m interesēm.

Kad tautiskā prese «Vaideloti» slavēja — un viņa to slavēja ļoti — tad apbrīnoja gan valodu un to, kā senatne esot tēlota, bet dzejnieces individualitates tā nelikās manot. To piespieda ievērot, lika ap to cīnīties un šķelties tikai tad, kad uzveda agrāko darbu «Zaudētās tiesības» un pēc tam vēlākos «Raganu» un «Neaizsniegto mērķi». Liesma «Raganā», līdzīgi Saules meitai, atstāj savu valstību, raganu valstību, grib iet pie cilvēkiem, ciest ar viņiem, bet viņa ir daudz karstāka, spītīgāka nekā Saules meita. Viņa saka ne vien: «Dod sauli!» — bet viņa saka arī: «Dod asinis!» — un velti Almars apgalvo: «Tu mīli it kā daimons izsalcis.» Kad viņa grib tikt cilvēku valstībā, just laika strāvu ap sevi dūcošu un visu bezgalību krūtīs pukstošu, tad par visām lietām tikai tāpēc, ka grib apmierināt savu «es», šo izsalkušo daimonu, kas raugās pēc laupījuma.

«Vaideloti» visi slavēja, par «Zaudētām tiesībām» un «Raganu» publika apjuka un tad — novērsās. Tie viņai bija piedauzīšanās akmeņi. «Viss, kas produktivs, ir piedauzīgs,» saka Niecše, un nebija nemaz citādi domājams, ka darbi, kuri veda uz skatuves gluži jaunus etiskus problemus, būtu visiem patikuši un no visiem saprasti. Publika nevar nekad panest, kad atklāj viņas dzīves ēnas puses, atklāj nevis kutinot un glaudot, bet graizot un apsūdzot; viņa nevar panest, kad aizstāv un attaisno Laimas, kuras negrimst vis mierīgi dibenā, bet sniedzas vēl pēc līdzīgām tiesībām. No pseido-morales stāvokļa Laima ir nosodāma, pazudināma, bet nu ir fakts tas, ka māksla nekad nav sēdējuse pie pseido-morales galdiem, bet arvien gājuse pie muiteniekiem, arvien raudājuse ar cietējiem un nevis nomētājuse ar akmeņiem «Kameliju dāmas». Kā Sofokla Antigones, tā mākslas devize skan: «Ne līdzi nīst, līdz mīlēt esmu te!» Un tāpēc arī visiem mūsu īstākiem māksleniekiem ir jādzīvo kā eremitiem, un ir labāki, ka tas ir tā, ka pate sabiedrība neuzņem viņus savā vidū vai izgrūž no turienes kā piedauzīgus, kompromitējošus...

Aspazija pate stāvēja šai cīņā, jo kopš «Vaidelotes» izrādes bija atnākuse dzīvot Rīgā un nākuse sakarā ar «Balt. Vēstnesi» un Rīgas latviešu biedr. teatra aprindām. Latv. biedrībai viņa sacerēja teatra prologu uz biedrības 25 gadu pastāvēšanas svētkiem, kas ne vien ar savu plašumu, bet arī ar dzejisko saturu augsti paceļas pār parastajiem teatru prologiem. Latviešu tautas ģenijs tur modina tautu no verdzības miega, lai tā nopietnā, nenogurstošā darbā ietu savu attīstības ceļu; dievi nenāk tagad vairs zemē pie cilvēkiem, pēdējiem ir pašiem jāceļas augšup, un par vadoņiem turp būs mākslas un zinātnes.

Bet ilgi Aspazija tur nepalika, nevarēja palikt. Ir jāiedomājas, kāda izskatījās minētā teatra sabiedrība, lai saprastu, ka dzejnieces daba šai atmosferā vēl mazāk varēja cerēt apmierināt savas ilgas nekā tai vidū, kurā bija noritējuse viņas jaunība. Mietpilsonisks seklums, garīga interešu nabadzība, tikumisks pedantisms, sājš erotisms literariskā garšā — lūk, galvenās zīmes garīgā fiziognomijā! Gan viņu muižnieki un pīlari tikuši vien piesauca 60. un 70. gadu dzejniekus un darbiniekus, bet to gars tiem sen jau bija svešs.

Ko šāda sabiedrība dzejniecei varēja dot? Šie miera ļaudis — viņai, kuras visa daba nemiers; šie ikdienības rīta svārku varoņi — viņai, kura visu vērtēja tikai pēc tā, cik tas neikdienišķs; un tad šie diletanti — viņai, kuras viss mūžs bija ziedots mākslas interesēm? — Rezultats varēja būt tikai viens: vilšanās, novēršanās.

Bet viņai n e b i j a stāvēt vientuļai! Radās jauni faktori. Uz laukiem tie bija «grūtie laiki» — lauksaimniecības krize, pilsētā — fabriku rūpniecība, — viens kā otrs vispārējās saimnieciskās attīstības produkti. Labības tirgus bija nonācis ciešākā atkarībā no pasaules tirgus, cenas bija kritušās, mājas, iepirktas labākos laikos, nevarēja tik viegli turēties kā agrāk, daļa strādnieku neatrada darbu, pat saimnieku ģimeņu locekļiem nācās meklēt darbu «jaunā pasaulē» — pilsētu lielrūpniecībā un tās atkarībā. Jaunā paaudze, kura tagad spiedās augstskolās, bija pieredzējuse nopietnākus laikus, ņēma līdz nopietnākus uzskatus uz dzīvi, pamatīgāki nodevās studijām un dibināja «ziniski literarisku pulciņu». Lauksaimniekiem, pilsētas darbaļaudīm un jaunai paaudzei — visiem tiem nācās atstāt vecās sliedes, sadurties ar jauniem problemiem un apmierināt jaunas saimnieciskas un garīgas prasības. Bet presē, rakstniecībā un biedrību dzīvē viņi redzēja joprojām valdot vecveco garu; tā ka, spriežot no tejienes, bija jādomā, it kā dzīvē viss ietu pa vecam.

Kad Aspazija atnāca Rīgā, cīņa starp vecajiem un jaunajiem bija sākusēs. Vecā biedrība un prese zināja, ka ne visi ir mierā ar viņu, ka arvien vairāk nāk pretnieku un ka tie grupējas ap savu organu «Dienas Lapa».

Un «Dienas Lapā» nu iznāca viņas «Sarkano puķu» dzejoļi un novele «Cīņa par nākamību».

Šķirstot šos vecos gada gājumus, uznāk savādas jūtas. Tur ir daudz naivitates, pārspīlējuma un vienpusības, bet ar visu to tik daudz spara. Gribas apskaust tos lasītājus, kuri gandrīz katrā numurā dabūja ko jaunu, svarīgu, kas paplašināja viņu redzes aploku un atstāja paliekamas zīmes pasaules uzskatos.

Un tādas pat jūtas uznāk, lasot Aspazijas tā laika dzejas, kuras vēlāk iznāca vienkopus kā «Sarkanās puķes». Tāda spara un entuziasma dzejniecei ne agrāk, ne vēlāk nav bijis un arī tik lielas varas uz sabiedrību, uz tā laika kulturu. «Vaidelote» ir dzejas darbs, «Sarkanās puķes» arī — kulturas dokuments, ar «*Signatura temporis*» zīmēts! Kas līdz šim uzķerts tikai intuitivi un izteikts ļoti vispārīgi, tas te tika pie skaidrības. Te viņa redzēja, ka nestāv vairs viena, bet ka viņu nes tie paši viļņi, kuri cilā visas kulturas pasaules ūdeņus. «Kāds plašums!» bija jāizsaucas ar Repina gleznas vārdiem ikvienam, bet jo vairāk dzejniecei, kura kā Ifiģenija gadiem bija raudzījusēs pēc plašākiem horicontiem. Viņa jutās tik spēcīga, ka nebēga vairs no ikdienības, bet stājās to tiesāt. «Šurp, pagājība, man priekš vaiga, Es tevi tagad tiesāšu!» Viņa nevar vairs sapņot tikai fantazijas valstī: «Ne cilvēci man sapņos aijāt, Bet to iz miega modināt!»

Tai pašā laikā, kad Niedra raudāja, ka «nava mūsu laikiem

dziesmu, kas kā ērgļa spārniem nestu augšup dvēseli», Aspazijas dziesmas jau neskaitāmas dvēseles bija modinājušas no miega un nesušas augšup.

Kad Niedra savos apcerējumos par Aspazijas rakstiem (Austruma 1896. g.) apgalvo, ka viņas pāreja nozīmējuse «sašaurināšanos», tad to no Niedras stāvokļa it labi var saprast. To pabalsta vēl viņa aplamās domas, it kā «Zaudētas tiesības» būtu rakstītas pēc «Vaidelotes». Patiesībā tās savādības, kuras redzamas «Sarkanās puķēs» kā jauno iespaidu īstākā produktā, ir dabīgs panākums no tās attīstības, kura sākās jau ar «Atriebēju». Kā protests pret ikdienību, tā līdzcietība ar cietējiem sasniedz te savu spilgtāko, aktivāko formu, savu fortissimo. «Ne vidus ceļu laipot — Es gribu p i l n ī b u!» — un: «Ar cietējiem tad līdzi ciešot, Tik gribu būt par cilvēku!» No «Sarkanām puķēm» vairāk nekā no citiem darbiem skan pretim balsis kā kliedzoši vētras putni pār jūru, un būtu viss 90. gadu laikmets jānosauc par šauru, par sašaurināšanos, salīdzinot ar 80-iem gadiem, ja gribētu par sašaurināšanos uzskatīt dzejnieces evoluciju.

Gan tiesa, ka dažs dienas sajūsmības auglis vēlāk izrādās efemerisks, saistīts pie partijas programas, kurai paplašinoties tas zaudē agrāko nozīmi. Bet te jāievēro, ka īsta sajūsmība, elpošana ar pilniem malkiem ir kā intensiva dziļkultura tīrumam: tās augļi neparādās visi uzreiz, bet tās spēks paliek uz ilgāku laiku. Kas reiz ir savu individualitati pildījis ar p a t i e s ā s dzīves spēku, tas, arī acis aizvēris, radīs savus simbolus un fantazijas dzīvus un spēcīgus, kamēr tāds, kas nekad īsti nav līdzi dzīvojis sava laika dzīvi, drīz izdegs, paliks vienmuļīgs un sauss...

Visi vēlākā laika piedzīvojumi nevarēja palikt bez iespaida uz Aspazijas dzeju. Tur aprimst ticības gaviles un nolaižas krēsla pār dvēseli un — gara ziema... «Uz maniem spārniem sveras pusnakts rasa», un viņas vēlēšanās ir novelt zemes grūtības un kā baltai sniega pērsliņai «Nirvanas sidrabviļņos peldēt». «Sarkano puķu» vietā uzzied pušķis ledus puķu, kamēr «Dzīves braucienā» — «saule grimst, grimst, grimst.» Ofeliju kā puķi ar atgrieztu sakni nes viļņi «bez jūtu, bez domu, bez dvēseles», un bālmēnestiņš beidzot izlej pār visu savu sēro gaismu. 1901. g. nodrukātā «Zeltītē» nav sasliešanās pret likteni un individualitates aizstāvēšanās kā «Zaudētās tiesībās» vai «Vaidelotē», bet šī Zeltīte iet nāvē kā Materlinka sievietes, tāpēc ka nevar dzīvi panest, nemaz nesāk pret to karot, bet iet bojā, kā izpildīdamas, ko mazais putniņš pazarē dzied, ka «visam daiļam būs bojā iet!». Tāpat «Atenā» mazais Indriķis nosalst pie sava

mākslas darba kājām, nosalst klusuciezdams. Un tad nāk dzejas, kuras kā pavītušas rozes izgaro savādu narkotisku smaržu; to starpā visbrīnišķīgākā 1901. gadā dzejotā «Es gulēšu zārkā» un viņas «salds reibons, trūdu smaka un liesmas». Tikai retums šai laikā sastopamas dzejas, kā «Patiesība», kurā uzliesmo agrākais titanisms, lai gan arī te eleģiskās skaņas, kuras saistās ar patiesības vajāšanu, liekas dziļāk sajustas nekā tās bazuņu brāzmas, kuras sludina patiesības uzvaru.

Bet viena lieta ir sevišķi jānosver pie šī laikmeta dzejas. Tā ir formas izkopšana. Jau agrāk Aspazijas valoda pārsteidza ar savu plastisko krāšņumu, bet tagad pie gleznu bagātības pievienojas ārkārtīgs smalkums izteiksmē, atsvabināšanās no visa, kas lieks, smags un banals. Tāpēc šai formā var ietilpt vissmalkākās jūtu nianses un visdziļākā dvēseles dzīve, kura šai laikmetā, noslēgusēs no ārienes, top klusāka, bet arī smalkāka. Salīdzinot, piemēram, dažas vietas iz «Patiesības» ar satura ziņā līdzīgām iz «Saules meitas», pēdējās izteiksme izliksies daudz seklāka un neveiklāka. Ko Flobērs prasīja no mākslas valodas, lai tai būtu gan dārgakmeņu mirdzums, gan marmora cietums, lai tā gan bazunētu, gan fleitētu, tas Aspazijas dzejas valodā tagad ir piepildīts. Šai ziņā viņa nestāv zemāk par cittautu modernākiem dzejniekiem.

Un tā, pērn atgriezusēs galīgi dzimtenē, dzejniece radīja savu visjaunāko dramu «Sidraba šķidrauts», kura nozīmē «Vaidelotes» un «Raganas» gara atdzimšanu, vispār dzejnieces individualitates atmošanos pilnā, noskaidrotā spēkā. Tur atkal ir Liesmai radniecīgā Guna, un tā izstiepj savas rokas pēc dzīves un laimes, grib ne vien skatīt patiesību un daiļumu un rādīt citiem ceļu uz laimi, bet grib arī pate to piedzīvot, nebūt tikai patiesības praviete, bet arī cilvēks ar karstām asinīm. Savai laimei viņa upurē to visdārgāko, kas viņai ir, bet top pievilta no maiņu un iznīcības pilnās dzīves, un tad, caur attīstīšanu šķīstīta un pacēlusēs agrākos augstumos, nes pastardienu sev un saviem ienaidniekiem. Šai dramā mīt viss dzejnieces agrākais spēks, tikai ar to starpību, ka tā ir smalkāki, iekšķīgāki izstrādāta un liekas ar vēl personīgāku aizgrābtību rakstīta.

Uzstādot dažus vispārējus raksturojumus par Aspazijas dzeju, ir jāliek par pamatu tas, kas jau ir minēts, proti, ka viņa pieder pie pirmiem mākslas dzejas nodibinātājiem mūsu rakstniecībā, ka ir pirmā, kura tik spēcīgi savā dzejā apliecinājuse jaunlaiku cilvēka individualitati. Un tāpēc, ka šī individualitate ir spēka un nemiera pilna un viņas dzīvības elements ir ekstaze, tad viņā dzimst protests pret ikdienību; tāpēc viņas jūtu scenerijā nav mierīgas dabas ainas, bet vismīļāk

negaisa debesis, ar elektrību pielādētas, un vētra, jūra, liesmas, bakchantiskas kaislības, bezgalība un tādi ekstremi kā visskaļākās gaviles un vistumšākās izsamisuma dzelmes. Niedram kā «normalā tipa» rakstniekam un kritiķim ir atkal pilnīga taisnība, kad viņš jau minētā vietā nosoda Aspazijas dzejas tāpēc, ka tur valdot jūtu pārmērība. «Tas ir vairāk, nekā pie citiem cilvēkiem nāk priekšā (!)» viņš izsaucas, galvu kratīdams.

It dabīgi šādai individualitatei jābūt savos uzskatos i d e a l i r o m a n t i s k a i, ja par romantisma pazīmēm pieņem jūtu un fantazijas pārsvaru, neapmierināšanos ar ikdienību, bet piegriešanos ārkārtējiem, brīnišķīgiem gadījumiem, tam, kas nekad tā nenotiek, bet kas tomēr varētu un kam vajadzētu notikt. Ka romantisku elementu netrūkst viņas pirmās dramās no realās dzīves, par to jau bija runa; bet tas pats sakāms par vēlākiem darbiem: «Saulgriezīti» un «Zeltīti». Ka Saulgriezīte sastop Bergeru pirmo reizi, izklausās kā brīnums, kā pasaka; ka viņi sastopas otrreiz un viņa atmostas, iedegas naidā, dzejo utt., nav mazāks brīnums, kas krusto ikdienas gaitu. Cik raksturīgs jau dzejnieces spriedums par to. «Tikai dzīvības n o s l ē p u m a i n ā vara,» viņa saka, «sver un mēro ar citādiem svariem; tā izsviež cilvēku iz gludajām iebrauktajām sliedēm, lai to vestu pretim lielumam vai iznīcībai.»

Kā «Saulgriezītē» ir savienoti divi cilvēki: vienkāršā dzelzceļa sarga sieva un pate dzejniece, tā pēdējā vispār netēlo realo dzīvi tik daudz viņas pašas, šīs tiešamības dēļ, kā tādēļ, lai ar to pate tiktu pie vārda. Saules meitā, Asjā un Mirdzā, Liesmā, Laimā, Veltā, Zeltītē un Gunā dzejniece ir ielikuse daudz no savas dvēseles. Nevar liegt, ka tiešas dzīves Aspazijas darbā ir maz, bet tur valda viņas dvēsele, un tā, būdama pate jaunlaiku kulturas produkts, dod nemirstīgu liecību par tagadnes garu un tās augstākiem centieniem. Tāpat viņas izteiksmē nav tik daudz jāapbrīno reģistra plašums kā tā spēja variēt savās raksturīgās skaņās par viennotuļ oriģineliem un dzīviem motiviem. Viņas dzeja brauc gan kā rotaļādamās vieglā gliemežu laiviņā, gan nāk ar gara karaļvaiņagu galvā, kur dimanti ir vislielākie cilvēces problemi, gan izmaina šo vaiņagu ar friģiešu cepuri un jož liesmainu ķeruba zobenu ap gurniem.

Kā Ibsena Brands zin tikai vienu izvēli: «Visu vai neko!» — tā Aspazijas dzejas individualitate nepazīst kompromisu, un, kad nu «viss» nav sasniedzams, ikdienība nav nosviežama kā darba dienas drēbes, tad atliek šis «nekas» — atliek Nirvana! Ir raksturīgi, ka neviens no Aspazijas lielākiem darbiem neizskan ar miera un apmierinājuma akordu, neviena varone netiek pie galīgas uzvaras, bet beidzas traģiski. «Atriebējā» nodeg pils

un pilī tā, kas bija dzimuse viņas manteniece. «Vaidelotē» Mirdza virza nāves ieroci pret savām krūtīm, Saules meita gāžas bezdibenā, tāpat iet bojā Liesma, Laima, Velta, Zeltīte. Jau dramu nosaukumi slēpj traģismu, pazušanu, negaciju, kā zaudētas tiesības, neaizsniegts mērķis, Velta, bet citi skan kā griezīga ironija, tā Daiņuleja «Atriebējā», kurā valda varmācība, tā Laima, kura ir nelaimei ziedota, tā Saulgriezītei, kurai bija saules kalnos ziedēt, bet kuru tas, kam tā uzticēta, iesviež grāvī. Tikai šis drūmums un traģisms nav nespēka zīme, bet gluži otrādi — sadambējies spēks, kas laužas uz āru un satricina. Aspazijas varones iet bojā, bet šai brīdī viņas kā mirstošais Simsons gāž drupās tumsības pīlarus, pie kuriem tās bija saistītas. Viņu katastrofas ir pērkoņa negaiss, kas tīra gaisu un nes spirgtumu jauniem asniem.

Aspazija ir individuala dzejniece, un tāpēc viņa pilnīgi saprot tikai sev līdzīgas individualitates. Vīriešu raksturi viņas darbos bāli, neīsti, fantazijas produkti, sākot no ideālā Arnolda «Atriebējā» cauri visām dramām un stāstiem. Pazīstot vienu no šiem varoņiem, ir pazīstams arī otrs, ārēji varonīgs, bet iekšķīgi nenoteikts un nepastāvīgs tips. Nekad viņiem nav tādas nozīmes kā sieviešu varonēm, un viņi liekas tikai līdzeklis, ierocis, piemērots dzejnieces idejām. Tikai princis Normunds «Sidraba šķidrautā» ir kaut ne vīrišķīgāks, taču interesantāks, ar dažiem dzīvākiem vaibstiem apzīmēts raksturs. Un dzīvāki nekā idealie varoņi ir Aspazijas intriganti — Rīderi, Langarti u. c.

Individuela ir arī R. dzeja, un individualitates netrūkst Porukam, bet katram no viņiem tā ir savāda nekā Aspazijas dzejai. R. ir kalnu kāpējs, kas ar drošu ceļa apziņu iet soli pa solim augšup; klasisks miers ir viņa dzejā, savaldīts spēks, un lai tā no iekšienes kā kvēlotu! Šis spēks liekas verdot no dziļa avota, ko nevar traucēt ārpasaules acumirklīgie iespaidi. Aspazijas dzeja ir nervozāka, ir momentanas ekstazes produkti, tai vajaga, lai no ārienes nāktu arvien jauni impulsi, tādi, kas sagrābtu visu būtni, liktu asinīm kaist un nerviem trīcēt un kā ar brīnumiem iedvestu dzejiskas inspiracijas. Dzīvot un dzejiski radīt ir viņai lielākā mērā viens un tas pats, ne kā R. Bet Poruks beidzot — tas ir modernā gara brīvklausītājs, smalks estetiķis, bet nestiprs raksturs, kas nevienu dzīves kausu netukšo līdz dibenam, bet pabauda šur, pabauda tur, paliek tāds domīgs, pasmaida melancholiski, atskatās atpakaļ, pat līdz bērnības dienām, un iet tāļāk. «Atskatīties, pasmaidīt un tad lēnām soļot tāļāk» — ir viņa paša skaisti dzejotā devize.

Aspazijai kā dzejniecei daudz ir dots, un nākotne no viņas vēl daudz var prasīt. Neskatoties uz visiem nelabvēlīgiem

apstākļiem, kādi jāpārvar mūsu dzejniekiem savā dzīvē, nav jāzaudē cerība, ka gars, kam visums un viscilvēces liktenis nav bijis par plašu un kas allaž klausījies turp, kur dzīvības pulss sit visstraujāki, ka tas, pasludinājis savu atdzimšanu «Sidraba šķidrautā», spēs izlauzties uz āru un izteikties! Paturot acīs savus augstos idealus un tomēr nekad nezaudējot ciešos sakarus ar dzīvi, bet allaž no turienes sūcot sev jaunu barību, Aspazijas dzeja joprojām būs tas uguns stabs, kas, priekšā iedams, rādīs ceļu mūsu modernās dzejas attīstībai.

J. Asars

1904. gada pavasara mēnesī.

Grāmatā: Aspazijas raksti, Pēterburgā, 1904. g., I—XX lpp.

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA 1904. GADĀ.

Varbūt «Vasaras sapulces» citu gadu, tāpat kā šogad, — nenoturēs; bet citādi — lai referenti un ziņotāji saturas! Tik lielu ceļa somu viņi nekad savā amata laikā vēl nebūs vilkuši līdz un svēruši uz saviem kritikas svaru kausiem! Gribot negribot viņiem būs jāliecina: 1904. gads — tas ir bijis ļoti a u g l ī g s gads latviešu daiļrakstniecības druvā! Un ne tikvien kā pēc grāmatu un žurnalu skaita, bet arī pēc tās mākslas, kura parādās tiklab ārējā izdevumā, kā ražojumu rakstībā, stilā. Še un tur nenoliedzams glītums, rūpīgums, garša. Liekas, ka nu tik vēl lielais vairums sāk m ā c ē t rakstīt un mācēt grāmatas izdot! Rakstnieki slīpē stilu, izdevēji grezno grāmatas ar ornamentiem, gādā par labāku papīru, vāku, lai ne vien nodrukātais saturs, bet visa grāmata būtu mākslas darbs.

Visvairāk no šīs mākslinieciskās, artistiskās kulturas mantojusi l i r i k a, šis mūsu lielākais lepnums šimbrīžam. Dzejnieks Rainis, kas no laika gala apstrādāja savus panīus kā dārgu marmoru, lai viņos lietu visspēcīgākās dzīvības pilnu saturu, ir šai ziņā licis pamatus mūsu modernai dzejai, īpaši savā iespaidā uz citiem mazākiem gariem. Dzejoja jau Poruks, šis mūsu varbūt visīstākais liriķis, bet kā formas talants un formas atjaunotājs viņš nav parādījies. Un tikai jaunākā laikā arī Niedra piegriezis savai izteiksmei tik rūpīgu vērību...

Meklējot pēc s a t u r a 1904. g. rakstniecībā, n e v a r atrast tik daudz jauna. Kā rakstnieciskā chronikā trūkst Vasaras sapulču, Rakstn. fonda izrīkojumu, vispār trūkst lielu notikumu, tā par pašu šīgada rakstniecību jāsaka, ka tur sevišķi liels kas noticis n a v — neskatoties uz milzīgo lokšņu skaitu, kas izmestas uz tirgus. Raksturīgi, ka tik daudz ir darbu, kurus izdod otrreiz

vai kuri jau citādi, piem., no skatuves, tikuši pazīstami. Arī Brjusovs jau pērn ir tulkots. Un tā, kamēr patiesā dzīvē rosās tiešām jauni laiki, kurus pārdzīvo ar visiem nerviem nu smadzenēm daudzi tūkstoši, rakstniecībai n a v jaunu lielu notikumu it vienkārši tāpēc, ka tā ir tikai a t k l ā t ā s, sankcionētās dzīves spogulis, atklātās dzīves, kura tiešām jo dienas jo bēdīgāki sirgst ar nespēku un bālumkaiti. Rakstniekam ir grūti tikt savā dzīvē tāļāk par atklātību un tāpēc grūti tikt pie tiešiem p ā r d z ī v o j u m i e m un ierosinājumiem! Bet, k ā kurš rakstnieks šai neapskaužamā stāvoklī izturas, tur nu var būt trejādi gadījumi un viņu mākslā trejādi virzieni. Vismierīgākie, prātīgākie, arī veikaliskākie darīs tā: p i e t i k s ar atklāto dzīvi, slavēs to un slavēs l ī d z š i n ē j o mākslu; pa pagātnes tekām viņi meklēs augšā visu, kas tur skaistāks, tīkamāks, un arī paši, veco mīklu jaudami, darīs to veikli un patīkami; lasītājiem viņi atgādinās senās formas, par jaunu spodrinātas; kaut tauta patiesībā vairs nemaz nebūtu agrākā, bet viņi labprāt atsauksies uz «tautu», «tautiskumu». Bet var būt citi, kuri arī nezinās daudz vairāk kā tik atklāto dzīvi un kuriem nebūs drosmes brist dziļāk īstenībā, bet kuros tomēr būs tik daudz cilvēcīga un dzejiskā spēka, būs s l ā p e s pēc j a u n i e m pārdzīvojumiem un impulsiem, ka pastāvošā māksla un atklātā dzīve tos n e a p m i e r i n ā s! Viņu liktenis ir vistraģiskāks, viņi cieš visdziļāki no atklātās dzīves sastrēguma un bāluma, jo viņi ir iekšēji aktivi, bet ārēji pasivi gari. Un, novērsdamies no tagadnes, bet nespēdami sniegties pēc nākotnes, viņi apmierina savas slāpes, tā sakot, mākslīgi: viņi top individualisti esteti, lasa daudz grāmatu, rada g r ā m a t u m ā k s l u ar kaleidoskopiski dīvainu formu un saturu, kuru sastāvdaļas ņemtas no viena, no otra autora un samaisītas par neskaidriem, bet fantastiski kairinošiem tēliem. Un viskarstākie no viņiem, tā iekšķīgi sadegdami, var radīt darbus, kuri kā individualas parādības modina interesi un var apaugļot citas individualitates. Bet daudzreiz šie vientuļi paliek pie vārdiem, nedzīviem, mechaniskiem, tukšiem. Un beidzamais gadījums: rakstnieks arī ārēji var būt aktivs, ar vaļējām acīm, kāriem jutekļiem. To arī neapmierinās atklātā dzīve, jo tā ir bāla, un neapmierinās pagātnes māksla, bet tas negrims arī murgos — nē, viņa nervi un smadzenes vibrēs no dziļās dzīves viļņojumiem, un, k ā viņš sevī tos pārdzīvos, kā viņš ar tiem tiks pilnīgāks, rosīgāks kā individs un mākslinieks, tā viņš būs kas gluži nebijis, gluži j a u n s un izteikdamies nevarēs citādi kā radīt j a u n u formu un j a u n u saturu, nešķiramu vienu no otra. Un, cik mākslinieks var būt «pašskrejošs ritenis», tik v i ņ š tas būs, un, cik var dzīvē un mākslā būt misteriju, tik viņš tās paudīs!

Pirmos reprezentē Niedra, otros Eglīts, trešos Rainis.

Tā kā mūsu līdzšinējā literatura it dabīgi bija zemnieku dzīves tēlotāja, tad pirmās šķiras rakstnieki tēlo šo pašu zemnieku dzīvi, un viss lielais vairums, lai gan visai daudz viņu nav, grupējas ap Niedru un tā «Austrumu». Tā Saulietis, Andr. Upīts, Anna Brigadere, Kosa, Tirzmaliete, Gaujmalietis, R. Dievkociņš. Saulietis no viņiem ir vispārākais, sēri sirsnīgs un dziļi nopietns. Upīts ir dzīvāks, raibāks, bet arī ārišķīgāks. Tirzmaliete, kura jāpiemin kā jauna šogad, ir sentimentali idiliska un rāda tikai mieru, pieticību un saticību. Bet arī viņai technikā daudz līdzējuši skolotāji: Apsīts un varbūt vēl vairāk Niedra. Kas uz Niedru zīmējas, tad viņa darbība šogad jau līdzinās mašīnu darbam. Mūžīgās steigās patoss sāk klabēt, jūsmu krāsas noberžas, un tā jo gaišāk parādās saturā mietpilsonisks publicists. Blaumanis arī ar vecu vielu iz zemnieku dzīves, bet ļoti rūpīgi izstrādātu, guva jaunus laurus kā ar vienīgo daudzmaz literariskāko oriģinaldramu pagājušā sezonā. Tie bija viņa «Indrāni», nodrukāti iepriekš jaunajā «Vērotājā». Ar šo žurnalu Veismanis acīm redzot gribēja radīt ko līdzīgu vācu brīvi kristīgajam «Türmeram»; bet tas viņam neizdevās. Ar labāko gribu nebija sadabūjams tāds līdzstrādnieku sastāvs, kādu «Vērotājam» vajadzēja, skatoties pēc Veismaņa programas raksta 1. numurā. Nāca pat tik tāļu, ka še izsludināto «kristīgo» garu vēlāk žurnals mazā polemikā ar «M. V. Mēnešrakstu» centās visādi aprobežot, lai neteiktu, noliegt. Apstājās arī Veismaņa programas raksti... Nebija tādu līdzstrādnieku, un pēdējie bija jāņem no visām malām, tā ka žurnala virzienu tagad nenoteic ne šāds, ne tāds «gars». Ka pie viņa piedalījušies vairāki latviešu produktivi mākslinieki ne vien ar labām reprodukcijām, bet arī ar rakstiem, tas ir viņa nopelns. Raksturīgi, ka arī te mākslinieki sūdzas par mietpilsonību dzīvē, alus entuziasmu un idealisma trūkumu.[1]

1904. g. oktobrī.

Jāņa Asara Kopoti raksti, 3. sēj., 1910. g., 111.—14. lpp.

[1] 1904.—05. g. periodikā pirmiespiedumu neizdevās atrast. [Sakārt.]

3.

POLEMIKA AP RŪD. BLAUMAŅA STĀSTU «LAIMES ĶLĒPĪ»

KĀ LATVIEŠI TIEK PIE JAUNA LITERARISKA VIRZIENA «VĒROTĀJAM»[1] J. VEISMAŅA PERSONĀ UN RŪDOLFAM BLAUMANIM

«J. Veismanis ir pazīstams kā nopietns un solids darbinieks, kam sveša katra ākstīšanās (!?) un lielība un dzīšanās pēc acumirkļa panākumiem.» («B. V.» 262. nr.) Latviešu avīžniecībā pēdējos desmit gados palaikam iestājies «tāds kā gurdenums» (!?). Tagad attīstība atkal spērusi soli tāļāk. Šāds attīstības solis mūsu rakstniecībā pašu laiku atkal piedzīvots. Iznākuse «Vērotāja» pirmā burtnīca,» prāto tāļāk «Baltijas Vēstnesis». Starp oriģinalstāstiem ar sevišķu uzslavu tiek minēts Rūd. Blaumaņa jaunā virziena stāsts «Laimes klēpī». Tas esot ar «meistera» roku darināts. Nepretodamies izteicienam, ka Blaumanis ir meisters, es cienīto lasītāju ievērību gribu griezt uz to, kādā ziņā šis rakstnieks ir meisters... **Stāsts «Laimes klēpī» ir ņemts gandrīz vārdu pa vārdam no vecu vecā «Vidzemes Kalenderis uz to 1899. gadu, kam ir 365 dienas.** Ar daudz bildēm puškots 90. gada gājums. Rīgā, drukāts un dabujams pie W. F. Hekera, Latviešu grāmatu bodē, Palejas ielā Nr. 3, pretīm Domes gaņģim». Tur blakus gabaliņam «Jaunlaiku brīnums» lasām «Ievas laime». Un šī vecā «Ievas laime» Blaumanim izvērtusies par «jaunā virziena» stāstu «Laimes klēpī»... «Laimes klēpī» beidzas ar raksturisko tēlojumu: «Un viņš noliecās pār zārku, un viņa izkaltušās lūpas noskūpstīja Ievas mēmo muti.» Bet Hekera «kalendarī» ir vēl viens beigu teikums: «Tāda bija Ievas laime.» Man še jāpiebilst: un nabaga Rūdolfs Blaumanis ķēries pie sveša mantas un «Vērotāja» izdevēju J. Veismani, kā

[1] 1903. g. Pavasaru Jānis (īstā vārdā J. Veismanis — mācītājs un rakstnieks) sāka izdot samērā plašu literarī sabiedrisku žurnalu «Vērotājs» (pastāv līdz 1905. g.), tur iespiests R. Blaumaņa stāsts «Laimes klēpī». [Sakārt.]

vīru, kas negrib ākstīties, bez gala iegāzis. «Un nabaga Rūdolfs Blaumanis noliecas pār savas rakstniecības nespējības zārku, un viņa izrakstījusies spalva noskūpsta veco Hekera kalendaru.» Tāds ir Blaumaņa «jaunākā virziena jaunākais darbs». Vecā «kalendera» «jaunlaiku brīnums»... Kritiķu kungi, kas jūs apskatiet jaunus izdevumus: vērīgākas acis! Kad «Ievas laime» parādījās Hekera kalendarī, kas to slavēja? Kad Rūdolfs Blaumanis izdod to par savu «jaunākā virziena oriģinalstāstu», tad dziedam mēs slavas dziesmas un, ar «Balt. Vēst.» vārdiem runājot, atrodam tur «vienu lielu attīstības soli mūsu rakstniecībā», ko Veismanim ar viņa «Vērotāju» spert palīdzējis Rūdolfs Blaumanis.

Novērotājs [*J. Krūmiņš*].

«Dienas Lapa», 1903. g., Nr. 276, 8. decembrī.

«MĀJAS VIESIM» UN «DIENAS LAPAI»

NO RŪDOLFA BLAUMAŅA

No tā laika, kopš esmu atstājies no Dr. Zālīša kunga vadītiem laikrakstiem, «Dienas Lapa» un «Mājas Viesis» niecīgākā izdevīga gadījuma nav palaiduši garām priekš visniknākiem uzbrukumiem manam rakstnieka vārdam un manam vīra godam. Visus šos izaicinājumus esmu atstājis bez nopietnas ievērības, jo es par tādu neturēju cienīgus maisījumus, kas pastāvēja no zolotņikiem patiesības un pudiem fantazijas. Ja es tagad uz augšā minēto avīžu jaunākiem apvainojumiem tuvāk ielaižos, tad tas notiek tādēļ, ka caur tiem netop nogānīta mana persona vien, bet arī jauniznākušais mēnešraksts «Vērotājs». Proti, «Dienas Lapa» un «Mājas Viesis» apgalvo, es esot izdarījis literarisku zādzību, kādu svešu stāstu «Vērotāja» pirmā burtnīcā likdams nodrukāt par savu. Vieta, kas zīmējas uz šo lietu, abās avīzēs ar nesvarīgiem, niecīgiem izlaidumiem skan šitā: «Starp oriģinalstāstiem ar sevišķu uzslavu tiek minēts Rūd. Blaumaņa jaunā virziena stāsts «Laimes klēpī». Tas esot ar «meistera» roku darināts. Nepretodamies izteicienam, ka Blaumanis ir meisters, es cienīto lasītāju ievērību gribu griezt uz to, kādā ziņā šis rakstnieks ir meisters... Stāsts «Laimes klēpī» ir ņemts gandrīz vārdu pa vārdam no vecu vecā «Vidzemes kalenderis uz to 1899. gadu»... Tur blakus gabaliņam «Jaunlaiku brīnums» lasām «Ievas laime». Un šī vecā «Ievas laime» Blaumanim izvērtusēs par «jauna virziena» stāstu

«Laimes klēpī»... Nabaga Rūdolfs Blaumanis ķēries pie svešas mantas un «Vērotāja» izdevēju J. Veismani, kā vīru, kas negrib ākstīties, bez gala iegāzis.» Tad, stāsta beigas pakaļķēmodams, raksts iet tālāk: «Un nabaga Rūdolfs Blaumanis noliecas pār savas rakstniecības nespējības zārku un viņa izrakstījusies spalva noskūpsta veco Hekera kalendaru... Tāds ir Rūdolfa Blaumaņa «jaunākā virziena jaunākais darbs»... Kritiķu kungi, kas jūs apskatiet jaunus izdevumus: vērīgākas acis! Kad «Ievas laime» parādījās Hekera kalendarī, kas to slavēja? Kad Rūdolfs Blaumanis izdod to par savu «jaunākā virziena oriģinalstāstu», tad dziedam mēs slavas dziesmas...»

Tik tāļu «Dienas Lapa» un «Mājas Viesis». Tātad: es esmu uzsācis jaunu virzienu, šis virziens parādās svešas mantas piesavināšanā, un šai ziņā es esmu meisters! Patiesība atklāta, man norauts liekais ģīmis, tauta redz mani bālu kā kaļķi, un, ja Dr. Zālīšam kādā jaukā dienā būs nozudušas rīta kurpes, tad tā zinās, kur viņas vispirms meklējamas!... Patiešām, grūti palikt nopietnam pie tik aplamas un aklas ļaunprātības, kura noēnojas vēl melnāki pret tiem skaidrās cilvēcības un gaismas palagiem, kuros minēto avīžu redaktors pastāvīgi staigā! Jā, es esmu šo stāstu zadzis! Mana spalva Hekera kalendaru, šo vectēvu[1] mūsu rakstniecībā, ir «skūpstījuse» — sešus vai septiņus gadus no vietas! Kad man grūti gāja, slimojot ar plaušu kataru, un kad nebij neviena rakstniecības fonda, kas slimus rakstniekus atkal nostāda uz kājām, tad šis labais vecis bij mans atspaids! Kokneses mācītājs, cienījamais G. Hilnera kungs, man izgādāja pie šī kalendara darbu un peļņu, un zem viņa vadības es kalendara literarisko daļu sastādīju vairāk gadu no vietas. Gribēdams tautas visplašākām aprindām pasniegt ne vien skaidru valodu, bet arī ainas iz pašu dzīves, es līdzās tulkojumiem kalendarī liku nodrukāt arī vairāk manis paša sarakstītu stāstu. Viens no tiem ir «Ievas laime» jeb «Laimes klēpī». Caur to, ka viņam nepieliku sava vārda, es šo darbu pats sev nozagu, jo ar viņu, kā šais trijos gados dabūju pārliecināties, nav iepazinušies pat mani tuvākie draugi. «Vērotājs» man viņu nu atdevis atpakaļ. Ka šī novele plūduse iz manas spalvas, tam par liecību der pirmā kārtā viņas stils. Kas tā neprot izšķirt, tam lai nāk palīgā aizrādījums uz šīs noveles tuvo sakaru ar manu stāstu «Salna pavasarī». «Laimes klēpī» nav nekas cits kā «Salnas pavasarī» turpinājums. Kam ar to vēl nepietiek, lai griežas pie mācītāja Hilnera kunga Koknesē (Лифл. губ., чер. ст. Кокенгузен).

[1] Hekera kalendars iznāca no 1813. līdz 1939. gadam. [Sakārt.]

Beigās vēl pieminu Āronu Matīsa kungu («Rīgas Avīzes» redakcijā). Sastādīdams savu «Rakstniecības rādītāju», Ārona kungs pieprasīja no manis kalendarī nodrukāto tulkojumu autoru vārdus. Atbildē piezīmēju, ka «Ievas laime» ir mans oriģinalstāsts. Es ceru, ka Ārona kungs to nebūs piemirsis.

Bet es saucu vienu liecinieku pēc otra, aizmirsdams, ka pierādījumus nākas dot tam, kas apvainojumu uzstāda. «Laimes klēpī» ir sveša manta, es esmu to zadzis. Kur ir šī stāsta autors? Kur ir šīs svešās mantas īpašnieks? Vai Dr. Zālīša kungs par tādu tur Hekera kalendaru, pieņemdams, ka kalendars **pats** to stāstu sacerējis? Ja Dr. Zālīša loģika to arī pieļautu, fakti tā neatļaun domāt. Zem stāsta virsraksta stāv: «kāda latvieša sarakstīts». Kas nu vienkāršāka lieta kā tā, mani noturēt par šo «latvieti», ja stāsts kaut kur citur parādās zem mana vārda?! Bet «Kanta morale, saskaņā vesta ar Dr. Zālīti no Dr. Zālīša», šim vienkāršam slēdzienam laikam stāvēja pretī. Tik daudz par to «zādzību». Kas zīmējas uz manas «rakstniecības nespējības zārku» un manu «izrakstījušos spalvu», tad laikrakstu lasītāji zina, ka kopš «Pēterburgas Avīžu» iznākšanas esmu bijis Pēterburgā un tur strādājis redakcijas dienas darbus, kuri mani kā rakstnieku nomāca. Ne ikkatram dota tik apskaužama enerģija kā Dr. Zālīšam, kas ar sekmēm vada laikrakstus un vienu muižu un pie tam vēl ar sekmēm liek augsti mācītu vīru eksamenus. Bet, vai mans talents jau guļ nespējības zārkā, to rādīs nākamība.

Bet ne par mani vien, arī par jauno mēnešrakstu «Vērotāju» skan «Dienas Lapas» un «Mājas Viesa» smiekli. «Vērotājā» uzņemts iz «vecu vecā» Hekera kalendara mans stāsts! Vai viņš to drīkstēja? Atbildi uz to devuse laikrakstu kritika. «Baltijas Vēstnesis» izteicās, ka stāsts esot ar meistera roku zīmēts; ar līdzīgu atzinību rakstīja «Rīgas Avīze» (nav man, diemžēl, pie rokas), un «Latviešu Avīzēs» R. Dēliņa kungs mani slavē pat šitā: «Valoda tik skaista, stils tik glīts, tik izkopts, stāsta pavediens tik valdzinošs, ka, tikko beidzis lasīt, sāku atkal no jauna . . .» Dr. Zālīša vadītie laikraksti izsaucas patetiski: «Kad «Ievas laime» parādījās Hekera kalendarī, kas to slavēja?» Jā, kas lai to slavētu, jo kas to p a z i n a? To pazina tie «apakšējie simtstūkstoši», priekš kuriem pietiek, kad viens uz otru pasaka: smuks stāsts! Bet «Vērotājs» to cēla priekšā tiem «augšējiem desmittūkstošiem», kuriem ir kritiķi un avīzes. Ne Hekera kalendara negludais papīrs manu stāstu padarīja sliktāku, ne «Vērotāja» spīdošais viņu labāku. Un vai pērle — atsaukdamies uz avīžu spriedumiem, iedrošinos lietot šo lepno salīdzinājumu — vai pērle, ja tā gulējuse darba rūķu cietajās rokās,

vairs nav pērle, kad tā iekļūst pirkstos, kuriem tīri nagi un zelta gredzeni? Šinī gadījumā tā dabūjuse vēl sevišķu nospodrinājumu, jo es stāstu vietvietām esmu izlabojis un pat vienu trešdaļu gluži jaunu pierakstījis klāt. Ka šī trešdaļa ir taisni stāsta sākums, tas laikam ticis uzskatīts par visļaunāko zīmi. Jo čigāns jau arī zagtam zirgam izvīlē zobus, par astes galu mazāk rūpēdamies.

Tomēr šāda pārdrukāšana «rasi» gluži nedzirdēts gabals? Ak, nebūt ne! Neilgus gadus atpakaļ «Austrumā» iznāca manas augsti cienītās darba biedrenes — rakstnieces Aspazijas sarakstīta garāka fantazija — «Saules meita» laikam bija virsraksts. Šo pašu dzeju Dr. Zālīts maz gadu vēlāk pārdrukāja «Mēnešrakstā», kaut gan lasītāju aprindas bij tās pašas un ne tik stipri šķirtas kā manā gadījumā. Iznāca «Pēterburgas Avīzēs» tās pašas rakstnieces skaistais dzejols «Zārkā», Zālīts nekautrējās to uz karstām pēdām ievietot «Mēnešrakstā». Kad Zālīts to dara, tad tā ir viņa līdzstrādnieku cildināšana, jo viņu teicamos darbus nekad nevar nostādīt diezgan redzamā vietā. Kad tā dara kāds cits, tad tur tūliņ vismazāk vajaga būt kriminalnoziegumam! Kad es vēl strādāju pie Dr. Zālīša, tad es biju viens no tiem, kuri «labāki par vislabākiem», tagad esmu literarisks lupatlasis, kas meklē, kur varētu ko nočiept. Man no Dr. Zālīša atstājoties, viņš nodievojās, šis man vēlējot visu labu. Melns uz balta tā stāvēja viņa vadītās avīzēs. Daktera kungs! Turiet nu reiz vārdu un parādiet man savu labvēlību, mani atsvabinādami no kauna staba, pie kura jūs mani ar savas izlīdzinošās taisnības valgiem esiet piesējuši!

Es esmu galā ar to, ko jutos piespiests sacīt. Bet es lasītāju pacietību izlūdzos vēl uz acumirkli. Es jau pieminēju, ka Hekera kalendarī nodrukāti vairāk manu oriģinalstāstu bez mana vārda. Tāpat «Pēterburgas Avīžu» feļetonā dažus dzejoļus un skices esmu ievietojis zem pieņemta vārda, kura te ar nodomu neminu. Es nebūt nekautrēšos šos darbus bez kaut kādas piezīmes vai izskaidrojuma izdot zem sava īstā vārda, kur un kā man patiks.

Es nestāvu zem neviena aizbildniecības. Bet pret «Mājas Viesa» un tālākā nākotnē arī pret «Dienas Lapas» ķengājumiem izturēšos atkal ar līdzšinējo vienaldzību. *«Man kann uns niedrig behandeln, nicht erniedrigen»* — ar mums var necienīgi apieties, pazemot mūs nevar — liek Šillers Marijai Stuartei sacīt. Šī apziņa ir mierinājuse un apmierinās mani arī turpmāk.

Ērgļos 14. decembrī 1903. g.

«Vērotājs», 1904. g., Nr. 3, 299.—303. lpp. un «Balss», 1904. g., Nr. 1.

RŪDOLFAM BLAUMANIM

Ka ikvienam cilvēkam jābūt atklātam un patiesam, tā Jūs, cien. Blaumaņa kgs, tak neliegsiet. Ir pienākumi, no kuriem nevar atsvabināties kā no veciem, nonēsātiem svārkiem. Kāds tāds literariska darbinieka pienākums ir: šķirt savu piederumu no cita īpašuma. Tikai savu drīkst saukt par savu. Cita īpašumu lietojot vai pārstrādājot, uz to skaidri un gaiši jāaizrāda. Nebūs par daudz apgalvots, ka, pat kādu darbu otrreiz drukājot, uz to jāaizrāda. Jūs nu, cien. Blaumaņa kgs, izņemiet iz kāda veca Hekera kalendara kādu — pēc sveša parauga sarakstītu stāstu un to cienīgtēva J. Veismaņa kga «Vērotājā» ievietojiet kā savu oriģinalu bez jebkāda aizrādījuma, ka stāsts — izņemts iz Hekera kalendara! Pat ja Jūs, cien. Blaumaņa kgs, šo stāstu — izlietojot kādus paraugus — paši sarakstījuši un ievietojuši min. kalendarā, Jums, to pašu stāstu ievietojot godājamā Veismaņa kga jaunajā familijas žurnalā, nācās aizrādīt uz šā stāsta agrāko mītni — uz Hekera kalendaru. Ievērojot šo mazo rakstnieka pienākumu, Jūs būtu kā Veismaņa kgu, tā kritiku un it īpaši paši sevi izsargājuši no nepatikšanām. Veismaņa kgs, jāšaubās, vai būtu sava jaunā žurnala gaitu sācis ar veca kalendara stāstu, kritika nebūtu izblamējusēs, stāstīdama, ka «Vērotājs» ar šo Jūsu stāstu uzsācis jaunu virzienu mūsu literaturā, Jums nebūtu tikuse pārmesta rakstnieka pienākuma neizpildīšana, un tautai nebūtu jānoskatās, ka kāds viņas rakstnieks iz veca kalendara jauna žurnala pirmā burtnīcā pārdrukā kādu stāstu, no kā rodas greizas domas, it kā šis stāsts būtu jauns Jūsu oriģinalstāsts.

Ka tādi apstākļi nevarēja palikt neapgaismoti — par to nav vārdam vietas. Kāds «Mājas Viesa» līdzstrādnieks, atrazdams, Rūdolfa Blaumaņa kgs, Jūsu jaunajā «Vērotājā» iespiesto veco stāstu Hekera kalendarā, aizrādīja uz šo apstākli. Kāpēc Jūs, cien. Blaumaņa kgs, nu šīs lietas dēļ celiet tādu traci, ka rakstiet «Balsī» un citur par to veselus ievadus? Fakti taču paliek fakti: «Vērotājā» iespiestais stāsts ņemts iz veca Hekera kalendara un tāpēc nav nekāds jauns Jūsu oriģinals. Ka Jūs šo stāstu priekš Hekera kalendara pēc sveša parauga paši sarakstījuši, vēl to nepadara par jaunu Jūsu oriģinalu. Vispār paraugi, pēc kuriem darbi sarakstīti, arī būtu tuvāk apzīmējami, lai ikviens varētu pārliecināties, cik sveša un cik paša īpašuma. «Mājas Viesa» redakcija sava līdzstrādnieka aizrādījumu, cien. Blaumaņa kgs, neuzņēma ne aiz kādiem personiskiem iemesliem, lai pagājība šai ziņā dus, bet aiz tā iemesla, ka vispāri vēl mūsu literaturā neizturas ar pienācīgu cienību pret citu gara ražo-

jumiem. Apskatot cik dažu labu grāmatu, redzam, ka tulkotāja vārds nodrukāts trekniem burtiem, bet īstā autora vārds pavisam ne. Cik dažs labs tik «pēc sveša parauga» vai «idejas» sarakstīts darbs, kā tas tā kaunīgi piezīmēts, galu galā nav vairāk nekas kā vienkāršs cita ražojuma atstāstījums vai svabads tulkojums. Pat vienkārši citu darbu tulkojumi tiek nodrukāti kā oriģinali.

Un tas, diemžēl, nenotiek vis pie mūsu sliktākiem rakstniekiem vien, bet pat pie tādiem, kāds Rūdolfs Blaumanis. Tā, piem., priekš vairākiem gadiem «Balsī» parādījās kāds interesants stāsts, ar virsrakstu «Īstā līgaviņa», kurš bija uzdots par Rūdolfa Blaumaņa oriģinalrakstu. Nejauši šo Rūdolfa Blaumaņa oriģinalstāstu kāds atrada *«Daheim»* kalendarā un par šo savu atradumu paziņoja «Balss» redakcijai, ka viņas lasītājiem pasniegtais Rūdolfa Blaumaņa oriģinalstāsts «Īstā līgaviņa» nav pavisam Rūdolfa Blaumaņa oriģinalstāsts, bet tulkojums, kas izņemts iz *«Daheim»* kalendara.

Nu, cien. Rūdolfa Blaumaņa kgs! Par tādām lietām, cerams, Jūs paši atzīsiet, priecāties neviens nevar. Tik viegli to visu novērst, īstā laikā apzīmējot avotu, tik grūti to vēlāk par labu griezt! Jūs maldāties, cien. Blaumaņa kgs, ka kāds Jūs varētu no kā atsvabināt vai saistīt. Viss atkaras tik no Jums pašiem. Moraliski baltu neviens nevar par melnu padarīt un moraliski melnu par baltu arī ne. Jūs sakiet, ka esot bijuši nospiesti vai kavēti ar redakcijas darbiem un tāpēc nevarējuši literariski tā strādāt, kā vēlējušies. Nākotnē Jūs solāties vēl strādāt lielus darbus. Labākās sekmes uz to! Lai Jūsu cerības piepildās! Lai nu ar Jūsu apkraušanu redakcijas darbiem ir bijis kā, tomēr tik nospiesti, jāšaubās, vai bijāt, ka nevarējāt piezīmēt, ka Jūsu «Vērotājā» ievietotais stāsts jau bijis nodrukāts Hekera kalendarā. Bet — labākās sekmes uz labākiem darbiem!

[*Redakcijas vēstule.*]

«Mājas Viesis», 1904. g., Nr. 4, 28. janvarī nodaļā: Vaļējas vēstules.

RŪDOLFAM BLAUMANIM

«B a l s s» šā gada 1. numurā Jūs, cienīts R. Blaumaņa kgs, nāciet klajā ar kādu nejaukas žults pārpildītu rakstu pret «Mājas Viesa» redaktoru Dr. Philos. P. Zālīša kgu. Dr. Zālīts Jūs aizkaitinājis caur to, ka «Mājas Viesī» pagājušā gada beigās tika pasniegts «Preses atbalsā» kāds «Novērotāja» rakstiņš, kurā tika aizrādīts uz faktu, ka Jūs savu «Vērotāja» 1. burtnīcā ievietotu

stāstiņu «Laimes klēpī», kuru dažu laikrakstu kritiķi bija apzīmējuši par nezin kāda «jauna virziena» stāstu, — esat ņēmuši no vecā Hekera kalendara. Ka tas tā nebūtu bijis, to Jūs neliedzat. Bet vaidat, ka Jūs esot nepatiesi (!?) aizskarti, un vaimanājat, ka Dr. Zālīts Jums darot pāri un Jūs vajājot cik vien spēdams un kur vien varēdams. Kurš no jums tas vajātājs un kurš tas vajātais, to nu gan zina katrs uzmanīgs laikrakstu lasītājs, sevišķi, ja atceramies nelaimīgo «purva malu», kura Jūsu laikā sastāvēja vienīgi vai no personībām pret Dr. Zālīti. Man Jūsu vaidu dziesma, Blaumaņa kgs, atgādina žīdu, kurš, otru sizdams, plēsdams, pats kliedz. Par Jums to droši varu teikt. Cik dažs labs raksts, par ko viens otrs uzbrucis Zālītim, ir nācis pavisam no citas spalvas, no citas puses... To ziniet it labi arī Jūs. Pat Jūsu grēki, kur Jūs paši ar savu spalvu sevi slavējuši, tiek dažkārt Zālītim uzkrauti. Tā arī šoreiz...

«Dienas Lapas» «balsīs iz publikas» es rakstīju, ka «Vērotāja» «jauna virziena» stāsts «Laimes klēpī» ir ņemts iz vecā Hekera kalendara, kur tas atrodas zem virsraksta «Ievas laime». Vēlāk uz manu priekšlikumu tas tika ievietots arī «Mājas Viesī» kā «preses atbalss». Nedz vienā, nedz otrā gadījumā Dr. Zālīts nebija nemaz Rīgā. Viņš par šī raksta ievietošanu abos laikrakstos nepavisam nezināja. Nu, kā tagad izklausās Jūsu ķengāšanās darbs «Balsī»?! Blaumaņa kgs! — tas nav «košers», tāpat kā nav pareizi ievietot jaunā žurnalā un pie tam vēl parauga numurā vecu kalendaru stāstus, kaut arī tie būtu «pārstrādāti», un tad tos uzstādīt un izkliegt par diezin kāda «jauna virziena» stāstiem.

Tieši Jums uzbrukt ar to negribēju; es tikai gribēju aizrādīt «kritiķu» kungiem, kādas dažreiz ir viņu «kritikas» (!?), kur visur viņi neatrod «jaunus virzienus», ko visu viņi par muļķībām nesaraksta. To Jūs variet redzēt no mana rakstiņa, to nesabojātu lasot, ne saraustītu un sakropļotu, kādu Jūs to pasnieguši «Balsī». Bet, kad nu Jūs savā uzbudinājumā esat tik tālu aizrāvušies, ka saceļat tīrās «gvaltes» un uzbrūkat šai lietā pavisam nevainīgai personai, tad esmu piespiests runāt ar Jums kādu vārdu tālāk. To prasa mans pienākums, ka nevaru ļaut par maniem darbiem citus ķengāt.

Ja arī Hekera kalendara stāsts būtu īsts Jūsu paša oriģināls, ko Jūs paši pilnīgi neuzdrošināties apgalvot, tad tomēr arī jau tas apstāklis, ka Jūs ķērušies pie kāda sava veca ražojuma pārstrādāšanas, apliecina Jūsu nespēcību ko jaunu ražot un pierāda tikai manu raksturojumu, ka Jūsu spalva ir izrakstījusēs un Jūs piesavinājušies svešu mantu.

Svešu mantu tāpēc, ka Jūs bijāt jau reiz šo savu ražojumu pārdevuši un saņēmuši par to naudu. Tagad Jūs ar to piemānījāt «Vērotāja» izdevēju Veismaņa kgu; pārdevāt viņam v e c u par j a u n u un saņēmāt par to atkal naudu. (Es ļoti šaubos, vai Veismaņa kgs, zinādams šī Jūsu darba vēsturi, būtu to sava žurnala parauga numurā uzņēmis.) Te nelīdz nekāda taisnošanās, nedz citu noķengāšana. Jūs nevarat pārmest arī man par aizrādījumu, ka «Laimes klēpis» ir viens un tas pats, kas «Ievas laime». Pēdējo Jūs neesat parakstījuši.

Beidzot vēl būsiet tik laipni un atļausiet man Jūs lūgt: vai gadus 13 atpakaļ, ja ļoti nemaldos, 1890. gadā, «Balsī» kā Jūsu o r i ģ i n a l s ievietotais stāstiņš «Īsta līgaviņa» tik bija vien ī s t a, vai tās d z i m t e n e nebija vācu kalendarā «*Daheim*»? Jeb vai Jūs atbildēsiet, ka pēc juridikas noteikumiem man par šo lietu kā noilgušu nav vairs tiesības jautāt? — Lūdzu.

Drustu Auļukalnā 1904. g. janvarī.

Visā cienībā

J. Krūmiņš,

«Novērotājs».

«Mājas Viesis», 1904. g., Nr. 4, 28. janvarī nodaļā: Baltijas notikumi.

4.

POLEMIKA AP P. ZĀLĪTES VADĪTIEM LAIKRAKSTIEM

DR. PHILOS. P. ZĀLĪTS MŪSU AVIŽNIECĪBĀ, TEODORA APLŪKOTS

Rīgā 1901. spieduši Meijers un Spunde Sv. Pēterburgā
Екатерингофский пр. № 105. Дозв. ценз. С.-Птб., 14 авг., 1901 г.

Iespiestam vārdam liels svars tautas dzīvē. Latvieši ir gadu simteņiem pie tam pieradināti, uz to, kas iespiests, skatīties ar neaprobežotu uzticību, ar lielāko godbijību. Viņu mācītāji tiem to sniedza, viņu mācītāji, kuru mācība paaudžu paaudzēm nostādīta par svētu patiesību. Kad vēlāk radās grāmatas no citas puses, uzticība uz tām bija nodibināta. Kad vēl vēlāk radās šķelšanās pašu rakstītāju starpā, tad lasītāji uz brīdi apmulsa. Kas nu? Viens saka tā, otrs saka tā, un abu vārdi iespiesti: abiem taisnība nevar būt. Uznāca pirmās šaubas par to, vai tik viss, kas iespiests, ir taisnība. Te vajadzēja izšķirt. Un izšķīra. Lasītāji dabūja dzirdēt, ka viltīgi mācītāji allaž bijuši un ir arī tagad; vieni tad nu viņiem teica un pierādīja, ka viņi tie īstie patiesības aizstāvētāji un viņu pretinieki viltinieki; otri viņiem teica un pierādīja, ka, taisni otrādi, viņi tie īstie un pretējie viltīgie. Lai gan šādā reizē vajadzēja atzīt, ka arī iespiests vārds nav ikreiz neapgāžami patiess, ka arī tie, kas savus vārdus liek iespiest, var dažkārt kļūdīties, ka viss ir jāpārbauda, ka nevar nekā uz ticību pieņemt, — lai gan to vajadzēja atzīt, tomēr nodibinātā uzticība iespiestam vārdam tikai retiem bija satricināma. Vieni no lasītājiem nošķīrās pie vienas rakstītāju puses, otri pie pretējās, un katrā pusē stāvošie turēja savas puses iespiestu vārdu atkal par neaizkaramu patiesību. Tā tas pie lielu lielās lasītāju daļas vēl šo baltu dienu. Citādi nevar būt. Tie, kas raksta un savus rakstus liek iespiest, ir taču jātura par gudrākiem nekā tie, kas tikai lasa. Ja tad nu viņi, rakstītāji, lietu šā vai tā izšķir, tad taču tiem, kas nav tik gudri, lasītājiem, ir jāpalaižas uz viņu vārdiem. Iespiestam vārdam tātad allaž vairāk svara nekā runā-

tam, tas spiežas cauri, viena alga, vai tas patiess vai nepatiess, milzīgiem ļaužu pulkiem, kuri to uzņem par patiesību.

Ātrāk izplatās un īsā laikā vairāk panāk laikrakstā iespiestais vārds nekā grāmatā iespiestais. Tas palaikam iespiežas maz dienās, pat maz stundās pa tūkstošiem skaitāmos ļaužu namos. Tur viņš ir par mācītāju, ceļa rādītāju un izšķīrēju tūkstoš lietās, ko lasītāji paši neredz un nepārzina. Viena alga, vai tas ir patiess vai nepatiess, to uzņem, tas ir jāuzņem par patiesu. Kur tas ved, ir jāseko, ko tas dara, ir jāredz, uz ko tas skubina, ir jādzird un galā jāklausa. To laikraksts izdara pie tūkstošiem saviem lasītājiem, no kuriem tikai daži zinās par cik necik ievērojamu daļu no to, ko viņi lasa, paši pārliecināties.

It īpaši svars te ir dienas laikrakstam. Tas ar saviem vārdiem var vairāk izdarīt nekā lielākais runātājs visā pasaulē. Neviens nerunā un nespēj runāt vairāk stundas ik dienas uz tik lielu ļaužu pulku kā izplatījušies dienas laikraksti. Tā ir vara, kas to starpā, kam tikai vārdi par ieroci, sev līdzīgu var meklēt.

No tā redzama lielā atbildība, ko uzņemas tie, kas iespiestu vārdu laiž klajā, un īpaši tie, kas to laikrakstos un sevišķi dienas laikrakstos laiž klajā. Un, ja ceļas šaubas, vai laikrakstu vadītāji šo atbildību ievēro, tad ir iemesls šādu avīžnieku darbus pārbaudīt.

Šoreiz piegriezīsim vērību Platesa firmas izdotajiem laikrakstiem: «Dienas Lapai», «Mājas Viesim» un «M. V. Mēnešrakstam». No šiem laikrakstiem nav šķirama Dr. P. Zālīša avīžnieka darbība. Šī tad jāaplūko, lai iegūtu nojēgumu par minēto laikrakstu vērtību tautas dzīvē viņu minētās vadības laikā.

I

Ka Platesa firmas izdotajiem un Dr. P. Zālīša vadītajiem laikrakstiem ir tautas dzīvē savs svars, tā ir nenoliedzama lieta. Ikkatrai grāmatai ir tautā savs svars, kur nu vēl trim laikrakstiem, no kuriem viens iznāk ik mēneša, otrs ik nedēļas, trešais ik dienas. Pie tam tie nav laikraksti, kas kaktā palikuši, kā tagad «Latvietis» un «Mājas Viesis» priekš 1893. gada. Pie tiem ir ņēmuši dalību liela daļa labāko latviešu rakstnieku; tie top izdoti kārtīgi un glīti; tie ir aiztikuši vispārīgus jautājumus, rīkojumus, iestādes; tie ir saukuši «tauta» un atkal «tauta», un tie, kam tautas intereses ko sver, nevarēja aizslēgt savas ausis priekš šiem saucieniem, un arī kāda daļa tautas klausījās un dažreiz uztraucās.

Šie laikraksti savā skaitā un nozīmē uzauguši no agrākā «Mājas Viesa». To priekš 1893. gada pa Vidzemi lasīja šur tur

kādi veci ļaudis. Cik tam bija lasītāju, nezinu; bet vispārīgās lietās tas nespēlēja nekādu lomu. Te 1893. gada vidū uzņēma laikrakstu vadību Dr. P. Zālīts. Tā paša gada 20. novembrī iznāca «M. V.» parauga numurs jaunā veidā, un nu bija «M. V.» pavisam jauns laikraksts. Par līdzstrādniekiem bija minēti daži no vispazīstamākiem latviešu rakstniekiem, starp tiem Vensku Edvarts, R. Blaumanis, A. Deglavs; no zinātņu vīriem bija kāda daļa ar «Dr.» priekšā: Dr. Balodis, Dr. Beldaus, Dr. Barons; programā bija sevišķi uzsvērta tagadne, jaunu laiku atradumi, dabas zinātnes, jaunlaiku centieni, dažādas kustības, idejas un ideali; uz karoga bija rakstīts: «Gaisma un patiesība.» Tas nevarēja palikt bez iespaida uz progresa draugiem. Tas atrada vecām tradicijām pieķērušos tautas darbinieku rīkošanos par šauru, savam laikam pakaļā palikušu, kam nebija sveša jaunlaiku kultura, īpaši tie apsveicināja jauno «Mājas Viesi». Tā bija īpaši jaunā paaudze, tā, kas toreiz pulcējās īpaši ap «Dienas Lapu». Tomēr arī citi laikraksti pašā iesākumā neizrādīja nekādu naidu pret savu biedri. «Balss» pašā iesākumā to pat it jūsmīgi saņēma. Tā priecājās, ka «M. V.» apsola aizstāvēt latviešu tautas labumu. Ka tie nav tukši vārdi, par to liecinot Dr. P. Zālīša vārds. Šai draudzībai nebija saknes; tā drīz iznīka. Ne tik drīz iznīka draudzība ar jaunajiem, t. i., tiem darbiniekiem, kas ņēma vērā jaunākā laikā radušos panākumus un vajadzības un nebija mierā ar to aprindu darbību, kuras, par sevi noslēgušās, izlaida no acīm virzīšanos uz priekšu mākslā, zinātnē un sadzīvē, kuras neaptvēra vairs plašākas tautas intereses un kopojās īpaši Rīgas Latv. biedrībā un vecajā tautiskajā presē. Tiem šķita, ka viņu spēks aug. Nebija viņiem nu tikai viens organs, «Dienas Lapa», kas stāvēja pret citiem latviešu laikrakstiem opozicijā; bija viņiem nu sava prese ar vairāk organiem.

Šādā gadījumā laida pār galvu, ko paši jaunie, paši «Mājas Viesa» draugi jau no iesākuma nevarēja saukt pie Dr. P. Zālīša par labu. Neveiklība, nenoteiktība, izplūšana pāri par visām robežām, aizmaldīšanās bezgalībā, lielība bija gandrīz katrā rakstā, kas nāca no viņa spalvas. Tūliņ parauga numura ievadījums sākās ar teikumu: «Nekas neizmērojamā pasaules telpā nepaliek mūžīgi tāds, kā bijis;» tad top pastāstīts, ka izdevies sapulcināt par «M. V.» līdzstrādniekiem «tikai no krietnākajiem viskrietnākos, daudzpusīgi izglītotākos un patstāvīgākos spēkus», ka dažs prospektā uzņemts raksts iznāks arī «kādā no visievērojamākiem žurnaliem Vācijā». Šādas jaunā «Mājas Viesa» vadītāja īpašības redzēja, bet tās laida pār galvu. Ir taču centienu biedris. Lai viņš kar savu «Dr. philos.» priekšā un pakaļā, viņš jau to savā ziņā ir nopelnījis, un viss, ko viņš saka un sola, taču

kādā ziņā būs jānopelna. To viņam neatlaidīs, jo daudz ir, kas skatās uz pirkstiem. Viņš sataisīs rēķinu, kuru nolīdzināt būs jāsaņemas, un tas nāks attīstībai par labu. Lai palielās arī ar saviem līdzstrādniekiem, jo mērķis nav slikts. Rādīs jaunlaiku dzīvi un centienus, mākslu un zinātni. «M. Viesa» jaunais vadītājs centās savu organu nostādīt publikas priekšā par pārāku uz visiem. Viņš salīdzināja un lietoja superlativus, viņš apskatīja savus darba biedrus un zīmēja tituļus un tematus. Pie tam viņam patika īpaši sevi uzlūkot par pārāku par visiem saviem koleģiem, citiem laikrakstu vadītājiem.

Caur to iznāca šāds gadījums. «Dienas Lapas» redaktors aizceļoja 1893. gadā mēnesi uz ārzemēm. «M. V.» to atzina, ka tā ļoti laba lieta, un ieteica katram redaktoram uzturēties kādu laiku ārzemēs, jo tas, kas ārzemēs neesot bijis, neesot nemaz spējīgs par citām zemēm un tautām ko rakstīt un spriest. Dr. Zālīts bija patlaban pārnācis no Jenas. Tas nozīmēja: redziet, še tas spējīgākais redaktors, kas gadiem svešās zemēs gudrības smēlis un pazīst ārzemes kā savu cepuri. To saprata «Balt. Vēstnesis» un necieta klusu. Iznāca starp biedriem ne visai laipna saruna, un tie zināja, ka viņi šķirti.

Drīz nāca nopietnākas lietas. Tās virzīja atklātībā īpaši Zudermaņa lugas «Gods» izrāde Rīgas latviešu teatrī 1894. gadā 13. februarī. Te iznāca gadījums parādīt, ka var uz lietu citādi skatīties nekā «Balss» un «Balt. Vēstnesis». Tas bija ļoti labs gadījums. Tiešām likās, ka še ne pašmīlība, bet principi liek strādāt. Vilnis nesa, un «M. Viesis» pacēlās. Viņš ieņēma vietu jauno rindās un strādāja čakli. Nāca paskaidrojumi, ziņojumi, vēstules, balsis iz publikas: plašas aprindas te ņēma dalību. Jaunie izrādīja vairāk dūšības un spara, un liela daļa no viņiem turēja «M. Viesi» pilnīgi par savu organu. Arī vācu laikraksti sakustējās. «M. V.» runāja arī vācu laikrakstiem pretī, šaudams pie tam saviem pretējiem tautas biedriem pa cirtienam; viņš nu esot īstais tautas interešu aizstāvētājs, tāds kā senāk «Balss» un «Balt. Vēstnesis», kas tagad esot tapuši mēreni un apdomīgi. Tas nu gan īsti nebij tas, kas jaunajiem priekšā, bet tas, kas jaunajiem aiz muguras. Bet reiz nu nenoteiktība no laika gala stāvēja Dr. Zālīšam programā; par to jaunie jau bija atraduši uztraukties. Turpreti kādai tautas daļai derēja arī tas, ka «M. V.» nostājās vecā «Balss» un «B. V.» pēdās. Tie bija atjaunotā «Mājas Viesa» ziedu laiki. Jaunā paaudze ar to simpatizēja, jaunās paaudzes inteliģence, pat viņa kļūdas apklādama, turēja par savu pienākumu to pabalstīt un izplatīt; lasītāji nāca tūkstošiem klāt; «Mājas Viesis» bija ticis par daudz lasītu latviešu laikrakstu.

No šo laiku slavas «Mājas Viesis» dzīvo vēl tagad. Lai gan visi, arī pret vecajiem opozicijā stāvošu studentu pulciņi drīz tam atgrieza muguru, lai gan viens otrs rakstnieks un sadzīves darbinieks pamazām no tā atrāvās, tomēr «Mājas Viesi» reiz bij sākuši izrakstīt un izrakstīja tālāk. Tur bija māksla un zinātne, bildes un zīmējumi, un lieliskas frazes par visādiem sadzīves jautājumiem likās jauki saskanam ar vispārīga labuma principiem. Uzticība iespiestam vārdam parādīja joprojām savu spēku, un veikals plauka. 1895. gadā dibināja pie «M. V.» «Mēnešrakstu», un 1898. gadā Platesa firma nopirka arī «Dienas Lapu», kas tāpat pārgāja Dr. Zālīša vadībā un nu var malt uz visiem gaņģiem.

Tomēr nevienas noteiktas sadzīves grupas uzskatus un centienus Dr. Zālīša vadītie organi nav atspoguļojuši; nekādus izkaisītus spēkus uz noteiktiem mērķiem tie nav kopojuši; nekādas vispār derīgas iestādes nodibināšanu tie nav sekmējuši; nekādu plašāku nozīmīgāku rīkojumu tie nav panākuši. Tie ir strādājuši, bet bez īsta mērķa; tie ir tautā staigājuši, bet bez noteikta virziena.

Un kur lai ņem noteiktu virzienu?

Ne personiska garša vai iegriba uzliek laikrakstiem, kas nodarbojas gar sadzīves jautājumiem, pienākumu, lai tie ietur noteiktu virzienu; to uzliek reali sadzīves apstākļi, viņu no daudz iemesliem atkarīga grozīšanās un virzīšanās. Laikraksts te var būt tikai spēku kopotājs, ceļa apzīmētājs, pavadītājs. Realiem apstākļiem piemērotā, noteiktā virzienā laikrakstu vadīt ir vadītājam dažkārt jāatsakās no personiskas garšas un iegribām, jānostājas par zināmu aprindu domu un centienu izteicēju, aprindu, kuru domas un centieni stāv nešķiramā sakarā ar negrozāmo dzīves gaitu.

Bet Dr. Zālīša personiskām sajūtām ir visai maz kopēja ar kādas sabiedrības sajūtām. Par kādu sabiedrības aprindu lokekli lai viņš īsti justos? Visciešākie sakari viņam būtu ar zemkopjiem: līdz savam 20. dzīves gadam viņš ir dzīvojis uz zemēm, visus zemkopja darbus strādādams. Tad viņš beidzis Cēsu apriņķa skolu, tad iestājies ģimnazijas tercijā un līdzekļu trūkuma dēļ pēc gada no tās izstājies. Gadu uz savu roku mācījies, viņš devies uz Jenas augstskolu, lai tur, kā viņš pats saka, pie slavenajiem zinātņu vīriem studētu filozofiju. Kādu laiku arī Brazilijā sabijis, viņš sasniedzis Jenā 1893. gadā filozofijas doktora gradu. Tanī pašā gadā viņš gadījās Rīgā par «Mājas Viesa» redaktoru.

Tā ir ievērojami centīga cilvēka dzīves gaita. Bet ar kādām sabiedrības aprindām viņš saaudzis? Kuru aprindu intereses ir

bijušas arī viņa intereses, kas viņu aizņēmušas un nodarbinājušas? Zemkopju intereses? Var redzēt, ka viņš no šiem saviem tautas brāļiem ir tiecies projām, ka viņam prātā pavisam citas domas nekā šiem, ka viņš nebūt tāpēc netiecas pēc zinību gaismas un varas, ka viņu, tāpat kā senāk Valdemāru, viņa tautas brāļu apstākļi uz to spiestin spiestu. Viņa gars grib nodarboties, un filozofija dod priekš tam vielas diezgan. Savā mācības laikā viņš gan nāk sakarā ar vēlāko valodnieku P. Šmitu, ar vēlāko ķīmiķi P. Meņģeli un īpaši ar Dr. Balodi. Tomēr tie aiziet katrs uz savu pusi; tikai ar Dr. Balodi viņš turas vairāk kopā. Bet arī Dr. Balodis vēl nenozīmē nekādas aprindas, arī viņš savu mūžu ir kravājies ar datiem, skaitļiem, formulām pa bibliotekām, archiviem, tā ka viņam nav atlicis ne vaļas, ne intereses stāties tiešā sakarā ar dzīvi, ar kādām sadzīves aprindām; viņš tad arī ir itin mācīts vīrs, bet viņam ar savām zinībām tomēr nav izdevies sadzīvē iekustināt jautājumus, pie kuriem ņemtu dalību plašākas ļaužu šķiras. Ar viņu kopā tad arī Dr. Zālīts nevarēja iegūt nekādus sakarus ar zināmām sadzīves aprindām. Dr. Zālītim tad arī attīstoties un darbojoties nav stāvējuši priekšā nekādi sadzīves problemi, kur viņš juties zināmām aprindām par cīņu biedri, bet allaž viņa paša filozofija, kalnu augstumi un jūras dziļumi un tā apziņa, cik nu viņš gudrs un kādu tituli viņš dabūs un dabūjis. Tāpēc viņš nevar nopriecāties vien, ka viņu paslavējuši Dr. Lībmanis un Dr. Eikens, un Dr. Hekels Jenā, un Pēterburgas universitates filozofijas profesors, un to allaž pastāsta saviem lasītājiem. Tāpēc viņš no saviem pretiniekiem ļaujas tik tālu aizrauties, ka iespiež savos organos dokumentariskus apliecinājumus par saviem tituļiem un pastāsta, tāpat ar visu dokumentu palīdzību, saviem tautas brāļiem, ka viņš būšot arī Pēterburgas maģistrs. Tādas ir viņa intereses!

Tās ir tik tālu no plašākām sadzīves interesēm. Viņš atnāca Rīgā, iepazinās ar Dr. A. Platesu, un tas viņu pieņēma par «M. Viesa» redaktoru. Ne viņu saistīja kādas partijas tradicijas, ne kādu aprindu centieni un ideali; viņš bija gluži brīvs. Te viņam krita prātā viņa biedri mācības laikā. Tie bija šur tur studenti. Un «M. V.» ziņoja, ka daži studentu pulciņi strādās līdz. Bet vajadzēja arī citu. Dr. Zālīts parādījās biedrībās, stādījās rakstniekiem laipni priekšā un stāstīja par saviem nodomiem «M. V.» pacelt. Viņu neviens nepazina, bet viņa nodomi bija progresa veicinātājiem patīkami. Rakstniekiem solīja pienācīgu atlīdzību un pilnīgu brīvību; kam apstākļi atvēlēja, rakstīja. Pie tam neskatījās ne uz kādu krāsu, uzņēma rakstus no Vensku Edvarda, Ed. Veidenbauma, Deglava. Nebija jau nekādu sevišķu aprindu uzskati jāizsaka, nekādas zināmas intereses

jāaizstāv, vajadzēja tik tā nodarboties ar mākslu un zinātni, arī ar politiku. Ir saprotama lieta, ka Dr. Zālīša organu plašumā atrada ērti telpas arī citu tautu locekļi, kam nebūt nebija vajadzīgs kaut kā savu interesi priekš latviešiem pierādīt; tā starp viņa līdzstrādniekiem atrodam kādu poli (Kuvičinski) un kādu žīdu (Kānu).

«Mājas Viesi» aizņēma jaunā strāva, izcēla viņu gaismā, nodibināja viņa stāvokli un veda uz domām, it kā viņam būtu virziens.

Daži gan noprata tūliņ, ka no «Mājas Viesa» piesliešanās kādām aprindām nevar būt ne runas. Citi dabūja par to drīz pārliecināties.

Jau 1895. gadā svinētie dziedāšanas svētki deva «M. V.» gadījumu vingrināties visādos dzejiskos un filozofiskos stilos. «Jaukas dziesmu skaņas atver cilvēcei debesu vārtus un liek sajust svētumu.» «Tie jūtas pacelti tīros debesu dzidrumos, kur pasaules rūpju un ienaida nepazīst un kur valda pilnīga saskaņa un svēta mīlestība.» Pa starpām pantiņi no Ausekļa, Pumpura, no tautas dziesmām. Tad aprēķinumi par labām un lētām vakariņām, par zeltenīšu apģērbiem. Tas viss dod vielu gara vingrinājumiem, bet, cik tālu tas veicina, noteic un virza lietu, par to neviens netika gudrs. Pat par to nevarēja tikt skaidrībā, vai «M. Viesis» ir par svētkiem vai pret svētkiem. Ja pie «M. V.» par tik principialu jautājumu pie tik realas lietas var celties domu starpība, tad tur var meklēt, kam viņš īsti pieslienas; ja pie tā nevar izšķirt melnu un baltu, — kas lai tad tur noteic krāsu?

II

Bet gadījumā «M. V.» bija nostājies jauno pusē.

Jā, bet gadījumā viņš tur vairs nebija.

Tas izrādījās pie studentu stipendijām. «M. V.» par tām, tāpat kā par visām lietām, par ko uznāk valodas, bija rakstījis garus rakstus. Viņš tur bija atkal jūsminājis un rēķinājis. Par pastāvošiem apstākļiem, virzieniem, vēlējumiem šai lietā Dr. Z., zināms, neapjautājās; viņš pats bija gudrs diezgan. Pie tam viņš pazina ārzemes un tur bija redzējis studentu pusdienas galdus.

Atnāca gadījums praktiski izmēģināties. Studentu stipendiju lieta nāca ne vien pārrunā, bet arī pārrīkojumā. 1895. gada rudenī atteicās četri studentu pulciņi no pabalsta caur Zinību Komisiju, tāpēc ka tā rīkojoties partejīgi. Izcēlās uztraukums. «M. Viesis» teica (1895. g. 51. num.), ka būtu dibināma sevišķa studentu stipendiju lasīšanas un izdalīšanas komiteja. Pagaidām

lai biedrības pašas nosūtītu studentiem ienākušo naudu vai lai to uzticētu vienai otrai laikrakstu redakcijai izdalīšanai. Pa tām starpām jau «Dienas Lapas» redakcijai bija iesūtītas kādas sumas, lai izdala vistrūcīgākiem studentiem. Par tām kvitēja arī «M. Viesis». «Dienas Lapai» sanāk pavisam 1262 rubļ. 16 kap. Arī «Mājas Viesis» salasa no saviem redakcijas locekļiem un vistuvākiem piederīgiem 48 rubļ., ko viņš patura kādu gadu pie sevis. Nākama (1896.) gada beigās viņš tos izsūta tiem studentu pulciņiem, kas atteikušies no pabalsta caur Zinību Komisiju. Tai pašā laikā viņš laiž klajā par studentu stipendijām garu rakstu, kas sniedzas pa trim numuriem. Tur viņš aizrāda, ka patlaban trūcīgo studentu pabalstam salasītā nauda tiekot izlietota lielākā vai mazākā mērā partijas mērķu veicināšanai un laikrakstu līdzstrādnieku algošanai. Zinību Komisija pabalstot savu partiju, pa lielākai daļai korporaciju locekļus, tātad turīgākos studentus; «Dienas Lapa» tik druscin savādā veidā algojot savus līdzstrādniekus un uzaudzinot sev aklu piekritēju baru un paklausīgus kalpus, kuri varbūt atkal neesot nemaz vistrūcīgākie. Vajagot dibināt sevišķu tautas izglītības veicināšanas biedrību, vajagot ierīkot pusdienas galdus. Šimbrīžam lai dodot katrs savu artavu tam, ko tas pazīstot par pabalsta cienīgu. Arī «M. Viesis» saņemšot naudu un nodošot, kam katrs vēlas.

Šis priekšlikums jau pa daļai atšķiras no priekšlikuma gadu iepriekš. Tur lai b i e d r ī b a s nosūta studentiem naudu, te lai devējs vai devēji sniedz, ko pazīst par pabalsta cienīgiem; tur lai devējs uztic dažām laikrakstu redakcijām naudu izdalīšanai, te lai tie, kas vēlas, sūta naudu «M. Viesim»; tas nodos, kam k a t r s vēlas; tur lai nodod tiem studentu p u l c i ņ i e m, kas atsacījušies no Zin. Komisijas pabalsta, arī «M. Viesis» pats zīmējis savu solīto naudu šiem studentu pulciņiem; te lai sūta tikai vistrūcīgākiem studentiem. Tātad pilnīgs individualisms, katrs par sevi; ne vairs biedrības un pulciņi, bet vīrs pret vīru. Nu jā, ko tur tad vēl runāt par biedrībām, redakcijām, stipendijām? Ja kāds satiek savu studējošo paziņu, kam patlaban nav vajadzīgā rubļa pie rokas, lai iespiež tam to saujā — un lieta beigta. Tas tik vienkārši!

Bet kādēļ šī pārmaiņa? Bija taču puslīdz tā noticis, kā «M. Viesis» 1895. gada beigās bija priekšā licis: zināmas aprindas deva zināmai redakcijai, teiksim, «Dienas Lapas» redakcijai, naudu to pulciņu pabalstam, kas no Zin. Komisijas atteikušies. «D. Lapas» redakcija kvītēja arī «M. Viesi», un tā bija pagaidām nodibinājies sakars starp progresa veicinātājiem, starp veco uzskatu apkarotājiem studentu starpā, tautā un opozicijas presē. Kāpēc nu «M. Viesis» vairs nebija ar to mierā, ko viņš pats bija

priekšā licis? «Dienas Lapas» un «Mājas Viesa» iepriekš projektētā sevišķā komiteja stipendiju pārvaldīšanai vēl nebija nodibināta; tāpat nebija nodibināta «Mājas Viesa» nupat projektētā tautas izglītības veicināšanas biedrība. Vajadzēja taču palikt pie tā, kas pagaidām bija iekārtots. Tā lietas stāvoklis zināmās aprindās to patlaban prasīja.

Kas «M. Viesim» daļas gar kādām zināmām aprindām? Viņš stāv un zin pats par sevi, tāpat kā viņš grib, lai pabalsta sniedzēji un ņēmēji pagaidām stāv un zin katrs par sevi. Viņam bija iznākušas dažās lietās ar «Dienas Lapu» domu starpības, un tas viņam pietika, lai šķeltos ar tām aprindām, ar ko viņš bija ieguvis sakarus.

Varētu ieminēties, ka tās patiesi faktiskas lietas, kas «Dienas Lapu» šķir no «M. Viesa». Tur ir īpaši zinātniski jautājumi, pret kuriem «D. Lapa» neizturoties diezgan nopietni. Dr. Balodis šais jautājumos pierāda «D. Lapai» kļūdas. Tā, piem., 5000 bušeļu kviešu samalšanai nevajagot viena cilvēka vesela gada darba, kā «D. L.» apgalvo, bet tikai 36 dienu; «D. Lapa» viltojot pat tik nopietnas zinātniskas biedrības spriedumu kā Britiskā asociacijas sapulce Liverpulā. Vai tas nav diezgan traki?

Patiešām. Bet vai tas vienreiz vien noticis, ka zināmā partijā, zināmās aprindās iznāk domu starpības, ka viņas pat sadalās? Par to nejūk kopējie pamati, ko ne viens otrs zinātnisks jautājums, bet sadzīve sniedz. Bet Dr. P. Zālīša vadītājam «M. Viesim» šādu pamatu nav, nav bijis. Viņš apietas ar cilvēkiem, sabiedrībām, iestādēm pilnīgi svabadi, ņemdams par mērauklu, kā viņš savā pašmīlībā juties pacilāts vai ievainots. Tas parādās ikkatrā viņa darīšanā un arī pie studentu stipendijām. Ka viņam še uznākusi kāre bez nopietna iemesla un mērķa uz savu roku riebt, šķelt, par to liecina, pirmkārt, tas, ka viņš, pašlaik nekā labāka nezinādams vietā likt, groza savu agrāko priekšlikumu, kas īpaši «D. Lapā» bija pārgājis praktikā, otrkārt, tas, ka viņš ne tikvien uzrādīja šādas praktikas vājās puses, bet pagodināja «D. Lapas» pabalstāmos par aklu piekritēju baru, paklausīgiem kalpiem, treškārt, tas, ka neatlika studentu aprindu, uz ko «M. Viesis» savos uzbrukumos būtu varējis pamatoties. Nu gāja vaļā.

«D. Lapa» bija apvainota un nevarēja palikt klusu. Viņa izskaidroja, ka viņa nav naudu lasījusi, bet viņai nodotās sumas nodevusi pēc noteikuma zināmiem studentu pulciņiem, lai tie pēc sava ieskata tās izdala un izlieto. Arī «M. Viesis» pats esot savus 48 rubļ. izsūtījis šiem pašiem pulciņiem, pielikdams uzaicinājumu, lai «M. Viesi» un «Mēnešrakstu» pabalstot. To «D. Lapa» reiz izsaka un tad vairāk numuros cieš klusu.

Bet «M. Viesis» nepalaiž neviena numura, kur viņš nebūtu par studentu stipendijām ko minējis. Savā 1. numurā (1897. g.) «M. V.» saka, ka no Zinību Komisijas atsacījušies studentu pulciņi pastāv pa lielum lielai daļai no «D. Lapas» pabalstītājiem un piekritējiem. Pārāk par 30 no tiem solījušies «Dienas Lapai» sarakstīt 3—4 ievadrakstus gadā. Tad viņš atsāk priekšlikumu par tautas izglītības veicināšanas biedrību, uz ko gadu iepriekš arī «D. L.» esot aizrādījusi, noprasa, vai pabalsti patiesi nāk vistrūcīgāko studentu rokās, vai «D. Lapa» nepaģēr, ka par pabalstu veicina viņas centienus, kādā kasē uzglabājušies vairāk kā pusgadu viņai uzticētie simti. — Savā 2. numurā «M. Viesis» atbildēs apsola par stipendijām rakstīt nākamā numurā. Par tautas izglītības veicināšanas biedrību, izņemot «M. Viesi», neviens latviešu laikraksts neesot rakstījis; pērn «D. Lapa» un «M. Viesis» tik īsi aizrādījuši. — Savā 3. numurā «M. V.» runā par izglītības veicināšanas biedrību, par kuru agrāk «D. Lapa» neesot likusies ne zinot, par kuru, izņemot «M. Viesi», neviens latviešu laikraksts neesot rakstījis, noprasa atkal par uzticētiem simtiem. — Savā 4. numurā «M. Viesis» raksta pret «Balsi» un «Balt. Vēstnesi.» — Savā 5. numurā «M. V.» pastāsta, ka redakcijā pienākuši 3 studenti un izskaidrojuši, ka «D. Lapa» stipendijas neizdalot, bet nododot, ka nenodotie 600 rubļi nesuši 18 rubļu procentu. «M. Viesis» prasa atkal, kur palikuši procenti un 91 kap., kas nav izdalīti.

«Dienas Lapas» 36. numurā kāds Pēterburgas studentu pulciņš izskaidro, ka viņš «M. Viesa» piesūtītos 12 rubļus atsūtījis atpakaļ, un laiž klajā vēstuli «M. Viesa» redaktoram Dr. Zālīšam, ko «M. Viesis» liedzies nodrukāt; tur par atpakaļ sūtīšanas iemesliem min, ka Dr. Zālīts iemaksāto naudu izdala, kad un kā viņam pašam nāk prātā, ka «M. V.» pūlas kaitēt no Zin. Komisijas atteikušos studentu pabalstīšanai tā, kā viņi paši to atrod par vislabāko.

«Mājas Viesis» savā 8. numurā raksta: «Mūsu biedrene «D. L.» palika uzreiz klusu, tiklīdz tā sāka manīt, ka tauta atzīst «M. Viesa» pareizos aizrādījumus.» Tā laidusi studentus «fektiņā», līdz ar žīdu sacīdama: «Uj, es mane, kad vins grib pa velte ieks tam ugunem, es vine, mulke, vēl vairāk uzpedereje. Es pats palike ieks grāvem gulem.» Tad nāk kāds vecis Sl., kas lūdz pabalstu savam dēlam veterinarinstitutā, kam vietējais mācītājs un ārsts devuši padomu griezties savā vajadzībā pie vienas otras personas Rīgā. To «D. L.» atraidījusi. «Pabrīnaties, ka šis laikraksts nesaprata sirmgalvja stāvokli, ka tas neredzēja asaras viņa acīs, drūmību viņa sejā.» Tad minēts, ka Pēterburgas studenti atpakaļ sūtīto naudu 2 mēnešus lietojuši, ka viņu vēstule

tūliņ otrā dienā, kad «M. Viesī» nav uzņemta, «Dienas Lapā» nodrukāta, laikam no Pēterburgas telegrafēta. Tad atkal atsaukšanās uz tautu. «Pati tauta jau nav vairs nekāda muļķīte.» Tā esot pārliecinājusies, kas patiesi aizstāv tās intereses.

«Dienas Lapas» 45. numurā Rīgas politechnikas studentu sabiedrība «Zemgalija» izskaidro, ka viņa «M. Viesa» piesūtītos 13 rubļus atsūtījusi atpakaļ, un laiž klajā vēstuli «M. V.» redaktoram, ko «M. Viesis» liedzies iespiest; tur nosauc par nedibinātu un nepareizu pārmetumu, ka «D. Lapa» ar tautas naudu algojot savus līdzstrādniekus, atzīst stipendiju izdalīšanu caur studentu delegatiem pagaidām par vienīgi iespējamo. — Savā 49. numurā «D. L.» saka, ka viņa aizpērn iekustinājusi jautājumu par vispārīgas stipendiju izdalīšanas vai izglītības veicināšanas biedrību, apgādājusi arī studentus, bet ka dažu iemeslu dēļ dibināšana bijusi jāatliek. Par «D. Lapai» atlikušiem 18 rubļ. 91 kap. studenti paši nolēmuši tos izlietot sava rakstu krājuma «Pūra» izdošanai. Dāvanu lasītājs vecis nebūt neesot parādījies asarām acīs, bet ne tukšā dūšā. — «D. Lapas» 51. numurā atbild Pēterburgas studenti, ka «M. Viesī» neuzņemtā vēstule tā nosūtīta, ka to varēja jau «M. Viesa» iepriekšējā numurā iespiest, ka naudu ziemsvētku brīvlaika dēļ tikai vēlāki varējuši atpakaļ sūtīt; tie uzstājas pret apvainojumu, ka tie «D. Lapai» akli piekritēji, ka tos «D. Lapa» «uzpederējusi».

«Mājas Viesis» savā 10. numurā runā atkal par studentiem, kas solījušies ar ievadrakstiem «D. Lapu» pabalstīt, atkal par veci, kas dāvanas lūdz, izņem gabaliņu par «D. Lapu» — no Ād. Alunāna Zobgaļa kalendara, raksturo «D. Lapu» ar vārdiem: *«A Bissele Schimpf, a Bissele Brei, a Bissele Frechheit ist auch dabei.»*

«Dienas Lapas» 59. num. kāds E. V. raksta par lūdzēju veci Sl., ka tas vairākkārt sodīts, lasa naudu bez dēla ziņas, pret vietējā mācītāja un ārsta gribu.

«M. Viesis» savā 12. num. runā atkal raksta iesākumā un beigās par studentiem, kas solījušies ar ievadrakstiem «D. Lapu» pabalstīt, citē atkal gabaliņu no Zobgaļa kalendara, raksturo atkal «D. Lapu» ar vārdiem: *«A Bissele Schimpf...»* — tad izskaidro, ka pēterburdznieku vēstule tomēr dabūta vēlāk, ka naudu «Zemgalijai» saņēmis kāds students, tad vēro, ka «D. Lapa» nekad nav gribējusi nodibināt kādu vispārīgu biedrību stipendiju lietai, jo citādi tā būtu par šo neizdevušos nodomu daudz agrāk ko minējusi. — Savā 14. num. «M. Viesis» runā atkal par veci, kas dāvanas lūdz. Par atbildi, ka tas vairākkārt sodīts, «M. V.» liek «D. Lapai» palūkoties viņas pašas izdevēja un redaktora P. St.[učkas] tēva tiesu aktīs un pastāstīt, kas

tur lasāms. Tad vēl tur daži paziņojumi par pusdienas galdiem. — Savā 15. num. «M. V.» pasniedz uz cenzuras uztava pamata piesūtīto «D. Lapas» redaktora un izdevēja P. Stučkas izskaidrojumu sava tēva tiesāšanas lietā. «M. Viesis» tam piesprauž savas piezīmes un tiesu referatu iz «B. Vēstneša» par mirušā St. tēva noziegumiem.

Un ar to tā lieta beidzas. Jā, kur tad lai vēl? Ja jau nu aiztiek līdz kapiem un tur dusošiem cilvēkiem viņu kļūdīšanos pakaļ meklē — kur tad lai vēl? Mēmā zeme taču nebūs nekā ļauna nodarījusi, lai viņu pa laikrakstiem gāna un vazā. «M. Viesa» vadītājs še nevar aizbildināties, ka «D. Lapa» viņu, par veča Sl. tiesāšanu runādama, uz tādu soli izaicinājusi. Lai «M. Viesis» atceras, par kādu ieroci tas gribējis šo veci izlietot, atkal un atkal stāstīdams par viņa asarām, tēva mīlestību, dvēseles skumjām. Vai ne? Tam vajadzēja aizkustināt «tautu», un, ja to uzreiz nevar panākt, tad vajaga to, arvienu tai pašā skaņā, stāstīt desmit reiz. Un galā apstākļi ir citādi, nekā viņus tēlo.

Bet nu visa tā studentu stipendiju lieta. Ir vajadzīgs savas daļas pacietības, lai šos īsos aizrādījumus par to līdz galam izlasītu. Kur nu vēl šie garie raksti, ko «D. Lapa» šad tad, bet «M. Viesis» numuru pa numuram laiž vaļā! — Tas, nedēļas laikraksts būdams, viens pats, bez kādu iesūtītāju palīdzības, mazākais divi reiz par šo lietu tik daudz rakstījis kā «D. Lapa», dienas laikraksts būdams, ar studentu pulciņu un citiem iesūtītājiem kopā. Un par ko tas viss? Ka «D. Lapa» nepareizi rīkojas? Tur nav nevienas lietas, ko arī «M. Viesis» nedarītu. Saņem un nodod studentu pulciņiem naudu arī «M. Viesis»; grib, lai viņu studenti pabalsta, arī «M. Viesis»; glabā ilgāku laiku pie sevis iemaksāto naudu arī «M. Viesis»! — Vai sevišķa biedrība, tautas izglītības veicināšanas biedrība, bija tā lielā ideja, caur ko «M. Viesis», to gaismā celdams un dzīvē ievezdams, gribēja spīdēt? Jā, viņš teica un atsāka, tik viņš, tik viņš pie tās esot nācis, tik viņš vien par to esot rakstījis. Kāpēc to tā uzsvērt? Vai tāpēc šī biedrība būs labāka, ka tikai «M. Viesis» par to rakstījis? Un galā vai tikai «M. V.» vien par to rakstījis? «Balss» pasniedz jau 1895. g. divos numuros (41. un 42.) rakstu «tautas izglītības veicināšanas biedrības». Tur gan raksta par šīm biedrībām, kādas tās citās zemēs. Jā, bet «M. V.» raksta par šādām biedrībām, kādu to nekur nebija, nekur nava un nekur laikam nebūs. Projektējusi šādu biedrību bija arī «D. Lapa» un pat statutus apgādājusi. «M. V.» to netic, tad taču «D. Lapa» būtu vairāk par to runājusi. Tas ir pilnīgi saprotams, ka «M. Viesis» to netic. Viņš ir uzņēmis vienu lietu pēc otras un saucis un saucis, ka, lūk, to un to izdarīs, kur tomēr nekā neiznāca; — kā

lai viņš nu tic, ka cits var ko darīt un ar to neplātīties? Kad «M. Viesis» bija nonācis pie sava gala efekta, tad viņš arī izglītības veicināšanas biedrību lika mierā. No tās, tāpat kā no citiem viņa rīkojumiem, nekā neiznāca. Kādēļ tad šis troksnis? Ko viņš ar to panāca?

Viņš panāca, ka to sāka pamatīgāki pazīt; dabūja novērot, ka viņš polemizē, cīnās un kā pret viņu jācīnās. Viņš palaižas uz savu kuplo valodu, plašiem aizrādījumiem un uz savu izturību mūžam malt un malt to pašu, lai tur cits teic ko teikdams. Papīris pacietīgs, burtliči paklausīgi, un lasītāji savu uzticību iespiestam vārdam nav zaudējuši, jo nav bijis Dr. P. Zālīšam līdzīga priekšteča. Kā pret viņu jācīnās? To rāda studenti. Tie teica vārdu un pagrieza viņam muguru. Un tad lai viņš nu runā.

III

Ar studentiem «Mājas Viesis» bija ticis galā. Nu viņš savu vērību piegrieza sevišķi rakstniekiem.

Jau par studentu stipendijām rakstīdams, viņš pameta acis uz citiem darbiniekiem un censoņiem. Studenti bija tā kā tā ciešās grupās nodalījušies, kam bija avīžniecībā savi aizstāvji, kuri ar tām jutās saistīti un tām patiesi juta līdz. «Mājas Viesis» nebija saaudzis, saistīts ne ar vienu no šīm grupām. Un iejusties kādas sadzīves attīstībā šā vai tā ievērojamas grupas apstākļos, centienos un virzienā, tas «M. Viesa» vadītājam nebija iespējams. Viņš manīja: ar studentiem pašlaik īsti neies. Bet citas aprindas nav savā starpā vēl tik cieši nosaistījušās; tur vienam tādas intereses, otram tādas; izliksies, ka par viņām interesējas, un iznāks draugi. Un «M. Viesis», par studentu stipendijām runādams, minēja, ka ir tautskolotāji būtu pabalstāmi; viņu starpā esot ir rakstnieki, ir kritiķi. Bet par visām lietām būtu pabalstāmi trūcīgie mākslinieki un dzejnieki. Tas bija tā minēts.

Bet plašā un skaļā Dr. P. Zālīša rīkošanās rakstnieku labā sākās ar Zinību Komisijas ārkārtējo sapulci 18. jūnijā 1898. gadā. Blaumanis sapulces priekšā ieminējās, ka būtu ārkārtīgo sapulču referentu pūles atalgojamas. To darīja Blaumanis. Bet «M. Viesis» (1898. g. 33. n.), par šo lietu referēdams, saka: «Gribēdams nu šo jautājumu (t. i., rakstnieku pabalstu) iekustināt Zinību Komisijas vasaras sapulcēs, uz kurām sanāk izglītotie latvieši, «Mājas Viesa» redaktors Dr. P. Zālīts šai lietā jau iepriekš jautājuma iekustināšanas ar kādiem sazinājās.»

Par to nemēdz citkārt referēt, kas vasaras sapulcēs publikas starpā no kādiem bufetes istabā vai aiz meijām, vai turpat gai-

šajā zāles telpā ticis darīts. — Jā, jā; bet šoreiz tas darītājs ir «Mājas Viesa» redaktors Dr. P. Zālīts. Tad Blaumanis to sācis iekustināt. Tātad Dr. Zālīts būtu ar Blaumani sazinājies. Bet kā nu? Blaumanis tikai uzmeta jautājumu par referentu pūļu atalgošanu. No šī jautājuma pārgāja uz rakstnieku algošanu K. Graudiņš. Kāpēc Dr. Zālīts pats neiekustināja sapulcē rakstnieku pabalsta jautājumu? Un, ja bija norunāts, ka Blaumanis to iekustina, — kāpēc viņš runāja par referentu pūļu atalgošanu? Tikpat labi viņš būtu varējis sākt runāt par rakstnieku pūļu atalgošanu. — Jā, bet Dr. Zālīts grib būt tas, kas to lietu iekustinājis. Var jau būt, ka viņš ar kādiem par šo lietu iepriekš runājis. Bet sapulcē uz to pārgāja no citas lietas un citi, tas pat arī no «M. Viesa» referata redzams, jo Dr. Zālīts taču nevar būt ar K. Graudiņu («Tēvijas» redaktoru) iepriekš sazinājies. Bet kāpēc Dr. Zālīts grib būt par šīs lietas iekustinātāju? Vai tāpēc tā būs spožāka, jaukāka? Ja viņu spožu, jauku darīs, tad viņa tāda būs. Lai Dr. Zālīts viņu tādu dara!

Nu, Dr. Zālīts nestāvēja šoreiz vis ar mierā. Kad jautājums bija šā tā grozīts, tad Dr. Z. piecēlās, kāpa katedrī un runāja tā, «ka liela daļa Zinību Komisijas locekļu», kā «Mājas Viesī» teikts, «tam piekrizdami aplaudēja, lai gan Zinību Komisijas priekšnieks bija aizliedzis izrādīt piekrišanu caur aplausiem». Viņš teica, ja Zinību Komisija negribot velti nest nosaukumu «Zinību Komisija», tad tai rakstnieki jāpabalstot. Ja Zinību Komisijai neesot citu līdzekļu, varētu kādu daļu no studentu stipendiju naudām rakstnieku pabalstam izlietot.

Tas, mazākais, bija konsekventi. Studenti reiz bija atgriezuši Dr. Zālīšam muguru; tad to lai viņi arī vairs negaida, ka Dr. Z. viņus pabalstīs; tad var no viņu daļas ņemt un jaunajiem aplaimojamiem, rakstniekiem, no tās piešķirt. Bet mieru šāda konsekvence neradīja. Citi ar studentiem simpatizēja, un sacēlās viesulis. Reizēm izklausījās, it kā daži saceltos pret rakstnieku pabalstīšanu pašu, lai gan uztraukums griezās vispirms pret to, kādā veidā Dr. Zālīts šo lietu bija licis priekšā. Tā šī lieta no paša iesākuma tapa aptraipīta ar naidu, ķildām, šķelšanos. Te ir Dr. Zālīša nopelni. Te redzam panākumus no tā, ka taisni Dr. Zālīts šo lietu bija «iekustinājis».

Bet Dr. Zālīts rīkojās tālāk. Parādījās «Mājas Viesī» kvīte: «Priekš rakstnieku palīdzības fonda iemaksāja: «M. Viesa» redaktors Dr. P. Zālīts 100 rubļus. Redakcija.» Tik īsi Dr. Zālīts vēl nekad nebija runājis. Īsi un skaidri! Kvīte par simts rubļiem! Tā noderēs. Tā patiesi Dr. Zālīšam noderēja. Kad Zinību Komisija nosprieda pasniegt Barona tēvam 500 rubļus par tautas

dziesmu sakārtošanu, tad «Mājas Viesis» 43. num. varēja rakstīt: «Rakstnieku pabalstīšana sākusēs. «Mājas Viesa» redaktors Dr. P. Zālīts šim nolūkam par labu, kā jau zināms, pirmais zīmēja 100 rubļus. Tagad nu arī jau Zin. Komisijā kas panākts rakstnieku fonda ziņā. Nospriests pasniegt utt.» «Baltijas Vēstnesis» deva diezgan vielas viņu pašu apstrādāt: te viņam Latviešu rakstnieku tikpat kā nemaz nebija, te viņam tikai studēti bija rakstnieki. «Mājas Viesim» te bija ko strādāt, un viņam vārdi plūda. «Balt. Vēstnesis» teica: vārdi, vārdi! kur darbi? «M. Viesis» varēja rakstīt (46. n.): «Viņš taču lasa «M. Viesi», un tajā stāv, ka Dr. P. Zālīts zīmējis 100 rubļus priekš dibināmā rakstnieku fonda, tātad arī darbos bijis pirmais, kurš priekš šī teicamā mērķa rokas pacēlis.» Un turpmākā num. «L-v- aizmirst, ka «Mājas Viesa» redaktors Dr. philos P. Zālīts zīmējis jau priekš rakstnieku fonda 100 rubļus.» Vai ne? Kvīte ir mūžīgi laba lieta!

Rakstnieku pabalsta lieta gāja uz priekšu. Trīs sievietes, Anna Ozoliņa, Marija Priedīte un Kristine Jākabsone, zīmēja 50 rubļus, kas nododami Aspazijai tad, kad būtu priekš tās jau 300 rubļu sakrājušies. Zin. Komisijas priekšnieks V. Plute kvītēja te par vienu, te par otru sumu, kas ienākusi priekš literatūras fonda. Zinību Komisija bija ieņēmusi vēl 1898. gadā vairāk nekā 70 rubļus priekš rakstniecības fonda. Ap jaungadu 1899. gadā parādījās «Mājas Viesī» un «Dienas Lapā», kas pa tam bija pārgājusi Dr. P. Zālīša vadībā, veseli saraksti par iemaksājumiem rakstniecības fondam; par tiem kvītēja gan «Mājas Viesa», gan «Dienas Lapas» redakcija, gan abas kopā. Zinību Komisija iecēla īpašu komiteju rakstniecības fonda kārtības ruļļa izstrādāšanai. Rīgas Latviešu Biedrības runas vīru sapulce šo kārtības rulli apstiprināja 4. maijā 1899. g. Viss bija nokārtots. Cik drīz dibinātāju skaits sasniedzis divpadsmit, nodibināma fonda pārvalde un sasaucama dibinātāju sapulce. Tas notika 1901. gadā.

Tā šī lieta izlauzās visām grūtībām cauri un nodibinājās.

Te taču Dr. Zālīša darbība reiz nāca pie mērķa. Viņš bija iekustinājis un arvienu kustinājis. Viņš bija strādājis vārdos un darbos. Viņš bija pirmais zīmējis simts rubļus. Viņš bij naudu lasījis un par to kvītējis. Un nu reiz bija fonds.

Jā, tas taču nebija viņa fonds.

Kā? Cilvēks nes visādus upurus vispārīgai lietai, tautas lietai, un tur viņš vēl pārmetumus dabūs dzirdēt, it kā viņš s e v ko būtu gribējis nodibināt. Viņš taču no paša iesākuma bija uz to pastāvējis, ka Zinību Komisijai rakstnieki jāpabalsta. «Baltijas Vēstnesis» bija bažījies, ka Zin. Komisijai nav par daudz arī

vēl šo lietu uzņemties. Uz to «Mājas Viesis» (1898. g., 45. num.) bija atbildējis, ka Zin. Komisija vēl nesajukšot vis, ja rūpēšoties par rakstniecības fondu. Viņš bija tautu modinājis, un tauta bija piespiedusi, lai to dara. Dr. Zālīša vadītā «Dienas Lapā» (1899. g., 42. num.) rakstīts: «Visur modās jauna, moža, spēka pilna dzīvība. Tas nevarēja vairs palikt vienaldzīgi neievērots no tās puses, kurai vajadzēja būt par tautas gaismas un attīstības centru, kurai pienācās fondu dibināt. Nevarēja vairs aizbildināties. Fondu vajadzēja dibināt, un viņu dibināja, t. i., pieņēma fonda priekšlikumu un iecēla sevišķu komisiju, kurai uzdeva nosacījumu sastādīšanu.» Tas viss notika pie Zinību Komisijas. Un tad Dr. Zālīts būtu gribējis kādu s a v u fondu nodibināt?

Jā, jā; bet kā tur ar tiem rēķiniem? Zinību Komisija ieņēmusi priekš rakstnieku fonda 1898. gadā ap 70 rubļu, un Dr. Zālīts viens pats bija rakstnieku fondam par labu zīmējis 100 rubļu. Kā tas saskan?

Jā, Dr. Zālīša fonds ar Zinību Komisijas fondu taču galā nesaskan. Tās ir šķirtas lietas.

Taču bija nodomāts un nodibināts tikai viens vienīgs Latviešu rakstniecības fonds! Un tas bija pie Zinību Komisijas. Par to bija Dr. Zālīts runājis, par to bija publika ieinteresēta. Un, ja iesūtīja maksājumus rakstniecības fondam, — vai tos saņēma «Mājas Viesis» vai «Dienas Lapa», vai cita kāda redakcija vai iestāde, viena alga — tad tie taču bija nodomāti šim fondam, ko galā pie Zinību Komisijas nodibināja.

Tomēr tas nebija tas fonds, kam Dr. P. Zālīts nodeva savus 100 rubļus, kam viņš iemaksāja «M. Viesa» un «Dienas Lapas» redakcijai rakstniecības fondam par labu nodoto naudu. Tikai tos maksājumus, kas bija nodoti ar sevišķu noteikumu, lai nodod Zinību Komisijai, «Mājas Viesis» arī nodeva pie Zinību Komisijas dibinātam fondam — 37 rubļus 10 kap. un vēl 25 rubļus. Citu naudu, kas bija tāpat zīmēta rakstniecības fondam, bet kuru nododot nebija piezīmēts, lai nodod pie zin. Komisijas dibinātam fondam, Dr. Zālīts nedeva no rokas ārā. Pēc noteikuma jāizlietojot. Bija viņš jau no paša iesākuma piemetinājis savos apcerējumos par fondu, ka devēji var zīmēt, kuram rakstniekam grib. Bija tad arī sanākuši Rainim 100 rubļu, Aspazijai 50 rubļu, R. Blaumaņam 3 rubļi, A. Deglavam 5 rubļi, Alksnim-Zundulim 3 rbļ. un «kādam rakstniekam» 1 rublis. Bet, izņemot šīs noteiktās sumas, bija lielu lielā daļa devēju iesūtījuši vienkārši rakstniecības fondam, pavisam 232 rbļ. 70 kap. Par tiem nu iesūtītājiem vajadzēja vēlāk noteikt, kur lai liek. Vai viņi nu zināja, ka Dr. Zālīts nelasa priekš nodibināmā rakstniecības fonda? Vai to

visi tik ātri varēja izprast, ka Dr. Zālīša vārdiem nevar ticēt, ka viņš, priekš rakstniecības fonda pie Zin. Komisijas uzstādamies, lasīs naudu priekš nezin kāda cita fonda? Lai tad nu ikkatrs devējs pēc ilga laika iesūta noteikumu, kur lai liek viņa maksāto naudu! Tādus noteikumus nesagaidīja — nauda palika Rīgas pilsētas krājkasē.

Tas iznāca no Dr. Zālīša fonda.

Bet Latviešu literaturas fondam (pie Zinību Komisijas) esot nelāga statuti. Labi. Lai dibina biedrību ar labākiem statutiem, to pašu daudzināto tautas izglītības veicināšanas biedrību. Bet tad lai taisni par to runā un taisni tai lasa naudu; bet pār visām lietām lai sper soļus, ka to patiesi nodibina. Un, kad viņas nodibināšana nodrošināta, tad lai tai lasa naudu. Nevar realo, cieto sudraba rubli nodot idealai, tikai idejā pastāvošai iestādei; īpaši nevar runāt par literaturas fondu un priekš tā naudu saņemt un, kad fondu nodibina, naudu nodot — krājkasē.

Bet varot jau fondi būt kādi nekādi. Kā pats rakstniecības fonds varot tikt uzskatīta visa tauta. Devēji lai nosakot, kam katrs grib dot. — Te esam atkal pie tiem stabiņiem, no kuriem katrs iet, kur deguns rāda. Liekas te atkal visas biedrības, iestādes, taču arī redakcijas. Katrs lai sniedz savu rubli tam, kas viņam padziedājis skaistu dziesmiņu priekšā. Dr. Zālīts saista, saista, kamēr viss izripo kā apgāzts kartupeļu grozs uz visām pusēm. Labi, ka vēl ir tāda lieta kā krājkase, tur taču vēl šis tas paliek kopā.

IV

Reiz nāca, ka Dr. Zālīts sāka rīkot vispārīgus Latviešu dziedamus svētkus.

Tas iznāca tā: Jelgavas Latviešu biedrība izsludināja rēķinu par ceturtajiem vispārīgajiem dziedamiem svētkiem. Bija iztrūkums. Kas vainīgs? Daži laikraksti aizrādīja, ka laikam arī tie būšot vainīgi, kas šiem dziedamiem svētkiem bijuši pretī un «Mājas Viesis» arī esot bijis pretī. Viņš, «Mājas Viesis», esot bijis dziedamiem svētkiem pretī? Un Poruku Jāņa liriskie svētku apraksti lai vēlreiz nāk Dr. Zālīša organu slejās! Un ievada rakstus vajag rakstīt, bedrē vajaga citus iegāzt. Trīs organi! Ar tiem taču var pierādīt, kas tīk. Un «D. Lapas» 1899. gada 129. numurā parādījās ievadraksts ar virsrakstu: «Kas otram bedri rok, pats iekrīt». Te vajadzēja iegāzt citus laikrakstus par to, ka tie teikuši, ka «Mājas Viesis» esot bijis pretī ceturtajiem vispārīgajiem dziedamiem svētkiem. Jā, bet tā taču īsti nevar. Bet tā var: vajag rīkot svētkus. Un tūliņ nākošā 130. «D. Lapas» numurā parādījās raksts ar virsrakstu: «Vai mums, latviešiem, nesvinēt

piektos vispārīgos dziedāšanas svētkus». Atbilde no Dr. Zālīša puses: jā. Un tas pats jautājums un tā pati atbilde «M. Viesī» un «M. V. Mēnešrakstā.» Tā taču pierādīs! Tā pierādīs, ka Dr. Zālīts nav bijis pretī ceturtajiem vispārīgiem dziedamiem svētkiem. Ja nav bijis izšķirams, vai balts vai melns karogs plivinājies pa ceturto visp. dziedamo svētku laiku uz «M. Viesa» redakcijas jumta, tad rīkos piektos dziedamos svētkus un uzstādīs pa šo svētku laiku baltu karogu uz jumta — un ar to pierādīs, ka «M. Viesa» karogs ceturto dziedamo svētku laikā ir bijis balts. Tāda ir filozofijas doktora loģika.

Un Dr. Zālīts rīkoja svētkus.

Likās, ka viņš patiesi iemācījies lietu iesākt un vadīt.

Lietas gaita šāda:

1899. gada jūnijā Dr. Zālīts uzmeta savos organos minēto jautājumu un tam pielika minēto atbildi. Vajadzēja svinēt 1901. g. vispārīgus Latv. dziedamus svētkus Rīgas dibināšanai par piemiņu. Šo lietu pārrunāja arī visi citi Latviešu laikraksti un atbildēja uz iekustināto jautājumu ar nē. Arī Rīgas Latviešu biedrība to pārrunāja un runas vīru sapulce atbildēja ar nē. Dr. Z. teica, ka citi pretojoties priekšlikumam tāpēc, ka «M. V.» un «D. L.» to aizkustinājuši, un, ja nu šādi svētki iznākot, tad vislielākā pateicība nākoties tam, kas lietu pirmais aizkustinājis.

— Mazs iespraudums. Te manāms jau kāds motivs, kāpēc Dr. Zālīts grib būt visur tas, kas lietu pirmais aizkustinājis. Viņš cer pateicību iemantot. Bet Krilovam ir tāda pasaka: Zemnieks no agra rīta vaiga sviedros druvā strādā, un šim strādniekam par to nāk no visām pusēm slava un pateicība. Šī uzslava nāk ausīs pērtiķim, un viņam ceļas pret zemnieku skaudība. Arī viņam kārotos pēc slavas un pateicības. Viņš ņem bluķi un to nes, ritina, valsta, vazā, svaida, tā ka arī viņam līst aumaļām sviedri. Bet slavas un pateicības kā nav, tā nav. Kāpēc?

«Tu vari pūlēties, cik gribas,
Bet tomēr panākt nedomā
Ne slavas, ne ar pateicības,
Jo tavos darbos nava labuma.»

Dr. Zālīts nelikās mierā, dzirdēdams, ka viņa priekšlikumam citi laikraksti un R. L. biedrība nepiebiedrojās. Viņš atsaucās atkal uz tautu. Tauta lai izšķir, vai šos svētkus rīkot. «Viņu liktenis tautas rokās.» Dr. Zālīts gāja apdomīgi soli pa solim. Viņš ne tik rakstīja, bet darīja vairāk. Sanāca 20. oktobrī dziedāšanas biedrības «Rota» sarīkotā tējas vakarā Rīgas Latv. biedrību priekšnieki un latv. laikrakstu redaktori un pārrunāja

dziedamo svētku jautājumu. Iznāca ķildas. Te Dr. Zālīts ķērās pie darba. Vajagot lietu nodot Pēterburgas Ārrīgas Dziedāšanas biedrībai. Tai vajagot izzināt, vai rastos pietiekoši garantu svētku izdevumiem, pieprasīt lauku biedrību priekšniekiem un koru diriģentiem, vai tie ar saviem dziedātājiem pie svētkiem piedalītos. Viņš, Dr. Z., šādas izzināšanas izdevumiem ziedojot 200 rubļus un, ja dabūtu svētkiem atļauju, garantējot 1000 (tūkstoš) rubļu.

Un nu gāja lieta vaļā. Zīmēja garanti, pieteicās kori, nāca raksti un pretraksti, tā ka pāris mēnešus uzejams reti kāds «Mājas Viesa» un «Dienas Lapas» numurs, kur par šo lietu kas nebūtu sacīts. Arī citi laikraksti sprieda un strīdējās, šaubījās un cēla aizdomas. Gāja vēstules šurp un turp, šķēlās kori un diriģenti. Pastam bija ko strādāt, avīžniekiem bija ko strādāt, burtličiem bija ko strādāt, un publikai bija ko paklausīties. Bet tik arī bija.

Piepeši viss apklusa. Nedabūja atļaujas. Te taču nevar apvainot Dr. Zālīti. Viņš darīja, ko spēja. Viņš iekustināja, viņš lietu iekārtoja, viņš ziedoja naudu, viņš raudzīja izzināt, ko biedrību priekšnieki, ko koru diriģenti, ko «tauta» domā, viņš pūlējās svētku materialo pusi nodrošināt ar garantiem. Ja nedabūja atļaujas, tur taču viņš nav vainīgs. Kas nav viņa spēkā, to no viņa nevār prasīt.

Lai tad viņš neuzsāk lietu, kas nav viņa spēkā. Četrus vispārīgus dziedamus svētkus ir latvieši izrīkojuši. Te ķērās pie lietas, darīja to un izveda galā. Pirmais, ko mēģināja panākt, bija atļauja. Iepriekš netaisīja nekādu uztraukumu; dabūja atļauju, tad uzaicināja uz piedalīšanos, visu iekārtoja, apsprieda un izdarīja. Ja te modās interese, tad zināja, par ko; te nesa upurus, tad zināja, kādēļ, ja te strādāja, tad darbiem bija drošs mērķis. Bet par Dr. Zālīša priekšā liktiem dziedamiem svētkiem jāprasa: par ko tas viss? Par ko ņēmās viņš pats un draugi un pretinieki runāt, rakstīt un strīdēties? Vai viņiem nebija darba, kas taču par grasi atnes labuma? Par ko ir nodarbināti burtliči un maksātas viņiem algas? Par ko ir iztērēts baķiem papīra un stopiem tintes? Par ko ir bijušas laikrakstu slejas olektīm aizņemtas no uzaicinājumiem, izskaidrojumiem, ķildām, garantu un koru saraktiem? Par ko ir radītas atkal partijas un ķildas, šķelšanās starp pazīstamiem un draugiem, starp koriem un diriģentiem? Ko visu tanī laikā un vietā nevarēja izdarīt, cik daudz svētīga, auglīga darba? Ja ikviens no tiem, kas bija aizņemti, būtu atnesis vienu akmeni ēkas celšanai, kam pamats, cik dažs būtu atradis patvērumu un siltumu! Cik derīgu rakstu pamācībai, attīstībai būtu sa-

rakstīts, iespiests un izlasīts! Par ko tik daudz spēka, laika, naudas, miera iztērēja lietai, no kuras nekā neiznāca?

Par to, ka Dr. Zālīts gribēja pierādīt, ka viņš nav bijis pretī ceturtajiem vispārīgiem dziedamiem svētkiem, ka Dr. Z. gribēja būt pirmais, kas iekustinājis jautājumu par vispārīgiem dziedamiem svētkiem.

Bet nu. Varbūt tik daudz tur bija tās kļūdas, ka iepriekš nepārliecinājās, vai nodoma galā vešanai nav kādi šķēršļi. Ja svētki būtu patiesi izrīkoti, tad taču būtu notikusi laba, jauka lieta?

Arī tad būtu laba, jauka lieta sagānīta ne mazāk, kā kad rīkojums nenotika. Kas bija tas jaukākais pie mūsu nosvinētajiem četriem dziedamiem svētkiem? Vai tur patiesi māksla parādījās uz savas visaugstākās šolaik sasniedzamās pakāpes? Šai ziņā gan tur vēl atlika daudz ko vēlēties. Vai tur bija spožums un greznība, ka acis apstulbo? Auseklis saka: «Sērdienīši tavi ļaudis, bārenīte tava tauta.» Bet viena lieta tur bija. Vienprātība, kopēja cenšanās kaut ko labu padarīt. Un šī netraucētā vienprātība ir vairāk nekā zelta kalni, gar ko brāļi plūcas. Šī kopīgā cenšanās kaut ko labu padarīt ir vairāk nekā visi zinības un mākslas augstumi, kur ar spožiem ieročiem cits citu grib ievainot. Ne pie vieniem dziedāšanas svētkiem jau visa tauta nav dalību ņēmusi, nevarēja ņemt; bet visa tauta uz tiem ar zināmu godbijību nolūkojās. Pat arī ceturtos dziedamos svētkus rīkojot, kad tauta bija jau stiprāk sadalījusēs šķirās ar pretējām interesēm, neviens taisni neuzstājās pret svētkiem, lai gan šaubas bija dzirdamas par viņu nozīmi; mazākais to starpā, kas dziedāšanu varēja un gribēja piekopt, nebija traucēta vienprātība un kopēja cenšanās. Nebija domājams, ka to starpā, kas atrod par iespējamu un derīgu nodarboties ar muzikas mākslu, varētu rasties principialas starpības, nīdēšana un šķelšanās.

Te nāca Dr. Zālīts un pierādīja, ka arī tas ir iespējams, ka arī šais aprindās viens var teikt jā, otrs nē un uz to pastāvēt līdz beidzamam, ka labi ļaudis dziesmu dēļ, pretī vecajam tautas dziesmas padomam, var celt visasāko ienaidu.

Bet ko tur Dr. Zālīts varēja darīt? Viņš jau skubināja tā kā arvienu uz vienprātību, uz kopīgu cenšanos. Skubināja un šķēla tā kā arvienu. Viņš apjautājās, vai nesvinēt svētkus. Visi laikraksti, izņemot viņa organus, atbildēja ar nē. Nu bija laiks, ka vienprātības mīlētājs met lietu pie malas; bet Dr. Zālīts to īsti nu tik vēl saka. Kā? Vai tad viņš tik akls, ka neredzēja, ka arī ar citiem laikrakstiem ir sakarā aprindas, kas domā tāpat kā viņi? Vai viņš tik naivs, ka, atstādamās no viena otra,

kam tā uzticējusēs, viņam sekos visa tauta? ka taisni viņa organi izsaka visas tautas domas? Lai gan viņa naivitatei ir grūti robežas nosakāmas, tomēr tik tālu tā arī nesniedzas. Viņš taču zināja, ka tie, kas citos laikrakstos raksta, arī pieder pie tautas, ka arī tie ir «tauta». Arī to viņš zināja, ka R. L. biedrības runas vīri, taču vairāk nekā viens cilvēks, ir pretī svētku rīkošanai; arī to viņš dzirdēja, ka «Rotas» tējas vakarā sacēlās asas debates. Bet Dr. Zālīts nelikās traucēties. Vienprātība? Vajadzēja rādīt pretniekam dūri, rīkot par spīti. Lūk, šādi dzenuļi šiem mākslas centieniem. Tātad Latviešu vispārīgo dziedamo svētku tradicionalais krāšņums bija samīdīts kā nevainīga puķe, kas nekā neienes. Ja tad arī dziedamie svētki būtu izrīkoti un tur būtu ar eņģeļu mēlēm dziedāts, tad tas tomēr būtu tikai skanīgs varš un zvanīgs zvārgulis.

V

«Dienas Lapa» saka (1901. g. 27. num.): «Veca un mūžīgi jauna patiesība, ka cilvēka dabā piemīt dziņa izlikties kas lielāks, nekā ir.» Gribēja laikam teikt: izlikties par kaut ko lielāku, nekā viņš ir. Vai katra cilvēka dabā ir šī dziņa, par to jāšaubās. Bet jāšaubās nav, ka še «Dienas Lapas» faktiskais vadītājs pats savu dabu ļoti labi novērojis. Ir jau daudz gadījumu dzīvē, kur šai dziņai var atvēlēt pilnīgu svabadību, piem.: kad iet pa ielu, kad sēž sapulcē. Bet, ja darīšanas ar citiem un tad atvēl šai dziņai vaļu, tad nereti iznāk slikti. Ja, piem., darīšanas ar skroderi un tad izliekas par lielāku, nekā patiesi ir, tad var dabūt svārkus, ko nevar mugurā uzvilkt. Tāpat arī šai apcerējumā vairākkārt redzējām, kāda nelaime iznāk, ja cilvēks sadzīvē uzņemas lietas, ko viņš nevar ne šā, ne tā galā vest. Vispārībai īpaši nav par labu, ja kādam izdodas to panākt, ka citi viņu patiesi tura par lielāku, nekā viņš ir.

To piedzīvojām arī pie Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanām 1901. gadā. Te «D. Lapa» spēlēja lomu, kas nebija viņas, izlikās par citādu, nekā viņa faktiski bija. Kāda daļa no tiem, kas pie vēlēšanām piedalījās, turēja «Dienas Lapu» par tādu, kāda viņa izlikās, un iznāca dibinātu prasījumu neievērošana un šķelšanās.

Kad 1900. gada rudenī sākās Rīgas latviešu starpā kustība pilsētas domnieku vēlēšanas lietā, tad «D. Lapa» nolika šīs kustības uzsācējus joku katlā, teikdama, ka viņu veikali pēdējos gados esot labi plaukuši un viņi gribot iedzīvoties arī pilsētas domnieku godā, īpaši savām madamiņām par patikšanu. Turpretī sevi viņa mēģināja nostādīt jo cienījamā gaismā: viņa aizstāvot visu šķiru intereses, ap viņu pulcējoties jauna,

spirgta latviešu inteliģence. Tas bija lasāms arī vācu avīzē *«Düna Zeitungā»*, kam sevišķi lieli nopelni, ka «D. Lapu» sāka iecienīt vācu aprindās.

Latviešu vēlētāji sadalījās divos pulciņos, no kuriem vienam bija par organu «Baltijas Vēstnesis», otram «Dienas Lapa». «Baltijas Vēstnesis» apzīmēja ceļu un tad gāja mierīgi un droši soli pa solim uz priekšu. «D. Lapa» svaidījās šurp un turp, cēla aizdomas pret pretējā pulciņa vadoņiem, rēķināja priekšā latviešu vēlētāju nespējību. Bet arvienu gaišāk tika redzams, ka viņa ar vācu laikrakstiem, sevišķi ar *«Düna Zeitungu»*, iet roku rokā. Tas bija redzams no tam, ka viņa, aprēķinādama latviešu vājos spēkus, lika allaž priekšā, lai latvieši ar vāciem vienotos, ka viņa pasniedza *«Düna Zeitungas»* rakstu par vācu principiem, to ņemdama aizsardzībā pret kaut kādiem sagrozījumiem caur paskaidrojumiem un iepinumiem, ka viņa vēlējās, kaut dievs dotu vāciem gudru prātu, kandidatus no latviešu vidus izraugot.

Tomēr, nelūkojoties uz visu to, pēc visa tā, kas minēts, Dr. Zālīts nekautrējās «Dienas Lapā» (28. num., 1901. g.) pasniegt rakstu par domnieku vēlēšanām ar moto *«Concordia Domi foris pax»* (Vienprātība mājās rada mieru uz āru), kur viņš latviešiem pārmet, ka tie, lai gan mākslā un zinātnēs tikuši diezgan uz priekšu, tomēr nav mācījušies saderību, vienprātību. Īpaši vēlēšanu lietā tas parādoties. Vienprātīgi vajagot nostāties un prasīt latv. cienīgu aizstāvību Rīgas pilsētas domē. «Ja tad tāda mūsu dibināta un taisna balss noskanētu kā balss tuksnesī, tad, nu, tad vīrs pie vīra kā viens vīrs — visi priekš viena un viens priekš visiem par savām tiesībām! Bet tik tālu nebūtu gājis. Pret vienotu spēku rodas cienība. Mūsu balss nebūtu noskanējusi kā balss tuksnesī. Mūsu dibinātās, taisnās prasības tiktu atzītas un ievērotas. Mūsu Rīgas līdziedzīvotāji nebūtu tik tuvredzīgi, ka nesaredzētu, ap ko lieta grozās. Un, ja ar, par ko jāšaubās, tad, nu, tad mēs visi kā viens vīrs izkarotu savas tiesības un panāktu savas dibinātās prasības.» Cik tas jauki, cik tas pareizi!

Cik tas nejauki! cik tas riebīgi! Šos vārdus nekaunas runāt vīrs, kas savā vadītā laikrakstā ir pielaidis, ka latviešu vēlētāju kopošanās iekustinātāji top izvazāti pa «Rīgu dienā un naktī» kā tukši godkārības kalpiņi, kas licis latviešiem un vāciešiem priekšā izrēķināt, ka latviešu spēciņš ļoti vājš, kas, dievu lūgdams, nododas līdziemītnieku žēlastībai, kuri lai no latviešu vidus izrauga īstos vīrus, kas vēl dienu priekš tam ir vienaī daļai latviešu vēlētāju rīkotāju pa jokam licis viņus pašus dēvēt par «latvīteru vienīgajiem patentētiem reprezentantiem» un licis

tiem runāt: «Brālīši, latvīteri! mums visiem kopā jāturas... tikai ja jūs mūs akli paklausīsiet, jūs pie kā laba tiksiet.» Šis vīrs nekaunas runāt par latviešu vienprātību un saderību vispārīgās lietās, par latviešu cienīgu aizstāvību Rīgas pilsētas domē, par latviešu uzstāšanos kā viens vīrs. Jā, spalva un laikraksts viņam ir doti, jaukus vārdus: «concordia», vienprātība, saderība, skūpsts viņš ir dzirdējis un studējis — kas viņam var aizliegt rakstīt un likt iespiest, kas jauki skan? Un lasītāji ir nosodīti lasīt vārdus, vārdus...

Bet varbūt Dr. Zālīts no 3. februara dienas 1901. gadā grib atdzimt un palikt pavisam cits. Viņš raksta: «Bet ko darām mēs, rīdzinieki latvieši, kas sevi turamies par tās zemes sāli? Mēs mūsu spēkus velti iztērējam savstarpējās ķildās. Apkarojam un aprunājam cits citu. Sviežam viens otru ārā. Vai tādēļ mūsu tēvi un mātes atrāvuši sev maizes kumosu, mūs augstskolās sūtīdami, un tauta ziedojusi tūkstošiem artavu? Nē un simtreiz nē! viņi no mums sagaida darbus, godīgus, svētību nesošus darbus dzimtenes laicīgas un garīgas labklājības labā.» Nudien, viņš grib palikt pavisam cits!

Jā, jā. Turpat būs. Turpat viņš paskubina «brāļus»: «Moraliski grimušiem, bāriņu un atraitņu mantu izšķērdētājiem, vārda lauzējiem, savu augsti apdrošinātu māju dedzinātājiem, svešu mantu un citu dokumentu ieķīlātājiem utt., utt. nedosim, brāļi, nevienas balss!» Tas nozīmē: uzmanaties, mums ir moraliski grimuši, bāriņu un atraitņu mantu izšķērdētāji utt. Vāciešiem, par brīnumu, ap to laiku neviena tāda nebija; to neminēja nevienā vācu, ne arī citos laikrakstos. Tātad lai ir latvieši uzmanīgi, lai ir arī vācieši uzmanīgi, kas arī nekavējās savos laikrakstos šo Dr. Zālīša gaismā celto faktu saviem lasītājiem paziņot. Lūk, tā sēj vienprātību latviešu starpā!

Tad, zināms, iet atkal pie iebrauktām sliedēm tālāk. Tūliņ otrā dienā ir atkal visādas sarēķināšanās un aprēķināšanās ar pretiniekiem, kuras noved uz pilsētas vēlēšanām. Saticība, vienprātība! Tad, zināms, atkal aprunājas «Rīgā dienā un naktī», kādiem vajadzētu būt kandidatiem, kas būtu uzstādāmi no «latvīteru» puses uz pilsētas domnieku amatu. «Vai pietiktu ar šiem lielajiem nopelniem, ka viņš katru pusdienu notura «māmuļas» telpās un arī pēc sēdes rauj visu nakti vaļā uz stukulku?» Saderība, skūpsts!

Tad akal reizi svēta nopietnība. Dr. philos. P. Zālīšam atkal reizi sirds plūst pāri, un viņš grib runāt par tēvu zemi un tautību. Un tur nu zvēr: «Lai mana labā roka nokalst, ja es tevi aizmirstu, tu mana tēvu zeme, lai mēle tad pie žoda pielīp!» (D. L. 35. num. 1901. g.) Jā, vajaga cīēti noteikt. Ja cieti

nenosaka, kas var zināt, vai tic. Tagad ļaudis skatās uz to, kas priekš acīm ir, viņi skatās uz darbiem. Tik smalkas lietas kā vārdi tiem drīz vien aizskrien bez kāda iespaida gar ausīm. Tādēļ vajaga cieti noteikt. Un dzejiski vajaga teikt: «Mūsu ģimenes kā mūsu svētnīca lai ir tā augstā, stiprā un skaidrā dimanta pils, kur uzturas ikviena mūsu tautība skaidra kā spodrais briljants. Ikviena dārgās mātes valodas skaņa, skaidra kā sudrabs un sirdi pacilājoša kā Bethovena debešķīgās simfonijas vai Mocarta burvju stabules jūsmīgi saldās skaņas, lai atskan šinī svētnīcā!» (D. L. 40. num. 1901. g.) Un, lai dažam visām simfonijām un burvju stabulām par spīti neuznāktu pavisam nekrietnas domas, tad jāpieliek klāt: «Lai neesam kā tie liekuļi, kas gan saka: «Kungs, kungs,» — un tomēr debesu valstībā neieiet.» Tā. Tas tad nu ir uz visām pusēm izstrādāts, uz visām pusēm nodrošināts meistara darbs.

Un tad var vest politiku tālāk. Pa tam bija *«Düna Zeitung'a»* «Dienas Lapai» par tādu sirdsdraudzeni tikusi, ka Dr. Zālīšam bija tīri prieks rakstīt. Visu, ko «D. Lapa» domnieku vēlēšanu lietā rakstīja, *«Düna Zeitung'a»* atzīmēja savās slejās un pielika klāt: cik tas gudri, cik tas prātīgi, cik tas taktiski! Tādas piezīmes par sevi Dr. Zālīts līdz šim bija uzgājis tikai savos organos, un nu viņš tās uziet arī citur un vēl pie vāciešiem.

Šīs vācu pusē slavētās gudrības bija tās pašas, ko jau dzirdējām: latvieši pret vāciem nekā nevar izdarīt, pat arī tad ne, ja ar tiem ietu kopā krievi: ar «Balt. Vēstnesi» sakarā stāvošā vēlētāju komiteja reprezentē tikai mazu daļu latviešu vēlētāju; ja grib ko panākt, tad jāvienojas ar vāciem.

Tas nevarēja palikt bez iespaida uz vāciem, kas šoreiz, novērodami pretēju elementu spēku, gribēja domnieku vēlēšanās nākt izlīgdami pretī. Pie tam viņi gaiši izteica, ka viņiem uz to nav nekādi citi iemesli kā tikai tas mierīgais un aukstais apsvērums, ka vēlētāju balsis tagad citādi izdalījušās (*«Düna Zeitung»*, 1901, Nr. 43). Šo apstākli vajadzēja ievērot un pie laika par to gādāt, ka tas viņiem nepatikšanas nedara. Bet, kā īsti vēlētāju balsis izdalījušās, to nevarēja uz mata zināt. Lai to varētu smalkāk novērot, vajadzēja sekot vēlētāju kustībām, un tās atspoguļojās laikrakstos. Te nu krīt svarā «D. Lapas» nopelni. No tās viņi dabūja novērot, pirmkārt, ka latviešu spēks nav tik liels, otrkārt, ka viņi paši savā starpā sadalījušies, treškārt, ka viena daļa no tiem grib stipri piekāpties un ar vāciešiem šā vai tā līgt. Šie novērojumi bija vāciem ļoti patīkami, un par tiem «Dienas Lapa» izpelnījās vācu simpatijas; to izpelnījās «Dienas Lapa», ko viņi agrāk ne acu galā nebija varē-

juši ieredzēt, tāpat kā Dr. Zālīša vadīto «M. Viesi» gadus piecus atpakaļ. Toreiz Dr. Zālīts minēja «Balsi» un «Balt. Vēstnesi», nicinādams par mēreniem un apdomīgiem; tagad vācu laikraksti min Dr. Zālīša organus par mēreniem un apdomīgiem, un Dr. Zālīts to laipni ņem pretī.

Kad nu sākās ar latviešu vēlētājiem sarunas un «B. Vēstneša» aizstāvētā vēlētāju komiteja prasīja, lai latviešiem dotu domē 30, vēlāk — 20 vietas, tad vāci šo prasījumu atrada par pārmērīgu, par tādu, kas nepabalstās uz patiesiem apstākļiem (*Düna Ztg.*, 43 un 49. num.); bez tam ne mazs skaits Rīgas latviešu cenšoties ar vāciem sabiedroties (*Düna Ztg.*, Nr. 49.). Šādā gadījumā vāci salīga ar «Dienas Lapas» aizstāvēto grupu, dodami latviešiem 12 vietas.

«Dienas Lapa» nav bez nopelniem, ka tāds līgums iznāca. Vācieši patiesi varēja domāties, ka viņi sper lielu soli latviešiem pretī, šādos apstākļos viņiem 12 domnieku vietas novēlēdami, ka viņi apmierina lielas latviešu daļas vēlēšanos, ka būs nu jauks miers dzimtenes pilsētas dažādo iemītnieku starpā. Pie šādas jaukas, mierīgas apziņas vācu starpā «D. Lapai» patiesi lieli nopelni. Ja būtu latvieši uzstājušies kā viens vīrs, kā «D. Lapa» teica, bet negribēja, tad, kas zin, vāciešiem vai būtu bijis ar rūgtu sirdi jādod 20 vai pat vairāk domnieku vietas. Bet «D. Lapa» varbūt patiesi izteica vispārīgu vēlēšanos, viņas aizstāvētais līgums varbūt patiesi apmierināja lielāko latviešu vēlētāju daļu?

Atbildi dod vēlēšanu iznākumi.

Pēc tiem sprieda *«Düna Zeitung'a»* (Nr. 66), ka ar «Dienas Lapu» bijušas sakarā 150—200 balsis, kur iepriekš rēķinātas 550—600 balsis. «Balt. Vēstnesis» sprieda, ka «D. Lapai» bijušas 50 balsis; un «Dienas Lapa» pati savas balsis — nemaz vairs nerēķināja (sk. «D. L.», 63, 65 numuros). Uzstādīdama rēķinu, kā būtu iznācis, ja latviešu vēlētājiem būtu piebiedrojušies krievu vēlētāji, viņai no savas puses nebija neviena, ko pieskaitīt. Vai patiesi nebija neviena? Kas «D. Lapai» patiesi ir vai nav, to no «D. Lapas» pašas nekad nevar dabūt zināt. Lai jautājumam būtu kāda nozīme, tad tas tā jāliek: kāpēc «D. Lapa» nu uzreiz izrādās tāda, ka ar viņu sakarā nav neviena vēlētāja? Lūk, lai varētu savus aprēķinus cik necik glābt. Viņai ik reizes bija iznācis, ka latviešiem arī tad nav uzvara sasniedzama, ja viņiem piebiedrotos krievi. Bet kā nu bija? To vēlētāju viszemākais balsu skaits, kas bija balsojuši kopējas vācu-krievu-latviešu listes kandidatiem par labu, bija 1429. Latviešu «Balt. Vēstneša» aizstāvētai kandidatu listei par labu nodotais visaugstākais balsu skaits bija 928. Krievu vēlētāju skaitu aprēķināja uz

250. Ja nu šie būtu nākuši uz latviešu pusi, tad būtu kopējai listei palikušas 1429 — 250 = 1179 balsis un latviešu (B. Vēstn.) listei būtu 928 + 250 = 1178 balsis, tātad pēdējai tā kā tā iznāktu par 1 balsi mazāk. Tā izrēķināja «D. Lapa». Ja viņa tikai vienu vienīgu balsi no saviem vēlētājiem būtu pielikusi klāt, tad latviešu liste jau būtu varējusi stāties pretī vācu listei. To nedrīkstēja. Tāpēc it klusiņām savus piekritējus šādā gadījumā paturēt mājās. Tā, lūk, tad arī reiz tādi likumi kā pazemība, atsacīšanās no lielības šādā gadījumā sastopami pie «D. Lapas». Lai «D. Lapai» būtu cik to visskaistāko īpašību, tad tomēr taisni šo pie viņas Dr. Zālīša vadības laikā vēl neviens nebija nomanījis.

Bet turpat «D. Lapa» sauc un sauc, ka viņai, tikai viņai tie nopelni, ka «B. Vēstneša» vīri tikuši domniekos. Tu brīnums! Viņai nav nevienas balss, un caur viņu «Balt. Vēstneša» vīri tikuši domniekos. Nē, te ir pat divi brīnumi. Viens ir tas: bez balss sasniegt balsu vairumu; otrs tas: «D. Lapa» sākusi mīlēt «Balt. Vēstneša» vīrus. Vai patiesi arī šo īpašību atradīs pie viņas, ka viņa mīl savus ienaidniekus? Te iznāk būte, kam pilnībā nav līdzīgas. Vai to Dr. Zālīts par saviem organiem jau sen nebija teicis?

Tikai šoreiz starp citām pie «Dienas Lapas» vēl viena īpašība jo gaiši parādās. Nespējība, vājība. To pierāda tas, ka viņai nav nevienas balss, to pierāda tas, ka ievēl domniekos «Balt. Vēstneša» vīrus. Kur nu tie apgalvojumi, ka «Balt. Vēstneša» aizstāvētais vēlētāju pulciņš reprezentē tikai mazu latviešu daļiņu? Kur to asprātību nozīme par domnieku goda kārotājiem un viņu madamiņām?

Ja še nu arī atkāpjamies no «D. Lapas» grūtā brīdi sastādītiem rēķinumiem un dodam viņai kādas vēlētāju balsis, ja dodam viņai to pat tik daudz, cik viņas draudzene *«Düna Zeitung'a»* domā, 150—200, tad tomēr viņu bija mazākais trīsreiz mazāk, nekā vācieši bija rēķinājuši. Viņi bija domājuši līgstam ar mazākais trīsreiz stiprāku latviešu reprezentantu, nekā viņš patiesi bija, un tāpēc bija nomaldināti no nopietnām līguma domām ar otru vēlētāju pulciņu, kas reprezentēja latviešu vairumu. Ja še iznāca dibinātu prasījumu neievērošana, tad tas bija pa savai tiesai «D. Lapas» nopelns. Augstā filozofijā un poezijā par tēvzemes un tautas mīlestību kavēdamās, viņa bija aizmirsusi ieņemt tautas labumam un godam piemērotu stāvokli.

Bet viņa taču gādājusi vai pielaidusi, ka uz kopējo listi, kam bija cerība uz uzvaru, nāca 12 latviešu vārdi un starp tiem arī «B. Vēstneša» vīri. Te redzama atkal tikai nespējība un pilnīga principu zem kājām mīdīšana. Pretējās puses kandidati

uzņemti vai nu pret «D. Lapas» gribu, bet tad viņai vajadzēja atteikties šo listi aizstāvēt; jeb vai tie uzņemti ar «D. Lapas» pielaišanu, bet tad viņa nedrīkstēja tos apsmieklā likt. Bet «D. Lapa» dara visu, kad tik iznāk vārdi, frazes. Gar lietas patieso stāvokli, gar viņas apzinīgu virzīšanu viņai nav nekāda daļa.

Gar to Dr. Zālīts neliekas ne zinis. Viņš tura to sev par godu atzīties (D. L., 73. num.): «Cik tālu man personīgi stāvēja domnieku vēlēšanas lieta, redzams no tā, ka es neesmu nogājis ne uz vienu sapulci, ne uz vienu pašu vēlētāju pulciņa vadoni.» Tā; nejūt ne mazākās dziņas par to personīgi pārliecināties, kā lieta īsti stāv, kā tā virzās un grozās, bet nevar iekš sevis to prieku apvaldīt — laist par to dienu pa dienai vaļā raibas rakstu rotaļas, kur nopietnas lietas stumda kā bērni aitiņas pa tāfeles krustaino zīmējumu. Var jau mājās uz dīvana omulīgi izsnausties un izfilozofēties un tad uzsēsties koka zirdziņam mugurā un pabraukties pa karuseli, bet neiet virzīt un grozīt ļaužu vidū nopietnus sadzīves jautājumus. Bet, ja viņam laika kavēklim tomēr tīk izvēlēties sadzīves skatuvi, tad lai viņš nebrīnās, ka reiz viņš palicis viens un var sev iegādāties salmu vīriņus, ar kuriem rotaļāties.

Te pat izjūk visi «D. Lapas» principi. Krievu laikraksts «Прибалтийский край», raksturodams latviešu dienas laikrakstus, bija «D. Lapu» nosaucis par progresivu. «D. Lapa» (49. num.) uz to atbild, ka viņa ne visur ar krievu laikraksta domām vienis prātis. Tad nu viņa pati dod par sevi raksturojumu. Ka viņa progresiva, viņa nemin. Tātad ar to viņa ar krievu laikrakstu nav vienis prātis. Viņa objektivā veidā ziņo par visu; tā būtu apmēram reportiera darbība. Viņa tādā pat veidā izplata zināšanas tautā; tātad sniedz pamācības, kā to rakstniecībā redz jau no Stendera laikiem. Viņa veicina morales pieņemšanos. Vai caur to, ka izliekas par citādu, nekā ir? Viņa modina dziņu uz taisnību un īpaši mīlestību uz dzimteni, valsti. Tā ir laikam mīlestība uz dzimteni, ka šķeļ latviešus savā starpā, šķeļ īpaši dzimtenes kopējas tautas, ka viena neievēro otras dibinātās prasības un tā izsēj otrā nemiera sēklu. Un taisnība! «D. Lapa» taču pati aprēķina, ka pēc vēlētāju samēra pēc taisnības latviešiem vajadzētu dabūt apmēram trešo daļu, ap 30 no domnieku vietām; pati to aprēķina, un pati ir mierā ar 12. Kur te nu paliek taisnība? «D. Lapa» tātad, par kādiem nebūt principiem runādama, uzmet uz papīra tikai kādus kaut kur dzirdētus vārdus, kam ar viņas darbību nav nekāda sakara. Godīgāki tad būtu objektivā veidā tikai ziņot par visu, tātad uzņemties godīga reportiera lomu. Tā viņa simtkārt vairāk veicinātu morali nekā tagad un atnestu taču kādu labumu dzimtenei un valstij.

VI

Laikam gan nekas nav tik spožs, ko nevarētu aptraipīt dubļiem, tā ka tam netīk ne virsū skatīties. Māksla un zinātne ir tikpat kā saule pelēkajā cilvēka mūžā. Bet arī tās var tā novazāt, ka viņas savu spožumu zaudē. Ka to var, arī to ir Dr. P. Zālīts pierādījis.

Dr. Zālīts ir allaž ar to lepojies, ka viņa organos strādā vislabākie spēki, ka ap tiem ir pulcējušies vislabākie latviešu rakstnieki, ka tur top iespiesti vislabākie latviešu raksti. Kad runāja par rakstniecības fondu, tad «M. Viesis» minēja par vienu no iemesliem, kāpēc «B. Vēstnesis» pretojās fonda nodibināšanai, to, ka tad būšot jābalsta tikai «M. Viesa» līdzstrādnieki. Patiešām, Dr. Zālīša vadītajos laikrakstos arī parādījušies laba tiesa no vislabākajiem latviešu rakstiem. Lai minam tikai dažas R. Blaumaņa noveles, Poruka stāstus un tēlojumus, dažus Aspazijas dzejoļus, Deglava «Jauno pasauli», Raiņa tulkoto «Faustu».

Bet tam visam nāca klāt ievadījumi, izvadījumi un pavadījumi no redakcijas priekš un pēc iespiešanas, tā ka uz visu to jaukumu tapa izlietots spaiņiem netīrumu.

Kā? Dr. Zālīts taču savus rakstniekus un viņu darbus pret visiem uzbrukumiem, aizspriedumiem, ļaunām domām, pat pret vienaldzību aizstāvēja!

Ja viņš tos aizstāvēja. Ja kāds rakstīja pārskatus par rakstniecību un tam gadījās minēt par Dr. Z. organu rakstiem kādu vārdu, kurā nav glaimu, — tad lai viņš gaida! Pat arī tik daudz nebija vajadzīgs, lai dabūtu iepazīties ar apstrādājumiem. Ir zināmos gadījumos tikai bijis vajadzīgs par Dr. P. Zālīša organiem — klusu ciest.

To reiz dabūja piedzīvot L. Bērziņš. Tas 1897. gadā, Zinību Komisijas vasaras sapulcē referatu par mēneša un nedēļas laikrakstiem sniegdams, mantoja no «M. Viesa» atzinību. Viņš esot laikrakstu feļetonus aplūkojis pēc tā mēra, cik ievērojama tie snieguši. No viņa esot «M. Viesis» un «Mēnešraksts» ieguvuši spriedumu pēc saviem nopelniem un par citiem labāku (M. V., 1897. g., 28. num.).

Te taču ir priekšā vīrs, kam mazākais viena laba īpašība: viņš spriež pēc nopelna, viņš ir taisns, bezpartejīgs. Par tādu ir L. Bērziņš priekšā nostādīts, par tādu viņu uzlūkosim.

Bet, tu manu dieniņ, kā viņš nākamā (1898.) gadā pārgrozījies! «M. Viesī» atkal par viņa Z. Komisijas referatu ziņojums. Viņš «parādījis tādu literaturas nezināšanu, ka tīri nelabi paliek, to iedomājoties. Un tādi uzdrošinās mūsu rakstniekus

pamācīt!» Redz, kāds! Bet tas vēl nekas: nezināšana vēl nav grēks. L. Bērziņš saka lietas, kas ir neticamas; viņš saka, ka viņam neesot laikraksti piesūtīti, un galā viņa referata nepilnībai pavisam citi iemesli. Viņš iedzīvojies draugos, un par viņu darbiem viņš neparko nu negribot nodot sliktu spriedumu. L. Bērziņš tātad nu ir nepatiess, netaisns, partejīgs.

Ko viņš tad nu īsti nodarījis?

Viņš savā referatā par «M. Viesi» — cietis klusu.

Jā, jā; viņš par «M. Viesi» cietis klusu, un par to nu «M. Viesis» pie viņa atrod minētās īpašības. Senāk sacīja, ka klusu ciest esot zelts; bet ne nu kāds, klusu ciezdams, ir tapis par sliktu cilvēku. Kā tas iespējams?

«M. Viesī» tas lasāms. Lūk, tā. L. Bērziņš ir draugs «Balsij», «Balt. Vēstnesim», «Tēvijai». Bet tur ir iekšā diezgan vāji ražojumi. Ļoti labi ražojumi ir «M. Viesī». L. Bērziņš ir ievēlēts par nedēļas un mēneša laikrakstu beletristikas referentu. Par mēneša laikrakstiem L. Bērziņš nodod spriedumu. Bet, ja nu viņš nodotu spriedumu ar par nedēļas laikrakstiem, tad vajadzētu par draugiem teikt sliktu, un to viņš negrib, un par «M. Viesi» vajadzētu teikt labu, un to atkal viņš negrib. «Nav patīkams tāds stāvoklis, kad ir spiests negribot savam draugam pliķi dot, tādēļ jau labāk no tāda izvairās un gudrāki, kad par visu cieš klusu.» — Vēl vairāk L. Bērziņš dara saviem draugiem par labu. Viņš liek priekšā nodot spriedumu par plašākiem laikmetiem, par kādiem desmit vai divdesmit pieciem gadiem. Kāpēc? Lūk, kāpēc: «Ir bijuši «Balsij» un «Balt. Vēstnesim» savi ziedu laiki. Pēc Bērziņa kga priekšlikuma rīkojoties, tas, kas tagad iznāk, nebūtu nemaz jāievēro vai vismaz varētu tikt neievērots un draugi raudzītu tautas priekšā no pagātnes ko profitēt.» Redz, uz kādām lietām L. Bērziņš spējīgs!

Lūk, uz kādām lietām Dr. P. Zālīša vadītais «M. Viesis» spējīgs! Kur ir pierādījumi par to, ka tas nav taisnība, ka L. Bērziņš nevar par nedēļas laikrakstiem tāpēc referēt, ka viņam nav piesūtīti laikraksti? Kur ir pierādījumi par to, ka L. Bērziņš tāpēc par nedēļas laikrakstiem nereferē, lai viņam nebūtu sakāmas draugiem nepatikšanas? Kur ir pierādījumi, ka L. Bērziņš liek priekšā tādēļ par garākiem laikmetiem referēt, lai viņa draugi tur varētu ko profitēt? Vai ir jel maz domājams, ka cilvēks, kas gadu iepriekš gaiši teicis, kas viņam sakāms, viena alga, vai jāspriež par draugu vai par ienaidnieku, ka tas nu uzreiz paliks klusu, ja spriedums par draugiem iznāktu slikts?

Lai gan pierādījumu nav un viss tas pat nav domājams, tomēr Dr. Zālīts nekautrējas nostādīt par moraliski zemu otru

cilvēku tāpēc vien, ka tas par viņa organiem cietis klusu, kur tam tie bijuši, pēc viņa domām, jāslavē. Ja kādas Amerikas upes elektrības spēks top aprēķināts nepareizi, tad «M. Viesis» tūliņ klāt un rāda sašutis uz kļūdām. Bet, ja viņa paša slejās kāda cilvēka moralisko spēku nospiež uz nulli, tas tad «M. Viesim» ir nepieļama lieta. Un tomēr upe vēl mierīgi savus viļņus uz priekšu, lai par viņu filozofē un rēķina, kā patīk; bet cilvēkam, īpaši atklātības darbiniekam, tas nevar būt viena alga, kādas domas par viņu atklātībā saceļ. Un, ja «M. V.» slavenie raksti viņu uz to skubina, lai viņus aizstāv un citiem godu nolaupa, tad lai viņi labāk būtu palikuši neiespiesti, jo gods ir vairāk nepieciešams nekā slava. Bet Dr. Z. aizbildinās, kad L. Bērziņš raksta pretī, ne viņš, ne redakcija par L. Bērziņu rakstījusi, bet A. Deglavs. Ja tad arī pieņemam, ka Deglavs to rakstījis, lai gan tur nav Deglava vārda apakšā, tad tomēr Dr. Z., «M. V.» vadītājs, caur to nav attaisnojies. Kas otru savās mājās tīšu ļauj nopulgot, nav ne par naga melnumu labāks par to, kas viņu nopulgo.

L. Bērziņš raksta atbildi uz «M. Viesa» apvainojumiem. «M. Viesa» redaktors to izpušķo ar piezīmēm. No tām varam daudz ko mācīties; tur īpaši dabūjam iepazīties ar augsti mācītā redaktora kunga šķīstajiem dzenuļiem. Še kāds piemērs.

L. Bērziņš pārlabo «M. Viesa» referentam šādu kļūdu: «Par Zeibolta «Likteni» sakarā teicu, ka viņš starp «Mēnešraksta» oriģinaliem lielākais, bet ne labākais, jūs to atstāstāt: lielākais ... un arī varbūt pats labākais.»

Pie šī pārlabojuma redaktors piesprauž: «Norakstīt vārdu pa vārdam L. B. referatu mūsu referentam rakstniekam Augustam Deglava kgm gan nav bijis iespējams. Taču atstāstot viņš nebūt nav L. Bērziņa kga domas sagrozījis.» Tā! L. Bērziņš saka: «ne labākais,» A. Deglavs: «pats labākais» — un L. Bērziņa domas nav sagrozītas. Laikam tāds apgalvojums tikai tur ir iespējams, kur «gaisma un patiesība» rakstītas augstu gaisā uz karoga, bet kur tās nekad tik tāļu nepazeminās, lai nolaistos cilvēku dzīvē un pieliktu savu mēru pie nīcīgiem cilvēku vārdiem un darbiem. Jā, gaismu un patiesību augstu turēt, tas ir Dr. P. Zālīša princips! —

Ne labāki par L. Bērziņu izgāja K. Mīlenbacham. Viņš tapa izdīdīts pa «Indijaniešu kara deju». Viņš esot dīvdabis, kurš reizē gribot būt Homers un Coils. «Parastajam vārdam «dīdīt» «cien. valodnieks» piekar asti klāt, kuru viņš vispār ļoti iemīļojis un sirdīgi aizstāv pret visiem strupinājumiem: ir jau arī viņa līdz ar ragiem neatņemams piederums pie «B. V.» simboliskā liellopa.» (M. V., 1898. g., 27. n-rā.) Valodnieks ir asti ļoti

iemīļojis; tā ir līdz ar ragiem viņa neatņemams piederums pie simboliskā liellopa. Cik tā ir klasiska glezna! Redz, cik oriģinalā veidā mūsu valodnieks top izdīdīts pa «Indijaniešu kara deju»! Bet par ko?

Redzēsim par ko!

«M. Viesī» tas lasāms. K. Mīlenbachs, savu vārdu neminēdams, tikai no «B. Vēstneša» redakcijas apzīmēts par kādu cien. valodnieku, uzbrucis «B. Vēstnesī» kādā ziniski ietērptā rakstā «Fausta» tulkotājiem, tos nosaukdams par «neprātīgiem nelgām», «ākstiem», nemākļiem», «ābeces nepratējiem». Tas taču rupji! Īpaši pret Aspaziju tas nepieklājīgi. «Cien. valodnieks parāda savu cienīgo izturēšanos, apmētādams rakstnieci ar tādiem lamu vārdiem kā: neprātīga nelga, *stumpfe Tölpel*, āksts, un savu valodas zināšanu, dodams pazīstamai rakstniecei pārāk nosebojušos padomu mācīties ābeci, kuru pats laikam nule būs atradis par lietderīgu, bet grūtu.» (M. V., 1898. g., 25. num.) Īstā laikā «B. Vēstnesis» esot pratis sadzīt šo valodnieku, kas pratis visu to lietu pret «Faustu» aranžēt, sarīkot īstu polemikas maskeradi. Tāda uzvešanās taču aplama un gandrīz varbūt attaisno, ja šādam aplamniekam, to ļaudīm parādot, pieliek ko pakaļā un uz pieres.

Jāpaskatās «Balt. Vēstnesī». Jā, tur 1898. gada vasarā iespiesta rakstu virkne ar virsrakstu «Par valodas pareizību», kas iet pa 11 numuriem. Virknei nav paraksta. Iesākumā redakcija piezīmē, ka sacerētājs ir viens no mūsu visievērojamākiem valodniekiem. Caur šo piezīmi nākam uz domām, ka sacerētājs laikam būs K. Mīlenbachs. Šais domās topam apstiprināti, rakstu lasot: tur ir Mīlenbacha stils, Mīlenbacha plašās un pamatīgās valodas zināšanas. Pie citu valodnieku rakstiem pieturēdamies, sevišķi latviešu valodu ievērodams, viņš pievilcīgi aplūko valodas pareizības virzienus. Pie lietderīgā virziena viņš pakavējas ilgāk, min tur dažus Norena uzstādītus valodas likumus, pie kuriem derētu turēties, un paskaidro tos piemēriem. Piemērus viņš ņem kā še, tā vispār tikai no ievērojamākiem rakstniekiem. Pie «Fausta» tulkotājiem, Aspazijas un Raiņa, viņš nonāk, minēdams likumus: «Nepareizs ir tas, kas grūti saprotams,» — un sevišķi: «Pavisam atmetams ik viens valodas paražas grozījums, kas nekāda labuma neatnes.» Īpaši strupinājumu paraugi, izņemot kādus, no «Fausta» tulkojuma ņemti. Tūliņ pēc šiem paraugiem nāk raksta sacerētāja aizrādījums: «Vācu valodai ir arī savi valodas strupinātāji. Šopenhauers tos nosauc par neprātīgiem nelgām (*stumpfe Tölpel*).» Tad sacerētājs piemin, ka sevišķi priekš latviešiem, priekš viņu jaunākiem rakstniekiem būtu uzstādāms nosacījums: «Neraksti ātrāki, iekam neesi

krietni ievingrinājies valodā.» Valodas pareizības ceļu varot nostaigāt tikai valodas filozofs un valodas mākslinieks. Tad raksta sacerētājs pieved kādus citur izņemtus teikumus, no kuriem beidzamie: «Citiem jālūkojas uz šo valodas mākslinieka valodu kā uz savu paraugu. Nevajaga lūkot pasauli pārvērst, kamēr vēl sēžam uz skolas beņķa.» Te Mīlenbachs piemetina: «Šis beidzamais teikums sevišķi ieteicams mūsēju ievērībai. Jo pie mums dažs labs, pats vēl pat ne latviešu ābecē neielauzies, ākstās tā, it kā viņš būtu aicināts valodas reformators.»

Tas ir viss Mīlenbacha grēks, par ko viņš dabū ragus un asti. Kur tad viņš īsti «Fausta» tulkotājus nosaucis par «neprātīgiem nelgām», «ākstiem», «nemākļiem», «ābeces nepratējiem», kā to «M. Viesis» min un min numuru pa numuram reizu reizēm? Šopenhauers vācu valodas strupinātājus nosaucis par neprātīgiem nelgām. To Mīlenbachs piemetina. Šis piemetinājums gan nāk tūliņ pēc strupinājumu paraugiem, kas pa lielu lielai daļai ņemti no «Fausta» tulkojuma. Caur to krīt, zināms, ēna uz «Fausta» tulkotājiem; no tā varbūt varētu slēgt, ka arī viņus, pēc Mīlenbacha domām, Šopenhauers būtu nosaucis par neprātīgiem nelgām. Bet Mīlenbachs ne šo slēdzienu taisījis, ne vēl pat «Fausta» tulkotājus par neprātīgiem nelgām nosaucis. Ja viņu tad gribēja ņemt uz grauda par to, ka viņš uz «Fausta» tulkotājiem ar šo nosaukumu kā nebūt mērķējis, tad vajadzēja minēt, par ko viņu ņem uz grauda, bet ne viņam uzlikt vai ļaut uzlikt (ja raksts nav no redakcijas) citu vainu. Tā to prasa no laikraksta, kas mīl gaismu un patiesību un netura to vienīgi uz karoga. — Tālāk. Par «neprātīgiem nelgām» vēl kā nebūt varētu izdabūt, ka Mīl. šo nosaukumu zīmējis uz «Fausta» tulkotājiem; bet par «ākstiem», «nemākļiem», «ābeces nepratējiem» pat arī to nevar izdabūt. Pat vārdus «āksts», «ābeces nepratēji» (jeb vai kādā citā locījumā) neesmu varējis uziet Mīlenbacha rakstā. «Nemāklis» uzgāju šādā teikumā: «Jo, savu valodu labi pazīdami, atradīsim daudzkārt tur īsti vecu latviešu vārdu, kur valodas nemāklis lieto vai nu kādu svešvārdu, vai arī kādu neveikli jaundarinātu vārdu.» Te tad laikam «Fausta» tulkotāji nosaukti par «nemākļiem»? Vārdu «āksts» laikam «M. Viesis» atvasinājis no Mīlenbacha augšām minētā teikumā atrodamā «ākstās» un «ābeces nepratēji» — no «ābecē neielauzies». Bet «M. Viesis» tos ir atvasinājis un ne Mīlenbachs. Tomēr «M. Viesī» tie arvien ir pēdiņās, kas citkārt nozīmē, ka vārdi taisni tādi ņemti, kā viņi citur atrodami. Ja «M. Viesim» še pēdiņas lietotas citādā nozīmē, tad vajadzēja to paskaidrot; bet, ja tās lietotas parastā nozīmē, — kādu liecību tad viņš izraksta par savu morali? Un tad nu vēl tas jaukākais: šos vārdus ne

vien uz savu roku atvasināt, bet likt otram mutē, ka viņš tā un tā «Fausta» tulkotājus saucis, un par to laist vaļā «Indijaniešu kara deju» četros «M. V.» numuros. Kādu liecību caur to «M. Viesis» izraksta par savu morali? Un caur ko īsti tas ir pierādīts, ka Mīlenbachs taisni pret «Fausta» tulkotājiem še ko ir aranžējis, ka viņš caur savu rakstu sarīkojis īstu polemikas maskeradi. Raksts, kas pastāv no piecām daļām, no kurām tikai vienā minēta «Fausta» tulkotāji un ņemti no viņiem paraugi, raksts, kas rakstīts nopietni, pamatīgi, no visām pusēm materialus palīgā ņemot, tas aranžēts par polemikas maskeradi! Patiesīga cilvēka persona un nopietni domāts un darīts darbs — tās «M. Viesim» ir lietas, ko var smulināt kā vecu tupeli.

Bet «Fausts» bija jāaizstāv.

Jā, «Fausts» ir vairāk nekā viss. Kad «M. Viesis» (1896. gada 53. num.) atstāsta krievu laikraksta «Новое Время» ziņojumu, ka latviešu deputacija pasniegusi Viņu Majestatēm mākslas albumu, tad šis ziņojums pasniegts vienkāršu iespiedumu, bet krievu laikraksta piespraudums, ka latvieši pārtulkojuši pat Ģētes «Faustu» un ka tulkojums labi izdevies, pasniegts izklaidētiem burtiem un atstāstījumam pielikti krievu oriģinala vārdi klāt. Tātad piezīme par «Faustu» ir vairāk nekā viss ziņotais fakts. — Tad «M. Viesis» min (1898. g. 28. numurā), ka Zin. Komisijas priekšnieks uzskaitījis labi izdevušos latviešu tulkojumus šādā kārtā: Homera Odiseja no K. Mīlenbacha, Ģētes Fausts no Raiņa un Aspazijas, Šekspira Hamlets no Svešā un Jūlijs Cezars no Fr. Adamoviča. Te «M. Viesis» pieliek klāt, ka Fausta tulkojums stādāms pirmā vietā, «ka pabeigts, liels darbs, nevis mēģinājums, dažus dziedājumus tulkot, kurš sarakstīts atskaņās un nevis vienkārši metriski kā visi citi minētie tulkojumi, kādus uz pastellējumu pagatavo Rīgas latv. teatrim». Tātad, piem., Mīlenbacha «Odisejas» tulkojums, Fr. Adamoviča «Jūlija Cezara» tulkojums ir tādi tulkojumi, kādus uz pastellējumu pagatavo Rīgas latv. teatrim. Vai tāpēc, ka tie metriski, nav atskaņās? Nu, atskaņas vien necelj vienu tulkojumu pār otru. Bīnemanis pārtulkojis dziesmu «No sirds es tev, dievs, mīlēju» atskaņās un Fīrekers tikai metriski, un tomēr Fīrekera tulkojums ir uzlūkojams par labāku. Bet «Fausta» tulkojums ir vairāk nekā viss; viņa dēļ var citus krietnus tulkojumus nolikt blakām tulkojumiem, kādus uz pastellējumu pagatavo Rīgas latv. teatrim. — Ja «Fausts» ir tik liels, spožs, augsts, tad nevar saprast, par ko viņam šīs neaprimstošās aizstāvēšanas ar visvisādiem līdzekļiem vajadzīgs. Nezin ko mēness teiktu, ja kāds ņemtos ar visu sparu par to gādāt, ka suns viņu nenorauj zemē!?

Bet nu ir jāprasa: ja «Fausta» dēļ ir jāizturas netaisni pret citiem tulkojumiem, pret zinātniskiem darbiem, pret lietišķu kritiku, pret patiesīgiem cilvēkiem, ja viņa dēļ jānostāda nepatiesā gaismā otra dzenuļi, ja viņa dēļ iedegas tāds ienaids pret tuvāko, ka to pataisa par neprātīgu kustoni, — vai tad ir vērts, ka viņš ir tulkots latviski? Ja viņš neveicina patiesību, taisnību, mīlestību mūsu zemē, vai tad ir vērts, ka viņš ir tērpies mūsu valodas skaņās, ka viņš tulkots jaukos vārdos, izdots uz laba papīra, ar glītām ilustracijām? Viņa lielais sarakstītājs tur ielicis daudz patiesības, gribējis izplatīt zemes virsū daudz taisnības un mīlestības arī pret citkārt pazudinātiem. Šīs dārgās mantas «Fausts» arī pie mums atnesīs. Nelaime tik tā, ka viņam vajadzēja parādīties Dr. P. Zālīša vadītā žurnalā. Tāpēc viņam vispirms jābrien cauri dubļiem.

VII

Bet varbūt tomēr ir garām ļoti laba lieta, kādēļ Dr. Zālīts ļaujas aizrauties, savus pretiniekus apkarot visādiem līdzekļiem. Viņam varbūt dārga kāda lieta, kas arī kādai cilvēku kopībai, tautai vai cilvēcei dārga, — tā viņam tik dārga, ka viņš nevar vairs savaldīties, ja redz, ka to kā nebūt aizkar. Cilvēki savus svētumus sargā; kad Zinaja kalnā deva baušļus, tad darīja zināmu, ka ikkatrs, kas kalnu aizkars, vai lops, vai cilvēks, mirs. Varbūt arī Dr. Zālīšam ir sargājams kāds svētums, par kuru viņš nevar ciest, ka to aizkar.

Tāda ar visiem līdzekļiem aizstāvama lieta viņam bija «Fausts». Vispirms jāsaka: ja pret viņu kāda vaina darīta, tad lai tiesā par šo vainu, bet lai netaisa vainu par lielāku; ja kāds nāk uz kalna pusi, lai tad viņu nevelk kalnam klāt, ka tam jāmirst. Tad: vai «Fausts» ir tāda lieta, kuru aizsargājot atvēlēts lietot katru līdzekli? Pie tādām lietām gan piederēs vienīgi tās, bez kurām cilvēki nevar dzīvot. Ir arī dažas garīgas lietas, bez kurām daži cilvēki nevar dzīvot. To pierāda daži mocekļi. Vai «Fausts» pieder pie šādām lietām? Nav dzirdēts, ka viņa dēļ kāds būtu licies sadedzināties. Tas ir jauks, dziļš, neaizmaksājams darbs, bet dzīvot bez viņa var. Viņa dēļ lietot ārkārtējus, citkārt nepielaižamus līdzekļus tad trūkst īsta iemesla.

Bet «Fausts» varbūt ir tikai kāda daļa no vispārīgas lietas, kas aizstāvama. Patiešām. Dr. Zālīša organos, kā redzējām, neaizstāv «Faustu» vien, bet visu, kas Dr. Z. organos drukāts. Tā jau ir plašāka lieta, kas aptver arī «Faustu». Tā ir jau zināms gabals literaturas. Vai tad varbūt literatura būs tā lieta, kas Dr. Zālīšam aizstāvama?

Uz pirmo acumirkli tīri tā liekas, ka Dr. Z. gribētu visiem spēkiem veicināt literaturu. Tūliņ pie «M. V.» par vadītāju piestādamies, viņš raudzīja pievilkt par līdzstrādniekiem krietnus rakstniekus. Tos viņš pievilka, tiem maksādams augstākus honorarus, nekā parasts. Tātad atkal nopelns: viņš pacēlis rakstniekiem honorarus. Arī šo nopelnu ir Dr. Zālīts kārtu kārtām daudzinājis. Lai būtu rakstnieku darbus kur likt, lai varētu visu iespiest, ko piešaicinātie rakstnieki ražo, ir dibināts «Mēneša-raksts». Tātad ir gādāts par to, ka rakstnieki ne vien par vienu otru darbu dabū vairāk, bet ka visus viņu darbus var dārgāk samaksāt. Tā taču ir skaņa nauda, nav frazes. Citi laikraksti, redzēdami, ka, paliekot pie vecajiem noteikumiem, varētu vienu otru rakstnieku pazaudēt, vai arī negribēdami izpelnīties no saviem rakstniekiem pārmetumus, ka tiem jāstrādā par mazāku atlīdzinājumu nekā viņu darbiem citos laikrakstos, paaugstināja rakstnieku algas! Tas ir vispārīgs panākums!

Pareizi. Tikai jāpalūkojas, kādiem dzenuļiem še izšķirošā loma. Ja viens saimnieks sāk saviem puišiem dot 120 rubļu, kamēr apkārtējie dod tikai 100 rubļu, — kādi iemesli še var būt? Laikam taču: viņš nevar dabūt savam darbam pietiekoši darbaspēka par parasto algu. Viņa darbs var būt grūtāks, ilgāks, netīrāks; jeb vai saimniekam pašam tādas īpašības, ka puiši pie tā negrib lāgā strādāt; jeb vai tur citi kādi apstākļi sliktāki nekā citur; jeb vai viņš savu saimniecību grib nostādīt spīdošā stāvoklī un nokonkurēt savus kaimiņus. Lai būtu šā vai tā: saimnieks dod augstāku algu tāpēc, ka viņa intereses to prasa; pats savu labumu viņš tura priekš acīm, ne puišu labumu. Ja arī puišu intereses še liekas būt ievērotas, tad tikai vienpusīgi, tā, ka vienas intereses ir ar citām atpērkamas, vai arī tā, ka saimnieka interesēm ir tomēr pārsvars pār puiša interesēm. Vēl tālāk meklēdami, atrodam daudz apstākļu sarežģījumu, kam arī saimnieks gribot negribot padevies, tā ka, par kaut kādiem aplaimošanas nodomiem runādams, viņš būtu vai nu nejēga, jeb vai liekulis.

Ja no šejienes metam acis uz rakstnieku darba algām Dr. Zālīša vadītos laikrakstos, tad tās parādās citādā gaismā. It vienkārši jājautā: kāpēc tur darba algas paaugstināja? Dr. Z. saka: lai rakstniekiem būtu labāki, izdevējs jau esot nesis tikai upurus. Bet caur ko nāca tas, ka «M. Viesis» varēja lielīties, ka viņa lasītāju skaits esot pa tūkstošiem pieaudzis? Vai tur nebūs jāpateicas šiem pašiem aplaimotiem rakstniekiem? Viņu darbu uzpirka un pārdeva ar augļiem. Rakstnieki veikalu pacēla un veikala vadītāji sacīja: «Mēs esam rakstnieku aplaimotāji!» Arī tas var būt tiesa, ka upuri nesti. Laikam tie upuri, ko pir-

majos atjaunota «M. Viesa» gados pie laikraksta pielika, pierādīja, ka der upurus nest. Bet, lai tie arī turpmāk atmaksātos, priekš tam veikals izplētās par strauju, un galā tomēr jāatzīst, ka ar spožo zeltu vien nav cilvēki vadāmi. Mozus vadīja Izraeļa bērnus pa tuksnesi, ne zelta teļš.

Augstākus honorarus Dr. Zālīšam vajadzēja tāpēc solīt, ka viņam cita nekā nebija, ar ko rakstniekus pievilkt. Tādā mērā un ar tādu konsekvenci honorars gan še pirmoreiz latviešu rakstniecībā spēlē valdošu lomu. Ka honorars caur to pacēlās, ir labi. Ka honorars tika var valdošās lomas spēlētāju, nav labi. Īpaši mazai literaturai caur to draud briesmas. Ja nauda ir pirmais dzenulis, kāpēc raksta un kur rakstus nodod, tad tas visādā ziņā atstāj vājinošu iespaidu uz domu un jūtu bagātību un uz rakstura stingrību. Naudai pirmākas tiesības ierādot, zūd apmierinājuma meklēšana garīgā darbā, caur ko vienīgi kas liels var rasties, zūd ar mīlestību apkopjamais darba lauks, kur garīgie pūliņi var cilvēkiem svētību nest. Ja jau nu nauda priekš acīm, kam tad ar rakstniecību nodarboties? Citus darbus mēdz labāk samaksāt. Un, ja tad nu reiz ar rakstniecību grib pie naudas tikt, — ko tad mūsu mazajā tautiņā ar to iesākt?

Honoraru nostādot pirmajā vietā, caur ko panāca honorara paaugstinājumu, rakstniecības garīgās puses attīstība nav sekmēta. Arī še būtu bijis labāki, ja pie šīs lietas būtu ķēries cits kāds, kas ir spēcīgs dot pienācīgu pabalstu un pamudinājumu arī viņas garīgai pusei.

Bet lai nevainojam rakstniekus, it kā viņi būtu par naudu pārdevušies! Vainīgi dažādi apstākļi. Vispirms laika grozības prasīja, lai liek vairāk svara uz materialo pusi; pastāvošie laikraksti ne vien šo pusi pienācīgi neievēroja vai nespēja ievērot, bet tiem bija arī agrākā laika pamati, uz kuriem patlaban un spirgti ražojošie rakstnieki vairs nebalstījās; Dr. Zālīts bija vēl neaprakstīta lapa, kur visādiem rakstiem cerēja atrast telpas, un deva pirmējā ņēmienā pat cerības, ka viņam kādi pamati. Tiklīdz izrādījās, ka šīs cerības šaubīgas, rakstnieki sāka ieņemt pret viņu veikalisku stāvokli un, savās cerībās pilnīgi pievīlušies, pamazām raisījās, savu materialo labumu neievērodami, pa lielai daļai pavisam no viņa vaļā.

Še ir veikalnieks. Viņam nepieklājas runāt par rakstnieku aplaimošanu.

Nu? Dr. Zālīts jau nav tik vien darījis, ka rakstnieku darbus uzpircis un laidis klajā. Viņš tos aizstāvējis; viņš tos aizstāvējis, pat pāri par robežām iedams.

Jā, viņš tos ir aizstāvējis. Pat ja kāds ņēmās brīvību zināmā gadījumā tos neuzslavēt, par tiem klusu ciest, viņš tam, kā

redzējām, atklāti brucis virsū. Un cik slavas viņš nav pasaulē paudis par saviem rakstniekiem! Kas par vīru ir, piem., Dr. Balodis. Ko viņš visu nav darījis, mācījies, studējis, rakstījis, iespiedis! Kādi lieli kulturas tautu vīri viņu nav uzteikuši! Kādas slavenas zinātņu iestādes viņam nav atzinību parādījušas! Un kas viņam par jaukiem tituļiem, un cik viņam jauks zelta medalis! Cik kārtu kārtām tas viss nav bijis lasāms Dr. Zālīša vadītos organos visādos veidos, pa visām malām, ziņojumos, piezīmēs, atbildēs, sīkumos. Vai jel vairāk maz var darīt, lai celtu rakstnieka godu? — Un kas par slavenu rakstnieku bija Rūdolfs Blaumanis, kamēr viņš strādāja Dr. Zālīša organos! Kas tās īpaši bija par slavenām lugām, ko viņš toreiz rakstīja, īpaši tās, ko viņš iespieda tais pašos organos, kā «Zelta kupris» un «Potivara nams»! Un cik jaukas atsauksmes nāca pat no laukiem par viņa lugām! Tur viņi nebija varējuši nopriecāties vien par Blaumaņa brīnum jauko humoru un par viņa tipiskiem cilvēkiem. Un cik jaukas bija tās lugas, ko redakcija bija ieguvusi priekš «D. Lapas» feļetona, tur, piemēram, tā joku luga zem virsraksta «No saldenās pudeles»! Cik bagāta tā bija komiskām situacijām un veselīga humora! Cik slavena vēl šī luga būtu tikusi, ja tā būtu iespiesta «Dienas Lapā»! — Un nu? Kam Blaumanis gāja prom no «D. Lapas»? Tur viņš taču bija nācis, kā to arī Ādolfs Alunāns novērojis, pie savas slavas. Kas nu no viņa ir? Kas nu ir no tās pašas «D. Lapai» apsolītās un toreiz jau pa pusei uz slavas kalniem paceltās «Saldenās pudeles», ko izrādīja Rīgas latv. teatrī. Lai palūkojas «D. Lapas» 1901. g. 103. un 104. numurā, kas nu no viņas ir. «Vai nu pārspīlētas, klauniskas karikaturas, vai gluži neiespējami, nedabiski tipi. Kaut cik individuali noteikta rakstura neviena.» «Ne raksturu kontrastu, vai to sakaru rezultats, ne situacijas komika vai asprātīgu domu auglis. Tikai tautas mutē lietojami rupji vārdi un rupjas manipulacijas.» ««Iz saldenās pudeles» izvēlas sev vieglo, bezērkšķaino un pateicīgo lomu tautas nedaiļās jūtas kutināt un viņas garšu samaitāt.» Un, ja tad nu luga ies ar panākumiem pa lauku skatuvēm, tad tur būs «omulība kā Auerbacha pagrabā, kur sabiedrība dzied: «Mums omulīgi milzīgi kā desmittūkstoš cūkām.» » — E! Lūk, kas nu ir no «No saldenās pudeles»! Kam Blaumanis gāja projām no «D. Lapas»? Pats vainīgs.

Redzams, ka Dr. Zālīšam ir rokā slava un neslava, ar ko viņš savos organos apveltī vai liek apveltīt pēc savas gudrās apsvēršanas literaturas darbiniekus.

Būtu jau labāki rīkojies ar izkaltiem zelta un sudraba gabaliem. Tie ir taustāmi, sverami, un katram virsū ir skaitlis, tā ka nevar pārrēķināties. Bet slava un neslava ir no pārāk smalkas

vielas, tā ka cilvēks, kas vērību piegriezis lietas veikaliskai pusei, ar tām var ļoti ātri samisēties un gandrīz vai pazaudēt kreditu. Tā kā nupat. Teiciet, ko lai domā par viesnīcas saimnieku, kas savu publiku gadiem cienājis ar kāda modernieka pienu, kura precē viņš nu uzrāda slimības dīgļus, uzrāda tos vēl tai pašā piena pudelē, no kuras viņš patlaban būtu viesus pacienājis, ja tā viņam nebūtu no rokām izrauta. Ko lai domā par laikraksta vadītāju, kas gadiem turējis un algojis rakstnieku, kas izvēlējies lomu «tautas nedaiļās jūtas kutināt un viņas garšu samaitāt», izvēlējies šo lomu vēl taisni tai darbā, ko redakcija bija publikai apsolījusi un tikai tāpēc tai nebija pasniegusi, ka rakstnieks pa tam bija no redakcijas izstājies? Kas var galvot, ka šis rakstnieks tais darbos, ko viņš, redakcijas loceklis būdams, šī avīžnieka vadītos laikrakstos laidis klajā, nav izvēlējies lomu tautas nedaiļās jūtas kutināt un viņas garšu samaitāt? Kas var galvot, ka šī kunga vadīto laikrakstu līdzstrādnieku starpā vēl nav rakstnieki, kas izvēlējušies lomu tautas nedaiļās jūtas kutināt un viņas garšu samaitāt? Pats laikraksta vadītājs, Dr. P. Zālīts, par to nevar galvot. Viņš bijis Pēterburgā, un Blaumanis pa to laiku apsolījis publikai «No saldenās pudeles»; viņš nav gan pēcāk ar to bijis mierā, bet, negribēdams aizskart nodaļas vadītāja tiesības, piekāpies ar saviem uzskatiem, (D. L., 1901. g., 104. n.). Kaut kuru dienu Dr. Z. organos var atkal ar jaukiem vārdiem ko apsolīt, kas garšu samaitā, un nu tas publikai jādod; jo nav taču domājams, ka apsolītāji ik reizes īstā laikā izstāsies no redakcijas un caur šādu likteņa lēmumu publika taps izsargāta no samaitāšanas.

«Dienas Lapas» redakcija publikai atklājusi patiesi interesantu skatu savā darbnīcā. Līdzstrādnieki raksta sev reklamas, redakcija tās paraksta, pārbrauc Dr. Zālīts no Pēterburgas un nav ar tām mierā, bet viņš piekāpjas; te uzreiz redakcija izskaidro, ka viņa par to neatbild, ko viņa parakstījusi. Nu paliek viss uz līdzstrādnieku pleciem. Patiesi omulīgi tādā redakcijā strādāt!

Tie ir sīkumi par to, kā Dr. Z. veicina literaturu un pabalsta rakstniekus.

Bet varbūt viņa skats tā virzīts uz lielumu, uz visu literaturu, ka viņam tādos sīkumos, kas turpat ap viņu notiek, iziet kā nekā. Viņam varbūt visas latviešu literaturas attīstība priekš acīm; tai viņš seko, to viņš veicina.

Jāpaskatās viņa vadītos laikrakstos. Numuru pa numuram tos cauri ņemot, liekas pa veseliem laika gabaliem, it kā latviešiem literaturas nemaz nebūtu, izņemot Plates izdotos laikrakstus. Iesūtītas gan redakcijai kādas jaunas grāmatas, bet tās

nav apsprieduma, aizrādījuma cienīgas. Tur gabaliņi par teatri, par koncertiem, par sēdēm, par gleznu izstādēm, par jauniem atradumiem, bet par literaturu nekā. Lasītājam jādomā: visur notiek kas jauns, tik ne literaturā; nekā neiznāk, kas būtu lasīšanas cienīgs, izņemot Plates izdotos laikrakstus. Aiziet mēneši, visur kustas, tikai ne latviešu literaturā. Runā gan Latviešu literariskā biedrībā un Zinību Komisijā reiz par gadu par literaturu. Tais reizēs arī Dr. Z. vadītos laikrakstos dabū par literaturu ko dzirdēt. Bet tur viņi runā pareizi, ja par Dr. Zālīša vadītiem organiem saka labu, un runā nepareizi, ja par šiem organiem saka sliktu. Tikai šādās reizēs latv. literaturas ražojumi kā reņģes pavasarī pieplūst priekš lasītāju acīm, bet tad pazūd atkal. Iznāk «Dzejas pūrs», iznāk «Līduma dūmos», ar ko iepazinās arī krievi un vāci, bet Dr. Z. organu lasītājiem nav par to ne vēsts!

Tā, lūk, Dr. Zālīts veicina latviešu literaturu!

Bet atkal un atkal top aizrādīts, ka Dr. Zālīša vadītos laikrakstos iznākusi daļa krietnāko latviešu ražojumu. Žēl, ka taisni tur viņi iznākuši! Redzējām, kādus traipekļus vajadzēja uz sevi ņemt tik ievērojamam darbam kā «Faustam», tāpēc ka tur iznācis. Kas šai reklamu, rupjību, slavas un neslavas, ruņu un pretruņu maiseklī var izšķirt, kas tur īsti ir, kas nav? Ja labie vārdi par «Saldeno pudeli» izvērsās par visniknākajiem, kas var ticēt kaut kādiem labiem vārdiem, kas iespiesti Dr. Zālīša lapās, par kaut kādu lietu, par kuru runāts Dr. Zālīša lapās?

Žēl, ka tik jaukas lietas kā māksla un zinātne, modernā māksla un zinātne paliek kā ceļmalā nomestas pērles, kam bradā pāri ir cilvēks, ir lops. Ja še noskatās arī tāds, kas turas pie domām, ka māksla kopjama mākslas dēļ, ka mākslai jāapmierina tikai rotaļu dzenulis, tad tomēr viņš nevarēs atlaist prasījumu, ka šīm rotaļām vajaga būt jaukām, kas garu patīkami pacilā, un nevarēs mierīgi redzēt, ka blakām šīm rotaļām, ko sniedz īsti mākslinieki, laiž rotaļas vaļā ar tukšiem, neglītiem vārdiem, ar neizveicīgu, nejauku plātīšanos, ar nespēcīgu uztraukumu un naidu, ar pretruņām un nesaskaņām. Bet māksla nav tikai rotaļas, lai arī pie viņas izcelšanās, attīstīšanās un darbošanās rotaļu dzenulis spēlētu savu lomu. Māksla pieder pie vispilnīgākām un visaugstākām cilvēka gara parādībām; viņa ir viens no vissvarīgākiem faktoriem dzīvē. Viņa nestāv, tāpat kā kaut kura cita dzīves parādība, viena, bet tai ir nešķirami sakari ar visu dzīves gaitu, ar to dzīves gaitu, kuras pēdās ir iespiesti svētie likteņa raksti par cilvēku laimi un nelaimi. Un mākslai šai gaitā ir svarīga loma. Ko viņa te nes? Visu, ko mēs kā vēstis no citas, labākas pasaules esam dzirdējuši. Daiļumu, mīlestību, mūžīgu jaunību, patiesību, taisnību. Tam visam

nebūs būt sapnim; tam būs tēlu dabūt mākslā; šim tēlam būs dzīvību dabūt dzīvē. Tepat pelēkajā dzīvē, mūsu mazajās darīšanās, mūsu šaurajās istabās, kur saule krīt pa mūsu logiem, tam būs notikt, kas sapņots, kas tēlots, ja ne tagad, tad uz priekšu, ja mēs to neredzēsim, tad redzēs mūsu bērni vai bērnu bērni. Ja to mākslinieks nedrīkst cerēt, tad viņa rokas nogurst. Un viņš to nedrīkst cerēt, ja viņa darbi, kur iekšā visas tās debess dāvanas, der par līdzekli, lai izplatītu līdz visu pretēju, kas ir viņos pašos: nejaukumu, ienaidu, nespēku, nepatiesību, netaisnību; viņš to nedrīkst cerēt, ja redz, ka pie darba, pie kura viņš savu daļu dara, nekas netop skaidrs, gaišs, lietišķs, ka tas apzinīgi neiet pa drošu ceļu pie viņa centieniem piemērota mērķa. Darbu ir daudz, spēku maz. Zaudējums tad, ka mazu spēku izšķiež nederīgi. Cik liels zaudējums tad, ja mākslinieka, ja apdāvināta rakstnieka spēku izšķiež velti, pat nelietīgi. Uz ko tad lai liek nākotnes cerības? «Jūs esat tā zemes sāls.»

1901. gada ziedu mēnesī.

TEODORS ZEIFERTS KĀ KRITIĶIS
NO ĀDOLFA ALUNĀNA

I

Latviešu kritikas vēsture vēl visai jauniņa. Kad ap 1870. gadu latviešu pašapziņa sāka atmosties, kad katrā arodā jauna, dzīva un spirgta rosība bij pamanāma, tad arī rakstniecība uzplauka, pulks jaunu, dedzīgu dzejnieku mūs iepriecināja saviem viņu laiku garšā sarakstītiem poetiskiem dāvinājumiem, bet kritiķu, vārda īstā nozīmē, mums trūka: pārspriedumus par jauniznākušiem literariskiem ražojumiem varēja iedalīt tikai divās šķirās, vai nu no draugu puses nākošās pārspīlētās slavu dziesmās jeb prastos atriebības darbos, kas bij ļaudīs laisti vienīgā nolūkā kādam ienīstam cilvēkam «krietni sadot». No bezpartejības, no lietišķības nebij — bez maz izņēmumiem — ne vēsts.

Šāds bēdīgs laikmets pastāvēja tā apmēram līdz 1886. gadam, kad Teodors Zeiferts nāca klajā ar savām pirmām kritikām. Pirmatnē tās bij sarakstītas diezgan pamatīgi, bezpartejīgi un drošā, pārliecinošā valodā, un tādēļ nav brīnums, ka katrs izglītots cilvēks apsveica jauno kritiku ar lielu prieku, ka uz viņu lika lielas cerības nākotnē un ka jau pat tādi entuziasti gadījās, kas uz Teodoru — kā viņš toreiz saucās — sāka lūkoties kā uz kādu autoritati. Ir jau pazīstama lieta, ka apgabalā, kurā visi akli, cilvēks ar vienu aci tiek iecelts par vadoni.

Tā patecēja gadi divi, trīs; Teodors turpināja savu darbu kā literaturas kritiķis un ieņēma kā tāds lasošās publikas acīs diezgan cienīgu stāvokli. Tomēr katrs, kas viņa darbībai nopietni sekoja, dabūja drīz pārliecināties, ka Teodors nebija vis tas vīrs, kas būtu spējīgs piepildīt uz viņu liktās cerības. Uzmanīgs lasītājs dabūja iespaidu, it kā viss, ko Teodors rakstīja, — it sevišķi «Dienas Lapas» vecākos gadu gājumos — bij tīšu prātu un nolūkā iegūt lielāku rindiņu honoraru, gluži nepiemēroti garumā stiepts, gandrīz katrā Teodora rakstienā palika Georgs Brandess tas centrs, ap kuru viss griezās, jā, Georgs Brandess un atkal un atkal Georgs Brandess līdz apnikšanai, jā, pat līdz riebumam. Izlikās taisni tā, it kā kad visa Teodora zināšana nesniegtos daudz tālāk par to, ko tas bij lasījis par Georgu Brandesu; viņa pārspriedumi par jauniznākušiem literariskiem ražojumiem palika arvienu nenoteiktāki un grozīgāki, visā Teodora tālākā darbībā bij pamanāms kaut kas laipošanai līdzīgs, tam, kam tas ar vienu roku iesita, viņš arī tūlīt ar otru paglaudīja, tā ka galu galā dabūjām no viņa to iespaidu, ka tas nevēlētos nekādā ziņā sanīdēties ar ļaudīm, kas skaitās acumirklī pie «stiprajiem», bet ka tas gan katrā laikā gatavs pēc vajadzības mainīt savus uzskatus, jā, pat savu līdzšinējo pārliecināšanos. Pie šāda sprieduma bij jānāk ne vien katram, kas ar uzmanību sekoja Teodora rakstnieciskai darbībai, bet arī tam, kam nepalika sveša mūsu kritiķa allaž pārāk savādā izturēšanās dzīvē. Cik bieži Teodors, piemēram, nav dezertējis no kāda laikraksta, tiklīdz viņam šāds solis izlikās par visai derīgu savai godātai personai! Un kā tas atkal prata atgriezties atpakaļ uz no viņa ienīsto redakciju, līdz laiki un ļaužu uzskati bij grozījušies. Domāju, arī «Dienas Lapa» zinās par šādu parādību kaut ko pastāstīt. Tā lejā slīdot, Teodors beidzot kā kritiķis nonācis tiktāl, ka viņš vairs nepārspriež literaturu, rakstniecību, bet *sāk kritizēt cilvēkus, personas*. Šādu viņa nomaldīšanos mums pierāda Teodora jaunākā brošura «Dr. philos. P. *Zālīts mūsu avīžniecībā*».

Nav šī apcerējuma nolūks sarakstīt Dr. Zālīša kgm aizstāvēšanas runu. Gribu turpretim būt gluži neitrals, kas jau tamdēļ vien nenāksies grūti, ka man līdz šim vēl nekad nav bijuse izdevība ar Zeiferta kgu saredzēties vaigu vaigā vai ar viņu sanākt naidā. Esmu arī pārliecināts, ka ikvienam mirstīgam piemīt savas vājības un ka neviens nebūs pasaulē, kas reiz nebūtu pārskatījies. Tā varbūt arī Dr. Zālītim šur tur misējies, gluži tāpat kā mums visiem citiem. Bet gan ieskatu par vajadzīgu aplūkot *motivus*, kuri būs Zeiferta kgu paskubinājuši laist klajā kritiku par Dr. Zālīša darbību, un pēc tam pasijāt paša Zeiferta

kunga līdzšinējo rīcību, lai dabūtu pārliecināties, kādas Teodoram Zeifertam bij tiesības kā pirmajam sviest akmeni uz Dr. Zālīti. Dzīvojam laikmetā, kurā, diemžēl, parasta lieta, ka gadījumā, kur daži ieskata par atļautu uzbrukt nekaunīgākā vīzē kādam savam līdzbiedrim un līdztautietim, visi citi mēdz ciest klusu, lai gan būtu arī viņu pienākums lietas paskaidrošanas labad runāt kādu vārdiņu līdz. Nolūkodamies šādos skatos, man ik reizes nevilšus bij prātā parastās lielkungu dižmedības, kurās pulks dresētu kurtu tiek tikmēr rīdīti virsū savam izredzētam upuram, kamēr tas noriets un saļimst. Vismaz m a n šādi un tamlīdzīgi skati riebīgi, un tas ir iemeslis, kādēļ lūdzu vārdu gadījumā, kur daudz tādu cieš klusu, kuru tiešais pienākums būtu runāt.

Vispirms aplūkosim, kā ja minēju, motivus, iemeslus, kas būs Zeiferta kgu skubinājuši savā brošurā uzbrukt Dr. Zālīša darbībai. Un šā nu nākam pie rezultata, ka šie motivi priekš Zeiferta kga ļoti maz glaimojoši. Jo, kā skaidri redzams, tad brošura sarakstīta taisni tūlīt pēc tam, kad Zeiferta kgs jutās «moraliski piespiests» izstāties no Dr. Zālīša kga vadītām laikrakstu redakcijām. Ja nu vēl ievērojam, ka viss tas, ko Zeiferta kgs sakopojis savā pamfletā «Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā», nesatura it nekā jauna, bet sastāv gandrīz bez izņēmuma no vecu veciem «Balt. Vēstneša» uzbrukumiem Zālītim, no uzbrukumiem, kurus mēs jau līdz apnikšanai lasījuši un kuri visi Zeiferta kgam jau tais laikos bij zināmi, kad viņš vēl skaitījās pie Dr. Zālīša līdzstrādniekiem, tad Teodors Zeiferts būtu jau izturējies drusku džentlmeniskāki, nosviezdams savu cimdu Zālīša priekšā vēl tais laikos, kur viņi abi strādāja kopā, kur Teodoram bij izdevība stāties Zālītim pretim kā vīram pret vīru. Bet cik bēdīgs varonis Teodors tagad katra domājoša cilvēka acīs! Dr. Zālīts atklāti paskaidro, cik man zināms, vēl nekur no Teodora atspēkoto gadījumu, ka iemeslis, kādēļ Zeiferts jutīes «moraliski piespiests» no zināmām laikrakstu redakcijām šķirties, meklējams faktā, ka viņš, Zeiferta kgs, mēģinājis izkaulēt priekš sevis augstākus rindiņu honorarus, bet, kad redakcija nevarējuse izpildīt šādu vēlēšanos, tad Zeiferta kgm tūliņ uznākuši zināmie «moraliskie spiedieni». Un, redakcijas durvis pēdējo reizi aizvērušam no ārpuses, Zeiferta kgam it kā galvā iešāvies: «Pag, gan tu manis atminēsi!» «Brošura» jeb, pareizāk sakot, ekstrakts no «Balt. Vēstneša» vecu veciem lamāšanās meldiņiem tiek nopildīts no jauna un tikai pasniegts kā no jauna uzsildīta gara barība, kurai pievelkošais, daudz apsološais tituls «Dr. philos. mūsu avīžniecībā» noder kā pikanta mērce. Tas nav nekāds glīts darbs! Ja Dr. Zālīts būtu tiešām tāds liels grēcinieks, par kādu Zeiferta kgs viņu tagad vēlas nostādīt, t a d

viņš grēkojis taisni tais laikos, kuros viņa apvainotājs bija viņa līdzstrādnieks. Kādēļ Zeiferta kgs tolaik neatvēra savu tagad tik runīgo muti un neziņoja tautai, kāds Zālīts patiesībā bīstams cilvēks? Kādēļ viņš toreiz bij mēms, kur tam caur savas balss pacelšanu būtu bijis iespējams apturēt uz vietas Dr. Zālīša kga rīcību, ja tā tiešām bij tik bīstama, par kādu Teodors viņu tagad, kur viņš vairs nav tā līdzstrādnieks, mēģina nostādīt? Tā, kā lietas tagad stāv, katram uzspiežas nevilšus pārliecināšanās, ka Teodors ar savu «brošuru» gribējis pastrādāt vienkāršu atriebības darbu Zālītim, kas tam nav spējis paaugstināt honorarus. Tas izklausās gan skarbi, bet, diemžēl, neviens kā nevarēs, tā nevarēs no šī iespaida atsvabināties. — Un tomēr, — ja mums riebjas no kāda rakstnieka tik zemi domāt un mēs sākam meklēt pēc citiem iemesliem, kas Zeifertu būtu varējuši skubināt uz savas «brošuras» izdošanu, ir tad mums jānāk pie tāda gala sprieduma, uz kura grāmateles sarakstītājs nekad nevarēs būt lepns. Bij jau iepriekš skaidri paredzama lieta, ka izdevumam zem virsraksta «Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā» gadīsies visai daudz pircēju. Iepriekš paredzams tas bij aiz iemesla, ka katrs cerēja šādā grāmatā uziet ko jaunu, varbūt arī pikantu, ka katrs sagaidīja kādus atklājumus, varbūt pat kāda svarīga noslēpuma izpaušanu, noslēpuma, kas līdz šim uzglabāts aiz «Dienas Lapas» redakcijas kulisēm un kuru tagad T. Zeiferta kgs pēc savas šķiršanās no minētā laikraksta cels dūšīgi un varonīgi gaismā, — ar vārdu sakot, pēc virsraksta spriežot, valdošo apstākļu pazinējam — un par tādu šinī gadījumā bij ieskatāms gandrīz katrs, kaut arī tikai pavirši izglītots latvietis — vajadzēja katrā ziņā sagaidīt kaut ko sevišķi pievelkošu. Un nu izstiepjas tūkstošiem roku un mēģina iegūt Teodora «brošuras» kādu eksemplaru, lai ļaudis, to maz minutēs izlasījuši un savās cerībās vīlušies, tādu makulaturu atkal it vienaldzīgi, ja taisni kā sadusmoti, sviestu pie malas. Es saku tīšu prātu «makulaturu», jo gadījumā, kur Zeiferta kgs pasniedz savai tautai un vēl it sevišķi taču laikam arī tās izglītotai daļai «brošuru» ar tik skanošu titulu, varēja gan citu ko sagaidīt nekā «Balt. Vēstneša» vecu veco lamāšanās rakstu bēdīgo atgremošanu, caur ko Teodors tikai skaidri pierāda, ka viņš gan gribējis Dr. Zālītim krietni «sadot», bet ka tam trūcis materiala un viņš tādēļ bijis piespiests meklēt glābiņa vienīgā vietā, kurp šādās vajadzībās varēja griezties, t. i., «Balt. Vēstneša» jau pusaizmirstos rakstos par Dr. Zālīti. Tas ir bēdīgi! Bet paredzams arī bij, ka «Balt. Vēstnesis» tādā gadījumā taisīs gaidāmai «brošurai» dūšīgu reklamu, kā tas vēlāk patiesībā arī notika, kādēļ Zeiferta kgs, tā rīkojo-

ties, jau no paša sākuma varēja pilnīgi drošs būt par sava gara bērna labu «noiešanu», un, ja nu vēl taisnība, ko dzird runājam, proti, ka Zeiferta kungs savu «Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā» izdevis p a š a p g ā d ī b ā, tad viņam laikam nāksies grūti atkratīties no pārmetuma, ka, savu sakopojumu ļaudīs laižot, viņa daiļā dvēselē atmodušās un stipru pārsvaru pār visām citām dabūjušas visai veikaliskas nokrāsas jušanas. Tātad — no kuras puses arī neaplūkojam Zeiferta kunga uzstāšanos ar savu «brošuru» — gala iznākums, ka tas šinī gadījumā ķērās pie spalvas vai nu aiz vienkāršiem atriebības iemesliem, jeb aiz cerības uz pietiekoši labām «rebēm». Bet šādi motivi nespēj izpelnīties neviena cilvēka simpatijas.

Mums nu vēl atliekas tuvāk iepazīties ar Teodoru Zeifertu kā ar kritiķi, lai galu galā varētum pārliecināties, vai tad šis kungs moraliskā ziņā stāv tiešām tik augstu, vai tas tiešām tik skaidrs un neaiztiekams, ka viņam bij kādas nebūt tiesības sviest akmeni uz to vīru, ar kuru tas gadiem kopā strādājis un no kura tas savā laikā ne mazumiņa vien laba piedzīvojis.

Jau šā rakstiena sākumā sacīju, ka Teodora kritikas palikušas arvien vairāk nenoteiktas un grozīgākas un ka min. kungs šai ziņā ar laiku slīdējis vairāk uz leju nekā labojies, to gaiši pierāda viņa (jaunākais) «Cittautu ražas» II burtnīcā ievietotais «pārspriedums» par Tolstoja romanu «Augšāmcelšanās». Svētā Lestene! Vai tad tā raksta kritiku! Zeiferts še salīdzina Ibsena ieskatus ar Tolstoja ieskatiem, mēs no Tolstoja nedabonam gandrīz vairāk zināt nekā par Ibsenu, par kuru šinī gadījumā vai nepavisam nevajadzētu runāt. Z e i f e r t s k r i t i z ē g a n p a š a k r i e v u r a k s t n i e k a a t t u r ī b a s t e o r i j u, b e t n o g a l v e n ā s l i e t a s, n o T o l s t o j a r o m a n a «A u g š ā m c e l š a n ā s», n e d a b o n a m t i k p a t l a b i k ā n e k ā z i n ā t. Un tā nu kritika! Šāds raksts nav patiesībā vairāk nekas kā tikai papļāpāšanās ar lasītājiem, bet ne kritika par Tolstoja romanu «Augšāmcelšanās». Cita lieta būtu, ja Zeiferts ar šo savu gara bērnu gribēja aprādīt, kā n e v a j a g a kritikas rakstīt, un tādā gadījumā viņš savu nolūku būtu īsti brangi sasniedzis.

II

Nevaru paciesties, neminējis vēl kāda notikuma iz Zeiferta kga kritiskās darbības, notikuma, kas nekādā ziņā nespēs šā kunga kritiķa godu pacelt augstāku publikas acīs. Es še zīmējos uz kādu notikumu 1900. gada sākumā, kas gaiši pierāda, ka Zeiferta kgs, kaldams citiem slavu, — kā, diemžēl, stipri vien

izliekas uz apstellēšanu un iepriekšēju sazināšanos — labprāt redz, ka no viņa cildinātais uzpūš atkal viņam, Zeifertam, reklamas bazuni, jo kā gan citādi tas izskaidrojams, kas mums parādās min. 1900. gada «Austruma» II burtnīcā. Tanī, protiet, uzejam, ka A. Niedra uzslavē Teodora izdoto «Jauno ražu» III un tūlīt blakus Teodors ar pateicību uzliela Niedras dzejolus!! Tā ir literariska nekaunība, kuras dēļ jo vairāk tamdēļ jānoskumst, ka viņa nāk no rakstnieka puses, kuram savā īpašībā kā kritiķim vajadzētu būt par ceļa rādītāju tādiem, kam pieklājības likumi rakstniecības druvā vēl diezgan sveši. Lai tikai nesāk aizbildināties ar pazīstamo izruņu par nevilšo gadījumu — tā šoreiz enerģiski jāatraida, jo abiem min. kungiem bij savā laikā tik tuvs sakars ar «Austruma» redakciju, ka nu vienam vai otram no viņiem katrā laikā bij iespējams apturēt viena jeb otra uzslavas dziesmas nodrukāšanu «Austrumā», ja vien viņi to vēlējās; bet kungi to vienkārši nevēlējās, — caur viena vai otra raksta atlikšanu bija vienai vai otrai pusei jācieš, un, labi zinādami, ka mūsu dienās latviešu prese vairs nevienu nesoda par pastrādātām literariskām nepieklājībām, minētiem kungiem nekas tam nebij pretim, ka viņu savstarpējie pakalpojumi tika ievietoti vienā un tai pašā «Austruma» burtnīcā viens blakus otram. Bet uz katru domājošu lasītāju, jā, uz katru cilvēku, kam jel maz vēl rūp, kā spriež par mūsu atklātībai kalpojošiem tautiešiem, šāda rīcība darīs dziļi nokaunējošu iespaidu.

Bij — kā jau minēju — laiks, kur ļaudis sāka uz Zeiferta kgu lūkoties kā uz kādu autoritati kritikas arodā un tā arī allaž dzejnieki iesācēji pie viņa griezušies ar lūgumu pārspriest resp. pārlabot viņu sacerējumus, un kā Teodors šādos gadījumos mēdza izturēties, par to še pasniegsim kādu jauku piemēru.

Tas bija 1891. gadā. Kāds jauns dzejnieks — iesācējs — (dažādu viegli saprotamu iemeslu dēļ es viņu nesaukšu pie pilna vārda, bet to tikai apzīmēšu burtiem R. A.[1], piemetinādams, ka gadījumā, kur kāds vēlētos zināt jaunā iesācēja pilno vārdu, es katrā laikā būšu gatavs to caur vēstuli paziņot) — tātad kāds jauns dzejnieks-iesācējs R. A. piesūtīja kritiķim Teodora kungam krājumu pašsacerētu dzejolu līdz ar lūgumu izsacīt savas domas par viņa dzejisko mēģinājumu, ar vārdu sakot, nodot tādu kā privatu kritiku par minēto krājumu. R. A. bija strādnieku kārtas cilvēks, jauneklis ne gluži bez dāvanām, bet gal-

[1] Diletants Reitmaņu Andrejs. Publicējis dzejoļu krājumus: «Asarās un cerībā» (1897.), «Idealā laimē» (1900.), «Burtniece» (1903.) un «Pret rītu» (1908.). [Sakārt.]

venais, kas tam trūka, bij vajadzīgā izglītība, bez kādas — vismaz man — īsts dzejnieks nav domājams. Arī Teodoram kā kritiķim vajadzēja uz vietas manīt, uz ko tam bija R. A. jādara uzmanīgs, ja vien tas gribēja būt patiesīgs un nopietns padoma devējs; bet mūsu kritiķis nelikās par to neko zinot, viņš «gan atzīst, ka R. A.'a tagadējie dzejoli nav nezin kādi dailes darbi», bet tomēr — un tas man nu izliekas gluži neizprotami — atrod par iespējamu minētā privatā kritikā rakstīt: «Lasīju dažviet ar savādu prieku, jo necerot, negaidot (?) dažā vietā redzēju izšaujamies iz tiem dzejas dzirksteli, kas liecina, ka tā izceļas no īsta dzejas altara. Man ir jāatzīst še un pēc dzejolu izlasīšanas (??) ar jo lielāku pārliecināšanos, ka jums patiesi dzejnieka gars... **Neviļus jūs dažā vietā atgādināt krievu tautisko dzejnieku Koļcovu...»** (??) It kā pats nokaunējies par nupat no viņa doto pārspīlēto liecību, Zeiferts pavisam naivi pavaicājas pie sava Koļcova II šā: «Ko nozīmē šie mūžīgi minētie: svētnīcas, svētumnīcas, grēcnīcas utt.?» — Tiešām, mati saceļas stāvus, iedomājoties, ka Teodors 1891. gadā vēl nav zinājis, ko varētu nozīmēt vārdi «svētnīca», «grēcnīca» utt. Un šādu kungu savā laikā dēvēja par latviešu pirmo kritiķi!! Jauki laiki!

Nu Zeiferts dod dažas tēvišķīgas pamācības savam latviešu Koļcovam, «kura dzejoli nav nezin kādi dailes darbi», un pēc tam runā uz viņu šādus glaimojošus vārdus, zināms, pats nostādamies pašos augstumos, uz koturna: «Uz jums, mans krietnais tautiet, (kā tad!) es šos vārdus runāju, zinādams, ka jums patiesi ir iedzimtas tautiska dzejnieka dāvanas, ko es (kā tad, Zeiferta kgs!) neparko negribu redzēt iesnaužam un neceļā noklīžam. Cīnaties, cīnaties, mans krietnais, latvieši jau iekš (?) tam parādījušies lieli, ka nekādi grūtumi tos nenogurdina dzīties pēc mērķa.»

Nu, kā tad, Zeiferta kgs! Bet nāk vēl labāk, jo nu Teodora kgs turpina: «Nevarēju visas vietas, kuras domāju par pārlabojamām, pats pārlabot. Jo, to darot, man vajadzētu būt ne vien dzejniekam, **bet tādam dzejniekam, kam gluži tādas pat dāvanas, kādas Jums...»**!!!

Kas par daudz, tas par daudz! Tad Zeiferta kgs tiešām nekaunas šādiem vārdiem spriest par jaunā iesācēja R. A. mēģinājumiem, no kuriem viņš pats, Zeiferts, nupat sacījis, ka viņš jau **nespējot** liecināt, «ka R. A. tagadējie dzejoli jau nezin kādi dailes darbi». Lūk, kur kritiķis kas kritiķis!

Un lai nu vēl iedomājamies sekošo: dzejniekam-iesācējam, kuru pats Zeiferts nupat vēl pielīdzinājis Ķoļcovam, kuram tas izsacījis vislielākos glaimus, kādi vien domājami, tas pats kritiķis dod galu galā šādu padomu: «Vai jums tur tuvumā nav kāds, **kas kaut cik (!!!) latviešu gramatiku prot; ar to tad varētu vēl dažu vārdu un teikumu pārbaudīt...**»

Še vēl no savas puses piemetināt kādu vārdu neieskatu par vajadzīgu: Zeiferta kgs te pats parādījies visā savā spožumā, un, ka viņam Ķoļcovs II R. A. tiešām pie sirds pieaudzis, to kritiķa kgs pierāda caur savu sīrupsaldu atvadīšanos no sava jaunā drauga. «Dzīvojiet tad nu sveiki,» izsauc Teodors Zeiferts, «un nepiemirstat man arī turpmāk paziņot, kā jums klājas ar jūsu dzejoliem. Ceru no jums reiz sagaidīt ražojumus, kas puško mūsu dzejas druvu...»

Bet kā katrai lietai sava veikaliska puse, tā arī šai dzejiskai draudzībai starp Zeifertu un jauno Ķoļcovu netrūkst savas labas daļas prozas, tiklīdz temats novēršas uz naudas punktu. «Uz naudas punktu?» vaicās lasītāji, un uz to man jāatbild: «Zināms, uz naudas punktu, jo taču laikam neviens nestrādā par velti.» Vismaz kritiķis nevar strādāt par velti, un tādēļ Teodors raksta savam sirsnīgu draugam R. A'am: «Mani izdevumi jau arī pa daļai ar pastmarkām atlīdzināti; **tādēļ pietiks, ja man atsūtiet 2 rubļus...**»

... Cik cilvēks var būt ziņkārīgs! Tā arī es. Pa manu pagaru mūža laiku daudz daudz jauni rakstnieki griezušies pie manis pēc padoma, kā tikt pie apgādātāja, jeb ar lūgumu ieskatīties viņu manuskriptos. Spēju allaž izpildīt viņu vēlēšanos, bet izdevumi man caur to nekad nav cēlušies. Un tamdēļ, lūk, esmu tik ziņkārīgs vaicāt, kas gan citiem varētu rasties par «izdevumiem», pabalstot jaunos iesācējus ar padomu? Jā, atzīstos vaļsirdīgi, mana ziņkārība iet vēl tālāk, viņa sniedzas pat tik tālu, ka to labprāt dzirdētu, vai tikai šie «izdevumi» nestāv jo tuvā sakarā ar manuskriptu uzslavēšanas grada augstumu jeb diženību? Lai man piedod — bet šinī gadījumā mana ziņkārība nav tik viegli apmierināmā... Nožēlojamais R. A.! Viņš bij tikai kalpiņš uz laukiem, šis Ķoļcovam līdzīgais dzejnieks, nabaga rokpelnīts, kam zināmie «izdevumi» būs padarījuši diezgan daudz galvas lauzīšanas! Bet arī slava ir lieta, pie kuras nevar tikt bez rūpēm!

Un nu nonākam pie šīs traģikomedijas pēdējā cēliena, pie beigām, kādas efekta bagātākas nemaz nevar domāties.

Tā patecēja gandrīz desmit gadi, un R. A'am, reiz tā cildinātam un uzslavētam dzejniekam, ar laiku apnika savu sveci

vēl ilgāk slēpt zem pūra, un tā viņš nelikās ātrāk mierā, iekam neredzēja savus no Teodora tik varen augsti paceltos dzejolus drukātus. Un ko nu lai saka par likteņa ironiju! Pašam Teodoram nācās pagāj. g. Zinību Komisijas gada sapulcē nodot spriedumu par R. A. dzejoliem, bet atklātībā šis spriedums skanēja gluži citāds, ne kāds bij agrāk «pa draugam» un pret «izdevumu» atlīdzināšanu nodotais. (Jo nu Zeiferts it vienkārši sacīja, ka R. A. neesot pie skaidrības ticis un neesot dzejnieks, tikai retumis esot «kaut kas pa skaņai».)

Kā nu, prasu, tāda metamorfoza izskaidrojama? Kur nu palicis tas dzejnieks, no kura Zeiferts sacīja, viņam, Zeifertam, vajadzētu būt tādam pat apdāvinātam dzejniekam, kāds ir R. A., ja tas drīkstētu uzdrošināties pārlabot pēdējā dzejolus, kur nu palika Koļcovam tik līdzīgais meisters, kur nu palika Zeiferta pareģošana «sagaidīt no R. A. ražojumus, kas puškos mūsu dzejas druvu»? — — Ne vēsts no visa tā! Kā nu šāda pārvēršanās izskaidrojama?

Nu, šīs mīklas uzminējums laikam diezgan jocīga satura: mūsu cien. kritiķis būs vienkārši piemirsis, ko tas apmēram desmit gadus atpakaļ — toreiz, kad viņam vēl bij tie «izdevumi» — bij sacījis par R. A. dzejoliem...

Jeb vai šai dīvainai parādībai varētu būt arī vēl citi cēloņi un iemesli? Vien daudz! Mēs tagad gaiši redzējām, kāds ir Teodors Zeiferts kā kritiķis un cik liels svars liekams uz viņa vārdiem un darbiem.

«Dienas Lapa», 1902. g., Nr. 8. un 9., 10. un 11. janvarī.

Nodaļā: Kritika un dzīve.

5.

LATVIEŠU REVOLUCIONARĀS ŽURNALISTIKAS CĪŅA PRET REAKCIONARO PRESI

STRĀDNIEKI, BOIKOTĒJIET «RĪGAS AVĪZI»!

Latviešu strādniekiem mūsu dienās jāiztur grūta cīņa — cīņa ar kapitalistiem un valdību. Šo cīņu vēl grūtāku padara mūsu latviešu prese jeb laikraksti, kuri bieži vien nostājas valdības un kapitalistu pusē. Laikraksti nodrukā ne tikvien tos valdības paziņojumus, kurus valdība nekaunīgi p i e s p i e ž drukāt, bet mūsu presē nereti parādās raksti, kas runā pretim strādnieku šķiras interesēm. Tā «Balt. Vēstn.» ar sevišķu prieku zobojas par socialistiem un daudzreiz ar trekniem burtiem paziņo socialistu neizdošanās un likstas ārzemēs. Kā sevišķs valdības kāju laišķis un strādnieku šķiras rējējs pēdējā laikā izrādījies laikraksts «Rīgas Avīze». Nekaunīgi jau bija viņas raksti par Somiju un par leišiem. Kad Krievijas patvaldība ar slepkavas drošumu apspieda somu brīvību, atņēma tiem plašās tiesības, piespieda somus dot karavīrus priekš Krievijas karaspēka un samaksāt šo karavīru izdevumus ar savu naudu, tad katram apzinīgam cilvēkam bija jānostājas apspiesto somu pusē. Un ko darīja «Rīgas Avīze»? Tā izkliedza somus par dumpiniekiem un mēģināja iestāstīt saviem lasītājiem, ka Krievijas patvaldība rīkojusies somiem par labu! Vai lielāka liekulība ir jebkad atskanējusi latviešu laikrakstos?! Tālāk. «R. A.» arī aizstāv Krievijas patvaldības rīcību pret leišiem, kurus cara kalpi — policija, mācītāji, žandarmi u. c. — izsūc uz beidzamo, kuriem pat nav tiesību savā valodā drukāt un lasīt laikrakstus un grāmatas. Bet kroni «R. A.» nekaunībai uzliek kāds viņas raksts šī gada 38. numurā zem virsraksta: «Rīgas latviešu strādnieks ir pilsonis». Fr. Veinberģim, «R. A.» vadītājam, nav paticis kāds «Dienas Lapas» raksts: «Tautiskums un kultura», kur starp citu aizrādīts, ka latviešu zemāko šķiru un latviešu buržuazijas jeb bagāto šķiru intereses ir pretējas. Mēs nepiekrītam «D. L.» rakstam daudzos punktos, mēs n e v a r a m «D. L.» atzīt par strādnieku šķiras aizstāvi, jo arī viņa, tāpat kā «R. A.», ir buržuazijas laikraksts, kas nepiekrīt socialdemokratu centie-

niem. Mēs tik aplūkosim sīkāk «R. A.» atbildi uz «D. L.» rakstu un pierādīsim Fr. Veinberģa liekulību, viltību un aklo muļķību.

Fr. Veinberģis saka, ka «D. L.» vēloties nodibināt tādu pat strādnieku partiju kā Vācijā, ka viņa un tās piekritēji akli pielūdzot ārzemju idejas, pakaļ kladzinot ārzemju frazes (teikumus) un neesot spējīgi spriest, vai maz pie mums ir tādi apstākļi, kas liktu strādnieku šķirai naidīgi nostāties pret turīgajiem un bagātajiem pilsoņiem. Gaiši redzams, ka zem ārzemju idejām «R. A.» saprot socialdemokratiskās idejas. Tīra muļķība ir, kad Veinbergs apgalvo, ka «D. L.» vēlas nodibināt strādnieku partiju. «D. L.» to nespēj un nevēlas. Bet meli un aklą nezināšana ir «R. A.» apgalvojums, ka «D. L.» piekritēji akli pielūdzot ārzemju idejas. — Te zem piekritējiem domāti socialdemokrati. Socialdemokrati nevar būt «D. L.» piekritēji. Latviešu socialdemokratiem ir pašiem sava bezcenzuras literatura, savs bezcenzuras laikraksts: «Socialdemokrats», un viņi spēj un var izteikt savas vajadzības. Latviešiem ir jau simti un pat tūkstoši tādu strādnieku un inteliģentu, kas apzinīgi piekrīt socialdemokratiem, kas ar miesu un dvēseli jūt līdzi strādnieku partijas centieniem. Un latviešu socialdemokratiskiem rakstiem nav mazāks skaits lasītāju kā nekaunīgajai «R. A.» Zināms, «R. A.» lasa buržuji, bet latviešu socialdemokratiskos rakstus lasa strādnieki un inteliģenti (skolnieki, studenti, skolotāji un citi). «R. A.» saka, ka mums neesot tādu apstākļu, kas spiež strādniekus naidīgi nostāties pret latviešu kapitalistiem. Strādnieku šķira ar īpašām šķiras interesēm esot tikai tur, kur attīstījusies lielrūpniecība. Pie latviešiem no lielrūpniecības neesot ne vēsts. Kapitalisms esot pie latviešiem mākslīgs, no ārzemēm ienests. Rūpniecības strādnieki pa lielākai daļai esot sveštautībnieki, un tādēļ atkal nevarot būt runa par kādu sevišķu latviešu strādnieku šķiru. Par daudz muļķīgas un vientiesīgas ir «R. A.» izteiktās domas! Ja Fr. Veinbergs tikai drusku pazītu tautsaimniecību un vēsturi, tad tas gan zinātu, ka visur tur, kur bijuši nabagi un bagāti, darba ņēmēji un darba devēji, tur arī strādnieku intereses bijušas pretējas naudnieku un darba devēju interesēm. Vergi senā Grieķijā, Vakareiropā, amatnieku ceļļi cunftu laikos, manufakturas strādnieki — visi tie bija ikreiz šķira, kura tika apspiesta un izsūkta no saviem kungiem. Strādnieku izsūkšana pat notiek tādās zemēs un tādos apgabalos, kur rūpniecība pilnīgi neattīstīta, jo katrs procents, katra vismazākā augļotāja peļņa visos laikos rodas caur to, ka strādniekam tiek nolaupīta daļa no viņa darba augļiem un tiek atstāts pāri knapi tik daudz, cik nepieciešami vajadzīgs viņa dzīves uzturam. Tādēļ arī visur un visos laikos

strādnieku un kapitalistu intereses bijušas pretējas un strādniekiem v a j a g justies par sevišķu šķiru, kurai jācīnās pret visām citām šķirām. Ja strādnieki tomēr bieži neapzinās savas šķiras intereses, tad tas tik rāda, ka tie par maz attīstīti un neizprot savu stāvokli, jo mantīgās šķiras daudzreiz ar skaļiem vārdiem, ar laikrakstu un grāmatu palīdzību aizmiglo strādnieku acis un tura tos pēc iespējas pilnīgā gara tumsībā. Nepatiesas ir arī domas, ka latviešiem neesot lielrūpniecības un mūsu kapitalisms esot tikai no ārzemēm ienests. Mums Baltijā jau ir desmitiem latviešu kapitalistu: fabrikantu, tirgotāju, namu īpašnieku utt. Un šo latviešu kapitalistu skaits pastāvīgi pieaug. P i r m i e Baltijas kapitalisti gan bija ārzemnieki, bet tagad viņu vietā arvien vairāk spraužas latviešu naudnieki, kuriem trūkst tikai lielāks iespaids pilsētas valdē, lai tuvā nākotnē pārspētu visus cittautiešus. Un Baltijas rūpniecība ir jau arī plaša — Rīgā vien ir 50.000 fabrikas strādnieku, no kuriem vismaz 25 līdz 30 tūkst. būs latvieši. Rūpniecība aug ar katru dienu, un līdz ar to aug arī fabrikas strādnieku skaits, kuru intereses ir un būs pretējas kapitalistu interesēm. Latviešu strādniekiem tagad un tuvā nākotnē jāuzskata sevi par š ķ i r u, kurai jācīnās pret latviešu kapitalistiem, tāpat kā pret žīdu, krievu un katras citas tautas kapitalistiem. Ar rebenieku nekaunību un lapsas viltību F. Veinbergs rauga iestāstīt latviešu strādniekiem, ka pie mums neesot plaisa starp kapitalistiem un strādniekiem, ka latviešu strādnieki ātri vien topot par veikalniekiem un pārvēršoties par turīgiem buržujiem, ka latviešu strādniekam vajagot skatīties uz sevi kā uz kaut ko pārāku par cittautu strādniekiem. Lai cittautu strādnieki strādājot melno fabrikas darbu, latviešu strādniekam jācerot tikt par buržuju. Tātad meklēt kādas pretešķības vai pat ienaida jūtas starp latviešu strādniekiem un kapitalistiem esot nejauki un plānprātīgi. Vai var iedomāties kaut ko muļķīgāku un nejēdzīgāku par to, kas izteikts «R. A.»?! Pie mums neesot plaismu starp strādnieku un kapitalistu? Latviešu strādnieks pelna 80—100 kap. par dienu, strādniecei jābūt mierā ar 25—40 kap. dienā. Latviešu kapitalisti, kā Bergs, Grīnups, Štrauchs, Dombrovskis, Balodis, Morbergs u. c., pelna 10 un 100 tūkstošus gadā. Latviešu kapitalisti dzīvo lepnos namos, šķiež naudu uz visām pusēm, skolo savus bērnus ģimnazijās un augstskolās — latviešu strādnieki mīt piekvēpušos dzīvokļos, dzīvo pa 100 un 1000 bez darba un mirst pusbadu, nevar savus bērnus skolot. Latviešu kapitalisti skūpstās un draudzējas ar policiju, žandarmiem un gubernatoru; latviešu kapitalistiem ir tiesība s a p u l c ē t i e s, tiesība pārrunāt savas vajadzības laikrakstos, tiesība biedroties, latviešu strādniekus

turpretim žandarmi un policija bāž un spīdzina cietumos, šauj kā suņus ar zaldātu lodēm, latviešu strādniekiem liedz atklāti dibināt strādnieku biedrības, liedz pārrunāt savas vajadzības presē. Visu to ievērojot, vai vēl drīkst kāds runāt, ka pie mums neesot šķiru plaismas. Tiešām nedzirdēta, nekaunīga mānīšana. — Un priecājieties tikai, latviešu strādnieki, par «R. A.» padomu, ka jums visiem esot cerības tikt par buržujiem jeb kapitalistiem un jūsu vietā melno fabrikas darbu strādāšot cittautu kapitala vergi, t. i., citas tautības strādnieki. Iedomājieties! Visi 30.000 Rīgas fabriku strādnieki un tie tūkstoši latviešu fabrikas strādnieku, kas strādā citās pilsētās, tapšot par kapitalistiem. Vai nav smieklīgi dzirdēt tādas domas taisni tai laikā, kad lielie kapitali arvien vairāk saplūst vienās rokās? Nē, latviešu strādnieki, jūsu, t. i., strādnieku šķirai nav ne mazāko cerību tapt par kapitalistiem. Jums arī turpmāk būs jāstrādā melnais fabrikas darbs, jūs arī turpmāk tiksat spīdzināti no valdības un kalpināti no kapitalistiem. Bet jums jāatzīst sevi par šķiru, jābiedrojas un kopējiem spēkiem jācīnās pret visiem kapitalistiem — tikai pastāvīgā cīņā jūs sasniegsat labākas dienas un, palikdami par strādniekiem, tomēr varēsat dzīvot kā cilvēki! — Beidzot «R. A.» dod padomu, lai latviešu strādnieki jūtoties kopīgi ar savu tautu un lai nebiedrojoties ar internacionali (t. i., ar visu tautu starptautisko strādnieku šķiru). Te «R. A.» vadītāji izrāda bailes. Starptautisko strādnieku šķira ir tīrais biedēklis visiem kapitalistiem. Starptautiskās strādnieku šķiras vadītāja ir starptautiskā socialdemokrātu partija. Viņa uzstāda to mācību, ka visiem pasaules strādniekiem jājūtas kopīgi, jāsastāda kopēja partija, kas būs nākotnē spējīga gāzt kapitalismu. Dodot pēdējo atbildi uz «R. A.» muļķību pilno un nekaunīgo rakstu, mēs uzsaucam Rīgas latviešu strādniekiem: «Biedrojieties! Lasiet aizliegtus socialdemokratiskus rakstus! Biedrojieties ar krievu, vācu, poļu un žīdu strādniekiem, kurus kapitalisti tāpat izsūc kā jūs!» Ja mums Rīgā būs spējīga strādnieku partija, kas sastāvēs no visādu tautību strādniekiem, tikai tad mēs varēsim sekmīgi cīnīties pret kapitalistiem, tikai tad varēsim uzsākt lielus streikus un panākt īsāku darba dienu, lielākas algas, lielāku kārtību fabrikās. Un, kad būs nodibinājusies spējīga visas Krievijas strādnieku socialdemokratu partija, pie kuras piederēs arī latvieši, tad arī mēs, latviešu strādnieki, cīnīsimies līdz tanī brīdī, kad strādnieku bari gāzīs patvaldību, saukdami: «Nost ar patvaldību! Lai dzīvo politiskā brīvība! Lai dzīvo socialdemokratija!»

[*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1903. g., Nr. 13, 21.—26. lpp.

SMIRDOŅAS IZSMIRDINĀŠANA[1]

«Savienot latviešu tautas lietu ar krievu valsts un valdības lietu» — gar šādu gluži pretēju «lietu» savienošanu izmisis vēl grib pūlēties un sparoties pazīstamais latviešu pīlars un denunciants Fr. Veinberģis (sk. «Rīgas Avīzes» 1. num. 1904. g.). Laimīgi viņš nokļuvis līdz tādam laikmetam, kur pašā latviešu tautā valda viskarstākais naids un nemiers pret Krievijas patvaldību un kur pats tas ar savu «Rīg. Avīzi» grimst neslavā un apsmieklā uz visiem laikiem. No visas «latviešu tautas lietas» F. Veinberģim tagad palicis pāri tikai viņa paša persona, viņa vājprātīgā iedomība un denuncēšanas kāre, kura to dzinusi pilnīgi pārdoties krievu žandarmiem un uzņemties valdības suņa lomu. Tā Fr. Veinberģis galīgi izdarījis savu «savienošanos» ar krievu valsts un valdības lietu: turpmāk «Rīgas Avīze» dabūšot valdības pabalstu un tagad par sargu un patvērumu pie izsmirdinātās ekspedicijas nolikts sevišķs gorodovojs. Vēl Veinberģim atliekas tikai pašam pārkrustīties pareizticībā un arī savam laikrakstam dot zīmīgāku nosaukumu (piem., «Policijas Avīze»), nav daudz ko šaubīties, kā turpmāk viņš arī to izdarīs . . .

Fr. Veinberģis ir īsts «tautiešu» un «pilsoņu» reprezentants, kādus latviešiem izaudzējusi nesenā verdzības pagātne un aplamā īsredzīgā taktika pret baltiešu baronu un baznīckungu pārsvaru. Kad 70-to gadu beigās un 80-to gadu sākumā latviešu mazgruntnieki bija ievilņoti un uztraukti ar cīņu pret saviem varmākiem un apspiedējiem, kad pats no sevis lauzās uz āru tautas nemiera gars, tad toreizējie latviešu «vadoņi» drebēdami un trīcēdami steidzās atvirzīties nost no uzsāktās kustības un paši centās to apslāpēt un noturēt. Lai tik no dieva puses latvieši nesākot savas tiesības izkarot pašu spēkiem, lai tie atturoties no katras klajas, drošas saduršanās ar saviem ienaidniekiem, bet lai tie pacietīgi stāvot un gaidot, ko priekš tiem nolems augstā, žēlīgā valdība! Baltiešu muižniekiem tagad piederot tik daudz privileģijas, jo tie teicoties esot drošākie troņa sargi un cara kalpi, un tad latviešiem vajagot taisni pierādīt, ka viņi esot vēl uzticamāki pavalstnieki, ka viņu padevība vēl daudz daudz dziļāka un zemāka nekā baltiešu solīšanās un dievošanās. To valdība tad pierēķinājot latviešiem kā sevišķu nopelnu un pilnīgi kā dzeramu naudu atmetīšot tiem pa logu ārā viņu vēlējumu izpildīšanu. Un nu latvieši arī sasāka «dievs, sargi ķeizaru» ķērkt pa visiem krogiem un zaļumu ballēm, nu

---

[1] Lai izteiktu savu protestu, Rīgas strādnieki Fr. Veinberga «Rīgas Avīzes» ekspedicijā un sadales punktos novietoja «smirdbumbas». [Sakārt.]

Fr. Roziņš

nāca nebeidzamās runas par «vareno scepteri» un «ērgļa spārniem», tika sūtītas deputacijas un padevības adreses, līdz latviešu tauta esot uzticama līdz pēdējam asins pilienam un, ceļos nometusies, liekot visas savas cerības pie Krievijas troņa pakāpieniem. Nevienā kazarmē gan nav tik daudz cildināta Krievijas patvaldība kā mūsu Latvijā, ne pie vienas krievu zaldātu parādes nav tik daudz urrā saukts kā pie latviešu tautiskiem goda mielastiem, nekad un nekur nav tik verdziski uz ceļiem rāpojuši valdības priekšā kā latviešu «ozoli» — «liepu» zemītē! Bet velta bija visa urrāšana un klaigāšana, un Pēterbugā neviens uz to negrieza ne mazāko vērību, ka visa latviešu tautiņa jau gadiem griež savu padevības leijerkasti un vienmēr vēl lūdzas un gaida uz kādu žēlastības dāvanu.

Baltijas vecā, feodalā kārtība gan tika pārgrozīta, cik tālu tas sakrita ar pašas valdības plāniem; baltiešu tiesas un policijas iestādes tika atceltas, un viņu vietā krievu valdība ieveda savu kārtību, bet šīs «reformas» nepavisam neizskatījās pēc tām, uz kurām bija cerējuši latviešu zemnieki. Bet tomēr mūsu «tautiskie» «vadoņi» nezināja tolaik, kā gavilēt un nopriecāties par valdības soļiem Baltijas guberņās, kaut gan latviešu zemnieku prasības un padevīgie lūgumraksti bija gabalos saplēsti un prom nomesti, netika ne mūsu agrarjautājums izšķirts, ne arī zemstes ievestas. Tik daudz vien bija latvieši saklieguši, ka pašu valodas lietošana tika izslēgta no vietējām iestādēm un to nu sāka skaust ārā pat no mūsu tautskolām pie pirmmācību pasniegšanas. Uz to mūsu «pīlari» neuzdrošinājās ne vārdiņu pretim bilst, tie palika vienmēr «uzticami monarķisti» (kā Veinberģis saka) un nezināja vien, kā pateikties un kā skūpstīt to pašu zābaku, ar kuru «latviešu tautas lieta» tika pa kājām mīdīta! Šāda padevība un pazemība tiem šķitās visgudrākā taktika, un Veinberģis no tā laika tiek skaitīts par lielāko latviešu «diplomatu» ...

Nu tikai vēl trakāk latvieši kliedza un spiedza «dievs, sargi ķeizaru!». Uz Jelgavas dziesmu svētkiem pat īpaši zvani tika iegādāti priekš «Slava, slava tev, krievu cars!» dimdināšanas, bet ir pat šādas zvanu skaņas neaizsniedza valdības kurlās ausis. Pārkrievošana tika enerģiski turpināta Baltijas guberņās; apriņķu priekšnieki ņēmās īsti apspiest mūsu lauku dzīvi; krievu inspektori rīkojās pa mūsu tautskolām. It nekādas tiesības latvieši nesagaidīja, un pat agrāk jau piešķirtās tiem ņem ar varu nost, bet latviešu dižvīri un naivie birģeļi vēl nezaudēja cerības uz valdības laipno prātu un neizmērojamo žēlastību. Ak jā, *der Philister — ein holer Darm, voll Furcht und Hoffnung, dass Gott sich erbarm'!*

Kāpēc tad lai arī valdība latviešiem dāvātu kādas sevišķas, plašākas tiesības, ja jau tie tik laimīgi jūtas «zem varenā ērgļa spārniem»? Tad tiem patiesi nekā arī nevajaga, jo savu dievu pielūgt un caru slavēt latvieši jau var tagad pēc sirds patikšanas; ja daudz, tad tos varētu vēl aplaimot ar pilnīgu valsts valodas ievešanu un latviešu valodas galīgu iznīcināšanu. To varbūt arī panāks mūsu tautiskie birģeļi ar savu uzbāzīgo, pārliecīgo urrāšanu, ja vien Pēterburgas svarīgākiem ierēdņiem liktu galvu pagriezt un atskatīties, ko tur īsti kliedz un gaisā lec vientiesīgie latviešu vīreļi. — Un ko tad šie nožēlojamie latviešu «pilsoņi» paši vēlas? vai tad tiem maz ir kāda jēga no kādām vispārējām prasībām? Jā, daži no tiem atteiks, mēs gribam, lai ielu izkārtnes un tramvaju uzraksti būtu arī latviešu valodā. Nu, tas jau viss diezgan labi, bet taču pārlieku maz prasīts. — Nē, pasaka otri, mēs gribam, lai vācieši tiktu izdzīti no pilsētu domēm un kreditiestādēm, no mācītāju un ierēdņu vietām un lai viņu vietā laiž iekšā mūs — latviešu pilsoņus. Par ļaunu jau patiesi nebūtu, ja tiek un tiktu vēl vairāk dragāta Baltijas vāciešu vara un viņu pārsvars mūsu zemītēs būtu salauzts, bet mums nav nekāda iemesla priecāties, ja šo aizejošo kungu vietā nāk tādi vīri, kādi ir tagadējie latviešu «pilsoņi». Mēs zinām, ka tie, piem., pilsētas domēs katrreiz pirmie balsotāji par policijas štata pavairošanu, par kazarmju būvēm, par pareizticīgu baznīcu celšanu utt. Varbūt tie kādreiz ieminētos, ka jāpabalsta latviešu elementarskolas, latviešu teatris, bet tas arī būs viss, jo enerģiski par ko uzstāties šie «pilsoņi» neuzdrošinās aiz bailības un gļēvulības vien. Tiem jau tikai rūp ietikt šādos amatos, lai varētu pienākt pie pilsētu uzņēmumiem un tur šmaukt un blēdīt vēl vairāk par līdzšinējiem vācu kungiem; tiem jau par varu gribas iegūt tādu stāvokli, kur tie uz āru varētu izlikties kas vairāk esam nekā prasti naudas maisi un veikalnieki. Šis iemesls jau arī tā dzen un triec mūsu tautiskos vadoņus uz šādiem urrāšanu sarīkojumiem: tur tie var parādīties ar cilindri galvā, var lieliski noklanīties pret katru valdības ierēdni vai policistu un tam krēslu pasniegt, var pat kādu vārdiņu dzirdēt no šo augsto kungu mutes. Varam iedomāties, kā kādam Breikšim aiz prieka sirds pukstēja, kad tam uzticēja špiceļus pārraudzīt pa Nikolaja viesošanās laiku Liepājā, un cik svarīgs un laimīgs jūtas kāds Veinberģis, kad tas sēd žandarmu uzgaidāmā istabā ar denunciacijas rakstu vīstokli kabatā... Tā jau ir šo vadoņu karstākā vēlēšanās ar savu līšanu un padevības apliecināšanu griezt krievu ierēdņu vērību uz savām personām, viņu priekšā stāvēt ar kailām galvām un priekš tiem skriet un izpildīt viszemākos lakeja uzdevumus. Dažs labs var-

būt no tiem sirds dziļumos arī cerē uz kādu pateicības algu, un, kaut gan ne Grosvalds, ne Čakste, ne Kreicberģis par visām savām pateicības adresēm un deputacijām vēl nav tikuši pacelti grafu kārtā un pat ķeizarisku staļļu puišu vietas tiem nav piedāvātas, tad tomēr tas viņus nekad neatturēs vēl vairāk zemoties un locīties savās tautas «vadoņu» un valdības kalpu lomās. Visur buržuazija ir gļēva un pazemīga valdības priekšā, bet nekur tā nav tik smieklīga, nekrietna un verdziska gara pārņemta, kāda ir mūsu «latviešu pilsonība»...

Viens no nejaukākiem un nelāgākiem latviešu «pilsoņu» tipiem ir Fr. Veinbergs, kurš jau no laika gala latviešiem sludinājis un mācījis šādu urrāšanas un rāpošanas politiku. Vai veselus 30 gadus cauri tagad tas tā gājis, un katrs jau sen būtu varējis pārliecināties, ka šādai taktikai nav nekādu panākumu un ka ar savu uzticamo pavalstniecību mēs esam tikai samantojuši nicināšanu un apsmieklu, bet tad jau Veinberģis nebūtu latviešu birgeļu «gudrākā galva» un «lielākais diplomats», ja viņš to varētu sajēgt. Mums nav šoreiz iespējams ilgāk uzkavēties pie šā vīra agrākās karjeras latviešu sadzīvē un tāpēc minēsim pašus jaunākos faktus. — Līšanu un denuncēšanu šis «tautas vīrs» arvien jau piekopis, bet tikai pēdējā laikā tas to uzstādījis par vienīgo principu un «izglītota latvieša pienākumu». — Šovasar «Mosk. Ved.» kāds žandarmu palkavnieks, zem pseidonima «Mūžīgais ceļotājs», bija konstatējis nenoliedzamo faktu, ka revolucionarā kustība stipri attīstījusies pie latviešiem ne tikvien pilsētās, bet arī uz laukiem. Šis rakstiņš bezgalīgi bija sabiedējis mūsu birģeļus, ka nu latviešus vairs neuzskatīšot par «mierīgiem, uzticamiem pavalstniekiem», un Veinberģis ņēmās tagad tautu un tēviju glābt no posta. Viņš mēģināja vispirms iestāstīt, ka te atkal parādoties «vietējo vācu politiķu pirksts», kuri apvainojot visu latviešu tautu, un minēja tad ar sevišķu uzsvaru, ka «pati latviešu sabiedrība apkarojot kaitīgos elementus un ne tikvien apmierinājoties ar prieku, ka valdība to dara». Tad nāca pazīstamie raksteļi par «greizajiem idealiem» un «latviešu pienākumu», kur tas savus domu biedrus sauktin sauca uz latviešu socialdemokratu špicelēšanu un denuncēšanu. Pats tas arī tūlīt rādīja piemēru. «Dienas Lapas» redaktors P. Zālītis bija tik naivs un sāka ar Veinberģi par šo jautājumu polemizēt un apgalvot, ka tādu revolucionaru starp latviešiem nemaz neesot. Veinbergs uz to gribējis nodrukāt visus agrākās un arī tagadējās «Dienas Lapas» līdzstrādniekus (ar pilnīgu vārdu), kuri vien kādreiz iepīti politiskās prāvās, bet, kad cenzors tam šādu listi nebija laidis cauri, tad tas to iesūdzējis pie preses virsvaldes Pēterburgā. Reizē ar to tas vēl bija

denuncējis Raiņa dzejas, «Dienas Lapā» vispārējo virzienu un dažus atsevišķus rakstus. Viņš pats bija Rīgā bijis un laizījies klāt pie žandarmu palkavnieka un pie gubernatora, kamēr Pēterburgā visās vajadzīgās iestādēs denuncēšanu un melošanu uzņēmās latviešu priesteris — Zanders. — Denunciacijām bija panākumi, jo «Dienas Lapa» tika 8. decembrī apturēta sava, «kaitīgā virziena» dēļ. To zināja Veinberģis it labi, ka Pēteris Zālītis un viņa kundze it nekādu «virzienu» nejēdz ieturēt (ne nu vēl «kaitīgu»), bet viņam gribējās tikai atriebties par dažiem «Dienas Lapas» uzbrukumiem (kur Veinberģa pagātne bija vilkta gaismā) un bez tam ar šādām denunciacijām iegūt žandarmu labvēlību. Tagad pienāca citu Veinberģa pretinieku un konkurentu rinda: tas uzrādīja, ka dažas kases rīkojoties pretlikumīgi un tā «krāpjot kroni», tas darīja cenzoru uz tam uzmanīgu, ka «Baltijas Vēstnesis» sniedzot saviem lasītājiem vairāk materiala, nekā tas viņa programā atļauts. Latviešu «pilsonis» un «tautas vīrs» parādīja, ko viņš var: savu labumu gūstot un kampjot, tas aizšāva kāju priekšā citiem tādiem pat «pilsoņiem» un banku veikalniekiem, un, savu «Rīgas Avīzi» no deficita glābjot, tas ņēmās iznīcināt vecum veco konservativo «Baltijas Vēstnesi», kurš bez tam pašu Veinberģi bija gadu gadiem barojis kā redaktoru.

Veinberģa priekiem nebija vairs robežu, un savas pārplūstošās nodevēja jūsmas tas izlaida kādā sevišķā rakstā, ka «D. L.» aizliegšana darot «īsteni apmierinošu un iepriecinošu iespaidu». Bet viņa gaviles drīz vien beidzās, jo drīz tas par savu rīkošanos dabūja pelnīto sodu no strādnieku organizacijas puses, kura vienīgi arī spēj ierobežot un savaldīt tādus vīrus, kāds ir Veinberģis. Valdības garā vadītā «Rīgas Avīze» jau sen bija sacēlusi riebumu un īgnumu starp latviešu apzinīgiem proletariešiem, un tāpēc jau septembra beigās no Baltijas socialdemokratu strādnieku organizacijas tika nolemts un izsludināts boikots pret Veinberģa laikrakstu. Tas bija vilcis stipri vien, jo oktobrī «Rīgas Avīzes» abonentu skaits jau bija kritis par vairāk simtiem. Decembra sākumā boikots tika atjaunots un drukātie uzsaukumi «Nost ar «Rīgas Avīzi»!» tika lielā skaitā izplatīti un izsūtīti pa visu Baltiju. Veinberģa «gudrā galva» samanīja, ka nu viņa svars pavisam jau grimst, bet viņš palaidās uz to, ka caur viņa denuncēšanu citiem dienas laikrakstiem jābeidzas un ka tamdēļ gribot negribot visiem būs jālasa viņa laikraksts. Un kā par spīti tas tagad drukāja visnejaukākos riešanas rakstus pret strādnieku kustību; viņa aģenti un piekritēji izdalāmās vietās dažreiz vai ar varu spieda strādniekiem virsū «Rīgas Avīzi» un lielījās, ka pret Veinberģi un viņiem it neko nevarot izdarīt...

Veinberģa un biedru rupjā, prastā nekaunība prasīja ārkārtējus cīņas līdzekļus, un pie tādiem bija jāķeras. Ar organizacijas atļauju viena grupa uzņēmās ar ķīmisku maisījumu izsmirdināt «Rīgas Avīzes» izdalāmās vietas un tā publikas priekšā taisni apzīmēt tos ļautiņus, kuri tic un dara pēc Veinberģa pavēles. Šis štuks tad arī izdevās varen smalki: 20. decembra vakarā plkst. 7 visās 60—70 «Rīgas Avīzes» izdalāmās vietās uzreiz sāka tā smirdēt, ka izdalītāji nezināja vairs, kur glābties un tverties no nepanesamās smakas. Par pašas ekspedicijas izsmirdināšanu «Rīgas Avīzes» kalpotāji vēl ar izbailēm stāsta, ka plkst. 7 vakarā ienācis kāds plecīgs vīrietis un noprasījis to numuru, kurā Veinberģis priecājas par «Dienas Lapas» slēgšanu. Tad svešais ienācējs nostājies un ar uzsvaru nosaucis: «Nost ar valdības avīzi! nost ar spiegu un nodevēju Veinberģi!» — cirtis pie tam kādu stikla pudelīti gar sienmali, ka nošķīdis vien, un tad visā mierā gājis prom. Ekspedicijas dāmas pasprukušas zem galda, kliegušas un ģībušas, viss personals skraidījis šurpu turpu un galu galā tad sadomājuši telefonēt policijai pēc glābiņa. Atsteigušies arī policijas pristavs un žandarmu adjutants pie sava uzticamā kalpa, saodušies nejauko smaku, un nevarēdami nemaz izturēt, laidušies prom no smirdošās nelaimes vietas. Tanī pat brīdī nejaukais šķidrums ietriekts arī Veinberģa privatdzīvoklī kā zīmīgs apsveicinājums uz viņa jauno amatu. Un vaimanāšana un kaukšana bijusi pa visām izdalāmām vietām no vienas Rīgas malas līdz otrai, jo visur bijušas iemestas pudelītes ar sevišķu pavadrakstu, kāpēc šāds solis tiek sperts.

Līdzeklis bija ņemts diezgan pastiprs, bet tomēr noderējis tas pārlieku. Nākošu pirmdien dažās agrākās izdalāmās vietās uzreiz parādījās uzraksti: «Še neizdala «Rīgas Avīzi»», daudzi bodnieki[1] dzīšus dzina ārā «Rīgas Avīzes» iznēsātājus, tiklīdz tie pa durvīm nāca iekšā ar izdalāmo numuru skaitu; kāds alus pārdotavas turētājs pat visus vecos numurus sadedzinājis un katram ienācējam stāstījis, ka varot nākt un «izrevidēt» cauri, tikpat nevienu «Rīgas Avīzi» vairs neuziešot. Uz «Dienas Lapas» ekspediciju aizgājusi kāda vecīgāka sieviņa un lūgusies, ka viņa šo maitas «Rīgas Avīzi» vairs nekad neturēšot, bet lai tik mīļie «Dienas Lapas» kungi nesmirdinot viņas bodi. — Fakts ir tas, ka Veinberģim tagad Rīgā vairs izdalāmu vietu nav, jo pēc notikušās smirdināšanas visi veikalnieki atteikušies no turpmākās «Rīgas Avīzes» apstellēšanas un izdalīšanas. Gan Veinberģa aģenti bija visādi raudzījuši tos pierunāt, ka policija

[1] Līdz pat š. gs. divdesmito gadu sākumam laikrakstus bieži izdalīja ar pārtikas veikalu starpniecību. [Sakārt.]

vainīgos katrreiz noķeršot un došot īpašas zāles izlaistīt pret smirdināšanu, bet tam neviens bodnieks netic. Tiem jau pārāk lielas bailes iedzītas, jo — pēc viņu nostāstiem — vismaz 200 pārdotavas esot uz reizi izsmirdinātas, un bez tam tas jau arī zināms, ka policija nevienu pašu no sviedējiem nevarējusi rokā dabūt. Vācu un latviešu birģeļi tagad brīnās vien tikai: «Auf diese Idee zu kommen!» — Saka vieni un: «Kā var izdomāt tādu smaku!» — teic otri un groza galvas. Par briesmīgiem «smirdekļiem» (jeb, kā vācieši saka, — «Stinkbomben») runā un prāto vēl tagad katrs: dažs labs birģelis jau pārvarējis tam nodarīto nepatikšanu un sāk lietu uzņemt no humoristiskās puses. Un nekāda pretlīdzekļa neesot: daži pat noēvelējuši vai izzāģējuši grīdas gabalu un tikpat vēl nevarot izdzīt smaku. Pēc tam tad arī nav nekāds brīnums, ka «Rīgas Avīzes» tagad baidās atklāti turēt un lasīt; neviens avīžu pārdevējs uz ielas vairs neizkar Veinberģa organu. Nekas cits gan neatliks Veinberģim kā savas izdalāmās vietas ierīkot policijas učastkos un likt «Rīgas Avīzes» iznēsāt kā valdības pavēstes.

Protams, visus Veinberģa piekritējus jau nevarēs aizdzīt, jo muļķu un neliešu starp latviešiem vēl diezgan, kas pilnīgi attaisno un atzīst Veinberģa riebīgo rīkošanos. Bet starp latviešu proletariešiem tas vairs abonentus nedabūs; arī vidējās latviešu aprindās tas nācis pilnīgi neslavā; vairs nekvēpinās Veinberģim vīraku kā «tautas vadonim», un turpmāk tam jādzīvo no valdības spiegu smakas. — Latviešu socialdemokratu drošā cīņa dzen tagad verdzisko padevības garu un nejēdzīgo valdības urāšanu no visiem kaktiem ārā; jo skaļāk Veinberģis tagad daudzina «valdības lietu», jo mazāk uz to klausās un uzgriež tam muguru ar riebumu un nicināšanu. Veinberģis pats mana, ka nu ar viņa svaru iet pavisam uz leju, un pat nekāda prieka tam nav, ka caur žandarmerijas gādību tas dabūšot valdības pabalstu un ka viņa pustukšo ekspediciju apsargā pie durvīm nolikts gorodovojs. Aiz bezspēcīgām dusmām Veinberģis vārās vien un vai zobiem sakostu ienīstos socialistus, bet, tā kā it nevienam tas klāt nevar tikt, tad savu niknumu tas izlej katrā «Rīgas Avīzes» rakstā par «ļaundariem» un «tumšiem nekārtību cēlējiem», pret «slepenu rīcību» un «aizliegtu politisku aģitaciju». Pie sirds tam ķeras ļoti, ka tas tautā klaji apzīmēts par «nodevēju» un «valdības suni», un tāpēc tas visiem spēkiem cenšas sevi iztēlot par mocekli, kam netaisni uzbrūk. Veinberģis un viņa «mīļākā», kā arī viņa algotie rokas puiši Janševskis un Kreicberģis, tagad stāsta un taurē pa visām malām, ka to kādu rītu gribējuši nošaut viņa dzīvoklī! Mēs šīm blēņu pasakām neticam, jo nevienam Baltijas socialdemokratu strādnieku

organizacijas biedrim ne prātā nenāks šādu aplamību izdarīt. Veinberģis savu sodu jau ir saņēmis, un viņa riebīgā, nekrietnā rīcība jau pietiekoši apgaismota tautas priekšā; mums nav ne gribas, ne mazākās vajadzības to caur revolvera šāvienu padarīt par diezin kādu cietēju un mocekli.[1] Un, ja kādam tiešām vēl tiktos Veinberģi pārmācīt, tad arī tas zinās, ka priekš šāda neģēļa un denuncianta sodīšanas visnoderīgākais rīks ir — suņa pātaga.

L. K.[2]

* *
*

«Rīgas Avīzes» smirdināšana izdevusies braši. Daudzi bodnieki pilnīgi pārbijušies un, krustus mezdami, atgaiņājušies no «Rīgas Avīzes». Kādā bodē sapulcējušies pircēji. Te ienāk «smirdinātājs» un triec kapseli uz grīdu, visi paliek kā mēmi. Piepeši viens paķer klātpielikto lapiņu un drāžas pa durvīm ārā. Bodnieks nosūkstās: «Re če nu bij! vajadzēja taču zināt, kas tur bija iekšā!» Pie vienas bodes, kuras īpašnieks laikam kaut kā bija saodis par «draudošo postu», bija nolikti pie bodes durvīm vīri ar rungām; to izsmirdināja nākošo vakaru. Bodnieks un špicelis Cinne Pārdaugavā izlielījies, ka viņam nekā nevarot izdarīt un viņš tomēr izdalīšot «Rīgas Avīzi». Arī tas neizbēga savam sodam. Janvara sākumā strādnieki to izsmirdināja un drupatu drupatās akmeņiem izdauzīja logus, tā ka pats Cinne nav uzdrošinājies ārā radīties ...

Pie daudziem bodniekiem ieradās policija un pavēlēja «Rīgas Avīzi» izdalīt. Bodnieks Šķubers, kuram pieder prāvs veikals, uzprasījis pristavam, vai tas samaksāšot zaudējumus, kas celšoties no smirdināšanas. Pristavs, protams, teicis, ka zaudējumi netiks maksāti. «Nu, tad jūs arī nevarat piespiest mani šo avīzi abonēt un izdalīt,» bija Šķubera atbilde. Kādā bodē uz loga iepriekš smirdināšanas bija izlikts plakats, uz kura trekniem burtiem stāvēja: «Še izdala «Rīgas Avīzi».» Kad tika izsūtīti uzsaukumi pret šo lapu, plakats bija novirzījies labi pie malas,

---

[1] Kāds garzobis mums raksta, ka tiešām kādā jaukā rītā, kad V. ar savu mīļāko sēdējis kopā, tikumīgi apkopdami tautu aplaimojošo pilsonību, iedrāzies V. pilsoņa dzīvoklī briesmīgs tēviņš tādā sazvērestībnieka kostīmā, kādu cien. V. pilsonis (laikam ar Madernieka palīdzību) sakomponējis jeb, tautiski sakot, «samaderējis» savos greizajos idealos; un proti: lielā kažokā ietinies, aizklātu ģīmi, ar milzīgu cūku kaujamo dunci rokā ... «Briesmonis» ienācis, draudoši nokrācies aiz savas maskas un aizgājis. Un to muziķi iztaisījis Janševskis par 2 rubļiem. [Fr. Roziņa piezīme. Sakārt.]

[2] L. K. — līdz šim nenoskaidrots bijušo jaunstrāvnieku darbinieks, DL. līdzstrādnieks kopš 1892. gada. Toreiz L. K., domājams, bijis Maskavas universitates students. [Sakārt.]

tā ka tikai drusku bija redzams. Pēc smirdināšanas plakats nozuda. Uz dažu božu logiem pēc smirdināšanas parādījās sludinājums: «Še netiek izdalīta «Rīgas Avīze.»

[*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1904. g., Nr. 22, 13.—22. lpp.

VĒL PAR SMIRDOŅU

Kā riebīgs lietuvēns latviešu avīžniecībai uzgūlies virsū Fr. Veinberģis. Jau vairāk gadus, pat gadu desmitus tas ir mulsinājis ļaužu prātus un darījis neģēlību pēc neģēlības. Jau sen labākā latviešu daļa noraudzījās ar riebumu uz šo puvešu pilno trumu. Bet viņa pēdējās negantības pārsteidza pat tos, kuri no tā gaidīja visriebīgāko. Kad pērngad krievu cara kalpi tramdījās pa Somiju un mina kājām tautas tiesības, tad šis valdības kalps uzsāka savu «Rīgas Avīzes» karjeru, sirdīgi līdzi riedams varmākām un cildinādams zvērasta lauzējus. Šogad viņš aicina uz cīņu pret jaunās paaudzes un strādnieku idealiem. Pats tas denuncēja atklātības darbiniekus, kuri aizrādīja uz viņa tumšajiem darbiem; apsūdzēja jau tā stingro cenzoru, ka tas neļaujot tam nodrukāt avīzē latviešu «dumpinieku» vārdus. Izmēģinājies velti pret «Dienas Lapu» pie preses virsvaldes, tas griezās pie žandarmerijas, denuncēja līdzstrādniekus, braukāja uz Pēterburgu un beidzot izdabūja tur no ministra «Dienas Lapas» apturēšanu. Bet, ka tas jau otrā dienā pats lielīsies par «D. L.» aizslēdzēju, ka tas, zobus atņirdzis, izteiks savu prieku vismežonīgākās gavilēs un apgalvos turklāt, ka līdz ar viņu priecājoties visa tauta — tik prastu nekaunību negaidīja no tā neviens!

Lai tiktu uzreiz galā ar visiem saviem ienaidniekiem, tas trina zobus arī uz «Baltijas Vēstnesi», kurš šad un tad aiz tīra maizes naida izmet pa patiesam vārdiņam, kas Veinberģim nepatīk. Kad priekš 35 gadiem sāka iznākt «Baltijas Vēstnesis», tad tas sniedza tikai jaunākās ziņas un sludinājumus. Veinberģis to zināja un denuncēja savu konkurentu, ka tas neturoties pie programas. Tumsības lielskungs Plēve nelika sev to divreiz sacīt un nostrīķēja bez kautrēšanās no «B. V.» tagadējās programas ievadrakstus un stāstu nodaļu. Caur šādu nicināmu rīcību šis žandarmu suns — Fr. Veinberģis grib nobīdīt pie malas visus latviešu laikrakstus, lai tad jo sekmīgi varētu apkarot pieaugošo strādnieku kustību, kuras mērķis ir liekēžu izskaušana un taisnības ievešana. No savas «R. A.» redakcijas Veinberģis grib iztaisīt īpašu žandarmerijas nodaļu priekš latviešiem, lai jo ilgāk varētu noturēt tautu zem varmāku jūga, kuru tā patlaban taisās nokratīt. Tagad viņš ar savām nekrietnībām

ticis tiktāl, ka pat viņa līdzšinējie piekritēji atzīst, ka tas ir riebīgs tēviņš. Bet kur bija viņu acis, viņu prāts visus šos gadus? Kā varēja Veinberģis tik ilgi turēt savās rokās Latviešu biedrību un kreditbiedrību? vai ne tikai tāpēc, ka tas ar nepārspējamu bezkaunību prata izmantot ļaužu garīgo aklību un slinkumu, ļaužu muļķību un gļēvulību? Bezkaunība ir viņa avīžnieka gudrība un viņa lielā «māksla» visus savus pretiniekus lamāt par tautas nodevējiem, dumpiniekiem, bet sevi dēvēt par tautas «vadoni» un ceļa rādītāju. Lielajam lasītāju pūlim patīk, ka Veinberģis rakstot tik saprotami un skaidri, ka nekas neesot jāpārdomā, esot tikai daudzreiz jau gatavs kumoss. Bet, apskatoties šo Veinberģa sagremoto, sazīsto kumosu, jūs ar riebjumu novērsīsaties no tā. Tā, piem., viņš sludināja līdz šim un spredikō vēl joprojām, ka latviešiem šķiru neesot. Neesot ne nabagu, ne bagātu, ne kungu, ne kalpu. Esot tikai latvieši, visi brāļi savā starpā; ka tie, kuri pacēlušies drusku augstāk par citiem, rūpējoties un gādājot par saviem mazākiem brāļiem tiklab kā par sevi pašu. Latviešiem esot tikai viens ienaidnieks, un tas esot vācieši. Vācieši sējot latviešu starpā naida sēklu — socialismu, kurš neesot piemērots latviešu apstākļiem un varot atnest tikai postu. Pret to esot jākaro visiem labākiem tautas dēliem, un socialisma sludinātāji esot jānodod valdības rokās. Vienīgi krievu valdība esot īstā un patiesā latviešu aizstāve. Tā zinot tautas vajadzības un gādājot par to. Ir gluži lieki, pat smieklīgi vēl pūlēties apgāzt šādus saltus melus. Katrs, kas daudzmaz novērojis mūsu tagadējo dzīvi, zinās, ka taisni valdība ir ļaunākais strādnieku ienaidnieks. Katrs zinās, ka pabalstu un aizsardzību no valdības var gaidīt tikai bagātnieki un augstmaņi, ka vienkāršā tauta ir tikai valdības kāju pamesls, ka priekš tās valdībai ir tikai cietumi, lodes un bendes. Ja arī valdība kādreiz ir spiesta izpildīt tautas paģērējumus, tad viņa to dara nelabprāt un cenšas doto vēlāk atkal atņemt. Bet visriebīgākais šinī nelāgā lietā ir tas, ka Veinberģa līšana un siekalu laizīšana valdībai nebūt nav viņa pārliecība jeb pasaules uzskats. Pasaules uzskatu šim izvirtušajam blēdim nemaz nav un pārliecība tikai viena: darīt to, kas ienes vairāk naudas, ar ko var vairāk izsūkt tautu, uzdzīvot uz citu rēķina vai apmierināt savu atriebības kāri. To pierāda Veinberģa paša vārdi pērnā gada Zinību komisijas sapulcē, kur bijuši kopā vairāki viņa tuvi draugi. Proti, viņš nebūt neticot, ka tagadējā krievu valsts kārtība vēl ilgi pastāvēšot, bet viņš tomēr ejot ar to roku rokā, lai tagad paliktu sveiks un vesels pie stūres un tad, cara tronim sabrūkot, kā p o p u l a r ā k a i s l a t v i e t i s u z m e s t o s p a r l a t v i e š u v a l d n i e k u!?

Bet vai Veinberģim to izdosies panākt? Nemūžam! Jau tagad tas ir pārrēķinājies un viņa labā slava iet uz beigām. Nemiers un īgnums pret to aug augumā. Latviešu strādnieku kustība pieņemas spēkā, un darba rūķu šķiras apziņa top jo dienas jo stiprāka un plašāka. Bet tomēr Veinberģis ir un paliek bīstams augonis pie tautas miesas. Valdība un žandarmi ir viņa pusē, un tāds nelietis, kuram visi līdzekļi labi diezgan, var pie tagadējiem apstākļiem lieliski kaitēt. Viņš ieved sabiedrībā demoralizaciju, saindē vājākos raksturus ar liekulību un gļēvulību, iepotē tautai dziņu pēc naudas, pēc mantas, pēc zaļas izdzīves, kaut arī pie tam būtu jālieto visriebīgākie līdzekļi. Un taisni strādniekiem no Veinberģa darbības jācieš visvairāk, jo tiem tas laupa viņu šķiras apziņu, grauj pamatu zem kājām, apgalvodams, ka latvieši esot visi brāļi savā starpā, ka socialisms vedot tos atpakaļ zem muižniecības jūga. Viņš grib strādniekus padarīt par akliem vergiem un nogriezt sabiedrības vērību no strādnieku jautājuma. Strādnieku labā tas nav teicis ne vārda. Ir tikai lielījies, ka viņš vedot tos laimei pretim.

Tādēļ, biedri, uzstājieties jo dedzīgi pret šo savu tautas un briesmīgāko ienaidnieku! Tas jums jādara jūsu pašu labā, vienalga, kaut arī visi citi stāvētu nomaļus! Tagad nepietiek vairs, ka ar īgnumu nospļaujas par šo nelieti! Veinberģis ir krāvis noziegumu uz noziegumu! Cik ilgi tauta cietīs šo kauna traipekli pie savas miesas? Cik ilgi valdības samaksātā «Rīgas Avīze» skaitīs vēl tūkstošiem abonentu? Vai te vēl var būt runa par mierīgu pacietību? Vai latviešu strādnieki vienmēr vēl tinami bērnu autos? Vai viņu apziņa vēl nav pamodusies?

Biedri! Cīņa ir iesākta un spīdoši iesākta. Boikots par «Rīgas Avīzi» izskaidrots un pa labai daļai izvests. Bet vēl atrodas burtliči, kas nekaunas šo smirdoņu burtos likt, vēl atrodas veikalnieki, ārsti un citi, kuri viņā sludinās. Būtu tikai pus boikota, ja mēs tiem nepiegrieztu savu vērību. Ar to nepietiek, ka mēs pamazinājuši «Rīgas Avīzes» abonentu skaitu. Vajaga iet līdz galam. Pierādiet, ka esat norūdīti kareivji, kas ved cīņu līdz galam. Kas ir boikotēts, tas lai ir tikpat kā melmeņu sērdzīgs. Katrs, kas nāk šādā vai tādā draudzīgā sakarā ar Veinberģi un viņa avīzi, lai top boikotēts. Nav viegli izvest šādu riktīgu boikotu. Tas prasa cietu organizaciju un vienmērīgu aģitaciju, disciplina un cīņas spēja aug pašā cīņā. Smelieties cīņā dzīves spēku! T a d u z v a r a b ū s j ū s u!

[*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1904. g., Nr. 23., 4.—7. lpp.

KĀ LATVIEŠU BIRŽEĻI GRIBĒJA TĒVU ZEMI GLĀBT

Pazīstamais latviešu «pilsonis» un denunciants Fr. Veinberģis vēl tā ap Jaungadu bija stipri pārliecināts, ka viņš ar savu spalvas kātu vien apturēšot visu socialdemokratisko kustību Baltijā. Katram «Rīgas Avīzes» numuram vajadzēja tā satriekt ienīstos jaunstrāvniekus, ka tie uz vietas sāk žēlastību lūgties un ar sagrauztu sirdi sāk lasīt un abonēt Veinberģa organu. Sabiedēt tos vajadzēja, un tālab «R. A.» ar lieliem burtiem priekšpusē nodrukāja asiņainos soda likuma pantus par tā sauktiem «valsts noziegumiem» Krievijā; reizē ar to kāds cits glups jurists Dulbis mēģinājis mutiski iestāstīt dažiem agrākiem «R. A.» izdalītājiem, ka par Veinberģa lapas boikotēšanu un smirdināšanu visiem «ļaundariem» draudot — nāves sods!!! Ja nu tas vēl nelīdzēja, tad kādā citā numurā par «mazo brāļu» musinātājiem tika teikts, ka viņu rīcība «mazajiem brāļiem» nekad un nekur neesot labumu nesusi, bet gan tikai daudzus nelaimīgus padarījusi. Tur varēja gan plecus paraustīt, gan nosirdīties, kad šis uzpirktais valdības bļāvējs ņēmās ar nekaunīgu pieri melst, ka šādi aģitatori «taisni stāvot vācu maizē un par to tiekot algoti»! Tad jau Veinberģim vajadzēja vēl ko tuvāku izdomāt, ka socialisti, piemēram, slepus nosit strādnieku bērnus un tad tos pie uguns izcep, ja tas cerēja, ka viņa aplamām tenkām jel viens vienīgs sapratīgs strādnieks ticēs. Ar to tad arī tas bija visu pulveri izšāvis un vēlreiz nodrukāja no pag. gada numuriem «Greizos idealus» un «Izglītoto latviešu pienākumu», pār kuriem tas savā laikā tā bija klupis un gāzies.

Tagad Veinberģis uz kādu laiciņu atpūtās no saviem kara darbiem un gaidīja uz lielisku abonentu skaita augšanu un atzinības dziesmām no visām Baltijas malām. Tādas ienāca arī, jo kādi «malēnieši» iz Veļikije Luki, pavisam 10 kopā, atzina, ka «latviešiem aizliegta politiska propaganda varot atnest tikai postu», un izsacīja «R. A.» redakcijai visdziļāko pateicību. Bez tam vēl «dzejnieks» Poruks paziņoja, «ka latviešu rakstnieki ar Andrievu Niedru priekšgalā stāv priekš lojalitates p r e t valdību». Šis liriskais plukata arī uzdrošinās klaji uzstāties un runāt par «jaunības maldībām», kur viņa paša pārliecību un līdzdalību var kurā katrā laikā pirkt par sviestmaizēm vai sīpolklopsi un kurš arī tagad, uz labu dzeramnaudu cerēdams, aizkūlies uz «R. A.» smirdošo redakciju.

Panākumi Veinberģa karagājienam bija visai bēdīgi, bet tas tomēr atzina, ka uzvaras svētkus jau varot svinēt un pie tam noturēt tādu parādi priekš saviem piekritējiem un līdzbiedriem. Veinberģa rokaspuiši (adv.: Strausmanis, Kreicberģis un Krast-

kalns) vairāk dienas no vietas apstaigāja visu Rīgas «inteli-ģento» latviešu dzīvokļus un katram spiedās virsū, lai parakstot pateicības adresi Veinberģim un dodot kādus rubļus priekš viņa jubilejas sarīkošanas. Dažā labā vietā tie tikuši aizraidīti prom, jo Veinberģa rīcība pat vienam otram filistrim izliekas par zemu un nekrietnu; citi atkal nikni uz to, ka tas pat veco «Baltijas Vēstnesi» denuncējis; dažam atkal vispārim riebjas Veinberģis kā pārāk sašmucējies veikalnieks un tautas vīrs. Tomēr tik daudz salasījuši kopā, ka varējuši dāvanas nopirkt un adresi apgādāt. «Māmuliņas» telpās 12.[1] janvara vakarā notika šī šaubīgā tautas vīra godināšana; pats jubilars ieradies zem pavairota špiceļu konvoja; pie ieejas savu lolojumu sagaidīja kāds okolotočņiks ar gorodovoju baru, kuri biedrības namu ieslēdza no visām pusēm. Lieta tā, ka Veinberģis pats ļoti baidījies, ka sasodītie socialisti viņa goda dienu izjaukšot, un tāpēc bija izlūdzies no policijas «pastiprinātu apsardzību» priekš sevis un saviem piekritējiem. Svētku dalībniekiem sākumā bijusi ļoti nedroša dūša, ka tik kādas briesmas nenākot, un tālab vispirms šņabjus metuši un gar zakuskām rīkojušies šacha nodaļas telpās. Bet tad no apakšā nostādītiem sargiem un spiegiem nākusi vēsts, ka ienaidnieks neesot tuvumā manāms, un tad arī visi devušies biedrības zālē. Pēc tam sākusies Veinberģa cildināšana, kā to viņš pats saviem šmokiem bija otrā dienā licis «R. A.» aprakstīt, pie kam tikai dažas skaistas runu pērles ar ziņu izlaistas. Tā pazīstamais urrātājs Čakste iz Jelgavas bija teicis, ka Veinberģim pienākoties slava un gods par to, ka viņš esot tik «nāvīgs žīdu ēdējs», jo tie visu nemieru ienesuši Baltijā! Mācītājs Rozens («Apskata» izdevējs) pie cepeša un alus tā ticis pārņemts no svēta gara, ka sācis runāt no Jāņa parādīšanās grāmatas, ka pie mums, latviešiem, esot tagad iemeties «briesmīgs nezvērs bez galvas un bez astes» un ka šo nezvēru Fricis Veinberģis esot noķēris un turot «pie ragiem»! Bez tam nu slavējuši un urrājuši visi, kas vien ar Veinberģi jūtas viena gara bērni vai stāv kādā naudas atkarībā no viņa (jo šis «pilsonis» taču ir Vidzemes kreditbiedrības direktors), un tādēļ, lūk, savu patosu spīlējis gan Kreicberģis, gan par «cementu» to nosaucis Maldons, gan par «zirga kāju» stāstījis Plute, gan «modernais» dzejnieks Ķeniņš to uzstādījis par «ceļa rādītāju latviešu jaunai paaudzei». Tas jau ir veca lieta, ka par naudu «inteliģentie» latvieši urrās

[1] Kā zināms, tad denuncianta Veinberģa dzimumdiena ir janvara 4. dienā (sk. Zinību komisijas kalendaru 1904. gadam, 21. lpp.). Tātad īstā dzimumdiena pagāja klusu un nemanīta; un veselas 8 dienas vajadzēja sudīt Veinberģa kalpiem apkārt, līdz sarīkot gaviļu svētkus.

Red. [Fr. Roziņš]

un gaisā cels kuru katru, lai arī tas būtu cik netīrs krāpnieks vai valdības algots skribents, vai atklātu māju īpašnieks! Tomēr tā bēdīgi un nošļukuši bijuši visi šie Veinberģa kliedzēji un slavētāji, jo cik necik godīgāki un patstāvīgāki elementi nebija uz šādu jubileju nākuši un visa savākusies zelšafte pašiem izlikusies pārāk nepilna un šaubīga. Dzēruši un runājuši, bet pie tam arvien gaidījuši, vai tumsā uz ielas stūriem izstādītie policijas radījumi nenoķers taču kādu socialistu, jo tad jau būtu varens iemesls bijis gavilēt un priecāties! Par velti! neviens nelicies ne zināms gar Veinberģa jubileju, lai tur viņa draugi un kalpi sauc un cildina līdz pašam rītam. — Tikai no vispār cilvēciskā stāvokļa ņemot, pareizi jau tas nebija, ka viena daļa no tiem augšā mielojās, kamēr citi Veinberģa biedri un brāļi (spiegi un policisti) staigāja un glūnēja uz ielas; būtu pienācis taču pēc zināmām stundām pārmainīties, lai tad Kreicberģis un Čakste druskū padežurē, kamēr šie atkal dabūn sava organa vadītājam līdzās nosēsties un kādu kumosu iekampt no svētku mielasta. — Citādi jau viss gājis, kā jau parasts latviešu «pilsoņu» un «literatu» goda mielastos: izēsties un sadzerties visi dabūjuši, un, ja jau tie pērn «māmuliņas» gada svētkos varēja «augstas laimes» uzsaukt žandarmu palkavniekam Prozorovskim, kāpēc tad tie lai šogad necildina mūsu pašu literarisko žandarmu Veinberģi? Tomēr Veinberģis pats nemaz nejuties omulīgi: ar visu glāžu čķindēšanu tam skanējis ausīs «nodevēja» vārds, un visas slavu dziesmas un puķu vītnes nevarējušas tam no atmiņas izdzīt spiega traipīgo smaku...

Fr. Veinberģim neizdevās savu «dzimumdienu» pārvērst par vispārēju tautas svētku dienu, ne arī kaut cik paglābt savu grimstošo kreditu latviešu aprindās. Tas tagad ķērās pie jauna līdzekļa un kopā ar Grosvaldu nāca pie gala sprieduma, ka «tēvu zemei draud briesmas» un ka glābt vienīgi to var vēl — Veinberģis! Tas notika tā. Uz 19. janvari «svarīgu pārspriedumu dēļ» tika aizsaukti uz Rīgas Latviešu biedrības namu visi Rīgas latviešu biedrību priekšstāvji. Tie atnāca arī, un vispirms katrs no tiem dabūja glāzi tējas ar maziem kliņģerīšiem. Tad tos Grosvalds pārsteidza ar svarīgu runu. (Kā zināms, savā laikā Grosvalds tika par «māmuliņas» priekšnieku savu garo kāju un savas labi koptās bārdas dēļ, un no tā laika viņš uzskata par savu pienākumu — latviešu tautu it visur izreprezentēt un izblamēt.) Tagad Grosvalds pateica, ka «aizliegta politiska aģitacija» pēdējā laikā latviešos ieviesusies bīstamā mērā, ka tauta notiekot uz neceļiem un ka «šāda slepena rīcība» kaitējot valdības aprindās visai latviešu lietai, t. i., latviešu biedrībām. Tāpēc tām arī vajagot pretim stāties šīm «ļaunām parādībām». — Turpat

tuvumā sēdēja Veinberģis ar vērīgām ausīm! Viņš sava drauga Grosvalda runas papildināja un pie tam nepiemirsa izrādīt, ka viņš vēl kaut ko vairāk zinot, ka viņam savi īpaši sakari ar pienācīgām iestādēm utt. Veinberģis arī pasludināja, ka patiesi no aizliegtām grāmatām un lapiņām vairs glābties nevarot, ka viņam arī tādas tiekot piesūtītas (vai no žandarmerijas, Veinberģa kungs?) un ka tautai draudot posts!

Sapulcētie nu ņēmās viens par otru stāstīt, cik lielā skaitā un ar kādu veiklību proklamacijas tiekot izkaisītas pa fabrikām, pa darbnīcām, pa strādnieku kvartaliem. Visiem bija ko teikt gan par patiesiem faktiem, gan par safantazētām teiksmām, un visiem nācās apliecināt savu apbrīnošanu un respektu par strādnieku organizacijas veiksmīgo rīcību un plašo darbību. Kāds ieminējās, ka nekas nekaitot, ja šādās lapiņās uzstājoties pret kungiem un kapitalistiem, tikai patvaldību nevajagot aiztikt; vajagot šķirt saimnieciskās prasības no politiskām. Par to tas uz vietas tika no Veinberģa aprāts: nedrīkstot ne pret kapitalistiem celties, ne pret valdību; viss tas esot no ļauna: vajagot paciesties un būt ar mieru, kā valdība priekš mums nolemj!

Bet no kurienes tad šīs lapiņas nākot? kas dodot līdzekļus priekš tam, un kur tie galvenie darītāji? Uz to Veinberģim bija gatava atbilde. Aizliegtie raksti nākot no ārzemēm; naudu dodot vācieši (vai gan baroni un fabrikanti?!), lai kaitētu latviešu «pilsonībai» (resp. pašam Veinberģim); šo propagandu vadot žīdi, tad vēl tādi negatavi skolu audzēkņi un piekritēji tiem rodoties starp Rīgas «bosjakiem» un citiem tādiem pusdiedelniekiem. «Kas grib godīgi maizi ēst,» pasludināja latviešu «tautas vīri» Grosvalds un Veinberģis, «tie vienmēr var dabūt darbu un peļņu; tikai tādi dienas zagļi un vazaņķi sūdzoties par darba trūkumu un izplatot socialdemokratiskas lapiņas!» No šādas nekaunības jutās aizskarti daži strādnieku biedrību locekļi, kuri tūlīt sāka protestēt pret šo kungu apgalvojumu, ka Rīgā darba trūkuma neesot. Nu, tad lai nākot apskatīties, cik strādnieku patlaban atrodoties bez darba, no kam tie pārtiekot, kādos dzīvokļos un pagrabos mitinoties pa vairāk strādnieku ģimenēm kopā utt. Grosvaldam šādi atbildumi nepavisam nepatika, un tas pārrunas strupi nobeidza: darba trūkums esot tikai tāda acumirklīga parādība, un par normu to uzskatīt nevarot! Un diezgan par to runāts!

Bet kā lai socialismu izskaužot? Tika pavēstīts, ka baznīckungs Zanders Pēterburgā arī par to rūpējies un liekot priekšā izdot kādu brošuru, kur šīs melu mācības tiktu galīgi apgāztas. Šāds projekts dažus no klātesošajiem birģeļiem pārlieku sajūsmināja; tā, piemēram, agrākais sedlinieks un trupas direktors

Jurjāns (tagadējais kasieris un 'raussmeiseris amatnieku kasē!) kulakus vien vīstīja un sauca: «Vismaz simts tūkstošu eksemplaros, un tad izdalīsim par velti pa visām pilsētām un pagastiem un visiem lielceļiem!» — Kas tad lai šādu brošuru sastāda? Tur klātesošie atzina, ka Veinberģis priekš tam no pašām debesīm sūtīts. Veinberģa fizionomija laistījās vien no prieka smaidiem. Bet naudu taču vajadzēšot? vai to varbūt ņemt no biedrību līdzekļiem? Tam bija citi pretim, un tad nolēma izdot īpašas kolektu grāmatiņas, un visu Rīgu apstaigāt, lai samet priekš socialisma apkarošanas un Veinberģa honorara. Priekš tik augstas lietas tauta patiesi varot atdarīt maku!

Vēl bija runa par to, ka pašām biedrībām vajagot skaust ārā kaitīgos elementus, un atkal seglinieks Jurjāns varēja ar kulakiem pret krūtīm sist, kā, lūk, tā sauktā «Rīgas latviešu sabiedrība» esot rīkojusies, kura pati apturējusi «Pusidealista» izrādi. Veinberģis šādu rīkošanos atzina par ļoti pareizu. Daži noprasīja: ja nu tādu zinot, kas šādām idejām piekrītot, vai tad tiešām skriet un nodot tos policijas nagos? Veinberģis tā kā apjuka un tad pateica, ka papriekšu vajagot mēģināt pārliecināt un tad slēgt laukā no biedrībām. Tad vēl Grosvalds pavēstīja, ka viņš nu iešot pie gubernatora un tam izsacīšot, ka latviešu biedrības arvien joprojām esot dziļi padevīgas Krievijas augstai valdībai un turpmāk sirdīgi apkarošot visas nemiera kustības latviešu starpā. Ar to sapulce bija slēgta; dažs no mazāko biedrību priekšniekiem vēl patencināja Grosvaldam, ka nu esot visiem gadījums bijis tā koši kopā sapulcēties; uz mājām ejot, dažs labs birģelis varēja nodomāt, ka viņš taču līdzējis Veinberģim tēvu zemi glābt. Tāds Jurjāns jau pavisam varēja justies kā Cicerons romiešu senatā! —

Par latviešu birģeļu centību un dedzību žandarmerijai tomēr nebijis nekāds prieks, jo — kā zilbikši izsacījušies — ar tādām sapulcēm un spriešanām tie tikai vietējiem socialdemokratiem reklamu taisot un kas vispārīgi šādiem biedrību vīreļiem esot ko jaukties policijas darīšanās!? (Vēl jāpiezīmē, ka sevišķi noskaities bijis «Rīgas latviešu sabiedrības» priekšnieks advokats Bekers par to, ka Veinberģis tik svarīgos žandarmu jautājumos neesot viņu speciali uzlūdzis. «Ak tā!» visiem sūdzējies šis kungs, «Veinberģis domā, ka viņš vien var draugs būt ar policiju, bet es tam parādīšu, ka man tur lielāks svars!» Tur tam taisnība, jo tiešām nav nosakāms, kurš no abiem tumšajiem goda vīriem visvairāk šaubīgs. —)

Uz 29. janv. pa otram lāgam tika sabungoti kopā biedrību priekšnieki. Atkal papriekšu visiem deva tēju un kliņģerīšus, un tad Grosvalds paziņoja bēdu vēsti, ka gubernators, taisnību sa-

kot, nebūt nevēloties Veinberģa brošuras izdošanu un izplatīšanu, jo tad viņam vajagot sazināties iepriekš ar citām iestādēm. Tas nu bija smags spēriens Veinberģa aprēķinam, bet tas centās tikpat visus domu biedrus uzmudināt, lai tikai čakli vien vācot kopā materialus pret socialistiem un iesūtot viņam, gan viņš tos izlietošot. Ieradies bija vēl uz sapulci vecais tautiskais jezuits Brīvzemnieks, kurš arī vienīgi glābiņu gaida no Veinberģa denuncēšanas un līšanas politikas; tas piekodināja, lai tik krājot kopā visādus faktus par socialistiem, jo tik «atriebīgi ļaundari» kā latviešu socialdemokrati nekur vēl pasaulē neesot redzēti. Vēl bez tam sapulcei vajadzēja adresi parakstīt mūsu kungam un ķeizaram, jo patlaban karš bija pieteikts un tik kritiskā brīdī taču Nikolaju vajadzēja iepriecināt, ka latviešu birģeļi to arvien vēl stutēs un pabalstīs. Veinberģis un Brīvzemnieks enerģiski pastāvēja uz to, lai adresē sevišķi pieminot, ka viņi sanākuši kopā «iekšējos ienaidniekus» apkarot. Naivie ļautiņi! it kā kad Pēterburgā tiešām sāktu lasīt un interesēties, ko īsti domā un dara latviešu mietu pilsoņi . . .

Tā ņēmās atkal spriest, kā tikt galā ar šo «iekšējo ienaidnieku», bet šoreiz nu īsti izrādījās, ka tur birģeļu pūles būs pavisam veltīgas. Latviešu socialdemokratu darbība neaptverot fabrikas vien, bet arī lauku apgabalus Vidzemē un Kurzemē; pa svētkiem lapiņas bijušas gandrīz visās lauku baznīcās, — tā ar grūtu sirdi nācās klātesošiem liecināt. «Jā,» nopūtās Brīvzemnieks, «gadus trīsdesmit atpakaļ Katkovs jau esot pravietojis, ka bezzemes laukstrādnieki Baltijā ar laiku tikšot par bīstamu elementu priekš valsts kārtības; šie vārdi tagad piepildoties. Uz laukiem visi algādži runājot no gaidāmās «zemes dalīšanas», tādēļ vajagot patiesi lūgt augsto kroni, lai tas kroņa muižām piederošos klajumos, mežos u. c. ierādot nelielus zemes gabaliņus priekš sīksaimniecību nodibināšanas.» Sacēlās dzīvas debates, pie kam šāds projekts tika galīgi sakritizēts. Vai tad maz esot domājams, ka valdība tā došot zemi? cik daudz ģimenes tad tā varot apgādāt? un cik lieli varot būt tādi zemes stūrīši? Ļaudis nevarēšot no tam ne dzīvot, ne mirt; neuzaugšot ne tik daudz, ko pārtikt, un vajadzēšot iet zagt; šādi «nameļnieki» un mazu gabalu īpašnieki nākšot visi uz pilsētām un vēl vairāk nositīšot jau tā zemās strādnieku algas, jo tie jau varēšot par pusvelti strādāt, tāpēc ka tiem uz laukiem paliekot sava mājele. Debates sāka palikt jo dzīvas, bet tās apturēja Grosvalds, jo «šādas pārspriešanas nestāvot uz dienas kārtības», un Veinberģis no savas puses piezīmēja, ka «augstai valdībai šādus lūgumus nemaz nedrīkstot priekšā celt, jo tas metīšot nelāga ēnu uz latviešu tautu».

Jā, bet ko tad darīt? Kāds ieminējās, ka vajadzētu atkal atjaunot jautājumu vakarus un tur sparīgi apkarot «kaitīgās mācības». Kungi atzina, ka to nevarot vis darīt, jo šādus vakarus īsti izlietošot nemierinieki un sākšot no katedriem sludināt savas idejas. — Vai varbūt nelūgt valdību, lai latviešu laikrakstiem ļauj vairāk par visām šīm lietām rakstīt? «Tas, mani kungi, tā izskatītos,» paskaidroja Veinberģis, «it kā mēs gribētum lūgt pēc preses brīvības! Nu tādas būšanas mēs gan nedrīkstam no valdības prasīt.» — Kāds skolotājs ieteicās, ka vajagot griezties pie valdības, lai atļaujot tautskolās mācības pasniegt latviešu valodā: tagad viss laiks paejot ar krievu vokabulu iedauzīšanu; bērni tiekot pavisam atrauti no skolotāja iespaida, jo ar tiem liegts mātes valodā nodarboties; kā tad lai tos skolās tā izaudzina un nostiprina, ka tie šādām viltus mācībām nebūtu pieietami? Tautskolu inspektors Brīvzemnieks tam tā puslīdz pateica, lai tas labāk muti satur ciet («mans priekšrunātājs gāja par tālu»), jo valdība pati gan vislabāk zināšot, kādām jābūt skolām. Un tagadējā tautskolu kārtība ar valsts valodas lietošanu esot laba, ļoti laba; kamēr tagad mācot krievu valodā, latviešu tautskolas mācību pasniegšanas ziņā stāvot uz daudz augstākas pakāpes. Uz to cits iebilda, ka, ja tas varbūt vietām tā esot, tad tur cits iemesls: skolotāji tagad strādājot pēc jaunākām audzināšanas metodēm, ar pilnīgākiem mācību līdzekļiem, un, ja mums nebāztu virsū ar varu pārkrievināšanu, tad gan mūsu tautskolas varētu uzplaukt.

Vienprātība pagalam izjuka tēvzemes glābēju starpā, un līdzekli pret socialdemokratiem nevarēja un nevarēja atrast. «Eh, ko tur!» pateica advokats Reinfelds, «vajagot tikai uzzināt un noķert tādus dumpiniekus un nodot policijai!» Citi tikai paskatījās vien, un pat starp šiem birģeļiem, kā likās, maz bija tādu, kas pie šāda nodevēju darba ietu Veinberģim un Reinfeldam talkā. Un tā izbeidzās slavenā latviešu «pilsoņu» sapulce bez jebkādiem rezultatiem, un tēvzeme, kā bijusi, tā arī palika socialisma briesmās. Izputēja Veinberģa jaukās cerības, ka latviešu birģeļi varēšot nodibināt savu «ochrannoje otģeļeņije», kurā viņš varētu uzņemties načaļņika lomu. Mīļie birģeļi, pret socialismu jūsu spēciņš pārāk vājš un jūsu pūles veltas! Jūs variet tagad bez apstāšanās uz ceļiem rāpot cara priekšā un savu «dievs, sargi ķeizaru!» spiegt, tikpat jūsu smilkstēšanu un gaudošanu pārskanēs latviešu socialdemokratijas cīņas vētra. Latviešu socialdemokratiskā strādnieku kustība droši un neapturami ies savu gaitu tālāk, un, ja viņas ceļā «tautiskās» sliekas lien un riebīgas odzes šņāc un dzeļ, tad tās tiek zem kājām samītas.

Mēs nebaidāmies no patvaldības spaidiem un draudiem, ne nu vēl no latviešu birģeļu nelietības un dumjības.

Kr. V[alters]

Piezīme. Šis raksts jau bija salikts, kad Rīgas laikraksti atnesa ziņu, ka tiem divi dučiem tēvijas glābēju bijusi atkal jauna sapulce, kurā galīgi nolemts izdot brošuru, kurā socialisma viltus mācību nospiedīšot kā uti. Brošuras sastādīšanai ievēlēta komiteja, sastāvoša iz: denuncianta Veinberģa, jezuita Brīvzemnieka un zirga kājas mācītāja V. Plutes (Olava). Mēs gaidām šo nāvīgo spērienu ar zināmu ziņkārību.

Red. [*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1904. g., Nr. 24, 17.—25. lpp.

DAŽI MATERIALI

Denunciants Veinberģis, jezuits Brīvzemnieks un zirga kājas Plute svīst tautas labā, krādami materialus pret nolādētajiem tautas musinātājiem un dieva atstātiem socialistiem. Tā kā mums ir tieša un cieša interese vēlēties, kaut drīzāk iznāktu klajā viņu tēvijas glābējs un visus nemierniekus satriecējs raksts, tad pasniedzam šeit dažus oficialus materialus par «tautas musinātāju» grēcīgo darbību «noziedzīgās kustības» pašā sākumā.

Šoreiz griežu socialistu kāvēju komitejas vērību uz artiķeli «Jaunlatviešu kustības sākums»[1].

«Krimas karš bija pabeigts, un pār Krievijas ārēm pūta jauns, spirgts vējš, kurš sasniedza arī Baltiju.» Tādiem vārdiem iesāk kāda latviešu lapa tēlojumu par tautiskā gara atmošanos. Un, patiesi, ar Krimas karu sākās jauns posms latviešu kulturas vēsturē. Par šīs kustības garīgo vadoni uzlūkojams Kr. Valdemārs. Viņš ir dzimis 1825. g. Sasmakā, Talsu apriņķī, un, pēc tam kad tas bija apmeklējis vairākas lauku tautskolas, to ievēlēja par pagasta tiesas rakstvedi papriekšu Rundālē, tad Ēdolē. Jau te tas sāka savu aģitatora darbu, ko liecina fakts, ka 1848. g. to nolika zem policijas uzraudzības. Šis apstāklis nekavēja 24 gadus veco Valdemāru iestāties Liepājas ģimnazijā, kuru tas 1854. g. nobeidza. Nu bija sen lolotās cerības sasniegtas, un Valdemārs tika Tērbatā imatrikulēts kā kameralzinātņu students.

Līdz šim Tērbatā studējošie latvieši netika izšķirti no vāciešiem. Valdemārs uzstājās pirmais par tādu šķiršanu un dibināja

[1] Nodrukāts iekš *50 Jahre Russischer Verwaltung in den Baltischen Provinzen, Leipzig, 1883, Duncker u. Humblot Verl.* [Fr. Roziņa piez. Sakārt.]

«šauru sabiedrību», kurai piestājās 14 studenti no vairāk nekā 30 studējošiem latviešiem. Sabiedrības tuvākais mērķis bija «izraut latviešus no garīgās tumsības». Šādu programu uzstādot, tie nostājās naidīgi pretim visam, ko līdz šim bija darījuši vācieši. «Mājas Viesis» 1856. gadā palika par Jaunās Sabiedrības organu. Tā sauktie latviešu patrioti un jaunais laikraksts sprauda sev par mērķi «cīņu pret latviešu tautības un valodas nievāšanu», pie kam tie tautas acīs vilka dubļos visu, kas nezvērēja viņu karogam.

Prātīgās balsis, kuras «Mājas Viesim» uzsauca, ka latvieši nekad negūs nacionalu patstāvību, ka latvieši nav tauta, bet tikai kārta, un proti, Baltijas arāju kārta, tika izsmietas. Bet karsta-putrām arī «Mājas Viesis» nepietika ilgam, tas nebija pietiekoši nacionals. «Balss» rakstīja: «Mūsu tautas labākie vīri nejutās «Mājas Viesī» kā savās mājās, bet kā svešinieki. Laikraksts līdzinās jaunam ērglim, kurš cenšas pacelties augstākos novados, bet aiz nestiprajiem spārniem krīt vienmēr atpakaļ.»

Kā jaunlatviešu centienu viduspunktu mēģināja Rīgā dibināt jaunu biedrību un laikrakstu. Par šī plāna radītājiem uzskatāmi Kaspars Biezbārdis, Krauķis [J. Krauklis] un Dīriķis. Viņi nodomāja dibināt «Latviešu valodas un literaturas biedrību», un, kad valdība pieprasīja, priekš kam tāda vajadzīga, tad tie atbildēja, ka 1824. gadā dibinātā «Latviešu literariskā biedrība» pastāvot gandrīz tikai no vācu tautības luterticīgiem mācītājiem un tāpēc no tās nekas labs neesot sagaidāms priekš latviešiem. Tāpat kā draugu biedrība, tā arī jaunprojektētā biedrība gribēja izdot priekš tautas laikrakstu. Ne biedrība, ne laikraksts netika atļauti.

Valdemārs, studijas nobeidzis, apmetās Pēterburgā uz dzīvi un rakstīja *«St. Peterburger Zeitung'ā»* par Baltijas agraro jautājumu, domeņu zemes pārdošanu, jūrskolu ierīkošanu utt. 1859. gadā tas raksta kādam draugam: «Ar spalvu jau daudz esmu darījis priekš Kurzemes zemniekiem. Paturiet to kā noslēpumu. Melnsvārči no tā nedrīkst nenieku zināt. Viens mans artiķels par Kurzemes zemnieku būšanām ir pat augstākajās valdības aprindās pazīstams.» Kāds Valdemāra raksts par Krievijas tirdzniecības floti vērsa uz sevi lielfirsta Konstantina uzmanību. Vāciešiem naidīgais lielfirsts ņēma pretvācu aģitatoru savā īpašā aizgādībā un lika tautas apgaismošanas ministrim Golovņinam pārtulkot priekš sevis dažus Valdemāra rakstus. Savus intimos sakarus ar lielfirstu un ministri Valdemārs veikli izlietoja priekš jaunlatviešu mērķiem. Valsts sekretaram Golovņinam iesniedza latviešu laikraksta projektu, kurš būtu brīvs no vācu iespaida. Laikraksts līdz ar satirisko pielikumu tika atļauts. «Šim jauna-

jam ērglim nebija apgriezti spārni», t. i., cenzura bija tikai vārda pēc, jo Valdemārs pats tika par cenzoru apstiprināts. Tādos apstākļos 1862. g. jūlija 1. daļā sāka iznākt «Pēterburgas Avīzes» zem Jura Alunāna, Kr. Barona un Valdemāra redakcijas. Kāds kurzemnieks 1862. g. sekoši raksturo jauno laikrakstu: ļoti veikli un gudri tiek aizskartas tās stīgas, kuras tagad tautā atrod atbalsi un modina snaudošās cerības. Jāatzīstas, tie smalki pazīst tautas apstākļus un vajadzības. Tautas priekiem un bēdām tie piegriež siltu interesi; karsti vēlas tai palīdzēt un vest to augstāk. Laika un dzīves jautājumi tiek aplūkoti ar lielu praktisku veiklību. Bet, neskatoties uz to, mēs varam cerēt, ka šai strāvai nebūs paliekams iespaids uz tautu. Entuziasma pilnie tautas aplaimotāji nav izbēguši trīs kļūdas, kuru dziļās saknes viņos pašos meklējamas. Viņu raksti ir pavisam tukši no reliģiskā gara, dažreiz pat paspīd naids pret baznīcu un ticību, bet latvieši ir par daudz reliģiski, lai pie tam atrastu labpatikšanu. Tad tendenciozie artiķeļi par maz sakrīt ar taisnību un patiesību, un, beidzot, tie ir vai par seklu, vai atkal par daudz mācīti un tāpēc lielai daļai lasītāju nesagremojami. Tie 3000 abonenti, kurus laikraksts divos mēnešos ieguva, liecina par ilgām, ar kādām gaidīja jauno laikrakstu, un, otrām kārtām, par nemiera garu un neuzticību pret vāciešiem. Cerēja, ka Pēterburgā tiek sagatavotas radikalas Baltijas zemnieku reformas.

Un taisni valstij kaitīgiem artiķeļiem vācu prese cenzuras dēļ nevarēja pietiekoši atbildēt. Kaitīgais virziens sāka nest augļus. Dažos apgabalos sākās nemieri un sacelšanās pret autoritatēm[1], ienaids pret visu nelatvisko. Kad jaunlatviešu organam būtu atļauts nekavēti savas idejas izplatīt, tad privatais īpašums nebūtu palicis drošs. Ģeneralgubernators barons Līvens darīja savu pienākumu un sūdzējās iekšlietu ministrim. «Kad jauno laikrakstu neliek zem viņa cenzuras, tad tas negalvo par kārtību Kurzemē un Vidzemē,» tas rakstīja.

Neskatoties uz tautas apgaismošanas ministra pretošanos, kurš pat ņēmās aizstāvēt redakciju, «Pēterburgas Avīzi» nolika zem Baltijas ģeneralgubernatora cenzuras. Korekturas loksnes bija jāsūta uz Rīgu. Bet, neskatoties uz stingro cenzoru, kurš rakstus visādi mīkstināja un strīpoja, tomēr virziens palika senākais. Izstrīpotos artiķeļus redakcija litografēja un izplatīja lielā skaitā Kurzemē un Vidzemē.

[1] Pat kaimiņu guberņas Šauļu apriņķa ierēdņi žēlojas iekšlietu ministrijai, ka Pēt. Latv. Avīze traucējot zemnieku lietu mierīgu attīstību. Tur dzīvojošie latvieši pieprasot zemi. [Grāmatas anonimā autora, baltvācu publicista R. Z. šefredaktora Aleksandra Buchholza (1851—93) piezīme. Sakārt.]

1863. g. pavasarī Valdemārs ieradās Rīgā ar nolūku pats personīgi izplatīt aizliegtos novilkumus un sagatavot zemi jaunām rīdīšanām un jukām. Vecpiebalgas, Ogres un citu muižu zemniekus pierunāja iesniegt sūdzības par apspiešanu un citām netaisnībām. Šo sūdzību nepareizību iesniedzēji paši vēlāk atzina. Gaujas[1] muižā izcēlās zemnieku nemieri. Pārmaiņas Lietuvā modināja latviešos nepiepildāmas cerības. Zemniekos sāka rūgt, un gubernators to atzina par «Pēt. Av.» propagandas sekām. Lai postošo iespaidu novērstu, ģeneralgubernators lika iekšlietu ministrim priekšā «Pēt. Av.» apturēt uz 8 mēnešiem. Bez tam ģeneralgubernators izlūdzās sev pilnvaru kaitīgas personas, kā, piem., Valdemāru, aizsūtīt nometināšanai administratīvā ceļā uz Kalugas vai Rjazaņas guberņām. «Pēterburgas Avīzes» tika apturētas uz 4 mēnešiem, un kārotās pilnvaras arī tika dotas. Pirmais izsūtīšanas upuris bija K. Biezbārdis.

Pēc 4 mēnešu pārtraukuma — 1863. g. oktobrī «Pēterburgas Avīzes» atkal sāka iznākt, bet bez humoristiski satiriskā pielikuma. Jauni negaisa mākoņi savilkās pār jaunas Latvijas vadoņu galvām. Kurzemes gubernators J. fon Brēverns iedomājās nācis sazvērniekiem uz pēdām. 1864. g. februara sākumā tas ziņoja[2] Baltijas ģeneralgubernatoram, ka Pēterburgā esot nodibinājusies sabiedrība «Jaunlatvija» ar Valdemāru priekšgalā. Biedrība izplatot starp Kurzemes un Vidzemes zemniekiem melu mācības un musinot uz nemieriem. Pie sabiedrības piederot dažādu nokrāsu ļaudis, bet tos vadot viena kopēja ideja, un tie viens otru papildinot. Arī lomas piemērotas katra spējām. Priekšgalā stāvot fanatiķis Valdemārs, kurš nepiekūst rīdīt un rakņāties. Viņš priecājas, ka tam beidzot esot izdevies savienot «Pēterb. Av.» redaktora un cenzora amatu vienā personā, ka esot beidzot pienācis laiks, kad varēšot visu drukāt.

Valdemāram pieslienas kā uzticams biedrs Kr. Barons. Viņš ātri palika par «Pēterb. Av.» redakcijas dvēseli. Viņš zina, ko apspriež ministru kabinetā un kas notiek atklātā dzīvē. Iepriekš pārdomātā kārtā tas tuvinās soli pa solim savam mērķim un nenoklīst sapņos. Visam, ko tas uzsāk, ir praktiska nozīme, tikai viņa gala mērķis ir nepraktisks. Un proti: mazam tautas celmam, kurš ir ilgi atradies zem svešas kulturas, tas cenšas ar svešas kulturas līdzekļiem piedot nacionalu patstāvību. Apzinīgi vai neapzinīgi tie strādā socialdemokratiskā garā,

---

[1] Tulkotājs Fr. Roziņš aiz pārpratuma še latviskojis «*Aahof*» par Gaujas muižu, īstenībā šāds nosaukums vācu valodā bija Ādažu muižai, kur tiešām 60. gados izcēlās zemnieku nemieri. [Sakārt.]

[2] Nodrukāts: «Ruskij Kurjer» (Maskavā), 1881. g., Nr. 236.

un iedomātā tautas apspiešana ir tikai taisnības iemesls, lai no modernā nacionalā švindeļa izsistu arī priekš sevis labumus.

Mazāk ievērojams ir F. Roḍiņš Tērbatā. Kādā vēstulē tas raksta: «Es lidināšos kā svētais gars pār ūdens virsu un izperināšu jaunu zemi, uz kuras dzīvos dažādas tautas, bet nebūs neviena muižnieka.»

Ceturtais jaunlatvietis Juris Alunāns tagad (1864. g.) dzīvo Mazsesavā pie Jelgavas. Tas māca, kā piešmaukt cenzuru.[1] Beidzot vēl jāmin Vabrovskis, kurš strādā Stefenhagena drukātavā Jelgavā un tāpēc pazīst te drukātos Kurzemes landtagu protokolus.

Visi šie ļaudis ir pilni ienaida pret muižniecību un garīdzniecību un, pateicoties saviem piederumiem vai amatiem, ar zemes zemākajām šķirām tuvā sakarā. Visu, ko tie dara un slepenībā uzņemas, visu to jau ir darījuši citu zemju demokrati, sarīdīdami tautu pret mantīgajām šķirām un valdošām kārtām.»

Tālāk gubernators fon Brēverns ziņo par kaitīgiem iespaidiem, kādus atstāj uz latviešiem Dundagas tautskolotājs Ernests Dīnsberģis un Talsu elementarskolotājs Feldmanis. Par Dīnsberģi gubernators atsaucas uz vietējā žandarma ziņojumu, kurš sagaida Dundagā atkal zemnieku nemierus un par viņu cēlāju apzīmē Dīnsberģi. Žandarms raksta: «Dundagas zemnieki uzstāda sekojošas ārprātīgas prasības:

1) Tik ilgi, kamēr mums nedod zemi par īpašumu, mums nav (tēvzemes) tēvijas, un tāpēc mums arī nav iemesls dot zaldātus.

2) Mēs saprotam, ka tiem muižu īpašniekiem, kuri tās pirkuši, ir jāatlīdzina, bet majoratu zemes vajag izdalīt zemniekiem bez atlīdzības.

3) Uguns pielikšana mūsu dzimtkunga mežā izrādās par nepietiekošu, tāpēc vajaga nodedzināt arī laukus un ēkas.

4) Muižnieki, asinis izliedami, nāca pie mums, tāpēc ar asinīm tie tagad jāpadzen. — — —

Tālāk Kurzemes gubernators liek priekšā izraidīt no dzimtenes Dīnsberģi un Feldmani un pret jaunlatviešiem Pēterburgā spert vajadzīgos soļus. Iekšlietu ministrs noliedza Valdemāram iemaisīties zemnieku būšanās un nolika jaunlatviešus Pēterburgā zem policijas uzraudzības. «Pēterburgas Avīzes» vēl tikai dažus

[1] Kādā no žandarmiem uzķertā vēstulē viņš raksta: «Kad ar viltu iet pie darba, tad iziet caur cenzuru dažs labs, kamēr citādi pat niecīgākais tiek izstrīpots. Par visām lietām priekšvārdos ir jācildina krievu valdība un jāaizrāda, ka to, ko vecos, vidus un jaunākos laikos guva komunisti un demokrati, to tagad augsti gudrais monarchs aiz tīras humanitates dod pats.» [A. Buchholca piezīmes. Sakārt.]

mēnešus vilka dzīvību: 1865. g. vasarā tās izbeidzās. «Pēterburgas Avīzes» apklusa. Mazais patriotu pulciņš izklīda. Miers un miegs atkal valdīja Baltijā. Tā «Balss» raksturo latviešu nacionalo kustību 1865.—1868. g. Bet Valdemāra un biedru idejām ir radušies jauni aģitatori. To darbību aplūkosim nākošajā nodaļā.» — —

Ar šiem vārdiem beidz vācu vēsturnieks [A. Buchholcs]. Brīvzemnieks pazina personīgi tā laika nozīmīgos musinātājus, Veinberģis var apprasīties žandarmu valdē. Tātad par nemierīgo latviešu «noziedzīgās darbības» pirmo laikmetu materialu ir, cik patīk. Ja nu zirga kājas mācītājs pieliek savu Pluta fantaziju, tad no šiem materialiem vien jau iznāks socialismu nāvētāja grāmata, biezāka nekā Pluta bībelstāsti.

[*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1904. g., Nr. 25, 19.—25. lpp.

JAUNS ASS CIŅAS IEROCIS

Moto: Bez «Cīņas» nav uzvaras

Būs kāds gads apkārt, kopš Baltijas tautiskie un netautiskie dukši, pekši un pakāni atklāti un bez rimšanas rej un vamslī un gribētu vai zobiem nokost latviešu proletariata spirgto kustību.

Jau šie klaburi liecina arī tālāk stāvošiem, ka latviešu darbaļaužu taisnā un brīvā cīņa kulturas un cilvēces nākotnes labā izplatās ne pa jokam. Bet tagad mūsu organizacija devusi tādu tiešu pierādījumu par mūsu kustības spēku un augsto attīstību, ka visiem brīvības un kulturas draugiem aiz prieka jāgavilē un tumsības kalpiem un glemainajiem rāpuļiem jāpiesargās, ka nedabū trieku.

Martā mēnesī š. g. Balt. Latv. Soc.-dem. Str. Organizacija izlaida pirmo numuru no pašu mājās drukāta laikraksta «Cīņa».

«Cīņas» pirmais numurs sastāv no desmit glīti drukātām lapas pusēm lielajā oktavformatā un nes:

1) redakcijas paziņojumu par nolēmumu izdot jauno laikrakstu un par iemesliem, kas uz to pamudinājuši;
2) dziļi sajustu uzsaukumu: «slēdzieties rindās»;
3) asu apsūdzības rakstu pret krievu valdību: «karš»; tad
4) vēstis iz Krievijas;
5) ziņas par kustību Baltijā un
6) «patvaldības diždarbi».

«Socialdemokrats» paliks arī turpmāk B. L. SD Str. Org. mēnešraksts, kurš nesīs garākus rakstus un teoretiskus apcerējumus. Bet, iznākdams ārzemēs, viņš nevar laikā atsaukties uz visiem notikumiem un dienas jautājumiem, pret kuriem Baltijas brīvības cīnītāju draudzei jāieņem savs noteikts stāvoklis. Pirmkārt, jau ziņu izsūtīšana un nodrukāto numuru ieskapēšana paģēr laiku, kurš dažreiz ir ļoti dārgs. Otrkārt — un tas ir vēl svarīgāks — atrazdamās tālu no Organizacijas centra un būdama kopš gadiem no dzimtenes šķirta, «Socialdemokrata» redakcija nevar uzdrošināties spriest un dot mājienus tekošos partijas taktikas jautājumos, iekams tā sazinājusies ar centru.

Tādēļ, partijas darbībai izplatoties, radās nepieciešama vajadzība pēc tiešas vadības, kādu spēj uzņemties tikai tāds organs, kas stāv tiešā sakarā ar Organizacijas centru un uz vietas var pārredzēt un vadīt Baltijas proletariešu diženo cīņu.

Un, kā visur vēsturē, tā arī šeit reizē ar vajadzību radās arī iespēja to apmierināt. Nav viegla lieta žandarmu un spiegu jātā Krievijā nodibināt un uzturēt slepenu, brīvu drukātavu, ekspediciju un redakciju. Tas fakts, ka mūsu organizacija to spēj, tas noder visiem brīvības draugiem par iepriecināšanu, bet verdzības elkam un viņa priesteriem par draudošu laika zīmi.

[*Fr. Roziņš*]

«Socialdemokrats», 1904. g., Nr. 25, 45.—46. lpp.

NO REDAKCIJAS

Moto: Šurp strādnieki, lai pulkos stājas,
Nu liela cīņa sāksies drīz.
Jau kaujas karogs plivinājas,
Nu tauta sevi atpestīs.
Ko saule, gaiss un zeme dod,
Ko zinātne spēj izgudrot,
To visai tautai piešķirt gribam,
Tas augstais mērķis mūsu cīņām:
Tas brīvestības zelta rīts,
Mums jāuzvar, mums tauta līdz.

Strādnieku kustībai Baltijā arvienu plašākai un stiprākai topot, ir radusēs nepieciešama vajadzība laist klajā vietēju socialdemokratisku laikrakstu. Šveicē iznākošais «Socialdemokrats» arī turpmāk paliekas Balt. Soc. Dem. Strādn. Org. mēnešraksts, kurā tiks ievietoti garāki raksti un apcerējumi, kamēr «Cīņa»

kalpos tekošām vajadzībām, īsiem apskatiem iz Krievijas partiju dzīves un iz mūsu pašu kustības. Mēs aicinām biedrus nākt mums palīgā jo tālu izplatīt mūsu izdevumu, iesūtīt ziņas un materialus un iekustināt jautājumus, uz kādiem būtu vēlama drīza atbilde. Tiklīdz vien būs iespējams, «Cīņas» formats un saturs tiks turpmāk paplašināti.

Lai mūsu ienaidnieku bars kā plosās un trako pret mums, mūsu taisno, brīvo cīņu nomākt nespēj, ko starp citu lai liecina arī šī laikraksta izdošana iekšzemē. Mūsu «tautiskā» prese izvērtusēs par netīrumu un melu duļķi: iz tās izzūd katrs drošāks un patiesāks vārds, jo tā jau aizstāv arī tikai mūsu turīgo šķiru labumu, tā uzgavilē katrai valdības varmācībai un nepareizībai, un lasītājus iz rokpeļņu aprindām tie grib tikai iemidzināt un apmulsināt. Bet brīvam vārdam nebūs vairs apklust Baltijā! To sludinās arī mūsu laikraksts: tas sargās strādnieku īstās intereses, apgaismos dzīvi no viņu stāvokļa, modinās snaudošos, iedrošinās bailīgos, sauks un pulcinās latviešu apzinīgo proletariatu uz cīņu un uz uzvaru!

«Cīņa», 1904. g., Nr. 1., marts

BIBLIOGRAFIJA

(1856.—1904.)

SAISINĀJUMI

Romiešu cipars pie šifras nozīmē krājuma resp. izdevuma daļu. An. — anonims. d. — daļa. Kr., arī krāj. — krājums. Nr., arī nrs. — numurs. p. — pielikums, (piemēram: LAp. — «Latviešu Avīžu» pielikums.) ps. — pseidonims. Red. — redakcija, redaktors. sl. — sleja. Tp. — turpat.

A. — «Austrums». Aggr. — Atturības biedrības «Auseklis» gada grāmata Akal. — «Austruma» kalendars. Apsk. — «Apskats». Aus. — «Auseklis». B. — «Balss». Bgrk. — «Baltijas gruntnieku etc. kalendars» 1879. gadam. (Ausekļa.) BM. — *«Baltische Monatschrift»*. Br. — «Burtnieks». (Ed. Treimaņa.) BuSkz. — «Baznīcas un Skolas ziņas». BV. — «Baltijas Vēstnesis». BZ. — «Baltijas Zemkopis». Bz. — «Baznīcas ziņas». ZeitfStuL. — *«Zeitung für Stadt und Land.»* CB. — «Ceļa Biedris». Cņ. — «Cīņa». CR. — «Cittautu Raža». D. — «Darbs». DZ. — *«Düna Zeitung»*. DL. — «Dienas Lapa». DruB. — «Draugs un Biedris». Dz. I — Jura Alunāna «Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas». (1856.) HVK. — «Hekera Vidzemes kalendaris.» IMM. — «Izglītības Ministrijas Mēnešraksts». Inl. — *«Das Inland»*. JDr. — «Jaunības Draugs». JL. — «Jaunības Literatura». JR. — «Jaunā Raža». JTK. — «Jaunais Tautas Kalendars». L. — «Latvietis». LA. — «Latviešu Avīzes». LP. — «Liepājas Pastenieks». LStr. — «Latviešu Strādnieks». LTB. — «Latviešu Tautas Biedris». LZmgK. — «Latvijas Zemgaliešu Kalendars». Mag. — *«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft»*. MdV. — «Modes Vēstnesis». MK. — «Māju Kalendars». MuSkK. — «Mājas un Skolas Kalendars». MV. — «Mājas Viesis». MVM. — «Mājas Viesa Mēnešraksts.» Mz. — «Misiones ziņas.» NDR. — *«Neue Deutsche Rundschau»*. NodK. — «Derīgu Grāmatu Nodaļas Kalendars.» P. — «Pūrs.» PA. — «Pēterburgas Avīzes». PaidK. — «Paidagoģisks Kalendars». Pg. — «Pagalms». PlatLgr. — Platesa Laika grāmata. Pr. — «Proletariets». PuD. — «Pasaule un Daba». R. — «Rota». RA. — «Rīgas Avīze». RZ. — *«Rigasche Zeitung»*. RL. — «Rīgas Lapa». RSk. — «Rīta Skaņas». Scd. — «Socialdemokrats». Sk. — «Skola» (BZ. pielikums 1875. g.) SDP. — «Sēta, daba, pasaule». StefLgr. — «Veca un jauna Laika grāmata. Jelgavā pie J. V. Stefenhagena un dēla». SuZKal. — «Saimnieču un Zeltenu Kalendars». T. — «Tēvija». TV. — «Tiesu Vēstnesis». V. — «Vārds». Vr. — «Vērotājs». Z. — «Zemkopis». ZvZK. — «Zvārguļa Zobgala Kalendars».

CVA. — Latvijas PSR Centralais valsts archivs. Der. Gr. Nod. — RLB. Derīgu grāmatu Nodaļa. RLB. — Rīgas Latviešu biedrība. ZAFB. — Latvijas PSR Zinātņu akademijas Fundamentalā biblioteka.

1856.

Leitāns, A., apgādātājs, Hartungs, bilžu un grāmatu drukētājs. Rigā 11. juni 1856. Ziņa par jaunām Latviešu Avīzēm. [MV. iznākšanas paziņojums. Jaunā laikraksta programa šāda: «jaunas ziņas tāpat no mūsu tēvu

zemes, kā arī no svešām zemēm, īpaši tādas, kas mūsu lasītājiem der zināt, stāsti, kas māca prātu cilāt, dieva godību atzīt viņa darbos, dzīves laimi un labklāšanos vairot, prātīgi un kristīgi dzīvot u. t. jpr., pamācīšanas par lauku un lopu kopšanu, kā to labāki voi vieglāki izdarīt un ko visu ļaudis citās malās labāku atraduši un izdarījuši, mācības, kā veselība kopjama pie cilvēkiem un lopiem, ziņas par baznīcām un skolām un kā misionariem pagānu zemēs izdodas kristīgu ticību izplatīt, ziņas par vecām un jaunām latviešu grāmatām u. t. jpr., dažādas sludināšanas un augstas valdīšanas pavēlēšanas, kas visiem vaijadzīgas zināt, u. t. jpr.».] — Atsevišķa lapiņa. — *Atsauksme:* «Latviešu «Mājas Viesis» savu priekšā stādīšanās runu teica 2. jūlijā ar dzeju par mieru un tā augļiem, pie kuriem avīze pieskaita pati sevi. Seko nenobeigts referats par ķeizara viesošanos Rīgā un dažas no vācu lapām ņemtas anekdotes. Neviens nevar prasīt, lai vienā numurā jau atspoguļotos A. Leitāna deklarētā (11. jūnijā) programa, jācer, ka nākamie numuri sniegs vairāk latviešu oriģinaldarbu un mazāk tulkojumu — par svētību tautai, kas slāpst izglītības un spējīga izglītoties un latvieša rediģētu latviešu avīzi gaida ar sasprindzinājumu».] Inl. 16. jūl. 465. sl.

[*An.*] *Dorpat.* [Ziņojums par J. Alunāna «cītīgo piedalīšanos latviešu literaturas veicināšanā» sakarā ar viņa darbību MV.] Inl. 42. 680. sl. 15. okt.

[*An.*] *Dorpat.* [Ziņojums par MV., kas «arvien vairāk cenšas attīstīties un izglītot lasītājus ar dažāda satura populariem rakstiem». Īpaši uzsvērta stud. J. Alunāna un K. Barona, kas rakstot «veiklā un tīrā valodā», darbība MV.] Inl. 47. 761. sl.

[*An.*] [Iepriekšējs paziņojums par MV. iznākšanu.] Inl. 9. apr. 233. sl.

An. Literārisches. [Recenzija par E. F. Sēnberga un M. Vītiņa «Kabatas grāmatiņu ar daudz lustīgām ziņģēm», pieminot arī J. Alunāna Dz. I.] Inl. 45. 733. sl.

[*An.*] [Paziņojums par J. Alunāna Dz. I — «latviešu grāmatu, kas dažādā nozīmē ļoti ievērojama» — iznākšanu.] Inl. 450. sl. 9. jūl.

Alunāns, Juris, students. Tērpatā 29. februarī 1956. gadā. Cienījams lasītājs. [Dz. I ievadvārdi. Līdzšinējās latviskās literaturas, kur valoda ļoti «sajaukta», kritika un J. Alunāna turpmākie literarie nodomi nākotnē.] Dz. I, 3.—5. lpp.

— «Kāds vārds par latviešu valodu.» [Pirmais polemiskais J. Alunāna darbs par latviešu valodu un literaturu.] Dz. I, 62.—70. lpp.

[*Bērents, Joh. Teod.*] *B-t.* Ziņa tādiem, kas labprāt lasa labas grāmatas. LAp. 41.

Brasche, G., Pastor. Literārisches. [Recenzija par J. Alunāna Dz. I. Recenzents konstatē, ka savu mērķi — apliecināt latviešu valodas spēku un skaistumu — autors sasniedzis. Taču DZ. I manāma nepatīkama sabiedriska tendence. Tā latviešu tautai atnesīšot vienīgi ļaunu. Recenziju Braže beidz ar vēlāk vēsturisku kļuvušo frazi: «Bet, ja ir ļaudis, kam «jaunā Latvija» kā skaista jaunava sēž tur augšā, tad tie mums sirsnīgi jābrīdina no Lorelejas,» — ar to modinādams aizdomas par J. Alunāna un viņa centienu biedru itin kā revolucionaro virzienu pēc «jaunās Vācijas» u. c. līdzīgu kustību paraleles Rietumeiropā. Līdz ar to latv. kulturas vēsturē ieviesās «jaunlatviešu» jēdziens.] Inl. 37.

[*Burzy, Ernests Daniels*] *B. y.* Kādas ziņas no vec- un veciem latviešu rakstiem mūsu Kurzemē. [Latviskā rakstniecība XVI un XVII gadsimtā.] LAp. 29.

[*Hugenberģers, Kārlis.*] Vēl kāds vārds par peršu un rīmju skolu. [Nenobeigts. Apceres sākumu sk. LA. 1855.] LA. 29. 30.

Junghans, E. Kāda latvieša domas par mūsu avīzēm. LA. 52.

Leitāns, A. Mājas Viesa pirmais gads. MV. 27.
— Par ziņu. [MV. programa 1857.] MV. 21.
— «Vidzemes kalenders uz 1857. gadu». MV. 12.
Špiss, J. Atbilde uz «Avju gana dziesmiņu». [Salīdzinājums: Ulmaņa «Aitiņa» un Šteinerta «Avju gana dziesmiņa».] LA. 41.
Šulcs, R. Cien. Latviešu Avīžu draugi un lasītāji! [LA. programa 1857. g.] LAp. 51.
— «No tā vienmēr apkārt maldīdama jeb mūžīga žīda». LAp. 21.
Valdemārs, C. [*Krišjānis*]. «Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas no J. Alunāna». MV. 19.
— [*An.*] *Literärisches.* [Pretraksts G. Bražes recenzijai par Alunāna Dz. I, kur Valdemārs asi noraida visus nepamatotos Bražes apgalvojumus. Politisku apsvērumu dēļ Braže atzina par labāku Kr. Valdemāram publiski neatbildēt. Toties viņš uzraksta Inl. toreizējam red. V. Šulcam divas vēstules ar plašāku savu uzskatu izklāstu, lūgdams ar tiem iepazīstināt Alunānu un Valdemāru, lai viņi mainītu savu nostāju baltvācu kungiem vēlamā virzienā. Šīs polemikas turpinājums Bražes vēstulēs pirmoreiz publicēts tikai 1939. g. IMM. 1. nrā, kad arī oficiali atklājās, ka Valdemārs ir šī pretraksta autors.] Inl. 39. 636.—637. sl.
— «Pasaule un daudz no tā, ko pasaulē atronam.» Tērp. 1856. I—IV. [Andreja Šūlmaņa rakstu krājums — pirmais latviešu studentu izdevums.] MV. 19.
— Šēnberga. E. F., un Vītinga, M. [Vītiņa, Matīsa]. «Kabatas grāmata ar daudz lustīgām ziņģēm». I d.] MV. 19.

1857.

[*An.*] «Kabatas grāmatiņa ar daudz lustīgām ziņģēm, sarakstīta no E. F. Šēnberga un M. Vītinga». I daļa [1856]. LA. 6.
[*An.*] *«Unser «Mahjas Weesis»...* [Par J. Alunāna un Kr. Barona darbību MV]. Inl. 26. 1. jūl.
[*Alunāns, J.*] *A-n. Die Bedeutung des Wortes «Latweetis» der Lette.* [Tulkojums no MV. 40.] Inl. 817. sl.
[*Alunāns, J.*] *A-n.* Ko tas vārds «latvietis» nozīmē. MV. 40.
Bērents, Klasons, Šulcs. «Dažādi raksti» no K. Hugenberģera. 1. Sašujums. LA. 25.
— «Pasaule un daudz no tā, ko pasaulē atronam». 4. grāmatiņa. LA. 24.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa otrais gads. MVp. 52.
— Ziņa Mājas Viesa lasītājiem. [Programa 1858. g.] MVp. 46.
Napirsky, Dr. C. E., Ehrenmitgliede der Lettisch-Literärischen Gesellschaft. Zweite Fortsetzung des Chronologischen Conspects's der Lettischen Literatur, die Jahre 1844 bis 1855 umfassend, nebst Nachtragen zu den früheren. 1858. Mag. XII/I. 1.—131. lpp.
[*An.*] «Belizars, rīta romnieku karavadonis. Jauks stāsts no J. Dauge.» MV. 17.
[*An.*] «Dēls no karadienesta». MV. 17.
[*An.*] «Konterbandnieka zēns etc. no Fr. Hofmaņa». [J. Alunāna tulkojumā.] MV. 45.
[*An.*] «Neredzīgais Kaspars un viņa dēls. Stāsts..., sarakstīts no J. Dauge.» MV. 14.
[*An.*] [Par Kr. Valdemāra literārās darbības sākumiem.] Inl. 30, 91. un 448. sl.
[*An.*] «Vaņģība Kaukazus kalnos. Patiesīga notikuma izstāstīšana no Verderevski. Latv. val. pārcelta no C. O. L-ch.» [Kārļa Lepeviča. Pirmais tulkojums, kas parādījies latviski atsevišķā izdevumā, no krievu valodas.] MV. 28.

xx. Vidzemes kalenderis uz to 1859. gadu. MV. 51.
[*Aluņāns, J.*] *A-n.* Latviešu valoda. (Pa daļai uz to [(——), t. i., Kārļa Lepeviča] rakstu «Lieciet vērā». MV. Nr. 16.) [Istenībā polemika ar Rīgas vācu mācītāju G. Bergholcu.] MV. 19.
Bērents, Klasons, Šulcs. Dauge [Juris]. «Belizars, rīta romnieku karavadonis». LA. 34.
— «Dēls no karadienesta». LA. 34.
— «Neredzīgs Kaspars un viņa dēls». Stāsts, kas rāda etc., sarakstīts no J. Dauge. LA. 26.
Knīrims [Johans Vilhelms]. No Suntažiem. [Mācītāja, valodnieka un literata Bērenta 50 gadu jubileja.] Bz. 15.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa trešais gads. MVp. 52.
З., А. Очерк историй крестьянского сословия в Лифляндии. Отечественные записки. 2. 3.

1859.

[*An.*] [Kritika par MV. un Platesa «Laika grāmatu».] Inl. 724. un 725.sl.
[*An.*] No Dzērbenes draudzes. [Brāļu draudzes dziesminieks A. Aumanis.] Bz. 14.
[*An.*] [Par Kr. Valdemāra literaro darbību Pēterburgā un kandidata grada piešķiršanu.] Inl. 328. un 932. sl.
[*An.*] Ziņa par jaunu grāmatu. [Iepriekšējs paziņojums par SDP I iznākšanu.] MV. 49.
Brasche, G. Zur Geschichte unseres «Volkes» in Kurland. [Latv. kult. un literaturas noniecinājums. J. Alunāns atbildēja ar polemiku, ko BM. nelevietoja. Sk. J. Alunāna izlases 204.—8. lpp.] BM. 3. 267.—283. lpp.
[*Caunītis, Juris.*] C. A. Š. [Šķērbergam]. Vecgulbenes baznīcas draudzē. [Atbilde sakarā ar viņa jautājumu MV. 3. nrā.] MV. 30.
— Jauns sakāms vārds. [Nevis «veci laiki bij labi laiki», bet gan «jauni laiki ir labi laiki». Polemikas sākums par toreizējām latv. «rīmēm» un «rīmju» grāmatām.] MV. 18.
— Ziņa par jaunu grāmatu: «Dziesmu vainaks». MV. 25.
[*Cimze, J.*] «100 dziesmas un ziņģes ar notēm no J. Kakting un J. Caunīt.» MV. 17.
[*Dīnsberģis, E.*] *D-g.* Kāds vārds par veco Stenderu un Panteniu[su]. MV. 51.
Kavals, H. «Konterbandenieka zēns. Stāsts... no Fr. Hofmaņa... pārc. no Alunāna» [Jura]. LA. 10.
L., K. Piemini 7. bausli. [Plaģiatisms — kāds E. Veinbergs iespiedis Līventāla dzejoli par savu.] Bz. 9.
[*Leitāns, A.*] «Pasaciņas priekš bērniem» [J. Zvaigznītes]. MV. 34.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa cetortais gads. MV. 52.
Līventāls, Biržu baznīcas dziedātājs. Vēl par to: Piemini to 7. bausli. [Piezīmes pie L., K. un Veinberga, E., polemikas kādas Līventāla dziesmas dēļ.] Bz. 27.
[*Sēnbergs, E. F.*] E. F. S. Vēl par to jaunu sakāmu vārdu: «Jauni laiki bij labi laiki». [Polemika ar Caunīti.] MV. 26.
Šķērbergs, A. Cienīgs C[aunīt!]. [Piezīmes kritikai par «Dziesmu vaiņagu» un lūgums pārdzejot labāk dziesmu «Īsts miers kapā».] MV. 31.
Šulcs, R. Jelgavā. [Fr. Šillera 100 gadu dzimšanas dienas atcere.] LA. 46.
— Jelgavā. [Latv. draugu biedrības sapulce.] LA. 46.
— «Kūms pašā laikā». Stāsts... pārt. K. V. Bz. 6.
— *S. c.* [Piezīmes pie L., K. un Veinberga, E. polemikas Līventāla dziesmas lietā.] Bz. 24.
— «100 dziesmas un ziņģes ar notīm no J. Kakting un J. Caunīt». Bz. 7.

[*Veinbergs, E.*] *E. V-g.* Piemini 7. bausli. [Atbilde L., K. sakarā ar Līventāla dziesmu.] Bz. 24.

[*Zvaigznīte, Jēkabs.*] Z. Dziesmas, rīmes un tas jaunais sakāms vārds. [Piezīmes Caunīša un Šēnberga polemikai.] MV. 29.

1860.

Dīriķis, B. Latviešu rakstniecība. Rīgā, 1860., E. Platesa izd. Saturs: No latviešu valodas. 1. Parunas. 2. Pasakas. 3. Dziesmas. — No latviešu rakstniecības. 1. Iesākuma periods. 2. Bībeles periods. 3. Stendera periods. 4. Brīvestības periods. Atskats. 60 lpp. 10 kap. *Recenzijas-anotacijas Kr. Valdemārs.* — MV. 1861. 12., [*An.*] MV. 1861. 1. *G. Brasche.* — BM. 1861. 454.—478. lpp.

Рихтер, А. История крестьянского сословия в присоединенных в России Прибалтийских губ., со включением новейших постановлений. Рига, 1860, 2. [izd.] Наумбург, 1860. *Recenzijas:* М. Библиографическая заметка. — Московские Ведомости. 1860. 115., [*An.*] Светочь 1860. 4. 67.—74. lpp.

[*Spāģis, Andrejs.*] *Zur Emancipationsfrage des russischen Volkes. Die Zustände des freien Bauernstandes in Kurland. Von einem Patrioten. Seinem grossen Vaterlande in Liebe gewidmet. Leipzig,* 1860. 39 lpp. *Recenzijas un pretraksti: Neumann, C. Zur Berichtigung einiger der auffallendsten Unrichtigkeiten in der Broschüre: «Die Zustande u. s. w.», Mitau,* 1860. 39. lpp., *Brasche, G.* — BM. 1860. II, 549.—565. lpp., [*An.*] — Tp. 566.—570. lpp., *Woldemar, C.* — Inl. 1860. 48. 871. sl., *Neumann, C. Entgegnung...* — Tp. 50., [An.] *Ein Beitrag zur Kritik.* Tp. 52.

[*An.*] [Atzīme par SDP I grāmatas iznākšanu.] Inl. 533. sl. 11. jūl.

[*An.*] Balcers un Spricis... pārcelts no Lud. Hervāgena» MV. 44.

[*An.*] «Sēta, daba un pasaule». MV. 3.

[*An.*] [Ziņojumi par Kr. Valdemāra sabiedriski literaro un politisko darbību Pēterburgā un Kurzemē.] Inl. 17. 348. sl. un 52. 935. sl.

— *d.* «Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata uz 1860. gadu». MV. 3.

[*Alunāns, Juris.*] Cienījamie lasītāji. Tērpatā 22. augustā 1859. gadā. G. Alunān, stud. cam. [SDP. I. priekšvārdi ar Fr. Čelakovska «Nevis slinkojot un pūstot...» lokalizējumu kā moto. Še Alunāns zīmīgi izteic laikmeta intelektualās vajadzības, kritiski vērtē toreizējo vācu mācītāju latvisko «literaturu» un klaji deklarē savus apgaismotāja centienus.] SDP. I, III—VIII lpp.

— Cienījami lasītāji. Tērpatā 5. janvarī 1860. gadā. G. Allunān, stud. cam. [SDP. II ievadvārdi, kuros Alunāns vispirms netieši atbild G. Bražem uz viņa 1856. g. privatajām vēstulēm Inl. red. V. Šulcam, kurš ar šo vēstuļu saturu bija iepazīstinājis Alunānu un Valdemāru. Alunāns še bezbailīgi paziņo, ka latvieši jau var atteikties no baltvācu mācītāju — «latviešu draugu» palīdzības, mest «spieķi» pie malas «un visiem skauģiem par spītu pamēģināt uz savu pašu kājām bez kādas svešas palīdzības staigāt», t. i., savu nacionalo kulturu un literaturu veidot paši.] SDP. II, III—XI lpp.

— Cienījami lasītāji. [Še Alunāns atkārtoti polemizē ar garīdzniekiem un pārvācotiem latviešiem par latviešu nacionalās kulturas un literaturas attīstību.] SDP. III — uz krāj. pirmā vāka otras puses un pēdējā vāka abām pusēm.

— Grāmatu spriedēji. [Kritiķi un kritiku veidi.] SDP. I, 77.—80. lpp.

— Kāds vārds tādiem, kam vajadzīgs! [Polemika pret tumsonīgiem rakstiem,

īpaši LA. un to red. R. Šulcu, ka dievs «par grēkiem» nelabu laiku uzsūtījis.] SDP. III.

[*Alunāns, Juris.*] Miers baro, nemiers posta. [Polemika ar māc. Bergholcu pret viņa rakstu «Jaunās latviešu avīzes [domāts MV.] bezkaunība».] SDP. III, 81.—84. lpp.

— [Zemsvītras folkloristiskas piezīmes par latviešu tautas dziesmām pie J. Zvaigznītes apcerējuma, «Piebaldzēnu dziesmām» un «Dzērbeniešu dziesmām».] SDP. III

— Ziņa lasītājiem. [Polemika ar baltvācu mācītājiem, kas latviešu tautu baro ar literarām «sūkalām», un aicinājums vairāk iepazīties «ar vareno, lielo Krievzemi».] SDP. II — uz vāka grāmatas beigās.

Bērents, Klasons, Šulcs. «Ansis Stāde, kā tam gājis». LA. 48.

— «Balcers un Spricis» etc., pārcelts no Lud. Hervāgena. Bz. 25.

— «Ceļš uz ķieģeļu cepli jeb kristīgas ticības spēks». LA. 48.

— «Dīvaina kaušana. Stāsts». LA. 48.

[*Braže, G.*] — e. Vēl padoms avīžu lasītājiem. LA. 6.

[*Caunītis, Juris.*] *C.* Kāds vārds par to grāmatu: «Pasaules stāstu grāmata». Sagādājis R. Šulcs. [Asa recenzija, kurā autors prasa, lai «pasaules stāstos», t. i., vēstures grāmatās, būtu lasāma ne tikai valdnieku un karavadoņu, bet arī tautu, īpaši latviešu vēsture un mūsu tautas ciešanas, kā arī pārmet R. Šulcam varizejiskumu un divkosību, gala slēdzienā konstatēdams, ka grāmata nav pilnīga «mums-latviešiem».] MV. 52.

— «Pasaciņas priekš bērniem». [J. Zvaigznītes.] MV. 23.

— *C.* «Plūdu briesmas». Stāsts, no vācu grāmatas pārtaisījis R. Šulcs. [Asa kritika par tulkotāja sakropļoto latv. valodu un grāmatā paustajiem reakcionarajiem uzskatiem vispār.] MV. 11.

— *C.* «Sēta, daba un pasaule». I grāmata. MV. 31.

Grāmatu rullis, kas rāda, kādas latviešu grāmatas tapinājamas un dabūjamas no Latviešu draugu biedrības grāmatu krājuma Jelgavā, Latviešu avīžu namā. *(Verzeichniss der in der Leihbibliothek der lett. lit. Gesellschaft in Mitau im Local der Redactionen der Latweeschu awises befindlichen und sowohl leihweise als kauflich zu beziehenden Bücher.)* [Ar māc. R. Šulca «priekšrunu».] Mag. XII/III. 49.—91. lpp.

Klasons [*Osvalds Roberts*]. K-n. Šulca tēva bēres. Buskz. 19.

[*Ruģēns, J.*] *R-n.* Kāds vārds par latviešu kalenderēm. MV. 40.

[*Spiss, J.*] —— Pāvils Ģerards. Bz. 16.

[*Šulcs, Rūd.*] *S-c.* «Bāriņu Māre». Tulk. Janiševskis [Kārlis]. Bz. 13.

— «Lielais Kristaps». Svēta pasaciņa no K. Hugenberģera: Otra drikse. Bz. 12.

— «Mūsu tēvzemes aprakstīšana». Mz. 9.

— Putnu pļava. [Ceļojumu apraksts, kurā Šulcs rupji apvaino latviešu valodu un kulturu. Uz to Indr. Alunāns asi atbildēja MV. ar rakstu «Ekur latviešu draugs». Juris Alunāns šai gadījumā uzrakstīja vācu valodā savu polemisko «*Zur lettischen Literatur der Gegenwart*» (Par tagadnes latviešu literaturu), ko BM. u. c. baltvācu izdevumi atzina par nepublicējamu. Latviešu tulkojumu sk. «Juris Alunāns. Izlase»... 208.—214. lpp.] LA. 50. 51.

Zvaigznite, J[*ēkabs*]. Par latviešu tautas dziesmām. SDP. III

1861.

[*An.*] Atbildēšana uz tiem rakstiem Mājas Viesa 8. Nrā š. g.: «Ekur latviešu draugs.» [Māc. R. Šulca aizstāvēšana pret Indr. Alunānu.] MV. 11.

[*An.*] No Kurzemes. [Skolotājs un literats M. Vītiņš †.] MV. 40.

[*An.*] *Über lettische Literatur.* [LA., MV. un tur 1860. g. 52. nrā ievietotā C[aunīša] recenzija par LA. red. R. Šulca tulkoto «Pasaules stāstu [vēstures] grāmatu».] Inl. 4. 53. un 54. sl.

[*An.*] *Von Neüjahr ab erscheint...* [Garlība Merķeļa dēls — Dr. med. E. Merķelis sāk izdot Rīgā «*Handelszeitung*», kas neaizstāvēja baltvācu reakcionaro politiku.] Inl. 47. 20. novembrī. 741. sl.

— *s.* Nāves piemiņa. [Skolotājs un literats Matīss Vītiņš.] MV. 42.

[*Alunāns, Indriķis.*] *H. A-n.* Ēkur latviešu draugs. [Polemika pret LA. red. mācītāju R. Šulcu par latviešu valodas un kulturas nicināšanu.] MV. 8.

— Latviešu tauta un valoda šimbrīžam. MV. 19.

Brasche, G. Ein Blick auf unsere lettische Volks Literatur der letztern Zeit, besonders die Journalistik. BM. 454.—478. lpp.

Braže [*G.*] Kāds vārds par rakstiem LA. 3.

— *Nīces mācītājs.* Vēl kāds vārds par mācītāja Šulca «Pasaules stāstu grāmatu». [Polemika ar Caunīti.] MV. 9.

Cimze, J. Atbilde un vēlēšanās. [Cimzem nepienākoties «ne gods, ne sods» par MV. ievietotām mācītājam R. Šulcam naidīgajām viņa bijušā audzēkņa Caunīša recenzijām. Taču Cimze ieteic latviešu kritiķiem turpmāk vairāk cienīt «sirmas galvas», t. i., R. Šulcu, un plašākas recenzijas par jauniznākušām grāmatām labāk ievietot ne latviešu, bet gan baltvācu presē.] MV. 48.

[*Dīriķis, Bernhards.*] *B. D.* Latviešu raksti 1860. gadā. MV. 23. 25. 29. 35. 45. 49. 52.

— Latviešu raksti 1860. gadā. (1. Ceļš uz laimi. Pārt. J. Dauge. 2. Zelta meklētājs. 3. Krusta ēna. Līdzība bērniem. Tulk. E. Dīnsberģis. 4. Balcers un Spricis. Pārcēlis L. Hervāgens. 5. Biskapa cepure. Stāsts. 6. Kaimiņa nams. Sagādājis R. Šulcs. 7. Par malēniešiem. No J. Zvaigznītes. 8. Ubags un viņa audzēkne. [J. Caunīša tulk.] MV. 52.

— «Latviešu rakstniecība no B. D. [īriķa.] [Pašaizrādījums.] MV. 45.

— No Rīgas. [J. Caunītis miris.] MV. 48.

— «Prīdis un Trūta. Rīme etc. sarīmēta no E. Dīnsberģa». MV. 29.

— *B. D.* «Sēta, daba, pasaule». I, II, III daļa. MV. 49.

— «Tobijas jeb to ticīgajo dzīve pasaulē no E. Dīnsberģa». MV. 29.

[*Junghāns, E.*] Lūgšana. [Apriķu mācīt. Grotam apgādāt latv. valodā kristīgu dziesmu krājumu.] Bz. 6.

Leitāns, A. «Puķu kurvīts». Jauks stāsts, ko etc... Latviešu valodā pārcēlis A. Leitāns. 1861. g. [Aizrādījums, ka minēto grāmatu Lukass izdevis bez Leitāna ziņas, pārdrukādams 1851. gadā izdoto Leitāna pirmo tulkojumu, bet tagad to valodnieciskā ziņā sakropļojis.] MV. 26.

[*Leitāns, A.*] *M. V. apg.* [Redakcijas «Atbildēs» MV. vēstulniekā kādam lasītājam — J. C. M.—V. — Caunīša — Bražes polemikas lietā Leitāns ziņo, ka daudzi lasītāji MV. jautājuši, kāpēc laikrakstā neparādās neviena atbilde pret Bražes nepamatotiem pārmetumiem Caunītim. To MV. nedarot, lai neizceltos liekas ķildas. Leitāns saka, ka viņa domas esot tādas, ka katrs latvietis jau tāpat labi saprotot, kam esot taisnība.] MV. 18. 144. lpp.

[*Leitāns, A., Platess E.*] Mājas Viesa apgādātāji. L. V. [T. i., «Lieciet vērā!» Paziņojums sakarā ar Ā. Alunāna rakstu «Ekur latviešu draugs», ka uz priekšu MV. «strīdes rakstus» vairs neievietos.] MV. 11. 87. lpp.

[*Sēnbergs, E. F.*] No Gramzdes draudzes. [M. Vītiņš †.] Bz. 19.

[*Sulcs, Rūd.*] *S-c.* Savāda latviešu grāmata, no Vāczemes nākuse. [Profesora Ferdinanda Justi vēstule latviešu valodā.] LA. 47.

Valdemārs, C. [*Krišjānis*]. «Latviešu rakstniecība» no B. Dīriķ[a]. MV. 12.

Z-g., J. Mājas Viesis esot pasaulīgs. MV. 19.

1862.

[*Alunāns, J., Valdemārs, Kr.*] Ziņas par Pēterburgas jaunām latviešu avīzēm. [Iepriekšējs paziņojums par PA. iznākšanu. 1862. g. 20. jūnijā.] Atsevišķa lapiņa.

[*Valdemārs, Krišjānis.*] *Baltische namentlich livländische Bauernzustände. Leipzig: In Commission bei F. A. Brockhaus. 1862. Recenzijas:* B. B. Иванов. Кронштадский Вестник, 1863, un День 1863. 38.

[*An.*] *«Baltische, namentlich livländische Bauernzustände».* [Par Valdemāra grāmatas iznākšanu Leipcigā un cenzēšanu Rīgā.] Inl. 15. 238. sl.

[*An. Barons, Kr?*] Zobugala sarunāšanas ar «Русский листок» [Polemika ar reakcionaro krievu laikrakstu par mazo tautu nacionalās kulturas un literaturas attīstību.] PAp. 24. 257.—260. lpp. 26. 227.—278. lpp.

[*An.*] «Dažādu dziesmiņu krājums. Sarakstīts no J. Ruģēna». MV. 49.

[*An.*] *Die Wohl* aus Riga... [Par Valdemāra un Spāģa grāmatām un PA.] Inl. 32. 516. un 517. sl.

[*An.*] Laika grāmatas gavilēšanas [1763.—1863.] gadā. StefLgr. 1863. gadam.

[*An.*] Lasi avizes. [Asi satirisks LA. un garīdznieku darbības vērtējums.] PAp. 6. 58.—59. lpp.

[*An.*] Otra grāmata. PAp. 4. 38. un 39. lpp.

[*An.*] Piņņu zeme. [Arī par somu literaturu.] PA. 21. 222. lpp.

[*An.*] Rīga. [Par *«Rigasche Zeitung»* un PA. polemikām.] Inl. 37. 590. sl.

[*An.*] Ziņas par grāmatām. [Dz. I un Kr. Valdemāra darbiem.] PA. 17. 188. lpp.

[*Alunāns, J.*] Orakuls. [Piezīme pie Krilova fabulas tulkojuma ar atzinumu, ka viņa fabulas ir ļoti «jaukas».] PAp. 2. 20. lpp.

[*Alunāns, J.*] [*An.*] Par latviešu valodu. [Netieša polemika pret garīdznieku apgalvojumiem, ka latviešu valoda «esot ļoti nabaga».] PA. 21.

— [*An.*] Savādas domas. [Daļēja polemika ar LA. 1862. g. 42. par PA.] PA. 17.

[*Alunāns, J., Valdemārs, Kr., u. c.*] Kā jau pieminējām... [Paziņojums par «Dzirksteles» 1. nra klajā laišanu un tās turpmāko programu.] PAp. 2. 17. lpp.

— Kāpēc cēlām dzirksteli. PA. 4. 37. lpp.

— Pasta taša. [Atbilde LA. pret uzbrukumiem, ka PA. sludina materialismu, un PA. uzskati par laikrakstu uzdevumiem.] PA. 17. 188. lpp.

— Pasta taša. [Atbildēs J. Sīveram un D. Grīntālam izteikti PA. uzskati par kritiku, satiru un dzeju.] PAp. 16. 180. lpp.

— Pasta taša. [Atzinīgs Biezbārža literarās darbības vērtējums atbildē J. Z., t. i., J. Zakranovičam.] PA. 5. 48. lpp.

— Pasta taša. [Atzinīgs J. Ruģēna daiļrades vērtējums par PA. iesūtītiem darbiem, kurus tomēr PA. nedrīkstot ievietot.] PA. 3. 28. lpp.

— Pasta taša. [Kritisks LA. un PA. salīdzinājums.] PA. 6. 56. lpp.

— Pasta taša. [Polemiskas atbildes lasītājiem par RZ. denunciacijām pret PA. un RZ. kritisks novērtējums.] PA. 9. 96. lpp.

B. Dorpat. [Par PA.] Inl. 34. 24. aug. un 35. 27. aug.

B. Grāmata avīzes rakstītājiem. PAp. 4. 38. lpp.

[*Biezbārdis, K.*] *K. B. Entgegnung auf den Artikel der Baltischen Monatsschrift: «Ein Blick auf die lettische Volksliteratur etc.» von Herrn* Pastor G. Brasche. Inl. 1. 9.—12. sl.

— Līventāla kungam. [Par autora agrāko literaro darbību un filozofiskajiem uzskatiem.] PA. 24. 254.—255. lpp.

Brasche, G. Bemerkungen über die Bildung unsers heutigen lettischen Landvolks. BM. VI. 349.—365. lpp.

Brasche, G., Pastor. Erwiderung auf die «Entgegnung auf den Artikel der Baltischen Monatsschrift Ein Blick auf die Lettische Literatur etc.» im «Inlande». 1862. Nr. 1 [Atbilde K. B., t. i., Biezbārdim.] Inl. 5. 74. sl.

— Kāds vārds par avīzēm. LA. 42.
— Izskaidrošana. (Pie «Kāds vārds par avīzēm».) LA. 47.
[*Janiševskis, K.*] *J.....i.* Nāburga sarunāšanās, no pilsāta vienos ratos braucot. [Uzbrukums PA. progresivajam virzienam.] LA. 44.
[*Kaktiņš, J.*] *J. K.* Jūris Caunīt [is.] [Dzīve un darbi.] MV. 12.
[*Kaļķe, A.*] *A. K.. k..* Par avīzēm. LA. 52.
[*Krumberģis, Pēteris.*] *Viens Vidzemnieks.* Atkal viena lūgšana... [Ironisks māc. Grota «dziesmiņu» vērtējums dzejā PA. «Pasta tašā».] PAp. 4. 40. lpp.
Neikens, J. «Ceļa biedris». [CB. programa 1863. g.] LAp. 50.
[*PA. red.*] *Kāds Kurzemnieks, Kr. Barons, Vidzemnieks* [*P. Krumberģis?*] *un K. Liepiņš.* Jelgavas Avīzēm. [Atbilde LA. par uzbrukumiem PA.] PAp. 18.
[*Rutkovskis, A.*] *A. R——i.* Par Pēterburgas Avīzēm. [Protests par mācīt. J. Grota izzobošanu «Dzirkstelē».] Bz. 21.
Steinharts, K., Zuteņu pag. skolmeisteris. «Atkal viena lūgšana, lūko Jelgavas Avīzēs». [Protests pret PA. virzienu vispāri un sevišķi pret mācīt. J. Grota izzobošanu P. Krumberģa dzejolī.] Bz. 22.
[*Valdemārs, Kr.*] Bizes gaudas. [Asi satiriska baltvācu reakcionarās preses un grāmatniecības kritika.] PAp. 2. 17.—19. lpp.
— Bizes prieki. [Asi satirisks RZ. u. c. reakcionarās preses novērtējums sakarā ar uzbrukumiem PA.] PAp. 14. 158.—160. lpp.
[*Valdemārs, K.*] *-r- Die lettische Literatur.* [Sakarā ar Bražes u. c. rakstiem izcēlušos polemiku par latv. literaturu vācu presē.] Jnl. 36. 574.—78. sl.
— [*An.*] Kaunīgi latvieši. PAp. 22. 237.—238. lpp.
— [*An.*] Par Pēterburgas Avīzēm. PA. 23.
— [*An.*] Rīgas avīzes. [*«Rigasche Zeitung»* uzbrukumi PA.] PA. 6.
— [*An.*] Ziņa par Pēterburgas Avīzēm 1863. g. PA. 22.
Васильев, Андрей. [PA. aizstāvēšanas raksts pret RZ.] **День.** 50.
Zvaigznīte, J[ēkabs]. Cienījamiem Vidzemes un Kurzemes skolmeistariem. [Līdzšinējo latviešu mācības grāmatu kritika un paziņojums, ka autors ir sarakstījis skolām jaunu ģeografijas mācības grāmatu.] PA. 2.
— *Toavs draugs Repis.* Malēniešu grāmatas. PAp. 4 39. lpp.

1863.

[*Spāģis, A.*] *Die Zustände des freien Bauernstandes in Kurland nach dem Gesetze und der Praxis im Lichte des modernen Russlands. Dargestellt von einem Patrioten. Zweiter Theil. Leipzig* 1863. XVI 380 lpp. [Īpaši vērā ņemama nodaļa par literaturu, kur dots viss toreizējas vācu mācītāju «latviskās rakstniecības» kritisks raksturojums un asā polemiskā formā atspēkots jaunās topošās pašu latviešu radītās literaturas un preses noniecinājums Bražes rakstā BM. 1861. g.]
[*Tideböhl.*] *Fürst Alexander Suworow, General-Gouverneur von Liv-, Esth- und Kurland. 1848.—1861. Als Manuscript gedruckt. Riga,* 1862.—1863.
[*Valdemārs, Krišjānis.*] *Die Redaction der St. Pet. lett. Zeitung. Wieder einmal die deutsche «Rigasche Zeitung» und die «St. Petersburger lettische Zeitung».* [PA. aizstāvēšanās raksts pret RZ. uzbrukumiem, cenzēts Rīgā 1863. g. 12. janvarī.] 4 lpp.
[*An.*] Par latviešiem Vitepskas gubernijā. PA. 20.
[*An.*] Pēterburgā. [Rīkojums par PA. aizliegšanu uz 4 mēnešiem.] LA. 22.
[*An.*] Strīdiņu grāmatas [vēstules], redakcijai sūtītas. PA. 10.
[*An.*] «Zināšanas un stāsti par pasaules lietām». I un II sašujums. PA. 21.
Bīlenšteins, A., Jaunauces mācītājs. Ziņa par jaunām grāmatām. [Recenzija par «Atlass ar septiņpadsmit lantkartēm», kam J. Alunāns ar E. Dīnsberģi devuši latviskus ģeografiskos nosaukumus.] Mag. XIII/I. 53., 54. lpp.

Иванов, В. В. [Labvēlīga recenzija par A. Spāģa, Kr. Valdemāra u. c. grāmatām, kurās kritizēti Baltijas apstākļi.] День. 38.
[*Leitāns, A.*] R. Poļu-latviešu [latgaliešu] grāmatas. [«Inflantu ziemies lajkagromota uz 1864. godu».] MV. 48.
— Ziņa par latviešu laikrakstiem jeb avīzēm. MV. 51.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa astotais gads. MV. 52.
Mylich, Otto, Pastor zu Blieden. Besondere Ausdrucksweisen der Letten Gesammelt und unmittelbar nach Anhörung derselben nieder geschrieben. Mag. XIII/I.
Neikens, J. Priekšvārdi. [CB. izdodot.] CB. 1.
[*Sēnbergs, E. F.*] *E. F. S.* Kāds vārds par kalenderēm. LA. 35.
Sulcs, R. Par jaunām vācu avīzēm. [«*Volksblatt für Stadt und Land der baltischen Provinzen*».] LA. 52.

1864.

[*Schirren, C.*] *Die russische Presse in Sachen der Ostseeprovinzen. I—XIII. Dorpater Tagesblatt.* 106. 107. 110. 117.—119. 127. 128. 130.—132. 134.
[*An.*] Avizes Piņņu [Somijā] zemē. PA. 12. 47.
[*An.*] Avīžu skaits Varšavā. PA. 48.
[*An.*] Grāmatu ziņa. [«Jelgavas bilžu lapas», Nr. 1—8.] MV. 6.
[*An.*] No Rīgas. [K. E. Napjerska nekrologs.] MV. 37.
[*An.*] Rīga. [Baltvācu publicista un bibliografa Dr. Kārļa Eduarda Napjerska dzīve un nāve.] LA. 39.
[*An.*] Rakstniecība Pēterburgā. PA. 2.
[*An.*] Vecais gads. PA. 52.
[*Barons, K.*] Par piemiņu aizgājušam tautas brālim [J. Alunānam]. PA. 24.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa devītais gads. MV. 51.
[*Pasitis, Grigorijs.*] Язык и письменность латышей. [Latviešu valoda un rakstniecība. Kritisks vācu mācītāju «latviskās literaturas» vērtējums.] День. 30.
[*Sķērbergs, Anzelms.*] *Sbrg.* «Jaunais skolmeisters un viņa Rozite. Latviski no J. Dauge». MV. 15.

1865.

[*An.*] «Kalninieki un leijenieki». Stāsts, ko pārtulkojis A. Kalminovics. LA. 36.
[*Alunāna, Indriķa,* raksti par latviešu rakstniecību Maskavas krievu laikrakstā «День». 1. 22. 47/48.]
Biezbārdis, Kaspar. Ein Wort über das alte lettische Volkslied. Slavisches Centralblatt. 3. 4.
Dinsberģis, E. Atbilde. [G. K'am uz viņa pateicību par ģeografijas atlasa paskaidrojumu sarakstīšanu latv. valodā.] MV. 20.
[*Fogels.*] *Vogels, R.* Grāmatu ziņa. CB. 24.
K., G., Vidzemnieks. Sirsnīga pateicība tam patiesīgam latviešu labuma gādātājam E. Dīnsberģ[am.] [Par ģeografijas atlasa paskaidrojumu sarakstīšanu latv. valodā.] MV. 7.
Ламанский, Владимир. [Atzinīgs Kr. Valdemāra darbības raksturojums.] День. 24.
— [Raksts par Kasparu Biezbārdi, RZ., PA. un māc. R. Šulcu.] День. 49.
Latviešu draugu biedrība. [Godalgas izsolījumu noteikumi par manuskriptiem.] MV. 3.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa desmitais gads.
— Ziņa Mājas Viesa lasītājiem. [Abonementa atklāšana uz 1866. gadu.] MV. 45.
Neikens, J. Priekšvārdi. [CB. gaitu atjaunojot.] CB. 1. 2.

[*Spiss, J.*] — «Papētājs Maskavā. Jauks stāsts, apgādāts no Cr. [Kristapa] Šēnberg[a].» LA. 50.

[*Valdemārs, K.*] Рижския письма. Москва. 1865. В университетской типографии. [Iepriekš iespiestas laikrakstā «Московския Ведомости» 29. 79. 81. 82. 87. 90. 97. 98.]

[*Viesuļa Josta, domājams, Indriķa Straumiša, t. i., Pētera Liciša* raksti Maskavas krievu laikrakstā «День» 39.—41.]

Знаменский, Григорий, А. [Asa recenzija pret vācu valodā izdoto Johanas Konradi grāmatu «*Georg Stein . . .*», kurā iznicinoši apvainoti jaunlatviešu kulturalie centieni.] День. 23.

1866.

[*Biezbārdis, K.*] *Meditationen zur Förderung der Eintracht zwischen Deutschen und Russen in den Baltischen Provinzen Russlands. Bautzen, 1866.*

[*Biezbārdis, K.*] *Über den Sprach- und Bildungskampf in den baltischen Provinzen Russlands, Bautzen, 1866.* [Latviešu tulkojumā darbs iespiests «Dzimtenes Vēstnesī», 1910. g. 82.—114., ar nosaukumu «Valodas un izglītības cīņa Baltijā».]

[*Biezbārdis, K.*] *Über Zustände und Verhältnisse in den Baltischen Provinzen Russlands. Bautzen, 1866.*

[*Valdemārs, K.*] Об учебных заведениях Прибалтийского края в отношении к русскому языку. (Перевод с немецкого) Санктпетербург, в типографии ф. С. Сущинскаго. 64 lpp.

[*An.*] Grāmatu ziņas. MV. 39.

[*An.*] No Jelgavas. [LA. red. un literats, māc. R. Sulcs †.] MV. 10.

[*An.*] No Rīgas. [Suntažu māc. un literats J. T. Bērents †.] MV. 31.

[*Alberti.*] A. «Draugs un biedris katram derīgam darbam. Braunšveiga». LA. 22.

Braunšveigs [*Hugo*]. «Draugs un biedris katram derīgam darbam». [Pašaizrādījums.] MV. 3.

— Lasītājiem. [Paziņojums par mēnešraksta DruB. izdošanu.] MV. 39. LA. 39.

Buddeus, A. Junglettisches Slawophilenthum. Internationale Revue. 1 Bd. 5 Heft.

[*Firhufs, Goth.*] Neredzīgais Indriķis. BuSkz. 47.

— Rūdolfs Šulc[s]. BuSkz. 13. 15. 17.

[*Grīners, Gust. Gotlībs.*] *Gr.* Dievabijīgs vēveris. Derīgs stāsts etc. LA. 34.

— *Gr.* «Kažoka svārki». Stāsts no C. [Kārļa] Stālberga. LA. 34.

— «Vilis un Mari. Latviski no E. Dīnsberģa». LA. 34.

[*Hervāgens, Ludvigs.*] *** Par mācītāja Braunšveiga grāmatu «Draugs un biedris katram derīgam darbam». MV. 17.

Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa vienpadsmitais gads. MV. 52.

[*Neikens, J.*] Lai dus pēc savām darbošanām dieva mierā! [LA. red. R. Šulcs.] CB. 7.

— Piemiņa. [J. T. Bērents †.] CB. 16.

— Priekšvārdi. [CB. programa 1866. g.] CB. 1.

1867.

[*Valdemārs, K.*] *Die Lettenauswanderung nach Nowgorod im Jahre 1865. und die baltische deutsche Presse. Von. C. Woldemar. Bautzen. Schmaler und Pech. 1867. VIII* + 45 lpp. Sk. arī *Hasenjäger. Die Letten im Gouvernement Nowgorod. Dorpater Zeitschrift für Theologie. Bd. IX.*, 580.—595. lpp.

[*An.*] Rīga. [Baltvācu publicista Jūlija Ekarta darbības raksturojums sakarā ar viņa atteikšanos no «*Rigasche Zeitung*» vadības un aiziešanu uz Vāciju.] LA. 19.

m. m. Kristaps Kakting [Kaktiņš]. BuSkz. 49.

[*Alunāns, Indriķis.*] Georgs Alunāns. [Pirmā plašākā J. Alunāna biografija un darbības vērtējums.] Grāmatā: G. Alunāna «Tautas saimniecība». Jelgavā, 1867. III—X lpp.

Braunšveigs, [*Hugo.*] «Draugs un biedris». [Programa.] MV. 5.

[*Hervāgens, L.*] * * * Plates laika grāmata 1868. [gadam]. LA. 47.

[*Kāda «latvieša»* raksts no Rīgas ar LA. vērtējumu un ziņojumu, ka latv. valodā iznākšot divi jauni laikraksti Indr. Alunāna un B. Dīriķa vadībā.] Москва. 94.

[*Kalējs-Kuzņecovs, Jūlijs.*] [«Baltijas zemnieku saimnieciskā un tikumiskā dzīve» — apcerējums krievu valodā, kur asi kritizēta arī baltvācu mācītāju literarā darbība un ievietoti J. Austriņa divi pamfleti dzejā par latviešu tautas likteni. Pa daļai pēc Kr. Valdemāra savāktiem materiāliem.] Отечественные записки. 3—8.

Valdemārs, K. Переселение латышей в Новгородскую губернию и Рижская газета. [Baltvācu preses, arī LA. ass polemisks raksturojums un PA. nostāja] Московские Ведомости, 73., 82. u. c. nros.

1868.

[*Barons, Krišjānis.*] Указатель сочинений о коренных жителях Прибалтийского края. Поб. 1868.

Eckardt, J. Die baltischen Provinzen Russlands. Politische und culturgeschichtliche Aufsätze. Leipzig, 1868. Zweite vermehrte Ausgabe, Leipzig, 1869.

Самарин, Юр. Окрайны России серия первая: Русское Балтийское поморие. Выпуск I Прага. 1868.

[*Sproģis, Jānis.*] Памятники латышского народного творчества. Собраны и изданы Иваном Спрогисом. Вильно, 1868. XXI+320+4 lpp.

[*An.*] Rīga. [J. Neikens †.] MV. 28.

[*An.*] Rīga. [Skolotājs un literats Miķelis Cirītis †.] MV. 32.

[*An.*] Sienas kalendere uz to gadu 1868. MV. 1.

[*An.*] Ulmaņ[a], biskapa: Kristīgas dziesmas. MV. 38.

A., J. Viens latviets. [J. Neikens.] MV. 38.

[*Braunšveigs, H.*] [*An.*] Lasītājiem. [DruB. programa 1868./69. g.] DruB. 1.

— Vidzemnieku un kurzemnieku skolmeisteriem. [Godalgas izsolījums par labāko oriģinalrakstu.] DruB. 36.

[*Leitāns, A.*] Saviem lasītājiem. [MV, turpmākā programa.] MVp. 1.

— Vēl par Stakļa dziesmu. L. 42.

Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa trīspadsmitais gads. MV. 53.

— Ziņa lasītājiem. [MV. programa 1869. g.] MV. 42. 46.

Meklers, J. Piemiņa no Palsmanes. [Par J. Neikenu.] MV. 32.

[*Panks, Oto.*] *O. P.* «Tautas saimniecība». [J. Alunāna darba kritika no valodnieciskā viedokļa.] LA. 37.

— «Zemnieks un Līgers. Lustes spēle piecos gabalos». LA. 51.

1869.

Eckardt, J. Baltische und russische Culturstudien aus zwei Jahrhunderten. Leipzig, 1869.

Neikena, Jura, papriekš Dikļu, tad Umurgas mācītāja, dzīves gājums... Rīgā, 1869. Drukāts pie Ernst[a] Plates[a]. 24 lpp.

[*An.*] Andreas Bergmanis. MV. 45.
[*An.*] Atgaiņāšanas. [Polemika ar BV.] MV. 47.
[*An.*] *«Baltische Monatsschrift»*. [Red. mācītājam G. Bergholcam aizejot.] BV. 53.
[*An.*] No Kurzemes. [Skolotāja un literata Andreja Bergmaņa dzīve un darbi.] MV. 24.
[*An.*] No Rīgas. [Strīds ap Vītoliņa no *«Rigasche Zeitung»* tulkoto [Pilcera] stāstu Rīgas pravieši.] LA. 46.
[*An.*] Rīgas krievu avīzes. [Polemika ar «Рижский Вестник», kas pārdrukājis savās slejās MVp. 44. nrā ievietoto «Izsludināšanu», kur MV. ironizē par K. Biezbārdi.] MVp. 47.
[*An.*] Taķita. [*Tacita.*] «Germanija» [un Svevija] K. Biezbārda tulkojumā. BV. 43.
[*Adlers.*] A—рч. Заметки о латышах трех инфляндских уездов Витебской губернии. Виленский Сборник. Издал В. Кулин. I Вильна 1869. 223.—243. lpp.
A., J. Merķeļa simtgadu dzimšanas diena Rīgā. MV. 43.
[*Alunāns, Ādolfs.*] Kāds Dobelnieks. Bojenieka [E. Brieža] pārspriedums. [Piezīmes pie B. kritikas par lugām: «Kā pagasta vecākos ceļ» un «Paša audzināts».] BV. 96.
Auning, R. Neiken. [Nekrologs.] Mag. XV/II.
Berkholz, Georg. Zum Abschiede. BM. Bd. XVIII., 483.—487. lpp.
Bertrams, C. H. [*Kārlis.*] Par latviešu slaveniem rakstniekiem. BuSkz. 45.
Bilenšteins, A. Prezidente, Latviešu draugu biedrības vārdā. Cienījamiem avīžu draugiem un mīļotājiem. [LA. programa 1870. g. un red. maiņa.] LAp. 48.
— «Dažādu dziesmu krājums. Dziesmu mīļotājiem par prieku sagādātas no viņu drauga». BuSkz. 7.
— Ziņa grāmatu rakstniekiem. [Latv. draugu biedrības godalgu izsolījuma noteikumi.] BV. 103.
[*Briedis, E.*] *Bojenieks.* Ād. Alunāna «Paša audzināts». BV. 93.
[*Briedis, E.*] P. Pļavenieka. «Kā pagasta vecākus ceļ». BV. 93.
[*Brīvzemnieks-Treilands, Fr.*] Трейланд, Ф. Латышская народная поэзия. Соврем. Летопись [Москва] 14.
— Latviešu tautas dziesmas. BV. 11.
Döbner, Aug. Pastor, früer Propst Wendenschen Sprengels, Ehrenmitglied der Lettisch-Literärischen Gesellschaft. Conspects der Lettischen Literatur die Jahre 1856 bis 1868 umfassend. Mag. XIV/III. 1.—80. lpp.
[*Dīriķis, B.*] Atskats [uz BV. 1869. g. darbību]. BV. 104.
— Baltijas Vēstnesis uz 1870. g. [Programa.] BV. 83. 87.
— Merķeļa dienas svinēšana Rīgā. BV. 86.
[*Hervāgens, L.*] * * * Iz vienas vecas dziesmu grāmatas no 1586. gada. *(Christ gir auxkamczeeles, No to wuesse moke.)* MV. 21.
Kronvalda Atis. Dzeja jeb poezija. DruB. 37.
— Stāstu dzejoļi jeb epīgie dzejoļi. DruB. 47.
Latviešu draugu biedrība. Ziņa grāmatu lasītājiem. [Godalgu izsolījums.] LA. 51.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa četrpadsmitais gads. MV. 52.
— Ziņa lasītājiem. [MV. programa 1870. g.] MV. 44.
Rīgas latviešu biedrības godalgas noteikumi par labāko teatra lugu. BV. 50.
S. «Manas pirmās dziesmas. No A. A. E. Engizera». MV. 40.
Tomsons, R. Garlīb[s] Merķel[is]. [Pirmais iespiestais Merķeļa dzīves un darbības apskats latv. valodā.] MV. 62. 63. 74.
[*Valdemārs, Kr.*] Очерки истории Курляндии. Русский Вестник. 11. Русские интересы в Балтийском побережье. Деятельность. 41. 45. 51.

1870.

[*Kalējs-Kuzņecovs, J.*]. Исследование между литовцами и латышами. Пб. 1870.
[*An.*] Atgaiņāšanās. [Polemika ar BV sakarā ar pret J. Alunānu vērstās paskvilas «Čuči, G.... A...., jel «čuči» ievietošanu MV.] MV. 41.
[*An.*] Atskats [uz 1870. gadu]. BV. 52.
[*An.*] Avīzes [Cittautu laikraksti salīdzinājumā ar latv. laikrakstiem.] BV. 2.
[*An.*] Fr. fon Šillera pulksteņa dziesma. [K. Biezbārža un Fr. Brīvzemnieka tulkojumā.] BV. 6.
[*An.*] J. Zvaigznītes raksti. [Starp citu, arī par aizzīmogoto maisu ar manuskriptiem. Maiss attaisāms 30 gadus pēc J. Zv. nāves.] BV. 4.
[*An.*] «Mājas Viesis» atsaukdamies uz «BV» Nr. 42 rakstu. [Polemika sakarā ar MV. paskvilu par J. Alunānu.] BV. 44.
[*An.*] «Mājas Viesis». [Polemika ar MV. par J. Alunānu.] BV. 50.
[*An.*] «*Nordische Presse*». [Paziņojums par iznākšanu.] BV. 1.
[*An.*] Par mirušiem neko citu kā tik labu! [Polemika pret MV. paskvilu par Juri Alunānu.] BV. 42.
[*An.*] «Rīgas pravieši. [Pilcera.] Stāsts, ko no vācu valodas pārcēlis D. Vitolings». MV. 25.
[*An.*] Vācu avīzes un «Baltijas Vēstnesis». BV. 24.
xxx Kādi vārdi tur, kur vajaga. [Polemika ar BV.] MV. 50.
[*Alberti*], *A. no Iec.* Aizmirsta goda piemiņa. [Kr. Fīrekers.] LA. 28.
Aunings, R., Umurgas mācītājs. Juris Neikens. Dzīves apraksts. Grām.: Juris Neikens. Stāsti, dziesmas un gudrības māc. III—X lpp.
Kronvalda Atis. Baltijas Vēstnesim. [Jura Alunāna nozīme latv. kulturas vēsturē un MV. paskvila par viņu.] BV. 46.
Kronvalds [*A.*]. Kādus laikrakstus jeb avīzes jau tagad latviešiem vajaga. BV. 22.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa piecpadsmitais gads. MV. 52.
Mekons, Fr. Grāmatu ziņas. [No 1856.—1868. g. drukāto latv. grāmatu skaits pēc gadiem.] LA. 17.
Rīgas Latviešu biedrības goda maksas noteikumi par labāko skatu spēli latviešu valodā. (Sludinājums.) BV. 18.
Rīgas Latviešu biedrības zinātnības komisijas goda maksas spriedums par labāko latviešu teatra lugu. [11 lugu apskats.] BV. 47. 48.
[*Simansons, K.*] *K. S.* Goda piemiņa. [Skolotāja un literata E. F. Šēnberga 25 g. darba jubileja.] BuSkz. 42.
Šēnbergs, E. F. Putniņš, kas ar svešām spalvām greznojas. [«Dažādas ziņģes, salasītas no M. Elksne», kurās nav nevienas Elkšņa dziesmas.] BuSkz. 15.
Tomsons, Richards, RLB priekšnieka vietnieks. «Golosam». [Par tā pārme tumiem, ka RLB godalgo labākos BV. iespiestos darbus.] BV. 7.
[*Zakranovičs, J. V.*] Z. Latviešu draugu biedrības sapulce. LA. 50.
Ziedojumi priekš pirmās latviešu teatra-lugas, kas tiks drukāta. BV. 13

1871.

[*Valdemārs, K.*] *Vaterländisches und Gemeinnütziges. Von C. Waldemar. 1. Heft. Moskau. Kais. Universitäts-Buchdruckerei. 1871.* 255 lpp. — *2 Heft.* Turpat, 352 lpp. *Recenzijas: Tr.* — MV. 1871. 39., *Tr-d.* — *MV.* 1872. 10.
[*An.*] Bīskaps Ulmans +. BV. 41.
[*An.*] Iz latviešu draugu biedrības 42. gada sapulces. BV. 34. MV. 35.—39.
[*An.*] «Jauna kabatas ziņģu grāmatiņa no E. F. Šēnberga». MV. 13.
[*An.*] Kāds vārds par jauno kabatas ziņģu grāmatiņu no E. F. Šēnberģa. BuSkz. 47.

[*An.*] Latviešu draugu biedrības gada sapulce Jelgavā 1. dec. 1871. g. LA. 49.
[*An.*] Par latviešu teatra lugām. BV. 14.
[*An.*] Rīmes no Ernesta Dīnsberģa. I gr. 1. daļa. Mīlestības ziņģes. Otra druka. MV. 9.
Kāds vārds par jauno kabatas ziņģu grāmatiņu no E. F. Šēnberga. MV. 44.
Bertrams, C. K. [*Kārlis*]. Atbilda uz atbildas. [Kr. Šēnbergam sakarā ar viņa oriģinalstāstu «Divi kaimiņi» kritiku.] BuSkz. 43.
— Par latviešu oriģinaliem jeb pašrakstiem. [Kr. Šēnberga «Divi kaimiņi».] BuSkz. 28.
Biezbārža Kaspars. «Jura Neikena stāsti, dziesmas un gudrības mācības. Iz «Ceļa biedra» izlasījis, sastādījis un izdevis R. Aunings.» BV. 15.
B.....s. «Mājas Viesim». [Polemika — atbilde xxx rakstam «Kādi vārdi tur, kur vajaga».] BV. 3.
Brīvzemnieks [*Treilands, Fr.*]. Vēstule iz Maskavas. [Par avīžniecības mērķiem un uzdevumiem.] BV. 26.—28.
[*Bilenšteins, A.*] Runa, ar ko Latviešu draugu biedrības prezidente — — gada sapulci 1. dec. š. g. Jelgavā atvēris. LA. 50.
[*Dīriķis, Andr.*] *AD.* Bīskaps Kārlis Krišjānis Ulmans. BV. 44. 45.
[*Grīnbergs, E. K.*] *Graviņu Kārlis.* M. Lapa «Kristīne un Jūle». Oriģinalstāsts». BV. 50.
Kronvalda Atis. Cienījamā «Balt. Vēstn.» redakcija. [Atbilde Bīlenšteinam uz viņa protestu BV. it kā par tur ievietotām antireliģiozām zobgalībām.] BV. 10. 11.
— «Mājas Viesim». [Atbilde xxx rakstam MV. 50.] BV. 5.
Leitāns, A., Platess, E. Mājas Viesa sešpadsmitais gads. MV. 62.
[*Pumpurs, Andrejs.*] *-rs.* Arī ziņa par izsargāšanos! [Paziņojums, ka MV ar šifru «-rs» iespiesti raksti nav A. Pumpura darbi.] BV. 24.
[*Šēnbergs, Kr.*] *Kr. Š-g.* Atbilde C. H. Bertrama kungam uz to rakstu «Par latviešu oriģinaliem». LA. 37.
Tr. [*Brīvzemnieks?*] *«Vaterländisches und Gemeinnütziges von C. Woldemar».* MV. 39.
Valdemārs, C. [*Krišjānis*]. «Mājas Viesim». [Atbilde xxx rakstam MV.] BV. 4.
[*Vēbers, A.*] *Varaidošu Zanders.* Somu jeb Piņņu zeme. IV. [Literatura.] BV. 35.
— Vēstule iz Pēterburgas. I. [Par Baltijas presi.] BV. 18. 19.
Zakranovičs, J. [LA.] 50. gads. LA. 1.
— «Lotereja jeb laimes spēle», latviski no C. H. Brtrm [Kārļa Bertrama]. BuSkz. 15.

1872.

Kronwald, Otto. «Nationale Bestrebungen». Dorpat, 1872. Recenzija: Zakranovičs — BuSkz. 15.
[*Laube, Indriķis.*] Mūsu laika raksti. Kāds vārds par «Latviešu avīzēm», «Mājas Viesi» un «Baltijas Vēstnesi». Rīgā, 1872. Druk. K. Štālbergs. 29 lpp. 15 kap. *Recenzija:* Kronvalda Atis. — BV. 15.
[*An.*] Atbilde cien. Bīlenštein kungam. [Uz viņa protestu par BV pielikumā ievietotām it kā pretreliģiskām zobgalībām.] BV. 7.
[*An.*] Dāvids Cimze †. BV. 43.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības 44. gada sapulce 13. dec. 1872. BV. 51. LA. 51.
[*An.*] Par mīļu tautas mantu. [Vācu māc. latviskās «rakstniecības» pirmsākumi.] HVK. 1873. gadam.
[*An.*] «Rīmes no E. Dīnsberģa. Pirmās grāmatas otra daļa. Mīlestības stāsti». BV. 51.

[*An.*] Vecu laiku drusciņas izņemt[as] no Latv. draugu biedr. magazinas grāmatas 1872. [Vācu māc. latviskās «literaturas» pirmsākumi.] BuSkz. 17.

Bertrams, C. H. [*Kārlis.*] *Geehrter Herr Redacteur!* MVp. 4.

Bilenšteins, A. Cienījama Baltijas Vēstneša redakcija. [Protests par BV pielikumā Nr. 1 ievietotām, it kā dievu zaimojošām zobgalībām.] BV. 7.

[*Briedis, Ernests.*] Bojenieks. «Ozols, viņa dzīve un gals, ko iz kāda vācu laikraksta smēluse Marija Nauman» [Valdemāre]. BV. 47.

Brīvzemnieks [*Treilands, Fr.*]. Andrejs Spāģis. BV. 21.—23.

Diriķis, B[*ernhards*]. Atskats uz 1872. gadu. BV. 52.

Döbner, Aug. Pastor, früher Propst Wendenschen Sprengels, Ehrenmitglied der Lettisch-Literärischen Gesellschaft. Etwas zur Geschichte der lett. Zeitschriften älterer und neurer Zeit, insbesondere der Latw. awizes und Beilage: Dichtungen, deren Übertragung in das Lettische sich in den Latwieschu awizes und dem Zeļļa beedris befinden. Mag. XV./I. 32.—35. lpp.

— *Ueber lettische Poesie und Prosa.* Mag. XV./I. 36.—72. lpp.

Fridemanis [*Jānis, cand. jur.*] Par lorda Bairona «Manfredu» latviešu valodā. [Kārļa Stālberga tulkojumā.] BV. 30.

— Stālberga kungam. [Atbilde uz viņa atbildi MV. sakarā ar kritiku par «Manfreda» tulkojumu.] BV. 35.

Kronvalda Atis. «Mūsu laika raksti». BV. 12.

[*Laubes Indr.*] *L.* Jauna avīze. [«*Baltische Zeitung*». Fr. Veinberga redakcijā.] MV. 42.

Leitāns, A. — *redaktērs.* Mājas Viesa septiņpadsmitais gads.

[*Leitāns, A., Platess, E.*] *Mājas Viesa apgādātāji.* Mājas Viesa lasītājiem. [Programa 1873. g.] MV. 49.

Sleziņu Andrejs. Somu tautas eposa «Kalevalas» vēsturīgs pārskats. BV. 43.

Stālbergs, K. Frīdemaņa kungam. [Uz viņa kritiku par Bairona «Manfreda» latv. tulkojumu.] MV. 33. 38.

Tr-d. [*Brīvzemnieks?*] «*Vaterländisches und Gemeinnütziges.*» 2. Sašuvums no C. Voldemāra. MV. 10.

[*Zakranovičs, J. V.*] *Z.* «*Nationale Bestrebungen von Otto Kronvald*». BuSkz. 15.

1873.

[*An.*] Latviešu draugu biedrības gada sapulce 12. dec. 1873. g. BV. 51. LA. 51.

[*An.*] Latviešu draugu biedrības 50. gada svētki. BV. 38. 39.

[*An.*] Piezīme pie Kronvalda vēstules. [Pie konflikta ar J. Cimzi I vispār. dziedāš. svētkos turētā runā.] LA. 35.

[*An.*] «Sēta, daba, pasaule». IV daļa. LA. 26.

[*An.*] «Teiksmas jeb pasakas, ko par laika kavēkli no vācu valodas izrakstījis J. Bergmans». LA. 33.

[*Bilenšteins, A.*] Runa, ko Latviešu draugu biedrības prezidente — gada sapulcē (13. dec. 1872.) turējis. LA. 4. 5.

[*Briedis, E.*] *Bojenieks.* «Dzejas no Ausekļa». BV. 38.

Dreimanis, T., Brīvzemnieks, Grīntāls, D., Martinsons, J., Baumaņu Kārlis un Remiķis, M. Bīlenšteina un Kronvalda kungu lietā. [Sakarā ar Bīlenšteina latvju daiņu salīdzinājumu ar bērnu dziesmām.] BV. 36.

[*Grīnbergs, E. K.*] *Graviņu Kārlis.* Jaunas dzejas. («Kaudzītes Matīsa dziesmiņas.») BV. 14.

Kronvalda Atis. Vecā Stendera «Iagzdigala». BV. 21.

— Vēstule redakcijai. [Pārpratums ar J. Cimzi sakarā ar I vispār. dziedāš. svētkos turēto runu par tautas dziesmu nozīmi.] LA. 35.

[*Kundziņš, K.*] *K. K.* Ap ziemas svētku galdu. [Grāmatu dāvinājumu apskats.] BV. 51.
Kundziņu Kārlis. Ernsta Glika nopelni. SDP. IV., 9.—34. lpp.
[*Laubes Indriķis.*] «Dzejas no Ausekļa». MVp. 19. 20.
— Grāmata, tautas bibliotekām dāvināta. [Lapas Mārtiņa «Raibā grāmata».] MV. 34. 35.
— Tulkojumi. MVp. 8.
P., J. Pārspriedums par «Sētas, dabas, pasaules» ceturto grāmatu. BV. 43.
Silings, P. Iesūtīts. [Atbilde, kāpēc netiek turpināta burtnīču romana «Kapsētas Urzula» izdošana.] RL. 287. 293.
Valdemārs, C. [*Krišj.*]. Mans dzīves apraksts. BV. 43.
Valters, Vilhelms, Krimuldas mācītājs. Biskaps Kārlis Kristjāns Ulmans. Mag. XV/II, I.—20. lpp.
Zakranovičs, J. V. Pēterburgā. [«Русский Мир» par latv. laikrakstiem un LA atbilde.] LA. 52.

1874.

Ulmans, Kārlis Kristjāns (biskaps). Viņam par piemiņu. Latviešu draugu biedrības rakstu krājumam sarakst. *Vilhelms Valters,* Krimuldas mācītājs. Jelgavā, 1874. Druk. un dab. pie J. V. Steffenhagena un d. 20 lpp. Ar bildi. 10 kap.
[*An.*] Ans[a] Leitāna paglabāšana. MV. 20.
[*An.*] Ansis Leitāns. MV. 19.
[*An.*] Goda vīram [A. Leitānam]. Par piemiņu. HVK. 1875. gadam.
[*An.*] Gothard[s] Frīdrich[s] Stenders, latviešu rakstniecības tēvs. MV. 8.
[*An.*] Kuru kalenderi pirkt. BV. 42. 43.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības goda [50 gadu] svētki... LA. 37. 38.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības goda svētki 10. septembrī 1874. g. HVK 1875. gadam.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības protokols no sapulces 12. dec. 1873. g. BV. 3. 4.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības sapulce Rīgā 12. dec. 1874. g. MV. 51.
[*An.*] Mūsu vecais Leitāns nomiris. BV. 19 20.
[An.] No Rīgas. [A. Leitāns †.] LA. 20.
[*An.*] «Vārpa». R. Tomsona izdota. BV. 15.
[*An.*] «Vārpa». R. Tomsona rakstu krājums-žurnals. BV. 8.
—kuE— Joku grāmatu galds. (Anskenevica, Brenča un Zvinguļa brauciens uz vispārīgiem dziedāšanas svētkiem Rīgā.) BV. 11.
Alunāns, Ādolfs. Par procentu maksāšanu lugu rakstniekiem. BV. 25. 42.
Alunāns [*Indr.*]. «Vārpa». Izdota no R. Tomsona. BV. 14.
Apsveicināšanas raksts, ko Rīgas Latv. biedrība 10. sept. 1874. g. pasniedza Latv. draugu biedrībai. [Uz 50 gadu jubileju.] LA. 40.
B-e. Ansis Leitāns. PlatLgr. 1875. gadam.
Brīvzemnieks, Fr. [*Treilands*]. Krievu rakstniecības tēvs M. V. Lomonosovs, viņa dzīve un nopelni. MVp. 35.—38.
B—V, N. Vēl kāds vārds par kalendariem. BV. 51.
[*Dirikis, Andrejs.*] *A. D.* Kristjānis Donaleitis. BV. 45.
Hervāgens, Ludvigs, Gaujenes mācītājs. Saldu dusēšanu tevim vēlējam dieva klēpī, Ans[i] Leitāns. MV. 20.
Kaudzītes Matīss. Dzejas nodaļa mūsu laika rakstos 1873. g. BV. 17.—20
— Krogzema Mikum par «dzejas nodaļu mūsu laikrakstos un viņas kritiku». BV. 28.
Kd. Latviešu draugu biedrības gada sapulce. BV. 51.
Krogzema Mikus. Mūsu laikrakstu dzejas nodaļa un viņas kritika. BV. 23. 24.

[*Kundziņš, K.*] *K. K.* Latviešu tautas dziesmas vācu valodā. BV. 49.
[*Laubes Indr.*] *-be.* Vecais Stenders. MV. 11. 13.
Māters, G. Ko «Baltijas Zemkopis» grib panākt. [Ievads, gaitu sākot.] BZ. 1.
M., J. J. Ziediņa kungam. [Atbilde rakstam «Vēl kādas drusciņas priekš smieklu mīļotājiem.»] BV. 36.
Ziediņš, J. «Vēl kādas drusciņas priekš smieklu mīļotājiem, no J. M.». BV. 31.
— «Viss nav zelts, kas spīd». Oriģinalkomedija divos cēl. no K. Kalniņa BV. 35. 36.

1875.

Leitāna, Ansa, dzīve, darbi un miršana. Nelaiķim par piemiņu no viņa draugiem pasniegta latviešu tautai. Ar nelaiķa bildi Rīgā, 1875. Ernesta Platesa izd. 48 lpp. 1E kap.
[*An.*] Atskats. [Uz 1875. g.] BV. 53.
[*An.*] «Baltijas Zemkopis». [Programa.] MV. 14.
[*An.*] Cien. lasītāji. [Programas raksts BZ. pielikumam Sk.] Sk. 1.
[*An.*] «Darbs». [R. Tomsona jaunā laikraksta programa.] MV. 14.
[*An.*] Divi jauni latviešu laikraksti. [PuD. un BZ.] BV. 12.—14.
[*An.*] [*Auseklis?*][1] Jauns auglis rakstniecības laukā. («Augsti krievu vīri iz zemas kārtas. I. Lomonosovs. No Brīvzemnieka.») D. 30. 31.
[*An.*] Kronvalda Atis miris. BV. 7. 8.
[*An.*] Latviešu draugu biedrības pilna gada sapulce Jelgavā 10. u.[n] 11. dec. 1875. g. Bz. 34. 35. BV. 51. LA. 51. 52.
[*An.*] «Pasaule un Daba». [Par PuD prettautiskiem centieniem.] D. 36.
[*An.*] «Pasaule un Daba». [Programa.] MV. 14.
[*An.*] «Pasaule un Daba». [Un latviešu sadzīve.] BZ. 21.
[*An.*] «Pasaule un Daba» un viņas [K. Biezbārža] «politika». BV. 36. 38.
[*An.*] «Kurzemes kalendars uz 1876. gadu, izdots no Kurzemes guberņu avīžu redakcijas». BZ. 31.
[*Bertrams, Kārlis.*] *Neraudas Ligonis.* Par valodu un rakstniecību. MV. 18. 19.
[*Biezbārdis, K.*] Baltijas Vēstnešam. [Atbilde BV uz viņa rakstu «Pasaule un Daba» un viņas «politika».] PuD. 11.
— Mūsu lapa. [PuD. programa.] PuD. 1.
— Mūsu lasītājiem. [Kādu laucinieku vēstule ar pārmetumiem PuD. un Biezbārdim ar pēdējā atbildes piezīmēm.] PuD. 7.
— Mūsu lasītājiem. [Polemika ar BZ. par PuD. virzienu.] PuD. 10.
[*Gailītis, Teodors.*] *T. G.* Iz Dzērbenes. [Kronvalda Atis †.] BV. 7.
Kaudzītes Matīss. Jura Neikena stāsti. BV. 19.
— Kronvalda Atis Piebalgā jeb viņa pēdējās dienas. BV. 35. 36.
— Kronvalda Atis no miršanas brītiņa līdz smilšu kalniņam. BV. 9. 11.
— «Par piemiņu». Rakstu krājums, salasīts iz «Balt. Vēstn.» 1869.—1874. BV. 35.
[*Materu Juris.*] *.....ķis.* Augsti krievu vīri iz zemas kārtas. I. Lomonosovs. Latv. centīg. jaunekļ. šīs lapiņas dāvina Brīvzemnieks. Sk. 3.
— «Baltijas Zemkopis». [Paskaidrojums pie BZ. Programas.] BV. 13. 14.
— [*An.*] «Pasaules un Dabas» pirmie soļi. BZ. 18.
— Veca un jauna laikagrāmata uz to gadu 1876., druk. pie Stefenhagena u. d.». Sk. 3.
[*Millers-Zariņu Kārlis.*] *Z.* Trim aizmigušiem draugiem. [A. Kronvalds L. Bergmans. G. Peters-Stefenhagens.] BV. 46.

[1] Pēc J. Misiņa un Kaudzītes Matīsa domām. *V. A.*

Neilands, J., Pēterupes un Skultes mācītājs. Kā «Baltijas Vēstn.» ziņas dod. [Par Ausekļa un Baumaņa Kārļa «bezdievīgo» dzeju.] MV. 3.
— Runa, turēta Latv. draugu biedrības sapulcē Rīgā decembrī 1874. [Par Ausekļa un Baumaņa Kārļa «pagānisko» dzeju.] LA. 9.
P. Druskas par seno austrumu tautu literaturu.
Pumpurs [Andrejs]. Cien. Neilanda mācītājam. [Viņa uzbrukums latv. dzejniekiem, īpaši Auseklim par «nelieša» dziesmām.] BV. 6.
S., M. «Izpesti, dieviņ, arī mūs no tādiem spriedējiem!» [BV. par Ād. Alunāna lugu «Skolotāja tupeles».] PuD. 17.
Tomsons, Richards. Saviem lasītājiem. [D. programa un ievads, gaitu sākot.] D. 1.
Z. Piezīmējums pie «Jaunlatvieši». BZ. 35.
[Zakranovičs, J.] Z. «Baltijas Zemkopis». LA. 19.
— «Darbs». [Tā programas un 1. n-ra apskats.]

1876.

[An.] «Latviešu Tautas Biedris» [un tā virziens]. BV. 40.
[Alunāns, Ādolfs.] *Paleijas Alfreds.* Ar svešiem vēršiem arts jeb nekārtības rakstniecības laukā. [Plaģiatori.] BZ. 29.
Aunings, R[oberts]. Cienīgais redaktora kngs! [Atsauksme par PuD.] PuD. 1
Bekmanis, T. Atbilde Paleijas Alfreda [Ād. Alunāna] kungam [uz viņa rakstu «Ar svešiem vēršiem arts»]. BZ. 32.
Brīvzemnieks, Fr. [Treilands]. Jurjāņa Dāvis †. BV. 26.
[Bullis, Jēkabs.] *J.* Ziediņš. Pēterburgas rakstnieki. [Kritika par Ausekļa «Paidagoģisku gadagrāmatu» un «Dunduru pēcnākami».] BV. 23.—25.
Ceriņu Pēteris. «Pūpoli. Dzejas no Mačernieku Kārļa». BV. 39.
Krogzemju Mikus [Auseklis]. Atbilde J. Ziediņa [Jēk. Bullim] kgm [uz viņa «Paidagoģiskās gadagrāmatas» kritiku]. BV. 30.
Kundziņš, K. Latviešu rakstniecības kopējiem. [Latv. grāmatu pirmizdevumi.] BV. 2. 3.
[Kundziņš, K.] *K. K.* Mūsu rakstniecības lauks no otras puses. «Lapas Mārtiņa «Tingeltangeļa» dziesmas.] BV. 28.
[Millers, K.] *Zariņu Kārlis.* No Vecpiebalgas. [Par Kronvalda Ata «*Nationale Bestrebungen*».] BZ. 44.
N. «Venecijas asins-nakts jeb galeru vergs Marino Marineli. Tulk. H. Alunāns». BZ. 39.
Rīgas Latv. biedr. zinātnības komisijas goda algas par labākām teatra lugām latv. valodā. BV. 36., LA. 42., MV. 41.
[Siliņš, P.] *P. S.* Atbilde J. Ziediņa [Bullim] kgam [uz viņa kritiku par «Paidagoģisku gadagrāmatu»]. BV. 29.
Stālbergs, K. Kaudzītes Matīsa kungam [Par viņa Elizes Polko «Eņģeļa balss» tulkojuma likteni.] PuD. 7.
[Tomsons, Richards.] Mīļi lasītāji. [D. programa 1876. g.] D. 1.
V. Brieža-Bojenieka skatu lugas «Nedz pa labo, nedz pa kreiso» pirmizrāde Rīg. Latv. teatrī. BV. 45.
Z. Piezīmējums pie «jaunlatvieši». BZ. 1.

1877.

[An.] Baltijas nevāciskās avīzes. BV. 34.
[Dēbners, Teod.] *D.* Grāmatu rādītājs. LTBp. 46.
K. Marijas Pēkšen «Ģertrude» pirmizrāde Jelgavā. [Lugas kritizējums.] BZ. 37.
Karala. «Venecijas asins nakts jeb galeru vergs Marino Marinelli». BZ. 42.

Kaudzītes Matīss. Cienīgs Krogzemju Mikus k.! [Atbilde uz viņa apgalvojumu, ka dzejolis «Lapas un asaras» esot tautas dziesmas plagiats.] BZ. 34.
— «Daži ievērojami vīri. Lasāma grāmata skolā un mājā no R. Ukstinga». BV. 39.
— *Kalnnieks.* «Dziesmu vīte no P. Bērziņa». BZ. 33.
— *Kalnnieks.* «Jānis jeb vajāta patiesība. No H. Līventāl». [Patiesībā tulkojums pēc Fr. Krummachera.] BZ. 38. 39.
[*Kundziņš, K.*] *K. K.* A. S. Puškina: Gūstītais Kaukazā. Kaudzītes Matīsa pārcelts. BV. 32.
— Kaudzītes Matīsa dzejoļi, otrais krājums. BV. 32.
[*Māters, Juris.*] *Vētītāju Dāvis.* Juris Alunāns un citi. «Pēterburgas avīzes». BZ. 18.
— *G. Mathers.* Visai ievērojams latv. rakstības auglis. [R. Tomsona Zemkopības kalendars un viņa priekšvēsture.] BZ. 50. 51.
[*Millers, K.*] *Z[ariņu Kārlis].* Divi latvieši pie Merķeļa kapa. [R. Tomsons un J. Māters.] BZ. 13.
— — *ll.* Kāds vārds vecā Stendera goda piemiņas labad. BZ. 24. 25.
— No Vecpiebalgas. [Pateicība J. Māteram par viņa latviešu aizstāvēšanas rakstiem Berlines laikrakstā *«Die Gegenwart».*] BZ. 23.
— — *ll.* Kaudzītes Matīsa dzejoļi. Otrais krājums. BZ. 29.
— *X. un Y.* Pāris nevainīgu lūgšanu. [Kronvalda Atis un BV. rīcība.] BZ. 13.
Neilands, J., Pēterupes un Skultes mācītājs, Latv. draugu biedr. Vidzemes direktors. Ziņas par 1876. gadā driķētiem latviešu rakstiem. LTB. 5. 6.
Pēterburdznieki. Vienam, kā otram. [Par BV. un BZ.] BZ. 7. 8.
Rutkovsky, A. Latviešu draugu biedrības sapulcē 1876. g. par derīgām atrastu grāmatu saraksts. Buskz, 1.
Tērauds, A. «Vīlip Rogera jaunības apraksts jeb ievērojamas sestdienas.» No Teod. Grīzingera. Tulk. no P. Macula. LTPp. 44.
. . . *u.* Kritiķis kritiķiem. [Par kritiķu paviršību.] BZ. 45.
[*Ulmans, K.*] *U.* Vēstule [par latviešu rakstniecību vispār un par Kažoku Dāva [Pelca] tulkoto Puškina «Nāru»]. LTB. 12.
[*Vēbers, Aleksandrs.*] *Varaidošu Zanderis.* «A. S. Puškina «Nāra». Tulk. Kažoku Dāvis». BV. 2.
— *V. Z.* Pēkšēnes, Marijas, «Ģertrudes» pirmizrāde Rīg. Latv. teatrī. BV. 17.
Zanders. Atbilde kritiķim .... u kungam. BZ. 47.

1878.

[*An.*] Ganiņu grāmata, ko maziņiem pasniedz L. Hervagen, MV. 9.
[*An.*] Kāda latviešu drauga [māc. Kārļa Konrada Ulmaņa spriedums par mūsu latviešu rakstniecību]. B. 18.
[*An.*] Kāds spriedums par tagadējo latviešu rakstniecību. [Mācītājs Ulmans *«Balt. Monatsschrift».*] BV. 48. 49.
[*An.*] Kāds spriedums [māc. Ulmaņa] par tagadējo latviešu rakstniecību. RL. 276.—278.
[*An.*] Nemiers pašu mājās. [Mācīt. Ulmaņa spriedums par latv. literaturu.] MV. 49.
[*An.*] Oriģinalstāsti latviešu valodā. [Uz BZ. izsludināto sacensību iesūtīto stāstu saraksts.] BZ. 45.
[*An.*] Par latviešu tagadējo literaturu. [Piezīmes mācītāja Ulmaņa rakstam BM.] BZ. 49. 50.
[*An.*] *«Rigasche Zeitung'as»* 100 gadu gājiens. BV. 1.
[*An.*] Svešu un pašu druvas kopēji. [Atbilde K. K. Ulmanim par viņa noniecināto latv. literaturu.] B. 22.—24.

[*Alunāns, Ādolfs.*] *Palejas Jānis.* Mūsu rakstības nezāles. I. Kā kādam iekšzemes «misiones draugam» gājis. [Par Bertramu un viņa «Misiones draugu».] BZ. 20. 21.

Arons [*Matīss*]. Iz latviešu rakstniecības lauka. RL. 107.

Bertrams [*Kārlis*]. Par izskaidrošanu. [Atbilde uz J. Mātera uzbrukumiem.] LP. 24.

— Par kādu lielu tautasvīru. [Paskvila par Juri Māteri.] LP. 26.

— Uz G. Mātera rakstu «Mūsu rakstniecības nezāles». BV. 21.

[*Blaus, Ed.*] *Blauvas Eduards.* Kāds vārds par austruma tautas rakstniecību. MV. 8.

Brīvzemnieks, Fr. [*Treilands*]. Iz Maskavas. [Par Jurjānu Dāva atstāto Pomjalovska «Zemu ļaužu laime» tulkojumu.] BV. 47.

[*Einbergs, Jānis.*] Par Merķeļa dzīvi un rakstiem. [Referata atstāstījums.] B. 3. 4.

[*Gailīte, Paula.*] *Gaiduļu Paula.* Priekš pāra desmits gadiem. [Atmiņas par Jura Alunāna Tērbatas laikiem.] B. 24.

Karala. K. Kalniņa oriģinalluga «Alga pēc nopelņas» BZ. 7.

Kaudzītes Matiss. Hanss Liventāls. BZ. 13. 17.

— Heinrichs Heine. BV. 35.—38.

K., G. «Miera puķītes, karā audzinātas no R. Leandera, latviešiem kronītī sapītas no M. Ūdera». LTBp. 9.

[*Kundziņš, K.*] *K. K.* «Kapteiņa meitiņa». A. S. Puškina. Tulk. A. Skare. B. 17.

— No lasāmā galda. [Friča Reitera «Brezings un Havermanis». H. Līventāla tulkojumā.] BV. 26.

[*Krogzemju Mikus-Auseklis.*] Uz 1879. gadu iznāks šādi [latv.] laikraksti [un to īss raksturojums]. Bgrk. 1879. gadam. 141.—142. lpp.

Lapas Mārtiņš. Iesūtīts. [Paskaidrojums par burtnīču romana «Kapsētas Urzulas» turpmāko burtnīču neizdošanas iemesliem.] RL. 289. 298.

[*Lukevics, M.*] *M. L.* Bengts Lidners. BZ. 32.

— Piers Gizo. BZ. 31.

[*Māters, Juris.*] Atklāta uzaicināšana Dobeles vācu mācītājam A. Bīlenšteina k. un Kalnamuižas mācītājam Rutkovsky k. [Dot pierādījumus uz viņu apgalvojumiem, ka BZ. esot «dumpīgs».] BZ. 51.

Māters, J. Bezprātības augļi rakstniecības laukā. [Par brāļu Bušu Latv. tautas kalendaru 1878. g.] BZ. 34.

— [Par grāmatu izdevēju nevīžību piesūtīt laikraksta redakcijām recenzijas eksemplaru.] BZ. 22.

— Pret muļķību pat dievi karo. [Par brāļu Bušu Latv. tautas kalendaru 1878. g.] BZ. 36.

— Rīgas Pētera baznīcas vecākais baznīckungs, dieva vārda maģisters Jānis Lītkens k. karā pret pasaulīgu stāstu sarakstītāju. [Viņa uzbrukums BM. faktiskam redaktoram baronam Edm. f. Heikingam.] BZ. 36.

[*Millers, K.*] *N. N.* Piezīmējums pie cien. Ulmaņa māc. raksta: *«Ueber die lettische Literatur der Gegenwart».* BZ. 52.

— Vēstulīte cien. «Balt. Zemk.» redaktora kgm. [Par Kronvalda Āta *«Nationale Bestrebungen»* vēlamo tulkojumu latv. valodā.] BZ. 45.

Mudin. Iesūtījums. [Pieprasījums, kāpēc netiek izdots burtnīču romans «Kapsētas Urzula» turpinājums.] RL. 283.

Ulmann, K. Über die lettische Literatur der Gegenwart. BM. XXVI sēj.

[*Vēbers, A.*] Ko mēs gribam. [B. programa.] B. 1.

Z. Par kādu latviešu rakstnieku. [Māteru Jura uzbrukums Kārlim Bertramam un pēdējā literariskās darbības apskats.] LP. 23. 25.

Zilaiskalns. Mīļo Mājas Viesi. [Par latv. literaturas pagrimšanu.] MV. 51.

1879.

[*Kundziņš, Kārlis.*] Vecais Stenders savā dzīvē un darbā, aprakstīts no K. Kundziņa. Pirmā daļa. Jelgavā, 1879. Apg. E. Bēre. Druk. E. Zīslaks. 124 lpp. 80 kap. *Recenzijas: Fr. Brivzemnieks* [*Treilands*]. — B. 1879. 75., [*An.*] — BV. 30., [*An.*] — LA. 49.

[*An.*] Eksekutivās komitejas spriedumi par manuskriptiem, kas «Balt. Zemk.» redakcijai iesūtīti piesolīto goda algu dēļ. BZ. 10.

[*An.*] *Krogzemju* Mikus-Auseklis †. BV. 5. MV. 5. RL. 23.

[*An.*] «Mērnieku laiki». Romans no Kaudzītes Reiņa un Matīsa. I daļa. BV. 30.

[*An.*] Pinnijas [Somijas] rakstniecība. RL. 262.

[*An.*] 100 gadus veca dzeja. [Leipcigas «*Musen Almanacha*» 1784. gadā no drukāta prof. Jēgera dzeja latv. valodā: «Jūsu spranču dvēselīte, brāļi, skumjās peld».] LA. 46.

[*An.*] «Vecais Stenders savā dzīvē un darbā». Aprakst. no K. Kundziņa BV. 30.

[*An.*] «Vecais Stenders savā dzīvē un darbā», apraksts no K. Kundziņa LA. 49.

[*Ārons, Matīss.*] *A.* «Zemu ļaužu laime jeb Molotovs. [Pomjalovska stāsts.] Latviski no Jurjāņa Dāva». B. 40.

Bajārs. «Medinieki». Skatu luga 1 cēl. no K. Kalniņa. BZ. 39.

[*Briedis, Ernests.*] *Bojenieks.* «Zemnieks un muižnieks» no Mar. Medinski BV. 15.

Brīvzemnieks, Fr. [*Treilands*]. «Vecais Stenders savā dzīvē un darbā», aprakstīts no K. Kundziņa. I d. B. 75.

— Vēstule iz Maskavas. [Gribojedova 50 gadu nāves piemiņas diena.] B. 11.

[*Gailītis, Toms.*] *Gaidulis.* Cik Kronvalds ir rakstījis? B. 12.

K[*audzītes*], *M*[*atīss*]. Kāds nopietns vārds par jauna gada dziesmām. B. 22.

Lapas Mārtiņš. Vēl par Juri Alunānu. B. 3.

[*Lautenbachs, J.*] *Jūsmiņš.* Par tautas dzeju — par portugaliešu un katalanu [katalaņu] tautas romancēm. BV. 19.—21.

[*Māters, Juris.*] Arī tautas biedris. [Pabalsta mācītāja Ulmaņa nievājošo rakstu par latvju literaturu.] BZ. 6.

Millers, K. Cien. Ulmaņa kgm. [Piezīmes pie Švecha tulkotā V. Stālberģa «Historijas mācīšanas vadoņa» pārsprieduma.] BZ. 1.

[*Pelcs, Dāvids.*] *Kažoku Dāvis.* Krogzemju Mikus (Auseklis). B. 14. 15.

— Krogzemju Mikus (Auseklis). LP. 11.

[*Pumpurs, Andr.*] *Puškaitis.* Nedziediet blēņu dziesmas! BV. 14. 25.

[*Siliņš, Pēteris.*] *Viens no citreizējiem darba biedriem.* Ausekļa piemiņai. B. 11.

[*Skujenieks, Ed.*] *Vensku Edvarts.* Mūsu līgusons. [Auseklis.] BZ. 9.

Spalviņš, H. «Baltijas Zemkopis» un «Balss». [Par «LTB». Piezīmes Ulmaņa rakstam «Par tagadējo latv. literaturu».] LTB. 7. 8.

— Redakcijas piezīmējums pie [Ulmaņa] raksta: «Par tagadējo latviešu literaturu». LTB. 5.

[*Stērste, Andr.*] *Tālvaitis.* Krogzemju Mikus-Auseklis. BV. 8.

Ulmans, K. Par tagadējo latviešu literaturu (rakstniecību). LTB. 1.—4.

V. «Mērnieku laiki». No Kaudzītes Reiņa un Matīsa. B. 39. 101.

[*Vēbers, A.*] Tautas dziesminiekam. [Auseklim.] B. 11.

1880.

[*An.*] «*Nātras*». Rīmes un proza no Dobelnieka. BV. 235.

-k- «Nātras». Rīmes un proza. Sim un tam no Dobelnieka. [Ād. Alunāna. Krājumiņš domāts kā Pēterburgas «Dunduru» turpinājums.] B. 64.

—s. Zāles Zālei. [Zāles «Likteņu spriedumi jeb jaunu sieviešu izturēšanās».] LP. 3.

[*Bandrevičs, Ansis.*] *Br.* Iz Maskavas. [Par Puškinu.] B. 45.
Bandrevičs, Ansis. Tautas svētki Maskavā. [Puškina piemineķļa atklāšana.] BV. 25.
Danberģis. Ģētes «Lapsas kūmiņš» E. Dīnsberģa tulkojumā. B. 49.
— «Stāstu krājums». [1. «Paslēpta manta». 2. N. Gogoļa «Briesmīga atriebšanās». 3. N. Gogoļa «Slavenais rausis». 4. Fr. Mālberga «Dzeijas skaņas». 5. J. Lautenbacha «Līga».] Buskz. 38.
Dauge, G. [*Juris*]. Vēstule «Bandomiru» tulkotājiem. B. 10.
[*Dīrikis, Andrejs.*] *Jonaitis.* Leišu literaturas biedrība. RL. 44.
— Leišu rakstnieku pūliņi. BV. 293.
— Ziņas par leišu literaturas biedrību. BV. 8.
Dravnieks [*Jēkabs.*] Drusciņa par mūsu slavētu romanu «Mērnieku laiki». BZ. 10.
[*Gūtmanis, Pēteris.*] *Birutas Peksis.* Pie Puškina kapa. B. 42.
Kanosietis. Mūsu rakstniecības lauks. [Kaudzīšu «Mērnieku laiki» tulkojums krievu valodā.] BV. 2.
Kaudzītes Matīss. «Dzejas — smaidi un asaras». Atbilde [Ed. Skujeniekam-Haraldam uz viņa kritiku.] B. 74.
— *Kalninieks.* Zalkša līgava. Latviešu teika no Lautenbacha-Jūsmiņa. B. 73.
Kaudzītes Reinis un Matīss. Izskaidrojums. [Ka «Mērnieku laiki» tikai aiz pārskatīšanās nosaukti par romanu.] B. 50.
[*Kundziņš, K.*] *K. K.* Iz nelaiķa Kronvalda vēstulēm. BV. 14.
[*Māters, Juris.*] Neikens, Ulmanis un Ansis Bandrevičs. [Par J. Neikena atstāto vārdnīcas manuskripta likteni.] BZ. 12.
— *Zobgals.* Nopietns piedzīvojums «Latviešu Avīzēm». [Atbilde LA., ka BZ. mācot nihilismu.] BZp. 8.
— *Teodors Rolands.* «Sadzīves viļņi». [Pieprasījums B. Dīriķim uz viņa apgalvojumu, ka «Sadzīves viļņi» esot tulkojums.] BZ. 11.
[*Pētersons, Alberts.*] *P. A.* Seši kviešu graudiņi. [«Otriem latviešu dziedāšanas svētkiem par piemiņu 1880. g.» Sarakstījis —ss— [Grigorijs Pasītis]. (Saturā 6 fabulas.) BZ. 34.
[*Skujenieks, Ed.*] *Haralds.* Kaudzītes Matīsa «Smaidi un asaras» jeb dzejnieku labdienas. B. 71.
— *Haralds.* Mērnieku laiki. Romans no Kaudzītes Matīsa un Reiņa. B. 67
— Sadzīves viļņi. Oriģinalromans no T. Rolanda [J. Mātera]. B. 68.
Z. «Dzejnieka kokle no J. Danberģa». LTB. 45.
Z. «*Rig. Zeitung*» un T. Panteniusa romans «*Im Banne der Vergangenheit*». BV. 196.

1881.

Pārstrauta Jānis. Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu. Rīgā, 1881., pie Snakenburga. 37 lpp. 30 kap. *Recenzijas:* [*Jānis Sanders.*] *Sumburu Atis.* — B. 1881. 51., *J. Lautenbachs.* — Pg. 1882. 1., *Montanus.* — L. 52.
[*An.*] Безбардис, латышский всеподданнейший адрес 1863 г. и латышская Петербургская газета. Русский курьер. 227. 230. 231. 234. 236.
[*An.*] *Dobelniekam.* [Atbilde-uzbrukums Ād. Alunānam laikraksta atbilžu nodaļā.] LA. 51.
[*An.*] Jukas un šķelšanās igauņu rakstniecības biedrībā. LA. 37.
[*An.*] Latviešu Avīzēm. [Par LA. denuncijas rakstiem pret latviešiem.] B. rf.
[*An.*] Latviešu literariskas biedrības šā gada sapulce. B. 50. 51.
[*An.*] «Mājas Viesa» 25 gadu jubileja. BV. 151.
[*An.*] Somu literariskā biedrība. BV. 91.
[*An.*] Viktora Igo astoņdesmitās dzimšanas dienas svinēšana Parizē. BV. 41.
[*Alunāns, Ād.*] *Dobelnieks.* Kļusas domas. [Par LA.] BV. 220. 225.

[*Árons, Matīss.*] *Brencēnu Matīss.* Medinski kdzes «Zemnieks un muižnieks» pret Kaudzīšu kgu «Mērnieku laikiem». BV. 41.

Bertrams, K[ārlis]. Kāds vārds par izskaidrošanu. [Uz pārmetumiem par nepareizībām viņa «Ce|a druskās».] LA. 37.

[*Bertrams, Kārlis.*] ....s. «Nātras». Rīmes un proza. Šim un tam no Dobelnieka. LFB. 7.

Briedis, A. Kāds nopietns vārds |oti nopietnā lietā. [Par brā|u Bušu izdevumiem.] BZp. 38.

Brīvzemnieks, Fr. [*Treilands*]. Kādi vārdi jaunajam latviešu tautas mantu krājumam par pavadoņiem. BZ. 24.

Danberģis. Kāds vārds mūsu rakstniecības lietā. [Par rakstnieku un kritiķi.] BZ. 30.

G. —n— «Līga» [dzejas] no Lautenbacha J. B. 41.

[*Gūtmanis, Pēt.*] *B. f. K. a. A.* «Latvjiem grūtā sodā krītot, Pērkons troni skaldīja utt.». [Piezīmes Kaudzītes Matīsam pie viņa kritikas par Krogzemja-Ausek|a dzeju.] B. 10.

[*Hervāgens, L.*] *Vecs Gaujienes mācītājs.* «Miera puķītes kara laikā, audzinātas no Leandera, latviešu kronītī sapītas no Ūdera». MV. 21.

J. Kāds laipnis vārdiņš mūsu jaunajiem rakstniekiem. [Par rakstnieku un kritiķi.] BZ. 21.

Kaudzītes, Matīss. Izskaidrojums un atbilde. [P. Gūtmaņa rakstam: «Latvjiem grūtā sodā krītot...».] B. 15.

[*Lapas Mārt.*] *L. Rūjenietis.* Cien. «Baltijas Zemkopja» redakcija. [Par plagiatiem LA.] BZ. 20.

[*Lautenbachs, J.*] *Jūsmiņš.* «Dzejas skaņas no Fr. Mālberģa». Pg. 3.

— *Jakobus.* Ziemas svētku galdam. [Ieteicamākās dāvanu grāmatas.] B. 50.

[*Sanders, Jānis.*] *Sumburu Atis.* «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu. No Pārstrauta Jāņa». B. 51.

[*Spalviņš, H.*] *-iņš.* Dzeja. LTB. 4.

Vientulis. Manas domas par [Lautenbacha-Jūsmiņa] Līgu. BZ. 46. 47.

Ziedoņu Brīvaitis [*Bebris, J.?*] Turgeņeva dzīves apraksts. BZp. 27.

1882.

[*Bušs.*] Dobelnieka [Ad. Alunāna] nedarbi rakstniecības laukā. Tos atklājis Bušs. Rīgā, 16. lpp.

[*Kaudzītes Matīss.*] *Kalninieks.* Pārstrauta Jānis un viņa «domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». Rīgā, pie Pūcīšu Ģederta. 21 lpp. 25 kap. *Recenzija: Montanus.* — L. 52.

[*An.*] Kārlis Rob. Jākobsons †. [Igauņu publicists un «Sakalas» red.] B. 11. 12.

[*An.*] K. R. Jakobsons †. BV. 55.

[*An.*] «Latvietis». [Un tā programa.] BV. J.

[*An.*] Nelabs padoms. [Mācītāja Panka padoms. «Latv. draugu biedrībā», lai latv. rakstniecība dalītos divās da|ās: «prastai tautai» un mācītiem latviešiem.] BV. 288.

[*An.*] «Pēterburgas Avīzes» mūsu dienās. L. 32.

Auziņa Pēteris. E. Dīnsberģa «Jocīgas pasaciņas un stāstiņi». BZ. 52.

[*Bandrevičs, A.*] *Bandēnu Pastaritis.* Latviešu laikraksti. BZ. 13.

[*Bertrams, Kārlis.*] *Br.* Grāmatu galds. («Dziesmu pavasaris, dzejas no Vensku Edvarta».) L. 47.

[*Dēbners, Teod.*] Iz latviešu draugu biedrības Vidzemes direktora, mācītāja Dēbnera ziņām par Vidzemē šogad [1882. g.] iznākušām grāmatām. BuSkz. 52.

Dīnsberģis, E. Atbilde cien. Ausruma [Ed. Skujenieka] kgam. [Uz viņa rakstu «Heines nicināšana».] BZ. 52.

«Eesti Postimees». Igauņu dzejnieks un rakstnieks Dr. Fr. R. Kreicvalds †. BV. 194.
Jaunzemju Jānis [*Apsīšu, Jēk.*]. Literatura priekš bērniem. Pg. 16.
[*Lapas Mārtiņš.*] *L. Rūjenieks*. Kā igauņu tautas vīrs, nelaiķis Jākobsons, strādājis un cīnījies. BV. 286.
[*Lautenbachs, J.*] *Jakobus*. «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». No Pārstrauta Jāņa. Pg. 1.
Leimaņu Bernhards. Britiņš pie senlaiku atliekām. [Publijs Ovidijs Nasons.] Pg. 7.
Montanus. Divi jaunas grāmatas. (1. «Domas par tautiskas dzejas nodibināšanu». No Pārstrautu Jāņa. 2. «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». No Kalninieka.) L. 52.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs*. Atbilde uz Lielpuriņa J. Zviguļa kga «Atklāto vēstuli». BV. 96. 97.
[*Puriņš-Zviguls, Jānis.*] *Zviguls, J.* Atklāta vēstule, rakstīta Balt. Vēstneša redaktoram, bet gan derīga arī citiem. BV. 71. 72.
[*Sanders, J.*] *Sumburs*. Par latviešu literaturas pirmo laikmetu. Pg. 8. 9.
[*Skujenieks, Ed.*] *Ausrums*. Heines nicināšana. [E. Dīnsberģa tulkojumi Kaudzīša Matīsa «Dzejnieku labdienās».] Pg. 18.
Strazdiņš. Par trūkumiem latviešu literaturā. [Latv. vēstures un skolas laikraksta trūkums.] B. 16.
Ventenieks. «Dziesmu pavasaris». Dzejas no Vensku Edvarta. BZ. 52.

1883.

[*Buchholcs, Aleksandrs*] Fünfzig Jahre russischer Verwaltung in den Baltischen Provinzen. Leipzig, Verlag von Dunker u. Humblot, 1883, 297 lpp. [Īpaši vērā ņemams jaunlatviešu literarās un sabiedriski politiskās darbības raksturojums no anonimā autora — baltvācu baronu apoloģeta viedokļa. Darbā plaši izmantoti slepenie žandarmerijas ziņojumi par jaunlatviešu darbību.]
[*Kaudzītes Matīss.*] *Kalninieks*. Vēlreiz Pārstrauta Jānis ar savām domām un Montanuss ar tādām pašām domām. 1883., pie Pūcīšu Ģederta, 16 lpp. 20 kap.
[*An.*] Ivana Turgeņeva nāve. BV. 194.
[*An.*] Ivans Turgeņevs ir miris. B. 35.
[*An.*] Ivans Turgeņevs †. BZp. 35.
[*An.*] Kas ir tautiski laikraksti? MV. 5.—11.
[*An.*] Par kādiem kulturas līdzekļiem. [Klasiķu tulkojumu trūkums latviešu valodā.] BV. 266.
[*An.*] Žukovska [100 gadu dzimšanas dienas] jubileja. BV. 26.
— *s.* Kaudzīšu «Mērnieku laiku» tulkojumi krievu un vācu valodā. B. 14.
[*Bīlenšteins, A., un Panks, O.*] *Protocoll der vierundfünfzigsten Jahresversammlung der lett.-lit. Ges.* 1882. [Par latv. literaturu 1882. g.] Mag. XVII/I, 107.—152. lpp.
[*Dīriķis, Andrejs.*] *Andrievs Jonaitis*. Iz leišu laikraksta «Aušra» BV. 200.
— Leišu literaturas biedrības rakstu krājums. BV. 183.
Dravnieks [*Jēkabs*]. «Salauzta roze» no Ūsiņu Katrīnas. [LA. 26.] TV. 1.
H. Druscipas iz Valdemāra karakteristikas. BZ. 3.
[*Pētersons, Rob.*] *Pērkons*. «Latviešu Avīzes». [LA raksturojums.] L. 20. 21. 22. 29. BZ. 20. 23. 24. 25.
[*Puriņš, Nikolajs.*] Nādravietis. Cien. Rabanta Žaņa kgs! [Viņa tulkotā «Sveices varonis» valodas sakropļojums.] BZ. 31.
— Cien. Rabanta Žaņa kgs! [Polemika par «Sveices varoņa» tulkojuma valodu.] BZ. 48.

Rabantu Žanis. Atbilde Nādravieša [Nik. Puriņa] kungam. [«Šveices varoņa» tulkojuma lietā.] BZ. 45.
— Kāds vārdiņš «Nādravietim» [Nik. Puriņam]. [Paskaidrojums, ka Rab. Žaņa «Šveices varonis» ir Hofmaņa stāstu atstāstījums, bet nevis Šillera «Vilhelma Tella» tulkojums.] BZ. 19.
Sēnberģis Chr. [*Kristaps*]. Braže tēva klusais braukums. LA. 26.

1884.

Krauklis, Jānis, un Rūd. Bušs. Sludinājums. [Par «avīzes «Tēvija», kuras nolūks būs kalpot latviešu tautas interesēm un prāta attīstības ziņā», izdošanu. Laikraksta programā teikts, ka T. «centīsies izskaidrot lasītājiem latviešu tautas politisko stāvokli un dažādus trūkumus vispārīgā tautas dzīvē un pēc iespējas lūkos minētos trūkumus novērst caur derīgiem padomiem». T. sniegšot arī «pārspriedumus par tautas dzīvi, literaturu, mākslām» utt. Feļetonā būšot «oriģinali un tulkoti romani, stāsti un dzejas» — (1884. un 1885. g. tur atrodami lielākoties krievu klasiķu: Dostojevska, Ļermontova, Ņekrasova u. c. darbi.) Laikrakstā paredzēta speciala nodaļa: «Ziņas par jaunām grāmatām, muziku un teatri». Sevišķu vērību laikraksts griezīšot «uz latviešu stāvokļa un vēsturiskā sakara ar Krieviju un krievu tautu izskaidrošanu». Sludinājumu 1884. g. 30. jūn. parakstījuši — atbildīgais redaktors: cand. J. Krauklis un izdevējs: Rūd. Bušs.] — Atsevišķa lapiņa, iespiesta Lipinska drukātavā Teatra ielā Nr. 5 Rīgā.
[*An.*] A. Bīlenšteina kgs. [Viņa nopelni un peļamības latviešu sadzīvē.] B. 8.
[*An.*] Avīžu galds. T. 1.
[*An.*] Kāds vārdiņš par G. E. Lesingu un tā Minna fon Barnhelm. BV. 301.
[*An.*] Richards Tomsons †. B 12. BZ. 12.
[*An.*] Rīgas krievu avīze «Рижский Вестник» [par latv. presi, īpaši T.] BV. 59.
[*An.*] «Tēvija» [Pirmā n-ra raksturojums.] B. 35.
-r- «Jauna tautas biblioteka Nr. 2». [Mazepa.] LA. 1.
[*Adolfijs, H.*] H. A. «Nibelunga teika». Latviešiem pasniegta no vecā Gaujienes mācītāja Ludviga Hervāgena. LA. 16.
[*Alunāns, Ādolfs.*] *A. A-ns.* Liepāja. [G. E. Lesinga «Minna fon Barnhelm». J. Velmes tulkojumā.] BV. 75.
— *Dobelnieks.* Tautiski. Stāsts no Aleks. Freitaga fon Loringhovena, pa daļai atstāstīts latviski, pa daļai pārspriests. B. 31.—33., 40.—44., 48. 49.
[*Arons, Matīss.*] *X. X.* Krilovs. B. 46. 47.
— Par ievadījumu [romanam «Pagātnes lāstos» un tā autoru T. H. Panteniusu.] B. 8.
[*Dinsberģis, E.*] *K. E.* «Fricis Reinhards. Romans trīs sējumos. No Indr. Saumbergera. Tulk. J. Līcis.» BZp. 43.
[*Grāvītis, Ernests, Jānis Krauklis un Kr-nis, t. i., Krišjānis Dīnsberģis.*] No redakcijas. [T. «literatura un kultura arī tiks pienācīgi ievērotas un apspriestas.» T. «censīsies arī tuvāki iepazīstināt latviešus ar Krieviju un krievu tautu, — ar krievu dzīvi, vēsturi, literaturu un kulturu». 1884. g. 15. augustā.] T. 1.
[*Janovskis, Jēkabs.*] *Janševsku Jēkabs.* Lesinga Minna fon Barnhelm jeb zaldāta laime, komedija piecos cēlienos, tulk. J. Velme. L. 24.
Kāds rīdzenieks. Homera un Šekspira pārtulkošanas lietā. BV. 11.
[*Kalniņš, Jānis.*] *Jānis.* Vēstules iz Maskavas. II, III. [Par tulkojumiem latv. valodā.] BV. 254.
L. Homēra un Šekspira pārtulkošanas lietā. BV. 11.
[*Laube, Indriķis.*] *Inga.* Mūsu rakstu tēvu nopelni un grēki. TV. 4.—7., 9., 11.—18.

[*Māters, Juris.*] *Th. R.* «Rakstu krājums, izd. no RLB. Zin. Komis.» II krāj. TV. 10.

[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs.* Atbilde Y. kgam uz viņa kritiku par «Ķoklēm». B. 41.

S... — Nauzika. Grieķu dzejnieka Homera Odisejas daiļākais motivs. BZp. 35.

[*Straume, Jānis.*] *Vaidelots.* Literariskas vēstules. R. 29. 30.

[*Vēbers, A.*] Kādi vārdi uz priekšu. [B. programa 1885. g.] B. 49.

Y. Puriņu Klāva «Ķokles». B. 29.

1885.

[*An.*] Atskats uz pagājušo gadu. [Arī par T., R., A., RLB. Zin. Kom. rakstu krāj. un Jurjānu Andreja «Dziesmu krāj.» izdevumiem.] T. 1.

[*An.*] Avīžu galds. T. 1. 2.

[*An.*] Gļebs Ivanovičs Uspenskis. R. 33.

[*An.*] «Dienas Lapa», jauna latviešu dienas avīze. [Par DL. red. izraudzīts Stērstu Andrejs.] B. 51.

[*An.*] Jaunās «Dienas Lapas» izdevēji. [Par projektējamo DL. izdošanu.] BV. 291.

[*An.*] Kaspars Biezbārdis. R. 45.

[*An.*] Latviešu laikrakstiem. [T. un citu latv. laikrakstu apstāšanās iemesli.] BV. 48.

[*An.*] Par otras latviešu dienaslapas dibināšanu Rīgā. BV. 98. 101.

[*An.*] Redakcijas piezīmējums. [Par heksametriem.] R. 23.

[*An.*] «Tēva draugi». Stāsts no V. Upmalieša. [Kārļa Kalniņa.] R. 44.

[*An.*] Viktors Hugo †. BV. 107. 114.

Akots-Petrapilī. [*Adamovičs, Fricis?*] Mūsu rakstniecība. T. 8.

Alunāns, Ādolfs. Atbilde cien. J. Laubes kungam. [Pie Jura Alunāna raksturojuma apcerējumā par Kr. Baronu.] R. 24.

Alunāns, Ād. Izskaidrojums. [Laubes Indriķim uz viņa it kā nepareizo Jura Alunāna raksturojumu.] R. 16.

[*Ārons, Matiss.*] *X. X.* «Pasaku virkne iz slavenā dāņu rakstnieka Andersena pasakām. Latviski tulk. Jaunzemju Jānis.» BV. 175.

[*Bandrevičs, A.*] *Anednab.* Latviešu laikraksti 1885. gadā. L. 31. 34.

Brīvzemnieks, Fr. [*Treilands*]. Andrejs Spāģis. [Ar ģīmetni]. R. 44. 45.

Ceriņu Pēteris. «Pasaku virkne iz slavenā dāņu rakstnieka Andersena pasakām. Latviski tulk. Jaunzemju Jānis» [Apsīšu Jēkabs]. BV. 175.

Dōbner. Theod. Protocoll der fünfundfünfzigsten Jahresversammlung der lett.-lit. Ges. 1883. [*Pārskats par latv. literaturu Vidzemē 1883. g.*] Mag. XVII/II.

— *Protocoll der sechsundfünfzigsten Jahresversammlung der lett.-lit. Ges. 1884. g.* [Par latv. literaturu 1884. g.] Mag. XVII/II.

[*Dīriķis, Andrejs.*] *Jonaitis.* Jauna leišu zinību biedrība «Birute». BV. 73.

— Leišu literaturas biedrības rakstu krājums. BV. 146.

[*Esenberģu Jānis.*] *Torņkalna Jānis.* Literariskas vēstules iz Rīgas. L. 19. 20. 26.—29. 35.—38.

[*Grāvītis, Ernests.*] *G.* Vēstules no zemēm [Arī par latv. jaunās paaudzes nākotnes centieniem.] T. 1. 2. 5. 8.

[*Gūtmanis, P.*] Vēsturīgs romans. (Kā piezīmējums pie [Kraševska] «Jaunā varoņa».) R. 25.

Jaunzemju Jānis. Atbilde. [X. X., t. i., M. Aronam uz aizrādījumu par daudzām drukas kļūdām Andersena pasaku tulkojumā.] VB. 192.

— *J. J.* Priekšlikums latviešu rakstu izdevējiem. [Izdot latv. valodā Turgeņeva rakstus.] A. 337.—339. lpp.

K. J. «Pasaku virkne. Iz Andersena pasakām tulk. Jaunzemju Jānis.» A. 816. lpp.

L. P. Virģilija «Aineida». Pirmais dziedājums. Tulk. M. Siliņš. R. 22. 23.
[*Lapas Mārt.*] L. Rūjenietis. Par cenzuru. BV. 220.
— Slavenais somu dzejnieks un tautas vīrs Elijas Lēnrots. B. 6.
— Somu skolas un rakstniecība. BV. 78.
Laubes Indriķis. Atbilde [Ād. Alunāna] «Izskaidrojumam». [Par Juri Alunānu.] R. 18.
— Kristjāns Barons. R. 9.—14.
— Latviešu kritiķa uzdevums. R. 48.
— Māteru Juris. R. 25.
— Satira un humors. R. 2. 3. 7.
Lautenbachs, J. Dievs un velns. [Par latv. tautas eposiem.] R. 15.
[*Pētersons, Roberts.*] *Pērkons.* Druskas iz Dr. G. Merķeļa bērna dienām. A. 21.—28., 194.—198. lpp.
RLB. zin. kom. godalgas priekš oriģinalstāsta un oriģinallugas iz latviešu dzīves. A. 264. lpp., BV. 38. 39., B. 7., L. 10.
Sanders, J. Uzaicinājums latviešu grāmatu apgādātājiem. [Iesūtīt latv. grāmatu sarakstus projektējamās latv. literaturas vēstures — bibliografijas izdevumam.] L. 12., A. 466. lpp., B. 21. BV. 108. R. 20.
Siliņš M[*atīss*]. Somu rakstnieks P. Peiverints. A. 784.—786. lpp.

1886.

[*An.*] A. N. Ostrovskis †. R. 23.
[*An.*] Gogoļs. Dzīves apraksts. R. 18. 19.
[*An.*] Laikrakstu apskats. [Arī par A. literaro daļu.] DL. 1.
[*An.*] Latviešu rakstniecības attīstība. DL. 35.
A. Dzeja un kritika. DL. 76. 77.
B., A. Mūsu pienākumi un uzdevumi priekš mūsu rakstniecības. BV. 197.
[*DL.*] *Redakcija. Rīgā sept. m. 3. d., 1886.* [DL. pirmais ievadraksts. Laikraksta apstiprinātā programā, starp citu, ietilpstot arī «periodiskas preses apskats», «vispārsaprotami raksti par vēsturi ... valodu un vispārīgi par visām zinību un mākslu nodaļām», arī «romani, noveles, stāsti, pasakas, dzejoļi un vispāri dažādi rakstieni».] DL. 1.
[*Jaunzemis, Jānis — Apsīšu Jēkabs.*] *Jēkabs.* Vēstules iz tēvijas IV. [Kāds ir latviešu dzejas tagadējais virziens.] A. 376.—380. lpp.
— Vēstules iz tēvijas V. [Par valodu dzejā un prozā.] A. 458.—461. lpp.
[*Kalniņš, Pēteris.*] *Misters.* Par tautas dzejas celšanos un nīkšanu. DL. 35.—38.
Lautenbachs, Jēkabs. Par veco latviešu dramu jeb skatu spēli. R. 39. 40.
— Par veco latviešu rakstu. R. 2. 3.
[*Pelcs, Dāvids.*] *Kažoku Dāvis.* Mūsu rakstniecības kavēkļi A. 547.—561. lpp.
Purapuķe, J. Izskaidrojums. «Tikai viena lietus pile» lietā. R. 10.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs; P. Kl.; Lietuvietis.* Latviešu rakstniecības 300. gads. R. 25.
— Mūsu rakstniecība un avīžniecība. R. 17.—19.
[*Skujenieks, E.*] *E. V.; H. Soģenieks, V. E.* Beletristiskie ražojumi latviešu rakstniecībā 1885. gadā. Referats nolasīts Latv. biedr. zin. kom. ārkārtīgā sapulcē. BV. 150.
[*Treilands.*] *Fr. Brīvzemnieks.* J. S. Aksakovs. A. 265.—275.; 309.—323.; 440.—457.; 576.—586., 775.—786. lpp.
[*Vēbers, A.*] Trīssimts gadu jubileja, svinēta no Rīg. Latv. Biedr. zinību komis. par piemiņu pirmajai latv. valodā drukātai grāmatai. [Runa.] B. 27.—29.
[*Zeiferts*] *Teodors, T.* Jura Alunāna dziesmiņas. A. 746.—757. lpp.

1887.

Alunāns, Ādolfs. Ievērojami latvieši. Skices un atcerējumi, sarakstījis — —. Pirmā burtnīca Jelgavā. Saturs: Priekšvārds. — Cimzes tēvs. — Krogzemju Mikus (Auseklis). — J. Pilsātnieks. — Kristjāns Kalniņš. — Juris Alunāns. — Fr. Treilands (Fr. Brīvzemnieks). — Virsnieks Andrejs Pumpurs. — Brāļi Reinis un Matīss Kaudzīši. — Baumaņu Kārlis. — Marija Pēkšēn. — Jurjānu Andrejs. 46 lpp. *Recenzijas: V.*—DL. 1887. 184., *T.* [*Teodors Zeiferts*]. — A. 1888. 374. sl.

[*An.*] Krievijas dzejnieka [A. S. Puškina] piemiņai. DL. 25.

[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1887. g. BV. 285.

[*An.*] Latviešu literaturas lietā. BV. 28.

[*An.*] Oriģinallugas sarakstītājs, kas «pacēlies uz īsta kosmopolitiska stāvokļa». [M. Rolanda «Pārmainīti mēteļi».] DL. 268.

-a-a. Zīmējumi ar ogli. II. Mūsu kritiķi. BVp. 99.

-ks. Par rakstniecības veicināšanu. DL. 97. 102.

—s. Atbilde «Baltijas Vēstnesim». DL. 90.

— Kāds ir mūsu laikrakstu feļetona uzdevums. DL. 80.

[*Adamovičs.*] *Fr. Ad.* Auseklis. DL. 218.—220.

Alunāns, Ād. Iesūtīts [Par lugas «Naudas maiss iz Kalifornijas» autora tiesībām.] DL. 292.

Dēbners, T., Kalcenavas māc. Vidzemes latviešu rakstniecība un biedrības 1887. gadā. [Latv. literarisk. biedr. turētā referata atstāstījums.] LA. 51. 52.

Graudiņš, Kārlis, [*arī*] *K. Gr., K. G.* Par latviešu literaturas veicināšanu. 13. 42.

Jansonu Emils. Mūsu lugu ražas neizdevības iemesli. BV. 211.

L. Jaunākā laikmeta sākums mūsu rakstniecībā. DL. 154.

Laubes Indriķis. Kā mūsu rakstniecība veicināmā? [Priekšlasījuma atstāstījums.] BV. 87.

Lautenbachs, Jēkabs. Latviešu literaturas vēsture. Priekšlasījumi. R. 2. 3. 6. 7. 10. 11.

[*Rainis, Jānis, — Pliekšāns.*] *Petrapilietis.* E. Voltera priekšlasījums par leišu literaturu. DL. 276.

Rolands, M. Beidzamā atbilde V. [J. Straumes] referatam «Pārmīto mēteļu» lietā. BV. 296.

— Lugas «Pārmītie mēteļi» lietā. [Atbilde V. (Straumes Jānim).] BV. 283.

Skujenieks, Ed., [*arī*] *V. E.* A. S. Puškins. BV. 46.—48.

[*Straume, Jānis.*] *V.* Atbilde M. Rolandam. [Par lugu «Pārmainītie mēteļi».] DL. 284.

— Ievērojami latvieši. Skices un atcerējumi no Ādolfa Alunāna. DL. 184.

— M. Rolands [un viņa luga «Pārmainītie mēteļi».] DL. 296.

— Mūsu lugu tulkotāji resp. lokalizētāji. DL. 204.

— «Vēl kas». Dzejoļi. M. Siliņa sacerēti. II krājums. DL. 271.

— Vēlreiz mūsu dramaturģijas lietā. DL. 213.

— Vēlreiz [M. Rolanda] «Pārmainītie mēteļi». DL. 288.

Taisnaitis. Sīkumi priekš latv. rakst. V. II. Kā cēlās E. Dīnsberģa tulkotais un saskandinātais «Lapsa Kūmiņš». DL. 157.

V. [*Straume, J.?*] «Šis un tas». M. Siliņa dzejoļi. DL. 79.

V. [*Straume, J.?*] Pētnieka [doc. E. Voltera] domas par latviešu literaturu un valodu. DL. 114.

Valdemārs, Kr. Priekšvārds. [Kr. Valdemāra domas par PA.] Grāmatā: Pēterburgas Avīžu piemiņa. Raksti, salasīti Pēterburgas Avīzēs no Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Derīgu Grāmatu apgādāšanas Nodaļas. Pirmā burtnīca. Stāsti, zobugaļi un dzejoļi. Jelgavā, 1887.

[*Vēbers, Aleksandrs.*] *V. S.* Ziņojums. [Uz 1885. g. izsludināto sacensību iesūtītas lugas un stāsti nepelna godalgas.] BV. 95.

[*Velme, Jēk.*] *J. V.* I. J. Kraševska «Podnieks Jermola». Latviski no Jaunzemu Jāņa. II. «Podnieks Jermola». Latviski no Andreja Jansona. A. 127.—133. lpp.

Viens no tagadējiem zobgaļiem. Zobgals Pēterburgas Avīzēs. BV. 236.

[*Zeiferts.*] *Teodors; T.* Ausekļa dzeja. A. 569.—578. lpp.

Zemgalietis. Vēl kāds vārds par mūsu lugu ražas neizdevības iemesliem. DL. 244.

Ziediņš, [*arī*] *Kārkļu Mika.* Literariskas vēstules. L. 3. 47. 48.

Z., M. Par mūsu literaturas uzplaukšanas kavēkļiem un viņu novēršana. BV. 172.

1888.

[*An.*] Alunāna, Ādolfa. «Kas tie tādi, kas dziedāja». BV. 276.

[*An.*] Alunāna, Ādolfa, «Kas tie tādi, kas dziedāja». DL. 274.

[*An.*] «Atskaņas no III. Latv. dziedāšanas svētkiem». Jautri dzejolīši no Dobelnieka. [Ād. Alunāna.] DL. 188.

[*An.*] «Ausekļa raksti». I daļa. Dzejoļi. DL. 133.

[*An.*] «Ausekļa raksti». II daļa. Prozaiskie raksti. DL. 155.

[*An.*] Divi piemiņas latviešu literaturas celšanai. [RLB. Rakstu krājums, IV grām., un Dr. A. Becenbergera un Dr. A. Bīlenšteina «Latviešu dziesmas».] B. 23.

[*An.*] «Dzīru dziesmas». Sarakstītas Mētrainē. DL. 126.

[An.] Kāds latviešu rakstniecības apstāklis. [Kritiku kritiķi.] DL. 183.

[*An.*] «Lāčplēsis». Tautas epus. Sacerējis Pumpurs. DLp. 170.

[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1888. gadā. DL. 279. 280.

[*An.*] «Mazie Dunduri». DL. 106.

[*An.*] Vēl kādas svētku dāvanas. [Pumpura «Lāčplēsis».] B. 24.

[*An.*] Vēl kāda svētku dāvana. [Pumpura «Lāčplēsis».] BV. 132.

—*s.* Ādolfa Alunāna jaunākās lugas: I. Lielpils pagasta vecākie. II. Kas tie tādi, kas dziedāja. A. 1552. sl.

—*u—s.* «Mazie Dunduri». I. BV. 113.

Bebru, Juris. «Berlikiņa Gecs ar to dzelzs roku. Skatu spēle no J. V. Ģēte. Tulk. Cron.» [Krons.] BV. 121.

Br., M. Vēl par maziem Dunduriem. BV. 114.

Dēbners, T., M. Kalcenavas māc. Ziņas par grāmatām, kas 1888. g. Vidzemē tika drukātas. LA. 52., 1889. 2. 3.

Dravnieks, Jēkabs. Izskaidrojums. [Par «DL.» nodomāto romanu «Marta».] DL. 70.

G. «Ko es pieredzēju un piedzirdēju». Stāsti par ļaužu sadzīvi Baltijā. M. Siliņa pastāstīti. B. 45.

G., K. «Stāsts par Igora karā eju etc. Tulk. Krieviņ-Kuivu Andrejs». [A. Slēziņš.] B. 45.

Izspriedumi par konkursa lugām, kas bija iesūtītas Rīg. Latv. teatra komisijai uz sacensību. BV. 92.

K., J. «Neaizmirstelītes». Dzeja no Stepermaņa Krustiņa. A. 1554. sl.

— «Zemgalieši». Traģedija 5 cēl. no Stepermaņa Krustiņa. A. 375. sl.

K., K. «Stāsts par Igora karā eju, Igora Svetoslava dēla, Olega dēla dēla. Tulk. iz senkrievu valodas ar piezīmējumiem Krieviņ-Kuivu Andrejs». DL. 234.

[*Kārkluvalks, Fricis.*] Atskats uz latvju rakstniecības attīstību. DL. 37.—40.

Kaudzītes Matiss. Dzejas rota. Liriski dzejoļi. Sakrājis un sarakstījis Vaidelaitis. [Straumes Jānis.] BV. 266., DL. 266.

Klusiņš, M. Par latviešu rakstniecības nākamību. Referats. A. 807.—823. sl. B. 31.—33.

— Par latviešu rakstniecības nākamību. RLB. Rakst. kr. IV 9.—33. lpp.

Krogzema Mikus — Auseklis. Vēl kāds vārds dzejas lietā. [Atbilde Kaudzītes Matīsam.] Grāmatā: Auseķļa raksti, II, 1888. g.
Kundziņš, K. Kārlis Hugenbergers. Latviešu tautas draugs un dziesminieks. RLB. Rakst. kr. IV. 44.—61. lpp.
Laubes Indriķis. Jautājumu izskaidrošanas vakars. Rīg. Latv. biedrībā. [Par A. Pumpura «Lāčplēsi».] BVp. 236.
Lautenbachs, Jēkabs. Lāčplēsis. Pēc tautas teikām sacerējis Pumpurs. BV. 270.
— Pumpura «Lāčplēsis». DL. 269.
— Teodora kritika. A. 845.—854., 946.—936. sl.
M. «Lapsenes priekš omulības brīžiem, salasījis Janka Ezis». DL. 159.
Mazais. Pūķis. Krāsojums iz tēvu dzīves no R. Libeka. BV. 245.
[*Niedra, Andrievs.*] «Pūķis». Krāsojums iz tēvu dzīves no R. Libeka. BV. 245.
Nopietnais Zobgals. Latvju uzpūšanās. [Rakstnieks un kritika.] DLp. 127.
[*Pelcs, Dāvids.*] *Kažoku Dāvis.* Kāda svētku dāvana. [Auseķļa kopoti raksti.] B. 24.
— Kāda svētku dāvana. [Auseķļa rakstu izdošana un par latv. rakstniecību vispāri.] BV. 130.
Pētersons, J. Šablovska «Tautas biblioteka». BV. 180.
[*Puriņš, Nikolajs.*] Par latviešu literaturu. Priekšlasījums, turēts RLB. jaut. izskaidroš. vakarā. BVp. 260. 265.
[*Rainis, Jānis, — Pliekšāns.*] [An.] «Lielpils pagasta vecākie». Kritisks apcerējums par Ādolfa Alunāna lugu. DL. 258. 259.
Skujenieks, E. Blaks, J. «Jaunības sapņu skaņas jeb dažādas dziesmiņas». RLB Rakst. kr. IV. 92. lpp.
— Beletristiskie ražojumi latviešu rakstniecībā. 1886. gadā. RLB. Rakst. kr. IV. 87.—99. lpp.
— «Plato Kārļa dzeja». RLB. Rakst. kr. IV. 95. lpp.
— Upmalietis, V. [Kārļa Kalniņa.] «Tēva draugi». RLB. Rakst. kr. IV. 88. lpp.
[*Stepermanis, Krustiņš.*] *St. K.* Vēl kādi vārdi par neizdevību latviešu dramatiskā rakstniecībā un rakstniecībā vispārīgi. DL. 82.
Straume, Jānis. Blaus, Kārlis. «Latvietis vācu ādā». Skatu luga 4 cēlienos. DL. 86. BV. 86.
— «Lielpils pagasta vecākie». Skatu luga no Ād. Alunāna. T. 1.
— «Mākslinieks». Joku luga no J. Kalniņa. VB. 78. DL. 78.
— Mūsu grāmatniecības virziens un atskats notecējušā gadā. T. 8.
— M. Siliņa dzejoļi. (I. Šis un tas. II. Vēl kas. III. Jauns kas.) T. 3.
[*Vēbers, Aleksandrs.*] Runa, runāta no Zinību Komisijas priekšnieka A. Vēbera, no Zinību Komisijas svinētas trīssimts jubilejas svētkus atklājot. RLB. Rakst. kr. IV. 1. — lpp.
[*Zeiferts.*] *Teodors,* T. «Auseķļa raksti». Kažoka Dāva izdoti. A. 1145. sl.
— Dzejnieks un viņa laiks. [Atbilde uz Lautenbacha: «Teodora kritika».] A. 1337.—1351., 1499.—1511. sl.
— «Ievērojami latvieši». Skices un atcerējumi, sarakstījis Ādolfs Alunāns. A. 374. sl.
— «Ko es pieredzēju un piedzirdēju». Stāsti par ļaužu sadzīvi Baltijā. M. Siliņa pastāsti. I. krāj. 1550. sl.
— «Lāčplēsis, Latvju tautas varonis». Tautas epus no A. Pumpura. A. 1271.—1275. sl.
— Lautenbacha-Jūsmiņa dzeja. A. 439.—448. sl., 569.—578. sl.
— «Mazās puķītes neaizmirstelītes». Apgādātas no P. Bērziņa. I burtn. A. 757. sl.
— Siliņa [Matīsa] dzejoļi. A. 1095.—1107. sl.

1889.

[*An.*] Kāda vācieša spriedums par krievu literaturu. A. 247. sl.
[*An.*] Krievu slavenais satiriķis Michails Saltikovs Ščedrins †. DL. 1889. 97.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1889. gadā. DL. 281.
[*An.*] «Lielkunga pusdienas». Joku luga no Puriņu Klāva. BV. 148.
[*An.*] Neaizmirstelītes. Sastād. P. Bērziņš. II burtn. DL. 55.
[*An.*] Par latviskas vispārīgas vēstures vajadzību. DL. 150.
[*An.*] «Sēta, Daba, Pasaule». Piektā burtnīca. T. 49.
A. Cieni savu tautu! Drama no Zēbergu Fridricha. DL. 251.
— «Stari iz senatnes. Episki dzejojumi no Ed. Zeibota.» DL. 239.
Alunāns, Ād. Izskaidrojums. [Džonam un Puriņu Klāvam, it kā «Seši mazi bundzenieki» un «Lielpils pag. vecākie» nebūtu oriģināli.] DL. 252.
— Paļa un kritika. BV. 1889. 289.
Āronu Matīss. Laubes Indriķis savā dzīvē un darbā. A. 1437.—1458. sl.
— Skats uz agrāku un šā gada latviešu literaturu. DL. 288.—291.
B. Apdziedāšanas dziesmas III vispārīgiem latvju dziesmu svētkiem. Dāvinājis Jāns Jasenu Plikšis [Rainis]. DL. 44.
Bērziņš, Pēt., [*arī*] *R. P.* Robs latviešu literaturā. [Vispārīgās vēstures trūkums.] B. 7.
Dravnieks, Jēkabs. «*Düna Zeitung*»: [Par latv. teatra vācu direktoru un Marijas Pēkšēn lugas «Ģertrude» neizrādīšanu.] DL. 229.
Dinsberģis, Ernests. [*arī*] *E. D.* Drusciņas par latviešu rakstnieku honoraru un literaturu. DL. 119.
— «Robs latviešu literaturā». [Kā atbilde uz Pēt. Bērziņa rakstu.] B. 16.
[*Eliass, Valdemārs.*] *Jausmiņš.* Par audzināšanu. Iz Beļinska rakstiem tulkots. BV. 131.—133.
Kkk-ķ. Vārdiņš par tautisku dzeju.
Lautenbachs, J. Par kritiku. [Polemikā ar Teodoru Zeifertu.] A. 1889. 331.—354. sl.
M. Baltiešu [H. Dīdericha] domas par [Teodora H.] Pantenija rakstiem. DL. 95.
M. «Cieni savu tautu!» Drama no Zēberģu Fridricha. BV. 220.
N. «Stari iz senatnes». Episki dzejojumi no Ed. Zeibota. BV. 252.
— «Līga». No J. Lautenbacha. II daļa. BV. 256.
P. O., Ziņas par grāmatām, kas 1888. gadā Kurzemē drukātas. [Priekšlas. Latv. literariskā biedr.] LA. 4.
P—s. Līga no Lautenbacha (Jūsmiņa). II daļa. DL. 232.
Pumpurs [*Andrejs*]. Izskaidrojumi par Lāčplēsi, atsaucoties uz T. [Zeiferta] un Lautenbacha kungu kritikām. VB. 3. 4.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs.* Ādolfa Alunāna kungs [un viņa sašutums par «Balt. kalend.» 1889. g. literarisko apskatu.] BV. 256.
— «Baltijas Kalendara» lietā. [Par stāstu «Rīgā laba dzīve» etc.] BV. 235. 244.
— «Lielkungu pusdienu» lietā BV. 219.
Roberts. Mūsu rakstniecība. BV. 92.
Rozentāls-Krūmiņš. Par [lugas] «Sarkanais kungs» [pirmvēsturi]. DL. 29.
— Sarkanā kunga labad. BV. 40.
— Sarkanais kungs. [Komentari lugai.] BV. 26. 28.
[Straume, Jānis.] B. krievu literatura. T. 36.
— Seši mazi bundzenieki. Jautrības luga no Ād. Alunāna. T. 37.
— Šneiderienes. Dziesmu luga 1 cēl. no Ādolfa Alunāna. T. 32.
S. [*Stučka, Pēteris?*] Latviešu rakstniecības jaunākais virziens. DL. 86.
S., K. Par Ausekļa rakstiem. BV. 232.
Veismanis, Jānis, [*arī*] *Pavasaru Jānis.* Krilova pasakas. B. 38.—40.

V., K. Pūķis. Tēlojums iz tēvu dzīves no Libeka. DL. 62.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Kritiski apcerējumi. [Kā latv. rakstniecību vest uz augstāku pakāpi.] DL. 282.
— Kritiski apcerējumi. [Tautas dziesmas.] DL. 111. 133.
— Kritiski apcerējumi. [Tautas teikas un pasakas.] DL. 138.
— Sīkrozītes, magonītes jeb dzejas ziedi̧ņi no J. Ilztera. DL. 158.
Z., L. «Stari iz senatnes». Episki dzejojumi no Ed. Zeibota. B. 47.

1890.

Alunāns, Ādolfs. Ievērojami latvieši: Skices un atcerējumi. Sarakstījis — —. II burtnīca. 1890. Jelgavā. Saturs: Priekšvārds. — Māteru Juris. — Profesors Kārlis Tress. — Dr. J. Bullis. — Andrejs Dīriķis. — Pāvuls Pļavenieks. — Laubes Indriķis. — Dīnsberģa tēvs. — Lektors Lautenbachs-Jūsmiņš. — Advokats Jānis Klāviņš. — Stērstu Andrejs. — Pūcīšu Ģederts (Eilenberģis). 80 lpp. *Recenzijas: K. Š.* — BV. 1890. 259., *-s-* T. 45.
[*An.*] Godalgas un viņu panākumi. DL. 18.
[*An.*] Jauns zieds latviešu rakstniecībā. [Lautenbacha-Jūsmiņa «Niedrīšu Vidvuds».] BV. 151.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1890. gadā. B. 278.—280.
[*An.*] Mūsu rakstniecība. DL. 2.
[*An.*] «Sadzīves cīniņi». Sarakst. R. Libeks. T. 22.
[*An.*] «Tēvijā un svešumā». Pumpura raksti. T. 15. 16.
—*s.* «Ievērojami latvieši». Skices un atcerējumi, sarakst. Ādolfs Alunāns. T. 45.
— Latviešu draugu biedrība un Dr. A. Bilenšteins. DL. 276.
v. «Seši mazi bundzenieki. Jautrīb. luga no Ādolfa Alunāna». A. 1436. sl.
A. Latviešu rakstniecība. DL. 33. 67.
— «Līgas skaņas». Dzejoļi no Frīdenberģa-Mieriņa. DL. 109.
— Tēva asaras. Komedija 5 cēlienos. Sarakst. P. Sarķis. DL. 197.
Alunāns, Ādolfs. «Baltijas Vēstnesim». [Par lugas «Kas tie tādi, kas dziedāja...» līdzību ar «Sohn des Landrahts».] DL. 72.
— «Balt. Vēstnesim». LD. 113. 114.
— Godātā redakcija. [Atgaiņāšanās pret «Balt. Vēstn.» uzbrukumiem un par lugu «Kas tie tādi, kas dziedāja...»] DL. 58.
— Kāds vārdiņš «B[altijas] Vēstnesim» DL. 48. 49.
Bērziņu Ludis; [*arī*] *Pabērzis, L. B.* «Poezija». Liriski dzejoļi no Riemeļu Jāņa. B. 41.
B. J. Dažādi ērmi un mācības iz pagājušām dienām. DL. 168.
— Kur savus strādniekus [rakstniecības laukā] lai meklējam un atronam? DL. 158.
B—s. Mieriņa «Līgas skaņu» kritikas lietā. BV. 154.
[*Kārkluvalks, Fricis.*] *Fr. K., F. K., Valciņš, Ddd., Kkk.* Kas mūsu recenzentiem jāievēro. T. 3.
— Mīlestība dzejā. BV. 270. 271.
K., L. «Līgas skaņas. Dzejoļi no Frīdenbergu Jāņa». A. 1305.—1308. sl.
Kundziņš, K. Kārlis Hugenberģers. Latviešu tautas draugs un dziesminieks. (Ar bildi.) A. 1081.—1098. sl. 1211.—1236. sl.
M., J. Kāds vārds par latviešu ievērojamiem vīriem. DL. 226.
N., A. «Sadzīves cīniņi». Stāsts iz jauniem laikiem no R. Libeka. BV. 188.
[*Niedra, Andrievs.*] *Dauškāns, —dr—dr—, A. N.* Ād. Alunāna kgm. [Par Alun. lugu «Kas tie tādi, kas dziedāja» sakarā ar Dauškāna satiru «Miroņu sarunas».] BV. 59.
[*Pētersons, Aleks.*] *A. Dzintars.* «Līga» no J. Lautenbacha. Otrā daļa. A. 121.—124. sl.

Pumpurs [Andrejs]. Atbilde. [Uz Sp. «Tēvijā un svešumā» pārspriedumu] BV. 113.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs*. Ādolfs Alunāna kungs. [Polemika par Ād. Al. lugām.] BV. 60.
Roberts. «Līgas skaņas». Fridenberģa Jāņa (Mieriņa) dzejoļi. BV. 146.
[*Siliņš, Vald.*] *Silmalas Vaivariņš*. «Sadzīves cīņiņi». Stāsts iz jauniem laikiem. Sarakstījis R. Libeks. B. 44.
Sp. «Tēvijā un svešumā». Pumpura rakstu pirmā daļa. Dziesmas. BV. 111.
Straume, Jānis. «Seši mazi bundzenieki». Jautrības luga no Ād. Alunāna. T. 21.
S. [*Stučka, Pēteris?*] Latviešu beletristika. DL. 1890. 61.
S., K. Ād. Alunāna «Ievērojami latvieši». II burtn. BV. 259.
T., K. Dzejnieki un laika gars. DL. 164.
Z. Druskas par latviskām kritikām. DL. 77.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T*. Dzejnieku atklātās sacenšanās svars. DL. 91.
— Kritiski apcerējumi. DL. 13. 24.
— Nepabeigti darbi. [I. Vecais Stenders savā dzīvē un darbā. No K. Kundziņa. II. Jura Neikena stāsti un dziesmas no gudrības mācības.] DL. 265.
— Noputējušos plauktos. [Atskats uz agrāko latv. literaturu.] DL. 199.
— Pagātnes pausmas un tagadnes jausmas. Janševska dzejoļi. DL. 225. 226.
[*Zeiferts*] «Tēvijā un svešumā». Pumpura raksti. I daļa. DL. 48.
Z-s. Homera Odiseja latviešu tulkojumā. DL. 232. 233. 236. 237.
— Sadzīves cīņiņi. Sarakst. R. Libeks. DL. 245. 247.

1891.

[*An.*] A. Alunāna kgs. [Par goda tiesu «Mūsu pokala» lietā.] BV. 111. 116. 124. 142.
[*An.*] Georgs Brandess. DL. 236.—238.
[*An.*] Godalgas un to panākumi. DL. 130.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1891. gadā. B. 51.
[*An.*] Mūsu pazīstamam «oriģinallugu» rakstniekam Ādolfa Alunāna kgam... [Pie polemikas, ka viņa luga «Mūsu pokals» nav oriģinalražojums.] BV. 99.
-riņš. «Latviešu oriģinalraksti. J. Purapuķes sacerētas noveles un humoreskas». B. 25.
A. Jaunlaiku kritika. DL. 46.
-a- [*Ād. Alunāns?*] Lauku skatuves un drukā iznākušās teatru lugas. DL. 82. 83.
Alunāns, Ādolfs. Atbilde «Balt. Vēstnesim». [Uz apvainojumu, ka luga «Mūsu pokals» esot sarakstīta resp. tulkota pēc H. Klāgera «*Der Ehrenpokal*».] DL. 105.
— «Baltijas Vēstneša» slejas. [Kāds K. par Ād. Al. lugu «Mūsu pokals».] DL. 69.
— «Baltijas Vēstnesis». [Uz viņa apvainojumiem, ka Ād. Al. lugas, starp citu, arī «Mūsu pokals» esot tulkojumi.] DL. 80.
— «Baltijas Vēstn.» apmelotāju artels. [Par Ād. Al. lugas «Mūsu pokals» it kā tulkojumu.] DL. 92.
— «Balt. Vēstn.» [un goda tiesa par Ād. Al. lugu «Mūsu pokals»]. DL. 116.
— «Balt. Vēstn.» [Ād. Al. luga «Mūsu pokals» un J. Pliekšāna-Raiņa vēstule par šo lugu.] DL. 123.
— «Balt. Vēstn.» [un Ād. Al. luga «Mūsu pokals»]. DL. 132.
— Godātā redakcija. [«Balt. Vēstn.» un Ād. Al. Zobgala kalendars.] DL. 257.
— *Alunāns, Ād*. Kas vainīgs pie mūsu dramatiskās rakstniecības neplaukšanas? DL. 270. 271.

Bērziņu Ludis, [*arī*] *Pabērzis; L. B.* Grāmatu galds. [Lautenbacha-Jūsmiņa «Niedrīšu Vidvuts». I burtn.] B. 28.

[*Deglavs, Aug.*] *A. S-s; A. D.* Episkā dzeja. BV. 159. 160.

— Mana kritika par Purapuķes «Vecpuisis priekos un bēdās» cien. autoram nav patikuse. BV. 155.

— Par liriku. BV. 153.

— «Vecpuisis priekos un bēdās». Humoreska no J. Purapuķes. BV. 150.

Dinsberģis, Ernests, [*arī*] *E. D.* Homera Odisejas latviskā tulkojuma lietā. DL. 25.

Garais, F[*ricis*]. Šekspira Hamlets. P. I. 150.—185. lpp.

[*Griens, Ludvigs.*] *L. G-s., L. Zemgalietis, Z., Z. L.* «Ārdievas» Kociņa Eižena kgam. [Lugas «Roberts un Bertrams» tulkojuma lietā.] BV. 98.

— Atbilde Kociņu Eižena kgam. [Par lugas «Roberts un Bertrams» tulkojumu.] BV. 96.

— P. Sarķa «Tēva asaras». B. 15.

— «Saulītē un pavēnī». Dzejoļi no Ed. Zeibota. BV. 75.

— «Starp divām ugunīm». Romans. Aug. Deglava. I daļa. BV. 212.

— «Vecais pilskungs». Stāsts iz klaušu laikiem. A. Saimniekdēla [Aug. Deglava]. BV. 176.

— «Zviedris». Bēdu luga 5 cēlienos. Puriņu Kļāva. BV. 86.

[*Grīnbergs, Jēk.*] *-rg.* «Mūsu pokals». [Aizrādījums, ka šī Ād. Alunāna luga nav oriģinaldarbs.] BV. 87.

[*Kārkluvalks, Fricis.*] *Fr. K.* Mūsu laikrakstu kritikas nodaļa. BV. 266. 267.

— «Niedrīšu Vidvuds». No Lautenbacha-Jūsmiņa. BV. 139.

— Patiesība un iedomas. [Polemika ar L. K. dēļ raksta «Mīlestība dzejā».] BV. 13.

[*Kasparsons, Kārlis.*] *K. Siguldiets.* Modernā dzeja. P. I. 45.—49. lpp.

Kociņu Eižens. Atbilde L. G-s. [Griena] kungam. [Par lugas «Roberts un Bertrams» tulkojumu.] BV. 97.

Kociņu Eižens. Lugas «Roberts un Bertrams» [tulkojuma] lietā. [Atbilde L. Grienam,]. BV. 93.

Lejas Kurzemnieks. Arī kāds vārds par Homera Odiseja tulkojumiem. L. 12.

L-s., H. Ādolfa Alunāna kgs... [«Mūsu pokals» lietā]. BV. 104.

[*Niedra, Andrievs.*] Dauškāns, -dr-dr-, A. N. Kārklu svilpe. Dziedājumi un dzejoļi no Teodora. BV. 90.

Purapuķe, J. «Balt. Vēstn.». 150. num. Kāds A. S-s kungs [Aug. Deglavs] kritizē manu «Vecpuisis priekos un bēdās». BV. 154.

[*Rainis, Jānis, — Pliekšāns.*] [*An.*] [Ād. Alunāna lugas.] «Mūsu pokala» lietā. DL. 123.

Rogulis. «Patriotisku dziesmu vācelīte». Salasījis Krieviņ-Kuivu Andrejs. [A. Slēziņš.] MV. 15.

Sarķis, P. Par ko dzied mūsu dzejnieki? Kritiski apcerējumi. I. Frīdenberga Jānis (Mieriņš). DL. 184. 186.

— Pesimisms latviešu rakstniecībā. DL. 107. 108.

Stērste, A., adv. Cienīts [Ād.] Alunāna kungs![A. Stērstes kā goda tiesneša ziņojums, salīdzinot Ād. Al. lugu «Mūsu pokals» ar H. Klāgera «Der Ehrenpokal».] DL. 110.

Straume, Jānis. [Ād. Alunāna.] «Mūsu pokala» lietā. (Str. Jāņa kā šķīrējtiesneša spriedums.) DL. 115.

[*Veismanis.*] *Pavasaru Jānis.* «Līgas skaņas». Dzejoļi no Frīdenberga-Mieriņa. II daļa. B. 52.

Vidbergs, J. Jelgavas Latv. Teatra Komisijas vārdā. No Jelgavas. [Paskaidrojums, kādēļ Dubura lugai «Ērglis un Šperbers» piešķirta godalga. Kā atbilde uz «DL.» pārmetumiem.] DL. 232.

[*Zeiferts*] *Teodors, T.* Iz mūsu jaunākās rakstniecības. Lkal. 1892. gadam. 56.—57. lpp.
— Laikrakstu prozaiskā beletristika 1890. gadā. [Referats Zin. Kom. ārkārtējā sapulcē.] DL. 143.—145.
— Mūsu tautas dzejas atmošanās. DL. 272. 273.
— Mūsu tautas dzejas atjaunošana. DL. 229. 230.
— Mūsu tulkojumu pārspriedumi. DL. 21. 22.
— Niedrīšu Vidvuds. No Lautenbacha-Jūsmiņa. DL. 121.
— Par tautisku un tautas eposu. [Sakarā ar Lautenbacha «Niedrīšu Vidvudu».] DL. 162.
— Tautas raksti. DL. 176.
— Zeibota episkie dzejojumi. A. 209.—230. sl.

1892.

Āronu Matīss. Krišjānis Valdemārs savā dzīvē un darbā. Pēc dažādiem materialiem sakrājis un aprakstījis — —. Ar Valdemāra bildi uz vāka. Jelgavā, 1892., pie H. J. Draviņ-Dravnieka. Druk. E. Zīslaks. 54 divslejīgas lpp. (Nodrukājums iz Austruma 1892. g.) 15 kap.
[*An.*] Visi mani radi raud! Sadzīves aina no Ād. Alunāna. DL. 41.
[*An.*] Kāds R. Bl[aumaņa] kgs vācu publikas priekšā tura bargu tiesu par Rīgas Latv. teatrī izrādītās lugas «Amergavas Līze» valodu. BV. 23.
[*An.*] Latviešu rakstnieki starp citu tautu rakstniekiem. A. 364. lpp.
[*An.*] Lautenbacha-Jūsmiņa «Niedrīšu Vidvuds». A. 74. lpp.
-r-r. Niedrīšu Vidvuds. DL. 203.
-s. Vagars. Skatu luga no Straumes Jāņa. DL. 170.
A. Grāmatu galds. LA. 40.—43. 45. 48. 51. 53.
— «Latvju tauta. Enciklopedisku rakstu virkne». LA. 24.
Alunāns, Ādolfs. Atbilde «Balt. Vēstn.» [Uz L. Griena uzbrukumiem lugai «Visi mani radi raud».] DL. 7.
Āronu Matīss. Krišjānis Valdemārs savā dzīvē un darbā. Pēc dažiem materialiem sakrāts un aprakstīts. A. 14.—21., 111.—118., 161. — 176., 247.—253. 353.—361., 401.—408. lpp.
Bērziņu Ludis, [*arī*] *Pabērzis, L. B.* Literaturas pārskats līdz 24. jūnijam, 1892. LKal. 1893. gadam. 47.—57. lpp.
— Stakļa dziesma. (Jo tāda alg' uz grēkiem nāk.) [Pirmā laicīgā dziesma latv. valodā.] BVp. 219.
B-is, J. Kāds vārdiņš par mūsu beletristiku. BV. 81.
Dēbners, Teodors, Kalsnavas māc. Gada-pārskats par Vidzemes latviešu rakstniecību 1891. gadā. LA. 1.—5.
Deglavs, Aug. [arī] *A. D., A. S-s.* Atbilde lugas «Vagars» sacerētājam [Straumes Jānim.] BV. 203.
— «Ļaunais gars». Sarakst. Rūd. Blaumanis. B. 17.
— «Vagars». Skatu luga no Straumes Jāņa. BV. 170. 171.
Dravnieks, Jēkabs. Atbilde Ādolf. Alunāna kgm. [Uz viņa «Vēstule utt.»] DL. 30.
— Cienītā redakcija. [Atspēkojumi DL. kritiķim par A. nodrukāto romanu «Vecā pilskunga kalpone».] DL. 8.
Fr., K. Lautenbacha novelistiskie raksti. [Vējenes.] DL. 49.
— Lomi jeb stāstu, romanu un noveļu krājums no Lautenbacha-Jūsmiņa. DL. 35.
[*Grinbergs, Jēk.*] *-rg.* Druskas par rakstniecību. T. 47.
Grinberģis, Jānis, stud. teol. Piezīmes pie T'a [Teod. Zeiferta]. pārsprieduma «Līgas skaņas, II daļa». A. 324.—327. lpp.
— Vēl kāds vārds par kritiku. Atbilde T. [Zeiferta] kgam Mieriņa «Līgas skaņu lietā». A. 222.—229. lpp.

[*Jaunzems, Jānis.*] *Jēkabs.* Vēstule iz dzimtenes XIV. [Rakstniecība un kritika.] A. 90.—94. lpp.

J. No Liepājas. [Ziņojums par to, ka 1892. gada 26. janvarī Liepājā noticis jautājumu izskaidrošanas vakars, kurā par literaturu referējis Jansons. Šī, domājams, ir bijusi Jaņa Jansona pirmā publiskā uzstāšanās. No ziņojuma redzams, ka referatā skarti tie paši jautājumi, kas «Domas par jaunlaiku literaturu» 1892. un 1893. g. publikacijās.] DL. 28.

Jansons [*Janis*]. *J.* Domas par jaunlaiku literaturu. Maskavā marta mēnesī 1892. g. Brošurā «Populari zinātnisku rakstu krājums». «Dienas Lapas» izdevums. Rīgā, 1892. Drukāts P. Bisnieka drukātavā. — [Krājumā vēl ievietots DL. līdzstrādnieka L. K. apcerējums II «Cietuma apdzīvotāji» 27.—40. lpp. un III «Zemkopības attīstības gājiens» 41.—62. lpp., ko uzrakstījis DL. līdzstrādnieks A. S. Domājams, ka visi šie autori toreiz bija Maskavas universitates studenti. Krājumam Rīgas cenzura izdošanas atļauju izsniegusi 1892. g. 9. jūnijā.]

J-s. Blaumaņa «Ļaunais gars». Tautas luga trijos cēlienos. A. 295. lpp.

[*Kārkluvalks, Fricis.*] *Fr. K., F. K., Valciņš, Ddd., Kkk.* Latviešu garīgo darbinieku mirstība. BV. 211. 212.

— Latviešu dzejnieks Esenbergu Jānis. Dzīves apraksts. A. 457.—463. lpp.

— Tautas gara mantu iespaids uz rakstniekiem un dzejniekiem. BV. 216. 217.

[*Kasparsons, Kārlis.*] *K. Siguldiets, K.* Eduards Veidenbaums †. DL. 134. P. II.

Kaudznieks, P. Homera epi pie latviešiem. Kritiska apcere. SDP. VII. 79.—96. lpp.

K., J. Apsīšu Jēkaba raksti. I. Pie pagasta tiesas. A. 291. lpp.

— Deglava, Aug., romans «Starp divām ugunīm». A. 229. lpp.

— Lautenbacha-Jūsmiņa «Lomi». A. 228. lpp.

— Purapuķes «Vecpuisis priekos un bēdās». A. 228. lpp.

M. Purapuķes «Divi draugi». A. 295. lpp.

[*Pētersons, Aug.*] *A. Linksmiņš.* «Divi draugi». J. Purapuķes. BV. 34.

[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs.* Apsīšu Jēkaba raksti I. Pie pagasta tiesas. BV. 241.

Rozentāls-Krūmiņš. Mūsu oriģinallugas. T. 51.

Saŗķis, P. Par ko dzied mūsu dzejnieki? Kritiski apcerējumi. II. Janševskis. DL. 7. 8.

Skruzīts, M., [arī] *M. S.* Kāds vārds godalgu lietā par oriģinallugām. BV. 70.

[*Skujenieks, E.*] *H. Soģenieks.* Par šo un to. Apcerējumi un ievērojumi. [Aronu Matīss par Kr. Valdemāru kā vācu dzejnieku.] A. 452.—453. lpp.

S. S. S. Lautenbacha-Jūsmiņa «Lomi». T. 25.

Straume, Jānis. Alunāna, Ādolfa, «Visi mani radi raud!» T. 17.

[*Straume, J.*] Atbilde lugas «Vagars» pārspriedējam. [Aug. Deglavam.] BV. 181.

[*Vankins, Jūlijs.*] *I. Šmaukstiņš.* Ķeizariene Katrīna II kā rakstniece. BVp. 82.

[*Veismanis.*] *Pavasaru Jānis.* Atskats uz latviešu rakstniecību pagājušā gadā. AKal. 1893. gadam. 61.—68. lpp.

— «Divi draugi». J. Purapuķes. B. 20.

— «Kas uzvarēs?» Stāsts iz tagadnes no V. Vitibalda. [J. Vildava.] B. 10.

— «Lomi jeb stāstu, romanu un noveļu krājums no Lautenbacha-Jūsmiņa». B. 10.

— Niedrīšu Vidvuds. Lautenbacha-Jūsmiņa eposs. B. 16.

— Pasaku vācelīte. Sakrājis Jānis Dīcmanis. I daļa. B. 15.

Zakranovic, Johannes. Gada ziņas. [1891. g. Vidzemē iznākušo grāmatu apskats.] LA. 6.—8.

[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Jura Neikena stāsti. A. 433.—447. lpp.

[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Kritiski aplūkojumi par Grīnberga kga «Līgas skaņu» lietā iekustinātiem jautājumiem. A. 376.—383. lpp.
— «Līgas skaņas». Dzejoļi no J. Frīdenberga-Mieriņa. II daļa. A. 152. lpp.
— Mūsu tautas dzejas pamošanās. DL. 18. 27. 49. 67. 75. 76. 78. 141. 156. 174. 177. 179. 187. 222. 223.
— Par atbildi uz stud. teol. J. Grīnberga kga piezīmēm par T'a pārspriedumu «Līgas skaņas. II daļa». A. 43.—46. lpp.
Zv. Edvards Veidenbaums miris. DL. 108.

1893.

Baltijas Vēstneša divdesmit piecu gadu jubilejai par piemiņu. Izdota no Baltijas Vēstneša administracijas. Rīgā, 1893. pie B. Dīriķa un bdr. 164 lpp. 100 kap. Saturā: 79 Baltijas Vēstneša līdzstrādnieku dzīves apraksti ar 57 ģīmetnēm. *Recenzija: -rs.* — DL. 1893. 252.
[*Veismanis.*] *Pavasaru Jānis.* Latvju tauta. Enciklopedisku rakstu virkne. XI grāmata: Latviešu rakstniecības vēsture. I burtnīca: Latviešu rakstniecības vēsture līdz brīvlaišanas laikam. Jelgavā, 1893. H. J. Draviņ-Dravnieka apg. Druk. J. F Stefenhagens un d., Jelgavā. Saturs: Ievads. A. Vispārīgi vārdi par literaturu un literaturas vēsturi. B. Līdzšinīgie darbi latv. liter. vēsturē. C. Latv. rakstu vēstures iedalījums. D. Latv. stāvoklis, vāciem atnākot un katoļu ticības laikā. — Vecie laiki: 1. Garīgu rakstu laikmets no 16. g. s. līdz 18. g. s. vidum. 2. Stendera un viņa pēcnācēju laikmets no 18. g. s. vidus līdz apmēram 1830. g. 83 lpp. 40 kap. *Recenzija:* [*Puriņš, Nikolajs*] *P. Kl.* Latviešu rakstniecības vēsture līdz brīvlaišanas laikam. No Pavasaru Jāņa. BV. 1893. 146.
[*Zeiferts.*] *Teodors.* Mūsu tautas dzejas pamošanās. Literaturvēsturiski un kritiski apskati no —. Pirmā daļa: Lirika. Rīgā, 1893., pie V. Altberga. 51 lpp. 20 kap. *Recenzijas: Bērziņu Kārlis.* «Mūsu tautas dzejas pamošanās». BV. 1894. 27. [*Matiss Siliņš*]. *M. S.* — Tp., *S. C. H.* — MV. 1894. 12.
[*An.*] Eduards Veidenbaums. DL. 118.
[*An.*] Jelgavas Latv. B. Rakstniecības Nodaļa. [Sēdes un sapulces.] T. 2. 5. 7. 12. 16. 18. 21. 31. 46. 47.
[*An.*] Jelgavas Latv. Biedrības Rakstniecības Nodaļas gada pārskats par 1892. gadu. DL. 2.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1892. gadā. A. 71.—75. lpp.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1893. gadā. BV. 280.—283. T. 50.—52. B. 51. 52.
[*An.*] Par ievērību cien. lasītājiem. [Par ungaru dzejnieku Šandoru Petefi.] BVp. 41.
[*An.*] Par mūsu kritiku. T. 47.—52.
[*An.*] Pavasaru Jāņa «Ziedoņa sapņi». T. 35.
[*An.*] Spriedumi par latv. rakstniecību šā gada Latv. literaturas biedrības gada sapulcē. B. 52.
[*An.*] Sejienes vācu avīze «*Zeitung f. Stadt und Land*». [J. H. — Ād. Alunāna nievājoša atsauksme par Puriņu Klāva lugu «Nauda» un Draviņ-Dravnieka apgādniecību.] BV. 279.
[*An.*] Vai jums, kritiķiem! DL. 284.—289
-o- «Apsīšu Jēkaba raksti III. Iz tautas bilžu galerijas». BV. 69.
-j-. «Laimei uz pēdām. Novele no Aug. Deglava». BV. 107.
-r-s. «Jaunas dzejas» no Vensku Edvarta. DL. 197.
— «Pasaules lāpītājs». No J. Purapuķes. DL. 152.
Alunāns, Ād. Godāta redakcija. [Lugas «Pārticībā un nabadzībā» vēsture.] DL. 232.

Aronu Matīss. Piezīmes pie Soģenieka kunga [Ed. Skujenieka-Vensku Edvarta] raksta: «Par šo un to». [Kr. Valdemārs un viņa dzejas vācu valodā.] A. 188. lpp.
[*Balodis, Rūdolfs.*] *Maliešu Jānis.* «Jura Alunāna dziesmiņas». BV. 72.
— «Ubags». Stāstījums iz tautas dzīves no Janševska. BV. 195.
Blaumanis, Rūdolfs, [*arī*] *Ārišu Andrs.* «Baltijas Vēstneša»... [Atsaukums, it kā R. Bl. būtu nopaļājis laikrakstā ZeitfStuL. Lercha-Puškaiša pasaku krājumu.] BV. 127.
[*Bruņenieks, Mārtiņš.*] *M. Br.* Par sievietēm mūsu dramā. [Referats, kas nolasīts reizē ar Jansona «Domām...» II Jelgavā 1893. g.]. SuZKal. 1894. gadam. 12.—27. lpp.
Dāvids. Kāds vārds mūsu oriģinallugu lietā. T. 7.
[*Dēbners, T.*], *Kalcenavas māc.* Ziņas par 1892. gadā drukātām latviskām grāmatām. Ko «Latv. draugu biedr.» gada sapulcē Vidzemes direktors mācīt. Dēbners lasīja priekšā. LA. 1.—5.
[*Deglavs, Augusts.*] *A. D.* Idealisms un realisms literaturā. BV. 116. 117.
Dravnieks, Jēkabs. Domas par mūsu rakstniecību. [Pret Jansona kritiku.] A. 377. lpp.
— Izskaidrojums. [Uz rakstu «Vai jums, kritiķiem!»] BV. 288.
[*Griens, Ludvigs.*] *L. Z.* Puriņu Klāva «Nauda». Bēdu luga 5 cēlienos. BV. 220.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] Domas par jaunlaiku literaturu. II. No stud. Jansona. Maskavā, rudenī, 1893. g. DL. 200.—204. 206. 213.—216. 218. 275.—279.
[*Kārkluvalks, Fricis.*] *F. K., M. d., Miles, Ddd., Valciņš.* Aspazijas «Prologs Rīgas Latv. biedrības 25 gadu pastāvēšanas svētkiem». BV. 264.
[*Kārkluvalks.*] Divi apslēpti vācu avīzes [ZeitfStuL.] kritiķi un viņu padevīgā latviešu pavadone. [J. H. — Ād. Alunāna atsauksme par latviešu lugām.] BV. 280.
— Vensku Edvarts. «Jaunas dzejas». BV. 180.
Milenbachs, K. Par romantiku, realismu un idealismu. A. 445.—452., 555.—564. lpp.
M., P. Realisms un idealisms literaturā. [Atbilde Aug. Deglavam.] BV. 142. 144.
«Olevik». Iz igauņu tautas cēlies krievu rakstnieks. [Aleksandrs Šellers-Michailovs.] BV. 289.
[*Pētersons, Aug.*] *A. Linksmiņš.* «Dzejoļi. Sacerējis Aug. Kažoks» BV. 76.
P., J. [*Veismanis, J.?*] Vēstules par literaturu. BV. 225. 233. 242. 264.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *Puriņu Klāvs.* «Ziedoņa sapņi». Dzejoļi no Pavasara Jāņa. BV. 190.
Saulits, A. Domas par stud. Jansona kunga «domām jaunlaiku literaturas laukā». BV. 210. 220.
[*Skruzīts, M.*] *M. S.* «Apsīšu Jēkaba raksti III. Iz tautas bilžu galerijas». A. 384. lpp.
[*Skruzīts, M.*] [*An.*] «Dzejoļi. Sacerējis Aug. Kažoks». A. 384. lpp.
S., M. J. Purapuķes «Pasaules lāpītājs». BV. 138.
[*Sveņķis-Zariņš.*] *Dāvids.* Mūsu dramatiskā rakstniecība. BV. 209.
[*Teikmanis, Vald.*] *V. Tk., Tk.* «Apsīšu Jēkaba raksti II. Bagāti radi». BV. 100.
— Stepermaņa Krustiņa «Mācītāja meita». BV. 217.
[*Vēbers, Aleksandrs.*] *V. S.* Jaunajai kritikas zvaigznei. [J. Jansonam.]. BV. 227. 228.
[*Veismanis.*] *Pavasaru Jānis.* Atskats uz latviešu rakstniecību pagājušā [1893.] gadā. AKal. 1894. gadam. 78.—89. lpp.
Vecis, M «Nauda». Bēdu luga no Puriņu Klāva. DL. 231.

[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Par dažām strāvām mūsu jaunākajā stāstu rakstniecībā. A. 253.—259. lpp.
— «Pasaules lāpītājs». Jautrs stāsts no J. Purapuķes. A. 179.—180. lpp.
— Piezīmes par kritiku. DL. 245. 249.
— «Ubags. Stāstījums iz tautas dzīves no Janševska». A. 386. lpp.
— Uiljama Sekspira Hamlets. Latv. valodā pārtulkojis J. Liekais. A. 384. 386. lpp.
x. Čigāni. Stāstu dzeja no A. Puškina, Miezkalna Friča-Ciesas tulkota. BV. 32.

1894.

Jansons, J. Domas par jaunlaiku literaturu. No stud. ——. Rīgā. 1894. Druk. P. Bisenieks. 78 lpp.
[*An.*] Aspazijas «Vaidelote». Drama iz leišu pagātnes. DL. 216. 215.
[*An.*] «B. Vēstn.» un Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības». DL. 92.
[*An.*] «Dienas Lapa». [Aspazijas «Zaudētas tiesības» salīdzinājums ar Zudermaņa «Gods».] BV. 92.
[An.] Ivans Krilovs un viņa pasakas. DL. 253.
[*An.*] Krilova pasakas līdz ar dzīves aprakstu. Latv. tulk. Fr. Adamovičs. T. 6.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1893. gadā. A. 101.—103. lpp.
[*An.*] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1894. gadā. B. 51., DL. 281.—285.
[*An.*] Latviešu teatris. [Aspazijas «Zaudētās tiesības» raksturojums]. B. 14.
[*An.*] Literariska prāva. [Draviņ-Dravnieka prāva pret Ādolfu Alunānu sakarā ar Dr.-Dravn. izdevumu pašizlielīšanos «Austrumā»]. DL. 191. 192. 194.—196. 199.
[*An.*] Mātes un meitas. [«Balt. Vēstn.» cīņa ap Zudermaņa lugu «Gods».] DL. 78.
[*An.*] «Miroņu nama» sacerētājs. [Dostojevskis.] DL. 276.—280.
[*An.*] Mūsu pazīstamais Jansons [pieteic DL. karu latv. vecajai paaudzei.] BV. 126.
[*An.*] [*Vēbers, Aleksandrs?*] Vai Aspazijas jaunākā luga «Zaudētās tiesības» salīdzināma ar Zudermaņa lugu «Gods». B. 17. 18.
[*An.*] Vecais «Mājas Viesis». [Polemika sakarā ar Aspazijas «Zaudētās tiesības» novērtējumu.] T. 24.
-rs. Iz pašu dzīves. [Paškritikas trūkums.] DL. 20.
Aspazija. Balsis iz publikas. [Atbilde «Balt. Vēstn.» referentam.] DL. 273.
— Balsis iz publikas. [«Balt. Vēstn.» teatra kritiķis par tikumības viedokli «Zaudētās tiesības».] DL. 279.
— Tikumības jautājums lugā «Zaudētās tiesības». DL. 273.—275.
B., A. Kritiku lietā. DL. 202.
B., E. «Vai latviešu kritiķim pases vajadzīgs?» MVp. 8.
Bērziņu Kārlis. Apsīšu Jēkaba raksti. V. Svešos ļaudīs. BV. 85.
— «Mūsu tautas dzejas pamošanās». No Teodora .BV. 27.
[*Bērziņš, Rob.*] *Tautmils-Bērziņš.* Balsis iz publikas. [«Balt. Vēstn.» vienpusība un ačgārnība, kritizējot Aspazijas «Zaudētās tiesības».] DL. 90. 102.
B., J. Vai Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības» salīdzināma ar Zudermaņa lugu «Gods» B. 17. 18.
Bl., Jk. «Sodība». Drama no Stepermaņu Krustiņa. BV. 28.
Dēbners, Teodors, Kalsnavas māc. Ziņas par latviešu rakstniecību 1893. gadā Vidzemē. LA. 1.—6.
Deglavs, Augusts. Abu dvīņu tēvam. [Par Zudermaņa lugu «Gods».] MVp. 18.

Deglavs, Augusts. Atklāta vēstule latvju mātei-lauciniecei. [Par Zudermaņa lugu «Gods».] MVp. 16.
— Izskaidrojums [pie lugas «Precības».] MV. 38.
— Kāds vārds par Herm. Zudermaņa lugu «Gods». MVp. 10.
Dinsberģis, Ernests, [*arī*] *E. D.* No laukiem mums raksta. [Par P. Grīnberģa dzejoļu krājumu «Sapņos un nomodā».] MV. 27.
E., B. Rūktas patiesības ar rūktām piezīmēm. MVp. 29.
F. Homers mūsu valodā. BV. 78.
G. Laubes Indriķa nopelni latviešu rakstniecībā. BV. 2. 3. 12.
— Stepermaņu Krustiņa «Ūdens meita». Romantiska bēdluga 5 cēlienos. A. 69.—70. lpp.
G., F. [*Garais, Fricis?*]. Aspazijas «Zaudētas tiesības» T. 14.
Graudiņš Kārlis, [*arī*] *K. Gr., K. G.* Jaunās idejas mūsu rakstniecībā. BV. 126. 127.
[*Griens, Ludvigs.*] Z. Hermans Zudermans [un viņa luga «Gods».] BV. 34.
Grīnberģu Pēteris. Mūs lūdz... [Atbilde uz MV. neatzinīgām kritikām par dzejoļu krājumu «Sapņos un nomodā».] BV. 125.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] *-ns-ns.* Jaunākais virziens vācu literaturā. DL. 99 104.
— Mūsu vecai paaudzei. DL. 119. 120. 123.
Kāds nopietns Talijas cienītājs. Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības». BV. 91.
Kalnlapsa. Pēterburgā. «Latvju vijolītes». Tautas romances, sakrātas un izdotas no R. Bērziņa. BV. 119.
[*Kārkluvalks, Fricis.*] *F. K., M. d., Miles, Ddd., Valciņš.* Domas par latv. kritiķa stāvokli un uzdevumu. BV. 186. 187. 192. 193. 199. 217.
— «Sapņos un nomodā». Dzejoļi no Grīnberģu Pētera (Viļņa). BV. 49.
[*Kasparsons, Kārlis.*] *Unus.* Piezīmes par dzeju. DL. 153.—157., 160.—162.
K., J. Literaturas attīstīšanās (evolucija). [Pēc Šarla Leturnoja.] DL. 64. 65. 67. 68.
[*Krauss, Eberhards.*] Eberharda Krausa spriedums par latv. literaturu. BV. 290.
Lambrozo, Cezare. Italijas jaunākā literatura. DL. 192.—194.
[*Lapas Mārt.*] *L. Rūjeniets, L. M., Jaunkārķeniets.* Igauņu rakstniecība. BV. 100. 101.
Lapenieks, D., stud. Domas par literaturu. Piedevas bēdu lugai «Tīrelis». A. 520.—521. lpp.
Latvju māte lauciniece. Zudermaņa [«Goda»] un biedru dievinātājiem. BV. 90
Latvju meita, arī lauciniece. Latvju mātei-lauciniecei. [Ciņa ap Zudermaņa lugu «Gods».] DL. 86.
«Libausche Zeitung»-L. f. D. Par Aspazijas lugu «Zaudētas tiesības». DL. 121.
L., K. Par daiļu jeb mākslas kritiķiem. DL. 198.
[*Meņģelis, P.*] *P. M.* Hermans Zudermans. MVp. 1.
P., A. Latviešu laikrakstu dzejas nodaļa. MV. 40.
[*Pētersons, Aug.*] *A. Linksmiņš.* Pavasaru Jāņa. [Veismaņa.] «Ziedoņa sapņi». Dzejoļi. B. 1.
[*Pīpiņš, Ermanis.*] *Vizulis, V.* «Sapņos un nomodā». Dzejoļi no Grīnberģu Pētera (Viļņa). MV. 420. A. 309. lpp.
— «Smalki ļaudis». Jautrības luga 4 cēl. no Dāvida Šveņķa. A. 537. lpp.
P., J. [*Veismanis, J.?*] Vēstule par literaturu. BV. 16.
P., L. Par rakstniecību un stilu. (Iz krievu valodas.) BVp. 17.
[*Priedīte, Ņina*] *Ņina, Ņina-rīdzeniece.* Atbilde V. Z. [A. Vēberim.] kgam. [Ciņa ap Zudermaņa lugu «Gods».] DL. 90.
— Atgaiņāšanās no «latvju mātes-laucinieces». [Ciņa ap Zudermaņa lugu «Gods».] DL. 78.

[*Roziņš, Fricis.*] *R.* Labākās familijas. [«Balt. Vēstn.» cīņa ap Zudermaņa lugu «Gods».] DL. 85. 86.
— Lielajā piemiņas dienā. DL. 68. 76.
S. C. H. «Mūsu tautas dzejas pamošanās». No Teodora. I. d. MV. 12.
[*Siliņš, Vald.*] *Silmalas Vaivariņš.* «Smalki ļaudis». Jaunības luga 4 cēl. no D. Sveņķa. B. 50.
Skujenieks, E. Dzeja kā gadusimteņa gara virziena spogulis. BV. 119. 120
S., M. «Mūsu tautas dzejas pamošanās». Literaturvēsturiski un kritiski apskati no Teodora. I daļa. Lirika. BV. 104.
— Vaidelote. Drama no Aspazijas. BV. 148.
Šmits, P. Niedrīša Vidvuds. MV. 7.
Tamezeriets, R. Balsis iz publikas. [A. Nr. 4 nodrukātā Lapenieka it kā oriģinalluga «Tīrelis» patiesībā ir Stindes «*Torfmoor*» tulkojums.] DL. 74. 78. 102.
[*Teikmanis, Vald.*] *V. Tk., Tk.* Dienas Lapa. [Atbilde Tautm.-Bērziņa rakstam «Aspazijas kritiķi».] BV. 94.
Turezerietis, R. «Dienas Lapa». [Par stāsta «Tīrelis» A. 4. burtn. it kā plagiatu.] BV. 75.
V., E. Kritiķa uzdevumi. BV. 95.
V., J. «Nāvē priekš ienaidnieka». Oriģinalstāsts iz pilsētnieku dzīves. No Melbārža Mārtiņa. A. 309. lpp.
— «Pie skala uguns». Rūd. Blaumaņa stāsti. A. 418. lpp.
Zakranovic, Johannes. Par latviešu rakstniecību 1893. g. Kurzemē. LA. 7.—11.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Aspazijas lugas. [«Vaidelote» un «Zaudētās tiesības».] MV. 18.
— Druskas par latviešu rakstniecību un viņas vēsturi. MV. 15. 17. 18. 30. 33.
— Latviešu beletristiskas grāmatas 1893. g. III daļa. Ievērojamākie ideali un raksturi. [Priekšlasījums RLB. Zin. Komis. vasar. sapulcēs.] MV. 27. 28.
— Latviešu draugu (literariskās) biedr. gada sapulce. [Atreferējums.] MV. 52.
— Pazudušais dēls. Bēdu luga no Rūd. Blaumaņa. MV. 13.
— Piezīmes par kritiku. DL. 3. 4. 32. 93. 111. 168. 172. 186. 191. 230. 231.
— «Precības». Burleska no Dubura un A. Deglava. MV. 41.
— Rūdolfa Blaumaņa stāsti. [«Pie skala uguns».] MV. 8.
— Sieviešu tipi latviešu 1893. gada rakstniecībā. MV. 35.—38.
— Zinību Komisijas vasaras sapulces. [Atreferējums.] MV. 26.

1895.

Brunhilde. [*Matilde Priedīte, dz. Jureviča.*] Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem. Kritisks apcerējums no Brunhildes. Rīgā, 1895., pie J. Brigadera ģeneralkomisijā. 32. lpp. [Autores atšifrējums pēc J. Misiņa datiem.] *Recenzijas: Blaumanis, Rūdolfs.* — DL. 153. 168., *Iskanders.* — BV. 168.
Tautu pagalms. Literariska gada grāmata 1896. gadam. 1. gads. Zem adv. J. Kreicberga redakcijas. Liepājā, 1895. Izd. no Liepājas cittautu tulkotājiem. Saturs: Ievadam. — Literaturu apskati: 1. Latviešu rakstniecība pēdējā laikā. No Teodora. — Pārskats par mūsu lauksaimniecības grāmatām un laikrakstiem 1894./95. g. No J. Vāgnera. 1894./95. gadā iznākušās latviskās skolas grāmatas. No Bīderu Jura. — J. Purapuķe. Jaunā strāva. No Bīderu Jura. — Valdis: Sirds domas (dzejoļi). Janševska—

Kardū, Hindu meitene. M. K. Mūsu muzikas literatura. Vīgneru Ernesta. — 2. Krievu daiļliteratura vispēdējā laikā. — 3. Franču daiļliteratura 1894. gadā. Līdumnieka. — 4. Īss pārskats par vācu daiļliteraturu 1894. gadā. Janševska. — 5. Poļu literatura pēdējā laikā. K-teku Jāņa. — 6. Angļu literatura 1894. gadā. A. Vintera. — 7. Holandiešu literatura. — 8. Dāņu literatura 1894. gadā. — 9. Italiešu literatura pēdējā laikā. — 10. Skandinaviešu literatura 1894. gadā. Jurkovsku Emīlijas. — Rakstnieku karakteristikas: 1) Fjodors Michailovičs Dostojevskis. Pēc Hansa Bazedova no D. Jurkovska. — 2) Ada Negri. Pēc H. Menkesa no D. Jurkovska. — 3) A. P. Čechovs un viņa darbi. — 4) N. Ļeskovs. — 5) Mopasans un naturalisms. — Beletristika. 1) Brīnums ar dzirnupīti. Pēc Miksata Kolomana no Janševska. — 2) Jāņa zirgi. Pēc Miksata Kolomana no Janševska. — 3) Dzejoļi no Garā un Janševska. — Sīkumi. — Nekrologi. — Laikraksti: 1) Krievu laikraksti. — 2) Vācu laikraksti. — Derīgu grāmatu rādītājs: Pārskats par 1894./95. gadā vācu valodā izdotām mediciniskām grāmatām. 128 lpp. 15 kap. *Recenzijas: Graudiņš, K.* — T. 1896. 18., P. — A. 1896. 234. lpp. *L[ate] V[eibele]* — DL. 1896. 68. 71., *M[atiss] S[iliņš]* — BV. 1896. 55.

[Zeiferts, Teodors.] «Balss» idealisms. Teodora atbilde «Balsij». Rīgā, 1895., pie Ernst Plates komisijā. 16 lpp. 15 kap. *Recenzija: V. S. [A. Vēbers.]* B. 1895. 43.

— Latviešu daiļrakstniecība 1894. gadā. No Teodora apskatīta. Rīgā, 1895., Pie Ernst Plates. 60 lpp. 25 kap.

[An.] «Balt. Vēstnesis» un [Aspazijas] «Neaizsniegts mērķis». DL. 208.

[An.] Joku kakts. [RLB. teatra direktors P. Ozoliņš un Aspazijas «Neaizsniegts mērķis».] DL. 211.

[An.] Latviešu literariskās biedrības gada sapulce 1895. gadā. DL. 283. 284. B. 51. 52. T. 51. 52.

-d-. Berļjāmiņa, A. «Miglā». Skatu luga piecos cēl. T. 35.

-ts. Vēlreiz «Baltijas Vēstnesis» un «Neaizsniegts mērķis». DL. 212.

Aspazija. Atzinums. [«Kādreiz par savu izredzēto...» — polemikas sākums dzejā ar R. Blaumani.] DL. 217.

— Rūdolfam Blaumaņam. Atbilde viņa vēstulei «Dienas Lapas» 225. numurā. [«Ja dzejas spirdzinošā elpa...» — domu apmaiņas dzejā noslēgums.] DL. 232.

Bērziņš, Roberts. Aleksejs Vasiļjevičs Koļcovs. A. 182.—187. lpp.

— *R. B.* «Dzīves cīņiņš». Oriģinalstāsts iz latv. dzīves no Mežsargu Ernesta. BV. 234.

B., J. Aleksandrs Sergejevičs Gribojedovs. BVp. 17.

Blaumanis, Rūdolfs, arī Arīšu Andrs. Aspazijai. Kad viņas dzejolu «Atzinums» biju lasījis. [«Tu it kā samisuse dziedi...» Domu apmaiņa dzejā ar Aspaziju par dzejnieka uzdevumiem.] DL. 225.

— Balsis iz publikas. [Protests pret Brunhildes brošuru «Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem.»] DL. 153. 168.

— Protests Brunhildes «Latv. literaturas soģiem un nievātājiem». MV. 32.

— «Zvanezers». [Ed. Zeibota dzejolis. A. 1895. g. burtnīcā.] Pačalojums. DL. 29.

Brunhilde. Atbilde Rūdolfa Blaumaņa kungam. [Sakarā ar brošuru «Latv. literaturas soģiem un nievātājiem».] BV. 166.

Dāvīds. Rūd. Blaumaņa «Zelta kupris». Joks vienā cēlienā. B. 46.

— «Sirdsdomas». Valda dzejoļi. B. 45.

— Valdis. «Staburaga bērni». B. 52.

Dr-ns. Pēters Sarķis. DL. 145.

G., F. [*Garais, Fricis?*] Aspazijas «Prologs jubilejas svētkiem Rīg. L. b. skatuves 25 gadējai pastāvēšanai». DL. 269.
[*Griens, Ludvigs.*] *L. Z., Z.* «Vecais pilskungs». Sadzīves aina no Dubura. BV. 252.
[*Grīnbergs, Jānis.*] *Zaļkalns.* Pēters Sarķis †. T. 27.
Iskanders. J. Purapuķe «Jaunā strāva». BV. 141.
— «Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem. Kritisks apcerējums no Brunhildas». BV. 168. 169.
[*Jansons, Janis.*] *-ns-ns.* Mūsu mēnešraksti. DL. 278.—280.
Jorgensens, J. Literariskā kustība Dānijā. BVp. 285. 291.
H., S. C. Apsīšu Jēkaba raksti. MVp. 41.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *Zeltmatis.* «Miglā». Skatu luga piecos cēlienos. Sarakstījis A. Benjamiņš. MVp. 32.
[*Kārkluvalks, Fricis.*] *F. K.* «Latviešu attīstības solis no 1848.—1875. gadam. Sarakstījis Aug. Deglavs». BV. 285.
K., J. J. Purapuķe. «Jaunā strāva». A. 326. lpp.
Mierkalns, Fr. Par kritiku un tās uzdevumu. MV. 10.—12.
[*Niedra, Andrievs.*] *A. -dr-dr-.* Aspazijas «Neaizsniegtais mērķis». A. 612.—613. lpp.
— Valda «Sirds domas». A. 613. lpp.
Nopeltie «daži». Balsis iz publikas. [«Balt. Vēstn.» cīņā ar Aspazijas lugām.] DL. 254.
[*Olavs.*] *Plutu Vilis, V. O.* «Smaidi un asaras jeb dzejnieka labdienas». Sakrājis Kaudzītes Matīss. BV. 223.
[*Pīpiņš, Ermanis.*] *Vizulis, V.* Mežsarga Ernesta «Dzīves cīniņš». A. 749. lpp.
— Pirmie akordi. Liriski un satiriski dzejoļi no Plūdoņa. MVp. 36.
— Uz IV dziesmu svētkiem godalgotās lugas. A. 497.—501. lpp.
— Valdis. «Staburaga bērni». A. 504. 505. lpp.
P., J. [*Veismanis, J.?*] «Pirmie akordi». Liriski un satiriski dzejojumi no Plūdoņa. BV. 216.
— «Sirdsdomas». Valda. BV. 173. 174.
— «Zelta kupris». Joks vienā cēlienā. Sarakst. Rūd. Blaumanis. BV. 254.
Prātonis. Pirmie akordi. Liriski un satiriski dzejojumi no Plūdoņa. A. 748.—749. lpp.
P., V. Pēters Sarķis †. MV. 27. 30.
R., A. P. Sarķis †. DL. 131.
[*Roziņš, Fr.*] *Āzis.* Šinīs dienās. DL. 80. 86. 92. 97. 102. 113. 123. 129.
Saša. Suņu dienu vēstules par šo un to. I. [Hauptmaņa «Vientuļi cilvēki».] DL. 167.
[*Teikmanis, Vald.*] *V. TK., TK.* Par latviešu oriģinalstāstu rakstniecību. BVp. 97. 102. 107. 113.
Tt. Purkalīša dzejoļi. [«Dziesmu pazarītes».] BVp. 117.
V., F. Valdis. «Staburaga bērni». BV. 203.
[*Vēbers, Aleksandrs.*] *V. S.* Kritiķis pret kritiķi. [Atbilde T. Zeiferta brošurai «Balss idealisms».] B. 43.
V., Z. Koroļenko «Ļaunā sabiedrība». Tulk. Nīces Ernsts. DL. 115.
Zariņš, [Jānis.] Vold. Dzīve un dzeja. BV. 121. 122.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* «Balss» idealisms. Atbilde «Balsij». MVp. 39. 40.
— Jaunības mīlestība. Dzejoļi no T. Pauliņa. A. 614.—615. lpp.
— Jauni piemēri par «Balss» idealismu. Atbilde «Balsij». MVp. 47.
— Latviešu daiļrakstniecība 1894. gadā. MVp. 25.—35.
— Latviešu rakstniecības apskats. MVM. 52.—56. un 167.—171. lpp.
— Piezīmes par kritiku. DL. 6.
— Valdis «Sirdsdomas». MVp. 44.

1896.

Tautu pagalms. Literariska gada grāmata 1897. gadam. 2. gads. Zem adv. J. Kreicberga redakcijas Liepājā, 1896. Izd. no Liepājas cittautu rakstnieku tulkotājiem. Saturs: Ievadam. — Literaturu pārskati: 1. Par jaunāko latviešu rakstniecību. Janševska. — 2. Iz jaunākās krievu literaturas. — 3. Iz jaunākās vācu rakstniecības. Janševska. — 4. Iz jaunākās čeķu literaturas. — 5. Iz jaunākās franču literaturas. — 6. Iz jaunākās skandinaviešu literaturas. — 7. Iz angļu literaturas. — 8. Iz italiešu jaunākās literaturas. — 9. Iz jaunākās holandiešu literaturas. Visi literaturas pārskati par 1895. gadu. — Rakstnieku karakteristikas: 1) Zudermanis. Pēc A. Šterna. — 2) Pols Verlēns. (Paul Verlaine.) — 3) Sievietes literaturā. Dzejoļi no Liniņa un Janševska. — Sīkumi; Janševska. — Nekrologi. — Grāmatu saraksts, kuras iznākušas 1895. un 1896. gadā. 104 lpp. [Kā bezmaksas premija līdzdota brošura: [J. Kreicberga?] «Aspazija un mūsu kritika. I.» 31 lpp.] *Recenzijas: J. Dravnieks.* — BV. 1896. 289., *K. Graudiņš.* — T. 1897. 2., *K. Z.* — A. 1897. 407. lpp., *T. Zeiferts.* — A. 1897. 170. lpp.

[*Zeiferts, Teodors.*] Latviešu rakstniecība 1895. gadā. Teodora apskatīta. Rīgā, 1896., pie P. Bērziņa komisijā. 37. lpp. 25 kap. *Recenzijas: J. Dravnieks.* — BV. 1896. 239., *J. K.* — A. 1896. 938. lpp.

— Mūsu laikrakstu virzieni. Teodora apskatīti. Rīgā, 1896., pie P. Bērziņa komisijā. 34. lpp. 25 kap. *Recenzijas: Gb.* — BV. 1896. 119.—121., *K. Graudiņš.* — T. 1896. 21., *Janševskis,* [*Jēkabs.*] — B. 1896. 30., *J. K.* — A. 1896. 623. lpp.

[*An.*] Literariskā kustība Spānijā. A. 235.—237. un 312.—314. lpp.

[*An.*] Nikolaja Gogoļa: «Mirušās dvēseles». Tulk. Vizulis. MVp. 19.

[*An.*] Puriņu Klāvs. [Nikolajs Puriņš.] [Ar ģīmetni.] A. 855. lpp.

[*An.*] Saimnieciskie apstākļi un māksla. DL. 28.—30.

**)* Latv. teatris. [Par Hermani Zudermani.] BV. 90.

-b-. Franču jaunākā literatura. MVM. 68. lpp.

-kl-. Saimnieks un kalps. L. N. Tolstoja stāsts. Tulk. Puriņu Jānis. LA. 50.

-tis. «Nezāles». Satira no J. V. T. 49.

Y. Homera Odiseja. 5. burtnīca. K. Mīlenbacha tulkota. LA. 6.

Āronu Matīss, [*arī*] *A.* «Smaidi un asaras jeb dzejnieku labdienas, ko latviskā rakstniecībā sakrājis Kaudzītes Matīss». A. 468.—469. lpp.

[*Balodis, Kārlis, Dr. phil.*] *K. Balods.* Mūsu kritiķi. MV. 17.

Benjamiņš, A. Kritikas lietā. BV. 196.

Bernevics, A. Gada pārskats par Kurzemē iznākušām grāmatām 1896. g. LA. 51. 52. (Nenobeigts.)

Bērziņš, L. Homera Odiseja. K. Mīlenbacha tulk. BV. 43.

— «Jaunais skolotājs». Skatu luga no Zeiboltu Jēkaba. BV. 244.

[*Bērziņš, Rob.*] *R. B.* Aleksandrs Petefi. A. 787.—788. lpp.

Blaumanis, Rūdolfs. Viktors fon Andrejanovs. MVM. 65.—67. lpp.

D. Saimnieciskie apstākļi un māksla. DL. 28.—30.

Dēbners, Teodors, Kalsnavas māc. Gada ziņas, ko Latv. draugu biedr. sapulcē 13. dec. 1895. g. devis Vidzemes direktors. [Vidz. 1895. g. latv. valodā iznākušo grāmatu saraksts.] LA. 4.—7., Mag. XIX./IV. 26.—47. lpp.

D., M. Apsīšu Jēkaba raksti. VII un VIII. Pirmie stāsti. A. 153. lpp.

[*Dravnieks, Jēk.*] *JPd., Hd. J. Pērkoņdēls.* Aleksandrs Petefijs. BVp. 91.

— Apsīšu Jēkaba raksti. IX. Uz pilsētu. — X. Vēstules iz tēvijas. BV. 207.

— «Aspazija un mūsu kritika. I». BV. 289.

— «Latviešu rakstniecība 1895. gadā. Teodora apskatīta». BV. 239.

— «Nezāles». Satira no Z. V. BV. 242.

[*Dravnieks, Jēk.*] *JPd., Hd., J. Pērkondēls.* «Saulītē un pavēnī». Dzejoļi no Ed. Zeibota. II krāj. BV. 289.
E. Domas par naturalismu. B. 41.
Ernsts, O. Kritika. Brīvi atstāstījis Br. Lb. BVp. 264.
Grauduņš, K. Jelgavas Latv. Biedrības teatrī... [Par gaidāmo Aspazijas «Neaizsniegts mērķis» izrādi.] T. 15.
— «Neaizsniegtais mērķis». Drama iz tagadnes no Aspazijas. T. 26.
I. Naturalisms Vācijā. BVp. 108. 119. 131. 148.
J. Jaunākais laikmets krievu rakstniecībā. Pēc A. Skabičevska. BVp. 4. 10. 16.
[*Janovskis, Jēkabs.*] *Janševskis, J. J.* Jelgavas Latv. Biedr. Rakstn. Nod. V. Rakstu krājums. LA. 25.
— Latv. teatris. [Th. (Hāna) romantiska teika «Salacgrīvas zieds».] B. 14.
[*Jansons-Brauns, Janis.*] *J.* «Arkadijas» vasaras teatrs. [R. Tautmiļa-Bērziņa «Bandu bērns» izr. 4. aug.] DL. 176.
— Henrika Ibsena «Sadzīves pīlari» Arkadijā 9. jūn. DL. 128.—132.
— «Hernhutieši», drama no Poruku Jāņa. DL. 64. 65.
— -ns-ns. Iz jaunākās vācu literaturas. DL. 281. 285. 287. 288.
— *J.* «Trīnes grēki». Joki iz laucenieku dzīves. 4 cēl. no Rūd. Blaumaņa». DL. 281.
— Uz pilsētas teatra skatuves. [H. Zudermaņa «Laime kaktā» pirmizrāde 27. janv.] DL. 23. 24.
— Vasaras teatrī «Arkadijā». [D. Zeltiņa «Saites» pirmizrāde 2. jūn.] DL. 122. 123.
K. Dzejas. No Birznieku Latiņas. A. 785. lpp.
K. Idealisma atmošanās. BV. 117. 118.
[*Kārkluvalks, Fr.*] *F. K., M. d., Kareivis.* Kāda rakstniecības jubileja. [50 gadi, kopš iznāca Dostojevska pirmais darbs «Nabaga ļaudis».] BVp. 28.
— Uzskati par mūsu oriģinalo rakstniecību. LA. 27. 28.
— Zobgals kā tautas ārsts un apgaismotājs. BV. 93. 94. 114.
Kaudzītes Matīss. Par latv. nedēļas laikrakstu beletristiku. [Zin. kom. vas. sap. priekšlasījuma atreferējums.] BV. 171. 175.
Kellen, Toni. Iz jaunbeļģiešu literaturas. MVp. 79.
K., J. «Latviešu daiļrakstniecība 1894. gadā». Teodora apskatīta. A. 66.—67. lpp.
— «Latviešu rakstniecība 1895. gadā.» Teodora apskatīta. A. 938. lpp.
[*Kreicbergs, Jānis?*][1] *Brunhilde.* «Beļģijas Šekspirs» Meterlinks. A. 550.—552. lpp.
[*Kreicbergs*][2] Idiozinkrafija[3] vai vielas trūkums? BV. 269.
Kurzemnieks, K. Kā mūsu rakstniecība apspriežama. BznV. 331.—339. lpp.
[*Lasis, Pēter.*] *Strādonis, Str.* Apsīšu Jēkaba raksti, VII un VIII burtnīcas. B. 3.
[*Niedra, Andr.*] *A. N., -dr-dr-.* Aspazijas raksti. A. 434.—441., 930.—935. lpp.
— «Hernhutieši». Drama 5 cēl. no Poruku Jāņa. A. 310. 312. lpp.
— «Vecais pilskungs». Sadzīves aina, Dubura sacerēta. A. 65.—66. lpp.
Ozoliņu Pēters, Rīgas Latv. teatra direktors. Kritiski apcerējumi par dramu. Priekšnesums, turēts Rīg. L. biedr. jautājienu vakarā 7. nov. BVp. 253. 258.
P. Apsīšu Jēkaba raksti. 1) Uz pilsētu. 2) Vēstules iz tēvijas. I. A. 700. lpp.
— Vija no kopotiem Kaudzītes Reiņa rakstu darbiem. II burtn. A. 547. lpp.
[*Poruks, J.*] *P. J., Adagio.* Heinrichs Heine. MVM. 222. lpp.
— «Hernhutieši». Paskaidrojums. BV. 70.

[1] Atšifrējums A. Ģintera.
[2] A. Ģintera atšifrējums.
[3] T. i., idiosinkrazija — pārmērīgs jūtīgums.

[*Puriņš, Nik.*] *P. K., Puriņu Klāvs.* Jelgavas Latv. Biedr. teatrī. [Par Aspazijas «Neaizsniegtais mērķis».] BV. 82.
[*Rūmane, A.*] *A. R.* Druskas iz krievu literaturas. T. 29. 41. 43. 48.
— «Mājas naids». Bēdu luga 5 cēl. no Zeiboltu Jēkaba. T. 14.
Rivuls, P. Trūkums mūsu literaturā. [Par sēnalu un jaunības literaturu.] LA. 26.
Skujenieks, Ed. Par latv. liriskiem ražojumiem. [Zin. kom. vas. sap. turētā referata atstāstījums.] BV. 175.
[*Treimanis, Ed.*] *Zvārguļu Edvards, Zv., Zvārgulis.* «Dzejas no Birznieku Latiņas». MVM. 784. lpp.
— «Jaunības puķu dārzs». Ozoliņu Pētera ziņģes. MVM. 869. lpp.
— «Mīlestības dziesmu vaiņags līgaviņai». No Jūsmiņu Kārļa. MVM. 869. lpp.
[*Vēbers, Aleks.*] *V. S.* Hernhutieši. Drama 5 cēl. No J. Poruka. B. 13.
[*Veismanis J.*] *-sr-, -s-, -m-.* Dzejas no Birznieku Latiņas. LA. 49.
— «Nezāles». Satira no P. V. LA. 50.
— «Saulītē un pavēnī». II. Dzejoļi no Ed. Zeibota. LA. 50.
Zakranovic, Johannes. [Pārspriedums par 1895. gadā Kurzemē iznākušām grāmatām un laikrakstiem.] LA. 2. 3. Mag. XX./I. 47.—57. lpp.
[*Zeiferts, Teodors.*] *Teodors, T.* Augusts Kažoks. A. 510.—514., 612.—616. un 695.—698. lpp.
— «Jaunais skolotājs». Skatu luga 4 cēl. no Zeiboltu Jēkaba. A. 858. lpp.
— «Kazaks Dalbs». Skatu luga no K. Kalniņa. A. 467. lpp.
— Krustiņa Stepermaņa. I. Ganu meita. II. Goda dēļ. A. 468. lpp.
— Latviešu rakstniecības apskats. MVM. 107.—112. lpp.
Z., K. «Pērļu zvejnieks». Fantazija no Poruka Jāņa. A. 387.—388. lpp.

1897.

[*Kreicbergs, Jānis?*]* Aspazija un mūsu kritika. II. Liepājā, 1897. Apg. Liep. Grām. Izd. Biedrība. Druk. Kostoljanecs. 56. lpp. 15 kap. *Recenzijas: J. Bebris,* — BV. 1897. 1. *E. Pīpiņš-Vizulis.* — A. 1898. 387. lpp.
[*Zeiferts.*] *Teodors.* Latviešu lirikas attīstība. Cēsīs un Vecpiebalgā. 1897., pie J. Ozola. 20 lpp. 10 kap. *Recenzija: P.* — A. 1897. 727. lpp.
[*An.*] «Mājas Viesis» uzņēmies aizstāvēt savu tagadējo un avīzes «*Rig. Rundschau*» ilggadīgo līdzstrādnieku Rūdolfu Blaumani. BV. 115.
[*An.*] No Majoriem. Redakcijas piezīme. [Par Zudermaņa lugu «Gods».] BV. 205.
[*An.*] «Sarkanās puķes». Dzejoļi no Elzas Rozenberg (Aspazijas). MVM. 949.—950. lpp.
[*An.*] «Vecā Stendera raksti. I. Pasakas un stāsti». BV. 96.
[*An. Āronu Matīss?*] Baumaņu Kārlis. A. 70. lpp.
— Vija no kopotiem Kaudzītes Reiņa un Matīsa rakstu darbiem. 3. burtn. A. 890. lpp.
-ņa. Modernas kritikas paraugs. [Pēc kāda «*Das Magazin für Litteratur*», iesp. Otto Ernsta raksta.] MVM. 71. lpp.
A. Nogrimis zvans. Gerharda Hauptmaņa teiksmu drama. (Pēc Fr. Štāla kritiska apcerējuma.) BVp. 20.
Āronu Matīss [*arī*] *A.* «Dzejas pūrs». Zvārguļu Edvarda sakārtots. A. 887.—890. lpp.
— Par kritikas laikmetu latviešu literaturā. A. 667.—969. lpp.
[*Bebris, Juris.*] *Bīderu Juris.* «Aspazija un mūsu kritika». I. (Sarakst. Brunhilde?) B. 1.

* A. Ģintera atšifrējums.

[*Bebris, Juris.*] *Bideru Juris.* Derīgu grāmatu apgād. Noda|as 1897. gada izd. (1. Apsīšu Jēkaba raksti. XI. Vēstules iz tēvijas. 2. Gaisa jūra. Pēc Agn. Džiborna. 3. Vecā Stendera raksti. I. 4. Citu tautu rakstnieki. IV. Burve. El. Oržežko. 5. H. Vagnera. Pirmie stāsti iz dabas mācībām. II da|a. 6. Luis Pastērs. Pēc prof. Timirazeva apstrād. J. Upenieks. 7. Jura Neikena izlasīti raksti. I.) B. 51.

Bernevics, A. Gada pārskats par Kurzemē iznākušām grāmatām 1897. g. Lasīts Latv. Draugu biedr. sapulcē. 9. dec. 1897. g. LA. 51.—53.

— [Pārspriedums par 1896. g. Kurzemē iznākušām latv. grāmatām un laikrakstiem.] Mag. XX./1. 52.—68. lpp.

Bērziņš, L. Pārskats par beletristiku latviešu nedē|as un mēnešrakstos. 1896. g. BV. 242. 248. 254.

Bērziņš, Rob., [arī] R. B. «Dzejas pūrs». Oriģinaldzejo|u krājums, Zvārgu|u Edvarta sakārtots. LA. 48.

— Pasakas. Sacerējis Anss Lerchs-Puškaitis. II burtnīca. LA. 29.

Dēbners, Teodors, Kalsnavas māc. Gada pārskats par Vidzemē iznākušām grāmatām 1896. g. Priekšā lasīts Latv. Draugu biedr. sapulcē 11. dec. 1896. g. LA. Mag. XX./I. 69.—101. lpp.

[*Dravnieks, Jēkabs.*] *J. Pd., Hd.* Ang|u romans. Literarisks apskats pēc «NDR». BVp. 55.

— Apsīšu Jēkaba raksti. XI. Vēstules iz tēvijas. BV. 95.

— A. Saulietis. «Meža šalkas». BV. 91.

— *J. Pd.* Atbilde Janševska kungam. [Par Mopasana stāstiņu tulkojumu valodu.] BV. 267. 268.

— Dzejas no Ed. Veidenbauma. BV. 27.

— «Jura Neikena izlasīti raksti. Teodora izlasīti un sakārtoti. I. Stāsti.» BV. 245.

— «Saules stari un mākoņi.» Dzejo|i no Podnieku Kār|a. BV. 169.

Gb. «Jura Neikena izlasīti raksti». Teodora sakārtoti. I. Stāsti. LA. 49.

Graudiņš, K. Kritikas laikmets latv. literaturā. Citreiz un tagad. T. 44.

H. Ed. Zeibota «Balades un romances». MV. 2.

Hofmans, A. Zardiniešu tautas dzeja. Brīvi atstāstījis L-s. BVp. 3.

Jankovskij, J. Iss pārskats par Amerikas lat. dzīvi un literaturu. T. 23.

[*Janovskis, Jēkabs.*] *Janševskis.* Gija Mopasana stāstiņš... [Atbilde J. Dravniekam, it kā šie stāstiņi slikti tulkoti.] BV. 264.

[*Jansons-Brauns, Janis. An.*] Henrika Ibsena «Nora». [Nenobeigts, jo DL. tika uz 8 mēn. aizliegta.] DL. 135.

— «Potivara nams». Rūd. Blaumaņa. DL. 70.

— *J.* Uz Jonatanas biedr. skatuves. [Zeibolta «Jaunais skolotājs».] DL. 71.

[*Jēgers, Haralds.*] *H. J.* Krievu dai|literaturas jaunākais laikmets. Literarisks apskats. BVp. 259. 265. 270.

K. «Vecā Karlīne». No Annas Brigader. A. 487. lpp.

Kārkliņš, Ernests [Zeltmatis]. Mūsu dramatiskā rakstniecība. A. 855.—864., 943.—951. lpp.

Lerchs-Puškaitis, Ansis. Izskaidrojums. [Par stāstā «Vientulis» attēlotā tipa īstenību.] A. 967. lpp.

Mārtiņš. «Sāpēs un smaidos». Dzejo|i no Zvārgu|u Edvarda. (Ed. Treimaņa). MVp. 7.

Milenbachs, K. Vācu rakstnieku kļūdas latviešu valodā. A. 721.—724. lpp.

[*Niedra, Andr.*] *A. N., -dr-dr-.* Aspazijas raksti. [Zaudētas tiesības.] A. 380.—284. lpp.

Ozoliņu Pēteris, [arī] P. O. «Kritiski apcerējumi par dramu. III. Hamlets, Dāņu princis». Bēdu luga no Viliama Šekspira. BV. 55.

P. Iz latviešu ciemiem. Stāstiņi no Ed. Zeibota. A. 965. lpp.

— «Jura Neikena raksti». I. Stāsti A. 890. lpp.

P. «Latviešu lirikas attīstība». No Teodora. A. 727. lpp.
— «Vecā Stendera raksti». I. Sakopojis K. Kundziņš. A. 486. lpp.
[*Pipiņš, Ermanis.*] *V[izulis]*. Čigāniete, skatu luga no Rozentāla-Krūmiņa. A. 811. lpp.
— Ievērojamākās parādības mūsu rakstniecībā. A. 301.—306. lpp.
— Pretatbilde Rozentāla-Krūmiņa kungam. [Lugas «Čigāniete» lietā.] A. 966. lpp.
— Sarkanās puķes. Dzejoļi no Elzas Rozenberg (Aspazijas). A. 890. lpp.
[*Poruks, J.*] *P. J., Adagio.* Jānis Volfgangs fon Ģēte. MVM. 2.—4. lpp.
[*Rainis, J.*] *R.* Ibsena jaunākā luga «Džons Gabriels Borkmans». MVp. 37.
— Vēstule iz Berlines. [Bezdarbnieki. G. Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] MVp. 1.
— Vēstules iz Berlines. III. [Jaunākie teatra uzvedumi.] MVp. 10.
Rozentāls-Krūmiņš. Lugai «Čigāniete». [Autora piezīmes un paskaidrojumi.] T. 40.
[*Roze, Jēk.*] *Ligotņu J[ēkabs]*. Lugas «Čigāniete» lietā. [Atbilde uz E. Pīpiņa recenziju.] A. 965. lpp.
[*Rūmane, Anna?*] Jaunāko laiku krievu literaturas zvaigznes. (Skices iz krievu literaturas). T. 29. 30. 33. 36. 38. 39. 40.
T-s. «Sarkanās puķes». Dzejoļi no E. Rozenberg-Aspazijas. B. 52.
[*Treimanis, Ed.*] *Zvārguļu Edvards, Zv., Zvārgulis.* A. Saulieša dzejoļi «Meža šalkas». MVM. 310. lpp.
— «Balt. Vēstnesis» kā dzejas pazinējs. MVp. 46.
[*Veismanis, J.*] *-sr-., -ss-., -m-.* A. Saulietis. «Meža šalkas». Dzejoļi. LA. 21.
— Ed. Veidenbaums. «Dzejas». LA. 10.
— Ed. Zeibota «Balades un romances». LA. 4.
— «Iz latviešu ciemiem». Stāstiņi no Ed. Zeibota. LA. 50.
— «Sāpēs un smaidos». Dzejoļi no Zvārguļu Edvarta (Ed. Treimaņa). I krājums. LA. 4.
— «Sāpēs un smaidos». Dzejoļi no Zvārguļu Edvarta (Ed. Treimaņa). II krājums. LA. 50.
— «Saules stari un mākoņi». Dzejoļi no Podnieku Kārļa. LA. 21.
— Vecā Stendera raksti. I. Pasakas un stāsti. Sakop. K. Kundziņš. LA. 24.
Vērotājs. «Mājas Viesis». [Par Zeiboltu Jēkaba lugu «Mājas naids» un Zudermaņa «Gods».] BV. 204.
[*Zālīte, P., un Rainis. An.*] Ģētes «Fausts» un «Balt. Vēstnesis». MVp. 22.
[*Zālītis, Valdemārs-Valdis.*] *B.* Latv. teatris. [Zeiboltu Jēkaba «Mājas naids».] A. 252.—253. lpp.
— «Potivara nams». Drama no Rūd. Blaumaņa. A. 330.—331. lpp.
[*Zeiferts, Teodors.*] *Teodors, T.* A. Saulietis. «Meža šalkas». A. 403. lpp.
— Georgs Brandess. A. 62.—70., 141.—146., 314.—318., 389.—392., 469.—473. lpp.
— «Sāpēs un smaidos». Dzejoļi no Zvārguļu Edvarda (Treimaņa). A. 169.—170. lpp.
— Sarkanās puķes. Dzejoļi. Elzas Rozenberg (Aspazijas). JR. 185.—186. lpp.
Zeltiņš, D. Cien. «Balt. Vēstn.» red. [Protests pret E. Kārkliņa latv. lugu novērtējumu Zinību Komis. vasaras sapulcēs.] BV. 153.
[*Zilbers, Eduards.*] Sudrabu Edžus. Ādams Mickevičs pēc Piotra Chmielovska. MVM. 306.—309., 379.—382., 430.—433., 510.—513. lpp.
— Iz slavu pasaules. MVM. 230.—232. lpp.

1898.

Jansons, Alis. Mūsu grāmatu izdevēji un franču rakstnieki. — Cik izmaksātu latviešu konversacijas vārdnīcas izdošana? Divi raksti no — —. Paša apg. Rīgā, 1898. Pie J. Krastiņa komisijā. 15 lpp. 20 kap.

Jansons, J. [*Brauns.*] Mūsu modernās jaunavas un viņu naidnieki literaturā. Kritisks apskats no — —. Apg. Emilija Upīt. Rīgā, 1898., pie Ernst Plates. 24 lpp. m. 15 kap.
[*An.*] Ādolfa Alunāna jaunākā luga «Labi cilvēki». MVp. 10.
[*An.*] Ādolfa Alunāna jaunākā luga «Labi cilvēki» un laikraksts «Mājas Viesis». BV. 52.
[*An.*] Krievu kritiķi. Beļinskis. BVp. 137. 142.
[*An.*] Mājas Viesa humors un satira. BV. 203.
[*An.*] Rakstu tulkotājiem. A. 491. lpp.
[*An.*] Sacensības stāsti. [Uz sacensību iesūtīto stāstu iztirzājums.] MVM. 717.—720. lpp.
[*An.*] Visarions Grigorjevičs Beļinskis. [50. gadu nāves dienas atcere.] BV. 117.
— Iz ārzemju tagadējās rakstniecības. I. Ē. Zolā jaunākais romans. [Parize.] BV. 126.—128.
-s. Angļu literatura. A. 389. lpp.
A. Michails Jurjevičs Ļermontovs. MVM. 1.—6. lpp.
Ārona Matiss, [*arī*] *A.* Pretizskaidrojums. [Uz Millera-Zariņa Kārļa rakstu «Neaicinātam kritiķim».] BV. 187.
— «Stari». Teodora dzejoļi. A. 157. lpp.
[*Bebris, Juris.*] *Bīderu Juris.* Apsīšu Jēkaba tulkotie raksti. I. Jaunais anglis. No V. Haufa. II. Mazais lords. Stāsts no F. H. Bernetas. B. 21.
— «Iz latviešu ciemiem». Stāstiņi no Ed. Zeibota. BV. 27.
Bernevics, A. Gada pārskats par Kurzemē iznākušām grāmatām 1898. g. Lasīts Latv. Draugu biedr. gada sap. LA. 50.—52.
Bērziņš, L[*udis*]. Beletristiskie raksti latv. mēnešrakstos. [Zin. kom. vas. sap. turētā priekšl. atreferējums.] BV. 138.
Bērziņš, Rob. [*arī*] *R. B.* «Jura Neikena izlasīti raksti». II. Dzejas. LA. 21.
Cinis, P. Jauns rakstnieks. [A. Dāvīds un rakstnieku pabalsta lieta.] DL. 130.
— Pretizskaidrojums. [A. Dāvīdam.] DL. 134.
Dāvīds, A. Izskaidrojums. [Uz P. Ciņa jautājienu.] DL. 133.
[*Dravnieks, Jēk.*] *J. Pd., Hd.* Apsīšu Jēkaba raksti. XII. Vecā baznīciņa. BV. 15.
— «Mājas Viesim». [Par Ģētes «Faustu» un viņa tulkojumu.] MV. 160.
— Mūsu rakstniecība. BV. 249.
— «Pamāte». Skatu luga piecos cēlienos. Sarakst. J. Mežs. BV. 46.
— «Saites». Drama iz tagadnes no D. Zeltiņa. BV. 22.
— «Stari». Teodora dzejoļi. BV. 29.
Gb. Latviešu beletristikas grāmatas 1896. gadā. BVp. 208. 214. 220. 226.
Gr., K. «Saites». Drama 4 cēl. no D. Zeltiņa. A. 69.—71. lpp.
Hilners, G. Gada pārskats par Vidzemē iznākušām grāmatām 1897. g. LA. 7.—9.
[*Janovskis, Jēkabs.*] *Janševskis, J. J.* «Stari». Teodora dzejoļi. BV. 98.
Kārkliņu Ernests [*Zeltmatis*]. Vēsturiskā drama. A. 290.—295. lpp.
Kl., J. Rakstu krājums. Dēla un brāļa piemiņai. Radiem, draugiem un pazīstamiem no Zariņu Kārļa (K. Millera). A. 147. lpp.
Klestrova, Katy. «Sarkanās puķes». Šis un tas par latviešu liriku. [Tulkoj. no «Ļibavsk. Nov.»] DL. 83.
[*Ķeniņa, Anna, dzim. Rūmane.*] *A. R.* Druskas iz franču literaturas. T. 10.—15., 23.—25., 28.—31., 33., 34.
— Mūsu rakstniecības labā. T. 35.
[*Lasis, Pēteris.*] *Strādonis, Str.* «Jura Neikena izlasīti raksti». II. B. 11.
— Krievu rakstnieks un kritiķis Visarions Gregorovičs Beļinski. B. 30.
[*Millers-Zariņu Kārlis.*] Āronu Matīsa «Pretizskaidrojumam». BV. 198.
— Neaicinātam kritiķim. [M. Ārons par «Rakstu krājums dēla un brāļa piemiņai».] BV. 182.

P. Vensku Eduarda «Pastarītes». A. 241. lpp.
[*Pipiņš, Ērm.*] *V-lis., V., Vizulis.* «Aspazija un mūsu kritika». Liepājas Latv. grām. Izd. Biedr. apg. A. 387. lpp.
— Derīgu grāmatu apg. Nod. 1897. g. izdevumi. JR. I. 188.—189. lpp.
— Iz jaunākās rakstniecības. A. 460.—464. lpp.
— Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības. JR. 147.—154. lpp.
— «Labi cilvēki». Sadzīves aina no Ādolfa Alunāna. A. 228. lpp.
Pļavinskis. Iz latviešu ciemiem. Stāstiņi no Ed. Zeibota. B. 7.
Poruks, J. Par mūsu jaunāko rakstniecību. BV. 183.
Priedulājs. Balsis iz publikas. [Par jauno strāvu un «sārti ziedošo inteliģenci», tās izviršanu.] Aus. 9.
[*Rainis, Jānis.*] Aleksandrs Sergejevičs Puškins. MVM. 161.—166., 460.—465. un 524.—529. lpp.
— Francijas jaunākā literatura. MVM. 49. 50.
Smits, P., cand. phil. «Austrums» kā kritiķu kritiķis. MVM. 875.—877. lpp.
V. «Apziņas dzelons». Stāsts no Fr. Krastiņa. LA. 33.
V. Art. V. Bērziņš. [Mīles Vīrs.] «Dzimtenes kalnos, dzimtenes lejās». LA. 33.
Veinbergu Jūlijs. «Sadzīves viļņi». Romans no Teodora Rolanda [J. Mātera]. BV. 118.
[*Veismanis, J.*] *—sr—, —ss—, —m—.* Kārlis Skalbe. «Mazas ainas. I. Pie jūras». Dzejas. LA. 35.
— «Pamāte». Skatu luga 5 cēl. Sarakst. J. Mežs. LA. 17.
— Par latviešu dramatisko literaturu 1897. g. [Zin. Komis. vas. sap. turētā priekšnesuma atreferējums.] BV. 147.
— «Sveiks!» Jautras dziesmas no Ludena Jēkaba. II burtn. LA. 35.
Vēlais. «Sadzīves viļņi». Romans no Māteru Jura. T. 19.
V., P. P. Sarķis †. MV. 29.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* Dzejas pūrs. Oriģinaldzejoļu krājums. Zvārguļu Edvarda sakārtojums. JR. I. 186. lpp.
— Iz laikrakstu beletristikas. (1. Fausta tulkojums. 2. Robs. No Janševska. 3. Blaumaņa jaunākie ražojumi. 4. Sieviešu ienaidnieks. Romans no J. Purapuķes.) JR. I. 189.—191. lpp.
[*Zeiferts.*] *T., Teodors.* Jaunākā latviešu lirika. I. Edvards Veidenbaums. DL. 154. 155.
— Latviešu lirika 1897. gadā. Vispārējs atskats. A. 43.—44. lpp.
— Latviešu lirika 1897. gadā. [Zin. kom. vas. sap. turētā priekšlasījuma atreferējums.] BV. 142.
— Mūsu dienas laikrakstu beletristika 1897. g. A. 279.—285. lpp.
— Mūsu dienas laikrakstu beletristika 1897. g. [Zin. kom. vas. sap. turētā priekšlasījuma atreferējums.] BV. 143.
— «Sāpēs un smaidos». Dzejoļi no Zvārguļa Edvarda (Treimaņa). A. 156. lpp.
— Vensku Edvarts [Skujenieks]. JR. I. 19.—30. lpp.
[*Zeiferts.*] «Vija no kopotiem Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa rakstu darbiem. VII burtnīca.» A. 387. lpp.
[*Zilberts, Eduards.*] *Sudrabu Edžus.* Horvacija. Rakstniecība. Pēc «Wielka encyklopedia powscechna». MV. 358.—368. lpp.

1899.

[*An.*] Aleksandrs Sergejevičs Puškins. BV. 114. 115.
[*An.*] Aleksandrs Sergejevičs Puškins. DL. 115.
[*An.*] Andrejs Pumpurs. MVM. X. 798.—800. lpp.
[*An.*] Atkal izgāzušies. [Apsūdzība pret Aus. red. izbeigta.] Aus. 12.
[*An.*] Cīņa pret «Fausta» latvisko tulkojumu. MV. 6.

[*An.*] Domas par mūsu kritiku. (Iesūtījums.) BV. 267.
[*An.*] Iz literariskās pasaules. [Apskati par jaunāko pasaules literaturu.] DLp. 30. 36. 42. 48. 54. 59. 65. 71. 77. 83. 88. 92. 97. 102. 107. 113. 117. 128. 134. 139. 145. 157. 162. 168. 174. 180. 186. 192. 198. 204. 210. 216.
[*An.*] Ko čeku tauta darīja, lai paceltu un izkoptu savu literaturu? B. 12.—18.
[*An.*] Kotļerovska 100 gadu jubileja. A. 68.—69. lpp.
[*An.*] «Paziņas». Fabulas no Mēlgaļa». BV. 288.
[*An.*] Policijas negantības. [Beigusies iesāktā prāva pret jaunstrāvniekiem.] Aus. 6.
[*An.*] Vija no kopotiem Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa rakstu darbiem. V, VI un IX burtnīcas. A. 147. lpp.
[*An.*] «Ziedonī un rudenī». Dzejoļi no Teodora Ragovska. LA. 14.
[*An.*] Zviedru literatura. DL. 249.
+ + Kāds vārds mūsu kritiķiem. BV. 142.
—*a*—. Vai Amerikai ir sava tautiska literatura. DL. 186.
—*e*—. «Makbets». Bēdu luga no V. Šekspira. Tulk. Fr. Ad[amovičs]. BV. 80.
—*s*. Jaunākie franču romanisti. A. 77. lpp.
—*ts*. Zinību komisijas vasaras sapulcēs sniegtie apskati par rakstniecības ražojumiem. DL. 151.
—*y*—. Par krievu kritiķi Beļinski. [Pēc Vl. Solovjova runas.] A. 76. lpp.
A. [*Fr. Roziņš?*] Latviešu socialistu prāva. LStr. 1.
A[*sars, Jānis?*] Dāņu novelistika. DL. 236.
[*Asars, J.*] Jaunākā Šveicijas literatura. DL. 187.
— Jaunčeķu literatura. DL. 206.
— Tagadējais literaturas virziens Krievijā. [Arī par Maksima Gorkija darbiem.] DL. 168. 169.
[*Aspazija*], *arī Asp.* [*An.*] Henriks Senkjevičs. DL. 12.
— Ibsena «Nora», Literarisks atskats. Suzk. 1900. gadam. 60.—70. lpp.
— Jaunā holandiešu literatura. DL. 72.
— Kas bija pirmā dzejniece? [Deboras dziesma bībeles piektā soģu grāmatā.] MVM. 220.—223. lpp.
B. [*Blaumanis?*] «Fūrmans Henšels», Gerh. Hauptmaņa luga. MVM. 76.—77. lpp.
— Kaut kas par Gerhardu Hauptmani. MVp. 6.
Bernevics, A. Ziņojums par grāmatām un laikrakstiem, kas 1899. g. Kurzemē iznākuši. Priekšā lasīts Latv. liter. biedr. sapulcē 8. dec. 1899. g. LA. 50.—52.
Bērziņš, L[*udis*]. Daiļliteratura mūsu nedēļas un mēnešrakstos. [Zin. kom. vas. sapulcēs turētā priekšl. atreferējums.] DL. 147.—150.
— Pārskats par oriģinalrakstniecību latviešu nedēļas un mēnešrakstu feļetonos 1898. g. (Ref. Zin. kom. vas. sapulcēs.) JR. III. 99.—110. lpp.
Bērziņš, Rob., [arī] R. B. «Arestants», Lejas-Krūmiņa oriģinaltēlojums. LA. 52.
[*Blaumanis, Rūd.*] *R. Bl., [arī]* — .. Kukulis. [Teodora Ragovska dzejoļi. «Ziedonī un rudenī».] DL. 59.
— Iz Ļeva Tolstoja dzīves. DL. 179.
— Jauns latv. dzejnieks. [Fr. Hunchena «Etides poezija».] DL. 68.
— Piezīme. [Pie kāda rīdzenieka raksta «Vēlreiz Hunchena dzejoļi».] DL. 87.
— Reklama non plus ultra. [Teod. Rogovska dzejoļi «Ziedonī un rudenī» un DL. satiriskās kritikas izmantošana par šo grāmatu.] DL. 66.
Brandess, Georgs. Pasaules literatura. Tulk. —a—. DL. 244.
— Puškins un Ļermontovs. MVM. 461.—467. lpp.
[*Bundža, D.*] Atpakaļrāpuļi karā pret «Ausekli». [Polemikas sākums pret reakcionaro «Amerikas Latviešu Avīzi» un tās aprindām.] Aus. 4.
— Bibliografija. [Par 1898. g. izdoto brošuru «Nost ar jaunajiem», kurā «domas, jēdzieni vietu vietām tā sajaukti un sagrozīti, ka grūti saprast...» un pielaistas politiskas nepareizības.] Aus. 5.

[*Bundža, D.*] Žurnalistu dienas vērojumi. [Par «Amerikas Latviešu Avīzi».] Aus. 10.
[*Dievkociņš*] *Jūlijs.* «A. S. Puškins». Apg. Der. Nod. DLp. 123.
Dravnieks, Jēk. Piemetinājums pie raksta «Kāds vārds mūsu kritiķiem» [Par Sokoļnikova romanu «Varmācība un atriebšanās». Pīpiņa recenzijā.] BV. 145.
Hilners, G. Ziņojums par grāmatām un laikrakstiem, kas 1898. gadā Vidzemē iznākuši. Priekšā lasīts Latv. Draugu biedr. sapulcē 8. dec. 1898. g. LA. 4.—11., 13.—15.
— Ziņojums par 1899. gadā Vidzemē iznākušiem laikrakstiem un grāmatām. Priekšā lasīts Latv. liter. biedr. gada sapulcē 8. dec. 1899. g. DL. 280.—285.
Kāds rīdzenieks. Vēlreiz Hunchena dzejoļi. DL. 87.
[*Kaudzītes Reinis*] *R. Vidzemnieks.* Par dažiem vārdiem mūsu rakstniecībā. A. 145.—148. lpp.
Klaustiņš, Roberts. Jaunākā latviešu lirika. Kritisks apcerējums. Zvārguļu Edvards. DL. 7. 8.
— Aspazija. DL. 12. 13.
[*Kundziņš, J.*] *Zvanis.* Bibliografija. [Par «Amerikas Latviešu Avīzes» raksturu un gaitu, no 1896. gada sākot.] Aus. 2.
Lejas-Krūmiņš [*Teodors*]. Mūsu stāstu grāmatas. JR. III. 152.—156. lpp.
Milenbachs, K. Cien. redakcija. [Pie polemikas par «Fausta» tulkojumu.] MV. 6.
Niedra, Andr. Almanzora [K. Šuberta] rakstnieka dāvanas. A. 144.—147. lpp.
— «Fausts». Traģedija no Ģētes. Tulk. Aspazija un Rainis. A. 156.—159. lpp.
— Balsis iz publikas. [Atbilde J. Vidiņam, «Estetiskā ideala» tulkotājam.] DL. 26.
— «Dzīves solījums». No Dzirksteļa. A. 386. lpp.
— Grēcinieka sirds. Zvārguļu Edvarda dzejoļi. A. 324.—325. lpp.
— [*An.*] Jaunā pasaule. Aug. Deglava romans. A. 322.—324. lpp.
— Labi cilvēki. Sadzīves aina no Ād. Alunāna. A. 64.—66. lpp.
— Lejas Krūmiņa «Arestants». A. 225. lpp.
— Par kritikas uzdevumu. A. 318.—321. lpp.
— *Semper stilum vertas.* [Par valodas nepareizībām latv. žurnalistikā.] A. 394.—396. lpp.
P. Par mūsu oriģinallugu nozīmi. (Iesūtījums no kāda teatra drauga.) BV. 124.
[*Pīpiņš, Ērm.*] *V., Vizulis, V-lis.* [*An.*] Abzalona mati. Bjernsona novele. CR. I 112. lpp.
— Derīgu grāmatu apgād. Nodaļas izdevumi. JR. II 167.—168. lpp.
— [*An.*] Gerh. Hauptmaņa «Fūrmanis Henšels». CR. I 112. lpp.
— [*An.*] Iz krievu jaunākās lirikas. CR. I 113. lpp.
— Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības. JR. II 106.—113. lpp.
— Latviešu dienas laikrakstu beletristika 1898. gadā. DL. 134. MVp. 33. 34.
— [*An.*] Maksima Gorkija raksti. CR. I. 111. lpp.
— Rakstniecības apskati, kritika. CR. I. 114.—115. lpp.
[*Poruks, Jānis*] *arī P. J., Adagio.* Aleksandrs Sergejevičs Puškins. MVp. 19. 20., MVM. 397.—398. lpp.
— Kurš ir tagadnes ievērojamākais rakstnieks? MVM. 475.—477. lpp.
R. Par dzeju sētā un skolā. PaidK. 1900. gadam. 44.—71. lpp.
[*Rainis, J.*] *R., R.—.* Amors un Psiche. Dzeja no Rob. Hamerlinga. [Ievads tulkojumam.] MVM. 725.—726. lpp.
— Gerharda Hauptmaņa: Fūrmanis Henšels. MVp. 1. 3. 4.
[Rainis.] [An.] M. Gorkijs. SuZK. 1900. gadam. 44.—47. lpp.
— Par poļu jaunlaiku romaniem. DL. 36. 37.

— Volfganga Ģētes «Ifiģenija Tauridā». [Ievads tulkojumam.] MVM. 2. lpp.

[*Roze, Jēk.*] Līgotņu J[ēkabs]. «Пушкин в латышской литературе. Я. Лаутенбаха». LD. 1.

[*Roziņš, Fr.*] *Redakcija.* Ko mēs gribam. LStr. 1.

Rucels. Paskaidrojums. [Pie Vizuļa-Pīpiņa Zinību kom. vas. sapulcēs lasītā referata it kā nepareizo atstāstījumu DL.] BV. 136.

[*Veismanis, J.*] *—sr—, —ss, —m—.* Almanzora [Šuberta] stāsti. LA. 49.

— Apsīšu Jēkabs. [Ar ģīmetni.] Mkal. 1900. gadam. 33.—35. lpp.

— Dzīves solījumi. Sarakst. Dzirkstelis. LA. 46.

— «Etides poezijā». No Fr. Hunchena. LA. 18.

— «Latviešu brīvības gādātājiem un dāvātājiem». Sešas odas Garliba Merķeļa piemiņai no Janševska. LA. 46.

— Zvārguļa kuplejas. I. LA. 46.

Vi. Aleksandrs Puškins. T. 21. 22.

— Nopietns atgādinājums mūsu dzejniekiem un vispārīgi literaturas piekopējiem. T. 49.

Vidiņu Jānis. «Balt. Vēstneša» «Paviršības jeb nezināšanas» lietā. [Par «Estetiskā ideala» tulkojumu MVM.] DL. 25.

Viesuls. Balsis iz publikas. Vēstules no Bostonas. [Par vietējo sieviešu biedrību jautājumu izskaidrošanas vakariem un «Amerikas Latviešu Avīzi».] Aus. 12

Zālīts, P., Dr. philos. Kāda kritika nedrīkst būt? DL. 29. 30.

[*Zeiferts, Teodors.*] *Teodors, T.* Apsīšu Jēkabs. JR. II. 62.—77. lpp.

— Beletristiskas grāmatas 1897. gadā. JR. II. 165.—166. lpp.

— Jauns virziens [latv.] rakstniecībā. JR. II. 174. lpp.

— Latviešu lirikas grāmatas 1897. gadā. JR. II. 163.—164. lpp.

— Lirika 1898. gadā. Priekšlasījums RLB zin. kom. vasaras sapulcēs. MVM. 596.—600. lpp.

— Literariska kronika. JR. III. 197.—204. lpp.

— Lugas. I. JR. II. 168.—170. lpp.

— Par tautību rakstniecībā. [Zin. kom. vasar. sapulcēs turētā priekšlasījuma atreferējums.] DL. 133.

— Vija no Kopotiem Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa rakstu darbiem. III burtnīca. JR. I 185. lpp.

[*Zilbers, Eduards.*] *Sudrabu Edžus.* Ādams Mickevičs. A. 124. lpp.

Zīmeklis. Veca ideja. No jauna uzsildīta. A. 46.—52. lpp.

1900.

[*An.*] Bezcenzuras raksti. [«Katra strādnieka ievērībai». D. Bundžas lokalizējums, mēnešr. Aus.] LStr. 3.

[*An.*] Bezcenzuras raksti. [«Komunistu manifests».] LStr. 6.

[*An.*] Bibliografija. [LStr. Nr. 4 un «Amerikas sabiedroto Valstu socialistiskās strādnieku partijas manifests».] Aus. 4.

[*An.*] Bibliografija. [Žurnala LStr. 1. numura apskats.] Aus. 1.

[*An.*] Domas par dažām ievērojamākām parādībām mūsu literaturā. DL. 229.—233.

[*An.*] Dr. Garlība Helviga Merķeļa piemiņai, DL. 95.

[*An.*] «Jaunais gadu-simtenis». Deklamacija no Ed. Treimaņa. A. 371. lpp.

[*An.*] Jukums Paļevičs †. MV. 30.

[*An.*] Lamāšanās nav pierādījums. [Polemika ar «Amerikas Latviešu Avīzi», kas nevar atspēkot 1899. g. 12. numurā Viesuļa rakstā minētos faktus.] Aus. 1.

[*An.*] Mūsu daiļliteratura. (Iesūtījums.) BV. 14.
[*An.*] «Narodovoļecs.» [Burceva laikrakstu un tā likteni.] LStr. 3.
[*An.*] Nelaimīgi soļi jeb: Mīlestība visu piedod. Humoreska no J. Mazupes. A. 469. lpp.
[*An.*] «Neredzīgais Indriķis un viņa dziesmas». No L. Bērziņa. A. 370. lpp.
[*An.*] «Sirdis starp sirdīm». Poruku Jāņa sakopoti stāsti. A. 469. lpp.
[*An.*] Somijas literatura. DL. 59.—63.
[*An.*] Tik vajaga zināt, kā izlīdzēties. LStr. 4.
[*An.*] «Viļņi». Drama 5 cēl. no Vārnzemja. A. 664. lpp.
—.—Krievu rakstniecība 1899. gadā. DL. 82. 87.
A. Franču humoristi. DL. 173. 174.
A. Tarass Grigorjevičs Sevčenko. A. 1108.—1111. lpp.
[*Albāts, Hermanis.*] *H. A.* Ed. Treimaņa deklamacija «Jaunais gadu simtenis». JR. IV. 229. lpp.
— Iz laikrakstu beletristikas. JR. IV. 234.—237. lpp.
— Nāves ēnā. Novele no Rūd. Blaumaņa. JR. IV. 231. lpp.
— Sīkās nātres. Alkšņa-Zunduļa dzejas. JR. IV. 230. lpp.
Āronu Matīss, [*arī*] *A.* Upīša (E. Birznieka) stāsti. A. 855. lpp.
[*Asars, Jānis.*] *J. As., As., J.* Fridricha Hebeļa dramas. DL. 262. 263. 267.
— Par Knutu Hamsunu sakarā ar moderno rakstniecību vispārim. DL. 246. 247.
— Vildenbrucha «Erasma meita». MVM. 859.—862. lpp.
[*Aspazija*], *arī Asp.* Aiz dzimtenes šaurajām robežām. Piezīmes par kādiem Baltijas vācu rakstniekiem. [Teod. Herm. Panteniuss, Viktors f. Andrejanovs, Eduards Ķeizerlings.] MVM. 826.—832. lpp.
— Hermans Zudermans un viņa jaunākā drama [«Johannes»]. DL. 245.
— Nākotnes romans. DL. 291. 292.
— Spāniešu romanu rakstnieki. DL. 270. 271.
B., V. Balsis iz publikas. [Par Andr. Niedras priekšlasījumu «Kāpēc mūsu rakstniecība tik drūma».] DL. 55.
[*Bebris.*] *Bīderu Juris.* Pēdējā laikā iznākušas grāmatas. (1. Heines dzejas. Tulk. Janševskis. 2. Astoņi priekšlasījumi par veselības kopšanu. Prof. Dr. H. Bichnera. 3. Cilvēka cīņa ar dabu.) B. 45.
— Pēdējā laikā iznākušas grāmatas. (1. Grieķu prātnieks Diogens. 2. Ziedu lapiņas. No D. Ķaigorodova. 3. «Vija». XV burtn. 4. «Garīgas dziesmas skolai un bērnu dievkalpošanai.») B. 46.
— Pēdējā laikā iznākušas grāmatas. (1. «Vija». VII, VIII, X un XI burtn. 2. Upīša stāsti. 3. Sirdis starp sirdīm. Poruku Jāņa stāsti.) B. 49.
Birznieks, K. Kāds vārds par kritikām Zin. kom. vasaras ārkārtējās sapulcēs. DL. 188.
— Kur meklējami drūmā virziena cēloņi rakstniecībā? DL. 131.
[*Blaumanis, Rūd.*] *R. Bl.* Roberts Bācs [un viņa izdevumi.] DL. 246.
Dermanis, V[*ilis*]. Eduards Veidenbaums savā dzejā. JR. IV. 39.—48. lpp.
[*Dievkociņš*] *Jūlijs.* Par ungaru literaturu. DL. 219.
Dravnieks, Jēk. Viļņi. Drama no M. Vārnzemja. BV. 158.
(Ermanis, J., māc.) Par pesimismu, kā tas parādās mūsu jaunākā dzejā. [Referata atstāstījums.] BV. 283.
Hilners, G. Cien. «Dien. Lapas» redakcijai! [Piezīmes pie «DL» atreferējuma par Vidzemē iznākušiem laikrakstiem.] DL. 3.
— Pārlabojums [pie Latv. literariskā biedr. lasītā referata atstāstījuma.] BV. 29.
— Ziņojums par 1899. gadā Vidzemē iznākušiem laikrakstiem un grāmatām. Priekšā lasīts Latv. liter. biedr. gada sapulcē 8. dec. 1899. g. LA. 2.—10.
Kalniņš, P[*ēteris*]. Dr. Domas par literaturu. JR. IV. 176.—179. lpp.

Klaustiņš, Roberts. Latviešu pastoralā lirika. Gothards Fridriķis Stenders 1714.—1796. g. Vēsturiska skice. MVM. 20.—25., 169.—176., 268.—271. un 370.—374. lpp.
Mežolietis. «Neredzīgais Indriķis un viņa dziesmas». No L. Bērziņa. B. 17.
— Upīša stāsti. Der. Gr. Nod. izd. B. 43.
— «Mūžīgais mīlētājs» no Jūsmiņu Teodora. A. 273. lpp.
— «Paziņas». Fabulas no Mēļgaļa. A. 175. lpp.
Niedra, Andr. Kāpēc mūsu rakstniecība tik drūma? BVp. 75. 85. 91. 97. 102.
[*Pipiņš, Ērm.*] Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības. JR. IV. 110. un 111. lpp.
— RLB Derīgu Grām. Nod. izdevumi. 1900. g. JR. IV. 234. lpp.
— Vija no Kaudzītes Reiņa un Kaudzītes Matīsa rakstu darbiem. VII, VIII, X un XI burtn. JR. IV. 231. lpp.
[*Poruks, J.*] *P. J., Adagio.* Reinholds Lencs. DL. 201.
— Šekspirs vai Gēte. MVM. 921.—924. lpp.
Saulīts, P. jun. Kāpēc latviešu rakstnieki nododas pesimismam? B. 44.
Skujeniek, Luize. Iz ķīniešu kulturvēstures. «Hoei-lauki». («Krīta riņķis».) Ķīniešu drama no Li-King-Tao'a. BV. 181.
— Latv. teatris. [Par gaidāmo Šillera «Don Karlos» izrādi.] BV. 66.
Spr[iņģis], M. «Idealā laimē». Dzejoļi no Reitmaņu Andreja. BV. 110.
T-s. «Ceļa malā». Blaumaņa-Niedras dzejoļi. B. 12.
[*Valters, Miķelis.*] *Andrejs Paparde.* Iz ārzemju rakstniecības. A. 720.—725. lpp.
— *M. V.* Iz latviešu sadzīves. [Par latviešu sabiedriskās domas attīstību un latv. preses lomu: BV., MV., DL., agrāk un tagad.] LStr. 5.
— Krievu socialisma tēvs. [Par Černiševski, arī par Hercenu.] LStr. 3.
[*Veismanis, J.*] *-ss-, -sr-, -m-.* «Ceļa malā». Blaumaņa-Niedras dzejoļi. LA. 23.
— «Divdeviņa [Ed. Spundes] kokles pirmās skaņas». LA. 52.
— «Jaunais gadu-simtenis». Deklamacija no Ed. Treimaņa. LA. 23.
— «Nāves ēnā». Novele no Rud. Blaumaņa. LA. 23.
— «Neredzīgais Indriķis un viņa dziesmas». No L. Bērziņa. LA. 12.
— Upīša [E. Birznieka] stāsti. Apg. Der. Gr. Nod. LA. 52.
Volters, E. J. J. Sproģis. MVM. 470.—472. lpp.
Zālīts, P., Dr. philos. Mūsu rakstnieku un grāmatu izdevēju ievērībai. [Par latviešu kritiku un pašaizrādījumiem.] DL. 18., MV. 4., MVM. 155. lpp.
[*Zeiferts, T.*] *T., Teodors.* Ceļa malā. Blaumaņa-Niedras dzejoļi. A. 177.—179. lpp. JR. IV 229. lpp.
— Dzejiski priekšcēlumi. DL. 268.
— Etides poezijā. No Fr. Hunchena. JR. IV. 225. lpp.
— Grēcinieka sirds. Dzejoļi no Zvārguļu Edvarda. JR. IV. 225. lpp.
— Janševskis. Rakstura glezna. JR. IV. 9.—14. lpp.
— Jauni ceļi. [Latv. lirikā.] JR. IV. 227.—229. lpp.
— Lirika žurnalos un krājumos. JR. IV. 226. lpp.
— Mīlestības dziesmu vainags līgaviņai. Jūsmiņu Kārļa. IR. IV. 225. lpp.
— Paziņas. Fabulas no Mēlgaļa. JR. IV. 232. lpp.
— Sešas odas Garlība Merķeļa piemiņai no Janševska. JR. IV. 226. lpp
— Sirdis starp sirdīm. Poruka Jāņa kopoti stāstiņi. JR. IV. 231. lpp.
— Zvārguļa kuplejas. JR. IV. 225. lpp.

1901.

[*Zeiferts.*] *Teodors.* Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā. Rīgā, 1901. Druk. Meijers un Spunde SV. Pēterburgā. 66 lpp. *Recenzijas:* [*An.*] — BV. 1901. 216. 226. 227., *JK.* — A. 955. lpp.; [*An.*] — MVp. 45., [*An.*] — DL. 230. 236. 240.
[*An.*] Aizmirsta dzejniece. [Ada Kristena †.] DL. 124.

[*An.*] Antiklerikāla drama Spānijā. Galdosa «Elektra». DL. 155.
[*An.*] Antiklerikāla drama Spānijā. Galdosa «Elektra». MV. 29.
[*An.*] Arī kāds pesimisma cēlonis. (Iesūtījums.) BV. 34.
[*An.*] Cienījamā dzejniece Aspazija ... [Polemika par «Fausta» tulkojumu.] LA. 59.
[*An.*] Divi spriedumi. [DL. un BV. par R. Blaumaņa lugu «No saldenās pudeles».] LA. 38.
[*An.*] Juhani Aho. Vp. 1.
[*An.*] Kāda vācu baltieša drama iz vācu baltiešu dzīves. *(«Salom und Herwart». Ein Schauspiel von Karl Stevenhagen.)* DL. 163.
[*An.*] Krievu rakstnieka A. A. Potjechina [50 g. literariskās darbības jubileja]. V. 121.
[*An.*] Latv. literariskās biedr. gada sapulce 13. dec. 1900. g. [Par Bernevica referatu, apskatot latv. literaturu.] MV. 3.
[*An.*] M. J. Ļermontovs. V. 40.
[*An.*] Mums vajag patstāvīgas latviešu kritikas. BV. 147.
[*An.*] Mūsu preses atbalss. [BV. un J. Poruka «Veseli ļaudis».] DL. 119.
[*An.*] Nāves ziņa. [Miris Dāvids Bundža.] Aus. 3.
[*An.*] Par Helenu Bēlau un viņas «Sievieti!». DL. 269.
[*An.*] Redakcijas piezīme. [Bulāna-Fallija. «Ziedoņa sapnim».] MVM. 706.
[*An.*] «Sarkanais gailis». Traģikomedija 4 cēl. no Gerharda Hauptmaņa. DL. 265.
[*An.*] Svarīgs jautājums daiļrakstniecībā. [A. Jendes un G. Hilnera polemika par reliģisko elementu bērnu literaturā.] MVp. 6. 7.
[*An.*] Teodora [Zeiferta] kritika. [«Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā».] DL. 230. 236. 240.
[*An.*] Teodora [Zeiferta] kritika. [«Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā».] MVp. 45.
[*An.*] Vaļējas vēstules. Viktora Eglīša kungam. [Uz viņa vēstuli par BV. un DL. nozīmi latv. sadzīvē.] DL. 116.
[*An.*] «Viesulis» *(L'ouragan)* — liriska drama no Emila Zolā. DL. 106.
---s. Beletristika Ķīnā un Japanā. Bp. 48.—50.
-vd-. Pūrs. Stāsts iz Rīgas dzīves. No Puriņu Klāva. BV. 74.
Aa. Par rakstniecību Bulgarijā. DL. 18.
Akots. Kāds vārds par mūsu sadzīvi. Aus. 2.
Alunāns, Ādolfs. No Jelgavas. [Par Hauptmaņa lugas «Veļas mazgātāja» *(«Bieberpeltz»)* tulkojumu.] V. 168.
[*Āronu Matīss.*] *A.* «Bārenis un Brūnā». Andr. Niedras stāstiņš. A. 378. lpp.
— «Dzīve un dzeja». Antoloģija, Plūdoņa sastādīta. A. 276. lpp.
— Kārlis Zemītis (Persietis) †. A. 374.—375. lpp.
— «Līduma dūmos». Andr. Niedras romans. A. 182. lpp.
Asars, Jānis, [*arī*] *rs., J. As.,—rs.* Hauptmaņa jaunākā drama «Michaels Kramers». MVM. 380.—384. lpp.
— Iz tautas dvēseles. [L. N. Tolstoja «Tumsības vara».] DL. 120.
— «Kad mēs miruši mostamies». Dramatisks epilogs no H. Ibsena. DL. 89.
— Mākslas un kulturas sakars 19. gadu simtenī. MVM. 64.—69., 108.—114., 213.—222., 301.—305., 371.—379., 435.—440., 545.—549., 626.—629., 707.—712., 785.—789., 868.—871. un 945.—953. lpp.
— «Strādāsim!» («Laboremus» — Bjernsona jaunākā drama.) DL. 210. 211.
Aspazija, [*arī*] *Asp.* — Jaunākā krievu lirika. DL. 30. 31.
— Latviešu lirika dažādos laikmetos. MVM. 492.—497. lpp.
— Moriss Meterlinks. DL. 261. 262.
— Sirmā, godīgā «Latv. Avīze». [Par Aspazijas polemiku ar K. Mīlenbachu par «Fausta» tulkojumu.] DL. 149.
— Sirmā, godīgā «Latv. Avīze» iedegusēs negantā bardzībā. MV. 28.
— Somu poezija. DL. 283. 284.

Aspazija, [arī] Asp. Žorž Zand. [Aurora Didevan.] Literarisks apskats. MVM. 272. 279., 325.—327., 459.—464. lpp.
[*Baumanis Edgars.*] *Edg. B.* Leiši. Etnografisks apcerējums. Pēc krievu un vācu avotiem sarakstīts. 17. Leišu rakstniecība. BV. 276. 281.—284. 293. 294.
[*Bebris, Juris.*] Bīderu Juris. «Bārenis un Brūnā». Andr. Niedras stāstiņš. B. 21.
— «Veselības koks.» M. Šļepcovas stāstiņš. B. 21.
— Viljama Šekspira «Karalis Lirs». Tulk. Rainis. B. 11.
Beļinska domas par mīlestību. A. 175. lpp.
Bernevics Al., mācītājs. Piezīmes. [Pie Latv. liter. biedr. priekšlasījuma atreferējuma:] DL. 19.
— Ziņojums par 1900. gadā Kurzemē iznākušiem laikrakstiem un grāmatām. [Latv. liter. biedr. lasītais referats.] LA. 1—4.
Bl., M. «Sarkanais gailis». [Gerh. Hauptmaņa *«Der rote Hahn».*] BV. 264.
Brandess, Georgs. Kādi vārdi par pasaules literaturu. Svabadi tulk. Malēnietis. B. 3.
— Pasaules literatura. Tulk. V. Ld. BV. 116.
D. Balsis iz publikas. [A. S. Puškina «Ziemas dziesmas». Sakropļotais Janševska-Janovska atdzejojums A.] DL. 35.
Dermanis, V[ilis]. Pesimisms dzejā, sevišķi latviešu lirikā. MV. 30. 36.
[*Dravnieks, Jēkabs.*] *-s.* Līduma dūmos. Romans no Andr. Niedras. BV. 34.
— Mani jaunības laiki? Kāds vārds par skolām, mājām, skolotājiem un skolniekiem 50 gadus atpakaļ un vēlāk. No J. Neilanda. BV. 259.
— Žoržas Zandas piemiņai. V. 5.
Hilners, G. Izskaidrojums. [Pie atreferējuma par grāmatiņas «Mājas bērniem» atsauksmes.] BV. 4.
[*Jēgers, Haralds.*] *Homonovus. H. N.* Henriks Senkjevičs. Biografiska skice. DL. 17.
— Krievija 1900. gadā. V. Zinātne, literatura, māksļa. (Pēc «Rusk. Ved.») DL. 14.
Kāds latv. kritikas labvēlis. Kāda nebūšana mūsu kritikas laukā. [Luizas Skujeniek kritikas-plaģiati.] DL. 150.
— Pie aizrādījuma «Kāda nebūšana mūsu kritikas laukā». DL. 154.
[*Kalniņš, Juris.*] *Pr.* Piezīmes par jaunāko rakstniecību. (Iesūtījums.) BV. 87. 117.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *Zeltmatis, -atis, -tis.* Maksima Gorkija pirmā luga. [«Skati Bezsemenova namā», pēc «Rusk. Vedom.»] DL. 235.
[*Kaudzītes Reinis.*] *R. Vidzemnieks.* Juris Alunāns. B. 10.—17.
K., M. Bārenis un Brūnā. Andr. Niedras stāstiņš. V. 122.
— «Dzīve un dzeja». Antoloģija, Plūdoņa sastādīta. V. 4.
— «Līduma dūmos». Romans no Andr. Niedras. V. 15. 16.
Kundziņš, K[ārlis]. Stāvoklis rakstniecībā un mākslā. A. 636.—639. lpp.
Ķemers, J. Kāds vārds par literaturu. DL. 191. 192.
[*Ķeniņš, A.*] [*An.*] «Vētras apkarotāji». JL. I. 109. lpp.
[*Lapas Mārt.*] *M., L.* Kā igauņu rakstniecība desmit gados pakuplinājusies. BV. 66.
[*Lasis, Pēteris.*] *Pastariņš.* Krievu rakstnieks Feodors Dostojevskis. V. 130.
Lautenbachs, J[ēkabs], Mag. Latviešu tagadējās literaturas attīstības vēsture. [Lekcijas atstāstījums.] V. 159.
Mierkalns, Fricis, [arī] Coilos. Balsis iz publikas. [Al. Bernevics kā apšaubāms literaturas kritiķis.] DL. 42.
Niedra, Andrievs, [arī] A. N. Kritikas uzdevums. PAp. Parauga num.
[*Pipiņš, Ermanis.*] *Vizulis.* [*An.*] *Artur Schnitzler «Die Frau des Weisen».* CR. II 189. lpp.
— Auglība. Zolā romans. CR. II 187. lpp.

[*Pīpiņš, Ērmanis.*] *Vizulis.* «Ceļi un teki». L. Bērziņa dziesmas. MdV. 116. lpp.
— Dienas laikrakstu beletristika 1899. un 1900. gadā. JR. V 126.—142. lpp.
— Dzejiski stāstījumi. a) Sudrabu Edžus. «Mans ang.» un «Bāris». b) Plūdoņa «Atraitnes dēls». c) Janševska «Jūrnieks». Br. 168.—171. lpp.
— Helbeks no Banisdelas. Hemfri Uard romans. CR. II 187. lpp.
— *Hermann Bahr.* «*Die Schöne Frau*». «*Leander*». CR. II 189. lpp.
— Iz laikrakstu beletristikas. JR. V. 181.—187. lpp.
— Jaunie spēki. Marseļa Prevo romans. CR. II 188. lpp.
— Maksims Gorkijs. Literarisks apskats. CR. II 88.—94. lpp.
— Pērsietis. [Kārlis Zemīts.] Br. 7.—14. lpp.
— Šluks un Jaus. Hauptmaņa joku drama 5 cēlienos. CR. II 190. lpp.
[*Pīpiņš.*] Viljama Šekspira Karalis Lirs. Tulk. J. Rainis. LA. 12.
— Viļņi. Drama no M. Vārnzemja. JR. V 245. lpp.
[*Plikausis, Aug.-Saulietis.*] *A. P.* Literariskas skābenes. (1. Abellino, šausmīgs laupītāju virsnieks. 2. Transvalas asins dimanti. No Žila Verna.) LAp. 82.
Plūdons. Izskaidrojums. [Sakarā ar tēlojumu «Veseli ļaudis».] BV. 129.
— Vēstules mūsu rakstniekiem. DL. 44.
Poruks, Jānis. [*arī*] *Adagio.* Jaunais gara virziens literaturā. BV. 210.
— Vai pesimisms rakstniecībā ir notiesājams? DL. 5.
Rainis. J. Iz Ģētes jaunām dienām. Literarisks apskats. MVM. 673.—677., 731.—733. lpp.
[*Roze, Jēkabs.*] *Ligotņu Jēkabs. Lt., R-e.* «Dzīve un dzeja». Antoloģija, Plūdoņa sastādīta. LA. 26.
— Poruka raksti LA. 5.—7.
— Rūdolfs Blaumanis. Raksturojums ar īsu dzīves aprakstu. MK. 1902. g. 26.—31. lpp.
[*Roziņš, Fricis-Āzis.*] Atskats [uz Rīgas latv. strādnieku kustības sākumiem.] Scd. III 62.—68. lpp.
«*Rusk. Starina*». Gribojedova pēdējie brīži un gals. BV. 240.
S. Fallija. [Konr. Bulāna] poezija. BV. 268.
— Heines dzejas. Tulk. Janševskis. MdV. 35. lpp.
(Sementkovskis.) Dzejas jautājums. V. 1.
Skujeniek, L. Par literarisku kritiku. BV. 167. 168.
— Pilsētas teatris. Hartlēbena traģedija «*Rozenmontag*». BV. 16.
— Zudermaņa «Jāņu uguns». BV. 18.
S., L. Mākslas vēstules. I. [Dzejniece Ada Christen, īstā vārdā Kristiāne fon Breden †.] B. 1.
Spr[iņģis], M. «Bālā grefiene», «Marino Marinelli», «Don Karloss» un citi sēnalu ražojumi pārspēti caur K. Kalniņa «Noslēpumainais gredzens». BV. 180.
— Dzeja vai ārprātīgi murgi? [Fallija «Ziedoņa sapnis».] BV. 187.
[*Smits, Pēt.*] *Pekšu Pēteris.* Eduards Veidenbaums. MVM. 903.—908.
T., Z. Par dzeju. Pēc H. Gortera. DL. 73.
-V- [*Pīpiņš-Vizulis?*] Antons Čechovs. V. 117. 119.
[*Valters, Miķelis*] *Andrejs Paparde.* Bjernsona jaunā drama «Laboremus». A. 640.—646. lpp.
[*Valters.*] Iz ārzemju rakstniecības. Kritiski pārskati. A. 49.—57., 334.—339. un 515.—521. lpp.
— Piezīmes pie kāda latviešu romaņa. [Vikt. Eglīša «Rīta blāzma».] A. 987.—993., 1106.—1113. lpp.
Veinbergs, Fr. Par dramatiskiem ražojumiem 1900. gadā. (Referats Zin Kom. 1901. g. vasaras sapulcēs.) BV. 142.
V., E. Raiņa oriģinali. Br. 171.—174. lpp.
[*Zālītis, Valdemārs-Valdis.*] *B.* Lejaskroga zeltenīte. Dziesmu luga 1 cēl. Latv. no Lejas-Krūmiņa. JR. V. 192. lpp.

[*Zālītis, Valdemārs-Valdis.*] *B.* Ļaunā bedre. Komedija 4 cēl. no K. J. Folomejeva. Tulk. Fr. Mierkalns. JR. V. 188. lpp.
— Mazais teatris. Nr. 1—3. Skatuvei izraudzītu lugu un priekšnesumu krājums. Lejas-Krūmiņa vadīts. JR. V. 191. lpp.
— No saldenās pudeles. Joku luga 4 cēl. no Rūd. Blaumaņa. JR. V. 190.—191. lpp.
— Par Zudermaņa jauno lugu «Jāņu uguns». A. 86.—88. lpp.
— Skolotājs Flachsmanis. Komedija 3 cēl. no O. Ernesta. Latv. no Dubura. JR. V. 191. lpp.
— Veļas mazgātāja. [G. Hauptmaņa] sadzīves aina. Latv. skatuvei sakārtojis Ād. Alunāns. JR. V. 187. lpp.
— Veselas acis. [Vildenbrucha] skatu luga 4 cēl. Latv. skatuvei apstrād. Fr. Mierkalns. JR. V. 189.—190. lpp.
— Viljama Šekspira Karalis Lirs. Tulk. J. Rainis. JR. V. 187. lpp.
[*Zeiferts.*] *Teodors, T.* «Dzīve un dzeja». Antoloģija, Plūdoņa sastādīta. MdV. 210. lpp.
— Henrika Ibsena «Kad mēs, miruši, uzmostamies». CR. II. 190. lpp.
— Latviešu beletristika 1900. gadā. JR. V. 178.—181. lpp.
— Latviešu lirika 1900. gadā. JR. V. 173.—177. lpp.
— Piezīmes pie pārsprieduma par «Jauno Ražu». B. 41.
— Rīta blāzma. Stāsts no Viktora Eglīša. JR. V. 181. lpp.
— Tolstoja romans «Augšāmcelšanās». (Воскресение.) CR. II. 166.—178. lpp.
[*Zilbers, Ed.*] *Sudrabu Edžus.* Julius Slovackis. MVM. 481.—482. lpp.

1902.

[*An.*] Atsauksmes par stāstiem, kuri iesūtīti uz godalgu sacensību «MVM». MVM. 956.—958. lpp.
[*An.*] Augusts Strindbergs. [Ar ģīmetni.] Vp. 22.
[*An.*] Bjernsons. (70. dzimumdienas piemiņai.) DL. 281.
[*An.*] Bret-Harts †. DLp. 102.
[*An.*] Deģeneracijas parādība latv. literaturā. [Fallija-Bulāna stāsts «Nellija».] RA. 101.
[*An.*] Emils Zolā †. BV. 212.
[*An.*] Emils Zolā †. LA. 76.
[*An.*] Emils Zolā †. MV. 39.
[*An.*] Gijs de Mopasans. Vp. 6.
[*An.*] Gļebs Uspenskis †. PA. 25.
[*An.*] Gogols, Nikolajs Vasiļjevičs. B. 8.
[*An.*] Hermanis Bangs. Vp. 2.
[*An.*] J. Alunāns un «Pēterburgas Avīzes». V. 2.
[*An.*] Jonass Lijs. [Ar ģīmetni.] Vp. 13.
[*An.*] Kas ir komiski? [Andr. Niedra par R. Blaumaņa lugu «No saldenās pudeles».] DL. 35.
[*An.*] Krievu dzejnieks Žukovskis. BV. 92. 94.
[*An.*] «Lai dzīvo dzīvība!» Zudermaņa jaunākā luga. DL. 32. 33.
[*An.*] Latviešu tautas dzejnieks Andrejs Pumpurs †. DL. 141.
[*An.*] Ļevs Tolstojs. RA. 73.
[*An.*] Multatuli. [*Eduard Daus Dekker.*] Vp. 4.
[*An.*] «Mūsu kritika». [Sakarā ar Teodora Zeiferta kritiku par R. Blaumaņa «No saldenās pudeles».] DL. 135.
[*An.*] Mūsu preses atbalss. [A. Niedras «Bārenis un Brūnā» un J. Mazvērsīša atsauksme, aplūkota no lopkopības viedokļa.] DL. 100.

[*An.*] Mūsu preses atbalss. [Rūd. Blaumanis un viņa «Blīkšķis iz kramenīcas».] DL. 129.
[*An.*] N. A. Nekrasovs. RA. 134.
[*An.*] N. V. Gogols. A. 279.—282. lpp.
[*An.*] Nikolajs Vasiļjevičs Gogols. MVp. 13.
[*An.*] «Purva malai» [PA satīras pielikumam.] Uz sacensību iesūtītie manuskripti. PA. 73. 74.
[*An.*] «Purva malai» uz sacensību iesūtīto [manuskriptu konkursa rezultats.]. PA. 104.
[*An.*] Redjards Kiplings. Vp. 26.
[*An.*] Šekspira bēdu luga «Richards III.» Tulk. Fr. Adamovičs. RA. 131.
[*An.*] Vai jau tik tāļu? [BV. savādais aizrādījums par Rūd. Blaumaņa lugu «Skroderdienas Silmačos».] LA. 12.
[*An.*] Vājības poezija. RA. 92.
[*An.*] Vaļējas vēstules B. R., Bl. [Polemiskas atbildes Rūd. Blaumanim.] DL. 22.
[*An.*] Vaļējas vēstules Rūd. [Polemiska atbilde Rūd. Blaumanim sakarā ar viņa uzbrukumiem Ādolfam Alunānam.] DL. 18.
[*An.*] Vaļējas vēstules. Vidz. [Polemiska atbilde Kaudzītes Reinim.] DL. 22.
[*An.*] Vaļējas vēstules Zilmanim. Rd. Bl. Pet. Grāvr. [Polemiskas atbildes Rūd. Blaumanim.] DL. 16.
[*An.*] Viktors Igo. [*Hugo.*] MVP. 13.
[*An.*] Viktors Igo *(Hugo)*. Vp. 7.
[*An.*] Žukovska piemiņai. PA. 31.
+++ Amerikaņu novelists Frensiss Bret-Harts †. Vp. 18.
— Dekadenti — simbolisti rakstniecībā. MV. 35.
-cis. Vēstule no Pēterburgas. [Par Hauptmaņa lugas *«Biberpelc»*. Ād. Alunāna tulkojumu.] V. 5.
-x. Latviešu rakstnieki pie igauņiem. PA. 6.
A. Vasilijs Andrejevičs Žukovskis. Vp. 15.
Aa. Žukovskis. MVM. 393.—396. lpp.
Alunāns, Ādolfs. Piezīmes pie Reitmaņu Andreja raksta. DL. 36.
— Teodors Zeiferts kā kritiķis. DL. 8. 9.
— Vēstule no Jelgavas. [Atbilde — cis'am par Hauptmaņa *«Biberpelc»* tulkojumu.] V. 18.
[*Asars, Jānis*], *ari rs., J. As., -rs.* «Burtnieks». Literariska gada grāmata Ed. Treimaņa vadībā. DL. 165. 166.
— Elena Key. SuZk. 1903. gadam. 51.—56. lpp.
— Emils Zolā. MVM. 746.—753. lpp.
— Gogols. DL. 44.—51.
— Jaunākais mūsu rakstniecībā. Ed. Treimaņa «Burtnieks» un Andr. Niedras «Zemnieka dēls». MVM. 817.—822. lpp.
— «Mani jaunības laiki». No Valmieras māc. J. Neilanda. DL. 151.
— Meterlinka [*Maeterlinck*] jaunākā drama [*«Monna Vanna»*.] DL. 221.
— «Ozolkalna Roze jeb uzticīga mīlestība iespēj visu. Sarakst. K. Cilinsky.» DL. 209.
— Rulemans. No pirmatnes cilvēka dzīves. Dr. D. F. Veinlanda stāsts. DL. 235.
Aspazija. Čechova dramas. MVM. 689.—691. lpp.
— Dienvidus Āfrikas dzejniece. [Oliva Šreiner.] DL. 37. 38.
— Franču liriķi. DL. 111. 166. 172.
B. Grāvraču «satira». [Par Rūd. Blaumani kā satiriķi.] DL. 120.
[*Balodis, Rūdolfs.*] *-m-j-* Emils Zolā †. MV. 40.
[*Bebris, Juris.*] *Bideru Juris.* «Cietumnieka sapņi». K. Skalbes dzejoļi. B. 35.
— «Latviešu dzejas pagalms.» Izdev. Janševskis. A. 33.
— Nikolajs Vasiļjevičs Gogols. V. 43. 44.

Bernevics Al., Ziņojums par Kurzemē iznākušām grāmatām un laikrakstiem 1901. g. Priekšlasij. Latv. liter. biedr. gada sapulcē. LAp. 1.—5.
Bērziņš, L[udis]. No senākās rakstniecības. JDr. 148.—150., 180.—182., 210.—213., 235.—238., 265.—268., 295.—298., 329.—334. lpp.
B., K. Vēl kāds vārds par Raiņa oriģinaliem. DL. 110. 111.
[*Bračs, Augusts.*] A. Br. Zeiboltu Jēkaba noveles. «Dzīves sapņos» I. — Zemdabis laimē» un «Dzīves sapņos — II. Garā diena». A. 656.—657. lpp.
Brandess, Georgs, par Zolā. DL. 228.
D. Kaut kas par Maksimu Gorkiju. DL. 233.
Dermans, V[ilis]. *-dr-*. Atskats uz jaunāko latviešu dai|literaturu. NodĶ. 1903. gadam. 134.—147. lpp.
— Galvenās idejas un virzieni 19. gadu simteņa rakstniecībā. [Referata atstāstījums.] LA. 5.
— Inteliģentu tipi A. Niedras ražojumos. Apcerējums. Aggr. 1903. gadam. 187.—200. lpp.
[*Dievkociņš, Jūl.*] *Jūl. D., J. D.* Tēvs un dēls Aleksandrs Dimā. DL. 190. 191.
— Zolā. DL. 114.—116.
Dinsberģu Ernesta dzīves apraksts (autobiografija). MuSkĶ. 1903. gadam. 10.—73. lpp.
[*Dravnieks, Jēkabs.*] *-s., H. D.* N. V. Gogoļa piemiņai. BV. 44.—46.
Fr., L. «Kāds vārdiņš par mūsu ģenijiem». DL. 98.
— Vēl kāds vārdiņš par mūsu «ģenijiem». DL. 135.
Freibergs, M. Atklāta vēstule. A. G. kgm. [Polemika ap latv. sēnalu literaturu.] V. 130.
Friedrichsens, G. A. Kas tur brauc — zeme rīb? [Par A. Ķeniņa referatu 1902. g. RLB. Zin. Kom. vasaras sapulcēs.] B. 32.
G., A. Piezīme. [M. Freiberga rakstam — Polemika ap latv. sēnalu literaturu.] V. 130.
— Svaigas «drabiņas». [Latviešu sēnalu literaturas jaunizdevumi.] V. 126.
In. Latviešu literatura. [Ko sāk nomākt lubu literatura.] A. 657. lpp.
J. Henriks Ibsens. L. 3.
— Mūsu kritika. L. 21. 22.
J., E. Jaunā Raža. V. Oriģinal-ražojumi Teodora sakopojumā. Kāda lasītāja piezīmes. DL. 43. 53. 60. 62
[*Janševskis-Janovskis, Jēkabs.*] Bjernstjerns Bjernsons. RA. 110.
— Cittautu rakstnieki un dzejnieki latviešu literaturā. V. 133.
— Rūdolfa Blaumaņa stāsti. Purva bridējs. Salna pavasarī. RA. 54.
K. «Dzīves straumē». Poruku Jāņa sakopoti stāsti. V. 101. 102.
K., A. Maksims Gorkijs. Pr. 2.
(Kalniņa, Klāra.) Par naturalismu. [Referata atstāstījums no J. R-e.] LA. 14.
[*Kalniņš, Jānis.*] *J. K.* Rakstnieki un valoda. BV. 159.
Kaudzīteş Matīss, [arī] Kalninieks. Par Andreju Pumpuru un viņa laikmetu. RA. 16. 17.
— Par pirmiem A. Pumpura dzejniecības laikiem. (Lasīts RLB. Pumpura vakarā.) B. 30. 31.
— Referats par 1901. gadā iznākušām beletristiskām grāmatām. Lasīts RLB. zin. Kom. vas. sapulcēs. PA. 60. 61.
[*Kaudzītes, Reinis.*] *R. Vidzemnieks.* Juris Neikens. JDr. 225.—229. lpp.
— Pēterburgas Avīzes. (No 1863.—1865.) A. 650.—654. lpp.
Kipers, Fr. (Iesūtīts.) [Protests pret Albāta referatu Zin. kom. vas. sapulcēs.] BV. 140.
Klaustiņš, R[oberts]. Ausekļa mūžs un dzeja. JL. III. 6.—26. lpp.
— «Latviešu dzejas pagalms». Sastād. J. Janševskis. V. 134.—136. 138.—140.
[*Kreicbergs, Jānis.*] *Janus.* Kāds vāciešu uztraukums. [Par Tolstoja, Dostojevska un Gorkija iespaidu Vācijā.] V. 114.

Krogzems, J., stud. pol. Kosmiskais elements literaturā. BV. 236. 240. 241. 243. 244.
Ķeniņš, Atis, [arī] A. Ķ. Atbilde J. Poruka kgm. BV. 157.
— Atklāta vēstule rakstniekam Poruku Jāņa kungam. [Sakarā ar negatīvo spriedumu par viņa ražojumiem Zin. kom. vas. sapulcēs.] BV. 144.
— Kronvaldu Atis, latviešu īpatnības modinātājs. JL. II. 88.—106. lpp.
— Piezīmes par dzejoļiem. JDr. 275.—277. lpp.
— Piezīmes par dzeju un dzejniekiem. JDr. 54.—56. lpp.
— Rulemans. Stāsts no pirmatnes cilvēka dzīves. Sarakst. Dr. Veinlands. JL. III. 69.—71. lpp.
[Lasis, Pēteris.] Pastariņš. Literariski piemiņas svētki. [N. V. Gogoļa 50 g. nāves piemiņai.] BV. 34.
— Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. BV. 232. 194.
Lautenbachs, J[ēkabs], Mag. Par latviešu literaturas attīstības vēsturi. B. 45.—48.
Lautenbachs, J. Par latviešu rakstniecības vēsturi. LAp. 95.—98.
[Lejas-Krūmiņš, Teodors.] L. Kr. Knuts Hamsuns. Vp. 10.
Māteru Juris. Neaizmirstelītes. [J. Mātera vēstules 1877. gadā.] V. 134.—137. 140.
Mazvērsītis, J. «Bārenis un Brūnā». [A. Niedras stāsts.] No lopkopības zinības stāvokļa apskatīta. V. 97.
[Melnalksnis, Aug.] Melnais Alksnis. Ansis Kr. Andersens. Viņa dzīve un pasaciņas. JDr. 369.—375. lpp.
Mierkalns, Fricis, [arī] Coilos. Balsis iz publikas. [Par Rūd. Blaumaņa tautisko valodu.] DL. 29.
— Dekadence literaturā. DL. 14. 15.
— Henrika Ibsena «Tautas naidnieks». DL. 59.
— II pilsētas (krievu) teatris. [Ant. Čechova «Trīs māsas».] DL. 226.
— «Precībās». Dubura un A. Deglava burleska 3 cēl. Otrā druka. DL. 237.
M., Kr. Nogije par Čechovu. A. 187.—188. lpp.
Niedra, Andrievs, [arī] A. N. Izskaidrojums. [Par stāstiņu «Kā Jēkabs precībās brauca».] PA. 13.
— Jaunības literatura un mūsu tautas dzeja. PAp. 37. 39.
— Kārļa Skalbes «Cietumnieka sapņi». PAp. 78.
— Pumpura «Lāčplēsis» kā romantisma piemērs. PAp. 53.—55.
— R. Blaumaņa joku luga: No saldenās pudeles. PAp. 11.
«Novoje Vremja». Pasaules literatura. MVM. 796. lpp.
[Pīpiņš. Ermanis.] V., Vizulis. Andrieva Niedras «Zemnieka dēls». Ap. 1.
— Cietumnieka sapņi. K. Skalbes dzejoļi. DL. 223.
— Dzīves sapņos. I un II. Zeiboltu Jēkaba noveles: «Zemdabis laimē» un «Garā diena». DL. 224.
— J. Peņģerota-Svešā «Ceļi un tekas». RA. 119.
— Maksima Gorkija «Pilsoņi». V. 125. 126.
— Sudrabu Edžus. Literariska studija. [Turpinājums 1903. g.] Apsk. 1.
— «Zaldāts». Ezera stāstiņš. LAp. 78.
[Plikauss, Aug.-Saulietis.] A. P. «Baltā roze». Stāsts ar skaistām bildēm. Latv. no E. N. LAp. 68.
— Cittautu rakstnieki. IX. Maksims Gorkijs. LAp. 22.
— Pusgadu buru karā jeb: Cīņā pret tēviju. Pēc Alfreda Bredova svabadi pārstrādājis M. Tacirs. LAp. 34.
— Turaidas Roze jeb: Mīlestība stiprāka par nāvi. No K. Cilinsky. LAp. 34.
— Tur, kur zaļo driģenes. [Par lubu romaniem latv. valodā.] LAp. 54.
— Vecās kapsētas spoks. Ļoti jauks un pamācošs stāsts no C- -a. [Cilinska.] LAp. 40.

Plūdons. Esenberģu Jānis savā dzīvē un dzejā. Apsk. 1.
— Jaunākie dzejas ziedi. (K. Skalbes «Cietumnieka sapņi».) BV. 123.
— J. Purapuķe kā rakstnieks. [Referata atstāstījums.] RA. 48.
Poruks, Jānis. (Iesūtīts.) [Noraidījums A. Ķeniņa pārmetumiem, it kā J. Poruks būtu rakstījis uz pasūtījumu.] BV. 139.
— Vēstule redakcijai. [Noraidoša atbilde uz A. Ķeniņa padomu vielas izvēles ziņā.] BV. 149.
Pūpols. Leonids Andrejevs. LAp. 104.
[*Puriņš, Nikolajs.*] *P. Kl.* Par kritikas pagrimšanu. BV. 246.
R. «Latviešu dzejas pagalms». Izdevis Janševskis. BK. 107.
Reitmaņu Andrejs. Atbilde Ādolfam Alunānam. [Sakarā ar viņa rakstu «Teodors Zeiferts kā kritiķis».] DL. 36.
[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkabs. Lt. Jēkabs, R-e, Lt.* Auseklis un viņa dzeja. LAp. 78.—82.
— «Cietumnieka sapņi». K. Skalbes dzejoļi. LAp. 57.
— Nikolajs Ņekrasovs. Īsa biografija un raksturojums. LAp. 7.
[*Roziņš, Fricis-Āzis. An.*] Dāvids Bundža. Brošurā: Dzejoļu krājums. Izdots Dāvida Bundžas piemiņai no vairākiem biedriem, Londonē, 1902. Druk. Socialdemokratu bibliotekas druk. 40 lpp. [3.—8. lpp.]
— Kāds vārds par demonstracijām. Scd. VI. 7.—9. lpp.
— No «Socialdemokrata bibliotekas» izdevēju puses. [Sakarā ar Scd. izvēli par Baltijas Latv. Soc.-dem. Strādn. Part. ārzemju organu.] Scd. VII 1. lpp.
— Skati un arijas iz tautiskās kriminaloperas, Scd. VII 46.—48. lpp.
S. Latviešu daiļliteraturas ražojumi krievu tulkojumā. BV. 150.
Saltikovs-[Ščedrins, M. E.] Isa Krievijas vēsture. [Šolaiku idiles VI nodaļa. Tulkojis Fricis Roziņš-Āzis. An.] Scd. V 28.—30. lpp.
S-s. Savāda paraša. [Latviešu otrās šķiras dzejnieki veltī savus ražojumus tādiem pat koleģiem.] BV. 2.
Upīts, Andr. Jānis Purapuķe. Nekrologs. A. 906.—910. lpp.
— J. Purapuķe dzīvē un darbā. [Referata atstāstījums.] RA. 49.
— *U.* Kādi vārdi par rakstniecību un rakstniekiem. DL. 159. 160.
V. Juhani Aho. Vp. 18.
V. Fridricha f. Šillera «Vilhelms Tells». Tulk. Rainis. LAp. 14.
[*Valters, Miķelis.*] *Andrejs Paparde.* Iz Ārzemju rakstniecības. [Kritisks apraksts.] A. 441.—451. lpp.
[*Vārpuļu Indulis.*] V. J. Vlahucs. LAp. 76.
[*Veibele, Late.*] *L. V.* Psichiatru domas par Ibsena varoņiem. DL. 284.
Veinbergs, Fr. Latviešu dramatiskie ražojumi 1901. gadā. Referats Zin. kom. vasaras sapulcēs. V. 143.
Veismanis, J. Jura Alunāna mūžs un viņa dzeja. LAp. 42.—44.
Vēl pāra skatu uz 1902. gadu. [Jānis Kļaviņš †. Ernests Dīnsberģis †. Andrejs Pumpurs †. Jēkabs Ozols †. Latviešu avīžniecība.] NodK. 1903. gadam. 161.—164. lpp.
[*Vičs, Andrejs.*] *Jukāns.* Vasils Andrejevičs Žukovskis. B. 15.
Volinskis, A. L. Krievu literatura tagadnē. Vp. 18.
Volters, E. Leišu dzejnieki un tautas darbinieki. Tulk. Sudrabu Edžus. [Ed. Zilbers.] MVM. 944.—946. lpp.
X. Pasakas, sacerējis Anss Lerchis-Puškaitis. MV. 1.
Z. Bret-Harts †. A. 477. lpp.
[*Zālīte, Pēteris.*] *Dr. philos,* [*ari*] *P. Z.* Andrejs Pumpurs †. MV. 27., MVM. 548.—552. lpp.
— Friča fon Šillera «Vilhelms Tells». Tulk. J. Rainis. MVM. 473. lpp.
[*Zeiferts, Teodors.*] *T., Teodors.* Aizrādījums. [Pārspriedums JR. V par Blaumaņa «No saldenās pudeles» nav T. Zeiferta darbs.] L. 4.

[*Zeiferts, Teodors.*] *T., Teodors.* Par latviešu literaturu 19. gadu simteņa pēdējā gadu desmitā. [Priekšlasījuma atstāstījums.] RA. 109.
Zeo, Jelgavā. Kāds vārds pret L. Fr. vārdu. DL. 121.

1903.

Eglīts, Viktors. Poruks. Kritika. Rīgā, 1903. Apg. Burtnieks. Druk. Kalniņš un Deicmans. 47 lpp. 35 kap. *Recenzijas: -ds.* — RA. 1903. 292., *J. Asars.* — MVM. 1904. 661. lpp., *J. Kleinberģis.* — Vr. 367.—368. lpp., *K. Veinbergs.* — Ap. 19.
Ernests Dīnsberģis, Autobiografija ar ģīmetni un ievadu no *Poruku Jāņa.* Cēsīs, 1904. Apg. un rakstos iespiedis J. Ozols. 70 lpp. 25 kap. (Iz «Mājas un skolas» kalendara 1903.) *Recenzija: A. Dulbe.* Ernesta Dīnsberģa autobiografija. — Bp. 1905. 20.
Jura Alunāna piemiņai. Jelgavā, 1903. Izd. Jelgavas Latv. biedr. Rakstniecības Nodaļa. Druk. G. Landsbergs. 43 lpp. 50 kap.
[*An.*] Cīņa par Senkeviču. RA. 96.
[*An.*] *«Düna Zeitung'a»* kā Fallija [K. Bulāna] un Nellijas aizstāve. RA. 10.
[*An.*] Dzejnieku nervozitate. [J. Poruks pret Zudermaņa Magdu, Aspazijas Laimu un Ģētes Grietiņu.] DL. 219.
[*An.*] Igauņu dzejnieku tēvs Dr. Kreicvalds. B. 52.
[*An.*] Iz mūsu žurnalistikas. [Neglītā polemika RA. par A. Niedru pret Teodoru Zeifertu.] PA. 42.
[*An. Asars, J.?*] Iz rakstniecības un mākslas kronikas. MVM. 72.—75., 315.—318., 393.—395., 469.—475. lpp.
[*An.*] Kāds ar «aklo fantaziju». Par «aklo fantaziju». [Piezīmes A. Niedras referatam. Zin. kom. vasaras sapulcēs.] PA. 54.
[*An.*] Karakteristiska kritika. [«DZ.» par A. Niedras lugu «Zeme».] BV. 274.
[*An.*] Ļeva Tolstoja 75. dzimšanas diena. DL. 196.
[*An.*] Mūsu preses atbalss. [Poruka Jāņa un RA. uzbrukumi Aspazijas lugai «Zaudētas tiesības».] DL. 216.
[*An.*] Niedras kritiķiem. [Teodora Zeiferta un Poruka nesaskaņas.] RA. 75.
[*An.*] Pazīstamais krievu rakstnieks K. M. Staņukevičs †. PA. 39.
[*An.*] Pēters Rozegers. Vr. 8. lpp.
[*An.*] «Rīgas Avīze» un tikumība. [RA. uzbrukumi Fallija-Bulāna stāstam «Nellija» un «Melšat, peļat».] DL. 13.
[*An.*] «Tālas noskaņas zilā vakarā». J. Rainis. Z. 36.
[*An.*] V. Veresajeva «Bez ceļa». A. 747. lpp.
—.— Andrieva Niedras «Zeme». DL. 104.
a. Ļevs Nikolajevičs Tolstojs. Vr. 232.—234. lpp.
-ds. Poruks. Viktora Eglīša kritika. RA. 292.
-iņš. Sieviete Ibsena dramās. Ap. 37.
-is. «Ardievas jaunībai». Oriģinaldzejoļi no Ed. Treimaņa. RA. 241.
-rs. Poruku Jāņa kungam. [Sakarā ar viņa uzstāšanos pret Teodoru Zeifertu.] RA. 70.
-s-. Vēlreiz A. Niedras «Zeme». PA. 90. 94.
A. J. Raiņa «Tālas noskaņas zilā vakarā». RA. 133.
— «No zemnieku dzīves patiesība un smiekli». [J. Neilanda «Mani jaunības laiki».] RA. 23.
Albāts, H. Dienas laikrakstu oriģinalstāsti 1901. g. (Iz referata Zin. komisijas vasaras sapulcēs.) JR. VI. 171.—173. lpp.
[*Asars, Jānis.*] *rs., JAs., -rs.* Balsis iz publikas. [Par Stepermaņu Krustiņa dzejoļiem «Ideals». Kā atbilde uz viņa pretrakstu.] DL. 107.
— Bjernstjerne Bjernsons. MVM. 24.—30. lpp.
— «Dibenā». [M. Gorkija luga.] DL. 79. 81. 82.

[*Asars, Jānis.*] *rs., JAs., -rs.* Domas par Raiņa «Pusidealistu». DL. 97. 98.
— Gabriels d'Annuncio. MVM. 856.—863., 927.—933. lpp.
— Hartmaņa un Hauptmaņa «Nabaga Indriķis». MVM. 103.—108. lpp.
— Hauptmaņa «Nogrimušais zvans». DL. 54. 55.
— Henriks Ibsens — jaunlaiku kritiķis. 75 gadu dzimšanas dienas piemiņai. MVM. 278.—284. lpp.
— Ibsena «Tautas naidnieks». DL. 31.—33.
— Jaunākās lugas cittautu rakstniecībā. [Bjernsona «Storhovā», Kapiza «Pils kundze», Oto Ernsta «Taisnība», Feliksa Holendera un Lotara Šmita «Akermans», Maksa Bernšteina «D'Mali», Blumentala un Kadelburga «Teatra ciems». DL. 8.
— Laulības likumi. Raksturu joku luga. Pēc K. Morē, latv. no P. Liepiņa-Austriņa. DL. 254.
— Mani jaunības laiki. II. No zemnieku dzīves patiesība un smiekli. Sarakst. J. Neilands, Valmieras mācītājs. DL. 36.
— Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. MVM. 504.—534., 569.— 574., 666.—670. lpp.
— Pret un par Leonidu Andrejevu. MV. 11.
— Rīgas Latv. biedrības teatrs. [M. Vārnzemju drama 5 cēl. «Viļņi».] DL. 268.
— Rozes un ērkšķi. Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. DL. 104.
— Stepermaņu Krustiņa Ideals. DL. 94.
— Tautas loma Niedras «Zemē». DL. 254. 258.
[*Asars, J.*] Teodors [Zeiferts] starp reakciju un progresu. DL. 100.
— Vai Ibsens ir sieviešu ienaidnieks? DL. 7.
— Vēstules par ārzemju rakstniecību. MVM. 625.—627., 675.—679., 124.—128. lpp.
— Zudermanis cīņā pret teatra kritiku. MVM. 234.—235. lpp.
— Zudermaņa un Hauptmaņa jaunākās lugas «*Der Sturmgeselle Sokrates*» un «*Rose Bernd*». MVM. 901.—913. lpp.
B. Andrieva Niedra «Zeme». (No kāda lasītāja.) BV. 208.
[*Bārda, Fricis.*] *Fr. Brd.* Andrievs Niedra un Raiņa liriskā dzeja. BV. 231. 233.
[*Bebris, Juris.*] *Bideru Juris.* Rozes un ērkšķi. Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. BV. 109.
Bernevics, Fricis, mācītājs. Pārskats par 1902. g. Kurzemē iznākušiem laikrakstiem un grāmatām. Priekšlasījums Latv. liter. biedr. gada sapulcē. LAp. 5.—7. lpp.
— Ziņojums par latv. grāmatām un laikrakstiem 1903. g. Priekšlasījums Latv. liter. biedr. gada sapulcē. LAp. 100.—102.
[*Birkerts, Antons.*] *Ant.* Helena Ķeller. Mk. 1904. gadam. 57.—61. lpp.
Bl., M. Berlinē. «Atmošanās». [Tolstoja romana A. Bataljē tulkojumā izrāde Berlines «Lesinga teatrī».] RA. 199.
— «Malacis Sokrats». [G. Hauptmaņa luga «*Der Sturmgeselle Sokrates*».] RA. 217.
[*Būmanis, Aleksandrs.*] *A. Bmnis.* Nezāle mūsu literaturā ir «Visa Rīga smejas. II». PA. 78.
[*Deglavs, Augusts.*] *-ea., Eos.* Jauna latv. oriģinalluga. [Par J. Raiņa lugas «Pusidealists» raibo vēsturi.] DL. 70.
— Johana Volfganga fon Ģētes kopotie raksti. Tulk. J. Rainis un Aspazija. DL. 277.
Dego-Deksne. Balsis iz publikas. «Purapuķes ķengāšana «Dien. Lapā». DL. 61.
Dermanis, V[ilis]. «Tālas noskaņas zilā vakarā». J. Raiņa dzejoļi. DL. 178. 179.
— Zinātne un rakstniecība. [Priekšlasījuma atstāstījums.] BV. 215.

Di. Apskats literaturā. T. 40. 44.
Dišlers, K. Lasītāja domas un piezīmes. RA. 105.
Dišlers, K. Lasītāju tiesību vārdā. Domas un piezīmes. I. Teodors [Zeiferts] kā Niedras soģis un Poruks kā Niedras aizstāvis. RA. 74.
— Stiprie un vājie tipi mūsu rakstniecībā. RA. 170.—172.
[*Dravnieks, Jēkabs.*] *-s.* Mani jaunības laiki. II. Sarakst. J. Neilands. BV. 20.
— «Rozes un ērkšķi.» Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. BV. 37.
— Stepermaņu Krustiņa «Ideals». BV. 37.
Dr-n., P., stud. Humors un satira. DL. 21.
Dulbe, Al. Kāds vārds par dzejas valodu. BV. 275.
Erdmanis, O., Bērzaunes draudzes mācītājs. Izvilkums no Latv. Literarisk. biedr. ziņojuma par Vidzemē iznākušām grāmatām un laikrakstiem 1902. g. LAp. 28.—33.
Goldmanis, J. M. Freiberga apgādātie «Liljes ziediņi». (Svētas dziesmiņas jeb Liljes ziediņi iz Ģetzemenes dārza.) PA. 58.
Gulbis, A[nsis]. Klasicisms un viņa apkarošana mūsu literaturā. [Sakarā ar Br. rakstu par Der. Gr. Nod.] PA. 42.
[*Ģersons, Ādolfs.*] *Sn.* A. Čechova jaunākā drama «Ķiršu dārzs». RA. 279
— Bjernsterne-Bjernsons. Ap. 1.
[*Jankavs, Jānis.*] *-vs.* V. G. Koroļenko. DL. 189. 191.
— V. Veresajeva «Bez ceļa». BV. 219.
[*Janovskis, Jēkabs-Janševskis*] *J., J. J.* Gustavs fon Mozers. † Ap. 40.
— Stepermaņu Krustiņa dzejas. [«Ideals».] Ap. 7.
[*Kalniņš, Juris.*] *Pr.* Landsberga: Nost ar Hauptmani! BV. 230.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *Zeltmatis, -tis.* Andrievs Niedra kā dramatiķis. [Bēdu luga 4 cēl. «Zeme».] Apsk. 20.
— Henriks Ibsens. Apcerējums uz 75. dzimumdienu. Apsk. 14.
— Maksima Gorkija «Dibenā». Apsk. 18.
Kaudzītes Matīss, [*arī*] *Kalninieks.* Andrejs Pumpurs. JR. 21.—29. lpp.
— Dzejnieka Andreja Pumpura piemiņai. JL. IV. 7.—18. lpp.
— Referats par 1902. gadā iznākušām beletristiskām grāmatām. (Lasīts RLB. Zin. kom. vas. sapulcēs.) B. 26.—28.
Klaustiņš, R[oberts]. Piezīmes par dzeju. JDr. 106.—108., 169.—198., 227.—229., 261.—263., 325.—327., 357.—358. lpp.
Klaustiņš, R. Tautas naidnieks. Ibsena dramas apcerējums. Apsk. 47.
[*Kleinbergs, Jānis.*] *-nb-.* Dimā [Dumas] tēvs un dēls. Vr. 252.—254. lpp.
[*Krieviņš, Edgars.*] *Edg. Krv.* Viktors Eglīts — dekadences reprezentants latviešu rakstniecībā. Vr. 191.—197. lpp.
Krūmiņš, J., [*arī*] *Kr-ņš, Novērotājs.* Doku Atis †. MV. 48., DL. 262.
— Kā latvieši tiek pie jauna literariska virziena. [Rūd. Blaumaņa stāsts «Laimes klēpī» un stāsts «Ievas laime» HKV 1899. g.] DL. 276.
— Kā latvieši tiek pie jauna literariska virziena. [Rūd. Blaumanis nodrukā HKV iespiesto stāstu «Ievas laime» otrreiz Vr. ar nosaukumu «Laimes klēpī».] MV. 50.
Kr., J. Koroļenko rakstnieka jubileja. RA. 155.
[Krūza, Kārlis.] K. Kr. Birznieku Sofijas «Dzejas». Ap. 29.
— Līgotņu Jēkaba dzejoļi «Rozes un ērkšķi». Apsk. 17.
— Teodora [Zeiferta] dzejoļi «Pumpuri». Apsk. 35.
Ķeniņš, A. [*arī*] *A. Ķ.* Ko īpatnēju norveģi devuši literaturā. [RLB. lasītā referata atstāstījums.] BV. 264.
— Līgotņu Jēkaba dzeja. «Rozes un ērkšķi». Vr. 99.—107. lpp.
[*Lapas Mārt.*] *L. M.* Igauņu dzejnieku tēvs Dr. Kreicvalds. BV. 278.
[*Lasis, Pēters.*] *Pastariņš.* Vladimirs Galaktionovičs Koroļenka. BV. 157.
Lautenbachs, J[ēkabs], Mag. Fridriķis Dānielis Vārs, latviešu «uzticams dzīves biedrs» un gara darbinieks. B. 21.

Lautenbachs, J[ēkabs], Mag. Grafa Ļ. N. Tolstoja domas par kritiku. B. 8.
— Jēkabs Zvaigznīte, tautiska laikmeta pirmā cēliena rakstnieks. B. 3. 4.
— Kristijonas Donelaitis. Leišu daiļās literaturas tēvs. Ap. 19.
— Leišu raksti un rakstnieki. Apsk. 5.
[*Mednis, Ed.*] *E. M.* Teiksmu valstī. Pasaku ainas un skati bērnu skatuvei. Sastād. H. Rītiņš. A. 258. lpp.
Merinijs. Par mākslas un literaturas kritiku. Atreferējis -ea- [Aug. Deglavs]. DL. 11.
Niedra, Andrievs, [*arī*] *A. N.* Aklā fantazija. A. 618.—622. lpp.
— A. Pumpura «Lāčplēsis» kā romantisma piemērs. PAp. 53.—55.
— Ardievas jaunībai. Oriģinaldzejoļi no Ed. Treimaņa. A. 734.—747. lpp.
— Atbilde J. Rainim. [Pliekšānam] «Zemes» lietā. RA. 230.
— Birznieku Sofijas Dzejas. A. 557.—559. lpp.
— Kā tās lietas tiek darītas. [V. Dermaņa un J. Raiņa kritikas par A. Niedras «Zemi».] A. IX. 719.—720. lpp.
— [*An.*] «Laulības likumi» pēc K. Morrē latv. no P. Liepiņa-Austriņa. A. 915. lpp.
— [*An.*] «Mērnieku laiki». Kaudzīšu Reiņa un Matīsa. III izd. A. 837.—839. lpp.
— Pumpuri. Teodora dzejoļi. A. 554.—557. lpp.
— Tālas noskaņas zilā vakarā. Raiņa dzejas. A. 655.—658., 713.—716. lpp.
— «Zemes» lietā. [Pie polemikas ar J. Raini.] A. 840. lpp.
«Novoje Vremja». Leišu literatura. PA. 20.
— Leišu rakstniecības lietā. BV. 55.
[*Piliņš, Pēteris.*] [*An.*] Juris Alunāns. LZmgK. 1904. gadam. 34.—36. lpp.
[*Pīpiņš, Ermanis.*] *Vizulis, v-lis., V.* Apsīšu Jēkabs. No bērnības brīnumdārza. Mans auklis. JK.? VI 173. lpp.
— A. Saulietis. Literarisks raksturojums. RSk. 35.—51. lpp.
— Bērniem domāti izdevumi. (A. Jendes. Bērniem. I un II, Jūlija Dievkociņa «Bērnu pasaule». I un «Bērnu pasaules Biblioteka» Nr. 1. un 2.») A. 204.—206. lpp.
— «Dūmu Pēteris». Andr. Niedras stāsts. Apsk. 48.
— «Latviešu dzejas pagalms». Izd. Janševskis. Apg. J. Ozols. LAp. 76.
— Līgotņu Jēkaba stāsti. Apsk. 45.
— Maksima Gorkija «Dibenā». Apsk. 11.
— Pumpuri. Teodora dzejoļi. Vr. 95.—99. lpp.
— Rozes un ērkšķi. Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. A. 203.—204. lpp.
— Rūdolfa Blaumaņa stāsti. Purva bridējs. Salna pavasarī. A. 77. lpp.
— Semena Juškeviča stāsti. Apsk. 44.
— Skitaļeca stāsti un dziesmas. Apsk. 40.
— Sudrabu Edžus. Literariska studija. (Nobeigums.) Apsk. 38. 39.
— Vēstules par cittautu rakstniecību. I. Leonida Andrejeva stāsti. A. 106.—110. lpp.
— Vēstules par cittautu rakstniecību. III. Ivana Buņina stāsti. A. 443.—446. lpp.
[*Plikauss, Aug.-Saulietis.*] A. P. Dzeja tautas dziesmās. JL. IV 37.—51. lpp.
— Pašvaldis. «Amors Rīgā». Stāsts iz Rīgas dzīves. LAp. 8.
— Rozes un ērkšķi. Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. LAp. 46.
— No pirmatnes cilvēka dzīves. Dr. D. F. Veinlanda stāsts. I daļa. Tulk. R. Māliņš. LAp. 1.
— «Sieviešu krāpnieks». Romans pēc notikuma pamatiem, kriminalaktīm un citādi savāktām ziņām. Tulk. Balodis. LAp. 11.
— Stepermaņa, Krustiņa, dzejas «Ideals». LAp. 66.
— «Zemdabis laimē». «Garā diena». Noveles no Zeiboltu Jēkaba. LAp. 4.
Poruks, J[ānis]. Gerhards Hauptmanis un viņa nozime. BV. 273.

Poruks, J[ānis]. Nepazīstamajam «rs»am. [Atbilde.] RA. 73.
— Teodoram [Zeifertam]. [Sakarā ar viņa aso kritiku par A. Niedras «Kad mēnesis dilst».] RA. 67.
— «Zaudētās tiesības» [Polemika ar J. Raini par minēto Aspazijas lugu.] BV. 218.
Porickis. Par krievu dzejnieku Aļekseju Vasiļjeviču Koļcovu. BV. 44.
Pūpols. Vladimirs Koroļenko. LAp. 96.
Rainis, J. Atbilde A. Niedras kgm. [Sakarā ar lugas «Zeme» kritiku.] DL. 227.
— J. Poruka kgs un «Zaudētas tiesības». DL. 208. 209.
[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēk., Lt.* Brāļi Kaudzīši. Literarisks apcerējums. RSK. I. 5.—16. lpp.
— «Jura Alunāna piemiņai». Izdev. Jelgavas Latv. biedr. Rakstniec. Nodaļa. Z. 22.
— Kāds tautas rakstnieks. Kritisks apcerējums par A. Saulieša [Aug. Plikauša] rakstiem. Mk. 1904. gadam. 27.—34. lpp.
[*Roze, J.*] Tekla Lingen. Vr. 234.—235. lpp.
[*Roziņš, Fricis — Āzis. An.*] Cara manifests. Scd. XII 38.—41. lpp.
— Kārlis Markss. Scd. XII 1.—8. lpp.
— Socialdemokratu filozofija. Scd. XXI 24.—43. lpp.
— Strādnieki, boikotējiet «Rīgas Avīzi». [Latviešu reakcionaro izdevumu kritika.] Scd. 13.
S. Par Tolstoja pirmiem literariskiem darbiem. BV. 33.
Seržāns, K. Dziesminieks Esenberģu Jānis. JDr. 134.—135. lpp.
Sjenkeviča domas par Heini. DL. 220.
Skalbe, K[ārlis]. «Tālas noskaņas zilā vakarā». Raiņa dzejas. PAp. 65.
Stepermaņu Krustiņš. Balsis iz publikas. [Protests pret J. Asara kritiku par Steperm. dzeju krājumu «Ideals».] DL. 107.
— Literariskas vēstules. Piezīmes. [Par Laimas raksturu Aspazijas «Zaudētās tiesībās».] BV. 183.
— Paļa, ne kritika. [Atbilde J. Asaram sakarā ar viņa kritiku par St. Kr. «Ideals».] BV. 115.
Straume, J. Cittautu rakstnieki latviešu rakstniecībā. Literaturvēsturisks apskats. BV. 99. 101. 103. 112. 118. 130.
Str., M. Niedras «Zeme». PA. 74.
[*Treimanis, Ed. — Zvārgulis.*] Vēstulnieks. [Redakcijas atbildes-vērtējumi par P. Zāliša, Ād. Alunāna, V. Eglīša, Vizuļa, R. Klaustiņa, A. Deglava, J. Lautenbacha, J. Poruka, A. Niedras, J Dievkociņa u. c. literaturkritisko un publicistisko darbību 1902. un 1903. gadā.] ZvZK. 1904. gadam, 66.—81. lpp.
Upīts, Andrejs. Dūšīga cīņa. [Polemika ar Dego-Deksni par Purapuķi.] RA. 67.
[*Valters, Miķelis.*] *Andrejs Paparde.* Jaunākās parādības ārzemju rakstniecībā. A. 278.—284. lpp.
Vi. Savāda parādība mūsu literaturā. [Mācītāji un bērnu literatura.] T. 22.
Volinskis, A. L. Tagadējā krievu daiļrakstniecība. MVM. 746.—753. lpp.
Zālīts, Pēters, Dr. philos., [arī] P. Z. Vajadzīgs vārds. [Atklāta vēstule Rūd. Blaumanim.] MV. 2.
[*Zālītis, Valdemārs.*] B. Fridr. f. Šillera «Vilhelms Tells». Tulk. J. Rainis. JL. IV. 128. lpp.
— Lugas. [1900.—1902. gadā.] JR. VI. 177.—178. lpp.
[*Zeiferts.*] *T., Teodors.* Deviņpadsmitā gadu simteņa pēdējais desmits latviešu rakstniecībā. A. 39.—46., 87.—93. lpp.
— Fr. Brīvzemnieks (Treilands). A. 237. lpp.
— Iz jaunākās latviešu rakstniecības. Akal. 1904. gadam. 73.—78. lpp.
— Kad mēnesis dilst. Andr. Niedras stāsts. A. 201.—203. lpp.
— Latviešu beletristika 1901. gadā. JR. VI. 166.—171. lpp.

[*Zeiferts.*] *T., Teodors.* Latviešu lirika 1901. gadā. JR. VI, 161.—166. lpp.
— Pumpura dzeja. JR. VI, 33.—43. lpp.
— Stepermaņu Krustiņa Ideals. A. 357. lpp.

1904.

Asaris, J. Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. Rīgā, 1904. Rob. Rātmaņa izd. 48 lpp. 20 kap. *Recenzijas: Vox.—L.* 1904. 104., [An.] — Bp. 1905. 14., [*J. Kļaviņš.*] *Asmas Jancis.* — PA. 1905. 5., *J. Jankavs.* — BV. 54., *J. Akuraters.* — DL. 9.

[*Paegļu Mārtiņš.*] Ko Andrievs Niedra sludina? Rīgā, 1904. Druk. J. Treskins un K. Lēmans. 13 lpp. *Recenzijas: A.* — MV. 1904. 34., *J. Jankavs.* — PA. 62. — Zvārguļu Edvards (Treimanis). Kritiski biografiskā skice. No Paegļu Mārtiņa. (Ar divām ģīmetnēm.) Rīgā, 1904. Izd. A. Lācis. Druk. P. Skrastiņš, Valmierā. 59 lpp. 35 kap. *Recenzijas: K. Ducmanis.* — PA. 1905. 15., *R.* — BV. 72., *C.* — Bp. 6.

[*Roze, Jēkabs.*] Auseklis (Krogzemju Mikus). (Ar ģīmetni.) Viņa mūžs un darbi. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. Latviešu censoņi. I. Rīgā, 1904. Jaunības raksti. Apg. RLB. Der. Gr. Nodaļa. Druk. A. fon Grothuss. 38 lpp. 10 kap. *Recenzijas: J. Jankavs.* — BV. 1904. 143., *J. Šusters.* — RA. 121.

[*An.*] Antons Čechovs. Vr. 1151. lpp.
[*An.*] Baltija. [Nelegālās literaturas izdošana un izplatīšana Rīgā, Liepājā, Dinamindē (Daugavgrīvā), cietumos un Jelgavā.] Cņ. 1.
[*An.*] Baltijas nezāles. [RA.] Pr. V—VI., 90.—91. lpp.
[*An.*] Ģētes «Ifiģenija». Aspazijas un Raiņa tulkojumā. MVM. 397. lpp.
[*An.*] Iz lopkopības fonda. [Fr. Veinberga denunciacijas par latv. presi.] Pr. I., 1.—3. lpp.
[*An.*] Lasītājiem. [Ievads gaitu atjaunojot pēc 8 mēnešu aizlieguma.] DL. 1.
[*An.*] Mūsu lasītājiem. [Programa 1905. gadam.] DL. 80.
[*An.*] N. K. Michailovskis †. MVM. 234. lp.
[*An.*] No redakcijas. [«Cīņas» pirmā numura ievadraksts, kur īsumā norādīti revolucionara laikraksta uzdevumi.] Cņ. 1.
[*An.*] Rīgas pilsētas vācu teatris. [Richarda Skovreneka «*Waterkant*».] MV. 40.
[*An.*] Spīcauši. [Denunciacijas un uzbrukumi revolucionariem izdevumiem Krievijā un Latvijā.] Cņ. 4.
[*An.*] Teodors Hercls †. MVM. 554. lpp.
[*An.*] Viņa Ķeizariskās Augstības Lielkņaza Konstantina Konstantiniviča Dzejas. Latv. tulk. G. Neļubins [H. Jēgers] un Fr. Kīpers. Ap. 6.
—*bs.* Jaunības dzeja. Otra burtnīca. Sastād. Andr. Upīts. Bp. 41.
— Zvaigzne. V. Veresajeva. Tulk. J. Jankavs. Bp. 35.
—ns. Maksima Gorkija «Zaļumnieki». DL. 67. 68.
—*ņš.* «Dzīves ceļmalā». Sadzīves tēlojumi no Kaupiņu Edvarta. RA. 185.
s. Antons Čechovs. RA. 149.
— Ardievas jaunībai. Oriģinaldzejoļi no Ed. Treimaņa. Bp. 23.
— Dzīves ceļmalā. Sadzīves tēlojumi no Kaupiņa Edvarda. Bp. 32.
— Heines. Sapņu tēli, dziesmas un romances. Latv. no Diženajo Bernharda Bp. 42.
— J. Poruka. Brūklenāju vaiņags. Bp. 42.
— Kad mēnesis dilst. Andr. Niedras stāsts. Bp. 41.
— K. Skalbes. Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. Bp. 42.
— Pumpuri. Teodora dzejoļi. Bp. 41.
— Rozes un ērkšķi. Dzejoļi no Līgotņu Jēkaba. Bp. 17.
— Sniegbaltīte. Ungaru rakstnieka Aleksandra Brody stāsts. Bp. 19.
— Uz karstiem ķieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Ed. Treimanis. Bp. 40.

s. Vēsmiņu Kārļa [K. Krūzas] «Ceļmalas ziedi». I. Bp. 27.
— Viņa Ķeizarisk. Augstības Lielkņaza Konstantina Konstantinoviča Dzejas. Latv. tulk. G. Neļubins [H. Jēgers] un Fr. Kīpers. BV. 34.
— V. Veresajava. «Bez ceļa». Bp. 17.
— Zvārguļa kuplejas. II un III. Bp. 29.
A. «Ko Andrievs Niedra sludina». [Anonims izdevējs, t. i., Paegļu Mārtiņš.] MV. 34.
Ak. Iz papuasu literaturas. BVp. 244.
[*Akuraters, Jānis.*] *J. Ak.* Aspazijas raksti. I. un II. burtn. (Sarkanās puķes. Saulgriezīte. Atena.) DL. 62.
— K. Skalbe. «Kad ābeles zied». DL. 49.
— K. Skalbe. «Kā es braucu Zieme|meitas lūkoties.» DL. 45.
Alunāns, Ādolfs. Paskaidrojums kritiķim Teodoram [Zeiferta] kungam. [Kādēļ Ād. Al. ražojumi nav ievietoti Treimaņa izdotā humorist. antoloģijā «Uz karstiem ķieģeļiem».] MV. 36.
— Uz karstiem ķieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Ed. Treimanis. Apsk. 37.
Andrejevs, Leonids. Iz manas dzīves. Tulk. Fr. Br[uzinskis]. PAp. 14.
Asars, Jānis, [*arī*] *rs., J. As.* Aspazija un viņas dzeja. Grāmatā: Aspazijas raksti. Pēterburgā, 1904. I—XX lpp.
— Čechovs. MVM. 721.—728. lpp.
— Beletristika mūsu žurnalos. [Pirmā pusgadā 1904.] MVM. 775.—778. lpp.
— Blaumaņa «Indrāni». MVM. 453.—456. lpp.
— Iz mākslas un rakstniecības kronikas. MVM. 61.—64., 108.—115., 548.—551. lpp.
— Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā. («Rīta skaņas». I. — «Pirmais burts». — Vēsm. Kārļa «Ceļmalas ziedi». — Pumpura raksti. — Vikt. Egliša «Poruks».) MVM. 627.—632. lpp.
— Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā. («Jaunā raža». VII. — Skalbes «Kā es braucu Zieme|meitas lūkoties». — Poruka «Brūklenāju vainags». — J. Linduļa «Pusceļā».) MVM. 862.—866. lpp.
— Jaunas grāmatas mūsu beletristikā. (Raiņa «Pusidealists». — Aspazijas raksti. — Skalbes «Kad ābeles zied». — Brjusova-Eglīša «Poemas un noslēpumu atslēgas».) MVM. 926.—929. lpp.
— Latviešu oriģinaldramas simts gadu jubileja. MVM. 250.—254. lpp.
— Sieviešu literatura. Suzk. 1905. gadam. 32.—36. lpp.
B. Latviešu inteliģenta tips. [A. Niedras romanā «Līduma dūmi».] PAp. 1.
B., A. Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes. Iz Baltijas arāju dzīves no J. Purapuķes. Bp. 11.
— «Slava varoņiem». Dramatiski dzejoļi. Tēvijas sargiem un tautas brāļiem no Oto Krieviņa. II druka. Bp. 10.
B., A. Kārļa F. Hugenberģera 120. dzimuma diena. BV. 74.
— Krišjānis Dīnsberģis †. BV. 197.
— Latv. teatris. Rūd. Blaumaņa «Indrāni». BV. 100.
[*Bebris, Juris.*] *Bīderu Juris.* Uz karstiem ķieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Edvarts Treimanis. BV. 232.
[*Bērziņš, Arturs.*] *Art. Br.* Drusciņas par somu literaturu. Apsk. 24.
Bērziņš, L[*udis*]. Andrieva Niedras «Zeme». Vr. 745.—748. lpp.
Bērziņš, R[oberts]. Anss Lerchis-Puškaitis dzīvē un darbā. 36.—47. lpp.
Birznieks [*Ernests*]*-Upītis,* [*arī*] *E. B.-Up.* Antons Pavlovičs Čechovs. JDr. 198.—200. lpp.
— Franču rakstnieks Pjers Loti. [*Julian Viaud.*] JDr. 233. lpp.
— Mamins Sibiraks. JDr. 100.—101. lpp.
— Vsevolods Michailovičs Garšins. Ap. 47.
B., J. Krājums. Sabiedrības «Znaņije» izdots. [«Sborņik Znaņija. I.»] Vr. 1409.—1412. lpp.

Blaumanis, Rūdolfs, [*arī*] *R. B.* Jauna oriģinalluga. (R. A. Knokes «Alūksnes skaistules.») Vr. 508.—509. lpp.
— «Mājas Viesim». [Uz viņa aizrādījuma, ka R. Bl. stāsts «Laimes klēpī» esot plaģiats.] B. 1., Vr. 299.—303. lpp.
Brasovskis, J. Somu literatura un dzīve pagātnē un tagadnē. Ap. 47.—51.
Brigadere, Anna. Iz mūsu jaunākās rakstniecības. RAp. 236. 241.
— Iz mūsu žurnaliem. Tēvs, piedod. J. Kleinberga skicējums. Bp. 24.
— Iz mūsu žurnaliem. Laimes klēpī. No Rūdolfa Blaumaņa. Bp. 25.
— Iz mūsu žurnaliem. Lieks! M. Birzgalieša. Bp. 27.
— Paskaidrojums. [Par lugas «Sprīdītis» pirmavotiem.] BV. 19.
[*Brigaders, J.*] *Tērvetietis.* Virsvērtības teorija. Populars apstrādājums. [Pēc K. Marksa.] PA. 7.—9. 13.
Cālītis, Ed. Iz mūsu žurnaliem. J. Akuratera stāsts «Cilvēks». Bp. 36.
— Iz mūsu žurnaliem. A. Saulieša «Dvēseles vientulībā». Bp. 43.
— J. Mieža «Kāzas Zoslēnos». Joku luga 1 cēlienā. Bp. 50.
— «Pusceļā». Drama 5 cēl. no J. Linduļa. Bp. 40.
Db., A. Par izvirtību mūsu literaturā. Apsk. 31.
Dēbners, T. Latv. literariskās biedrības prezidents. Ziņojums par latviešu laikrakstiem 1904. gadā. MV. 50.
D., J. Par poļu jaunāko literaturu. Pēc «Vestņik Inostr. Ļit.» Ap. 10.
[*Ducmanis, Kārlis.*] *K. D.* Galvenie motivi A. P. Čechova rakstos. L. 63. 67.
Dulbe, Al. Iz seno laiku apcirkņa. BV. 270.—272. lpp.
Erdmans, O., Bērzones mācītājs, Latv. literarisk. biedrības Vidzemes direktors. Izvilkums no ziņojuma biedrības gada sapulcē 3. dec. 1903. g. [1903. g. iznākušo grāmatu apskats.] LAp. 16.—19. 21.—25.
Fēbs. Iz mūsu žurnaliem. [Sudrabu Edžus. «Pusmāsas dēls».] Bp. 10.
Gorkijs, Maksims. Atmiņas par Čechovu. Tulk. —tis. [E. Kārkliņš.] DLp. 69.
[*Gruzītis, A.*] *A. G.* Leišu tautas garīgā pamošanās. DL. 44.
Gulbis, Fr. Jaunā «Dienas Lapa». PA. 66.
[*Ģersons, Ādolfs.*] *Sniegonis.* Iz jaunākās krievu literaturas. NodK. 1905. gadam. 77.—85. lpp.
Hagelers, Vilhelms. «Dzeja un problemi». Apsk. 2.
J., A. Beletristika. [1903. gadā iznākušie latv. oriģinalstāsti.] JR. VII. 177.—181. lpp.
[*Jankavs, Jānis.*] —*vs.* «Auseklis (Krogzemju Mikus), viņa mūžs un darbi». Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. BV. 143.
— «Dzīves ceļmalā». Sadzīves tēlojumi no Kaupiņu Edvarda. BV. 163.
— Heine. «Sapņu tēli, dziesmas un romances». Tulk. Diženajo Bernhards. BV. 259.
— «Jaunības dzeja». Otrā burtnīca. Sastād. Andr. Upīts. BV. 206.
— J. Poruka «Brūklenāju vaiņags». BV. 290.
— Ko Andrievs Niedra sludina? No Paegļu Mārtiņa. PA. 62.
— «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes». No J. Purapuķes. BV. 90.
— Važas vai noslēpumu atslēgas. [Par dekadences virzienu vispārējā un latv. literaturā.] DL. 80. 85. 86.
Jansons, J. [*Brauns.*] Vēl par socialdemokratu filosofiju. Scd. 28. 13.—33. lpp.
[*Jansons, Pāvils.*] *J. Pāvils.* Pirmie pumpuri. JTK. 1905. gadam. 43.—45. lpp.
[*Jēkabsons, Kārlis.*] —*bs*—. Grāmatu apgādniecība. [Latviešu un krievu jaunākie izdevumi.] LZmgk. 1905. gadam. 158.—159. lpp.
K. Viņa Ķeizariskās Augstības Lielkņaza Konstantina Konstantinoviča Dzejas. Latv. tulk. G. Neļubins [H. Jēgers] un Fr. Kīpers. RA. 33.
K., A. Čechu literatura, teatrs un latvieši. RA. 218.
[*Kārkliņš, Ernests.*] *-tis, Z., -ts, Zeltmatis.* Bjernsona drama «*Daglaunet*». DLp. 28.
— Čechova piemiņai. DL. 1.

[*Kārkliņš, Ernests.*] *-tis, Z., -ts, Zeltmatis.* Lugas. [1903. g. iznākušās.] JR. VII. 185.—192. lpp.
— Mieriņa-Frīdenberga piemiņai. RA. 114.
— «Mirušais lauva». Oskara Blumentala jaunā drama. DLp. 22.
— Piezīmes pie J. Poruka pārsprieduma par Rīgas Latv. teatri. [Maksa Halbes *«Der Strom»*. («Dižupe»).] RA. 89.
— «Straume», Maksa Halbes jaunākā drama. Apsk. 3.
— «Tautas naidnieks». H. Ibsena skatu luga. DL. 37.
K., L. un Fr. Roziņš. [*An.*] Smirdoņas izsmirdināšana. [Cīņa ar reakcionaro RA.] Scd. 22.
Klaustiņš, Roberts, [*arī*] *R. Kl.* Ansis Līventāls. JDr. 112.—115. lpp.
— Iz dzejas dārza. JDr. 10.—14., 43.—46., 134.—136., 166.—169., 203., — 205., 230.—232.
— Literatura un dzīve. Apsk. 11.—12.
— Literatura un dzīve. III. Nelaika varoņi: Blaumanis un Kaudzīte. Apsk. 13.
— IV. Apsīšu Jēkabs. [J. Jaunzems.] Apsk. 16.
— V. Pirmā modernā dunoņa. Apsk. 18.
— VI. Pirmais modernais rakstnieks. [J. Poruks.] Apsk. 19. 20.
— VII. Jaunākā dzeja. [J. Esenbergs.] Apsk. 24. 25. [T. Zeiferts, J. Veismanis-Pavasaru Jānis, Ed. Skujenieks-Vensku Edvarts.] Tp. 25., [Blaus, Janševskis, L. Bērziņš, Ed. Veidenbaums, Valdis.] Tp. 26. [Plūdons.] Tp. 27. [Ed. Treimanis, A. Niedra, R. Blaumanis, Ķeniņš, J. Kleinberģis.] Tp. 28.
— Literatura un dzīve. VIII. Jaunākā stāstu rakstniecība. Apsk. 30., [E. Birznieks-Upītis.] Tp. 31. 32. [Plikauss-Saulietis.] Tp. 32.
— Pēterburgas Avīzes. Kulturvēsturiska skice. Vr. 1433.—1450. lpp.
[*Kleinberģis, Jānis.*] *J. K., J. Kl.* Līgotņu Jēkaba stāsti. I. L. Neimaņa izd. LAp. 29.
— Poruks. Viktora Eglīša kritika. Vr. 365.—367. lpp.
Knoke, R. A. Iesūtīts. [Pretraksts «-is» recenzijai par viņa lugu «Alūksnes skaistule».] PA. 9.
— Krievu žurnals «Vesi» par latviešu rakstniecību. MVM. 714. lpp.
Krūmiņš, J. — *«Novērotājs».* Rūdolfam Blaumanim. [Par viņa stāsta «Ievas laime» resp. «Laimes klēpī» priekšvēsturi, kā atbilde uz R. Bl. rakstu B.] MV. 4.
[*Krūza, Kārlis.*] *Vēsmiņu Kārlis.* Grāmatas un žurnali. LZmgk. 1905. gadam. 126.—128. lpp.
— Literaturas apskats. LZmgk. 1905. gadam. 53.—67. lpp.
Ķeniņš, A. [*arī*] *A. Ķ.* Brigaderu Annas dzejoļi. Kritisks aizrādījums. Vr. 740.—745. lpp.
— Dzejnieks Detlefs Lilienkrons. Vr. 1018. lpp.
— Mūsu mēnešrakstu un nedēļas laikrakstu beletristika 1902. g. JR. VII. 157.—172. lpp.
— Sniegs. Staņislava Pšibiševska drama 4 cēlienos. Vr. 889.—891. lpp.
— Vilhelms f. Polencs. Ap. 1.—3.
[*Lasis, Pēteris.*] *Pastariņš.* A. P. Čechova piemiņai. BV. 159.
Lasītājs. Kā to lai izskaidro? [Literariski mazvērtīgais A. Deglava stāsts «Vecā Bembera grēki».] PA. 18.
— «Uz karstiem ķieģeļiem». Sakop. Ed. Treimanis. MVM. 793. lpp.
— Vaļējas vēstules. Rūdolfam Blaumanim. [Par viņa stāstu «Ievas laime» resp. «Laimes klēpī» un «Ista līgaviņa» priekšvēsturi.] MV. 4.
Latv. Soc. dem. Strādn. Partijas Centrālā Komiteja. «Cīņas» veicinātājiem un lasītājiem. Cņ. 9.
Lejas-Krūmiņš, Teod., [*arī*] *L.-Kr., L. K., T.* Antons Čechovs miris. Ap. 29.
— Edgars Allens Po (Poe). Apsk. 2.

Lejas-Krūmiņš, Teod., [*ari*] *L.-Kr., L. K., T.* Ievērojamas parādības cittautu rakstniecībā. (Jauni sacerējumi.) Apsk. 22. 25. 29. 32. 40. 43.
— Iz japaņu rakstniecības pasaules. Apsk. 7.
— Jenss Pēteris Jakobsens. [Ar ģīmetni.] Apsk. 31.
— Juani Aho. (J. Brofelds.) Apsk. 16.
— «Mazas piezīmes». Ģijs de Mopasans. *(Maupassant.)* Apsk. 21.
— «Mazas piezīmes». Knuts Hamsuns. [Ar ģīmetni.] Apsk. 21.
— Maurus Jokajs †. Apsk. 22.
— Multatuli. (Eduards Dauess Dekers.) [Ar ģīmetni.] Apsk. 17.
— Zviedru akademija un Augusts Strinbergs. Apsk. 4.
M. M. J. V. f. Ģētes raksti. J. Raiņa un Aspazijas tulkojumā. 1.—4. burtn. PA. 33.
[*Niedra, Andrievs.*] [*An.*] Antons Čechovs †. A. 715.—716. lpp.
— Doku Atis †. A. 75. lpp.
— Mūsu laikraksti. [Nenobeigts.] A. 71.—73., 155.—156. lpp.
— «Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes». J. Purapuķes A. VI. 476.—478. lpp., VII. 557.—559. lpp.
— Ķ. Skalbes «Kā es braucu Zieme|meitas lūkoties». A. 774.—779., 883.—892. lpp.
O., A. Jauna luga. [Purapuķes drama 5 cēlienos «Dzērājs» — manuskriptā.] RA. 224.
Olavs, V., «Balss» redaktors. Gada galā. [Atskats un programa gada galā.] B. 52.
— Stiprināsim centru. [B. programas raksts.] B. 5.
[*Ozols, Jānis.*] Slēdzaties rindās! [Arī par revolucionaro izdevumu konspiraciju un uzdevumiem.] Cņ. 1.
[*Piliņš, Pēteris.*] [*An.*] Kāds vārds par jaunāko dzeju. («Ce|malas ziedi!» Vēsmiņu Kār|a dzejo|i.) LZmgk. 1905. gadam. 123.—126. lpp.
[*Pipiņš, Ermanis.*] *Vizulis, V.* Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības. NodK. 1905. gadam. 66.—77. lpp.
— J. Ozola izdotā oriģinalliteratura. (Ķ. Skalbes «Kā es braucu Zieme|meitas lūkoties» un Poruka «Brūklenāju vaiņags».) L. 98.
— Kāzas Zoslēnos. Joku luga 1 cēlienā. No J. Mieža. DL. 78.
— Pusdienas tveicē. Dzejo|i no Līgotņu Jēkaba. DL. 81.
— Uz karstiem ķieģe|iem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Ed. Treimanis. Lp. 103.
P. J. [*Veismanis?*] Izvirtība literaturā. [Vikt. Eglīša dzejolis «Spīgana» un Ņirgas «Paģiru sapnis».] Vr. 636.—638. lpp.
P. J. [*Veismanis?*] Vēsmiņu Kār|a [Krūzas] «Ce|malas ziedi». I. Vr. 1137. lpp.
[*Plikauss, Aug. — Saulietis.*] *S., A. P., H. S.* Antons Čechovs Vr. 764. lpp.
— Ardievas jaunībai. Oriģinaldzejo|i no Ed. Treimaņa. LAp. 30.
— Birznieku Sofijas «Dzejas» LAp. 15.
— Doku Atis. Biografiski kritiska studija. Vr. 683.—701. lpp.
— Par latviešu literaturu rakstījis krievu žurnalā «Vesi» rakstnieks Viktors Eglīts. Vr. 1418.—1419. lpp.
— Rūdolfa Blaumaņa drama «Indrāni». Vr. 990.—993. lpp.
— Tauta un viņas dzejnieks. [Somu dzejnieka Runeberga 100 gadu jubileja.] Vr. 762. lpp.
[*Plostnieks, Fricis.*] *Fr. Pl.* «Dzīves ce|malā». Sadzīves tēlojumi no Kaupiņu Edvarda. Apsk. 35.
— Vēsmiņu Kār|a [Krūzas] «Ce|malas ziedi». I Apsk. 35.
Plūdons. Johana Volfganga fon Ģētes raksti. I. Dzejas. J. Raiņa un Aspazijas tulkojumā. Apsk. 7. 8.
Poruks, Jānis. Vēstule Zeltmatim. [E. Kārkliņam.] [Par Halbes lugu «Straume».] RA. 94.

R. Par Blaumaņa lugu «Indrāni». RA. 101.
— Smaidi un asaras jeb Dzejnieku labdienas. Sastād. Kaudzītes Matīss. RA. 181.
Rf. Frančesko Petrarka. (1304.—1904.) RAp. 177.
— Maurus Jokajs. RAp. 104.
— Žorž Zand. [*Aurora Dupin.*] RA. 200.
— Teodors Hercls †. RAp. 154.
«Rižkij Vestņik». Par latviešu laikrakstiem. RA. 175.
R-lfs. Misticisms pasaules rakstniecībā. Apsk. 45.
[*Roze, Jēkabs.*] *Līgotņu Jēkabs, R., L., Lt.* Andreja Pumpura raksti zem J. Kalniņa redakcijas. Vr. 1265.—1270. lpp.
— Anša Lercha-Puškaiša stāsti. Vr. 617.—619. lpp.
— Antons Čechovs. Vr. 1224.—1235. lpp.
— Ausekļa piemiņai. LA. 9.
— Blaumaņa «Indrāni» uz Rīgas Latv. teatra skatuves. LAp. 40.
— J. V. f. Gētes raksti. J. Raiņa un Aspazijas tulkojumā. LAp. 69.
— Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. K. Skalbes. Vr. 1504.—1409. lpp.
— Maksima Gorkija jaunākā luga «Vasarnieki», LA. 97.
— Maksims Gorkijs. Vr. 1061.—1070. lpp.
— Marija Konopņicka. Vr. 494.—497. lpp.
— Mūsu laikraksts. JR. VII., 183.—186. lpp.
— Par Mieriņa [Frīdenberga] dzeju. T. 47.—49.
— Pēteris Rozegers. Vr. 849.—855. lpp.
— Petrarkas piemiņas diena. Pēc *«Zeit»*. Vr. 1288.—1289. lpp.
— Pusceļā. Drama 5 cēl. no J. Linduļa. LAp. 96.
— Rūdolfs Blaumanis. Vr. 498.—499. lpp.
— Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes. No J. Purapuķes. Vr. 1131.—1136. lpp.
— Uz karstiem kieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Ed. Treimanis. Vr. 1514.—1517. lpp.
— Zvārguļu Edvards (Treimanis). Literarisks raksturojums. MK. 1905. gadam. 28.—38. lpp.
— Žorž Zand piemiņas diena. Vr. 1147.—1148. lpp.
[*Roziņš, Fr.*] *A.* [Atbildes Jansonam-Braunam.] Scd. 28. 29.
[*Roziņš, Fricis,-Āzis.*] Daži materiali. [Pēc baltvācu publicista Aleksandra Bucholca anonimās grāmatas *«Fünfzig Jahre Russischer Verwaltung in den baltischen Provinzen,» Leipzig*, 1883., par «dumpīgajiem» jaunlatviešiem, viņu presi un literaturu 19. gadsimta 50.—60. gados. Jaunlatviešu darbība še salīdzināta ar Fr. Veinberģa, Fr. Brīvzemnieka, V. Olava-Plutes u. c. latv. reakcionaru nostāju 20. gs. sākumā.] Scd. 25.
— Jauns ass cīņas ierocis. [Paziņojums par nelegālās «Cīņas» iznākšanu un laikraksta pirmā numura apskats.] Scd. 25.
— Vēl par smīrdoņu. [Cīņa ar reakcionaro RA.] Scd. 23.
R-ra. Grafa L. N. Tolstoja raksti. Apsk. 35.
Rusakovs, Viktors. Maksims Gorkijs anekdotēs un karikaturās. Tulk. E. Resnais. RAp. 82. 88.
Seržāns, K. Auseklis. [Krogzemju Mikus.] JDr. 71.—73. lpp.
[*Skujeniek, Luiza.*] *L. Sk.* Maksa Halbes drama «Dižupe». BV. 86.
[*Straume, Jānis.*] *Vaidelaitis.* Par lugu «Zaņķis», paskaidrojums. BV. 250.
[*Smits, Pēteris.*] *Kalēju Pēteris.* Auseklis. [Krogzemju Mikus.] MVM. 561.—565. lpp.
[*Smits, P.?*] *Z. E. H.* Japaņu Romeo un Jūlija. No angļu valodas tulkots pēc J. Takenabo atstāstījuma. MVM. 502.—503. lpp.
Steins, A. [*ari*] *A.-eins., St.* A. Kuprina stāsti. Vr. 362.—365. lpp.
— Ko spriež franču kritiķis *(E. Vogue)* par M. Gorkiju. Vr. 1413.—1416. lpp.

Šusters, J. Latviešu censoņi. I. Auseklis, viņa mūžs un darbi. Sarakst. Līgotņu Jēkabs. RA. 121.
Treimanis, Ed.,-Zvārgulis. Vēstulnieks. [Polemikas un vērtējumi par latviešu literaturu, literaturas kritiku, presi un publicistiku, skarot A. Alunāna, Blaumaņa, RA., PA., DL., Deglava, Sudrabu Edžus, Akuratera, V. Eglīša, Fallija, MVM., P. Zālīša, A. Upīša, T. Zeiferta, Poruka, J. Mātera, Doku Ata, Plūdoņa u. c. darbību.] ZvZK. 1905. gadam. 75.—82. lpp.
Upīts, Andrejs. Ievadam — Jaunības dzeja. Otrā burtnīca, 3. lpp.
— Jaunības dzeja. B. 45.
— «Kad ābeles zied». K. Skalbes dzejoļi. A. 953. lpp.
— Piliņa «Zemgaliešu» kalendars, Baltijas Vēstn., 251.
— Rīgas latviešu teatrī. (Par R. Blaumaņa «Indrānu» izrādi.), 478. lpp.
— «Zaņķis». Moderna luga 4 cēl. no Vaidelaiša. [J. Straumes.] A. 874.—875. lpp.
[*Valters, Kristaps.*] *Kr. V.* Kā latviešu birģeļi gribēja tēvu zemi glābt. [Fr. Veinbergs, RA., adv. Al. Dulbe, Fr. Brīvzemnieks, māc. V. Olavs u. c. ciņā pret revolucionaro kustību Latvijā. Rakstam pievienotas Scd. redaktora Fr. Roziņa asi satiriskas piezīmes.] Scd. 24.
Vēbers, A. Atvadīšanās brīdī. [Atstājot B. un latv. žurnalistiku vispār.] B. 5.
— Kur vaina meklējama. Atklāts izskaidrojums latviešu avīžniecības lietā. B. 2.
— V. Z. Leišu literaturas vēstures īss apskats. [Pēc mag. Jēkaba Lautenbacha.] BV. 125.
Veinbergs, Kārlis, [*arī*] *K. V.* Literaturas kritiķu ziņojumi. Apsk. 52.
— Vai visi ļaudis redz pasauli vienādi. [«Poruks. Viktora Eglīša kritika».] Apsk. 19.
— *«Vesi».* Simbolisti Francijā. Vr. 764. lpp.
Volters, E. Leišu dzejnieki un tautas darbinieki. MVM. 184.—187. lpp.
Vox. Leimaņu Jāņa izdevumi. (1. Par cilvēces attīstību. No J. Celma. 2. Garu saucēji. No K. S. 3. Zvaigzne. No Veresajeva. 4. Māksla un tikumība. No J. Asara. 5. Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē.) L. 104.
Vox populi. Mūsu prese un viņas likumi. PA. 79.
Z. Anša Lercha-Puškaiša stāsti. Bp. 21.
[*Zeiferts, Teodors.*] *Teodors, T., Reinhold Kaupo.* [*An.*] Andreja Pumpura raksti zem J. Kalniņa redakcijas. Izd. A. Gulbis. DL. 5.
— [*An.*] Anss Lerchis-Puškaitis †. JR. VII 146.—147. lpp.
— [*An.*] Dzeja tautā. JR. VII 175.—177. lpp.
— Gētes lirika. Vr. 1177.—1194., 1317.—1329. lpp.
— Joh. Volfg. f. Gētes raksti. J. Raiņa un Aspazijas tulkojumā. DL. 4.
— [*An.*] Iz laikrakstu beletristikas. JR. VII. 181.—183. lpp.
— [*An.*] Latviešu lirika. 1902. gadā. JR. VII. 173.—175. lpp.
— Latviešu saimnieciskais un garīgais progress. [Iz Vīnes laikraksta *«Die Zeit».*] Tulk. Bl—. L. 72.—75.
— Ozola oriģinalliteratura. (J. Poruka «Brūklenāju vaiņags».) DL. 57.
— Piezīme par Ausekļa dzeju. Vr. 1517.—1521. lpp.
— Pērsietis. [Kārlis Zemītis.] (Ar ģīmetni.) JR. VII. 23.—43. lpp.
— Smaidi un asaras jeb dzejnieku labdienas, ko latviskā rakstniecībā sakrājis Kaudzītes Matīss. Trešais izd. DL. 87.
— Uz karstiem ķieģeļiem. Satira un humors dzejā. Sakopojis Ed. Treimanis. DL. 1.
Zvingevičs. Hauptmaņa dramas un noveles. Apsk. 38.—42.

V. Austrums.

PERSONU UN IZDEVUMU RĀDĪTĀJS

§, sk. Stučka, Pēteris
—ars., sk. Asars, Jānis
—lis, sk. Pīpiņš, Ērmanis-Vizulis
—n—., sk. Jansons-Brauns, Janis
—ns —ns., sk. Jansons-Brauns, Janis
rs., sk. Asars, Jānis
—rs., sk. Asars, Jānis
—rs., sk. Pumpurs, Andrejs
X., sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
xx, sk. Ārons, Matīss
A. J., sk. Asars, Jānis
As., J., sk. Asars, Jānis
Abuls, Pēteris (ps. Tālivalds, Tālivaldis, P. Abols, Abols, T-valds, 1860—1926) — skolotājs un literats 355, 356
Adamovičs, Fricis (ps. Akots — Petrapilī?, Fr. Ad., A., F. A., 1863—1933) — skolotājs un literats, klasiķu tulkotājs 828, 900, 902
Adlers, A. (ps. A-p) — «Виленский Сборник» līdzstrādnieks, rakstījis par Latgales latviešiem 886
Adolfijs, H. (ps. H. A., Harri A . . .i, H. A . . . i) — baltvācu mācītājs un literats, LA., LTB. un MV. līdzstrādnieks 70. un 80. gados 899
Aho, Juhani (īstā vārdā Brofelds, 1861—1921) — somu rakstnieks 930, 932
Akmentiņa, Dace — Šteinberga Dārta (1858—1936) — aktrise 411, 416, 446, 450, 463, 465, 527, 682, 686, 687
Akots, — T. līdzstrādnieks no Pēterburgas 17, 83, 84, 185, 900
Aksakovs, Ivans Sergejevičs (1823—86) — krievu publicists, slavofils, «День» u. c. laikrakstu red.-izdevējs 901
Akuraters, Jānis (ps. Polluks, J. Aa., J. Ak., J. Vilks, J. A., J. A . . ., 1876—1937) — rakstnieks 755, 761, 762, 944, 949
Albats, Hermanis (ps. A. H., Helgi, 1879—?) — jurists un literats, vēlāk buržuaziskās Latvijas diplomats 928, 935, 938
Alberti, A. (ps. A., A-i; A. no Iec., 1822—78) — LA līdzstrādnieks, Iecavas mācītājs 887
Alfjeri, Vitorio (1749—1803) — italiešu dramaturgs 590, 600
Alfons sen., sk. Hofmanis, Alfons
Alksnis, Jēkabs (1870—?) — P. līdzstrādnieks, med. students Tērbatā, vēlāk profesors 309, 564
Alksnis-Zundulis, Kristaps (ps. A. —Z., A. K.-Z., Naudižnieks, Z. Ņirga, Līgusons-Zundulis, Līgusoņu Nozarītis, Zundulis Ņirga, Līgusainis-Zundulis, 1862—1912) — dzejnieks un literats 811
«Alunāna, Adolfa, Zobgala kalendars» 806
Alunāns, Ādolfs (ps. —., —a—, —a—a., —ak—vai—, —b—, —nan, —n., —n—, —ns., —s., —u—, A, A . . . n, A., A-n, A., A-ns, A., A. A., Ādolfs, All., Ad., D., Dbl., Dobelnieks, Grafs Dobelnieks, Icigs Mozes, Kurzemes Homers, Kāds Dobelnieks, Paleijas Alfreds, Paleijas Jānis, Palejas Ādolfs, Smaidulis, Tmaidulit, Vecais Ādolfs, Vecais Brencis, Vecais Zobgals, Zobgals, Žvingulis, X. X., 1848—1912) 15, 17, 49, 84, 190, 191, 193, 323, 339, 343, 344, 680, 681, 748, 806, 832, 834, 886, 890, 892, 894—897, 900—909, 949
Alunāns, Indriķis, arī Heinrichs (ps. A-n., Indr. A-n.; H. A-n.; H. A . . .;

—n—, Kaulu Indriķis, 1835—1904) — publicists un grāmatizdevējs 6, 7, 27, 81, 85, 668, 879, 880, 883, 885, 890, 892,
Alunāns, Juris, arī Georgs (ps. A-n., G. A-n., J. A., G. A., 1832—64) 6, 8, 9, 27, 37, 58, 67, 154, 181, 209, 210, 214, 215, 217, 218, 226, 227, 236, 244, 296, 297, 771, 870, 874—883, 885, 887, 893—895, 900—902, 933, 937, 938, 941, 942
Aļeksejs — cars 584
«Amerikas Latviešu Avīzes» (izn. no 1900. g.) 926, 927
A-n, sk. Alunāns Indriķis
A-n, sk. Alunāns Juris
A-n, G., sk. Alunāns Juris
A-n, H., sk. Alunāns Indriķis
A-n, Indr., sk. Alunāns Indriķis
Ancengrubers, Ludvigs (1839—89) — Austrijas vācu rakstnieks 554
Andersens, Hanss Kristiāns (1805—75) — dāņu rakstnieks 900
Andrejanovs, Viktors fon (1857—95) — baltvācu dzejnieks 918
Andrejevs, Leonids Nikolajevičs (1871—1919) — krievu rakstnieks 937
Annuncio, Gabriels de (1864—19?) — reakcionars italiešu rakstnieks, dekadents, vēlāk fašists 939
Ans., Fr., sk. Ansabergs, Gotfrīds
Ansabergs, Gotfrīds (ps. Fr. Ans., Zahibs, Hugo Sudrabiņš, dz. 1871.) — literats 756
Anskenevics, J. (ps. J. Atz., A-z.) — LA līdzstrādnieks 890
Antons, sk. Birkerts, Antons
Apsīšu Jēkabs — Jānis Jaunzems (ps. Jēkabs, J. J-z-ms, J. J., A. J-bs, —.—, Jāņzemnieks, 1858—1929) 10, 12, 15, 79, 82, 83, 168, 171, 238, 261, 268, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 297, 308, 322, 328, 367—374, 379, 559, 690, 693, 745, 755, 758, 760, 764, 765, 770, 786, 898, 900, 901, 910, 911, 918, 921, 927
«Apskats», arī Ap. un Apsk. (1903—05) — zinisks un literarisks žurnals Rīgā 754, 758, 760, 761, 764, 860, 874, 940, 941, 944, 949
Arina Rodionovna — Puškina aukle 585, 598
Ariosto, Lodoviko (1474—1533) — italiešu dzejnieks 247, 587, 598
Ariosts, sk. Ariosto, Lodoviko
Aristofans (ap 450.—385. pr. m. e.) — grieķu komediju rakstnieks 123
Aristotelis (384.—322. g. pr. m. e.) — grieķu filozofs un dabaszinātnieks 208, 209
Ārons, Matīss, arī Āronu Matīss (ps. A., A. M., Brencēnu Matīss, Nozarietis, Noz., x.x., Kārlis, 1858—1939) — žurnālists un bibliografs 329, 565, 789, 790, 894, 895, 897, 905, 909, 912
Arse, Kaspars Nuņezs de, spāņu dzejnieks 70.—80. g. 112, 117
Asars, Jānis (ps. As. J., A-ru Jānis, As. Jānis, —ars, —rs, rs, J. A., J. As., Ars, Clio, J. As., A., aa., 1877—1908) — literaturas kritiķis un publicists 21, 271, 643, 644, 646, 647, 648, 678—786, 925, 928, 930, 934, 938, 939, 943, 944
Aspazija — Rozenberga, Elza (ps. Aa., Asp., Asp.—, —A—, 1868—1943) 20, 264, 265, 266, 267, 271, 398, 405—525, 538, 544, 574, 695, 701, 743, 748, 749, 752, 913, 914, 916, 917, 919, 920, 922, 924, 925, 928, 930, 931, 934, 938, 939, 942, 944
Ašarins, Andrejs (1843—96) — baltvācu dzejnieks 108
Atturības biedrības «Auseklis» gada grāmata, arī Aggr, Rīgā (1902—04) 696, 874, 935
Augenbergs, Kārlis (ps. Ezerietis, E-ts, E-r-ts, 1869—1923) — rakstnieks un žurnālists 297, 749
Auniņš-Aunings, Roberts (1834—1914) — mācītājs un literats 286, 452, 886—888, 892
Auseklis — Krogzemju, arī Krogzema, Mikus (ps. —ms, —zema M., —, —gs, Zvingulis, 1850—79) 10, 14, 28, 29, 41, 42, 44, 49, 50, 60—76, 108, 128, 140, 182, 209, 211, 218—221, 225, 228, 229, 243, 244, 281, 296, 297, 305, 307, 750, 765, 771, 802, 815, 889—895, 897, 902—905, 948
«Auseklis», arī Aus. (1898—1901) — pirmais latviešu nelegalais revo-

lucionarais laikraksts, Bostonā 874, 924—927
Austriņš, Jānis (1842—1919) — skolotājs, «Отечественные записки» līdzstrādnieks 885
«Austruma» kalendars, arī Akal., Rīgā (1893—1906) 347, 874, 942
«Austrums», arī A. un «Austr.» (1885—1906) — mēnešraksts Maskavā, Jelgavā, Rīgā, Cēsīs 15, 17, 82, 84, 71, 208, 209—211, 215, 217, 218, 222, 223, 225, 231, 236, 238, 240—242, 245, 253, 254, 264, 273, 274, 287, 297, 329, 335, 340, 345, 351, 354, 357, 358, 362, 368, 517, 538, 539, 562, 565, 568, 573, 624, 643—645, 675, 677, 698, 710, 712, 745, 754, 758, 760, 763, 774, 780, 786, 791, 840, 874, 900—949
«Aušra» — lietuviešu žurnals (1883—86) Prūsijā 898
Āzis, sk. Roziņš, Fricis-Āzis

B., sk. Barons, Krišjānis
B., H. D., sk. Bārs, H. D.
B-n, sk. Barons, Krišjānis
B-n, K., sk. Barons, Krišjānis
Bairens, sk. Bairons, Džordžs
Bairons, Džordžs Noels Gordons (1788—1824) — angļu dzejnieks 217, 226, 297, 463, 546, 547, 552, 588, 591—599, 601, 602, 889
Balhorns, Johans (Ballhorn, 1530—1603) — grāmatu izdevējs un iespiedējs 98
Balodis — Rīgas kapitalists 846
Balodis, A. (ps. Kāds nopietns Talijas cienītājs) — RLB Teatra komisijas priekšnieka vietnieks 1894. g. 468, 481, 482, 914
Balodis, Jūlijs — Rieteklis (1856—1940) — dzejnieks 691, 693, 700
Balodis, Kārlis (ps. Dr. K-s, Dr. K., Dr. K. B., B., Dr., D. K. B., Dr. phil. D. K., Dr. B., K. B., Dr. K. B-s, Atlantus, 1864—1931) — ekonomikas zinātņu doktors, DL. un MV. red. loc. 798, 801, 832, 918
Balodis, Rūdolfs (ps. Maliešu Jānis, M. J., —m. j.—, Mal. Jānis, —M. J.—.—) — literats 912
«Balss», arī B. (1878—1906) — politiska un literariska avīze Rīgā 13, 14, 29, 81, 82, 88, 90, 95, 96, 99, 102, 123, 124, 128, 129, 148, 150, 151, 154, 159, 166, 175, 267, 300, 355, 398, 415, 430, 466, 476, 749, 791, 793—795, 798, 799, 805, 807, 820, 824, 867, 874, 893—949
«Baltijas kalendars» — BV. izdevums 190
«Baltijas gruntnieku etc. kalendars» 1879. gadam (Ausekļa), arī Bgrk., Pēterburgā (1878) 874, 894
«Baltijas Vēstnesis», arī BV. (1869—1906) — politisks literarisks nedēļas, vēlāk dienas laikraksts Rīgā 13, 14, 16, 28, 30, 31, 37, 38, 44, 59, 61, 64, 66, 68, 73, 74, 79, 81, 83, 85, 123, 124, 128, 154, 172, 174, 176, 190, 240, 271, 272, 323, 326, 331, 362, 392, 398, 403, 406, 415, 417, 426, 428, 429—433, 435—438, 450—457, 459, 462, 464, 476—478, 482, 538—540, 549, 551, 557, 574, 577, 579, 580, 583, 623—626, 628, 635, 638, 647, 682, 684, 686, 728, 749, 787, 790, 799, 805, 807, 810, 817, 820, 823—826, 837, 838, 852, 856, 860, 874, 886—949
«Baltijas Zemkopis», arī BZ. (1875—85) — nedēļas laikraksts Jelgavā 29, 36, 54, 92, 102, 103, 123, 124, 874, 891—896
«Baltische Zeitung» (1873—77) — politisks laikraksts Rīgā, Fr. Veinberga vadībā 889
«Baltische Monatsschrift», arī BM. (1858—1914) — reakcionars baltvācu mēnešraksts Rīgā 9, 27, 29, 874, 877—882, 886, 893, 894
Balzaks, Onorē de (1799—1850) — franču rakstnieks 663
Baļmonts, Konstantins Dmitrijevičs (1867—1942) — krievu dzejnieks 768
Bandrevičs, Ansis (ps. Bandēnu Pastarītis, Anednab, B-d-vic, Bd., A. B., B. P., Bndn. Pstr., —vič., š., B., A-vičs, A. Bndr., A-č, A. Pastarīts, 1850—1935) — žurnalists, jūrniecības popularizētājs 896
Bangs, Hermanis (1858—1912) — dāņu rakstnieks 933
Barbjē, Ogists (1805—82) — franču satiriķis 616

Bārda, Fricis (ps. Fr. Brd. 1880—1919) — dzejnieks 939
Barē, Antuans (Barye 1796—1875) — franču tēlnieks, animalists 609
Barē, Moriss 618
Barons, Kārlis (1865—1944) — medicinas profesors, MVM līdzstrādnieks, Kr. Barona dēls 798
Barons, Krišjānis (ps. B, K. B-n., B-n, y., —p—., 1835—1923) 6, 182, 565, 809, 868, 869, 875, 876, 881, 883, 885, 900, 901
Bārs, H. D. (ps. H. D. B.) — LA. līdzstrādnieks 70. gados 52
Batjuškovs, Konstantins Nikolajevičs (1787—1855) — krievu dzejnieks 585, 586
Bauments (Beaumont), sk. Bomens, Fransua
Baumanis, Arturs (1867—1904) — gleznotājs 567, 568
Baumanis, Edgars (ps. Ed., B. E., Edg. B., Edg., 1872—1907) — skolotājs un literats, iepriekšējā brālis 931
Baumanis, arī Baumaņu Kārlis (ps. Aco, Antikangars, AZO — Antikangars, 1835—1905) — pirmais latviešu nacionalais komponists, PA. līdzstrādnieks, faktiskais Pēterburgas «Dunduru» izdevējs 889, 892, 902
Bazedovs, Johans Bernhards (Bassedau 1723—90) — vācu pedagogs 656
«Baznicas un skolas ziņas», arī BuSkz. — LA. pielikums 19. gs. 50.—60. gados Jelgavā 874, 879, 884—889, 893, 896
«Baznicas ziņas», arī Bz. (1857—62) — LA. pielikums Jelgavā 874, 877—880, 882
Bebels, Augusts (1840—1913) — vācu soc.-dem. vadonis 345
Bebris, Juris (ps. Ziedoņa Brīvaitis?, Bideru Juris, Ziedoņu Juris, Ziedons, B-ru J., Z. J., B. J., 1859—?) — skolotājs un literats 931
Becenbergers, Adalberts (1851—1922) — vācu teologs, rakstījis par latv. valodu 903
Bekers, arī *Beķeris, Viktors* — advokats 863
Beklins, Arnolds (1827—1901) — vācu gleznotājs 614
Bekls, Bakls (Buckle) Henri Tomass (1821—62) — angļu kulturvēsturnieks 296
Bēlau, Helēna 930
Beldaus, Gustavs (1867—1919) — ārsts, DL., MMV. un MV. līdzstrādnieks 798
Beļinskis, Visarions Grigorjevičs (1811—48) — krievu kritiķis un literaturvēsturnieks 3, 7, 12, 18, 81, 83, 187, 209, 263, 592, 923, 925, 931
Benjamiņš, Antons (ps. B. Pastariņš, 1860—1939) — skolotājs un žurnalists, vēlāk lielkapitalists, laikraksta «Jaunākās Ziņas» izdevējs 916—918
Berengars, sk. Beranžē, Pjers Žans
Beranžē, Pjers Žans (Beranger 1780—1857) — franču dzejnieks 217, 226, 616
Bērents, Johans Teodors (ps. B-t.; Jānis Mierturis, 1784—1866) — baltvācu mācītājs un literats 875—877, 879
Bergholcs, Georgs (1817—86) — baltvācu vēsturnieks un publicists, BM. red. 60. gados 877, 879, 886
Bergmanis, Andrejs, arī Andreas (1810—69) — pirmais Kurzemes skolotāju sagatavotājs un literats 886
Bergmanis, Fricis (ps. Kalninieku Fricis, Kalninieku Spricis, Kalninieks, F. B.; F. B-a, B., 1860—98) — publicists, DL. pirmais (1886—89) red. 17
Bergmanis, L. 891
Bergs, Kristaps (1843—1907) — namsaimnieks, Rīgas lielkapitalists, Krauklīšu Pētera prototips A. Deglava romanā «Rīga» 846
Bērne, Ludvigs (Börne 1786—1837) — vācu rakstnieks 664
Bernss, Roberts (Burns 1759—96) — skotu dzejnieks 110, 132
Bertrams, Kārlis (ps. Neraudas Līgonis, C. H. B., Brtrm, K. Bm., Ceriņš, K. B., Bm., B. K., K., Raudenieks, Br. Kr., K. M-m, —a-s, Gaismiņš, K. Brīvnieks, Kr. Br., Lēdurdzietis, ...s, N. L., Nau-

dižnieks, 18 ?—1903) — žurnalists 886, 888, 889, 891, 893, 894
Bērziņš, Arturs (ps. Ar. Br. Dz. 1882) — žurnalists un teatra kritiķis 944
Bērziņš, Kārlis (1865—1934) — grāmatizdevējs un literats 913
Bērziņš, Ludvigs Ernests (ps. Pabērzis, L. B., L. Br., 1870—?) — mācītājs un literats, folklorists un dzejnieks 350, 351, 823—825
Bērziņš, Pēteris (ps. Rudzīšu Pēteris, R. P., Bērzs, 1848—1926) — skolotājs, literats un grāmatizdevējs 40, 43, 688, 893
Bērziņš, Roberts (ps. R. B., Andris, Andr. 1868—1935) — skolotājs un literats 916, 921, 923
Bērziņš, Roberts — Tautmīlis (ps. Tautmīlis-Bērziņš, T.-B., Upciemu Milda, Skaidrīte, Upciem. M. Skaidrīte, M. Up. Sk., M. Upciemu-Skaidrīte, R. T.-B., Rtb., 1873—1915) — dramaturgs un režisors 913, 915, 919
Bethovens, Ludvigs van (1770—1827) — no flamiem cēlies vācu komponists 746, 819
Bezdarbis, sk. Rainis — Pliekšāns, Jānis
Bezobrazovs, krievu publicists 90. gados 345
Biezbārdis, Kaspars (ps. K. B., 1806—86) — jaunlatviešu publicists un valodnieks 32, 867, 869, 881—884, 886, 887, 891, 896, 900
Bīl., sk. Bīlenšteins Augusts
Bīlenšt., sk. Bīlenšteins, Augusts
Bīlenšteins, Augusts (1826—1907) — baltvācu mācītājs, valodnieks un literats 102, 123, 137, 152, 161, 197, 882, 886, 888, 889, 894
Binemans, Bernhards († 1730) — baltvācu mācītājs, reliģisku dziesmu tulkotājs latviešu valodā 828
Birkerts, Antons (ps. Antons, Ant., J. Signals, A. Ābols, E. Ābols, dz. 1876) — rakstnieks un literaturas kritiķis 743, 747, 939
Birznieks, Kārlis (ps. Pakalns, Pusgraudnieks, 1859—1951) — literats un rakstnieks, MVM. līdzstrādnieks 928
Birznieku Latiņa (1864—1951) — dzejniece, iepriekšējā māsa 919
Birznieku Sofija (dz. 1876) — dzejniece, iepriekšējo māsa 756, 941
Birznieks-Upītis, Ernests (ps. Upītis, Upīts-Birznieks, B., E. B. — Up., dz. 1871) 263, 755, 944
Bisenieks, Pēteris (1853—1911) — DL. izdevējs 17, 309, 910
Bjernsons-Bjernstjerne, Martiniuss (1832—1910) — norvēģu rakstnieks 317, 343, 344, 453, 554, 647
Bl., R., sk. Blaumanis, Rūdolfs
Bl., Rūd., sk. Blaumanis, Rūdolfs
Blaumanis, Rūdolfs (ps. Jirgensonu Pēteris, Ārišu Andrs, R. B., Rūd. Bl., —.., R. Bl., Zobgals, rbl., -u-, Nabadziņi, Sinam -Ualb, -rbl., —., L. Lūlands, Bl., B., M. Ķ., Matīss Ķezbers, Zodgals, Grāvraču Anna, Klimbims, Grāvracis, Vecais Grāvracis, 1863—1908) 15, 20, 79, 265, 267, 268, 297, 340, 392, 520—533, 643, 644, 646, 647—650, 673, 674, 678—685, 687, 737—742, 745, 754, 762, 786—795, 798, 808, 809, 811, 823, 832, 833, 909, 910, 912, 915, 916, 928, 935, 949
Blaus, Eduards (ps. Blauvas Eduards, Ed. Bl., Bl-s Ed-s.) — 19. gs. 70. un 80. gadu literats 894
Blaus, Kārlis (ps. Dr. K. B., Dr. B., K. B. 1856—1907) — ārsts un lugu rakstnieks 904
Blaus, Pēteris (ps. Zilais, P. B., P. Bl., -l-, 1856—1930) — dzejnieks un žurnalists 692, 700, 743, 748, 755, 756, 764
Blūmentals, Oskars (1852—1917) — vācu dramaturgs 939
Boa, Ādams — franču dzejnieks 20. gs. sākumā 613
Boburs, franču rakstnieks 376
Bodlers, Šarls (Baudelaire, 1821—67) — franču dzejnieks 613
Boileaus, J. (Boalo's), franču literaturas kritiķis 209
Bokačio, Džovanni (Boccaccio 1313—75) — itāliešu novelists un dzejnieks 398, 554
Bomens, Fransua (Beaumont 1584—1616) — angļu dzejnieks un dramaturgs, Šekspira laikabiedrs 252

Bonēra, Roza (Bonheur 1822—99) — franču gleznotājs 318
Br., sk. Brīvzemnieks — Treilands, Fricis
Br., sk. Bruņenieks, Mārtiņš
Br., sk. Jansons-Brauns, Jānis
Br., A., sk. Bračs, Augusts
Br., Aug., sk. Bračs, Augusts
Br., M., sk. Bruņenieks, Mārtiņš
Br-s, A., sk. Bračs, Augusts
Br-s, Aug., sk. Bračs, Augusts
Bračs, Augusts (ps. A. Br., Uz-Elli-Jās, Aug. Br., A. Br-s, Aug. Br-s. Dz. 1880) — skolotājs un rakstnieks 377, 935
Brandess, Georgs Moriss Kohens (1842—1927) — dāņu rakstnieks, literaturvēsturnieks un kritiķis 18, 81, 261, 263, 270, 301—304, 308, 317, 319, 346, 388, 836, 925, 931
Brandts, M. — vācu orientalists 564
Brants-Juglietis — 20. gs. sākuma gadu literats 748
Brauns, sk. Jansons-Brauns, Janis
Braunšveigs, Hugo (1825—98) — liberals baltvācu mācītājs, DruB. red. — izdevējs 884, 885
Braže, Gustavs (ps. G. B., ...e, G. Br., -sche, X, -e., 1802—83) — baltvācu mācītājs un publicists, «jaunlatviešu» vārda autors 7, 9, 875—882, 899
Bredovs, Alfreds 936
Breikšs, Teodors (1855—1922) — reakcionars Liepājas skolotājs 850
Brencēnu Matiss, sk. Ārons, Matīss
Bret-Harts, Fransis (1839—1902) — amerikaņu rakstnieks 666—668, 672, 933, 937
Brēverns, Johans (1812—85) — Kurzemes civilgubernators (1856—68), viens no niknākiem jaunlatviešu vajātājiem Baltijā 869, 870
Brians, Aristids (Briand 1862—19?) — franču valstsvīrs un publicists 616
Briedis, Ernests (ps. Bojenieks. 1853—194?) — skolotājs un literats 886, 889, 892, 895
Brigadere, Anna (1861—1933) — rakstniece 743, 747, 763, 764, 786
Brigadere, Maija — Veinberga, Anna (1857—194?) — aktrise 417, 446, 450, 464
Brigaders, Jānis (1856—1936) — aktieris un grāmatizdevējs 411, 417, 450
Briona, Friderika — Gētes draudzene, Zezenheimas mācītāja meita 659
Brīvkalnieks — Freibergs, Juris (ps. G. F.....g, Br. 1854—1904) — filologs un literats 96
Brīvnieks — Freimanis, Kārlis (1854—1934) — aktieris un lugu rakstnieks 446, 708
Brīvzemnieks — Treilands, Fricis (ps. Br. 1846—1907) — skolotājs un folklorists 34, 35, 864—866, 871, 886—892, 894, 895, 900—902, 948
Brodi, Aleksandrs (Brody, 1863—1924) — ungaru rakstnieks 943
Brjusovs, Valerijs Jakovļevičs (1873—1924) — krievu dzejnieks 764, 768—770, 944
Brunhilde — pret Jansonu-Braunu vērstas brošuras autore 264, 265, 375, 391, 392, 915—917, 919, 920
Bruņenieks, Mārtiņš (ps. Br., M. Br. 1866—1950) — skolotājs un literats, Padomju Latvijā LVU prof. 912
B-t, sk. Bērents, Johans Teodors
B..y, sk. Burzy, Ernests Daniels
Buchholcs, Aleksandrs (1851—93) — baltvācu publicists, RZ. red. 868, 870, 871, 898
Budeuss, A. — «Internationale Revue» līdzstrādn., rakstījis par jaunlatviešiem 884
Bullis, Jēkabs (ps. J. Ziediņš, Dr. B., 1852—87) — ārsts un literats, 1885—87 T. red. 892, 906
Būmanis, Aleksandrs (ps. A. Bmnis, 1881—1937) — jurists un žurnālists, muzikas autors Blaumaņa lugai «Skroderdienas Silmačos» 682, 686, 939
Bundža, Dāvīds (1873—1901) — viens no pirmajiem latviešu revolucionarajiem publicistiem, Aus. red. 271, 925—927, 937
Bunge, Gustavs (1844—1920) — vācu fiziologs 285

«Burtnieks», arī Br. — Literariska gadagrāmata, Eduarda Treimaņa (Zvārguļa) vadībā. Pirmā gada skaņas. Rīgā. 1901. 688, 689, 691—693, 697, 699, 700, 702, 748, 750, 756, 768, 934
Burzy, Ernests Daniels (ps. B..y., 1756—1831) — baltvācu mācītājs un literats 875
Buržē, Pols (Bourget 1852—95) — franču rakstnieks 607
Bušāns, Georgs (1863—?) — vācu etnografs 376
Bušārs, franču rakstnieks 19. gs. 90. gados 376
Buši, brāļi — grāmatu izdevēji un tirgotāji Rīgā, Kārlis (1841—1900) un Miķelis 894, 897
Bušs, Rūdolfs — T. oficialais izdevējs 1884—85 899

Cālitis, Eduards (ps. Ed. C., Ed. Raimunds, dz. 1881) — žurnalists un rakstnieks 689, 690, 700, 755
Caunītis, Juris (ps. C., J. C. 1826—61) — skolotājs un literats 6, 7, 27, 877—880, 882
«Zeitung für Stadt und Land», arī ZeitfStuL. (1866—94) — baltvācu laikraksts Rīgā 874, 911, 912
Cer. Pet., sk. Čeriņu Pēteris
«Ceļa Biedris», arī CB. (1863, 65—67) — J. Neikena rediģēts pārnedēļu laikraksts Jelgavā ar reliģisku tendenci 874, 882, 883
Čeriņu, Pēteris (1849—1903) — skolotājs un dzejnieks, it kā Pietuka Krustiņa prototips «Mērnieku laikos» 107, 133, 892
Cers, Jēkabs (ps. J. C. rrs) — MV. līdzstrādnieks 19. gs. 70. gados 52
Cezars, Gajs Jūlijs (100.—44. pr. m. e.) — Romas karavadonis un valstsvīrs 234, 660, 662, 828
Chmielovskis, Piotrs — poļu literaturvēsturnieks 922
Chomjakovs, sk. Homjakovs
Chomutova, sk. Homutova
Cicerons, Marks Tullijs (Cicero, 106.—43. pr. m. e.) — romiešu valstsvīrs, filozofs un orators 863
Cilinskis, Kārlis — MV. līdzstrādnieks, vēlāk daudzražīgs lubeniecisku stāstu autors 43, 50
Cimze, Dāvids (1822—72) — skolotājs un komponists, PA. līdzstrādnieks 888
Cimze, Jānis (1814—81) — skolotāju seminara direktors, latv. tautas dziesmu harmonizētājs 75, 877, 880, 889, 902
Cinne — Rīgas tirgotājs un žandarmerijas spiegs 855
«Ciņa» arī Cņ. 651, 871—874, 943, 946—948
Cīrītis, Miķelis (1825—68) — skolotājs un literats 875
«Cittautu Raža», arī CR. (I., 1899, II, 1901) — cittautu literaturas almanachs, sakārtojis Vizulis 839, 874, 926, 932, 933
Coilos, sk. Mierkalns Fricis
C. rrs, C., sk. Cers Jēkabs

Čaadajevs, Pēteris (1793—1856) — krievu filozofs un publicists 585
Čakste, Jānis (1859—1927) — T. oficialais redaktors (1888—1906), cariskās Krievijas valsts domes loceklis, vēlāk pirmais buržuaziskās Latvijas valsts prezidents 851, 860
Čechovs, Antons Pavlovičs (1860—1904) — krievu rakstnieks 503, 646, 932, 948
Čelakovskis, Františeks (1799—1852) — čehu filologs, dzejnieks, folklorists, «jaunčechu» kustības darbinieks 110, 878
Černiševskis, Nikolajs Gavrilovičs (1828—89) 929

«Daheim» — vācu kalendars 793, 795
«Daheim» — vācu žurnals 508
Dalbiņš, Mārtiņš (ps. Kaukaziets) — literats, dažu stāstu autors 20. gs. sākumā 748
Danberģis, J. — filologs, B. līdzstrādnieks 896
Dāns, Felikss (1834—1912) — vācu rakstnieks 609
Dante, Aligieri (Alighieri 1265—1321) — italiešu dzejnieks 189, 217, 226, 233, 247, 388
Dantess-Hekerns — franču virsnieks, A. S. Puškina slepkava 606

«Darbs», arī D. (1875—76) — zemkopības laikraksts ar bildēm 1 reizi nedēļā 874, 891, 892
Darvins, Čarlzs Roberts (1809—82) — angļu dabas zinātnieks, darvinisma teorijas nodibinātājs 472, 653
«Das Inland», arī Inl. (1836—63) — liberālākais baltvācu nedēļas žurnals-laikraksts Tērbatā, veltīts Latvijas un Igaunijas vēsturei, ģeografijai, statistikai un literat. 9, 27, 874—878, 880—882
«Daugava» (1928—40) — žurnals 263
Dauge, Aleksandrs (1868—1937) — jaunstrāvnieku sīkburžuaziskā spārna pārstāvis, vēlāk buržuaziskās Latvijas izglītības ministrs un LU mācības spēks 259, 268
Dauge, Juris (ps. —e., D-e., —g—, 1835—1908) — skolotājs un literats, iepriekšējā tēvs 876, 877, 880, 896
Dauge, Pauls (ps. P. D., 1869—194?) — viens no jaunstrāvnieku un DL. līdzstrādnieku radikalā spārna pārstāvjiem un latviešu revolucionarās kustības ideologiem, iepriekšējā dēls 259
Davidovs, Deniss (1784—1839) — krievu dzejnieks 590
Dāvids 912
Dēbners, Augusts (1800—73) — baltvācu mācītājs, bibliografs un literats 886, 889
Dēbners, Teodors (1835—1919) — baltvācu mācītājs un literats, viens no Ausekļa niknākajiem vajātājiem Latvijā 892
Deglavs, Augusts (ps. A. D., A. S-s., A. Saimniekdēls, —ea—, Eos, 1862—1922) — rakstnieks 15, 79, 267, 326, 339—341, 344, 388, 398, 418, 433, 434, 453, 477, 481, 503, 798, 801, 811, 823, 825, 913, 914, 949
«Deutsche Brüsseler Zeitung» — 19. gadsimta 40. gadu progresīvs vācu laikraksts, kas atradās Marksa ietekmē 664
Deičmans (Deucmans) — spiestuves īpašnieks Rīgā, kādu laiku A. oficialais izdevējs 375
«Деятельность» — krievu laikraksts, kur Kr. Valdemārs 19. gs. 60. gados polemizēja par latviešu lietām ar baltvācu pīlariem 886
Dēliņš, Roberts (ps. Smildziņu Edgars, R. D., Smildz. Edg., R. Dhl..., Sml. Edg., 1875—1952) — žurnalists 790
Delvigs, Antons Antonovičs (1798—1831) — krievu dzejnieks, Puškina tuvākais draugs 585
Dēmels, Richards (1863—1920) — vācu dzejnieks 754
«День» (1861—65) — I. S. Aksakova krievu laikraksts Maskavā, kur publicēti daudzi raksti par latviešu valodu, literaturu, kulturu un vēsturi 881, 883, 884
Derīgu Grāmatu Nodaļas kalendars, arī NodK. Rīgā (1903—06) 874, 935
Dermanis, Vilis (ps. V. Dr., V. D....., V. D., V. Der., D., V. D-s., 1875—?) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis 928, 935, 939
Deržavins, Gavrils Romanovičs (1743—1816) — krievu dzejnieks 108, 586, 700
Dicmanis, Jānis
«Die Gegenwart» — Berlines laikraksts, kur Māteru Juris 70. gados polemizē ar baltvācu varas vīriem 893
«Dienas Lapa», arī DL. (1886—1905) — pirmais progresīvais latviešu dienas laikraksts 17, 18, 19, 20, 21, 40, 80, 83, 186, 189, 195, 257—259, 261—265, 268, 270, 278, 279, 288, 297, 300, 304, 306, 307, 309, 329, 335, 374, 378, 392, 404, 412, 424, 429, 430, 436, 438, 447, 454, 456, 458, 468, 477, 481, 482, 488, 518, 519, 522, 525, 533, 555, 560, 620, 622, 643, 645, 647, 650, 673, 678, 681, 682, 687, 709, 711, 713, 779, 788—791, 794, 797—800, 803—807, 810—814, 816—819, 821, 822, 832, 833, 836, 843—845, 851—853, 855, 856, 874, 900—949
Dievkociņš, Jūlijs (ps. D. J., J-s., Jūlijs, Jūl. D., J. D., 1879—1906) — skolotājs un dzejnieks 926, 928, 935

Dievkociņš, R., sk. Laiviņš, Reinis
Dikenss, Čarlzs (Dickens 1812—70) — angļu rakstnieks 317
Dimā, Aleksandrs — tēvs (Dumas 1803—70) — franču rakstnieks 620, 666, 935, 940
Dimā, Aleksandrs — dēls (Dumas 1824—95) — franču rakstnieks 935, 940
Dimitrijevs, Ivans (1760—1837) — krievu rakstnieks Aleksandra I laikā 584
«Düna Zeitung», arī DZ. (1888—1909) — reakcionārākais baltvācu laikraksts Rīgā 817, 819—821, 874
Dīnsberģis, Ernests (ps. E. K., K. E., Kl., E. D-g., Kubeles Ernests, E. D.; * *, D-g., —g., xxx, E. D. sen., 1816—1902) — skolotājs un literats 8, 31, 36, 37, 41, 42, 304, 771, 870, 877, 880, 882—884, 888, 889, 896, 906, 908, 938
Dīnsberģis, Krišjānis (ps. P. G. M., Kr-nis, 1830—1904) — skolotājs un literats, viens no radikālākajiem 60. gadu jaunlatviešiem, PA. red. darbinieks 899, 944
Dioģens no Babilonijas (155 pr. m. e.) — stoiķu skolas grieķu filozofs 928
Dirikis, Andrejs (ps. A. D., Pīkstulis, A. Dk., Jonaitis, Andrievs Jonaitis, A. Jonaitis, 1853—81) — literats, viens no pirmajiem krievu klasiķu tulkotājiem, Raiņa ievadītājs krievu revolucionarajā literaturā 890, 896, 898, 905
Dīriķis, Bernhards (ps. B. D., 1831—92) — žurnalists, BV. nodibinātājs un ilggadīgs redaktors 8, 67, 172, 180, 398, 867, 878, 880, 885, 886
Dīstervegs, Adolfs Fridrichs (1790—1866) — vācu pedagogs 73
Dišlers, Kārlis (ps. K. Galdnieks, dz. 1878) — literats, jurists, buržuaziskajā Latvijā LU māc. spēks 940
Dobelnieks, sk. Alunāns, Ādolfs
Dodē, Alfons (Daudet, 1840—90) — franču rakstnieks 387, 607
Doku Atis (ps. D. A., —D.—, Dk-At., D.— —, D. Atis, Švurksts, S-x, 1861—1903) — rakstnieks 10, 12, 15, 79, 297, 743, 747, 764
Dombrovskis, Augusts (1845—1927) — latviešu lielkapitalists, «mecenats» 846
Donelaitis, Kristjānis (Donalitius, 1714—80) — lietuviešu nacionālās literaturas nodibinātājs 890, 941
«Dorpater Tagesblatt» — 60. gadu vācu laikraksts Tērbatā (Tartū) 883
Dostojevskis, Fjodors Michailovičs (1821—81) — krievu rakstnieks 299, 317, 583, 602, 899, 913, 931
«Draugs un Biedris», arī DruB. (1866—69) — liberals māc. H. Braunšveiga žurnals, vēlāk nedēļas laikraksts Rīgā 59, 874, 884—886
Draviņ-Dravnieks, sk. Dravnieks, Jēkabs
Dravnieks, sk. Dravnieks, Jēkabs
Dravnieks, arī Draviņ-Dravnieks, Jēkabs (ps. J. Draviņš, Dienvidnieks, J. Dr., Dr., J. D., J. Pērkoņdēls, J. Pd., J. H., Hd., H. d., Jūsmiņu Teodors, —s., J. Laimnieks, 1858—1927) — žurnalists, grāmatizdevējs un leksikografs 81, 92, 264, 375, 574, 575, 577—582, 896, 912
Dreifuss, Alfreds (Dreyfus, 1859—19?) — no ebrejiem cēlies franču generalštaba virsnieks un literats, ko 90. gados nepamatoti apvainoja spiegošanā 608
Dreimanis, Teodors (1851—?) — Pēterburgas universitates students, «Dunduru» līdzstrādnieks, vēlāk skolotājs Pēterburgā 889
Duburs-Āriņš, Jēkabs (1866—1916) — režisors un lugu rakstnieks 446, 450, 463, 527, 673, 675, 908
Ducmanis, Kārlis (ps. K. D., K. D-mans, Atskabarga, Stud. K. D., dz. 1881) — publicists, 1905/06 PA. red., buržuaziskās Latvijas diplomats un senators 945
Dulbe, arī Dulbis Aleksandrs (1880—1931) — advokats, literats un diletantisku dzejoļu krāj. autors 859
«Dunduri» (1875—78) — satiriski rakstu krājumi Pēterburgā, P. Gūtmaņa, Ausekļa un Baumaņu Kārļa vadībā 29, 32, 874, 892, 895

Dunkers — tipografs Leipcigā
«Dzimtenes Vēstnesis» (1907—17) — BV. pēctecis, dienas laikraksts Rīgā, 1915—17 Pleskavā 884
Dzintars, A., sk. Pētersons, Aleksandrs
«Dzirkstele» — PA. satiras pielikums 1862. g. 8, 882
Džordžs, Henrijs (George, 1839—97) — amerikaņu publicists 345, 373

Eberss, Georgs (1837—98) — vācu eģiptologs un romanu rakstnieks 92, 118
E., A. A. E., sk. Engīzers, A. A. E.
«Eesti Postimees» — igauņu laikraksts 898
Eglītis, arī Eglīts, Viktors (ps. Jukums, V. E., V. Eg., 1877—1945) — rakstnieks, dekadents 689, 691, 700, 750, 751, 762, 764, 768, 769, 786, 938, 949
Eikens, Rūdolfs (Eucken, 1846—1926) — vācu filozofs 801
Einbergs, Jānis (1843—1931) — advokats, bij. Tērbatas universitates students 60. gados 894
Ekarts, Jūlijs (1836—1908) — baltvācu publicists, RZ. redaktors 885
Ekšteins, Ernests (1845—1901) — vācu dzejnieks 609
Eliass-Jausmiņš, Valdemars (1871—92) — sentimentalu stāstu un romanu autors 330, 386
Eliots, Džordžs (Georg Eliot; Merijas Annas Evans ps. 1819—80) — angļu rakstniece 308, 310, 312, 314, 316
Elksne, M. — 70. gadu «rīmnieks» 887
Elverfelds, Kārlis (1756—1819) — baltvācu mācītājs un literats, pirmās oriģinallugas autors latviešu valodā 181
Engelss, Fridrichs (1820—95) — 651, 664
Engīzers, A. (ps. A. A. E. E., Pēter Jurīts, Spric Jurīts, E-ng.) — MV. red. loc. 46, 47, 64, 886
Erdmanis, O. 940, 945
Ērmanis, Jānis (1862—1932) — P. līdzstrādnieks, vēlāk reakcionars publicists, Lazdonas un Krimuldas mācītājs 928
Ernsts, Oto (īstā vārdā O. E. Šmits, 1862—1926) — vācu pedagogs 919, 920, 933, 939
Ervjē, Pols (Hervien, 1857—1915) — franču rakstnieks 609
Esenberģu Jānis (ps. Torņkalna Jānis, 1862—90) — dzejnieks 238, 329, 567, 900
Ezerietis, sk. Augenbergs, Kārlis
Ezerlauka-Zēfelde, Olga (1858—?) — aktrise 446, 682, 687, 706

Fallijs-Bulāns, Konrads (ps. Tirtejs, Feliks, 1877—1915) — dzejnieks, dekadents 949
Feierbachs, Ludvigs (1804—72) — vācu filozofs 611
Feldmanis, Fridrichs (1837—1909) — Talsu skolotājs, jaunlatviešu trimdinieks 60. gados 870
Fichte, Hermans (1797—1879) — vācu filozofs 722
Fihofs, Heinrichs (Viehoff, 1804—86) — vācu literaturvēsturnieks 653
Firekers, Kristaps (17. gs.) — baltvācietis, valodnieks un daudzu reliģisku dziesmu autors un tulkotājs latviešu valodā 828
Firhufs, Gothards (ps. G. V., Ģederts Vīrums, 1825—?) — baltvācu mācītājs un literats, 1867—69 LA. red. 884
Fišers, Kuno (1824—1907) — vācu filozofs un filozofijas vēsturnieks 653, 657
Fišers, Roberts (Vischer, 1847—?) — vācu mākslas vēsturnieks 301
Flečers, Džailzs (Fletcher, 1588—1623) — angļu dzejnieks 252
Flečers, Piniess (Fletcher, 1582—1650) — angļu dzejnieks 252
Flobērs, Gustavs (Flaubert, 1821—80) — franču rakstnieks, realists 308, 313, 314, 318, 319, 387, 781
Florians, Žans (1755—94) — franču dzejnieks 124
Fogels, R. (Vogel) — baltvācu mācītājs un literats, Kr. Valdemāra un J. Alunāna studiju biedrs 883
Folomejevs, K. J. 933

Fonvizins, arī Vizins, Deniss Ivanovičs (1745—92) — krievu rakstnieks 108
Freimanis, Aleksandrs (1864—1919) — aktieris un režisors 410, 411, 415, 416, 450, 463, 527, 677, 687
Freitags, Gustavs (1816—95) — vācu rakstnieks 559
Fridemanis, Jānis, cand. jur. (1837—99) — advokats, viens no tuvākiem PA. līdzstrādniekiem 889
Fridenbergs, arī Frīdenberģis, Jānis Mieriņš (1869—94) — dzejnieks 261, 279—285, 287, 288, 292, 296, 567, 765
Fridrichsens, Os. A. 935

Gaidulis, sk. Gailītis, Toms
Gaiduļu Paula, sk. Gailīte, Paulīne
Gailīte, Paulīne (ps. Gaiduļu Paula, 1848—1925) — skolotāja un literate, J. Alunāna paziņa 894
Gailītis, Teodors (ps. Th. G-t., Th. G-l-t; Th. G.) — DruB., MV. un BV. līdzstrādnieks 19. gs. 60.—70. gados 891
Gailītis, Toms (ps. Gaidulis, Videnietis, Vidienes Gaidulis, Gaidulītis, 1843—1917) — skolotājs un literats 895
Galdoss, Benito Peress (1843—1920) — spāņu rakstnieks 930
Garais, Fricis (ps. F. G., Zemcevs, 1865—1936) — valodnieks un publicists, agrarvēsturnieks, P. līdzstrādnieks 908, 914
Garšins, Vsevolods Michailovičs (1855—88) — krievu rakstnieks 944
«Gartenlaube» — vācu ģimeņu žurnals (dibināts 1853) 508
Gaujmalietis, sk. Stalažs, Jānis
Gedeke, Kārlis (Goedeke, 1814—87) — vācu dzejnieks un literaturvēsturnieks 653
Gellerts, Kristjans Firchtegots (1715—69) — vācu dzejnieks 654
George, Henry, sk. Džordžs, Henrijs
Gēte, sk. Ģēte
Gijo, Žans Marīja (Guyau, 1854—88) — franču filozofs 308, 312, 318, 319
Goba, Alfreds (dz. 1889) — literats, «Daugavas» līdzstr. 263
Gogolis, Nikolajs Vasiļjevičs (1809—52) — krievu rakstnieks 235, 583, 620, 646, 709, 896, 918
«Голос» — krievu laikraksts 70. gados 887
Golovņins, Aleksandrs Vasiļjevičs (1821—86) — liberals, jaunlatviešiem labvēlīgs cariskās Krievijas valstsvīrs 867
Gončarova, Natalija Nikolajevna — A. S. Puškina dzīves biedre 604
Gončarovs, Ivans Aleksandrovičs (1812—91) — krievu rakstnieks 193
Gonkurs, Edmunds (Goncourt, 1822—96) — franču rakstnieks 308, 311, 315, 316
Gonkurs, Žils (Goncourt, 1830—70) — franču rakstnieks 308, 316
Gorkijs, Maksims (1868—1936) — padomju literaturas nodibinātājs 272, 619—622, 646, 926, 935, 948
Gotšals, Rūdolfs (Gottschall, 1823—1909) — vācu rakstnieks un literaturvēsturnieks 222
Graudiņa-Rūmnieka, sk. Rūmniece, Berta
Graudiņš, Kārlis (ps. K. Gr.; K. G.; Pg.; —š.; G. K., 1863—1915) — žurnalists, T. red., 1895—1914 809
Grāvītis, Ernests (ps. G., 1857—1925) — skolotājs un literats, T. faktiskais red. 1884—85. g., vēlāk DL. red. loc. 899, 900
Greifs, Martins (Greif, īstā vārdā Hermanis Freijs, 1839—1911) — vācu dzejnieks 701
Grevils, Anrī (Greville, īstā vārdā Alise Dirāns, 1842—1902) — franču rakstniece 609
Gribojedovs, Aleksandrs Sergejevičs (1795—1829) — krievu rakstnieks 916
Griens, Ludvigs (ps. L. G-s., Zemgalietis, Z., L. Zemgalietis, L. Z., L. Z-s., Z. L., L. Z-tis., L. Gr., L. G-s., 1860—1930) — žurnalists, Pudiķa prototips Deglava romanā «Rīga» 406, 914
Grifijs, Andrejs (Gryphius, īstā vārdā Greifs, 1616—64) — vācu dzejnieks 613

Grigulis, 80. gadu dzejnieks un tulkotājs 238
Grigulis, Arvids (dz. 1906) 3—23, 27—29, 79—84, 257—272, 643—651
Grīnbergs, Eduards (ps. Zaļkalnu Eduarts) — 70. gadu dzejnieks 53, 57, 66
Grīnbergs, Edvards K. (ps. Graviņu Kārlis) — 70. gadu dzejnieks un literats 44, 888, 889
Grīnbergs, Jēk. (ps. —rg.) 909
Grīnberģis, Jānis, stud. theol. (1869—1923) — luteraņu biskaps Ļeņingradā, studiju gados SDP. un A. līdzstrādnieks 909, 911
Grīnberģis, Pēteris (ps. Vilnis) 914
Grīners, Gust. Gotlībs (ps. Gr.; G-r., 1818—1900) — baltvācu mācītājs, literats 893
Grīns, Kārlis (Grün, 1817—87) — vācu rakstnieks, «Jaunās Vācijas» literaturas kritiķis 664
Grīntāls, Dāvis (ps. G-l., 18?—1904) — dārznieks, tuvs PA. līdzstrādnieks, viens no radikālākiem 60. gadu jaunlatviešiem 881, 889
Grīnups — latviešu kapitālists Rīgā 846
Grosvalds, Fridrichs (ps. Līgo, 1850—1924) — advokats, RLB priekšnieks 851, 861—864
Grots, Jūlijs (ps. Gr-t., G-t., 1794—1867) — Apriķu mācītājs un reliģisku «rīmju» autors 8, 880, 882
Gulbis, Ansis (1873—1936) — grāmatizdevējs un rakstnieks 750, 752, 764, 766
Gūtmanis, Pēteris (ps. Birutas Peksis, B. Peksis, B. P., Vīķu Peksis, Barons fon Kamp a Ausīm, B. f. K. a. A., K. a. A., V. P., P. G., 1848—1916) — skolotājs un satiriķis, atbildīgais «Dunduru» izdevējs 29, 32, 42, 43, 62, 70, 75, 76, 897, 900
Gvelss, Viljams — amerikaņu literaturas kritiķis 666, 669—672

Ģersons, Ādolfs (ps. Ventmalnieks, Sn., Sniegonis, —on—, Sn-s, —nis, Sn-is, Sngs, Snis, Sn., 1876—1934) — žurnalists 748
Ģēte, arī Gēte, Johans Volfgangs (Goethe, 1749—1832) — vācu dzejnieks 21, 33, 42, 66, 74, 117, 142, 176, 199, 207, 211, 213, 217, 221, 235, 239, 248, 249, 252, 272, 376, 386—388, 463, 547, 554, 574, 575, 577—579, 588, 590—592, 594, 595, 597, 600, 602, 612, 645, 652—664, 722, 723, 765, 828, 896, 902, 927, 929, 932, 947
Ģets, sk. Ģēte
Ģinters, Augusts (ps. Vispusīgais, 1885—1944) — bibliografs un žurnalists 264, 919, 920

Hāgelers, Vilhelms 945
Halbe, Maksis (1865—?) — vācu rakstnieks 946—948
Hamerlings, Roberts (1830—89) — Austrijas vācu dzejnieks 212
Hamsuns, Knuts (1859—1952) — norveģu rakstnieks 613, 647, 702
«Handelszeitung» — G. Merķeļa dēla kopš 1861. g. Rīgā izdots laikraksts 880
Hanibals (247—183 pr. m. e.) — kartagiešu karavadonis 382
Hanibals — A. S. Puškina sencis 584
Haralds, sk. Skujenieks, Eduards
Harnaks, Oto (1857—1914) — vācu literaturvēsturnieks 732
Hartmans, Eduards fon (1842—1906) — vācu filozofs 273, 330
Hartungs, 1850—58 spiestuves īpašnieks Rīgā, 1856—58 oficialais MV. izdevējs 6, 874
Hauptmans, Gerhards (1862—1946) — vācu rakstnieks 376, 411, 443, 453, 531, 659, 660, 739
Hazenjegers — teologs, Kr. Valdemāra studiju biedrs 884
Hebels, Fridrichs (1813—63) — vācu dramatiķis 52
Heikings, Edmunds, barons — BM. faktiskais redaktors 894
Heimburga, V. (īstā vārdā Berta Bērensa, 1850—1912) — vācu rakstniece, ģimenes žurnalu romaniste 511, 580, 581, 609, 759
Heine, Heinrichs (1797—1856) — vācu dzejnieks 12, 28, 36, 48, 49, 66, 68, 75, 117, 166, 173, 189, 214, 318, 328, 336, 341, 354, 387, 388, 396, 397, 487, 506, 573, 593, 652, 894, 897, 919

Heize, Pauls (Heyse, 1830—1914) — vācu dzejnieks 389, 733
Hekels, Ernsts (Haeckel, 1834—1919) — vācu dabas zinātnieks, viens no pirmajiem vācu dabas pētnieku starpā pieslējies Darvina mācībai 801
Hekera Vidzemes kalendaris, arī HVK. (1813—1939) 647—650, 787—794, 874, 876, 888, 890
Hekers, Vilhelms Ferdinands (1774—1842) — grāmatrūpnieks, Hekera firmas dibinātājs 789
Hekers, Vilhelms — iepriekšējā dēla dēls, firmas īpašnieks Blaumaņa līdzdarbības laikā HVK. 647—650, 787
Helderlins, Johans Kristians Fridrichs (1770—1843) — vācu dzejnieks 654
Helmonts, Francisks Merkurijs (1614—99) — holandiešu filozofs 655
Helvalds, Fridrichs (Hellwald, 1842—92) — vācu kulturvēsturnieks, orientalists, 19. gs. 90. gados 564
Henekens, E. (Hennequin) — franču literaturas kritiķis 329
Henekins, Alfreds (Hennequin, 1842—87) — franču dzejnieks 329
Henricus Lettus, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
Hercens, Aleksandrs Ivanovičs (1812—70) — krievu filozofs un publicists, revolucionarais demokrats 929
Hercls, Teodors (1860—1904) — no ebrejiem cēlies vācu rakstnieks 943
Herders, Johans Gotfrīds (1744—1803) — vācu dzejnieks un filozofs 74, 401, 467, 656, 658, 661
Herostrats (Herostratos) — efesietis, kas, gribēdams kļūt par vēsturisku personu, 356 pr. m. e. nodedzināja ievērojamo Efesas Artemidas templi 380, 391
Hervāgens, Ludvigs (ps. H...g.n, ***, Vecs Gaujenes mācītājs, 1817—99) — baltvācu mācītājs un literats, populārās «Skolas maizes» sastādītājs 878—880, 884—886, 890
Hervegs, Georgs (1817—75) — vācu revolucionarais rakstnieks 346
Hervjē, Pauls Ernests, sk. Ervje, Pols
Hesiods (Hesiodos, 8. gs. pr. m. e.) — sengrieķu dzejnieks 217
Hilners, Gothilfs (1862—1925) — baltvācu mācītājs un literats, HVK red. 648, 649, 789, 930, 931
Hismans, sk. Ismans, Žoriss Šarls
Hofmanis, Alfons (ps. Alfons, sen.) — rakstu krāj. «Pirmais burts» līdzstrādnieks 748
Hofmans, Francis (1814—82) — vācu rakstnieks 876, 877
Hofmans, Teodors Amadejs (1776—1822) — vācu rakstnieks 387
Hofmanštāls, Hugo (Hofmannsthal, 1874—1929) — vācu dzejnieks 701
Homers — antikās pasaules grieķu dzejnieks 123, 135, 189, 200, 202, 213, 215, 217, 225, 232, 246, 249, 250, 554, 585, 658, 825, 828, 899, 900, 908, 910, 914, 918
Homjakovs, Aleksandrs Stepanovičs (1804—60) — krievu rakstnieks, slavofils, A. S. Puškina paziņa 601
Homutova — A. S. Puškina paziņa 600
Horacijs, Flaks Kvints (65—8 pr. m. e.) — romiešu dzejnieks 63, 112, 573, 600
Hugenberģers, arī Hugenbergers, Kārlis (ps. K. Hgnbrgr, —pъ., a. pь., T... pъ., ... pъ., ... r, H..... r, H—r, —r, Kārlis Dievpalīgs, Ārlavas mācītājs, 1784—1860) — baltvācu mācītājs, dzejnieks 7, 35, 58, 59, 105, 150, 209, 210, 215, 218, 236, 237, 297, 875, 876
Hugo, sk. Igo
Humblots — grāmatizdevējs Leipcigā 866, 898
Humbolts, Aleksandrs (1769—1859) — vācu dabas zinātnieks 163

Ibsens, Henriks (1828—1906) — norveģu rakstnieks 298, 309, 320, 344, 362, 376, 405, 407, 430, 443, 453, 454, 554, 556, 589, 592, 610, 619, 647, 708, 716, 722, 737, 782
Iflands, Augusts Vilhelms (1759—1814) — vācu dramaturgs un aktieris 252

Igo, Viktors (Hugo, 1802—85) — franču rakstnieks 616, 896, 900
Ilsters, Jānis (1851—89) — skolotājs, dzejnieks un botaniķis 906
«Inflantu ziemes lajkagromota» (1862—71) — latgaliešu kalendars 883
Inga, sk. Laubes Indriķis
«Internationale Revue», kur iespiesti raksti par jaunlatviešiem 884
Inzovs — A. S. Puškina priekšnieks un labvēlis Kišiņevā (agrākos Raiņa darbu izdevumos Puškina biografijā, šķiet, iespiedkļūdu dēļ, saukts par Juzovu) 589
Iskanders — BV. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados
Ismans, Žoriss Šarls (Huysmans, 1848—1907) — franču rakstnieks 609
«Istais Tautas kalendars» (1882—1914) 323
Ivanovs, V. V. — krievu publicists 881, 883
Izglītības Ministrijas Mēnešraksts», arī IMM (1920—39) 874, 876

J. J., sk. Jansons-Brauns, Janis
Jakobijs, Fridrichs Heinrichs (1743—1819) — vācu filozofs 661
Jakobsens, Jens Pēteris (1847—85) — dāņu dzejnieks 503
Jakobson, Kristīne 810
Jakobsons, Kārlis Roberts (ps. Linnutaja, 1841—82) — publicists, viens no igauņu buržuaziski nacionālās kustības vadoņiem 897, 898
Jākobsons, Kārlis, sk. Jēkabsons, Kārlis
Jakobsons, M. — spiestuves īpašnieks 127, 154
Jakobuss — domājams, J. Lautenbacha-Jūsmiņa ps. 82, 150
Janiševskis, Kārlis — vācu mācītāju Latviešu draugu biedrības darbvedis, LA. līdzstrādnieks, PA. denuncētājs 854, 879, 882
Jankavs, Jānis (ps. —vs., 1886—1918) — žurnalists 945
Janovskis, Jēkabs, sk. Janševskis, Jēkabs — Janovskis
Jansons, sk. Jansons-Brauns, Janis
Jansons, Atis — brošuras autors
Jansons-Brauns, Jānis (ps. -ns-ns, Brauns, Jansons, (J., J. J., Br., —n—, 1872—1917) — revolucionars publicists un literaturas kritiķis 19, 20, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 297, 308—392, 404, 410, 503, 504, 528, 533, 639, 643, 646, 910, 913, 919, 921, 923, 945, 948
Jansonu Emils 902
Janševskis, Jēkabs — Janovskis (ps. J. J., J., Nn., —J—, Zobgals, Atvasa, Jaunliepājnieks, 1865—1931) — rakstnieks 288, 289, 292, 295—297, 692, 702, 855
Jasenu Plikšis, Jāns, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
Jasietis, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
«Jaunais Tautas Kalendars», arī JTK. Teodora Lejaskrūmiņa vadībā 20. gs. sākumā 874, 945
«Jaunā Raža», arī JR. (I—XII, 1898—1910) — oriģinalliteraturas almanachs Teodora sakopojumā, Cēsīs un Rīgā 643, 698, 751, 754—756, 840, 874, 928—949
«Jaunības Draugs», arī JDr. (1901—04) — ilustrēts mēnešraksts jaunībai 874, 935, 936, 940, 942, 944
«Jaunības Literatura», arī JL. (1.—5., 1901—07) — rakstu krājums A. Ķeniņa sakopojumā Jelgavā un Rīgā 874, 935, 936, 940—942
Jaunzemju Jānis, sk. Apsīšu Jēkabs
Jēgers, Haralds (ps. Homonovus, H. N., G. Neļubins, J. Mednieks, Hj., H. J., Haralds, dz. 1880) — žurnalists 931
Jēgers, prof. 895
Jēkabs, sk. Apsīšu Jēkabs
Jēkabsons, arī Jākobsons, Kārlis (ps. -bs-, Roberts Skarga, 1879—1946) — dzejnieks, dekadents 764
Jende, Ādams (1861—1918) — mācītājs un literats 930
Jergensens, Jenss Johans (Jörgensen, 1866—?) — dāņu dzejnieks un literaturvēsturnieks 917
J. J., sk. Jansons-Brauns, Janis
Jokajs, Maurus (1825—1904) — ungaru rakstnieks 947
Junghāns, E. (ps. E. J-gh-n, E. J-n, -n. Jnghn.) — LA. līdzstrādnieks 50. gados 875, 880
Jurjāns, Dāvis (1846?—76) — literats, N. G. Pomjalovska pirmais

tulkotājs latviešu valodā 892, 894, 895
Jurjāns — teatra trupas vadītājs 20 gs. sākumā 863
Jurjānu Andrejs (1856—1922) — komponists, «Dunduru» līdzstrādnieks 900, 902
Jurkovsku Emilija — «Tautu pagalma» līdzstrādn. 916
Jurkovskis, D. — «Tautu pagalma» līdzstrādn. 916
Jūsmiņš, sk. Lautenbachs—Jūsmiņš, Jēkabs
Justi, Ferdinands — profesors 880
Juzovs, sk. Inzovs

K. k., A., sk. Kaļķe, A.
K. K., sk. Kundziņš, Kārlis sen.
Kāds nopietns Talijas cienītājs, sk. Balodis, A.
Kaigorodovs, D., prof. 928
Kaktiņš-Kaktings, Jānis (ps. J. K., 1827—1901) — skolotājs un literats 882
Kaktiņš-Kaktings, Kristaps (ps. K-g, Vidzemnieks K. g., 1801—67) — literats, Mazsalacas zemnieks, iepriekšējā tēvs 885
Kalderons, Pedra (Calderon de la Barca, 1600—81) — spāniešu dzejnieks 248
Kalējs-Kuzņecovs, Jūlijs (1843—1905) — jaunlatviešu publicists «Отечественные записки» līdzstrādnieks 885, 887
Kalks, A., sk. Kaļķe, A.
Kalninieks, sk. Kaudzītes, Matīss
Kalninieks, sk. Bergmanis, Fricis
Kalniņa Klāra (dz. 1877) — menševiku publiciste 935
Kalniņš — tipografs Rīgā, kādu laiku A. līdzizdevējs 375
Kalniņš, Jānis (saukts «Siera Kalniņš», ps. Jānis, Janis, J. K., —n—. K. J., —.—, 1860—1923) — advokats un žurnalists 899
Kalniņš, Juris (saukts Vietalvas Kalniņš, ps. Pr., P., Prātkopis, J. K., 1847—1919) — skolotājs un žurnalists, BV. red., iepriekšējā brālis 750, 931, 948
Kalniņš, Kārlis (ps. Klnn., V. Upmalietis, K. K. V. 1845—1919) — rakstnieks 44, 326, 891, 894, 895
Kalniņš, Krišjānis (1847—85) — advokats, 1875—85 RLB. priekšnieks 172, 902
Kalniņš, Pēteris (ps. Misters, P. K. 1865—99) — ārsts un publicists DL. līdzstrādnieks 358, 901, 928
Kaļķe, arī Kalks, A. (ps. A. K-k.) — skolotājs Saldus apkārtnē, LA. līdzstrādnieks 70. gados 56, 57, 882
Kāns, Dr., N. — ārsts, DL. līdzstrādnieks Zāliša redakcijas laikā 802
Kanapņicka, Marija, sk. Konopņicka — Vasilovska, Marija
Kantemirs, Antiochs Dimitrijevičs (1709—44) — krievu dzejnieks 108
Kants, Imanuels (1724—1804) — vācu filozofs 74, 269, 540, 663, 790
Karala — BZ. 70. gadu līdzstrādnieks literaturas kritikas jautājumos 894
Karamzins, Nikolajs Michailovičs (1766—1826) — krievu rakstnieks 584, 586, 587, 598, 695
Kārkliņš, Ernests (ps. Zeltmatis, —atis, E. K., —tis, Zlt, Z., —ats, Ākis, Vecbuku Ernests, dz. 1868) — rakstnieks, teatra kritiķis 580, 931
Kārklis-Kārkļu Mika (ps. Ziediņš, Ziedaitis, Kārklis-Ziedaitis, Z-tis) — literats 903
Kārkluvalks, Fricis (ps. Fr. K., Sp. V., F. K., Fr. Kareivis, M. D., Miles, Ddd., Valciņš, Kkk., Marsadēls, Sp. Veidenbachs, Marsazēns, 1867—1903) — jurists un žurnalists, BV. red. loc. 329, 403, 417, 450
Kārlis Augusts (1757—1828) — Saksijas — Veimaras lielhercogs 661
Kārstenis, sk. Šmits, Jānis. Kārstenis
Kasparsons, Kārlis (ps. Siguldiets, K., Unus, 1865—?) — ārsts, jaunstrāvnieku sīkburžuaziskā spārna pārstāvis, buržuaziskās Latvijas pirmais izglītības ministrs 18, 20, 259, 268—271, 542, 560, 910, 914
Kaširina, Varvara — Maksima Gorkija māte 620
Kaširins, Vasilijs — Maksima Gorkija vectēvs no mātes puses 619

Katkovs, Michails (1818—87) — krievu publicists 864
Kaudz. Mat., sk. Kaudzītes, Matīss
Kaudzītes, Matiss (ps. Kalnmieks, Kalnmalietis, K. M., K-dt., —.—, Kdzt., Kdz., 1848—1926) — rakstnieks un literaturas kritiķis 8, 10, 12, 13, 14, 15, 18, 27, 28, 29, 30—76, 79, 80, 81, 82, 84—171, 180, 182, 201, 217, 238, 264, 305—307, 545, 554, 588, 743, 744, 750, 770, 889—898, 935, 940, 941
Kaudzītes, Reinis (ps. R. Vidzemnieks, R. V., R. K., K. R., es, esR., 1839—1920) — rakstnieks un publicists 10, 12, 15, 79, 80, 81, 85—92, 182, 201, 217, 238, 545, 554, 743, 744, 770, 895—898, 902, 931, 935, 941
Kaudznieks, P. — P. līdzstrādnieks 910
Kaupiņu Edvards 945
Kavals, Heinrichs (ps. K—11., H. K—11., H. K., 1799—1891) — baltvācu mācītājs un literats 877
Kaupo, Reinholds, sk. Zeiferts, Teodors
Kažoku Dāvis, sk. Pelcs — Kažoku Dāvis
Keizerlings, Eduards fon (Keyserling 1855—1918) — baltvācu rakstnieks 928
Keja, Elena (Key 1849—1926) — zviedru rakstniece 729, 737
Kellen, Toni 919
Kēnigs, Roberts (Koenig) — vācu literaturvēsturnieks 556
Keplers, Johans (1571—1630) — vācu astronoms 380
Kerners, Kārlis Teodors (Körner, 1791—1813) — vācu dzejnieks 214—220, 226
K., F., sk. Fricis Kārkluvalks
K., Fr., sk. Kārkluvalks, Fricis
Kīlands, Aleksandrs (Kielland, 1849—1906) — norveģu rakstnieks 503, 556, 559
Kīpers, Fricis — Br. līdzstrādnieks, diletantisku stāstu autors 689, 690, 700
Kirejevskis, Ivans (1806—56) — krievu filozofs — 601
Kirejevskis, Pēteris (1808—56) — krievu vēsturnieks 601
Kjellands, sk. Kīlands Aleksandrs
K; L. — kāds Maskavas universitates students, DL. vēlāk Scd. līdzstrādnieks 855, 910, 946
Klāgers, H. — vācu rakstnieks 907, 908
Klasons, Osvalds Roberts (ps. H. K., K-n., 1815—74) — baltvācu mācītājs un literats 876, 877, 879
Klaurens, Heinrichs (Clauren, īstā vārdā Kārlis Heins, 1771—1854) — vācu rakstnieks 554
Klaustiņš, Roberts (ps. R. Kl., dz. 1875) — skolotājs un literaturas kritiķis 743, 745—747
Klāviņš, Jānis (ps. Ģedauts, Stodegs, Ģedauts-Stodegs, 1843—1902) — advokats, R. un V. red.— izdevējs 906
Kleinbergs, arī Kleinberģis Jānis (ps. Kl., —nb—, J. Kl., J. K., 1874—1919) — dzejnieks un žurnalists 689, 690, 700, 701, 743, 748, 755, 762, 763
Kleinpauls, Rūdolfs (1845—?) — vācu literaturas kritiķis 61
Klesterova, Katija 923
Kletenberga, Zuzanna Katrina (1723—74) — Ģētes mātes draudzene 655
Klingers, Fridrichs Maksimilians (1752—1831) — vācu dzejnieks 612, 655, 657, 746
Klnn., sk. Kalniņš, Kārlis
Klopštoks, Fridrichs Gotlibs (Klopstock, 1724—1803) — vācu dzejnieks 74, 112, 217, 661
Klusiņš, Miķelis (ps. M. K., Aluskausa Jēkabs. 1847—1907) — skolotājs un literats 242, 903
Knīrims, Johans Vilhelms (ps. Kn-m., m. m. 1805—?) — baltvācu mācītājs un literats 877
Kocebu, Augusts (Kotzebue, 1761—1819) — vācu rakstnieks 252
Kociņš, Eižens (ps. E. K., Ed. K. 1860—96) — aktieris un dramaturgs 417, 446, 450
Koļcovs, Aļeksejs Vasiļjevičs (1809—42) — krievu dzejnieks 110, 235, 841—843, 916
Konopņicka — Vasiļovska, Marija (1846—1910) poļu rakstniece 948
Konradi, Johanna (1814—92) — baltvācu rakstniece, pret jaun-

latviešiem vērstā pamfleta-stāsta «Georgs Šteins» autore 884
Konstantīns Konstantinovičs (ps. K. R., 1858—1915) — lielkņazs, dzejnieks 944, 945
Konts, Ogists (Comte, 1798—1857) — franču filozofs 269, 270, 611, 617
Koredžo, Antonio (Corregio, īstā vārdā Allegri, 1489—1534 — itāliešu gleznotājs 546
Koriolans (īstā vārdā Gnejs Markijs, ap 492./93. g. pr. m. e.) —romiešu patricietis 593
Koroļenko, Vladimirs Galaktionovičs (1853—1921) — krievu rakstnieks 622
Kosa, Juris (ps. J. Mauriņš., dz. (1878) — rakstnieks 759, 760, 786
Kotļarevskis, Ivans (1769—1838) — ukraiņu rakstnieks 925
Krastkalns, Andrejs (1868—1939) — advokats, RLB. priekšnieks 859, 860
Kraševskis, Jozefs Ignacijs (Kraszewsky 1812—87) — poļu rakstnieks 212, 900
Krauklis, Jānis (? —1884) — pareizticīgo priesteris, K. Biezbārža domu biedrs, 1884 T. atb. red. 867, 899
Krauklis, K. M. — «Pirmais burts» līdzstr. 748
Krauķis, sk. Krauklis, Jānis
Krauss, Eberhards 914
Krieviņš, Edgars (ps. Edg. Kr.) — filologs un literats, vēlāk buržuaziskās Latvijas diplomats 940
Kreicberģis, arī Kreicbergs Jānis (ps. Līdumnieks, Krustkalns, Kr, J. Kr., Janus. 1864—1948) — advokats un literats 264, 267, 516, 517, 851, 854, 859—861, 915, 918—920, 935
Kreicvalds, Fridrichs Reinholds (1803—82) — igauņu rakstnieks un folklorists 110, 898
Krogzems, Jānis, stud. pol. — Rīgas Politechniskā instituta students, vēlāk inženieris Maskavā, Ausekļa brāļadēls 936
Krilovs, Ivans Andrejevičs (1764—1844) — krievu rakstnieks 813, 881, 899, 905, 913
Krogzema, arī Krogzemju Mikus, sk. Auseklis
Kronvalda Atis (ps. Kr.—., Kalna Cīrulis, O. K., 1837—75) 12, 40, 59, 218, 296, 886, 888, 889, 891—896 «Кронштадский Вестник» 881
Krumberģis, Pēteris (ps. P. K., P. Kr., Viens vidzemnieks, Vidzemnieks, 1823—?) — literats un valodnieks, MV. un Pa. līdzstrādnieks, Valmiermuižas skrīveris 8, 882
Krūmiņš, J. (ps. J. Kr., nš, J. Kr-š, Kr-ņš, Novērotājs) — DL. tieslietu referents 647, 650, 788, 793, 795, 940, 946
Krūza, Kārlis (ps. Vēsmiņu Kārlis, K. Kr., V. K., Kretuldražu Kažus, dz. 1884) — dzejnieks 749, 764, 940
Kukurs, Jānis Alfreds (ps. Pašvaldis, 1879—?) — grāmattirgotājs un literats 941
Kundziņš, J. (ps. Zvanis) — nelegalā Aus. pēdējais red. 926
Kundziņš, Ķārlis (ps. KK., 1850—1837) — mācītājs un literats 138, 148, 890, 893, 895, 896
Kuprins, Aleksandrs Ivanovičs — krievu rakstnieks
Kurcs, H. — vācu literaturvēsturnieks 554
Kurzemniece — BV. līdzstrādniece, kas polemizē ar DL. par sieviešu izglītību 556, 557
Kuvčinskis — poļu advokats, MV. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 802
Ķeniņš, Atis (ps. A. Ķ., A. K., dz. 1874) — dzejnieks un publicists 691, 692, 700, 743, 748, 754, 755, 763, 764, 860

L., sk. Lautenbachs — Jūsmiņš, Jēkabs
Lafontēns, Žans de (La Fontaine, 1621—95) — franču rakstnieks, fabulists 585
Laiviņš, Reinis (ps. R. Dievkociņš 1863—?) — literats 758, 786
Lamarks, Žans Batists de (Lamarck 1744—1829) — franču dabas zinātnieks 653
Lamanskis, Vladimirs (1833—1919) — profesors, slavofils, rakstījis par

latviešu kulturas jautājumiem krievu presē 883
Laņins, J. — advokats Caricinā, Gorkija labvēlis 621, 622
Lapas Mārtiņš (ps. L. M., M. L. pp., M. L., Märt Lapp, Rūjenietis, L. Rūjeniets, L., —pp—, L-p, Kāds Valmierietis, L. R., —p—. Jaunkārķenietis, 1846—1909) žurnalists un dzejnieks 37, 38, 47, 107, 133, 888, 890, 892, 894, 895
Lapenieks, D., stud. rer. nat. — A. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 914
Lapskalnu, arī Lapskalna, Andrejs — rakstnieks 19. gs. 90. gados un 20. gs. sākumā 335, 343, 352, 359, 386, 390
Lasis, Pēteris (ps. Strādonis; str. St-nis, Pastariņš; St.—, 1863—1946) — viens no pirmajiem latviešu profesionalajiem žurnalistiem 931, 936, 940
«Latviešu Avīzes», arī LA. (1822—1915) — pirmais latviskais nedēļas laikraksts, Jelgavā, baltvācu mācītāju vadībā 4, 7, 8, 13, 14, 28, 30, 52, 54, 56, 58, 65, 66, 71, 72, 125, 300, 790, 874—881, 884, 885, 887—892, 895, 896
«Latviešu Strādnieks» arī LStr. 1899—1900) — Vakareiropas Latviešu Socialdemokratu Savienības mēnešraksts Fr. Roziņa vadībā Londonā 874, 925, 927—929
«Latviešu Tautas Biedris», arī LTB. 1877—81) — reakcionara politiski literariska nedēļas avīze 874, 892—894, 896
«Latvietis», arī L. (1882—1905) — politiski literara nedēļas avīze Liepājā 82, 153, 156, 163, 177, 300, 797, 874, 896, 897
«Latvijas Zemgaliešu kalendars», arī LZmgK. (1904—08) — P. Piliņa izdevums 874, 941, 946, 947
«Latviska gada grāmata» (1797—98) — pirmais latviskais preses izdevums, Jelgavā, J. F. Stefenhagena apg. un M. Štobes red. 4
Latvju māte lauciniece 266, 426, 427, 431, 446, 456, 914
Latvju meita — arī lauciniece — DL. līdzstrādn. 90. gados 429, 456, 457, 914
Laube, Indriķis (ps. L.; J. L.; H. L.; —be; Tāmnieks, Zobugals, Rebbe Šmulle, Ņirga, Inga, 1841—89) — rakstnieks, žurnalists un literaturas kritiķis 47, 48, 83, 190, 888—891, 900—902, 904, 906, 914
«Lauksaimnieku kalendars» 339
Lautenbachs-Jūsmiņš, Jēkabs (ps. J., Jakobus, Jūsminis, Montanus?, 1847—1928) — filoloģijas profesors un dzejnieks — pseidotautisko romantiķu vadonis 11, 14, 15, 17, 18, 81, 82, 84, 93—171, 187, 196—254, 282, 305, 306, 319, 320, 340, 343, 345—351, 364, 388, 565, 895—897, 904—906, 927, 941
Lavaters, Johans Kaspars (1741—1801) — vācu rakstnieks 661
Lazdings, M. — Sesavas skolotājs, MV. līdzstrādnieks 19. gs. 70. gados 57
Leanders, R. 894
Leimaņu, Bernhards — Pg. līdzstrādnieks 926
Leitāns, Ansis (ps. Latviešu Ādams; —s—n.; 7., A. L.; A——n.; —n.; R., 1815—74) — pirmais latvietis — latviešu laikraksta redaktors 6, 8, 180, 874—877, 880, 881, 883—885, 887—891
Lejaskrūmiņš, Teodors (ps. L. — Kr.; Kr. T.; Tedžus; L. K.; T.; Andrejsalietis, Andr—ietis, 1871—1947) — rakstnieks un režisors 946, 947
Lemonjē, Kamijs (Lemonnier, 1844—1913) — beļģu rakstnieks 618, 619
Lenavs, Nikolajs (īstā vārdā Nikolajs Nimbšs fon Štrēlenavs, 1802—50) — vācu dzejnieks 654
Lencs, Jakobs Michaels Reinholds (1759—92) — vācu dzejnieks, Gētes laikabiedrs 612, 656
Lēnrots, Eliass (1802—84) — somu dzejnieks, «Kalevalas» autors 901
Lepevičs, Kārlis (ps. —.—; ——; C. O. L-ch; L-ch., 1822—89) — latviešu lauksaimniecības literaturas nodibinātājs, PA. un MV. līdzstrādnieks 876
Lerchs-Puškaitis, Anss (ps. Anss-Puškaitis, A.—L. Puškaitis, 1859—1903) — skolotājs, folklorists un rakstnieks 354, 355, 565, 755

Lesings arī Lesiņš, Gotholds Efraims (1729—81) — vācu rakstnieks un literaturas kritiķis 12, 18, 61, 69, 81, 83, 117, 118, 176, 177, 190, 208, 405, 444, 463, 656, 658, 899
Lesiņš, sk. Lesings
Leturnojs, Šarls 914
Levitans, Izaks (1861—1900) — krievu gleznotājs 746
«Libausche Zeitung» 914
Libeks, Rūdolfs (ps. Ģiedonis) — skolotājs un literats 70.—90. gados 906
Lībmans, Oto (Liebmann, 1840—1912) — vācu filozofs 801
Licītis, Pēteris (ps. Josts Viesuls, Indriķis Straumīte, 1830—1906) — pareizticīgo priesteris, 19. gs. 60. gados publicējis Samarina rakstos un krievu presē piezīmes par latviešu zemnieku 40. gadu nemieriem 884
Lidners, Bengts (1759—93) — zviedru dzejnieks 894
Līdumnieks, sk. Kreicbergs, Jānis
Liekais, J. — A. līdzstrādnieks un lugu tulkotājs 913
Liel-Puriņa J. Zvīguls, sk. Puriņš — Zvīgulis, Jānis
«Liepājas Pastenieks», arī LP. (1877—82) — politiski literariska nedēļas avīze, pirmais latviešu laikraksts Liepājā 874, 894, 895
Liepiņš, K. — 60. g. P. A. līdzstrādnieks 882
Liepiņš, Pēteris (1878—1939) — rakstnieks 689, 692, 701, 755, 756
Lī, Jonas (Lie 1833—1908) — norvēģu rakstnieks 335
Li Kīng Tao — ķīniešu rakstnieks 929
Lilienkrons, Detlefs (1844—1909) — vācu dzejnieks 946
Lindulis — Linde, Jānis (1870—1942) — lugu rakstnieks un grāmattirgotājs 751, 757
Lipinskis, A. J. — spiestuves īpašnieks Rīgā 375, 899
Lists, Ferencs (1811—86) — ungaru klavieru virtuozs un komponists 390
Līvens, barons Vilhelms (1800—80) — Baltijas ģeneralgubernators (1861—64) 868
Līventāls, Ansis (ps. L..... s, «45.»; L..... l.; L-l., L., 1803—78) — skolotājs un rakstnieks 140, 771, 877, 878, 893, 894
Lomonosovs, Michails Vasiļjevičs (1712—65) — krievu zinātnieks un rakstnieks 108, 890, 891
Longfelo, Henrijs Vodzverts (1807—82) — amerikaņu dzejnieks 112, 212
Loskils, Juris (1740—1814) — hernhutiešu dziesminieks, baltvācietis 71, 76
Luiss, Džordžs Henrijs (Lewe, 1817—78) — angļu filozofs un literaturvēsturnieks, Ģētes biografs 653
Lukass — grāmatizdevējs 60. gados 880
Lukevics, Mārtiņš (ps. M. L.) — BZ., red. loc. 894
Luters, Mārtiņš (1483—1546) 467, 482, 722
Ļeņins, V. I. (1870—1924) 259
Ļermontovs, Michails Jurjevičs (1814—41) — krievu dzejnieks 108, 117, 235, 387, 584, 587, 589, 598, 603, 899, 923, 925
„Либавские новости" — krievu laikraksts Liepājā 923

Mačernieks, Kārlis (K. M.; K. M.....; K.; Viesons; M.; Dadzis; Reķu-Viesons:..dzis; Ņirgas tēvocis; R. —V.; D.; Lapsene) — drukātavas īpašnieks un sabiedrisks darbinieks Cēsīs, literats 51, 892
Mačulāns, Ādams (1864—194?) — mācītājs un literats 357, 359
Madernieks, Jūlijs (1870—1955) — gleznotājs un mākslas kritiķis 855
«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literaerischen Gesellschaft» arī Mag. (I—XII, 1828—1905) — baltvācu mācītāju Latviešu Literariskās (draugu) biedrības rakstu krājumi 5, 59, 874, 876, 879, 882, 883, 886, 889
«Mājas un skolas kalendars», arī MuskK., 20. gs. sākumā Cēsīs 874
Mājas Viesa Mēnešraksts, arī MVM. (1895—1905) — ilustrēts literarisks un zinātnisks žurnals P. Zālīša vadībā Rīgā 574, 575, 579—584, 607, 643, 645, 664, 691, 697, 737, 742, 750, 757, 758, 764, 768,

770, 786, 791, 797, 800, 804, 813, 823, 874—949
«Mājas Viesis», arī MV. (1856—1908) — politiski literariska nedēļas avīze Rīgā 6, 7, 9, 13, 14, 27, 28, 30, 43, 44, 46—48, 51—53, 64, 125, 267, 272, 335, 378, 418, 422, 425, 428, 431, 433, 436, 450—460, 477—479, 481, 568, 583, 616, 649, 684, 750, 751, 788—793, 795—814, 820, 823—828, 830, 831, 867, 874—895, 937
«Māju Kalendars», arī MK. (1884—1909) — LA izd. Jelgavā 874, 939
Mākonis — Kalniņš, Jēkabs (1879—1918) — dzejnieks 755
Malarmē, Stefans (Mallarme, 1842—98) — franču dzejnieks 613
Mālberģis, Fridrichs (ps. Fr. M.; F. M.; M.; F. M..... g., 1824—1907) — skolotājs un dzejnieks 140, 896
Maldonis, Voldemārs (1870—1941) — mācītājs 860
Malo, Hektors Henri (Malot, 1830—1907) — franču rakstnieks 609
Mamins-Sibirjaks, Dimitrijs Narkisovičs (1852—1912) — krievu rakstnieks 944
Marija Aļeksejevna — Puškina vecmāmiņa 584, 585
Marija Feodorovna — Krievijas ķeizariene 586
Markss, Kārlis (1818—83) 663, 664, 942, 945
Marlita (īstā vārdā Eiženija Džons Johans, 1825—87) — vācu rakstniece un ģimenes žurnalu romaniste 511, 580, 759
Marlovs, Christofors (1564—93) — angļu dzejnieks un dramatiķis 654
Martinsons, J. 889
Mārtiņš — MV. līdzstrādnieks 921
«Maskavas Vēstnesis» sk. «Московские Ведомости»
Māteru Juris, arī Georgs Māters (ps. Teodors Rolands; Chr. Erkšķis. G. M.; .....ķis, Vētītāju Dāvis, J. Viduklis, G., Th. R., M. J—; Juris Andrejevičs; ....ķis; — ķis. 1845—85) — publicists 13, 80, 238, 399, 891, 893—895, 900, 901, 906, 924, 936, 949
Mazupe, J. (ps. M. J.) 929
Mazvērsītis, Jānis (ps. Evaržu Jānis, E. J.; Ev. J.; J. Ms.; J. M., (1866—1943) — agronoms, lauksaimniecības rakstnieks, DL. līdzstrādnieks 80. gados 933, 936
Mednis, Eduards (ps. Ed. Md.; E. M.; A. Toms, —d—; E. M...nis; Asnis, 1863—19?) — skolotājs un literats 941
Meijers, spiestuves īpašnieks Pēterburgā 796, 929
Meklers, J. 885
Mekons, arī Mēkons, Fricis (ps. Fr. M., F. M.,; F. —ns; Fr.; Fr—n; —on.; Fr—on.; F—on., F—ns, n., F——on; F. on, 1844—1901) — literats un skolotājs, vēlāk grāmattirgotājs 887
Melbārdis, Mārtiņš 915
Melkiss — izdevējs Limbažos 748
Melnalksnis, Augusts (ps. Melnais Alksnis, A. K. M., Meln. Alk., Meln. Alksnis; M. A.; M. A..; M. Alksnis; Sveķu Miķelis, 1876—1944) — literats 748, 749, 936
«Mēnešraksts», sk. «Mājas Viesa Mēnešraksts»
Menkess, H. 916
Menģelis, Pēteris (ps. P. M., 1872—19?) — ķīmiķis 801, 914
Merežkovskis, Dmitrijs Sergejevičs (1865—?) — krievu rakstnieks 768
Merks, Johans Heinrichs (Merck, 1741—91) — vācu rakstnieks, Gētes paziņa, Mefistofeļa prototips «Faustā» 659, 660
Mercs, Jūl. 57
Merķelis, E. — Garliba Merķeļa dēls, «Handelszeitung» izdevējs 880
Merķelis, Garlibs (1769—1850) 551, 880, 886, 901, 927, 929
Meterlinks, Moriss (Maeterlinck 1862—1949) — beļģu rakstnieks 376, 609, 612, 613, 746, 780, 919, 930, 934
Mežolietis 929
Mežs, J. — literats, lugas «Pamāte» autors (1897) 924
Mežsargu, Ernests (ps. E. M. ž., gs.) — literats 916, 917
Michailovskis, Nikolajs Konstantinovičs (1842—1904) — krievu kritiķis un publicists 318, 943
Michelsons, Aleksandrs (1875—1917) — aktieris 682

Mickevičs, Adams (Mickiewicz, 1798—1855) — poļu dzejnieks, 111, 212, 217, 226, 590, 598, 601, 605, 922, 927
Mierkalns, Fricis (ps. Coilos, M. Fr.-C.; Ciesa; Fa. M.; 1873—1954) — zobārsts un literats 913, 917, 931, 936
Mierlauks, Aleksis (1866—1943) — aktieris 677
Miezis, J. — literats, vairāku lugu autors, PA. līdzstrādnieks 20. gs. sākumā 947
Miksats, Kolomanis (1847—1910) — ungaru rakstnieks 916
Miķelsons sk. Michelsons Aleksandrs
Milenbachs, Kārlis (1853—1915) — valodnieks 341, 825, 827, 828, 912, 918, 921, 930
Milichs, Oto Johans Gotfrids Ernests (1800—?) — baltvācu mācītājs un literats 883
Millers, F. vācu dzejnieks 656, 657
Millers, Johans Mārtiņš (1750—1814) — vācu dzejnieks 660
Millers-Zariņu, Kārlis (ps. Z. K.; Vilks; N. N.; Pilinieks; Pa—is; —11—; —.—; P—s; —11.; X. un y.; —ks.—' K. Z., 1844—1911) — skolotājs un literats 891—895, 923
Mills, Džons Stjuarts (1806—73) — angļu filozofs 388
Miloradovičs, Michails Andrejevičs (1771—1825) — ģeneraladjutants 587
Miltons, Džons (1608—74) — angļu dzejnieks 234, 248, 594
Minskis (īstā vārdā Viļenkins, Nikolajs Maksimovičs, 1855—?) — krievu dzejnieks 768
Misiņš, Jānis (1862—1945) — latviešu zinātniskās bibliografijas nodibinātājs 264, 265, 891, 955
«Misiones ziņas» arī Mz. — LA. pārnedēļu pielikums 19. gs. 50. un 60. gados 874, 879
Mocarts, Volfgangs Amadejs (1756—91) vācu komponists 604, 819
«Modes Vēstnesis», arī MdV. (1900—01) — ilustrēts modes mēnešraksts ar literarisku feļetonu Jelgavā 874, 932, 933
Moljers (Moliere, īstā vārdā Žans Baptists Pokelēns (Poquelin), 1622—73) — franču dzejnieks un dramaturgs 585
Montanus — Lautenbacha-Jūsmiņa pseidonims(?) 82, 153, 154, 156—163
Mopasans, Gijs de (Maupassant, 1850—93) — franču rakstnieks 388, 389, 607, 610, 915, 921, 933, 947
Morbergs, Kristaps (1844—1928) — pārvācojies latviešu lielkapitalists, «mecenats» 846
More, K. 939
Moriss, Viljamss (1834—96) — angļu rakstnieks un reformators 613, 753
«Московские Ведомости» 851, 878, 884
«Москва» 885
Mozers, Gustavs (1825—1903) — vācu joku lugu rakstnieks 940
Multatuli (īstā vārdā Eduard Daus Dekker, 1820—87) — holandiešu rakstnieks 933, 947
Mūrs, Tomass (Moore, 1779—1852) — īru dzejnieks 40, 41
«Musen Almanach», Leipcigā 18. gs. 895

Nadežda — A. S. Puškina māte 584
Napjerskis, Kārlis Eduards (ps. —e—, 1793—1864) — no poļiem cēlies baltvācu mācītājs, bibliografs, cenzors un literats 876, 883
Napoleons, Bonaparts (1768—1821) — Francijas imperators 590, 593, 598, 624, 664
Negri, Ada (1870—?) — italiešu dzejniece 566, 916
Neikens, Juris (ps. N—n.; J. N—n.; —ei—, 1826—68) — mācītājs un rakstnieks 201, 217, 238, 297, 770, 882—886, 888, 891, 921, 923, 935
Neimanis, Ludvigs (1863—1926) — grāmatu izdevējs Jelgavā 743, 946
Neimans, K. (Neuman, C.) — baltvācu advokats Jelgavā 878
Neilands, Jānis (1840—1915) — mācītājs un literats 892, 893, 934, 938—940
Neredzīgais Indriķis (pēc uzvārdu piešķiršanas Hartmans, 1783—1828) 237, 771, 928, 929
«Neue Deutsche Rundschau» arī NDR. 921
Nices Ernsts 917

Nīče, Fridrichs Vilhelms (1844—1900) — vācu filozofs un rakstnieks 592, 594, 610, 617, 778
Niedra, Andrievs (ps. Andrejs, Dauškāns, —dr—dr—, A. N., Brakovs, Niedre, Dūmu Ješka, Ješka Ūdensvaguls, 1871—1942) — reakcionars rakstnieks un mācītājs, politisks avanturists 643, 687, 693—697, 710, 717, 740, 749, 754, 756, 758—760, 779, 780, 786, 834, 840, 859, 904, 906, 908, 917, 919, 926, 929—936, 938—945
Niedre, Jānis (dz. 1909) 7
Nikolajs I — Krievijas cars 600
Nikolajs II (1868—1917) — pēdējais Krievijas (1894—1917) cars 850, 864
Nina arī Nina — rīdziniece, sk. Priedīte, Ņina
Nogija 936
Nordaus, Maksis (īstā vārdā Zīdfelds, 1849—1923) — vācu rakstnieks 385, 542
«Nordische Presse» 887
Novalis 542
Novērotājs, sk. Krūmiņš, J.
«Новый путь» 769
«Novoje Vremja» — «Новое время», laikraksts, kas iznāca Pēterburgā 1868. g. 574, 828, 936, 941
«Novosti» («Новости» — literars žurnals, kas iznāca Pēterburgā no 1799. g.) 574

Ņekrasovs, Nikolajs Aleksejevičs (1821—77) — krievu dzejnieks 35, 899, 934
Ņutons, Izaks (Newton, 1643—1724) — angļu fiziķis, astronoms un matemātiķis 380

Ōhquists, somu rakstnieks 301
Olavs-Plute, Vilis (ps. V. O.; O. V.; V Pl.; V. P., 1867—1917) — mācītājs un publicists 810, 860, 866, 871, 917, 947—949
«Olevik» igauņu laikraksts 912
Osips — Hanibala dēls, A. S. Puškina vectēvs no mātes puses 584
Ostojs 759, 760
Ostrovskis, Aleksandrs Nikolajevičs (1823—86) — krievu rakstnieks 901
«Отечественные записки» 877, 885
Otfrīds 117
Ovidijs, Nazons Publijs O. (43. pr. m. e. — 17. g. m. e.) — romiešu dzejnieks 123, 222, 898
Ozoliņ, Anna 810
Ozoliņš, Pēteris (ps. P. O., Zemzarītis, Vidrižu Pēteris; Vidr. P., 1864—1938) — režisors un teatra kritiķis 410, 417, 682, 687, 919—921
Ozols, Jānis (ps. Inesietis; H. Inesietis, 1859—1906) — grāmatizdevējs Cēsīs 698, 710, 752, 757, 920, 938, 941, 947, 949
Ozols, Jānis (dz. 1878) — revolucionars publicists, Cņ. red. loc., viens no 1905. g. revolucionarās kustības vadītājiem Latvijā 947
Ozols, Jēkabs (1863—1902) — komponists 937

Paegļu Mārtiņš (ps. T. T.....; Tīcāns; P. M.; Zobgals; Jaunais Zobgals, Atrimps, Aizpurvnieks) — literats 943, 945
«Pagalms» arī Pg. (1881—82) — literarisks un zinātnisks laikraksts ar bildēm 1 reizi nedēļā 82, 95, 96, 120, 123, 145, 148, 152, 161, 162, 208, 274, 896
«Paidagoģiska gadagrāmata» (Ausekļa) 892
«Paidagoģisks kalendars», arī PaidK. — izd. K. Stepermanis Bauskā, 1899. 874, 926
Paļevičs, Jukums (1873—1900) — rakstnieks 927
Panks, Oto (ps. O. P.) — baltvācu mācītājs un literats 885, 897
Panteniuss, Teodors Hermanis (1843—1915) — baltvācu rakstnieks 87, 88, 896, 905, 928
Panteniuss, Vilhelms (1806—49) — baltvācu mācītājs un literats, iepriekšējā tēvs 68, 877
Paracelzs (Paracelsus, 1493—1541) — ārsts un dabas pētnieks 655
Paragrafs — sk. Stučka, Pēteris
Pārstrautu Jānis (1851—1929) — mācītājs un literats 82, 95, 127—164, 180, 305—37, 896, 897
«Pasaule un Daba», arī PuD. (1875—76) — nedēļas raksts ar bildēm, red. Kaspars Biezbārdis 874, 891, 892

Pasītis, Grigorijs (ps. G. P.; P—t.; —ss—. 1836—1908) — skolotājs un cenzors, 1899—1903 DL. atb. red., 19. gs. 60. gados rakstījis par latviešu literaturu krievu presē 883, 896
Pastērs, Luijs (Pasteur 1822—95) — franču dabas zinātnieks un mediķis 921
Pašvaldis, sk. Kukurs, Jānis Alfreds
Pauls, Žans (Jean Paul, īstā vārdā Johans Pauls Fridrichs Richters, 1763—1825) — vācu rakstnieks 119, 141
Pauliņš, Toms (1864—1920) — skolotājs un dzejnieks 917
Pauluči, Filips (Paulucci, 1779—1849) — itaļiešu marķizs, 1812—29 Baltijas ģeneralgubernators 309
Peiverints, Pietari (1827—1913) — somu rakstnieks 901
Peizistrats (Peisistratos) — Atenu valdnieks no 560—527 pr. m. e. 96
Pēkšēna, Marija (1845—1903) — pirmā latviešu lugu rakstniece 892, 893, 902, 905
Peladans, Jozefs (Péladan 1859—1918) — franču rakstnieks 613
Pelcs-Kažoku Dāvis (ps. Kažociņš, 1850—1913) — skolotājs un literats, «Dunduru» līdzstrādnieks 182, 583, 893, 895, 901, 904
Pelše, Arvīds (dz. 1899) — LKP CK sekretars 645
Perikls (gr. Periklēs, 499.—429. g. pr. m. e.) Atenu valstsvīrs, (Ksantipa un Agaristes dēls 232, 731
Pērsietis, sk. Zemītis, Kārlis
Pestalocijs, Johans Heinrichs (Pestalozzi, 1746—1827) — no italiešiem cēlies šveiciešu pedagogs 656
Peškovs, Aļeksejs Maksimovičs, sk. Gorkijs, Maksims
Peškovs, Maksims — M. Gorkija tēvs 620
Petefi, Šandors (Petōfi 1822—49) — ungaru revolucionarais dzejnieks 111, 911, 918
«Pēterburgas Avīzes», arī PA. (1862—65) — pirmais demokratiskais latviešu nedēļas laikraksts 7, 8, 27, 31, 40, 182, 868—871, 874, 881, 883, 885, 893, 894, 902, 903, 933, 935, 946
«Pēterburgas Avizes», arī PA. (1901—05) — O. Rāviņa izdots laikraksts Pēterpilī 2 reizes nedēļā 684, 790, 791, 933, 934—936, 938—947, 949
Pēterpiliets, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
Pēters I — Krievijas cars 603, 605
Pētersons, Alberts (ps. P. A.) — B. un BZ. līdzstrādnieks 19. gs. 80. gados 896
Pētersons, Aleksandrs (ps. A. Dzintars, 1867—1932) — advokats, kā Maskavas universitates students rakstījis laikrakstos par literaturas jautājumiem 906
Pētersons, Augusts (ps. A. Linksmiņš, A. P., Lnk., Lnksm., Aug. P., 1875—1924) — veterinārārsts un dzejnieks 910, 912, 914
Pētersons, Roberts (ps. Pērkons) — A. līdzstrādnieks 19. gs. 80. gados 898—901
Peters-Stefenhagens, G. — spiestuves īpašnieks Jelgavā 891
Pētrapiliets, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
Petrarka, Frančesko (1304—74) — italiešu dzejnieks 389, 948
Pfūls, Dr. E. T. (Pfuhl) — vācu valodnieks 123
Pilcers 886, 887
Piliņš, Pēteris (ps. P. P.) — literats un kalendara izdevējs 20. gs. sākumā 941, 947,
Pilsātnieks, Jēkabs (1838—79) — skolotājs un dzejnieks 902
Pindars (ap 450. g. pr. m. e.) — sengrieķu dzejnieks 232, 246
Pipiņš, Ērmanis-Vizulis (ps. —lis.; V.; V.—lis; —V., 1873—1927) — literaturas kritiķis un žurnalists 18, 21, 271, 517, 565, 644, 698, 702, 743—746, 914, 917, 920, 922, 924, 926, 927, 929, 931, 932, 936, 941, 942, 947
«Pirmais burts» (1903) — literarisks krājums, sakopojis *Melnais Alksnis* [A. Melnalksnis] 748, 749, 752, 944
Pisarevs, Dimitrijs Ivanovičs (1840—68) — krievu literaturas kritiķis un publicists 263, 316
Plačs, Atis (ps. J. Ozolājs — 1916) — skolotājs, skolas grāmatu un dažu dzejoļu autors, MV. līdzstrādnieks — 42, 43

Platesa Laika grāmata, arī PlatLgr., Rīgā (1861—1915) 874, 877, 885, 890
Platess, Arnolds (1852—1915) — grāmatrūpnieks, MV., MVM. un kādu laiku DL. izdevējs 21, 643, 644, 797, 801, 833, 834
Platess, Ernests (1822—87) — grāmatrūpnieks, MV. izdevējs, iepriekšējā tēvs 6, 622, 876—878, 880, 883—885, 887, 888, 891, 923
Plato Kārlis, — kāds 19. gs. 80. gadu dzejdaris 904
Platons (427.—347. g. pr. m. e.) — grieķu filozofs 188, 471, 617
Plēve, Vjačeslavs (1846—1904) — reakcionars cariskās Krievijas valstsvīrs 856
Plikauss, Augusts—Saulietis (ps. A. P.; A. S.; A. S—ts; A. Pl.; A. S—s; A.—S.; Skrabacs; S.; Andris Vītalks, Ansis Gaudarvalks, 1869—1933) — rakstnieks 689, 690, 698, 743, 748, 752, 764, 786, 922, 932, 935, 936, 941, 942, 946, 947
Plostnieks, Fricis (ps. Diedelnieks; Fr. P.; Fr. Pl.; 1870—?) — grāmatrūpniecības darbinieks un dzejnieks 692, 947
Plūdonis-Lejnieks, Vilis (ps. Pl., 1874—1940) — dzejnieks un literaturvēsturnieks 692, 702, 743, 747, 764, 917, 930—933, 937, 946, 949
Plutarchs (46.—120.) — grieķu rakstnieks 585
Plute, V. sk. Olavs-Plute, Vilis
Pļavenieks, Pāvuls (1850—88) — žurnalists un dramaturgs 906
Pļavinskis 924
Podnieks, Kārlis — dzejdaris 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā 921, 922
Pogodins, Michails Petrovičs (1800—75) — krievu vēsturnieks un žurnalists 601
Polianskis — kāds 19. gs. 70. gadu dzejdaris un tulkotājs 44, 45, 48
Polko, Elize — vācu rakstniece 892
Pomjalovskis, Nikolajs Gerasimovičs (1835—63) — krievu rakstnieks 894, 895
Porickis — krievu dzejnieka A. V. Koļcova biografs 942
Poruks, Jānis (ps. P. J.; Adagio, Parsifals, P—ku J.; Daimons Poruks, P. J. P.; Por. J.; Nemo; P—s., 1871—1911) — dzejnieks 330, 580, 644, 689, 690, 693, 699, 743, 750—752, 757, 762, 770, 783, 784, 812, 823, 859, 919, 922, 928, 929, 930, 932, 935—937, 940—946, 949
Potjechins, Aļeksejs (1829—1908) — krievu rakstnieks 930
Prevo, Marsels (Prevost, 1862—?) — franču rakstnieks 385
Prevo, Antuans Fransua (1697—1763) — franču rakstnieks 385
«Прибалтийский край» — krievu laikraksts 822
Priedite, Matilde, dzim. Jureviča, pēc J. Misiņa, it kā ar Brunhildes pseidonimu pret Jansonu-Braunu vērstas brošuras autore 264, 391, 915
Priedīt, Marija 810
Priedīte, Ņina (ps. Nina, Nina-rīdziniece) —DL. līdzstrādniece 1894. g. 428, 456, 914
«Proletarietis», arī Pr. (1901—10?) — politisks un zinātnisks žurnals, Amerikas Latviešu Socialistiskās Strādn. Federacijas organs, Bostonā 874, 943,
Prozorovskis, žandarmerijas palkavnieks, Vidzemes guberņas žandarmerijas pārvaldes priekšnieks 90. gados un 20. gs. sākumā 861
Prudons, Pjers Jozefs (Proudhon, 1809—67) — franču publicists 311, 314, 623
Pšibiševskis, Staņislavs (Przybyszewski), 1868—1927) — poļu rakstnieks 946
Pūcīšu Ģederts-Eilenbergs (ps. Ģederts, 1846—1919) — grāmatizdevējs un literats, viens no DL. nodibinātājiem 127, 150, 154, 897, 906
Pugačovs, Jemeljans (ap 1726—75) — Donas kazaks, plašas zemnieku sacelšanās vadonis 18. gs. 70. gados 605
Pumpurs, Andrejs (ps. -rs.; A. P.; Puškaitis; A. P-rs; -purs; P-rs; -um-, 1841—1902) 11, 31, 35, 41, 61, 62, 69, 70, 75, 110, 135, 140, 182, 296, 297, 305, 307, 565, 567, 743, 750, 757, 802, 888, 892, 895, 902—908, 924, 933, 935—937, 940, 941, 943, 949
Pūpols — skolotājs, LA. līdzstrādnieks 20.gs. sākumā 937, 942

Purapuķe, Jānis (ps. J. Prpķ; J. Pķ; Pp.; J. Prķe, 1864—1902) — rakstnieks 272, 297, 351, 352, 390, 623—625, 630, 631, 639, 755, 901, 907, 908, 910, 911, 913, 915, 917, 924, 937, 939, 942, 945, 947, 948.
Puriņš, (Čarlzs) Kārlis (ps. K-lis P-ņš; dz. 1872) — valodnieks, prof. ZASV, 19. gs. 90. gadu dzejnieks 622, 930.
Puriņš, M. 748
Puriņš, Nikolajs (ps. Puriņu Klāvs; Nādravietis; -xy.; P. Kl.; xx.; Lietuvietis; L.; x.; N. K.; Puriņu Niklass, Pņu K.; Klāvs; N.; xy.; Dr. Ods-Smaidonis; -X; Ods; P. K., 1858—1935) — žurnalists 174, 304, 901, 904, 905, 907, 908, 910—912, 918, 920, 937.
Puriņš-Zvigulis, Jānis (ps. Lielpuriņa J. Zviguls, 1850—1906) — Pēterburgas universitates matematikas students 16, 17, 83, 84, 176, 898
Purkalītis, Jēkabs (1861—1918?) — skolotājs un dzejnieks 917.
«Pūrs» arī P. (I—III, 1891—94) — Tērbatas universitates studentu rakstu krājums, «darināts un pielocīts ar populari ziniskiem apcerējumiem». DL. apgādībā Rīgā 258, 806, 908
Purvītis, Vilhelms (1872—1945) — gleznotājs 746
Puškins, Aleksandrs Sergejevičs (1799—1837) — krievu dzejnieks 12, 21, 69, 74, 140, 217, 226, 235, 239, 272, 297, 387, 583—607, 652, 654, 657, 706, 893, 894, 896, 902, 913, 924—927, 931
Puškins, Grigorijs — A. S. Puškina sencis, cara Aļekseja sūtnis Polijā 584
Puškins, Sergejs — A. S. Puškina tēvs 584
Puškins, Vasilijs — krievu dzejnieks, A. S. Puškina tēva brālis 584
Putniņš, Reinholds Voldemārs (ps. Vitolds Virsnis, 1881—1934) — matematiķis LU prof. un rakstnieks, pirmais Latgales attēlotājs latviešu literaturā 761

R., sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
R., sk. Roziņš, Fricis
R.-, sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
R., F., sk. Roziņš, Fricis
R., J., sk. Rainis-Pliekšāns, Jānis
Rabants, Žanis (ps. Rab. Ž.; K-bred.; R. Žanis, 1855—1923?) — žurnalists 898, 899
Rafaels, Santi (Raffaello, 1483—1520) — italiešu gleznotājs 318, 377, 546
Ragovskis, Teodors — 19. gs. 90. gadu dzejdaris 925
«Raibā grāmata» (I—II, 1873) — Lapas Mārtiņa «dažādi raksti priekš tautas bibliotekām» 38, 890
Rainis-Pliekšāns, Jānis (ps. Jāns Jasenu Plikšis Pēterpilietis, Petrapiliets, Bezdarbis, Viļņiets, Jasietis, R.; R.-; X.; Henricus Lettus, J. R., 1865—1929) 17, 19, 21, 83, 191, 195, 258—260, 265, 268, 270—272, 574, 589, 607, 619, 643—645, 652, 654, 664, 689, 691, 692, 700—708, 743, 748, 749, 752, 762, 764, 768, 770, 783, 784, 786, 811, 823, 826, 828, 852, 865, 902—908, 922, 924, 926, 931—933, 935—939, 941—943, 947, 948
Raisons — «Pirmā burta» un DL. līdzstrādnieks 748
Rajevskis, Vladimirs Fedosejevičs (1795—1872) — pirmais dekabrists, krievu dzejnieks 587, 588, 590, 598
Rakstu krājums, izdots no RLB Zinību komisijas (I—XIV, 1876—1908) 123, 242, 903, 904
Ramānu Aleksandrs (ps. Ramānu Zanderis, 1861—1933) — skolotājs un literats 297
Rams, Nikolavs (Ramm, 15./16. gs.) — baltvācu mācītājs, pirmo reliģisko dziesmu tulkotājs latviešu valodā 771
Rasmere, Aina, sk. Rūmane-Ķeniņa, Anna
Rātmans, Roberts 943
Razins, Steņka — Stepans (mr. 1671) — krievu zemnieku sacelšanās ierosinātājs un vadonis 17. gs. 598
Reinberģis, A. — grāmatizdevējs Jelgavā 190
Reinfelds, Jēkabs (1864—?) — advokats, viens no pirmajiem latviešu muižu īpašniekiem 865
Reiters, Fricis (Reuter, 1810—74) — vācu rakstnieks 894

Reitmaņu Andrejs (ps. R. A.) — dzejdaris 19. gs. 90. gados un 20. gs. sākumā. 689, 690, 693, 700, 840—843, 929, 934, 937
Remiķis, Mārtiņš (1845—1921) — skolotājs un latviešu rakstu cenzors Pēterburgā 889
Renāns, Ernests Žozefs (1823—92) — franču orientalists 617
Rentgens, Vilhelms Konrads (1845—1923) — vācu fiziķis, Rentgena staru atradējs 746
Repins, Iļja (1844—1930) — krievu gleznotājs 779
Reskins 753
Richters, A. 878
«Rigas Avize», arī RA. (1902—15) — politiska un literariska dienas avīze, reakcionārākais latviešu izdevums 651, 707, 710, 712, 789, 790, 844—848, 852—856, 858—860, 937, 938, 940—943, 945, 946, 948, 949
«Rigas Lapa», arī RL. (1877—80) — politiski literariska dienas avīze, pirmā latv. val. 13, 36, 874, 893—896
«Rīgas Pilsētas Policijas Avīze» (1885—1914) — latv., krievu un vācu valodā 36, 323
Rigas vācu avīze, sk. «Rigache Zeitung»
«Rigasche Zeitung», arī RZ. (1860—1914) 61, 868, 881, 882, 885, 886, 893, 896
«Rigasche Rundschau» 920
Rikerts, Fridrichs (Rückert, 1788—1866) — vācu dzejnieks 65, 462
Rišpens, Žans (Richepin, 1849—1926) — franču rakstnieks 616
«Rita Škaņas», arī RSk. (I—II, 1903—04) — latviešu rakstnieku oriģinaldarbu kopojums Jelgavā 743—745, 748, 749, 751, 752, 755, 874, 942, 944
Ritiņš, H., t. i., Indriķis (1872-?) — skolotājs un literats 941
Rivuls, P. — L. A. A. un B. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 920
«Рижский вестник» arī «PB.» (1869—1917) — reakcionars krievu laikraksts Rīgā, no 1915. g. Tērbatā 378, 874, 886, 899, 948
Roberts — BV. līdzstrādnieks 907
Rode-Ebelings, Hermanis (1846—1906) — vācu aktieris, RLB teatra (1885—93) direktors 191
Rodenbachs, Žoržs (1855—98) — beļģu rakstnieks 609
Rodiņš, Fricis — 19. gs. 60. gados Tērbatas skolotāju seminara audzēknis, vēlāk skolotājs Kurzemē un Rīgā, viens no radikalākajiem jaunlatviešiem, J. Alunāna paziņa un centienu biedrs 870
Rods, Eduards (1857—1910) — Šveices franču rakstnieks 609
Rogulis (ps. Tamezarietis) — literats, MV. un DL. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 915
Rolands, Teodors, sk. Materu Juris 902
Roni, Jozefs Henrijs (Rosny 1856—) — franču rakstnieks 609
Roni, Žistens (Rosny, 1859—) — franču rakstnieks 609
«Rota», arī R. (1884—87) — literarisks un zinātnisks laikraksts ar bildēm 1 reizi nedēļā 177, 178, 874, 900—902
Roze, Jēkabs (ps. Līgotņu Jēkabs; Ld. Līdumnieks, J. R-e; R.; L.; V. Ld.; V. Līdumnieks, —e.; Lt. Jēkabs, 1874—1942) — literats 689, 690, 692, 699, 702, 743, 744, 755, 764, 922, 927, 932, 937, 942, 943, 949
Rozegers, Pēteris (1843—1918) — vācu rakstnieks 938
Rozenberga, Elza, sk. Aspazija
Rozens, Juris (1869—1927) — mācītājs un literats, Apsk. red. — izd. 860
Rozentāls-Krūmiņš, Jēkabs (ps. R. Kr.; R.—Krūmiņš, 1855—1918) — režisors un lugu rakstnieks 905, 910, 922
Rozeti, Gabriels (1783—1803) — italiešu dzejnieks 110
Roziņš, Fricis (ps. Āzis, R., F. R.; A., Bābiets, 1870—1919) — revolucionars publicists, viens no latviešu nelegālās preses pirmajiem organizētājiem 20, 259, 260, 266, 271, 435, 436, 438, 847, 855, 856, 858, 860, 866, 869, 871, 872, 915, 917, 925, 927, 932, 937, 942, 946, 948, 949
Rucelis, Jānis (ps. J. Soboliets; Sobolīešu Jānis. J. R., 1862—1916) — mācītājs un literats 927
Rudzītis, Pēteris (1879—1931) — aktieris 682

Ruģēns, Jānis (ps. R—n; R....n; «57»; «57.+54»; J. Rn.; J. R., 1817—76) — dzejnieks 879, 881,
Rūmane-Ķeniņa, Anna (ps. A. R., Anna Ķ, Aina Rasmere, 1877—1950) — literate 743, 747, 755, 920, 922, 923
Rūmniece, Berta (1865—1953) — aktrise, LPSR Tautas mākslinieces 416, 527, 677, 682
Rusakovs, Viktors 948
Ruso, Žans Žaks (Rousseau 1712—78) — franču rakstnieks 585, 656, 657, 661, 722
«Русский Курьер» — krievu laikraksts, kur publicēti vērtīgi materiali par jaunlatviešu vajāšanām 60. gados 869, 896
«Русский Листок» 881
«Русский Мир» 890
«Русские Ведомости« 931
«Русский Вестник» 886
«Русское Богатство» 622
Rutkovskis, Ādolfs, prāvests (ps. A.R——i; R.....y,) — baltvācu mācītājs un literats 103, 127, 129, 149, 882, 893, 894
S., sk. Stučka, Pēteris
S., A., sk. Sīmanis, Andrejs, 919
Safirs, sk. Zafīrs, Gotlībs
«Sakala», ar Kr. Valdemāra palīdzību nodibināts progresivs igauņu laikraksts, ko cariskās Krievijas valdība pēc 8 mēnešu iznākšanas 1878. g. slēdza 897
Saimnieču un Zelteņu kalendars, arī SuZKal (1893—1914) 489, 622, 784, 944
Saljeri, Antonio (Salieri, 1750—1825) — italiešu komponists 604
Saltikovs-Ščedrins, Michails (1826—88) — krievu rakstnieks 905, 937.
Samarins, Jurijs (1819—76) — krievu publicists, slavofils, aizstāvējis latviešus un igauņus iepretī baltvācu apspiedējiem 885.
Sanders, arī Zanders, Jānis (ps. Sumburu Atis, Austars, J. Austars, Sumburs, J. S.; S.; Mieriņš-Sanders, 1858—192?) — mācītājs un literats 82, 154, 161, 852, 862, 896, 897
Sarķis, Pēteris (1862—95) — skolotājs un rakstnieks 18, 260, 261, 264, 278, 279, 906, 908, 916, 917, 924,
Saša — DL. Līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 917
Saulits, P. — B. un BV. līdzstrādnieks 19. gs. 90. gados 912, 929.
Sementkovskis 932
Senjejs, Andrejs, sk. Šenjē, Andrē
Servantess, Saavedra Miguels de (1547—1616) — spāņu rakstnieks 234, 249, 250
Seržāns, K. 942, 948
«Sēta, daba, pasaule» arī SDP. (I—III, 1860., red. J. Alunāns, Tērbatā, IV, 1873, red. A. Kronvalds, Rīgā, V—VIII, 1889—93, Jelgavā un Rīgā, red. Fr. Kārkluvalks u. c.) — Tērbatas universitates studentu rakstu krājums 7, 8, 27, 874, 877—880, 889, 890
«Sētas, Dabas, pasaules Mazais ceļa biedris» (I, 1873) — popularzinātnisku rakstu krājumiņš, sast. J. Zemītis 36
Sieyes, Abbe 390
Siliņš, sk. Siliņš, Matīss
Siliņš, Matīss (ps. M. S.; M. Sl., 1861—1942) — kartografs un literats, dzejdaris «tautiskā garā» 242, 245, 902—904, 911.
Siliņš, Pēteris I (ps. P. S—g; P. Sll.—; P. S. I; P. Sllg., Viens no citreizējiem darba biedriem, 1845—1915?) — skolotājs un literats, Kronvalda skolnieks, Ausekļa «Paidagoģiskās gadagrāmatas» līdzstrādnieks 892, 895
Siliņš, Valdemārs (ps. Silamalas Vaivariņš, Silm. Vaiv.; S. Vaivariņš, S. V—ņš; S. V——ņš, S. V.; S. V—ai—; Vaivariņš) — literats 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā 907, 915
Sīlīšu Jānis (1876—1917?) — skolotājs un literats 20. gs. sākumā 689, 692, 701
Silvestrs, Armans (Silvestre, 1838—1901) — franču dzejnieks 376
Sīmansons, Kārlis (ps. K. S.) — Vānes skolotājs, LA. līdzstrādnieks 19. gs. 50.—70. gados 887
Sirmais Jānis (ps. Ss.; Zs.; S.; J—s; Tālaviets, 1863—95) — valodnieks, DL., red. loc. 283
Sīvers, Jānis (1826—?) — aktivs PA. līdzstrādnieks un jaunlatviešu

darbinieks, Kr. Valdemāra un J. Alunāna studiju biedrs 881
Sjenkevičs, Henriks (Sienkiewicz, 1846—1916) — poļu rakstnieks 389, 925, 931, 938, 942
Skabičevskis, A. — krievu literatūrvēsturnieks 919
Skalbe, Kārlis (ps. Skalbe-Austris, K. Austris, K. Sk., 1879—1945) — dzejnieks 751, 752, 756, 757, 762, 764, 768, 769, 934, 936, 937, 942, 943, 947—949
Skarons, Pols (Scarron, 1610—1660) — franču dzejnieks 385
«Skola», BZ. pielikums 1875. g., arī Sk. 874, 891
Skots, Valters (Scott, 1771—1832) — skotu rakstnieks 598
Skovreneks, Ričards 943
Skrastiņš, P. — spiestuves īpašnieks Valmierā 943
Skruzīts, Mikus (ps. M. S.; Sk.; Skr.; M. Skr., 1861—1905) — etnografs un literats 910, 912
Skujeniece, Luize (ps. L. Sk., 1857—1934) — teatra kritiķe 682, 901, 904, 929, 932, 948
Skujenieks, Eduards (ps. Vensku Edvarts, V. E., Ausrums, S—nieks, Rietumu Edis, E. Sk—k.; Austrums, E. Sk., H. Soģenieks, E. V., Haralds, 1856—97) — dzejnieks un žurnalists 29, 33, 37, 39, 81, 90, 124, 304, 765, 798, 801, 895, 896, 910—912, 915, 920, 924, 946
«Slavisches Centralblatt» — slavu tautu laikraksts, kur publicēti K. Biezbārža raksti 883
Slovackis, Juljušs (Slowacki, 1809—49) — poļu dzejnieks 933
Sļepcova, M. (1836—78?) — krievu rakstniece 831
Smurijs — pavārs uz tvaikoņa, Gorkija paziņa 620, 622
Sniegonis, sk. Ģersons, Ādolfs
«Socialdemokrats», arī Scd. (1900—05) — politisks zinātnisks un literarisks laikraksts — žurnals, Londonā, red. Fr. Roziņš 651, 845, 847, 856, 858, 866, 871, 872, 874, 932, 937, 942, 945, 948, 949
Sofokls (Sophoklēs, ap 496—406 pr. m. e.) — sengrieķu traģediju dzejnieks 483, 778
Solovjovs, Vladimirs Sergejevičs (1853—1900) — krievu filozofs un dzejnieks 925
«Современник» (1836—66) — literari pupulars žurnals, kas iznāca Pēterburgā un ko nodibināja A. Puškins 605
«Современ. летопись» 886
Spāģis, Andrejs (1820—71) — jaunlatviešu publicists 67, 361, 399, 878, 881—883, 900
Spalviņš, H. (ps. —lv.; —lv—; —iņš; Sp.; H. Sp.) — skolotājs un literats, 1878—81 reakcionārā LTB. red. 895
Spensers, Herberts (Spencer, 1820—1903) — angļu filozofs 721
Spriņģis, Mārtiņš (ps. M.—Spr.; M. S.; Spr.; — ģis, ?—1903) — žurnalists 929, 932
Sproģis, Jānis (1835—1916) — folklorists, etnografs un archivars 885, 929
Sproģis, Juris (?—1873) — ķīmiķis 48
Spunde, Edvards (ps. Divdeviņš, D—d—) — spiestuves īpašnieks Pēterburgā un dzejdaris 20. gs. sākumā 796, 929
Stalažs, Jānis (ps. Gaujmalietis, Priežnieks, 1878—) — skolotājs un literats 20. gs. sākumā 786
Staņukevičs, K. M. (1844—1903) — krievu rakstnieks 938
Stārs, A. sk. Štārs, Ādolfs
Steinharts, K. — «Suteņu pag. skolmeisteris», LA. līdzstrādnieks 882
Steins, sk. Šteins, Aleksandrs
Stefenhagens, Johans (1747—1812) — grāmatrūpnieks 371, 870, 910
Stefenhagens, Kārlis 930
Stenders, Aleksandrs Johans (saukts Jaunais Stenders, 1744—1819) — mācītājs un literats 236
Stenders, Gothards Fridrichs (saukts Vecais Stenders, 1714—96) 4, 35, 58, 67, 148, 181, 236, 308, 326, 771, 878, 889—891, 893, 895, 911, 920, 922, 929
Stepermaņu Krustiņš (ps. A. C. St—pp—nn, A. C. S. jun., Mārtiņš, A. C. St. jun.; St. Kr.; St. K., 1860—1941) — literats 903, 904, 914, 938—940, 942, 943
Stērste, arī Stērstu Andrejs (ps. Tālvaitis, Tālvaldis, St. A., 1853—

1921) — jurists un literats 152, 161, 895, 900, 906, 908
Stjuarte, Marija (1542—87) — Skotijas karaliene 791
Stolipins, Pēteris (1862—1911) — reakcionars krievu valstsvīrs 651
«St. Peterburger Zeitung», sk. «Pēterburgas Avīzes» (1862—65)
Straume, Jānis (ps. Vaidelots, —ots, V. J. S., Vaidelotis, —s, V.; V—tis, V—ts, J. Str., Gaujiņu Natalija, S. V., 1861—1929) — literats 177, 184, 645, 902, 904, 905, 907, 908, 910, 942, 949
Strausmanis — advokats 859
Strindbergs, Augusts Juhans (1849—1912) — zviedru rakstnieks 933, 947.
Stučka, Jānis (1836—1891) — sabiedrisks darbinieks Koknesē 806, 807
Stučka, Pēteris (ps. S., §.; Paragrafs, 1865—1932) — revolucionars publicists, LKP dibinātājs, pirmais Latvijas Padomju Valdības priekšsēdētājs, iepriekšējā dēls 17, 258, 259, 806, 807, 903, 905, 907
Sudrabu Edžus — Zilbers Eduards (ps. E. S., Sudrabu E.; —dž—, 1860—1941) — rakstnieks 321, 601, 692, 702, 761, 762, 922, 924, 927, 932, 933, 936, 937, 940, 944, 949
Sumburu Atis, sk. Sanders, Jānis.
Sušcinskis, F. S. — tipografs Pēterburgā, Kr. Valdemāra darbu iespiedējs 884
Suvorovs, Aleksandrs Arkadjevičs (1804—82) — kņazs, krievu valstsvīrs, 1848—61 Baltijas ģeneralgubernators, lielā karavadoņa Suvorova mazdēls 882

«Свемоч» 878
Sablovskis — grāmatizdevējs Jelgavā 904
Sapirs, Olga Andrejevna (1850—1916) — krievu rakstniece 389
Šatelēns, Žoržs (Chastelain 1405—75) — franču vēsturnieks un dzejnieks 616
Šaudplè — franču rakstnieks 609
Šekspirs, Viljams (Shakespeare, 1564—1616) — angļu dramaturgs 189, 234, 248—250, 252, 315, 378, 387, 388, 445, 467, 482, 591, 593, 598—600, 658, 663, 741, 828, 908, 913, 919, 921, 925, 929, 931, 933
Šellers-Michailovs, Aleksandrs (1839—1900) — krievu rakstnieks 912
Šēnb., E. F., sk. Šēnbergs, Ernests Ferdinands
Šēnbergs, arī Šēnberģis, Ernests Ferdinands (ps. S—n—g—, E. F. S.; E. S.; S., 1825—94) — skolotājs un literats — 7, 8, 42, 44—46, 51—55, 107, 113, 133, 136, 152, 161, 180, 347, 875—878, 880, 883, 887, 888
Šēnbergs, arī Šēnberģis, Kristaps (ps. Chr. S—g.; Sch—g; Chr. S.; Chr. S—g; Chr. Š., 1831—1901) — skolotājs un literats, arī PA. līdzstrādnieks, iepriekšējā brālis 884, 888
Šēnaichs — Karolats 699
Šenjē, Andrē (Chénier, 1762—94) — franču dzejnieks 592
Ševčenko, Tarass Grigorjevičs (1814—61) — ukraiņu dzejnieks 928
Šilings, P. — kalendara izdevējs 890
Šillers, Johans Christofs Fridrichs (1759—1805) — vācu dzejnieks 32, 38, 61, 62, 70, 74, 75, 117, 206, 207, 215, 219—221, 226, 235, 248, 252, 315, 376, 467, 482, 558, 573, 656, 658, 661, 663, 720, 730, 791, 877, 887, 899, 929, 937, 942
Širrens, Kārlis (1826—1910) — baltvācu vēsturnieks un publicists 883
Šķērbergs, Anzelms (ps. Snrg.; A. Šk.....g; —b—g; Sbrgs.) — skolotājs un literats, 19. gs. 60. gados PA. līdzstrādnieks 877, 883
Šķubers, — Rīgas tirgotājs 855
Šlefogts — vācu gleznotājs 746
Šlēziņš, Andrejs (ps. Krieviņ-Kuivu Andrejs, 1845—92) — skolotājs un literats 889, 903
Šmidts, Dr. — vācu psihologs 70. gados 64
Šmits, Jānis, (1877—1929) — rakstnieks 692, 700, 743, 747
Šmits, Jānis — Kārstenis (1884—1921) — skolotājs un dzejnieks 756
Šmits, Pēteris (ps. P. Š.; P. S.; P. P. Š.; Pekšu Pēteris, Kalēju Pēteris, P. P. Š., 1869—1938) — filoloģijas profesors, folklorists un reakcionars literaturas kritiķis 563, 564, 801, 924, 932, 948

Šnakenburgs — tipografs 95, 150, 153
Šniclers, Arturs (1862—1931) — vācu rakstnieks 931
Šopenhauers, Arturs (1788—1860) — vācu filozofs 273, 610, 617, 623, 827
Špiss, Jānis (ps. ——; J. S., 1830—96) — skolotājs un literats 876, 879, 884
Šreinere, Olive (1862—1920) — Dienvidafrikas angļu dzejniece 934
Štālberģis, Jānis — MV. līdzstrādnieks 1873—75. 47
Štālbergs, Kārlis (ps. C. St—g.; Viesulis, T. Viesulis, Titāns. V.; T., 1837—95) — tipografs un literats, viens no pirmajiem klasiķu tulkotājiem un izdevējiem latviešu valodā 884, 888, 889, 892
Štārs, Ādolfs (Stahr) — vācu literaturvēsturnieks, *Lesinga biografs* 177
Šteinerts 876
Šteins, Aleksandrs (ps. A.—eins; St.; A. St——ns, A. St., —ei—; P. Akmens; Pelēkais Akmens, —e—; ns., 1879—1919) — žurnalists un dzejnieks 743, 756, 948
Šternbergs — vācu literaturas vēsturnieks 60
Šterns, Ādolfs (īstenībā Ernsts, 1835—1907) — vācu rakstnieks un literaturvēsturnieks 918
Štolbergs, Christians (1748—1821) — vācu dzejnieks 661
Štolbergs, Fridrichs Leopolds (1750—1819) — vācu rakstnieks 661
Štrauchs — latviešu lielkapitalists Rīgā 846
Šturms, Jūlijs (Sturm, Julius, 1816—96) — vācu dzejnieks 44
Šuberts, Francis Pēteris (1797—1828) — vācu komponists 656
Šuberts, Kristaps (ps. Almanzors, Līķis, K. Š.; Alm., 1858—1918) — skolotājs un literats 926, 927
Šulcs, Janis — MV. un «Raibās grāmatas» līdzstrādnieks 19. gs. 70. gados 38
Šulcs, Libegots (1772—1840) — baltvācu mācītājs un literats 68
Šulcs, Rūdolfs (ps. S—c, R. S—c, Sc.; ....z. j., R. S., 1807—66) — mācītājs un literats, LA. red., baltvācu reakcijas galva preses un grāmatniecības frontē 19. gs. 50. un 60. gados 7, 27, 876, 879, 883, 884
Šulcs, V. — 1855—57. Inland red. 876, 878
Šūlmans, Andrejs (ps. Šul...., A. S—nn. A. Š—l—n. 1830—80) — mācītājs un literats 876
Šusters, J. — RA. līdzstrādnieks 20. gs. sākumā 943, 949
Šveņķis-Zariņš, Dāvids (ps. Dāvids, D. Z.) — literats, lugu autors 912, 914, 915

T., sk. Tombergs, D.
T., sk. Zeiferts, Teodors
T., A., sk. Tullijs, Antons
Tacits, Publijs Kornelijs (apm. 55—120) — romiešu vēsturnieks 598, 886
Tālivalds, sk. Abuls, Pēteris
«Tautu pagalms» (1895—96) — Literariska gada grāmata, J. Kreicberga redakcijā, izdevuši «Liepājas cittautu tulkotāji» 489, 915, 918
Teikmanis, Valdemārs (ps. Tk., V. Tk.; Landskēnu Juris, V. T., Milakša, Juris L., 1871—1918) — advokats un reakcionars žurnalists 464, 481, 482, 915
Tekerejs, Viljamss Meikpiss (Thackeray, 1811—63) — angļu rakstnieks 666
Tēns, Ipolits (Taine, 1828—93) — franču literaturvēsturnieks un filozofs 18, 81, 261, 269—271, 301—304, 353, 372, 610
Teodors, sk. Zeiferts, Teodors
«Tēvija», arī T. (1884—1910) — politiski literariska nedēļas avīze, Rīgā un Jelgavā 17, 83, 185, 561, 562, 809, 824, 874, 899, 904—906, 909, 910, 940, 942
Tidebels, Arnolds (1818—83) — baltvācu publicists, 1860—66 Baltijas ģeneralgubernatora kancelejas pārvaldnieks, PA. denuncētājs un vēlākais cenzors — 882
Tidge — vācu dzejnieks 34
«Tiesu Vēstnesis», arī TV. (1880—84) — J. Māteram vadīts tieslietu laikraksts ar literarisku pielikumu, Jelgavā 874, 899, 900
Tirks, Hermanis 653

Tk., sk. Teikmanis, Valdemārs
Tirzmaliete-Dzelzkalne, Minna (1876—1942) — rakstniece 758, 760, 786
Tolstojs, Ļevs Nikolajevičs (1828—1910) — krievu rakstnieks 235, 310, 405, 554, 583, 588, 592, 602, 609, 610, 614, 747, 839, 918, 925, 933, 938, 939, 941, 942, 948
Tombergs, D., arī Tomberģis, Jelgavas latviešu biedrības rakstvedis, literats 103, 107, 120, 129, 145, 146, 149
Tomiņš-Riemeļu Jānis (1856—1924) — žurnalists un dzejnieks
Tomsons, Richards (ps. T. Th.; Th.; R. T., 1839—84) — agronoms, jaunlatviešu publicists, D. red. un izdevējs 13, 886, 887, 890, 892, 893, 899
Torāns, grafs, franču «karalisks leitnants» septiņgadu kara laikā (18. gs.) 653
Treilands, sk. Brīvzemnieks, Fricis
Trejs, Hermanis (1794—1849) — baltvācu mācītājs un literats 68
Treskins, J. — tipografs 943
Tress, Kārlis (1849—86) — valodnieks, Varšavas universitates profesors, Pēterburgas «Dunduru» līdzstrādnieks 906
Tretjakovs, gleznu galerijas nodibinātājs Maskavā 746
Tullijs, Antons (ps. A. T., 1851—1909) — skolotājs un dzejnieks 41, 63, 71
Turezerietis, R. 915
Turgeņevs, A. — A. S. Puškina tēva draugs 585
Turgeņevs, Ivans Sergejevičs (1818—1883) — krievu rakstnieks 193, 235, 247, 299, 313, 317, 559, 584, 585, 587, 898, 900

U., sk. Upīts, Andrejs
Uistlers — gleznotājs 746
Ulmans, Kārlis Konrads — baltvācu mācītājs un publicists 29, 893—895
Ulmans, Kārlis Kristjāns (1793—1871) — baltvācu mācītājs un leksikografs 574, 577, 885, 887, 890
Upīt, Emilija — Jansona-Brauna brošuras «Mūsu modernās jaunavas...» izdevēja 622
Upīts, Andrejs (ps. Arāju Andrejs, U.; Tāravas Anniņa, dz. 1877) 21, 263, 643, 645, 664, 675, 677, 755, 758, 786, 937, 942, 943, 945, 949
Unus, sk. Kasparsons, Kārlis
Uspenskis, Gļebs Ivanovičs (1840—1902) — krievu rakstnieks 369, 620, 900, 933
Uzāns — MV. līdzstrādnieks 70. gados — 48, 49

V., sk. Pīpiņš, Ērmanis-Vizulis
V., Kr., sk. Valters, Kristaps
V., P., t. i. Vīķu Peksis, sk. Gūtmanis, Pēteris
V—r., A., sk. Valters, Ansis
Vabrovskis 870
Vāgners, Jēkabs (ps. J. V., V., Jēkabs, Jkb., J. V—rs. 1859—1942) — skolotājs un literats, īpaši lauksaimniecības jautājumos 610
Vāgners, Richards 617
Vaibstiņš 748
Vaidelotis, sk. Straume, Jānis
Valdemāre—Naumane, arī Medinska Marija (1830—88) 889
Valdemārs, Krišjānis (ps. C. V.; C. Vr.; C. V—r; —m—; —r—, 1825—91) 6, 9, 27, 361, 399, 801, 866, 867, 868, 869, 876—878, 881, 882, 884—890, 898, 902, 909, 912
Valdis-Zālītis, Valdemārs (ps. V., 1865—1934) — rakstnieks 933
Valdšmits Teodors (1868—1934) — aktieris 417
Valters, Ansis (ps. A. V., A. V—r) — baltvācu mācītājs un literats 70. g. 54
Valters, Kristaps (ps. Kr. V. 1861—?) — jurists, jaunstrāvnieks, DL. un Scd. līdzstrādnieks, buržuaziskajā Latvijā senators 866
Valters, Miķelis (ps. Andr. Paparde, V. Dz. 1874) — publicists un literaturas kritiķis, buržuaziskās Latvijas diplomats 929, 932, 937, 942
Valters, Vilhelms (ps. —lt—, lt.) — baltvācu mācītājs un literats, LTB. red. 890
Vankins, Jūlijs (ps. J. Smaukstiņš, J. V., V.) — 19. gs. 80.—90. gadu literats 910
Varaidošu Zanders, sk. Vēbers, Aleksandrs
«Vārds», arī V. (1901—02) — politiska un literariska dienas avīze Rīgā, latv. un krievu val. 874, 937

Vārna-Vārtiņš, M. aktieris 417, 682
Vārna-Skaidrīte Jūlija (1871—1942) — aktrise 411, 417, 445, 446, 450, 463, 468, 482, 528, 677, 687
Vārnzems, M. 928, 932, 933
«Vārpa» 890
Vasilis, I. (ps. V. I., Vārpuļu Indulis) — literats 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā 931
Vasiļjevs, Andrejs — «День» līdzstrādnieks 19. gs. 60. gados par latviešu kulturas jautājumiem 882
Vatsons, Kārlis Fridrichs (1777—1826) — baltvācu mācītājs un literats, LA. pirmais red. (1822—24) 68
Vebers, Aleksandrs (—ps. Varaidošu Zanderis, A. V., Z. V., V. Z., Vēberu Zanderis, V., 1848—1910) — publicists, 1878—1904 B. red.-izdevējs 44, 46, 64, 266, 267, 329, 415, 429, 430, 435—438, 454, 462, 478, 479, 481, 888, 895, 912, 913
«Veca un jauna Laika grāmata. Jelgavā pie J. V. Stefenhagena un dēla», arī StefLgr. (1758—1919) — vecākais kalendars latviešu valodā 874, 881
Veibele-Jakovļeva, L. (ps. L. V., Late, 1872—195?) — jaunstrāvniece, zobārste un literate, DL. līdzstrādniece, krievu klasiķu tulkotāja
Veidenbaums, Eduards (ps. E. V., 1867—92) 16, 19, 567, 571—573, 801, 910, 911, 921, 922, 928, 946
Veinlands, Dr. D. F. 934, 936, 941
Veinbergs, E. (ps. E. V—g., E. V.....g.) — Džūkstes skolotājs, LA. līdzstrādnieks 19. gs. 50.—60. gados 877, 878
Veinbergs, Fricis (ps. Fr. V., Fr. V—gs, —n. 1844—1924) — jurists un reakcionars publicists, RA. redaktors 651, 844—846, 848—866, 871, 889, 948
Veinbergs, Jūlijs — literats 19. gs. 90. gados 710
Veislingens 660
Veismanis — Pavasaru Jānis (ps. —ar—, —s—, —m—, —ss—, —sr—, V., JV., 1867—1913) — mācītājs un dzejnieks, 1903—05 Vr. red.-izdevējs 341, 342, 344—347, 378, 387, 388, 393, 396, 503, 567, 647, 765, 786, 787, 789, 792, 911, 912
Velme, Jēkabs (ps. J. V., 1855—1928) — valodnieks un literats, 1885—1902 A. atbildīgais red.-izdevējs 899, 902
Vensku Edvarts, sk. Skujenieks, Eduards
Verderevskis, Jevgrafs Aleksandrovičs — laikraksta redaktors Tiflisā, pirmās (1857) latviski tulkotās krievu daiļliteraturas grāmatas autors 876
Veresajevs, Vikentijs Vikentjevičs (īstā vārdā Smidovičs, 1867—1945) — krievu rakstnieks 940, 943
Verģilijs, Publijs Marons (70—19 pr. m. e.) — romiešu dzejnieks 233, 246, 600, 901
Verlēns, Pols (Paul Verlaine) 613
«Vērotājs» arī Vr. (1903—05) — «mēnešraksts sirds un prāta izglītošanai» Jelgavā 647, 674, 754, 758, 761—763, 786—794, 874, 938—948
Vēsmiņu Kārlis, sk. Krūza, Kārlis
Vičs, Andrejs (ps. A. Jukāns, 1879—1943) — skolotājs un literats 937
Vidiņš, Jānis (ps. J. V., V., —ņš, —id, —š, 1862—1921) — žurnalists, DL. red. loc. 19. gs. 90. gados 926, 927
«Vidzemes Kalendaris», sk. HKV.
Vīgners, Ernests (ps. Līgošu arī Līgosu Ernests, L. E., Ernests, 1850—1933) — komponists
Vilands, Christofs Martins (1733—1813) — vācu dzejnieks 144, 203, 213, 225, 587, 655, 660, 661
Vildavs, Jēkabs (ps. V. V., Vilibalds, 1851—93) — žurnalists un dažu stāstu autors 323, 910,
Vildenbruchs, Ernests fon (1845—1909) — vācu dzejnieks 609,
Vilmars, Augusts Fridrichs Christians (1800—68) — vācu literaturvēsturnieks — 142
Viļņiets, sk. Rainis-Pliekšāns Jānis
Vinters, Aleksandrs (1866—1918) — virsnieks un žurnalists «Tautu pagalma» līdzstrādnieks 916
«Виленский Сборник» 886
Vinkelmans — vācu filozofs 377, 656
Virsnis, sk. Putniņš, Reinholds
Vite — cariskās Krievijas finansu ministrs 455
Vitoliņš, D. 886

Vītiņš arī Vītings, Matīss (ps. —g., MV., 19., —t—, V—g, 1795—1861) — skolotājs un literats 875, 879, 887
Vizins, sk. Fonvizins, Deniss Ivanovičs
Vizulis, sk. Pīpiņš, Ērmanis-Vizulis
Vlahuts, A. rumaņu rakstnieks 937
V-lis, sk. Pīpiņš Ērmanis-Vizulis
Vogi, Šarls Žans Melchiors (Vogue, 1829—) franču archeologs un orientalists 329, 948
Volfs, Jūlijs (1834—1910) — vācu rakstnieks 112, 213
Voltērs, Aruats Fransua Mari (Voltaire Arouet Fransua Marie, 1694—1778) — franču rakstnieks 118, 189, 585, 590
Volters, Eduards, doc. (1856—1941) — lietuviešu filoloģijas profesors, tuvs Raiņa paziņa 902, 929, 937, 949
«Volksbladt für Stadt und Land der baltischen Provinzen» 883
Volinskis, P. L. 937, 942
Voroncovs, Michails Semjonovičs (1782—1856) — krievu ģeneralfeldmaršals 590, 591
Z., sk. Griens, Ludvigs
z-dt, Chr., sk. Zēvalds, Kr.
Zafirs, Gotlībs (Saphir, 1795—1858) — vācu satiriķis 62, 70, 75
Zakranovičs, J. V. (ps. J. Z., Z., —k—, 1836—1908) — mācītājs un literats, 1870—79 LA. red., jaunlatviešu renegats 881, 887, 889, 890, 892, 910, 915, 920
Zalema, Ādams (ps. A. Z.) — MV. līdzstrādnieks 19. gs. 70. gados 51
Zalets, Fridrichs (1812—43) — vācu dzejnieks 30
Zālīte, arī Zālītis, Pēteris (ps. stud. philos. Z., Dr. P. Z., P. Z., Dr. Z., Z. Peregrins, 1864—1939) — MV., MVM. un kādu laiku DL. red., buržuaziskajā Latvijā LU prof. 21, 272, 574, 643, 644, 650, 651, 681, 788—791, 793, 794, 796—839, 851, 922, 927, 929, 930, 937, 942, 949
Zaļkalnu Eduarts, sk. Grīnbergs, Eduards
Zand, Žoržs (īstā vārdā Amantine Lucila Aurora Didwany, 1804—76) — franču rakstniece 596, 616, 931, 948
Zanders, sk. Sanders, Jānis
Zaphirs, sk. Zafīrs, Gotlībs
Zariņš, Jānis-Valdemārs 917
Zariņš, Richards (1869—1939) — grafiķis 693, 743
Zēberga, Marija — aktrise 687
Zēbergs, Fridrichs 905
Zeibots, arī Zeiboltu Jēkabs (1867—1924) — rakstnieks 79, 825, 920, 921, 935, 941
Zeibots, Eduards (ps. Ed. Z., 1864—97) — mācītājs un literats 258, 362—367, 567, 568, 905, 906, 908, 916, 919, 921, 922, 924
Zeiferts, Teodors (ps. Teodors, T., T. Z., Reinhold Kaupo, 1865—1929) — literaturvēsturnieks un kritiķis 15, 17, 18, 84, 196—254, 261, 264, 271, 282, 297, 300, 304, 307, 309, 380, 422, 489, 490, 492, 495, 682, 686, 688, 689, 692, 700, 710—713, 743, 747, 748, 754—756, 643, 644, 650, 651, 796—843, 901—911, 915, 916, 917, 920, 922, 924, 927, 930, 934, 937—940, 942—944, 946, 949
Zeltiņš-Golts, Dāvids (1867—1943) — grāmatizdevējs un literats 923
Zemītis, Jānis (1849—87) — žurnalists, dažu stāstu autors 36, 40, 42, 43
Zemītis, Kārlis-Pērsietis (ps. Mēlgalis, —rsietis, —sietis, ?M?, P-sietis, P., 1862—1901) — rakstnieks 692, 698, 755, 925, 929, 930, 932, 949
«Zemkopis», arī Z. (1893—1936., ar pārtr.) — lauksaimniecības, dārzkopības, tirdzniec.-rūpn. nedēļas raksts Jelgavā 874, 942
Zēvalds, Kr. (ps. Chr. Z-ldt., Chr. Z.) LA. līdzstrādnieks 19. gs. 70. gados 53
Zibelis, Kārlis vācu dzejnieks 45
Ziediņš, J. J. 891
Ziemciešu Marija, sk. Zīrāks, Mārtiņš
Zirāks, Mārtiņš (ps. Ziem. M., Ziemciešu Marija, Tija ***, —ir—, Z. M., Ziem. Mar., Z-n, Marija, M-ja, Marcels-Marija Ziemcietis, M Z...tis; Z-a M-ja, Zrs, Zir, M. Zrs., 1852—1915) — žurnalists un lugu tulkotājs — 416
Zīslaks, Eduards (—1888) — grāmatizdevējs Jelgavā 101, 103, 305, 895
Zīslaka «Latviešu kalendars» 350

Znamenskis, Grigorijs A. — krievu publicists 884
«Zobugals», arī «Z. g.» — BV. satiras pielikums 70. gados 31, 32, 61, 62
Zolā, Emils (1840—1902) — franču rakstnieks 309, 311, 318, 319, 376, 385, 387, 390, 453, 454, 552, 554, 566, 592, 605, 607, 610, 612, 618, 923, 930, 933—935
Zudermanis, arī Zudermans, Hermans (1857—1928) — vācu rakstnieks 20, 265—267, 271, 301, 363, 376, 387, 389, 405—517, 531, 553, 554, 775, 799, 913—915, 918—920, 928, 932, 933, 938, 939
Zvaigznīte, arī Zvaigznīts, Jēkabs (ps. Z.; To-avs draugs Repis, E., Indriķis, —t., ———, J. Šterns, 1833—67) — skolotājs un rakstnieks 7, 8, 66, 181, 182, 877—880, 882, 941
Zvanis, sk. Kundziņš, J.
Zvārguļu Edvarts, sk. Treimanis, Ed.
Zvārguļa Zobgala Kalendars, arī ZvZK (1901—13 un 28—29) 874, 942, 949,
Zviguls, J., sk. Puriņš-Zviguls, Jānis
Zvingevičs, Kārlis (ps. K. Zv., K. Z., 1873—1913) — publicists, 1905 DL. red. loc. 949
Žips — Gyp, īstā vārdā Gabriela Martel de Janville (1850—?) — franču rakstniece 609,
Žofroa — franču dabaszinātnieks 653
Žukovskis, Vasilijs Andrejevičs (1783—1852) — krievu dzejnieks 584, 586, 587, 604, 605, 898, 933, 934, 937

SATURS

Latviešu literaturas kritika līdz 1904. gadam. Arvīds Grigulis 3

Septiņdesmitie gadi

Septiņdesmitie gadi 27
Dzejas nodaļa mūsu laikrakstos 1873. g., apskatīta no Kaudzītes Matīsa 30
Kaudzītes Matīsa un Ausekļa [Krogzema Mikus] polemika (1874.)
Mūsu laikrakstu dzejas nodaļa un viņas kritika. Krogzema Mikus .. 60
Krogzema Mikum par «dzejas nodaļu mūsu laikrakstos un viņas kritiku». Kaudzītes Matīss 68
Vēl kāds vārds dzejas lietā. Krogzema Mikus 73

Astoņdesmitie gadi

Astoņdesmitie gadi. [Arvīds Grigulis] 79

1.

Par brāļu Kaudzīšu romanu «Mērnieku laiki»
Mērnieku laiki. Romans no Kaudzītes Reiņa un Matīsa. Apgādājis H. Alunāns. Jelgavā. [An.] 85
Grāmatu galds. IV. «Mērnieku laiki». Romans no Kaudzītes Matīsa un Reiņa. Haralds. [Ed. Skujenieks-Vensku Edvarts.] 85
Drusciņa par mūsu slavēto romanu «Mērnieku laiki». [Jēkabs] Dravnieks 90

2.

Kaudzītes Matīsa un J. Lautenbacha-Jūsmiņa polemika
Zalkša līgava. Latviešu teika no Lautenbacha-Jūsmiņa. Kalninieks. [Kaudzītes Matīss.] 93
Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu. No Pārstrauta Jāņa 95
Pārstrauta Jānis un viņa «domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». No Kalninieka. [Kaudzītes Matīsa.] 127
«Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu». Jakobus 148
Divi jaunas grāmatas. Montanus 150

Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu. No Pārstrauta Jāņa. Sumburu Atis. [Jānis Sanders.] 153
Vēlreiz Pārstrauta Jānis ar savām «domām» un Montanus ar tādām pašām domām. Kalninieks. [Kaudzītes Matīss.] 154
Vēstules iz tēvijas. IV, V. [Apsīšu] Jēkabs. — J. Jaunzems 164

3.

Pirmās prasības pēc realisma.
Atklāta vēstule, rakstīta Balt. Vēstneša redaktoram, bet gan derīga arī citiem Liel-Puriņa. J. Zviguls. [Jānis Puriņš-Zviguls.] 172
Latviešu kritiķa uzdevums. Laubes Indriķis 176
Mūsu rakstniecība. Akots 179
Latviešu rakstniecības attīstība 185
Dzeja un kritika. A 187
Lielpils pagasta vecākie. [An. J. Rainis.] 190

4.

Teodora Zeiferta un J. Lautenbacha-Jūsmiņa polemika («Dzejnieks un viņa laiks.»)
Lautenbacha-Jūsmiņa dzeja. Teodora [Zeiferta.] 197
Teodora kritika. No J. Lautenbacha 208
Dzejnieks un viņa laiks. Teodora [Zeiferta] 222
Par kritiku. No J. Lautenbacha 240

Deviņdesmitie gadi

Deviņdesmitie gadi [Arvīds Grigulis.] 257

1.

Astoņdesmitajos gados aizsākto centienu turpinājums
Pesimisms latviešu rakstniecībā. P. Sarķis 273
Par ko dzied mūsu dzejnieki. P. Sarķa kritiski apcerējumi. I. Frīdenberģu Jānis (Mieriņš) II. Janševskis 279
Laikrakstu prozaiskā beletristika 1890. gadā. (Teodora dotais pārskats Zinību komisijas ārkārtējā sapulcē pagājušu trešdien.) [Teodors Zeiferts.] 297
Jaunlaiku kritika. A 300
Mūsu tautas dzejas pamošanās. Teodora. XII. [Teodors Zeiferts.] 304

2.

Jauns pagrieziens literaturas kritikā. J. Jansona-Brauna apcerējumi un polemika ap tiem

No Liepājas. J. 308
Domas par jaunlaiku literaturu. [1892.] Jansons. [Brauns.] 309
Domas par jaunlaiku literaturu. [II, 1893.] No stud. Jansona [Brauna.] 328
Domas par mūsu rakstniecību. J. Dravnieks 374
Latviešu literaturas soģiem un nievātājiem. Kritisks apcerējums no Brunhildes 375
Balsis iz publikas. [I] Rūdolfs Blaumans 391
Balsis iz publikas [II] [Rūdolfs Blaumanis] 392
Mūsu vecai paaudzei. Jansons [Brauns.] 393

3.

Polemika par Zudermaņa lugu «Gods» un Aspazijas lugu «Zaudētās tiesības»
Hermanis Zudermans. Z. [Ludvigs Griens.] 405
Uz šejienes latviešu teatra skatuves. J. 407
Svētdienas izrāde latvju teatrī. «Gods». J. 410
Latviešu teatris. W. S. [Varaidošu Zanders — A. Vebers.] 413
Latviešu teatris. Fr. K. [Fricis Kārkluvalks.] 415
Kāds vārds par Hermaņa Zudermaņa lugu «Gods». No A. Deglava. 418
Piezīmes par kritiku. Teodora [Zeiferta.] 422
Atgaiņāšanās. Latvju māte-lauciniece 425
Mātes un meitas. Nina-rīdziniece. [Ņina Priedīte.] Latvju meita — arī lauciniece 426
Atbilde V. S. kungam. Ņina. [Priedīte.] 429
Atklāta vēstule Latvju mātei-lauciniecei. Augusts Deglavs 430
Zudermaņa un biedru dievinātājiem. Latvju māte-lauciniece 433
R. Labākās familijas. [Fricis Roziņš-Āzis.] 435
Rīgas latviešu teatris. T. J. 439
Latviešu teatris. Fr. K. [Kārkluvalks.] 447
«Baltijas Vēstnesis» un «Mājas Viesa» pilsētnieks un laucinieks 450
W. S. Abiem dvīņu bērniem. [Aleksandrs Vēbers.] 454
Latviešu teatris. Tk. [Valdemārs Teikmanis.] 462
Latviešu teatris 464
Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības». Kāds nopietns Talijas cienītājs 466
Vai Aspazijas jaunākā luga «Zaudētās tiesības» salīdzināmā ar Zudermaņa lugu «Gods»? 468
Abu dvīņu tēvam. Augusts Deglavs 476
«Baltijas Vēstnesis» un Aspazijas jaunākā luga «Zaudētas tiesības» 481
Tikumības jautājums lugā «Zaudētas tiesības». Priekšā lasīts Pēterburgas Ārrīgas dzied. biedrības jautājumu vakarā no Aspazijas 483
Aspazija un mūsu kritika. I. [An. J. Kreicbergs?] 489
Aspazija un mūsu kritika. V-lis. [Ērmanis Pīpiņš-Vizulis.] 517

4.

Daži literaturas uzdevumu noskaidrojumi deviņdesmito gadu vidū
Atzinums. Aspazija 518
Aspazijai. Kad viņas dzejolu «Atzinums» biju lasījis. Rūdolfs Blaumanis 520
Rūdolfam Blaumaņam. Atbilde viņa vēstulei «Dienas Lapas» 225. numurā. Aspazija 522
«Trīnes grēki». Joki iz laucinieku dzīves 4 cēlienos no Rūd. Blaumaņa. J.[Jansons-Brauns.] 525
«Potivara nams» J.[Jansons-Brauns.] 528
Piezīmes par dzeju. Unus. [Kārlis Kasparsons.] 533

5.

Literaturas kritika pēc «jaunās strāvas» sagrāves
Par kritikas laikmetu latviešu literaturā. Ā.[Āronu Matīss.] 561
Ievērojamākās parādības mūsu rakstniecībā. No Vizuļa. [E. Pīpiņa.] 565
Ģētes «Fausts» un «Baltijas Vēstnesis» 574
Aleksandrs Sergejevičs Puškins. X. [J. Rainis.] 583
R.[ainis.] Francijas jaunākā literatura 607
[Maksims Gorkijs. J. Rainis.] 619
Mūsu modernās jaunavas un viņu naidnieki literaturā. Kritisks apskats no J. J.[ansona-Brauna.] 622

Latviešu literaturas kritika divdesmitā gadsimta sākumā

Divdesmitā gadsimta sākums. [Arvīds Grigulis.] 643

1.

Raiņa un Andreja Upīša literaturkritiskie raksti
Iz Ģētes jaunām dienām. Literarisks apskats no J. Raiņa 652
U. [Andrejs Upīts.] Kādi vārdi par rakstniekiem un rakstniecību 664
Rīgas Latviešu teatrī. [Blaumaņa «Indrāni».] Andr. Upīts 673
«Zaņķis», moderna drama 4 cēlienos. Andrejs Upīts 675

2.

Jāņa Asara literaturkritiskie raksti
Latviešu biedrības teatris. [R. Blaumaņa «No saldenās pudeles».] —rs. [Jānis Asars.] 678
Blaumaņa jaunā luga. [«Skroderdienas Silmačos».] —rs. [J. Asars.] ... 682
Jaunākais mūsu rakstniecībā. E. Treimaņa «Burtnieks» un A. Niedras «Zemnieka dēls». —rs. [J. Asars.] 687

Domas par Raiņa «Pusidealistu». —rs. [J. Asars.] 703
Teodors starp reakciju un progresu. aa. [J. Asars.] 710
Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. J. Asara priekšlasījums 713
Blaumaņa «Indrāni». rs. [J. Asars.] 737
Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā. I «Rīta skaņas». I — «Pirmais burts». — «Ceļmalas ziedi» — Pumpura raksti. — «Poruks». rs. [J. Asars.] 743
Jaunākās parādības mūsu rakstniecībā. II. Jaunā raža. VII. — Skalbes «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties». — Poruka «Brūklenāju vaiņags». — J. Linduļa «Pusceļā». rs. [J. Asars.] 751
Beletristika mūsu žurnalos. [1904. g. (Pirmā pusgadā.)] rs. [J. Asars.] 758
Jaunas grāmatas mūsu beletristikā. Aspazijas raksti. — Raiņa «Pusidealists». — Skalbes dzejoļi «Kad ābeles zied». — Brjusova-Eglīša poemas un noslēpumu atslēgas. rs. [J. Asars] 764
Aspazija un viņas dzeja. J. Asars 770
Latviešu rakstniecība 1904. gadā. [J. Asars.] 784

3.

Polemika ap Rūd. Blaumaņa stāstu «Laimes klēpī».
Kā latvieši tiek pie jauna literariska virziena. Vērotājam J. Veismaņa personā un Rūdolfam Blaumanim 787
«Mājas Viesim» un «Dienas Lapai». No Rūdolfa Blaumaņa 788
Rūdolfam Blaumanim. [«Mājas Viesa» red. vēstule.] 792
Rūdolfam Blaumanim. J. Krūmiņš — «Novērotājs» 793

4.

Polemika ap P. Zālītes vadītiem laikrakstiem
Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā. Teodora aplūkots 796
Teodors Zeiferts kā kritiķis. No Ādolfa Alunāna 835

5.

Latviešu revolucionarās žurnalistikas cīņa pret reakcionaro presi
Strādnieki, boikotējiet «Rīgas Avīzi»! [Fr. Roziņš.] 844
Smirdoņas izsmirdināšana. L. K. un [Fr. Roziņš.] 848
Vēl par smirdoņu. [Fr. Roziņš.] 856
Kā latviešu birģeļi gribēja tēvu zemi glābt. Kr.[istaps.] V.[alters.] 859
Daži materiali. [Fr. Roziņš.] 866
Jauns ass cīņas ierocis. [«Cīņas» pirmais numurs.] [Fr. Roziņš.] 871
No redakcijas [laikraksta «Cīņa».] 872
Bibliografija. V. Austrums 874
Personu un izdevumu rādītājs 950

ЛАТЫШСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА
Сборник статей, т. I

ЛАТВИЙСКОЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
Рига 1956

На латышском языке

Tekstus salīdzinājis ar oriģinaliem
V. Ambainis

A Grigulis un A. Austrums
LATVIEŠU LITERATURAS KRITIKA
LĪDZ 1904. G.

Redaktore *M. Šūmane*. Mākslinieciskais redaktors *A. Jēgers*. Techniskais redaktors *P. Michailovs*. Ilustrators *Galeviuss*. Korektore *M. Danneberga*.

Nodota salikšanai 1956. gada 28. septembrī. Parakstīta iespiešanai 1956. gada 5. novembrī. Papīra formats 60×92¹/₁₆. 62,56 fiz. iespiedl.; 62,56 uzsk. iespiedl.; 70,54 izdevn. loksnes. Metiens 5.000 eks. JT 14381. Izdevniecības Nr. 8953-D-1250. Maksā 20 rbļ.

Iespiesta Izdevniecību un poligrafiskās rūpniecības Galvenās pārvaldes Paraugtipografijā Rīgā, Puškina ielā Nr. 12. Pasūt. Nr. 2589.

LATV. PSR VALSTS BIBLIOTEKA

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0305049799